شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان
دارویی و طب ایرانی

شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران

گردآوری، تألیف و ترجمه

دکتر ولی‌الله مظفریان

فهرستنویسی پیش از انتشار

سرشناسه: مظفریان، ولی‌الله، ۱۳۳۲.
عنوان و نام پدیدآور: شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران / ولی‌الله مظفریان.
مشخصات نشر: تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۱۴۴۴ ص.: مصور (رنگی).
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: نمایه.
موضوع: گیاهان دارویی ـ ایران
موضوع: گیاهان معطر ـ ایران ـ شناسایی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۶م ۹ الف / RS ۱۸۰
رده‌بندی دیویی: ۶۱۵/۳۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۸۵۹۲۲

ISBN 978-600-1050-31-2
شابک: ۲ـ۳۱ـ۱۰۵۰ـ۶۰۰ـ۹۷۸

شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران

گردآوری، تألیف و ترجمه

دکتر ولی الله مظفریان

عضو هیأت علمی مؤسسهٔ تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور

(گیاهشناس)

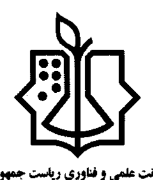

شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان
دارویی و طب ایرانی

تهران ۱۳۹۱

با همکاری انتشارات فرهنگ معاصر

شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران

ولی‌الله مظفریان

عضو هیأت علمی مؤسسهٔ تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور

حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی و چاپ:

واحد کامپیوتر و چاپ فرهنگ معاصر

چاپ اول: **۱۳۹۱** / تیراژ: **۳۰۰۰ نسخه**

فهرست مطالب

به نام خداوند بخشندهٔ مهربان، همو که قلم به دست نویسندگان داد

پیش گفتار

ایران با پیشـــینه تاریخی درخشـــان و وســـعت زیاد، یکی از بنیانگذاران تمدن انسانی به شمار می آید که با توجه به تنوع زبان و اقوام و شرایط اقلیمی و جغرافیایی متنوع از گیاهان به فراخور حال و بنا به ضرورت اســـتفاده می‌کرده است که متأسفانه تا پیش از اســـلام اطلاعات جامع و دقیقی از دانش گیاهان دارویی آن موجود نیست. حکومت رم و یونان باستان در نقطه‌ای دیگر از جهان دارای آثار و بقایای به جا مانده است که توســـط دیوســـکورید و جالینوس در سده اول و دوم میلادی نشر یافته و تا دوران رنسانس در اروپا نیز اغلب اطلاعات تبادل شـــده در مورد گیاهان دارویی، برگرفته از دانش آنان اســـت. ظهور اسلام و گسترش آن در ایران و بخش‌هایی از افریقا و اروپا و تأســـیس بیت‌الحکمه در ســـال ۲۴۷-۲۳۲ ق به دست مأمون و متوکل عباســـی و لزوم دسترســـی به اطلاعات گیاهان دارویی دانشـــمندان یونانی و عربی را بر آن داشت تـــا بـــه تألیف، ترجمه و تطبیق دانش موجود مربوط به گیاهان دارویـــی به زبان عربی برآیند. آنها تنها منبع قابل دسترس یعنی مفردات پزشکی دیوسکورید را ترجمه کردند که کاری بس دشوار بود، زیرا بسیاری از گیاهان مندرج در آن در حوزهٔ کشورهای عربی یافت نمی‌شد و اسامی اغلب نامأنوس بود و قابلیت ترجمه نداشت؛ لذا افرادی همچون استفان بن‌بسیل و حنین‌بن اسحاق (۲۶۰-۱۹۴ ق) به معرب کردن نام های بسیط و بعضاً بازنویســـی نامهای مذکور در مفردات پزشـــکی دیوســـکورید با رسم الخط عربی پرداختند که سبب اختلاط و اختلال شدیدی دربارهٔگیاهان دارویی و ترادف اسامی آنها شد. در آن دوران، در فاصلهٔ سال های ۲۵۰ تا ۳۱۳ ق (۹۲۵-۸۶۴ م) محمدبن زکریای رازی یکی از دانشمندانی است که به تألیف و گردآوری اطلاعات مربوط به گیاهان دارویی اقدام نمود و الحاوی فی الطب و دیگر آثار او گویای این موضوع است. پـــس از او، ابوریحـــان بیرونی (۴۴۰-۳۶۲ ق/ ۱۰۴۸-۹۳۷ م)، هم عصر ابوعلی‌ســـینا، صیدنه فی‌الطب را تألیف کرد که در آن اطلاعات گذشته تا زمان خویش را گردآورد و امروزه برگردان آن در دسترس است.

در حوزه دانش گیاهان دارویی، از میان دانشمندان اسلامی می‌توان از ضیاءالدین ابومحمدابن بیطارالمالقی معروف به ابن‌بیطار نام برد که آثار او تأثیر بسزایی در طب سنتی مردم اروپا و ایران داشته است. او در نیمهٔ دوم قرن ششم هجری می‌زیست و اطلاعات خود را بیشتر از کتاب دیوسکورید و دیگر دانشمندان پس از او و پیش از خود اقتباس می کرده و بر آنها مطالبی افزوده اســـت. در اینجا می‌توان یکی دیگر از حکیمان دورهٔ اســـلامی به نام علی‌بن‌حســـین انصاری (معروف به حاج عطار در سال های ۸۰۶-۷۲۹ ق) را نام برد که اختیارات بدیعی را که عمدتاً در مورد گیاهان دارویی می‌باشد، تألیف کرده است.

به حق باید از محمد مؤمن تنکابنی (در فاصله ســـال های ۱۱۰۵ -۱۰۷۷ ق / ۱۶۶۷ م) نام برد که از پزشکان دورهٔ صفویه بوده و تحفه‌المؤمنین یا تحفه حکیم مومن از تألیفات اوست.

جایگاه محمد حسین عقیلی خراسانی(۱۱۸۳ ق/ ۱۷۶۹ م) در طب سنتی ایران کاملاً درخشان است. او با تألیف و گردآوری مخزن‌الادویه در صدد بوده تا اطلاعات پیش از دوران خود را تحلیل و گردآوری نماید. از ویژگی های کار او در تألیف این اثر به کارگیری اسامی لاتینی (زبان های اروپایی) و واژه‌های عربی است. امروزه تحفه حکیم مؤمن و مخزن الادویه به زبان فارسی برگردانده شده است. شاید معضل بزرگ این دو کتاب و آثار پیش از آنها نداشتن زبان مشترک علمی و تفسیرهای به رأی نویسندگان آنهاست، طوری که درک و فهم مطالب در بسیاری از موارد قابلیت به روز شدن را ندارد. از طرف دیگر، گیاهان معرفی شده، دارای خاستگاه‌های متنوع است و پراکندگی جغرافیایی وسیع و اغلب خارج از ایران دارند.

پس از این تاریخ و با آغاز رنسانس در اروپا و یکدست شدن زبان علمی گیاهشناسی و یافتن خط و مشی یکسان، در ایران نیز ارتباط با مجامع علمی اروپا آغاز گردید. شلیمر، پزشک ناصرالدین شاه و استاد مدرسهٔ دارالفنون در رشتهٔ طبیعی، کتابی تألیف کرده که تا حدودی برخی از گیاهان دارویی ایران را معرفی کرده است. با تأسیس دانشگاه تهران تحول چشمگیر و نوینی در عرصهٔ دانش گیاهان دارویی به وجود آمد. جایگاه افرادی که در دانشکدهٔ داروسازی و دانشکدهٔ علوم دانشگاه تهران به پژوهش و تفحص پرداخته‌اند کاملاً روشن است و هر یک به فراخور حال اطلاعات گیاهان دارویی را افزایش داده‌اند.

در اینجا باید به حق از احمد پارسا به عنوان گیاهشناس یاد کرد که علاوه بر برگردان Flora Orientalis به اضافه و تلخیص آن پرداخته و با انجام مسافرت‌های زیاد در ایران و شرکت در مجامع علمی تلاش نموده تا اسامی گیاهان ایران را اعم از دارویی و غیر دارویی جمع‌آوری و معرفی نماید. پس از تأسیس دانشگاه، افرادی که در دانشکدهٔ داروسازی به پژوهش و تدریس مشغول بوده‌اند سهم بسزایی در معرفی گیاهان دارویی ایران داشته‌اند. در کنار آنها شایسته است از دکتر علی زرگری ستایش کرد، زیرا وی از منابع معتبر اروپایی و مطابق با دانش خود گیاهان دارویی در ایران را تألیف کرده، این آثار تا به امروز سرمشق و سندی معتبر برای علاقه مندان به گیاهان دارویی است.

با تأسیس مدرسهٔ عالی فلاحت (دانشکدهٔ کشاورزی) افراد تحصیل کردهٔ اروپایی برای تدریس به ایران آمدند و از گیاه شناسان بزرگ دیگری نیز دعوت کردند تا به ایران بیایند. آنان در کنار انجام کارهای بزرگ مانند Flora orientalis (E. Boissier 1867-1888) و Flora-de'l Iran (A. Parsa 1942-1960) به جمع آوری و معرفی گیاهان ایران به عنوان گنجینه‌ای بزرگ به جهان گیاه‌شناسی پرداختند. رشینگر (K. H. Rechinger) بنا به دعوت اروین گائوبا (E. Gauba) و اسفندیاری، استادان وقت گیاه‌شناسی دانشکدهٔ کشاورزی کرج، به ایران آمد. او و همکارانش طی مسافرت‌های متعدد به نقاط مختلف ایران اولین سنگ بنای نگارش فلور ایرانیکا را بنیاد نهادند. وی در سال ۱۹۶۳ اولین جلد از کتاب فلور ایرانیکا را با معرفی گیاهان تیرهٔ گل شیپوری (Araceae) در ایران آغاز نمود و تا به امروز (سال ۲۰۱۲)، ۱۷۹ نسخه از این مجموعه به زبان لاتینی منتشر شده که برای دست‌اندرکاران علم گیاه‌شناسی و داروسازی و کلیهٔ علاقه مندان به شناخت گیاهان ایران از با معتبر ترین منابع در دسترس است. در این مجموعه از کتاب ها تا کنون قریب به ۸ هزار گونه از گیاهان خودروی ایران معرفی شده که به جد باید گفت هر گونه کار علمی با هدف معرفی گیاهان دارویی بدون استفاده از این منبع علمی بزرگ و بدون توجه به پراکندگی جغرافیایی این گیاهان و حضور و عدم حضور آن در ایران، کاری نسبتاً بیهوده است.

شایان ذکر است که پس از تأسیس دانشگاه تهران و دسترسی به دانش مردم اروپا و نگارش فلور ایرانیکا و شناخت گیاهان به دست ایرانیان و افزایش دانش گیاه‌شناسی دریچه‌ای جدید به سوی علاقه مندان به

گیاهان دارویی گشوده شد حال به برسی وضعیت امروزی گیاهان دارویی و مقایسهٔ آن با گذشته می پردازیم.
با نگارش فلورهای جدید و با پیشرفت علم گیاه‌شناسی مدرن تعداد گونه‌های شناخته شده در ایران به ۸ هزار گونه بالغ می‌گردد، قطعاً در میان این تعداد بخشی نیز در ردیف گیاهان دارویی قرار می گیرد. با نگاه اجمالی به گذشتهٔ گیاهان دارویی و طب سنتی در ایراندر می یابیم که با توجه به محدودیت‌های امکانات ارتباطی و نبود وسایل ارتباط جمعی و زبان مشترک علمی، اغلب گیاهان دارویی به کار گرفته شده مربوط به ناحیه‌ای خاص بوده که طبیب طب سنتی در آنجا زندگی می‌کرده، بنابراین تعدادی از گیاهان که در محدودهٔ جغرافیایی خاصی رویش داشتند، در آنجا مصرف می‌شده و در جایی دیگر اصولاً شناخته شده نبوده است. اگرچه برآورد تعداد گونه‌های گیاهی مورد استفاده در طب سنتی کاری دشوار است ولیکن با کمی اغماض شاید بتوان ادعا کرد که حداکثر تعداد آنان به ۴۰۰ گونه نمی‌رسید و این در حالی است که تعدادی از آنها در ردیف ادویه‌جات و برخی از داروهای وارداتی می‌باشند. امروزه نیز با مراجعه به عطاری ها و دست‌اندرکاران طب سنتی فراتر از رقم مذکور یافت نمی‌گردد و اغلب گیاهان مصرفی از انواع شناخته شده، فراوان و رایج می‌باشند. در حال حاضر با پیشرفت علم و گشایش مراکز پژوهشی و دانشکده‌های داروسازی و مراکز گیاه‌شناسی متعدد و دست‌یابی به رقم ۸ هزار گونه این امکان را فراهم آورده که با شکیبایی و حوصلهٔ درخور کار علمی با دقت موشکافانه در یک تصمیم جمعی با ایجاد یک مرکز مهم بررسی و شناخت گیاهان دارویی و شناسایی مواد مؤثر و انجام فعالیت‌ها و آزمایشات بالینی، کار سترگ شناخت و معرفی گیاهان دارویی را به انجام رسانیده و از هرج و مرج‌های موجود و رفتارهای غیر علمی پرهیز نماییم.

با نگاهی به سرگذشت چندسالهٔ اخیر گیاهان دارویی به این نتیجه می رسیم که بخش عمدهٔدانش طب سنتی با رویکرد نوین، برگرفته از دانش مردم اروپا و سایر ملل است که اغلب دربارهٔگیاهان کشورهای خود کار کرده‌اند و برای مصارف آنها دلایل متقن و محکمی دارند. درحالی که در ایران، بدون توجه به امکان رویش و حضور گیاهان معرفی شده در منابع آنان کتاب های آنها به فارسی برگردانده شده است. با مراجعه به این آثار درمی‌یابیم که عدم توجه کافی به موضوع رویش گیاهان درایران و تطابق شرایط رویشگاهی، فقط تعدادی نام به فهرست گیاهان دارویی در ایران اضافه شده است. در حالی که مردم و فرهنگ ایرانی نسبت به آنها بیگانه اند و آنچه را که در گذشته داشته‌اند یعنی اعتماد و اعتقاد به طب سنتی را نیز از دست داده‌اند و برای این اعتمادسازی و برگرداندن دانش بومی خود، نیازمند تحقیقات منسجم و جلوگیری از پراکنده‌کاری‌ها می‌باشیم. مشکل بزرگ دیگر، برگردان متون قدیمی دارویی و ترجمهٔ برخی از اسامی و به روز کردن آنهاست که لازمهٔ چنین حرکتی شناخت دقیق گیاه و تطبیق آن با خواص دارویی بیان شده و بررسی خاستگاه و پراکندگی آنها در سایر کشورها ست. از آنجاکه تا به امروز بازنویسی متون دارویی ایران با اتکا به فرهنگ دارویی یونانی و عربی انجام پذیرفته، نام های مجعول و ناصحیح متعددی وارد فرهنگ دارویی ایران شده است؛ باید به‌مترجمان و بازنویسان هشدار داد که از کارهای نامعتبر پرهیز نمایند. امروزه نیز یکی از مشکلات موجود، ترجمهٔکتاب های بسیار و برگرفته از منابع دیگران بدون داشتن قدرت تجزیه و تحلیل مطالب است که سبب ورود اطلاعات نادرست بسیاری به فرهنگ امروزی گیاهان دارویی شده و در بسیاری از موارد متأسفانه این اطلاعات توسط افراد ناوارد و فاقد دانش کافی وارد جامعهٔ علمی شده است.

امروز به عنوان یک گیاه‌شناس، با توجه به شناخت گیاهان ایران و شرکت در سمینارهای متعدد گیاهان دارویی و آشنایی با اغلب دست‌اندرکاران این علم در کشور، یقین دارم که اغلب مطالب، دست به دست

شــده و تکراری اســت و با صرف هزینه‌های فراوان نتایج به دست آمده شایستهٔ توجه نخواهد بود. اگرچه در ســال های اخیر مراکز پژوهشی و دانشکده‌های داروسازی و شیمی دست‌به‌کار بزرگ تجزیهٔشیمیایی و بررسی و فرموله کردن مواد موجود در گیاهان شده‌اند و مقالات متعددی در ارتباط با شناخت اسانس‌ها و ترکیبات شیمیایی گیاهان ایران منتشر شده است، اما نتایج به دست آمده از این پژوهش ها در هیچ یک از بیمارستان ها و آزمایشگاه ها به درجهٔ قطعی قابل استفاده نرسیده و متأسفانه با مراجعه به هریک از کتاب های نگاشــته شده درمی‌یابیم که همان مطالب گذشته را که قطعیت علمی آنها به اثبات نرسیده است تکرار می‌کنند. لذا مجدداً یادآور می‌شــوم که با توجه به غنای گونه‌های گیاهی در ایران و پیشــرفت‌های علمی به دســت آمده و امکانات آزمایشــگاهی فراهم شده، انجام پژوهش های منسجم و دقیق براساس برنامه‌ای مدون ضروری است و می‌تواند ما را از نابسامانی در مورد گیاهان دارویی نجات بخشد. لذا بنا به وظیفه و با توجه به شناخت گیاهان ایران و آشنایی با منابع و تسلط بر توصیف گیاهان به زبان واحد، به منظور بیان واقعیت گیاهان دارویی دست به تدوین کتاب حاضر زده‌ام، به این امید که بتوانم در ارتباط با نامهای علمی گیاهان دارویی برگرفته از منابع معتبر اظهار نظر کرده و تا آنجا که ممکن اســت در ارتباط با تطابق اسامی فارسی گیاهان توضیحاتی ارائه دهم و در فهرستی جداگانه به گیاهانی که بنا به شرایط زمانی و بدون توجه به خواص کاربردی صحیح توســط برخی از همکاران گیاه‌شناس به‌عنوان گیاهان دارویی معرفی شده‌اند و به‌اصطلاح قابلیت گیاهان دارویی مردمی را دارند اشاره نمایم و بیان دارم که عنوان چنین فهرست‌های بدون سابقهٔ علمی دارویی بر مشکلات فعلی می‌افزاید. در واقع یکی از بزرگ ترین اهداف نگارش کتاب حاضر، نشــر اطلاعات صحیح در ارتباط با اســامی علمی، فارسی و شــرح گیاه‌شناسی دقیق با اشاره به پراکندگی جغرافیایــی آنها در ایــران و جهان و نیز ارائهٔتصویر رنگی واضح از گیاهــان دارویی واقعی و تفکیک این گیاهان از گیاهانی اســت که بنا به عللی توســط مردم بومی، بدون اثبات ارزش‌های دارویی آنها، صرفاً به علت داشــتن عطر و بو یا بنا بر شــنیده‌ها مصرف می‌شوند. به این مطلب در مورد بعضی از گیاهان در متن کتاب پرداخته است. در اینجا تلاش شده با مراجعه به منابع معتبر گیاهان دارویی، اطلاعات جامع و دقیق در ارتباط با خواص و کاربردهای گیاهان ارائه گردد و شــاید در لابه‌لای کتاب گیاهانی بیابید که حتی تا امروز تصور دارویی بودن آن را نداشته‌اید، ولیکن منابع علمی حرفی دیگر دارند.

در ایــن اثــر فقط آمار و ارقامی را که به‌طور مســتند از منابع گیاهان دارویــی و فلور ایران جمع‌آوری نموده‌ام بیان می‌دارم، تا عمق کار و وســعت آن بیشــتر آشکار گردد. براساس بررسی دقیق فلور ایرانیکا و تیره‌های کاشــته شــده‌ای که در ایران می‌رویند و نام آنها در فرهنگ نام های گیاهان ایران آمده است، ۱۳۰ تیــره از مجموعه تیره‌های گیاهی ایــران دربرگیرندهٔگیاهان دارویی و معطرند که به طور خاص ۱۹ تیره از آنها در ایران کاشــته شــده و به صورت خــودرو نماینده‌ای ندارند.به طور مثــال، می‌توان به تیره‌های اختر (Cannaceae) و عرعر (Simaroubaceae) اشاره داشت که هر یک دربرگیرندهٔیک گونه هستند و جنبه‌های دارویی نیز دارند. این ۱۳۰ تیره دربرگیرنده ۷۰۰ جنس می‌باشند که جنبه‌های دارویی و معطر بودن برخی از گونه‌های آنها مسجل است. از مجموعه جنس‌های مذکور ۱۴۷ جنس وارداتی و کاشته شده، ۱۶۲ جنس معطــر و بــودار و ۱۱۰ جنس در ردیف درختان و درختچه‌هــای بومی، ۴۵ جنس درختان و درختچه‌های غیر بومی و کاشــته شده هســتند. در این تیره‌ها، قریب به ۲۲۵۰ گونه جای می‌گیرند که حدود ۸۷۵ گونهٔ آنها به عنوان گیاه دارویی شــناخته شــده و در این کتاب معرفی شــده‌اند. قریب به ۱۲۰۰ گونه گیاه معطر وجود دارد که در کنار گیاهان دارویی با شــرح و تفســیر دارویی، نامهای علمی آنها آمده، ولیکن توضیحی

در ارتباط با دارویی بودن آنها بیان نشــده اســت. در میان گیاهان دارویی رایج در ایران ۱۳ گونه در ردیف ادویه‌جات اســت و جمعاً ۲۰ گونهٔگیاه دارویی وارداتی به چشم می‌خورد. افزون بر اینها برخی از گیاهان، که تعداد آنها بالغ بر ۴۰۰ تا ۵۰۰ گونه اســت، توســط بومیان مناطق مختلف مصرف می‌شوند که در تکملهٔ دوم کتاب به آنها اشاره شده است.

سـپاس و تشــکر بی حد تقدیم خداوند کریم که قدرت نوشتن و ســلامت نفس را عطا فرموده تا بتوانم بخشــی از دین خود را به ملت شــریف ایران ادا نمایم. از کلیهٔ کســانی که مشوق من بوده و از نگارش این اثر حمایت نموده‌اند، به‌خصوص از دســت‌اندرکاران شــبکهٔ ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی و ستاد توســعه و کاربرد گیاهان دارویی و طب ایرانی، معاونت علمی و فناوری ریاســت جمهوری ، جناب آقای داوود موســائی، مدیر انتشــارات فرهنگ معاصر، به پاس راهنمایی‌های ارزنده در ارائهٔ یکنواخت مطالب در یک جلد، ســرکار خانم فاطمه عباس پور برای تایپ و صفحه آرایی چند باره این اثر تشــکر می‌نمایم. سپاس فراوان تقدیم به کلیهٔ همکاران در مؤسسهٔ تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور و بخش گیاه‌شناسی که همهٔ دانش و اطلاعات خود را مدیون این مجموعه تحقیقاتی هستم. در پایان سپاس بی‌دریغ خود را تقدیم همسر و فرزندانم می نمایم که با شکیبایی درطی مدت هشت سالهٔ نگارش کتاب همراهیم کردند.

ولی...مظفریان - تابستان ۱۳۹۱

مقدمهٔ شبکهٔ ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی

کشور ایران در زمینهٔ گیاهان دارویی و طب سنتی دارای پتانسیل های منحصر به فرد و پیشینهٔ بسیار غنی اســت. اخیراً از سوی مقامات عالی کشور و نهادهای دولتی و خصوصی توجه زیادی به گیاهان دارویی به عنوان منبع ایجاد اشــتغال و ثروت در سطح ملی معطوف شده است; لذا نهادهای گوناگونی در حال حاضر امور مربوط به بهره برداری، حفظ، تولید، فرآوری و صادرات گیاهان دارویی را در دســتور کار خود قرار داده اند. شبکه سازی یکی از روش های کارآمد در ایجاد هماهنگی و جلوگیری از فعالیت های موازی در موضوع هایی نظیر گیاهان دارویی است که متولیان متعددی در بخش های مختلف دارد. اجزای یک شبکه می توانند مانند یک سیستم دینامیک نه تنها فعالیت های خود را سامان بخشند بلکه با اجرای وظایف خود در قالب شبکه موجبات ارتقای سایر اجزا را نیز فراهم آورند.

شبکهٔ ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی در سال ۱۳۸۳ با مجوز شورای گسترش آموزش عالی با هدف ایجاد هماهنگی و ارتباط منطقی و مستمر بین اعضاء ، هم افزایی و اشتراک منابع انسانی و تجهیزات تأسیس شد و به فعالیت خود ادامه می دهد. هم اکنون حدود ۱۵۰ سازمان و نهاد دولتی ، خصوصی و علمی عضو شــبکه هستند. .یکی از موضوع هایی که همواره در شــبکه مورد نظر بوده ، تولید محتوای تخصصی در زمینهٔ گیاهان دارویی است. اگرچه موضوع شناسایی گیاهان انحصاری و بومی ایران در برخی از منابع آمــده ،امــا تاکنون کتابی در زمینهٔ شــناخت گیاهان دارویی و معطر به همراه عکس و مشــخصات آنها به صورت منسجم به چاپ نرسیده است، لذا شبکه بر آن شد تا اقدامات لازم را برای نشر اثری فاخر در این زمینه به انجام رساند.

در این کتاب، مســتندات و تجربیات ۳۵ ســال تلاش بی وقفهٔ آقای دکتر ولــی الله مظفریان، به عنوان یکی از گیاه شناســان بزرگ ایران، به زیور چاپ آراســته شده است. رجای واثق دارم که این اثر نه تنها از جنبهٔ علمی برای دانشمندان داخلی و خارجی و اهل پژوهش قابل استفاده است، بلکه با ارائه پتانسیل های منحصر به فرد کشورمان سبب توجه ویژه به استفادهٔ بهینه از این سرمایه خدادادی خواهد شد.

در خاتمه از زحمات و پشتیبانی اعضای محترم شورای شبکهٔ ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی، همچنین همراهی و مساعدت های مالی ستاد کشوری توسعه و کاربرد گیاهان دارویی و طب ایرانی معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری سپاسگزاری می نمایم.

پیمان صالحی
دبیر شبکهٔ ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی

نکاتی در مورد متن کتاب و روش استفاده از آن

در این کتاب برای سـهولت دسترسـی بـه نامهای علمی گیاهان روش الفبایی تیـره، جنس و گونه رعایت شده است و این بدین معنی است که برای دست‌یابی به گونه‌ها ابتدا وارد تیره خاص آن گیاه شده و سپس براساس روش الفبایی جنس و گونه آنرا می‌یابیم. در کنار هر نام علمی اطلاعات مربوط به نامهای فارسی و انگلیسـی، شـرح گونه، پراکندگی جغرافیایی در ایران و جهان و به مصارف و کاربردهای آن که از منابع مختلف اقتباس شـده، اشـاره شده اسـت و بعضا اگر گونه‌های معطری در کنار گونه شرح داده شده وجود داشت علاوه براینکه آنها را معرفی می‌نماییم اگر آن گونه انحصاری ایران باشد نیز اغلب با ستاره مشخص شده‌اند.

حال ممکن اسـت این سـؤال پیش آید که اگر کسـی نام تیره گیاه مد نظر را ندانست باید چگونه وارد شـود. در اینصـورت با مراجعه به فهرسـت الفبایی نامهـای علمی که به ترتیب نامهـای علمی گیاه بهمراه مترادف‌ها (Synonyms) منظم شـده می‌تواند صفحه مد نظر را پیدا کند در این فهرست نام و شماره صفحه مربوط به گونه دارویی شرح داده شده با خط سیاه و هم‌نامها یا مترادفها با خط ایتالیک نازک و گونه‌های معطر و ... با خط ایتالیک سیاه و با شماره صفحه با عدد نازک نشان داده شده است و یا می‌تواند با دانستن نام فارسـی گیاه نیز با مراجعه به فهرسـت الفبایی نامهای فارسـی به گیاه مورد نظر دست یابد. بعلاوه اگر احیاناً نام انگلیسـی گیاه را بداند با مراجعه به فهرسـت الفبایی نامهای انگلیسـی گیاه مورد نظر را در میان کتاب جستجو کند.

بـرای مزید اطلاع عنوان می‌شـود که با مراجعه به رفرانس‌ها و منابع کتـاب در می‌یابید که چهار نوع مرجع عنوان شـده است. منابع فلورسـتیکی که از آنها برای تهیه شرح گونه‌ها استفاده شده است باید گفت قریب به اتفاق شـرح‌ها بر گرفته و ترجمه شـده از فلورا ایرانیکا (مرجع شـماره ۲۲) می‌باشـد که از زبان لاتینی ترجمه شده است در مورد گیاهان درختی و درختچه‌ای کاشته شده در ایران و بعضاً گونه‌های دیگر درختی و درختچه‌ای از کتاب درختان و درختچه‌های ایران (مرجع شماره ۲۱) استفاده شده در سایر موارد از فلورهای کشورهای مجاور و در بعضی موارد نیز بویژه از فلور عراق (مرجع ۲۵) و فلور پاکستان (مرجع ۲۲) استفاده شده که در موارد معدود در برگیرنده خواص کاربردی گیاهان نیز بوده‌اند.

در موارد دیگر از فلورهای دیگر عنوان شده و در مورد شرح بعضی از گونه‌های مربوط به خاور دور و مناطق گرمسیری که فلورهای آنها در اختیار نبوده از Internet کمک گرفته شده است در این مورد باید عنوان کرد کل مطلب مربوط به تکمله اول از Internet اقتباس شده است.

منابـع دارویی: در اینجا از منابع فارسـی ابتدا برای تهیه فهرسـت نامهای گیاهـان دارویی ایران و در

صورت وجود اطلاعات کاربردی دارویی با ذکر منبع از آنها اقتباس گردیده و با مراجعه به کلیه منابع مذکور فهرست نامهای گیاهان دارویی و معطر ایران بدست آمده است و به کمک سایر منابع (بخصوص منابع انگلیسی) برای بیان خواص دارویی بدون توجه به دستورهای کاربردی استفاده شده و شماره هر مدخل نیز در کنار مطالب برگرفته از آن آورده شده است. در مورد منابع استفاده شده از تصاویر باید عنوان کرد که قریب به اتفاق عکس‌ها توسط مؤلف تهیه گردیده و در موارد بسیار نادر بخصوص در مورد گونه‌های خارجی و ادویه‌جات که امکان دسترسی به آنها در طبیعت ایران وجود نداشت عکس‌ها از منابع مذکور اقتباس گردیده و تصاویر مربوط به تکمله اول بدون تردید از Internet اقتباس شده است. منابع مربوط به گروه چهارم منابعی هستند که در آنها به گیاهان دارویی کاربردی مردمی و بومی و محلی اشاره شده بدون آنکه استنادات علمی در کنار آنها وجود داشته باشد و استفاده از این منابع منجر به تهیه تکمله دوم گردیده و چنانکه ملاحظه می‌کنید هیچ یک از این اسامی در متن کتاب بعنوان گیاه دارویی نیامده است و یا در ردیف گیاهان معطری هستند که در متن کتاب به آنها اشاره شده است. قابل ذکر است که در کنار هر جنس یا تیره اگر وجود داشتند گیاهانی که به نحوی معطر بوده و یا کاربرد دارویی مشکوک در مورد آنها وجود داشته به آنها نیز اشاره شده و در بعضی موارد توضیحات کافی در مورد اشتباهات کاربردی نامهای فارسی و عربی و معرب شده نیز داده شده است. در مورد نامهای فارسی تلاش گردیده تا آنرا از فرهنگ نامهای گیاهان ایران اقتباس کرده و در موارد معدود نامهای محلی کاملاً شناخته شده نیز آورده شده است در اینجا تلاش شده تا رایج‌ترین نام مربوط به گیاهان دارویی در کتاب نام فارسی پیشنهادی فرهنگ ارائه گردد و در بعضی از موارد نیز گیاه دارویی معرفی شده در کتاب در ردیف گیاهان رایج در طب سنتی ایران نمی‌باشد که در این صورت نام فرهنگ نامها ارائه گردیده است. یادآور می‌شود که از توضیحات ارائه شده در منابع بخش چهارم در جهت معرفی مصارف و کاربردهای گیاهان استفاده نشده و تنها به دست یابی نام علمی گونه مورد نظر این نویسندگان و مقایسه آن با نامهای ارائه شده در کتاب اکتفا گردیده است.

موضوع قابل ذکر در اینجا وجود ستاره در کنار نامهای گیاهان است. ستاره در کنار نام علمی گیاه شرح داده شده به مفهوم این است که گیاه در ایران کاشته شده است و در کنار گونه‌های معطر بیانگر انحصاری یا اندمیک بودن آن گیاه می‌باشد و در نمایهٔ نامهای علمی علامت (○) به مفهوم این است که گیاه در ایران کاشته شده است.

گیاهان گلدار/ *Flowering plants*

تیره پای خرس/*Acanthaceae*

Blepharis persica **(Burm.) O. Kuntze**
Syn.: *Ruellia persica* Burm., *Acanthus edulis* Forssk., *Blepharis edulis* (Forssk.) Pers., *Acanthodium spicatum* Delile

خارسنبل

گیاه یکساله یا چندساله، علفی یا بوته‌ای کوتاه، به ارتفاع ۵ـ۳۰ سانتیمتر، به‌رنگ سبز کلمی، زبر و مژه‌دار، با یقه سنبله بدون پایک و گاهی بیرون دهنده (مولد) شاخه‌های کوتاه نسبتاً ضخیم بالارونده ۱ـ۳ سنبله‌ای. برگها سخت شکننده چرمی، قاعده‌ای‌ها سریعاً ریزان؛ برگهای شاخه‌ای حائل سنبله‌ها مستطیلی یا سرنیزه‌ای، خاردار ـ دندانه‌دار. سنبله‌ها مستطیلی چهار وجهی، ستونی شکل. برگه سخت سرنیزه‌ای پهن رگه‌دار شیاردار برگشته گسترده، خاردار ـ نوک‌دار در دو طرف ۳ـ۵ خاری. برگکها کوتاه، خطی ـ درفشی، کرکی. کاسه گل غشایی با کرکهای فشرده، با قطعه فوقانی بلندتر، پایینی سه دندانه‌ای، جانبی‌ها چهار بار کوچکتر، مستطیلی ـ خطی. جام گل آبی آسمانی با لب‌نوک کند سه لوبه، دندانه‌های دو طرف بزرگتر. کپسول فشرده تخم‌مرغی نوک‌دار.

پراکندگی جهانی: شمال شرق آفریقا (سودان)، عربستان، ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گرمسیری اصولاً بصورت پراکنده در نواحی دشتی و گاهی دامنه‌ای کوهستانی در استانهای بوشهر، جنوب فارس، جنوب کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان می‌روید.

Blepharis persica **(Burm.) O. Kuntze**

مصارف و کاربردها: دانه آن مدر، محرک قوای جنسی، خلط‌آور و حل کننده است (1).

- برگ تازه گیاه طعم تند و نسبتاً مطبوع و اثر قابض، اشتهاآور، نیرودهنده و محرک قوای جنسی دارد و برای درمان عدم دفع ادرار و ناراحتیهای روحی استفاده می‌شود. دانه گیاه در موارد عدم دفع ادرار بکار می‌رود. ریشه گیاه اثر مدر دارد. برگ آن اثر بندآورنده خون دارد و برای درمان التهاب سرفه، آب آوردن شکم و ناراحتیهای کبد و طحال استفاده می‌شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی محدود این گونه در سواحل دریای عمان و خلیج فارس و کوتاه‌مدت بودن دوران رشد و خاردار بودن برگها و سرشاخه‌های آن بنظر می‌رسد در محدوده کوچکی از ایران بطور کاملاً احتمالی مصرف می‌شود و در طب سنتی ایران جایگاه خاصی برای آن بیان نشده است. بنابراین جهت آشنایی با مصارف و کاربردهای طبی آن نیاز به تحقیقات منسجم و دقیق دارد (مؤلف).

تیره کیوی/*Actinidiaceae*

******Actinidia deliciosa*** **(A. Chev.) Liang & A.R. Ferg.**

Syn.: *Actinidia chinensis* Planch.

E. kiwi vine, actinidia, Chinese gosseberry, yangtao, kiwi-fruit

کیوی

درختچه‌ای پیچان، به ارتفاع تا ۷/۵ متر، با شاخه‌های کرکی متراکم؛ حفره مرکزی شاخه‌ها تیغه‌ای. برگها با دمبرگ بلند، دایره‌ای یا تخم‌مرغی، به طول تا ۱۲/۵ سانتیمتر، با قاعده قلبی یا سربریده، معمولاً با رأس گرد یا چالدار، گاهی نوک‌تیز، دندانه اره‌ای - مژه‌دار، در سطح تحتانی با کرکهای ستاره‌ای نمدی مایل به سفید انبوه.

Actinidia deliciosa (A. Chev.) Liang & A.R. Ferg.

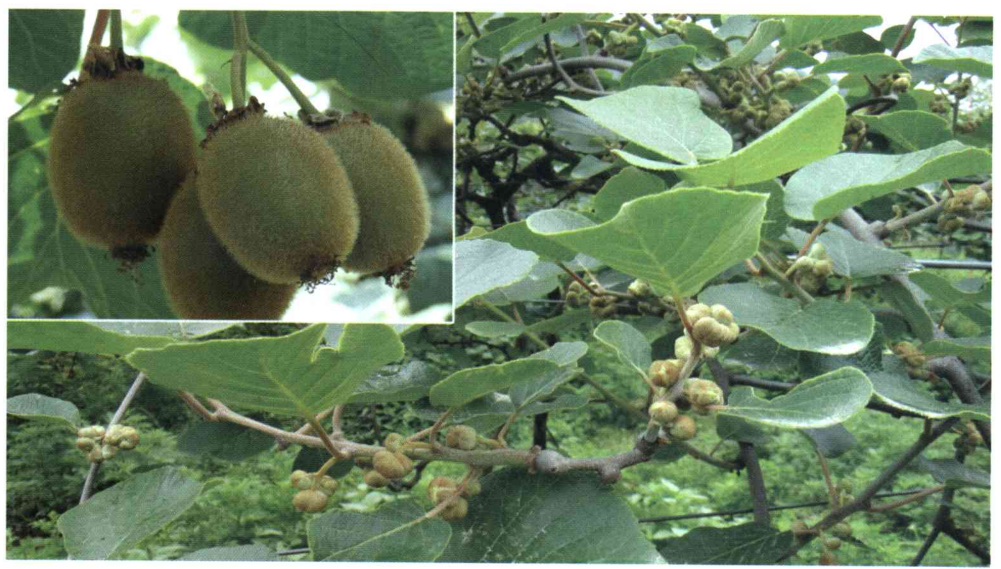
گلها سفید به زرد تبدیل شونده (تغییر یابنده)، به عرض ۳/۷۵-۵ سانتیمتر، متعدد. میوه تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به طول ۲/۵-۵ سانتیمتر.

- میوه گونه‌ها و فرم‌های اصلاح شده این جنس به مصرف تغذیه می‌رسند.

پراکندگی جهانی: چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی کیوی عبارت است از: ضدباکتری، قابض، محرک ایمنی بدن، حشره‌کش، شکننده پروتئین‌ها و ضدسرطان معده، کبد و سینه (۱۲).

***Actinidia deliciosa* (A. Chev.) Liang & A.R. Ferg.**

تیره آگاو/*Agavaceae*

***Agave americana* L.**

E. century plant, century plant agave, American aloe

آگاو

گیاه علفی بسیار قوی، با ساقه‌های رونده؛ ساقه‌ها بندرت توسعه یافته. برگها به طول ۱-۲ متر، به عرض ۱۵-۲۵ سانتیمتر، در بالای بخش پهن بهم آمده، در قاعده غلاف‌دار، به‌رنگ سبز کلمی، با دندانه‌های خاردار تنک، با خار انتهایی مایل به سیاه ضخیم، به طول ۲-۳ سانتیمتر. ساقه عریان (به همراه گل‌آذین) به طول ۴-۷ (-۱۰) متر. دمگل آذین به‌قطر ۸-۱۵ سانتیمتر، بحالت رسیده چوبی، هم‌اندازه یا کوتاهتر از گل‌آذین پانیکول، حامل برگه‌های برگ مانند سه گوشه. پانیکول مخروطی؛ گلها بهم آمده (متراکم) در دسته‌های انبوه در انتهای شاخه‌های افقی؛ جوانه‌های (غنچه‌های) برگی گاهی در محور برگکها وجود دارد که جایگزین تعدادی یا همه گلها می‌شود. گلها (شامل تخمدان) به طول ۷۰-۹۰ میلیمتر؛ قطعات گلپوش خطی - مستطیلی، نوک کند، ایستاده، زرد مایل به

Agave americana L.

سبز. میله‌های پرچم به طول ۷۰ـ۸۰ میلیمتر، درون لوله گل‌بنه جای گرفته؛ بساک‌ها به طول ۳۰ـ۳۵ میلیمتر. کپسول مستطیلی، سه وجهی (26).

پراکندگی جهانی: بومی بیابانهای امریکای مرکزی، بومی شده در نواحی ساحلی دریای مدیترانه، جنوب و مرکز پرتغال، جزایر آزورس و مکزیک.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در شمال، جنوب و جنوب شرق ایران.

مصارف و کاربردها: آرام‌بخش، ملین و ضدعفونی کننده، شیره آگاو دارویی آرام‌بخش و نیروبخش یا مقوی برای جهاز هاضمه است. برای درمان زخمها و التهابات آسیب زننده به معده و روده‌ها و حفاظت‌کننده آنها از عفونت و حساسیت‌زایی و

Agave americana L.

تسریع کننده درمان آنها می‌باشد. آگاو برای درمان بیماریهای بسیاری ازجمله سیفلیس، سل، یرقان و امراض کبدی بکار می‌رود. آگاو تقریباً شباهت زیادی به *Aloe vera* دارد و خواص دارویی آنها نیز کم و بیش مشابه است. در طول دوران حاملگی نباید از آن استفاده کرد. مقدار مصرف زیاد آن ممکن است سبب حساسیت‌های دستگاه هاضمه و صدمات احتمالی کبد شود و کاربرد آن در استعمال خارج سبب آسیب‌دیدگی و حساسیت پوستی می‌شود (4).

***Agave americana* L.**

تیره علف فرش/*Aizoaceae*

***Trianthema portulacastrum* L.**
Syn.: *Trianthema monogyna* L., *Trianthema obcordata* Roxb.
E. horse purslane

خرفه‌سا، ویزاخ

گیاه یکساله، تا حدودی گوشتی، گسترده روی زمین یا بالارونده، بی‌کرک یا روی ساقه و دمبرگها کرکدار، ساقه به ارتفاع تا ۴۰ سانتیمتر، نسبتاً ضخیم، رگه‌دار. برگها متقابل، با بزرگی نامساوی؛ پهنک به طول ۱۳-۳۵، به عرض ۷-۲۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با رأس اغلب گرد یا نوک کند، با قاعده گوه‌ای؛ دمبرگ به طول ۳-۲۰ میلیمتر، کم و بیش بالدار، در قاعده با زایده غشایی ساقه‌آغوش گوشواره مانند. گلهای منفرد

***Trianthema portulacastrum* L.**

محوری، سفید یا قرمز گلسرخی، در محل گره‌های فوقانی بدون دمگل و با قاعده دمبرگها کم و بیش پوشیده شده. لوله کاسه گل به دمبرگ فشرده و غلافدار؛ لوبهای کاسه به طول ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای، با رأس منقاردار. پرچمها ۱۰–۲۰ تایی. کپسول به طول حدود ۴، به عرض ۳ میلیمتر، کم و بیش راست گوشه‌ای، در قاعده با دمبرگ و کاسه گل کم و بیش دربرگرفته شده، با رأس تاجک‌دار. دانه‌ها حدود ۴ عدد، سیاه، چروکیده، به‌قطر حدود ۲ میلیمتر، کمی فشرده.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، پاکستان، هندوستان، بغداد، سیلان، شرق افریقا، مصر، عربستان، مالزی، نواحی گرمسیری دنیای جدید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استان هرمزگان: دامنه‌های کوه گنو. جزایر جنوب: قشم، هنگام و ...

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل به‌عنوان ضدکرم مصرف می‌شود. مایع در بدن، دردهای شکمی و مشکلات کلیوی استفاده می‌شود. خمیر برگهای آن به‌عنوان سقط‌کننده جنین داده می‌شود. ریشه آن به‌عنوان مسهل و سقط‌آور بکار می‌رود. برای درمان عفونت کبدی، آسم و فقدان عادت ماهیانه بکار می‌رود (9).

- ریشه آن مسهل، محرک و حساسیت‌زا، سقط‌آور است و برای درمان فقدان قاعدگی بکار می‌رود. برگهای آن مدر است و برای درمان خیز (باد و ورم) و تجمع مایع در بدن بکار می‌رود (1).

- کلیه اندامهای گیاه طعم تلخ و اثر آرام‌کننده درد، مقوی معده و ملین دارد، در بیماریهای کم‌خونی، درمان بواسیر و التهاب‌ها اثر معالج دارد و چون مدر است برای درمان استسقاء بکار می‌رود. ریشه آن مخلوط با زنجبیل به‌عنوان مسهل بکار می‌رود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی محدود جغرافیایی و دوران رشد کوتاه بهاره در استان هرمزگان در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است، با توجه به تحقیقات انجام شده در کشورهای همجوار برای دستیابی به اثرات درمانی آن نیاز به تحقیق و جستجوی بیشتر علمی احساس می‌شود. بنابراین توصیه می‌شود طی یک پروژه تحقیقاتی خواص دارویی آن به دقت مورد بررسی قرار گیرد و در صورت اثبات آن در جهت کاشت و تولید آن اقدام ضروری و مقتضی بعمل آید (مؤلف).

***Trianthema portulacastrum* L.**

تیره قاشق‌واش/*Alismataceae*

***Alisma plantago_aquatica* L.**

E. water plantain

قاشق‌واش

گیاه علفی آبزی. پهنک برگها تخم‌مرغی، به طول ۲/۵_۲۰ سانتیمتر، به عرض ۰/۵_۱۰ سانتیمتر، با قاعده دایره‌ای یا قلبی. گل‌آذین خیلی بلندتر از برگها. گاهی شامل تا ۶ چرخه از شاخه‌های فراهم و گلها. برگها سرنیزه‌ای، چندین عدد در هر چرخه. دمگلها به طول تا ۲ سانتیمتر. کاسبرگها تخم‌مرغی، به طول ۲ میلیمتر. گلبرگها تخم‌مرغی، به طول ۴ میلیمتر، سفید. پرچمها هم‌اندازه کاسبرگها. فندقه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۲_۲/۵ میلیمتر، با نوکی کوچک تشکیل شده از خامه پژمرده ماندنی، و با ۱_۲ شیار در سطح پشتی.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، تالش، پاکستان، اروپا، شمال و شرق آفریقا، آسیای معتدله.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گیلان، آذربایجان.

مصارف و کاربردها: پودر ریشه آن برای معالجه گزیدگی سگ هار بکار می‌رود. اسید استخراج شده از آن برای معالجه کزاز، گزیدگی ناشی از سگ هار و

***Alisma plantago-aquatica* L.**

احتقان سینه که منجر به فلج کامل مریض می‌شود بکار می‌رود. از برگهای آن در طب سنتی (Homoepathy) استفاده می‌شود (22).

– گیاه تازه برای دامها (گوسفند، اسب و گاو) سمی است. برگهای آن به‌عنوان دارو بکار می‌رود و ادرارآور و معرق بوده، و در درمان سختی دفع ادرار و امراض ادراری بکار می‌رود و به‌عنوان ضد زهرمار نیز مصرف می‌شود (25).

تیره تاج خروس/*Amaranthaceae*

***Achyranthes aspera* L.**

E. prickly_chaff flower

درختچه یا بوته‌ای با شاخه‌های بلند، با کرکهای مویی زبر فشرده. ساقه گوشه‌دار – شیاردار. برگهای پایینی آشکارا دمبرگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمبرگ، تخم‌مرغی – بیضوی تا سرنیزه‌ای پهن، با دو انتهای باریک شده، با نوک نوک‌دار. برگه‌ها در بخش قاعده‌ای پهن شده، غشایی، بطرف انتها منتهی شده به رأس خاردار، بعد از گلدهی دائمی. برگک‌ها دوتایی، مشابه با برگه‌ها، با رگه میانی تقریباً قوی، با لبه خیلی ضخیم شده، با رأس خیلی خاردار. قطعات گلپوش چهارتایی، ناهم‌اندازه، مستطیلی – سرنیزه‌ای باریک، باریک شده، نوک‌دار کوتاه، غشایی ضخیم، سبزشونده، بی‌کرک، کم و بیش به‌طور مشخص ۱_۵ رگه‌ای. میوه با رأس سربریده.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: قصرقند؛

بحالت کاشته شده در نواحی گرمسیری.

مصارف و کاربردها: خواص درمانی این گونه بشرح زیر است:

این گونه تلخ، تند، سوزان، مؤثر در بیماری ریوی، مسهل، مقوی قلب، قابض، بادشکن، مدر و عطسه‌آور است. درمان‌کننده سکسکه، آب آوردن شکم، بزرگی غدد گردن رحم (زهدان)، بواسیر و مفید برای آب آوردن اندامها (استسقاء) و امراض ادراری، تاول، دانه‌های پوستی، خارش، بی‌اشتهایی، قولنج و مارگزیدگی می‌باشد. اندامهای مختلف گیاه برای درمان کوچک شدن و ناپروری اندام، لاغری، روماتیسم، جرب، دردهای عضلانی و کوری حیوانات بکار می‌رود. جوشانده گیاه برای درمان سینه‌پهلو (ذات‌الریه)، سرفه و سنگ کلیه مفید است. مصرف زیاد آن سبب تسریع در زایمان می‌شود. ریشه آن برای درمان شکم درد و خمیر آن برای رفع تیرگی قرنیه و به‌عنوان بندآورنده خون زخمها بکار می‌رود. همچنین ریشه آن برای درمان زخم دهان، دندان درد و زخمهای سیفلیسی بکار می‌رود. جوشانده و خمیر آن به‌عنوان عامل ناباروری بکار می‌رود؛ عصاره آن برای درمان نارسایی قاعدگی مصرف می‌شود. دم‌کرده ریشه آن قابض است. برگهای آن برای درمان سوزاک و زیادی عرق کاربرد دارد. عصاره برگ آن برای درمان جذام و آب آن (شیرابه آن) برای معالجه اگزما و جذام بکار می‌رود و به‌عنوان مدر و معالج کزاز نیز استفاده می‌شود (6).

Achyranthes aspera **L.**

– شیره گیاه کامل ۲–۳ بار در روز برای درمان تب داده می‌شود و به‌عنوان مدر نیز مصرف می‌شود. جوشانده گیاه کامل همراه با ریشه‌های آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی، اسهال، درد شکم و ناراحتیهای روده‌ای بکار می‌رود. جوشانده برگها و ریشه‌ها بصورت غرغره برای درمان دندان درد بکار می‌رود. خمیر برگهای آن برای درمان گزیدگی حشرات، عقرب و پیدایش دانه‌های پوستی، بریدگیها، عفونتهای پوستی و زخمها بکار می‌رود. شیره برگ آن در گوش برای درمان گوش درد کاربرد دارد. برگهای آن با شیر جوشانده می‌شود و بصورت روزانه برای درمان بواسیر خونی استفاده می‌شود. جوشانده ریشه‌های آن برای درمان سنگ مثانه مصرف می‌شود. خمیر ریشه آن به‌عنوان پادزهر برای مارگزیدگی مفید است. یک

قاشق چای‌خوری خمیر ریشه آن مخلوط با عسل و بصورت ۲ـ۳ بار در روز برای ۱۵ روز برای درمان هاری بکار می‌رود. خمیر دانه آن برای درمان هاری بکار می‌رود (9).

ـ گیاه ملین، مدر، قابض و قی‌آور است. برای درمان تجمع مایع در بدن، بواسیر، پیدایش دانه‌های پوستی، قولنج بکار می‌رود. دانه‌های آن قی‌آور و ریشه آن قابض است (1).

Aerva persica **(Burm. f.) Merr.**
Syn.: *Aerva Javanica* (Burm. f.) Juss., *Aerva tomentosa* Forssk.

پشموک

گیاه خشبی (شبه درختچه‌ای) محکم به ارتفاع تا ۱ متر یا گاهی بیشتر، با شاخه‌های طویل شده. برگها به طول تا ۸، به عرض ۳/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نوک‌دار کوتاه، با قاعده‌ای بطرف دمبرگ کوتاه باریک شده، بدون دمبرگ یا سرنیزه‌ای تا خطی، متناوب، کامل، با سطح فوقانی سبز کدر، در سطح تحتانی با کرک‌پوش متراکم‌تر سبز مایل به سفید، با رگبرگ خیلی مشخص.

گلها در گل‌آذین سنبله‌ای کاذب بدون شاخه به طول ۱ـ۱۳ سانتیمتر، محوری یا انتهایی، اغلب پانیکول کاذب بدون برگ. گلها با یک یا دو برگه؛ قطعات گلپوش ۵ تایی، به طول تا ۳ میلیمتر، مستطیلی تا تقریباً قاشقی، غشایی، با رگه سراسری، با کرکهای بلند؛ پرچمها ۴ـ۵ تایی، در قاعده به پیاله چسبیده؛ کیسه‌های بساک به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر؛ پرچمهای عقیم ۵ تایی، درفشی ـ سه وجهی یا دندانه‌ای شکل. خامه طویل؛ کلاله‌ها ۲ تایی. میوه انبانی، برون‌بر غشایی نازک، شکننده، بسته. دانه به قطر ۰/۷ میلیمتر، مایل به قرمز،

Aerva persica (Burm. f.) Merr.

صاف، با لبه‌های نوک کند (23, 21).
پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، فلسطین، مصر، عربستان و هندوستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در حوزه گرمسیری جنوب ایران در استانهای بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل به‌عنوان مدر و آرام‌بخش (مرهم) بکار می‌رود. خمیر برگهای آن برای درمان زخمها بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن به‌عنوان قی‌آور و مسهل مصرف می‌شود. خمیر دانه‌های آن برای درمان سردرد و روماتیسم مفید است (9).

Amaranthus blitoides **S. Watson**

E. prostrate amaranth, matweed, pigweed, purslane

تاج خروس گسترده

ساقه اغلب گسترده روی زمین، با شاخه‌های متعدد گسترده با رأس اغلب بالارونده یا خیزان ، سفید، گاهی در بالا کرکی - پرزدار. برگها محکم، به طول ۱/۵–۳ سانتیمتر، با طولی اغلب ۲/۵ برابر عرض، مستطیلی - سرنیزه‌ای، واژ تخم‌مرغی تا قاشقی، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، در انتها نیشک‌دار، مشخصاً با لبه سفید. گویچه‌های حاوی گل همگی محوری، سبز یا قرمز شونده. گلهای ماده با برگک‌های تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، از گلپوش حدوداً چهار بار کوتاهتر، با رگه‌های سبز با شاخه‌های بهم آمده، با لبه غشایی. گلهای ماده با قطعات ۴ یا ۵ تایی، به طول ۲–۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نامساوی، نوک کوتاه‌دار یا با نوک خاردار، محکم، با رگه‌هایی شبیه به برگه‌ها، در قاعده ضخیم شده غضروفی و در محل اتصال قوزدار؛ در یک گیاه بزرگ قطعات کوتاهتر، نازکتر و نوک کندتر، اغلب مستطیلی - قاشقی، با رگه میانی باریک، بدون خار رأسی، از میوه کوتاهتر. میوه به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً صاف، از قطعه بلند گلپوش کوتاهتر، درپوش بخوبی شکوفا. دانه به‌قطر ۱/۳–۱/۸ میلیمتر.

مصارف و کاربردها: خواص و اثرات دارویی آن بخوبی شناخته نشده است اما برگ آن بصورت خام و پخته خورده می‌شود، روغن آن از ویتامین‌ها و مواد معدنی است و مانند اسفناج بکار می‌رود. برگهای آن را می‌توان خشک کرد و در زمستان از آن استفاده نمود. دانه‌های آن بصورت خام یا پخته مصرف می‌شود و مقوی و مغذی است و غنی از نشاسته می‌باشد.

***Amaranthus blitoids* S. Watson**

دانه‌های آن را می‌توان آرد کرد و برای تهیه حلیم، نان و سوپ‌های معطر از آنها استفاده کرد. دانه‌های آن را باید پخت، زیرا هنگام مصرف بصورت خام بخش زیادی از آنها بدون جویدن وارد دستگاه هضم شده و بدون استفاده از ارزش غذایی آنها دفع می‌شود (internet).

جنس **تاج‌خروس** / *Amaranthus* L. در ایران ۱۱ گونه گیاه خودروی بنامهای

تاج‌خروس سفید *Amaranthus albus* L.

Amaranthus blitoides S. Watson تاج‌خروس گسترده

Amaranthus caudatus L. تاج خروس دم‌گربه‌ای، باروتک

Amaranthus chlorostachys Willd. تاج‌خروس رنگین سنبل

تاج‌خروس خون فام *Amaranthus cruentus* L.

تاج خروس واژگون *Amaranthus deflexus* L.

تاج خروس هرز *Amaranthus graecizans* L.

تاج‌خروس سربی *Amaranthus lividus* L.

Amaranthus retroflexus L. تاج‌خروس، زلف عروسان

تاج خروس خاردار *Amaranthus spinosus* L.

تاج‌خروس سبزرنگ *Amaranthus viridis* L.

دارد که اغلب بصورت علف هرز در مزارع، باغچه‌های پرورش گل و گیاه، کنار جاده‌ها و اراضی تخریب یافته می‌رویند چنانکه ملاحظه می‌کنید تعدادی از آنها نیز مصارف دارویی معدودی دارند و تعدادی از آنها نیز در اوایل بهار توسط مردم محلی به‌عنوان سبزی صحرایی (سبزی آش) مصرف می‌شوند. به‌هرحال هرگونه مصرف دارویی از گونه‌های مختلف آن نیازمند تحقیق و پژوهش است تا احیاناً کاربردهای ویژه هریک از گونه‌های مذکور مشخص گردد. در ضمن در سالهای اخیر به‌منظور استفاده زینتی تعدادی از گونه‌های مختلف آن در شهرها کاشته می‌شوند که جنبه‌های زیبایی خاصی نیز دارد (مؤلف).

***Amaranthus blitoids* S. Watson**

Amaranthus caudatus L.

Amaranthus caudatus **L.**

E. lovelies bleeding, flower gentle, cat's tail, prince's feather

تاج خروس دم‌گربه‌ای، باروتک

گیاه قوی. برگها به بلندی دمبرگ‌دار، لوزوی ـ تخم‌مرغی، با لبه گاهی قرمز شونده. سنبله‌های کاذب محوری و انتهایی، از قاعده منشعب، قاعده‌ای‌ها واژگون، انتهایی‌ها به بلندی ضخیم و کلفت. گلها کروی ـ گویچه‌ای، پایینی‌ها تنک، بالایی‌ها تنگ هم، اغلب قرمز، بندرت مایل به زرد یا مایل به سبز (سبز شونده). برگک‌های بلندتر از گلپوش کمی بلندتر، خاردار ـ منقاردار. گلهای ماده با قطعات گلپوش ۵ تایی، لوزوی ـ واژ تخم‌مرغی یا قاشقی پهن، با لبه‌های پوشاننده یکدیگر. میوه از گلپوش کمی بلندتر، در جهت عرضی شکوفا؛ درپوش جهت طولی چروکیده. دانه‌ها به‌قطر ۱ میلیمتر، سیاه، قهوه‌ای تیره تا سفید یا قرمز شونده کم‌رنگ، با لبه نوک کند.

Amaranthus caudatus L.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جنوب امریکا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: خراسان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر است و برای درمان بواسیر، تصفیه خون، ادرار کردن دردناک و کند و خنازیر بکار می‌رود (1).

***Amaranthus hybridus* L.**
Syn.: *Amaranthus chlorostachys* Willd.
E. slim amaranth, spleen amaranth, green amaranth

تاج خروس دورگ، تاج خروس رنگین‌سنبل

ساقه به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، در بالا کرکدار. برگها لوزوی ـ تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، با رأس‌کند، منقاردار ـ خارک‌دار، در سطح تحتانی بی‌کرک در امتداد رگبرگها کرکی. سنبله‌های کاذب محوری یا بالایی‌ها در شمای عمومی گل‌آذین بدون برگ پانیکول منشعب، سبز زیتونی تا سبز کم‌رنگ شونده؛ سنبله‌های کاذب انتهایی اغلب نازک، طویل، اغلب تقریباً تنک. برگک‌های بلندتر از گلهای ماده چند بار بلندتر در قاعده تخم‌مرغی در رأس ممتد به نیشکی مویی به طول ۲ـ۶ میلیمتر، قطعات گلپوش گلهای ماده (ـ۳)۵ تایی، تخم‌مرغی باریک، سرنیزه‌ای، مستطیلی یا تقریباً قاشقی، نوک‌تیز یا بندرت نسبتاً نوک کند، از میوه کوتاهتر یا هم‌اندازه آن، بندرت تقریباً بلندتر، با یکدیگر نامساوی، نوک‌دار، نیشک‌دار. میوه به‌طور مشخص در جهت عرضی شکوفا؛ درپوش تقریباً چروکیده؛ دانه به‌قطر حدود ۱ میلیمتر، سیاه.

***Amaranthus hybridus* L.**

- این گونه در ایران دو واریته بنامهای **var. *chlorostachys*-- و var. *erythrostachys*--** دارد.
پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد. در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، تهران، سمنان، خراسان و ...
مصارف و کاربردها: برگها و گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه قابض، ضد اسهال خونی است و سبب ترمیم زخمها و مانع خونریزی از روده می‌شود (7).

***Amaranthus spinosus* L.**
E. spiny amaranth

تاج‌خروس خاردار

گیاه به ارتفاع تا ۱ متر، بدون کرک یا فقط در ناحیه گل‌آذین کرکی تنک. برگها لوزوی - تخم‌مرغی یا لوزوی - مستطیلی، با دو انتهای نوک‌تیز، با رأس نوک کند یا چالدار، خارک‌دار سیخک‌دار، به بلندی دمبرگ‌دار، در محل محور برگ مولد دو خار. سنبله‌های کاذب محوری و انتهایی، نازک (ظریف)، سبز، در بخش پایینی متشکل از گویچه‌های گلدار ماده تنک، همراه با خارهای حائل، در بخش بالایی حاوی گلهای گویچه‌ای نر بدون خار تنگ هم. برگک‌ها با قطعات گلپوش هم‌اندازه، به نازکی خارک‌دار - نوک‌دار. گلهای ماده با بریدگیهای ۵ تایی مستطیلی - قاشقی، به نازکی خارک‌دار - نوک‌دار، به طول ۱-۱/۵ میلیمتر. میوه با قطعات گلپوش حدوداً مساوی، با درپوش بخوبی تا حدودی شکوفا. دانه‌ها به‌قطر ۰/۷۵ میلیمتر.

Amaranthus spinosus L.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب کره زمین.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان (اطراف بندر انزلی).
مصارف و کاربردها: شیره گیاه کامل برای درمان قاعدگی نامنظم و به‌عنوان شیرافزا بکار می‌رود. برگهای آن خنک کننده مدر و مسهل هستند. جوشانده برگهای آن برای درمان مشکلات کلیوی داده می‌شود. خمیر برگ و ریشه آن برای معالجه زخمها و دمل‌ها تا رسیدن آنها بکار می‌رود. از جوشانده ریشه آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی استفاده می‌شود (9).
- گیاه کامل مصرف می‌شود. ریشه آن برای درمان سوزاک، اگزما، قولنج، ازدیاد خون قاعدگی و به‌عنوان شیرآور بکار می‌رود. برگها و ریشه آن ملین، نرم‌کننده هستند و برای معالجه تاول‌ها، سوختگی‌ها و بصورت ضماد برای درمان آبسه‌ها مصرف می‌شوند (1).

***Amaranthus viridis* L.**
Syn.: *Amaranthus gracilis* Desf.

تاج خروس سبزرنگ

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، در بخش فوقانی تا حدودی با کرکهای کوتاه، ایستاده، با شاخه‌های بلند. برگها تخم‌مرغی یا لوزوی- تخم‌مرغی، به طول ۳-۸ (-۹) به عرض ۲-۵ سانتیمتر، با قاعده‌ای کمی گوه‌ای، به طرف انتها باریک‌شونده، با نوکی کند یا تقریباً چالدار یا نوکی خارک‌دار، با رگبرگهای سطح تحتانی سفید و اغلب کرکدار، با لبه‌ای کم‌رنگ، کمی موّاج (فردار)، با دمبرگی بلند. گلها گروهی و چندتایی محوری. یا در سنبله کاذب انتهایی. طویل، منشعب، بی‌برگ، انبوه و متراکم، برگک‌ها کوچک، تخم‌مرغی پهن، سبز، با نوکی خارک‌دار. به طول $\frac{۱}{۳}$ یا $\frac{۱}{۲}$ گلپوش، قطعات گلپوش گلهای ماده سه تایی، تقریباً قاشقی، اغلب نسبتاً نوک‌تیز، غشایی کم‌رنگ، با رگه میانی سبز، خار - نوک‌دار کوتاه. میوه‌ها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، تقریباً کروی، تقریباً فشرده، با انتهایی کمی مخروطی، خارک‌دار، چروکیده - چین‌دار، ناشکوفا یا بطریق نامنظم شکوفا. دانه‌ها به‌قطر ۱ میلیمتر، عدسی شکل.
پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی گرم و مرطوب کاشته می‌شود، در نواحی معتدله اغلب معرفی شده.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت علف هرز در استانهای گیلان، مازندران، آذربایجان، کردستان، خوزستان و ... دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: خمیر ریشه آن برای درمان تاول‌ها تا رسیدن آنها بکار می‌رود. خمیر ریشه آن برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجاری تناسلی زنان مصرف می‌شود. برگها و شاخه‌های آن به‌عنوان سبزی و به‌عنوان ملین و مقوی بکار می‌رود (9).
- برگهای آن مصرف می‌شود، برگها نرم‌کننده است و برای درمان گزیدگی نیش عقرب و مار مورد استفاده قرار می‌گیرد (1).

***Amaranthus viridis* L.**

Gomphrena globosa **L.**
Syn.: *Xeraea globosa* O. Ktze.
E. common globe amarantha, globe amaranth

تکمه‌ای

یکساله؛ ساقه به ارتفاع ۳۰ـ۵۰ سانتیمتر، قائم یا بالارونده، معمولاً به حالت سه شاخه‌ای منشعب، بند (مفصل)دار، پوشیده با کرکهای فشرده. برگها متقابل، مستطیلی ـ بیضوی تا سرنیزه‌ای، نوک کوتاه‌دار، کامل، تقریباً بی‌دمبرگ، نیمه ساقه آغوش، کرکدار، به طول ۶ـ۸، به عرض ۲ـ۵ سانتیمتر، سبز روشن. گلها توده شده انبوه در گل‌آذین سرسان تخم‌مرغی طویل شده، به طول ۲ـ۴، به عرض ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، حائل شده توسط یک جفت برگ تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای کوچک (دو برگ تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای کوچک در زیر آن قرار گرفته). گل‌آذین در انتهای ساقه و شاخه‌ها قرار گرفته. گاهی محوری؛ برگه‌ها غشایی، یکی کوچکتر، در قاعده گل، تخم‌مرغی پهن، منتهی به نیش بلند، دومی بلندتر، سرنیزه‌ای پهن، تقریباً ناودار، در پشت شانه‌ای دندانک‌دار، ارغوانی سیر، به طول تا ۱۰ میلیمتر، پوشاننده (دربرگیرنده) گل. قطعات گلپوش ۵ تایی، سرنیزه‌ای باریک، در سطح بیرونی پوشیده با کرکهای قرمز شونده تودرتو، دربرگیرنده تخمدان؛ خامه بلند، کلاله ۲ تایی، نخی شکل. میوه انبانی تخم‌مرغی نیمه شفاف غشایی سفید. دانه قرمز مایل به قهوه‌ای، درخشان، فشرده بطرف ناف، گرد، به طول حدود ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی، ژاپن، چین، هندوچین، جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته و زینتی در مناطق معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: گلهای گیاه مصرف می‌شود، گیاه اثرات درمانی ضدسرفه و ضد آسم دارد، آسم‌های ششی، برونشیت حاد و مزمن و سیاه سرفه را درمان می‌کند. در تری‌نیداد و توباگو (Trinidad and tubago) ۹ـ۱۵ گرم از گلهای گل خشک شده گیاه یا ۱۰ عدد از کپه‌های حاوی گلهای گیاه را برای درمان دیابت، فشار خون بالا، زردی، کمی ادرار مصرف می‌کنند و در میانمار (Myanmar) جوشانده گیاه برای درمان سرفه بکار می‌رود (internet).

ـ گیاه مذکور در سالهای اخیر به‌عنوان گیاه فصلی زینتی در ایران کاشته می‌شود و کاربرد آن در طب سنتی ایران ناشناخته می‌باشد (مؤلف).

Gomphrena globosa **L.**

تیره نرگس/*Amaryllidaceae*

Crinum asiaticum **L.**

Syn.: *Crinum toxicarium* Roxb.; *Crinum bracteatum* Willd.

E. poison bulb, Asiatic poison bulb, St. Johns lily

سمی پیاز آسیایی

پیاز به ضخامت ۱۰_۱۲/۵ سانتیمتر، با گردنی به طول ۱۵_۲۲/۵ سانتیمتر یا بیشتر. برگها طوقه‌ای ۲۰_۳۰ تایی، به طول ۹۰_۱۲۰ سانتیمتر، به عرض ۷/۵_۱۰ سانتیمتر. گلها سفید، با لوله‌ای باریک، استوانه‌ای. به طول ۷/۵_۱۰ سانتیمتر، با رنگ‌دویدگی سبز؛ با قطعات خطی به طول ۵_۷/۵ سانتیمتر؛ ساقه عریان به طول ۴۵_۶۰ سانتیمتر، دولبه؛ گل‌آذین چتر با حدود ۲۰ گل (23).

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی گرم و مرطوب جنوب ایران و در گلخانه‌ها.

مصارف و کاربردها: برای معالجه تورم برونش‌ها در حالت آغازین مناسب است، آن را می‌توان به کودکان به‌هنگام بالا آوردن ناشی از سرفه توصیه نمود. پیاز آن تند، تلخ، التیام‌بخش، ملین، محرک جنسی است؛ مفید برای برونشیت و بیماریهای سینه و شش‌ها، سوزاک، نقص بینایی، بیماریهای طحال، ادرار کردن

Crinum asiaticum **L.**

همـراه بـا درد، کمـردرد و کمـی ترشـح ادرار اسـت. مصرف آن به مقـدار زیـاد قـی‌آور و بـه میـزان کـم تهوع‌آور و معرق می‌باشد، قی‌آوری قابـل اعتمـاد است که عملی متوسط دارد. پیاز آن تلخ اسـت و به‌عنوان مقوی، ملین و خلط‌آور مصرف می‌شـود. مفید برای صفرا، ادرار دردناک و سایر بیماریهـای ادراری است. ریشه تازه آن قـی‌آور، تهـوع‌آور و معـرق مـی‌باشـد. برگهـای تـازه آن در مصـارف خارجی در درمان تورم به همراه روغـن کرچـک بکـار مـی‌رود. آمـاس (تـورم) بسـرعت برطـرف می‌شود و از تشکیل چـرک جلـوگیری مـی‌کنـد. برگهای آن خلط‌آور است و برای معالجه امـراض پوستی و کاهش تورم بکار می‌رود. شیره برگ آن برای معالجه گوش درد بکار می‌رود. از دانه‌هـای آن به‌عنوان مقوی، ملین، مدر و قاعده‌آور استفاده می‌شود (6).

ـ غده گیاه اثـر التیـام‌دهنـده، ملیـن، بادشـکن و ضدکرم و مدر دارد و از آن در مـوارد عـدم دفـع ادرار و بیماریهای مربوط استفاده می‌کنند و بـرای آن اثر مقوی و خلط‌آور نیز ذکر شـده اسـت و در درمـان برونشـیت و بیماریهـای سـینه اسـتفاده می‌شود. دانه‌اش طعم تلخ و اثر مدر، قاعـده‌آور و مقوی دارد و برای درمان بیماریهای کلیه و جوش و دانه‌های جلدی مصرف می‌شود. ریشه تـازه آن قی‌آور است (۱۱).

Crinum asiaticum L.

Galanthus transcaucasicus Fomin

Syn.: *Galanthus nivalis* L. var. *caspius* Rupr., *Galanthus caspius (*Rupr.*)* Grossh.

E. snowdrop, common snowdrop

گل برفی

گیاه پیازدار. برگها بنیانی (قاعده‌ای)، خطی، ۲ تایی، در زمان گلدهی به طول ۱۰ـ۱۶ سانتیمتر، به‌عرض تا ۲ سانتیمتر، تخت، سـبز تیـره، مـات. گـل‌آذیـن سرسان وجود دارد. اسپات یک کفـه‌ای، بـا قاعـده لوله‌ای. گلها منفـرد، دمگـل‌دار. گلپـوش اسـتکانی پهـن، سـفید؛ قطعـات گلپـوش جـدا، داخلیهـا از خارجیها گسترده‌تر و آشکارا کوتاهتر، با ۱ـ۲ لکـه سـبـز؛ قطعـات گلپـوش بیرونـی واژ تخم‌مرغـی،

Galanthus transcaucasicus Fomin

قطعات داخلی در زیر چاله رأسی بـا لکـه‌ای سـبز. میوه کپسول پردانه.

پراکندگی جهانی: شمال شرق آناتولی، تالش، شـمال ایران، قفقاز.

پراکنــدگی جغرافیــایی در ایــران: گرگان،مازنــدران، گیلان.

مصارف و کاربردها: پیاز گیاه اثر قی‌آور دارد (۱۱).

Galanthus transcaucasicus **Fomin**

Narcissus Tazetta **L.**

E. polyanthus narcissus, bunch_flowered narcissus, paper_white narcissus, narcisse tazette, primrose peerless

نرگس

گیاه علفی چندساله، پیازدار، با پیازی به طول ۲۰ـ۶۰، به‌عـرض (۲۰ـ)۲۵ـ۵۰ میلیمتـر. برگهـای قاعـده‌ای خطی تا نخی شکل، عموماً تخت یا ناودار، بندرت V شکل، به طول تا ۲۰ـ۷۰ سانتیمتر، بـه‌عـرض ۶ـ۱۸ میلیمتر. گل‌آذین سرسان یا ساقهٔ عریان به بلنـدی تـا ۴۵ سانتیمتر، توخالی. اسپات (چمچه) هم‌اندازهٔ طـول دمگل‌آذین، در قاعده لوله‌ای. گل‌آذین با گلهای منفرد یا چتری با گلهای ۲ـ۱۲ تایی. دمگلها نامسـاوی، بـه طول تا ۷/۵ سانتیمتر. لوله گلپوش بـه طـول ۱۳ـ۲۲ میلیمتر، با قطعاتی به طول حدود ۱۵، بـه عـرض ۱۰ میلیمتر، سفیدرنگ. تاجک (گلپوش کاذب) بـه طـول ۴ـ۵ میلیمتر، زردرنگ. میوه‌کپسول بـه طـول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، بیضوی شکل.

Narcissus Tazetta **L.**

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایلام: بدره. ـ **فارس:** کازرون. ـ **کرمان:** ده بکری. ـ **خوزستان:** بهبهان؛ بحالت کاشته شده در تهران، کرج.
مصارف و کاربردها: گلهای آن خواص درمانی ضد اسپاسم، استفراغ‌آور ملایم و ضداسهال دارد و برای درمان آسم، سیاه سرفه، سرفه‌های همراه با تشنج، اختلالات عصبی، تشنج و اسهالهای مزمن بکار می‌رود (۱۰).
ـ پیاز نرگس اثر قی‌آور و قاعده‌آور دارد.

*** *Polianthes tuberosa* L.**
E. tuberose, pipe_flower

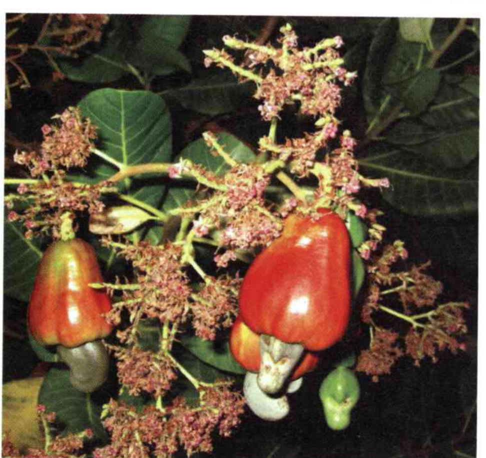
مریم، گل مریم

گیاه پیازدار، با ساقه زیرزمینی کوتاه، پیازدار، ایستاده، بدون شاخه. برگها قاعده‌ای یا در بخش پایینی ساقه، بلند، باریک، خطی، انبوه. گلها سفید، بسیار معطر، زیبا، در گل‌آذین خوشه انتهایی بلند، با ساقه عریان به طول ۹۰ـ۱۲۰ سانتیمتر؛ گلپوش قیفی شکل، به‌درون خمیده؛ پرچمها به گلوی گلپوش چسبیده (24).
ـ انواع پرورش یافته و زینتی این گیاه دیده می‌شود و بخصوص کولتیوارهای کوتاه قد آن ترجیح داده می‌شود و عموما گلهای پرپر آن پرورش داده می‌شود.
پراکندگی جهانی: مکزیک.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در گلخانه‌های اطراف تهران و شمال ایران.
مصارف و کاربردها: پیاز آن مدر و قی‌آور است. پیازهای خشک شده و پودر شده آن برای درمان سوزاک داده می‌شود. خمیر بدست آمده از پیاز آن به همراه کره و زردچوبه برای درمان جوشهای قرمز بکار می‌رود (9).

***Polianthes tuberosa* L.**

تیره پسته، تیره سماق/*Anacardiaceae*

Anacardium occidentale L.

Anacardium occidentale **L.**

Syn.: *Cassuvium pomiferum* Lam.

E. cashew nut, acajou, cashew tree, east Indian almond, cashew apple

بادام هندی

درختی کوتاه، با تنه‌ای کوتاه، ضخیم، چروکیده. برگها متناوب، دمبرگ‌دار، ساده، کامل، ۴ـ۸ تایی، به طول ۷/۵ـ۱۰ سانتیمتر، چرمی، با رگبرگهای حدوداً ۱۰ جفتی، تقریباً بحالت افقی قرار گرفته؛ دمبرگ به طول ۸ـ۱۲ میلیمتر. گل‌آذین پانیکول انتهایی، برگه‌دار، به طول ۱۵ـ۲۵ سانتیمتر، کرکدار؛ با شاخه‌های بلند عریان و در انتها با گلهای مجتمع؛ برگه‌ها سرنیزه‌ای، قوزدار،خاکستری. گلها کوچک، چندجنسی، به‌قطر تا

Anacardium occidentale **L.**

۷ میلیمتر، زرد با رنگ‌دویدگی صورتی. کاسه گل ۵ قسمتی، با قطعات ایستاده، هم‌پوش، ریزان. گلبرگها ۵ تایی، خطی - سرنیزه‌ای، خمیده، هم‌پوش. طبق قاعده کاسه گل را پر می‌کند، ایستاده. پرچمها ۸-۱۰ تایی، همگی بارور، یکی بلندتر از بقیه. تخمدان واژ تخم‌مرغی یا واژ قلبی؛ خامه نخی شکل؛ کلاله کوچک؛ تخمک ۱ عدد. میوه به طول ۲/۵ سانتیمتر، کلیوی شکل، روی نهنجی گوشتی و گلابی شکل قرار گرفته (14).

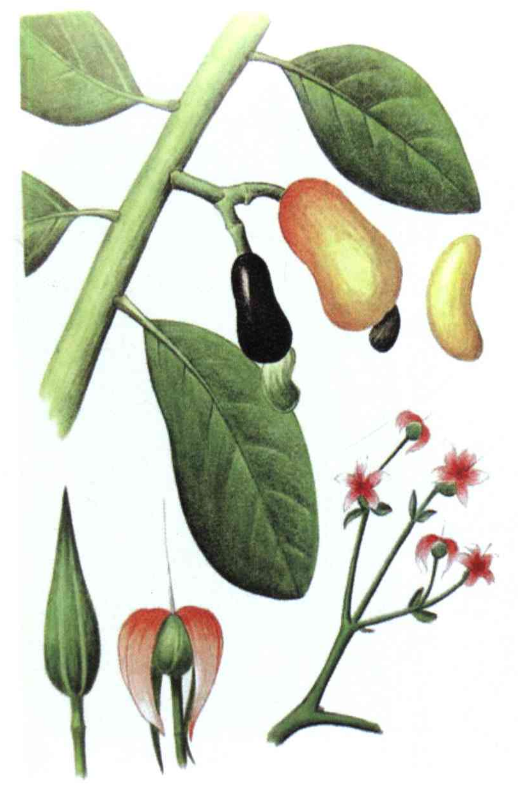
پراکندگی جهانی: جنسی کوچک در نواحی گرم و مرطوب امریکا که یکی از گونه‌های آن در آسیا بومی شده است و در نواحی ساحلی هندوستان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید اما میوه آن به فراوانی به ایران وارد و بصورت خشکبار مصرف می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه آن ملین و پوست آن محلل است. عصاره پوست آن اثر ضد فشار خون دارد. مصرف آن بصورت خوراکی قند خون را پایین می‌آورد و به‌عنوان معالج مالاریا استفاده می‌شود. صمغ پوست آن ترکیبات حشره‌کش دارد و در داروسازی بکار می‌رود. روغن تند پوست آن محلل و قابض، التهاب‌آور و تاول‌زاست و برای معالجه جذام، میخچه و زخمها بکار می‌رود. میوه آن تند، شیرین، گرم، ضداسهال و محرک قوای جنسی و ضد کرم است. مغز دانه آن مغذی، آرام‌بخش و نرم‌کننده است.

پوست آن حاوی صمغ، مایع و روغن است، مایع آن تاول‌زاست، روغن پوست آن کشنده لارو پشه است، روغن آن ملین ملایم و برای معالجه ترک کف پا، زگیل‌ها، میخچه‌ها و زخمهای جذامی بکار می‌رود. شیرابه رزینی بادام هندی برای معالجه آشفتگی‌های روانی، ضعف قوای جنسی، بیماریهای صبحگاهی بعد از حاملگی، طپش قلب و از دست دادن حافظه مفید است. مغز میوه آن خوراکی و عطر دل‌انگیزی دارد. میوه بادام هندی ادرارآور است و برای سلامت کلیه‌ها مفید است و اثر معالج وبا دارد (6).

- دمگل‌آذین گوشتی آن خوراکی است و به‌عنوان ضد اسکوربوت استفاده می‌شود. آب استخراج شده از دمگل‌آذین گوشتی آن برای درمان ناراحتیهای کلیوی بکار می‌رود. روغن بدست آمده از پوست آن تاول‌زا و قرمز کننده پوست است و برای درمان زگیل‌ها، میخچه، کچلی، امراض پوستی، داءالصدف و ترک‌های کف پا بکار می‌رود (9).

***Anacardium occidentale* L.**

Cotinus Coggygria Scop.

Cotinus Coggygria **Scop.**
Syn.: *Rhus Cotinus* L.
E. venetian sumach, Aaron's_beard, common smoke tree

درخت پر

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۵ متر، با تاجی کروی. برگها متناوب، ساده، خزان‌کننده، دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی، به‌رنگ سبز کلمی، قویاً بدون کرک شونده، به‌قطر ۳ـ۸ سانتیمتر؛ دمبرگ بدون بال. گل‌آذین بزرگ، خوشه‌ای ـ پانیکولی مرکب، برگه‌دار. گلها نر ماده، ۵ تایی، به همراه گلهای متعدد عقیم با دمگلهای طویل و کرکهای پرمرغی؛ خامه سه تایی. میوه‌ها شفت، یک دانه‌ای، به قطر ۳ـ۴ میلیمتر، کلیوی شکل.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، جنوب روسیه، قفقاز، آناتولی، سوریه، ایران، غرب پاکستان، جنوب غرب سینا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (جنگلهای ارسباران)، به‌عنوان گیاهی زینتی کاشته شده در اغلب مناطق معتدله و معتدله سرد در پارکها و باغها.

Cotinus Coggygria Scop.

مصارف و کاربردها: برگ آن اثر قابض و بندآورنده خون دارد. جوشانده آن بصورت غرغره و حمام به منظور تأثیر دادن بر سطح مخاط دهان مورد استفاده قرار می‌گیرد. پوست آن اثر تب‌بر نیز دارد (۱۱).

ـ با توجه به رواج این درخت به‌عنوان گیاه زینتی و پراکندگی طبیعی محدود آن در ایران از دیدگاه دارویی به آن کمتر توجه می‌شود، به‌طوری که می‌توان گفت بطور کلی جنبه‌های دارویی آن در ایران فراموش شده است (مؤلف).

***Mangifera indica* L.**

E. common mango, mango tree

انبه

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، بدون کرک. برگها ساده، به طول ۱۱ـ۲۴، به عرض ۴ـ۸ سانتیمتر، مستطیلی، سرنیزه‌ای، نوک‌دار، چرمی، سبز روشن، با سطح فوقانی سبز تیره. گلها در گل‌آذین پانیکول ایستاده، به‌طور مشخص بلندتر از برگها، کرک‌دار، چندجنسی. لوبهای کاسه گل تخم‌مرغی، در سمت خارجی کرک‌دار. گلبرگها ۴ـ۵ تایی، هم‌پوش، مستطیلی، در سطح داخلی بوضوح سه رگه‌ای. میوه شفت، کم و بیش تخم‌مرغی، فشرده، به طول ۳/۵ـ۲۰ سانتیمتر؛ با میان‌بر گوشتی، درون‌بر (هسته) سخت و رشته‌ای.

***Mangifera indica* L.**

پراکندگی جهانی: در مناطق گرم و مرطوب جهان به فراوانی کشت شده و می‌شود و درخت رایج کاشته شده در سراسر هندوستان است.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان.
مصارف و کاربردها: ریشه و پوست انبه تند، خنک کننده و قابض است. برگهای آن تند، قابض و برای گزیدگی نیش عقرب مفید است. جوشانده برگها، پوست، صمغ، گلها و میوه دانه‌های انبه مصرف دارویی دارد. گلهای آن خنک کننده، قابض، بهبوددهنده مزه و اشتهاآور، شفادهنده ترشحات سفید و چرکی مجاری تناسلی زنان، اسهال خونی، برونشیت، زردی، تخلیه ادرار هستند. گلهای خشک شده آن برای معالجه اسهال، اسهال خونی مزمن، نزله کیسه مثانه و التهاب مزمن و سوزاکی پیشاب‌راه مفید است. میوه نارس آن تند، ترش، قابض، خوش‌مزه، مقوی معده و ضد اسکوربوت است. میوه رسیده آن ملین، مغذی، نیروبخش، مدر، قابض، معرق، خنک کننده، مفید در خونریزیهای داخلی، رحم و شش‌هاست. پوست میوه قابض، مقوی محرک در نارسایی هضم است. دانه آن مفید برای آسم و پودر آن ضد کرم است. هسته آن قابض، ضد کرم است و برای معالجه اسهال و خونریزی بکار می‌رود. پوست آن قابض است و برای معالجه خونریزی رحم، اسهال، دیفتری و روماتیسم بکار می‌رود. صمغ آن برای معالجه ترک پا و جرب بکار می‌رود و به‌عنوان ضد سیفلیس نیز کاربرد دارد (6).
ـ جوشانده پوست ساقه آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. بخور برگهای آن برای درمان ناراحتیهای ریوی استفاده می‌شود. خمیر تهیه شده از جوانه‌های رویای جوان برای درمان یرقان و خمیر تهیه شده از پودر پوست ساقه آن با آب‌لیمو و روغن زنجبیل برای درمان سیفلیس و سوزاک بکار می‌رود. گلهای خشک شده آن به‌عنوان قابض برای درمان اسهال مصرف می‌شود. دم‌کرده بدست آمده از هسته خشک آن برای درمان زخمهاوپودر هسته آن بصورت خمیر برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (9).

Pistacia atlantica **Desf.**

E. mount Atlas pistache

بنه

درختی به ارتفاع تا ۷ متر، با تاجی متراکم و تقریباً کروی، بندرت درختچه‌ای. برگها خزان کننده، شانه‌ای‌فرد، برگچه‌ها ۲ـ۴(ـ۵) جفتی، با شکل و اندازه‌های قویاً گوناگون، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، مستطیلی یا سرنیزه‌ای، به طول (ـ۲)۵/۲ـ۸، به عرض ۰/۷ـ۲(ـ۲/۵) سانتیمتر، نوک کند یا بدون نوک، هیچگاه سیخک‌دار نیست، با لبه مژک‌دار و بقیه بدون کرک، رگبرگها غیرمشخص یا به دشواری مشخص، محور برگ لبه‌دار یا با بال باریک. گل‌آذین پانیکول. میوه شفت به شکلها و اندازه‌های گوناگون، به طول (ـ۴/۵)۵ـ۸، به عرض ۵ـ۶(ـ۸) میلیمتر.

ـ این گونه در ایران سه زیرگونه دارد که یکی از آنها بیشتر مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

Pistacia atlantica **Desf. subsp.** ***mutica*** **(Fisch. & C. A. Mey.) Rech. f.**

E. turk terebinth pistache

برگچه‌ها کوچک و تا حدودی (نسبتاً) کوتاه، اغلب نزدیک میانه یا کمی پایین‌تر پهن‌تر، اغلب به طول کم و بیش تا ۴، به عرض ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، با لبه‌ای کم و بیش محدب، بافت چرمی ـ غشایی. شفت کوچک، با عرضی‌کمی بیشتر از طول.
پراکندگی جهانی: ترکیه، آناتولی، قفقاز، ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: **گیلان**: رودبار؛ بین کلیشم و پل امبو. ـ **آذربایجان**: خوی؛ جنگلهای

ارسباران، علی‌بلاغی، قره‌داغ و حسن بیگلو. ـ **همدان:** سفیدآب. ـ **کرمانشاه:** کرند، کوه نووه، کوه گهواره. ـ **اراک:** کوه راسوند. ـ **لرستان:** قلعه رستم، اشتران کوه. ـ **فارس:** بین جهرم و منصور آباد (جویم)؛ فرک؛ جنوب دریاچه نیریز؛ بین سرجنگل و سروستان؛ بین پرسپولیس و کوه موسی خان؛ خانه زنیان؛ کوه بیل؛ کوهدشت؛ کازرون؛ بین اقلید و ده گردو. ـ **کرمان:** بین سیرجان و حاجی آباد. ـ **هرمزگان:** بندرعباس: کوه گنو. ـ **بلوچستان:** بین خاش و زاهدان؛ تنگ سرحه. ـ **خراسان:** کوههای نزدیک تربت حیدریه، جنگلهای بردو، بین خواف و بز. ـ **تهران:** قزوین الموت؛ کلاک نزدیک کرج، فشند، کرج. ـ **یزد:** شیرکوه، کوههای نزدیک یزد.

مصارف و کاربردها: ترکیبات رزینی استخراج شده از تنه درخت بنه بنام سقز ارزش صنعتی قابل توجهی دارد. و یکی از ارقام صادراتی کشور ایران است، اگرچه در سالهای اخیر در جهت استفاده‌های داخلی و در تهیه آدامس از آن استفاده شده است، اما ارزش دارویی کمی برای آن شناخته شده است (مؤلف).

ـ در مطالعات اخیر خواص دارویی: مقوی، ادرارآور و محرک برای آن ذکر شده است و از برگ بنه و پوست آن بعلت داشتن تانن به‌عنوان قابض و برای درمان اسهالهای ساده استفاده می‌کنند (۱۲).

Pistacia atlantica* Desf. subsp. *mutica

***Pistacia lentiscus* L.**

E. Lentisk pistache, mastic tree, mastich tree

مصطکی

درختچه‌ای همیشه سبز (بندرت درخت)، به ارتفاع ۱(ـ۳) متر. برگها به طول (ـ۳)۵ـ۱۰ سانتیمتر، دائمی، اغلب شانه‌ای زوج، با محور بالدار؛ برگچه‌ها ۲ـ۳ (بندرت تا ۴) جفتی، به طول ۱/۵ـ۳، به عرض ۰/۵ـ۱/۵سانتیمتر، چرمی، تخم‌مرغی تا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای یا بیضوی، نوک کند، نوک کوتاه‌دار، بی‌کرک. گل‌آذین حاوی گلهای نر انبوه سنبله مانند ـ خوشه‌ای، به طول ۱ـ۳ سانتیمتر؛ گل‌آذین حاوی گلهای ماده محوری دسته‌ای متشکل از ۱ـ۴ سنبله، ساده یا کمی منشعب و خوشه مانند، به طول ۱ـ۳ سانتیمتر. گلهای نر با دمگل کوتاه، با ۴ـ۵ پرچم و پرچم عقیم مخروطی. گلهای ماده تقریباً بدون دمگل؛ گلپوش به طول ۱/۵ میلیمتر، هم‌اندازه مادگی؛ خامه کوتاهتر از تخمدان و کلاله. میوه به عرض حدود ۳ـ۴ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ کروی، تا حدودی فشرده، با خامه ۳ شاخه تاج‌دار، در حالت رسیده قرمز یا سیاه شونده، مشبک.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نشده.

مصارف و کاربردها: محرک، مدر و قابض است، رزین مصطکی توسط دندانپزشکان برای پر کردن دندانهای پوسیده بکار گرفته می‌شود. صمغ مصطکی بصورت خمیر برای نزله‌های سینه و عفونتهای ششی بکار می‌رود. میوه‌های آن بصورت امولسیون در شربت‌های سرماخوردگی و بصورت جوشانده و غرغره برای زخمهای گلو و خونریزی از لثه استفاده می‌شود. دندان درد را تسکین، لثه را محکم و خونریزی را متوقف می‌کند. میوه آن خوراکی است (5).

ـ رزین مصطکی امروزه کمتر بکار می‌رود، اگرچه می‌توان آن را به‌عنوان خلط‌آور برای درمان بیماریهای برونشیت و سرفه‌ها بکار برد و برای درمان اسهال نیز آن را مصرف کرد. همچنین می‌توان آن را برای درمان تاول‌ها و کورک‌ها، زخمهای روباز و بیماریهای مشابه پوستی بکار برد. رزین آن را مخلوط با دیگر ترکیبات برای پر کردن موقتی دندانهای پوسیده بکار می‌برند (4).

***Pistacia Lentiscus* L.**

***Pistacia vera* L.**

Syn.: *Pistacia reticulata* Willd.

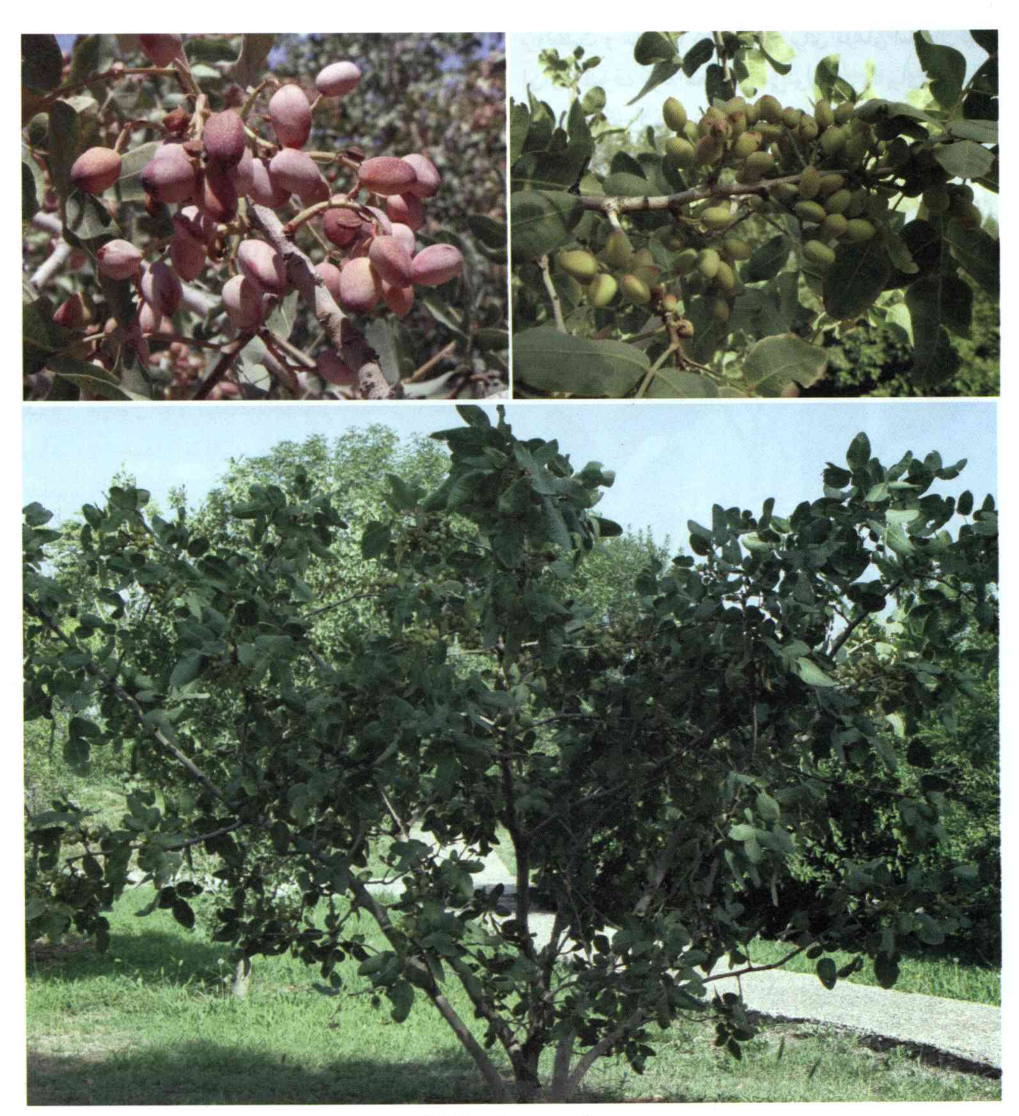
E. common pistache, pistachio nut tree, true pistachia tree

پسته

درختی به ارتفاع ۳ـ۸(ـ۱۰) متر، با پوست قهوه‌ای شونده سرانجام خاکستری (نقره‌ای). برگها خزان کننده، چرمی، شانه‌ای فرد، با برگچه‌های ۱ـ۲(ـ۳) جفتی، بندرت یک برگچه‌ای، بدون کرک یا در امتداد رگبرگ میانی باکرکهای تنک، با سطح فوقانی درخشان، در

سطح تحتانی کم‌رنگ‌تر، مات (کدر)، تخم‌مرغی یا دایره‌ای، اغلب به یکباره نوک‌دار، نوک‌تیز، بندرت نوک کند، به طول ۵–۱۰(–۱۲)، به عرض ۳–۶(–۸) سانتیمتر، محور برگ استوانه‌ای، کرک‌دار. گل آذین پانیکول میوه‌دار راست. میوه شفت، به طول ۱۰–۲۰، به عرض ۶–۱۲ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی یا تخم‌مرغی، نوک‌دار.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق و مرکز ایران، شمال افغانستان، ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، بخارا، تیان‌شان، کاشته شده در نواحی مدیترانه‌ای.

Pistacia vera L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پسته در ایران به صورت خودروی فقط در شمال خراسان می‌روید، اما در استانهای **کرمان:** کرمان، رفسنجان، سیرجان، بردسیر، زرند، کوهبنان ... ـ **یزد:** در اطراف یزد، میبد و اردکان، ابرقو، مروست و هرات. ـ **سمنان:** دامغان، شاهرود. ـ **تهران:** دشت قزوین. باغهای وسیعی از آن ایجاد شده است و محصول آن ارزش تغذیه‌ای زیادی دارد.

مصارف و کاربردها: اگرچه این گونه با ارزش غذایی در بین ملل و اقوام مختلف ازجمله ایرانیان بخوبی شناخته شده و در ردیف آجیل‌های مشهور و شناخته شده جای می‌گیرد، اما کمتر به‌عنوان دارو برای رفع بیماری خاص بکار می‌رود بلکه مصرف آن بیشتر جنبه تفننی و غذایی دارد و امروزه نیز یکی از ارقام تولیدی و صادراتی با ارزش ایران است. در مورد خواص دارویی آن در مطالعات اخیر به خواص اثرات قلبی ـ عروقی (کاهش چربی، کلسترول خون) و کاهش وزن، آنتی‌اکسیدان و ضد کم خونی اشاره شده است (۱۲).

***Rhus Coriaria* L.**

E. Sicilian sumac, tanmer's sumach, elm_leaved sumac

درخت سماق، سماق

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌های جوان و دمبرگهای با کرکهای زبر متراکم. برگها شانه‌ای فرد، ۴ جفت برگچه‌ای، با برگچه‌های دندانه اره‌ای درشت یا دندانه اره‌ای ـ کنگره‌ای؛ محور برگ در بخشی بالدار و باکرکهای زبر. گل‌آذین متراکم، به طول تا ۱۰ سانتیمتر. کاسبرگها تخم‌مرغی، سبز شونده. گلبرگها ۵ تایی، مستطیلی، سفید، از کاسبرگها بلندتر. پرچمها ۵ تایی، خامه‌ها سه تایی. میوه شفت به‌رنگ قهوه‌ای مایل به ارغوانی، کرکدار.

***Rhus Coriaria* L.**

پراکندگی جهانی: جزایر قناری، منـاطق مدیترانـه‌ای، ترکیه، قفقاز، آناتولی، کردستان، ایران، افغانستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازنـدران: دره هـراز: پنجـاب. - **گـیلان:** رودبـار. - **کردسـتان:** بانـه بـه سردشت. - **ایلام:** کوه قلارنگ. - **همدان:** همـدان. - **فارس:** کوههای دشـتک نزدیـک امـامزاده اسـماعیل، کلات، ۳۵ کیلومتری شمال غرب شـیراز. - **خراسـان:** دامنه‌های شمالی بینالود، تربت جام، سنگان. - **تهران:** تجریش، کرج، قزوین، راهجرد قم، دماوند، دربند.
مصارف و کاربردها: سماق قابض، بهبوددهنده زخمها، بندآورنده خون، ضد اسـهال و درمـان کننـده اسـهال خـونی، کـاهش‌دهنـده قنـد خـون، کـاهش‌دهنـده اسیداوریک، ضد میکروب، ضد ویروس، آنتی‌اکسیدان، ضد التهاب، ضد سرطان و ضد مالاریا می‌باشد (۱۲).

***Rhus glabra* L.**

E. smooth sumach, buck's_horn tree, vinegar tree

سماق نرم

درختچـه‌ای بـه ارتفـاع تـا ۳ متـر، گـاهی تـا ۵ متـر. شاخه‌چه‌ها بدون کرک و به‌رنگ سبز کلمی. برگچـه‌هـا ۱۱-۳۱ تایی، سرنیزه‌ای - مسـتطیلی، بـه طـول ۵-۱۲ سانتیمتر، نوک‌دار، دندانه اره‌ای، در سطح تحتانی به‌رنگ سبز کلمی. گلها مایل به سبز، در گل‌آذین پانیکول انبوه، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، کرکدار. میـوه قرمـز روشـن، کرکدار - چسبناک، در پانیکول‌های فشرده.

***Rhus glabra* L.**

پراکندگی جهانی: امریکا: بریتیش کلمبیا، فلوریدا و آریزونا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، کرج.
مصارف و کاربردها: پوست ریشه و میوه‌های سته آن مصرف می‌شود. پوست ریشه قابض ساقه نرم اغلب بصورت جوشانده بکار می‌رود. آن را برای تسکین اسهال و اسهال خونی مصرف می‌کنند، در استعمال خارجی برای درمان تخلیه سنگین (بیش از حد) دستگاه تناسلی زنان و دانه‌های پوستی بکار می‌برند و بصورت غرغره برای زخم گلو مفید است. میوه‌های سته آن مدر است، به کاهش تب کمک می‌کند و ممکن است به تأخیر وقوع و حمله دیابت کمک کند. میوه‌های آن همچنین قابض هستند و می‌توان آن را بصورت غرغره برای بیماریهای دهان و گلو بکار برد (4).

تیره خرزهره/*Apocynaceae*

******Catharanthus roseus*** **(L.) G. Don**
Syn.: *Vinca rosea* L., *Lochnera rosea* (L.) Spach.
E. Madagascar periwinkle, Red periwinkle, Cape periwinkle, rose periwinkle, oldmaid

پروانش، پریوش

گیاه چندساله، با ساقه‌های نازک، راست (ایستاده)، کرکدار، اغلب به‌عنوان گیاه یکساله کاشته می‌شود، به ارتفاع ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، گاهی در قاعده به نظر بوته‌ای. برگها متقابل، مستطیلی، به طول ۲/۵ـ۸ سانتیمتر، با رأس گرد و نوک‌دار، بطرف قاعده باریک شده، سبز درخشان، با رگبرگ میانی سفید، کرکی ظریف، با کرکهای ظریف اغلب بطرف قاعده و دمبرگ کوتاهتر و غده مانند. گلها انتهایی منفرد یا محوری منفرد یا ۲ـ۳ تایی، زیبا، با دهانی باریک، ارغوانی تا سفید. کاسه گل ۵ قسمتی، با لوبهای خطی ـ درفشی، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، کرکدار، در قاعده پیوسته. جام گل ۵ لوبه، سینی شکل، با لوله‌ای به طول ۲/۵ سانتیمتر، کمی کرکی، با گلویی دارای حلقه‌ای کرکی در رأس پرچمها و در دهانه جام؛ لوبهای جام به‌قطر ۲/۵ـ۴ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی پهن، منقاردار. تخمدان فوقانی؛ میوه برگه ۲ تایی راست یا واگرا، استوانه‌ای باریک، با دانه‌های متعدد کوچک.
پراکندگی جهانی: ماداگاسکار، کاشته شده در عراق و ایران و نواحی گرمسیری جهان.

Catharanthus roseus **(L.) G. Don**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی گرمسیری جنوب ایران: استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، بلوچستان، بندرت در تهران.
مصارف و کاربردها: اصولاً برای دام سمی است. برای معالجه نیش زنبور از شیره برگهای آن استفاده می‌کنند. در افریقای جنوبی و نواحی همجوار برای معالجه دیابت مصرف دارد. بنا به اعتقادی از انسولین قویتر است، دارای خاصیت دیجیتالین (Digitalin) است و برای معالجه سرطان بکار می‌رود (25).
ـ متوقف‌کننده تقسیم سلولی است و در معالجه برخی سرطان‌ها بکار می‌رود (۱۰).

Catharanthus roseus **(L.) G. Don**

– خمیر برگ آن روی پوست برای درمان عفونتهای پوستی و عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود.
از جوشانده برگ آن برای کنترل ازدیاد خون قاعدگی استفاده می‌شود. یک قطره از عصاره برگ آن مخلوط با یک فنجان آب برای کنترل اسهال خونی و جریان خون (خونریزی) داده می‌شود. شیره آن برای درمان جرب بکار می‌رود. جوشانده گلهای آن برای درمان عفونتهای دستگاه ادراری استفاده می‌شود. جوشانده بدست آمده از پودر ریشه آن برای درمان دیابت بکار می‌رود (9).
– دارویی غیرقابل تصور برای معالجه سرطان است. الکالوئید استخراج شده از گیاه (*Vinblastine*) در تزریق وریدی یا بصورت خوراکی از طریق دهان برای درمان امراض Hodgkin's و تومورهای بدخیم (Choriocaricinoma) مقاوم در برابر سایر داروها بکار می‌رود. Vincristine موجود در آن برای درمان سرطان خون بکار می‌رود. ترکیبات موجود در آن پایین‌آورنده قند خون و زیاد کننده فشار خون هستند (5).
– این گیاه در طب سنتی مردم فیلیپین برای درمان دیابت بکار می‌رود. در میان مردم کارائیب گلهای آن به‌عنوان آرام‌بخش برای شستشوی چشم بکار می‌رود. وینکریستین (Vincristine) و وینبلاستین (Vinblastine) دو عامل ضدسرطانی مهم و قوی است که در تحقیقات ۴۰ سال اخیر در این گیاه یافت شده است (4).

***Nerium indicum* Miller**

Syn.: *Nerium odorum* Soland., *Nerium odoratum* Lam.

E. East Indian oleander, sweet_scented oleander, sweet scented rose bay

کیش، خرزهره

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱ـ۳ متر، با شاخه‌های تودرتو، با شاخه‌های ایستاده. برگها سرنیزه‌ای، تخت، با قاعده باریک شده، نوک قویاً تیز، در سطح تحتانی کرکی کم‌رنگ. با رگه میانی مشخص؛ رگبرگهای جانبی نازک، متعدد، موازی، تقریباً راست؛ دمبرگها کوتاه. دندانه‌های کاسه گل اغلب راست. جام گل به طول ۳ـ۴/۵ سانتیمتر، قرمز تیره، بندرت سفید، با زواید تا قاعده شرابه‌ای نخی شکل. پرچمها کرکی؛ کیسه‌های بساک در سطح پشتی پرمرغی، از میله پرچم حدوداً دو بار بلندتر.

***Nerium indicum* Miller**

این گونه در ایران زیرگونه‌ای بنام

- subsp. *Kotschyi* (Boiss.) Rech. f.

Syn.: *Nerium Kotschyi* Boiss.

دارد.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: لرستان، فارس (نواحی گرمسیری)، کرمان (نواحی گرمسیری)، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: خرزهره گیاهی سمی است. برگها و پوست ریشه آن به‌عنوان دارو مصرف می‌شود. پودر ریشه آن محلل قوی و لاغر کننده است و در مصرف خارجی بکار می‌رود، مخلوط آن با خمیر و آب برای معالجه شانکر و زخمهای آلت جنسی مردان بکار می‌رود و به‌عنوان ساقط کننده جنین نیز کاربرد دارد. جوشانده ریشه‌ها برای کاهش تورم بکار می‌رود. روغن تهیه شده از پوست ریشه آن در بیماریهای پوستی و جذام کاربرد دارد. در بیماریهای قلبی و به‌عنوان مدر عمل می‌کند، شباهت زیادی بین اثرات درمانی خرزهره با خرزهره زرد/ *Thevetia peruviana* وجود دارد (6).

– گیاه کامل، ریشه و پوست ریشه آن مصرف می‌شود. تمام بخشهای گیاه سمی است. جوشانده برگهای آن برای درمان امراض پوستی، کچلی و جذام بکار می‌رود. ریشه آن بصورت خمیر برای درمان بواسیر، زخمهای روباز، کچلی و دستیابی به سقط جنین بکار می‌رود. روغن استخراج شده از پوست ریشه برای درمان امراض پوستی مانند اگزما، زردزخم و جذام توصیه می‌شود. برگها، گلها و ریشه آن برعلیه مارگزیدگی بکار می‌رود (1).

***Nerium Oleander* L.**

E. common oleander, oleander, willow of the brook, rose laurel

خرزهره

درختچه‌ای به ارتفاع ۱ـ۳ متر، با شاخه‌های انبوه؛ شاخه‌های ایستاده یا راست. برگها به طول ۹ـ۱۴، به عرض ۱ـ۲/۵ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، تخت، در قاعده باریک شده، با نوک خیلی تیز، در سطح تحتانی کرکی کم‌رنگتر، با رگبرگ میانی مشخص، با رگبرگهای فرعی نازک، بسیار زیاد، موازی، تقریباً راست، با دمبرگ کوتاه. دندانه‌های کاسه گل اغلب خمیده ـ گسترده یا تقریباً برگشته ـ گسترده. دمگلها کرک نمدی. جام گل به طول ۳ـ۴/۵ سانتیمتر، قرمز کم رنگ تا تیره، بندرت سفید، با لوبهای گسترده، زایده‌های جام گل بطور نامنظم ۳ـ۴ دندانه‌ای، از گلوی جام گل کمی بیرون زده. پرچمها کرکدار ـ کرک‌ها موی ریش مانند؛ کیسه‌های بساک در سطح پشتی پرمرغی، از میله حدوداً دوبار بلندتر.

***Nerium Oleander* L.**

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، جنوب شرق آناتولی، غرب ایران، عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای کرمانشاه، ایلام، خوزستان.

– این گونه در ایران یک زیرگونه بنام

--subsp. *kurdicum* Rech. f.

دارد.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی آن: مقوی قلب (تقویت‌کننده و تنظیم‌کننده قلب، افزایش‌دهنده میزان انقباض سرخرگی) و مدر است و در استعمال خارجی نیز خواص ضدانگلی دارد. در استعمال داخلی برای درمان هیپوسیستولی، انقباض ماهیچه‌های قلب و در استعمال خارجی برای معالجه اختلالات پوستی عفونی، سرطان‌های توأم با اولسر، و کوفتگی‌ها بکار می‌رود (۱۰).

– پوست و گلهای آن مشابه برگهای آن اثرات مقوی قلبی دارد. برگهای آن برای معالجه پیدایش دانه‌های پوستی بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن برای نابودی لارو حشرات عفونی کننده زخمها بکار می‌رود (6).

– از پودر برگهای در سایه خشک شده آن برای درمان درد معده استفاده می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان پیدایش دانه‌های پوستی مفید است. جوشانده برگ، ساقه و پوست آن به‌عنوان مقوی قلب بکار می‌رود. پوست آن را با روغن خردل می‌جوشانند

Nerium Oleander **L.**

و پس از سرد شدن برای درمان جرب و پوسته پوسته شدن پوست بکار می‌رود. شیره برگ تازه آن بصورت قطره چشمی برای درمان اختلالات چشمی بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای درمان جذام بکار می‌برند. از خمیر ریشه آن برای درمان زخمها و بواسیر استفاده می‌شود. شیره آن برای کاستن خطر سقط جنین بکار می‌رود (9).

- گلیکوزید گیاه برای درمان بیماریهای قلبی بجای گلیکوزید گل انگشتانه مصرف می‌شود. پودر پوست آن سم موش است و به‌عنوان انگل‌کش مصرف می‌شود. برگهای خشک شده آن بر روی بخشهای آسیب دیده و مبتلا برای دفع سردرد و دردهای عصبی مالیده می‌شود. گیاه بسیار سمی است، سبب عرق کردن، فقدان اشتها، قولنج، گشاد شدن مردمک چشم، کار نامنظم و کند قلب، تشنج، اسهال خونی، ناهوشیاری و سپس مرگ می‌شود (5).

Rhazya stricta **Decne.**

اشورک، گیش برگ

درختچه‌ای کوتاه، به ارتفاع تا ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر، با پوست سرانجام زرد آجری - قهوه‌ای شونده، ایستاده، باشاخه‌های راست، بدون کرک. برگها به طول (۴-)۷-۱۰، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، به شکلهای و بزرگی بسیارمتنوع، تقریباً همیشه بدون پایک (دمبرگ)، کم و بیش با میانه پهن‌تر، با دو انتهای تقریباً به یکسان باریک شده، چرمی ضخیم، در حالت خشک سبز - مایل به زرد، با رگبرگ میانی ضخیم، با رگبرگهای جانبی نامحسوس. گل‌آذین دیهیمی با دمگل‌آذین کوتاه. دمگلها به طول ۲-۳ میلیمتر. کاسه گل به طول حدود ۲ میلیمتر، به اندازه ۱/۴ طول لوله جام گل، با دندانه‌های سه گوشه - درفشی گسترده. جام گل به طول ۱۲-۱۴ میلیمتر، با پهنک به قطر ۵-۸ میلیمتر، با لوبهای کوتاه گرد - نوک‌دار، در حالت زنده با لوله جام سبز یا زرد شونده، گاهی با رگه‌های (رنگ‌دویدگی‌های) آبی آسمانی، با پهنک در سطح خارجی آبی آسمانی با رگه‌های سفید، در سطح داخلی سفید؛ جام گل در حالت خشک کاملاً زرد - قهوه‌ای شونده. فولیکول‌ها (میوه برگه) راست، تقریباً موازی، به طول حدود ۵-۷/۵، به عرض ۰/۶ سانتیمتر، تقریباً استوانه‌ای، با رأس باریک شده کوتاه. دانه‌ها به طول حدود ۸ میلیمتر، فشرده - گوشه‌دار، با بالهای کوتاه.

Rhazya stricta **Decne.**

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: بندرعباس، میناب، سندرک، بشاگرد، جاسک، بین جاسک و کنارک. - **فارس:** لار، بستک. - **کرمان:** هامون جازموریان، اطراف کهنوج، اطراف قلعه گنج، ده بکری به طرف جیرفت، اطراف جیرفت. - **بلوچستان:** اطراف خاش، ایرانشهر، نیک‌شهر، ایرانشهر به طرف سرباز و چابهار، اطراف بزمان.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود. شیره برگهای آن برای درمان پیدایش دانه‌های پوستی، تاول‌ها، زخم گلو، تب‌های ضعیف و ضعف عمومی بکار می‌رود (1).

Rhazya stricta **Decne.**

ـ شیره برگ تازه گیاه مخلوط با شیر جهت تسریع دندان درآوردن کودکان استفاده می‌شود. دم‌کرده برگهای گیاه در رفع درد گلو و تب‌های خفیف و دفع ضعف عمومی بدن مصرف می‌شود. میوه و برگ گیاه اثر دفع جوش و دانه‌های جلدی دارد و در افغانستان دم‌کرده گیاه خشک را جهت دفع عوارض سیفلیس، معالجه روماتیسم حاد و دردهای مفصلی بکار می‌برند (۱۱).

*** *Thevetia peruviana* (Pers.) Schum.**

Syn.: *Cerbera Thevetia* L., *Thevetia neriifolia* Juss.

E. yellow oleander, lucky nut, exile oil plant, exile tree, exile

خرزهره زرد

درختچه‌ای بزرگ یا درختی کوچک، به ارتفاع ۶ـ۷ متر. ساقه و شاخه‌ها بدون کرک یا کم و بیش کرکدار، شیرابه‌دار. برگها متقابل یا متناوب، خطی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک کوتاه‌دار، با قاعده باریک شده، به طول ۸ـ۱۵، به عرض ۱ سانتیمتر، سبز روشن، با سطح فوقانی سبز درخشان، تقریباً چرمی، با لبه کمی خمیده، با رگبرگ میانی مشخص، رگبرگهای جانبی ناآشکار، تقریباً بدون دمبرگ، با غده‌هایی در محور برگ. گل‌آذین گرزن کم‌گل، عموما انتهایی، با دمگل‌آذین خیلی کوتاه، با برگه‌های متنوع، ریزان. گلها زرد یا نارنجی، با دمگلهایی به طول تا ۷/۵ سانتیمتر، بدون کرک، دائمی، تا قاعده تقسیم شده، با لوبهای طویل نوک‌دار، گسترده. جام گل به طول حدود ۵ سانتیمتر، در قاعده لوله‌ای، با گلوی

استکانی، کرکدار؛ تاج وجود دارد، کرکدار، متقابل و بالای پرچمها به لوله جام به طول ۱۲ـ۱۵ میلیمتر، با لوبهایی به طول ۳ـ۳/۵ـ۱/۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی؛ طبق ضخیم، فنجانی شکل، تخمک‌ها در هر برچه ۲ تایی. کلاله گوشه‌دار پهن. میوه تا حدودی لوزوی، به طول ۳ سانتیمتر. دانه‌ها به طول ۲(ـ۴) میلیمتر، بندرت ۱ سانتیمتر (22).

پراکندگی جهانی: جنوب امریکا.

Thevetia peruviana **(Pers.) Schum.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب ایران: آبادان، بندرعباس، جزایر جنوب.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها، پوست، مغز دانه، دانه‌ها و شیرابه آن مصرف می‌شود. گیاه مدر، مقوی قلب و شفادهنده خیز (آب آوردن انساج) است. ریشه‌های آن بصورت مشمع برای معالجه غدد بدخیم بکار می‌رود. برگهای آن قی‌آور و مسهل است. پوست آن تلخ است و به‌عنوان مسهل، تب‌بر و مفید برای انواع تب‌های نوبه‌ای می‌باشد. اثرات درمانی جوشانده پوست آن بسیار قوی است و باید بمقدار کم مصرف شود.

Thevetia peruviana **(Pers.) Schum.**

در معالجه تب‌ها تقریباً ۱۵ بار از گنه‌گنه قوی‌تر است. این دارو حتماً باید بعد از غذا مصرف شود، سبب افزایش تعریق شده بدن خنک می‌شود. جدای از اثرات آن روی تب‌ها اثرات آن روی قلب نیز قابل مقایسه با گل انگشتانه است. دانه‌های آن سمی، سقط‌آور و محلل است. به‌عنوان مسهل در درمان تجمع مایع در بدن و روماتیسم بکار می‌رود. مغز دانه آن مخدر قوی است. شیرابه شیری آن بسیار سمی است و برای خودکشی بکار می‌رود (6).

- خمیر ریشه آن برای معالجه تومورها بکار می‌رود. خمیر پوست ریشه آن برای درمان لک و پیس مصرف می‌شود. شیرابه رقیق شده آن برای درمان بی‌نظمی عادت ماهانه استفاده می‌شود. دانه‌های آن سمی است و برای سقط جنین بکار می‌رود. دانه‌های آن خاصیت مسهلی دارد. جوشانده برگ آن برای جلوگیری از حاملگی مصرف می‌شود (9).

*** *Vinca minor* L.**

Syn.: *Vinca humilis* Salisb., *Vinca intermedia* Tausch., *Vinca ellipticifolia* Stocks, *Vinca acutiflora* Bertol. ex Koch.

E. common periwinkle, periwinkle lesser periwinkle

پیچ تلگرافی معمولی

گیاه چندساله؛ ساقه‌های عقیم گسترده روی زمین، مولد ریشه، منشعب؛ ساقه‌های گل‌دهنده ایستاده؛ برگها بیضوی، به طول ۳-۵، به عرض ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز تا تقریباً نوک‌کند، چرمی، همیشه سبز، در سطح فوقانی درخشان، بی‌کرک، دمبرگ کوتاه‌دار؛ دمگلها هم‌اندازه یا بلندتر از برگها؛ گلها آبی، منفرد، محوری. قطعات کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، مساوی $\frac{۲}{۵}$ طول لوله جام گل، سرنیزه‌ای - سه گوشه، نوک‌تیز، بی‌کرک. جام گل به‌قطر ۲/۵ سانتیمتر،

***Vinca minor* L.**

لوله جام به طول ۱۲ میلیمتر، در بالا بزرگ شده، لوبهای جام به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، نوک‌کند و سربریده، صفحات پاکت مانند گلوی جام در بین لوبها واژ سه گوشه‌ای، قاعده سه گوشه چالدار، با دو دندان خیلی کوچک جانبی؛ بساک‌ها درون جام گلی، بیضوی، به طول ۴ میلیمتر، دو بار بلندتر از بخش بزرگ‌شده میله‌های کوتاه و کلاله نزدیک آن، میله‌ها پهن، تقریباً استوانه‌ای، برگشته، به یکباره باریک شده و در قاعده زانودار، رابط‌ها با رأس پهن شده، اطراف کلاله بهم آمده، در بخش فوقانی در سطح پشتی پوشیده با کرکهای سفید زبر. میوه برگه استوانه‌ای، نوک‌دار، مایل به سبز. دانه‌ها قهوه‌ای، مستطیلی، استوانه‌ای، زگیل‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب مدیترانه، بالکان، آسیای صغیر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده گاهی همراه *Vinca major* در نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود. پیچ تلگرافی به‌عنوان قابض و بندآورنده خون بکار برده می‌شود. قابلیت قابض بودن آن آن را دهان شویه‌ای مفید برای زخم گلو (گلودرد)، التهاب لثه و زخمهای دهان می‌سازد. توانایی بندآوردن خون آن بر علیه خونریزی داخلی، خونریزی سنگین قاعدگی و خون دماغ، آن را دارویی مؤثر برعلیه بیماریهای فوق می‌نماید. از زمانی که وینکامین (Vincamine) در برگهای آن کشف شد پیچ تلگرافی برای درمان تصلب شرایین و جنون و دیوانگی ناشی از نارسایی خون به مغز بکار می‌رود (4).

***Vinca minor* L.**

- برگ گیاه اثر قابض، ضد اسکوربوت، تصفیه‌کننده خون، مقوی، بندآورنده خون و التیام‌دهنده دارد. مردم کشورهای مختلف در طب عوام جهت رفع نزله‌های مزمن، اخلاط خونی، وجود خون در ادرار، ورم روده، اسهال‌های ساده و مزمن، ترشحات زنانگی، تب نوبه و سل استفاده می‌کنند. نتایج خوبی برای مداوای مسلولین از آن بدست آمده و داروی کمکی مناسبی برای مداوای مالاریا، ورم روده و همراه با داروهای آهن‌دار در مداوای کم‌خونی می‌باشد. در گذشته از آن برای مداوای خونریزی در فواصل قاعدگی، بواسیرهای دارای ترشح و بندآوردن خون استفاده می‌کردند. در استعمال خارج جوشانده آن به صورت غرغره در رفع آنژین، ورم لوزتین و بصورت تنقیه در رفع اسهال‌های خونی و زخمهای چرکی روده بکار می‌رود و از جوشانده آن در موارد جمع شدن شیر در پستان و از مایع آن در پانسمان زخمها و زخمهای

چرکی استفاده می‌شود (۱۱).
یادداشت: در تیره خرزهره/ *Apocynaceae* در ایران علاوه بر گیاهان شرح داده شده جنسی بنام **قیطانی** / *Trachomitum* با یک گونه بسیار متنوع و زیبا و با گلهای معطر بنام قیطانی *Trachomitum venetum* (L.) Woods وجود دارد که پراکندگی قابل توجهی در استانهای آذربایجان، ایلام، خوزستان، خراسان و تهران دارد.

تیره خاس/*Aquifoliaceae*

Ilex spinigera **(Loes) Loes**

Syn.: *Ilex hyrcana* Pojark., *Ilex Aquifolium* L. var. *caspica* Loes

E. English holly, prickly_leaved holly, holly tree, holly, dahoon, Dominika oak

خاس

درختچه یا درختی کوتاه، همیشه سبز، با برگهای ساده متناوب، با گوشواره‌های نامشخص؛ شاخه‌ها و دمبرگها بسیار کوتاه، با کرکهای گردآلود. برگها همیشه سبز، به طول ۱/۸ـ۶، به عرض ۰/۹ـ۳ سانتیمتر، با دمبرگ کوتاه، سینوسی ـ کم دندانه، با دندانه‌های خاردار، با لبه ضخیم شده. گلها منظم، اغلب یک جنسی، در گل‌آذین گرزن محوری. کاسبرگها به هم پیوسته. گلبرگها جدا یا در قاعده تا حدودی پیوسته. پرچمها به تعداد گلبرگها. تخمدان فوقانی، پیوسته. میوه شفت، به طول ۸ـ۱۰، به عرض ۶ـ۸ میلیمتر، دانه‌ها کم.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش، کاشته شده در سراسر اروپا، غرب و مرکز آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنگلهای شمال ایران از گرگان تا گیلان.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه‌های آن مصرف می‌شود. خاس امروزه کمتر مصرف می‌شود. برگهای آن مدر، تب‌بر و مسکن است و برای درمان تب‌ها، یرقان و روماتیسم بکار می‌رود. میوه‌های خاس روده

Ilex spinigera **(Loes) Loes**

را پاکسازی و اگر بمقدار زیاد مصرف شود سبب استفراغ می‌شود. میوه خاس به‌ویژه برای کودکان سمی است و باید آن را زیر نظر متخصصین مصرف کرد (4).

- برگ گیاه اثر مدر، ملین، مقوی و تب‌بر دارد. میوه آن قی‌آور و مسهل است (۱۱).

- با توجه به پراکندگی اختصاصی این گونه در جنگلهای شمال ایران در طب سنتی ایران برای آن کمتر جایگاهی شناخته شده است و اصولاً به‌عنوان گیاه دارویی شناخته نمی‌شود (مؤلف).

***Ilex spinigera* (Loes) Loes**

تیره گل شیپوری/*Araceae*

***Acorus Calamus* L.**

Syn.: *Acorus aromaticus* Gilib., *Acorus vulgans* Simonk., *Acorus triqueter* Turcz. ex Schott.

E. drug sweet flag, calamus, calmus, cinnamon sedge, myrtle flag, sweet flag

اکیر ترکی

گیاه چندساله؛ ساقه‌های زیرزمینی ضخیم (به‌قطر تا ۳ سانتیمتر)، خزنده، پوشیده با ریشه‌های رشته‌ای طویل؛ برگها خطی باریک، شمشیری (با پهنای ۱ـ۲ سانتیمتر یا بیشتر در var. *vulgaris* L. و ۵ـ۸ میلیمتر در (var. *angustatus* Bess.)؛ ساقه به ارتفاع ۶۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، در یک طرف شیاردار و در طرف دیگر رگه‌دار تیز، رگه تا داخل اسپات (چمچه) برگ مانند امتداد می‌یابد؛ اسپادیس استوانه‌ای، مخروطی، در رأس باریک شده، نوک‌کند، واگرا، به طول ۴ـ۱۲ سانتیمتر، در سراسر طول پوشیده از گلهای کامل زرد مایل به سبز؛ قطعات گلپوش شفاف، مستطیلی، تا حدودی در رأس ضخیم شده و خمیده.

پراکندگی جهانی: اسکاندیناوی، مرکز اروپا، بالکان، آسیای صغیر، ژاپن، چین، شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اگرچه آن را از گیلان نام برده‌اند، اما در سالهای اخیر در مازندران نیز دیده شده است. این گیاه در مناطق مردابی، کنار جویبارها، باتلاق‌ها و کنار استخرهای آب می‌روید.

***Acorus Calamus* L.**

مصارف و کاربردها: اشتهاآور، هضم‌کننده، صفراآور، محرک، ضد نفخ، معرق، مدر، افزایش‌دهنده ترشح غدد درون‌ریز و قاعدگی، تب‌بر، ریشه این گیاه را می‌توان در موارد ضعف دستگاه گوارش، نارسایی کبد، التهاب معده، زخم معده، التهاب روده، قاعدگیهای نامنظم، تب‌های نوبه‌ای، کاهش ادرار، نقرس و راشیتیسم مصرف کرد (۱۰).

***Acorus Calamus* L.**

- اکیر ترکی دارویی مهم برای افزایش قدرت حافظه و هوش می‌باشد. ریشه آن برای درمان تب، سرفه و دندان درد بکار می‌رود. عصاره ریشه آن یکی از مواد متشکله خمیر دندان است. ساقه زیرزمینی آن تند، بادشکن، قی‌آور، ملین، مدر، ضد کرم، اشتهاآور، تهوع‌آور، خلط‌آور، گندزدا و مسکن عصبی است، برای درمان برونشیت و آسم، سردرد مفید است و برای قوی کردن دندان و تب‌های نوبه‌ای به تنهایی یا با سایر مقوی‌ها نیز مصرف می‌شود و برای درمان نفخ و نفخ‌های قولنجی و سوء هاضمه‌های ضعیف کاربرد دارد. برای معالجه مالاریا نیز بکار برده می‌شود. برای معالجه اسهال و اسهال خونی در کودکان مفید است. پودر ساقه زیرزمینی آن حشره‌کش است، مفید برای از بین بردن شپش، بید و کک می‌باشد. اصولاً آن را به‌عنوان بادشکن، درمانگر نزله، خون‌ریزی و سوختگی و همچنین محرک عصبی، مقوی تلخ و ضد کرم بکار می‌برند. یکی از ترکیبات اکیر ترکی مفید برای بیماران بعد از زایمان است. ریشه‌ها و ساقه‌های زیرزمینی آن برای معالجه سرطان‌های گوناگون بکار می‌رود. عصاره آبی و الکلی ساقه‌های زیرزمینی آن کم‌کننده حرارت بدن و پایین آورنده فشار خون اما غیرمسکن است (6).

- ساقه‌های زیرزمینی این گیاه، تند، تلخ، گرمازا، قی‌آور، ملین، مدر، بادشکن، ضد کرم، اشتهاآور، بهبود دهنده صدا و گلو، مفید برای بیماریهای دهان، مفید برای دردهای شکم، التهاب، تب‌ها، صرع، برونشیت، هذیان‌گویی، اسهال خونی، تومورها، تشنگی، از دست دادن حافظه، و وجود کرم در گوش می‌باشد (3).

- گیاه کاربردهای زیادی دارد، از کاربری چاشنی تا مقوی و حشره‌کش. ریشه آن جویده می‌شود تا گلو را ضد عفونی و سبب درمان گاز معدی شود. پودر یا آسیا شده آن در کیسه‌های معطر سبب خوشبو شدن لباس‌ها یا لوازم خواب می‌شود (7).

- جنس شیپوری / *Arum* L. در ایران ۶ گونه دارد، حداقل یکی از آنها در اوایل بهار توسط مردم جنوب ایران به‌عنوان سبزی آشی و با نام محلی کارده به مصرف می‌رسد، اما ارزش‌های غذایی و دارویی آن ناشناخته است و عموماً *Arum* spp. سمی هستند.

تیره داردوست، تیره عشقه/*Araliaceae*

Hedera Helix **L.**

E. English ivy , ivy, ivvy, common ivy

عشقه، پاپیتال

درختچه‌ای بالارونده یا خزنده، با تنه‌ای گاهی به ارتفاع تا ۳۰ متر، به‌قطر تا ۱۵ سانتیمتر. شاخه‌های جوان و گل‌آذینها پوشیده با کرکهای انبوه ستاره‌ای ۵ـ۱۰ شعاعی. برگها به طول و عرض ۴ـ۱۰ سانتیمتر، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر یا سبز مایل به زرد، بدون کرک، درخشان، به شکلهای بسیار متنوع، در شاخه‌های عقیم دایره‌ای ـ تخم‌مرغی یا گاهی با عرضی بیشتر از طول، پنجه‌ای ۳ـ۵ لوبی، با لوب میانی پهن‌تر از جانبی‌ها، گاهی پیکانی، با قاعده قلبی، با رگبرگهای اغلب مایل به سفید یا زرد؛ در شاخه‌های بارور کامل، بندرت تقریباً لوبدار، تخم‌مرغی یا لوزوی، انتهایی‌ها گاهی باریکتر و تقریباً سرنیزه‌ای، با قاعده گرد یا سربریده، اغلب مواج. گل‌آذین چتر پرگل، تقریباً کروی، اغلب بحالت خوشه‌ای ۳ـ۱۰ تایی. میوه به‌قطر ۸ـ۱۲ میلیمتر، کروی، آبی آسمانی ـ سیاه شونده، با دانه‌های ۲ـ۵ تایی سفید.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب آسیا، شمال افریقا، قفقاز.

Hedera Helix **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در استانهای **کردستان:** کوه شاهو. ـ **فارس:** بهشت گمشده. ـ **ایلام:** کلم، و بحالت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، اصفهان، فارس، کرمان و تهران.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد، خواص درمانی آن در استعمال داخلی، ضد اسپاسم دستگاه تنفسی، خلط آور، تصفیه کننده خون، صفراآور، آسان‌کننده عادت ماهیانه و در معالجه امراضی مانند سیاه سرفه، برونشیت‌های مزمن، ذات‌الریه، لارنژیت، نقرس، دردهای روماتیسمی، سنگ صفراوی، بی‌کفایتی قاعدگی، ترشحات سفید، فشار خون بالا، و در استعمال خارجی برگهای آن ضد دردهای عصبی، منقبض کننده عروق، ضد احتقان، تخریب کننده گلبولهای قرمز و برای معالجه امراضی چون سلولیت، دردهای عصبی و روماتیسمی، زخمها و سوختگی‌ها، پینه، میخچه و پولیپ‌های بینی بکار می‌رود (۱۰).

ـ پودر برگ خیسانده شده در سرکه برای درمان میخچه و رشدهای سرطانی بکار می‌رود. رزین تراوش شده از ساقه آن قاعده‌آور و تسکین‌دهنده دندان درد است. یک گرم از میوه آن سبب عقیم شدن می‌شود. گیاه قی‌آور، مخدر، ضد اسپاسم است و برای درمان سیاه‌سرفه بکار می‌رود. میوه آن سمی و حساسیت‌زاست. برگهای آن مولد آماس پوستی و هدرین (Hederin) تحلیل برنده گلبولهای قرمز خون است (5).

***Hedera Helix* L.**

– گیاهی باستانی، یونانی‌ها اعتقاد داشتند که برای درمان مسمومیت‌ها می‌توان از آن استفاده کرد. برگهای سمی آن بصورت ضماد برای تسکین دردهای عصبی، روماتیسم و سیاتیک بکار می‌رود و بصورت تنتور برای درمان دندان درد و سیاه سرفه کاربرد دارد. تب را کاهش می‌دهد، کرم را دفع و بصورت کمپرس سلولیت (نوعی التهاب ورم‌دار و گاهی چرک‌دار بافت‌های سخت) را معالجه می‌کند. حاوی ساپونین می‌باشد و بصورت محلول موی را تیره و ابریشم را سیاه می‌کند (2).

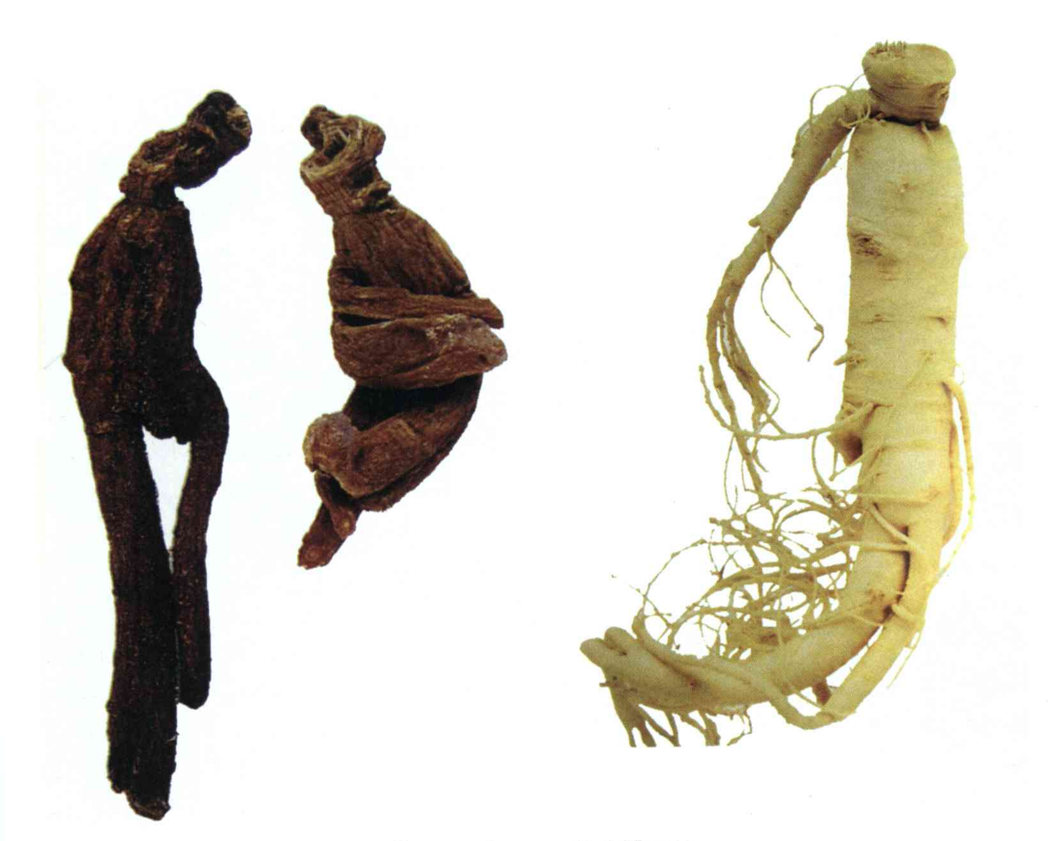
Panax ginseng **C.A. Meyer**

Syn.: *Aralia ginseng* (C.A. Mey.) Baill., *Aralia quinquefolia* Decne. & Planch., ?*Panax quinquefolius* L.

E. ginsengs, American ginseng

جین‌سینگ

گیاه به ارتفاع ۲۰–۶۰ سانتیمتر، علفی چندساله، بدون کرک، با ریشه بزرگ گوشتی خیلی کند رشد به طول ۵–۷/۵ سانتیمتر (گاهی تا ۲ برابر این اندازه) و به ضخامت ۱۲–۲۵ میلیمتر، بشکل گرزی. ساقه ساده، ایستاده، حاوی سه برگ هر برگ تقسیم شده به ۵ برگچه دندانه‌دار کوچک. گل‌آذین چتر منفرد انتهایی، با گلهای زرد کوچک و کم‌تعداد. میوه‌ها سته قرمز روشن، بصورت گروهی یا دسته‌ای (internet).

Panax ginseng **C.A.Meyer**

پراکندگی جهانی: جین‌سینگ بومی شمال شرق چین، شرق روسیه و شمال کره است، اما امروزه بحالت خودروی بسیار کمیاب است. کاشت آن به مهارت کافی نیاز دارد، تکثیر آن توسط بذر در بهار و در خاک غنی با بافت سبک صورت می‌گیرد، گیاه بعد از ۴ سال بالغ می‌شود، سپس ریشه آن در پاییز برداشت می‌شود و پس از شستن و بخار دادن خشک می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اما در سالهای اخیر با گسترش ارتباطات ریشه این گیاه به ایران وارد و در داروخانه‌ها بفروش می‌رسد.

مصارف و کاربردها: ریشه آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک (دستگاه عصبی، جسمی و ذهنی)، فعال کننده تبادلات (گلیکوژنز و مدر دافع اوره)، طراوت‌بخش، مقوی جنسی، مقوی قلب، مقوی اعصاب محرک عروق، محافظ کبد، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده چربی خون، مقوی معده، تب‌بر و ضد درد دارد و برای درمان خستگی‌های عمومی، تصلب شرایین، سرگیجه، تاری دید، سردرد، وزوز گوش، نقاهت‌های پس از بیماریهای حاد، ناتوانی جنسی، بیماریهای ریوی، بی‌اشتهایی، سندرمهای عروقی، بیماریهای همراه با تب، و بیماریهای روان‌تنی مصرف می‌شود (۱۰).

ـ اثرات درمانی آن: ضد استرس، کاهش حساسیت نسبت به استرس، افزایش قدرت روحی و جسمی میزان کار، افزایش میل جنسی، تحریک کننده سیستم ایمنی بدن، افزایش قدرت ترشح غدد داخلی، کاهش قند خون، کاهش کلسترول سرم، ضد سموم، محافظت از کبد و محافظت از آثار زیان‌بار اشعه‌هاست (۱۲).

ـ مهمترین کاربردها و خواص دارویی آن عبارت است از: سازگار و زیاد کننده مقاومت بدن (در برابر استرس، خستگی مفرط و سرماخوردگی) و مقوی؛ جین‌سینگ بطور چشمگیری ظرفیت بدن را در مقابله با گرسنگی، افزایش (حداکثر) درجه حرارت و استرسهای روانی و عاطفی زیاد می‌کند، بعلاوه با تولید اثرات آرام‌بخش مقاومت بدن را در برابر بی‌خوابی افزایش می‌دهد. جین‌سینگ کار و عمل سیستم ایمنی بدن را افزایش می‌دهد و حاوی ترکیباتی مشابه هورمون‌های مقاومت بدن در برابر استرس است. جین‌سینگ مقوی و نیروبخش و حتی مسکن برای ضعف بعد از بیماری و افراد مسن است. در چین جین‌سینگ به‌عنوان محرک، مقوی و افزایش‌دهنده میل جنسی در افراد مذکر شناخته می‌شود (4).

Panax Ginseng **C.A.Meyer**

ـ ریشه‌های مسن‌تر از ۲ سالگی آن از مشهورترین محرک‌های قوای جنسی مردانه می‌باشد. جین‌سینگ با افزایش توانایی غدد داخلی، متابولیسم، گردش خون و سیستم گوارشی قدرت بدن را افزایش می‌دهد، با افزایش دادن جریان خون در سلولهای قرمز و افزایش ایمنی و قدرت گلبولهای سفید و انحلال سموم باعث

کاهش استرسهای فیزیکی، روانی و عاطفی می‌شود. آزمایشها نشان داده که جین‌سینگ از رشد سلول‌های سرطانی جلوگیری می‌کند و سبب افزایش هوشیاری، اعمال آرام‌بخش، بنیه و توانایی می‌شود (2).

تیره زراوند، تیره چپقک/*Aristolochiaceae*

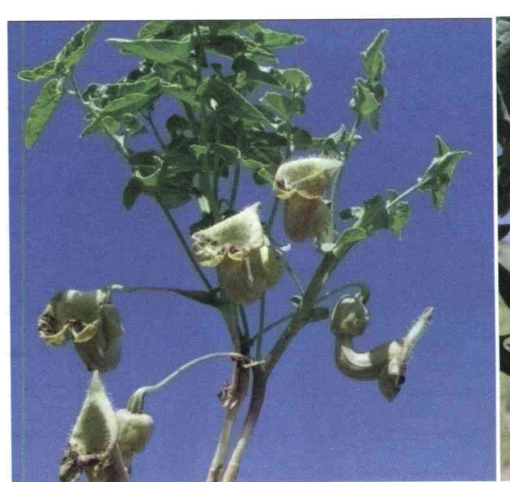
Aristolochia Bottae **Jaub. & Spach**

Syn.: *Aristolochia Maurorum* L. subsp. *Bottae* (Jaub. & Spach) Bornm., *Aristolochia Maurorum* L. var. *latifolia* Boiss.

زراوند، چپقک

گیاه علفی چندساله با ساقه‌ای منشعب به ارتفاع ۱۶ـ۵۰ سانتیمتر. پوشیده از کرکهای مویی زبر. برگها کرکدار، با قاعده‌ای قلبی پهن، نوکی تیز که به تدریج به طرف انتها باریک می‌شود، با گوشک‌های واگرای گرد، با دمبرگی بلند، به طول ۱ـ۱۵ میلیمتر. پهنک به طول ۱/۵ـ۷/۵ سانتیمتر، به عرض ۱/۵ـ۵ سانتیمتر. گلپوش لوله‌ای، قهوه‌ای شونده، با لوله‌ای تقریباً استوانه‌ای بحالت نیم‌دایره‌ای پیچیده، با قاعده‌ای به عرض ۴ـ۹ میلیمتر؛ (شبیه سرچپق) و پهنک گلپوش تخم‌مرغی یا سه‌گوشه ـ تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نوک‌کند، با سطح درونی زردشونده یا قهوه‌ای شونده ـ منقوط، با گوشک به‌طور مشخص گرد. میوه کپسول.

Aristolochia Bottae **Jaub. & Spach**

پراکندگی جهانی: ماورای قفقاز، آناتولی، سوریه، لبنان، فلسطین، عراق و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: دره هراز. ـ **آذربایجان:** سرو، میانه. ـ **کردستان:** مریوان، سنندج. ـ **کرمانشاه:** کرمانشاه، صحنه. ـ **ایلام:** اطراف سد ایلام. ـ **لرستان:** کوه گرین، دورود، بیشه. ـ **اصفهان:** گلپایگان. ـ **چهارمحال بختیاری:** شهرکرد: کوه جهان‌بین. ـ **خوزستان:** ایذه، باغ ملک. ـ **تهران:** توچال، دربند و پس قلعه،کرج، دماوند، شمال تهران.

مصارف و کاربردها: جنس **چپقک**، زراوند در ایران سه گونه بنامهای

Aristolochia Bottae Jaub. & Spach

چپقک، زراوند

Aristolochia hyrcana Davis

چپقک رودباری، چپقک خزری

Aristolochia Olivieri Collegno

چپقک زاگرسی

دارد که اغلب بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی و بعضاً در دامنه‌های کوهستانی می‌رویند و گونه *Aristolochia hyrcana* انحصاری ایران است. بعلت تشابه اسمی جنس چپقک با گونه‌های دیگر این جنس در کشورهای مختلف ازجمله *Aristolochia Clematitis* L. که برای آن خواص درمانی قاعده‌آور، نیرودهنده، قابض، ضد روماتیسم، مدر، معرق و التیام‌بخش قائل هستند تصور می‌شود که گیاهان و گونه‌های موجود در ایران نیز کاربرد دارویی داشته باشند، اما گونه‌های مذکور در ایران اغلب دارای بوی نامطبوع بوده در بین مردم به‌عنوان گیاهان سمی شناخته می‌شوند. بنابراین هرگونه کاربری آنها به‌عنوان دارو نیاز به تحقیق دارد و به نظر می‌رسد که در طب سنتی ایرانی نیز جایگاهی برای آنها تعریف نشده است و کمتر کسی به دلیل سمی بودن از آنها به‌عنوان دارو استفاده می‌کند (مؤلف).

تیره استبرق/*Asclepiadaceae*

***Calotropis procera* (Willd.) R. Br.**

Syn.: *Asclepias procera* Willd., *Calotropis persica* Gand.

E. French cotton, mudar plant

استبرق، غلبلب، خرک

درختچه یا درختی شیرابه‌دار، با تاجی درهم و نامنظم، به ارتفاع تا ۲ـ۵ متر، با ساقه و شاخه‌های به طور نامنظم پیچیده و درهم رفته، با شاخه‌های‌جوان اغلب پوشیده از کرکهای سفید پتوئی، با ازدیاد سن بدون کرک شونده. برگها به طول تا ۱۵، به عرض ۱۱سانتیمتر، گوشتی، متقابل، کم و بیش دایره‌ای تا دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، با قاعده‌ای کم و بیش قلبی یا گرد، تقریباً بدون دمبرگ، در حالت زنده (تازه) گوشتی ضخیم، در حالت خشک غشایی ضخیم، تخت، کامل (بدون دندانه)، در حالت جوان کرکدار، در حالت مسن بدون کرک‌شونده، با رأس گرد پهن یا نوک‌دار کوتاه. کاسه گل تا قاعده منقسم به کاسبرگهای نوک‌تیز و بدون کرک، با رگه‌های جانبی دو طرفه کم و بیش ۵ تایی. جام گل به قطر ۲ـ۲/۵ سانتیمتر، سفید یا ارغوانی مایل به بنفش، با لوبهای گسترده با لبه تقریباً برگشته. تاجک به طول حدود ۶ میلیمتر. میوه برگه (فولیکول) به طول و عرض ۷/۵ـ۱۰ سانتیمتر، بیضوی یا تخم‌مرغی شکل، اغلب کم و بیش برگشته و پردانه.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا، افریقای گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت یا درختچه در مناطق جنوبی ایران و در استانهای **خوزستان:** اندیمشک، اطراف شوش، بین شوش و دهلران، شوشتر، دزفول. ـ **بوشهر:** برازجان، بین برازجان و دالکی، غرب برازجان: سعدیه، بین بوشهر و کازرون، خورموج. ـ **کرمان:** نزدیک شهداد، جیرفت، کهنوج. ـ **هرمزگان:** خلیج فارس، بندرعباس، باغو حوالی بندرعباس، ایسین، حاجی آباد به طرف طارم، میناب، سندرک. ـ **بلوچستان:** چابهار، ایرانشهر، بین نیک‌شهر و چابهار، نیک‌شهر، کنار بست غرب کوهک و شرق سراوان، بم پشت، اطراف‌ایرانشهر، سوران و زابلی می‌روید.

مصارف و کاربردها: پوست ریشه، شیرابه، برگها و گلهای آن مصرف دارویی دارد. استبرق معرق، ضد

***Calotropis procera* (Willd.) R. Br.**

کرم، شفادهنده جذام، لک و پیس، زخمها، غدد بدخیم، بواسیر، بیماریهای طحال، کبد و شکم می‌باشد. استبرق محلل، مقوی و معرق و در میزان و اندازه زیاد قی‌آور است. پوست ریشه آن مفید برای درمان سوء هاضمه‌های مزمن، نفخ، یبوست، از دست دادن اشتها، سوء هاضمه، و وجود ماده لزج در مدفوع است. برگهای آن برعلیه کرم گینه بکار می‌رود. گلهای آن برای معالجه آسم مفید است. روغن دانه آن در درمان سالخوردگی مؤثر است و مقوی است. گیاه برای معالجه دردهای طحال، روماتیسم، صرع، فلج نیمی از بدن، زخمها، آبله و زایمان طولانی بکار می‌رود (6).

- جوشانده ریشه آن با فلفل برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان استفاده می‌شود. پودر خشک شده ریشه آن مخلوط با روغن زنجبیل روی زخمهای جذامی سبب معالجه آن می‌شود. پوست ریشه آن برای درمان بیماریهای پوستی و زایل کردن کرمهای روده‌ای بکار می‌رود. برگ گرم شده آن روی آجر داغ روی کورک‌ها و تاول‌ها گذاشته می‌شود و برای درمان دردهای روماتیسمی بکار می‌رود. شیره برگ آن مخلوط با عسل برای دفع کرم روده بکار می‌رود. برگهای آن بعد از خارج کردن رگبرگها برای سبب سقط شدن بکار می‌رود. شیرابه آن سبب خارج شدن خار از بدن می‌شود. شیرابه آن برای درمان دندان‌درد و زخمهای چرکی بکار می‌رود. شیرابه سفید آن برای درمان اگزما، زخمهای چرکی و تاول‌ها بکار می‌رود. شیرابه آن را

روی محل عقرب گزیدگی مـی گذارنـد. شـیرابه آن برای درمان صرع داده می‌شود. خمیر گلهای آن بـا مقدار مساوی فلفل و شبدر برای درمان خس‌خـس کردن سینه بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنوان مقـوی معده و خشـک شـده گلهـای آن در مـردان سـبب ناباروری می‌شود (9).

ـ شیرابه آن سمی (با اثراتی مشابه گل انگشتانه روی قلب)، مسهل و قاعده‌آور است. گیاه کامل خلط‌آور و به مقدار زیاد قی‌آور اسـت. در هندوسـتان بصـورت ناحیه‌ای گیاه برای درمان جـذام و خـوره و اگزمـای مـزمن بکـار مـی‌رود. پـودر گلهـای آن در حالـت سـرماخوردگی، سـرفه، آسـم و سـوء هاضـمه بکـار می‌رود. دارای خاصیت پاک‌کنندگی است. گیاه بسـیار سمی است و در نواحی گرم و مرطوب امریکـا بـرای آدم‌کشی و خودکشی بکار می‌رود (5).

ـ گیاه خلط‌آور، کرم‌کش و مقوی و محلل اسـت. پوست آن به‌عنوان صفراآور، معرق، قی‌آور، مقوی و مدر بکـار مـی‌رود. ریشـه آن بـه‌عنـوان ملـین مصرف می‌شود. شـیرابه شـیری آن بـرای درمـان جذام، تجمع مایع در بدن، روماتیسم و دفع کرم تنیـا بکار می‌رود. شیره خشـک شـده آن ضـد اسپاسـم، مقوی و مقوی عصبی است. برگهای خشک شـده آن با پیپ کشیده می‌شود تـا آسـم و سـرفه را تسـکین دهد. برگهای تـازه آن بصـورت بانـد بـرای درمـان روماتیسم مفصلی و تورم‌ها بکار می‌رود. گلهـای آن به‌عنوان مقوی، مقوی معده و هضم‌کننده غـذا تجـویز مـی‌شـود و بمقـدار کـم بـرای درمـان سـرفه، سرماخوردگی، آسم، نزله و وبا بکار می‌رود (1).

Calotropis procera **(Willd.) R.Br.**

Cynancum acutum **L.**

E. Montpelier scammony_plant

علف پرستو، علف سگ‌کش

گیاهانی علفی چندساله، پیچنده، در بخش پایینی بدون کرک، در بالا کرکی نرم. برگها دمبرگ‌دار، قلبی شکل، از نظر شکل و اندازه متنوع. گل‌آذیـن گـرزن، دمگـل آذین‌دار، محوری. کاسهٔ گل به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، با دندانه‌های سه‌گوشه. جام گل چرخـه‌ای، عمیقـاً ۵ قسمتی، به قطر کـم و بـیش ۹ میلیمتـر، قرمزرنـگ، بندرت سـفید بـا بریـدگیهای (دندانـه‌ای) مسـتطیلی، نوک‌کنـد. میـوه برگـه (فولیکـول)، بـه طـول ۶ـ۱۶ سانتیمتر، باریک و بدون کرک.

این گونه در ایران دو زیرگونه دارد که اختلاف آنها در شکل برگهای آنهاست.

ـ برگها تخم‌مرغی ـ قلبی پهن، با طولی ۱ـ۲ برابر عرض، با سینوس قاعده‌ای باریک، با لوبهای قاعده‌ای به دشواری واگرا.

- subsp. *acutum*

ـ برگها اغلب خیلی باریکتر، پهنک کم و بیش خطی باریک، با لوبهای قاعده‌ای از پهنک بخوبی جدای مستطیلی تا تقریباً دایره‌ای قویاً واگرا، با سینوس قاعده‌ای باز

- subsp. *sibiricum* (Willd.) Rech. f.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، اروپا، افریقا و آسیا، جنوب غرب و مرکز آسیا، ترکمنستان، تالش، افغانستان، ایران، عراق و غرب سیبری.

***Cynanchum acutum* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان، بندر گز. **ـ مازندران:** دره هراز. **ـ آذربایجان:** ارسباران. **ـ همدان:** همدان. **ـ اراک:** کهرود. **ـ لرستان:** بروجرد. **ـ اصفهان:** گاوخونی. **ـ سیستان و بلوچستان:** زابل، سنگان شرق تفتان. **ـ سمنان:** لاسجرد: ایج، دره خوش ییلاق. **ـ تهران:** کرج، کوه دشته، مردآباد، دماوند، فیروزکوه.

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای این گیاه طعمی تلخ دارد. شیرابه آن پس از خروج از گیاه بسرعت منعقد می‌شود و اثر مسهلی شدید دارد و مصرف آن امروزه کنار گذاشته شده است، زیرا بعلت سمی بودن حالاتی نظیر تهوع، استفراغ، تشنجات شدید و حتی مرگ پیش می‌آورد (۱۱).

Oxystelma esculentum **(L. f.) R. Br.**
Syn.: *Periploca esculenta* L. f.
E. Alpin's oxystelma

دوهانی

گیاه چندساله یا درختچه‌ای پیچان بالارونده به ارتفاع ۱ـ۵ متر، بدون کرک. برگها متقابل، خطی یا خطی ـ سرنیزه‌ای باریک، با قاعده گوه‌ای، بطرف انتها باریک شده، تقریباً نوک‌دار، با رگبرگهای متعدد نازک؛ برگهای بالایی خطی بسیار باریک. گل‌آذین گرزن، با دمگل‌آذین بلند محوری ۲ـ۸ گلی، تنک؛ دمگلها نازک، از گلها بلندتر. کاسه گل کوتاه، با دندانه‌های سه گوشه‌ای نوک تیز. جام گل گسترده، به قطر ۱۸ـ۲۳ میلیمتر، قرمز، ارغوانی ـ رگه‌دار، مژه‌دار. میوه‌ها برگه، به طول ۵ـ۷/۵ سانتیمتر، مستطیلی یا تخم‌مرغی، متورم، غشایی، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، هندوستان و اندونزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه تقریباً درختچه‌ای در استان بلوچستان و در اطراف پل جلیگور تا باهوکلات و اطراف آن می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل، ریشه‌ها، شیرابه شیری و میوه گیاه کاربرد دارویی دارد.
دوهانی گرم، خشک، تلخ، تند، مدر، مسهل، محرک قوه باء، ضد کرم، شیرآور و هضم‌کننده است و سبب نفخ می‌شود. برای درمان لک و پیس و برونشیت مفید است. جوشانده گیاه به‌عنوان غرغره و دهان‌شویه برای معالجه زخمهای آفت دهان و زخمهای گلو بکار می‌رود.

Oxystelma esculentum **(L.f.) R. Br.**

ریشه‌های آن اختصاصاً برای درمان زردی و یرقان بکار می‌رود. شیرابه گیاه برای شستشوی زخمها مفید است. میوه آن تلخ، مقوی، خلط‌آور، ضد کرم است. شیره آن برای درمان سرفه، لک و پیس، درد ماهیچه‌ها، التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه و سوزاک مفید است و به‌عنوان قابض به کودکان داده می‌شود (6).

ـ جوشانده گیاه به‌عنوان غرغره دهان در زخمهای آفت و زخم گلو بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان یرقان و شیره شیری آن برای شستشوی زخمهای روباز بکار می‌رود (1).

ـ با توجه به پراکندگی محدود این گونه در جنوب بلوچستان ایران و ناشناخته بودن آن در گذشته (این گیاه حدود ۱۵ سال (۱۳۷۵) است که از ایران شناسایی شده) در طب سنتی ایران جایگاهی نداشته و کسی از آن استفاده نمی‌کرده است (مؤلف).

Pergularia tomentosa **L.**

Syn.: *Daemia tomentosa* (L.) Pomel., *Daemia cordata* (Forssk.) R. Br., *Asclepias cordata* Forssk., *Daemia incana* Decne.

E. pergularia

موبَر، لباشیر

گیاه بوته‌ای خشبی یا تقریباً درختچه‌ای، پوشیده از کرکهای کوتاه خاکستری‌رنگ، به ارتفاع حدود تا ۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های فراوان و اغلب بهم پیچیده. برگها با طول و عرض ۱/۵ تا ۳ سانتیمتر، قلبی، با سینوس (بریدگی) قاعده‌ای باز (گشاد)، نوک‌دار، با دمبرگی بلند. گل‌آذین گرزن محوری پرگل، دمگل‌آذین به طول کم و بیش تا ۳ سانتیمتر، در حالت گل نازک، در حالت میوه‌دار ضخیم. دمگل نخی‌شکل، چند برابر اندازهٔ گل. جام گل به قطر ۵-۶ میلیمتر، سفید مایل به زرد ارغوانی شونده، تاجک گل دو لایه (دو ردیفی). میوه برگه برگشته، موازی، به طول و عرض ۱/۵ سانتیمتر، واژگون، با قاعده‌ای ضخیم (کلفت) و نوکی باریک و خمیده، با خارهای نرم و کرکهای کوتاه خاکستری.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، عربستان، شمال افریقا.

Pergularia tomentosa **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان: بیشتر در بخشهای شرقی در اطراف بهبهان، پازنان و رامهرمز. - **فارس:** کازرون. - **کرمان:** جیرفت. - **بوشهر:** دالکی، خورموج. - **هرمزگان:** جزیره هرمز، جزیره کیش، میناب، بندرعباس، حاجی‌آباد، کهگم، شمیل، سرخون. - **سیستان و بلوچستان:** تنگه سرحه، کارواندر، ایرانشهر به زابلی، اطراف سراوان؛ سفیدابه به نهبندان؛ منتهی‌الیه جنوب شرق خراسان.

Pergularia tomentosa L.

مصارف و کاربردها: هیچ گونه اثرات دارویی برای این گونه در فهرست گیاهان دارویی مشاهده نشده و بیشتر به جنبه‌های سمی بودن آنها اشاره می‌شود، زیرا دیگر گیاهان این تیره که به تعدادی از آنها اشاره شده دارای شیرابه‌های سمی هستند. آنچه در اذهان مردم گذشته وجود دارد اینکه از شیرابه این گیاه می‌توان برای تمیز کردن پوست گوسفند و تهیه مشک آب استفاده کرد. البته هرگونه کاربری دارویی این گیاه نیازمند تحقیق و پژوهش گسترده است (مؤلف).

***Periploca graeca* L.**

E. Grecian silk vine, climbing dog's bane, virginian silk

گیشدر پیچ، کتوس

درختچه‌ای پیچان و بلند. برگها به طول ۴ـ۸، به عرض ۳ـ۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نوک کند، غشایی نازک (کمی غشایی)، بدون کرک، با رگبرگهای مشبک بسیار نازک، با دمبرگ کوتاه. گرزنها در انتهای شاخه‌چه‌ها کم‌گل. جام‌گل به‌قطر ۲۰ـ۲۵ میلیمتر، در سطح داخلی ارغوانی، با سطح خارجی سبز، با بریدگیهای مستطیلی نوک فرورفته، با لبه ریش‌دار، با فلسهای در قاعده جام گل پهن شده دوگوشکی باسیخکی غیرمنقسم. میوه برگه به طول ۹ـ۱۲ سانتیمتر، نوک‌دار، تقریباً موازی.

پراکندگی جهانی: شرق ناحیه مدیترانه، آناتولی، ایران، سوریه، لبنان، فلسطین، عراق، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای در ایران در استانهای **گرگان:** رامیان، بندرگز. ـ **مازندران:** شرق چالوس، نوشهر، رامسر، کجور، دره چالوس. ـ **گیلان:** بین رشت و رستم‌آباد، هرزویل، رشت، بین‌رشت و رودبار، شرق هشتپر، لاهیجان، بین کلیشم و پل امبو، جنگلهای گیلان، بندرانزلی. ـ **آذربایجان:** جنگلهای ارسباران می‌روید.

***Periploca graeca* L.**

مصارف و کاربردها: از اندامهای مختلف گیاه در نواحی اطراف دریای سیاه و اروپای مرکزی عصاره روان و تنتوری تهیه می‌شود که از آن جهت تقویت قلب و رفع تنگی نفس استفاده می‌شود، اما بعلت سمی بودن مصرف آن امروزه متروک شده است (۱۱).

ـ این جنس علاوه بر گونه مذکور یک گونه درختچه‌ای بنام گیشدر / *Periploca aphylla* Decne. دارد که در جنوب ایران می‌روید و مردم محلی در اوایل بهار جوانه‌های گل‌دهنده و غنچه‌های گل آن را بندرت می‌خورند، اما ارزش‌های دارویی آن کاملاً ناشناخته است (مؤلف).

***Periploca aphylla* Decne.**

یادداشت: جنس **تریاقی** / *Vincetocxicum Von* Wolf. در ایران ۶ گونه گیاه علفی چندساله دارد که اغلب برای دام سمی هستند و ارزش دارویی آنها نیز در طب سنتی ایران مشخص نیست.

در اینجا برای آشنایی به نامهای آنها اشاره می‌نماییم:

**Vincetoxicum Assadii* M. Zaeifij

تریاقی زاگرسی

Vincetoxicum funebre Boiss. & Ky.

تریاقی سیاه، گل قبرآرا

Vincetoxicum glaucum (Wall in Wight) Rech. f.

تریاقی خراسانی

**Vincetoxicum Mozaffarianii* M. Zaeifi

تریاقی هماگی

Vincetoxicum pumilum Decne تریاقی پاکوتاه

Vincetoxicum scandens Sommier & Levier

تریاقی جنگلی

درضمن دو گونه ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

Vincetoxicum pumilum **Decne.**

تیره حرا/ *Avicenniaceae*

Avicennia marina **(Forssk.) Vierh.**

Syn.: *Secura marina* Forssk., *Avicennia marina* Forssk. var. *acutissima* Stapf ex Moldenke, *Avicennia alba auct.* non Blume., *Avicennia officinalis* auct. non L.

حرّا، تِمر (Temer)

درختچه یا درختانی کوتاه به ارتفاع ۱ـ۳(ـ۵) متر، با شاخه‌های کم رنگ. ریشه‌های تنفسی فراوان، به ارتفاع (بـه طـول) ۱۰ـ۲۰(ـ۲۵) سـانتیمتر. برگهـا بـه طـول ۳۰ـ۸۰ میلیمتر، به عرض ۱۵ـ۳۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای یا بیضوی، با نوک بسیار تیز یا نوک‌دار، کامل، دورنگ: روی سطح فوقانی سبز، درخشان، در سطح تحتانی با کرکهای نمدی ـ مایل به سفید فشرده، در حالت خشک سیاه شونده، پهنک به طرف دمبرگی کوتاه به طول ۳ـ۵(ـ۸) میلیمتر ممتد. گلها بدون دمگل، سرسان ـ انبوه، با دمگل آذین طویل شده چهار وجهی

(چهارگوشه). برگه و برگک‌ها دوتایی، تخم‌مرغی توگود، مژه‌دار، برگه به طول (-۵/۲)۳-۴ میلیمتر، به عرض۵/۱-۳ میلیمتر، برگک به طول ۲-۵/۳ میلیمتر، به عرض ۲-۵/۳ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳-۵/۳(-۵/۴) میلیمتر، تا قاعده سه قسمتی، با قطعات تخم‌مرغی، نوک کند، تقریباً مژه‌دار و در سطح پشتی با کرکهای پتوئی.جام گل به طول ۵-۶ میلیمتر و قطر ۵ میلیمتر، زردشونده، با دهانه جام نارنجی، با لوله جام بسیار کوتاه، با قطعات ۴ تایی، تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌تیز، تقریباً هم اندازه، از کاسه گل کمی بلندتر.

Avicennia marina (Fossk.) Vierh.

Avicennia marina (Fossk.) Vierh.

پراکندگی جهانی: سواحل دریای سرخ (احمر)، هندوستان، پاکستان، جنوب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی دریایی (با رویشگاه حد جزر و مد دریا) در سواحل جنوبی ایران بین بندر بوشهر و بندر دیر، عسلویه، بندر خمیر، جزیره قشم، لافت، بندر پل، بندر تیاب، سیریک، بندر جاسک، بین جاسک و کنارک و بندر گواتر می‌روید.

مصارف و کاربردها: پوست، ریشه و دانه‌های آن مصرف می‌شود. پوست آن قابض است. ریشه آن محرک قوای جنسی و دانه‌های نارس آن بصورت

ضماد روی تاول‌ها و آبسه‌ها کاربرد دارد (1).
ـ با مصرف مقدار کمی از پوست این درختچه مقدار ادرار افزایش می‌یابد، در درازمدت مصرف آن روی بیماری جذام مؤثر است (۱۱).
پرچمها ۴ تایی، تقریباً بدون میله، دربرگرفته شده با جام و در دهانه جام گل قرار گرفته، با قطعات جام متناوب. تخمدان با کرکهای بلند و جدا، با خامه دوشاخه، از تخمدان کوتاهتر. میوه کپسول به طول ۱۳ـ۱۸ میلیمتر، به قطر ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، بیضوی، نوک‌دار، فشرده، با کرکهای پتویی ـ خاکستری، اغلب یک دانه‌ای، زنده‌زا.

تیره گل بی‌صبر /*Balsaminaceae*

Impatiens Balsamina **L.**

E. garden balsam

گل حنا، گل بی‌صبر زینتی

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، اغلب کمی کوتاهتر؛ ساقه ایستاده، ساده یا منشعب، بی‌کرک یا در جوانی کرکدار. برگها بحالت حلقوی قرار گرفته، پایینی‌ها گاهی متقابل؛ پهنک سرنیزه‌ای باریک تا بیضوی باریک یا واژ سرنیزه‌ای، به طول ۲/۷ـ۹، به عرض ۱/۱ـ۲/۶ سانتیمتر، با قاعده گوه‌ای، با رأس نوک‌تیز، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا کرکدار یا در هر دو سطح کرکدار با لبه‌های دندانه اره‌ای ـ دندانه‌دار، بطرف قاعده با کرکهای غده‌دار بدون پایک سیاه؛ رگبرگهای جانبی ۴ـ۷ جفتی؛ دمبرگ به طول ۲ـ۱۳ میلیمتر. گلها بدون دمگل‌آذین، منفرد یا ۲ـ۳ تایی دسته‌ای، سفید تا قرمز، با دهانه اغلب زردشونده ـ خالدار. برگه‌ها خطی، به طول کم و بیش ۲ میلیمتر، نامشخص. دمگلها به طول

Impatiens Balsamina L.

۱۰–۱۶ میلیمتر، نازک، بی‌کرک تا کرکدار، بحالت گلدار گسترده، بحالت میوه‌دار واژگون. کاسبرگهای جانبی تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، به طول ۲–۳ میلیمتر. کاسبرگهای پایینی عمیقاً ناودار، به طول ۱۳–۱۹ میلیمتر، به عرض ۴–۸ میلیمتر، به یکباره باریک شده (تنگ شده) به مهمیز ۱۳–۲۴ میلیمتری نخی شکل در نیمه فوقانی به درون خمیده. گلبرگ پشتی کلاه‌خودی، در حالت باز نشده به طول ۱۰–۱۴ میلیمتر، به عرض ۷–۱۱ میلیمتر. گلبرگهای جانبی بهم پیوسته (بهم پیوسته) به طول ۲۳–۳۵ میلیمتر؛ گلبرگهای فوقانی از دو طرف تا $\frac{1}{3}$ بخش گلبرگهای پایینی‌ها می‌رسد، مستطیلی، به طول ۹–۱۰ میلیمتر، به عرض ۷–۹ میلیمتر؛ گلبرگ پایینی تقریباً دایره‌ای، به طول ۱۸–۲۷ میلیمتر، به عرض ۱۸–۲۵ میلیمتر، دولوبه نامساوی. تخمدان کرکدار انبوه. میوه دوکی شکل پهن، به طول ۱۰–۲۰ میلیمتر، به عرض ۶–۸ میلیمتر، به انبوهی کرکدار.

پراکندگی جهانی: جنوب‌هندوستان، جنوب شرق آسیا، در سایر نقاط جهان کاشته شده و معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به‌عنوان گیاه زینتی در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کردستان، اصفهان، فارس، خراسان، سمنان، تهران و ... کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: در بخشهایی از آسیا، اندامهای هوایی له شده آن مخلوط با زردچوبه، نمک و روغن مانند حنا برای رنگ کردن موقتی مایل به قرمز ناخن‌ها و پوست بکار می‌رود. در اندونزی برگهای آن برای درمان تورم‌ها، زخمها و بریدگیها مصرف می‌شود (2).

***Impatiens Noli-tangere* L.**

E. touch_me_not, European touch_me_not, noli_me_tangere

گل بی صبر

گیاه علفی، به ارتفاع ۲۰–۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، ساده یا با شاخه‌های تنک، بی‌کرک. برگها سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، با پهنک مسطیلی تا تخم‌مرغی – بیضوی یا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، به طول ۱/۵–۱۲، به عرض ۱/۵–۶ سانتیمتر، با رأس نوک کند یا تقریباً نوک‌تیز، منقاردار، با قاعده گوه‌ای تا تقریباً قلبی؛ رگبرگهای جانبی ۵–۸ جفتی؛ لبه برگ کنگره‌ای – دندانه‌ای درشت، با دندانه‌های در بین هم فاصله‌دار ۵–۱۴ میلیمتری در دو طرف تا ۱۶ دندانه؛ دمبرگ به طول ۶–۶۰ میلیمتر. گل‌آذین ۱–۴ گلی؛ گلها زرد، با دهانه لکه نارنجی‌دار یا لکه قهوه‌ای‌دار. دمگل‌آذین به طول ۱۳–۳۰ میلیمتر، برگه‌ها خطی یا خطی – سرنیزه‌ای، به طول ۱–۴ میلیمتر، در میانه دمگلها قرار گرفته. دمگلها به طول ۱۰–۱۸ میلیمتر، نازک، در حالت میوه‌دار واژگون. کاسبرگهای جانبی به طول ۵–۶ میلیمتر، به عرض ۳–۴ میلیمتر، تخم‌مرغی – قلبی،

***Impatiens Noli-tangere* L.**

کاسبرگ پایینی کم و بیش شیپوری شکل، به طول ۲۵_۲۹ میلیمتر، بطرف مهمیزی نازک به درون خمیده باریک شده. گلبرگ پشتی کلاه خودی (سرپوشی)، به طول ۶_۷، به عرض ۹_۱۰ میلیمتر. گلبرگهای جانبی پیوسته، به طول ۱۸_۲۲ میلیمتر؛ گلبرگ فوقانی به طول ۷_۸، به عرض ۳_۴ میلیمتر؛ گلبرگ پایینی تقریباً دایره‌ای، دو لوبه نامساوی، به طول ۱۲_۱۵، به عرض ۹_۱۱ میلیمتر. میوه کپسول خطی ـ استوانه‌ای، به طول ۱۱_۲۰، به عرض ۲_۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا بجز در نواحی قطبی و گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان (هشتپر نزدیک اسالم، اسالم به خلخال).

مصارف و کاربردها: جوشانده آن مدر است و برای دفع سنگ کلیه و آب آوردن انساج مصرف می‌شود. مصرف زیاد آن قی‌آور و دارای اثر مسهلی و سمی است. در استعمال خارج از له شده و یا جوشانده آن جهت درمان زخم و جراحات و بواسیر استفاده می‌شود (۱۱).

ـ این گونه گیاهی نادر و با پراکندگی جغرافیایی محدود تقریباً جایگاهی در طب سنتی ایران ندارد (مؤلف).

تیره زرشک/*Berberidaceae*

***Berberis vulgaris* L.**

E. European barberry, barberry, common barberry, barberry bush

زرشک

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر. شاخه‌های امساله شیاردار، سبز یا قهوه‌ای ـ قرمز شونده، شاخه‌های یکساله و مسن‌تر خاکستری، کدر، بطور ضعیفی بدون پوست شونده؛ خارها به طول تا ۱(_۱/۵) سانتیمتر، ساده یا سه‌شاخه، بندرت در شاخه‌های بلند ۵ پاره (شاخه)، زرد یا قهوه‌ای ـ مایل به زرد. برگهای شاخه‌چه‌های گلدار به طول تا ۴(_۵) سانتیمتر، نازک، بیضوی تا بیضوی پهن یا واژ تخم‌مرغی، منتهی به دمبرگی به‌طور مشخص باریک‌شده، به طول ۵_۱۰ میلیمتر، همیشه کم و بیش منظماً دندانه اره‌ای ریز، نوک‌تیز یا نوک کند؛ رگبرگها نازک، مشبک انبوه، در سطح تحتانی مشخص‌تر. گل‌آذین به طول ۳_۶(_۷) سانتیمتر، همیشه در شاخه‌های خاکستری ۱۰_۲۵(_۳۰) گلی. سته به طول تا ۱۰_۱۱ میلیمتر، قرمز تیره، بیضوی، نرم، بدون خامه.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آناتولی، تالش، شمال غرب ایران، قفقاز.

***Berberis vulgaris* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: پل زنگوله، دره تالار، دره چالوس، حسن‌آباد، ناحیه کجور: بین

نمازیه و زانوس، شیب شمالی گردنه کندوان. ـ **گرگان:** آلمه: جنگل گلستان. ـ**آذربایجان:** کوه قره‌داغ نزدیک حسن بیگلو. ـ **گیلان:** کوه‌های گیلان.

مصارف و کاربردها: ریشه، پوست، برگها و میوه این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی مقوی، اشتهاآور، محرک معده، صفراآور، منقبض کننده وریدها، مدر، ملین، پیش‌گیری کننده سرطان دارد و در موارد سوء هاضمه توأم با بی‌اشتهایی، اختلالات قاعدگی، اتساع وریدها، نقرس، روماتیسم، بیماریهای کبدی، یرقان، سنگ کیسه صفرا و کلیه، قولنج کبدی و کلیوی، کمی ادرار، یبوست، اسکوربوت و سرطان می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

Berberis vulgaris **L.**

ـ اثرات درمانی زرشک: ضد آمیب، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد میکروب، ضد سرطان، ضدتشنج، ضد تهوع، ضد التهاب، ضد خارش، ضد تب، جبران کننده کمبود ویتامین C، ضد اسپاسم، قابض، صفراآور، معرق، ادرارآور، خلط‌آور، ضد قارچ، تقویت‌کننده کبد، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل، مسکن، آرام‌بخش، تقویت‌کننده رحم، گشاد کننده رگ‌ها و تند یا کند کننده حرکات دودی روده‌ها (۱۲).

ـ زرشک مقوی، معرق و گندزداست. زرشک در موارد ناهنجاری‌های صفراوی و مجاری ادرار به‌ویژه در سنگهای صفراوی و کلیوی، احتقان شکمی و حفره‌های لگن خاصره و روماتیسم مصرف می‌شود، در موارد زردی، دردهای کبدی، ناتوانی‌های عمومی و بیماریهای کبدی بکار می‌رود. اعمال و کار کلیه‌ها و کیسه مثانه را زیاد می‌کند، سپس روی کبد و غشاء لنفاوی اثر می‌گذارد (6).

ـ ریشه، ساقه، پوست ریشه و میوه آن مصرف می‌شود.

میوه آن غنی از ویتامین C است و در موارد کمبود این ویتامین استفاده می‌شود. پوست ریشه آن قابض است و برای معالجه اسهال، اسهال خونی و یرقان بکار می‌رود. در اروپا از جوشانده (دم‌کرده) ریشه آن برای درمان سوء هاضمه مزمن استفاده می‌شود (7).

- پوست ساقه، پوست ریشه، میوه‌های سته آن مصرف می‌شود. تأثیرات خوبی روی کیسه صفرا دارد و سبب بهبود جریان صفرا و بهبود حالاتی چون درد کیسه صفرا، سنگ صفرا و یرقان می‌شود. خاصیت ضدعفونی کنندگی قوی آن به بهبود اسهال خونی آمیبی، وبا و دیگر عفونتهای معدی - روده‌ای کمک می‌کند. پوست آن قابض، ضد اسهال و شفادهنده دیواره روده و بطور کلی اثرات عالی و مفید روی سیستم گوارشی دارد. زرشک به بهبود حالات و بیماریهای مزمن پوستی همچون اگزما و داءالصدف کمک می‌کند. جوشانده آن اثرات ملایم و مؤثری برای شستشوی چشم دارد (4).

جنس زرشک/ *Berberis* L. در ایران ۵ گونه دارد که بطور عموم آب آنها توسط مردم محلی مصرف می‌شود و خواصی شبیه به *Berberis vulgaris* L. برای آنها قائلند، در اینجا برای آشنایی، به نامهای علمی آنها اشاره می‌شود.

زرشک زالزالکی *Berberis crataegina* DC.

زرشک زرافشانی *Berberis integerrima* Bunge

زرشک خراسانی *Berberis khorasanica* Browicz

Berberis orthobotrys Bienert ex C.K. Schneider زرشک راست خوشه

زرشک بیدانه *Berberis* sp.

زرشک بی‌دانه بنظر می‌رسد که کولتیواری از **زرشک زرافشانی** باشد که در اثر اصلاح نژاد بصورت بی‌دانه درآمده است و شاید بتوان آن را *Berberis integerrima* "Asperma" نامید. در بعضی منابع آنرا *Berberis vulgaris* "Asperma" نامیده‌اند که با توجه به پراکندگی جغرافیایی *Berberis vulgaris* L. و عدم وجود آن در جنوب خراسان نمی‌تواند نام درستی باشد (مؤلف).

Berberis vulgaris L.

تیره توسکا، تیره غان/*Betulaceae*

Alnus glutinosa **(L.) Gaertn. subsp.** ***barbata*** **(C. A. Mey.) Yaltirik**

Syn.: *Alnus barbata* C. A. Mey., *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. var. *barbata* (C. A. Mey) Ledeb., var. *pubescens*., var. *acutifolia*; var. *denticulata*

E. European alder, European black alder, black alder, sticky alder, common alder

توسکای قشلاقی

درختی مرتفع با پوست قهوه‌ای، شیاردار. شاخه‌های جوان چسبناک، گاهی تا حدودی کرکدار، قهوه‌ای - قرمز شونده، با عدسک‌های سفید. جوانه‌ها واژ تخم‌مرغی، پایک‌دار. برگها به طول ۵-۱۰(-۱۲)، به عرض ۳-۷(-۹) سانتیمتر، تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، گاهی تقریباً دایره‌ای، نوک‌تیز کوتاه یا تقریباً نوک کند، هیچگاه فرورفته نیست، با قاعده گوه‌ای، لبه دندانه اره‌ای تیز یا کند، در امتداد رگبرگ

اصلی سطح تحتانی یا در تمام سطح صفحه پهنک کرکدار، محور رگبرگها ریش‌دار، رگبرگهای جانبی دو طرف ۷ـ۹ تایی. دمبرگ به طول تا ۳ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار. گل‌آذین دم گربه‌ای نر به طول تا ۲۰ سانتیمتر. مخروطها ۳ تا ۵ تایی، به طول تا ۱۶ـ۲۰، به عرض ۶ـ۸ میلیمتر. دمگل‌آذین مساوی مخروط یا کمی از آن بلندتر. میوه فندقه با بال باریک.

پراکندگی جهانی: شمال ایران، شمال شرق آناتولی، تالش، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندر گز، گرگان. ـ **مازندران:** دره تالار: بین شاهی و پل سفید. ـ**گیلان:** حوالی رشت، آستارا، ساحل دریای خزر، بندر انزلی، بین بندرانزلی و رضوانشهر، بین کُهد و رستم‌آباد، نزدیک لاریجان. ـ در سراسر جنگلهای شمال ایران، کاشته شده در تهران و کرج.

مصارف و کاربردها: پوست و برگهای سبز این درخت خواص درمانی قابض، تب‌بر، التیام‌بخش دارد. از پوست آن برای معالجه تب‌های نوبه‌ای، التهاب گلو، انواع آنژین، زخمهای واریسی و از برگ آن برای معالجه روماتیسم و فلج استفاده می‌کنند (۱۲).

ـ گیاه قابض است و بصورت غرغره در حالت فارنژیت (التهاب گلو یا گلو درد) بکار می‌رود. جوشانده پوست آن سوختگی‌ها را کاهش می‌دهد. پودر پوست آن به‌عنوان دهان‌شویه و در صورت تورم لثه‌ها مصرف می‌شود (5).

ـ توسکای قشلاقی به‌عنوان قابض اغلب اوقات به‌عنوان دهان‌شویه و غرغره برای دندان، لثه و مشکلات گلو بکار می‌رود. جوشانده پوست خشک آن به انقباض پرده مخاطی و کاهش التهاب و تورم کمک می‌کند. جوشانده آن همچنین برای بندآوردن خونریزی داخلی و خارجی بکار می‌رود و زخمها را ترمیم می‌کند، همچنین به‌عنوان شوینده برای جرب بکار می‌رود. در اسپانیا برگهای توسکای قشلاقی نرم شده را کف پا می‌گذارند تا درد آن را تسکین دهد. برگهای آن روی پستان زنان شیرده قرار داده می‌شود تا سبب کاهش تراکم خون در آن شود (4).

Alnus glutinosa **(L.) Gaertn.**

Betula pendula **Roth**

Syn.: *Betula verrucosa* Ehrh.

E. European white birch, weeping birch, common birch, silver birch

توس، غان

درختی به ارتفاع تا ۲۵ـ۳۰ متر. پوست صاف، سفید، در بخش پایینی تنه کلفت، عمیقاً شیاردار، سیاه‌رنگ. شاخه‌ها اغلب نازک، واژگون (آویزان)، در حالت جوان بدون کرک، پوشیده از غده‌های رزین‌دار متعدد. برگها به طول (ـ۲)۳ـ۷، به عرض ۲/۵ـ۵/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی ـ دلتایی، با رأس

نوک‌دار، با قاعده گوه‌ای، بندرت تقریباً سربریده، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف تیز، با دو سطح بدون کرک، جوان‌ها چسبناک، با ۶ـ۷ جفت رگبرگ. دمبرگ تا ۲ تا ۳ بار از پهنک کوتاهتر. گل‌آذین دم گربه‌ای نر به طول ۳ـ۶ سانتیمتر، اغلب ۲ یا ۳ تایی در رأس شاخه قرار گرفته، آویزان. گل‌آذین دم گربه‌ای ماده به صورت منفرد روی شاخه‌های کوتاه جانبی قرار گرفته، گل‌آذین میوه‌دار به طول تا ۳، به عرض ۱ سانتیمتر، فلسهای میوه‌دار با لوبهای جانبی پهن به پایین‌برگشته، لوب میانی دلتایی شکل، از جانبی‌ها ۱/۵ـ۲ بار باریکتر. فندقه تخم‌مرغی باریک، با بالهایی دو تا سه بار پهن‌تر.

***Betula pendula* Roth**

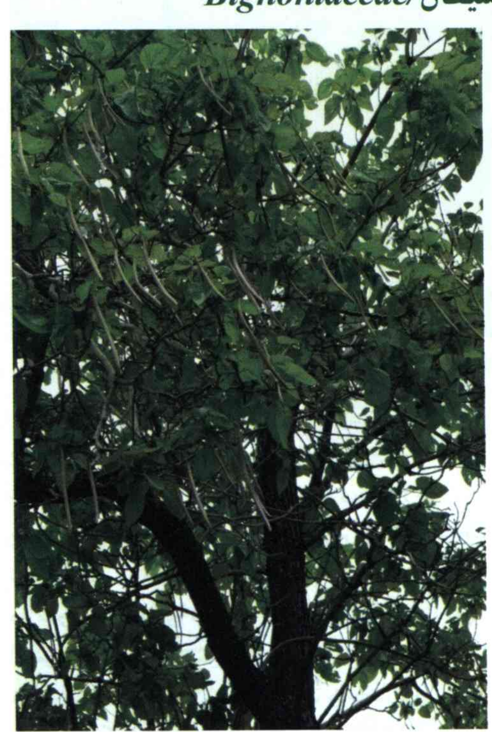
پراکندگی جهانی: اروپا، شرق آناتولی، شمال عراق، شمال و شمال غرب ایران، غرب سیبری، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: تهران: دره کرج: شهرستانک، دره اشترک، دره هراز: اطراف سد لار. ـ **مازندران:** جنگلهای سنگده: کوه سنگی. ـ **آذربایجان:** ارومیه دره مارمیشو. ـ **سمنان:** کوه شاهوار.

مصارف و کاربردها: برگها، پوست و عصاره آن بکار می‌رود. دم‌کرده برگ غان دفع مواد زاید در ادرار را تسریع می‌کند و دارویی مفید برای سنگ کلیه و کیسه مثانه، حالات روماتیسمی و نقرس می‌باشد. برگهای آن در ترکیب با گیاهان مدر سبب کاهش حبس مایعات و تورم می‌شود. عصاره غان مدر ملایم است. روغن استخراج شده از برگهای آن گندزداست و معمولاً برای تهیه دارو برای درمان اگزما و داءالصدف بکار می‌رود. جوشانده پوست غان را می‌توان بصورت مایع برای مشکلات مزمن پوستی بکار برد. پوست آن

را می‌توان در روغن خیس کرد و با کاربرد آن روی مفاصل سبب تسکین روماتیسم شد (4).
ـ اندامهای مختلف درخت غان اثر درمانی مدر، تصفیه کننده خون و معالجه سودا و روماتیسم دارد و کم و بیش کرم‌کش، تب‌بر و التیام‌دهنده زخمهاست. بیشتر از برگ و جوانه‌های آن به‌عنوان مدر استفاده می‌شود. جوشانده جوانه درخت برای درمان خیز اندامها، آب آوردن ماهیچه دل یا کلیه، قولنج‌های نفریتی، آلبومینوری، تنگی نفس، نقرس و روماتیسم ماهیچه‌ای استفاده می‌شود. فراورده‌های غان برای درمان افزایش مقدار درصد اوره خون که بر اثر نفریت‌ها و یرقان پیش می‌آید و دفع عوارض ناشی از بیماری مذکور مانند سردرد، سرگیجه و دردهای عصبی بکار می‌رود. اطبای قدیم برای آب درخت غان (شیره گیاهی) ارزش زیادی قائل بودند و بعلاوه از آن برای دفع بیماریهای پوستی مانند سودا، پیدایش لکه‌های قرمز در پوست استفاده می‌کردند. آب درخت غان داروی مؤثری جهت رفع عوارض روماتیسمی، نقرس و ناراحتیهای ناشی از التهاب مثانه است. پوست ساقه درخت غان اثر تصفیه‌کننده خون و درمان سودا دارد و هضم را آسان و اثر ضد تب دارد. در استعمال خارج جوشانده برگ غان بصورت شستشو و کمپرس برای ضدعفونی کردن و التیام زخمها بکار می‌رود و از آن برای درمان بیماریهای پوستی و رفع پوسته‌های شیری رنگ که در پوست بدن اطفال به علت ابتلای به اگزما و زردزخم ظاهر می‌شود بکار می‌رود (۱۱).

تیره جوالدوزک، تیره انارشیطان/*Bignoniaceae*

Catalpa bignonioides **Walt.**

*** *Catalpa bignonioides* Walt.**

Syn.: *Catalpa Catalpa* Karst., *Catalpa syringaefolia* Sims., *Catalpa cordifolia* Moench.

E. common Indian bean, southern catalpa, American catalpa, bean tree, catalpa tree, catalpa, Indian bean tree

جوالدوزک

درختی به ارتفاع تا ۷ـ۲۰ متر با تاج گسترده کروی. برگها اغلب فراهم، قلبی ـ تخم‌مرغی پهن، به طول۱۲ـ۲۰ سانتیمتر، نوک‌دار تیز، گاهی با دو لوب کوچک جانبی، در سطح تحتانی کرکدار، با بوی ناخوش‌آیند. گل‌آذین پانیکول هرمی پهن، به طول ۲۰ـ۲۵ سانتیمتر، پرگل. جام گل استکانی، دو لبه، با ۲ لوب بالایی‌کوچک و ۳ لوب پایینی بزرگتر، پرچمهای بارور ۲ تایی، گلها به قطر حدود تا ۵ سانتیمتر، سفید با ۲ نوار زرد در سطح داخلی و با نقاط قهوه‌ای ـ مایل به ارغوانی فراوان. نیام یا کپسول به طول ۱۵ـ۳۵(ـ۴۰) سانتیمتر، به‌قطر ۰/۶ـ۰/۸ میلیمتر. با دو کفه و دانه‌های متعدد مستطیلی کوچک فشرده، هر دانه با کرکهای منگوله‌ای سفید.

پراکندگی جهانی: امریکا (فلوریدا، میسوری).
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله ایران: تهران، مازندران، اصفهان، آذربایجان.
مصارف و کاربردها: پوست و میوه گیاه مصرف می‌شود. پوست مسکن ملایم و مخدر آن برای درمان آسم، سیاه‌سرفه و دیگر سرفه‌های اسپاسمی در کودکان بکار می‌رود. عرق (گلاب) میوه آن به همراه دیگر گیاهان (*Euphrasia officinalis* این گیاه در ایران نمی‌روید) برای درمان نارسایی‌های چشمی ازجمله کمی دید و به همراه سداب / *Ruta graveolens* به‌عنوان چشم شویه‌ای مؤثر برای رفع التهابات چشمی و دیگر عفونتهای چشمی بکار می‌رود (4).
پوست ساقه آن اثر قی‌آور و ضد کرم دارد. میوه‌اش سابقاً برای رفع آسم مصرف می‌شده است (۱۱).

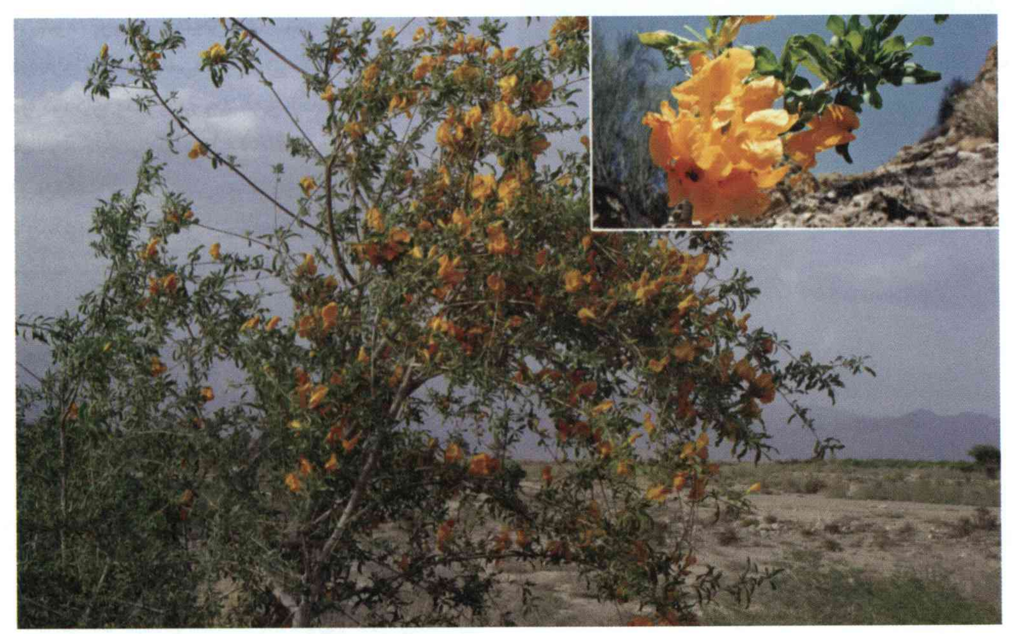
***Catalpa bignonioides* Walt.**

***Tecomella undulata* (Roxb.) Seem.**
Syn.: *Tecoma undulata* (Roxb.) G. Don, *Bignonia undulata* Roxb.

انارشیطان،سمنگ (Semeng) پرپوک (Parpuk)

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۴ متر، با شاخه‌های واگرای خاکستری؛ شاخه‌چه‌های جوان کوتاه شده و با برگهای دسته‌ای. برگها متقابل، چرمی، دمبرگ‌دار، خطی ـ سرنیزه‌ای یا مستطیلی، به طول ۲ـ۷، به عرض ۱ـ۲/۵ سانتیمتر، به‌رنگ سبز کلمی، تقریباً بدون رگبرگ، با قاعده گوه‌ای پهن، نوک کند، بدون دندانه، گاهی بطور نامحسوس مواج. گل‌آذین خوشه‌ای کم‌گل. دمگلها کوتاه. کاسه گل استکانی، ۵ دندانه‌ای پهن، نوک کند. جام گل استکانی، با دهانه بزرگ، با لوبهای تقریباً مساوی گرد پهن، به طول ۴ـ۷ سانتیمتر، بحالت زنده اناری، بحالت خشک زرد شونده یا قهوه‌ای شونده. پرچمها از جام گل بلندتر؛ کیسه‌های بساک دوحجره‌ای؛ حجره‌ها واگرا. میوه کپسول خرجین مانند، خطی طویل، دوحجره‌ای، دو دریچه‌ای، تقریباً فشرده. دانه‌ها در جهت عرضی بالدار؛ بالها ضخیم و در نهایت با لبه‌ای تا حدودی غشایی.
پراکندگی جهانی: جنوب ایران، افغانستان، غرب پاکستان، جنوب شرق عربستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان: شمال خوزستان. ـ **بوشهر:** بین طاهری و عسلویه، جم و ریز. ـ **جنوب فارس:** اطراف خنج و لامرد، بین خنج و جهرم. ـ **هرمزگان:** اطراف زاهدان، کوههای زادمحمود و روستای سرتنگ محمود، شمیل بالا. ـ **جنوب کرمان:** جنوب غرب ارتفاعات جبال بارز، بین جیرفت و ساردوئیه: درب مزار.
مصارف و کاربردها: در رفع ترشحات زنانگی مؤثر است، جهت درمان لک و پیس و بزرگ شدن طحال استفاده می‌شود. از پوست شاخه‌های جوان آن جهت رفع عوارض سیفلیس استفاده می‌شود (۱۱).
ـ با توجه به پراکندگی محدود این درخت در

استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان و جنوب کرمان و کوتاه بودن دوران گلدهی و عدم تولید میوه و زادآوری غیرجنسی، تحقیق پیرامون کاربردهای آن از ضروریات است تا بخواص دارویی آن پی برد و یا احیاناً آن را فقط به‌عنوان گونه‌ای زینتی معرفی نمود (مؤلف).

Tecomella undulata **(Roxb.) Seem.**

تیره گل گاوزبان/*Boraginaceae*

Anchusa italica Retz.

Syn.: *Anchusa azurea* Mill., *Anchusa macrocarpa* Boiss. & Hohen., *Anchusa paniculata* Aiton

E. Italian bugloss, bugloss

گاو زبان

گیاه علفی دو ساله یا چند ساله، مرتفع، به ارتفاع ۳۰ـ۶۰ (ـ۹۰) سانتیمتر، در بخش فوقانی با شاخه‌های پاینکولی. ساقه ایستاده، منفرد، پوشیده از کرک‌های مویی ـ ریش مانند گسترده، تار موی ریش مانند به طول تا ۳(ـ۴) میلیمتر، شکننده و سخت. برگهای پایینی به طول تا ۱۶ (ـ۲۰) و عرض ۲ (ـ۵) سانتیمتر، دمبرگ‌دار، بالایی‌ها خیلی کوچک شده، بدون دمبرگ، همگی سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، کامل یا مواج ـ دندانه‌دار نامحسوس، با کرک‌های مویی ـ موی ریش مانند، نسبتاً فشرده یا گسترده، موهای ریش مانند اغلب غده‌دار. گل‌آذین ابتدا انبوه، سرانجام تنک، برگه‌دار. کاسه گلدار به طول ۶ـ۷ میلیمتر، میوه دار به طول ۱۵–۱۸ میلیمتر، رشدکننده، دندانه‌های کاسه ۵ تایی، خطی – سرنیزه ای، تقریبا تا قاعده جدا. جام گل به طول اغلب ۱۳–۱۵ میلیمتر، با پهنک تخت شده به قطر کم و بیش ۷–۸ میلیمتر، ابتدا قرمز – بنفش،

سرانجام آبی آسمانی، دهانه جام مژه‌دار. فندقه‌چه‌ها به طول کم و بیش ۴ میلیمتر، ۴ تایی، درشت، راست، استوانه‌ای، با چروک‌های مشبک درشت، در بین چروک‌ها با کرک‌های غده‌دار.

Anchusa italica **Retz.**

پراکندگی جهانی: جنوب، جنوب مرکز، جنوب شرق اروپا، شمال افریقا، سوریه، ترکیه، قفقاز، ایران، افغانستان، ترکمنستان، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در باغها، حاشیه مزارع و گاهی در میان اراضی زراعی بندرت در دامنه‌های کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، یزد، فارس، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ آن بحالت پخته اثر نرم‌کننده دارد (۱۱).

- در بسیاری از نوشته‌های اخیر و اطلاعات جمع‌آوری شده توسط افراد دست‌اندرکار گیاهان دارویی این گونه در ردیف گیاهان دارویی آورده می‌شود، این در حالیست که با رواج استفاده از گیاهان دارویی در ایران بسیاری از افراد فرصت‌طلب بدون آگاهی درست از مصارف و کاربردهای گیاهان و با استفاده از تشابه اسمی گل گاوزبان تعدادی از گیاهان این تیره *Boraginaceae* را جمع‌آوری و با نامهای مشابه به فروش می‌رسانند. همانگونه که ملاحظه می‌کنید در منابع و رفرانس‌های دارویی ذکری از خواص دارویی با ارزش برای این گونه وجود ندارد، بنابراین هرگونه استفاده از این گیاه نیازمند تحقیق و بررسی اثرات دارویی آن است (مؤلف).

***Arnebia euchroma* (Royle) I. M. Johnst.**

Syn.: *Lithospermum euchromon* Royle, *Macrotomia euchroma* (Royle) Paulsen

گل عسلی رنگین

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی ضخیم. قاعده ساقه پوشیده از بقایای برگهای مرده سالهای قبل. سراسر گیاه پوشیده از کرکهای مویی در قاعده کم و بیش غده‌دار سخت شکننده یا تقریباً نرم، گسترده یا تقریباً فشرده. ساقه‌ها ایستاده یا بالا رونده، به ارتفاع ۱۲ـ۲۵ سانتیمتر، ساده. برگهای قاعده‌ای قاشقی ـ سرنیزه‌ای یا قاشقی ـ خطی، به طول تا ۱۵ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۱۰ میلیمتر، نوک‌تیز یا نوک کند؛ برگهای ساقه‌ای سرنیزه‌ای به‌طور مشخص از قاعده‌ای‌ها کوتاهتر، به طول تا ۸ سانتیمتر، به عرض تا ۱/۵ سانتیمتر. گل‌آذین دم عقربی نزدیک بهم سرسان، سرانجام به دشواری طویل شونده، برگ‌دار. کاسه گلدار به طول کم و بیش ۱۵ میلیمتر، تا قاعده با بریدگیهای سرنیزه‌ای، بعد از گلدهی اندکی رشد کننده یا با بریدگیهای پهن شده. گلها ناجورخامه. جام گل ارغوانی ـ بنفش، از نظر طول متنوع، قیفی شکل، با پهنک کوچک تا بزرگ، به‌طور مشخص پهن شده به‌قطر تا ۱۵ میلیمتر؛ لوله‌جام یا تقریباً مساوی کاسه گل یا خیلی بلندتر از آن. خامه کوتاه دو دندانه‌ای (دوپاره) حامل دو کلاله. فندقه‌ها به طول ۳ـ۴ میلیمتر، چروکیده، غده‌دار، در سطح پشتی کانال‌دار.

- subsp. *euchroma*

Syn.: *Macrotomia cyanochroa* Boiss., *Macrotomia perennis* (Schrenk) Boiss., *Lithospermum cyanochroa* Boiss.

***Arnebia euchroma* (Royle) I. M. Johnst.**

Arnebia euchroma **(Royle) I. M. Johnst.**

پراکندگی جهانی: ایران تا هیمالیا (افغانستان، پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: لرستان: اشترانکوه. ـ **فارس:** کوه دنا. ـ **کرمان:** کوه نصر.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه ضد تب، سرطان، ضد بارداری، نرم‌کننده و التیام‌بخش است، از آن برای درمان سرخک، یبوست خفیف، سوختگی، سرمازدگی، اگزما و التهاب پوستی استفاده می‌کنند. بطور تجربی عمل ضدحاملگی را روی موش نشان داده، از جنون آنی جلوگیری می‌کند، نسبت باروری را با آزاد کردن هورمون محرک نیروی جنسی از غده هیپوفیز و کوریون گونادوتروپین (Chorion gonadotropin) یا هورمونی که در ادرار زن حامله یافت می‌شود و برای درمان غدد جنسی رشد نکرده بکار می‌رود را افزایش می‌دهد، از رشد سلولهای سرطانی جلوگیری می‌کند. ریشه آن حاوی شیکونین (Shikonin) و ضدتومور و ترکیبات باکتری‌کش است. از رشد باکتری Dysenteriae pseudomonas ،Bacillus typhi، E. coli و استافیلوکوکوس زرد جلوگیری می‌کند. شیکونین سبب تسکین و شفای زخمها در استعمال خارجی می‌شود (internet).

ـ در مصارف محلی از ریشه حاوی مواد رنگی گیاهان جنس *Arnebia* Forssk. با ۶ گونه یکساله در ایران با نام فارسی **گل عسلی** و یک گونه چندساله با نام علمی *Arnebia euchroma* و نام محلی و کاربردی احتمالی **هوئه‌چوئه** و گونه‌های مختلف جنس **شنگار** / *Alkanna Tausch* با ۵ گونه گیاه چندساله برای رنگ کردن نخ و پارچه استفاده می‌شود. در طب سنتی ایران برای **هوئه‌چوئه** خواص ترمیم زخم نیز قائل هستند. بنظر می‌رسد مردم در شمال خراسان از گیاهی به نام **زنگوله‌ای لوب‌دراز** /.*Onosma longilobum* Bge برای ترمیم زخمها استفاده می‌کنند و به آن **هوئه‌چوئه** یا **هواشکن** می‌گویند. که این خود نیازمند تحقیق و پژوهشی دقیق می‌باشد. همانطوریکه ملاحظه می‌کنید در منابع گیاهان دارویی در اختیار به خواص و کاربردهای هیچ‌یک از گونه‌های مربوط به این دو جنس در ایران اشاره‌ای نشده است (مؤلف).

*** *Borago officinalis* L.**
Syn.: *Borago aspera* Gilib.
E. common borage, borage, ox_tongue

گل گاوزبان اروپایی

گیاه دوساله؛ ساقه ایستاده یا بالارونده ضخیم، محکم، با کرکهای بلند و کرکهای موی ریش مانند گسترده، معمولاً در بالا منشعب. برگها با لبه مواج ـ دندانه‌دار ظریف؛ برگهای پایینی با دمبرگ و پهنک‌های تخم‌مرغی، با کرک موی ریش مانند، به طول ۳ـ۷ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۵ سانتیمتر، نوک کند؛ برگهای بالایی بدون دمبرگ، مستطیلی. گل‌آذین معمولاً دیهیمی ـ پانیکولی، با تعداد کمی برگهای کوچک سرنیزه‌ای در قاعده گل‌آذین، گرزن دم عقربی فاقد برگ، کوتاه، تنک، با گلهای واژگون روی دمگلهای کرکدار (مویی) گسترده. کاسه گل بلند با کرکهای مویی سفید در لبه لوبها، به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، تا ۱۵ میلیمتر در حالت میوه، لوبها سرنیزه‌ای، نوک کند. جام گل آبی آسمانی کم‌رنگ، به عرض ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، لوبهای پهنک مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، ستاره‌ای گسترده، بریدگی بین آنها تا نزدیک پرچمها امتداد می‌یابد. بساک‌ها بنفش تیره، به طول ۵ـ۶ میلیمتر، میله‌های پرچمها در قاعده خیلی پهن شده و خیلی کوتاهتر از بساک‌ها، با زایده‌هایی به طول حدود ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۵ میلیمتر، ایستاده، مستطیلی، در سطح شکمی شیاردار، در سطح پشتی با پهلوهای نامساوی، در طول پهلوهای متورم با خط‌های برجسته غده کوچک‌دار عمودی، با رأس کوتاه، نوک‌کند و فشرده. حلقه اتصال تیره، ضخیم شده، در جهت عرضی رگه‌دار؛ کارنکول خیلی بزرگ.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، مرکز اروپا (اروپای مرکزی).

***Borago officinalis* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر کاشته شده در تهران، مازندران، کاشان و ...

مصارف و کاربردها: برگها، گلها و ساقه‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی تصفیه کننده خون، مدر، دافع کلرید، معرق، آرام‌بخش و ملین دارد و در موارد کمی ادرار، احتباس ادرار، نفریت، قولنج کلیوی، انواع مختلف تب، بیماریهای جلدی مانند سرخک و مخملک، تحریک ترشح ادرار، روماتیسم، ناراحتیهای تنفسی (سرماخوردگی، برونشیت)، سینه‌پهلو، یبوست و قولنج روده می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

- مهمترین اثرات دارویی گل گاوزبان اروپایی عبارت است از: ضددرد، ضد التهاب، ضد تب، ضد اسپاسم، محرک غدد آدرنال، قابض، مقوی قلب، معرق، نرم‌کننده مجاری تنفسی، ادرارآور، خلط‌آور، شیرافزا، پایین‌آورنده پرفشاری خون، مقوی اعصاب و مسکن (۱۲).

- گیاه همانند چای به‌عنوان نوشابه‌ای نشاط‌آور نوشیده می‌شود. برگهای آن مدر هستند و برای درمان روماتیسم بکار می‌روند. برگهای آن مانند اسفناج خورده می‌شود و با آن سالاد درست می‌کنند. گلهای آن ملین هستند، دم‌کرده آن سرماخوردگی، برونشیت و سینه پهلو و ذات‌الریه را شفا می‌دهد (5).

- با موسیلاژ زیاد موجود در آن گل گاوزبان اروپایی گیاهی آرام‌بخش برای مشکلات تنفسی است، کیفیت نرم‌کنندگی آن، آن را دارویی مؤثر برای التیام زخمهای روباز و تورم‌های پوستی کرده که بصورت ضماد تازه یا دم‌کرده بکار می‌رود. گلهای آن معرق و مدر است. روغن دانه آن که حاوی روغن‌های اشباع نشده می‌باشد و این خاصیت را حتی بیشتر از **گل مغربی** / *Oenothera biennis* دارد، و برای درمان دردهای پیش از قاعدگی، مشکلات روماتیسمی، اگزما و دیگر بیماریهای مزمن پوستی بکار می‌رود. بدلیل حضور مواد سمی (الکالوییدها) امنیت خاطر برای مصرف دارویی آن وجود ندارد و بهمین منظور در بعضی از کشورها اجازه مصرف داخلی آن داده نمی‌شود، اما این محدودیت و احتیاط‌ها برای روغن دانه آن اعمال نمی‌شود (4).

***Borago officinalis* L.**

*** *Cordia dichotoma* G. Forst.**

Syn.: *Cordia latifolia* Roxb., *Cordia obliqua* Willd.

E. Sebeston plum, large sebestan, glue berry, snot berry

سه پستان دوشاخه

درختی چندجنسی - دوپایه، به ارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه‌های کرکدار. برگها به طول ۵-۸، به عرض ۱/۵-۳ سانتیمتر، بیضوی - تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی، کرکدار، بخصوص در سطح تحتانی کرکدار، با لبه گاهی مواج، با قاعده گوه‌ای تا مورب یا گرد؛ دمبرگ به طول تا ۳ سانتیمتر. گلها در گرزنهای دوشاخه‌ای، بدون برگه؛ گلهای نر: کاسه گل به طول حدود ۲/۵ میلیمتر، با ۵ لوب کم‌عمق، در سطح داخلی کرکدار. جام گل استکانی، به طول حدود ۶ میلیمتر، لوله جام حدوداً هم‌اندازه پهنک، در سطح داخلی با کرکهای انبوه، با لوبهای سرنیزه‌ای یا واژ سرنیزه‌ای پهن؛ میله پرچمها به طول حدود ۴/۵ میلیمتر، در نیمه تحتانی کرکی و پیوسته به لوله جام؛

کیسه‌های بساک به طول ۲/۵_۳ میلمتر. گلهای دوجنسی: مشابه اما بزرگتر از گلهای نر؛ کاسه گل به طول ۵_۶ میلیمتر، استکانی، رشد کننده و در میوه به طول تا ۱۰ میلیمتر. میله‌های پرچم به طول حدود ۲ میلیمتر. خامه منشعب. سته به عرض تا ۱۵ میلیمتر، قرمز مایل به زرد.

***Cordia dichotoma* G. Forst.**

پراکندگی جهانی: با منشأ کالدونیای جدید، پراکنده در پاکستان، کشمیر، هندوستان، جنوب چین، تایوان، هندوچین، شمال استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای خوزستان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه برگها، پوست، میوه‌ها و دانه‌های آن است. بخشهای مختلف این گیاه در درمان تجمع آب در بدن، خیر عمومی (تجمع مایع در زیر پوست)، کهیر، وبا و اسهال خونی بکار می‌رود.

***Cordia dichotoma* G. Frost.**

عصاره (Eherial extract) بخشهای هوایی آن کم‌کننده حرارت بدن و مدر است. برگهای آن در درمان زخمها و سردرد استفاده می‌شود. پوست آن قابض ملایم و مقوی است. شیره آن در درمان گریپ مصرف می‌شود. جوشانده آن برای درمان سوء هاضمه و تب‌ها کاربرد دارد. میوه آن قابض، ضد کرم، مدر، آرام‌بخش و خلط‌آور است و برای درمان عفونتهای مجاری ادرار، امراض ریوی و طحال بکار می‌رود. موسیلاژ میوه آن در معالجه سرفه، امراض سینه، رحم و میزراه ارزش بالایی دارد. پودر دانه‌های آن مخلوط با روغن معالج کچلی است، دانه‌های آن ضد کرم است (6).

Cordia myxa **L.**

E. sebesten, sebestan, sebesten tree, sepistan plum, dogs dugs, sepistan

سه‌پستان، سرپستان

درخت یا درختچه‌ای با ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۵ متر. برگها تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، نوک کند، به طول بیشتر از ۵ سانتیمتر و کمی عریض‌تر، کامل (بدون دندانه) یا با لبه‌ای مواج ـ کنگره‌ای، با سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی پوشیده از کرکهای کوتاه. گلها سفید، در گل‌آذین پانیکول یا پانیکول ـ دیهیم، اغلب تقریباً بدون کرک؛ جام گل لوله‌ای، در سطح درونی کرکدار؛ کاسه گل استکانی ـ لوله‌ای با لوبهای بسیار کوتاه. میوه شفت، چهار حجره‌ای با یک هسته، بخش‌گوشتی میوه عموماً موسیلاژدار.

Cordia myxa **L.**

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: اگرچه این درخت بومی مناطق جنوبی ایران است، اما در اغلب نقاط استانهای بلوچستان، هرمزگان، بوشهر و خوزستان به منظور استفاده از زیبایی و سرسبزی آن و گاهی میوه آن جهت استفاده دارویی کاشته می‌شود.
مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف آن عبارتند از: میوه، پوست، هسته (مغز دانه) و برگها. میوه‌های آن برای درمان سینه و دردهای ادراری مصرف می‌شود، آنها قابض، مدر، آرام‌بخش و خلط‌آور می‌باشند. دانه‌های آن دارویی برای درمان کچلی است، جوشانده پوست آن برای درمان سوء هاضمه و تب مصرف می‌شود. برگهای آن را برای معالجه زخمهای چرکی استفاده می‌کنند (5).
- میوه، برگ و ریشه گیاه برای درمان سرماخوردگی، سرفه، گلودرد و مشکلات سوء هاضمه مصرف می‌شود، میوه آن برای درمان زخم گلو، درمان و تسکین دردهای قفسه سینه، دردهای روماتیسمی و ضد کرم بکار می‌رود (۱۲).
- پوست این درختچه اثر قابض و ریشه‌اش خاصیت مسهلی دارد. دم‌کرده میوه خشک آن به‌عنوان نرم‌کننده مصرف می‌شود (۱۱).
- از جنس **سه پستان** / *Cordia* L. گونه سومی بنام **لیم یا چسب** / *Cordia crenata* Delile در جنوب ایران بمنظور استفاده زینتی و چسب تولیدی از میوه آن کاشته می‌شود و احتمالا ارزش دارویی شبیه به دو گونه مذکور دارد (مؤلف).

Cynoglossum officinale **L.**
E. common hound's_tongue, hound's tongue

سگ زبان

گیاه چندساله یا دوساله، با کرک‌های مویی گاهی در قاعده غده‌دار، به ارتفاع ۸۰-۱۰۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ بلند؛ پهنک به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، به عرض ۴-۹ سانتیمتر، با رأس نوک‌تیز؛ برگهای پایین ساقه با دمبرگ کوتاه، بالایی‌ها بدون دمبرگ، نیمه ساقه آغوش، به طول ۷-۱۵، به عرض ۲-۳ سانتیمتر. گل‌آذین بدون برگه به شکل پانیکولی. دمگلهای میوه‌دار برگشته. کاسه گلدار به طول ۳-۴ میلیمتر، میوه‌دار به طول تا ۹ میلیمتر، با بریدگیهای تخم‌مرغی - مستطیلی، نوک‌کند. جام گل استوانه‌ای - استکانی، به طول ۵-۶ میلیمتر، ارغوانی تیره، خم دهانه جام تقریباً چهارتایی. فندقه‌ها تخم‌مرغی توسری خورده، به طول ۶-۷ میلیمتر، با لبه سربریده محصور شده، فضای داخلی فندقه تا حدودی (فقط) با کرکهای خار لنگری تنک.

Cynoglossum officinale **L.**

پراکندگی جهانی: مرکز و شرق اروپا، شبه جزیره بالکان، قفقاز، آناتولی، ایران، سیبری، آسیای مرکزی، آلتایی.

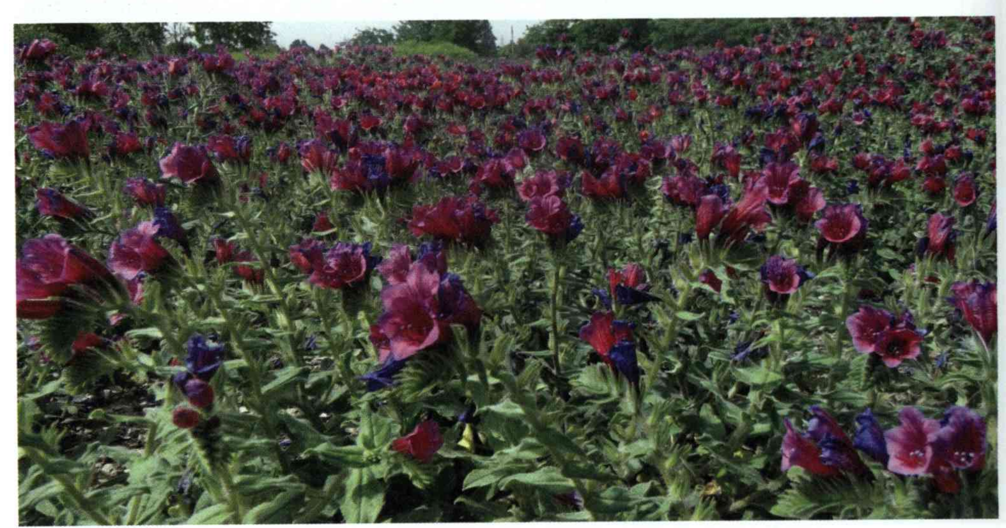
پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران (شهسوار، گیلان (رودبار)، آذربایجان (سلماس).

مصارف و کاربردها: آرام کننده سرفه و دارای اثر مخدر ضعیف است. ریشه گیاه اثر قابض ملایم و برگ آن اثر ملین دارد. ریشه و برگ آن در نزله مجاری تنفسی و دستگاه هضم، رفع اسهال، سرفه‌های خشک و عصبی، اسپاسم‌های روده و خونرویهای داخلی مصرف می‌شود. در استعمال خارجی ضماد برگهای تازه و ریشه له شده گیاه، یا شیره و یا جوشانده آنها جهت تسکین درد و سوختگیها بکار می‌رود و برای رفع ترکیدگی نوک پستان، بواسیر و خارش نیز اثر مفید دارد (۱۱).

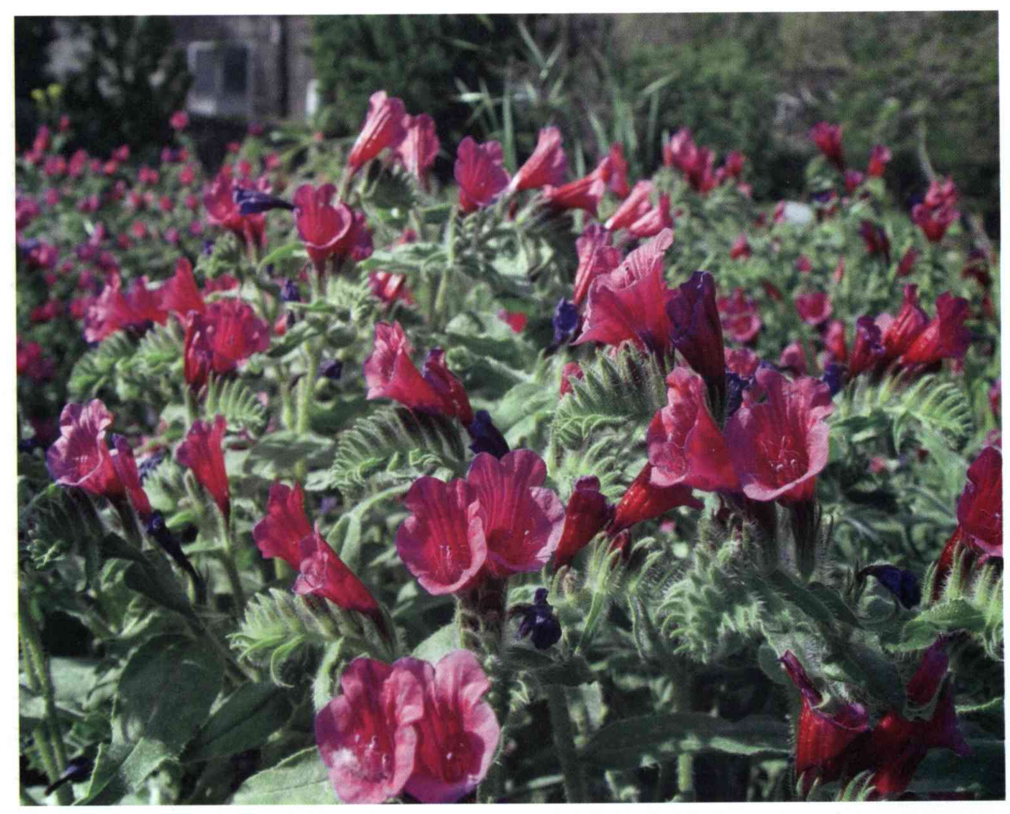
***Echium amoenum* Fisch. & C. A. Mey.**

گل گاوزبان ایرانی، گل گاوزبان

گیاه دوساله یا چندساله، به ارتفاع ۲۰ـ۸۰ سانتیمتر، با کرکهای مویی زبر در قاعده غده‌دار یا تقریباً نرم فشرده روی برگها، در بقیه نقاط گسترده و در بخش قدیمی (مربوط به سالهای گذشته) پوشیده با کرکهای مویی انبوه کوتاه. ساقه‌ها تقریباً ساده، ایستاده. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۲، به عرض تا ۹ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، بطرف دمبرگ باریک شده، نوک‌دار یا نوک‌تیز؛ برگهای ساقه‌ای به طول تا ۱۰، به عرض تا ۲ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، بالایی‌ها در قاعده پهن شده بدون‌دمبرگ. گل‌آذین گرزن دم عقربی، اغلب در بخشی بصورت انتهایی، ابتدا انبوه، سرانجام به‌طور مشخص طویل شونده، تنک. برگه‌ها خطی ـ سرنیزه‌ای، تقریباً هم‌اندازه کاسه گل. کاسه‌ها تقریباً بدون پایک، در حالت گلدار به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، در حالت میوه‌دار ۱۸ـ۲۰ میلیمتر، با بریدگیهای خطی. جام گل استکانی، به طول ۲۵ـ۳۳ میلیمتر، به‌طور مشخص ناجورشکل، ارغوانی ـ بنفش. میله‌های پرچمها نامساوی؛ بساکها به طول کم و بیش ۵ میلیمتر، به‌طور مشخص ناودار، چاله چوله دار انبوه. کاسه گل کرکدار. میوه فندقه ایستاده،

Echium amoenum Fisch. & C. A. Mey.

Echium amoenum **Fisch. & C. A. Mey.**

به‌طور مشخص ناودار، با پوسته سخت و انبوه.

پراکندگی جهانی: ایران، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بخشهای جنگلی. - **مازندران:** کجور، دره چالوس، پل زنگوله، اطراف کندوان، کوههای سماموس، جنت رودبار، نواحی جنگلی. - **گیلان:** رستم آباد، منجیل، بره سر، ارتفاعات جنگلی گیلان، بین آستارا و اردبیل. - **آذربایجان:** گرمی، ارسباران، کوه سهند.

مصارف و کاربردها: گلهای خشک شده این گیاه بعلت معرق بودن در رفع عوارض گریپ و سرماخوردگی بکار می‌رود (۱۱).

- در طب سنتی ایرانی اصولاً گلهای این گیاه به همراه ریشه‌های گیاه **سنبل‌الطیب** (در طب ایران و پاکستان) یعنی *Valeriana Jatamansi* Johns به‌عنوان آرام‌بخش مصرف می‌شود، اما در هیچ یک از منابع معتبر علمی در مورد خواص گل گاوزبان ایرانی و اثرات درمانی آن اشاره‌ای نشده است و برای آشنایی بیشتر با مصارف دارویی آن نیازمند به تحقیق و تفحص بیشتر هستیم (مؤلف).

- از گلهای گل **گاوزبان ایتالیایی** / *Echium italicum* L. در بعضی از نواحی ایران به‌عنوان گل گاوزبان استفاده می‌کنند که این نیازمند تحقیق و تفحص دقیق می‌باشد (مؤلف).

Heliotropium europaeum **L.**

Syn.: *Heliotropium lasiocarpum* Fisch. et Mey., *Heliotropium tenuiflorum* Bge.

E. common heliotrope, European heliotrope

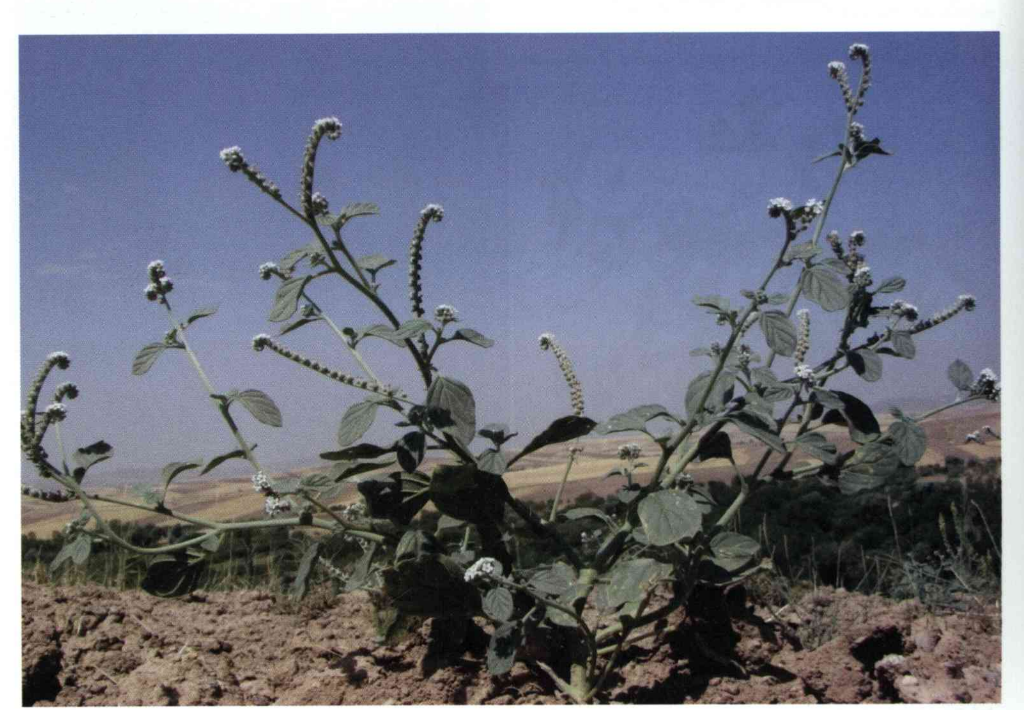
آفتاب‌پرست اروپایی

گیاه علفی یکساله، با کرکهای کم و بیش نرم فشرده. ساقه‌ها با شاخه‌های واگرا، کم‌رنگ. برگها تخم‌مرغی، نوک‌کند تا تقریباً نوک‌تیز، به طول تا ۳۵ (–۴۰) میلیمتر، سبزرنگ یا مایل به خاکستری، دمبرگ‌دار، دمبرگ معمولاً به طول حدود نصف اندازهٔ پهنک. گل‌آذین متراکم، گاهی در حالت میوه‌دار نسبتاً تنک. کاسهٔ گل تقریباً بدون دمگل، به طول ۲/۵ میلیمتر، با لوبهای سرنیزه‌ای و در حالت میوه گسترده. جام گل به طول ۳–۳/۵ میلیمتر، با لولهٔ استوانه‌ای و پهنک کوتاه، کم و بیش چرخه‌ای و به طول حدود ۲/۵ میلیمتر، در سطح بیرونی کرکی. کلاله تقریباً بدون پایک، مخروطی با انتهایی عمیقاً دو پاره، تقریباً نخی‌شکل و طویل، معمولاً کرکی (بدون کرک). کیسه‌های بساک تقریباً در قاعدهٔ لولهٔ جام گل قرار گرفته. فندقه‌چه‌ها بدون کرک. با غده‌های بزرگ، بندرت تقریباً صاف.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، آسیای جنوب غربی، مرکزی و غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز تقریباً در اغلب نواحی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، فارس، کرمان، خوزستان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه قی‌آور است و گفته می‌شود که برعلیه عقرب‌گزیدگی و مارگزیدگی بکار می‌رود و برای

Heliotropium europaeum **L.**

شستشوی زخمها استفاده می‌شود (1).
- اطبای قدیم برای آن اثر صفرابر، تب‌بر و قاعده‌آور قائل بوده‌اند. در معالجه زخمهای غانقرایایی مؤثر است، دم‌کرده برگ و سرشاخه‌های گلدار آن اثر قطعی دفع سنگ کلیه و دفع کرم روده دارد. امروزه دم‌کرده برگ و سرشاخه‌های گلدار آن به‌عنوان مقوی قلب، دفع نقرس و سردرد بکار می‌رود. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده دارد. برگ و دانه آن برای از بین بردن زگیل بکار می‌رود (۱۱).

***Lithospermum officinale* L.**

E. common gromwell, pearl_plant, gromwell, officinal gromwell

سنگدانه

گیاه چندساله، پرساقه یا با ساقه‌ای منفرد، به ارتفاع ۲۵ـ۱۰۰ سانتیمتر. ساقه اصولاً در بخش فوقانی منشعب، کرکی مویی زبر فشرده. برگها به طول ۵۰ـ۸۰ میلیمتر، به عرض ۸ـ۱۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، در سطح فوقانی کرکی تنک، در سطح تحتانی کرکی فشرده انبوه، با لبه کم و بیش برگشته. گل‌آذین گرزن دم عقربی برگه‌دار، با برگه‌هایی مشابه برگها اما کوچکتر، از گلها خیلی بلندتر. دمگلها کوتاه، راست. کاسه گل به طول کم و بیش ۳ـ۴ میلیمتر، بعد از گلدهی بدون تغییر، با بریدگیهای تا قاعده جدا و کرکی گسترده. جام گل به طول کم و بیش ۵ میلیمتر، به‌قطر ۳ـ۵ میلیمتر، سفید یا زرد، با قوز دهانه‌ای کرکی، با لوبهای ۵ تایی گرد تخت شده. فندقه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۳ـ۴ میلیمتر، سفید، درخشان، صاف.

پراکندگی جهانی: اروپای مرکزی، نواحی معتدله آسیا، ایران، (تالش، ترکمنستان، افغانستان).

***Lithospermum officinale* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان به نوده. **ـ مازندران:** دره هراز، کلاردشت. **ـ گیلان:** بین آستارا و رشت. **ـ آذربایجان:** ارسباران، سلماس، خوی، کوه سهند، کوه بزقوش. **ـ کردستان:** کوههای اورامان. **ـ لرستان:** دورود، بیشه. **ـ خراسان:** کوه نیشابور از دره آبشار اخلمد، خرو، کوه بینالود، نزدیک مغان، بزق. **ـ سمنان:** کوه شاهوار. **ـ تهران:** کرج، جاجرود، خجیر، دماوند، دربند، طالقان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و دانه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی:مدر، از بین برنده سنگهای ادراری و صفراوی دارد، در استعمال داخلی بمنظور معالجه سنگهای صفراوی و ادراری، روماتیسم و نقرس و در استعمال خارجی بهنگام وجود جسم خارجی در جسم می‌توان از آن بهره گرفت (۱۰).

ـ گیاه به‌عنوان گیاه دارویی در بعضی از دستورهای داروسازی شناخته می‌شود، سبب تولید هورمون‌های فعال و توقف بعضی انواع هورمون‌های دیگر می‌شود. دانه‌های آن مدر است و برای درمان سنگ کلیه بکار می‌رود. جوشانده برگ آن به‌عنوان مسکن مصرف می‌شود (5).

ـ دانه گیاه طعم ملایم لعابی و اثر مدر دارد و با مصرف آن اعمال کلیه تقویت و حالات تحریکی مجاری ادرار از بین می‌رود. جوشانده آن اثر معالج در رفع بی‌اختیاری دفع ادرار، سنگ کلیه، استسقاء و نقرس دارد. در طب عوام از آن برای دفع نزله دستگاه هضم و سهولت زایمان استفاده می‌شود (۱۱).

Lithospermum purpureo-coeruleum **L.**

E. creeping gromwell, purple gromwell

سنگدانه خزنده

گیاه چندساله، پرساقه، با ساقه‌های ایستاده یا خمیده بالارونده، به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، تقریباً ساده، با کرکهای مویی بلند و جدای گسترده. برگهای ساقه‌ای فقط تا زمان گلدهی وجود دارند، به طول ۴۰ـ۸۰ میلیمتر، به عرض۷ـ۱۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، در سطح تحتانی کرکی ابریشمی ـ مویی انبوه، در سطح فوقانی تنک، در سطح تحتانی سبز ـ خاکستری شونده، در سطح فوقانی سبز تیره. گل‌آذین دم عقربی برگه‌دار، با برگه‌های از برگها کوچکتر اما مشابه آنها. دمگلها بسیار کوتاه. کاسه گلدار به طول ۷ـ۸ میلیمتر، به دشواری کمی رشد کننده، تا قاعده به بریدگیهای ۵ تایی خطی ـ سرنیزه‌ای کرکی بلند و جدای گسترده تقسیم شده. جام گل به طول ۱۳ـ۱۷ میلیمتر، به‌قطر کم و بیش ۱۰ میلیمتر؛ لوبهای پهنک گرد پهن از لوله جام کمی کوتاهتر، ابتدا ارغوانی، سرانجام آبی آسمانی پررنگ. فندقه‌ها تخم‌مرغی مورب، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، سفید، درخشان.

Lithospermum purpureo-coeruleum **L.**

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان، مینودشت. **ـ مازندران:** دره هراز، کجور، دشت نظیر. **ـ گیلان. ـ آذربایجان:** ارسباران، علی بولاغی.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی آن تا حدودی شبیه *Lithospermum officinale* L. است. از برگ و گل آن به‌عنوان نرم‌کننده و رفع تحریکات استفاده می‌کنند (۱۱).

Myosotis palustris **(L.) Nath.**
Syn.: *Myosotis scorpioides* L. var. *palustris* L.
E. true forget_me_nt, forget_me_not

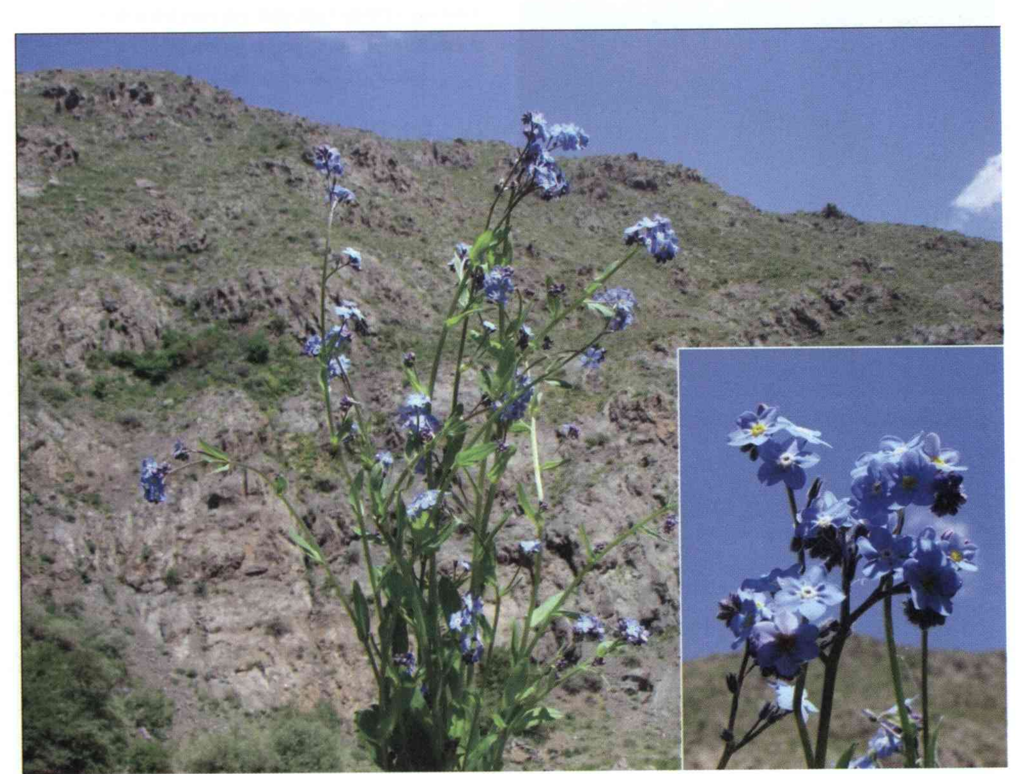
فراموشم مکن

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰_۴۰ سانتیمتر، با کرکهای بلند و جدای نسبتاً فشرده تنک یا بی‌کرک شونده. ساقه کم و بیش گوشه‌دار، با شاخه‌های تنک، بالارونده یا ایستاده. برگها قاشقی ـ مستطیلی یا مستطیلی یا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، اغلب به طول ۳۰_۶۰، به عرض ۵_۱۰ میلیمتر، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز. گل‌آذین کوتاه، انبوه، بعد از گلدهی طویل شونده، انتهایی. دمگلهای میوه‌دار تقریباً هم‌اندازه کاسه گل. کاسه گل گلدار به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، میوه‌دار ۴_۵ میلیمتر، در $\frac{1}{3}$ بخش فوقانی ۵ دندانه‌ای، با دندانه‌های سه گوشه. لوله جام گل به طول ۱/۵_۲ میلیمتر، با پهنک تخت شده به‌قطر ۵_۸ میلیمتر. فندقه‌چه‌ها تخم‌مرغی، به طول کم و بیش ۱/۵ میلیمتر، درخشان، قهوه‌ای ـ تیره شونده، با حفره کوچک.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، آسیا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مرطوب استانهای گیلان، **کهکیلویه و بویراحمد:** کوه ساورز. ـ **همدان:** الوند.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود، دم‌کرده گل آن جهت درمان ضعف‌های عمومی، فلج، یبوست و کاهش فشارخون تجویز می‌شود (۱۰).

Myosotis palustris (L.) Nath.

***Symphytum officinale* L.**

E. comfrey, campherie, woundwort, knitbone

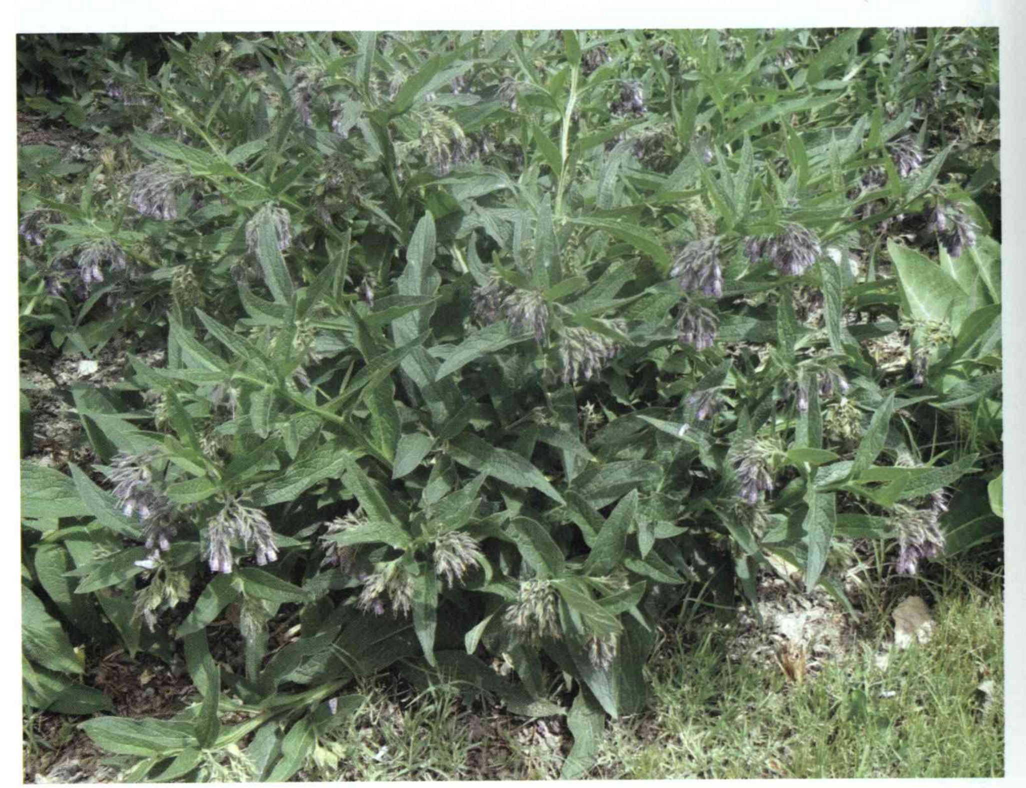
هماور

بیخ ساقه ضخیم، عمودی، منشعب. ساقه به ارتفاع (-۳۰)۵۰-۱۲۰ سانتیمتر، قوی، ایستاده، اغلب منشعب. برگها بزرگ، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، نوک‌دار؛ میانی و بالایی‌ها بدون دمبرگ، اغلب روی ساقه ممتد. گل‌آذین گرزن پرگل. کاسه گل یا $\frac{٤}{٥}$ - $\frac{٣}{٤}$ لوبدار، با لوبهای سرنیزه‌ای. جام گل به طول ۱۲-۱۸ میلیمتر، ارغوانی - بنفش یا صورتی چرک یا سفید، با لوبهای برگشته. فلسها سه گوشه‌ای - سرنیزه‌ای پهن، با لبه پایینی پرزدار به کوتاهی استوانه‌ای - مخروطی، بالایی‌ها خیلی کوچکتر و کوتاهتر، همگی انبوه. پرچمها با رابط بیرون زده از کیسه‌های بساک؛ میله‌ها به پهنای کیسه‌های بساک. فندقه‌چه‌ها به طول ۵-۶ میلیمتر، سیاه، خیلی صاف، درخشان (26).

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی جنوبی که بصورت پراکنده دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید، احتمالاً بصورت کاشته شده در باغهای گیاه‌شناسی یا مزارع گیاهان دارویی وجود دارد.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: آرام‌بخش، قابض، ضد التهاب و تورم، ترمیم زخم و استخوانها. از گیاه برای درمان زخم معده، سندروم حساس روده، حالات حوزه تنفسی

***Symphytum officinale* L.**

***Symphytum officinale* L.**

شامل برونشیت و ذات‌الجنب استفاده می‌شود. گیاه قابلیت درمان و ترمیم خون‌مردگی، کبودشدگی و رگ به رگ شدگی و شکستگی استخوان را دارد، سبب تحریک رباط‌ها و استخوانها برای بهم پیوستن و تنگ هم قرار گرفتن می‌شود. کمپرس با هماور باعث می‌شود که بطور کاملاً چشمگیری سبب تقلیل شدت جراحات خون مردگی شود. روغن هماور و پماد آن برای درمان جوش غرور جوانی، تاول‌ها و تسکین داءالصدف مفید است و برای درمان جای زخم و داغ باقی مانده از آن داروی با ارزشی است (4).

- ریشه گیاه اثر نرم‌کننده، تسکین‌دهنده، آرام‌کننده درد و ضدخونروی دارد، قابلیت التیام دهندگی فوق‌العاده‌ای دارد. مصرف آن در بیماریهای مختلف مانند اخلاط خونی، بیماریهای سینه، سرفه‌های مداوم، وجود خون در ادرار، خونروی در فواصل قاعدگی، اسهال، زخم معده و روده توصیه می‌شود. ریشه گیاه اثر زیادکننده ترشحات صفرا دارد. فراورده‌های ریشه گیاه در استعمال خارج بصورت له شده و ضماد روی زخمهای تازه یا عفونی، زخمهای چرکی مقاوم، کوبیدگی‌ها، جمع شدن شیر در پستان، گزش حشرات، دررفتگی‌ها و محل دردناک مفاصل نقرسی اثر مفید دارد. اثر التیام‌دهندگی زخمها و سوختگی‌های گیاه قابل توجه است (۱۱). جنس **هماور** / *Symphytum* L. در ایران دو گونه گیاه خودروی بنامهای

هماور زبر *Symphytum asperum* Lepech.

هماور کردی *Symphytum kurdicum* Boiuss. & Hausskn.

دارد که در ارتباط با خواص دارویی آنها اطلاعاتی در دست نمی‌باشد (مؤلف).

نکاتی در مورد گیاهان تیره گل گاوزبان

علاوه بر جنس‌ها و گونه‌های دارویی مذکور، وجود دارند جنس‌ها و گونه‌هایی که توسط مردم محلی به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شوند، اما خواص آنها بدرستی شناخته شده نیست.

ازجمله می‌توان به جنس *Asperugo* L. با یک گونه **علف چسبک** / *Asperugo procumbens* L. اشاره داشت که در بعضی از کتابهای دارویی آن را به غلط **بادرنجبویه** نامیده‌اند، اما این گیاه فاقد هرگونه عطر و بوی بوده و فاقد ارزش دارویی است.

- جنس **گاوزبان آسا** / *Caccinia* Savi در ایران چهار گونه دارد که بعضاً از آنها عرق یا جوشانده گاوزبان تهیه می‌شود، اما خواص دارویی آن

شناخته شده نیست.
جنس زنگوله‌ای/ *Onosma* L. با داشتن قریب به ۴۸ گونه با گلهای درشت و اغلب رنگارنگ توسط بعضی از مردم به‌عنوان گل گاوزبان جمع‌آوری می‌شود که ارزش دارویی آنها ناشناخته است. تنها یکی از گونه‌های آن بنام **زنگوله‌ای لوب‌دراز یا هوئه‌چوئه**/ *Onosma longilobum* توسط مردم شمال خراسان به مصرف دارویی می‌رسد.

***Asperugo procombens* L.**

تیره آناناس/*Bromeliaceae*

*****Ananas sativus* Schult. f.**
Syn.: *Ananas comosus* Merr., *Bromelia ananas*
E. Pineapple, ananas, pine plant

آناناس

گیاه علفی چندساله، به ارتفاع تا ۱ متر، ساقه ضخیم کوتاه. برگها سرنیزه‌ای خاردار. میوه گوشتی زرد مایل به قرمز.
- برگهای خشن آن بصورت طوقه‌ای می‌روید و از تاجی قاعده‌ای برمی‌خیزد. برگها طویل، سرنیزه‌ای با لبه‌های دندانه اره‌ای و خاردار (تیغ‌دار). گلها برخاسته از میانه برگهای طوقه‌ای، هرکدام حاوی کاسبرگها هستند، آنها در کپه‌ای انبوه روی پایکی کوتاه و ضخیم می‌رویند. کاسبرگها گوشتی و آبدار شده و میوه‌ای مرکب را بوجود می‌آورند که میوه‌ای کاذب است و در رأس آن تاجی از برگهای طوقه‌ای قرار گرفته است (internet: Wikipedia, the free encyclopedia).

***Ananas sativus* Schult. f.**

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جنوب امریکا، برزیل.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران در گلخانه‌ها نگهداری می‌شود و عموماً میوه نمی‌دهد، میوه آن به ایران وارد و به مصرف تغذیه می‌رسد.

مصارف و کاربردها: آب برگ تازه یا برگها به تنهایی مسهل قوی و ضد کرم و کرم‌کش هستند. آب تازه میوه آن هضم‌کننده‌ای عالی، تصفیه کننده خون است و برای درمان زگیل پوستی، جذام بکار می‌رود و برای درمان دیفتری نیز مفید است. آب تازه میوه آن مدر، ضد اسکوربوت، معرق، مسهل ضعیف، خنک کننده و کمک کننده به هضم غذا است. آب میوه نارس آن ترش، قابض، مدر قوی، ضد کرم و قاعده‌آور است. در مقدار زیاد تسریع کننده سقط (سقط‌آور) است. آب و عصاره الکلی میوه نارس آن دارای قدرت ضدباروری است. ساقه‌های زیرزمینی آن نیز دارای فعالیت ضد باروری است (6).

- میوه و برگهای آن مصرف می‌شود. میوه نارس ترش آن هضم را بهبود می‌بخشد، اشتها را زیاد می‌کند و سوء هاضمه را تسکین می‌دهد. در طب سنتی هند آن را مقوی رحم می‌دانند. میوه رسیده آن خنک کننده و آرام‌بخش است و برای فرو نشاندن باد و تقلیل زیادی اسید معده بکار می‌رود. فیبر موجود در آن تسکین‌دهنده مفید یبوست است. شیره (آب) میوه رسیده آناناس مقوی هضم و مدر است. تصور می‌شود برگهای آن کمک کننده مفیدی به آغاز دوره قاعدگی و آسان‌کننده درد آن می‌باشد (4).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارتند از: ضد درد، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، سقط کننده، ضد خیز و ورم و آب آوردگی، ضد باروری، ضد التهاب، آنتی‌اکسیدان، ضد تب، ضد کمبود ویتامین C، ضد سرطان، هضم‌کننده، قابض، صفراآور، ضد احتقان، معرق، ادرارآور، مسهل، هضم کننده چربی، شل کننده عضلات، ضد کرم تنیا، مقوی و محرک رحم و قاعده‌آور (۱۲).

تیره شمشاد خزری/*Buxaceae*

Buxus hyrcana **Pojark.**
Syn.: *Buxus sempervirens* auct. non L.
E. box, box tree

شمشاد خزری، شمشاد جنگلی

درختی به ارتفاع تا ۱۰ متر، با شاخه‌های با زاویه راست گسترده یا کم و بیش خمیده یا درختچه‌ای کم و بیش مرتفع. برگها متقابل، چرمی، بدون دندانه، به طول ۲۴ـ۳۵، به عرض ۱۰ـ۱۴ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ مستطیلی، در نیمه تحتانی پهن‌تر، به طرف انتها باریک شده، با نوک نسبتاً کند یا گرد، با دو سطح سبز تیره، اصولاً روی سطح فوقانی درخشان. گیاه یک‌پایه با گلهایی در گویچه‌های محوری متشکل از گلهای ماده انتهایی و گلهای نر چندتایی در محور برگها. گلهای نر با ۴ کاسبرگ، ۴ پرچم و بقایای مادگی، بدون گلبرگ. گلهای ماده با گلپوش نامشخص اما با برگک‌های مارپیچی، خامه‌ها کوتاه، دائمی، کلاله دولوبه. میوه کپسول شکوفای شیاری. دانه‌ها کارنکول‌دار.

پراکندگی جهانی: علاوه بر ایران در تالش و ترکمنستان نیز می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: درخت یا درختچه‌ای خاص جنگلهای شمال ایران در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران و گیلان است. اوج رویش آن در مناطق نوشهر و اسالم است، در سالهای اخیر در تهران نیز کاشته شده است.

Buxus hyrcana **Pojark.**

مصارف و کاربردها: *Buxus hyrcana* شباهت زیادی به *Buxus sempervirens* دارد و احتمالاً خواص مشابهی نیز دارد. برگها و پوست ریشه آن مصرف می‌شود و خواص درمانی تصفیه کننده خون، معرق، ملین، صفراآور، تب‌بر، گندزدا و التیام‌بخش دارد و در موارد ترشح ناکافی صفرا، عفونتهای مجاری صفراوی، دردهای همراه با تب، روماتیسم، نقرس، سیفلیس، دردهای عصبی، صرع، زخمهای معمولی و عفونی مصرف می‌شود (۱۰).

– در طب یونانی برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. برگهای آن برای درمان سردرد، درد زایمان، درد ناشی از پایین افتادگی احشاء مناسب است. دانه‌های آن تلخ، قابض، مقوی قلب و مغز هستند، برای درمان دردهای گوارشی و خشک کردن اخلاط کبدی بکار می‌روند. چوب آن در کشورهایی که این گیاه می‌روید به‌عنوان معرق مورد توجه است و جوشانده آن به‌عنوان مقوی برای درمان روماتیسم و سیفلیس ثانویه مصرف می‌شود. تنتور آن در گذشته به‌عنوان مقوی تلخ و ضد مالاریا و معالجه جذام بکار می‌رفته است. روغن فرار آن برای درمان صرع توصیه می‌شود، روغن آن برای درمان بواسیر و دندان درد بکار می‌رود. برگهای این گیاه خواص معرق، محلل و مسهل دارد و پودر آن به‌عنوان ضد کرم مصرف می‌شود، جوشانده آن به‌عنوان تسریع کننده رشد موی توصیه می‌شود. در بخشهایی از اروپا از شمشاد به‌عنوان گیاهی که دارای ترکیبات فعال برای درمان هاری است استفاده می‌شود (3).

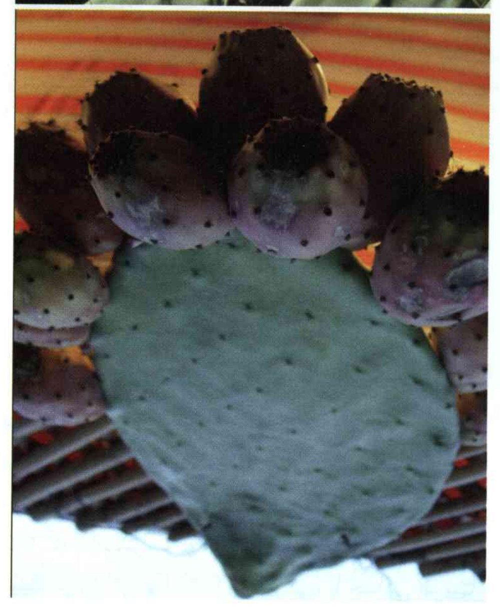
– برگهای آن به‌عنوان ملین، معرق برای درمان روماتیسم و سیفلیس استفاده می‌شود. پوست آن کرم‌کش، ملین و قی‌آور است. گیاه سمی است و سبب التهاب پوست، استفراغ، اسهال و مرگ در اثر اختلالات تنفسی می‌شود (5).

Buxus hyrcana **Pojark.**

تیره کاکتوس/*Cactaceae*

***Opuntia Ficus-indica* Miller**

*** *Opuntia Ficus-indica* Mill.**

Syn.:*Opuntia occidentalis* Auct., *Opuntia vulgaris* Ten.

E. Indian Fig, prickly pear

انجیر هندی

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۵ متر، با افزایش سن بوجودآورنده تنه‌های ضخیم، با قطعات یا گره‌های تخت شده، بیضوی باریک تا تخم‌مرغی، به اندازه متنوع، به طول ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۶ـ۱۲ سانتیمتر، در پایین باریک شده، اغلب با نوک تیز، نسبتاً ضخیم، سبز ـ سبز کلمی، با حفرات کوچک تا بزرگ، برجسته و پشمالو، با خارهای ۳ـ۶ شعاعی طویل نامساوی سفید مایل به خاکستری، به طول ۳(ـ۱۰) سانتیمتر، راست یا گاهی کمی خمیده یا بدون خار (در گیاهان مسن و بعضی از انواع کاشته شده). برگها اگر رشد کنند کوچک، درفشی و سریعا ریزان هستند. گلها به طول حدود ۷ سانتیمتر؛ گل‌بنه استوانه‌ای پهن، در پایین بهم آمده، با حفرات متعدد برجسته حلقوی (مارپیچی)، به انبوهی پشمالو و پرشده با کرکهای خار لنگری، گاهی همچنین حاوی خارهای کوچک و برگهای کوچک؛ قطعات گلبرگ‌نما زرد یا نارنجی. میوه بیضوی، به طول حدود ۷ سانتیمتر، مایل به قرمز، گوشتی، خوراکی. دانه‌ها به طول حدود ۵ میلیمتر، تفاوت مشخصی بین انجیر هندی خودروی طبیعی که علف هرز مهاجم است و نوع کاشته شده کم‌خار آن وجود دارد (internet).

پراکندگی جهانی: بومی مکزیک، کاشته شده در الجزیره، برزیل، شیلی، اریتره، اتیوپی، هندوستان، اسرائیل، ایتالیا، کنیا، لیبی، سوریه، مراکش، پرتغال، جنوب افریقا، اسپانیا، سودان، تانزانیا، تونس، اوگاندا، ایالت متحده امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده بندرت در جنوب و شمال ایران دیده می‌شود، این گیاه در ایران میوه نمی‌دهد یا بندرت تولید میوه می‌نماید.

مصارف و کاربردها: میوه‌ها و ساقه گیاه مصرف می‌شود. میوه‌های آن مغذی و قابض هستند، آنها را می‌توان برای تهیه الکل و مثل علوفه مصرف کرد. وقتی که میوه آن به مقدار زیاد خورده می‌شود انباشته شدن دانه‌های آن ممکن است سبب انسداد روده گردد (5).

- گلهای گیاه قابض است و از خونریزی جلوگیری می‌کند و برای درمان بیماریهای معدی - روده‌ای به‌ویژه اسهال، قولنج‌ها و سندروم سوزش‌آور (حساسیت‌زای) روده بکار می‌رود. گل آن برای درمان غده پروستات بزرگ شده بکار می‌رود و میوه آن ارزش غذایی دارد (4).

***Opuntia Ficus-indica* Miller**

تیره ارغوان، تیره سنا/*Caesalpiniaceae*

***Bauhinia purpurea* L.**

Syn.: *Bauhinia triandra* Roxb.

E. Purple mountain ebony, orchid tree, butterfly tree, Australian orchid tree, fall orchid tree

بهیمه

درختی متوسط، با پوست قهوه‌ای تیره و بخشهای جوان کرکدار. برگها دمبرگ‌دار، با دمبرگی به طول ۲/۵-۵ سانتیمتر، با پهنکی به طول ۷-۱۸ سانتیمتر، نسبتاً درازتر از پهنا، ۹-۱۱ رگبرگی، با چاکی تقریباً تا نیمه و با دو لوب نوک‌تیز یا نوک گرد، در حالت جوان در سطح تحتانی کرکدار. گل‌آذین پانیکول کم‌گل، در انتهای شاخه‌ها. گلها دمگل‌دار؛ دمگل به طول ۵-۱۳ میلیمتر، کرک پتویی. برگه به طول حدود ۳ میلیمتر. برگک به طول حدود ۲ میلیمتر. گل بنه به طول ۷-۱۰ میلیمتر. کاسه گل به طول حدود ۲/۵-۳ سانتیمتر، معمولاً به ۲ قطعه برگشته تقسیم شده، یکی از قطعات چالدار، دیگری سه دندانه‌ای. گلبرگها به طول ۳-۷/۵ سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، با ناخنکی بلند، گسترده، رگه‌دار. معمولاً ۳ تا از پرچمها بارور و بقیه به میله‌های فاقد کیسه بساک تغییر یافته. تخمدان کرکدار، با پایک بلند؛ خامه بلند؛ کلاله مورب. نیام به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، با پایکی به طول حدود ۲ سانتیمتر. دانه‌ها ۱۲-۱۵ تایی، تقریباً کروی، صاف.

پراکندگی جهانی: هندوستان، چین، پاکستان، سیلان، برمه و جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب غرب ایران: استانهای ایلام و خوزستان

مصارف و کاربردها: شیره برگ آن برای کنترل دیابت داده می‌شود. شیره ساقه و پوست آن به بیمارانی که ناراحتیهای پوستی و گواتر دارند و برای درمان اسهال خونی و اسهال استفاده می‌شود، خمیر بدست آمده از پوست ریشه روی تاول‌ها

برای رسانیدن چرک و تقلیل تورم‌ها توصیه می‌شود. جوشانده حاصل از ریشه آن برای کنترل روماتیسم داده می‌شود. پوست ساقه آن برای تسکین و درمان شکستگی استخوان بکار می‌رود. گلهای آن را با خامه سرخ کرده و برای درمان اسهال خونی بکار می‌برند (9).

***Bauhinia purpurea* L.**

***Caesalpinia Bonduc* (L.) Roxb.**

Syn.: *Caesalpinia Crista* L., *Caesalpinia Bonducella* (L.) Fleming, *Guilandina Bonduc* L.

E. bonduc, bonducella, nickar tree, nicker tree

دزدگیر، بوت‌کش، تخم شیطان

درختچه‌ای پیچان رونده، افشان و گسترده، با شاخه‌های کرکدار، پوشیده با خارهای راست. گوشواره‌ها بزرگ، برگی، لوبدار. برگها به طول ۳۰ـ۴۵ سانتیمتر، محور برگ با دو گوشوارک خاری برگشته در قاعده هر شانه، خارک‌های (تیغ‌های) پراکنده راست یا خمیده (کمانی) بین شانه‌ها؛ شانه‌ها به طول ۵ـ۱۵ سانتیمتر، ۶ـ۸ جفت، متقابل. برگچه‌ها به طول ۱۷ـ۴۰ میلیمتر، در هر شانه ۶ـ۱۰ جفت، متقابل، بیضوی ـ مستطیلی، نوک‌گرد (کند)، نوک‌دار، کم و بیش کرکدار (مویی)، تقریباً بدون دمبرگچه. گل‌آذین به طول ۱۵ـ۳۰ سانتیمتر، محوری و انتهایی، دمگل‌آذین‌دار، خوشه‌ای. دمگلها به طول ۵ میلیمتر. برگه‌ها از جوانه‌ها (غنچه) بالا می‌زند (جوانه را دربر می‌گیرند) و دمگلهای با کرکهای پتویی قهوه‌ای را می‌پوشاند. کاسه گل به طول ۵ـ۷/۵ میلیمتر. گلبرگها به طول ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، بالایی کوچکتر، گاهی با خالهای قرمز. میله پرچمها تخت شده، در نیمه پایینی کرکدار. نیام به طول ۵ـ۷/۵، به عرض ۳ـ۵ سانتیمتر، با پایک کوتاه، با خارکهای انبوه. دانه‌ها ۱ـ۲ تایی.

Caesalpinia Bonduc **(L.) Roxb.**

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، نواحی گرم و مرطوب دنیای جدید و قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: سرباز، نیک‌شهر: بنت، دهان. ـ **هرمزگان:** بندرعباس: نخل ناخدا، اطراف رودان.

مصارف و کاربردها: دانه‌ها و برگهای آن به‌عنوان تسکین‌دهنده قولنج، تب، آماس یا آب آوردن بیضه، اسهال و روماتیسم بکار می‌رود. برگهای آن بندآورنده خون، تب‌بر، ضد کرم و قاعده‌آور می‌باشد، دانه‌های آن برای معالجه آسم و تب‌های مزمن مفید است. ریشه آن ضد کرم، تب‌بر و مسهل می‌باشد و برای معالجه سوزاک استفاده می‌شود.

ـ اندامهای مورد استفاده آن: دانه‌ها، برگها و پوست گیاه: تخم شیطان تلخ، میکرب‌کش و ضدعفونی کننده، ضد تب، تب‌بر و قاعده‌آور است. پوست ریشه آن قاعده‌آور، تب‌بر، مقوی معده، خلط‌آور و ضد کرم است و برای درمان غدد (تومور) و بیرون راندن جفت مناسب است. جوشانده ریشه آن مفید برای دفع سنگریزه و به همراه عسل برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان مناسب است. برگهای آن قاعده‌آور، تب‌بر و ضد کرم هستند. برگهای نازک و جوان برای درمان نارسایی کبد بکار می‌رود. برگها و دانه‌های آن در مصرف خارجی برای پراکنده کردن تاول‌های متورم بکار می‌رود. دانه‌های آن تلخ، قابض، تند، هضم‌کننده، مقوی معده، مقوی کبد، تب‌بر، ضد مالاریا، محرک قوه باء و ضد کرم هستند. آنها به هضم غذا، معالجه زخمها، درمان استفراغ، سکسکه، دیابت، جذام و بواسیر سرعت می‌بخشند، برای درمان آسم و

گزیدگی مار مفید هستند. گوشت میوه لوبیایی آن به‌عنوان آرام‌بخش، تصفیه کننده خون و بندآورنده خون بکار می‌رود. مغز دانه آن به فراوانی برای درمان کرم‌های روده‌ای و آماس بیضه‌ها بکار می‌رود و همچنین برعلیه خیز عمومی بدن، دردهای کبدی و طحال، تب نوبه و ناراحتیهای فکری کاربرد دارد. میوه آن Piscicidal است. روغن دانه‌های آن نرم‌کننده است و به‌عنوان شستشو دهنده برای دور کردن کک و مک از صورت و توقف تخلیه چرک از گوش بکار می‌رود. همچنین برای درمان تشنج، رعشه و فلج مفید است (6).

- این گونه به تازگی از ایران معرفی شده و با توجه به پراکندگی محدود آن در استان بلوچستان و شرق استان هرمزگان و خاردار بودن کلیه اندامهای گیاه در طب سنتی ایران برای آن جایگاهی تعریف نشده، بنابراین تحقیق در مورد کاربردهای آن می‌تواند در دستور کار علاقمندان به گیاهان دارویی قرار گیرد (مؤلف).

*** *Caesalpinia pulcherrima* (L.) Sw.**
Syn.: *Poinciana pulcherrima* L.
E. pride of barbados, dwarf poniciana, peacock flower

ابریشم مصری آتشین

درختچه‌ای بدون کرک، به ارتفاع ۳-۵ متر، با شاخه‌های خاردار. برگها ظریف، دائمی، شبیه برگهای گیاه آکاسیا یا شب‌خسب، با ۱۲-۱۸ شانه، هرکدام با ۲۰-۲۴ برگچه مستطیلی - مورب، به طول ۲۰، به عرض ۱۰ میلیمتر. گلها نارنجی یا زرد (قرمز آتشین)، به عرض تا ۵ سانتیمتر، با دمگل بلند در خوشه‌های تنک انتهایی یا محوری یا در گل‌آذین پانیکولی. پرچمها و خامه قرمز، به طول ۵-۶/۵ سانتیمتر.

Caesalpinia pulcherrima (L.) Sw.

نیام نازک، خطی پهن، به طول ۱۰ سانتیمتر یا کمتر، به عرض ۱/۲–۲ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب ایران: هرمزگان و جزایر جنوبی خلیج فارس.

مصارف و کاربردها: از جوشانده برگ آن برای انجام سقط تا سه ماهگی بعد از حاملگی استفاده می‌شود. دم‌کرده برگ آن برای درمان سنگ کلیه بکار می‌رود. جوشانده برگ و ریشه برای درمان تب نوبه و امراض پوستی مصرف می‌شود. جوشانده آن به‌عنوان سقط کننده جنین، قابض و قاعده‌آور بکار می‌رود. جوشانده گلهای آن برای زایل کردن کرم‌های روده‌ای داده می‌شود (9).

Caesalpinia pulcherrima (L.) Sw.

*** *Cassia Fistula* L.**

E. golden_shower senna, purging cassia, drumstick tree, Indian laburnum, pudding pipe tree senna

فلوس

درختی به ارتفاع تا ۲۰ متر، با پوستی در حالت جوانی صاف و خاکستری، بهنگام پیری و با ازدیاد سن خشن، به‌رنگ قهوه‌ای تیره. گوشواره‌های دلتایی، نوک تیز، به طول ۱–۲ میلیمتر، ریزان. محور برگها به طول ۱۲–۱۵ سانتیمتر، استوانه‌ای، بدون کرک. برگها مرکب، به طول ۲۲/۵–۴۰ سانتیمتر، با ۳–۸ جفت برگچه متقابل؛ برگچه‌ها به طول ۶–۱۰(–۲۰) سانتیمتر، روی سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی کرکدار. گلها در گل‌آذین خوشه‌ای واژگون، هر خوشه به طول ۱۰–۲۵ سانتیمتر، با دمگل‌آذینی به طول ۲–۱۰ سانتیمتر. دمگل به طول ۳/۷–۵/۸ سانتیمتر، نازک، کمی کرکی یا کاملاً بدون کرک. برگه‌ها به طول ۸–۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک تیز، کرکدار. کاسه گل ۵ دندانه‌ای، سبز رنگ، در سطح پشتی و روی پایک تا شده، کرکدار، تخم‌مرغی، به طول تا ۹ میلیمتر. گلبرگها ۵ تایی، واژ تخم‌مرغی، با رگه مشخص. پرچمها ۱۰ تایی، ۳ تا از پرچمها بلندتر

Cassia Fistula L.

مواج و حاوی کیسه‌های بساک مستطیلی، ۴ تا از آنها به اندازه متوسط و کاملاً راست، ۳ تای بقیه کاملاً کوتاه، راست، عقیم. تخمدان نازک، با کرکهای فشرده؛

خامه ضخیم؛ کلاله نقطه مانند. نیام استوانه‌ای، بدون کرک، ناشکوفا، به طول ۴۰_۶۰ سانتیمتر، به عرض ۱/۵_۲ سانتیمتر، قهوه‌ای مایل به سیاه، درخشان، با ۴۰_۱۰۰ دانه.

پراکندگی جهانی: هندوستان و سایر کشورهای گرم و مرطوب، پاکستان، برمه و سیلان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و بسیار پراکنده در خوزستان و بندرت در استان هرمزگان بمنظور استفاده زینتی و یا دارویی.

مصارف و کاربردها: پوست آن حاوی تانن بوده و خاکستر چوب آن به‌عنوان ثابت‌کننده به‌رنگ افزوده می‌شود. بخشها و اندامهای مختلف گیاه دارای خواص دارویی است (22).

_ اندامهای مورد مصرف آن: گوشت میوه، پوست ریشه، پوست ساقه، گلها، نیام‌ها، برگها و ریشه آن؛ فلوس دارویی مشهور برای درمان امراض پوستی است. اثبات شده که برای درمان Pyoderma مؤثر است.

ریشه آن قابض، مقوی، تب‌بر و مسهل است و برای درمان امراض پوستی، غدد مسلول و سیفلیس مفید است. احساس سوختگی را درمان می‌کند. پوست ریشه، دانه‌ها و برگهای آن ملین هستند. آب برگها برای درمان امراض پوستی مفید است. گوشت میوه برای درمان تورم و آماس مفید است. گلهای آن خنک کننده، قابض و مسهل است و معالج یرقان می‌باشد. میوه آن شفادهنده جذام، امراض قلبی است، و در مصرف خارجی برای درمان روماتیسم و گزیدگی نیش مار بکار می‌رود. دانه‌ها قی‌آور است (6).

_ جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی، یرقان، تورم پوستی و لک و پیس داده می‌شود. خمیر برگ آن برای معالجه امراض پوستی بکار می‌رود. جوشانده گلهای آن برای درمان ناراحتیهای معدی

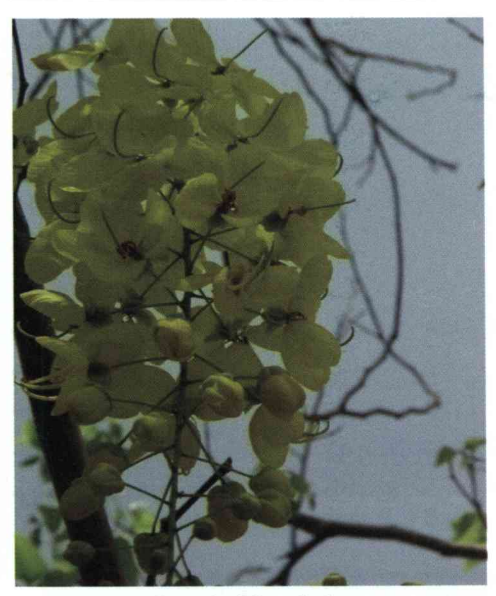

***Cassia Fistula* L.**

کاربرد دارد. خمیر شیرین میوه آن به همراه دانه‌هایش به‌عنوان ملین بکار می‌رود و برای درمان ناراحتیهای کبدی توصیه می‌شود. پودر دانه‌های آن برای درمان یرقان و دیابت بکار می‌رود (9).

- برگهای آن ملین، نرم‌کننده، مقوی و تب‌بر است. گوشت میوه آن ملین ضعیف است. دانه‌های آن مسهل و قی‌آور است (1).

- تمام بخشهای گیاه به‌ویژه میوه آن خواص دارویی دارد. گوشت میوه آن یکی از ملین‌های شناخته شده است. مصرف آن به مقدار زیاد سبب اسهال، تهوع و دل‌آشوبه و دل‌پیچه می‌شود. به تنهایی مصرف نمی‌شود اما مخلوط با برگ سنا بکار می‌رود. از پوست آن برای استخراج تانن و معالجه جذام، یرقان، سیفلیس و بیماریهای قلبی استفاده می‌کنند (8).

***Cassia Fistula* L.**

***Cassia italica* (Miller) F.W. Andrews**

Syn.: *Cassia obovata* Collad

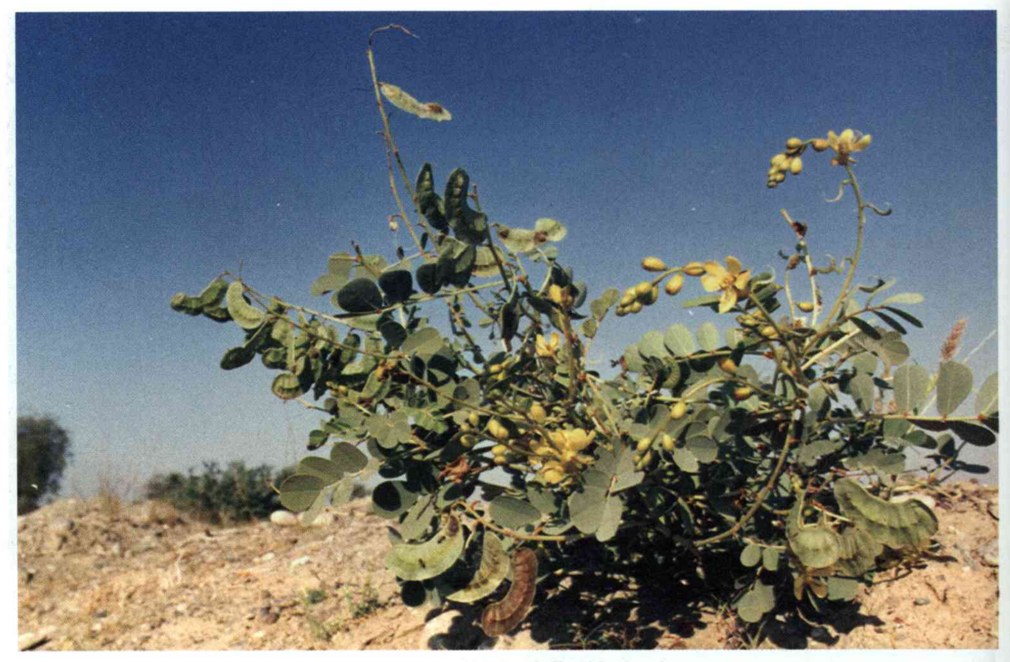
E. Aleppo senna plant, port Royal senna, Jungle senna, country senna, Mecca senna, dog senna

سنای مکی، سناکوری، کروسه، دیدیوال

درختچه‌ای چندساله. افشان (با شاخه‌های گسترده)، به ارتفاع ۳۰-۹۰ سانتیمتر. ساقه بدون کرک، سبز کم‌رنگ، بدون کرک، فقط شاخه‌های جوان کرکدار. برگها به طول ۵-۱۲ سانتیمتر، شانه‌ای زوج؛ برگچه‌ها ۳-۷ جفتی، به طول ۱۸-۳۵، به عرض ۷-۲۰ میلیمتر، مستطیلی پهن یا واژ تخم‌مرغی، نوک کند، نوک‌دار، با دو سطح بدون کرک یا گاهی در سطح تحتانی کرکدار؛ دمبرگ به طول ۱۰-۳۵ میلیمتر. گوشواره‌ها به طول ۶-۷ میلیمتر. گل‌آذین خوشه دمگل‌آذین‌دار، محوری، به طول ۶-۲۳ سانتیمتر، محور گل‌آذین بدون کرک، بدون کرکهای غده‌ای. دمگلها به طول ۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۸-۱۳ میلیمتر، تا قاعده به قطعات مستطیلی، نوک کند، غشایی رگه‌دار تقسیم شده. گلبرگها به طول ۹-۲۰ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی تا مستطیلی، با ناخنک کوتاه، زرد، با رگه‌های پررنگ. پرچمها کامل ۷ تایی، نامساوی، دو یا سه تای پایینی بلندتر، به طول ۸-۱۴ میلیمتر، پرچمهای عقیم کوتاه. تخمدان با کرکهای انبوه. نیام به طول ۲۵-۴۵، به عرض ۱۲-۱۸ میلیمتر، تخت، کاغذی، نازک، بدون کرک، با دو انتهای گرد، قویاً خمیده، در طول مرکز نیام زایده تاج خروسی دیده می‌شود. دانه‌ها ۶-۱۲ تایی، گوه‌ای شکل، به طول ۶، به عرض ۳ میلیمتر، مشبک ضعیف، چروکیده. قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، عربستان، فلسطین، خاورمیانه، اتیوپی، سودان، نیجریه، شمال و غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی دشتی ساحلی استانهای هرمزگان و بلوچستان و بندرت در شرق استان بوشهر.

Cassia italica **(Miller) F. W. Andrews**

مصارف و کاربردها: برگهای آن خاصیت مسهلی داشته و به‌عنوان جایگزین یا نوع تقلبی سنا بکار می‌رود.
- سنا دارای اثر مسهلی نسبتاً قوی می‌باشد و برای درمان یبوست و یا برای تخلیه روده در اعمال جراحی استفاده می‌شود (۱۲).

- از جوشانده برگ آن به‌عنوان مسهل و ضدکرم استفاده می‌شود. جوشانده غلیظ برگ آن برای درمان داءالصدف و ناراحتیهای پوستی بکار می‌رود. پودر برگ آن مخلوط با عسل برای درمان ناراحتیهای گوارشی مصرف می‌شود (9).
- گیاه مسهل خوبی است و اثرات دل‌پیچه ندارد (5).

*** *Cassia Senna* L.**

Syn.: *Cassia angustifolia* Vahl.

E. senna

سنا

گیاه خشبی، چندساله، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، گاهی بیشتر. شاخه‌ها بدون کرک تا تقریباً بدون کرک. گوشواره‌ها جانبی، به طول ۱/۵ میلیمتر، نوک‌تیز. برگها شانه‌ای زوج، به طول حدود ۴/۵–۱۱/۵ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۵–۹ جفتی، با دمبرگچه‌ای به طول حدود ۱ میلیمتر، با پهنک به طول حدود ۱/۲–۴ سانتیمتر، به عرض ۳/۵–۱۰ میلیمتر، بدون کرک تا با کرکهای پراکنده در هر دو سطح برگچه‌ها، سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی، نوک‌تیز. گل‌آذین خوشه انتهایی یا محوری، به طول تا ۱۵ سانتیمتر. گلهای جوان توسط برگه‌های فنجانی شکل به طول ۷–۸ میلیمتر پوشیده شده. دمگلها به طول ۳–۴ میلیمتر. کاسبرگها ۵ تایی، تقریباً هم‌اندازه، به طول ۱۰–۱۳، به عرض ۶–۸ میلیمتر، قاشقی شکل یا فنجانی شکل، زرد روشن. گلبرگها ۵ تایی، با رگه‌هایی که پس از خشک شدن

Cassia Senna L.

Cassia Senna L.

آشکار می‌شود. پرچمها ۱۰ تایی، ۳ تای آنها به پرچم عقیم تبدیل شده، بقیه کامل، ۲ تای پایینی بزرگتر. تخمدان با کرکهای متراکم، پایک‌دار. میوه به طول حدود ۴ـ۵ سانتیمتر، به عرض حدود ۱۶ـ۲۲ میلیمتر، با کرکهای پراکنده، بهنگام رسیدن سیاه‌رنگ، عموماً با ۴ـ۱۰ دانه؛ پایک نیام به طول ۲ـ۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: پاکستان، هندوستان، الجزایر، لیبی، مصر، سودان، اریتره، سومالی و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه تا به حال بصورت آزاد و باغی در ایران کاشته نشده، اما آن را به‌عنوان دارو به ایران وارد می‌نمایند.

مصارف و کاربردها: جوشانده برگ آن به‌عنوان مسهل، تب‌بر و ضد کرم استفاده می‌شود. دم‌کرده برگ آن برای درمان یرقان، بزرگ شدن طحال، تیفویید، وبا، روماتیسم، برونشیت و جذام کاربرد دارد. خمیر برگ آن برای درمان زخمها و دیگر امراض پوستی مصرف می‌شود (9).

Ceratonia siliqua L.

Ceratonia siliqua **L.**

E. carob, St. Johns bread, carob tree

خرنوب

درختچه یا درختی به ارتفاع ۳ـ۱۰ متر. برگچه‌ها ۳ـ۵ جفتی، به طول ۳۰ـ۵۰، به عرض ۳۰ـ۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، نوک کند، چرمی، روی سطح فوقانی سبز تیره، درخشان، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ. گل‌آذین کم و بیش ۵۰ گلی. گلها یک‌جنسی یا نر ماده، سبز رنگ. نیام به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۱/۵ـ۲سانتیمتر، خطی پهن، نوک‌تیز، در محل درز ضخیم شده، نوک‌تیز، واژگون (آویزان).

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، ایران، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: کازرون: دره شاپور، بصورت کاشته شده در شیراز، نورآباد ممسنی و مازندران باغ اکولوژی نوشهر.

Ceratonia siliqua L.

مصارف و کاربردها: میوه آن خوراکی است، پودر آن به‌عنوان نوشابه غیرالکلی مصرف می‌شود و مخلوط با شیرخشک برای کودکان مناسب است. صمغ آن به‌عنوان جایگزین صمغ گون بکار می‌رود و در داروسازی به‌عنوان آرام‌بخش و ضدنزله استفاده می‌شود. پودر میوه آن هنگامیکه به بچه داده می‌شود به‌عنوان عامل تامپون (سپر buffer) برای طبیعی کردن اسیدیته یا قلیاییت روده و معده عمل می‌کند، سموم را جذب می‌کند، مدفوع را نیمه سخت می‌کند و مانع اسهال می‌شود. میوه‌های آن برای درمان اعتیاد به تنباکو و در لوازم آرایشی پوستی صورتی یا کرم‌های آرایشی بکار می‌رود. برگهای آن قابض هستند. دانه‌های سرخ شده آن به‌عنوان جایگزین قهوه بکار می‌رود (5).

- نیام خرنوب مغذی است و بدلیل شکر زیاد مزه شیرین دارد و ملین ملایم است. به‌هرحال جوشانده گوشت میوه آن ضد اسهال است و به آرامی (ملایمت) به پاک کردن و تسکین آسیب‌دیدگی (آزردگی) درون لثه کمک می‌کند، بنظر می‌رسد این اثرات ضد و نقیض باشد، اما خرنوب مثالی برای چگونگی متأثر شدن بدن از گیاهان دارویی است و براساس اینکه چگونه گیاه دارویی فراهم می‌شود و براساس ویژگی‌های مسائل دارویی، پوست آن قابض قوی است و جوشانده آن برای درمان اسهال بکار می‌رود (4).

***Cercis Siliquastrum* L.**
Syn.: *Siliquastrum orbiculatum* Moench
E. Judas tree, love tree

ارغوان

درختی کوتاه. برگها دایره‌ای ـ قلبی یا دایره‌ای ـ کلیوی شکل، به طول ۴ـ۵، به عرض ۵ـ۷ سانتیمتر، کامل، با نوک (پیشانی) نسبتاً نوک کند، دمبرگ به طول ۳ـ۴ سانتیمتر. گلها دسته‌ای کم گل. دمگلهای گلدار به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر. جام گل به طول کم و بیش ۱۵ میلیمتر، قرمز رنگ. نیام به طول ۸ـ۱۰، به عرض ۱/۲ـ۱/۴ سانتیمتر، با دو انتهای باریک شده، در سطح پشتی بالدار، بال به عرض حدود ۱ میلیمتر. دانه‌ها ۱۰ـ۱۲ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نوده، شاه‌پسند، بین نوده و شاهرود، مینودشت. ـ **گیلان:** لاهیجان. ـ**همدان:** شیب جنوبی کوه الوند به طرف بروجرد. ـ **لرستان:** پل کلشور نزدیک خرم‌آباد، ۴۸ کیلومتری خرم‌آباد به دزفول، ۴۰ـ۴۴ کیلومتری غرب خرم‌آباد. ـ **فارس:** باغ تخت نزدیک شیراز، باغ ارم.

***Cercis Siliquastrum* L.**

- این گونه در سالهای اخیر در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شود.

Cercis Siliquastrum **L.**

مصارف و کاربردها: برگهای جوان آن خوراکی است. پوست آن اثر قابض دارد (۱۱).
- جنبه‌های کاربردی زینتی این درخت در ایران خیلی بیشتر از ارزش‌های دارویی آن است و در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).
بدلیل شباهت گونه **ارغوان افغانی** / *Cercis Griffithii* Boiss. به گونه مذکور احتمال استفاده‌های مشابه وجود دارد که این خود نیازمند تحقیق و اثبات است (مؤلف).

***Delonix regia Raf.**
Syn.: *Poinciana regia* Boj. ex Hook.
E. royal Poinciana, peacock flower, flamboyant

درخت مشعلی

درختی سریع‌الرشد با شاخه‌های فراوان، به ارتفاع تا ۶-۱۲ متر. برگها به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، با دمبرگ ضخیم و ۱۰-۲۰ جفت شانه، با ۲۰-۴۰ جفت برگچه مستطیلی، به طول تا ۱۰-۱۵ میلیمتر. گلها در خوشه‌های زیبا، به عرض ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، با گلبرگهای قرمز روشن و با رگه‌های زرد، گلبرگ بالایی گوه‌ای‌تر از بقیه. نیام به طول ۴۵-۶۰، به عرض ۵-۷/۵ سانتیمتر، قهوه‌ای تیره.
پراکندگی جهانی: ماداگاسکار، جنوب فلوریدا، جنوب کالیفرنیا، برمودا و نواحی گرم و مرطوب جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در خوزستان، بوشهر، هرمزگان، جزایر ایرانی خلیج فارس، چابهار.

***Delonix regia* Raf.**

Delonix regia Raf.

مصارف و کاربردها: از خمیر گل آن برای درمان قاعدگی دردناک استفاده می‌شود. برگ آن بصورت سبز برای درمان دردهای روماتیسمی و تورم مفصلی روماتیسمی داده می‌شود. شیره برگ آن برای درمان دردهای بدن و دردهای روماتیسمی مفاصل مصرف می‌شود. برگهای جوشانده آن در آب و حمام آن دردهای بدن را تسکین می‌دهد. جوشانده حاصل از برگهای خشک شده آن برای درمان ورم معده (گاستریت) بکار می‌رود. برگهای گرم و پوشانده شده آن با روغن کرچک، روی جوش‌ها سبب رسانیدن و استخراج چرک‌های آن و تقلیل تورم‌های روماتیسمی می‌شود (9).

ـ گلهای آن کرم‌کش هستند (5).

ـ از قدمت کاشت این درخت در ایران بیش از ۳۰ سال نمی‌گذرد و این در حالیست که جنبه‌های زینتی آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، بنابراین کاربرد آن در طب سنتی ایران مشخص نیست و در فهرست گیاهان دارویی ایرانی نیز جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Delonix regia Raf.

*** *Parkinsonia aculeata* L.**

E. Jerusalem thorn, horse_bean, Barbadoes flower fence

درمان عقرب، درخت بابل

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۴ متر، خاردار، بدون کرک. برگها دوبار شانه‌ای، با محور برگ کوتاه، منتهی به خار، اغلب نزدیک قاعده با دو خار قاعده‌ای گوشواره‌ای مشخص، شانه‌ها ۲ـ۶ تایی، به طول ۱۵ـ۳۵ سانتیمتر، محور برگ اغلب قویاً تخت شده، برگچه‌ها ۲۵ـ۳۰ جفتی، به طول حدود ۴ـ۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی ـ مستطیلی، دمبرگچه به طول ۱ـ۲ میلیمتر. گل‌آذین خوشه‌ای محوری، از برگ حائل (برگ نزدیک به دمگل‌آذین) کوتاهتر. گلها دمگل‌دار، دمگل به طول ۷ـ۱۵ میلیمتر. کاسه گل به طول ۷ـ۸ میلیمتر، با قطعات تا قاعده تقریباً جدا، مستطیلی، نوک کند. گلبرگها ۵ تایی، زرد، به طول ۱۵ـ۱۸ میلیمتر، با ناخنک کوتاه. پرچمها ۱۰ تایی، جدا، تخت شده، در قاعده کرکی. تخمدان با کرکهای تار ابریشمی، تخمک‌ها متعدد. نیام به طول ۷/۵ـ۱۰ سانتیمتر، به عرض ۶ـ۱۰ میلیمتر، خطی، بدون کرک، ۱ـ۶ دانه‌ای. دانه‌ها مستطیلی، صاف، خال خالی.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب امریکا و سایر نقاط گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: خنج، لار، اِوَز. ـ **خوزستان:** اهواز، هویزه. ـ **بوشهر:** بوشهر. ـ **هرمزگان:** جزیره هرمز، میناب، بندرعباس. ـ **بلوچستان:** چابهار، بمپور، مکران، سراسر نواحی ساحلی جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: گل و دانه آن اثر تب‌بر دارد(۱۱). ـ با توجه به پراکندگی جغرافیایی این گونه در استانهای ساحلی بصورت کاشته شده و کاربرد آن به‌عنوان گیاه زینتی، اثرات دارویی آن کمتر شناخته شده است (مؤلف).

***Parkinsonia aculeata* L.**

*** *Tamarindus indica* L.**

Syn.: *Tamarindus officinalis* Hook., *Tamarindus occidentalis* Gaertn.

E. tamarind, tamarind tree, Indian date

تمرهندی

درختی همیشه سبز به ارتفاع تا ۲۵ متر، با تنه‌ای به ارتفاع تا ۷ـ۱۰ متر، قطر تا ۷۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، پوست خاکستری مایل به قهوه‌ای، گاهی کرکدار. برگچه‌ها ۲۰ـ۴۰ تایی، مستطیلی، متقابل، به طول

۱۰ـ۲۰ میلیمتر. گلها به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، پهن، در خوشه‌های کم گل، زرد کم رنگ، گلبرگها با رگه‌های قرمز، دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای، دوتای پایینی پیوسته. نیام به طول ۷/۵ـ۲۰ سانتیمتر، قهوه‌ای ـ زردچوبه‌ای، گوشتی، کمی خمیده، با پوست نازک شکننده، حاوی گوشت قهوه‌ای نرم با تارهای منشعب محکم عرضی کم، در برگیرنده ۱ـ۱۲ دانه پهن شفاف به طول ۱۲ـ۱۵ میلیمتر. گلها در ماههای فروردین و اردیبهشت در نیمکره شمالی. میوه در پاییز و زمستان می‌رسد.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب افریقا و جنوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در **خوزستان:** مسجد سلیمان. ـ **هرمزگان:** میناب، جزیره تنب بزرگ. ـ **بلوچستان:** چابهار، نگور، تیس.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه: میوه‌ها، برگها، دانه‌ها، گلها و خاکستر آن.

Tamarindus indica **L.**

برگهای گیاه تورم ملتهب (التهاب تورم) را کاهش می‌دهد و در مصرف خارجی برای کاهش التهاب زخمها بکار می‌رود. پوست تمرهندی قابض و مقوی است و ترمیم‌کننده زخمها. میوه آن بدلیل ترشی که دارد خنک‌کننده، هضم‌کننده، بادشکن، ملین ضعیف، ضد اسکوربوت و ضد یرقان است و برای بیماریهای

ناشی از غلیان و اختلال صفرا مفید می‌باشد. دم‌کرده خمیر میوه آن نوشابه‌ای عالی برای درمان بیماریهای تب‌دار است. خمیر میوه آن مانند ضماد برگ آن در مصرف خارجی برای کاهش تورم‌های ملتهب و بمنظور تسکین درد توصیه می‌شود، خاکستر پوست میوه آن در موارد کاهش خون قاعدگی و سوزاک بکار می‌رود (6).

– جوشانده پوست ساقه آن برای درمان اسهال و دردهای معدی بکار می‌رود. خمیر پوست آن برای معالجه زخمها و تاول‌ها بکار می‌رود. شیره تهیه شده از خمیر میوه آن مخلوط با آب‌لیمو برای درمان اسهال خونی استفاده می‌شود. جوشانده برگ آن به‌عنوان خنک کننده برای درمان تب‌های صفراوی بکار می‌رود. خمیر میوه و برگهای آن برای کاهش تورم‌ها مصرف می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان عفونتهای کچلی و پوستی، تورم‌های روماتیسمی و تاول‌ها بکار می‌رود. خمیر دانه‌های آن بصورت گرم کرده برای معالجه ترک‌های کف پا بکار می‌رود. از خمیر دانه‌های آن برای درمان عقرب‌گزیدگی، سوختگی و تاول‌ها استفاده می‌شود (9).

– برگهای آن برای درمان التهابات تورمی، کچلی، آبله و التهابات چشمی، گوش درد و مارگزیدگی بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان اختلالات ادراری مصرف می‌شود. میوه نارس آن قابض است. غرغره کردن با خمیر یا گوشت میوه تمبر و آب گرم سبب درمان زخم گلو می‌شود. تمبر خاصیت مسهلی ضعیف دارد. پوست آن بصورت موضعی برای کاهش احساس رعشه و لغوه استفاده می‌شود، خاکستر پوست آن برای درمان اختلالات ادراری و سوزاک بکار می‌رود، خاصیت قابض و درمان کنندگی زخمها را دارد. میوه رسیده آن اشتهاآور، ملین، گرم کننده و مقوی قلبی، ضد کرم و تسکین‌دهنده زخمهاست. دانه‌ها در اختلالات رحمی و زخمها بکار می‌رود و خنک‌کننده، هضم‌کننده، بادشکن، ملین و برطرف کننده مشکلات کبدی نیز می‌باشد. در ضمن دانه‌های آن قابض است (8).

– تمرهندی میوه‌ای گوارا و سم‌زداست که هضم را بهبود می‌بخشد، باد را تسکین، زخم گلو (گلودرد) را آرام و به‌عنوان ملین ملایم عمل می‌کند. در طب سنتی هندی، آن را برای بهبود اشتها و قوی کردن معده تجویز می‌کنند. همچنین برای التیام و تسکین یبوست بکار می‌رود. به‌هرحال مخلوط با زیره سبز/ *Cuminum Cyminum* و شکر تمرهندی برای درمان اسهال خونی تجویز می‌شود. در جنوب هندوستان سوپ تمرهندی برای درمان سرماخوردگی و دیگر بیماریهای که نزله فراوان تولید می‌کنند بکار می‌رود. در طب چینی آن را گیاهی خنک کننده به حساب می‌آورند و مناسب برای درمان گرمازدگی می‌دانند، میوه آن برای درمان کم‌اشتهایی، برای دل‌آشوبه و استفراغ در دوران حاملگی و برای یبوست تجویز می‌شود (4).

تیره گل یخ/*Calycanthaceae*

*** *Calycanthus floridus* L.**

E. common sweet shrub

گل شرابی

درختچه‌ای به‌ارتفاع تا ۲ متر، با شاخه‌چه‌ها و دمبرگ‌های کرکدار. برگها تخم‌مرغی تا بیضوی، به طول تا ۱۲/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک‌کند، با سطح فوقانی سبزتیره، سطح تحتانی سبز مایل به خاکستری یا سبز کم‌رنگ با کرکهای انبوه. گلها به عرض تا ۵ سانتیمتر، معطر، قرمز مایل به قهوه‌ای. میوه‌ها واژ تخم‌مرغی یا مستطیلی، به طول تا ۷/۵ سانتیمتر، با دهانه‌ای بهم آمده.

Calycanthus floridus L.

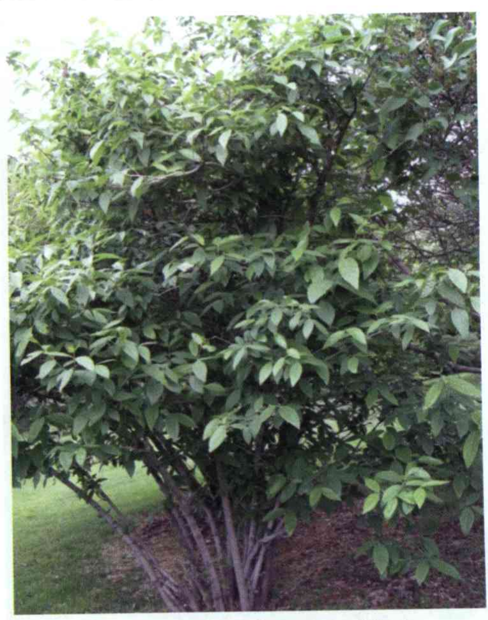
پراکندگی جهانی: شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج: باغ گیاه‌شناسی ملی ایران و باغ دانشکده کشاورزی کرج. ـ **کردستان:** سنندج و دیگر مناطق معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: پوست آن اثر تب‌بر دارد (۱۱).

ـ دم‌کرده پوست گیاه برای درمان مشکلات ادراری بکار می‌رود (Internet).

ـ این درختچه در سالهای اخیر به ایران وارد شده و به‌عنوان گیاه زینتی در نواحی معتدله و معتدله سرد کاشته می‌شود و گلهای آن بوی مواد تخمیر شده و الکل مانند می‌دهد و بدلیل ناشناخته بودن آن برای مردم عادی قطعاً در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Chimonanthus fragrans Lind.

*** *Chimonanthus frangrans* Lind.**

Syn.: *Chimonanthus praecox* (L.) Link

E. Japan allspice, winter_flower, winter_spice

گل یخ

درختچه‌ای بـه ارتفـاع تـا ۳ متـر. برگهـا بیضـوی ـ تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، بـه طـول ۷ـ۱۵ سانتیمتر، نوک‌دار، با قاعده گرد یا گوه‌ای؛ دمبرگ‌هـا به طول حدود ۵ میلیمتر. گلها به عـرض حـدود ۲/۵ سـانتیمتر، بسـیار معطـر؛ کاسـبرگهای خـارجی زرد، داخلیها با رگه‌های قهوه‌ای ـ مایل به ارغـوانی. میـوه بیضوی، به طول حدود ۴ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج، مناطق شمالی ایران.

مصارف و کاربردها: ریشه آن مقوی معده است (۱۱).

ـ گلهای گیاه ترشح بزاق را زیاد می‌کند (Internet).

Chimonanthus fragrans Lind.

- این درختچه زمستان گل بدلیل ارزش زینتی آن به ایران وارد شده و در نواحی معتدله و معتدله سرد کاشته شده است. بنابراین جنبه‌های زینتی آن بیشتر از دیگر مصارف آن است و بدلیل تفاوت زمان گلدهی و میوه‌دهی قطعا برای مردم عادی و عوام شناخته شده نیست و در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

تیره گل استکانی/*Campanulaceae*

Campanula Rapunculus **L. subsp.** ***Lambertiana*** **(DC.) Rech. f.**

Syn.: *Campanula Lambertiana* DC., *Campanula hyrcania* Wettst.

E. rampion (bellflower), esculent bellflower, garden rampion

گل استکانی خوراکی

گیاه دوساله، کرکدار یا بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۶۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب ساده، در پایین برگ‌دار، در بالا منشعب پانیکولی کم و بیش سنبله‌ای شکل. برگها به طول ۴۰-۸۰، به عرض ۱۰-۲۰ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با قاعده باریک شده تقریباً دمبرگ‌دار؛ برگهای بالایی خطی - سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ. گلها تقریباً بدون دمگل یا دمگل‌دار. بریدگیهای کاسه گل سرنیزه‌ای یا درفشی تا میانه یا گاهی تا $\frac{۲}{۳}$ طول دندانه‌ها (بریدگیها) پوشیده با ۲-۸ کرک غده‌ای شرابه‌ای شکل، از لوله کاسه ۲-۳ بار بلندتر. جام گل اغلب به طول ۱۵ میلیمتر، بندرت تا ۲۰ میلیمتر، قیفی شکل، تا $\frac{۲}{۳}$ بخش لوبدار. خامه کم و بیش مساوی جام گل.

Campanula Rapunculus L. subsp. *Lambertiana*

پراکندگی جهانی: ماورای قفقاز (تالش)، ایران، اروپا، غرب سوریه، شمال و شمال غرب افریقا، روسیه.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان اغلب در دامنه‌ها و ارتفاعات کوهستانی.
مصارف و کاربردها: ریشه گیاه حاوی نوعی ترکیب نشاط‌آور است و برگهای آن بصورت خرد شده بر روی زگیل مؤثر است (۱۰).
ـ جنس **گل استکانی** / *Campanula* L. در ایران قریب به ۴۰ گونه دارد که بیشتر در نواحی کوهستانی، دامنه‌ای کوهستانی، جنگلی و بعضاً در اراضی زراعی و باغها می‌رویند و با گلهای اغلب آبی تا بنفش و بندرت سفید خود زیبایی خاصی دارند. این گیاهان عموماً فاقد عطر و بوی خاص هستند و بهمین دلیل بندرت به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شوند و در طب سنتی ایران نیز جایگاه خاصی ندارند و هرگونه کاربری آن نیازمند تحقیق و پژوهش گسترده است (مؤلف).

تیره دارچین بری/*Canellaceae*

*** *Canella Winterana* (L.) Gaertn.**
Syn.: *Canella alba* Murray
E. canella, wild cinnamon, white canella, white cinnamon tree

دارچین بری، دارچین سفید

درختی ایستاده به ارتفاع ۷ـ۱۷ متر، با شاخه‌های راست انتهایی. پوست سفید مایل به زرد؛ پوست داخلی (لایه داخلی پوست) ضخیم، نرم‌تر و کم‌رنگ، با مزه تند معطر. برگها تنک، درخشان، و سبز مایل به زرد، واژ تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای، بهنگام جوانی منقوط و بهنگام پیری کدر، دمبرگ‌دار. گلها انتهایی، کوچک، دسته‌ای یا خوشه‌ای، به‌رنگ صورتی؛ گلبرگها توگود، راست، ضخیم، ریزان. میوه سته به اندازه نخود، گوشتی، صاف، آبی یا سیاه، بحالت سبز گرم و تند؛ دانه‌ها معمولاً ۲ تایی. پرچمها بصورت لوله‌ای؛ بساک‌ها ۱۵ تایی، شبیه به ناو؛ کلاله ۳ تایی.
پراکندگی جهانی: جنوب امریکا، بومی جنوب فلوریدا و بسیاری از جزایر جنوب امریکا، معرفی شده به اروپا در قرن هفدهم.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نشده است. پوست درخت آن به ایران وارد و به‌عنوان ادویه برای عموم شناخته شده است.

Canella Winterana **(L.) Gaertn.**

***Canella Winterana* (L.) Gaertn.**

مصارف و کاربردها: پوست آن مصرف می‌شود. دارچین بری سلول‌کش، ضد قارچ و دور کننده حشرات است. بسیار معطر، محرک و ضدعفونی کننده است. آن را در امریکای لاتین بجای **دارچین/** *Cinnamomum verum* مصرف می‌کنند. دم‌کرده آن را برای عطر دل‌انگیز و اثرات مقوی می‌نوشند (پوست آن به نظر محرک قوای جنسی است). دارچین بری برای درمان مشکلات معدی، سوءهاضمه و تب بعد از زایمان و عفونتهای بعد از زایمان بکار می‌رود (4).

ـ اثر درمانی نیرودهنده، محرک هضم، مقوی و معطر دارد (۱۱).

ـ پوست دارچین سفید محرک، معطر و مقوی است، مفید در شرایط ضعف و ناتوانی معده و دستگاه گوارش، معمولاً با دیگر ادویه‌جات بکار می‌رود و در موارد اسکوربوت و قاعدگی‌های سرطانی استفاده می‌شود (internet).

تیره شاهدانه/*Cannabaceae*

***Cannabis sativa* L.**

Syn.: *Cannabis indica* Lam.

E. hemp, congo tobacco, diamba plant, gallow grass, Hashish, Marijuana

شاهدانه

گیاه علفی، یکساله، به ارتفاع ۳۰ـ۱۵۰ (ـ۳۰۰) سانتیمتر. گیاه ماده از نر بزرگتر و پر برگ‌تر. ساقه با کرک‌های موی ریش مانند فشرده و زبر، منشعب. برگهای پایینی با دمبرگ بلند (به طول تا ۶ سانتیمتر)، بالایی‌ها به تدریج با دمبرگ کوتاهتر، فوقانی‌ها کم و بیش بدون دمبرگ؛ برگهای پایینی چندین قسمتی، بالایی‌ها اغلب بدون تقسیم (بریدگی). گوشواره‌ها ریزان، از نظر طول بسیار متنوع؛ برگچه‌ها با قاعده

باریک‌شونده سرنیزه‌ای ـ دم‌دار (دم موشی)، دندانه اره‌ای، با سطح فوقانی سبز رنگ، زبر، سطح تحتانی کم رنگتر، در حالت جوان کرکدار، در هر دو سطح تحتانی و فوقانی با کرک‌های غده‌دار ـ منقوط، برگچه میانی از بقیه بزرگتر. گلهای نر با دمگل نخی شکل به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، به قطر ۴ـ۶ میلیمتر، سبز مایل به سفید؛ گلپوش به طول ۳ـ۴ میلیمتر، کامل، نوک‌تیز، با لبه‌های روشن و شفاف، مژک‌دار؛ پرچمها ۵ تایی، روی گلبرگی. گلهای ماده دوتایی محوری، در گل‌آذین سنبله‌ای کاذب، برگه‌های گریبانی با کرک‌های غده‌ای؛ گلپوش بدون تقسیم؛ تخمدان سبز رنگ، بدون کرک. فندقه به قطر ۳ـ۴ میلیمتر، درخشان، تخم‌مرغی، در هر دو سطح با شیاری کم‌عمق.

Cannabis sativa **L.**

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان کاشته می‌شود و در بسیاری از نقاط بومی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی ازجمله در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اراک، خراسان، تهران و ...

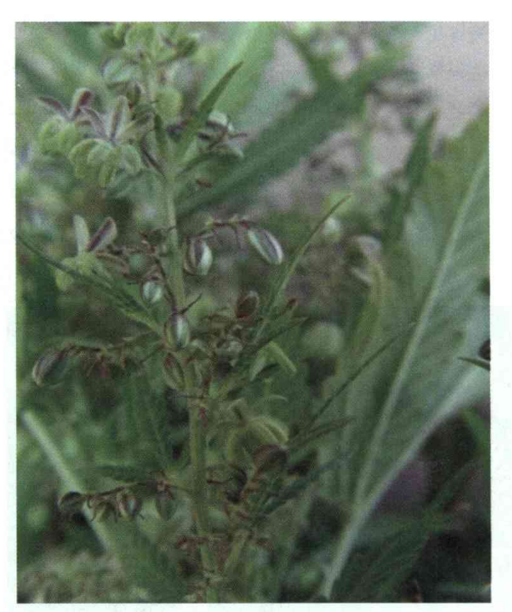
مصارف و کاربردها: ماده مخدر قوی از رزین حاصل از ساقه، برگها، گلها و حتی میوه آن بدست می‌آید. حشیش از تراوشات رزینی گلهای ماده آن قبل از باروری بدست می‌آید. بنگ از برگهای مسن و میوه‌های رسیده آن بدست می‌آید. حشیش را می‌کشند و بنگ را نیز در تهیه نوشابه‌ای مست کننده به نام

حشیش مورد استفاده قرار می‌دهند، بنگ خاصیت مخدری ضعیف‌تری از حشیش دارد. روغن دانه‌های شاهدانه به‌عنوان براق کننده در ساختن رنگ، روغن جلا و صابون کاربرد دارد (22).

ـ مهمترین اثرات درمانی شاهدانه: سقط کننده، ضد درد، کاهش‌دهنده میل جنسی، بی‌حس کننده، ضد آسم، ضد باکتری، ضد تشنج، ضد سم، ضد تهوع و استفراغ، ضد التهاب، ضد تب، ضد عفونی کننده، ضد سرفه، ضد ویروس، افزایش‌دهنده میل جنسی، ضد اسپاسم، ضد سرطان، قابض، بازکننده برونش‌ها، محرک اعصاب مرکزی، ادرارآور، تشنج‌زا، ملین، روان‌گردان، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، بالابرنده حرارت بدن، افزایش‌دهنده فشار خون، خواب‌آور، مخدر، سمی، مسکن، ضد کرم، گشادکننده رگ‌ها، محرک، کند کننده تنفس، کاهش‌دهنده قدرت ایمنی بدن و ایجاد سرخوشی (۱۲).

ـ بخشهای مورد استفاده آن: گلهای خشک شده یا میوه‌های رأسی گیاه ماده و رزین استخراج شده از برگهای آن. گیاه شاهدانه به‌عنوان مقوی، ضد سم و مقوی معده بکار می‌رود. خواب‌آوری است که سبب پریشانی و بهم‌ریختگی ارگان‌های هضم کننده غذا نمی‌شود. برای درمان سوزاک و کاهش خون قاعدگی، اسهال، وبا، هاری، کزاز و رماتیسم بکار می‌رود. جوشانده گیاه دارویی مؤثر برای درمان اسهال خونی است (6).

ـ برگهای رسیده و گلهای رأسی گل‌آذین ماده آن به‌عنوان دارو بکار می‌رود. تنتور برگها و دمگل‌آذین ماده برای مغز سمی است. برگهای پودر شده و سرخ شده آن به همراه عسل برای تسکین اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. برگهای رسیده و گلهای رأسی گل‌آذین ماده مخلوط با تنباکو برای درمان آسم، خونریزی، کزاز، هاری، افسردگی، فشار خون، تورم مثانه (ورم مثانه)، سوزاک و اختلالات عصبی بکار می‌رود. رزین‌های آن برای افزایش اشتها، تسکین درد و افزایش میل جنسی مصرف می‌شود (9).

***Cannabis sativa* L.**

ـ به‌عنوان آرام‌بخش بنظر می‌رسد، درد را بدون اثرات جانبی تسکین می‌دهد و کمک مؤثری برای درمان سرطان و بیمارانی است که شیمی‌درمانی می‌کنند. برای کسانی که از تصلب همه جانبه، فلج مغزی و دیگر بیماریهای عضلانی رنج می‌برند، ماری‌جوانا می‌تواند فعالیت‌های زیاد عصبی و اسپاسم‌های عضلانی را کاهش دهد. گیاه دارویی مؤثر برای درمان آب سیاه تولید می‌کند که در آن فشار داخل چشم بطور غیرعادی بالا و پایین‌آورنده فشار خون می‌باشد. ماری‌جوانا آسم، دردهای قاعدگی، درد زایمان، درد مفاصل و روماتیسم را تسکین می‌دهد و ممکن است خاصیت ضدافسردگی داشته باشد و خواب را افزایش می‌دهد. دانه‌های آن به‌عنوان ملین بخصوص برای یبوست در کهنسالی بکار می‌رود (4).

Humulus Lupulus **L.**
Syn.: *Lupulus Humulus* Miller, *Cannabis Lupulus* (L.) Scop., *Lupulus communis* Gaertn.
E. common hop, hop, wild hop, hops.

رازک

گیاه دوپایه، علفی بالارونده یکساله یا با وجود داشتن ساقه‌های زیرزمینی چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۳ـ۶ متر، در نمونه‌های کاشته شده تا ۱۲ متر. برگها متقابل، دمبرگ‌دار، به عرض ۶ـ۱۲ سانتیمتر، دندانه اره‌ای درشت، تقریباً دایره‌ای، یا تخم‌مرغی، عمیقاً ۳ـ۷ لوبه یا ۳ـ۷ شکافه یا اصولاً برگهای بالایی در گیاه ماده بدون بریدگی، روی سطح فوقانی سبز تیره، زبر، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، پوشیده از کرکهای غده‌ای زرد تنک. گوشواره‌ها تخم‌مرغی کم و بیش بهم پیوسته، به طول تا ۱۳ میلیمتر، به عرض ۸ میلیمتر. پانیکول گلهای نر به‌قطر ۷۵ـ۱۰۰ میلیمتر. گلهای نر به‌قطر ۵ میلیمتر. گلپوش گلهای ماده از پهلو رشد کننده، نوک کند، سرانجام غشایی، فندقه ۵ـ۸ رگه‌ای، نوک کند، کرک غده‌ای‌دار، در بیرون (سطح خارجی) کرکی.

Humulus Lupulus **L.**

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، غرب و مرکز آسیا، در اغلب نقاط جهان کاشته شده و بحالت خودروی یا معرفی و بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی (مغان).

مصارف و کاربردها: در آبجوسازی و داروسازی بکار می‌رود (22).

ـ گلهای ماده حاوی لوپولن و میوه‌ها مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: مقوی، اشتهاآور، محرک معده، مسکن جنسی، خواب‌آور، مدر، تصفیه کننده خون، خون‌ساز، تب‌بر، ضد خنازیر، کرم‌کش، ضد اسکوربوت و در

استعمال خارجی خواص ضد درد دارد و در استعمال داخلی در موارد راشیتیسم، نقاهت، کم‌خونی، وبا، بی‌اشتهایی، سوء هاضمه‌های ناشی از ضعف دستگاه گوارش، تحریکات جنسی، ترشحات سفید زنانه، بی‌خوابی، نقرس، سنگهای ادراری، اسکوربوت، لنفاتیسم، ورم غدد لنفاوی گردن، خنازیر، شب‌ادراری، تب‌های بهاری و پاییزی، انگلهای روده و بی‌کفایتی شیر در مادران شیرده بکار می‌رود و در استعمال خارجی برای معالجه دردهای روماتیسمی، نقرس، آبسه‌های سرد و سرطانهای خارجی استفاده می‌شود (۱۰).

ـ اثر آرام‌بخش یکی از مهمترین اثرات رازک است و برای درمان بدخوابی عصبی و استرسها استفاده می‌شود و بصورت دم‌کرده به‌عنوان مقوی معده، محرک اشتها و افزایش ترشحات معده بکار می‌رود و در طب عوام از دم‌کرده آن برای درمان زخم معده و ضد ورم مثانه استفاده می‌شود، بطور عمومی اثرات درمانی رازک عبارت است از: آلرژی‌زا، ضد درد، ضد باکتری، ضدعفونی کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد تومور (غده)، تلخ، معرق، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، ملین، خلط‌آور، قارچ‌کش، خواب‌آور، شیرافزا، مسهل، مخدر، مقوی اعصاب، مقوی معده، آرام‌بخش، مقوی رحم، ضد کرم و کاهش‌دهنده میل جنسی (۱۲).

***Humulus Lupulus* L.**

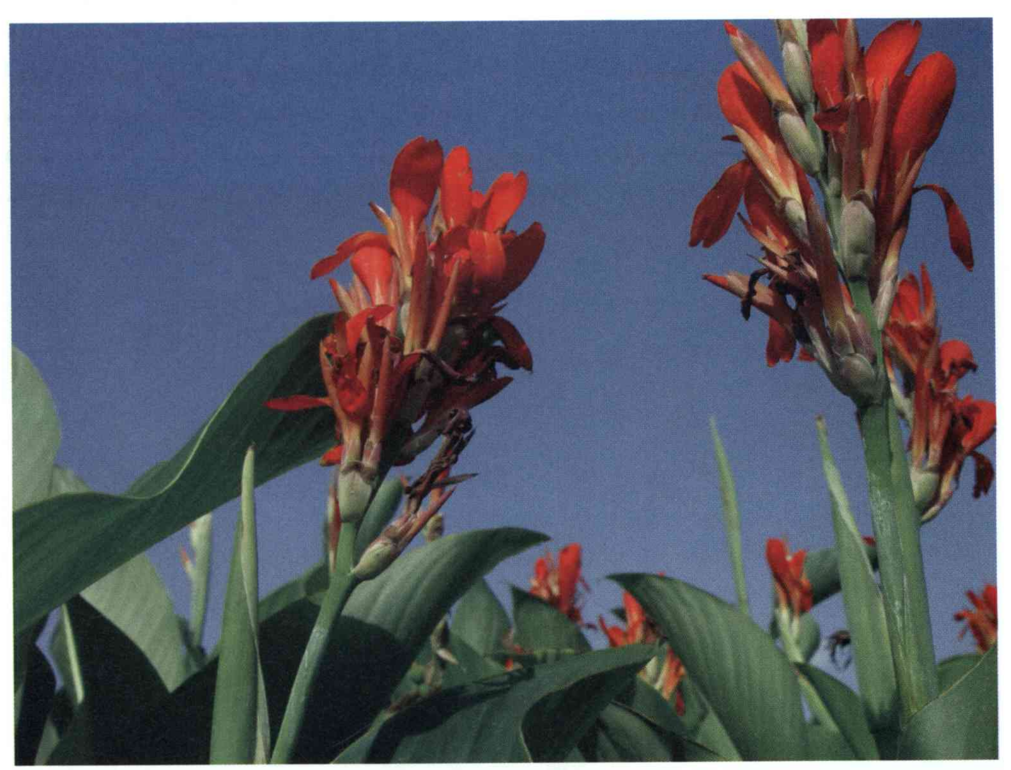
تیره اختر/*Cannaceae*

***Canna indica* L.**

اختر

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی. قاعده برگها پیچیده و ساقه‌ای کاذب ایجاد می‌نماید، گیاه به‌ارتفاع تا ۱/۵ـ۳ متر. برگها به طول ۳۰ـ۳۵ سانتیمتر، مستطیلی تا قاشقی شکل یا تخم‌مرغی، سبز رنگ. گلها نر ماده، نامنظم، معمولاً زیبا و در پانیکول سنبله‌مانند انتهایی. کاسبرگها به طول

۱۴ـ۱۵ میلیمتر، مستطیلی، سبز کم‌رنگ. جام گل سرنیزه‌ای، خیلی بلندتر از کاسهٔ گل، زرد مایل به سبز (قرمز، زرد)، لوله‌ای و به پرچمها چسبیده. پرچمها گلبرگ‌نما، به‌رنگ روشن؛ پرچمهای عقیم پایینی به طول حدود ۶۰ میلیمتر، زرد مایل به قرمز، با نقاط (لکه‌های) قرمز، نوک چالدار، پرچمهای عقیم بالایی قرمز، زرد یا ارغوانی، به طول حدود ۸۰ میلیمتر، قاشقی، نوک چالدار. تخمدان زگیل‌دار، تحتانی، سه‌حجره‌ای؛ تمکن محوری؛ میوه کپسول سه‌گوشه، سنگ‌پایی.

Canna indica **L.**

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب امریکا، بومی شده در سایر نقاط گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اختر در ایران به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شود و دارای واریته‌ها و کولتیوارهای فراوان است، در استانهای گرگان، گیلان، مازندران، آذربایجان، خوزستان، تهران، اصفهان، فارس، خراسان و ... اغلب در پارکها، بلوارها و باغچه‌های منازل کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان دردها و ناراحتیهای زنان بکار می‌رود. جوشانده ریشه گیاه با برنج تخمیر شده برای درمان سوزاک و فقدان عادت ماهانه مصرف می‌شود، همچنین بنظر می‌رسد گیاه قابلیت آرام بخش، معرق و مدر نیز دارد (Internet).

ـ گیاه زینتی است که در سالهای اخیر به ایران وارد شده و تقریباً در اغلب نقاط معتدله و معتدله گرم ایران کاشته می‌شود و با داشتن ساقه‌های زیرزمینی همیشگی و دائمی است و نیازی به بازکاشت ندارد، گلهای زیبای آن مد نظر است و کمتر به‌عنوان گیاه دارویی به آن توجه می‌شود (مؤلف).

***Canna indica* L.**

تیره علف مار، تیره کَور/*Capparidaceae*

***Cadaba farinosa* Forssk.**

بریسی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، پرشاخه، با شاخه‌های شکننده، تقریباً خاردار. شاخه‌چه‌های جوان پوشیده از فلسهای کوچک بدون پایک آردآلود. برگها به طول ۳ـ۱۰، به عرض ۲ـ۸ میلیمتر، با دمبرگ کوتاه، دسته‌ای، مستطیلی ـ بیضوی، با رأس گرد یا نوک‌تیز، با دو سطح آردآلود انبوه. گل‌آذین دیهیم انتهایی، یک تا چندین گلی؛ دمگلها به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر. کاسبرگها تخم‌مرغی، بیرونی‌ها به طول تا ۹ میلیمتر، توگود، نوک‌دار، با فلسهای پایک‌دار یا بدون پایک، آردآلود، درونی‌ها با طول و عرض مشابه، نسبتاً خیلی پهن. گلبرگها کرم رنگ، به طول ۹ـ۱۲ میلیمتر، با پهنک بیضوی تا مستطیلی، با ناخنک خطی، به طول ۵ـ۷ میلیمتر، پایک زیر تخمدانی به طول حدود ۵ میلیمتر. پرچمها ۴ـ۶ تایی. لوله طبقی به طول ۴ـ۶ میلیمتر، لب انتهایی وجود ندارد. تخمدان آردآلود؛ پایک زیرتخمدانی کم و بیش هم‌اندازه پرچمها. میوه به طول ۱۰ـ۲۵، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، آردآلود، تا حدودی پیچیده، با پایکی به طول ۸ـ۱۳ میلیمتر؛

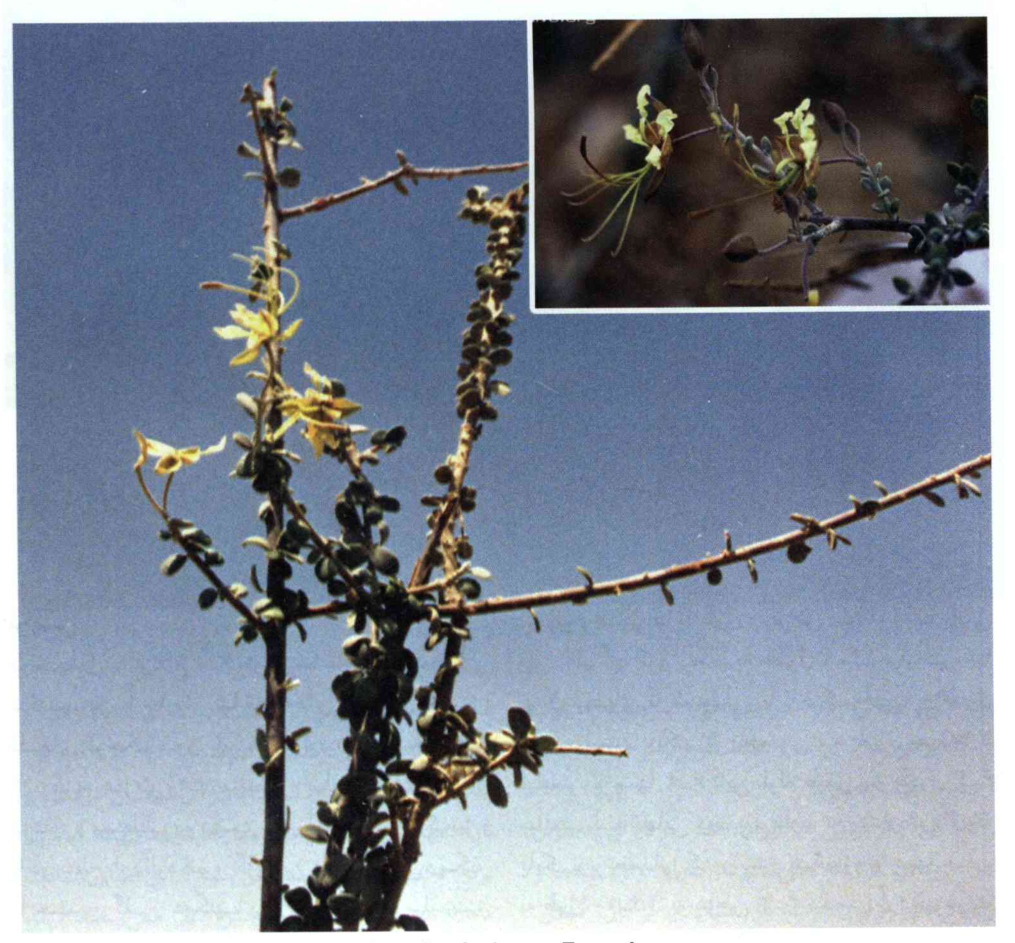
پایک زیرتخمدانی به طول ۵–۸ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: غرب پاکستان، افریقای گرم و مرطوب، مصر، عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب شرق ایران؛ بلوچستان: بین چاه‌بهار و گواتر.

مصارف و کاربردها: در سند برگها و ریشه آن به‌عنوان بازکننده انسداد و ضد کرم مورد توجه می‌باشد و برای رفع انسداد رحم تجویز می‌شود، ریشه و برگهای آن بصورت جوشانده به‌عنوان ضد کرم مصرف می‌شود. گیاه عموماً به‌عنوان ضد زهر (تریاق) بکار می‌رود. در سنگال جوشانده یا دم‌کرده آن برای درمان ناراحتیهای ریوی، اسهال خونی، تب و روماتیسم استفاده می‌شود (3).

– برگها و ریشه‌های گیاه ملین، ضد کرم، ضد اسپاسم، برطرف کننده انسداد، قاعده‌آور و مسهل ضعیف هستند. بحالت جوشانده برای رفع انسداد رحم بکار می‌رود. برگهای آن بصورت ضماد برای درمان زخمها استفاده می‌شود(1).

Cadaba farinosa **Forssk.**

Capparis cartilaginea Decne.

کور گوشتی، کور آویز

درختچه‌ای با شاخه‌های افشان و گسترده یا راست. ساقه‌ها منشعب یا ساده، ضخیم، اغلب زیکزاکی زاویه‌دار، با میان‌گره‌های کوتاه، بدون کرک، به‌رنگ سبز کلمی. جوانه‌های جوان با کرکهای کوتاه سریعاً محو شونده. خارهای گوشواره‌ای کوتاه ضخیم و خمیده وجود ندارد. برگها به طول ۳۵ـ۵۰، به عرض ۲۵ـ۴۵ میلیمتر، دمبرگ‌دار، بدون کرک، غضروفی، ضخیم، چرمی، تخم‌مرغی، بیضوی پهن یا کم و بیش دایره‌ای، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد، با رأس نوک کند یا نوک تیز، با رگبرگ میانی منتهی به خاری کوتاه اغلب برگشته؛ دمبرگ به طول ۱۰ـ۱۶ میلیمتر. گلها محوری منفرد. دمگلها به طول ۴۰ـ۶۰ میلیمتر، محکم، در حالت میوه به قطر تا ۴ میلیمتر. کاسبرگها آشکارا نامساوی، پشتی‌ها عمیقاً کلاه‌خودی، به طول ۲۵ـ۴۵، به عرض ۱۷ـ۲۵ میلیمتر، بقیه به طول ۲۰ـ۲۵، به عرض ۱۰ـ۱۳ میلیمتر. گلبرگها سفید، به طول تا ۳۰، به عرض ۳۰ـ۵۰ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی مورب. پرچمها متعدد. پایک زیرتخمدانی به طول حدود ۴۰ میلیمتر. تخمدان به طول حدود ۵، به عرض ۲ میلیمتر، بیضوی. میوه به طول تا ۷۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، بیضوی، رگه‌دار، قرمز رنگ.

پراکندگی جهانی: ایران، شمال افریقا، شرق افریقا، افریقای گرم و مرطوب، مصر، سنیا، فلسطین، عراق، غرب پاکستان، هندوستان و عربستان.

Capparis cartilaginea **Decne.**

Capparis cartilaginea Decne.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شرق استان بوشهر، هرمزگان و بلوچستان. این گیاه بیشتر در نواحی صخره‌ای و دیواره‌ای در لبه پرتگاه‌ها بصورت گسترده روی زمین و آویزان دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: برگهای آن به‌عنوان ضماد برای درمان نقرس بکار می‌رود. پوست ریشه آن به‌عنوان مدر، مسهل ضعیف، مقوی، خلط‌آور، ضد کرم و قاعده‌آور مصرف می‌شود. همچنین برای درمان روماتیسم، رعشه و لغوه، بزرگ شدگی طحال و بیماری سل کاربرد دارد (1).

Capparis decidua **(Forssk.) Edgew.**
Syn.: *Capparis aphylla* Roth.
E. caper berry, kureel tree, timbuctoo caper bush

کلیر

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۶ متر، پرشاخه. شاخه‌ها متعدد، استوانه‌ای، بدون کرک، سبزرنگ، اغلب منتهی به خاری درنده. گوشواره‌ها نوک گزای محکم، به طول تا ۴ میلیمتر. برگها به طول تا ۱۵، به عرض ۳ میلیمتر، سریعاً ریزان، فقط در شاخه‌های جوان قابل رؤیت، خطی، با رأس خاردار. گل‌آذین خوشه‌ای، متعدد، کم تا پرگل، جانبی، شاخه‌های گلدار بعد از گلدهی رشد کننده، دمگل به طول ۱۰_۱۲ میلیمتر، بدون کرک یا کرک پتویی، محکم. جام گل نارنجی تا قرمز. کاسبرگها کم و بیش با کرکهای پتویی انبوه، پشتی‌ها عمیقاً کیسه‌دار با رأس سیخک‌دار کوتاه، جانبی‌ها تخت، بیضوی ـ تخم‌مرغی، با رأس نوک‌تیز، به طول

۷ـ۱۰ میلیمتر. گلبرگها به طول ۱۰ـ۱۲، به عرض ۳ میلیمتر، با بافت محکم، جلویی مستطیلی ـ بیضوی، با نوک تیز، پشتی مورب واژ تخم‌مرغی پهن. کاسبرگ کیسه‌دار به‌درون برگشته و روی آن قرار گرفته. طبق متورم. پرچمها به تعداد تا ۲۰ تا. تخمدان کروی، خامه وجود ندارد یا فقط به طول تا ۱ میلیمتر، کلاله نامشخص. پایک زیرتخمدانی به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، میوه به طول تا ۱۲، به عرض ۱۲ میلیمتر، کروی، با نوک کوتاه، صاف، قرمز تیره. در حالت رسیده سبز کلمی، دانه‌ها به‌قطر ۲ـ۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا و افریقای گرم و مرطوب، مصر، فلسطین، جنوب ایران، غرب پاکستان، جنوب غرب هندوستان و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی گرمسیر شرق استان هرمزگان و پهنه‌های دشتی و گرمسیری استان بلوچستان.

مصارف و کاربردها: پوست و میوه آن در طب هندی و یونانی شهرت خاصی دارد. در پنجاب پودر شاخه‌های جوان و برگهای جوان آن برای درمان آبله و تاول و بمنظور مداوای دانه‌های پوستی و تورم‌ها بکار می‌رود و به‌عنوان ضد زهر (تریاق) مصرف می‌شود. بعلاوه برای درمان مفاصل آسیب‌دیده نیز بکار می‌رود و با جویدن برای معالجه دندان‌درد مؤثر است (3).

ـ پوست گیاه ملین، معرق، ضدکرم و مقوی تلخ است و برای درمان آسم، سرفه و تورم توصیه می‌شود. میوه آن قابض است. ریشه و پوست ریشه آن برای درمان روماتیسم و تب نوبه بکار می‌رود (1).

Capparis decidua **(Forssk.) Edgew.**

Capparis spinosa **L.**

Syn.: *Capparis aegyptia* L., *Capparis ovata* Desf., *Capparis sicula* Veill., *Capparis herbacea* Willd.

E. common capers, caper plant

کَوَر، کَبَر، لگجی

گیاه علفی چندساله، گاهی درختچه‌ای یا بوته‌ای، با ساقه‌های متعدد، اغلب گسترده روی زمین، یا ایستاده با شاخه‌هایی به طول ۳۰ـ۱۲۰ سانتیمتر و یا بیشتر. ساقه‌ها ساده یا منشعب، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های نرم ریزان، یا کرک‌های کوتاه پتویی دائمی، در کنار دمبرگ با گوشواره‌های خاری خمیده یا ایستاده، به‌ندرت فاقد گوشواره. برگها از نظر اندازه متنوع، دمبرگ‌دار، دایره‌ای، واژ تخم‌مرغی، بیضوی، تخم‌مرغی یا گاهی سرنیزه‌ای، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد، نوکی کند یا تیز، گاهی چالدار، سیخک‌دار، با

***Capparis spinosa* L.**

بافتی ضخیم یا نازک، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های پتویی. گلها منفرد و محوری، اغلب شب‌بوی و معطر، نرماده یا گاهی فقط نر. دمگلها به طول (۸ـ) ۲۵ـ۴۵ (ـ۵۵) میلیمتر، گسترده. کاسبرگ‌ها به طول ۸ـ۲۵ میلیمتر، کم و بیش هم اندازه، تخم‌مرغی یا بیضوی، بیرونی‌ها سرپوشی، هم اندازه گلبرگها یا از آنها کوتاهتر. گلبرگها سفید، به طول تا ۸ـ۴۰ میلیمتر، گاهی قرمزرنگ، مستطیلی تا واژ تخم‌مرغی پهن، گلبرگ پشتی مورب، همگی هم‌اندازه یا دوتای آنها بلندتر، با رأس کامل یا چالدار. پرچمها متعدد، قرمزـ ارغوانی، از گلبرگها بلندتر، راست. پایک زیرتخمدانی به طول ۲۰ـ۵۰ میلیمتر، بدون کرک یا به طرف قاعده گاهی کرکدار. تخمدان به طول ۴ـ۸ میلیمتر، کم و بیش بیضوی. میوه‌ها به طول ۱۲ـ۴۵، به عرض ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، کپسول دوکی شکل، تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، سبزرنگ، شکوفا، با پایک واژگون، گاهی گسترده یا پیچیده، با دانه‌های متعدد، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، صاف، گوشت درونی قرمز.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، شمال افریقا، سودان، ماداگاسکار، عربستان، جنوب غرب آسیا، هندوستان، مالزی، جزایر اقیانوس آرام، استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً با توجه به بردباری زیاد و تحمل خاکهای متنوع گچی، آهکی و گاهی شور اغلب در اراضی زراعی، اراضی رها شده، دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: پوست ریشه آن مسهل ضعیف، مقوی، خلط‌آور، ضد کرم، قاعده‌آور و مسکن و ضد درد است. بطور معمول برای درمان روماتیسم، رعشه و لغوه، دندان درد، بزرگ شدن طحال و غدد آبله‌ای تجویز می‌شود. شیره گیاه بخصوص میوه آن برای کشتن کرم‌های گوشتی بکار می‌رود. آب میوه‌های تازه تا خشک شده آن که

کمی آب به آن افزوده‌اند برای درمان گوش درد بکار می‌رود. ژله تهیه شده از میوه‌های آن برای درمان روماتیسم و مارگزیدگی تجویز می‌شود. در پنجاب پوست خشک شده ریشه‌های آن به‌عنوان مدر مورد توجه است و ریشه‌های خشک شده آن برای درمان زخمها بکار می‌رود. ریشه و پوست ریشه آن برای مداوای تب نوبه و روماتیسم تجویز می‌شود. میوه آن در عربستان برای درمان دندان درد مصرف می‌شود و از برگهای له شده آن روی سر برای درمان سردرد استفاده می‌کنند. غنچه‌های گل و میوه آن مسهل ضعیف و مدر است و دارای خواص ضد اسکوربوت، محرک و مسهل ضعیف است. برگهای له شده آن بصورت ضماد برای رفع و درمان بیماری نقرس بکار می‌رود (3).

ـ گیاه خلط‌آور، مدر، ضد کرم و مقوی است. برای درمان تصلب شرایین و بصورت ضماد برای درمان نقرس، اسکوربوت و پادرد بکار می‌رود. بصورت کمپرس برای درمان امراض چشمی بکار می‌رود. پوست ریشه آن قابض و اشتهاآور است. با غنچه‌های گل باز نشده آن و سرکه ترشی درست می‌کنند و به‌عنوان چاشنی با ماهی و مرغ مصرف می‌نمایند (5).

ـ گیاه مغذی، تب‌بر و مقوی است و برای درمان بیماریهای پوستی بکار می‌رود (1).

ـ غنچه باز نشده آن ملین است و اگر بصورت صحیح با سرکه آماده شود دردهای دستگاه گوارش را برطرف می‌کند. پوست آن تلخ و مدر است و اگر بلافاصله پس از صرف غذا خورده شود اشتها را زیاد می‌کند. پوست ریشه خون را تصفیه و خونریزی روده‌ای را متوقف می‌کند. برای درمان بیماریهای پوستی، ضعف مویرگی، تسهیل خون مردگی و کوفتگی بکار می‌رود و بعلاوه در مصارف پوستی و آرایشی کاربرد دارد. جوشانده گیاه برای درمان برفک یا آلودگی قارچی رحمی استفاده می‌شود (4).

***Capparis spinosa* L.**

Cleome brachycarpa **Vahl ex DC.**

Syn.: *Cleome Ruta Jacquem.* ex Camb.

علف مار سدابی

گیاه چندساله (گاهی در سال اول گل‌دهنده)، به ارتفاع ۱۰–۳۵ سانتیمتر، پرساقه، ساده یا منشعب، ایستاده یا بالارونده، کاملاً پوشیده با کرکهای غده‌دار کوتاه پایک‌دار. برگها دمبرگ‌دار، ۳(–۵) برگچه‌ای؛ برگچه‌ها بیضوی، به طول ۷–۲۰، به عرض ۲–۶ میلیمتر. گل‌آذین تنک، پرگل، برگه‌دار. دمگلهای میوه‌دار به طول تا ۱۲ میلیمتر، گسترده. کاسبرگها به طول ۲–۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، یا نوک‌دار. گلبرگها به طول ۵–۸، به عرض ۲ میلیمتر، زرد، گسترده و باز، بیضوی، بدون فلس، به دشواری ناخنک‌دار. پرچمها ۶ تایی، از گلبرگها کوتاهتر. میوه به طول ۸–۱۲، به عرض ۳–۴ میلیمتر، بدون پایک، گسترده ـ ایستاده، کم و بیش مستطیلی، کرک غده‌ای‌دار انبوه. خامه به طول ۲/۵–۴ میلیمتر، نازک. کلاله سرسان، چشمگیر. دانه‌ها به‌قطر ۰/۵ تا کمتر از ۱ میلیمتر، درخشان، بی‌کرک، مشبک بسیار ظریف، قهوه‌ای مایل به سیاه.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب شرق افریقا و شمال افریقا، مصر، سینا، جنوب ایران، افغانستان، غرب پاکستان، شمال غرب هندوستان، عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: جزیره هرمز. ـ**بلوچستان:** چاه‌بهار.

Cleome brachycarpa **Vahl ex DC.**

***Cleome brachycarpa* Vahl ex DC.**

مصارف و کاربردها: گیاه برای معالجه جرب، روماتیسم، التهاب و تورم بکار می‌رود، برگ آن نیز در درمان لک و پیس مؤثر است. گفته می‌شود که گیاه دارویی مؤثر برای کسانی است که از گرما رنج می‌برند. برگهای آن را در روغن له می‌کنند و آن را برای درمان تب‌های شدید روی دستها و پاهایشان می‌مالند. برگهای معطر آن در لباس برای دفع حشرات مفید است (3).

- برای درمان روماتیسم، ورم مفاصل، جرب و لک و پیس مصرف می‌شود (1).

- جنس **علف مار** / *Cleome* L. در ایران قریب به ۱۷ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که اغلب در نواحی بیابانی، گرمسیری و بعضاً در نواحی معتدله و در میان اراضی کشاورزی و تخریب یافته می‌رویند، اغلب آنها بوی تند و نامطبوع دارند و ممکن است دارای اثرات دارویی ویژه‌ای نیز باشند. اگرچه در سالهای اخیر تحقیقات شیمیایی در ارتباط با شناخت ترکیبات معطر و یا مواد و ترکیبات شیمیایی موجود در آنها ممکن است صورت گرفته باشد، اما مصارف و کاربردهای دارویی آنها بخوبی شناخته نشده و اطلاعات دقیقی در این ارتباط در دست نمی‌باشد. بنابراین هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند تحقیق گسترده و وسیع است. در ضمن بعلت داشتن بوی تند و شدید هیچگاه توسط احشام نیز تعلیف نمی‌شوند. در

اینجا برای آگاهی از گونه‌های مختلف این جنس نامهای علمی گونه‌های آن ارائه می‌گردد.

Cleome amblyocarpa Barr. & Murb. علف مار شن‌روی

Cleome arabica L. علف مار عربی

Cleome brachycarpa Vahl ex DC. علف مار سدابی

Cleome chrysantha Decne. علف مار طلایی

Cleome coluteoides Boiss. علف مار بادکنکی

Cleome dolichostyla Jafri علف مار خامه بلند، علف مار مسجدسلیمانی

Cleome foliolosa DC. علف مار تهرانی، علف مار برگ‌دار

Cleome glaucescens DC. علف مار ایلامی، علف مار بغدادی

Cleome heratensis Bunge & Boiss. علف مار هراتی

Cleome iberica DC. علف مار هرز، علف مار قفقازی

Cleome khorassanica Bunge & Bien. علف مار خراسانی

Cleome Noeana Boiss. علف مار کرندی

Cleome oxypetala Boiss. علف مار دالکی، علف مار زرد

Cleome quinquenervia DC. علف مار گچ‌دوست، علف مار پنج رگبرگی

Cleome rupicola Vicary علف مار بلوچستانی

Cleome turkmena Bobr. علف مار کلاتی، علف مار ترکمنی

Cleome viscosa L. علف مار سیلانی، علف مار چسبناک

در ضمن گونه *Cleome spinosa* نیز در ایران به‌عنوان گیاه زینتی در نواحی معتدله و معتدله سرد و به‌عنوان گیاه فصلی کاشته می‌شود (مؤلف).

Cleome viscosa L.

E. wild mustard, sticky cleome, tick weed

علف مار چسبناک

گیاه یکساله، ایستاده، با کرکهای غده‌ای انبوه، به ارتفاع ۲۵ـ۷۰ سانتیمتر، از قاعده بطرف بالا منشعب. برگها دمبرگ‌دار، پنجه‌ای ۳ـ۵ قسمتی، برگچه‌ها لوزوی تا کم و بیش به باریکی واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۰ـ۴۰، به عرض ۴ـ۱۸ میلیمتر، با یک رگبرگ منشعب شانه‌ای در سطح تحتانی مشخص‌تر؛ برگه‌های پایینی و میانی ۳ـ۵ قسمتی. مشابه برگهای بالای ساقه، فقط بالایی‌ترین برگه ساده، کوچک. گلها منفرد در محور برگه‌ها. دمگل نازک، به طول ۷ـ۱۲ میلیمتر، گسترده یا گسترده ـ ایستاده و در حالت میوه طویل شونده. کاسبرگها سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، به انبوهی کرک غده‌ای‌دار، به طول ۶ـ۸ میلیمتر. گلبرگها زرد به طول (ـ۵)۸ـ۱۵ میلیمتر، نوک کند، فقط کمی نامساوی، در پایین باریک شده، بدون کرک غده‌ای، هم کاسبرگها و هم گلبرگها اغلب در قاعده مایل به ارغوانی. پرچمها ۱۰ـ۲۳ تایی. کپسول خطی، کمی یا نه فشرده، به

Cleome viscosa L.

Cleome viscosa L.

انبوهی کرک غده‌ای‌دار. به طول ۲۵ـ۹۰، به عرض ۲ـ۵ میلیمتر، در دو انتها باریک شده، سرانجام گسترده ـ ایستاده، بوضوح در جهت طولی مخطط، در بین دانه‌ها بهم نیامده؛ خامه کوتاه، نسبتاً نازک، به طول ۲ـ۶ میلیمتر، پایک تخمدان وجود ندارد. دانه‌ها کروی، فشرده، شعاعی لبه‌دار، قهوه‌ای، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: عراق، مصر، جنوب عربستان، پاکستان، افغانستان، هندوستان، برمه، مالزی، پلی‌نزی، شمال استرالیا، افریقای گرم و مرطوب، پراکنده در نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نقاط شمال غرب و شمال خوزستان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گیاه کامل، دانه‌ها، برگها و ریشه. برگهای گیاه قرمز کننده پوست، تاول‌زا و معرق هستند و در مصارف خارجی برای درمان زخمها بکار می‌روند. شیره برگهای آن گوش درد را تسکین می‌دهد. پوست آن ملتهب‌کننده و تند است و در مصرف خارجی قرمز کننده پوست و تاول‌زا می‌باشد. دانه‌های آن

بادشکن، تاول‌زا، قرمز کننده پوست، ضدکرم و ضد عفونی کننده است و برای تسکین تشنج کودکان بکار می‌رود. ضماد (مرهم) خمیر دانه‌های آن برای درمان دردهای مزمن مفاصل مفید است و بصورت عصاره برای کشتن لارو نرم‌تن حشره در زخمها بکار می‌رود (6).

- خمیر برگ آن روی تاول سبب رسیدن آن و کم شدن تورم می‌شود. شیره برگ آن برای درمان کری بکار می‌رود. جوشانده دانه آن برای کنترل گاستریت (ورم معده) و زایل کردن کرم‌های روده‌ای بکار می‌رود. دانه‌ها ضد کرم و بادشکن است. شیره برگ آن در گوش چکانده می‌شود تا گوش درد را درمان کند (9).

- شیره برگهای آن قرمز کننده پوست و تاول‌زاست و برای درمان بیماریهای گوش ازجمله کری، گوش درد و تورم گوش میانی بکار می‌رود. دانه‌های آن ضد کرم، بادشکن و قابض هستند. ریشه‌های آن ضد کرم می‌باشد (1).

تیره پیچ امین‌الدوله، تیره آقطی/*Caprifoliaceae*

******Lonicera Caprifolium*** **L.**

Syn.: *Lonicera pallida* Host.

E. sweet honeysuckle, caprifole, pale perfoliate honey suckle

پیچ امین‌الدوله

درختچه‌ای پیچان، بدون کرک. برگها با دمبرگ کوتاه، بیضوی پهن تا بیضوی، به طول ۴ـ۱۰ سانتیمتر، نوک‌کند، با سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی سبز مایل به آبی، گاهی بهنگام جوانی کمی کرکی، ۲ یا ۳ جفت فوقانیِ به طبق‌های نسبتاً نوک‌تیز بیضوی پیوسته، معمولاً ۱ یا ۲ چرخه گلها در محور برگهای بهم پیوسته. برگک‌ها کوچک یا وجود ندارد. جام گل به طول ۴ـ۵ سانتیمتر، سفید یا سفید مایل به زرد، گاهی کمی مایل بصورتی. بسیار معطر، بی‌کرک یا با کرکهای زبر تنک، لوله جام کمی بلندتر از پهنک، پرچمها و خامه بی‌کرک مساوی اندازه پهنک. میوه قرمز ـ نارنجی.

پراکندگی جهانی: بومی اروپا و غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران، درختچه‌ای نسبتاً رایج و شناخته شده می‌باشد.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای گیاه استفاده

Lonicera Caprifolium L.

می‌شود و خواص درمانی: مدر، گندزدا و پاک کننده زخم دارد و در موارد کمی ادرار و گلودردهای چرکی می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

- پیچ امین‌الدوله در طب گیاهی معاصر غرب کمتر بکار می‌رود. کاربردهای سنتی نشان می‌دهدکه اندامهای مختلف گیاه منافع درمانی مختلف قابل توجهی داشته است. پوست آن مدر و احتمالاً برای تسکین نقرس، سنگ کلیه و مشکلات کبدی بکار می‌رفته است. برگهای آن قابض و غرغره خوبی

به‌عنوان دهان‌شویه برای درمان زخم گلو و زخمهای دهان است. گلهای آن تسکین‌دهنده سرفه و ضد اسپاسم است و بصورت سنتی (مرسوم) برای درمان آسم استفاده و مصرف می‌شده است (4).

Lonicera Caprifolium **L.**

Sambucus Ebulus **L.**

E. Mediterranean herb elder, Danewort, dwarf elder, Daneweed, herbaceous elder

آقطی، پلم، شوند

گیاه قوی، به ارتفاع تا ۵۰ـ۱۵۰ سانتیمتر. برگها متقابل، شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها ۵ـ۱۱ تایی، به طول ۵ـ۲۰ سانتیمتر، تخم‌مرغی باریک، نوک‌دار، دندانه اره‌ای تیز، با قاعده مورب، با دمبرگچه بسیار کوتاه یا بدون دمبرگچه، با گوشواره‌های بسیار کوچک. گل‌آذین پانیکول پهن. جام گل به‌قطر ۶ـ۸ میلیمتر، با لوبهای نوک‌تیز، سفید تا صورتی، میوه شفت، به طول حدود ۴ میلیمتر، سیاه.

Sambucus Ebulus **L.**

Sambucus Ebulus L.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، غرب آسیا تا شمال ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان (عموما در نواحی جنگلی و اغلب در نقاط باز دیده می‌شود)، تهران (کرج، قزوین، دماوند).

مصارف و کاربردها: خواص دارویی آن تا حدودی شبیه *Sambucus nigra* L. است. پوست گیاه اثر مسهلی و مدر دارد. گلهای آن معرق و برگ آن در رفع التهاب بافتها مؤثر است و در موارد استسقاء و ورم مزمن مفاصل و بیماریهای پوستی استفاده می‌شود. مصرف بیش از حد آن خطرناک است. جوشانده جوانه و برگ گیاه اثر مسهلی دارد و در طب عوام بیشتر بصورت غرغره برای رفع درد گلو استفاده می‌شده است. در استعمال خارجی ضماد برگ آقطی برای درمان کوفتگی‌ها و بادسرخ بکار می‌رود (۱۱).

- با توجه به فراوانی و همه‌جاگیری آقطی در استانهای گرگان، مازندران و گیلان و بوی شدید ناخوشایند برگهای آن در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد و کاربردهای دارویی آن نیاز به تحقیق بیشتر دارد (مؤلف).

Sambucus nigra **L.**

E. European elder, common elder, devil's wood, elder

آقطی‌سیاه

درختچه‌ای بزرگ یا درختی کوچک. برگچه‌ها (-۳)۵(-۷) تایی، به طول ۴-۱۲ سانتیمتر، بیضوی تا بیضوی - تخم‌مرغی، نوک‌تیز، دندانه اره‌ای تیز. گلها سفید، کمی مایل به زرد، در گل‌آذین دیهیمی به قطر ۱۲-۲۰سانتیمتر. میوه شفت به طول ۶-۸ میلیمتر، سیاه.

پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز، آناتولی، غرب سیبری.

Sambucus nigra L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: ارومیه: سیلوانا، حکی. ـ **کرمانشاه:** کنگاور، بصورت کاشته شده در تهران.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: افزایش‌دهنده عرق، مدر، ضد تورم و التهاب. تحقیقات نشان می‌دهد که گلهای آن سبب کاهش التهاب می‌شود، اما تحقیقات کافی روی آن صورت نگرفته است. اثرات معرق بودن آن بخوبی شناخته شده است. گلهای آن دارویی مناسب برای سرفه‌ها، سرماخوردگی و آنفلوانزا می‌باشد. دم‌کرده آن آرام کننده است و باعث عرق کردن خفیف و کاهش تب می‌شود. گلهای آن سبب تقویت مخاط بینی و گلو شده و باعث افزایش مقاومت آنها به عفونت می‌شود. گلهای آن برای درمان نزله‌های مزمن، عفونت گوش و آلرژی بکار می‌رود.

Sambucus nigra L.

دم‌کرده گلهای آن به کاهش تب یونجه کمک می‌کند. با افزایش عرق کردن و تولید ادرار گلهای آن به دفع ضایعات بدن کمک می‌کند و باعث افزایش مقاومت در برابر درد مفاصل یا التهاب مفاصل می‌شود. میوه آقطی سیاه غنی از ویتامین C است و برای درمان روماتیسم و بادسرخ (عفونت پوستی) مفید است و خاصیت ملین ملایم دارد و به رفع اسهال کمک می‌کند (4).

Viburnum lantana **L.**

E. wayfaring tree, mealy Guelder rose

هفت کول

درختچه‌ای به ارتفاع (-۵) متر. برگها به طول ۴-۱۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا بیضوی، با رأس نوک‌تیز تا نوک‌کند، با قاعده‌ای قلبی تا دایره‌ای، کنگره‌ای - دندانه‌ای تا دندانه‌ای ریز (دندانک‌دار)، روی سطح فوقانی تقریباً بدون کرک، در سطح تحتانی کرک پتویی - ستاره‌ای، دمبرگ به طول ۱-۳ سانتیمتر. گرزن به قطر ۶-۱۰ سانتیمتر. جام گل به عرض ۶-۸ میلیمتر، سفید، قبل از گلدهی گاهی قرمز رنگ. بساکها به طول حدود ۰/۷ میلیمتر. شفت به طول ۷-۸ میلیمتر، قرمز سرانجام سیاه‌رنگ.

پراکندگی جهانی: آناتولی، قفقاز، شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **سمنان:** کوه شاهوار بالای حاجی لنگ، تنگ پرور به هیکو. -**مازندران:** دره چالوس، دره هراز، کوههای نزدیک تنکابن. -**آذربایجان:** قره‌داغ نزدیک حسن بیگلو، کلیبر، اردبیل: فندقلو.

Viburnum Lantana **L.**

***Viburnum Lantana* L.**

مصارف و کاربردها: برگ و میوه این درختچه اثر قابض دارد و از جوشانده آنها برای درمان اسهال خونی و اسهال‌های ساده استفاده می‌شود. در استعمال خارج از جوشانده آنها بصورت غرغره در رفع آنژین‌های ساده و ورم لثه استفاده می‌کنند. در ضمن پزشکان در گذشته اعتقاد داشتند که برای ترمیم لثه‌های فرسایش یافته می‌توان از این جوشانده بهره گرفت (۱۱).

- با توجه به پراکندگی جغرافیایی این گونه در در ارتفاعات بالای جنگلهای خزری و ارسباران و شناخت کم اطباء سنتی از آن بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده و برای آشنایی واقعی با ارزش‌های دارویی آن نیازمند تحقیق و تفحص بیشتر می‌باشیم (مؤلف).

*** *Viburnum Opulus* L.**

E. European cranberry bush, water elder, Guelder rose, crampbark

بداغ

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۴ متر، با تنه‌ها و شاخه‌های خاکستری روشن نسبتاً صاف. شاخه‌چه‌ها صاف و بی‌کرک. برگها تخم‌مرغی پهن، با قاعده دایره‌ای یا سربریده، با لوبهای دندانه‌دار، در سطح تحتانی کرکدار یا گاهی بی‌کرک. دمبرگ به طول ۱-۲ سانتیمتر، با شیاری باریک و تعداد کمی غده‌های طبق مانند. گرزن روی پایکی به طول ۱-۳/۵ سانتیمتر. میوه تقریباً کروی، به عرض ۸ میلیمتر، قرمز. این گونه کولتیوارهای متعددی دارد.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، شمال آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد بصورت کاشته شده: (کرمانشاه، تهران، کرج، دماوند، تبریز، ارومیه و ...).

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، مسکن و آرام‌بخش، قابض، مسکن اعصاب. در طب

***Viburnum Opulus* L.**

Viburnum Opulus **L.**

سنتی امریکا آن را به‌عنوان آرام‌بخش برای بیماریهای عصبی و ضد تشنج و اسپاسم برای درمان آسم بکار می‌برند. همانطورکه از نام انگلیسی گیاه برمی‌آید دارویی مهم برای تسکین گرفتگی عضلانی و دیگر بیماریهایی مانند قولنج و قاعدگی دردناک ناشی از انقباض بیش از حد ماهیچه‌ها می‌باشد. درحالی‌که برای درمان تورم غدد و اوریون نیز مصرف می‌شود. بداغ برای درمان گرفتگی شدید عضلانی خواه عضلات نرم درونی در مجاری تنفسی یا رحم یا عضلات مخطط درون ران‌ها و پشت بکار می‌رود. آن را می‌توان در استعمال داخلی یا خارجی برای تسکین تنش عضلانی استفاده کرد. گیاه یبوست، قولنج و علائم دردناک روده‌ای را تسکین می‌دهد. در بعضی از انواع التهاب مفاصل جایی‌که ضعف مفصل و درد سبب گرفتگی عضلانی تا سخت شدن آنها می‌شود پوست بداغ می‌تواند تا حد شکل‌دهی اولیه قابل ملاحظه‌ای آن را تسکین دهد، تا جایی‌که عضلات شل شده خون به سطح بدن برسد و مواد زاید دفع شوند، و تا جایی‌که بدن کار نرمال و عادل خود را شروع کند. از پوست بداغ بطور معمول برای درمان فشار خون بالا و دیگر بیماریهای گردش خون استفاده می‌کنند (4).

ـ با توجه به کاشته شده بودن و ارزش‌های زینتی این گونه در ایران جایگاهی در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

تیره خربزه درختی/*Caricaceae*

***Carica Papaya** L.

Syn.: *Papaya Carica* Gaertn.

E. papaya, papaw tree, melon tree, mamme apple, papaw, papaya tree

خربزه درختی

درختی علفی کوتاه با شیرابه شیری رنگ، تنه با زخمهای ناشی از افتادن برگها. پهنک برگ به طول ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، به چندین لوب عمیق تقسیم شده که هریک مجدداً به لوبهای کوچکتر با نوک‌تیز تقسیم شده‌اند، دمبرگ به طول ۴۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، به قطر ۱ـ۳ سانتیمتر. اغلب دوپایه، بندرت یک‌پایه با گلهای معطر و شهددار. گل‌آذین نر خوشه‌ای واژگون، به طول ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، گلها در دسته‌های بدون پایک، به عرض ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، به طول ۳ـ۶ سانتیمتر، کاسه گل کوچک، به طول حدود ۲ میلیمتر، با ۵ لوب نوک‌تیز، لوله جام گل به طول ۳ـ۶ سانتیمتر، ۵ لوبه، در غنچه پیچیده، لوبها به طول حدود ۱، به عرض ۰/۵ سانتیمتر، زرد کرم رنگ. پرچمها ۱۰ تایی، در دو حلقه، حلقه خارجی پرچمها با پایک کوتاه، میله‌ها به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، پُرزدار، حلقه داخلی بدون پایک، بساکها به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، دوحجره‌ای، شکوفای طولی، بن‌چسب. در گیاه ماده ۲ـ۴ جوانه مولد گل از محور برگ برمی‌خیزد، که یکی از آنها به گل کامل تبدیل می‌شود، بقیه جوانه‌ها می‌افتند، گاهی یکی یا دو تا از آنها رشد می‌کنند ولی هیچگاه نمی‌رسند، بنابراین گل محوری منفرد به‌نظر می‌رسد، دمگل‌آذین کوتاه، به طول ۱ـ۲ سانتیمتر. برگه‌ها گوشتی، به طول ۱ـ۲ سانتیمتر، ریزان. کاسه گل پیوسته، ۵ لوبی، به طول ۵ـ۸ میلیمتر، نوک‌تیز، سبز و گوشتی. گلبرگها به طول ۵ـ۶/۵، به عرض ۱/۶ـ۱/۸ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌کند، لوبهای کلاله شرابه‌ای، به طول حدود ۶ میلیمتر، تخمدان به طول ۳/۵ـ۴، به عرض ۱/۵ـ۱/۸ سانتیمتر، بعضی از گیاهان با گل ماده در انتهای شاخه‌های گل‌آذین نر، مولد میوه‌ای کوچکتر و بلندتر. میوه کروی بزرگ یا گلابی شکل، معمولاً به طول ۲۰ـ۳۰، به عرض ۸ـ۱۵ سانتیمتر، زرد یا نارنجی شونده با گوشت نارنجی یا زرد. دانه‌ها سیاه، چروکیده، هرکدام در پوسته‌ای ژلاتینی پیچیده شده، تخم‌مرغی، به‌قطر حدود ۲ میلیمتر.

Carica Papaya L.

پراکندگی جهانی: بومی امریکای گرم و مرطوب، در تمام نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب بصورت‌کاشته شده.

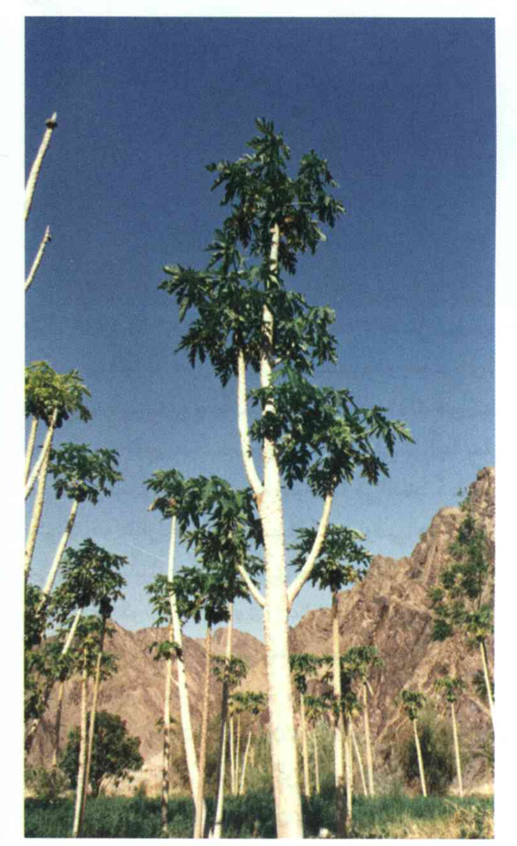
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در بلوچستان (منطقه سرباز، قصرقند).

مصارف و کاربردها: شیره غلیظ آن مورد استفاده می‌باشد و خواص درمانی: هضم پروتیین‌ها، بهبود دهنده گوارش، ضد سم، مفید در برخی انواع فتق دارد و در موارد بی‌کفایتی دستگاه گوارش، کمبود ترشحات معدی و لوزالمعدی، ورم معده، تخمیر در روده، التهاب معدی ـ روده‌ای در شیرخوارگان و اطفال استفاده می‌شود (۱۰).

ـ بخشهای مورد استفاده: شیرابه شیری آن، میوه‌ها، دانه‌ها و برگها.

برگهای خربزه درختی مقوی قلب، معرق و مدر است و برای دفع و نابودی کرم گینه (guinea woom) بکار می‌رود. میوه رسیده آن مقوی معده، بادشکن و مدر است و برای درمان ناراحتیهای گوارشی بکار می‌رود. میوه آن به‌عنوان هضم کننده‌ای قوی شناخته شده است. نوشیدنی میوه آن مفید برای درمان اسهال و اسهال خونی است. میوه نارس آن برای درمان ناراحتیهای دفعی کودکان مفید است. شیرابه شیری میوه نارس آن هضم کننده‌ای مفید است. در مصرف داخلی خاصیت شیر افزایی دارد و در مصرف خارجی، ضد کرم به‌ویژه مؤثر در نابودی و خارج کردن lubrici، مفید بر علیه کچلی و به‌عنوان مواد آرایشی برای زایل کردن کک و مک و دیگر لکه‌های پوستی کاربرد دارد. شیرابه آن ضد خارش است و برای درمان زخم و سقط جنین بکار می‌رود. گوشت میوه نارس قدرت ناباروری دارد. خوردن پودر میوه نارس آن اثرات ناباروری دارد. شامپو یا پاک‌کننده‌های حاوی عصاره خربزه درختی برای سلامت پوست مفید است. دانه‌های آن ضد کرم و قاعده‌آور هستند و برای رفع تشنگی بکار می‌روند (6).

ـ میوه، شیرابه، برگها، گلها و دانه‌های گیاه مصرف می‌شود. مصرف اصلی دارویی خربزه درختی به‌عنوان عامل گوارشی است. برگها و میوه آن هر دو بدین منظور بکار می‌رود. شیره تنه آن در استعمال خارج برای تسریع بخشیدن به التیام زخمها، زخمهای روباز، تاولها، زگیلها و تومورهای سرطانی بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان ملین ملایم برای دفع کرم استفاده می‌شود. شیرابه آن نیز اثری مشابه اما قویتر دارد. گلهای آن بصورت دم‌کرده برای ازدیاد خون قاعدگی و جوشانده میوه رسیده آن دارویی مؤثر در درمان اسهال دائمی و اسهال خونی در کودکان است. میوه آن ملین ملایم و برگهای آن به‌عنوان پوشش زخمها بکار می‌رود (4).

***Carica Papaya* L.**

تیره میخک/Caryophyllaceae

Acanthophyllum **C. A. Mey.**

چوبک

خشبی، کم و بیش کوتاه پرساقه، اغلب با برگهای سخت شکننده نوک‌گزای خارپشتی، با ساقه‌های فراوان و میان‌گره‌های کوتاه. برگها خطی - درفشی، اغلب سخت شکننده، نوک‌گزا، با قاعده اغلب غشایی شفاف در بخشی بهم پیوسته، بندرت (Acanthophyllum Korolkowii) بدون خار. برگهای بهاره کوچک، علفی، بدون خار، سریعاً ریزان، بندرت (Acanthophyllum heterophyllum) دائمی؛ برگهای محوری در زمان گلدهی اغلب استراحت کننده، بندرت برگهای دسته‌ای کم و بیش بحالت چرخه‌ای کاذب وجود دارد. برگه‌ها و برگک‌های گل‌آذین با برگهای ساقه‌ای متفاوت و کاملاً چشمگیر، گرزنی متراکم، پرشاخه، با محورهای کوتاه شده؛ گل‌آذینهای جانبی (فرعی) اغلب به راحتی ریزان؛ گلهای برگه‌دار، اغلب بدون پایک، کم و بیش نزدیک بهم و بحالت توده‌ای، بندرت منفرد. برگه‌ها و برگها نزدیک گلها، بحالت‌های مختلف، درفشی، یا پهن شده،

Acanthophyllum bracteatum **Boiss.**

Acanthophyllum microcephalum **Boiss.**

Acanthophyllum sordidum **Bunge ex Boiss.**

Acanthophyllum spinosum **(Desf.)C.A.Mey.**

گاهی غشایی. کاسه گل اغلب بندرت فرفره‌ای، ۵ دندانه‌ای، اغلب ۵ رگه‌ای. گلبرگها ۵ تایی، با پهنک (بجز در *Acanthophyllum bilobum*) کامل یا حداکثر تقریباً چالدار، بتدریج به ناخنک طویل باریک شده، با خامه‌های دوتایی و پرچمهای ۱۰ تایی از کاسه بیرون زده. ۵ تا از پرچمها روی گلبرگی بقیه تقریباً کوتاهتر. پایک زیرتخمدانی کوتاه. تخمدان یک حجره‌ای، اغلب ۴-۱۲ تخمکی. کپسول بندرت قابل مشاهده، در پایین غشایی، در بالا چرمی، عقیم یک تخمکی. دانه‌ها بندرت دیده شده (قابل مشاهده)، کلیوی شکل - تخم‌مرغی.

مصارف و کاربردها: جنس چوبک / *Acanthophyllum* C. A. Mey. در ایران قریب به ۳۲ گونه گیاه خاردار و تقریباً پشته‌ای شکل دارد که از نواحی بیابانی مرکزی ایران تا ارتفاعات کوهستانی مرتفع و بعضاً در ارتفاعات و دامنه‌های کوهستانی حد واسط حوزه مرکزی و جنوبی ایران می‌رویند آنچه در ارتباط با مصارف و کاربردهای آنها در ایران باید گفت اینکه در نواحی مرکزی ایران از ریشه گیاه به‌عنوان مکمل برای ساخت حلوا ارده استفاده می‌شود، ولی بطور دقیق کاربری گونه‌های دیگر آن مشخص نیست و در طب سنتی ایران نیز جایگاهی برای آن تعریف نشده است و هرگونه کاربرد آنها بمنظور استفاده‌های دارویی نیازمند تحقیق و پژوهش گسترده است. البته تابحال اطلاعات نسبتاً جامعی در مورد خواص شویندگی و پاک‌کنندگی گونه‌هایی همچون

Acanthophyllum glandulosum Bunge

چوبک کرک غده‌ای

Acanthophyllum squarrosum Boiss.

چوبک زبر

بدست آمده است، اما ارزش غذایی آنها به‌عنوان افزودنی به حلوا ارده مشخص نشده است (مؤلف).

***Agrostemma Githago* L.**

Syn.: *Githago segetum* Desf.

E. common corn cockle, corn cockle, cockle companion

علف چنگ

گیاه یکساله، قد بلند، قوی، ایستاده، کم‌شاخه، کرکدار، به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، برگ‌دار. سراسر گیاه پوشیده با کرکهای مویی سفید نرم. برگهای پایینی بهنگام گلدهی پژمردنی؛ ساقه‌ای‌ها خطی - سرنیزه‌ای، به طول ۳-۱۳، به عرض ۵-۸ میلیمتر، به ساقه فشرده یا قائم - گسترده. گلها با دمگل بلند، منفرد، انتهایی، بدون برگه. لوله کاسه گل به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، با رگه‌های درشت، کرکی گسترده نرم، استوانه‌ای، در حالت میوه‌دار استکانی، با بریدگیهایی به طول ۱۵-۳۵، به عرض ۲-۳ میلیمتر، گلبرگها به طول ۳۰-۴۰ میلیمتر، همیشه از بریدگیهای کاسه گل کوتاهتر. خامه نخی شکل، در تمام دور کرکی (با محیط کرکی)، هم‌اندازه پرچمها.

Agrostemma Githago L.

دانه‌ها به طول ۲/۵ـ۳/۵ میلیمتر، سنگ پایی، سیاه.
پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، عراق، تالش، ایران، افغانستان، آسیای مرکزی، در بسیاری از نقاط بصورت علف هرز در مزارع.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گنبدکاووس. ـ **گیلان**: رستم‌آباد، ایسپیلی. ـ **مازندران**: هزار جریب. ـ **آذربایجان**: میانه به خلخال، سولوک ارومیه.
مصارف و کاربردها: با آنکه دانه و اندامهای مختلف گیاه با داشتن ساپونین اثر سمی دارد، اما در گذشته از آن برای درمان بیماریهای مختلف استفاده می‌شده است. ریشه آن برای رفع خونریزی و بواسیر بکار می‌رفته، از جوشانده گیاه کامل برای رفع زخمهای روباز، زخمهای دیرعلاج و بیماریهای پوستی استفاده می‌شده، دانه آن اگرچه سمی است، اما به‌عنوان مدر، خلط‌آور، دافع کرم آسکاریس، حبس‌البول و زردی توصیه می‌شده است. امروزه بطور کلی به‌عنوان گیاه دارویی استفاده نمی‌شود (۱۱).

***Agrostemma Githago* L.**

***Arenaria serpyllifolia* L.**

***Arenaria serpyllifolia* L.**

E. chickweed, sandweed, thyme_leaved sandwort

مرجانی

گیاه یکساله، کرکدار ـ زبر یا کرکدار ـ کرک غده‌ای. ساقه به ارتفاع ۵ـ۳۰ سانتیمتر، از قاعده به تکرار تقریباً دوشاخه‌ای بسیار پرشاخه، برگ‌دار. برگهای قاعده‌ای قاشقی، بعد از گلدهی پژمردنی ماندنی؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۲ـ۶ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک تیز یا نوک‌دار، بدون دمبرگ، ۳ـ۵ رگبرگی. گل‌آذین اغلب گرزن یک سویه، ۵ـ۳۰ گلی. برگه‌ها برگی. دمگلها به طول ۲ـ۸ میلیمتر. کاسبرگها به طول ۳ـ۴ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌دار،

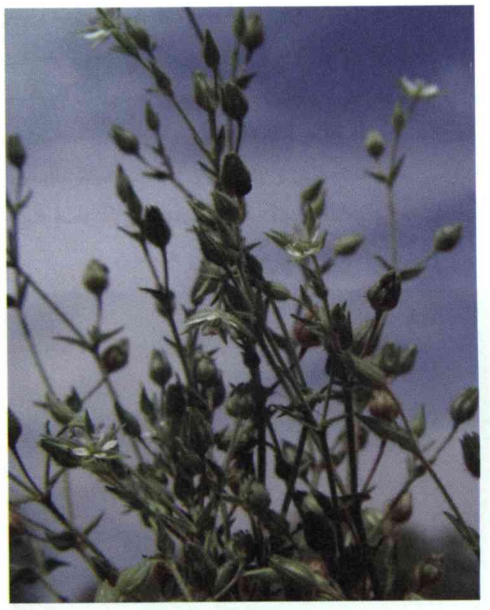
۳ـ۵ رگه‌ای. گلبرگها تخم‌مرغی، به دشوار به $\frac{۳}{٤}$ طول کاسبرگها می‌رسد. کپسول تقریباً کروی ـ کوزه‌ای شکل، با طولی کمتر از دو برابر عرض، سخت اما شکننده، بصورت فشرده جدا شونده. دانه‌ها پرزدار ـ آبله‌روی.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اورآسیا، افریقا، اتیوپی، وارد شده به امریکا و استرالیا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: در نواحی جنگلی ارتفاعات فوقانی؛ **مازندران:** در جنگلهای باز و تخریب یافته؛ ارتفاعات استان گیلان؛ آذربایجان شرقی و غربی؛ **همدان:** دره گنج‌نامه. ـ **کرمانشاه:** اطراف گیلان غرب؛ فارس؛ خراسان. ـ **تهران:** دماوند، ارتفاعات البرز، دره کرج، اطراف فیروزکوه.

مصارف و کاربردها: گیاه از گذشته دور در چین برای بیماریهای مثانه بکار می‌رفته است. به‌عنوان گیاهی مفید و مؤثر برای سنگ مثانه و بیماریهای حاد التهابی مثانه مورد توجه بوده است (9).

ـ گیاه برای درمان امراض مثانه بکار می‌رود. گیاه مفید برای دفع سنگریزه‌های مثانه و امراض حاد و مزمن مثانه است. عصاره آن در چین به‌عنوان دارویی برای درمان دردهای مثانه مورد استفاده قرار می‌گیرد (5).

***Arenaria serpyllifolia* L.**

***Herniaria glabra* L.**

Syn.: *Herniaria vulgaris* Hill, *Herniaria vulgaris* Spreng., *Herniaria rotundifolia* Vis., *Herniaria Graebneri* Hermann, *Herniaria glabra* L. subsp. *microcarpos* Hermann

E. Common burstwort, rupture _ wort, rupture grasse

علف فتق

گیاه اغلب چندساله، بندرت یکساله، افشان، اغلب کم‌رنگ یا سبز مایل به زرد. ساقه از قاعده منشعب؛ شاخه‌ها به طول ۵ـ۳۵ سانتیمتر، گسترده روی زمین، کرکی کوتاه یا کاملاً بی‌کرک. برگها کم و بیش بی‌دمبرگ، به طول تا ۷، به عرض تا ۳ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی ـ بیضوی باریک، نوک کند، نسبتاً ضخیم، با دو سطح بی‌کرک، با لبه‌های در جوانی گاهی با مژه‌های تنک کوتاه. گوشواره‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، با لبه مژه‌دار انبوه. گویچه‌های حاوی گلها اغلب متقابل با برگها، ۶ـ۱۰ گلی و روی شاخه‌های جانبی کوتاه بصورت انبوه و متراکم. گلها بی‌دمگل، به طول ۱/۲۵ـ۱/۵ میلیمتر، اغلب کاملاً بی‌کرک، گاهی در ناحیه کمرین کرکدار؛ گلبرگها به طول ۰/۴۵ـ۰/۵ میلیمتر. میله‌های پرچمها به طول ۰/۴ میلیمتر، بساکها به طول ۰/۲۵، به عرض ۰/۲ میلیمتر، چهاروجهی، نارنجی. خامه به طول ۰/۲ـ۰/۲۵ میلیمتر، دولوبه؛ کلاله تقریباً بدون پایک، تقریباً باز. میوه تخم‌مرغی یا کروی، اغلب از کاسبرگها بلندتر.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: دره چالوس، پل زنگوله، گردنه کندوان. ـ **آذربایجان:** خوی؛ قطور،

کوههای سبلان، کوه کیامکی داغ. ـ **کردستان:** سقز به بانه. ـ **همدان:** همدان، کوه الوند. ـ **سمنان:** چهل دختر، ابر. ـ **تهران:** شهرستانک، گردنه یونزار.

مصارف و کاربردها: مدر قوی، ملین و بسیار محرک معده است. داستانی قدیمی اشاره به معالجه فتق با این گیاه دارد. گیاه مولد دل آشوبه و دل‌بهم‌خوردگی، استفراغ، افسردگی قلبی و سرماخوردگی اندامهای انتهایی (مانند انگشتان و ...) است (5).

ـ علف فتق اصولاً ارزش زیادی به‌عنوان مدر دارد. گیاه تازه مشکلات ادراری همچون التهاب مثانه، سوزش کیسه مثانه و سنگ کلیه را درمان می‌کند. گیاه قابض است و بصورت ضماد برای سرعت بخشیدن به التیام زخمها بکار می‌رود. گیاه کامل بنظر می‌رسد اثر ضد اسپاسم روی کیسه مثانه دارد (4).

***Herniaria glabra* L.**

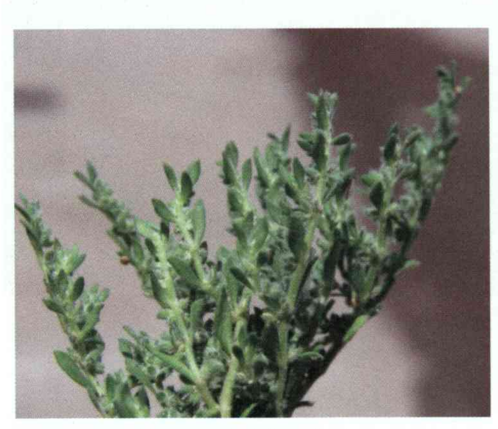
***Herniaria hirsuta* L.**

Syn.: *Herniaria vulgaris* Spreng., *Herniaria hirsuta* L. var. *parviflora* Fenzl, *Herniaria glabra* L. var. *hirsuta* (L.) O. Kuntze

E. hairy burstwort

علف فتق کرکدار

گیاه یکساله. ساقه‌ها گسترده روی زمین، به ارتفاع تا ۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های متعدد متناوب با گلهای پراکنده، پوشیده با کرکهای کوتاه گسترده انبوه. برگها به طول ۴ـ۱۱ میلیمتر، به عرض ۱/۵ـ۴/۵ میلیمتر، در شاخه‌چه‌های گلدار متناوب، در بخش پایینی ساقه متقابل، واژ سرنیزه‌ای تا مستطیلی ـ بیضوی مورب، نوک کند، پوشیده از کرکهای کوتاه سخت شکننده فشرده انبوه، سرانجام گاهی بی‌کرک شونده، با لبه مژکدار کوتاه. گوشواره‌ها به ابعاد تا ۰/۷۵ـ۱/۲۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ سه‌گوشه، با لبه

***Herniaria hirsuta* L.**

مژه‌دار انبوه. گویچه‌های گل متقابل با برگها، کم و بیش کروی یا ستاره‌ای، کم و بیش به‌قطر ۳ میلیمتر، اغلب ۷ـ۱۲ گلی، در شاخه‌چه‌های جانبی انبوه. گلهای

بی‌دمگل، به طول ۱/۲۵ـ۱/۶ میلیمتر، پوشیده از کرکهای کوتاه سخت شکننده گسترده، در ناحیه کمرین تقریباً بی‌کرک. کاسبرگها اغلب هم‌اندازه، مستطیلی، نوک کند یا تقریباً نوک‌تیز، با رأس اغلب موی زبردار. گلبرگها به طول ۰/۵ـ۰/۶ میلیمتر. تعداد پرچمها متنوع، ۲ـ۵ تایی، اغلب ۵ تایی، بساکها کوچک، به‌قطر ۰/۱۵ـ۰/۲ میلیمتر؛ خامه به طول ۰/۱۵ـ۰/۲ میلیمتر، در بخشی کلاله‌دار، دولوبه، با کلاله‌های کمی باز. میوه تخم‌مرغی ـ تقریباً کروی، با رأس کمی پرزدار، کاملاً با کاسبرگها پوشیده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، شمال افریقا، اتیوپی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **گرگان:** گنبدکاووس. ـ **آذربایجان:** بناب، ارسباران. ـ **کرمان:** ماهان. ـ **هرمزگان:** جزیره قشم. ـ **بلوچستان:** زاهدان بطرف خاش در ناحیه تفتان.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گونه شبیه به گیاه *Herniaria glabra* L. می‌باشد (۱۱).

***Herniaria hirsuta* L.**

**Saponaria officinalis* L.

E. soapwort, bouncing Bet, crewsoap, hedge pink, bruisewort

صابونی

گیاه چندساله، با ساقه‌های عقیم محکم چوبی شونده زیرزمینی. ساقه به ارتفاع ۴۰ـ۸۰ سانتیمتر، محکم (قوی) تقریباً ساده. برگها به طول ۵ـ۱۲، به عرض ۱ـ۴ سانتیمتر، بیضوی یا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، پایینی‌ها با دمبرگ کوتاه پهن، بالایی‌ها بدون دمبرگ، نوک‌تیز، تقریباً بی‌کرک، بوضوح ۳ رگبرگی. گلها با دمگل کوتاه، دیهیم انتهایی متشکل از گرزنهای دوشاخه‌ای انبوه، با برگه‌های برگی حایل. کاسه گل

به طول ۱۸ـ۲۳ میلیمتر، استوانه‌ای، سبز شونده، با کرکهای تنک، با دندانه‌هایی به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ نوک‌دار. گلبرگها به طول تا ۳۰ میلیمتر، سفید یا قرمز گلسرخی؛ پهنک جام گل به طول حدود ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با پیشانی کمی چالدار، در قاعده با دو فلسک کوچک نوک‌تیز؛ ناخنک بالدار، کمی بیرون زده. کپسول مستطیلی ـ تخم‌مرغی، از کاسه کمی کوتاهتر یا تقریباً مساوی آن. دانه‌ها کروی ـ کلیوی، سیاه‌شونده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، جنوب غرب آسیا، (کاشته شده در اغلب نقاط).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در کرج و تهران.

مصارف و کاربردها: ریشه و اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. اصلی‌ترین مصرف داخلی صابونی خلط‌آور بودن آن است. ماده محرک قوی آن درون روده تصور می‌شود که عامل تحریک سرفه و افزایش تولید مایع مخاطی درون مجاری تنفسی باشد، درنتیجه گیاه برای درمان برونشیت، سرفه‌ها و در بعضی موارد آسم تجویز می‌شود. صابونی ممکن است برای درمان بیماریهای دیگری مانند روماتیسم و التهاب مفاصل نیز بکار رود. جوشانده ریشه و در موارد کمتر دم‌کرده اندامهای هوایی گیاه به‌عنوان آرام‌کننده برای شستشوی اگزما و دیگر بیماریهای خارش‌دار پوست بکار می‌رود (4).

Saponaria officinalis **L.**

Spergularia marina **(L.) Griseb.**

Syn.: *Arenaria rubra* var. *marina* L., *Spergularia salina* J. & C. Presl., *Spergularia heterosperma* (Guss.) Heldr., *Spergularia media* Wahlb.

E. salt _ marsh sand spurry

زمین گستر شورروی

گیاه یکساله یا دوساله، گاهی چندساله، بیخ ساقه نازک یا تقریباً گوشتی. ساقه‌ها به طول ۳۰ـ۳۵ میلیمتر. برگها گوشتی، نوک‌دار یا سیخک‌دار، غیرگروهی یا بطور نامشخصی گروهی. گوشواره‌ها کوتاه، نوک کند، غلاف‌ساز. کاسبرگها به طول ۲/۵ـ۴ میلیمتر. گلبرگها در قاعده سفید و در بالا قرمز، بندرت کاملاً سفید، به کاسبرگها نمی‌رسد. پرچمها ۱ـ۵(ـ۸) تایی. کپسول به طول ۳ـ۷ میلیمتر، کاسبرگها اغلب دربرگیرنده کپسول. دانه‌ها به‌قطر ۰/۶ـ۰/۷ میلیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، صاف یا غده‌دار انبوه، بدون بال یا بالدار و بی‌بال مخلوط با هم، بال اگر وجود داشته باشد چریده تا بریده بریده می‌باشد.

پراکندگی جهانی: در مزارع، کشت‌های آبیاری شده در مکانهای شور و سواحل دریاچه‌ها در نیمکره شمالی، در نیمکره جنوبی بنظر معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **گرگان:** دره گز، بین گرگان و بندرترکمن. ـ **آذربایجان:** در شوره‌زارهای شرق دریاچه ارومیه، نزدیک شرفخانه، تبریز بطرف اهر. ـ **خوزستان:** اهواز، آبادان، خرم‌شهر، هفت تپه، بین شوش و دهلران، مسجد سلیمان، اطراف دوگنبدان. ـ **بوشهر:** بوشهر، برازجان، دالکی. ـ **فارس:** اطراف دریاچه مهارلو، اطراف دریاچه پریشان. ـ **هرمزگان:** جزیره قشم، بندرعباس. ـ **سیستان و بلوچستان:** اطراف زابل، اطراف دریاچه زابل، بین زاهدان و دشت لوت. ـ **خراسان:** رباط سفید، ازبگو، بین بیرجند و تربت حیدریه، فریمان، دشت کویر. ـ **تهران:** گرمسار. ـ **سمنان:** چشمه علی. ـ **یزد:** تفت، اردکان، بین نایین و اردکان.

مصارف و کاربردها: گیاه حاوی ترکیبات تری‌ترپن (Triterpene) و ساپونین (Saponine) است و خلط‌آور می‌باشد (internet: medicinal, culinary and aromatic plants in the Near East).

Spergularia marina **(L.) Griseb.**

Stellaria media **(L.) Vill.**

Syn.: *Alsine media* L.

E. chickweed, common chickweed

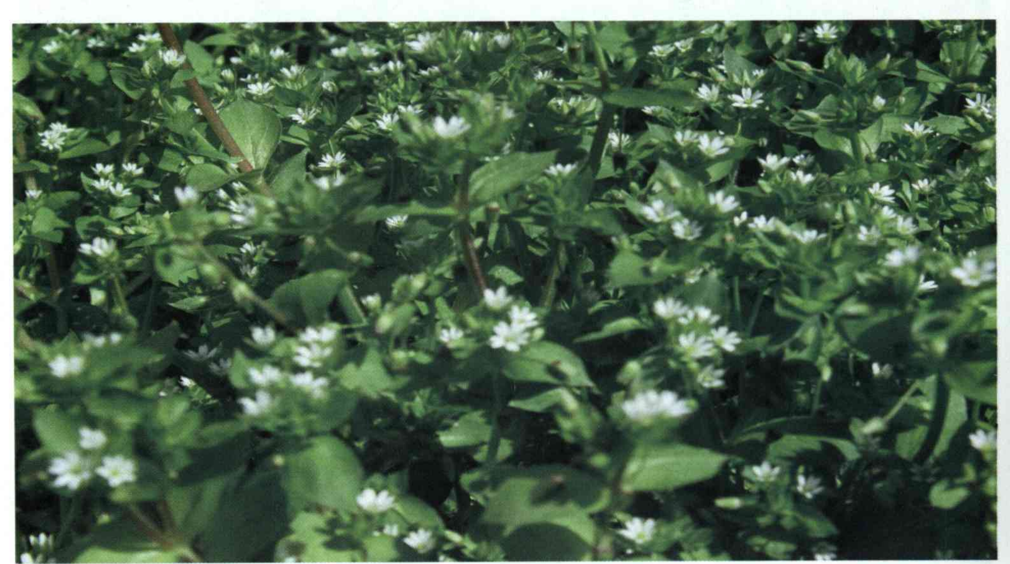
دانه قناری، گندمک رایج

گیاه اغلب یکساله نازک و افتان. ساقه‌ها اغلب به ارتفاع ۱۰_۳۰ سانتیمتر، بندرت بلندتر، اغلب گسترده روی‌زمین، در یک طرف ساقه یک خط کرکدار وجود دارد، بندرت کاملاً بی‌کرک. برگها علفی نازک، سبز تیره، در سطح زیر و رو هم‌رنگ؛ پایینی‌ها دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی، با قاعده قلبی یا سربریده، به طول ۱۰_۲۰ میلیمتر، در انتها کم و بیش نوک‌دار؛ برگهای فوقانی بدون دمبرگ، از پایینی‌ها به نسبت اغلب بلندتر و باریکتر، کم و بیش‌نوک‌تیز، همگی در قاعده گرد. کاسبرگها تخم‌مرغی _ سرنیزه‌ای، به طول ۴_۶ میلیمتر، کم و بیش کرکی یا بی‌کرک. گلبرگها ۵ تایی، اغلب از نیمه کاسبرگ بلندتر، باریک یا همگی وجود ندارند (نامحسوس). پرچمها ۳_۷ تایی، اغلب ۵ تایی؛ کیسه‌های بساک خاکستری، بنفش یا قرمز _ بنفش.

میوه کپسول از کاسه مشخصاً بلندتر، در قاعده متورم، تا بیشتر از نیمه به ۶ کفه شکافته. دانه‌ها دایره‌ای _ کلیوی، قهوه‌ای _ زنگ آهنی تاسیاه، اغلب به‌قطر ۰/۸_۱/۴ میلیمتر، در سطح پشتی با ۱_۴ ردیف خارک.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط زمین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: اغلب نقاط استان. _ **مازندران:** دره هراز، دره چالوس، رامسر، نوشهر، چالوس بهشهر، ساری، اغلب نقاط در اشکوب زیرین جنگلهای دشتی و جلگه‌ای. _ **گیلان:** اسالم به خلخال، آستارا، بندرانزلی. _ **آذربایجان:** غربی و شرقی. _ **کرمانشاه:** بیستون، گیلان غرب. _ **لرستان:** شهبازان. _**خوزستان:** بهبهان، آغاجاری، بین هفت گل و مسجدسلیمان، دزفول، شوش، اطراف اهواز. _ **کهکیلویه و بویراحمد:** سی‌سخت. _ **فارس:** نواحی جنوبی. _ **کرمان:** ده بکری، جیرفت. _ **بوشهر:** خورموج. _ **خراسان:** دره آبشار اخلمد. _ **تهران:** در اغلب نقاط استان.

Stellaria media **(L.) Vill.**

مصارف و کاربردها: گیاه به همراه گچ برای شکستگی استخوان‌ها و باد و ورم‌ها بکار می‌رود و تصور می‌شود که خاصیت جوش‌دهندگی استخوان و خنک‌کننده دارد. گیاه به‌عنوان التیام‌بخش و مرهم، قابض و محلل بکار می‌رود و مشهور است که خاصیت خنک‌کنندگی، آرام‌بخش و محلل دارد (3).

- گیاه گلدار به‌عنوان ضد روماتیسم مصرف می‌شود. گیاه به‌عنوان گچ در شکستگی استخوان و تورم‌ها بکار می‌رود، زیرا تصور می‌شود که خنک‌کننده و هماور (قابلیت چسبانیدن بهم) می‌باشد. در اسپانیا به‌عنوان التیام‌بخش و قابض مصرف می‌شود (5).

- گیاه در ردیف گیاهان دارویی با خاصیت خنک‌کننده، آرام‌بخش و خلط‌آور قرار دارد (7).

- گندمک رایج اصولاً (بطور عمده) بصورت شیره (آب)، ضماد، پماد یا کرم برای درمان پوست ملتهب بکار می‌رود، در موارد خاص، گیاه ممکن است خارش شدید را در جایی که دیگر درمان مؤثر واقع نشده‌اند را آرام کند. اغلب برای تسکین اگزما، زخمهای واریسی و کهیر بکار می‌رود. دم‌کرده گیاه تازه یا خشک شده را ممکن است به آب حمام اضافه کرد، جاییکه خاصیت نرم‌کنندگی گیاه به کاهش تورم و التهاب مفاصل روماتیسمی کمک می‌کند و به بازسازی بافت آسیب دیده بهبودی می‌بخشد. گیاه را همچنین در مصرف داخلی برای درمان بیماریهای سینه مصرف می‌کنند. به مقدار کم این گیاه به هضم غذا نیز کمک می‌کند (4).

Stellaria media **(L.) Vill.**

Vaccaria grandiflora **(Fisch. ex DC.) Jaub. & Spach**

Syn.: *Vaccaria pyramidata* Medicus var. *grandiflora* (Fisch. ex DC.) Cullen, *Vaccaria hispanica* (Miller) Rauschert, *Vaccaria hispanica* var. *grandiflora* (Fisch. ex DC.) Leonard, *Vaccaria pyramidata* Medicus

صابونک

گیاه علفی یکساله، بدون کرک، راست و ایستاده، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، در بالا منشعب و پرشاخه، پانیکول مانند. برگها متقابل، سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی، نوک‌تیز، برگهای قاعده‌ای مستطیلی - سرنیزه‌ای، به طرف دمبرگ باریک‌شونده، برگهای بالایی با قاعده‌ای تقریباً قلبی و به‌هم متصل (متصل ساقه‌محصور)، خطی تا تخم‌مرغی، راست. گل آذین دیهیمی - پانیکول. برگه وجود ندارد. کاسه گل تخم‌مرغی - مخروطی با قاعده‌ای متورم و بال‌های ۵ تایی از نظر عرض متنوع، دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای یا سه گوشه با لبه‌های غشایی، گلبرگها ۵ تایی، ناخنک‌دار، با پهنک چالدار یا کامل، قرمز رنگ، میوه کپسول تخم‌مرغی،شکوفا، دانه‌ها متعدد.

پراکندگی جهانی: ترکیه، عراق، ایران.

Vaccaria grandiflora **(Fisch. ex DC.) Jaub. & Spach**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان در اراضی زراعی. - **آذربایجان:** قافلانکوه، مشک عنبر، دیزه سیامک، اطراف رودخانه شهرچای، دره قاسملو، اطراف زنجان، در اراضی زراعی اغلب نقاط استان. - **کردستان:** سنندج. - **همدان:** همدان. - **کرمانشاه:** در جنگلهای پراکنده اطراف کرند، سرپل ذهاب. - **ایلام:** کوه‌رنو: - اراک: اطراف خمین. - **لرستان:** دورود، خرم‌آباد، جنگلهای بلوط اطراف خرم‌آباد، خرم‌آباد بطرف اندیمشک. - **خوزستان:** اراضی کشاورزی شمال استان. - **یزد:** اراضی کشاورزی دامنه‌های شیرکوه و کوه برفخانه. - **تهران:** اراضی زراعی کرج، دماوند، فیروزکوه.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گیاه تا حدودی مشابه *Saponaria officinalis* L. می‌باشد (۱۱).

ـ اگرچه در طب سنتی امروزه هیچگاه این گیاه به‌عنوان گیاه دارویی مصرف نمی‌شود، اما در گذشته که سبزیجات کافی در دسترس همگان قرار نداشت گاهی برگهای جوان آن را بصورت سبزی صحرایی در آش استفاده می‌کردند و آن هم به مقدار بسیار بسیار محدود و ناچیز (مؤلف).

یادداشت:

در میان گیاهان **تیره میخک** / *Caryophyllaceae*، **جنس عقربک** / *Paronychia* Miller در ایران ۶ گونه گیاه علفی چندساله گسترده روی زمین و گاهی صخره‌روی دارد که در طب سنتی ایران رد پایی از آنها می‌توان یافت، اما در منابع و رفرانس‌های جدید کاربری خاصی در مورد آنها تعریف نشده است، از فراوانترین گونه‌های این جنس در ایران می‌توان به

عقربک *Paronychia kurdica* Boiss.

عقربک پشته‌ای *Paronychia caespitosa* Stapf

Paronychia splendens Steven

عقربک زیبا، عقربک تماشایی

اشاره داشت.

Paronychia caespitosa Stapf

Paronychia caespitosa Stapf

تیره دم‌اسب درختی، دم‌اسب درختیان/*Casuarinaceae*

*** *Casuarina equisetifolia* L.**

E. horsetail tree, horsetail beefwood, beefwood

دم اسب درختی

درختی بسیار مرتفع و باریک به ارتفاع تا ۱۵ـ۲۱ متر و بیشتر، با برگهای شاخه‌ای سازویی ناقص (نازک) که توسط باد حرکت می‌کند، با شاخه‌های سربزیر، مولد چوب سخت، بخوبی روی شن‌ها و کنار دریا می‌روید. شاخه‌ها سبز مایل به خاکستری، سیم مانند، با میان‌گره‌هایی به طول ۶ـ۸ میلیمتر، با حدود ۷ دندانه نوک‌کوتاه‌دار یا نوک‌تیز کوتاه در هر چرخه، شبیه شاخه‌های دم اسب. سنبله‌های نر به طول حدود ۱۸ میلیمتر با چرخه‌های برگی هم‌پوش. مخروط‌ها با پایک بسیار کوتاه، کروی، به‌قطر حدود ۱۲ـ۱۳ میلیمتر، کفه‌های برگ‌مانند تخم‌مرغی پهن نوک کند، در سطح خارجی کرکدار.

پراکندگی جهانی: شمال استرالیا و جزایر اطراف.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در فضای باز در **خوزستان:** شوشتر کنار کارون. ـ **بلوچستان:** چابهار. ـ **تهران:** در گلخانه‌ها.
مصارف و کاربردها: برگهای آن در موارد قولنج، سردرد، اسهال، اسهال خونی و برای درمان جوش‌های صورت استفاده می‌شود، مخلوط با پودر **جوز هندی**/ *Myristica fragrans* برای تسکین دندان درد بکار می‌رود (5).
ـ پوست آن اثر قابض دارد و می‌توان از آن برای درمان اسهال‌های ساده و اسهال خونی استفاده کرد، پوست گیاه به‌عنوان مقوی مصرف می‌شود (۱۱).

Casuarina equisetifolia **L.**

تیره گوشوارک، تیره شمشاد/*Celasteraceae*

***Evonymus europaea* L.**
Syn.: *Evonymus vulgaris* Miller
E. Europaean spindle tree, prickwood, spindle tree

شمشاد اروپایی، گوشوارک اروپایی

درختچه‌ای بسیار پرشاخه، به ارتفاع ۲-۶ متر، بندرت درختی کوچک. شاخه‌ها سبز رنگ، چهارگوشه. دمبرگها به طول ۵-۱۰ میلیمتر، کانال‌دار. برگها به طول تا ۱۰، به عرض ۵/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا بیضوی، نوک‌تیز یا نوک‌دار، کنگره‌ای - دندانه اره‌ای. گل‌آذین گرزن با دمگل‌آذینی به طول ۱-۳ سانتیمتر، ۳-۸ گلی. گلها اغلب ۴ اندامی، گلبرگها به طول ۳-۵ میلیمتر، سبز مایل به سفید، سه گوشه - تخم‌مرغی یا طویل شده - تخم‌مرغی. کیسه‌های بساک زرد، آریل تمام دانه را می‌پوشاند. میوه کپسول به‌قطر ۱۰-۱۵میلیمتر، با گوشه کند.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی شمالی، غرب سیبری، آناتولی، قفقاز، تالش، ترکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران وجود دارد.

مصارف و کاربردها: کلیه قسمت‌های گیاه اثر مسهلی و قی‌آور دارد. اثر میوه آن بیشتر از پوست و برگ گیاه است. در استعمال خارج جوشانده ساقه‌های جوان و برگ آن اثر بهبوددهنده زخمهای چرکین روباز، اسکوربوتیک، غانقرایایی دارد. جوشانده پوست یا برگ و یا میوه گیاه در طب عوام جهت درمان جرب بکار می‌رود (۱۱).

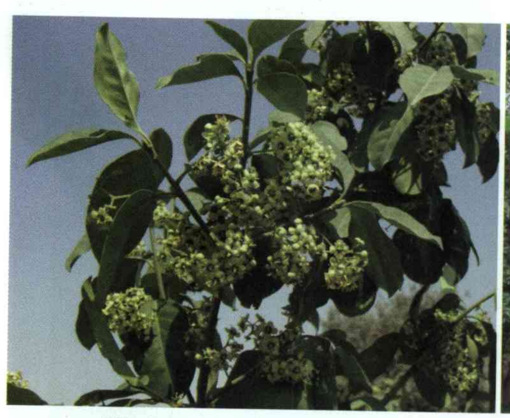

***Evonymus europaea* L.**

ـ با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود این گونه در ایران و اینکه بمنظور استفاده‌های زینتی فقط بصورت نادر در ایران کاشته شده جنبه‌های دارویی آن کاملا فراموش شده و در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد.
یادآور می‌شود که جنس *Evonymus* L. با نام فارسی گوشوارک در ایران سه گونه درختچه‌ای بنامهای گوشوارک *Evonymus latifolia* (L.) Mill.
گوشوارک مخملی *Evonymus velutina* (C.A. Mey.) Fisch. & C. A. Mey.
گوشوارک زگیلی *Evonymus verrucosa* Scop.
دارد که در جنگلهای خزری و ارسباران پراکنده‌اند و جنبه‌های دارویی آنها کاملاً ناشناخته است بعلاوه از گونه **شمشاد ژاپنی** / *Evonymus japonica* به‌عنوان گیاه پرچینی در فضای سبز استفاده می‌شود (مؤلف).

Evonymus latifolia (L.) Mill.

Evonymus europaea L.

تیره اسفناج، تیره چغندر/*Chenopodiaceae*

***Anabasis aphylla* L.**

Syn.: *Anabasis aphylla* subsp. *australis* Iljin and subsp. *rubra* Iljin

الدروک، آسمانی بی‌کرک

درختچه‌ای به‌رنگ سبز مایل به خاکستری، بفرم توده‌ای، به ارتفاع ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها برخاسته از ساقه‌های زیرزمینی چوبی، از قاعده منشعب، ایستاده، اغلب موازی و نزدیک بهم، نسبتاً نازک، به‌قطر ۱/۵ـ۲ میلیمتر، گوشه‌دار یا استوانه‌ای، متعدد، میانگره‌ها ۲۰ـ۲۸ تایی، پایینی‌ها به فاصله ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، بالایی‌ها نزدیکتر. برگها تقلیل یافته، به فلسهای به دشواری قابل رؤیت فشرده تبدیل شده. گل‌آذین پرشاخه؛ گلها منفرد، متعدد، در گل‌آذین سنبله مانند نسبتاً انبوه منشعب. قطعات گلپوش تخم‌مرغی پهن، کامل، به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر؛ در میوه تمام قطعات بالدار، ۳ تای بزرگتر تقریباً کروی، به ابعاد حدود ۳/۵ـ۶/۵ میلیمتر، ایستاده گسترده، زرد، قهوه‌ای تا صورتی، بقیه کم و بیش ایستاده با بالهای خیلی کوچکتر، میوه انبانی تخت‌شده، کروی گوشتی، مایل به قرمز، با رأس دارای کلاله‌های کوتاه.
پراکندگی جهانی: جنوب شرقی روسیه، شمال، شمال غرب و شمال شرق ایران؛ مرکز آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان، دشت آلمه. ـ **آذربایجان:** شرق دریاچه ارومیه، اطراف

رودخانه آجی چای. ـ **خراسان:** غـرب شـیروان، دره اترک نزدیک شیروان.

مصارف و کاربردها: در صنعت از ترکیبات موجود در گیاه بیشتر بمنظور دفع انگلهای گیاهی استفاده می‌شود و در بعضی نقاط روستایی نیز از آن برای تیزابی کردن کشمش و دیگر محصولات زراعـی بمنظـور افـزودن قابلیت نگهداری آنها استفاده می‌کنند.

در واقع بعلت سمی بودن این گیـاه بـرای دام و عـدم تغذیه آن توسط دام‌ها، انسـان‌هـا نیـز رغبتـی بـرای استفاده‌های دارویی از آنها نشـان نمـی‌دهنـد و بـرای آشـنایی دقیـق بـا مصـارف و کاربردهـای مجموعـه گونه‌های مربوط به جنس *Anabasis* که تعداد آنها در ایران به دوازده گونه می‌رسد نیـاز بـه کـار تحقیقـاتی بیشتری است (مؤلف).

***Anabasis aphylla* L.**

***Atriplex hortensis* L.**

E. garden orach, orach, mountain spinach, orache, orage

سلمکی باغی، اسفناج کوهی

گیاه یکساله، به ارتفاع ۶۰ـ۱۵۰ سـانتیمتر، بـا سـاقه ایستاده، اغلب منشعب. برگها بجز پایینی‌هـا متنـاوب. دمبرگ‌دار، سه گوشه، در قاعده پیکانی پهن، کامل یـا خیلی بندرت دندانه‌ای ظریف، اغلب با رأس باریـک شده، با دو سطح سبز. گلها سنبله‌ای واقع در گل‌آذیـن پانیکول بی‌برگ. پرچمها ۵ تایی؛ گلهای ماده دوجور، تعدادی برگک‌دار با گلپوش ۵ قسمتی، بقیه (دیگـران) بدون گلپوش، دربرگرفته شده توسط دو برگک پایک کوتاه‌دار یا بدون پایـک، اینهـا دایـره‌ای یـا دایـره‌ای تخم‌مرغی، جدا؛ دانه‌های گلهای ماده گلپوش‌دار افقی، محدب، سیاه، درخشان، به‌قطر ۱ـ۲ میلیمتر؛ دانه‌هـای گلهای ماده بدون گلپوش عمودی، تخـت، قهـوه‌ای ـ مایل به سبززیتونی، کدر، به‌قطر ۳ـ۴ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق روسیه، ترکیـه، قفقاز، ایران، مرکز آسیا، چین، به صورت کاشـتـه شـده

در بسیاری از نقاط.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: زاهدان، وجود اینگونه بطور خودروی در ایران مشکوک است و بیشتر شبیه به *Atriplex Aucheri* می‌باشد، با این تفاوت که برگهای آن در هر دو سطح بی‌کرک می‌باشد.

به‌عنوان سبزی و به جای اسفناج کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مثل دیگر برگهای سالادی خورده می‌شود. گیاه در موارد کمبود ویتامین A مصرف می‌شود. گیاه در ترکیباتی که برای تسکین التهاب و تورم بکار می‌رود کاربرد دارد. دانه‌های آن به‌عنوان قی‌آور مصرف می‌شود (5).

- برگها و شاخه‌های جوان در سالادها مصرف می‌شود. برگهای آن مانند اسفناج پخته می‌شود و در سوپ‌ها استفاده می‌شود، و ساقه‌های آن تفت داده می‌شود، ساکنان شمال امریکا و بومیان امریکا برگهای کمی شور آن را برای مزه دادن به غذا بکار می‌برند و از دانه‌های آن آرد تهیه می‌کنند. بومیان آمریکا ضماد ریشه‌ها، ساقه‌ها و گلهای دیگر گونه‌های *Atriplex* را روی نیش حشرات بکار می‌برند و اروپایی‌ها آن را برای درمان زخم گلو، زردی و یرقان استفاده می‌کنند (2).

- برگهای آن طعم ناپسند ولی اثر درمانی مدر و نرم‌کننده دارد. از برگ آن برای درمان اخلاط خونی، بیماریهای کبدی و مثانه و دفع زردی، اسهال خونی، تنگی نفس و دفع آسکاریس استفاده می‌شود. در استعمال خارج از مخلوط برگ آن با عسل ضماد نرم‌کننده‌ای تهیه می‌شود که جهت درمان تورم و ناراحتیهای محل ضرب‌دیده استفاده می‌شود. برای درمان نقرس نیز بکار می‌رود. دانه‌اش اثر مسهلی و قی‌آور دارد (۱۱).

Atriplex hortensis L.

Beta vulgaris **L.**

E. beet, common beet, garden beet, mangold root

چغندر

یکساله یا دوساله، بندرت چندساله؛ ریشه‌ها حجیم، شلغمی شکل یا دوکی شکل، با رنگهای متفاوت از سفید تا صورتی - بنفش، خیلی بندرت بسیار باریک‌تر از ساقه؛ ساقه اغلب ایستاده، کم و بیش منشعب یا ساده، معمولاً بدون شاخه‌های طویل شده خیزان یا بالارونده؛ برگهای قاعده‌ای با دمبرگ طویل، اغلب تخم‌مرغی، نوک کند، اغلب منقاردار، با قاعده قلبی، خیلی بندرت گرد؛ برگهای ساقه‌ای با دمبرگ کوتاه، تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، مواج؛ گل‌آذین برگ‌دار؛ گلها در دسته‌های (گوی مانند) شامل ۱ تا ۸ گل؛ برگه‌های برگی کوتاهتر از آن هستند که از گلهای دسته‌ای (گوی مانند) بگذرند؛ گلپوش سبز کم‌رنگ، با قطعات مستطیلی، کامل، با لبه

Beta vulgaris L.

شفاف، نوک کند، نـاودار؛ قطعـات گلپـوش میـوه‌دار برگشته و فشرده به میوه؛ کلاله ۲ تـایی یـا بنـدرت ۳ تـایی، مسـتطیلی ـ تخـم‌مرغـی یـا تخـم‌مرغـی ـ سرنیزه‌ای؛ دانه‌ها قهوه‌ای مایل به سیاه، درخشـان، بـه ظرافت مشبک ـ چغندر کاشته شده، دو نژاد دارد:

۱ـ نژاد اول

Beta vulgaris subsp. esculenta (Salisb.) Gorke

Syn.: *Beta esculenta* Salisb., *Beta sativa* Bernh., *Beta Rapa* Dumort.

این زیرگونه معمولاً بـرای ریشـه‌هـای غـده‌ای آن کاشته می‌شود و یک واریته بنام **چغندر قنـد** دارد که نام علمی آن

Beta vulgaris subsp. esculenta (Salisb.) Gorke var. altissima Rossig

Syn.: *Beta vulgaris* saccharifera Alef.

می‌باشد.

۲ـ نژاد دوم چغندر برگی است که نام علمی

Beta vulgaris subsp. cicla (L.) Moq.

Syn.: *Beta vulgaris* cicla L., *Beta hortensis* Mill.

که عموما بصورت برگ مصرف می‌شود.

نـــژاد اول *Beta vulgaris* subsp. *esculenta* واریته‌های مختلفـی دارد کـه براسـاس رنـگ ریشـه تعریف شده‌اند، ریشـه سـفید .var. *alba* DC، ریشـه صورتی یا مایل به قرمز .var. *rosea* (L.) Moq، ریشه زرد.var. *lutea* DC، ریشه قرمـز تیـره var. *rubra* (L.) Moq.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط جهان و ایران.

مصارف و کاربردها: واریتـه‌هـای مختلـف چغنـدر به‌عنوان غذای انسان، علوفه برای دام و منبع تهیه شکر

کاشته می‌شود. ریشه چغندر خلط‌آور است و به مقدار زیاد مسهل و ملین است. برگهای آن حاوی هورمون زنانه است. از آنها در درمان سوختگی‌ها و خون‌مردگی و کبودشدگی استفاده می‌کنند. دانه‌های آن خنک کننده و معرق است (5).

از جوشانده پوست **چغندر ریشه سفید**/ *Beta vulgaris* var. *alba* برای درمان زخمها استفاده می‌کنند و دم‌کرده آن مدر است.

***Beta vulgaris* subsp. *esculenta* L.**

***Beta vulgaris* L. subsp. *maritima* (L.) Archangeli**
Syn.: *Beta maritima* L., *Beta vulgaris* subsp. *lomatogonoides* Aellen

چغندر وحشی

گیاه علفی چندساله، بندرت یکساله، بدون کرک یا با کرکهای پراکنده، از قاعده منشعب. ریشه نه یا گاهی ضخیم شده. ساقه‌ها خیزان یا راست، نسبتاً ضخیم، شیاردار، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر. برگها اغلب به طول تا ۱۲، به عرض ۶ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، سبز تیره تا مایل به قرمز؛ برگهای قاعده‌ای اغلب طوقه‌ای، تخم‌مرغی، گوه‌ای تاحدودی قلبی، نوک کند؛ برگهای ساقه‌ای لوزوی- مستطیلی تا سرنیزه‌ای- خطی. گلها دسته‌ای، (-۳)۱-۲ تایی، در سنبله‌های طویل و نازک کم و بیش بریده‌بریده (با گلهای پراکنده و جدا) تا انتها برگ‌دار یابدون برگ. برگه‌ها بلندتر یا کوتاهتر از دسته‌های گل، خطی- سرنیزه‌ای، لوبهای گلپوش حدود ۲ میلیمتر، با انتهایی کمی خمیده یا راست، بندرت با قاعده‌ای غضروفی، با انتهایی سه‌گوشه، کمی ناودار یا بدون ناو.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط جهان کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندر ترکمن، گنبدکاووس. - **خوزستان**: هفت تپه، اهواز، سوسنگرد، حمیدیه، رامهرمز، شوش، اندیمشک و دزفول. - **بوشهر**: برازجان، بندر عامری، طاهری بطرف کنگان. - **هرمزگان**: میناب، جزیره قشم، حاجی‌آباد بطرف

طارم. ـ **خراسان:** مشهد بطرف چناران. ـ **سمنان:** جنوب‌نیزه‌وا.

مصارف و کاربردها: از گذشته دور از چغندر برای درمان تب‌ها و یبوست و به‌عنوان ملین استفاده می‌شده است. از آن برای بستن زخمها بهره گرفته و اعتقاد داشتند که محرک قوه باء است. از قرون وسطی به این طرف از آن برای درمان انواع بیماریها بخصوص بیماریهای مرتبط با هضم غذا و مسائل خونی بهره می‌گیرند. مصرف آن به همراه سیر سبب دفع بوی بد سیر می‌شود (internet).

***Beta vulgaris* L. subsp. *maritima* (L.) Archangeli**

***Camphorosma monspeliacum* L.**

Syn.: *Camphorosma perennis* Pall., *Camphorosma ruthenica* M.B., *Camphorosma Lessingii* Litw., *Camphorosma monspeliaca* subsp. *Lessingii* (Litw.) Aellen

E. camphor_fume

کافوری

بوته‌ای کوتاه، پشته‌ای، اغلب بوجودآورنده پشته‌ای انبوه، با بیخ ساقه چوبی ضخیم؛ شاخه‌های عقیم کوتاه، به انبوهی پوشیده با برگهای دسته‌ای یا برگهای شبه طوقه‌ای؛ شاخه‌های گل‌دهنده بالارونده، به ارتفاع ۸ـ۴۰ سانتیمتر، بدون شاخه، با برگهای پراکنده یا کم و بیش دسته‌ای انبوه نزدیک بهم، بهنگام جوانی با کرکهای انبوه درهم تنیده، بدون کرک شونده. برگها به طول حدود ۳ـ۵ میلیمتر، خطی، با بافت خشن. برگه‌های برگ‌مانند حمایت کننده گلها، هم‌طول گلپوش. گلپوش به طول حدود ۲ میلیمتر، با کرک‌پوش انبوه متشکل از

کرکهای گسترده، در حالت میوه بدون تغییر. خامه‌های میوه‌ای آشکار، حدوداً به طول ۲/۵ میلیمتر، تا ۱/۵ میلیمتر می‌شکافد و به انبوهی پرزدار. میوه پنهان شده در برگهای بهم بسته (نزدیک بهم)، پریکارپ نازک: دانه به طول حدود ۱/۸ میلیمتر، فشرده، مایل به قهوه‌ای تیره.

Camphorosma monspeliacum **L.**

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، مراکش، تونس، لیبی، جنوب غرب تا مرکز آسیا تا مغولستان و چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **مازندران:** قم‌رود؛ **آذربایجان:** اردبیل؛ عین‌الزیبال در شمال تبریز در دره رودخانه تلخه‌رود؛ میانه؛ دریاچه ارومیه، جزیره اشک. ـ **همدان:** آق بلاغ ـ **لرستان:** دورود. ـ **چهارمحال بختیاری:** شهرکرد ـ **فارس:** اطراف پرسپولیس؛ بین کازرون و فراشبند ـ **خراسان:** بجنورد، بش قارداش ـ **تهران:** کوه دماوند بالای پلور؛ پای کوه دماوند بین رینه و پلور؛ دره یوش و بلده؛ الیکا ـ **سمنان:** بین فیروزکوه و گردنه بشم.

مصارف و کاربردها: اطبای قدیم آن را برای درمان آب آوردن انساج، آسم، سیاه سرفه، بیماریهای دستگاه تنفسی، اسهال و اسهال خونی مربوط به ضعف عمل روده، روماتیسم‌های مزمن، قطع حالت قاعدگی ناشی از ضعف عمومی، نزله مثانه و سوداء مفید می‌دانسته‌اند. در طب عوام، برای گیاه اثرات درمانی مدر، معرق، خلط‌آور، نیرودهنده، تسکین‌دهنده آسم و قاعده‌آور قائل‌اند. مصرف آن امروزه بمنظور درمان کمتر مشاهده می‌شود (۱۱).

***Camphorosma monspeliacum* L.**

- با توجه به پراکندگی محدود این گونه که اغلب در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و بعضاً شور و با خاکهای گچی - آهکی می‌روید و به سبب بوی تند کافور مانند آن در طب سنتی ایران کمتر شناخته شده است. بنابراین برای اطمینان از کاربردهای آن نیاز به تحقیق بیشتر می‌باشد (مؤلف).

***Chenopodium album* L.**

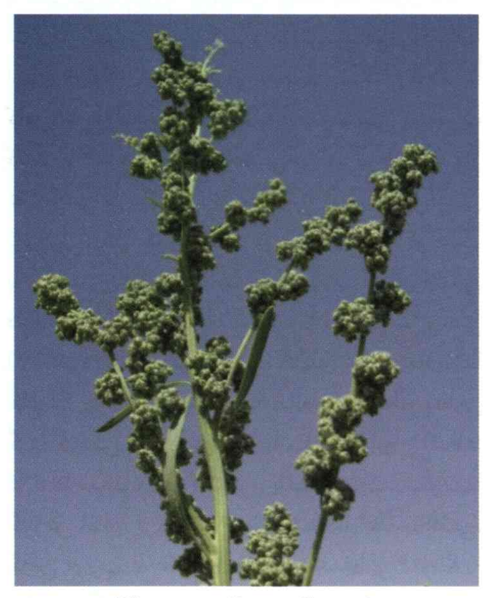
E. lamb's squarters goosefoot, fathen, wild spinach

سلمه‌تره، سلمک

گیاه علفی یکساله، کم و بیش آردآلود، مایل به سفید، خاکستری یا مایل به سبز، به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر. ساقه‌ها راست، منشعب، نسبتاً سخت، گاهی مایل به قرمز. برگها به طول ۱-۷، به عرض ۰/۳-۴ سانتیمتر، دمبرگ‌دار. برگهای پایینی و میانی ساقه لوزوی، تخم‌مرغی یا اغلب مستطیلی یا سرنیزه‌ای، بالایی‌ها مستطیلی - سرنیزه‌ای تا خطی، گوه‌ای، به‌ندرت تقریباً پیکانی، سینوسی - دندانه‌ای، بالاترین برگها و به‌ندرت همگی برگها تقریباً کامل با سطح تحتانی آردی. گلها دسته‌ای متراکم، نزدیک به‌هم، در گل‌آذینی با شاخه‌های طویل پانیکول‌مانند قرار گرفته، گل‌آذین در پایین برگ‌دار. کاسبرگ‌های گلبرگ‌نما ۵تایی، کلاه‌خودی، با لبه‌ای غشایی، آردی، مایل به سبز، دربرگیرندهٔ میوه. دانه‌ها به قطر حدود ۱/۵ میلیمتر، عدسی‌شکل با لبه‌های نوک‌کند، صاف یا با شیارهای کم‌عمق، مایل به سیاهی.

پراکندگی جهانی: گیاهی جهان وطنی است که در

Chenopodium album L.

Chenopodium album L.

نواحی شبه گرم و مرطوب و معتدله جهان تا نواحی خنک‌تر می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: سلمک به صورت علف هرز در اغلب نواحی در استانهای مختلف ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: برگها، گلها، غنچه‌های گل، دانه‌ها و روغن آن. سلمک ملین، تصفیه‌کننده خون، ضد کرم است و بصورت سبزی خوردن برطرف کننده سوءهاضمه است. دم‌کرده برگهای آن ملین و ضد کرم است و برای درمان زخمهای روده مفید است و برای درمان بواسیر، گلودرد و ناراحتیهای چشمی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. جوشانده آن ملین است، مقوی، مدر و محرک قوه باء است و برای درمان بیماریهای کبدی، ناراحتیهای کبدی و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود. پودر برگهای آن

در مصرف خارجی به‌عنوان ضدعفونی کننده اطراف اندامهای تناسلی کودکان بکار می‌رود. گلها و غنچه‌های آن ناراحتیهای معدی، ضعف در کودکان و چاق کردن آنها مورد استفاده قرار می‌گیرد. دانه‌های آن برای درمان ناراحتیهای کبدی و بزرگ شدن طحال و همچنین سقط جنین توصیه می‌شود. روغن آن کرم‌کش است (6).

- روغن آن ضدکرم، ملین و مدر است، در بعضی از کشورها ازجمله ایران برگهای جوان گیاه به‌عنوان سبزی و مانند اسفناج مصرف می‌شود (5).

- گیاه ملین، ضد کرم است و برای درمان ناراحتیهای کبدی و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود (1).

- بطور ملایم اثر مدر، ملین و آرام‌کننده دارد. در برخی نواحی از آن به‌عنوان تسکین و درمان بواسیر استفاده می‌کنند. در بعضی نقاط در اوایل بهار از آن به‌عنوان سبزی صحرایی استفاده می‌کنند (۱۱).

***Chenopodium ambrosioides* L.**

Syn.: *Chenopodium integrifolium* Voroc., *Chenopodium suffruticosum* Willd.

E. wormseed goosefoot, wormseed tea, Mexican tea, American wormseed

سلمک معطر

گیاه یکساله، قویاً معطر، بندرت چندساله کم‌زی، با کرکهای متنوع بخصوص روی ساقه و غده‌های زرد بدون‌پایک. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، کم و بیش ایستاده، با شاخه‌های طویل، بالارونده. برگها با دمبرگی به طول ۱ سانتیمتر؛ پهنک به طول ۵-۱۰ سانتیمتر، سرنیزه‌ای تا کم و بیش بیضوی، دندانه اره‌ای درشت نامنظم، گاهی‌سینوسی کم‌عمق تا تقریباً کامل، در قاعده باریک شده، نوک‌تیز یا نوک کند. برگه‌ها کامل، خطی - سرنیزه‌ای تا واژ تخم‌مرغی باریک، فوقانی‌ها خیلی کوچک. گل‌آذین پانیکولی، گلها کوچک در گویچه‌های انبوه کوچک با برگه‌های حائل و اغلب سنبله مانند. گلهای انتهایی دوجنسی، گلپوش عمیقاً ۵ لوبه، با قطعات سرپوشی (کلاه‌خودی)، پرچمها ۵ تایی، گلهای جانبی ماده، با گلپوش پیوسته، ۵ دندانه‌ای، دندانه‌ها در سطح پشتی گرد؛ گلپوش علفی، بی‌کرک یا با کرکهای پراکنده. کلاله‌ها معمولاً ۳-۴ تایی، بلند، نازک. میوه با گلپوش افتان. پریکارپ جدا. دانه‌ها اغلب افقی، گاهی مورب یا عمودی، قهوه‌ای، به‌قطر ۰/۶-۰/۸ میلیمتر، گاهی تخم‌مرغی تا دایره‌ای، با لبه کند؛

***Chenopodium ambrosioides* L.**

پوسته دانه تقریباً صاف، گاهی با حفره‌های کم‌عمق نامحسوس.

پراکندگی جهانی: احتمالاً با منشأ امریکای گرم و مرطوب، معرفی شده به زراعت به‌عنوان کرم‌کش و بومی‌شده در سراسر نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم

و مرطوب، در اروپا بخصوص نواحی مدیترانه‌ای؛ افریقا، در آسیا از جنوب عربستان و ایران تا هندوستان، ژاپن و فیلیپین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جلگه‌های ساحلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان؛ کرمان: بین جیرفت و کهنوج، اطراف پل بهادرآباد بطرف زه‌کلوت.

مصارف و کاربردها: گیاه سمی است، برگ، دانه و روغن‌های فرار حاصل از تقطیر سرشاخه‌های گلدار آن مصرف می‌شود و خواص درمانی دافع کرم دارد و در موارد انگلهای روده، کرمک، و تنیا مصرف می‌شود و در مواردی که بیمار مبتلا به ناراحتیهای قلبی، کلیوی، سل، التهاب مفاصل و بارداری است نباید آن را تجویز کرد (۱۰).

– روغن فرار آن ضد کرم است و برعلیه کرم‌های حلقوی و کرم‌های قلاب‌دار و آمیب‌های روده‌ای بکار می‌رود. بصورت تنقیه برای درمان زخمهای روده‌ای مصرف می‌شود. مقدار مصرف آن در حد بسیار کم است. در استعمال خارج ضد قارچ است و برای درمان عفونت قارچی انگشتان پا و اگزما بکار می‌رود. آسکاریدول (Ascaridole) بدست آمده از روغن آن به‌عنوان ضد کرم استفاده می‌شود.

مسمومیت: بصورت پرخونی، تشنج‌ها، غیرعادی شدن ضربان قلب و تنفس و سپس مرگ پیش می‌آید (5).

میوه، گیاه کامل یا دانه‌های آن مصرف می‌شود.

اصلی‌ترین کاربرد آن در صنعت تهیه روغن است که از آن برای درمان کرمها هم در انسان و هم در حیوانات استفاده می‌شود. دانه‌های گرده آن حساسیت‌زاست. در مکزیک آن را پخته و برای دفع کرم می‌خورند و در اروپا بدین منظور بصورت دم‌کرده مصرف می‌شود. در مکزیک چای تهیه شده از برگهای آن را برای تحریک و ازدیاد جریان شیر و تسکین دردهای بعد از زایمان بکار می‌برند (7).

– سلمک معطر اصولاً بدلیل توان آن برای دفع کرم‌ها، به‌ویژه کرمهای حلقوی و کرمهای قلاب‌دار شناخته می‌شود، آن را همچنین در امریکا به‌عنوان داروی هضم غذا و فرونشاندن دردهای قولنج و معده بکار می‌برند. برگ آن خاصیت ضد اسپاسم دارد. جوشانده برگ آن یا گیاه کامل آرام‌کننده انواعی از مشکلات معدی – روده‌ای است. قابلیت شل‌کنندگی ماهیچه‌ای آن سبب شده تا آن را برای درمان سرفه‌های اسپاسمی و آسم استفاده کنند. شیره بدست آمده از فشردن گیاه کامل در استعمال خارج برای درمان بواسیر بکار می‌رود و بنظر می‌رسد گیاه کامل خاصیت التیام زخمها را نیز دارد.

– گیاه باید زیر نظر متخصصان مصرف می‌شود، زیرا در میزان زیاد سمی است. در دوران حاملگی نباید از آن استفاده کرد و در بعضی کشورها منع قانونی مصرف آن وجود دارد (4).

Chenopodium botrys **L.**

E. Jerusalem_oak goosefoot, Jerusalem oak

درمنه ترکی، سلمک اورشلیمی

گیاه یکساله، معطر، به ارتفاع ۵–۵۰ سانتیمتر، ایستاده، معمولاً با شاخه‌های متعدد بالارونده، تنه اصلی گاهی کوتاهتر از شاخه‌ها، کرکی انبوه، اغلب کرکها پایک‌دار، غده‌دار، گاهی ساده بدون غده. برگها سبز تیره، گاهی سبز کلمی؛ پهنک به طول ۱–۷ سانتیمتر، بیضوی تا تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای تا تقریباً قلبی، با نوک کند، شانه‌ای بریده با ۲–۵ لوب پهن و چندین دندانه در هر طرف؛ برگهای پایینی گاهی مواج. گل‌آذین طویل، محور اصلی به عرض ۵ سانتیمتر، انتهایی، متشکل از گرزنهای دوسویه انبوه بی‌برگ، یا گرزنهای محوری کوچکتر. گلهای انتهایی منفرد، بزرگتر و زودتر شکوفا از گلهای جانبی. قطعات گلپوش ۵ تایی، به طول حدود ۱، به عرض ۰/۵ میلیمتر، بیضوی تا تخم‌مرغی،

Chenopodium botrys L.

نوک‌دار، تا قاعده جدا، اغلب در قاعده بهم نیامده، علفی با لبه‌های غشایی، گاهی ارغوانی، اغلب در میوه سفید، با شیار (ناو) ضعیف، با کرکهای غده‌ای پایک‌دار در پشت. پرچمها ۱ـ۵ تایی؛ کلاله ۲ تایی. پریکارپ جدا. دانه‌ها افقی، سیاه، به‌قطر ۰/۶ـ۰/۸ میلیمتر، دایره‌ای، با لبه گرد اغلب در بخشی سربریده؛ پوسته دانه اغلب صاف.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای تا جنوب غرب و مرکز آسیا و شمال غرب هندوستان، معرفی و بومی‌شده در مرکز اروپا، جنوب افریقا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، اراک، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: در برخی نواحی از سرشاخه

Chenopodium botrys L.

گلدار آن به‌عنوان خلط‌آور استفاده می‌کنند. برای این گیاه اثر ضدتشنج، نیرودهنده و تسکین‌دهنده آسم نیز ذکر شده است و روی دستگاه تنفسی تأثیر مثبت دارد (۱۱).

Chenopodium murale **L.**

Syn.: *Chenopodium ilicifolium* Griff.

E. nettle _ leaf goosefoot, Australian spinach, fathen

سلمک دیواررُوی، سلمک برگ گزنه‌ای

یکساله، ساقه با رگه‌های سبز تا مایل به زرد، بندرت با رنگ دویدگی قرمز، به ارتفاع ۳-۹۰ سانتیمتر، معمولاً ایستاده، اغلب از قاعده پرشاخه، شاخه‌ها کم و بیش گسترده، پایینی‌ها تقریباً متقابل. برگها اغلب سبز زیتونی، گاهی مایل به زرد یا با رنگ دویدگی قرمز، کم و بیش آردآلود؛ دمبرگ مساوی یا کوتاهتر از پهنک؛ پهنک نازک یا تا حدودی گوشتی، به طول ۱-۱۰ سانتیمتر، معمولاً نسبتاً پهن، سه گوشه - تخم‌مرغی پهن، دندانه‌ای درشت، دندانه‌ها کمی به درون خمیده و نوک‌تیز یا نوک کند، با رأس نوک‌تیز یا نوک کند، با قاعده باریک شده یا سربریده؛ برگهای

Chenopodium murale L.

فوقانی سرنیزه‌ای، کامل. گل‌آذین انتهایی و محوری، اغلب برگ‌دار، با شاخه‌های واگرا، شاخه‌ها از برگهای حائل کوتاهتر، گویچه‌های حاوی گلها کوچک، کم و بیش انبوه. گلها دوجنسی و گاهی ماده. قطعات گلپوش ۵ تایی، در زیر نیمه پیوسته، مشخصاً در بالا ناودار، سبز، گاهی بهنگام پیری قرمز، با کرکهای تاول‌دار. پرچمها ۵ تایی؛ کلاله‌ها ۲ تایی. میوه‌ها با قطعات گلپوش افتان. پریکارپ

به‌طور مشخص پرزدار، محکم پیوسته (چسبیده). دانه‌ها افقی، سیاه، به‌قطر ۱/۲_۱/۴ میلیمتر، دایره‌ای، با لبه شیاردار تیز؛ پوسته بذر به‌طور مشخص چاله‌دار، چاله‌ها طویل نیست.

پراکندگی جهانی: از مرکز و جنوب اروپا و شمال افریقا تا قفقاز، ایران، افغانستان، ترکمنستان، هندوستان، سیلان و شبه جزیره عربستان، معرفی شده به مرکز، شرق و جنوب افریقا، امریکا، استرالیا و جزایر اقیانوس آرام.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان، جزایر جنوبی خلیج فارس، بلوچستان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: برگ آن را می‌توان مانند اسفناج مصرف کرد. در طب عوام برای آن اثر دفع کرم قائل هستند (۱۱).

***Chenopodium rubrum* L.**

Syn.: *Blitum rubrum* (L.) Reichenb., *Blitum polymorphum* C. A. Mey.

سلمک قرمز

گیاه یکساله، ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰_۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، با رگه‌های سبز مایل به زرد، بطور متنوعی منشعب. دمبرگ کوتاهتر از پهنک؛ پهنک جوان با کرکهای تاول‌دار، بخصوص در سطح تحتانی، سرانجام بی‌کرک شونده، سبز زیتونی، گاهی قرمز، به طول ۳_۵ سانتیمتر، سه گوشه تخم‌مرغی تا ذوزنقه‌ای تا لوزوی تخم‌مرغی، در قاعده باریک شده، با رأس نوک‌تیز یا کند، معمولاً دندانه اره‌ای درشت نامنظم، دندانه‌های پایینی درشت‌تر، لوب مانند، اغلب تا حدودی کمی به جلو خمیده؛ فوقانی‌ها برگه مانند، سرنیزه‌ای، کامل و گل‌آذین متشکل از گویچه‌های انبوه واقع در سنبله‌های محوری، کوتاه، در شاخه‌های بزرگ بدون برگچه و انتهایی، بندرت پانیکولی. گلها بی‌کرک، دوشکلی؛ گلهای انتهایی دوجنسی، با قطعات گلپوش ۴_۵ تایی، پرچمها ۳_۵ تایی؛ گلهای جانبی اغلب ماده، با قطعات گلپوش ۳ تایی، پرچمها ۱_۳ تایی. قطعات گلپوش تا میانه یا پایین جدا، بندرت ناودار یا بدون ناو. کلاله ۲ تایی، کوتاه. میوه با گلپوش افتان. پریکارپ مایل به سبز، جدا. دانه‌ها در گلهای

***Chenopodium rubrum* L.**

جانبی عمودی، در گلهای انتهایی افقی، قهوه‌ای مایل به قرمز، به‌قطر ۰/۶-۰/۹ میلیمتر، تا حدودی تخم‌مرغی، نازک، با لبه کند؛ با پوسته حداقل در بخش مرکزی دارای خطوط مشبک، با فرورفتگی کوچک.

پراکندگی جهانی: پراکنده در اروپا بجز شمال و جنوب آن، مصر، ترکیه، از ایران تا افغانستان و غرب سیبری، معرفی شده در شمال و جنوب امریکا، جنوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خراسان: مشهد. - **بلوچستان:** زاهدان. - **تهران:** اغلب بصورت هرز در مزارع، مناطق تخریب یافته و زباله‌ای، نواحی اطراف جویبارها و نهرهای آب و استخرها می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ آن مانند برگ اسفناج به مصرف تغذیه می‌رسد (۱۱).

***Chenopodium vulvaria* L.**

سلمک بدبوی

گیاه یکساله، قد کوتاه، سبز - آردآلود، با بوی ماهی فاسد شده، بخصوص بهنگامی که آنها را می‌کنند؛ ساقه‌اصلی به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، ایستاده یا پراکنده روی زمین، بدون رنگ قرمز، معمولاً پرشاخه و واگرا؛ میان‌گره‌های پایینی کوتاه، شاخه‌های پایینی اغلب تقریباً متقابل، به طول تا ۷۰ سانتیمتر، بالارونده تا گسترده. پهنک‌برگ بخصوص در سطح تحتانی خاکستری آردآلود، در سطح فوقانی سبز، بندرت مایل به قرمز، بلندتر یا هم‌اندازه دمبرگ، به طول ۰/۵-۳ سانتیمتر، ذوزنقه‌ای پهن یا تخم‌مرغی، با لبه کامل، در برگهای بزرگ گاهی در پهن‌ترین نقطه با زاویه نوک‌تیز در هر لبه، با قاعده سربریده تا باریک

Chenopodium vulvaria L.

شده کوتاه، با رأس نوک‌کند یا نوک‌تیز. گل‌آذین کوچک، انتهایی و محوری، متشکل از گرزنهای کوتاه و تنک، گویچه‌ها کوچک. گلها نر و ماده یا اغلب جانبی‌ها ماده. قطعات گلپوش ۵ تایی، با پشت گرد. پرچمها ۵ تایی یا ندارد. کلاله‌ها ۲ تایی،کوتاه. میوه‌ها با گلپوش افتان. پریکارپ تا حدودی چسبیده. دانه‌ها افقی، سیاه مایل به قهوه‌ای، به‌قطر ۰/۹_۱/۲ میلیمتر، با محیط دایره‌ای، با لبه کند، گرد؛ پوسته دانه اغلب صاف بجز خطوط شعاعی ضعیف.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، مرکز و شرق اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، معرفی شده به جنوب افریقا، شمال امریکا و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، اصفهان، لرستان، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: در گذشته از آن به‌عنوان ضد تشنج، ضد کرم و قاعده‌آور استفاده می‌شده است (۱۱).

***Haloxylon* Bunge**

تاغ

گیاهانی علفی خشبی، درختچه‌ای یا درختانی کوتاه تا متوسط‌القامه، گوشتی یا بندرت گوشتی، معمولاً بجز توده کرکهای روی گره‌ها بدون کرک. ساقه‌ها بوضوح بندبند. برگها متقابل، مقدماتی یا به خوبی رشد کرده، خطی، سه گوشه‌ای کوتاه یا مستطیلی. گلها کوچک، نر و ماده یا نر، معمولاً در محور

Haloxylon Ammodendron **(C. A. Mey.) Bunge**

Haloxylon persicum **Bunge & Boiss. et Buhse**

Haloxylon Ammodendron
(C. A. Mey.) Bge.

Haloxylon persicum
Bunge & Boiss. et Buhse

Haloxylon salicornicum (Moq.) Bunge

Haloxylon salicornicum (Moq.) Bunge

برگهای برگه مانند مجاور (حائل)، بوجود آورنده سنبله‌های تنک یا متراکم یا پانیکول‌های باز. قطعات گلپوش ۵ تایی، غشایی؛ در حالت میوه تمام قطعات رشد کرده بالهای گسترده‌ای را از میانه قطعات بوجود می‌آورند. پرچمها معمولاً ۵ تایی؛ میله‌های پرچمها معمولاً در قاعده پیوسته روی طبق زیرتخمدانی، متناوب با پرچمهای عقیم پرزی تخم‌مرغی. تخمدان با ۲ـ۳ خامه معمولا کوتاه ضخیم. دانه افقی؛ آلبومن وجود ندارد؛ جنین حلقوی.

ـ این جنس در ایران سه یا چهار گونه دارد که بصورت درختچه‌ای یا درختی کوتاه در مناطق مرکزی ایران و در استانهای خراسان، سمنان، اصفهان، یزد، کرمان، بلوچستان، هرمزگان و خوزستان می‌رویند، و در سایر استانها و مناطق بیابانی اغلب کاشته شده‌اند.

مصارف و کاربردها: ترات/ *Haloxylon salicornicum* (Moq.) Bunge یا *Hammada salicornica* (Moq.) Iljin گیاه سمی است (5).

در مورد کاربردهای دارویی گونه‌های دیگر اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

Salsola kali **L.**

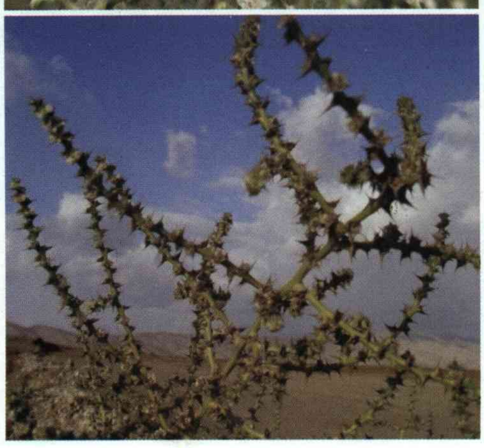
E. Russian cactus, Russian thistle, Russian tumbleweed, saltwort

شور خاردار

گیاه علفی یکساله، گوشتی، کرکی مویی تا زبر یا بدون کرک، به ارتفاع ۲۰ـ۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها خیزان یا ایستاده، با شاخه‌های واگرا، بخصوص در قاعده، با گوشه‌های کند. برگها به طول ۰/۶ـ۳، به عرض (ـ۰/۱) ۰/۲ـ۰/۳ سانتیمتر، پایینی‌ها متقابل، بالایی‌ها متناوب، گوشتی، تقریباً استوانه‌ای، خطی ـ درفشی، به‌ندرت نخی شکل، گاهی در قاعده ساقه آغوش، نوک‌دار خاردار. برگه‌ها و برگک‌ها گاهی بلندتر از گلپوش، مستطیلی ـ تخم‌مرغی تا سه گوشه، نوک خاردار، ناودار. گلها نر و ماده، ۱ـ۳ تایی محوری، در سنبله‌های تنک و برگ‌دار قطعات گلپوش ۳ـ۴ میلیمتر، جدا، غشایی، مستطیلی، نوک کند یا تقریباً نوک‌تیز، گلپوش در حالت میوه با بال‌های به عرض ۰/۴ـ۱ سانتیمتر. بال‌ها واژ تخم‌مرغی تا کلیوی، رگه‌دار، گاهی کوچک‌شده. پرچمها (۴ـ) ۵تایی، کلاله ۲ـ۳ تایی، طویل، نخی شکل، دانه‌ها افقی، فرفره‌ای ـ تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: شرق اروپا، شمال افریقا تا آسیای

Salsola kali **L.**

مرکزی، معرفی شده در امریکا، جنوب افریقا و استرالیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نواحی دشتی تا جاده خوش ییلاق. ـ **مازندران**: فرح‌آباد ساری، جاده‌هراز، نوشهر، چالوس، رامسر، دره چالوس. ـ **گیلان**: دره سفیدرود. ـ **آذربایجان**: دشت مغان، صوفیان، ساحل دریاچه ارومیه، خوی، سلماس، گردنه قوشچی، میانه، زنجان. ـ **کردستان**: اطراف سنندج. ـ **همدان**: نواحی شمالی همدان تا آوج و اطراف آن. ـ **کرمانشاه**: نواحی اطراف آن. ـ **ایلام**: ایلام. ـ **لرستان**: ملایر، بروجرد، خرم‌آباد. ـ **اصفهان**: اطراف اصفهان و زاینده‌رود. ـ **یزد**: یزد به مهریز، یزد به اردکان. ـ **فارس**: نیریز، اردکان، ابرقو. ـ **کرمان**: اسفندقه. ـ **سیستان و بلوچستان**: خاش، زاهدان. ـ **خراسان**: چناران، شیروان، قوچان. ـ **تهران**: تهران، دماوند، فیروزکوه، اطراف قم، ساوه، گرمسار، ورامین، قزوین، کرج، مردآباد، اراک.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر است، اما بدلیل سمی بودن به‌عنوان داروی گیاهی مصرف نمی‌شود. گیاه تازه به‌عنوان علوفه استفاده می‌شود (5).

ـ شاخه‌های غنی از مواد معدنی آن جوشانیده می‌شود و با کره یا سرکه به مصرف تغذیه می‌رسد. مصرف آن سابقه‌ای طولانی در مسیحیت (انجیل) دارد، زیراکه سرشاخه‌های آن را سوزانیده و از کربنات پتاسیم موجود در آن برای ساخت صابون و شیشه استفاده می‌کردند. گیاه قابلیت مدر دارد (2).

Salsola kali L.

***Salsola kali* L.**

******Spinacia oleracea*** **L.**

Syn.: *Spinacia oleracea* L. subsp. *orientalis* Girenko, *Spinacia spinosa* Moench

E. prickly _ seeded spinch, spinach, garden spinach, spinage

اسفناج

گیاه دوپایه یا گاهی کم و بیش یک‌پایه، معمولاً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، ساده یا منشعب، زرد تا سبز کم‌رنگ. برگها سبز تا مایل به زرد، قاعده‌ای‌ها و پایین ساقه‌ای‌ها دمبرگ بلندار، پهنک به طول تا ۱۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا سه گوشه ـ پیکانی، کامل یا با یک جفت لوب جانبی؛ برگهای فوقانی دمبرگ‌دار تا بدون دمبرگ، پهنک سه گوشه ـ پیکانی، تخم‌مرغی، سرنیزه‌ای، کامل. گلها یک جنسی؛ در گیاهان یک‌پایه بعضی کم و بیش نر و ماده. گلهای نر ۴ (ـ۵) اندامی، لبه قطعات گلپوش تقریباً کامل؛ بساکها به طول حدود ۱ میلیمتر. گلهای ماده اغلب در گروه‌های حدود ۱۰ تایی در محور برگها بجز در برگهای پایینی؛ برگک‌های گلهای متفاوت ناپیوسته؛ هر گل آزاد (جدا) از میوه باقی‌مانده و بطور جداگانه می‌ریزد. میوه‌ها به طول ۲ـ۳ میلیمتر، دایره‌ای ـ واژ تخم‌مرغی، گاهی تخت شده، تقریباً صاف، بدون شاخ یا با شاخهایی به طول تا ۶ میلیمتر، نسبتاً نازک.

پراکندگی جهانی: به‌عنوان سبزی بطور وسیع در نواحی معتدله و تقریباً گرم و مرطوب اروپا، آسیا و شمال امریکا کاشته می‌شود. گاهی بصورت بومی شده و فرار از کشت یافت می‌شود، بحالت

Spinacia oleracea L.

خودروی دیده نشده، اما احتمالاً اهلی شده در جنوب غرب آسیا می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب مناطق استانهای خوزستان، اصفهان، تهران‌و ...

مصارف و کاربردها: خاصیت پایین آورنده قند خون دارد. بدلیل داشتن آهن و اسید فولیک برای درمان کم‌خونی مناسب است. اسفناج غذایی مناسب است (گیاهی مغذی است)، توصیه می‌شود که از خوردن اسفناج مسن خودداری شود، زیراکه فاقد قدرت آزاد کردن نیتریت (Nitrites) است که ممکن است سبب مسمومیت شود. گرم کردن مجدد غذای اسفناج‌دار تشکیل سم نمک نیتریت را تسریع می‌کند (5).

ـ ضد کم‌خونی، آنتی‌اکسیدان، ضد تب، ضد ویروس، ضد نفخ، ملین، ادرارآور، کاهش‌دهنده قند خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل و ضد کرم (۱۲).

Spinacia oleracea L.

Spinacia oleracea L.

- اسفناج از نظر غذایی بر سایر سبزیجات ترجیح دارد، زیرا تعداد درصد مواد ازته و هیدروکربنه آن زیاد است. برای مبتلایان به کم‌خونی و کسانی که بعلت حادثه خون زیادی از آنها دفع شده اثر مفید دارد. با مصرف اسفناج دفع مواد از روده بزرگ تسهیل می‌شود. اسفناج اثر نیرودهنده روی ترشحات معده، روده و لوزالمعده دارد و ترشح صفرا را زیاد می‌کند و سبب تقویت حرکت دودی روده می‌شود و برای کمبود ویتامین‌های A، B، C و D مفید است. مصرف آن برای دوره نقاهت، رفع کم‌خونی و کم‌خونی دختران جوان، بیماریهای حاد، بیماریهای مقاوم پوست، اسکوربوت و تقویت اعصاب توصیه می‌شود. مصرف اسفناج پخته در طب عوام برای درمان سرفه‌های خشک، آسم، گرفتگی صدا، یبوست، قولنج‌های کبدی، روماتیسم، نقرس و کمی ترشحات شیر توصیه می‌شود (۱۱).

یادداشت‌هایی بر گیاهان تیره *Chenopodiaceae*

تیره اسفناج یکی از تیره‌های بزرگ گیاهی ایران با قریب به ۴۱ جنس و ۱۷۰ گونه است که اغلب آنها کم و بیش خشکی‌پسند بوده در نواحی بیابانی ایران و روی تپه‌های شنی و باتلاقهای شور و بندرت در دشتها و دامنه‌های کوهستانی می‌رویند. از گذشته دور مردم در ایران بمنظور تهیه صابون از بعضی از گونه‌های آن بهره گرفته در کارهای صنعتی و احیانا بیشتر بمنزله تهیه سوخت از آنها استفاده می‌کرده‌اند، تعدادی از آنها دارای برگهای کاملا رشد کرده و بعضا غده‌ای هستند که به آنها اشاره شد. باید اذعان کرد که اگرچه وسعت و پراکندگی جغرافیایی جنس‌ها و گونه‌های موجود در این تیره گاهی به سراسر ایران می‌رسد مثل باتلاقی شور / *Halocnemum strobilaceum* که در سراسر ایران در نواحی شور با آب تحت‌الارض بالا گسترش دارد یا جنس‌هایی همچون شور / *Salsola* L.، سیاه‌شور / *Suaeda* Forssk.، تاغ / *Haloxylon* Bunge، اشنان / *Seidlitzia* Bunge، پتاسی / *Kalidium* Moq.، قلیا / *Salicornia* L.، آسمانی یا شپشو / *Anabasis* L.، سنبله نمکی، مارونگ / *Halostachys* C.A. Mey. که از وسعت و پراکندگی قابل توجهی برخوردارند ولیکن در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها اطلاعاتی در دست نمی‌باشد و بیشتر آنها در فصول مناسب به مصرف تغذیه دام و تعدادی از آنها نیز به مصرف سوخت مردم روستایی می‌رسند.

تیره گارم زنگی/*Combretaceae*

*** *Terminalia Arjuna* W. & A.**

E. Myrobalan, white marudha, Arjuna

آرجون

درختی بزرگ، به ارتفاع تا ۶ـ۱۵(ـ۲۵) متر، با پوستی صاف، سبز کم‌رنگ تا خاکستری مایل به سفید. برگها معمولاً تقریباً متقابل، مستطیلی ـ بیضوی یا گاهی تقریباً دایره‌ای، به طول ۷ـ۸(ـ۲۵)، به عرض ۴ـ۶ سانتیمتر، نوک کند، بندرت تقریباً نوک تیز با قاعده‌ای گرد یا قلبی، با سطح فوقانی بدون کرک تا تقریباً بدون کرک، در سطح تحتانی کرکدار، با لبه‌ای کامل تا حدودی کنگره‌ای یا در نیمه فوقانی یا در تمام لبه دندانه اره‌ای؛ دمبرگ به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر، در انتها با ۲(ـ۱) غده کروی. گل‌آذین محوری یا انتهایی، پانیکول ـ سنبله‌ای، به طول ۳ـ۶، به عرض ۱ سانتیمتر. برگه‌ها کوچک، ریزان، خطی ـ سرنیزه‌ای. گلها زرد مایل به سفید، بدون دمگل. گل بنه استکانی پهن، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، با دندانه‌های سه گوشه‌ای، به طول حدود ۱۵ میلیمتر، بدون کرک. پرچمها خیلی بلند، بیرون زده. تخمدان بدون کرک؛ طبق ریش‌دار. میوه تخم‌مرغی ـ مستطیلی، به طول ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، قهوه‌ای با ۵ بال برجسته، بالها با ۵ رگه ایستاده شیاری.

Terminalia Arjuna W. & A.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان به‌ویژه شمال غرب هیمالیا بطرف جنوب تا سیلان. کاشته شده در ایران، مصر و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در خوزستان (دانشگاه اهواز و باغهای شرکت نفت).

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست درخت. برگهای آرجون در مصرف خارجی به‌عنوان روکش برای زخمها بکار می‌رود. شیره برگهای تازه آن برای تسکین گوش درد استفاده می‌شود. پوست آن قابض، ضد اسهال خونی، مقوی قلب، داروی قابض، ضد تب، خنک کننده داخلی و برای قلب مفید است. به‌عنوان مقوی قلب برای درمان امراض قلبی و بیماری یرقان بکار می‌رود. زخمها را خوب و امراض ادراری را شفا می‌دهد. پودر پوست آن زیادی فشار خون را تسکین می‌دهد، اثرات کلی مقوی و ادرارآور دارد و در موارد التهاب کبد بکار می‌رود. در مصرف داخلی به همراه شیر برای درمان شکستگی استخوان و کوفتگی همراه با خون‌مردگی بکار می‌رود. جوشانده آن به‌عنوان شوینده در زخمها و سرطان بکار می‌رود. خاکستر پوست آن در موارد گزیدگی عقرب تجویز می‌شود. میوه آن مقوی و برطرف کننده انسداد است (6).

Terminalia Arjuna **W. & A.**

- چکانیدن شیره برگ گیاه در گوش سبب درمان گوش درد می‌شود. خمیر بدست آمده از پوست آن برای درمان عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. جوشانده پوست آن مدر و گندزداست و برای درمان ناراحتیهای قلبی، درد شکم، اسهال خونی، مالاریا و کنترل فشار خون تجویز می‌گردد (9).
- مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: مقوی قلب، پایین آورنده فشار خون، پایین آورنده کلسترول خون، در طب سنتی هندوستان از آرجون همیشه بمنظور تقویت قلب استفاده می‌کنند. تاریخ طولانی برای درمان ضعف قلب و خیز عمومی (حالتی که مایع در محل زاویه‌ها (گوشه‌ها) و پاها جمع می‌شود، زیرا که قلب قدرت کافی پمپ کردن خون را ندارد) دارد. در طب سنتی هندوستان شیره

استخراج شده از برگ آرجون برای درمان گوش درد بکار می‌رود و عقیده دارند که سبب افزایش میل جنسی می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال و اسهال خونی داده می‌شود. پودر پوست آرجون برای درمان آسم بکار می‌رود. همچنین برای درمان مجاری صفراوی و عقرب‌گزیدگی استفاده می‌شود. آرجون برای درمان آنژین و ضعف گردش خون کرونر و یکنواخت کردن نسبت و ریتم ضربان قلب مفید است. با کم کردن کلسترول خون و کاهش فشار خون و حمایت از کار کردن عادی قلب سبب اصلاح گردش خون و کاهش خطر پیدایش مسائل جدی در قلب می‌شود (4).

- پوست گیاه قابض، محرک قوای جنسی، مقوی قلبی، ضد اسهال خونی، قابض ادراری و خلط‌آور است. از آن برای درمان اسهال خونی، دیابت، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، کم‌خونی، بیماریهای قلبی، خستگی مفرط، برونشیت، غدد سرطانی، آسم، سروزی کبد، خونریزیهای داخلی و خارجی، التهابات (تورم‌ها) و زیادی فشار خون استفاده می‌کنند (8).

*** *Terminalia Catappa* L.**

E. tropical almond, Malabar almond, Indian almond, bastard almond, country almond, Myrobalan, pacific almond

لوز هندی، بیدام، گارم زنگی

درختی بلند به ارتفاع تا ۲۴ متر، با شاخه‌های گسترده افقی، پوست خاکستری مایل به قهوه‌ای، صاف. برگها واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۵–۳۰ سانتیمتر، نوک کند یا به یکباره نوک‌دار، با دمبرگ کوتاه. قبل از خزان به‌رنگ قرمز تیره. گلها سفید مایل به خاکستری، در سنبله‌های باریک، به طول تا ۱۵ سانتیمتر. میوه تخم‌مرغی پهن، به طول ۵ سانتیمتر یا بیشتر، تخت شده، با دو گوشه بالدار، مایل به سبز یا قرمز. دانه مستطیلی – بیضوی، اغلب در نواحی گرمسیری خوراکی.

***Terminalia Catappa* L.**

Terminalia Catappa L.

پراکندگی جهانی: ماداگاسکار، مالزی و شرق هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای بوشهر، هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: خمیر برگ آن برای درمان ورم‌های روماتیسمی، جرب، جذام و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. از جوشانده پوست آن به‌عنوان مدر، مقوی قلب و قابض استفاده می‌شود و برای درمان اسهال خونی و فشار خون تجویز می‌گردد (9).

ـ با توجه به ارزش‌های زینتی این گونه و کاشت آن فقط در استانهای جنوب ایران، میوه آن بندرت توسط مردم محلی به مصرف تغذیه می‌رسد (مؤلف).

ـ گونه‌ای دیگر از این جنس به نام هلیله/ *Terminalia Chebula* Retz بمنظور استفاده‌های دارویی به ایران وارد می‌شود و بنامهای **هلیله زرد یا هلیله سیاه** شناخته می‌شود که بستگی به زمان چیدن و خشک کردن میوه دارد.

Terminalia Catappa L.

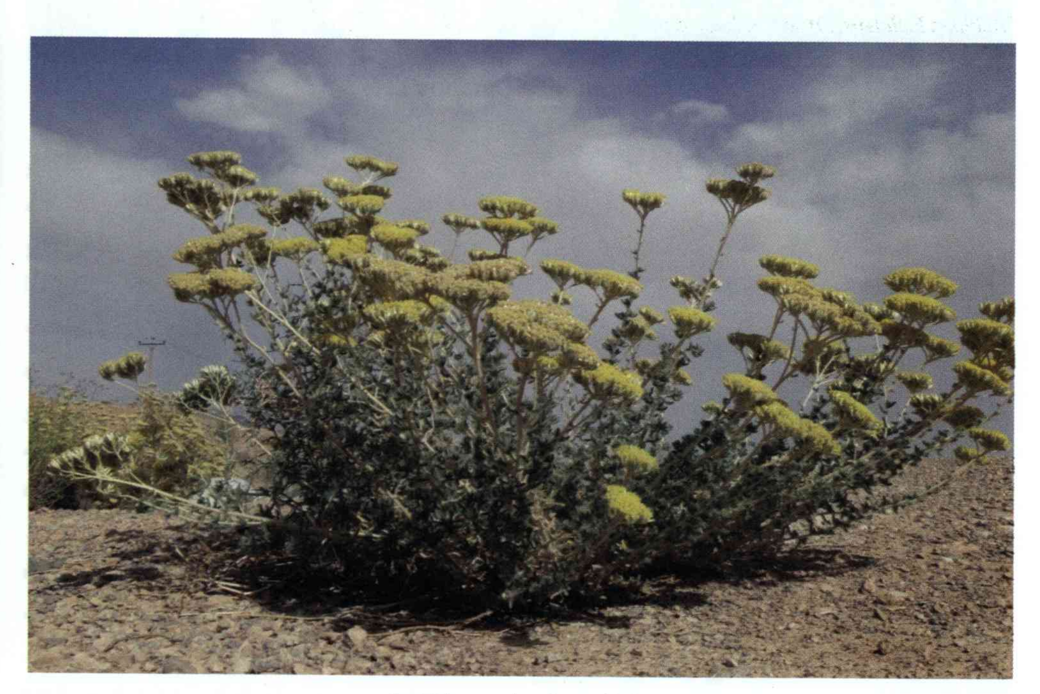
تیره کاسنی، تیره آفتاب‌گردان، تیره مرکبیان/*Compositae*

***Achillea eriophora* DC.**

بومادران جنوبی، سرزردو، بومادران شیرازی

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۵–۵۵ سانتیمتر، چندتایی، ایستاده، نازک یا ضخیم، ساده یا کم و بیش با شاخه‌های فراوان، استوانه‌ای، با شیارهای ظریف، با کرکهای پشمالوی گسترده انبوه، سرانجام بدون کرک شونده، در قاعده به ضخامت ۲–۳ میلیمتر، برگ‌دار، در محور برگها با برگهای گروهی و شاخه‌های کوتاه عقیم. برگها با کرکهای پشمالوی انبوه، شانه‌ای منقسم، خطی؛ برگهای قاعده‌ای در زمان گلدهی ریزان؛ برگهای میانی ساقه اغلب خمیده، با قطعات اغلب کرکدار، کم و بیش دایره‌ای، به طول و عرض ۰/۸–۱ میلیمتر، عمیقاً سه قسمتی، دندانه – خاردار، هم‌پوش؛ برگهای فوقانی کوچک، برگه‌ای شکل، تنک. شمای عمومی گل‌آذین دیهیمی انبوه. کپه‌ها در گیاه بالغ ۱۰–۲۰ تایی، اغلب بیشتر، گاهی تا ۱۰۰ تا، بدون دمگل‌آذین یا با دمگل آذینی به طول تا ۲ میلیمتر. گریبان مستطیلی تا مستطیلی – استوانه‌ای، به طول ۴–۶ و ضخامت ۲–۳ میلیمتر، بدون گوشه، با کرکهای نمدی – پشمالو. برگه‌های گریبان غشایی سفید، نسبتاً نوک کند تا نوک گرد، سه گوشه – تخم‌مرغی تا مستطیلی و مستطیلی – خطی، با رگه میانی سبز. گلهای زبانه‌ای ۱–۲ تایی، سه لوبه. گلهای لوله‌ای ۴–۹ تایی. کاهک‌ها غشایی سفید، نخی شکل یا خطی تا خطی – سرنیزه‌ای. با کرکهای انبوه.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. نمونه تیپ از اطراف شیراز.

***Achillea eriophora* DC.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: یزد: باغ شادی. ـ **فارس:** پارک بمو؛ فیروزآباد، کوه سفیدار؛ اطراف زرقان و پرسپولیس؛ اطراف لار؛ جهرم به لار؛ میان‌جنگل؛ اصطهبانات؛ دشت ارژن. ـ**کرمان:** انار به شهر بابک، نزدیک سرچشمه؛ منطقه حفاظت شده خبر و روچون. ـ **خوزستان:** شرق بهبهان. ـ **هرمزگان:** لار به بستک؛ حاجی‌آباد به سیرجان؛ سندرک به عراقین. ـ **بلوچستان:** شمال خاش، ترشاب؛ بین ایرانشهر و بم؛ خاش بطرف ایرانشهر، کوه بزمان، کوههای تفتان، جنوب زاهدان. ـ **خراسان:** کوههای باقران بیرجند.

***Achillea eriophora* DC.**

مصارف و کاربردها: ظاهراً مردم جنوب ایران با توجه به تشابه اسمی این گونه با نام فارسی **بومادران**/ *Achillea* L. برای آن خواص دارویی مشابه با خواص **بومادران هزار برگ**/ *Achillea millefolium* L. قائل هستند (مؤلف).

جنس **بومادران**/ *Achillea* L. در ایران ۱۸ گونه دارد که ۲ یا ۳ گونه آن بصورت دارویی مصرف می‌شوند اما بقیه آنها در ردیف گیاهان معطر هستند که در اینجا به آنها اشاره می‌شود.

Achillea aleppica DC. subsp. *aleppica*

بومادران کرمانشاهی، بومادران حلبی

**Achillea Aucheri* Boiss. subsp. *Aucheri*

بومادران دماوندی

**Achillea Aucheri* Boiss. subsp. *glabra* Hub. –Mor.

بومادران دماوندی بی‌کرک

Achillea Bieberesteini Afan

بومادران زرد، بومادران مزرعه‌روی

**Achillea callichroa* Boiss.

بومادران خوشرنگ، بومادران باغی

Achillea conferta DC.

بومادران سرسان، بومادران انبوه

Achillea cuneatiloba Boiss. & Buhse

بومادران تبریزی

Achillea filipendulina Lam.

بومادران زاگرسی، بومادران خزری

**Achillea kellalensis* Boiss. & Hausskn.

بومادران بختیاری، بومادران کلاری

Achillea nobilis L. subsp. *Neilreichii* (Kerner) Formanek

بومادران تماشایی، بومادران شریف

Achillea oligocephala DC.

بومادران کم‌گل، بومادران پنبه‌ای

**Achillea oxyodonta* Boiss.

بومادران دربندی، بومادران شمیرانی

**Achillea pachycephala* Rech. f.

بومادران قوچانی، بومادران خراسانی

Achillea setacea Waldst. & Kit.

بومادران موبین

**Achillea talagonica* Boiss. بومادران طالقانی

Achillea tenuifolia Lam. بومادران بیابانی

Achillea vermicularis Trin

بومادران کوهستانی، چوپان کبریتی

اگرچه در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً جامعی در ارتباط با ترکیبات متشکله اسانس گونه‌های مذکور

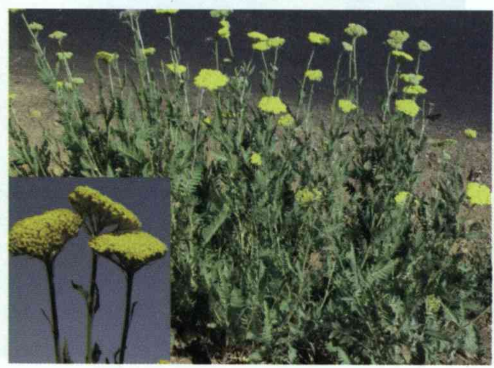
بدست آمده اما ارزش دارویی آنها فقط به اعتبار *Achillea millefolium* شناخته شده است، درحالی‌که هریک از آنها به تنهایی باید مورد آزمایش بالینی قرار گیرد تا اثرات درمانی آنها شناخته شود. یادآور می‌شوم که گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند (مؤلف).

Achillea aleppica **DC.**

Achillea Biebersteini **Afan**

Achillea filipendulina **Lam.**

Achillea nobilis **L.**

Achillea tenuifolia **Lam.**

Achillea vermicularis **Trin.**

Achillea millefolium **L.**

Syn.: *Achillea setacea* Waldst. & Kit.

E. common yarrow, milefoil, nose_bleed, arrowroot, bloodwort, commock, sneezewort, hundred_leaved grass, green yarrow.

بومادران هزار برگ، بومادران

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده ـ ایستاده، ضخیم، با رگه‌های کند، با غده‌های منقوط، با کرک‌پوش فشرده یا کوتاه انبوه، تا ارتفاع ۲۰ سانتیمتری تقریباً بدون کرک. برگها سبز، ۲ـ۳ بار شانه‌ای بخش، با کرکهای غده‌ای منقوط، با کرکهای کم تا کرکهای کوتاه انبوه؛ برگهای قاعده‌ای خطی تا سرنیزه‌ای، با دمبرگی به طول ۷ـ۳۵ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۴ سانتیمتر؛ قطعات اولیه متعدد، خطی تا خطی ـ سرنیزه‌ای؛ محور برگ به عرض ۰/۴ـ۱/۵ میلیمتر؛ قطعات انتهایی خطی باریک، با رأس غضروفی؛ برگهای میانی ساقه به طول ۲۰ـ۹۰، به عرض ۳ـ۲۰ میلیمتر، گاهی در بالا با برگهای کاملاً تنک یا عریان. شمای عمومی گل‌آذین دیهیم مرکب؛ کپه‌ها ۱۵ـ۱۵۰ تایی یا بیشتر؛ دمگل‌آذین به طول ۱ـ۸ میلیمتر. گریبان مستطیلی تا تخم‌مرغی. برگه‌های گریبان مستطیلی تا سرنیزه‌ای، نسبتاً نوک تیز یا نوک تیز یا نوک کند و بریده بریده، کمی ناودار، با لبه کم‌رنگ یا قهوه‌ای تیره. گلهای زبانه‌ای ۴ـ۶ تایی، سه لوبه کوتاه، کاملاً سفید تا ارغوانی. گلهای لوله‌ای ۱۰ـ۲۰ تایی، کوتاهتر از گلهای زبانه‌ای. کاهک‌ها غشایی سفید یا در بالا ارغوانی با رگه میانی سبز، سرنیزه‌ای یا نوک کند و شرابه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی عموما به حالت طبیعی یا علف هرز در اغلب مناطق استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان و تهران می روید.

مصارف و کاربردها: یکی از گیاهان با ارزش دارویی است که در ایران اغلب بصورت علف هرز در حاشیه مزارع و باغها می‌روید. برای آن مصارف متعددی بیان شده است. ازجمله بومادران برای بندآوردن

Achillea millefolium **L. subsp.** ***millefolium***

خونروی‌های بینی، اختلالات قاعدگی، بی‌خوابی، اختلالات بینایی، وجود خون در ادرار، اخلاط خونی و صرع بکار می‌رود، در رفع بیماریهایی نظیر قولنج‌های کبدی و کلیوی و بواسیر نیز مصرف می‌گردد. اثر مقوی و نیرودهنده، ضد تشنج، دفع بواسیر، قاعده‌آور، بند آوردن خون و التیام دهنده زخم و جراحات دارد. روی سلسله اعصاب و قلب نیز مؤثر است، بطوریکه در موارد مختلف مانند خستگی عمومی، ضعف قلب، ورم ماهیچه‌های دل و بیماریهای عصبی مانند ضعف اعصاب، هیستری، صرع، قولنج‌های تشنج‌آور نیز بکار می‌رود. بومادران بر اثر قابض بودن در دفع ترشحات زنانگی، بند آوردن خون، دفع اخلاط خونی، بواسیرهای خونی و اسهال‌های ساده نیز کاربرد دارد. ارزش درمانی بومادران بیشتر از نظر خاصیت بندآوردن خون و علاج بواسیر است. مصرف شیره تازه گیاه قابض بوده و موجبات رفع احتقان و تسکین ناراحتیهای اعضاء ملتهب و بواسیر، شقاق و ترک ناحیه مقعد و نوک پستان می‌گردد، چون مدر می‌باشد در ازدیاد حجم ادرار و دفع سنگ کلیه نیز مؤثر است و بادشکن و تب‌بر نیز می‌باشد. در استعمال خارج التیام‌دهنده زحم‌ها، اولسرها و شکاف پوست بدن، ناحیه مقعد و نوک پستان است (۱۱).

ـ داروی مقوی تلخ و قابض، ضد اسپاسم و مسکن دردهای رحمی ـ تخمدانی، منظم کننده قاعدگی، صفراآور، بندآوردن خون، مدر و دافع کرم است (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی بومادران عبارت است از: ضد درد، ضد باکتری، ضد تب، ضد ورم، ضد اسپاسم، ضد کرم، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ویروس، ضد نفخ، ضدعفونی کننده مجاری ادرار، معرق، ادرارآور، قابض، خلط‌آور، ضد خونروی، ملین، مسکن، محرک، پشه‌کش، حشره‌کش، پایین آورنده فشار خون، صفراآور و قاعده‌آور (۱۲).

ـ بومادران مقوی معطر ملایم، معرق، محرک، ضد اسپاسم، قاعده‌آور و قابض است. برای درمان سرماخوردگی، تنگی نفس و شروع تب بکار می‌رود. بومادران گندزدا، التیام‌بخش و داروی قابض است و برای درمان قولنج نفاخ، سوزش قلب، هیستری، صرع و روماتیسم استفاده می‌شود. از خونریزی جلوگیری می‌کند و مانع تخلیه مایع مخاطی می‌شود. جوشانده آب تازه آن برای درمان بریدگیها، کبودی و خون‌مردگی، بواسیر، واریس و زخمها بکار می‌رود. جوشانده گرم برگهای آن قاعده‌آور قوی است. برگها و کپه‌های گلدار آن محرک، مقوی و بادشکن می‌باشد (6).

ـ گیاه معطر و با خاصیت معرق و قاعده‌آور است و به‌عنوان مرهم و التیام‌بخش مصرف می‌شود (7).

Achillea Wilhelmsii **C. Koch**

Syn.: *Achillea kermanica* Gand, *Achillea santolina* auct. Mult. non L.

E. lavender cotton, santalin yarrow

بومادران

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰ـ۳۵ سانتیمتر، با کرکهای فشرده تا کم و بیش گسترده نمدی سفید، اغلب بی‌کرک شونده، ایستاده تا بالارونده یا برخاسته، در سراسر طول مخطط، در قاعده به ضخامت ۱ـ۲ میلیمتر. همگی برگها با کرکهای پشمالو تا بدون کرک شونده، خطی، شانه‌ای منقسم؛ قطعات برگها هم‌پوش یا نسبتاً تنک؛ برگهای ساقه‌ای بصورت انبوه، تقریباً همگی هم‌اندازه، بالایی‌ها به زیر گل‌آذین می‌رسد؛ برگهای میانی ساقه به طول ۱ـ۴ سانتیمتر و عرض ۱ـ۳ میلیمتر؛ قطعات برگها به طول ۱ میلیمتر، سه قسمتی، با لوبهای دایره‌ای یا باریک‌تر، کم و بیش گوه‌ای پهن، ۳ـ۵ دندانه‌ای. شمای عمومی گل‌آذین دیهیم، به عرض ۱/۵ـ۵/۵ و ارتفاع ۱ـ۳/۵ سانتیمتر. کپه‌ها ۵ـ۴۰ تایی؛ دمگل‌آذین به طول ۱ـ۴(ـ۷) میلیمتر. گریبان تخم‌مرغی پهن تا کروی، با کرکهای نمدی فشرده و انبوه. برگه‌های گریبان سرنیزه‌ای تا

مستطیلی، نوک‌کند تا نوک تیز، با لبه غشایی باریک. گلهای زبانه‌ای ۳ـ۵ تایی، زرد، سه لوبه. گلهای لوله‌ای به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر. کاهک‌ها غشایی، سرنیزه‌ای ـ خطی، مژدار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان، عراق، سوریه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی دارویی بصورت علف هرز در نواحی دامنه‌ای کوهستانی، کنار جاده‌ها، اطراف مزارع و باغها در استان گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت معمول به‌عنوان مقوی و بادشکن بکار می‌رود و برای درمان دل‌درد به کودکان داده می‌شود. بوی تند گیاه سبب دور کردن کک‌ها و دیگران حشرات موزی می‌شود (3).

ـ گیاه به‌عنوان خلط‌آور، ضد کرم و بادشکن مصرف می‌شود. از آن برای درمان سرفه و درمان دل درد در کودکان بهره می‌گیرند (5).

***Achillea Wilhelmsii* C.Koch**

*** *Ageratum conyzoides* L.**

Syn.: *Ageratum album* Willd. ex steud., *Ageratum coeruleum* Desf., *Ageratum mexicanum* Sims.

E. goatweed, white weed, blue flowered groundsel, blue top

ابری

گیاه یکساله علفی ایستاده، به ارتفاع ۳۰ـ۸۰ سانتیمتر. ساقه‌ها پوشیده از کرکهای سفید. برگها متقابل، کرکدار، با دمبرگ‌های بلند و کرکهای غده‌ای. گل‌آذین حاوی ۳۰ تا ۵۰ کپه با گلهای صورتی، سفید یا بنفش در گل‌آذین دیهیم. میوه کافشه (فندقه) با کاکل سیخک مانند که بسرعت توسط باد پراکنده می‌شود (internet: global invasive species Database)

پراکندگی جهانی: علف هرزی که در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان پراکنده است.

***Ageratum conyzoides* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت زینتی کاشته شده در تهران، کرج و ...

مصارف و کاربردها: ابری در مصرف داخلی به‌عنوان محرک و مقوی مصرف می‌شود. آب گیاه برای درمان پایین افتادگی قسمتی از احشاء مناسب است. جوشانده آن با روغن بصورت خارجی برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. جوشانده یا دم‌کرده آن در درمان اسهال و اسهال خونی و همچنین قولنج، روماتیسم و تب بکار می‌رود. ریشه آن تند تلخ، هضم کننده، اشتهاآور و داروی چشم و به‌عنوان داروی سوء هاضمه و بی‌اشتهایی بکار می‌رود. برگهای آن داروی قابض و ضد اسهال خونی است و بصورت معمول برای درمان بواسیر، تاول، زخمها و جراحات و مالاریا بکار می‌رود. همچنین برای شستشوی جذام و امراض پوستی استفاده می‌شود و به همراه نمک به‌عنوان مرهم مصرف می‌شود. گفته می‌شود که مانع غول‌آسایی می‌شود. شیره برگ آن ضد تشکیل سنگ است. غنچه‌های گل آن مانع رشد سرطان می‌شود (6).

***Ageratum conyzoides* L.**

Ambrosia artemisifolia **L.**
Syn.: *Ambrosia absynthifolia* Michx.
E. common ragweed, betterweed, blackweed

درمنه‌سا

گیاه علفی یکساله تابستانه، با ساقه ایستاده، پرشاخه، به ارتفاع تا ۱ متر، شیاردار، مایل به قرمز، کرکدار. برگها متقابل، مرکب، دندانه‌دار، به طول ۴ـ۱۰ سانتیمتر، روی سطح فوقانی سبز کرکدار، در سطح تحتانی کرکدار فشرده سفید. گلهای نر سبز، کوچک، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، با گلهای بدون برگه در گل‌آذین سنبله انتهایی در بالای شاخه‌های گیاه، اغلب واژگون. گلهای ماده در محور برگهای بالایی، بدون پایک، در دسته‌های کوچک یا منفرد. میوه کافشه (فندقه) چوبی، به طول ۳ـ۴ میلیمتر، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر، با ۴ـ۷ زایده خارمانند بشکل تاج.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدل شمال امریکا و کانادا، بحالت مهاجم در اروپا، بخشهایی از آسیا و استرالیا.

Ambrosia artemisifolia **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت مهاجم و علف هرز در استان گیلان (اطراف بندر انزلی) در کنار جاده‌ها، مناطق تخریب یافته و اراضی متروکه.

مصارف و کاربردها: بومیان امریکا برگهای له شده آن را برای درمان گزیدگی نیش حشرات و عفونتها بکار می‌برند. دم‌کرده برگهای آن برای شستشوی پوست سر و درمان امراض پوستی بکار می‌رود و بصورت ضماد برای درمان زخمهای عفونی و چشم کاربرد دارد. چای برگهای قابض آن برای درمان گرفتگی‌های عضلانی شکمی، یبوست، استفراغ، ذات‌الریه و تب‌ها مصرف می‌شود. چای ریشه آن مشکلات قاعدگی را برطرف می‌کند. دانه‌های آن قابلیت استخراج روغن دارد (2).

Anthemis Cotula **L.**
Syn.: *Anthemis foetida* Lam.
E. mayweed camomile

بابونه بهاری

گیاه یکساله. کرکدار یا بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۰ـ۶۰ سانتیمتر، اغلب منشعب. برگها به طول ۲ـ۶ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی، ۲ـ۳ بار شانه‌ای بخش؛ با بریدگیهای خطی ـ سرنیزه‌ای. دمگل آذین ضخیم نمی‌شود. گریبان به عرض ۷ـ۱۰ میلیمتر؛ برگه‌ها تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نوک کند یا تقریباً نوک تیز، با لبه غشایی. نهنج مخروطی ـ طویل، در پایین

عریان، کاهک‌ها به طول حدود ۳ میلیمتر، خطی ـ درفشی، از طبق بیرون نمی‌زند. گلهای زبانه‌ای عقیم. با زبانکی به طول ۵ـ۸ میلیمتر، مستطیلی؛ گلهای طبقی به طول ۲/۵ـ۳/۵ میلیمتر. فندقه‌ها فرفره‌ای، به طول ۱/۵ میلیمتر، با رگه‌های نامشخص، اغلب زگیل‌دار، تیره رنگ، با رأس گنبدی، بدون تاجک، در حالت رسیده ریزان.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه، لبنان، شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **مازندران**: بابلسر. ـ **گیلان**: اسالم به خلخال. ـ **ایلام**: آبدانان. ـ **بوشهر**: بوشهر به برازجان. ـ **هرمزگان**: کهورستان به بستک.

مصارف و کاربردها: گلها و برگهای آن مقوی، ضد تشنج، قاعده‌آور و قی‌آور هستند. از آنها برای درمان سردرد، دوره نقاهت حاصل از تب‌ها و در نبود یا توقف غیرعادی خون قاعدگی استفاده می‌شود. جوشانده غلیظ آن سبب عرق کردن و استفراغ می‌شود و برای درمان اسهال خونی نیز بکار می‌رود. از آن برای درمان خنازیر، قاعدگی دردناک و ورم معده استفاده می‌کنند. برای افزایش خواب در بیماری آسم و تنگی نفس از آن بهره می‌گیرند. ضماد آن برای درمان بواسیر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

Anthemis Cotula **L.**

گیاه به‌عنوان ضد اسپاسم و قاعده‌آور بکار می‌رود و در شمال امریکا از آن برای درمان بیماریهای ریوی و روماتیسم استفاده می‌کنند (3).

ـ اگرچه از نظر ظاهری شبیه به بابونه است، اما اثرات دارویی کمتری دارد. به‌عنوان ضد اسپاسم و تسریع‌کننده قاعدگی بکار می‌رود و برای رفع حالت‌های هیستریکی وابسته به رحم مصرف می‌شود. بندرت به‌عنوان گیاه دارویی در طب سنتی معاصر استفاده می‌شود (4).

جنس بابونه/ *Anthemis* L. در ایران قریب به ۳۹ گونه دارد که ۱۳ گونه از آنها انحصاری ایران می‌باشند، بجز ۵ گونه آنها که چندساله هستند، بقیه در ردیف گیاهان یکساله‌ای هستند که در اوایل بهار و تابستان نشو و نما کرده و از بین می‌روند. اغلب آنها معطر هستند، اما بدلیل شباهت بوی آنها با دیگر جنس‌های قبیله *Anthemideae* از تیره *Compositae* همچون *Tanacetum* L.، *Matricaria* L. و *Tripleurospermum* Schulz- Bip بابونه نامیده می‌شوند. درحالی‌که با بابونه واقعی که در اروپا از آن استفاده می‌کنند و گونه‌ای از جنس *Matricaria* L. می‌باشد تفاوت دارند.

به‌هرحال در اینجا برای آشنایی با نامهای علمی گونه‌های این جنس فهرستی از گونه‌های آن ارائه می‌گردد و یادآور می‌شویم که اگرچه در سالهای اخیر اغلب روی اسانس گونه‌های مختلف *Anthemis* کار شده است و اطلاعات قابل توجهی نیز در دست است. اما موارد کاربردی دارویی اغلب آنها ناشناخته می‌باشد.

بابونه رفیع، بابونه قد بلند *Anthemis altissima* L.

بابونه آذربایجانی *Anthemis atropatana* Iranshahr

بابونه خزری *Anthemis austriaca* Jacq.

بابونه جنوبی **Anthemis austro- iranica* Rech. f.

**Anthemis brachystephana* Bornm. & Gauba بابونه کرجی

بابونه منقارکی *Anthemis brevicuspis* Bornm.

بابونه بوشهری **Anthemis bushehrica* Iranshahr

Anthemis candidissima Willd. ex Spreng. بابونه سفید درخشان

بابونه پابلند *Anthemis coelopoda* Boiss.

بابونه بهاری *Anthemis Cotula* L.

بابونه نافی *Anthemis cretica* L. subsp. *umbilicata*

بابونه کپکی **Anthemis fungosa* Boiss. & Hausskn.

بابونه اصفهانی **Anthemis Gayana* Boiss.

بابونه گیلانی **Anthemis gilanica* Bornm. & Gauba

بابونه قصری *Anthemis Gillettii* Iranshahr

بابونه نازک **Anthemis gracilis* Iranshahr

Anthemis Haussknechtii Boiss. & Reut. بابونه زاگرسی، بابونه سوری

**Anthemis hemistephana* Boiss. بابونه تاجدار، بابونه حوض سلطانی

بابونه شفاف *Anthemis hyalina* DC.

***Anthemis Kotschyana* Boiss. var. discoidea بابونه آناتولی

بابونه برگ نازک *Anthemis leptophylla* Eig

بابونه لرستانی **Anthemis lorestanica* Iranshahr

بابونه مازندرانی *Anthemis mazandaranica* Iranshahr

Anthemis microcephala (Schrenk.) B. Fedtsch. بابونه کپه ریز

بابونه هرمزگانی **Anthemis Mirheydari* Iranshahr

بابونه مغانی **Anthemis moghanica* Iranshahr

Anthemis odontostephana Boiss. var. odontostephana بابونه تاج دندانی

Anthemis odontostephana Boiss. var. tubicina بابونه تاج دندانی لوله‌ای

بابونه شیرازی *Anthemis pseudocotula* Boiss.

بابونه ایرانی **Anthemis persica* Boiss.

بابونه کپه قرمز *Anthemis rhodocentra* Iranshahr

Anthemis scariosa DC.

بابونه غشایی، بابونه پرسپولیسی

Anthemis schizostephana Boiss. & Hausskn.

بابونه مزرعه‌روی

Anthemis susiana Nab. بابونه شوشی

***Anthemis talyschensis* A. Fedor. بابونه تالشی

***Anthemis tinctoria* L. بابونه زرد

Anthemis Triumfettii (L.) All. subsp. *khorassanica*

بابونه بیشه‌زار خراسانی

***Anthemis Triumfettii* (L.) All. subsp. *Triumfettii*

بابونه بیشه‌زاری

Anthemis Wettsteiniana Hand. –Mzt.

بابونه دجله‌ای

Anthemis Wiedemanniana Fisch. & C.A. Mey.

بابونه آناتولی

چنانکه ملاحظه می‌کنید کثرت گونه‌ها و شباهت آنها از نظر بوی و عطر کاربرد درست هریک از آنها را از نظر خواص دارویی با مشکلاتی مواجه می‌کند که نیازمند پژوهش منسجم و دقیق می‌باشد.

گونه‌های چندساله *Anthemis* در فهرست مذکور با دو ستاره ** و گونه‌های انحصاری ایران با یک ستاره * مشخص شده‌اند (مؤلف)

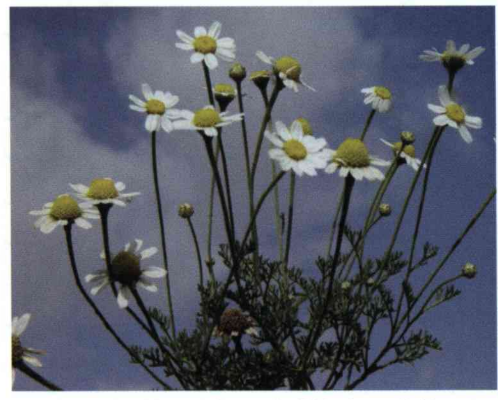
***Anthemis austro-iranica* Rech. f.**

***Anthemis altissima* (L.) var. altissima**

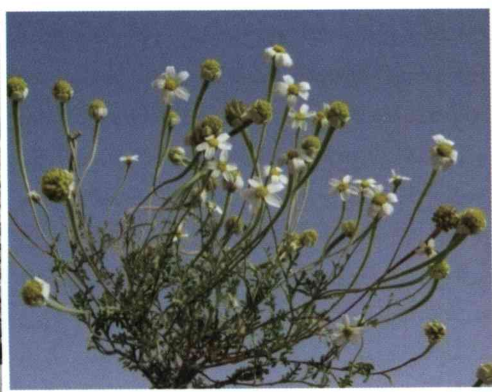
***Anthemis hyalina* DC.**

***Anthemis Haussknechtii* Boiss. & Reut.**

Anthemis mazandaranica Iranshahr

Anthemis odontostephana Boiss.

Anthemis Triumfettii (L.) All.

Anthemis persica Boiss.

***Anthemis tinctoria* L.**

E. golden chamomile, dyer's camomile, yellow camomile, golden marguerite, ox_eye camomile

بابونه زرد

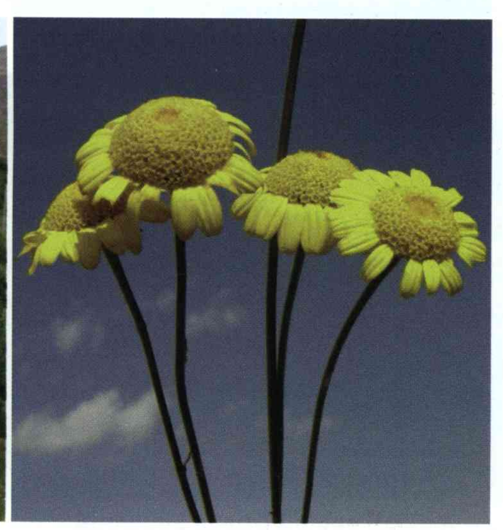
گیاه چندساله، با کرکهای کوتاه نمدی انبوه یا تنک، گاهی بی‌کرک شونده. ساقه به ارتفاع ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، کم و بیش ایستاده، گاهی گسترده روی زمین، منشعب. برگها به طول ۱ـ۵ سانتیمتر، بدون دمبرگ، واژ سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی، ۲ـ۳ بار شانه‌ای بخش، قطعات انتهایی برگها سه گوشه، نوک تیز، با رأس خارک‌دار، اغلب در هم برهم. کپه‌ها با گلهای زبانه‌ای و لوله‌ای (طبقی). گریبان به عرض ۱ـ۲ سانتیمتر، با کرکهای نمدی سفید انبوه یا تنک؛ برگه‌های خارجی سرنیزه‌ای، با رگه میانی سبز، نسبتاً نوک تیز، داخلیها مستطیلی – خطی، با رأس کند، کم و بیش با لبه قهوه‌ای تیره، مژه‌دار. نهنج کروی ـ کاهک‌ها مستطیلی، ناودار، نوک‌دار. گلهای زبانه‌ای تا ۲۰ تا، زبانک‌ها زرد، گاهی سفید؛ گلهای طبقی به طول ۳ـ۴ میلیمتر، در قاعده غیرمتورم. فندقه‌ها به طول ۱/۸ـ۲ میلیمتر، در دو سطح رگه‌دار، با تاجک بسیار کوتاه، تقریباً کامل.

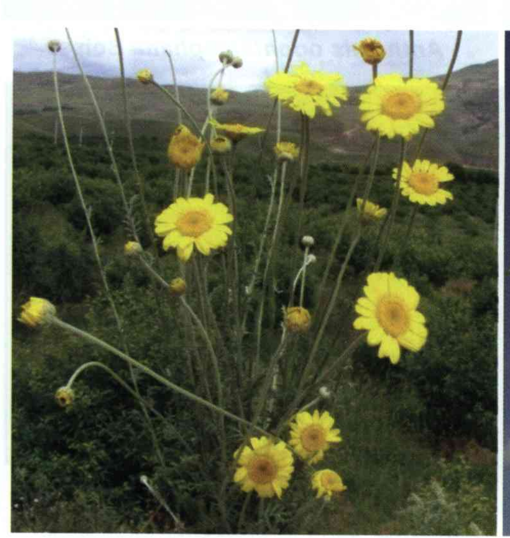
پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و بعضاً جنگلی و گاهی در کناره‌های مزارع در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: با تثبیت‌کننده‌های گوناگون گلهای آن مولد رنگ‌های زرد تا خاکی و زیتونی می‌باشد. در شمال امریکا روغن دانه آن برای درمان گوش درد و کری بکار می‌رود. گیاه حاوی ترکیبات ضد اسپاسمی و محرک قاعدگی شبیه به آنچه در گیاه *Anthemis Cotula* وجود دارد می‌باشد. بخشهای سبز گیاه بابونه زرد برای جلوگیری از اسپاسم و به‌عنوان محرک و تشدید کننده جریان قاعدگی بکار می‌رود (2).

– اشتهاآور و التیام‌دهنده زخمهاست. دانه آن اثر مسهلی دارد (۱۱).

***Anthemis tinctoria* L.**

***Arctium Lappa* L.**

Syn.: *Arctium majus* (Gaertn.) Bernh., *Lappa major* Gaertn., *Lappa vulgaris* Hill, *Arctium vulgare* (Hill.) Druce

E. great burdock, burdock

بابا آدم

گیاه علفی دوساله یا چندساله. ساقه اغلب به ارتفاع ۱–۲ متر، محکم و ضخیم، ایستاده یا خمیده، منشعب، با شاخه‌های فراوان، برگ‌دار، اغلب کرکی تارعنکبوتی یا نمدی. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۵۰ سانتیمتر؛ دمبرگ توخالی (لوله‌ای)، در برش عرضی گوشه‌دار. کپه‌ها تقریباً دیهیمی تنک. گریبان اغلب به‌قطر کم و بیش ۲/۵ سانتیمتر، بی‌کرک؛ برگه‌ها به عرض تا ۱ میلیمتر. گلها هم‌اندازه گریبان یا کوتاهتر از آن.

پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا و آسیا بجز نواحی شمالی و جنوبی، در سایر نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در باغهای استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان‌شرقی و غربی، همدان، اراک. چهارمحال بختیاری، کرمان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها و دانه این گیاه

مصرف می‌شود و خواص درمانی: تصفیه کننده خون، معرق، مدر، دافع اسیداوریک، صفراآور، ملین، ضد سیفلیس، ضد دیابت. میکروب‌کش، ضد سم و داروی موضعی و آنتی‌بیوتیک قوی می‌باشد و در مواردی مانند کفگیرک، آبسه‌های گلو و دندان، آکنه، تحریکات پوستی، اگزما، زخمهای کچلی، سرخک، نقرس، دردهای روماتیسمی، سیفلیس، سنگ مجاری ادرار و مارگزیدگی مصرف می‌شود (۱۰).

ـ خواص درمانی باباآدم؛ ریشه و برگهای این گیاه خواص درمانی بشرح زیر دارد: ضد میکروب، پایین آورنده قند خون، ضد سرطان، ضد تب، ضد روماتیسم، ضد نفخ، ضدعفونی کننده، مسهل، قابض، ضد سم، معرق، هضم کننده غذا، محرک معده، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول خون، محرک ایمنی بدن، کاهش دهنده چربی خون، مقوی رحم، اشتهاآور، صفراآور، قارچ‌کش (۱۲).

خواص درمانی مهم آن عبارت است از: پاک کننده و ضدعفونی کننده، مدر ملایم، آنتی‌بیوتیک، گندزدا (4).

ـ ریشه گیاه در سال اول مصرف می‌شود. اما در گذشته در اسپانیا و فرانسه از گیاه بمنظور تصفیه خون و معالجه لکه‌های پوستی و زخمهای کوچک بهره می‌گرفتند. از آن برای معالجه سوزاک و سیفلیس استفاده می‌کردند. چای تهیه شده از ریشه‌ها و دانه‌های آن برای درمان روماتیسم و تصفیه خون بکار می‌رود(7).

ـ ریشه باباآدم اثر تصفیه کننده خون، مدر و معرق دارد و برای درمان نقرس، روماتیسم، رفع عوارض سیفلیس و امراض جلدی توصیه شده است. به علت مدر و تصفیه کنندگی خون برای درمان خیز عمومی بدن، نقرس، سنگ کلیه، رفع جوش‌های صورت، دانه‌های غرور، بیماریهای پوستی، سرخک، روماتیسم، قولنج‌های کبدی و نزله‌های ششی مزمن بکار می‌رود.

***Arctium Lappa* L.**

ـ مصرف فراورده‌های باباآدم برای درمـان سـرخک، مخملک و آبله مفید است و بـرای معالجـه زخمهـای مزمن، زخمهای چرکی زانـو، سـوختگی‌هـا، التهـاب مخاط دهان و گلو، اسکوربوت، آب آوردن انساج نیز بکار می‌رود. له شده ریشه تازه باباآدم و یا جوشـانده آن روی پوست سبب درمان اگزمای خشک و کورک می‌شود و جوش‌هـای صـورت و دانـه‌هـای غـرور، زخمهـای واریسـی زانـو و تومورهـای خنـازیری را معالجه می‌نماید. مالیدن مایع حاصل از جوشانده ریشه باباآدم باعث تقویت پوست سر و جلوگیری از ریزش مو می‌شود. ضماد برگهای آن موجـب تسـکین درد و ورم مفاصـل و رفـع نـاراحتی و التهـاب در بواسـیر می‌شود. بکار بردن برگهای له شده بابـاآدم در مـوارد گزش مار، گزیدگی حشرات مانند زنبور و پشه باعث رفع خارش و تحریکات جلدی می‌شود. برگ باباآدم برای درمان مرض قند نیز مفید است (۱۱).

Arctium minus **(Hill) Bernh.**

Syn.: *Lappa minor* Hill

E. small burdock, lesser burdock, cuckoo bullon

بابا آدم صغیر

گیاه علفی دوساله یا چندساله، با ساقه‌هـای از قاعـده منشعب، برگ‌دار، کرکی تار عنکبـوتی یـا نمـدی، بـه ارتفاع تا ۱ متر. برگهای قاعده‌ای به طـول تـا ۳۰، بـه عرض ۲۵ سانتیمتر؛ دمبرگها توخالی. کپه‌ها به صورت تقریباً خوشه‌ای‌انبوه. گریبان به‌قطر ۱۴ـ۱۸ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به دشواری باز شونده، بی‌کرک یا کرکی تارعنکبوتی تنک؛ برگه‌ها گوشک‌دار، همگی در رأس قلاب مانند، سبز مایل به زرد، در میانی‌ها از ۱ میلیمتر خیلی باریکتر. گلها هم‌اندازه گریبان.

Arctium minus **(Hill) Bernh.**

پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا و آسیا بصورت پراکنده بجز نواحی جنوبی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، لرستان، تهران.

مصارف و کاربردها: این گونه شباهت زیادی به *Arctium Lappa* L. دارد و دارای خواص درمانی مشابه آن می‌باشد (4).

ـ ریشه‌های گیاه در سال اول و دانه‌های آن در سال دوم مصرف می‌شود. گیاه معرق، مدر، محلل و تصفیه‌کننده است و در استعمال خارج برای شستشوی سوختگی‌ها و حساسیت‌های پوستی و زخمهای کوچک بکار می‌رود (7).

ـ جنس بابا‌آدم/ *Arctium* L. در ایران چهارگونه دارد که به دو گونه شناخته شده دارویی آنها اشاره شد و گونه‌های دیگر آن با نامهای

Arctium Palladinii (Macrow) Grossh.

باباآدم خوئی

Arctium platylepis (Boiss. & Bal.) Sosn. ex Grossh.

باباآدم برگه پهن

در نقاط مختلف ایران می‌رویند و احتمال دارد که جنبه‌های دارویی مشابه گیاهان معرفی شده داشته باشند که این خود نیازمند تحقیق می‌باشد (مؤلف).

Arctium minus **(Hill) Bernh.**

Artemisia Absinthium **L.**

Syn.: *Absinthium officinale* Lam.

E. common wormwood, absinthium, maderwort, mingwort, mugwort

افسنطین

گیاه چندساله، معطر، با کرکهای خاکستری کوتاه و کرکهای دوشاخه‌ای، اغلب از قاعده یک ساقه‌ای؛ ساقه گل‌دهنده به ارتفاع ۵۰ ـ۱۲۰ سانتیمتر، در بالا منشعب و اغلب پرشاخه، استوانه‌ای، با شیارهای کم‌عمق. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ مشخص، ۱ـ۳ بار شانه‌ای بخش، به طول تا ۲۵ سانتیمتر، با دمبرگی هم‌اندازه یا بلندتر از پهنک؛ پهنک با بریدگیهای سرنیزه‌ای یا مستطیلی کامل یا دندانه‌دار، نوک تیز یا نوک کند، در بین قطعات اصلی ممتد؛ برگهای میانی ساقه بتدریج کوچک شده و با تقسیمات کمتر؛ برگهای لابه‌لای شاخه‌ها و گلها بدون دمبرگ اغلب با بریدگیهای سه تا چندپاره تا کامل و سرنیزه‌ای، با کرکهای خاکستری در هر دوسطح. گل‌آذین پانیکول باریک، با شاخه‌های بلند یا کوتاه، کمی گسترده یا به محور گل‌آذین چسبیده. کپه‌ها متعدد، کروی ـ توسری خورده، دم کپه‌دار یا بدون دم کپه، به محور گل‌آذین چسبیده. کپه‌ها متعدد، کروی ـ توسری خورده، دم کپه‌دار یا بدون دم کپه، ایستاده یا اغلب سربزیر. پرگل، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، اغلب تنک و با فاصله از یکدیگر، گاهی نزدیک بهم؛ برگه‌های گریبانی در سطح خارجی کرکدار، تقریباً هم‌اندازه، خارجیها خطی ـ سرنیزه‌ای تا سه گوشه، با بخش مرکزی سبز، با لبه

غشایی؛ داخلیها بلندتر و اغلب غشایی. نهنج به انبوهی کرکدار، بطوریکه در لابه‌لای گلها بخوبی دیده می‌شود. گلهای کناری ماده، نخی شکل؛ گلهای داخلی نرماده، لوله‌ای، با رأس ۵ دندانه‌ای، مایل به زرد. فندقه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان. (نمونه تیپ از اروپا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای مازندران، گرگان، گیلان، آذربایجان شرقی و اردبیل و کردستان.

مصارف و کاربردها: برگها و سرشاخه گلدار آن مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی مقوی، محرک اشتها، بهبوددهنده هضم، منظم‌کننده قاعدگی، کرم‌کش، مدر و تب‌بر دارد و برای معالجه ضعف دستگاه گوارش، التهاب معده، اسپاسم‌های معدی، اختلالات کبدی، نفخ، بی‌اشتهایی و ضعف ناشی از کم‌خونی، دوران نقاهت و ضعف اعصاب، به تأخیر افتادن قاعدگی، آسکاریس، کرمک و تب‌های نوبه بکار می‌رود. این گیاه در استعمال خارجی برای معالجه برخی انواع زخمها، اولسرها، التهابات جلدی و گزیدگی حشرات کاربرد دارد (۱۰).

Artemisia Absinthium L.

- افسنطین مقوی، مقوی معده، تب‌بر و ضد کرم است. برای درمان تورم کبد و بی‌نظمی قاعدگی مفید است. تنتور تهیه شده از گیاه مقوی، هضم کننده غذا، تب‌بر، ضد کرم و معالج ضربه مغزی

است. درمان‌کننده ضعف و نارسایی هضم و سستی و ناتوانی است. گلهای آن کرم‌کش و مقوی در تب‌های نوبه است. داروی افسنطین برای درمان تب مزمن، تورم‌ها و تورم کبد بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان مقوی و محرک کاربرد دارد (6).

– مصارف مهم آن عبارت است از: معطر تلخ، تحریک‌کننده ترشح صفرا، ضد تورم، کرم‌کش، تسکین‌دهنده درد معده، شادی‌آفرین و برطرف‌کننده گرفتگی ملایم (4).

– افسنطین مقوی تلخ عالی، گندزدا و مدر است. قاعدگی را سرعت می‌بخشد و باعث کم شدن حرارت بدن می‌شود. یکی از مهمترین مقوی‌های معده است و برای سوء هاضمه و دردهای شکم بکار می‌رود. مایع (لیکور) آن سیستم اعصاب مرکزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مصرف بیش از حد و مداوم آن سبب فساد برگشت‌ناپذیر اعصاب می‌شود که ممکن است بعلت وجود توجان (Thujone) در آن باشد. سبب ترشح کبد می‌شود و برای دفع اختلالات کبد و سنگ صفرا استفاده می‌شود (5).

جنس **درمنه**/ *Artemisia* L. در ایران قریب به ۳۵ گونه گیاه علفی چندساله و یکساله دارد که در سراسر ایران پراکنده‌اند، بطوریکه ایران را می‌توان یک درمنه‌زار واقعی نامید، بطوریکه از ارتفاعات بالای کوهستانی تا دشت‌های پست مناطق مرکزی و ساحلی کم‌ارتفاع جنوب و شمال ایران پراکنده‌اند. همگی آنها معطر بوده تعدادی از آنها در طب سنتی ایران شناخته شده‌اند و تعدادی نیز بطور مطلق جایگاهی در طب سنتی ایران ندارند، اما بدلیل معطر بودن اغلب آنها در سالهای اخیر مورد تجزیه شیمیایی قرار گرفته و اسانس آنها شناخته شده است، اما اطلاع دقیق کاربردی در مورد خواص دارویی تعداد معدودی از آنها وجود دارد و لازمه آشنایی با خواص دارویی آنها داشتن یک برنامه تحقیقاتی منسجم و انجام آزمایشات بالینی می‌باشد. در اینجا برای آشنایی با نامهای علمی گونه‌های مختلف **درمنه**/ *Artemisia* L. در ایران فهرست آنها ارائه می‌گردد.

افسنطین — *Artemisia Absinthium* L.

درمنه خزری، گندواش — *Artemisia annua* L.

درمنه ارمنستانی — *Artemisia armeniaca* Lam.

درمنه کوهی — *Artemisia Aucheri* Boiss.

درمنه آذری، درمنه نقره‌ای — *Artemisia austriaca* Jacq.

درمنه مرتفع، درمنه دوساله — *Artemisia biennis* Willd.

درمنه مزرعه‌روی — *Artemisia campestris* L.

درمنه بابونه‌ای — *Artemisia chamaemelifolia* Vill.

Artemisia ciniformis Krasch. & M. Pop. ex Poljak.
درمنه طلایی، درمنه صخره‌روی

درمنه بیابانی — *Artemisia deserti* Krasch.

درمنه افشان — *Artemisia diffusa* Krasch. ex Poljak.

ترخون — *Artemisia Dracunculus* L.

درمنه معطر — *Artemisia fragrans* Willd.

Artemisia gypsacea Krasch., M. Pop. & Lincz. ex Poljak.
درمنه گچ‌دوست

Artemisia Haussknechtii Boiss.
درمنه صخره‌ای، درمنه زاگرسی

Artemisia incana (L.) Druce
درمنه دیهیمی، درمنه خاکستری

درمنه خراسانی — *Artemisia khorassanica* Podl.

Artemisia kopetdaghensis Krasch.
درمنه کپت‌داغی

Artemisia kulbadica Boiss. & Buhse
درمنه کلبادی، درمنه بهشهری

درمنه ارسبارانی — *Artemisia Marschalliana* Sprengel

Artemisia melanolepis Boiss.
درمنه کوهسری، درمنه سیاه برگه

درمنه موته‌ای — *Artemisia Olivieriana* J. Gay ex DC.

درمنه دنایی، درمنه ایرانی *Artemisia persica* Boiss.

Artemisia quettensis Podl.

درمنه کویته‌ای، درمنه تفتانی

درمنه سفید *Artemisia Santolina* Schrenk.

Artemisia scoparia Waldst. & Kit.

درمنه شرقی، جاروی مشهدی، سلمان

درمنه *Artemisia Sieberi* Besser subsp. Sieberi

درمنه سنبله‌ای *Artemisia spicigera* C. Koch

Artemisia splendens Willd.

درمنه زیبا، درمنه درخشان

درمنه شن‌دوست *Artemisia Tschernieviana* Besser

درمنه قرمز *Artemisia turanica* Krasch.

درمنه ترکمنی *Artemisia turcomanica* Gand.

درمنه معمولی، برنجاسف *Artemisia vulgaris* L.

چنانکه ملاحظه می‌کنید پراکندگی گونه‌های درمنه و معطر بودن آنها ابزاری برای آشنایی با کاربردها و خواص این گیاهان است، اگرچه در سالهای اخیر تحقیقات وسیعی روی اسانس‌های گونه‌های مختلف درمنه در ایران صورت گرفته و برای مثال روشن شده است که *Artemisia diffusa* در ایران قابلیت مشابه‌ای با *Artemisia annua* برای مبارزه با مالاریا دارد. بنابراین توصیه می‌شود که تحقیقات منسجمی از نظر کاربردهای دارویی روی گونه‌های مختلف *Artemisia* صورت گیرد (مؤلف).

Artemisia diffusa **Krasch. ex Poljak.**

Artemisia Aucheri **Boiss.**

Artemisia kopetdaghensis **Krasch.**

Artemisia Haussknechtii **Boiss.**

Artemisia Santolina Schrenk

Artemisia turanica Krasch.

Artemisia splendens Willd.

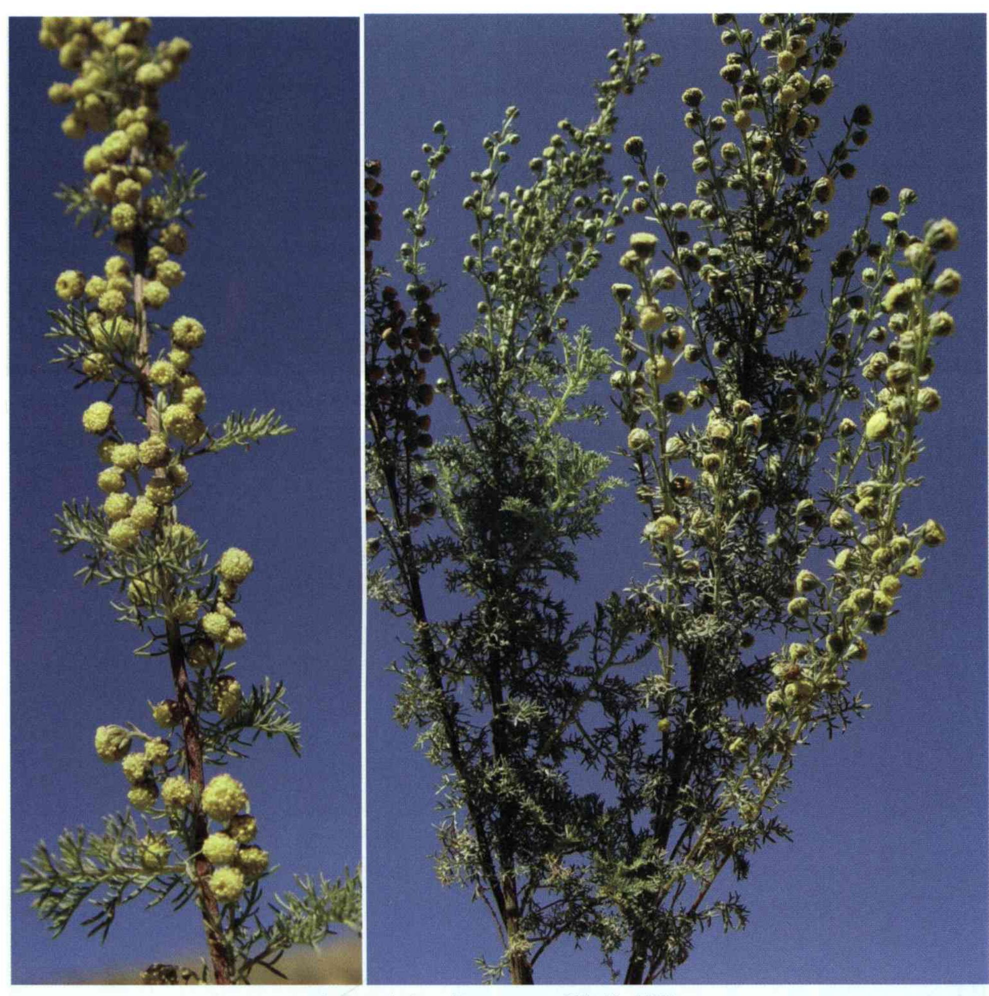

Artemisia Tshervieniana Besser

Artemisia incana (L.) Druce

***Artemisia chamaemelifolia* Vill.**

***Artemisia annua* L.**

E. sweet wormwood, Chinese wormwood

درمنه خزری، گندواش، درمنه یکساله

گیاه یکساله، ایستاده، بدون کرک یا با کرکهای پراکنده، با ساقه منفرد، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، شیاردار ـ گوشه‌دار، سبز، سبز ـ زرد کاهی تا قهوه‌ای مایل به بنفش، در بالا منشعب و پرشاخه. برگهای قاعده‌ای اغلب سریعاً ریزان؛ برگهای ساقه‌ای ۲ بار شانه‌ای منقسم، با لوبهای سرنیزه‌ای دندانه‌دار یا کامل، محور برگ عریان یا با دندانک‌های کم؛ برگهای بالای ساقه و لابه‌لای شاخه‌ها بتدریج کوچک شده و با قطعات باریکتر؛ برگهای روی شاخه‌های گل‌آذین بسیار باریک و با تقسیمات خطی تا نخی شکل. گل‌آذین پانیکول گسترده، با شاخه‌های بلند، مورب تا تقریباً افقی گسترده، اغلب تنک و با فاصله از یکدیگر. کپه‌ها

متعدد، کروی، پرگل، به عرض ۲_۴ میلیمتر، ایستاده یا واژگون؛ برگه‌های گریبانی بدون کرک، بیرونی‌ها خطی ـ مستطیلی، سبز، درونی‌ها کمی بلندتر، مستطیلی ـ تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، با لبه غشایی پهن؛ نهنج بدون کرک؛ گلهای کناری کپه ماده، با جام گل لوله‌ای نخی شکل، کرک غده‌ای‌دار؛ گلهای مرکزی نرماده، با جام گل زرد، لوله‌ای، ۵ دندانه‌ای.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان، سوریه، فلسطین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال ایران، یکی از علف‌های هرز رایج در نواحی دشتی و جلگه‌ای و نقاط روشن جنگلی شمال ایران است.

مصارف و کاربردها: برگهای خشک و ساقه گیاه برای درمان امراض پوستی بکار می‌رود. به‌عنوان دارویی اشتهاآور و مدر موردتوجه است و برای مداوای یرقان و امراض پوستی توصیه می‌شود (3).

ـ مهمترین کاربردهای آن عبارت است از: تلخ، پایین آورنده تب، ضد مالاریا، آنتی‌بیوتیک و برای درمان بیماریهای گوناگون بکار می‌رود؛ ازجمله: به‌عنوان آنتی‌بیوتیک قوی برعلیه قارچهای پوستی و درمان مالاریا (4).

ـ در هندوچین گیاه برای درمان یرقان، اسهال خونی و دردهای پوستی بکار می‌رود، عطاران و کاربران داروهای سنتی در چین آن را برای بند آوردن خون زخمها و کمک به رشد ماهیچه‌ها توصیه می‌کنند، اگرچه دارای عوارض جانبی احتمالی می‌باشد. امروزه در چین بیشتر به‌عنوان ضد مالاریا مصرف قابل توجهی دارد. دانه‌های آن برای درمان بیماریهای چشمی مصرف می‌شود (2).

Artemisia annua **L.**

Artemisia campestris **L.**

E. sagewort wormwood, field wormwood

درمنه مزرعه‌روی

گیاه چندساله، بدون کرک یا در قاعده با کرکهای پراکنده، از قاعده منشعب و چندساقه‌ای؛ ساقه‌های بارور به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، در بالا منشعب، با شاخه‌های کوتاه تا بلند قهوه‌ای یا خاکستری مایل به قهوه‌ای، با رگه یا شیارهای کم‌عمق. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ مشخص؛ دمبرگ از پهنک بلندتر یا هم‌اندازه آن؛ پهنک ۲ بار شانه‌ای، با قطعات خطی طویل؛ برگهای ساقه‌ای بدون دمبرگ، با تقسیمات و بریدگیهای کمتر و کوچکتر؛ برگهای فوقانی برگه‌مانند. گل‌آذین پانیکول نسبتاً باز، با شاخه‌های پایینی نسبتاً بلند، به ساقه اصلی چسبیده یا نزدیک به آن. کپه‌ها مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی، به عرض ۲/۵_۳ میلیمتر، کم‌گل، با دم کپه مشخص،

اغلب واژگون؛ برگه‌های خارجی کوتاه، تخم‌مرغی، کاملاً علفی یا با لبه غشایی باریک؛ داخلیها بزرگتر، اغلب غشایی، همگی کاملاً بدون کرک. نهنج بدون کرک. گلهای کناری ماده، نخی شکل، با کلاله دوشاخه‌ای کاملاً مشخص؛ گلهای مرکزی نرماده عقیم، با جام گل لوله‌ای ۵ دندانه‌ای، بدون کرک، زرد. فندقه‌ها به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان شرقی اطراف اهر و کلیبر و گرمی.
مصارف و کاربردها: به‌عنوان علوفه برای دام مصرف می‌شود و برای درمان زخمها و سوختگی‌ها بکار می‌رود. بصورت ضماد برای رفع گرفتگی عضلانی استفاده می‌شود (5).

***Artemisia campestris* L.**

******Artemisia Dracunculus* **L.**

E. tarragon, estragon, wild dragon

ترخون

گیاه چندساله، قویاً معطر تا بدون بو، به ارتفاع ۲۰ـ۱۰۰(ـ۱۵۰) سانتیمتر، با ساقه‌های ایستاده یا بالارونده، رگه‌دار ـ شیاردار، سبز مایل به زرد، با کرکهای پراکنده یا بدون کرک. برگها با دمبرگ کوتاه تا بدون دمبرگ، اغلب بدون بریدگی، گاهی برگهای پایینی ۳ـ۵ شکاف یا چاک، معمولاً بدون کرک، گاهی با کرکهای خاکستری فشرده پراکنده، خطی ـ سرنیزه‌ای تا گاهی کم و بیش واژ سرنیزه‌ای، به طول ۲ـ۸ سانتیمتر، به عرض (ـ۱)۲ـ۸(ـ۱۰) میلیمتر، کامل، نوک تیز؛ بالایی‌ها اغلب ساده، در ناحیه گل‌آذین بسیار کوچک شده. کپه‌ها متعدد، ناجورجنس، کروی، به طول ۲ـ۳، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، تنک یا تنگ هم، روی دم کپه (دمگل‌آذین)های بدون کرک یا کرکدار، به طول ۱ـ۲ میلیمتر، خمیده یا سربزیر، روی پانیکول‌های باریک برگ‌دار با شاخه‌های بالارونده تا ایستاده، گاهی فشرده به ساقه به طول تا ۱۰ سانتیمتر. گریبان سه ردیفی، برگه‌ها بدون کرک، خارجی‌ترین آنها مستطیلی، به طول حدود ۲/۵، به عرض ۱ میلیمتر، نوک کند، داخلیها بیضوی پهن، به طول حدود ۳/۵، به عرض ۲ میلیمتر، به پهنی غشایی مایل به سفید،

نوک کند. نهنج مخروطی ـ کروی، بدون کرک. گلچه‌ها به تعداد تا ۴۰ تا، زرد، گلچه‌های کناری ۶ـ ۱۵ تایی، بارور، با جام گل ۲ پاره، کرک غده‌ای‌دار به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر؛ گلهای طبقی ۱۰ـ۲۰ تایی، دوجنسی، عقیم، با جام گل ۵ دندانه‌ای، فنجانی، به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها قهوه‌ای، بیضوی، به طول ۰/۶ـ۱ میلیمتر (22).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران (کاشته شده)، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان، پاکستان، مغولستان، شمال امریکا.

Artemisia Dracunculus **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد به‌عنوان سبزی خوردن.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی ترخون عبارت است از: آلرژی‌زا، ضد درد، ضد میکروب، ضدشکنندگی مویرگها، ضدالتهاب، ضدتب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد نفخ، ادرارآور، قاعده‌آور، قارچ‌کش، خواب‌آور، مقوی معده، کرم‌کش، ضد سرطان و اشتهاآور. خواص درمانی محرک عمومی و بهبوددهنده هضم، اشتهاآور، محرک معده، ضد اسپاسم، گندزدای داخلی، دفع کننده گازهای روده، قاعده‌آور، کرم‌کش و ضدسرطان؛ و برای معالجه بی‌اشتهایی، سوء هاضمه، التهاب معدی، ضعف اعصاب حسی ـ حرکتی، سکسکه، نفخ، تخمیرهای عفونی روده، قاعدگی‌های دردناک، انگلهای روده و دردهای

روماتیسمی بکار می‌رود (۱۰).

- برگهای معطر گیاه مسهل ضعیف، مقوی معده و اشتهاآور، محرک و ضد تب می‌باشد (3).

- چاشنی یا ادویه‌ای مناسب، اشتهاآور، معمولاً به سرکه و خردل اضافه می‌شود، هضم کننده است و در مقیاس زیاد در صنایع غذایی به‌عنوان افزایش‌دهنده قدرت نگهداری و دوام غذا بکار می‌رود. در طب سنتی جایگاه و کاربرد خاصی ندارد، اما برای تولید روغن فرار ترخون بکار می‌رود (5).

- بخش هوایی و ریشه گیاه مصرف می‌شود. بدلیل تحریک عمل هضم به‌عنوان مسکن ملایم شهرت دارد و برای کمک به خواب استفاده می‌شود. با داشتن ترکیبات مؤثر در تسریع کردن قاعدگی آن را در موارد تأخیر در وقوع قاعدگی بکار می‌برند. ریشه آن بصورت سنتی برای درمان دندان درد بکار می‌رود (4).

***Artemisia Dracunculus* L.**

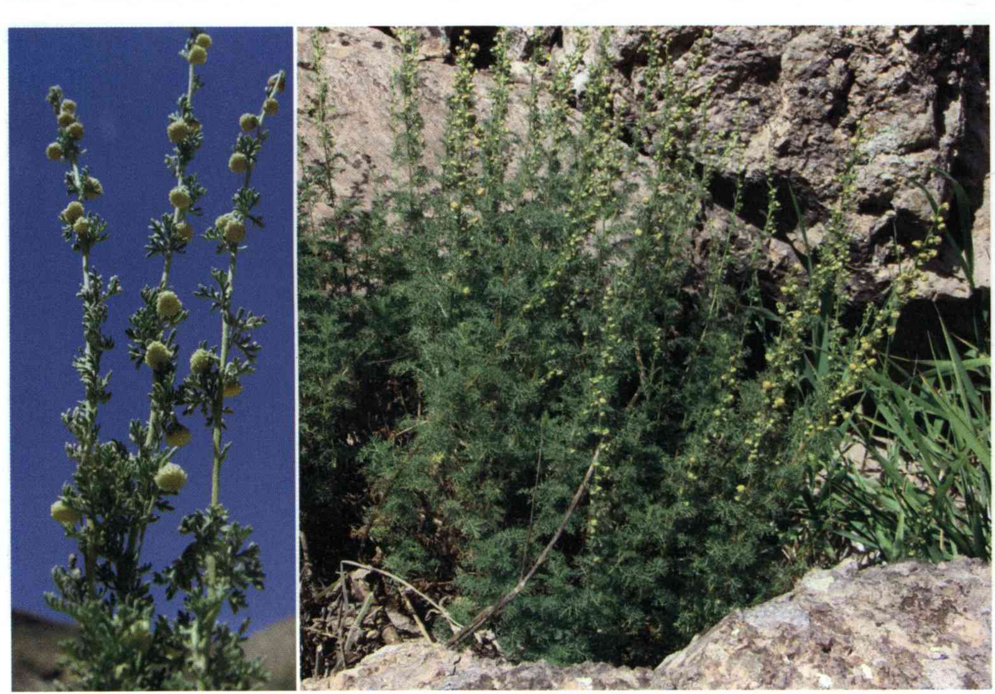
***Artemisia persica* Boiss.**

Syn.: *Artemisia subspinescens* Boiss.

درمنه دنایی، درمنه ایرانی

گیاه چندساله، برخاسته یا بالارونده یا ایستاده، گاهی افتان و گسترده روی زمین، با کرکهای نمدی خاکستری انبوه، از قاعده منشعب و چندین ساقه‌ای؛ ساقه‌های گل دهنده به ارتفاع تا ۷۵ سانتیمتر، در پایین بدون شاخه، در بالا منشعب، در سراسر طول بجز بخش گل‌آذین برگ‌دار، در بخش گل‌آذین با برگهای برگه مانند؛ ساقه‌ها در پایین قهوه‌ای روشن، در بالا زرد مایل به قهوه‌ای یا سبز مایل به زرد، شیاردار، رگه‌دار. برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه دمبرگ‌دار، سه

بار شانه‌ای بخش، بـا قطعـات خطـی یـا سـرنیزه‌ای باریک، نوک تیز؛ محور برگ با قطعات لـوبماننـد؛ برگهای فوقانی بدون دمبرگ، بتدریج کوچکتر شده و با تقسیمات کمتر؛ برگهای لابه‌لای گلها خطـی کامـل. گل‌آذین پانیکول باریک، با شاخه‌های کوتاه یـا بلنـد، بندرت شاخه‌های پایینی بـه طـول تـا ۱۵ سـانتیمتر، مورب یا ایستاده و به ساقه اصـلی چسـبیده. کپـه‌هـا تنک، یکطرفه، واژگون یا ایستاده، با دم کپه مشـخص یا در بالای شاخه‌ها بدون دم کپه و نزدیک بهم، اغلب کروی؛ برگه‌های گریبانی بـه طـول ۲ـ۳/۵ میلیمتـر، هم‌پوش تنک، تقریباً هم‌اندازه، سبز مایل بـه قهـوه‌ای، با کرکهای تنک یا انبوه، نهنج با کرکهای تنک یا انبوه، بندرت بدون کرک؛ گلهای کناری ماده، تخت شده، بـا رأس دو دندانه‌ای، با کرکهای غده‌دار منقوط؛ گلهـای مرکزی نر ماده، پنج دندانـه‌ای بـا رأس کمـی کرکـی. فندقه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر.

Artemisia persica **Boiss.**

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکـزی، افغانسـتان، پاکستان، هیمالیا و تبت.

پراکندگی جغرافیـایی در ایـران: کرمانشـاه: کـوه شاهو.ـ **لرستان:** قالی‌کوه؛ اشترانکوه. ـ **کهکیلویه و بویراحمد:** شیب شمالی کوه دنا؛ بـین یاسـوج و کاکان؛ گردنه بیژن؛ خفر. ـ **چهارمحال و بختیاری:** کوه کـلار در شـیب شـمالی. ـ **یـزد:** شـیرکوه از طزرجان و ده بالا. ـ **کرمان:** شـیب جنـوبی کـوه هزار. ـ **خراسـان:** شـیب شـمالی کـوه بینـالود از زشک.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان مقوی، تب‌بر و ضد کرم (کرم‌کش) بکار می‌رود (3).

***Artemisia scoparia* Waldst. & Kit.**

Syn.: *Artemisia kohatica* Klatt

درمنه شرقی، جاروی مشهدی، سلمان

گیاه دوساله، با ریشه عمودی، اغلب بدون کرک، گاهی با کرکهای کوتاه تار ابریشمی، در قاعده با ساقه منفرد، در بالا منشعب و پرشاخه ساقه بارور بارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، گاهی بیشتر، قهوه‌ای تا قهوه‌ای مایل به قرمز شیاردار-رگه‌دار. برگهای قاعده‌ای اغلب سریعا ریزان، دمبرگدار ۲–۳ بار شانه‌ای بخش، با لوبهای خطی - سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، نوک تیز برگهای پایین ساقه اغلب کوچکتر و با تقسیمات کمتر، گاهی در ساقه‌های عقیم یا بریدگیهای موئین و بسیار بلند برگهای لابلای گلها و شاخه‌های گل‌آذین بدون دمبرگ، موئین تا نخی، در قاعده با گوشک‌های بریده. گل‌آذین پانیکول باریک تا پهن، با شاخه‌های افقی تا گسترده - مورب یا راست، بلند یا کوتاه. کپه‌ها غالبا متعدد، تخم‌مرغی باریک تا تخم‌مرغی پهن، راست یا واژگون، بدون دم‌کپه تا با دم کپه کاملا مشخص، بعرض ۱/۵–۲/۵(–۳) میلیمتر.

***Artemisia scoparia* Waldst. & Kit.**

برگه‌های گریبانی چندردیفی خارجی‌ها سبز، با لبه غشایی باریک، بدون کرک، یا با کرکهای خیلی کوتاه داخلی‌ها غشایی مایل به زرد. نهنج بدون کرک گلهای کناری ماده، لوله‌ای باریک، با انتهای دو دندانه‌ای گلهای مرکزی زرد، نر، لوله‌ای، با رأس ۵ دندانه‌ای. فندقه‌ها بطول ۰/۶–۰/۸ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان، پاکستان و عراق.

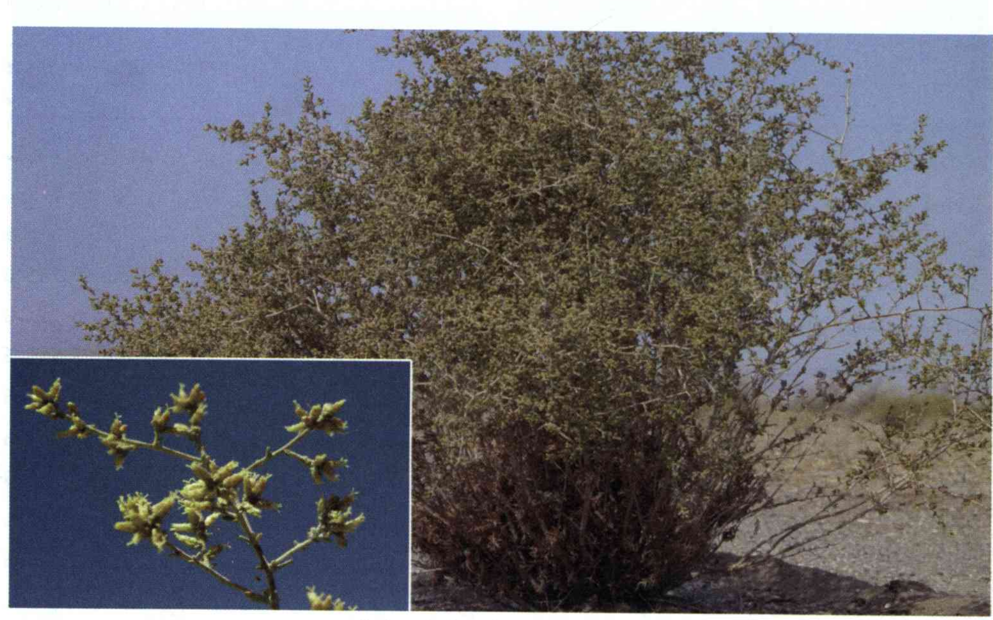
پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در نواحی دشتی و جلگه‌ای استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، همدان، اصفهان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: در پنجاب دم کرده آن به‌عنوان مسهل و دود آن برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود، این گیاه برای درمان درد گوش نیز مصرف می‌شود (3).

Artemisia Sieberi **Besser subsp.** ***Sieberi***
Syn.: *Artemisia herba_alba* var. *laxiflora*

درمنه

گیاه چندساله. بفرم پشته‌ای یا توده‌ای، بیخ ساقه چوبی، ضخیم، پرساقه. ساقه‌های بارور به ارتفاع ۱۵ـ ۵۵ سانتیمتر، در حالت جوانی و قبل از گل و میوه‌دهی اغلب پربرگ، پس از گل و میوه‌دهی تقریباً عریان و بدون برگ یا حاوی بقایای برگهای ریخته شده، گاهی در نمونه‌های با محلهای آبیاری شده برگ‌دار، گاهی در محل گره‌ها با برگهای کوچک فلسی پرکرک؛ ساقه‌ها اغلب به‌رنگ قهوه‌ای روشن، در ابتدا کاملاً کرکی کوتاه هلویی، با افزایش سن بدون کرک شونده، با شاخه‌های اغلب فوقانی افقی تا رو به بالای با زاویه باز، در انتها گاهی خاری شونده. برگها خاکستری کرک نمدی، در شاخه‌های عقیم و قاعده ساقه‌های جوان بارور و برگ‌دار، به طول ۸ـ۱۵

Artemisia Sieberi **Besser**

میلیمتر، با پهنک تقریباً دایره‌ای، دو بار شانه‌ای بخش، با لوبهای سرنیزه‌ای، پهن، نوک کند، به طول ۱/۵ـ۳، به عرض ۰/۵ـ۱ میلیمتر؛ برگهای میانی ساقه تقریباً بدون دمبرگ، با تقسیمات و بریدگیهای کوچکتر، در قاعده گوشک‌دار یا بدون گوشک؛ برگهای کنار گلها بصورت برگه‌های کنار گلها اما مشخص، پنجه‌ای یا با بریدگیهای مشابه پنجه‌ای، با لوبهای سرنیزه‌ای نوک کند، گاهی خطی و با لوبهای کامل در قاعده لوبک‌دار. گل‌آذین پانیکول بزرگ، تنک یا انبوه، با شاخه‌های اولیه و ثانویه افقی یا گاهی واگرای روبه‌بالا؛ شاخه‌ها بلند یا کوتاه. کپه‌ها بدون دم کپه، ایستاده، بحالت انبوه یا تنک. گاهی ۲ـ۴ تایی در کنار هم، مستطیلی، تخم‌مرغی باریک یا مستطیلی ـ تخم‌مرغی. برگه‌های گریبان هم‌پوش، بیرونی‌ها کوتاه، تخم‌مرغی، سبز با کرکهای نمدی کوتاه انبوه، گاهی بدون کرک، درونی‌ها

مستطیلی، تقریباً بدون کرک یا در سطح پشتی تا حدودی کرکدار، با لبه غشایی. گلها ۳_۴_۵ تایی، با گلهای لوله‌ای ۵ دندانه‌ای، زرد، قرمز، زرد مایل به قرمز، با کلاله چشمگیر و مشخص و بیرون زده از گل یا کوتاه و ناآشکار.

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی بیابانی مرکز، جنوب شرق و شرق و شمال شرق ایران، در استانهای اصفهان، یزد، فارس، کرمان، بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: روغن آن به‌عنوان کرم‌کش بکار می‌رود (5).

***Artemisia vulgaris* L.**

E. mugwort, wormwood, apple pie, Flea_bane, green gniger, maderwort, mugwood, mugweed

برنجاسف، درمنه معمولی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰_۲۵۰ سانتیمتر، با ساقه‌های متعدد، اغلب کرکی، بدون کرک شونده، سبز تا قهوه‌ای روشن، شیاردار، رگه‌دار. برگهای قاعده‌ای یکبار شانه‌ای بخش، با قطعات سرنیزه‌ای نوک تیز، شانه‌ای بریده یا با دندانه‌های درشت نامنظم یا بندرت کامل، روی سطح فوقانی سبز تیره، کمی کرکی یا بدون کرک، در سطح تحتانی با کرکهای نمدی سفید انبوه. برگهای ساقه بدون دمبرگ یا با دمبرگ بسیار کوتاه، کوچک شده، با قاعده‌ای گوشک‌دار؛ برگهای لابه‌لای شاخه‌ها سرنیزه‌ای، کامل. گل‌آذین پانیکول باز. برگه‌ها کامل. کپه‌ها پرگل، مستطیلی، راست یا گاهی سربزیر، به عرض ۳ _ ۴/۵ میلیمتر؛ برگه‌های بیرونی تخم‌مرغی باریک، اغلب غشایی. درونی‌ها بلندتر، با کرکهای نمدی _ تار عنکبوتی. گلهای بیرونی کپه نخی شکل، ماده، مرکزی‌ها نر ماده، بارور؛ جام گل مایل به زرد یا قرمز.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سیبری، شمال افریقا، کاشته شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه با ارزش دارویی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه خاصیت قاعده‌آور و ضد تشنج دارد. ریشه آن مقوی و ضد تشنج است. تصور می‌شود که گیاه دارویی با ارزش برای دستگاه گوارش، دفع انسداد و ضد تشنج است، بحالت دم‌کرده در حالت گرفتگی جریان قاعدگی و هیستری تجویز می‌شود. در استعمال خارجی برای درمان امراض پوستی، و زخمهای بدبوی به‌عنوان محلل بکار می‌رود. شیره استخراج شده آن برای درمان دردهای کودکان استفاده می‌شود. کاربرد آن روی سر کودکان برای جلوگیری از تشنج مفید است. برگها و بخشهای انتهایی گیاه برای درمان دردهای عصبی و تشنجی ناشی از ناتوانی، آسم و بیماریهای مغزی بکار می‌رود. جوشانده غلیظ آن به‌عنوان کرم‌کش و رقیق آن برای درمان سرخک کودکان مصرف می‌شود. برگها و گلهای آن به‌عنوان قاعده‌آور، تقویت‌کننده دستگاه گوارش، ضد تشنج و ضد کرم مورد توجه قرار می‌گیرد. جوشانده برگ آن به‌عنوان ضماد در سردردها استفاده می‌شود. برگهای آن در خونریزی، خون‌دماغ، استفراغ خونی و ادرار خونی بکار می‌رود و همچنین برای خونریزی رحمی، اسهال خونی، دردهای روده‌ای و ادراری نیز توصیه می‌شود (3).

سرشاخه‌های گلدار، ریشه و برگهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: قاعده‌آور، ضد اسپاسم، ضدصرع، مقوی، کرم‌کش و التیام‌بخش دارد و در

***Artemisia vulgaris* L.**

موارد فقدان قاعدگی ناشی از کم‌خونی، لنفاتیسم و کلروز (کم‌خونی خاص دختران جوان)، اختلالات عصبی، سرگیجه و غش، صرع، اختلالات عصبی، تهوع‌های عصبی مزمن، سوء هاضمه، تشنجات کودکان، دردهای عصبی ناشی از اختلالات قاعدگی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

ـ برنجاسف مقوی معده مؤثر و برطرف‌کننده انسداد، مقوی معده، قاعده‌آور، ضدکرم و ضد اسپاسم است. برگها و گلهای رأسی آن تلخ، قابض، ضددرد، مدر، تب‌بر، محرک قوای جنسی و هضم‌کننده هستند. از آنها بجای گنه‌گنه برای پایین آوردن تب استفاده می‌کنند. مؤثر در سرفه، آسم، برونشیت، عفونتهای عصبی و اسپاسمی، ضدتشکیل سنگ و کاربری زهرکش و تریاق دارد. جوشانده آن برای معالجه سرخک در کودکان مؤثر است، در مصرف خارجی برای درمان امراض پوستی و زخمها بصورت کمپرس گرم مصرف می‌شود (6).

ـ برنجاسف از گذشته دور در اروپا و آسیا و یونان شهرت خوبی داشته و آن را در کفش برای شکل دادن زیبای کف پا قرار می‌دادند. اعتقاد داشتند که کمک مؤثری در جهت تسهیل عمل زایمان می‌کند و مانع خونریزی بعد از زایمان می‌شود. گیاهی هضم‌کننده و مقوی است. در عمل از دیگر گونه‌های درمنه ملایم‌تر است. آن را می‌توان برای مدت طولانی با مقدار کم برای بهبود بخشیدن به اشتها، عمل هضم و جذب مواد غذایی بکار برد و از آن به‌عنوان ضدکرم استفاده کرد. جریان صفرا را زیاد می‌کند و قاعدگی را تسهیل می‌نماید، اروپایی‌ها آن را محرک رحم می‌دانند و چینی‌ها آن را برای جلوگیری از سقط جنین بکار می‌برند و باعث جلوگیری از خون قاعدگی می‌دانند. برنجاسف ضدعفونی‌کننده است و برای درمان مالاریا بکار می‌رود (4).

***Aster Tripolium* L.**
Syn.: *Tripolium vulgare* Nees
E. Tripoli aster, Sea aster, Starwort, Sea star

ستاره‌ای

گیاه دوساله یا کم و بیش چندساله، به ارتفاع ۱۵ـ۶۰ سانتیمتر. ساقه قائم یا بالارونده، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، اغلب قرمز شونده، اغلب از قاعده منشعب. برگها بی‌کرک یا بطور ضعیفی مژه‌دار؛ قاعده‌ای‌ها به طول ۴۰ـ۱۲۰، به عرض ۵ـ۱۰ میلیمتر، در قاعده باریک شده، نیمه ساقه آغوش؛ برگهای میانی و فوقانی به طول تا ۶۵، به عرض ۱۰ میلیمتر، خطی ـ سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ. کپه‌ها کم یا زیاد، دیهیمی تنک؛ گریبان با برگه‌های ۲ـ۳ ردیفی، به‌قطر ۷/۵ـ۱۰ میلیمتر؛ برگه‌ها به طول ۶ـ۸، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی، نوک کند، بی‌کرک. گلهای شعاعی ۱۵ـ۳۰ تایی، با لوله قاعده‌ای ۳ـ۳/۵ میلیمتری؛ زبانک‌ها آبی آسمانی، به طول ۴/۵ـ۶/۵، به عرض ۱ـ۲/۵ میلیمتر. گلها طبقی زرد، به طول ۵ـ۶ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۳ـ۴/۵ میلیمتر، در قاعده کرکی‌کم، بقیه بدون کرک؛ کاکل یک ردیفی، سفید، رشد کننده، در حالت رسیده به طول تا ۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، امریکای معتدله، الجزیره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: در سواحل گرگان، بندر گز. ـ بیشتر نواحی مرطوب و شنی.

مصارف و کاربردها: جوشانده ریشه گیاه بصورت غرغره در رفع آنژین مؤثر است. از جوشانده آن بصورت مایع در طب عوام جهت رفع ورم چشم استفاده می‌شده است (۱۱).

***Aster Tripolium* L.**

***Bellis perennis* L.**
Syn.: *Bellis armena* Boiss.
E. English daisy, garden daisy, daisy

مینای چمنی

گیاه چندساله. برگها اغلب طوقه‌ای، قاشقی، به طول ۲ـ۳۰، به عرض ۰/۵ـ۱/۵ سانتیمتر، با رأس نوک کند یا نوک تیز پهن، تقریباً به یکباره بطرف قاعده‌ای دمبرگی شکل باریک شده، کامل، در دو طرف بطرف رأس (بالا) یا تا ۵ دندانک، با دو سطح کرکدار پراکنده. کپه‌ها قرار گرفته روی دمگل آذین عریان (ساقه عریان)، به طول ۱/۵ـ۱۰(ـ۲۵)

سانتیمتر. گریبان به‌قطر ۵ـ۱۰ میلیمتر؛ برگه‌ها به طول ۳ـ۶، به عرض ۰/۷۵ـ۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، با رأس نوک کند یا نوک تیز. گلهای شعاعی ۳۰ـ۵۰ تایی، زبانک‌ها به طول ۵ـ۷ میلیمتر، سفید، در سطح زیرین اغلب با رنگ دویدگی قرمز یا ارغوانی. گلهای طبقی (لوله‌ای) به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۱/۳ـ۱/۵، به عرض ۰/۷ـ۰/۸ میلیمتر. کمی کرکدار.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، قبرس، سوریه، آذربایجان، شمال و غرب ایران و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بین زیارت و شاهرود ـ **مازندران:** بهشهر، کلباد؛ هزار جریب؛ کوههای نزدیک ورسک؛ پل سفید. ـ **کرمانشاه:** کرند ـ **لرستان:** خرم‌آباد؛ بروجرد؛ دورود.

***Bellis perennis* L.**

مصارف و کاربردها: گلها و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی تصفیه کننده خون، مدر، معرق، خلط‌آور، تب‌بر و محرک عمومی دارد و در درمان روماتیسم، نقرس، التهاب پرده شش‌ها، برونشیت، آسم، التهاب نای، احتباس آب در بدن، نارسایی کبدی و کلیوی، اختلال اعمال بدن ناشی از خستگی‌های پی‌درپی، بی‌خوابی، خون‌مردگی، التهاب پستان، تومورهای پستان، اختلال‌های پوستی، پیدایش کورک‌های متعدد و تشکیل زخم بکار می‌رود (۱۰).

***Bellis perennis* L.**

ـ تصفیه کننده خون، ملین ملایم، از بین برنده التهاب‌ها، آرام‌کننده، مقوی، معرق و مدر خفیف است. برگهای تازه آن در سالاد مخاط روده را تحریک و اثر قاطع و رفع یبوست دارد. برای درمان آب آوردن انساج، سنگ کلیه و دردهای روماتیسمی بکار می‌رفته است و امروزه دم‌کرده اعضای گیاه جهت رفع اخلاط خونی، سرفه، بیماریهای سینه، خنازیر، روماتیسم، نقرس، بیماریهای کبدی و کلیوی و مثانه، وجود خون در ادرار، ورم روده، حالات تشنجی اطفال و بیماریهای پوست بکار می‌رود. در استعمال خارج له شده گیاه بر روی زخم و جراحات و التهابات سطحی پوست اثر نافع دارد (۱۱).

جنس **مینای چمنی** / *Bellis* L. در ایران دو گونه دارد. تحقیق در مورد اینکه آیا *Bellis annua* L. نیز خواص دارویی مشابه *Bellis perennis* L. دارد یا نه می‌تواند در دستور کار علاقمندان به گیاهان دارویی قرار گیرد (مؤلف).

***Bidens tripartita* L.**

E. bur beggar_ ticks, bur marigold, water agrimony

دو دندان

گیاه علفی یکساله، بی‌کرک یا کرکی تنک، به ارتفاع ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر، منشعب، پربرگ. برگها اغلب سه لوبه یا سه بخشی، بندرت ۵ لوبه یا بدون تقسیم، دندانه اره‌ای درشت؛ دمبرگ کوتاه، بالدار. گریبان نیمه کروی، از نظربزرگی و اندازه متنوع، بدون برگه‌های خارجی به‌قطر ۱۰ـ۲۵ میلیمتر، با طولی بیشتر از عرض؛ برگه‌های‌خارجی ۵ـ۸ تا، از نظر شکل و طول متنوع، اغلب برگی؛ برگه‌های داخلی تخم‌مرغی، قهوه‌ای شونده، با لبه‌سبز. نهنج با کاهک‌های هم‌اندازه فندقه‌ها، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، غشایی، با شیارهای تیره، فندقه‌ها به طول کم و بیش ۶ میلیمتر، گوه‌ای شکل، در محل گوشه‌ها با کرکهای مویی برگشته؛ تارهای کاکل دوتایی.

***Bidens tripartita* L.**

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط اروپا بجز نواحی شمالی و جنوبی، آسیای معتدله، شمال افریقا، شمال امریکا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: **گرگان**: سواحل دریا. ـ **مازندران**: نوشهر، مناطق جنگلی. ـ **گیلان**: نواحی جنگلی رشت، آستارا؛ هشتپر. ـ **آذربایجان**: ارسباران؛ اطراف میانه؛ ارومیه؛ مهاباد. ـ **اراک**. ـ **اصفهان**. ـ **لرستان**: بروجرد. ـ **تهران**: دماوند؛ کرج، شهرستانک.
مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان اسهال خونی مزمن و اگزما مصرف می‌شود (3).
ـ اندامهای هوایی آن بکار می‌رود. امروزه کمتر به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود، اما خواص دارویی چون قابض و مدر دارد و برای رفع مشکلات و نارسایی‌های کیسه مثانه و کلیه بکار می‌رود. شهرت بسزایی در جلوگیری از خونریزی دارد و برای خونریزی رحمی و حالات وجود خون در ادرار توصیه می‌شود. خاصیت قابض بودن آن اثرات مفیدی برای جلوگیری از زخمهای دستگاه گوارش، اسهال و التهابات قولون زخم‌دار دارد. هنگامیکه برای درمان دستگاه گوارش بکار می‌رود معمولاً با گیاهان دیگری از جمله زنجبیل برای کاهش نفخ مخلوط می‌شود (4).

* ***Calendula officinalis*** **L.**

E. pot marigold, marigold

همیشه بهار

گیاه یکساله یا چند ساله، در قاعده کمی چوبی. ساقه‌ها به ارتفاع (ـ۱۷)۲۰ـ۵۰(ـ۷۰) سانتیمتر، قائم، افشان یا گسترده، پرشاخه، عموماً فقط در بالا برگ‌دار. برگها به طول (ـ۳)۷ـ۱۴(ـ۱۷)، به عرض ۱ـ۴(ـ۶) سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، واژ تخم‌مرغی باریک، مستطیلی یا قاشقی، نوک‌تیز یا نوک کند، با کرک‌های غده‌دارتا کرکی تار عنکبوتی ـ هلوئی تنک، معمولاً تقریباً کامل تا دندانه‌ای ـ مواج نامشخص. کپه معمولاً به‌قطر ۴ـ۷ سانتیمتر. گلهای زبانه‌ای اغلب به طول ۲ سانتیمتر، حداقل دو برابر اندازه برگه‌های گریبان، زرد یا نارنجی، گلهای لوله‌ای معمولاً کم و بیش هم رنگ گلهای زبانه‌ای، گاهی مایل به قهوه‌ای. کپه میوه‌دار با یا بدون یک ردیف فندقه‌های خمیده نوک باریک متناوب با فندقه‌های ناوی شکل خیلی کوتاهتر.
پراکندگی جهانی: بصورت کاشته شده در سراسر اروپا و ایران.

Calendula officinalis **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌صورت کاشته شده در بلوارها، پارک‌ها و گاهی حیاط منازل در نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: اندام مورد مصرف این گیاه گلهای آن است و خواص درمانی منظم کننده قاعدگی و تسکین‌دهنده دردهای مربوط به آن، تصفیه کننده خون، معرق، مدر، کاهش‌دهنده فشار خون با اتساع عروق محیطی، محرک، ضد سرطان، گندزدا و التیام‌بخش دارد و دارویی عالی برای معالجه زخمها می‌باشد و در موارد نارسایی قاعدگی و دردهای ناشی از آن، احتقان کبدی، خنازیر، کمی ادرار، اولسرهای معدی و روده‌ای و سرطان (رحم و معده) مصرف می‌شود (۱۰).

ـ اثرات درمانی همیشه بهار عبارت است از: سقط کننده، ضد درد، ضد کرم، ضدباکتری، ضد ورم، ضد تهوع، ضد خونریزی، ضد ویروس ایدز، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد تب، ضد نفخ، ضدعفونی کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضد تومور، ضد ویروس، مقوی قلب، مسهل، معرق، ادرارآور، قاعده‌آور، ضد قارچ، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل، مسکن، مقوی معده، مقوی رحم، گشادکننده عروق (۱۲).

ـ مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد تورم، تسکین‌دهنده اسپاسم ماهیچه‌ای، قابض، جلوگیری‌کننده از بواسیر، درمان کننده زخمها، گندزدا و ضدعفونی کننده، ضد سم، افزایش‌دهنده ملایم هورمون زنانه (4).

ـ برگهای آن معرق، مدر، تسریع کننده زایمان، قاعده‌آور، قابض، مسکن، ضد استفراغ، معطر و ضد استفراغ هستند. به‌عنوان علف‌کش بکار می‌رود و به درمان زخمها کمک می‌کند و خاصیت قابض دارد. گلهای آن در حالت فقدان قاعدگی و به‌عنوان رنگ دهنده مواد غذایی مانند ژله‌ها و مرباجات بکار می‌رود. گلبرگهای آن به‌عنوان زعفران کاذب مصرف می‌شود (5).

جنس **همیشه بهار** /.*Calendula* L در ایران علاوه بر گونه کاشته شده **همیشه بهار** /.*Calendula officinalis* L ۶ گونه دارد که در ردیف گیاهان معطر قرار دارند و حداقل برگها و سرشاخه‌ها و گلهای آن کم و بیش معطرند و احتمال اینکه این گونه‌ها نیز خواص دارویی مشابه گونه معرفی شده داشته باشند زیاد است و نیاز به تحقیق دارد و در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌شود (مؤلف).

همیشه بهار بالدار	*Calendula alata* Rech. f.
	Calendula aurantiaca Kotschy ex Boiss.
همیشه بهار شیرازی	
همیشه بهار فلسطینی	*Calendula palestina* Boiss.
همیشه بهار ایرانی	*Calendula persica* C.A. Mey.
همیشه بهار مقدس	*Calendula sancta* L.
همیشه بهار سه باله	*Calendula tripterocarpa* Rupr.

***Calendula persica* C. A. Mey.**

همیشه بهار ایرانی

گیاه علفی یکساله، اغلب کرک غده‌ای‌دار و معطر، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. برگها کامل یا سینوسی ـ دندانه‌ای، بدون دمبرگ، اغلب کم و بیش ساقه‌آغوش. کپه‌ها یک رنگ، بندرت دورنگ، به‌قطر ۵ـ۲۰ میلیمتر، ناجور جنس، با گلهای زبانه‌ای (شعاعی). گریبان اغلب به طول ۵ـ۸ میلیمتر. گلهای زبانه‌ای از نصف گریبان بلندتر. کپه‌های میوه‌دار با فندقه‌های همگی هم‌شکل، حلقوی، در سطح پشتی آرایش‌دار یا خارک‌دار.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، **آذربایجان:** ارسباران. ـ **کرمانشاه:** قصرشیرین. ـ

Calendula persica C. A. Mey.

اصفهان، ایلام، تهران. ـ لرستان، فارس، خوزستان، بوشهر، جنوب کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان. اصولاً این‌گونه در نواحی گرمسیری استانهای مذکور می‌روید.

مصارف و کاربردها: برای درمان داءالصدف (نوعی بیماری پوستی) بکار می‌رود، بطور کلی همیشه‌بهار ایرانی کاربردهایی مشابه *Calendula officinalis* L. دارد.

***Carlina vulgaris* L.**

E. carline thistle, common carlina, fireweed

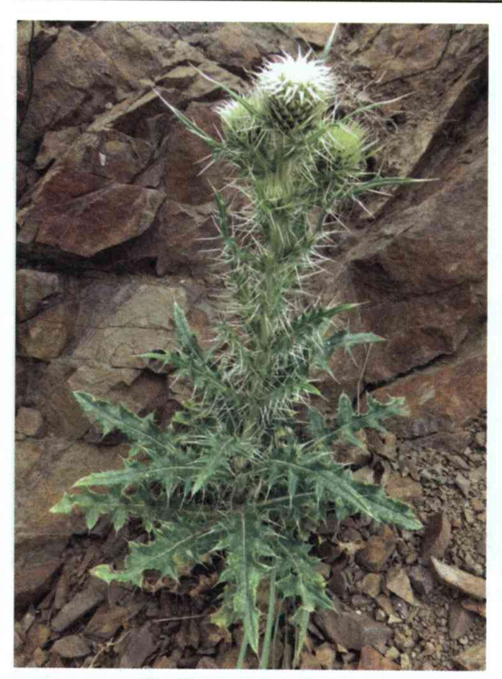
سرطلایی

ساقه به ارتفاع ۱۵ ـ ۶۰ سانتیمتر، با کرکهای تارعنکبوتی ـ پشمالو، ساده یا با شاخه‌های دیهیمی کوتاه کم، با برگهای انبوه. برگها علفی ـ چرمی، تخت، در سطح فوقانی بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی پشمالوی ظریف، سرنیزه‌ای تا مستطیلی، پایینی‌ها کمی باریک شده و برگ مانند، بالایی‌ها با قاعده تقریباً ساقه‌آغوش بدون دمبرگ. کپه به‌قطر ۳ـ۴ سانتیمتر، نیمه کروی. نهنج با ریشک‌های (زواید موی ریشی) بریده بریده. برگه‌های بیرونی گریبان برگی، سرنیزه‌ای، با رأس در لبه‌ها خاردار، در قاعده خار کوتاه‌دار، در میانه با لبه‌های خاردار سیاه شانه‌ای منشعب؛ برگه‌های میانی غشایی درخشان

Carlina vulgaris L.

خطی نوک‌دار سفید، در میانه مژه‌دار. فندقه به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، با کرکهای ابریشمی قهوه‌ای تیره؛ کاکل تقریباً از فندقه دو بار بلندتر.
پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز و آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: منطقه حفاظت شده ارسباران، شمال غرب کوههای دوقرون. ـمازندران: رامسر، جنوب جواهرده؛ بین لپاسر و پیش‌چاک؛ کلاردشت، در امتداد رودخانه بالای رودبارک؛ نور، چمستان، لویج، میرخمند؛ جنوب رامسر، بین جواهرده و باغ دشت؛ گردنه کندوان.
مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مدر، معرق، پاکیزه کننده رحم و التیام‌بخش دارد و در موارد احتباس آب، ضعف حرکات معده، ناراحتیهای کبدی و سرطان مصرف می‌شود (۱۰).

***Carlina vulgaris* L.**

***Carpesium abrotanoides* L.**
E. carpesium, nodding starwort

کاهینه

گیاه چندساله، با کرکهای تنک. ساقه به ارتفاع ۴۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، با شاخه‌های طویل، ترکه‌ای. برگها به نازکی علفی، با دو سطح سبز، کامل، دندانک اره‌ای بسیار ریز، گاهی بطور نامحسوسی دندانه‌دار تنک، همگی دمبرگ‌دار، پایینی‌ها به طول تا ۱۵، به عرض ۵ سانتیمتر، بیضوی ـ سرنیزه‌ای، با دو انتها و رأس گاهی تقریباً دم موشی ـ باریک شده، به انبوهی کرکدار؛ برگهای فوقانی به تدریج باریکتر، فوقانی‌ترها سرنیزه‌ای کاملاً باریک، به بلندی باریک شده. کپه‌ها به کوتاهی دمگل‌آذین‌دار یا تقریباً بدون دمگل‌آذین، کم و بیش واژگون، قرار گرفته در خوشه طویل برگ‌دار. گریبان استکانی به طول ۵ میلیمتر، علفی ـ غشایی، سبز کم‌رنگ؛ برگه‌ها سه ردیفی، به عرض ۲ میلیمتر، خارجیها کوتاهتر، با سطح پشتی کرکدار، میانی‌ها و داخلیها بلندتر، بوضوح با لبه کرکدار کم و بیش بی‌کرک، نسبتاً نوک کند. گلها به طول ۲ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۳ میلیمتر، نزدیک قاعده و نوک کرک غده‌ای‌دار.

***Carpesium abrotanoides* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، آناتولی، تالش، شمال ایران، شرق افغانستان، پاکستان، قفقاز، هندوستان، شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اصولاً جنگل‌روی بوده در استانهای گرگان، مازندران و گیلان و بخشهایی از ارسباران در نواحی جلگه‌ای و کم‌ارتفاع جنگل می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگ و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود، خاصیت مدر و ضد کرم دارند. دانه‌های آن به‌عنوان ملین و ضد سرفه بکار می‌رود (3).

گونه دیگر آن یعنی **کاهینه واژگون**/ *Carpesium cernuum* L. گیاهی علفی است که دارای خاصیت قابض، مدر و ضد کرم می‌باشد.

***Carpesium cernuum* L.**

Carthamus lanatus **L.**

Syn.: *Carthamus creticus* L.

E. blessed thistle of the parisians, woolly safflower

گلرنگ مقدس، تیغ گرگی

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۲۰-۹۰ سانتیمتر، قهوه‌ای‌شونده یا به‌رنگ زرد کاهی، با کرکهای بلند و جدای تنک یا متراکم. برگها به طول ۲۵-۶۰ میلیمتر، به عرض ۸-۱۵ میلیمتر، با کرکهای پرزمانند غده‌دار، و کم و بیش بلند و جدا، سبز یا خاکستری، تخم‌مرغی یا مستطیلی- سرنیزه‌ای، شانه‌ای بریده- خاردار. گریبان (کپه‌و برگه‌ها) به طول ۲۵-۳۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، برگه‌های بیرونی برگ‌مانند، از درونی‌ها ۱/۵-۲ برابر بلندتر، راست- گسترده تا تقریباً خمیده، میانی‌ها باریک‌شونده و کامل، درونی‌ها غشایی، سرنیزه‌ای باریک، کامل. گلها زرد کدر، میوه کافشه‌ای (فندقه‌ای) ضخیم، چهارگوشه فرفره‌ای در بالا منقوط، کاکل‌ها زرد کدر، کاهک‌های خارجی بسیار کوتاه، نوک چال‌دار، میانی‌ها نوک‌تیز و تا

***Carthamus lanatus* L.**

سه‌برابر طول کافشه، درونی‌ترها بسیار کوتاهتر.
پراکندگی جهانی: عراق، ایران، افغانستان، ترکمنستان، پاکستان، آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: اطراف گرگان. **- مازندران:** دره چالوس، دشت نظیر. **- آذربایجان:** خلخال؛ مغان؛ اهر به کلیبر. **- کرمانشاه:** صحنه؛ هرسین. **- ایلام:** اطراف ایلام؛ چرداول. **- لرستان:** شهبازان؛ بیشه؛ خرم‌آباد؛ کشور. **- خوزستان:** اهواز؛ سوسنگرد؛ شوش؛ شوشتر؛ رامهرمز؛ امیدیه و بهبهان. **- بوشهر:** بوشهر. **- فارس:** نواحی جنوبی فارس. **- خراسان:** بین بجنورد و مراوه‌تپه؛ بین قوچان و دره گز؛ کوه بزق. **- تهران:** جاجرود؛ رودهن؛ سیمین‌دشت.
مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان معرق، تب‌بر و ضد کرم مصرف می‌شود (3).
- اثر درمانی معرق، تب‌بر، ضد کرم و قاعده‌آور دارد. در استعمال خارجی به‌عنوان ضدعفونی کننده و التیام‌دهنده زخمها و حتی زخمهای چرکی غانقرایایی استفاده می‌شده است (۱۱).

***Carthamus lanatus* L.**

***Carthamus oxyacantha* M.B.**

گلرنگ زرد، خارخرون

ساقه به ارتفاع ۲۰-۷۰ سانتیمتر، از میانه به انبوهی منشعب دیهیمی، کرکدار، کرک غده‌ای‌دار، گاهی کم و بیش کرک تارعنکبوتی‌دار. برگهای پایین ساقه سینوسی - دندانه‌ای، بدون خار؛ برگهای میانی ساقه نیمه ساقه‌آغوش، مستطیلی یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، اغلب بحالت افقی گسترده، به انبوهی خار زرددار؛ خارها نازک، با عرض برگها مساوی. گریبان به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر؛ برگه‌های گریبانی خارجی از داخلی ۱/۵-۲ بار بلندتر، خارجی‌ترین آنها بحالت افقی گسترده، در بالای قاعده سفید بهم آمده، در بالا برگی، مستطیلی، سه رگبرگی، خار زرد بلنددار، خارها در دو طرف تا ۱۰ تا، به طول ۷-۱۰ میلیمتر، کم و بیش با فاصله مساوی از یکدیگر؛ برگه‌های میانی و داخلی سرنیزه‌ای، ممتد به خار، کرک غده‌ای‌دار - مژه‌دار، اغلب کرک تارعنکبوتی. گلها زرد، به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، با بریدگیهایی به طول ۶-۷/۵ میلیمتر. کافشه‌ها (فندقه‌ها) به طول ۴-۵/۵ میلیمتر، به عرض ۲-۳/۵ میلیمتر، مستطیلی - واژ مخروطی، با گوشه کند، تقریباً فشرده، سفید، قهوه‌ای

***Carthamus oxyacantha* M.B.**

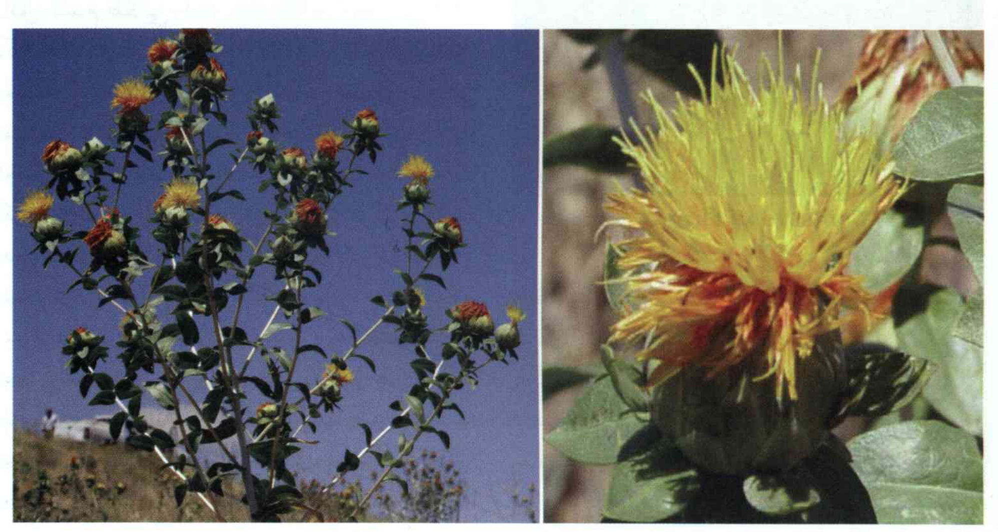
کم‌رنگ یا بنفش تیره شونده یا کم و بیش سیاه، اغلب خالدار، اغلب همگی بدون کاکل.
پراکندگی جهانی: شرق ماورای قفقاز، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بحالت علف هرز و اغلب مهاجم در سراسر ایران و نواحی شمالی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: روغن استخراج شده از دانه‌های آن به‌عنوان پوشش برای زخمهای بد و درمان کننده خارش بکار می‌رود (3).

*** *Carthamus tinctorius* L.**

E. safflower, dyer's saffron, dyer's safflower, false saffron

کاجیره، گلرنگ، کافشه

گیاه یکساله، به ارتفاع ۲۵ـ۴۵ (ـ۹۰) سانتیمتر، بدون کرک، سفید، درخشان، در بالا پرشاخه. برگها به طول ۳۰ـ۹۰ میلیمتر، به عرض ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، چرمی، بدون کرک، سبزرنگ، بدون دمبرگ، کامل (در **var. *inermis*--**) تا با برگهایی دندانه‌اره‌ای ـ خارک‌دار نازک (**var. *tinctorius*--**). کپه‌ها دیهیمی تنک. گریبان به طول ۲۰ـ۲۵ میلیمتر، برگه‌های بیرونی برگی (برگ مانند)، تخم‌مرغی، در بالای قاعده به‌هم آمده، از داخلیها کوتاهتر تا یک کمی بلندتر؛ برگه‌های درونی نوک‌دار، کرک تارعنکبوتی. گلها زرد زعفرانی. میوه فندقه (کافشه)، همگی بدون کاکل، واژ هرمی ـ چهاروجهی، با رأس سربریده، با چهار قوز، سفید.
پراکندگی جهانی: شرق نواحی مدیترانه‌ای، جنوب شرق آسیا، هندوستان، کاشته شده در کالیفرنیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در گرگان، آذربایجان، کردستان، لرستان، اصفهان، یزد، کرمان، خراسان، سمنان، تهران.
مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی گلرنگ عبارت است از: ضد درد، ضد چسبندگی پلاکت‌ها،

***Carthamus tinctorius* L.**

ضد باکتری، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ناباروری، ضد التهاب، ضد تب، ضد تومور، سقط‌کننده، ضد احتقان، ضد قارچ، مقوی رحم، ضد کرم، ضد کلسیم، مقوی قلب، معرق، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده کلسترول، مسهل، محافظ اعصاب، آرام‌بخش و محرک (۱۲).

ـ برگهای کاجیره تلخ شیرین، ملین، اشتهاآور، مدر و مفید در معالجه دفع بی‌اختیاری ادرار و ناراحتیهای چشمی است. گلهای آن ملین، معرق، محرک، مسکن و قاعده‌آور هستند. برای معالجه دردهای کودکانه، سرخک و دانه‌های پوستی دردناک بکار می‌رود. دانه‌های آن مقوی، مسهل و مدر هستند و برای معالجه روماتیسم بکار می‌روند. روغن آن برای درمان تصلب شرایین و اگزمای کودکان مفید است. روغن نیم‌سوخته آن برای معالجه زخمها و روماتیسم بکار می‌رود (6).

ـ گلهای آن معرق، مقوی، ملین، قاعده‌آور، قرمز کننده پوست و ضد درد هستند و بمنظور درمان یرقان بکار می‌رود. از آنها به‌عنوان زعفران کاذب استفاده می‌کنند. اظهار می‌شود که بلعیدن روغن آن سبب کاهش کلسترول خون می‌شود. گلرنگ رنگ مناسبی برای رنگ کردن پنبه است و گلچه‌های آن برای رنگ کردن ابریشم بکار می‌رود. دانه‌های آن مسهل و ریشه‌های آن مدر است (5).

ـ در طب گیاهی چینی گلهای آن برای تحریک قاعدگی و تسکین درد شکم داده می‌شود. گلهای آن برای ضدعفونی کردن و التیام زخمها و درمان سرخک بکار می‌رود. در طب گیاهی انگلیسی ـ امریکایی گلهای آن برای درمان تب و دانه‌های پوستی داده می‌شود. روغن تصفیه نشده دانه‌های آن مسهل است (4).

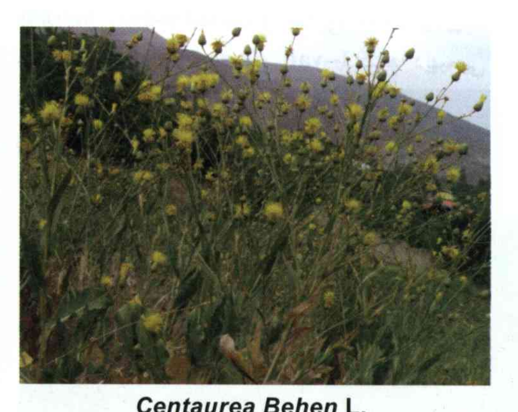
Centaurea Behen **L.**

Syn.: *Centaurea alata* Lam., *Serratula Behen* (L.) Lam., *Piptoceras Behen* (L.) Cass., *Centaurium Behen* (L.) C. Koch, *Microlophus Behen* (L.) Takht.

E. white behen, white rhapontic, behen white, behen

گل گندم طلایی

گیاه علفی چندساله، ساقه قائم، بی‌کرک، به ارتفاع حدود ۶۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، فقط در بخش فوقانی منشعب، با شاخه‌های بلندتر از ساقه اصلی. برگها چرمی، با رگبرگهای چشمگیر، تقریباً پوشیده با کرکهای کوتاه، با چشم عریان بی‌کرک؛ برگهای قاعده دمبرگ‌دار، بزرگ، به طول تا ۵۵، به عرض ۱۵ـ۱۸ سانتیمتر، اغلب ویولونی، با قطعه انتهایی خیلی بزرگ، سرنیزه‌ای پهن یا اغلب با قاعده سربریده مستطیلی ـ سه گوشه، قطعات یا لوبهای‌جانبی در دو طرف ۱ـ۳ تایی، سرنیزه‌ای یا سه گوشه اغلب بطرف قاعده برگشته، بندرت برگهای قاعده‌ای‌سرنیزه‌ای کامل؛ برگهای میانی ممتد، مستطیلی، واژ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای پهن، بندرت پایینی‌ها شانه‌ای لوبدار؛

Centaurea Behen **L.**

فوقانی‌ها خیلی کوچکتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک کند، یا سرنیزه‌ای، کم و بیش ممتد طویل یا بدون دمبرگ نیمه ساقه‌آغوش. کپه‌ها روی شاخه‌های بلند منفرد. گریبان به طول ۱۸ـ۲۶، به عرض ۱۰ـ۱۸ میلیمتر، بطرف انتها قویاً باریک شده؛ برگه‌ها چندین ردیفی، هم‌پوش، سخت شکننده، چرمی، نوک‌تیز، با منقار کوتاه به طول ۰/۲ـ۰/۸ میلیمتر، گاهی ریزان.

Centaurea Behen L.

گلها زرد گوگردی، متعدد، کناری‌ها از مرکزی‌ها کوچکتر و چشمگیر، با بریدگیهای نخی شکل. فندقه‌ها به طول (۴/۵)۵–۶ میلیمتر، کاکل به طول ۵–۸ میلیمتر، زبر، داخلیها به طول ۱/۵–۲ میلیمتر. گلهای گیاه حاوی شهد فراوان و مفید برای زنبور عسل و تولید عسل می‌باشد.

پراکندگی جهانی: ترکیه، فلسطین، لبنان، شمال عراق، ایران، ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در کناره‌های مزارع، باغها، مراتع تخریب‌یافته و نواحی کوهستانی استانهای گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، فارس، خراسان، اصفهان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: در کشورهای خاورمیانه بمنظور تقویت بنیه بکار می‌رود و در واقع گنجینه قدرت نامیده می‌شود، زور را زیاد می‌کند، سبب درمان زودانزالی می‌شود و بنیه را زیاد می‌کند. برای درمان یرقان و وجود سنگریزه در ادرار، بیماریهای قلبی، به‌عنوان پادزهر طپش قلب، ملین، افزایش‌دهنده وزن، اصلاح‌کننده کیفیت اسپرم و افزایش‌دهنده حجم اسپرم مردانه بکار می‌رود. برای تقویت قلب، اصلاح و رشد حافظه مؤثر است، ناتوانی جنسی را تسکین می‌دهد و باعث غلظت مایع منی می‌شود و برای تسکین مشکلات معدی، تسریع آغاز قاعدگی بکار می‌رود. زیادکننده میل جنسی، نشاط‌آفرین و مقوی قلبی است. موارد استعمال ریشه گل گندم طلایی در معالجه زردی، ضعف جنسی، عفونتهای سنگریزه‌ای، ضعف حافظه و بیماری سل می‌باشد (internet: The herbs, org, Directory of Herbs).

Centaurea Cyanus **L.**
Syn.: *Cyanus segetum* Hill.
E. cornflower, bachelor's_button, bluebottle

گل گندم آبی

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، اغلب ساده یا گاهی از قاعده منشعب، یا بندرت در بالا با شاخه‌های راست ایستاده، منتهی به یک کپه. برگها کرک نمدی – هلویی خاکستری کم و بیش انبوه؛ برگهای قاعده‌ای مشخصاً دمبرگ‌دار، واژ سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای – قاشقی، اغلب لوبدار (تقریباً شانه‌ای بریده تا ربابی)، با قطعه انتهایی تخم‌مرغی یا بیضوی، بندرت

Centaurea Cyanus L.

برگهای قاعده‌ای بدون بریدگی؛ برگهای میانی به‌طور مشخص ربابی یا شانه‌ای بریده، با قطعات منقارک‌دار؛ برگهای فوقانی ساقه بدون دمبرگ، خطی ـ سرنیزه‌ای، منقارک‌دار، از میان‌گره‌ها بلندتر. گریبان استکانی، به طول ۱۰ـ۲۲، به عرض ۵ـ۱۲ میلیمتر. برگه‌ها چندین ردیفی، سبز تا در بالا ارغوانی؛ مژه‌های زایده برگه‌های گریبانی به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر، قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره. گلهای مرکزی نرماده، بنفش مایل به صورتی؛ لوله کیسه‌های بساک بوضوح خمیده؛ گلهای کناری عقیم آبی آسمانی تیره، قویاً شعاعی، با بریدگیهای به طول تا ۳ تا ۴ میلیمتر، کم و بیش هم‌اندازه. فندقه‌ها به طول ۲ـ۳ میلیمتر؛ کاکل به طول حدود ۲ تا ۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله نیمکره شمالی، اروپا، ترکیه، ایران، پاکستان، عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاه: ۲۳ کیلومتری شرق باختران، بالای روستای دروفرامان و رحیم‌آباد.

مصارف و کاربردها: گلهای گیاه قابض ملایم است. عرق تهیه شده از آن در گذشته بمنظور برطرف کردن ضعف بینایی بکار می‌رفته است. در طب جدید گیاهی از گلهای آن به‌عنوان مقوی، محرک و قاعده‌آور استفاده می‌کنند (3).

ـ گلها، دانه‌ها و برگهای آن مصرف می‌شود. دارویی برای درمان چشم و بیماریهای چشمی است (صاف کرده دم‌کرده آن به‌عنوان چشم‌شویه و گلبرگهای آن بصورت ضماد بکار می‌رود)، اما در مورد اثرات آن عقاید مختلفی وجود دارد. گلبرگهای آن به‌عنوان مقوی تلخ و محرک، بهبود دهنده هضم و احتمالاً تقویت کننده کبد و بهبود دهنده مقاومت آن (کبد) در برابر عفونت بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن برای درمان دردهای روماتیسمی کاربرد دارد (4).

ـ گلهای گیاه دارای اثر مدر است و از آن برای درمان آب آوردن انساج استفاده می‌شود، در سرماخوردگی جهت رفع سرفه، و بیماریهای سینه بکار می‌رود. دم‌کرده آن با آب مقطر بصورت مایع در رفع التهاب چشم بکار می‌رفته است، تمام اندامهای گیاه تب‌بر است و از آنها برای درمان بیماریهای کبدی، زردی و بیماریهای پوست استفاده می‌شود. میوه گیاه اثر مسهلی دارد (۱۱).

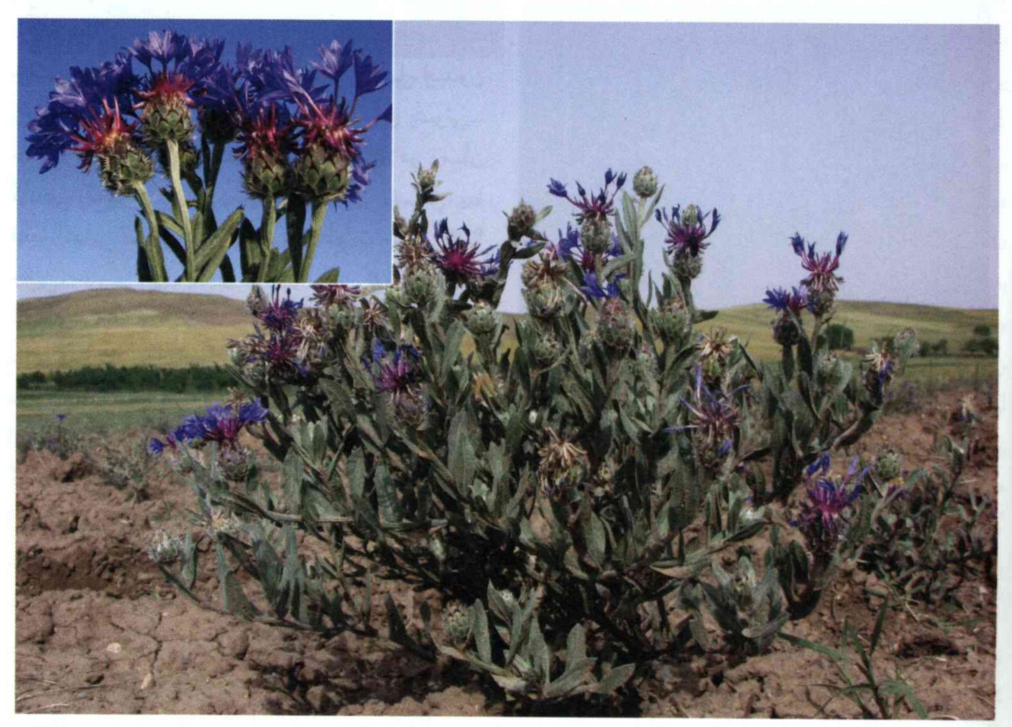
Centaurea Cyanus L.

***Centaurea depressa* M. B.**

Syn.: *Cyanus depressus* (M. B.) Sojak, *Centaurea anatolica* Griseb.

گل گندم

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱۰ـ۶۰ سانتیمتر، اغلب از قاعده منشعب، شاخه‌ها ایستاده، یک‌کپه‌ای یا با چند کپه‌ای. برگها کم و بیش با کرک‌های متراکم پتوئی ـ هلوئی ـ خاکستری، پایینی‌ها با دمبرگ‌مشخص، واژ سرنیزه‌ای، اغلب لوبدار (تقریباً ربابی)، قطعه انتهایی مستطیلی یا سرنیزه‌ای، قطعات یا لوبهای‌جانبی خطی بسیار کوچک و به تعداد ۲ـ۳ جفت، به‌ندرت برگهای قاعده‌ای کاملاً بدون تقسیم (کامل)، برگهای میانی و بالای ساقه بدون دمبرگ، سرنیزه‌ای یا خطی ـ سرنیزه‌ای، در انتها نوک‌دار کوچک، با میان‌گره‌های بلندتر. گریبان (کپه و برگه‌ها) به طول (ـ۱۳)۱۴ـ۱۸، به عرض (ـ۷)۸ـ۱۲(ـ۱۳) میلیمتر، تخم‌مرغی یا پیاله‌ای شکل، برگه‌ها چندین ردیفی، سبزرنگ، با زایده‌ای غشایی قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره، بلند، مژه‌های زایده نقره‌ای رنگ، به طول ۱/۵ـ۲(ـ۳) میلیمتر. گلهای مرکزی نر و ماده، بنفش، لوله متشکل از اتصال کیسه‌های بساک خمیده، گلهای کناری عقیم و آبی آسمانی‌رنگ، شدیداً لوله‌ای ـ زبانه‌ای با بریدگیهای ۵ـ۶ تایی سرنیزه‌ای و نامساوی. میوه کافشه‌ای (فندقه) به طول (ـ۴/۵)۵ـ۵/۵(ـ۶) میلیمتر؛ ناف خیلی بلند و مساوی نصف اندازه کافشه (فندقه)، کاکل‌ها به طول ۵ـ۸(ـ۹) میلیمتر، زبر، ردیفهای درونی به طول حدود ۱/۵ـ۲/۵ میلیمتر.

***Centaurea depressa* M.B.**

پراکندگی جهانی: جنوب شرق شبه جزیره بالکان، جنوب غرب آسیا و آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اغلب نقاط در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اصفهان، لرستان، فارس، کرمان، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان، سمنان، یزد و تهران.
مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان ضعف اعصاب بکار می‌رود (internet: google books Review of the Medicinal plants of Armenia and Karabagh)

***Centaurea solstitialis* L.**

***Centaurea solstitialis* L.**
Syn.: *Calcitrapa solstilialis* (L.) Lam., *Cyanus solstitialis* (L.) J. & C. Persl, *Triplocentron solstitiale* (L.) Fourr., *Leucantha solstitialis* (L.) Love & Love, *Centaurea Adami* Willd.
E. Yellow centaurea, Barnaby's thistle, St. Barnaby's thistle

گل گندم زرد

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع باشد ۱۵ـ۸۵ سانتیمتر، از میان یا تقریباً از قاعده منشعب، با شاخه‌های بلند، اغلب منشعب بطوریکه بحالت پانیکول یا دیهیم تنک بنظر می‌رسد. ساقه و شاخه‌ها در تمام طول بالدار، بالها با کرکهای پتوئی- خاکستری؛ به عرض ۱ـ۴ میلیمتر، کامل (بدون بریدگی یا دندانه). برگها همگی با کرکهای پتوئی- خاکستری، برگهای قاعده و پایین ساقه در زمان گلدهی اغلب پژمردنی، دمبرگ‌دار، ربابی شکل، با قطعهٔ انتهایی سرنیزه‌ای یا لوزوی، قطعات جانبی ۳ـ۴ جفتی، سرنیزه‌ای، بندرت (گاهی) برگهای پایین شانه‌ای- منقسم، قطعات برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه کامل یا دندانه‌ای ریز؛ برگهای میانی و بالایی ممتد، خطی- سرنیزه‌ای، به تدریج به طرف انتها باریک‌شونده، کامل، بندرت دندانه‌ای ریز. گریبان (برگه‌ها و کپه) تخم‌مرغی- مستطیلی، به طول (ـ۱۱)۱۳ـ۱۶، به عرض (ـ۶)۸ـ۱۲(ـ۱۵) میلیمتر، با کرکهای تارعنکبوتی، برگه‌ها چندین‌ردیفی، با زایدهٔ غشایی (شفاف) گرد یا مستطیلی، با لبهٔ دندانه‌ای ریز یا کم و بیش بریدهٔ نامنظم. گلها زردرنگ، کناری‌ها غیرشعاعی، میوه کافشه (فندقه)، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، دوشکلی، بیرونی‌ها سیاه کم‌رنگ و بدون کاکل، مرکزی‌ها درخشان، خاکستری یا قهوه‌ای، کاکل‌دار؛ کاکل‌ها سفید، زبر و به طول ۳ـ۴ (ـ۵) میلیمتر، ردیفهای درونی کوتاهتر.
پراکندگی جهانی: غرب، جنوب و جنوب شرق اروپا، آناتولی، لبنان، عراق، ایران، قفقاز و آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز و گونه مهاجم در اراضی تخریب یافته، در کناره‌های جاده‌ها و در اراضی رها شده در سراسر ایران.

مصارف و کاربردها: در طب عوام از گلهای گیاه به‌عنوان تب‌بر استفاده می‌کنند و برای ریشه آن نیز اثر مقوی معده قائل هستند (۱۱).
- با توجه به گستردگی پراکندگی جغرافیایی این گونه در ایران و بعلت تلخی شدید اندامهای آن در طب سنتی و رایج امروزی ایران، جایگاهی برای آن تعریف نشده است و هرگونه کاربرد این گیاه و گونه‌های دیگر گل گندم/ *Centaurea* spp. که قریب به ۷۵ گونه هستند باید با احتیاط کامل صورت گیرد (مؤلف).

Chrysanthemum coronarium **L.**
E. chrysanthemum, old garden chrysanthemum, crown daisy

داودی خودروی

گیاه یکساله، تقریباً بی‌کرک یا با کرکهای سفید تنک. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۲۰_۷۰ سانتیمتر، شیاردار، معمولاً پرشاخه؛ شاخه‌ها گسترده _ مورب. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ کوتاه، بقیه بدون دمبرگ، نیمه ساقه‌آغوش، مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی، دو بار شانه‌ای بخش، با قطعات مستطیلی یا سرنیزه‌ای، نوک تیز، کامل یا دندانه‌ای بریده؛ محور برگ پهن. کپه‌ها منفرد یا بصورت گروهی ۲_۵ تایی در انتهای شاخه‌ها. گریبان با برگه‌های ۲_۳ ردیفی؛ خارجیها تخم‌مرغی، با لبه قهوه‌ای _ شیاردار یا تقریباً قهوه‌ای شیاردار؛ داخلیها مستطیلی، از خارجیها تا دو بار بلندتر، بدون رگه‌های قهوه‌ای کناری اما با لبه غشایی پهن و رأس زایده غشایی‌دار. گلهای کناری زرد یا با رأس سفید؛ زبانه‌ها به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ گلهای لوله‌ای سبز مایل به زرد، با لوله در پهلو بالدار، با رأس ۵ دندانه‌ای. فندقه‌های گلهای کناری واژ هرمی، سه وجهی، با گوشه جانبی یا بال باریک، با گوشه میانی با بال پهن؛ فندقه‌های گلهای مرکزی واژ مخروطی _ استوانه‌ای، سه گوشه‌ای کند، با گوشه میانی با بال باریک، بدون کاکل.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی تپه ماهوری شمال استان خوزستان.

Chrysanthemum coronarium **L.**

مصارف و کاربردها: در طب یونانی پوست آن را به‌عنوان مسهل در درمان سیفلیس استفاده می‌کردند و برگهای آن را بصورت موضعی برای کاهش تورم و التهاب بکار می‌بردند. گیاه به همراه فلفل سیاه برای معالجه سوزاک بکار می‌رفته است (3).
- برگهای جوان گیاه با طعم تند و مقوی (دارای قابلیت غذایی) از آن برای معطر کردن (بصورت چاشنی و اسانس) غذا و بصورت سبزی مصرف می‌شود و گلهای آن جنبه زینتی و آرایشی دارد. دانه‌های سبز شده آن در ردیف غذاهای سبک (چاشت) زمستانی است. گلهای این گیاه عطری دلپذیر دارد (2).
- پوست گیاه اثر مسهلی دارد و سابقاً جهت رفع عوارض سیفلیس مصرف داشته است. برگهای له شده آن روی تورم‌ها و التهاب‌ها مؤثر است (۱۱).

Chrysanthemum x morifolium **Ramat.**
Syn.: *Chrysanthemum morifolium*
E. florist's chrysanthemum

داودی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۶۰-۹۰ سانتیمتر، در قاعده بوته‌ای، ایستاده، منشعب. برگها تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر، با قاعده گوه‌ای، در سطح تحتانی به انبوهی کرکی سفید، ضخیم. خشن، دندانه‌ای درشت یا کامل. کپه‌های گلها کوچک تا بزرگ؛ با گلهای شعاعی سفید (اغلب رنگارنگ)، بلندتر از گلهای لوله‌ای مرکزی؛ برگه‌های بیرونی گریبان، ضخیم، خطی، نوک تیز، کرکی سفید.
- گونه‌ای اصلاح شده با برگها، ساقه و گلبرگهای بسیار متنوع و رنگارنگ که عموماً پاییزگل بوده، در اوایل تا اواسط پاییز گل می‌دهند، امروزه بدلیل ارزش

Chrysanthemum X morifolium **Ramat.**

زینتی آنها توانسته‌اند با کاشتن در گلخانه‌ها و کنترل میزان نور در اختیار، زمان گل‌دهی آن را تغییر داده و بدلخواه زمان آن را تعیین نمایند (مؤلف).

پراکندگی جهانی: این گیاه بومی چین است و به فراوانی در ایران و سایر نقاط جهان کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: معرق، ضد اسپاسم، پایین آورنده فشار خون، خنک کننده و پایین آورنده تب است. آزمایشهای کلینیکی نشان داده که اثرات مهمی برای پایین آوردن فشار خون دارد و همزمان نشانه‌های کاهش سردردها، گیجی (سرگیجه) و بی‌خوابی نیز در آن دیده می‌شود. این گیاه اثرات مهمی در معالجه آنژین و اثرات آنتی‌بیوتیکی نیز دارد (4).

*** *Cichorium Endivia* L.**

Syn.: *Cichorium ambiguum* Schult., *Cichorium crispum* Mill.

E. endive, garden endive, escarole

اندیو

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، بدون کرک، خیلی بندرت تقریباً بدون کرک. ساقه‌ها ایستاده، معمولاً منشعب واگرا، بدون کرک، خیلی بندرت در بخش پایینی با کرک‌های موی ریش مانند منفرد؛ شاخه‌ها معمولاً بوضوح در بالا ضخیم شونده. برگها بدون کرک، خیلی بندرت در امتداد رگبرگ اصلی با کرکهای موی ریش مانند منفرد یا کرکهای فردار، نسبتاً نازک و نرم، سبز، خیلی بندرت بی‌رنگ خاکستری ـ مایل به آبی، آبی کم‌رنگ؛ برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه با دمبرگ‌های به کوتاهی بالدار، شانه‌ای بخش یا کامل، کم و بیش دندانه‌دار، اغلب فردار؛ برگهای میانه و بالای ساقه نسبتاً بندرت و به وضوح کوچک شده، مستطیلی تا تخم‌مرغی پهن، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، با گوشک‌های نوک تیز یا کم و بیش گرد. کپه‌ها معمولاً متعدد، به تنهایی یا چندتایی در رأس ساقه و شاخه‌های جانبی، همینطور در محورهای برگهای میانی و بالایی. گریبان به طول ۹-۱۴ سانتیمتر؛ برگه‌های خارجی گریبان کم و بیش با لبه مژه‌دار، معمولاً $\frac{۲}{۳}$ برابر طول برگه‌های داخلی، خیلی بندرت هم‌اندازه، در بخش پایینی چرمی. جام گلها به طول ۱۲-۳۳ میلیمتر، آبی آسمانی کم‌رنگ، خیلی بندرت مایل به سفید. فندقه‌ها به طول ۲/۵-۳/۵ میلیمتر، با کاکلی به طول ۰/۴-۰/۸ میلیمتر (15).

***Cichorium Endivia* L.**

پراکندگی جهانی: اروپا، منشأ این گونه بخوبی مشخص نیست و بیشتر در کشورهای حاشیه دریای مدیترانه کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در

Cichorium Endivia L.

تهران، مشهد و مراکز تحقیقات گیاهان دارویی.

مصارف و کاربردها: حکما آن را دارویی محلل و خنک کننده دانسته و برای درمان دردهای کبدی تجویز می‌کردند. ریشه آن در سوء هاضمه‌ها و تب به‌عنوان مقوی و آرام‌بخش بکار می‌رود. میوه آن به‌عنوان دارویی خنک‌کننده برای تب، سردرد و یرقان مصرف می‌شود. تصور می‌شود که ریشه آن گرم، محرک و تب‌بر است، دانه آن را برای تهیه شربت‌های مسهل بکار می‌برند (3).

- جوشانده ریشه آن به‌عنوان مقوی، آرام‌بخش (مرهم) و تب‌بر بکار می‌رود. جوشانده میوه آن برای درمان سردرد مصرف می‌شود (9).

- به‌عنوان هضم کننده غذا و داروی خنک کننده استفاده می‌شود. ریشه‌های آن مقوی و آرام‌بخش (مرهم‌آسا) هستند و برای درمان سوء هاضمه و تب بکار می‌روند. برگهای آن محرک و بادشکن هستند و برای درمان روماتیسم مورد استفاده قرار می‌گیرند (5).

***Cichorium intybus* L.**

Syn.: *Cichorium byzantium* Clementi, *Cichorium intybus* L. var. *eglandulosum* & var. *glabratum*

E. common chicory, chicory, succory

کاسنی

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌ای ایستاده و شاخه‌های راست متعدد، به ارتفاع ۵-۱۰۰ سانتیمتر، بدون کرک تا با کرک‌های بلند موی ریش‌مانند تقریباً متراکم، برگهای همراه گلها و گل‌آذین اغلب بسیار کوچک‌شده، یا وجود ندارد. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای، در زمان گلدهی اغلب پژمرده، مستطیلی تا واژ تخم‌مرغی، سینوسی- دندانه‌ای پهن تا نیش‌بری لوبدار، در سطح تحتانی با کرک‌های ساده و طویل متراکم؛ برگهای ساقه‌ای کوچک‌شده. دمگلها راست، نازک. کپه استوانه‌ای، به طرف انتها باریک‌شونده، کم یا پرگل، به‌صورت منفرد در انتهای شاخه‌ها یا چندتایی و بدون دمگل در محور برگها. برگه‌های بیرونی گریبان‌دوردیفی، در حالت میوه حداکثر تا نیمهٔ برگه‌های درونی؛ گلها زبانه‌ای آبی خوشرنگ؛ نهنج با کرک‌های موی ریش‌مانند بلند یا کوتاه. جقه سربریده به $\frac{1}{5}$ تا $\frac{1}{10}$ طول میوهٔ کافشه‌ای (فندقه) می‌رسد.

Cichorium intybus L.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، در اغلب نقاط جهان به حالت کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاسنی گیاهی است که در ایران به صورت علف هرز در مزارع، باغهای

تازه‌احداث شده، حاشیه مزارع و جاده‌ها، چمن‌زارهای خشک یا مرطوب، محلهای اسکان دام در دامنه‌های کوهستانی و در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، همدان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: از برگها و ریشه گیاه استفاده می‌شود. خواص درمانی آن عبارت است از: مقوی، تأمین کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، اشتهاآور، محرک معده، تصفیه کننده خون، صفراآور، ادرارآور، ملین، کرم‌کش و تب‌بر و در موارد بی‌اشتهایی، ضعف، کم‌خونی، بی‌کفایتی صفراوی، التهاب صفراوی، یرقان، قولنج‌های کبد، احتقان کبدی و طحال، ضعف معده و دستگاه گوارش، اختلال پوستی، نقرس، سنگ کلیه، التهاب مفاصل، سنگها، عفونتهای مجاری ادراری، احتباس آب در بدن، یبوست و مالاریا مصرف می‌شود (۱۰).

Cichorium intybus **L.**

- اثرات درمانی مهم کاسنی: ضد باکتری، صفراآور، ضد التهاب، ضد نفخ، مقوی قلب، ملین، مسهل، ادرارآور، هضم کننده، شیرافزا، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول، مسکن، تقویت‌کننده معده، تقویت‌کننده اعصاب و کاهش‌دهنده قند خون (۱۲).

- برگهای آن به‌عنوان مسهل، قاعده‌آور، هضم‌کننده و مدر بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای درمان بریدگیها و زخمها بکار می‌رود. پودر بوداده (سرخ شده) ریشه آن مخلوط با قهوه برای تهیه قهوه فرانسوی بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای

درمان زردی (یرقان)، بزرگ شدگی کبد، نقرس، درد شکم و مشکلات روماتیسمی مصرف می‌شود. جوشانده دانه آن به‌عنوان مقوی مغز و بادشکن بکار می‌رود و برای درمان سردرد و آسم نیز از آن استفاده می‌کنند (9).

ـ کاسنی مقوی تلخ معدی، مقوی، قاعده‌آور، صفراآور، ملین ملایم و مدر است. عصاره برگهای آن به همراه روغن بادام به‌عنوان ملین به بچه‌ها داده می‌شود. دانه‌های آن بادشکن، مقوی، آرام‌بخش و اشتهاآور می‌باشند. ریشه‌های آن بصورت پودر بصورت کاذب به قهوه پودر شده اضافه می‌شوند. ریشه‌های جوان آن مانند هویج خوراکی هستند و جنبه علوفه‌ای نیز دارند. برگهای جوان سفید شده آن در سالاد مصرف می‌شود (5).

ـ ریشه، برگها و دانه آن مصرف می‌شود. ریشه آن معطر و مدر است و سبب تصفیه خون و غنای آن می‌شود و درد و تورم مفاصل را کاهش می‌دهد. دانه‌های آن مقوی مغز، اشتهاآور، تسکین دهنده سردرد و آسم است. جوشانده گیاه برای درمان تأخیر قاعدگی و استفراغ صفراوی و بزرگ شدگی طحال مفید است (1).

ـ کاسنی مقوی ملایم تلخ عالی برای دستگاه هضم غذا و کبد است. ریشه آن از نظر طب گیاه درمانی شبیه ریشه **گل قاصد** / *Taraxacum officinalis* (این گیاه در ایران نمی‌روید) است و سبب تقویت عمل معده و کبد و ضدعفونی کردن دستگاه ادراری می‌شود. آن را برای درمان روماتیسم و نقرس استفاده می‌کنند و مسکنی ملایم برای کودکان است. دم‌کرده برگها و گلهای آن نیز برای کمک به عمل هضم غذا مصرف می‌شود (4).

***Cirsium arvense* (L.) Scop.**

Syn.: *Serratula arvensis* L., *Carduus arvensis* Robins, *Serratula spinosa* Gilib., *Serratula setosa* Willd., *Cnicus arvensis* Hoffm., *Cnicus setosus* Besser, *Cirsium setosum* M. B., *Cirsium laevigatum* Tausch., *Cirsium argunense* DC., *Cephalonoplos setosum* Kitamura

E. Canada parrot feather

کنگر هرز، کنگر صحرایی

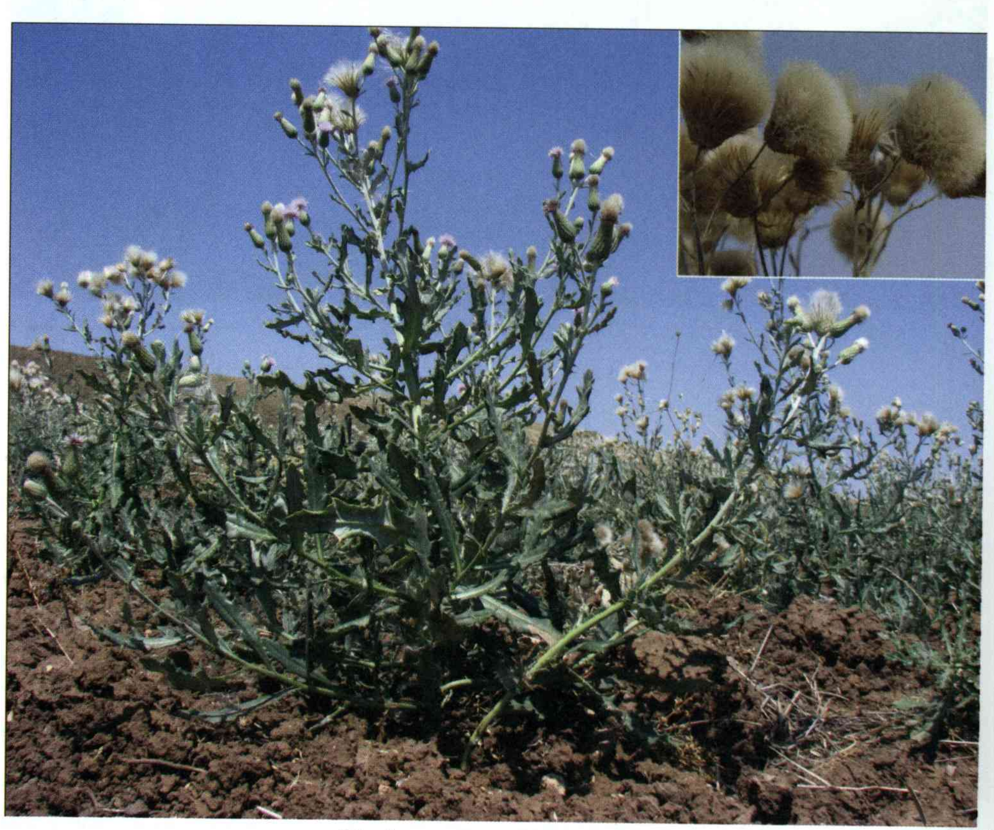
گیاه علفی چند ساله با ساقه‌های زیرزمین رونده. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰ـ۸۰ (ـ۱۵۰) سانتیمتر، شیار و خط دار، بدون کرک شونده یا اصولاً در بخش فوقانی با کرک‌های تارعنکبوتی فشرده، در پایین با برگهای متراکم، در بخش فوقانی کم و بیش با برگهای تنک، تقریباً بدون شاخه یا تقریباً از میان منشعب، شاخه‌ها کوتاه یا بلند، با برگهای کوچک و تنک، یک یا ۲ـ۳ کپه‌ای. برگهای پایین ساقه و میانی‌ها بدون کرک یا در سطح تحتانی با کرک‌های پتوئی ـ تارعنکبوتی متراکم، سفید یا خاکستری، با محیطی مستطیلی ـ سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای، با دندانه‌های سینوسی تنک یا تقریباً متراکم، دندانه‌ها سه گوشه‌ای، با دندانک‌های سینوسی‌نامساوی، گاهی تا میان پهنک شانه‌ای ـ بریده سینوسی، بریدگیها نوک کند، با دندانه‌های خاردار نامساوی، خارها به‌رنگ زرد کاهی، سخت و محکم، به طول تا ۵ میلیمتر، با قاعده‌ای تقریباً گوشک‌دار ـ تقریباً ساقه‌آغوش و بدون دمبرگ، غیر ممتد تا گاهی کاملاً ممتد. باله بسیار باریک، با دندانک‌های ـ خاردار بسیار کوتاه؛ برگهای بالای ساقه بتدریج کوچک‌شده، در بالا بسیار کوچک، با محیطی سرنیزه‌ای یا خطی، سرنیزه‌ای، با دندانه‌های سینوسی تنک و کوچک، با خارهای متراکم اما نه خیلی محکم. کپه (کله پرک) در انتهای ساقه و شاخه‌ها منفرد یا تقریباً گروهی، تقریباً بدون دمگل‌آذین یا با دمگل‌آذین کوتاه، پانیکول ـ دیهیم، تخم‌مرغی، عقیم و دوپایه، با گلچه‌هایی به طول ۱۸ـ۲۵ میلیمتر، لخت. گریبان با کرک‌های تارعنکبوتی بسیار تنک بابرگه‌های راست

هم‌پوش، بیرونی‌ها سه‌گوشه‌ای - مستطیلی، با خارهای نه چندان سخت، به طول ۱/۵-۳ میلیمتر، راست - گسترده و ممتد، در بالا با شیار (ناوی) چسبناک و نازک، درونی‌ها بتدریج بلندتر، سرنیزه‌ای باریک، درونی‌ترها خطی، سرنیزه‌ای با انتهایی کم و بیش غشایی. جام گل ارغوانی کم رنگ به‌ندرت سفید با لوبهای تا قاعده پنج پاره؛ میله‌های پرچم بدون کرک یا با کرک‌های پرزدار پراکنده. میوه کافشه مستطیلی، قهوه‌ای کم رنگ یا خاکستری، به طول حدود ۳ میلیمتر و عرض ۱/۵ میلیمتر، کاکل سفید چرک، بعد از گلدهی به‌هم آمده و تقریباً دو برابر طول فندقه.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال امریکا، سراسر نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران به‌صورت علف هرز در اراضی زراعی گندم، حاشیه مزارع، باغها و در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، اراک، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه‌اش اثر مقوی دارد. در گذشته از اعضای این گیاه برای معالجه هاری و به‌عنوان مدر، اشتهاآور و رفع کننده بیماریهای پوستی استفاده می‌شده است (۱۱).

Cirsium arvense **(L.) Scop.**

***Cnicus benedictus* L.**
Syn.: *Centaurea benedicta* (L.) L., *Carbenia benedicta* (L.) Adams.
E. blessed thistle

خار مقدس

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۲ـ۳۰ سانتیمتر، گاهی بدون ساقه، اغلب گسترده روی زمین با کپه‌هایی در میان برگهای طوقه‌ای یا با ساقه‌ای خیلی کوتاه با انشعابات واگرا و پربرگ. برگها زرد مایل به سبز کم‌رنگ، با رگبرگهای مشبک برجسته، با دندانه‌های خارک‌دار، نیش‌بری‌ـ شانه‌ای، لوبدار یا تقریباً کامل، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها ساقه‌آغوش، کمی ممتد، بالایی‌ترها تخم‌مرغی‌ـ مستطیلی پهن، شبیه برگه‌های کپه، از آن بلندتر. گریبان (کپه و برگه‌ها) به طول ۲۰ میلیمتر، برگه‌ها چرمی‌ـ غشایی، فشرده، مستطیلی، پایینی‌ها کامل، منتهی به خار شانه‌ای انتهایی و سخت. گلها از گریبان (برگه‌ها) کوتاهتر. میوه کافشه‌ای بسیار متنوع از نظر شکل.

***Cnicus benedictus* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شرق نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، تالش، ایران، افغانستان، پاکستان و قفقاز

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: کناره‌های دریای خزر. ـ **مازندران:** آمل، ساری. ـ **گیلان:** رستم‌آباد. ـ **آذربایجان:** خوی، تبریز، ماکو، اطراف دریاچه ارومیه، سلماس، ارومیه، دشت مغان. ـ **کرمانشاه:** قصرشیرین. ـ**همدان:** حیدره همدان. ـ **لرستان:** شهبازان، بیشه، کشور.ـ **خوزستان:** اهواز، سوسنگرد، بهبهان، آغاجاری، امیدیه، رامهرمز، باغ ملک و ایذه.ـ **بوشهر**ـ **فارس:** دشت ارژن، اطراف شیراز. ـ **کرمان:** ده بکری. ـ **خراسان:** کاشمر. ـ **تهران:** تهران، شهرستانک، کرج، سرخه‌حصار، هشتگرد، طالقان، قزوین و دماوند و...

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی مقوی، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، معرق، تصفیه کننده خون، تب‌بر، مدر، دافع اسید اوریک، مسکن دردهای روماتیسمی و عصبی، محرک دستگاه عصبی، ضد سرطان و گندزدا دارد. در استعمال داخلی در موارد بی‌اشتهایی، ناراحتیهای کبدی و کلیوی، ضعف معده، تب نوبه، تب مالت، تب‌های توأم با بثورات و ضعف (سرخک، مخملک)،

دوران نقاهت پس از ناراحتیهای ریوی، تب‌های بـالا، خیـز و آب آوردن، آب آوردن انســاج، روماتیســم و تهوع ناشی از بارداری مصرف می‌شود و در اسـتعمال خارجی بمنظور معالجه زونا، زخمهای آتن و زخمهای سرطانی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

ـ گیاه مقوی، مقوی معده، ضد اسپاسم و مـدر اسـت. در حالت حاملگی به‌عنوان ضد استفراغ بکار مـی‌رود و به‌عنوان اشتهاآور مصرف مـی‌شـود. سـبب فعالیـت کیسه صفرا می‌شود، بنابراین برای درمـان بیماریهـای کبد بکار می‌رود. در اسـتعمال خـارج بـرای درمـان زخمها، جوش‌های کوچک و بواسیر استفاده می‌شـود. گیاه نباید توسط افرادی که از اسـیدیته بـالای معـدی رنج می‌برند مصرف شود (5).

ـ گیاه کامل، کپه‌ها در حالت جوان (غنچه) و دانه‌های رسیده آن مصرف می‌شود. بخشهای فوقانی این گیـاه برای معالجه کرمها بکار می‌رود و به‌عنوان قاعـده‌آور، محـرک، مقـوی و قـی‌آور نیـز کـاربرد دارد. بـدلیل خاصیت انعقاد خون و بندآورندگی خون، دانه آن برای مداوای قی‌آوردن مفید است. بخشهای قاعـدگی گیـاه به‌عنوان اشتهاآور مصرف می‌شود (7).

ـ مقوی تلخ، محـرک ترشـح شـیره معـده، روده و کیسه صفرا، بصورت تنتور برای درمان ناراحتی کـم شدن هضم غذا بکار می‌رود، برای درمان تب نوبـه استفاده می‌شود، خلط‌آوری ملایـم و آنتـی‌بیوتیـک است. از آن مرهمی برای درمان زخمها و زخمهـای روباز تهیه می‌شود (4).

Conyza canadensis (L.) Cronq.

Conyza canadensis **(L.) Cronq.**

Syn.: *Erigeron canadensis* L., *Erigeron myriocephalus* Rech. f. & Edelb.

E. butterweed, canada fleabane, horse weed

پیربهارک کانادایی، پیربهارک باغ

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده. کرک‌پوش کرک مویی زبر تنک، با برگهای اغلب مـژه‌دار. سـاقه‌هـا ضـخیم (قوی)، به ارتفـاع ۳۰ـ۹۰ سـانتیمتر، بـرگ‌دار، کـم و بیش با گل‌آذین خوشه‌ای یا پانیکولی، پرکپه. برگها به طول ۳۰ـ۹۰، به عرض ۲ـ۱۰ میلیمتر، واژ سـرنیزه‌ای باریک، بطرف بالا باریک شده در قاعده تقریباً باریک شده ـ دمبرگ‌دار، با لبه کامل یـا در دو طـرف ۱ـ۳ دندانه‌ای، با رأس نوک‌دار یا نوک بلنددار. کپه‌ها به‌قطر حدود ۵ میلیمتر؛ برگه‌های گریبـان ۳ـ۴ ردیفـی، بـه طـول ۱/۵ـ۳، بـه عـرض ۰/۲۵ میلیمتـر، خطـی ـ سرنیزه‌ای، زرد کاهی، با رگـه‌میـانی قهـوه‌ای شـونده، اغلب در جهـت عرضـی بطـور نامشخصـی مخطـط. گلهای ماده حدود ۲۵ عدد، زبانه‌ای، با لوله قاعـده‌ای به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، با زبانه ارغوانی سه لوبـه، به طول ۱/۶ میلیمتر، از کاکل کمی بلندتر. گلهای نرماده

حدود ۵ تا، به طول حدود ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۱/۲۵،به عرض ۰/۵ میلیمتر، زرد کاهی کم‌رنگ، کرکدار تنک؛ کاکل به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، ساده، سفید.
پراکندگی جهانی: در سراسر جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی، کرمانشاه، خراسان، تهران؛ عموماً این گونه حالت علف هرز دارد و در کنار جاده‌ها، اراضی زراعی و باغها می‌روید.
مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه کامل است، خواص درمانی: مدر، دافع اسیداوریک، قابض و ضد التهاب دارد و در موارد روماتیسم، نقرس، نفریت (ورم کلیه‌ها)، آلبومینوری، ورم مثانه، اسهال، ترشحات سفید زنانه و خونریزیهای تناسلی بانوان بکار می‌رود (۱۰).
گیاه قابض، مدر و قابض روده‌هاست. گیاه در امریکا به‌عنوان محرک، قابض و بندآورنده خون بکار می‌رود. دارویی مفید برای معالجه اسهال، اسهال خونی و تجمع مایع در بدن است. روغن آن در بیماریهای مقاربتی بکار می‌رود، آن را برای درمان بیماریهای ادراری و بندآورنده خونریزی دستگاه تنفسی استفاده می‌کنند (3).
ـ برگها و کپه‌های آن برای درمان بیماریهای تناسلی ادراری بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای درمان زخم گلو، کچلی و اگزما مصرف می‌شود. گیاه خاصیت کاهش‌دهندگی قند خون را دارد. عصاره ریشه گیاه برای درمان تخلیه دستگاه ادراری (در زنان) ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان بکار می‌رود. پودر دانه‌های گیاه معطر، فراری دهنده کک، بندآورنده خون و ضداسهال می‌باشد و سبب التهاب پوستی می‌شود. روغن آن برای درمان اسهال، اسهال خونی، خونریزی داخلی، نزله ششی و التهاب مثانه بکار می‌رود (5).
ـ گیاه کامل و روغن آن مصرف می‌شود. گیاه بندآورنده خون، محرک، قابض و مدر است و برای درمان اسهال خونی، اسهال، خونریزیهای رحمی بکار می‌رود. روغن آن برای درمان اسهال خونی، نزله‌های ششی و التهاب مثانه تجویز می‌گردد (1).
ـ گیاه قابض، برطرف کننده مشکلات معدی ـ روده‌ای همچون اسهال و اسهال خونی است. جوشانده این گیاه براساس گزارش‌ها معالجی مؤثر برای بواسیر خون‌دار (همراه با خونریزی) است. گاهی به‌عنوان مدر برای رفع مشکلات کیسه مثانه، دفع کننده سموم در حالات روماتیسمی و مداوا کننده سوزاک و دیگر امراض تناسلی ادراری است (4).
ـ این جنس در ایران دو گونه دارد که کم و بیش معطرند و گونه دوم نیز بنام **پیربهارک امریکایی، پیربهارک هرز** / *Conyza bonariensis* (L.) Cronq. و نام انگلیسی Flax- leaf fleabane, tall fleabane بصورت علف هرز در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید و در مورد خواص دارویی آن اطلاعات کمی در دست است و نیاز به تحقیق و بررسی دقیق دارد (مؤلف).

*** *Cynara Scolymus* L.**

Syn.: *Cynara cardunculus* L. var. *sativa., Cynara cardunculus* var. *Scolymus* (L.) Fiori

E. artichoke, globe artichoke, common artichoke

کنگر فرنگی، آرتیشو

گیاه چندساله. ساقه ضخیم، ایستاده، رگه‌دار، با شاخه‌های تنک، با بال خاردار یا بدون خار، به ارتفاع تا ۲ متر. برگها متناوب، به طول تا ۴۰، به عرض ۱۵ سانتیمتر، بدون خار یا منقارک‌دار، در سطح تحتانی با کرکهای تارعنکبوتی تنک؛ برگهای قاعده‌ای شانه‌ای بخش، با قطعات تخم‌مرغی، لوبدار ـ دندانه‌ای درشت؛ برگهای بالایی ساده، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، با دندانه‌های نامنظم. کپه‌ها کروی ـ

فشرده، به طول حدود ۷، به عرض ۱۱ سانتیمتر (بدون برگه‌های گسترده). برگه‌ها با قاعده فشرده و زایده رأسی تخم‌مرغی سرپوشی شکل (زایده با رأس برگشته)، به طول حدود ۵، عرض ۳ سانتیمتر، نوک کند یا نوک چالدار و منقار خاردار. کاکل به طول ۳ـ۴ سانتیمتر.

***Cynara Scolymus* L.**

پراکندگی جهانی: اروپا (ایتالیا و فرانسه)، ترکیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در ایران، در شمال، مشهد و تهران.

مصارف و کاربردها: برگ و ریشه این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: صفراآور، کاهش‌دهنده کلسترول خون، مدر، بهبوددهنده گردش خون، اشتهاآور، تب‌بر، ملین، داروی مقوی و طراوت‌دهنده پوست دارد و در موارد نارسایی کبدی، یرقان، بالا بودن کلسترول خون، تصلب شرایین و علائم ناشی از آن (سرگیجه، صدای وزوز گوش، سردرد، کرخ شدن انگشتان)، حالت‌های پرخونی، التهاب مفصل، ناراحتیهای کبدی، کلیوی، افزایش اوره خون، نقرس، روماتیسم، سنگ‌های مجاری ادراری، مالاریا و احتباس آب در بدن مصرف می‌شود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی کنگر فرنگی عبارت است از: ضدتجمع پلاکت‌ها، ضد تصلب شرایین، ضد تهوع، ضد نفخ، خلط‌آور، هضم کننده، ادرارآور، مسهل، محافظ کلیه، مقوی کلیه، کم کننده کلسترول خون، کاهش‌دهنده چربی و قند خون (۱۲).

ـ صفراآور خوب، مدر، مفید و مؤثر علیه تصلب شرایین و دیابت است. سیناراز (Cynarase) سبب انعقاد به نسبت ۱ به ۱۵۰۰۰۰ قسمت می‌شود، این محصول و ترکیب آن در پنیرسازی بکار می‌رود. مغذی است و در حالت‌های کم‌خونی و امراض پوستی نیز کاربرد دارد. اینولین (Inulin) غذایی مناسب برای بیماران دیابتی است (5).

***Cynara Scolymus* L.**

ـ آرتیشو گیاهی دارویی با ارزش است، مفید برای کبد، حفاظت کننده از مسمومیت و عفونت، اگرچه برگهای آن مؤثرتر است. تمام بخشهای گیاه تلخ و محرک ترشح شیره هضم غذا به‌ویژه صفرا است. از این نظر آرتیشو برای درمان مشکلات کیسه صفرا، دل‌آشوبه، سوء هاضمه و اتساع شکمی مفید است و کلسترول خون را پایین می‌آورد. در رژیم غذایی

مردم ناحیه مدیترانه‌ای شیره (آب) برگ آرتیشو با آب را به‌عنوان مقوی کبد بکار می‌برند. آرتیشو در مراحل اولیه آغاز دیابت بکار می‌رود و برای افراد دیابتی مفید است و بطور قابل توجهی قند خون را پایین می‌آورد، گیاه مدر است و در فرانسه برای درمان حالت‌های روماتیسمی بکار می‌رود (4).

Doronicum **L.**

E. Leopard's bane

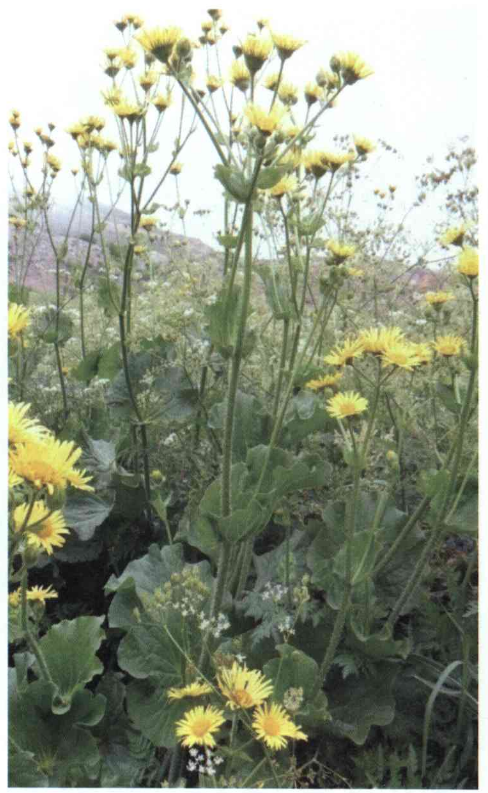
پلنگ کش، درونج

گیاهانی با ساقه‌های زیرزمینی افقی، چندساله. برگهای قاعده‌ای تخم‌مرغی ـ قلبی یا مستطیلی، با دمبرگ بلند؛ برگهای ساقه‌ای به کوتاهی دمبرگ‌دار تا بدون دمبرگ، ساقه‌آغوش. کپه‌ها ناجورجنس، شعاعی، اغلب چندین‌تایی تا متعدد، با ساقه‌های منشعب. گریبان نیمه کروی ـ توسری خورده؛ برگه‌ها ۲ـ۳ ردیفی، تقریباً هم‌اندازه، علفی. نهنج محدب، کرک مویی‌دار. گلهای شعاعی زرد، زبانه‌ای. گلهای طبقی لوله‌ای زرد. فندقه‌ها مستطیلی ـ فرفره‌ای، ۱۰ رگه‌ای؛ فندقه‌های گلهای شعاعی بدون کاکل، در گلهای طبقی (لوله‌ای) اغلب کاکل‌دار، کاکل متشکل از کرکهای مویی به نازکی زبر. این گروه از گیاهان در سرزمین‌های کوهستانی می‌رویند.

ـ این جنس در ایران ۵ گونه دارد که اغلب در ارتفاعات کوهستانی آذربایجانی غربی و ارسباران در آذربایجان شرقی و ارتفاعات کوهستانی الوند، گرگان و مازندران می‌رویند. نام فارسی درونج (durunaj) در فرهنگ عامه به این گیاه اطلاق شده و براساس نام انگلیسی Leopard's bane نیز نام فارسی **پلنگ‌کش** برای آنها پیشنهاد شده است. بنظر می‌رسد در طب سنتی از ریشه آنها به‌عنوان آرام‌بخش و درمان عقرب‌گزیدگی استفاده می‌شده است، اما در منابع علمی جدید در مورد آنها اطلاعاتی وجود ندارد.

Doronicum hyrcanum **Widder & Rech. f.**

Doronicum hyrcanum Widder & Rech. f.

در اینجا برای آگاهی از نامهای علمی گونه‌های آنها فهرست آنها ارائه می‌گردد و یادآور می‌شود که هرگونه کاربرد دارویی آنها با توجه به پراکندگی محدود هریک از گونه‌های آن نیازمند تحقیق و پژوهش جداگانه می‌باشد.

Doronicum bracteatum Edmondson

پلنگ‌کش الوندی

Doronicum dolichotrichum Cavill

پلنگ‌کش ارسبارانی، پلنگ‌کش درازموی

Doronicum hyrcanum Wider & Rech. f.

پلنگ‌کش اهری، پلنگ‌کش خزری

Doronicum maximum Boiss. & Huet

پلنگ‌کش کبیر، پلنگ‌کش کوهستانی

Doronicum Wendelboi Edmondson

پلنگ‌کش شاهرودی، پلنگ‌کش ابری

چنانکه ملاحظه می‌کنید پراکندگی گونه‌های مختلف این جنس اغلب محدود به ناحیه خاص می‌شود و احتمال آشنایی عمومی در طب عوام با آنها بسیار کم است و به همین نسبت اطلاعات کاربردی دارویی کافی در مورد آنها وجود ندارد (مؤلف).

******Echinacea purpurea*** **(L.) Moench**

Syn.: *Echinacea speciosa* (Wender.) Paxton, *Rudbeckia purpurea* L.

E. purple coneflower

سرخارگل

گیاه چندساله. ساقه‌ها بدون کرک یا با کرکهای کوتاه پراکنده، به ارتفاع ۵۰ـ۱۰۰(ـ۱۵۰) سانتیمتر. برگها زبر، بیشتر اوقات با لبه دندانه‌دار؛ برگهای پایینی تخم‌مرغی با دمبرگ بلند بالدار، نوک تیز، معمولاً در جهت طولی ۵ رگبرگی، به یکباره باریک شده تا بوضوح با قاعده قلبی، بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ، ۳ رگبرگی. گلهای زبانه‌ای ۱۵ـ۲۰ تایی، ارغوانی، قرمز روشن، خیلی بندرت مایل به سفید، به طول ۲/۵ـ۵/۵ سانتیمتر، گلچه‌های داخلی لوله‌ای ارغوانی به طول ۴ میلیمتر، مایل به سبز. برگه‌ها سرنیزه‌ای ـ درفشی، به طول ۱ـ۱/۳ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، با رأس خاردار راست (15).

پراکندگی جهانی: شمال امریکا، کاشته شده به‌عنوان گیاه زینتی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، بعضی از باغهای دارویی مشهور.

مصارف و کاربردها: سرخار گل محرک سیستم دفاعی بدن، ضدالتهاب، ضدسرطان، ضدمیکروب و عفونتهای معمولی، ضدعفونتهای بالای دستگاه تنفس و ضد ویروس است؛ بطور کلی اثرات درمانی

Echinacea purpurea (L.) Moench

سرخار گل عبارت است از: ضددرد، ضد باکتری، ضدورم، ضدعفونی کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدتومور (غده)، ضد التهاب، محرک سیستم ایمنی بدن، ضد قارچ کاندیدا، گشادکننده عروق، ضدویروس (۱۲).

- خواص دارویی مهم آن عبارت است از: محرک سیستم ایمنی بدن، ضد تورم و التهاب، آنتی‌بیوتیک، ضدسم، معرق، شفادهندگی و ترمیم زخمها، ضد حساسیت. سرخار گل سیستم ایمنی بدن را در برابر عفونتهای باکتریایی و ویروسی افزایش می‌دهد. سیستم دفاعی بدن را در برابر ویروس‌های HIV و AIDS افزایش می‌دهد. سرخار گل برای دندان‌درد و زخم گلو (گلودرد)، هاری و مارگزیدگی بکار می‌رود، ضدعفونی کننده‌ای قوی است و برعلیه عفونتهای مزمن مانند سندروم مفرط بعد از بیماریهای ویروسی بکار می‌رود، همچنین برای درمان سرمازدگی، سرماخوردگی، آنفلوآنزا، ناراحتیهای پوستی و مشکلات تنفسی بکار می‌رود و دارویی مؤثر جهت غرغره برای عفونتهای گلوست، گیاه درمانگر مفید برای معالجه آلرژیهایی مانند آسم است (4).

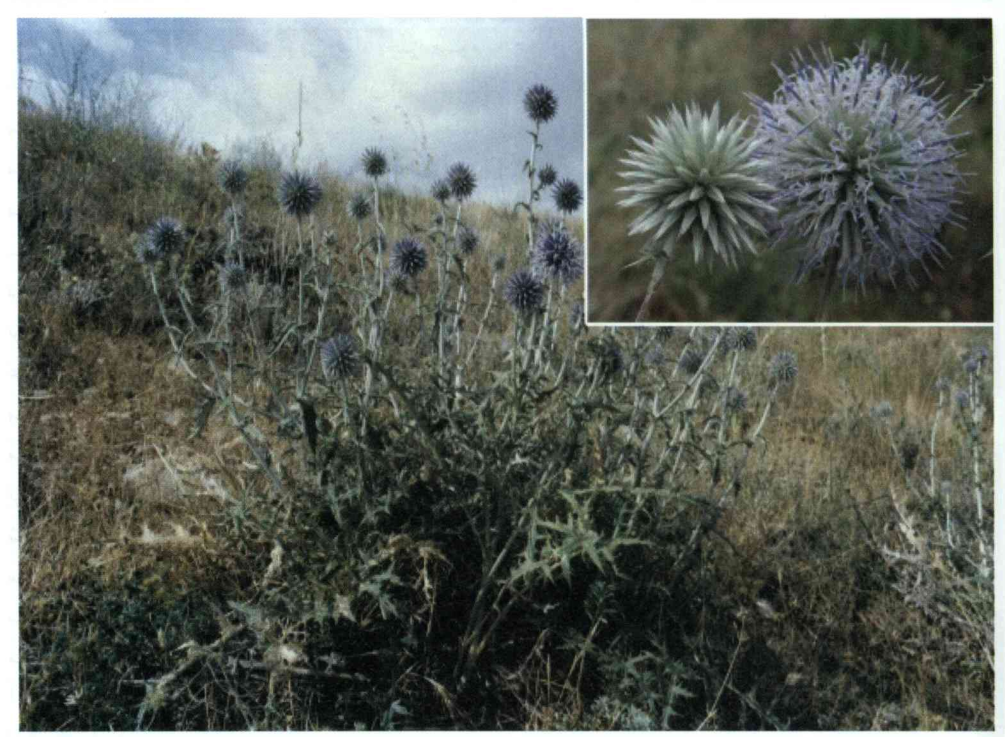
- ریشه آن در پاییز مصرف می‌شود. در فهرست دارویی ایالت متحده به‌عنوان گیاهی که مقاومت بدن را در برابر عفونتها زیاد می‌کند شهرت دارد. تنتور آن برای مداوای میخچه بکار می‌رود (7).

***Echinops Ritro* L.**

Syn.: *Echinops Ritro* L. var. *tenuifolius* DC., *Echinops ruthenicus* auct. non M. B.

شکر تیغال

گیاه چندساله، اغلب پرساقه، در قاعده پوشیده با بقایای برگهای سالهای قبل. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر، با کرکهای تارعنکبوتی - نمدی فشرده سفید، بدون کرکهای غده‌ای، گاهی کرک هلویی، ساده یا در بالا با شاخه‌های کم. برگها همگی چرمی نازک، روی

Echinops ritrodes Bunge

سطح فوقانی سبز، با کرکهای تارعنکبوتی تنک، سرانجام بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی نمدی سفید، با لبه‌های برگشته، با برگهای قاعده‌ای با دمبرگ کوتاه، با قاعده‌کم و بیش پهن شده، به طول تا ۲۵، به عرض ۶-۹ سانتیمتر، ۲-۳ بار شانه‌ای بریده، با قطعات اصلی ۴-۵ تایی، با قطعات پایینی تنک، کاملاً جدا، کم و بیش به خار تبدیل شده، قطعات اصلی سرنیزه‌ای بلند، کم و بیش‌گسترده، با محور اولیه و قطعات دوطرفه عموماً به یکسان بالدار باریک، همگی منتهی به خارهای نازک؛ برگهای میانه ساقه کوچکتر، مشابه قاعده‌ای‌ها، با قاعده کمی یا به دشواری پهن شده، پنجه‌ای - خارک‌دار یا نیمه ساقه‌آغوش، بدون دمبرگ؛ برگهای فوقانی و حائل شاخه‌ها شانه‌ای بریده. کپه مرکب به‌قطر ۲-۴ سانتیمتر، متشکل از کپه‌های پایینی و بالایی مشابه، بدون شاخ؛ نهنج سرسان کوچک، با جا زخمهای تقریباً حفره‌دار - دایره‌ای؛ گریبان مشترک متشکل از گاهی یک برگه تقریباً برگی رو به بالا شانه‌ای - دندانه‌ای کم و بیش چرمی و برگه‌های ۵-۷ میلیمتری واژ سرنیزه‌ای - خطی، غشایی با پیشانی کم و بیش عمیقاً بریده - دندانه‌دار. کپه‌های پایینی کپه مرکب به طول ۱۵ میلیمتر؛ تارهای قلم مویی به طول ۵ میلیمتر، کم شعاع، شعاعها در بالا کمی پهن شده‌زبر؛ برگه‌ها ۲۰-۲۲ تایی، همگی بدون کرک؛ کپه‌های بالایی مشابه قاعده‌ای‌ها. فندقه‌ها استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز، غرب سیبری، آسیای مرکزی، کوههای ترکمنستان، غرب چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان، آذربایجان غربی.

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه بجز میوه آن اثر مدر و معرق دارد. در گذشته از آن جهت مداوای بیماریهای پوستی و به‌عنوان معرق استفاده می‌شده است.اما امروزه کاربردهای دارویی آن منسوخ شده است (۱۱).

- جنس *Echinops* L. در ایران قریب به ۷۰ گونه دارد که از بسیاری از آنها در اثر نیش حشره شیرابه‌ای ترشح می‌شود که در معرض هوا منعقد شده و حشره عامل آن را نیز دربر می‌گیرد و بهمین دلیل در اغلب موارد وقتی شکرتیغال را جمع‌آوری و یا از بازار تهیه می‌کنید حشره داخل آن را نیز مشاهده می‌نمایید. این ترکیب یا مواد ترشح شده در طب سنتی ایران بنام **شکرتیغال** شناخته شده است و بیشتر برای درمان سرفه از آن استفاده می‌کنند. اما در کتابهای معتبر طب سنتی دیگر کشورهای جهان در مورد استفاده‌های آن مطالبی وجود ندارد. در اینجا به تعدادی از گونه‌های آنها که احتمال داده می‌شود مولد شکرتیغال باشند اشاره می‌شود.

Echinops Aucheri Boiss.

شکرتیغال بوته‌ای، شکرتیغال انبوه

Echinops cephalotes DC.

شکرتیغال

Echinops chorassanicus Bunge

شکرتیغال خراسانی

Echinops gedrosiacus Bornm.

شکرتیغال بلوچستانی

Echinops Haussknechtii Boiss.

شکرتیغال کردستانی

Echinops heteromorphus Bunge

شکرتیغال ناجور

Echinops ilicifolius Bunge

شکرتیغال خاسی

Echinops jesdianus Boiss. & Buhse

شکرتیغال یزدی

Echinops mosulensis Rech. f.

شکرتیغال قصرشیرینی، شکرتیغال موصلی

Echinops ritrodes Bunge

شکرتیغال مشهدی

Echinops robustus Bunge

شکرتیغال غول‌آسا

Echinops sabzevarensis Mozaff.

شکرتیغال سبزواری

اغلب اینها گونه‌هایی هستند که در نواحی بیابانی یا دشتی و دامنه‌ای کوهستانی می‌رویند (مؤلف).

***Echinops chorassanicus* Bunge**

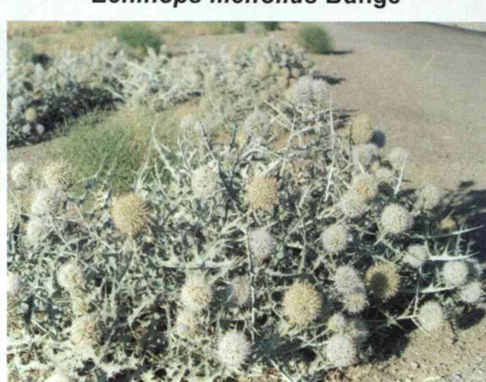

***Echinops Aucheri* Boiss.**

Echinops Haussknechtii Boiss

Echinops ilicifolius Bunge

Echinops robustus Bunge

Echinops sabzevarensis Mozaff.

Eclipta alba **(L.) Hassk.**

Syn.: *Eclipta erecta* L., *Verbesina alba* L.

E. American false daisy

مستور سفید

گیاه از قاعده منشعب، با شاخه‌های بخوبی شیاردار، گاهی بالارونده یا تقریباً ایستاده، با اندازه و بزرگی متنوع. برگها به طول ۳ـ۱۲، به عرض ۷ـ۱۸ میلیمتر، اغلب بزرگتر، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها کامل، با کرکهای مویی زبر فشرده. دمگل‌آذین از کپه‌ها ۲(ـ۳) بار بلندتر. برگه‌های گریبانی خارجی از گلها دو بار بلندتر. زبانک‌ها به طول حدود ۶ میلیمتر، سفید، فندقه‌ها به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، بدون لبه، صاف.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب سراسر جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ خوزستان: بین اهواز و دارخوین.

مصارف و کاربردها: مستور سفید تند، تلخ، گرم و خشک و نشاط‌آور است. برای مو و پوست خوبست، کرم‌های روده‌ای را دفع، سرفه و آسم را درمان و به بدن قدرت می‌بخشد. داروی ویژه رفع شب‌کوری، بیماریهای چشم، سردرد و امراض مرتبط با مو و رشد آن است. گیاه مقوی و دافع انسداد کبدی و بزرگ شدن طحال و قی‌آور است و در بیماریهای پوستی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان عقرب‌گزیدگی

Eclipta alba (L.) Hassk.

مفید است. شیره برگ آن به همراه عسل برای معالجه نزله در کودکان بکار می‌رود. جوشانده برگ و ریشه آن مقوی کبد است. ریشه آن قی‌آور و مسهل است و در مصارف خارجی بمنظور ضدعفونی کردن زخمها در حیوانات بکار می‌رود. ترکیبات بدست آمده از شیره برگهای جوشانده با روغن کنجد و نارگیل برای مالیدن به سر برای برگردان مو و زیبایی بکار می‌رود. گیاه تازه به‌عنوان ضد درد و جاذب استفاده می‌شود، آن را به لثه دندان برای دنداندرد می‌مالند و به همراه کمی روغن برای معالجه سردرد بکار می‌رود. داروی ساخته شده آن برای درمان زردی یا یرقان بکار می‌رود (6).

***Eclipta prostrata* (L.) L.**

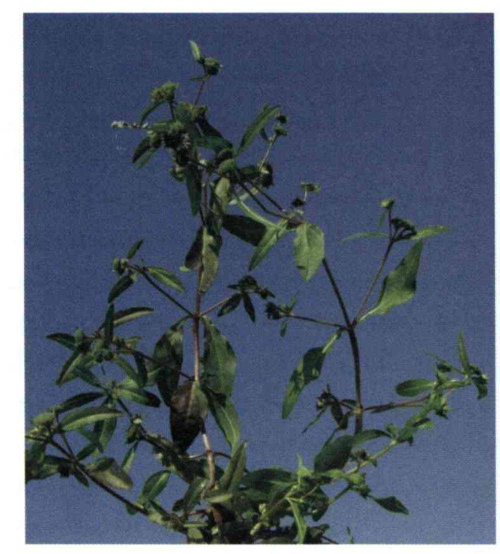
Syn.: *Verbesina prostrata* L., *Eclipta marginata* Hochst. & Steud. ex Boiss.

مستور خوابیده

گیاه علفی یکساله، از قاعده منشعب، با شاخه‌های گسترده، بندرت بالارونده یا تقریباً راست، به اندازه‌های متفاوت (رطوبت‌پسند و اغلب پایابی). برگها به طول ۳–۱۲، به عرض ۷–۱۸ میلیمتر، پایینی‌ها با دمبرگی کوتاه، بالایی‌ها یا تقریباً همگی بدون دمبرگ، از نظر اندازه متنوع، با دندانه‌های اره‌ای تنک یا تقریباً کامل، با کرکهای موی ریش‌مانند فشرده. دم کپه (دمگل آذین) ۲–۳ برابر اندازهٔ کپه. برگه‌های بیرونی گریبان دو برابر اندازهٔ گلها. گلهای زبانه‌ای سفید، به طول حدود ۶ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۲–۲/۵ میلیمتر، با کناره‌ای (لبه‌ای) سفید، صاف یا غده‌دار.

پراکندگی جهانی: آناتولی، ماورای قفقاز، تالش، ایران، نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران عموماً در بستر جریانهای آبی و نقاط مرطوب و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

***Eclipta prostrata* (L.) L.**

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه برای معالجه زردی (یرقان)، تب، عفونتهای ادراری، بزرگ شدگی کبد و طحال بکار می‌رود. از برگهای آن خمیر تهیه می‌شود و به همراه کمی فلفل و شیره چرب (کره شیر)، دوبار در روز و برای مدت یک هفته برای معالجه یرقان (زردی) داده می‌شود. جوشانده برگ آن برای درمان خونریزی رحم و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. خمیر برگ آن روی بریدگیها و زخمها به‌عنوان ضدعفونی کننده بکار می‌رود. خمیر برگ آن مخلوط با کافور در استعمال خارجی برای درمان اگزما و جذام بکار می‌رود، شیره برگ آن را با روغن نارگیل جوشانده و پس از سرد شدن برای درمان سردرد، درد بدن و تسریع کردن رشد موی بکار می‌برند. پودر برگ آن مخلوط با عسل برای جلوگیری از سفید شدن موی بکار می‌رود. جوشانده برگ آن ملین است. جوشانده ریشه آن به‌عنوان قی‌آور و معرق استفاده می‌شود، خمیر ریشه آن مخلوط با نمک روی چشم برای درمان آب مروارید و دیگر اختلالات چشمی مصرف می‌شود. خمیر ریشه آن برای معالجه زخمها و زخمهای چرکی بکار می‌رود (9).

- گیاه مقوی، رفع کننده انسداد، ضد آسم، مقوی و محلل است. شیره گیاه برای معالجه امراض کبدی، تب، تجمع مایع در بدن و روماتیسم بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان سرفه، سردرد، ریزش مو و طاسی، بزرگ شدگی طحال و کبد و یرقان تجویز می‌شود. در مصرف خارجی برای تقویت مو بکار می‌رود. ریشه گیاه قی‌آور، ملین و گندزدا (ضدعفونی کننده) است (1).

- گیاه بصورت جوشانده برای تقویت کبد، جلوگیری از سفید شدن پیش از موعد مو، جلوگیری از خونریزی به‌ویژه خونریزی رحمی مصرف می‌شود. در طب سنتی چین به‌عنوان مقوی و در طب سنتی هند برای جلوگیری از پیری زودرس مصرف می‌شود. شیره آن گاهی برای درمان آسم و برونشیت بکار می‌رود. گیاه برای درمان غدد بزرگ شده، همینطور گیجی (سرگیجه) و دید ضعیف (تار و محو) مصرف می‌شود. در استعمال خارج برای مداوای بیماریهای پوستی و به‌عنوان التیام‌بخش زخمها کاربرد دارد (4).

***Eupatorium cannabinum* L.**
Syn.: *Eupatorium purpureum* L.
E. hemp eupatorium, hemp agrimony

شاهدانه جویباری

گیاه علفی چندساله ایستاده کم و بیش در قاعده خشبی شونده، گاهی افتان. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۱ متر، کرکدار، در بالا دیهیمی منشعب. برگها متقابل، سه تایی یا سه بخشی، در بالا گاهی ساده، قطعات برگها از نظر شکل و اندازه متنوع، بطرف قاعده کمی کشیده (ممتد)، بطرف رأس بتدریج باریک شده بلند و نوک‌تیز، دندانه اره‌ای درشت، در سطح تحتانی کرکدار.

گریبان به طول ۴/۵-۶، به عرض ۲ میلیمتر، استوانه‌ای - استکانی، با رنگ دویدگی ارغوانی. گلها ۵ تایی؛ جام گل به طول ۴-۵ میلیمتر، لوله‌ای، ارغوانی یا قرمز یا سفید، با کرکهای غده‌ای تنک، ۵ لوبه. فندقه‌ها استوانه‌ای یا فرفره‌ای، ۵ وجهی، با کرکهای غده‌ای تنک، به طول ۲-۳ میلیمتر، قهوه‌ای تیره یا سیاه؛ کاکل ساده، نسبتاً زبر، کم و بیش هم‌اندازه جام گل.

Eupatorium cannabinum **L.**

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب و سایه و بیشتر در نواحی جنگلی مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، شمال غرب خراسان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده ریشه و برگهای گیاه است، خواص درمانی: ملین ضعیف، صفراآور و مقوی دارد و در درمان یبوستهای ناشی از نقاهت، کم‌خونی، سوء تغذیه و یبوست سالمندان و کودکان، بی‌کفایتی صفرا، احتقان کبدی، کم‌خونی، ضعف عمومی و وبا بکار می‌رود (۱۰).

- این گیاه معرق، مدر، ضد بیماری اسکوربوت، قی‌آور و مسهل است. جوشانده آن به‌عنوان محرک، معرق و مقوی بکار می‌رود. جوشانده گیاه و شیره برگهای آن پاک کننده است و برای درمان تب‌ها، زردی و زخمهای چرکی استفاده می‌شود. برگهای خشک شده، گلهای رأسی و شاخه‌های آن بصورت جوشانده به‌عنوان مقوی تلخ، خلط‌آور، معرق و ضدقاعدگی کاربرد دارد. کوبیده و له شده برگهای آن برای درمان زخمهای چرکی، جراحات و گزیدگی خزندگان بکار می‌رود (6).

- اندامهای هوایی و ریشه گیاه مصرف می‌شود. گیاه اصولاً به‌عنوان ضدعفونی کننده و سم‌زدا برای فرونشاندن تب، سرماخوردگی، آنفلولانزا و دیگر بیماریهای ویروسی بکار می‌رود. گیاه تحریک کننده و محرک مواد زاید از طریق کلیه‌هاست. ریشه آن آرام‌بخش است و گیاه کامل مقوی است. اخیرا به‌عنوان محرک سیستم ایمنی شناخته شده و به مقاومت در برابر عفونتهای ویروسی حاد کمک می‌کند (4).

Eupatorium cannabinum **L.**

Francoeuria undulata **(L.) Lack**

Syn.: *Inula undulata* L., *Inula crispa* (Forssk.) Pers., *Pulicaria crispa* (Forssk.) Benth. & Hook. F. ex Oliv. & Hiern, *Francoeuria crispa* (Forssk.) Cass., *Pulicaria undulata* (L.) C. A. Mey.

کک گریز

گیاه چندساله، به ارتفاع ۱۵ـ۶۰ سانتیمتر. ساقه پرشاخه، پوشیده از کرکهای نازک بلند زیکزاکی تنک یا انبوه، پشمالوی فشرده و خاکستری شونده یا سبز. برگهای ساقه‌ای کم (گاهی بکلی وجود ندارد) به طول ۱۰ـ۶۰، به عرض ۲ـ۱۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی باریک تا قاشقی، بدون دمبرگ یا نیمه ساقه‌آغوش، گوشک‌دار، با لبه‌های چریده، سینوسی یا عمیقاً لوبدار، گاهی دندانه اره‌ای، کاملاً یا فقط لبه‌ها مواج یا بسیار فردار (گاهی کاملاً تاشده)، در دو سطح پوشیده با کرکهای پشمالوی فشرده زیکزاکی بلند و نازک، خاکستری یا تنک و سبزرنگ. دمگل‌آذین ایستاده، در حالت میوه‌دار اغلب ضخیم شده. گریبان به طول ۳ـ۴ میلیمتر، برگه‌ها بسیار زیاد فشرده، پوشیده از کرک‌های کم نازک و بلند زیکزاکی و گاهی حتی کرک‌های غده‌ای کوچک؛ زبانک گلهای کناری به طول ۰/۷ـ۱/۵ میلیمتر، به عرض ۰/۴ـ۰/۵ میلیمتر. جام گل گلهای مرکزی به طول ۲ـ۳ میلیمتر. کاکل با تارهایی به طول ۲ـ۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، افغانستان، پاکستان، هندوستان، عربستان و شمال و غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه عموماً در نواحی بیابانی و دامنه‌ای کوهستانی استانهای ایلام، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، هرمزگان، جنوب خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه معطر است، برگهای کوبیده شده (له شده) آن روی سر برای تسکین سردرد بکار می‌رود.

Francoueria undulata **(L.) Lack**

Gnaphalium luteo-album **L.**

E. Jersey cudweed, Jersey everlasting, Jersey livelong

بوف تاج پایدار

گیاه یکساله، با کرکهای پشمالوی سفید، با فرم رویشگاهی و شکلهای بسیار متنوع. ساقه‌ها اغلب چندتایی، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، منفرد یا چندتایی، از قاعده یا از بالا منشعب، بالارونده یا بندرت ایستاده، اغلب کم و بیش افتان. برگهای قاعده‌ای مستطیلی ـ قاشقی، به طول تا ۶۰، به عرض ۶ میلیمتر، نوک کند؛ برگهای ساقه‌ای سرنیزه‌ای، کم و بیش نوک‌تیز، با قاعده نیمه ساقه‌آغوش تقریباً ممتد. کپه‌ها کم و بیش دیهیمی انبوه یا تقریباً دیهیمی نزدیک بهم و متراکم، بندرت کم و بیش تنک. گریبان به طول ۳/۵ـ۴/۵ میلیمتر، استوانه‌ای، بی‌کرک؛ برگه‌ها به طول تا ۴، به عرض ۱ میلیمتر، مستطیلی، نوک کند، بطرف قاعده علفی، در بخش فوقانی سفید ـ غشایی. گلهای ماده متعدد و اغلب بیشتر از ۱۲۰ عدد، نرماده‌ها حدود ۳۰ عدد؛ جام گل به طول تا ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۰/۵ میلیمتر، با کرکهای پرزدار کوتاه؛ کاکل به طول حدود ۲/۵ میلیمتر، سفید، با شعاعهای(تارهای) در قاعده جدا، بصورت انفرادی افتان (ریزان).

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط کره زمین بجز نواحی قطبی، گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب در نقاط مرطوب و سایه و در کنار جویبارها و نهرهای کوچک در مناطق مختلف استانهای مازندران، کرمانشاه، ایلام، یزد، فارس، کرمان، بلوچستان (کوه تفتان)، خراسان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه به‌عنوان قابض و التیام‌بخش بکار می‌رود (3).

Gnaphalium luteo- album **L.**

***Grindelia robusta Nutt.**

E. gumplant

گیاه چندساله. به ارتفاع ۶۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، با ساقه‌های کم، در قاعده تقریباً چوبی، ضخیم، بحالت دیهیمی منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۱۵ سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، دمبرگ‌دار، اغلب دندانه‌دار، یا دندانه اره‌ای ظریف، تا کامل، برگهای ساقه‌ای خیلی کوچکتر، بدون دمبرگ. سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی تا خطی ـ مستطیلی، ساقه‌آغوش. کپه‌ها به عرض ۳ـ۵ سانتیمتر، اغلب قویاً و بصورت شفاف رزین‌دار، برگه‌های گریبانی با رأس سبز خمیده حلقوی، با قریب به ۲۵ـ۴۵ گل شعاعی، به طول ۸ـ۱۵ میلیمتر.

Grindelia robusta Nutt.

پراکندگی جهانی: کالیفرنیا تا سانتاباربارا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در مزارع تولید گیاهان دارویی.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضدالتهاب، ضدسرفه، ضد اسپاسم‌های تنفسی و معدی ـ روده‌ای دارد و برای معالجه آسم، سیاه سرفه، لارنژیت، برونشیت، سرفه‌های ناشی از سل و سایر انواع سرفه‌ها، اختلالات تنفسی ناشی از تصلب شرایین یا بیماریهای قلبی، اسپاسم مجاری گوارشی و

Grindelia robusta Nutt.

نفریت مصرف می‌شود (۱۰).

- این گیاه دارویی مناسب برای درمان آسم برونشی، و حالت‌هایی‌که اخلاط (خلط سینه) در راههای تنفسی مانع نفس کشیدن می‌شود بکار می‌رود. ضد اسپاسم بودن و خلط‌آور بودن آن سبب می‌شود که گیاه به آرامش ماهیچه‌های راههای کوچک تنفسی (نایژه‌ها) و تمیز کردن احتباس مخاط کمک کند. بعلاوه بنظر می‌رسد رگهای منتهی به درخت (شجره) ششی (نایژه‌ای) را غیرحساس کند و نسبت ضربان قلب را کاهش دهد که در هر دو حالت به نفس کشیدن راحت‌تر کمک می‌کند. گیاه برای درمان برونشیت و اتساع مجاری ریه، و تمیز کردن نزله گلو و بینی مصرف می‌شود. آن را برای درمان سیاه‌سرفه، تب یونجه و التهاب مثانه بکار می‌برند و در استعمال خارج به سرعت التیام سوزش پوست و سوختگی کمک می‌کند (4).

Gundelia Tournefortii L.

کنگر خوراکی، کنگر علوفه‌ای

گیاه علفی چند ساله، ضخیم و سخت، در بالا دیهیمی و کم‌شاخه، بدون کرک یا با کرک‌های تار عنکبوتی تنک. برگها شکننده و سخت، بدون کرک یا با کرک‌های تارعنکبوتی تنک، با رگبرگ‌های زردرنگ ضخیم که در سطح تحتانی مشخص‌ترند، بدون دمبرگ، در قاعده اغلب با خارهای کوتاه ممتد، شانه‌ای بریده تا کم و بیش دوبار شانه‌ای بریده ناقص، با دندانه‌های خاردار نامنظم؛ برگهای پایینی به طول ۲۰-۴۰، به عرض ۴-۲۵ سانتیمتر، بالایی‌ها کوچکتر و با تقسیمات کمتر. کپه منفرد؛ به طول تا ۵، به عرض ۵ سانتیمتر (به همراه برگه‌ها). برگه‌ها با لبه‌ای خاردار، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، بسختی از کپه بلندتر یا در انتها منتهی به خاری سخت به ارتفاع تا ۷ سانتیمتر. فندقه صاف، واژ تخم‌مرغی یا واژ مخروطی.

Gundelia Tournefortii L.

پراکندگی جهانی: آناتولی، قبرس، ماورای قفقاز، سوریه، فلسطین، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران اغلب در مراتع تخریب یافته و در دامنه‌های کوهستانی تا دشتها و گاهی کوهستانهای نسبتاً مرتفع در استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی خاردار در اغلب نقاط دامنه‌ای کوهستانی نواحی معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید. اگرچه مردم محلی گیاهانی را که در مکان‌های زراعی و دارای خاک عمیق سبز می‌شوند را قبل از رشد کافی و پیدا شدن سبزینه در برگهای آنها جمع‌آوری و به‌عنوان سبزی خورشتی استفاده می‌کنند و یا از آنها برانی (کنگر+ماست) تهیه می‌کنند و به مصرف تغذیه می‌رسد و گیاهان کاملاً رشد کرده را نیز جمع‌آوری و به‌عنوان علوفه از آن استفاده می‌کنند، اما در منابع دارویی به خواص و کاربردهای دارویی آن اشاره‌ای نشده است و هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند تحقیق و پژوهش می‌باشد (مؤلف).

***Helianthus annus* L.**
E. common sunflower, sunflower

آفتاب گردان

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای ضخیم، بدون شاخه یا در بخش فوقانی شاخه‌دار، به ارتفاع ۱ـ۳ متر. برگها تخم‌مرغی تا قلبی بزرگ، به طول ۱۰ـ۴۰، به عرض ۵ـ۳۵ سانتیمتر، برگهای قاعده‌ای متقابل، بالایی‌ها متناوب، با دمبرگ بلند و لبه‌ای دندانه‌ای. کپه معمولاً منفرد و بزرگ یا در اثر انشعاب ساقه اصلی به‌صورت گل‌آذین دیهیم، گریبان کم و بیش کروی با طبقی به عرض ۵ـ۳۰ سانتیمتر. برگه‌ها چندین ردیفی و علفی. نهنج تقریباً مقعر، کاهک‌دار؛ کاهک تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای؛ گلهای طبقی لوله‌ای زردرنگ، در قاعده با کرک‌های سفید؛ گلهای زبانه‌ای زرد درخشان، عقیم. میوه فندقه (کافشه) واژ تخم‌مرغی، کم و بیش فشرده یا بطور نامحسوسی چهارگوشه، به طول ۱۰ـ۱۵، به عرض ۵ـ۹ میلیمتر، به‌رنگهای مختلف.
پراکندگی جهانی: بومی شمال امریکا بوده تا کانادا و مکزیک گسترش دارد. امروزه در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران به صورت کاشته شده در اغلب نقاط و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، کرمان، فارس، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

***Helianthus annus* L.**

Helianthus annus L.

مصارف و کاربردها: گلهای این گیاه خواص درمانی تب‌بر دارد و برای معالجه بیماریهای تب‌دار و مالاریا می‌توان از آن استفاده کرد. (۱۰).

ـ گیاه دارویی مناسب برای درمان مالاریا و تب‌های مالاریایی است و برای این کار خوابگاهی از برگهای آفتاب‌گردان درست می‌کنند و پارچه روی آن را با شیر گرم مرطوب کرده، بیمار را در آن می‌پیچند و با تبخیر آن بیمار شفا می‌یابد. جوشانده گلهای آن برای دفع بیماریهای ششی بکار می‌رود. تنتور تهیه شده از گلها و برگهای آن برای بیماری برونشیت کاربرد دارد. دانه‌های آن ترکیبات مدر و خلط‌آور دارد و برای درمان برونشیت، لارنژیت و بیماریهای ششی، سرفه و سرماخوردگی بکار می‌رود. دانه‌ها برای رفع اسهال تجویز می‌شود. روغن آفتاب‌گردان نیز همان خواص دانه‌های آن را دارد (3).

ـ روغن آن مانند روغن ذرت مغذی است، برای حالت‌های کلسترول بالا و تصلب شرایین توصیه می‌شود. دانه‌های آن مدر و خلط‌آور است. از آنها برای درمان برونشیت، لارنژیت و عفونتهای ریوی، سرفه و سرماخوردگی استفاده می‌کنند. گزارشهایی مبنی بر استفاده از برگهای آن برای درمان مالاریا وجود دارد. تفاله روغن گرفته آن خوراک مناسبی برای دام‌ها و ماکیان (پرندگان) است. دانه‌های آن خاصیت پایین آوردن قند خون دارد (5).

ـ دانه‌های مغذی آن بصورت خام و بو داده خورده می‌شود و داخل آرد یا کره دانه‌های روغنی (آجیل) ریخته می‌شود و به‌عنوان کیک انرژی‌زا مصرف می‌شود. جوانه‌های گل آن مولد رنگ زرد است. شبیه به آرتیشو / *Cynara scolymus* پخته می‌شود. فشردن دانه‌های آن روغنی چندمنظوره برای آشپزی، لوازم آرایشی و کاربرد صنعتی تولید می‌کند. از دیدگاه دارویی دانه‌های آن مدر و خلط‌آور هستند و برای مداوای سرفه‌ها، اسهال خونی و ورم کلیه بکار می‌روند. ریشه آن ملین است و برای درمان درد معده مصرف می‌شود. مغز ساقه آن مولد پتاس است و رشته‌های آن برای تهیه پارچه و کاغذ کاربرد دارد (2).

***_Helianthus tuberosus_ L.**

E. Jerusalem artichoke, canada potato

سیب زمینی ترشی، یرالماسی

گیاه چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی غده‌دار. ساقه به ارتفاع ۱ـ۲/۸ متر، معمولاً در بالا منشعب. برگها تخم‌مرغی تا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، به طول ۱۰ـ۳۰، به عرض ۷ـ۲۰ سانتیمتر. کپه‌ها چندتایی تا بسیار زیاد، گلهای طبقی با عرضی کمتر از ۲/۵ سانتیمتر. جام گل زرد، کرکدار.

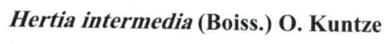

Helianthus tuberosus L.

***Helianthus tuberosus* L.**

پراکندگی جهانی: بومی شمال امریکا، کاشته شده در بسیاری از نقاط جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، یزد، اصفهان، تهران و....

مصارف و کاربردها: غده سیب‌زمینی ترشی بصورت جوشانده و یا به حالت خام پس از مدتی قرار دادن در سرکه مصرف می‌شود. سیب‌زمینی ترشی غذای مناسبی برای مبتلایان به بیماری قند است و سبب پایین آوردن اوره خون می‌شود (۱۱).

***Hertia intermedia* (Boiss.) O. Kuntze**
Syn.: *Othonnopsis intermedia* Boiss.

کرقیچ

درختچه‌ای به ارتفاع ۳۰ـ۵۰ سانتیمتر، بسیار پرشاخه، به انبوهی برگ‌دار. شاخه‌ها کم‌رنگ، بحالت مسن خاکستری کم‌رنگ، در جهت طولی تقریباً رگه‌دار ـ مخطط، بطور نامشخصی دارای جازخم ناشی از افتادن برگها. برگها گوشتی، بدون دمبرگ، با شکل و اندازه قویاً متنوع، مستطیلی یا بیضوی یا کم و بیش سرنیزه‌ای پهن، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با قاعده به کوتاهی باریک شده بدون دمبرگ. گریبان واژ مخروطی ـ استکانی، به طول ۸ـ۱۴ میلیمتر؛ برگه‌ها مستطیلی، با لبه غشایی نسبتاً پهن، نسبتاً نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، در قاعده تا $\frac{۱}{۴}$ یا تقریباً $\frac{۱}{۳}$ بخش بهم پیوسته. گلهای زبانه‌ای از گریبان ۱/۵ بار بلندتر. فندقه‌ها به طول ۶ـ۷ میلیمتر، به انبوهی کرکی زبر ـ بلند و جدای رو به بالا؛ کاکل پرشعاع، سفید، به طول ۱۰ـ۱۱ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان و پاکستان.

***Hertia intermedia* (Boiss.) O. Kuntze**

Hertia intermedia **(Boiss.) O. Kuntze**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بطور نسبتاً وسیع پراکنده در نقاط مختلف استان کرمان، به ندرت در استانهای هرمزگان و بلوچستان، بخشهایی در اطراف شیرکوه یزد و کوه شاهوار در استان سمنان.
مصارف و کاربردها: در بلوچستان گیاه را بصورت ضماد برای سینه بکار می‌برند. از برگهای آن خمیری با روغن تهیه می‌کنند و آن را روی سر بیماری که از سرماخوردگی و تب رنج می‌برند می‌بندند. گیاه به‌عنوان دارو برای درمان سردرد، تاول و جوش یا کورک بکار می‌رود (3).

Hieracium pilosella **L.**

Syn.: *Pilossela officinarum* C.H. & F. W. Schultz

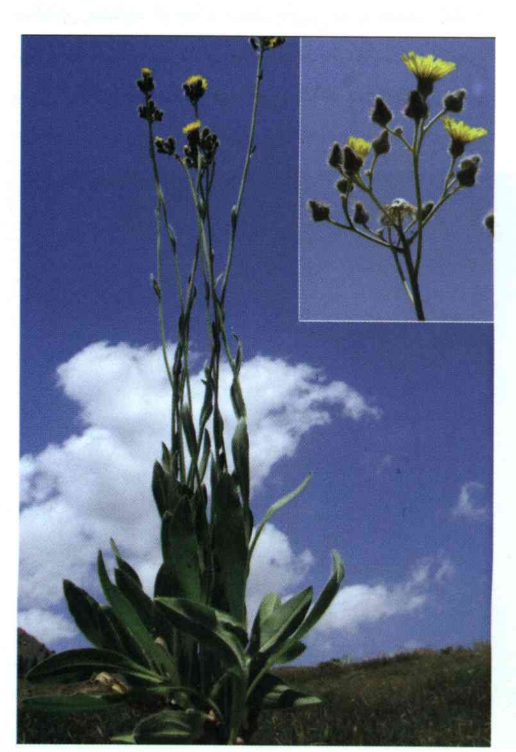
E. common hawkweed, mouse_ear hawkweed, felon_herb

علف‌قوش ارسبارانی

گیاه چندساله، معمولاً با ساقه‌های زیرزمینی متعدد، طویل، نازک، برگ‌دار، گاهی با کپه انتهایی. برگهای طوقه‌ای به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۵ـ۲۰ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای، قاشقی یا بیضوی، نوک کند یا نوک‌تیز، با کرکهای بدون غده ساده بلند کم‌رنگ متعدد (فراوان) یا کم روی هر دو سطح و لبه برگها، و کرکهای ستاره‌ای در سطح تحتانی و گاهی سطح فوقانی. ساقه‌های عریان به ارتفاع ۵ـ۳۰(ـ۵۰) سانتیمتر، هریک با یک کپه منفرد، با کرکهای ستاره‌ای انبوه و تنوع زیاد در میزان کرکهای ساده بدون غده و کرکهای غده‌ای. برگه‌ها به طول (ـ۶)۸ـ۱۲(ـ۱۵)، به عرض ۰/۵ـ۱/۵(ـ۲) میلیمتر، خطی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، با کرک‌پوش متنوع. گلهای زبانه‌ای زرد، معمولاً با نواری قرمز در سطح خارجی.
پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان، ارسباران.

***Hieracium pilosella* L.**

***Hieracium pilosella* L.**

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و تازه مورد مصرف قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مدر، دافع اوره و کلرور، محرک، کاهنده کلسترول خون دارد و برای درمان بیماریهای کم‌ادراری ناشی از بیماریهای تب‌دار، ادمهای ناشی از بیماریهای قلبی، افزایش اوره خون، تصلب شرایین، ضعف (ناشی از دوران نقاهت، خونریزی) و تب مالت بکار می‌رود (۱۰).

- گیاه ماهیچه‌های لوله‌های تنفسی (نایژه‌ها) را شل و سست (آرام)، آرامش سرفه را تحریک و تولید نزله را کاهش می‌دهد. این خواص گیاه را مؤثر بر علیه کلیه بیماریهای تنفسی شامل آسم و خس خس کردن سینه، سیاه سرفه، برونشیت و دیگر احتقان مزمن سرماخوردگی می‌نماید. قابلیت قابض و مدر داشتن آن کمکی بر علیه تولید نزله و گاهی کل سیستم تنفسی است. گیاه بمنظور جلوگیری از خونریزی زیاد قاعدگی و سهولت جلوگیری از خونریزی بکار می‌رود. آن را ممکن است بصورت پماد و ضماد برای التیام زخمها بکار برد (4).

***Inula Helenium* L.**

Syn.: *Inula Helenium* L. var. *persica* Hausskn. ex Bornm.

E. elecampane, inula, common inula, wild sunflower, horseheale

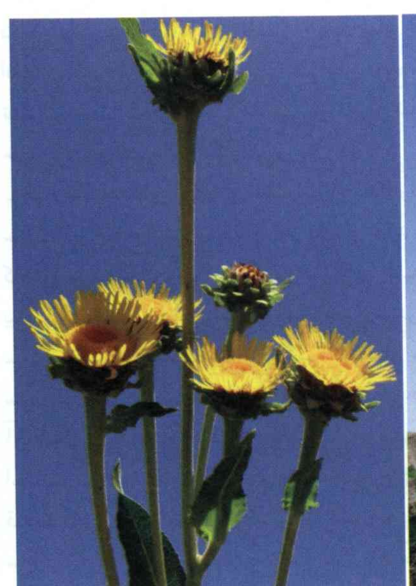
مصفا، زنجبیل شامی

گیاه با ساقه‌های زیرزمینی، به ارتفاع ۱ـ۲ متر، ضخیم، کم و بیش کرک نمدی انبوه، در بالا منشعب، با برگهای فراوان. برگهای قاعده‌ای با دمبرگی به طول ۱۰ـ۱۵ سانتیمتر؛ پهنک به طول تا ۴۵، به عرض ۲۰ سانتیمتر؛ با قاعده باریک شده، با رأس نوک‌تیز، با لبه‌های کم و بیش دندانه اره‌ای درشت یا گاهی تقریباً سینوسی ـ دندانه‌دار، در سطح فوقانی کرکی مویی کوتاه و تنک یا کم و بیش پرزدار، در سطح تحتانی کم و بیش کرک نمدی ـ خاکستری شونده کوتاه و انبوه؛ برگهای ساقه‌ای مشابه، کوچک شده، پایینی‌ها با قاعده کم و بیش باریک شده، بالایی‌ها با قاعده نیمه ساقه‌آغوش بدون پایک. کپه‌ها بزرگ، روی شاخه‌های ضخیم کم و بیش خمیده ـ واگرا، انتهایی و دیهیمی، بندرت در شاخه‌های کم و بیش کوتاه شده تقریباً خوشه‌ای. گریبان به‌قطر ۲۰ـ۳۰ میلیمتر، نیمه کروی؛ برگه‌ها علفی ـ چرمی، به شکلها و کرکهای متنوع، با عرض بیشتر از ۵ میلیمتر یا در بیرونی‌ها علفی، از درونی‌ها بلندتر و پهن‌تر و کم و بیش منظماً هم‌پوش، از بیرونی‌ها بطرف درونی‌ها رشد یابنده، نسبتاً نوک کند کم و بیش نوک‌دار، در سطح پشتی کرک نمدی ـ خاکستری شونده؛ داخلیها نوک‌تیز، غشایی، باریکتر. گلها زرد طلایی، شعاعی‌ها اغلب متعدد، با تعداد و طول متنوع؛ گلهای طبقی (لوله‌ای) به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر. فندقه‌ها به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، بی‌کرک یا در بالا کرکدار؛ کاکل به طول ۶ـ۱۰ میلیمتر، قهوه‌ای شونده؛ تارهای کاکل ۴۰ـ۶۰ تایی، ریش کوتاه‌دار، در قاعده بهم پیوسته.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای آذربایجان،

***Inula Helenium* L.**

کردستـان، همدان، اراک و لرستان، این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی و اغلـب در کنـار جویبارهـا و یـا دره‌های مرطوب می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: مسکن گندزدا، ضـد خشـکی مجـاری تنفسـی، خلـط‌آور، افزاینـده ترشحات صفراوی، مدر دافـع اوره و کلـرور، معـرق، مقوی، محرک، اشتهاآور، هضم‌کننده باکتری‌کش، تنظیم کننـده قاعـدگی، دافـع کـرم، مسـکن و در اسـتعمال خارجی: التیام‌بخش و ضدعفونی‌کننده اسـت و بـرای معالجه بیماریهای برونشیت، آسم، سرفه‌های پی‌درپی، سل ریـوی، بیماریهـای کبـدی ـ صـفراوی، یرقـان، هموروئیدها، نفریت، کم‌خونی، خستگی عمومی، وبـا، ضعف گوارش، قاعـدگی‌هـای دردنـاک، بـی‌کفـایتی قاعدگی، فشار خـون بـالا، انگلهـای روده، اسـهال و نقرس بکار می‌رود (۱۰).

Inula Heleinum L.

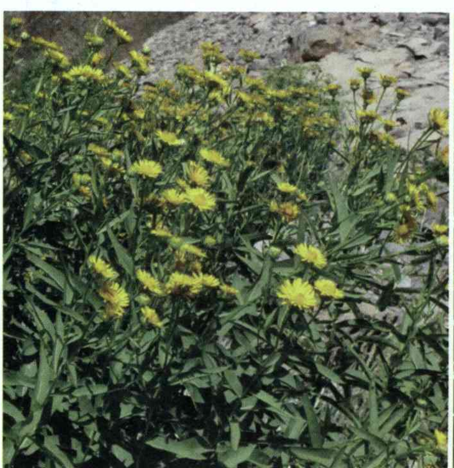
Inula salicina **L. subsp.** ***aspera*** **(Poir.) Hayek**

Syn.: *Inula aspera* Poir., *Inula cordata* Boiss.

E. willow_leaved inula, toothed_flowered inula

مصفای برگ بیدی

گیاه با ساقه‌های زیرزمینی چندساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، برگ‌دار، در بالا بـه کوتـاهی منشعب دیهیمـی یـا بنـدرت سـاده، در پـایین کـرک مویی‌دار، در بالا کم و بیش بی‌کرک. برگها بـه نـازکی چرمی ـ سخت شکننده، تخت، روی سـطح فوقـانی سبز تیره در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، با رگبرگهـای نـازک مشـبک ـ شـانه‌ای، بـا لبـه دندانـه اره‌ای ـ غضروفی نوک‌تیز کوچک و گاهی پایینی‌ها دندانه‌دار

Inula salicina L.

- نوک‌دار تنک، با قاعده قلبی - ساقه‌آغوش بدون دمبرگ، از نظر شکل، به عرض و بزرگی قویاً متنوع، حداکثر به طول ۷ سانتیمتر، به عرض ۳ سانتیمتر، فوقانی‌ترها کمی کوچک شده. کپه‌ها روی شاخه‌های کوتاه سخت شکننده کم و کوتاه، با برگ منفرد، انتهایی، بندرت تا ۱۲ تایی دیهیمی. گریبان نیمه کروی توسری خورده، با قاعده نافی، به‌قطر ۱۵-۲۰ میلیمتر، برگه‌ها کم و بیش چهارردیفی، هم‌پوش؛ برگهای حائل کپه‌ها کوچک، به برگه‌های گریبانی تغییر شکل یافته، با قاعده‌چرمی - سخت شده، با رأس علفی، با قاعده گاهی کمی بهم آمده، کم و بیش گسترده، بی‌کرک، با لبه‌های مژکدار - قهوه‌ای شونده، به عرض ۱/۵-۲ میلیمتر؛ برگه‌های داخلی ایستاده، خطی، غشایی، در بخش فوقانی کم و بیش کرکی تار ابریشمی، به عرض تا ۱ میلیمتر. گلهای زبانه‌ای (شعاعی) از گریبان دوبار بلندتر ۳۵-۷۰ تایی؛ گلهای طبقی به طول ۷/۵-۹ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۱/۷۵-۲ میلیمتر، بی‌کرک؛ کاکل به طول ۷-۸ میلیمتر، سفید؛ تارهای کاکل ۴۰-۵۰ تایی، زبر، با قاعده پیوسته.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی شمالی، آسیای جنوب غربی (عراق، ترکمنستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در نواحی کوهستانی و اغلب در نقاط مرطوب و کنار جویبارها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، لرستان، خراسان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه در گذشته در موارد ضعف عمل روده، انسداد روده و مواردی که ترشحات معده همراه با مواد مخاطی یا غیر آن بخارج برگردانده می‌شود مصرف می‌شده است (۱۱).

Inula vugaris **(Lam.) Trevisan**

Inula vulgaris **(Lam.) Trevisan**

Syn.: *Conyza vulgaris* Lam., *Conyza squarrosa* L., *Inula Conyza* DC.

E. cinnamon_root inula, great flea_bane, ladies gloves

مصفای زرد چوبه‌ای

گیاه دوساله یا چندساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، در بالا به کوتاهی منشعب دیهیمی، کرکی‌کوتاه فشرده، برگ‌دار. برگها علفی، روی سطح فوقانی سبز بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگهای شانه‌ای - مشبک کرکدار، سبز - خاکستری شونده، دندانک‌دار، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، سرنیزه‌ای‌پهن، نوک‌تیز، با دمبرگ ۵-۷ سانتیمتری، به طول ۱۵-۱۸ سانتیمتر، به عرض ۵-۷ سانتیمتر؛ برگهای میانی ساقه سرنیزه‌ای، به کوتاهی دمبرگ‌دار یا تقریباً بدون دمبرگ، فوقانی‌ها بتدریج کوچک شده با قاعده قلبی بدون دمبرگ. کپه‌ها واژ مخروطی، دیهیمی متراکم انبوه، با گلهای لوله‌ای (طبقی) شکل؛ گریبان به طول کم و بیش ۸ میلیمتر، واژ مخروطی - استکانی؛ برگه‌ها کم و بیش ۵ ردیفی، سبز کم رنگ، هم‌پوش، کرکی کوتاه، بیرونی‌ها و میانی‌ها با رأس علفی گسترده؛ داخلیها خطی - سرنیزه‌ای، غشایی، مژه‌دار. گلها زرد طلایی، گلهای ماده یک ردیفی، به طول ۴/۵-۶/۵ میلیمتر، با رأس تقریباً زبانه‌ای؛ گلهای لوله‌ای به طول ۵-۷ میلیمتر. فندقه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، با رأس کرکی کوتاه - کرک مویی؛ کاکل به

طول ۶ـ۷ میلیمتر، زبر، با شعاعهای کم و بیش ۳۰ تایی، با قاعده پیوسته.
پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، آناتولی، تالش، شمال ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان. ـ آذربایجان: حسن بیگلو.

مصارف و کاربردها: شهرت درمانی این گیاه در گذشته بسیار زیاد بوده است، بطوریکه به‌عنوان مقوی معده، مدر، معرق و قاعده‌آور مصرف می‌شده است. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده زخمها و جراحات دارد و در رفع بیماریهای جلدی مانند جرب مؤثر است (این گیاه امروزه کمتر مصرف می‌شود) (۱۱).

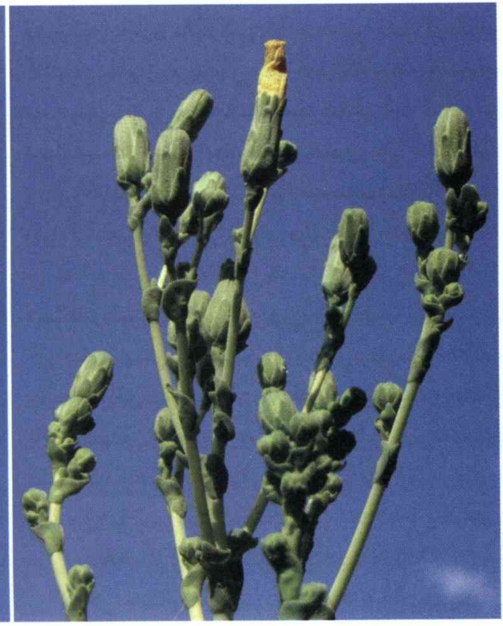
Lactuca sativa **L.**
E. garden lettuce, lettuce

کاهو، کاهوی خوراکی

گیاه یکساله یا دوساله بی‌کرک، با ریشه اصلی باریک، با برگهای طوقه‌ای انبوه و ساقه‌های گلدار ایستاده به ارتفاع ۳۰ـ۷۰ (ـ۱۰۰) سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای بدون بریدگی یا نیش بری ـ شانه‌ای بریده. به کوتاهی دمبرگ‌دار؛ برگهای ساقه‌ای ساده، تخم‌مرغی تا دایره‌ای، قلبی ـ ساقه‌آغوش، بدون دمبرگ. بصورت عمودی روی ساقه قرار نمی‌گیرد. گل‌آذین دیهیمی ـ پانیکول انبوه. گریبان در حالت میوه‌دار قائم. کپه‌ها متعدد، با گلچه‌های ۷ـ۱۵ (ـ۳۵) تایی. گلهای زبانه‌ای زرد کم‌رنگ، اغلب با رگه‌های بنفش. فندقه‌ها به طول ۶ـ۸ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، اغلب در بالا به ظرافت سنگ پایی، ۵ تا ۹ رگه‌ای، مایل به خاکستری؛ با نوک هم‌اندازه بدنه فندقه.
پراکندگی جهانی: بصورت کاشته شده تقریباً در سراسر اروپا.

***Lactuca sativa* L.**

***Lactuca sativa* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، اصفهان و تهران.

مصارف و کاربردها: ساقه، برگها و دانه این گیاه خواص درمانی: خنک کننده، تصفیه کننده خون، اشتهاآور، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد درد موضعی، مسکن شهوات جنسی، خواب آور. ضدسرفه، کاهنده قند خون، نرم کننده، ملین، ضدتخمه، پاک کننده کبد دارد و در درمان التهاب عصب‌ها، ضعف روانی، طپش قلب، اسپاسم‌های احشایی، دردهای معدی، دفع اسپرم به همراه ادرار، تحریکات جنسی، نعوظ مداوم ناشی از سوزاک، بی‌خوابی، کاهش املاح معدنی، برونشیت، سیاه‌سرفه و سرفه‌های عصبی، آسم، دیابت، پرخونی، نقرس، التهاب مفاصل، ورم کلیه، قاعدگیهای دردناک، یرقان، احتقان کبد و یبوست بکار می‌رود (۱۰).

ـ به‌عنوان مغذی و منبعی مناسب و غنی از آهن و ویتامین مصرف می‌شود، تنتور گیاه کامل تازه برای درمان ناتوانی جنسی بکار می‌رود (5).

***Lactuca Serriola* L.**

Syn.: *Lactuca Scariola* L.

E. prickly lettuce, compass lettuce, compass plant, milk thistle

کاهوی خاردار

گیاه یکساله یا دوساله. ساقه به ارتفاع ۳۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، ایستاده، برگ‌دار، در بالا تقریباً منشعب خوشه‌ای، سفید، بی‌کرک، بجز بخش قاعده‌ای گاهی خارک‌دار بی‌کرک. برگها سخت شکننده، سبز کم‌رنگ، شانه‌ای‌بخش ـ سینوسی تنک، با قطعات برگشته، بندرت بدون بریدگی، به شکلها و اندازه متنوع، سینوسی ـ دندانک‌دار بندرت کم و بیش کامل، با قاعده گوشک‌دار بدون دمبرگ، فوقانی‌ها کوچک شده با بریدگیهای کمتر، ساقه‌ای بصورت فراهم. شاخه‌های گل‌آذینها پوشیده با برگهای فلسی شکل پیکانی،

Lactuca Serriola L.

Lactuca Serriola L.

تقریباً در تمام طول کپه‌ها وجود دارد. گریبان به طول ۱۱ـ۱۵، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، بی‌کرک، در حالت میوه‌دار ضخیم شده به‌قطر تا ۷ میلیمتر؛ برگه‌ها ۱۶ـ۱۸ تایی، ۳ـ۴ ردیفی، تقریباً بصورت منظم هم‌پوش، در خارجیها کوتاه شده سرنیزه‌ای در داخلیها خطی ـ سرنیزه‌ای بتدریج بزرگ شده. گلهای زبانه‌ای ۲۰ـ۲۶ تایی، زرد. فندقه‌ها به طول ۳ـ۴، به عرض ۱ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی ـ گوه‌ای، فشرده، خاکستری یا خاکستری ـ قهوه‌ای شونده یا سبز زیتونی، ۱۴ـ۲۰ رگه‌ای، در بخش فوقانی کرکی ـ کرکی مویی؛ سیخک مشخص، حدوداً هم‌اندازه فندقه، نخی شکل، سفید؛ کاکل به طول ۳ـ۴/۵ میلیمتر، سفید.

پراکندگی جهانی: میانه و جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، قفقاز، عراق، افغانستان، پاکستان، سیبری، شرق و مرکز آسیا، در بسیاری از نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در

کناره‌های جاده، مزارع و باغها در استانهای گرگـان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان، کرمانشاه، لرسـتان، چهارمحـال و بختیـاری، فـارس، کهکیلویه و بویراحمد، کرمـان، هرمزگـان، سیسـتان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه در طب یونـانی جایگـاهی خاص دارد. گیاه تازه مسکن ملایم، ضـد درد، ملـین، مدر، معرق و ضد اسپاسم (تشنج) اسـت. مفیـد بـرای درمان سرفه‌های سلی، برونشیت، آسم و سـیاه سـرفه است. جوشانده دانه‌های آن به‌عنوان آرام‌بخـش بکـار می‌رود. جوشانده آن در شیرینی برای درمان برونشیت و به‌ویژه برونشیت‌های مزمن مصرف می‌شود. عرق تهیه شده از آن به‌عنوان مسکن ملایم بکار می‌رود (3).

ـ مسکن و آرام‌بخش، مدر، خلـط‌آور، آرام‌بخـش و خنک کننده است. شیرابه آن برای درمان عصـبانیت و طپش قلب بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای درمان آسم، سرفه و برونشیت بکار می‌رود.

روغن آن خواب‌آور، ضد تب اسـت و بـرای درمـان ریزش مو مصرف می‌شود (5).

ـ شـیرابه شـیری رنـگ گیـاه بـرای چشـم بسـیار حساسیت‌زا می‌باشد. گیاه کامل به‌عنـوان مـدر، ضـد اسپاسم و نرم‌کننده بکار می‌رود (7).

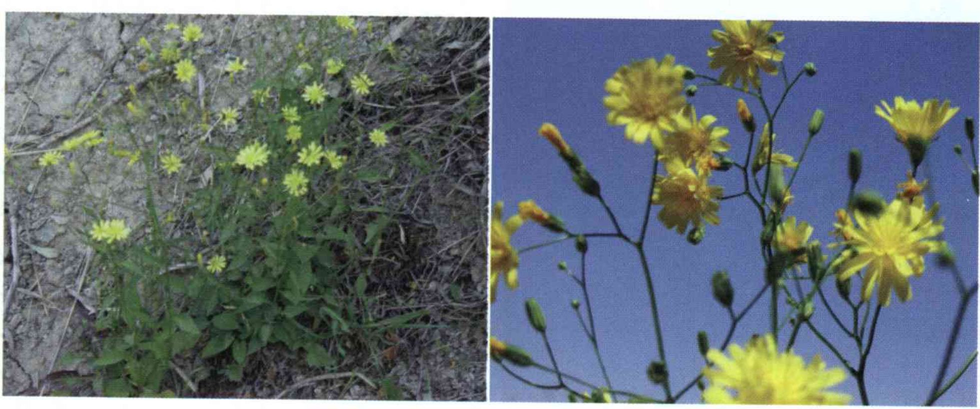
***Lapsana communis* L.**

E. common nipplewort, nipple_wort, dock_cress, bolgan leaves

گل خورشیدی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفـاع ۲۰ـ۱۲۰ سـانتیمتر، ایستاده، اغلب در بخش پایینی کرکی مویی زبر، در بقیه نقاط بی‌کرک، بندرت کرکدار ـ کـرک غـده‌ای، برگ‌دار، در بالا منشعب دیهیمی. برگهـا در حالـت خشک به نازکی علفی ـ غشایی، بی‌کرک یـا کرکـی تنک، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، ربابی شـکل، بـا قطعـه انتهایی خیلی بزرگ تخم‌مرغی ـ سـه‌گوشـه نـوک کند، سینوسی ـ دندانه‌دار، با قطعات جـانبی خیلـی کـوچکتر ۱ـ۲ تـایی در دو طـرف، تخـم‌مرغـی ـ مستطیلی؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج دمبرگ کوتاه‌دار، تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، با قاعـده گـوه‌ای پهـن تـا باریک، سینوسی ـ دندانه‌ای تا تقریباً کامل. کپه‌هـا متعدد؛ دمگل‌آذین سخت ـ شکننده. گریبان به طول ۵ـ۷ میلیمتر، سبز ـ مایل به زرد کم رنگ. فندقه‌ها به طول ۳/۵ـ۴ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، ترکیه، عراق، شمال

***Lapsana communis* L.**

ایران، پاکستان، سیبری، آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، تهران (دامنه‌های کوههای‌البرز).

مصارف و کاربردها: برگهای تازه گیاه بصورت خام در سالاد مصرف می‌شود. تمام اندامهای گیاه اثر ملین دارد. شیره تازه گیاه روی بریدگیهای پوست سبب التیام آن می‌شود. له شده برگهای آن بصورت ضماد روی ترک و شکافهای سطحی پوست مخصوصاً نوک پستان زنان شیرده سبب التیام آن می‌شود (۱۱).

Leucanthemum vulgare **(Vaill.) Lam.**

Syn.: *Chrysanthemum Leucanthemum* L., *Chrysanthemum vulgare* (Lam.) Gaterau

E. ox eye, ox eye daisy, wundwort

چشم گاوی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۴۰ـ۶۰ سانتیمتر، بدون کرک یا در قاعده با کرکهای بلند و جدا. برگهای قاعده‌ای واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۵ـ۱۵ میلیمتر، کنگره‌ای ـ دندانه‌ای یا لوبدار، با دمبرگهایی به طول ۱/۵ـ۴ سانتیمتر؛ برگهای میانی ساقه به طول ۴ـ۹، به عرض ۱ـ۳ سانتیمتر، قاشقی یا واژ تخم‌مرغی، معمولاً کنگره‌ای، بطرف قاعده باریک

Leucanthemum vulgare **(Vaill.) Lam.**

Leucanthemum vulgare **(Vaill.) Lam.**

شونده، یا دندانه‌ای درشت، یا گاهی در قاعده شانه‌ای بریده؛ برگهای فوقانی خطی ـ مستطیلی، کم و بیش کامل. گریبان به عرض ۱ـ۲ سانتیمتر، بدون کرک؛ برگه‌های گریبانی سرنیزه‌ای یا مستطیلی، به طول ۵ـ۸، به عرض ۱/۵ میلیمتر، با لبه باریک یا نسبتاً پهن غشایی قهوه‌ای یا مایل به سفید. گلهای شعاعی ۲۰ـ۲۵ تایی، با زبانه‌ای سفید؛ گلهای طبقی به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، زرد. فندقه‌ها به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، مایل به سیاه با رگه‌های برجسته و کم‌رنگ؛ فندقه‌های گلهای شعاعی گاهی با گوشک یکطرفه.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، چین، بومی شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **آذربایجان شرقی:** دامنه‌های کوه بزقوش در شمال ترکمانچای، دامنه‌های کوه سهند؛ فندقلو اردبیل. ـ **آذربایجان غربی:** ترگور ارومیه.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های نازک آن بصورت سالاد مصرف می‌شود. ریشه‌ها و برگهای آن گاهی بصورت پخته مصرف می‌شود. بخشهای سبز و گلهای ضدالتهاب آن به‌عنوان مقوی و ضدالتهاب و تشنج برای درمان دردهای سینه بکار می‌رود. عرق گیاه کامل (آب تقطیر شده) ورم ملتحمه را تسکین می‌دهد، برگ و گل گیاه برای درمان زخمها و خون‌مردگی و کوفتگی بدن مصرف می‌شود. ریشه آن برای کاهش تعرق ناشی از بیماری سل تجویز می‌شود (2).

ـ دم‌کرده اعضای هوایی گیاه برای درمان نزله‌ها بکار می‌رفته، اسانس تهیه شده از آن برای علاج خونرویها و بهبود و التیام زخمها کاربرد دارد. گلهای آن برای درمان تشنج، زردی و آسم مصرف می‌شده است و برای دفع حشرات نیز کاربرد داشته است. امروزه مصارف درمانی آن بفراموشی سپرده شده است (۱۱).

Leucanthemum vulgare **(Vaill.) Lam.**

Matricaria recutita **L.**

Syn.: *Matricaria Chamomilla* L., *Chamomilla vulgaris* S.F. Gray

E. German camomile, wild camomile, bitter chamomile, common camomile

بابونه دارویی، بابونه اروپایی

گیاه یکساله، بدون کرک یا کرکهای کوتاه کم. ساقه‌ها منفرد، ایستاده یا برخاسته، اغلب از قاعده منشعب و پرشاخه، به ارتفاع ۵ـ۳۵ سانتیمتر، برگها به طول ۱۵ـ۴۰، به عرض ۵ـ۱۸ میلیمتر، با دمبرگ کوتاه یا بدون دمبرگ؛ پهنک برگها مستطیلی، ۲ـ۳ بار شانه‌ای بخش، با قطعات اولیه ۶ـ۱۲ جفتی، تنک یا متراکم، بطرف قاعده برگ بتدریج کوچک شده، محور برگ و دمبرگ بطرف قاعده پهن شده، با بریدگیهای خطی باریک، با نوک کوتاه غضروفی. کپه‌ها اغلب در انتهای شاخه‌ها منفرد. گاهی چندتایی، ناجورجنس. گریبان با برگه‌های گریبانی

Matricaria recutita L.

بدون کرک، هم‌پوش، هم‌اندازه، مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی باریک، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با سطح پشتی سبز، لبه‌های غشایی - شفاف پهن. نهنج مخروطی بلند، بدون کرک، حاوی جای زخم ناشی از افتادن فندقه‌ها. گلهای کناری زبانه‌ای، سفید، ماده، ۱۲-۱۵ تایی، زبانه‌ها مستطیلی، با رأس سه دندانه‌ای، گسترده یا سرانجام برگشته. گلهای طبقی (لوله‌ای) زرد، با لوله کوتاه، نرماده، با لوله‌ای در میانه بهم آمده، در بالا پهن شده، رأس ۵ دندانه‌ای. فندقه‌ها مستطیلی، در سطح شکمی ۵ رگه‌ای، بدون کاکل یا در فندقه‌های گلهای زبانه‌ای گاهی با کاکل یکطرفه پاره پاره.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کهکیلویه و بویراحمد: دهدشت. **-خوزستان:** جنوب رامهرمز؛ اندیمشک بطرف اهواز، قلعه سحر؛ اطراف ایذه؛ ایذه بطرف دهدز؛ بعلت شهرت دارویی امروزه در بعضی از مزارع گیاهان دارویی کاشته شده و تحقیقات زیادی روی آن انجام شده است.

مصارف و کاربردها: گلها و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضد اسپاسم، ضد درد، محرک، تب‌بر، صفراآور، کشنده باکتری، دافع کرم (آسکاریس، کرمک)، قاعده‌آور، مسکن اعصاب، ضد التهاب و التیام‌بخش دارد (۱۰).

- اثرات مهم بابونه اروپایی: بصورت موضعی ضد التهاب و به صورت خوراکی خواص ضد اسپاسم، ضد نفخ، مقوی معده، ضد استفراغ، ضد اسهال، ضد ورم، ضد کرم و آرام‌بخش دارد و جهت دفع مشکلات روده‌ای - معده‌ای ازجمله گرفتگی عضلانی، التهاب روده بزرگ، نفخ و ورم معده بکار می‌رود، عصاره بابونه در بسیاری از محصولات آرایشی بکار می‌رود، بخور بابونه برای درمان نزله‌های بینی، گلو و برونش‌ها استفاده می‌شود؛ مهمترین اثرات درمانی بابونه عبارت است از: ضد درد، ضد کرم، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد آلرژی، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد باکتری، ضد افسردگی، ضد زخم، ضد ویروس، ضد نفخ، ملین، معرق، هضم کننده، تهوع‌آور، قاعده‌آور، خلط‌آور، محافظ معده، محافظ کبد، کاهش‌دهنده فشار خون، محرک ایمنی بدن، مسکن و محافظ آثار مخرب اشعه‌ها بر بدن (۱۲).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد تورم، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، شل کننده

***Matricaria recutita* L.**

عضلات، بادشکن، تلخ ملایم، ضد آلرژی. کرم تهیه شده از آن قابلیت درمان زخمها و برطرف کردن قولنج کودکان را دارد، این گیاه هضم کننده بوده برای رفع دشواری‌های گوارشی بخصوص در کودکان بکار می‌رود و از آن برای درمان ترشی معده، گاستریت، باد، نفخ و قولنج استفاده می‌شود. ضد اسپاسم می‌باشد و برای درمان دردهای ماهیچه‌ای، کم کردن دردهای قاعدگی، تسکین عصبانیت و تسریع کردن خواب بخصوص در کودکان، درمان تب و آسم و خاصیت ضد آلرژیک دارد و برای درمان خارش پوستی و اگزما و رفع خستگی چشم بکار می‌رود (4).

- کپه‌های گلدار و روغن فرار استخراج شده از آن مصرف می‌شود. گیاه بادشکن، ضد اسپاسم، معطر، مسکن، مقوی، معرق، مقوی معده، ضدعفونی کننده دستگاه ادراری و تنفسی و ملین ملایم است. از آن برای اختلالات معدی استفاده می‌کنند. دم‌کرده گرم آن قی‌آور است. از آن برای درمان زخمهای گلو، دیفتری، روماتیسم، سیاتیک، نقرس، کمردرد و تورم چشم استفاده می‌کنند. در استعمال خارج برای دفع اگزما، تورم‌های پوستی و زخمهای روباز پوستی بکار می‌رود. علاوه بر اینکه مقوی مو می‌باشد به آن رنگ طلایی می‌دهد، از آن در سیگارهای معطر استفاده می‌کنند (5).

- گونه دومی از این جنس بنام **بابونه زرد اروپایی** / *Matricaria aurea* (Loefl.) Schultz Bip. نیز در ایران می‌روید که احتمالاً از نظر کاربردها شباهت زیادی به *Matricaria* دارد که البته این خود نیازمند تحقیق و بررسی است. یادآور می‌شود که گونه *Matricaria aurea* نیز در ردیف گیاهان معطر می‌باشد (مؤلف).

***Onopordon acanthium* L.**

E. cotton thistle, scotch thistle

خار پنبه، خار پیرزن

گیاه دوساله، با کرکهای تارعنکبوتی انبوه یا تنک، سبز شونده یا خاکستری شونده. ساقه منفرد یا چندتایی، به ارتفاع ۳۰–۱۵۰ سانتیمتر، با شاخه‌های واگرای دیهیمی چند بار منشعب، با شاخه‌های در سراسر طول بالدار ـ خاردار. بالها به عرض ۲ ـ ۱۴ میلیمتر، سینوسی ـ دندانه‌ای، خاردار؛ خارها به طول ۲–۹ میلیمتر. برگها کاملاً علفی، با رگبرگهای شانه‌ای ـ مشبک تنگ هم، با کرک‌پوش در دو سطح به یکسان و یا در سطح تحتانی انبوه‌تر، سفید یا خاکستری یا سبز شونده، با لوبهای خاردار کوتاه پهن و دندانه‌های سینوسی؛ برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه به طول تا ۳۰، به عرض تا ۱۵ سانتیمتر، در زمان گلدهی پژمرده ماندنی، بدون دمبرگ یا با دمبرگ کوتاه پهن؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج کوچک شده و اصولاً باریکتر، کم و بیش سرنیزه‌ای باریک، با سینوس‌های خاردار تنگ هم. کپه‌ها روی شاخه‌ها منفرد، بندرت انتهایی و چندتایی نزدیک بهم؛ گریبان تقریباً کروی، تا کروی ـ استوانه‌ای، با قاعده تخت شده یا تقریباً نافی شکل، از نظر اندازه متنوع؛ برگه‌ها چندین ردیفی، در قاعده به

***Onopordon acanthium* L.**

عرض ۲-۳ میلیمتر، سبز کم رنگ، بتدریج درفشی باریک شده نازک، در بالا سبز پررنگ، بی‌کرک یا کرک تارعنکبوتی؛ برگه‌های بیرونی و میانی برگشته یا گسترده، درونی‌ها ایستاده؛ داخلی‌ترها غشایی نسبتاً نرم، سخت و درنده نیستند. جام گل به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، ارغوانی؛ لوله جام از پهنک بلندتر؛ بریدگیهای پهنک به طول ۵-۷ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۴-۵ میلیمتر، سه تا ۴ وجهی، تقریباً خمیده، با چروکهای عرضی. کاکل به طول ۶-۸ میلیمتر، زبر، زواید پرمرغی کاکل از قطر محور کاکل ۰/۵-۱/۵ بار بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در کنار باغها، مزارع، جاده‌ها و نقاط مخروبه در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: کپه‌های با گل درشت آن را می‌توان پس از جوشانیدن یا بخار دادن بعد از کندن و خارج کردن برگه‌های خاردار آن با کره مصرف کرد، ساقه‌های جوان آن را پوست کنده و سفید می‌کنند و بصورت خام با روغن و سرکه می‌خورند یا آن را بخار داده و بصورت گرم مصرف می‌کنند. دانه‌های آن روغنی تولید می‌کند که برای آشپزی و روغن چراغ مصرف می‌شود و کرکهای ریز و نرم ساقه و برگها و کاکل میوه آن را برای درست کردن بالش و متکا جمع‌آوری می‌کنند. شیره برگ آن برای درمان سرطان بکار می‌رفته و برای درمان زخمهای پوستی مصرف می‌شده است و دم‌کرده ریشه‌های آن برای کاهش دادن تخلیه مخاط کاربرد دارد (2).

- از جوشانده ریشه گیاه به‌عنوان مدر، مقوی معده، اشتهاآور و برای معالجه ذات‌الجنب استفاده می‌شد. اثر دادن شیره گیاه تازه و برگهای له شده آن روی پوست بدن جهت معالجه زخمها و معالجه کچلی، جرب و زخمهای چرکی روباز توصیه می‌شده است و در درمان حالات سرطانی نیز بکار می‌رفته است. ساقه پوست‌کنده این گیاه به مصرف تغذیه می‌رسد و نهنج کپه‌های آن قبل از شکوفایی و ظاهر شدن گلها توسط مردم محلی مصرف می‌شود (۱۱).

Petasites hybridus (L.) P. Gaertn.

Syn.: *Tussilago hybrida* L., *Tussilago Petasites* L., *Petasites officinalis* Moench, *Petasites ochroleucus* Boiss. & Huet

E. purple butterbur, butter_bur, umbrella leaves

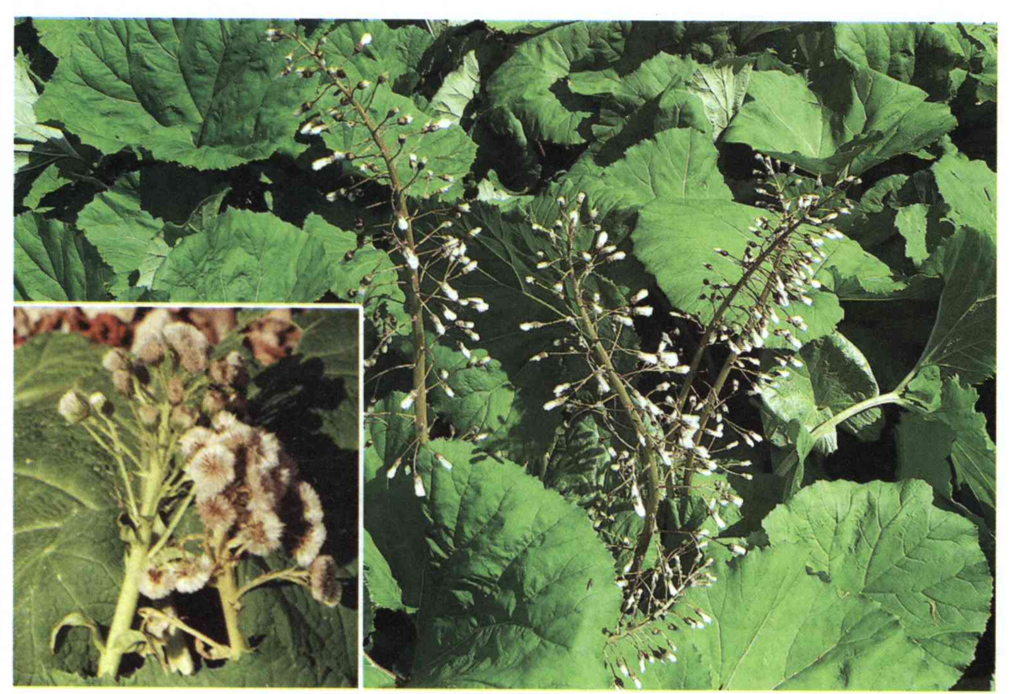
سایبان، باباآدم جنگلی

گیاه چندساله ساقه زیرزمینی‌دار، تقریباً دوپایه. ساقه‌های زیرزمینی محکم (ضخیم) افقی. ساقه به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار؛ دمبرگ هم‌اندازه پهنک یا بلندتر از آن؛ پهنک به طول و عرض ۱۰ـ۸۰(ـ۱۰۰) سانتیمتر، با عرضی اغلب بیشتر از طول، دایره‌ای ـ قلبی، سینوسی پهن مضاعف یا سینوسی ـ تقریباً لوبدار و به کوتاهی سینوسی ـ دندانه‌ای تنک، ابتدا با هر دو سطح کرکدار، سرانجام روی سطح فوقانی کاملاً بی‌کرک، سبز پررنگ، در سطح تحتانی خاکستری ـ کرک هلویی، بندرت بی‌کرک شونده. ساقه‌های گلدار اغلب ارغوانی شونده، پوشیده با برگهای فلسی شکل سرنیزه‌ای. شمای عمومی گل‌آذین مستطیلی بهم آمده، بعد از گلدهی قویاً طویل شونده. کپه‌های نر به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر؛ کپه‌های ماده به طول ۴ـ۷(ـ۸) میلیمتر. گریبان استکانی؛ برگه‌ها نوک کند بدون کرک غده‌ای. فندقه‌ها به طول ۲ـ۳ میلیمتر؛ کاکل سفید، به طول ۶ـ۱۰ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز بخش اعظم شمال آن، غرب و شمال آسیا، در شمال امریکا معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جنگلهای استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: باباآدم جنگلی خاصیت مقوی و خلط‌آور دارد و ضد اسپاسم و ضد درد است، به‌ویژه روی معده، مجاری صفرا و اثنی‌عشر بطور

Petasites hybridus **(L.) P.Gaertn.**

ویژه‌ای عمل می‌کند، اصولاً برای درمان بیماریهای سینه مثل برونشیت، آسم و سیاه سرفه بکار می‌رود. سبب تقویت هضم غذا می‌شود و به‌ویژه تأثیر فراوانی روی سوء هاضمه ناشی از انسداد جریان صفرا دارد. گیاه برای درمان تورم دستگاه ادراری تجویز می‌شود و در استعمال خارج به‌عنوان ضماد برای سرعت بخشیدن به التیام زخم و دانه‌های پوستی بکار می‌رود (4).

– ساقه‌های زیرزمینی گیاه مقوی قلبی، مدر و خلط‌آور است و برای درمان سرفه استفاده می‌شود. برگها و گلهای قابض آن سبب کاهش خونریزی و تورم رگها می‌شود. امروزه بدلیل داشتن الکالوئیدهای سمی بندرت مصرف می‌شود مگر برای درمان پیدایش دانه‌های پوستی و در مصارف خانگی و درمان سنتی برای درمان دردهای پایین پشت و دردهای عصبی لگن خاصره (2).

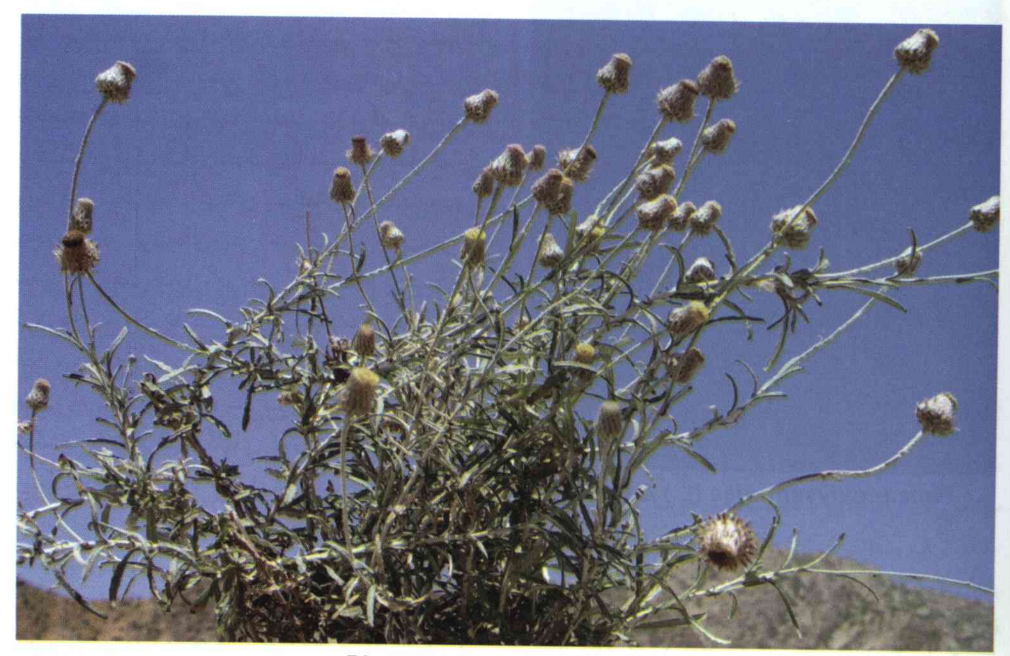
Phagnalon rupestre **(L.) DC.**

Syn.: *Conyza rupestris* L.

E. African fleabane

سنگ‌سای

گیاهانی بوته‌ای. ساقه‌ها به ارتفاع ۵ـ۴۰ سانتیمتر، ایستاده یا خیزان، با کرکهای هلویی ـ پشمالوی فشرده، خاکستری شونده، منشعب، بسیار بندرت ساده، در سراسر طول به تنکی یا انبوهی برگ‌دار، اغلب در قاعده پوشیده از بقایای برگهای سالهای قبل؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۱۰ـ۵۰، به عرض ۲ـ۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای باریک یا واژ سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، در قاعده بتدریج باریک شده به دمبرگ، با رأس نوک کند یا نوک‌تیز، با لبه کامل، مواج یا با دندانه‌های کم به طول تا ۱ میلیمتر،

Phagnalon rupestre **(L.) DC.**

نوک‌تیز، اغلب با لبه به بیرون برگشته، در سطح تحتانی با کرک‌پوش انبوه خاکستری شونده، در سطح فوقانی با کرک‌پوش تنک‌تر، خاکستری ـ سبز شونده یا به دشواری بدون کرک (عریان). دمگل آذینها ایستاده، کم و بیش بدون برگ، کرک هلویی ـ پشمالوی فشرده، خاکستری شونده یا کرک تارعنکبوتی. کپه‌ها پرگل، بحالت جوان کروی، برگه‌ها فشرده. گریبان به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، چندین ردیفی؛ برگه‌ها عریان، میانی‌ها به طول ۴ـ۶، به عرض ۰/۸ـ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک کند، بطرف رأس با لبه کدر پهن، با فضای مرکزی همیشه چرمی، قهوه‌ای تیره؛ برگه‌های داخلی سرنیزه‌ای باریک، به طول تا ۱۰ میلیمتر، نوک‌تیز. جام گل در بالا زرد.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب آناتولی، سوریه، عراق و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموما در نقاط صخره‌ای و کم‌ارتفاع استانهای مازندران، گیلان، کرمانشاه، لرستان، فارس، خوزستان، تهران و سمنان؛ و در استانهای واقع در کوههای البرز و زاگرس در ارتفاعات میان‌بند و نسبتاً بلندتر نیز دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. جوشانده گیاه برای دفع سنگریزه‌های ادراری بسیار مؤثر است. درد قولنج مقعدی را کاهش می‌دهد. اظهار می‌شود که کاربرد گیاه سبب تسهیل عبور سنگریزه‌های ادراری می‌شود (5).

***Pulicaria dysenterica* (L.) Gaertn.**

Syn.: *Inula dysentrica* L., *Pulicaria gracilis* Heimerl

E. common flea_bane, flea_bane mullet

کک کش

گیاه چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر (اصولاً در راس) کم شاخه (شاخه‌های چندتایی کم)، اغلب با برگهای انبوه، پوشیده از کرک‌های تنک یا انبوه کوتاه نازک زیکزاکی شکننده. برگهای ساقه‌ای متعدد بخوبی وجود دارد، سرنیزه‌ای، بی‌دمبرگ، گوشک‌دار، تا شده، با لبه‌های کامل، در هر دو سطح پوشیده با کرک‌های متراکم نازک زیکزاکی شکننده. کپه‌ها به اندازه متوسط. گریبان پربرگه. چندین ردیفی، برگه‌ها خطی باریک، پوشیده با کرک‌های بلند سخت شکننده یا زیکزاکی. گلهای کناری متعدد، زبانکی، زبانک‌ها به طول ۴ـ۶ (ـ۴) میلیمتر، گسترده، ۳(ـ۴) دندانه‌ای، از گریبان به‌طور مشخص بلندتر. لوبهای جام‌گلهای مرکزی پوشیده با کرک‌های ساده انبوه بسیار کوتاه، مخلوط با کرک‌های غده‌ای کوچک یک سلولی رزین‌دار. فندقه‌ها به طول ۰/۷ـ۱ میلیمتر، در

***Pulicaria dysenterica* (L.) Gaertn.**

سراسر طول رگه‌دار، پوشیده از کرک‌های کوتاه، بالای قاعده پایک میوه عریان. کاکلهای داخلی متشکل از ۲۰ـ۳۰ تار به طول ۲ـ۳ میلیمتر،

Pulicaria dysenterica (L.) Gaertn.

دندانک‌دار کوچک.
پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، غرب پاکستان، قفقاز و شمال افریقا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان بطرف بندرترکمن. ـ **مازندران:** کیاسر، دره هراز، نور. ـ گیلان: جنگلهای گیلان. ـ **آذربایجان:** خوی، جلفا، میانه. ـ **همدان:** یالفان. ـ **کرمانشاه:** تاق بستان. ـ اراک: راسوند. ـ **خراسان:** مشهد، بین نیشابور و مشهد. ـ **تهران:** دماوند، قزوین، کرج، طالقان.
مصارف و کاربردها: ریشه آن دارویی عمومی برای درمان اسهال خونی است (3).

***Pulicaria gnaphalodes* (Vent.) Boiss.**

Syn.: *Inula gnaphalodes* Vent, *Strabonia gnaphalodes* (Vent.) DC.

کک کش بیابانی

خشبی. کرک‌پوش ساقه‌ها، برگها و برگه‌ها متنوع، متشکل از کرک‌های بلند نازک طویل، زیکزاکی، خاکستری، پشمالو و کرک‌های کم یا زیاد غده‌دار، بدون پایک یا پایک‌دار، چندین سلولی رزین‌دار (در قاعده اغلب پوشیده از کرک‌های پشمالو)، کرک‌های پشمالو سفید یا خاکستری، پنبه‌ای ـ هلوئی، اصولاً در قاعده به‌صورت توده‌ای و فراوان وجود دارد و ساقه و برگهای ساقه‌ای را گاهی کاملاً می‌پوشاند، در بالا نادرتر. ساقه راست یا ایستاده، به ارتفاع (ـ۵) ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، چندتایی یا پرشاخه، با برگهای متراکم یا تنک، چوبی. برگهای ساقه‌ای متعدد، اغلب کوچک یا فلسی شکل، مستطیلی، بدون دمبرگ، سراسر سطح فوقانی قویاً فردار، مواج، گوشک‌دار، نیمه ساقه آغوش. کپه‌ها کوچک. گریبان کم برگه، ۲ـ۳ ردیفی، برگه‌ها سرنیزه‌ای، به طول ۲ـ۴ میلیمتر، کم و بیش هم‌اندازه. گلهای کناری زبانکی زیاد نیست، گلهای

مرکزی کم و بیش هم‌اندازه یا کمی بلندتر. زبانک‌ها سه دندانه‌ای، کمی از گریبان بلندتر. لوبهای جام گلهای مرکزی عریان یا پوشیده از کرک‌های غده‌ای کوچک کم یک سلولی رزین‌دار. فندقه‌ها به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، به دشواری رگه‌دار، در سراسر طول کرکدار، کاکل‌های درونی متشکل از ۲۰-۳۰ تار موی مانند، به طول ۳-۴(-۵) میلیمتر، آشکارا ریشک‌دار، نسبتاً ضخیم (کلفت).

***Pulicaria gnaphalodes*(Vent.) Boiss.**

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، افغانستان، پاکستان و ترکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نقاط بیابانی و دامنه‌های کوهستانی مناطق خشک در استانهای آذربایجان، همدان، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی بیابان‌زی در اغلب نواحی دامنه‌ای کوهستانی، دشتی و بیابان‌های مرکزی و از البرز تا زاگرس می‌روید، عطر نسبتاً خوشایندی دارد، بهمین دلیل بخصوص در سالهای اخیر اغلب در مورد خواص و کاربردهای دارویی آن سؤالاتی مطرح می‌شود که بدون پاسخ باقی می‌ماند، زیرا در منابع و رفرانس‌های دارویی به آن اشاره‌ای نشده است. بنظر می‌رسد در مورد مواد و ترکیبات اسانس آن اطلاعات خوبی وجود دارد، اما کاربردهای

دارویی آن کاملاً ناشناخته است و نیازمند به تحقیق و تفحص بیشتر و منسجم‌تر دارد (مؤلف).
جنس .*Pulicaria* Gaertn یا کک‌کش در ایران ۵ گونه گیاه چندساله و یکساله اغلب معطر دارد که به مشخصات دو گونه از آنها اشاره شده است. گونه‌های دیگر آن عبارتند از

کک‌کش گرمسیری *Pulicaria arabica* (L.) Cass.
کک‌کش مریم گلی *Pulicaria salviifolia* Bunge
کک‌کش معمولی *Pulicaria vulgaris* Gaertn.

هرگونه مصارف و کاربرد گونه‌های مذکور نیازمند تحقیق و تفحص کافی می‌باشد، اگرچه این گیاهان به ظاهر معطرند (مؤلف).

***Senecio Cineraria* DC.**

Syn.: *Cineraria maritima* L., *Jacobaea maritima* (L.) Peleser & Meijden
E. silver ragwort, silver groundsel, dusty miller, silver – leaved cineraria, sea ragwort

پیر گیاه نقره‌ای

گیاه چندساله، همیشه سبز، کرکی پشمالوی سفید، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر یا کمتر و قطر تاج پوشش ۴۵ تا ۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها سخت (ضخیم)، از قاعده منشعب، پوشیده از کرکهای بلند و سفید نمدی. برگها با محیط سرنیزه‌ای، به طول ۵ـ۱۵ سانتیمتر، دندانه اره‌ای، شانه‌ای بریده، با قطعات متعدد مستطیلی، نوک کند، مشابه ساقه پوشیده از کرکهای پشمالوی نمدی سفید. گلها زرد یا سفید، کپه‌ای، (شعاعی)، به عرض تا ۴ سانتیمتر، گلهای کناری شعاعی، گلهای مرکزی لوله‌ای. برگه‌ها متعدد، کرکی نقره‌ای.
پراکندگی جهانی: الجزیره، مراکش، تونس، ترکیه، آناتولی، جزایر دریای اژه، بوسنی و هرزگوین، یونان، ایتالیا، مالت، ساروینی، سیسیل؛ فرانسه، اسپانیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران و نواحی معتدله بمنظور استفاده زینتی.

***Senecio Cineraria* DC.**

Senecio Cineraria DC.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. شیره گیاه کامل برای درمان ورم ملتحمه و دیگر مشکلات چشمی بکار می‌رود. کاربرد آن روی چشم اثرات ضعیف تحریک‌کنندگی (حساسیت‌زایی) دارد که سبب افزایش جریان خون در ناحیه می‌شود که به تمیز کردن عفونت کمک می‌کند. از آن می‌توان برای دفع دید کم (بینایی کم) و آب مروارید در مراحل اولیه استفاده کرد (4).

***Senecio vulgaris* L.**

E. common groundsel, groundsel

پیرگیاه

گیاه علفی یکساله، با کرکهای تنک هلوئی- تارعنکبوتی، بدون کرک‌شونده. ساقه‌ها ایستاده، منفرد یا چندتایی، به ارتفاع ۵–۳۵ سانتیمتر، ساده یا منشعب، پرشاخه، سبز کم‌رنگ. برگهای قاعده‌ای و ساقه بدون‌دمبرگ، مستطیلی- قاشقی باریک، به طول ۱–۹، به عرض ۰/۵–۴ سانتیمتر، شانه‌ای بریدهٔ نامنظم، با لوبهای‌دندانه‌ای درشت. برگهای قاعده‌ای اغلب به طرف دمبرگ ممتد، واژ سرنیزه‌ای- واژ تخم‌مرغی، با لوبهای‌دندانه‌ای کم‌عمق؛ برگهای میانی و بالایی ساقه در قاعده تقریباً ساقه‌آغوش، با لبه‌ای برگشته. کپه‌ها کم تا زیاد، در گل‌آذین دیهیم؛ کپه با گلهای لوله‌ای، به عرض ۰/۴–۰/۵ سانتیمتر، تقریباً بدون پایک. گریبان (کپه و برگه‌ها) استوانه‌ای؛ برگه‌ها به طول ۶–۸ میلیمتر، خطی، بدون کرک، اغلب با نوک سیاه؛ برگه‌های فرعی (کاسهٔ فرعی) به طول ۲–۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای. گلهای زبانه‌ای وجود ندارد. گلهای لوله‌ای زردرنگ. میوه فندقه به طول ۱/۵–۲/۵ میلیمتر، پوشیده از کرکهای فشردهٔ متراکم در بین شیارها. کاکل به طول ۵–۷ میلیمتر، سفید.

راکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، آسیا، در بقیه نقاط جهان بصورت هرز معرفی شده.

Senecio vulgaris L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گیلان، کرمانشاه، خوزستان، فارس و تهران.
مصارف و کاربردها: گیاه کامل گلدار مصرف می‌شود. گیاه قاعده‌آور است، قاعدگی را منظم می‌کند و به‌عنوان مسکن دردهای رحم بکار می‌رود. گیاه قابض، بندآورنده خون، معرق و مدر است. بندرت در داروسازی استفاده می‌شود زیرا سبب التهاب بافت‌های بینابینی کبد می‌شود .(5)

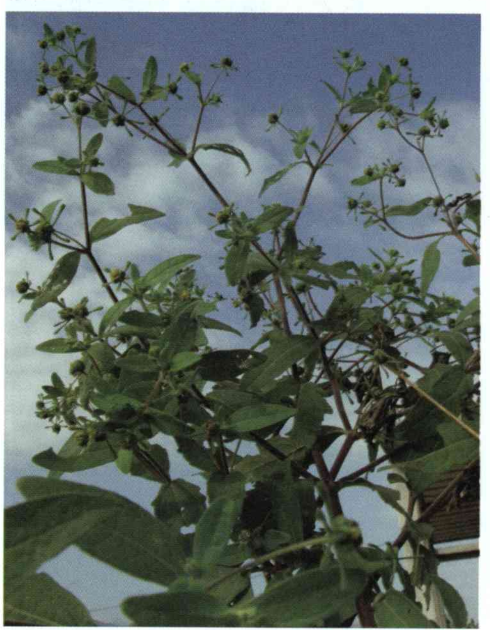
ـ کلیه اندامهای گیاه اثر قاعده‌آور قوی، بندآورنده خون و کمی ملین دارد، با مصرف فرآورده‌های آن وقوع قاعدگی، دردهای بعد و قبل از آن را نیز تنظیم می‌کند. مصرف کم فراورده‌های آن سبب بند آمدن خونریزی می‌شود. مصرف آن برای دفع اخلاط خونی، خونرویها، خون آمدن از بینی و اسهال خونی مؤثر است. شیره تازه گیاه در رفع قولنج‌ها، اختلالات قاعدگی، صرع، سنگ کلیه، زردی و غیره نیز مفید است. ضماد حاصل از پخت گیاه در آب یا شیر در استعمال خارج برای رفع جمع شدن شیر در پستان، بواسیرهای دردناک، نقرس و کورک مؤثر است (۱۱).

Sigesbekia orientalis **L.**
E. Indian weed

علف مقدس، علف ملکوتی

گیاه یکساله، ایستاده، منشعب، با کرکهای فشرده، به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر. برگها متقابل، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمبرگ، پهنک برگهای پایینی به طول تا ۱۵، به عرض ۹ سانتیمتر، با قاعده گرد سربریده، به یکباره به دمبرگی طویل گوه‌ای ـ بالدار باریک شده، با دندانه‌های درشت نوک کند بطور نامنظم سینوسی ـ دندانه‌دار یا تقریباً لوبدار ـ دندانه‌دار؛ برگهای شاخه‌ها قویاً کوچک شده، به کوتاهی دمبرگ‌دار یا بدون دمبرگ، مستطیلی، کم و بیش کامل. کپه‌ها ناجورجنس، شعاعی، در گل‌آذین پانیکول برگ‌دار؛ گریبان نیمه کروی؛ برگه‌ها پوشیده از کرکهای غده‌دار پایک‌دار بلند، دوردیفی، ۵ تایی، از گلها بلندتر، قاشقی، گسترده؛ داخلیها خیلی کوتاهتر، توگود، دربرگیرنده گلها. نهنج تخت، کاهک‌دار. گلها همگی زرد؛ شعاعی‌ها به کوتاهی زبانک‌دار، ماده؛ گلهای طبقی (لوله‌ای) لوله‌ای، نرماده، در کنار کاهک‌های نهنج قرار گرفته. فندقه‌ها چهاروجهی، تقریباً خمیده، صاف، با قاعده باریک شده، در بالا سربریده؛ کاکل وجود ندارد.

پراکندگی جهانی: پراکنده در سراسر نواحی سرد کره زمین.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در نواحی کم‌ارتفاع و جنگلی استانهای مازندران و گیلان، بندرت در اطراف تجریش و کرج در استان تهران.

Sigesbekia orientalis **L.**

مصارف و کاربردها: شهرت بسزایی به‌عنوان تصفیه کننده خون و برای داشتن ترکیبات مؤثر در درمان زخمهای قانقاریایی و زخمها دارد و برای مداوای بیماریهای میزراه توصیه می‌شود. در استعمال خارجی مخلوط مساوی تنتور گیاه و گلیسیرین برای درمان کچلی و دیگر انگلهای مولد دانه‌های پوستی بکار می‌رود. ترکیبات ضدعفونی کننده آن برای زخمها بکار می‌رود. گیاه بطور کامل به‌عنوان مقوی قلبی تجویز می‌شود و همچنین از آن به‌عنوان محرک، معرق، ضد اسکوربوت و بزاق‌آور استفاده می‌کنند. به مقدار کم خاصیت ضد کرم دارد. گیاه در تهیه دارویی‌ها که برای معالجه زخمها، رگ به رگ شدن، دررفتگی استخوانی، کوفتگی و ملایم کردن دردهای قاعدگی تهیه می‌شود بکار می‌رود (3).

Sigesbekia orientalis L.

- کلیه اندامهای گیاه اثر تصفیه کننده خون و مدر دارد و از آنها جهت درمان زخمهای چرکی غانقاریائی استفاده می‌شود. مصرف آن برای درمان بیماریهای مجاری ادرار توصیه شده است. در استعمال خارج تنتور حاصل از گیاه به حجم مساوی با گلیسیرین برای رفع ناراحتیهای جلدی با منشأ قارچی و کچلی توصیه می‌شود و ضمناً برای رفع ناراحتیهای پوستی با منشأ انگلی و ناراحتیهای جلدی مؤثر است و برای ضدعفونی زخمها نیز بکار می‌رود. اندامهای مختلف گیاه در هندوچین به‌عنوان مقوی قلب مصرف می‌شود و به‌عنوان نیرودهنده، معرق، ضد اسکوربوت و زیاد کننده ترشحات بزاق استفاده می‌شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود و ناشناخته بودن آن بین دست‌اندرکاران طب سنتی مصرف آن در طب سنتی ایران رایج نیست و برای اطمینان از فواید و کاربردهای آن باید تحقیق جامع روی آن صورت گیرد (مؤلف).

Silybum marianum **(L.) Gaertn.**
Syn.: *Carduus marianus* L.
E. blessed milk thistle, St. Mary thistle, milk thistle, holy thistle

خار مریم، نامهای عربی: عکوب، حرشف

گیاه علفی دوساله، کاملاً بدون کرک، با ساقه‌ای کوتاه یا بلند، ساده یا اصولاً از قاعده منشعب، برگ‌دار، یک‌کپه‌ای، با بخش فوقانی تقریباً بدون برگ، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر. برگها به طول تا ۳۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، برگهای قاعده‌ای در زمان گلدهی پژمردنی؛ برگهای ساقه‌ای با قاعده‌ای گوشک‌دار ـ خاری، ساقه‌آغوش، با محیطی مستطیلی، با لوبهای خاردار پهن؛ لوبها سه‌گوشه‌ای پهن، با دندانه‌های خاردار؛ برگهای فوقانی خیلی کوچک شده. کپه‌ها منفرد و انتهایی، با خارهای پهن گسترده یا به پشت برگشته، به قطر (ـ۶) ۸ـ۱۲ سانتیمتر؛ گریبان کروی ـ فشرده (توسری‌خورده) با قاعده‌ای کوهانی؛ برگه‌ها علفی ـ چرمی، بیرونی‌ها تخم‌مرغی ـ دایره‌ای پهن، با خارهای انتهایی به طول ۱ـ۵ سانتیمتر، ناودار با لبه‌های شانه‌ای ـ خاردارمتراکم، درونی‌ها سرنیزه‌ای کامل. میوه کافشه به طول ۶ـ۷ میلیمتر؛ کاکل تقریباً دوبرابر اندازهٔ کافشه (فندقه).

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، مرکز و جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در حاشیه جاده‌ها و اراضی رها شده، اراضی تخریب یافته، خاکریز کنار جاده‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، لرستان، ایلام، خوزستان، بوشهر و جنوب فارس.

مصارف و کاربردها: قسمت مورد استفاده آن دانه آن است و خواص درمانی: ضدآلرژی، ضد سرطان، ضدافسردگی، ضد سم، ضد سم قارچ‌ها، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد اکسیدان، ضد پروستات، ضد ویروس، ملین، صفراآور، مسهل، معرق، هضم کننده غذا، قاعده‌آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده چربی خون، کاهش دهنده کلسترول، مهار کننده و متلاشی کننده چربی‌ها دارد. یکی از اثرات مهم آن برای

Silybum marianum **(L.) Gaertn.**

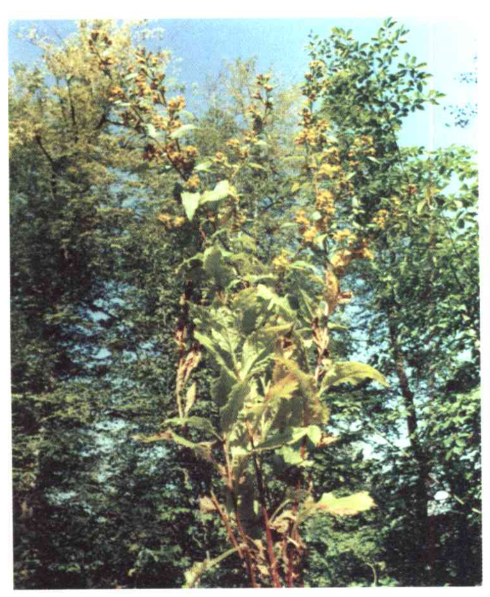
معالجه هپاتیت مزمن، التهاب مجاری صفراوی و جمع شدن صفرا در کبد می‌باشد (۱۲).
ـ گیاه احتمالاً دارای ترکیبات ضد اسکوربوت و سنگ‌شکن است. برای درمان یرقان و اختلالات وابسته به زردی یا یرقان بکار می‌رود. به‌عنوان مسکن در نزله و ذات‌الجنب مؤثر است. جوشانده آن در استعمال خارجی فوایدی برای حالت‌های سرطانی دارد. کپه‌های جوشانده بدون تیغ آن افزایش‌دهنده شیر و غذای مناسبی برای زنان شیرده است. دانه‌های آن تند، ضد تشنج و آرام‌بخش است و دارای ارزش ویژه‌ای برای جلوگیری از خونریزی است (3).
ـ خواص درمانی مهم آن عبارت است از: محافظت و نگهداری از کبد؛ امروزه این گیاه یکی از داروهای مؤثر برای محافظت کبد و کمک کننده برای بازسازی سلولهای کبدی است، برای درمان هپاتیت و یرقان و حالت‌هایی‌که کبد تحت فشار است بکار می‌رود، تشدید کننده ترشح صفرا، افزایش‌دهنده ترشح شیر، برطرف‌کننده افسردگی و مالیخولیا می‌باشد (4).
ـ گیاه و میوه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه تب‌بر، قاعده‌آور، محرک مقوی و خلط‌آور است. تولید و جریان صفرا را تسریع می‌کند. دانه‌های آن پیشاب‌آور است. برای درمان بواسیر و عفونتهای کبدی مصرف می‌شود. سیلیمارین (Silymarin) و سیلیبین (Silybin) خاصیت ضد سم کبدی دارند. گیاه برای حیوانات سمی است. سمیت آن بدلیل وجود نیترات (nitrates) است که در بدن به نیتریت (Nitrites) تبدیل می‌شود و سبب تورم معدی ـ روده‌ای، منجر به کمبود اکسیژن، مشکلات تنفسی، لرزش، ضعف، تشنج و سپس مرگ می‌شود و خون حیوان مرده قرمز تیره تا قهوه‌ای سوخته می‌باشد (5).
ـ گیاه بطور کامل خوراکی است و به هضم غذا کمک می‌کند. دانه‌ها و برگهای آن در موارد کمی جریان شیر داده می‌شود و برای درمان سرفه‌ها، افسردگی، هضم غذا، کبد، کیسه صفرا و مشکلات طحال بکار می‌رود، دریافته‌اند که سیلیمارین (Silymarin) موجود در دانه‌های آن کبد را در برابر بسیای از سموم محافظت می‌کند ـ مواد استخراج شده از آن برای کاهش خسارت ناشی از مصرف الکل و داروها، هپاتیت مزمن، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو و مسمومیت ناشی از کادمیوم (Cadmium) مصرف می‌شود. از آن برای جلوگیری از بیماریهای مسافرتی و امراض قلبی بهره می‌گیرند (2).

***Solidago virga-aurea* L.**

E. European goldenrod, goldenrod, wound_weed

علف طلایی

گیاه چندساله. ساقه کم و بیش ایستاده، برگ‌دار، به ارتفاع (۱۵ـ)۲۵ـ۱۰۰ سانتیمتر، بی‌کرک یا کرکی کوتاه، اغلب فقط در ناحیه گل‌آذینها منشعب. برگها بیضوی، سرنیزه‌ای یا واژ سرنیزه‌ای، در سطح تحتانی اغلب به نازکی با رگبرگهای مشبک تیره؛ برگهای قاعده‌ای (اگر وجود داشته باشد) به طول ۵ـ۱۵، به عرض ۱ـ۳/۵ سانتیمتر، بطرف دمبرگی به طول ۲ـ۶ سانتیمتر باریک شده، با رأس نوک‌تیز، با لبه‌های کامل یا دندانه اره‌ای نامحسوس، با دو سطح تقریباً بی‌کرک یا کرکی کوتاه ظریف؛ برگهای فوقانی بتدریج کوچک شده، بدون دمبرگ و اغلب کامل. کپه‌ها کم (حدود ۵ تا) تا متعدد؛ گریبان به‌قطر ۷۵ـ۱۲۵ میلیمتر؛ برگه‌های بیرونی تخم‌مرغی ـ سه‌گوشه، به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر؛ داخلیها مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، به طول ۵ـ۹ میلیمتر، نوک کند یا نوک‌تیز یا نوک‌دار؛ گلهای شعاعی به طول (ـ۳)۵ـ۱۰(ـ۱۵) میلیمتر؛ گلهای زبانه‌ای به طول ۵ـ۸، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر؛ گلهای طبقی (لوله‌ای) به طول ۵ـ۶ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، به تنکی کرک کوتاه‌دار؛ کاکل به طول

Solidago virga- aurea L.

۵/۵-۵ میلیمتر، قهوه‌ای شونده - سفید.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، نواحی معتدله آسیا، شمال غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی و باز مرتعی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه معطر، محرک و بادشکن، قابض، مدر و دارویی مؤثر برای دفع سنگ مثانه است، برطرف کننده ناراحتیهای ناشی از ضعف هضم و گوارش است. پودر آن برای التیام‌بخشی زخمهای کهنه بکار می‌رود. دم‌کرده گرم آن معرق است و مصرف آن داروی مفیدی برای درمان قاعدگی دردناک و فقدان قاعدگی است. بصورت اسپری و مصرف داخلی برای درمان دیفتری مفید است (3).

- آنتی‌اکسیدان، مدر و قابض، علف طلایی دارویی با ارزش برای درمان اختلالات دستگاه ادراری است. هم می‌توان آن را برای درمان بیماریهای شدید مثل التهاب کلیه و بطور خیلی معمول بیماریهایی مانند التهاب مثانه مصرف کرد. گیاه همچنین شهرتی در جهت کمک به دفع سنگ‌های کلیه و مثانه دارد. ساپونین (Saponin) موجود در گیاه علف طلایی بصورت ویژه بر علیه قارچ کاندیدا (Candida fungus) عمل می‌کنند. که می‌تواند سبب پیدایش برفک در دهان و مجرای تناسلی زنان شود. گیاه را می‌توان همچنین برای درمان زخم گلو، نزله مزمن بینی و اسهال بکار برد. بدلیل عمل ملایم آن گیاه برای درمان ورم روده و معده در کودکان مصرف می‌شود. در استعمال خارج به‌عنوان دهان‌شویه یا دوش برای برفک بکار می‌رود (4) دوش (حمام).

- علف طلایی کانادایی / *Solidago canadensis* L. خاصیتی مشابه گیاه مذکور دارد (4).

Solidago canadensis L.

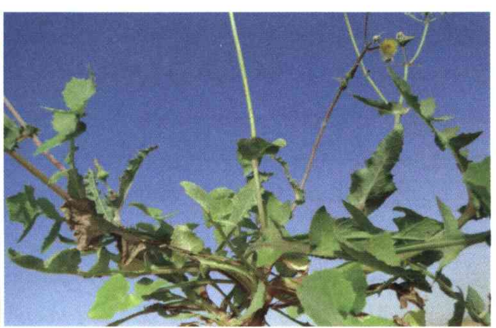
***Sonchus asper* (L.) Hill**

Syn.: *Sonchus glaucescens* Jordan, *Sonchus Nymanii* Tineo & Guss.

E. prickly sowthistle, spiny sowthistle

شیر تیغک

گیاه علفی دوساله، بسیار متنوع از نظر شکل اندامها و اندازهٔ گیاه، با ساقه‌ای به ارتفاع ۱۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، اغلب منشعب و پرگل (کپه)، بدون کرک یا در بخش فوقانی با کرکهای غده‌ای. برگهای قاعده‌ای به طول ۵ـ۱۲، به عرض ۲ـ۴ سانتیمتر، کامل تا شانه‌ای‌بخش، با قاعده‌ای گوشک‌دار، با لوبهای نوک‌تیز، با لبه‌های سینوسی دندانه‌ای ریز. دمگل‌آذین به طول ۰/۵ـ۵ سانتیمتر. کپه به طول ۱۲ میلیمتر و عرض ۸ میلیمتر و با ۸۰ـ۳۰۰ گل، گریبان با ۳۵ـ۴۵ برگه؛ برگه‌ها بدون کرک یا کرکی غده‌ای؛ برگه‌های بیرونی به طول ۲ـ۶ میلیمتر و عرض ۱ـ۲ میلیمتر؛ برگه‌های میانی به طول ۱۰ـ۱۳، به عرض ۰/۸ـ۱/۲۵ میلیمتر. جام گل زرد لیمویی، بعد از گلدهی زرد آجری، با زبانه‌ای به طول ۴، به عرض ۱ میلیمتر، با لوله‌ای به طول ۶ میلیمتر.

***Sonchus asper* (L.) Hill**

کافشه (فندقه) به طول ۲ـ۳ در ۱ میلیمتر، متنوع، قهوه‌ای‌شونده یا زرد- شیری‌رنگ، قویاً فشرده، کم و بیش بیضوی با دو سطح سه‌رگه‌ای، با لبه‌هایی کم و بیش پهن، اغلب با مژه‌های کوچک برگشته به طرف قاعده، کاکل تقریباً سه برابر اندازهٔ کافشه، ریزان.

پراکندگی جهانی: نواحی شرقی مدیترانه‌ای، آسیای جنوب غربی، در سایر نقاط معرفی شده و به صورت علف هرز.

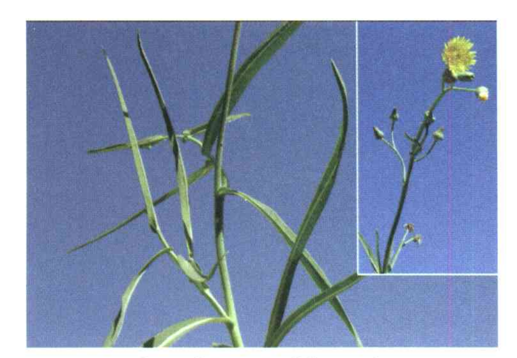
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در حاشیه مزارع، باغها و در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، همدان، اصفهان، یزد، لرستان، خوزستان، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه کوبیده شده برای معالجه زخمها و دملها بکار می‌رود. بطور معمول از آن به‌عنوان نرم‌کننده استفاده می‌کنند (3).

***Sonchus maritimus* L.**

شیر تیغک ساحلی

گیاه چندساله؛ ساقه زیرزمینی رونده. ساقه به ارتفاع ۱۵ـ۸۰ سانتیمتر، در بالا کم‌شاخه، بی‌کرک یا بندرت در بخش فوقانی کرک نمدی سفید. برگهای قاعده‌ای کم و بیش خطی، کامل، چرمی، بی‌کرک، در قاعده غلافدار، بدون گوشک، از ساقه کوچکتر؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۵ـ۲۸، به عرض ۰/۴ـ۴ سانتیمتر، بحالت جوان در سطح تحتانی کم و بیش کرک نمدی، سرانجام اغلب بطور کامل بی‌کرک، در حالت زنده

Sonchus maritimus L.

نسبتاً گوشتی، در حالت خشک کم و بیش چرمی، در قاعده دایره‌ای ـ گوشک‌دار، خطی یا مستطیلی ـ خطی، سینوسی ـ دندانک‌دار یا کامل، بدون بریدگی یا بندرت سینوسی ـ دندانه‌ای درشت؛ رگبرگ میانی واضح، رگبرگ‌های فرعی کم و بیش محو شونده. دمگل آذینها به طول ۰/۵ـ۷ سانتیمتر، بی‌کرک یا در زیر کپه‌ها کرک نمدی. کپه‌ها نه چندان زیاد، به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۶ـ۳۰ میلیمتر، ۸۰ـ۱۵۰ گلی. گریبان کم و بیش ۲۷ برگه‌ای؛ برگه‌های خارجی نسبتاً نوک کند، به طول ۳ـ۷، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر؛ میانی‌ها به طول ۱۰ـ ۱۲، به عرض ۲ـ۲/۵ میلیمتر؛ داخلیها به طول ۱۰ـ ۱۲، به عرض ۲ میلیمتر. جام گل زرد لیمویی، بعد از گلدهی نارنجی؛ زبانک‌ها به طول ۱۲، به عرض ۲/۵ میلیمتر، شعاعی، در سطح تحتانی ارغوانی. فندقه‌ها به طول ۲/۲۵ـ۳، به عرض ۱ـ۱/۶ میلیمتر، شیری ـ زردشونده تا قهوه‌ای شونده کم‌رنگ، بیضوی باریک، بطرف قاعده کاملاً باریک شده، به ظرافت چروکیده یا صاف، با لبه ضخیم، در هر دو سطح یک رگه‌ای؛ کاکل از فندقه کم و بیش ۳ بار بلندتر، اغلب ریزان.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا، ایران، عراق، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و بعضاً نقاط با آب موقت در دامنه‌های کوهستانی استانهای مازندران، گیلان، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان سرفه‌ها در سل، برونشیت، آسم و سیاه سرفه مصرف می‌شود (3).

***Sonchus oleraceus* L.**

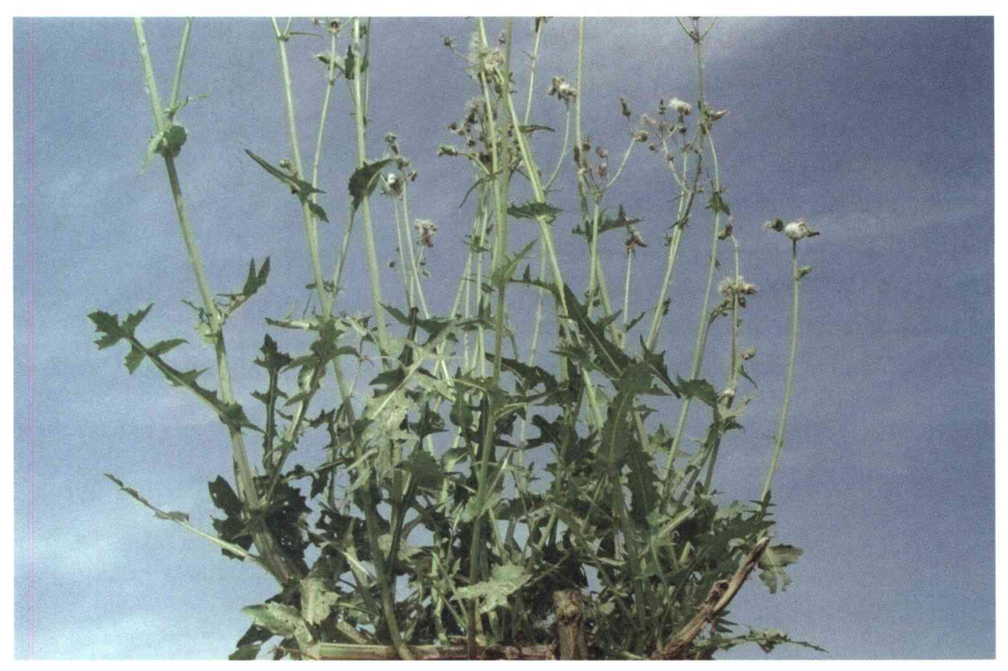
E. common sow thistle, sow thistle, milk thistle

شیر تیغک رطوبت پسند، شیر تیغک معمولی

گیاه یکساله یا دو ساله. ساقه به ارتفاع ۱۰ـ۱۴۰ سانتیمتر، تا کپه بدون کرک، کم و بیش منشعب، تو خالی. برگهای قاعده‌ای از ساقه‌ای کوچکتر، دمبرگ با بال باریک؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۸ـ۳۵، به عرض ۴ـ۱۷ سانتیمتر، بسیار متنوع، کامل یا شانه‌ای بریده، یا شانه‌ای منقسم یا شانه‌ای بخش، یا ربابی، در قاعده ساقه‌آغوش، با گوشک‌های نوک‌تیز، با لوبهای یا کامل یا دندانه‌دار، یا دندانه اره‌ای ـ خاردار. دمگل آذین به طول۰/۵ـ۷ سانتیمتر، بدون کرک یا غده‌دار؛ کپه‌ها

Sonchus oleraceus L.

اغلب متعدد، به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۶ـ۳۰ میلیمتر، با ۸۰ـ۲۳۰ گل. گریبان با ۲۷ـ۳۵ برگه،

***Sonchus oleraceus* L.**

برگه‌های بیرونی به طول ۲/۵ـ۷/۵، به عرض ۱ـ۲/۵ میلیمتر، با نوک‌کند، بدون کرک یا در امتداد رگه میانی گاهی با کرک‌های غده‌دار. میانی‌ها اغلب سه‌گوشه باریک. به طول ۸ـ۱۲، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر؛ درونی‌ها به طول ۹ـ۱۲، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر. جام‌گل زرد، زبانک‌های بیرونی درسطح تحتانی ارغوانی، زبانک به طول ۶، به عرض ۱/۵ میلیمتر، هم‌اندازه لوله جام. کافشه‌های بیرونی سبز ـزرد شونده یا قهوه‌ای شونده، چروکیده، درونی‌ها تیره‌تر و با چروک کمتر، همگی به طول ۲/۵ـ۳/۷۵، به عرض ۰/۷۵ـ۱ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای، فشرده، بدون بال، با رگه‌های اصلی ۲ـ۴ تایی، کاکل از فندقه دوباربلندتر، کم و بیش دائمی.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان، در نقاط گرم و مرطوب کمتر دیده می‌شود، اغلب در اراضی زراعی‌آبی مشاهده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، اصفهان، یزد، لرستان، خوزستان، فارس، کرمان، خراسان، سیستان و بلوچسان و تهران؛ عموماً به صورت علف هرز باغها و اراضی زراعی.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده ریشه و برگهای گیاه به‌عنوان مقوی و تب‌بر مصرف می‌شود. ساقه‌های آن به‌عنوان مسکن و مقوی تجویز می‌شود. گیاه دارویی عمومی به‌عنوان ملین و مدر است. شیره گیاه به‌عنوان ضدعفونی کننده و ترمیم کننده زخمها بکار می‌رود. صمغ مایل به قهوه‌ای ناشی از تبخیر گیاه در مصرف داخلی به‌عنوان مسهل پیشاب‌آور قوی عمل می‌کند و تأثیر بسزایی روی کبد، اثنی‌عشر و قولون دارد. شیره آن به‌عنوان دارویی ضد تخدیر (برطرف‌کننده تخدیر) بکار می‌رود (3).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مسهل، مقوی، مدر،

پیشاب‌آور و ضداسکوربوت است. نوشابه‌ای از آن تهیه می‌شود که برای دل‌درد مناسب است. در استعمال خارج برای پیدایش دانه‌های پوستی و کفگیرک بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای مداوای ناراحتیهای کبدی، یرقان و قطره چشمی مصرف می‌شود. ریشه آن کرم‌کش است. در هندوستان برگهای خشک آن را برای مداوای اعتیاد به تریاک بکار می‌برند (5).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. ریشه و برگهای آن مقوی و تب‌بر هستند. شیره گیاه بعد از انعقاد رزینی می‌دهد که پیشاب‌آور و مسهل است (1).

* ***Tagetes patula*** L.

E. marigold, French marigold

جعفری زینتی

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۴۵ سانتیمتر. ساقه ایستاده، با شاخه‌های گسترده. برگها شانه‌ای‌بخش، با قطعات خطی - سرنیزه‌ای، دندانه‌دار، دندانه‌ها در بالا سیخک‌دار. کپه گلها زرد مایل به قهوه‌ای تا زرد. گریبان مستطیلی - تخم‌مرغی، ۵ گوشه؛ دمگل‌آذین منتهی به یک کپه، بندرت بطرف بالا ضخیم شده.

Tagetes patula **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل معطر، هضم‌کننده، مدر و مسکن است، در استعمال داخلی برای درمان سوء هاضمه، قولنج، یبوست شدید، سرماخوردگی و اسهال

خونی و در استعمال خارج برای درمان زخم چشم و روماتیسم بکار می‌رود. برگهای آن از گیاه تازه بر حسب نیاز چیده می‌شود و به فوریت مصرف می‌گردد یا هنگامی که گیاه گل دارد آن را خشک کرده و بعدا از آن استفاده می‌کنند.

- گیاهی زینتی که در باغچه‌های مناطق مختلف کاشته می‌شود و ارزش زینتی آن در ایران به‌مراتب بیشتر از ارزش‌های دارویی آن است (مؤلف).

Tanacetum Balsamita **L.**

Syn.: *Chrysanthemum Balsamita* L.; *Pyrethrum Balsamita* (L.) Willd.

E. alecost, balsam herb, costmary

شاه اسپرم

گیاه چندساله، ساقه زیرزمینی‌دار. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۵-۸۰ سانتیمتر، با کرکهای کوتاه تنک، در بالا منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول ۳-۲۰ سانتیمتر، دمبرگ بلنددار، با دمبرگی به طول ۳-۱۵ سانتیمتر؛ پهنک تخم‌مرغی - بیضوی، به عرض ۱/۵-۵ سانتیمتر، با لبه‌های کنگره‌ای - دندانه اره‌ای، با رأس نوک تیز یا نسبتاً نوک کند، با قاعده قلبی، سربریده یا گوه‌ای، با کرکهای کوتاه فشرده تنک. برگهای ساقه‌ای مشابه قاعده‌ای‌ها، بتدریج کوچک شونده، تقریباً بدون پایک یا بدون پایک، گاهی در قاعده شانه‌ای بخش کوتاه. کپه‌ها متعدد، شمای عمومی گل‌آذین دیهیمی تنک یا نسبتاً انبوه. گریبان کروی، به عرض ۵-۸ میلیمتر؛ برگه‌ها ۳ ردیفی، سرنیزه‌ای یا مستطیلی، با لبه‌های غشایی کم‌رنگ یا قهوه‌ای، بیرونی‌ها از درونی‌ها کوتاهتر. گلهای کناری زبانه‌ای شکل وجود دارد یا ندارد. گلهای طبقی لوله‌ای زرد، به طول ۲ میلیمتر. فندقه‌ها استوانه‌ای (گرد)، به طول ۲ میلیمتر، ۵(-۷) رگه‌ای، کاکل تاجکی شکل، به طول ۰/۲-۰/۴ میلیمتر، کامل یا با دندانه‌های کوچک.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ارتفاعات کوهستانی البرز و استانهای آذربایجان، کردستان، لرستان، چهارمحال بختیاری و تهران می‌روید.

Tanacetum Balsamita **L.**

مصارف و کاربردها: برگهای آن بوی تند و طعم تندی به سالادها، سوپ‌ها و کیک میوه‌ای می‌دهد و دارای اسانس نیروبخش و نشاط‌آور شبیه به پونه سنبله‌ای /

Mentha spicata دارد. قبل از کاربرد رازک آن را برای صاف کردن، عطردادن و حفاظت از نوعی آبجو بکار می‌بردند. برگهای آن لباس‌ها و کاسه‌های گلی را معطر می‌کند و آنها ضدالتهاب، محافظت‌کننده و گندزدا هستند. شستشو با برگها یا برگهای له شده آن سوختگی و نیش حشرات را تسکین می‌دهد. چای آن سرماخوردگی، گرفتگی عضلانی، خلط سینه و دل بهم‌خوردگی را تسکین می‌دهد و برای سهولت زایمان استفاده می‌شود (2).

ـ مقوی معده، بادشکن، نیرودهنده، مدر، ضد تشنج، ضد کرم، صفرابر، قاعده‌آور و در استعمال خارج التیام‌دهنده است. دم‌کرده برگ، گل و دانه گیاه اثر ضدتشنج، رفع سرفه و برونشیت دارد. در استعمال خارج خیسانده برگهای آن در روغن زیتون برای پانسمان زخمها بسیار خوب است و جوشانده نمکدار گیاه در بهبود و التیام زخمها و زخمهای چرکی اثر مفید دارد (۱۱).

جنس *Tanacetum* L. با نامهای فارسی **مخلصه، مینا،** بابونه گاوی و شاه‌اسپرم که به گونه‌های خاصی از این جنس اطلاق می‌شود در ایران قریب به ۳۲ گونه دارد که اغلب در نقاط کوهستانی و بعضاً صخره‌ای می‌رویند، همگی آنها معطر بوده و تعدادی از آنها نیز کاربردهای صنعتی دارند و جنبه‌های دارویی نیز در بعضی از گونه‌های آن شناخته شده است. برای کسب اطلاعات بیشتر فهرستی از گونه‌های مختلف این جنس ارائه می‌شود.

Tanacetum abrotanifolium (L.) Druce
مینای آذری

Tanacetum Archibaldii Podl.
مینای صخره‌ای، مینای سیاه بیشه‌ای

Tanacetum bachtiaricum Mozaff.
مینای بختیاری

Tanacetum Balsamita L. subsp. *Balsamita*
مینای شاه اسپرمی

Tanacetum Balsamita L. subsp. Balsamitodes
شاه اسپرم

Tanacetum budjnurdense (Rech. f.) Tzvel.
مینای بجنوردی

Tanacetum canescens DC. مینای خاکستری

Tanacetum chiliophyllum (Fisch. & C.A. Mey) Schultz-Bip. مینای قره‌باغی، مینای آذربایجانی

Tanacetum coccineum (Willd.) Grierson subsp. *Coccineum* مینای قرمز

**Tanacetum dumosum* Boiss. مینای دنایی

**Tanacetum elbursense* Mozaff. مینای البرزی

Tanacetum fruticulosum Ledeb.
مینای دیررس، مینای بوته‌ای

**Tanacetum hololeucum* (Bornm.) Podl.
مینای سفیدبرفی

**Tanacetum khorassanicum* (Krasch.) Parsa
مینای خراسانی

Tanacetum Kotschyi (Boiss.) Grierson
مینای کوهسری

**Tanacetum lingulatum* (Boiss.) Bornm.
مینای اصفهانی، مینای زبانکی

Tanacetum pamiricum (O. Hoffm.) Bornm.
مینای پامیری، مینای لاله‌زاری

**Tanacetum paradoxum* Bornm.
مینای سروستانی، مینای استشنایی

Tanacetum parthenium (L.) Schultz_ Bip.
بابونه گاوی

Tanacetum parthenifolium (Willd.) Shultz Bip.
بابونه گاوی‌سا

Tanacetum Persicum (Boiss.) Mozaff. مخلصه

Tanacetum pinnatum Boiss.
مینای دماوندی، مینای شانه‌ای

Tanacetum polycephalum Schultz_ Bip subsp. *argyrophyllum* مینای پرکپه برگ نقره‌ای

Tanacetum polycephalum Schultz_ Bip subsp. *duderanum* مینای پرکپه دو دره‌ای، مینای پرکپه شمیرانی

Tanacetum polycephalum Schultz_ Bip. subsp. *Polycephalum* مینای پرکپه، مینای صخره‌زی

**Tanacetum salsugineum* Podl. مینای شورروی

**Tanacetum Sonbolii* Mozaff. مینای تکابی

**Tanacetum Stapfianum* (Rech. f.) Podl.

مینای شیرازی

**Tanacetum tabrisianum* (Boiss.) Sosn. & Takht.

مینای تبریزی

**Tanacetum tenuisectum* (Boiss.) Podl.

مینای شاهرودی

**Tanacetum trifoliolatum* Podl.

مینای سه دندانه‌ای

Tanacetum turcomanicum (Krasch.) Tzvel.

مینای ترکمنستانی

Tanacetum uniflorum (Fisch. & C. A. Mey. ex DC.)

مینای تک‌گل

Tanacetum Walteri (C. Winkl.) B. Fedtsch.

مینای کپت‌داغی

Tanacetum Zahlbruckneri (Nab.) Grierson

مینای ماکوئی، مینای ترکیه‌ای

***Tanacetum abrotanifolium* (L.) Druce**

***Tanacetum bachtiaricum* Mozaff.**

***Tanacetum canescens* DC.**

***Tanacetum dumosum* Boiss.**

Tanacetum Kotschyi (Boiss.) Grierson

***Tanacetum elbursense* Mozaff.**

***Tanacetum salsugineum* Podl.**

***Tanacetum polycephalum* Schultz- Bip.**

***Tanacetum uniflorum* (Fisch. & C.A. Mey.) Schultz Bip.**

***Tanacetum tabrisianum* (Boiss.) Sosn. & Takht.**

یادآور می‌شویم که در مطالعات اخیر تعدادی از گونه‌های این جنس به جنس‌های نزدیک به آن یعنی به *Artemisia* و *Ajania* منتقل شده‌اند. به‌هرحال وجود تعدادی از گونه‌های معطر در فهرست بالا و نامهای محلی کاربردی دارویی ایجاب می‌کند که تحقیقات گسترده‌ای در ارتباط با شناخت و موارد استفاده دارویی این گیاهان صورت گیرد در ضمن گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران است (مؤلف).

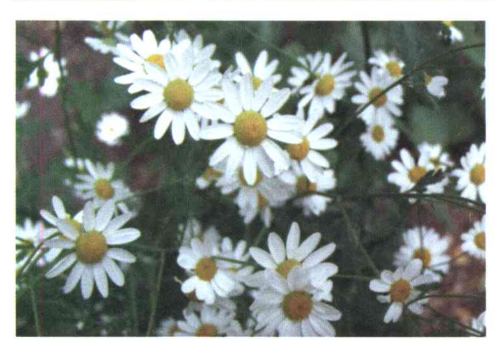
Tanacetum Parthenium **(L.) Schultz –Bip**
Syn.: *Chrysanthemum Parthenium* (L.) Bernh., *Pyrethrum Parthenium* (L.) Sm.
E. feverfew, fever few chrysanthemum

بابونه گاوی

گیاه چندساله، با کرکهای تنک، ساقه‌های زیرزمینی عمودی. ساقه راست یا ایستاده، به ارتفاع ۴۰ـ۸۰ سانتیمتر، منفرد یا اغلب چندتایی، گوشه‌دار ـ شیاردار، سبز تا به‌رنگ قهوه‌ای ـ ارغوانی، در بالا منشعب. برگها با کرکهای تنک تا گاهی بدون کرک؛ برگهای قاعده‌ای به طول ۸ـ۱۸ سانتیمتر، ۱ـ۲ بار شانه‌ای بخش، با دمبرگ بلند. پهنک برگ با قطعات اولیه ۳ـ۵ جفتی، تخم‌مرغی، قاعده‌ای‌ها به طول ۲ـ۵ سانتیمتر، بطرف انتهای برگ بتدریج کوچک شده و با بریدگی کمتر، با لوبهای انتهایی نوک‌تیز یا نوک کند؛ برگهای بالایی بتدریج کوچک شده. کپه‌ها چندتایی تا زیاد، در انتهای شاخه‌ها منفرد، در گل‌آذین پانیکول تنک. گریبان به عرض ۵ـ۷ میلیمتر، نیمه کروی؛ برگه‌ها ۲ ردیفی، سبز ـ کاهی رنگ، با کرکهای تنک، با رأس و لبه‌های غشایی باریک، سرنیزه‌ای، ناودار. گلهای کناری زبانه‌ای، ماده، ۱۲ـ۲۰ تایی، زبانه‌ها سفید، به طول ۵ـ۸، به عرض ۱/۵ـ۴ میلیمتر. گلهای طبقی لوله‌ای، زرد، به طول تا ۳ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۱ـ۲ میلیمتر. ۵ـ۶ رگه‌ای، در بین رگه‌ها با کرکهای غده‌ای طلایی رنگ؛ تاج به طول ۰/۱ـ۰/۳ میلیمتر، با دندانه‌های نامنظم یا گاهی لوبدار.

Tanacetum Parthenium (L.) Schultz-Bip

Tanacetum Parthenium (L.) Schultz-Bip

پراکندگی جهانی: تقریباً در سراسر جهان، در بخشهایی کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه عموماً در نواحی مرطوب و سایه و روشن در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: ضد درد و مسکن، پایین آورنده تب، ضد روماتیسم، تسریع‌کننده جریان قاعدگی، تلخ. گیاه اثرات درمانی قابل توجهی در معالجه میگرن دارد. چنانکه از نام آن (نام انگلیسی) برمی‌آید اثر قابل ملاحظه‌ای در کاهش تب دارد. گیاه از گذشته دور تا بحال برای تسریع در قاعدگی بکار می‌رود و همچنین بهنگام زایمان برای تسریع در عمل دفع جفت کاربرد دارد. امروزه به تعداد کم از گیاه بمنظور جلوگیری از میگرن استفاده می‌شود، باید آن را به‌طورمرتب و در آغاز پیدایش علائم میگرن مصرف کرد، برای میگرن همراه قاعدگی و سردرد نیز مفید است. گیاه می‌تواند به تسکین درد مفاصل و درد روماتیسم کمک کند (4).
ـ گلهای آن (کپه‌های) سقط‌آور است و قاعدگی را تسریع می‌کند، از آنها به‌عنوان حشره‌کش و جابجا کننده درد استفاده می‌کنند (5).

Tanacetum persicum **(Boiss.) Mozaff.**
Syn.: *Chrysanthemum persicum* (Boiss.) Nab.; *Pyrethrum persicum* Boiss.

مخلصه

گیاه چندساله. بدون کرک یا با کرکهای تنک، پرساقه. ساقه‌ها ایستاده یا خیزان. به ارتفاع ۲۰_۵۰ سانتیمتر، گوشه‌دار _ شیاردار، به‌رنگ سبز مایل به کاهی، در بالا منشعب، شاخه‌ها متعدد. برگها بدون کرک یا با کرکهای تنک، اغلب در سطح تحتانی کرک غده‌ای‌دار _ منقوط؛ برگهای قاعده‌ای انبوه ۵_۱۸ سانتیمتر، با دمبرگ نسبتاً بلند، پهنک برگ ۱_۲ بار شانه‌ای بخش، قطعات اولیه ۳_۴ تایی، مستطیلی یا تخم‌مرغی باریک، قطعات پایینی کوچکتر از میانی‌ها، لوبهای قطعات مستطیلی _ سرنیزه‌ای، نوک تیز یا نوک کند، با لوبهای اغلب منظم؛ برگهای ساقه‌ای مشابه برگهای قاعده‌ای، با دمبرگ کوتاه، قطعات کوچکتر؛ برگهای همراه گل‌آذین و پای شاخه‌ها کوچک شده، بدون دمبرگ، با لوبهایی مشابه لوبهای برگهای قاعده‌ای. کپه‌ها کم در انتهای شاخه‌ها منفرد، پانیکولی تنک. گریبان نیمه کروی تا مخروطی، به عرض تا ۱۰ میلیمتر؛ برگه‌های گریبانی دوردیفی، به‌رنگ سبز _ زرد کاهی، بدون کرک یا با کرکهای تنک، با رأس غشایی شفاف، بیرونی‌ها خطی باریک، درونی‌ها مستطیلی _ سرنیزه‌ای با رأس شفاف پهن، بریده نامنظم. گلهای کناری ماده، ۸_۱۲ تایی؛ زبانه‌ها سفید، به طول ۲_۸ میلیمتر، به عرض ۱_۳ میلیمتر. گلهای طبقی زرد، لوله‌ای. فندقه‌ها به طول ۱_۲ میلمتر، ۶_۸ رگه‌ای، بین رگه‌ها با کرکهای غده‌ای طلایی، تاجک‌دار، تاجک‌ها نامنظم بریده.

Tanacetum Persicum **(Boiss.) Mozaff.**

پراکندگی جهانی: ایران، عراق و احتمالاً ترکیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه صخره‌زی اصولاً در نواحی صخره‌ای و بعضاً مرطوب و زیر سایه سنگها و صخره‌ها و بندرت جویباری مرطوب در استانهای آذربایجان، زنجان، همدان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، یزد، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: کاربردها و مصارف دارویی این گیاه تا حدود زیاد مشابه **بابونه گاوی**/ *Tanacetum Parthenium* (L.) Schultz Bip. می‌باشد. اما مردم عشایر بختیاری به این گونه **مخلصه** می‌گویند و برای آن قابلیت مبارزه با زهر مار قائل هستند اما مردم خراسان جنوبی به گیاه *Scrophularia striata* Boiss. (**گل میمونی سازوئی، گل میمونی شیاردار**)

مخلصه می‌گویند و در عین حال مردم در استان ایلام به گیاه .*Scrophularia striata* Boiss تەشەنـەداری (Tashenadari) می‌گویند و برای آن قابلیت مداوای زخمها را قائل هستند. بنابراین شناخت اینکه مخلصه در ایران و در طب سنتی ایران واقعاً چه بوده و کدام‌یک از این گیاهان خواص دارویی مورد نظر طبیب طب سنتی را دارند جای سؤال و تحقیق دارد (مؤلف).

* ***Tanacetum vulgare*** **L.**

Syn.: *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bernh., *Chamaemelum Tanacetum* (Vis.) E.H.L. Krause

E. Tansy, common tansy, bitter buttons, ginger plant, hind heal parsley fern, scented fern

مینای رایج

گیاه چندساله معطر، ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر، در بالا منشعب. برگها شانه‌ای منقسم تا شانه‌ای بخش، بدون کرک تا کرکدار تنک، منقوط - کرک غده‌ای‌دار؛ برگهای پایین ساقه به طول بیشتر از ۵ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، مستطیلی تا مستطیلی - تخم‌مرغی، با قطعات شانه‌ای بخش تا شانه‌ای لوبدار، خطی - سرنیزه‌ای تا مستطیلی - بیضوی؛ برگهای فوقانی ساقه مشابه پایینی‌ها اما بدون دمبرگ. کپه‌ها ۵-۷۰(-۱۰۰) تایی، در گل‌آذین دیهیم مرکب انبوه؛ گریبان به‌قطر ۵-۸ میلیمتر. ردیف بیرونی با گلهای لوله‌ای، ماده، ناجورشکل (نامنظم)، ۳ دندانه‌ای، بندرت به کوتاهی زبانکی، یا منظم (جورشکل)، ۵ دندانه‌ای، نرماده؛ گلهای داخلی لوله‌ای، ۵ دندانه‌ای. فندقه‌ها به طول ۱/۲-۱/۸ میلیمتر، ۵ رگه‌ای، با غدد فاقد موسیلاژ، شفاف، بدون پایک، روی میوه‌ای پراکنده؛ کاکل به طول ۰/۲-۰/۴ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا.

Tanacetum vulgare **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر بمنظور استفاده دارویی در مراکز تولید گیاهان دارویی و باغ گیاه‌شناسی ملی ایران کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه به‌عنوان ضد کرم، قاعده‌آور و مقوی معده بکار می‌رود. گل‌آذین خشک شده آن در گل‌آرایی کاربرد دارد (7).
- گیاه امروزه بدلیل قابلیت سمی بودن آن کمتر مصرف می‌شود. وقتی گیاه مصرف می‌شود اصولاً بمنظور دفع و زایل کردن کرم‌های روده و در درجات کمتر (به مقیاس کمتر) بمنظور تحریک قاعدگی می‌باشد. گیاه در استعمال خارج بمنظور کشتن و نابودی جرب و گال، کک و شپش بکار می‌رود، اما حتی در استعمال خارج نیز ترکیبات آن خطر مسمومیت دارد (4).

Taraxacum microcephaloides **Van. Soset**

Syn.: *Taraxacum officinale* (Web.) Wigg. var. *microcephalum* Boiss., *Tarxacum fulvipile* Hand. -Mzt.

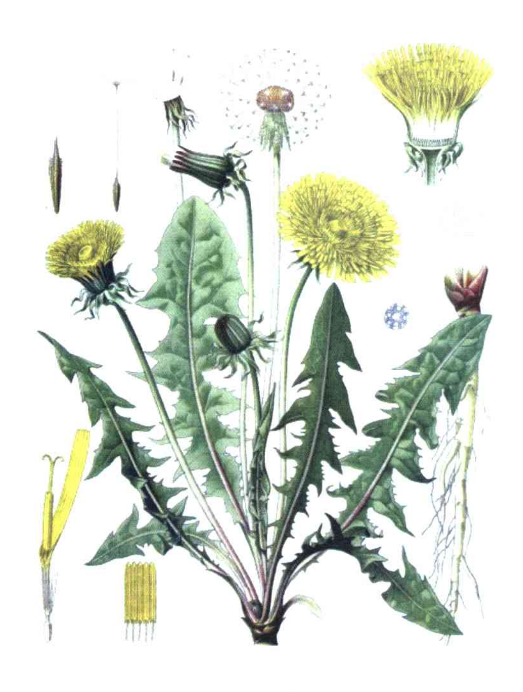
گل قاصد کپه کوچک

گیاه قدکوتاه کوچک، با یقه پوشیده از بقایای دائمی برگهای فلسی شکل، کرک تار عنکبوتی. برگها تقریباً بدون کرک، دندانه‌دار یا لوبدار. ساقه عریان در زیر گریبان کرکی تارعنکبوتی، سرانجام اغلب بی‌کرک. گریبان کوچک باریک؛ برگه‌های خارجی کوتاه بسیار باریک سه گوشه، با داخلیها تقریباً هم‌اندازه، مایل به قرمز یا سبز. گلهای زبانه‌ای زرد؛ کلاله‌ها زرد طلایی چرک. فندقه‌ها قهوه‌ای کم‌رنگ، به طول حدود ۴ میلیمتر، در بالا به تنکی زگیل‌دار، بصورت مخروطی - تقریباً استوانه‌ای تغییر شکل می‌یابد؛ سیخک تقریباً نازک، به طول تا ۴ میلیمتر؛کاکل کم و بیش قرمز. گلها تابستانه.

پراکندگی جهانی: آسیای صغیر، لبنان و شمال سوریه تا افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **آذربایجان:** کوه میشوداغ. - **فارس:** ده بید آباده. - **تهران:** قزوین

مصارف و کاربردها: اثرات مهم گل قاصد عبارت است از: معرق، ادرارآور، محرک اشتها، محلل سنگ مثانه، تقویت‌کننده کبد و در طب عوام جهت تصفیه خون، مسهل ضعیف، تسکین درد التهاب مفاصل، تسکین دردهای روماتیسمی و درمان امراض پوستی

Taraxacum officinale **L.**

ازجمله اگزما مصرف می‌شود. بطور عموم گل قاصد خواص درمانی ضد میکروب، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ورم، ضد روماتیسم، ضد سم، ضد نفخ، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد تومور (غده)، قابض، صفراآور، آلرژی‌زا، ملین، مسهل، هضم کننده، ضدعفونی کننده، ادرارآور، مقوی کبد، کاهش‌دهنده قند خون، محرک، مقوی معده، مقوی

بدن، معرق و اشتهاآور دارد (۱۲).
اطلاعات دارویی آورده شده (از منبع ۱۲) مربوط به *Taracxacum officinale* L. است که در ایران نمی‌روید یا واریته‌ای از آن در ایران می‌روید که در بالا به آن اشاره شده است جنس **گل قاصد** در ایران قریب به ۵۷ گونه دارد که همگی علفی و شیرابه‌دار هستند، پیشتر به صورت علف هرز در باغها و مزارع و گاهی نیز در ارتفاعات کوهستانی می‌رویند. در مورد مصارف و کاربردهای دارویی آنها اطلاعات کمی در دست است و نیاز به کار منسجم و تحقیقاتی دقیق دارد تا بتوان در مورد دارویی بودن آنها اطمینان پیدا کرد (مؤلف).

Tragopogon graminifolius DC.

Syn.: *Tragopogon iranicus* Rech. f.; *Tragopogon khorasanicus* Rech. f.

شنگ

گیاه چندساله، با ریشه‌های عمیق، مولد شاخه‌های پاجوش، بی‌کرک شونده، پرساقه، کم و بیش سبز کم‌رنگ. ساقه‌های گلدار از قاعده خمیده ایستاده، اغلب به ارتفاع ۳۰ـ۵۰ سانتیمتر، نازک، تقریباً در سراسر طول برگ‌دار، اغلب عمیقاً با شاخه‌های دوشاخه‌ای کم، با یقه پوشیده از بقایای برگهای غشایی، فلسی پهن، گاهی کم و بیش پشمالو. برگها شبیه برگ گندمیان، کم و بیش ۵ رگبرگی، تخت، موجی شکل، به عرض ۲۵ـ۵۰ (ـ۸۰) میلیمتر؛ پایینی‌ها به‌سرعت پژمرده ماندنی، با قاعده به دشواری باریک شده بدون دمبرگ، با رگبرگ میانی کم‌رنگ نسبتاً پهن؛ برگهای ساقه‌ای با قاعده به دشواری یا کمی پهن شده، بدون دمبرگ، بطرف رأس بتدریج باریک شده بلند، بالایی‌ها با قاعده کم و بیش بزرگ آشکارا پهن شده، کوتاه شده، راست یا گاهی تقریباً به یکباره دمدار ـ باریک شده و خمیده. دمگل‌آذین ضخیم نشده، در قاعده گریبان گاهی با کرکهای هلویی ـ سفید. گریبان اغلب ۱۰ برگه‌ای، در زمان گلدهی به طول کم و بیش ۱۵(ـ۲۰) میلیمتر، در زمان میوه‌دهی به طول تا ۲۵ میلیمتر، اصولاً بطرف قاعده کم و بیش کرک هلویی ـ سفید، بی‌کرک شونده یا اصولاً (از ابتدا) کم و بیش بدون کرک؛ برگه‌ها در قاعده به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، سبز ـ زرد شونده یا تقریباً سبز کلمی شونده ـ سبز، بطرف رأس تقریباً دم‌دار ـ باریک شده، در جهت طولی با شیارهای (خطوط) بسیار باریک تا نامشخص. گلهای زبانه‌ای زرد کم‌رنگ، بحالت خشک تقریباً بدون تغییر، کناری‌ها گاهی ارغوانی ـ مخطط، از گریبان به دشواری یا تا حدود $\frac{1}{4}$ بخش بلندتر. فندقه‌ها به طول ۱۲ـ۱۵ میلیمتر، کم‌رنگ، به نازکی رگه‌دار ـ مخطط، سنگ پایی سفید، بتدریج باریک شده به سیخکی (نوکی) به طول ۵ میلیمتر؛ کاکل سفید زردشونده چرک یا قهوه‌ای شونده، حدوداً مساوی فندقه‌ها، با کرکهای پرمرغی ـ سفید کم و بیش (نسبتاً) بلند نرم.
پراکندگی جهانی: ایران، ترکمنستان، افغانستان، قفقاز، ماورای قفقاز.

***Tragopogon graminifolius* DC.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: تقریباً بصورت علف هرز در مزارع، باغها و کنارههای مزارع و در اغلب استانهای ایران مانند مازندران، آذربایجان غربی و شرقی، زنجان، کردستان، همدان، اصفهان، لرستان، کرمان، یزد، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: جنس شنگ / *Tragopogon* L. در ایران قریب به ۲۵ گونه دارد که در سراسر نواحی معتدله و معتدله سرد پراکنده‌اند و ۹ گونه از آنها انحصاری ایرانند همگی آنها شیرابه‌دار و اغلب شیرین و لذیذ می‌باشند اما مردم در مناطق مختلف البرز و زاگرس در اوایل بهار از برگ بعضی از گونه‌های آنها ازجمله *Tragopogon graminifolius* DC. که بیشتر در اراضی کشاورزی و دامنه‌های کوهستانی می‌روید به‌عنوان سبزی صحرایی استفاده می‌کنند و آن را بصورت سبزی پلو یا خام مصرف می‌کنند. در ارتباط با مصارف دارویی این گونه اطلاعات دقیق وجود ندارد و هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند تحقیق می‌باشد (مؤلف).

Tripleurospermum disciforme **(C.A. Mey.) Schultz- Bip.**

Syn.: *Chrysanthemum disciforme* C. A. Mey., *Matricaria disciforme* (C. A. Mey.) DC., *Chamaemelum disciforme* (C. A. Mey.) Vis., *Chamaemelum disciforme* var. *quadrilobum* Boiss.

بابونه کاذب

گیاه یکساله یا دوساله، بدون کرک، به ارتفاع ۱۰–۷۰ سانتیمتر. ساقه ایستاده، ساده یا از قاعده منشعب، با شاخه‌های بلند، مورب ایستاده، برگ‌دار. برگها مستطیلی، ۱–۲ بار شانه‌ای بخش، با قطعات نخی شکل ـ تار موی ریشی، نوک تیز. کپه‌ها ناجورجنس، با گلهای لوله‌ای ـ زبانه‌ای و لوله‌ای، با دمگل‌آذین بلند، در گل‌آذین پانیکول ـ دیهیمی تنک. گریبان شلغمی شکل، به عرض ۴–۱۰ میلیمتر؛ برگه‌های گریبانی ۲ ردیفی، تقریباً هم‌اندازه؛ خارجیها سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی ـ سه گوشه؛ داخلیها مستطیلی، سبز با لبه غشایی ـ شفاف با لبه خط قهوه‌ای کم‌رنگ‌دار. نهنج کاملاً مشخص، تخم‌مرغی ـ مستطیلی. گلهای کناری ماده کم، با جام گل لوله‌ای ـ تخت شده، با رأس دو دندانه‌ای؛ بقیه گلها نر ماده لوله‌ای، ۵ دندانه‌ای، با دندانه‌های در انتها کرک غده‌ای‌دار. فندقه‌ها خطی، در سطح بیرونی صاف، در سطح داخلی با ۳ رگه نازک. کاکل وجود ندارد.

Tripleurospermum disciforme **(C. A. Mey.) Schultz-Bip.**

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مرطوب و بعضاً مزارع استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، کرمان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: بیان شد که در ایران به گونه‌های جنس‌های مختلف تیره *Compositae* ازجمله *Tanacetum, Matricaria, Anthemis, Tripleurospermum* **بابونه** گفته می‌شود. اما بابونه مصرفی در کشورهای اروپایی *Matricaria recuitita* می‌باشد. امروزه در ایران در بازار دارویی سنتی به فراوانی از گلهای گیاه *Tripleurospermum disciforme* به‌عنوان **بابونه** استفاده می‌شود که در اینجا برای عدم تداخل و تشابه اسمی آن را **بابونه کاذب** نام گذاشته‌ام و اگرچه در سالهای اخیر در ارتباط با اسانس این گونه و گونه‌های دیگر این جنس *Tripleurospermum* در ایران اطلاعاتی بدست آمده است، اما کاربردهای دارویی آنها نیازمند به تحقیق است. در اینجا فهرستی از گونه‌های مختلف این جنس که اغلب معطر هستند آورده می‌شود.

Tripleurospermum caucasicum (Willd.) Hayek
بابونه کاذب قفقازی

Tripleurospermum decipiens (Fisch. & C. A. Mey.) Bornm.
بابونه کاذب فریبا

Tripleurospermum disciforme (C. A. Mey.) Schultz_ Bip
بابونه کاذب

Tripleurospermum microcephalum (Boiss.) Bornm.
بابونه کاذب کپه‌ریز

Tripleurospermum monticolum (Boiss. & Huet) Bornm.
بابونه کاذب ترکیه‌ای

Tripleurospermum parviflorum (Willd.) Pobed
بابونه کاذب گل ریز

Tripleurospermum sevanense (Manden.) Pobed
بابونه کاذب ارمنستانی

همانطور که ملاحظه می‌کنید ۷ گونه از این جنس در نقاط مختلف معتدله و معتدله سرد از کناره‌های مزارع تا ارتفاعات کوهستانی می‌رویند و برای آشنایی با خواص دارویی آنها علاوه بر تحقیقات شیمیایی نیازمند به استفاده‌های بالینی از آنها هستیم تا خواص و کاربردهای دارویی آنها شناخته شود (مؤلف).

Tussilago Farfara L.

E. colt's_foot, common colt's foot, horse_hoof

پای خر

گیاهانی چندساله با ساقه زیرزمینی. برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ مساوی پهنک یا از آن بلندتر؛ پهنک به طول و عرض ۸_۲۰(_۳۰) سانتیمتر، تقریباً لوبدار _ گوشه‌دار کم‌عمق و به کوتاهی و تنکی تقریباً سینوسی _ دندانه‌ای، اصولاً با کرکهای هلویی _ سفید، سرانجام با سطح فوقانی بی‌کرک شونده. ساقه عریان گلدار به طول ۵_۱۵ سانتیمتر، بحالت میوه‌دار به طول تا ۳۰ سانتیمتر، پوشیده با برگهای فلسی شکل ارغوانی شونده انبوه، کرک هلویی، سرانجام ایستاده، بعد از گلدهی سربزیر. کپه‌ها به‌قطر ۱۵_۲۵ میلیمتر؛ گریبان استکانی، بحالت میوه‌دار به طول ۱۵_۱۸ میلیمتر؛ برگه‌ها خطی _ نوک‌کند، اغلب با رنگ‌دویدگی ارغوانی، کرک مویی‌دار _ سفید، بی‌کرک شونده، گاهی کرک غده‌ای سیاه‌دار. فندقه‌ها به طول ۳_۴ میلیمتر؛ کاکل سفید، به طول ۱۰_۱۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، بجز بخش اعظم شمال اروپا، غرب و شمال آسیا، شمال افریقا؛ معرفی شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی مرطوب

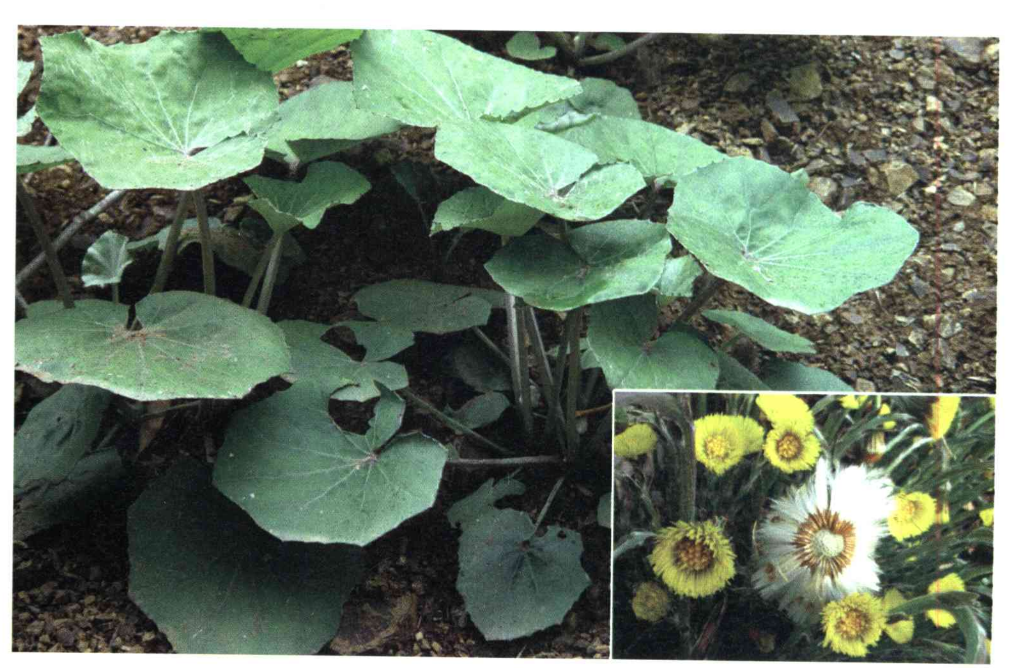
استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان و ارتفاعات البرز.

مصارف و کاربردها: خواص درمانی: ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد میکروب، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد حساسیت، ضد التهاب، ضد سرفه، سرطان‌زا، تقویت‌کننده قلب، معرق، ملین، ادرارآور، خلط‌آور، مسموم کننده کبد، افزایش‌دهنده فشار خون و محرک سیستم ایمنی (۱۲).

- پودر برگهای گیاه قابلیت تنظیم کار سیستم مرکزی اعصاب و اعصاب سمپاتیک را دارد و برای درمان روماتیسم بکار می‌روند. کرکهای پنبه‌ای سطح برگها را نیز به‌عنوان داروی قابض بکار می‌برند. از گذشته دور از گیاه برای درمان سرفه‌ها و سایر بیماریهای ریوی استفاده می‌شود، دود برگهای آن برای درمان سرفه‌ها و سوء هاضمه اثرات قابل توجهی دارد.

در عربستان و ایران گیاه را به‌عنوان تلخ و بادشکن مصرف می‌کنند. در طب یونان ریشه‌ها و برگهای آن را به‌عنوان درمان برونشیت‌های مزمن، آسم، دردهای سینه و تورم بکار می‌برند و آن را رساننده دمل و سقط‌آور می‌دانند. برگهای تازه، شیرابه یا شربت گیاه دارویی مناسب برای سرفه، خس خس کردن سینه و تنگی نفس است. برگهای آن بهترین دارو برای کسانی است که آب‌ریزش از بینی و عرق ناشی از ریه دارند که سبب سرفه می‌شود. گلهای آن به‌عنوان خلط‌آور در سرفه‌ها، آسم، سکته و سل مصرف می‌شود (3).

- برگها و گلهای آن مصرف می‌شود. گیاهی آرام‌بخش و خلط‌آور مؤثر می‌باشد، پای خر یکی از داروهای عمومی در طب سنتی اروپایی است که برای درمان بیماریهای سینه بکار می‌رود. در اروپا برگهای آن به گلهای آن ترجیح داده می‌شود، اما در چین گلهای آن ترجیح داده می‌شود. هم گل و هم برگ گیاه

***Tussilago Farfara* L.**

بصورت جوشانده برای بیماریهای سینه مصرف می‌شود. وقتیکه بصورت شربت یا سیگار دارویی (دود کردن) بکار می‌رود سبب التیام آسم می‌شود. این گیاه به‌عنوان دارویی ویژه برای مداوای سرفه‌های اسپاسمی بکار می‌رود. به‌ویژه هنگامی مؤثرتر است که با شیرین‌بیان / *Glycyrrhiza glabra* و آویشن اروپایی / *Thymus vulgaris* بکار می‌رود. در چین **پای خر** در ردیف گیاهان گرم کننده دسته‌بندی می‌شود که به تسکین سرفه و خس خس کردن کمک می‌کند (4).

***Xanthium spinosum* L.**

E. spiny cocklebur, spiny clotbur

زردینه خاردار

گیاه یکساله، خاردار. ساقه قویاً منشعب. برگها به کوتاهی دمبرگ‌دار، پایینی‌ها سه پاره، بقیه سرنیزه‌ای، دندانه‌دار یا بریده، دندانه‌دار، بالایی‌ها کامل، همگی دورنگ، روی سطح فوقانی سبز، کرکی زبر، در سطح تحتانی کرک نمدی ـ خاکستری فشرده. خارهای شاخه‌چه‌ها محکم (قوی) سه پاره (سه شاخه)، به طول ۱ـ۳ سانتیمتر، راست، زردشونده، درنده. گریبان گلهای ماده واژ تخم‌مرغی یا مستطیلی، تا به رأس خاردار، بدون‌خارها و سیخک با عرضی ۲/۵ـ۳ برابر طول، خارها نازک، راست، با رأس زیکزاکی ـ خمیده؛ سیخک(نوک) راست، خاری گزنده، بی‌کرک، ناهم‌طول.

پراکندگی جهانی: بنظر می‌رسد بجز در جنوب امریکا در سایر نقاط معتدله و معتدله سرد سراسر جهان معرفی شده (به صورت علف هرز می‌روید).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در کنار جاده‌ها، اراضی رها شده و ... در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: رومیان قدیم از گیاه تنتوری تهیه می‌کردند که برای رنگ کردن موی سر (زرد بلوند) بکار می‌رفته است. کلیه اندامهای گیاه اثر مدر، ضد خنازیر و التیام‌دهنده دارد. برگهای آن طعم تلخ و اثر قابض دارد و در گذشته برای رفع تب نوبه و بیماریهای پوستی بکار می‌رفته است (۱۱).

***Xanthium spinosum* L.**

***Xanthium strumarium* L.**

E. lesser burdock, burdock clotweed, burweed, cocklebur

زردینه، طوق

گیاه علفی یکساله با فرم توده‌ای و پرشاخه، به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، پوشیده از کرک‌های فشرده کوتاه، با ساقه‌های ایستاده و منشعب برگها با دمبرگ بلند بدون خار، تخم‌مرغی ـ گوه‌ای، با لوبهای ۳ یا ۵ تایی نامنظم و دندانه‌دار، با قاعده‌ای قلبی یا گوه‌ای؛ دمبرگ تقریباً هم‌اندازه پهنک. خوشه حاوی گلها محوری و انتهایی، دمگل‌آذین‌دار. گریبان میوه‌ای (میوه گریبان‌دار) تخم‌مرغی یا مستطیلی، به طول ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، سراسر میوه خاردار؛ خارها راست، تا $\frac{۲}{۳}$

Xanthium strumarium L.

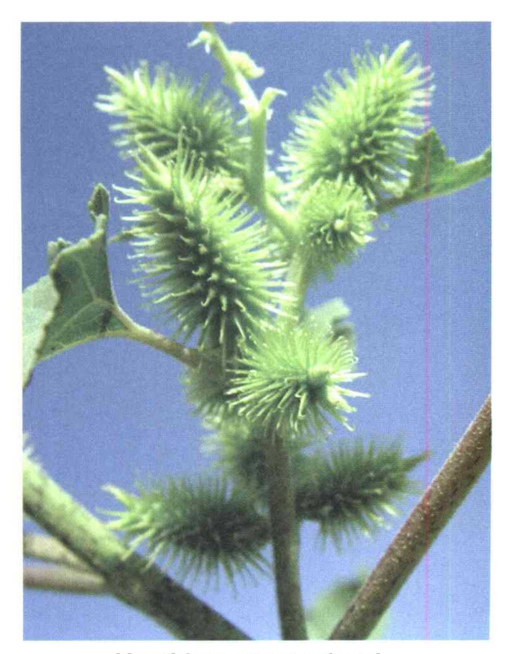
طول با کرک‌های کوتاه و نرم، در انتها قلاب مانند، در نوک میوه راست، خاردار، حدوداً هم‌اندازه خارهای روی میوه.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در کنار جاده‌ها و خاکهای دست دوم در استانهای گرگان، آذربایجان، همدان، اصفهان، یزد، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: زردینه معرق، مسکن و زیاد کننده ترشح بزاق است، در حالت‌های طولانی شدن مالاریا بکار می‌رود. ریشه آن تلخ، مقوی است و برای درمان امراض خنازیری و سرطان بکار می‌رود. میوه آن خنک‌کننده، آرام‌بخش است و برای درمان آبله‌های خفیف و برای درمان درد چشم به‌عنوان مرهم و پماد داده می‌شود (6).

– گیاه برای جلوگیری از هاری بکار می‌رود (مانع

Xanthium strumarium L.

هاری می‌شود). میوه آن به‌عنوان مقوی، مدر، معرق و مسکن بکار می‌رود. گیاه کامل به‌عنوان نرم‌کننده و قابض کاربرد دارد. عصاره ریشه آن برای معالجه زخمها، دمل و تاول‌ها و آبسه‌ها مصرف می‌شود. گیاه تلخ، قابض، ضد اسکوربوت و ضد تب‌خال است. برگهای گیاه در گذشته برای معالجه خنازیر و تب‌خال بکار می‌رفته است. گیاه برای دام و خوک کشنده است (3).

- گیاه کامل به‌عنوان قابض، ملین، معرق، مدر و مسکن بکار می‌رود. جوشانده گیاه برای درمان مالاریا، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، تب‌خال و عفونتهای دستگاه ادراری مصرف می‌شود.

خمیر برگ آن برای معالجه زخمها، تاول‌ها و آبسه‌ها بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای معالجه سرطان و اسهال کاربرد دارد (9).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مسکن، نرم‌کننده، قابض، مدر، بزاق‌آور و معرق قوی است. ریشه آن برای درمان سرطان و امراض خنازیری تجویز می‌گردد (1).

نکاتی چند درباره ارزش‌های دارویی گیاهان تیره کاسنی Compositae

تیره کاسنی یکی از تیره‌های بزرگ گیاهی ایران با قریب به ۱۷۰ جنس و ۱۰۰۰ گونه است که در سراسر ایران پراکنده‌اند تعدادی از آنها در ردیف گیاهان خشکی‌پسند، تعدادی گرمادوست، و تعدادی نیز در ردیف گیاهان ارتفاع‌پسند و کوهستانی هستند، در میان این گونه‌ها تعداد گونه‌های اندمیک و انحصاری ایران بسیار زیاد است و جنس‌هایی دیده می‌شوند که تعداد گونه‌های آنها حتی به ۲۰۰ گونه نیز می‌رسد و در جنسی مثل *Jurinea* تقریباً کلیه گونه‌های آن در ایران انحصاری می‌باشند. با توجه به وسعت و پراکندگی جغرافیایی و تنوع گونه‌ای برای سهولت دسترسی به شناخت گونه‌های مختلف آن، آنها را در قبیله‌های متعددی قرار داده‌اند و برای مثال یکی از قبیله‌های آن *Lactuceae* دربرگیرنده کلیه گیاهانی از این تیره است که حاوی شیرابه بوده و گلهای زبانه‌ای دارند و علاوه بر صفات بارز مورفولوژیک اغلب گیاهان قبیله *Anthemideae* معطرند و جنس‌های بزرگی چون *Tanacetum Artemisia Achillea Anthemis* و ... در این قبیله جای دارند که بدون تردید می‌توان گفت کلیه گونه‌های گیاهی متعلق به این جنس‌ها معطرند.

در ارتباط با خواص و کاربردهای گیاهان این تیره در حد امکان توضیحاتی داده شده و تعداد زیادی از گونه‌های آن که به نحوی کاربرد دارویی داشته‌اند معرفی گردیده‌اند؛ اما در بین جنس‌ها و گونه‌های گیاهی این تیره تعداد بسیار زیادی از گونه‌ها وجود دارند که در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها اطلاعاتی در دست نیست. اگرچه طی سالهای اخیر تعداد زیادی از آنها از نظر ترکیبات شیمیایی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند، اما بحث ترکیبات شیمیایی و بحث کاربردهای دارویی دو مقوله کاملاً جداست و برای کاربردی کردن بمنظور استفاده‌های دارویی نیاز به مقایسه این ترکیبات با ترکیبات دارویی مفیدی است که امروزه در کارخانه‌های داروسازی مورد استفاده قرار می‌گیرد و این خود نیازمند بررسی دقیق این ترکیبات و بالینی کردن آنها می‌باشد. باید گفت که علاوه بر جنس‌ها و گونه‌های معرفی شده در مبحث گیاهان دارویی و اشاره گونه‌های معطر جنس‌هایی که فقط بمنظور اطلاع‌رسانی فهرستی از گونه‌های معطر آنها آورده شده است وجود دارند، جنس‌ها و گونه‌هایی که دارای

ترکیبات معطر می‌باشند اما در ارتباط با کاربردهای آنها اطلاعاتی وجود ندارد. در اینجا به تعدادی از آنها اشاره می‌کنم.

تلخه / *Acroptilon repens* (L.) DC. گیاه علفی چندساله است که بصورت علف هرز در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید، بعضی از افراد آن را به‌عنوان گیاه دارویی معرفی می‌کنند. بعضی آن را در ردیف گیاهان سمی قرار می‌دهند که نیازمند بدست آوردن اطلاعات دقیق می‌باشیم.

Anacyclus nigellifolius Boiss. گیاه علفی و یکساله است که بیشتر در حوزه زاگرس ایران و در استان کرمانشاه و کردستان و کشورهای همسایه غربی ایران پراکنده است و به‌رغم معطر بودن اطلاعات دقیق کاربردی آن ناشناخته است.

پیر بهارکی / *Conyzanthus squamatus* (Spreng.) Tamansch. جنسی با یک گونه علف هرز نسبتاً فراوان در جنوب و شمال ایران است و به‌رغم معطر بودن اطلاعات شناخته شده‌ای از آن بخصوص در ارتباط با جنبه‌های دارویی آن وجود ندارد.

عطر پاییزی، پیر پاییزی *Dittrichia graveolens* (L.) Greuter یا *Erigeron graveolens* L. یکی از گیاهان علفی پاییز گل است که در جنوب و شمال ایران پراکنده است. اگرچه در سالهای اخیر در ارتباط با ترکیبات معطره و احیانا ترکیبات شیمیایی آن اطلاعاتی بدست آمده، اما جنبه‌های دارویی آن ناشناخته مانده است.

Acroptilon repens **(L.) DC.**

Dittrichia graveolens **(L.) Greuter**

بومادرانی / *Handelia trichophylla* (Schrenk) Heimerl یا *Achillea trichophylla* Schrenk
این جنس در ایران یک گونه گیاه علفی دو یا چندساله دارد که در شمال خراسان پراکندگی دارد و به‌رغم معطر بودن جنبه‌های دارویی آن ناشناخته مانده است.

Mausolea eriocarpa (Bunge) Poljak. یا *Artemisia eriocarpa* Bunge درمنه‌ای گیاه علفی چندساله و شن‌دوست است که اغلب روی تپه‌های شنی بیابانی شرق ایران می‌روید و اطلاعات منسجم و درستی در ارتباط با آن وجود ندارد.

بابونه‌ای / *Microcephala* Pobed. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر بنام بابونه‌ای *Microcephala lamellata* (Bunge) Pobed. دارد که بیشتر در نواحی بیابانی ایران می‌روید و انحصاری ایران است، اما در ارتباط با خواص و کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

ریش پهن، منگّری / *Platychaete* Boiss. این جنس در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله عموما گرمادوست دارد که در حوزه گرمسیری جنوب ایران از استان خوزستان تا بلوچستان پراکنده‌اند و آنها را می‌توان کم و بیش در ردیف گیاهان معطر دانست، بهمین دلیل فهرست گونه‌های آن آورده می‌شود.

Platychaete Aucheri (Boiss.) Boiss.

ریش پهن کوهستانی، کلاجوک

Platychaete carnosa Boiss.

ریش پهن گوشتی، ریش پهن چاه‌بهاری

Platychaete glaucescens (Boiss.) Boiss.

ریش‌پهن، منگری

Platychaete mucronifolia (Boiss.) Boiss.

ریش پهن منقاری

Platychaete velutina Boiss. & Hausskn.

ریش پهن مخملی، ریش پهن بهبهانی

یادآور می‌شود که دو گونه ریش پهن چاه‌بهاری و ریش‌پهن بهبهانی در مقایسه با سایر گونه‌ها از پراکندگی جغرافیایی کمتری برخوردارند.

بنفش / *Pluchea* Cass. این جنس در ایران ۲ گونه گیاه درختچه‌ای و علفی چندساله دارد که حداقل سرشاخه‌های معطر دارند و نامهای آنها آورده می‌شود.

بنفش درختچه‌ای / *Pluchea Dioscoridis* (L.) DC.

درختچه‌ای با پراکندگی از خوزستان تا بلوچستان و در نواحی ساحلی جنوب ایران

Pluchea arguta Boiss.

بنفش معطر، بنفش دندانه اره‌ای

گیاه علفی چندساله‌ای که تابحال فقط از منتهی‌الیه جنوب شرق ایران و از اطراف پسابندر و بریس جمع‌آوری و شناسایی شده است.

ـ جنس *Pseudohandelia* Tzvel. در ایران یک گونه گیاهی دو یا چندساله معطر بنام

Pseudohandelia umbellifera (Boiss.) Tzvel.

دارد که در شمال شرق خراسان می‌روید و در ارتباط با کاربردهای آن اطلاعاتی در دست نیست.

ـ جنس سرمایی / *Psychrogeton* Boiss. در ایران ۱۰ گونه اغلب ارتفاع‌پسند و کم و بیش معطر دارد که در ارتباط با کاربردهای آنها اطلاعات کمی در دست است.

مینایی / *Sclerorhachis* (Rech. f.) Rech. f. این جنس در ایران و صرفا در استان خراسان دو گونه گیاه معطر بنامهای زیر دارد

Sclerorhachis leptoclada Rech. f.

مینایی بیرجندی

Sclerorhachis platyrachis (Boiss.) Podlech ex Rech. f.

مینایی نیشابوری

Varthemia persica DC.

عطر سنگ

Syn.: *Inula rupestris* Aitch. & Hemsl. گیاه علفی چندساله‌ای است که عموماً در شکاف سنگ‌ها و صخره‌ها و در مناطق معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید و نیازمند تحقیق و پژوهش کاربردی است (مؤلف).

Platychaete Aucheri **(Boiss.) Boiss.**

Masoulea eriocarpa **(Bge.) Poljak.**

Platychaete glaucescens (Boiss.) Boiss.

Platychaete mucronifolia (Boiss.) Boiss.

Varthemia persica DC.

Convolvulaceae/تیره پیچک

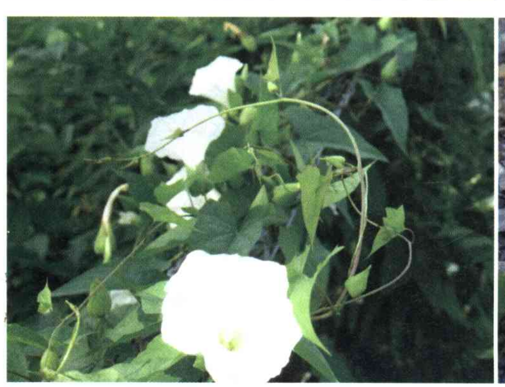
Calystegia sepium **(L.) R. Br.**

Syn.: *Convolvulus sepium* L.

E. hedge glorybind, bearbind

پیچک جنگلی پرچینی

گیاه چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده با شاخه‌های طویل؛ ساقه‌ها به طول ۲-۳ متر، نازک، پیچان، مانند تمامی بخشهای گیاه بدون کرک. برگها دمبرگ‌دار. سه گوشه‌ای پهن یا سه گوشه - تخم‌مرغی، قلبی یا قلبی - پیکانی، با لوبهای پایینی گرد (دایره‌ای) اغلب گوشه‌دار یا کمی لوبدار و معمولاً کمی نوک‌دار، نوک تیز. دمگل آذینها معمولاً بلندتر از برگها؛ برگه‌ها سرنیزه‌ای، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، قلبی، نوک تیز، بندرت نوک کند یا گرد شده، به طول ۱/۵-۲/۵(-۳) سانتیمتر؛ کاسبرگها کمی

Calystegia sepium (L.) R. Br.

کوتاهتر از برگه‌ها، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، نوک تیز. جام گل به طول (۳/۵)۴ـ۶ سانتیمتر، سفید؛ پرچمها خیلی کوتاهتر از جام گل، میله‌های پرچمها در بخش پایینی پهن شده، حاوی کرکهای پرزی شکل؛ کپسول به طول ۱ سانتیمتر، کروی با نوک کوتاه (15).

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا، شمال افریقا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: رشت به فومن؛ اطراف لاهیجان.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها، رزین و شیره آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسهل و صفراآور دارد و در موارد یبوست، نارسایی کبدی، زیاد شدن اوره خون و التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو مصرف می‌شود.

ـ ریشه گیاه آرام‌بخش، مدر، ضد تب، مرهم و ضماد و مسهل قوی است، اعتقاد بر این است که مصرف ریشه آن سبب افزایش جریان ترشح صفرا می‌شود (internet).

جنس **پیچک جنگلی** / *Calystegia* R. Br. در ایران سه گونه دارد که اغلب در نواحی مرطوب و جنگلی شمال ایران می‌رویند و بندرت در نواحی مرطوب زاگرس نیز دیده می‌شوند به‌رغم جدایی گونه‌ای براساس صفات مورفولوژیک و علم گیاه‌شناسی از نظر ظاهری شباهت زیادی به یکدیگر دارند و احتمالاً با هم نیز به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شوند که در اینجا به نامهای علمی گونه دیگر آن نیز اشاره می‌شود.

Calystegia silvestris (Willd.) Roem. et Schelt.

پیچک جنگلی

ـ با توجه به پراکندگی این گیاه در استانهای شمالی کشور و اغلب نقاط مرطوب و سایه و نداشتن عطر و بوی خاص به نظر می‌رسد که در طب سنتی ایران جایگاهی برای این گیاهان تعریف نشده و هرگونه کاربرد آنها باید با احتیاط و در عین حال با انجام تحقیقات همراه باشد (مؤلف).

***Calystegia Soldanella* (L.) R. Br.**

Syn.: *Convolvulus Soldanella* L.

E. sea bindweed, seashore glorybind

پیچک جنگلی ساحلی

گیاه چندساله با ساقه‌های زیرزمینی خزنده طویل و با شاخه‌های بلند؛ ساقه‌ها منشعب طویل، خیزان (هرگز پیچان نیست)، مانند بقیه بخشهای گیاه بدون کرک؛ برگها با دمبرگ نسبتاً بلند (معمولاً بلندتر از پهنک)، کمی گوشتی، کلیوی شکل یا قلبی ـ کلیوی

شکل، اغلب با رأس چالدار، با لبه اغلب کمی مواج - دندانه‌دار. دمگلها بلند، معمولاً بلندتر از برگها؛ برگه‌ها پهن، تخم‌مرغی یا بیضوی، کمی گوشتی، به طول ۱-۱/۷ سانتیمتر، با رأس گرد شده، به دشواری بلندتر یا هم‌اندازه کاسبرگها؛ کاسبرگها پهن با رأس گرد؛ جام گل به طول ۳/۵-۵ سانتیمتر، صورتی - بنفش، با لوبهای بسیار کوتاه؛ پرچمها خیلی کوتاهتر از جام گل، میله‌های پرچم در پایین پهن شونده، بی‌کرک (با کرکهای پرزی شکل)؛ کپسول بیضوی، بی‌کرک (15).

Calystegia Soldanella (L.) R. Br.

Calystegia Soldanella (L.) R. Br.

پراکندگی جهانی: شمال اروپا بطرف بریتانیا و دانمارک، جنوب غرب آسیا، شمال افریقا، شمال و جنوب امریکا، استرالیا و نیوزیلند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً روی شن‌های ساحلی یا تپه‌های شنی ساحلی استانهای مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه اثرات درمانی ضداسکوربوت، مدر، تب‌بر، محرک و التهاب‌آور، مسهل و ضد کرم دارد (internet).

Convolvulus arvensis L.

E. European glorybind, bindweed, common bind

پیچک صحرائی، پیچک

گیاه علفی چندساله، گسترده روی زمین، با شاخه‌هایی به طول (-۲۰) ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر. بخش زیرزمینی تقریباً چوبی. شاخه‌ها گسترده و پخش و تقریباً چهارگوشه، از قاعده منشعب، اما شاخه‌ها بدون‌تقسیم، بدون کرک یا با کرک‌های تنک، به‌ندرت با کرک‌های فشرده و متراکم. برگها علفی، با دمبرگی به طول $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ طول پهنک، پهنک تخم‌مرغی تا مستطیلی-

Convolvulus arvensis L.

تخم‌مرغی، به طول ۱۰ـ۵۰ میلیمتر، به عرض ۶ـ۴۰ میلیمتر و طولی ۱/۵ـ۳ برابر عرض، نوک‌کند یا نوک‌تیز، منقارک‌دار، با قاعده‌ای پیکانی یا پیکانی باز، با لبه‌هایی کامل (بدون دندانه)، به‌ندرت مواّج، بدون کرک یا با کرک‌های پراکنده و تنک، گاهی با لبه‌های مژه‌دار، در سطح تحتانی با رگه‌های مشبک و سه رگبرگ برجسته. گلها محوری، منفرد یا تا ۳ تایی. با دمگلی نخی‌شکل که کوتاهتر، مساوی، یا بلندتر از برگهٔ پای دمگل می‌باشد. برگه‌ها مشابه برگها، اما باریک‌تر و کوچکتر. برگک‌ها نخی‌شکل، به‌ندرت خطی ـ واژسرنیزه‌ای، خیلی کوتاهتر از دمگل. دمگل بلند، حدود ۵ برابر برگک‌ها، ۴ برابر اندازهٔ کاسهٔ گل. کاسبرگ‌ها غشایی، بدون کرک یا با کرک‌های پراکنده و لبه‌ای مژه‌دار، نامساوی، کاسبرگ‌های بیرونی کوتاهتر از بقیه، واژ تخم‌مرغی تا مستطیلی پهن، نوک چالدار، منقارک‌دار. جام‌گل سفید یا صورتی با رگه‌های قرمز تیره، به طول ۱۵ـ۲۵ میلیمتر و ۴ـ۵ برابر اندازهٔ کاسهٔ گل. پرچمها نامساوی، بلندترین آنها تا ۱۲ میلیمتر. تخمدان تخم‌مرغی بدون کرک، به‌ندرت با کرک‌های کم، خامه بدون‌کرک، نخی‌شکل، ۲/۵ برابر اندازهٔ کلالهٔ استوانه‌ای. میوه کپسول بدون کرک، تقریباً کروی، بلندتر از اندازهٔ کاسهٔ گل.

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله جهان بجز استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اراضی زراعی و باغهای استانهای مختلف ایران اعم از نواحی معتدله و معتدله سرد و بندرت در نواحی گرمسیری نیز می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه به فرم و شکل پوششی برای زخمها بکار می‌رود. گیاه بسیار سمی است و حساسیت‌های معدی ـ روده‌ای بوجود می‌آورد، همچنین سبب حساسیت پرده مخاطی دستگاه گوارش می‌شود. سبب ایجاد دانه‌های پوستی، قولنج نفخ‌دار و شل شدن مدفوع می‌شود (5).

ـ ریشه گیاه مصرف می‌شود. ریشه آن مسهل و مدر است (1).

***Convolvulus arvensis* L.**

***Cressa cretica* L.**

علف مورچه، سفره مورچه

گیاه علفی یکساله یا چندساله، اغلب تا حدودی در قاعده چوبی. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۳۰(ـ۵۰) سانتیمتر، اغلب گسترده روی زمین، با شاخه‌های فراوان، کرکی ـ مایل به خاکستری. برگها به طول ۲ـ۱۰ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی، با قاعده قلبی تا گرد، با انتهای تقریباً نوک‌تیز تا نوک‌دار، بتدریج به برگه‌ها تغییر

شکل می‌دهد. گلها به طول ۳ـ۵ میلیمتر، صورتی مایل به سفید یا زرد، دائمی؛ جام گل تا نیمه تقسیم شده با ۵ لوب گسترده کرکدار؛ کاسبرگها هم‌اندازه طول لوله جام گل، نوک کند.

پراکندگی جهانی: از شمال غرب افریقا تا پرتغال، نواحی مدیترانه‌ای و شمال افریقا و جنوب غرب آسیا بطرف ایران و ترکمنستان و کوههای پامیر و آلای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نواحی شور و مرطوب در استانهای فارس، کرمان، بوشهر، خوزستان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: به‌عنوان مقوی، مقوی معده، محرک قوای جنسی، محلل و خلط‌آور مصرف می‌شود. اندامهای کامل گیاه مصرف می‌شود (5).

***Cressa cretica* L.**

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مقوی، محرک قوای جنسی، خلط‌آور، ضد صفرا، ضدعفونی کننده و ضد سل است (1).

ـ اعضای گیاه طعمی تلخ و اثر ضد کرم، مقوی معده و مقوی دارد، مدر و تصفیه‌کننده خون است و در بیماریهای مجاری ادرار و در درمان آسم بکار می‌رود. در ضمن اشتهاآور و مقوی باء نیز می‌باشد (۱۱).

* ***Ipomoea Batatas* (L.) Poir.**

Syn.: *Convolvulus edulis* Thunb., *Ipomoea Batatas* Lam. var. *edulis* Makino

E. Sweet potato

سیب زمینی شیرین

گیاه چندساله، با غده‌های زیرزمینی دوکی شکل، بدون کرک یا کمی کرکی. ساقه‌ها خزنده تا به ضعیفی بالارونده. برگها با پهنکی به طول ۴ـ۱۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، کامل تا عمیقاً ۳ـ۵(ـ۷) لوبه، با قاعده سربریده تا قلبی. گل‌آذین ۱ تا چندین گلی. کاسبرگها به طول ۷ـ۱۲ میلیمتر، مستطیلی تا

Ipomoea Batatas (L.) Poir.

تخم‌مرغی - مستطیلی، بدون کرک تا کرک‌دار، نوک کند تا نوک‌تیز یا نوک‌دار. جام گل به طول ۳۰-۵۰ میلیمتر، سفید یا بنفش تا ارغوانی.

پراکندگی جهانی: بومی مرکز امریکا، این گونه اصولاً بدلیل غده‌های خوراکی آن (سیب زمینی شیرین) در سراسر اروپا و سراسر نواحی گرم و مرطوب جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اگرچه این گونه به صورت بومی در ایران نمی‌روید، ممکن است بدلیل غده‌های زیرزمینی شیرین آن که خاصیت دارویی دارد بطریقی به ایران وارد شود.

مصارف و کاربردها: غده‌های آن مغذی است. ایپومارون (Ipomarone) به‌عنوان ضدکرم بکار می‌رود و سمی‌تر از سانتونین (Santonin) است. غده‌های آن منبع نشاسته است و برای ساختن الکل از آن استفاده می‌کنند (5).

Ipomoea Batatas (L.) Poir.

***Ipomoea Pes-caprae* Roth**
Syn.: *Convolvulus Pes-caprae* L., *Ipomoea biloba* Forsk.
E. railroad_vine, beach morning_glory

نیلوفر رونده

گیاه چندساله، با ساقه‌های رونده و در محل گره‌ها مولد ریشه نابجا، بدون کرک. برگها اغلب یکطرفه، تخم‌مرغی، واژ تخم‌مرغی، بیضوی، دایره‌ای یا در جهت عرضی بیضوی تا کلیوی شکل، به طول ۳_۱۰ سانتیمتر، در قاعده سربریده، باریک شده تا قلبی، با رأس چالدار عمیق، منقارک‌دار، گوشتی، بدون کرک. گلها معمولاً منفرد، گاهی گرزنی. کاسبرگها تقریباً هم‌اندازه یا خارجیها کوتاهتر، خارجی تخم‌مرغی تا بیضوی پهن، داخلی اغلب تقریباً دایره‌ای، به طول ۵_۱۱ میلیمتر، نوک کند، تقریباً چرمی. پهنک جام گل صورتی تا آبی آسمانی ـ ارغوانی، به طول ۵_۶ سانتیمتر. میوه کپسول تخم‌مرغی تا کروی توسری خورده، به طول ۱۲_۱۷ میلیمتر. دانه‌ها سیاه، کرک نمدی انبوه کوتاه مایل به قهوه‌ای (22).

گیاه چندساله رونده و بالارونده اغلب روی شن‌های ساحلی و تپه‌های شنی می‌روید.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای جنوبی ایران: بوشهر، هرمزگان و بلوچستان، جزایر جنوبی خلیج فارس و دریای عمان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و شیره آن مصرف می‌شود. گیاه تند و گزنده، مقوی، مقوی محلل، قابض، مدر، مقوی معده و ملین است. برگها در استعمال خارجی برای درمان قولنج و روماتیسم مفصلی بکار می‌رود. شیره برگ آن برای درمان تجمع مایع در بدن بکار می‌رود (1).

Ipomoea pes-caprae Roth

Ipomoea purpurea **(L.) Roth**

Syn.: *Pharbitis purpurea* (Roth) Voigt.

E. common morning glory, heavenly blue, red morning-glory

نیلوفر

گیاه یکساله، بالارونده، به ارتفاع تا ۲ یا ۳ متر و گاهی بیشتر. پهنک برگها معمولاً کامل، قلبی یا تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، کامل یا گاهی سه لوبه، نوک‌تیز. گل‌آذین گاهی یک گلی. کاسبرگها به طول ۱۰ـ۱۶ میلیمتر، بصورت یکنواخت کرکدار و با کرکهای موی ریش مانند در پایین. جام گل ارغوانی، به طول ۴۰ـ۶۰ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا و امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه اثر مسهلی دارد (۱۱).

Ipomoea purpurea **(L.) Roth**

Ipomoea purpurea **(L.) Roth**

تیره ذغال‌اخته، تیره ال/*Cornaceae*

Cornus mas **L.**

E. cornelian cherry, dogwood

ذغال‌اخته، شفت

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۸ متر، با شاخه‌های سبز مایل به زرد. دمبرگ‌ها به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر. برگها به طول ۴ـ۸(ـ۱۰)، به عرض ۳ـ۷ سانتیمتر، تقریباً دایره‌ای یا تخم‌مرغی تا بیضوی، با قاعده گرد، نوک‌دار، در سطح تحتانی کم رنگتر؛ رگبرگها ۳ـ۵ جفتی. برگه‌ها به طول ۶ـ۱۰، به عرض ۳ـ۶ میلیمتر، ریزان. دمبرگ‌ها و برگه‌ها کم و بیش مساوی. گلبرگها به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، زردرنگ. میوه شفت آویزان، به طول تا ۱۲ میلیمتر. مستطیلی ـ بیضوی، قرمز رنگ، درخشان.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز شمال مدیترانه و آتلانتیک)، قفقاز، آناتولی، شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی در ایران در جنگلهای ارسباران می‌روید و در بعضی نقاط (کلیبر) در باغها نیز کاشته می‌شود.

Cornus mas L.

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه اثر مقوی و قابض دارد و پوست آن بطور محسوس تب‌بر است. از میوه آن برای تهیه شربت، مربا و کمپوت استفاده می‌شود و بصورت خام نیز به مصرف تغذیه می‌رسد، میوه رسیده آن را پس از خشک کردن می‌توان در فصول مختلف سال استفاده کرد. زغال‌اخته در رفع اسهال، ورم روده‌ها، خونریزیهای ناگهانی و حتی رفع تب مؤثر است و در بیماریهای عفونی و تب‌دار، شیره روان و رقیق شده آن را برای رفع تشنگی به بیمار می‌دهند (۱۱).

ـ امروزه میوه ذغال‌اخته بصورت میوه تازه در بازار عرضه می‌شود و با توجه به محدودیت رویشگاهی آن فقط در جنگلهای ارسباران جایگاهی در طب سنتی ایران نداشته است (مؤلف).

***Cornus sanguinea* L.**

Syn.: *Thelycrania sanguinea* (L.) Fourr.

E. bloody_twig dogwood, red dogwood, wild cornel

شفت، آل قرمز

درختچه‌ای به ارتفاع ۲_۴ متر، با شاخه‌های جوان ارغوانی تیره کرکدار شونده، سرانجام بدون کرک. دمبرگ‌ها به طول ۶_۱۰ میلیمتر. برگها به طول (_۳) ۴_۱۰ سانتیمتر، بیضوی پهن یا تخم‌مرغی، نوک‌دار، روی‌سطح فوقانی سبز، در سطح تحتانی کم رنگ‌تر، پوشیده از کرکهای ساده فردار گسترده؛ رگبرگها ۳_۴ (_۵) جفتی، قویاً خمیده. کاسبرگها بسیار کوچک، کوتاهتر از ۰/۵ میلیمتر، خطی. گلبرگها به طول ۴_۶ میلیمتر. میوه‌شفت به قطر ۵_۸ میلیمتر، دایره‌ای.
پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی)، آناتولی، قفقاز، شمال عراق و ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان (کوه شاهو).
مصارف و کاربردها: میوه و پوست ساقه آن اثر تب‌بر دارد (۱۱).

جنس *Cornus* L. با نام فارسی **شفت، ذغال‌اخته** و **سیاه‌ال** در ایران سه گونه دارد که هریک از نامهای مذکور به گونه‌ای خاص اطلاق می‌شود، با توجه به گسترش جغرافیایی محدود (بجز گونه *Cornus australis* C.A. Mey.) در گذشته جایگاهی در طب سنتی نداشته‌اند و امروزه نیز بجز **شفت** یا **ذغال‌اخته** / *Cornus mas* L. که به‌عنوان میوه در وسعت محدود به بازار عرضه می‌شود مصرف اندامهای آنها در بازار دارویی سنتی ایران جایگاهی ندارد و برای پی بردن به خواص و کاربردهای آن نیاز به تحقیق بیشتر احساس می‌شود (مؤلف).

***Cornus australis* C. A. Mey.**

***Cornus sanguinea* L.**

Cornus australis C. A. Mey.

تیره ممرز، تیره فندق/*Corylaceae*

Carpinus Betulus L.

Carpinus Betulus **L.**
Syn.: *Carpinus caucasica* Grossh.

E. European hornbean, hornbean, horsebeech, white beech, yoke elm

ممرز

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر، با تنه گرد ـ رگه‌دار، تقریباً فشرده، با پوست خاکستری. جوانه‌ها به طول تا ۱۰میلیمتر، مستطیلی باریک، پوشیده از فلسهای متعدد نوک‌تیز قهوه‌ای مایل به قرمز مژه‌دار. شاخه‌ها قهوه‌ای، باکرکهای کوتاه پراکنده. برگها به طول (ـ۳)۶ـ۱۰ (ـ۱۲)، به عرض۳ـ۶ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی نامساوی، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف تیز، بجز رگبرگ میانی‌در سطح تحتانی با کرکهای فشرده، بقیه نقاط بدون کرک. دمبرگ‌ها به طول ۸ـ۱۵ میلیمتر.

Carpinus Betulus L.

گل‌آذین بـه طـول ۲ـ۵ سـانتیمتر، آویـزان، در حالـت میوه‌دار به طول تا ۱۵، به عرض ۶ سانتیمتر. گریبان بـه طول ۳ـ۵ (ـ۶) سانتیمتر، سبز شونده، چرمی، سه لوبـه، با ۳ (ـ۵) رگه، با لبه کامـل یـا کـم و بـیش دندانـه‌دار، لوب‌میانی مستطیلی از لوبهای جانبی تخـم‌مرغـی ۳ـ۵ بار بلندتر. فندقـه تخـم‌مرغـی، فشـرده، سـبز شـونده، درخشان، به طول ۵ـ۸ (ـ۱۰) میلیمتر، ۷ـ۱۱ رگه‌ای.

--var. ***Betulus***

گریبان به طول تا ۵ (ـ۶) سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش.

پراکندگی جغرافیـایی در ایـران: گرگـان، مازنـدران، گیلان، آذربایجان. اصولاً این گونه در مناطق جنگلـی حوزه خزری ایران می‌روید و بجز در نواحی جنگلـی دیده نمی‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ درخت اثـر قـابض دارد و جوشانده آن بصورت غرغره بـرای درمـان درد گلـو بکار مـی‌رود. در طـب عـوام از پوسـت و بـرگ آن به‌عنوان مقوی و تب‌بر استفاده می‌گردد (۱۱).

Corylus Avellana L.

E. European filbert, filbert, hazel, nut tree, stock nut

فندق

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۵ـ۶ متر، بـا پوسـت صـاف، قهوه‌ای. جوانه‌ها نوک کند، با فلسهای جوانـه مـژه‌دار. شاخه‌ها ابتدا با کرکهای غـده‌ای ـ کرکـدار، سـرانجام بدون کرک. برگها به طـول ۶ـ۱۳، بـه عـرض ۵ـ۱۰ سانتیمتر، تقریباًدایره‌ای تـا تخـم‌مرغـی پهـن یـا واژ تخم‌مرغی، به یکباره نوک‌دار، با قاعده قلبی نامساوی، دندانه اره‌ای نامساوی یا تقریباً لوبدار، ابتـدا در سـطح تحتانی در امتداد رگبرگها کرکدار. دمبرگ‌ها به طـول ۵ـ۱۵ (ـ۲۰) میلیمتـر، بـا کرکهـای غـده‌ای مـویی. گل‌آذین دم گربه‌ای نر منفرد تا چهارتایی، به طول تـا ۵(ـ۶) سـانتیمتر. میـوه‌هـا دسـته‌ای ۱ـ۴(ـ۵) تـایی.

گریبان استکانی، در بخش پایینی با کرکهای غده‌ای، تا نیمه به لوبهای تخم‌مرغی یا بریده بریده تقسیم شده. فندقه به طول ۱/۵_۲ سانتیمتر، دایره‌ای تا تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: ایران، جنوب شرق اروپا، قفقاز و آناتولی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: رامسر: جنت‌رودبار. _ **گیلان:** رشت؛ بهارستان نزدیک آستارا؛ عمارلو. _ **آذربایجان:** گردنه امیر ۲۸ کیلومتری شمال شرق اردبیل؛ تبریز در باغ به صورت کاشته شده؛ شیب شمالی دامنه‌های سبلان بین مشکین‌شهر و اهر. اصولاً فندق در ایران در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد و به منظور استفاده از میوه‌اش کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ، پوست ساقه‌های جوان، گل‌آذین و میوه آن مصرف می‌شود. برگهای آن در استعمال داخلی منقبض کننده وریدها، تنگ کننده عروق، ضد خونریزی و تصفیه کننده خون است و در استعمال خارجی التیام‌بخش است. پوست آن تب‌بر و التیام‌بخش است. گل‌آذین لاغرکننده است (۱۰).

_ فندق طعم مطبوع دارد و از گردو آسان‌تر هضم می‌شود و بنظر می‌رسد که ماده زیادکننده فشار خون دارد و غذای مناسبی برای مبتلایان به بیماری قند است. پوست درخت فندق به‌ویژه پوست ریشه آن مواد قابض دارد و جوشانده آن در طب عوام بمنظور درمان تب نوبه، بندآوردن خون، درمان واریس و تنظیم قاعدگی بکار می‌رفته است. در استعمال خارج

Corylus Avellana **L.**

جوشانده پوست آن جهت درمان زخمهای واریسی استفاده می‌شود. سنبله نر و دانه‌های گرده فندق اثر معرق دارد و بمنظور درمان گریپ، ذات‌الریه، اسهال‌های ساده و حتی صرع توصیه می‌شود (۱۱).
این جنس در ایران ۲ یا ۳ گونه دارد، گونه *Corylus Avellana* L. بحالت خودروی در جنگلهای خزری در ارتفاعات بین آستارا و اردبیل و ارتفاعات شمال سبلان بین مشکین‌شهر و اهر بحالت خودروی دیده می‌شود و گونه‌های دیگر آن و همین گونه نیز به زراعت وارد شده، در بسیاری از نقاط معتدله و معتدله سرد ایران باغهای وسیعی از آن ایجاد شده که محصول یا میوه آن به مصرف تغذیه می‌رسد و بنام فندق عموماً بحالت خشکبار مصرف می‌شود، بنابراین جنبه‌های دارویی آن کمتر مورد توجه است و مصرف آن بصورت آجیل رایج‌تر است، اگرچه با مصرف آن به‌هرحال ترکیبات دارویی آن نیز جذب بدن خواهد شد.
دیگر گونه‌های آن در ایران عبارتند از:

Corylus Colurna L. فندق بیزانسی، فندق قسطنطنیه‌ای

Corylus maxima Mill. فندق کبیر

باید عنوان کرد که هرگونه کاربری و استفاده دارویی از اندامهای گیاه بغیر از میوه که بصورت رایج مصرف می‌گردد نیازمند تحقیق و تفحص می‌باشد (مؤلف).

تیره ناز/*Crassulaceae*

Sempervivum **L.**

همیشگی

گیاهانی چندساله، با برگهای طوقه‌ای یک بار مثمر؛ ساقه‌های رونده محوری وجود دارد. برگها متناوب، کامل، بدون دمبرگ، مژه‌دار، گوشتی. کرکها اغلب غده‌دار. گلها ۶ـ۲۰ تایی. گلبرگها ستاره‌ای ـ گسترده، کامل، با لبه و سطح پشتی کرکدار. پرچمها دو برابر تعداد گلبرگها؛ میله‌های پرچمها اغلب نزدیک قاعده کرکدار. برچه‌ها هم‌تعداد گلبرگها؛ تخمدان کرکی. خامه مشخص و به بیرون خمیده. دانه گلابی شکل، با خطوط ظریف.
ـ این جنس در ایران دو گونه دارد که تفاوت آنها در رنگ گلهای آنها می‌باشد و عبارتند از:

Sempervium iranicum Bornm. & Gauba

همیشگی، با گلهای قرمز و لبه سفید پهن

Sempervivum globiferum L.

همیشگی سرکروی با گلهای زرد

مصارف و کاربردها: با توجه به خواص دارویی که برای گونه *Sempervivum tectorum* L. در کتاب گیاهان دارویی علی زرگری جلد اول نوشته شده احتمال اینکه گونه‌های مذکور در ایران نیز دارای چنین خواصی باشند وجود دارد. بنابراین لازمه پی بردن به خواص دارویی آنها ایجاد زمینه تحقیق و بررسی دقیق اندامهای مختلف گیاهان مذکور است که پراکندگی قابل توجهی نیز در دامنه‌های البرز و آذربایجان (ارسباران) دارند.
یادآور می‌شویم که نویسنده فلور فارسی تیره *Crassulaceae* اعتقاد دارد که گونه *Sempervivum globiferum* L. هم‌نام با گونه *Sempervivum atropatanum* می‌باشد که در سالهای اخیر از ایران ذکر شده است. در ضمن دیگر جنسها و گونه‌های موجود در تیره گل ناز ارزش دارویی قابل توجهی ندارند و بیشتر ارزش زینتی آن مورد توجه است (مؤلف).

Sempervivum globiferum L.

Sempervivum globiferum L.

Sempervivum globiferum L.

Sempervivum iranicum Bornm. & Gauba

Sempervivum iranicum Bornm. & Gauba

Sempervivum iranicum Bornm. & Gauba

تیره شب‌بو/Cruciferae

Alliaria petiolata (M.B.) Cavara & Grande

Alliaria petiolata **(M. B.) Cavara & Grande**
Syn.: *Alliaria petiolata* M. B., *Alliaria officinalis* Andrz.
E. garlic mustard, hedge garlic

گندنایی، علف سیر

گیاه دوساله، با کرکهای ساده. ساقه به ارتفاع ۲۰-۸۰ سانتیمتر، ایستاده. برگهای قاعده‌ای کلیوی شکل تا قلبی‌ساده، با دمبرگ بلند، سینوسی - لوبدار تنک؛ برگهای ساقه‌ای سه گوشه - تخم‌مرغی، به کوتاهی دمبرگ‌دار. گل‌آذین کوتاه، در حالت میوه‌دار بلند. کاسبرگها بدون کیسه. گلبرگها سفید، به طول ۷-۸ میلیمتر. دمگلهای میوه‌دار کوتاه، ضخیم، به طول ۲-۸، به عرض ۱ میلیمتر. میوه خرجین ایستاده یا ایستاده - گسترده، به طول ۵۰-۷۰، به عرض حدود ۲ میلیمتر، با رأس نوک‌تیز، بدون سیخک، شکوفا؛ خامه به طول ۱-۳ میلیمتر. دانه‌ها حدود ۱۶ تایی.

Alliaria petiolata (M.B.) Cavara & Grande

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، شمال افریقا، عراق، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در کنارههای باغها و نواحی دامنهای کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، لرستان، چهارمحال و بختیاری، خراسان و تهران میروید.
مصارف و کاربردها: تمام قسمتهای این گیاه را میتوان برای معالجه اگزما، زخمهای عفونی، انواع اولسر (زخمها) و عفونت لثه بکار برد و بهعنوان التیامدهنده ناراحتیهای جلدی (پوستی)، التیامبخش و ضدعفونت، ضد اسکوربوت، مدر، کرمکش و احتمالاً ضد سرطان میتوان از آن استفاده کرد (۱۰).
- گیاه و دانههای آن مدر، معرق و خلطآور میباشند و در استعمال خارجی برای معالجه بیماری قانقاریا بکار میروند، و خارج کردن چرک از بدن را تشدید، باعث بهبود بریدگیها، خونمردگی و کبودشدگی و زخمها میشوند. برگهای آن در استعمال داخلی بهعنوان معرق و رفع کننده انسداد و در استعمال خارجی بهعنوان ضدعفونی کننده در قانقاریا و زخمها بکار گرفته میشود. شیره برگهای آن به تنهایی و یا بصورت شربت همراه با عسل مفید برای رفع جمع شدن مایعات در بدن است. گیاه بصورت تازه مصرف میشود برای اینکه بحالت خشک بخشی از ترکیباتش را از دست میدهد(3).

***Brassica Napus* L.**

E. winter rape, rape, rape seed, colza

کلزا

گیاه یکساله یا دوساله، بهرنگ سبز کلمی، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، اغلب با ریشه دوکی شکل نازک یا ضخیم. برگهای قاعدهای دمبرگدار، ربابی شکل یا تقریباً کامل، بیکرک یا پوشیده با کرکهای ساده و تنک؛ برگهایفوقانی بدون دمبرگ، کامل، مستطیلی یا مستطیلی - تخممرغی. گلهای باز شده از غنچهها بالاتر قرار نمیگیرند (گلآذین نامحدود). کاسبرگها ایستاده - گسترده. گلبرگها زرد، به طول ۱۰-۱۸ میلیمتر، دمگلهای میوهدار به طول ۱-۳ سانتیمتر. میوه خرجین به طول ۵۰-۸۰، به عرض ۲/۵-۴ میلیمتر، بندرت پایکدار؛ سیخک به طول ۵-۲۵ میلیمتر، بدون دانه یا حامل یک دانه.
پراکندگی جهانی: آسیا و اروپا، افغانستان و پاکستان.

***Brassica Napus* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، بلوچستان، در سالهای اخیر به فراوانی در نقاط مختلف ایران و بمنظور استفاده از دانه روغنی آن کاشته می‌شود.
مصارف و کاربردها: ریشه آن نرم‌کننده و مدر است. شیره آن برای رفع سرفه‌های مزمن و نزله‌های ششی مفید است. دانه‌ها برای درمان سرفه‌های آمیخته با تنگی نفس بکار می‌رود و باعث تسکین اخلاط سینه در اثر سرماخوردگی می‌شود (3).
- روغن کلزا بدست آمده از فشردن دانه آن بحالت سرد خوراکی است، درحالی‌که در حالت گرم اگر فشرده شود آن روغن صنعتی است. روغن تصفیه شده آن بنام روغن کلزا مشهور است. ریشه آن مسهل و ملین است (5).

Brassica nigra **(L.) Koch**
Syn.: *Sinapis nigra* L.
E. black mustard, brown mustard, mustard, true mustard

خردل سیاه

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۱/۵ متر یا بیشتر، اغلب از میانه منشعب، اغلب در پایین کرکی مویی زبر، در بالا بدون‌کرک، بندرت سراسر گیاه بی‌کرک. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، ربابی - شانه‌ای بخش، با قطعه انتهایی بزرگتر، با هر دو سطح کرک مویی؛ برگهای فوقانی مستطیلی - خطی، کامل، بی‌کرک. گلبرگها به طول حدود ۸، به عرض ۳-۴ میلیمتر، زرد پررنگ. خرجین به طول ۱۰-۱۷، به عرض ۱/۵-۲ میلیمتر، با نوک نازک، به طول ۱/۵-۳ میلیمتر؛ دانه‌ها در حالت مرطوب بدون موسیلاژ.
پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا، کاشته شده در سراسر هندوستان، پراکنده در اروپا و آسیا.

Brassica nigra **(L.) Koch**

پراکندگی جغرافیایی در ایـران: آذربایجان، سیستان و بلوچستان، به‌احتمال زیاد این گونه در بعضی از نواحی کشت می‌شود.

مصارف و کاربردها: بخشـهای مـورد اسـتفاده گیـاه: برگها، دانه‌ها و روغن دانه‌های آن می‌باشد.

هر دو واریته خردل (خردل سیاه و سفید) تحریک کننده (سوزش‌آور)، قابض، مدر و قی‌آور هسـتند. برگهـای آنهـا بصـورت سـبزی خـوردن مصـرف می‌شود و ملین است. دانه‌های آنهـا قـابض قـوی است و بندرت بصورت خالص بکار می‌رود، مقوی معـده هسـتند و در درمـان دردهـای عصـبی و روماتیسم بکار می‌روند. مصـرف روغـن آن روی پوست سبب ایجاد تاول مـی‌شـود. بـرای درمـان سرمازدگی و روماتیسم مزمن مفید اسـت. اصـولاً بصورت ضـماد بـرای درمـان دردهـای موضـعی شـدید، ذات‌الریـه، برونشـیت و دیگـر دردهـای اندامهای تنفسـی بکـار مـی‌رود. روغـن فـرار آن محرکی قوی (خارش‌آور)، قرمز کننـده پوسـت و تاول‌زاسـت و بـه همـراه دیگـر داروهـا (درمـان کننده‌ها) کـاربری بسـیار مفیـدی بـرای دردهـای روماتیسمی و قولنج دارد. خوردن روغن آن برای کسانی که دچار یبوسـت مـزمن هسـتند بصـورت روزانه توصیه می‌شود. آن را برای تسریع سـرعت رشد مو و حفظ رنگ آن توصیه می‌نمایند (6).

- اثرات درمانی آن عبارت اسـت از: ضـد درد، ضـد سم، خواب‌آور، مسهل، ضد نفخ، ضد بـاروری، سـقط کننده جنین، قی‌آور، ادرارآور، محـرک، مقـوی معـده، قرمز کننده پوست و تاول‌زا (۱۲).

- دانه‌های خردل سیاه سبب تحریک گـردش خـون می‌شود. برای درمـان برونشـیت بکـار مـی‌رود و بـه پاشویه گرما می‌بخشـد، سـبب کـاهش تـورم بـرای سـرمازدگی و روماتیسـم مـی‌گـردد. روغـن خـردل جلادهنده است (2).

Brassica nigra (L.) Koch

***Brassica oleracea* L.**

Syn.: *Brassica sylvestris* (L.) Miller

E. cabbage, cootslock, colsca, wild cabbage

کلم معمولی

گیاه دوساله یا چندساله، به ارتفاع تـا ۳۰۰ سـانتیمتر؛ بخش پـایینی سـاقه‌هـا چـوبی شـونده و پوشـیده از جازخمهای ناشی از افتادن برگها. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۴۰ سـانتیمتر، معمـولاً دمبـرگ‌دار، ربـابی ـ شانه‌ای منقسم، کنگره‌ای؛ برگهای ساقه‌ای تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای یـا مسـتطیلی، کامـل، بـدون دمبـرگ (در انواع کاشته شده دمبـرگ‌دار). گـل‌آذیـن پـانیکول، ۲۰ـ۵۰(ـ۳۰۰) گلی، سریعاً طویل شونده. گلبرگهـا زرد، به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر. میوه خرجین بـه طـول ۵۰ـ۷۰(ـ۱۰۰)، به عرض ۲ـ۴(ـ۵) میلیمتر، خطی ـ

استوانه‌ای، با نوک کوتاه مخروطی، به طول ۴ـ۸(ـ۱۰) میلیمتر، در قاعده با پهنایی مساوی دریچه‌های خرجین.

پراکندگی جهانی: سواحل غرب بریتانیا، فرانسه، شمال اسپانیا، نواحی مدیترانه‌ای و سواحل دریای آدریاتیک از شمال شرق اسپانیا تا شمال اسپانیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً انواع اصلاح شده این گونه بمنظور استفاده از برگ آن در نواحی مختلف ایران ازجمله در استانهای تهران، آذربایجان (زنجان)، گرگان، مازندران و ... کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مدر، ملین، مقوی معده و اشتهاآور و ضد کرم هستند. برگهای آن برای درمان نقرس و روماتیسم مفید است. خواص ضد اسکوربوت قوی دارد. برگ کلم معمولی اگر به آرامی له شود و روی سطح تاول گذاشته شود تخلیه چرک آن را تسریع می‌کند. شیره آن سبب مداوای زگیل‌ها می‌شود (3).

***Brassica oleracea* L.**

ـ شناخته شده‌ترین مصرف دارویی آن، کاربرد بصورت ضماد برگهای آن اعم از خودروی یا کاشته شده پس از سفید کردن، کوبیدن یا خرد کردن روی ورم‌ها، تومورها و مفاصل دردناک است. برگ کلم خودروی بصورت خام یا پخته برای تسهیل عمل هضم و خنثی کردن اثر سموم در کبد و برای از بین بردن خماری صبحگاهی خورده می‌شود. کلم خاصیت ضد اسپاسم دارد و در درازمدت به درمان التهاب مفاصل کمک می‌کند. وجود ویتامین C فراوان در آن، آن را دارویی مؤثر برای درمان اسکوربوت کرده است (4).

ـ کلم در موارد متعددی مورد مصرف قرار می‌گیرد. در استعمال خارجی در معالجه ترکها و سرمازدگی، کوفتگی‌ها، زخمهای مختلف، اولسرهای واریسی پا، قانقاریا، بافت مردگی (قانقاریای نسوج بدن)، سوختگی‌ها، زونا، بثورات توأم با تب، اگزماها، برخی التهابات پوستی و جوش‌های غرور جوانی، التهاب غدد، زخمهای سیفلیسی، تومورهای سفید، التهاب عروق لنفاتیک، التهاب مویرگها و اختلالات عروقی، التهاب رحم، التهاب پلک چشم، ناراحتیهای قلبی، هموروئیدها، عفونتهایی مانند آبسه (دمل) و سیاه‌زخم، ناخن درد، دردهای عصبی ناشی از روماتیسم، درد دندان و صورت، نقرس، قولنج کلیه، میگرن، سردرد، دردهای معدی روده‌ای، تاول و دردهای کبدی، دردهای ناشی از ناراحتیهای جنب و ریه از قبیل: نزله، زکام، برونشیت، سینه پهلو و آسم، آنژین، گزیدگی

Brassica oleracea L.

حیوانات، تومورها و اولسرهای پا بکار می‌رود و در استعمال داخلی جهت درمان بیماریهایی مانند امراض تنفسی، ورم معده، بیماریهای روده‌ای (التهاب قولون، انگلها)، ضعف عمومی و کم‌خونی، ضداسکوربوت، دیابت، کرم‌کش، ضد راشیتیسم، ضدعفونی کننده قوی مجاری روده، اشتهاآور، ضدالکلیسم، از بین رفتن صدا، التهاب مفاصل، دردهای عصبی، کمی ادرار، پروستاتیسم و پیری زودرس کاربرد دارد (۱۰).

- برگهای آن مغذی و تقویت کننده معده تلخ هستند. عصاره برگهای تازه آن برای درمان زخمهای گاستریتی دوازده (اثنی عشر) مناسب و مسکن برونشیت است. توصیه می‌شود که آن را در حالتهای خستگی فکری ناشی از کار فکری مصرف کنید. عصاره برگ آن با افزودن به بوریک اسید سبب دفع زخمهای پوستی و شفای دردهای روماتیسمی و نوعی از امراض پوستی می‌شود. عصاره دانه‌های آن خاصیت آنتی‌بیوتیکی و قارچ‌کشی دارد. صاف کرده جوشانده آن در استعمال خارج برای درمان واریس، زرد زخم و آزردگی (آسیب‌دیدگی) تیروئید بکار می‌رود (5).

***Brassica Rapa* L.**

Syn.: *Brassica campestris* L., *Brassica campestris* L. var. *Rapa* (L.) Hartm.

E. turnip, wild turnip

شلغم

گیاه یکساله یا دوساله، با ریشه‌های غده‌ای دوکی شکل ضخیم یا نازک. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، ربابی - شانه‌ای بریده، کم و بیش پوشیده از کرکهای موی ریش مانند. برگهای فوقانی به‌رنگ سبز کلمی، بدون دمبرگ و ساقه‌آغوش، کامل یا دندانه‌دار، مستطیلی

Brassica Rapa L.

– سرنیزه‌ای. گل‌آذین کوتاه (طویل نمی‌شود)، گلهای باز شده به‌طور مشخص بالاتر از جوانه‌ها (غنچه‌ها) قرار می‌گیرند (گل‌آذین محدود). گلبرگها زردروشن، حدوداً تا ۱/۵ بار بلندتر از کاسبرگها. میله‌های پرچمهای خارجی در قاعده بطرف بیرون خمیده.

خرجین به طول ۴–۷ سانتیمتر، کمی فشرده، با نوک بلند باریک شونده به طول تا نصف اندازه خرجین.

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله هر دونیمکره شمالی و جنوبی کاشته می‌شود، از دورانهای گذشته دراروپا شناخته شده، اما منشأ و خاستگاه آن مشخص نیست.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: دانه‌های مخلوط با آب گرم آن مرهمی ضد خارش می‌باشد. روغن تهیه شده از آن همراه با کافور مولد روغن مالیدنی سودمندی برای رفع روماتیسم‌های ماهیچه‌ای و گرفتگی گردن است و برای معالجه برونشیت روی سینه مالیده می‌شود. ریشه و برگهای آن به‌عنوان مقوی دستگاه گوارش مورد توجه است و برگهای تازه آن برای درمان آبسه و دمل بکار می‌رود و دانه‌های آن برای درمان قولنج مصرف می‌شود (3).

– ریشه آن خوراکی است، بصورت پخته یا ترشی خورده می‌شود. کنستانتره شلغم مانع رشد باکتری، قارچ، مخمر و دیگر پارازیت (انگل)های انسان و حیوان می‌شود (5).

– شلغم اثرات درمانی: ضدسرطان، ضدمیکروب و ضد ویروس دارد و ادرارآور، دفع‌کننده سنگ کلیه، کاهش‌دهنده اسیداوریک و درمان کننده نقرس، تسکین دهنده مشکلات تنفسی ازجمله زکام و برونشیت می‌باشد (۱۲).

***Brassica Tournefortii* Gouan**

E. wild turnip. long_fruited wild turnip, Mediterranean turnip

کلم اروپایی

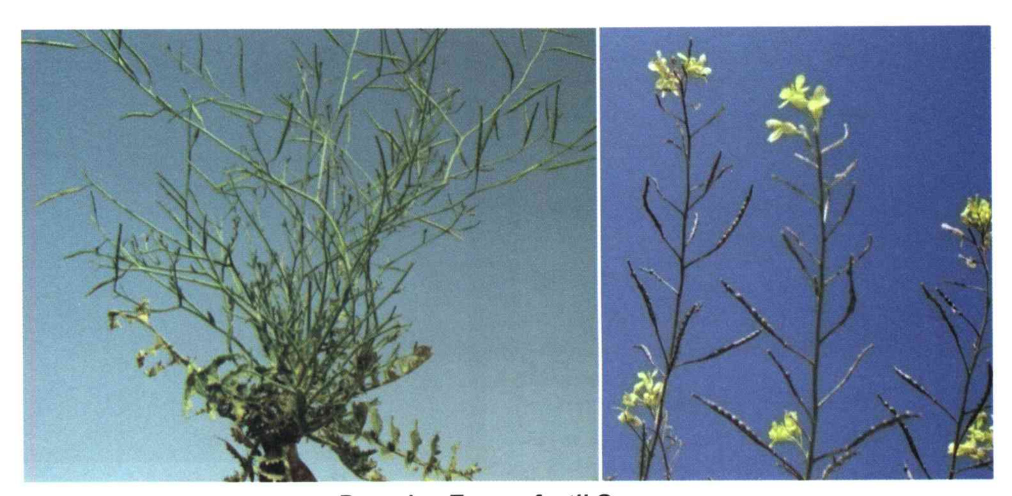
گیاه یکساله به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، با ساقه ساده یا از قاعده منشعب. ساقه و برگهای پایینی کم و بیش پوشیده از کرکهای انبوه شکننده سفید، در بالا بی‌کرک شونده. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای، به کوتاهی دمبرگ‌دار پهن، ربابی – شانه‌ای بخش؛ فوقانی‌ها قویاً کوچک شده، فوقانی‌ترها برگه‌ای شکل. دمگلهای میوه‌دار به طول ۱۰–۳۵ میلیمتر، ایستاده – گسترده. گلبرگها زرد کم‌رنگ، در قاعده اغلب بنفش شونده، گاهی سفید، به طول ۷، به عرض ۲–۳ میلیمتر. تخمدان حدوداً ۱۵ تخمکی. خرجین به طول ۳۰–۷۰، به عرض ۲/۵ میلیمتر، اندازه‌گیری شده با نوکی به

طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر. دانه‌ها بحالت مرطوب موسیلاژدار.

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، شمال افریقا، غرب سوریه، عراق، ترکیه، قبرس، تالش و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی کم‌ارتفاع و بعضاً شن‌های ساحلی استانهای مازندران و گیلان، در استانهای اراک، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و کرمان (این گونه اغلب در نقاط کم‌ارتفاع و در دامنه‌های کوهستانی و بندرت در اراضی زراعی می‌روید).

مصارف و کاربردها: در لیبی آن را به‌عنوان اشتهاآور با غذا می‌خورند (5).

Brassica Tournefortii **Gouan**

Capsella bursa - pastoris **(L.) Medicus**

Syn.: *Thlaspi bursa-pastoris* L., *Capsella hyrcana* Grossh.

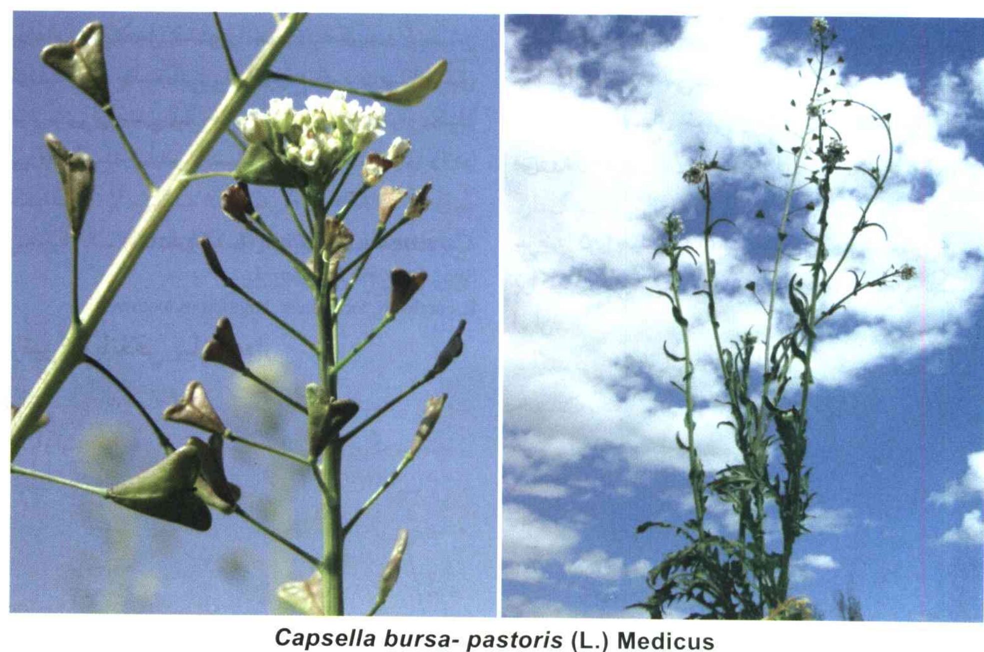
E. shepherd's purse

کیسه کشیش

گیاه علفی یکساله یا دوساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۴ـ ۵۰ سانتیمتر، ایستاده، در بالا منشعب، پوشیده از کرکهای ساده، دوشاخه یا ستاره‌ای. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای، ممتد به طرف دمبرگ، کامل یا دندانه‌دار یا شانه‌ای بریده؛ برگهای ساقه‌ای نیمه‌ساقه‌آغوش با گوشک نوک‌تیز. گلها سفید یا قرمزرنگ. میوه خرجینک مثلثی‌شکل بدون بال، با دم میوه‌ای به طول ۵ـ۱۲ میلیمتر، گسترده ـ ایستاده، با دانه‌های در حالت مرطوب موسیلاژدار.

Capsella bursa- pastoris **(L.) Medicus**

Capsella bursa- pastoris **(L.) Medicus**

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله جهان پراکنده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاه مذکور یکی از علفهای هرز شناخته‌شدهٔ ایران بوده دارای قدرت پراکنش زیاد می‌باشد و در اراضی زراعی صیفی‌جات، سبزیجات، باغها، اراضی آیش، زمین‌های چمن در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، خوزستان، کرمان، فارس، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت کامل (کلیه بخشها) مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مقوی قابض، بندآورنده خون (افزایش‌دهنده قابلیت نفوذپذیری مویرگها) و محلل سنگهای مجاری ادرار دارد و در درمان خونریزیهای رحمی دوران بلوغ و یائسگی، التهاب توأم با خونریزی رحم، قاعدگی‌های مفرط و نامنظم. وجود خون در ادرار، خونریزی دستگاه تنفس، هموفیلی، سنگ مجاری ادرار، سوزاک، واریس، هموروئید، اسهال خونی و اسکوربوت بکار می‌رود (۱۰).

ـ گیاه بندآورنده خون است و برای درمان بواسیر و جلوگیری از خونریزی رحم بکار می‌رود. بصورت ملایم تنگ کننده عروق و زیاد کننده فشار خون است. گیاه به‌عنوان قاعده‌آور، مقوی، ضد اسکوربوت و معرق بکار می‌رود و به‌عنوان دارو برای جلوگیری از بدشکلی اندامهای ظاهری مصرف می‌شود. مرغ‌هایی‌که به مقدار زیاد از این گیاه تغذیه می‌کنند تخم‌هایی با زرده زرد مایل به سبز تولید می‌کنند (5).

ـ اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. یکی از بهترین داروها برای جلوگیری و متوقف کردن خونریزی است، کیسه کشیش دارویی اختصاصی برای درمان خونریزی سنگین رحمی بوده است. درحالی‌که از این نظر در مقایسه با زنگ، چاودار (Ergot) بطور ضعیف‌تر عمل می‌کند، اما سمیت زنگ چاودار را

ندارد و بدن تحمل بیشتری نسبت به کیسه کشیش دارد. برای جلوگیری از انواع خونریزیها مثل خونریزی از بینی تا خون موجود در ادرار بکار می‌رود. گیاه قابض است و دستگاه ادراری را در حالت التهاب مثانه ضدعفونی می‌کند و برای جلوگیری از اسهال مصرف می‌شود. در طب چینی به‌عنوان دارو برای درمان اسهال خونی و مشکلات چشمی بکار می‌رود (4).

Cardamine bulbifera **(L.) Crantz**

Syn.: *Dentaria bulbifera* L.

E. coralwort, tooth_cress, bulbiferous toothwort

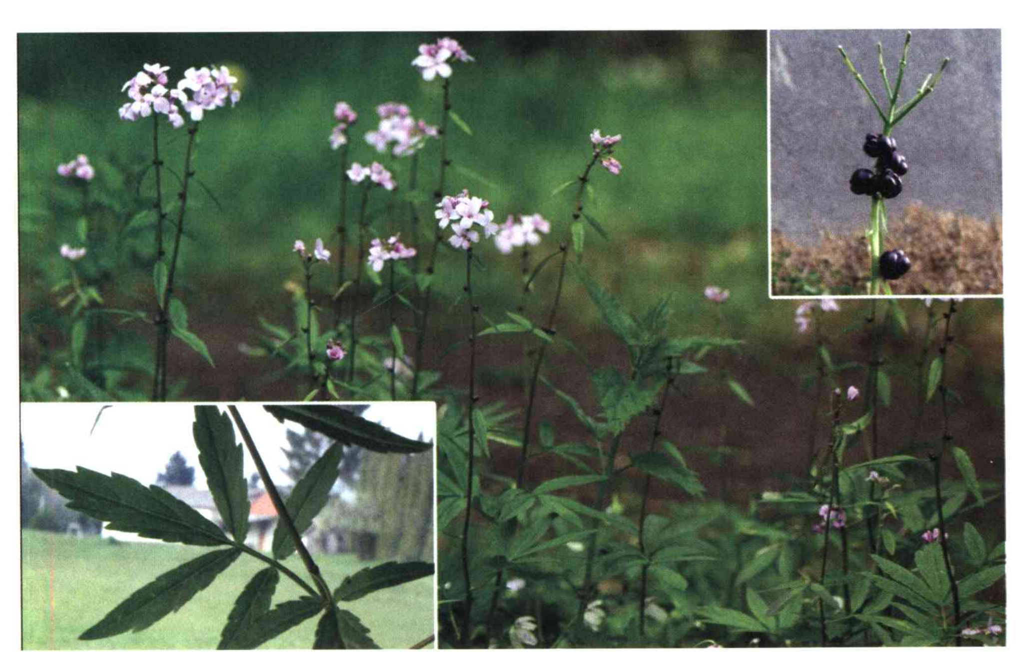
ترتیزک باتلاقی پیازچه‌دار

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر. برگها متناوب، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، با برگچه‌های دوجفتی؛ برگچه‌ها دندانه اره‌ای، برگچه انتهایی از بقیه بزرگتر نیست؛ برگهای فوقانی ساده. پیازچه‌های محوری قهوه‌ای - ارغوانی شونده. خوشه‌ها کم‌گل. گلبرگها بنفش، به طول ۱۵-۱۷، به عرض ۵-۶ میلیمتر. خرجین به طول حدود ۳۰، به عرض ۲/۵ میلیمتر، اغلب تشکیل نمی‌شود.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال ترکیه، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جنگلهای استانهای گرگان، مازندران، گیلان و اغلب نیز در ارتفاعات فوقانی می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی گیاه تانن دارد و به‌عنوان التیام‌دهنده زخمها استفاده می‌شود و برای آن اثر معالج زخمهای داخلی (مثل زخم روده) قائل هستند و از آن برای رفع اسهال‌های ساده استفاده می‌شود (۱۱).

Cardamine bulbifera **(L.) Crantz**

Cardamine hirsuta L.

E. hairy bitter cress

ترتیزک باتلاقی کرکی

گیاه یکساله، به ارتفاع ۵ـ۳۰ سانتیمتر، با ساقه بی‌کرک. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای، دمبرگ‌دار، شانه‌ای؛ برگچه‌ها واژ تخم‌مرغی، کامل، ۲ـ۴ جفتی؛ برگچه انتهایی از جانبی‌ها بزرگتر؛ برگهای ساقه‌ای کم یا وجود ندارد، از قاعده‌ای‌ها کوچکتر، شانه‌ای، دمبرگ‌دار، در سطح فوقانی پوشیده از کرکهای ساده. گل‌آذین خوشه‌ای‌مشخص. گلبرگها به طول ۲/۵ـ۳ (ـ۴)، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، سفید. خرجین‌ها به طول ۱۵ـ۲۶، به عرض۰/۵ـ۱ میلیمتر، از گلها بالا می‌زند؛ دمگلهای میوه‌دار به طول (ـ۳)۷ـ۱۳ میلیمتر؛ خامه به طول ۰ـ۰/۵ میلیمتر.

Cardamine hirsuta L.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی قطبی)، سوریه، لبنان، فلسطین، ترکیه، قفقاز، ایران، پاکستان، آسیای مرکزی (ترکمنستان)، شمال افریقا، معرفی شده در شمال امریکا (تقریباً گیاهی است جهان وطنی).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً این گونه در نواحی مرطوب کوهستانی در کنار نهرها و جوییارها و زمینهای مرطوب و گاهی در باغها و اراضی آبیاری شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه و لرستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه اثر ضد اسکوربوت دارد. شیره تازه آن به‌عنوان ضد اسکوربوت، رفع بیماریهای مزمن پوست و آب آوردن مصرف می‌شود. دم‌کرده یا جوشانده آن برای درمان اسکوربوت، مخملک و تسکین بعضی حالات عصبی مانند هیستری، صرع و اسپاسم‌های عصبی بکار می‌رود و همچنین در آسم به‌عنوان خلط‌آور کاربرد دارد. نویسنده اعتقاد دارد که اثرات درمانی این گیاه شبیه به *Cardamine pratensis* L. است که در ایران نمی‌روید (۱۱).

Cardamine impatiens **L.**

ترتیزک باتلاقی

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۲۰_۵۰ سانتیمتر، بی‌کرک یا پوشیده از کرکهای کم ساده. برگهای قاعده‌ای سریعاً ریزان؛ ساقه‌ای‌ها دمبرگ‌دار، شانه‌ای؛ برگچه‌ها تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا بیضوی کامل، ۴_۸ جفتی؛ برگچه انتهایی مشابه جانبی‌ها یا به دشواری بزرگتر از آنها؛ دمبرگها با گوشک‌های کوچک ساقه‌آغوش. گلبرگها به طول ۲_۴ میلیمتر، سفید، از کاسبرگها گاهی به دشواری بلندتر. خرجین به طول ۱۲_۳۵، به عرض ۰/۸_۱ میلیمتر، ایستاده یا گسترده؛ دمگلهای میوه‌دار به طول ۱۵_۳ (_۹) میلیمتر؛ خامه به طول (_۰/۵) ۱_۲ میلیمتر.

ـ این گونه در ایران به دلیل تنوع شکلی دو واریته بنامهای var. *impatiens* Trautv و var. *pectinata* pall دارد.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال، جنوب غرب و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و گاهی در نواحی مرطوب کوهستانهای استانهای سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه قابلیت دارویی ضد روماتیسم، مدر و محرک دارد (internet).

Cardamine impatiens **L.**

Cardaria Draba **(L.) Desv.**
Syn.: *Lepidium Draba* L.
E. pepperweed whitetop, hoary cress

ازمک

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰ـ۶۰ سانتیمتر، در بالا با شاخه‌های فراوان. برگهای قاعده‌ای واژ تخم‌مرغی ـ قاشقی، دندانه‌دار؛ ساقه‌ای‌ها مستطیلی تا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، ساقه‌آغوش، گاهی گوشک‌دار. گل‌آذین پانیکولی ـ دیهیمی انبوه، در حالت میوه‌دار به دشواری طویل شونده. گلبرگها سفید، به طول ۳/۵ـ۴ میلیمتر. میوه خرجینک، به طول ۴ـ۵، به عرض ۳/۵ـ۴/۵ میلیمتر؛ دمگلهای میوه‌دار به طول ۵ـ۱۵ میلیمتر، ایستاده ـ بالارونده؛ خامه به طول ۱ـ۲ میلیمتر. دانه‌ها ۲ تایی بندرت یکی.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه بصورت علف هرز در اراضی زراعی، رها شده، کنار جاده‌ها و باغها در اغلب نقاط ایران و استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: دانه آن طعم تند دارد. جوشانده گیاه اثر مدر دارد (۱۱).
ـ در اوایل بهار مردم محلی اصولاً از برگهای جوان این گیاه به‌عنوان سبزی آش استفاده می‌کنند (مؤلف).

Cardaria Draba **(L.) Desv.**

****Cheiranthus Cheiri*** **L.**
E. common wallflower, wallflower, wall july flowers, English wallflower.

شب‌بوی خیری، خیری، شب‌بوی زعفرانی

گیاه چندساله، با بیخ ساقه نازک اما محکم، ایستاده یا بالارونده، با افزایش سن در پایین چوبی شونده، سراسر گیاه پوشیده (بخشهای رویا) از کرکهای دوشاخه‌ای میان چسب فشرده، ساقه با خطوط برجسته و گوشه‌های بزرگ. برگهای قاعده‌ای انبوه،

اغلب کم و بیش در گیاه مسن طوقه‌ای، در پایین باریک شده بلند و تقریباً دمبرگ‌دار، به طول حدود ۵_۱۰، به عرض ۰/۵_۱/۷۵ سانتیمتر؛ برگهای ساقه‌ای باریک، کمتر باریک‌شده، همگی ساده (کامل) یا تقریباً کامل، مستطیلی _ سرنیزه‌ای. خوشه‌ها در حالت میوه‌دار طویل؛ دمگلها در حالت میوه‌دار ضخیم شونده، به طول ۵_۱۰ میلیمتر. کاسبرگها به طول ۷_۱۰ میلیمتر، اغلب ارغوانی با کرکهای دوشاخه فشرده. گلبرگها زرد یا نارنجی تا قهوه‌ای مایل به قرمز یا زرد رگه‌دار با رگه‌های قرمز یا قهوه‌ای، اغلب تا دوبرابر اندازه کاسبرگها، با پهنک دایره‌ای باریک شونده به ناخنکی گوه‌ای؛ خرجین قویاً به پشت فشرده، به طول ۲/۵_۷، به عرض ۲_۴ میلیمتر، پوشیده از کرکهای دوشاخه‌ای انبوه. دانه قهوه‌ای، فشرده، با بال باریک، بال در نزدیکی رأس پهن‌تر.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد در استانهای تهران، اصفهان، شیراز و ... بیشتر بمنظور استفاده‌های زینتی.

***Cheiranthus Cheiri* L.**

مصارف و کاربردها: ریشه و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: ضد اسپاسم، ضد فشار خون بالا، صفراآور، ضد سرطان، کاهش‌دهنده کشش عضلانی، کرم‌کش، مسهل و گندزدا دارد و در موارد آنژین صدری، فشار خون بالا، آسم، تصلب شرایین، اختلالات معده و اثنی‌عشر،

بالا بودن انقباض‌های معدی، ناراحتیهای کبدی، نارسایی صفراوی، سنگ صفرا، سیفلیس، انگلهای روده‌ای و سرطان معده می‌توان از آن استفاده کرد؛ در استعمال خارج مداوا کننده التهاب چشم، التهابات پوستی، التهاب غدد لنفاوی، زگیل، تومورهای بافت سطحی چشم، پینه و میخچه می‌باشد (۱۰).

- برگها و گلهای آن مصرف می‌شود، اگرچه شب‌بوی زعفرانی در گذشته به‌عنوان مدر مصرف می‌شده است اما اطلاعات مدون و قابل قبولی از اثرات آن روی قلب وجود ندارد. بمقدار کم مقوی قلبی است و سبب تقویت قلب مشابه گل انگشتانه (*Digitalis purpurea*) می‌شود. در بیشتر از مقدار بسیار کم سمی است، بنابراین بندرت به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود (4).

Descurainia Sophia **(L.) Webb & Berth.**

Syn.: *Sisymbrium Sophia* L.

E. flixweed tansy mustard, flixweed, Hedge mustard

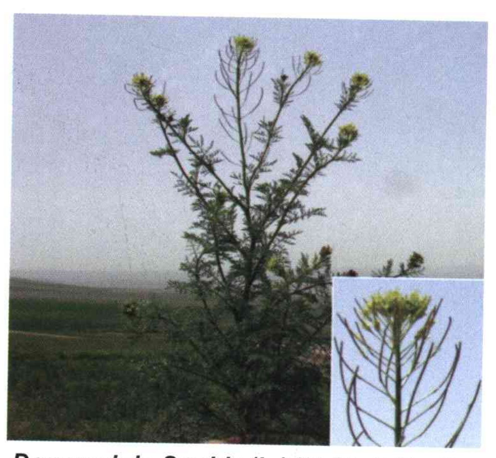
خاکشیر ایرانی

گیاه علفی یکساله یا دوساله، با ساقه‌ای ایستاده، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب در بالا، پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای و در بخش پایینی ساده، در بالا بدون کرک شونده، یا کاملاً بدون کرک. برگهای قاعده‌ای ۲ـ۳ بار شانه‌ای بخش، با قطعات خطی و دمبرگی طویل؛ برگهای ساقه‌ای تقریباً بدون دمبرگ. گلها زردرنگ. میوه خرجین ایستاده یا خمیده و کم و بیش گره‌گره‌ای (دانه تسبیحی شکل)، به طول تا ۳۵ سانتیمتر، با دم‌میوه‌ای گسترده یا راست ـ بالارونده در گل‌آذین خوشه‌ای بلند.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه بصورت علف هرز در اغلب نقاط در کنار جاده‌ها، اراضی زراعی و باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گلها و برگهای آن قابض و ضد بیماری اسکوربوت است. قرص تهیه شده از آن آرام‌بخش، ملین و تب‌بر است. گیاه در مصرف خارجی برای ترمیم زخمهای بدون درد بکار می‌رود و دانه‌های آن در مصرف داخلی برای درمان کرم‌ها و دردهای ناشی از سنگ بکار می‌رود. شربت آن بمقدار مساوی از عسل یا سرکه برای مداوای سرفه‌های مزمن و گرفتگی صدا و زخمهای مزمن گلو توصیه می‌شود. جوشانده غلیظ آن برای درمان آسم و دانه‌های آن دارویی خاص برای درمان سیاتیک است (3).

Descurainia Sophia (L.) Webb & Berth.

- در طب سنتی ایران از دانه خاکشیر به‌عنوان ادرارآور، تب‌بر و رفع‌کننده التهاب کلیه، دافع کرم و درمان کردن آب آوردن انساج استفاده می‌کنند و به‌عنوان ملین و خنکی نیز مصرف می‌شود (۱۲).

***Eruca sativa* Miller**

Syn.: *Eruca sativa* Lam., *Eruca cappadocica* Reut., *Eruca lativalvis* Boiss., *Eruca vesicaria* (L.) Cav. subsp. *sativa* (Miller) Thell.

E. rocket salad, rocket, cultivated eruca, edible rocket, roquette

منداب

گیاه علفی یکساله، به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر، بودار، با ساقه‌ای ساده یا منشعب. برگهای قاعده‌ای گاهی طوقه‌ای، دمبرگ‌دار، شانه‌ای بریده - ربابی شکل یا به‌ندرت تقریباً بدون دندانه؛ برگهای بالایی کم و بیش بدون‌دمبرگ؛ برگها و ساقه پوشیده از کرک‌های شکننده ساده یا به‌ندرت بدون کرک. گلبرگها زرد با ناخنکی طویل، با رگه‌های قهوه‌ای یا بنفش، به طول ۱۵-۲۱، به عرض ۵-۶ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی. دمگل میوه‌دار به‌ساقه فشرده، به طول ۲-۷ و ضخامت حدود ۱ میلیمتر. میوه خرجین شکوفا، به طول ۱۷-۳۸، به عرض ۳/۵ میلیمتر، با سیخکی به طول ۵-۹ میلیمتر، کفه‌ها به‌طور مشخص رگه‌دار (یک رگه‌ای)، بدون کرک یا کرکدار. دانه‌ها دوردیفی.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و جنوب اروپا، شمال افریقا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: یکی از علف‌های هرز رایج اراضی زراعی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، ایلام، اراک، اصفهان، همدان، خوزستان، لرستان، بوشهر، فارس، کرمان، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران می‌باشد.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن تاول‌زا هستند و گیاه

***Eruca sativa* Miller**

کامل محرک قوه جنسی است. در اروپا برگهای جوان آن به‌عنوان محرک، مقوی دستگاه گوارش، مدر و ضد اسکوربوت بکار می‌رود. مصرف زیاد آن سبب استفراغ می‌شود. پودر آن خاصیت ضعیف‌تری نسبت به خردل دارد (3).

– دانه‌های آن شبیه به دانه‌های خردل تند است. برگهای آن محرک، مقوی معده، مدر، ضد اسکوربوت، مقوی عمومی و محرک قوای جنسی هستند (5).

Erysimum repandum L.

E. spreading erysimum

خاکشیر تلخ مواج

گیاه یکساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۵–۴۰ سانتیمتر، ساده یا از قاعده منشعب. برگها خطی تا بیضوی باریک، مواج – دندانه‌دار یا تقریباً کامل، پوشیده با کرکهای بیشتر دوشاخه‌ای و تعدادی کرکهای سه شاخه‌ای مخلوط با آنها. کاسبرگها به طول ۴–۵ میلیمتر. گلبرگها به طول ۶–۷ میلیمتر. دمگلهای گلدار به طول کم و بیش ۲ میلیمتر، میوه‌دار به دشواری بلندتر اما کمی ضخیم‌تر. خرجین‌ها به طول ۳۰–۶۰ میلیمتر، دانه تسبیحی، بحالت رسیده ایستاده – گسترده، با کرک‌پوش متشکل از کرکهای بیشتر ۲ شاخه و سه شاخه‌ای، کرکهای سه شاخه‌ای اغلب مقداری نزدیک خامه مخلوط با کرکهای ۲ شاخه. خامه بسیار کوتاه.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکنده در استانهای گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه در اسپانیا به‌عنوان ضداسکوربوت مصرف می‌شود. دانه‌های آن بهنگام خیس کردن در آب از لایه‌ای موسیلاژی پوشیده می‌شود. در ایران آنرا برای کاهش تب بکار می‌برند و در مصرف استعمال خارجی بصورت ضماد برای تسکین درد شکم استفاده می‌کنند (3).

Erysimum repandum **L.**

***Hesperis matronalis* L.**

گیاه علفی دوساله، بندرت چندساله. ساقه‌ها بلند، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، با کرکهای بلند ساده بدون غده و کرکهای کوتاه ساده غده‌ای و یا بدون غده. برگهای پایینی مواج ـ دندانه‌دار تا تقریباً کامل. برگهای ساقه‌ای با دمبرگ کوتاه، غیر ساقه‌آغوش. کاسبرگها به طول ۶ـ۸ میلیمتر. گلبرگها بنفش تا سفید، به طول ۱۱ـ۲۱ میلیمتر. خرجین‌ها بالارونده ـ ایستاده، زبر. گونه‌ای متنوع با زیرگونه‌های مختلف (13).

پراکندگی جهانی: مرکز و شرق اروپا، ترکیه، قفقاز، روسیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان: کوههای سارال.

مصارف و کاربردها: برگهای این گیاه خواص درمانی معرق و مدر دارد و برای معالجه امراضی چون برونشیت‌های مزمن، آسم، نقرس، روماتیسم، بی‌کفایتی کبدی، اختلال پوستی، سنگ مجاری ادرار، آبسه و تومور بکار می‌رود.

ـ گیاه اثر مدر، نیرودهنده، ضد اسکوربوت، معرق و خلط‌آور دارد و مشابه *Nasturtium officinale* یا بولاغ اوتی عمل می‌کند. از شیره گیاه در شیر برای درمان نزله‌های ششی مزمن، آسم مرطوب، عوارض ناشی از کمبود ویتامین C در بدن، خنازیر، خیز عمومی بدن و ضعف ناشی از تب‌های نوبه استفاده می‌شود. مصرف آن در آلبومینوری مزمن و درمان آب آوردن بدن توصیه می‌شود. در استعمال خارج اثر قرمز کننده پوست دارد. له شده برگ آن درمان مناسبی برای تومورهای خنازیری، زخمهای چرکین و غانقرایایی می‌باشد (۱۱).

ـ **جنس شب‌بوی ایرانی /** *Hesperis* L. در ایران ۱۱ گونه گیاه علفی چندساله دارد که با گلهای زیبا و درشت و اغلب معطر خود در نقاط مختلف ایران پراکنده‌اند که در ارتباط با مصارف و کاربردهای آنها اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

***Hesperis matronalis* L**

Isatis tinctoria **L.**

E. dyer's woad, woad

وسمه

گیاه دوساله یا چندساله کم‌زی با ساقه‌های ایستاده، به ارتفاع ۴۰ـ۹۰ سانتیمتر، با شاخه‌های تنک، بی‌کرک یا کرک کوتاه‌دار. برگهای قاعده‌ای نازک، با لبه کامل یا دندانه‌دار؛ برگهای ساقه‌ای گوشک‌دار. گلبرگها به طول ۳ـ۴ میلیمتر. دمگلهای میوه‌دار برگشته، در بالا ضخیم شده، به طول ۴ـ۷ میلیمتر. میوه خرجینک به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۲ـ۵ میلیمتر، از نزدیک رأس بطرف قاعده باریک شونده، حجره‌ها میانی، بی‌کرک یا کرکی کوتاه.

پراکندگی جهانی: اروپا، شبه جزیره بالکان، ترکیه و شمال عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: احتمال رویش این گونه به صورت خودروی در ایران وجود دارد، اگرچه تابحال شناخته نشده است. اما مردم مناطق مختلف ایران در گذشته آن را به نام وسمه می‌شناختند و از آن بمنظور رنگ کردن چشمها استفاده می‌نمودند.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه به‌عنوان دارو برای معالجه یرقان، اسکوربوت و دیگر امراض و بیماریها بکار می‌رود، اما فاقد ارزش دارویی است (3).

ـ اندامهای هوایی آن بعد از تخمیر کردن رنگ آبی تولید می‌کند. اگرچه امروزه جای خود را به **نیل/** *Indigofera tinctoria* داده، اما از وسمه هنوز برای تثبیت رنگ نیل استفاده می‌شود، در گذشته زنان انگلیسی و جنگ‌جویان رومی از رنگ آن بمنظورهای خاص استفاده می‌کردند. برگهای آن سبب جلوگیری از خونریزی شده و به التیام زخمها کمک می‌کند و آن را بصورت ضماد برای درمان زخمهای چرکی پوستی بکار می‌برند (2).

Isatis tinctoria **L.**

Lepidium latifolium **L.**

E. European pepperwort, dittander, broad_leaved_cress

موچه، ترتیزک برگ پهن

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی، ساقه‌های هوایی به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، شدیداً منشعب، پانیکولی متراکم، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های کوتاه. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ بلند، بدون تقسیم (کامل)، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، دندانه‌دار، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های ساده؛ برگهای ساقه‌ای سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ یا با دمبرگی کوتاه. گلها سفید

یا به‌ندرت قرمز رنگ، به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر. میوه خرجینک دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵ـ۲، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر، با دم میوه‌ای نازک به طول ۳ـ۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب، مرکز و شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب بصورت علف هرز در باغها، اراضی رها شده، کنار جاده‌ها در استانهای گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، اراک، فارس، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه تصفیه کننده خون و ضد اسکوربوت است. به‌عنوان محلل در بیماریهای پوستی بکار می‌رود (3).

دیگر گونه‌های *Lepidium* مانند

Lepidium Draba **L.**

Syn.: *Cardaria Draba* (L.) Desv.

دارای خواص ضداسکوربوت و جلوگیری کننده از خونریزی، مقوی دستگاه گوارش و مقوی است.

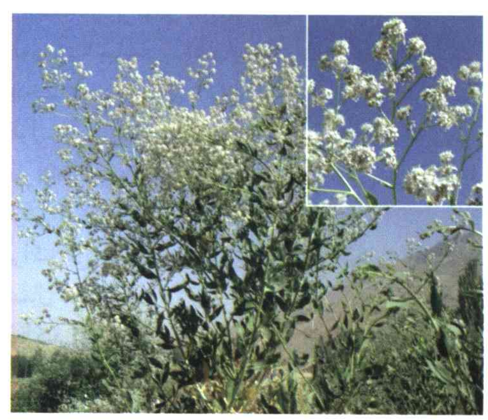
Lepidium ruderale **L.**

ترتیزک خرابه‌روی، ترتیزک برگ باریک

برای درمان زرده زخم بکار می‌رود.

ترتیزک ساقه‌آغوش ***Lepidium perfoliatum*** **L.**

دارای اثرات ضداسکوربوت است.

Lepidium latifolium **L.**

Lepidium perfoliatum **L.**

Lepidium ruderale **L.**

****Lepidium sativum*** **L.**

E. garden_cress, peppergrass, common cress

ترتیزک، شاهی

گیاه علفی یکساله با ساقه‌ای ایستاده، در بالا منشعب، به ارتفاع ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، بدون کرک یا به‌ندرت کرکدار. برگهای قاعده‌ای شانه‌ای ـ ربابی، دمبرگ‌دار، سریعاً پژمردنی؛ برگهای ساقه‌ای با تقسیمات (بریدگیهای) کمتر و قطعات مستطیلی ـ خطی؛ برگهای فوقانی کامل (ساده). گلها سفید یا به‌ندرت بنفش. میوه خرجینک بیضوی پهن یا تخم‌مرغی ـ دایره‌ای، نوک چالدار، به

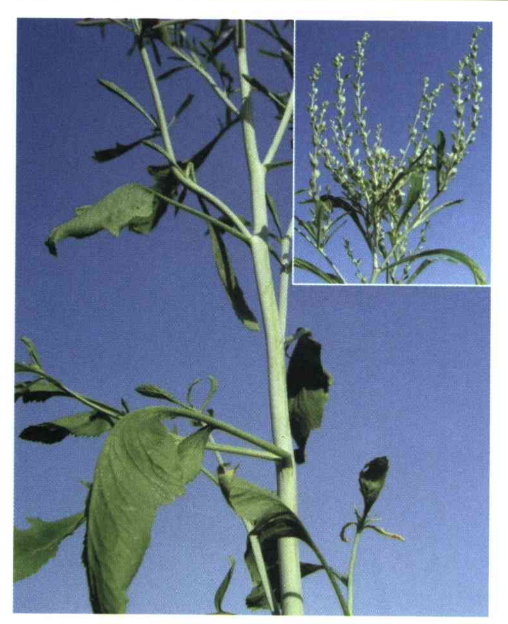
طول ۵ـ۶، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر دم میوه به طول ۲ـ۳ میلیمتر، بالارونده.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی معتدله نیمکره شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در سراسر ایران و ازجمله در مناطق مختلف استانهای سراسر کشور کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده آن: گیاه کامل، ریشه، دانه‌ها و برگهای آن است؛ ترتیزک بمنظور درمان بواسیر خون‌دار، آسم و سرفه همراه با خلط مصرف می‌شود. ریشه آن برای درمان سیفلیس ثانویه و دل‌پیچه بکار می‌رود. دانه‌های آن مسهل ضعیف، مدر، مقوی، محلل، آرام‌بخش، محرک قوه باء، بادشکن، شیرافزا و قاعده‌آور هستند و کاربرد آن بعد از جوشانیدن با شیر سبب سقط جنین می‌شود. در دوران زایمان به‌عنوان مقوی مصرف می‌شود. موسیلاژ دانه‌های آن سبب کاهش تحریک لایه مخاطی روده می‌شود و به‌عنوان ملین ضعیف استفاده می‌شود. خمیر دانه‌های آن در مصرف خارجی برای درمان درد کمر و روماتیسم توصیه می‌شود. چای دانه‌های آن برای درمان سکسکه مفید است (6).

ـ برگهای آن در سالاد به‌عنوان اشتهاآور و ملین ملایم مصرف می‌شود. محرک موضعی است و مصرف بیش از حد آن سبب سقط جنین می‌شود. جوشانده آن با شیر برای سقط جنین بکار می‌رود. دانه‌های آن را فقط هنگامی‌که تازه است باید خورد. گیاه در موارد آسم و سرفه به‌عنوان خلط‌آور مصرف می‌شود (5).

***Lepidium sativum* L.**

ـ دانه‌های آن محرک، مقوی، محرک قوای جنسی و لینت‌آور است و برای درمان اسهال خونی، اسهال و بواسیر خون‌دار بکار می‌رود. در استعمال خارجی برای معالجه امراض پوستی و دردهای روماتیسمی بکار می‌رود. برگهای آن به‌عنوان محرک و مدر مصرف می‌شود و به‌عنوان سبزی خوردن نیز استفاده می‌شود (1).

ـ مهمترین اثرات درمانی ترتیزک عبارت است از: ضد باکتری، ضد سم، ضد کمبود ویتامین C، ضد ویروس، مسهل، ادرارآور، مقوی قوای جنسی، قاعده‌آور، محافظ معده، محرک ایمنی بدن، شیرافزا و محرک (۱۲).

***Nasturium officinale* R. Br.**

Syn.: *Sisymbrium Nasturtium-aquaticum* L., *Rorippa Nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek

E. water cress, common water-cress

ترتیزک آبی، بولاغ‌اوتی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰ـ۸۰ سانتیمتر، بی‌کرک، از قاعده گسترده روی زمین و اغلب در محل گره‌ها ایجاد ریشه می‌نماید (مولد ریشه)، ایستاده یا شناور. برگها شانه‌ای، دمبرگ‌دار، برگچه‌ها ۳ـ۵ جفتی، کم و بیش کامل، برگچه انتهایی‌مشابه جانبی‌ها اما بزرگتر. دمبرگ برگهای بالایی ساقه‌آغوش ـ گوشک‌دار

Nasturtium officinale (L.) R. Br.

کوچک. گلبرگها به طول ۴ـ۶، به عرض ۲/۵ میلیمتر. میوه خرجین، به طول ۱۱ـ۱۸، به عرض ۲ میلیمتر، راست یا خمیده (کمانی)؛ دمگل‌میوه‌دار به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر، افقی، برگشته یا ایستاده.

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله اروپا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب در نقاط مرطوب و داخل آب چشمه‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، فارس، بوشهر، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و سرشاخه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: اشتهاآور، مقوی، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، ضد اسکوربوت، مقوی معده، تصفیه کننده خون، مدر، پایین آورنده قند خون، خلط‌آور، معرق، دافع کرم،

Nasturtium officinale (L.) R. Br.

ضدسرطان، پادزهر نیکوتین، محرک و مقوی پیاز مو را دارد و در استعمال داخلی بمنظور درمان بی‌اشتهایی، ضعف، اسکوربوت، کم‌خونی، سل، انواع برونشیت‌ها و بیماریهای ریوی، التهابات پوستی (اگزما، جرب)، سنگهای صفراوی، بیماریهای کبدی، سنگهای مجاری ادراری، بیماریهای مجاری ادراری، روماتیسم، انگلهای روده، دیابت و انواع سرطان‌ها استفاده می‌شود؛ در استعمال خارجی برای درمان ریزش مو، بیماریهای مربوط به پوست سر، زخمهای دیرجوش و اولسرها بکار می رود (۱۰).

ـ جوشانده گیاه به‌عنوان مدر و در صورت وجود برونشیت بکار می‌رود. در استعمال خارج برای مداوای امراض پوستی معینی مانند سوختگی و جوش غرور جوانی بکار می‌رود و سبب تسریع رشد مو می‌شود. گیاه مقوی معده، ضد اسکوربوت، محرک قوای جنسی و کمک‌کننده به انجام قاعدگی است. گیاه تسریع‌کننده زایمان و سقط‌آور است و برعلیه حامله شدن و به‌عنوان ضد بارداری بکار می‌رود. دانه‌های آن در سالاد همانند خردل و به‌عنوان پادزهر نیکوتین در موارد اعتیاد به نیکوتین بکار می‌رود (5).

ـ در مقیاس وسیع به‌عنوان سبزی خوردن مصرف می‌شود و برگهای آن غنی از ویتامین A و C می‌باشد. آن را برای درمان ناراحتیهای کلیه و قلب می‌خورند و کوبیده آن در آب سرد برای درمان سل بکار می‌رود. در اروپا برای افزایش جریان ادرار و مبارزه برعلیه روماتیسم و برونشیت استفاده می‌شود. زنان حامله باید از خوردن آن پرهیز نمایند، زیرا ممکن است سبب سقط جنین گردد (7).

ـ ترتیزک آبی منبع با ارزش از ویتامین‌ها و گیاهی سم‌زداست. میزان زیاد ویتامین C در آن و املاح معدنی آن را دارویی به‌ویژه ارزشمند برای بیماریهای مزمن می‌کند. بنظر می‌رسد گیاهی اشتهاآور و تسکین‌دهنده سوءهاضمه، کمک‌کننده به خاتمه و جلوگیری از برونشیت مزمن (به‌ویژه هنگامی‌که تولید بیش از حد مخاط وجود دارد)، بهبود دهنده عمومی و مدر قوی می‌باشد (4).

Raphanus Raphanistrum **L.**

E. wild radish, radish, corn radish, jointed charlock, white charlock

ترب وحشی

گیاه یکساله، کرکی زبر، به ارتفاع ۱۵ـ۵۰ سانتیمتر. برگهای قاعده غیر طوقه‌ای، دمبرگ‌دار، ربابی. گلبرگها به طول ۱۴ـ۱۷، به عرض ۴ـ۸ میلیمتر، سفید، قرمز گلسرخی کم‌رنگ، بنفش یا زرد، اغلب با رگه‌های تیره. دمگلهای میوه‌دار به طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، ایستاده ـ گسترده. خرجین به طول ۱۴ـ۶۶، به عرض ۳ـ۷ میلیمتر. دانه‌ها مشبک.

--subsp. *Raphanistrum*

خرجین به ضخامت ۳/۵ـ۴ میلیمتر؛ نوک به طول ۱۰ـ۳۰ میلیمتر.

Raphanus Raphanistrum **L.**

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی رها شده دیده می‌شود و به نظر

می‌رسد نوع فرار کرده از کشت .*Raphanus sativus* L باشد که تقریباً بصورت رایج در سراسر ایران به‌عنوان سبزی خوردن کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: قرمز کننده پوست، محرک، حساسیت‌زا و قی‌آور است، به مقدار کم به‌عنوان اشتهاآور مصرف می‌شود. به‌عنوان ضدخونریزی بکار می‌رود. سبب ایجاد ورم معده ـ روده و کبد و اختلالات کلیوی می‌شود (5).

***Raphanus sativus* L.**

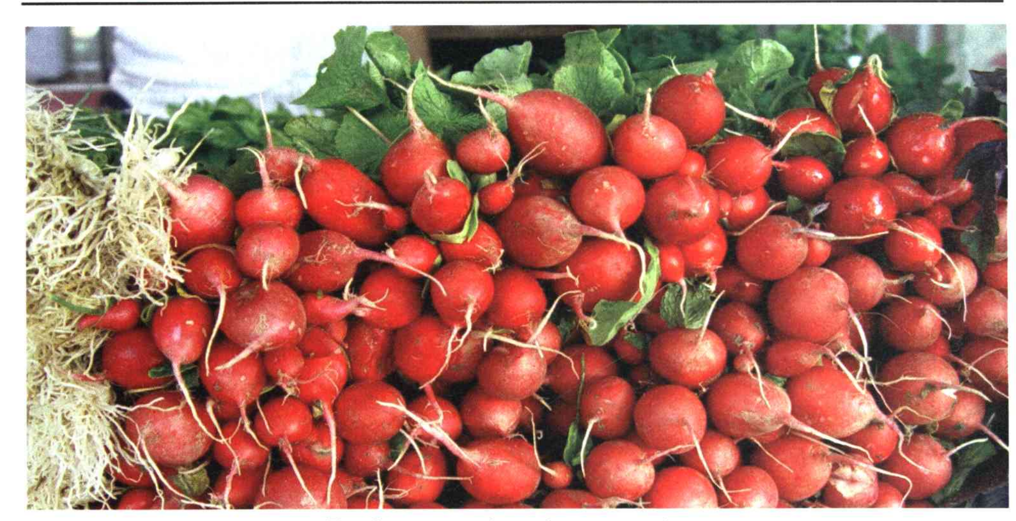
******Raphanus sativus* L. var. *sativus***

E. Radishgarden radish, cultivated radish

ترب، تربچه نقلی، ترب سیاه، ترب سفید

گیاه علفی یکساله یا دوساله؛ ریشه ضخیم شده، خوراکی، یکساله (ترب قرمز) یا دوساله (ترب سفید)، بندرت نازک (ترب چینی)، قرمز، سفید، بنفش، صورتی، سیاه؛ برگهای پایینی ربابی ـ شانه‌ای بریده، با لوب انتهایی بزرگ، لوبهای جانبی ۲ـ۶ جفت، بندرت برگها تقریباً کامل. گلبرگها سفید، صورتی یا بنفش؛ خرجین‌ها پهن، پهن ورم کرده، بدون کرک یا کرک مویی زبردار، در قاعده نرم، در سطح داخلی اسفنجی، بطور نامحسوسی در بالا توگود اما بدون بند، به بخشهای نامنظم می‌شکنند، اغلب بحالت طولی؛ نوک عموماً ضخیم، معمولاً به اندازه نصف طول خرجین.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر اروپا، نواحی معتدله آسیا، استرالیا، افریقا و امریکا، گاهی بصورت فرار از کشت نیز در اراضی زراعی و نقاط مخروبه و رها شده دیده می‌شود.

Raphanus sativus **L. var.** ***sativus***

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و به‌عنوان سبزی خوردن تقریباً در سراسر ایران.

مصارف و کاربردها: علاوه بر مصرف آن به‌عنوان سبزی خوردن و به‌عنوان گیاهی حاوی ویتامین ث فراوان، از دانه‌های آن روغنی شبیه به روغن کلزا استخراج می‌شود و دانه‌های آن به‌عنوان ترکیبات دارویی مصرف می‌شود و دارای خاصیت مدر، ملین، تسهیل‌کننده و محرک هضم و خلط‌آور می‌باشد. ریشه، برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود؛ تربچه نشاط‌آور و تصفیه‌کننده خون است. فراورده‌های آن برای کبد و ناراحتیهای کیسه صفرا مفید است. ریشه‌های آن برای دردهای ادراری، بواسیر و دردهای معدی بکار می‌رود. آب ریشه تازه آن داروی ضداسکوربوت قوی است. دانه‌ها و برگهای آن مدر، ملین و سنگ‌شکن هستند. آب برگهای آن مدر و ملین است. دانه‌های آن خلط‌آور، مدر، ملین، بادشکن، تقویت کننده دستگاه گوارش، قاعده‌آور و مفید برای درمان سوزاک هستند. ریشه‌ها، برگها، گلها و میوه آن (به همراه غلاف) عامل تقویت باکتری‌های گرم مثبت هستند (6).

- شیره بدست آمده از ریشه‌های غده‌ای آن برای معالجه سردرد، کم‌خوابی، از دست دادن اشتها، اسهال، دردهای عصبی، ناراحتیهای کبدی و کیسه صفرا بکار می‌رود. شیره برگ آن به‌عنوان مدر و ملین بکار می‌رود.

دانه‌های آن به‌عنوان خلط‌آور، مدر و بادشکن مصرف می‌شود (9).

- تنتور ریشه آن برعلیه بی‌خوابی، عصبانیت و عفونتهای کبدی مصرف می‌شود. شیره برگ آن مدر، ملین، بادشکن و منبع خوبی از ویتامین است. گیاه بمنظور استفاده در پخت و پز آشپزی کاشته می‌شود (5).

Raphanus sativus **L. var.** ***nigra***

Syn.: *Raphanus niger* Mill.

ترب سیاه

گیاه مشابه گیاه بالاست، با این تفاوت که ریشه آن گوشتی، ضخیم و سیاه به شکلهای دوکی، نیم‌کروی یا شلغمی شکل است.

- ریشه گیاه مصرف می‌شود. ترب محرک اشتها و هضم غذاست. ترب قرمز به‌عنوان سبزی سالادی و

اشتهاآور خورده می‌شود. آب ترب سیاه برعلیه سوء هاضمه گازدار و یبوست نوشیده می‌شود. آب ترب سیاه عمل مقوی و ملین روی روده دارد و بطور غیرمستقیم جریان صفرا را تحریک می‌کند. جویدن ترب عموماً نتیجه‌ای برای بهبود هضم غذا دارد، اما

Raphanus sativus L. var. *nigra*

بعضی از مردم نسبت به تلخی و عمل قوی آن حساسیت نشان می‌دهند. در چین ترب بمنظور تسکین ورم و اتساع شکم خورده می‌شود. ریشه ترب بصورت سرخ کرده خشک برای درمان بیماریهای سینه بکار می‌رود (4).

ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک و منقبض‌کننده کیسه صفرا، ضد اسکوربوت، مقوی دستگاه تنفس، محرک سلولهای کبد، اشتهاآور و بهبوددهنده هضم، مدر، ضد حساسیت، و مسکن اعصاب دارد و برای درمان سنگهای صفراوی و ادراری، التهاب کیسه صفرا، سوء هاضمه، نارسایی کبد، اختلال در مسیر گردش روده‌ای ـ کبدی، سینه پهلو، برونشیت‌های مزمن و آسم، سیاه سرفه، نقرس، روماتیسم، التهاب مزمن مفصل، راشیتیسم، حساسیت، اسکوربوت و اگزما مصرف می‌شود (۱۰).

ترب سفید / *Raphanus sativus* L. var. *alba* در بعضی از نقاط ایران (آذربایجان و گیلان) گیاهی کاشته می‌شود بنام ترب با رنگ سفید، ولیکن جایگاه تاکزونومیکی آن برای اینجانب بدرستی مشخص نیست و بعلاوه جهت آشنایی با خواص دارویی آن نیازمند تحقیق می‌باشیم.

Raphanus sativus L. var. *alba*

Raphanus sativus L. var. *nigra*

Sinapis alba L.

E. White mustard, yellow seed mustard

خردل سفید

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۲۰ـ۷۰ سانتیمتر، اغلب پوشیده از کرکهای موی ریش‌مانند زبر، بندرت بدون کرک. برگها کرکدار، بندرت بدون کرک، شانه‌ای بریده یا ربابی‌شکل، دمبرگ‌دار. گلها چلیپائی، سفیدرنگ؛ دمگل در حالت میوه کم و بیش چهارگوشه و گسترده؛ میوه خرجین نوک‌دار، با نوکی بلند به طول ۱۵ـ۳۰ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و جنوب اروپا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان (اندیمشک، شوش، هفت تپه، اهواز، بین دزفول و شوشتر، هویزه).

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های پودر شده آن مخاط معدی را تحریک و سبب افزایش ترشح لوزالمعده می‌شود. خمیر دانه‌های آن به‌عنوان قی‌آور در صورت مسمومیت غذایی مصرف می‌شود. در استعمال خارج قرمز کننده پوست، ضد روماتیسم و محرک و حساسیت‌زای موضعی است (5).

ـ مهمترین اثرات گزارش شده آن عبارت است از: آلرژی‌زا، سقط کننده، ضد خیز و آب آوردن بدن، ضد ورم، ضد درد، ضد باکتری، ضد سم، خواب‌آور، ضد اسهال خونی، ضد نفخ، ضداحتقان، معرق، هضم‌کننده، ادرارآور، استفراغ‌آور، خلط‌آور، قارچ‌کش، محرک معده، قرمز کننده پوست، تاول‌زا، کرم‌کش، ضد سرطان، ضدعفونی کننده و ضد تب (۱۲).

Sinapis alba **L.**

Sinapis arvensis L.

E. charlock, wild mustard

خردل بیابانی، خردل برّی

گیاه علفی یکساله، کرکی زبر یا نرم بدون کرک‌شونده، به ارتفاع (ـ۱۵) ۲۵ـ۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، منشعب. برگهای قاعده‌ای بزرگ، به طول ۵ـ۱۵ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، شانه‌ای بریده تا شانه‌ای‌بخش، گاهی کم و بیش کامل (بدون بریدگی)، با لوب انتهایی واژ

تخم‌مرغی، با دندانه‌های نامنظم؛ برگهای بالایی بدون‌دمبرگ، معمولاً بدون بریدگی، تخم‌مرغی یا مستطیلی ـ خطی، نوک‌تیز، دندانه‌دار. خوشهٔ حاوی گلها متراکم، دمگل به طول ۳ـ۴ میلیمتر. گلها زرد. کاسبرگها به طول ۴ـ۵ میلیمتر، کم و بیش راست، با قاعده‌ای مساوی، کرکی زبر یا بدون کرک. گلبرگها به طول ۰/۶ـ۱/۲ سانتیمتر، ناخنک‌دار، با پهنک واژ تخم‌مرغی، سربریده. میوه به طول (ـ۱/۵) ۲/۵ـ۴/۵، به عرض ۰/۲ـ۰/۳ سانتیمتر، با دم میوه‌ای گسترده، راست، ضخیم، به طول۳ـ۷ میلیمتر، اغلب و عموماً با کفهٔ دانهٔ تسبیحی یا تخت، ۳ یا ۵ رگه‌ای، بدون کرک‌شونده یا کرکی زبر، نوک‌میوه به طول ۱ـ۱/۸ سانتیمتر، ۱ـ۲ دانه‌ای، مخروطی، به طرف انتها باریک‌شونده، اغلب بدون کرک. دانه‌ها قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: غرب، جنوب و مرکز اروپا، شمال افریقا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در اغلب نواحی استانهای گرگان، گیلان، آذربایجان، ایلام،

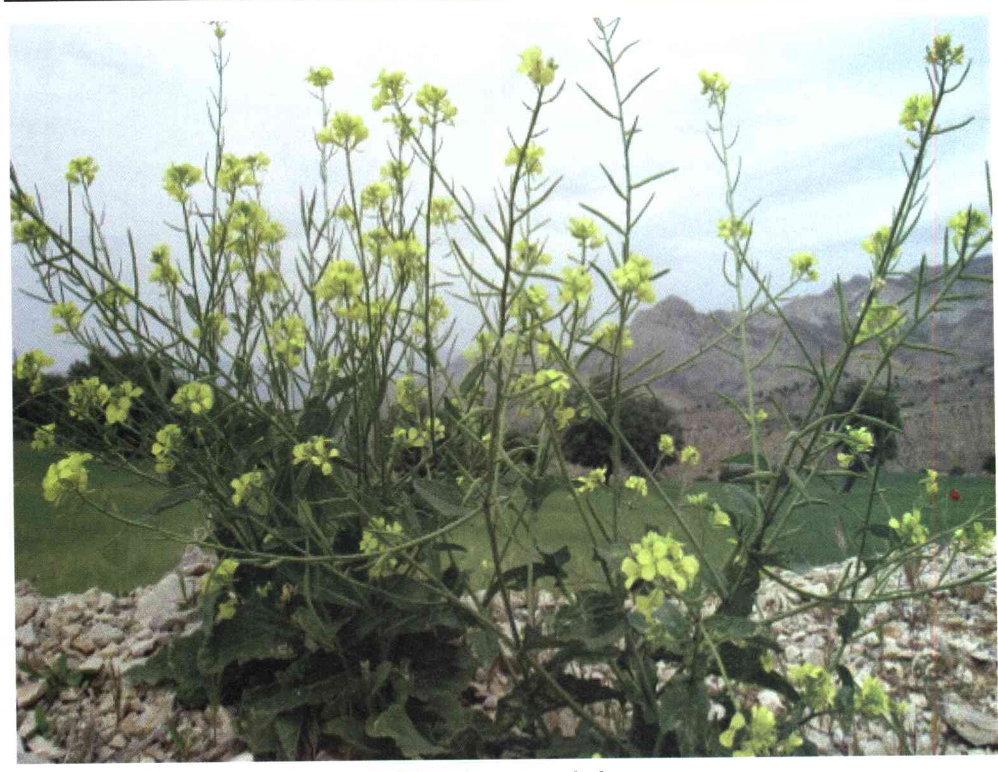
Sinapis arvensis L.

اراک، لرستان، خوزستان، هرمزگان، جنوب فارس، خراسان و تهران در اراضی زراعی و بصورت علف هرز می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن ترکیباتی مشابه خردل سفید، اما به میزان کمتر دارد. دانه‌های خردل بیابانی در استعمال داخل و خارج مانند **خردل سفید/** *Sinapis alba* می‌باشد (5).

Sinapis arvensis L.

***Sinapis arvensis* L.**

***Sisymbrium irio* L.**

E. London rocket, broad-leaved hedge-mustard

خاکشیر لندنی

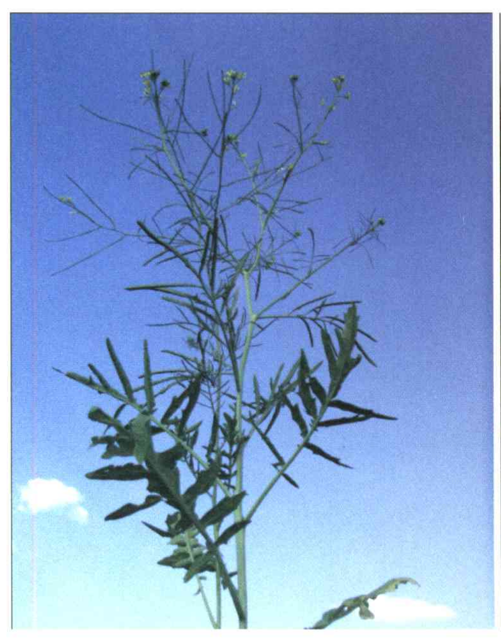
گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای ساده، در بالا منشعب، به ارتفاع ۱۰ـ۷۰ سانتیمتر، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های مویی کوتاه ساده. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، شانه‌ای ـ لوب‌دار، با لوب انتهایی پیکانی، با رگه به‌طور مشخص از لوبهای جانبی بزرگتر، برگهای ساقه‌ای مشابه برگهای قاعده‌ای. گلها زرد رنگ، با میوه خرجین نازک، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، راست یا خمیده، با کفه‌های سه رگه‌ای و بدون کرک؛ دم میوه راست ـ گسترده، به طول تا ۱۱ میلیمتر. کلاله دو لوبی، دیواره میانی میوه نازک. دانه‌ها کمی پرزدار.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب و مرکز اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اغلب نقاط ایران و در استانهای گیلان، همدان، اصفهان، یزد، خوزستان، هرمزگان، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن خلط‌آور، مقوی و نیروبخش است و در استعمال خارجی به‌عنوان ضماد محرک بکار می‌رود. همچنین خاصیت ضد تب دارد. در اسپانیا دم‌کرده برگهای آن در بیماریهای گلو و سینه بکار می‌رود (3).

دیگر گونه‌های *Sisymbrium* نیز خواص دارویی اندکی دارند مانند

Sisymbrium altissimum L.

Sisymbrium irio L.

Sisymbrium Loeselii L.

Sisymbrium altissimum **L.**
E. tumbling mustard, tall mustard

خاکشیر مرتفع، خاکشیر لغزان

برگها و گلهای آن به‌عنوان قابض و ضداسکوربوت مورد توجه قرار می‌گیرد.

Sisymbrium Loeselii **L.**

خاکشیر بی‌کرک

برگها و گلهای آن بمنظور درمان اسکوربوت و خنازیر مورد استفاده قرار می‌گیرند.

Sisymbrium officinale **(L.) Scop.**
Syn.: *Erysimum officinale* L.
E. hedge mustard

خاکشیر طبی

گیاه علفی یکساله، سبز یا کم و بیش خاکستری، با کرکهای مویی زبر ساده برگشته به طرف قاعده، به ارتفاع ۳۰ـ۶۰(ـ۹۰) سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، در بالا منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول ۶ـ۱۰ سانتیمتر، تقریباً طوقه‌ای، دمبرگ‌دار، واژ تخم‌مرغی، شانه‌ای

Sisymbrium officinale **(L.) Scop.**

بخش، با لوب انتهایی کوتاه، پهن یا کم و بیش دایره‌ای، نوک‌کند، با دندانه‌های کنگره‌ای نامنظم، بسیار نزدیک با لوبهای جانبی یا تقریباً پیکانی، لوبهای جانبی سه‌گوشه یا مستطیلی، نوک‌تیز؛ برگهای ساقه‌ای دمبرگ‌دار، شانه‌ای منقسم تا ربابی‌شکل، با لوب انتهایی پیکانی پهن؛ برگهای انتهایی ساقه بدون دمبرگ، پیکانی، کامل. گل‌آذین خوشه‌ای، پرگل؛ بدون برگه؛ گلها کوچک، با دمگل کوتاه. کاسبرگها به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، مستطیلی، با انتهایی گرد. گلبرگها به طول ۳ـ۴ میلیمتر، زرد کم‌رنگ، نوک‌کند ـ سربریده یا گوه‌ای ـ واژ تخم‌مرغی؛ دمگلهای میوه‌دار به طول ۲ـ۴ میلیمتر، به ساقه فشرده، ضخیم، میوه‌ها در خوشه‌های طویل؛ میوه به طول ۱ـ۱/۸، به عرض ۰/۱ـ۰/۱۵ سانتیمتر، کرکی زبر یا بدون کرک، با دم میوه‌ای راست، ضخیم و فشرده به ساقه، به تدریج به طرف خامه باریک‌شونده، منتهی به کلاله‌ای سرسان. دریچه‌ها (کفه‌ها) سخت، سه‌رگه‌ای. دیواره میانی میوه تقریباً غشایی، بدون رگه. دانه‌ها کوچک، مستطیلی، قهوه‌ای ـ نارنجی.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و بخش غربی آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گیلان، لرستان و شمال خوزستان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر، مقوی معده، مقوی قلبی ضعیف و خلط‌آور است (5).

ـ خاکشیر طبی در سوس‌ها مصرف می‌شود و غنی از ویتامین C می‌باشد، اغلب آن را با شیره گیاه *Armoracia rustica* (این گیاه در ایران رواج ندارد) و ترتیزک آبی غرغره می‌کنند و سبب رفع احتقان، گرفتگی صدا، التهاب حنجره و بیماریهای (ناراحتیهای) گلو و ضعف شش‌ها می‌شود. محرک مقوی است و سبب دفع اخلاط سینه می‌شود و سرفه‌ها و آسم را تسکین می‌بخشد (2).

Thlaspi arvensis **L.**

E. field pennycress, penny cress

کیسه چوپان

گیاه یکساله، به ارتفاع ۱۰ـ۷۰ سانتیمتر، ایستاده، بدون کرک. برگهای قاعده‌ای دمبرگ بلنددار، واژ سرنیزه‌ای یا قاشقی، دندانه‌دار، سریعاً پژمردنی، ساقه‌ای‌ها مستطیلی یا سرنیزه‌ای، ساقه آغوش، دندانه‌دار. گلبرگها به طول ۳ـ۵ میلیمتر، سفید. گل‌آذین میوه‌دار قویاً طویل شده. خرجینک به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای؛ سینوس رأسی به طول ۲ـ۴ میلیمتر؛ کلاله کم و بیش بدون پایک؛ دمگلهای میوه‌دار در بالا خمیده، به طول ۷ـ۱۲

میلیمتر. دانه‌ها در هر حجره ۵ـ۶ تایی.
پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا، آسیا و شمال امریکا به فراوانی می‌روید (در محدوده فلورا ایرانیکا در کشورهایی مانند ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان و در بخشهای از تالش می‌روید).
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اراضی زراعی استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، تهران و سمنان می‌روید.
مصارف و کاربردها: دانه‌ها و سرشاخه‌های آن مصرف می‌شود. در اسپانیا از گیاه به‌عنوان قابض و از دانه‌های آن به‌عنوان محرک استفاده می‌کنند (3).

***Thlaspi arvensis* L.**

نکاتی درباره گیاهان تیره شب‌بو Cruciferae

علاوه بر جنس‌ها و گونه‌های شرح داده شده از این تیره که قابلیت دارویی قابل توجهی دارند، وجود دارند تعدادی از گیاهان که دارای اندامهای معطر و دانه‌های لعاب‌دار هستند که به نحوی در طب سنتی مصرف می‌شوند، اما اطلاعات دقیق و علمی در مورد آنها وجود ندارد ازجمله:

ـ **جنس قدومه یا تودری** / *Alyssum* L. که در ایران قریب به ۳۵ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد و از گذشته دور بذر گونه‌ای از آن به‌عنوان دارو مصرف می‌شده است، اما امروزه اطلاعات دقیق در مورد آنها وجود ندارد. در منابع گیاهشناسی گذشته ایران (Ahmad Parsa vol. 7:1959) به گیاه **قدومه** (Ghuddumeh)/ *Alyssum campestre* L. گفته شده است امروزه براساس نوشته فلورا ایرانیکا (K.H. Rechinger vol. 57:1968) این نام مترادف با *Alyssum minus* (L.) Rothm. var. *minus* می‌باشد که براساس اعتقاد مولف مذکور (فلورا ایرانیکا) این واریته در ایران پراکندگی جغرافیایی ندارد درحالیکه واریته دیگر آن یعنی - var. *micranthum* (C.A. Mey.) Dudley در ایران از پراکندگی جغرافیایی قابل توجهی در استانهای آذربایجان، فارس، خراسان و تهران برخوردار است.

در بعضی از نوشته‌های دارویی در ایران *Alyssum homalocarpum* (Fisch. & Mey.) Boiss. /**قدومه شیرازی** گفته شده درحالیکه این گیاه اصولا در استان فارس نمی‌روید و بیشترین پراکندگی آن در ایران براساس نوشته فلورا ایرانیکا استانهای هرمزگان و بلوچستان است. بعلاوه به گیاه *Lepidium perfoliatum* L. /**قدومه شهری** گفته شده است درحالیکه این گونه اصولا در مناطق کوهستانی رویش می‌یابد و اصولا بصورت علف هرز در شهرها دیده نمی‌شود که شهری نامیده شود و بعلاوه با توجه به تعلق این گیاه به جنس **ترتیزک** / *Lepidium* L. نمی‌تواند **قدومه** نامیده شود.

بنابراین ضرورت دارد که در مورد این نام دارویی تحقیقات منسجم‌تری صورت گیرد تا ارزش‌های دارویی بیان شده برای قدومه مشخص شود که متعلق به کدام گیاه است (مؤلف).

ـ جنس **چنگ مریم** / . *Anastatica hierochuntica* که در طب سنتی کشورهای عربی مصرف می‌شود و

بنظر بیشتر جنبه‌های خرافی آن مورد توجه است تا دارویی آن.

- جنس ترتیزک جویباری/ .Barbarea R.Br در ایران دو گونه دارد و احتمال دارد که شباهت زیادی به گونه *Barbarea vulgaris* داشته باشد که در کشورهای اروپایی به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود.

- جنس سپیده/ .Crambe L در ایران سه گونه دارد که همگی دارای گلهای معطر هستند.

تیره کدو/*Cucurbitaceae*

Bryonia aspera **Stev. ex Ledeb.**

Syn.: *Bryonia Haussknechtiana* Bornm., *Bryonia macrostylis* Heilbr. & Bilger, *Bryonia afghanica* Podlech

فاشرای زبر

ساقه با کرک‌های غده‌دار، تا تقریباً بدون کرک، کم و بیش با کرک‌های مویی. پهنک برگها به طول ۳۰-۱۰۰، به عرض ۲۵-۱۲۰ میلیمتر، اصولاً در سطح تحتانی با نقاط زبر، ۵-۷ لوبه، لوبها سه گوشه. دمبرگ به طول ۱۰-۷۰ میلیمتر، با کرک‌های غده‌ای، بدون کرک یا کم و بیش با کرک‌های مویی. گلهای نر ۳-۸ تایی، درخوشه‌ای به طول ۲۰-۸۰ میلیمتر؛ دمگل آذین به طول ۵-۱۰۰ میلیمتر؛ دمگل به طول ۲-۱۵ میلیمتر؛ گل بنه به طول کم و بیش ۴ میلیمتر، استکانی؛ کاسبرگ به طول کم‌وبیش ۱/۵ میلیمتر، سه گوشه - دندانه‌ای شکل؛ گلبرگ به طول کم و بیش ۵ میلیمتر. گلهای ماده ۲-۸ تایی، در گل‌آذین دیهیمی، به طول ۱۰-۸۰ میلیمتر، بدون کرک یا با کرک‌های غده‌دار، دمگل به طول ۲-۲۰ میلیمتر؛ تخمدان به قطر ۲-۴ میلیمتر، کروی؛، گل بنه به طول ۱/۵-۳ میلیمتر، استکانی؛ کاسبرگ به طول ۱-۴ میلیمتر، دندانه‌ای شکل تا سرنیزه‌ای؛ گلبرگ به طول ۱/۵-۴ ملیمتر، سه گوشه؛ پرچم عقیم وجود دارد،

Bryonia aspera **Stev. ex Ledeb.**

کرکی؛، خامه هم‌اندازه جام‌گل؛ کلاله چشمگیر، با کرک‌های پرزی (نوک پستانی). میوه به قطر کم و بیش ۸ میلیمتر، کروی، ابتدا قرمز، پس از رسیدن سیاه شونده. دانه‌ها به طول ۵ـ۶، به عرض ۳ـ۳/۵×۱/۸ـ۲ میلیمتر، سیاهرنگ و با لبه‌ای نامحسوس.

پراکندگی جهانی: آناتولی، ایران، ترکمنستان، افغانستان، شمال پاکستان، هندوستان و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کرمان، اصفهان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت ظاهری این گونه به *Bryonia dioica* Jacq. بنظر می‌رسد مصارف مشابهی برای آن نیز بتوان بیان کرد. اگرچه جایگاهی ویژه برای فاشرا در طب سنتی ایران بیان نشده است (مؤلف).

***Bryonia dioica* Jacq.**

***Bryonia multiflora* Boiss. & Heldr.**

Syn.: *Bryonia dioica* Jacq. var. *subsessilis* Boiss., *Bryonia subsessilis* (Boiss.) Bornm., *Bryonia lasiocarpa* Mouterde, *Bryonia macrophylla* Ky. ex Boiss.

E. red-berry bryony, cowbind, cow's lick, grapewort

فاشرا

گیاه علفی، بالارونده با غده چندساله. ساقه‌ها بالارونده، کرکی کوتاه یا بدون کرک، به طول گاهی تا ۲ متر یا بیشتر. برگها تخم‌مرغی ـ قلبی، به طول و عرض ۳ـ۱۵ سانتیمتر، به شکلهای گوناگون گاهی عمیقاً پنجه‌ای لوبدار، گاهی به‌رنگ سبز کلمی، در سطح فوقانی منقوط یا بی‌کرک، در سطح تحتانی کرکدار کوتاه یا منقوط، لوبها سه‌گوشه تا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، گاهی مجدداً لوبدار؛ دمبرگ کمی کرکی، به طول تا ۵ سانتیمتر. گلها دوجنسی

Bryonia multiflora Boiss. & Helder.

(دوپایه)، سبز مایل به زرد. گلهای نر در گل‌آذین خوشه طویل ۱۰_۳۰ گلی. گلهای ماده در گل‌آذین کوتاه و انبوه تا نسبتاً تنک طویل شده، ۴_۲۵ گلی؛ دمگلها به طول ۱۰_۱۵ میلیمتر در گلهای نر، ۲_۶ میلیمتر در گلهای‌ماده؛ لوله نهنج کرکدار، کم و بیش کرک غده‌ای‌دار، استکانی پهن؛ لوبها باریک، به طول ۱/۵_۲ میلیمتر. قطعات‌جام گل تخم‌مرغی_ سه گوشه، کرکدار، به طول حدود ۱۰ میلیمتر، کوچکتر از گلهای ماده. کلاله پرزدار. میوه بهنگام رسیدن قرمز، درخشان، کروی، به‌قطر ۷_۸ میلیمتر. دانه‌ها مایل به زرد یا مایل به قهوه‌ای، به طول حدود ۶ میلیمتر، به عرض ۴_۴/۵ و ضخامت ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ترکیه، سوریه، عراق و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس و بوشهر.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مسهل و ملین قوی، صفراآور، مدر، ضد دردهای روماتیسمی، خلط‌آور و قی‌آور دارد و برای درمان فشار خون بالا، احتقان، التهابات ترشح‌دار، ذات‌الجنب، التهاب صفاق، نزله حاد یا مزمن، سینه پهلو، خیز عمومی، روماتیسم موضعی _ عضلانی، روماتیسم مزمن، نقرس، سوء هاضمه، سوزش سر معده، اسهال خونی و سیاه سرفه بکار می‌رود (۱۰).

- رزین آن به مقدار بسیار کم مسهل و ملین است. به‌عنوان کاهش‌دهنده قند خون مشهور است و برای درمان امراض کبد و طحال بکار می‌رود. این دارو همچنین در حالت‌های روماتیسم مفصلی بکار می‌رود. سمیت آن با استفراغ و اسهال ظاهر می‌گردد. سمیت آن در میان مردمانی که از آن برای سقط جنین استفاده می‌کنند رایج است (5).

- ریشه آن مصرف می‌شود. مسهل قوی است و امروزه با احتیاط زیاد به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود. اصولاً برای درمان روماتیسم دردناک تجویز می‌شود. آن را می‌توان در مصرف داخلی و یا بصورت محرک _ بازدارنده بکار برد که سبب تورم و افزایش جریان خون سطحی می‌شود. فاشرا برای دیگر حالات تورمی مانند زخمهای اثنی عشر، آسم، برونشیت و ذات‌الجنب بکار می‌رود و ممکن است برای کاهش فشار خون نیز مصرف می‌گردد. گیاه کامل خاصت ضد ویروس دارد (4).

***Citrullus Colocynthis* (L.) Schrad.**

Syn.: *Cucumis Colocynthis* L., *Colocynthis vulgaris* Schrad.

E. colocynth, bitterapple, colocynth gourd, colocynth plant

هندوانه ابوجهل، خنظل

گیاه علفی چند ساله با بیخ ساقه ضخیم. ساقه‌ها گسترده روی زمین، مودار زبر، با پیچک‌های ساده یا دوشاخه. پهنک برگها به طول ۲/۵_۱۰، به عرض ۲_۷ سانتیمتر، با محیطی تخم‌مرغی کشیده، روی سطح فوقانی در امتداد رگبرگ‌ها با کرک‌های شکننده، روی سطح تحتانی با کرک‌های زبر، با ۳_۵ لوب عمیق، با لبه‌ای سینوسی _ دندانه‌ای، مواج، با قاعده‌ای قلبی، با

Citrullus Colocynthis (L.) Schrad.

انتهایی نوک‌دار، با لوبهای شانه‌ای لوبدار، با لوب مرکزی بلندتر، با رگبرگ‌های شانه‌ای؛ دمبرگ به طول ۱ـ۱۰ سانتیمتر، زبر. کاسبرگ‌ها به طول ۲ـ۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای. گلبرگها به طول ۶ـ۱۰، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، سبز مایل به زرد. گلهای نر با دمگلی به طول ۵ـ۲۰ میلیمتر، گل بنه‌ای به طول ۲ـ۴ میلیمتر؛ گلهای ماده با دمگلی به طول ۱۰ـ۵۰ میلیمتر؛ تخمدان به طول ۶ـ۹، به عرض ۴ـ۸ میلیمتر، تقریباً کروی، پشمالو؛ میوه به قطر ۳۰ـ۱۲۰ میلیمتر کروی، دم میوه به طول ۱۵ـ۴۰ میلیمتر، صاف، سبز رنگ. فرابر میوه سرانجام ضخیم شونده، بخش گوشتی میوه تلخ، سرانجام خشک‌شونده. دانه‌ها قهوه‌ای رنگ.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، غرب و جنوب هندوستان و جزایر قناری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی بیابانی استانهای یزد، ایلام، خوزستان، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و جنوب خراسان.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی مسهل قوی دارد و در موارد نقرس، وجود اوره در خون، وجود اشکال در انقباض ماهیچه قلب، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو و آب آوردن شکم مصرف می‌شود (۱۰).

Citrullus Colocynthis (L.) Schrad.

– ریشه آن ملین است و برای درمان آب آوردن شکم، یرقان، امراض ادراری و روماتیسم بکار می‌رود. میوه آن سبک، تلخ، تند، خنک‌کننده، سقط‌آور، تصفیه کننده خون، ملین، ضد کرم، ضد تب، مسهل و بادشکن است؛ شفادهنده غدد سرطانی، آب آوردن شکم، یرقان، بزرگ شدن طحال است و در میزان متوسط (مقدار متوسط) مسهل و مدر است. در میزان زیاد قی‌آور و ملتهب‌کننده ورم معده است. مفید برای چهره غیرعادی جنین و ناپروری جنین، مفید برای تورم و التهاب سینه‌ها، اختلالات بعد از زایمان و درد مفاصل می‌باشد. در مصرف خارجی برای مداوای التهاب شدید چشم و دردهای رحم بکار می‌رود. میوه و ریشه آن پادزهر سم مار است.
روغن دانه آن مفید برای رشد موی و سیاه نگاه داشتن آن و نازایی است (6).
– شیره میوه آن برای دفع کرمهای روده‌ای داده می‌شود و برای تجمع مایع در بدن کاربرد دارد. گوشت میوه آن به‌عنوان مسهل بکار می‌رود. عصاره ریشه آن برای درمان یرقان، روماتیسم، و نارسایی‌های ادراری داده می‌شود. ریشه تازه آن به‌عنوان مسواک بکار می‌رود. پودر ریشه آن معرق است. جوشانده ریشه آن برای درمان نقرس، روماتیسم عفونت دستگاه ادراری، یرقان، بواسیر و سردرد بکار می‌رود (9).
– مسهل قوی و مسهل ادرارآور، قی‌آور و محرک ورم روده است. معمولاً به همراه **بنگ دانه**/ *Hyoscyamus* برای جلوگیری از شکم‌پیچش داده می‌شود. در صورت حاملگی مصرف نمی‌شود. سبب تحریک رشد مو می‌شود (5).
– گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه تلخ، مسهل و مقوی است و برای درمان تب و حمله‌های صفراوی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان اندامهای ورم کرده کاربرد دارد (1).

***Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai**

Syn.: *Citrullus vulgaris* Schrad. ex Eckl. & Zeyh., *Citrullus edulis* Pang., *Cucurbita Citrullus* L., *Colocynthis Citrullus* (L.) O. Kuntze, *Momordica lanata* Thunb.

E. water melon, water cucumber

هندوانه

گیاه یکساله. برگها تخم‌مرغی – قلبی، به شکلهای متنوع عمیقاً شانه‌ای لوبدار و لوبک‌دار، به طول ۸–۱۰، به عرض ۵–۱۵ سانتیمتر. دمبرگ به طول ۴–۱۲ سانتیمتر کم و بیش به نرمی با کرکهای بلند و جدای بلند. پیچک‌ها معمولاً دوپاره. گلها منفرد؛ دمگل با کرکهای بلند و جدای بلند، به طول ۲–۶ سانتیمتر، در گلهای ماده قویتر؛ لوله‌نهنج کرکی بلند و جدا، با لوبهای نخی شکل، به طول ۴ میلیمتر. لوبهای جام گل به طول ۱۰–۱۵، به عرض ۳–۴

Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai

میلیمتر؛ تخمدان مستطیلی با کرکهای بلند و جدای تنک. میوه به‌قطر تا ۳۰ سانتیمتر، از نظر اندازه، شکل و رنگ‌متنوع، درخشان، با گوشت سفید، زرد قرمز تیره تا روشن، شیرین یا بی‌مزه. دانه‌ها

خاکستری تا سیاه، یا مایل‌به قرمز یا به‌رنگهای بینابین آنچه گفته شده و گاهی زبر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نواحی مدیترانه‌ای اروپا (اسپانیا، فرانسه، یونان و ...)، قبرس، سوریه، لبنان، فلسطین، سینا، مصر، عربستان، کویت، ترکیه، ایران، غرب پاکستان، افغانستان، هندوستان، چین، شمال و نواحی گرم و مرطوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی گرم و معتدله ایران.

مصارف و کاربردها: میوه آن خنک‌کننده، آرام‌بخش، مدر و نشاط‌آور است. دانه‌های آن مانند میوه آن و به همراه هم مقوی، محرک قوای جنسی و ضد کرم هستند. روغن دانه آن به‌عنوان جایگزین روغن بادام مصرف می‌شود (5).

Citrullus lanatus **(Thunb.) Matsum. & Nakai**

- یکی از بهترین میوه‌ها برای برطرف کردن تشنگی در فصل گرماست. در طب سنتی چینی یکی از بهترین داروها برای کنترل گرمازدگی است که از علائم آن عرق زیاد، تشنگی، بالا رفتن حرارت بدن، کم شدن ادرار، اسهال، تحریک و حساسیت یا عصبانیت است.

میوه و آب هندوانه نشانه‌های بیماری را التیام می‌بخشد و آرام می‌کند، جریان ادرار را زیاد و کلیه‌ها را ضدعفونی می‌کند. ترکیبات حیات بخشی و طراوت‌دهی میوه آن تا دستگاه هاضمه گسترش می‌یابد و سبب کم شدن باد می‌شود. از هندوانه برای

درمان هپاتیت استفاده می‌شود. در هوای گرم و طاقت‌فرسا برای کسانی که از برونشیت و آسم رنج می‌برند مناسب است. گوشت خنک‌کننده میوه را می‌توان روی پوست داغ و متورم بکار برد و آفتاب سوختگی را تسکین داد. دانه‌های آن را می‌توان کوبید و خمیر کرد و برای دفع کرم از آن استفاده کرد (4).

***Cucumis Melo* L.**

Syn.: *Cucumis callosus* (Rottl.) Cogn., *Cucumis dudain* L., *Cucumis flexuosus* L., *Cucumis trigonus* Roxb., *Cucumis microcarpus* (Pang.) Pang., *Cucumis agrestis* (Maud.) Grebenscikov, *Melo dudain* (L.) Sageret, *Melo sativus* Sageret ex M. J. Roemer, *Melo flexuosus* (L.) *Sageret* ex M. J. Roemer, *Melo orientalis* (S. Kudr.) Nabiev

E. musk melon, melon, sweet melon

خربزه، خربزه خودروی (وحشی)

گیاهانی علفی یکساله، گسترده روی زمین با ساقه‌های کرکی زبر رونده (خزنده)، نازک و به طول ۱ـ۱/۵ متر، در انواع خودروی، اغلب بلندتر و ضخیم‌تر، در انواع کاشته شده، به طول ۳ـ۶ متر، پهنک برگها تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای یا کلیوی شکل، بدون بریدگی یا پنجه‌ای لوبدار عمیق ۵ـ۷ لوبه، با لوبهای اغلب در قاعده باریک شده، با رگبرگهای پنجه‌ای کرکدار؛ در وارینه‌های کاشته شده به طول تا ۱۶ سانتیمتر و عرض ۲۰ سانتیمتر، معمولاً با لوبهای پهن، کم‌عمق، گرد و دندانک‌دار؛ دمبرگ کرک مویی، به طول ۱ـ۱۲ سانتیمتر. گلها یک‌پایه، گلهای نر منفرد یا دسته‌ای کوچک، روی دمگلهایی به طول ۰/۵ـ۲ سانتیمتر؛ گلهای ماده منفرد روی دمگلهایی ضخیم‌تر به طول ۱ـ۵ سانتیمتر؛ لوله نهنج استکانی باریک یا استکانی، کرکی با موهای بلند و جدا، به طول ۳ـ۸ میلیمتر؛ با لوبهای راست یا خمیده، درفشی یا خطی، به طول ۱ـ۶/۵ میلیمتر. لوبهای جام گل زرد، به طول ۵ـ۲۲ میلیمتر، به عرض ۲/۵ـ۱۴ میلیمتر. تخمدان با کرکهای نرم انبوه، گرد یا طویل. میوه در وارینه‌های خودروی بیضوی، معمولاً تلخ، به طول ۳ـ۳/۵ سانتیمتر، استوانه‌ای یا بطور نامحسوسی سه وجهی، در نمونه‌های کاشته شده معمولاً خیلی بلندتر، با گوشت شیرین، از نظر اندازه، شکل و رنگ خیلی متنوع؛ دانه‌ها با محیط بیضوی، فشرده، سفید مایل به گرم یا کرم مایل به سفید، در انواع خوروی به طول ۴، به عرض ۲ میلیمتر و به ضخامت تا ۱ میلیمتر، در وارینه‌های کاشته شده به طول تا ۱۲ و عرض و ضخامت ۱/۵ میلیمتر.

***Cucumis Melo* L.**

پراکندگی جهانی: انواع خودروی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جنوب غرب آسیا، سوریه، فلسطین، ترکیه، قفقاز، ایران، افغانستان و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: انواع خودروی در استانهای گرگان، مازندران، ایلام، خوزستان، بوشهر، بلوچستان، خراسان و ...؛ انواع کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله گرم و بعضاً بیابانی استانهای اصفهان، گرگان، تهران، سمنان و خراسان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گوشت میوه، ریشه، دانه‌ها و روغن دانه‌های آن.

ریشه خربزه قی‌آور و مسهل است. میوه آن بصورت خام خورده می‌شود و گوشت آن را می‌پزند یا شیره

آن را به‌عنوان آرام‌بخش مغذی، مدر و نوشابه خنک مصرف می‌کنند. خربزه به‌عنوان مواد آرایشی در اگزمای مزمن و حاد و مانند تانن برای دفع کک و مک و در مصرف داخلی برای رفع سوء هاضمه بکار می‌رود. میوه آن برای رفع اگزمای مزمن مفید است. دانه‌های آن خنک‌کننده، مغذی و مدر است، تولید روغن خوراکی خوشمزه‌ای می‌نماید که مغذی و مدر است. مفید برای تخلیه‌های دردناک، احتباس ادرار و عفونتهای ادراری است (6).

- جوشانده میوه آن برای درمان ادرار کردن دردناک، مشکلات و ادرار کردن دردناک و ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان بکار می‌رود. کنسرو و میوه آن و سرخ شده آن برای درمان ناراحتیهای گوارشی بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای درمان اگزما و دیگر عفونتهای پوستی کاربرد دارد (9).

- میوه آن مدر ملایم، آرام‌بخش و خنک کننده است. در استعمال خارج بصورت محلول برای درمان اگزما بکار می‌رود. ریشه آن ملین و قی‌آور است. دانه‌های آن مغذی، مدر و مفید برای تخلیه درد و انسداد ادرار است. عصاره گیاه مانع فعالیت قارچ‌ها می‌شود (5).

- دانه‌های آن قابض، خنک‌کننده و مفید برای ناراحتیهای صفراوی هستند. گوشت میوه آن و جوشانده ریشه آن مسهل قوی است (1).

- خربزه و دیگر میوه‌های تغییر یافته آن یا بهتر بگوییم اصلاح شده آن بنامهای **طالبی**، **گرمک**، **دستنبو** و **خیار چنبر** در ایران به‌عنوان میوه یا صیفی‌جات مصرف می‌شوند و بدلیل داشتن عطر و بو و شیرین و لذیذ بودن بیشتر به‌عنوان خنک‌کننده و انرژی‌بخش و شادی‌آفرین به مصرف تغذیه می‌رسند، جنبه‌های دارویی آنها به‌عنوان داروی سنتی کمتر مورد توجه است. گاهی تخم (بذر) آنها را به‌عنوان دارو مصرف می‌کنند، در ادامه به انواع کاشته شده و اصلاح شده خربزه اشاره می‌شود (مؤلف).

- خواص دارویی عنوان شده در مورد خربزه زراعی و اصلاح شده (*Cucumis Melo* L. var. *Melo*) صادق است و در ارتباط با مصارف و کاربردهای دارویی نوع خودروی آن نیازمند تحقیق بیشتری هستیم.

Cucumis Melo **L. var. Melo**

***Cucumis Melo L. var. cantalupensis**

E. cantaloupe, cantaloupe melon

گرمک

گرمک نوعی اصلاح شده از *Cucumis Melo* می‌باشد که به حالت خودروی در جایی دیده نشده است.

مصارف و کاربردها: میوه آن را می‌توان به‌عنوان خنک‌کننده و پاک‌کننده ضعیف یا مرطوب‌کننده پوست بکار برد. از آن می‌توان به‌عنوان کمک اولیه برای مداوای سوختگی‌ها و خراشیدگی‌ها استفاده کرد. گلهای آن خلط‌آور و قی‌آور است. میوه آن مقوی معده است. دانه‌های آن ضدسرفه، هضم‌کننده، تب‌بر و کرم‌کش است. هنگامی که به‌عنوان کرم‌کش مصرف می‌شود دانه‌ها را بطور کامل با پوست آن کوبیده و آرد می‌کنیم، سپس آن را داخل آب ریخته مصرف می‌نماییم و پس از آن نیز از داروی مسهل بمنظور دفع کرم کدو و دیگر انگلهای بدن استفاده می‌کنیم. ریشه گرمک مدر و قی‌آور است (internet).

در ایران معمولا گرمک و طالبی به عنوان میوه بدون توجه به خواص دارویی آنها و بصورت پس غذا مصرف می شود.

Cucumis Melo* L. var. *cantalupensis

***Cucumis Melo L. var. dudain**

دستنبو

دستنبو نوعی اصلاح شده از خربزه *Cucumis Melo* است که بیشتر در اطراف مشهد کاشته می‌شود و به نظر در جای دیگری از ایران کاشته نمی شود و به حالت خودروی نیز در جایی دیده نشده است. خواص و کاربردهای دارویی آن بیشتر شبیه به خربزه است (مؤلف).

Cucumis Melo* L. var *dudain

Cucumis Melo* L. var. *flexuosus*

E. snake melon, snak cucumber, long turkey cucumber, serpent cucumber, serpent melon

خیارچنبر

خیار چنبر نوعی اصلاح شده از خربزه *Cucumis Melo* است که در ایران در اطراف قزوین و تاکستان به فراوانی کاشته می‌شود و در جایی بحالت خودروی دیده نشده است.

مصارف و کاربردها: میوه آن را می‌توان به‌عنوان خنک‌کننده و پاک‌کننده ضعیف یا مرطوب کننده پوست بکار برد. از آن می‌توان به‌عنوان کمک اولیه برای مداوای سوختگی‌ها و خراشیدگی‌ها استفاده کرد. میوه آن مقوی معده است. دانه‌های آن به‌عنوان ضدسرفه، هضم کننده، تب‌بر و ضد کرم مصرف می‌شود و برای استفاده بمنظور ضد کرم دانه‌های آن با پوست بطور کامل کوبیده می‌شود و بصورت آرد در آب ریخته و خورده می‌شود و سپس از یک مسهل بمنظور دفع کرم کدو و دیگر انگلهای بدن استفاده می‌شود. ریشه آن مدر و قی‌آور است (internet).

Cucumis Melo L. var. *flexuosus*

Cucumis Melo* L. var. *reticulatus*

E. netted melon,, wrought melon

طالبی

طالبی نوعی اصلاح شده و تغییر شکل یافته از خربزه *Cucumis Melo* است که در ایران رواج دارد و در جایی بحالت خودروی دیده نشده است.

مصارف و کاربردها: کاربردهای آن شبیه خربزه، گرمک، خیار چنبر و دیگر محصولات مشابه است.

Cucumis Melo L. var. *reticulatus*

*** *Cucumis sativus* L.**

E. cucumber, common cucumber, white cucumber

خیار

گیاه یکساله، یک‌پایه. برگها کرکی مویی، تخم‌مرغی ـ قلبی، به طول و عرض ۳ـ۱۵ سانتیمتر یا بیشتر، ۵ لوبه، لوبها سه گوشه، لوب میانی بزرگتر؛ دمبرگ هم‌اندازه پهنک یا بلندتر از آن. گلهای نر دسته‌ای ۳ـ۵ تایی، گلهای ماده منفرد؛ دمگلهای گلهای نر باریکتر، به طول ۰/۵ـ۲ سانتیمتر، دمگلهای گلهای ماده ضخیم، به طول ۱ـ۲ سانتیمتر؛ لوله نهنج استکانی باریک، به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر؛ با لوبهای نخی شکل؛ لوبهای جام گل به طول حدود۲ سانتیمتر؛ تخمدان دوکی شکل، سنگ پائی، هر زایده‌ای منتهی به موی ریش گزنده سخت شکننده. میوه‌استوانه‌ای، بطور نامحسوسی سه وجهی، بطور پراکنده تاول‌دار. دانه‌ها مایل به سفید، بیضوی، با دو انتهای تقریباً نوک‌تیز، به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، به عرض ۳ـ۵ میلیمتر، تخت شده.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان. احتمالاً با منشأ و خاستگاه هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده تقریباً در سراسر ایران، با توجه به شرایط مناسب آب و هوایی.

***Cucumis sativus* L.**

مصارف و کاربردها: ترکیبات و فراورده‌های دارویی خیار همانند خربزه است. میوه آن مغذی و آرام‌بخش است. دانه‌های آن خنک‌کننده، مقوی و مدر می‌باشد. آب میوه آن یکی از ترکیبات مهم مواد آرایشی ضدجوش غرور جوانی است، ورم ملتحمه، آفتاب‌سوختگی، خستگی چشم با کاربرد برش‌های خنک‌کننده و طراوت‌بخش خیار روی چشم بسته تسکین می‌یابد. گیاه برای درمان سردرد مفید است (6).

ـ میوه خیار خنک‌کننده و برطرف‌کننده یا فرونشاننده تشنگی است. میوه‌های تازه و جوان خیار بصورت خام، ترشی و یا پخته خورده می‌شود. از لایه‌های تازه آن بصورت کمپرس برای خنک کردن چشم استفاده می‌کنند. روغن دانه‌های آن خوراکی است. گوشت تازه آن را به ماسک صورت اضافه می‌کنند و آفتاب‌سوختگی را تسکین می‌دهد. برگهای آن تب را درمان و آنفلوانزای روده‌ای را شفا می‌بخشد (2).

***Cucurbita maxima Duchesne ex Lam.**

Syn.: *Cucurbita turbaniformis M. Roem., Pepo macrocarpus Rich. ex Spach*

E. winter squash, great pampkin, large gourd, red quash, gourd, pumpkin

کدوی تنبل

گیاه یکساله. ساقه‌ها استوانه‌ای، گسترده روی زمین، به ضخامت ۴_۵ سانتیمتر، شبیه برگهای نسبتاً کرکی‌ظریف. برگها کم و بیش کلیوی شکل، دندانه اره‌ای _ دندانه‌دار، ۵ لوبه، با لوبهای گرد کوتاه نوک‌کند، گاهی بدون لوب، فقط با لبه مواج چالدار، در قاعده عمیقاً چالدار، دمبرگ‌دار، پوشیده از کرکهای زبر. گلهای نر روی دمگلهای استوانه‌ای، با نهنج فنجانی یا واژ مخروطی و کاسبرگهای خطی یا نخی شکل. جام گل استکانی، زردپررنگ، با لوبهای پهن، برگشته؛ ستون متشکل از کیسه‌های گرده مخروطی، بلندتر از میله‌های پرچمها. دمگلهای گلهای ماده ضخیم شده، گوشتی، استوانه‌ای یا گرزی. میوه معمولاً کروی تخت شده، جفت‌ها اسفنجی، به آسانی جدا نشونده؛ دانه‌ها تخم‌مرغی، بزرگ، صاف، سفید یا مایل به زرد. دمگلها بهنگام رسیدن استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نواحی گرم (منشأ اصلی از آمریکا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در فصل تابستان در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود، بخصوص نواحی‌غربی ایران که بیشتر بمنظور استفاده از دانه‌های آن کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده: گوشت میوه، دانه‌ها و روغن دانه‌های آن است. دانه‌های کدو تنبل ضدکرم هستند و به‌عنوان کرم‌کش علیه تنیا، مدر و مقوی بکار می‌رود. گوشت میوه آن مسکن، نرم‌کننده و خنک‌کننده است و بصورت ضماد برای درمان سوختگی، التهابات و تاول‌ها بکار می‌رود. برای درمان خونریزی دستگاه تنفس و خونریزی ریوی مفید است. گیاه برای درمان سوزاک و امراض ادراری بکار می‌رود. روغن آن مقوی اعصاب است (6).

Cucurbita maxima **Duchesne**

_ میوه آن به‌عنوان ملین، مدر، مسکن، خنک‌کننده و مقوی اعصاب، معالج میگرن و ناراحتیهای عصبی بکار می‌رود. از خمیر میوه آن در استعمال خارج برای رفع آبسه‌ها و تاول‌ها استفاده می‌شود و برای درمان سوختگی‌ها، تورم و زخمها مورد استفاده قرار می‌گیرد. دانه‌های آن به‌عنوان مقوی اعصاب، ضدکرم و مدر مصرف می‌شود (9).

_ دانه‌ها برای دریازدگی (دریاگرفتگی) و متوقف کردن استفراغ بکار می‌رود. دانه‌های آن کرم‌کش، تنیاکش و مدر هستند. میوه‌های آن خوراکی است. جنس کدو/ .*Cucurbita* L در ایران با عنوان صیفی‌جات کاشته می‌شود و اغلب میوه‌های جوان آنها بصورت سرخ شده در روغن و گاهی بحالت پخته مصرف می‌شوند، بعضی از انواع آنها را بمنظور استفاده از دانه‌های آنها می‌کارند که در این میان **کدوی تنبل**/ *Cucurbita maxima* و کدوی

مسمایی / *Cucurbita Pepo* ارجحیت دارند و اغلب آنها را بحالت جوان مصرف می‌کنند. **کدوی حلوایی** / *Cucurbita moschata* که گاهی نیز آن را **کدوی رشتی** می‌نامند در استانهای شمالی ایران به فراوانی کاشته می‌شود و برای مدت طولانی باقی می‌ماند و آن را بحالت پخته یا سرخ کرده به مصرف تغذیه می‌رسانند و جنبه‌های دارویی آنها کمتر مورد توجه است (مؤلف).

* ***Cucurbita moschata*** **Duchesne**

Syn.: *Cucurbita moschata* (Duchesne ex Lam.) Duchesne ex Poir., *Cucurbita pepo* L. var. *moschata Duchesne* ex Lam.

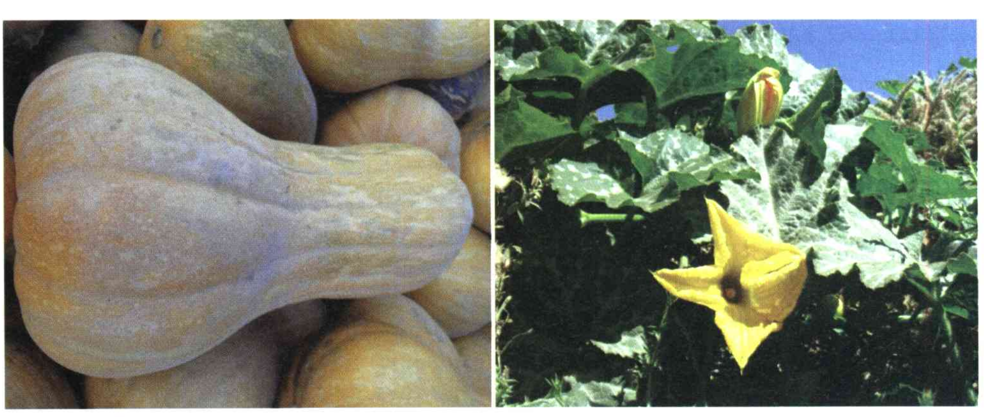
E. cushaw, china squash, musky gourd

کدوی حلوایی، کدوی رشتی

گیاه یکساله؛ ساقه‌ها به طول ۴ـ۵ متر، معمولاً گسترده روی زمین، با تراش (لبه‌های) نوک کند، کرکی نرم و ظریف، اغلب در محل گره‌ها با لکه‌های سیاه؛ برگها دایره‌ای ـ کلیوی شکل، کنگره‌ای دندانه‌دار، ۵ـ۷ لوبه، سبز تیره یا پررنگ، اغلب با لکه‌های (خال‌های) سفید و لبه‌های افتان، لوبهای نوک‌تیز، گاهی کامل، کرک‌مخملی‌دار، با بریدگیهای کم‌عمق بین آنها. گلهای نر روی دمگلهای کم و بیش استوانه‌ای با نهنج تخت شده و کاسبرگها خطی، اغلب در بالا پهن شده. جام گل به عرض ۷ـ۱۰ سانتیمتر، زرد کم‌رنگ، استکانی، با لوبهای نوک‌دار، خمیده؛ دمگلهای گلهای ماده پنج‌وجهی، زبر، در بالا پهن شده؛ دمگلهای میوه‌دار تراش (گوشه)دار. میوه به‌رنگهای متنوع، معمولاً استوانه‌ای، در میانه بهم آمده با جفت‌های به آسانی جدا شونده. دانه‌ها سفیدکدر، به‌طور مشخص لبه‌دار.

Cucurbita moschata Duchesne

Cucurbita moschata Duchesne

پراکندگی جهانی: گیاه با منشاء امریکا، کاشته شده در نواحی معتدله و گرم و مرطوب.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و پراکنده در سراسر ایران، اما به‌طور مشخص به فراوانی در استانهای گیلان، مازندران و گرگان کاشته می‌شود.
مصارف و کاربردها: دانه‌های آن کرم‌کش است. آن را بصورت خام یا بوداده برای تسکین گرفتگی‌های شکمی، تورم و اتساع شکم ناشی از کرم‌های روده‌ای می‌خورند، حدود ۸۰۰ دانه پوست کنده آن داروی مؤثر برای درمان کرم کدو است، آن را بصورت آرد نرم کوبیده در آب ریخته و بحالت شناور در آب آن را می‌خورند. پس از آن از مسهل قوی بمنظور دفع کرم کدو و دیگر انگلهای بدن استفاده می‌کنند. جوشانده ریشه آن شیرآور است (internet).

ـ دانه کدو به‌عنوان آجیل در ایران مصرف می‌شود، مغز دانه کدو در دفع کرم کدو مؤثر است.

***Cucurbita pepo* L.**

*****Cucurbita Pepo*** **L.**

Syn.: *Cucurbita verrucosa* L., *Cucurbita. polymorpha* Duchesne

E. pumkin, gourd, summer squash

کدوی مسمائی

گیاه یکساله رونده، با کرک‌های درشت خشن و زبر، یک‌پایه، با شاخه‌های پیچک‌دار و برگهای لوبدار. برگها خشن، گاهی شکننده و سخت، راست، سه‌گوشه یا تخم‌مرغی ـ سه‌گوشه، به طول ۱۵ـ۳۰ سانتیمتر، نوک‌دار، معمولاً به‌طور مشخص لوبدار، با لوب نوک‌دار، با لبه‌های دندانه اره‌ای تیز نامنظم. گلها منفرد، محوری، یک‌جنسی، گلهای نر با دمگل بلند، بزرگ، زرد، پیوسته گلبرگ با لوبهایی به اندازه نصف طول جام، بساک‌ها پیوسته. کاسه گل با دندانه‌های کوتاه و باریک، دمگل زاویه‌دار یا گوشه‌دار در محل اتصال به بدنه گیاه پهن شده. تخمدان یک حجره‌ای، میوه بزرگ، نارنجی، رگه‌دار، فاسد شدنی. دانه‌ها سفید، بیضوی با لبه‌های کلفت کند، به طول ۰/۸ـ۲/۵ سانتیمتر و عرض ۱/۲ سانتیمتر.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌های مختلفی از کدو در ایران و ازجمله در غالب نقاط کاشته می‌شوند. دیگر گونه‌ها که از نظر شکل رویشی تفاوت چندانی با هم ندارند بجز شکل میوه که تفاوت قابل توجه دارند عبارتنداز:

کدوی تنبل *Cucurbita maxima*
کدوی حلوایی *Culurbita moschata*

مصارف و کاربردها: میوه و دانه کدو مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضدتجمع پلاکت‌ها، ضدقند، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدالتهاب، ضداکسیدان، ضدتورم پروستات، ضدتب، ضدکرم، مقوی اعصاب، ملین، ادرارآور و خلط‌آور (۱۲).
ـ میوه کدو مسمایی خنک‌کننده، قابض، اشتهاآور، درمان‌کننده جذام، خستگی مفرط و تصفیه‌کننده خون است. برگهای آن خون‌زا، داروی ضددرد و برطرف‌کننده صفرا است، و در مصرف خارجی برای درمان سوختگی بکار می‌رود. دانه‌های آن ضدکرم و مفید به‌عنوان تنیاکش می‌باشد (6).
ـ دانه‌های آن ضدکرم هستند و در موارد دریاگرفتگی برای جلوگیری از استفراغ بکار می‌رود. خاصیت

کشتن تنیا (تنیاکش) دارد. میوه آن مانند سبزیجات خوراکی است. ترکیب (Cucurbitacin) قدرت جلوگیری از تقسیم سلولی را در مرحله متافاز دارد، بنابراین به‌عنوان ضدسرطان بکار می‌رود. دانه‌های آن در موارد بزرگی پروستات بکار می‌رود. برگهای آن در استعمال خارج برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (5).

- دانه کدو به‌عنوان کرم‌کش بکار می‌رود، به‌ویژه برای دفع کرم کدو در زنان حامله و کودکان مفید است زیرا برای آنها داروهای قویتر و ترکیبات سمی نامناسب است. دانه‌های آن مدر ملایم هستند و در امریکا برای درمان نفریت و دیگر مشکلات دستگاه ادراری بکار می‌روند. واریته‌های مختلف کدو به‌ویژه مدر و مقوی کیسه مثانه هستند و با داشتن روی (Zinc) زیاد در مراحل اولیه پروستات برای درمان آن تجویز می‌شوند. گوشت کدو بصورت جوشانده برای تسکین تورم و التهاب روده بکار می‌رود و بصورت ضماد یا روکش برای سوختگی توصیه می‌شود (4).

- گونه‌های مختلف کدو ازجمله کدو مسمایی، تنبل و کدو حلوایی خواص مشابهی دارند، گوشت آنها بصورت پخته مصرف می‌شود. دانه‌های مغذی آنها بو داده می‌شود و به‌عنوان غذای سبک و چاشت مصرف می‌شود و در چین آن را به‌عنوان غذای مناسب طول عمر و دیرزیستی مصرف می‌کنند. دانه‌های آن روغن مناسب پخت و پز تولید می‌کند و به دفع کرم‌های روده‌ای کمک می‌کند (2).

***Cucurbita pepo* L.**

Ecballium elaterium (L.) Rich.

Syn.: *Momordica elaterium* L.

E. squirting cucumber, wild cucumber, touch me not, wild squirting

خیار خر، خیار آب‌پران

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، سبز کم‌رنگ. بیخ ساقه ضخیم. پهنک برگها سبز، کرکی زبر، در سطح فوقانی کرکی - غده‌دار کوچک، در سطح تحتانی مویی زبر تا کرک نمدی؛ دمبرگ کرکی زبر. گلهای نر ۴-۱۰ تایی، خوشه‌ای. گلهای ماده منفرد بحالت محوری با گلهای نر، دمگل آذین بلند، کرکی زبر؛ میوه سبز، پوشیده از کرکهای خاری نرم به طول ۲

***Ecballium elaterium* (L.) Rich.**

میلیمتر. گوشت میوه تلخ.
پراکندگی جهانی: جزایر آزورس، نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، آذربایجان، قفقاز و بخشهای مرکزی روسیه.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان و آذربایجان.
مصارف و کاربردها: شیره میوه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسهل قوی، تصفیه‌کننده خون و پایین‌آورنده فشار خون دارد و در موارد ورم مزمن کلیه، بالا بودن اوره در خون، چاقی، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو (سیروز)، بالا بودن فشار خون سرخرگی، تصلب شرایین و سرگیجه مصرف می‌شود.
- مسهل قوی، تصفیه‌کننده خون و پایین آورنده فشار خون است (۱۰).
- چکانیدن آب میوه تازه در درون بینی باعث تسکین زردی (یرقان) می‌شود، در موارد انگلهای پوست سر و بیماریهای آن مصرف می‌شود. در صورت کچلی سبب تحریک رشد مو می‌شود. گیاه مدر و مسهل قوی است. الاترین (elaterine) که از ترکیبات فعال گیاه است خاصیت ضدتومور دارد (5).

Ecballium elaterium **(L.) Rich.**

****Luffa cylindrica*** **(L.) Roem.**

E. Suakwa vegetable sponge, vegetable sponge, loofah, towel gourd

لیف

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌های رونده و بالارونده، به طول تا ۱۰ متر، با برگهای بزرگ، پنجه‌ای. گلها زردرنگ، نر و ماده جدا، گلهای نر خوشه‌ای و ماده منفرد؛ گلبرگها جدا؛ پرچمها ۳ یا ۵ تایی، جدا؛ کیسه‌های بساک پیچیده. میوه بیضوی، کروی یا استوانه‌ای بهنگام رسیدن و خشک‌شدن رشته‌ای، بوسیلهٔ درپوشی انتهایی باز می‌شود.
پراکندگی جهانی: کاشته شده در عراق، ترکیه، فلسطین، مصر، عربستان، ایران، هندوستان و ... در واقع در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب هر دو نیمکره زمین. اغلب بومی شده، با منشأ احتمالی نواحی‌گرم و مرطوب دنیای قدیم.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در استان خوزستان عموماً به صورت کاشته‌شده و زینتی در

مناطق مختلف اهواز و آبادان و در سایر نقاط گرمسیری بصورت بسیار پراکنده و گاهی نیز به‌عنوان گیاه زینتی کاشته‌می‌شود.

مصارف و کاربردها: خمیر ریشه آن برای درمان درد ناحیه گردن بکار می‌رود. جوشانده پودر دانه آن به همراه فلفل سیاه به‌عنوان قی‌آور و مسهل مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر و شیرآور است، شیره (آب) میوه آن قی‌آور و مسهل می‌باشد (9).

- میوه گیاه مصرف می‌شود. در طب چینی بخش داخلی میوه خشک شده (لیف) برای درمان دردهای ماهیچه‌ها، مفاصل، سینه و شکم بکار می‌رود. برای درمان عفونتهای سینه همراه با تب و درد توصیه می‌شود و برای تمیز کردن احتقان مخاط بکار می‌رود. لیف همچنین برای درمان سینه (پستان) دردناک و متورم تجویز می‌شود (4).

- غنچه‌های گل، شاخه‌ها، برگها و میوه آن خورده می‌شود. دانه‌های آن روغن خوراکی تولید می‌کند. از گلها و میوه آن بصورت خیسانده نوشابه‌ای تولید می‌کنند که برای درمان مشکلات گلو و شش‌ها بکار می‌رود و شیره برگ آن برای درمان بثورات پوستی مصرف می‌شود. تارهای (رشته‌های) آرام‌بخش میوه آن خونریزی رحمی، بواسیر و اسهال خونی را درمان می‌کند (2).

در ایران عموما از رشته‌های باقی‌مانده از میوه آن به‌عنوان لیف برای شستشوی بدن استفاده می‌کنند.

Luffa cylindrica **(L.) Roem.**

Luffa cylindrica **(L.) Roem.**

تیره سرو، تیره زربین/*Cupressaceae*

Cupressus sempervirens **L.**

E. Italian cypress, cypress, common cypress, evergreen cypress

زربین

درختی مرتفع، به ارتفاع تا ۵۰ متر؛ شاخه‌ها در برش عرضی چهارگوشه، بصورت افقی قرار گرفته. برگها فلسی‌هم‌پوش متقابل ـ متلاقی، در انتهای شاخه‌چه‌ها به طول تا ۱ میلیمتر، در سطح پشتی با کرکهای غده‌ای بیضوی‌باریک. گلها یک جنسی. مخروطهای نر استوانه‌ای، انتهایی، به طول تا ۷ میلیمتر، به قطر تا ۲ میلیمتر، با فلسهای ۱۰ـ۱۵ تایی. مخروطهای ماده سرانجام چوبی شونده با فلسهای ۶ـ۱۲ تایی، سپری، در حالت‌رسیده با دانه‌های تقریباً کروی یا با عرضی بیشتر از طول، به‌قطر کم و بیش ۲/۵ سانتیمتر، با فلسهای نامنظم و در میانه کوهان‌دار. تخمکها در قاعده فلسها به صورت چند ردیفی، دانه‌ها بالدار و در حالت رسیده پراکنده شونده.

این گونه در ایران دو واریته بنامهای زیر دارد.

Cupressus sempervirens L. var. *horizontalis*

زربین

Cupressus sempervirens **L. var.** ***sempervirens***

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در دره حسن‌آباد چالوس، منجیل رودبار، تنک ماقر بهبهان، امامزاده خرقه فیروزآباد فارس و دره تمندان بلوچستان. بحالت کاشته شده در گیلان، مازندران، تهران و ...

Cupressus sempervirens L. var. *stricta*

سرو شیرازی

پراکندگی جهانی: از اسپانیا تا شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: مخروطها، برگها، شاخه‌های جوان و روغن فرار حاصل از تقطیر میوه آن مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: قابض، منقبض‌کننده عروق، منقبض‌کننده سیاهرگها، ضد اسپاسم، ضد تعریق، ضد دردهای روماتیسمی،

Cupressus sempervirens **L. var.** ***sempervirens***

Cupressus sempervirens L. var. *horizontalis*

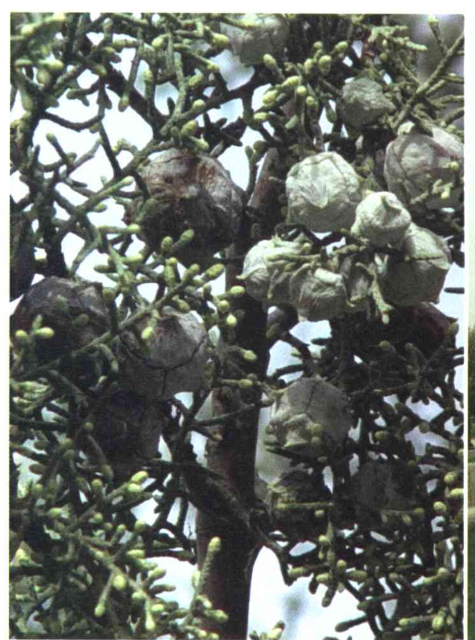
مدر، متعادل‌کننده عمومی (به‌ویژه دستگاه عصبی) و ضد سرطان می‌باشد و در استعمال خارجی منقبض‌کننده عروق و از بین برنده بو (پاها) و در مواردی مانند انواع هموروئیدها، واریس، ناراحتیهای تخمدان (قاعدگیهای دردناک، خونریزی رحمی)، یائسگی، سیاه‌سرفه، سرفه‌های توأم با اسپاسم، زکام، شب‌ادراری، از دست دادن صدا، دردهای روماتیسمی، تحریک‌پذیری و بی‌قراری، اسپاسم و سرطان استفاده می‌شود (۱۰).

- چوب آن قابض، ضد اسهال است و بصورت پماد و مرهم برای معالجه بواسیر توصیه می‌شود. روغن آن در عطرسازی باارزش است. روغن آن مقوی مو و بطور موقت اثرات سیاه‌سرفه را تسکین می‌دهد. برگهای آن خاصیت ضدکرم دارد.

Cupressus sempervirens L. var. *stricta*

موارد ذکر شده برای سرو نقره‌ای، سرو سیمین / *Cupressus arizonica* Greene گونه‌ای که اخیرا بمنظور جنگلکاری به ایران وارد شده صادق است (5).
– در مصرف خارج بصورت مایع یا روغن فرار رقیق شده زربین رگهای واریس را منقبض و بواسیر را مداوا، رگهای خونی را محکم می‌کند (دیواره رگها را محکم می‌کند). حمام پا (پا را حمام کردن با سرو) با مخروط‌های آن پا را پاکیزه و از عرق کردن زیاد آن جلوگیری می‌کند. در مصرف داخلی سرو (زربین) به‌عنوان ضد اسپاسم و مقوی عمومی عمل می‌کند و برای درمان سیاه‌سرفه، سرفه‌های اسپاسمی، سرماخوردگی، آنفلوانزا و زخم گلو و دردهای رماتیسمی و دردها تجویز می‌شود (4).

Cupressus arizonica Greene

Juniperus communis* L. subsp. *communis
E. common juniper, juniper

پیرو، آرَبَس

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، ایستاده یا خیزان، در ایران اغلب بحالت درختچه‌ای و گسترده روی زمین. پوست شاخه‌ها قهوه‌ای تیره، سرانجام خاکستری ـ قهوه‌ای. شاخه‌چه‌های جوان سه وجهی. برگها سوزنی، نوک‌تیز و نوک گزا، به طول ۸ـ۱۴، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر، در چرخه‌های سه تایی، راست یا خمیده، روی سطح فوقانی با میان (وسط) سفیدرنگ، با لبه‌های سبزرنگ، توگود یا تخت، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی با ناوی کند. گلها اغلب دوجنسی. مخروط ماده تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به‌رنگ آبی آسمانی تیره، با لایه‌ای مومی، به‌قطر ۶ـ۹ میلیمتر. دانه‌ها اغلب سه‌تایی، مستطیلی، نوک کند.
– این درختچه از نظر فرم رویشی بسیار متنوع است،

اما در اغلب نقاط ایران به فرم درختچه‌ای گسترده روی سطح زمین دیده می‌شود.

--subsp. *communis*

پراکندگی جهانی: ایران، اروپای مرکزی تا اسپانیا، ایتالیا، ترکیه، شمال امریکا از ماساچوست تا آلاسکا ونیومکزیکو.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه در مناطق مختلف شمالی ایران و در استانهای **گرگان**: رادکان؛ کتول؛ علی‌آباد به طرف کوههای شاهوار؛ قلعه ماران؛ خوش ییلاق. - **مازندران**: گردنه کدوک نزدیک فیروزکوه؛ گردنه کندوان: سیاه بیشه؛ دره چالوس: پل زنگوله. - **گیلان**: ایسپیلی؛ منجیل و رودبار. - **آذربایجان**: ارسباران؛ اطراف کلیبر؛ خداآفرین؛ جنگلهای ارسباران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه در استعمال داخلی خواص درمانی: مقوی عملکرد احشاء، مقوی دستگاه عصبی، مجاری گوارشی و محرک عمومی ترشحات، گندزدای ریوی - گوارشی، مجاری ادرار و خون، مقوی معده، تصفیه‌کننده خون، مدر و دافع اسیداوریک، معرق، ضد روماتیسم، تسهیل‌کننده دفع اسیداوریک و سموم موجود در بدن، ضد دیابت، پیش‌اندازنده قاعدگی و خواب و در استعمال خارجی: انگل‌کش، تصفیه‌کننده خون، گندزدا و التیام‌بخش دارد (۱۰).

- معطر، بادشکن، محرک، ضدعفونی کننده، قاعده‌آور، هضم‌کننده و مدر است. روغن آن محرک قوی کلیه است. ستههای آن سائیده می‌شود و در محل روماتیسمی و تورم‌های دردناک گذاشته می‌شود. در اروپا ستههای آن برای نگهداری گوشت و تهیه براندی ارس بکار می‌رود و در بعضی از ترشی‌ها مصرف دارد (5).

- میوه آن در پاییز و زمستان مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر و ضدعفونی‌کننده دستگاه ادراری است. در اروپا به‌عنوان درمان‌کننده تصلب شرایین بکار می‌رود(7).

Juniperus communis L.

ـ میوه و روغن فرار آن مصرف می‌شود. پیرو مقوی، مدر و ضدعفونی‌کننده قوی دستگاه ادراری است. دارویی با ارزش برای مداوای التهاب مثانه است و به تسکین احتباس مایع کمک می‌کند، اما در صورت وجود بیماری کلیه از مصرف آن باید خودداری نمود. در سیستم دستگاه گوارش، پیرو گرم‌کننده و مرتب‌کننده است و قولنج را آرام و کار معده را تقویت می‌کند. در مصرف داخلی یا خارجی پیرو دارویی مؤثر برای مداوای درد مفاصل مزمن، نقرس و بیماری روماتیسم است. در مصرف خارجی بصورت روغن رقیق شده اثرات گرم‌کننده ملایم روی پوست دارد و بنظر می‌رسد حرکات و جابجایی محصولات مضر زیر لایه بافتی را تشدید نماید. پیرو سبب تحریک قاعدگی می‌شود و خون‌ریزی قاعدگی را افزایش می‌دهد (4).

***Juniperus Sabina* L.**

E. common savin, savin, savin tree, savin juniper

مای مرز، ابهل

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۴/۵ متر، اغلب کوتاهتر (در ایران اغلب گسترده روی زمین). پوست شاخه‌ها قرمز شونده ـ تیره. شاخه‌چه‌ها نازک، استوانه‌ای، به‌قطر ۱ میلیمتر. برگهای شاخه‌های جوان به طول تا ۴ میلیمتر، بقیه به طول کم و بیش ۱ میلیمتر، نوک‌دار یا نسبتاً نوک کند، در سطح پشتی اغلب با کرکهای غده‌ای بیضوی. گلها یک جنسی یا دو پایه (یک‌جنسی). مخروط ماده با دمگل آذین خمیده، کروی یا تقریباً کروی، تخم‌مرغی، به طول ۴ـ۷ میلیمتر، آبی‌آسمانی ـ سیاه شونده، با لایه‌ای مومی، هیچگاه ضخیم نمی‌شوند، دانه‌ها ۱ـ۳ تایی.

پراکندگی جهانی: ایران، کوههای شرق و مرکز اروپا، آناتولی، قفقاز و سیبری.

***Juniperus Sabina* L.**

***Juniperus Sabina* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **گرگان:** شاه‌کوه. ـ **مازندران:** نور؛ کجور؛ عمارت. ـ **سمنان:** شاهرود: گردنه خوش ییلاق.

مصارف و کاربردها: برگهای این گیاه خواص درمانی، قاعده‌آور، ضدانگل، شستشو دهنده و پاک‌کننده و در استعمال داخلی برای معالجه خونریزیهای رحمی و در استعمال خارجی برای درمان زخمهای عفونی بکار می‌رود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی آن: ضدسرطان، سقط‌کننده، ضدویروس، ادرارآور، قاعده‌آور، بندآورنده خونریزی، ملتهب‌کننده، کرم‌کش، مقوی رحم و سمی می‌باشد (۱۲).

ـ اسانس موجود در سرشاخه‌های این گیاه اثر تحریک‌کننده پوست و مخاط‌های بدن را دارد و اگر روی آنها اثر داده شود ایجاد ناراحتی و تاول شدید و حتی زخم می‌نماید. در مصارف داخلی دم‌کرده یا اسانس آن بمقدار زیاد ایجاد تحریکات شدید در معده و روده همراه با احتقان شدید دستگاه هضم و تناسلی می‌نماید و اگر زیاد مصرف شود عوارضی مانند قی و اسهال بوجود می‌آورد و سبب مرگ می‌شود. با مصرف آن انقباضات شدید رحمی ایجاد می‌شود و سبب سقط جنین احتمالی می‌گردد، دارای اثر قاعده‌آور است و باید با دقت مصرف شود و همچنین اثر بندآورنده خون نیز دارد. در استعمال خارج به مصارف رفع بیماریهای جلدی، زگیل و برجستگی‌های کوچک سطح پوست می‌رسد (۱۱).

***Thuja orientalis* L.**

Syn.: *Biota orientalis* (L.) Endl., *Platycladus orientalis* (L.) Franco

E. oriental arbor-vitae, chinese arbor vitae, Japanese arbor vitae

نوش، سرو طبری، سرو خمره‌ای، سور

درختی هرمی یا بوته‌ای با شاخه‌های گسترده و بالارونده و تنه‌ای از نزدیک قاعده منشعب. پوست نازک، قهوه‌ای مایل به قرمز، جدا شونده بصورت فلسهای کاغذی. شاخه‌چه‌ها بسیار نازک. برگها

***Thuja orientalis* L.**

Thuja orientalis L.

Thuja orientalis L.

سبز روشن، در هر دو سطح تقریباً مشابه، برگهای محورهای اصلی (شاخه‌های اصلی) کرک غده‌ای‌دار، منتهی به نوک نسبتاً گسترده جدا، برگهای شاخه‌های فرعی فشرده تنگ هم، کرک غده‌ای‌دار. مخروط‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، قبل از رسیدن گوشتی و مایل به آبی، فلسها معمولاً ۶ تایی، ضخیم، تخم‌مرغی، نوک‌کند، در زیر رأس با کوهانی قلاب مانند. دانه‌ها در هر فلس ۲ تایی، تخم‌مرغی، قهوه‌ای.

- درختی زینتی، فرم‌های باغبانی آن خیلی بیشتر از فرم اصلی و خودروی آن کاشته می‌شود، بطوریکه در اغلب نقاط جهان بجز مناطق گرمسیری آنها را می‌توان دید.

پراکندگی جهانی: شمال شرق ایران، بومی شمال و شرق سینا، در بیشتر نقاط آسیا و اروپا طبیعی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فرم خودروی و طبیعی آن در ایران در استان مازندران(سنگده) و دره زیارت گرگان دیده می‌شود. امروزه در بسیاری از نقاط بحالت کاشته شده رواج دارد.

مصارف و کاربردها: برگ و شاخه‌های برگ‌دار گیاه اثر قاعده‌آور، خلط‌آور، معرق، نرم‌کننده، مدر و ضد روماتیسم دارد و از آن برای از بین بردن زگیل و درمان بواسیر استفاده می‌شود (۱۱).

تیره سس/*Cuscutaceae*

Cuscuta epithymum **Murr.**

E. ailweed, clover dodder, hellweed, maiden hair, thyme dodder

سس شبدری، سس آویشنی، افتیمون

گیاه یکساله. ساقه‌ها نازک، نخی شکل، به ضخامت ۰/۳-۰/۵ (-۱) میلیمتر، زرد یا کمی مایل به قرمز، بی‌کرک، صاف، منشعب. گلها کوچک، به طول ۲-۳ میلیمتر، با دمگل بسیار کوتاه، ۸-۱۲(-۱۶) تایی در گروه‌های (گویچه‌های) کروی انبوه، به عرض ۰/۵-۰/۷ سانتیمتر. کاسه گل به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، کم و بیش گوشتی، تقریباً استکانی، شکافته تا نیمه یا بیشتر به لوبهای تخم‌مرغی پهن نوک‌دار در جهت خارج محوری (به سمت بیرون) ضخیم شده. جام گل به طول تا ۳ میلیمتر، به دشواری به اندازه کاسه گل می‌رسد، صورتی - سفید، با لوبهای سه گوشه، نوک‌دار، به‌طور مشخص در انتها (رأس) ضخیم شده، تقریباً هم‌اندازه لوله جام، گسترده؛ فلسها کمی کوتاهتر از لوله جام، طویل شده - سرنیزه‌ای، شرابه‌ای، در قاعده جدا، توگود؛ بساک‌ها زرد یا سبز مایل به زرد، به طول حدود ۰/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - مستطیلی، تقریباً تا میانه جدا؛ تخمدان تقریباً کروی یا کروی‌تخت شده، با ۲ خامه و کلاله‌های نخی شکل قرمز؛ خامه‌ها و کلاله‌ها تقریباً ۲-۲/۵ برابر طول تخمدان. کپسول غشایی، کروی - تخت شده، چهار رأسی (چهاروجهی)، به عرض حدود ۲ میلیمتر. دانه‌ها خیلی کوچک به طول حدود ۱، به عرض ۰/۸ میلیمتر، زبر، قهوه‌ای روشن تا تیره.

Cuscuta epithymum **Murr.**

پراکندگی جهانی: اروپا (پراکنده در مزارع کشت حبوبات در سراسر اروپا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای مازندران، همدان، لرستان، اصفهان، فارس، هرمزگان، کرمان و تهران (عموماً به صورت انگل‌روی).

Crucianella, Juniperus, Medicago, Convolvulus, Scariola, Vicia, Trigonella, Ziziphus, Emex, Artemisia, Nepeta, Thymus, Dracocephalum, Dendrostellera.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی ملین، صفراآور، ضدنفخ و پاکیزه‌کننده

Cuscuta epithymum Murr.

رحم دارد و در موارد یبوست ناشی از ضعف روده توأم با نارسایی صفراوی، نفخ و زخم (استعمال خارجی) مصرف می‌شود (۱۰).

- گیاه کامل حاوی فلاونوئیدهاست و به‌عنوان صفراآور و معرق بکار می‌رود (5).

- در ارتباط با مصرف سنتی آن به‌عنوان پاک‌کننده سودا، سس آویشنی هنوز با ارزش می‌باشد، اگرچه کم مصرف می‌شود، زیرا سبب عفونت کبد و کیسه صفرا می‌شود. تصور می‌شود کار کبد را تقویت و برای زردی یا یرقان مصرف می‌شود. سس آویشنی اثرات ملایم مسکن دارد و آن را برای درمان مشکلات ادراری مصرف می‌کنند (4).

***Cuscuta europaea* L.**

E. beggarweed, devil's guts, greater dodder, hairweed

سس اروپایی

گیاه یکساله. ساقه‌ها نسبتاً ضخیم، به عرض تا ۲/۵ میلیمتر، قرمز یا مایل به قرمز، منشعب، بی‌کرک، صاف. گلها به طول ۲ـ۳ میلیمتر، مایل به صورتی یا سفید مایل به صورتی، دمگلها بسیار کوتاه، گاهی خیلی مشخص، در گل‌آذین تنک کروی و نسبتاً بزرگ، به عرض تا ۱/۵ سانتیمتر. کاسه گل واژ مخروطی، به طول تا ۳ میلیمتر، در قاعده گوشتی، گاهی گوشه‌دار، تا نزدیک نیمه بریده به لوبهای ۴ـ۵ تایی کامل، نوک کند، سه گوشه پهن یا تخم‌مرغی پهن. جام گل کمی بلندتر از کاسه گل، با ۴ـ۵ لوب، تقریباً به اندازه نصف طول لوله جام، سه گوشه پهن یا تخم‌مرغی، نوک کند، کامل، ایستاده یا کمی خمیده. پرچمها واقع در زاویه بین لوبهای جام گل، کمی کوتاهتر از لوبهای جام. کیسه‌های بساک تخم‌مرغی ـ قلبی یا تقریباً کروی، میله‌های پرچمها درفشی اندکی بلندتر از بساکها. فلسها کوچک، معمولاً به میانه لوله جام گل نمی‌رسد، بندرت کمی بلندتر، کم و بیش ۲ قسمتی یا کامل، معمولاً با

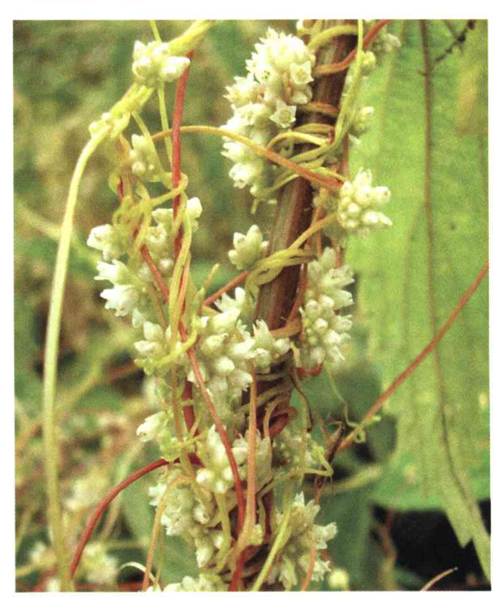
Cuscuta europaea L.

شرابه‌های رأسی کم. فشرده به پشت لوله؛ تخمدان تقریباً کروی یا کروی ـ طویل‌شده، به طول تا ۲/۵ میلیمتر، ۲ خامه نخی شکل و کلاله‌ها معمولاً واگرا، کوتاهتر یا تقریباً هم‌اندازه تخمدان. کپسول کروی ـ تخت‌شده، معمولاً ۴ دانه‌ای؛ دانه‌های تقریباً کروی یا کروی تخم‌مرغی، گوشه‌دار بریده بریده، به طول حدود ۱ـ۱/۳ میلیمتر، زبر.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا، شمال افریقا و معرفی شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گرگان و خراسان (انگل روی *Sambucus, Medicago, Trifolium, Tubacco, Humulus, Urtica, Syringa, Chenopodium, Ribes, Vicia*).

مصارف و کاربردها: گیاه کامل به‌عنوان ملین و مسهل بکار می‌رود (5).

***Cuscuta europaea* L.**

***Cuscuta monogyna* Vahl**

Syn.: *Cuscuta astyla* Engelm.

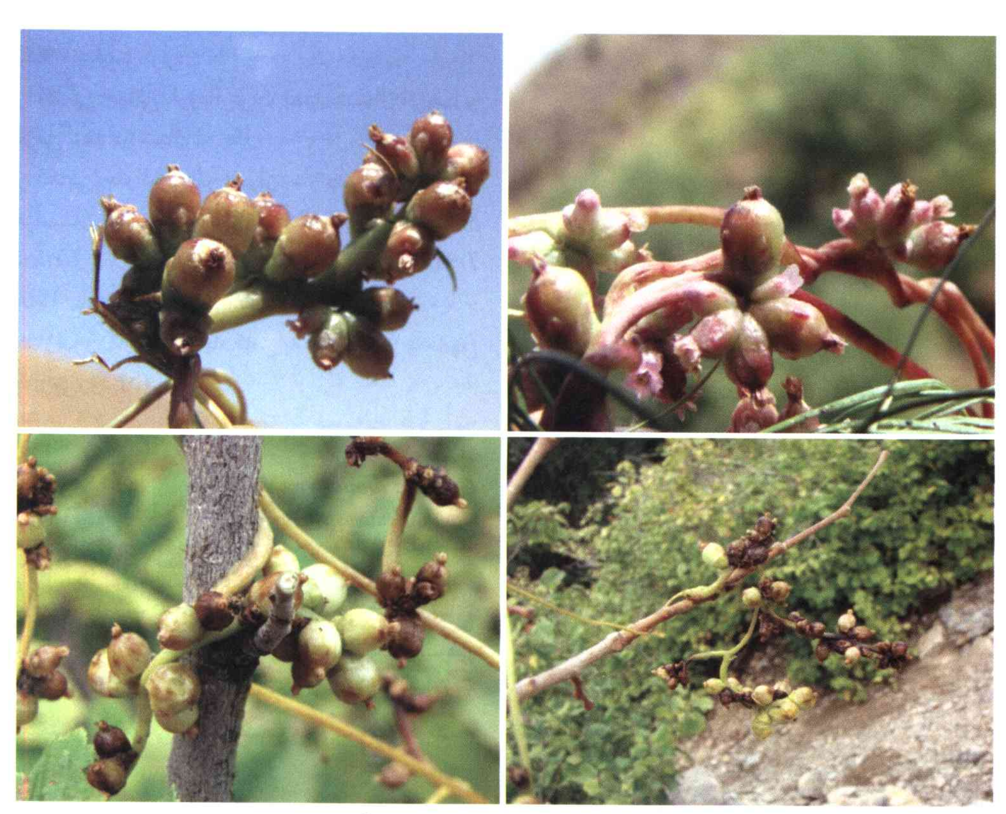
سس تک‌دانه، سس شرقی

گیاه یکساله، ساقه‌ها نخی شکل، به ضخامت تا ۲ میلیمتر، منشعب، مایل به قرمز یا کم‌رنگ، گاهی زگیل‌دار یا صاف؛ برگه‌ها کوچک، به طول حدود ۱ میلیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی ـ سه گوشه، گوشتی، توگود، کم‌رنگ یا کم و بیش رنگین، گلها به طول ۳/۵ـ۴/۵ میلیمتر، بدون دمگل یا به‌طور مشخص دمگل‌دار، صورتی یا تقریباً سفید، در گل‌آذینهای سنبله تنک کم‌گل؛ کاسه گل تقریباً کروی، به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً تا قاعده بریده (شکافته) به لوبهای تخم‌مرغی پهن، نوک کند، کامل، گوشتی کم و بیش زگیل‌دار با پشت توگود؛ جام گل به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، کوزه‌ای شکل، با لوبهای تخم‌مرغی، نوک کند، کامل یا کنگره کوچک‌دار، ایستاده یا کمی خمیده‌برگشته، گاهی با رأس به داخل خمیده، تقریباً هم‌اندازه نصف لوله جام؛ کیسه‌های بساک واقع در دهانه جام گل، بدون پایک، بیضوی یا بیضوی ـ قلبی، رنگین، گاهی با خالهای منقوط؛ فلسها واقع در میانه لوله جام گل، سربریده، کم و بیش ۲ قسمتی، کمی و بطور نامنظم شرابه‌ای، تقریباً به قاعده کیسه‌های بساک می‌رسد؛ تخمدان تقریباً کروی، به عرض حدود ۱ میلیمتر، بی‌کرک، صاف، باریک شده (ممتد) به خامه بسیار کوتاه (به طول ۰/۵ـ۰/۴۵ میلیمتر) با کلاله رنگین تقریباً کروی کمی ۲ قسمتی به اندازه (هم‌ول با) خامه؛ کپسول تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به طول تا ۴ میلیمتر، صاف، با ۱ـ۲ دانه؛ دانه‌ها به طول حدود ۴ میلیمتر، قهوه‌ای‌روشن یا تیره، کروی ـ قلبی نامنظم، به ظرافت زبر.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، از فرانسه و شمال غرب افریقا و اروپا، غرب و مرکز آسیا تا ترکستان و چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، کردستان، کرمانشاه، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، خراسان و تهران. این گونه اصولاً انگل درختان و درختچه‌هایی مانند *Salix, Rhamnus, Ziziphus, Paliurus, Tamarix, Berberis, Rosa, Leguminos shrubs, Fraxinus, Pistacia, Citrus, Vitis, Chondrilla, Quercus,* و گیاهانی مانند *Artemisia, Glycyrrhiza* می‌باشد.

مصارف و کاربردها: در گذشته از آن برای درمان بیماری سل استفاده می‌شده است (۱۱).

Cuscuta monogyna **Vahl**

تیره جگن/*Cyperaceae*

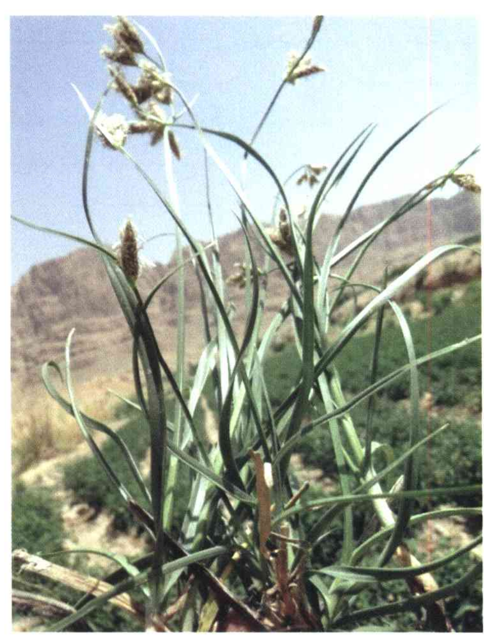
Cyperus esculentus **L.**

Syn.: *Cyperus aureus* Ten.

E. earth almond, rush nut, edible cyperus, chufa flat sedge, chufa, tiger nut

اویارسلام خوراکی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰_۸۰ سانتیمتر. قاعده ساقه کمی ورم کرده، با ساقه‌های رونده به طول تا ۲۰ سانتیمتر، غده به‌قطر تا ۱۵ میلیمتر، گرد یا طویل شده، ریشه دهنده، پوشیده با فلسهای قهوه‌ای مایل به خاکستری. ساقه به‌قطر ۲_۳ میلیمتر، سه وجهی، صاف. برگهای قاعده‌ای کوتاهتر از ساقه؛ غلافها به

Cyperus esculentus L.

طول ۵۰-۱۰۰ میلیمتر، مایل به زرد یا قهوه‌ای مایل به خاکستری، گاهی با رنگ‌دویدگی مایل به قرمز، با لبه دهان تقریباً راست یا زبانک‌دار؛ پهنک‌ها به طول تا ۳۰ (-۶۰)، به عرض تا ۵ میلیمتر، زرد - سبز، ناودار، با لبه کمی پیچیده، صاف یا بطرف رأس زبر، با رأس نوک‌تیز، سه وجهی، زبر. گل‌آذین پانیکول مرکب (anthelodium). شعاعهای اولیه تا بیشتر از ۱۰ تا، به طول تا ۸۰ میلیمتر؛ ۲-۳ برگه پایینی برگ مانند، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۵ میلیمتر، بدون غلاف؛ شاخه‌های اولیه اغلب منتهی به بیشتر از ۲۰ سنبله گسترده در چرخه نامنظم، اما با پانیکول مرکب کوچک ثانویه فراوان. سنبله‌ها به طول ۱۵، به عرض ۱/۵ میلیمتر، بعد از گلدهی طویل شونده، با ۵-۱۲ گل؛ برگه پوشه مانند به طول حدود ۲ میلیمتر، برگ اولیه پوشه مانند دورگه‌ای، به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، با قاعده متورم؛ محور گل‌آذین فشرده، کمی زیکزاکی، میانگره‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر، بالدار؛ پوشه‌ها به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، ناوی‌شکل، نوک کند، زرد - قهوه‌ای، با ۵-۹ رگه مشخص و چشمگیر، رگه میانی قوی، با منقار کوتاه زیر رأس‌پوشه، با لبه‌های غشایی. فندقه به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی، سه گوشه نوک‌کند، زرد- قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره، با سطح مشبک پرزدار.

پراکندگی جهانی: عراق، قفقاز، ایران، افغانستان و پاکستان، اغلب متمرکز در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب افریقا. بصورت علف هرز در تمام قاره‌ها. در گذشته در نواحی مدیترانه‌ای بدلیل غده‌های خوراکی آن کاشته می‌شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: ریشه آن خنک‌کننده، شیرین، تند، شیرآور، قابض روده، محرک قوه باء،

Cyperus esculentus L.

Cyperus esculentus **L.**

افزایش‌دهنده اشتها و تغییردهنده مزه است. برای درمان ناراحتیهای چشمی، احساس سوزش و جذام مفید است، سبب اختلال تولید گرما در بدن و تنظیم گرمای بدن می‌شود. شیره استخراج شده از ریشه آن محرک قوه باء است. ریشه آن به‌عنوان نوشابه خنک‌کننده و برگهای آن برای درمان سردرد مصرف می‌شود. جویدن بخشهایی از ریشه آن سبب سهولت هضم غذا بخصوص هنگامی که نفس بدبوی است می‌شود. برای تسریع کردن در قاعدگی سوپ یا حریره تهیه شده از ریشه جوشانده و خمیر کرده آن بکار می‌رود (3).

ـ غده آن محرک و محرک قوای جنسی است. غده‌ها و آرد تهیه شده از آن دارای کالری زیادی است. بنابراین غذایی مناسب و مقوی است. دم‌کرده آن برای تسکین دندان درد مناسب است و به‌عنوان مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود. غده‌های بوداده آن را بجای قهوه و کاکائو مصرف می‌کنند (5).

ـ اویارسلام خوراکی مقوی هضم و با خاصیت گرم و خشک‌کنندگی روی دستگاه هضم غذا و تسکین نفخ می‌باشد. تولید ادرار و قاعدگی را بهبود و تسریع می‌کند. شیره آن برای التیام زخمهای دهان و لثه‌ها مفید است. در طب سنتی هندی میوه (دانه‌های) آن را در ردیف هضم‌کننده، مقوی، مؤثر برعلیه نفخ و محرک قوای جنسی دسته‌بندی می‌کنند. آن را برای درمان نفخ، سوء هاضمه، قولنج، اسهال، اسهال خونی، ضعف و ناتوانی و تشنگی زیاد بکار می‌برند (4).

Cyperus longus **L.**

E. galingale flat sedge, long cyperus

گیاه چندساله، به ارتفاع ۸۰ـ۱۰۰ سانتیمتر. ساقه زیرزمینی قوی، با ساقه‌های رونده کوتاه. ساقه به‌قطر ۲ـ۳ میلیمتر، سه وجهی تیز، صاف. برگها کوتاهتر از ساقه؛ غلافها به طول تا ۲۰ـ۳۰ سانتیمتر، قهوه‌ای یا قهوه‌ای مایل به قرمز، پایینی‌ترین آنها بدون پهنک، بالایی‌ها مایل به زرد یا با رنگ‌دویدگی مایل به قرمز، لبه دهانه راست؛ پهنک‌ها به طول حدود ۵۰ سانتیمتر، به عرض ۷ میلیمتر، تخت یا ناودار، سبز ـ خاکستری، با لبه‌ها و رگه میانی در پایین زبر، لبه کمی پیچیده، با رأس نوک‌تیز، سه وجهی، زبر. گل‌آذین به طول حدود تا ۳۰ سانتیمتر، پانیکول مرکب (anthelodium) نسبتاً باریک، شاخه‌های اولیه ۵ـ۱۵، به طول حدود ۲۰ سانتیمتر، بلندترین آنها اغلب با پانیکول مرکب ثانویه به طول حدود ۱۰ سانتیمتر، با برگ اولیه لوله‌ای قهوه‌ای غشایی؛ ۳ـ۴ برگه‌پایینی برگی، به طول بیشتر از ۵۰ سانتیمتر؛ دسته‌های سنبله‌ها حاوی ۳ـ۱۵ سنبله پنجه‌ای، به‌قطر ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، تنگ هم. سنبله‌ها به طول ۵ـ۱۵، به عرض حدود ۱/۵ میلیمتر، با ۱۰ـ۱۵ گل، برگه پوشه مانند به

Cyperus longus **L.**

طول حدود۱/۵ میلیمتر، برگ اولیه پوشه مانند به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، دورگه‌ای؛ محور گل‌آذین فشرده، چهاروجهی، کمی زیکزاکی، بدون بال؛ پوشه‌ها به طول حدود ۳ میلیمتر، ناوی شکل، نوک کند، با رگه میانی سبز، با لبه‌های قهوه‌ای تا قهوه‌ای مایل به قرمز، با لبه‌های غشایی. کیسه‌های بساک به طول حدود ۱/۵ میلیمتر. فندقه به طول ۱، به عرض ۰/۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، سه وجهی، قهوه‌ای مایل به خاکستری، به ظرافت مشبک.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، شمال، شرق و غرب افریقا، از خاورمیانه تا قزاقستان و شمال غرب‌هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اصفهان، اراک، لرستان، خوزستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: ترکیبات تلخ معطر ریشه آن به‌عنوان محرک، مقوی معده و اشتهاآور و قاعده‌آور مصرف می‌شود. ریختن پودر ریشه آن در بینی و گوش برای معالجه سرماخوردگی مفید است و ممکن است ریشه آن برای درمان سرماخوردگی جویده شود. آب گیاه بنظر می‌رسد بسیار سمی است و سبب سوختن پوست می‌گردد (3).

- ساقه‌های زیرزمینی آن معطر است و در بعضی از کشورهای اروپایی از آن به‌عنوان نیرودهنده، مقوی معده و قاعده‌آور استفاده می‌شود (۱۱).

Cyperus rotundus **L.**

Syn.: *Chlorocyperus rotundus* (L.) Palla, *Schoenus tuberosus* Burm. f.

E. nut grass, round cypress, rush nut

اویار سلام

گیاه علفی چندساله، به ارتفاع ۱۵ـ۴۰(ـ۸۰) سانتیمتر، با ساقه‌های زیرزمینی نازک، ساقه‌های زیرزمینی با فلسهای قهوه‌ای مایل به قرمز، در انتهای ساقه‌های زیرزمینی با غده‌ای بیضوی یا تقریباً کروی به‌رنگ قهوای‌تیره. ساقه‌ها نازک، سه‌وجهی، در قاعده

Cyperus rotundus **L.**

Cyperus rotundus L.

برگ‌دار. برگها به عرض تا ۶ میلیمتر، تخت، نوک‌دار، اغلب از ساقه کوتاه‌تر. گل‌آذین چتر ساده یا مرکب، با شعاعهای ۳ـ۹ تایی، نامساوی، به ارتفاع تا ۵(ـ۱۰) سانتیمتر، هر کدام منتهی به سنبله‌ای کوتاه یا دسته‌ای از سنبلچه‌ها. برگه‌های گریبانی ۲ـ۴ تایی، تخت، اغلب بلندتر از گل‌آذین، سنبلچه‌ها به طول ۱۰ـ۳۵(ـ۵۰)، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، پرگل، خطی، قویاً فشرده، محور سنبلچه بالدار. پوشه‌ها هم‌پوش، تخم‌مرغی، نوک‌کند یا نوک‌تیز، قایقی‌شکل، مایل به‌قرمز تا قهوه‌ای تیره با لبه‌ای سفید و غشایی، با ناو سبزرنگ، ۵ـ۷ رگه‌ای. پرچمها ۳ تایی. کلاله سه‌تایی. دانه‌ها (فندقه‌ها) مستطیلی ـ واژ تخم‌مرغی یا بیضوی، سه‌گوشه، $\frac{۲}{۳}$ اندازه طول پوشه، درخشان، به‌ندرت می‌رسد (دانه‌ها نمی‌رسند).

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب تمام قاره‌ها، یکی از بدترین علفهای هرز جهان.

پراکندگی جغرافیائی در ایران: در اغلب جویبارهای اراضی زراعی، کانالهای آبرسانی، مزارع برنج، نقاط مرطوب کنار جاده‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، کهکیلویه و بویراحمد، جنوب فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده، غده یا ریشه‌های پیازچه‌دار آن است. غده اویارسلام دارویی خانگی برای سوء هاضمه، استفراغ، اسهال و دیگر مشکلات روده‌ای کودکان است؛ سبک، تلخ، معطر، قابض، آرام‌بخش، بادشکن، مدر، ضدکرم، کرم‌کش، معرق، شیرافزا، قاعده‌آور و مقوی اعصاب است. مفید برای اختلالات معدی و تحریکات روده‌ای است. دم‌کرده یا سوپ غده اویارسلام برای اسهال، اسهال خونی، سوءهاضمه، استفراغ، وبا و تب مفید است. خمیر ریشه آن برای مداوای زخمها بکار می‌رود و برای درمان امراض روده‌ای استفاده می‌شود (6).

ـ ساقه زیرزمینی آن به‌عنوان مدر، ضدکرم، بادشکن، مقوی معده و قاعده‌آور بکار می‌رود. خمیر ساقه زیرزمینی آن روی سینه سبب افزایش ترشح شیر می‌شود. جوشانده ساقه زیرزمینی به مادرانی داده می‌شود که از تورم سینه رنج می‌برند یا شیر ناخالص، شیر بد رنگ و یا سایر عفونتهای سینه‌ای دارند، همچنین آن را برای درمان تب و سوء هاضمه مصرف می‌نمایند. خمیر ساقه‌های زیرزمینی خشک شده به همراه عسل برای درمان اسهال خونی و استفراغ به کودکان داده می‌شود. جوشانده ساقه زیرزمینی آن را برای درمان تب، درد مفاصل، بیماری سل، سینه پهلو، جرب، آبله و اسهال بکار می‌برند و آن را برای درمان زخمها و جرب نیز مصرف می‌نمایند. خمیر ساقه زیرزمینی آن را به همراه زنجبیل و عسل برای زایل کردن کرمهای روده‌ای بکار می‌برند (9).

ـ اندام مورد استفاده آن غده‌های آن است، غده‌های آن محرک، مقوی، آرام‌بخش، مدر، ضد کرم، مقوی

معده، بادشکن، مقوی قوای جنسی، قاعده‌آور، قابض، کرم‌کش و ضداسهال خونی است. حلال لیسیتین (Lecitin) و دیگر اسیدآمینه‌های مشتق شده همراه با تشکیل سنگ‌ریزه‌ها ادراری است (5).

Scirpus maritimus L.

Syn.: *Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla, *Scirpus tuberosus* Desf., *Bolboschoenus compactus* (Hoffm.) Drob., *Scirpus compactus* Hoffm., *Bolboschoenus macrostachys* (Willd.) Grossh., *Schoenoplectus maritimus* (L.) Ley

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰_۱۵۰ سانتیمتر. ساقه زیرزمینی رونده یا با ساقه‌های رونده اغلب منتهی به غده‌ای کروی یا طویل شده سیاه، به‌قطر حدود ۱۵ میلیمتر. ساقه در بالا سه گوشه تیز، با رگه زبر یا نرم، سبز یا سبز مایل به خاکستری؛ میان‌گره‌های پایینی طویل شده. برگها تقریباً هم‌اندازه ساقه؛ غلاف به طول تا ۱۷ سانتیمتر، سبز یا مایل به زرد یا خاکستری ـ قهوه‌ای، گاهی با رنگ‌دویدگی مایل به قرمز، با لبه از کمی توگود تا حدودی زبانک‌دار؛ پهنک‌ها به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۲_۷ میلیمتر، تخت یا تاشده، ناودار، سبز یا سبز ـ خاکستری، صاف یا با لبه زبر، با رأس باریک شده طویل، اغلب زبر. گل‌آذین سنبله مرکب، گاهی پانیکول مرکب به‌قطر تا ۱۰۰ میلیمتر، خیلی بندرت دسته‌ای از سنبله‌های بدون پایک؛ شاخه‌های اصلی به طول تا ۵۰ میلیمتر، هریک حامل ۱_۷ سنبله بدون پایک؛ برگه‌ها به طول تا ۲۵ میلیمتر. سنبله‌ها به طول ۸_۳۰، به عرض ۳_۶ میلیمتر، تخم‌مرغی یا استوانه‌ای، از زرد کم‌رنگ تا قهوه‌ای تیره، با برگه‌های پوشه مانند نوک‌دار به طول حدود ۵ میلیمتر و برگهای اولیه پوشه مانند، به طول حدود ۴ میلیمتر؛ پوشه‌ها به طول ۵/۵_۶/۵، به عرض حدود ۲ میلیمتر، ناوی شکل، با سیخک خمیده، زبر، به طول ۰/۸_۱/۵ میلیمتر، در پهلوها بدون رگه، ریش‌دار، غشایی، از قهوه‌ای تیره تا زرد کم‌رنگ، با رأس سربریده، سه پاره یا مژه‌دار. گلپوش با ریش ۴_۷ تایی، به سهولت جداشونده، نامساوی، کوتاهتر از فندقه؛ بساک‌ها به طول ۲/۵_۵ میلیمتر؛ کلاله‌ها بطور غالب ۳ تایی، اغلب ۲ تایی، اغلب مخروطی، با دیواره سخت، قهوه‌ای تیره یا سفید، درخشان و دیواره خارجی سلول‌های اپیدرمی غیرشفاف.

Scirpus maritimus L.

پراکندگی جهانی: از اروپا و افریقا تا آسیای مرکزی و هندوستان، ایران، عراق، افغانستان، ترکمنستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در مرداب‌ها و باتلاقهای شور و با عمق کم‌آب و بعضا در کناره‌های رودخانه‌ها در استانهای مازندران، گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، کرمانشاه، لرستان، خوزستان، فارس، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه آن به‌عنوان قابض و مدر مصرف می‌شود (3).

تیره شاهدانه‌وش/*Datiscaceae*

Datisca cannabina L.

E. bastard hemp, cretan hemp plant

شبه شاهدانه، شاهدانه وش

گیاه دوپایه، چندساله، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، چندین ساقه‌ای، به‌رنگ سبز مایل به زرد، بدون کرک. برگها متناوب، بدون گوشواره، شانه‌ای فرد، با برگچه‌های ۳ـ۵ جفتی؛ برگچه‌ها سرنیزه‌ای نوک‌تیز، دندانه اره‌ای درشت. گلها منظم، اغلب بحالت خوشه‌ای محوری طویل؛ گلهای نر بدون گلبرگ، با پرچمهای ۴ـ۲۵ تایی. گلهای ماده بدون گلبرگ، با تخمدان یک حجره‌ای.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، افغانستان، پاکستان، کوههای هیمالیا و لبنان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب در نقاط مرطوب در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان و تهران می‌روید.

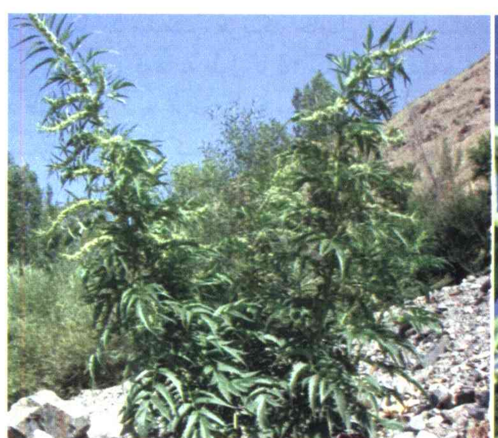
مصارف و کاربردها: محصولی شیرابه‌ای با طعم تلخ و خاصیت مسهلی می‌دهد. ریشه‌های آن حاوی الکالوئید Dastiscine می‌باشد و رنگ زرد می‌دهد (22).

ـ مدر، قی‌آور و مسهل است، در گذشته در ایتالیا از آن برای مداوای مالاریا استفاده می‌کردند (۱۱).

Datisca cannabina L.

Datisca cannabina L.

تیره تمیس/*Dioscoraceae*

Tamus communis L.

E. adder's meat, adder's poison, beaten woman's herb, bindweed, black briony, black bryony, common bryony

تمیس

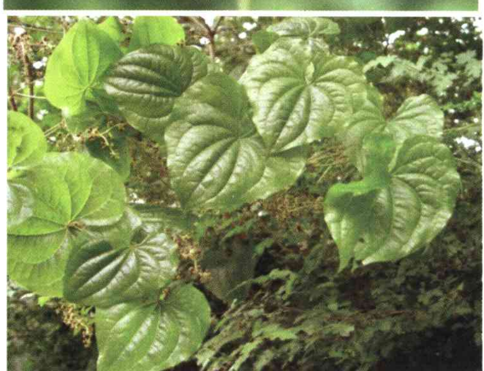
گیاه دوپایه، غده‌دار، با ساقه‌های بلند و نازک بالارونده، به طول ۲_۳ متر، یا بلندتر. برگها متناوب، به طول۵_۱۴(_۲۰)، به عرض ۴_۱۱(_۱۶) سانتیمتر، کامل، تخم‌مرغی پهن، با قاعده قلبی عمیق یا تقریباً سه لوبه، با دو لوب در قاعده گرد _ پهن شده، لوب میانی تخم‌مرغی، نوک‌دار؛ با رگبرگهای ۷_۹ تایی، پنجه‌ای بریده یا پنجه‌ای. گلهای نر منفرد یا در گرزنهای کم‌گل خوشه‌ای طویل تنک ساده یا در گل‌آذینهای خوشه‌ای به‌طور مشخص دمگل‌آذین‌دار محوری. گلپوش گلهای نر به طول حدود ۳ میلیمتر، عمیقاً شکافته، زرد شونده؛ پرچمها ۶ تایی. گلهای ماده در گل‌آذینهای کوچک شده کم یا پرگل خوشه‌ای شکل، محوری، با دمگل‌آذین کوتاه. گلپوش گلهای ماده به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً تا قاعده شکافته، با خامه سه گوشه. میوه سته به طول ۱۲ میلیمتر، بیضوی پهن، قرمز _ نارنجی و سمی.

پراکندگی جهانی: غرب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، قفقاز، عراق، شمال و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران و گیلان اصولاً در نواحی جنگلی و بیشه‌زاری، در استانهای کردستان، کرمانشاه، اغلب در بیشه‌زارها و نواحی سایه و مرطوب پوشیده از درختان و درختچه‌ها.

مصارف و کاربردها: ریشه‌ها و میوه سته آن مصرف می‌شود. گیاه سمی است و سبب تحریک‌پذیری اسهالی و مرگ می‌شود. در استعمال خارج قرمزکننده پوست و ضدروماتیسم است. علائم مسمومیت آن با اسهال، سوزش دهان، تاول زدن پوست و سپس مرگ ظاهر می‌گردد (5).

***Tamus communis* L.**

_ کلیه اندامهای گیاه مانند ساقه زیرزمینی و جوانه‌ها طعم تند و سوزاننده و اثر مدر، قی‌آور و مسهلی دارند و مصرف آنها بحالت تازه خطرناک است، زیرا سبب التهاب و تورم اعضای داخلی می‌شوند. از ساقه زیرزمینی آن به‌عنوان مسهل و قی‌آور استفاده می‌کنند؛ در استعمال خارج از له

شده متورم آن در آب جوش در موارد ضرب‌خوردگی و رفع خون مردگی استفاده می‌شود. ساقه زیرزمینی گیاه اثر مخصوص روی دستگاه ترشح ادرار و رحم دارد، بطوریکه موجب زیاد شدن ترشحات ادرار و ایجاد قاعدگی می‌شود، به‌هرحال باید در مصرف گیاه کمال دقت صورت گیرد تا بتوان از خطرات ناشی از مصرف آن جلوگیری نمود (۱۱).

Tamus communis L.

تیره خواجه‌باشی، تیره طوسک/*Dipsacaceae*

Dipsacus laciniatus **L.**

E. cut leaved teasel

خواجه‌باشی

گیاه خاردار، غول‌آسا، به ارتفاع ۱ـ۳ متر، دوساله، یکبار مثمر. بیخ ساقه چوبی. ساقه‌ها چندین تایی، ضخیم، سخت شکننده، ایستاده، با انشعابات هم‌پا (با شاخه‌های موازی ساقه و مشابه آن)، با گوشه تیز یا کند، در سراسر طول پوشیده با تیغ‌های درشت، سخت شکننده، گزنده، به طول ۲ـ۳ میلیمتر. برگهای قاعده‌ای در زمان گلدهی پژمردنی؛ ساقه‌ای‌ها درشت، بدون دمبرگ، با قاعده پیوسته، به طول تا ۴۰، به عرض ۱۵ سانتیمتر، مستطیلی یا سه گوشه‌ای پهن، با لبه دندانه اره‌ای، بریده بریده، عمیقاً بریده تا شانه‌ای بریده نامنظم، بطرف انتها با لبه چریده یا کامل، در هر دو سطح پوشیده با کرکهای ساده نازک خارکی برگشته

Dipsacus laciniatus L.

زبر یا به دشواری عریان، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگ میانی پوشیده با خارکهای درشت سخت شکننده نوک گزا. کپه‌ها متعدد، درشت، خاردار، بسیار سخت شکننده، بسیار پرخار، استوانه‌ای، در

Dipsacus laciniatus **L.**

زمان میوه‌دهی با جام گلها و پوشینه‌ها به طول ۵ـ۸(ـ۱۱)، به‌قطر ۴ـ۵ سانتیمتر. گلها بسیار زیاد. برگه‌ها بسیار باریک، سه گوشه، به طول ۳ـ۸(ـ۱۱)، به عرض ۳ـ۵(ـ۷) میلیمتر، سخت شکننده، نوک گزا، اغلب به‌درون پیچیده، ناوی شکل، در بالا عریان، بالبه‌ها و در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی تیغ‌دار، بطرف انتها به‌درون خمیده. گریبان بسیار کوچک، کرکدار. جام گل به طول حدود ۱۰ میلیمتر، در حالت خشک اخرایی یا قهوه‌ای کم‌رنگ، در یک طرف سفید، خاکستری یا بنفش کم‌رنگ؛ با لوب به طول حدود ۱ میلیمتر. فندقه‌ها کوچک، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، عریان کاهک‌ها به طول تا ۲ سانتیمتر، به عرض ۴ میلیمتر، سخت شکننده، نوک‌دار، ناوی شکل، با رأس سوزنی، ایستاده یا برگشته، با لبه پوشیده از کرکهای مویی زبر سخت شکننده ساده. کاهک‌های مرکزی اغلب بسیار طویل، به طول تا ۴/۵ سانتیمتر، نوک‌دار بسیار بلند، از رأس کپه به‌طور مشخص بلندتر. گیاه یک بار مثمر، با برگه‌های کپه‌ای و کاهک‌های بعد از شکوفایی فندقه‌ها پایا.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب و مرکز آسیا و در بسیاری از نقاط معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً به صورت هرز در کنار باغها و مزارع در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثر معرق، مدر و کمی اشتهاآور دارد (۱۱).

جنس **خواجه‌باشی** / *Dipsacus* L. در ایران سه گونه دارد که گونه مذکور بیشتر بصورت علف هرز و دو گونه دیگر یعنی

Dipsacus strigosus Willd. ex Roemer & Schultes

خواجه‌باشی جنگلی

خواجه‌باشی صغیر *Dipsacus pilosus* L.
بیشتر در نواحی جنگلی می‌رویند. با توجه به گسترش این گونه‌ها در ایران کمتر کسی از آنها به‌عنوان دارو و گیاه دارویی استفاده می‌کند و این در حالیست که *Dipsacus laciniatus* L. بنظر بعضی از نویسندگان فلورها شباهت زیادی به *Dipsacus sylvestris* Mill. دارد که گیاه دارویی طب سنتی در اروپاست؛ بنابراین برای اطمینان بیشتر از خواص درمانی این گونه‌ها جا دارد تا تحقیق گسترده و مستند از آنها بعمل آید (مؤلف).

تیره کلهو، تیره خرمندی/*Ebenaceae*

***Diospyrus Kaki** L.

Syn.: *Diospyros chinensis* Blume.

E. kaki persimmon, Chinese date, Japanese date plum, kaki, kau apple, Chinese persimmon, kakee, Japanese persimmon

خرمالو

درختی با تاج کروی، به ارتفاع تا ۱۴ متر، با پوست فلسی، جوانه زمستانه کرکدار، نوک کند. برگها بیضوی ـ تخم‌مرغی تا مستطیلی ـ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۶ـ۱۸ سانتیمتر، معمولاً گوه‌ای پهن، سریعاً بدون کرک شونده و درخشان، با سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی سبز روشن‌تر، کرکدار؛ دمبرگ به طول ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، کرکدار. گلها سفید مایل به زرد؛ گلهای نر در گروه‌های ۳ تایی، به طول ۱ سانتیمتر، با پرچمهای ۱۶ـ۲۴ تایی. گلهای ماده به طول ۱/۵ـ۱/۸ سانتیمتر؛ خامه‌ها تا قاعده تقسیم شده، کرکدار. میوه تخم‌مرغی تا کروی توسری خورده، به عرض ۳/۵ـ۷ سانتیمتر، نارنجی تا زرد روشن و خوراکی.

پراکندگی جهانی: بومی شرق هیمالیا (نپال، آسام، برمه)، چین و ژاپن، کاشته شده در بالکان، جنوب اروپا، کریمه، ترکیه، قفقاز، ایران، پاکستان، افغانستان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط معتدله ایران؛ **تهران:** تهران؛ کرج؛ کاشان. ـ **گیلان:** رشت؛ لاهیجان. ـ **مازندران:** چالوس؛ نوشهر؛ تنکابن؛ رامسر.

Diospyros *Kaki* L.

مصارف و کاربردها: دانه‌های سرخ شده (بوداده) آن به‌عنوان جایگزین قهوه بکار می‌رود. کاسه گل و دم میوه آن قی‌آور هستند و برای درمان سرفه‌ها و تنگی نفس مصرف می‌شوند. در استعمال خارج گیاه برای امراض پوستی به‌عنوان ضدمیکروب بکار می‌رود. همچنین از آن به‌عنوان حشره‌کش استفاده می‌شود (5).

Diospyros Kaki L.

Diospyrus Lotus **L.**

E. date-plum persimon, bastard menynwood, Indian date plum, date plum

کلهو، خرمندی، ارب

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، با تاج کروی تا استوانه‌ای نامنظم. برگها به طول ۵ـ۱۸، به عرض ۳ـ۷ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی، نازک (با بافت نازک)، نرم، با قاعده‌ای باریک شده یا تقریباً گرد، نوک‌دار، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم رنگ‌تر، با لبه تخت یا کمی مواج. گلها کوچک محوری، تقریباً منفرد. تقریباً بدون دمگل. جام گل نر ۳ برابر اندازه کاسه گل، کوزه‌ای ـ استکانی، تا $\frac{1}{3}$ بخش شکافته به لوبهای برگشته گرد مژه‌دار. کاسه گل در حالت میوه‌دار با لوبهای گرد پهن نوک کند نعلبکی شکل

Diospyros Lotus L.

آشکار. میوه سته لایه مومی‌دار و کوچک.
پراکندگی جهانی: ایران، تالش، افغانستان، ترکمنستان،

پاکستان، شمال آناتولی، ماورای قفقاز و هیمالیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز؛ بین گرگان و زیارت. ـ **مازندران:** بهشهر؛ دره هراز؛ بابل؛ بین عباس‌آباد و قائم شهر؛ پل سفید؛ تیرتاش؛ تنکابن به طرف چالوس. ـ **گیلان:** رشت؛ لاهیجان؛ آستارا. اصولاً درختی خاص جنگلهای شمال ایران است و به فراوانی در نقاط مختلف پراکنده است، به علاوه در بعضی از نواحی معتدله و معتدله سرد نیز مانند تهران، دماوند و کرج کاشته شده است.
مصارف و کاربردها: چوب آن اثر تصفیه‌کننده خون دارد. از میوه‌اش در چین به‌عنوان آرام‌کننده استفاده می‌کنند و برگهای آن اثر تب‌بر دارد (۱۱).

***Diospyros Lotus* L.**

Elaeagnaceae/تیره سنجد

***Elaeagnus angustifolia* L.**

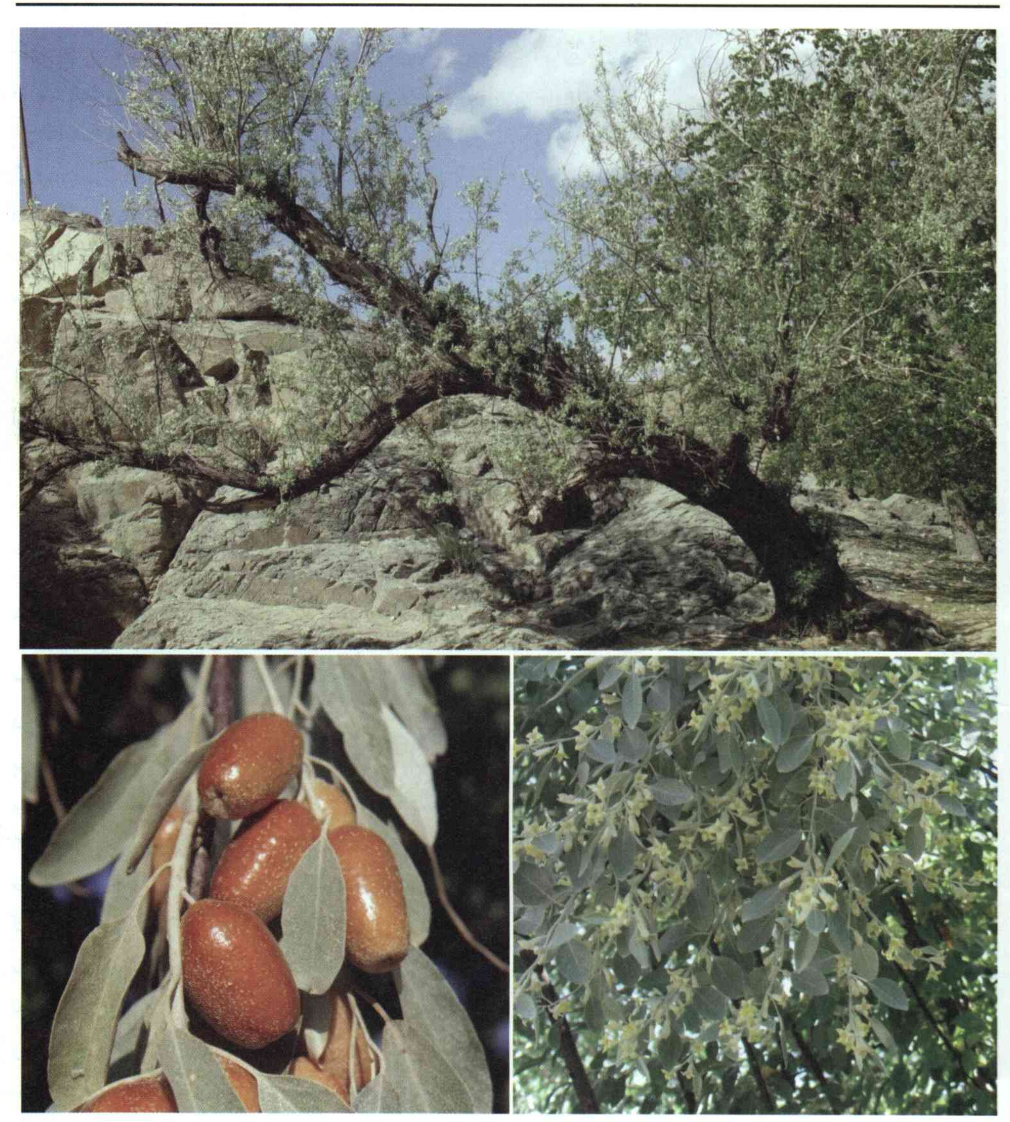
***Elaeagnus angustifolia* L.**

Syn.: *Elaeagnus spinosa* L., *Elaeagnus inermis* Miller, *Elaeagnus incanus* Lam., *Elaeagnus argenteus* Moench., *Elaeagnus tomentosus* Moench, *Elaeagnus hortensis* M. B., *Elaeagnus caspica* (Sosn.) Grossh.

E. Russian olive, oleaster, narrow-leaved oleaster, wild olive

سنجد

درخت یا درختچه‌ای خزان کننده. شاخه‌ها درخشان اغلب قهوه‌ای تیره، با شاخه‌چه‌های با کرکهای شوره‌سری به‌رنگ خاکستری ـ نقره‌ای. برگها

Elaeagnus angustifolia L.

سرنیزه‌ای یا بیضوی، پوشیده از کرکهای شوره‌سری نقره‌ای رنگ، اغلب کوتاهتر از ۴ سانتیمتر، روی سطح فوقانی خاکستری ـ مایل به سبز روشن (درخشان)، در سطح تحتانی نقره‌ای‌رنگ. گلها منفرد، بدون گلبرگ. کاسبرگها لوله‌ای، با سطح درونی زردرنگ، سطح بیرونی نقره‌ای رنگ. میوه‌ها اغلب نسبتاً درشت و خوراکی و اغلب کاشته شده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت در ایران پراکنش قابل توجهی دارد، علاوه بر حالت

خودروی قابل‌مشاهده در بعضی نقاط، در بسیاری از مناطق نیز بمنظور استفاده از چوب و میوه آن کاشته می‌شود، اغلب در استانهای آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران درختان کاشته شده آن مشاهده می‌شود.

مصارف و کاربردها: روغن بدست آمده از دانه‌های آن مخلوط با شربت به‌عنوان معجون برای درمان اسهال و آسم ریوی استفاده می‌شود. آب (شیره) گلهای آن برای درمان تب‌های بدخیم بکار می‌رود. میوه‌های آن منبع خوبی برای تولید الکل محسوب می‌شود (5).

ـ با توجه به مواد موجود در میوه سنجد می‌توان اثرات قابض، محرک، ضدالتهاب، آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان و رفع مشکلات معده و روده را برای آن پیش‌بینی نمود (۱۲).

ـ برگ درخت سنجد و میوه خشک آن اثر قابض دارد. از گلهای آن برای ساختن و معطر کردن نوشابه‌ها استفاده می‌کنند و اثر تب‌بر نیز دارد (۱۱).

Hippophae rhamnoides **L.**

Syn.: *Osyris rhamnoides* Scop., *Rhamnoides Hippophae* Moench

E. common sea buckthorn, sea buckthorn, willow-thorn, rhamnus seabuckthorn

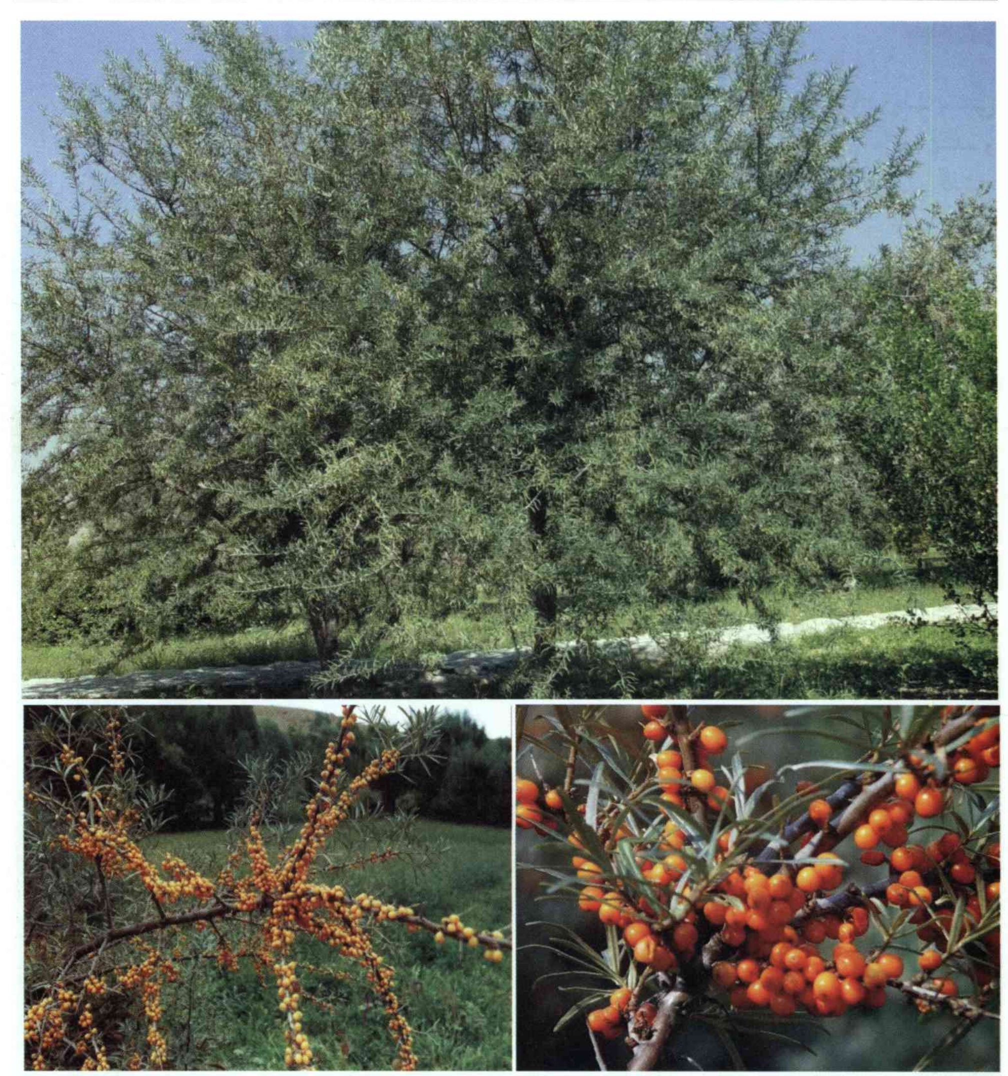
سنجد تلخ

درخت یا درختچه‌ای دوپایه، به ارتفاع ۱/۵ـ۵ متر، با پوست خاکستری مایل به قهوه‌ای، قهوه‌ای مایل به زرد یا سیاه‌رنگ. شاخه‌ها متعدد، خاردار؛ خارها به طول ۲ـ۷ سانتیمتر. برگها خطی یا خطی سرنیزه‌ای، به طول۲ـ۸، به عرض ۰/۲ـ۰/۸ سانتیمتر، تقریباً نوک کند، کم و بیش با قاعده باریک، تقریباً بدون دمبرگ، با لبه کم و بیش برگشته، روی سطح فوقانی سبز مایل به خاکستری، در سطح تحتانی نقره‌ای ـ سفید با رگه‌های قهوه‌ای یا زرد، پوشیده از فلسهای ستاره‌ای سفید و قهوه‌ای. گلهای نر روی سنبله‌های کوتاه، به طول ۵ـ۸، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، با گلپوش دوقسمتی، با لوبهای تخم‌مرغی ـ دایره‌ای، به طول ۳ـ۴، به عرض ۳ـ۳/۵ میلیمتر، توگود، قهوه‌ای مایل به سبز، در سطح بیرونی پوشیده از فلسهای ستاره‌ای تنک سفید و قهوه‌ای متعدد، پرچمها ۴ تایی، $\frac{1}{2}$ تا $\frac{2}{3}$ اندازه گلپوش؛ کیسه‌های بساک به طول ۱/۵ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی، تقریباً بدون‌پایک، با میله‌های کوتاه. گلهای ماده ۲ـ۵ تایی در محور شاخه‌چه‌ها، روی دمگلهایی به طول ۰/۵ میلیمتر، گلپوش گلهای ماده لوله‌ای، مستطیلی ـ واژ تخم‌مرغی، به طول ۲/۵ـ۴، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، قهوه‌ای، در سطح بیرونی پوشیده از کرکهای ستاره‌ای قهوه‌ای و تعداد کمی فلسهای سفید، مادگی در بخش پایینی لوله‌جام گل؛ تخمدان بدون کرک، کروی ـ تخم‌مرغی، به طول ۱ـ۲ میلیمتر، به اندازه نصف گلپوش؛ خامه به طول ۰/۵ میلیمتر؛ کلاله مستطیلی، به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر،، یک طرفه، از گلپوش بلندتر. میوه شفت رسیده کروی، تخم‌مرغی، کروی ـ تخم‌مرغی یا بیضوی کوتاه، به طول ۰/۸ـ۱ سانتیمتر، به عرض ۰/۳ـ۰/۶ میلیمتر، بدون‌کرک، نارنجی یا زرد، گوشتی و معطر. دانه تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا مستطیلی ـ بیضوی، قهوه‌ای تیره، گاهی تقریباً سیاه و درخشان.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال ایران: دره یوش؛ ارتفاعات شمالی البرز. ـ **تهران:** دره کرج؛ پس قلعه؛ دربندسر؛ دره شهرستانک؛ گچسر؛ دره یوش و بلده؛ شمشک؛ طالقان. ـ **آذربایجان شرقی:** میانه؛ دامنه‌های کوه بزقوش.

مصارف و کاربردها: میوه این گیاه مصرف می‌شود و

***Hippophae rhamnoides* L.**

خواص درمانی مقوی عمومی و ضدعفونت دارد و در درمان خستگی صبحگاهی، دوران نقاهت ناشی از زکام و یا دوران بارداری و اغتشاش اعمال بدن، کاهش عملکردهای قلبی و مغزی، بی‌اشتهایی، کم‌خونی، بی‌خوابی، پیش‌گیری از زکام و پیری زودرس بکار می‌رود (۱۰).

- میوه آن ضداسکوربوت قوی است و از آن برای درمان عوارض ناشی از فقدان ویتامین C استفاده می‌شود. طعم آن ترش‌مزه و قابض است و اثر ضد کرم دارد. مصرف پوست و برگ آن به‌عنوان مقوی و قابض توصیه شده و دانه‌اش اثر ملین ملایم دارد (۱۱).

تیره ارمک/*Ephedraceae*

***Ephedra* spp.**

E. joint fir, sea grape, shrubby horsetail

ریش بز، هوم، هوما، ارمک

درختچه یا درختانی کوتاه، به ارتفاع تا ۰/۵–۵ متر، با شاخه‌های بندبند. برگها به غلافهای فلس مانند تبدیل‌شده. گلها معمولاً دوجنسی یا یک جنسی: گلهای نر بدون پایک یا پایک‌دار؛ ستون پرچمی در قاعده با برگه‌های دوتایی متقابل متلاقی. مخروط‌های ماده اغلب مولد گل‌آذینی تاجی شکل، بدون پایک یا پایک‌دار. تخمک‌ها ۱–۳ تایی، پوشیده توسط ۲ لایه پوششی، با ۲–۴ جفت برگه قاعده‌ای، برگه‌ها کم و بیش در قاعده پیوسته. میوه رسیده سته کاذب، قرمز گوشتی یا مایل به زرد یا میوه خشک که توسط برگه محصور شده است.

_ *Ephedra* در ایران ۱۲ گونه دارد که بعلت داشتن الکالوئید افدرین جنبه دارویی دارد. اما در طب سنتی ایران جایگاهی (مگر بندرت) برای آن تعریف نشده و آنهم بعلت سمیت شدید آن است. به‌هرحال در گذشته دور بعضی از گونه‌های آن بخصوص آنها که در مرکز ایران می‌رویند مورد استفاده قرار می‌گرفتند. ازجمله می‌توان به گونه‌های زیر اشاره کرد.

Ephedra intermedia Schr. et . C. A. Mey

ارمک میانه

Ephedra major Host. ارمک

Ephedra pachyclada Boiss. هوم، هوما

Ephedra procera Fisch. & Mey. ارمک، ریش بز

Ephedra sarcocarpa Aitch. & Hemsl.

ارمک گوشتی، ارمک نقره‌ای

Ephedra strobilacea Bge.

ارمک بیابانی، ارمک آسیای مرکزی

***Ephedra major* Host.**

مصارف و کاربردها: هوم یا هوما یا افدرا و ارمک به‌زبان امروزی محرک قوی و تلخ است که در چین، آسیای میانه و جنوب غرب آسیا گسترش دارد. براساس افسانه‌ها محافظان چنگیزخان توسط سرپرستانشان تهدید شده بودند که اگر در موقع نگهبانی خوابشان گرفت چای *Ephedra* بنوشند تا هوشیار بمانند و امروزه در چین از *Ephedra* بمنظور مداوای مشکلاتی مانند سرماخوردگی، تب و آسم و تب یونجه استفاده می‌کنند. مهمترین خواص دارویی *Ephedra* در طب سنتی (گیاهی) غربی عبارت است

Ephedra pachyclada Boiss.

Ephedra sarcocarpa Aitch. et Hemsl.

از معرق بودن (تولید گرما)، بازکننده برونش‌ها (کانال کوچک هوایی در شش‌ها)، مدر، محرک و افزایش‌دهنده فشار خون؛ در طب سنتی چین: رفع سرماخوردگی، برطرف کردن اثرات سرماخوردگی

خارجی (اندامهای سطح بدن)، کمک به حرکت نایژه‌ها؛ افدرین استخراج شده از *Ephedra* به‌عنوان داروی رفع احتقان و ضد آسم بکار می‌رود. گیاه کامل در میزان و مقیاس کم، اثرات درمانی قابل توجهی در باز کردن برونش‌ها و افزایش جریان خون بطرف پوست دارد. در چین افدرا دارویی عادی و معمولی برای سرماخوردگی و تب‌ها، سرفه‌ها و خس‌خس کردن سینه می‌باشد و در طب امروزی غربی برای معالجه آسم و تب یونجه و برای رفع سرماخوردگی حاد و آنفلوانزا بکار می‌رود و همچنین برای افزایش فشار خون، تب‌های سرد و درمان و تسکین روماتیسم از آن استفاده می‌کنند (4).

Ephedra strobilacea **Bunge ex Lehm.**

تیره خلنگ/Ericaceae

***Arbutus Unedo* L.**

E. strawberry tree, strawberry madrone

درخت توت‌فرنگی

درختچه یا درختی همیشه سبز، با پوست سیاه چروکیده. برگها مستطیلی - بیضوی، در دو انتها باریک شده و نقطه مانند، به طول ۴/۵-۱۰، به عرض ۱/۸-۳/۴ سانتیمتر، چرمی، دندانه اره‌ای، با سطح فوقانی سبز تیره؛ دمبرگ به طول ۰/۴-۱/۵ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکول انتهایی، بی‌کرک. گلها در قاعده با برگه‌های فلس مانند؛ دمگل به طول ۲-۳ میلیمتر. کاسه گل نعلبکی شکل، با ۵ لوب گرد. جام گل سفید مومی، تخم‌مرغی، به طول ۰/۷-۱ سانتیمتر، با دهانه بهم آمده، با لوبهای کوتاه. میوه سته‌ای بزرگ، کروی، قرمز، با زگیل‌های پرزدار.

پراکندگی جهانی: ایرلند و جنوب اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه گیاه مصرف می‌شود. درخت توت‌فرنگی به‌عنوان قابض و ضد اسپاسم گیاهی با ارزش است. با داشتن خاصیت ضدعفونی کنندگی برای دستگاه ادراری، دارویی مؤثر برای درمان التهاب مثانه و عفونت میزراه است. قابض بودن آن آن را دارویی مفید برعلیه اسهال و اسهال خونی معرفی می‌کند. مشابه بسیاری از گیاهان قابض بصورت غرغره برای درمان زخم گلو و گلوی آسیب‌دیده بکار می‌رود. آن را نباید بهنگام حاملگی و یا ناراحتی کلیه بکار برد (4).

- برگ، میوه، گل و ریشه گیاه مصرف می‌شود. خواص درمانی: ضدعفونی‌کننده مجاری ادراری، قابض و ضد روماتیسم دارد و برای درمان عفونتهای مجاری ادرار و روماتیسم بکار می‌رود (۱۰).

***Arbutus Unedo* L.**

***Vaccinium Arctostaphylos* L.**

E. Caucasian whortleberry, oriental whortleberry

سیاه‌گیله، قره‌قاط

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر. برگها به طول ۳-۸ سانتیمتر، بیضوی - تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نوک‌دار، دندانه‌ای ریز (دندانک‌دار)، تقریباً بدون دمبرگ، خزان کننده (ریزان). گلها نسبتاً کوچک و غیر چشمگیر، خوشه‌ای. جام‌گل به طول ۶-۸

میلیمتر، استوانه‌ای ـ استکانی، سفید مایل به سبز شونده، ارغوانی کم رنگ. میوه‌ها سته به‌قطر ۶ـ۸ میلیمتر، ارغوانی تیره.

پراکندگی جهانی: قفقاز، شمال شرقی آناتولی و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان (جنگلهای اسالم به خلخال).

مصارف و کاربردها: در طب سنتی میوه این درختچه بصورت دم‌کرده برای کاهش پرفشاری خون و کاهش قندخون استفاده می‌شود (۱۲).

Vaccinium Arctostaphylos **L.**

تیره فرفیون، تیره شیرسگ/Euphorbiaceae

***Euphorbia Chamaesyce* L.**
Syn.: *Euphorbia canescens* L., *Chamaesyce vulgaris* Prokh.
E. crenated annual spruge

فرفیون کنگره‌ای

گیاه یکساله، بی‌کرک یا کرکی پراکنده. ریشه نازک، عمودی. ساقه‌ها کم، به ارتفاع ۵ـ۲۰ سانتیمتر، نازک، خزنده، چندین بار بحالت دوشاخه‌ای از قاعده منشعب. برگها به اندازه $\frac{1}{3}$ تا $\frac{1}{2}$ میان‌گره‌های بخوبی رشد کرده، با دمبرگی به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، قویاً نامتقارن، گاهی در قاعده گوه‌ای کوتاه، واژ تخم‌مرغی تا دایره‌ای ـ مستطیلی، به طول ۳ـ۹ میلیمتر، به عرض ۲ـ۶ میلیمتر، با رأس گرد شده یا حتی کمی فرورفته، کم و بیش‌کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای یا بندرت تقریباً کامل. گوشواره‌ها درفشی، به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر، معمولاً در قاعده دندانه‌دار. گل‌آذین سیاتیوم به طول ۰/۸ـ۱/۲ میلیمتر، به‌قطر حدود ۱ میلیمتر، در سطح خارجی بی‌کرک، در سطح داخلی کرکدار، با لوبهای کوچک؛ غدد شهدی در جهت عرضی خطی فشرده، در پایین با زایده‌های سفید تقریباً مساوی، کامل یا سه لوبه کوتاه هم‌عرض یا دو بار پهن‌تر از غده شهدی؛ خامه‌ها به طول تا ۰/۵ میلیمتر، دوشاخه؛ شیزوکارپ تخم‌مرغی ـ سربریده، به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، به عرض ۲ـ۲/۵ میلیمتر، سه شیاری، بی‌کرک با فندقه‌چه‌های شیاردار کند. دانه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱ـ۱/۲ میلیمتر، سه وجهی (سه رأسی)، ابتدا مایل به قرمز، سرانجام خاکستری مایل به قهوه‌ای، با رگه‌های کند، با چهره‌ای در جهت عرضی نامنظم‌چروکیده، در قاعده متورم محدب بدون زایده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا (پرتغال، اسپانیا، فرانسه، ایتالیا، یوگسلاوی، رومانی، بلغارستان، یونان، کریمه، غرب روسیه)، قبرس، جزایر اژه، سوریه، لبنان، فلسطین، عربستان، مصر، ترکیه، قفقاز، ایران، غرب پاکستان، افغانستان، آسیای مرکزی (ترکمنستان) و شمال افریقا (مراکش و الجزایر).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در دامنه‌های کوهستانی و دره‌ها در جنگلهای بلوط، تاکستانها و چمن‌زارها به صورت علف هرز در اراضی زراعی و باغها، در کنار جاده‌ها و دشتها، اغلب در تپه‌های شنی، در کنار جوی‌بارها و کانالهای آبرسانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی و شرقی، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اطبای قدیم مصرف آن را جهت گزش عقرب و درمان جرب، کچلی، زگیل، بیماریهای چشم و سیفلیس توصیه می‌کردند (۱۱).

***Euphorbia Chamaesyce* L.**

***Euphorbia helioscopia* L.**

E. sun euphorbia, sun spruge, wartwort

شیرسگ، فرفیون

گیاه یکساله، در بخش فوقانی با کرک‌های پراکنده، به‌ندرت بی‌کرک، با ریشه نازک، دوکی شکل. ساقه‌ها ۱–۳۰ تایی، ایستاده یا گسترده، به ارتفاع (–۵) ۱۰– ۳۵ (–۵۰) سانتیمتر، به ضخامت ۱–۴ میلیمتر، با زخمهای برگی قاعده‌ای (زخمهای ناشی از افتادن برگها)، ساده. برگهای ساقه‌ای متناوب، با دمبرگ کوتاه، در قاعده گوه‌ای، واژ تخم‌مرغی یا قاشقی، به طول ۸–۲۸ میلیمتر، به عرض ۵–۱۳ میلیمتر، نوک کند یا سربریده، اغلب چالدار، در بالا دندانک‌دار، در پهلوها کامل، بی‌کرک، یک رگبرگی. دمگلهای انتهایی ۵ تایی به طول ۴/۵ (به‌ندرت تا ۸/۵) سانتیمتر، سه شاخه، مجدداً یک تا سه بار دو شاخه؛ برگهای گریبان از نظر شکل مشابه برگهای ساقه‌ای امّا بزرگتر، به طول ۱–۳ سانتیمتر، به عرض ۷–۲۵ میلیمتر؛ برگهای پایینی گریبانک مشابه برگهای فوقانی ساقه، سه تایی؛ برگهای بالایی دوتایی، دایره‌ای یا بیضوی. سیاتیوم استکانی، به قطر۱/۵–۲/۵ میلیمتر، در سطح بیرونی بی کرک، در سطح درونی کمی کرکی، با لوبهای مستطیلی شرابه‌ای؛ غدد شهدی در جهت عرضی بیضوی، مایل به سبز؛ خامه‌ها تقریباً جداً دو پاره؛ شیزوکارپ شلغمی شکل، به طول ۲/۵–۳/۵ میلیمتر، به عرض ۳/۴ میلیمتر، عمیقاً سه شیاری با حجره‌های دایره‌ای صاف. دانه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱/۵–۲ میلیمتر، قهوه‌ای، مشبک ـ حفره‌دار متراکم، نوک‌دار و در بالا تخت شده با زایده‌عمودی طبقی شکل، در جهت عرض مستطیلی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، پاکستان، نواحی مدیترانه‌ای، قفقاز، سوریه، بین‌النهرین، عربستان، ایران، افغانستان و پاکستان.

***Euphorbia helioscopia* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز باغها، اراضی رها شده و کنار جاده در استانهای گرگان، مازندران و گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، خوزستان، فارس، بوشهر، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه کامل و شیرابه تازه آن است و خاصیت تاول‌زایی دارد و در موارد سیاتیک، آرتریت، سینه پهلو و انواع زگیل‌ها بکار می‌رود (۱۰).

ـ گیاه به‌عنوان مسهل مدر بکار می‌رود و شیرابه آن برای برطرف کردن زگیل‌ها کاربرد دارد و همچنین در بعضی موارد برای درمان زخم پلک چشم مصرف می‌شود. در موارد بسیاری باعث دردهای غیرقابل تحمل و التهاب و تورم می‌شود. شیرابه آن برای درمان پیدایش دانه‌های پوستی و دانه‌های آن به همراه فلفل بوداده برای درمان داءالرقص (لغوه) استفاده می‌شود. شیره آن بصورت روغن مالیدنی برای درمان دردهای عصبی و روماتیسم و ریشه آن به‌عنوان ضدکرم بکار می‌رود. شیرابه آن برای برطرف کردن زگیل‌ها مصرف می‌شود (3).

ـ ریشه آن اثر قی‌آور، مسهلی و دانه‌اش اثر مسهلی دارد، از شیرابه آن جهت از بین بردن زگیل استفاده می‌شود و از آن برای درمان بیماریهای عصبی و روماتیسم نیز استفاده می‌شود. ریشه آن برای دفع کرم بکار می‌رود (۱۱).

Euphorbia indica **Lam.**

فرفیون هندی

گیاه خوابیده روی زمین، خیزان ـ بالارونده، گاهی ایستاده، یکساله با ساقه‌های منشعب به شاخه‌های شبیه به ساقه اصلی. برگها تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا بیضوی ـ مستطیلی، نوک کند، بندرت تقریباً نوک تیز، در قاعده بحالت مورب گرد، با لبه حداقل در نیمه فوقانی دندانه اره‌ای ریز، پهنک به طول ۲ـ۳ سانتیمتر، بندرت بلندتر؛ دمبرگ به طول ۱ـ۲ میلیمتر؛ گوشواره‌ها سه گوشه‌ای، گاهی شرابه‌ای، به طول ۱/۵ میلیمتر. گل‌آذین سیاتیوم بهم نزدیک شده در خوشه‌های (دسته‌های) دمگل‌آذین‌دار برگه‌دار

Euphorbia indica Lam.

محوری. غده‌ها با زایده‌های گلبرگ‌آسای مایل به صورتی یا سفید. کپسول به عرض حدود ۲ میلیمتر، بصورت پراکنده و نادر کرکدار. دانه‌ها به طول ۱ میلیمتر، چهارگوشه، با رگه‌های کم‌عرض در چهره دانه، خاکستری تیره، بدون زایده نافی

پراکندگی جهانی: ایران، غرب پاکستان، افغانستان، هندوستان، چین، افریقای گرم و مرطوب و یافته شده در جنوب اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز یا گیاه خودروی در اراضی شنی و دشتی ساحلی خلیج فارس (میناب) و دریای خزر (رودسر، لنگرود) می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. دم‌کرده برگهای خشک آن برای درمان اسهال، اسهال خونی، ازدیاد خون قاعدگی و ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان بکار می‌رود (1).

Euphorbia indica **Lam.**

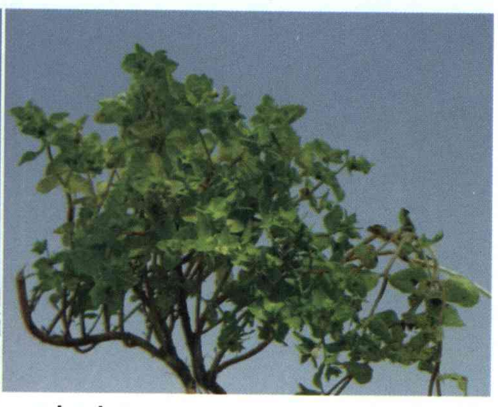
Euphorbia Peplus **L.**

Syn.: *Euphorbia hyrcana* Grossh., *Tithymalus Peplus* (L.) Gartn.

E. petty euphorbia, devil's milk, petty spurge, wart grass, wart weed, wartwort, purple spurge

فرفیون زگیل‌دار، علف زگیل

گیاهانی یکساله، بی‌کرک، به ارتفاع تا ۱۰ـ۲۵ سانتیمتر؛ ریشه نازک؛ ساقه‌ها کم و بیش زیاد (بدلیل شاخه‌دهی از قاعده) از پایین بالارونده، ایستاده در بالا، معمولاً کمی بیشتر از $\frac{1}{2}$ ارتفاع تمام گیاه، شاخه‌دهنده، با یا بدون ۱ـ۴ دمگل‌آذین محوری (به طول ۲ـ۴/۵ سانتیمتر)، اغلب با شاخه‌های جانبی عقیم در پایین، گاهی ساده؛ برگهای ساقه‌ای با دمبرگهایی به طول ۱ـ۶ میلیمتر، در قاعده گوه‌ای، واژ تخم‌مرغی پهن، به طول ۷ـ۲۵، به عرض۵ـ۱۶ میلیمتر، نوک کند، کامل، غشایی. برگهای گریبانی با دمبرگ‌هایی به طول تا ۳ میلیمتر، تخم‌مرغی‌پهن،

Euphorbia peplus **L.**

دمگل آذینهای انتهایی ۳ تایی (به طول ۲ـ۳ سانتیمتر) شبیه‌دمگل آذینهای محوری ۲ـ۳ بار دوشاخه؛ واژ به طول ۱۲ـ۲۷ میلیمتر، به عرض ۷ـ۱۴ میلیمتر؛ برگهای گریبانکی ۲ تایی، با دمبرگ کوتاه، در قاعده‌مورب، تخم‌مرغی یا سه گوشه ـ لوزوی، به طول ۱۰ـ۱۷ میلیمتر، به عرض ۷ـ۱۲ میلیمتر (انتهایی‌ها تقلیل‌یافته)، نوک کند یا نوک‌تیز کوتاه، کامل؛ سیاتیوم استکانی، به‌قطر ۰/۷ـ۱ میلیمتر، بی‌کرک، با لوبهای تخم‌مرغی‌شرابه‌ای، نامشخص؛ غدد شهدی ۴ تایی، دوشاخی، با شاخ‌های درفشی سفید ـ مایل به زرد، به‌طور مشخص (۱/۵ـ۲ بار) بلندتر از عرض غدد شهدی؛ خامه‌ها به طول ۰/۱ـ۰/۲ میلیمتر، عمیقاً دوپاره؛ شیزوکارپ تخت‌شده ـ کروی، به طول ۱/۸ـ۲/۲ میلیمتر، به عرض ۲ـ۲/۵ میلیمتر، سه شیاری، فندقه‌چه صاف، ناودار با ۲ بال‌پشتی باریک طولی، بی‌کرک؛ دانه‌ها خاکستری، تخم‌مرغی، به طول ۱/۲۵ـ۱/۵ میلیمتر، ۶ پهلو، صاف و در هر دو جهت (چهره) داخلی توگود، در سایر جهات (چهره‌ها) منقوط (چالدار) تیره، سطوح خارجی با ۳ـ۴ چاله، جانبی معمولاً با ۳ و زایده در انتها.

پراکندگی جهانی: با پراکندگی زیاد در اروپا، جزایر اژه، قبرس، سوریه، لبنان، فلسطین، سینا، مصر، عربستان، کویت، ترکیه، ایران، پاکستان، ترکمنستان، شمال افریقا (مراکش، الجزیره، تونس، لیبی)، معرفی شده به چین، ژاپن، شمال و نواحی گرم و مرطوب امریکا و اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکنده در نواحی بیابانی و بصورت علف هرز در باغها و در کنار کانالهای آبرسانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، بوشهر، خوزستان، فارس، کرمان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مدر است، برای درمان آسم و اختلالات کبدی بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن بصورت حمام برای رفع مشکلات پوستی بکار می‌رود. گلیکوزید موجود در آن سمی است (5).

ـ در گذشته به‌عنوان مسهل، قی‌آور، خلط‌آور و درمان بیماریهای سل، آب آوردن انساج، نقرس و امراض سینه از آن استفاده می‌شده است؛ ریشه آن اثر مسهلی دارد (۱۱).

* ***Euphorbia Tirucalli*** **L.**

E. milk bush, Milk hedge, Indian tree spruge, Indian milk hedge plant

دیه‌دار، بیدار

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع ۲ـ۶ متر، با محیطی در حدود ۵۰ـ۸۰ سانتیمتر، با تاج باز و گسترده، با شاخه‌های گوشتی، بدون خار، کم و بیش بی‌کرک، با پوست قهوه‌ای، ترک‌دار، با چوب نسبتاً سخت، قوی؛ شاخه‌ها گسترده، استوانه‌ای، به ضخامت ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، چروکیده شده و بهنگام خشکی به‌قطر تا حدود ۵ میلیمتر، در جهت طولی با شیارهای مایل به سفید نازک و بهنگام تازگی کمی شیاردار. برگها متناوب، بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ، قویاً برگشته، سریعاً ریزان؛ پهنک برگ مستطیلی ـ خطی، به طول ۷ـ۱۵، به عرض ۰/۷ـ۱/۵ میلیمتر، با رأس نوک کند، در قاعده باریک شده، کامل، ضخیم، گوشتی، تقریباً بی‌کرک یا بی‌کرک. گوشواره‌ها کوچک، طبق مانند، کرک غده‌ای‌دار، ارغوانی تیره یا مایل به سیاه. سیاتیوم کوچک، بصورت تاجی انبوه در محل دوشاخه، یا رأس شاخه‌ها؛ برگه‌های سیاتیوم غشایی، غده‌ها سپری شکل، در جهت عرضی تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، اخرایی رنگ. میوه کروی ـ سه لوبه، به طول ۸، به عرض ۸ میلیمتر، صاف، با کرکهای

Euphorbia Tirucalli **L.**

نمدی یا تقریباً بی‌کرک. خامه تا نیمه پیوسته، به طول ۳ میلیمتر، دوشاخه؛ کلاله سرسان. دانه‌ها تخم‌مرغی - تقریباً کروی، به طول ۴، به عرض ۴ میلیمتر، کمی زایده نافی‌دار.

پراکندگی جهانی: ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در بلوچستان: سرباز، قصرقند، نیک‌شهر. - تهران: باغ گیاه‌شناسی ملی ایران و دانشکده کشاورزی کرج.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده: شاخه‌های نازک، ساقه‌های برگی، ریشه، پوست و شیرابه. دیه‌دار برای درمان زردی (یرقان)، جذام، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، سیاه‌سرفه، آسم، تجمع مایع در بدن، بزرگ شدن طحال، سوء هاضمه، بیماریهای کبدی، قولنج، غدد سرطانی و وجود سنگ در مثانه مفید است. شیرابه شیری آن تاول‌زا و قرمزکننده پوست است، در مقدار کم ملین ولی در مقدار زیاد تلخ، قی‌آور و محرک ضدتحریک است و برای درمان زگیل‌ها، روماتیسم، درد عصبی، دندان درد، آسم، سرفه و گوش‌درد بکار می‌رود. شیرابه شیری آن برای رفع خارش و گزیدگی عقرب بکار می‌رود. جوشانده شاخه‌های نازک آن مانند ریشه‌های آن برای معالجه قولنج و درد معده کاربرد دارد (6).

- براساس طب یونانی، شیرابه این گیاه ملین، بادشکن، مفید برای سوزاک، سیاه‌سرفه، آسم، تجمع مایع در بدن، جذام، بزرگ شدن طحال، سوء هاضمه،

زردی، قولنج، تومورها و سنگ مثانه می‌باشد. شیرابه آن برای برطرف کردن زگیل‌ها و رماتیسم بکار می‌رود. محلل خوبی در معالجه سیفلیس و دردهای عصبی است. گیاه برای گیج و تخدیر کردن ماهی بکار می‌رود، ریشه آن به‌عنوان تاول‌زا بکار می‌رود و برای درمان شکستگی مصرف می‌شود.

ـ شیره ساقه و شیره ریشه آن مخلوط با شیر برای درمان قولنج، مشکلات گاستریتی، سرفه و سرماخوردگی مصرف می‌شود. شیرابه آن مخلوط با فلفل بصورت جوشانده برای درمان یرقان داده می‌شود. شیرابه آن به‌عنوان تاول‌زا و قرمزکننده پوست بکار می‌رود و برای درمان زگیل‌ها، دردهای روماتیسمی و دندان‌درد از آن استفاده می‌شود. خاکستر ریشه آن روی تاول‌ها و آبسه‌ها برای رسانیدن آنها مفید است (9).

ـ شیره شیری رنگ آن قرمزکننده پوست، مسهل و تاول‌زا است و برای درمان روماتیسم، درد عصب، درد دندان، گوش درد، سرفه و آسم بکار می‌رود (1).

***Mercurialis annua* L.**

E. herb mercury, annual mercury, French mercury

شنگرفی یکساله

گیاه یکساله، به ارتفاع ۲۰ـ۴۰ سانتیمتر؛ ساقه معمولاً بی‌کرک، از قاعده منشعب؛ برگها متقابل، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، در بالا نوک‌دار، در قاعده گرد یا قلبی کم‌عمق یا گوه‌ای پهن، نازک، با لبه کمی مژه‌دار، کنگره‌ای ـ دندانه‌دار، پهنک ۲/۵ بار بلندتر از دمبرگ، با یک غده در هر طرف قاعده دمبرگ؛ گوشواره‌ها خطی ـ سرنیزه‌ای، سفید. گلهای نر در گویچه‌هایی سنبله‌ای منفصل در بالای محور، از برگها بلندتر، به طول ۳ـ۱۰ سانتیمتر؛ کاسبرگها ۳ تایی، در بخشی پیوسته، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، بی‌کرک، پرچمها ۸ـ۱۲ تایی؛ گلهای ماده ۲ـ۳ تایی روی دمگل‌آذینهای محوری کوتاه، گاهی به شکل سنبله دیهیمی شکل کوتاه؛ کاسبرگها ۳ تایی، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، گاهی در قاعده پیوسته، بی‌کرک، به طول ۲ میلیمتر. غده‌های طبقی نخی شکل؛ تخمدان کرکدار، میوه به‌قطر حدود ۴ میلیمتر، کمی مشبک، کرکی زبر؛ دانه‌ها بیضوی، چالدار، به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، شمال افریقا، نواحی مدیترانه‌ای و قفقاز.

***Mercurialis annua* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی جنگلی شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: تمام بخشهای گیاه به حالت تازه مصرف می‌شود و خواص درمانی: تصفیه‌کننده خون، مدر، کاهنده ترشح شیر دارد و برای درمان یبوست (زنان باردار) و کاهش میزان ترشح شیر در مادران شیرده از آن استفاده می‌کنند (۱۰).

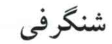
ـ گیاه مدر و ملین است. روغن آن سبب تورم شدید معده و روده در انسان و حیوانات اهلی می‌شود. برگهای آن سبب تب یونجه، آسم برونشیتی و التهاب مخاط بینی می‌شود، همچنین آنها سمی نیز هستند (5).

ـ اعضای مختلف گیاه و شیره آن اثر مسهلی قوی

Mercurialis annua L.

دارد. باید همیشه به صورت دم‌کرده یا جوشانده از آن استفاده کرد. از آن برای رفع آب آوردن انساج و ایجاد لینت در زمان بارداری، رفع یبوست اشخاص مسن، رفع تب و در موارد فقدان قاعدگی، کمی اشتها و همچنین به‌عنوان مدر جهت مبتلایان به نفریت مزمن و نقرس استفاده می‌شده است (۱۱).

Mercurialis perennis **L.**
Syn.: *Mercurialis nemoralis* Salisb., *Mercurialis sylvatica* Hoppe
E. dog's mercury, mercury

شنگرفی

گیاه چندساله، با شاخه‌های زیرزمینی رونده؛ ساقه‌ها بالارونده، ساده، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک در پایین، کم و بیش در بالا کرکی، عموماً در پایین بدون برگ؛ برگها در رأس ساقه نزدیک بهم، به طول ۳ـ۱۰، به عرض ۱/۵ـ۴/۵ سانتیمتر (برگهای پایینی کوچکتر از بالایی)، سرنیزه‌ای، بیضوی یا سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی، نوک‌دار یا نوک‌تیز، در قاعده گوه‌ای (برگهای فوقانی گاهی با قاعده کم و بیش گرد)، نازک، سبز تیره، با

Mercurialis perennis L.

کرکهای زبر پراکنده (معمولاً فقط در سطح فوقانی)،

***Mercurialis perennis* L.**

گاهی کاملاً بی‌کرک، کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای، با دمبرگهای بی‌کرک یا کرکدار (به طول ۴۰ـ۴۵ میلیمتر)؛ گوشواره‌ها غشایی، سفید، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای بلند، به طول حدود ۲ میلیمتر. گلهای نر تقریباً بدون دمگل، واقع در گویچه‌های کم‌گل، گویچه‌ها بدون پایک در محور برگه‌های تخم‌مرغی غشایی، مولد سنبله‌های منفصل بلند معمولاً بلندتر از رگبرگها، با محور نازک و معمولاً بی‌کرک؛ کاسبرگها ۳ تایی، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، بی‌کرک، به طول ۲ میلیمتر؛ پرچمها حدوداً ۱۰ تایی؛ گلهای ماده در گل‌آذینهای ۱ـ۴ گلی خوشه‌ای شکل (به اندازه ۱۳ تا ۱۴ برگها) در محور برگه‌های حدوداً ۲ میلیمتری تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای نوک‌تیز، دمگلها به طول ۱/۵ـ۳ میلیمتر، در حالت میوه‌دار کمی طویل شونده؛ کاسبرگها ۳ تایی، تا حدودی بهم پیوسته، تخم‌مرغی، نوک‌دار، به طول ۲ میلیمتر، بی‌کرک؛ غده‌ها نخی شکل، در قاعده پهن شده؛ تخمدان کرکدار، با پرزهای تنک؛ خامه‌ها در قاعده پیوسته، در سطح داخلی پرزدار. میوه کروی پهن شده، به عرض ۶ـ۷ میلیمتر، به طول ۲ میلیمتر، کرکی زبر. دانه‌ها تقریباً کروی، نوک‌تیز، به‌قطر ۳ میلیمتر، خاکستری، حفره‌دار (چالدار).

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، قفقاز، ایران و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در ارتفاعات جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان به همراه درختان راش.

مصارف و کاربردها: کلیه قسمت‌های گیاه مصرف می‌شود و چون سمی است باید احتیاط لازم صورت گیرد مصارف آن نیز تا حدودی شبیه *Mercurialis annua* L. است (۱۱).

***Ricinus communis* L.**

E. castor bean, castor-oil plant, palma christi, common oil nut tree

کرچک (نام محلی: بید انجیر)

گیاه علفی یکساله (در مناطق گرم و مرطوب چند ساله)، به‌رنگ سبز کلمی (در اغلب موارد کاملاً قرمز رنگ) بدون کرک، به ارتفاع تا ۱ـ۴ متر. ساقه‌ها راست، در بخش فوقانی پرشاخه، کلفت، توخالی. برگها به طول ۶ـ۲۵ سانتیمتر یا بیشتر، دمبرگ‌دار؛ گوشواره‌ها متصل به هم، ساقه آغوش؛ پهنک برگ ۷ـ۱۱ لوبی، لوبها تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، دندانه‌دار. گلها در گل‌آذین خوشه‌ای محوری یا انتهایی. گلهای نر به طول تا ۱ سانتیمتر، با گلپوش ۳ـ۵ لوبی؛ پرچمها متعدد؛ گلهای ماده حدود ۱ سانتیمتر، با گلپوش ۵

Ricinus communis L.

لوبه، ریزان؛ تخمدان سه حجره‌ای، کروی یا تخم‌مرغی؛ خامه کوتاه، با سه کلاله دولوبی قرمز رنگ. میوه کپسول به طول ۱-۳ سانتیمتر، مستطیلی - بیضوی، پوشیده از خارهای نرم، به‌ندرت بدون خار. دانه به طول یک سانتیمتر یا بیشتر با پوسته‌ای سخت، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، ترکیه، ایران، افغانستان، آسیای گرم و مرطوب، افریقا و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، یزد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: روغن حاصل از دانه‌ها مصرف می‌شود و خواص درمانی مسهل دارد و برای درمان یبوست از آن استفاده می‌کنند (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی روغن کرچک: ضد درد، ضد باکتری، ضد دیابت، ضد سم، ضد ویروس ایدز، ضد ترشح شیر، ضدعفونی‌کننده، ضد تومور، ضد سرفه، ضد ویروس، ضد قارچ، سقط‌کننده جنین، معرق، ملین، خلط‌آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، حشره‌کش، مسهل، لاروکش، شیرافزا، سمی و اسپرم‌کش (۱۲).

- روغن، برگها، ریشه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. کرچک خوش‌بوی، سبک، تلخ، ملین و گرم است. به‌علت اعمال ملایم آن روغن کرچک برای کودکان و زنان حامله کاربرد دارد. دارویی شناخته شده برای معالجه انواع روماتیسم است. معالج تنگی نفس، آماس بیضه‌ها، نفخ، اسهال خونی، آب آوردن شکم، بواسیر، سرفه، سردرد، جذام، آرتریت، وجود سنگریزه و ادرار کردن دردناک است. تسکین دهنده تومورهای موقتی، اختلالات طحال، آلودگی خونی، سوء هاضمه، و ناراحتیهای کرمی است. ریشه آن دارای ترکیبات گوناگونی است، و برای درمان بیماریهای عصبی، ذات‌الجنب و سیاتیک تجویز می‌شود. ریشه خشک شده آن ضد تب است. برگهای تازه آن یا برگهای گرم شده آن وقتی‌که روی سینه زنان گذاشته می‌شود سبب افزایش شیر می‌شود.

گذاشتن برگهای آن روی شکم سبب تسریع قاعدگی می‌شود، از آنها برای درمان دردهای مفاصل استفاده می‌کنند، برگهای نازک آن معالج دردهای کیسه مثانه است. کاربرد برگ آن روی سر تسکین‌دهنده سردرد است. دانه‌ها و روغن استخراج شده از دانه‌های آن ملین است. دانه‌های آن محرک ضد تحریک برای کاربرد در گزیدگی عقرب است (6).

- خمیر برگهای ظریف آن به همراه آب نارگیل برای درمان یرقان و اسیدیته بالا بکار می‌رود. برگهای آن روی آجر داغ گرم می‌شود و روی شکم برای کنترل درد شکم قرار داده می‌شود. برگهای گرم آن را روی سینه برای افزایش ترشح شیر قرار می‌دهند. خمیر

برگ آن روی پیشانی سبب کنترل سردرد می‌شود. از دانه‌های آن خمیری درست می‌کنند که با قرار دادن آن روی تاول‌ها سبب رسیدن آنها و کاهش تورم آن می‌گردد. روغن بدست آمده از دانه‌های آن به‌عنوان مسهل بکار می‌رود (9).

- روغن آن مسهل، ملین یا نرم‌کننده است. روغن با درجه خلوص پایین آن در صنعت به‌عنوان نرم‌کننده یا لیزکننده مصرف می‌شود. ریشه‌ها و برگهای آن برای درمان روماتیسم، کمردرد و سیاتیک بکار می‌رود. خمیر ریشه یا جوشانده ریشه آن با ساقه ذرت روی دندان و لثه‌ها دندان‌درد را تسکین می‌دهد. ترکیبات روغن آن سبب انعقاد خون، استفراغ، اسهال، عرق کردن و بعد، مرگ می‌شود. پوست ریشه آن خاصیت ضدتورم و التهاب دارد (5).

- دانه و روغن دانه آن ملین (مسهل) است. برگهای آن بصورت ضماد برای درمان تاول‌ها و تسکین درد مفاصل بکار می‌رود (1).

- روغن دانه و دانه‌های آن مصرف می‌شود. روغن کرچک به‌عنوان ملین قوی بخوبی شناخته شده (در میزان و مقدار بالا مسهل قوی) است، بطوریکه ۳ـ۴ ساعت پس از بلعیدن به سرعت و فوریت روده را بحرکت وامی‌دارد. روغن کرچک به حدی مؤثر است که بطور منظم برای تمیز کردن جهاز هاضمه در موارد مسمومیت بکار می‌رود. روغن کرچک توسط پوست بخوبی تحمل می‌شود و گاهی به‌عنوان حامل برای تهیه دارو و مواد آرایشی مصرف می‌شود. در هندوستان روغن کرچک روی سینه (پستان) ماساژ داده می‌شود تا بعد از تولد بچه جریان شیر را تحریک نماید. دست‌اندرکاران طب سنتی در هندوستان روغن کرچک را بصورت ضماد برای تسکین تورم و ضعف (حساسیت) مفاصل بکار می‌برند. در چین دانه‌های کوبیده شده آن را برای درمان فلج صورت استفاده می‌کنند (4).

Ricinus communis L.

تیره بلوط، تیره راش/*Fagaceae*

***Castanea sativa* Mill.**

Syn.: *Castanea vesca* Gaertn., *Castanea vulgaris* Lam.

E. Spanish chestnut, European chestnut, sweet chestnut

شاه‌بلوط

درختی خزان کننده، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با پوست شیاردار، با تنه‌ای گاهی با محیط تا ۱۰ متر؛ شاخه‌چه‌ها سریعاً بی‌کرک شونده، بدون جوانه انتهایی. برگها مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، به طول ۱۲ـ۲۲ سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک دار کوتاه، با قاعده گوه‌ای پهن یا دایره‌ای یا گاهی تقریباً قلبی، دندانه اره‌ای درشت، در سطح تحتانی بهنگام جوانی کرکدار یا کرک نمدی و با غده‌های شوره‌سری نزدیک رگبرگها، بهنگام رسیدن

بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، روبه‌بالا. فندقه‌ها به عرض ۲ـ۳ سانتیمتر، ۱ـ۳ تایی.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و شمال اروپا، قفقاز، ترکیه، ایران و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: شفت، امامزاده ابراهیم. ـ به صورت کاشته شده در بعضی نواحی شمالی ایران.

مصارف و کاربردها: برگها و پوست آن مصرف می‌شود. دم‌کرده برگ شاه‌بلوط برای درمان سیاه‌سرفه، برونشیت و نزله‌های برونشیتی مصرف می‌شود. این ترکیب پرده مخاطی را محکم و مانع سرفه می‌شود. جوشانده برگها یا پوست آن بصورت غرغره دارویی مؤثر برای دردگلوست و ممکن است برای اسهال نیز مصرف شود. برگهای آن برای درمان روماتیسم، تسهیل درد پایین ستون فقرات و تسکین سختی مفاصل یا عضلات بکار می‌رود (4).

***Castanea sativa* Mill.**

ـ پوست و چوب شاه‌بلوط اثر قابض دارد و جوشانده آنها در موارد اسهالهای ساده، اسهال خونی و یا غرغره برای درمان درد گلو مصرف می‌شود. دم‌کرده برگ درخت شاه‌بلوط جهت رفع سرفه، سیاه‌سرفه و یا نزله بکار می‌رود. میوه آن قابلیت غذایی فراوان و مملو از ویتامین‌های B و C و املاح و ترکیبات مختلف است. میوه شاه‌بلوط می‌تواند در موارد تنظیم تعادل عصبی، تقویت شبکه خونی و کسانی که آمادگی ابتلا به بواسیر و واریس را دارند مصرف و مفید واقع گردد (۱۱).

***Fagus orientalis* Lipsky**

Syn.: *Fagus sylvatica* L. var. *macrophylla* Hohen., *Fagus sylvatica* L. var. *asiatica* DC., *Fagus asiatica* (DC.) Winkler, *Fagus Hohenackeriana* Palib., *Fagus macrophylla* (Hohen.) Koidzumi

E. oriental beech

راش

درختی خزان‌کننده، بدون خار، به ارتفاع تا ۵۰ متر، با تاج تخم‌مرغی یا استوانه‌ای پهن، متراکم (انبوه). پوست تنه خاکستری کم رنگ، صاف. شاخه‌های جوان با کرکهای کوتاه ـ تار ابریشمی فشرده، به تدریج بدون کرک شونده، یکساله‌ها قهوه‌ای‌شونده. جوانه‌ها تخم‌مرغی باریک یا دوکی شکل، به طول تا ۲ سانتیمتر. برگها متناوب، دورردیفی، ساده، بدون بریدگی، به طول (ـ۵)۷ـ۱۴(ـ۲۰)، به عرض

Fagus orientalis Lipsky

(ـ۲/۵)۴ـ۸(ـ۱۱) سانتیمتر، کم و بیش بیضوی، در نیمه فوقانی پهن‌تر، با قاعده گوه‌ای، رأس نوک‌دار، ابتدا در دو سطح در امتداد رگبرگها و دمبرگ با کرکهای کوتاه ـ تار ابریشمی فشرده، سرانجام روی سطح‌فوقانی بدون کرک یا در امتداد رگبرگ میانی کمی کرکدار، با لبه‌های کامل یا مواج، یا با رگبرگهای تادندانک‌های کوتاه نوک کند ممتد، ابتدا در حالت جوان با کرکهای تار ابریشمی ـ مژه‌دار. رگبرگهای (ـ۷)۹ـ۱۲(ـ۱۴) جفتی سطح تحتانی آشکار. دمبرگ به طول ۵ـ۲۰ میلیمتر. گلپوش گلهای نر کوتاه، استکانی پهن، با لوبهای کوتاه پهن، هم‌اندازه لوله یا بلندتر از آن، با کرکهای کوتاه ـ تار ابریشمی. پیاله به طول ۲۰(ـ۲۵) میلیمتر، کرکدار ـ تار ابریشمی، با

Fagus orientalis Lipsky

دمگلی به طول (ـ۱)۲ـ۸ سانتیمتر. فلسها در بخش پایینی پیاله‌ها برگی، سبز رنگ، رگه‌دار، خطی یا

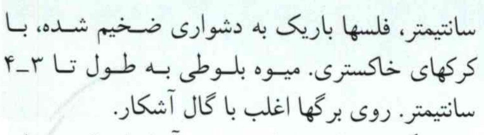
Fagus orientalis Lipsky

تقریباً قاشقی، به طول تا ۱۷، بـه عـرض ۴ میلیمتـر، فلسهای بالایی‌کوتاهتر، باریکتر، درفشـی. فندقـه بـه طول تا ۲، به عـرض ۱ سـانتیمتر، کفـه‌هـا بـا پیالـه مساوی یا کوتاهتر از آن.

پراکندگی جهانی: شمال ایران، شـبه جزیـره بالکـان، کریمه، شمال آناتولی، قفقاز و ارمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنگلهای شمال ایـران (از گیلان تا مازندران و گرگان).

مصـارف و کاربردهـا: اگرچـه در گذشـته در اروپـا فراورده‌های **راش اروپـایی** / .*Fagus sylvatica* L به مقدار بسیار کم استفاده می‌شده است و احتمالاً **راش** / *Fagus orientalis* Lipsky نیز شباهت‌هـایی بـه آن دارد، اما در طـب سـنتی ایـران جایگـاهی بـرای آن تعریف نشده و هرگونه کـاربرد آن بمنظـور ترکیبـات دارویی نیازمند تحقیق است، بخصـوص کـه کـاربرد فـراورده‌هـای راش اروپـایی نیـز بـا مشـکلات و احتیاط‌های بسیار صورت می‌گیرد (مؤلف).

***Quercus infectoria* Oliv. subsp. *Boissieri* (Reat.) O. Schwarz**

Syn.: *Quercus araxina* (Trautv.) Grossh., *Quercus Boissieri* Reut.; *Quercus petiolaris* Boiss., *Quercus syriaca* Ky., *Quercus tauricola* Ky., *Quercus Pfaeffingeri* Ky.

E. Aleppo oak, gall oak

مازوج، بلوط حلبی، دارمازو، جفت

درختی متوسط‌القامه یا درختچه‌ای مرتفع، بـا پوسـت شیاردار خاکستری. شاخه‌های جوان و برگها اصولاً با کرکهای هلویی، سرانجام بدون کرک شونده. جوانه‌هـا مستطیلی ـ تخم‌مرغی. برگهـای بـالایی بیضـوی یـا مستطیلی ـ بیضوی، با رگبرگهای فرعی ۸ـ۱۱ جفتی، در بخش انتهایی به دشواری مـواج، دندانـه‌دار، تمـام دندانه‌ها کوتاه، در بالا خمیده نوک تیز، بندرت کامـل، پایینی‌ها ۱ ـ۵ دندانه‌ای یا کامل، کوچک؛ دمبـرگ بـه طول ۱/۵ـ۳ سانتیمتر، برگها به تدریج تا نیمه زمستان یا بعد از آن ریزان. گلهای نر در گل‌آذیـن دم‌گربـه‌ای انبوه و بلند. گلهای ماده کم یا منفرد، در محور برگهای بالایی قرار گرفته. پیالـه نیمـه کـروی، بـه‌قطـر ۱ـ۲ سانتیمتر، فلسها باریک به دشواری ضـخیم شـده، بـا کرکهای خاکستری. میـوه بلـوطی بـه طـول تـا ۳ـ۴ سانتیمتر. روی برگها اغلب با گال آشکار.

پراکندگی جهـانی: ایران، قبرس، آنـاتولی، کردسـتان، سوریه و ماورای قفقاز.

پراکنـدگی جغرافیـایی در ایـران: کردسـتان: بخـش شمالی. ـ **لرستان:** خرم‌آباد.

مصـارف و کاربردهـا: مهمتـرین اثـرات درمـانی: ضدباکتری، ضدالتهاب، ضدعفونی کننده، ضد تومـور، ضد ویروس، قابض، سرطان‌زا، تهـوع‌آور، خلـط‌آور، متوقف‌کننده خونریزی، محرک سیستم ایمنی، ضد کرم و حل‌کننده سنگ‌های بدن؛ گال بلوط نیز خواص زیر را دارد: ضد درد، قابض، خواب‌آور، کاهش‌دهنده قند خون، مسکن و مقوی (۱۲).

ـبه پوسته رویی میوه بلوط "جفت Jaft" گفته می‌شود که مصرف دارویی و صنعتی دارد.

ـ**گز علفی** نیز نوعی مان بدست آمده از برگهای بلوط مذکور می‌باشد (مؤلف).

Quercus infectoria **Oliv. subsp.** ***Boissieri*** **(Reut.) O. Schwarz**

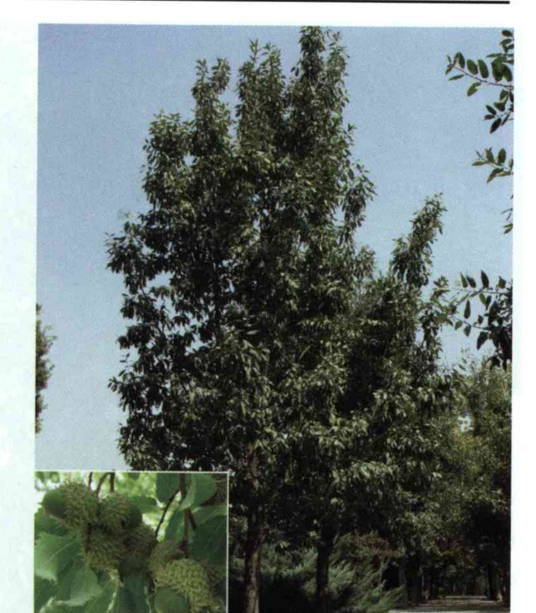
Quercus Libani **Oliv.**

Syn.: *Quercus regia* Lindl., *Quercus carduchorum* C. Koch, *Quercus Tchihatchewii* Ky. ex Tchihatch., *Quercus apiculata* Djavanchir, *Quercus Hedjazii* Djavanchir, *Quercus ophiosquamata* Djavanchir, *Quercus ovicarpa* Djavanchir, *Quercus polynervata* Djavanchir, *Quercus Tregubovii* Djavanchir

E. lebanon oak

یوول، بلوط لبنانی

درختی کوتاه به ارتفاع ۱۰_۱۲ متر، با پوست خاکستری تیره، ترک‌دار(شیاردار). شاخه‌های جوان اصولاً (ابتدا) با کرکهای ظریف (کم)، سرانجام بدون کرک شونده. جوانه‌ها تخم‌مرغی ـ مستطیلی، قهوه‌ای، نوک‌تیز، به طول ۴_۵ میلیمتر. برگها مستطیلی یا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، با قاعده گرد یا قلبی، به طول ۶_۱۰(_۱۵)، به عرض ۲_۳(_۶) سانتیمتر، اصولاً

Quercus Libani Oliv.

(ابتدا) با دو سطح کرکی ظریف، سرانجام روی سطح فوقانی، گاهی در سطح تحتانی نیز بدون کرک شونده، دندانه‌دار، با دندانه‌های ۱۰_۱۴(_۱۵) جفتی نوک‌دار کوتاه؛ رگبرگهای‌فرعی موازی (راست) ۱۰_۱۶ جفتی؛ رگبرگهای بینابینی وجود ندارد. گل‌آذین دم‌گربه‌ای نر کوتاه، گلپوش‌گلهای نر تا حدود نیمه ۳_۵ قسمتی؛ پرچمها ۴_۵ تایی، با میله‌های کوتاه. گلهای ماده منفرد یا ۲_۳ تایی، با محور کوتاه (به طول تا ۱/۵ سانتیمتر). پیاله $\frac{۲}{۳}$-$\frac{۱}{۳}$ یا بیشتر بخش میوه بلوطی را می‌پوشاند (دربر می‌گیرد)، نیمه‌کروی یا چلیکی شکل، به‌قطر ۲_۳/۵ سانتیمتر، با فلسهای بیضوی کوتاه یا سه گوشه فشرده، بندرت در بالا توسط فلسهای با زاویه طویل نازک با انتهای برگشته (گسترده) پوشیده شده. میوه بلوطی به طول تا ۳/۵ سانتیمتر به قطر ۲_۲/۵ سانتیمتر، استوانه‌ای یا چلیکی شکل، با زخم کاملاً مشخص محدب یا تخت.

پراکندگی جهانی: غرب ایران، جنوب شرقی آناتولی و کردستان عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان، ارومیه، زیوه، دیزج؛ ۹۰ کیلومتری جنوب مهاباد. _ **کردستان:** ۳۲ کیلومتری شرق مریوان؛ بین پیرانشهر و سردشت؛ بین بانه و گردنه خان.

مصارف و کاربردها: آنچه در کتابها و منابع نوشته شده در ارتباط با کاربری صنعتی انواع مان، تانن و ... از گونه‌های مختلف بلوط است؛ در اینجا نیز در مورد خواص دارویی *Quercus infectoria* Oliv. اطلاعاتی آورده شده است و بنظر می‌رسد همگی بلوطهای غرب ایران از این نظر شباهت‌هایی بهم داشته باشند. البته این نیازمند تحقیق بیشتری است تا بتوان نسبت به مصارف دارویی آنها اطمینان پیدا کرد (مؤلف).

Quercus Libani Oliv.

Quercus Robur **L.**

E. English oak, British oak, common oak, pedunculate oak

بلوط دمگل‌دار

درختی به ارتفاع ۴۰_۵۰ متر؛ تنه با شاخه‌های ضخیم در زیر تاج؛ شاخه‌ها بی‌کرک؛ شاخه‌های یکساله (رشد امسال) قهوه‌ای مایل به قرمز؛ جوانه‌ها تخم‌مرغی تا تقریباً کروی؛ برگها بصورت تاجی در انتهای شاخه‌ها؛ دمبرگها به طول ۰/۵_۱ سانتیمتر؛

***Quercus Robur* L.**

برگها به طول ۷ـ۱۵ و گاهی به طول ۲۰ـ۳۰، به عرض ۴ـ۷ سانتیمتر، کم و بیش واژ تخم‌مرغی طویل شده، در قاعده قلبی و به‌طور مشخص گوشک‌دار، با لوب انتهایی نوک‌کند و نسبتاً طویل شده و ۴ـ۶(ـ۸) لوب بلند نوک‌کند یا بندرت تقریباً نوک تیز نامساوی راست یا خمیده جانبی، سینوس بین آنها تا $\frac{۱}{۵}$ - $\frac{۱}{۳}$ عرض برگ؛ لوبها کامل یا بندرت با ۱ـ۳ دندانه درشت؛ سطح فوقانی برگ سبز درخشان بی‌کرک؛ سطح تحتانی کم‌رنگتر، ابتدا کرکدار، سرانجام بی‌کرک با تعداد کمی کرک بلند در امتداد رگبرگها؛ رگبرگهای بینابینی کمتر مشخص شده، گاهی به لبه پهنک می‌رسند. گلهای ماده و میوه‌ها منفرد یا ۲ـ۳ تایی روی دمگل به طول ۶ـ۸ سانتیمتری. پیاله فنجانی شکل، به طول حدود ۱ سانتیمتر، گاهی کوچک و نعلبکی شکل و به ارتفاع ۰/۵ سانتیمتر و قطر ۱/۲ـ۲ سانتیمتر، فلسهای پیاله کمی توگود یا تقریباً تخت، نسبتاً به پهنی تخم‌مرغی، گاهی در جهت عرضی وسیع شده، کرکدار خاکستری، با رأس کوتاه؛ میوه بلوطی به طول ۱/۵ـ۳/۵ سانتیمتر، تا $\frac{۱}{۳}$ یا تا $\frac{۱}{۲}$ طول درون پیاله قرار گرفته، ابتدا کرک نمدی تنک، بی‌کرک شونده، زرد مایل به قهوه‌ای با خطوط قهوه‌ای کم و بیش مشخص.

پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز، شبه جزیره بالکان، ارمنستان و ایران.

***Quercus Robur* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و بسیار نایاب در کردستان (بین بانه و مریوان)، کاشته شده در آذربایجان (بین تبریز و اسکو و خوی).

مصارف و کاربردها: گیاه بسیار قابض، خنثی کننده بو، رفع‌کننده احتقان است و برای جلوگیری از خونریزی داخلی بکار می‌رود. در اسعمال خارج

بندآورنده خون و گندزداست و برای درمان بواسیر، ترک‌های ناحیه مقعد، بصورت غرغره مناسب برای لوزه‌ها و فارنژیت بکار می‌رود. گیاه پودر شده از پوسیدگی دندان جلوگیری می‌کند (5).

- پوست و گالهای گیاه مصرف می‌شود. پوست گیاه بصورت جوشانده بصورت غرغره برای درمان زخم گلو و التهاب لوزه بکار می‌رود. همچنین می‌توان آن را بصورت شستشو، مایع یا پماد برای درمان بواسیر، ترک‌های مقعد، سوختگی‌های کوچک و دیگر مشکلات پوستی بکار برد. خیلی بندرت جوشانده پوست بلوط در میزان بسیار کم برای درمان اسهال، اسهال خونی و خونریزی از روده راست (مقعد) بکار می‌رود. پودر پوست بلوط را می‌توان برای درمان پولیپ بینی به بینی کشید یا روی محل اگزما پاشید تا محل آسیب‌دیده را خشک نماید. گال‌های بلوط قابض هستند، در مقیاس بسیار کم بجای پوست بلوط مصرف می‌شوند (4).

تیره شاه‌تره/*Fumariaceae*

Fumaria officinalis **L.**

Syn.: *Fumaria vulgaris* Steinheil

E. fumitory, earthsmoke, fume of the earth, fumetere, smoke of the earth

شاه‌تره

گیاه یکساله؛ ساقه به ارتفاع ۱۵-۳۰ سانتیمتر، شیاردار - شکافدار، فاقد شاخه‌های انبوه، با شاخه‌های گسترده، برگها به‌رنگ سبز کلمی، بریده بریده به لوبکهای متعدد تخت خطی یا مستطیلی نوک‌تیز. خوشه‌ها روی دمگل آذینهایی به طول ۲-۳ سانتیمتر، با گلهای متعدد، در میانه انبوه، بعد از گلدهی تنک

Fumaria officinalis **L.**

شونده؛ دمگلها غشایی، مستطیلی ـ خطی، دمگل‌آذینها ۱ـ۱/۵ تا ۲ برابر دمگلها؛ گلها نسبتاً بلند، به طول ۷ـ۹ میلیمتر، باریک، صورتی ـ بنفش، با رأس تیره؛ کاسبرگها مستطیلی، غشایی، دندانه‌دار، جام گل ۳ بار بلندتر از کاسه‌گل؛ مهمیز برگشته، به اندازه نصف طول گلبرگها؛ گلبرگها باریک، بدون منقار، لبه‌های گلبرگهای فوقانی برگشته، پایینی قاشقی، نوک کند؛ فندقه‌چه به عرض حدود ۲ میلیمتر، کروی، با چال‌های (حفره‌های) بزرگ، با بزرگ‌نمایی (دیدن زیر میکروسکوپ) کمی زبر (خشن)، تقریباً صاف.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی قطبی، کریمه، قفقاز، آسیای میانه و نواحی مدیترانه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان.

مصارف و کاربردها: اندامهای گیاه کامل مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی آن: مقوی، تصفیه‌کننده خون (مدر، تب‌بر)، منظم‌کننده کار کبد، مؤثر در درمان ناراحتیهای عروقی، نرم‌کننده حرکت مفاصل، ضدپرخونی، اشتهاآور، ضداسکوربوت، ضد خنازیر و دافع کرم می‌باشد و برای معالجه احتقان کبدی، ناراحتیهای کبدی، بیماریهای عروقی، یرقان، میگرن‌های ناشی از اختلالات دستگاه گوارش، تصلب‌شرایین، پرخونی، بالا بودن تعداد گلبولهای سرخ، بالا بودن غلظت خون، فشار خون بالا، کم‌خونی، التهاب غدد لنفاوی، انگلهای روده‌ای، اسکوربوت، اختلال و التهاب پوستی مصرف می‌شود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی شاه‌تره عبارت است از: ضدهیستامین، ضد ورم، ضد آریتمی، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، تقویت‌کننده قوای جنسی، معرق، مسهل، ادرارآور، تهوع‌آور، بالابرنده فشار خون، پایین آورنده پرفشاری خون، آرام‌بخش، سمی، مقوی معده، بی‌حس کننده، صفراآور و کاهش‌دهنده صفرا (۱۲).

ـ دارویی مؤثر برعلیه اگزما و التهاب پوست است. قابض، معرق، مقوی، مدر، ضدکرم و ملین است، ترشح صفرا را تنظیم و تحریک می‌کند. تجربه نشان داده است که سبب کم شدن فشار خون در حیوانات آزمایشگاهی می‌شود (5).

ـ گیاه اثرات محرک روی کبد و لوزالمعده دارد و اصولاً برای درمان بیماریهای پوستی مانند اگزما بکار می‌رود. گیاه مدر و بطور ملایم آرام‌بخش است (4).

ـ اندامهای هوایی ضدعفونی کننده آن در مصرف داخلی و زیر نظر پزشک سبب اصلاح شرایط پوستی می‌شود و مسمومیت خونی را از بین می‌برد و بطور ملایم مدر و ملین است. در استعمال خارج آن را به‌عنوان گندزدا، مایع ضدتورم برای جوش ناشی از غرور جوانی و اگزما و برطرف کردن کک و مک بکار می‌برند. شاه‌تره موجب تحریک کبد و کیسه صفرا می‌شود و سبب تنظیم ترشح و تولید صفرا می‌شود (2).

ـ شاه‌تره مقوی، تصفیه‌کننده خون، صفرابر و اشتهاآور است، مصرف زیاد آن باعث کاهش تعداد گلبولهای قرمز خون می‌شود و برای درمان تصلب‌شرایین از آن استفاده می‌کنند؛ اثرات مفیدی روی کبد و دستگاه ترشح ادرار دارد، در موارد ضعف دستگاه گوارش، قطع قاعدگی پیش از موعد و نارسایی کبد مصرف می‌شود. برای درمان سودا و ظهور دانه‌های تب‌خال توصیه می‌شود. فراورده‌های آن برای درمان بیماریهای جلدی و رقیق کردن خون بکار می‌رود (۱۱).

جنس شاه‌تره/ *Fumaria* (Dum.) Spach در ایران ۸ گونه دارد که همگی آنها را برای تهیه عرق شاه‌تره بکار می‌برند، درحالی که در اروپا فقط از گونه *Fumaria officinalis* به‌عنوان گیاه دارویی استفاده می‌کنند و این گونه در ایران رشد و پراکندگی زیادی ندارد و در سالهای اخیر از پارک گلستان برای ایران شناسایی شده است و دیگر گونه‌های آن که از فراوانی بیشتری برخوردارند مانند *Fumaria parviflora*

Lam. و Fumaria Vaillantii Loisel. می‌باشند که برای تهیه عرق شاه‌تره مورد استفاده قرار می‌گیرند. بنابراین بنظر می‌رسد کلیه گونه‌های این جنس از نظر دارویی تشابه داشته باشند، در اینجا نام علمی کلیه گونه‌های آن در ایران برای آشنایی آورده می‌شود.

شاه‌تره بی‌کاسبرگ *Fumaria asepala* Boiss.

شاه‌تره برگه‌دار *Fumaria bracteosa* Pomel

شاه‌تره پرگل *Fumaria densiflora* DC.

شاه‌تره هندی *Fumaria indica* (Hausskn.) pugsley

شاه‌تره *Fumaria officinalis* L.

شاه‌تره گل ریز *Fumaria parviflora* Lam.

شاه تره آذری *Fumaria Schleicheri* Soyer_ Willemet

شاه‌تره ایرانی *Fumaria Vaillantii* Loisel.

البته به نظر می‌رسد برای تأیید خواص دارویی مشابه و یا عدم تأیید آن نیازمند تحقیق و پژوهش دقیق‌تری باشیم تا کنترل کنیم که آیا برای مثال *Fumaria asepala* Boiss. نیز همان اثرات درمانی *Fumaria officinalis* L. را دارد یا نه (مؤلف).

Fumaria parviflora Lam.

شاه‌تره گل‌ریز

گیاه علفی یکساله، به ارتفاع تا ۴۰ سانتیمتر، منشعب و راست. برگها با بریدگیهای باریک، با لوبهایی به عرض تا ۰/۵ میلیمتر، ناودار، خطی. گل‌آذین خوشه‌ای، با حدود تا ۲۰ گل، تقریباً بدون دمگل‌آذین؛ برگه‌ها خطی ـ مستطیلی یا واژ سرنیزه‌ای، نوک‌دار، هم‌اندازه دمگل یا اغلب کمی بلندتر. کاسبرگ‌ها به طول حدود یک میلیمتر، اغلب تخم‌مرغی، دندانه‌دار. جام گل به‌همراه مهمیز حدوداً یک میلیمتری به طول ۴ـ۵ میلیمتر. گلبرگهای بیرونی با انتهایی سربریده، سفید یا گاهی با رگه‌های قرمز، با انتهایی (نوکی) سبز شونده یا سبز مایل به ارغوانی؛ گلبرگهای درونی با انتهایی تیره‌تر. میوه به قطر حدود ۲ میلیمتر، ناودار و سرانجام چروکیده، دم میوه کوتاه و خیلی ضخیم.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، فلسطین، ترکیه تا آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بیشتر به صورت علف هرز در اراضی رها شده، باغها و مزارع زراعی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، کرمان، یزد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

Fumaria parviflora Lam.

مصارف و کاربردها: گفته می‌شود که خون را تصفیه می‌کند و به‌عنوان ملین و مدر بکار می‌رود. گیاه خشک شده به‌عنوان دارویی مؤثر در درمان تب‌های خفیف به حساب می‌آید، همچنین به‌عنوان

ضدکرم، مدر، معرق و اشتهاآور و تصفیه‌کننده خون در بیماریهای پوستی می‌باشد. برای معالجه مالاریا به همراه فلفل سیاه بکار می‌رود، خاصیت محلل، ملین و ضدتب دارد. برای رفع گرفتگی و انسداد احشاء، بیماری اسکوربوت و امراض پوستی استفاده می‌شود (3).

Fumaria Vaillantii **Loisel.**

Syn.: *Fumaria Schrammii* (Hausskn.) Pugsley, *Fumaria Vaillantii* var. *Schrammii* Hausskn.

شاه‌تره ایرانی

گیاه علفی یکساله، به ارتفاع (ـ۵)۱۰ـ۲۰(ـ۳۵) سانتیمتر، پرشاخه؛ شاخه‌ها اغلب با ارتفاع مساوی. برگها تقسیم شده نازک، با لوبهای تخت به پهنای حدود ۱ میلیمتر. خوشه‌ها کوتاه، ۶ـ۱۵ گلی، با دمگل‌آذین کوتاه. برگه‌ها مساوی حدود $\frac{۳}{۴}$ دمگل میوه‌دار. کاسبرگ‌ها به طول ۰/۷ـ۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا واژ تخم‌مرغی، دندانه‌دار. جام‌گل با مهمیزی ایستاده به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، در مجموع به طول حدود ۵ـ۶ میلیمتر، قرمز، با رأس گلبرگ ارغوانی تیره، گلبرگ بالایی در سطح بیرونی با رأس چالدار. میوه به قطر حدود ۲ میلیمتر، با ناو نامشخص، نوک‌دار، چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، ترکیه، سوریه، قفقاز تا آسیای مرکزی و هندوستان.

Fumaria Vaillantii **Loisel.**

Fumaria Vaillantii Loisel.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اراضی زراعی و باغهای استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان‌شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اصفهان، یزد، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی ضعیف اما کم و بیش مشابه *Fumaria parviflora* Lam. دارد و در ایران مخلوطی از گونه‌های مختلف شاه‌تره مصرف می‌شود و بهمین دلیل اثرات درمانی دلخواه ذکر شده در *Fumaria officinalis* L. در آنها مشاهده نمی‌شود. البته از گیاه کامل به‌عنوان معرق و تصفیه‌کننده خون استفاده می‌شود (۱۱) و (مؤلف).

تیره گل سپاس، تیره قنطوریون/*Gentianaceae*

Centaurium minus **Moench**

Syn.: *Centaurium umbellatum* Gilib., *Gentiana Centaurium* L., *Erythrea Centaurium* (L.) Pers., *Centaurium Erythrea* Rafn, *Erythrea turcica* Velen.

E. centaury, little centaury, small centaury, small purple centory, drug centaurium

قنطوریون صغیر

گیاه یکساله، سراسر گیاه بجز جام گل، کرک غده‌ای‌دار بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۰ـ۴۰ سانتیمتر، ایستاده، در بالا منشعب، با برگهای تنک. برگها به طول ۱۰ـ۴۰، به عرض ۵ـ۱۵ میلیمتر، بیضوی، دایره‌ای یا گاهی نسبتاً نوک‌تیز، کامل. گلها قرمز، با دمگلهای بسیار کوتاه، بصورت دسته‌ای انبوه. کاسه گل در زمان گلدهی از لوله جام‌گل اغلب خیلی کوتاهتر. جام گل به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، با بریدگیهای بیضوی.

Centaurium minus Moench

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، ترکیه، قفقاز، کوههای پامیر و آلای، ترکمنستان، ایران و افغانستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان‌شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها:

- جنس **قنطوریون** / *Centaurium* Hill. در ایران ۵ گونه دارد. احتمال دارویی بودن کلیه گونه‌های آن وجود دارد. بخشهای مورد استفاده گیاه سرشاخه‌های گلدار آن می‌باشد، خواص درمانی آن: مقوی، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، مسکن مجاری گوارشی، دافع گازهای روده‌ای، محرک لوزالمعده، تب‌بر، صفراآور و کرم‌کش می‌باشد و در موارد بی‌اشتهایی، ضعف عمومی، کم‌خونی، دوران نقاهت، کندی هضم، احتقان کبدی، سوء هاضمه‌های دردناک، دردهای ناشی از تب (تب‌های بهاره و پاییزه)، نقرس، اختلال‌های پوستی اگزمایی و انگلهای روده‌ای بکار می‌رود (۱۰).
- در استعمال خارج برای درمان زخمها و زخمهای روباز بکار می‌رود. در استعمال داخل مقوی، مقوی معده و ضداسهال است. پوست آن سم ماهی است. البته آلکالوئیدهای آن بصورت دارویی مصرف نمی‌شود (5).
- یکی از گیاهان تلخ، تقویت‌کننده هضم به‌ویژه درون معده، با افزایش ترشح شیره معده انحلال غذا را سرعت می‌بخشد، اشتها را تحریک و ترشح صفرا را زیاد می‌کند، قنطوریون صغیر را باید چندین هفته مصرف نمود، ترکیبات آن (فراورده‌های گیاه) را باید به آهستگی و جرعه جرعه نوشید تا ترکیبات موجود در گیاه بتوانند سبب تحریک و آرام‌سازی فعالیت دستگاه هضم غذا شوند (4).

گفته شد که جنس **قنطوریون** نام معرب شده *Centaurium* Hill. است و در ایران ۵ گونه دارد که در ردیف گیاهان دارویی جای می‌گیرند، گونه‌ای از آن بنام **قنطوریون صغیر** / *Centaurium minus* Moench معرفی شد اما بعلت شباهت زیاد و قرابت گونه‌های دیگر این جنس به یکدیگر در اینجا فهرست دیگر گونه‌های آن نیز به منظور آشنایی با نامهای علمی آنها آورده می‌شود تا در صورت نیاز به تحقیق، این امر آسانتر صورت گیرد.

Centaurium Meyeri (Bunge) Druce

قنطوریون خراسانی

Centaurium pulchelleum (Swartz) Druce

قنطوریون زیبا

Centaurium spicatum (L.) Fritsch

قنطوریون

Centaurium tenuiflorum (Hoffm. & Link) Fritsch

قنطوریون گل ریز

بنابراین بنظر می‌رسد برای اطمینان از کاربردهای دارویی دیگر گونه‌های این جنس نیاز به تحقیق و پژوهش گسترده و احیاناً بالینی کردن مواد و ترکیبات استخراج شده از این گیاهان است (مؤلف).

***Gentiana cruciata* L.**

E. bitterwort, crosswort gentian

گل سپاس صلیبی

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر، ایستاده، تقریباً همیشه ساده؛ میان‌گره‌ها به طول ۱۵-۲۵(-۳۰) میلیمتر. برگها به طول ۳۰-۸۰، به عرض ۱۰-۲۵ میلیمتر، کم و بیش تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای باریک، متقابل متلاقی، میانی‌ها بزرگتر، با لبه زبر؛ ساقه‌ای‌ها در قاعده باریک شده و به غلافی به طول ۵-۳۰ میلیمتر پیوسته. گلها ۴ اندامی، بدون دمگل، در محور برگهای فوقانی بصورت گروهی یا در کپه‌های انتهایی انبوه در بالای برگها قرار گرفته. بریدگیهای

کاسه گل سه گوشه کوتاه یا درفشی اغلب نامساوی، کم و بیش به اندازه نصف جام گل می‌باشد؛ سینوس بین کاسه گل کم و بیش چالدار پهن. جام گل به طول ۲۰_۳۰ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی، چروکها (پلیسه‌ها) از لوبها کوتاهتر، دندانه‌دار. کیسه‌های بساک جدا. میوه کپسول گوشه‌دار، تقریباً پایک‌دار یا بدون پایک. خامه نامشخص. کلاله تخم‌مرغی، برگشته (پیچیده).

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، ترکیه، قفقاز، شمال ایران، تالش و غرب سیبری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و آذربایجان (ارسباران).

مصارف و کاربردها: از ریشه گیاه در گذشته برای مداوای تب، هاری و دفع کرمهای روده استفاده می‌شده و در مواقع شیوع بیماری طاعون مصرف می‌شد (۱۱).

ـ این جنس در ایران ۹ گونه دارد. در طب سنتی جایگاه ویژه‌ای ندارد. اما بنظر می‌رسد ارزش دارویی یکسانی داشته باشند؛ بنابراین در اینجا فهرستی از گونه‌های آن ارائه می‌گردد.

گل سپاس آبزی *Gentiana aquatica* L.

گل سپاس استبرقی *Gentiana asclepiadea* L.

گل سپاس سرماپسند *Gentiana gelida* M.B.

گل سپاس *Gentiana Olivieri* Griseb.

Gentiana pontica Soltokovic

گل سپاس دریای سیاه

Gentiana prostrata Haenke

گل سپاس مفروش، گل سپاس لاله‌زاری

Gentiana riparia Kar. & Kir.

گل سپاس جویباری

Gentiana septemfida Pall.

گل سپاس هفت پاره، گل سپاس کوهستانی

ـ بررسی خصوصیات و اثرات دارویی آنها نیاز به

Gentiana cruciata **L.**

تحقیق دارد و در سالهای اخیر سه گونه از این جنس که در فلورا ایرانیکا به آنها اشاره شده به جنس **گل سپاسی** / *Gentianella Moench* منتقل شده‌اند که در اینجا به آنها اشاره می‌شود.

گل سپاسی مژه‌دار *Gentianella ciliata* (L.) Borkh.
subsp. *blepharophora* یا *Gentiana ciliata* L.

گل سپاسی قفقازی *Gentianella caucasica* (Loddiger ex Sims.) Holub یا *Gentiana caucasica* M.B.

گل سپاسی چتری *Gentianella umbellata* (M. B.) Holub یا *Gentiana umbellata* M.B.

به هرحال بررسی گونه‌های مختلف مربوط به **گل سپاس** / *Gentiana* L. و **گل سپاسی** / *Gentianella Moench* در ارتباط با کاربری‌های دارویی آنها نیاز به تحقیق بیشتری دارد (مؤلف).

Nymphoides peltatum (Gmel.) O. Kuntze

Syn.: *Limnanthemum Nymphoides* (L.) Link., *Menyanthes Nymphoides* L.

E. fringed water lilies, fringed buckbean, lesser yellow water lily, marsh flower

قلب شناور، گل مردابی

ساقه زیرزمینی به طول تا ۱۵۰ سانتیمتر، شناور یا رونده. برگها با دمبرگ بلند؛ دمبرگ به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، گاهی قویاً طویل شده با قاعده پهن شده؛ پهنک متقارن، (با کناره‌های هم‌اندازه)، به طول ۲۵–۵۰(–۹۰)، کامل یا بطور نامحسوسی مواج، با قاعده قلبی عمیق. گلها اغلب دسته‌ای بندرت منفرد، محوری. دمگل اغلب به طول تا ۱۰۰ میلیمتر. کاسه گل به طور عمیق ۵ قسمتی؛ بریدگیهای کاسه کم و بیش به نیمه جام گل می‌رسد. جام گل زرد، به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ پهنک از لوله بسیار بلندتر، شعاعی. کپسول طویل.

پراکندگی جهانی: مرکز اروپا، آسیا، قفقاز و ایران.

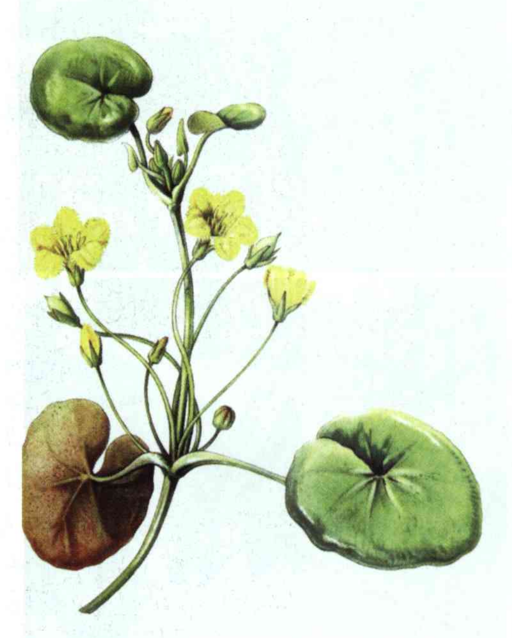
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: رشت در آبهای راکد؛ اطراف لاهیجان؛ مرداب انزلی.

مصارف و کاربردها: ساقه و برگهای گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی آن: محرک معده و در درمان بی‌اشتهایی، سوء هاضمه و بلغ هوا استفاده می‌شود (۱۰).

– یادداشت: علاوه بر گونه‌های مربوط به جنس‌های *Gentiana*، *Gentianella* و *Nymphoides* که به خواص دارویی آنها اشاره شد، جنس **مریم کوهی** / *Swertia* L. در ایران ۲ گونه گیاه علفی چندساله ارتفاع‌پسند با گلهای معطر و خواص کم و بیش دارویی دارد، اما در طب سنتی ایران برای آنها جایگاهی تعریف نشده است، و نام علمی گونه‌های این جنس عبارت است از:

مریم کوهی *Swertia longifolia* Boiss.

مریم کوهی خراسانی *Swertia lactea* Bunge

Nymphoides peltatum **(Gmel.) O. Kuntze**

تیره شمعدانی/*Geraniaceae*

Erodium cicutarium **(L.) L'Her. ex Aiton**

Syn.:*Geranium cicutarium* L., *Erodium cicutarium* (L.) L'Her. var. *triviale* Trautv.

E. Pin grass, stork's bill, hemlock stork's-bill, field crane's bill

نوک لک لکی هرز

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۲ـ۸۰ سانتیمتر، گاهی بدون ساقه. ساقه‌ها گسترده، برخاسته یا تقریباً ایستاده، از پایین منشعب، با کرکهای ناهماهنگ غده‌دار یا بدون غده. برگها شانه‌ای، برگچه‌ها ۳ـ۱۳ تایی، جانبی‌ها کم و بیش تخم‌مرغی مورب، بدون دمبرگچه یا تقریباً بدون دمبرگچه، ۱ـ۲ بار شانه‌ای بریده. دمبرگها از پهنک دو تا چند بار کوتاهتر. گوشواره‌ها سه گوشه‌ای باریک یا سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی، نوک‌دار، گاهی تخم‌مرغی، با لبه مژه‌دار. دمگل‌آذین به طول تا ۱۰ـ۱۵ سانتیمتر؛ دمگلها به طول ۰/۸ـ۲/۸ سانتیمتر. کاسبرگها سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی باریک یا مستطیلی ـ بیضوی، نوک‌دار یا منقاردار.

گلبرگها واژ تخم‌مرغی یا تقریباً قاشقی، با ناخنک ریش‌دار، ارغوانی، قرمز گل سرخی، یا پنیرکی. کفه‌های میوه به طول ۵ـ۷ میلیمتر، با نوکی (سیخکی) به طول ۲/۳ـ۴/۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا، قفقاز، غرب سیبری و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت

Erodium cicutarium **(L.) L' Her. ex Aiton**

علف هرز در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازنـدران، گیلان، آذربایجان‌شرقی و غربی، کردستان، کرمانشـاه، ایلام، همدان، اراک، اصفهان، یزد، لرستان، چهار محال و بختیـاری، فـارس، کرمـان، خوزسـتان، بوشـهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسـان، سـمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیـاه کامـل و دانـه آن مـورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی محرک انقباض ماهیچه‌های رحم، ضـد خـونریزی دارد و در درمـان خونریزیهای رحمی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

ـ تسریع‌کننده زایمان و قابض اسـت، بنـابراین بـرای جلوگیری و قطع خونریزی داخلی و موجب انقبـاض رحم است و در موارد اسهال خونی بکار می‌رود (5).

ـ عصاره گیاه به‌عنوان بندآورنده خون بکار مـی‌رود. این گیاه برای درمان تجمـع مـایع در بـدن و اسـهال خونی تجویز می‌شود (1).

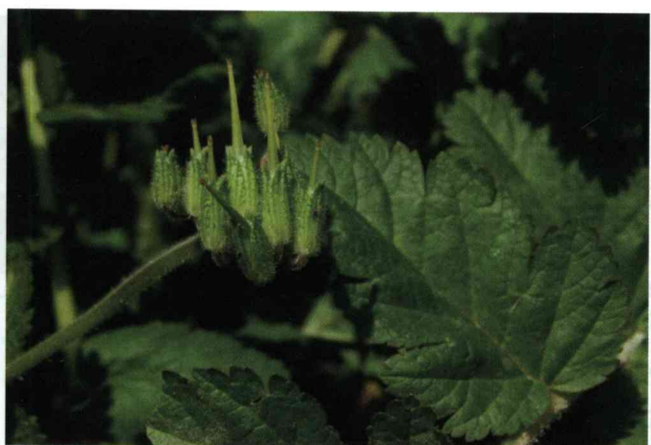
***Erodium cicutarium* (L.) L' Her. ex Aiton**

***Erodium moschatum* L'Her. ex Aiton**

E. ground needle, heron's bill, Musky afilerilla, musky crowfoot, musky heron's bill

نوک لک‌لکی معطر

گیاه یکساله یا دوسـاله، بـه ارتفـاع ۵ـ۵۰ سـانتیمتر. ساقه‌ها چندتایی، گسترده روی زمـین، بالارونـده یـا ایستاده، کرکدار با کرکهای مویی بندبند یک شاخه، از نیمه تحتانی تا کمی بالاتر از قاعده منشعب. برگهـا بـا دمبرگها به طول تا حدود ۴۵ سـانتیمتر، برگچـه‌هـای ۵ـ۱۲ تایی جانبی، بـه طـول ۰/۴ـ۴/۶، بـه عـرض ۰/۲ـ۳/۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی مورب، نوک کند، بریده دندانه‌دار تا شانه‌ای بریده، بـا قاعـده در پشـت گـرد، دمبرگ‌دار بسیار کوتاه، برگچه انتهایی ۳ـ۵ پـاره، بـا قاعده گوه‌ای، تنک، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگها کرکدار، محور برگ و دمبرگ با کرک‌پوشـی مشابه ساقه؛ گوشواره‌ها به طول ۱۳، به عرض ۱۱ میلیمتر، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، مانند برگه‌ها بـا لبه غشایی سفید، نوک کند تا نوک‌دار، بی‌کرک. برگه‌ها به طول ۲ـ۴، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای تا تخـم‌مرغـی، مژکـدار، جـدا یـا در بخشـی پیوسـته. دمگل‌آذینها به طـول تـا ۲۵ سـانتیمتر، ۳ـ۱۳ گلـی، پوشیده از کرکهای بندبند کـم و بـیش مـویی در بـالا کرک‌دار ـ کـرک غـده‌ای. دمگلهـا بـه طـول ۵ـ۱۶ میلیمتر، از کاسه حداکثر دو بار بلندتر، کرک‌دار مـویی ـ کرک غده‌ای‌دار، در حالت میوه‌دار کم و بیش ضخیم شده. کاسبرگها در زمان گلـدهی بـه طـول ۴ـ۵، بـه عرض ۱/۵ـ۲ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طـول تـا ۸ـ۹، به عرض ۳ میلیمتر رشد کننـده، سـرنیزه‌ای تـا سرنیزه‌ای ـ مستطیلی، با رأس به منقاری به طول تا ۱ میلیمتر نسبتاً ضخیم به یکباره یا بتدریج باریک شـده، خارجی کـم و بـیش ۵ رگـه‌ای، مشـبک ـ رگـه‌دار، کـرک‌دار ـ کـرک غده‌ای، درونی ۱ـ۳ رگـه‌ای، در

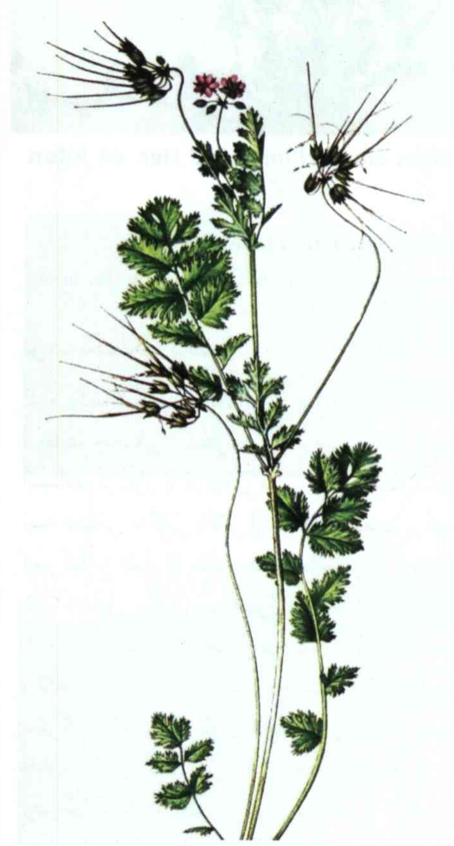

Erodium moschatum L'Her. ex Aiton

امتداد رگه اصلی فقط کرک غده‌ای‌دار. گلبرگها با کاسبرگها تقریباً هم‌اندازه به طول تا حدود ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با ناخنک نخی شکل کرکی بلند و جدا، بنفش تا قرمز گلسرخی - بنفش. پرچمهای عقیم سرنیزه‌ای - مستطیلی، بی‌کرک. میله پرچمها با قاعده سه گوشه‌ای - پهن شده، یک دندانه‌ای یا بدون دندانه، بی‌کرک. کفه‌ها به طول ۵-۶ میلیمتر، در زیر حفره‌های کرک غده‌ای‌دار با شیاری کم و بیش پهن کرک غده‌ای‌دار، در پایین با کرکهای مویی ایستاده - گسترده، کرکدار زرد شونده. نوک به طول ۳-۴/۵ سانتیمتر. سیخک در قاعده با چنبره‌های انبوه ۶-۷ تایی، کرکدار.

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، شمال افریقا، قبرس، سوریه، شمال بین‌النهرین، کردستان، جنوب و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **خوزستان**: شوش؛ بین شوش و دهلران. - **بوشهر**: دالکی.

مصارف و کاربردها: گیاه قابض، مدر، معرق، تسریع‌کننده زایمان و تسریع‌کننده بهبود زخمهاست و برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود (5).

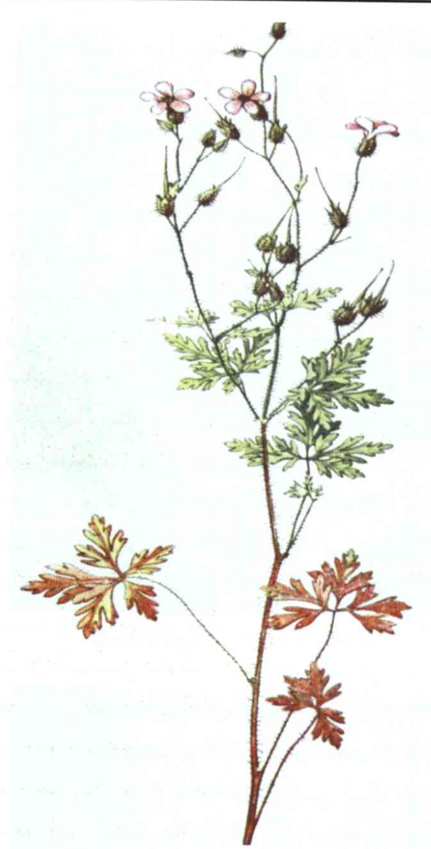
Erodium moschatum L'Her. ex Aiton

***Geranium Robertianum* L.**

E. herb Robert (geranium), Jenny wren, Pink bird's eye, fox geranium

سوزن چوپان قرمز

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۱۵ـ۷۰ سانتیمتر، با ساقه ایستاده یا بالارونده، در ۱/۳ بخش پایینی، بندرت ازقاعده یا در بخش فوقانی منشعب، اغلب قرمز شونده، کم و بیش با کرکهای بلند و جدا. برگها به طول ۲ـ۹، به عرض ۳ـ۱۰/۵ سانتیمتر، سه گوشه ـ قلبی یا تقریباً ۵ گوشه ـ قلبی، سه پاره یا پنجه‌ای بریده پنج تایی، با قطعات اغلب سه گوشه ـ تخم‌مرغی پهن، دمبرگچه‌دار، شانه‌ای بریده تا دو بار شانه‌ای، با دندانه‌های کم و بیش تخم‌مرغی، به کوتاهی نوک‌دار، در هر دو سطح پوشیده از کرکهای بلند بندبند تنک. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای انبوه، سرانجام پژمردنی، با دمبرگهایی به طول تا ۱۵ سانتیمتر، کرک مویی ـ کرک غده‌دار، ساقه‌ای‌ها متقابل، با دمگلهای بطرف بالا کوتاه شده. گوشواره‌ها به طول ۲ـ۴ میلیمتر، سه گوشه یا سه گوشه ـ مستطیلی، نوک کند تا نوک‌دار، مژه‌دار ـ غده‌دار. برگه‌ها به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، کرک غده‌ای‌دار ـ کرکی بلند و جدا. دمگل‌آذینها به طول تا ۱۲ سانتیمتر، گسترده، کرک غده‌ای‌دار ـ کرک مویی کرکی یکطرفه. دمگلها به طول ۰/۲ـ۱۵ میلیمتر، با کرکهایی شبیه به کرک دمگل‌آذین، در حالت میوه‌دار ایستاده تا گسترده افقی، بامیوه‌های ایستاده، کاسبرگها به طول ۴ـ۶/۵، به عرض ۱/۵ـ۲/۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی باریک یا پهن، در رأس با منقاری به طول ۱ـ۲/۵ میلیمتر، سه رگه‌ای، کم و بیش با لبه غشایی، کرک غده‌ای ـ کرکی بلند و جدا، مخروطی ـ بهم آمده. گلبرگها به طول ۹ـ۱۴ میلیمتر، با پهنک واژ تخم‌مرغی ـ گوه‌ای یا واژ تخم‌مرغی ـ بیضوی یا تقریباً گوه‌ای شکل، به عرض ۳/۵ـ۴/۵ میلیمتر، با رأس گرد، نوک

***Geranium Robertianum* L.**

چالدار یا تقریباً گوشه‌دار، قرمزکم‌رنگ، بندرت سفید، باریک شده به ناخنکی سفید کم و بیش تقریباً هم‌اندازه پهنک. قاعده میله‌های پرچمها در بخشی پهن شده، بی‌کرک. کفه‌ها به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، در بخش فوقانی با ۱ـ۳ چروک مشخص، در سطح پشتی و پهلوها با شبکه‌های به دشواری برجسته یا تنک، در تمام سطح فوقانی یا فقط در امتداد چروک‌ها کرکدار، بندرت بی‌کرک قهوه‌ای پررنگ. سیخک به طول ۷ـ۱۲ میلیمتر، بی‌کرک، با خامه‌ای به طول ۵ـ۶/۵ میلیمتر، با کرکهای راست ـ گسترده، گاهی در بخشی کمی کرک غده‌ای‌دار، کم و بیش به یکباره باریک

شده. دانه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً بیضوی، صاف، قرمز تیره.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی آن)، ترکیه، تالش، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، غرب سیبری، غرب هیمالیا، ژاپن، امریکا، افریقا، مدرس، جزایر قناری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نهارخوران؛ زیارت؛ بندرگز. ـ **مازندران:** دره چالوس. ـ **گیلان:** اسالم؛ لاهیجان. ـ **آذربایجان:** علی بلاغی؛ حسن بیگلو. ـ **لرستان:** شهبازان؛ بیشه؛ کشور. ـ **خراسان:** دره اخلمد. ـ **تهران:** پس‌قلعه.

مصارف و کاربردها: گیاه قابض، بندآورنده خون و مسکن است. برای درمان حالت‌های چشم، ظهور دانه‌های پوستی و تورم دهانی (گونه‌ای) بکار می‌رود. سبب توقف اسهال و مداوای زخمها می‌شود (5).

ـ در طب سنتی معاصر اروپا کمتر بکار می‌رود. گاهی همانند **سوزن چوپان امریکایی**/ *Geranium maculatum* به‌عنوان قابض و التیام‌بخش زخمها مصرف می‌شود. خواص دارویی گیاه دردست تحقیقات است و مطابق بیان یکی از محققان، دارویی مؤثر بر علیه زخمهای معده و تورم رحم و حاوی خواص ضدسرطانی است (4).

جنس **سوزن چوپان** یا **شمعدانی وحشی** در ایران ۲۶ گونه دارد که همگی معطرند و یا حداقل دارای عطری خفیف و اغلب دل‌آنگیز می‌باشند که در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌شود.

Geranium albanum M.B. سوزن چوپان تاج خروسی

Geranium Charlesii (Aitch. & Hemsl.) Vved. ex Nevski سوزن چوپان خراسانی

Geranium collinum Steph. ex Willd. سوزن چوپان کوهسری

Geranium columbinum L. سوزن چوپان پابلند

Geranium dissectum L. سوزن چوپان پاره پاره

Geranium divaricatum Ehrh. سوزن چوپان مجاری، سوزن چوپان تنک

Geranium gracile Ledeb. ex Nordm. سوزن چوپان نازک

Geranium ibericum Cav. سوزن چوپان حیرانی

Geranium Kotschyi Boiss. سوزن چوپان شیرازی

Geranium lucidum L. سوزن چوپان درخشان

Geranium mascatense Boiss. سوزن چوپان عمانی، سوزن چوپان مسقطی

Geranium molle L. سوزن چوپان پاکبوتری

Geranium montanum Habl. ex Pall. سوزن چوپان کوهستانی

Geranium persicum Schoenbeck_ Temesy سوزن چوپان ایرانی

Geranium platypetalum Fisch. & C.A. Mey. سوزن چوپان گل درشت

Geranium pratense L. سوزن چوپان چمن‌زاری

Geranium purpureum Vill. سوزن چوپان ارغوانی

Geranium pusillum L. سوزن چوپان گل ریز

Geranium pyrenaicum Burm. f. سوزن چوپان پیرنه‌ای

Geranium Robertianum L. سوزن چوپان قرمز

Geranium rotundifolium L. سوزن چوپان برگ دایره‌ای

Geranium sanguineus L. سوزن چوپان خونین

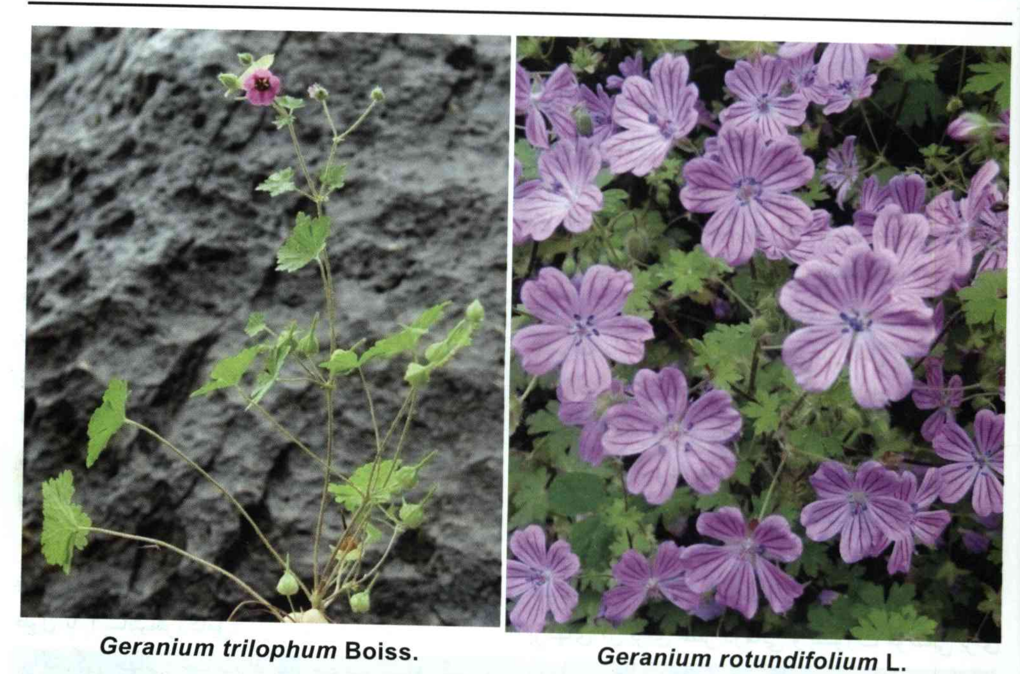
Geranium stepporum Davis سوزن چوپان استپی

Geranium sylvaticum L. سوزن چوپان جنگلی

Geranium trilophum Boiss. سوزن چوپان برازجانی

Geranium tuberosum L. سوزن چوپان غده‌دار

تحقیق در مورد اینکه آیا این گونه‌های کم و بیش معطر خواص و کاربردهای دارویی نیز دارند یا نه نیازمند تلاش گسترده‌ای است (مؤلف).

Geranium trilophum Boiss.

Geranium rotundifolium L.

Geranium tuberosum L.

***Pelargonium graveolens* L' Herit**

Syn.: *Pelargonium roseum* R. Br., *Pelargonium terebinthinaceum* (Cav.) Desf.

E. rose scented pelargonium, sweet-rose geranium

شمعدانی عطری، شمعدانی قرمز

گیاه چندساله، به ارتفاع حدود ۹۰ سانتیمتر، سبز - خاکستری. ساقه‌ها منشعب، ایستاده، کرکدار. برگها قلبی تا دایره‌ای، ۵ تا ۷ گوشه‌ای، به عرض ۲/۵-۱۰ سانتیمتر، شانه‌ای بریده عمیق یا پنجه‌ای لوبدار (با بریدگیهایی به عرض ۴۵ پهنک)؛ لوبها سرنیزه‌ای تا مستطیلی، با دندانه‌های تیز؛ دمبرگ به طول تا ۷/۵ سانتیمتر؛ گوشواره‌ها کرکدار. دمگل آذینها بسیار اما نه بفرم دیهیمی، به طول ۲/۵ - ۷/۵ سانتیمتر، کرکدار، ۵ - ۱۰ گلی، گلها قرمز با لکه ارغوانی سیاه در مرکز یا بالای گلبرگ، گلبرگ پایینی کم‌رنگتر؛ گلبرگها به طول تا ۲ سانتیمتر، کامل.

پراکندگی جهانی: جنوب افریقا، جنوب شرق کیپ (Cape)، زیمبابوه و موزامبیک.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی و مرکزی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاهی معطر با عطر رز. گیاه کامل اثرات درمانی آرام‌بخش، ضدافسردگی، گندزدایی و ضدعفونی کنندگی، کاهش تورم و کنترل خونریزی دارد. تمام اعضای گیاه قابض هستند، در مصرف داخلی برای درمان دردهای قبل از قاعدگی و مشکلات یائسگی، تهوع و دل‌آشوبه، التهاب لوزه‌ها و ضعف گردش خون بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان جوش‌های غرور جوانی، بواسیر، اگزما، سوختگی‌ها، کچلی و شپش مصرف می‌شود. از برگهای آن بحالت تازه در تمام طول سال می‌توان استفاده کرد. اسانس (روغن فرار) استخراج شده از برگهای آن برای عطر درمانی و بصورت موضعی برای درمان سرطان دهانه رحم بکار می‌رود (Internet).

***Pelargonium graveolens* L'Herit**

- جنس **شمعدانی**/ *Pelargonium* L'Her در ایران یک گونه خودروی و طبیعی معطر بنام، **شمعدانی ارغوانی، شمعدانی بلوطی**/ *Pelargonium quercetorum* Agnew دارد که در ایران کمتر شناخته شده است و فقط در جنگلهای بلوط غرب و در استان کردستان می‌روید. گونه‌های متعددی از این جنس بصورت کاشته شده و بمنظور استفاده‌های زینتی به ایران وارد در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شوند.

- یادداشت: علاوه بر گونه‌های مربوط به جنس‌های

Erodium، *Geranium* و *Pelargonium* جـنس **آدمک**/ *Bieberesteinia* Steph. با یک گونه بنام *Bieberesteinia multifida* DC. گیاه چندساله کم و بیش معطر با پراکندگی جغرافیایی تقریباً سراسر ایران بجز مناطق جنوبی و جنس **سوزن چوپانی**/ *Monsonia* L. با دو گونه کم و بیش معطر بنامهای *Monsonia heliotropioides*، *Monsonia nivea* در جنوب ایران در تیره *Geraniaceae* جای دارند که می‌توان در مورد ارزش‌های دارویی آنها تحقیق کرد.

تیره کهن‌دار، تیره ژینکو/*Ginkgoaceae*

Ginkgo biloba **L.**

E. ginkgo, maiden hair tree

کهن‌دار، ژینکو

درختی به ارتفاع تا ۴۰ متر، بی‌کرک. برگها متناوب، در بخشی در دسته‌های ۳ـ۵ تایی روی شاخه‌های کوتاه، با پایک (دمبرگ) نازک، بادبزنی شکل، کم و بیش در بخش پهن انتهایی تقسیم شده یا بریده، به عرض ۵ـ۸ سانتیمتر. میوه واژ تخم‌مرغی یا بیضوی، به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر، مایل به‌زرد، متشکل از فندقه‌ای تخم‌مرغی گوشه‌دار که توسط بخش گوشتی بدبوی و ترش دربرگرفته شده، هسته دانه شیرین.
پراکندگی جهانی: چین، ژاپن و کاشته شده در امریکا.

Ginkgo biloba **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایـران : بصورت کاشته شـده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، باغ گیاه‌شناسی دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران و مناطق شمالی ایران.
مصارف و کاربردها: برگها و میوه این گیـاه خـواص درمانی مختلف دارد. میوه آن خلط‌آور و مسکن و مغز دانه آن هضم‌کننده و کرم‌کش می‌باشـد و برگهـای آن محرک گردش خون بوده و ضد اسپاسم، متسع‌کننـده عروق و ضد التهاب می‌باشد و در معالجه بـی‌کفـایتی وریدهای اعضـای تحتـانی، اخـتلال در نفوذپـذیری مویرگها، کاهش گردش خـون سـرخرگهای مغـزی و محیطی (اختلالات دقت و حافظه، اختلالات ناشی از حوادث عروقی مغز یا صـدمات مغـزی) و تظـاهرات ناشی از آرتریت اعضای تحتانی کاربرد دارد (۱۰).
- برگ کهن‌دار و عصاره آن خـواص درمـانی: ضـد تجمع پلاکت‌ها، ضد آلرژی، ضد آلزایمر، ضد آرتیمـی (بی‌نظمی ضربان قلب)، ضد التهاب مفاصل، ضد آسم، ضد سرطان، ضد شکنندگی مویرگ‌ها، ضدتشنج، ضد افسردگی، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگـی)، ضـد ورم، ضد جنون، ضد کم‌خونی، ضـد اکسـیدان، ضـد کـرم، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد سرفه، کاهش‌دهنده اضطراب، قابض، بازکننده برونش‌هـا، محـافظ قلـب، محرک گردش خون، تشنج‌آور، کاهش‌دهنـده چربـی خون، افزایش‌دهنده حافظه، محافظ اعصاب، محـرک گردش خون مغزی، محافظـت‌کننـده از اثـرات مضـر اشعه‌ها، گشادکننده رگ‌ها و جلوگیری کننده از لختـه شدن خون (۱۲).
- برگها و تنتور تهیه شده از آن و پوسـت دانـه آن مصرف مـی‌شـود و مهمتـرین خـواص درمـانی آن عبارت است از: مقـوی و محـرک سیسـتم گـردش خون، ضدآسم، ضد اسپاسـم و گرفتگـی عضـلانی، ضدحساسـیت و ضـدتورم و التهـاب. ژینکـو فقـر گردش خون دماغی (مغزی) را اصلاح می‌کند و بـه حافظه و تمرکز حافظـه کمـک مـی‌کنـد و در رفـع حالت‌های دیوانگی و جنون نیز اثرات بسزایی دارد. ژینکو مانع فعالیت فاکتورهای فعـال‌کننـده پلاکـت می‌شـود. مـاده‌ای کـه توسـط گلبولهـای سـفید در وسعت زیاد تولید می‌شود و سبب چسبندگی و لخته شدن خون می‌شود و همچنین سبب تغییرات عمـده در تورم و التهاب‌های گوناگون و تغییرات آلرژیـک می‌شود. در طب سنتی چین دانـه‌هـای ژینکـو را بمنظور تسکین خس خس کـردن سـینه و کـاهش اخلاط بکار می‌برند، آن را برای درمان تخلیه واژن، ضعف مثانه و عدم پیوسـتگی تخلیـه ادراری بکـار می‌برند و جهـت مـداوای آسـم نیـز از آن اسـتفاده می‌کنند. در طب سنتی غربی از ژینکو بیشتر بمنظور اصلاح گردش خون، بخصـوص نارسـایی گـردش خون در مغز و به‌عنوان ضدحساسیت و ضـدالتهاب و تورم استفاده می‌کنند (4).

تیره گل توپی/*Globulariaceae*

Globularia trichosantha **Fisch. & C.A. Mey.**
Syn.: *Globularia vulgaris* Lam.
E. common globe daisy, common globularia

گل توپی

گیـاه علفـی بوتـه‌ای، پشـته‌ای متـراکم و انبـوه، سـاقه رونده‌دار. ساقه‌های گلدار بـه ارتفـاع ۵-۱۲ سـانتیمتر. برگهای قاعده‌ای به کوتاهی قاشقی، با پهنک به طول تا ۲، به عرض ۱ سانتیمتر، با رأس اغلـب سـه دندانـه‌ای، دندانه میانی از کناری‌ها کوتاهتر؛ برگهای ساقه‌ای خیلی کوچکتر، سرنیزه‌ای، نوک تیز. گلها در کپه‌هـای کـروی گریبان‌دار انبوه و متراکم، به‌قطر تا بیشتر از ۱۵ سانتیمتر. عموماً یک کپه‌ای. کاسه گل ۵ قسمتی دائمی، هم‌انـدازه یا دولبه. جام گل آبی آسـمانی، زیرتخمـدانی، پیوسـته گلبرگ بطور مورب دولبه. پرچمها ۴ تایی، دوبـه‌دو

Globularia trichosantha Fisch. & C.A. Mey

مساوی، درون جام گل قرار گرفته. تخمدان یک حجره‌ای. میوه فندقه درون کاسه گل قرار گرفته.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، کریمه، قفقاز، آناتولی، کردستان و آذربایجان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: اطراف مرند و کوه میشوداغ؛ کوه سیر نزدیک ارومیه؛ کوههای نزدیک سلماس.

مصارف و کاربردها: گیاه مدر، قابض و ملین است. عمل ملینی آن بدلیل داشتن رزین است (5).

ـ اثر مسهلی، مدر، محرک، مقوی، مقوی معده، معرق و بطور ضعیف تب‌بر دارد. اندامهای هوایی گیاه اثر قاطع در درمان بی‌اختیاری دفع ادرار دارد، مصرف مقدار نسبتاً زیاد گیاه سبب دفع ذرات جامد ادرار می‌شود. ترکیبات این گیاه به کافئین شباهت دارد و مصرف آن سبب پایین آمدن گرمای بدن و کندی ضربان نبض می‌شود. این ترکیبات اگر به تعداد کم مصرف شود فشار خون را بالا برده اگر زیاد مصرف شود فشار خون را پایین می‌آورد، با

Globularia trichosantha Fisch. & C.A. Mey

مصرف آن اشتها زیاد و کارهای فکری تسهیل می‌شود. اندامهای این گیاه برای درمان یبوستهای مزمن، زیادی

ترشی معده، رماتیسم حاد مفصلی، نقرس و سیاتیک استفاده می‌شود (۱۱).
ـ با توجه به پراکندگی محدود جغرافیایی این گیاه و ناشناخته بودن آن برای توده مردم، به نظر می‌رسد در ایران جایگاهی در طب سنتی نداشته باشد و هرگونه کاربرد و مصارف آن نیازمند تحقیق جدی است و در صورت اثبات نیاز به کشت و کار آن احساس می‌شود (مؤلف).

تیره گندمیان/*Gramineae*

Agropyrum repens **(L.) P. Beauv.**

Syn.: *Triticum repens* L., *Elymus repens* (L.) Gould

E. couch-grass, quackgrass, common wheat grass, creeping wheat grass

چمن گندمی رونده، قیاق، گورگیاه

گیاه گندمی چندساله، پشته‌ای بزرگ، با ساقه‌های زیرزمینی بسیار رونده. ساقه ماشوره‌ای ایستاده یا زانودار ـ بالارونده، نازک شکننده یا محکم، صاف و بدون کرک. پهنک برگها خطی ـ نوک‌دار، به طول تا ۴۰ سانتیمتر و عرض ۳ـ۱۰ (۱۲ـ) میلیمتر، سبزرنگ، گاهی سبز کم رنگ، تخت، افتان یا گاهی سخت شکننده، در سطح تحتانی‌نرم یا زبر، در سطح فوقانی با کرک‌های تنک یا بی‌کرک، با لبه‌های زبر. سنبله به طول تا ۲۰ سانتیمتر، به‌ندرت بلندتر، سبز یا سبز ـ سبز کلمی، محور گل‌آذین شکننده، با زاویه‌های زبر. سنبلچه‌ها مستطیلی، یا بیضوی یا گوه‌ای، به طول ۱۰ـ ۲۰ میلیمتر، ۳ـ۸ گلی، در حالت رسیده جدا شونده، پوشه‌ها مساوی، سرنیزه‌ای یا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، ۳ـ۷ رگه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌دار، پوشینه پایینی

Agropyrum repens **(L.) P. Beauv.**

مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، با رأس نوک کند یا نوک‌تیز، به‌ندرت با سیخک کوتاه، به طـول ۸ـ۱۳ میلیمتـر، سه رگه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و نواحی معتدله آسیا، نـواحی مدیترانـه‌ای، شـمال افریقـا، ایـران، عـراق، افغانستان و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایـن گونـه اغلـب در چمنزارها، اراضی رهـا شـده و زراعـی در اسـتانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی، همدان، لرسـتان، اصـفهان، یـزد، چهارمحـال بختیـاری، کهکیلویـه و بویراحمد، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: از گذشته دور بـه‌عنـوان مـرهم (معـالج زخمهـا) و برطـرف‌کننـده مشـکلات ادراری مصرف می‌شده است. نوشیدن جوشـانده آن بازکننـده انسداد کبد، کیسه صفرا و توقـف ادرار (حـبس‌البـول) است، سبب سهولت دردهای شکم و التهاب می‌شـود، سنگ مثانه و زخمهای آن را درمان می‌کند، دانه‌هـای آن قدرت بیشـتری در دفـع ادرار و توقـف اسـتفراغ دارند، عرق آن عامل کشتن کـرم در کودکـان اسـت، امـروزه دم‌کـرده ریشـه آن بـرای درمـان و تسـکین ناراحتیهـای ادراری و کیسـه مثانـه و کلیـه‌هـا بکـار می‌رود. ریشه آن مدر، آرام‌بخش و ملین است و برای درمان نقرس و رماتیسم نیز تجویز می‌شود (3).

ـ گیاه آرام‌بخش، ملین و مدر است و در موارد التهاب مثانه و دستگاه ادراری بکار می‌رود. ترکیباتی دارد که برای درمان یرقان و سنگ صفرا بکار مـی‌رود. گیـاه سبب تب یونجه می‌شود (5).

ـ مدر مؤثر، ملایم و آرام‌بخـش اسـت. قیـاق بطـور معمول برای درمان عفونتهـای دسـتگاه ادراری ماننـد التهاب مثانه و ورم مجرای پیشاب بکار می‌رود. باعث حفاظت مجرای ادراری برعلیـه عفونـت و التهـاب و تحریک آن و افزایش حجـم ادرار و درنتیجـه رقیـق کردن آن می‌شود. آن را مـی‌تـوان بـا دیگـر گیاهـان دارویی بـرای درمـان سـنگ کلیـه و کـاهش اثـرات سوزش و پارگی (دریدگی) ناشی از خروج آن بکـار برد. قیاق سبب حل کردن سنگ کلیه مـی‌شـود، البتـه مانع رشد و بزرگ شدن بیشتر آن می‌شـود همچنـین مانع رشـد پروسـتات مـی‌شـود کـه در اثـر مصـرف جوشانده قیاق در طی چندین ماه حاصل می‌شود. در آلمان عطاران دانه‌های گرم شده قیاق بصـورت بسـته گرم و مرطوب روی شکم را بـرای درمـان زخمهـای دستگاه گوارش بکار می‌برند. شیره ریشه‌هـای قیـاق برای درمان یرقان و دیگـر دردهـای کبـدی توصـیه می‌شود (4).

***Arundo Donax* L.**

E. giant reed, bamboo-reed, cane, Italian vineyard cane, great reed, pole reed, Spanish reed

قمیش

گیاه گندمی چندساله با ساقه‌های ماشوره‌ای ایسـتاده، به ارتفاع تا ۳ متر و قطر تا ۳ سـانتیمتر، سـاده یـا بـا شاخه‌های‌تنک، صاف و بـدون کـرک. پهنـک برگهـا خطی ـ سرنیزه‌ای، با نوک باریک شده بلند، بـه طـول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، سربزیر، با قاعده‌ای گرد یا تقریباً قلبی، با لبه‌های زبر. گـل‌آذیـن پانیکول بزرگ، انتهایی ایستاده، پرمرغی، به طول ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر. سنبلچه‌ها به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، پوشه‌ها تقریباً مساوی، بدون کرک، به طـول ۱۱ـ۱۳ میلیمتر؛ پوشینه‌ها به طول ۶ـ۱۰ میلیمتـر، بـا انتهایی سیخک کوتاه‌دار، در سطح پشتی در $\frac{۱}{۳}$ بخش پایینی کرک‌دار موی مانند بلند.

پراکندگی جهـانی: نواحی مدیترانه‌ای تـا هندوسـتان، برمه، غرب پاکستان، شـمال افریقـا و در بسـیاری از نقاط‌دیگر جهان معرفی و کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نـواحـی مختلف

***Arundo Donax* L.**

استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، یزد، فارس، خراسان به حالت‌خودروی دیده می‌شود، اما امروزه به دلیل استفاده از آن به‌عنوان بادشکن در اغلب استانها ازجمله کرمان، سیستان و بلوچستان، تهران، سمنان و اصفهان به صورت کاشته شده مشاهده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی آن (ریزوم) بصورت جوشانده به‌عنوان نرم‌کننده (لینت‌بخش) و مدر بکار می‌رود. سبب تسهیل گرفتگی و عدم تخلیه قاعدگی می‌شود و ترشح شیر را کاهش می‌دهد.

ـ بصورت دم‌کرده برای کاهش ترشح شیر بکار می‌رود. گیاه معرق و مدر است. گیاه قابلیت فعالیت انقباض بافت عضلانی سرخرگها و مویرگها را دارد. افزودن آن به عسل اثرات معرق بودن آن را افزایش می‌دهد (5).

***Avena sativa* L.**

E. common oat, oat, oats, woats, wocks, yaits, yets

یولاف، جو دوسر

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌های ماشوره‌ای منفرد یا دسته‌ای، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، ایستاده، صاف و بدون کرک. پهنک برگها تخت، به طول تا ۴۰ سانتیمتر، به عرض ۵ـ۱۵ میلیمتر، با دو سطح نسبتاً زبر، خطی ـ نوک‌دار، بدون کرک، با لبه‌های زبر. گل‌آذین پانیکول گسترده، یا کم و بیش یکطرفه، به طول ۱۵ـ۲۰ سانتیمتر. سنبلچه‌ها ۲ـ۳ گلی؛ پوشه‌ها تقریباً مساوی، کمی از پوشینه بلندتر، ۷ـ۹ رگه‌ای، سرنیزه‌ای نوک‌دار یا بیضوی ـ نوک‌دار، به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ محور گل‌آذین محکم و نشکن؛ گلها همگی به دشواری از محل گره جداشونده؛ پوشینه تحتانی به

***Avena sativa* L.**

طول تا ۲۰ میلیمتر، با انتهایی دو دندانه‌ای و بخش فوقانی زبر و سطح پشتی بدون کرک، سیخک‌دار یا بدون سیخک، سیخک اگر وجود داشته باشد زانودار، در زیر خم زانو پیچیده.

پراکندگی جهانی: بصورت کاشته شده در سراسر نقاط کره زمین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای اراک، لرستان، اصفهان، یزد، خوزستان، چهارمحال بختیاری و در بسیاری از نقاط ایران بصورت علف هرز همراه گندم و در اراضی زراعی گندم دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده دانه آن است و خواص درمانی: ضدافسردگی، ضدالتهاب، ضدپروستات، ضد ویروس، مقوی قلب، هضم‌کننده، ادرارآور، ملین، قارچ‌کش، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول خون، کم‌کننده اسیداوریک، محرک ایمنی بدن، مسکن و محافظ استخوان دارد (۱۲).

- **جو دوسر** غذایی مناسب و بخوبی چاودار به‌ویژه در موارد دیابت و سوءهاضمه است. تنتور آن در طب سنتی بودایی به‌عنون جایگزین تریاک و برای درمان عادت به تریاک و سیگار بکار می‌رود. فعالیت کاهندگی قند خون دارد و به‌عنوان مقوی اعصاب و محرک مصرف می‌شود (5).

- دانه‌ها و کاه (ساقه‌های خشک شده) آن مصرف می‌شود. جو دوسر به‌عنوان یکی از غلات مغذی شناخته می‌شود، اما به طرق گوناگون برای سلامتی مفید است. سبوس جو دوسر کلسترول را پایین می‌آورد و وعده غذایی بر مبنای جودوسر نیرو و توان بدن را بهبود می‌بخشد. جو دوسر و کاه آن مقوی است. کاه جو دوسر توسط عطاران و متخصصان گیاهان دارویی برای درمان ضعف عمومی و انواعی از حالات عصبی تجویز می‌شود.

دانه‌ها و کاه آن بطور ملایم ضدافسردگی هستند و

بطور ملایم انرژی عمومی را بـالا مـی‌برنـد و باعـث تقویت سیستم عصبی تحت فشار زیاد می‌شـود. جـو دوسر برای درمان افسردگی و ضعف عصبی ناشـی از خستگی مفرط که سبب تصـلب شـرایین، درد مـزمن عصبی و بی‌خوابی می‌شود بکار می‌رود. جو دوسر به اندازه کافی سیستم عصبی را تحریک می‌کند و انرژی تولیدی باعث تسکین بی‌خوابی می‌شـود. جـو دوسـر یکی از گیاهان اصلی (عمده) است که به گـذران دوره نقاهت بعد از یک بیماری طولانی کمک مـی‌کنـد. در استعمال خارج دانه‌های آن نرم‌کننده و پاک‌کننده است و جوشانده صاف کرده آن بصورت حمـام آرام‌کننـده خارش و اگزما می‌باشد (4).

Coix lachryma-jobi **L.**

E. adlai, adlay, job's-tears, coix millet

شال تسبیح، اشک روباه

گندمی یکساله، با ساقه ماشـوره‌ای ایسـتاده، صـاف، بدون کرک، به ارتفاع تا ۲ متر. پهنک برگها به عـرض تا ۵ سانتیمتر، خطی ـ نوک‌دار، با قاعده قلبی، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، با لبه غضروفی زبر. گل‌آذین سنبله ـ خوشه‌ای انتهایی، با سنبله‌های انتهایی نر در بالای سه گلچه یکی ماده و دوتای دیگر عقیم قـرار گرفتـه، بـا گریبان استخوانی گریبان‌دار شده. سنبلچه‌هـای نـر ۲ گلچه‌ای، دوتایی یا سه تایی نزدیک بهم، گلچه مرکزی دمگلچه‌دار یـا بـدون دمگلچـه؛ پوشـینه و پوشـینک شفاف؛ پرچمها ۳ تایی. سنبلچه‌های ماده ۳ گلچه‌ای، ۲ تا از گلچه‌ها عقیم، یکی بارور، با گریبانی اسـتخوانی گریبان‌دار شده؛ پوشه‌ها کروی، سیخک‌دار؛ پوشـینه و پوشینک شفاف. لودیکول وجود نـدارد؛ میـوه گندمـه کروی ـ تخم‌مرغی، سفید یا آبـی آسـمانی ـ سـفید، ضخیم شده.

Coix lacrima - jobi **L.**

پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب، در سراسر نواحی گرم و مرطوب پراکنده است.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در کنار مزارع برنج مناطق مختلف استان **گیلان**: رودسر؛ لاهیجان؛ رشت؛ اسالم دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: دانه پوست گرفته آن به‌عنون غذا و دارو در سراسر چین و فیلیپین مصرف مـی‌شـود، از آن نوشابه رژیمی برای افـراد ضـعیف و نـاتوان تهیـه می‌کنند و دارای خاصیت مدر و مسهل اسـت و بـرای معالجه دردهای سینه و ریه‌ها بکار مـی‌رود. دانـه آن به‌عنوان مقوی و مدر مصرف می‌شود و به‌عنوان تنتور و جوشانده برای درمان عفونتهای نزلـه‌ای نـایژه‌هـا و تورم مجاری ادراری و به‌عنوان تصفیه‌کننـده خـون و مـدری عـالی بکـار مـی‌رود. ریشـه آن بـرای رفـع سوزش‌های ادراری و دردهای قاعدگی کـاربرد دارد. دانه‌های بوداده آن مقوی و مدر بوده و بـرای درمـان سوزاک تجویز می‌شود (6).
ـ دانه‌های آن مقوی، مدر، معرق و خنک‌کننده هستند. ریشه‌ها ضدکرم هستند. بصورت جوشانده برای درمان سوزاک و اختلالات قاعدگی بکار می‌رود. تنتور پوشه آن (glume) برای درمان عفونتهای نزله‌ای، برونشـیت و التهاب اعضای ادراری کاربرد دارد. پوشـه‌هـای آن مدر و مسکن روماتیسم هستند (5).

***Coix lacrima - jobi* L.**

***Cymbopogon Olivieri* (Boiss.) Bor**
Syn.: *Andropogon Olivieri* Boiss., *Andropogon Arriani* Edgew., *Cymbopogon Arriani* (Edgew.) Aitch., *Cymbopogon Schoenanthus* Spreng.

پوتار، ناگرد، کاه مکی

گیـاه گنـدمی چندسـاله، پشـته‌ای انبـوه. سـاقه‌هـای ماشوره‌ای ایستاده، به ارتفاع ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، صـاف و بی‌کرک، سبز کلمی، ساده. پهنک برگها خطی، تقریباً نخی شکل، بـا هـر دو سـطح زبـر، بـه طـول تـا ۳۵ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر، بی‌کرک، با غلافهای قاعده‌ای بی‌کرک، غشایی، به دشـواری جـدا شـونده. پانیکول به طول تا ۱۵ سانتیمتر. خطی یا مستطیلی، در پایین اغلب جدا افتاده (با فاصله). خوشه‌های کـاذب چمچه‌دار (دارای غلاف دربرگیرنده)؛ بندها و دمگلها با لبه مژه‌دار بلند؛ سنبلچه‌ها بدون پایک بـه طـول ۴ـ۵ میلیمتر؛ پوشه تحتانی کمی توگود؛ پایین دمگل بندرت متورم.
پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، غرب پاکسـتان و شمال غرب هندوستان.
پراکندگی جغرافیـایی در ایـران: بصـورت پراکنـده و گاهـی جامعه‌ای در استانهـــای خوزسـتان، بـــوشهر، هرمزگان، جنوب‌فارس، جنوب کرمـان و سیسـتان و بلوچستان و جنوب خراسان.

Cymbopogon Olivieri **(Boiss.) Bor**

مصارف و کاربردها: گیاه ضد اسپاسم، بادشکن، مقوی و معرق است و به‌عنوان مقوی معده عالی در کودکان محسوب می‌شود. در موارد اختلالات قاعدگی و انسداد (احتباس) و دردناکی عصبی قاعدگی بکار می‌رود. همچنین برای درمان نفخ نیز مصرف می‌شود. در استعمال خارج نیز قرمزکننده پوست در موارد روماتیسم است. ریشه‌های آن به‌عنوان عطر و منبعی برای روغن علف شتر بکار می‌رود (5).

ـ پهنک برگهای آن مصرف می‌شود. گیاه محرک، معطر و تب‌بر است. روغن آن برای درمان دردهای عصبی و روماتیسم بکار می‌رود (1).

Cynodon dactylon **(L.) Pers.**

Syn.: *Panicum dactylon* L.

E. Bermuda grass, common cynodon, dog's tooth grass

مَرْغ

گیاه گندمی چندساله با ساقه‌های زیرزمینی کم‌رنگ رونده؛ ساقه‌های رونده چوبی، بدون کرک، با گره‌های مولد ریشه. ساقه‌های ماشوره‌ای بالارونده ـ زانودار یا ایستاده، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، اغلب کوتاهتر، صاف و بدون کرک. پهنک برگها تخت، سرانجام به‌هم پیچیده، خطی ـ نوک‌تیز، با دو سطح صاف، با لبه‌های زبر، بدون کرک یا با دو سطح کرکی زبر بلند. گل‌آذین سنبله‌ای پنجه‌ای ۲ـ۶ تایی، راست، به طول ۳ـ۷ سانتیمتر، سبزکم‌رنگ یا ارغوانی شونده. سنبلچه‌ها به

طول تا ۳ میلیمتر؛ پوشه‌ها نوک‌دار، باریک، یک رگه‌ای، به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر، پوشینه به طول تا ۲/۵ میلیمتر. کاملاً فشرده، از جهت پهلو تقریباً تخم‌مرغی، با ناو کم و بیش مژه‌دار.

***Cynodon dactylon* (L.) Pers.**

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله و گرم جهان بصورت گسترده دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت علف هرز در اغلب نواحی کشور اعم از باغها، اراضی‌زراعی رها شده، کناره‌های جاده‌ها و کناره‌های نهرها و کانالهای آبرسانی و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، یزد، اصفهان، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گیاه کامل؛ مرغ درمان‌کننده‌ای مشهور برای خون‌دماغ، وجود خون در ادرار و جرب است. گیاه برای درمان غدد متورم، عقربک و برجستگی‌های گوشتی (گوشت زیادی) بکار می‌رود. آب گیاه قابض است و برای درمان بریدگیهای تازه و زخمها بکار می‌رود؛ مدر است و در درمان تجمع مایع در بدن، خیز عمومی، هیستری، صرع، جنون و دیوانگی بکار می‌رود، قابض در اسهال مزمن و اسهال خونی است؛ مفید برای درمان نزله‌های التهاب پلک چشم است. دم‌کرده ریشه‌های آن برای جلوگیری از خونریزی در بواسیر بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های آن مدر است و در درمان تجمع مایه در بدن و سیفلیس ثانویه بکار می‌رود. کوبیده ریشه‌های آن مخلوط با کره حیوانی برای درمان التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه بکار می‌رود. ساقه‌های زیرزمینی آن خنک‌کننده، قابض، مدر، آرام‌بخش، اشتهاآور، برطرف‌کننده التهاب پلک چشم، بندآورنده خون و رفع کننده فساد است.

خونریزی از بریدگیها و زخمها را کنترل و مفید برای تب، احساس سوزش، اسهال مزمن، اسهال خونی، خیزعمومی، تجمع مایع در بدن، نزله پلک چشم، کمی ادرار، بواسیر خونی، بیماری چشم، صرع، هیستری و جنون و دیوانگی است، برای مداوای دردهای ادراری و کیسه مثانه، التهاب مثانه و نفریت بکار می‌رود و برای درمان نقرس و روماتیسم توصیه می‌شود (6).

ـ گیاه کامل برای درمان بیماریهای کبدی، استفراغ، احساس سوختگی، توهم، تب، ازدیاد خون قاعدگی، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، اسهال،

حبس‌البول، جذام مدر، داروی قابض، ادرار خونی، بواسیر و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. از گیاه کامل خمیری تهیه می‌گردد که به همراه زردچوبه برای معالجه کلیه انواع امراض پوستی بکار می‌رود و آن را برای درمان تجمع مایع در بدن و بواسیر توصیه می‌نمایند. خمیر برگ آن را برای درمان زخمهای چرکی، ادرار کردن دردناک و دشوار بکار می‌برند. جوشانده برگ آن برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و بواسیر مورد استفاده قرار می‌گیرد (9).

– مدر و قابض است. سبب توقف خونریزی از بریدگیها، زخمها و بواسیر می‌شود، برای مداوای اختلالات دستگاه تناسلی – ادراری، التهاب شدید چشم و صرع مفید است. گیاه سمی است. حیواناتی که از آن چرا می‌کنند دچار رعشه و لغوه می‌شوند که ناشی از وجود هیدروسیانیک اسید در آن است (5).

– گیاه ملین، بندآورنده خون، آرام‌بخش، قابض و مدر است. شیره آن برای درمان استفراغ و ادرار خونی، صرع، اسهال خونی و التهاب شدید چشم بکار می‌رود (1).

Dactyloctenium aegyptium (L.) P. Beauv.

Syn.: *Eleusine aegyptiaca* Desf., *Dactyloctenium aeyptiacum* Willd., *Cynosurus aegyptius* L.

گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای زانودار – بالارونده، اغلب گسترده روی زمین، با گره‌های ریشه‌دهنده، به ارتفاع تا ۷۵ سانتیمتر. پهنک برگها خطی – نوک‌دار یا نوک تیز، به طول تا ۲۵ سانتیمتر، به عرض ۲–۱۰ میلیمتر، تخت با لبه‌های به تنکی یا به انبوهی پوشیده از کرکهای مویی و کرکهای زگیل‌مانند. سنبله‌ها ۲–۹ تایی، بندرت منفرد، به طول ۱–۵ سانتیمتر.

Dactyloctenium aegyptium (L.) P. Beauv.

سنبلچه‌ها قویاً فشرده، پهن، بـه طـول ۳ـ۸ میلیمتـر، بی‌کرک؛ پوشه تحتانی به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، با نـاو مژه‌دار، فوقانی به طول ۲ میلیمتر، با سیخک خمیده، به طول ۲ـ۴ میلیمتر؛ پوشینه‌ها قویاً فشرده، بـه طـول ۳ میلیمتر، منقاردار.

پراکندگی جهانی: در نواحی گرم و مرطوب و شبه‌گرم و مرطوب دنیای قدیم و معرفی شده در امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در نواحی گرم استانهای خوزستان، هرمزگان و بلوچستان می‌رویند.

مصارف و کاربردها: دانـه‌هـای خشـک شـده آن در ظروف گلی و مصرف آن به مقدار کـم بـرای درمـان شکم درد زنان بعد از زایمان بکار مـی‌رود. جوشـانده دانه‌های آن به‌عنـوان مسـکن دردهـای ناحیـه کلیـه مشهور است و بخشهای علفی آن در مصرف خارجی برای معالجه زخمها بکار می‌رود.

Desmostachya bipinnata **(L.) Stapf**

Syn.: *Briza bipinnata* L., *Eragrostis bipinnata* (L.) K. Schum.

کرته، کرتکی

گیاه چندساله، با ساقه‌های زیرزمینـی رونـده طویـل، بوجودآورنـده پشـته‌ای بسـیار بـزرگ. سـاقه‌هـای ماشوره‌ای ضخیم، صاف، بدون کـرک، زیـر پـانیکول کمی کرکدار، از قاعده منشعب، در پایین محصور شده با غلافهای مرده چرمی، به ارتفاع تا ۱ متر. پهنک برگها خطی ـ نوک‌دار، سخت شکننده، با رأس نخی شکل، به طول تا ۵۰ سانتیمتر، به عرض ۱ سانتیمتر، بطرف دهانه غلاف با کرکهای مویی طویل. پانیکول به طول تا ۴۵

Desmostachya bipinnata **(L.) Stapf**

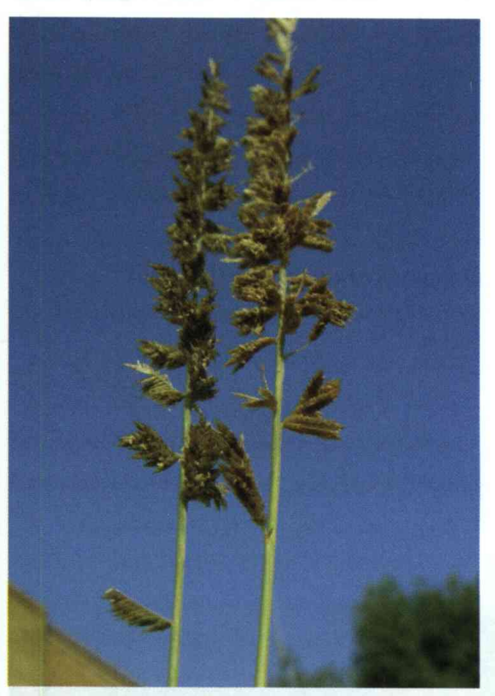
سانتیمتر، به عرض ۳ـ۴ سانتیمتر، سنبله با سنبلچه‌های برگشته یکطرفه، ۵ـ۲۰ گلی، روی محور در امتداد سنبله بدون پایک؛ پوشه‌ها قویاً نامساوی؛ پوشینه به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، قرمزشونده یا ارغوانی شونده.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا و افریقای گرم و مرطوب، فلسطین، عراق، ایران، افغانستان، غرب پاکستان، عربستان، هندوستان، هندوچین و تایلند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده و بعضاً جامعه‌ساز در استانهای **کرمان:** فهرج، هامون و جازموریان. ـ **بلوچستان:** میرجاوه؛ اطراف چابهار؛ زابل. ـ **خوزستان:** رامهرمز.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه‌ها؛ ریشه کرته خنک، خوشبو (شیرین)، قابض، مدر و قاعده‌آور است. مفید برای درمان اسهال خونی، اسهال، تشنگی، سنگهای ادراری، کم‌ادراری و دیگر بیماریهای کیسه مثانه و بیماریهای پوستی است. سنگ‌آور است و معمولاً در ترکیبات دارویی برای رفع اسهال خونی و خونریزی رحم بکار می‌رود. ساقه‌های آن مدر و محرک هستند و برای درمان اسهال خونی و خونریزی رحم بکار می‌رود (6).

ـ ساقه‌های ماشوره‌ای آن محرک و مدر است و برای درمان اسهال خونی و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود (1).

Desmostachya bipinnata **(L.) Stapf**

Hordeum distichon **L.**

E. common barley, two-rowed barley, long eard barley

جو معمولی

گندمی یکساله. ساقه ماشوره‌ای منفرد یا دسته‌ای، ایستاده، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، صاف و بدون کرک. پهنک برگها تخت، خطی ـ نوک‌دار، با دو سطح و لبه‌های زبر، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض ۱۰ـ۱۲ میلیمتر. سنبله ایستاده یا کمی واژگون (سربزیر)، فشرده، به طول ۶ـ۱۲ سانتیمتر، به عرض ۷ـ۸ میلیمتر، کمی انبوه؛ محور سنبله‌ها نشکن و بادوام، با لبه‌های مژه‌دار تنک. سنبلچه‌ها سه تایی، میانی بدون پایک، نرماده، کناری‌ها به کوتاهی پایک‌دار، عقیم یا نر؛ سنبلچه‌های کناری با پوشه‌های خطی ـ سرنیزه‌ای یا مستطیلی، کرکدار زبر فشرده، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، با رأس باریک شده به سیخک کوتاه نخی شکل ۴ـ۵ میلیمتری؛ پوشینه به طول ۱۰ میلیمتر، نوک‌کند، نوک گرد، ۳ رگه‌ای؛ سنبلچه‌های بارور با پوشه‌های خطی ـ سرنیزه‌ای یا مستطیلی ـ بیضوی باریک، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، با رأس باریک شده به سیخک ۴ میلیمتری؛ پوشینه ۵ رگه‌ای، به طول ۱۰ میلیمتر، چرمی، بدون کرک، بطرف رأس نسبتاً زبر، مولد سیخک تخت به طول ۱۲ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر کره خـاکی (عـراق، ایـران، ترکمنستان و پاکستان).
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در گرگان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، فارس، کرمان، خراسان و تهران.
مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصـرف مـی‌شـود. غذایی عـالی بـرای دوران نقاهـت بـه شـکل شـوربا (سوپ) یا آب جو می‌باشد، جو معمولی گلو را آرام و جذب غذا را آسان می‌کند. آن را می‌توان بـرای پـاک کردن نزله بکار برد. قابلیت آرام‌بخشی آن ورم روده و دستگاه ادراری را آرام می‌کند. جو معمولی بـه هضـم شیر کمک می‌کند و برای جلـوگیری از تشـکیل پنیـر (شیر دلمه) درون معده به کودکان داده می‌شود، معمولاً به کودکانی که از عفونتهای کوچـک یـا اسـهال رنـج مـی‌برنـد داده مـی‌شـود و بخصـوص بـرای درمـان حالت‌های تب‌دار توصیه می‌شود. ضماد ساخته شـده از جو دارویی مؤثر برای آرام کردن و تقلیـل تـورم و التهاب زخمها و تورم‌ها می‌باشد. تحقیقـات در چـین نشان می‌دهد که جو به درمان هپاتیت، کنترل دیابت و پایین آوردن کلسترول خون کمک می‌کند (4).

Hordeum distichon **L.**

***Hordeum vulgare* L.**
E. barley, spring barley

جو

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌های ماشوره‌ای منفـرد یـا دسته‌ای ایستاده، به ارتفاع تـا ۹۰ سـانتیمتر، صـاف و بدون کرک. پهنک برگ‌ها تخت، خطی ـ نوک‌دار، بـا دو لبه زبر، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عـرض ۱۰ـ۱۲ میلیمتر. گـل‌آذیـن سـنبله ایسـتاده، بـه طـول ۶ـ۱۰ سانتیمتر، چهارگوشه یا شش گوشه. سنبلچه‌ها همگی همشکل، نرماده، سه‌تایی، پوشه‌ها خطی ـ سـرنیزه‌ای، کم و بیش با کرک‌های بلند، با سیخکی کوتاه، پوشه و سیخک کم و بیش هم‌اندازه پوشینه؛ پوشینه کم و بیش چرمی، بیضوی پهن یا سرنیزه‌ای، ۵ رگه‌ای بـه‌طـرف انتها کمی زبر، در انتها با سیخکی کلفـت و تخـت بـه طول تا ۱۵ سانتیمتر.
پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صـورت زراعـی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شـرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصـفهان، یـزد، چهارمحـال بختیـاری، کهکیلویـه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگـان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردهـا: مهمتـرین اثـرات درمـانی جـو عبارت است از: ضدترشح شیر، ضد تب، هضم‌کننـده،

ادرارآور، نرم‌کننده جدار مخاطی، خلط‌آور و مقوی معده است. ترکیب شیمیایی موجود در جو گردش خون سطحی را تحریک و به‌عنوان بازکننده برونش‌ها بکار می‌رود و خاصیت کاهش‌دهنده کلسترول و قند خون دارد (۱۲).

- پوست‌کنده دانه‌های جو مغذی و آرام‌بخش و آسان‌کننده هضم هستند. آب جو آرام‌بخش و نوشابه‌ای غذایی برای کودکانی است که از اسهال و تورم نزله‌ای شکم رنج می‌برند. بوداده و پودر شده آن بصورت سوپ جو برای درمان سوءهاضمه‌های نامنظم و دردناک بکار می‌رود. مالت جو از دانه‌های جوانه زده بدست می‌آید و برای ساختن آب جو و ویسکی مصرف می‌شود (6).

- به‌عنوان عامل منقبض کننده دیواره مویرگها و سرخرگها بکار می‌رود. خاصیت پایین آورنده قند خون دارد. هوردنین (Hordenine) ترکیباتی مشابه آدرنالین دارد، از آن می‌توان مانند افدرین (Ephedrine) برای مداوای برونشیت استفاده کرد. جوشانده دانه‌های آن مدری بسیار خوب است و از آن می‌توان در موارد سنگ‌ریزه‌های مثانه‌ای (ادراری) استفاده کرد. بعلاوه جو برای تهیه آب‌جو بکار می‌رود که ادرارآوری بسیار خوب است (5).

Hordeum vulgare L.

Imperata cylindrica **(L.) Beauv.**

Syn.: *Imperata arundinacea* Cyrill., *Lagurus cylindricus* L.

گیاه چندساله، ساقه زیرزمینی‌دار؛ ساقه زیرزمینی طویل، گوشتی، رونده. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، پشته‌ای انبوه یا تنک، نازک و ظریف یا ضخیم، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، اغلب کوتاهتر ساده، صاف و بدون کرک. پهنک برگها خطی - نوک‌دار، کوتاه یا به طول تا ۱ متر، تخت، واژگون و سخت شکننده، با لبه‌های بسیار زبر. گل‌آذین پانیکول سنبله‌ای شکل، استوانه‌ای، انبوه یا بسیار انبوه، به طول ۵-۳۰ سانتیمتر، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر. سنبلچه به طول ۳-۶ میلیمتر، با کرکهای بلند به طول ۹-۱۵ میلیمتر محصور شده و تقریباً دربرگیرنده آن؛ پوشه‌ها تقریباً هم‌اندازه، ۳-۹ رگه‌ای، در پایین سطح پشتی موی ریش‌دار بلند؛ سنبله پایینی پوچ (توخالی)؛ پوشینه شفاف؛ سنبلچه بالایی نرماده؛ پوشینه شفاف، نوک کند؛ پرچمها ۱-۲ تایی؛ خامه ۲ تایی؛ کلاله‌ها پرمرغی، اغلب ارغوانی - تیره؛ لوریکول وجود ندارد، میوه گندمه بیضوی یا مستطیلی - بیضوی.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب و مرکز آسیا، شمال افریقا، در دیگر نقاط معرفی شده (ایران، عراق، ترکمنستان و افغانستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت

Imperata cylindrica **(L.) Beauv.**

علف هرز در مزارع و باغها و اغلب در نقاط با خاک پایدار در کنار مزارع و باغها و تپه‌های شنی، باتلاقها، کنار رودخانه‌ها در استانهای گرگان، مازندران، ایلام، لرستان، خوزستان، جنوب فارس، جنوب کرمان، سیستان و بلوچستان، ناحیه بیابانی تهران (گرمسار، قم) و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه‌های آن به‌عنوان نرم‌کننده و اغلب به‌عنوان ضدعفونی کننده بواسیر بکار می‌رود. به‌عنوان نیروبخش و مقوی، بندآورنده خون و تب‌بر نیز خاصیت دارد. از ریشه‌های آن دارویی تهیه می‌شود که برای رفع سرماخوردگی سینه در کودکان بکار می‌رود و برای درمان سکسکه نیز کاربرد دارد (3).

ـ ریشه گیاه مصرف می‌شود. گیاه نرم‌کننده، بندآورنده خون، ضدتب و نیروبخش است. ریشه آن برای درمان بواسیر توصیه می‌شود.

Lolium temulentum **L.**

E. darnel rey grass, annual darnel grass, darnel

چچم مسکر

گیاه گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر، منفرد یا دسته‌ای، ایستاده یا از قاعده کمی‌خیزان، صاف و بدون کرک یا در زیر سنبله زبر، نازک و ضعیف یا محکم و قوی. پهنک برگها خطی ـ نوک‌تیز، روی سطح فوقانی و لبه‌ها زبر یا با هر دو سطح صاف، در قاعده گوشک‌دار، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۳ـ۱۲ میلیمتر. سنبله‌ها ایستاده، به

Lolium temulentum L.

طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، سخت شکننده، با محور قوی (محکم)، صاف یا زبر. سنبلچه‌ها مستطیلی، به طول ۱۲ـ۲۶، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، ۴ـ۱۰ گلچه‌ای؛ پوشه فوقانی اغلب از سنبلچه بلندتر، باریک ۷ـ۹ رگه‌ای، چرمی نوک کند؛ پوشینه بیضوی یا تخم‌مرغی، نوک کند، به طول ۶ـ۸ میلیمتر، ۵ـ۹ رگه‌ای، در حالت رسیده متورم، صاف، از زیر انتها سیخک‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز، غرب سیبری، در شمال امریکا معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز اراضی رها شده در استانهای مازندران، کردستان، همدان، لرستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان و خراسان.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن به‌عنوان دارو در رم و یونان باستان مصرف می‌شده است. حکما و اطباء اعتقاد داشتند که این گیاه سبب کوری می‌شود. اعتقاد دارند که نان تازه تهیه شده از چچم مسکر سبب مستی می‌شود، لرزش عمومی و در ادامه عدم توانایی قدم زدن (راه رفتن)، لکنت زبان، خواب عمیق و درنتیجه سردرد و استفراغ نیز از پیامدهای مصرف آن است (هنگامیکه به میزان زیاد (مضر) مصرف می‌شود). آرد چچم مسکر برای معالجه قانقاریا و قانقاریای دهان و زخمهای معمولی مفید است و سبب پاک شدن پوست از هرگونه زخمهای جذامی می‌شود (3).

ـ گیاه مخدر و بدلیل داشتن تمولین (Temuline) بازکننده مردمک چشم است. دانه آن بصورت ضماد در بیماریهای پوستی بکار می‌رود. گیاه سمی است. تمولنتین (Temulentine) و اسید تمولتیک (Temulentic acid) سبب فلج مغزی می‌شود. علائم و نشانه‌های مسمومیت بصورت باز شدن مردمک چشم، گیجی، ضعف‌قلب، تشنج، قولنج، ناهوشیاری، خواب‌آلودگی، استفراغ، ضعف شنوایی، فلج و ضعف تنفسی، گیجی و اغتشاش مغزی ظاهر می‌گردد (5).

ـ گیاه مسکن است و بمنظور درمان کک مک توصیه می‌شود (1).

***Oryza sativa* L.**

E. rice, cultivated rice

برنج

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا یک متر، ایستاده، صاف و بدون کرک. پهنک برگها به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۴ـ۱۰ میلیمتر، کم و بیش زبر، سبز تیره، بدون کرک، نسبتاً سخت و محکم، با لبه‌هایی زبر، با زبانکی بلند، به طول تا ۲ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکول بزرگ، راست، به طول تا ۳۰ سانتیمتر،

سرانجام واژگون. سنبلچه‌ها دائمی، پوشینه فوقانی پرزدار، سیخک‌دار یا بدون سیخک، به طول ۸ـ۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله گرم جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، لرستان، اصفهان، چهار محال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، خوزستان، سیستان و بلوچستان و شمال خراسان.

مصارف و کاربردها: در طب سنتی هندی دانه‌های برنج گس (تند)، شیرین، روغن‌دار، مقوی، محرک قوه باء، چاق‌کننده، مدر و مفید برای بیماریهای کبدی است، در هندوستان برنج به طرق گوناگون در رژیم غذایی بیماران بکار می‌رود، بطرق گوناگون (به‌روش‌های پخت متنوع) برای درمان دردهای اسهالی و شکم‌روش استفاده می‌شود، جوشانده برنج داغ به‌عنوان ضماد استفاده می‌شود. آب برنج به‌عنوان یکی از آرام‌بخشهای عالی، نوشیدنی خنک‌کننده در تب و امراض التهابی، ادرار کردن دردناک و بیماریهای دیگر توصیه می‌شود، این جوشانده به‌عنوان تنقیه در عفونتهای روده‌ای داده می‌شود. سبوس برنج به‌عنوان ضداسهال و شکم‌روش توصیه می‌شود. مالت برنج به‌عنوان داروی گوارشی، بادشکن و مقوی بکار می‌رود. دانه‌های برنج برای پاکسازی ریه‌ها و کسانی که از امراض ششی رنج می‌برند توصیه می‌شود. آرد برنج بصورت ضماد برای جاری شدن خلط و جلوگیری از تورم (التهاب) سینه زنان بکار می‌رود (3).

Oryza sativa L.

- برنج مغذی است. آب برنج آرام‌بخش، خنک‌کننده، مرهم آسا، مغذی و مناسب برای تورم روده، اسهال و اسهال خونی است. ضماد برنج مانند ضماد دانه کتان کاربرد دارد (5).

Panicum antidotale **Retz.**

E. giant panic grass, giant panic, blue panic

ارزن پادزهری

گندمی چندساله ساقه زیرزمینی‌دار چوبی طویل، رونده بلند، با جوانه‌های قاعده‌ای کرکدار. ساقه‌های ماشوره‌ای از قاعده اغلب خیزان، سرانجام ایستاده، صاف و بدون کرک، چوبی، ساده یا به تنکی منشعب، در محل گره‌ها تقریباً ضخیم شده، به ارتفاع تا ۱/۵ متر. پهنک برگها سرنیزه‌ای یا خطی، با رأس نوک‌دار باریک شده بلند، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض ۴-۲۰ میلیمتر، با دو سطح نسبتاً زبر یا صاف، بی‌کرک، با لبه‌های زبر. پانیکول تنک و افشان، پرسنبلچه، با شاخه‌های گاهی فراهم، گاهی منفرد، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، واژگون، به عرض ۶-۱۲ سانتیمتر. سنبلچه‌ها به کوتاهی دم سنبلچه‌دار، به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، همگی بدون کرک؛ پوشه تحتانی به طول ۱/۵ میلیمتر، با لبه‌های غشایی، تخم‌مرغی- نوک تیز پهن، ۵ رگه‌ای؛ پوشه فوقانی به طول ۳ میلیمتر، با لبه‌های غشایی (شفاف)، ۵-۷ رگه‌ای؛ پوشینه تحتانی غشایی هم‌اندازه سنبلچه‌ها،

مهمترین اثرات درمانی: ضددرد، ضدسم، ضدالتهاب، ضد تب، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، ضدنفخ، ملین، هضم‌کننده غذا، ادرارآور، ضدسرفه، مسکن، مقوی معده و کاهش‌دهنده عرق (بدن) (۱۲).

Panicum antidotale **Retz.**

پوشینک‌دار، نر و پوچ (توخالی)؛ پوشینه فوقانی به طول ۲/۵ـ۲/۷۵ میلیمتر، کاغذی، بی‌کرک، صاف، درخشان، نرماده.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم (ایران، افغانستان، پاکستان، تالش).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی گرم و مرطوب و بعضاً خشک استانهای هرمزگان، سیستان و بلوچستان، بصورت کاشته شده در نواحی بیابانی مرکزی بمنظور تثبیت شنهای روان.

مصارف و کاربردها: دود ناشی از سوزانیدن گیاه برای ضدعفونی کردن زخمها و همچنین ضدعفونی کردن آبله بکار می‌رود. گفته می‌شود که گیاه بحالت سبز چرا می‌شود و بعد از خشک شدن تلخ و شور و برای دام سمی می‌شود (3).

ـ گیاه به‌عنوان ضدعفونی کننده در آبله و زخمها بکار می‌رود (1).

*** *Panicum miliaceum* L.**

E. proso, broomcorn millet, millet, common millet, true millet

ارزن

گیاه گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای دسته‌ای، ایستاده یا زانودار ـ بالارونده، استوانه‌ای، محکم (قوی) یا ضعیف (نازک)، در زیر گره‌ها کم و بیش کرکدار. پهنک برگها خطی ـ نوک‌دار، به طول تا ۳۰، به عرض ۱ـ۲ سانتیمتر، بی‌کرک یا با کرکهای مویی پراکنده؛ غلافهای برگها زبر، کرکی مویی. گل‌آذین

***Panicum miliaceum* L.**

پانیکول بهم آمده، انبوه یـا افشـان، بـه طـول تـا ۳۰ سانتیمتر. سـنبلچه‌هـا تخم‌مرغـی ـ سـرنیزه‌ای یـا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نوک‌دار یا نوک دراز، به طول ۴/۵ـ۵ میلیمتر؛ پوشه‌ها نامساوی، به‌طـور مشـخص رگه‌دار، پوشه تحتانی تخم‌مرغـی پهـن، بـه طـول ۳ میلیمتر، پوشه‌فوقانی هم‌اندازه سنبلچه؛ گلچه پـایینی پوچ؛ پوشـینه شـبیه پوشـه تحتـانی؛ گلچـه فوقـانی نرماده؛ پوشینه بیضوی ـ مستطیلی، زرد یا قرمـز یـا قهوه‌ای یا سیاه.

پراکندگی جهانی: در اغلب نـواحی گـرم و مرطـوب جهان.

پراکندگی جغرافیـایی در ایـران: گرگـان، مازنـدران، آذربایجان، تهران، بصورت کاشته شده در اغلب نقاط.

مصارف و کاربردهـا: در طب سنتی هندوسـتان گیـاه شـیرین و تلـخ (تنـد) محسـوب مـی‌شـود و سـبب بیماریهای کبدی و سوء هاضمه می‌شود. ارزن بـرای معالجه سوزاک بکار می‌رود (3).

ـ گیاه برای درمان سوزاک توصیه می‌شود (1).

***Panicum miliaceum* L.**

Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. var. *australis

***Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.**

Syn.: *Arundo australis* Cav., *Phragmites communis* Trin.

E. common reed, reed, reed grass

نی

گیاه گندمی چند ساله و مرتفع، با ساقه‌های زیرزمینی رونده، با ساقه‌های ماشوره‌ای ضـخیم، نـی‌ماننـد، بـه ارتفاع تا ۲/۵ـ۳ متر، بدون کرک و صاف. پهنک برگها تخت، خطی ـ سرنیزه‌ای، با لبـه‌ای سیلیسـی و زبـر، نوک‌تیز و نخی شکل، به طـول تـا ۶۰ سـانتیمتر، بـه عرض ۱ـ۳ سانتیمتر، شـکننده و سـخت. گـل‌آذیـن پانیکول ایستاده، سرانجام سـربزیر، ارغـوانی شـونده، خاکسـتری یـا قهـوه‌ای، بـه طـول تـا ۳۰ سـانتیمتر. سنبلچه‌ها پهن، با دهانی باز، به طول ۱۰ـ۱۶ میلیمتر، ۲ـ۶ گلچه‌ای؛ پوشینه‌ها صاف بدون کرک، بـه طـول ۹ـ۱۳ میلیمتر؛ پوشینک به طول ۳ـ۴ میلیمتر، محـور سنبلچه با کرک‌های بلند.

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله جهان گسترده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب در نقاط مرطوب کنار جویبارها، چمنزارهای پرآب، کناره‌های دریاچه‌های دارای آب کم و بیش شور تا شیرین در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران، یادآور می‌شود واریته‌ای از این گونه بنام *Phragmites australis* var. *stenophylla* اغلب در بیابانهای شور و در کناره دریاچه‌های شور می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه (ساقه زیرزمینی) آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، دافع اسید اوریک و معرق دارد و برای درمان کمی ادرار، التهاب مثانه، روماتیسم نقرسی و تب‌های همراه با بثورات جلدی بکار می‌رود (۱۰).

– در طب سنتی هندوستان گیاه شیرین و تند (تلخ)، خنک‌کننده، محرک قوه باء، مفید در امراض کبدی و ادراری، دردهای رحمی، باد سرخ و امراض قلبی توصیه می‌شود. ریشه آن به‌عنوان خنک‌کننده، مدر و معرق شناخته می‌شود (3).

– بومیان امریکا دانه‌های مایل به قرمز جوان و ظریف آن را برای تهیه سوپ بکار می‌برند، شاخه‌های جوان آن را به‌عنوان سبزی می‌جوشانند، ریشه‌های آن را درون آرد رنده می‌کنند و شیره شیرین آن را می‌خورند. در چین ساقه‌های زیرزمینی و ریشه‌های آن را برای درمان دل‌آشوبه و دل بهم‌خوردگی، مشکلات ادراری و التهاب مفاصل بکار می‌برند (2).

Phragmites australis **(Cav.) Trin. ex Steud. var. australis**

***Saccharum officinarum* L.**

E. sugar cane

نیشکر

گیاه گندمی چندساله، ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا ۶ متر، نی‌مانند، استوانه‌ای، در زیر گل‌آذین پانیکول‌کرکدار یا بی‌کرک، در زیر گره‌ها مومی. پهنک برگها خطی ـ سرنیزه‌ای، به طول تا ۱/۵ متر، به عرض ۵ سانتیمتر، در سطح تحتانی سبز کلمی، سطح فوقانی سبز، تخت، با رگه مشخص. گل‌آذین پانیکول هرمی، به طول تا ۱ متر، به عرض ۱۰ سانتیمتر، پرمرغی، انبوه، کرک مویی زبردار؛ با شاخه‌های فراهم یا نیمه فراهم؛ شاخه‌ها به طول تا ۱۰ سانتیمتر، پربند. سنبلچه‌ها خطی ـ مستطیلی، به طول ۳/۵-۴ میلیمتر، کم‌رنگ، با کرکهای بلند و جدای گریبانی انبوه، با کرکهای مویی زبر سفید؛ پوشه‌ها کاغذی، در سطح پشتی بی‌کرک؛ پوشینه فوقانی بدون‌سیخک.

***Saccharum officinarum* L.**

پراکندگی جهانی: در اغلب نواحی گرم و مرطوب جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان خوزستان و مازندران.

مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده: ساقه؛ ساقه‌های نیشکر شیرین، ملین، مدر، خنک‌کننده و تحریک‌کننده میل جنسی است. ریشه آن آرام‌بخش، خنک‌کننده و مدر است (6).

ـ در طب سنتی هندوستان (آیورودیک Ayurvedic) نیشکر به‌عنوان گیاهی شیرین، روغن‌دار، مدر، مقوی، خنک‌کننده و محرک میل جنسی شرح داده می‌شود، آن را به‌عنوان دارویی

مفید در خستگی مفرط، تشنگی، مشکلات گوارشی، کم‌خونی، بادسرخ و جذام استفاده می‌کنند. به‌هرحال نیشکر دیرهضم است و با کار و عمل قلب تداخل پیدا می‌کند و سبب التهاب و زخمها در بدن می‌شود. یونانیان نیشکر را شیرین، ملین، مدر، چاق‌کننده و افزایش‌دهنده میل جنسی می‌دانند، آن را مفید برای تصفیه خون و شش‌ها و مضر برای کبد تعریف می‌کنند، از ریشه‌های آن به‌عنوان خنک‌کننده و دارویی مدر استفاده می‌کنند و گفته می‌شود که ساقه آن دارویی مفید برای درمان سرفه است. هندی‌ها ارزش زیادی برای شکر قائل هستند و در داروها به‌عنوان مغذی، داروی بیماری ریوی و ضد کرم وارد می‌کنند. اعراب از آن به‌عنوان لاغرکننده و مفید در بیماریهای ریوی استفاده می‌کنند (3).

ـ شکر استخراج شده از ساقه نیشکر قبل از تصفیه و عمل‌آوری و تبدیل آن به شکر سفید، **شکر سرخ** نامیده می‌شود که در موارد خاص به عنوان دارو مصرف می‌شود.

***Saccharum officinarum* L.**

***Saccharum spontaneum* L.**

E. greater thatching grass, thatch grass

تباشیر خزری، تباشیر خودروی

گندمی چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی ضخیم و ریشه‌های متعدد. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، به ارتفاع ۱ـ۲ متر، نازک و ظریف، در زیر گل‌آذین پانیکول کرکدار ـ کرک ابریشمی فشرده، با گره‌های ریش‌دار، بقیه بی‌کرک، زیرگره به انبوهی لایه مومی‌دار. پهنک برگها سبز کلمی، خطی باریک، با لبه‌های دندانه اره‌ای، بدون کرک، گاهی بطرف زبانک کرک ابریشمی ـ کرکدار. پانیکول سرنیزه‌ای، به طول تا ۵۰ سانتیمتر، به عرض ۱۰ سانتیمتر؛ خوشه‌های کاذب نازک به طول ۵ـ۱۰ سانتیمتر؛ بندهای محور گل‌آذین شکننده. سنبلچه‌ها به طول ۳ـ۴ میلیمتر، پنبه با کرکهای سفید ۲ـ۶ بار بلندتر از آن پوشیده شده. پوشه پایینی در سطح پشتی تخت، بی‌کرک؛ پوشینه فوقانی نوک کند.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم پراکنده (ایران، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در مزارع استان مازندران.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه محرک قوای جنسی و ملین است و برای درمان سل، بیماریهای خونی، ادرار کردن دردناک و کند، احساس سوزش و ترشح زیاد صفرا بکار می‌رود.

Saccharum Spontaneum L.

Secale cereale L.

Secale cereale **L.**

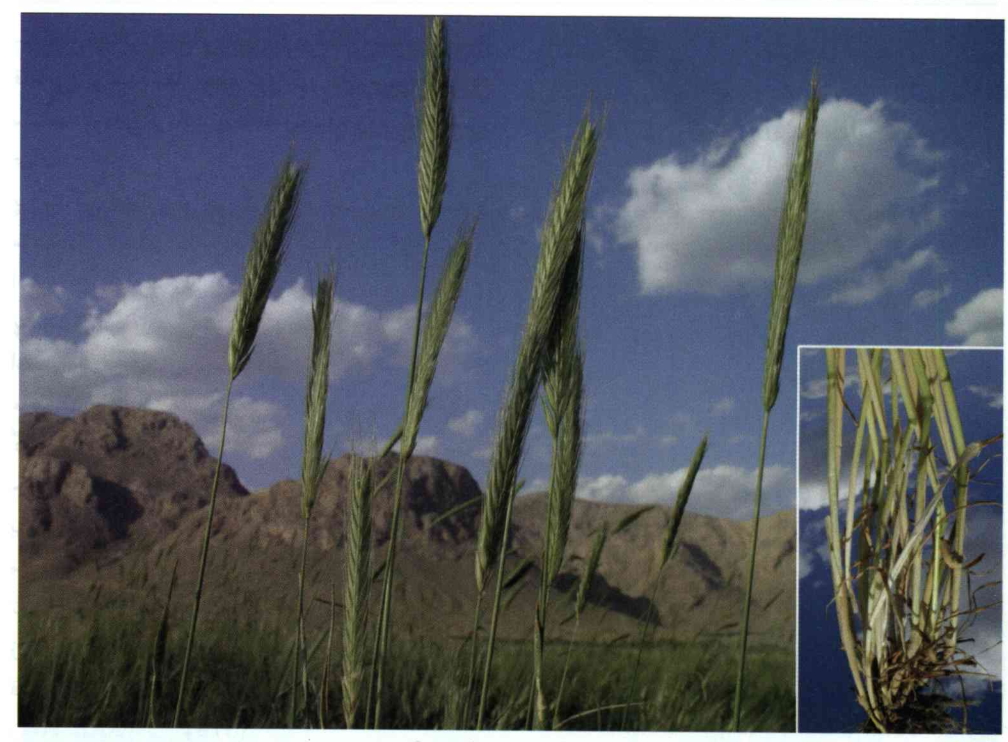
Syn.: *Triticum cereale* (L.) Salisb.

E. rye, common rye, rie

چاودار

گیاه گندمی یک‌ساله، ساقه‌های ماشوره‌ای دسته‌ای یا منفرد، ایستاده (قائم)، به ارتفاع تا ۱۸۰ سانتیمتر. کم و بیش در زیر سنبله کرکی یا زبر. پهنک برگها خطی-نوک‌دار، به طول تا ۲۰ سانتیمتر، به عرض ۲-۵ میلیمتر، با لبه‌های صاف یا زبر، به‌رنگ سبز کلمی شونده، گاهی در پایین با کرک‌های تنک. سنبله ایستاده، به طول ۸-۱۵ سانتیمتر، به عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر؛ محور سنبله طرد؛ سنبلچه‌ها دو یا به‌ندرت سه گلی، دو گل پایینی بارور و بالایی تحلیل رفته؛ پوشه‌ها به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، خطی یا خطی-سرنیزه‌ای، منتهی به سیخکی کوتاه، قویاً ناودار، با ناو زبر، گاهی با کرک‌های کوتاه؛ پوشینه پایینی چرمی، فشرده، ناودار، ۵ رگه‌ای، ناو با خار- مژه‌شانه‌ای، با رأس منتهی به سیخکی زبر به طول تا ۳/۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

***Secale cereale* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌صورت علف‌هرز در اراضی زراعی گندم و نواحی کوهستانی استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، اصفهان، یزد و...

مصارف و کاربردها: مصارف درمانی آن قابل توجه نیست، فقط اثر نرم‌کننده و ملین خفیف دارد. جوشانده نیم‌کوب دانه‌های آن اثرات مفید برای درمان یبوستهای مزمن دارد. در استعمال خارج ضماد حاصل از آرد آن روی دمل و آبسه‌ها سبب بهبود و سرباز کردن آنها می‌شود (۱۱).

******Setaria italica*** **(L.) P. Beauv.**

Syn.: *Panicum italicum* L.

E. barn grass, Italian millet, Bengal grass, Indian millet

ارزنی ایتالیایی، گاورس ایتالیایی

گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، دسته‌ای، ساده یا از قاعده کم و بیش منشعب، بی‌کرک و صاف یا در زیر گل‌آذین پانیکول نسبتاً زبر. پهنک برگها روی سطح فوقانی و لبه‌ها زبر، خطی ـ نوک‌دار، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض ۵ـ۲۰ میلیمتر. پانیکول انبوه، به طول ۲۰ـ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۳ سانتیمتر، کم و بیش واژگون، لوبدار، با قاعده منفصل (از یکدیگر فاصله‌دار)؛ تارهای موی ریشی گریبانی ۱ـ۵ تایی، زبر روبه‌بالا. سنبلچه‌ها بیضوی ـ نوک کند، دائمی (با دوام)، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، به عرض ۱/۵ـ۱/۸ میلیمتر؛ پوشه‌ها نامساوی، تحتانی به اندازه $\frac{۱}{۳}$ سنبلچه، فوقانی مساوی $\frac{۲}{۳}$ - $\frac{۲}{٤}$ سنبلچه، غشایی؛

سنبلچه تحتانی توخالی (پوچ)؛ پوشینه مشابه پوشه فوقانی؛ پوشینک‌ها بسیار کوچک یا وجود ندارد؛ سنبلچه فوقانی نرماده؛ پوشینه رسیده زرد یا قرمز، صاف.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب، شبه گرم و مرطوب، در سایر نقاط معرفی شده (عراق، ایران، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای آذربایجان، لرستان، کرمان و خراسان.

مصارف و کاربردها: براساس طب هندوستان (بودایی) گیاه شیرین و تلخ (گس)، چاق‌کننده، محرک میل جنسی، آرام‌کننده دردهای رحم آبستن است. سبب از بین بردن احساس سوختگی، شفا و ترمیم شکستگی‌ها می‌شود و تولید نفخ می‌کند. داروی عمومی برای تسکین دردهای روماتیسمی و دردهای مربوط به زایمان است. گفته می‌شود که دانه‌های آن مدر و قابض است و در مصرف خارجی برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (3).

Setaria italica **(L.) P. Beauv.**

Sorghum halepense **(L.) Pers.**

Syn.: *Holcus halepense* L.

E. Johnson grass, Guinea grass, Aleppo grass, Cuba grass

چائیر

گیاه گندمی چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده بلند. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده (قائم) یا از قاعده خیزان، با گره‌های مولد ریشه، به ارتفاع تا ۲/۵ متر، صاف و بدون کرک، با گره‌های کرکی مویی زبر. پهنک برگها خطی ـ نوک‌دراز پهن، با قاعده تقریباً ساقه آغوش، با لبه‌های زبر، به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۳ سانتیمتر. پانیکول به طول ۱۵ـ۳۰ سانتیمتر، هرمی، افشان، با شاخه‌های فراهم. سنبلچه‌های بدون پایک تخم‌مرغی ـ نوک‌تیز، به طول ۴/۵ـ۵/۵ میلیمتر، کرک مویی کوتاه، سیخک‌دار؛ سنبلچه‌های پایک‌دار سرنیزه‌ای، به طول ۳ـ۷ میلیمتر، باریکتر، بدون سیخک.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط سرد جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت یکی از علفهای هرز نامناسب در اغلب مناطق ایران در باغها، اراضی رها شده و گاهی اراضی زراعی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن آرام‌بخش و مدر است. گیاه غذای مناسبی برای دام هم به صورت چرایی و هم به صورت علوفه‌ای است، اما گفته

می‌شود اگر گیاه بسیار جوان و یا گیاهی که در اثر خشکی از رشد کردن بازمانده چرا شود می‌تواند سمی باشد و اغلب دامهای چرا کننده از این حالت دچار سردرد کشنده می‌شوند و احتمال اینکه گوسفند و بز در اثر چرای آن دچار مرگ شوند وجود دارد (3).

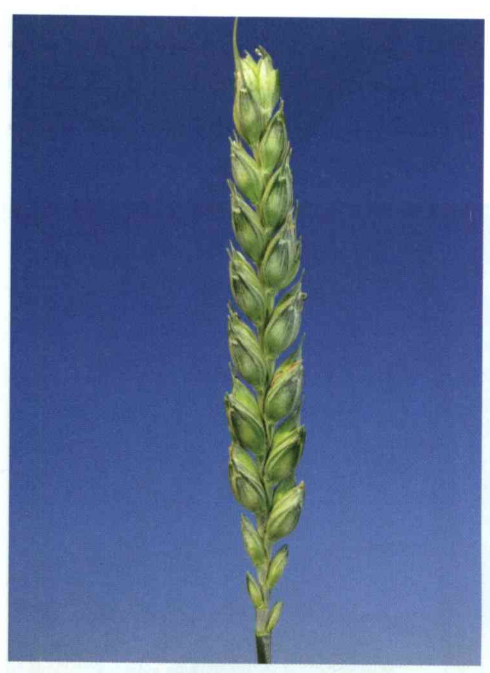

Sorghum halepense **(L.) Pers.**

*** *Triticum aestivum* L.**
E. wheat

گندم

گیاه گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا ۷۵ سانتیمتر، گاهی بیشتر، صاف و بدون کرک، گاهی باگره‌های کرکدار. پهنک برگهای جوان اغلب کرکدار، سرانجام بی‌کرک، به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۱–۱/۵ سانتیمتر، خطی ـ نوک‌دار. سنبله به طول ۶–۱۸ سانتیمتر، چهاروجهی، با محور شکننده، ممتد در سراسر سنبله، با گره‌های به دشواری ریش‌دار، با لبه‌های اغلب مژه‌دار تنک. سنبلچه‌ها ۳–۶ گلچه‌ای، به طول ۱۰–۱۵ میلیمتر، به عرض ۹–۱۸ میلیمتر؛ پوشه‌ها بدون کرک، کرکی مویی یا با کرکهای بلند و جدا، به طول ۶–۱۱ میلیمتر، قرمز یا زرد یا کم‌رنگ، مورب، از قاعده تا رأس یا فقط در بالا ناودار، در انتها دندانک‌دار؛ پوشینه نازک، کم‌رنگ، در قاعده سطح پشتی گرد، با سیخک بلند یا کوتاه یا نوک کند.

***Triticum aestivum* L.**

پراکندگی جهانی: در سراسر جهان بصورت کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارقام مختلف گندم که ممکن است نامهای علمی دیگری نیز داشته باشند در سراسر ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: نویسندگان بودایی گندم را به‌عنوان خنک‌کننده، روغن‌دار، مقوی، افزایش‌دهنده میل جنسی، ملین، چاق‌کننده و افزایش‌دهنده اشتها و طعم‌دهنده و خوشمزه کننده غذا توصیف می‌کنند. آن را به‌عنوان دارویی مفید در ناراحتیهای عمومی بکار می‌برند، اما اعتقاد دارند که دیرهضم است (3).

ـ مهمترین اثرات درمانی گندم: ضد اثرات الکل، ضدعفونی‌کننده، ضدیرقان، مسهل، افزایش‌دهنده میل جنسی، کاهش‌دهنده چربی خون، مسکن، تحریک‌کننده حرکات دودی روده، مقوی معده، ضد

***Triticum aestivum* L.**

تب و ضد تشنگی (۱۲).
علاوه بر گونه مذکور انواع دیگری از گندم به حالـت کاشته شده و تعدادی نیز به حالت خودروی در ایـران می‌رویند از جمله *Triticum boeticum* Boiss.

***Triticum aestivum* L.**

***Triticum boeticum* Boiss.**

***Zea mays L.**

E. maize, Indian corn, corn, cornsilk

ذرت، بلال

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌ای ضخیم و بلند، به ارتفاع تا ۴ متر یا بیشتر (عموماً بیشتر از ۲/۵ متر نمی‌باشد). پهنک برگها به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، به عرض تا ۱۰ سانتیمتر، اغلب با انتهایی برگشته به طرف زمین، با لبه‌های سینوسی، خطی ـ نوک‌دار. پانیکول نر اغلب انتهایی و متشکل از سنبله‌های خوشه‌مانند گسترده؛ گل‌آذین ماده حاوی خامه‌های فراوان واژگون (کاکل ذرت).

پراکندگی جهانی: امریکا، اغلب در نواحی معتدله جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط و در استانهای مختلف ایران به خصوص در نواحی معتدله و معتدله سرد، بندرت در نواحی گرمسیری در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، فارس، خوزستان، فارس و تهران

Zea mays L.

مصارف و کاربردها: کاکل ذرت خاصیت بسیار قوی ادرارآوری دارد و در طب عوام برای لاغر شدن، روماتیسم و درمان التهاب مفاصل بکار می‌رود (۱۲).

ـ دانه ذرت مغذی، آرام‌بخش، نرم‌کننده و بسیار مغذی است، بنظر می‌رسد رژیم غذایی مناسبی برای دستگاه هضم و آسان کردن شرایط روده باشد. ضددرد و مسکن است و جوشانده آن در حمام برای درمان بواسیر توصیه می‌شود. خاکستر تهیه شده از سوخته

غوزه ذرت (چوب مرکزی بدون دانه) به همراه نمک معمولی برای درمان نزله‌های ششی و سیاه‌سرفه بکار می‌رود. نان ذرت مواد غذایی بیشتری از نان گندم دارد و رژیم غذایی مناسب‌تری برای افرادی است که دچار ناراحتیهای کبدی و کلیوی هستند. جوشانده کاکل ذرت برای درمان بیماریهای مثانه بکار می‌رود و در طب سنتی مدر است. کاکل ذرت عموماً به‌عنوان مدر، دردزدا و آرام‌بخش شناخته می‌شود. ذرت یا کاکل ذرت برای معالجه التهاب مزمن مثانه و سوزش مثانه ناشی از اسیداوریک و سنگریزه‌های فسفاته بکار می‌رود. آن را همچنین برای درمان سوزاک و مدری قطعی و محرک قلبی در تجمع مایع در امراض قلبی توصیه می‌کنند. دانه‌های ذرت برای درمان آنژین نیز توصیه می‌شود. دانه‌های گردنه ذرت عاملی برای ایجاد تب یونجه محسوب می‌شود (3).

ـ مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: آرام‌بخش ادراری، مدر، محرک ملایم ترشح صفرا و پایین‌آورنده ملایم فشار خون. ذرت محرک تولید صفرا است و باعث تقویت جریان آن از کبد در مجاری صفراوی می‌گردد. تحقیقات در چین نشان داده که ذرت فشار خون را پایین می‌آورد و خطر لخته شدن خون را کاهش می‌دهد. ذرت توسط بومیان امریکا برای درمان بیماریهای متعددی بکار می‌رود. ضماد تهیه شده از آن برای درمان سوختگی‌ها، تورم‌ها، زخمها، تاول‌ها و بیماریهای مشابه بکار می‌رود. از آن برای مداوای خارش پوست همراه با زخم بهنگام خارانیدن استفاده می‌شود و بدین منظور با دود کردن کاکل ذرت و گرفتن جای زخم روی دود آن را معالجه می‌نمایند. ذرت مدر است و مفید برای سیستم ادراری، آن سبب آرامش و شل شدن آستر مجاری ادرار و مثانه می‌شود. ادرار کردن دردناک را تسکین و باعث اصلاح و تقویت جریان ادرار می‌شود و همچنین مفید برای تکرار ادرار ناشی از تحریکات مثانه و دیواره مجاری ادراری و مشکلات دفع ادرار و برای مثال اختلالات پروستات می‌شود. کاکل ذرت اثرات مفید روی سنگ کلیه دارد و از تشکیل سنگ کلیه جلوگیری می‌کند و باعث تسکین بعضی از علائم وجود سنگ در کلیه می‌شود. التهاب مزمن مثانه را می‌توان با مصرف کاکل ذرت تسکین داد. در چین کاکل ذرت برای درمان حبس‌البول و یرقان بکار می‌رود (9).

ـ آرد آن برای پختن نان مصرف می‌شود. روغن آن خوراکی است و به‌عنوان حلال مصرف می‌شود. کاکل ذرت برای درمان امراض ادراری ـ تناسلی و عفونتهای حاد کیسه مثانه بکار می‌رود، همچنین مدر است. چوب ذرت نیز مدر است (5).

تیره گالش انگور/*Grossulariaceae*

Ribes Uva-crispa **L.**

Syn.: *Ribes reclinatum* L., *Ribes Grossularia* L., *Grossularia reclinata* Miller, *Grossularia Uva-crispa* Miller, *Ribes caucasicum* Adams ex Roemer & Schultes

E. European gooseberry, common gooseberry, wild gooseberry

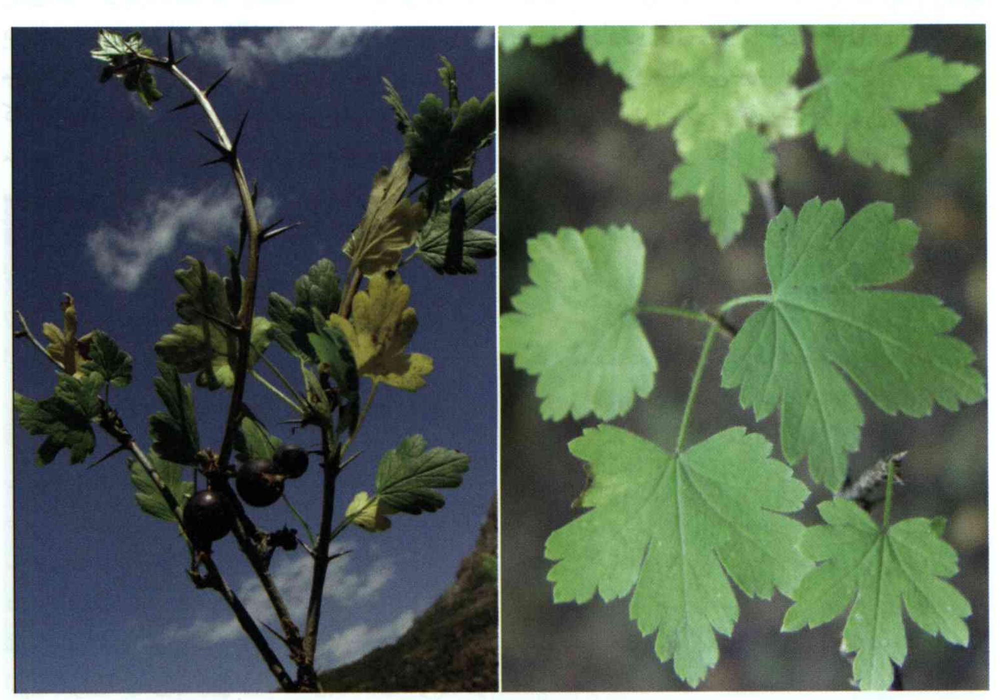
گالش انگور

درختچه‌ای به ارتفاع ۶۰ـ۱۵۰ سانتیمتر. شاخه‌ها در محل گره‌ها با خارهای کم و بیش سه قسمتی، گاهی با میان‌گره‌های خاردار. برگها به طول تا ۴، به عرض ۴ـ۶ سانتیمتر، کم و بیش دایره‌ای، با قاعده گرد یا قلبی ضعیف(کم‌عمق) یا قلبی ـ سربریده، ۳ـ۵ لوبه، با لبه‌ای با دندانه‌های نوک‌کند، با دو سطح کرکدار یا روی سطح‌فوقانی تقریباً بدون کرک. دمبرگ تقریباً هم‌اندازه پهنک یا کمی بلندتر. گلها ۱ـ۳ تایی، سبز شونده یا بندرت ارغوانی شونده. دمگل با برگه‌ای پهن و کرکدار. برگک‌ها ۱ـ۲ تایی یا وجود ندارد. لوله کاسه گل

استکانی، سبز، با دندانه‌هایی به طول ۳ـ۶، به عرض ۱ـ ۲ میلیمتر، زبانکی، نوک کند، کم و بیش ارغوانی شونده. گلبرگها واژ تخم‌مرغی، از کاسبرگها تا ۳ بار کوتاهتر. خامه با کرکهای بلند و جدا، تا میانه چاکدار. میوه سته سبز یا زرد، اغلب ارغوانی شونده، بدون کرک، کرکی زبر یا کرکی زبر به همراه کرکهای غده‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، شمال افریقا، قفقاز، تالش، البرز و سیبری تا منچوری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: گردنه کدوک، سیاه بیشه. ـ تهران: شمال کرج.

***Ribes Uva-crispa* L.**

مصارف و کاربردها: میوه آن اثر مفرح و ملین دارد، بخصوص اگر قبل از رسیدن کامل مصرف شود. به حالت رسیده و بدون پوست بدلیل داشتن موسیلاژ قابلیت تقویت حرکات دودی‌شکل روده و نرم‌کنندگی دارد و برای مبتلایان به یبوست دارویی مؤثر است. تحقیقات نشان داده که میوه آن اثر ضداحتقان کبدی دارد و مصرف آن باعث کاهش تراکم خون در این عضو می‌شود. مصرف زیاد آن ناراحتی و خطرآفرین می‌باشد (۱۱).

ـ در طب سنتی ایران دو گیاه **گالش انگور** / *Ribes Uva-crispa* L. و گیاه دیگر **قره‌قاط، سیاه‌گیله** / *Vaccinium Arctostaphylos* L. در ارتفاعات جنگلهای مازندران و گیلان و با پراکندگی کم می‌رویند و با توجه به خاصیت فوق‌العاده مهم دارویی که برای گیاهان جنس *Ribes* در اروپا قائل هستند همواره این سؤال وجود دارد که کدام‌یک از دو گیاه مذکور خواص دارویی مهم‌تری دارند و نام **قره‌قاط** را باید به کدام‌یک از این گونه‌ها اطلاق کرد. بنابراین

Ribes Biebersteinii Berl. ex DC.

جای دارد در یک تحقیق جامع و فراگیر بررسی دقیق و جامعی روی این دو گیاه صورت گیرد بخصوص که از جنس Ribes گونه‌های دیگری بنامهای

Ribes Bieberestecinni Berl. ex DC.

گالش انگور صخره‌زی

Ribes melananthum Boiss. & Hohen.

گالش انگور تیره گل

Ribes orientale Desf.

گالش انگور شرقی

Ribes khorassanicum Saghafi & Assadi

گالش انگور خراسانی

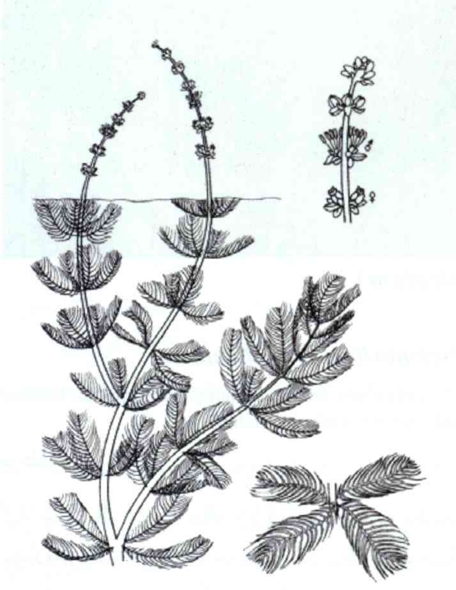
در ایران می‌رویند و دو گونه کاشته شده از آن نیز به نامهای

گالش انگور طلایی *Ribes aureum* Pursh.

گالش انگور قرمز *Ribes rubrum* L.

در تهران، کرج و بعضاً در شمال ایران کاشته می‌شوند.

تیره پرطاووسی/*Haloragaceae*

Myriophyllum spicatum L.

***Myriophyllum spicatum* L.**

Syn.: *Myriophyllum pectinatum* DC., *Myriophyllum sibiricum* Kom.

E. spiked milfoil, feather pondweed, milfoil pondweed, spiked water milfoil

پرطاووسی سنبله‌ای، هزاربرگ سنبله‌ای

گیاه چندساله؛ ساقه‌های زیرزمینی خزنده، با ریشه‌های نازک متعدد. ساقه‌ها به طول ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، غوطه‌ور، راست، لوله‌ای، مایل به سفید یا سبز کم‌رنگ، اغلب در بخش فوقانی با برگهای انبوه؛ برگها در چرخه‌های ۴ تایی، به طول ۱ـ۳ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۳ سانتیمتر، شانه‌ای ـ شانه‌ای منقسم نخی شکل کامل یا با قطعات مویین متقابل به طول ۱/۳ـ۲/۵ میلیمتر؛ گلها کوچک، متعدد، چرخه‌ای؛ سنبله‌ها انتهایی، منقطع (منفصل)، به طول ۳ـ۸ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر،

شناور؛ گلهای فوقانی نر، پایینی‌ها ماده؛ برگک‌ها یکی در پای هر گل، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، نسبتاً ضخیم، باریک شده به نوکی کند، برگشته، مرکزی به طول ۱ـ۱/۷، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، جانبی‌ها نصف طول مرکزی؛ برگک مرکزی گلهای نر کامل، $\frac{۱}{۳}$ طول گل؛ کاسه گلهای نر لوله‌ای یا استکانی پهن، به طول ۰/۵ـ۱، به عرض ۰/۵ میلیمتر، تا نیمه تقسیم شده، با لوبهای تخم‌مرغی ـ سه‌گوشه؛ گلبرگها ۵ تایی، بیضوی، نوک کند، به طول ۱/۵ـ۲/۵، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، توگود، صورتی کم‌رنگ، ۲ـ۲/۵ برابر کاسه گل؛ پرچمها ۸ تایی؛ کاسه گل گلهای ماده لوله‌ای، به طول ۰/۵ـ۱، به عرض ۰/۵ میلیمتر، تقریباً کامل، تقریباً بدون لوب یا با لوبهای کوچک؛ گلبرگها کوچک، به طول ۰/۵، به عرض ۰/۳ـ۰/۵ میلیمتر، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، نوک کند، صورتی توگود، حدوداً هم‌اندازه کاسه گل؛ تخمدان ۴ حجره‌ای، به طول ۱/۵ میلیمتر، با ۴ کلاله کوتاه پرمرغی. میوه شیزوکارپ ۴ تایی، به طول ۲، به عرض ۱/۵ میلیمتر، مستطیلی، با پشت‌محدب مایل به قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، نواحی شمال آسیای معتدله و شبه گرم و مرطوب، گروئنلند، شمال امریکا، شمال و جنوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جریانهای ملایم آب، آبهای راکد، دریاچه‌ها و مرداب‌های استانهای آذربایجان، کرمانشاه، کردستان، همدان، فارس و... می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه آرام‌بخش و تب‌بر است (internet).

Myriophyllum spicatum **L.**

Myriophyllum verticillatum **L.**

Myriophyllum verticillatum **L.**

E. Canada parrot feather, common water milfoil, knothed pondweed, whorledwater milfoil

پرطاووسی

گیاه چندساله آبزی؛ ساقه زیرزمینی ریشه دهنده، خزنده (رونده)، با ریشه‌چه‌های باریک و کوچک متعدد؛ ساقه لوله‌ای، شکننده، ساده یا با شاخه‌های

***Myriophyllum verticillatum* L.**

تنک، به طول ۱۵ـ۱۵۰ سانتیمتر، بسطح آب می‌رسد؛ برگها در چرخه‌های ۴ـ۶ تایی، به طول ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۲/۵ سانتیمتر، شانه‌ای ـ شانه‌ای؛ با قطعات متقابل، صاف (نرم) موبین یا نخی شکل به طول ۱ـ۳/۵ سانتیمتر؛ گلها کوچک در چرخه‌های ۴ـ۶ تایی، به‌شکل سنبله‌های شناور به طول ۵ـ۱۱ سانتیمتر، به عرض ۴ـ۸ میلیمتر؛ گلهای فوقانی نر، پایینی‌ها ماده؛ برگک‌ها در کنار هر گل یکی، شانه‌ای یا شانه‌ای بخش، مستطیلی، تخت، به طول ۲ـ۷ میلیمتر، به عرض ۱ـ۳ میلیمتر، هم‌اندازه یا اندکی بلندتر از گل یا ۲ـ۳ برابر گل یا برگه‌ها برگ مانند و چندین بار بلندتر از گلها؛ گلهای نر با کاسه گل استکانی، به طول ۱ـ۱/۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، با لوبهای سه گوشه، به طول ۰/۵ میلیمتر، دندانک‌دار، مایل به قهوه‌ای، به طول $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{3}$ لوله؛ گلبرگها کم و بیش شفاف، واژ تخم‌مرغی، توگود، نوک کند، به طول ۲ـ۲/۵، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، سفید یا مایل به سبز، ریزان؛ گلهای ماده با کاسه استکانی به طول ۱ـ ۱/۵، به عرض۰/۵ـ۱ میلیمتر، پیوسته به تخمدان، با لوبهای سه گوشه کوچک به طول حدود ۰/۳ میلیمتر، ۱۵ـ۱۴ اندازه لوله؛ گلبرگها کوچک، مستطیلی ـ تخم‌مرغی، به طول ۱ـ۱/۵ به عرض ۰/۵ میلیمتر، نوک کند، توگود، مایل به سبز یا سفید، ریزان؛ تخمدان تخم‌مرغی ـ مستطیلی، به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، لوبهای کلاله تخم‌مرغی، به طول ۱ میلیمتر، پرمرغی. میوه شیزوکارپ ۴ تایی، صاف، در قاعده قوزدار.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، آسیا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: به‌عنوان سبزی خوردن مصرف می‌شود، اما در ارتباط با کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نیست (internet).

تیره انجیلی/*Hamamelidaceae*

***Liquidambar styraciflua* L.**

E. American sweet gum, sweet gum, sweet gum tree, maple-leaved liquidambar

عنبرسائل

درختانی خزان کننده، به ارتفاع تا ۴۵ متر، با پوست شیاردار؛ شاخه‌ها قهوه‌ای مایل به قرمز، اغلب با بالهای چوب پنبه‌ای. برگها متناوب، با دمبرگ نازک، با محیط دایره‌ای، به طول ۱۰–۱۵ سانتیمتر، با دمبرگی هم‌اندازه پهنک، با قاعده قلبی تا تقریباً سربریده، پنجه‌ای ۵–۷ لوبه؛ لوبها نوک‌دار، با دندانه‌های اره‌ای ریز، با سطح فوقانی سبز تیره و شفاف، سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، بجز محور رگبرگ اصلی بی‌کرک شونده، در فصل پاییز مایل به قرمز تیره. گلها بدون گلبرگ، در گل‌آذین کروی؛ گلهای نر فاقد کاسبرگ، درون فلسها در کپه‌های کوچک در خوشه‌های انتهایی؛ گلهای ماده در کپه‌های کروی با دمگل‌آذین بلند متشکل از کم و بیش دو مادگی نوک‌دار چسبیده بهم که در زیر آن فلسی کوچک قرار گرفته. کپه حاوی میوه کروی، خاردار. کپسول شکوفا و هرکدام ۱ یا ۲ دانه بالدار، زمستان باقی مانده.

***Liquidambar styraciflua* L.**

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز امریکا و آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در مازندران: نوشهر: باغ اکولوژی نوشهر، خیرودکنار. – **تهران:** کرج: باغ دانشکده کشاورزی. – **اصفهان:** باغ گلها.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت این گونه به

Liquidambar orientalis Mill. بنظـر مـی‌رسـد خواص دارویی مشابهی داشته باشد، اما بـا توجـه بـه پراکندگی محدود این گونـه در ایـران و بعلـت اینکـه عموماً در سالهای اخیر به ایـران وارد و کاشـته شـده است جایگاهی در طب سنتی ایران بـرای آن تعریـف نشده است. بنابراین بـرای پـی بـردن بـه مصـارف و کاربردهای آن باید تحقیقات جامع و علمـی روی آن صورت گیرد (مؤلف).

***Liquidambar styraciflua* L.**

تیره شاه‌بلوط هندی/*Hippocastanaceae*

******Aesculus Hippocastanum*** **L.**

E. common horse chestnut, horse chestnut, bongay, English horse chestnut

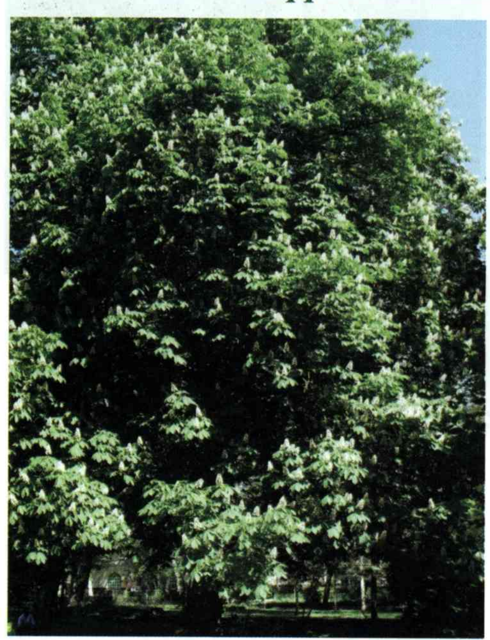
شاه بلوط هندی

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متـر. شـاخه‌چـه‌هـا معمـولاً بـی‌کـرک. برگچـه‌هـا ۵_۷ تـایی، گـوه‌ای ـ واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۰_۲۵ سانتیمتر، نوک‌دار، دوبـار دندانه‌اره‌ای نوک کند، بهنگام جوانی در سطح تحتانی و نزدیک قاعده با کرکهای نمدی ـ هلوئی، بـه‌رنـگ زنگ آهن. گلها سفید بـا رنـگ دویـدگی قرمـز، بـه عرض حدود ۲ سانتیمتر، در گـل‌آذیـن پـانیکول بـه طول ۲۰_۳۰ سانتیمتر. میوه تیغالی، به عرض حـدود ۶ سانتیمتر، با ۱ یا ۲ دانه.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان و غـرب آسـیا، کاشته شده در نواحی معتدله سراسر جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج و مناطق شمالی.

مصارف و کاربردها: تنگ کننده عروق و منقبض‌کننده وریدها (رگ‌ها) می‌باشد، ضدالتهاب، افـزایش‌دهنـده سرعت جریان خون، آسان‌کننـده دفـع ادرار در افـراد مبتلا به بیماری پروسـتات مـی‌باشـد. از میـوه بـدون پـوست، پوست و برگهای این درخت می‌تـوان در معالجـه هموروئیـد (بواسـیر)، واریـس، انبسـاط سیاهرگ‌های طناب بیضه‌ها (واریکوسل)، احتقان کبـد، احتقان پروستات و لگن خاصره، ناراحتیهـای ناشـی از یائسگی، تصلب دیواره‌هـای سـرخرگها و سـرمازدگی استفاده کرد (۱۰).

***Aesculus Hippocastanum* L.**

Aesculus Hippocastanum L.

ـ پوست و میوه آن در پاییز مصرف می‌شود. پوست آن مقوی و تب‌بر است، بطور سنتی میوه آن برای مداوای روماتیسم بکار می‌رود. الکل استخراج شده از میوه آن برای مداوای بواسیر بکار می‌رود و تصور می‌شود که تنگ‌کننده رگها باشد (7).

ـ شاه‌بلوط هندی قابض، ضدالتهاب است و به بهبود دیواره رگها بهنگام شل و متورم شدن که ممکن است به واریس، بواسیر یا دیگر مشکلات تبدیل شود کمک می‌کند. شاه‌بلوط تصلب شرایین را کاهش می‌دهد، گیاه به مقدار کم یا متوسط در مصرف داخلی برای درمان زخمهای پا، واریس، بواسیر و سرمازدگی بکار می‌رود و در مصرف خارجی بصورت مایع، ضماد یا ژل مصرف می‌شود. در فرانسه روغن بدست آمده از دانه‌های آن در استعمال خارج برای درمان روماتیسم استفاده می‌شود و در امریکا جوشانده برگهای آن در حالت سیاه‌سرفه بکار می‌رود. احتیاط لازم این است که آن را فقط بصورت مایع، ضماد یا ژل روی پوست سالم بکار برند و از مصرف خوراکی آن بدلیل سمی بودن خودداری گردد (4).

تیره گل راعی/*Hypericaceae*

Hypericum Androsaemum L.

Hypericum Androsaemum **L.**

Syn.: *Androsaemum officinale* All.

E. park leaves, sweet amber, tutsan, touching leaf, touchan leaves

گل راعی درختچه‌ای، متامتی

درختچه‌ای به ارتفاع ۳۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، بدون کرک. شاخه‌ها دو خطی (با دو خط)، گسترده. برگها به طول۲/۵ـ۹، به عرض ۲/۵ـ۶/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، تقریباً نوک‌تیز تا گرد یا تقریباً نوک‌دار، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، با رگبرگهای مشبک فراوان. گلها ۱ـ۹ تایی در گل‌آذین دیهیم انتهایی. کاسبرگها به طول ۸ـ۱۵ میلیمتر. آشکارا

نامساوی، مستطیلی ـ تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، نوک کند تا نوک‌گرد، کامل، در حالت میوه‌دار رشد کننده و برگشته. گلبرگها به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، ریزان. پرچمها در دسته‌های ۵ تایی، ریزان. تخمدان تقریباً کروی، به طول ۳ـ۴ میلیمتر. خامه‌ها ۳ تایی، به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، میوه‌ها توتی (سته)، به طول ۷ـ۱۲ میلمتر، استوانه‌ای ـ بیضوی پهن تا کروی، قرمزشونده، سرانجام سیاهرنگ. دانه‌ها بالدار، مشبک.

***Hypericum Androsaemum* L.**

پراکندگی جهانی: غرب و جنوب اروپا، شمال آناتولی، قفقاز، شمال سوریه، شمال ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. در بعضی از مناطق معتدله و معتدله سرد نیز به‌عنوان گیاه زینتی کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه اثر مسهلی دارد، در موارد سختی وقوع قاعدگی، هیستری (نوع حالت عصبی ـ روانی) و بیماریهای کلیه و مثانه از آن استفاده می‌شود. قابلیت درمانی این گیاه کم و بیش مشابه *Hypericum perforatum* L. می‌باشد(۱۱). امروزه با توجه به آشنایی مردم با گیاه *Hypericum perforatum* L. این گونه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد، بنابراین می‌توان گفت که یکی از ضرورت‌های تحقیق در ارتباط با گل راعی بررسی دقیق و پی بردن به خواص و کاربردهای این گونه و سایر گونه‌های *Hypericum* می‌باشد که مشتمل بر ۱۸ گونه است و دو گونه از آنها بومی و انحصاری ایران هستند و امروزه سمی بودن گونه *Hypericum triquetrifolium* Turra برای دام کم و بیش به اثبات رسیده است. در اینجا فقط برای

کسب اطلاع بیشتر به نامهای گونه‌های آنها اشاره می‌شود.

Hypericum armenum Jaub. & Spach

گل راعی ارمنستانی

Hypericum asperulum Jaub. & Spach

گل راعی لرستانی، گل راعی بین‌النهرینی

Hypericum dogonbadanicum Assadi

گل راعی دوگنبدانی، گل راعی صخره‌زی

Hypericum Fursei N. Robson گل راعی مازندرانی

Hypericum helianthemoides (Spach) Boiss.

گل راعی زاگرسی، گل راعی آفتابی

Hypericum hirsutum L.

گل راعی مقدس، گل راعی مودار

Hypericum hirtellum (Spach) Boiss.

گل راعی کرکی

Hypericum hyssopifolium Chaix subsp. elongatum

گل راعی زوفایی

Hypericum linarioides Bosse گل راعی خطی

Hypericum lysimachioides Boiss. & Nöe

گل راعی علف بیدی، گل راعی کردستانی

Hypericum Olivieri (Spach) Boiss.

گل راعی کرمانشاهی

Hypericum pseudolaeve N. Robenson

Hypericum scabrum L.

گل راعی دیهیمی

Hypericum tetrapterum Fries

گل راعی چهارگوشه، گل راعی چهارباله

Hypericum triquetrifolium Turra

گل راعی فردار، گل راعی مزرعه‌روی

Hypericum vermiculare Boiss. & Hausskn.

گل راعی عراقی

یادآور می‌شود که در سالهای اخیر بدلیل فراوانی *Hypericum scabrum* L. و شباهت اسمی گونه‌های مختلف کارهای شیمیایی قابل توجهی روی گونه‌های مختلف این جنس انجام شده، اما اطلاعات کاربردی دارویی آنها به‌اثبات نرسیده و نیازمند تحقیقات بالینی برای اثبات این نوع کاربردهاست (مؤلف).

Hypericum perforatum L.

Syn.: *Hypericum perforatum* L. var. *ellipticum* Freyn.

E. common St. John's-wort, perforated hypericon, St. John's wort

گل راعی، گل شهناز، هوفاریقون، گل چایی

گیاه چندساله، بی‌کرک. ساقه به طول ۱۰–۱۱۰ سانتیمتر، ایستاده، گاهی مولد ریشه، با دو خط، با شاخه‌های بالارونده. برگها به طول ۵–۳۵، به عرض ۲–۱۴ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک یا سرنیزه‌ای تا بیضوی - مستطیلی یا خطی، تقریباً بی‌دمبرگ یا بی‌دمبرگ، تخت، پوشیده از خالهای کم‌رنگ متعدد درشت. کاسبرگها به طول ۳–۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا مستطیلی یا بیضوی، نوک‌تیز تا نوک‌دار یا به کوتاهی سیخک‌دار، کامل، گاهی در سطح فوقانی پوشیده از تعدادی خالهای سیاه. گلبرگها به طول ۵–۱۵ میلیمتر، پوشیده با خالهای سیاه لبه‌ای و گاهی روی سطح فوقانی در امتداد خطوط. خامه‌ها ۳ تایی. کپسول تخم‌مرغی تا هرمی، به طول ۴–۹ میلیمتر. پوشیده با خطوط پشتی و طولی و تاول‌های جانبی.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، آسیا؛ معرفی شده در امریکا، استرالیا و جنوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً به صورت علف هرز باغها، کف‌پوش جنگلها و چمن‌زارها در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد،

Hypericum perforatum L.

فارس، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار و برگهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: محرک، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، قابض، ضداسید معدی، مدر، ضدالتهاب، دافع کرم، تب‌بر و در استعمال خارجی التیام‌بخش و ضدعفونت موضعی دارد و برای معالجه برونشیت ناراحتیهای ریوی، آسم، سوءهاضمه‌های ناشی از ضعف گوارش، اسهال، التهاب مثانه، احتقان کبد، ترشحات سفید زنانه، کم‌ادراری، تب‌های طولانی، دردهای دارای منشأ نخاعی، دردهای عصبی، بی‌کفایتی دستگاه گردش خون، التهاب سرخرگها، بیماریهای عفونی اطفال و در استعمال خارج برای درمان زخمها، سوختگی‌ها و اولسرهای پا بکار می‌رود (۱۰).

- موارد کاربری گل راعی به‌عنوان دارو عبارت است

Hypericum perforatum L.

از: ضدالتهاب و ورم برونش‌ها و دستگاه تناسلی ادراری، درمان آسیب مجاری صفرا، التهاب مثانه، سرماخوردگی معمولی، ترش کردن، خونریزی، میگرن، سردرد، سیاتیک، زخم معده، ادرارآور، قاعده‌آور،

ضدمالاریا، ضدشب‌ادراری، بطور موضعی جهت درمان بریدگی و سوختگی، درمان زخمها، عفونتهای میکروبی و ویروسی، ضدافسردگی، ضدمیکروب و ویروس (۱۲).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضدافسردگی، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، محرک جریان صفرا، قابض، مسکن، تسکین‌دهنده درد، ضدویروس: عصاره گل راعی برای مداوای کسانی که افسردگی ملایم تا متوسط دارند مفید است. این عصاره همچنین خاصیت ضدویروسی دارد و عملکرد مناسبی برعلیه ویروس HIV و AIDS دارد، گیاه بطور کامل خواص ضدعفونی‌کننده دارد. یکی از داروهای با ارزش برای سیستم عصبی و مشکلات عصبی است، در طب سنتی به‌عنوان مقوی برای مداوای دلشوره و اضطراب، تنش، بی‌خوابی و افسردگی ناشی از یائسگی استفاده می‌شود، این گیاه به‌ویژه برای مشکلات دوران یائسگی مفید است و تسهیل‌کننده علائم و نشانه‌های بیماری تغییرات هورمونی و مداوای کاهش امید به زندگی و شور و نشاط است. گل راعی مقوی با ارزش برای کبد و کیسه صفرا است، روغن موجود در آن گندزدا و ضدعفونی‌کننده است و در استعمال خارج برای مداوای زخمها، سوختگی‌ها و تسکین گرفتگی عصبی و در استعمال داخلی این روغن را می‌توان برای معالجه ورم معده و زخمهای دستگاه گوارش بکار برد (4).

تیره زنبق/*Iridaceae*

***Crocus sativus* L.**

E. saffron, crocus

زعفران

بنه بلند شامل رشته‌های مشبک نزدیک بهم، معمولاً دائمی مانند گلوئی در بالای بنه. برگهای اولیه ۳-۵ تایی، کاغذی، سفید. برگها ۹-۱۱ تایی، قبل از پیدایش گلها، بندرت همزمان با گلها و حتی قبل از به پایان‌رسیدن گلها ظاهر شونده، خاکستری، بی‌کرک یا در لبه‌های پهنک و ناو (رگبرگ اصلی) مژه‌دار، به عرض ۱/۵-۲ میلیمتر. غلاف برگی وجود دارد، سفید، کاغذی، به بلندی تا ۵ سانتیمتر. برگه و برگک سفید، کاغذی، از برگهای اولیه بلندتر، به طول تا ۱۰ سانتیمتر. گلها پاییزه، ۱-۴ تایی، لوله گلپوش به طول تا ۱۵ سانتیمتر، با قطعات کم و بیش هم‌اندازه، در محل اتصال میله‌های پرچم به گلپوش کرکدار، بنفش، با رنگ‌دویدگی تیره‌تر بطرف قاعده، واژ تخم‌مرغی یا واژ سرنیزه‌ای، نوک کند، به طول ۳/۵-۵/۵ سانتیمتر، به عرض ۱-۲ سانتیمتر. میله‌های پرچمها بی‌کرک، سفید یا بنفش، به طول ۰/۷-۱/۱ سانتیمتر؛ کیسه‌های بساک زرد، به طول ۰/۸-۲ سانتیمتر، کلاله خیلی‌بلندتر از پرچمها؛ خامه پرتقالی - قرمز، تقسیم شده به بازوی کلاله‌ای قرمز عمیق، هر کدام در بالا پهن شده. کپسول و دانه‌ها دیده نشده و به احتمال قوی گیاهی است عقیم.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ایتالیا، ترکیه، ایران، عراق، هندوستان و چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان **خراسان:** کاشمر؛ تربت حیدریه؛ قائن؛ گناباد؛ فردوس؛ طبس و ...؛ در سالهای اخیر در بعضی از نقاط دیگر ایران مثل کرج؛ لرستان و... نیز کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: کلاله‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: منظم‌کننده قاعدگی (محرک فوری و مسکن رحم)، مسکن و مقوی معده، مسکن و مقوی دستگاه عصبی مرکزی، ضد اسپاسم و در استعمال خارجی بی‌حس‌کننده مخاط لثه می‌باشد و در موارد

Crocus sativus **L.**

قاعدگیهای دردناک و کمردردهای ناشی از آن، سوء هاضمه ناشی از ضعف گوارشی، سرفه‌های پی‌درپی، اسپاسم‌های نایژه‌ای و آسم بکار می‌رود (۱۰).

- زعفران در طب عوام به‌عنوان آرام‌بخش، مسکن، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی) و مقوی معده بکار می‌رود و در تغذیه به‌عنوان معطرکننده و طعم‌دهنده و رنگ‌کننده مصرف می‌شود، مهمترین خواص درمانی زعفران: ضددرد، ضدافسردگی، ضدسم، ضدخیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضداکسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی مفاصل)، ضدنفخ، ضدتومور (غده)، تقویت‌کننده قوای جنسی، مقوی قلب، سقط‌کننده، معرق، هضم‌کننده غذا، قاعده‌آور، خلط‌آور، بندآورنده خون، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مخدر، مقوی اعصاب، محافظ اعصاب، مسکن، محرک، مقوی معده، سمی و مقوی رحم (۱۲).

- زعفران بادشکن، محرک، مقوی معده، معرق و قاعده‌آور است، در موارد فقدان قاعدگی، قاعدگی دردناک و هیستری بکار می‌رود، مانع خونریزی مزمن از رحم می‌شود. به‌عنوان معرق بخصوص در کودکان بکار می‌رود. در موارد پیدایش بثورات پوستی بدلیل تسریع کردن پیدایش و رفع آن به کودکان داده می‌شود. عصاره گیاه محرک رحم است. کلاله و رأس خامه آن در موارد تب‌ها، مالیخولیا و بزرگ شدن کبد، عفونتهای نزله‌ای و مارگزیدگی بکار می‌رود، ترکیبات گوناگونی از آن برای معالجه سرطان بکار می‌رود. به‌عنوان نشاط‌آور، کمک‌کننده به جذب مواد مقوی قلب و نیروبخش به بدن بکار می‌رود. جزء ترکیبات فراورده‌هایی است که برای جلوگیری از انزال زودرس بکار می‌روند.

- آرام بخش، اشتهاآور، محرک قوای جنسی، مقوی معده، ضد اسپاسم، قاعده‌آور، جلواندازنده قاعدگی است. مصرف گیاه بمقدار زیاد سبب خونریزی شدید می‌شود، در هندوستان بمنظور درمان تب، افسردگی و مالیخولیا و بزرگ شدن کبد از آن استفاده می‌کنند (5).

ـ علیرغم تاریخ طولانی به‌عنوان گیاه دارویی، به‌عنوان دارو امروزه شهرتی ندارد. گیاهان ارزان‌تر و با قدرت دارویی بیشتری یافت می‌شوند که بتوانند جایگزین آن به‌عنوان قاعده‌آور، درمان درد قاعدگی و خونریزی مزمن رحمی و آرام‌کننده دستگاه هضم و قولنج گردند، در طب سنتی چین کلاله‌های زعفران گاهی برای درمان احتقان دردناک سینه، تحریک و بهبود بخشیدن به قاعدگی و تسکین درد شکم بکار می‌رود. احتیاط این است که از مصرف زیاد زعفران در دوره حاملگی پرهیز شود زیرا ممکن است سبب سقط جنین گردد (4).

ـ جنس زعفران/ *Crocus* L. در ایران ۹ گونه دارد که ۸ تای آنها بصورت خودروی در نقاط مختلف ایران می‌رویند. غده‌های گونه‌ای از آن به نام **جو قاسم** یا **زعفران جوقاسم**/ *Crocus Haussknechtii* Boiss. توسط مردم محل‌های رویشی این گونه مصرف می‌شود که در مورد خواص دارویی آن باید تحقیقات منسجم و دقیقی انجام شود.

***Iris germanica* L.**

E. German iris, orris root plant, common bearded iris, blue flower de luce

زنبق

گیاه چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی خیلی ضخیم. برگها به عرض ۲/۵ـ۴/۵ سانتیمتر، شمشیری شکل، به‌رنگ سبز کلمی. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، با ۴ـ۵ گل؛ کفه‌های اسپات (چمچه) به طول تا ۵ سانتیمتر، غشایی، در نیمه فوقانی با رنگ دویدگی ارغوانی. لوله گلپوش به طول ۲ـ۲/۵ سانتیمتر؛ قطعات خارجی گلپوش (افتان) به طول حدود ۸ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی، کم و بیش بنفش تیره، بطرف قاعده با رگه‌های سفید ضخیم، باکرکهای موی ریشی مایل به زرد؛ درفش‌ها مشابه قطعات خارجی گلپوش (افتان) ولیکن معمولاً تا حدودی کم‌رنگتر. میوه کپسول به طول حدود ۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، ترکمنستان، افغانستان، اصل و منشاء آن ناشناخته است ولیکن در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: ریشه خشک شده گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، تصفیه‌کننده خون، خلط‌آور، بهبوددهنده گردش خون، صفراآور دارد و

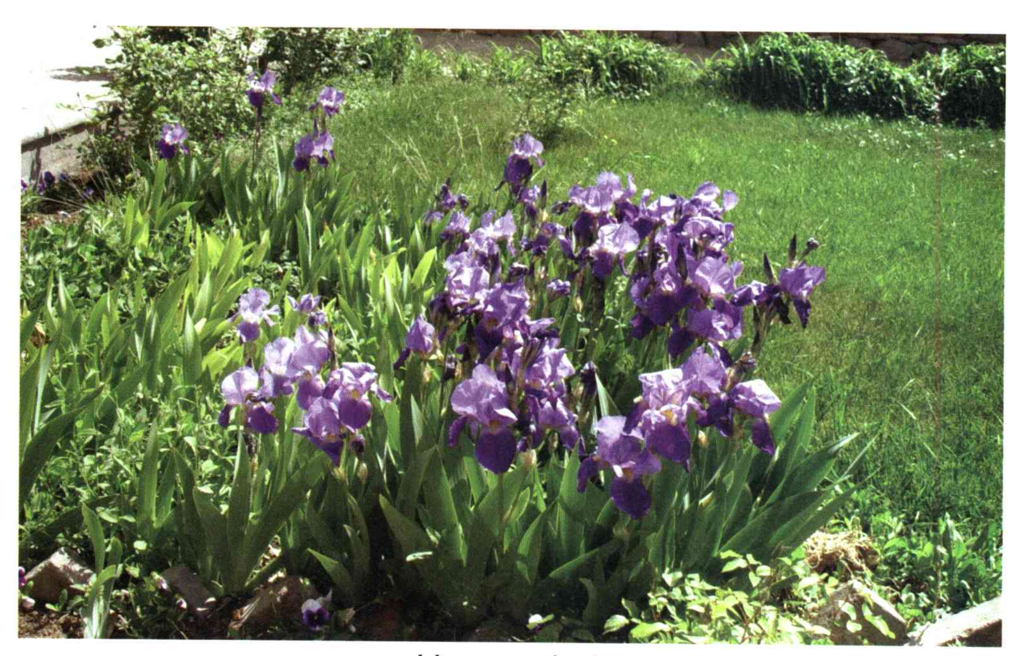

***Iris germanica* L.**

در معالجه بیماریهای سردرد، میگرن‌های مرتبط با عادت ماهیانه، تهوع‌های صفراوی، التهاب اندامهای تنفسی - گوارشی و ادراری بکار می‌رود (۱۰).

- معطر، افزودنی به بسیاری از داروهای گیاهی مانند شربت‌ها و شربت سرفه‌هاست. ساقه‌های زیرزمینی آن برای تسهیل در دندان درآوردن به کودکان داده می‌شود، دارای خاصیت ضداسکوربوت است، همچنین در داروهای آرایشی همچون خمیردندان، پودرهای صورت و عطر از آن استفاده می‌شود (5).

- ساقه‌های زیرزمینی تازه زنبق به مقدار کم اثر مدر، خلط‌آور و دفع کرم دارد، مقادیر زیاد آن مسهل قوی و قی‌آور و سبب تحریک دستگاه هضم و درد شدید در روده، استفراغ و دفع زیاد مدفوع می‌شود، از مقادیر کم آن برای درمان خیز عمومی، استسقاء و سایر اشکال آب آوردن انساج استفاده می‌کنند. از گرد ساقه‌های زیرزمینی زنبق برای درمان آسم مرطوب، سیاه‌سرفه، نزله مزمن ریه و گریپ بهره می‌گیرند (۱۱).

Iris germanica **L.**

Iris pseudoacorus L.
E. yellow flag iris, yellow iris

زنبق زرد

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۷۰-۱۵۰ سانتیمتر. ساقه‌های زیرزمینی ضخیم، منشعب، با ریشه‌های ضخیم، وتارهای رشته‌ای باقیمانده از بقایای برگها. برگها تقریباً هم‌اندازه ساقه عریان، به عرض تا ۳ سانتیمتر، شمشیری‌شکل؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج به برگه‌ها تبدیل می‌شود. ساقه با شاخه‌های نازک ۱- ۲ گلی، و با ۲-۳ گل‌انتهایی، کفه‌های اسپات (چمچه) به طول ۵-۷ سانتیمتر، تقریباً غشایی. دمگل به طول حدود ۲ سانتیمتر، در حالت میوه‌دار

Iris pseudoacorus L.

طویل شونده. گل پوش زرد؛ لوله گل پوش بـه طـول ۱ـ۱/۳ سانتیمتر؛ قطعات خارجی (افتان) گلپـوش بـه طول۵ـ۷/۵ سانتیمتر، با ناخنکی بـه طـول ۱/۵ـ۲/۵ سانتیمتر، کم و بیش گوه‌ای، با پهنکی به طول ۳/۵ـ۵ سانتیمتر، به عرض ۲/۵ـ۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، با رأس گرد، بدون کرکهای موی ریشی یا چروک؛ درفش‌ها راست (ایستاده)، به طول ۲ـ۲/۵ سانتیمتر، کم و بیش سرنیزه‌ای. کیسه‌هـای بسـاک بـه طول حدود ۱/۵سانتیمتر روی میلـه‌هـایی هـم‌انـدازه کیسه بساک. خامه‌ها به طول ۳/۵ـ۴/۵ سـانتیمتر، بـا

لوبهایی به طول ۱ـ۱/۲سانتیمتر، به عـرض ۰/۶ـ۰/۸ سانتیمتر. میوه کپسول به طـول ۴ـ۶ سـانتیمتر، کـم و بیش استوانه‌ای، بطرف انتهاباریک شده منتهی به نوکی کوتاه. دانه‌ها تخت شده، نیم‌دایره‌ای یا دایره‌ای، قهوه‌ای کم‌رنگ با پوسته صاف.

پراکندگی جهانی: اروپا، نـواحی مدیترانـه‌ای، ترکیـه، سوریه، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایـن گونـه اصـولاً در نواحی مرطوب حاشیه مرداب‌ها، جویبارها و کانالهای آبرسانی در شـمال ایـران و در اسـتانهای مازنـدران، گیلان بندرت در گرگان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی زنبق زرد نیز اثر درمانی مشابه *Iris germanica* L. دارد (۱۱).

یادداشت: علاوه بر گونه‌ها نـامبرده از جـنس **زنبـق**/ *Iris* L. این جنس در ایران قریب به ۲۰ گونه دارد که گلهای آن کـم و بـیش معطرنـد ولـیکن ارزش‌هـای دارویی آنها شناخته شده نیست.

ـ جنس **بیسکویتی یا زنبق‌سـا**/ *Gynandriris* Parl. در ایران یک گونه گیاه زیبا با گلهای بسیار معطر بنام *Gynandriris Sisyrinchium* (L.) Parl. دارد کـه در ارتباط با خواص و کاربردهـای آن اطلاعـاتی در دست نیست.

Gynandriris Sisyrinchium (L) Parl.

تیره گردو/*Juglandaceae*

***Juglans regia* L.**

Syn.: Juglans regia L. var. *beloudschistana* DC., *Juglans fallax* Dode, *Juglans douclouxiana* Dode, *Juglans regia* L. subsp. *fallax* (Dode) Popov, *Juglans regia* L. subsp. *turcomanica* Popov.

E. persian walnut, royal walnut tree, walnut

گردو

درختی به ارتفاع تا ۲۵ـ۳۵ متر، با تنه‌ای به‌قطـر تـا ۱/۵ـ۲/۵ متر، با تاج پهن و گسترده، خـزان کننـده؛ پوست تنه‌های مسن خاکستری تیره شـیاردار. برگهـا به طول تا ۴۰ سانتیمتر، گاهی بلندتر، شـانه‌ای فـرد؛ برگچه‌ها ۵ـ۱۱تایی، بیضوی یا تخم‌مرغی، گاهی واژ تخـم‌مرغـی، بـه طـول ۶ـ۲۰، بـه عـرض ۲/۵ـ۸

سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک‌دار، گاهی تقریباً نوک‌کند، با قاعده گوه‌ای یا گرد، با سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها و رگبرگهای محوری کم و بیش کرکدار، بدون دمبرگچه یا با دمبرگچه‌هایی به طول تا ۵ میلیمتر؛ برگچه انتهایی ازجانبی‌ها اغلب خیلی بزرگتر و با دمبرگچه بلندتر. گل آذین دم گربه‌ای نر به طول ۵-۱۵ سانتیمتر. گلهای ماده اغلبمنفرد تا ۳ تایی، استثنا چندتایی. پیاله با کرکهای پتوئی و کرکهای غده‌ای. میوه شفت تقریباً کروی، به قطر تا ۵سانتیمتر، گاهی بزرگتر. فرابر گوشتی، اغلب کمی کرکی، سبز رنگ با نقاط سفید کوچک، در حالت رسیده قهوه‌ای شونده، اغلب پس از رسیدن شکوفا. هسته دو کفه‌ای، تخم‌مرغی یا کروی تا استوانه‌ای، اغلب نوک‌تیز، کم و بیش چروک‌دار، از نظر اندازه، شکل، ضخامت، سختی و شکل دیواره میانی بسیار متنوع.

***Juglans regia* L.**

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، ترکیه، شمال عراق، تالش، شمال و غرب ایران، آسیای میانه، افغانستان، پاکستان، تبت، شرق کوههای هیمالیا بطرف برمه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت اصولاً بصورت طبیعی در بعضی از نقاط جنگلهای شمال ایران و بصورت کاشته شده در اغلب نقاط ایران بجز نواحی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان در

***Juglans regia* L.**

استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، شمال فارس، کرمان، شمال هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها، پوست، جوانه‌ها و گلهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی قابض، تجدیدکننده قوا، محرک جگر و لوزالمعده، ضددیابت، مقوی معده، تصفیه‌کننده خون، ضدخنازیر، گندزدا، دافع کرم دارد و برای معالجه راشیتیسم، لنفاتیسم، التهاب غدد لنفی، خنازیر، ضعف، بیماریهای استخوانی، سل، برونشیت‌های مزمن، دیابت، کم‌خونی، نقرس، روماتیسم، اسهال بکار می‌رود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی پوست و برگ گردو: ضددرد، ضدکرم، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدمیکروب، ضدسرطان، ضدسم، ضدویروس تب‌خال، ضد ورم، ضد اکسیدان، ضدعفونی کننده، ضدتومور، ضد ویروس، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، ضدقارچ، هضم‌کننده، ادرارآور، به‌عنوان رنگ مو، بندآورنده خونریزی، علف‌کش و حشره‌کش، مغز گردو اثرات درمانی زیر را دارد: برای معالجه راشیتیسم و ضایعاتی که بر اثر سرما بر اعضاء ایجاد می‌شود بکار می‌رود، مغز گردو خاصیت ضدمیکروبی و ضدقارچی دارد و اثرات ضد کرم‌های پهن، ضدورم، ضدالتهاب مفاصل، ضد روماتیسم، قابض، مقوی و ضدعفونی‌کننده دارد و از گذشته دور برای رفع قولنج (Colic)، اسهال و هموروئید (بواسیر) بکار برده می‌شده و کاهش‌دهنده کلسترول خون است (۱۲).

- برگهای گردو قابض، مقوی، بحالت جوشانده دارویی ویژه برای درمان زخمهای خنازیری است. پوست و برگهای آن ضد کرم، محلل، ملین و گندزدا هستند، برای مداوای تب‌خال، اگزما، سیفلیس و خنازیر مفید هستند، در مصرف خارجی برای درمان پیدایش لکه‌های پوستی و زخمها استعمال می‌شود. پوست گردو پاک‌کننده است و برعلیه سرطان بکار می‌رود، خمیر آن برای معالجه زخمهای پنجه پا بکار می‌رود. میوه‌های آن مقوی هستند و مفید برای معالجه روماتیسم. پوست میوه نارس آن کرم‌کش است. میوه رسیده و مغز آن هضم‌کننده و دارای ترکیبات افزایش‌دهنده میل جنسی است. روغن دانه آن برای دفع کرم کدو بکار می‌رود (6).

***Juglans regia* L.**

تیره سازو/*Juncaceae*

***Juncus effusus* L.**

E. common rush, softrush, camel's straw, candle rush

سازوی افشان، سازوی نرم

گیاه چندساله، پشته‌ای انبوه. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰-۱۵۰ سانتیمتر برخاسته از ساقه‌های زیرزمینی منشعب انبوه‌ردیفی، بجز برگه‌ها بدون برگ. ساقه زیرزمینی مولد شاخه کوتاه با برگ بلند. غلافهای قاعده‌ای به‌رنگهای متنوع، اغلب قهوه‌ای کم‌رنگ، کدر، در بالا مولد پهنکی کوتاه. برگها استوانه‌ای، بدون دیواره، مشابه با ساقه. ساقه‌ها و برگها صاف یا با شیارهای نامشخص، با دسته‌های اسکلرانشیمی تقریباً اپیدرمی که در برش عرضی روی‌دستجات آوندی بزرگ قرار نمی‌گیرد. حفره داخل ساقه و برگ متشکل از سلولهای ستاره‌ای شکل، ممتد. دستجات آوندی فقط در لایه پارانشیمی محیطی وجود دارد. گل‌آذین پرگل، اغلب تنک، بندرت متراکم. برگه‌پایینی بلند، از ساقه مشخصاً بلندتر؛ غلاف برگه‌ها باریک، مشخصاً در قاعده گل‌آذین بهم آمده. گلها به طول ۱/۵-۲/۵ میلیمتر، منفرد درون برگک‌های گریبانی قرار گرفته. قطعات گلپوش تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی‌باریک، نوک‌دار، خارجی‌ترین آنها بلندتر. پرچمها اغلب ۳، بندرت ۴، ۵ یا ۶ تایی، تقریباً به $\frac{2}{3}$ طول قطعات گلپوش می‌رسد؛ کیسه‌های بساک هم‌اندازه میله‌های پرچمها. خامه بسیار کوتاه؛ کلاله به طول حدود ۱ میلیمتر. کپسول تخم‌مرغی تا کروی، کم و بیش مشخصاً، نوک فرورفته، از قطعات گلپوش اغلب خیلی کوتاهتر، بندرت‌مساوی آن یا کمی بلندتر. دانه‌ها به طول حدود ۰/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، مشبک.

Juncus effusus L.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب، مرکز و جنوب غرب افریقا، ماداگاسکار، جنوب غرب، جنوب و جنوب شرق آسیا، نیوزیلند، شمال و جنوب امریکا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای مازندران، گیلان و اردبیل.
مصارف و کاربردها: بخش چوب‌پنبه‌ای ساقه ضدالتهاب، تصفیه‌کننده خون، محلل، مدر، تب‌بر، آرام‌کننده درد، سنگ‌شکن، خلط‌آور و مسکن و آرام‌بخش است. برای درمان زخم گلو (گلو درد)، یرقان، خیز و آب آوردگی اندامها، عفونت حاد دستگاه ادراری و گریه‌های ناشی از بیماری کودکان بکار می‌رود (internet: Medicinal herbs)

تیره نعناع/*Labiatae*

Acinus arvensis **(Lam.) Dandy**

Syn.: Calamintha arvensis Lam., *Thymus Acinos* L., *Acinus thymoides* Moench, *Acinus vulgaris* Pers., *Calamintha Acinos* (L.) Clairv., *Satureja Acinos* (L.) Scheele

E. spring savory, common basil, basil thyme

آویشنک رایج

گیاه دوساله با قاعده تقریباً ضخیم شده، پرساقه. ساقه‌ها خمیده - بالارونده، به ارتفاع ۱۵-۲۵ سانتیمتر، برگ‌دار، پوشیده با کرکهای خمیده - برگشته (رو به پایین). برگها به طول ۷-۱۵ سانتیمتر، به عرض ۳-۸ میلیمتر، تخم‌مرغی تا مستطیلی یا مستطیلی - لوزوی، با قاعده گوه‌ای، تقریباً کامل یا بطرف رأس دندانه‌دار نامحسوس، با رأس نوک تیز یا به کوتاهی منقاردار، در سطح تحتانی بوضوح

Acinos arvensis (Lam.) Dandy

رگبرگ‌دار، در سطح فوقانی کم و بیش بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی به کوتاهی کرکدار، به کوتاهی دمبرگ‌دار. دمگلها به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر. چرخه‌های گل نسبتاً تنک ۳ـ۶ تایی، ۲ـ۶ گلی، در محورهای برگهای فوقانی تقریباً بدون پایک. برگه‌ها کوچک، از دمگلها کوتاهتر، نوک تیز، پوشیده از کرکهای بلندتر و کوتاه‌تر. کاسه گل به طول ۴ـ۶ میلیمتر، ۵ دندانه‌ای نامساوی، تقریباً دولبه، دندانه‌های ۳ تایی پایینی گسترده، درفشی، دو تای بالایی راست بلندتر، به نازکی درفشی؛ لوله از دندانه‌ها تقریباً دوبار بلندتر، در بالا بهم آمده (منقبض شده)، در قاعده قوزدار، با دهانه در سطح داخلی کرک حلقوی‌دار (با حلقه‌ای از کرک)، با رگه‌های به ظرافت برجسته، با دمگل پوشیده با کرکهای غده‌دار و بدون غده بجز در امتداد رگه‌های کرک موی ریشی‌دار. جام گل به طول ۶ـ۸ میلیمتر، بنفش ـ ارغوانی، از کاسه به اندازه نصف تا دو بار بلندتر، در سطح خارجی کرکدار، لب فوقانی گرد، نوک چالدار؛ لوب میانی لبهای تحتانی از جانبی‌ها ۱/۵ بار بلندتر. فندقه به طول ۱/۲۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، مستطیلی، صاف، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی قطبی، ناحیه مدیترانه‌ای، تالش، شمال ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: علی بولاغی. ـ **سمنان:** کوه نیزه‌وا.

Acinos arvensis **(Lam.) Dandy**

مصارف و کاربردها: اثر قابض و بادشکن دارد و بصورت دم‌کرده مصرف می‌شود (۱۱).

ـ گیاه از گذشته دور مورد علاقه اطباء طب سنتی بوده، اگرچه امروزه به‌عنوان گیاه دارویی کمتر مصرف می‌شود. گیاه اثرات درمانی مدر، ضد دندان‌درد، قرمزکننده پوست و مقوی معده دارد. روغن فرار گیاه که به‌عنوان قرمزکننده پوست مصرف می‌شده را اگر یک قطره روی محل پوسیدگی دندان بریزید سبب تسکین درد آن می‌شود. گیاه را به آب حمام کودکان می‌افزایند و سبب قویتر شدن و آرام‌بخشی اعصاب می‌شود. گیاه گلدار معمولاً در تابستان درو می‌شود و معمولاً بحالت دم‌کرده مصرف می‌شود (internet).

ـ این جنس در ایران ۲ گونه گیاه معطر دارد و

گونه دوم آن بنام

Acinus graveolens **(M.B.) Link**

Syn.: *Thymus graveolens* M.B., *Calamintha graveolens* Benth.

آویشنک

گیاه یکساله‌ای است که احتمالاً بعلت شباهت ظاهری با *Acinus arvensis* بصورت گیاه دارویی مصرف می‌شود که البته نیازمند تحقیق و پژوهش بیشتری است (مؤلف).

Acinus graveolens **(M. B.) Link**

Ajuga comata **Stapf**

Syn.: *Ajuga chia* Benth., *Ajuga pseudochia* Schost., *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb. subsp. *chia* (schreb.) Arcang. var. *ciliata* Briquet

لبدیسی منگوله‌ای، لبدیسی همدانی

گیاه چندساله گاهی خشبی شونده، ساقه‌ها به طول ۸ـ۳۰ سانتیمتر، از قاعده منشعب، ایستاده یا بالارونده، در دو جهت متقابل به تناوب کرکدار، گاهی اصولاً در محل گره‌ها پوشیده از کرکهای مویی گسترده تنک. برگهای ساقه‌ای پشمالو، سه لوبه، با لوبهایی به طول ۱۵ـ۳۰(ـ۳۵)، به عرض ۱/۵ـ۳ میلیمتر. برگه‌ها مساوی گلها، بندرت از آنها کمی بلندتر. گلها منفرد محوری، گاهی به شکل سنبله‌ای نسبتاً انبوه انتهایی. کاسه گل استکانی، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، فقط در بخش فوقانی کرکدار، در پایین اغلب بی‌کرک، با

Ajuga comata **Stapf**

رگه‌های مشخص؛ دندانه‌ها به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، سه گوشه نوک‌تیز، از مولد جام گل ۲ـ۳ میلیمتر کوتاهتر. جام گل به طول ۱۶ـ۲۰ میلیمتر، زرد

نارنجی، در امتداد رگه‌ها ارغوانی ـ مخطط و با لب پایینی ارغوانی ـ خالدار؛ لب پایینی واژ قلبی پهن، گاهی تقریباً کلیوی شکل، چالدار پهن، با لوبهای جانبی نوک کند پهن. فندقه به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، مستطیلی، در بالا مشبک، در پایین در جهت عرضی چروکیده، با چروکهای مورب فراوان با انشعابات آمیخته مشبک.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، آناتولی، جنوب بخش اروپایی روسیه، عراق، تالش، قفقاز، ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان و ارتفاعات البرز در استان تهران.

مصارف و کاربَردها: گیاه اثرات درمانی مدر، اشتهاآور، مقوی، تب‌بر و التیام‌دهنده دارد. با مصرف آن مقدار اوره ادرار کم ولی اسیداوریک آن زیاد می‌شود، از آن برای درمان آب آوردن انساج و درد و ناراحتیهای کلیه و مثانه استفاده می‌شود (۱۱).

Ajuga comata **Stapf**

Ajuga reptans **L.**

E. bugle, carpenter's herb, brown bugles, carpet bugle-weed, carpet bugle, wild mint, wood betony, middle comfrey

لبدیسی رونده، لبدیسی گسترده، فرش منجوقی

گیاه چندساله، مولد ساقه‌های رونده برگ‌دار، سبز رنگ، تقریباً بی‌کرک، پرساقه. ساقه‌ها ساده، به طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، برگ‌دار، در محل تقابل برگها به تناوب با کرکهای فشرده، گاهی مخلوط شده با کرکهای گسترده بندبند. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ بلند، قاشقی یا مستطیلی ـ واژ تخم‌مرغی، کامل یا سینوسی ـ دندانه‌ای پهن؛ برگهای پایینی ساقه کم، مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی، بدون دمبرگ، بتدریج به برگهای پای گلها تغییر یابنده. برگه‌ها تخم‌مرغی کامل گاهی کمی کنگره‌ای، پایینی‌ها از گلها بلندتر، بالایی‌ها کوتاهتر. چرخه‌های برگه‌ها ۶ـ۸ گلی، پایینی‌ها تنک (با فاصله از یکدیگر)، فوقانی‌ها مولد سنبله‌هایی نسبتاً انبوه. کاسه گل تقریباً پایک، به طول کم و بیش ۵ میلیمتر، کرک غده‌ای‌دار ـ کرک مویی، در بالا تقریباً با کرکهای بلند و جدا؛ دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای، از لوله بلندتر، بندرت مساوی با آن. جام گل آبی آسمانی، در سطح بیرونی کرک غده‌ای‌دار ـ کرکی مویی انبوه؛ لوله جام از کاسه ۱/۵ بار بلندتر؛ لب فوقانی عمیقاً دولوبه؛ لوب میانی لب پایینی گرد، اندکی چالدار، لوبهای جانبی تخم‌مرغی پهن. پرچمها و خامه بیرون زده (بلندتر از جام گل). میله‌های پرچمها پوشیده، با کرکهای انبوه مویی بلند بندبند و کوتاه گرزی. فندقه به‌قطر ۲/۵ میلیمتر، کروی، قهوه‌ای کم‌رنگ، به ظرافت مشبک ـ چروکیده.

پراکندگی جهانی: تقریباً در سراسر اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، تالش، شمال ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: آمل؛ نوشهر؛ بابل: لاجیم. ـ گیلان: رشت؛ لاهیجان.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه قابض، التیام‌بخش و تحلیل برنده است و برای جلوگیری از خونریزیها و معالجه زخمهای گوارشی کاربرد دارد (۱۰).

- اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. لبدیسی رونده تلخ، قابض و معطر است، اما عقاید مختلفی در مورد اثرات دارویی آن وجود دارد. دارای ترکیبات ضددرد ملایم است و به‌عنوان شفادهنده زخمها بکار می‌رود. ملین ملایم است و بصورت سنتی برای کمک به ضدعفونی کردن کبد بکار می‌رود (4).

Ajuga reptans **L.**

- بطور ملایم اثر نیرودهنده، اشتهاآور، تب‌بر، مدر و رفع اسهال دارد. برای درمان نقرس، رماتیسم و آب آوردن انساج بکار می‌رود (۱۱).

لبدیسی رونده تاریخ طولانی به‌عنوان گیاهی که برای درمان زخمها بکار می‌رود دارد، اگرچه امروزه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد و هنوز تصور می‌شود درمان مؤثری برای جلوگیری از پیدایش بواسیر باشد و مفید برای درمان آغاز پیدایش سل ریوی. گیاه حاوی ترکیباتی شبیه به گیاه **گل انگشتانه** / *Digitalis* است و برای درمان امراض قلبی بکار می‌رود و تصور می‌شود که دارای ترکیبات مقوی قلب است. گیاه کامل معطر، قابض و تلخ است. گیاه عموماً در استعمال خارجی بکار می‌رود و آن را هنگامیکه گلدار شد درو می‌کنند و آن را پس از خشک کردن مصرف می‌نمایند، معمولاً آن را بصورت تازه برای تهیه روغن‌های ضمادکردنی و روغن‌های دارویی بکار می‌برند و در داروهای طب سنتی از گیاه کامل استفاده می‌کنند.

گیاه در وسعت زیاد در داروهایی مصرف می‌شود که برای درمان آزردگی‌های گلو و بخصوص زخم دهان بکار می‌رود (internet).

جنس **لبدیسی** / *Ajuga* L. در ایران ۵ گونه گیاهی علفی یکساله و چندساله دارد که عبارتند از:

لبدیسی جنوبی *Ajuga austro-iranica* Rech. f.

لبدیسی بوته‌ای *Ajuga Chamaecistus* Ging

Ajuga comata Stapf

لبدیسی منگوله‌ای، لبدیسی همدانی

لبدیسی شرقی *Ajuga orientalis* L.

لبدیسی رونده، لبدیسی گسترده *Ajuga reptans* L.

در ارتباط با خواص دارویی دو گونه از آنها توضیحاتی داده شد و در ارتباط با *Ajuga chamaecistus* که از پراکندگی جغرافیایی وسیعی در ایران برخوردار است و برای آن ۴ زیرگونه تعریف شده است اطلاعات نسبتاً خوبی در مورد ترکیبات اسانس و شیمیایی آن در دست است، اما برای آشنایی با خواص دارویی گونه مذکور و سایر گونه‌های این جنس نیاز به تحقیقات وسیع‌تری است (مؤلف).

Ajuga Chamaecistus **Ging. ex Benth.**

Ajuga reptans **L.**

Ballota nigra L.

E. black ballota, black horehound, black archangel, dunny nettle, false hoarhound, stinking horehound

فراسیون آسای سیاه

گیاه پرساقه. ساقه به ارتفاع ۵۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، اغلب منشعب، با کرک‌پوش متنوع. برگهای پایینی ساقه با دمبرگ تقریباً هم‌اندازه پهنک؛ پهنک به طول تا ۸ سانتیمتر، به عرض تا ۵ سانتیمتر، با قاعده قلبی، کنگره‌ای ـ دندانه‌دار یا دندانه اره‌ای ـ دندانه‌دار، اغلب نوک تیز، با کرک‌پوش متنوع تنک؛ برگهای بالایی بتدریج با دمبرگ کوتاه، کوچک شونده، با قاعده کم و بیش گرد یا سربریده، بقیه برگها مشابه، به برگهای همراه گلها تغییر یابنده. چرخه‌های گل، پرگل با گرزنهای اغلب دمگل‌آذین‌دار، تنک یا نسبتاً انبوه، پایینی‌ها همگی تنک. برگه‌ها به طول ۳ـ۹ میلیمتر، درفشی. دمگلها کوتاه. کاسه گل به طول ۷ـ۱۱ میلیمتر، لوله‌ای، با قاعده کم و بیش باریک شده، بطرف بالا بتدریج پهن شده، با کرک‌پوش اغلب متشکل از کرکهای کوتاه و غده‌ای بدون پایک، ۱۰ رگه‌ای، با رگه‌های در بخش فوقانی با انشعابات

***Ballota nigra* L.**

متقارب آمیخته؛ دندانه‌های کاسه گل ۵ تایی (در اینجا). از قاعده سه گوشه باریک شده به منقاری راست یا تقریباً گسترده با طول متفاوت (متنوع). جام گل قرمز، از کاسه ۱/۵ بار بلندتر؛ لب فوقانی به طول ۵ـ۶ میلیمتر، کرکی مویی، نوک چالدار؛ لب تحتانی سه لوبه. فندقه کم و بیش به طول ۲ میلیمتر، به ضخامت به دشواری ۱ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، شمال افریقا، آسیای جنوب غربی (جنوب غرب آسیا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی و کردستان.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. در حالی‌که برای مدت درازی گیاه را برای درمان تشنج، افسردگی (کم‌جرأتی) و یائسگی مورد توجه بوده است، بطور معمول امروزه مصرف قابل توجهی ندارد. گیاه به‌عنوان ضد قی‌آوری، جلوگیری

***Ballota nigra* L.**

کننده یا تقلیل‌دهنده تهوع و دل‌آشوبه و استفراغ بکار می‌رود. برای تهوع و دل‌آشوبه با منشأ اختلالات گوش میانی نه با منشأ سیستم گوارشی شاید بسیار مفید باشد. بنظر می‌رسد مسکن ملایم و ضد اسپاسم است و گاهی برای درمان درد مفاصل و نقرس بکار می‌رود (4).

– مقوی، مقوی معده، ضدتشنج، آرام‌کننده، تصفیه‌کننده خون، مدر، قاعده‌آور و ضدکرم است.

برای درمان ناراحتیهای عصبی توصیه می‌شود. نتایج مطلوبی برای درمان اختلالات عصبی زنان یائسه، مبتلایان به هیستری، حالات اضطرابی، احساس صدا در گوش، بی‌اختیاری دفع ادرار و سیاه‌سرفه از آن بدست آمده. بعلاوه برای دفع کرمهای آسکاریس و کرمک بکار می‌رود.

فراورده‌های آن برای درمان آب آوردن انساج، نقرس و روماتیسم توصیه می‌شود (۱۱).

– این جنس در ایران ۳ گونه گیاه علفی چندساله دارد که در ارتباط با یک گونه از آنها اطلاعات جامع دارویی وجود دارد، اما در ارتباط با

فراسیون‌آسا *Ballota Aucheri* Boiss.

فراسیون‌آسای کجوری *Ballota platyloma* Rech. f.

اطلاعات دارویی خاصی وجود ندارد. اگرچه در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً جامعی درخصوص ترکیبات شیمیایی *Ballota Aucheri* بدست آمده است، اما از نظر کاربری دارویی نیازمند تحقیقات وسیع و آزمایشهای بالینی هستیم تا بتوان در ارتباط با خواص دارویی این گیاهان قضاوت کرد. یادآور می‌شود که *Ballota platyloma* انحصاری ایران است (مؤلف).

Ballota Aucheri **Boiss.**

Calamintha grandiflora (L.) Moench

Syn.: *Melissa grandiflora* L., *Satureja grandiflora* (L.) Scheele, *Thymus grandiflorus* (L.) Scop., *Clinopodium grandiflorum* (L.) O. Kuntze

E. large_flowered calamint

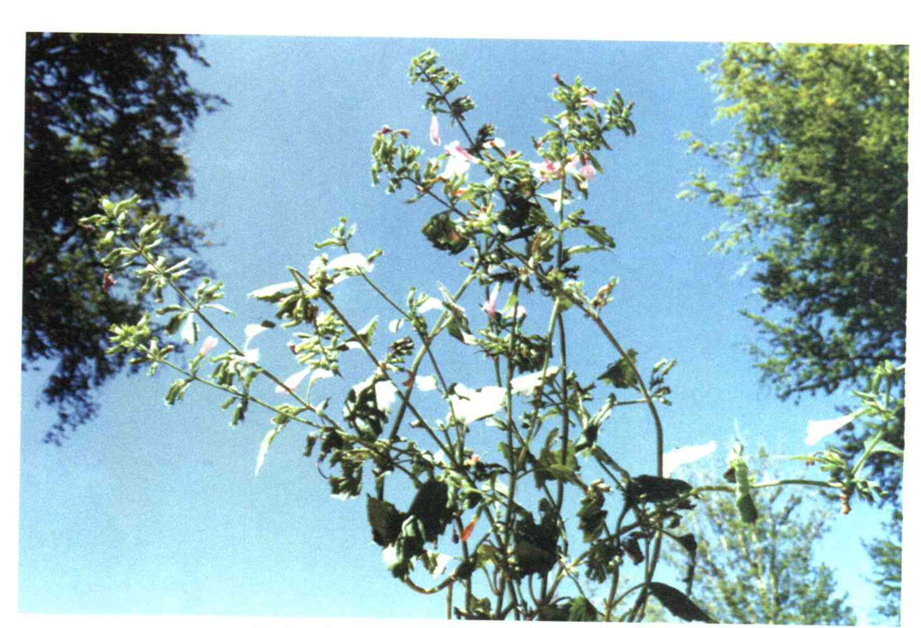
نعناع زیبای گل درشت

ساقه‌های زیرزمینی نازک، منشعب، رونده. ساقه به ارتفاع ۲۰_۵۰ سانتیمتر، نازک، بالارونده یا تقریباً ایستاده؛ زیکزاکی، ساده یا با شاخه‌های تنک، کم و بیش کرکی تنک. دمبرگ کم و بیش مساوی نصف اندازه پهنک؛ پهنک برگها به طول ۳۰_۸۰، به عرض ۲۰_۵۰ میلیمتر، با قاعده گرد یا سینوسی ـ سربریده یا گوه‌ای پهن، با لبه دندانه اره‌ای درشت، با رأس نوک تیز، با بافت به نازکی علفی ـ غشایی، در سطح فوقانی سبز تیره، با کرکهای بسیار تنک، بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، اصولاً در امتداد رگبرگها کرکی تنک؛ برگهای پایینی تقریباً دایره‌ای، میانی‌ها بزرگ، تخم‌مرغی یا به کوتاهی بیضوی، بالایی‌ها از گلهای حائل (دربرگیرنده آنها) کوچکتر و باریکتر، دندانه اره‌ای تیز. چرخه‌های گل ۳_۵ گلی، تنک، محوری، دمگل آذین‌دار. دمگلها اغلب کوتاه، کرک مویی‌دار. برگه‌ها کوچک، خطی ـ یا سرنیزه‌ای، مژه‌دار. کاسه گل به طول ۱۰_۱۴ میلیمتر، تقریباً بی‌کرک یا کرک مویی، با دهانه تقریباً عریان؛ دندانه‌های فوقانی به طول ۲_۳ میلیمتر، پایینی‌ها به طول ۳/۵_۵ میلیمتر، مژه‌دار بلند. جام گل به طول ۲۵_۴۰ میلیمتر، قرمز یا آبی آسمانی ـ بنفش.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ترکیه، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بخشهای جنگلی و جلگه‌ای استانهای گرگان، مازندران و گیلان و بخشهای حدواسط نواحی بیابانی و جنگلی استان سمنان.

مصارف و کاربردها: نعناع زیبای گل‌درشت دارای روغن فراری شبیه به کافور است.

Calamintha grandiflora (L.) Moench

دم‌کرده برگ آن عطری شبیه بـه نعنـاع فلفلـی دارد و برای تهیه شربت‌های تسکین‌دهنده سرفه مورد استفاده قرار می‌گیرد. از برگهای تازه آن ضمادی برای درمان کوفتگی تهیه می‌شود. چای آن برای برطرف کردن نفخ قولنج (قولنج‌های نفاخ) مصرف می‌شـود و بـه‌عنـوان مقوی نیروبخش نیز توسط عطاران انگلیسـی توصـیه می‌شده است (2).

- برگهای گیاه معطر، معرق و خلط‌آور هستند، دم‌کرده آن برای درمان یرقان (زردی)، دردهای عصبی، تشنج و گرفتگی عضلانی بکار می‌رود. ضماد گرم برگهـای آن به تسکین سوختگی و دردهای رماتیسـمی کمـک می‌کند (internet).

Calamintha officinalis **Moench**

Syn.: *Melissa Calamintha* L., *Calamintha ascendens* Jordan, *Calamintha menthaefolia* Host, *Calamintha sylvatica* Bromf., *Satureja Calamintha* (L.) Scheele

E. calamint savory, calamint

نعناع زیبا

ریشه پرانشعاب، ضخیم شده. ساقه به ارتفـاع ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، بالارونده، اغلب منشعب، پوشیده از کرکهای مویی نرم گسترده انبوه یا تنک. دمبرگ به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر؛ پهنک برگها به طـول ۱۵ـ۳۰(ـ۴۵) میلیمتـر، به عرض ۱۰ـ۲۰(ـ۳۰) میلیمتر، بـا قاعـده گـرد یـا سربریده پهن، با لبه کمی کنگره‌ای، با رأس نسبتاً نوک کند بندرت نسبتاً نوک تیز، با بافت نـازک، بـا هـر دو سطح سبز، در سطح تحتانی کـم رنگتـر، بـا کرکهـای تنک، کم و بیش با کرک غده‌دار ـ منقوط؛ برگهای

Calamintha officinalis Moench

کنار گلها به نسبت پهن‌تر، کوتاهتر، گرد، با دمبرگ بلند. چرخه‌های گل ۳_۷ گلی، روی دمگل‌آذین منشعب دو شاخه‌ای محوری، تنک، کم و بیش با فاصله از یکدیگر. برگه‌ها سرنیزه‌ای. کاسه گل به طول ۶_۷ میلیمتر، با دهانه کرکی تنک، در سطح خارجی در امتداد رگه‌ها کرک مویی کوتاهدار، دولبه؛ دندانه‌ها مژه‌دار؛ دندانه‌های فوقانی بسیار کوتاه، پهن، پایینی‌ها خیلی بلندتر، درفشی، کمی به داخل خمیده. جام گل اغلب از کاسه ۲ بار بلندتر، قرمز، کرکدار، کرک غده‌ای‌دار ـ منقوط؛ لب فوقانی نوک چالدار؛ لب پایینی ریش‌دار، منقوط ـ لکه‌دار، ۳ لوبه، با لوب میانی نوک چالدار. دو تا از پرچمها بیرون زده از جام، ۲ تا درون جام قرار گرفته. فندقه تخم‌مرغی، نوک کند.

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، ترکیه، تالش، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان و ارسباران آذربایجان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مورد استفاده می‌باشد و خواص درمانی محرک، ضد اسپاسم، بهبوددهنده و بادشکن دارد و در موارد ضعف هضم و اسپاسم‌های روده‌آی، سکسکه، صدای وزوز گوش و دردهای معدی مصرف می‌شود (۱۰).

ـ اندامهای هوایی آن مصرف می‌شود. گیاه معرق است و به پایین آوردن تب کمک می‌کند. باد را فرو می‌نشاند و سوء هاضمه را برطرف می‌کند. خلط‌آور است و برای درمان سرفه و سرماخوردگی مفید است. این سلسله کاربردها آن را دارویی مفید برای رفع عفونتهای ملایم دستگاه تنفسی می‌نماید. آن را ترجیحاً باید با دیگر گیاهان ازجمله **بومادران**/ *Achillea millefolium* و **آویشن**/ *Thymus vulgaris* مخلوط کرد. احتیاط لازم آن است که آن را در دوران بارداری استفاده نکنند (4).

ـ گیاه کامل معطر، معرق و خلط‌آور است. برگهای آن در زمان گلدهی چیده و پس از خشک کردن نگهداری می‌شود. دم‌کرده آن مفید برای درمان تب‌ها، نفخ روده‌ای و ضعف دستگاه گوارش است و همچنین برای رفع و درمان افسردگی، بی‌خوابی و قاعدگی دردناک بکار می‌رود. قابلیت خلط‌آوری آن سبب می‌شود تا به‌عنوان داروی درمان‌کننده سرفه و سرماخوردگی و عفونتهای خفیف ریوی مورد استفاده قرار گیرد. این گونه را بهتر است با گیاهان دیگری مانند **بومادران**/ *Achillea millefolium* و **آویشن**/ *Thymus vulgaris* استفاده نماییم. آن را نباید برای زنان حامله تجویز کرد زیرا سبب سقط جنین می‌شود (internet).

ـ این جنس در ایران سه گونه دارد در ارتباط با خواص دارویی دو گونه آن شرح و اطلاعات کافی آورده شد، اما گونه سوم با نام **نعناع زیبای کوچک**/ *Calamintha debilis* (Bunge) Briq. از نظر دارویی ناشناخته است و در ارتباط با این گونه گیاه معطر نیز می‌توان تحقیقات جامعی انجام داد (مؤلف).

***Clinopodium umbrosum* (M.B.) C. Koch**

Syn.: *Calamintha umbrosa* (M.B.) Fisch. & C. A. Mey., *Melissa umbrosa* M.B.

ریحانک سایه‌پسند

گیاه چندساله، پرساقه. ساقه‌ها کوتاه یا طویل، اغلب زیکزاکی یا افتان، بالارونده یا ایستاده، به ارتفاع (ـ۱۰)۲۰_۵۰ سانتیمتر، چهارگوشه، ساده یا منشعب، در پایین بی‌کرک شونده، در بالا اصولاً در گوشه‌ها کم و بیش کرکی تنک. برگها علفی نازک، با دو سطح سبز، به طول ۱۰_۴۰، به عرض ۸_۲۵ میلیمتر، به کوتاهی دمبرگ‌دار، کرکی تنک، به شکلها و بزرگی (اندازه) متنوع؛ با قاعده گرد یا گوه‌ای، با محیط

تخم‌مرغی یا تخم‌مرغ ـ مستطیلی، با لبه دندانه اره‌ای یا کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای یا تقریباً کامل، با رأس نوک‌تیز، چرخه‌های گل ۱ـ۵ تایی، (ـ۱۰)۲۰ـ۴۰ گلی، تنک یا نسبتاً انبوه، تنک یا متراکم و تنگ هم، دربرگرفته شده با برگهای فوقانی. برگه‌ها درفشی، از کاسه کوتاهتر یا تقریباً بلندتر. کاسه گل به طول ۵ـ۶ میلیمتر، کمی خمیده، با قاعده قوزدار، روی رگه‌ها و دانه‌ها مژه‌دار، با دهانه عریان (بدون کرک)، در بالا اغلب رنگی، دو لبه؛ لب فوقانی با دندانه‌های سرنیزه‌ای، پایینی با دندانه‌های بلندتر درفشی. جام گل ارغوانی، از کاسه حدوداً ۲ بار بلندتر. پرچمهای فوقانی گاهی عقیم. فندقه به طول ۱ میلیمتر، به عرض ۰/۷۵ میلیمتر، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، صاف.

پراکندگی جهانی: تالش، شمال ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز، کوههای هیمالیا، آسام و برمه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در مناطق جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان شرقی (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: شیره برگ گیاه برای معالجه زخمها و بریدگیها بکار می‌رود (internet).

Clinopodium umbrosum (M.B.) C. Koch

Clinopodium vulgare **L.**

Syn.: *Melissa Clinopodium* Benth., *Calamintha Clinopodium* Benth., *Calamintha vulgaris* (L.) Druce, *Satureja Clinopodium* (L.) Caruel, *Satureja vulgaris* (L.) Fritsch.

E. wild basil savory

ریحانک

گیاه چندساله، کمی ضخیم شونده، ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰ـ۵۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، با کرکهای رو به پایین برگشته، اغلب ساده. برگها به طول ۲ـ۳، به عرض ۱/۲ـ۲ سانتیمتر، با دمبرگ حائل حداکثر به طول ۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی ـ تخم‌مرغی، کامل یا بطور بسیار نامحسوس کنگره‌ای ـ دندانه‌ای، بسیار نازک، به ظرافت رگبرگ‌دار، با دو سطح، در سطح تحتانی تقریباً انبوه‌تر با کرکهای نرم؛ برگهای کنار گلها از گرزن‌ها بلندتر (بالازده). چرخه‌های گل ۱۰ـ۲۵ گلی، کروی، اغلب انبوه، در بین یکدیگر قویاً با فاصله (تنک). دمگلها به طول ۲ـ۳ میلیمتر. برگه‌ها به طول ۵ـ۷ میلیمتر، درفشی، پرمرغی ـ مژه‌دار انبوه. کاسه گل به طول ۷ـ۱۲ میلیمتر، لوله‌ای به نازکی ۱۳ رگه‌ای، سبز یا با رنگ‌دویدگی ارغوانی، با دهانه کمی

Clinopodium vulgare **L.**

بهم آمده (منقبض شده)، در سطح داخلی فاقد حلقه کرکی؛ لب فوقانی با دندانه‌هایی به طول ۲/۵-۴ میلیمتر، از قاعده پهن شده، درفشی بلند، در بالا راست؛ لب تحتانی با دندانه‌هایی به طول ۴-۵/۵ میلیمتر. جام گل قرمز یا ارغوانی، در سطح خارجی کرکدار، از کاسه به اندازه نصف تا تقریباً ۲ بار بلندتر؛ لوله جام کمی خمیده؛ لب جام به طول ۲-۳ میلیمتر، تخت، کمی نوک چالدار؛ لب تحتانی تقریباً دو بار بلندتر، سه لوبه، با لوبهای گرد با لبه کمی مواج. کیسه‌های بساک بی‌کرک. فندقه تقریباً کروی، به‌قطر حدود ۱ میلیمتر.

ـ این گونه در ایران دو زیرگونه به‌نامهای

--subsp. ***vulgare***

--subsp. ***orientale Bothmer***

دارد.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و آسیا بجز نواحی قطبی، شمال افریقا، ترکیه، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، آسیای مرکزی، آسیای جنوب غربی، شرق ناحیه مدیترانه‌ای، قفقاز و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان: ارسباران. ـ سمنان: ارتفاعات شمال.

مصارف و کاربردها: گیاه مقوی دماغ، قابض، بادشکن و مقوی قلب است (3).

Dracocephalum Moldavica **L.**

E. Moldavian dragon head, Moldavian balm

بادرنجبویه، بادرشبی، شاطرا مرزه

گیاه یکساله، کرکدار، قویاً بی‌کرک شونده. ساقه به ارتفاع ۱۵-۲۵ سانتیمتر، ایستاده، از پایین منشعب؛ شاخه‌ها بالارونده ـ ایستاده، طویل، ایستاده ـ گسترده، تقریباً هم‌اندازه ساقه اصلی. برگها با دمبرگی به اندازه $\frac{1}{2}$ یا $\frac{2}{3}$ طول پهنک‌ها، به طول تا ۳۵، به

Dracocephalum Moldavica L.

عرض ۱۰ سانتیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، با قاعده سربریده یا گوه‌ای، در لبه با دندانه‌های کنگره‌ای درشت نوک کند یا دندانه‌ای ـ دندانه‌اره‌ای، در برگهای همراه گلها تغییر شکل یافته؛ برگهای همراه گلها مستطیلی ـ خطی، دندانه اره‌ای تیز با دندانه‌های منتهی به نوک موی ریش مانند بلند، از چرخه‌های گل بلندتر. کاسه به طول ۹ـ۱۱ میلیمتر، با کرک‌های کوتاه، دولوبه؛ لب بالایی منتهی به دندانه‌های سه‌تایی تخم‌مرغی پهن درفشی، لب پایینی با دندانه‌های دوتایی مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، درفشی ـ سردار (نوک‌دار). جام گل به طول ۲۰ـ۲۵ میلیمتر، سفید یا بنفش ـ آبی آسمانی، در سطح بیرونی کرکدار.

پراکندگی جهانی: شرق اروپا، سیبری و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در استانهای آذربایجان غربی و شرقی، مازندران و یزد: در اطراف یزد؛ مهریز؛ تفت. ـ تهران.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن با خیس کردن در آب موسیلاژی کدر تولید می‌کند. دانه آن را برای کاهش تب و به‌عنوان آرام‌بخش استفاده می‌کنند. داروی تهیه شده از آن به‌عنوان بادشکن و مقوی بکار می‌رود. در اروپا گیاه به‌عنوان مقوی، قابض و التیام‌بخش مورد توجه می‌باشد (3).

ـ برگ و اندامهای هوایی این گیاه اسانسی خوشبو دارد و در طب عوام به‌عنوان التیام‌دهنده زخم و جراحات مصرف می‌شود (۱۱).

ـ دانه‌های گیاه قابض، هضم‌کننده غذا و مقوی هستند. آنها را به‌عنوان مسکن و آرام‌بخش برای درمان تب‌ها بکار می‌برند. گیاه کامل نیز قابض، مقوی و التیام‌بخش است (internet).

ـ این گیاه در وسعت زیاد در اطراف خوی، سلماس و ارومیه کاشته می‌شود و عرق آن با نام بادرشبی

Dracocephalum Moldavica **L.**

(بادرنجبویه) استفاده می‌شود، اگرچه در استان آذربایجان غربی شهرت بسزایی دارد، اما مصارف واقعی و اثرات درمانی دقیق آن در منابع و رفرانس‌های معتبر آورده نشده است و فقط براساس گفته‌های مردم این محصول تولید و مصرف می‌شود. جا دارد دست‌اندرکاران طب سنتی طی تحقیق منسجم و انجام کارهای بالینی به اثرات درمانی مؤثر این گیاه پی برده و اثرات درمانی بارز آن را مشخص کنند. در بعضی از نقاط ایران نیز این گیاه بصورت بسیار پراکنده و گاها در میان سبزی خوردن آنها مصرف می‌شود (مؤلف).

ـ جنس **بادرنجبویه** / *Dracocephalum* L. در ایران ۸ گونه دارد که یکی از آنها *Dracocephalum Moldavica* L. بطور معمول در آذربایجان غربی کشت می‌شود و عرق **بادرنجبویه** یا **بادرشبی** یکی از محصولات دارویی این استان است، اما در مورد سایر گونه‌های این جنس اگرچه اغلب آنها بسیار معطر و خوش‌عطر می‌باشند اطلاعات دقیق دارویی در دست نیست، نویسنده در اینجا برای اطلاع از وضعیت گیاهشناختی آنها شرح دو گونه رایج آنها را آورده و به نامهای دیگر گونه‌های آنها اشاره دارد تا در آینده تحقیقات جامع و کافی در ارتباط با خواص دارویی آنها صورت گیرد.

بادرنجبویه دماوندی *Dracocephalum Aucheri* Boiss.

Dracocephalum polychaetum Bornm.

بادرنجبویه کرمانی، بادرنجبویه لاله‌زاری

Dracocephalum subcapitatum (O. Kuntze) Lipsky

بادرنجبویه عشق‌آبادی

Dracocephalum surmandicum Rech. f.

بادرنجبویه سمیرمی، بادرنجبویه سورمندی

Draccephalum Thymifolium L.

بادرنجبویه آویشنی

هرگونه کاربری دارویی گیاهان مذکور نیازمند تحقیق جامع و کافی است، اگرچه ممکن است مردم محلی بدلیل معطر بودن از آنها استفاده بسیار محدود داشته باشند (مؤلف).

Dracocephalum Kotschyi Boiss.

Syn.: *Dracocephalum multicaule* Montbr. & Auch. subsp. *Kotschyi* (Boiss.) Bornm., *Dracocephalum multicaule* Montbr. & Auch. subsp. *kurdicum* Bornm., *Dracocephalum oligadenium* Bornm. & Gauba

بادرنجبویه دنایی، پلنگ مشک، زرابی

بوته‌ای - پشته‌ای، کرکی خاکستری و کرکی غده‌دار به داخل فشرده منقوط. ساقه‌های گلدار به طول ۱۰_۲۰ سانتیمتر، بالارونده، با میان‌گره‌های کوتاه، با برگهای انبوه. برگها به کوتاهی دمبرگ‌دار، بطرف بالا رشد کننده. به برگه‌ها تغییر یابنده، به طول (۵_)۱۰_۲۰، به عرض ۳_۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی تا مستطیلی، کنگره‌ای تا تقریباً کامل، با قاعده تقریباً قلبی یا گوه‌ای، با رأس نوک کند بندرت نسبتاً نوک تیز، با کرکهای نمدی کوتاه متراکم خاکستری شونده، با رگبرگ آذین غیرچشمگیر. برگه‌ها از کاسه گل کوتاهتر یا تقریباً هم‌اندازه آن، مستطیلی - لوزوی، با دو طرف بریده ۲_۴ دندانه‌ای، با دندانه‌های کم و بیش به یکباره باریک شده (بهم آمده) به نیش ۱_۴ میلیمتری. چرخه‌های گل ۲_۴ گلی، بصورت سنبله‌ای نسبتاً تنک تا انبوه تخم‌مرغی - مستطیلی

Dracocephalum Kotschyi Boiss.

Dracocephalum Kotschyi Boiss.

نزدیک بهم. کاسه گل به طول ۱۵-۱۷ میلیمتر، غشایی، تا میانه دولبه، پوشیده با کرکهای کوتاه نسبتاً تنک و کرکهای غده‌ای بدون پایک انبوه، با رگه‌های چشمگیر در درون دندانه‌های کاسه گل به انبوهی منشعب، لب فوقانی ۳ دندانه‌ای، با دندانه‌های تخم‌مرغی - مستطیلی، با رأس ممتد (باریک شده) به خارکی به طول ۱-۲ میلیمتر؛ لب پایینی دو دندانه‌ای، شکافته به ۲ دندانه سرنیزه‌ای - درفشی. جام گل به طول کم و بیش ۳۰ میلیمتر، اخرایی رنگ، کرک نمدی؛ لوله جام به کوتاهی بیرون زده، در بالا قویاً بزرگ شده، لب فوقانی به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، تقریباً کلاه خودی، نوک چالدار؛ لب تحتانی ۳ لوبه، برگشته، با لوب میانی پهن شده. پرچمها به کوتاهی بیرون زده. خامه دو لوبه، بیرون زده.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه معمولاً در ارتفاعات کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، همدان، کرمانشاه، فارس (کوه دنا) و ارتفاعات تهران (کوههای البرز) و ارتفاعات شمال سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه از گیاهان معطر نسبتاً فراوان است، بنظر می‌رسد در مورد ترکیبات شیمیایی آن نیز اطلاعات خوبی در دست باشد، اما بجز کاربری‌های محلی غیرمستند در مورد آن اطلاع دقیقی در دست نیست (مؤلف).

Dracocephalum multicaule **Montbr. & Auch.**

بادرنجبویه پرساقه

گیاه با قاعده چوبی ضخیم، خشبی - پشته‌ای، پرساقه. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵-۳۰ سانتیمتر، خمیده - بالارونده، اغلب ساده، کرکی انبوه. برگهای پایینی ساقه سریعاً پژمردنی؛ برگهای میانی به طول

۱۵_۲۰، به عرض ۳_۷ میلیمتر، کم و بیش سرنیزه‌ای باریک، با قاعده باریک شده به دمبرگی کوتاه، با رأس نوک تیز یا نسبتاً نوک‌تیز، اغلب در جهت طولی چین‌دار. چرخه‌های گل ۲ گلی، در گل‌آذین سنبله‌ای کوتاه یا نسبتاً بلند نسبتاً تنک بهم آمده (انبوه شده). برگه‌ها تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای، از کاسه کوتاهتر، کامل، ممتد به سیخکی به طول ۳ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱۵_۱۷ میلیمتر، دو لبه، به کوتاهی کرکدار؛ لب فوقانی تا ۱/۳ شکافته به دندانه‌های تخم‌مرغی – سه گوشه؛ لب تحتانی تا ۱/۴ بخش به دندانه‌های تخم‌مرغی – سه گوشه همگی بلند درفشی شکافته. جام گل به طول ۲۵_۳۲ میلیمتر، زرد کاهی کم‌رنگ، در سطح خارجی کرکدار؛ لوله جام از کاسه گل بیرون زده، بتدریج بزرگ شده.

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، ایران، قفقاز و شرق ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی سنگی و صخره‌ای و اغلب دامنه‌های کوهستانی استانهای آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان.

Dracocephalum multicaule **Montbr. & Auch.**

مصارف و کاربردها: در ارتباط با این گونه از گیاهان معطر در بین مردم بومی مناطق مختلف رویشگاه آن به‌عنوان گیاه دارویی شهرت کاذبی وجود دارد، اما در ارتباط با خواص دارویی آن بطور مستند مطلبی در دست نیست، اگرچه باید گفت در ارتباط با مواد و ترکیبات شیمیایی آن اطلاعات نسبتاً جامعی در دست می‌باشد، اما هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند مستندسازی است (مؤلف).

***Hyssopus angustifolius* M. B.**
Syn.: *Hyssopus officinalis* L. var. *angustifolius* (M. B.) Boiss.
E. hyssop

زوفا

بوته‌ای پرساقه. ساقه‌ها به طول ۳۰ـ۴۰ سانتیمتر، ۴ گوشه، بالارونده یا کم و بیش ایستاده، پوشیده با کرکهای مویی فردار رو به پایین برگشته، اغلب با شاخه های فراوان. برگها به طول ۱۵ـ۲۰(ـ۳۵) میلیمتر، به عرض ۱ـ۲(ـ۳) میلیمتر، خطی باریک، گسترده، اغلب با لبه به بیرون برگشته، با رگه میانی مشخص، تقریباً نوک تیز، کرکی کوتاه ـ خاکستری شونده و منقوط فرورفته، بالایی‌ها و کنار شاخه‌ای‌ها کمی کوچک شونده. سنبله‌ها به طول ۴ـ۸ سانتیمتر، نسبتاً انبوه، یکطرفه؛ چرخه‌های گل با دمگل‌آذین کوتاه یا تقریباً بدون پایک. برگه‌ها کم و بیش مساوی دمبرگ، خطی ـ نخی شکل. کاسه گل به طول ۷ـ۸ میلیمتر، تقریباً مخروطی ـ لوله‌ای، کرکی تنک یا انبوه، با کرکهای غده‌ای بدون پایک زبر، اغلب کم و بیش با رنگ‌دویدگی بنفش؛ دندانه‌ها سرنیزه‌ای ـ درفشی، از لوله اغلب کمی کوتاهتر. جام گل به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، آبی آسمانی ـ بنفش؛ لوله کم و بیش به طول ۸ میلیمتر؛ لب فوقانی به کوتاهی ۲ لوبه؛ لب تحتانی بلند، ۳ لوبه، با لوب میانی واژ قلبی، جانبی‌ها تخم‌مرغی. ۲ تا از پرچمها با خامه از جام گل قویاً بیرون زده؛ دو تا فقط از جام گل کمی بالا زده (بلندتر). فندقه به طول ۲، به عرض ۱ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، صاف، نوک تیز یک رگه‌ای.

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، شمال ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی جنگلی و ارتفاعات بالای استانهای مازندران، گیلان، ارتفاعات البرز در شیب شمالی و سمنان (کوه نیزه‌وا).

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه در

***Hyssopus angustifolius* M.B.**

استعمال داخلی خواص درمانی: خلط‌آور و ضداحتباس ترشحات برونشی، گندزدا، ضدسرفه، نرم‌کننده، محرک بصل‌النخاع، افزایش‌دهنده فشار خون، معرق، مدر، بهبوددهنده هضم، محرک معده، پیش‌اندازنده قاعدگی، دافع کرم، ضدسرطان برای معالجه آسم، سرفه، تب یونجه، تنگی نفس، برونشیت‌های مزمن، سرفه، گریپ، سل، بی‌اشتهایی، اختلالات پوستی، روماتیسم‌ها، فشارخون پایین، سنگ مجاری ادراری، تب‌های توأم با بثورات، سوء هاضمه، ضعف هضم، دردهای ناشی از التهاب معده، قولنج، ترشحات سفید و در استعمال خارجی اثرات التیام‌بخش و محلل دارد. برای درمان زخمها، خونمردگی، ضایعه پوستی

Hyssopus angustifolius M.B.

ناشی از سیفلیس، حالات سرطانی و اگزما بکار می‌رود (۱۰).

ـ اثرات درمانی زوفا: درمان زخم گلو، خلط‌آور، تحریک‌کننده پوست، ضدویروس ایدز (۱۲).

ـ زوفا بطور متداول گیاه دارویی کم‌ارزشی است، و بطور عمومی مفید به‌عنوان آرام‌بخش و مقوی است، اثرات مثبت آن بهنگام مصرف برای درمان برونشیت و عفونتهای تنفسی، به‌ویژه هنگامیکه تولید مخاط زیاد وجود دارد آشکار می‌شود. بنظر می‌رسد زوفا تولید مایع مخاطی را تقویت کند و در همان زمان بطور آرامی به‌عنوان خلط‌آور عمل نماید. مجموعه این خاصیت‌ها سبب پاک شدن ضخامت و گرفتگی خلط سینه می‌شود. زوفا می‌تواند پرده مخاطی را تحریک کند، بنابراین بهترین زمان استفاده از آن موقعی است که عفونت به حداکثر رسید هنگامیکه گیاه بهبودی عمومی را تقویت و ترغیب می‌نماید. به‌عنوان مسکن زوفا دارویی مفید برای درمان آسم در کودکان و بزرگسالان است به‌ویژه هنگامیکه بیماری با احتقان مخاط وخیم‌تر شد. مانند بسیاری از دیگر گیاهان با روغن فرار قوی دستگاه هضم غذا را آرام می‌کند و می‌تواند دارویی مؤثر برعلیه سوء هاضمه، بادشکم، نفخ و قولنج باشد (4).

Hyssopus angustifolius M.B.

Lallemantia iberica **(Stev.) Fisch. & C.A. Mey.**

Syn.: *Dracocephalum iberica* Stev., *Dracocephalum aristatum* Bertol., *Lallemantia sulphurea* C. Koch.

بالنگو

ساقه اغلب ساده، به ارتفاع ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر. برگها به طول تا ۶۰، به عرض ۱۱ـ۱۸ میلیمتر، با دمبرگی به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر، دندانه‌ای ـ گرد و نامشخص؛ برگهای فوقانی به طول ۴۰ـ۴۵، به عرض ۱۱ میلیمتر، در قاعده باریک شده. گلها متعدد، در چرخه‌های جدا و تنک، سنبله‌ها به طول ۴ـ۱۷ سانتیمتر، به ضخامت ۱/۵ـ۲/۵ سانتیمتر. برگهای همراه گلها بدون پایک، خطی ـ سرنیزه‌ای، نوک کند، از گلها تقریباً دوبار بلندتر، با لبه ۴ـ۸ سیخکی. برگه‌ها با دمبرگ کوتاه یا تقریباً بدون دمبرگ، تخم‌مرغی یا بادبزنی یا گوه‌ای، با دندانه‌های ۵ـ۷ تایی، سیخک‌دار به طول ۷ـ۸ میلیمتر. کاسه گل به طول ۸ـ۱۵، به عرض ۱/۵ـ۳ میلیمتر؛ با دندانه‌های منقاردار، بالایی‌ها تخم‌مرغی، پایینی‌ها سرنیزه‌ای. جام گل آبی آسمانی یا بنفش بندرت سفید ـ مایل به زرد، به طول ۱۱ـ۱۸ میلیمتر، به اندازه نصف از کاسه بلندتر یا مساوی آن، در سطح بیرونی کم و بیش کرکی، با لب کوتاه؛ لب بالایی به طول ۴، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر؛ لب پایینی به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر؛ لوب میانی به طول ۲/۵، به عرض ۲ میلیمتر، از لوبهای جانبی تخم‌مرغی حداقل دوبار پهن‌تر.

پراکندگی جهانی: شرق نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، تالش، ایران، ترکمنستان و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، فارس (کوه دنا)، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه را بدلیل داشتن دانه‌های موسیلاژی می‌کارند و تصور می‌شود که خنک‌کننده و مسکن و آرام‌بخش است. و برای تهیه نوشابه‌های

Lallemantia iberica **(Stev.) Fisch. & C.A. Mey.**

موسیلاژدار استفاده می‌شود. آن را برای سرفه و به‌عنوان محرک و محرک قوه باه بکار می‌برند. دانه‌های آن به‌عنوان خنک‌کننده و آرام‌بخش مصرف می‌شود (3)

Lallemantia iberica (Stev.) Fisch. & C.A.Mey.

ـ از دانه‌های آن روغنی تهیه می‌شود که به مصرف تغذیه می‌رسد. دانه‌اش جهت دفع خونروی لثه‌ها، بیماریهای روانی، تقویت کبد و قوای جنسی مصرف می‌شود (۱۱).

ـ برگهای گیاه بصورت پخته مصرف می‌شود. دانه‌های آن را بصورت خام یا پخته می‌خورند و غنی از مواد روغنی است، از دانه‌های آن روغن خوراکی بدست می‌آورند (internet).

ـ جنس بالنگو / *Lallemantia* Fisch. et Mey. در ایران ۵ گونه دارد که همگی کم و بیش معطرند و در اینجا فهرست نامهای آنها آورده می‌شود.

Lallemantia baldschuanica Gontsch.

Lallemantia canescens (L.) Fisch. & C. A. Mey.

Lallemantia iberica (Stev.) Fisch. & C. A. Mey.

Lallemantia peltata (L.) Fisch. & C. A. Mey.

Lallemantia Royleana (Benth. in Wall.) Benth.

همگی آنها بجز *Lallemantia canescens* (L.) Fisch. & C. A. Mey. یکساله هستند و اغلب بصورت علف هرز در میان اراضی کشاورزی و باغها و اراضی رها شده دیده می‌شوند اما در ارتباط با خواص دارویی آنها اطلاع دقیقی وجود ندارد (مؤلف).

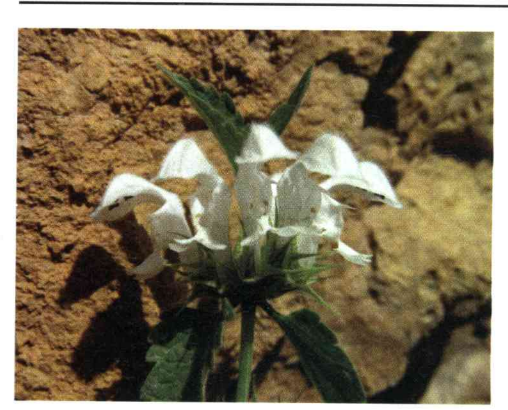
Lallemantia canescens Fisch. et Mey.

Lamium album L.

E. white dead nettle, white archangel

گزنه سفید، گزنه‌سا

گیاه چندساله. ساقه‌های زیرزمینی ساقه مانند، بسیار کوتاه و چوبی، یا به طول تا چند سانتیمتر، ساقه رونده‌دار. ساقه اغلب خیزان و ساده، به طول (ـ۱۰)۳۰ـ۴۵(ـ۹۵) سانتیمتر، در قاعده بی‌کرک تا بی‌کرک شونده، در بالا کرکی‌کوتاه فشرده، برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول (ـ۰/۵)۱/۵ـ۵(ـ۸/۵) سانتیمتر، اغلب از پهنک کوتاهتر، بالایی‌ها اغلب دمبرگ‌دار؛ پهنک تخم‌مرغی تا (فوقانی‌ها) تخم‌مرغی - مستطیلی تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای در قاعده قلبی تا (در بالایی‌ها) باریک شده - سربریده، با رأس نوک‌تیز (در بالایی‌ها) با نوک کمی نوک‌دار، با لبه اغلب کنگره‌ای درشت تا (در بالایی‌ها) دندانه‌دار یا دندانه اره‌ای، در هر دو سطح کرک‌دار شونده فشرده تنک؛ برگهای ساقه‌ای به طول(ـ۲)۳ـ۷(ـ۱۱) سانتیمتر؛ برگهای کنار گلها به طول (ـ۲)۳ـ۶(ـ۹) سانتیمتر. چرخه‌های کاذب (ـ۳)۴ـ۵(ـ۷) تایی، تنک، (ـ۱۰)۱۶ـ۲۰(ـ۲۲) گلی. برگه‌ها به طول (ـ۱)۲ـ۶ (ـ۱۲)، به عرض ۰/۵ـ۱ میلیمتر، کرکی مویی مخلوط با کرکهای غده‌دار کوتاه، با رأس سیخک‌دار کرکی. کاسه گل به طول ۱ـ۱/۵(ـ۲) سانتیمتر، در قاعده بی‌کرک در بالا کرکی مویی‌تنک؛ دندانه‌ها از لوله بلندتر یا کوتاهتر یا هم‌اندازه آن، سه گوشه‌ای باریک، با لبه به کوتاهی کرک‌دار - کرک غده‌ای‌دار، سیخک‌دار، کرک‌دار. جام گل سفید، خیلی بندرت قرمز، به طول (ـ۱/۷۵) ۲ـ۲/۵(ـ۳) سانتیمتر؛ لوله جام S مانند، به‌یکباره پهن شده، (ـ۱)۱/۵ـ۱/۷۵ (ـ۲/۲۵) میلیمتر، در قاعده سطح خارجی بی‌کرک، با سطح پشتی در بالا کرک‌دار، در سطح داخلی با حلقه کرکی مورب. لب فوقانی به طول (ـ۶)۸ـ۱۰(ـ۱۲)، به عرض ۵ـ۶ میلیمتر، با رأس گرد تا سربریده یانوک چالدار، با لبه اغلب مواج، در

***Lamium album* L.**

سطح خارجی کرک مخملی؛ لب تحتانی برگشته؛ لوبهای جانبی گرد شده، به طول تا ۲ میلیمتر؛ لوب میانی به طول ۳ـ۵، به عرض ۴ـ۸ میلیمتر، دولوبه، با لبه مواج. پرچمهای جلویی به طول ۹ـ۱۱ میلیمتر، از پشتی‌ها حدود ۳ میلیمتر بلندتر و حدود ۱ میلیمتر زیر (پایین‌تر) آن قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار - کرکی؛ کیسه‌های بساک به طول ۱/۵ـ۲، به عرض ۰/۷۵ـ۱ میلیمتر، در سطح پشتی و شکمی موی ریشی کوتاه‌دار. طبق به عرض‌حدود ۰/۵ میلیمتر. خامه از جام ۳ـ۴ میلیمتر کوتاهتر. فندقه به طول (ـ۲/۷۵) ۳ـ۳/۲۵ (ـ۴)، به عرض (ـ۱/۲۵)۱/۵ـ۱/۷۵ (ـ۲) میلیمتر. قهوه‌ای تیره (کدر)، با لکه‌های خاکستری شونده کوچک.

- این گونه از نظر پراکندگی بسیار متنوع و وسیع می‌باشد، بطوریکه دو زیرگونه آن بنامهای زیر در ایران می‌روید

subsp. *album*

subsp. *crinitum* (Montbr ex Auch. ex Benth.) Mennema

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، تمام نقاط معتدله آسیا، معرفی شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه و زیرگونه‌های آن در ایران دارای پراکنش وسیع بوده

در اغلب نقاط سایه، کنار مناطق دارای تراوش آب، در جنگلها، نقاط سایه پناه صخره‌ها و ... در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، کرمانشاه، اراک، چهارمحال بختیاری، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد، کرمان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای این گیاه خواص درمانی: مقوی قابض (از داروهای اختصاصی رحم)، منقبض‌کننده عروق، تب‌بر، ضدالتهاب و تصفیه‌کننده خون دارد و برای درمان: اسهال، اسهال خونی، خونریزی رحمی، خروج خون همراه با خلط از ریه، خونریزی، ترشحات سفید زنانه، قاعدگیهای دردناک، بواسیر، واریس، مشکلات ادراری در مردان سالخورده و ورم مثانه بکار می‌رود (۱۰).

- ریشه گیاه مصرف می‌شود و آن را قابض می‌دانند و به‌عنوان محلل و آرام‌بخش استفاده می‌کنند (3).

- قابض، مقوی، خلط‌آور و بندآورنده خون است. تنتور آن برای مداوای تورم دستگاه تنفسی در موارد برونشیت و قاعدگی دردناک بکار می‌رود. سبب توقف خونریزی رحمی، تورم پروستات و تنظیم قاعدگی می‌شود (5).

- گزنه سفید قابض و آرام‌بخش است. اصولاً به‌عنوان مقوی رحم، بازدارنده خونریزی بین دو قاعدگی و کاهش‌دهنده زیادی خون قاعدگی است. داروی سنتی (مرسوم) برای تخلیه غیرعادی رحم است. گیاه گاهی برای تسکین قاعدگی دردناک بکار می‌رود. قابض بودن آن به درمان اسهال کمک می‌کند و در استعمال خارج برای تسکین بواسیر و واریس مصرف می‌شود (4).

Lamium album L.

Lamium amplexicaule **L.**

E. henbit dead nettle, dead nettle

گزنه‌سای ساقه‌آغوش

گیاه علفی یکساله. ساقه به ارتفاع ۵ـ۳۰(ـ۴۰) سانتیمتر، ایستاده یا خیزان، اصولاً از قاعده منشعب و شاخه‌دار، بدون کرک یا در قاعده بدون کرک، با بخش فوقانی کرکدار. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول (ـ۰/۵)۱ـ۵(ـ۲) سانتیمتر، مساوی اندازه پهنک یا کمی بلندتر؛ برگهای همراه گلها ساقه‌آغوش؛ پهنک کلیوی شکل یا لوزوی تا قلبی؛ برگهای فوقانی قلبی تا لوزوی، اغلب با دندانه‌های کنگره‌ای بزرگ و نامنظم یا لوبدار، گاهی عمیقاً بریده بریده، با دو سطح پوشیده از کرکهای فشرده تنک یا نسبتاً انبوه؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۰/۵ـ۲(ـ۳) سانتیمتر؛ برگهای همراه گلها به طول ۰/۵ـ۲(ـ۳) سانتیمتر. چرخه‌های گل به تعداد (ـ۲)۳ـ۵(ـ۷) عدد، اغلب تنک، با (ـ۶) ۸ـ۱۶(ـ۲۰) گل. برگه اغلب وجود ندارد. کاسه گل به طول ۵ـ۷/۵ میلیمتر، بطور متوسط تا انبوه کرکی کوتاه تا کرکی مویی بلند، مخلوط با کرکهای کوتاه غده‌دار؛ دندانه‌ها مساوی اندازه لوله، بندرت کوتاهتر، سه گوشه، با سیخک مویین. جام گل ارغوانی، به طول (ـ۱/۲۵)۱/۵ـ۲(ـ۲/۵) سانتیمتر، در گلهای درون غنچه لقاح به طول حدود ۰/۵ سانتیمتر، با لوله‌ای راست، به یکباره پهن شده، به طول (ـ۱)۱/۲۵ـ۱/۵ (ـ۲) سانتیمتر، با سطح بیرونی لوله بدون کرک، بطرف لب جام گل کرکی، در سطح داخلی بدون حلقه کرکی؛

Lamium amplexicaule L.

لب فوقانی به طول (-۳)۴-۵، به عرض ۳-۴ میلیمتر، با رأس گرد، با لبه کامل تا بطور نامشخص مواج، در سطح خارجی کرکی کوتاه تا کرک مخملی؛ لب تحتانی با فوقانی بوجودآورنده زاویه‌ای راست؛ لوبهای جانبی گرد، به طول ۰/۷۵-۱ میلیمتر، فاقد دندانه یا با دندانه‌هایی به طول تا ۰/۲۵ میلیمتر؛ لوب میانی به طول و عرض ۲-۳(-۴) میلیمتر، دو بخشی، با لبه مواج. پرچمهای جلویی به طول ۴-۵ میلیمتر، از پشتی حدود ۱-۲ میلیمتر بلندتر و حدود ۱ میلیمتر زیر آنها چسبیده؛ میله بدون کرکهای غده‌دار؛ کیسه‌های بساک به طول ۰/۷۵-۱، به عرض حدود ۰/۵ میلیمتر، با سطح پشتی و شکمی ریش‌دار. طبق به عرض حدود ۰/۲۵ میلیمتر. خامه از جام حدود ۲-۳ میلیمتر کوتاهتر. فندقه به طول ۲-۳(-۳/۲۵)، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر، با قاعده بالدار، قهوه‌ای چرک، منقوط سفید.

- بدلیل تنوع محل‌های رویش و تنوع اندامها برای این گونه چند .variety تعریف شده است.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آسیا (بجز بخش اعظم نواحی شمالی و گرم و مرطوب)؛ در سراسر نقاط جهان معرفی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت علف هرز اغلب در باغها، اراضی زراعی و باغهای تازه ایجاد شده و در دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه اثرات درمانی ضدروماتیسم، معرق، محرک، تب‌بر، ملین و مسکن دارد (internet).

***Lamium amplexicaule* L.**

***Lamium Galeobdolon* (L.) L. subsp. *montanum* (Pers.) Hayek**

Syn.: *Pollichia montana* Pers., *Galeobdolon luteum* Huds. subsp. *montanum* (Pers.) Gray.

E. weasel snout, yellow dead nettle, yellow weasel snout, yellow archangel

گزنه‌سای زرد

گیاه چندساله. ساقه زیرزمینی ساقه‌ای شکل، چوبی، بسیار کوتاه یا به طول تا چندین ده سانتی‌متر، ساقه رونده‌دار. ساقه‌خیزان، ساده، به ارتفاع ۲۵-۶۰ سانتیمتر، کاملاً پوشیده با کرکهای مویی تنک. برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول ۰/۵-۶سانتیمتر، از پهنک اغلب کوتاهتر؛ برگهای فوقانی بدون دمبرگ؛ پهنک تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - مستطیلی، با برگهای فوقانی‌تر حتی تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، پایینی‌ها با قاعده قلبی تا باریک شده - سربریده، با رأس نوک‌تیز، فوقانی‌هانوک‌دار، در بخشی دو بار کنگره‌ای

Lamium Galeobdolon (L.) L.

درشت تا (در بالایی‌ها) دندانه‌دار، با دو سطح کرک‌دار فشرده تنک. برگهای ساقه‌ای به طول ۲–۹ سانتیمتر؛ برگهای کنار گلها به طول ۲/۵–۹ سانتیمتر. چرخه‌های کاذب گل ۳–۱۰ تایی، تنک، ۸–۲۰ گلی. برگه‌ها به طول ۲–۷، به عرض ۰/۵ میلیمتر، کرکی مویی تنک و اصولاً با لبه به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار – کرک مویی، سیخک‌دار، بدون کرک. کاسه گل به طول ۰/۷۵–۱/۲۵ سانتیمتر، با قاعده تقریباً بی‌کرک یا کرکی فشرده تنک، بطرف رأس کرک‌مویی‌دار؛ با لوبهای مساوی نصف طول لوله، دلتایی، گاهی با لبه به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار – کرک‌دار، با رأس سیخک‌دار بی‌کرک. جام گل زرد، با خطوط قهوه‌ای، به طول ۲–۲/۵ سانتیمتر؛ لوله کمی S شکل، بتدریج پهن شده، به طول ۰/۷۵–۱/۲۵ سانتیمتر؛ در سطح خارجی بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، در سطح داخلی مولد حلقه کرکی مورب؛ لب فوقانی به طول ۸–۱۲، به عرض ۶–۸ میلیمتر، با رأس گرد شده، با لبه کامل یا کمی مواج، در سطح خارجی کرکی تنک تا انبوه تا کرک مخملی، با لبه مخلوط با کرکهای مویی بلند سخت شکننده؛ لب تحتانی برگشته، با لوبهای جانبی تخم‌مرغی مورب بدون دندانه، به طول ۵–۶، به عرض ۳–۳/۵ میلیمتر؛ لوبهای میانی به طول ۵–۸، به عرض ۳–۴ میلیمتر، دو لوبه نیست، با لبه مواج. پرچمهای جلویی به طول ۱۱–۱۲ میلیمتر، از پشتی‌ها (عقبی‌ها) ۳–۴ میلیمتر بلندتر و ۱/۵–۲ میلیمتر زیر آن(پایین‌تر از آن) قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها به کوتاهی کرکی غده‌دار؛ کیسه‌های بساک به طول ۲–۲/۵، به عرض ۱–۱/۲۵ میلیمتر، بی‌کرک. طبق به عرض حدود ۱/۵ میلیمتر. خامه حدوداً هم‌اندازه جام گل. فندقه به به طول ۲/۷۵–۴/۵، به‌عرض ۱/۷۵–۲/۲۵ میلیمتر، در قاعده بالدار، سیاه–قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: غرب، میانه و جنوب شرق اروپا، شمال ترکیه و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارتفاعات متوسط مرتعی یا جنگلی استانهای مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: خواص درمانی آن شبیه *Lamium album* L. است و به‌عنوان مدر، التیام‌دهنده، آرام‌کننده، قابض و ضدنزله بکار می‌رود (۱۱).

– گیاه اثرات درمانی ضد اسپاسم، قابض، مدر، خلط‌آور، بندآورنده خون و تنگ‌کننده عروق دارد (internet).

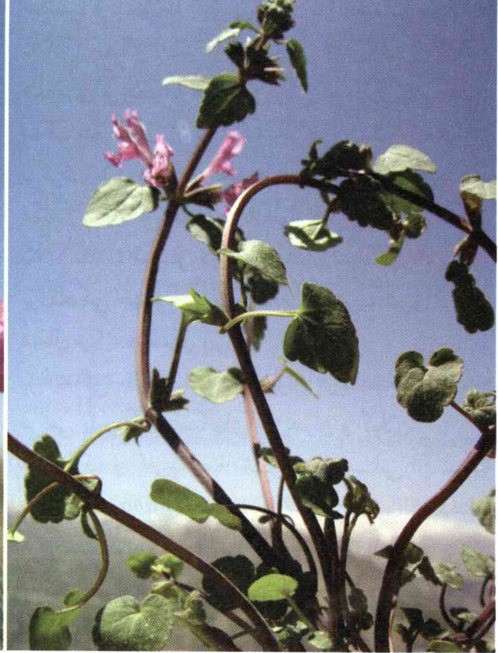
Lamium purpureum L.

E. red dead nettle, purple dead nettle

گزنه‌سای قرمز

گیاه یکساله، ریشه نازک، منشعب ـ دسته‌ای. ساقه به ارتفاع ۱۰ـ۲۵ سانتیمتر، از قاعده منشعب، بی‌کرک، فرم اغلب با رنگ‌دویدگی ارغوانی، علفی، کم و بیش افتان، با میان‌گره‌های فوقانی ۱ـ۲ تایی طویل شده، بقیه کوتاه شده. گیاه بدبو. برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر؛ پهنک به طول ۱۰ـ۲۰ میلیمتر و تقریباً با پهنای مساوی طول، سه گوشه‌ای ـ قلبی، با لبه‌های کنگره‌ای، با رأس نوک کند، روی سطح فوقانی به نرمی کرکدار، در سطح تحتانی تقریباً بدون کرک؛ برگهای همراه گلها مشابه، تقریباً بدون دمبرگ، بالایی‌ها تقلیل یافته (کوچک شده)، کم و بیش پوشاننده گلها. برگه‌ها به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، مژه‌دار. چرخه‌های گل ۳ـ۷ تایی. ۶ـ۱۰ گلی، کم و بیش نزدیک بهم. گلها بدون دمگل، کم و بیش به طول ۱۰ میلیمتر. کاسه گل به طول ۷ـ۹ میلیمتر، لوله‌ای ـ استکانی، بی‌کرک یا کم و بیش کرک‌دار مویی؛ دندانه‌ها به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای، گسترده، با لوله مساوی یا تقریباً مساوی. جام گل به طول ۱۳ـ۱۶ میلیمتر، ارغوانی؛ لوله جام از دندانه‌های کاسه نه به دشواری بلندتر، راست، در قاعده سطح داخلی حلقه کرکی‌دار، با لب فوقانی به طول ۳/۵ میلیمتر، تقریباً نیمه دایره‌ای محدب، کرکدار؛ لب تحتانی کمی بلندتر، با لوب میانی بزرگ، چالدار ـ نوک‌دار، با لوبهای جانبی کوچکتر نوک‌دار. کیسه‌های بساک بنفش، زیر لب فوقانی قرار گرفته یا از آن کمی بلندتر. فندقه به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ چهارگوشه، خاکستری، صاف.

Lamium purpureum L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: جنگلهای بین سرداب و دیلمان.
پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، در ناحیه مدیترانه‌ای در کوهها و بخشی از آن دیده نمی‌شود، جنوب غرب آسیا، غرب سیبری، در ژاپن و شمال امریکا معرفی شده.
مصارف و کاربردها: گیاه کامل اثرات درمانی قابض، معرق، مدر، مسهل و بندآورنده خون دارد. جوشانده گیاه بخصوص برای کنترل انواع خونریزی مفید است، درحالی‌که له شده برگ تازه آن را می‌توان در استعمال خارج برای مداوای انواع زخمها و بریدگیها بکار برد (internet).
جنس گزنه‌سا/ *Lamium* L. در ایران ۷ گونه دارد که همگی کم و بیش معطرند، اگرچه عطر آنها شدید و تند نیست، اما در مورد خواص دارویی ۴ گونه از آنها توضیحاتی داده شد. نام علمی دیگر گونه‌های آن عبارت است از

Lamium garganicum L. subsp. pictum
گزنه‌سای کوهسری
Lamium macrodon Boiss. & Huet ex Boiss.
گزنه‌سای ارمنستانی
Lamium tomentosum Willd. گزنه‌سای نمدی

با توجه به پراکندگی جغرافیایی نسبتاً محدود گونه‌های مذکور در ایران، جا دارد که در مورد ارزش دارویی آنها تحقیقات دقیقی صورت گیرد تا بتوان در مورد این کاربری خاص نیز قضاوت درست داشت (مؤلف).

Lavandula angustifolia* Miller subsp. *angustifolia

Syn.: *Lavandula officinalis* Chaix, *Lavandula vera* DC.
E. true lavender, Lavender, Common lavender, garden lavender

اسطوخودوس

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱۰۰-۲۰۰ سانتیمتر، کرک نمدی. برگها به طول ۲۰-۵۰ میلیمتر، سرنیزه‌ای، مستطیلی یا خطی، کامل، بهنگام جوانی کرک نمدی سفید، خاکستری شونده. سنبله به طول ۲-۸ سانتیمتر؛ برگه‌ها به طول ۱-۸ میلیمتر، معمولاً لوزوی - واژ تخم‌مرغی پهن، نوک‌دار؛ برگکها وجود ندارند یا کوچک. چرخه‌ها حاوی ۶-۱۰ گل. کاسه گل به طول ۴/۷-۷ میلیمتر، ۱۳ رگه‌ای، با دندانه فوقانی در رأس با زایده‌ای واژ قلبی. جام گل به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، ارغوانی.
پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای؛ در اغلب نقاط اروپا بجهت زینتی و برای استفاده از عطر آن کاشته شده
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران (تهران، کرج، اصفهان و ...).
مصارف و کاربردها: گلها و روغن فرار حاصل از تقطیر گیاه توسط بخار کاربرد دارد و خواص درمانی آن در استعمال داخلی عبارت است از: ضد اسپاسم، ضددرد، مسکن تحریکات مغزی - نخاعی، گندزدا، کشنده باکتری، گندزدای ریوی و متعادل‌کننده ترشحات برونشی، صفراآور، مدر و معرق، مقوی عمومی، مقوی قلب و مسکن اعصاب قلب، ضددردهای روماتیسمی، افزایش‌دهنده ترشحات معدی و حرکات روده، ضد دردهای میگرن، دافع کرم، قاعده‌آور، کاهش‌دهنده فشار خون، و برای معالجه: بی‌قراری، اسپاسم، بی‌خوابی، تب‌های توأم با بثورات جلدی، بیماریهای عفونی، مالیخولیا، ضعف اعصاب، دردهای مجاری تنفسی شامل آسم، سرفه‌های پی‌درپی (سیاه‌سرفه)، زکام، برونشیت و سل، کمی ادرار، روماتیسم، ضعف و ناتوانی اطفال، ضعف معدی و روده‌ای، میگرن، سرگیجه، هیستری، بیماریهای مربوط به فلج، ورم روده، حصبه، ورم مثانه، سوزاک، خنازیر، وبا، انگلهای روده، بی‌کفایتی قاعدگی،

Lavandula angustifolia **Miller**

ترشحات سفید زنانه و بالا بودن فشار خون بکار می‌رود. در استعمال خارجی: التیام‌بخش، گندزدا، انگل‌کش، حشره‌کش، ضد کرم و تنظیم‌کننده دستگاه عصبی می‌باشد و برای درمان انواع زخمها شامل: زخمهای ساده، قانقاریا، سیفلیس، خوره، فیستولهای مقعدی، اگزمای مزمن پیرنه و مقعد، ترشحات سفید زنانه، سوختگیها، عفونتهای ریوی، آکنه، بریدگیها، نیش حشرات، گزیدگی‌های حیوانات و مارها، آلودگی به شپش، جرب و طاسی بکار می‌رود (۱۰).

ـ ضد درد، ضد آلزایمر، ضد آریتمی (بی‌نظمی ضربان قلب)، ضد میکروب، ضد تشنج، ضد التهاب، ضد روماتیسم، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، آلرژی‌زا، ضد ویروس، ضد اضطراب، ضد نفخ، ضدافسردگی، ادرارآور، قاعده‌آور، پایین آورنده قند خون، خواب‌آور، هضم‌کننده، مقوی اعصاب، آرام‌بخش و مقوی معده (۱۲).

ـ خواص درمانی مهم آن عبارت است از: بادشکن، تسکین‌دهنده گرفتگی‌های ماهیچه‌ای، ضدافسردگی، ضدعفونی‌کننده، ضدباکتری و محرک جریان خون (4).

ـ گل‌آذین آن مدر است. گلهای آن ضد اسپاسم، بادشکن، ضدعفونی‌کننده، مقوی معده و مسکن است. روغن فرار آن اصولاً در صنایع عطرسازی بکار می‌رود. برگهای آن اثرات آنتی‌بیوتیکی دارد (5).

آنچه مسلم است اینکه گیاه *Lavandula vera* DC. یا *Lavandula angustifolia* Mill. که در اینجا **اسطوخودوس** نامیده شده بصورت کاشته شده در ایران وجود دارد و بررسی دقیق نام گیاه دارویی ایرانی اسطوخودوس یکی از مسائلی است که باید بدنبال راه حل آن بود و نیازمند بررسی دقیق خواص دارویی

Lavandula angustifolia Miller.

نوشته شده برای اسطوخودوس در کتابهای اطبای طب سنتی ایرانی است، زیرا امروزه مردم در خراسان به گیاه Nepeta binaludensis Jamzad **اسطوخودوس** می‌گویند و دست‌اندرکاران طب سنتی در اصفهان به .Nepeta bracteata Benth یا Nepeta ispahanica Boiss.، بنابراین این پراکندگی و اختلاف نامها نیازمند بررسی دقیق و پژوهشی عمیق است.

در اینجا به نام علمی دو گونه از گیاهان جنس .Lavandula L در ایران اشاره می‌کنیم تا نسبت به صحت و سقم نام اسطوخودوس بیشتر پی ببریم.

Lavandula stricta Del.

اسطوخودوس لارستانی، اسطوخودس راست

Lavandula sublepidota Rech. f.

اسطوخودوس فلس‌دار

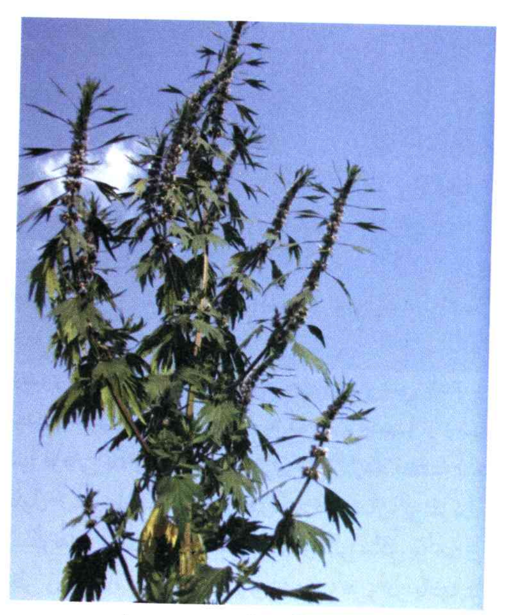
گونه اول بومی استان هرمزگان و بوشهر در کناره‌های خلیج فارس و گونه دوم نیز بومی ارتفاعات زاگرس است که خود نیز نشان از اشتباه بودن دادن نام اسطوخودوس به این گیاهان دارد و اگر در اینجا به این گیاهان نام اسطوخودوس داده شده فقط برای حفظ سابقه تاریخی عنوان **اسطوخودوس** به جنس .Lavandula L است (مؤلف).

Leonurus Cardiaca L.

E. common motherwort, motherwort

دم شیر

گیاه چندساله با ساقه زیرزمینی افقی کوتاه. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، توخالی، چهارگوشه، منشعب یا ساده، کرکدار شونده یا بی‌کرک، در سراسر طول برگ‌دار. برگها از نظر شکل، بزرگی و بریدگی متنوع، ۳ یا چندین پاره‌ای، همیشه دمبرگ‌دار، بی‌کرک یا کرکی، در بالا کم و بیش کوچک شونده، به برگهای حائل چرخه‌ها تغییر یافته، با رگبرگ‌آذین در سطح تحتانی کم و بیش مشخص، پایینی‌ها با قاعده قلبی یا سربریده، بالایی‌ها گوه‌ای. چرخه‌های کاذب گل‌انبوه، پرگل، به‌قطر ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، متعدد، در بیشتر آنها با یکدیگر فاصله‌دار، بالایی‌ها نزدیک بهم، مولد (بوجودآورنده) سنبله‌ای اغلب طویل. برگه‌ها درفشی

Leonurus Cardiaca L.

Leonurus Cardiaca L.

کم و بیش سخت شکننده. گلها بدون دمگل. کاسه گل به طول ۵ـ۸ میلیمتر، با رگه‌های ۵ تایی چشمگیر، بی‌کرک یا کرکی مویی؛ دندانه‌ها به طول (ـ۲)۳ـ۳/۵ میلیمتر، با قاعده سه گوشه به یکباره درفشی ـ باریک شده، سخت شکننده، گسترده؛ تحتانی‌ها از فوقانی‌ها کمی بلندتر، در قاعده به کوتاهی بهم‌متصل شده، خمیده. جام گل قرمز، از نصف کاسه گل بلندتر، لب بالایی بیضوی، کمی محدب، در سطح خارجی کرکی بلند و جدای سفید؛ لب پایینی سه لوبه کوتاه. پرچمها از زیر لب فوقانی بالارونده، به دشواری بیرون زده. فندقه به طول ۲ـ۳ میلیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، درخشان، بی کرک.

ـ گونه‌ای است بسیار متنوع هم از نظر شکل و هم از نظر رویشگاه بطوریکه بصورت علف هرز در باغها تا گیاه کاملاطبیعی در ارتفاعات کوهستانی می‌روید. بهمین دلیل سه زیرگونه بنامهای

-- subsp. *Cardiaca*

-- subsp. *turkestanicus* (V. Krecz. & Kuprian.) Rech. f.

-- subsp. *persica* (Boiss.) Rech. f.

از آن در مناطق مختلف ایران می‌روید.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و آسیای معتدله.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی کوهستانی و گاهی باغهای استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، اصفهان، کرمان، خراسان، سمنان و تهران (ارتفاعات البرز).

مصارف و کاربردها: معتقدند که دارویی بهتر از آن برای رفع افسردگی قلبی و تقویت آن وجود ندارد. آن را می‌توان بصورت شربت و یا کنسرو نگهداری کرد. مادران را شاداب و رحم را پاکیزه می‌کند و بهمین

دلیل آن را گیاه مادران (motherwort) نامیده‌اند. آن را بـرای جلـوگیری از لـرزش و ضـعف قلـب بکـار می‌برند. سبب تحریک ادرار و قاعـدگی زنـان، تمیـز کردن سینه از خلط ناشی از سرماخوردگی مـی‌شـود، کرم را در شکم می‌کشـد. مـؤثر بـرای هضـم غـذا و پراکنـده کـردن آنهاسـت کـه روی رگهـا، مفاصـل و رباطهای بدن جای گرفته‌اند و کمک می‌کنـد بـه رفـع گرفتگـی عضـلانی و تشـنج. گیـاه معـرق، معطـر و تقویت‌کننده دستگاه گوارش است (3).

ـ دارویی برای قلب و سیستم عصبی و اغلب تجـویز شده برای تپش قلب و اضطراب، گیاه فعالیت قلـب را تقویت، به‌ویژه در جایی‌که ضعیف است. ضد اسپاسم و مسکن، گیاه آرامش قلبی را نسبت به خواب‌آلـودگی تشدید می‌کند. به‌هرحال گیاه ماهیچـه‌هـای رحـم را تقویت می‌کند و به‌ویژه برای تأخیر افتـادن قاعـدگی، درد دوره قاعدگی و تنش قبـل از قاعـدگی مناسـب است. آن را نبایـد هنگـامی کـه خـونریزی قاعـدگی سنگین است مصرف کرد (4).

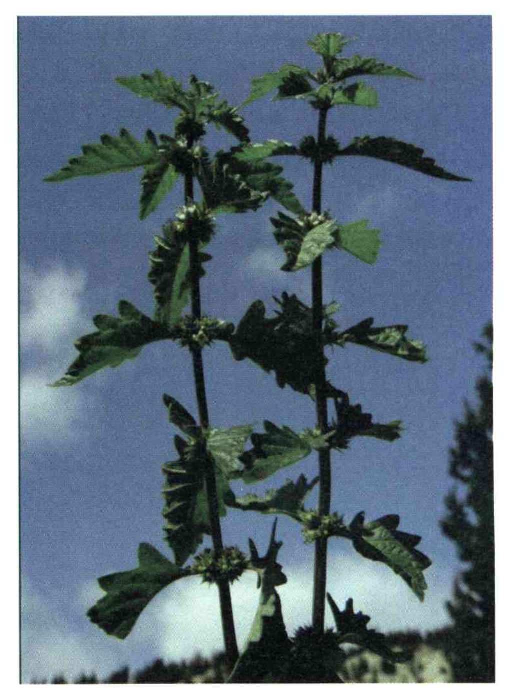
***Lycopus europaeus* L.**

E. European bugle weed, gipsy_wort, water horehound

فراسیون آبی، پای گرگ

گیاه قوی، ساقه رونده‌دار، به ارتفاع تـا ۱ متـر، سـبز، بی‌کرک شونده با شاخه‌های فـراوان، بـا شـاخه‌هـای به‌طور منظم برگ‌دار. برگها به طول ۳ـ۸ سانتیمتر، بـه عرض ۱ـ۳ سانتیمتر، از میان‌گـره‌هـا بلنـدتر، دندانـه اره‌ای درشت، پایینی‌ها گاهی کم و بیش بریده‌بریـده، قویاً نوک‌تیز یا نوک‌دار، بدون دمبرگ یـا بـا دمبـرگ بسیار کوتـاه. چرخـه‌هـای کـاذب انبـوه، پرگـل، بـا رگه‌هایی به طـول ۴ـ۵ میلیمتـر، خطـی ـ درفشـی؛ برگهای شاخه‌های پـایینی مشـابه، بتـدریج کوچـک شونده، بالایی‌ها از چرخه‌ها چندین‌بار بلنـدتر. کاسـه گل به طول ۳ میلیمتر، بطور غیرچشمگیر ده رگـه‌ای، با کرکهای غده‌دار تنک و مژک‌دار؛ دندانـه‌هـا تقریبـاً هم‌اندازه سرنیزه‌ای، راست، سیخک‌دار ـ نـوک‌دار، از لوله بلندتر. جام گل سفید، از کاسه به دشواری بلندتر، در سطح داخلی در قاعده مژه زرد کاهی‌دار، در سطح خارجی کرکی تنک، تقریباً به یک اندازه لوبدار؛ لـوب فوقانی از بقیه تقریباً پهن‌تر. پرچمها بیرون زده. فندقـه به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا در تمام نواحی شمالی بجز نواحی گرم و مرطوب.

***Lycopus europaeus* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایـن گونـه اصـولاً در کنار جویبارها و نقاط مرطوب در اسـتانهای گرگـان، مازندران، گیلان، آذربایجان‌شرقی و غربـی، لرسـتان، خوزستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن در استعمال خارجی

به‌عنوان ضماد برای تمیز و ضدعفونی کردن زخمهای بدبو بکار می‌رود. به‌عنوان دارویی خنک‌کننده مصرف می‌شود. در اروپا آن را به جای گنه گنه استفاده می‌کنند (3).

Marrubium vulgare L.

E. white horehound, common horehound, horehound, marrubium, marrube, houndsbane

فراسیون

گیاه چندساله پرساقه. ساقه زیرزمینی چوبی. ساقه ساده، به ارتفاع ۳۰ـ۶۵ سانتیمتر، پشمالو، به‌ندرت در زیر گل آذین منشعب؛ شاخه‌ها به طول تا ۲۵ سانتیمتر؛ میان‌گره‌ها به طول تا ۶/۵ سانتیمتر. برگها بیضوی ـتخم‌مرغی یا بیضوی به جهت عرضی؛ دمگلها به طول ۱۳ـ۲۵ میلیمتر؛ پهنک به طول ۱۶ـ۲۲، به عرض ۱۷ـ۲۸ میلیمتر، کنگره‌ای ـ دندانه‌ای نامنظم، خاکستری، در حالت خشک اغلب تیره؛ چرخه‌های گلدار ۷ـ۱۴ تایی، ۲۵ـ۳۰ گلی، به قطر ۱۸ـ۲۰ میلیمتر. برگک‌ها با کرک‌های ستاره‌ای، هم‌اندازه لوله کاسه گل، با راس تقریباً قلابی. لوله کاسه گل با کرک‌های ستاره‌ای تنک، به طول ۳ـ۵/۵ میلیمتر؛ دندانه‌ها ۱۰ تایی، تقریباً مساوی یا مساوی، با راس قلاب مانند یا پیچیده، به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر،

ـ سرشاخه گلدار و اندامهای هوایی گیاه اثر قابض و تب‌بر دارد. در گذشته از آن برای درمان خونریزیهای رحمی و ترشحات مخاطی استفاده می‌شده است. برای رفع تب نوبه توصیه شده و اثر قاطع تب‌بر دارد (۱۱).

Marrubium vulgare L.

کاهی رنگ، در $\frac{۱}{۳}$ طول (بخش) بی‌کرک. جام‌گل سفید، به طول (ـ۴)۷ـ۸ میلیمتر؛ کلاه‌خود (قپه) به طول ۲/۵ میلمتر، کمی مخروطی، تا نیمه دوپاره؛ فاصله بین رأس کلاه‌خود و لب‌ها ۴ـ۵ میلیمتر؛ دندانه‌های کاسه گل با زاویه ۴۵ـ۹۰ درجه گسترده. فندقه‌بیضوی ـ سه وجهی، سیاه، تقریباً تاول‌دار، به طول ۲/۲ـ۲/۴، به عرض ۱/۱ـ۱/۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا و آسیا پراکنده است. در نواحی معتدله سراسر کره زمین معرفی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه پراکندگی قابل توجهی در نواحی دامنه‌ای کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، ایلام، یزد، کرمان، خراسان، سمنان و تهران دارد.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده این گیاه برگها و گیاه کامل است و خواص درمانی: مقوی، تصفیه‌کننده خون، محرک اشتها و محرک کبد، تقویت‌کننده معده، روان‌کننده ترشحات و گندزدای مؤثر علیه عفونتهای ریوی، خلط‌آور، مقوی قلب، ضدسم، گندزدا، تب‌بر، لاغرکننده، مدر و منظم‌کننده قاعدگی دارد و در موارد بی‌اشتهایی، کم‌خونی، کندی هضم، بی‌کفایتی صفراوی، برونشیت، آسم، سل، لارنژیت، آریتمی‌های اکستراسیستولی، کم‌ادراری، بیماریهای همراه تب، تعریق بیش از حد، چاقی، روماتیسم، التهاب مفاصل، انواع اختلالات پوستی، اگزمای مزمن، هیستری، بیماریهای عصبی و بی‌کفایتی‌های قاعدگی استفاده می‌شود (۱۰).

ـ برگهای خشک شده و گلهای آن بادشکن، خلط‌آور، ملین، مسهل ضعیف، معرق، محرک و مقوی است. گیاه مقوی تلخ، خلط‌آور و مدر است. از آن برای درمان سرفه‌ها، سرماخوردگی و بیماریهای ریوی استفاده می‌کنند. دم‌کرده آن در طب سنتی اروپا به‌عنوان داروی برونشیت و پخش‌کننده اخلاط بکار می‌رود. مقوی است و به مقدار زیاد مسهل و ملین می‌باشد. دم‌کرده آن در حالت‌های تب بخصوص تب ناشی از تیفوئید مصرف می‌شود. در امریکا به‌عنوان برطرف‌کننده نزله‌های مجاری تنفسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ترکیب تهیه شده از برگ آن برای مداوای روماتیسم بکار می‌رود (3).

ـ بصورت چای گیاه برای درمان سرفه، زخم گلو و سرماخوردگی مصرف می‌شود. گیاه خلط‌آور و مقوی معده است. تنتور آن در موارد مشکلات ورم معدی ـ روده‌ای بکار می‌رود. اظهار می‌شود که گیاه پایین‌آورنده قند خون و صفراآور است. تنتور برگ آن در استعمال خارج برای مداوای بعضی امراض پوستی کاربرد دارد (5).

ـ برگها و ساقه‌های نازک آن قبل از گلدهی مصرف می‌شود. گیاه در بسیاری از بیماریهای دستگاه تنفسی و به‌عنوان خلط‌آور، مقوی و قاعده‌آور بکار می‌رود. از برگ آن شربتی تهیه می‌کنند که برای درمان سرفه بکار می‌رود. در اروپا به‌عنوان تب‌بر شناخته می‌شود و برای درمان دردهای قاعدگی استفاده می‌شود (7).

ـ برگهای آن مصرف می‌شود. فراسیون برای خس‌خس کردن، برونشیت، اتساع مزمن نایژه‌ها، آسم برونشیتی و سیاه‌سرفه مفید است. گیاه ظاهراً سبب ترشح بیشتر مایع مخاطی، و تمیز شدن آن با سرفه کردن می‌شود. به‌عنوان مقوی تلخ اشتها را زیاد و کار معده را تقویت می‌کند. گیاه ممکن است سبب متعادل و عادی شدن تپش قلب و اصلاح و بهبود نظم آن شود. خیلی کم بصورت جوشانده برای بیماریهای پوستی بکار می‌رود (4).

جنس فراسیون/ *Marrubium* L. در ایران ۱۰ گونه گیاه علفی اغلب چندساله و معطر دارد، اگرچه عطر

آنها دلنشین و خوشبوی نیست به‌هرحال در بعضی موارد مردم روستایی از آنها به‌عنوان گیاه دارویی استفاده می‌کنند و در اینجا نیز نام دیگر گونه‌های آن در ایران برای آشنایی و برنامه‌ریزی جهت انجام تحقیقات صحیح آورده شده است.

Marrubium anisodon C. Koch.

فراسیون ناجوردندان

Marrubium astracanicum Jacq.

فراسیون بنفش، فراسیون کوهستانی

Marrubium cordatum Nab. فراسیون قلبی

Marrubium crassidens Boiss. فراسیون پهن‌دندان

Marrubium cuneatum Russell فراسیون حلبی

Marrubium parviflorum Fisch. & C. A. Mey.

فراسیون گل ریز

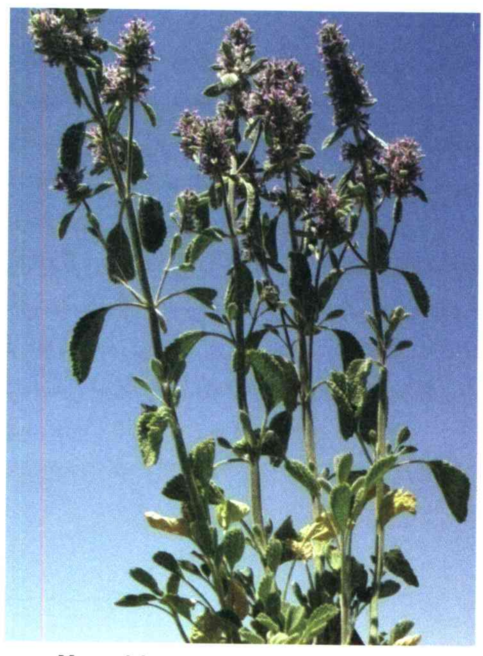
Marrubium persicum C. A. Mey. فراسیون ایرانی

Marrubium procerum Bunge فراسیون رفیع

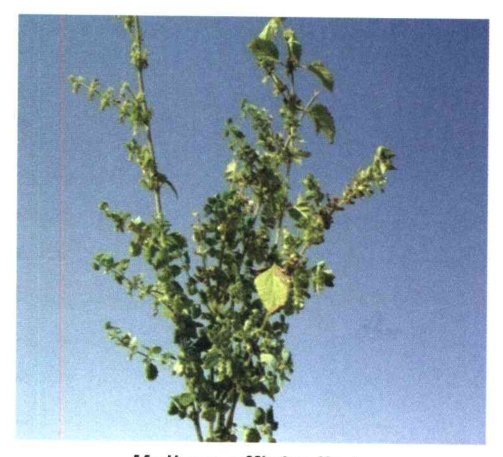
Marrubium propinquum Fisch. & C. A. Mey.

فراسیون خویشاوند

در میان این گیاهان *Marrubium procerum* Bunge انحصاری ایران است. یادآور می‌شود که هرگونه کاربرد دارویی که در نوشته‌های پراکنده ایرانی در ارتباط با خواص دارویی گونه‌های دیگر جنس *Marrubium* L. نوشته شده نیاز به تصدیق از دیدگاه پژوهش علمی دارد (مؤلف).

Marrubium astracanicum Jacq.

Melissa officinalis L.

Melissa officinalis **L.**

E. common balm, balm, lemon_balm

فرنجمشک، وارنگ بو

ساقه به ارتفاع ۳۰_۱۲۰ سانتیمتر، کاملاً با کرکهای نرم نسبتاً تنک، با کرکهای ساده یا غده‌دار، ایستاده، منشعب در سراسر طول برگ‌دار. پهنک برگها به طول تا ۸، به عرض ۴/۵ سانتیمتر، پایینی‌ها با قاعده قلبی، بالایی‌ها گوه‌ای، همگی کنگره‌ای ـ دندانه‌دار، نوک‌تیز یا نسبتاً نوک کند. چرخه‌های گلدار متعدد، ۳_۱۰ گلی، همگی تنک، محوری. کاسه گل به طول کم و بیش ۷ میلیمتر؛ لب بالایی تقریباً چالدار، با دندانه‌های

سه تایی کوتاه نوک‌دار؛ دندانه‌های دوتایی لب پایینی بلندتر، سرنیزه‌ای، نوک‌دار - خارک‌دار؛ کاسه میوه‌دار ۵ گوشه. جام گل به طول ۱۳-۱۵ میلیمتر، سفید یا قرمز، بی‌کرک؛ لب بالایی تخت شده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، پاکستان و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان و تهران.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه خواص درمانی: محرک مغز، قلب، رحم، دستگاه گوارش، ضد اسپاسم، محرک فکری و جسمی، صفراآور، محرک معده، دافع گازهای روده، منظم‌کننده قاعدگی، معرق و دافع کرم دارد و در موارد میگرن (ناشی از سوءهاضمه)، سوء هاضمه، دردهای عصب‌ها (صورت، دندان، گوش و سر)، حالتهای هیجانی، بی‌خوابی‌های با منشأ عصبی، بحران‌های عصبی، تشنج، صرع، سنکوپ، سرگیجه و وزوز گوش، اسپاسم (اسپاسم‌های گوارشی و اسپاسم‌های قلبی)، تهوع‌های ناشی از بارداری، کاهش هوش، مالیخولیا، قاعدگیهای دردناک و کم‌خونی مصرف می‌شود (۱۰).

- اثرات درمانی گزارش شده فرنجمشک عبارتند از: ضددرد، ضدباکتری، ضدتب‌خال، ضدهیستامین، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد نفخ، ضد اسپاسم، ضد تیروئید، ضدقارچ، ضدویروس و مقوی قلب، مقوی معده، مقوی رحم، معرق، خواب‌آور، آرام‌بخش و محرک دارد (۱۲).

Melissa officinalis L.

ـ خواص مهم دارویی آن عبارت است از: آرام‌بخش، ضد اسپاسم، معرق، بادشکن، ضدویروس، مقوی اعصاب؛ گیاه بمنظور بالا بردن دل و جرأت بکار می‌رود و مصرف منظم آن سبب طول عمر می‌شود در طب سنتی بمنظور درمان زخمها، تسکین تپش قلب و راحت کردن و شل کردن قلب و مداوای دندان‌درد از آن استفاده می‌کنند. فرنجمشک مقوی آرام‌بخش برای دلشوره و اضطراب، افسردگی ملایم، ناراحتی و عصبانیت است. احساس عصبانیت و هراس ناگهانی و بی‌جهت، و آرام‌کردن قلب را تشدید می‌کند و دارویی مؤثر برای تپش قلب با منشأ عصبی است، این گیاه دارویی مؤثر برای دلشوره و اضطراب است که سبب مشکلات هضم غذا مانند سوءهاضمه، ترشی معده، دل بهم‌خوردگی، نفخ و دردهای قولنجی می‌شود. این گیاه برای مداوای تیروئید مؤثر است و اغلب به کسانی داده می‌شود که تیروئید بسیار فعال دارند، فرنجمشک دارویی مؤثر برای درمان بریدگیها، نیش حشرات و کاهش تب است (4).

ـ برای دریافت توضیحات دقیق در مورد نام فارسی این گیاه به نام آورده شده برای *Dracocephalum Moldavica* L. توجه نمایید (مولف).

***Melissa officinalis* L.**

***Mentha aquatica* L.**

Syn.: *Mentha aquatica* var. *persica* Briquet.

E. water mint, fish mint, hairy mint

پونه آبی، سوسنمبر

گیاه چندساله، با ساقه رونده بلند. ساقه به ارتفاع ۲۰ـ۶۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، تقریباً بی‌کرک یا اغلب در بخش فوقانی کرکی برگشته (رو به پایین)، با گره‌های بی‌کرک. برگها به طول ۲۰ـ۵۰ میلیمتر، به عرض ۱۰ـ۳۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی، با نوک تقریباً کند یا نوک‌دار، دندانه اره‌ای، با دمبرگ بلند، تقریباً بی کرک یا کم‌و بیش کرکدار مویی، کرک غده‌ای‌دار ـ منقوط، در سطح تحتانی با کرک‌پوش گاهی کم و بیش خاکستری شونده؛ برگهای کنار گلهای پایینی مشابه ساقه‌ای‌ها، بالایی‌ها برگه‌ای شکل، از چرخه‌های گل کوتاهتر. چرخه‌های گل ۲ـ ۳ تایی، در بیشتر ساقه‌ها و شاخه‌ها نزدیک بهم،

***Mentha aquatica* L.**

Mentha aquatica L.

مولد سنبله‌های کوتاه سرسان یا نیمه کروی یا مستطیلی - تخم‌مرغی؛ چرخه‌های پایینی گاهی کمی تنک. دمگلها با کرکهای مویی رو به پایین. برگه‌ها خطی - درفشی یا خطی، بندرت سرنیزه‌ای، در نمونه‌های نر و نرماده بزرگتر. کاسه گل به طول ۲/۵-۴ میلیمتر، لوله‌ای، بوضوح ۱۳ رگه‌ای، کرکی مویی‌گسترده و غده‌دار - منقوط؛ دندانه‌ها به یک سوم بخش یا نصف طول لوله‌ها می‌رسد، سه گوشه‌ای باریک یا سرنیزه‌ای- درفشی. جام گل در گلهای نر به طول ۶-۸ میلیمتر، قرمز، در سطح خارجی کرکدار؛ پرچمها بیرون زده. جام گل گلهای ماده کوچکتر، با پرچمهای کوچک شده درون جام قرار گرفته. فندقه تقریباً کروی - تخم‌مرغی، منقوط کوچک.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز در نواحی قطبی، ترکیه، تالش، ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و کنار جویبارهای استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و روغن فرار آن بکار می‌رود. گیاه بادشکن، ضد اسپاسم و صفراآور است. روغن آن برای معطر کردن سیگارهای نعناعی و خمیردندان بکار می‌رود. از آن برای حل کردن سنگ‌های مثانه و کلیه استفاده می‌شود (5).

- اثر نیرودهنده و مقوی معده دارد و در صنایع عطرسازی استفاده می‌شود (۱۱).

- برگهای گیاه اثرات دارویی ضددرد، گندزدا و ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، قابض، بادشکن، صفراآور، معرق، قی‌آور، خنک‌کننده، محرک، مقوی معده، مقوی و بازکننده عروق دارد. چای تهیه شده از برگهای گیاه بطور سنتی برای درمان تب‌ها، سردردها و نارسایی‌های هضم غذا و بیماریهای خفیف گوناگون بکار می‌رود. همچنین از آن به‌عنوان دهان‌شویه و غرغره برای درمان زخمهای گلو، زخمهای چرکی و بوی بد دهان استفاده می‌کنند، برگهای گیاه بهنگام گلدهی گیاه چیده و پس از خشک کردن برای مصارف بعدی نگهداری می‌شود. روغن فرار استخراج شده از برگهای آن خاصیت گندزدایی دارد، اگرچه مصرف آن در میزان بالا سمی است (internet).

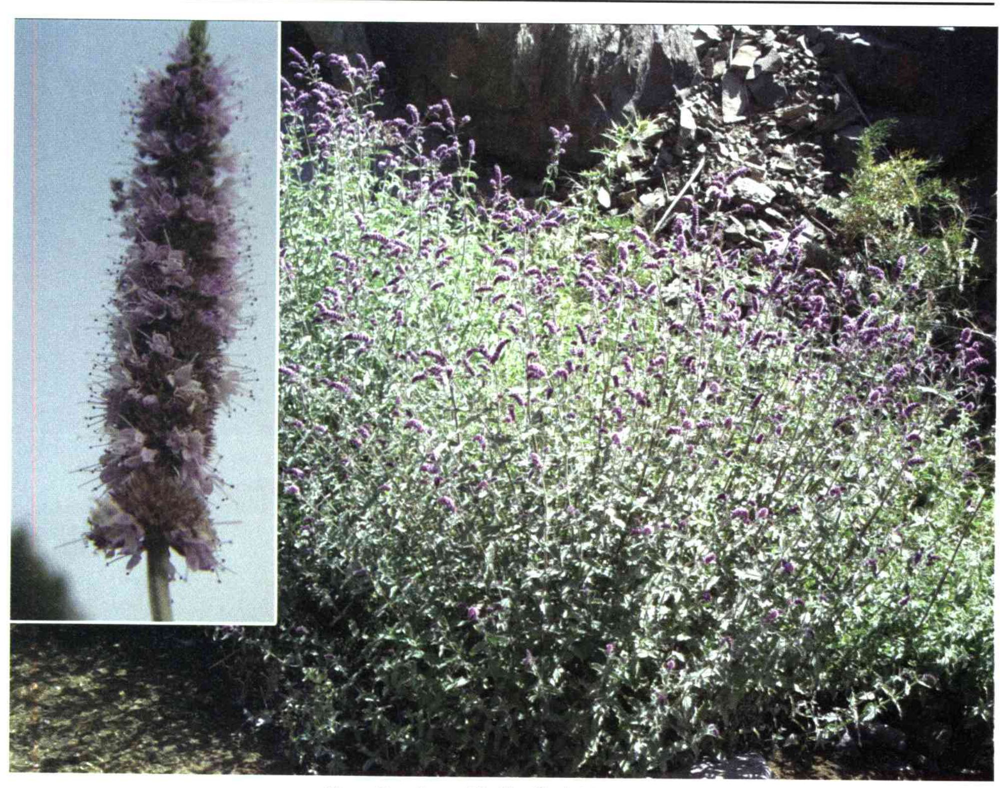
Mentha longifolia **(L.) Hudson**

Syn.: *Mentha spicata* L. var. *longifolia* L., *Mentha sylvestris* L.

E. horsemint, brookmint

پونه، پودنه

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده. ساقه ایستاده منشعب به‌ندرت ساده، به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، اغلب با ساقه چهارگوش و در بخش فوقانی با کرک‌های بلند و جدای سفید. برگها از نظر بزرگی(اندازه) و پوشش کرکی متنوع، همگی بدون دمبرگ یا برگهای پایینی دمبرگ‌دار، به طول (-۳)۵-۱۰ سانتیمتر و عرض ۱/۵-۳ سانتیمتر، تخم‌مرغی - مستطیلی یا مستطیلی - سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای، با

Mentha longifolia **(L.) Hudson**

قاعده‌ای گرد یا تقریباً قلبی، نوک‌تیز، با لبه‌های دندانه اره‌ای با سطح فوقانی سبز یا پوشش کرکی سفید شونده یا خاکستری شونده، و سطح تحتانی سفید یا کرک پتوئی ـ خاکستری. برگهای همراه گلها برگه مانند، خطی ـ درفشی. چرخه‌های گل سنبله مانند و انتهایی، در انتهای ساقه یا شاخه‌ها و نزدیک به‌هم، همگی نزدیک به‌هم یا چرخه‌های پایینی کم و بیش تنک. دمگلها کرک پتوئی. کاسه گل به طول ۲ـ۳ میلیمتر، استکانی باریک، با کرک‌های نرم؛ دندانه‌ها تقریباً مساوی، خطی ـ درفشی، از لوله کوتاهتر یا مساوی آن. جام گل به طول ۴ ـ ۵ میلیمتر، قرمز یا ارغوانی شونده، با سطح بیرونی کرکی، سطح درونی بدون کرک؛ لوبها با لوله گل کم و بیش هم‌اندازه؛ لوب بالایی مستطیلی ـ تخم‌مرغی، نوک چالدار یا کنگره‌ای، بقیه باریک‌تر، مستطیلی، نوک کند. پرچمها درون جام گل قرار گرفته. دانه‌ها به طول ۰/۵ـ۰/۸ میلمتر، تخم‌مرغی، شان زنبوری با انتهایی گرد، کرکدار.

گونه‌ای است بسیار متنوع و دارای پراکندگی قابل توجه و تقریباً در سراسر ایران، بطوریکه برای آن واریته‌های متعددی بنامهای

-- var. ***asiatica*** **(Boriss.) Rech. f.**

-- var. ***amphilema*** **Briquet ex Rech. f.**

-- var. ***chlorodictya*** **Rech. f.**

-- var. ***kermanensis*** **Rech. f.**

-- var. ***calliantha*** **(Stapf) Briquet**

Mentha longifolia **(L.) Hudson**

-- var. *Kotschyana* (Boiss.) Briquet

-- var. *Petiolata* Boiss.

ارائه شده است. اصولاً این گونه در نقاط مختلف ایران اغلب در کنار جویبارها، بستر رودخانه‌ها و نقاط مرطوب با تراوشات آبی می‌روید.

پراکندگی جهانی: اروپا و سراسر آسیا، بجز نواحی شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نقاط مرطوب استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردسان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

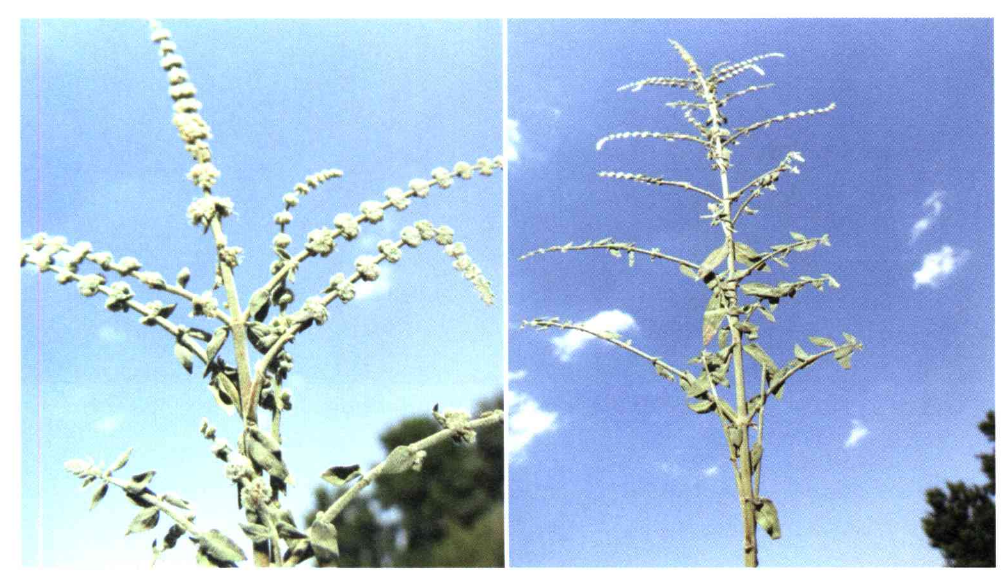
مصارف و کاربردها: پونه مانند دیگر اعضاء و گونه‌های این جنس اغلب در طب سنتی و به‌عنوان درمان‌کننده با ارزش و به‌ویژه به‌عنوان ضدعفونی‌کننده و دارای اثرات مفید برای هضم غذا مصرف می‌شود. مانند دیگر گونه‌های این جنس بهتر است توسط زنان حامله مصرف نشود، زیرا سبب سقط جنین می‌گردد. برگها و سرشاخه‌های گلدار گیاه اثرات ضدآسمی، ضد اسپاسمی، بادشکن و محرک دارند. چای تهیه شده از برگهای آن بصورت سنتی برای درمان تب‌ها، سردردها، نارسایی هضم و انواع دردها و بیماریهای خفیف بکار می‌رود. برگهای گیاه در زمان گلدهی گیاه چیده می‌شود و می‌توان با خشک کردن آن را برای زمانهای آینده نگاهداری کرد. روغن فرار موجود در برگهای گیاه گندزدا و ضدعفونی‌کننده است، اگرچه ممکن است در مقدار بالا و زیاد سمی نیز باشد (internet).

Mentha Mozaffarianii Jamzad

پونه کوهی، پونه برگ باریک

گیاه چندساله، کرکی، پرشاخه، معطر. ساقه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر. برگها مستطیلی - سرنیزه‌ای. با لبه کامل، کرکی نمدی کوتاه، با سطح فوقانی و تحتانی هم‌رنگ، در سطح کرک غده‌ای‌دار - منقوط. بدون دمبرگ یا با دمبرگی کوتاه؛ دمبرگها به طول ۱-۱/۵ سانتیمتر. برگهای کنار گلها خطی - سرنیزه‌ای. چرخه‌های گل پرگل، تنک یا بالایی‌ها کم و بیش نزدیک بهم. سنبله‌ها به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، به عرض ۴ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - لوله‌ای، کرکی بلند و جدا، منقوط - کرک غده‌دار، با دندانه‌های مساوی، سه گوشه، مژه‌دار. جام گل سفید، به طول ۲ میلیمتر. پرچمها ۴ تایی.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

***Mentha Mozaffarianii* Jamzad**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان وجنوب فارس.
مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی دارویی در سالهای اخیر از استان هرمزگان شناسایی و معرفی شده است، جایی‌که مردم محلی بصورت سنتی از آن به‌عنوان گیاه دارویی استفاده می‌کنند. این گیاه چندساله و دارای عطر بسیار دل‌انگیز است. اگرچه در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً وسیعی در مورد ترکیبات شیمیایی اسانس و دیگر اندامهای گیاه بدست آمده، اما مصارف دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست و نیازمند تحقیق دقیق است (مؤلف).

****Mentha* × *piperita* L.**

Syn.: *Mentha nigricans* Miller, *Mentha aquatica* × spicata

E. peppermint, lamb_mint, black mint

نعناع فلفلی، نعناع

گیاه چندساله به ارتفاع ۳۰_۹۰ سانتیمتر، با عطر تند، معمولاً تقریباً بی‌کرک اما گاهی کرکدار تا نمدی خاکستری، اغلب با رنگ دویدگی ارغوانی. برگها به طول ۴۰_۸۰ (_۹۰) میلیمتر، به عرض ۱۵_۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی _ سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای، بندرت تخم‌مرغی، گوه‌ای تا شبه قلبی و دمبرگ بلند، معمولاً دندانه اره‌ای. گل‌آذین معمولاً شامل چرخه‌های انبوه متعدد با برگه‌های غیرچشمگیر، مولد سنبله مستطیلی

***Mentha piperita* L.**

انتهایی به طول ۳۰ـ۸۰، به عرض ۱۲ـ۱۸ میلیمتر، اغلب در پایین با فاصله، بندرت سنبله‌ای طویل باریک یا کپه‌ای تقریباً کروی. کاسه گل به طول ۳ـ۴ میلیمتر، لوله‌ای، با لوله معمولاً بی‌کرک؛ دندانه مژه‌دار. دمگلها معمولاً بی‌کرک. جام گل بنفش ـ صورتی. عقیم.

پراکندگی جهانی: کاشته شده بصورت گیاهی باغی و اغلب در نقاط مختلف اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در بسیاری از نقاط بخصوص در سرزمینهای با قابلیت تولید انواع سبزیجات.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه در استعمال داخلی خواص درمانی: محرک دستگاه عصبی، مقوی عمومی، محرک معده، ضد اسپاسم (معدی، قولنج)، ضدنفخ، گندزدای عمومی و بخصوص روده، ضددرد، قاعده‌آور، خلط‌آور، دافع کرم، محرک جنسی، ضد ترشح شیر، و در مقادیر زیاد سبب بی‌خوابی می‌شود و برعلیه خستگی عمومی، ضعف دستگاه گوارش، سوء هاضمه، دردهای معدی، بلع هوا، اسپاسم‌های معدی و قولنج، تهوع‌های عصبی، نفخ، اسهال، وبا، مسمومیت گوارشی، بوی بد دهان ناشی از سوء هاضمه، بیماریهای کبدی، تپش قلب و سرگیجه، میگرن، لرزش، فلج، بی‌کفایتی و دردهای مربوط به قاعدگی، ناتوانی، آسم، برونشیت مزمن، سل و انگلهای روده بکار می‌رود و در استعمال خارجی: گندزدا، انگل‌کش، ضد اسپاسم، ضددرد، و دورکننده پشه دارد و برعلیه جرب، آسم، برونشیت، سینوزیت، میگرن، دردهای عصبی دندان و تجمع پشه‌ها بکار می‌رود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی: ضددرد، ضدمیکروب، ضد تهوع، ضدویروس تب‌خال، ضد ورم، آنتی‌اکسیدان،

Mentha piperita L.

ضد خارش، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضدسرفه، ضدویروس، ضد زخمهای داخلی، ضد نفخ، قابض، کاهش‌دهنده و یا افزایش‌دهنده میل جنسی، آلرژی‌زا، بازکننده برونش‌ها، مقوی قلب، صفراآور، مسکن، معرق، خارج‌کننده سموم بدن، قاعده‌آور، خلط‌آور، حشره‌کش، مقوی معده، محرک، آرام‌بخش، گشادکننده عروق و ضد کرم (۱۲).

ـ نعناع فلفلی مطبوع‌ترین و قدرتمندترین انواع نعناع‌ها می‌باشد. آن ترکیبات معطر، بادشکن، محرک، ضداسهال ملایم، ضد اسپاسم و مقوی معده دارد. برای کاستن از تهوع و دل‌آشوبه، نفخ، ناخوشی و دل‌آشوبه (استفراغ) بکار می‌رود. روغن فرار استخراج شده از گیاه گندزدا، محرک و بادشکن است (6).

ـ مهمترین اثرات دارویی آن عبارت است از: بادشکن، تسکین‌دهنده گرفتگی‌های ماهیچه‌ای، معرق، محرک ترشح صفرا، ضدعفونی‌کننده و گندزدا؛ روغن فرار آن ضدباکتری قوی است، منتول (Menthol) ضدعفونی‌کننده، ضدقارچ، خنک‌کننده و بی‌حس کننده پوست است. گیاه کامل خاصیت ضد اسپاسمی روی سیستم گوارشی دارد و برای درمان سندروم دردناک کیسه مثانه استفاده می‌شود. دارویی عالی برای سیستم گوارشی است و سبب افزایش جریان شیره معدی و صفرا می‌شود و ماهیچه‌های روده را شل می‌کند، باعث کاهش دل بهم‌خوردگی و تهوع، قولنج، پیچش شکم (دل‌پیچه) و نفخ و آرام کردن مثانه ملتهب و اسهال می‌شود. کاربرد آن روی پوست سبب تسکین درد و کاهش حساسیت و تسکین سردرد و میگرن‌های مرتبط با ضعف دستگاه گوارش می‌شود. روغن رقیق شده آن روی سینه سبب دفع عفونتهای ریوی می‌شود و گیاه کامل برای عفونتهای دستگاه هضم غذا مهم است (4).

ـ گیاه بادشکن، محرک، معطر، صفراآور، ضدعفونی کننده، ضد اسپاسم، مسکن، برطرف‌کننده دل‌آشوبه، استفراغ و نفخ است. روغن آن به‌مقدار زیاد محرک نیروی جنسی است. از آن در حد وسیعی برای معطر کردن صمغ‌های جویدنی (آدامس‌ها) و در صنایع عطرسازی استفاده می‌کنند (5).

ـ منبعی برای تهیه روغن فرار نعناع است. گیاه عموماً به‌عنوان چاشنی و برای درمان قولنج و سوء هاضمه بکار می‌رود. در اروپا به‌عنوان بادشکن کاربرد دارد و اعتقاد دارند که سبب زیادی ترشح صفرا می‌شود (7).

Mentha Pulegium **L.**

E. penny royal, pudding herb, pudding grass, flea mint, European pennyroyall

پونه معطر، خال‌واش، کوت کوتی

گیاه علفی چندساله، معطر. ساقه به ارتفاع تا ۱۵ـ۴۰ سانتیمتر، ایستاده یا گسترده روی زمین، پرشاخه انبوه، با شاخه‌های مولد ریشه. برگها به طول ۸ـ۲۵ میلیمتر، به عرض ۸ـ۱۲ میلیمتر، با دمبرگ حائل به طول ۲۰ـ۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، کامل یا اغلب کمی دندانه‌دار، نوک کند، کرکی بلند، در سطح زیرین با رگه‌های کاملاً مشخص؛ برگه‌های همراه گلها بدون دمبرگ، کوچک، از گلها کوتاهتر، اغلب خمیده. چرخه‌های گل متعدد، کروی، محوری، پرگل، تنک با دمگل‌آذین کوتاه و ضخیم. دمگلها کوتاه، خمیده، کرکی زبر. برگه‌ها تخم‌مرغی. کاسه گل به طول حدود ۳ میلیمتر، دولبه، کرکی زبر، در سطح داخلی کرکی مویین؛ دندانه‌های بالایی به طول حدود ۱ میلیمتر، سفید، با دهانه‌ای (گلویی) کمی قوزدار، با لوله‌ای باریک شده، با سطح بیرونی کرکی، با لوبهای بدون چال، ۳ تایی مستطیلی، یکی از آنها سرنیزه‌ای. پرچمها از جام گل بلندتر؛ کیسه‌های بساک مستطیلی. خامه

هم‌اندازه جام گل یا کمی بلندتر. دانه‌ها به‌قطر ٠/٥ میلیمتر، کروی، با پهلوئی کمی شیاردار.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، تالش، ایران، ترکمنستان، قفقاز و ماورای قفقاز، آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در شمال ایران بخصوص استانهای گیلان و بندرت گرگان و مازندران در مناطق مرطوب‌شنی، حاشیه مزارع و باغها بصورت علف هرز می‌روید و بندرت نیز کاشته می‌شود.

Mentha Pulegium **L.**

Mentha Pulegium **L.**

مصارف و کاربردها: گیاه کامل استفاده می‌شود و خواص درمانی: مفید جهت درمان سینه درد، خلط‌آور، صفراآور، محرک معده، تسهیل‌کننده قاعدگی دارد و برای دور کردن شپش نیز بکار می‌رود. از این گیاه برای **معالجه** برونشیت، سیاه‌سرفه، نارسایی صفراوی و ضعف معده نیز

می‌توان استفاده کرد (۱۰).
ـ از بسیاری جهات مشابه **نعناع فلفلی** / *Mentha x piperita* است. خال‌واش مقوی هضم مفیدی است. ترشح شیره معده را افزایش می‌دهد، نفخ و قولنج را تسکین و گاهی برای دفع کرمهای روده بکار می‌رود. دارویی مفید برای سردرد و برای عفونتهای خفیف دستگاه تنفسی است و به کنترل تب و کاهش نزله کمک می‌کند. گیاه محرک قوی ماهیچه‌های رحمی است و قاعدگی را تقویت می‌کند (قاعده‌آور است). دم‌کرده گیاه در استعمال خارجی برای درمان خارش و مورمور شدن (حساسیتی شبیه به راه رفتن مورچه روی بدن)، اختلالات تورمی پوست مانند اگزما و بیماریهای روماتیسمی و نقرس بکار می‌رود(4).
ـ اثر بادشکن، محلل، صفرابر، خلط‌آور، ضدنزله و ضدعفونی‌کننده است و در طب عوام از آن برای درمان سیاه‌سرفه، آسم، هیستری، نفخ، نقرس و به‌عنوان قاعده‌آور استفاده می‌کنند. اثر محرک روی ترشح صفرا دارد، تسهیل‌کننده عمل هضم نیز می‌باشد. در استعمال خارج برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود (۱۱).

***Mentha spicata* L.**

Syn.: *Mentha spicata* L. var. *viridis* L., *Mentha viridis* L., *Mentha crispa* L., *Mentha crispata* Schrader ex Willd.

E. spearmint, common mint

پونه سنبله‌ای، نعناع

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، سبز، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، معطر، با شاخه‌های عقیم زیرزمینی. برگها به طول ۴ـ۹ سانتیمتر، به عرض ۱/۵ـ۳ سانتیمتر، بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ یا با دمبرگ بسیار کوتاه، تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، بی‌کرک یا تقریباً بی کرک، دندانه اره‌ای نوک‌تیز نامنظم، نوک‌دار، مشبک ـ رگه‌دارغیرچشمگیر؛ برگهای کنار گلها برگه‌ای شکل، به اندازه کاسه گل نمی‌رسد. چرخه‌های گل پرگل، پایینی‌ها از یکدیگر بافاصله، بالایی‌ها نزدیک بهم، بشکل سنبله‌های نازک نوک‌تیز در پایین با فاصله از یکدیگر. کاسه گل به طول ۱/۵ـ۳ میلیمتر، استکانی، بی‌کرک، در حالت میوه‌دار با دهانه کمی بهم آمده؛ دندانه‌ها هم‌اندازه، سه گوشه، کمی بهم آمده (همگرا). جام گل قرمز یا بنفش شونده.
پراکندگی جهانی: کاشته شده در ایران از زمانهای دور با منشأ نامشخص.

***Mentha spicata* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در بسیاری از نقاط ایران ازجمله در استانهای آذربایجان، تهران، سمنان، اصفهان، یزد و خوزستان.
مصارف و کاربردها: اثرات درمانی پونه سنبله‌ای بشرح زیر است: ضدنفخ، ضددرد و ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، مقوی معده، نیروبخش و اثرات دیگری شبیه به **نعناع فلفلی** / *Mentha x piperita* دارد (۱۲).
ـ ترکیبات دارویی پونه سنبله‌ای شبیه نعناع فلفلی است، اگرچه کمی ضعیف‌تر. بنظر می‌رسد گیاه که

محرک، بادشکن و ضد اسپاسم می‌باشد. برگهای آن در موارد تب‌ها و برونشیت داده می‌شود و جوشانده آن بصورت محلول برای درمان آفت (برفک) بکار می‌رود، و دانه‌های آن موسیلاژ دارد (6).
- برگها و روغن فرار آن مصرف می‌شود. صفات و خصوصیاتی همانند *Mentha* x *piperita* دارد، اما اغلب در صنایع صمغ‌های جویدنی (آدامس‌ها)، خمیردندان‌ها، صنایع و محصولات غذایی مصرف می‌شد (5).
- گیاه خاصیت چاشنی دارد، بادشکن، ضد استفراغ، خنک‌کننده است و برای درمان قولنج بکار می‌رود (7).

Mentha spicata **L.**

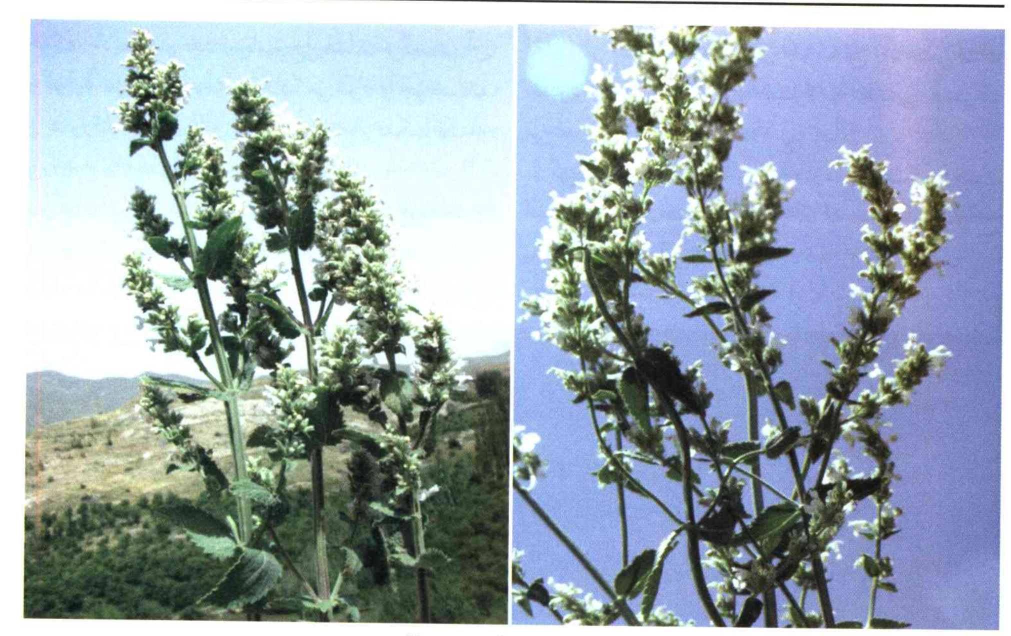
Nepeta Cataria **L.**

Syn.: *Cataria vulgaris* Moench, *Nepeta macrura* Fisch. ex Spreng., *Nepeta vulgaris* Lam., *Glechoma Cataria* (L.) O. Kuntze, *Nepeta calaminthoides* Benth.

E. catnip, catmint

پونه سای گربه‌ای، نعناع گربه‌ای

گیاه چند ساله، ساقه به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، ایستاده، محکم (ضخیم)، با کرک‌های نرم کوتاه برگشته رو به پایین یا کم و بیش بی‌کرک شونده، در بالا با شاخه‌های زیاد کوتاه. برگها با قاعده قلبی سه گوشه-تخم‌مرغی، کم و بیش نوک‌تیز، با دندانه‌های درشت، با دو سطح، اما در سطح تحتانی پوشیده با کرک‌های کوتاه، انبوه‌تر، سرانجام یا اصولاً کم و بیش

Nepeta Cataria **L.**

بی‌کرک‌شونده؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۲۰-۷۰، به عرض ۱۰-۴۵ میلیمتر، کاملاً دمبرگ‌دار؛ دمبرگ‌های پایینی به حدود ۲/۳ طول پهنک‌ها می‌رسد، بالایی‌ها بتدریج کوتاهتر؛ برگهای همراه گلهای پایینی شبیه ساقه‌ای‌ها، بالایی‌ها کوتاه‌تر، سرنیزه‌ای، کامل، فوقانی‌ترها برگه‌ای شکل. برگه‌ها تقریباً مساوی لوله کاسه گل، خطی - درفشی. گلها در چرخه‌های متراکم کم و بیش نزدیک به‌هم پرگل انبوه. دمگلها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر. کاسه به طول ۶-۷/۵ میلیمتر، کمی خمیده، ۱۵ رگه‌ای، با کرک‌های انبوه خاکستری، در حالت گلدار لوله‌ای باریک، میوه‌دار ضخیم شونده، با دهانه مورب؛ دندانه‌ها در قاعده سرنیزه‌ای از میان به یکباره باریک شده به خاری درفشی، بالایی‌ها کم و بیش با ۲/۳ طول لوله مساوی. جام گل به طول ۷/۵-۱۰ میلیمتر، سفید، با لب پایینی اغلب با خالهای ارغوانی، لوله به طول ۳-۴ میلیمتر، کمی خمیده، درون کاسه گل قرار می‌گیرد، با دهانه تقریباً بتدریج بزرگ‌شده؛ لب بالایی به طول ۲ میلیمتر، تا میانه شکافته و با لوبهای تخم‌مرغی؛ لب پایینی از بالایی دو بار بلندتر، با لوب میانی به طول کم و بیش ۳، به عرض ۴ میلیمتر، با لبه برگشته، با لوبهای جانبی نیمه دایره‌ای، کم و بیش به طول ۱، به عرض ۱/۴ میلیمتر. دانه (فندقه) به طول ۱/۳-۱/۵ به عرض ۰/۸-۱ میلیمتری، بیضوی، قهوه‌ای، نرم، با حفره یا روزنهای عرضی.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، جنوب غرب آسیا، آسیای مرکزی، سیبری، در بسیاری از نقاط دیگر معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی معده، ضد

***Nepeta Cataria* L.**

اسپاسم، ضدنفخ و قاعده‌آور دارد و برای درمان اسپاسم‌های مجاری گوارشی، اسپاسم‌های مجاری تنفسی (سکسکه)، سیاه‌سرفه، یرقان و هیستری بکار می‌رود (۱۰).

ـ اثرات مهم درمانی نعناع گربه‌ای عبارت است از: سقط‌کننده، ضددرد، ضدآلزایمر، ضدالتهاب مفاصل، ضدسرطان، ضدالتهاب، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدسرفه، قابض، ضدنفخ، معرق، هضم‌کننده، ادرارآور، نشاط‌آور، توهم‌زا (روان‌گردان)، مسهل، مسکن، تقویت‌کننده معده، محرک، محرک رحم، ضدکرم و قاعده‌آور (۱۲).

ـ برگهای خشک و گلهای آن بادشکن، مقوی، معرق، خنک‌کننده و قاعده‌آور ضعیف، ضدتشنج و محرک ملایم است. عرق را زیاد می‌کند و دارویی مناسب برای سرماخوردگی است. نوشیدنی مناسبی برای برطرف کردن انواع تب‌هاست، زیرا باعث خواب می‌شود و عرق را زیاد می‌کند بدون اینکه گرمای سیستم بدن را زیاد کند. برای دفع بی‌قراری و بی‌تابی، قولنج، جنون و دیوانگی و عصبانیت مناسب است و به‌عنوان آرام‌کننده ملایم اعصاب در بچه‌ها استفاده می‌شود. یکی از مصارف عمده آن برای درمان ناخوشی‌های کودکان است. چای داغ تهیه شده از آن قی‌آور است. برای درمان سردردهای عصبی مناسب است و به‌عنوان قاعده‌آور نیز مصرف می‌شود. چای تهیه شده از آن برای تصفیه خون بکار می‌رود (3).

ـ در طب سنتی دارویی به‌عنوان معطر، محرک و بادشکن به‌ویژه برای کودکان بکار می‌رود. برای درمان سرفه و به‌عنوان دارویی قاعده‌آور و خنک‌کننده مصرف می‌شود. عمل تحریک‌کنندگی آن روی گربه‌ها بخوبی شناخته شده است. چای تهیه شده از گیاه برای درمان سرماخوردگی، حالت‌های عصبی، درد معده و کبد بکار

می‌رود. برگهای خشک شده و ساقه‌های آن بصورت دود کردن برای درمان نزله مصرف می‌شود، در اروپا برای درمان تأخیر در قاعدگی کاربرد دارد (7).

- نعناع گربه‌ای معده را تنظیم می‌کند، آرام‌بخش است و بدلیل عرق‌آور بودن فرونشاننده تب است. عطر و مزه خوشایند و عمل ملایم آن آن را برای سرماخوردگی، آنفلوآنزا و تب در کودکان مناسب می‌کند، به‌ویژه هنگامی که با آقطی سیاه/ *Sambucus nigra* مخلوط شود و با عسل آن را شیرین کرد. گیاه بطور قابل توجهی، ضدنفخ، برطرف‌کننده سوء هاضمه و قولنج است. برای درمان سردردهای ناشی از مشکلات هضم غذا مفید است. تنتور آن بصورت ضماد و ماساژ برای درمان روماتیسم و التهاب مفاصل مفید است و بصورت پماد برای درمان بواسیر بکار می‌رود (4).

جنس پونه‌سا/ *Nepeta* L. دربرگیرنده ۷۳ گونه گیاه علفی دائمی و چندساله و یکساله است که همگی معطر بوده و بعضی از آنها در طب سنتی ایران نیز مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. اما در منابع و رفرانس‌های گیاهان دارویی ایران به نام فارسی یا علمی گونه‌ای از آنها اشاره نشده است. در بعضی از مناطق از گونه‌هایی مانند

پونه‌سای بینالودی *Nepeta binaludensis* Jamzad
پونه‌سای ایرانی *Nepeta persica* Boiss.
پونه‌سای برگه‌دار *Nepeta bracteata* Benth.
مفرح، پونه‌سای مواج *Nepeta crispa* Willd.
پونه‌سای بیابانی *Nepeta ispahanica* Boiss.

استفاده می‌کنند و این در حالیست که در منابع و رفرانس‌های دارویی و طب سنتی ایران به آنها اشاره‌ای نشده است. دیگر گونه‌های این جنس در فهرست زیر آورده شده و گونه‌های انحصاری آنها نیز با علامت ستاره و گونه‌های یکساله آن با دو ستاره مشخص شده‌اند.

پونه‌سای پرسپولیسی *Nepeta adenoclada Bornm.
پونه‌سای الیکایی *Nepeta allotria Rech. f.
**Nepeta amoena Stapf
پونه‌سای رودباری، پونه‌سای زیبا
پونه‌سای زردکوهی *Nepeta Archibaldii Rech. f.
پونه‌سای کرندی *Nepeta Assadi Jamzad
*Nepeta assurgens Hausskn. & Bornm.
پونه‌سای برافراشته
پونه‌سای کرک‌ستاره‌ای *Nepeta asterotricha Rech. f.
پونه‌سای بختیاری **Nepeta bakhtiarica Rech. f.
پونه‌سای تفتانی *Nepeta baluchestanica Jamzad
پونه‌سای تالشی *Nepeta betonicifolia C. A. Mey.
پونه‌سای بینالودی *Nepeta binaludensis Jamzad
پونه‌سای بوخونی *Nepeta bokhonica Jamzad
**Nepeta Bornmulleri Hauskn. & ex Bornm.
پونه‌سای هزاری
پونه‌سای کپه‌ای **Nepeta bracteata Benth.
*Nepeta chionophila Boiss. & Hausskn.
پونه‌سای برف‌دوست، پونه‌سای معطر
*Nepeta crassifolia Boiss. & Buhse
پونه‌سای ورسکی
Nepeta curvidens Boiss. & Bal. ex Boiss.
پونه‌سای دندان کمانی
پونه‌سای دنایی **Nepeta daenensis Boiss.
پونه‌سای عریان *Nepeta denuduta Benth.
*Nepeta depauperata Benth.
پونه‌سای سبزپوشانی، پونه‌سای کم‌گل
پونه‌سای جوپاری *Nepeta dschuparensis Bornm.
Nepeta elymaitica Bornm.
پونه‌سای اشترانکوهی، پونه‌سای ایلامی
*Nepeta eremokosmos Rech. f.
پونه‌سای تاج کرکی، پونه‌سای گچ‌دوست
**Nepeta eriosphaera Rech. f. & Koeie
پونه‌سای سرکرکی

پونه‌سای شکافته *Nepeta* fissa C.A. Mey.
پونه‌سای یزدی *Nepeta gloeocephala* Rech. f.*
پونه‌سای انبوه *Nepeta glomerulosa* Boiss.*
پونه‌سای عراقی *Nepeta Hausknechtii* Bornm.
Nepeta heliotropifolia Lam.
پونه‌سای آفتاب‌پرستی، پونه‌سای خوش‌رنگ
**Nepeta humilis* Benth.*
پونه‌سای کوتوله، پونه‌سای پاکوتاه
**Nepeta hymenodonta* Boiss.* پونه‌سای دندانه شفاف
Nepeta involucrata (Bunge) Bornm.
پونه‌سای گریبان‌دار
پونه‌سای اردلی *Nepeta Iranshahri* Rech. f.*
**Nepeta ispahanica* Boiss.*
پونه‌سای بیابانی، پونه‌سای اصفهانی
Nepeta Juncea Benth.*
پونه‌سای سازویی، پونه‌سای بلوچستانی
پونه‌سای دزفولی **Nepeta Koeieana* Rech. f.*
پونه‌سای کوه دلو *Nepeta Kotschyi* Boiss.*
پونه‌سای کوهسری *Nepeta lasiocephala* Benth.*
پونه‌سای تنک *Nepeta laxiflora* Benth.*
Nepeta macrosiphon Boiss.
پونه‌سای سی‌سختی، پونه‌سای لوله بلند
Nepeta mahanensis Jamzad & M. Simmonds*
پونه‌سای ماهانی
Nepeta makuensis Jamzad & Mozaff.*
پونه‌سای ماکویی
Nepeta menthoides Boiss. & Buhse
پونه‌سای سبلانی، پونه‌سا
پونه‌سای آذری **Nepeta Meyeri* Benth.*
پونه‌سای ساوه‌ای *Nepeta minuticephala* Jamzad
**Nepeta Mirzayanii* Rech. f. & Esfand.*
پونه‌سای کاروانددری
پونه‌سای تک‌کپه *Nepeta monocephala* Rech. f.*

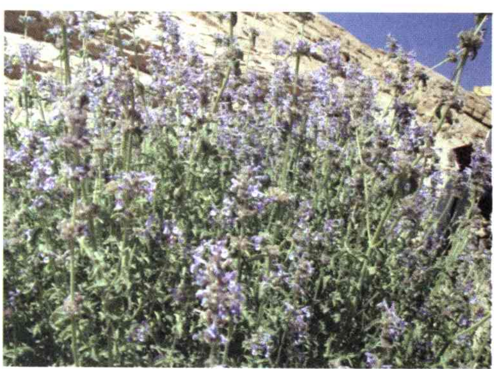
پونه سای بی‌کرک *Nepeta nuda* L.
پونه‌سای تیزدندان *Nepeta oxyodonta* Boiss.*
پونه‌سای ایرانی *Nepeta persica* Boiss.
پونه‌سای سنگلاخی **Nepeta petraea* Benth.*
Nepeta pogonsperma Jamzad & Assadi*
پونه‌سای الموتی
Nepeta prostrata Benth.*
پونه‌سای گسترده
**Nepeta pungens* (Bunge) Benth.*
پونه‌سای نیش‌دار
پونه‌سای خوشه‌ای *Nepeta racemosa* Lam.
Nepeta Rechingeri Hedge
پونه‌سای لاله‌زاری *Nepeta rivularis* Bornm.*
پونه‌سای شیرین **Nepeta saccharata* Bunge*
**Nepeta satureioides* Boiss.*
پونه‌سای مرزه‌ای، پونه‌سای کلاه‌قاضی
پونه‌سای شیرازی **Nepeta schiraziana* Boiss.*
Nepeta scrophularioides Rech. f.*
پونه‌سای گل میمونی
پونه‌سای قهرودی *Nepeta sessilifolia* Bunge*
Nepeta shahmirzadensis Assadi & Jamzad*
پونه‌سای شهمیرزادی
پونه‌سای ترکمنی *Nepeta Sintenisii* Bornm.*
پونه‌سای تماشایی *Nepeta speciosa* Boiss. & Noe
Nepeta stenantha Kotschy & Boiss. ex Boiss.
پونه‌سای گل‌باریک
**Nepeta Straussii* Hausskn. & Bornm.*
پونه‌سای اراکی
پونه‌سای کاسه بلند *Nepeta trachonitica* Post.
Nepeta ucrainica L. subsp. kopetdaghensis
پونه‌سای کپت‌داغی
Nepeta ucrainica L. subsp. Schischkinii Pojark.
پونه‌سای اوکراینی

پونه‌سای زنجانی **Nepeta Wettsteinii H. Braun

Nepeta Zangezurea Grossh.

پونه‌سای ارمنستانی، پونه‌سای کلیبری

کاربری دارویی هریک از گونه‌های مذکور می‌تواند پروژه‌ای تحقیقاتی برای دانشجویان دانشکده‌های داروسازی باشد (مؤلف).

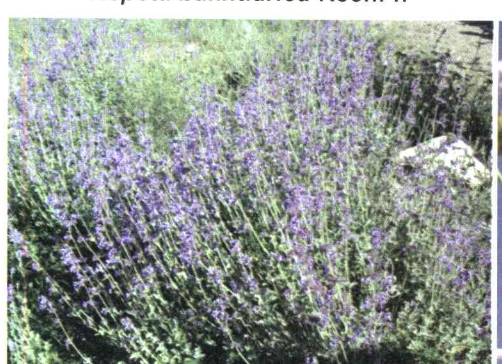
***Nepeta chionophila* Boiss. & Hausskn.**

***Nepeta bakhtiarica* Rech. f.**

***Nepeta* fissa C.A. Mey.**

***Nepeta crassifolia* Boiss. & Buhse**

***Nepeta glomerulosa* Boiss.**

Nepeta glomerulosa Boiss.

Nepeta menthoides Boiss. & Buhse

Nepeta Meyeri Benth.

Nepeta oxyodonta Boiss.

Nepeta persica Boiss.

Nepeta racemosa Lam.

Nepeta trachonitica Post.

Ocimum Basilicum **L.**

E. sweet basil, hoary basil, basil

ریحان، تخم شربتی

گیاه یکساله، بی کرک. ساقه‌ها ایستاده یا بالارونده، به ارتفاع تا ۲۰ـ۱۰۰ سانتیمتر. برگها دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی یا مستطیلی، در قاعده کوتاه، در بالا باریک شده بلند، نوک‌تیز، کامل یا تقریباً دندانه‌دار. چرخه‌های گلها جدا از یکدیگر، به شکل سنبله‌ای منفصل. کاسه گل میوه‌دار برگشته؛ دندانه‌ها مژه‌دار، بالایی‌ها دایره‌ای. جام گل از کاسه تقریباً دو بار بلندتر. میله‌های پرچمهای فوقانی با قاعده دندانک‌دار نوک‌تیز.

پراکندگی جهانی: گیاه کاشته شده با منشأ نامعلوم، در سراسر نواحی تقریباً گرم و مرطوب سراسر کره زمین کاشته شده و معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط بخصوص در استانهایی که کشت و کار سبزیجات رواج دارد مانند اصفهان، یزد، خوزستان و تهران.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار و اسانس حاصل از تقطیر برگها توسط بخار و برگهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی اعصاب و ناحیه قشری غدد فوق کلیوی، ضد اسپاسم، مقوی

Ocimum Basilicum L.

معده، گندزدای روده و قاعده‌آور دارد و در استعمال داخلی بمنظور درمان ضعف عصبی، دلهره، بی‌خوابی‌های دارای منشأ عصبی، اسپاسم‌های معده، دشواری هضم، عفونت روده، سیاه‌سرفه، سرگیجه، میگرن، صرع، فلج، نقرس و نارسایی قاعدگی مصرف می‌شود (۱۰).

- بصورت تازه و خشک به‌عنوان ادویه و سبزی برای درمان کم‌اشتهایی و تقویت معده، ضدنفخ، زیادکننده شیر و گاهی به‌عنوان ادرارآور مصرف می‌شود، بطور کلی خواص درمانی: ضددرد، ضدآلزایمر، ضدالتهاب مفاصل، ضدمیکروب، ضدسرطان، ضدانعقاد خون، ضدسم، ضدورم، ضداکسیدان، ضدتب، ضدعفونی کننده، ضدکرم، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضدقارچ کاندیدا، ضدنفخ، ضد زخمهای داخلی، ضدقارچ، تقویت‌کننده قوای جنسی، ملین، معرق، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، مقوی معده، حشره‌کش، شیرافزا، لاروکش، مسهل، خواب‌آور، آرام‌بخش و محرک دارد (۱۲).

- ریحان معطر با ترکیبات بادشکن و خنک‌کننده است. برای معالجه اختلالات سوء هاضمه، سرفه، یبوست، برونشیت و تب نوبه بکار می‌رود. گلهای آن مدر، بادشکن، محرک و آرام‌بخش هستند. دانه‌های آن موسیلاژ دارند و بصورت دم‌کرده برای درمان سوزاک، اسهال خونی و اسهال مزمن و ریشه‌های آن برای درمان شکم درد کودکان بکار می‌رود.

Ocimum Basilicum L.

برگهای آن برای درمان خروسک مفیدند و برای درمان آن آب گرم آن به همراه عسل مصرف می‌شود (6).
لازم به یادآوری است که ریحان دو رنگ سبز و ارغوانی بنامهای

ریحان سبز ***Ocimum Basilicum* L. var. *Basilicum***

Ocimum Basilicum* L. var. *purpureascens

ریحان ارغوانی

دارد.

کاربردها و مصارف ریحان ارغوانی بشرح زیر است:
دم‌کرده برگهای آن به‌عنوان محرک نیروی جنسی، تقویت‌کننده معده، خلط‌آور و مقوی اعصاب و برای تقویت حافظه کاربرد دارد. برگهای تازه آن برای تسکین آب‌ریزش بینی و پایین آوردن حرارت بدن مصرف می‌شود. شیره برگ (آب برگ) برای درمان برونشیت و اختلالات گاستریتی بکار می‌رود. چند قطره شیره برگ آن در گوش سبب درمان گوش‌درد می‌شود. شیره برگ آن و دادن آن به مردان بعد از حدود ۲ ماه موجب عقیمی می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان کچلی پوست بکار می‌رود و روغن بدست آمده از برگهای آن نیز دارویی مؤثر برای درمان کچلی است و آن را برای دفع کرمهای روده‌ای مصرف می‌کنند و چکانیدن آن در گوش سبب معالجه گوش‌درد می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای درمان بواسیر داده می‌شود و دانه‌های آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای درمان مالاریا مؤثر است (9).
- معطر، مقوی معده، تب‌بر، معرق، بادشکن، ضد اسپاسم، شیرآور و چاشنی است. شیره برگ آن مخدر ضعیف و برطرف‌کننده حساسیت و تحریک گلو است. در استعمال خارج برای درمان اگزما، گزیدگی حشرات و تقویت مو بکار می‌رود. گلهای آن سقط‌آور، قابض و خلط‌آور هستند. روغن فرار آن فراری دهنده حشرات و ضدروماتیسم است (5).
- ریحان اصولاً روی سیستم گوارش و اعصاب عمل می‌کند، ضدنفخ، ضدگرفتگی عضلانی، قولنج و سوءهاضمه است. آن را می‌توان برای درمان یا جلوگیری از تهوع و استفراغ و کمک به دفع کرمهای روده بکار برد، ریحان بطور ملایم آرام‌بخش است و جهت جلوگیری از آزردگی‌های سیستم عصبی، افسردگی، دلشوره و اضطراب و مشکلات بی‌خوابی مصرف می‌شود. آن را می‌توان برای درمان صرع، میگرن و سیاه‌سرفه بکار برد، بصورت سنتی گیاه برای افزایش تولید شیر مصرف می‌شود. در استعمال خارجی برگهای آن برای دفع حشرات بکار می‌رود. شیره برگهای آن آرام‌کننده گزیدگی حشرات و جای نیش آنهاست، ریحان خاصیت ضدباکتری دارد (4).

*** *Ocimum sanctum* L.**

E. sacred basil, Holy basil, sacred bash

ریحان مقدس

گیاه دائمی (تقریباً درختچه‌ای)، کرکدار. ساقه‌ها منشعب، در قاعده ضخیم شده. برگها دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی، نوک کند، با دندانه‌های نوک کند. چرخه‌های گل تقریباً نزدیک بهم. کاسه گل از دمگل کوتاهتر، واژگون، با دندانه‌های فوقانی واژ تخم‌مرغی، توگود، ممتد کوتاه. جام گل از کاسه کمی بلندتر. پرچمهای فوقانی در قاعده با دسته‌ای از کرکهای مویی.

پراکندگی جهانی: پاکستان، هندوستان و عربستان (کاشته شده در ایران).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده به‌عنوان گیاه زینتی در استانهای هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: برگها، دانه‌ها و ریشه‌های گیاه. ریحان مقدس معطر، بادشکن، تب‌بر، معرق و خلط‌آور است. از گیاه در موارد گزیدگی مار و عقرب استفاده می‌شود.

***Ocimum sanctum* L.**

ریشه‌ها، ساقه‌ها و برگهای کوفته و له شده برای معالجه گزیدگی حشرات (پشه) بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های گیاه به‌عنوان معرق در تب‌های مالاریایی بکار می‌رود. برگهای آن خلط‌آور هستند. آب برگها، معرق، ضد تب مالاریا و محرک خلط‌آور است و برای درمان نزله و برونشیت بکار

می‌رود، کاربرد چندقطره از آن در گوش‌درد گوش را تسکین می‌دهد، دم‌کرده برگها برای درمان مالاریا داده می‌شود و به‌عنوان مقوی معده در اختلالات معدی کودکان و عفونتهای کبدی کاربرد دارد. اشتهاآور، برطرف‌کننده گوش‌درد، نابودکننده کرمهای روده‌ای و شفادهنده امراض پوستی است. پودر برگهای خشک شده بصورت استنشاق برای دفع زخم بدبوی بینی بکار می‌رود. دانه‌های آن مسکن هستند و برای رفع اختلالات سیستم تناسلی ـ ادراری داده می‌شوند (6).

ـ مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: پایین آورنده قند خون، ضد اسپاسم، آرام‌بخش و مسکن، پایین‌آورنده فشار خون، کاهش‌دهنده تب، سازگارکننده و ضد تورم و التهاب (4).

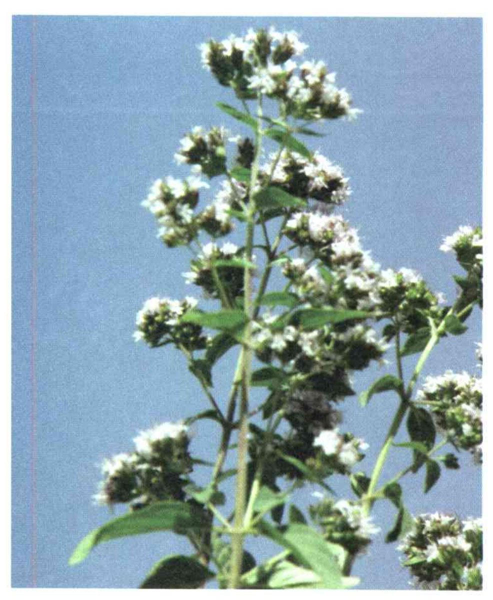
ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه خلط‌آور، معرق، ضدمالاریا (تب نوبه)، مقوی معده و آرام‌بخش است. دانه‌های آن برای درمان دردهای دستگاه تناسلی ـ ادراری تجویز می‌شود. شیره برگهای آن مفید برای درمان نزله، برونشیت و گوش‌درد است. جوشانده برگ آن برای درمان ورم معده (گاستریت) و نارسایی‌های کبدی تجویز می‌شود. جوشانده ریشه آن برای درمان تب مالاریا بکار می‌رود (1).

***Origanum vulgare* L.**

E. common origanum, wild marjoram

مرزنگوش، مرزنجوش

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، کرکی مویی فشرده یا کرکی مویی یا کم و بیش بی‌کرک؛ شاخه‌های اولیه و ردیف ثانویه همیشه وجود دارد (انشعابات اولیه و ثانویه همیشه وجود دارد)، اغلب حتی تا انشعابات ثالثیه؛ شاخه‌های اولیه تا ۱۲ جفت روی ساقه، به طول تا ۲۵ سانتیمتر. برگها به طول ۶ـ۴۰، به عرض ۵ـ۳۰ میلیمتر، علفی، با دمبرگ حائل تا ۲۰ میلیمتری یا تقریباً بدون دمبرگ، تخم‌مرغی یا بیضوی یا تقریباً دایره‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌کند، کرک غده‌ای‌دار منقوط یا غیرمنقوط. سنبله‌ها ایستاده، به طول ۳ـ۳۰، به عرض ۲ـ۸ میلیمتر، چرخه‌های گل ۲ گلی. برگه‌ها به طول ۲ـ۱۰، به عرض ۱ـ۷ میلیمتر، هم‌پوش انبوه، به نصف تا دو برابر طول کاسه گل می‌رسد، غشایی یا علفی، واژ تخم‌مرغی یا بیضوی، در بخشی ارغوانی یا سبز شونده، کم و بیش نوک‌تیز یا نوک‌دار. گلها نرماده یا ماده دوپایه (ماده دوجنسی). کاسه گل به طول ۲ـ۴ میلیمتر، تقریباً به‌طور منظم بریده به دندانه‌های ۵ تایی

***Origanum vulgare* L.**

که به $\frac{1}{5}$ بخش طول کاسه می‌رسد. جام گل تا $\frac{1}{3}$ بخش دولبه، از کاسه حدوداً ۲/۵ بار بلندتر، به طول ۳ـ۱۰ میلیمتر، ارغوانی یا قرمز یا سفید. پرچمها نامساوی، موازی، از جام گل به کوتاهی بیرون زده؛ میله‌های پرچمها حدوداً به نصف جام گل می‌رسد، به

Origanum vulgare L.

طول تا ۴/۵_۵/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ماکرونزی، جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب، مرکز و شرق آسیا، تایوان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع که سه زیرگونه از آن اغلب در نقاط جنگلی و بیشه‌زاری استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، شمال کردستان، شمال غرب خراسان و تهران (دامنه‌های شمالی البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: با داشتن *Thymole* دارای اثراتی شبیه به آویشن اروپایی / *Thymus vulgaris* L. است. سرشاخه گلدار گیاه اثر نیرودهنده دارد و مقوی تلخ است، خاصیت مدر، مقوی معده، مسکن اعصاب و قاعده‌آور ملین است. دم‌کرده آن برای درمان نزله‌های مزمن، آسم، زردی، یرقان، درد گلو، سرفه، دردهای عصبی، آب آوردن انساج، تأخیر وقوع قاعدگی یا تسکین دردهای قاعدگی مؤثر است. اسانس مرزنگوش اثر التیام‌دهنده و ضدعفونی‌کننده دارد (۱۱).

سرشاخه‌های گلدار و اسانس آن مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: ضدباکتری، مسکن ضد اسپاسم، اشتهاآور، مقوی معده، ضدنفخ، خلط‌آور، گندزدای مجاری تنفسی و قاعده‌آور دارد و در استعمال خارجی: انگل‌کش و ضددرد می‌باشد و در استعمال داخلی برای درمان سندرم‌های (نشانه‌های) عفونی، ضعف معده، کندی هضم، بی‌اشتهایی، بلع هوا، نفخ به‌ویژه در بیماران روانی، برونشیت‌های مزمن، سرفه‌های توأم با تحریک (سیاه‌سرفه)، سل ریوی، آسم، رماتیسم‌های حاد، روماتیسم‌های ماهیچه‌ای و فقدان قاعدگی مصرف می‌شود (۱۰).

_ گیاه بادشکن، ضددرد، مقوی معده و قاعده‌آور و خنک‌کننده است. دم‌کرده گیاه تازه برای تسکین سردردهای عصبی بکار می‌رود، ترکیبات تهیه شده از چای داغ آن برای تسریع جریان خون قاعدگی و دارویی مؤثر برای رفع اسپاسم‌ها، قولنج و دردهای ناشی از سوءهاضمه است. روغن آن محرک و سرخ‌کننده پوست است و اغلب به‌عنوان مسهل بکار می‌رود و به‌عنوان محرک و مقوی در قولنج، اسهال و هیستری مصرف می‌شود. همچنین از آن برا درمان روماتیسم مزمن، دندان‌درد و گوش‌درد استفاده کنند(3).

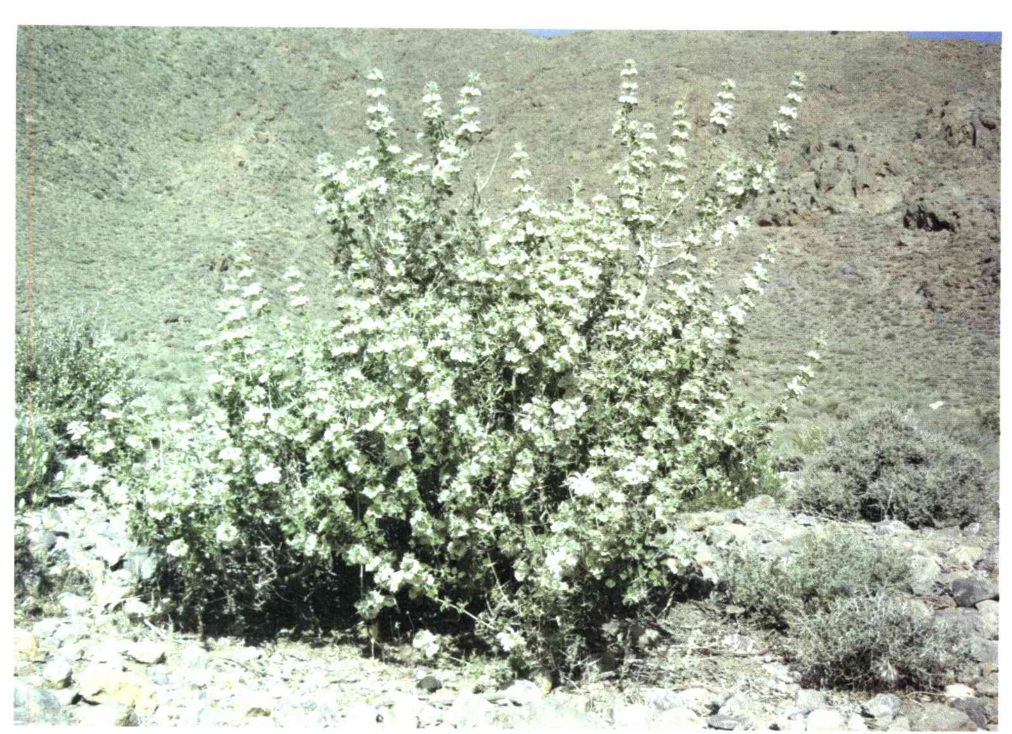
_ گیاه گلدار بدون ریشه مصرف می‌شود، یاه مقوی، ضد اسپاسم، مقوی معده، معطر، بادشکن، معرق و خلط‌آور است و به‌عنوان چاشنی نیز مصرف می‌شود. دم‌کرده گرم (داغ) گیاه برای تسریع جریان خون قاعدگی وقتی‌که در اثر سرما بند می‌آید می‌شود.

_ مرزنگوش بادشکن و محرک جریان صفراست، قویاً ضدعفونی‌کننده است و ممکن است برای درمان بیماریهای تنفسی مانند سرفه‌ها، التهاب لوزه، برونشیت و آسم استفاده شود. گیاه همچنین قاعده‌آور است، روغن رقیق شده آن را می‌توان برای دندان درد و درد مفاصل بکار برد (4).

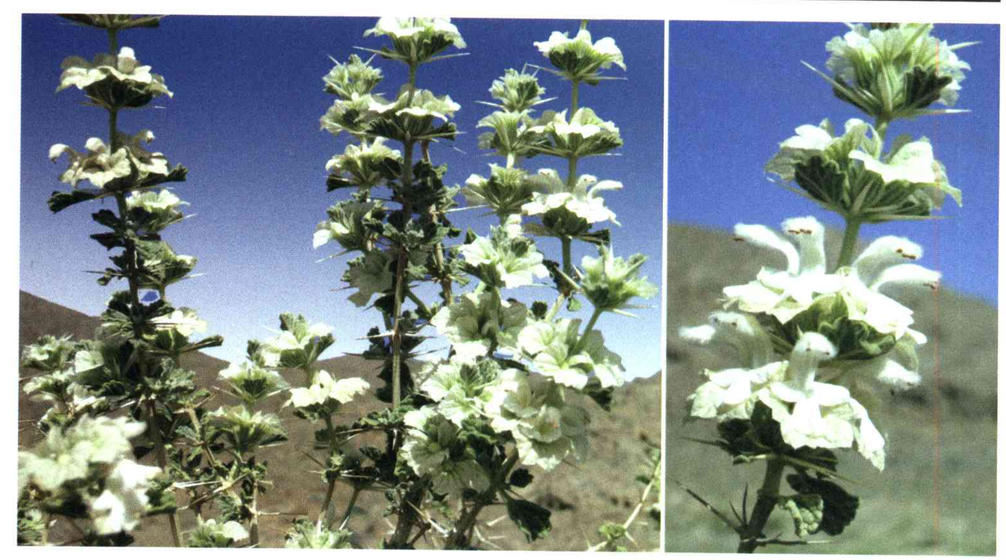
***Otostegia persica* (Burm.) Boiss.**
Syn.: *Otostegia Kotschyi* Boiss., *Moluccella persica* Burm., *Ballota persica (*Burm.) Benth, *Otostegia microphylla* Boiss.

گاسه گل، گلدر

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱/۵ متر، با شاخه‌های طویل با بندهای کوتاه، با برگهای انبوه و گلدار، با بخشهای گلدار کرکدار. برگها با دمبرگ کوتاه؛ پهنک برگ به طول و عرض ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی ـ گوه‌ای یا تقریباً دایره‌ای، با رگبرگ‌هایی در سطح فوقانی فرورفته و سطح تحتانی مشخص چروکیده، با کرک‌های کوتاه ـ خاکستری شونده، دندانه‌های ـ کنگره‌ای پهن، با دندانه‌های باریک شده به خارک‌هائی به طول ۱ـ۲ میلیمتر، بیشتر آنها دربرگیرنده چرخه‌های گل. چرخه‌های گل کم گل، نسبتاً تنک. برگه‌ها به طول ۱۰ـ۱۵ (ـ۲۰) میلیمتر، خاری شکل، درنده، گسترده افقی، دائمی. لوله کاسه گل به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، با ده رگه برجسته، با کرک‌های بلند و جدا، با پهنک گسترش یافته به‌قطر کم و بیش ۱۵ میلیمتر؛ لب بالایی مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، کامل، با رأس ۱ـ۳ خارکی؛ لب پایینی بادبزنی شکل، با لوبکهای ۳ـ۷ تایی خارک‌دار؛ پهنک به‌رنگ زرد کاهی کم رنگ، غشایی، با رگه‌های مشبک ـ چروکیده نازک، با دندانه‌های نوک کند پهن. جام گل حدوداً از دو برابر اندازه کاسه گل بلندتر، کم رنگ؛ لوله جام کم و بیش هم اندازه کاسه گل؛ لب بالایی کم و بیش به طول ۱۰ میلیمتر، در سطح بیرونی با کرک‌های بلند و جدا، در سطح درونی با لبه ریش‌دار انبوه و بلند.

Otostegia persica (Burm.) Boiss.

Otostegia persica **(Burm.) Boiss.**

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای گرماپسند اصولاً در نواحی دشتی و دامنه‌ای کوهستانی استانهای بوشهر، جنوب فارس، بخش های محدودی از جنوب یزد، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان آبله مصرف می‌شود (3).

ـ این جنس در ایران ۳ گونه گیاه درختچه‌ای خاردار با سرشاخه و گلهای معطر دارد. گونه *Otostegia persica* بطور سنتی در طب مردم بلوچستان مصرف می‌شود و در مورد دیگر گونه‌های این جنس در ایران و خواص و کاربردهای آنها اطلاع دقیقی در دست نیست و بنظر می‌رسد که در سالهای اخیر اطلاعات شیمیایی نسبتاً خوبی در مورد ترکیبات و مواد شیمیایی موجود در آنها بدست آمده باشد، اما با مصرف دارویی آنها فاصله داریم. در اینجا به نام علمی دو گونه دیگر آن نیز اشاره می‌کنیم.

کاسه گل سفید *Otostegia Aucheri* Boiss.

کاسه گل کازرونی *Otostegia Michauxii* Briq.

یادآور می‌شود که هر سه گونه گیاه مذکور در حوزه گرمسیری جنوب ایران می‌رویند و گونه *Otostegia Michauxii* نیز انحصاری ایران است. برای اطلاع از هرگونه کاربری دارویی این گونه‌ها نیازمند انجام آزمایشهایی دقیق بالینی هستیم (مؤلف).

Perilla frutescens **(L.) Britt.**

Syn.: *Perilla ocimoides* L.

E. Common perilla, shiso

ریحان‌سا

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۱ متر، کرکدار. برگها به طول ۴/۵ـ۱۲، به عرض ۳ـ۷ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، دندانه اره‌ای ـ کنگره‌ای عمیق. نوک‌دار، با قاعده گوه‌ای، دمبرگ‌دار. گل‌آذین متشکل از چرخه‌های دوگلی و خوشه‌های جانبی و انتهایی، با برگهای کوچکتر از برگهای ساقه‌ای و قاعده‌ای. کاسه گل به

Perilla frutescens **(L.) Britt.**

طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، استکانی، ۱۰ رگه‌ای، در قاعده قوزدار. در سطح داخلی بدون کرک، در حالت گلدار با ۵ دندانه تقریباً مساوی، در حالت میوه‌دار دولوبه. جام گل تقریباً منظم، به طول ۳/۵ـ۴ میلیمتر، با ۵ دندانه (لوب) کوچک، با لوله کوتاهتر از کاسه گل، در سطح داخلی با حلقه‌ای از کرک. پرچمها تقریباً مساوی؛ کیسه‌های بساک موازی، واگرا شونده.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا و کاشته شده در اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در جنگلهای استانهای **مازندران:** عباس‌آباد به کلاردشت. ـ**گیلان:** اطراف بندرانزلی؛ اطراف رشت؛ فومن به ماسوله؛ شفت، امامزاده ابراهیم.

Perilla frutescens **(L.) Britt.**

مصارف و کاربردها: برگها، ساقه‌ها و دانه‌های آن اغلب در طب شرقی مصرف می‌شود. گیاه گزنده و

تند، معطر، گرم‌کننده و ضدباکتری، پادزهر و سم‌زدا، ضدتب و تب‌بر، گندزدا و ضدعفونی‌کننده، ضد گرفتگی عضلانی، ضدسرفه، بادشکن، معرق، نرم‌کننده، خلط‌آور، مؤثر در بیماریهای ریوی، مقوی معده و مقوی است. برگهای آن برای درمان سرماخوردگی‌ها، سختی و سنگینی سینه، استفراغ، درد شکم و غیره بکار می‌رود. شیره برگ آن برای مداوای بریدگی و زخمها مصرف می‌شود. دانه‌های آن ضدآسم، ضد سرفه، نرم‌کننده و خلط‌آور است. در مصرف داخلی آن را بمنظور درمان آسم، سرماخوردگی، سرمازدگی، دل بهم‌خوردگی و دل‌آشوبه، دردهای شکمی، مسمومیت غذایی، واکنش حساسیتی (به‌ویژه از غذاهای دریایی) برونشیت و یبوست بکار می‌برند. ساقه‌های آن داروی سنتی چینی‌ها برای درمان خماری صبحگاهی است. از دادن این گیاه به زنان باردار باید پرهیز کرد (internet).

Perowskia abrotanoides **Karel.**

E. Afghan silver sage

برازمبل

بوته‌ای مرتفع، معطر؛ ساقه راست، به انبوهی برگ‌دار، مولد پانیکول تنک. برگها با دمبرگی به طول ۵ـ۸ میلیمتر، با پهنک به طول ۴ـ۷ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۳ سانتیمتر، دو بار شانه‌ای بخش، بی‌کرک، پوشیده با کرکهای غده‌ای متعدد زرد بدون پایک؛ قطعات برگها به طول ۲ـ۴ میلیمتر، به عرض ۰/۵ـ۱/۵ میلیمتر؛ برگهای همراه گلها به طول ۸ـ۳۰ میلیمتر، به عرض ۳ـ۸ میلیمتر. گلها متعدد، تقریباً بدون دمگل یا با دمگلهایی به طول ۰/۵ میلیمتر، بحالت افقی گسترده، سرانجام سربزیر. چرخه‌های گل اغلب ۲ـ۴ گلی. برگه‌ها به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ خطی، نوک‌تیز، کرکدار مویی. کاسه گل به طول ۴ـ۵ میلیمتر، لوله‌ای ـ استکانی، بنفش، در بخش پایینی با کرکهای بلند و جدای انبوه پرسلولی ساده بنفش و سفید، مخلوط با کرکهای غده‌ای، در بخش بالایی با کرکهای مویی تنک یا تقریباً بی‌کرک، خیلی بندرت کاملاً بی‌کرک. جام گل بنفش یا گاهی قرمز یا سفید، کم و بیش به طول ۱۰ میلیمتر، در سطح خارجی کرکدار تنک؛ از لوله بیرون زده.

پراکندگی جهانی: شرق ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، کشمیر، تیان‌شان و تبت.

Perowskia abrotanoides **Karel.**

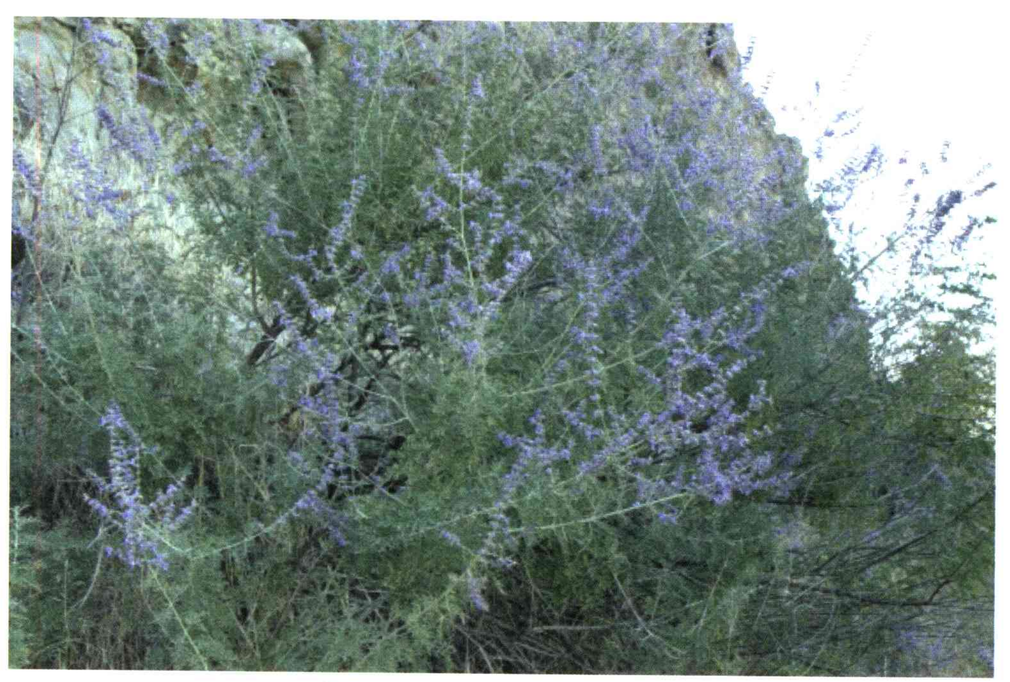
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی بیابانی و دامنه‌های کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، اصفهان، سیستان و بلوچستان، شمال خراسان و سمنان به فراوانی و اغلب در آبراهه‌های با آب موقت می‌رویند.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان داروی خنک‌کننده بکار می‌رود. گلهای آن را در آب خیس می‌کنند و بسیار خنک‌کننده است و آن را روی بدن بیمار تب‌دار می‌گذارند تا تب او برطرف شود (3).

خنک‌کنندگی برای گیاه **برازمبل بلوچی** / *Perovskia atriplicifolia* Benth. نیز صادق است.

ـ این جنس در ایران ۳ گونه دارد که در مورد

موارد مصرف دو گونه از آنها صحبت شد. گونه سوم یعنی برازمبل درمنه‌ای/ *Perovskia artemisoides* Boiss. نیز کم و بیش دارای صفاتی شبیه *Perovskia abrotanoides* Karel. است. لازم است یادآوری گردد که در سالهای اخیر با توجه به آزمایشهایی انجام شده روی برازمبل قابلیت ضدعفونی‌کنندگی آن اثبات شده است، اما به‌هرحال هرگونه کاربری دارویی در ارتباط با این گونه‌ها نیازمند انجام پژوهش‌های دقیق‌تر و انجام کارهای بیمارستانی است (مؤلف).

***Perowskia abrotanoides* Karel.**

***Phlomis tuberosa* L.**

E. tuberous jerusalem sage

گوش بره قرمز، گوش بره غده‌دار

ریشه‌ها با تارهای طویل و ضخیم شده به غده‌های تخم‌مرغی. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۵۰ سانتیمتر، در بالا پانیکولی - منشعب بندرت ساده، بی‌کرک یا در ناحیه گل‌آذینها کرکدار. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ حائل از پهنک بلندتر؛ پهنک به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، به عرض ۸-۱۲ سانتیمتر، در قاعده قلبی عمیق و پهن، با محیط سه گوشه‌ای، کنگره‌ای درشت، با لوبهای قاعده‌ای و رأسی گرد، روی سطح فوقانی سبز، زبر، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، کرکی نرم‌تر یا با چهره بی‌کرک‌شونده، فقط در امتداد رگبرگها کرکدار - کرک مویی؛ برگهای ساقه‌ای کم، دمبرگ کوتاه‌دار، قلبی، به نسبت بلندتر، نوک‌تیزتر؛ برگهای کنار گلها کم و بیش بدون دمبرگ، با قاعده پهن‌تر طویل شده - سرنیزه‌ای، دندانه اره‌ای، نوک‌تیز، فوقانی‌ها دربرگیرنده (ناپوشاننده) چرخه‌های گل یا به دشواری از آنها

***Phlomis tuberosa* L.**

بلندتر. چرخه‌های گل متعدد، انبوه، پرگل، همگـی بـا فاصله از یکدیگر. برگه‌ها درفشی، هم‌اندازه کاسه گل، سبز، مژه‌دار ـ موی ریشی. کاسـه گـل بـه طـول ۱۰ میلیمتر، سبز، ده رگه‌ای، با دهانه بخارج خمیده، تقریباً ده گوشکی، با رگه‌های ضخیم شده، باریک شـده بـه دندانه‌های درفشی۵ تایی خمیده خطی به طول کـم و بیش ۳ میلیمتری. جـام گـل از کاسـه ۱/۵ـ۲/۵ بـار بلندتر، قرمز؛ لب فوقـانی بـه طـول ۶ـ۷ میلیمتـر، در سطح داخلی با لبه ریش‌دار بلند؛ لوب میانی لب‌هـای پایینی تخم‌مرغی پهن، نوک‌چالدار، ارغوانی مشخص، با لوبهای جانبی باریکتر.

پراکندگی جهانی: شرق اروپا تا اتریش، قفقاز، ترکیه، تالش، شمال ایران، سیبری و مغولستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونـه اصـولاً در نواحی غربی و شمال غربـی ایـران در مـزارع، کنـار باغهـا و نـواحی دامنـه‌ای کوهسـتانی در اسـتانهای آذربایجـان شـرقی و غربـی، کردسـتان و همـدان (کوههای گرین) می‌روید.

جنس فتیله‌ای یا گوش‌بره/ *Phlomis* L. در ایران ۱۷ گونه گیاه علفی چندساله و معطـر دارد کـه اغلـب بـا گلهای درشت زرد تا بنفش یا صورتی و زیبا شناخته می‌شوند، پراکندگی جغرافیایی آنها بیشـتر در نـواحی معتدله و معتدله سرد ایران است و بعضی از گونه‌هـای آن مانند

گوش بره زرد، چالمه *Phlomis Olivieri* Benth.

گوش بره ایرانی *Phlomis persica* Boiss.

Phlomis cancellata Bunge

گوش بره شاهرودی، گوش بره سفید

در ردیف گونه‌های مهاجم مرتعی

Phlomis elliptica Benth

گوش‌بره بلوطستانی، گوش بره بوته‌ای

اختصاصـاً در جنگلهـای بلـوط زاگـرس میـانی و **گوش‌بره کوهستانی /** *Phlomis anisodonta* Boiss. در ارتفاعات کوهستانی و **گوش‌بره قرمـز و گـوش بـره غده‌دار /** *Phlomis tuberosa* L. در اراضی کشاورزی و باغها می‌رویند.

Phlomis tuberosa L.

دیگر گونه‌های این جنس اختصاص به رویشگاه خاصی نداشته و در اغلب نقاط ایران بجز حوزه گرمسیری جنوب می‌رویند و عبارتند از:

گوش بره زرد *Phlomis Aucheri* Boiss.

Phlomis Bruguieri Desf.

گوش‌بره پشمالو، گوش‌بره گچ‌دوست

گوش‌بره قفقازی *Phlomis caucasica* Rech. f.

گوش‌بره خراسانی *Phlomis chorassanica* Bunge

گوش‌بره گیلانی *Phlomis ghilanensis* C. Koch

گوش‌بره بنفش *Phlomis Herba-Venti* L.

گوش‌بره کردی *Phlomis kurdica* Rech. f.

Phlomis lanceolata Boiss. & Hohen.

گوش‌بره سرنیزه‌ای

Phlomis macrophylla Montbr. & Auch.

گوش‌بره برگ پهن

Phlomis pachyphylla Rech. f.

گوش‌بره سروستانی

گوش‌بره ایرانی *Phlomis persica* Boiss.

Phlomis polioxantha Rech. f.

گوش‌بره عراقی گوش‌بره صخره‌روی

Phlomis rigida Labill

گوش‌بره طناز، گوش‌بره تماشایی

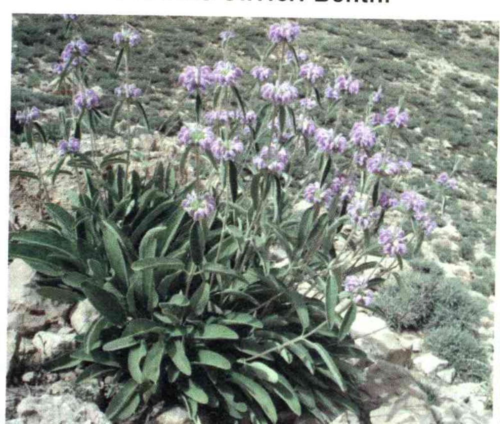
مصارف و کاربردها: گونه‌های مختلف جنس *Phlomis* برای درمان دیابت، زخم معده و بواسیر، تورم و زخمها بکار می‌روند و دارای خواص ضددیابت، ضدزخم، محافظ سیستم عصبی، ضدتورم، ضدآلرژی، ضدسرطان و ضدمکروب و آنتی‌اکسیدان می‌باشند (internet).

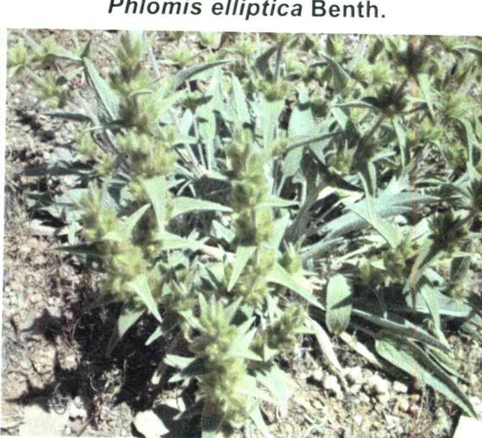
Phlomis Olivieri Benth.

Phlomis elliptica Benth.

Phlomis anisodonta Boiss.

Phlomis Aucheri Boiss.

Phlomis Herba-Venti L.

Phlomis rigida Labill

Prunella vulgaris L.
Syn.: *Brunella vulgaris* Moench
E. common self_heal, herb carpenter, hookheal, self_heal

نعناع چمنی

ساقه زیرزمینی رونده، اغلب مورب. ساقه‌ها ایستاده یا بالارونده، به طول ۳۰_۶ سانتیمتر، کم و بیش نازک، با بندهای بلند، بندرت نزدیک قاعده با شاخه‌های عقیم، خیلی بندرت در بخش فوقانی مولد (بیرون دهنده) شاخه‌های گلدار. برگها بجز در بالایی‌ها دمبرگ‌دار، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، کامل، مستطیلی - تخم‌مرغی تا مستطیلی - سرنیزه‌ای. گل‌آذین حائل با برگهای دوتایی سرنیزه‌ای نوک‌تیز بدون دمبرگ و بلندتر از آن. برگها تخم‌مرغی پهن یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده قلبی، پایینی‌ها به یکباره نوک‌دار بلند، بقیه به کوتاهی منقاردار، تقریباً غشایی، مشبک - رگه‌دار، کم و بیش بی‌کرک شونده، با لبه مژه‌دار؛ برگه‌ها و کاسه گل با رنگ دویدگی بنفش یا رنگ دویدگی ارغوانی شونده. کاسه گل بدون‌پایک یا به کوتاهی دمگل‌دار، اغلب نزدیک قاعده کرک‌دار؛ لب فوقانی سربریده، با دندانه‌های ۳ تایی بسیار کوتاه منقاردار، گاهی تقریباً نوک‌کند؛ لب پایینی تا میانه دوپاره، با دندانه‌های سرنیزه‌ای، بی‌کرک یا مژه‌دار. جام گل آبی‌آسمانی - بنفش، به طول ۸_۱۲ میلیمتر، از کاسه ۱/۵_۲ بار بلندتر؛ لوله کاسه راست. خامه از جام گل اغلب کوتاهتر. فندقه به طول ۱/۵_۲ میلیمتر، به ضخامت ۱ میلیمتر، تخم‌مرغی - بیضوی، سه وجهی، درخشان، با پهلوی خارجی(بیرونی) تخت شده، در میانه با دو رگه موازی چشمگیر.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، تقریباً سراسر نواحی آسیا بجز نواحی گرمسیری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب، کنار جویبارها و نقاط سایه در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و

Prunella vulgaris L.

غربی، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: تمام اندامهای گیاه (گیاه کامل) مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی قابض، کاهش‌دهنده قند خون و شستشودهنده زخم دارد. در استعمال داخلی برای معالجه دیابت و در استعمال خارج برای معالجه زخمها، آنژین، التهاب زیاد و التهاب مخاط دهان از آن استفاده می‌شود (۱۰).

- مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: ترمیم زخمها، قابض، متوقف کردن خونریزی داخلی، پایین‌آورنده ملایم فشارخون (تحقیقات در چین نشان می‌دهد که نعناع چمنی اثر گشادکنندگی رگهای خون و درنتیجه پایین آورنده فشار خون را دارد). گیاه قابلیت آنتی‌بیوتیک قوی برعلیه دامنه وسیعی از میکروب‌های بیماری‌زا که سبب ورم روده و عفونتهای ادراری می‌شوند دارد. گیاه قابلیت ترمیم زخمها را

Prunella vulgaris L.

دارد و سبب ترمیم زخمهای داخلی و خارجی بدن می‌شود و گرفتگی و انسداد کبد و کیسه صفرا را برطرف می‌کند و تأثیر قابل توجهی در درمان یرقان دارد. در طب امروزی نیز بیشتر برای ترمیم زخمها و کاهش خونریزی داخلی و به‌عنوان دهان‌شویه برای معالجه زخم گلو بکار می‌رود، نعناع چمنی برای معالجه ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان و بواسیر مصرف می‌شود و توسط بعضی از اطباء به‌عنوان مقوی نیز بکار می‌رود، در چین **نعناع چمنی** را به تنهایی یا به همراه **گل داودی** / *Chrysanthemum morifolium* برای درمان تب‌ها، سردردها و سرگیجه و آرام کردن و تسکین برافروختگی و زخم پلک (چشم) بکار می‌برند. تصور می‌شود خاصیت خنک‌کنندگی برافروختگی کبد، ناشی از ضعف کبد را داشته باشد و برای معالجه غدد بزرگ شده و عفونت دیده بخصوص غدد لنفاوی گردن از آن استفاده می‌کنند. و در تحقیقات اخیر نیز آن را برای کاستن فشار خون بالا توصیه می‌نمایند (4).

ـ گیاه گلدار مصرف می‌شود. گیاه به‌عنوان معطر و بادشکن بکار می‌رود. بصورت غرغره بکار می‌رود و برای درمان خونریزی و اسهال استفاده می‌شود (7).

ـ این جنس در ایران ۲ گونه دارد که در ارتباط با مصارف و کاربردهای گونه **نعناع چمنی پاره‌پاره** / *Prunella laciniata* L. اطلاعات کمتری در دست است (مؤلف).

***Rosmarinus officinalis* L.**

E. rosemary, herb of memory, moorwort

رومارن، رزماری

درختچه‌ای ایستاده به ارتفاع تا ۲ متر. شاخه‌چه‌های جوان کرکدار. برگها خطی، به طول ۱/۵ـ۲/۵ سانتیمتر، با لبه‌های برگشته (لوله‌شده)، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی با کرکهای نمدی سفید، ضخیم. گلها بنفش ـ آبی، بندرت سفید، به طول حدود ۱ سانتیمتر.

ـ این گونه گیاهی کاشته شده در ایران که سابقه‌ای بیش از سی سال ندارد گاهی در منابع و مقالات تازه نوشته شده توسط بعضی از نویسندگان **اکلیل کوهی** نامیده شده که نام درستی نیست، زیرا منشأ این گونه اصولاً ایران یا کشورهای عربی نمی‌باشد که نامی فارسی یا عربی داشته باشد.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و آسیای صغیر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران (باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، پارکها، بلوارها، حیاط منازل، ادارات دولتی و کرج)، مناطق مختلف استانهای اصفهان، فارس و ...

مصارف و کاربردها: ترکیبات موجود در آن کاربرد دارد و در استعمال داخلی خواص درمانی: محرک عمومی، مقوی قلب، محرک غده فوق کلیوی، افزایش دهنده فشار خون، محرک معده، ضدعفونی‌کننده ریه و داروی ضدسرفه، ضداسهال، ضدتخمیر روده، ضدنفخ، ضددردهای روماتیسمی و دردهای عصبی، ضدنقرس،

***Rosmarinus officinalis* L.**

صفراآور، قاعده‌آور، مدر و معرق دارد؛ برای درمان: ضعف عمومی، خستگی جسمی و فکری، کاهش فشار خون، ناتوانی جنسی، التهاب غدد، آسم، برونشیت مزمن، سیاه‌سرفه، زکام، عفونتهای روده‌ای، قولنج، اسهال، نفخ، بیماریهای کبدی، التهاب کیسه صفرا، یرقان‌های ناشی از التهاب کبد و انسداد مجاری صفراوی، سنگهای صفراوی، بالا بودن میزان کلسترول خون، سوء هاضمه‌های ناشی از دشواری هضم، ناراحتیهای معده، روماتیسم، نقرس، قاعدگی‌های دردناک و ترشحات سفید زنانه، انواع میگرنها، بیماریهای دستگاه عصبی، هیستری، صرع، فلج، ضعف اعضا و اندامها، ناراحتیهای عصبی قلب، سرگیجه و سنکوب بکار می‌رود و در استعمال خارجی: التیام‌بخش زخمها و سوختگی‌ها، محلل و انگل‌کش است. برای درمان انواع زخمها، سوختگی‌ها، روماتیسم، دردهای ماهیچه‌ای، ترشحات سفید، آلودگی به شپش، جرب، خستگی عمومی، ضعف اطفال و ضعف بینایی بکار می‌رود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی این گیاه در مصارف داخلی: مقوی معده، محرک هضم و ترشح معدی و صفراآور است. دیگر اثرات درمانی آن عبارت است از: سقط جنین، ضد درد، ضد آلزایمر، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدشکنندگی عروق، ضد تشنج، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد ورم، ضداکسیدان، ضدسم، ضد تب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد ویروس، ضد نفخ، ضد قارچ، ضد حشره، معرق، محرک، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، محافظ کبد و مقوی معده (۱۲).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: مقوی، محرک، قابض، مسکن اعصاب، ضد التهاب و تورم و بادشکن؛ تحقیقات نشان داده که رومارن محرک و مسکن ملایم و روغن فرار آن نیز مسکن و محرک بخصوص روی پوست می‌باشد، اثرات ضدتورمی و التهابی آن مربوط به رزمارینیک اسید و فلاونوئیدهای

آن است که سبب قوی شدن مویرگها می‌شود. رومارن گردش خون را در مغز تحریک و درنتیجه سبب اصلاح و توسعه حافظه و تمرکز هواس می‌شود و سبب تسکین سردردها و میگرن می‌شود و سبب تقویت رشد مو می‌گردد. رومارن برای درمان صرع و سرگیجه بکار می‌رود. رومارن از زمانهای گذشته برای بهبود بخشیدن استرس و دردهای مزمن استفاده می‌شده است و بنظر می‌رسد محرک غده فوق کلیوی است و در موارد ضعف ناشی از کندی گردش خون و هضم غذا بکار می‌رود. گیاهیست که برای تقویت روان و برطرف کردن افسردگی ملایم می‌توان از آن استفاده کرد (4).

ـ گیاه بادشکن، ضد اسپاسم، مقوی عمومی در حالت کارهای فیزیکی زیاد، قاعده‌آور، صفراآور، ضد روماتیسم، چاشنی و ضدعفونی کننده دستگاه تنفس است. در استعمال خارج قرمزکننده پوست و محرک رشد مو است و برای درمان پوست سر، اگزما، روماتیسم و در لوازم آرایشی به‌ویژه محلول مو بکار می‌رود. مصرف بیش از حد آن گاهی سمی است و بسیار بندرت سبب مرگ می‌شود (5).

Rosmarinus officinalis **L.**

Salvia aegyptiaca L.
Syn.: *Salvia pumila* Benth.

مریم‌گلی مصری

گیاه بوته‌ای شونده یا بوته‌ای. ساقه‌ها بسیار پرشاخه، کم و بیش برگ‌دار، بالارونده ـ ایستاده، به طول ۶ـ ۲۰(ـ۴۰) سانتیمتر، با کرکهای مویی کوتاه یا نسبتاً بلند بدون غده، اغلب به پایین برگشته تا نسبتاً زبر، گاهی تقریباً با کرکهای بلند و جدا؛ کرکهای گاهی سرسان ـ

Salvia aegyptiaca L.

غده‌ای در بخش فوقانی یا سراسر گیاه وجود دارد. برگها خطی - بیضوی تا تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول حدود ۱۵-۴۰، به عرض ۳-۹ میلیمتر، بدون کرک غده‌ای یا کاملاً کرک غده‌ای یا بندرت در قاعده یا روی دمبرگ پوشیده از کرکهای بلند بدون غده، کنگره‌ای یا دندانه اره‌ای، چروکیده، گوه‌ای؛ دمبرگ وجود ندارد یا تقریباً وجود ندارد. گل‌آذین متشکل از خوشه‌های ساده کم و بیش طویل یا مرکب منشعب؛ چرخه‌های گل متعدد، ۲-۴(-۶) گلی، کم و بیش با فاصله از یکدیگر؛ برگه‌ها تخم‌مرغی، به طول تا حدود ۳، به عرض ۲ میلیمتر؛ برگکها ۲ تایی. دمگلها به طول حدود ۲ میلیمتر، بحالت میوه‌دار به طول حدود ۳/۵ میلیمتر و خمیده. کاسه گل لوله‌ای - استکانی، بحالت گلدار به طول حدود ۵ میلیمتر، میوه‌دار تا ۷ میلیمتر، گسترده، با کرک‌پوش متشکل از کرکهای کم و بیش انبوه مویی کم و بیش کوتاه بدون غده و کرکهای غده‌ای سرسان و کرک‌های غده‌ای کم بدون پایک؛ لب فوقانی با دندانه‌های ۳ تایی بهم آمده، در حالت میوه‌دار توگود؛ لب تحتانی با دندانه‌هایی به طول حدود ۳ میلیمتری نوک‌دار - درفشی. جام گل بنفش کم‌رنگ یا لاجوردی یا سفید، به طول حدود ۵-۸ میلیمتر؛ لوله در بالا پهن شده، بطور نامحسوس حلقه‌دار؛ لب فوقانی راست یا کم و بیش توگود، از لب تحتانی خیلی کوتاهتر. کیسه‌های بساک پایینی بارور. فندقه به طول حدود ۲، به عرض ۱ میلیمتر، بیضوی، صاف، سیاه.

پراکندگی جهانی: جزایر دماغه سبز و قناری، شمال غرب افریقا، شمال و شمال شرق بطرف شرق تا پاکستان و هندوستان (ایران، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه نسبتاً گرمادوست در دشت‌ها و دامنه‌های کوهستانی استانهای بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان و جزایر جنوبی خلیج فارس می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن به‌عنوان آرام‌بخش در اسهال، سوزاک و بواسیر مصرف می‌شود (3).
ـ گیاه معطر است. گیاه برای درمان اسهال، بواسیر، سوزاک، بیماریهای چشمی و در مواد آرایشی پوستی بکار می‌رود (5).
ـ دانه‌های آن بصورت ضماد روی تاول‌ها بکار می‌رود و برای درمان اسهال، سوزاک، بواسیر و امراض چشمی نیز مصرف می‌شود (1).

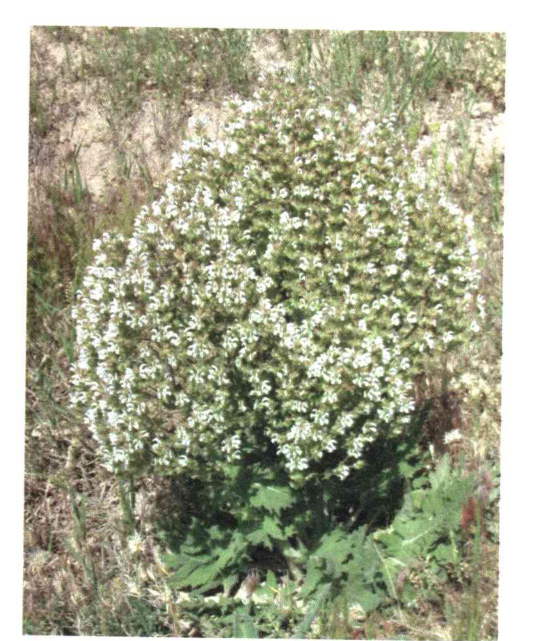

Salvia aegyptiaca L.

Salvia Aethiopis L.
E. Ethiopian sage, woolly clary, woolly sage

مریم گلی پنبه‌ای، مریم گلی پشمالو

گیاه دوساله یا چندساله. ساقه‌ها سبز، ایستاده، چهارگوشه، به ارتفاع ۲۵ـ۶۰ سانتیمتر، در پایین با کرکهای پشمالو ـ بدون غده انبوه، در بالا پشمالوی تنک، مخلوط با کرکهای غده‌دار بدون پایک. برگها بیشتر قاعده‌ای، بدون بریدگی، کم و بیش تخم‌مرغی تا مستطیلی، پشمالو، چروکیده، با لبه چریده؛ دمبرگ به طول ۴ـ۱۰ سانتیمتر. گل‌آذین پرگل، چلچراغی. کاسه گل لوله‌ای ـ تخم‌مرغی، در حالت میوه‌دار به طول ۱۲ـ۱۵ میلیمتر، کم و بیش پشمالوی انبوه؛ لب بالایی سه دندانه‌ای، دندانه میانی کوتاهتر؛ دندانه‌ها همگی منقاردار. جام گل سفید، با لب پایینی گاهی زرد، به طول حدود ۱۵ میلیمتر؛ لوله به یکباره ورم کرده، فلس‌دار؛ لب بالایی داسی.

Salvia Aethiopis L.

***Salvia Aethiopis* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، جنوب روسیه (کریمه)، آناتولی، قفقاز، تالش، ایران و ترکمنستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، سمنان، خراسان و تهران.
مصارف و کاربردها: اثراتی مشابه *Salvia sclarea* L. دارد (۱۱).

***Salvia glutinosa* L.**

E. sticky sage, yellow clary, Jupiter's distaff

مریم گلی چسبناک، مریم گلی جنگلی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۵۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، به انبوهی کرکی بلند و جدا ـ کرک غده‌ای. برگها بدون بریدگی، تخم‌مرغی ـ سه گوشه، به طول ۸ـ۱۶، به عرض ۵ـ۸ سانتیمتر، بطور منظم دندانه اره‌ای، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها پوشیده از کرکهای مویی و کرک‌های غده‌ای بدون پایک، در قاعده پیکانی ـ پیکانی باز؛ دمبرگ به طول ۷ـ۹ سانتیمتر. گل‌آذین کم و بیش طویل شده، کم‌شاخه؛ چرخه‌ها ۴ـ۶ گلی، از هم فاصله‌دار. برگه‌ها تخم‌مرغی، به طول حدود ۱۰، به عرض ۵ میلیمتر؛ برگکها وجود دارند. دمگلها به طول ۳/۵ میلیمتر، راست ـ گسترده. کاسه گل لوله‌ای ـ استکانی، بحالت گلدار به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، بحالت میوه‌دار تا حدودی گسترده (پهن شده)، به انبوهی کرک بلند و جدا ـ کرک غده‌ای‌دار؛ لب فوقانی کم و بیش یک دندانه‌ای. جام گل زرد کم‌رنگ منقوط قهوه‌ای، به طول ۲۵ـ۳۰ میلیمتر؛ با لوله بیرون زده، راست، در

***Salvia glutinosa* L.**

سطح داخلی کرکی بلند و جدا؛ لب فوقانی داسی؛ لب تحتانی گسترده شده راست لوله‌ای. کیسه‌های بساک پایینی عقیم، بهم پیوسته. فندقه تخم‌مرغی، دایره‌ای - سه گوشه. به طول ۳/۵، به عرض ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپای مرکزی و جنوبی تا شرق پیرنه، تمام آلپ تا کارپات، شبه جزیره بالکان، شمال اتیوپی، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی جنگل‌روی اصولاً در جنگلهای خزری و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان (ارسباران) و از ارتفاع کم و جلگه‌ای تا ارتفاعات بالای جنگل و تا حدود ۲۶۰۰ متر از سطح دریا می‌روید.

مصارف و کاربردها: در بخشهایی از اروپا دم‌کرده برگها و گلهای آن به‌عنوان معرق، محرک و مقوی معده بکار می‌رود. محلول مناسبی برای شستشوی زخمها و خراش‌های پوست است (3).

***Salvia macrosiphon* Boiss.**

Syn.: *Salvia Kotschyi* Boiss., *Salvia cuspidatissima* Pau, *Salvia albifrons* Nab.

مریم‌گلی لوله‌ای

گیاه چندساله، اغلب سبز مایل به زرد، قویاً معطر. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵-۹۰ سانتیمتر؛ کرک‌پوش بخش پایینی به انبوهی بدون کرک غده‌ای، در بالا به انبوهی کرک غده‌ای‌دار، با کرکهای کوتاه سرسان. برگها به طول ۴-۱۶(-۲۲)، به عرض ۱/۵-۹/۵(-۱۱) سانتیمتر، بیضوی تا تخم‌مرغی - مستطیلی تا تخم‌مرغی، با کرک‌پوش بدون غده انبوه، مخلوط با کرکهای غده‌ای بدون پایک متعدد، با لبه تقریباً کامل تا بطور نامنظم دندانه اره‌ای؛ دمبرگ به طول ۲-۱۰ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکولی؛ چرخه‌های گل ۲-۶ گلی. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، با اندازه متنوع، به طول حدود ۱۰-۲۷، به عرض ۷-۲۰ میلیمتر. دمگلها به

Salvia macrosiphon Boiss.

طول حدود ۲ میلیمتر. کاسه گلدار به طول ۱۲ـ۱۷ میلیمتر، میوه‌دار به طول تا ۲۲ میلیمتر، لوله‌ای، به انبوهی کرک غده‌ای سرسان؛ لب فوقانی بوضوح سه دندانه‌ای، با دندانه‌های خارک‌دار. جام گل سفید بندرت با رنگ‌دویدگی بنفش یا قرمز، به طول ۱۸ـ۳۵ میلیمتر؛ لوله به طول ۱۲ـ۲۲ میلیمتر، در سطح داخلی بدون کرک، بدون فلس؛ لب فوقانی کم و بیش داسی، بوضوح دوپاره. کیسه‌های بساک پایینی عقیم، تبرزینی. فندقه به طول حدود ۲/۸، به عرض۲/۳ میلیمتر، تخم‌مرغی و پهن، درخشان.

پراکندگی جهانی: ایران، شمال عراق، افغانستان، پاکستان و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه متنوع و با نیازهای اکولوژیک بسیار گسترده در مناطق مختلف از ارتفاع ۱۰۰ـ۲۸۰۰ متر از سطح دریا در استانهای کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، ایلام، خوزستان، فارس، بوشهر، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت ضماد برای درمان قانقاریا بکار می‌رود (3).

Salvia macrosiphon Boiss.

Salvia officinalis **L.**

E. culinary sage, garden sage, sage

مریم گلی دارویی، مریم گلی باغی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، ساقه‌ها ایستاده، با شاخه‌های فراوان کرک نمدی گسترده. برگها ساده، دمبرگ‌دار، مستطیلی، کم و بیش در قاعده باریک شده، چروکیده، در سطح تحتانی با کرکهای کوتاه سفید، در سطح فوقانی مایل به‌سبز، بهنگام جوانی کرکی انبوه. چرخه‌های گل ۵ـ۱۰ گلی. کاسه گل به طول ۱۰ـ۱۴ میلیمتر، کرکدار، غده‌دار ـ منقوط. جام گل به طول تا ۳۵ میلیمتر، بنفش ـ آبی، صورتی، سفید.

پراکندگی جهانی: اغلب نقاط اروپا؛ در وسعت زیاد کاشته شده در نقاط مختلف جهان.

Salvia officinalis L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر کاشته شده در مزارع و مکانهای تولید گیاهان دارویی در استانهای مازندران، گیلان، اصفهان، تهران و ...

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی مریم گلی دارویی عبارت است از: ضد آلزایمر، ضد التهاب سرخرگی، ضدباکتری، ضد سرطان، ضد تعرق، ضد نفخ، ضد قارچ، ضد التهاب، آنتی‌اکسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدویروس، کاهش‌دهنده میل جنسی، کاهش‌دهنده قند خون، تشنج‌آور، معرق، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل، التهاب‌آور، آرام‌بخش، مقوی معده، ضد کرم و متوقف‌کننده ترشح شیر (۱۲).

- خواص مهم دارویی آن عبارت است از: قابض، گندزدا، معطر، بادشکن، افزایش‌دهنده هورمون زنانه، کاهش‌دهنده عرق، مقوی. با داشتن خاصیت گندزدایی و ضدعفونی‌کنندگی مناسب برای درمان همه انواع زخمهای گلوست و بصورت غرغره مصرف می‌شود و قابضی ملایم است و برای رفع اسهالهای ساده بکار می‌رود. مریم گلی مقوی هضم و محرک است و شهرت بسزایی به‌عنوان مقوی اعصاب دارد و به آرامش و تحریک سیستم عصبی کمک می‌کند. دارویی مؤثر برای درمان قاعدگی نامنظم و ناقص است و به جریان قاعدگی کمک می‌کند. اگرچه عمل هورمونی آن بخوبی شناخته نشده، اما بدون شک به کاهش عرق کردن کمک

Salvia officinalis **L.**

می‌کند که وابسته به اثرات مقوی بودن و اثرات افزایش دهندگی هورمون زنانه آن است و دارویی عالی برای دوران یائسگی است. مریم گلی بطور سنتی برای درمان آسم بکار می‌رود و با دود کردن برگهای آن این بیماری را تسکین می‌دهد (4).

ـ در صنایع غذایی به‌عنوان خوش‌بوکننده بکار می‌رود. دم‌کرده آن در موارد اختلالات عصبی، سرگیجه و لرزیدن مصرف می‌شود. گیاه خاصیت استروژنی دارد (5).

ـ مریم گلی براساس گزارشها در علوم درمانی گیاهی کاربردهای زیادی دارد. دارویی قابض و بادشکن است. به‌عنوان ملین و غرغره کاربرد دارد و برای درمان کچلی، لقی دندان و باد شکم مصرف می‌شود. برای منظم کردن قاعدگی مصرف می‌شود، و نیز بیشترین مصرف آن در پخت و پز و آشپزی است (7).

Salvia Sclarea **L.**

Syn.: *Salvia altilabrosa* Pau, *Salvia pamirica* Gand.

E. clary sage, clary

مریم گلی

گیاه دوساله یا کم و بیش چندساله. ساقه‌ها قوی. ایستاده، به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، در پایین با کرکهای فشرده بدون غده ـ بلند و جدا تا کرکی مویی، در بالا با کرکهای غده‌دار انبوه. برگها اغلب درشت، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، کرکدار، در سطح تحتانی با کرکهای غده‌دار بدون پایک متعدد، کنگره‌ای

Salvia Sclarea L.

تا چریده شده، با قاعده قلبی؛ دمبرگ به طول ۳ـ۱۵ سانتیمتر. گل‌آذین زیبا، پانیکولی؛ چرخه‌ها ۲ـ۶ گلی، متعدد، کم و بیش با فاصله. برگه‌ها به‌طور مشخص از کاسه گل بلندتر، قرمز، قرمز پنیرکی یا سفید. دمگلها به طول ۲ـ۳ میلیمتر. کاسه گل تخم‌مرغی ـ استکانی، زبر و پوشیده با کرکهای غده‌دار بدون پایک؛ لب بالایی با دندانه‌های ۳ تایی خاردار ـ منقاردار. جام گل به طول ۲۰ـ۳۰ میلیمتر؛ لب بالایی اغلب بنفش، پایینی کرم؛ لوله جام به یکباره متورم شده، فلس‌دار، به طول حدود ۱۰ میلیمتر؛ لب بالایی به‌طور مشخص داسی.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، کرمان، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان، تهران و سمنان.

مصارف و کاربردها: گیاهی معطر و ضد اسپاسم، مریم گلی امروزه اصولاً برای درمان بیماریهای هضم غذا مانند نفخ و سوءهاضمه بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان مقوی و گیاه آرام‌بخش که می‌تواند به تسکین درد قاعدگی و مشکلات پیش از قاعدگی کمک کند بکار می‌رود. بدلیل عمل تحریک کردن استروژن (هورمون زنانه) هنگامی که سطح این هورمون پایین است اثرات بیشتری دارد. بنابراین گیاه دارویی با ارزشی برای بیماریهای همراه با یائسگی و به‌ویژه گرگرفتگی (احساس بیش از حد گرما) است (4).

Salvia Sclarea L.

ـ برگهای این گیاه در گذشته به‌عنوان نیرودهنده و ضدتشنج استفاده می‌شده است. سرشاخه گلدار و خشک شده آن معطر است و برای درمان عرق شبانه بیماران و به‌عنوان قاعده‌آور و ضدعفونی‌کننده مصرف می‌شود، در موارد تأخیر در وقوع قاعدگی همراه با درد و ضعف عمل دستگاه گوارش توصیه می‌شود. شیره تازه و گرد برگ خشک شده آن با بالا کشیدن از بینی برای درمان سردردهای یکطرفه و صرع بکار می‌رود. شیره گیاه اثر مخدر نیز دارد (۱۱).

Salvia spinosa **L.**

Syn.: *Salvia doryophora* Stapf, *Salvia distincta* Grossh.

مریم گلی خاردار

گیاه چندساله. ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع ۳۰_۶۰ سانتیمتر، در پایین کرکدار مویی _ کرک غده‌ای تا کرکی بلند و جدا، در بالا به انبوهی کرکی بلند و جدا، مخلوط با کرکهای کوتاهتر یا بلندتر غده‌ای سرسان، بندرت کاملاً با کرکهای بلند و جدا _ کرک بدون غده نرم. برگها بدون بریدگی، تخم‌مرغی تا بیضوی پهن، به طول ۸_۱۵، به عرض ۴/۵_۸ سانتیمتر، کم و بیش کرک نمدی، تقریباً قلبی تا گوه‌ای، کم و بیش کامل تا چریده شده؛ دمبرگ به طول ۳_۱۱ سانتیمتر. گل‌آذین حجیم، پانیکولی؛ چرخه‌ها ۲_۶ گلی، کم و بیش از یکدیگر فاصله‌دار. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، کم و بیش به یکباره نوک‌دار_ خارک‌دار، به طول حدود ۲۰، به عرض ۱۶ میلیمتر. دمگلها به طول حدود ۳ میلیمتر. کاسه گل کم و بیش لوله‌ای پهن، بحالت گلدار به طول ۱۵_۲۰ میلیمتر، بحالت میوه‌دار پهن شده و سخت شده، به طول تا ۲۲ میلیمتر، بوضوح رگه‌دار، به کوتاهی کرک مویی _ کرک غده‌ای سرسان‌دار؛ لب فوقانی کم و بیش به یکسان ۳ دندانه‌ای، با دندانه‌های همگی در حالت میوه‌دار خاردار سخت شکننده. جام گل به طول ۲۰_۲۵ میلیمتر، سفید؛ لوله جام راست، به طول حدود ۱۸ میلیمتر، از لوله کاسه بیرون زده یا به دشواری بیرون زده، در سطح داخلی بی‌کرک؛ لب فوقانی کمی داسی شکل. کیسه‌های پایینی بساک عقیم، تبرزینی، بهم متصل شونده. فندقه کم و بیش کروی _ سه وجهی.

پراکندگی جهانی: مصر، ترکیه، فلسطین، سوریه، لبنان،

Salvia spinosa L.

Salvia spinosa L.

عراق، ایران، قفقاز و غرب افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای آذربایجان، کردستان، همدان و تهران در دامنه‌های کوهستانی و بعضاً در کنار جاده‌ها پراکنده است.

مصارف و کاربردها: پودر دانه‌های آن برای درمان دندان درد مصرف می‌شود (3).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. بوی معطر دارد، مشهور است که اگر در منزل آویزان کنند باعث فرار حشرات می‌شود. خیس کردن دانه‌های آن در آب نوشابه‌ای با موسیلاژ زیاد تولید می‌کند که برای درمان سوزاک و عفونت یا التهاب میزراه مفید است (5).

جنس مریم گلی / *Salvia* L. در ایران قریب به ۵۸ گونه گیاه علفی اغلب چندساله و معطر دارد، در مورد خواص و کاربردهای دارویی چندگونه از آنها اطلاعات مختصری ارائه گردید و یادآور می‌شویم که در سالهای اخیر اغلب ترکیبات شیمیایی اسانس گیاهان متعلق به گونه‌های مختلف جنس *Salvia* L. در ایران شناخته شده و اطلاعات کم و بیش جامعی در این ارتباط در دست می‌باشد، اما در مورد کاربردهای دارویی آنها فقط اطلاعات پراکنده محلی و غیرمستند وجود دارد که برای علمی کردن کاربردهای دارویی آنها نیازمند انجام پژوهش‌های علمی و دقیق می‌باشیم. در اینجا با اشاره به اینکه اغلب گونه‌های جنس مریم گلی دارای خواص آنتی‌اکسیدانی هستند فهرست گونه‌های این جنس در ایران را در اینجا می‌آوریم.

**Salvia aristata* Aucher ex Benth.
مریم گلی استثنایی، مریم گلی سیخک‌دار

Salvia atropatana Bunge مریم گلی آذربایجانی

* *Salvia bazmanica* Rech. f. & Esfand.
مریم گلی بزمانی

Salvia brachyantha (Bordz.) Pobed.
مریم گلی فروتن

Salvia bracteata Banks & Soland.
مریم گلی برگه‌دار

Salvia ceratophylla L. مریم گلی شاخ گوزنی

Salvia choloroleuca Rech. f. & Aell.
مریم گلی سفید، مریم گلی قوچانی

**Salvia chorassanica* Bunge مریم گلی خراسانی

Salvia compressa Vent.
مریم گلی گرمسیری، مرمرشک

**Salvia eremophila* Boiss. مریم گلی بیابانی

Salvia frigida Boiss. مریم گلی یخچالی

Salvia Grossheimii Sosn. مریم گلی نخجوانی

Salvia Hydrangea DC.
مریم گلی تماشایی، عقربان

**Salvia hypochionaea* Boiss. مریم گلی خویی

Salvia hypoleuca Benth.
مریم گلی مرتفع، مریم گلی بلند

Salvia indica L.
مریم گلی لرستانی، مریم گلی هندی

**Salvia Jamzadii* Mozaff.
مریم گلی بختیاری، مریم گلی بلوطستانی

Salvia kermanshahensis Rech. f.
مریم گلی کرمانشاهی

*Salvia lachnocalyx Hedge مریم گلی اقلیدی

Salvia lanigera Poir.

مریم گلی ایلامی، مریم گلی کرکدار

Salvia leriifolia Benth.

نوروزک، مریم گلی مشهدی، مریم گلی کابلی

Salvia limbata C.A. Mey. مریم گلی لبه‌دار

Salvia macilenta Boiss.

مریم گلی شکننده، مریم گلی مسقطی

Salvia macrochlamys Boiss. & Kotschy

مریم گلی گل‌درشت

Salvia macrosiphon Boiss. مریم گلی لوله‌ای

Salvia Mirzayanii Rech. f. & Esfand.

مریم گلی کاروانددری، مورپوژو (maorpojo)

Salvia multicaulis Vahll

مریم گلی پرساقه، مریم گلی ارغوانی

Salvia nemorosa L. مریم گلی مزرعه‌روی

*Salvia oligophylla Auch. & Benth.

مریم گلی رودباری، مریم گلی کم‌برگ

Salvia pachystachys Trautv.

مریم گلی کوتاه سنبله

Salvia palaestina Benth. مریم گلی فلسطینی

*Salvia persepolitana Boiss.

مریم گلی پرسپولیسی

Salvia plebeian R.Br.

مریم گلی استرالیایی، مریم گلی بلوچستانی

Salvia poculata Nab. مریم گلی فنجانی

Salvia Reuterana Boiss. مریم گلی اصفهانی

Salvia rhytidea Benth.

مریم گلی تفتانی، مریم گلی لاله‌زاری

Salvia Russellii Benth. مریم گلی حلبی

*Salvia sahandica Boiss. & Buhse

مریم گلی سهندی

Salvia santolinifolia Boiss. مریم گلی خلیجی

*Salvia sclareopsis Bornm. ex Hedge

مریم گلی کرندی

Salvia Sharifii Rech. f. & Esfand.

مریم گلی جنوبی

Salvia spinosa L. مریم گلی خاردار

Salvia staminea Montbr. & Auch. ex Benth.

مریم گلی مازندرانی، مریم گلی پرچم بلند

Salvia suffruticosa Montbr. & Auch. ex Benth.

مریم گلی بوته‌ای

Salvia syriaca L. مریم گلی سوری

Salvia tebesana Bunge مریم گلی طبسی

Salvia trichoclada Benth. مریم گلی شاخه کرکی

*Salvia urumiensis Bunge مریم گلی ارومیه‌ای

Salvia verticillata L. مریم گلی بنفش

Salvia virgata Jacq.

مریم گلی هرز، مریم گلی ترکه‌ای

Salvia viridis L. مریم گلی یکساله، مریم گلی سبز

*Salvia Wendelboi Hedge مریم گلی سنندجی

Salvia xanthocheila Boiss. ex Benth.

مریم گلی البرزی، مریم گلی لب‌زرد

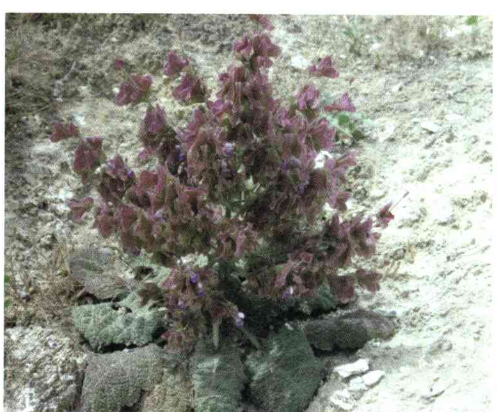
همانطوریکه ملاحظه می‌کنید در مقایسه با تعداد گونه‌های اغلب معطر جنس .Salvia L اطلاعات کمی از نظر کاربری‌های دارویی در اختیار داریم و اغلب نیز به گونه‌هایی مربوط می‌شود که پراکندگی جغرافیایی وسیع دارند و در دیگر کشورهای جهان نیز می‌رویند و از این نظر مشهورترین آنها .Salvia officinalis L است و در ارتباط با گونه‌های بومی و با پراکندگی جغرافیایی محدود اطلاعات کافی وجود ندارد. در اینصورت می‌توان گفت حداقل هریک از گونه‌های این جنس در ارتباط با شناخت مصارف دارویی آن می‌تواند برنامه‌ای تحقیقاتی برای یکی از دانشجویان دانشکده‌های داروسازی باشد (مؤلف).

Salvia aristata Aucher ex Benth.

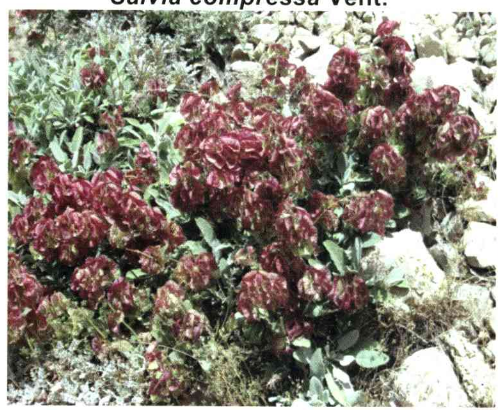
Salvia ceratophylla L.

Salvia compressa Vent.

Salvia Hydrangea DC.

Salvia multicaulis Vahll

Salvia Reuterana Boiss.

Salvia sahandica Boiss. & Buhse

Salvia suffruticosa Montbr. & Auch. ex Benth.

Salvia verticillata L.

Salvia virgata Jacq.

Salvia indica L.

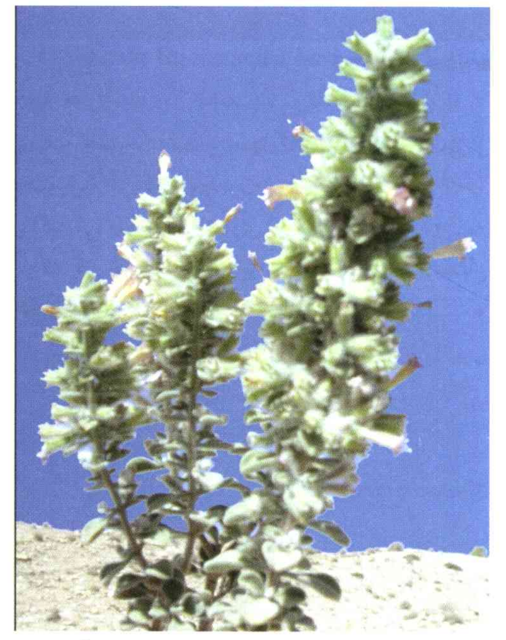
Salvia Jamzadii Mozaff.

Salvia Jamzadii Mozaff.

Salvia macrochlamys Boiss. & Kotschy

Satureja khuzistanica Jamzad

Satureja khuzistanica Jamzad

مرزه خوزستانی

گیاه چندساله خشبی، با شاخه‌های متعدد. ساقه‌ها به ارتفاع حدود ۳۰ سانتیمتر، با کرکهای کوتاه، برگهای متعدد و میان‌گره‌های کوتاه، به طول ۲ـ۳ میلیمتر. برگها به طول ۶ـ۸، به عرض ۳ـ۵ میلیمتر، متقابل متلاقی، کم و بیش هم‌پوش، تخت (پهن)، بطرف قاعده باریک‌شونده و دمبرگ مانند، تخم‌مرغی پهن یا دایره‌ای، کرکدار، با کرکهای غده‌ای منقوط متراکم، لبه‌های مژه‌دار. برگهای گل‌آذین مشابه برگهای ساقه‌ای، فقط کوچکتر. چرخه‌های گل ۲ـ۸ گلی، با دمگل کوتاه، تنک. برگه‌ها سرنیزه‌ای. دمگلها به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر. کاسهٔ گل به طول ۵/۵ـ۶ میلیمتر، لولهٔ کاسهٔ گل لوله‌ای ـ استوانه‌ای، دولبه، دندانه‌های لب بالایی سه‌گوشه، به طول ۱ میلیمتر، دندانه‌های لب پایینی به طول ۱/۵ میلیمتر. جام گل به طول ۱۱

***Satureja khuzistanica* Jamzad**

میلیمتر، بنفش، دولبه. پرچمها ۴ تایی، دوتای پایینی از دهانهٔ جام گل کمی بلندتر.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاه مذکور در استان خوزستان در نواحی شمالی اندیمشک، حسینیه و دزفول و در جنوب استان ایلام و عموماً روی صخره‌های آهکی و کنگلومرائی می‌روید، حاوی عطری بسیار تند بوده و احتمال اینکه ارزش دارویی زیادی داشته باشد وجود دارد.

مصارف و کاربردها: از چای و عصاره و اسانس گیاه به‌عنوان آرام‌بخش، ضددرد و ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی) استفاده می‌شود، این کاربردها براساس اطلاعات بدست آمده در قالب پایان‌نامه‌های دانشجویی است (مؤلف).

***Satureja laxiflora* C. Koch**

Syn.: *Satureja hortensis* L. var. *grandiflora* Boiss., *Satureja hortensis* L. var. *laxiflora* (C.Koch) Grossh.

E. summer savory, annual savory

مرزه

گیاه یکساله به ارتفاع ۱۰-۳۰ سانتیمتر، با شاخه‌های تنک. برگها به طول ۱۵، به عرض ۳ میلیمتر، تقریباً خطی باریک یا تقریباً مستطیلی - خطی، نوک‌تیز، دمبرگ‌دار. چرخه‌های گل ۱-۳ گلی، روی دمگل آذینهای نازک محوری به طول ۵-۵۰ میلیمتری. گلهای پایینی با دمگلهای حائل ۰/۵

Satureja laxiflora C. Koch

میلیمتری، بالایی‌ها تقریباً بدون دمگل. کاسه گل به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، منظم، قیفی شکل سرانجام استکانی، به کوتاهی کرکی مویی سخت شکننده؛ دندانه‌ها مساوی لوله کاسه یا بلندتر از آن، سرنیزه‌ای ـ درفشی. جام گل به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، کرکدار؛ لوله جام از کاسه گل بیرون زده؛ لب فوقانی به‌کوتاهی ۲ لوبه، لب تحتانی ۳ لوبه. ۲ تا از پرچمها هم‌اندازه لب پایینی، یک در میان کوتاهتر. فندقه به طول ۱ میلیمتر، به عرض ۰/۵ میلیمتر، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، تیره‌رنگ، با رگه‌های ۴ تایی واگرا.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در آذربایجان شرقی (ارسباران) و غربی (خوی و قطور). بحالت کاشته شده در بسیاری از نقاط به‌عنوان سبزی خوردن و کوکو.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی گزارش شده مرزه عبارت است از: ضددرد، ضدآرتریت، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدترشح ادرار، ضدویروس تب‌خال، ضدالتهاب، ضدکرم، ضداکسیدان، ضدعفونی کننده، ضدقارچ، ضد اسپاسم، معرق، هضم‌کننده غذا، ادرارآور، مسهل، مسکن، محرک و مقوی معده (۱۲).

ـ گیاه معطر و بادشکن است. برگها و گلهای آن به‌عنوان محرک مصرف می‌شود (3).

ـ خشک‌شده سرشاخه گلدار آن، معطر، اثر نیرودهنده، تسهیل‌کننده هضم، مقوی معده، مدر، بادشکن و بطور خفیف اثر قابض، ضدنزله، ضداسهال و ضدکرم دارد. از نظر دارویی شباهت زیادی به انواع آویشن دارد (۱۱).

جنس مرزه/ *Satureja* L. در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی چندساله و یکساله کاملاً معطر دارد و تعدادی از آنها نیز انحصاری ایران هستند، در گوشه و کنار ایران و در نقاطی که این گیاهان از فراوانی نسبتاً زیادی برخوردارند بصورت پراکنده و در وسعت محدود مصارف محلی از آنها بعمل می‌آید، اما در منابع و رفرانس‌های دارویی سنتی اطلاعات در ارتباط با مصارف دارویی فقط مربوط به *Satureja laxiflora* C.Koch یا مرزه است که بصورت سبزی خوراکی در بسیاری از نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شود. اما گونه‌های خودروی این جنس کاربری کمی دارند اگرچه در سالهای اخیر یکی از شرکت‌های داروسازی بصورت متمرکز روی گیاه **مرزه خوزستانی** / *Satureja khuzestanica* Jamzad کار کرده و اطلاعات خوبی نیز بدست آورده ولی در مورد سایر گونه‌ها دانش کاربردی بسیار ضعیف است و در اینجا فهرست گونه‌های این جنس جهت اطلاع آورده می‌شود.

Satureja laxiflora C. Koch

مرزه آذربایجانی *Satureja atropatana* Bunge*

مرزه بختیاری *Satureja bachtiarica* Bunge*

Satureja Boissieri Hausskn. ex Boiss.

مرزه آناتولی

Satureja Edmondi Briquet

مرزه پررویی، مرزه صخره‌زی

مرزه تالشی *Satureja intermedia* C.A. Mey.

مرزه جوربرگ *Satureja isophylla* Rech. f.*

مرزه کلاری *Satureja kallarica* Jamzad*

مرزه خوزستانی *Satureja khuzistanica* Jamzad

مرزه گل‌درشت *Satureja macrantha* C.A. Mey.

Satureja macrosiphon Bornm.

مرزه گل دراز

Satureja mutica Fisch. & C. A. Mey.

مرزه جنگلی، مرزه سفید

مرزه سهندی *Satureja sahendica* Bornm.*

مرزه سنبله‌ای *Satureja spicigera* (C.Koch.) Boiss.

با همه خصوصیاتی که گونه‌های مختلف جنس *Satureja* L. از نظر عطر و بوی خوشایند دارند و نامهای مختلف محلی مبنی بر کاربرد خوشایند بودن نام آنها وجود دارد مانند ازبوئه در ایلام یا مرزه کوهی در استانهای لرستان و چهارمحال بختیاری اما همه این کاربردها جنبه محلی و روستایی دارد و مستندات علمی در مورد فقط یک گونه از این جنس وجود دارد و در ارتباط با سایر گونه‌ها، بخصوص از نظر مصارف دارویی نیازمند انجام آزمایشها و کارهای منسجم بیمارستانی و بالینی هستیم، همانگونه که کم و بیش روی مرزه خوزستانی / *Satureja khuzistanica* Jamzad انجام شده است (مؤلف).

***Satureja bachtiarica* Bunge**

Satureja isophylla Rech. f.

Satureja kallarica Jamzad

Scutellaria **L.**

بشقابی، قاشقک

گیاهانی چندساله یا خشبی بدون بو یا با بوی کم با شکلهای رویشی متنوع؛ کرک‌پوش متنوع. برگها اغلب دمبرگ‌دار، به شکلهای و بافت متنوع. گلها منفرد، با برگه‌های از بقیه برگها اغلب متفاوت حمایت شده، در گل‌آذین خوشه‌ای یا سنبله‌ای قرار گرفته. کاسه گل در جهت پشتی - شکمی فشرده، دولبه؛ لب کامل، دایره‌ای پهن، در حالت میوه‌دار بسته، اغلب به کفه‌های دوتایی نامساوی جداشونده به همین دلیل پایینی دائمی، بالایی ریزان؛ قطعه بالایی کاسه گل اغلب زایده‌دار (چین) دایره‌ای اغلب توگود که بشقاب نامیده می‌شود. جام گل با لوله بلند، اغلب بیرون زده، در بالا خمیده، در بالا پهن شده؛ پهنک‌ها دولبه؛ لب فوقانی بالارونده یا ایستاده، متورم، کلاه‌خودی، با لوبهای جانبی ترجیحاً به لب فوقانی از پایین چسبیده؛ لب پایینی پهن، تخت. پرچمها ۴ تایی، دو بدو مساوی، بالارونده؛ کیسه‌های بساک مژه‌دار، در بخشی کاملاً نزدیک بهم؛ پرچمهای پایینی بلندتر، بعلت عقیم بودن در بخشی یک حجره‌ای، فوقانی‌ها با حجره‌های دوتایی واگرا، طبق در پایک ریزان تخمدانی ستونی شکل یا فرفره‌ای طویل، حاوی چهار فندقه‌چه؛ خامه بطور نامساوی دولوبه. فندقه فشرده - کروی یا تخم‌مرغی، اغلب آبله‌روی، اغلب کرکدار و بندرت صاف.

- این جنس در ایران قریب به ۲۰ گونه گیاه چندساله دارد که در ارتفاعات کوهستانی پراکنده‌اند. از فراوانترین آنها می‌توان به *Scutellaria pinnatifida* و *Scutellaria multicaulis* اشاره کرد که در اغلب نقاط کوهستانی آذربایجان، البرز و زاگرس می‌رویند، با توجه به داشتن عطر و بوی خوشایند به نامهای علمی گونه‌های آنها اشاره می‌کنیم.

Scutellaria araxensis Grossh.

بشقابی ارسی، بشقابی جلفایی

Scutellaria ariana Hedge

بشقابی آریایی، بشقابی صخره‌روی

Scutellaria Bornmulleri Hausskn. ex Bornm. subsp. *mianensis* Rech. f.

بشقابی قزل اوزنی

Scutellaria condensata Rech. f.

بشقابی انبوه

**Scutellaria farsistanica* Rech. f.

بشقابی فارسی، بشقابی کمهری

**Scutellaria fragillima* Rech. f.

بشقابی بوته‌ای، بشقابی شکننده

**Scutellaria glechomoides* Boiss.

بشقابی توچالی

Scutellaria Litwinowii Bornm. & Sint. ex Bornm.

بشقابی ترکمنستانی، بشقابی خراسانی

Scutellaria luteo-coerulea Bornm. & Sint. ex Bornm.

بشقابی عشق‌آبادی

Scutellaria multicaulis Boiss.

بشقابی پرساقه، بشقابی کوهستانی

**Scutellaria nepetifolia* Benth.

بشقابی پونه‌سا برگی، بشقابی الوندی

**Scutellaria persica* Bornm.

بشقابی راسوندی، بشقابی ایرانی

Scutellaria pinnatifida A. Hamilt.

بشقابی شانه‌ای بریده، بشقابی سنبله‌ای

Scutellaria platystegia Juz.

بشقابی قره‌باغی

**Scutellaria theobromina* Rech. f.

بشقابی ارومیه‌ای

Scutellaria tomentosa Bertol.

بشقابی نمدین

Scutellaria Tournefortii Benth.

بشقابی جنگلی، بشقابی شمالی

Scutellaria Velenovskyi Rech. f.

بشقابی آورومائی

**Scutellaria xylorrhiza* Bornm.

بشقابی پشته‌ای، بشقابی کهرودی

همانطوریکه ملاحظه می‌کنید حداقل ۷ گونـه از آنهـا انحصاری ایران هستند که با ستاره مشخص شده‌انـد و تنها یک گونه از آنها از نظر دارویی شناخته شده است و بـرای آشـنایی بـا کاربردهـای دارویـی هریـک از گونه‌های مذکور نیازمند انجام تحقیقات دقیق و علمی هستیم (مولف).

Scutellaria pinnatifida A. Hamilt.

Scutellaria multicaulis Boiss.

Scutellaria galericulata **L.**

E. common skullcap, helmet flowers, hooded willow_herb

بشقابی معمولی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی رونده، منشعب. ساقه به طول ۸ـ۵۰ سانتیمتر، بالارونده، ایستاده، سـاده یـا اغلب از قاعده منشعب؛ میان‌گره‌ها از برگها کوتـاهتر، اصولاً در امتداد گره‌ها پوشیده از کرکهـای کوتـاه یـا گسترده رو به پایین برگشته. برگها بـه طـول ۲۰ـ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۵ـ۲۰ میلیمتر، با قاعده سربریده یا قلبی، سرنیزه‌ای یا مستطیلی، بطـرف رأس نـوک تیـز بتدریج باریک شده، با لبه کمی کنگره‌ای کنـد، کرکـی تنک یا بی‌کرک، روی سطح فوقانی از سـطح تحتـانی سبز تیره‌تر؛ دمبرگها بسیار کوتاه یا وجود ندارد. گلهـا در محور برگهای میانی و فوقانی بصورت محوری، با دمگلهایی به طول ۱ـ۲ سانتیمتر، بصورت نسبتاً تنـک قرار گرفته. کاسه گلدار به طول ۳ـ۴ میلیمتر، میوه‌دار به طول تا ۵ میلیمتر، پوشیده از کرکهای کوتـاه اغلـب بـدون غده. جام گل به طول ۱۲ـ۱۸ میلیمتر، آبـی

Scutellaria galericulata L.

آسمانی ـ بنفش، در سطح خارجی پوشیده از کرکهای غده‌دار؛ لب فوقانی با لب پایینی مساوی یا از آن کمی کوتاهتر؛ لب پایینی دایره‌ای ـ کلیوی، کمی بریده بریده (پاره‌پاره). فندقه به‌قطر ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ گوشه‌دار، قهوه‌ای کم‌رنگ، زگیل‌دار بسیار ریز.
پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، در نواحی جنوبی نادرتر، شمال آناتولی، شمال غرب ایران، قفقاز، سیبری، آسیای مرکزی، مغولستان و سنیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب کنار رودخانه‌ها و مرداب‌ها در استانهای آذربایجان در اطراف دریاچه نئور، مرداب قزلو در نزدیکی ارومیه و دره بند می‌روید.
مصارف و کاربردها: اگر جوشانده گیاه برای معالجه و درمان ضعف عمومی و ممتد ناشی از صرع بکار رود اثرات قابل توجهی دارد. بهمین منوال این جوشانده را می‌توان به همراه عصاره گیاه برای معالجه تب نوبه و تب مالاریا و افسردگی و ناراحتیهای سیستم عصبی استفاده کرد. گیاه کوبیده بحالت تازه را می‌توان روی زخمهای کهنه بکار برد. از گیاه برای درمان بعضی از ناراحتیهای قلبی استفاده می‌کنند (3).
ـ اندامهای گیاه جهت درمان مالاریا بکار می‌رود. برگ و گلهای آن بحالت دم‌کرده مقوی معده است (۱۱).

***Stachys lavandulifolia* Vahl**

چای کوهی، سنبله‌ای زیبا

خشبی ـ پشته‌ای، کوتاه، پرساقه، با کرکهای نمدی ـ خاکستری شونده فشرده و در بالا پوشیده با کرکهای نرم گسترده بلند. ساقه‌های گلدار به ارتفاع ۶ـ۲۵ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، کم و بیش کم‌برگ نزدیک بهم، اغلب زیر میانه به گل‌آذین چشمگیر تغییر یافته؛ شاخه‌های جوان عقیم کم و کوتاه، برگشته یا بالارونده، با برگهای انبوه. برگهای ساقه‌ای به طول ۱۵ـ۳۰ و عرض ۴ـ۸ میلیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای یا خطی ـ سرنیزه‌ای، باریک شده به دمبرگی کوتاه، با رأس باریک شده کوتاه، نسبتاً نوک کند تا نسبتاً نوک تیز، با رگبرگهای اغلب ۷ تایی کم و بیش موازی، در سطح فوقانی فرورفته؛ برگهای کنار گلها کوتاهتر و پهن‌تر. چرخه‌های گل اغلب ۴ـ۶ گلی، سنبله‌ای کم و بیش نزدیک بهم. گلها تقریباً بدون دمگل. کاسه گل به طول ۱۴ـ۱۸ میلیمتر، با دندانه‌های درفشی کم و بیش افتان گسترده ۴ـ۵ بار بلندتر از لوله پرمرغی. جام گل از کاسه خیلی بلندتر، قرمز ـ ارغوانی، بندرت سفید و زردشونده، با رنگ‌دویدگی بنفش؛ لب فوقانی از تحتانی کوتاهتر، دایره‌ای ـ مستطیلی، لب پایینی با لوب میانی دایره‌ای، با لبه کرکی.
پراکندگی جهانی: شرق آناتولی، عراق، ایران، ترکمنستان و جنوب ماورای قفقاز.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، خراسان، سمنان و تهران.
مصارف و کاربردها: اثر مقوی معده دارد و در طب عوام از جوشانده آن برای رفع ناراحتیهای معده و دستگاه هضم استفاده می‌کنند (۱۱).
جنس **سنبله‌ای** / *Stachys* L. در ایران قریب به ۳۴ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله معطر خوشبو و گاهی با بوی ناخوشایند دارد که فقط در ارتباط با ۳ گونه از آنها اطلاعات کاربردی دارویی وجود دارد و مردم در بعضی از مناطق کشور کاربری‌های محدودی از بعضی از گونه‌های آن دارند از جمله می‌توان به **سنبله ارسبارانی** / *Stachys Schtschegleevii* Sosn. با نام محلی **پولک** (Pulk) یا **پولچ** (Pulch) اشاره کرد که اختصاصا در آذربایجان شرقی مورد استفاده قرار می‌گیرد و یا مردم بومی از گونه **سنبله‌ای کوهسری** / *Stachys acerosa* Boiss. بدلیل داشتن

بوی تند و خوشایند در حد بسیار محدود بهره‌برداری می‌نمایند، تعدادی از آنها بحالت علف هرز و گونه‌های مهاجم مرتعی دیده می‌شوند ازجمله می‌توان به
سنبله‌ای نقره‌ای، زبان بره *Stachys byzanthina* C.Koch
Stachys inflata Benth.
سنبله‌ای ارغوانی، سنبله‌ای بادکنکی، اولیله
سنبله‌ای کرک‌آلود *Stachys pubescens* Ten.
اشاره کرد. در اینجا برای آشنایی با گونه‌های این جنس فهرستی از آنها آورده شده و گونه‌های انحصاری نیز با ستاره مشخص شده است.

Stachys acerosa Boiss.*
سنبله‌ای کوهسری، سنبله‌ای خارآلود
سنبله‌ای شیرازی *Stachys asterocalyx* Rech. f.*
سنبله‌ای فارسی *Stachys Aucheri* Benth.*
سنبله‌ای کوهستانی *Stachys Balansae* Boiss.
Stachys ballotiformis Vatke
سنبله‌ای فراسیون‌آسایی، سنبله‌ای کردستانی
سنبله‌ای صخره‌زی *Stachys Benthamiana* Boiss.
Stachys byzanthina C. Koch.
سنبله‌ای نقره‌ای، زبان بره
Stachys cretica L. subsp. *garana* (Boiss.) Rech. f.
سنبله‌ای کرتی، سنبله‌ای بلوطستانی
Stachys fruticulosa M.B.
سنبله‌ای درختچه‌ای سنبله‌ای گچ‌دوست
Stachys iberica M.B. subsp. *georgica* Rech. f.
سنبله‌ای گرجستانی
Stachys inflata Benth.
سنبله‌ای ارغوانی، سنبله‌ای بادکنکی، اولیله
Stachys ixodes Boiss. & Hausskn. ex Boiss.*
سنبله‌ای بویراحمدی
Stachys kermanshahensis Rech. f.*
سنبله‌ای کرمانشاهی
سنبله‌ای لرستانی *Stachys Koelzii* Rech. f.*
سنبله‌ای کردی *Stachys kurdica* Boiss. & Hohen.
سنبله‌ای پشمالو *Stachys lanigera* (Bornm.) Rech. f.
سنبله‌ای زیبا، چای کوهی *Stachys lavandulifolia* Vahl
سنبله‌ای دماوندی *Stachys laxa* Boiss. & Buhse*
Stachys × leucomalla Bornm. & Gauba
سنبله‌ای چالوسی
Stachys megalodontha Hausskn. & Bornm. ex P.H. Davis
سنبله‌ای دندان‌درشت
سنبله‌ای پرساقه *Stachys multicaulis* Benth.
Stachys obtusicrena Boiss.*
سنبله‌ای طناز، سنبله‌ای کنگره‌ای
سنبله‌ای باتلاقی *Stachys palustris* L.
سنبله‌ای پرسپولیسی *Stachys persepolitana* Boiss.*
سنبله‌ای ایرانی *Stachys persica* Gmel.
سنبله‌ای مودار *Stachys pilifera* Benth.*
سنبله‌ای کرک‌آلود *Stachys pubescens* Ten.
Stachys Schtschegleevii Sosn.
سنبله‌ای ارسبارانی، پولک، پولچ
سنبله‌ای نیش‌دار *Stachys setifera* C.A. Mey.
سنبله‌ای تماشایی *Stachys spectabilis* Choisy ex DC.
سنبله‌ای چمن بیدی *Stachys subaphylla* Rech. .f*
سنبله‌ای جنگلی *Stachys sylvatica* L.
سنبله‌ای نمدی *Stachys × tomentosa* Benth.
سنبله‌ای سه رگه *Stachys trinervis* Aitch. & Hemsl.
سنبله‌ای ترکمنستانی *Stachys turcomanica* Trautv.
سنبله‌ای سیزابی *Stachys veroniciformis* Rech. f.

ملاحظه می‌کنید که تعداد زیادی از گونه‌های جنس سنبله‌ای / *Stachys* L. فاقد هرگونه اطلاعات مستند کاربردی دارویی می‌باشند و اگر خواسته باشیم در مورد کاربرد دارویی هریک از آنها تحقیق داشته باشیم کاری بس بزرگ و نیازمند زمان بسیار طولانی است و هریک از گونه‌های آن می‌تواند پروژه‌ای تحقیقاتی برای دانشجویان دانشکده‌های داروسازی باشد (مؤلف).

Stachys byzanthina C.Koch

Stachys byzanthina C.Koch

Stachys acerosa Boiss.

Stachys fruticulosa M.B.

Stachys inflata Benth.

Stachys pilifera Benth.

Stachys obtusicrena **Boiss.**

Stachys Schtschegleevii **Sosn.**

Stachys palustris L.

Stachys palustris **L.**

E. clown's all_head, hound's tongue, marsh betony

سنبله‌ای باتلاقی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی رونده. ساقه‌ها منفرد، ایستاده یا بالارونده، اغلب ساده، با برگهای تنک، با کرکهای زبر رو به پایین برگشته. برگها به طول ۶ـ۱۰ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۲ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، نوک تیز، پایینی‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار، بالایی‌ها با قاعده تقریباً قلبی تقریباً بدون دمبرگ، به انبوهی دندانه اره‌ای کوچک؛ بالایی‌ها بتدریج کوچک شونده، به برگهای کناری گلها تغییر یابنده، پایینی از چرخه گلها بلندتر، بالایی‌ها از آنها کوتاهتر، با دو سطح و سطح تحتانی انبوه‌تر کرکی فشرده. چرخه‌ها ۶ـ۱۰ گلی، پایینی‌ها تنک، بالایی‌ها در سنبله‌های نزدیک بهم. برگه‌ها خطی، اغلب ریزان، هم‌اندازه دمگلها یا به اندازه آنها می‌رسد. کاسه گل به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، به وضوح دولوبه، کرکی مویی ـ کرک غده‌ای گسترده؛ دندانه‌ها سه گوشه، درفشی ـ خاری شونده، از لوله کوتاهتر یا هم‌اندازه آن، گسترده، نامساوی. جام گل ارغوانی کم‌رنگ، از کاسه دو بار بلندتر؛ لوله جام بی‌کرک، در زیر گلو کرکدار؛ لب فوقانی از لب تحتانی خیلی کوتاهتر، تخم‌مرغی پهن یا دایره‌ای؛ لب تحتانی با لوب میانی کلیوی شکل. لوبهای جانبی دایره‌ای ـ تخم‌مرغی. میله پرچمها کرکدار. فندقه به طول کم و بیش ۲ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا بجز نواحی شمالی و جنوبی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی مرطوب دریاچه ارومیه، مرداب قزلو و چهریق در نزدیک سلماس می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه همیشه در اروپا شهرت بسزایی به‌عنوان آرام‌بخش داشته است. در طب گیاهی مدرن گیاه را درست در زمان گلدهی جمع‌آوری و

خشک می‌کنند و به‌عنوان ضدعفونی کننده و ضدتشنج بکار می‌برند. آن تسکین‌دهنده نقرس، گرفتگی عضلانی و درد مفاصل و سرگیجه است. کوبیده برگهای آن روی زخم سبب توقف خونریزی و ترمیم زخم می‌شود. شیره تازه آن بصورت شربت در مصرف داخلی سبب توقف خونریزی، اسهال و اسهال خونی می‌شود. گیاه را می‌توان به‌عنوان مسکن، ضدتشنج، قی‌آور و قاعده‌آور استفاده کرد (3).

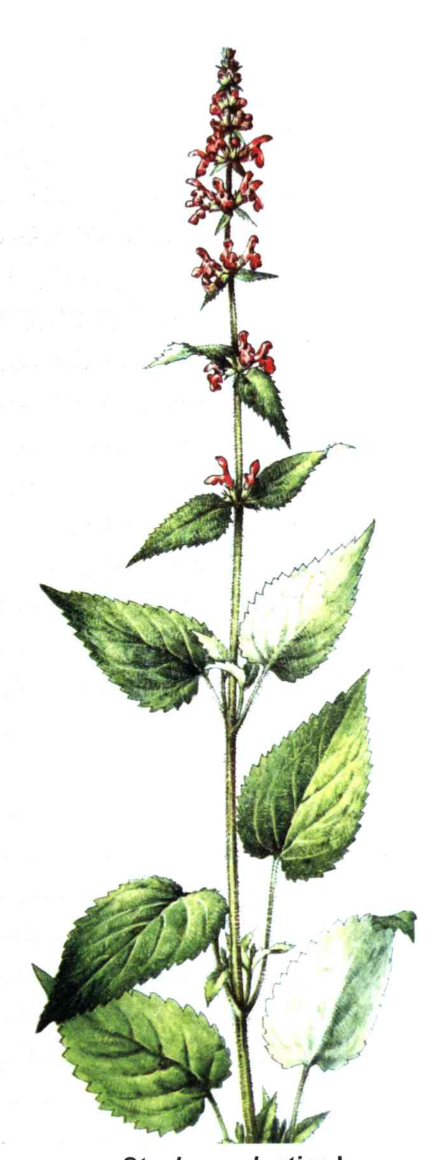

Stachys sylvatica **L.**

E. cow's weather_wind, hedge head nettle, hedge nettle, hedge_woundwort, wild grass nettle

سنبله‌ای جنگلی

گیاه چندساله مولد ساقه‌های زیرزمینی، سبز تیره، به نسبت تنک کرکی مویی و کرک غده‌ای‌دار بودار. ساقه ایستاده یا بالارونده، تقریباً هم‌رنگ، به نازکی شانه‌ای ـ مشبک ـ رگه‌دار، همگی دمبرگ‌دار، دندانه اره‌ای درشت گاهی نسبتاً نوک کند، با رأس نوک تیز یا نوک‌دار؛ پهنک برگهای پایینی به طول تا ۴۰ـ۹۰ ، به عرض ۲۰ـ۶۰ میلیمتر. چرخه‌ها ۴ـ۶(ـ۸) گلی، در سنبله‌های در پایین تنک و در بالا کم و بیش انبوه. دمگلها کوتاه. برگهای همراه گلها از برگهای ساقه‌ای به یکباره کوچکتر، سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ، کم و بیش دم‌دار ـ نوک‌دار، کم و بیش کامل، فقط پایینی‌ها از چرخه‌ها بلندتر. برگه‌ها خطی ـ تار موی ریشی. کاسه گل به طول ۵ـ۷ میلیمتر، استکانی، ۱۰ رگه‌ای، کرکی مویی و کرکی ـ کرک غده‌ای‌دار، اغلب با رنگ‌دویدگی ارغوانی شونده؛ دندانه‌ها به دشواری به نصف طول لوله می‌رسد، سه گوشه ـ سرنیزه‌ای، نسبتاً سیخک‌دار ـ نوک‌دار، سرانجام به بیرون خمیده، رشدکننده. جام گل قرمز تیره، از کاسه ۱/۵ تا تقریباً ۲ بار بلندتر؛ لب فوقانی راست، به طول ۴ـ۵ میلیمتر، در بالا به تنکی کرکدار؛ لوله نسبتاً ضخیم، از کاسه بیرون زده، به دشواری بزرگ شده؛ لب پایینی کم و بیش به طول ۷ میلیمتر، با زاویه راست برگشته؛ لوب میانی تخم‌مرغی ـ کلیوی شکل پهن، دندانک‌دار، با لوبهای جانبی کوتاهتر، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی. میله پرچمها در

Stachys sylvatica **L.**

نیمه تحتانی کرکدار، بیرون زده. فندقه به طول ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، قهوه‌ای تیره، بی‌کرک و صاف.
پراکندگی جهانی: در اروپا بجز در نواحی شمال و جنوبی اروپا، غرب سیبری، آناتولی، تالش و شمال ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در حوزه جنگلهای خزری در استانهای گرگان، گیلان و آذربایجان (ارسباران) می‌روید.
مصارف و کاربردها: کاربرد گیاه به همراه سرکه و بصورت ضماد سبب بیرون آمدن (مداوای) چرک و دمل و ورم‌های کهنه و تورم غده‌های زیر گوش‌ها و فک‌ها و آب مقطر گلهای آن باعث طراوت و شادابی قلب و زیبایی رنگ چهره و شادابی حیات می‌شود. گیاه به‌عنوان مقوی، قاعده‌آور و مدر شناخته می‌شود.

***Teucrium Chamaedrys* L.**

E. wall germander, chamaedrys germander, common germander

مریم نخودی طناز، مریم نخودی بوته‌ای

گیاه با قاعده چوبی شونده کوتاه، به ارتفاع ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر، اغلب با ساقه‌های تقریباً زیرزمینی بی‌برگ رونده، پشته‌ای. گونه‌ای چند شکلی، با شکلهای رویشی و کرک‌پوش متنوع. برگها در حالت زنده با بافت علفی یا تقریباً چرمی، در حالت‌خشک کم و بیش غشایی نازک یا کم و بیش چرمی، با قاعده‌ای گوه‌ای بلند یا کوتاه، با لبه کنگره‌ای ـ دندانه‌اره‌ای یا لوبک‌دار. برگهای همراه گلها تخت یا چین‌دار یا قایقی شکل، کنگره‌ای یا کنگره‌ای ـ دندانه‌اره‌ای یا کم و بیش‌کامل، از کاسه بلندتر یا از آن کوتاهتر. چرخه‌ها اغلب پرگل، به‌ندرت کم‌گل، تنک یا نزدیک به‌هم. کاسه گل اغلب به طول ۵ـ۶ میلیمتر، لوله‌ای ـ استکانی یا تقریباً قیفی شکل ـ استکانی، کم و بیش مورب و کم و بیش کرکدار، با دندانه‌های سرنیزه‌ای ـ سه‌گوشه یا سه‌گوشه‌ای کم و بیش هم‌اندازه، کم بیش نوک‌دار. جام گل قرمز یا ارغوانی، حدوداً دو برابر اندازه کاسه گل.
پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای و جنوب غرب آسیا
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است که اغلب در نواحی جنگلی و دامنه‌ای کوهستانی استانهای

***Teucrium Chamaedrys* L.**

گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی (ارسباران)، شمال غرب خراسان، یزد و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید. در ضمن این گونه دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *syspirense* (C.Koch) Rech. f.

--subsp. *sinuatum* (Celak.) Rech. f.

دارد که در نقاط مذکور پراکنده‌اند.
مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. دم‌کرده گیاه برای مدت مدیدی به‌عنوان داروی نقرس، روماتیسم، بیماریهای معده، تب و

نزله بکار می‌رفته است. گیاه را بمنظـور کمکـی در کاهش وزن و در ترکیبات رایج نوشیدنی‌های مقوی مصرف می‌نمایند. به‌عنوان دهانه‌شـویه بـرای زخـم لثه‌ها و بصورت مایع برای کمک بـه التیـام زخمهـا بکار می‌برند (4).

ـ سرشاخه گلدار این گیاه بطور ملایم اثر نیرودهنـده، مقوی، مقوی معده، مدر، ضدخنازیر، تب‌بر، ضدکرم و ضدعفونی‌کننده دارد. اثرات آن در درمـان بیماریهـای عفونی قابل توجه است. فـراورده‌هـای آن در درمـان برونشیت‌های مزمن، نزله‌های مخـاطی، اسـهال‌هـای ساده، ضعف دستگاه هضم و کبد بکار مـی‌رود. از آن برای درمان کم‌خونی دختران جـوان و تـأخیر وقـوع قاعدگی ناشی از ضعف عمومی بدن استفاده می‌شـود. در استعمال خارج اثر ضـدعفونی‌کننـده دارد و بـرای درمان زخمها و زخمهای چرکی بکار می‌رود (۱۱).

جنس **مریم نخودی** / .*Teucrium* L در ایران ۱۲ گونه

***Teucrium Chamaedrys* L.**

گیاه علفی چندساله و گاهی بوته‌ای معطـر دارد کـه اغلب در نواحی کوهستانی، گاهی نواحی مرطـوب و بندرت در جنگلها می‌رویند. ارزش دارویی سه گونـه از آنها در ایران و سایر کشورهای جهان شناخته شده است و شاید مشهورترین آنها در ایران **مریم نخودی** / .*Teucrium polium* L است که گاهی در بین مردم با نام **کلپوره** نیز شناخته می‌شود، اما در ارتباط با سـایر گونه‌های آن در ایران کاربردها و مصـارف یـا بسـیار محدود و ناچیز و یا اصولاً ناشناخته اسـت. بنـابراین برای هرگونه آگاهی از مصارف و کاربردهای آنهـا از دیدگاه دارویی بـودن و یـا نبـودن نیازمنـد کارهـای منسجم تحقیقاتی هستیم، در اینجا بـه نامهـای علمـی گونه‌های مختلف این جنس اشاره می‌کنیم و گونه‌های انحصاری نیز با ستاره مشخص شده‌اند.

Teucrium hyrcanicum L.

مریم نخودی جنگلی، مریم نخودی خزری

**Teucrium macrum* Boiss. & Hausskn.

مریم نخودی کوهسری

Teucrium melissoides Boiss. & Hausskn. ex Boiss.

مریم نخودی فرنجمشکی

Teucrium Oliverianum Gingins

مریم نخودی شن‌دوست، مریم نخودی عراقی

Teucrium orientale L. مریم نخودی شرقی

Teucrium parviflorum Schreb. مریم نخودی گل‌ریز

**Teucrium persicum* Boiss.

مریم نخودی شیرازی، مریم نخودی دارابی

Teucrium procerum Boiss. & Blanche

مریم نخودی رفیع

Teucrium Scordium L. مریم نخودی باتلاقی

Teucrium Stocksianum Boiss. subsp. *Gabrielae*

مریم نخودی تفتانی

Teucrium Stocksianum Boiss. subsp. *Stocksianum*

مریم نخودی بلوچستانی

لازم است یادآوری گردد که گونه‌هایی مانند *Teucrium chamaedrys*، *Teucrium orientale*، *Teucrium polium* و *Teucrium scordium* هریک دارای چند زیرگونه نیز می‌باشد که حکایت از گستردگی پراکندگی جغرافیایی آنها دارد. در ضمن ممکن است که در سالهای اخیر اطلاعات شیمیایی نسبتاً خوبی در ارتباط با تجزیه شیمیایی گونه‌های مختلف جنس مریم نخودی / *Teucrium* L. در دست باشد، اما آنچه مسلم است اینکه در مورد کاربردهای دارویی آنها اطلاعات کمی وجود دارد و بیشتر مصارف و کاربردهای آنها بصورت محلی و کاملاً بومی است، بنابراین می‌توان دست به تحقیقات گسترده‌ای در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها زد (مؤلف).

Teucrium polium **L.**

E. cat thyme, mountain germander, poley

مریم نخودی، کلپوره، جز

گیاه علفی چندساله، با قاعده‌ای خشبی و پرشاخه (از قاعده منشعب)؛ ساقه‌ها بالارونده یا ایستاده، اغلب زیکزاکی یا پیچیده در جهات مختلف، گاهی تقریباً ایستاده، به ارتفاع (ـ۵) ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر. سراسر گیاه با کرک‌های پتوئی ـ خاکستری یا سفید و بلند تار ابریشمی پوشیده شده، به‌شکلهای رویشی و کرک‌پوش بسیار متنوع. برگها به عرض ۸ـ۱۶ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای یا مستطیلی با قاعده‌ای گوه‌ای پهن یا باریک، نوک کند، با لبه کنگره‌ای یا کنگره‌ای ـ دندانه‌دار، به‌طرف قاعده کامل، اغلب با لبه برگشته، بدون دمبرگ. گل‌آذینها منفرد یا چندتایی

Teucrium polium L.

انتهایی؛ چرخه‌ها (گلهای فراهم بر روی بندها) اغلب کم، با دمگل آذین کوتاه، بسیار متراکم و فشرده، کروی یا تخم مرغی، به قطر ۱۰-۲۰ میلیمتر. برگه‌ها به طول ۳-۵ میلیمتر، خطی یا خطی- قاشقی، کامل، با لبه برگشته، با کرک‌های پتوئی سفید. گلها تقریباً بدون دمگل. کاسه‌گل به طول ۳/۵-۴/۵ میلیمتر، لوله‌ای - استکانی کوتاه، کم و بیش پوشیده از کرک‌های پتوئی خاکستری یا سفید، شیاردار؛ دندانه‌های کاسه‌گل خیلی کوتاهتر از لوله یا تقریباً هم‌اندازه آن، سه گوشه‌ای کوتاه، با نوک کند، پوشیده از کرک. جام گل سفید، فقط کمی‌بلندتر از کاسه‌گل، با سطح بیرونی کرکی پتوئی سفید، با پرچمهای کمی بلندتر از جام گل.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای شمال افریقا، جنوب غرب آسیا بطرف شرق تا ترکمنستان و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع بطوریکه واریته‌های مختلفی بنامهای

-- var. *tonsum* Stapf

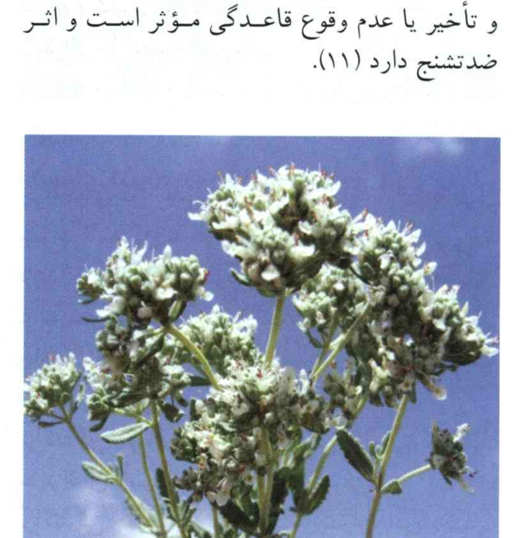
-- var. *gnaphalodes* Benth.

برای آن ذکر شده. اصولاً امروزه در اغلب نقاط ایران از دشتها و نواحی پست تا ارتفاعات کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مصرف می‌شود. به‌عنوان ضددیابت، ضدتورم روده و ضدمالاریا شناخته می‌شود، همچنین مقوی تلخ است (5).

- اثرات مهم دارویی آن عبارت است از: ضدباکتری، ضدخیز و آب آوردن بدن، ضدالتهاب، ضد تب، ضدعفونی‌کننده، ادرارآور، قارچ‌کش، کاهش‌دهنده فشار خون، ضد اسپاسم و معرق (۱۲).

- سرشاخه گلدار گیاه اثر مقوی، نیرودهنده و ضدتشنج دارد. اگر گرد آن وارد بینی شود ایجاد عطسه می‌کند. مصرف آن برای درمان سردرد، ضعف دستگاه هاضمه، بیماریهای تناسلی - ادراری و تأخیر یا عدم وقوع قاعدگی مؤثر است و اثر ضدتشنج دارد (۱۱).

***Teucrium polium* L.**

Teucrium Scordium L.

E. water germander, garlick germander

مریم نخودی باتلاقی

گیاه چندساله با ساقه رونده، با بوی سیر. ساقه بالارونده یا ایستاده، ساده یا منشعب، تقریباً استوانه‌ای، با کرک‌پوش متنوع، سراسر طول برگ‌دار. برگها علفی، به‌شکلهای و کرک‌پوش متنوع، با قاعده باریک شده یا قلبی بدون پایک، با لبه کنگره‌ای یا دندانه‌دار یا دندانه اره‌ای، با رأس گرد یا نوک تیز؛ برگهای میانی بزرگ؛ برگهای کنار گلها از گلها خیلی بلندتر.

Teucrium Scordium L.

چرخه‌های گل اغلب ۲ـ۵ گلی. دمگلها نازک، با طول متنوع. کاسه گل به طول ۳ـ۴/۵ میلیمتر، استکانی، با قاعده قوزدار، با کرک‌پوش متنوع؛ طول دندانه‌های کاسه متنوع، با نصف کاسه مساوی یا بلندتر، نوک تیز. جام گل قرمز یا ارغوانی شونده، بندرت سفید؛ لوب میانی لب گرد، جانبی‌ها خمیده.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز نواحی شمالی، نواحی مدیترانه‌ای، آسیای جنوب غربی و مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، آذربایجان، لرستان، فارس، خوزستان و خراسان.

ـ این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *scordioides* (Schreb.) Maire & Petit-mengin

--subsp. *serratum* (Benth.) Rech. f.

دارد.

مصارف و کاربردها: گیاه گندزدا و ضدعفونی‌کننده، معرق و محرک است. جوشانده آن نتیجه‌ای عالی در امراض تورمی و التهابی دارد. گلها و برگهای آن معطر، تلخ و قابض هستند و اغلب به‌عنوان معرق و کرم‌کش بکار می‌برند (5).

ـ جوشانده سرشاخه گلدار گیاه یا خیسانده آن برای درمان آب آوردن انساج، زردی، بواسیر، سرفه‌های مقاوم و سل ریوی بکار می‌رود. در استعمال خارج جوشانده آن بصورت غرغره یا اثر دادن روی زخمها مصرف می‌شود (۱۱).

***Teucrium Stocksianum* Boiss.**

Syn.: Teucrium Gabrielae Bornm.

مریم نخودی تفتانی

خشبی پشته‌ای ـ بالشتکی، بسیار پرشاخه، با شاخه‌چه‌های کم و بیش واگرا و کم و بیش ضخیم شونده دائمی؛ شاخه‌ها با شاخه‌چه‌های ساده یا متقابل. کرک‌پوش متنوع، همیشه کوتاه، مخملی یا کرکی کوتاه یا کرک مویی کوتاه‌دار، سفید یا خاکستری شونده.

Teucrium stocksianum Boiss.

برگها به‌شکلها و بزرگی متنوع، تقریباً بدون دمبرگ، به طول ۵ـ۲۰ و عرض ۳ـ۹ میلیمتر، با قاعده گرد یا گوه‌ای پهن یا باریک، با لبه کامل یا اغلب در بخش فوقانی نسبتاً نوک کند یا نسبتاً نوک تیز ۳ـ۵ دندانه‌ای یا کنگره‌ای یا گاهی کامل، با لبه تخت یا اغلب کم و بیش پیچیده، سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی یا گوه‌ای یا تقریباً لوزوی. گلها در کپه‌های انتهایی مستطیلی یا تخم‌مرغی یا کروی؛ برگهای کنار گلها بیضوی ـ خطی یا مستطیلی باریک، هم‌اندازه گلها. کاسه گل به طول ۶ـ۷/۵ میلیمتر، تقریباً استکانی مورب، با کرک پوش متنوع؛ دندانه‌های بالایی سه گوشه، به اندازه $\frac{1}{4}$ طول لوله کاسه؛ دو دندانه پایینی کمی بلندتر. جام گل به‌رنگهای متنوع، زرد، سفید یا کرم یا بنفش ـ قهوه‌ای شونده، از کاسه بلندتر یا به اندازه بیشتر از نصف آن بلندتر.

ـ این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای

-- subsp. ***Stocksianum***

-- subsp. ***Gabrielae*** **(Bornm.) Rech. f.**

دارد.

پراکندگی جهانی: ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان، سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: جوشانده و سرد شده آن برای درمان سرماخوردگی نوشیده می‌شود (3).

Thymus Kotschyanus **Boiss. & Hohen.**

Syn.: *Thymus arthroclados* Stapf, *Thymus lamprophyllus* Borbas, *Thymus eriophorus* Ronniger, *Thymus hyrcanus* Czernjak. ex Klokov

آویشن

بوته‌ای تقریباً ایستاده کوتاه با شاخه‌های فراوان، بدون شاخه‌های گسترده قاعده‌ای. ساقه‌های گلدار به طول (ـ۳) ۶ـ۱۲ سانتیمتر، در سراسر محیط (نقاط) با کرک‌های متنوع. برگهای ساقه‌های گلدار ۴ـ۶ جفت در زیر گل‌آذین، همگی (بجز قاعده‌ای‌ها) مشابه، به طول ۹ـ۱۳، به عرض (ـ۳/۵) ۴/۵ـ۷ (ـ۹) میلیمتر، با دمبرگ ۱ـ۲ میلیمتری، کم و بیش تخم‌مرغی، با قاعده‌ای سربریده تا گوه‌ای. نوک کند، با کرک‌های گوناگون یا بی‌کرک؛ با کرک‌های غده‌ای بدون پایک متعدد، اغلب قرمز؛ رگبرگ‌های سطح تحتانی مشخص (برجسته)، رگبرگ‌های جانبی (فرعی) ۳ جفتی، پایینی‌ها کناری (لبه‌ای)، بقیه به طرف انتها کم و بیش به‌هم رسنده (همگرا)، کناری‌ها ضخیم‌تر. گل‌آذین اغلب سرسان انبوه، با برگه‌های دربرگیرنده شبیه با برگها و اغلب غیر رنگی. برگک‌ها به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، کم و بیش هم اندازه دمگلها. کاسه گل به طول

(ـ۸/۳)۴ـ۵ میلیمتر؛ لوله کاسه تقریباً استوانه‌ای تا کم و بیش استکانی، هم اندازه لب تا کوتاهتر از آن؛ لب بالایی از لوله به‌طور مشخص پهن‌تر، دندانه‌های پایینی هم اندازه یا حدوداً بلندتر از آن؛ دندانه‌های بالایی به طول ۰/۸ـ۱/۲ میلیمتر، سیخک‌دار، مژه‌دار یا بدون مژه. جام گل سفید یا قرمز کم رنگ، به طول ۶ـ۷ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق ترکیه، جنوب قفقاز و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید.

Thymus Kotschyanus **Boiss. & Hohen.**

مصارف و کاربردها: دم‌کرده سرشاخه گلدار گیاه برای درمان ناراحتیهای هضمی و نفخ بکار می‌رود (۱۱).

جنس آویشن / *Thymus* L. با نامهای فارسی **آویشن، آذربه و کهلیک‌اوتی** در ایران دربرگیرنده ۱۴ گونه گیاه معطر چندساله است که اغلب در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران پراکنده‌اند. به‌رغم شهرت اسمی از نظر عطر و بو و مصارف محلی، اطلاعات بسیار محدود و ناچیزی بصورت مستند و دقیق از نظر کاربردهای دارویی این گونه‌ها در دست می‌باشد و اگر مصارفی برای آنها تعریف می‌شود بیشتر بر مبنای کاربری‌های دو گونه *Thymus Serpyllum* L. و *Thymus vulgaris* L. استوار است که در ایران گاهی

کاشته می‌شوند؛ بنابراین باید گفت اگرچه اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی موجود در گونه‌های جنس *Thymus* L. در ایران در دست می‌باشد، اما باید به این مسئله فکر کرد که چگونه می‌توان از این ترکیبات در داروها استفاده کرد و یا این ترکیبات چگونه در طب سنتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. با این معیار باید گفت هیچ‌یک از گونه‌های *Thymus* L. در ایران ارزش دارویی شناخته‌شده‌ای ندارند تا اینکه خلاف آن در آزمایشگاهها و بیمارستان‌ها و کاربردهای بالینی اثبات گردد. برای آشنایی در اینجا به نامهای علمی گونه‌های مختلف *Thymus* L. در ایران اشاره می‌کنیم و گونه‌های ستاره‌دار نیز انحصاری ایران هستند.

Thymus caramanicus Jalas آویشن کرمانی

Thymus caucasicus Willd. ex Ronniger آویشن قفقازی

**Thymus daenensis* Celak آویشن دنایی

Thymus eriocalyx (Ronniger) Jalas آویشن کرک‌آلود

Thymus fallax Fisch. & C. A. Mey. آویشن آناتولی

Thymus Fedtschenkoi Ronniger آویشن قره‌باغی

Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen. آویشن

Thymus migricus Klokov & Desj. _Shost. آویشن آذربایجانی، کهلیک اوتی

Thymus nummularius M.B. آویشن برگ گرد

**Thymus persicus* (Ronniger ex Rech. f.) Jalas آویشن ایرانی

Thymus pubescens Boiss. & Kotschy ex Celak آویشن کرک‌آلود

Thymus transcaspicus Klokov آویشن خراسانی، آویشن ترکمنی

Thymus transcaucasicus Ronniger آویشن تفلیسی

Thymus Trautvetteri Kolkov & Desj. _Shost آویشن تالشی

بنابراین توصیه می‌شود با توجه به شناخته شدن وجود Thymule و کارواکرول (Carvakrol) در گونه‌های مختلف آویشن در ایران ارزیابی طبی این ترکیبات آغاز شود تا حدود مصارف آنها در داروها و میزان قابل مصرف آنها تعیین گردد تا به اهمیت وجود گونه‌های مختلف آویشن در ایران پی ببریم (مؤلف).

Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen.

* ***Thymus Serpyllum*** **L.**

E. wild thyme, bank thyme, mother of thyme

آویشن واقعی

گیاه با شاخه‌های بلند باریک، خزنده، بدون گل (گل ندهنده)، در قاعده چوبی و مولد ریشه از محل گره‌ها، گاهی با گل انتهایی. ساقه‌های گل‌دهنده بندرت بلندتر از ۱۰ سانتیمتر، در تمام جهات کرکدار. برگها خطی تا بیضوی، تقریباً بدون دمبرگ، در قاعده مژه‌دار؛ رگبرگهای جانبی بطرف لبه‌ها محو شونده. گل‌آذین معمولاً سرسان. کاسه گل به طول ۳_۵ میلیمتر، استکانی؛ دندانه‌های فوقانی با طولی مساوی عرض، معمولاً مژه‌دار. جام گل ارغوانی.

***Thymus Serpyllum* L.**

Thymus Serpyllum* L. subsp. *Serpyllum

Syn.: *Thymus serpyllum* subsp. *angustifolius* (Pers.) Arcangeli & subsp. *rigidus* (Wimmer & Grab.) Lyka

برگها به طول ۵-۱۰، به عرض (-۱)۲-۳(-۴) میلیمتر، کم و بیش یکسان. کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، دندانه‌های بالایی اغلب به طول ۰/۵-۰/۸ میلیمتر. جام گل به طول ۶-۷ میلیمتر (26).

پراکندگی جهانی: شمال اروپا (از شمال شرق فرانسه، شمال اتریش و شمال اوکراین).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مراکز تولید گیاهان دارویی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه برای رفع ضعف بینایی، دردهای معده و کبد، حبس‌البول و فقدان قاعدگی بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان کرم‌کش مصرف می‌شود. روغن آن گاهی برای معالجه دندان درد بکار می‌رود. گیاه به‌عنوان ضدتشنج، بادشکن و مقوی بکار می‌رود. دم‌کرده آن برای درمان سرفه‌های تشنجی، سیاه‌سرفه، نزله و گلودرد بکار می‌رود، برای درمان سردردهای عصبی و هیستریکی، نفخ و سردردهای ناشی از مستی نیز از آن استفاده می‌کنند. دم‌کرده آن برای درمان دانه‌های پوستی با خصوصیات گوناگون بکار می‌رود. برگهای آن به‌عنوان بادشکن و برای دفع آب زیاد معده بکار می‌رود (3).

- شبیه به دیگر آویشن‌ها، **آویشن واقعی** / *Thymus Serphyllum* ضدعفونی‌کننده‌ای قوی و ضدقارچ است. آن را بصورت دم‌کرده یا شربت برای درمان آنفلوآنزا و سرماخوردگی، زخم گلو (گلودرد)، سرفه، سیاه‌سرفه، عفونتهای سینه (ریه) و برونشیت مصرف می‌نمایند. گیاه حاوی ترکیبات ضدنزله است و به تمیز کردن بینی بدبو، سینوزیت، احتقان گوش و دردهای مشابه کمک می‌کند. آن را برای دفع کرم تنیا و کرمهای حلقوی در کودکان و فرونشاندن باد و قولنج مصرف می‌نمایند. خاصیت ضد اسپاسمی آن آن را دارویی مفید برای تسکین درد قاعدگی می‌نماید. در استعمال خارج

آن را بصورت ضماد برای درمان تورم و التهاب پستان بکار می‌برند و دم‌کرده آن بصورت شستشو برای کمک به التیام زخمها و زخمهای روباز بکار می‌رود. آویشن واقعی در حمام گیاهی و بالش نیز کاربرد دارد (4).

Thymus serpyllum **L.**

*** *Thymus vulgaris* L.**

Syn.: *Thymus aestivus* Reuter ex Wilk., *Thymus ilerdensis* f. Gonzalez ex Costa, *Thymus valentines* Rouy, *Thymus Webbianus* Rouy

آویشن اروپایی، آویشن باغی

گیاه به ارتفاع ۱۰ـ۳۰(ـ۵۰) سانتیمتر، با شاخه‌های چوبی ایستاده تا تقریباً گسترده. برگها به طول ۳ـ۸، به عرض ۰/۵ـ۲/۵ میلیمتر، خطی تا بیضوی، به دشواری به دسته برگهای محوری می‌رسد، دمبرگ‌دار، کرک نمدی؛ با لبه‌های به بیرون برگشته، بدون مژه. گل‌آذین کپه‌ای شکل یا با فاصله از یکدیگر، پرگل. برگه‌ها مشابه برگها اما گاهی پهن‌تر و گاهی با لبه‌های تقریباً تخت، سبز ـ مایل به خاکستری. کاسه گل به طول ۳ـ۴ میلیمتر، به کوتاهی کرکدار، با لوله استکانی؛ دندانه‌های بالایی با طولی مساوی عرض، بدون مژه.

Thymus vulgaris **L.**

جام گل مایل به سفید تا ارغوانی کم‌رنگ.

پراکندگی جهانی: غرب نواحی مدیترانه‌ای تا جنوب شرق ایتالیا.

Thymus vulgaris L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مراکز تولید گیاهان دارویی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی این گیاه عبارت است از: سقط‌کننده جنین، آلرژی‌زا، ضددرد، ضدآلرژی، ضدآلزایمر، ضدالتهاب مفاصل، ضد میکروب، ضدسلولیت (نوعی التهاب ورم‌دار و گاهی چرک‌دار بافت‌های سفت)، ضدباکتری، ضدسرطان، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد التهاب، ضداکسیدان، ضد تب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدقارچ، ضد کرم، ضداحتقان، ضدسرفه، ضدنفخ، ضد زخم داخلی، ضد کرم آسکاریس، قابض، بازکننده برونش‌ها، معرق، خلط‌آور، کاهش‌دهنده چربی خون، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، حشره‌کش، کاهش‌دهنده ترشحات بزاقی، مسکن و محرک (۱۲).

- اثرات درمانی قابل توجه آن عبارت است از: ضدعفونی‌کننده، مقوی، تسکین گرفتگی ماهیچه‌ای، خلط‌آور، کرم‌کش. قابلیت گندزدایی و ضدعفونی کننده بودن و مقوی بودن آن آن را دارویی مفید برای افزایش قدرت سیستم ایمنی بدن در عفونتهای مزمن قارچی و عفونتهای سینه همچون برونشیت، سیاه‌سرفه و ذات‌الجنب می‌نماید. دم‌کرده آن را برای درمان عفونتهای گلو و سینه بکار می‌برند و جویدن برگهای تازه آن سبب تسکین زخم گلو می‌شود. آویشن باغی را با دیگر گیاهان برای درمان آسم تجویز می‌نمایند و همچنین برای درمان تب یونجه مفید است. از آویشن باغی برای دفع کرم در کودکان استفاده می‌شود. در استعمال خارج آویشن باغی برای تسکین گزیدگی و نیش حشرات و برای درمان سیاتیک و دردهای روماتیسمی بکار می‌رود. به درمان کچلی، عفونت

انگشتان پا، برفک یا آلودگی قارچی و دیگر عفونتهای قارچی مانند جرب و شپش کمک می‌کند. دم‌کرده آن را می‌توان به آب حمام بعنوان محرک اضافه کرد (4). ـ هضم‌کننده غذا، محرک، بادشکن و ضدعفونی‌کننده روده است و به‌عنوان چاشنی مصرف می‌شود. روغن آن در دهان‌شویه‌ها و در درمان سیاه‌سرفه و برونشیت کاربرد دارد. آویشن باغی ضدعفونی‌کننده، انگل‌کش، ضدقارچ، بوزدا، داروی بیهوشی ضعیف و ضدکرم به‌ویژه برعلیه کرمهای قلاب‌دار (آسکاریس) است، ساپونین (Saponins) موجود در آن باعث کاهش فعالیت و تحلیل برنده گلبولهای قرمز خون می‌شود(5).

***Thymus vulgaris* L.**

***Zataria multiflora* Boiss.**

Syn.: *Zataria bracteata* Boiss., *Zataria multiflora* Boiss. var. *elatior* Boiss.

آویشن شیرازی، ازگند

درختچه‌ای به ارتفاع ۴۰ـ۸۰ سانتیمتر، معطر، با شاخه‌های درهم پیچیده، با شاخه‌چه‌های با پوست سفید، کرکدار. برگها به طول (ـ۳) ۵ـ۷ (ـ۱۳) میلیمتر، دایره‌ای یا بیضوی، با قاعده گرد، به‌ندرت تقریباً قلبی ـ سربریده، با راس گرد یا به‌ندرت دایره‌ای ـ پهن‌شده تقریباً نوک‌دار، در حالت جوان با کرک‌های‌سفید، سرانجام کاملاً بدون کرک، از پایین به‌طرف بالا در برگهای پای گلها کوچکتر و به نسبت باریک‌تر شده تغییر یافته. چرخه‌های گل دسته‌ای گروهی انبوه (گوی مانند)، یا سنبله‌ای شکل، بدون پایک یا در شاخه‌چه‌های پایینی نازک با برگهای‌کوچکی در پای آنها. برگه‌ها مستطیلی، از

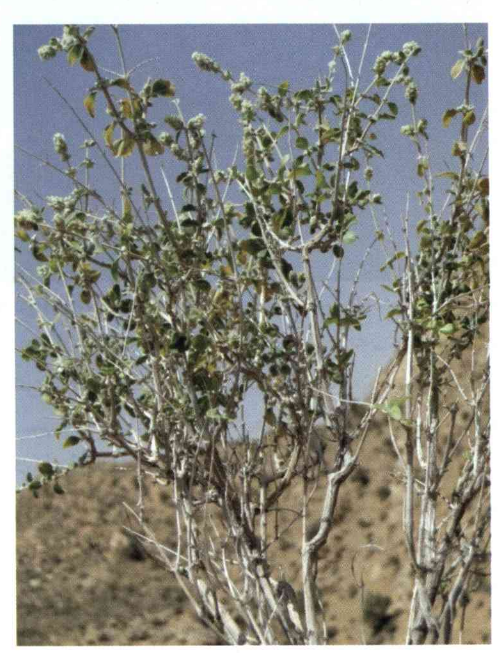
Zataria multiflora Boiss.

کاسه گل کوتاهتر. کاسه گل بسیار کوچک، به طول ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ لوله‌ای، پنج رگه‌ای ـ دراز چین، کرکدار؛ دندانه‌ها پنج‌تایی هم‌اندازه، سه‌گوشه‌ای، نوک کند، با کرک‌پوش پوشیده شده؛ دهانه کاسه با کرک‌های بلند و جدا.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه اصولاً در نواحی دامنه‌ای کوهستانی نواحی گرمسیری تا معتدله ایران و در استانهای **اصفهان:** کلاه قاضی، ارتفاعات اطراف جندق.ـ **لرستان:** جنوب استان.ـ **خوزستان:** نواحی شرقی، **جنوب فارس، بوشهر، هرمزگان، جنوب کرمان، سیستان و بلوچستان، جنوب خراسان و جنوب یزد** می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای رفع دل‌درد بکار می‌رود (3).

Zataria multiflora Boiss.

***Zataria multiflora* Boiss.**

ـ اثرات درمانی آن مشابه **مرزنگوش** / *Origanum vulgare* L. می‌باشد (11).

ـ بنظر می‌رسد که در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با مواد و ترکیبات شیمیایی این گرنه بدست آمده و در داروهای جدید نیز از آنها استفاده شده است که این خود جای خوشحالی دارد و باید با صرف وقت بیشتر از این گونه گیاه بسیار معطر و خوشبوی بهره‌برداری منطقی صورت گیرد (مؤلف).

در فرهنگ طب سنتی ایران گیاه دارویی **صعتر** نامی آشناست، که احتمالا معرب شده *Zataria* Boiss. است که امروزه بیشتر به نام **آویشن شیرازی** مشهور است.

Zhumeria Majdae **Rech. f. & Wendelbo**

مورخوش

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، بسیار پرشاخه، با عطر مرکبات، سفید ـ خاکستری شونده، با تنه‌ای در قاعده به‌قطر تا ۵ سانتیمتر؛ میان‌گره‌ها کوتاه، به طول ۵ـ۱۷ میلیمتر. برگها در بیشتر شاخه‌ها نزدیک بهم، در هر دو سطح به یکسان پوشیده با کرکهای درختی غده‌دار و بدون غده و کرکهای غده‌دار بدون پایک انبوه، به کوتاهی با کرکهای نمدی‌خاکستری شونده؛ پهنک برگها به طول ۲۰، به عرض۱۴ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا بیضوی پهن، با قاعده گوه‌ای، با رأس گرد، با لبه اغلب قویاً مواج؛ فقط رگبرگ میانی قابل رؤیت، بقیه رگبرگها توسط کرک‌پوش پوشیده شده؛ دمبرگ به طول ۱ـ۲ میلیمتر؛ برگهای کنار گلها شبیه برگهای پایینی، کمی بزرگتر و پهن‌تر، با موجهای کوچکتر. گلها کم، در بیشتر شاخه‌ها محوری. برگه‌ها

Zhumeria Majdae Rech.f. & Wendelbo

دوتایی، به طول حدود ۶ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی. دمگلها راست ـ گسترده، به طول ۲ـ۴ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ استکانی، ۵ رگه‌ای، با کرکهای درختی و غده‌ای بدون پایک انبوه، کرکدار ـ کرک نمدی، دو لبه؛ لب فوقانی با دو لوب مستطیلی تقریباً نوک‌دار به طول حدود ۷ میلیمتر؛ لب تحتانی ۳ تایی تقریباً هم‌اندازه، به طول ۲ـ۳ میلیمتر؛ کاسه گل در حالت میوه‌دار به طول ۲۰، به عرض ۲۰ رشد کننده، با لبهای قویاً واگرا، غشایی، اغلب با رنگ‌دویدگی ارغوانی. جام گل به طول حدود ۲۰ میلیمتر، بنفش تا آبی آسمانی ـ بنفش، با لوله و دهانه سفید، بطور غیرچشمگیر دولبه؛ لب‌ها تقریباً هم‌اندازه، گسترده یا تقریباً برگشته؛ لب فوقانی با لوبهای دوتایی تخم‌مرغی به عرض حدود ۵ میلیمتر؛ لب تحتانی با لوبهای ۳ تایی کم و بیش مساوی به عرض حدود ۴ میلیمتر، لوله جام درون کاسه قرار گرفته، راست، بزرگ، نزدیک میانه با حلقه کرکی انبوه. پرچمها ۴ تایی، بیرون زده، به دهانه جام متصل‌شده؛ هر دو کیسه‌های بساک بارور، با کیسه‌های بساک بزرگ خمیده، واگرا، گاهی نامساوی؛ دوتای پشتی با کیسه‌های بساک قویاً تقلیل یافته غیر بارور یا به دشواری بارور؛ از جلویی‌ها تا حدودی کوتاهتر. کلاله با دو لوب کم و بیش مساوی‌کوتاه. فندقه به طول ۳/۵، به عرض ۲/۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی ـ بیضوی تقریباً سه وجهی، قهوه‌ای کم‌رنگ، صاف، غیرمشبک، در حالت مرطوب قویاً موسیلاژدار؛ ناف بسیار کوچک.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی تا به امروز فقط از استان **هرمزگان:** (تونل تنگه زاغ؛ کوههای گنو؛ کوه شب؛ ارتفاعات بین بستک و لار شناخته شده است.

***Zhumeria Majdae* Rech.f. & Wendelbo**

مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی بسیار خوشبوی و معطر بصورت محدود در نواحی کوهستانی استانهای هرمزگان و جنوب فارس پراکنده است و مردم محلی از آن استفاده‌های محدود دارویی می‌کنند و اصولاً برای مردم دیگر نقاط ایران شناخته شده نمی‌باشد و با مصارف و کاربردهای آن نیز آشنا نیستند و با توجه به اینکه از عمر شناخته شدن این گیاه با نام علمی بیش از ۴۰ـ۵۰ سال نمی‌گذرد، بنابراین سابقه‌ای تاریخی از مصارف و کاربردهای آن از دیدگاه علمی در دست نیست و لازم است تا تحقیقات مفصل و جامعی روی آن صورت گیرد تا ارزش دارویی آن نیز بمعنای واقعی شناخته شود (مؤلف).

***Ziziphora clinopodioides* Lam.**

کاکوتی کوهی، مشک طرامشک

گیاه خشبی با شاخه‌های فراوان، به‌شکلهای رویشی (شکل برگها و کرک‌پوش) بسیار متنوع. ساقه‌های گلدار رونده یا برگشته به‌پایین یا ایستاده یا بالارونده، به ارتفاع ۵ـ۵۰ سانتیمتر. برگها بیضوی یا سرنیزه‌ای یا دایره‌ای، بی‌کرک یا کرک مخملی یا با کرکهای متنوع و گوناگون. دمگلها کوتاه یا تقریباً وجود ندارد. چرخه‌های گل در کپه انتهایی انبوه. کاسه گل به طول (ـ۳) ۴ـ۶ میلیمتر، استوانه‌ای باریک، با دندانه‌های کوتاه خطی ـ سرنیزه‌ای، کم و بیش همگرا (نزدیک شونده)، با کرکهای فوق‌العاده متنوع. جام گل سفید یا قرمز یا ارغوانی؛ لوله جام کوتاه کمی بیرون زده.

پراکندگی جهانی: شرق شبه جزیره بالکان، جنوب غرب آسیا و آسیای مرکزی تا کوههای هیمالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع. برای آن زیرگونه‌های متعددی بشرح زیر بیان شده اما اصولاً در نواحی دامنه‌ای و گاهی ارتفاعات بالای کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، همدان، اراک، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

-- subsp. *rigida* (Boiss.) Rech. f.

-- subsp. *Szowitsii* (Rech. f.) Rech. f.

-- subsp. *Ronnigeri* (Nab.) Rech. f.

-- subsp. *pseudodasyantha* (Rech. f.) Rech. f.

-- subsp. *filicaulis* (Rech. f.) Rech. f.

-- subsp. *kurdica* (Rech. f.) Rech. f.

-- subsp. *Bungeana* (Juz.) Rech. f.

-- subsp. *elbursensis* (Rech. f.) Rech. f.

-- subsp. *afghanica* (Rech. f.) Rech. f.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل برای درمان تب تیفوسی بکار می‌رود. برگهای خیس کرده آن در شب و مصرف آن صبح روز بعد بصورت دم‌کرده برای کاهش گرمای بدن مصرف می‌شود. شیره یا آب آن به‌عنوان مقوی بعد از نقاهت تب بکار می‌رود (3).

- در طب سنتی و عوام مصارفی نظیر تقویت معده، رفع دردهای معده و شکم دارد. از جوشانده گیاه برای درمان تب ناشی از بیماری تیفوسی استفاده می‌شود و خیسانده گیاه در آب برای درمان ناراحتیهای قلبی بکار می‌رود (۱۱).

جنس **کاکوتی** / *Ziziphora* L. در ایران ۴ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در طب سنتی ایران جایگاه شناخته شده‌ای دارند و بخصوص گونه **کاکوتی** / *Ziziphora tenuior* L. در طب سنتی مصرف می‌شود؛ در ارتباط با خواص دارویی سه گونه از این جنس اطلاعات مختصری دردست است و گونه چهارم آن یعنی *Ziziphora capitata* L. در میان مردم کمتر شناخته شده است. بنابراین جا دارد که در ارتباط با این گونه نیز تحقیقات دقیقی صورت بگیرد (مؤلف).

Ziziphora clinopodioides **Lam.**

Ziziphora clinopodioides Lam.

Ziziphora persica **Bunge**

Syn.: *Faldermannia persica* (Bunge) Nevski

کاکوتی ایرانی

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۵ـ۳۰ سانتیمتر، ایستاده، سخت شکننده، اغلب از قاعده منشعب خمیده ـ واگرا، پوشیده با کرکهای‌کوتاه گسترده کم و بیش انبوه تا تنک، کم گره‌ای (با بندهای کم). برگها به طول ۷ـ۴۰، به عرض ۱ـ۹ میلیمتر، پایینی‌ها تخم‌مرغی، بقیه سرنیزه‌ای، بطرف قاعده به کوتاهی بطرف رأس نوک‌تیز باریک شده بلند، بی‌کرک یا با لبه و در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها زبر، با رگبرگهای سطح تحتانی چشمگیر، پایینی‌ها نسبتاً بلندتر؛ برگهای کنار گلها با ساقه‌ای‌ها مشابه؛ پایینی‌ها در قاعده کمی پهن شده باریک شده بلند، از گلها قویاً بلندتر (به اندازه گلها می‌رسد)؛ فوقانی‌ها از گلها کمی بالا زده یا کوتاهتر، همگی قویاً نوک‌تیز، در سطح تحتانی بوضوح خمیده ـ رگه‌دار، با لبه مژه‌دار بلند. چرخه‌های گل پرگل، سنبله‌ها تخم‌مرغی انبوه، خیلی بندرت در چرخه‌های پایینی تنک. دمگلها کم و بیش کوتاه.کاسه گل به طول ۷ـ۱۰ میلیمتر، استوانه‌ای باریک، بوضوح با رگه‌های ظریف،

Ziziphora persica Bunge

کرکهای مویی‌دار بلند؛ دندانه‌ها سه‌گوشه‌ای باریک یا سرنیزه‌ای همگرا. جام گل قرمز ـ ارغوانی، به طول کم و بیش ۹ میلیمتر؛ لوله به دشواری بیرون زده. کیسه‌های بساک اغلب بدون زایده.

پراکندگی جهانی: ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه یکساله شبیه *Ziziphora tenuior* در نواحی دشتی و دامنه‌ای استانهای آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، شمال خوزستان، فارس (شیراز و پرسپولیس)، گرگان (پارک گلستان) و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات کاربردی شبیه *Ziziphora tenuior* L. دارد (۱۱).

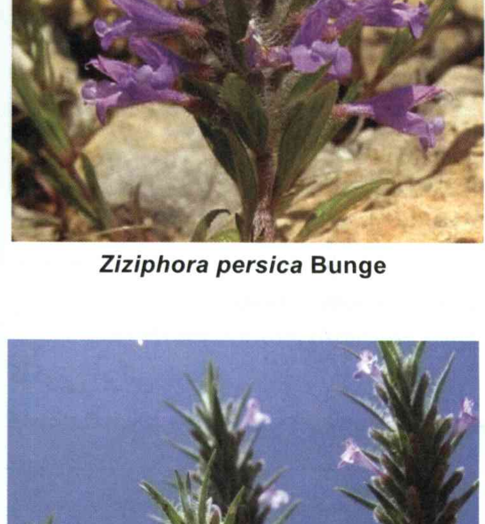
***Ziziphora persica* Bunge**

***Ziziphora tenuior* L.**

Syn.: *Faldermannia parviflora* Trautv.

کاکوتی

گیاه یکساله، ساقه به ارتفاع (ـ۵)۱۰ـ۲۰(ـ۳۰) سانتیمتر، ساده یا اغلب از قاعده منشعب، با شاخه‌های با میان‌گره‌های کوتاه و برگهای انبوه، اغلب از قاعده تقریباً گلدار، پوشیده با کرکهای کوتاه رو به پایین. برگها به طول ۷ـ۲۵ و عرض (ـ۱)۲ـ۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای، با قاعده‌ای باریک شده، پایینی‌ها با دمبرگ کوتاه، سرنیزه‌ای پهن، با دو انتهای باریک‌شده، میانی‌ها و بالایی‌ها به برگهای همراه گلها تغییر شکل یافته، نزدیک قاعده پهن‌تر، بطرف رأس نوک‌تیز بتدریج باریک شده، با لبه مژه‌دار از گلها خیلی بلندتر، راست ـ گسترده، با رگبرگهای تقریباً موازی در سطح تحتانی نازک و مشخص. چرخه‌های گل اغلب کم‌گل، اغلب همگی کم و بیش نزدیک بهم، در گل‌آذین سنبله‌ای متراکم اغلب طویل، بندرت در پایینی تنک. دمگلها کوتاه. کاسه گل به طول ۵ـ۷/۵ میلیمتر، استوانه‌ای باریک، با کرکهای گسترده کم و بیش‌مویی، دندانه‌ها

***Ziziphora tenuior* L.**

بسیار کوتاه، تخم‌مرغی ـ سه گوشه، بهم آمده (همگرا). جام گل به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، قرمز؛ لوله جام نازک، کمی بیرون زده. کیسه‌های بساک کوتاه،

اغلب در قاعده با زایده‌ای کوچک سربالای گرزی.
پراکندگی جهانی: ترکیه، جنوب شرق بخش اروپایی روسیه، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، ماورای‌قفقاز، آسیای مرکزی و غرب سیبری.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است با پراکندگی قابل توجه اغلب در دشتها و دامنه‌های کوهستانی و در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه برای کاهش دادن تب بکار می‌رود. آن را به‌عنوان مقوی قلب و دستگاه گوارش مصرف می‌کنند. پودر دانه‌های آن به همراه کره حیوانی برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. همچنین برای درمان تب‌ها از آن استفاده می‌کنند (3).
ـ اثرات درمانی خلط‌آور، بادشکن و مقوی معده دارد. از برگ آن جهت معطر کردن اغذیه و نوشابه‌ها استفاده می‌شود (۱۱).

Ziziphora tenuior **L.**

توضیحاتی پیرامون جنس‌ها و گونه‌های گیاهان تیره Labiatae

این گیاهان درحالی‌که معطر و خوشبوی هستند در طب سنتی و دارویی ایران کمتر شناخته شده‌اند.
ـ جنس **عروس کوهی** / *Betonica* L. در ایران ۳ گونه گیاه کوهستان‌روی معطر دارد که جایگاه آنها در طب سنتی ایران کاملاً ناشناخته است و این در حالیست که اطلاعات نسبتاً جامعی در ارتباط با گیاه *Betonica officinalis* (Regel) Pojark. در کشورهای اروپایی در دست می‌باشد.
بنابراین در اینجا به گونه‌های آن اشاره می‌شود تا راه تحقیقات و پژوهش تا حدودی باز گردد.

عروس کوهی *Betonica grandiflora* Willd.
Betonica nivea Stev. subsp. *mazandarana*
عروس کوهی برفی
عروس کوهی شرقی *Betonica orientalis* L.
ـ جنس **کوله‌خیر** / *Chamaesphacos* Schrenk در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر بنام کوله‌خیز یا *Chamaesphacos ilicifolius* Schrenk دارد که بیشتر در نواحی مرکزی ایران می‌رویند و از خواص دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.
ـ جنس **ریحانی** / *Cyclotrichium* (Boiss.)

Manden. & Scheng. در ایران ۵ گونه گیاه چندساله بسیار معطر اغلب صخره‌روی دارد که بصورت پراکنده در ارتفاعات زاگرس میانی و جنوبی می‌رویند و از خواص دارویی آنها اطلاعات درستی در دست نمی‌باشد و در اینجا به نامهای آنها اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

*Cyclotrichium Haussknechtii (Bunge) Manden. & Scheng. ریحانی بهبهانی

*Cyclotrichium depauperatum (Bunge) Manden. & Scheng. ریحانی

Cyclotrichium leucotrichum (Stapf ex Rech. f.) Leblebici ریحانی کرمانشاهی

Cyclotrichium stamineum (Boiss. & Hohen.) Manden. & Scheng. ریحانی آتشین

*Cyclotrichium Straussii (Bornm.) Rech. f. ریحانی گرینی

جنس *Drepanocaryum* Pojark در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر بنام *Drepanocaryum Sewerzowii* (Regel) Pojark. دارد که در شمال خراسان و کشورهای افغانستان، پاکستان و آسیای مرکزی می‌روید و در مورد ارزش‌های دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

ـ **جنس سنبل بیابانی** / *Eremostachys* Bunge در ایران ۱۵ گونه گیاه علفی چندساله معطر با بوی خوشایند و گاهی ناخوشایند دارد که در دشت‌ها و دامنه‌های کوهستانی می‌رویند و هیچ‌یک از آنها جایگاهی در طب سنتی و بومی ایران ندارند و این در حالیست که اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی بعضی از گونه‌های آنها در سالهای اخیر تولید شده است و در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

**Eremostachys adenantha* Jaub. & Spach. سنبل بیابانی شیرازی

**Eremostachys azerbaijanica* Rech. f. سنبل بیابانی آذربایجانی

Eremostachys Boissieriana Regel سنبل بیابانی تاجیکستانی

**Eremostachys codonocalyx* Rech. f. سنبل بیابانی فردوس

Eremostachys glabra Boiss. سنبل بیابانی بی‌کرک

**Eremostachys hyoscyamoides* Boiss. & Buhse سنبل بیابانی بذرالبنجی

Eremostachys labiosa Bunge سنبل بیابانی لب دراز، سنبل بیابانی غده‌دار

Eremostachys labiosiformis (M.Pop.) Knorring سنبل بیابانی ترکمنستانی

Eremostachys laciniata (L.) Bunge سنبل بیابانی پاره برگ

Eremostachys laevigata Bunge سنبل بیابانی رفیع

Eremostachys lanata Jamzad سنبل بیابانی پشمالو

Eremostachys macrophylla Montbr. & Auch. سنبل بیابانی

**Eremostachys pulvinaris* Jaub. & Spach سنبل بیابانی اصفهانی، سنبل بیابانی پشته‌ای

Eremostachys Regeliana Aitch. & Hemsl. سنبل بیابانی افغانی

Eremostachys Tournefortii Jaub. & Spach سنبل بیابانی ارمنستانی

Eremostachys Vicaryi Benth. سنبل بیابانی سرخه‌ای

ـ **جنس مرزه‌سا** / *Gontscharovia* Boriss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله صخره‌زی معطر بنام مرزه‌سا / *Gontscharovia Popovii* (B. Fedtsch. & Gontsch.) Boiss. دارد که در ارتفاعات صخره‌ای میان جنگل (بین سروستان و فسا) و شمال استان

هرمزگان (کوههای هماگ) می‌روید و شباهت زیادی به گونه‌های جنس *Satureja* L. دارد و در سالهای اخیر از ایران جمع‌آوری و معرفی شده است.

– جنس **گل اروانه**/ *Hymenocrater* Fisch. & C. A. Mey. در ایران ۹ گونه گیاه علفی چندساله تا بوته‌ای دارد که اغلب در مناطق صخره‌ای و پرشیب کوهستانی می‌رویند، اغلب آنها کم و بیش معطر بوده و بدلیل زیبایی کاسبرگهای آنها اغلب مورد توجه قرار گرفته و اطلاعات کم و بیش کاملی نیز در ارتباط با ترکیبات شیمیایی آنها در دست می‌باشد، اما مصارف دارویی آنها ناشناخته است و یا در حد بسیار محدود و بصورت کاملا اتفاقی توسط بعضی از مردم محلی استفاده می‌شوند که این خود نیازمند تحقیق وسیع و گسترده‌ای است. در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌کنیم، گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

Hymenocrater bituminosus Fisch. & C.A. Mey.
گل اروانه

Hymenocrater calycinus (Boiss.) Benth.
گل اروانه البرزی

Hymenocrater elegans Bunge گل اروانه زیبا

**Hymenocrater incanus* Bunge گل اروانه خاکستری

Hymenocrater longiflorus Benth. گل اروانه آورومانی

**Hymenocrater oxyodontus* Rech. f.
گل اروانه کوه پیغمبر، گل اروانه تورانی

**Hymenocrater platystegius* Rech. f. گل اروانه بزقی

Hymenocrater sessilifolius Benth. گل اروانه کابلی

**Hymenocrater yazdianus* Rech. f. گل اروانه یزدی

– جنس **لب خرگوشی**/ *Lagochilus* Bunge در ایران ۵ گونه گیاه بوته‌ای خاردار کم و بیش معطر دارد که در ارتفاعات کوهستانی و بعضاً در دامنه‌های کوهستانی با خاکهای گچی- آهکی می‌رویند. در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی موجود در اسانس آنها بدست آمده، اما در طب سنتی ایران و گیاهان دارویی کاربردی برای آنها متصور نمی‌باشد، در اینجا برای آشنایی بیشتر به نامهای علمی آنها اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که به‌جز یک گونه از آنها همگی انحصاری ایران هستند و با ستاره مشخص شده‌اند.

**Lagochilus alutaccus* Bunge
لب‌خرگوشی چرمی رنگ، لب‌خرگوشی شاهرودی

**Lagochilus Aucheri* Boiss. لب‌خرگوشی

Lagochilus cabulicus Benth. لب‌خرگوشی کابلی

**Lagochilus Kotschyanus* Benth.
لب‌خرگوشی آزادبری، لب‌خرگوشی کندوانی

**Lagochilus macranthus* Fisch. & C.A. Mey.
لب‌خرگوشی درشت

جنس **گلک یا گل‌ریز**/ *Micromeria* Benth. در ایران ۳ گونه گیاه علفی چندساله صخره‌روی معطر دارد یکی از آنها انحصاری ایران است که با ستاره مشخص شده است.

**Micromeria Hedgi* Rech. f.
گلک بشاگردی، گل‌ریز بشاگردی

Micromeria myrtifolia Boiss. & Hohen.
گلک موردی، گل‌ریز موردی

Micromeria persica Boiss. گلک ایرانی، گل‌ریز ایرانی

هریک از گونه‌های مذکور می‌تواند اثرات دارویی داشته باشد، اما متأسفانه تابحال برای اغلب مردم و حتی دانشجویان دانشکده‌های داروسازی نیز ناشناخته باقی مانده‌اند.

جنس *Phlomidoschema* Vved. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام

Phlomidoschema Parviflorum (Benth.) Vved.

دارد که شباهت زیادی به جنس *Stachys* L. دارد و از جنوب خراسان جمع‌آوری و شناسایی شده است.

– جنس *Sideritis* L. در ایران سه گونه گیاه علفی یکساله مزرعه‌روی کم و بیش معطر دارد که نامهای

علمی آنها بشرح زیر است:

Sideritis Balansae Boiss.

Sideritis comosa (Rochel) Stank.

Sideritis montana L.

ـ جنس *Thuspeinantha* Durand در ایران دو گونه گیاه علفی یکساله معطر بنامهای

Thuspeinantha brahuica (Boiss.) Briq.

Thuspeinantha persica (Boiss.) Briq.

دارد جنس زوفایی / *Thymbra* L. در ایران یک گونه گیاه چندساله بسیار معطر دارد که مردم ایلام به آن ازبوئه می‌گویند و احیانا مصارف محلی محدودی نیز دارد، اما ارزش‌های دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست. نام علمی این گونه *Thymbra spicata* L. است. همانطورکه ملاحظه می‌کنید در میان گیاهان تیره نعناع علاوه بر گیاهان دارویی شناخته شده، گیاهانی وجود دارند که دارای عطر و طعم خوشایند و یا ناخوشایند هستند، اما در ارتباط با خواص دارویی و کاربردهای آنها اطلاعات دقیق و مستند وجود ندارد که این خود راه تحقیق و پژوهش را برای دست‌اندرکاران شیمی گیاه و داروسازان باز می‌کند (مؤلف).

Betonica nivea Stev. subsp. mazandarana

Betonica grandiflora **Willd.**

Eremostachys laevigata **Bunge**

Cyclotrichium stamineum **(Boiss. & Hohen.) Manden. & Scheng.**

Eremostachys macrophylla Montbr. & Auch.

Hymenocrater elegans Bunge

Hymenocrater platystegius Rech. f.

تیره برگ بو/*Lauraceae*

Cinnamomum Camphora **(L.) Nees & Eberm.**
Syn.: Laurus Camphora L., *Camphora officinarum* Nees.
E. camphor tree, camphor laurel, camphor

درخت کافور

درختانی بزرگ، با شاخه‌چه‌های نازک بی کرک. جوانه‌های انتهایی بزرگ، فلس‌دار، فلسهای خارجی جوانه بی‌کرک، داخلیها کرک ابریشمی. برگها با برگ آذین حلقوی، بی‌کرک، کاغذی تا تقریباً چرمی، تخم‌مرغی ـ بیضوی تا بیضوی تا تقریباً تخم‌مرغی ـ بیضوی، به طول ۱ـ۵، به عرض ۳ـ۱۰ سانتیمتر، با قاعده نوک‌تیز یا گوه‌ای ـ باریک شده، با هر دو سطح مشبک ظریف یا روی سطح فوقانی صاف؛ رگبرگ اصلی نازک؛ رگبرگهای جانبی قاعده‌ای بالارونده تا $\frac{۲}{۳}$ - $\frac{۱}{۳}$ طول پهنک؛ جانبی‌ها (اضافی) راست ـ گسترده، اغلب با محور سطح فوقانی تاول دار، در سطح تحتانی حفره کرکی‌دار؛ رگبرگهای فرعی نازک. دمبرگ نازک (باریک)، به طول ۲ـ۴ سانتیمتر. پانیکول‌ها محوری، باریک، بی کرک، پرگل، به طول تا ۱۰ سانتیمتر، با شاخه‌های کوتاه کم، دمگلها به طول ۱ـ۲ میلیمتر، واژ مخروطی. تپال‌ها (قطعات گلپوش) تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌تیز، گوشتی، به طول حدود ۲ میلیمتر. پرچمها به طول ۱/۵ میلیمتر، با کیسه‌های بساک پهن، با میله‌های هم اندازه، کرکدار؛ بساکهای داخلی سربریده، با سلولهای بالایی کوچکتر، پهلوگرد، غده‌بزرگ، متصل به بخش قاعده‌ای میله. پرچمهای عقیم به طول $\frac{۳}{۴}$ میلیمتر، پایک‌دار. خامه هم اندازه تخمدان، با کلاله سپری سه وجهی. میوه کروی، کمی گوشتی، به‌قطر ۵ـ۱۰ میلیمتر، روی فنجانی نازک و

Cinnamomum Camphora (L.) Nees & Eberm.

Cinnamomum Camphora **(L.) Nees & Eberm.**

توخالی قرار گرفته، در رأس به‌قطر ۳ـ۵ میلیمتر، بعمق ۱ـ۲ میلیمتر، با قاعده گوشتی، واژ مخروطی، معمولاً غیر متمایز از دمگل واژ مخروطی، با هم به طول ۵ـ۷ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ژاپن و در سراسر جهان نیز کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ اکولوژی نوشهر و باغ کشاورزی لاهیجان

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی کافور: سقط‌کننده، ضددرد، ضدکرم، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضدباکتری، ضدخارش، ضدعفونی‌کننده، ضد روماتیسم، ضد اسپاسم، ضدسرفه، افزایش‌دهنده میل جنسی، کاهش‌دهنده اسپاسم برونش‌ها، کاهش‌دهنده ترشح برونش‌ها، ضدقارچ، آرام‌بخش، مقوی قلب، ضدنفخ، تقویت‌کننده گردش خون، محرک سیستم اعصاب مرکزی، ضداحتقان، تشنج‌آور، معرق، قی‌آور، خلط‌آور، محرک تنفسی، کاهش‌دهنده بزاق، افزایش‌دهنده بزاق و مرهمی موضعی (۱۲).

ـ کافور آرام‌بخش، ضددرد، ضد اسپاسم، معرق، ضدکرم، محرک و بادشکن است. در مصرف داخلی کافور برای مداوای سرماخوردگی، سرمازدگی و اسهال‌های ناشی از سرماخوردگی بکار می‌رود. اثرات فوق‌العاده‌ای در بیماریهای التهابی، تب‌ها و دردهای هیستریکی دارد. معالج نقرس، دردهای روماتیسمی و دردهای عصبی است و اثرات فوق‌العاده‌ای در تمام تحریکات اندامهای جنسی دارد. از آن می‌توان در

استفاده‌های خارجی در تمام موارد التهابی، خون‌مردگی، کوفتگی و رگ‌به رگ شدن استفاده کرد، در ترکیبات حشره‌کش کاربرد دارد. عصاره الکلی اندامهای هوایی آن کم‌کننده فشار خون است. کافور برای درمان تورم مزمن دستگاه تنفسی مفید است و همچنین برعلیه کفگیرک کاربرد دارد (6).

ـ به‌عنوان ضدخارش، بادشکن، مقوی قلب، محرک دستگاه تنفسی و گندزدا مصرف می‌شود. در استعمال خارج بصورت مالیدنی و ضمادکردنی قرمزکننده پوست است (5).

ـ کافور یکی از داروهای مشهوری است که در استعمال خارج به‌عنوان محرک ضدتحریک، روغن مالیدنی ضددرد برای تسکین درد مفاصل، دردهای روماتیسمی، درد عصبی و درد پشت بکار می‌رود. آن را می‌توان در مشکلات پوستی مانند زخمهای ناشی از سرماخوردگی و سرمازدگی و دیگر عفونتهای سینه استفاده کرد. البته روغن آن در مصرف داخلی توصیه نمی‌شود (4).

Cinnamomum Camphora **(L.) Nees & Eberm.**

Cinnamomum verum **J. Presl.**

***Cinnamomum verum* J. Presl.**

Syn.: Cinnamomum zeylanicum Blume, *Laurus Cinnamomum* L.

E. cinnamon tree, Ceylon cinnamon tree, cinnamum, cinnamon

دارچین

درختی همیشه سبز، به ارتفاع متوسط. پوست صاف، معطر با بوی قوی خوشایند و تند. برگها ساده، متقابل، چرمی، بدون کرک، تخم‌مرغی یا بیضوی. گلها کوچک، سبز مایل به زرد، در پانیکول محوری یا انتهایی. میوه بیضوی تا مستطیلی، ارغوانی تیره.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و عموماً پوست این گیاه به‌عنوان دارچین و یکی از ادویه‌جات معطر به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست خشک شده داخلی از ساقه‌های کوتاه شده (سربریده) و روغن‌های فرار آن مصرف می‌شود.

دارچین مقوی قلب، محرک و مقوی است و دارای اثرات مفید روی امراض ناشی از ضعف و سستی و لختی است. به‌عنوان قابض برای مداوای اسهال بکار می‌رود. به‌عنوان مقوی قلب و محرک اثرات مفیدی در فرونشاندن تب‌های ضعیف نشان داده شده، در عفونتهای نفاخ و اسپاسمی دستگاه گوارش اغلب به‌عنوان بادشکن و ضد اسپاسم مؤثر است. پوست دارچین معطر، قابض، محرک و بادشکن است و مفید

برای کنترل تهوع و استفراغ می‌باشد، بندرت بصورت خالص اما اصولاً به همراه دیگر داروها به‌عنوان برطرف‌کننده گریپ بکار می‌رود، پوست دارچین در ترکیبات دارویی جلوگیری کننده از آنفلوانزا، سوء هاضمه و کنترل نفخ بکار می‌رود (6).

ـ مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: محرک گرم‌کننده، بادشکن، ضد اسپاسم، ضدگندزدا و ضدعفونی‌کننده و ضدویروس؛ تحقیقات نشان می‌دهد که این گیاه خاصیت مسکن و ضددرد دارد و فشارخون را پایین می‌آورد و تب را نیز درمان می‌کند. خواص دارویی آن مرهون روغن فرار آن است که خواص ضدویروسی و ترکیبات محرک دارد. گردش خون را بخصوص در نقاط پنجه‌های دست و پا تحریک می‌کند، و دارویی سنتی برای مسائل و مشکلات هضم غذا مانند تهوع، دل‌بهم خوردگی، استفراغ و اسهال است (4).

Cinnamomum verum J. Presl.

ـ پوست و اسانس حاصل از تقطیر پوست و برگهای آن توسط بخار آب مصرف می‌شود، خواص درمانی آن در استعمال داخلی: محرک گردش خون، قلب و تنفس، آسان‌کننده هضم، محرک معده، گندزدا، ضدعفونت، باکتری‌کش، متوقف‌کننده رشد باکتری، ضدقارچ، ضدنفخ، دافع کرم، ضد اسپاسم، قابض، محرک جنسی، قاعده‌آور، افزایش‌دهنده دمای بدن، محرک ترشح بزاق، اشک و ترشحات بینی است، و در استعمال خارجی انگل‌کش و قارچ‌کش است و در موارد آسم، کوفتگی‌های ناشی از تب، گریپ و دردهای ناشی از سرماخوردگی، ضعف ناشی از گریپ، سنکوپ، دردهای روده و مجاری ادرار، ضعف معده و کندی هضم، انگلهای روده، اسپاسم‌های دستگاه گوارش، قولنج‌های همراه با اسپاسم، اسهال، خونریزی رحم، ترشحات سفید، احتباس آب در بدن، ناتوانی جنسی و بی‌کفایتی قاعدگی مصرف می‌گردد (۱۰).

ـ اثرات مهم دارچین: مقوی معده، ضدنفخ و ضداسهال است و به‌عنوان ضددرد، آلرژی‌زا، ضدباکتری، بی‌حس‌کننده، ضد اسپاسم، ضدزخم، ضدویروس، قابض، ضدقارچ کاندیدا، معرق، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، لاروکش، حشره‌کش، کاهش‌دهنده چربی، محرک، آرام‌بخش و مقوی معده بکار می‌رود (۱۲).

ـ جوشانده پوست آن به‌عنوان قابض، محرک، خلط‌آور و بادشکن مصرف می‌شود. آن را برای درمان نفخ، اسهال، ازدیاد خون قاعدگی، مقوی معده، دل‌بهم‌خوردگی و استفراغ استفاده می‌کنند. پودر

پوست آن برای درمان اسهال کاربرد دارد. پودر پوست یا خمیر آن برای درمان دردهای عصبی، روماتیسم و دندان درد بکار می‌رود. روغن استخراج شده از

******Laurus nobilis*** **L.**

E. Grecian laurel, true bay, sweet bay, bay trees, true laurel, bay laurel

برگ بو

درختچه یا درختکی همیشه سبز، به ارتفاع ۲ـ۲۰ متر، با شاخه‌های نازک بی‌کرک. برگها متناوب، معطر، به طول ۵ـ۱۰، به عرض ۲ـ۴ (ـ۷/۵) سانتیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای باریک، نوک‌تیز یا نوک‌دار، بی‌کرک. گلها یک جنسی یا نرماده، گلهای نر با ۸ـ۱۲ پرچم، همیشه یا اغلب با دو غده قاعده‌ای، کیسه‌های بساک با دو دریچه باز می‌شوند. گلهای ماده با ۲ـ۴ پرچم عقیم. میوه سته، به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، بهنگام رسیدن سیاه.

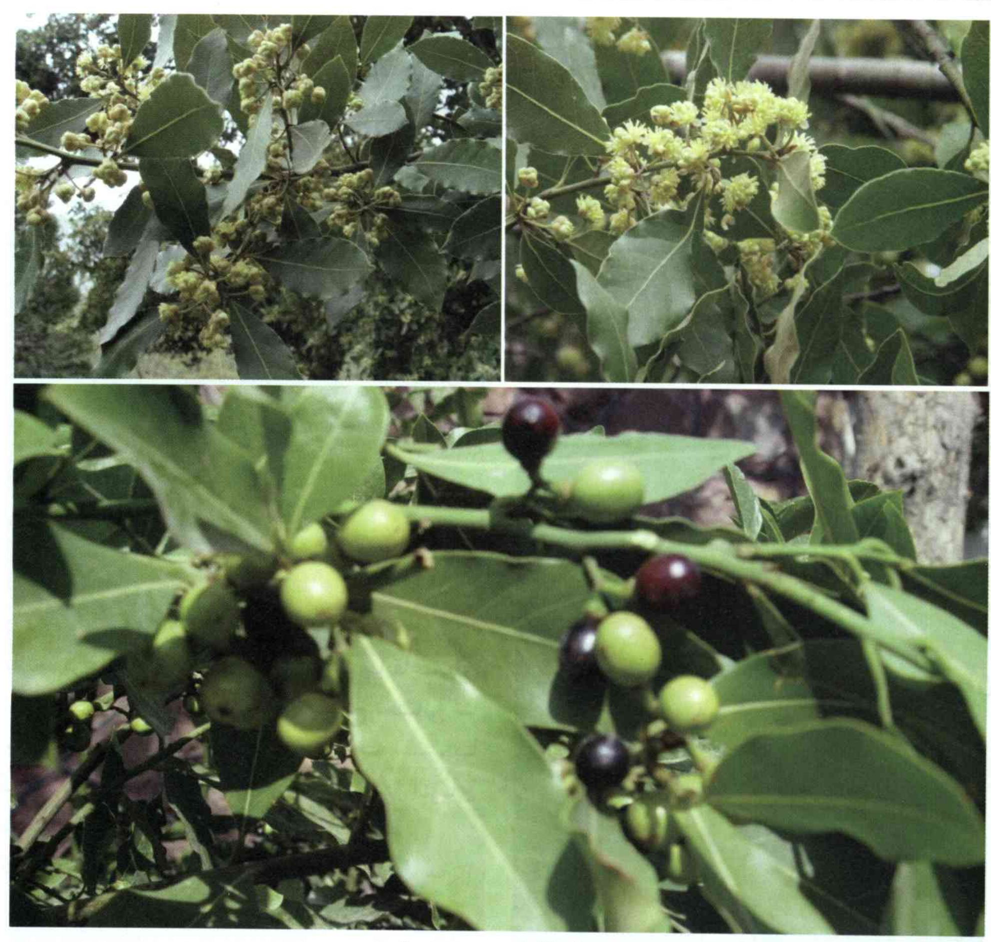
پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شمال غرب افریقا، غرب سوریه و کریمه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه همیشه سبز و زیبا در نواحی معتدله ایران کاشته شده است و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، اصفهان، خراسان، سمنان، تهران و یزد دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه گوشتی این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: گندزدا، محرک معده، دافع گازهای روده، ضد اسپاسم، خلط‌آور، مدر و قاعده‌آور دارد و در استعمال داخلی برای پوست آن به‌عنوان محرک قوی و بادشکن مصرف می‌شود. روغن آن برای درمان گرفتگی شکمی، دندان درد، رعشه و لغوه بکار می‌رود (9).

Laurus nobilis **L.**

***Laurus nobilis* L.**

درمان سوء هاضمه‌های ناشی از ضعف معده، خستگی ناشی از زکام، دملها، تخمه، برونشیت‌های مزمن، حالتهای زکام، خونریزی از ریه همراه با خلط، روماتیسم، بی‌خوابی و قاعدگی‌های دردناک و در استعمال خارجی برای درمان آنژین‌ها، عفونتهای دهان و گلو، سینوزیت و قاعدگی‌های دردناک بکار می‌رود (۱۰).

ـ معطر؛ هضم‌کننده غذا و محرک است و به‌عنوان ادویه و چاشنی بکار می‌رود. در گذشته برای درمان هیستری، فقدان قاعدگی و قولنج نفاخ بکار می‌رفت. به‌عنوان محلول روغنی مالیدنی یا پماد و مرهم برای درمان روماتیسم مصرف می‌شود. روغن غیرفرار آن به‌عنوان حشره‌کش کاربرد دارد. در دامپزشکی برگهای آن در استعمال خارجی برای درمان انگلهای پوستی بکار می‌رود. برگ آن به‌عنوان محافظ مواد غذایی در کنسروسازی مصرف می‌شود. میوه‌های سته آن در اروپا برای تحریک و تسریع سقط جنین بکار می‌رود (5).

- برگها و روغن فرار آن مصرف می‌شود. برگ بو اصولاً برای درمان اختلالات دستگاه هضم فوقانی (معده) و سهولت درد التهاب مفاصل و دردها بکار می‌رود. اثر منظم‌کننده معده و اثر مقوی معده دارد، اشتها را تحریک و ترشح شیره هضم‌کننده را افزایش می‌دهد. هنگامی‌که به‌عنوان ترکیبات و مواد در آشپزی مصرف می‌شود برگهای برگ بو هضم غذا را تقویت و جذب غذا را آسان می‌نماید. برگهای آن اثرات دارویی شبیه به نعناع/ *Mentha spicata* و رومارن/ *Rosmarinus officinalis* در کمک کردن در جهت انحلال غذای سنگین به‌ویژه گوشت دارد. برگ بو سبب تشدید و تحریک آغاز قاعدگی می‌شود. روغن فرار آن اصولاً برای ماساژ و مالیدن بخوبی رقیق شده و روی ماهیچه‌های دردناک و مفاصل مالیده می‌شود. جوشانده برگهای آن را می‌توان به آب حمام برای سهولت و آرام کردن درد کمر افزود (4).

***Persea americana* Mill.**
Syn.: *Persea gratissima* Gaertn.
E. avocado, American avocado, alligator pear, avocado pear

آووکادو

درختی با تاج پهن و بزرگ به ارتفاع تا ۱۸ متر. برگها دمبرگ‌دار، مستطیلی سرنیزه‌ای یا بیضوی ـ سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی، به طول ۹ـ۴۰ سانتیمتر، با قاعده‌ای نوک‌تیز یا سربریده، معمولاً در سطح تحتانی تا حدودی سبزکلمی. گلها کوچک، مایل به سبز، با دمگل کوتاه، در گل‌آذین پانیکول انبوه در انتهای شاخه‌چه‌های جوان. کاسه‌گل در هر دو طرف با کرک‌های نمدی ـ خاکستری، با پرچمهای کامل ۹ تایی، با دو غده تخم‌مرغی پهن شده‌نارنجی رنگ در قاعده هر پرچم. میوه بزرگ و گوشتی، به طول ۵ـ ۲۰سانتیمتر، معمولاً گلابی شکل، تخم‌مرغی یا کروی، سبز ـ زرد تا قرمز آلبالویی یا ارغوانی با پوست کلفت و گاهی چوبی.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب امریکا (در گذشته alligator_ pear نامیده می‌شد). با بذر تکثیر می‌شود و در نواحی شبه گرم و مرطوب جهان مثل اسرائیل، اسپانیا و جنوب افریقا کاشته می‌شود. برگهای آن و میوه‌های نارس آن بعد از رشد کامل برداشت و مصرف می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی ایران در استانهای گیلان و مازندران.

***Persea americana* Mill.**

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی این گیاه عبارت است از: ضدانگل، ضدباکتری، ضدالتهاب، ضدعفونی‌کننده، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، ضدنفخ، ضدکرم، ادرارآور، قاعده‌آور، ملین، خلط‌آور، محافظ کبد، بالابرنده فشار خون، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده

تری‌گلیسیرید، مسهل، پایین آورنده چربی خون، مقوی معده و مقوی رحم (۱۲).
- مهمترین خواص درمانی برگها و پوست آن عبارت است از: قابض، بادشکن، تسکین‌دهنده سرفه، تشدیدکننده جریان خون قاعدگی و خواص میوه آن عبارت است از: نرم‌کننده و بادشکن و پوست میوه آن دافع کرم‌ها می‌باشد. برگها و پوست ساقه‌های جوان آن محرک عادت ماهانه است و می‌تواند سبب سقط جنین شود، خاصیت قابض و بادشکن دارد و پوست آن برای درمان اسهال، نفخ و باد بکار می‌رود و برای تسکین سرفه و رفع انسداد کبدی و کاهش سطح اسیداوریک که سبب نقرس می‌شود مفید است. پوست میوه برای زایل کردن کرمها بکار می‌رود. گوشت خیس کرده میوه مغذی است و میل جنسی را افزایش می‌دهد، در استعمال خارجی به‌عنوان خنک‌کننده و آرام‌بخش روی پوست بکار می‌رود. به‌عنوان زایل‌کننده زخمها و کچلی و تحریک‌کننده رشد مو بکار می‌رود. روغن فشرده دانه آووکادو مغذی است و پوست را شاداب می‌کند، سبب نرمی، جلوگیری از خشکی و پوسته پوسته شدن پوست و مالیدن آن به پوست سر سبب رویش مو می‌شود (4).

Persea americana **Mill.**

تیره لاله، تیره سوسن/*Liliaceae*

Allium Akaka **Gmelin**
Syn.: *Allium latifolium* Jaub. & Spach
E. ramosons broad_leaved garlic, bear's garlic, garlic, wild_leek

والک

پیاز کروی، به‌قطر ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، با پوسته‌های خارجی کاغذی، سیاه شونده. ساقه عریان به ارتفاع (-۳) ۵-۱۵سانتیمتر، توپر. برگها ۱-۲ تایی، از ساقه عریان بلندتر، به عرض ۲-۶ سانتیمتر، بیضوی - مستطیلی تا تخم‌مرغی.چمچه (اسپات) به طول ۱/۵-۲ سانتیمتر، ۳-۴ لوبه. چتر دسته‌ای پهن تا نیمه کروی، پرگل؛ دمگلها کم و بیش هم‌اندازه، به طول ۸-۳۰ میلیمتر. گلپوش استکانی پهن، قرمز - ارغوانی، در حالت خشک قرمز - بنفش با رگه‌های تیره‌تر؛ قطعات گلپوش به طول ۶/۵-۸/۵ میلیمتر، بیضوی - مستطیلی باریک با لبه‌های تقریباً موازی، با رأس گرد، با رگه مرکزی ضخیم‌شونده سخت شونده، با لبه‌های سریعاً به داخل پیچیده. میله‌های

Allium Akaka **Gmelin**

Allium Akaka **Gmelin**

پرچمها حدوداً به اندازه نصف طول قطعات گلپوش می‌رسد، تا حدود ۱ میلیمتر بهم پیوسته با قطعات گلپوش پیوسته، قرمز ـ ارغوانی؛ خارجیها با قاعده سه گوشه‌درفشی؛ داخلیها سه گوشه؛ کیسه‌های بساک به طول حدود ۱ میلیمتر، زرد. کپسول به طول ۴ـ۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، شمال غرب ایران، ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان شرقی، غربی، کردستان، تهران (دامنه‌های البرز).

مصارف و کاربردها: پیاز و برگ والک در گذشته به مصرف تغذیه و تهیه سالاد می‌رسیده است. والک اثر تصفیه کننده خون دارد و برای درمان دانه‌های جلدی بکار می‌رود، والک برای علاج اختلالات هضمی بکار می‌رود و تا حدودی اثرات درمانی مشابه سیر / *Allium sativum* L. دارد (۱۱).

جنس *Allium* L. یا پیاز در ایران قرب به ۱۲۰ گونه دارد که در سراسر ایران از نواحی بیابانی شنی تا ارتفاعات کوهستانی پراکنده‌اند و تقریباً می‌توان گفت بجز پهنه دشتی ساحلی جنوب ایران در اغلب نقاط از میان اراضی کشاورزی و باغها تا قلل کوههای مرتفع پراکندگی دارند. تعدادی از آنها از نظر مصارف درمانی کاملاً شناخته شده‌اند و در کشت و کار وارد شده‌اند و تعدادی نیز عموماً توسط مردم مناطق مختلف ایران در اوایل بهار بصورت سبزی پلو یا آش مصرف می‌شوند، درحالیکه از خواص دارویی آنها اطلاعات دقیقی در دست نمی‌باشد. در اینجا برای مزید اطلاع به تعدادی از آنها اشاره می‌کنیم.

Allium atroviolaceum Boiss.

پیاز مزرعه‌روی، پیاز بنفش، منگله

Allium Bodeanum Regel پیاز زیبا، والک زیبا

Allium colchicifolium Boiss. پیاز گل حسرتی

Allium elburzense Wendelbo پیاز البرزی

Allium haemanthoides Boiss. & Reut. Ex Regel

پیاز خونین رنگ

Allium jesdianum Boiss. & Buhse **پیاز یزدی**

(به‌زبان مردم ایلام **ترگ** (Tarreg)، به زبان مردم لرستان **بن‌سرخ** (Bonsorkh))

Allium tripedale Trautv.

Syn.: *Nectaroscordum Tripedale* (Trautv.) Grossh.

پیاز تابستانه، (به زبان مردم ایلام **پیچگ** (Picheg)، به زبان مردم لرستان **انشک** (Aneshk))

Allium Noeanum Reut. & Regel

والک سوری

Allium paradoxum (M.B.) G. Don

پیاز زنگوله‌ای، سیرک زنگوله‌ای

به‌هرحال بررسی اثرات دارویی این گیاهان خود برنامه‌ای تحقیقاتی منسجم و دقیق را می‌طلبد تا روشن شود که آیا این گروه از پیازها نیز قابلیت غذایی، دارویی و ... دارند، یا فقط بصرف تازگی و طراوت در اوایل بهار توسط مردم محلی مصرف می‌شوند و این حالت بخصوص در استانهای غربی ایران (کردستان، کرمانشاه، ایلام و لرستان) بیشتر دیده می‌شود که این خود نیز عاملی جهت براندازی و نابودی ذخایر توارثی است بدون اینکه بهره واقعی از این گیاهان برده شود (مؤلف).

Allium atroviolaceum Boiss.

Allium jesdianum Boiss. & Buhse

Allium jesdianum **Boiss. & Buhse**

Allium atroviolaceum **Boiss.**

Allium tripedale **Trautv.**

***Allium Ampeloprasum* L.**

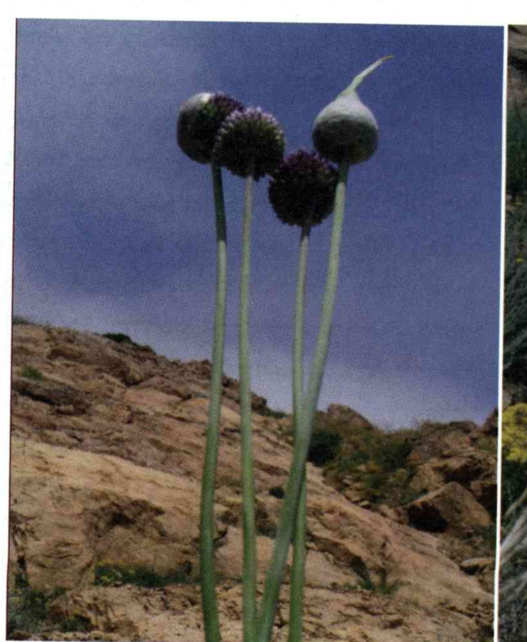
E. great round_headed garlic, perennial sweet leek, blue_wild vine leek, pearl leek, summer leek

تره کوهی، طلم، پیاز کلاغ، تره ایرانی

پیاز به‌قطر تا ۳ سانتیمتر، کروی؛ پوسته‌های خارجی خاکستری، پوست کاغذی، با رگه‌های نزدیک بهم نازک، شکاف‌بردار؛ پیازچه‌ها متعدد، بدرستی پایک‌دار بسیار بلند، زرد یا خاکستری شونده. ساقه عریان به ارتفاع ۵۰_۱۰۰ سانتیمتر، توپر. با غلاف‌های صاف و تا $\frac{۱}{۳}$ - $\frac{۲}{۵}$ پوشیده. برگها ۵_۸ تایی، از ساقه عریان کوتاهتر، به عرض ۸_۱۷ میلیمتر، تخت، ناودار، با لبه زبر یا صاف. چمچه سریعاً ریزان، سیخک بلنددار. چتر کروی، پرگل، انبوه؛ دمگلها به طول تا ۴ سانتیمتر، خارجیها برگک‌دار. گلپوش تخم‌مرغی - استکانی، ناف‌دار، ارغوانی شونده یا بندرت سفید؛ قطعات گلپوش به طول ۳/۵_۵ میلیمتر، با پشت زگیلک‌دار، نامساوی، تخم‌مرغی باریک تا واژ تخم‌مرغی، خارجیها ناوی شکل. میله‌های پرچم از قطعات گلپوش کمی تا ۱/۵ بار بلندتر، مژه‌دار تنک؛ خارجیها سرنیزه‌ای - خطی، از قاعده گلبرگ کمی باریکتر؛ داخلیها سه نیشی، با قاعده بیضوی، با قطعات گلپوش هم‌عرض یا پهن‌تر از آنها، نیش کیسه بساک‌دار، با بخش قاعده‌ای کم و بیش مساوی، و از نیش‌های جانبی نخی شکل شکننده پیچیده $\frac{۱}{۳}$ - $\frac{۱}{۲}$ کوتاهتر؛ کیسه‌های بساک به طول ۱_۱/۳ میلیمتر، ارغوانی تیره. خامه بیرون زده.

--subsp. *iranicum* Wendelbo

پیازچه‌ها پایک‌دار بلند، غلافهای برگها بوضوح دربرگیرنده پیاز. برگها با لبه صاف. قطعات گلپوش به طول ۳/۵_۴/۵ میلیمتر، نوک‌تیز یا تقریباً نوک‌تیز، خارجیها تخم‌مرغی باریک، از داخلیهای تخم‌مرغی کمی بلندتر.

***Allium Ampeloprasum* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ترکیه، غرب و مرکز ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی عموماً در دامنه‌ها و گاهی ارتفاعات کوهستانی استانهای آذربایجان غربی،کردستان، همدان، لرستان، اراک، فارس و ارتفاعات البرز در استان تهران می‌روید.

ـ لازم است یادآوری گردد که تره کاشته شده در ایران کولتیواری اصلاح شده از گونه مذکور است که طی سالهای متمادی در ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه مذکور در اوایل بهار توسط مردم ساکن در روستاهای پراکنده در دل کوههای البرز به‌عنوان سبزی‌پلو مصرف می‌شود. اما جنبه‌های دارویی آن بخوبی شناخته نشده است. در ضمن **تره ایرانی** زیرگونه‌ای اصلاح شده از این گیاه است که در بسیاری از موارد خواص دارویی آن با خواص دارویی **تره فرنگی** / *Allium pornum* L. اشتباه می‌شود و مردم به تصور شباهت اسمی آن را مصرف می‌کنند (مؤلف).

******Allium Cepa*** L.**

E. onion, cepa, chibbal, garden onion, cullack, faverel, ingan, ingowne

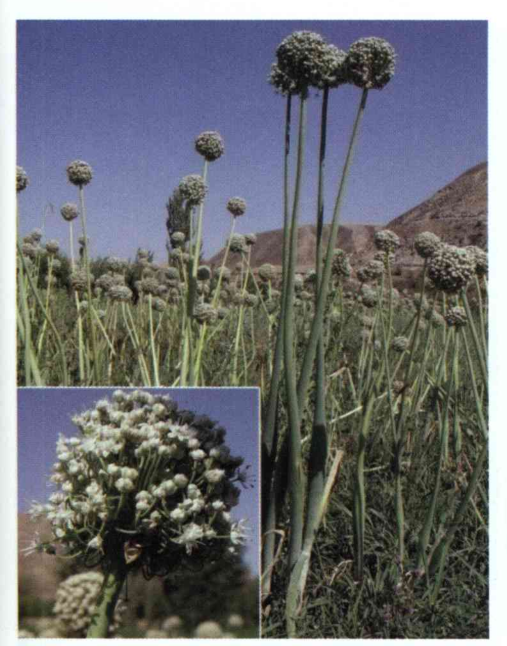
پیاز خوراکی

گیاه علفی یکساله یا دوساله، پیازدار. پیاز به پهنای ۲ـ ۱۰ (ـ۱۵) سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن تا کروی تو سری‌خورده. پوست خارجی قهوه‌ای مایل به زرد، ارغوانی یا مایل به سفید. ساقه عریان به ارتفاع تا ۱ متر، ضخیم، توخالی (لوله‌ای)، کم و بیش در نیمه تحتانی متورم، در بخش کوتاهی توسط غلاف برگ دربرگرفته می‌شود. برگها ۳ـ۸ تا، کم و بیش نزدیک به‌هم و در قاعده گیاه، به عرض ۴ـ۲۰ میلیمتر، کم و بیش استوانه‌ای، توخالی. چمچه‌غشایی، با ۲(-۴) دریچه شکوفا. گل‌آذین چتر، به عرض ۲ـ۸ سانتیمتر، کروی، پرگل، متراکم، گاهی پیازچه‌دار. دمگلها نامساوی، به طول ۸ـ۴۰ میلیمتر، با برگک‌های بسیار در قاعده. گلپوش تقریباًستاره‌ای تا استکانی پهن. سفید مایل به سبز. تپال (کاسبرگ گلبرگ‌نما) به طول ۳ـ۵ میلیمتر، بیضوی ـ مستطیلی باریک، نوک کند تا تقریباً نوک‌تیز. میله‌های پرچم تا حدودی بلندتر یا هم‌اندازه تپال‌ها، درونی‌ها با قاعده‌ای خیلی پهن و یک جانبه، معمولاً با دندانه کند، کیسه‌های بساک به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، کپسول به عرض ۴ـ۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نقاط مختلف جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب استانها، در وسعت زیاد در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، خوزستان، هرمزگان، کرمان، اصفهان، جنوب خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: پیاز بصورت خوراکی در درمان بیماریهای زیر مصرف می‌شود: ضعف، اختلال

***Allium Cepa* L.**

Allium Cepa **L.**

فعالیت‌های فیزیکی و فکری ناشی از خستگی‌های پیاپی، رشد و نمو، کاهش تبادل مواد، کمی ادرار، احتباس مایعات، دردهای روماتیسمی، التهاب مفاصل، سنگ صفرا، اسهال‌های ناشی از تخمیر روده، دردهای مجاری تناسلی ـ ادراری، ناراحتیهای تنفسی (سرماخوردگی، برونشیت، آسم و لارنژیت)، زکام، ضعف هضم، عدم تعادل ترشح غدد، چاقی، تصلب شرایین، پیشگیری از لخته شدن خون، پیشگیری از پیری زودرس، ناراحتیهای پروستات، ضعف و ناتوانی، دیابت، التهاب غدد، التهاب غدد لنفاوی، راشیتیسم، انگلهای روده و خواص درمانی بشرح زیر دارد: محرک عمومی (دستگاه‌های عصبی، کبدی، کلیوی)، مدر قوی، ضددردهای روماتیسمی، ضداسکوربوت، گندزدا و ضدعفونت، افزایش‌دهنده ترشحات طبیعی، خلط‌آور، بهبوددهنده هضم، متعادل‌کننده ترشحات غدد، سختی رگها و ضدلخته، محرک جنسی، کاهش‌دهنده قند خون، ضدخنازیر، کرم‌کش، خواب‌آور ضعیف، مفید در درمان بیماریهای پوست و مو؛ پیاز در استعمال خارجی برای رفع آبسه، درد ناخن، دمل، زنبورگزیدگی، سرمازدگی، ترک، دردهای ناشی از میگرن، احتقان مغزی، التهاب مفاصل، کری، صدای وزوز در گوش، دردهای عصبی مربوط به دندان، زگیل، زخمها، سوختگیها، کک و مک و دفع پشه (۱۰).

ـ اثرات درمانی پیاز عبارت است از: ضدکرم، ضدآلرژی، آلرژی‌زا، ضدآسم، ضدمیکروب، ضدتصلب شرایین، ضدقارچ، ضدخیز (آب آوردگی و تورم)، ضدورم، آنتی‌هیستامین، آنتی‌اکسیدان، ضدعفونی‌کننده، آنتی‌اسپاسم، ضد سرطان، افزایش دهنده قوای جنسی، مقوی قلب، ضد نفخ ، ضد احتقان، معرق، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، قارچ‌کش، پایین‌آورنده کلسترول خون، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده چربی

خون، محرک، آرام‌بخش، مقوی معده و کرم‌کش (۱۲).
– پیاز، مدر، محرک، خلط‌آور، محرک قوه باء (میل جنسی)، قاعده‌آور، مفید برای نفخ، بواسیر، اسهال خونی، قولنج، یرقان، بیماری طحال، ذات‌الریه، آسم و تنگی نفس و برونشیت می‌باشد. همچنین در درمان ناراحتیهای چشمی، کمردرد، صرع، فلج و رعشه، غدد سرطانی، لک و پیس و بیماریهای پوستی بکار می‌رود. همراه با نمک معالج محلی برای قولنج و اسکوربوت است، بحالت خام مدر می‌باشد، بصورت بوداده یا خام به‌عنوان پماد یا ضماد در درمان تاول، کبودی و خون‌مردگی و زخمها مصرف می‌شود. جوشانده آن برای درمان سوزش ادرار و پایین آوردن گرمای زیاد بدن مفید است و دارویی مؤثر و مفید برای دیابت است (6).

– پیاز آن مصرف می‌شود. پیاز لیست طولانی از خواص دارویی دارد ازجمله: مدر، آنتی‌بیوتیک، ضدالتهاب، ضددرد، خلط‌آور و ضدروماتیسم می‌باشد. برای سیستم گردش خون مناسب است، پیاز در سراسر دنیا برای درمان سرماخوردگی، آنفلوانزا و سرفه‌ها بکار می‌رود. پیاز نیز مانند سیر با ابتلاء به آنژین، تصلب شرایین و حمله قلبی مبارزه می‌کند، همچنین از عفونتهای دهان و پوسیدگی دندان جلوگیری می‌کند. شیره گرم شده آن را می‌توان برای درمان گوش‌درد در گوش چکانید و پیاز پخته شده بصورت ضماد برای بیرون کردن چرک از زخمها مفید است. پیاز شهرت بسزایی به‌عنوان محرک قوای جنسی دارد و بصورت سنتی برای تحریک سرعت رشد مو بکار می‌رود (4).

***Allium hirtifolium* Boiss.**

Syn.: *Allium atropurpureum* Waldst. & Kit. var. *hirtulum* Regel.

موسیر، پیاز موسیر

پیاز به‌قطر ۲/۵–۴ سانتیمتر، با پوسته‌های خارجی خاکستری، نازک، قویاً شیاردار و در بخشی به رشته‌ها جداشونده. ساقه عریان به ارتفاع ۸۰–۱۲۰ سانتیمتر، کمی رگه‌دار. برگها ۴–۵ تا، به عرض تا ۵ سانتیمتر، با لبه مژه‌دار یا بندرت بی‌کرک، در بخش قاعده‌ای کم و بیش کرکدار یا تقریباً بی‌کرک. اسپات دولوبه، به طول حدود ۳ سانتیمتر. چتر کروی؛ دمگلها به طول ۳/۵–۵ سانتیمتر. گلپوش ستاره‌ای، ارغوانی بندرت سفید؛ قطعات گلپوش به طول ۸–۹ میلیمتر، تقریباً خطی، با لبه‌های تا $\frac{۲}{۳}$ موازی سرانجام باریک شده، نوک کند، سرانجام برگشته و پیچیده. میله‌های پرچمها به طول ۶–۷ میلیمتر، در قاعده کم و بیش به‌وضوح زاویه‌دار – پهن شده یا سه گوشه نخی شکل، تا حدود ۱ میلیمتر پیوسته و تا کمی بالای قاعده قطعات

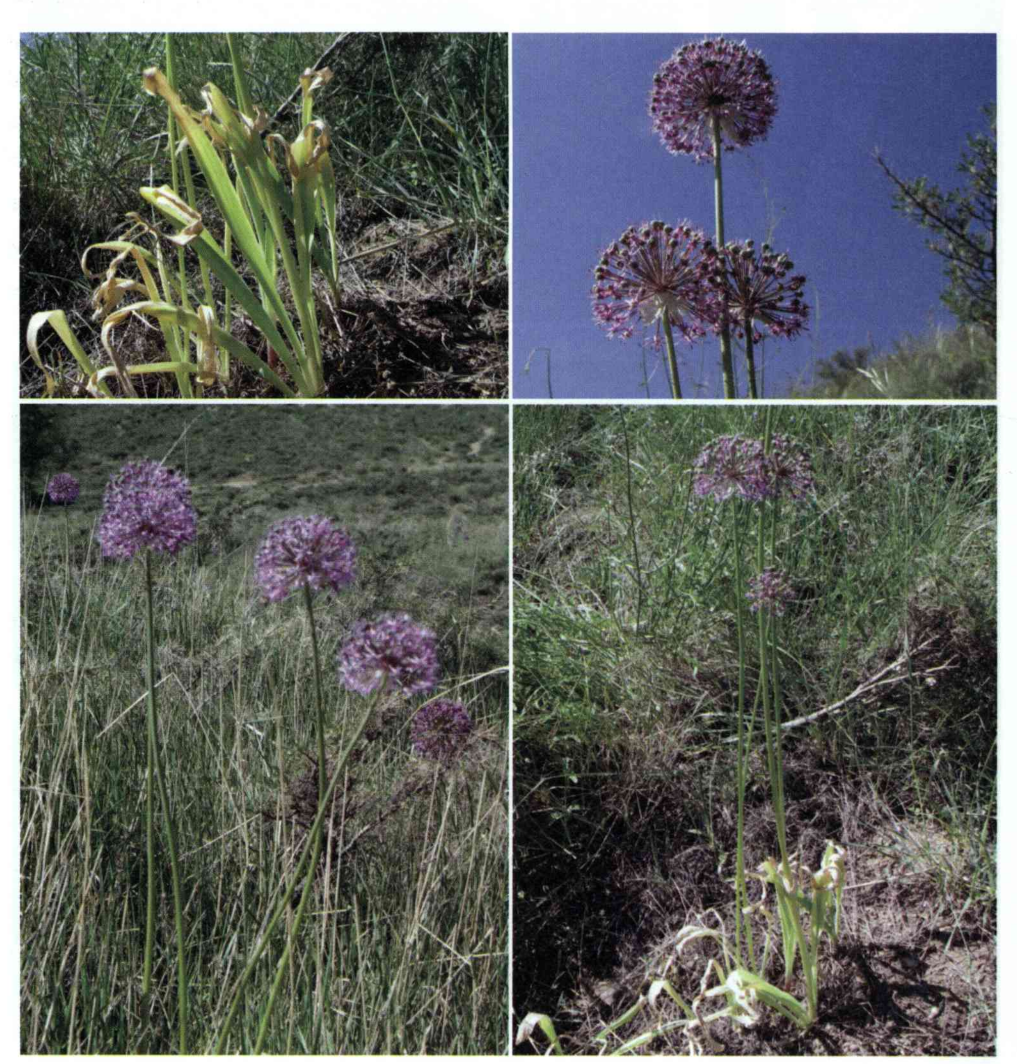
***Allium hirtifolium* Boiss.**

گلپوش پیوسته؛ کیسه‌های بساک به طول حدود ۲ میلیمتر. تخمدان زگیل‌دار، پایک‌دار. خامه به طول ۳–۴ میلیمتر. کپسول به‌قطر ۵–۸ میلیمتر و کروی.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد و فارس.

مصارف و کاربردها: پیاز این گونه در مناطق مختلف رویشی در ایران بنام موسیر بحالت خشک شده و لایه‌لایه شده برای تهیه انواع ترشی مصرف می‌شود و گاهی نیز به غلط بـه آن نـام انگلیسـی Shallot داده می‌شود که در واقع این نام انگلیسی معادل نام لاتینـی گیاه *Allium ascalonicum* L. است که در بعضـی از منابع موسیر نامیده شده درحالی‌که این گیاه در ایـران نمی‌روید و عنوان نام فارسی **موسیر** بـرای آن کـاملاً اشتباه است. به‌هرحال آنچه می‌توان گفت اینکه **موسیر** در ایران اگرچه گیاهی کاملا شناخته شده است، اما از خواص دارویی آن اطـلاع کـاملی در دسـت نیسـت (مؤلف).

Allium hirtifolium **Boiss.**

***Allium porrum* L.**

Syn.: *Allium Ampeloprasum* L. var. *porrum* Rgl.

E. leek, French leek, garden_leak, purret, scallion

گندنا، تره‌فرنگی

گیاه یکساله؛ پیاز بدون یا با تعداد کمی پیازچه. ساقه عریان از مرکز پیاز برمی‌خیزد، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر؛ برگها خطی ـ سرنیزه‌ای؛ چمچه نوک بلنددار؛ چتر بزرگ، کروی؛ گلپوش سفید یا بندرت قرمز، با قطعات کمی زبر؛ میله‌های پرچم به دشواری به اندازه قطعات گلپوش می‌رسد، داخلیها ۳ شکافه، قطعه مرکزی به اندازه نصف طول بخش تقسیم نشده.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران کاشته نمی‌شود و بحالت خودروی نیز نمی‌روید. گاهی به غلط به تره ایرانی این نام علمی را اطلاق می‌کنند که صحیح نیست. در سالهای اخیر گاهی بصورت وارد شده در سبزی‌فروشی‌های تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: تره‌فرنگی خواص درمانی بشرح زیر دارد: مقوی اعصاب، مدر، تخلیه‌کننده روده، گندزدا، ملین و در درمان بیماریهای سوء هاضمه، کم‌خونی، روماتیسم، التهاب مفاصل، نقرس، بیماریهای مجاری ادرار، سنگ‌های ادراری، چاقی و تصلب شرایین (۱۰).

ـ تره‌فرنگی از نظر عملکرد تقریباً شبیه به پیاز است، هضم‌کننده، خلط‌آور، نرم‌کننده و ملین، مدر و ضدکرم است و خاصیت آنتی‌بیوتیکی برعلیه استافیلوکوک دارد (5).

***Allium porrum* L.**

Allium porrum **L.**

Allium sativum **L.**

E. garlic, cherlys tryacle, English garlic, clown's treacle, pourett, country man's treacle,poor man's treacle

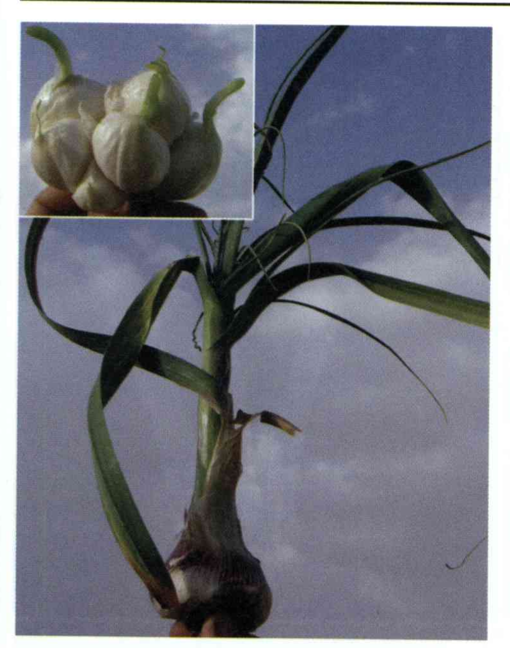
سیر

گیاه چندساله؛ پیاز تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی توسری خورده، متشکل از ۶-۱۵ پیازچه؛ ساقه عریان به ارتفاع تا ۶۰-۸۰ سانتیمتر، اغلب در بخش فوقانی و قبل از بخش گل‌دهنده خمیده؛ برگها تخت یا ناودار، خطی به طول ۴-۲۰ سانتیمتر، به عرض ۰/۵-۲/۵ سانتیمتر. چمچه با نوک بلند؛ چتر حامل پیازچه‌های متعدد؛ گلپوش مایل به سفید؛ میله‌های پرچم کوتاهتر از گلپوش، داخلیها با نیش‌های جانبی بلند، بلندترین نیش‌ها از قطعات گلپوش کوتاهتر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اروپا و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، همدان، خوزستان، فارس، اصفهان و تهران.

مصارف و کاربردها: سیر خواص درمانی قابل توجهی دارد و به‌عنوان گندزدای روده و ریه، باکتری‌کش، مقوی، محرک عمومی، محرک گردش خون، کاهش‌دهنده فشار خون، کاهش‌دهنده تعداد ضربان قلب، ضد اسپاسم، متعادل‌کننده ترشح غدد، ضدتصلب عروق، مدر، ضدنقرس و التهاب مفاصل، اشتهاآور، مقوی معده، ضدنفخ، کرم‌کش، تب‌بر و پیشگیری کننده سرطان مصرف می‌شود و بصورت خوراکی برای پیشگیری و درمان بیماریهای عفونی، اسهال، اسهال خونی، بیماریهای تنفسی، عفونتهای ریوی، گریپ و سرماخوردگی، آسم، سیاه‌سرفه، ضعف و خستگی عمومی، اسپاسم‌های روده‌ای، ضعف هضم، فشارخون بالا، خستگی قلبی، اسپاسم‌های عروقی، اختلالات دستگاه گوارش، واریس، هموروئید، تصلب شرایین، پیری زودرس، پرخونی، بالا بودن میزان انعقاد خون، روماتیسم، نقرس، التهاب مفاصل، کمی ادرار، آماس

***Allium sativum* L.**

پاها، آب آوردن شکم، سنگ مجاری ادراری، سوزاک، بی‌اشتهایی، دشواری هضم، نفخ و انگلهای روده‌ای بکار می‌رود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی سیر عبارت است از: ضددرد، ضدآمیب، ضدآلرژی، ضدتصلب شرایین، ضدآریتمی، ضدسرطان، ضددیابت، ضدسم، ضدورم، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضدپروستات، ضدروماتیسم، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدویروس، ضدنفخ، ضداحتقان، افزایش‌دهنده میل جنسی، مقوی قلب، معرق، خلط‌آور، قارچ‌کش، حل‌کننده فیبرین، مقوی معده، محافظ کبد، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده چربی خون، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده تری‌گلیسیرید، محرک ایمنی بدن، ضدکرم، لاروکش و اسپرم‌کش (۱۲).

- سیر خواص درمانی بشرح زیر دارد: محرک، معرق، خلط‌آور، مدر و مقوی است. دارویی مؤثر برای درمان

Allium sativum L.

روماتیسم و نزله می‌باشد. داروی ضدکرم و قاعده‌آور است. پیاز آن بادشکن، محرک قوه باه، خلط‌آور، محرک و مفید در تب‌ها، سرفه‌ها و تب نوبه است.

شیره یا عصاره آن برای درمان قرمزی پوست در امراض پوستی و بصورت قطره برای درمان گوش درد مصرف می‌شود. مفید در درمان سوء هاضمه، نفخ و قولنج است. سیر خام کاهش‌دهنده گلوکز، کلسترول و تری‌گلیسیرید است (6).

ـ مهمترین خواص دارویی سیر عبارت است از آنتی‌بیوتیک، خلط‌آور، معرق، پایین‌آورنده فشار خون، کاهش‌دهنده میزان چسبندگی خون (لخته شدن خون)، ضددیابت، دفع کرمها (ضدانگل) و از آن برای درمان انواع عفونتها از برونشیت تا تیفوئید و پانسمان زخمها استفاده می‌کنند و برای معالجه سرماخوردگی، آنفلوانزا و گوش‌درد و عفونتهای ریوی، دفع انواع انگلهای داخلی، پایین‌آورنده میزان کلسترول و فشار خون، پایین‌آورنده قندخون و دیابت نیز از آن بهره می‌گیرند (4).

Allium Schoenoprasum **L.**

Syn.: *Allium Buhseanum* Regel

E. chive, chive garlic, cive, rush garlic, rush_leaved onion, rush leek

پیاز کوهی

پیازها به ضخامت ۰/۵ـ۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی باریک، تنگ هم (بهم آمده و متراکم)، با پوسته خارجی کم و بیش رشته‌ای سخت چوبی شکل. ساقه عریان به ارتفاع ۱۰ـ۴۰ سانتیمتر (یا بندرت بلندتر)، به ضخامت تا ۴ میلیمتر، به نازکی رگه‌دار، تا $\frac{1}{3}$ ارتفاع با غلاف برگهای صاف پوشیده شده. برگها ۱ـ۲ تایی، کم و بیش هم‌اندازه ساقه عریان، به عرض ۱ـ۵ میلیمتر، استوانه‌ای، لوله‌ای. گل‌اذین به‌قطر تا ۳/۵ سانتیمتر، کروی ـ تخم‌مرغی، انبوه، اغلب سرسان. چمچه مساوی چتر یا کوتاهتر از آن، نوک‌دار، ارغوانی، دائمی؛ دمگلها نامساوی، هم‌اندازه قطعات گلپوش یا داخلیها در حالت میوه‌دار تا ۲ بار بلندتر، بدون برگک. گلپوش استوانه‌ای ـ استکانی، قرمز گلسرخی ـ ارغوانی یا ارغوانی، درخشان؛ قطعه گلپوش به طول ۷ـ۱۰(ـ۱۴) میلیمتر، مساوی یا

Allium Schoenoprasum L.

***Allium Schoenoprasum* L.**

داخلیها از خارجیها کمی بلندتر و باریکتر، سـرنیزه‌ای تا مستطیلی ـ بیضوی باریک، کم و بیش باریک شده. میله پرچمها تقریباً مساوی نصف طول قطعه گلپـوش، سه گوشه ـ درفشی؛ داخلیهـا از خارجیهـا ۱/۵ بـار پهن‌تر، گاهی در دو طرف با دندانک چشمگیر، تا $\frac{۱}{۳}$ ـ $\frac{۱}{۴}$ طول پیوسته و به قطعه گلپوش پیوسته (چسـبیده)؛ کیسه‌های بساک به طول حدود ۰/۷۵ میلیمتـر. خامـه به طول حدود ۲ میلیمتر، نازک. کپسول به اندازه نصف طول قطعات گلپوش می‌رسد، درون گلپـوش دائمـی قرار گرفته.

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله شمالی در وسعت زیاد پراکنده و در نواحی جنوبی در کوهستانها دیده می‌شود (در محدوده فلورا ایرانیکا در عراق و ایران).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی کوهستانی و اغلب مرطوب و چمن‌زاری ارتفاعات سهند، سـبلان، بزقوش در آذربایجان و ارتفاعات توچـال و البـرز در تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصـورت چاشـنی مصـرف می‌شود، زیرا مزه تلخ (تند) تری از پیاز و سـیر دارد، خاصیت ضدکرم دارد و شیره برگ تازه آن ضدباکتری است. گیاه را باید بصورت خام مصرف کرد (5).

***Aloe vera* L.**

صبر زرد، سگل (Segel)

گیاه با ساقه‌های رونده با برگهای طوقـه‌ای متعـدد، با ساقه‌های گل‌دهنده به ارتفاع تـا ۱۰۰ سـانتیمتر. برگها به طول ۳۵ـ۶۰، به عرض ۵ـ۸ سانتیمتر، سه گوشه‌ای باریک ـ سرنیزه‌ای، سبز کلمی، گـاهی بـا رنگ‌دویدگی قرمز، با هر سـطح صـاف. گـل‌آذیـن ساده یا با ۱ـ۲ شاخه. خوشه‌ها به طـول ۳۰ـ۵۰ ،

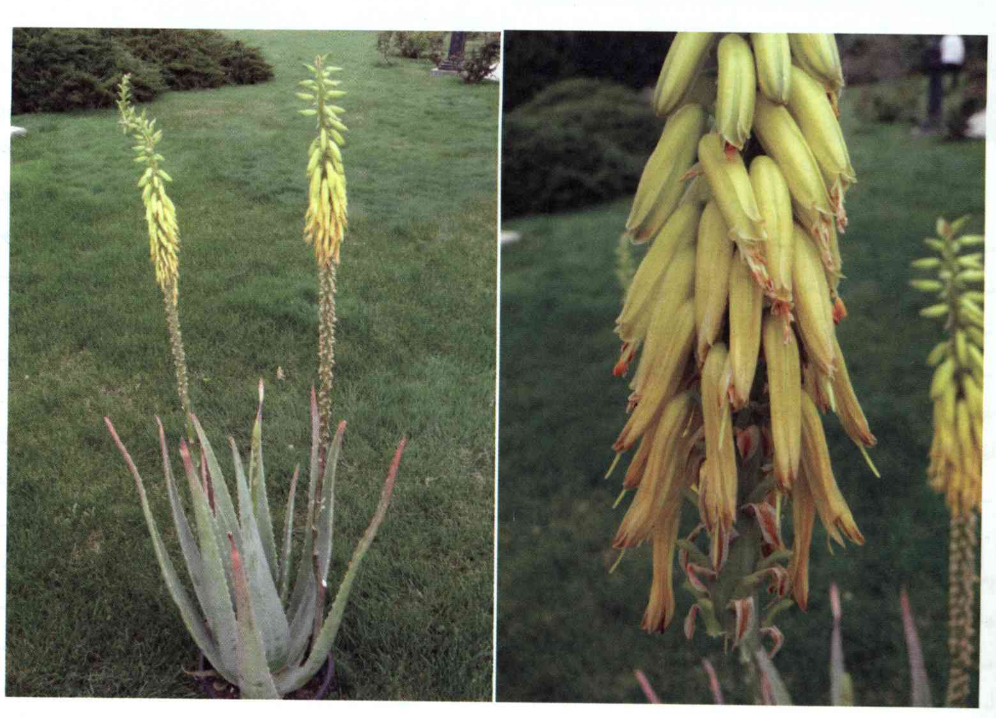
به عرض ۵-۶ سانتیمتر؛ برگه‌ها به طول ۱۰ میلیمتر؛ دمگلها به طول ۵ میلیمتر؛ گلها قویاً برگشته. گلپوش به طول ۲۵-۳۰ میلیمتر، زرد تا قرمز؛ قطعات بیرونی به طول تا $\frac{۱}{۳}$ الی $\frac{۱}{۲}$ اندازه گلپوش پیوسته؛ قطعات درونی تا $\frac{۱}{۳}$ - $\frac{۱}{۲}$ طول به قطعات بیرونی پیوسته. پرچمها به اندازه ۳-۴ میلیمتر از گلپوش بلندتر (26).

پراکندگی جهانی: عربستان، شرق نواحی گرم و مرطوب افریقا، کاشته در نواحی مدیترانه‌ای، تونس و الجزیره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: از سالهای دور در ایران به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شده احتمالاً بحالت وارداتی در جنوب ایران کاشته شده و امروزه نیز در بسیاری از مزارع گیاهان دارویی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات مهم: خاصیت اصلی صبرزرد به‌عنوان مسهل قوی و خواص دیگری ازجمله ضدورم، ضدمیکروب، التیام‌دهنده زخمها، ضدآفتاب سوختگی می‌باشد. خواص درمانی صبر زرد عبارت است از: ضدآلرژی، ضدسرطان، ضد میکروب، ضدقارچ، ضدویروس، ضد آفتاب‌سوختگی، کاهش‌دهنده قند خون، مسهل، کرم‌کش، ضدورم، مرطوب‌کننده و نرم‌کننده، قاعده‌آور، ملین، مقوی معده و مقوی کبد (۱۲).

- مهمترین خواص دارویی *Aloe vera* عبارت است از: درمان و ترمیم زخمها، نرم‌کننده، تحریک‌کننده ترشح صفرا، ملین، و از آن برای درمان زخمها، وسوختگی‌ها و پانسمان محل زخمها، و به‌عنوان مایع زیبا کننده پوست استفاده می‌کنند (4).

***Aloe vera* L.**

Asparagus officinalis **L.**
Syn.: *Asparagus caspius* Hohen.
E. asparagus, common asparagus, common sperage, garden asparagus, sparrowgrass

مارچوبه، هلیون

گیاه علفی. ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، صاف، از قاعده ساده، در بالا پانیکولی با زاویه تند بسیار منشعب. برگها فلسی شکل، در قاعده با مهمیز تا ۳ میلیمتری چشمگیر، اصولاً در بخش فوقانی و میانی ساقه وجوددارد. شاخه برگی ۳ـ۶(ـ۸) تایی، بندرت خیلی زیاد (بیشتر)، دسته‌ای، به طول ۱۵ـ۳۰ میلیمتر، بسیار نازک، به‌قطرحدود (۰/۲ میلیمتر)، نرم، درفشی، با زاویه حاده بالارونده. گلها اغلب دوتایی، بندرت منفرد یا ۳ تایی. دمگلها به طول تا ۱۵ میلیمتر، از گلها ۲ـ۳ بار بلندتر، در میانه یا کمی بالاتر بنددار. گلهای نر به طول حدود ۰/۵ میلیمتر، ماده‌ها دو بار کوچکتر. میوه سته کروی، به‌قطر ۶ـ۱۰ میلیمتر، قرمز، با دانه‌های ۲ـ۴(ـ۶) تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال غرب اروپا، قفقاز، غرب سیبری، جنوب غرب و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران (اطراف نوشهر و چالوس تا رامسر)، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، اراک و تهران (کرج).

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه خواص درمانی دارد، مدر، دافع کلرید، اشتهاآور و مسکن قلب است و در موارد کم شدن ادرار در بیماران قلبی، دردهای کلیوی، احتباس آب در بدن و یرقان مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

ـ اثرات مهم درمانی مارچوبه: ضدباکتری، ضدپیری، ضدسرطان، ضدالتهاب، ضدروماتیسم، آنتی‌اکسیدان، ضدویروس، مسکن قلب، مقوی قلب، ضدبارداری، ملین، مسهل، ضدسم، ادرارآور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک ایمنی بدن، مسکن، اسپرم‌کش و حل‌کننده سنگ‌ها (۱۲).

Asparagus officinalis L.

ـ مارچوبه مدر، آرام‌بخش، مقوی قلبی، مسکن، محرک قوه باء و ملین است. تنتور گیاه کامل برای درمان عفونتهای ادراری و روماتیسم بکار می‌رود. ریشه‌های آن مدرتر از شاخه‌های آن است و آن را برای معالجه جمع شدن مایع در بدن و بزرگ شدن قلب توصیه می‌کنند. دم‌کرده آن را برای معالجه یرقان و کم‌کاری کبد استفاده می‌کنند. پوست ریشه مارچوبه به همراه شیر برای جوانی و قدرت (شاداب‌سازی) استفاده می‌شود. مارچوبه کلیه‌ها را تحریک و به ادرار بوی تندی می‌دهد. جوشانده میوه‌های تازه یا خشک آن به‌عنوان داروی ضدبارداری بکار می‌رود. داروی آن ملین ضعیف، مقوی، محرک جنسی و مسکن است و آن را برای معالجه نفخ، عفونت سنگریزه‌دار، تجمع مایع در بدن، روماتیسم و نقرس مزمن استفاده می‌کنند (6).

ـ ریشه‌ها و میوه‌های آن مدر ملایم عالی هستند. شاخه‌های جوان آن مثل سبزی خوردن مصرف

***Asparagus officinalis* L.**

می‌شود. ساقه‌های جوان آن مولد التهاب پوستی است. دم‌کرده میوه‌های آن ضدبارداری است و قاعدگی را تسریع می‌کند. در هندوستان از گیاه برای نفخ، سنگ‌های ادراری، تجمع مایع در قلب، روماتیسم و نقرس مزمن استفاده می‌کنند. گیاه آرام‌بخش و افزایش‌دهنده میل جنسی است (5).

ـ ریشه و شاخه‌های آن مصرف می‌شود. مارچوبه از ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح کاشته شده است. به‌عنوان گیاهی مدر شناخته می‌شده است. سقراط دم‌کرده ریشه آن را برای اصلاح جریان ادرار و درمان مشکلات کلیه، یرقان و سیاتیک توصیه می‌کرده است، او همچنین جویدن ریشه مارچوبه را برای درمان دندان‌درد توصیه می‌کرده است (4).

ـ جنس مارچوبه / *Asparagus* L. در ایران ۵ گونه گیاه علفی دائمی دارد که در دشتهای با خاکهای کم‌شور تا دامنه‌های کوهستانی می‌رویند. با توجه به مصارف دارویی *Asparagus officinalis* L. که در اروپا و سایر نقاط جهان کاربردهای دارویی و غذایی دارد بنظر می‌رسد اگر تحقیقات منسجمی روی گونه‌های ایران بخصوص *Asparagus persicus* Baker که شباهت زیادی *Asparagus officinalis* L. دارد صورت گیرد بتوان آن را به‌عنوان گیاه دارویی نیز معرفی کرد. در اینجا برای مزید اطلاع نامهای علمی گونه‌های مختلف این جنس را می‌آوریم.

Asparagus Breslerianus Schultes & Schultes

مارچوبه گچ‌دوست

مارچوبه شوردوست *Asparagus Griffithii* Baker
مارچوبه ایرانی *Asparagus persicus* Baker
Asparagus verticillatus L.
مارچوبه قفقازی، مارچوبه چرخه‌ای

آنچه مسلم است این که هیچ‌یک از گونه‌های مذکور در طب سنتی ایران جایگاهی ندارند و هرگونه کاربرد آنها به‌عنوان دارو نیازمند پژوهش عمیق و کارهای آزمایشگاهی می‌باشد (مؤلف).

Asparagus officinalis L.

***Asphodelus tenuifolius* Cav.**
E. asphodel, deffadowndilly

سفیدسریش، سریشک

گیاه علفی یکساله، با ریشه‌های افشان، با ساقه عریان به ارتفاع ۴–۵۰ سانتیمتر. برگها طوقه‌ای خطی‌باریک، درفشی– نوک‌دار، تقریباً استوانه‌ای، لوله‌ای (توخالی) با قاعده و لبه‌های زبر، به عرض ۰/۵–۲/۵ میلیمتر، از ساقهٔ عریان کوتاهتر. ساقهٔ عریان استوانه‌ای، لوله‌ای (توخالی)، اغلب در قاعده زبر، اغلب چندشاخه‌ای. گلپوش استکانی؛ قطعات گلپوش سفید یا قرمز کم‌رنگ با رگهٔ میانی قهوه‌ای‌شونده. میوه کپسول با رگه‌های عرضی چروکیده.

پراکندگی جهانی: جزایر قناری، مدرس، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا تا غرب پاکستان، سوکترا (عمان) و موریتانی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی با گلهای زیبا اصولاً در نواحی گرمسیری جنوب ایران در اوایل بهار و گاهی پاییز در استانهای ایلام، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، جنوب کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

Asphodelus tenuifolius Cav.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های آن مدر است و در استعمال خارج برای درمان زخمها و بخشهای متورم بکار می‌رود (1).

Colchicum **L.**
Syn.: *Bulbocodium* L., *Merendera Ramond, Synsiphon Regel*
E. autumn crocus, meadow saffron

گل حسرت، سورنجان، گل حضرتی

گیاهانی چندساله با بنه‌های مستطیلی تا تقریباً کروی، بندرت پاجوش‌دار، پوشیده با پوسته‌های خارجی اغلب طویل شده تا گردن لوله‌ای. ساقه غیرچشمگیر، کوتاه، زیرزمینی، در حالت میوه طویل شده. برگها و گل‌آذین بسته شده درون غلاف غشایی (برگ اولیه). برگها ۲ تا چندین تایی، متناوب، همزمان با پیدایش گلها (بهارگل) یا بعد از آن، اغلب چندین ماه دیرتر از پیدایش گلها (پاییز گل). گلها منفرد تا چندتایی دسته‌ای. معمولاً تقریباً بدون دمگل یا به کوتاهی دمگل‌دار (دمگلها در گروه بهار گلها بلندتر). قطعات گلپوش ۶ تایی، در بالا جدا، خطی تا واژ تخم‌مرغی، گاهی در قاعده گوشک‌دار، اغلب با تیغه یا رگه در دو طرف قاعده میله‌های پرچمها؛ در بخش پایینی بلند، باریک، تا قاعده جدا یا پیوسته و لوله‌ای. پرچمها واقع شده در قاعده پهنک گلپوش، اغلب در دو ردیف، با طول‌های نامساوی؛ میله‌ها نازک، گاهی در قاعده ضخیم شده؛ کیسه‌های بساک بن‌چسب یا لرزان پشت‌چسب. تخمدان فوقانی، زیرزمینی، معمولاً در میان پوسته‌های بنه، تعدادی از گونه‌های با گلهای بهاره برگها به کوتاهی بالای رأس بنه اما بخوبی درون برگهای اولیه قرار گرفته (اغلب بلند و بالای برگ اولیه در *Colchicum kurdicum*)؛ خامه‌ها ۳ تایی، جدا، بلند، نخی شکل؛ کلاله‌ها نقطه‌ای شکل یا بصورت یک جانبه (از یک طرف) ممتد در طول خامه. میوه کپسول ۳ حجره‌ای جداری شکوفا، هم‌سطح زمین یا کمی بلندتر از زمین می‌رسد. دانه‌ها کم تا متعدد، تقریباً کروی، ناحیه اطراف رافه معمولاً طویل شده به زایده‌ای با اندازه متنوع.

- این جنس در ایران ۱۵ گونه دارد که اغلب آنها بهارگل و تعدادی از آنها پاییزگل می‌باشند.

مصارف و کاربردها: بر اثر نوشته‌ها و منابع مختلف مهمترین اثر درمانی کلشیسین (colchicines) یا الکالوئید موجود در این گیاه اثرات ضدنقرس آن است، اما بعلت اثرات سمی شدید مقدار مصرف آن باید با احتیاط کامل صورت گیرد و شاید بهتر است که بطرف مصرف مستقیم آن نرویم.

همانطور که گفته شد این جنس در ایران ۱۵ گونه دارد که در مناطق مختلف بجز نواحی گرمسیری جنوب می‌رویند و در اینجا فهرستی از گونه‌های آن اعلام می‌شود تا پس از تحقیقات کافی و منسجم و پی بردن به خواص هریک از آنها جنبه‌های دارویی آنها مشخص گردد.

Colchicum crocifolium Boiss.

گل حسرت زعفرانی

Colchicum Freynii Bornm.

گل حسرت دامنه‌ای

Colchicum Kotschyi Boiss.

گل حسرت سفید، گل حضرتی

Colchicum macrophyllum B.L. Burtt.

گل حسرت برگ پهن، سورنجان

Colchicum persicum Baker

گل حسرت

Colchicum Raddeanum (Regel) K. persson

گل حسرت کوهستانی

Colchicum robustum (Bunge) Stfanov

گل حسرت غول‌آسا

Colchicum soboliferum (Fisch. & C.A. Mey.) Stefanov

گل حسرت جوانه‌دار، گل حسرت آذری

Colchicum speciosum Steven

گل حسرت زیبا

Colchicum Szovitsii Fisch. & C.A. Mey.

گل حسرت برفی

Colchicum trigynum (Stev. ex Adam.) Steam

گل حسرت قفقازی

Colchicum triphyllum G. Kunze

گل حسرت سه برگ

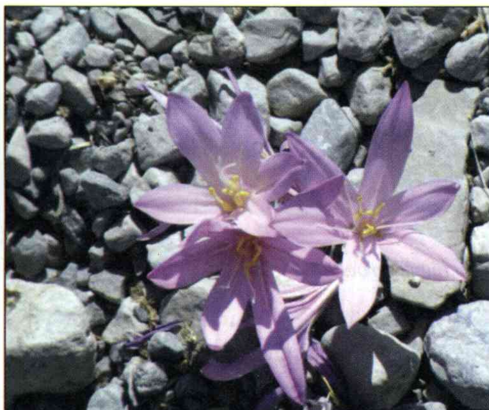
Colchicum varians (Freyn & Bornm.) Czerniak.

گل حسرت رنگارنگ

Colchicum Wendelboi K. persson

گل حسرت شیرازی

همانطورکه ملاحظه می‌کنید تعداد زیادی از گونه‌های گل حسرت در ایران می‌رویند که می‌توانند مولد کلشیسین باشند و از گذشته دور نیز جامعه طب سنتی با اثرات درمانی آنها آشنا بوده‌اند، اما امروزه مصرف آنها منسوخ شده است و باید با احتیاط کامل مصرف گردد (مؤلف).

***Colchicum persicum* Baker**

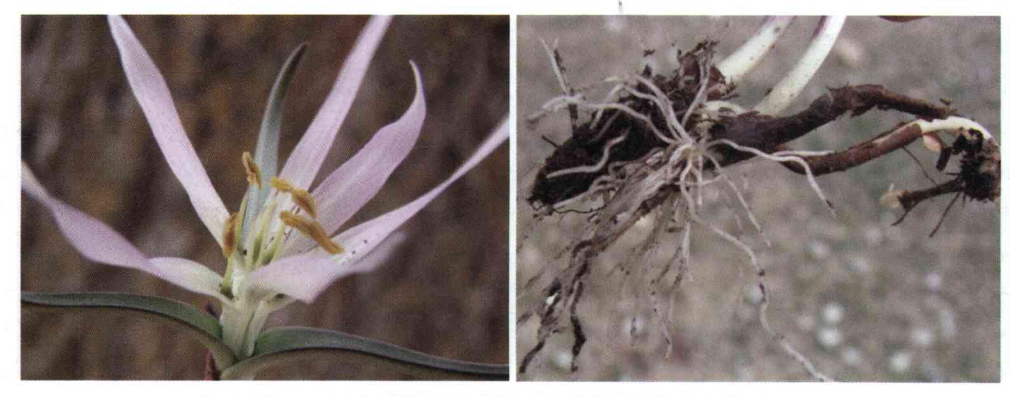
***Colchicum Kotschyi* Boiss.**

***Colchicum speciosum* Steven**

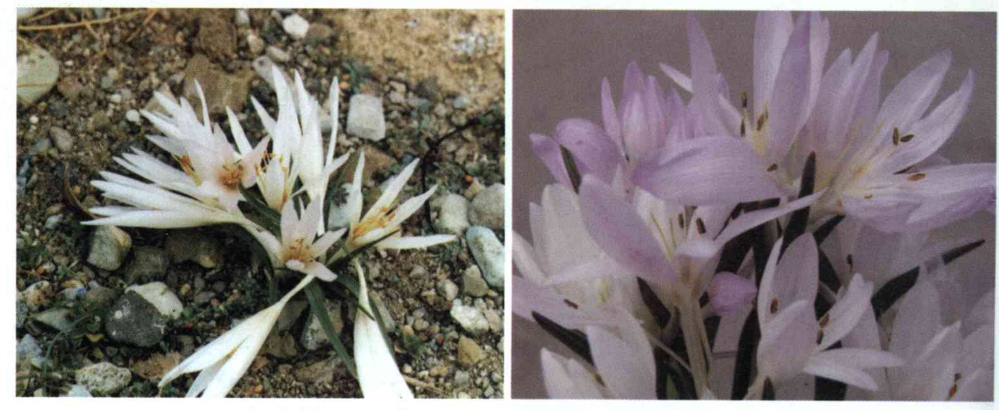
***Colchicum persicum* Baker**

Colchicum soboliferum (Fisch. & C.A. Mey.) Stefanov

Colchicum Szovitsii Fisch. & C.A. Mey.

Colchicum trigynum (Stev. ex Adam.) Steam

***Colchicum triphyllum* G. Kunze**

***Fritillaria imperialis* L.**

***Fritillaria imperialis* L.**

E. crown imperial, crown imperial fritillary

لاله واژگون، لاله سرنگون، گل نگین

پیاز به‌قطر تا ۸ سانتیمتر، ساقه به ارتفاع ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، توپر، صاف. برگها متعدد، سبز تیره، فراهم ۴-۸ تایی، با برگهای پایینی به طول ۷-۱۸، به عرض ۵-۱۰ میلیمتر، چرخه‌های گل ۳-۴ تایی، بندرت تا ۱۰ تایی، استکانی پهن، فراهم؛ قطعات گلپوش به طول ۴۰-۵۵ میلیمتر، همگی تقریباً هم‌اندازه، سرنیزه‌ای پهن، نوک‌تیز، نارنجی - قرمز. غدد شهدی به‌قطر ۵ میلیمتر، سفید، در قاعده قطعات گلپوش قرار گرفته. میله‌های پرچم به طول ۲۵-۴۵ میلیمتر، بی‌کرک؛ کیسه‌های بساک سرانجام به طول ۸-۱۲ میلیمتر. خامه‌ها به طول ۳۰-۴۵ میلیمتر به طول تا ۱-۴ میلیمتر شکافته سه بخشی، بطرف رأس پرزدار. کپسول به ارتفاع تا ۲۰ میلیمتر، به‌قطر ۳۰ میلیمتر، با بالهایی به عرض ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ترکیه، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان و کشمیر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی بسیار زیبا اغلب در نواحی کوهستانی استانهای

کرمانشاه: کرند. ـ ایلام: کوه رنو، مانشت و قلارنگ. ـ اصفهان: خوانسار و گلپایگان. ـ اراک: سفیدخانی. ـ چهار محال بختیاری: اطراف کوهرنگ، زردکوه بختیاری، سبزکوه بختیاری، کوه دودلو. ـ لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد می‌روید. اصولاً در نواحی زیر سیطره جنگلهای زاگرس و گاهی در میان جنگلهای بلوط زاگرس میانی نیز می‌روید.

مصارف و کاربردها: براساس اطلاعات موجود از گذشته دور خواص درمانی آن مشابه با *Colchcium* است و در رفع استسقاء دارویی مؤثر است، در گذشته از پیاز آن به‌عنوان محرک دستگاه هضم و نرم‌کننده استفاده می‌شده است، البته در استفاده از این گیاه همواره باید سمی و خطرناک بودن آن را مدنظر داشت (۱۱).

ـ پیاز گیاه حاوی الکالوئید امپریالین (Imperialine) است که برای قلب سمی است، هنگامی که بصورت تازه خورده شود سمی است، اما بحالت پخته می‌توان آن را مصرف کرد. ترکیبات آن بصورت دارویی اثرات نرم‌کننده، حل‌کننده (محلل) و مدر دارد (25).

Fritillaria imperialis **L.**

Hemerocallis flava **L.**

Syn.: *Hemerocallis lilioasphodelus* L.

E. lemon day lily, common yellow day lily

زنبق رشتی

ساقه به ارتفاع ۵۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، بدون برگ. برگها به طول ۴۰ـ۸۰ سانتیمتر، به عرض ۶ـ۱۷ میلیمتر، نوک‌تیز، ناودار. گل‌آذین با ۶ـ۱۲ گل معطر. گلپوش

به طول ۶۰ـ۱۰۰ میلیمتر، زرد روشن، با لولـه‌ای بـه طول ۱۵ـ۲۵ میلیمتر، قطعـات خـارجی بـه عـرض حـدود ۱۵ میلیمتـر، داخلـی بـه عـرض حـدود ۲۵ میلیمتر، همگی با لبه‌های تخت و رگـه‌هـای مـوازی بدون رگه‌های مشـبک. کپسـول بـه طـول ۳ـ۴، بـه عـرض ۲ سـانتیمتر، بیضـوی. دانـه‌هـا ۶ میلیمتـر، تخم‌مرغی، سیاه درخشان (26).

پراکندگی جهانی: اروپا.

پراکنـدگی جغرافیـایی در ایـران: بصـورت زینتـی و کاشته شده در اغلب نقاط ایران بجز نـواحی گـرم و خشک جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: ریشه آن مقـوی معـده اسـت و داروی اختصاصی درمان جراحات می‌باشد (۱۱).

***Hemerocallis flava* L.**

***Lilium candidum* L.**

E. common white lily, day lily

سوسن

ساقه به ارتفاع ۹۰ـ۱۲۰(ـ۱۸۰) سـانتیمتر. برگهـا بـه طول تا ۱۹/۵، به عرض تا ۲/۵ سانتیمتر، سـرنیزه‌ای، ۳ـ۵ رگبرگی، در سطح زیرین بی‌کرک. گلهـا ۵ـ۶(ـ ۱۵) تایی، گاهی برگک‌دار؛ دمگلها ایستاده یا گسترده. قطعات گلپوش به طول حدود ۸ سانتیمتر، در نزدیکی رأس کمی خمیـده، سـفید. میلـه‌هـای پـرچم سـفید؛ کیسه‌های بساک زرد (26).

پراکندگی جهـانی: غـرب و جنـوب یونـان، جنـوب یوگسلاوی و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بمنظور اسـتفاده‌هـای زینتی کاشته شده در باغهای تولید گلهای زینتی.

مصارف و کاربردها: گلها و پیاز آن استفاده می‌شود و خواص درمانی نرم‌کننده موضعی، رساننده دمـل‌هـا و کورک‌ها را دارد.

ـ پیاز سوسن در گذشته به‌عنوان مدر و خلط‌آور و در

***Lilium candidum* L.**

استعمال خارج به‌عنوان نرم‌کننده و به صورت ضماد استفاده می‌شده است. همچنین بمنظور درمان آب آوردن انساج و استسقاء بکار می‌رفته است. از له شده یا جوشیده پیاز سوسن در شیر بصورت ضماد نرم‌کننده، جهت دفع التهاب آبسه‌ها و تومورها استفاده بعمل می‌آید و یا آنکه ضماد پماد مذکور جهت درمان سرماخوردگی، زخمهای ملتهب، سوختگی‌ها و ورم ملتحمه بکار می‌رود. پیاز سوسن برای رفع ناراحتیهای پوستی مؤثر است، گلهای سوسن نیز اثری مشابه پیاز آن دارد (۱۱).

***Muscari comosum* (L.) Miller**

Syn.: *Hyacinthus comosus* L., *Leopoldia comosa* (L.) Parl.

E. tassel hyacinth, feathered grape hyacinth, tassel grape hyacinth, fair_haired hyacinth

کلاغک پری

پیاز به‌قطر ۱/۵ـ۳/۵ سانتیمتر، با پوسته قرمز. برگها ۳ـ۵(ـ۷) تایی، ایستاده ـ گسترده، به طول ۷ـ۴۰ (ـ۶۰) سانتیمتر، به عرض ۵ـ۱۷(ـ۳۰) میلیمتر، کمی ناودار، خطی، با رأس باریک شده، از ساقه عریان اغلب کوتاهتر. ساقه عریان (گلدار) به ارتفاع ۱۵ـ۵۰(ـ۸۰) سانتیمتر، ایستاده. خوشه تنک، استوانه‌ای، به طول ۴۰ـ۸۰ ، به عرض ۳ـ۶ سانتیمتر، ۱۵ـ۱۰۰ گلی. دمگلهای گلهای بارور گسترده، به طول ۵ـ۱۰(ـ۱۶) سانتیمتر، بحالت میوه‌دار طویل نمی‌شوند. گلهای بارور به طول ۶ـ۱۰، به عرض ۲ـ۴ میلیمتر، مستطیلی ـ کوزه‌ای، در پایین قهوه‌ای کم‌رنگ، با شانه (دوش) گرد شده، قهوه‌ای تیره، با لوبهایی به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر، اخرایی یا کرم چرک یا خاکستری ـ زردشونده کم‌رنگ. دمگلهای گلها عقیم بالارونده یا بندرت تقریباً افقی، به طول ۶ـ۲۶ (ـ۴۰) میلیمتر، بنفش. گلهای عقیم کروی یا واژ تخم‌مرغی، بندرت لوله‌ای، بنفش تیره، به طول ۲ـ۶ (ـ۱۰) میلیمتر، از گلهای بارور کوتاهتر، اغلب متعدد، بصورت تاج انتهایی چشمگیر. خوشه میوه‌دار تنک، به طول ۸ـ۴۰، به عرض ۲/۵ـ۴ سانتیمتر. کپسول به‌قطر ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ بیضوی پهن تا تقریباً دایره‌ای، تقریباً چالدار، با کفه‌های کمی فشرده. دانه‌ها به‌قطر ۲ـ۳ میلیمتر.

***Muscari comosum* (L.) Miller**

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، سوریه، عراق، ایران و عربستان

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه عموماً

***Muscari comosum* (L.) Miller**

بصورت علف هرز در نقاط مختلف استانهای آذربایجان شرقی، کردستان، کرمانشاه، لرستان، کرمان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: در یونان پیازهای خوراکی آن در بهار جمع‌آوری و برای خارج کردن مزه تلخ آن آن را می‌جوشانند. ترکیبات و خواصی مشابه پیاز دارد و از آن با سرکه ترشی تهیه می‌کنند. از نظر دارویی خاصیت محرک و مدر دارد (1).

ـ اثر قی‌آور و مدر دارد (۱۱).

بطور کلی از گذشته در بین خانواده‌های روستایی رواج داشته و مرسوم بوده است که **کلاغک‌ها**/ *Muscari* spp. سمی هستند و بطور عموم در اوایل فصل رشد کودکان را از نزدیک شدن به آنها منع می‌کردند. بنابراین هرگونه مصرف دارویی این گیاهان باید با احتیاط کامل باشد و نیازمند تحقیقات جامع و گسترده می‌باشد تا از خواص دارویی آنها مطلع شویم.

یادآور می‌شویم که جنس **کلاغک**/ *Muscari* Miller در ایران ۸ گونه به شرح زیر دارد.

Muscari caucasicum (Griseb.) Baker کلاغک قفقازی

Muscari comosum (L.) Miller کلاغک پری

Muscari inconstrictum Rech. f. کلاغک صخره‌روی

Muscari kurdicum Maroofi کلاغک کردی

Muscari longipes Boiss. کلاغک پابلند

Muscari neglectum Guss. کلاغک، سرمه کلاغ

Muscari pseudomuscari (Boiss. & Buhse) Wendelbo کلاغک گرگانی

Muscari tenuiflorum Tausch کلاغک ظریف

اگر چه کلیه گونه‌های آن در ردیف گیاهان پیازدار

چندساله هستند و پیاز آنها برای سالها در خاک باقی می‌ماند و قدرت تولید مثل و گیاه جدید را دارد، اما بیشتر آنها فقط در اوایل بهار ظاهر می‌شوند و پس از تولید برگ، گل و میوه بسرعت از بین می‌روند. بنابراین اصولاً جایگاه آنها در طب سنتی ناشناخته است (مؤلف).

***Muscari neglectum* Guss.**

***Polygonatum orientale* Desf.**

Syn.: *Convallaria polyanthera* M.B., *Polygonatum polyanthemum* (M.B.) A. Dietrich

مهر سلیمان شرقی، شقاقل ایرانی

ساقه به ارتفاع ۳۰_۷۰ سانتیمتر. برگها متناوب، به طول ۶_۱۴، به عرض ۲/۵_۴/۵ سانتیمتر، بیضوی - تخم‌مرغی یا بیضوی یا بیضوی کم و بیش باریک، در سطح تحتانی زبر - پرزدار و لایه مومی‌دار، باریک شده به دمبرگی کوتاه. دمگل‌آذین ۱_۵ گلی، نازک. گلپوش به طول ۱۰_۱۲ میلیمتر، لوله‌ای، سفید، با لوبهای سبزشونده، تقریباً گسترده، حدوداً به اندازه نصف لوله جام. کیسه‌های بساک به طول حدود ۱/۵

Polygonatum orientale Desf.

میلیمتر؛ میله‌های پرچمها از کیسه‌های بساک کمی بلندتر، کرکدار. سته به‌قطر (ـ۷) ۹ـ۱۲ میلیمتر، آبی آسمانی شونده ـ لایه مومی‌دار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی این گونه و دیگر گونه‌های آن در ایران بنامهای

مهر سلیمان *Polygonatum glaberrimum* C.Koch

Polygonatum Sewerzowii Regel

مهر سلیمان افلاطونی

به غلط به‌عنوان **شقاقل** مصرف می‌شوند. درحالی‌که **شقاقل واقعی** / *Pastinaca sativa* در ایران نمی‌روید و بصورت معمول نیز کاشته نمی‌شود؛ بنابراین آنچه در اروپا شقاقل نامیده می‌شود با ایران کاملاً متفاوت است و هرگونه کاربرد دارویی این گیاه نیاز به تحقیق و پژوهش دقیق‌تری دارد (مؤلف).

Polygonatum orientale Desf.

Pastinaca sativa L.

Ruscus hyrcanus **Woron.**
E. butcher's broom

کوله‌خاس

نیمه درختچه‌ای به ارتفاع ۲۵ــ۴۰ سانتیمتر. شاخه‌ها ۴ــ۶ تایی، تقریباً فراهم، شاخه مرکزی طویل شده و بشکل ساقه درآمده. شاخه برگی به طول ۱۵ــ۲۵، به عرض ۸ــ۱۳ میلیمتر، بیضوی ـ تخم‌مرغی، با خار انتهایی به طول ۲ــ۲/۵ میلیمتر، سبز تیره. گلها (ــ۱)۲ــ۵ تایی. قطعات خارجی گلپوش به طول ۲ــ۲/۲، به عرض ۱/۳ میلیمتر، بیضوی تا بیضوی ـ تخم‌مرغی؛ داخلیها کوتاهتر و باریکتر، سبز شونده. سته به‌قطر ۱۰ــ۱۴ میلیمتر، تقریباً کروی، قرمز؛ دانه به‌قطر ۸ــ۹ میلیمتر، کروی و قهوه‌ای کم‌رنگ.

پراکندگی جهانی: شمال ایران و تالش.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: جنگلهای گرگان؛ بندر گز؛ علی‌آباد؛ پارک گلستان؛ زیارت؛ آزادشهر. ـ **مازندران:** جنگلهای مازندران؛ نوشهر؛ چالوس؛ آمل؛ بابل؛ ساری؛ بهشهر؛ تنکابن؛ رامسر. ـ **گیلان:** جنگلهای گیلان؛ چابکسر؛ رشت؛ لاهیجان؛ بندر انزلی؛ رضوانشهر؛ اسالم؛ اسالم به خلخال؛ آستارا؛ آستارا به اردبیل.

مصارف و کاربردها: تنگ کننده عروق، مدر، مقوی معده و ضدخونریزی است. برای درمان نفریت (التهاب کلیه)، عفونتهای دستگاه ادراری و معالجه بواسیر بکار می‌رود (5).

ـ کوله‌خاس امروزه زیاد مصرف نمی‌شود، اما بدلیل اثرات آن روی واریس و بواسیر که می‌تواند ناشی از قدرت احیاء و بازسازی آن باشد مصرف می‌شود. در طب سنتی اروپایی هم اندامهای هوایی و هم ساقه زیرزمینی آن به‌عنوان مدر و ملین ملایم بکار می‌رود (4).

Ruscus hyrcanus **Woron.**

***Smilax excelsa* L.**

E. rough bindweed, prickly ivy, bindweed

ازملک

درختچه‌ای با شاخه‌های خاردار، پیچان بالارونده، به ارتفاع تا ۲ـ۵ متر. شاخه‌ها به طول ۲ـ۳ متر. گیاه بدون کرک. برگها به دشواری چرمی، با دمبرگ کوتاه، قلبی پهن، به طول ۴ـ۸، به عرض ۳ـ۷ سانتیمتر، با رأس منقارک‌دار، با ۳(ـ۵) رگبرگ اصلی موازی، با رگبرگهای فرعی نازک مشبک، بدون خار. گلها در گل‌آذین چتری دمگل‌آذین‌دار؛ دمگل‌آذینها به طول ۱۰ـ۲۰ میلیمتر؛ دمگلها به طول ۵ـ۸ میلیمتر؛ قطعات گلپوش سبزشونده، به طول ۷ـ۸ میلیمتر؛ میله‌های پرچمها بسیار کوتاه؛ تخمدان سه حجره‌ای، هر حجره ۱ـ۲ تخمکی؛ کیسه‌های بساک دوقلو. میوه سته قرمز.

***Smilax excelsa* L.**

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، تالش، شمال ایران و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز. ـ **مازندران:** کره سنگ در دره هراز؛ گلند رود؛ کجور: بین کینج و دشت نظیر؛ بابل؛ نوشهر؛ ۴۵ کیلومتری غرب محمودآباد؛ ۶۴ کیلومتری شرق چالوس. ـ **گیلان:** ۲۰ کیلومتری جنوب شرق هشتپر؛ بین رضوانشهر و اسالم؛ نزدیک رودبار در دره سفیدرود؛ رشت؛ بین فومن و ماسوله؛ بین رشت و لاهیجان؛ لاهیجان و ۳۰ کیلومتری جنوب آستارا.

ـ این درختچه خاردار اصولاً در سراسر نواحی جنگلی شمال ایران از آستارا تا گلی‌داغی می‌روید و به‌جز مناطق جنگلی دیده نمی‌شود.

گونه دیگری بنام *Smilax aspera* L. نیز گاهی در نواحی ساحلی و کم‌ارتفاع دریای خزر دیده می‌شود که تفاوت اساسی آن با گونه مذکور در داشتن برگهای

طویل با قاعده کم و بیش گوشک‌دار گرد یا پیکانی شکل و گل‌آذین چتری چندتایی محوری است.
مصارف و کاربردها: گونه‌های دیگر این جنس که در سایر نقاط جهان می‌رویند دارای اثرات دارویی هستند و برای ریشه آنها اثرات درمانی مدر و معرق قائلند و به‌عنوان تصفیه‌کننده خون از آنها استفاده می‌کرده‌اند. در طب عوام از ریشه انواع آنها جهت رفع بیماریهای جلدی به‌ویژه اگزما و داءالصدف استفاده می‌کرده‌اند. اما در مورد اثرات درمانی گونه‌های موجود در ایران اطلاع دقیقی در دست نمی‌باشد (۱۱).

***Smilax excelsa* L.**

***Urginea maritima* (L.) Baker**
Syn.: *Drimia maritima* (L.) stearn
E. shore sea onion

عنصل، سیل (Seel)

گیاه چندساله پیازدار، با پیازی درشت به قطر ۵–۱۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن. برگهای قاعده‌ای عموماً بهاره، پهن، به طول ۱۷–۵۰، به عرض ۲–۶ سانتیمتر. ساقة عریان به ارتفاع تا ۱۰۰–۱۵۰ سانتیمتر، با گلهای پاییزه. گل‌آذین خوشه‌ای متراکم و پرگل، دمگلها به طول ۱۵–۲۰ میلیمتر، برگه‌دار، در زمان گلدهی گسترده، در حالت میوه راست. قطعات گلپوش سفید، با رگه‌ای سبزرنگ، جدا، پژمردنی و باقی‌مانده. میوه

***Urginea maritima* (L.) Baker**

Urginea maritima (L.) Baker

کپسول سه‌وجهی، شیاری شکوفا با دانه‌های متعدد.

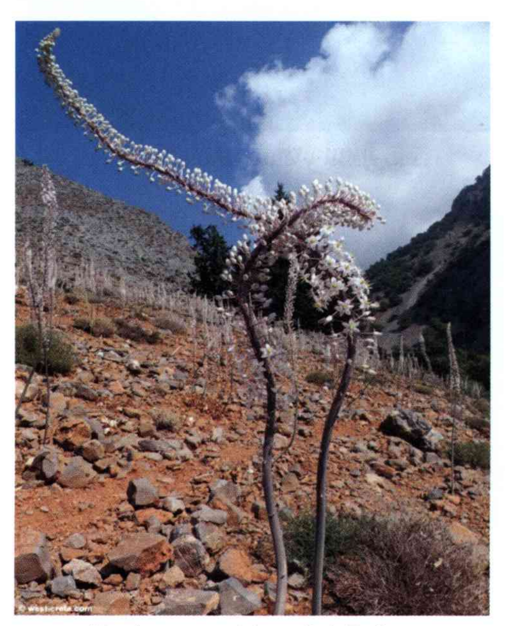
پراکندگی جهانی: جزایر قناری، ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، عراق و جنوب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی پیازدار در نواحی مختلف جنگلی بلوط، قبرستانها و نواحی صخره‌ای در استانهای **فارس:** کازرون؛ نورآباد ممسنی؛ چنارشاهیجان. ـ **خوزستان:** ایذه؛ باغ ملک و هفت گل می‌روید.

مصارف و کاربردها: پیازهای آن مصرف می‌شود. گیاه بسیار سمی است و هیچگاه در طب عوام و سنتی بکار نمی‌رود. ولیکن توسط شرکت‌های سازنده دارو برای تهیه گلیکوزید قلبی مصرف می‌شود. زیرا گلیکوزید برای امراض قلبی مصرف می‌شود (5).

ـ پیازهای آن مصرف می‌شود. عنصل گیاهی مدر، قی‌آور، مقوی قلب و خلط‌آور است که برای مداوای بیماریهای گوناگون بکار می‌رود. در صورت حبس آب در بدن مدری بسیار خوب و مناسب است. اگرچه ترکیبات فعال آن به مقدار زیاد در بدن باقی نمی‌ماند، ولی جایگزین بالقوه‌ای برای گل انگشتانه برای کمک به قلب ضعیف و ناتوان شده است. مصرف مقدار کم عنصل خلط‌آور مؤثر است و در مقدار زیاد گیاه به‌عنوان قی‌آور عمل می‌کند. عنصل همچنین برای تهیه ترکیبات خوددرمانی بکار می‌رود (4).

ـ پیاز عنصل اثر تحریک‌کننده روی پوست بدن دارد و اگر روی پوست اثر داده شود تولید قرمزی و تاول می‌کند و روی مخاط‌های بدن اثر شدیدتر دارد. فراورده‌های عنصل اثر مقوی قلب و مدر دارد و

Urginea maritima (L.) Baker

با مصرف آنها مقدار ادرار و اوره افزایش می‌یابد. در موارد آب آوردن انساج، استسقاء به‌ویژه استسقای با منشأ قلبی بکار می‌رود و بعلت خلط‌آور بودن در برونشیت‌ها و درمان سیاه‌سرفه مصرف می‌شود. این دارو برای بیماران مبتلا به ناراحتیهای کلیه و یا ناراحتیهای معده و روده تجویز نمی‌شود (۱۱).

*** *Yucca filamentosa* L.**

E. bear grass, silk grass, thread and needle, thread Adam's needle

زنگوله‌ای نخ‌دار

به کوتاهی ساقه زیرزمینی‌دار، گیاه علفی با ساقه گل‌دهنده عریان، با توده‌های برگهای تقریباً ایستاده، کمی سبز کلمی، به طول ۴۵ـ۶۰، به عرض ۴ـ۵ سانتیمتر، با لبه‌های سفید (مایل به سفید) که از آنها رشته‌های نخی بطور پیوسته جدا می‌شوند. پانیکول معمولاً به طول حدود ۱۰۰ سانتیمتر، با شاخه‌های بالارونده و تا حدودی زیکزاکی. گلها سفید مایل به کرم؛ قطعات گلپوش به طول ۳۵ـ۵۰، به عرض ۱۵ـ۳۰ میلیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای. میوه کپسول خشک شکوفا (26).

پراکندگی جهانی: جنوب شرق فرانسه، شمال غرب ایتالیا و شرق امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده به‌عنوان گیاه زینتی در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد.

***Yucca cf. filamentosa* L.**

مصارف و کاربردها: ضماد تهیه شده از ریشه گیاه برای درمان زخمها، امراض پوستی و رگ‌به رگ شدگی و پیچیدگی بکار می‌رود (internet).

*** *Yucca gloriosa* L.**

E. round lily (Yucca), Adam's needle, dagger plant, palm lily, Lord's candle stick, Roman candle

زنگوله‌ای

این گونه از نظر مشخصات شباهت زیادی به *Yucca filamentosa* L. دارد.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه ملین و مسهل و ریشه آن ضدعفونی‌کننده و گندزدا می‌باشد (internet).

تیره کتان/*Linaceae*

***Linum catharticum* L.**

E. purging flax, dwarf flax, mountain flax

کتان مسهل

گیاه یکساله، به ارتفاع ۵ـ۲۵ سانتیمتر، بندرت چندساله، بی‌کرک، ظریف و شکننده. برگها به طول ۵ـ۱۲ میلیمتر، پایینی‌ها کوچکتر، واژ تخم‌مرغی پهن،

بالایی‌ها مستطیلی ـ بیضوی، نوک کند، با محور جوانه‌دار. گرزن دیهیمی‌شکل، تنک، با شاخه‌های موپین؛ کاسبرگها به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ بیضوی، نوک کوتاه‌دار، با لبه کرک‌غده‌ای‌دار، از نصف جام گل کوتاهتر، هم‌اندازه کپسول؛ گلبرگها به طول ۴ـ۵ میلیمتر، سفید.

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز اروپا، شمال افریقا، ترکیه، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند اصولاً در نواحی کوهستانی در محل‌های آبدار یا با تراوشات آبی در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، همدان، لرستان و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: مسهل با اثر ملایم و مدر است و در موارد آب آوردن و استسقاء مصرف می‌شود (۱۱).

ـ کتان مسهل در گذشته اغلب به‌عنوان مسهل ملایم و برای درمان روماتیسم ماهیچه‌ای (عضلانی)، دردهای کبدی، زردی و مشکلات نزله‌ای بکار می‌رفته اگرچه در طب جدید بندرت مورد استفاده قرار می‌گیرد. گیاه کامل ضدکرم، مدر، قی‌آور و مسهل است. آن را در تابستان و بهنگام گلدهی درو کرده پس از خشک کردن برای مصرف در آینده نگهداری می‌کنند. هنگامی که به‌عنوان مسهل مصرف می‌شود آن را عموماً به همراه بادشکن مثل نعناع فلفلی بکار می‌برند. داروی خانگی و سنتی که از گیاه تهیه می‌شود برای درمان برونشیت، بواسیر و فقدان عادت ماهیانه مصرف می‌شود (internet).

***Linum catharticum* L.**

***Linum usitatissimum* L.**

Syn.: *Linum humile* Miller

E. fiber flax, common flax, low flax, cultivated flax, lin, lint, linseed

بزرک، کتان

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، برگها به طول ۱۰ـ۴۵، به عرض ۱/۵ـ۵ میلیمتر، خطی یا خطی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، سه رگبرگی. دمگلهای میوه‌دار راست. کاسبرگها به طول ۵ـ۹ میلیمتر، بیضوی ـ تخم‌مرغی پهن، کم و بیش نوک‌دار، ۳ رگبرگی. گلبرگها آبی آسمانی، به طول

***Linum usitatissimum* L.**

***Linum usitatissimum* L.**

۱۰-۱۵ میلیمتر. کپسول به طول ۷-۸ میلیمتر، ناشکوفا تا تقریباً شکوفا. کلاله‌ها گرزی - نخی شکل.
پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر جهان و اغلب تقریباً خودروی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست بسیار متنوع از نظر فرم رویشی که سه واریته

--var. *usitatissimum*

--var. *humile* (Miller) Pers.

--var. *stenophyllum* (Boiss.) Rech. f.

برای آن تعریف شده و عموماً در ایران هم بصورت کاشته شده بمنظور استفاده از روغن آن و هم به صورت فرار کرده از کاشت در نواحی مختلف استانهای آذربایجان (زنجان)، آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.
مصارف و کاربردها: این گیاه را عموماً برای رشته‌های لیفی آن که برای بافتن پارچه‌های کتانی و طناب بکار می‌رود می‌کارند. روغن دانه‌های کتان به‌عنوان دارو بکار می‌رود (22).
- دانه‌های این گیاه خواص درمانی نرم‌کننده موضعی (مسکن داخلی و خارجی) و ملین دارد و در درمان نواحی دچار التهاب بکار می‌رود و در استعمال داخلی برای معالجه یبوست، التهاب مجاری گوارشی (ورم روده و گاستریت)، التهاب مجاری ادراری (التهاب لگنچه، ورم مثانه و سوزاک) و در استعمال خارجی برای درمان التهاباتی مانند دمل، آبسه و بیماریهای پوستی (التهاب پوستی و اگزما) مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).
- مهمترین اثرات درمانی کتان عبارت است از: ضددرد، ضدتجمع پلاکت‌ها، ضدالتهاب، ضداستروژن، ضد قارچ، آنتی‌اکسیدان، ضدتومور، ضدسرفه، آلرژی‌زا، ضدآلرژی، مقوی قوای جنسی، قابض، مقوی

قلب، ملین، هضم‌کننده، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده کلسترول خون، کاهش‌دهنده قندخون، شیرافزا، مسهل و کاهش‌دهنده چربی خون.

ـ دانه‌های رسیده و خشک شده کتان به‌عنوان آرام‌بخش بکار می‌رود و به شکل ضماد مفید برای روماتیسم و تومورهای نقرسی و به‌عنوان ملین برای درمان بواسیر بکار می‌رود. در مصرف داخلی برای درمان سوزاک و التهابات سیستم ادراری و تناسلی کاربرد دارد. دانه‌های کوبیده و له شده آن در مصرف خارجی برای تسریع رفع چرک آبسه‌ها و دمل‌ها و همچنین برای مداوای زخمها و تورم‌های سطحی، نقرس و تورم‌های روماتیسمی بکار می‌رود، پوست و برگهای آن برای مداوای سوزاک بکار می‌رود. گلهای آن مقوی اعصاب و قلب است. روغن کتان مخلوط با آب‌لیمو برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (6).

ـ روغن آن آرام‌بخش و مرهم، خلط‌آور، ملین و نرم‌کننده است. دانه‌های آن محرک قوای جنسی است. تفاله روغن آن بعد از روغن‌گیری از دانه‌ها بصورت ضماد برای گشاد کردن موضعی رگهای خونی، شل کردن بافت‌ها و تسکین تنش و دردها بکار می‌رود. چکانیدن موسیلاژ آن در چشم برای درمان ورم ملتحمه بکار می‌رود و برای رفع سرماخوردگی و سرفه تجویز می‌شود. روغن آن خوراکی است و برای نقاشی نیز مصرف می‌شود. رشته‌های (فیبرهای) ساقه آن در صنایع بافندگی مصرف می‌شود. لباس مومیایی به تاریخی در حدود ۲۳۰۰ سال قبل از میلاد مسیح برمی‌گردد که از کتان بافته می‌شد (5).

ـ کتان غنی از موسیلاژ و روغن اشباع نشده است و دارویی با ارزش برای بسیاری از بیماریهای روده و سینه است. استعمال داخلی دانه‌های آن سوزش دستگاه هضم را آرام می‌کند. آنها با جذب مایع متورم می‌شوند و توده‌ای ژله‌ای شکل بوجود می‌آورند که مانند توده‌ای ملین مؤثر عمل می‌کنند. از طرف دیگر دانه‌ها را می‌توان قبل از بلعیدن شکافت که در این صورت روغن چرب فرار تولید می‌کند. در میزان کمتر دانه‌ها وقتی‌که بصورت چای آماده می‌شود می‌تواند برای دستگاه ادراری مفید باشد. در استعمال خارجی ضماد دانه‌های له شده می‌تواند به رفع سرفه‌های مزمن، برونشیت، ذات‌الجنب و اتساع مجاری ریه کمک کند. ضماد دانه یا آرد کتان کورک یا دمل‌های دردناک را تسکین می‌دهد (4).

***Linum usitatissimum* L.**

تیره موخور/*Loranthaceae*

***Loranthus europaeus* Jacq.**
E. continental mistletoe

موخور

درختچه‌ای نیمه انگل، با شاخه‌های شکننده. برگها متقابل، مستطیلی ـ واژ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی ـ قاشقی، نوک کند، با رگبرگهای نامحسوس، بطرف دمبرگی به طول ۵ میلیمتر باریک شده. گلها سنبله‌ای تنک. گلبرگها خطی، خمیده، ۱/۵ برابر

کاسه گل. میوه سته تخم‌مرغی، زرد.
پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، جنوب روسیه، آناتولی و ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: **کردستان:** کوه چهل‌چشمه ۴۴ کیلومتری شرق مریوان، بین سردشت و بانه، بانه. - **کرمانشاه:** ریجاب، بین کرند و گهواره، ۴۰ کیلومتری جنوب غرب اسلام آباد بطرف ایلام، دالاهو. - **ایلام:** ایلام، بین گردنه قلاجه و ایلام، بین گیلان غرب و ایلام. - این درختچه نیمه انگل اغلب روی درختان بلوط غرب ایران می‌روید.
مصارف و کاربردها: از این گیاه به‌عنوان داروی اختصاصی برای درمان بحران‌های صرع استفاده می‌شود (۱۱).
- گیاه توسط زنان برای تهیه دارویی بکار می‌رود که از رشد موهای زاید جلوگیری می‌کند (26).
- با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران و فقط روی درختان بلوط زاگرس، بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران برای آن جایگاهی تعریف نشده است و هرگونه کاربری آن نیازمند تحقیق و جستجو است (مؤلف).
-گونه دیگر این جنس در ایران با نامهای **چشم‌بلبلی، کشمش کولی**/ *Loranthus Grewinkii* Boiss. & Buhse که از فراوانی بیشتری برخوردار است و اغلب روی درختان مثمر و کاشته شده و درختان خودروی جنگلی دیده می‌شود نیز مصارف مشابه گونه مذکور دارد که باید در این مورد نیز تحقیقات درستی صورت گیرد (مؤلف).

***Loranthus europaeus* Jacq.**

Viscum album **L.**

E. European mistletoe, white mistletoe, mistletoe

دارواش

درختچه‌ای نیمه انگل. برگها متقابل به طول ۲۵ـ۷۰، به عرض ۵ـ۳۵ میلیمتر، بدون دمبرگ، بیضوی تا واژ سرنیزه‌ای، کامل، نوک کند، ۳ـ۵ رگبرگی. گلها بدون دمگل، در دسته‌های ۳ـ۵ تایی. برگه‌ها به طول ۲ میلیمتر، توگود، نوک کند، مژه‌دار. لوبهای گلپوش به طول ۱ میلیمتر، سه گوشه، ضخیم، ریزان. کیسه‌های بساک شکوفای منفذی متعدد. تخمدان به طول ۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی. کلاله به طول ۱ میلیمتر، مخروطی. میوه سته به‌قطر حدود ۱۰ میلیمتر، کروی، سفید. دانه به طول ۵ـ۶ میلیمتر، در گوشت میوه سفید، چسبناک غرق شده.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز؛ گنبدکاوس؛ شربت؛ جنگل گلستان؛ جنگل لوه؛ تنگ گل: پارک گلستان؛ پارک گلستان بطرف دشت. ـ **مازندران:** دره هراز؛ کجور؛ اسفران؛ لاجیم. ـ **گیلان:** لاهیجان؛ رشت. ـ **کردستان:** کوه چهل چشمه؛ گردنه خان حسن سرالان بانه. ـ **خراسان:** بین بیرجند و قاین. ـ **تهران:** دماوند؛ لواسان بزرگ. ـ **سمنان:** شاهرود.

ـ لازم است یادآوری گردد که این گیاه نیمه انگلی اغلب روی درختان مسن و ضعیف و اغلب در سراسر ایران بجز نواحی جنوبی دیده می‌شود. درختان مورد هجوم عبارتند از: ممرز، انجیلی، نارون، زالزالک، گلابی، سیب، بادام، بارانک، بادام و آلوچه.

Viscum album **L.**

مصارف و کاربردها: دارواش اصولاً بمنظور کاهش فشار خون و ضربان قلب، اضطراب و دلشوره و تسریع در خواب رفتن بکار می‌رود. به مقدار کم حمله‌های وحشتناک و هراس‌انگیز، و سردردها را کاهش می‌دهد و به بهبود قدرت تمرکز کمک می‌کند. دارواش همچنین برای درمان پیچیدن صدا در گوش و صرع تجویز می‌شود آن را می‌توان برای درمان بی‌قراری و ناآرامی کودکان بکار برد. در داروهای انسان‌شناسانه عصاره میوه‌های آن برای درمان سرطان تزریق می‌شود (4).

ـ دارواش پایین آورنده فشار خون است و بمنظور کم کردن فشار خون، درمان تصلب شرایین و عوارض ناشی از آن بکار می‌رود. دارواش ضربان قلب را زیاد و حجم ادرار می‌کند. در بعضی از کشورها مانند آلمان تنتور برگ تازه گیاه و میوه آن را برای درمان بیماران مبتلا به صرع و حمله مؤثر می‌دانند (۱۱).

Viscum album **L.**

Viscum album **L.**

تیره حنا، تیره خون‌فامیان/*Lythraceae*

Ammania baccifera **L.**

گیاه یکساله، با ساقه ایستاده، به طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، ساده یا منشعب. برگها به طول ۱۰ـ۳۰، به عرض ۴ـ۱۰ میلیمتر، خطی یا سرنیزه‌ای یا واژ سرنیزه‌ای پهن، تقریباً نوک‌تیز یا نسبتاً نوک‌تیز، با قاعده گوه‌ای. گلها تقریباً بدون دمگل، در توده‌های محوری انبوه. گل‌بنه به طول ۰/۵ـ۱/۵ میلیمتر؛ کاسبرگها دلتایی، حدوداً با $\frac{۲}{۳}$ گل‌بنه مساوی؛ گلبرگها وجود ندارند. پرچمها ۴ تایی. کلاله تقریباً بدون پایک یا حداکثر به طول ۰/۵ میلیمتر. کپسول از گل‌بنه کمی بلندتر.

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق آسیا و جنوب شرق روسیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: رشت؛ لاهیجان.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود. برگها تلخ و قرمزکننده هستند و برای معالجه تب، روماتیسم و امراض پوستی بکار می‌رود (۱).

Ammania baccifera **L.**

****Lagerstroemia indica*** **L.**

E. common crape myrtle, crape myrtle

توری

درختچه‌ای خزان کننده، بدون کرک، به ارتفاع ۳ـ۶ متر، با پوست صاف قهوه‌ای ـ مایل به خاکستری. برگها با دمبرگ کوتاه یا بدون‌دمبرگ، بیضوی یا مستطیلی، به طول ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، اغلب نوک‌تیز، روی رگبرگهای سطح تحتانی کرکدار. گلها صورتی،

سفید یا ارغوانی، به‌قطر ۲/۵–۳/۵ سانتیمتر. کاسه گل بی‌کرک، بدون رگه، گلبرگها ۶ تایی، شرابه‌ای، با ناخنکی بسیار بلند و باریک. پرچمها ۳۶–۴۲ تایی. میوه کپسول، به طول ۷–۱۲/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: آسیا، شمال استرالیا، بومی شده در نواحی گرم و مرطوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه زیبا در نقاط معتدله ایران بخصوص در کنار معابر، پارکها، بلوارها، حیاط منازل و ادارات شهر تهران و استانهای تهران، گیلان، مازندران، کردستان، کرمانشاه و ایلام کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: پوست ساقه گیاه تب‌بر، محرک و داروی قابض بندآورنده خون است. پوست، گلها و برگهای آن تصور می‌شود که مدر و مسهل باشند. خمیر تهیه شده از گلهای آن در استعمال خارج برای مداوای بریدگیها و زخمها بکار می‌رود. ریشه آن قابض، ضدسم و مدر است. جوشانده گلهای آن برای درمان سرماخوردگی بکار می‌رود (internet).

***Lagerstroemia indica* L.**

***Lagerstroemia indica* L.**

***Lawsonia inermis L.**
Syn.: *Lawsonia spinosa* L., *Lawsonia alba* Lam.
E. henna, Hanna plant, Egyptian privet

حنا

درختچه‌ای به ارتفاع ۲ـ۷ متر، گاهی درختی، بدون کرک، با شاخه‌های جوان اغلب چهاروجهی، شاخه‌های مسن خاردار. برگها متقابل - متلاقی، به طول ۱۲ـ۶۷، به عرض ۵ـ۲۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی باریک یا مستطیلی یا سرنیزه‌ای پهن، اغلب به کوتاهی نوک‌دار، منقارک‌دار، با رگبرگهای شانه‌ای، نسبتاً مشبک، بطرف دمبرگی‌کوتاه تدریجاً باریک شده. گوشواره‌ها کوچک. گل‌آذین پانیکول انتهایی، هرمی شکل، در پایین برگ‌دار؛ دمگل برگه‌دار. گلها ۴ تایی. کاسه گل به طول ۳ـ۵ میلیمتر، فرفره‌ای پهن، در حالت میوه‌دار سینی (نعلبکی) شکل. گلبرگها بسیار کوتاه، ناخنک‌دار، کلیوی شکل، تقریباً گوشتی، چروکیده، از کاسه گل کمی بلندتر، سفید یا در ابتدا زرد رنگ‌پریده، سریعاً به‌رنگ شعله. پرچمها ۸ تایی، دوبه‌دو در مقابل کاسبرگها قرار گرفته، بسیار بندرت چندتایی (متعدد). تخمدان بدون پایک، تقریباً کروی، ۲ـ۴ حجره‌ای. خامه‌ها ضخیم، از پرچمها کمی بلندتر. میوه کروی، به طول ۴ـ۶، به عرض ۴/۵ـ۸ میلیمتر. دانه‌ها ضخیم، سه وجهی - هرمی، به طول ۲ـ۲/۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب شرق افریقا و جنوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: درختچه‌ای است که بدلیل استفاده صنعتی (رنگرزی) از برگهای آن در مناطق گرمسیری جنوب و جنوب شرق ایران (میناب، هامون جازموریان، ایرانشهر) کاشته می‌شود.

Lawsonia inermis L.

Lawsonia inermis **L.**

مصارف و کاربردها: برگ حنا مصرف می‌شود و اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدالتهاب، ضد قارچ (قارچ‌های گروه candida)، ضدعفونی‌کننده، ضدقارچ، ضدتب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدویروس، ضدآفتاب، قابض، تهوع‌آور، ادرارآور، قاعده‌آور، ملین، خلط‌آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده فشار خون، سقط‌کننده، حساسیت‌زا و مسکن دارد، در مصرف داخلی برای درمان اسهال خونی، زخمهای روده‌ای ـ معده‌ای و ادرارآور مصرف می‌شود و در مصرف خارجی برای درمان اگزما، جرب، بیماریهای قارچی پوستی، درمان زخمها و برای رنگ کردن مو بکار می‌رود (۱۲).

ـ بخشهای مورد استفاده گیاه: برگها، پوست، گلها و دانه‌های آن است. برگهای حنا قی‌آور، خلط‌آور و کاهش‌دهنده احساس سوختگی هستند، و معالج ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان می‌باشند، از آنها در استعمال خارجی برای رفع سردرد و مالیدن به کف پا در سوختگی پا استفاده می‌کنند. جوشانده برگها به‌عنوان قابض و غرغره برای تسکین زخم گلو بکار می‌رود. آب برگها مخلوط با آب و شکر برای درمان خروج غیرارادی منی داده می‌شود. پوست حنا محلل، مسکن و قابض است و در موارد یرقان و بزرگ شدن طحال داده می‌شود و در موارد عفونتهای سنگریزه‌ای بکار می‌رود، و به‌عنوان محلل در امراض پوستی و جذام بکار می‌رود. روغن و اسانس آن را برای خنک نگاه داشتن بدن بدان می‌مالند. گلهای حنا خنک‌کننده و خواب‌آور هستند (6).

ـ جوشانده برگهای آن ضدقارچ، قابض، رنگ برای مو، دستها و پاها در موارد آرایشی است. شیره برگ آن مخلوط با آب و شکر برای درمان خروج غیرارادی منی بکار می‌رود. گلهای آن در صنایع عطرسازی کاربرد دارد. روغن فرار آن به بدن مالیده می‌شود تا آن را خنک نگهدارد (5).

ـ اصولاً در طب سنتی هندوستان و یونان برگهای حنا معمولاً بصورت غرغره برای زخم گلو و بصورت دم‌کرده یا جوشانده برای اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. برگهای آن قابض هستند و از خونریزی جلوگیری می‌کنند و قویاً جریان قاعدگی را تشدید می‌کند. جوشانده پوست آن برای درمان مشکلات کبد بکار می‌رود. بصورت روکش و مشمع حنا برای درمان عفونتهای قارچی، جوش غرور جوانی، دمل‌ها و کورک‌ها مصرف می‌شود (4).

***Lythrum Hyssopifolia* L.**

E. hyssop lythrum, small hedge hyssop, dwarf grass poley

خون فام زوفایی

گیاه علفی یکساله، با شاخه‌های ایستاده یا بالارونده، بدون کرک یا با کرکهای زبر. برگها به طول تا ۲۵ میلیمتر، به عرض ۷ میلیمتر، اما اغلب خیلی باریکتر، متناوب، تقریباً ایستاده، خطی تا مستطیلی. گلها متعدد، ایستاده، به‌محور فشرده، ۴ـ ۶ تایی، جورخامه. برگک‌ها کوچک. گل‌بنه به طول ۴ـ۶ میلیمتر، در زمان گلدهی واژمخروطی، در حالت میوه‌دار لوله‌ای. قطعات کاسبرگ فرعی به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، درفشی، از کاسبرگ‌ها بلندتر. گلبرگها به طول ۲ـ۳ میلیمتر، قرمز کم‌رنگ. پرچمها ۲ـ۶ تایی درون جام قرار گرفته. میوه کپسول کوتاهتر از گل‌بنه. خامه به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز نواحی شمالی، آسیا، افریقا، شمال و جنوب امریکا، نیوزیلند و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه کم و بیش پایانی و رطوبت‌دوست اغلب در نقاط دارای تراوش آب، کنار جویبارها و اراضی زراعی مرطوب (برنج) در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برای سرشاخه گلدار آن اثر ضداسکوربوت و اشتهاآور ذکر شده است، بطور کلی اثرات دارویی مشابه با *Lythrum Salicaria* L. با قابلیت کمتر دارد (۱۱).

***Lythrum Hyssopifolia* L.**

***Lythrum Salicaria* L.**

E. purple lythrum, purple loosestrife

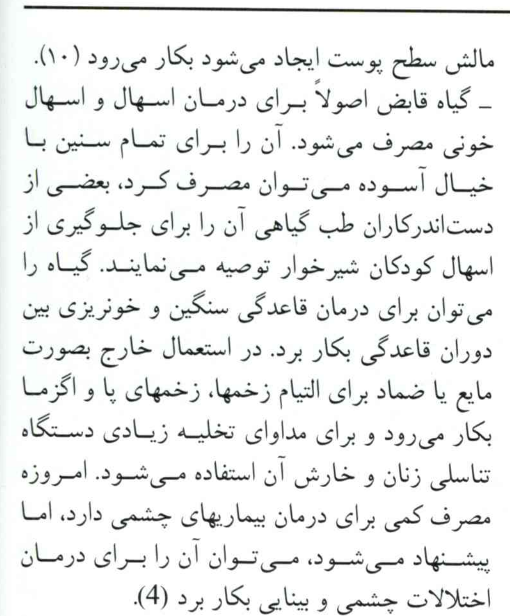
خون‌فام

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌ای محکم و ایستاده، چهارگوش، در بخش فوقانی منشعب، به ارتفاع ۵۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، عموماً در مناطق مرطوب و اغلب به صورت پایابی می‌روید. برگهای پایینی متقابل یا فراهم؛ برگهای بالایی متناوب با قاعده‌ای نیمه ساقه‌آغوش، بدون دمبرگ، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز. گلها در گل‌آذین گرزن متراکم سنبله‌مانند طویل، اغلب انتهایی. گل‌بنه لوله‌ای پهن، به طول ۴/۵ و عرض ۱/۵ـ۲ میلیمتر؛ قطعات کاسبرگ فرعی به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، درفشی و بلندتر و باریک‌تر از کاسبرگ اصلی؛ گلبرگها ارغوانی ـ بنفش. پرچمها ۱۲ تایی، در بخشی یا تماماً از جام گل بیرون زده. میوه کپسول تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب و مرکز آسیا، سیبری، شمال افریقا، شمال امریکا و استرالیا.

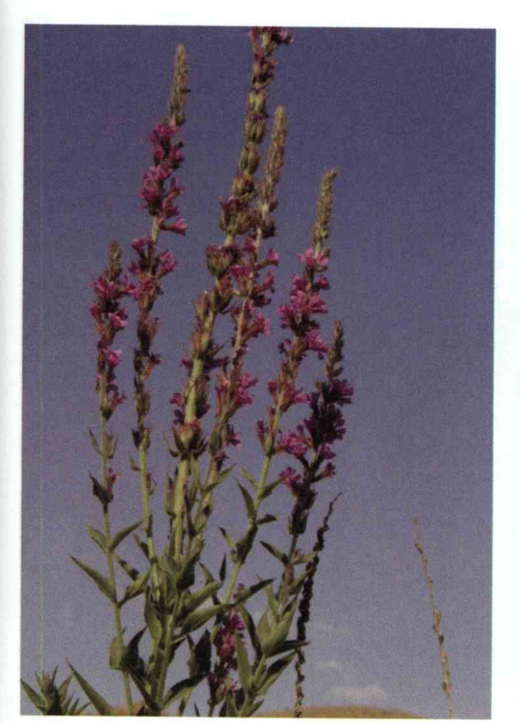
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند و پایابی عموماً در کنار جویبارها، برکه‌ها، و دریاچه‌های کم عمق در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، ایلام، فارس، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی: قابض، ضداسهال، بندآورنده خون، گندزدا و آنتی‌بیوتیک دارد و در استعمال داخلی بمنظور معالجه ورم روده توأم با خونریزی، سل، ورم روده در شیرخواران، اسهال خونی باسیلی، خونریزی رحمی و برای معالجه ورم رحم، ترشحات سفید زنانه، التهاب واژن، عفونت فرج، اولسرهای پا، اگزما، ورم و سرخی نواحی چین‌دار پوست مانند کشاله ران و زیربغل که بعلت

مالش سطح پوست ایجاد می‌شود بکار می‌رود (۱۰).

ـ گیاه قابض اصولاً برای درمان اسهال و اسهال خونی مصرف می‌شود. آن را برای تمام سنین با خیال آسوده می‌توان مصرف کرد، بعضی از دست‌اندرکاران طب گیاهی آن را برای جلوگیری از اسهال کودکان شیرخوار توصیه می‌نمایند. گیاه را می‌توان برای درمان قاعدگی سنگین و خونریزی بین دوران قاعدگی بکار برد. در استعمال خارج بصورت مایع یا ضماد برای التیام زخمها، زخمهای پا و اگزما بکار می‌رود و برای مداوای تخلیه زیادی دستگاه تناسلی زنان و خارش آن استفاده می‌شود. امروزه مصرف کمی برای درمان بیماریهای چشمی دارد، اما پیشنهاد می‌شود، می‌توان آن را برای درمان اختلالات چشمی و بینایی بکار برد (4).

***Lythrum Salicaria* L.**

***Lythrum Salicaria* L.**

Magnoliaceae/ تیره ماگنولیا

***Liriodendron tulipifera* L.**

**Liriodendron tulipifara* L.

E. tulip tree, yellow poplar, tulip bearing lily tree, American poplar

درخت لاله

درختی خزان‌کننده، به ارتفاع تا ۵۰ متر، بندرت تا ۶۰ متر، با پوست خاکستری یا قهوه‌ای مایل به قرمز. برگها با دمبرگ بلند، با آرایش‌مارپیچی، بدون کرک، به شکل زین اسب با رأس سربریده، با لوبهای نوک‌دار کوتاه، در هر طرف با ۱ یا ۲ بندرت ۳ یا ۴ لوب نوک‌دار کوتاه یا نوک‌تیز، در نزدیکی قاعده گرد یا سربریده، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ؛ دمبرگ بلند و نازک، به طول ۵ـ۱۰ سانتیمتر. گلها به شکل لاله، به طول ۴ـ۵ سانتیمتر. کاسبرگها تخم‌مرغی- سرنیزه‌ای، سفید مایل به سبز، ریزان. گلبرگها مستطیلی- واژ تخم‌مرغی، سفید مایل به سبز، در قاعده با نواری زرد پرتقالی. پرچمها کمی کوتاهتر از گلبرگها. میوه فندقه بالدار به طول ۶ـ۸ سانتیمتر. برچه‌ها به طول ۲/۵ـ۳/۵ سانتیمتر.

Liriodendron tulipifera L.

پراکندگی جهانی:شمال امریکا از ماساچوست تا فلوریدا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی زیبا در نواحی شمالی ایران و بندرت در تهران کاشته شده‌است.
مصارف و کاربردها: پوست داخلی قویاً تلخ گیاه بخصوص لایه داخلی پوست ریشه گیاه در مصارف محلی به‌عنوان مدر، مقوی و محرک بکار می‌رود. پوست سبز خام آن به‌عنوان افزایش‌دهنده میل جنسی و محرک قوه باء جویده می‌شود. پوست آن حاوی تولی‌پی‌فرین (Tulipiferine) است که گفته می‌شود اثرات مؤثر و قوی روی قلب و سیستم عصبی دارد. چای آن برای درمان عدم هضم یا سوء هاضمه، اسهال خونی، روماتیسم، سرماخوردگی و تب بکار می‌رود. این چای در مصرف خارجی برای شستشو و ضماد روی زخمها و کورک‌ها بکار می‌رود. پوست ریشه و دانه‌های آن به‌عنوان ضدکرم مصرف می‌شود (internet).

******Magnolia grandiflora* **L.**

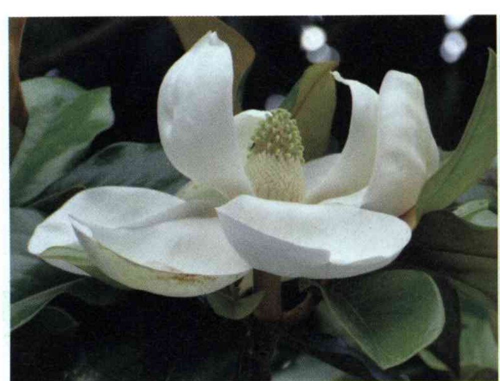
E. big laurel, bullbay, evergreen magnolia, great laurel magnolia, southern magnolia

ماگنولیای سفید، ماگنولیای تابستانه

درختی مخروطی، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۳۰ متر. برگها واژ تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا بیضوی، به طول ۱۰ـ۲۰ سانتیمتر، با رأس نوک‌دار کوتاه کند یا تقریباً کند، با قاعده‌ای گوه‌ای، با سطح فوقانی درخشان، در سطح تحتانی با کرکهایی به‌رنگ زنگ آهن، چرمی محکم (ضخیم)؛ دمبرگ ضخیم، به طول حدود ۲ سانتیمتر. برگه‌ها و جوانه‌ها با کرکهایی به‌رنگ زنگ آهن. گلها فنجانی شکل، به عرض ۱۵ـ۲۰ سانتیمتر، سفید، معطر، با دمگلی محکم، با کرکهای نمدی. گلبرگها معمولاً ۶ تایی، بندرت ۹ـ۱۲ تایی، واژ

Magnolia grandiflora L.

***Magnolia grandiflora* L.**

تخم‌مرغی، ضخیم (کلفت). کاسبرگها ۳ تایی، گلبرگ‌نما. میله‌های پرچمها ارغوانی. میوه تخم‌مرغی، به طول ۷ـ۱۰ سانتیمتر، با کرکهای نمدی ـ زنگ آهنی.

پراکندگی جهانی: کارولینای شمالی تا فلوریدا و تکزاس، کاشته شده در اروپا.

درخت همیشه سبز زیبایی است که در اغلب نقاط گرم امریکا و اروپا کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر در اغلب نواحی شمالی و تهران در باغها، پارکها و بلوارها کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: برگهای کوبیده آن برای معالجه دنداندرد بکار می‌رود (2).

ـ اسانس گلهای آن تب‌بر است. روغن دانه‌های آن اثر ضدفلج دارد (۱۱).

تیره پنیرک، تیره ختمی/*Malvaceae*

***Abutilon Theophrasti* Medicus**

Syn.: *Abutilon Avicennae* Gaertn., *Sida Abutilon* L., *Sida tiliaefolia* Fischer, *Abutilon Abutilon* Rusby

E. chingma abutilon, Indian mallow, piemarker, common yellow mallow

گاوپنبه، شال کنف

گیاه یکساله، ضخیم، علفی، به نرمی کرک نمدی، با ساقه ایستاده، اغلب منشعب، به ارتفاع ۲۵ـ۱۵۰ سانتیمتر. برگها تخم‌مرغی ـ دایره‌ای، پهنک با دمبرگ مساوی یا از آن کمی بلندتر، نوک‌دار، عمیقاً قلبی، بطور نامنظم دندانه اره‌ای ـ دندانه‌دار. دمگل آذینها منفرد محوری، زیر رأس بنددار، از دمبرگ کوتاهتر. کاسبرگها نوک‌تیز، تخم‌مرغی. گلبرگها زرد، از کاسه ۱/۵ـ۲ بار بلندتر. برچه‌ها ۱۲ـ۱۵(ـ۲۰) تایی، از کاسه خیلی بلندتر، در قاعده پیوسته، مستطیلی، سربریده، قهوه‌ای کدر، با کرک‌پوش زرد شونده متشکل از کرکهای بلند و کوتاه ستاره‌ای، با کرکهای بلند ریزان، دوردیفی، با سیخک‌های ۲ تایی واگرا با مژه‌های طویل. دانه‌ها ۳ تایی، پوشیده با کرکهای ستاره‌ای بسیار کوتاه فشرده.

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله و گرم و مرطوب جهان (تالش، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز اراضی زراعی (بخصوص پنبه) در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده (جوشانده) پوست، برگها

***Abutilon Theophrasti* Medicus**

و دانه‌های آن با هم بدلیل داشتن موسیلاژ و ترکیبات مدر مصرف می‌شود. تکان دادن شیر جوشیده با فیبرهای شاخه‌ها سبب بسته شدن و انعقاد شیر می‌شود. دم‌کرده ریشه آن در تب‌ها و به‌عنوان داروی خنک‌کننده تجویز می‌شود و تصور می‌شود که برای درمان ادرار کردن دردناک و کند، ادرار خونی و جذام نیز مفیداست. پوست آن مدر است. برگهای آن بصورت پخته برای مداوای بواسیر همراه با خون خورده می‌شود، دم‌کرده آن برای درمان برونشیت، اسهال نزله‌ای صفرا، در سوزاک و التهاب کیسه مثانه و در تب‌ها تجویز می‌شود و برای رفع دندان درد جوشانده آن بصورت دهان‌شویه مفید است. دانه‌ها به‌عنوان محرک قوه جنسی شناخته می‌شوند و در درمان بواسیر به‌عنوان مسهل و درمان سرفه‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان نرم‌کننده، مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود. ریشه آن به‌عنوان مدر و مسکن ریوی، گلها و برگهای آن و گیاه کامل به‌عنوان مسکن و آرام‌بخش، ملین و مدر بکار می‌رود. امراض عمومی، نارسایی‌های ادراری، اسهال مزمن و تب‌ها با دانه‌های آن درمان می‌شوند (3).

ـ دانه‌های آن ملین و آرام‌بخش (مرهم‌آسا) است. پوست آن قابض و مدر است. برگهای آن آرام‌بخش است و ریشه‌های آن برای معالجه تب تجویز می‌شود (1).

***Alcea* L.**

ختمی

گیاهانی یکساله یا چندساله، برگهای متناوب ساده یا پنجه‌ای لوبدار یا بریده بریده، کم و بیش پوشیده با کرکهای ستاره‌ای و کرکهای دسته‌ای. گلها دوجنسی، بزرگ، در گل‌آذین خوشه‌ای؛ کاسبرگ

فرعی ۶ـ۹(۵ـ۱۱) تایی سه گوشه یا مستطیلی ـ سه گوشه با قطعات در نیمه تحتانی پیوسته؛ کاسه گل متشکل از ۵ لوب در بخش پایین پیوسته؛ گلبرگها بزرگ، با رأس چالدار، باریک شده به ناخنک؛ در لبه‌های ناخنک پشمالو؛ ستون پرچمی همیشه ۵ گوشه و بدون کرک؛ میوه کوچک، متشکل از ۱۸ـ۴۰ برچه در حلقه‌ای در اطراف ستونک حائل میانی (Carpophore)؛ برچه‌ها ۱ دانه‌ای؛ برچه‌ها به پهلو فشرده، کم و بیش در سطح پشتی شیاردار، اغلب با لبه بال‌دار، با سطوح جانبی با یکدیگر متفاوت، با سطح داخلی در اطراف فرورفتگی بدون کرک و اغلب نرم (صاف)، سطح خارجی معمولاً چروکیده شعاعی، بدون کرک یا کرکدار. دانه‌ها کلیوی شکل.

ـ این جنس در ایران قریب به ۴۰ گونه دارد که در سراسر ایران و اغلب در مزارع، باغها، کناره‌های مزارع و بعضاً در نقاط دامنه‌ای کوهستانی پراکنده‌اند.

مصارف و کاربردها: گلهای گونه‌های مختلف بخصوص آنهایی که گلهای زرد یا سفید دارند توسط مردم محلی برای رفع سرفه و معالجه سرماخوردگی بکار می‌روند و شاید بتوان گفت که شباهت اسمی سبب این کاربرد گردیده است، زیرا در ایران به گونه‌های مختلف جنس‌های *Hibiscus* با ۵ گونه اغلب کاشته شده و گاهی درختی یا درختچه‌ای؛ *Alcea* L. با قریب به ۴۰ گونه؛ *Althaea* L. با ۵ گونه **ختمی** گفته می‌شود. گونه‌های متعلق به جنس‌های *Alcea* و *Athaea* همگی علفی چندساله و بندرت یکساله هستند، اگرچه در ارتباط با مصارف و کاربردهای گونه‌های مختلف جنس *Alcea* در منابع و رفرنس‌ها مطلبی دیده نمی‌شود، اما بدلیل شهرت این گیاهان در طب سنتی ایران نامهای علمی آنها آورده می‌شود تا امکان تحقیق برای علاقمندان فراهم شود و بمصارف و کاربردهای آنها بتوان پی برد.

Alcea angulata (Freyn & Sint.) Freyn ex Iljin
ختمی گوشه‌دار

Alcea Aucheri (Boiss.) Alef. ختمی جنوبی

Alcea Calverti (Boiss.) Boiss. ختمی ارزرومی

Alcea crassicaulis I. Riedl ختمی ساقه کلفت

Alcea digitata (Boiss.) Alef. ختمی پنجه‌ای بریده

Alcea fasciculiflora Zohary ختمی گل دسته‌ای

Alcea ficifolia L. ختمی برگ انجیری

Alcea flavovirens (Boiss. & Buhse) Iljin
ختمی رگه‌دار

Alcea glabrata Alef. ختمی بدون کرک

Alcea gorganica (Rech. f., All. & Esfand.) Zohary
ختمی گرگانی

Alcea Hohenackeri (Boiss. & Huet) Boiss.
ختمی مزرعه‌روی

Alcea hyrcana (Grossh.) Grossh.
ختمی خزری

Alcea Koelzii I. Riedl ختمی لرستانی

Alcea kurdica (Schlescht.) Alef. ختمی کردی

Alcea lavaterifolia (DC.) Boiss. ختمی لبنانی

Alcea Loftusii (Baker) Zohary ختمی دزفولی

Alcea longipedicellata I. Riedl ختمی دمگل‌دراز

Alcea macrocarpa I.Riedl ختمی موصلی

Alcea peduncularis Boiss. & Hausskn.
ختمی دمگل‌آذین‌دار

Alcea Popovii Iljin ختمی کپت‌داغی

Alcea Rechingeri (Zohary) I. Riedl
ختمی سلیمانی

Alcea remotiflora (Boiss. & Heldr.) Alef.
ختمی گل تنک

Alcea rhyticarpa (Trautv.) Iljin ختمی قزاقستانی

Alcea rufescens (Boiss.) Boiss. ختمی قرمزشونده

Alcea sachsachanica Iljin

ختمی ارسبارانی، ختمی قره‌باغی

ختمی مهابادی *Alcea scabridula* I. Riedl

ختمی شیرازی *Alcea schirazana* Alef.

ختمی صوفی *Alcea Sophiae* Iljin

Alcea sulphurea (Boiss. & Hohen.) Alef.

ختمی گوگردی

Alcea sycophylla Iljin & Nikitin

ختمی ترکمنستانی

Alcea tabrisiana (Boiss. & Buhse) Iljin

ختمی تبریزی

ختمی تهرانی *Alcea tehranica* Parsa

ختمی همدانی *Alcea Tholozani* Stapf

Alcea tiliacea (Bornm.) Zohary

ختمی کاشمری، ختمی نرمداری

ختمی قفقازی *Alcea transcaucasica* (Iljin) Iljin

ختمی قطوری *Alcea Wilhelminae* I.Riedl

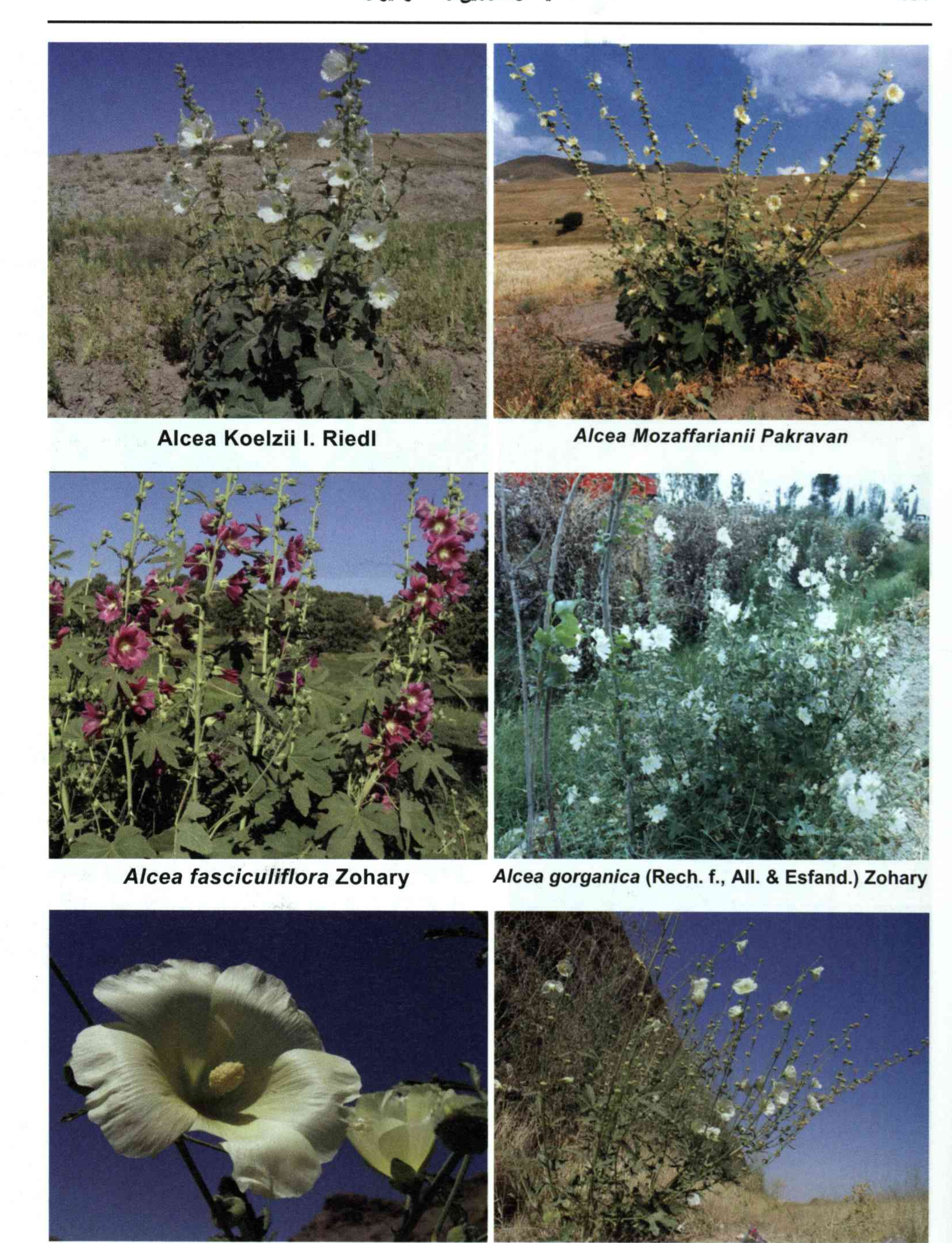
Alcea xanthochlora I.Riedl

ختمی جلفایی، ختمی زرد

همانگونه که بیان شد اطلاع دقیق در ارتباط با خواص دارویی و کاربردهای گونه‌های مختلف مربوط به جنس *Alcea* spp. در دست نیست و مصارف محلی نیز توجیه‌کننده کاربری صحیح آنها نمی‌باشد بخصوص که تعداد گونه‌های این جنس در ایران بسیار زیاد و اغلب نیز دارای کاربری مشابه می‌باشند (مؤلف).

Alcea Aucheri **(Boiss.) Alef.**

Alcea Koelzii I. Riedl

Alcea Mozaffarianii Pakravan

Alcea fasciculiflora **Zohary**

Alcea gorganica **(Rech. f., All. & Esfand.) Zohary**

Alcea Wilhelminae **I.Riedl**

Alcea sulphurea (Boiss. & Hohen.) Alef.

Alcea glabrata Alef.

Althaea cannabina L.

Althaea cannabina **L.**

Syn.: *Althaea Kotschyi* Boiss.

E. Egyptian hemp

ختمی شاهدانه‌ای

گیاه ایستاده، به ارتفاع ۳۰ـ۱۸۰ سانتیمتر، در بیشتر بخشها پوشیده با کرکهای ستاره‌ای، روی سطح فوقانی برگها و اصولاً (به‌ویژه) در سطح تحتانی با کرکهای ساده و دوشاخه کم و بیش انبوه مخلوط با هم پوشیده شده. ساقه قوی (ضخیم)، منشعب. برگهای پایینی عمیقاً ۵ لوبه، بالایی‌ها ۵ یا ۳ لوبه، با قطعات گاهی به کوتاهی دمبرگ‌دار، با لبه بطور نامنظم دندانه‌ای درشت، در سطح تحتانی از سطح فوقانی کم‌رنگتر. دمگل‌آذینها در محور برگها ۱ـ۲ تایی حداقل از دمبرگها ۲ بار بلندتر، یک یا بندرت پرگل. گریبان کم و بیش به $\frac{۳}{۴}$ طول کاسه گل می‌رسد، تقسیم شده به بریدگیهای ۶ـ۸ تایی، سه گوشه ـ سرنیزه‌ای باریک.

بریدگیهای کاسه گل مستطیلی ـ تخم‌مرغی، نوک‌دار طویل شده، با رأس کم و بیش نخی شکل. گلبرگها ۲ـ۲/۵ بار از کاسه بلندتر، کم و بیش بنفش، با رنگ در امتداد رگه‌ها پررنگتر. میوه‌ها متشکل از ۱۰ـ۱۵ برچه؛ برچه‌ها به نازکی غشایی، در اطراف سینوس صاف و کم‌رنگ، کم و بیش آردآلود، بطرف ناحیه پشت در محدوده‌ای مشخص به ضعیفی چروک‌های قهوه‌ای وجود دارد، در سطح پشتی به‌همان نحو ناحیه چروک از خارجیها پهن‌تر وجود دارد، در سطح پشتی تزئین شده با خط میانی واضح وجود دارد. دانه‌ها سیاه، در اطراف سینوس آردآلود.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، ترکیه، سوریه، عراق، تالش، ایران، افغانستان و آسیای مرکزی (ترکمنستان، تیان‌شان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گونه کم و بیش مشابه *Althaea officinalis* L. می‌باشد (۱۱).

ـ با توجه به شباهت زیاد این گونه به *Althaea officinalis* L. ممکن است در جمع‌آوریهای محلی هر دو گیاه یکسان پنداشته شوند. اما باید گفت که بطور کلی هیچ‌یک از گونه‌های جنس *Althaea* در ایران به‌عنوان ختمی در بازار دارویی مصرف نمی‌شوند، بلکه گلهای انواعی از ختمی متعلق به جنس *Alcea* جمع‌آوری و به مصرف می‌رسند. جنس *Alcea* در ایران قریب به ۴۰ گونه دارد که در سراسر ایران پراکنده‌اند (مؤلف).

***Althaea hirsuta* L.**

E. hispid althaea

ختمی کرکین

گیاه یکساله، به ارتفاع ۲۵ـ۵۰ سانتیمتر، پرساقه؛ ساقه‌های مرکزی بواقع ایستاده، با کرکهای بلند، سخت شکننده، گسترده زبر. برگها کوچک، پایینی‌ها تقریباً قلبی ـ کلیوی شکل، بدون بریدگی یا ۳ـ۵ لوبه کم‌عمق، با لبه کنگره‌ای، بالایی‌ها به شکلهای گوناگون تا بیشتر از میانه ۳ـ۵ لوبه، با لبه نسبتاً (ترجیحاً) دندانه اره‌ای، کاملاً با کرکهای تنک. دمگل‌آذینها در محور برگها از آنها بلندتر، همیشه تک‌گل. بریدگیهای گریبان ۶ـ۹ تایی، از کاسه گل تقریباً $\frac{1}{3}$ کوتاهتر، همانند بریدگیهای کاسه گل سرنیزه‌ای، با لبه‌ها و در امتداد رگه میانی کرکی موی ریشی گسترده. گلبرگها در حالت‌خشک آبی آسمانی کم‌رنگ، فقط از کاسه کمی بالازده، میوه متشکل از برچه‌های ۱۲ـ۱۸ تایی؛ برچه رسیده تا سینوس بطور شعاعی چروکیده، خاکستری ـ سیاه شونده، با سطح پشتی محدب، با لبه‌های گرد شده، با خط میانی‌کم و بیش واضح. دانه‌ها با کرکهای سفید آردآلود تنک.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، ایران، ترکمنستان، عراق و تالش.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در استانهای **گرگان، مازندران، گیلان:** دره سفیدرود. ـ

***Althaea hirsuta* L.**

آذربایجان: دشت مغان. ـ کرمانشاه: سرپل ذهاب و قصر شیرین. ـ تهران: قزوین، می‌روید.

Althaea officinalis L.

E. marsh mallow, white mallow, moorish mallow, marish mallowe, marsh althaea, wimot

ختمی

گیاه ایستاده، به ارتفاع ۳۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، پوشیده با کرک‌پوش نرم متشکل از کرکهای ستاره‌ای سفید انبوه. ساقه‌ضخیم، در بالا منشعب. برگها تخم‌مرغی، نوک‌تیز، گاهی ۳ـ۵ لوبه نامحسوس، با لوبهای نوک‌تیز، با لبه بطور نامنظم‌دندانه‌دار، پایینی‌ها از بالایی‌ها پهن‌تر. دمگل‌آذینها اغلب منفرد، بندرت ۳ـ۴ تایی محوری، با دمبرگ از دمگل‌میوه‌دار خیلی بلندتر. گریبان فقط از کاسه کمی کوتاهتر، با بریدگیهای ۷ـ۱۰ تایی سرنیزه‌ای باریک. گلبرگها بنفش‌کم‌رنگ، از کاسه ۲ـ۲/۵ بار بلندتر. میوه متشکل از برچه‌های ۱۵ـ۲۵ تایی؛ برچه‌ها با پهلوهای حدود (اطراف) سینوس صاف، غشایی نازک، آردآلود، به طرف لبه چروکیده نامحسوس، یا در سطح پشتی کمی کانال‌دار (با کانال کم‌عمق) پوشیده (حامل) با کرکهای ستاره‌ای انبوه کوتاه، به‌رنگ کم‌رنگ (با رنگ پریده)، در بخش کرکدار اخرایی. دانه هیچگاه آردآلود نیست، در سطح پشتی به کم‌عمقی کانال‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز نواحی شمالی، ترکیه، فلسطین، سوریه، تالش، ایران، افغانستان، قفقاز و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، اصفهان (اطراف زاینده‌رود)، اراک (گردو، راسوند)، لرستان و خراسان (کلات نادری).

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه مانند ریشه، برگها و گلها مورد مصرف قرار می‌گیرد. بطور عمومی خواص درمانی ضدسرفه و نرم‌کننده دارد و بمنظور درمان التهاب مخاط دهان و حلق، التهاب دهان و زبان، تحریکات گوارشی، بیماریهای ریوی، سرفه، برونشیت، التهاب روده‌ها و بیماریهای مجاری ادرار بکار می‌رود، در استعمال خارج بمنظور رساندن (پختن) آبسه‌ها و دمل‌ها، زخمهای عفونی، بصورت غرغره در درمان گلودرد، ورم لثه و آبسه‌های مربوط به دندان مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

Althaea officinalis L.

ـ اثرات مهم ختمی خواص ضدسرفه آن است؛ خواص درمانی دیگر آن: ضددرد، ضدباکتری، ضدسم، ضدالتهاب، ضد سرفه، ضدعفونی‌کننده، ضداحتقان،

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گونه کم و بیش مشابه .*Althaea officinalis* L می‌باشد (۱۱).

ضدکرم، ادرارآور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده قند خون، محرک سیستم ایمنی بدن، ملین و مسهل (۱۲).

- گیاه ملین، جلواندازنده تشکیل چرک و شفادهنده زخمهاست. ریشه آن مسکن است و در حالت التهاب مجاری تنفسی و گذرگاههای هضم غذا بکار می‌رود. ساقه‌های زیرزمینی آن گاهی به شیرخواران برای کمک به دندان‌درآوردن داده می‌شود. میوه‌های آن برای دردها و دشواریهای ادراری و سرفه مفید است (5).

- برای خاصیت آرام‌بخشی مفید است، ختمی سبب حفاظت و آرامش لایه مخاطی می‌شود. ریشه آن از ترشی معده (اسید معده)، زخمهای دستگاه گوارش و گاستریت (ورم معده) جلوگیری می‌کند. ختمی ملین ملایم و مفید برای مشکلات روده‌ای شامل التهاب موضعی روده باریک، التهاب قولون، آماس و تورم کیسه‌های فرعی روده و سندرم حساسیت‌زای روده می‌باشد. دم‌کرده گرم برگهای آن التهاب مثانه و تکرار ادرار را درمان می‌کند. تسکین‌دهنده سرفه‌های خشک، آسم برونشیتی، نزله‌های ششی و ذات‌الجنب است. گلهای له شده تازه یا دم‌کرده گرم آن برای تسکین تورم پوست بکار می‌رود. ریشه آن بصورت ضماد روغنی برای درمان دمل‌ها و آبسه‌ها و به‌عنوان دهان‌شویه برای التهابات مصرف می‌شود، ریشه پوست کنده آن را می‌توان بصورت چوب جویدنی برای دندان درآوردن کودکان (بچه‌ها) بکار برد (4).

Althaea officinalis **L.**

***Gossypium arboreum L.**

Syn.: *Gossypium indicum* Tod., *Gossypium neglectum* Tod., *Gossypium sanguineum* Hassk., *Gossypium intermedium* Tod., *Gossypium cernuum* Tod.

E. cotton plant, Asiatic tree cotton, tree cotton, red flowered cotton, Ceylon cotton, Chinese cotton

پنبه درختی

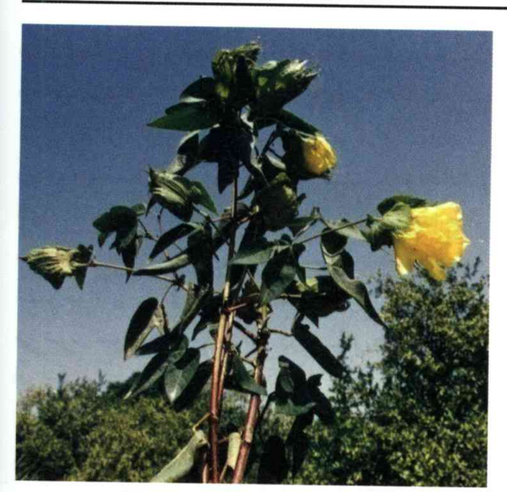
درختچه‌ای به ارتفاع ۱ـ۲ متر. شاخه‌ها ارغوانی، کرکدار. برگها با دمبرگی به طول ۱/۵ـ۱۰ سانتیمتر؛ گوشواره‌ها خطی تا سرنیزه‌ای یا داسی شکل؛ پهنک تخم‌مرغی تا دایره‌ای، با رگبرگ اصلی و گاهی رگبرگهای فرعی در سطح تحتانی با کرکهای ستاره‌ای یا ساده، بی‌کرک شونده، ۵ـ۷ قسمتی؛ لوبها خطی تا سرنیزه‌ای، اغلب با دندانه‌های کامل در میان سینوس‌ها. گلها با دمگل کوتاه. قطعات کاسبرگهای فرعی تخم‌مرغی، تقریباً کامل یا دندانه‌دار، در قاعده قلبی، با رأس نوک تیز، کاسه گل کوچک، به طول حدود ۵ میلیمتر، فنجانی شکل، گاهی ۵ دندانه‌ای. جام گل زرد کم‌رنگ با یا بدون مرکز ارغوانی، گاهی کاملاً ارغوانی، به طول ۳ـ۴ سانتیمتر. لوله پرچمی به طول ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، حامل کیسه‌های بساک. کپسول به عرض ۱/۵ـ۲/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی، نوک‌دار، بی‌کرک، حفره‌دار، ۳ـ۴ سلولی.

پراکندگی جهانی: مناطق گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب دنیای قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده: برگها، دانه‌ها و ریشه‌های گیاه.

ریشه پنبه درختی برای مداوای تب بکار می‌رود. دانه‌های آن در نزله، سل ریوی، التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه، سوزاک و التهاب مزمن مثانه مصرف می‌شود. بخشهای مختلف گیاه برای درمان گوش‌درد،

Gossypium arboreum L.

دیوانگی، تشنج و دردهای زایمان بکار می‌رود (6).

ـ ریشه آن برای مداوای تب بکار می‌رود. برگهای آسیا شده آن مخلوط با شیر برای درمان ادرار کردن همراه با سوزش بکار می‌رود. گلبرگهای فشرده و خیس کرده آن در شیر گاو به‌عنوان آرام‌بخش و دارویی مؤثر برای درمان ورم ملتحمه کودکان بکار می‌رود. پنبه در استعمال خارجی برای درمان سوختگی‌ها و زخمهای ناشی از عمل جراحی مصرف می‌شود. دانه‌های آن اثر قابل توجهی برای درمان سوزاک، التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه، ورم مزمن مثانه، هضم غذا و عفونتهای نزله‌ای دارد، شیره دانه‌های آن به‌عنوان پادزهر در مسمومیت‌های ناشی از تریاک مصرف می‌شود و دم‌کرده ریشه آن به‌عنوان ملین و مدر بکار می‌رود. دم‌کرده سرد برگهای آن به همراه آب‌لیمو برای تسکین اسهال خونی مصرف می‌شود. ریشه‌های آن قاعده‌آور است. برگها و له شده پوست دانه‌های آن برای معالجه زخمها یا بصورت ضماد برای سوختگی‌ها و تورم‌ها بکار می‌رود و آن را بصورت لایه‌ای آسترمانند روی زخم قرار

می‌دهند. خمیر دانه‌های آن روی پیشانی و شقیقه برای درمان سردرد بکار می‌رود (3).
- روغن آن خوراکی است و برای پخت و پز در سالاد مصرف می‌شود. در هندوستان دانه آن برای درمان سوزاک، التهاب حاد مثانه و نزله بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن در امریکا برای تسهیل زایمان و کاهش تب بکار می‌رفت. تفاله روغن گرفته آن غذای مناسبی برای دام می‌باشد (5).

* ***Gossypium herbaceum*** **L.**

E. levant cotton, cotton plant, cotton

پنبه، پنبه معمولی

گیاه علفی یکساله، به‌شکل بوته‌ای یا نیمه بوته‌ای، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های علفی، با کرک‌های تنک یا به‌ندرت بدون کرک شونده. برگها چرمی، با رگبرگ‌های مشبک، قلبی شکل، با ۵ـ۷ لوب که تا کمتر از نیمه عمق پهنک می‌رسند، تخم‌مرغی پهن، نوک‌تیز کوتاه، اغلب در قاعده باریک شده. برگه‌ها با قاعده‌ای‌دایره‌ای، سه گوشه‌ای پهن، کاملاً متمایز از گلها، اغلب با پهنایی بیشتر از درازا، قلبی، با لبه‌ای با ۶ـ۸ دندانه در هر طرف. گلها محوری، دو جنسی، با اندازه متوسط، زرد با مرکز ارغوانی. کاسه گل کامل یا تا حدودی ۵ لوبه. گلبرگها به هم پیچیده. میوه کپسول شکوفا، به طول تا ۲۰ میلیمتر یا بیشتر، نوک‌دار که از آن پنبه یا تارهای رشته‌ای خارج می‌شود (بیرون می‌زند). تخمدان منفرد، فوقانی، ۳ـ۴ حجره‌ای، تخمک‌ها در

Gossypium herbaceum **L.**

هر حجره ۲ـ۷ عدد یا بیشتر. دانه‌ها بزرگ و گوشه‌دار.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نقاط مختلف جهان، با منشأ نقاط گرم و مرطوب آسیا.

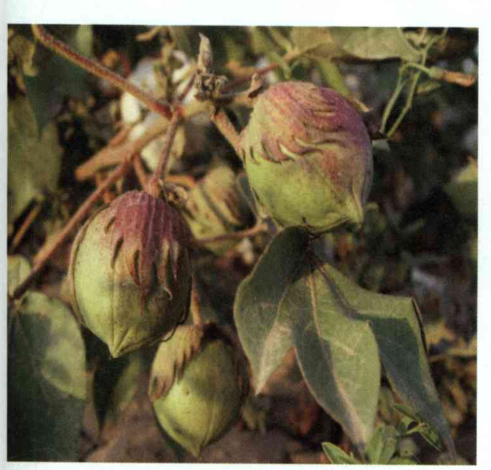
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، یزد، فارس، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، پوست ریشه، گلها و دانه‌های گیاه می‌باشد.

ریشه پنبه مدر است و خمیر آن مخلوط با آب برنج برای دفع ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان داده می‌شود. پوست ریشه قاعده‌آور، شیرآور و تسریع‌کننده زایمان است. آب برگهای آن ضداسهال خونی است و برای مداوای نیش عقرب و مارگزیدگی بکار می‌رود. جوشانده برگهای پنبه برای کاهش تب و اسهال استعمال می‌شود. گلهای پنبه برای تخلیه رحم و سلامت و انقباض مؤثر رحم بکار می‌رود، مفید برای مشکلات و انسداد عادت ماهیانه می‌باشد. دانه‌های پنبه آرام‌بخش، مسهل، خلط‌آور، شیرافزا، افزایش‌دهنده میل جنسی و سقط‌آور هستند و برای سقط کردن جنین بکار می‌روند، بنظر مقوّی اعصاب هستند و در موارد سردرد مصرف می‌شوند (6).

ـ حمام برگهای آن در وان کوچک برای تسکین اسهال خونی و به همراه روغن بصورت ضماد برای معالجه مفاصل نقرسی بکار می‌رود. شربت گلهای آن در حالت‌های افسردگی شدید بدلیل اثرات تسکینی و نشاط‌آوری آن تجویز می‌شود و ضماد آن برای معالجه سوختگی‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان خلط‌آور، ملین و محرک قوای جنسی بکار می‌رود. گیاه کامل تب‌بر، گلها و برگهای آن خلط‌آور و معرق هستند. گلهای گیاه برای درمان قاعدگی دردناک و فقدان قاعدگی داده می‌شود و دانه‌های آن برای درمان زخمها، جرب و تب‌خال بکار می‌رود. پوست ریشه آن به‌عنوان سقط‌آور بکار می‌رود. دانه‌های آن بنظر می‌رسد که ضداسهال خونی و شیرآور است و شیره برگ آن به‌عنوان ملین در موارد اسهال و اسهال خونی ضعیف مصرف می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای درمان تب نوبه بکار می‌رود (3).

ـ پوست ریشه پنبه امروزه بندرت به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود، در گذشته به‌عنوان جایگزین برای ارگوت (ergot)/ *Claviceps purpurea* که در وسعت زیادی برای آسان کردن زایمان بکار می‌رفت مصرف می‌شد، پوست ریشه پنبه هم با اثر ملایم‌تر و اثرات امن‌تر سبب تحریک انقباض رحم و تسهیل‌کننده دشواریهای زایمان است، سبب سهولت و تشدید سقط جنین و آغاز قاعدگی و کاهش جریان قاعدگی می‌شود. پوست ریشه پنبه سبب تشدید و ترغیب خون به لخته شدن و ترشح شیر پستان می‌شود. روغن دانه پنبه برای مداوای قاعدگی شدید و خونریزی از لایه درونی رحم بکار می‌رود (4).

Gossypium herbaceum L.

***Hibiscus cannabinus* L.**

E. bimli, bimlipatam Jute, Ambary hemp, knaf, Mesta, Deccan hemp ambari, hemp plant

کنف

گیاه یکساله ایستاده، به ارتفاع حدود ۷۰ـ۲۰۰(ـ۴۰۰) سانتیمتر، ساده یا بسیار پرشاخه، بی‌کرک یا حداقل در بخشهای رویشی بدون کرک اما با ساقه، شاخه‌ها، دمبرگ‌ها و دمگلهای با خارهای خمیده رو به بالای پراکنده و تنک. برگها با محیط دایره‌ای ـ نوک‌دار، پایینی‌ترین آنها کامل یا بطور نامحسوسی سه لوبه، بالایی‌ها پنجه‌ای تا دمبرگ به ۳ـ۷ قطعه بیضوی باریک تا خطی ـ سرنیزه‌ای تقسیم شده، همگی دندانه اره‌ای تیز، بدون کرک یا با کرکهای مویی زبر پراکنده. گلها منفرد و محوری، گاهی خوشه‌ای کاذب، برگکها خطی تا خطی ـ سرنیزه‌ای، به طول تا ۲ سانتیمتر، با لبه کرکی تار موی ریشی و گاهی به ظرافت در پایین کرکدار. کاسه گل رشدکننده تا به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر و در حالت میوه با لوبهای نوک‌دار بلند از قاعده سه گوشه، سخت شکننده و با نوک تقریباً خاردار و کرک تار موی ریشی به‌ویژه در طول لبه‌ها، هر لوب با رگه‌های میانی و کناری حداقل در پایین حاوی کرک‌های نمدی پشمالو، رگه میانی در میانه حاوی کرک‌های غده‌ای متورم در میانه. گلبرگها به طول ۴ـ۸ سانتیمتر، زرد، هریک با لکه‌ای مایل به ارغوانی در قاعده. ستون پرچمی کوتاه، درون گل جای گرفته. کپسول تقریباً کروی یا به کوتاهی تخم‌مرغی، نوک‌دار، به طول حدود ۲ سانتیمتر، با کرکهای بلند فشرده ابریشمی بالای کرک‌پوش کوتاهتر. دانه‌ها به طول ۵ میلیمتر، دلتایی–کلیوی شکل، با حفره‌های کوچک، با کرک‌های پراکنده ساده و ستاره‌ای.

پراکندگی جهانی: بومی افریقای گرم و مرطوب و آسیا. کاشته شده در بخشهایی از جنوب شرق و شرق مرکز اروپا (مجارستان، کرت، غرب و جنوب غرب روسیه) جنوب غرب آسیا (مصر، عربستان، ایران، غرب پاکستان، افغانستان و سایر نقاط گرم و مرطوب، شبه گرم و مرطوب دنیا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در گذشته کاشته شده در شمال ایران.

***Hibiscus cannabinus* L.**

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: برگها، دانه‌ها و گلها؛ کنف اصولاً به‌عنوان گیاهی مولد نخ (الیاف) کاشته می‌شود. برگهای آن ملین هستند. آب گلهای کنف همراه با شکر و فلفل سیاه دارویی عمومی برای معالجه یبوست و ترشح صفرا با ترشی است. دانه‌های آن محرک قوای جنسی و چاق‌کننده است. از آنها در موارد تب بعد از زایمان استفاده می‌کنند و در استعمال خارجی برای تسکین دردها و سوختگی بکار می‌رود (6).

***Hibiscus esculentus L.**

Syn.: *Hibiscus ficifolius* Miller., *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench

E. okra, gumbo, eatable hibiscus, Indian red and white sorrel, musk_mallow

بامیه

گیاه علفی یکساله، ضخیم، به ارتفاع (۳۰ـ)۱۵۰(ـ ۲۰۰) سانتیمتر، با کرکهای ساده‌ای که اصولاً بموازات (در اطراف) رگبرگهای سطح تحتانی برگ به صورت تنک قرار دارند. ساقه علفی، ایستاده، ساده، ضخیم؛ شاخه‌ها به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای قلبی، ۵ لوبه؛ لوبها پهن، تقریباً نوک‌تیز، کنگره‌ای؛ پهنک از دمبرگ بلندتر، دمگل محوری، منفرد، کوتاه، راست. گریبان با بریدگیهائی به تعداد (۸ـ)۱۰ـ۱۲ عدد، خطی ـ درفشی، مژه‌دار. کاسهٔ گل سریعاً ریزان. جام گل استکانی باز. گلبرگها زرد کم‌رنگ، با ناخنک قرمز با انتهایی نوک‌دار. میوه کپسول مستطیلی، شیاردار، کرک پتوئی، نوک‌دار، (۱۰ـ) حجره‌ای. دانه‌ها متعدد، کروی، خاکستری، در سطح پشتی با شیارهای ضعیف و کرکهای تنک.

پراکندگی جهانی: از گذشته دور در نقاط مختلف کاشته می‌شده و منشأ آن مشخص نیست. بصورت کاشته شده در آسیا، افریقا و امریکا دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در نقاط گرمسیری در استانهای ایلام، خوزستان، جنوب فارس، بوشهر و هرمزگان دیده می‌شود.

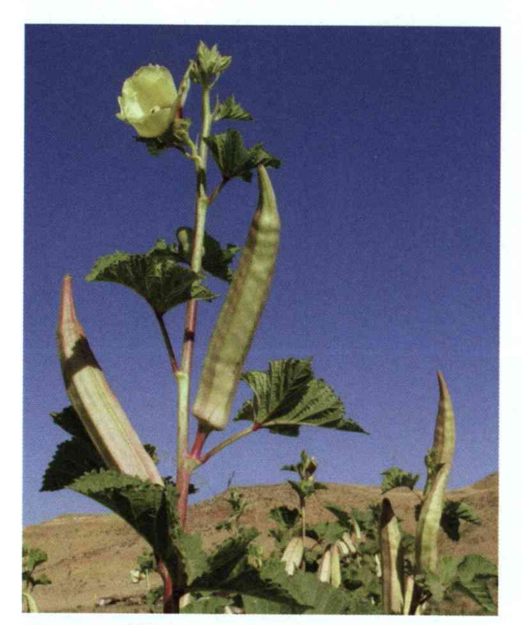

***Hibiscus esculentus* L.**

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده؛ میوه‌ها و دانه‌ها. میوه‌های بامیه مغذی، اشتهاآور و ملین هستند، به‌عنوان سبزی مصرف می‌شوند و بصورت جوشانده به‌عنوان نرم‌کننده، آرام‌بخش، مدر، در عفونتهای نزله‌ای، سختی دفع ادرار، ادرار کردن دردناک و سوزاک مصرف می‌شود. موسیلاژ میوه‌ها و دانه‌های آن نرم‌کننده، آرام‌بخش و مفید برای درمان سوزاک است. میوه‌های آن برای افزایش قوه باء مفید است و در اسهالهای مزمن کاربرد دارد. میوه‌های جوان آن در موارد بی‌اختیاری دفع منی خورده می‌شود و موسیلاژ آن قابلیت محرک قوه باء دارد. برای رفع تب‌ها، حمله‌های نزله‌ای، التهابات اعضای تناسلی –ادراری، تمام موارد سوختگی، درد و مشکلات دفع ادرار سودمند است. دانه‌های آن محرک و ضد اسپاسم هستند. دم‌کرده دانه‌های کباب شده آن معرق هستند (6).

ـ گیاه به‌عنوان ملین و مسکن بکار می‌رود. برگهای آن بصورت ضماد مسکن مصرف می‌شود. موسیلاژ میوه و دانه‌ها برای درمان سوزاک و التهاب دستگاه تناسلی – ادراری بکار می‌رود. میوه‌های نارس بصورت جوشانده به‌عنوان ملین، مسکن و مدر در عفونتهای نزله‌ای، کمی ادرار و سوزاک مصرف می‌شود. دانه‌های آن قابلیت تحریک قوای جنسی ضعیف دارد.

ـ جوشانده میوه آن برای درمان اسهال خونی، سوزاک، ادرار کردن دردناک، برونشیت و مشکلات روده بکار می‌رود. میوه‌های آن به‌عنوان لینت‌بخش، آرام‌بخش و افزایش‌دهنده میل جنسی مصرف می‌شوند. دانه‌های آن ضد اسپاسم، معرق و محرک می‌باشند (9).

***Hibiscus esculentus* L.**

*** *Hibiscus gossypifolius* Mill.**

Syn.: *Hibiscus sabdariffa* L., *Hibiscus digitatus* Cav.

چای مکه

گیاه یکساله یا چندساله، به ارتفاع ۱–۲ متر. ساقه معمولاً به‌فراوانی منشعب، بی‌کرک یا با خارهای پراکنده، ارغوانی. برگها خیلی متنوع. پایینی‌ها بیضوی تا تقریباً دایره‌ای، بالایی‌ها کمی تا عمیقاً پنجه‌ای ۳–۷ لوبه؛ لوبها دندانه اره‌ای، سرنیزه‌ای، بیضوی یا مستطیلی، به طول ۲–۸ سانتیمتر، به عرض ۵–۱۰ میلیمتر، تقریباً در هر دو سطح بی‌کرک؛ روی رگبرگ میانی در سطح زیرین کرک غده‌ای‌دار؛ دمبرگ به طول ۲–۵ سانتیمتر؛ گوشواره‌ها به طول حدود ۱ سانتیمتر، خطی، سبز – مایل به ارغوانی. گلها محوری، منفرد؛ دمگل کوتاه، ضخیم، با طولی کمتر از ۱ سانتیمتر، در میانه یا نزدیک قاعده بنددار، ارغوانی؛ قطعات کاسبرگ فرعی ۸–۱۲ تایی، به طول ۵–۱۰ میلیمتر، به عرض ۲–۳ میلیمتر رشدکننده، خطی –سرنیزه‌ای، ارغوانی، چسبیده به قاعده کاسبرگ، به باریکی در

Hibiscus gossypifolius **Mill.**

رأس سطح داخلی کانال‌دار. کاسه گل گوشتی، ارغوانی، به طول ۱/۵ـ۲/۵ سانتیمتر، در حالت میوه رشدکننده، به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، در زیر میانه پیوسته؛ لوبها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، معمولاً نزدیک قاعده روی رگه اصلی کرک غده‌ای‌دار (دارای یک غده). جام گل مایل به زرد تا مایل به ارغوانی یا صورتی با مرکز تیره، به عرض ۳ـ۵ سانتیمتر؛ گلبرگها به طول ۳ـ۴ سانتیمتر، روی ستون پرچمی قرار گرفته. کپسول به طول ۲ـ۲/۵ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، به انبوهی کرک ساده فشرده‌دار، تخم‌مرغی، نوک‌دار. دانه‌ها سیاه، کلیوی شکل، بندرت بی‌کرک، به عرض ۲ـ۴ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: با خاستگاه نامشخص، احتمالاً افریقا، کاشته شده و بندرت بومی شده در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در بلوچستان و جنوب کرمان (هامون جازموریان)

مصارف و کاربردها: از نظر اقتصادی گیاهی با ارزش است که به جای کنف کاربرد دارد. برگها و شاخه‌های آن مزه ترشی دارند و بصورت خام یا پخته خورده می‌شوند، کاسبرگهای میوه‌دار گوشتی آن نیز مزه ترش دارد و مانند *Cran berries* در ساختن ژله و شیرینی بکار می‌رود، آب آن استخراج شده در نوشابه‌سازی برای معطر کردن بکار می‌رود. دانه‌های آن نیز خورده می‌شود. گفته می‌شود که بخشهای مختلف آن نیز برای انسان و دام اهمیت دارویی دارد (22).

*** *Hibiscus mutabilis* L.**

E. cotton rose, confederative rose, changeable rose

ختمی الوان، ختمی درختی، رز پنبه‌ای

درختچه‌ای بزرگ یا درخت مانند کرک‌دار، با کرکهای نمدی، اغلب در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب، برای گلهای درشت به عرض ۷/۵ـ۱۰ سانتیمتری سفید تا صورتی آن که در شب قرمز می‌شود کاشته می‌شود. برگها بزرگ، تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی ـ دایره‌ای، به عرض ۱۰ـ۲۰ سانتیمتر، ۳ـ۵ لوبه با عمق بریدگی تا نیمه یا کمتر از نیمه پهنک، با لوبهای سه گوشه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌دار، در قاعده قلبی، کنگره‌ای ـ دندانه‌ای کم عمق، روی سطح فوقانی کمی کرکی، اما در سطح تحتانی با کرکهای نمدی. گلها محوری، در انتها دسته‌ای؛ جام گل در سطح خارجی کرکدار؛ لوبهای کاسه گل تخم‌مرغی پهن، با برگه‌های باریک نمدی. میوه کروی، کرکدار، به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای مازندران: نوشهر، چالوس، شهسوار، رامسر. ـ گیلان: لاهیجان و رشت.

***Hibiscus mutabilis* L.**

Hibiscus mutabilis L.

مصارف و کاربردها: گلهای گیاه برای بیماریهای سینه و دردهای ریوی مصرف می‌شود و به‌عنوان محرک توصیه می‌شوند. برگهای آن برای درمان تورم‌ها بکار می‌رود. گیاه کامل به‌عنوان ملین کاربرد دارد (3).

Hibiscus Rosa_sinensis **L.**

E. rose of China, Chinese hibiscus, China_rose, shoe flower

ختمی چینی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱/۵ (۳ـ) متر، منشعب، بدون کرک. برگها تخم‌مرغی ـ نوک‌دار، دندانه اره‌ای، نزدیک قاعده کامل (بدون بریدگی)، بدون کرک؛ پهنک از دمبرگ تا حداقل ۳ بار بلندتر. گوشواره‌ها خطی، راست. گلها منفرد، محوری؛ دمگلها نزدیک قاعده راست، در بالا خمیده، ضخیم شده، از دمبرگ‌ها بلندتر. گریبان متشکل از بریدگیهای ۶ـ۷(۸ـ) تایی، خطی، از کاسبرگ تا دوبار کوتاهتر. کاسه گل استکانی، با لوبهای سرنیزه‌ای تا میانه پیوسته. جام گل ۲ـ۲/۵ بار بلندتر از کاسه گل، قرمز گوشتی، با گلبرگهای در نزدیک قاعده با خال نامحسوس. میوه کپسول تقریباً کروی، با دانه‌های متعدد خاکستری ـ قهوه‌ای نامحسوس، با کرکهای تنک.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا (اغلب کاشته شده و گاهی خودروی به نظر می‌رسد).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است زیبا که

Hibiscus Rosa-sinensis L.

در اغلب نقاط جنوبی ایران در استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، جنوب کرمان، هرمزگان و

بلوچستان در فضای باز، و در نقاط سردسیر در گلخانه‌ها نگهداری می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده؛ ریشه‌ها، برگها و گلها؛ ریشه ختمی چینی آرام‌بخش و برای تسکین سرفه بکار می‌رود. جوشانده ریشه در امراض مقاربتی و تب‌ها بکار می‌رود. آب ریشه تازه برای درمان سوزاک و پودر ریشه و سایر اعضای گیاه برای تسکین سوزاک، استفراغ خون و ناراحتیهای معدی بکار می‌رود. برگها نرم‌کننده، ملین، ضددرد و مسهل هستند، شیره آن برای درمان سوزاک مفید است. جوشانده آن به‌عنوان محلول در تب‌ها بکار می‌رود. ستونک حاوی پرچم آن مدر است و برای درمان مشکلات کلیوی بکار می‌رود. گلها قابض، آرام‌بخش، نرم‌کننده، خنک‌کننده، یبوست‌آور، پایین‌آورنده قند خون، افزایش‌دهنده میل جنسی و قاعده‌آور هستند و برای درمان ریزش مو، احساس سوختگی در بدن، دیابت، نارسایی قاعدگی و بواسیر و همچنین برای تب، سرفه، ازدیاد خون قاعدگی، ادرار کردن دردناک، التهاب مثانه و دیگر ناراحتیهای دستگاه ادراری – تناسلی بکار می‌روند. خمیر تهیه شده از آن برای درمان تورم‌ها و تاول‌ها بکار می‌رود. جوشانده گلها برای درمان برونشیت نزله‌ای بکار می‌رود. سرخ کرده آن در روغن برای ازدیاد خون قاعدگی داده می‌شود. جوانه‌های آن برای درمان تخلیه مهبلی و رحم بکار می‌روند. دم‌کرده گلهای آن به‌عنوان نوشابه‌ای خنک‌کننده برای تسکین تب‌ها بکار می‌رود. برگ و گلهای آن شفادهنده زخمها هستند و برای تسریع رشد مو و رنگ آن بکار می‌روند. گلها برای درمان فشارخون سرخرگی بکار می‌رود و اثرات قابل توجهی برای معالجه ناباروری دارد و بطور وسیع برای سیاه کردن رنگ موی بکار می‌رود (6).

- گلهای آن به‌عنوان نرم‌کننده، خنک‌کننده، افزایش‌دهنده میل جنسی و قاعده‌آور مصرف می‌شود. گلها و جوانه‌های خیس شده در آب برای یک شب و دم‌کرده آن در حالت شکم خالی برای درمان مشکلات و ادرار کردن دردناک و یرقان بکار می‌رود. گلهای جوشانده و خشک کرده بصورت پودر و مخلوط با عسل بعد از قاعدگی برای جلوگیری از بارداری مصرف می‌شود. خمیر تهیه شده از گلها برای درمان تورم و تاول‌ها و برای رسانیدن چرک آن بکار می‌رود. گلهای خشک شده آن در سایه به همراه روغن نارگیل سرد شده برای افزایش رشد مو بکار می‌رود. جوشانده ریشه برای درمان تب کودکان و آب ریشه تازه آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. پودر ریشه آن برای معالجه ازدیاد خون قاعدگی مصرف می‌شود (9).

- ریشه، پوست و گلهای آن نرم‌کننده و تسکین‌دهنده هستند. گلهای آن قاعدگی را منظم و گاهی سبب سقط جنین می‌شوند. جوشانده گلهای آن به‌عنوان شیرآور، ضدبارداری، مسکن و آرام‌بخش و مانند خمیر برای درمان اوریون بکار می‌رود. ریشه‌های آن برای سرماخوردگی بجای ختمی مصرف می‌شود. برگهای تازه آن کوبیده و بصورت ضماد برای درمان آبسه‌ها و کفگیرک بکار می‌رود. مواد رنگی آن در قنادی و لوازم آرایشی بکار می‌رود. پوست آن پایین‌آورنده فشار خون، قاعده‌آور و ضدعفونی‌کننده روده و دستگاه ادراری است (5).

*** *Hibiscus syriacus* L.**

Syn.: Hibiscus rhombifolius Cav., Ketmia syriaca Scop.

E. rose of Sharon, shrubby althea, double_flowered althaea

ختمی درختی

درختچه‌ای با ساقه چوبی (گاهی درخت کوچک). ساقه به ارتفاع تا ۱ (–۳) متر، منشعب، بدون کرک. برگها گوه‌ای شکل – تخم‌مرغی، سه لوبه، با لوب میانی از بقیه بلندتر، با لبه دندانه‌ای نامساوی، بدون

***Hibiscus syriacus* L.**

کرک، تقریباً چرمی؛ پهنک از دمبرگ چند بار بلندتر. گوشواره‌ها موی ریش مانند. گلها محوری، منفرد. دمگلها از دمبرگ‌ها بلندتر. بریدگیهای گریبان خطی (۵-)۶-۸(۱۰-) تایی، از کاسه گل به دشواری یا فقط کمی کوتاهتر. بریدگیهای کاسه گل سه گوشه‌ای - سرنیزه‌ای. گلبرگها ۳-۴ بار بلندتر از کاسه گل، بزرگ (درشت)، واژ تخم‌مرغی، سفید، زرد یا بنفش. میوه کپسول تخم‌مرغی - نوک‌دار، با کرکهای مویی تنک. کلاله ضخیم، کلیوی شکل. دانه‌ها سیاه. کلیوی شکل، با نوک‌تیز، با ناحیه‌ای کرکی بلند و جدا.

پراکندگی جهانی: شرق آسیا، ترکیه، ایران، افغانستان، تالش، هندوستاند و سنیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای مازندران، گرگان، گیلان، آذربایجان، اصفهان، فارس، خراسان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ این درختچه زینتی ملین است (۱۱).

- یکی از درختچه‌های زینتی رایج کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران است که در پارکها، حیاط منازل و ادارات دولتی کاشته می‌شود و ارزش زینتی آن قابل توجه‌تر از ارزش‌های دارویی آن است و باید گفت در ایران و در طب سنتی ایران برای این گونه زینتی جایگاهی تعریف نشده است (مؤلف).

Hibiscus Trionum **L.**

Syn.: *Hibiscus vesicarius* Cav., *Hibiscus djabinianus* Parsa

E. flower of an hour, bladder ketmia, three coloured hibiscus, Rose mallow

ختمی سه‌رنگ، بستان گلی

گیاه یکساله کم و بیش کرکدار. ساقه علفی، منشعب، نازک، تقریباً ایستاده، به ارتفاع (–۵)۳۰–۵۰(–۷۵) سانتیمتر. برگهای پایینی دایره‌ای، بدون بریدگی، بقیه ۳–۵ قسمتی، با لوبهای واژ تخم‌مرغی – مستطیلی تا تقریباً خطی، نوک کند یا نسبتاً نوک تیز، دندانه‌ای درشت یا لوبدار – بریده بریده؛ پهنک با دمبرگ هم‌اندازه. دمگلها منفرد یا بندرت دوتایی محوری، با برگهای کوچک کمی بالاتر از قاعده آن قرار گرفته. بریدگیهای گریبان ۱۰–۱۳ تایی، تار موی ریشی، زبر –کرک مویی. کاسه گل غشایی، با رگه‌های سیاه‌شونده، روی رگه‌ها با کرکهای موی خرسی (زبر)، زیر میوه قویاً ورم کرده، بادکنکی، با بریدگیهای ۵ تایی تقریباً تا میانه پیوسته. گلبرگها از کاسه ۲ بار بلندتر، زرد، در قاعده ارغوانی. کپسول مستطیلی، نوک کند. دانه‌ها خاکستری، بی‌کرک.

Hibiscus Trionum **L.**

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، قفقاز، مغولستان، هندوستان، سنیا و در بسیاری از نقاط جهان معرفی شده یا خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در اراضی زراعی استانهای آذربایجان شرقی و غربی، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

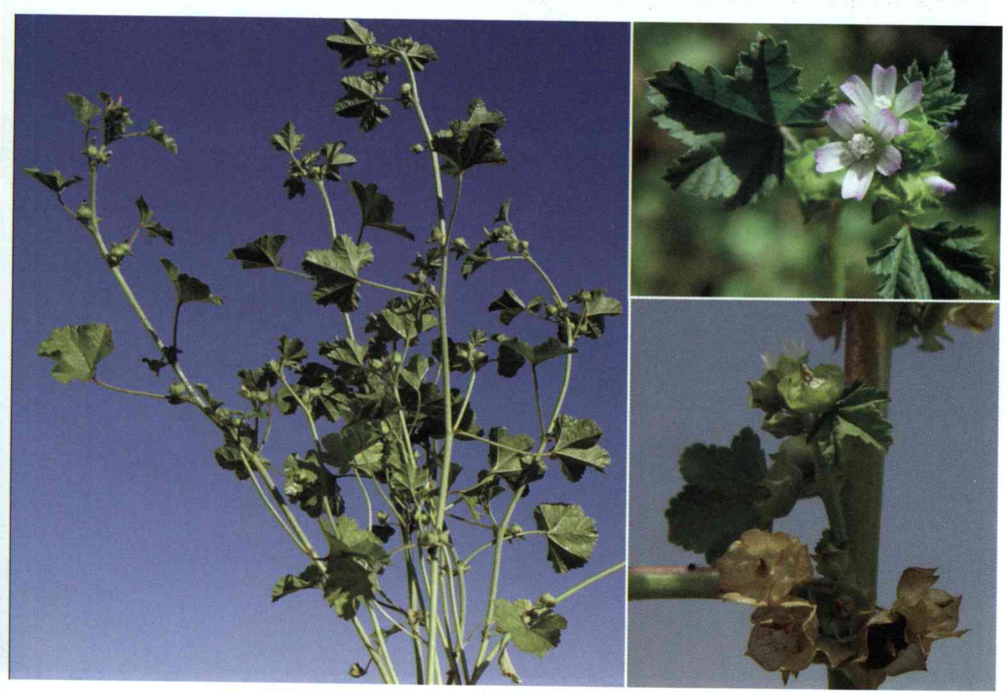
مصارف و کاربردها: دم‌کرده گلهای آن برای رفع خارش و بیماریهای پوستی دردناک و به‌عنوان مدر مصرف می‌شود. برگهای خشک شده آن مقوی معده است (3).

***Malva parviflora* L.**

E. small_flowered mallow, marsh mallow

پنیرک گل‌ریز

گیاه یکساله به ارتفاع ۵ـ۳۰ سانتیمتر؛ ساقه منفرد یا ساقه‌ها چندتایی، ایستاده، گسترده روی زمین یا بالارونده (برخاسته)، تقریباً بی‌کرک، فقط پوشیده از کرکهای ستاره‌ای بسیار کم، ساده یا منشعب. دمبرگ اصولاً در گیاهان گسترده روی زمین یا فقط در بالای نیمه گیاه هم‌طول پهنک، با کرکهای انبوه ستاره‌ای؛ پهنک برگها نیمه دایره‌ای ـ کلیوی شکل، با قاعده قلبی پهن، با لوبهای ۵ـ۷ تایی کوتاه با لبه اغلب بطور نامحسوسی (به ظرافت) دندانه اره‌ای ریز، گاهی دندانه‌دار، جدای از کرکهای بسیار تنک ساده سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کرکی ستاره‌ای. گلها ۱ـ۳ تایی، بندرت همگی در محور برگهای دمبرگ‌دار بسیار کوتاه تقریباً بی‌کرک، از طول کاسه گل به

***Malva parviflora* L.**

دشواری بلندتر. برگه‌های گریبانی ۳ تایی، سرنیزه‌ای بسیار باریک، فقط تقریباً تا $\frac{۱}{۳}$ طول کاسه رسا، اغلب کاملاً بی‌کرک. بریدگیهای (دندانه‌های) کاسه گل سه گوشه‌ای پهن، تقریباً بی‌کرک، پوشیده از کرکهای تنک ستاره‌ای کوتاه، با لبه‌های کم و بیش مژه‌دار با کرکهای مویی کم‌ساده، زیر میوه برگشته. گلبرگها سفید یا آبی آسمانی شونده، با ناخنک بی‌کرک، لوله متشکل از بهم پیوستن پرچمها بی‌کرک. برچه‌های میوه ۹–۱۱ تایی؛ برچه‌ها در سطح پشتی و در زاویه‌های جانبی در جهت عرضی چروکیده، بی‌کرک، در پهلوها بی‌کرک، در جهت شعاعی دراز چین یا بندرت تقریباً صاف، سخت شده، با زاویه‌های جانبی نوک تیز، درفشی کشیده، در بین چروک‌ها با سینوس‌های کوچک، دانه‌ها قهوه‌ای تیره، صاف و تقریباً درخشان.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، ایران و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: دشت گرگان؛ **ایلام:** مهران. — **خوزستان:** مسجدسلیمان؛ لالی؛ سوسنگرد؛ شمال اهواز. — **بوشهر:** اطراف بوشهر؛ اطراف بندر ریگ. — **فارس:** اطراف کمارج؛ اطراف پرسپولیس؛ بین لار و هرمودباغ. — **هرمزگان:** کهورستان بین ایسین و بندرخمیر؛ اطراف بندرعباس؛ بین گنو و سرزه؛ حاجی‌آباد و طارم؛ میناب.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن به‌عنوان مسکن سرفه‌ها و زخم مثانه بکار می‌رود. گیاه خاصیت مسکن و خلط‌آور دارد. دم‌کرده برگهای آن مقوی اعصاب است و برگهای گرم آن بصورت ضماد برای درمان زخمها و تورم‌ها بکار می‌رود. دم‌کرده برگهای آن برای درمان کرم کدو و زیادی خون قاعدگی مصرف می‌شود (3).

– جوشانده برگهای آن برای شستن دانه‌های پوستی بکار می‌رود و معرق و قاعده‌آور هستند. دم‌کرده برگ آن مقوی اعصاب است و بصورت دوش و شستشو برای دفع ناراحتیهای رحم و محلول چشمی بکار می‌رود. دانه‌های آن مسکن هستند و برای مداوای سرفه‌ها و زخمهای کیسه مثانه بکار می‌روند. سبب تولید سم مخدر در حیوانات می‌شود (5).

– دانه‌های آن ملین و نرم‌کننده و آرام‌بخش است، برای درمان سرفه و زخم کیسه مثانه تجویز می‌شود (1).

جنس پنیرک / *Malva* L. در ایران ۱۰ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در سراسر ایران بجز نواحی بیابانی مرکزی پراکنده‌اند و اغلب بصورت علف هرز در کنار مزارع و باغها دیده می‌شوند. مشهورترین آنها از نظر کاربرد دارویی *Malva sylvestris* L. است که در طب سنتی ایران بخوبی شناخته شده است، اما دیگر گونه‌های این جنس نیز به فراخور زمان و جایگاه رویشی به مصرف تغذیه می‌رسند (بیشتر برگهای جوان) و بعضی نیز خواص دارویی قابل توجهی دارند. آنچه می‌توان گفت اینکه اگرچه گونه‌های مختلف این جنس در نقاط مختلف به مصرف تغذیه می‌رسند، اما اطلاعات دقیق و منسجم در مورد آنها وجود ندارد و نیازمند تحقیق و پژوهش می‌باشد. در اینجا جهت مزید اطلاع نامهای علمی گونه‌های پنیرک آورده می‌شود به‌امید اینکه در ارتباط با کاربری آنها از دیدگاه دارویی تحقیقات دقیقی صورت گیرد (مؤلف).

پنیرک ارمنستانی	*Malva armeniaca* Iljin
پنیرک زیکزاکی	*Malva flexuosa* Hernem.
پنیرک باکوئی	*Malva Iljini* I.Riedl
پنیرک کرمانی	*Malva Leonardi* I. Riedl
پنیرک میوه ریز	*Malva microcarpa* Pers.
پنیرک معمولی	*Malva neglecta* Wallr.
پنیرک نیسی (فرانسوی)	*Malva nicaeensis* All.
پنیرک گل ریز	*Malva parviflora* L.
پنیرک برگ گرد	Malva rotundifolia L.
پنیرک، پنیرک قرمز	*Malva sylvestris* L.

***Malva rotundifolia* L.**

E. dwarf mallow, northern mallow, running mallow

پنیرک برگ گرد

گیاه یکساله ایستاده یا بالارونده یا بندرت گسترده روی زمین با ساقه حداکثر به ارتفاع تا ۲۵ـ۳۰ سانتیمتر، اغلب بسیار کوتاه شده، به ارتفاع تا ۵ سانتیمتر، اغلب از قاعده قویاً منشعب با شاخه‌های واگرای تقریباً افقی یا خمیده بالارونده، پوشیده با کرکهای مویی کم و بیش تنک گسترده ساده یا خیلی بندرت دوشاخه. برگها با دمبرگ بلند، با دمبرگ از پهنک ۱/۵ـ۳(ـ۴) بار بلندتر، با پهنک کلیوی شکل در قاعده سربریده یا قلبی نامحسوس، به دشواری تا $\frac{۱}{۳}$ بخش خارجی تا حدودی ۵ لوبه، با لوبهای دایره‌ای پهن با لبه کنگره‌ای یا کنگره‌ای – دندانه‌دار تا دو دندانه‌ای، با سطح فوقانی و تحتانی بی‌کرک یا بندرت در سطح تحتانی پوشیده از کرکهای مویی بسیار تنک بلند و ساده. گلها اغلب ۲ـ۴ تایی محوری، با دمگلهای نامساوی. برگه‌های گریبانی فقط کمی از کاسه کوتاهتر، ۳ تایی، با چهره‌ای بی‌کرک، با لبه‌های کرک تار موی ریشی سخت شکننده بلند، پوشیده با کرکهای تار موی ریشی در قاعده زگیل‌دار شفاف. کاسه پوشیده از کرکهای تار موی ریشی تنک سخت شکننده ساده و تنک، با بریدگیهای تخم‌مرغی پهن نوک‌دار به دشواری تا میانه جدا، هیچگاه میوه‌های رسیده را نمی‌پوشاند. گلبرگها نزدیک قاعده ریش‌دار، در حالت خشک آبی آسمانی شونده، بطرف قاعده سفید، از کاسه کم و بیش ۱/۵ بار بلندتر. برچه‌های میوه ۱۰ـ۱۴ تایی؛ برچه‌ها در پهلوها بصورت شعاعی چروکیده، در سطح پشتی کم و بیش تخت تقریباً به یکسان مشبک – چالدار، اصولاً به کوتاهی کرک مویی‌دار به‌پایین برگشته، سرانجام بی‌کرک شونده. دانه‌ها کم و بیش به انبوهی به یکسان منقوط – شفاف.

***Malva rotundifolia* L.**

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای **گرگان:** اطراف گنبدکاووس. – **گیلان:** دره سفیدرود. ـ **ایلام:** چشمه قیرین دهلران. – **لرستان:** خرم‌آباد. – **خوزستان:** سویره؛ هندیجان؛ ماهشهر و گناوه. – **فارس:** شیراز. – **هرمزگان:** بندرعباس؛ ایسین. – **بلوچستان:** خاش؛ کوه تفتان؛ اسپکه؛ باهوکلات. – **تهران:** اطراف تهران.

مصارف و کاربردها: برگهای آن موسیلاژدار و ملین هستند و در استعمال خارجی در موارد اسکوربوت و مظنون برای درمان بواسیر بکار می‌رود. دانه‌های آن ترکیبات و یا خاصیت آرام‌بخشی دارد و برای درمان برونشیت، سرفه، تورم کیسه مثانه و بواسیر و برای امراض پوستی بکار می‌رود. ضماد برگ آن برای معالجه تورم پستان استفاده می‌شود. دم‌کرده یا جوشانده برگهای آن برای درمان نزله، اسهال خونی و التهاب کلیه بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن برای

معالجه زخم گلو، التهاب شدید چشم و رسانیدن آبسه‌ها مصرف می‌شود (3).
- گیاه خنک‌کننده، نرم‌کننده و آرام‌بخش است. برگهای آن برای درمان بواسیر توصیه می‌شود. دانه‌های آن برای درمان برونشیت، سرفه، زخمهای خوندار و بواسیر تجویز می‌شود (1).

Malva sylvestris **L.**

E. high mallow, wild mallow, marsh mallow, common mallow

پنیرک، پنیرک قرمز

گیاه علفی دو ساله یا چند ساله، پوشیده از کرک‌های ساده یا دو شاخه یا بدون کرک، با ساقه‌ای منفرد، به‌ندرت چند تایی راست، منشعب در بالا، به ارتفاع ۲۰-۱۲۰ سانتیمتر. برگها با دمبرگی ۱/۵ تا چند برابر اندازه پهنک، کرکی؛ پهنک با محیطی قلبی - تقریباً دایره‌ای، با قاعده‌ای سر بریده با لوبهای (-۳) ۵ (-۷) تایی، کم عمق یا با عمقی تا ۱/۳ پهنک، با دندانه‌های نامنظم یا کنگره‌ای - دندانه‌ای، نوک کند یا نوک‌تیز. با سطح فوقانی تقریباً بدون کرک، سطح تحتانی با کرک‌های ستاره‌ای پراکنده. گلها ۲-۴ تایی، محوری، با دمگلهای نامساوی، کرکی و تک گل. برگه‌های گریبان سه‌تایی، مستطیلی - خطی، با لبه‌های مژه‌دار، و بقیه قسمتهای بدون‌کرک یا بندرت پوشیده از کرک‌های ساده یا دو شاخه. لوبهای کاسه گل سه گوشه، پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای تنک.

Malva sylvestris L.

***Malva sylvestris* L.**

گلبرگها ۳ـ۴ (۵ـ) برابر اندازه کاسبرگ‌ها، قرمز مایل به بنفش، در حالت خشک آبی آسمانی ـ بنفش با ناخنک ریش‌دار. ستونک متشکل از به‌هم پیوستن میله‌های پرچمها کرکی. میوه‌ها متشکل از ۹ـ۱۴ برچه؛ برچه‌ها بدون کرک، در سطح پشتی با شبکه‌های شان زنبوری، چروکیده، با خط میانی شیاردار با لبه‌های نوک‌تیز. دانه‌ها با نقاط سفید رنگ پراکنده.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا و در سایر نقاط کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید. واریته‌هایی بنامهای زیر دارد.

--var. *sylvestris*

--var. *eriocarpa* Boiss.

--var. *mauritiana* (L.) Boiss.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: نرم‌کننده، ملین، مسکن، خلط‌آور و مدر دارد و در استعمال داخلی برای معالجه یبوست مزمن، ورم روده و معده، التهاب دهان، گلوسیت (التهاب زبان)، فارنژیت، برونشیت‌های حاد، سرماخوردگی، آسم و زکام و در استعمال خارجی برای معالجه انواع التهابات پوستی، دمل، آبسه و تومور، التهاب مهبل، آفت و گزیدگیهای حشرات مصرف می‌شود (۱۰).

ـ دم‌کرده گلهای پنیرک داروی ضدسرفه است و برای درمان زکام، تورم دهان و گلو مصرف می‌شود، برگ آن نیز شباهت زیادی به گل دارد، اثرات درمانی پنیرک عبارت است از: ضددرد، ضدالتهاب، ضدعفونی‌کننده، قابض، ملین، ادرارآور، خلط‌آور و مقوی رحم (۱۲).

ـ گیاه مسکن و ملین است، برای درمان سرفه‌ها، سرماخوردگی و عفونتهای مثانه مصرف می‌شود. گلها و میوه‌های آن بصورت نارس برای درمان سیاه‌سرفه مصرف می‌شود (3).

ـ گیاه بدلیل داشتن موسیلاژ زیاد آرام‌کننده است، همچنین نرم‌کننده و ضدعفونی‌کننده می‌باشد. در استعمال خارج برای درمان تورم‌ها و آبسه‌ها استفاده می‌شود. گلها و میوه سبز آن برای مداوای سیاه‌سرفه بکار می‌رود. برگهای آن مغذی هستند، در دستورات دارویی طبی سوئیس گیاه ارزش دارویی دارد. برگهای آن بصورت دم‌کرده و گلهای آن بصورت غرغره مصرف می‌شود (5).

ـ گیاه خنک‌کننده، آرام‌بخش، نرم‌کننده، تب‌بر و موسیلاژدار است. برای درمان عفونتهای لایه مخاطی کیسه مثانه و عفونتهای ریوی تجویز می‌شود. در استعمال خارجی برای درمان بخشهای متورم بکار می‌رود (1).

ـ اگرچه ارزش دارویی کمتر از **ختمی**/ *Althaea officinalis* L. دارد، اما پنیرک آرام‌بخشی مؤثر است. گلها و برگهای آن نرم‌کننده و مناسب برای نقاط حساس پوست هستند. بصورت ضماد برای کاهش تورم و دفع سموم (عفونت) بکار می‌رود. در مصرف

داخلی برگهای آن درد و سوزش روده را کم می‌کند و اثرات ملین دارد. هنگامی‌که **پنیرک با اکالیپتوس /** *Eucalyptus globulus* Labill. بصورت مخلوط بکار می‌رود درمانی مناسب برای سرفه و دیگر بیماریهای سینه است. همانند ختمی، ریشه آن را می‌توان به کودکان برای سهولت دندان درآوردن داد (4).

Sida rhombifolia **L.**

پنیرک هندی برگ لوزوی

بوته‌ای کوتاه، کرکدار، به‌ویژه روی سطح تحتانی برگها. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰ـ۸۰ سانتیمتر، نازک، خشن، ایستاده. برگها به طول ۳ـ۶، به عرض ۱ـ۳ سانتیمتر، لوزوی – تخم‌مرغی تا مستطیلی باریک، حداقل در نیمه فوقانی کنگره‌ای – دندانه اره‌ای؛ دمبرگ کوتاه. گلها محوری، منفرد؛ دمگلها به طول ۲ـ۴ سانتیمتر. کاسبرگها لوزوی، نوک‌دار؛ گلبرگها به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی – گوه‌ای، زرد کدر. مریکارپ ۷ـ۱۲ تایی، قهوه‌ای کم‌رنگ، مشبک، با ۱ یا ۲ نوک خامه‌ای مشخص.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق آسیا، افریقا و امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: میانکاله؛ علمده، گلندرود؛ اطراف نوشهر؛ غرب چالوس، نمک‌آبرود؛ عباس‌آباد بطرف کلاردشت.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل برای درمان سل و

Sida rhombifolia **L.**

روماتیسم بکار می‌رود. موسیلاژ ساقه آن ترکیبات نرم‌کننده و آرام‌بخش دارد و برای معالجه امراض پوستی داده می‌شود. به‌عنوان مدر و تب‌بر بکار می‌رود و برای معالجه روماتیسم و ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان استفاده می‌شود. خمیر پوست ساقه آن برای درمان بواسیر بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای درمان زخمها مصرف می‌شود (9).

– ریشه و برگ گیاه اثر مقوی دارد و در موارد کمی دفع ادرار و التهاب‌ها بکار می‌رود و برای آن اثر مقوی قوای جنسی قائل هستند. ساقه آن در استعمال خارج و داخل به‌عنوان نرم‌کننده مصرف می‌شود. ریشه آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. پودر برگ و یا له شده برگ آن روی تومورها تأثیر گذار است (۱۱).

***Sida rhombifolia* L.**

***Sida spinosa* L.**

Syn.: *Sida alba* L., *Sida alnifolia* L.

پنیرک هندی

گیاه به ارتفاع کم و بیش ۵۰ سانتیمتر، درختچه‌ای شونده، سراسر گیاه پوشیده از کرکهای ستاره‌ای نرم کوتاه. برگها خیلی کوچک، به طول کم و بیش فقط ۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، با قاعده قلبی یا گوه‌ای، با لبه دندانه اره‌ای نوک کند، با دمبرگ از پهنک کمی کوتاهتر. دمگلها منفرد یا چندتایی در محور برگها گروهی، هم‌اندازه دمبرگ یا خیلی بلندتر، نزدیک گل مفصل‌دار. گلها کوچک. کاسه گل با طول میوه مساوی. گلبرگها زرد کم‌رنگ. برچه‌ها ۵ تایی، غشایی، دوسیخکی، با سیخک‌های راست، با طول از کاسه به دشواری بلندتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: اطراف مرداب انزلی. ــ **هرمزگان:** اطراف میناب.

***Sida spinosa* L.**

Sida spinosa **L.**

مصارف و کاربردها: برگهای آن آرام‌بخش و خنک‌کننده هستند، برای درمان سوزاک و ناراحتیهای ادراری بکار می‌رود. ریشه آن مقوی، معرق است و برای درمان ناتوانی و ضعف جسمانی و تب توصیه می‌شود. پوست ریشه آن آرام‌بخش است (1).

*** *Thespesia populnea* Soland. ex Correa**

Syn.: *Hibiscus populneus* L.

E. Indian tulip tree, portia tree, portia nut oil plant

درخت لاله هندی

درختی کوتاه، به ارتفاع ۹ـ۱۲ یا حتی تا ۱۵ متر، با تاجی انبوه، در بخشهایی پوشیده با فلسهای برگ لادنی. برگها با دمبرگ بلند، تخم‌مرغی – قلبی، نوک‌دار، به طول ۵ـ۷/۵ سانتیمتر، گاهی شبیه برگ تبریزی. گلها محوری، به عرض ۵ـ۷/۵ سانتیمتر، با رنگهای زرد تا ارغونی، در نواحی گرمسیری در تمام طول سال جوانه (غنچه)دار. میوه کپسول، کروی – توسری خوپرده، با عرض ۲/۵ـ۳/۷۵ سانتیمتر.

Thespesia populnea **Soland. ex Correa**

Thespesia populnea **Soland. ex Correa**

پراکندگی جهانی: نواحی گرمسیری دنیای قدیم، بومی شده در جنوب فلوریدا و غرب امریکای جنوبی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در کنارک، چابهار و جزیره کیش.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، برگها، گلها، میوه‌ها و پوست آن است.

لاله هندی دارویی مشهور برای درمان امراض پوستی است. سبک، تلخ، خنک‌کننده و قابض است. برای درمان اسهال خونی، بواسیر و دیابت مفید است، شفادهنده زخمها، خارش، جرب و دیگر امراض پوستی و ناراحتیهای ادراری است. ریشه آن مقوی است. پوست آن قابض است و در استعمال داخلی محلل است. بصورت ضماد گرم برگهای آن مؤثر در درمان درد مفاصل مؤثر هستند. میوه‌ها، برگها و ریشه آن در استعمال خارج برای درمان جرب، داءالصدف و دیگر امراض پوستی بکار می‌روند (6).

ـ ریشه گیاه مقوی است. گلهای آن برای درمان خارش و برگهای آن در موارد تورم و ورم مفاصل بکار می‌رود. میوه آن شیرابه‌ای چسبناک تولید می‌کند که برای مداوای جرب و امراض پوستی مصرف می‌شود و بخشهای آسیب‌دیده بدن روزانه با دم‌کرده یا جوشانده ریشه آن شستشو داده می‌شود. کپسول‌های له شده آن روی پیشانی برای معالجه میگرن مفید است. پوست آن به‌عنوان تصفیه‌کننده خون در درمان اسهال خونی و بواسیر و شیرابه میوه آن برای درمان زگیل‌ها مصرف می‌شود. پوست آن قابض است و

برای درمان اسهال خونی بصورت جوشانده استفاده می‌شود. دم‌کرده پوست آن معمولاً در اسهال خونی مزمن و امراض پوستی و شیره آن برای معالجه تب‌خال بکار می‌رود.
آسیاب‌شده برگهای آن در استعمال خارجی برای معالجه اگزما، داءالصدف و جرب بکار می‌رود. میوه آن در استعمال خارجی برای درمان کچلی مصرف می‌شود. روغن پوست و میوه کپسول آن در موارد عفونت میزراه و سوزاک اثرات مفیدی دارد (3).

Thespesia populnea **Soland. ex Correa**

تیره زیتون تلخ/*Meliaceae*

* ***Melia Azedarach*** **L.**
Syn.: *Melia orientalis* M. Roemer
E. China berry, China tree, bead tree, Persian lilac, pride of India

زیتون تلخ، شال پستانه

درختی به ارتفاع تا ۱۲ متر. شاخه‌چه‌های جوان کرکدار پتوئی. برگها ۲_۳ بار شانه‌ای، به طول تا ۶۰ سانتیمتر؛ برگچه‌ها به طول ۲۵_۵۰، به عرض ۵_۱۹ میلیمتر، متقابل، بیضوی، دندانه اره‌ای یا تقریباً دندانه اره‌ای، نوک‌دار، اغلب مورب، کرکدار. لوبهای کاسه گل به طول ۲ میلیمتر، نوک‌تیز، کرکدار. گلها در گل‌آذین محوری پانیکولی، بنفش رنگ، معطر. گلبرگها به طول ۷_۹ میلیمتر، قاشقی یا سرنیزه‌ای، مژه‌دار، با درون غنچه‌آذین همپوش. دمگلها به طول ۲_۳ میلیمتر، کرکدار. لوله پرچمی به طول ۶_۷ میلیمتر، استوانه‌ای، با قاعده و رأس پهن شده، ۱۰ رگه‌ای (۱۰ شیاری)، با رأس ۲۰ دندانه‌ای. بساکها بدون پایک. طبق بدون کرک، به قاعده تخمدان پیوسته (چسبیده). تخمدان اغلب ۵ حجره‌ای؛ خامه به طول ۴_۵ میلیمتر؛ کلاله سرسان. میوه شفت به قطر ۱۵_۲۰ میلیمتر، کروی، ۳_۶ دانه‌ای، در حالت رسیده زردرنگ.

Melia Azedarach **L.**

Melia Azedarach L.

پراکندگی جهانی: غرب کوههای هیمالیـا، در منـاطق گرم و مرطوب بصورت غالب کاشته شده و گاهی نیز تقریباً خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایـران: مازنـدران: ایسـتگاه تیرتاش، چالوس، نوشهر، رامسـر، سـاری. ـ **گـیلان:** بندرانزلی.ـ **تهران:** کاشته شده در تهران کرج. ـ **یـزد:** یزد.ـ **کرمان:** کرمان، رفسنجان؛ ماهـان. ـ **خراسـان:** مشهد؛ گناباد. ـ **بلوچستان:** سرباز.

ـ این گونه درختی زیبا در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران به منظور استفاده زینتی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردهـا: شـیره بـرگ یـا جوشـانده آن به‌عنوان ضدکرم، قابض و مقوی دستگاه گوارش بکار می‌رود. خمیر برگ آن مخلوط بـا آب بـرای درمـان فقدان قاعدگی داده می‌شـود و سـبب تسـکین درد و ناراحتیها می‌شود. خمیر برگ آن همچنـین بـه‌عنـوان قاعده‌آور مصرف می‌شـود. خمیـر گلهـای آن بـرای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود. انگـم (gum) آن برای درمان بزرگی طحال بکار می‌رود (9).

ـ گیاه سـمی و کشـنده اسـت. میـوه‌هـای آن سـبب حساسـیت شـدید، علائـم و نشـانه‌هـای عصـبی و دگرگونی چربی کبد و کلیه‌ها می‌شود. سمیت آن بدلیل داشتن ترکیبات رزینی آن می‌باشد. برگها و شـیره آن ضدتشکیل سنگ، مدر و قاعـده‌آور هسـتند. پوسـت ریشه آن ضدکرم است (5).

ـ برگها، گلها و ریشه آن مصرف مـی‌شـود. شـیره برگها ضدکرم، مدر و قاعده‌آور است. برگها و گلهـا بصورت ضماد برای تسکین دردهای عصـبی بکـار می‌رود. پوسـت آن در اسـتعمال خـارج بـه همـان حالت (بخوبی) جته مصـرف داخلـی بـرای درمـان جذام و خنازیر تجویز مـی‌شـود. ریشـه و پوسـت ریشه آن به‌عنوان ضدکرم اسـتفاده مـی‌شـود. گیـاه تومورها را دور و بیرون مـی‌رانـد، درد را تسـکین می‌دهد و برای درمان استفراغ، لک و پیس و تصفیه خون (ناخالصی‌های خونی) بکار می‌رود. دانه‌هـای آن برای درمان روماتیسم کاربرد دارد (1).

ـدر منابع دارویی قدیمی نام **آزادرخت** که معادل معرب شده Azedarchta می‌باشد به *Melia indica* داده شـده است، و در منابع ترجمه شده جدید معادل **آزاد درخت** گرفته شده و به درخت *Zelkova carpinifolia* (Pall.) Dipp. اطلاق گردیده و خـواص دارویـی **چریش** بـه اشتباه برای **درخت آزاد** بیـان شـده درحـالی کـه ایـن درخت اصولا قابلیت دارویی ندارد (مؤلف).

***_Melia indica_ (Adr. Juss.) D. Brandis**

Syn.: *Azadrichta indica* Adr. Juss., *Melia Azadirachta* L.

E. margosa, margosa tree, neem tree

چریش، آزادرخت

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه‌های بدون کرک. برگها شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها به طول ۲/۵-۷، به عرض ۱/۵-۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی، تقریباً بدون دمبرگ، نوک‌دار. گلها سفید، معطر؛ کاسبرگها به طول ۱/۵ میلیمتر، کرکدار، هم‌پوش. گلبرگها به طول ۶ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا مستطیلی، سفید، مژه‌دار. لوله پرچمی به طول حدود ۵ میلیمتر، کرکدار، ۱۰ رگه‌ای، ۱۰ دندانه‌ای؛ دندانه‌ها دولوبه؛ بساکها مستطیلی، بن‌چسب. تخمدان کروی. خامه به طول ۲/۵ میلیمتر، خطی؛ کلاله ۳ پاره. میوه شفت به طول ۱۲-۳۰ میلیمتر، مستطیلی، سبز - زرد شونده، یک دانه‌ای.

پراکندگی جهانی: هندوستان و سینا، در ایران و پاکستان، عربستان کاشته شده

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان

مصارف و کاربردها: تمام قسمت‌های گیاه دارویی است. از پوست تلخ آن چسب درست می‌کنند. برگهای آن بصورت ضماد (مرهم) برای تاول بکار می‌رود. برگهای خشک آن بجای گلوله نفتالین بکار می‌رود. میوه آن خوراکی و روغن استخراج شده از دانه‌های آن بصورت مسهل و ضدکرم بکار می‌رود (22).

- چریش برای درمان جذام و امراض پوستی، تب و تصفیه خون بکار می‌رود، برگهای آن مانند ضماد برای درمان تاول استفاده می‌شود. جوشانده برگهای آن گندزداست و در موارد زخمها و اگزما کاربرد دارد. پوست، پوست ریشه و میوه آن مقوی تلخ، محلل، قابض، ضدکرم و ضدتب نوبه هستند. شیرابه آن

Melia indica **(Adr. Juss.) D. Brandis**

Melia indica **(Adr. Juss.) D. Brandis**

(رزین) آرام‌بخش و مقوی است و برای درمان بیماری نزله کاربرد دارد. گلهای خشک شده آن مقوی و مقوی معده هستند. روغن آن مسهل، گندزدا و محلل است و برای معالجه روماتیسم و امراض پوستی بکار می‌رود. پوست، رزین، برگ و دانه آن برای گزیدگی عقرب و مار بکار می‌رود. گلها و میوه آن ملین، نرم‌کننده و ضدکرم هستند. عصاره الکلی استخراج شده از پوست آن ضدسرطان، ضدویروس و ضد اسپاسم است (6).

- گیاه کامل دارویی است. گلهای آن به‌عنوان محرک و مقوی عالی برای بازسازی و احیاءکنندگی انرژی بکار می‌رود. دم‌کرده گلهای آن برای نارسایی صفراوی و بوداده گلهای آن برای درمان یرقان داده می‌شود. روغن استخراج شده از دانه‌های آن به‌عنوان مقوی، ضدکرم و مقوی معده کاربرد دارد. روغن دانه آن برای درمان جرب و گال و جذام داده می‌شود و کاربرد آن در سر سبب تحریک رشد مو می‌گردد. دم‌کرده پوست آن هر صبح و شب سبب درمان درد شقیقه و مالاریا می‌شود. دم‌کرده پوست آن برای شستشوی دهان و کنترل دندان‌درد بکار می‌رود. عصاره پوست ساقه آن به‌عنوان ضدبارداری داده می‌شود. جوشانده پوست آن برای کنترل قاعدگی نامنظم مصرف می‌شود. عصاره برگ آن در استعمال داخلی برای معالجه تب و خمیر برگ آن برای معالجه زخمها، عفونتهای پوستی، شوره سر و ریزش مو بکار می‌رود. شاخه‌های نازک آن به‌عنوان مسواک کاربرد دارد و جوشانده پوست ریشه آن برای درمان تب بکار می‌رود (9).

- چریش دارویی استثنایی برای دیابت، فشارخون، مسمومیت و استعمال خارجی پوستی است. مقوی مؤثر برای درمان روماتیسم مزمن و تب نوبه (مالاریا) است. باعث رفع صعب‌العلاج‌ترین زخمها و دمل و کورک‌ها می‌شود. رزین (gum) بدست آمده از پوست آن به‌عنوان دارویی محرک بکار می‌رود. برای درمان آبله بدن بیماران را با برگ آن می‌پوشانند و قرار دادن برگ چریش در آب جوش و شستشوی بدن با آن برای درمان امراض پوستی مؤثر است. روغن بدست آمده از بخش گوشتی میوه چریش برای درمان جذام و به‌عنوان ضدکرم و محرک بکار می‌رود. دانه‌های آن خاصیت حشره‌کشی دارد و آفت‌کش‌های بیولوژیکی زیای از بخشهای مختلف گیاه بدست می‌آید. روغن دانه آن گندزداست و برای درمان زخمها و سوختگی‌ها بکار می‌رود. ریشه آن مسهل قوی است (8).

- پوست، برگها، شاخه‌ها، دانه‌ها و شیره گیاه مصرف می‌شود. پوست تلخ و قابض آن بصورت جوشانده برای درمان بواسیر بکار می‌رود. برگهای آن را بطور سنتی خیسانده و برای درمان مالاریا، زخمهای دستگاه گوارش و کرمهای روده مصرف می‌شود. شیره

برگ آن بصورت دم‌کرده یا روغن مالی در استعمال خارجی برای درمان زخمهای روباز، زخمها، دمل و کورک و اگزما کاربرد دارد. شاخه‌های آن را برای تمیز کردن دندان، محکم کردن لثه‌ها و جلوگیری از بیماریهای لثه‌ها بکار می‌برند. روغن چریش بدست آمده از فشردن دانه‌های آن برای تقویت مو مصرف می‌شود، و قابلیت ضدقارچی و ضدویروسی دارد. از شپش و دیگر آفات جلوگیری می‌کند. این روغن برای درمان جذام و حامل دیگر ترکیبات فعال بکار می‌رود. شیره آن نیز یکی دیگر از داروهای سنتی برای درمان جذام است و دانه‌های آن اسپرم‌کش می‌باشد (4).

- پوست آن مقوی تلخ، قابض، ضدتب، برطرف‌کننده تشنگی، دل‌آشوبه، تهوع و استفراغ است. در استعمال خارج برای درمان اگزما و زخمهای پوستی بکار می‌رود. صمغ پوست آن مسکن است. برگ و میوه آن برای معالجه امراض پوستی بکار می‌رود. میوه‌های آن ملین، نرم‌کننده، مناسب برای کرم‌های روده‌ای و امراض ادراری هستند. دم‌کرده قلب چوب (مغز ساقه) آن سبب تسکین حمله‌های آسمی، قی و اسهال می‌شود. پوست ریشه آن ضدکرم است. روغن آن در استعمال خارج برای تسکین تشنج و دردهای عصبی استفاده می‌شود، از آن همچنین در نقاشی و به‌عنوان مقوی مو استفاده می‌کنند. مصرف بیش از حد آن سبب تحریک و حساسیت معده، دل‌آشوبه، استفراغ و اسهال می‌شود (5). به توضیحات انتهای مطلب زیتون تلخ توجه نمایید.

تیره زامور، تیره ایشک/*Menispermaceae*

Cocculus pendulus (J. R. & G. Forst.) Diels

Syn.: *Epibatrium pendulum* J. R. & G. Forst, *Menispermum leaeba* Del., *Cebatha pendula* (J. R. & G. Forst) O. Kuntze, *Cocculus leaeba* (Del.) DC.

زامور، ایشک

درختچه‌ای پیچان بالارونده با شاخه‌های طویل نازک کرکدار. تنه به قطر تا ۱۵ سانتیمتر؛ شاخه‌ها به طول ۵ـ۶ متر. برگها به طول ۱۶ـ۵۰ میلیمتر، به عرض ۵ـ۲۰ میلیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی یا ذوزنقه‌ای، با قاعده سربریده یا گوه‌ای یا گرد یا ۳ لوبه ـ پیکانی، با رأس نوک کند یا چالدار یا نوک کوتاه‌دار، اغلب با دو سطح بدون کرک یا با کرکهای پراکنده، با رگبرگهای ۳ـ۵ تایی از قاعده تقریباً موازی. گلها کوچک؛ گلهای نر در گل‌آذین پانیکول محوری دمگل‌آذین‌دار به طول ۵ـ۲۰ میلیمتر قرار گرفته. دمگلها به طول ۰/۵ میلیمتر یا وجود ندارد. کاسبرگها تخم‌مرغی ـ بیضوی، گوشتی یا غشایی، با قاعده ضخیم شده، ۳ تای بیرونی به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، به عرض ۰/۴ـ۰/۷ میلیمتر، با کرکهای

Cocculus pendulus (J. R. & G. Forst.) Diels

پراکنده، درونی‌ها بزرگتر، کرکدار یا بدون‌کرک. گلبرگها تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۰/۸ـ۲ میلیمتر، به عرض ۰/۵ـ۱ میلیمتر. پرچمها به طول ۰/۸ـ۱/۵ میلیمتر. گلهای ماده منفرد یا دوتایی محوری، دمگل‌دار، دمگل‌آذینها به طول ۷ـ۱۳ میلیمتر. برچه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر. شفت به طول ۴ـ۷ میلیمتر، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، در حالت

***Cocculus pendulus* (J. R. & G. Forst.) Diels**

زنده قرمز، در حالت خشک سیاه شونده، کلیوی شکل، فشرده، درون‌بر در جهت عرضی رگه‌دار، به صورت نامشخصی با زواید تاج خروسی، با مرکز بدون سوراخهای آبکشی.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، پاکستان، افریقا و هندوستان گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: لار به بستک. ـ **بوشهر:** بندر طاهری؛ عسلویه؛ شیرینو، کوه هفت چاه. ـ**هرمزگان:** سیاهو؛ تونل تنگ زاغ؛ بندر خمیر: دژگان به پدل و لمزار؛ اطراف بندر لنگه؛ جزیره کیش.

مصارف و کاربردها: آب برگ آن (شیره برگ) مخلوط با آب خاصیت انعقاد و بصورت ژله‌ای سبز دارد، مانند ترکیبی است که همراه با شکر به‌عنوان مقوی مصرف می‌شود. ریشه‌ها و برگهای آن برای معالجه دردهای روماتیسمی کاربرد دارد (22).

ـ ریشه آن در سند و افغانستان برای معالجه تب نوبه و در سنگال و سودان برای معالجه تب‌های دوره‌ای بکار می‌رود. اعراب از میوه‌های آن نوشیدنی مستی‌آور تهیه می‌کنند (3).

ـ ریشه آن مدر و تب‌بر است (۱۱).

تیره شبدر باتلاقی/*Menyanthaceae*

***Menyanthes trifoliata* L.**

E. bogbean, buckbean, bean trefoil, marsh trefoil

شبدر باتلاقی

گیاهانی چندساله، باتلاقی، با ساقه زیرزمینی رونده. برگها دمبرگ‌دار، متناوب؛ دمبرگ به طول تا ۳۰۰ میلیمتر، در قاعده به غلافی بزرگ ساقه‌آغوش پهن شده؛ پهنک سه تایی، به طول کم و بیش ۵۰ میلیمتر؛ برگچه‌ها واژ تخم‌مرغی ـ مستطیلی. گل‌آذین خوشه با دمگل‌آذین بلند، به طول تا ۳۵ سانتیمتر. کاسبرگ ۵ قسمتی. جام گل به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، از کاسه گل بلندتر، ۵ لوبه، با بریدگیهای مژه‌دار، در سطح داخلی ریش‌دار، ریزان؛ خامه نخی شکل، کلاله دولوبه. میوه کپسول کم و بیش کروی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیای مرکزی، قفقاز، افغانستان، غرب کوههای هیمالیا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: ارسباران.ـ **مازندران:** رامسر.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک دستگاه سمپاتیک، متعادل‌کننده فعالیت عصبی پاراسمپاتیک، مقوی،

***Menyanthes trifoliata* L.**

محرک معده، اشتهاآور، ضداسکوربوت، تصفیه‌کننده خون، ضد دردهای میگرنی، دافع کرم، قاعده‌آور، تب‌بر و مسهل دارد و برای معالجه بی‌اشتهایی، کم‌خونی، سوء هاضمه، راشیتیسم، اسکوربوت، روماتیسم، نقرس، انواع التهابات پوستی، میگرن‌های ناشی از سوء هاضمه، نارسایی قاعدگی، انگلهای روده و تب‌های نوبه می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– گیاه بشدت تلخی که اشتهاآور و محرک ترشح شیره معده (دستگاه هضم) است. برای اصلاح و بهبود نارسایی هضم و ضعف آن به‌ویژه اگر ناراحتی شکمی وجود داشته باشد بکار می‌رود. گیاه برای کمک به افزایش وزن مصرف می‌شود. تصور می‌شود دارویی مؤثر برای درمان التهاب مفاصل روماتیسمی است، به‌ویژه اگر این بیماری همراه با ضعف، از دست دادن وزن و عدم توانایی و نیرو باشد. در واقع شبدر باتلاقی به همراه دیگر گیاهان مانند **کرفس** / *Apium graveolens* و **بید سفید** / *Salix alba* تجویز می‌شود (4).

– شبدر باتلاقی در موارد کمبود غذا بصورت اضطراری مصرف می‌شود و برگهای آن به‌عنوان جایگزین چای بکار می‌رود. در سوئد برگهای آن در تجارت بجای رازک مصرف می‌شود، اسکیموهای شمال کانادا ریشه آن را در آرد می‌ریزند. از گیاه کامل دم‌کرده‌ای تهیه می‌شود که برای تصفیه خون بکار می‌رود، گاهی برای تحریک اشتها داده می‌شود و مشهور است که تب را پایین می‌آورد، دردهای روماتیسمی را تسهیل می‌کند و سبب تنظیم قاعدگی‌های نامنظم می‌شود. برگهای له شده آن برای معالجه تورم‌ها بکار می‌رود (2).

تیره کهور/*Mimosaceae*

***Acacia Farnesiana* (L.) Willd.**

E. sweet acacia, sponge tree, sweet scented acacia, flame tree

درخت عنبر، مشک، باور

درختچه یا درختی کوچک؛ شاخه‌ها کمی گوشه‌دار – زیکزاکی، با خالهای خاکستری یا قهوه‌ای، در حالت جوانی بدون کرک شونده. خارهای گوشواره‌ای دوتایی، راست، به طول ۷–۱۸ میلیمتر. محور برگها به طول ۱۲–۵۵ میلیمتر، کرکدار؛ دمبرگ اغلب در نزدیک میانه با غده‌های کوچک چشمگیر؛

شـانه‌هـا ۲ـ۸ جفتـی، بـه طـول ۱۲ـ۲۵ میلیمتـر؛ برگچه‌ها ۱۰ـ۲۰ جفتی، بـدون دمبرگچـه، بـه طـول حدود ۲۵ـ۵۵، بـه عـرض ۱ـ۱/۵ میلیمتـر، خطـی، مستطیلی، با قاعده مورب، رأس نوک‌تیز، بدون کرک یـا تقریبـاً بـدون کـرک. گـل‌آذینهـا کپـه‌ای‌کـروی، دمگل‌آذین‌دار محوری دسته‌ای؛ دمگل‌آذین به طـول ۱۲ـ۲۵ میلیمتر، نازک، کرکدار. برگه‌هـا در نزدیکـی انتهای دمگل‌آذینها به صورت فراهم. کاسـه گـل بـه طول ۱/۵ـ۱/۸ میلیمتر، استکانی. جام گل بـه طـول حدود ۲/۵ میلیمتر. نیام به طول ۴/۵ـ۷/۵، به عرض ۱/۲ سانتیمتر، کمی خمیـده، قهـوه‌ای تیـره، میـان‌بـر گوشتدار. دانه‌ها متعدد، دوردیفی.

پراکندگی جهانی: در مناطق گـرم و مرطـوب بسـیار پراکنده، احتمالاً در آمریکا معرفی شده، در پاکستان و ایران معرفی و کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **خوزستان**: اهواز کاشته شده؛ شوش؛ ملاثانی؛ کوت عبداله. ـ **بوشهر**: عسلویه، ۶۰ کیلـومتری شـمال غـرب گاوبنـدی؛ آب پخـش برازجان. ـ **هرمزگـان**: جزیـره قشـم؛ جزیـره لاوان. جنوب فارس؛ جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: اندامهای مختلف، پوست و برگهـا؛ انـدامهای مختلـف گیـاه در موارد جنون، کفگیرک، صـرع، گزیـدگی سـگ هـار، تشـنج، هـذیان‌گـویی، زخمهـا، وبـا، عقیمـی زنـان، مارگزیدگی و جنون گاوی بکار می‌رود. برگهای نازک له شده در کمی آب برای رفع سوزاک تجویز می‌شوند. پوست گیاه قابض و آرامبخش است. گلهای آن بـرای تهیه عطر بکار می‌رود (6).

Acacia Farnesiana **(L.) Willd.**

- میوه‌های سبز آن قابض است و برای درمان اسهال خونی و التهاب پوست بکار می‌رود. دم‌کرده گلهای آن برای معالجه سوء هاضمه مصرف می‌شود و برگهای پودر شده آن به‌عنوان پوشش برای زخمها مورد استفاده قرار می‌گیرد. گلهای آن ضد اسپاسم، محرک نیروی جنسی، تغییردهنده شکل مواد چربی و آرام‌بخش است. صمغ آن ملین می‌باشد (5).

- پوست، نیام‌ها و رزین آن مصرف می‌شود. پوست و نیام‌های آن قابض هستند. رزین آن آرام‌بخش مقوی و نرم‌کننده است (1).

جنس صمغ عربی یا آکاسیا /.Acacia L در ایران

۴ گونه درختچه یا درخت کوتاه دارد که در حوزه جنوب شرقی ایران تا مسافتی حدود ۳۰۰ کیلومتر از کناره‌های دریای عمان و خلیج فارس می‌رویند در عین حال در سالهای اخیر تعداد زیادی از گونه‌های مختلف این جنس از دیگر کشورهای جهان (استرالیا) به ایران وارد و کاشته شده‌اند. آنچه قابل ذکر است اینکه گلهای اغلب گونه‌های این جنس معطر و خوشبوی هستند و شاید بتوان خواص دارویی مشابه *Acacia Farnesiana* و یا *Acacia nilotica* را برای آنها متصور شد. بنابراین برای اطمینان از خواص دارویی آنها نیاز به کار تحقیقاتی و پژوهشی است.

در اینجا نامهای علمی گونه‌های مختلف این جنس که به حالت خودروی در ایران می‌رویند آورده می‌شود تا در آینده فرصتی برای تحقیق روی آنها پیش آید.

چگرد *Acacia Ehrenbergiana* Hayne

کرت، سلم، چش، صمغ عربی *Acacia nilotica* Del.

تج، مغیل، گبر *Acacia oerfota* (Forssk.) Schweinf.

Acacia tortilis (Forssk.) Hayne

آکاسیای چتری، گبر (Gebr)

آکاسیای شنبه‌ای، آکاسیای بوشهری *Acacia* sp.

به‌این امید که شاهد تحقیقات کاربردی روی دیگر گونه‌های **آکاسیا** /.*Acacia* L در ایران باشیم (مؤلف).

Acacia nilotica (L.) Delile

Syn.: *Acacia arabica* (Lam.) Willd.

E. gum arabic tree, bubul acacia, arabic gum tree, Egyptian acacia, babul

کرت، چش، سلم، صمغ عربی

گونه‌ای بسیار متنوع (به زیرگونه‌ها توجه کنید). درختی به ارتفاع ۱/۲–۱۸ متر (در ایران هیچگاه بیشتر از ۱۰–۱۲ متر نمی‌باشد)، با فرم رویشی متنوع. پوست تنه زبر، شیاردار (شکافدار)، سیاه شونده یا خاکستری یا قهوه‌ای؛ شاخه‌های جوان تقریباً بدون کرک یا تقریباً با کرکهای نمدی (پتوئی). گوشواره‌ها به طول تا ۸ سانتیمتر، خاری شونده. برگها با دمبرگهای پوشیده از غده‌های گوناگون (بطرق گوناگون). شانه‌ها ۲–۱۱ جفتی؛ برگچه‌ها ۷–۲۵ جفتی، به طول حدود ۱/۵–۷، به عرض ۰/۵–۱/۵ میلیمتر، بدون کرک تا کرکدار. گل‌آذین کپه‌ای دمگل‌آذین‌دار، به‌قطر ۶–۱۶ میلیمتر. گلها زرد کم رنگ. گریبان در قاعده تا نیمه دمگل‌آذین. کاسه گل به طول ۱–۲ میلیمتر، کرکدار، یا تقریباً بدون کرک. جام گل به طول ۲/۵–۳/۵ میلیمتر، با سطح بیرونی بدون کرک یا کم و بیش کرکدار. نیام بسیار متنوع، به طول ۴–۲۲، به عرض ۱/۳–۲/۲ سانتیمتر، ناشکوفا، راست یا کمانی، بدون کرک یا کرک مخملی. دانه‌ها به طول ۷–۹، به عرض ۶–۷ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، صاف، تقریباً دایره‌ای، فشرده با حفره میانی به طول ۶–۷، به عرض ۴/۵–۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب افریقا، هندوستان، پاکستان، عربستان و ایران

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع به‌شکلهای مختلف میوه و نیام با سه زیرگونه

۱ـ نیام دانه تسبیحی، نیام در بین دانه‌ها کمی بهم آمده
-- subsp. *astringens* (Schumach. & Thonn.) Roberty

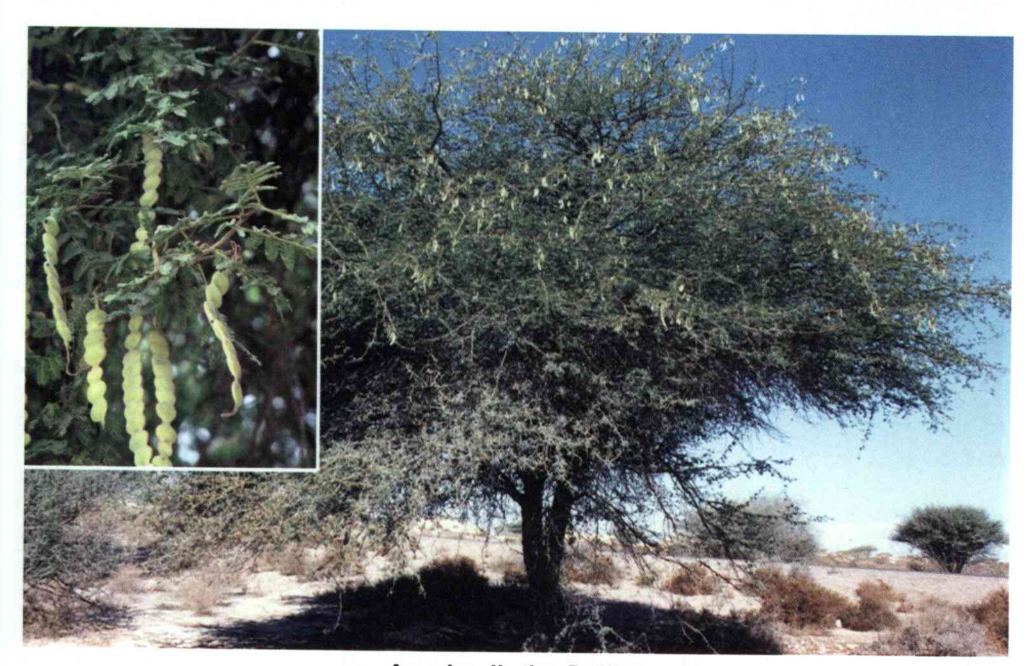
۱ـ نیام دانه تسبیحی، نیام در بین دانه‌ها باریک و منظم بهم آمده
۲ـ نیام با کرکهای پتوئی خاکستری یا مایل به سفید
-- subsp. *indica* (Benth.) Brenan

۲ـ نیام بدون کرک
-- subsp. *nilotica*

با پراکندگی گسترده در نواحی جنوبی ایران. در استانهای بوشهر (شرق استان)، جنوب فارس، هرمزگان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی صمغ عربی: قابض، ملین، خلط‌آور، مسهل، محرک و مقوی (۱۲).

ـ صمغ عربی آرام‌بخش است. پوست آن قابض، تریاق و زهرکش، خنک‌کننده و ضدکرم است. شفادهنده امراض پوستی و بواسیر خونی است و برای درمان آسم و برونشیت بکار می‌رود، جوشانده آن برای معالجه ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان، اسهال، اسهال خونی، امراض کبدی، لک و پیس و امراض ادراری بکار می‌رود و برای درمان آب آوردن شکم مفید است. رزین آن برای معالجه زخم گلو، اسهال و اسهال خونی، بندآوردن خون و ادرار و تخلیه مهبلی کاربرد دارد و برای دیابت مفید است. نیام آن در موارد ناتوانی و بی‌کفایتی اختلالات دستگاه جنسی ـ ادراری بکار می‌رود. گلها، نیام‌ها و رزین آن به‌عنوان مقوی در اسهال و اسهال خونی کاربرد دارد. له شده برگهای آن برای درمان زخم چشم‌ها در کودکان بکار می‌رود، در عفونتهای گلو خورده می‌شود و به‌عنوان ضماد در زخم چشم‌ها بکار می‌رود. خمیر برگهای سوخته آن ضماد مؤثری برای رفع خارش است.

Acacia nilotica **Delile**

Acacia nilotica **Delile subsp.** ***indica***

Acacia nilotica **Delile subsp.** ***indica***

Acacia nilotica* Delile subsp. *nilotica

بخشهای مختلف گیاه در موارد ریزش مو، گوش درد، ناراحتیهای مفصلی، اسهال خونی، وبا، جذام و طاعون گاوی بکار می‌رود (6).

- بخشهای مورد استفاده گیاه: پوست، برگها، دانه‌ها، نیام و صمغ آن است.

صمغ آن قابض، آرام‌بخش، افزایش‌دهنده میل جنسی و خلط‌آور است، عصاره صمغ آن بندآورنده خون و قابض است و موسیلاژ آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و دیابت قندی (بیماری قند) بکار می‌رود، مخلوط با سفیده تخم‌مرغ برای سوختگی بکار می‌رود و در صنایع غذایی از آن استفاده می‌کنند. برگهای نازک و ظریف آن برای درمان زخم گلو، زخمهای خوندار (چرکی) و زخمها مصرف می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان بواسیر کاربرد دارد (5).

- برگهای آن قابض، ضداسکوربوت، محرک و آرام‌بخش است. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و دیابت بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان دهان‌شویه برای تقویت لثه و گلو بکار می‌رود. رزین آن نرم‌کننده و آرام‌بخش است و برای درمان سرفه و دردهای سینه تجویز می‌شود (1).

- رزین (gum) این درخت با نام عمومی **صمغ عربی** (gum arabic) که از ایجاد برش و بریدگی در پوست آن بصورت قطرات کوچک تراوش می‌شود و رنگ آن از زرد کم‌رنگ تا سیاه تغییر می‌کند، در شیرینی‌سازی، کبریت‌سازی، مرکب و چسب‌سازی مصرف می‌شود. این رزین قابض، خنک‌کننده، خلط‌آور، یبوست‌آور، مقوی کبد، محرک قوای جنسی، بندآورنده خون، ضدتب و مقوی است. برای

درمان سرفه، آسم، اسهال، اسهال خونی، ضعف تخمک‌های مردانه و خونریزی مفید است. پوست صمغ عربی قابض، ترش (تلخ)، خنک‌کننده، نرم‌کننده، یبوست‌آور، مدر، تصفیه‌کننده خون، خلط‌آور، محرک قوای جنسی و مغذی است. برای درمان خونریزی، زخمها، زخمهای روباز، اسهال خونی، اسهال، جذام، امراض پوستی، برونشیت، بواسیر، ضعف تخمک‌های مردانه، مشکلات تاولی رحم و زخمها مفید است (8).

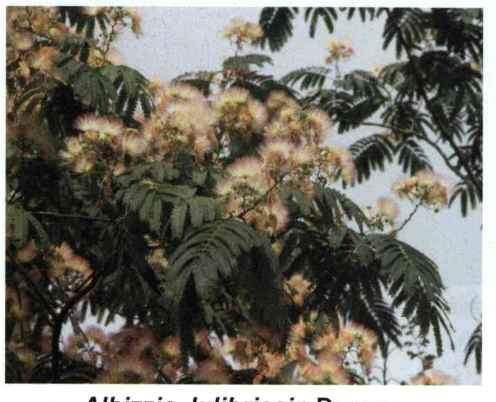
ـ قابض قوی، به‌عنوان قابض و محکم‌کننده پرده مخاطی بدن بکار می‌رود. صمغ عربی در ترکیبات دارویی بسیار مصرف می‌شود، ازجمله بصورت محلول برای درمان خونریزی لثه‌ها، غرغره برای سهولت‌بخشی به درمان حساسیت‌زایی به زخم گلو، شستشوی اگزما، چشم‌شویه برای ورم ملتحمه و دیگر مشکلات و بیماریهای چشمی و حمام گرم یا شستشو برای تخلیه رحم، در مصرف داخلی برای درمان اسهال بکار می‌رود، در طب سنتی بودایی صمغ عربی به‌عنوان دارویی برای جلوگیری از انزال پیش‌رس بکار می‌رود (4).

***Albizzia Julibrissin* Durazz.**

E. silk tree, silk tree albizzia, bastard tamarind, julibrissin, pink siris

شب خسب، درخت گل ابریشم، هزار برگ

درختی متوسط (از نظر بزرگی)، با پوست خاکستری (نقره‌ای) تیره، با بخشهای جوان پوشیده از کرکهای قهوه‌ای ـ زرد شونده. برگها متناوب، دوبار شانه‌ای؛ محور برگ به طول ۱۰ـ۲۵ میلیمتر، در طول ۱ـ۲/۵ سانتیمتر از قاعده با غده بزرگ چشمگیر. گوشواره‌ها به طول ۷ـ۸ میلیمتر، خطی، ریزان؛ شانه‌ها ۴ـ۱۵جفتی، کم و بیش بدون پایک، به طول ۷ـ۱۵ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۱۰ـ۳۰ جفتی، به طول ۱۲ـ۱۸، به عرض۳ـ۷ میلیمتر، داسی ـ مستطیلی، مورب، با دو سطح کرکدار، نوک‌تیز. گلها در کپه‌های دمگل‌آذین‌دار انبوه، کپه‌ها منفرد یا دوتایی تا سه تایی، دسته‌ای یا در خوشه‌های انتهایی. دمگل‌آذین به طول ۳/۵ـ۷ سانتیمتر. برگه‌ها به طول ۳ـ۶ میلیمتر، خطی. دمگلها به طول ۱ـ۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳ـ۴ میلیمتر، لوله‌ای؛ دندانه‌ها کوتاه، سه گوشه‌ای. جام گل به طول ۷ـ۸ میلیمتر، در سطح بیرونی کرکدار، با لوبهای به طول ۲ـ۳ میلیمتر، نوک‌تیز. پرچمها به طول ۲۵ـ۳۲ میلیمتر،

***Albizzia Julibrissin* Durazz.**

لوله پرچمی هم‌اندازه لوله جام گل. نیام به طول ۷/۵ـ۱۲/۵، به عرض ۱/۵ـ۲/۵ سانتیمتر، در حالت جوان کرکدار، قهوه‌ای کم رنگ یا مایل به زرد (زرد شونده). دانه‌ها ۸ـ۱۲ تایی.

پراکندگی جهانی: شمال آناتولی، تالش، شمال ایران، قفقاز، سینا، ژاپن، قبرس، یوگسلاوی، بلغارستان و احتمالاً بصورت کاشته شده در استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در جنگلهای ساحلی دریای خزر می‌روید، اما در سالهای اخیر به علت جنبه زینتی گلهای جذاب آن در مناطق مختلف معتدله ازجمله در تهران، شیراز، اصفهان،

***Albizzia Julibrissin* Durazz.**

کرمان و مشهد و در پارکها، حیاط منازل، باغهای گیاه‌شناسی و ... کاشته‌شده است و بصورت خودروی نیز در جنگلهای استانهای گرگان، مازندران و گیلان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: کاربردهای دارویی آن مشابه *Albizzia Lebbeck* است (۱۱).

- با توجه به زینتی بودن این گونه و پراکندگی طبیعی آن در استانهای گرگان، مازندران و گیلان ارزش‌های دارویی آن کمتر شناخته شده است (مؤلف).

***Albizzia Lebbeck* (L.) Benth.**

Syn.: *Mimosa Lebbeck* L., *Acacia Lebbeck* (L.) Willd.

E. lebbek tree, siris tree, Egyptian acacia, woman's tongue tree, siris acacia, east Indian walnut, safed siris

برهان

درختی بزرگ با پوست اغلب شکافدار خاکستری تیره، در بخشهای جوان اغلب کرکدار. برگها دوبار شانه‌ای؛ محور برگها به طول ۷/۵_۱۵ سانتیمتر، بدون کرک یا با کرکهای نمدی، با غده‌های بزرگ در فاصله‌ای به طول ۳_۱۲ میلیمتر از قاعده. گوشواره‌ها به طول حدود ۳_۴ میلیمتر، خطی، ریزان، کرک نمدی (پتوئی)؛ شانه‌ها ۱_۴ جفتی، به طول ۵_۲۰ سانتیمتر، اغلب با غده‌هایی در بین جفتهای بالایی یا در بین تمام جفتها. برگچه‌ها بدون کرک یا کرکدار، ۳_۹ جفتی، با دمبرگچه‌هایی به طول حدود ۱ میلیمتر،

Albizzia Lebbeck **(L) Benth.**

برگچه‌های جانبی مستطیلی، انتهایی واژ تخم‌مرغی، نوک کند یا نوک فرورفته. گل‌آذینها کپه‌ای، منفرد یا دسته‌ای؛ دمگل‌آذین به طول۳/۵_۱۰ سانتیمتر. گلها سفید (مایل به سفید)، بسیار معطر؛ دمگلها به طول ۲_۳ میلیمتر، کرکدار، برگه‌دار. برگه‌ها به طول ۵ میلیمتر، خطی، ریزان. کاسه گل به طول ۳_۵ میلیمتر، استکانی، کرکدار، با دندانه‌های کوتاه؛ دندانه‌ها دلتایی، نوک‌تیز. جام گل به طول ۷_۸ میلیمتر، قیفی شکل، لوبها به طول حدود ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، با سطح بیرونی کرکدار. پرچمها به طول ۲۵_۳۸ میلیمتر، لوله پرچمی از لوله جام گل کمی کوتاهتر؛ بساکها کوچک. نیام به طول ۱۵_۳۰، به عرض ۲/۵_۵ سانتیمتر، نازک، زرد کاهی کم رنگ. دانه‌ها ۶_۱۲ تایی، فشرده، قهوه‌ای کم رنگ با دو سطح حفره‌دار.

پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب، شمال استرالیا، افریقای گرم و مرطوب. اغلب در نواحی گرم و مرطوب جهان به فراوانی کاشته می‌شود یا تقریباً بومی این نواحی می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بومی بودن یا کاشته شده بودن این گونه بدرستی مشخص نیست، آنچه مسلم است اینکه در نواحی جنوبی ایران در استانهای خوزستان، ایلام، بوشهر، هرمزگان، جنوب فارس و سیستان و بلوچستان بصورت پراکنده و اغلب بمنظور استفاده زینتی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست، دانه‌ها، برگها و گلهای گیاه؛ برهان در موارد مارگزیدگی و عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان درد نیمه سر بکار می‌رود. پودر پوسته ریشه برای قوی کردن لثه دندان بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان التهاب شدید چشم و گلهای آن در موارد سرفه مزمن، برونشیت و آسم بکار می‌رود. پوست آن تلخ، تند، شیرین، مولد گرما، خلط‌آور،

Albizzia Lebbeck **(L) Benth.**

محرک قوای جنسی، ضددرد، ضدتورم و آماس، داروی سردرد، داروی چشمی، تصفیه‌کننده خون، خنک‌کننده، نیروبخش، مقوی و ضدکرم است و برای درمان امراض خونی، لک و پیس، خارش و بواسیر بکار می‌رود. پوست و دانه‌های آن قابض هستند و به‌عنوان معالج بواسیر و اسهال بکار می‌روند و به‌عنوان مقوی و نیروبخش مصرف می‌شوند. عصاره آبی پوست آن برعلیه آبستنی زنان بکار می‌رود (6).

ـ پوست گیاه به‌عنوان پاک‌کننده در درمان اسهال و بواسیر بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان درمان برونشیت، جذام، رعشه و لغوه بکار می‌رود. گیاه کامل در موارد مارگزیدگی مصرف می‌شود. پوست ریشه بصورت پودر سبب تقویت لثه‌ها می‌شود، برگهای آن برای درمان شب‌کوری کاربرد دارد (5).

ـ پوست، دانه، گل و نیام‌های آن مصرف می‌شود. پوست و دانه‌های آن بازگرداننده انرژی (مقوی و نیروبخش) و قابض هستند و برای درمان بواسیر، اسهال، اسهال خونی و سوزاک بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان کفگیرک، تاول‌ها، تورم و دیگر امراض پوستی تجویز می‌شود. تمام بخشهای گیاه برای درمان گزیدگی مار تجویز می‌شود (1).

ـ درخت برای درمان دانه‌های پوستی، سرفه، آب مروارید، بزرگ‌شدگی غده‌های گردن رحم، زخمهای روباز، جذام، آسم، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و اسهال استفاده می‌شود. برای قوی شدن لثه‌ها، درمان زخمها، دردهای عصبی، التهاب و مسمومیت بکار می‌رود. پوست آن محرک قوای جنسی، خلط‌آور، مقوی دماغ، بازسازی کننده توان و نیرو (نیروبخش)، قابض، ضددرد، تلخ، برطرف‌کننده التهابات چشمی، ضدالتهاب و تورم و مقوی است. برگهای آن مفید برای مشکلات التهابات چشمی و پودر پوست آن برای درمان زخمهای روباز و مارگزیدگی بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنوان داروی دفع‌کننده لکه‌های پوستی و تورم‌ها و عامل پادزهری

برعلیه مسمومیت است. گلهای آن برای رفع سرفه‌های مزمن و برونشیت مفید است. دانه‌های آن برای درمان التهابات و تورم‌ها، امراض پوستی، جذام، لک و پیس، ضعف تخمک‌های مردانه و مسمومیت کاربرد دارد. دانه‌های این درخت برای درمان بواسیر و به‌عنوان قابض برای درمان اسهال مفید است (8).

*** *Pithecollobium dulce* Benth.**

Syn.: *Pithecellobium dulce* Benth., *Mimosa dulcis* Roxb.

E. Manilla tamarind, golden beetle tree, Madrasthorn, sweet inga, guaymochil, huamuchil, opiuma

چنال

درختی همیشه سبز با قامتی متوسط. برگها گوشواره‌دار؛ گوشواره‌ها خاری شونده؛ محور برگ به طول ۱ـ۲/۵ سانتیمتر؛ شانک‌ها ۱ جفتی؛ برگچه‌ها در هر شانک دوتایی، بیضوی ـ مستطیلی مورب، به طول ۲ـ۴/۵ سانتیمتر. گل آذین کروی کوچک، بدون دمگل آذین یا با دمگل آذین کوتاه، بصورت خوشه ـ پانیکول طویل. گلها سفید مایل به سبز. کاسبرگها به

Pithecollobium dulce Benth.

طول حدود ۱ میلیمتر، قیفی شکل، کرکدار. جام گل به طول حدود ۳ـ۴ میلیمتر؛ گلبرگها در پایین‌تر از نیمه پیوسته. پرچمها یک دسته‌ای، خیلی بلندتر از جام گل، بدون کرک غده‌ای. خامه نخی شکل؛ کلاله ساده. نیام به طول ۱۰ـ۱۲/۵ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، متورم، پیچیده، درزها در بین دانه‌ها دندانه‌دار. دانه‌ها ۵ـ۹ تایی، توسط گوشتی سفید یا صورتی خوراکی دربرگرفته شده، دانه‌ها به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر، خال‌دار و سیاه.

پراکندگی جهانی: مکزیک، کاشته شده در هند و پاکستان، عربستان و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در بوشهر: بندر دیر. ـ **هرمزگان:** بندرخمیر؛ جزیره ابوموسی؛ بندرعباس. ـ **بلوچستان:** اطراف سرباز.

مصارف و کاربردها: جوشانده ریشه آن با زنجبیل برای درمان اسهال خونی مصرف می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی و تب بکار می‌رود. خمیر پوست ساقه آن به همراه فلفل سیاه برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان کاربرد دارد و از آن برای معالجه زخمها استفاده می‌کنند. خمیر برگ آن برای کاستن از تاول‌ها و ورم‌ها و با آب پیاز روی سر سبب افزایش رشد مو می‌گردد. برگهای آن به‌عنوان ملین، قابض و سقط‌آور کاربرد دارد (9).

ـ پوست آن تب‌بر است؛ جوشانده آن به‌عنوان تنقیه بکار می‌رود (1).

Prosopis cineraria **(L.) Durce**

Prosopis cineraria **(L.) Druce**

Syn.: *Mimosa cineraria* L., *Prosopis spicigera* L.

کهور

درختچه‌ای بزرگ یا درختی متوسط به ارتفاع ۲/۵ـ۱۰ متر؛ شاخه‌ها خاردار، خارها خمیده، فشرده. برگهامتناوب، دوبار شانه‌ای؛ محور برگها به طول ۱۲ـ۵۰ میلیمتر؛ شانه‌ها ۱ـ۲ جفتی، به طول ۲۵ـ۸۰ میلیمتر؛ برگچه‌ها ۷ـ۱۲ جفتی، کم و بیش بدون پایک، به طول ۳ـ۵، به عرض ۲ـ۴ میلیمتر، مستطیلی، مورب، با قاعده‌گرد، رأس اغلب نوک‌دار کوتاه، سه رگبرگی. گلها کرم رنگ. سنبله‌ها به طول ۵ـ۱۲/۵ سانتیمتر، با دمگل‌آذین به طول ۱۰ـ۲۵ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، پیاله‌ای شکل، سربریده یا به طور نامشخص ۵ دندانه‌ای. گلبرگها به طول ۳ـ۴ میلیمتر، مستطیلی، با رأس خمیده. پرچمها ده‌تایی، جدا، کمی بیرون زده؛ بساکها در انتها با غده‌های ریزان چشمگیر. نیام به طول ۱۲/۵ـ۲۵، به عرض ۰/۵ـ۰/۸ میلیمتر، نازک، آویزان، استوانه‌ای، متورم، با برون‌بر چرمی، میان‌بر خمیری (گوشتدار)، درون‌بر کاغذی. دانه‌ها ۱۰ـ15 تایی، مستطیلی، فشرده.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان (پنجاب،

سند، بلوچستان) هندوستان و عربستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی با ارزش در نواحی جنوبی ایران در استانهای **بوشهر:** جزیره خارک؛ بندر کنگان؛ بندر طاهری؛ گاوبندی. - **هرمزگان:** سده به‌طرف رستاق؛ بندر مقام؛ جزیره هرمز؛ جزیره قشم؛ بستک؛ بندرعباس؛ ۵ کیلومتری غرب بندرعباس؛ ایسین؛ ۴۰ کیلومتری شمال بندرعباس؛ گردنه گهره بین حاجی‌آباد و بندرعباس؛ ۱۶ کیلومتری شمال جاسک؛ اطراف میناب. - **بلوچستان:** ۵۱ کیلومتری شمال غرب ایرانشهر؛ چابهار؛ بین نیک‌شهر و چابهار؛ ۱۲ کیلومتری جنوب راسک به طرف چابهار؛ بمپور؛ دره رودخانه سرباز نزدیک باهوکلات؛ نگور. بصورت پراکنده و گاهی انبوه گسترش دارد.
مصارف و کاربردها: پوست، گل و میوه آن مصرف می‌شود. گلهای آن توسط زنان در طول دوره حاملگی

Prosopis cineraria (L.) Durce

برای جلوگیری از سقط جنین مصرف می‌شود. پوست آن برای درمان روماتیسم و نیام آن به‌عنوان قابض، آرام‌بخش و خلط‌آور بکار می‌رود(1).

- **جنس کهور** / *Prosopis* L. در ایران ۳ گونه درختی و درختچه‌ای دارد، علاوه بر گونه مذکور گونه‌های دیگر آن عبارتند از:

Prosopis farcta (Banks & Soland.) Macbr.

کهورک، جغجغه

نام محلی ایلامی (بلاوه‌رو Balavaru)

کهور درختچه‌ای *Prosopis Koelziana* Burkart

کهورک در بعضی از نقاط به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود، اما اطلاعات دقیق و درستی در ارتباط با دو گونه ذکر شده وجود ندارد که این می‌تواند برنامه‌ای تحقیقاتی باشد (مؤلف).

Prosopis farcta (Banks & Soland.) Macbr.

تیره شیرینه، تیره گلی‌نازیان/*Molluginaceae*

***Gisekia pharnaceoides* L.**

Syn.: *Gisekia molluginoides* Wight

E. trailing gisekia

گیاه یکساله، تا حدودی گوشتی، بی‌کرک. ساقه‌ها به ارتفاع ۳/۵ـ۳۰ سانتیمتر، خیزان یا گسترده روی زمین. برگها به طول ۶ـ۳۰، به عرض ۲ـ۹ میلیمتر، متقابل، بی‌دمبرگ، خطی تا بیضوی، کامل، بی‌کرک یا تا حدودی پرزدار، با رأس نوک‌تیز یا نوک کند، گاهی نوک‌دار؛ دمبرگ به طول ۰ـ۳ میلیمتر، تقریباً بالدار. گل‌آذین ۴ـ۲۵ گلی، سنبله یا خوشه‌ای. دمگلها به طول ۰ـ۵ میلیمتر. گلها نرماده، سبز شونده یا قرمز. کاسبرگها به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، بیضوی، با لبه غشایی. پرچمها ۵ تایی؛ میله‌ها در قاعده پهن شده. برچه‌ها ۵ تایی، جدا، یک تخمکی. میوه با بخشهای

Gisekia pharnaceoides **L.**

نازک، سفید یا قرمز، با تاجی به طول تا ۰/۵ میلیمتر، با لبه کم و بیش شرابه‌ای، به‌راحتی ریزان. دانه‌ها به‌قطر حدود ۱ میلیمتر، با پوسته سیاه درخشان، به پهلو فشرده، منقوط ظریف.

پراکندگی جهانی: فلسطین، جنوب ایران، پاکستان، هندوستان، سیلان، سینا، سراسر افریقا، مصر، عربستان و ماداکاسگار.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمان: هامون جازموریان. ـ **هرمزگان:** جاسک و بیابان.

ـ گیاهیست شن‌دوست، از نظر شکل و اندازه متنوع.

مصارف و کاربردها: گیاه ارزش دارویی دارد، به‌عنوان مسهل یا ملین مصرف می‌شود (22).

ـ گیاه کامل به‌عنوان مسهل ضعیف و ضدکرم بکار می‌رود. دانه‌های آن قابض است. جوشانده برگهای آن برای درمان برونشیت و ناراحتیهای روانی و فکری مصرف می‌شود. جوشانده ریشه آن خاصیت ضدکرم دارد (9).

ـ برگها، ساقه و میوه کپسول آن مصرف می‌شود. گیاه حاوی ترکیباتی است که می‌گویند ملینی قوی و ضدکرم است. برگهای سبز و تازه آن برای دفع تنیا و کرم کدو مؤثر است. ترکیبات فرار و تلخ آن برای دفع پارازیت‌ها (انگلها) کشنده است بدون اینکه اثرات منفی برای دستگاه هضم انسان داشته باشد (1).

ـ کلیه اندامهای گیاه اثر هضم‌کننده غذا، ضدکرم و التیام‌دهنده زخم و جراحات دارد و در درمان برونشیت، ورم مخاط بینی، کمی اشتها و ناراحتیهای جلدی مؤثر است. در دفع کرم کدو اثر قاطع دارد (۱۱).

ـ با توجه به محدودیت پراکندگی جغرافیایی این گونه روی شن‌های ساحلی خلیج فارس و دریای عمان و ناشناخته بودن آن حتی برای اغلب گیاه‌شناسان (چه رسد به مردم عادی)، مصارف و کاربردهای آن با توجه به اهمیتی که دارد نیاز به تحقیق و تفحص دارد و توصیه می‌شود که برای پی بردن به ارزش‌های دارویی آن پس از تحقیق و محرز شدن مزایا و خواص دارویی آن اقدام به کاشت و تولید آن نمایند (مؤلف).

گلی‌ناز، شیرینه

Glinus lotoides **L.**

Syn.: *Glinus dictamnoides* Burnm. f., *Mollugo lotoides* (L.) O. Kuntze, *Mollugo hirta* Thunb.

گیاه یکساله، منشعب (پرشاخه)، کم و بیش خیزان یا گسترده روی زمین، با کرک‌پوش ستاره‌ای با ساختمان و تراکم متنوع. شاخه‌ها به طول ۱۰ـ۷۰ سانتیمتر. برگها متقابل تا دسته‌ای (گروهی)؛ پهنک به

طول ۵ـ۲۵، به عرض ۳ـ۲۰ میلیمتر، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی پهن یا تقریباً دایره‌ای، با لبه تخت یا کم و بیش مواج، با رأس نوک‌تیز یا گرد، با قاعده‌گوه‌ای؛ دمبرگ به طول ۳ـ۱۱ میلیمتر. گل آذین محوری، دسته‌ای ۲ـ۱۰ گلی. دمگلها به طول ۰ـ۵ میلیمتر. گلها نرماده، سبز مایل به سفید. کاسبرگها به طول ۳ـ۷ میلیمتر، بیضوی، با لبه غشایی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، در زمان میوه‌دهی‌دائمی. پرچمها حدود ۱۵ عدد؛ پرچمهای عقیم به طول حدود ۵ میلیمتر، کرمی شکل، با رأس دولوبه عمیق. تخمدان پنج حجره‌ای؛ کلاله ۵ تایی، پرزدار. کپسول به طول حدود ۵، به عرض ۳ میلیمتر، مستطیلی پهن ـ تخم‌مرغی، درون کاسه‌قرار گرفته. دانه‌ها متعدد، قهوه‌ای تیره، درخشان، دان‌دان.

Glinus lotoides **L.**

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم و تقریباً گرم و مرطوب از جنوب اروپا تا سنیام، مالزی و استرالیا. در نواحی گرم و مرطوب دنیای جدید کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاه، خوزستان، هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: شاخه‌های جوان و نازک آن را به‌عنوان سبزی می‌خورند. در طب به‌عنوان دارو مصرف می‌شود (22).

ـ گیاه کامل بصورت خمیر برای درمان ناراحتیهای شکمی، مشکلات گاستریت روده‌ای، استفراغ، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان،

سرفه، سوزاک و دیگر امراض و ناراحتیهای پوستی بکار می‌رود و از آن به‌عنوان مدر و مسهل استفاده می‌کنند (9).

ـ شیره آن در مصرف داخلی به کودکان کم‌خون داده می‌شود. گیاه خشک‌شده به‌عنوان ملین برای درمان اسهال، عفونتهای صفراوی، دردهای کمر و به‌عنوان ترمیم‌کننده زخمهای روباز و زخمها بکار می رود (1).

ـ از گیاه خشک جهت رفع اسهال‌های ساده و تقویت کودکان ضعیف استفاده می‌شود، همچنین برای درمان جوش، دانه‌های چرکین و معالجه زخمها و التیام آنها از آن استفاده می‌کنند (11).

ـ با توجه به پراکندگی بسیار محدود این گونه در کناره‌های رودخانه‌ها و نقاط تا حدودی مرطوب، در طب سنتی ایران جایگاه ویژه‌ای ندارد. جا دارد که در ارتباط با کاربردها و خواص آن تحقیقات منسجم و دقیقی صورت گیرد (مؤلف).

Glinus lotoides L.

تیره یک‌سوگرد/*Monotropaceae*

***Monotropa Hypopithys* L.**

یک‌سوگرد

ساقه نازک شونده، به دشواری گوشتی، با خوشه به ارتفاع (ـ۱۲) ۱۵ـ۲۵ سانتیمتر. فلسهای ساقه‌ای تخم‌مرغی – مستطیلی یا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، به طول (ـ۸)۱۰ـ۱۵(ـ۱۸) میلیمتر. خوشه ایستاده، انبوه؛ محور خوشه و دمگلها به انبوهی کرک نمدی – سفید. گلها در واریته hirsuta کوتاهتر و پهن‌تر، لوله‌ای پهن – استکانی. برگه‌ها کوچک، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، کم و بیش مژه‌دار – شرابه‌ای یا کاملاً بی‌کرک. گلبرگها مژه‌دار، باریک، مستطیلی – خطی، در قاعده به دشواری بهم آمده، به طول ۶ـ۱۳، به عرض ۳ میلیمتر، در قاعده کمی کیسه‌دار باریک. کیسه‌های بساک کوچک. خامه‌ها کوتاه، به طول ۳ـ۴ میلیمتر، با تخمدان تقریباً کروی مساوی، کلاله‌های ۴ـ۵ تایی گوشه‌دار، قیفی شکل. کپسول رسیده تقریباً کروی، اغلب کرک مویی‌دار، با کفه‌های نسبتاً پهن با میانه شیاردار و کمی رگه‌دار.

Monotropa hypopithys L.

پراکندگی جهانی: در اغلب بخش اوراسیا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، آسیا، پاکستان، کوههای هیمالیا، سراسر سیبری، سنیا، ژاپن، کره و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی ضد اسپاسم و خلط‌آور دارد و برای معالجه سیاه‌سرفه، سرفه‌های اسپاسمی از آن استفاده می‌کنند و دارای خاصیت خلط‌آوری نیز می‌باشد (۱۰).

تیره توت/*Moraceae*

***Broussonetia papyrifera* (L.) L, Herit. ex Vent.**

Syn.: Morus papyrifera L.

E. common paper mulberry, paper mulberry, cut paper

توت کاغذی

درختی کوتاه به ارتفاع تا ۱۶ متر، با پوست خاکستری، صاف. شاخه‌ها محکم (قوی)، اصولاً در حالت جوان با کرکهای‌نرم. برگها به طول ۴ـ۲۰، به عرض ۳/۵ـ۱۶ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی ـ بیضوی، با دندانه‌های درشت منظم، با رأس نوک‌دار کوتاه، با قاعده‌ای سربریده یا قلبی کم‌عمق، اغلب نامتقارن، روی سطح فوقانی با کرکهای زبر انبوه، در سطح تحتانی کرک مخملی یا کرک مویی؛ برگها در

***Broussonetia papyrifera* (L.) L, Herit. ex Vent.**

Broussonetia papyrifera (L.) L., Herit. ex Vent.

شاخه‌های جوان (در حالت رویش) بلندتر و در حالت جوان اغلب عمیقاً لوبدار؛ دمبرگ‌ها به طول ۳-۱۰ سانتیمتر، با کرکهای انبوه؛ گوشواره‌ها سه گوشه نوک‌دار باریک، به طول ۱۰-۱۵میلیمتر. گل‌آذینهای نر به طول ۶-۸ سانتیمتر. برچه‌های پیوسته به‌قطر ۲-۳ سانتیمتر، قرمز. نارنجی، کرک پتوئی. دمگل‌آذین به طول حدود ۱ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا، ژاپن، سنیا، در بسیاری از نقاط کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، کرج، دماوند و احتمالاً مازندران.

مصارف و کاربردها: گیاه اثرات درمانی قابض، مدر، مقوی و التیام‌بخش دارد. شیرابه برگ گیاه معرق و مسهل است و همچنین برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود و از آن بصورت ضماد برای درمان ناراحتیهای پوستی و انواع گزیدگی استفاده می‌کنند. پوست تنه گیاه بندآورنده خون است. میوه گیاه مدر، داروی چشمی، محرک، مقوی معده و مقوی است. ریشه آن با سایر غذاها پخته می‌شود و قابلیت شیرافزایی و شیرآوری دارد (internet).

*** *Ficus benghalensis* L.**

Syn.: *Ficus indica* L.

E. banyan fig, Bengal fig, banyan tree

لول، لور، مکرزن

درختی بزرگ، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۱۵-۲۰ متر، در جوانی روی دیگر گیاهان روی، اما انگل نمی‌باشد، اغلب با شاخه‌های انبوه گسترده، تقریباً افقی، مولد ریشه؛ ریشه‌های هوایی اغلب به شکل تنه آرایش می‌یابند؛ شاخه‌های جوان کرکدار، سرانجام کم و بیش بدون کرک شونده. برگها چرمی، در بیشتر شاخه نزدیک بهم (تنگ هم)، به طول ۸-۲۱ به عرض ۵-۱۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا دایره‌ای یا بیضوی، با رأس گرد یا نسبتاً نوک‌کند نوک‌تیز، با قاعده‌ای گرد تا تقریباً قلبی، با لبه کامل، در سطح تحتانی کم و بیش با کرکهای نرم کوتاه. دمبرگ به طول ۱/۵-۴(-۵) سانتیمتر، کلفت، کرکدار. میوه انجیری دوتایی نزدیک رأس شاخه‌ها به صورت محوری، کم و بیش کروی، به قطر ۱۲-۱۵ میلیمتر، کرکدار، در حالت رسیده قرمز.

پراکندگی جهانی: در نواحی جنگلی ارتفاعات پایین کوههای هیمالیا و شبه جزیره دکن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بوشهر: بوشهر کاشته شده، باغ مانی، جزیره خارک، بندر کنگان. — هرمزگان: بندرعباس، میناب، بندر لنگه، بندر چارک،

Ficus benghalensis **L.**

جزیره تنب بزرگ، جزیره ابوموسی. — بلوچستان: چاه‌بهار: باغ تیسکوپان، باغ تیس.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده؛ پوست، برگها، میوه‌ها، ریشه‌های نابجا و شیرابه گیاه؛ لول برای درمان امراض پوستی بکار می‌رود. گیاه در موارد التهابات چشمی و دیگر ناراحتیهای چشمی، زخمهای دهان، تب، جنون، کوچک شدن و ناپروری، لاغری مفرط، وبا و طاعون گاوی کاربرد دارد. خمیر ریشه آن را به پوست سر می‌مالند تا سبب رشد مو شود و برای درمان خونریزی رحمی بکار می‌رود، شفادهنده بادسرخ، احساس سوزش و ناراحتیهای مهبلی است. رشته‌های ریشه آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. برگهای آن بصورت ضماد برای تسکین تورم و آماس‌ها بکار می‌رود. پوست آن قابض، خنک‌کننده و آرام‌بخش است. دم‌کرده پوست آن شفادهنده اسهال خونی، ناراحتیهای عصبی، اسهال، ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان، ازدیاد خون قاعدگی و پایین آورنده قند خون در دیابت است. شیرابه شیری آن به‌عنوان دارویی محلی برای دندان درد، زخمها، روماتیسم، کمردرد و ترک کف پا می‌باشد. دم‌کرده غنچه‌های جوان برای درمان اسهال و اسهال خونی و بخشهای جوان رأس ریشه برای درمان استفراغ‌های صعب‌العلاج بکار می‌رود. شیرابه آن برای درمان ناراحتیهای تناسلی بکار می‌رود. دانه‌های آن خنک‌کننده و مقوی است (6).

ـ دم‌کرده غنچه‌های جوان برای درمان اسهال داده می‌شود. برگهای آن گرم و مانند ضماد روی آبسه‌ها، بریدگیها و زخمها گذاشته می‌شود. شیرابه آن برای درمان ترک پا، بیماری کچلی پوست و دندان درد بکار می‌رود و کاربرد آن روی لثه‌ها برای تسکین دندان درد مفید است. یک قاشق چای‌خوری خاکستر برگ آن را با آب مخلوط و برای درمان ازدیاد خون

Ficus benghalensis **L.**

قاعدگی بکار می‌برند. ریشه‌های هوایی نازک آن برای تمیز کردن دندان و زبان بکار می‌رود. یک قاشق پر از شیره ریشه آن برای کنترل استفراغ مصرف می‌شود. خمیر پوست آن را به‌عنوان پادزهر برعلیه مارگزیدگی بکار می‌برند. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی و دیابت مصرف می‌شود. خمیر پوست ریشه آن روی پوست سبب افزایش رشد مو می‌شود (9).

- پوست آن بصورت دم‌کرده مقوی، قابض و مدر است، دانه‌ها و میوه‌های آن مقوی هستند. فلاونوئید آن کاهش‌دهنده قند خون است. شیره شیری رنگ آن در استعمال خارج برای درمان دردهای روماتیسمی و کمردرد بکار می‌رود. برگهای آن بصورت ضماد برای مداوای آبسه‌ها (تاول‌ها) بکار می‌رود (5).

- غنچه‌های انتهایی درخت لول در مراسم مذهبی بکار می‌رود. پوست آن قابض و خنک‌کننده است. جوشانده غنچه‌های آن در شیر با درمان خونریزی و خمیر برگهای آن تقویت‌کننده (تشدید کننده) بسته شدن سر زخمهاست. بخشها و اندامهای مختلف درخت لول برای درمان امراض پوستی بکار می‌رود. ریشه‌های حمایتی (نابجا) آن در استعمال خارجی و داخلی برای درمان ازدیاد خون قاعدگی و زخمها کاربرد دارد. دم‌کرده پوست آن سبب درمان و شفای اسهال خونی، اسهال، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و مشکلات عصبی و شفای دیابت می‌شود (8).

- برگها و پوست قابض گیاه برای درمان اسهال و

اسهال خونی و کاهش خونریزی بکار می‌رود، مانند دیگر گونه‌های انجیر شیرابه آن برای درمان بواسیر، زگیل و درد مفاصل بکار می‌رود. میوه آن ملین و ریشه‌های آن جویده می‌شود تا از بیماری لثه دندان جلوگیری کند. پوست آن برای درمان دیابت کاربرد دارد (4).

Ficus Carica **L.**

Syn.: *Ficus kopetdaghensis* Pachom

E. common fig, fig (tree)

انجیر، انجیر خوراکی، شال انجیر

درختچه یا درختی خزان کننده به ارتفاع تا ۱۰ متر (یا بیشتر). شاخه‌های جوان سبزرنگ، سرانجام قهوه‌ای، بدون کرک یا کم و بیش کرکدار، در حالت مسن‌تر خاکستری، صاف، ضخیم، سخت و شکننده، کم شاخه. برگها به طول ۵ـ۲۰(۳۵ـ) سانتیمتر، گاهی با عرضی بیشتر از طول، مواج ـ کنگره‌ای تا دندانه‌دار، کم و بیش لوبدار یا بدون بریدگی، اغلب قلبی، زبر، در سطح تحتانی اغلب کم و بیش کرکدار تا کرک پتوئی، بعضاً تقریباً بدون کرک. دمبرگ به طول ۲ـ۸(۱۲ـ) میلیمتر، بدون کرک تا با کرکهای پتوئی. میوه انجیری منفرد، به طول ۲ـ۳ سانتیمتر، (در فرمهای کاشته شده تا ۸ سانتیمتر)، گلابی شکل و پایک‌دار یا تقریباً کروی، پایک‌دار یا بدون‌پایک، سبز شونده یا زرد شونده تا بنفش، با کرکهای کوتاه یا (اصولاً در نمونه‌های کاشته شده) بدون کرک. فندقه‌ها زرد، تقریباً کروی، به طول حدود ۱/۵ میلیمتر.

Ficus Carica L.

نوع خوراکی آن زیرگونه‌ای بنام *Ficus Carica* L. subsp. *Carica* می‌باشد.
ـ اصولاً در استان فارس این زیرگونه در وسعت زیاد بصورت دیم و فقط با آبیاری زمستانه کاشته شده بطوریکه باغهای وسیعی از آن در اطراف استهبانات و نیریز، فسا و داراب در مناطق دامنه‌ای کوهستانی دیده می‌شود و محصول مرغوب آن اغلب بصورت خشک شده مصرف می‌گردد.

پراکندگی جهانی: ایران، جنوب شرق ترکیه، شمال سوریه و شمال عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله گرم در استانهای ایلام، لرستان، فارس، خراسان، تهران، بحالت خودروی در استانهای گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: میوه‌ها، ریشه‌ها، پوست و شیرابه گیاه؛ میوه انجیر مغذی، نرم‌کننده، آرام‌بخش، ملین و مسهل ضعیف است و در موارد کم‌خونی مصرف می‌شود. شیره آن ضدکرم است. میوه تازه و خشک شده آن برای رفع یبوست بکار می‌رود. انجیر سرخ شده بصورت ضماد در پیله دندان، تاول‌ها و کفگیرک بکار می‌رود. شیره شیری رنگ میوه سبز انجیر تند است و برای نابود کردن زگیل بکار می‌رود (6).
ـ میوه نارس آن قی‌آور است، درحالی‌که میوه رسیده آن آرام‌بخش، مغذی، ملین و مدر است. از آن برای تهیه ترکیبات شربت انجیر استفاده می‌کنند. شیره شیری میوه سبز تازه آن تند (تلخ) است و برای برطرف کردن زگیل‌ها بکار می‌رود. فیسین (Ficin) که شیرابه خشک شده آن است به‌عنوان ضدآسکاریس بکار می‌رود و بدلیل داشتن آنزیم‌های تجزیه‌کننده پروتئین سبب هضم کرم‌های حلقوی می‌شود. شیرابه آن اثرات حساسیت‌زایی، مسکن و ضددرد برای پوست دارد. کاربرد خارجی شیرابه آن سمی نیست. برگهای آن برای درمان بواسیر بکار می‌رود (5).
ـ قند موجود در انجیر (به‌ویژه انجیر خشک) اثر ملین ملایم ولی قطعی دارد. گوشت نرم‌کننده، میوه‌ها به تسکین درد و التهاب کمک می‌کند و برای درمان تومورها، تورم‌ها و آبسه لثه بکار می‌رود، میوه آن اغلب قبل از مصرف کردن سرخ می‌شود. انجیرها خلط‌آور ملایم هستند و هنگامی‌که با گیاهانی **همانند زنجبیل شامی** / *Inula Helenium* L. مصرف شوند برای درمان سرفه‌های خشک و آزاردهنده و برونشیت مؤثرند. شیره شیری رنگ برگها و ساقه‌های آن مسکن و ضددرد است و از گذشته دور برای درمان زگیل‌ها، نیش حشرات و حشره گزیدگی بکار می‌رفته‌است.
احتیاط: شیره انجیر سمی است و نباید در مصرف داخلی بکار رود، زیرا کاربرد آن روی پوست ممکن است سبب حساسیت نسبت به نور خورشید شود(4).

*** *Ficus religiosa* L.**

E. peepal tree, bo tree, sacred fig tree, poplar_leaved fig tree

انجیر معابد

درختی بزرگ با شاخه‌های گسترده به ارتفاع تا ۱۰ متر، با تنه کوتاه، با شاخه‌های جوان و تقریباً در تمام قسمتها بدون کرک، با تاج نامنظم. برگها همیشه سبز، ساده، کامل، کمی مواج، دلتایی — تخم‌مرغی، به طول ۶ـ۱۵(ـ۱۸)، به عرض ۴ـ۱۰(ـ۱۲) سانتیمتر، با رأس به یکباره باریک شده و دمی بلند، با قاعده‌ای گوه‌ای — سربریده تا تقریباً قلبی، با سطح فوقانی سبز تیره، درخشان، سطح تحتانی کم‌رنگتر؛ رگبرگها ۸ـ۱۲ جفتی؛ دمبرگ به طول (ـ۴)۶ـ۱۰(ـ۱۱) سانتیمتر، استوانه‌ای. میوه انجیری بدون پایک، کروی، کم و بیش در جهت عمودی فشرده، دوتایی، بصورت محوری قرار گرفته، در حالت رسیده ارغوانی تیره، به قطر تا

Ficus religiosa **L.**

۱۲ میلیمتر. فندقه‌ها گلابی شکل، به طول حدود ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: هندوستان، در آسیای جنوب شرقی گونه غالب، در آسیای جنوب غربی بندرت کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان و بلوچستان

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست، میوه، دانه‌ها، جوانه برگ و شیرابه؛ اندامهای مختلف گیاه انجیر معابد برای رفع چرک گوش میانی، زخم دهان، ناپروری و کوچک ماندن اندام، لاغری مفرط و یا لاغری و نزاری، روماتیسم، آبله، کفگیرک، طاعون گاوی، وجود ماده مخاطی در ادرار، خروج غیرارادی منی، وجود سنگریزه در ادرار و وبا بکار می‌رود. برگهای آن با دیگر ترکیبات سقط‌آور است. برگها و شاخه‌های جوان آن ملین هستند. پوست انجیر معابد قابض است و مؤثر در درمان سوزاک، پوست پودر شده آن در استعمال خارجی برای تسریع در گوشت نوآوران زخمها بکار می‌رود. دم‌کرده پوست در مصرف داخلی برای رفع جرب، زخمها و بیماریهای پوستی بکار می‌رود؛ جوشانده آن برای رفع سوزاک بکار می‌رود، محرک قوای جنسی است و برای رفع کمردرد خوب است. میوه آن ملین ملایم و هضم‌کننده غذاست. دانه‌های آن خنک‌کننده، ملین و محلل هستند. کاربرد پودر دانه‌ها به مدت سه روز بهنگام قاعدگی زنان را برای مدت طولانی عقیم می‌کند (6).

ـ دم‌کرده پوست آن را برای درمان زخمهای چرکی و امراض پوستی تجویز می‌نمایند. خمیر پوست ساقه آن برای درمان لکه‌های سیاه پوستی بکار می‌رود. خاکستر بدست آمده از پوست ریشه را با آب مخلوط کرده برای کنترل استفراغ استفاده می‌کنند. برگها و شاخه‌های نازک آن به‌عنوان معرق بکار می‌رود و خمیر آن را برای درمان امراض پوستی مصرف می‌شود. دم‌کرده برگهای آن به‌عنوان مقوی قلب تجویز می‌شود. پودر میوه خشک شده آن را همراه با آب برای درمان آسم توصیه می‌کنند. میوه‌های آن به‌عنوان ملین خورده می‌شود (9).

ـ پوست جوانه‌های برگ و دانه‌های آن دارویی هستند. پوست آن قابض، بندآورنده خون، ملین، بهبوددهنده رنگ رو (سیما) و تمیزکننده دستگاه تناسلی زنان است. برای درمان دیابت، اسهال، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، ازدیاد خون قاعدگی، بی‌نظمی عصبی و امراض تناسلی زنان مفید است. از آن همچنین برای خوددرمانی، گوش درد، شکستگی، امراض غدد به‌ویژه غدد رفع‌کننده فساد در گلو، غدد چربی و دیگر امراض پوستی، ترشی دهان و اختلالات دستگاه تناسلی ادراری استفاده می‌کنند (8).

ـ میوه، برگها، پوست و شیرابه آن مصرف می‌شود. مصارف و کاربردهای انجیر معابد شبیه انجیر بنگالی یا لول است. پوست و برگهای قابض آن برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود، درحالی‌که برگهای آن به تنهایی به‌عنوان یبوست‌آور مصرف می‌شود. برگهای آن با خامه به‌عنوان ضماد برای درمان کورک و دمل‌ها، و غدد بزاقی متورم در اوریون بکار می‌رود. میوه پودر شده آن را می‌توان برای درمان آسم و شیرابه آن را نیز برای درمان زگیل‌ها بکار برد (4).

***Ficus religiosa* L.**

***Morus alba* L.**

Syn.: *Morus indica* L.

E. white mulberry, white_fruited mulberry

توت سفید، توت هراتی

درختی به ارتفاع تا ۱۰ـ۱۵(ـ۳۰) متر، با تاج متراکم، کروی انبوه، به قطر تا ۱۵ متر، با تنه کوتاه تا بلند، با پوست زبر شیاردار. شاخه‌های جوان ابتدا کرکدار یا بدون کرک. برگها به طول ۵ـ۱۵ سانتیمتر، در تعدادی از نمونه‌ها ۲۰ـ۲۵ سانتیمتر، با طولی بیشتر از عرض، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گرد یا سربریده یا کم و بیش قلبی، دندانه‌ای درشت، اصولاً در بیشتر نمونه‌های فاقد میوه (عقیم) به طرق گوناگون ۳ـ۵(ـ۷) لوبی، روی سطح فوقانی اغلب صاف و درخشان، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی و رگبرگهای اصلی با کرکهای گسترده، در محور رگبرگها کرک‌های دسته‌ای

Morus alba L.

قابل توجه‌اند. دمبرگ کرکدار، به طول ۱ـ۵ سانتیمتر. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای، سریعاً ریزان. گل‌آذین دم گربه‌ای نر به طول تا ۱۰ـ۲۰(ـ۲۵) میلیمتر، با دمگل‌آذین کرک پتوئی کوتاه. گل‌آذین دم‌گربه‌ای ماده کوتاهتر، به طول ۵ـ۱۵ میلیمتر. خامه‌ها بدون کرک. میوه‌های سته‌ای (توتی) به طول تا ۱۰ـ۲۵ میلیمتر، اغلب سفید یا گاهی قرمز ـ ارغوانی یا تقریباً سیاه، گوشت‌دار، شیرین، گاهی بی‌مزه. شفت چه‌ها قهوه‌ای کم رنگ، به طول حدود ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و سینا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده تقریباً در سراسر ایران اعم از نواحی سرد و معتدله سرد تا گرمسیری جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست، میوه، برگها و ریشه؛ پوست توت ملین و ضدکرم است.

Morus alba L.

میوه آن در تب خنک‌کننده است و برای درمان زخم گلو، سوء هاضمه و مالیخولیا بکار می‌رود (6).

ـ میوه آن مغذی، خنک‌کننده، ملین ملایم و برطرف‌کننده تشنگی و تب است. برای درمان زخم گلو، سوءهاضمه و مالیخولیا و افسردگی بکار می‌رود.

پوست آن قابض، ملین و ضد کرم است. برگهای آن بصورت غرغره در موارد تورم تارهای صوتی بکار می‌رود. مشهور است که خاصیت ضددیابتی دارد (5).
- برگهای توت خلط‌آور، مشوق نرم شدن و خارج شدن و بیرون راندن نزله است. برای معالجه سرفه بکار می‌رود، همچنین برای درمان تب، زخم و تورم چشم‌ها، زخمهای گلو، سردردها و سرگیجه مصرف می‌شود. میوه توت ضدعفونی‌کننده و مقوی است و اغلب به‌عنوان غرغره و دهان‌شویه بکار می‌رود و ملین است. عصاره برگهای توت بصورت تزریق (اماله) برای درمان جذام مصرف می‌شود. سرشاخه‌های آن برای مبارزه با احتباس بیش از حد مایعات در بدن و درد مفاصل بکار می‌رود. میوه آن برای جلوگیری از سفیدشدن پیش از موعد مو، درمان سرگیجه، صدا در گوش (زنگ گوش)، دید تار و بی‌خوابی تجویز می‌شود (4).
-توت در بعضی از نقاط ایران (تهران، خراسان، کهکیلویه و بویراحمد) واریته‌ای با میوه سیاه دارد که نام علمی آن توت سیاه/ ***Morus alba*** **L. var.** ***nigra*** می‌باشد که نباید آنرا با **شاه‌توت** اشتباه کرد.

Morus alba L. var. nigra

Morus nigra **L.**
E. black mulberry, mulberry

شاه‌توت

درختی اغلب به بلندی تا ۱۰ متر، با تاجی انبوه و پهنایی اغلب بیشتر از ارتفاع درخت، با تنه کوتاه، با پوست خشن شیاردار. شاخه‌های جوان نسبتاً ضخیم، محکم، در حالت جوان قهوه‌ای ـ قرمز شونده، کرکی انبوه. برگها با طول و عرض تقریباً مساوی، به طول ۶ـ۱۲(۲۰ـ) سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، اغلب بدون بریدگی یا گاهی (در نمونه‌های زینتی) ۲ـ۳ لوبه،

Morus nigra L.

دندانه اره‌ای درشت، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده قلبیِ عمیق، روی سطح فوقانی زبر، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگهای اصلی کرکدار، تقریباً چرمی. دمبرگ به طول تا ۳ (۴ـ) سانتیمتر، ضخیم، کرکدار. گل‌آذین دم‌گربه‌ای نر به طول ۱۵ـ۲۵ میلیمتر، از گل‌آذین ماده حدوداً دوبار بلندتر، در هر دو گل‌آذین دمگل‌آذین کرکدار. خامه کرکی. سته‌های بهم پیوسته مستطیلی ـ تخم‌مرغی، به طول تا ۲۵میلیمتر، سیاه، درخشان، قویاً گوشتی آبدار، شیرین و خوشمزه.

پراکندگی جهانی: زادگاه اصلی آن نامشخص، تقریباً در اغلب مناطق کاشته شده؛ جنوب آسیا، جنوب اروپا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه مثمر اغلب بدلیل میوه‌های خوشمزه آن در استانهای مختلف ایران ازجمله **کرمانشاه:** کوه پرو نزدیک برناج. ـ **اراک:** انجدان، اراک. ـ **لرستان:** بروجرد. ـ **اصفهان، کرمان:** کرمان. ـ **سمنان، خراسان** و **تهران:** دماوند، کرج و قزوین بصورت پراکنده دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای این درخت برای درمان دیابت بکار می‌رود (۱۰).

ـ میوه آن مغذی، خنک‌کننده، ملین ملایم و برطرف‌کننده تشنگی و تب است، برای درمان زخم گلو، سوءهاضمه، مالیخولیا و افسردگی بکار می‌رود. پوست آن قابض، ملین و ضدکرم است. برگهای آن بصورت غرغره در موارد تورم تارهای صورتی بکار می‌رود. مشهور است که خاصیت ضددیابتی دارد (5).

ـ خواص مهم دارویی آن عبارت است از: ضدتب، قابض، ادرارآور، مسهل، قی‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده فشار خون، شیرافزا، ضدکرم، مقوی اعصاب، ضددرد و مسکن است (۱۲).

ـ مصرف پوست ریشه درخت برای درمان کرم کدو بکار می‌رفته و از جوشانده آن استفاده می‌کرده‌اند. برای آن اثر کم‌کننده قند خون قائلند. میوه آن قبل از رسیدن قابض و بعد از رسیدن ملین است. از شیره شاه‌توت قبل از رسیدن کامل شربتی با طعم ترش و قابض تهیه می‌کنند که بصورت غرغره در رفع درد گلو و التهاب مخاط دهان و آفت استفاده می‌شود (۱۱).

تیره گز روغنی/*Moringaceae*

****Moringa oleifera*** **Lam.**

E. Drumstick, Horse radish tree

چوب‌طبل، گزروغن چوب طبلی، درخت ترب‌اسبی

درختی بزرگ با پوست گم‌دار (gumifer). شاخه‌ها و برگهای جوان کرکدار. برگها متناوب، سه بار شانه‌ای، شانه‌ای فرد؛ دمبرگ به طول تا ۱۵ سانتیمتر؛ پهنک به

Moringa oleifera **Lam.**

طول تا ۵۰ سانتیمتر؛ محور برگ کرکدار، نازک، در قاعده با بند بالشتکی؛ شانه‌ها ۵ـ۱۱ تایی؛ شانک‌ها به طول ۴ـ۸ میلیمتر؛ محور شانک‌ها بندبند، با غده‌های کوچک کروی؛ برگچه‌ها ۳ـ۹(ـ۱۱) تایی، به طول ۱۰ـ۱۷(ـ۲۴)، به عرض ۵ـ۱۸ میلیمتر، روی سطح فوقانی با کرکهای پتوئی تنک، سطح تحتانی بدون کرک؛ برگچه‌های جانبی بیضوی، انتهایی واژ تخم‌مرغی، از جانبی‌ها تقریباً بزرگتر؛ دمبرگچه به طول ۱ـ۴ میلیمتر. گل‌آذین به طول ۸ـ۳۰ سانتیمتر. گلها سفید، به قطر حدود ۲۵ میلیمتر؛ دمگل به طول ۱۳ـ۲۱ میلیمتر، با بوی عسل. لوله کاسه گل کرکدار، با لوبهایی به طول ۱۳ـ۱۵، به عرض ۵ـ۶ میلیمتر، تقریباً نامساوی، گلبرگ‌نما، هم‌پوش، خطی تا سرنیزه‌ای، برگشته، در مرکز با رگه‌ای زرد، کامل، نوک کند. گلبرگها به طول ۱۲ـ۱۸، به عرض ۵ـ۶ میلیمتر، سفید، جلویی راست، بقیه برگشته، هم‌پوش، قاشقی، با رگه مشخص، نوک تیز، کامل. پرچمها ۵ تایی، متناوب با پرچمهای عقیم کمی کوتاهتر؛ میله‌های پرچمها در قاعده کرکدار، زرد. تخمدان به طول حدود ۵ میلیمتر، مستطیلی، خامه استوانه‌ای. میوه به طول ۳۰ـ۴۵ سانتیمتر، خطی، ۹ رگه‌ای، واژگون، در حالت جوان کرک پتوئی. دانه‌ها درون حفره دریچه (کفه) غرق شده، سه گوشه، بالدار، تیره‌رنگ، گرد.

پراکندگی جهانی: هندوستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان بوشهر: بوشهر، جزیره خارک.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، پوست ریشه، گلها و دانه‌ها؛ درخت ترب اسبی گرم، شیرین و سبک است. اشتها را زیاد و هضم را آسان می‌کند، منی را زیاد می‌کند و برای درمان امراض قلبی

***Moringa oleifera* Lam.**

و بیماریهای چشمی خوب است. گیاه ضد اسپاسم، محرک، خلط‌آور و ادرارآور است و به‌عنوان محرک برای درمان بیماری رعشه، فلج و تب نوبه بکار می‌رود، برای درمان صرع و به‌عنوان قرمزکننده در فلج و روماتیسم مزمن، بادشکن، مقوی معده؛ سقط‌آور، به‌عنوان مقوی قلب و مقوی گردش خون؛ به شکل نوشابه الکلی مفید برای سستی و بی‌حالی، سرگیجه، نارسایی عصبی، بیماری اسپاسم شکمی، هیستری و نفخ می‌باشد. ریشه تازه تند و تاول‌زا، محرک روده، مدر و ضدسنگ است. پوست ریشه بصورت کمپرس آب گرم تسکین‌دهنده اسپاسم است. ضماد برگهای آن مفید برای تورم‌های غده‌ای شکل است. آب گرم آن برای رفع سکسکه و در مقدار بالا قی‌آور است. مخلوط آن با عسل برای درمان بیماریهای چشم و پلک چشم بکار می‌رود. پوست آن قاعده‌آور و سقط‌آور است. میوه آن برای بیماریهای کبد، طحال، دردهای مفاصل، دل‌پیچه و رعشه و فلج مفید است. گلهای آن محرک، مقوی، مدر و مفید برای افزایش جریان صفرا و افزایش‌دهنده میل جنسی هستند. روغن دانه آن در استعمال خارجی برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. رزین آن برای کشیدن دندان؛ مخلوط با روغن کنجد برای تسکین گوش‌درد بکار می‌رود. دانه‌های آن برای بیماریهای مقاربتی بکار می‌رود. ریشه، پوست و رزین آن سقط‌آور هستند (6).

***Moringa peregrina* (Forssk.) Fiori**

گز روغنی، گازرخ

درختی به ارتفاع تا ۴ـ۱۰ متر، با برگهای پراکنده و تنک، به‌رنگ سبز ـ سبز کلمی. شاخه‌ها واگرا یا ایستاده، مولد تاجی تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی. برگها به طول ۳۰ سانتیمتر یا بیشتر، محور اولیه (اصلی) طویل، بندبند، با ۳ جفت رگه باریک متقابل حاوی برگچه‌های نوک کند، واژ تخم‌مرغی ـ واژ سرنیزه‌ای،

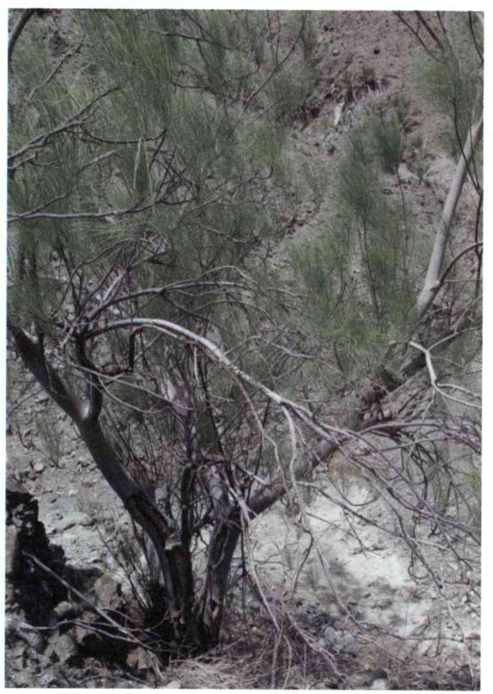
Moringa peregrina **(Forssk.) Fiori**

سریعاً ریزان، به طول ۱ـ۲، به عرض ۰/۱ـ۰/۲ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکول، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، تنک. گلها به عرض ۱/۵ سانتیمتر یا بیشتر، دمگل‌دار، صورتی مایل به سفید تا زرد کم رنگ. پیاله گل بنه‌ای خیلی کوتاه، فنجانی شکل. کاسبرگها مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌دار. گلبرگها به طول تا ۰/۵ـ۱/۵ سانتیمتر، مستطیلی ـ واژ تخم‌مرغی، نوک کند. میوه کپسول، به طول ۱۰ـ۳۰، به عرض ۱/۵ سانتیمتر، واژگون، رگه‌دار، قهوه‌ای. دانه‌ها به طول تا ۱ سانتیمتر، سه وجهی، تخم‌مرغی، بدون بال، سفید.

پراکندگی جهانی: ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: تنگ سرحه؛ نیک‌شهر: بنت؛ دهان؛ دسک؛ فنوج. ـ **هرمزگان:** شرق انگهران بشاگرد. ـ این گونه درختی در نقاط مذکور بصورت پراکنده می‌روید و مردم محلی از روغن دانه‌های آن استفاده می‌کنند.

مصارف و کاربردها: با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود آن در جنوب بلوچستان ایران جنبه‌های دارویی آن کمتر مورد توجه قرار دارد، بلکه روغن حاصل از میوه‌های آن که به روش خاصی استخراج می‌شود بمنظور استفاده‌های صنعتی کم و بیش به خارج از ایران صادر می‌شود و کاربرد محلی نیز ندارد. جنبه‌های دارویی آن ممکن است مشابه *Moringa oleifera* Lam. باشد که نیاز به تحقیق دارد (مؤلف).

Moringa peregrina **(Forssk.) Fiori**

تیره موز/*Musaceae*

***Musa paradisiaca* L.**

Syn.: *Musa sapientum* L., *Musa sapidisiaca* Jacob.

E. banana

موز

گیاه چندساله علفی، با ساقه‌های زیرزمینی. ساقه ضخیم، استوانه‌ای، سبز مایل به زرد، متشکل از غلاف‌های قاعده‌ای برگها در اطراف دمگل‌آذین یا محور گل‌آذین، به ارتفاع تا ۶ متر. برگها بزرگ، بصورت مارپیچی یا حلقوی، مستطیلی، با قاعده سربریده، با غلاف قاعده‌ای که ساقه کاذب یا تنه را می‌پوشاند. گل‌آذین چمچه‌ای سربزیر سنبله‌ای برخاسته از ساقه زیرزمینی و ظاهر شونده در رأس ساقه، واژگون. گلها روی تخمدانی، برگه‌دار، بدون دمگل. میوه‌ها سته، گروهی، واژگون انبوه، زرد کم‌رنگ با گوشت سفید، خوراکی.

پراکندگی جهانی: نواحی گرمسیر جهان، جنوب شرق آسیا و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی گرمسیر جنوب، در بلوچستان مولد میوه و در سایر نقاط فاقد میوه یا حداقل فاقد میوه مرغوب.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، ساقه، گلها، میوه‌ها و برگها؛ ریشه موز ضدکرم است، خاکستر ریشه یا تمام گیاه ضدکرم است. گلهای آن قابض هستند. آب ساقه آن برای درمان گوش‌درد و خونریزی دستگاه تنفس بکار می‌رود. میوه نارس آن قابض است. میوه موز مسهل ملایم است. به متوقف کردن اسهال و اسهال خونی کمک می‌کند و به ترمیم زخمهای روده‌ای در زخم قولون کمک می‌کند و برای

***Musa paradisiaca* L.**

درمان ناراحتیهای رودهای در بزرگسالان بکار می‌رود. میوه نارس و گلهای پخته آن برای دیابت مفید است. آب گلها برای رفع اسهال و ساقه‌ها و ریشه در اختلالات خونی کاربرد دارد (6).

ـ شیره ساقه آن در حالت مارگزیدگی، صرع، هیستری، اسهال و اسهال خونی استفاده می‌شود، آن را جوشانده و برای کنترل دیابت و حل سنگ‌های کلیه و مثانه مصرف می‌کنند. شیره بدست آمده از ساقه زیرزمینی را همراه با شکر برای درمان کمی ادرار و ادرار دردناک، سوزاک و حل کردن سنگ‌های کلیه و مثانه بکار می‌برند. گلها را جوشانده برای درمان امراض صفراوی تجویز می‌کنند. شیره گلها برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. میوه نارس و گلها را جوشانده برای درمان دیابت و زخمهای چرکی استفاده می‌کنند. میوه آن به‌عنوان ملین ضعیف (ملایم) بکار می‌رود و آن را برای درمان نقرس، زیادی فشار خون و مشکلات قلبی توصیه می‌نمایند (9).

ـ میوه نارس موز قابض است و برای درمان اسهال بکار می‌رود. برگهای موز را خشک کرده از آن شربتی تهیه می‌کنند که برای درمان سرفه‌ها و بیماریهای سینه مانند برونشیت کاربرد دارد. ریشه آن قابض قوی است و برای پایان دادن به خونریزی و کنترل آن استفاده می‌شود (4).

Musa paradisiaca **L.**

تیره جوزهندی/*Myristicaceae*

Myristica fragrans **Houtt.**

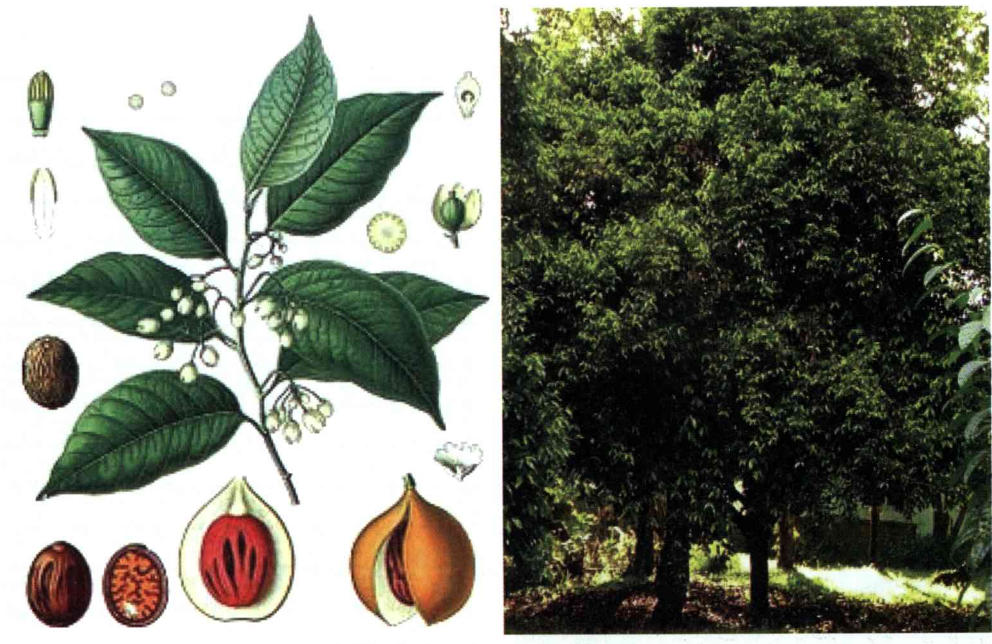
Myristica fragrans **Houtt.**

Syn.: *Myristica officinalis* L., *Myristica aromatica* Lam.

E. common nutmeg, nutmeg tree, officinal nutmeg tree, nux moschata

جوزهندی، جوز بویا

درختی همیشه سبز معطر با تاج گسترده، ارتفاع ۵ـ ۱۲(ـ۲۰) متر. پوست آن حاوی شیرابه صورتی یا قرمز. برگها سبز تیره منقوط به طول ۵ـ۱۵، به عرض ۲ـ۷ سانتیمتر، متناوب روی شاخه‌ها و با دمبرگی به طول حدود ۱ سانتیمتر، روی سطح فوقانی درخشان. گلها معمولاً یک جنسی، گاهی گلهای نر و ماده روی یک پایه. گلهای ماده در دسته‌های ۱ـ۳ تایی؛ گلهای نر در گروه‌های ۱ـ۱۰ تایی. گلها زرد کم‌رنگ، مومی، گوشتی و استکانی، گلهای نر به طول ۵ـ۷ میلیمتر،

Myristica fragrans Houtt.

گلهای ماده به طول تا ۱۰ میلیمتر. میوه‌ها گوشتی، واژگون، زرد، صاف، به طول ۶ـ۹ سانتیمتر با رگه طولی، بهنگام رسیدن پوسته گوشتی زرد میوه با دو دریچه می‌شکافد که در نتیجه دانه درخشان قهوه‌ای – مایل به صورتی محصور با آریل قرمز آشکار می‌شود. دانه تخم‌مرغی پهن، به طول ۲ـ۳ سانتیمتر، محکم، گوشتی، مایل به سفید و با رگه‌های قرمز – قهوه‌ای در جهت عرضی. بهنگام تازه بودن آریل قرمز روشن بیشتر شاخی و شکننده می‌شود و بهنگام خشک شدن قهوه‌ای – مایل به زرد است.

پراکندگی جهانی: بومی جزایر ملوک و باندا در جنوب اقیانوس اطلس و بندرت بصورت خودروی یافت می‌شود. امروزه در نواحی گرم و مرطوب به‌ویژه در اندونزی، گرانادا، غرب نواحی جنوب قاره امریکا و سریلانکا کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید اما دانه‌های آن بمنظور استفاده‌های دارویی وارد می‌شود.

مضارف و کاربردها: پودر و اسانس حاصل از تقطیر میوه توسط بخار آب در استعمال داخلی خواص درمانی: گندزدای عمومی و گندزدای روده، دافع گاز روده، بهبوددهنده هضم، محرک عمومی مغز و گردش خون و قاعده‌آور دارد و در استعمال خارج ضددرد می‌باشد. در استعمال داخلی جهت درمان عفونتهای روده‌ای، اسهال‌های مزمن، دشواری هضم، بوی بد دهان، نفخ، ضعف، سنگ صفرا، نارسایی قاعدگی و در استعمال خارجی برای معالجه دردهای روماتیسمی، دردهای عصبی دندان می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

ـ دانه‌های جوز هندی بادشکن، محرک، قابض، هضم‌کننده، مقوی معده، سقط‌آور و افزایش‌دهنده میل جنسی هستند و مفید برای نفخ، دل

بهم‌خوردگی و استفراغ و در داروهای مقوی و معجون بکار می‌رود. از ترکیباتی است که برای رفع اسهال خونی، دل درد، مالاریا، روماتیسم و سیاتیک بکار می‌رود. روغن مغز خشک شده میوه آن مسهل ضعف و بادشکن می‌باشد (6).

– مهمترین اثرات دارویی آن عبارت است از: بادشکن، تسکین‌دهنده اسپاسم‌های ماهیچه‌ای، جلوگیری‌کننده از استفراغ و محرک. روغن اسانس جوز هندی اثرات بی‌حس‌کننده و محرک روی معده و روده دارد، باعث افزایش اشتها و کاهش دل‌پیچه، استفراغ و اسهال می‌شود و دارویی مفید برای مشکلات دستگاه گوارش به‌ویژه معده می‌باشد. در طب چینی برای درمان اسهال و کمک به بستن و گرم کردن روده‌ها و تسکین درد زیر شکم و تنش‌های ناشی از سرما از آن استفاده می‌کنند، در هندوستان جوز هندی شهرت بسزایی جهت افزایش میل جنسی دارد و اعتقاد دارند که سبب افزایش قدرت و نیروی جنسی می‌شود. در استعمال خارج روغن جوز هندی برای معالجه روماتیسم مصرف می‌شود و باعث تحریک جریان خون در نقطه مورد نظر می‌شود، کوبیده جوز هندی و خمیر آن برای درمان اگزما و کچلی مصرف می‌شود. مصرف آن بمقدار کم بدون ضرر و در مقدار زیاد محرک مقوی، توهم‌زا و سمی است (4).

تیره مورد /*Myrtaceae*

***Eucalyptus* spp.**

E. eucalyptus, gum tree, red gum tree

اکالیپتوس

درختان یا درختچه‌ها یا درختانی کوتاه قد، با پوست صاف، رشته‌ای. نخی یا شطرنجی. برگها به‌شکلهای متنوع (در دوره‌های رویشی به‌شکلهای گوناگون)؛ برگهای مسن بی‌کرک، اغلب متناوب، اغلب دمبرگ‌دار، سرنیزه‌ای، گاهی دایره‌ای تا کلیوی، اغلب واژگون، بندرت راست، با رگبرگ میانی مشخص. گلها اغلب سفید تا سفید مایل به زرد، در گل‌آذین گرزن دوسویه متراکم چترمانند، در محور برگها یا گاهی دیهیمی – پانیکولی انتهایی، گلها در هر چتر ۳ تایی یا بیشتر، بندرت منفرد، بدون دمگل یا دمگل‌دار، گلها گاهی فقط نر، کاسه گل و جام گل هرکدام یا با هم ایجاد سرپوشی می‌نمایند که در زمان گلدهی می‌افتد. پرچمها متعدد، معمولاً روی پرچم‌بر (پایک حامل پرچم). تخمدان ۲ـ۷ حجره‌ای، تحتانی یا نیمه فوقانی، تخمک‌ها بسیار زیاد. میوه کپسول.

– برای شناسایی گونه‌های مختلف اکالیپتوس جوانه‌های گل‌دهنده و میوه ضرورت دارد، به‌همراه نوشته‌ای مبنی بر توصیف شکل پوست یا عکسی از تنه درخت.

– این جنس در حدود ۶۰۰ـ۷۰۰ گونه درختی، درختی قدکوتاه و درختچه‌ای همیشه سبز در استرالیا، مالزی و کشورهای همسایه استرالیا دارد. در سالهای اخیر تعداد زیادی از گونه‌های آن به ایران وارد و در بخشهای جنوبی و با گسترشی کمتر در شمال و نواحی مرکزی کاشته شده، اغلب آنها معطر بوده و برگهای آن ارزش دارویی دارند.

مصارف و کاربردها: روغن اکالیپتوس ترش و تلخ است و به‌عنوان قابض، گرمازا، ضدعفونی‌کننده، برطرف‌کننده بو، محرک، بادشکن، هضم‌کننده غذا، مقوی قلبی، مدر، خلط‌آور، دورکننده حشرات، قرمزکننده پوست و ضدتب شهرت دارد. برای درمان و تسکین نفخ، بوی بد دهان، هجوم کرمها، ضعف قلبی، سل، سرفه‌های مزمن، آسم، برونشیت، پیوره، سوختگی‌ها، سوء هاضمه و امراض پوستی مفید است. هرگونه مصرف داخلی روغن اکالیپتوس بمقدار زیاد سبب ضعف قلب، استفراغ و اسهال می‌شود (8).

*** *Eucalyptus camaldulensis* Dehnh.**

Syn.: *Eucalyptus rostrata* Schldl., *Eucalyptus longirostris* F. Muell. ex Miq., *Eucalyptus acuminata* Hook.

E. river red gum

درختی معمولاً به ارتفاع تا ۲۰ متر، گاهی به ارتفاع تا ۴۵ متر. پوست در سراسر گیاه صاف، سفید، خاکستری، قهوه‌ای یا قرمز. برگهای جوان تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای پهن، سبز، خاکستری ـ سبز یا آبی ـ سبز، بطور نامحسوسی دورنگ (سطح تحتانی و فوقانی دورنگ). برگهای مسن سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای باریک، نوک‌دار، نسبتاً ضخیم (کلفت)؛ پهنک به طول ۸ـ۳۰، به عرض ۰/۷ـ۲ سانتیمتر، سبز یا خاکستری ـ سبز، رگبرگهای‌فرعی با زاویه ۴۵ـ۵۰ درجه، رگبرگ درون لبه‌ای با فاصله‌ای تا ۲ میلیمتر از لبه؛ دمبرگ استوانه‌ای (گرد) یا کانال‌دار، به طول ۱۲ـ۱۵ میلیمتر؛ چترها ۷ـ۱۱ گلی، دمگل‌آذین باریک (نازک)، استوانه‌ای (گرد) یا چهاروجهی، به طول ۶ـ۱۵ میلیمتر؛ دمگلها نازک، به طول ۵ـ۱۲ میلیمتر. غنچه‌ها کروی ـ سیخک‌دار یا تخم‌مرغی ـ مخروطی؛ سرپوش کروی، سیخک‌دار یا مخروطی، نوک‌کند، به طول ۴ـ۶، به عرض ۳ـ۶ میلیمتر. گل‌بنه کروی، به طول ۲ـ۳، به عرض ۳ـ۶ میلیمتر. میوه‌ها کروی یا تخم‌مرغی، به طول و عرض ۵ـ۸ میلیمتر، طبق پهن، ایستاده (افراشته)، کفه‌ها ۳ـ۵ تایی. دانه‌ها زرد.

پراکندگی جهانی: استرالیا.

***Eucalyptus camaldulensis* Dehnh.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط ایران بجز مناطق سردسیری، گونه‌های مختلف Eucalyptus که تعداد آنها به ۶۰۰ـ۷۰۰ گونه بالغ می‌شود بومی استرالیا هستند که در سالهای اخیر تعدادی از آنها به ایران آورده شده‌اند. اغلب آنها دارای ترکیبات شیمیایی اکالیپتول و ... می‌باشند؛ که در طب

نیز از آنها استفاده می‌کنند.
مصارف و کاربردها: داروی تهیه شده از آن به‌عنوان قابض برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود.

بصورت قرص برای درمان گلودرد و فارنژیت مصرف می‌شود، همچنین به‌عنوان ضد اسپاسم و داروی بیهوشی بکار می‌رود (5).

Eucalyptus camaldulensis **Dehnh.**

******Eucalyptus globulus*** **Labill.**
E. eucalyptus, blue gum tree, Australian gum tree, bushy blue gum

درختی به ارتفاع تا ۴۵ متر، گاهی تا ۷۰ متر. پوست معمولاً صاف، سفید تا کرم، زرد یا خاکستری، اما در قاعده تنه با توده‌ای از پوست خاکستری — قهوه‌ای و پوست از تنه جدا نشده. برگهای جوان متقابل، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، تخم‌مرغی، خاکستری — سبز تا سبز کلمی، با دو سطح تحتانی و فوقانی دورنگ؛ برگهای مسن سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای باریک، گاهی هلالی (داسی شکل)، نوک‌دار، سبز، روی سطح فوقانی و تحتانی هم‌رنگ. چترها ۱ــ۳ یا ۷ گلی، دمگل آذینها تخت شده یا استوانه‌ای (گرد)، دمگل وجود دارد یا ندارد. غنچه‌ها فرفره‌ای تا واژ مخروطی زگیل‌دار، سبزکلمی؛ سرپوش کروی تخت شده، کوهان‌دار کوتاه. گل‌بنه واژمخروطی. رگه‌دار یا کم و بیش صاف. میوه‌ها واژ مخروطی تا کروی یا تقریباً کروی، به‌رنگ سبز کلمی یا نه. طبق پهن، هم‌سطح تا افراشته. کفه‌ها ۳ــ۵ تایی، هم‌سطح یا بیرون زده.

پراکندگی جهانی: استرالیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان خوزستان و احتمالاً در استانهای گیلان و مازندران.
مصارف و کاربردها: این گیاه خواص درمانی گندزدا در عفونتهای تنفسی و ادراری، اثر ضدالتهاب، مسکن سرفه و روان‌کننده خلط، پایین‌آورنده قند خون، ضددردهای روماتیسمی، تب‌بر، دافع کرم و محرک دارد و در استعمال خارج به‌عنوان باکتری‌کش، انگل‌کش، التیام‌بخش و پیش‌گیری کننده از بیماریهای مسری و ریوی، دورکننده پشه و در استعمال داخلی برای معالجه بیماریهای مجاری تنفسی، برونشیت‌های حاد و مزمن، گریپ، سل ریوی، قانقاریای ریوی، آسم، سرفه و بیماریهای مجاری ادرار بکار می‌رود (۱۰).

Eucalyptus globulus **Labill.**

ـ مهمترین اثرات درمانی اسانس و برگ اکالیپتوس عبارت است از: ضددرد، ضدکرم، ضدباکتری، کاهش‌دهنده قند خون، ضدورم، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدتومور (غده و ورم)، ضدقارچ، ضدسرفه، ضدویروس، ضدنفخ، ضداحتقان، قابض، بازکننده برونش‌ها، ادرارآور، خلط‌آور، حشره‌کش، مسکن، محرک و کاهش‌دهنده ترشحات گلو و بینی (۱۳).
ـ ریشه اکالیپتوس مسهل ملایم است. برگهای آن ضدتب، بادشکن، محرک، خلط‌آور، معرق و ضدعفونی‌کننده (گندزدا) هستند. سبب افزایش جریان بزاق، شیره معده و روده می‌شوند، بنابراین اشتها و قدرت هضم را افزایش می‌دهند. دم‌کرده برگها برای درمان زخم ناشی از آفت دهان داده می‌شود و بصورت محلی برای درمان بادسرخ بکار می‌رود. محلول آن مفید برای زخمهای چرکی است. استنشاق دود آن برای بیماریهای تنفسی مفید است. از روغن فرار آن داروهای ضدمالاریا بدست می‌آید. گندزدایی

***Eucalyptus globulus* Labill.**

قوی و ضدعفونی‌کننده است. رزین آن قابض ملایم است و برای درمان اسهال بکار می‌رود (6).
- مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: گندزدا و ضدعفونی‌کننده، خلط‌آور، محرک موضعی جریان خون. برگهای گیاه حاوی ترکیبات گندزدا و ضدعفونی‌کننده است و در طب سنتی بکار می‌رود. تحقیقات اخیر نشان داده که روغن فرار موجود در برگ اکالیپتوس قدرت گندزدایی و باز کردن برونش‌های ریه را دارد، دارویی مؤثر برای درمان عفونتها و تب‌هاست. اکالیپتوس دارویی قوی و خلط‌آور است و مناسب برای درمان عفونتهای سینه شامل برونش‌ها و سینه پهلوست. مالیدن روغن فرار رقیق شده روی پوست سینه و سینوس‌ها سبب گرم شدن و خاصیت بیهوش‌کننده ضعیف دارد. کاربرد روغن فرار رقیق آن در محل‌های آسیب‌دیده می‌تواند به تسکین روماتیسم مفاصل با مشخصات سردردها و سختی مفاصل و دردهای عصبی و سایر عفونتهای باکتریایی پوستی کمک کند (4).
- روغن آن معرق، خلط‌آور و ضد اسپاسم دستگاه تنفسی و دارای خاصیت آنتی‌بیوتیک است. سبب توقف ترشح مخاط برونشیت است. مخلوط با روغن زیتون برای درمان روماتیسم و بصورت ضماد برای سوختگی بکار می‌رود. روغن آن دفع‌کننده پشه است. برگهای آن خلط‌آور، بادشکن، افزایش‌دهنده ترشح آب دهان، شیره معده و روده می‌باشد، از آنها بصورت سیگار، دم‌کرده یا تنتور برای درمان عفونتهای تنفسی استفاده می‌کنند. روغن آن سمی و سمی مخدر است (5).

*** *Eugenia caryophyllata* Thunb.**

Syn.: *Eugenia aromatica* Ball., *Syzygium aromaticum* (L.) Merr. & L.M. Perry; *Caryophyllus aromaticus* L.; *Jambosa caryophyllus* Niedz.

E. aromatic clove tree, clove, clove tree

میخک هندی

درختی کوچک یا متوسط و همیشه سبز، با پوست قهوه‌ای، منظم ورقه ورقه شونده. برگها معطر، ساده، متقابل، دمبرگ‌دار، چرمی، کرک غده‌ای‌دار، منقوط، سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، با سطح فوقانی درخشان. گلها کوچک سفید، بدون دمگل، ریزان یا به کوتاهی دمگل‌دار، کروی، خوشه‌ای باز. گل‌آذین پانیکول بزرگ انتهایی یا محوری. لوله کاسه رزین‌دار و از قاعده قیفی شکل باریک و استوانه‌ای، با قطعات پایدار (پایا است که در تجارت مصرف می‌شود، گلهای باز نشده آن جمع‌آوری می‌شوند. گلها با گلبرگهای ۴–۵ تایی، با پرچمهای جدای متعدد سفید تماشایی. میوه شفت، گوشتی، صورتی تیره کروی. دانه‌ها مستطیلی، نرم و شیاردار.

پراکندگی جهانی: با منشأ جزایر ملوک (اندونزی) و جنوب فیلیپین، کاشته شده در تانزانیا و ماداگاسکار و در وسعت کمتر در برزیل و جنوب امریکا. با کاشت دانه (بذر) در بهار یا قلمه‌های نیم‌رس در تابستان تکثیر می‌شود و سالی دو بار گلهای باز نشده آن جمع‌آوری و با خشک کردن در آفتاب مصرف می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نشده است. جوانه‌های ناشکفته

Eugenia caryophyllata Thunb.

آن به‌عنوان دارو در ایران به مصرف می‌رسد.
مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده غنچه‌ها و اسانس حاصل از تقطیر غنچه‌های خشک شده در هوا می‌باشد. خواص درمانی: محرک، منقبض‌کننده رحم پس از زایمان، گندزدا، نیروزا، محرک معده و دافع گازهای روده، ضددردهای عصبی، معرق و ضد اسپاسم دارد و در موارد ضعف جسمی و فکری، آمادگی برای زایمان، پیش‌گیری کننده از بیماریهای عفونی، سوء هاضمه، تخمیر معده، اسهال، دمل، بیماریهای ریوی و دردهای عصبی مربوط به دندان بکار می‌رود (۱۰).

- اثرات درمانی میخک هندی: بی‌حس‌کننده، ضدکرم، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد میکروب، ضدسرطان، ضدتشنج، ضدسموم، ضد تهوع و استفراغ، ضد ویروس تب‌خال، ضد حساسیت، ضد التهاب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد ویروس، ضد قارچ، ضد نفخ، خلط آور، هضم‌کننده، لاروکش، تقویت‌کننده معده، محرک، آرام‌بخش و گشادکننده عروق (۱۲).

- اثرات دارویی مهم آن عبارت است از: گندزدا و ضدعفونی‌کننده، بادشکن، محرک، ضد درد و مسکن، جلوگیری کننده از استفراغ، ضد اسپاسم و نابودکننده انگلها، و در طب سنتی غنچه گلهای آن مصرف می‌شود (4).

- گلهای آن معطر، محرک و بادشکن هستند و برای درمان مشکلات گاستریتی (معدی)، سوء هاضمه و استفراغ بکار می‌رود. پودر بدست آمده از غنچه‌های گل بصورت پودر دندان برای درمان خونریزی از لثه‌ها و درد دندان بکار می‌رود و مخلوط با عسل در استعمال داخلی برای درمان عقرب‌گزیدگی مصرف می‌شود، همچنین پودر بدست آمده از گلهای آن مخلوط با شکرخرما برای درمان قاعدگی دردناک مصرف می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی و زخمها بکار می‌رود. شیره دانه آن به همراه شکر برای درمان ادرار کردن دردناک و کمی ادرار بکار می‌رود. روغن آن به‌عنوان ضددرد و مسکن، و قرمزکننده پوست بکار می‌رود و به‌عنوان بادشکن و ضد اسپاسم کاربرد دارد (9).

- میخک بدلیل ترکیبات متعدد دارویی آن مصرف می‌شود. ماده مؤثره روغن آن اوجنول (Eugenol) نام دارد. بدلیل داشتن ترکیبات ضدعفونی‌کننده روغن میخک یکی از ترکیباتی است که برای ساختن خمیردندان و دهان‌شویه‌ها استفاده می‌شود. همچنین آن را با تنباکو مخلوط و در صنعت سیگارسازی بکار می‌برند. روغن میخک به هضم غذا کمک می‌کند و ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، محرک ضد تحریک و به‌ویژه ضدعفونی‌کننده موضعی در دندان درد است (8).

***Eugenia jambolana Lam.**
Syn.:*Syzygium Cumini* (L.) Skeels, *Myrtus Cuminii* L., *Eugenia Cuminii* Druce, *Syzygium jambolanum* DC.
E. jambolan tree, Java plum, jambolana

اوجن

درختی بی‌کرک، به ارتفاع تا ۱۵ـ۲۵ متر، با شاخه‌چه‌های سفید. برگها مستطیلی پهن یا تخم‌مرغی، به طول ۵ـ۱۲ سانتیمتر یا بیشتر، نوک‌دار نسبتاً کند، با دمبرگی‌هایی به طول ۱۲ـ۲۵ میلیمتر، رگبرگهای فرعی خیلی نزدیک بهم. گلها سفید، به عرض حدود ۸ میلیمتر، در گل‌آذین گرزن منشعب؛ دمگل‌آذین حاوی ۳ گل یا بیشتر؛ گلبرگها پیوسته به فنجان (پیاله) یا سرپوش. میوه سته، تخم‌مرغی، به طول حدود ۱۲ میلیمتر، قرمز مایل به صورتی و خوراکی.

پراکندگی جهانی: هندوستان و مالزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان دیده می‌شود.

***Eugenia jambolana* Lam.**

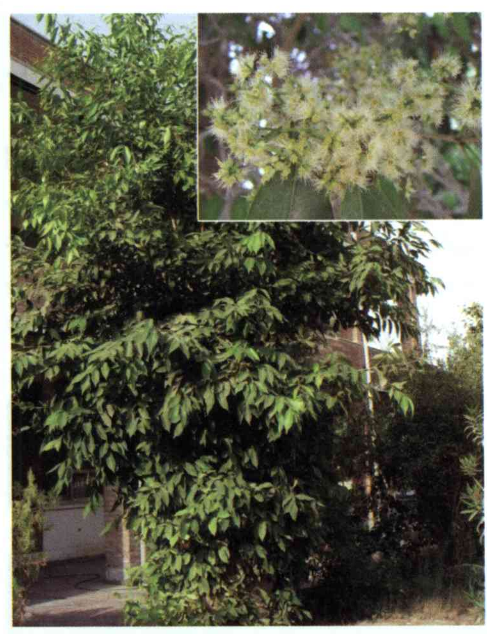
مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: میوه، برگها، دانه‌های خشک شده و پوست؛ پوست اوجن قابض است و بخصوص برای درمان اسهال توصیه می‌شود، خونریزی، احساس سوختگی، اسهال خونی، اسهال، دیابت، تشنگی بیش از حد، سوء هاضمه، سرفه و آسم را شفا می‌دهد و به‌عنوان ترکیب جوشانده قابض برای غرغره کردن و دهان‌شویه بکار می‌رود. شیره تازه آن به همراه شیر بز برای رفع اسهال کودکان مصرف می‌شود. آب برگها در اسهال خونی بکار می‌رود. آب میوه رسیده بصورت سرکه به‌عنوان مقوی معده، بادشکن و مدر بکار می‌رود. میوه آن قابض مفید برای اسهال یرقانی است. دانه‌های آن برای مداوای دیابت بکار می‌رود (6).

ـ شیره برگ آن مخلوط با شیر بز برای درمان اسهال

خونی داده می‌شود. میوه‌ها و جوشانده پودر دانـه آن برای کنترل دیابت و مشکلات ادراری بکـار مـی‌رود. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی، ازدیـاد خون قاعدگی و تب بکار می‌رود (9).

– پوست تنه درخت اثر قـابض دارد و در بیماریهـای مختلف استفاده می‌شود. دانه‌های آن به‌عنـوان داروی مخصوص بیماری قند بکار می‌رفته اما بتـدریج کنـار گذاشته شده است (۱۱).

– با توجه به پراکندگی جغرافیایی بسیار محدود ایـن گونه (فقط در استان هرمزگان) و کاشـت آن بمنظـور بهره‌برداری از میوه درخت جنبه‌های دارویی آن کمتـر مورد توجه قرار گرفته و جایگاه ویژه‌ای در طب سنتی ایـران نـدارد. اگرچـه انـدامهای خشـک شـده گـل *Eugenia caryophyllata* بخـوبی شـناخته شـده و بمنظور استفاده‌های دارویی از خـارج بـه ایـران وارد می‌شود (مؤلف).

***Eugenia jambolana* Lam.**

****Eugenia jambos* L.**

Syn.: *Syzygium jambos* Alston, *Jambosa vulgaris* DC, *Jambosa jambos* Mill sp., *Caryophyllus jambos* Stokes

E. rose_apple, Malay apple, east Indian rose apple, Malabar plum

جم

درختی بی‌کرک، بسیار زیبا، به ارتفاع تا ۱۰ متر. برگها مستطیلی – سرنیزه‌ای، بـه طـول ۱۲–۲۰ سـانتیمتر، نوک‌دار، ضخیم و درخشان، با دمبـرگ کوتـاه. گلهـا سفید مایل به سبز، به عرض ۶–۷/۵ سانتیمتر یا بیشتر، در گل‌آذین دیهیمی انتهـایی. پرچمهـا متعـدد، خیلـی بلندتر از گلبرگها. میوه سته کروی یا تخـم‌مرغـی، بـه طول ۲/۵–۵ سانتیمتر، مایل به سبز یا زرد، خوراکی.

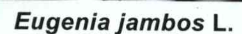
***Eugenia jambos* L.**

پراکندگی جهانی: هند، مالزی

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در هندوستان از میوه آن به‌عنوان مقوی کبد و مغز (قدرت حافظه) استفاده می‌کنند. دم‌کرده میوه آن اثرات مدر دارد. دم‌کرده برگهای آن برای درمان درد چشم (چشم‌درد) بکار می‌رود و همچنین به‌عنوان مدر و خلط‌آور مصرف می‌شود و برای درمان روماتیسم نیز بکار می‌رود. شیره برگهای خیس شده آن به‌عنوان تب‌بر مصرف می‌شود. پودر برگهای آن روی بدن بیمار مبتلا به آبله مرغان مالیده می‌شود تا اثرات خنک‌کننده داشته باشد. ترکیبات شیرین شده تهیه شده از گلهای آن تب را پایین می‌آورد. از دانه‌های آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و نزله استفاده می‌کنند. در نیکاراگوئه اعتقاد بر این است که دم‌کرده بوداده و پودر شده دانه‌های آن برای درمان دیابت مفید است. مردم در کلمبیا می‌گویند که دانه‌های آن قابلیت بی‌حس‌کننده دارد. پوست گیاه قی‌آور و مسهل است. جوشانده آن برای تسکین آسم، برونشیت و گرفتگی صدا توصیه می‌شود. مردم کوبا اعتقاد دارند که ریشه آن داروی مؤثر برای درمان حمله و صرع می‌باشد (internet).

***Eugenia jambos* L.**

***Myrtus communis* L.**

E. true myrtle, myrtle, myrtle tree, common myrtle

مورد

درختچه‌ای همیشه سبز و معطر، به ارتفاع تا ۱ـ۳ متر. برگها متقابل، به طول ۱/۵ـ۳، به عرض ۰/۷ـ۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، کامل، چرمی، همیشه سبز، شفاف، با نقاط کم رنگ (شفاف)، تقریباً بدون رگبرگ. گلهای باز به قطر تا ۲ سانتیمتر، محوری، منفرد، یا خوشه‌ای، سفیدرنگ، دمگل‌دار، دمگل با دو برگک خطی ریزان. میوه سته به قطر کم و بیش ۱ سانتیمتر، کروی، بنفش تیره.

پراکندگی جهانی: افغانستان، پاکستان، مناطق مدیترانه‌ای اروپا، افریقا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای معطر اغلب بصورت خودروی و گاهی نیز به صورت کاشته شده در نقاط مختلف استانهای **گیلان:** هرزویل، منجیل. ـ **لرستان:** کشور؛ اطراف معمولان؛ دره رودخانه خرسان؛ شهبازان. — **کرمانشاهان:** گیلان غرب؛ سرآب. — **خوزستان:** لپ سفید؛ کنار رودخانه کارون؛ جنوب دهدز: لیرسیاه؛ ایذه: شمال غرب باران گرد. ـ **کرمان:** چهارفرسخ. ـ **فارس:** نورآباد ممسنی؛ کازرون؛ مهارلو؛ جهرم؛ فیروزآباد؛ میمند؛ بین رونیز و سروستان؛ فسا. ـ **هرمزگان:** حاجی‌آباد: شمیل بالا؛ بخون. ـ **بلوچستان:** کوههای تفتان؛ ده پایید. ـ **خراسان:** خور. ـ **یزد:** عقدا؛ نارستانه دیده می‌شود و گاهی جنبه تقدس دارد.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی، ضد التهاب، گندزدای نایژه‌ها، ضدعفونت، قابض و بندآورنده خون دارد و در درمان انواع برونشیت‌ها، اتساع برونش‌ها، ترشحات چرکی

***Myrtus communis* L.**

مجاری تنفسی و ادراری، سل ریوی، ترشح بینی، سینوزیت، انواع سردرد، اسهال، پروستات، ترشحات سفید و بواسیر از آن استفاده می‌کنند (۱۰).

ـ برگهای مورد قابض هستند و تصور می‌شود که برای درمان بیماریهای مغزی (دماغی)، مفید باشد، به‌ویژه صرع و همچنین در سوء هاضمه و امراض معدی و کبدی. جوشانده آن به‌عنوان دهان‌شویه برای معالجه آفت بکار می‌رود. میوه مورد بادشکن، مفید برای اسهال، اسهال خونی، خونریزی، زخمهای روده‌ای و روماتیسم می‌باشد. برگ آن برای عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. روغن فرار برگهای آن گندزداست و کاربرد محلی معالج روماتیسم دارد. تزریق دم‌کرده آن یا تنتور برگهای آن نتایج خوبی برای درمان پایین افتادگی قسمتی از احشاء و ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان داده است. پودر برگهای آن مانع عرق شبانه در بیماری سل می‌شود و در کلیه اختلالات مجاری تنفسی مفید است (6).

ـ گیاه محرک، قابض، حاوی عطر و بوی است و در آشپزی از آن استفاده می‌کنند. برگها و میوه سته آن به‌عنوان ضددیابت، ضداگزما، صرع و معالج زخمها و زخمهای روباز بکار می‌رود. میوه سته آن بادشکن است. روغن فرار آن برای دستگاه تنفسی ضدعفونی‌کننده است. از آن در موارد اسهال، اسهال خونی، خونریزی داخلی، روماتیسم و برای شستشوی دهان استفاده می‌کنند. روغن ثابت استخراج شده از میوه آن سبب تسریع رشد مو می‌شود (5).

- برگهای مورد قابض، مقوی و ضدعفونی‌کننده است، در استعمال خارجی برای التیام زخمها و در استعمال داخلی برای درمان اختلالات هضم و دستگاه ادراری بکار می‌رود. روغن فرار آن ضدعفونی‌کننده و ضدنزله است و برای درمان بیماریهای سینه بکار می‌رود (4).

***Myrtus communis* L.**

******Psidium Guajava*** **L.**

E. guava, common guava, guava tree, yellow guava, apple guava

گوآوا

درختچه یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۱۰ متر، با پوست فلسی، قهوه‌ای مایل به سبز، با شاخه‌چه‌های جوان ۴ گوشه. برگها مستطیلی - بیضوی تا تخم‌مرغی، به طول ۷-۱۰ سانتیمتر، نوک‌تیز یا با رأس گرد، در سطح تحتانی با کرکهای ظریف، رگبرگهای سطح فوقانی مشخص و فرورفته، در سطح تحتانی برجسته. گلها سفید، به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، منفرد یا ۲-۳ تایی باهم روی دمگل آذینی باریک. پرچمها هم‌اندازه گلبرگها. میوه کروی، تخم‌مرغی یا گلابی شکل، به طول ۲/۵-۱۰ سانتیمتر معمولاً زردرنگ با گوشت سفید یا گوشتی ارغوانی پررنگ.

پراکندگی جهانی: امریکای گرم و مرطوب، بومی جزایر هاوایی.

پراکندگی جغرافیایی درایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست ریشه، میوه و برگها؛ برگهای گواوا به‌عنوان قابض برای شکم، برای زخمها و جراحات بکار می‌رود. برگهای

Psidium Guajava L.

جوان به‌عنوان مقوی در امراض جهاز هاضمه بکار می‌رود. جوشانده آنها و شاخه‌های جوان به‌عنوان ضدتب توصیه می‌شود و به‌عنوان حمام ضد اسپاسم استفاده می‌شود. دم‌کرده برگها در بیماریهای دماغی، نفریت و لاغری و نزاری بکار می‌رود. جوشانده برگها برای درمان وبا و مهار دل‌پیچه و اسهال استعمال می‌شود؛ بهنگام غرغره کردن دندان‌درد را تسکین و تاول لثه را آرام می‌کند. برگهای خرد شده و سائیده آن در طب محلی برای معالجه روماتیسم و عصاره آن برای معالجه صرع و بیماری عصبی با حرکات غیرعادی بکار می‌رود. تنتور آن روی ستون فقرات بچه‌هایی مالیده می‌شود که از تشنج رنج می‌برند. دم‌کرده برگها و ریشه‌ها نوشابه‌ای قابض است. پوست آن قابض و مقوی و برای اسهال کودکان بکار می‌رود. به‌طور کلی بصورت جوشانده کاربرد دارد. گلهای آن خنک‌کننده است و برای درمان برونشیت و التهاب چشم بکار می‌رود. میوه گواوا مقوی، خنک‌کننده و

Psidium Guajava L.

ملین است. برای قولنج و خونریزی لثه‌ها مفید است. میوه و کنسرو آن قابض هستند و برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌روند (6).

ـ جوشانده برگ آن برای درمان وبا، استفراغ، اسهال، صرع و ناراحتیهای گوارشی داده می‌شود و همچنین خاصیت قابض دارد. آب برگ (شیره برگ) آن مخلوط با الکل به افراد الکلی برای ترک اعتیاد به الکل داده می‌شود. خمیر برگ جوان آن برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای دفع کرم‌های روده‌ای مصرف می‌شود و بصورت غرغره برای رفع دندان‌درد کاربرد دارد. برگهای تازه آن جویده می‌شود تا تورم لثه را کاهش دهد. خمیر برگ آن برای درمان زخمها، زخمهای چرکی و تورم روماتیسمی بکار می‌رود. جوشانده پوست آن به‌ویژه پوست ریشه آن به همراه فلفل سیاه برای درمان اسهال بکار می‌رود. میوه آن به‌عنوان ملین، ضدقولنج و معالج خونریزی لثه‌ها کاربرد دارد و میوه نارس آن برای درمان اسهال بکار می‌رود (2).

تیره لاله عباسی، تیره گل کاغذی/*Nyctaginaceae*

***Boerhavia diffusa* L.**

Syn.: *Boerhavia repens* L., *Boerhavia procumbens* Roxb.

E. Hogweed, patagon

شب‌رنگی افشان

گیاهانی چندساله، اغلب با قاعده چوبی شونده و پرساقه. ساقه‌ها بالارونده تا گسترده روی زمین، به ارتفاع ۱۰ـ۷۰(ـ۹۰) سانتیمتر، بی‌کرک تا کرکی غده‌دار – چسبناک، برگ‌دار، در اغلب اوقات سبزشونده. برگها اغلب روی یک گره نامساوی، تخم‌مرغی، مستطیلی تا مستطیلی ـ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵ـ۵، به عرض ۱/۵ـ۲(ـ۳) سانتیمتر، با رأس نوک کند، تقریباً سینوسی تا سینوسی – مواج، با قاعده تقریباً قلبی، سربریده بندرت گوه‌ای، کاکل، در لبه‌ها اغلب بطور نامنظم مواج، روی سطح فوقانی سبز یا زردشونده یا خاکستری شونده، در سطح تحتانی سفیدشونده یا سبزشونده، بی‌کرک، با کرکهای فشرده، تا کرک غده‌ای‌دار – چسبناک؛ برگهای ساقه‌ای بطرف بالا بطور منظم بتدریج کوچک شونده. دمبرگ‌ها به طول ۰/۵ـ۲ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکولی شکل. برگک‌ها ناآشکار، کرک مویی‌دار یا بی‌کرک شونده. گلها کوچک، در بسیاری از اوقات ۳ـ۵ تایی، گویچه‌مانند، به طول ۲/۵ـ۳/۵ میلیمتر، سفیدشونده تا

***Boerhavia diffusa* L.**

ارغوانی شونده، بدون دمگل یا تقریباً بدون دمگل. میوه آنتوکارپ به طول ۳ـ۴ میلیمتر، گرزی یا مستطیلی – گرزی، پنج رگه‌ای، به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار انبوه.

پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **فارس:** کتل کمارج.ـ **هرمزگان:** بشاگرد.ـ **بلوچستان:** سرباز، تنگ سرخه.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: تمام گیاه و ریشه‌ها؛ شبه‌رنگی افشان تند، تلخ، قابض، گرم و ملین است و خنک‌کننده، مقوی معده، مدر، معرق،

خلط‌آور، ضدتب و مقوی قلب نیز می‌باشد. کار قلب و کلیه را تحریک‌کرده و دارویی ویژه برای یرقان، دیابت، سستی و ضعف عمومی و باد و ورم است. دارویی نیروبخش و جوان‌کننده می‌باشد. برای درمان صرع، درد شکم ناشی از تجمع خون، افتادگی قسمتی از احشاء و لوله نخی شکل، اسهال خونی و درد گوش میانی مفید است. گیاه کامل، تازه یا خشک شده منبع دارویی مدر است. ریشه آن مدر، ملین، ضد کرم و ضد تب است و به‌عنوان خلط‌آور و در آسم، مقوی معده، خیز و آب آوردن بدن، کم‌خونی، یرقان، آب آوردن شکم، کمی ادرار و تورم روده بکار می‌رود. ریشه آن برای بازسازی نیروی مردانگی بکار می‌رود، ضماد آن مخلوط با روغن نخل برای درمان تاول‌ها مصرف می‌شود، تریاق زهرمار است. ریشه و برگها مدرتر و ضدتورم‌تر از ساقه‌ها و تمام گیاه هستند. خاکستر برگ و ریشه برای درمان شب‌کوری بکار می‌رود. عصاره الکلی ریشه‌ها و گیاه ضد اسپاسم است. برگهای آن در التهاب چشم و زخمهای چشمی بکار می‌رود؛ در دردهای عضلانی، در تجمع مایه و سوزاک، برای تصفیه خون و برای سرعت بخشیدن به زایمان استفاده می‌شوند. خشک و پودر شده برگها مخلوط با روغن کلزا در استعمال خارجی در خارش و اگزما بکار می‌رود. جوشانده آن با برنج، سیر و آب و مالیدن آن به بدن روماتیسم را درمان می‌کند. خواص مدر و ضدتورمی آن در نمونه‌هایی که در فصل بارانی جمع‌آوری می‌شوند بیشتر است. شبه‌رنگی افشان دارویی مفید برای درمان امراض کلیوی و نفریت سندروم است. برای درمان تومورهای شکمی و سرطان مفید است (6).

ـ شیره گیاه برای درمان عفونتهای دستگاه ادراری،

***Boerhavia diffusa* L.**

درد ماهیچه‌ای، سرفه و سرماخوردگی بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای درمان بریدگیها و زخمها بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن برای درمان آسم، یرقان، بزرگ شدن طحال، درد شکم و کاهش و ادرار کردن دردناک بکار می‌رود. پودر برگ خشک شده آن برای کنترل آسم کشیده می‌شود (دود می‌شود). خمیر ریشه آن به‌عنوان پادزهر برای مارگزیدگی بکار می‌رود.

***Mirabilis Jalapa* L.**

E. common four_o'clock, marvel_of_Peru, four o'clock plant, common marvel of Peru

لاله عباسی

گیاه چندساله (اغلب یکساله)، بی‌کرک یا کمی کرکی. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب از قاعده‌منشعب و پرشاخه. برگها متقابل، تخم‌مرغی، نوک‌دار، از نظر اندازه متنوع. گلها در گرزنهای انبوه انتهایی یا جانبی(محوری)؛ هر گل توسط گریبان ۵ برگه‌ای کاسبرگ مانند استکانی باریک یا لوله‌ای دربرگرفته شده، گلها اغلب در بعدازظهر باز می‌شوند، گلپوش قرمز، زرد، سفید، قیفی شکل با لوله بلند به طول ۲۵ـ۳۵ میلیمتر، در بالای تخمدان بهم آمده و سپس گسترش یافته و دراز چین، با لوبهای کم عمق ۵ تایی، پهنک به‌قطر تا ۲۵ـ۳۵ میلیمتر، پرچمها ۵ تایی. میوه‌فندقه چرمی، چروکیده.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب امریکا، کاشته شده در اروپا و کشورهای ایران و ...

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان گیاه زینتی به ایران وارد شده و در نواحی شمالی ایران در استانهای گرگان، مازندران و گیلان تقریباً بومی شده، و در سایر نقاط به‌عنوان گیاه زینتی فصلی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: غده، ریشه و برگها؛ غده آن ترکیبات ملین دارد و بصورت ضماد برای معالجه کفگیرک بکار می‌رود. ریشه آن ملین ملایم و تحریک کننده میل جنسی است. ریشه جوشانده ریشه آن به‌عنوان مدر، ملین و خلط‌آور بکار می‌رود و برای درمان آسم، کمی ادرار، زخمها، اسهال و یرقان از آن استفاده می‌شود (9).

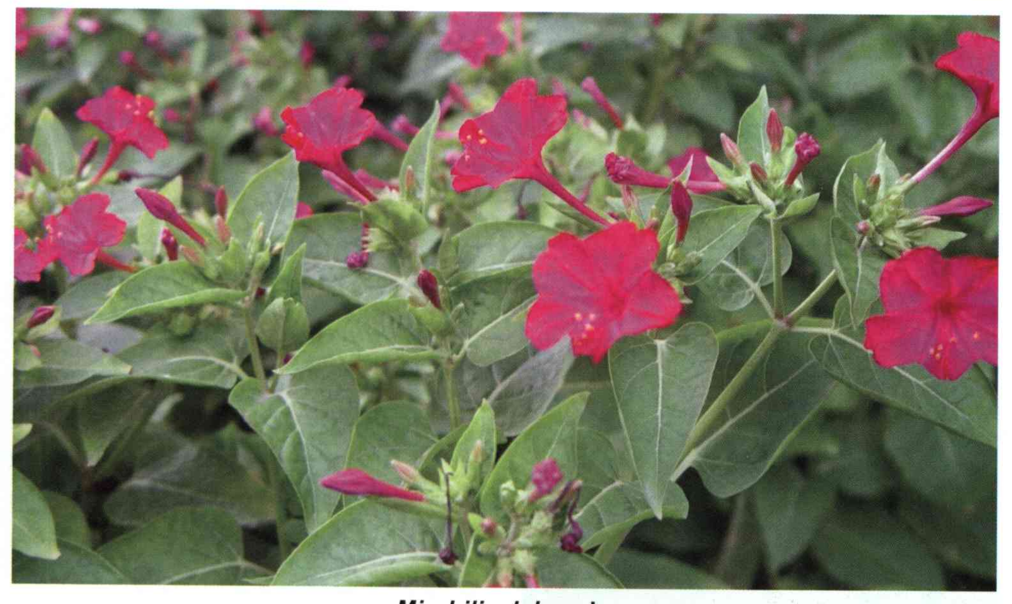
ـ گیاه خلط‌آور، مدر، ملین، مقوی معده، معرق، قی‌آور، ضدکرم، تب‌بر و مسهل است و برای درمان کم‌خونی، یرقان، خیز (باد و ورم) و آب آوردن شکم بکار می‌رود (1).

***Mirabilis Jalapa* L.**

خشک آن مغذی است، پودرشده و سرخ‌شده آن در روغن کره با ادویه‌جات در شیر به‌عنوان مغذی و مقوی بکار می‌رود. مالیدن آن با آب در استعمال خارجی برای رفع کوفتگی کاربرد دارد، برگهای آن خاصیت رساننده دمل، کم‌کننده تورم، کاربری در دمل‌ها، خلط سینه (بلغم) و عقربک دارد. آب برگ تازه آن آرام‌بخش است و برای رفع کهیر بکار می‌رود (6).

ـ برگهای آن را در روغن کرچک قرار داده و گرم می‌کنند و روی آبسه‌ها و دمل‌ها می‌گذارند تا سبب رسیدن آنها و کم کردن تورم آنها شود. خمیر برگ آن برای درمان زخمها، جرب و خارش بکار می‌رود. کوبیده برگهای آن روی آبسه‌ها و دمل‌ها برای رسیدن آن مفید است. خمیر ریشه‌های غده‌ای آن به‌عنوان مسهل ملایم و مؤثر داده می‌شود (9).

***Mirabilis Jalapa* L.**

ـ ریشه آن ملین است. در شب گلهای گیاه عطری قوی متصاعد می‌کند که گفته می‌شود سبب تخدیر و بیهوشی می‌شود و پشه‌ها را فراری می‌دهد. شیره برگ تازه آن بصورت موضعی باعث تسکین خارش می‌شود. در استعمال داخلی برای درمان سوزاک و عدم تخلیه یا تخلیه دردناک رحم مصرف می‌شود. پودر دانه‌های آن در لوازم آرایش بکار می‌رود. گیاه به‌خاصیت ضدسرطانی داشتن مشهور است. ریشه‌ها و دانه‌های آن سبب تورم معدی ـ روده‌ای در کودکان می‌شود (5).

ـ مردم نپال برگهای آن را می‌خورند و مردم ژاپن پودر دانه‌های آن را برای آرایش پوستی استفاده می‌کنند. ریشه مسهل و مدر آن افزایش‌دهنده میل جنسی است و سبب تسهیل گردش خون و کاهش تورم‌ها می‌شود. آن را برای درمان التهاب لوزه، عفونتهای ادراری، حبس‌البول (جمع شدن مایع در بدن)، جرب و اگزما مصرف می‌کنند. ضماد برگ آن برای درمان آبسه‌ها بکار می‌رود (2).

تیره نیلوفر آبی/*Nymphaceae*

***Nelumbium nuciferum* Gaertn.**

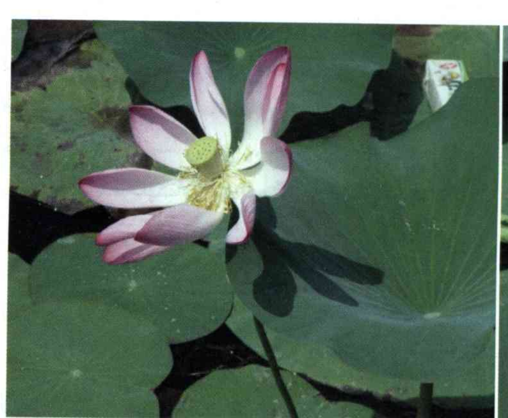
Syn.: *Nelumbium speciosum* Willd., *Nymphaea Nelumbo* L., *Nelumbo mysticus* Salisb., *Nelumbium asiaticum* Rich., *Nelumbium caspicum* Eichw., *Cyamus Nelumbo* Smith

E. chinese waterlily, peltated water lily, Pythagorean bean, showy water bean, caspian lotus

لاله مردابی، ثعله باقلی

گیاه چندساله؛ با ساقه‌های زیرزمینی غوطه‌ور. برگهای هوایی بزرگ، سپری، تقریباً دایره‌ای، کامل، به‌قطر تا ۵۰ سانتیمتر، به‌علت داشتن لایه مومی به‌رنگ سبز کلمی، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، با بالشتکی توگود روی سطح فوقانی و در محل اتصال به دمبرگ؛ دمبرگ راست (ایستاده)،

به طول ۱ حتی تا ۲ متر، صاف یا با کرکهای موی ریشی سوزنی پراکنده‌کوچک؛ برگهای پهن شناور خیلی کوچکتر، با دمبرگ قابل ارتجاع. گلها به‌قطر حدود ۲ تا ۲۳ سانتیمتر، گلبرگها صورتی، مستطیلی یا بیضوی، با نوک تقریباً کند، میله‌های پرچمها در زیر کیسه‌های بساک زرد بزرگ شده؛ کاسبرگها ۴ـ۵ تایی؛ گلبرگها و پرچمهای متعدد چسبیده به کاسبرگها و با آنها می‌افتند. هریک از برچه‌های متعدد بصورت جداگانه در فرورفتگی‌های نهنج قرار گرفته. دانه‌های رسیده سیاه خاکستری، به طول ۱/۵ سانتیمتر.

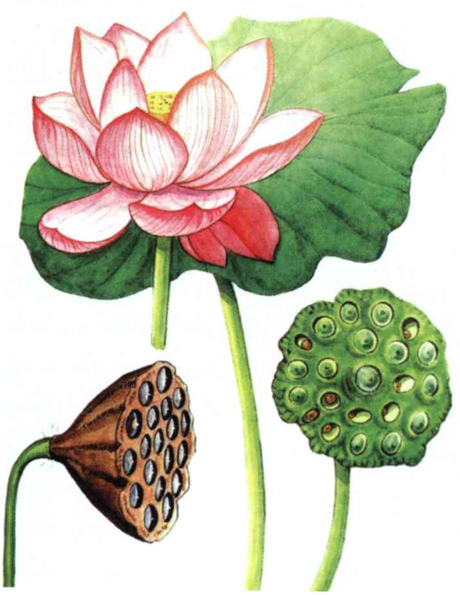
Nelumbium nucifera Gaertn.

پراکندگی جهانی: ایران، هندوکش، ژاپن، چین، مالزی، شمال استرالیا و کره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استان گیلان (در مرداب انزلی، مرداب امیرکلایه، زیباکنار).

مصارف و کاربردها: اندامهای این گیاه خواص درمانی: متعادل‌کننده عملکرد دستگاه عصبی واگ، سمپاتیک دارد و در درمان اضطرابهای عصبی ناشی از خستگی، اسپاسم‌های آسمی و بی‌خوابی بکار می‌رود.

ـ اندامهای مورد استفاده: ساقه‌های زیرزمینی، گلها، دمگل (ساقه)، برگها، دانه‌ها و میله‌های پرچم‌هاست. ریشه لایه مردابی تلخ و معالج سرفه و یرقان، برطرف‌کننده تشنگی و خنک‌کننده بدن است و پودر آن برای درمان بواسیر همچنین اسهال و سوء هاضمه تجویز می‌شود، بصورت خمیر در عفونتهای پوستی و کچلی بکار می‌رود.

Nelumbium nucifera Gaertn.

گل گیاه شیرین، خنک و کمی تلخ است. سینه را قوی و کرم‌ها را دفع می‌کند. تشنگی را برطرف، تب، یرقان، دل‌پیچه و استفراغ و ادرار کردن دردناک را برطرف می‌نماید. گلهای آن در اسهال، وبا، تب و بیماریهای کبدی و قلب بکار می‌رود. گلها و میله‌های پرچم آن خنک‌کننده، قابض، مسکن، صفراآور، مدر، تلخ و خلط‌آور هستند. میله‌های پرچم آن برای تسکین احساس سوزش بدن، بواسیر خونی و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. دانه‌های آن آرام‌بخش و مغذی هستند (6).

ـ جوشانده گلهای آن برای درمان احساس گرگرفتگی در دوره حاملگی بکار می‌رود، جوشانده ساقه‌های زیرزمینی آن برای درمان اسهال و بصورت خمیر برای افزایش دید چشم و درمان کچلی و ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان و بواسیرهای خونی بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از نهنج آن برای درمان سردرد شدید و پرچمهای خشک شده آن با شیر برای درمان نازایی زنان و گلبرگهای خشک شده آن در سایه برای کنترل فشار خون بکار می‌رود. شیره شیری دمبرگهای آن برای درمان جرب و دانه‌های آن را برای کنترل استفراغ و دل‌بهم خوردگی به‌عنوان مدر و خنک‌کننده به بچه‌ها خورانده می‌شود (9).

***Nymphaea alba* L.**

Syn.: *Castalia alba* (L.) Woods, *Castalia speciosa* Salisb.

E. white water lily, European white water lily

لاله مردابی سفید، نیلوفر آبی سفید

گیاه چندساله؛ بیخ ساقه افقی، پوشیده با بقایای دمبرگهای برگهای افتاده؛ گوشواره‌ها چشمگیر، سرنیزه‌ای؛ برگها قلبی ـ تخم‌مرغی، گاهی دایره‌ای، در گیاهان جوان کم و بیش قرمز، به‌قطر ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، با لوبهای واگرا؛ گلها با عطر ملایم، به‌قطر ۱۰ـ۲۱ سانتیمتر؛ کاسبرگها مستطیلی، بطرف قاعده باریک شده، در سطح تحتانی سبز، در سطح فوقانی‌سفید مایل به سبز، با ۵ رگه مشخص؛ گلبرگها متعدد، سفید، خارجیها بزرگتر، داخلیها کوچکتر، بتدریج به پرچم تغییر می‌یابد، میله‌های پرچمهای داخلی هم‌عرض کیسه‌های بساک آنها؛ دانه‌های گرده کروی، زرد کم‌رنگ، چروکیده، توسط زایده‌های چوب کبریتی شکل تقریباً خارک‌دار؛ شعاعهای کلاله‌ای ۸ـ۲۴ تایی، زرد. میوه کروی، سبز، چندین حجره‌ای، تا رأس پوشیده با جازخمهای ناشی از افتادن پرچمها. دانه‌ها بیضوی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، ماورای قفقاز، شمال و غرب ایران.

***Nymphaea alba* L.**

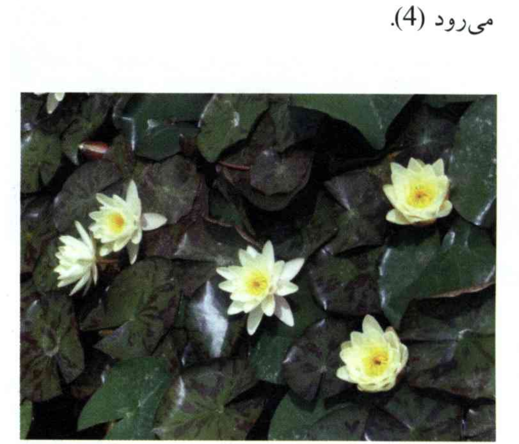
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مردابی و باتلاقهای آبدار و گاهی در کنار دریاچه‌ها در استانهای گیلان، کردستان، کرمانشاه و خوزستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گلها و ساقه زیرزمینی آن مصرف می‌شود، گلها و ریشه آن مسکن جنسی، ضد اسپاسم، خواب‌آور، مقوی قلب و تنفس و قابض می‌باشد؛ در درمان بیقراری جنسی (نعوظ غیرطبیعی آلت، شدت میل جنسی بانوان، احتلام)، بی‌خوابی، انواع اضطراب، اسهال خونی، سرفه، التهاب مثانه و کلیه بکار می‌رود (۱۰).

ـ ریشه موسیلاژدار و تلخ و ساقه آن در بعضی از کشورها برای جلوگیری از اسهال خونی بکار می‌رود. این گیاه قابض و دارویی کم و بیش مخدر است که دارای خاصیت افزایش‌دهنده میل جنسی است. در بعضی قسمت‌های انگلستان از شیره آن روغنی درست می‌کنند که به پوست سر مالیده می‌شود و با تحریک آن از ریزش موی جلوگیری می‌کند. گلهای آن خاصیت ضدتحریک جنسی و خاصیت قابض و خنک‌کننده دارد و در ایران برای معالجه تب‌ها و ناخوشی سینه بکار می‌رود. دم‌کرده گلها و میوه آن برای درمان اسهال بکار می‌رود و به‌عنوان معرق نیز کاربرد دارد (3).

ـ گیاه کاهش‌دهنده میل جنسی، مسکن سیستم عصبی است و برای درمان خروج غیرارادی منی (جاری شدن تخمک بدون عملیات و تحریک جنسی) بکار می‌رود. گلیکوزید نم‌فالین (Nymphalin) مقوی قلبی است. دانه‌های آن به‌عنوان نابودکننده لذت و کشنده عشق و نابودکننده هیجانات جنسی شناخته می‌شود (5).

ـ ساقه‌های زیرزمینی نیلوفر آبی سفید قابض و ضدعفونی‌کننده است. جوشانده آن اسهال خونی و اسهال ناشی از علائم و نشانه‌های (سندروم) روده تحریک‌پذیر را مداوا می‌کند. نیلوفر آبی سفید همچنین برای درمان نزله‌های ششی و درد کلیه بکار می رود و بصورت غرغره برای درد گلو مصرف می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی آن را می‌توان بصورت دوش و حمام برای درد اندامهای تناسلی زنان و تخلیه آن بکار برد، ضماد ساخته شده از آن اغلب به همراه **نارون قرمز** / *Ulmus rubra* (این گیاه در ایران نمی‌روید) یا **دانه کتان** / *Linum usitatissimum* برای درمان تاول‌ها، کورک‌ها و آبسه‌ها بکار می‌رود. گلهای آن کاهش‌دهنده میل جنسی است و بطور عمومی آرام‌بخش و مسکن سیستم عصبی است و برای درمان بی‌خوابی، دلشوره و اضطراب و اختلالات مشابه بکار می‌رود (4).

***Nymphaea alba* L.**

***Nuphar luteum* (L.) Sm.**

Syn.: *Nymphaea lutea* L., *Nymphozanthus vulgaris* L. C. Rich., *Nuphar lutea* (L.) Sm.

E. European cow lily, yellow water lily

نیلوفر آبی زرد، لاله مردابی زرد

گیاه چندساله؛ بیخ ساقه ضخیم، گوشتی، پوشیده با جا زخمهای برگهای افتاده. برگهای پایینی شناور غوطه‌ور در آب، با دمبرگی‌هایی بسیار کوتاه، نیمه پژمرده، نازک، با لبه‌های مواج؛ برگهای بالایی شناور، با دمبرگهای بلند، روی سطح‌فوقانی سه وجهی با

***Nuphar luteum* (L.) Sm.**

شیارهای کم‌عمق نـوک کنـد؛ پهنـک بـرگ قلبـی ـ تخم‌مرغی، با رأس گرد، محکم، تقریباً چرمی، کامـل، قلبی عمیق. کاسبرگها ضخیم، به طول ۲۰ـ۳۰ میلیمتر، دایره‌ای، روی سـطح فوقـانی زرد تیـره، روی سـطح تحتانی سبز، قویاً توگود، بحالت استکانی بهـم آمـده؛ گلبرگها متعدد، با حفره شهددار در سمت خارجی، واژ تخـم‌مرغـی، زرد، کوتـاهتر از کاسـبرگها؛ گلبرگهـا و کیسه‌های بساک واقع بر روی نهنج؛ بساک‌ها مستطیلی ـ خطی، زرد؛ تخمدان تخم‌مرغی ـ مخروطی با کلاله بزرگ شده تقریباً قیفی؛ میوه صاف، با میـوه‌چـه‌هـای متعـدد، پرحفـره‌ای (پرحجـره‌ای)، بهنگـام رسـیدن ژلاتین‌دار.

پراکندگی جهـانی: اروپـا، غـرب و مرکـز آسـیا تـا دریاچه بالکان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایـن گونـه اصـولاً در نواحی مردابـی و بـاتلاقی آبـدار و در کنـار دریاچـه استانهای کرمانشاه، خوزستان و فارس می‌روید.

مصارف و کاربردها: خواص درمانی آن کـم و بـیش مشابه *Nymphaea alba* L. می‌باشد (۱۱).

ـ ریشه‌های گیاه اثرات کاهش‌دهنـده میـل جنسـی، ضددرد، ضد خنازیر، قابض، مقوی قلبی، آرام‌بخـش و مسـکن دارد. احتیـاط لازم در مصـرف آن بایـد صورت گیرد، زیرا مصرف بیش از حد لازم آن سمی و کشنده است. چای تهیه شده از ریشه‌های آن بـرای درمان التهاب‌های دستگاه جنسی، امـراض خـونی و سرمازدگی بکار می‌رود. ضماد ریشه آن روی آماس و تورم‌ها و بریـدگیها مصـرف مـی‌شـود. ریشـه آن حاوی استروئید (Steroid) اسـت و در طـب سـنتی (مردمـی) بـرای درمـان نابـاروری بکـار مـی‌رود. الکالوئید موجود در ریشه آن قابلیت کم کردن فشـار خون، ضد اسپاسم، مقوی قلب، مقوی و تنـگ‌کننـده عروق دارد (internet).

تیره زیتون/*Oleaceae*

***Forsythia intermedia* Zab.**

Syn.: *Forsythia suspensa*×*Forsythia* viridissima

E. forsythia, golden bell

یاس زرد

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌های ایستاده تا گسترده، خزان‌کننده، از نظر فـرم رویشـی شـبیه بـه *Forsythia suspensa* var. *fortunei* برگهـا معمـولاً تخم‌مرغی ـ مستطیلی تا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، گاهی در شاخه‌های ضـخیم سـه قسـمتی، بـه طـول ۸ـ۱۲ سانتیمتر. گلها معمولاً متعدد، کاسه‌گل کوتاهتر از لولـه جام گل، جام‌گل زرد، قبل از برگها ظاهر می‌گردد.

ـ گونه‌ای است بسیار متنوع که واریته‌ها و فـرم‌هـای کاشته‌شده بسیاری دارد.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در

***Forsythia intermedia* Zab.**

اغلب نقاط معتدله ایران، در پارکها، حیاط منازل، بلوارها...، این گونه بومی ایران نمی‌باشد و اصولاً نباید در طب سنتی جایگاهی داشته باشد.
مصارف و کاربردها: گیاه تلخ و تند و با اثرات ضدعفونی‌کننده است و اصولاً برای درمان کورک و دمل‌ها، کفگیرک، اوریون و غدد عفونی گردن بکار می‌رود، همچنین گیاه به‌عنوان معالج سرماخوردگی، آنفلوانزا، زخمهای گلو، التهاب لوزه، مراحل اولیه تب مصرف می‌شود، همراه با دیگر گیاهان برای درمان اسهال خونی و عفونتهای پوستی بکار می‌رود. در داروهای سنتی چین برای درمان سرطان سینه مصرف می‌شود. گیاه گاهی برای تسریع قاعدگی بکار می‌رود (4).

Forsythia intermedia Zab.

Fraxinus excelsior **L.**
E. European ash, ash, wood_broney

ون
درختی به ارتفاع تا ۳۰_۴۰ متر. جوانه‌های زمستانه سیاه یا تقریباً سیاه. شاخه‌ها بدون کرک. برگچه‌ها ۷_۱۱ تایی، بدون دمبرگچه، تخم‌مرغی _ مستطیلی تا تخم‌مرغی _ سرنیزه‌ای، به طول ۵_۱۱ سانتیمتر، نوک‌دار، گوه‌ای، دندانه اره‌ای، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی سبز روشن‌تر، بدون کرک؛ رگبرگ میانی سطح تحتانی با کرکهای بلند و جدا. گلها چند جنسی، بدون گلبرگ، کیسه‌های بساک تخم‌مرغی، نوک‌دار، کوتاهتر از میله‌های پرچم. میوه فندقه بالدار، سرنیزه‌ای تا مستطیلی باریک، به طول ۲/۵_۴ سانتیمتر، نوک کند یا نوک چالدار تا نوک‌تیز.

_ این گونه در ایران زیر گونه‌ای به نام زیر

Fraxinus excelsior **L. subsp.** ***coriariifolia*** **(Scheele) E. Murray**

Syn.: Fraxinus coriariifolia Scheele

دارد که با زیرگونه اصلی بدلیل داشتن محور برگ اغلب کرکدار تفاوت دارد.
پراکندگی جهانی: ایران، تالش.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌رویند، اما بعلت نزدیکی به گونه *Fraxinus rotundifolia* گاهی به همراه آن در سایر نقاط ایران ازجمله در آذربایجان، کردستان. همدان و تهران نیز آن را می‌توان دید.
مصارف و کاربردها: برگها، دانه‌ها و پوست این درخت مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر،

***Fraxinus excelsior* L.**

ضدنقرس، ضد روماتیسم، تصفیه‌کننده خون، مسهل، مقوی، تب‌بر و قابض دارد و برای معالجه روماتیسم، نقرس، سنگهای مجاری ادراری، کم‌خونی، احتباس آب در بدن و تصلب شرایین بکار می‌رود (۱۰).

- پوست آن برای معالجه بواسیر بکار می‌رود. برگهای آن مدر، ملین و مقوی هستند و در بعضی موارد به جای گنه‌گنه برای کاهش تب بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان روماتیسم مصرف می‌شود (5).

- پوست ون مقوی و قابض است، امروزه کمتر به‌عنوان گیاه دارویی استفاده می‌شود. گاهی برای کاهش تب بکار می‌رود. برگهای آن قابض است و اثرات آرام‌بخش و مدر دارد. از برگهای آن به‌عنوان جایگزینی ملایم برای **سنا** *Cassia senna* استفاده می‌شود.

- پوست شاخه‌های زبان‌گنجشک طعم تلخ، قابض، تب‌بر و خلط‌آور دارد. برگ زبان‌گنجشک دارای اثر درمانی ملین و مسهل، رفع روماتیسم و نقرس، مدر و معرق می‌باشد (۱۱).

*** *Fraxinus Ornus* L.**

Syn.: *Fraxinus floribunda* Hort.

E. Flowering ash, manna ash, round_leaved ash

زبان‌گنجشک گل

درختی با تاج کروی، به قطر تا ۲۰ متر، با پوست صاف خاکستری. جوانه‌های زمستانه مایل به خاکستری یا قهوه‌ای. برگچه‌ها معمولاً ۷ تایی، دمبرگچه‌دار، مستطیلی تا تخم‌مرغی؛ برگچه انتهایی واژ تخم‌مرغی، به طول ۳-۷ سانتیمتر، به یکباره نوک‌دار، معمولاً گوه‌ای پهن، دندانه اره‌ای نامنظم، بجز قاعده رگبرگ میانی در سطح تحتانی بدون کرک. گلها سفید، معطر، در پانیکول انتهایی انبوه، به طول ۷-۱۲ سانتیمتر. گلبرگها خطی، به طول ۶ میلیمتر. میوه فندقه بالدار مستطیلی - باریک، به طول ۲-۲/۵ سانتیمتر، سربریده یا با رأس چالدار.

***Fraxinus Ornus* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و غرب آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، کرج و احتمالاً در شمال ایران.
مصارف و کاربردها: شیره غلیظ بدست آمده از تنه این درخت بکار می‌رود و خواص درمانی: مسهل ملایم و مؤثر بخصوص برای کودکان دارد (۱۰).
ـ شیره غلیظ (مان) بدست آمده از تنه درخت مسهلی ملایم است و سبب ایجاد تهوع و دل‌پیچه نمی‌شود و بهترین مسهل برای کودکان است. این مان ضد راشیتیسم می‌باشد (۱۱).

***Fraxinus Ornus* L.**

***Jasminum grandiflorum* L.**

Syn.: *Jasminum officinale* L. *forma grandiflorum* (Link.) Kobuski

E. Catalonian jasmine, Spanish jasmine, royal jasmine, poet's jasmine

یاسمن چمپا، یاس چمپا

درختچه‌ای بزرگ، گاهی پیچان. شاخه‌ها شیاردار، بی‌کرک، سبز. برگها متقابل، به طول ۵ـ۱۲ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، دمبرگ و رگبرگ میانی لبه‌دار؛ برگچه‌ها (۵ـ) ۷ـ۱۱ تایی، بی‌کرک، سبز تیره، جفت فوقانی با قاعده تخت پهن، اغلب به برگچه انتهایی پیوسته؛

***Jasminum grandiflorum* L.**

***Jasminum grandiflorum* L.**

برگچه انتهایی به دشواری بزرگتر، تخم‌مرغی سرنیزه‌ای، نوک‌دار. گلها معطر، در گرزنهای انتهایی یا محوری، پایک‌های گلهای دیررس به پایک گلهای اولیه و مرکزی می‌رسد؛ دمگلها به طول تا ۳ سانتیمتر. برگه‌ها خطی، به طول ۵ میلیمتر. دندانه‌های کاسه گل ۵ تایی، خطی، به طول ۷–۱۲ میلیمتر. جام گل سفید، گاهی در سطح بیرونی با رنگ دویدگی قرمز؛ لوله جام به طول حدود ۲ سانتیمتر، با لوبهای ۵ تایی، مستطیلی، کوتاهتر از لوله جام، با لبه‌های به درون برگشته.

پراکندگی جهانی: نواحی شبه گرم و مرطوب شمال غرب هیمالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی جنوبی و شمالی ایران . این گونه در ایران بصورت بومی وجود ندارد.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گیاه کامل، ریشه، برگها و دمگلها. یاسمن چمپا برای معالجه زخمهای مزمن، امراض پوستی و بیماریهای مسمومیتی مناسب است؛ تلخ، قابض، ضد کرم، مدر و قاعده‌آور است. ریشه آن برای درمان کچلی بکار می‌رود. جویدن برگهای آن برای درمان زخمها و پیدایش دانه‌های پوستی در دهان مفید است. آب تازه آن برای درمان میخچه بکار می‌رود. گلها و برگهای آن محرک نیروی جنسی و منظم‌کننده دوران قاعدگی است. گلها همانند ضماد برگها بصورت مشمع روی کمر، اندامهای تناسلی و شرمگاه محرک قوای جنسی است. گلهای آن برای امراض پوستی، سردرد و ضعف بینایی کاربرد دارد، گلها و آب برگ آن در انواع تومورها مصرف می‌شود. روغن تهیه شده از آب برگها برای درمان Otorrhoea بکار می‌رود. عصاره الکلی اندامهای هوایی پایین آورده فشارخون و ضدسرطان است. بوته برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (6).

– روغن فرار آن در داروهای آرایشی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان زخمهای دهان جویده می‌شود. شیره برگ تازه آن برای درمان میخچه بکار می‌رود و در حالت گوش‌درد در گوش ریخته می‌شود (5).

– گلهای یاسمن چمپا دم‌کرده‌ای آرام‌کننده و مسکن می‌باشد که برای آرام کردن و تسکین تنش بکار می‌رود. روغن آن به‌عنوان ضدافسردگی و آرام‌بخش توصیه می‌شود. در استعمال خارج برای تسکین پوست خشک و حساس مصرف می‌شود. بعلت تقلب زیاد روغن آن بندرت در روغن درمانی و روغن‌مالی بکار می‌رود (4).

جنس **یاسمن، یاس رازقی** / *Jasminum* L. در ایران ۳ گونه گیاه درختچه‌ای خودروی و ۵ گونه درختچه‌ای زینتی کاشته شده در نقاط مختلف نسبتاً

گرمسیر تا گرمسیری دارد که همگی آنها بدلیل داشتن گلهای زیبا و معطرشان کاشته می‌شوند، در اینجا فهرستی از گونه‌های این جنس ارائه می‌شود.

Jasminum azoricum L.

یاسمن پیچ، یاسمن گرمسیری

Jasminum floribundum R.Br. یاسمن پرگل

Jasminum fruticans L. یاسمن زرد

Jasminum grandiflorum L.

یاسمن چمپا، یاس چمپا

Jasminum humile L. یاسمن پاکوتاه، رازقی پاکوتاه

Jasminum nudiflorum Lindl. یاسمن زمستانی

Jasminum officinale L.

یاسمن سفید، یاسمن جنگلی، یاس سفید

Jasminum Sambac (L.) Aiton یاس رازقی، رازقی

به امید اینکه تحقیقات در آینده خواص و کاربردهای دارویی و یا احیاناً صنعتی گونه‌های مذکور را که بصورت خودروی و کاشته شده در ایران وجود دارند را روشن نماید (مؤلف).

***Jasminum officinale* L.**

E. common white jasmine, common jasmine, common shop jasmine

یاسمن سفید، یاسمن جنگلی، یاس سفید

درختچه‌ای پیچان و یا با ساقه‌های رونده و بلند، گاهی به ارتفاع یا طول تا ۱۰ متر، با شاخه‌چه‌های نازک، زاویه‌دار، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. برگچه‌ها ۵ـ۷ تایی، بندرت ۹ تایی، بیضوی ـ تخم‌مرغی تا مستطیلی ـ تخم‌مرغی، به طول ۱ـ۶ سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک‌دار، بدون پایک؛ برگچه انتهایی بزرگتر و پایک‌دار، بی‌کرک. گلها سفید، معطر، با دمگل نازک، در گل‌آذین گرزن انتهایی، ۲ـ۱۰ گلی؛ کاسه گل با دندانه‌های خطی، به طول ۶ـ۱۰ میلیمتر. جام گل به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، با ۴ـ۵ لوب مستطیلی، هم‌اندازه لوله جام.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، شمال ایران، قفقاز، کوههای هیمالیا و سینا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست که به‌فراوانی بمنظور استفاده از گلهای معطر آن کاشته می‌شود. اما بصورت خودروی نیز در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. بحالت کاشته شده عموماً در گلدانها نگهداری می‌شود.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل به‌عنوان کرم‌کش، مدر و قاعده‌آور بکار می‌رود. خمیر ریشه آن

***Jasminum officinale* L.**

برای درمان کچلی مصرف می‌شود. خمیر برگ آن به‌عنوان قابض بکار می‌رود. جویدن برگهای آن سبب درمان زخم دهان می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان زخمها، میخچه‌ها و دیگر عفونتهای پوستی بکار می‌رود. روغن بدست آمده از گلهای آن برای درمان امراض پوستی، سردرد و اختلالات چشمی بکار می‌رود (9).

- روغن فرار آن در لوازم آرایشی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان زخمهای دهان جویده می‌شود. شیره تازه برگهای آن برای درمان میخچه بکار می‌رود و برای درمان گوش درد در گوش ریخته می‌شود (5).

***Jasminum officinale* L.**

***Jasminum Sambac (L.) Aiton**

Syn.: Nyctanthus Sambac L.

E. Arabian jasmine, white_flowered Indian jasmine

یاس رازقی، رازقی

درختچه‌ای پیچان یا تقریباً ایستاده، با شاخه‌چه‌های کرکدار. برگها متقابل یا در چرخه‌های سه‌تایی، کامل، بیضوی یا بیضوی پهن تا تقریباً دایره‌ای، نوک کند یا نوک‌تیز، از نظر اندازه بسیار متنوع، به طول تا ۹ به عرض ۶ سانتیمتر، بدون کرک، روی سطح فوقانی درخشان، در سطح تحتانی با رگبرگهای مشخص؛ با دمبرگ کوتاه، کرکدار. گلها معطر، در گرزنهای انتهایی کم‌گل؛ دمگل به طول تا ۶ میلیمتر؛ برگه‌ها خطی، به طول تا ۶ میلیمتر. دندانه‌های کاسه‌گل ۵-۹ تایی، به طول حدود ۱ سانتیمتر؛ بشکل V، کرکدار. جام گل سفید، ساده (یک ردیفی) یا دوردیفی؛ لوله جام به طول ۱ سانتیمتر؛ با لوبهای ۵-۹ تایی، مستطیلی، نوک‌تیز یا نوک کند یا در نمونه‌های کاشته‌شده دایره‌ای، به طول ۱/۵ سانتیمتر. میوه سته ساده یا

***Jasminum sambac* (L.) Aiton**

دوقلو، کروی، به‌قطر ۶ میلیمتر، بهنگام رسیدن سیاه، توسط دندانه‌های کاسه گل درفشی تقریباً راست محصور شده.

پراکندگی جهانی: بنگال تا سیلان و برمه، بصورت کاشته شده در ایران، هندوستان، پاکستان و نواحی معتدله هردو نیمکره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مناطق جنوبی ایران؛ استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، بلوچستان و گاهی در گلخانه‌های تهران؛ اصولاً این گونه بحالت خودروی در ایران دیده نمی‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه‌ها، برگها و گلها؛ رازقی خنک‌کننده است و در موارد جنون و دیوانگی، ضعف دید و بیماریهای دهان بکار می‌رود. به‌عنوان ضدبو در رفع بوی بد گوش و امراض بینی بکار می‌رود. ریشه آن قاعده‌آور است. گلهای آن ضد تولید شیر هستند. کاربرد آنها بحالت خشک روی سینه سبب توقف ترشح شیر بعد از زایمان در صورت وجود خطر آبسه یا دمل می‌باشد. برگهای آن اگر در روغن جوشانده شود مرهمی تولید می‌کند که به سر مالیده می‌شود و مانع چشم‌درد و سبب تقویت دید چشم می‌شود، همچنین به‌عنوان مسکن در دیوانگی مصرف می‌شود، از برگ خشک شده خیسانده در آب ضمادی تهیه می‌شود که برای درمان زخمهای بدبوی بکار می‌رود. عصاره الکلی بخشهای هوایی در موارد کمی فشارخون کاربرد دارد (6).

ـ خمیر گلهای آن روی پیشانی برای درمان سردرد مصرف می‌شود. خمیر برگ آن روی سینه سبب توقف ترشح شیر می‌شود. جوشانده برگهای آن برای درمان تب استفاده می‌شود. خمیر برگهای آن برای درمان زخمها، سیفلیس و دیگر عفونتهای پوستی بکار می‌رود (9).

***Ligustrum vulgare* L.**

E. common privet, European privet, privet

برگ نو، مندارچه

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، گاهی درختی مرتفع. با شاخه‌های نازک، با پوست صاف خاکستری، دیر خزان کننده (به نظر همیشه‌سبز می‌آید). شاخه‌های جوان کرکدار، در حالت خوب رشد کرده قهوای مایل به خاکستری. برگها به طول ۲ـ۵/۵، به عرض ۰/۸ـ ۲/۱ سانتیمتر، بیضوی ـ سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، بدون کرک، با دمبرگ کوتاه. گل‌آذین پانیکول انتهایی، به طول ۳ـ۶(۷/۵ـ) سانتیمتر، کرکدار. گلها معطر. جام گل به طول ۴ـ۵ میلیمتر، لوله جام هم‌اندازه پهنک. پرچمها با کیسه‌های بساک مستطیلی، کوتاهتر از جام گل. کاسه گل به طول ۱ میلیمتر، بدون کرک. میوه سته به طول ۳ـ۸ میلیمتر، تقریباً کروی، درخشان، سیاه.

***Ligustrum vulgare* L.**

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، آناتولی و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه همیشه سبز اغلب در پارکها، بلوارها و میادین و گاهی حیاط منازل به صورت پرچین کاشته می‌شود، بحالت خودروی نیز در جنگلهای ارسباران (کلیبر، اطراف

کلیبر، خداآفرین، عاشقلو، تاتار، وینق) می‌روید.
مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده این گیاه برگهای آن است که خواص درمانی: قابض و التیام‌بخش دارد، و برای معالجه اسهال، گلودرد، برونشیت، آفت، خشکی و ترشحات سفید زنانه مصرف می‌شود (۱۰).

– برگ و گلهای گیاه اثر قابض ملایم دارد و جوشانده آن بصورت غرغره در رفع درد گلو، ورم لثه‌ها و لوزتین، ورم مخاط دهان، آفت، زخمهای عفونی اسکوربوتیک دهان، سستی و افتادگی زبان کوچک اثر مفید دارد. پوست آن اثر تب‌بر دارد و از میوه‌اش در گذشته به‌عنوان مسهل استفاده می‌شده است (۱۱).

Ligustrum vulgare **L.**

* ***Olea europaea*** **L.**

E. common olive, European olive tree, olive tree

زیتون

درخت یا درختچه‌ای ایستاده، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۱۰–۲۰ متر، اغلب پرشاخه و منشعب، با پوست سبزتیره. برگها سرنیزه‌ای یا مستطیلی یا تخم‌مرغی، با دمبرگ کوتاه، چرمی، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی نقره‌ای. گلها سفید. میوه شفت، سبزرنگ، در حالت رسیده بنفش تیره یا سیاه‌رنگ، تخم‌مرغی، به‌قطر ۱–۲ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، عراق و نواحی مدیترانه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بیشترین رویشگاه آن در ایران استان گیلان (رودبار، منجیل، لوشان) به صورت‌کاشته شده بخصوص در سالهای اخیر در اغلب نقاط ایران ازجمله در استانهای گرگان، مازندران، فارس، خوزستان، خراسان، سمنان، تهران و ...

مصارف و کاربردها: برگها، پوست و میوه (روغن زیتون) مصرف می‌شود و خواص درمانی: پایین آورنده فشار خون، مدر، ضد دیابت، آسان‌کننده عملکرد کبد و تب‌بر دارد و برای درمان فشارخون بالا و ناراحتیهای ناشی از آن، تصلب شرایین، افزایش اوره خون، وجود سنگ در مجاری ادراری، دیابت، پرخونی و آنژین صدری بکار می‌رود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی برگ زیتون عبارت است از: ضدآریتمی (ضربان نامنظم قلبی)، ضدباکتری، ضد اکسیدان، ضد اسپاسم (گرفتگی مفاصل)، ضد تب، قابض، صفراآور، ادرارآور، کاهش‌دهنده کلسترول خون، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، پایین‌آورنده اسیداوریک، خلط‌آور، مقوی و گشادکننده عروق؛ اثرات درمانی روغن زیتون بشرح زیر است: ضد سم سرب، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، محافظ قلب، ملین، نرم‌کننده، محافظ معده، کاهش‌دهنده کلسترول خون، کاهش‌دهنده قند خون، مسهل و ضد امراض قلبی (۱۲).

ـ برگهای آن خاصیت کاهش قند خون دارد. روغن آن نرم‌کننده، مغذی، پایین‌آورنده فشار خون، مدر و ملین ملایم در یبوستهای مزمن است و به‌عنوان حلال در ترکیبات دارویی بکار می‌رود. برگهای آن قابض و

Olea europaea **L.**

پایین‌آورنده فشار خون هستند و عصاره آنها شل‌کننده ماهیچه‌های نرم با عمل مستقیم، افزایش‌دهنده گردش خون و ترشح ادرار می‌باشد. پوست آن تلخ و قابض است. تفاله باقی‌مانده آن بعد از روغن‌گیری برای حیوانات اهلی مغذی است.

- برگ زیتون فشار خون را پایین می‌آورد و به اصلاح سیستم گردش خون کمک می‌کند، مدر ملایم است و می‌توان برای درمان بیماریهایی مانند التهاب مثانه از آن استفاده کرد. قدرت پایین‌آوردن قند خون را دارد و برای درمان دیابت مصرف می‌شود. روغن آن مغذی است و تعادل چربی‌های خون را برقرار می‌کند. بطور سنتی و مرسوم به همراه یک قاشق چای‌خوری آب‌لیمو برای درمان سنگ کیسه‌صفرا مصرف می‌شود. روغن زیتون بطور عموم قابلیت محافظت از دستگاه هضم غذا را دارد و برای پوست خشک مفید است (4).

***Olea europaea* L.**

***Olea europaea* L.**

***Syringa vulgaris* L.**

E. common lilac, lilac, syringa

یاس بنفش

درختچه‌ای ایستاده یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۷ متر، با شاخه‌چه‌های بی‌کرک. برگها تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، به طول ۵ـ۱۲ سانتیمتر، نوک‌دار، با قاعده‌ای سربریده یا تقریباً قلبی تا گوه‌ای پهن، بی‌کرک. دمبرگ به طول ۱/۵ـ۳ سانتیمتر. گلها بسیار معطر، معمولاً بنفش. گل‌آذین پانیکول، به طول ۱۰ـ۲۰ سانتیمتر. جام گل با لوله‌ای باریک، به طول حدود ۱ سانتیمتر، با لوبهای کند، تخم‌مرغی گسترده. میوه به طول ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز و صاف.

***Syringa vulgaris* L.**

پراکندگی جهانی: فرانسه و شرق اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد، اما بحالت طبیعی و بومی در هیچ نقطه‌ای از ایران مشاهده نشده است.

***Syringa vulgaris* L.**

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف یاس بنفش طعم تلخ و اثر درمانی مقوی، قابض و کم و بیش تب‌بر دارد و از آن در گذشته برای تقویت عمل دستگاه هضم استفاده می‌شده است. از برگهای آن در گذشته برای درمان تب نوبه و مالاریا استفاده می‌کردند. جوشانده و دم‌کرده برگ گیاه اثر قاطع در رفع اسهالهای ساده، دل‌پیچه‌های ناشی از نفخ، اسهال خونی اطفال، نقرس، روماتیسم و ضعف اعصاب دارد (۱۱).

- جنس **یاس بنفش**/ .Syringa L در ایران یک گونه درختچه‌ای بومی بنام **یاس بنفش ایرانی**/ *Syringa persica* L. دارد که شهرت جهانی دارد و عطر یاس ایران برای جهانیان کاملاً شناخته شده است؛ امروزه گونه **یاس بنفش**/ *Syringa vulgaris* L. به فراوانی و در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد بمنظور استفاده‌های زینتی کاشته می‌شود و در سالهای اخیر گونه‌هایی مانند

یاس آموری *Syringa amurensis* (Rupr.) Rupr.

Syringa microphylla Diels.

نیز در ایران بمنظور استفاده‌های زینتی کاشته شده‌اند. بنابراین بنظر می‌رسد شباهت ساختمان گل و عطر این گیاهان کاربردهایی شبیه *Syringa vulgaris* L. داشته باشد و این نیازمند تحقیق و بررسی است (مؤلف).

Syringa vulgaris L.

Syringa persica L.

تیره گل مغربی، تیره علف خر/*Onagraceae*

Epilobium hirsutum L.

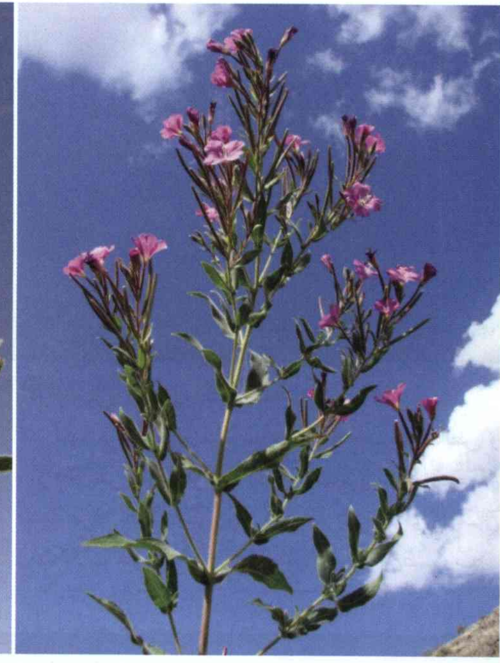
Epilobium hirsutum **L.**

Syn.: *Epilobium tomentosum* Vent., *Epilobium Nassi-relmulcii* Stapf

E. hairy willow weed, large flowered willow herb, willow herb

علف خر کرکی، بیدعلفی کرکی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی ضخیم، مولد ریشه‌جوش. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۲۰۰ سانتیمتر، یا گاهی بلندتر؛ گیاه قوی، سراسر گیاه کرکی بلند و جدا یا کرکی کوتاه –کرک نمدی. برگها مستطیلی تا سرنیزه‌ای، به طول ۲–۱۲، به عرض ۰/۵–۳/۵

Epilobium hirsutum **L.**

سانتیمتر، دندانه اره‌ای، بدون دمبرگ، نیمه ساقه‌آغوش. کرکهای غده‌دار در ناحیه گل‌آذین مخلوط با کرک‌پوش. گلها به طول ۸ـ۲۰ میلیمتر؛ گلها ارغونی ـ قرمز پررنگ؛ کلاله عمیقاً ۴ لوبه، از کیسه‌های بساک در حالت گلدهی بلندتر. کپسول به طول ۴ـ۱۰ سانتیمتر. دانه‌ها واژ تخم‌مرغ، پرزدار، به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال و شرق افریقا، معرفی شده در شمال امریکا (عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیای در ایران: این گونه گیاهی رطوبت‌پسند بصورت گسترده و وسیع در اغلب نقاط مرطوب و جویباری استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، اصفهان، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه سمی است و سبب تشنج صرعی می‌شود. شیره گیاه برای درمان زگیل‌ها بکار می‌رود. برگهای آن فعالیت خوبی علیه استافیلوک زرد دارد. گیاه مانند طلسم برعلیه روح و روان و حیوانات سمی بکار می‌رود (5).

Oenothera biennis **L.**

Syn.: *Onagra biennis* (L.) Scop.

E. evening primrose, common evening primrose, four o'clock

گل مغربی

گیاه دوساله، ریشه در سال اول مولد (بیرون دهنده) برگهای طوقه‌ای؛ برگهای طوقه‌ای واژ تخم‌مرغی یا بیضوی پهن، باریک شده به دمبرگی نسبتاً بلند، سینوسی ـ دندانه‌دار یا کامل؛ برگهای ساقه‌ای به

کوتاهی دمبرگ‌دار یا تقریباً بدون‌دمبرگ، مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، بطور نامنظم دندانک‌دار، پایینی‌ها به طول تا ۱۰ سانتیمتر، به عرض تا ۳/۵ سانتیمتر. گلها درشت، زرد، بصورت منفرد در محور برگها. میوه کپسول خطی - مستطیلی، به طول تا ۳ سانتیمتر، نوک‌کند، چهارگوشه. دانه‌ها سیاه، به طول ۱/۵ میلیمتر، بطور نامنظم گوشه‌دار.

پراکندگی جهانی: شمال امریکا، معرفی شده در اروپا، آسیا، افریقا، امریکا و نیوزلند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در استان گیلان روی شنهای ساحلی بندر انزلی، بحالت کاشته شده و به‌عنوان گیاه‌زینتی امروزه در اغلب نقاط در استانهای اصفهان، تهران، سمنان، همدان، خراسان و ... دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسکن دردهای قفسه سینه و معده، ضد اسپاسم، و ضد التهاب دارد و برای درمان التهاب مثانه، التهابات گوارشی، اسپاسم‌های معدی، ناراحتیهای روده کوچک و کلیه، آسم، سیاه سرفه و تب‌های تیفوئیدی استفاده می‌شود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی گل مغربی: ضدآلرژی، ضد تصلب شرایین، ضد التهاب، ضدسرطان، قابض، ملین، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، آرام‌بخش، مغذی و گشادکننده عروق (۱۲).

- گلها، برگها و پوست ساقه گیاه خاصیت قابض و آرام‌بخش دارد. هرسه اندام مذکور برای درمان سیاه‌سرفه بکار می‌رود. گل مغربی برای درمان مشکلات هضم غذا و آسم بکار می‌رود و بصورت

***Oenothora biennis* L.**

Oenothora biennis **L.**

ضماد برای درمان اختلالات روماتیسمی مصرف می‌شود. روغن آن در استعمال خارج برای درمان اگزما و دیگر بیماریهای خارش‌دار پوست، لاغری و حساسیت سینه (پستان) بکار می‌رود. در مصرف داخلی روغن آن پایین‌آورنده فشار خون و ممانعت از توده‌ای و انباشته شدن پلاکت‌ها می‌باشد. روغن آن امروزه بطور معمول برای مشکلات پیش از قاعدگی شامل تنش و تورم‌های شکمی بکار می‌رود. اسکلروز چندجانبه (ام‌اس) ممکن است با مصرف داخلی روغن گل مغربی درمان شود، همانگونه که التهابات مفاصل روماتیسمی، لنگ زدن متناوب و دیگر مشکلات وابسته به گردش خون (4).

- ریشه‌ها یا اندامهای هوایی آن را با عسل جوشانیده و از آن شربت مسکن سرفه تهیه می‌کنند. روغن دانه آن حاوی اسیدهای چربی است که برای سلامت پوست مفید است و گامالینولنیک اسید (gammalinolenic acid) موجود در آن سبب کاهش علائم دردناک قبل از قاعدگی و اگزمای ناشی از آلرژی می‌شود و فشارخون را کاهش می‌دهد و سبب ذخیره حرکتی گلبولهای قرمز خون در اسکلروزهای (تصلب) چندین حالتی می‌شود. از موارد دیگر کاربرد آن مصرف آن برای درمان ناآرامی و بی‌قراری، شیزوفرنی، آرتریت (التهاب مفاصل)، الکلیسم، بی‌اشتهایی عصبی و بیماری پارکینسون (لغوه) می‌باشد (2).

تیره ثعلب/*Orchidaceae*

Orchis mascula **L.**

E. male orchis, purple orchid

ثعلب نر

گیاه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، غده‌ها تخم‌مرغی - مستطیلی، نسبتاً بزرگ. ساقه قوی یا نازک، در پایین برگ‌دار، با غلافهای غشایی در بالا، با رنگ‌دویدگی ارغوانی یا با نقاط ظریف رنگی. برگها مستطیلی - سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی، بطرف پایین باریک شونده، بدون لکه یا با لکه‌های (نقاط) ارغوانی. گل‌آذین استوانه‌ای، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، پرگل، انبوه یا نسبتاً تنک، (به‌ویژه در پایین)، برگه‌ها سرنیزه‌ای، کم و بیش هم‌اندازه تخمدان. گلها ارغوانی، بنفش یا قرمز، بندرت‌سفید؛ کاسبرگ پشتی مستطیلی، کمی توگود، سازنده قوس با گلبرگها، به

Orchis mascula **L. subsp.** ***pinetorum***

طول تا ۱۰ میلیمتر؛ کاسبرگهای جانبی راست، تا حدودی برگشته، مستطیلی مورب یا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک کند، به طول تا ۱۳ میلیمتر؛ گلبرگها تخم‌مرغی مورب، به طول ۶-۹ میلیمتر، به عرض تا ۷ میلیمتر؛ لب با جهت رو به جلو یا کمی رو به پایین، گوه‌ای، کم و بیش محدب، بهنگام پهن شدگی تقریباً دایره‌ای یا مستطیلی پهن، بندرت با عرضی بیشتر از طول، در بالای نیمه سه‌لوبه، گاهی کم و بیش بدون بریدگی، به طول ۹-۱۱ میلیمتر، در مرکز با پرزهای کوچک، با نقاط ارغوانی تیره یا با خطوط، لوبهای جانبی نیمه تخم‌مرغی یا لوزوی، کمی کنگره‌ای، لوب میانی کمی بلندتر، تقریباً چهارگوشه، با رأس چریده - سربریده یا چالدار؛ مهمیز استوانه‌ای، افقی یا کمی خمیده رو به بالا، به طول ۱۲ میلیمتر، کم و بیش هم‌اندازه تخمدان؛ ستونک به طول حدود ۴ میلیمتر، بساک نوک کند یا به کوتاهی نیش‌دار؛ تخمدان استوانه‌ای، پیچیده، بی‌کرک، به طول حدود ۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، روسیه مرکزی، قفقاز، تالش، ایران شمال و غرب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی انبوه و سایه و نواحی کوهستانی بلند در کوههای البرز در حد ارتفاعی فوقانی جنگل تا مرز ۳۰۰۰ متر از سطح دریا در استانهای گیلان، گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی (ارسباران)، کردستان و کرمانشاه و فارس می‌روید.

لازم است بیان شود که این گونه در ایران دو زیرگونه به نامهای **subsp. *mascula*** و **subsp. *pinetorum*** دارد.

مصارف و کاربردها: غده گیاه مصرف می‌شود. اعتقاد بر آن است که محرک قوای جنسی است، امروزه به‌عنوان سبزی مغذی و گاهی مشابه **سیب‌زمینی/** *Solanum tuberosum* مصرف می‌شود. در طب گیاهی جاری عموماً برای درمان اسهال و سیستم معدی - روده‌ای حساس و آسیب‌دیده در کودکان بکار می‌رود (4).

- جوشانده غده گیاه اثر مفرح و نرم‌کننده دارد و برای درمان سرماخوردگی، اخلاط خونی، رفع تحریکی و التهابی سینه یا دستگاه هضم و همچنین درمان نفریت، ورم مثانه و اسهالهای ساده بکار می‌رود (۱۱).

- غده‌های نشاسته‌دار و موسیلاژدار آن یکی از بیشترین غذاهای گیاهی فشرده و کنسروشده است، گیاه را پرورش داده، خشک می‌کنند و به‌عنوان غذای ذخیره آن را نگهداری می‌کنند. در ردیف غذاهای مهم و حیاتی دریانوردان محسوب می‌شود. در هندوستان از آن شیرینی تهیه می‌کنند و یا بصورت خام به همراه عسل می‌خورند. از گیاه نوشابه‌ای انرژی‌زا و محرک قوای جنسی ثعلب تهیه می‌شود و بمقدار زیاد قبل از پیدایش و شناخت

قهوه فروخته می‌شد. ثعلب مغذی و مقوی آرام‌بخش است. گیاه از گذشته دور به‌عنوان محرک قوای جنسی مصرف می‌شده و غده‌های گوشتی آن به‌عنوان محرک قوای جنسی خورده می‌شد. غده‌های خشک شده آن برای فرونشاندن شهوت بکار می‌رفته است (2).

Vanilla fragrans Ames

*** *Vanilla fragrans* Ames**

Syn.: *Vanilla planifolia* Jackson

E. common vanilla

وانیل

گیاه چندساله، پیچ بالارونده، با ساقه استوانه‌ای. برگها گوشتی، مستطیلی یا تخم‌مرغی – مستطیلی یا بیضوی، در امتداد ساقه بصورت منفرد، نوک‌دار، در قاعده باریک شده، با ۵–۱۵ رگبرگ؛ گل‌آذین خوشه‌ای؛ گلپوش سبز، با قطعات سرنیزه‌ای – مستطیلی (کاسبرگها و گلبرگهای جانبی) به طول ۵ سانتیمتر؛ لب لوله‌ای به طول ۵ سانتیمتر. میوه کپسول طویل شده، تقریباً استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جهان (مکزیک، جنوب امریکا و هندوستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و در جایی نیز کاشته نمی‌شود، اما وانیل به‌عنوان ادویه و عطر برای مصارف تغذیه و دارویی به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی وانیل: ضدسرطان، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، محرک قوای جنسی، محرک، ضدنفخ، قاعده‌آور، صفراآور،

جلوگیری‌کننده از ازدیاد سلولهای داسی شکل در خون و درمان کننده زخمها (۱۲).

– وانیل بعلت بوی مطبوع در قنادی جهت معطر کردن شکلات و کرمها بکار می‌رود. از نظر درمانی اثر نیرودهنده و ضدعفونی‌کننده دارد. در گذشته از آن به‌عنوان تقویت‌کننده قوای جنسی و ضدتشنج استفاده می‌کردند (۱۱).

تیره گل جالیز/*Orobanchaceae*

Cistanche tubulosa **(Schrenk) R. Wight**
Syn.: *Phelypaea tubulosa* Schrenk

گل جالیزی

گیاه گوشتی مایل به زرد تا قهوه‌ای – زرد، به ارتفاع (–۱۵) ۳۰–۶۰(–۱۵۰) سانتیمتر، اغلب با رنگ‌دویدگی مایل به صورتی، ساده، ایستاده، بی‌کرک تا کرکدار، اغلب در قاعده پهن‌تر (به عرض تا ۵ سانتیمتر). فلسها به طول (–۱)۲–۳(–۴) سانتیمتر، به عرض (–۷) ۱۰–۱۵(–۲۰) میلیمتر، سه گوشه تا خطی پهن، نوک‌تیز. برگه مستطیلی – سرنیزه‌ای، اغلب مایل به ارغوانی، نوک‌دار، کمی بلندتر از کاسه گل؛ برگکها کوتاهتر از کاسه گل، باریک، خطی تا تقریباً سرنیزه‌ای. کاسه گل به طول ۱۴–۱۸ میلیمتر، با دندانه‌هایی به طول تا $\frac{1}{3}$ طول لوله کاسه؛ لوبها از کناره‌ها هم‌پوش، با رأس گرد و لبه غشایی. جام گل به طول ۳–۵ سانتیمتر، در دهانه به عرض ۱/۵–۲ سانتیمتر، در پایین لوله‌ای و خیلی باریکتر، معمولاً با لوبهایی مایل به زرد یا مایل به ارغوانی، بندرت مایل به سفید؛ لوبها کوتاه، تقریباً گرد شده، کامل، برگشته. میله‌های پرچمها در قاعده پشمالو؛ کیسه‌های بساک به انبوهی کرکدار، معمولاً در انتها گرد یا نوک کند. کپسولها به طول ۲۰–۲۵ میلیمتر، تخم‌مرغی – مستطیلی، به پهلو فشرده، نوک‌دار، پردانه. دانه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر، حفره‌دار، تیره.

Cistanche tubulosa **(Scherenk) R. Wight**

پراکندگی جهانی: اتیوپی، مصر، فلسطین، سوریه، بین‌النهرین، ایران، افغانستان، ترکمنستان و پاکستان
پراکندگی جغرافیای در ایران: این گونه انگلی اصولاً در نواحی بیابانی با خاکهای شنی در استانهای ایلام، اصفهان، یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برای رفع اسهال مصرف می‌شود. پودر آن بصورت موضعی و خمیر برای درمان آبسه‌ها، دمل‌ها و کفگیرک بکار می‌رود. مخلوط آب‌لیمو و پودر ریشه آن برای درمان زخم گلو مصرف می‌شود (3).
- گیاه برعلیه اسهال و زخمها بکار می‌رود (1).

Orobanche alba **Stephan**

Syn.: *Orobanche epithymum* DC., *Orobanche cuprea* Boiss. & Bal., *Orobanche Wiedemannii* Boiss., *Orobanche glabrata* C. A. Mey., *Orobanche Raddeana* G. Beck

گل جالیز سفید

ساقه به ارتفاع ۸ـ۷۰ سانتیمتر. برگه‌ها معمولاً مساوی لوله جام گل، تا نیمه کاسه معمولاً نه بریده (ناشکافته)، بندرت دودندانه‌ای (var. *bidentata* G. Beck)، دندانه‌ها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، بندرت درفشی، اغلب سه رگه‌ای، با کرکهای غده‌دار، اغلب هم‌اندازه لوله جام

Orobanche alba **Stephan**

گل. جام گل به طول ۱۰ـ۳۰ میلیمتر، استکانی، در جلو و بالای محل اتصال پرچمها بزرگ شده، بجلو خمیده، سفید تا زرد گوگردی یا زنجبیلی ـ نارنجی، بطرف پهنک با رگه‌های مایل به ارغوانی یا قرمز، اصولاً در لب‌بالایی با کرکهای مایل به ارغوانی یا قرمز، با خط پشتی تا حدودی خمیده، معمولاً کم و بیش در میانه راست، لب بالایی معمولاً به پایین خمیده و اغلب در رأس کمی راست؛ لب‌ها با لوبهای کنگره‌ای کوچک ـ دندانه‌دار کرکی غده‌ای. پرچمها در ۰ـ۳ میلیمتری بالای قاعده جام گل قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها معمولاً در نزدیکی قاعده‌کرکی، کرک غده‌ای‌دار در بالا، در میانه بی‌کرک. کلاله قرمز یا ارغوانی (خیلی بندرت زرد یا سفید).

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی)، ترکیه، ارمنستان، قفقاز، ایران، افغانستان، تبت و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً به صورت انگل روی **آویشن**/ *Thymus*، **ماميسا**/ *Scabiosa* در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کردستان، اراک، چهارمحال بختیاری و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: قاعده ساقه آن اثر ضدتشنج دارد و در گذشته برای دفع بیماریهای عصبی و ناراحتیهای روده مصرف می‌شده است (۱۱).

***Orobanche alba* Stephan**

تیره شبدر ترشک/*Oxalidaceae*

***Oxalis corniculata* L.**

Syn.: *Oxalis villosa* M.B., *Oxalis foliosa* Blatter

E. creeping oxalis, clover sorrel, yellow wood sorrel

شبدر ترشک

گیاه علفی یکساله، کم و بیش کرکدار، با ساقه‌ای منشعب، گسترده روی زمین یا بالارونده، به ارتفاع ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، با برگهای سه‌تایی، برگچه‌های واژقلبی، با گوشواره‌های مستطیلی چسبیده به دمبرگ، با گلهای منظم ۵ تایی (۵کاسبرگ، ۵ گلبرگ و ۵ پرچم)، گلها منفرد یا ۲ـ۳ تایی، محوری با جام گل زردرنگ، زیرتخمدانی به طول ۷ـ۱۰ میلیمتر. میوه کپسول، ۵ حجره‌ای، شکوفای شیاری.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، در تمام نواحی و بخشهای کره زمین معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت یکی از علفهای هرز رایج در گلدانها، کنار جاده‌ها، باغچه‌های گلهای زینتی و مزارع رها شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، لرستان، خوزستان، هرمزگان و تهران گسترش دارد.

مصارف و کاربردها: آب (شیره) گیاه مخلوط با پیاز برای برطرف کردن (ریشه‌کن کردن) زگیل بکار می‌رود (22).

ـ اندامهای مورد استفاده: کل گیاه؛ شبدر ترشک دارای ترکیبات قابض، ضدکرم، قاعده‌آور و گندزداست. جوشانده آن با شیر درمان کننده سوء هاضمه در کودکان است. آب تازه گیاه درمان‌کننده سوء هاضمه، بواسیر، کم‌خونی و التهاب گوش میانی است. برگهای آن خنک‌کننده، مقوی معده،

Oxalis corniculata L.

ضداسکوربوت و اشتهاآور می‌باشند، در موارد تب‌ها، اسهال خونی، کمبود ویتامین C و بیماریهای کبدی بکار می‌رود و برطرف کننده میخچه، زگیل‌ها و دیگر برجستگی‌های پوستی است. دم‌کرده برگهای آن برای درمان تیرگی قرنیه بکار می‌رود (6).

ـ گیاه کامل به‌عنوان قابض، کرم‌کش، قاعده‌آور، مقوی معده، ضداسکوربوت و گندزدا بکار می‌رود. از عصاره گیاه برای درمان مسائل و ناراحتیهای گوارشی، سوء هاضمه، بواسیر و کم‌خونی استفاده می‌شود و برای درمان عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. خمیر برگ آن در استعمال داخلی برای درمان تب، اسهال، اسکوربوت و یرقان بکار می‌رود. شیره برگ در چشم برای درمان عفونتهای چشمی بکار می‌رود. جوشانده برگ آن بصورت غرغره و دهان‌شویه برای درمان دندان‌درد و از بین بردن کرمهای روده بکار می‌رود. خمیر گیاه برای درمان زگیل، میخچه و دیگر ناراحتیهای پوستی در موارد عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های آن برای کنترل کرمها استفاده می‌شود (9).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. برگهای آن خنک‌کننده، مقوی معده خنک‌کننده و ضداسکوربوت هستند. گیاه برای درمان اسکوربوت بکار می‌رود (1).

تیره خرما/*Palmaceae*

**Cocos nucifera* L.

E. Coco nut palm, cocoa nut palm, coconut tree

نارگیل

درختی یکپایه، بدون خار، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با تنه‌ای منفرد، معمولاً خمیده، گاهی راست و قائم، با رأس یا تاج بزرگ. برگها شانه‌ای، بسیار بلند، با رأس نوک‌دار بلند؛ قاعده دمبرگها درون رشته‌های قهوه‌ای توری مانند قرار گرفته. گلهای نر در بخش فوقانی اسپادیس درون برگی؛ گلهای ماده در بخش تحتانی اسپادیس. تخمدان ۳ حجره‌ای، با میوه‌ای بعلت نقص رویشی تخمدان یک‌دانه‌ای. میوه فندقه خیلی بزرگ، در گروه‌های ۱۰ـ۲۰ تایی، به طول تا ۲۵ سانتیمتر یا بیشتر، با قاعده فرورفته و رأس نوک‌دار.

پراکندگی جهانی: دشت‌های پست و ساحلی نواحی گرم و مرطوب آسیا و پلی‌نزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان (بندرعباس، جزیره کیش)، سیستان و بلوچستان (چاه‌بهار).

Cocos nucifera L.

مصارف و کاربردها: گلها، ریشه، میوه، روغن و خاکستر آن مصرف می‌شود. ریشه نارگیل مدر و قابض است و در درمان بیماریهای رحمی، سوزاک و زخمها بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان دمل‌ها مصرف می‌شود. شاخه‌ها و خاکستر گوشت خشک شده آن برای معالجه بریدگیهای عمیق، نارسایی‌های عمومی و تورم شکم بکار می‌رود. گلهای آن قابض هستند و مخلوط با روغن برای درمان تورم‌ها بکار می‌رود. آب میوه نارس آن خنک‌کننده، مفید برای رفع تشنگی، تب و ناراحتیهای ادراری و منبع کلسیم برای بیماران مبتلا به وبا است. میوه آن شیرین، مقوی، مدر، مسهل، مسکن، ضدکرم، مقوی معدی، داروی جلوگیری از خونریزی و محرک قوه باء می‌باشد.

برای سوء هاضمه و احساس سوزش مفید است. رنده شده گوشت نارگیل برای معالجه سوختگی و دمل‌ها بکار می‌رود. روغن نارگیل در مصرف محلی برای جلوگیری از ریزش مو و طاسی بکار می‌رود (6).

- میوه‌های آن شیرین و خوراکی، محرک قوای جنسی و مدر هستند. دارای قدرت کاهش قند خون است. روغن آن مقوی مو است. آب میوه نارس آن ضدکرم، خنک‌کننده، رفع‌کننده تشنگی، ضدتب و اختلالات ادراری است. ریشه‌های آن مدر، قابض هستند و برای درمان امراض رحمی بکار می‌رود. گلهای آن قابض هستند. رزین استخراج شده از پوسته درونی میوه تسکین‌دهنده دندان‌درد است و به‌عنوان گندزدا بکار می‌رود (5).

***Nannorhops Ritchieana* (Griff.) Aitch.**

Syn.: *Chamaerops Ritchieana* Griff., *Nannorrops Stocksiana* Beccari

E. maari palm, palmetto, tiger grass

داز، نخل ایرانی

ساقه‌ها اغلب کوتاه یا گسترده روی زمین یا در محل مناسب به ارتفاع تا ۸ متر (اغلب حداکثر تا ۳ متر در ایران) و قطر ۶۰ سانتیمتر (در ایران حداکثر قطر ساقه ۱۰–۱۵ سانتیمتر). برگها به‌رنگ سبز کلمی یا سبز، به طول ۳۰–۶۰(–۱۳۵) سانتیمتر، با قطعات ۷–۲۱(–۴۰) تایی راست یا داسی به طول ۴/۵–۲۶(–۴۸) سانتیمتر، به عرض ۱–۳/۵ سانتیمتر، دوپاره، منقسم، گاهی با تارهای فردار در بین آنها، با بخش نبریده کوتاه، با رگه کوتاه یا به طول تا ۱۵ سانتیمتر یا بیشتر. دمبرگ سبز کلمی، به طول تا ۳۰(–۱۰۰)، به عرض ۳–۴/۵

***Nannorhops Ritchieana* (Griff.) Aitch.**

سانتیمتر، اغلب در قاعده و درون غلاف بـا کرکهـای هلویی – قهوه‌ای. گل‌آذین به طول تا ۲ متر، با محـور اصلی کرک نمدی – قهوه‌ای به ارتفـاع تـا ۱/۶ متـر. شاخه‌ها به طول تا ۶۰ سانتیمتر، با برگه‌هایی به طـول تا ۱۷ سانتیمتر، شاخه‌هـای فرعـی بـه طـول حـدود ۱۵–۲۰ سانتیمتر و با محورهایی بـه طـول تـا ۲–۱۸ سانتیمتر. گل‌آذین دم‌عقربی برگـه‌دار. گلهـا بـه طـول ۴–۵ میلیمتر، بدون دمگل یا دمگل کوتاه، برگـک‌دار. کاسه گل به طول ۲–۳ میلیمتر، با دندانه‌هایی به طـول ۱/۵، به عرض ۱ میلیمتر. گلبرگها به طول ۴–۴/۵، به عرض ۲ میلیمتر، سفید یا گاهی با لبه ارغوانی. میوه به طول ۸–۲۰ میلیمتـر، بـه ضـخامت ۱۶–۱۸ میلیمتـر، کروی تا بیضوی، نارنجی یا زعفرانی، بهنگام رسـیدن سیاه. دانه‌ها به طول ۹–۱۶، به عرض ۱۲–۱۵ میلیمتر.

پراکنـدگی جهـانی: ایـران، افغانسـتان، پاکسـتان و عربستان

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایـن نخـل زیبـا در ایران اصولاً در حوزه گرمسـیری جنـوب ایـران در میان آبراهه‌های با آب موقت، دشـتهای سـیلابی و بعضاً کناره‌های رودخانه‌ها در اسـتانهای هرمزگـان (شرق استان)، جنوب کرمـان (هـامون جازموریـان بطـرف بشـاگرد) و جنـوب اسـتان سیسـتان و بلوچستان (مکران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای جوان آن بـرای درمـان اسهال و اسـهال خـونی بکـار مـی‌رود. برگهـای داز همچنـین ملـین و مسـهل مـی‌باشـد امـا اصـولاً در دامپزشکی مصرف می‌شود.

- برگهای جوان آن اثر رفـع اسـهال‌هـای سـاده و اسهال خونی دارد، در دامپزشکی نیز بیشتر مصـرف می‌شود (۱۱).

***Phoenix dactylifera* L.**

Syn.: *Phoenix excelsior* Cav.

E. date, date palm

خرما

گیاه دوپایه. ساقه‌ها منفرد یا پشته‌ای ایستاده یا خزنده بسیار کوتاه. چندتایی یا در نمونه‌های کاشته شده منفرد، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با جازخمهای (جای افتادن‌برگها) بلندتر از پهنا. برگها شانه‌ای فرد، با لبه‌های به‌درون برگشته، با غلاف کوتاه رشته رشته‌ای، سبز – خاکستری، سخت شکننده، به طول ۳ متر یا بیشتر؛ دمبرگ روی سطح فوقانی شیاردار، در سطح تحتانی محدب، محور برگ طویل، شانه‌ها نوک‌تیز، در قاعده پهنک‌ها خاردار. گل‌آذینها درون‌برگی؛ گل‌آذین گلهای نر با دمگل‌آذین کوتاه. گلهای نر مایل به سفید، معطر، به طول ۷–۸ میلیمتر، با گلبرگهای کم و بیش دایره‌ای. گل‌آذین گلهای ماده با دمگل‌آذین بلند. گلهای ماده مایل به سفید، کروی، به طول ۴–۴/۵ میلیمتر، با گلبرگهای از کاسبرگ دوبار بلندتر. میوه مستطیلی - بیضوی، زرد یا قرمز شونده یا ارغوانی یا شاه بلوطی رنگ یا خرمایی مایل به قرمز، به طول ۴–۷، به قطر ۲–۳ سانتیمتر. دانه اغلب با قاعده و رأس نوک‌تیز، کم و بیش فشرده، کانال‌دار، جنین جانبی.

پراکندگی جهانی: در شمال افریقا و آسیای جنوب غربی کاشته شده و منشأ یا خاستگاه اولیه آن مشخص نیست، اما احتمالاً بومی مناطق اطراف خلیج فارس می‌باشد.

***Phoenix dactylifera* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خرما در نقاط مختلف استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان و بلوچستان کاشته شده و شمالی‌ترین مرز رویشی آن از حاشیه دریای عمان و خلیج فارس طبس در استان خراسان و خور و بیابانک و روستاهای اطراف آن در استان یزد می‌باشد.

مصارف و کاربردها: میوه خرما مرهم‌آسا، خلط‌آور، مغذی، مسهل و محرک قوای جنسی است و برای درمان آسم، دردهای سینه و سرفه، تب و سوزاک توصیه می‌شود. آب تازه خرما خنک‌کننده و مسهل است. صمغ آن برای معالجه اسهال و بیماریهای سیستم تناسلی ادراری مفید است (6).

- میوه‌های آن به‌عنوان مقوی، مسکن، خلط‌آور و ملین بکار می‌رود و برای درمان عفونتهای دستگاه تنفسی و تب مصرف می‌شود. میوه نارس آن به‌عنوان قابض بکار می‌رود (9).

- میوه خرما آرام‌بخش، مغذی و مدر است. شیره تازه آن خنک‌کننده و ملین است. صمغ آن برای مداوای اسهال و بیماریهای دستگاه تناسلی – ادراری مفید است. پودر مغز چوب آن برای درمان دردها و به‌عنوان آنتی‌بیوتیک مصرف می‌شود (5).

- میوه شیره، رزین و دانه‌های آن مصرف می‌شود. میوه تازه آن (خرما) مغذی، آرام‌بخش، خلط‌آور، مقوی، ملین و محرک قوای جنسی است و در درمان بیماریهای سینه، تب، آبله و سوزاک بکار می‌رود. شیره تازه آن خنک‌کننده، ملین، آرام‌بخش، خلط‌آور، مدر و خنک‌کننده است. رزین آن خنک‌کننده، مدر و آرام‌بخش است و برای درمان ناراحتیهای دستگاه تناسلی – ادراری بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از پودر دانه آن روی پلک چشم سبب تسکین سردرد می‌شود و برعلیه بواسیر نیز

Phoenix dactylifera L.

Phoenix dactylifera L.

استفاده می‌شود. میوه آن حاوی ویتامین‌های A، B و D می‌باشد (1).
- میوه خرما اثر رفع‌کننده ناراحتیهای سینه و دفع اخلاط خونی دارد. میوه خرما اثر تقویت‌کننده قوای جنسی و زیادکننده خون دارد. گلهای آن طعم تلخ و اثر مسهلی و خلط‌آور دارد (۱۱).

تیره خشخاش/*Papaveraceae*

Chelidonium majus L.

E. greater celandine, celandine, swallow wort, wart flower, wart weed

مامیران

گیاه چندساله با شیرابه نارنجی (زرد) پررنگ. ساقه‌ها معمولاً پرشاخه، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، با کرکهای بلند و جدای تنک. برگها شانه‌ای، با برگچه‌های ۵-۷ تایی، پهن کنگره‌ای، با برگچه انتهایی اغلب ۳ پاره. گلها در گل‌آذین تقریباً چتری، زرد، به‌قطر ۲-۲/۵ سانتیمتر. میوه کپسول یک حجره‌ای، به طول ۳-۵ سانتیمتر. دانه‌ها سیاه با زایده گوشتی تاج خروسی سفید.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا و آسیا، شمال غرب افریقا، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب در نواحی جنگلی و گاهی در کنار جاده‌ها و نواحی روشن استانهای گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی و شیرابه گیاه مصرف می‌شود. گیاه مسکن ملایم، شل‌کننده عضلات مجاری تنفسی، روده‌ها و دیگر اندامهاست.

***Chelidonium majus* L.**

هم در غرب و هم در چین اطباء گیاهان دارویی سنتی آن را برای درمان برونشیت، سیاه‌سرفه و آسم استفاده می‌کنند. اثرات ضد اسپاسمی گیاه تا کیسه صفرا ادامه می‌یابد جایی‌که به بهبود جریان صفرا کمک می‌کند. برای درمان یرقان، سنگ صفرا و درد کیسه صفرا و هم به‌عنوان ضد مسمومیت مصرف می‌شود. اثرات آرام‌بخشی (شل‌کنندگی) مامیران روی رحم اثر ندارد و باعث انقباض ماهیچه‌های این اندام می‌شود. در استعمال خارج گیاه به‌عنوان آرام‌بخش و تسریع‌کننده التیام بیماریهای پوستی ازجمله اگزما بکار می‌رود. شیرابه مامیران برای درمان زگیل‌ها، کچلی و تومورهای پوستی بدخیم بکار می‌رود که بتدریج روی آنها اثر می‌گذارد. گیاه را نباید در دوران حاملگی بکار برد و در بعضی از کشورها گیاه منع قانونی استفاده دارد و باید زیرنظر متخصصان مصرف شود (4).

- دست‌اندرکاران گیاهان دارویی بخشهای هوایی تازه و سمی گیاه را به‌عنوان مدر محرک کبد برای درمان بیماریهای کبدی، کیسه صفرا و دردهای معدی (ناراحتیهای گوارشی)، یرقان و کاهش تورم روماتیسمی بکار می‌برند. در استعمال خارج شیره نارنجی رنگ ملین و سوزش‌آور آن داروی سنتی برای درمان زگیل‌ها، میخچه‌ها و کچلی محسوب می‌شود (2).

Glaucium corniculatum **(L.) Rudolph**

Syn.: *Chelidonium corniculatum* L., *Glaucium refractum* Nab.

E. black_spot horn poppy, red celandine, red horned poppy

شقایق شاخدار

گیاه یکساله یا دوساله، با ساقه‌های متعدد، بالارونده - ایستاده، پرشاخه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر. برگها با کرکهای بلند و جدا، شانه‌ای بریده، با قطعات مستطیلی باریک دندانه‌دار. گلها درشت، به‌قطر ۲/۵-۵ سانتیمتر. کاسبرگها به طول ۱-۲/۵ سانتیمتر، با کرکهای مویی زبر. گلبرگها به طول ۱/۵-۲/۸ سانتیمتر، زرد، نارنجی یا قرمز، اغلب در قاعده خالدار. میوه کپسول شکوفای دو دریچه‌ای، با دیواره میانی کاذب، کرکدار، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، با دمگلهایی کوتاهتر از برگ حائل کنار آن.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، بلغارستان، رومانی، قفقاز، ترکیه، عراق، شمال غرب و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای **subsp. *corniculatum*** و **subsp. *refractum* (Nab.) Cullen** دارد و اغلب در کنار جاده‌ها، روی خاکهای دست دوم و کنار مزارع در نواحی مختلف استانهای گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، فارس، خراسان و تهران می‌رویند.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه در طب عوام به‌عنوان خواب‌آور و مخدر مصرف می‌شده است و از آن برای درمان بیماری قند استفاده می‌کردند (۱۱).

جنس **شقایق** / *Glaucium* Miller در ایران ۱۲ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که از نظر خواص و کاربردها بسیار شبیه به گونه‌های **خشخاش** / *Papaver* L. هستند، اما اطلاعات دقیق کاربردی دارویی در مورد گونه‌های آنها در دست نیست. بنابراین در اینجا فهرستی از آنها ارائه می‌شود تا در آینده تحقیقات کاربردی روی آنها صورت بگیرد.

Glaucium calycinum Boiss. شقایق اصفهانی

Glaucium contortuplicatum Boiss. شقایق درهم تنیده

Glaucium corniculatum (L.) Rudolph شقایق شاخدار

Glaucium elegans Fisch. & C. A. Mey. شقایق زیبا

***Glaucium corniculatum* (L.) Rudolph**

شقایق شرابه‌ای *Glaucium fimbrilligerum* Boiss.

شقایق شاخدار زرد *Glaucium flavum* Crantz

Glaucium golestanicum Gran & Sharifinia

شقایق گلستانی

Glaucium grandiflorum Boiss. & Huet

شقایق گل درشت

Glaucium Haussknechtii Bornm. & Fedde

شقایق خانقینی

Glaucium oxylobum Boiss. & Buhse

شقایق لوب تیز

Glaucium paucilobum Freyn

شقایق کم‌لوب، شقایق خراسانی

شقایق تماشایی *Glaucium pulchrum* Stapf

یادآور می‌شویم که اصولاً گونه‌های مختلف متعلق به جنس **شقایق** / *Glaucium* Miller در طب سنتی ایران جایگاهی ندارند و استفاده‌های مخدری و آرام‌بخشی از گیاهان تیره *Papaveraceae* بیشتر متعلق به جنس **خشخاش** / *Papaver* L. می‌باشد. با توجه به تحقیقات انجام شده روی گونه‌های مختلف جنس *Papaver* و اثبات عدم اعتیادآوری بعضی از آنها، لازم است تا این تحقیقات روی گونه‌های مختلف جنس **شقایق** / *Glaucium* نیز صورت بگیرد (مؤلف).

***Glaucium flavum* Crantz**

Syn.: *Glaucium luteum* Scop., *Chelidonium Glaucium* L.

E. yellow horn poppy, sea celandine, sea poppy

گیاه دوساله؛ ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، بی‌کرک، منشعب؛ برگها ضخیم، کاملاً به‌رنگ سبز کلمی؛ برگهای قاعده‌ای بزرگ، به انبوهی با کرکهای فردار کوتاه کرکدار، ربابی – شانه‌ای بخش، اغلب با لوبهای بهم‌رسیده هم‌پوش؛ لوبها سه گوشه‌ای یا تخم‌مرغی، بطور نامنظم دندانه‌دار نوک‌تیز، با دندانه‌های فاقد منقار یا با منقار کوتاه؛ لوب انتهایی

Glaucium flavum Crantz

پهـن و کوتـاه، چهـاروجهی – دندانـه‌دار، بنـدرت لوبهای شانه‌ای بخش؛ برگهـای سـاقه‌ای فـراوان؛ برگهای میانی ساقه بزرگ، مشابه برگهای قاعـده‌ای اما بدون دمبرگ با بریدگیهای عمیق‌تـر و بـاریکتر؛ برگهای فوقانی ساقه‌آغوش، کوتاه، تخم‌مرغی، کاملاً بی‌کرک با لوبهـای کنـاری (لبـه‌ای) تقریبـاً کامـل، بندرت در امتداد رگبرگها با زواید موی ریش‌مانـنـد سوزنی. جوانه گلها بی‌کرک یـا کمـی کرکـی مـوی ریش مانند سوزنی، تخم‌مرغی – مستطیلی، نوک‌تیز، به طول ۲–۳ سانتیمتر؛ گلبرگها زرد، بندرت نارنجی و در اینصورت با لکه‌های قاعده‌ای مایل به قرمز یا بـنفش، بـه‌قطـر ۱/۵–۳ سـانتیمتر؛ دمگلهـا کوتـاه، ایستاده؛ تخمدان به انبوهی پوشـیده از زگیـل‌هـای سفید؛ خرجین‌ها به طول ۱۵–۲۵ سانتیمتر، راسـت یا کمی خمیده، با زگیل‌هـای سـفید تنـک، گـاهی بی‌کرک شونده، کلاله به عرض حدود ۴ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپـا، کریمـه، مدیترانـه، بالکـان، آسیای میانه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایـن گونـه اصـولاً در شیب‌های صخره‌ای و روی شن‌های ساحلی استانهای گرگان، مازندران، گـیلان، همـدان، اصـفهان، فـارس، کرمان، خراسان و تهران می‌روید و شباهت زیادی بـه *Glaucium oxylobum* دارد. پراکنـدگی ذکـر شـده متعلق بـه *Glaucium oxylobum* Boiss. & Buhse می‌باشد و تصویر ارائه شده نیز متعلق به این گیاه است.

مصارف و کاربردها: الکالوئید گلوسـین (Glaucine) در ترکیبات دارویی بکار می‌رود. علاوه بر عمل ضـد آدرنـالینی دارای خاصـیت ضدسـرفه اسـت و در داروهای ضدسرفه بکار مـی‌رود، همچنـین خاصـیت پایین‌آورنده فشار خون دارد (5).

Glaucium oxylobum Boiss. & Buhse

Glaucium oxylobum Boiss. & Buhse

Hypecoum pendulum **L.**

Syn.: *Hypecoum caucasicum* Koch. ex Ledeb.

شاه‌تره‌ای، زرده شاه‌تره

گیاه علفی یکساله، به‌رنگ سبز کلمی، بدون کرک؛ ساقه‌ها برخاسته یا ایستاده، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. برگها ۲-۴ بار شانه‌ای بخش، با قطعات خطی - مویین. گلبرگها ۴ تایی، زرد کم‌رنگ، دوتای بیرونی کامل یا بطور نامحسوسی سه لوبه؛ درونی‌ها ۳ پاره، با لوبهای جانبی خطی. پرچمها ۴ تایی، با میله بالدار. میوه دانه تسبیحی آویزان، صاف، ناشکوفا یا تقریباً شکوفا، با دمگلهای کوتاه و خمیده.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق آسیا و شمال افریقا (عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان).

Hypecoum pendulum **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاه یکساله اغلب بصورت علف هرز در مزارع و کناره‌های مزارع و باغهای تازه احداث شده در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی،

کردستان، کرمانشاه، ایلام، همـدان، لرسـتان، اصـفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمـد، فـارس، کرمان، یزد، سیستان و بلوچستان، خراسان، سـمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: عصاره آن بـه‌عنـوان نوشـابه‌ای خنک‌کننده مصرف می‌شود (3).

الکالوئید پرتوپین (Protopine) خاصیت ضد بی‌نظمی ضربان قلب دارد. شیرابه آن گفتـه مـی‌شـود حـاوی ترکیبات مخدری شبیه به خشخاش است. برگهای آن مدر است (5).

Hypecoum pendulum L.

***Papaver bracteatum* Lindl.**

E. great scarlet poppy

خشخاش طناز، خشخاش کبیر

گیاه چندساله، با ساقه‌های قـوی، ایسـتاده، اغلـب از قاعده منشعب، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، با کرکهـای بلند و جدا، با دمگلهایی بـه ضـخامت ۳ـ۴ میلیمتـر. برگها اغلب بزرگ شانه‌ای بخش، بصورت قاعـده‌ای؛ برگهای سـاقه‌ای کـم، اغلـب تـا ۳ـ۶ گـره از سـاقه برگ‌دار، قطعات برگهـا مسـتطیلی- سـه گوشـه، تـا حدودی دندانه‌دار. جوانه‌ها تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی

***Papaver bracteatum* Lindl.**

Papaver bracteatum Lindl.

Papaver bracteatum Lindl.

پهن، به طول ۲ـ۳ سانتیمتر. گلها بوضوح برگه‌دار؛ کاسبرگها ۲ تایی؛ گلبرگها درشت، ۴تایی، به طول ۴/۵ـ۹ سانتیمتر، مایل به ارغوانی با خال قاعده‌ای با عرضی بیشتر از طول. میوه کپسول تخم‌مرغی – کروی، به‌قطر تا ۲ـ۲/۵ سانتیمتر، در قاعده کم و بیش باریک شده، با کلاله‌های ۱۴ـ۲۰ تایی.

پراکندگی جهانی: قفقاز، شمال شرق ترکیه، شمال و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی بسیار زیبا اغلب در مراتع کوهستانی در استانهای مازندران (شیبهای ارتفاعات‌البرز)، آذربایجان غربی، کردستان و تهران (دامنه‌های جنوبی دماوند، پلور، آب اسک و دره لار) می‌روید.

مصارف و کاربردها: با توجه به تحقیقات انجام شده در سالهای اخیر این گونه قابلیت ضداعتیاد دارد (مؤلف).

جنس **خشخاش، یا کوکنار** / *Papaver* L. در ایران قریب به ۲۸ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در سراسر ایران از میان مزارع تا ارتفاعات کوهستانی پراکنده‌اند، اغلب آنها بخصوص گونه‌های

چندساله حاوی ترکیبات دارویی اغلب سمی و مخدر هستند و تحقیقات اخیر اثبات کرده که مواد مؤثره موجود در بعضی از آنها را می‌توان برعلیه اعتیاد به مواد مخدر بکار برد. در اینجا فهرستی از گونه‌های مختلف جنس *Papaver* در ایران ارائه می‌شود؛ به‌امید روزی که تحقیقات بجایی برسد که اطلاعات کافی و منسجم در مورد هریک از گونه‌های این جنس ارائه گردد و جنبه‌های کاربردی دارویی آنها نیز مشخص شود (مؤلف).

خشخاش پشمالو *Papaver acrochaetum* Bornm.

خشخاش شن‌روی *Papaver arenarium* M.B.

Papaver Argemone L.
خشخاش کم‌رنگ، خشخاش بیابانی

خشخاش ارمنستانی *Papaver armeniacum* (L.) DC.

خشخاش کرمانشاهی *Papaver Bornmulleri* Fedde

Papaver bracteatum Lindl.
خشخاش طناز، خشخاش کبیر

خشخاش قفقازی *Papaver caucasicum* M.B.

Papaver cheliodonifolium Boiss. & Buhse
خشخاش مامیرانی

Papaver commutatum Fisch. & C. A. Mey.
خشخاش معمولی

خشخاش استوانه‌ای *Papaver cylindricum* Cullen

Papaver Decaisnei Hochst. & Steud. ex Boiss.
خشخاش فرفره‌ای

خشخاش هرز *Papaver dubium* L.

خشخاش پرگل *Papaver floribundum* Desf.

Papaver Fugax Poir
خشخاش ریزان، خشخاش فرار

Papaver Gaubae Cullen & Rech. f.
خشخاش فشندی

Papaver glaucum Boiss. & Hausskn.
خشخاش ترکیه‌ای

Papaver halophilum (Fedde) Cullen
خشخاش شوردوست

خشخاش دورگ *Papaver hybridum* L.

خشخاش پاره‌پاره *Papaver lacerum* Popov.

خشخاش کرک زبر *Papaver lasiothrix* Fedde

Papaver macrostomum Boiss. & Huet ex Boiss.
خشخاش بوشهری، خشخاش پرچم‌درشت

خشخاش شرقی *Papaver orientale* L.

Papaver pavoninum Fisch. & C. A. Mey.
خشخاش لکه‌دار

خشخاش ایرانی *Papaver persicum* Lindl.

Papaver piptostigma Bienert ex Fedde
خشخاش تهرانی

خشخاش زراعی *Papaver Rhoeas* L.

خشخاش، تریاک *Papaver somniferum* L.

Papaver tenuifolium Boiss. & Hohen. ex Boiss.
خشخاش البرزی

***Papaver Rhoeas* L.**

Syn.: *Papaver strigosum* (Bonn.) Schur

E. Red poppy, corn poppy, poison poppy, corn rose

خشخاش زراعی

گیاه چندساله، ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر. برگها متنوع، شانه‌ای بریده تا شانه‌ای بخش، با قطعات دندانه‌دار؛ قطعه انتهایی از قطعات جانبی‌ها بزرگتر. دمگلها اغلب با کرکهای گسترده. گلبرگها قرمز یا قرمز گلسرخی. میوه‌کپسول بدون کرک، با قاعده گرد، تقریباً کروی، با طولی دو برابر عرض. با طبق کلاله‌ای تخت با تا ۱۸ کلاله.

پراکندگی جهانی: اروپا و نواحی معتدله آسیا و شمال غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در

نواحی کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، ایلام، خوزستان، کرمان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گلهای گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: خواب‌آور قوی، ضد اسپاسم، مسکن سرفه، آرام‌بخش و معرق دارد و در استعمال داخلی برای معالجه بی‌خوابی، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه، آسم)، برونشیت، عفونت ریه، سینه‌پهلو، تب‌های توأم با بثورات جلدی و در استعمال خارجی برای رفع گلودردها و التهاب پلک استفاده می‌شود (۱۰).

- برگها و دانه‌های آن به‌عنوان مقوی در معالجه تب‌های خفیف بکار می‌رود و ریشه‌های نپخته آن برای درمان روماتیسم تجویز می‌شود. شربت تهیه شده از دانه و گلهای آن برای ایجاد خواب و استراحت به افراد ناتوان داده می‌شود و باعث توقف نزله و مانع حرکت دردهای روماتیسمی از سر به شکم و شش‌ها می‌گردد که سبب سرفه‌های ممتد و مانع گوارش و هضم غذا می‌شود، به گرفتگی صدا و از دست دادن صدا نیز کمک می‌کند (3).

گلبرگهای آن خلط‌آور، معرق، هضم‌کننده غذا، نرم‌کننده و مسکن است، فعالیتی مانند مرفین ندارد. رنگ قرمز گلبرگهای آن برای رنگ کردن شربت‌ها و گلبرگها خود به تنهایی در سالادها مصرف می‌شود. شیرابه کپسول آن مخدر و کمی مسکن است (5).

- گلهای گیاه بطور ملایم ضددرد و مسکن هستند و برای دوره طولانی در طب سنتی اروپا بدین منظور بکار رفته است، به‌ویژه برای درمان کودکان و بزرگسالان. اصولاً به‌عنوان مسکن ملایم درد و درمان سرفه‌های دردناک و سوزش‌دار بکار می‌رود. خشخاش زراعی همچنین به کاهش فعالیت‌های فوق‌العاده سیستم عصبی کمک می‌کند. گیاه را می‌توان برای درمان کم‌خوابی، حساسیت‌های عمومی، سرفه‌ها، بخصوص سرفه‌های حمله‌ای و آسم بکار برد و عموماً بصورت شربت مصرف می‌شود (4).

***Papaver Rhoeas* L.**

****Papaver somniferum* L.**

Syn.: *Papaver setigerum* DC.

E. Opium pappy, poppy, opium plant, white poppy

خشخاش، تریاک

گیاه یکساله، به‌رنگ سبز کلمی. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۱۲۰-۳۰ سانتیمتر. برگهای فوقانی همگی کنگره‌ای- دندانه اره‌ای تا دندانه اره‌ای - دندانه‌دار. جوانه‌ها (غنچه‌ها) تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۲-۱/۵ سانتیمتر. گلبرگها سفید یا بنفش. کپسول کم و بیش کروی، با قاعده گرد، با پایک کوتاه، به طول ۷-۵، به

عرض ۴ـ۵ سانتیمتر. طبق کلاله‌ای تخت، کلاله‌ها (۵ـ) ۸ـ۱۲ (۱۸ـ) تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا. به فراوانی در نقاط مختلف دنیا کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در گذشته دور از نقاطی مانند تبریز، شوشتر، لرستان (کشور، اشترانکوه: قلعه رستم)، کازرون، کرمان، مراوه تپه و یزد جمع آوری شده است که بنظر می‌رسد نمونه‌های فرار از کشت باشند. البته در سالهای گذشته در نقاط مختلف ایران در وسعت زیاد کشت می‌شده اما امروزه کاشت آن ممنوع و بهره‌برداری از آن مجازات دارد.

مصارف و کاربردها: شیرابه آن حاوی آلکالوئیدهای مرفین، کدئین، تبائین، نارکوتین، نارسئین و پاپاورین می‌باشد که در اثر خراشیدن یا ایجاد زخم در میوه‌های جوان آن بدست می‌آید. تریاک در معالجه اسهال، دیابت و روماتیسم بکار می‌رود، درد را بصورت موضعی تسکین می‌دهد. پادزهر برعلیه سم مار و نیش عقرب است. دانه‌های آن مسکن، مغذی، قابض ملایم، آرام‌بخش و مخدر می‌باشد (25).

ـ خواص درمانی: ضددرد، آرام‌بخش، ضد اسپاسم، خواب‌آور، متعادل‌کننده عملکرد دستگاه تنفس، ضدسرفه، متعادل کننده ترشحات روده (ضداسهال) و ترشحات صفراوی و کلیوی دارد و برای درمان تمام دردها (اسپاسم‌های احشایی، تومورها و دردهای عصبی)، اضطراب، بی‌خوابی‌های ناشی از درد، اسهال، اسهال خونی و ناراحتیهای ریوی بکار می‌رود (۱۰).

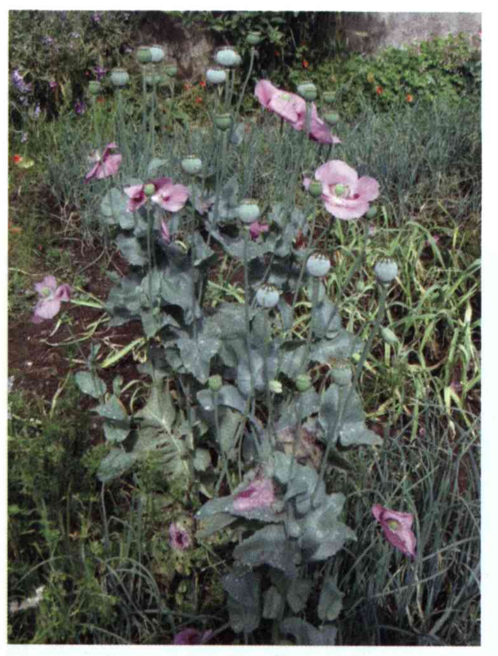
papaver somniferum L.

ـ مهمترین اثرات درمانی تریاک: سقط‌کننده جنین، ضددرد، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضدباکتری، ضداسهال، ضدالتهاب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدسرفه، معرق، افزایش‌دهنده میل جنسی، قابض، آرام بخش، ضد نفخ، ضداحتقان، ملین، ادرارآور، خلط آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، خواب آور، شل‌کننده ماهیچه‌ها، مخدر، محرک، گشادکننده عروق، محرک مغز، محرک نخاع، سرخوش‌کننده و توهم‌زا (۱۲).

ـ خشخاش به‌عنوان مخدر، مسکن، ضددرد، خواب‌آور، ضد اسپاسم و معرق بکار می‌رود، اثرات معرق قابل توجه‌تری از مرفین دارد، اما اثرات خواب‌آوری و ضددرد و مسکن بودن آن کمتر می‌باشد. تریاک غلیظ شده شیره شیری کپسول‌های نارس است که مخدر می‌باشد، مفید برای سرفه و برونشیت در حالت‌های اسهال و اسهال خونی است. مرفین برای تسکین درد، اضطراب و خواب‌آلودگی در اثر درد بکار می‌رود (6).

ـ الکالوئیدهای اپیوم (opium) عموماً مخدر، تب‌بر و مسکن هستند. مرفین قویترین این الکالوئیدها می‌باشد که مخدر و معرق است. سدئین (sedeine) مسکن ملایم است و برای برطرف کردن سرفه بکار می‌رود. اپیوم سبب یبوست شدید می‌شود و اعتیادآور است. روغن دانه آن در نقاشی بکار می‌رود (5).

ـ شیرابه گیاه مصرف می‌شود. تریاک (شیرابه خشک شده) مخدری قوی، ضددرد و ضد اسپاسم و برای تسکین همه انواع دردها بکار می‌رود. در تمام نسخه‌های دارویی سنتی آن را برای درمان سرماخوردگی، کاهش فعالیت‌های فیزیکی و مسکن یا کم کردن فعالیت‌های عصبی، درد و سرفه بکار می‌برند. بدلیل اینکه مسکن قوی می‌باشد اصولاً بعد از دیگر مسکن‌های کم‌قدرت (ضعیف) که نتوانسته‌اند درد را تسکین دهند بکار می‌رود، همچنین مسکنی قوی برای درمان اسهالهای حاد و سرفه‌های شدید است (4).

papaver somniferum L.

تیره نخود، تیره حبوبات، تیره پروانه‌آسایان/*Papilionaceae*

***Alhagi mannifera* Desf.**
Syn.: *Hedysarum Alhagi* L.

خارشتر مان‌دار، ترنجبین

گیاه قدکوتاه، با شاخه‌های تودرتو و خاردار، سبز کم‌رنگ؛ شاخه‌ها با میان‌گره‌های کوتاه، تقریباً فشرده، ضخیم، محکم؛ خارها به طول ۲۵ـ۳۵ میلیمتر، نزدیک بهم، اغلب تقریباً با زاویه راست گسترده، قویاً درنده، کرکدار یا بدون کرک، مولد گلهای اغلب منفرد یا دوتایی. برگها به طول ۲ـ۱۰، به عرض ۱ـ۳ میلیمتر، از خارها ۴ـ۶ بار کوتاهتر، مستطیلی، نوک کند. کاسه

گل کرکی مویی فشرده، با دندانه‌های آشکارا چشمگیر، نوک‌تیز. نیام ۳ـ۵ دانه‌ای، کرک ابریشمی فشرده، کمی بطور نامنظم دانه تسبیحی.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، عربستان، فلسطین، سوریه، عراق و جنوب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب غرب استان کرمانشاه، استان خوزستان (اغلب نقاط)، استان بوشهر، استان فارس و هرمزگان (بین بندرعباس و میناب، جزیره قشم).

مصارف و کاربردها: ترنجبین در طب سنتی ایران مصرف فراوان دارد و به‌عنوان ملین مصرف می‌شود و از آن برای شیرین کردن طعم داروها استفاده می‌شود (۱۱).

ـ گیاه کامل معرق، مدر، خلط‌آور و ملین است. روغن استخراج شده از برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان بواسیر مفید است (internet).

Alhagi mannifera **Desf.**

Alhagi mannifera **Desf.**

ـ همانطورکه از منابع و رفرانس‌های گیاهی برمی‌آید سه گونه از جنس *Alhagi* در ایران می‌روید که از آنها مان ترنجبین تولید می‌شود و این مان ظاهراً بیشتر از جنوب خراسان جمع‌آوری می‌گردد. چنانکه ملاحظه می‌کنید در منابع و رفرانس‌های مربوط به گیاهان دارویی در ارتباط با مان **ترنجبین** و کاربردهای دارویی آن اطلاعات کمی وجود دارد، بطوریکه می‌توان گفت این دارو فقط در طب سنتی ایرانی شناخته شده است و در دیگر نقاط جهان کاربرد ندارد و این خود می‌تواند آغاز تحقیقات دقیق و منسجمی باشد تا ارزش‌های دارویی این ترکیب به دیگر نقاط جهان نیز معرفی گردد (مؤلف).

Alhagi persarum **Boiss. & Buhse**

Syn.: *Alhagi Camelorum* Fisch., *Alhagi Maurorum* Fisch. var. *assyriacum* Nab.

E. camel's _ thorn

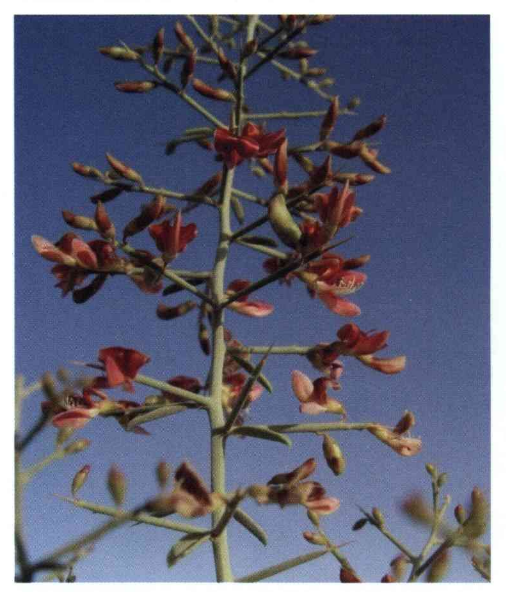
خارشتر ایرانی، خارشتر کاشانی، ترنجبین

گیاه چند ساله، بدون کرک، به‌رنگ سبز کلمی شونده؛ شاخه‌ها خمیده ـ بالارونده، نسبتاً محکم؛ خارها به طول ۲ـ۶ سانتیمتر، سخت شکننده، تقریباً با زاویه راست گسترده، گلها ۲ـ۳ (۴ـ) تایی. اغلب تا حدی رشد کننده. برگها به طول ۱۰/۵ـ۱۵، به عرض ۳ـ۵ میلیمتر، مستطیلی یا سرنیزه‌ای، نوک کند، پایینی‌ها از خارها به دشواری کوتاه‌تر، بالایی‌ها از خار ۳ تا ۴ بار کوتاهتر، بعد از گلدهی پایا بدون کرک.

Alhagi persarum **Boiss. & Buhse**

کاسه گل بدون کرک؛ دندانه‌های کاسه اغلب (تقریباً) نامحسوس. گلها قرمز. میوه نیام ۴ـ۷ دانه‌ای، بدون کرک، دانه تسبیحی شکل. گیاه شیره‌دار.
پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، عراق، ایران، ترکمنستان و افغانستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب بصورت علف هرز در کنار جاده‌ها، اراضی تخریب یافته، مراتع تخریب شده، روی شن‌های بیابانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، هرمزگان، بوشهر، خوزستان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه مغذی، ملین ضعیف، مدر و خلط‌آور است. روغن برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (5).

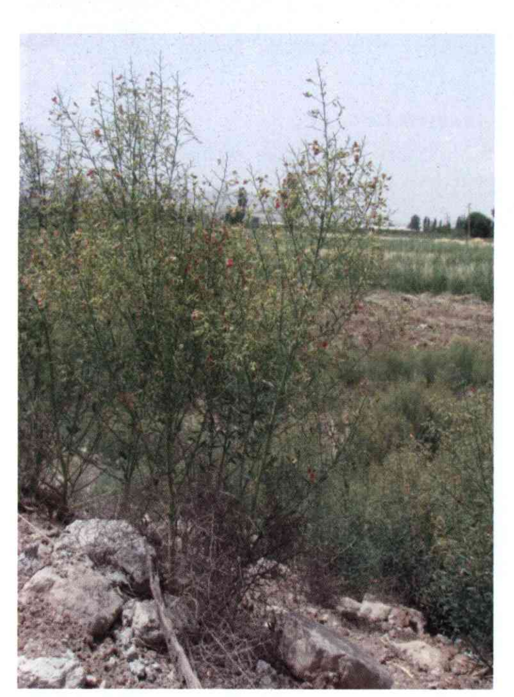

Alhagi persarum **Boiss. & Buhse**

Alhagi pseudoalhagi **(Bieb.) Desv.**
Syn.: *Alhagi Maurorum* Medicus; *Hedysarum pseudalhagi* M.B., P.P. *Alhagi camelorum* Fisch.
E. camel's_thorn, moor's alhagi, hebrewmanna

شبه‌خارشتر، خارشتر خزری، خارشتر قفقازی

گیاه بی‌کرک، سبز؛ شاخه‌ها از ساقه خیلی نازکتر، ایستاده – گسترده؛ خارهای پایینی به طول ۱ـ۲ سانتیمتر، بقیه به طول ۲ـ۳ سانتیمتر، نازک، فقط طرف انتهای تابستان سخت شونده، راست – گسترده، مولد گلهای ۳ـ۸ تایی. برگها مستطیلی یا سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی، نوک کند، مساوی خارها یا از آنها کوتاهتر، پایینی‌ها از خارها اغلب کمی بلندتر؛ بعد از گلدهی اغلب افتان (ریزان). کاسه گل بی‌کرک؛ دندانه‌های کاسه سه گوشه‌ای پهن، اغلب کم و بیش نامحسوس. نیام ۴ـ۵ دانه‌ای، بی‌کرک، نازک، کم و بیش دانه تسبیحی شکل. گیاه فاقد شیرابه.
پراکندگی جهانی: آناتولی، ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز و آسیای مرکزی.

Alhagi pseudoalhagi **(M. B.) Desv.**

***Alhagi pseudoalhagi* (M. B.) Desv.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی زراعی، کنار جاده‌ها و باغها و در بیشتر نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، اصفهان، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مورد مصرف قرار می‌گیرد. گیاه ملین، مدر و خلط‌آور است. تراوشات و ترشحات برگها و شاخه‌های آن به‌عنوان ترنجبین مشهور است و به‌عنوان مسهل ضعیف، صفراآور، خلط‌آور، مدر و تصفیه‌کننده خون بکار می‌رود. روغن برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان بواسیر تجویز می‌شود (1).

***Anagyris foetida* L.**

E. Mediterranean tree mallow, bean trefoil, stinking wood, bean clover

قره‌تاج

درختچه‌ای به ارتفاع ۱-۳ متر، با بوی بد، با شاخه‌های ضخیم (کلفت)، واگرا، با پوست خاکستری رنگ؛ شاخه‌چه‌های جوان با کرکهای فشرده، سرانجام بدون کرک شونده. دمبرگ به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ برگها متناوب، دمبرگ‌دار، سه برگچه‌ای؛ برگچه‌ها به طول ۳۰، به عرض ۱۸ میلیمتر، گاهی بزرگتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، تا بیضوی باریک، نسبتاً نوک کند، نوک‌دار (سردار)، سبز کم‌رنگ، روی سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی کرک - مخملی، تقریباً هم‌اندازه. گوشواره‌ها مشخص، پیوسته، فقط با رأس (انتهای) جدا. خوشه‌ها کوتاه، با تا ۱۰ گل، جانبی. دمگلها به طول حدود ۱۰ میلیمتر، نازک، با کرکهای فشرده. کاسه گل به طول حدود ۸ میلیمتر، استکانی پهن، با دندانه‌های سه گوشه‌ای پهن تقریباً هم‌اندازه، با کرکهای فشرده. جام گل به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، زرد - مایل به سبز؛ درفش ارغوانی شونده - لکه‌دار، کوتاه، پهن، با رأس چالدار، برگشته، به اندازه حدود نصف طول ناو و بالها. نیام واژگون، به طول ۹-۱۵(-۱۸)، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، کمی خمیده یا تقریباً راست، به طور نامنظم دانه تسبیحی، زرد شونده، بدون کرک، ناشکوفا یا به آرامی شکوفا. دانه‌ها به طول ۱۲، به عرض ۸ میلیمتر، ارغوانی شونده.

پراکندگی جهانی: غرب ایران، ناحیه مدیترانه‌ای، آسیای جنوب غربی تا سوریه و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاهان: بین اسلام‌آباد و گیلان غرب؛ بین شالان و دالاهو؛ سراب

اسکندر نزدیک ریجاب؛ کاسه گران، بین ازگله و جوانرود.

مصارف و کاربردها: گیاه برای انسان و حیوان سمی و کشنده است. ترکیبات موجود در دانه‌های گیاه ملین، قی‌آور و سمی است. گیاه کامل مسهل، کرم‌کش و سمی است و سمیت آن ناشی از وجود الکالوئید آناگیرین (Anagyrine) در گیاه است. این آلکالوئید روی اعصاب تأثیر کرده سبب رعشه

Anagyris foetida **L.**

و لغوه می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای اینکه سبب استفراغ شدید و بالا آوردن سموم می‌شود. برای درمان مار و عقرب گزیدگی استفاده می‌شود و جوشانده دانه‌های آن همچنین به‌عنوان مرهم و التیام‌بخش بکار می‌رود (25).

برگ، ساقه و ریشه گیاه به مقدار کم اثر مسهلی و ضدکرم دارد. مقدار مصرف زیاد آن قی‌آور و قاعده‌آور است. در استعمال خارج له شده برگ آن روی زخمها، زخمهای چرکی روباز و تومورها مؤثر است (۱۱).

Anagyris foetida **L.**

Anthylis Boissieri **Sagorski**

Syn.: *Anthylis lachnophora* Juz., *Anthylis vulneraria* L. subsp. *Boissieri* (Sagorski) Bornm.

E. kidney vetch., lady's fingers, kindney vetchanthyllis, woundwort

ماشک قلوه‌ای، پنجه عروس

گیاه علفی چندساله یا دوساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰ــ ۴۰ سانتیمتر، کم، ساده، با کرکهای ابریشمی، بندرت در پایین کرکی مویی، فقط در بخش پایینی کم‌برگ. برگها شانه‌ای فرد، بندرت ۱ــ۳ برگچه‌ای؛ برگهای قاعده‌ای تقلیل یافته به برگ انتهایی از بقیه خیلی بزرگتر بیضوی یا حامل ۱ــ۳ جفت برگچه‌های سرنیزه‌ای؛ برگهای ساقه‌ای با برگچه انتهایی مشابه جانبی‌ها، با برگچه‌های سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، با ۴ــ۵ جفت برگچه. گوشواره‌ها ریزان. گلها در گل‌آذین سرسان، با برگچه‌های حائل گریبانی برگی؛ کاسه گل به طول ۹ــ۱۱ میلیمتر، کم‌رنگ، یک رنگ، یا با رأس ارغوانی شونده. جام گل زرد کم‌رنگ، بطرف رأس ارغوانی شونده، در حالت خشک نارنجی ــ قهوه‌ای. گلبرگها ناخنک بلنددار، در $\frac{1}{4}$ بخش پایینی به لوله پرچمی چسبیده، درفش در قاعده گوشک‌دار؛ بالها تخم‌مرغی، نوک کند؛ ناو به‌درون خمیده، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، از بالها کوچکتر. تخمدان اغلب پایک‌دار، دو تخمکی. خامه بی‌کرک. نیام تخم‌مرغی، توسط کاسه دربرگرفته شده، اغلب یک دانه‌ای.

پراکندگی جهانی: آسیای صغیر، ترکیه، شمال غرب ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: گردنه الماس.ــ **آذربایجان:** ارسباران.

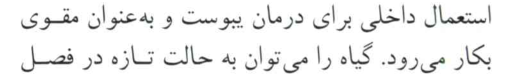
مصارف و کاربردها: بصورت پماد برای درمان زخمهای چرکی و زخمها بکار می‌رود. گیاه به‌عنوان غرغره و دهان‌شویه بکار می‌رود و همچنین مدر می‌باشد (5).

ــ ریشه‌ها، برگها و گلهای گیاه ضدسرفه، قابض، ملین و آرام‌بخش هستند. گیاه دارویی قدیمی و باستانی

Anthylis Boissieri **Sagorski**

برای درمان دانه‌های پوستی، زخمهای کند بهبود یابنده، زخمهای کوچک، بریدگیها و سوختگی‌هاست که در استعمال خارج از آن استفاده می کنند. در

استعمال داخلی برای درمان یبوست و به‌عنوان مقوی بکار می‌رود. گیاه را می‌توان به حالت تازه در فصل رشد مصرف کرد یا در حالت گلدار درو کرده پس از خشک کردن در آینده از آن استفاده کرد (internet).

***_Arachis hypogea_ L.**

E. peanut, ground nut, earth nut, earth almond, teuss oil plant, underground kidney bean, monkey_nut

بادام زمینی، پسته شام، پسته زمینی

گیاه یکساله؛ علفی کوتاه قد، تقریباً بدون کرک، با ساقه خیزان. برگها شانه‌ای زوج، با دو جفت برگچه‌های بیضوی‌نوک‌دار؛ گوشواره‌ها بزرگ، طویل شده، نوک‌دار، پیوسته به دمبرگها. دمگلهای محوری، یک گلی، به طول ۵-۱۰سانتیمتر؛ گلها زرد، بالایی‌ها عقیم، پایینی‌ها بارور، بعد از گلدهی دفن شده در زمین. کاسه گل ۲ لبه، با لوله بلندمشابه‌دمگل. جام گل خمیده؛ گلبرگها و پرچم چسبیده به گلوی لوله، پرچم فوقانی بدون کیسه بساک. تخمدان پایک‌دار، با خامه نخی شکل بلند. نیام ناشکوفا، ۲-۴ دانه‌ای، زرد روشن، تخم‌مرغی-مستطیلی، در دو انتها متورم، اغلب در وسط بهم آمده، با پوست سست، مشبک.

پراکندگی جهانی: بومی نواحی گرم و مرطوب جنوب امریکا، کاشته شده در سایر نقاط گرم و مرطوب جهان: جنوب اروپا، (اسپانیا)، هندوستان، چین، ژاپن، هندوچین، استرالیا، شمال و نواحی گرم و مرطوب افریقا و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بمنظور استفاده از میوه آن در ایران در استان گیلان (اطراف لاهیجان) کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن: ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضداکسیدان، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، لینت‌دهنده، ضدقارچ، شیرافزا، مسکن دردهای سینه‌ای، ضدآفتاب و در مصرف خارجی نرم‌کننده است (۱۲).

Arachis hypogea L.

- میوه و روغن بادام زمینی قابض می‌باشد. دانه‌های نارس آن شیرافزا هستند. روغن آن مسهل ضعیف و آرام‌بخش است و به جای روغن زیتون می‌توان از آن استفاده کرد و زمان انعقاد خون را تحت تأثیر قرار می‌دهد و تصلب شرایین با روغن هیدروژنه شده آن کاهش می‌یابد. از روغن آن دارویی برای افراد هموفیلی تهیه می‌شود. پوست آن داروی سنتی برای درمان فشارخون بالاست (6).

- گیاه مغذی است، از آن برای تهیه مارگارین (کره گیاهی) و کره بادام‌زمینی استفاده می‌کنند. روغن آن

به‌عنوان روغن زیتون تقلبی و به‌عنوان حلال برای تزریقات عضلانی بکار می‌رود. میوه‌ها و روغن آن قابض روده‌ها هستند، فندقه‌های (میوه‌های) نارس آن شیرآور است (5).

Astragalus (Platonychium) gummifer **Labill.**

گیاه درختچه‌ای یا بوته‌ای، همیشه ایستاده یا بوته‌ای خارپشتی، منشعب تودرتو، به ارتفاع ۲۰ـ۷۰ و قطر تاج پوشش ۵۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، سبز مات یا خاکستری، پوشیده از کرکهای سفید یا کم‌کرک. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای، به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر، با بخش جدای چرمی، زرد، کرکدار، پوشیده از کرکهای فشرده یا ایستاده، گاهی بدون کرک، در قاعده به طول تا ۵ میلیمتر پیوسته به دمبرگ. برگها به طول ۲ـ۶ سانتیمتر؛ محور اصلی برگ نازک و چوبی، دائمی، راست یا به عقب برگشته؛ دمبرگ به طول ۱ـ۲ سانتیمتر، پوشیده از کرکهای کوتاه سفید خوابیده یا نیمه خوابیده، در انتها منتهی به خار، به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر؛ برگچه‌ها ۶ـ۸ جفتی، دایره‌ای یا بیضوی، تخم‌مرغی، بندرت واژ تخم‌مرغی، همیشه تا خورده، بندرت مسطح (تخت)، به طول ۵ـ۱۲، به عرض ۲ـ۴ میلیمتر، با هر دو سطح کرکدار، بندرت در سطح فوقانی بدون کرک و سطح تحتانی در امتداد رگبرگ کرکدار، بطرف قاعده بتدریج باریک شده، نوک کند یا نیش گزنده‌دار. گل‌آذین کروی یا بیضوی، گاهی استوانه‌ای، در داخل برگها قرار گرفته، پرگل، گویچه‌ای، با ۲ـ۳ گل در کنار برگها در طول ساقه، به طول ۲ـ۵، به عرض ۱ـ۲ سانتیمتر. برگه بیضوی، تخم‌مرغی یا قایقی شکل، به طول ۳ـ۸، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر. کاسه گل قیفی، شکافته، کرکدار یا در قاعده بدون کرک، به طول ۵ـ۷ میلیمتر، کرکی تار عنکبوتی سفید؛ دندانه‌ها درفشی؛ به طول ۲ـ۳ میلیمتر. جام گل بلندتر از کاسه، زرد، ارغوانی، آبی یا بنفش؛ درفش به طول ۷ـ۱۱ میلیمتر. با پهنک بیضوی ویولونی؛ ناخنک بالها و ناو در قاعده به طول

Astragalus (Platonychium) gummifer **Labill.**

۲_۴ میلیمتر پیوسته به میله پرچمها؛ بالها به طول ۷_۱۱ میلیمتر؛ ناو به طول ۶_۱۰ میلیمتر. تخمدان کرکدار. نیام تخم‌مرغی یا بیضوی، کرکدار، به طول ۵، به عرض ۲ میلیمتر، یک حجره‌ای، با ۱_۲ دانه کلیوی شکل.

پراکندگی جهانی: ترکیه، غرب ایران، عراق، سوریه و لبنان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **آذربایجان غربی:** ترگور_ مرگور؛ محدوده نسبتاً وسیع غرب ارومیه تا اطراف اشنویه. — **تهران:** الموت.

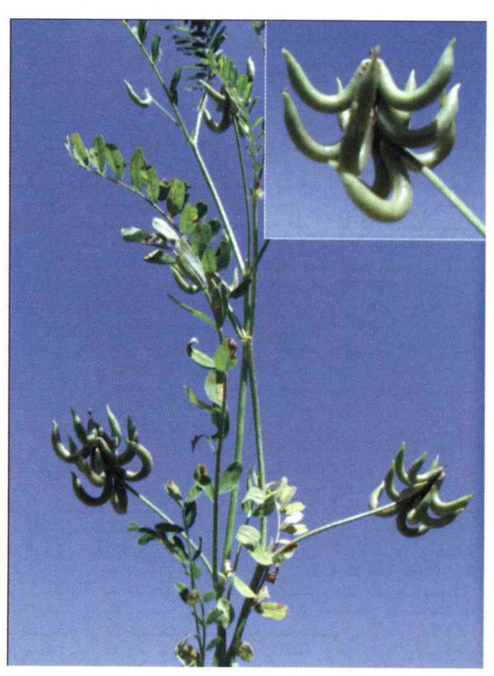
مصارف و کاربردها: از کتیرا در فراورده‌های سرماخوردگی به‌عنوان نرم‌کننده و ضدسرفه استفاده می‌شود و کنترل کننده اسهال است. گزارش‌هایی برای جلوگیری از رشد سلول‌های سرطانی در مورد کتیرا وجود دارد و برای افزایش مدفوع و کم کردن توقف مواد در سیستم روده‌ای — معده‌ای نیز می‌توان از آن استفاده کرد (۱۲).

ـ انگم (گم) استخراج شده از ریشه و ساقه آن آرام‌بخش و مرهم‌آساست، اگرچه اغلب در استعمال داخل بکار نمی‌رود، زیرا بطور کامل حل شدنی نیست، اخیراً اثبات شده که این گم (gum) سیستم ایمنی بدن را تقویت و مانع رشد تومورها می‌شود. این گم از گذشته دور در استعمال خارج برای پوشش و درمان سوختگی‌ها بکار می‌رفته است (internet).

***Astragalus (Buceras) hamosus* L.**

ناخنک

گیاه از قاعده منشعب، با کرکهای خوابیده میان‌چسب یا میان‌چسب کمی نامتقارن سفید در گل‌آذین مخلوط با کرکهای سیاه. ساقه‌ها گسترده روی زمین یا ایستاده، پوشیده از کرکهای مویی به طول ۰/۴_۱ میلیمتری انبوه تا تنک. گوشواره‌ها سفید یا سبز، از دمبرگ جدا، به ساقه و به یکدیگر تا میانه یا بلندتر چسبیده، کرکی مویی تنک. برگها به طول ۳_۱۶ سانتیمتر، با دمبرگی به طول ۰/۵_۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۷_۱۳ جفتی، تخم‌مرغی باریک یا بیضوی باریک. به طول ۶_۲۲، به عرض ۲_۷ میلیمتر، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کرکی مویی تنک یا انبوه. خوشه‌ها با دمگل‌آذین به طول ۰/۵_۱۰ سانتیمتر، ۴_۱۸ گلی. برگه‌ها به طول ۱_۳ میلیمتر، مژه‌ار ـ سفید. کاسه گل به طول ۴_۷ میلیمتر، لوله‌ای، کرکی سیاه و سفید، با دندانه‌هایی به طول ۲_۴ میلیمتر. جام گل زرد یا بنفش کم‌رنگ. درفش به طول ۷_۱۱ میلیمتر، با پهنک بیضوی یا واژ تخم‌مرغی؛ بالها به طول ۶_۱۰ میلیمتر، با پهنک بطرف رأس کمی پهن شده، چالدار مورب یا تقریباً چالدار؛ ناو به طول ۵_۸ میلیمتر. نیام خطی واژگون به‌درون خمیده، داسی شکل، قلاب‌دار، یا نیمه

***Astragalus (Buceras) hamosus* L.**

دایره‌ای تا تقریباً کاملاً دایره‌ای، به طول ۱۵ـ۵۵ میلیمتر، به عرض و ارتفاع ۱/۵ـ۳/۵ میلیمتر، دوحجره‌ای.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب اروپا، شمال افریقا، شبه جزیره عربستان، جنوب غرب آسیا، آناتولی، عراق، ماورای قفقاز، ایران، پاکستان و ماکرونزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه یکساله در نقاط مختلف استانهای گرگان (پارک گلستان)، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، تهران و سمنان می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه بادشکن، آرام‌بخش و ملین است و در موارد حساسیت و ناراحتیهای پرده مخاطی بکار می‌رود. گیاه قی‌آور و شیرافزاست (5).
ـ گیاه آرام‌بخش و مرهم‌آسا، نرم‌کننده، شیرافزا و ملین است. برای درمان التهاب لایه مخاطی، بیماریهای عصب و نزله مفید است (Internet).

Astragalus (Sesamei) tribuloides Del.
Syn.: *Astragalus minutus* Boiss.

گیاهانی از قاعده منشعب، پوشیده از کرکهایی به طول ۰/۲ـ۱/۵ میلیمتر خوابیده یا نیمه خوابیده سفید. ساقه‌ها تقریباً همگی کوتاه شده یا به طول تا ۴۰ سانتیمتر، گسترده روی زمین یا برخاسته. گوشواره‌ها غشایی، به طول ۲ـ۳ میلیمتر. برگها به طول ۱/۵ـ۷ سانتیمتر، با دمبرگی به طول ۰/۵ـ۲ سانتیمتر. برگچه‌ها (ـ۳)۴ـ۹(ـ۱۰) جفتی، بیضوی باریک، به طول ۲/۵ـ۹(ـ۱۵)، به عرض ۰/۸ـ۲(ـ۴) میلیمتر، با رأس نوک‌تیز بندرت تقریباً نوک کند، با دو سطح کرکی خوابیده (فشرده)، تار ابریشمی، خوشه‌ها بدون پایک، بندرت با دمگل‌آذینی به طول تا ۲/۵ سانتیمتر، سرسان انبوه، ۲ـ۸ گلی. کاسه گل به طول ۳ـ۵ میلیمتر، لوله‌ای، با دندانه‌های از لوله کوتاهتر. جام گل سفید یا با رنگ‌دویدگی قرمز گلسرخی. درفش به طول ۴ـ۱۰ میلیمتر، با پهنک مستطیلی باریک، با رأس چالدار. بالها به طول ۴ـ۶ میلیمتر، با پهنک در بالا بریده بریده. نیام انبوه تقریباً ستاره‌ای، راست یا کمی خمیده. مستطیلی ـ سه گوشه، با قاعده بوضوح دوقوزی، با رأس نوک‌تیز، به طول ۴ـ۱۲، و ارتفاع ۲/۵ـ۳/۵، به عرض ۲/۵ـ۴ میلیمتر، با کرک‌پوش پوشیده از کرکهای فشرده به طول ۰/۰۵ـ۰/۱۵ میلیمتر و در بالا با کرکهای تنک به طول ۱/۵ میلیمتر. دانه‌ها در هر حجره ۴ـ۱۰(ـ۱۲) عدد.
پراکندگی جهانی: مصر، شبه جزیره عربستان، جنوب غرب آسیا، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان، قفقاز و آسیای میانه.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه یکساله در

***Astragalus (Sesamei) tribuloides* Del.**

نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل حاوی صمغ است و به‌عنوان ملین و آرام‌بخش بکار می‌رود (5).

نکاتی چند در مورد گون‌های مولد کتیرا

جنس گون / *Astragalus* در ایران قریب به ۸۰۰ گونه دارد که تعدادی از آنها خاردار و بقیه از انواع علفی و غالبا علوفه‌ای هستند و قریب به ۴۰۰ گونه از آنها انحصاری ایران هستند و می‌توان گفت با پراکندگی قابل توجه این جنس در ناحیه ایرانو-تورانی (Irano_turanian region) و حوزه‌های کرد و زاگرس و (Kurdo_Zagrosian) و ایرانو — آرمنین (Irano_Armenian) که دربرگیرنده ارتفاعات خراسان — البرز و آذربایجان و زاگرس و بعضا ارتفاعات پراکنده در حوزه ایران مرکزی (Central_Iranian)، ایران یک گونستان است. از میان گون‌های خاردار تعدادی از آنها مولد کتیرا هستند و محصول کتیرای بدست آمده از آنها بنامهای **کتیرای سفید** و **کتیرای زرد** در بین مردم ایران و مصرف‌کنندگان آنها مشهور می‌باشد. در اینجا به تعدادی از گونه‌های مولد کتیرا که در *Section platonychium* قرار دارند و از مشهورترین گونه‌های مولد کتیرا می‌باشند اشاره می‌کنیم.

Astragalus echidna Bunge
Astragalus echindaeformis Sirjev
Astragalus floccosus Boiss.
Astragalus gossypinus Fischer — گون پنبه‌ای
Astragalus hypsogeton Bunge
Astragalus longistylus Bunge
Astragalus meschedensis Bunge
Astragalus microcephalus Willd.
Astragalus myriacanthus Boiss.
Astragalus verus Olivier — گون زرد

یادآور می‌شویم که مردم در مواردی خاص از گونه‌های گون‌های Section Rhacophorus بنامهای

Astragalus andalanicus Boiss. & Hausskn.
Astragalus compactus Lam.
Astragalus globiflorus Boiss.
Astragalus pycnocephalus Fischer

نیز کتیرا تولید می‌کنند در ضمن گونه‌های *Section Brachycalyx* بنامهای

Astragalus albispinus Sirj & Bornm.
Astragalus caspius Bieb.
***Astragalus adscendens* Boiss. & Hausskn.**

نیز کم و بیش مولد کتیرا هستند. جایگاه **گز خوانسار، گز انگبین** / ***Astragalus adscendens*** در ایران از نظر تولید مان گز خوانسار بر کسی پوشیده نیست و ارزش اقتصادی آن برای مردم ایران شناخته شده می‌باشد. این گونه پراکندگی جغرافیایی بوسعت زاگرس دارد و در استانهای آذربایجان غربی (بخش‌های جنوبی)، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری، جنوب اصفهان و کهکیلویه و بویراحمد پراکنده است و بیشترین محصول تولیدی این گیاه از استانهای اصفهان و لرستان می‌باشد. مردم جنوب ایران از ***Astragalus (Poterium) fasciculifolius* Boiss.** شیرابه‌ای استخراج می‌کنند که **انزورت** نامیده می‌شود و ارزش دارویی دارد این گونه پراکندگی قابل توجهی در استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب کهکیلویه و بویراحمد، جنوب فارس، جنوب چهارمحال بختیاری، جنوب کرمان، هرمزگان و بلوچستان (غرب و شمال غرب) دارد نام فارسی این گونه در بین مردم بندرعباس **گنجر** gonjar می‌باشد.

Astragalus echindaeformis Sirjev

Astragalus echindaeformis Sirjev

Astragalus floccosus Boiss.

Astragalus gossypinus Fischer

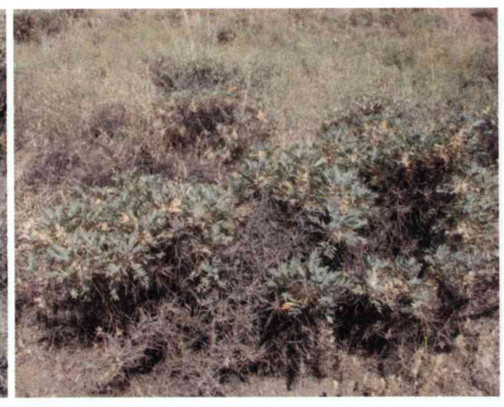
Astragalus longistylus Bunge

Astragalus meschedensis Bunge

Astragalus meschedensis Bunge

Astragalus microcephalus Willd.

Astragalus microcephalus Willd.

Astragalus verus **olivier**

Astragalus myriacanthus **Boiss.**

Astragalus verus **olivier**

Astragalus andalanicus **Boiss. & Hausskn.**

Astragalus compactus **Lam.**

Astragalus globiflorus **Boiss.**

Astragalus albispinus **Sirj. & Bornm.**

Astragalus caspius **Bieb.**

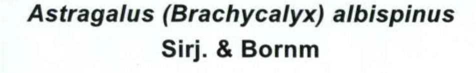
Astragalus adscendens **Boiss. & Hausskn.**

Astragalus (Poterium) fasciculifolius **Boiss.**

Astragalus (Brachycalyx) albispinus **Sirj. & Bornm**

Astragalus myriacanthus **Boiss.**

Cicer arietinum L.

Syn.: Cicer grossum Salisb, Cicer sativum Schkuhr, Cicer physodes Reichenb., Cicer rotundum Jordan ex Alef.

E. Chicken pea, coffee pea, gram, chick_pea, gram chick_pea

نخود، نخود آبگوشتی

گیاه یکساله. ساقه ایستاده یا نیمه ایستاده، بـه ارتفـاع ۲۰_۴۰ (_۱۰۰) سـانتیمتر. برگهـا ۹_۱۵ برگچـه‌ای؛ برگچه‌ها تخم‌مرغی یا بیضوی، به طـول (_۶) ۱۰_۱۵ (_۲۰)، به عرض (_۳) ۴_۱۲ (_۱۴) میلیمتر، بـا لبـه دندانه اره‌ای، قاعده کامل. گوشواره‌ها تخم‌مرغی یا

Cicer arietinum L.

نیمه تخم‌مرغی، بـه طـول ۳ـ۵ (ـ۱۱) میلیمتـر، ۲ـ۴ (ـ۶) دندانه‌ای. دمگل‌آذین یک گلی، بـه طـول (ـ۶) ۱۳ـ۱۷ (ـ۳۰) میلیمتر، با سیخکی بـه طـول ۰/۲ـ۴ میلیمتر. دمگل به طول ۶ـ۱۳ میلیمتر. گلها بـه طـول ۸ـ۱۱ میلیمتر؛ کاسه گل به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر؛ جـام گل قرمز، ارغوانی یا قرمز، سـرانجام آبـی آسـمانی‌ـ بنفش شونده یا سفید، خیلی بندرت آبی آسمانی. نیـام لوزوی‌ـ بیضوی، به طـول۱۴ـ۲۰، بـه عـرض ۸ـ۱۱ میلیمتر، ۱ـ۲ و بنـدرت ۳ـ۴ دانـه‌ای. دانـه کـروی‌ـ تخم‌مرغی، گوشه‌دار یـا گـرد، بـه طـول (ـ۴) ۷ـ۱۰ (ـ۱۱)، بـه عـرض (ـ۴) ۵ـ۸ میلیمتـر، بـا پوسـت چروکیده یا صاف، سفید، سرانجام خاکی رنگ، تیره یا سیاه، بندرت سبز رنگ.

– در بعضی از نقاط ایران نوعی از نخود کاشته می‌شود که دارای میـوه سـیاهرنگ (Cicer arietinum L. var. nigrum) بوده برای تهیه لپه از آن استفاده می‌کنند.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، ترکیـه، عـراق، ایران، پاکستان، آسیای مرکـزی، هندوسـتان، اتیـوپی، مکزیک، پرو، شیلی و آرژانتین.

پراکندگی جغرافیایی در ایـران: به صورت کاشته شده و بحالت دیم در اغلـب نقـاط اسـتانهای آذربایجـان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشـاه، ایـلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: نخود با همه ارزش غـذایی کـه دارد دیرهضـم و نفـاخ مـی‌باشـد. مصـرف آن مـدر، قاعده‌آور و ضـدکرم اسـت و بـرای دفـع آب آوردن، قولنج‌هـای کلیـوی، دفـع رسـوبات ادراری و زردی استفاده می‌شـود. آرد نخـود اثـر بازکننـده زخمهـای چرکین و التیام دهنده می‌باشد.

ـ اندامهای مورد استفاده: دانه‌ها و برگها. برگهای نخود آبگوشتی ترش هستند و بهبوددهنده مزه و اشتهاآورند. از آنها برای درمـان رگ بـه رگ شـدن و جابجـایی مفاصل استفاده می‌کنند، برونشیت را درمان مـی‌کننـد، اما سبب نفخ می‌شوند. شـیره برگهـا مقـوی معـده و سقـط‌آور است. دانـه نـارس آن محـرک، مقوی و

Cicer arietinum L.

Cicer arietinum L. var. *nigrum*

افزایش‌دهنده میل جنسی است. تشنگی و سوختگی را درمان می‌کند. دانه‌های آن خوش‌عطر، خنک‌کننده، مغذی، قابض، مقوی و ضدیرقان است. برای درمان جذام و برونشیت بکار می‌رود، بهنگام سرخ کردن مدر هستند. اسید (ترشی) ترشح شده از آن قابض است و برای درمان سوءهاضمه، یبوست و مارگزیدگی مفید می‌باشد (6).

ـ گیاه خنک‌کننده است. شیره (آب) برگهای آن مقوی معده و ملین است. دانه‌های آن قابض و محرک است. دانه‌های بوداده آن زیادکننده قوای جنسی است، درحالی‌که سرخ‌شده آنها مدر هستند. آرد نخود بمنظور متوقف کردن مخاط و خون بهنگام کمبود آن خورده می‌شود. دانه‌های آن در امراض پوستی مصرف می‌شود، دانه‌های نیم‌پخته آن می‌تواند سبب رعشه و لغوه انگشتان و نقاط در معرض شود که بنام نخودگرفتگی (Lathyrism) شناخته می‌شود (5).

***Colutea arborescens* L.**

E. bladder senna, common bladder senna

دغدغک درختی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۴ متر. شاخه‌چه‌های جوان کرکدار. برگچه‌ها ۹ـ۱۳ تایی، بیضوی تا واژ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵ـ ۳ سانتیمتر، معمولاً نوک چالدار و نوک‌دار، با سطح فوقانی سبز روشن، سطح تحتانی کمی کرکی و کم رنگتر، غشایی، با

رگبرگهای بخوبی مشخص. گلها به طول ۲ سانتیمتر، زرد روشن، درفش با لکه (نشانه) قرمز، در خوشه‌های ۶ـ ۸ گلی. دمگل‌آذین به طول ۲ـ۴ سانتیمتر، دمگل به طول حدود ۱ سانتیمتر، تخمدان کمی کرکدار. میوه بی‌کرک شونده، مایل به سبز یا در قاعده کمی مایل به قرمز، به طول ۶ـ ۸ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگها و نیام آنها مصرف می‌شود و اثر درمانی ملین و صفراآور دارد و در موارد یبوست مصرف می‌شود (۱۰).

- برگچه‌های این درختچه اثر ملین، مسهل، مدر و تصفیه‌کننده خون دارد. دانه‌اش قی‌آور و در مصرف زیاد مسمومیت‌آفرین است (۱۱).

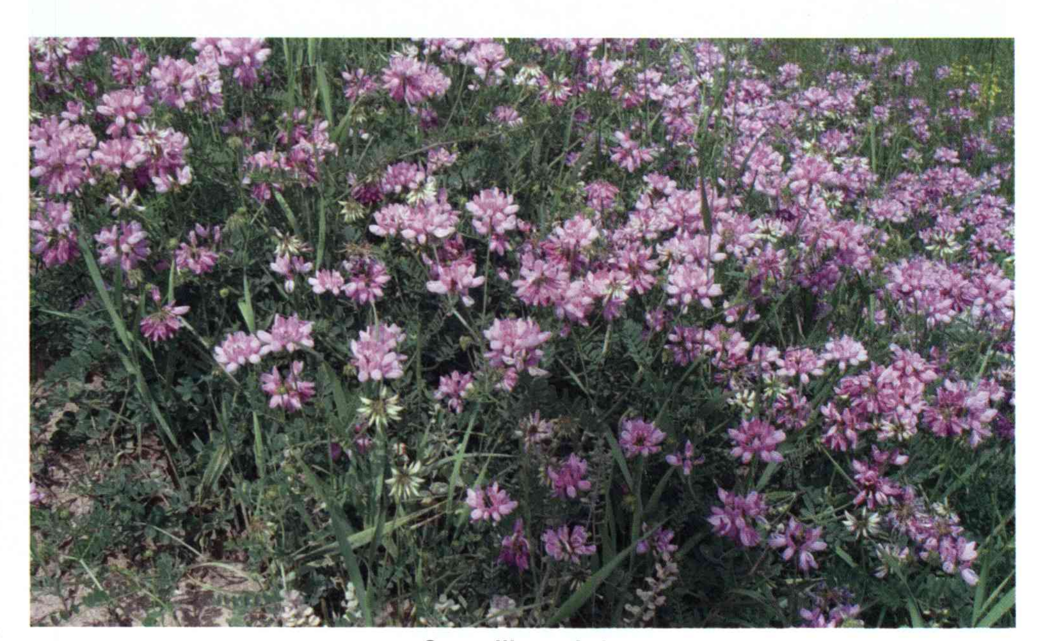
Colutea arborescens **L.**

***Coronilla varia* L.**

E. crown_vetch, coronilla, rosy_flowered crown_vetch

یونجه باغی، یونجه تاجی

گیاه چندساله، در تمامی بخشها (اندامها) متنوع، محکم ایستاده یا ظریف (نازک) افتان، بی‌کرک یا کم و بیش کرکدار، درشت گل یا کوچک گل. ساقه‌ها منفرد یا اغلب چندتایی، به ارتفاع ۳۰ـ۸۰ سانتیمتر، کم و بیش با برگهای انبوه، کم و بیش منشعب. برگها شانه‌ای فرد، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمبرگ، به طول ۲ـ۱۲ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۶ـ۱۲جفتی، برگچه‌ها به طول ۷ـ۳۲، به عرض ۲ـ۱۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای یا مستطیلی یا تقریباً گوه‌ای ـ مستطیلی، با قاعده باریک شده یا گرد شده به کوتاهی دمبرگچه‌دار، با رأس گرد یا تقریباً سربریده یا چالدار و با رأس (نوک) کوچک. گل‌آذین ۷ـ۱۲ گلی، کم و بیش با دمگل‌آذین بلند. برگه‌ها خطی، غشایی، دائمی. دمگلها به طول ۳ـ۵ میلیمتر، ابتدا برگشته، سرانجام کم و بیش راست. کاسه گل به طول ۱/۵ـ۳ میلیمتر؛ دندانه‌ها کوتاه، به بیرون برگشته، با سینوس‌های گرد پهن جدا شده از هم. جام گل به طول ۶ـ۱۳ میلیمتر، سفید یا قرمز یا بنفش؛ درفش با ناخنکی به طول ۲ـ۳ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ دایره‌ای یا مستطیلی پهن، با پیشانی کمی چالدار یا نوک‌دار یا گرد شده؛ بالها هم‌اندازه درفش، مستطیلی، تقریباً سربریده، به کوتاهی ناخنک‌دار، به کوتاهی گوشک‌های نوک کنددار؛ ناو با بقیه گلبرگها هم‌اندازه یا کم و بیش بلندتر از آنها، مستطیلی باریک، بتدریج بطرف بالا خمیده، باریک شده به سیخکی بلند نوک‌تیز اغلب ارغوانی تیره‌شونده. نیام به طول ۱۵ـ۷۰، به عرض ۱/۵ـ۲ میلیمتر، کم و بیش راست یا خمیده، با خامه دائمی، سخت شکننده، نخی‌شکل به بندهای تقریباً چهارگوشه متعدد متنوع جدا شونده. دانه‌ها به طول ۳ـ۴، به عرض ۱ میلیمتر، استوانه‌ای باریک، درخشان (صاف)، قهوه‌ای تیره.

Coronilla varia L.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، آسیای صغیر، قفقاز، ترکیه، قبرس، ایران، ترکمنستان و سیبری.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع با دو زیرگونه بنامهای ***varia*** **subsp.** و ***hirta*** **subsp.** اغلب در نواحی مختلف دامنه‌های کوهستانی، باغها و کناره‌های مزارع در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: مدر و مسهل. جوشانده رقیق آن مصرف می‌شود. مصرف آن بعلت ایجاد مسمومیت باید با احتیاط استفاده شود (۱۱).
- با توجه به پراکندگی قابل توجه این گونه در نقاط مختلف ایران و آشنایی مردم با آن به‌عنوان علف هرز و احیاناً گیاهی که در باغها و کناره‌های مزارع می‌روید جنبه‌های علوفه‌ای آن بیشتر شناخته شده است و در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد و معرفی آن به‌عنوان گیاه دارویی نیاز به کار منسجم و دقیق دارد (مؤلف).

Coronilla varia **L.**

Dalbergia Sissoo **Roxb.**

E. sissoo, sissu, sissoo tree, sissoo wood, rose wood, black wood, sissum wood

شیشم، جک

درختی به ارتفاع تا ۱۰ـ۱۵ متر، با تاج تنک و نسبتاً باز، با پوست خشن، اصولاً در جهت طولی شیاردار. شاخه‌های جوان کرکدار. برگها شانه‌ای فرد؛ محور برگها به طول ۳۷ـ۷۵ میلیمتر؛ برگچه‌ها ۳ـ۵ تایی، به طول ۳۵ـ۶۵ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن یا دایره‌ای، نوک‌دار، در حالت جوان کم و بیش کرکدار، سرانجام اغلب کم و بیش کاملاً بدون کرک شونده؛ دمبرگچه به طول ۵ـ۸ میلیمتر. گوشواره‌ها به طول حدود ۵ میلیمتر. گل‌آذین پانیکول محوری، متشکل از سنبله‌های فراوان کوتاه؛ گلها بدون دمگل یا تقریباً بدون دمگل. برگه‌ها کوچک، کرکدار، ریزان. کاسه گل به طول ۵ میلیمتر، با دندانه‌های از لوله کاسه کوتاهتر، نامساوی، مژه‌دار. جام گل سفید مایل به زرد. پرچمها ۹ تایی، یک‌دسته‌ای؛ لوله پرچمها در سمت بالایی تا حدودی شکافدار؛ کیسه‌های بساک جورشکل. تخمدان کرکدار، ۲ـ۴ تخمکی. نیام به طول ۳۵ـ۱۰۰، به عرض ۷ـ۱۳ میلیمتر، بدون کرک. دانه‌ها تخت شده.
پراکندگی جهانی: جنوب شرق ایران، افغانستان، پاکستان و هندوستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: **خوزستان:** لالی و سردشت؛ اهواز: کاشته شده. — **بوشهر:** بندر طاهری: جم. ـ **هرمزگان:** بشاگرد؛ میناب؛ سندرک؛ سیاهو. — **بلوچستان:** تنگه سرحه؛ هامون جازموریان: محتارآباد، گس پرده؛ سرباز؛ کنار بست غرب کوهک. ـ **کرمان:** جیرفت؛ کوههای جبال بارز.
مصارف و کاربردها: پوست و چوب گیاه طعمی تلخ و اثر مقوی نیروی جنسی، سقط‌کننده جنین، خلط‌آور، ضدکرم و اشتهاآور دارد. استفراغ را برطرف و در بیماریهای پوستی، سوء هضم و اسهال خونی اثر مفید دارد (۱۱).

Dalbergia Sissoo Roxb.

Faba vulgaris Moench

* ***Faba vulgaris*** **Moench**

Syn.: *Vicia Faba* L.

E. broad bean, garden bean, common field bean

باقلا

گیاه یکساله، بی‌کرک. ساقه‌ها ضخیم، ایستاده، بی‌کرک. گوشواره‌ها به طول ۸ـ۲۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نیمه‌پیکانی، بی‌کرک، در بخش فوقانی حامل کرک غده‌ای. محور برگها نوک کند یا با نیش انتهایی؛ برگچه‌ها ۲ـ۳ جفتی، به طول ۱۵ـ۷۰، به عرض ۶ـ۴۰ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، گاهی منقاردار، نوک کند تا نوک کند، بی‌کرک، با رگبرگهای ثانویه (فرعی) ۴ـ۶ جفتی. دمگل‌آذین کوتاه، به طول ۵ـ۱۲ میلیمتر، بی‌کرک. گل‌آذین ۱ـ۵ گلی. گلها به طول ۱۸ـ۳۲ میلیمتر، سفید چرک؛ بالها و ناو خال آبی آسمانی‌دار تا با آرایش آبی آسمانی ـ بنفش. کاسه گل به طول ۹ـ۱۴ میلیمتر، لوله‌ای، بی‌کرک؛ دندانه‌های کاسه

Faba vulgaris Moench

نامساوی، بالایی‌ها از پایینی‌ها و از لوله کاسه کوتاهتر، سه گوشه تا سرنیزه‌ای. جام گل بی‌کرک؛ درفش از بالها بلندتر، پهنک با ناخنک کم و بیش هم‌طول؛ ناو از بالها کوتاهتر. نیام به طول ۵۰-۱۰۰، به عرض ۸-۲۵ میلیمتر، مستطیلی بدون پایک. تخمدان، قهوه‌ای، بی‌کرک یا به کوتاهی کرکدار، درخشان. دانه‌ها ۲-۳ (-۵)تایی، مستطیلی - کلیوی پهن، به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۵-۲۵ میلیمتر، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، افریقا، در شمال و جنوب امریکا کاشته شده و گاهی فرار کرده از کشت.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کرمانشاه، اصفهان، یزد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، جنوب فارس، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: لوبیای آن مصرف می‌شود. لوبیای آن (باقلا) به‌عنوان غذا برای انسان، اسب‌ها و سایر حیوانات بکار می‌رود. فاویسم (Favism) نام مسمومیت ناشی از باقلاست که با علائمی مانند واکنش‌های حساسیتی (آلرژیک) مشخص می‌شود و سبب کم‌خونی همراه با کم شدن گلبولهای قرمز خون در میان پسربچه‌ها، گیجی (سرگیجه)، بی‌قراری، دل‌بهم خوردگی معدی – روده‌ای با افزایش ترشح اروبیلین (Urobilin)، صفرا و ضعف همراه است، استنشاق دانه‌های گرده آن نیز سبب فاویسم می‌شود (5).

- مهمترین اثرات درمانی: بهبود پارکینسون، افزایش‌دهنده قوای جنسی، ضدالکلیسم، ادرارآور، خلط‌آور، دارای خواص استروژنی، مقوی معده، تنظیم‌کننده سدیم خون و ادرار و تنظیم‌کننده فشار خون (۱۲).

***Galega officinalis* L.**

Syn.: *Galega vulgaris* Lam., *Galega persica* Pers., *Galega patula* Stev., *Galega coronilloides* Freyn & Sint.

E. goat's Rue

شیرین‌بیان‌سا، شیرساز

ساقه به طول ۴۰ـ۹۰ سانتیمتر، منشعب، بی‌کرک یا کرک مویی فشرده تنک. گوشواره‌ها به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر، پیکانی، نوک تیز. برگها به طول ۵ـ۲۰ سانتیمتر، شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها ۵ـ۱۰ جفتی، سرنیزه‌ای باریک، به طول ۱۰ـ۴۰، به عرض ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، با دو انتهای باریک شده، با رأس منقارک‌دار، با دمبرگچه‌های به طول ۰/۵ میلیمتر. خوشه‌ها به طول ۸ـ۲۷ میلیمتر، انبوه، پرگل؛ دمگل‌آذین از برگ حمایت‌کننده آن بلندتر. دمگلها با کاسه گل مساوی. برگه‌ها خطی باریک، نخی شکل، به دمگل می‌رسد. کاسه گل به طول ۴ـ۵ میلیمتر؛ دندانه‌ها نخی شکل ـ درفشی، از لوله بلندتر. درفش به طول حدود ۱۰ میلیمتر؛ بالها مستطیلی ـ گوشک‌دار؛ ناو نوک کند، تقریباً مساوی بال. نیام پایک‌دار، به طول ۲۰ـ۴۰، به عرض ۲/۵ـ۳ میلیمتر، دیواره میانی‌دار. دانه‌ها به طول ۳، به عرض ۱/۵ میلیمتر، کلیوی شکل، قهوه‌ای شونده، صاف، کدر.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، جنوب غرب آسیا و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: احتمالاً جنگلهای ارسباران (کاشته شده در باغ گیاهشناسی ملی ایران).

مصارف و کاربردها: اندامهای گیاه بصورت کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضد دیابت، شیرافزا،

***Galega officinalis* L.**

Galega officinalis L.

مدر، دافع کرم و ضد صرع دارد و برای درمان دیابت و کمی شیر مصرف می‌شود (۱۰).

- امروزه گیاه اصولاً به‌عنوان ضددیابت مصرف می‌شود و قدرت آن را دارد که قند خون را پایین بیاورد. جایگزین معالج‌های مرسوم نیست، اما می‌توان از آن برای درمان دیابت در مراحل اولیه (آغاز) بصورت دم‌کرده استفاده کرد. گیاه قدرت افزایش تولید شیر در پستان را دارد و مدری مفید است (4).

***Genista tinctoria* L.**

Syn.:*Genista patula* M. B.

E. green_weed, dyer's weed, common dyer's broom, low broom

رنگین زرد

درختچه‌ای کوتاه یا متوسط، به ارتفاع ۲۰-۱۵۰ سانتیمتر، منشعب، بدون کرک یا با کرکهای بلند و جدا - کرکهای تار ابریشمی. برگها به طول ۸-۴۰، به عرض ۵-۱۲ میلیمتر، ساده، رگبرگ‌دار، بیضوی یا سرنیزه‌ای یاواژ سرنیزه‌ای. گوشواره‌ها کوچک، درفشی. برگه‌ها برگی. گلها با برگه‌های محوری منفرد، در گل‌آذین‌خوشه‌ای ساده یا مرکب؛ دمگلها به طول ۱-۲ میلیمتر. برگک‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر. کاسه گل به طول۴-۶ میلیمتر، دندانه‌های کاسه گل از لوله آن تقریباً کوتاهتر، از قاعده سرنیزه‌ای درفشی. جام گل بدون کرک، درفش به طول ۹-۱۲ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن. نیام مستطیلی باریک پردانه.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپای مرکزی و جنوبی، آناتولی، قفقاز و افغانستان.

Genista tinctoria L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (قره‌داغ).

مصارف و کاربردها: از گلهای آن به‌عنوان مدر و مسهل و از برگ و دانه‌اش به‌عنوان مسهل استفاده می‌شده است. دانه آن اثر مسهل و قی‌آور دارد و سمی است و در مصرف آن باید احتیاط شود (۱۱).

ـ سرشاخه‌ها، برگها و ساقه‌های گلدار گیاه مسهل، معرق، مدر، قی‌آور، محرک و تنگ‌کننده عروق هستند. گاهی دانه‌های آن نیز بهمین منظور مصرف می‌شود. گیاه در اوایل تابستان و بهنگام گل دادن درو شده و در آینده مصرف می‌شود و آنها را نباید بیش از ۱۲ ماه نگهداری کرد، زیرا مواد مؤثره خود را از دست می‌دهد. پودر دانه‌های آن مانند یک مسهل ملایم عمل می‌کند و از آن می‌توان مشمع برای اندامهای شکسته تهیه کرد. جوشانده گیاه کامل برای درمان تجمع مایع در بدن، روماتیسم و نقرس بکار می‌رود. داروی خانگی از شاخه‌های جوان آن تهیه می‌شود و برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (internet).

ـ امروزه وجود این گونه گیاهی نادر در ایران محرز نیست و بهمین دلیل در طب سنتی این سرزمین برای آن جایگاه خاصی وجود ندارد (مؤلف).

Genista tinctoria L.

******Glycine Max* **(L.) Merrill**

Syn.: *Glycine hispida* (Moench) Maxim., *Dolichos Soja* L., *Phaseolus* Max L., *Soja Max* (L.) Piper, *Soja hispida* Moench

E. soybean, soya bean, soja

لوبیای روغنی، سویا

گیاه یکساله؛ ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، ضخیم، قوی، ایستاده یا زانودار، مانند دمبرگها کرکی مویی انبوه با کرکهای تقریباً سفید تا قرمز ـ قهوه‌ای؛ برگچه‌ها بزرگ، معمولاً تخم‌مرغی. گلها ۳ـ۱۰ تایی، در گل‌آذین برگ‌دار خوشه‌ای؛ جام

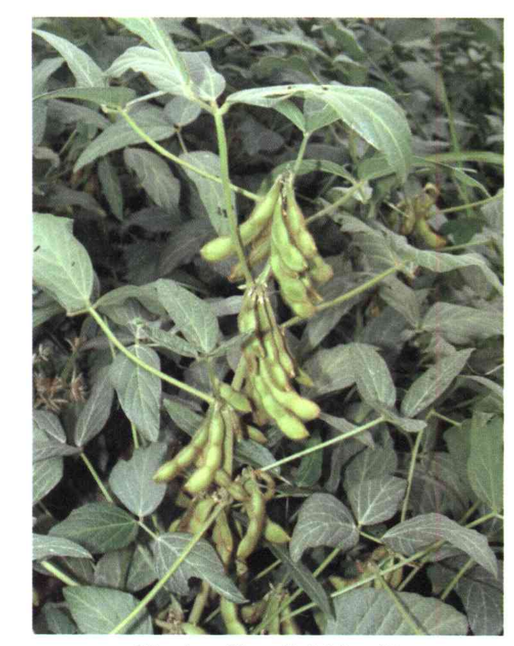
Glycine Max (L.) Merrill

گل سفید یا بنفش، بندرت قرمز؛ درفش پررنگ‌تر؛ نیام‌ها مستطیلی، راست یا داسی شکل، کرک‌دار؛ دانه‌ها ۱ـ۴ تایی، زرد یا سبز تا قهوه‌ای تیره، کروی تا تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا، با منشأ ژاپن، معرفی شده در شمال امریکا و سایر نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: امروزه این گونه بدلیل داشتن دانه‌های روغنی آن در استانهای گرگان و مازندران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات مهم سویا عبارت است از: خاصیت ضدسرطانی، رفع مشکلات یائسگی، مشکلات قلبی – عروقی، ضدسرطان پروستات، ضدویروس، ضدباکتری، ضدقارچ، ضد اکسیدان و ضد التهاب با اثر متوسط، محافظ قلب، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده چربی خون (۱۲).

Glycine Max (L.) Merrill

ـ مغذی است و بجای گوشت مصرف می‌شود، ایده‌آل برای بیماران دیابتی است، زیرا شکر (قند) آن به دشواری جذب می‌شود. لوبیای آن ۴ برابر هم‌وزن خود بیشتر از گوشت گاو کالری دارد. پروتئین آن در صنعت برای ساختن پلاستیک و مواد چسب‌دار بکار می‌رود. پخته پوست آن قابض است. لوبیای آن پایین آورنده قند خون و کلسترول خون است (5).

ـ سویا فعالیت دارویی ملایم دارد، محرک گردش خون و ضدعفونی‌کننده عمومی است. در طب چین جوانه سبز شده آن برای کمک به تسکین گرمازدگی و تب بکار می‌رود (4).

ـ سویا حاوی ۴۸٪ پروتئین، به‌اضافه لیسیتین، ویتامین‌ها و ترکیبات معدنی است. با میزان کم کلسترول برای جلوگیری از ابتلا به بیماریهای قلبی مفید است و دارویی مناسب برای درمان دیابت می‌باشد، زیرا قند آن جذب نمی‌شود. از دانه‌های آن روغن خوراکی (آشپزی) تهیه می‌شود و سبب تحریک گردش خون و پایین آوردن تب و سم‌زدایی از خون می‌شود و از آن برای درمان مسمومیت‌های غذایی استفاده می‌کنند (2).

***Glycyrrhiza glabra* L.**

Syn.: *Glycyrrhiza violacea* Boiss.

E. common licorice, spanish liquorice, Liquorice

شیرین‌بیان، مک

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی متعدد، ساقه هوایی به ارتفاع ۵۰ـ۸۰ (ـ۱۵۰) سانتیمتر، کلفت (ضخیم)، راست، ساده یا منشعب، با کرک‌های پراکنده کوتاه یا کم و بیش با کرک‌های غده‌ای ـ منقوط یا غده‌ای ـ خارک‌دار. گوشواره‌ها کوچک، سرنیزه‌ای ـ درفشی، در زمان گلدهی ریزان. برگها به طول ۵ـ۲۰

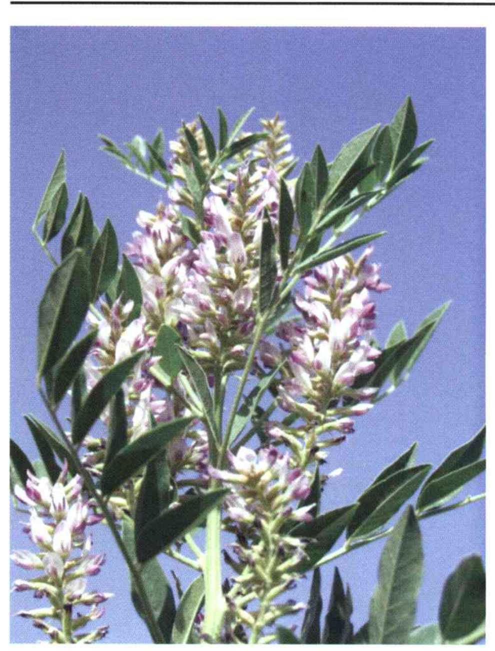
***Glycyrrhiza glabra* L.**

سانتیمتر، بادمبرگی به طول ۱ـ۳ میلیمتر؛ برگچه‌ها به تعداد (ـ۲) ۳ـ۸ (ـ۹) جفت، به طول ۲ـ۴، به عرض ۱ـ۲/۵سانتیمتر، بیضوی یا سرنیزه‌ای، با سطح تحتانی کم و بیش غده‌ای ـ منقوط. گل‌آذین خوشه‌ای، به طول ۵ـ ۸ (ـ۱۲) سانتیمتر، تنک، دمگل‌آذین به طول ۳ـ۵ (ـ۷) سانتیمتر. گلها به طول ۸ـ۱۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۵ـ۶ (ـ۷) میلیمتر، کم و بیش کمی کرکی یا کرک غده‌ای، دندانه‌ها هم اندازه طول لوله یا کمی بلندتر، سرنیزه‌ای باریک، دندانه‌های بالایی به نصف اندازه دندانه‌های پایینی می‌رسد. جام‌گل بنفش یا سفید، درفش تخم‌مرغی یا بیضوی با نوک‌تیز. نیام به طول ۲۰ـ۳۰، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، مستطیلی، راست یا کمی خمیده با کفه‌های سخت (محکم)، ناشکوفا یا به سختی شکوفا.

پراکندگی جهانی: مجارستان، یونان، شرق روسیه اروپایی، ترکیه، سوریه، قبرس، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع با دو واریته بنامهای **var.** ***glabra*** -- و **var.** ***glandulifera*** **(Waldst. & Kit) Boiss.** -- که اغلب بصورت علف هرز در باغها، کنار جاده‌ها و اراضی رها شده در استانهای گرگان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه خواص درمانی: ضد اسپاسم مجاری گوارشی و برونش‌ها، آنتی‌هیستامین، خلط‌آور، روان‌کننده ترشحات حلقی، آسان‌کننده هضم، مدر، تصفیه‌کننده، خنک‌کننده، تقویت‌کننده غدد فوق کلیوی و بطور موضعی: ضدالتهاب و التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای معالجه سرفه‌های عصبی، برونشیت و التهاب

Glycyrrhiza glabra **L.**

نای، یبوست، انواع گاستریت، زخمهای معده و اثنی‌عشر، اسهال خونی، نفخ روده، بلع هوا، اسپاسم روده‌ای و در استعمال خارجی بمنظور شستشوی دهان در گلوسیت و استوماتیت (التهاب عمومی مخاط دهان)، قطره چشم در ورم ملتحمه و التهابات پلک بکار می‌رود (۱۰).

ـ خواص درمانی مهم شیرین‌بیان عبارت است از: اثرات ضدزخم معده، ضدالتهاب، خلط‌آور و ضدسرفه، ضد التهاب قسمت‌های فوقانی راه‌های تنفسی، کمک در درمان نزله‌های ششی، ضد اسپاسم، ضدحساسیت، ضد میکروب، ضدویروس، خنثی‌کننده بعضی سموم کبد و نرم‌کننده راه‌های تنفسی؛ اثرات درمانی دیگر شیرین‌بیان بشرح زیر است: محرک آدرنال، ضددرد، ضداسید معده، ضدحساسیت، ضدآسم، ضدباکتری، ضدتشنج، ضدافسردگی، ضدسم، ضدورم، ضد جهش ژنی، ضداکسیدان، ضدتب، ضد اسپاسم، ضدانعقاد

Glycyrrhiza glabra L.

خون، ضدتومور، ضدسرفه، ضدزخم معده، ضدویروس، ضداحتقان، محرک قوای جنسی، نرم‌کننده، ضدعفونی‌کننده، دفع‌کننده سموم بدن، خلط‌آور، محافظ کبد، محرک سیستم ایمنی، شیرافزا و مسهل (۱۲).

ـ ریشه پوست‌کنده و با پوست آن مصرف می‌شود. شیرین‌بیان آرام‌بخش، خلط‌آور، ضدسرفه، ملین و شیرین‌کننده است. ریشه آن کمی تلخ، خنک‌کننده، مقوی، ملین آرام‌بخش، نرم‌کننده، محرک قوای جنسی alexetric، مدر، آرام‌بخش و شیرآور است. مناسب برای بینایی در آغاز از دست دادن دید، بیماریهای پلک چشم، سرفه‌ها و سوزش (زخم) گلو، تسکین بیماریهای کبدی، امراض گوش ناشی از بیماریهای کبدی می‌باشد. برای درمان امراض ادراری – تناسلی و گزیدگی نیش عقرب بکار می‌رود. ریشه آن به‌عنوان دارو برای افزایش قدرت ماهیچه‌ها و استخوان و قدرت و درمان زخمها بکار می‌رود. عصاره پودر ریشه و عصاره آمونیاکی آن به‌عنوان آرام‌بخش، خلط‌آور و ترکیبات ضدتورم در سرفه‌ها مصرف می‌شود. مصرف عمده شیرین‌بیان در صنایع غذایی و ادویه‌جات، برای خوشبو کردن سیگار، آدامس، شکلات، آبجو، شیرینی، غذاهای پخته و رژیمی بکار می‌رود (6).

Glycyrrhiza glabra L.

ـ مهمترین اثرات درمانی این گیاه عبارتند از: ضدتورم و التهاب، خلط‌آور، آرام‌بخش، عامل غده فوق کلیوی، ملین ملایم؛ تحقیقات نشان می‌دهد که در از کارافتادگی روده شیرین‌بیان به‌عنوان ضدالتهاب و تورم و ضدالتهاب مفاصل عمل می‌کند، سبب تحریک تولید هورمون توسط غده فوق کلیوی می‌شود و از کار افتادگی کبد و کلیه‌ها را کاهش می‌دهد. شیرین‌بیان

داروی مؤثری برای درمان هپاتیت‌های مزمن و التهاب بینابینی بافت‌های کبد می‌باشد. شیرین‌بیان ترشحات معده را کاهش می‌دهد، اما لایه محافظ مخاطی بصورت آستر برای معده می‌سازد که دارویی مفید برای تورم معده می‌باشد (4).
- گیاه مقوی، آرام‌بخش، خلط‌آور، مدر، ملین ملایم و عامل معطرکننده در ترکیبات سرفه است، اثر معجزه‌آسا روی التیام زخمهای دستگاه گوارش دارد و برای درمان روماتیسم مفصلی بکار می‌رود، خاصیت استروژنی آن سبب فعالیت و کار تخمدان می‌شود، بلعیدن گلهای آن بمقدار زیاد سبب فشار خون شدید می‌شود (5).

Indigofera oblongifolia **Forssk.**
Syn.: *Indigofera paucifolia* Delile

نیل خوشه‌ای، سگاری، شمل

درختچه‌ای قوی، با شاخه‌های انبوه ناشکننده، با کرکهای فشرده. برگها از نظر بزرگی متنوع، شانه‌ای فرد، اغلب ۳-۵ برگچه‌ای، بندرت یک برگچه‌ای؛ برگچه‌ها متناوب، به طول ۱۵-۲۵، به عرض ۶-۱۳ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای یا بیضوی - مستطیلی، با قاعده گوه‌ای، با دو سطح کرکی خاکستری فشرده؛ دمبرگ به طول ۳-۱۳ میلیمتر. گوشواره‌ها به طول ۳-۳/۵ میلیمتر. گل‌آذین خوشه‌ای دمگل‌آذین‌دار، به طول ۵-۱۰ سانتیمتر، با دمگل کوتاه. کاسه گل به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با کرکهای فشرده؛ دندانه‌های کاسه به طول حدود ۱/۲۵ میلیمتر. جام گل قرمز؛ درفش به طول

Indigofera oblongifolia Forssk.

Indigofera oblongifolia Forssk.

۶ـ۱۲ میلیمتر، در سطح پشتی کرکدار. نیام به طول ۱۲ـ۲۰ میلیمتر، کمی کمانی، دانه تسبیحی، در حالت جوان کرکدار فشرده؛ دانه‌ها ۶ـ۸ تایی.
پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، هندوستان، سیلان، جاوه، عربستان، عمان، مصر، افریقای گرم و مرطوب.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در نواحی دشتی یا تپه‌های شنی ساحلی در استانهای هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه حاوی ترکیبات ضدسیفلیسی و ضدالتهابی است. ریشه آن بصورت دم‌کرده (جوشانده) به‌عنوان ملین مصرف می‌شود. جوشانده ساقه برای شستشوی گرم مفاصل روماتیسمی و بصورت غرغره به‌عنوان ضدعفونی‌کننده مصرف می‌شود (1).

***_Indigofera tinctoria_ L.**

E. true indigo, dyer's east_Indian indigo plant, Indigo plant

نیل

درختچه‌ای به ارتفاع ۶۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های کرکی فشرده. برگها به طول ۱/۲ـ۱۲/۵ سانتیمتر، شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها ۷ـ۱۳تایی، به طول ۵ـ۲۶ میلیمتر، بیضوی یا مستطیلی، در سطح تحتانی کرکی فشرده، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک؛ دمبرگچه به طول ۱ میلیمتر. گوشواره‌ها کوچک. گل‌آذین خوشه‌ای تقریباً بدون پایک (دمگل‌آذین)، به طول ۵ـ۱۲ سانتیمتر. کاسه گل به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، کرکی کوتاه؛ دندانه‌ها با لوله کاسه مساوی. جام گل قرمز؛ درفش به طول ۴ـ۴/۵ میلیمتر. نیام به طول ۱۸ـ۳۸، به عرض ۲/۵ میلیمتر،

راست یا کمی خمیده، بی‌کرک. دانه ۱۰_۱۲ تا.

پراکندگی جهانی: پاکستان (سند، پنجاب)، هندوستان، سیلان، برمه، اندونزی، جزایر فیلیپین، سیام، هندوچین، سرزمین گرم و مرطوب آفریقا؛ در امریکای گرم و مرطوب معرفی و کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در بخشهایی از استان کرمان (هامون جازموریان).

مصارف و کاربردها: آب برگ (شیره برگ) آن برای درمان هاری، صرع و ناراحتیهای عصبی داده می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان ورم‌ها، زخمها، زخمهای چرکی و تاول‌ها استفاده می‌شود و به‌عنوان پادزهر برعلیه مارگزیدگی بکار می‌رود. پودر برگ آن بصورت جوشانده در استعمال داخلی برای درمان انواع ناراحتیهای پوستی بکار می‌رود. عصاره برگ و ریشه آن با عسل برای درمان زردی بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای درمان عفونتهای دستگاه ادراری بکار می‌رود (9).

Indigofera tinctoria L.

Indigofera tinctoria L.

Lathyrus Aphaca L.

Lathyrus Aphaca **L.**
Syn.: *Aphaca vulgaris* Alef.
E. yellow vetchling, tare, vetchling

خلر بی‌برگ

گیاه یکساله، پرساقه، بی‌کرک. ساقه‌ها به طول تا ۵۰ سانتیمتر، نازک، گسترده روی زمین یا افشان (پخش شده روی زمین) یا برخاسته، بدون بال. گوشواره‌ها از قاعده ساقه بطرف رأس رشدکننده، تخم‌مرغی - پیکانی، به طول تا ۳۰، به عرض ۱۵ میلیمتر. برگها وجود ندارد؛ پیچک ساده، نازک، طویل شده. دمگل آذینها یک بندرت ۲ گلی، از گوشواره‌ها اغلب ۲ بار بلندتر. کاسه گل به طول ۴-۱۰(-۱۲) میلیمتر؛ دندانه‌ها تقریباً هم‌اندازه، از لوله ۱/۵ تا تقریباً ۳ بار بلندتر. جام گل به طول ۶-۱۲ میلیمتر، زرد کم‌رنگ یا پررنگ. نیام به طول ۱۸-۳۰، به عرض ۴-۵ میلیمتر، خطی. دانه‌ها به طول ۲-۳ میلیمتر، صاف.

Lathyrus Aphaca L.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب و مرکز آسیا و در سایر نقاط جهان (عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی یکساله و اغلب رطوبت‌پسند و سایه‌دوست بیشتر در نهالستانهای تولید چوب و مزارع و رود دره‌ها در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه ، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های رسیده آن مصرف می‌شود و گفته می‌شود که مخدر است (5).

***Lathyrus sativus* L.**

E. grass pea vine, chickling vetch

خلر

گیاه یکساله، تقریباً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، بالارونده، با بالهای پهن، با بالهای هم‌عرض ساقه. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، از دمبرگ بال باریک‌دار تقریباً کوتاهتر، هم‌عرض ساقه تا ۱/۵ بندرت تقریباً ۲ بار پهن‌تر از آن. برگهای میانی و فوقانی با محور اغلب منتهی به پیچک سه شاخه؛ برگچه‌ها یک جفتی، از نظر شکل و بزرگی‌متنوع، کم و بیش سرنیزه‌ای پهن یا باریک، گاهی خطی باریک (در var. *stenophyllus* Boiss.) به طول ۲۰ـ۹۰، به عرض ۱/۵ـ۱۰ میلیمتر؛ در پایین ساقه بحالت انبوه قرار گرفته، خیلی کوچکتر. دمگل‌آذین تک گل، بندرت دوگلی، اغلب با نصف برگ حائل مساوی، بندرت بلندتر، در زیر گل بنددار. کاسه گل به طول ۷ـ۱۰ میلیمتر؛ دندانه‌های کاسه‌گل سرنیزه‌ای، تقریباً مساوی، ایستاده یا تقریباً گسترده، از لوله اغلب ۲ تا تقریباً ۳ بار بلندتر. جام گل به طول ۱۴ـ۲۰ میلیمتر؛ درفش و بالها بحالت زنده (تازه) آبی آسمانی، ناو سفید، بندرت کاملاً بنفش شونده یا سفید، در حالت خشک آبی آسمانی ـ بنفش شونده چرک یا ارغوانی ـ بنفش شونده، بالها واژ تخم‌مرغی پهن. نیام به طول ۲۵ـ۳۳، به عرض ۹ـ۱۲ میلیمتر، بیضوی ـ مستطیلی، به ظرافت مشبک، سبز کلمی شونده، با درز در بالا خمیده، دو باله پهن، با بالهایی به عرض۱ـ۲ میلیمتر؛ خامه به طول ۵ـ۶ میلیمتر. دانه‌ها اغلب ۳ـ۴ تایی، صاف، به‌قطر ۶ـ۸ میلیمتر.

***Lathyrus sativus* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا؛ اغلب کاشته شده و تقریباً خودروی، در بسیاری از نقاط معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و گاهی کاشته شده در استانهای آذربایجان، کرمانشاه، اراک، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: مصرف آن توسط انسان مضر است و حتی ممکن است سبب فلج شود (22).

ـ روغن آن مسهلی قوی و خطرناک است. دانه‌های آن مولد مسمومیتی بنام خلر گرفتگی (Lathyrism) است (5).

***Lathyrus tuberosus* L.**

E. earth chestnut, creeping chickling, dutch mice, tuberous lathyrus

خلر غده‌دار

گیاه بی‌کرک، سبز. ساقه زیرزمینی رونده، غده‌دار. ساقه به ارتفاع ۴۰ـ۷۰ سانتیمتر، افتان، بالارونده، بدون بال. گوشواره‌ها نیمه پیکانی. محور برگها منتهی به پیچک بلند؛ برگچه‌ها کم و بیش به طول ۲۰ـ۳۰، به عرض ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، یک جفت برگچه‌ای، سرنیزه‌ای، نسبتاً نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، نوک‌دار (رأس دار)؛ دمبرگ به طول ۵ـ۱۲ میلیمتر. دمگل‌آذین از برگ حائل خیلی بلندتر. گل‌آذین ۳ـ۷ گلی. دمگل به طول ۳ـ۸ میلیمتر. کاسه گل به طول ۵ـ۷ میلمتر؛ دندانه‌ها نامساوی، فوقانی‌ها کوتاهتر، تحتانی‌ها تقریباً هم‌اندازه لوله. جام گل به طول ۱۱ـ۱۵ میلیمتر، قرمز تیره. نیام به طول ۲۰ـ۳۵ میلیمتر، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی، بی‌کرک، با رگه‌های مشبک. دانه‌ها ۳ـ۶ تایی، بطور غیرچشمگیر آبله‌روی (غده‌دار).

پراکندگی جهانی: میانه (مرکز) و جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب و مرکز آسیا، سیبری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بحالت خودروی در استان آذربایجان غربی می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده گیاه غده‌های متورم آن است که در عمق زیاد خاک قرار دارد. این غده در بعضی از نقاط اروپا پس از ریخته شدن در آب نمک مصرف می‌شود و مردم سیبری و ترکستان آن را می‌خورند. مصرف زیاد آن نفاخ و یبوست‌آور است. در طب سنتی به منظور رفع شکم‌روش و اسهالهای ساده مصرف می‌شود (۱۱).

ـ با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران جایگاهی در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است. بنابراین برای آشنایی دقیق‌تر با خواص و کاربردهای آن نیاز به تحقیق و تفحص بیشتر می‌باشد (مؤلف).

***Lathyrus tuberosus* L.**

***_Lens culinaris_ Medicus**

Syn.: *Ervum Lens* L., *Lens esculenta* Moench, *Lens vulgaris* Delarbre, *Ervum dispermum* Roxb. ex Willd., *Lens sativa* Hell.

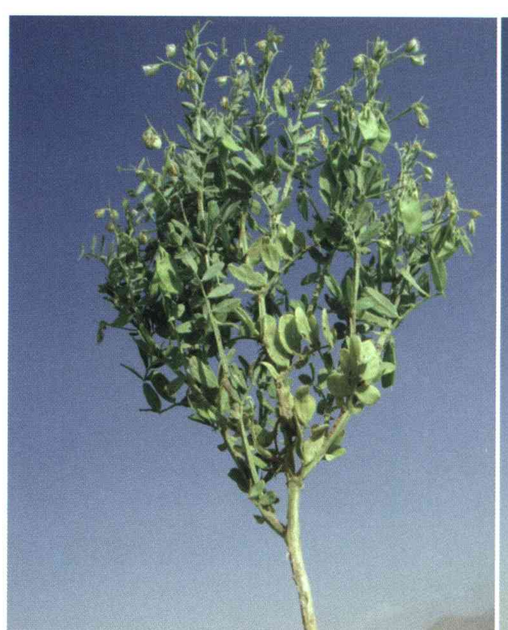
E. common lentil, lentil, cultivated lentil

عدس، مرجی

گیاه کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۲ـ۴۵ سانتیمتر، نازک، خیزان یا ایستاده. گوشواره‌ها به طول ۲ـ۴، به عرض ۰/۶ـ۱/۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا سه گوشه باریک، کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. برگها ۴ـ ۸ جفت برگچه‌دار؛ محور برگ منتهی به پیچک ساده نیش‌دار؛ برگچه‌ها مستطیلی تا بیضوی، نوک کند، منقاردار، با کرکهای فشرده یا گسترده یا تقریباًبی‌کرک. دمگل آذینها به طول ۱۵ـ۲۷ میلیمتر، از برگ حائل کوتاهتر یا کم و بیش هم‌اندازه آن، در حالت میوه‌دار از برگ گاهی کمی بلندتر، کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. گل آذین ۱ـ۴ گلی. گلها به طول ۲/۵ـ۸ میلیمتر، سفید یا آبی آسمانی کم‌رنگ تا آبی آسمانی ـ بنفش. کاسه گل استکانی، کرکدار؛ دندانه‌ها از لوله ۳ـ۴ بار بلندتر. نیام به طول ۹ـ۱۶، به عرض ۵ـ۸ میلیمتر، بیضوی تا مستطیلی، قهوه‌ای ـ زرد شونده یا قهوه‌ای کم‌رنگ، بی‌کرک، ۱ـ۲ دانه‌ای. دانه در var. *culinaris* به‌قطر ۴/۵ـ۵/۸ میلیمتر، در var. *microsperma* به‌قطر ۲/۵ـ۳ میلیمتر، قهوه‌ای کدر تا سبز ـ قهوه‌ای شونده، یک‌رنگ، خالدار قهوه‌ای یا سیاه؛ ناف به طول کم و بیش ۱ میلیمتر، مستطیلی.

پراکندگی جهانی: بنظر می‌رسد در جنوب غرب آسیا بومی است، در سایر نقاط به‌شکلهای گوناگون کاشته می‌شود و بندرت یا هیچگاه تقریباً خودروی نیست.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نیز اصولاً در نقاط مختلف استانهای کرمانشاه، همدان، آذربایجان، لرستان، کرمان، فارس، هرمزگان، سیستان

***Lens culinaris* Medicus**

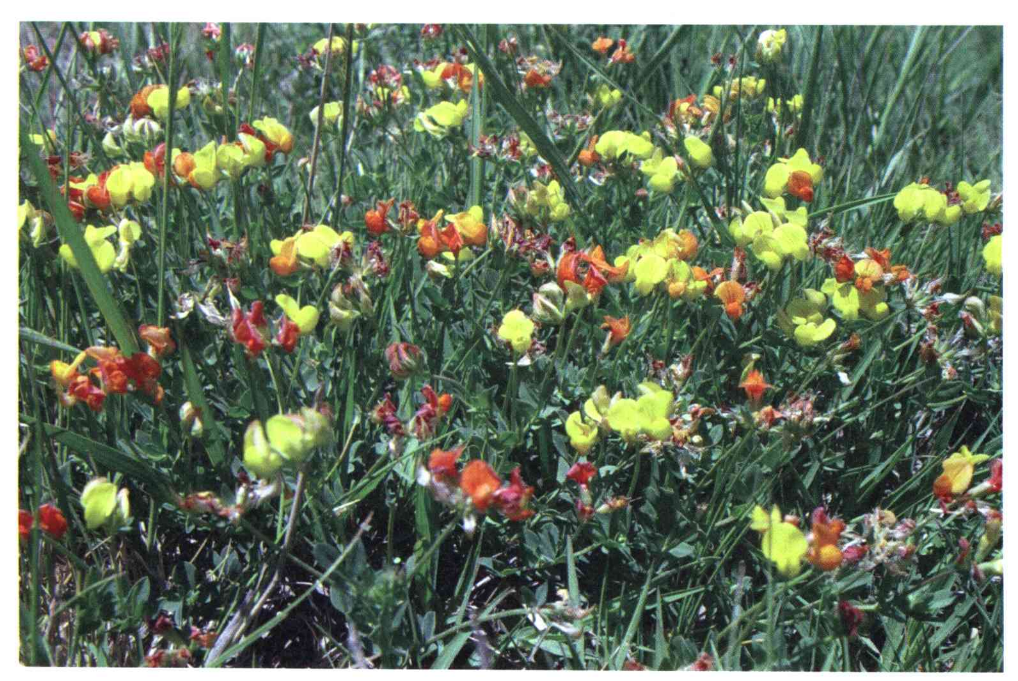
و بلوچستان کاشته می‌شود و گاهی نیز بصورت فرار از کشت یافت می‌شود.
مصارف و کاربردها: دانه‌های گیاه مصرف می‌شود، برگهای عدس ترش و تلخ است. دانه آن شیرین و خنک‌کننده، قابض، مدر، اشتهاآور و دافع صفرا و بیماریهای کبدی است؛ ادرار کردن دردناک، غدد سرطانی، اسهال و امراض پوستی را درمان می‌کند، برای بیماریهای چشمی و قلبی مفید است؛ دانه‌های آن موسیلاژدار، ملین، اصلاح‌کننده خون و مفید برای امراض سینه، برونشیت، التهاب مخاط دهان، چشم و تورم سینه، یبوست و دیگر عفونتهای داخلی است. بصورت خمیر برای عفونت‌زدایی زخمهای چرکی بکار می‌رود (6).
ـ دانه‌های آن موسیلاژدار، ملین ملایم، مفید در موارد یبوست و دیگر عفونتهای روده‌ای هستند. دانه‌های آن برای رفع کم‌خونی بسیار مفید می‌باشد (5).

Lotus corniculatus **L.**

E. bird's_foot trefoil, deer vetch, crowfoot

آهوماش زرد، یونجهٔ زرد، یونجهٔ پاکلاغی

گیاه علفی چندساله یا بندرت بوته‌ای، بدون کرک یا کرکدار یا مژه‌دار. ساقه‌ها خیزان، بالارونده، یا راست، اغلب گسترده روی زمین، به طول (۵ـ)۱۵ـ۶۰(۷۰) سانتیمتر. علفی، بندرت چوبی. برگها پنج برگچه‌ای، دوتای تحتانی گوشواره مانند، برگچه‌های برگهای ساقه‌ای سرنیزه‌ای یا واژسرنیزه‌ای یا مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی پهن، دو برگچهٔ تحتانی (گوشواره) تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای یا مستطیلی، به طول (ـ۶) ۸ـ۲۲، به عرض (ـ۲۰)۴ـ۱۱ میلیمتر. گل‌آذین ۱ـ۷

Lotus corniculatus **L.**

***Lotus corniculatus* L.**

گلی؛ دمگل‌آذین به طول ۱/۵ـ۱۲ سانتیمتر. جام گل به طول (۷ـ)۸ـ۱۵ میلیمتر، زردرنگ، یا درفش و ناو با نوکی قرمزرنگ، پهنک درفش تخم‌مرغی یا مستطیلی. کاسهٔ‌گل استکانی، با دندانه‌هایی کوتاهتر از لوله یا بلندتر یا مساوی آن. نیام خطی یا مستطیلی‌ـ خطی، به طول ۱۴ـ۴۰ به عرض ۲ـ۳(ـ۴) میلیمتر، با (ـ۵) ۸ـ۲۰ دانه، دانه‌ها کروی یا کلیوی، به قطر حدود ۲ میلیمتر، زردـ خاکستری مایل به قهوه‌ای یا قهوه‌ای، یکرنگ یا با خالهای تیره.

گونه‌ای است بسیار متنوع با پراکندگی قابل توجه، بطوریکه زیرگونه‌ها و واریته‌های مختلفی برای آن معرفی شده است. دو زیرگونه از آن بنامهای

-- subsp. *corniculatus*

-- subsp. *frondosus* Freyn

در ایران گسترش دارد.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، غرب و مرکز آسیا (عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز باغها، حاشیه مزارع، چمن‌زارها و ارتفاعات کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گلهای آن استفاده می‌شود و به‌عنوان مسکن اعصاب کاربرد دارد و در درمان دیستونی عصبی ـ رویشی، بی‌خوابی، اضطرابهای ناشی از ضعف روانی، افسردگی‌ها و افزایش ضربان قلب استفاده می‌شود (۱۰).

ـ گیاه قابض است. التیام زخمها را تسریع می‌کند. علوفه‌ای بسیار عالی است (5).

ـ گیاهیست که به تازگی به ارزش‌های دارویی آن پی برده شده است و در تحقیقات گیاهان دارویی دریافته‌اند که گلهای آن ترکیبات مسکن دارد. از آن برای کاهش اسپاسم‌های ماهیچه‌ای و برای تهیه

داروی تقویت قلب استفاده می‌کنند و از آن رنگ زرد تهیه می‌کنند. شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد گیاه کامل اثری مانند **گل ساعتی** / *Passiflora incarnata* دارد. در استعمال خارج از گیاه بصورت کمپرس برای کاهش تورم‌های پوستی استفاده می‌شود، گلهای آن امروزه بدلیل خواص درمانی به بسیاری از ترکیبات دارویی گیاهی افزوده می‌شود. گیاه با تثبیت ازت سبب تقویت خاک می‌شود (2).

Medicago sativa **L.**

E. alfalfa, lucerne, cultivated medick

یونجه

گیاه چند ساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵ـ۷۰ سانتیمتر، گسترده روی زمین یا بالارونده یا راست، با کرک‌های فشرده یا تقریباً بی‌کرک. گوشواره‌ها کامل یا در بخش پایین بریده بریده. برگچه‌ها به طول ۴ـ۱۸، به عرض ۲ـ۱۰ میلیمتر، با کرک‌های فشرده، برگچه‌های پایینی واژ تخم‌مرغی، بالایی‌ها بلندتر، گوه‌ای ـ واژ سرنیزه‌ای یا خطی ـ سرنیزه‌ای، در بالا دندانه اره‌ای، دندانه‌های انتهایی از پهلویی‌ها (کناری) بلندتر. دمگل‌آذین از دمبرگ خیلی بلندتر، طول خوشه ۱ـ۳ (ـ۴) برابر عرض آن، با ۸ـ۳۰ گل. گلها به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر، بنفش یا آبی‌مایل به بنفش (به‌ندرت سفید). دندانه‌های کاسه گل درفشی، از لوله کاسه مخروطی سبز رنگ ۱ـ۲ بار بلندتر. میوه حلقوی باز، حلقه‌ها ۲ـ۴ عدد، تنک، به قطر ۳ـ۹ میلیمتر، با رگه‌های مشبک، با کرک‌های فشرده، به‌ندرت بی‌کرک شونده.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع، با کولتیوارهای متنوع و میزان محصول‌دهی متغیر، کاشته شده در نقاط مختلف سراسر ایران از دشت‌های پست ساحلی جنوب تا ارتفاعات کوهستانی البرز. بیشترین محصول تولیدی این گونه در استانهای اصفهان، کرمان و سیستان و بلوچستان است، اگرچه در استانهایی مانند همدان، زنجان و آذربایجان نیز در وسعت قابل توجه کاشته می‌شود.

Medicago sativa **L.**

مصارف و کاربردها: از علوفه‌های شناخته شده برای دامداری است. یونجه به دلیل داشتن مواد ازته و ویتامین‌های مختلف در تغذیه اطفال مفید است و در معالجه راشیتیسم و تأمین استخوان‌بندی اثر مفید دارد.

ـ اثرات مهم دارویی یونجه: سقط‌کننده، ضدتصلب شرایین، ضدمیکروب، ضدالتهاب، ضدتب، ضداسکوربوت، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، صفراآور، مسهل، هضم‌کننده، ادرارآور، تهوع‌آور، قاعده‌آور، قارچ‌کش، منعقدکننده خون، کاهش‌دهنده کلسترول خون، پایین آورنده قند خون، شیرافزا، محرک، تقویت کننده معده و بدن (۱۲).

ـ گیاه اصولاً به‌عنوان علوفه مصرف می‌شود. دانه‌های آن مدر و سقط‌آور هستند و گفته می‌شود که ارزش فوق‌العاده‌ای برای درمان التهاب مفاصل دارد، در تجارت گیاه برای تهیه کاروتن (Carotene) کلروفیل و ویتامین کا (K) مصرف می‌شود. گیاه همچنین به‌عنوان ضدخونریزی و ضدکم‌خونی بکار می‌رود و سبب

Medicago sativa L.

حساسیت به نور و مشکلات کلیوی می‌شود (5).
- از نظر علم درمان‌شناسی یونجه از نظر غذایی اهمیت بیشتری از دیدگاه دارویی دارد. و برای کسانی که دوره نقاهت را می‌گذرانند و احتیاج به هضم و تحلیل غذا دارند تجویز می‌شود. از دیدگاه فعالیت استروژنیک (تولید هورمون زنانه) یونجه غذایی مناسب برای درمان مشکلات مربوط به قاعدگی و یائسگی است (4).

***Melilotus albus* Medicus**

Syn.: *Melilotus Kotschyi* O. E. Schulz

E. white sweet clover, Bokhara clover, white mililot

یونجه بخارا

گیاه دوساله یا یکساله. ساقه به ارتفاع ۴۰_۱۵۰ سانتیمتر، منشعب، بی‌کرک یا در بالا با کرکهای تنک. گوشواره‌ها به طول ۴_۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای - درفشی تا تار مویی، کامل. برگچه‌های برگهای پایینی به کوتاهی گوه‌ای - واژ تخم‌مرغی، بالایی‌ها بلندتر، به طول ۱۰_۲۴، به عرض ۵_۱۲ میلیمتر، مستطیلی - واژ تخم‌مرغی، در پایین کامل، گوه‌ای، در بالا دندانک‌دار، با دندانه‌های در دو طرف ۸_۱۲ تایی، در سطح تحتانی به کوتاهی کرکدار تنک. خوشه‌ها به طول ۴_۶ سانتیمتر، تنک، در حالت میوه‌دار طویل شده، به محور فشرده کرک‌دار؛ دمگل‌آذین به طول ۱۰_۳۰ میلیمتر. دمگلها به طول ۱/۲_۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۲ میلیمتر؛ دندانه‌ها سه گوشه باریک، تقریباً نامساوی، پایینی‌ها کوتاهتر. گلها سفید، تقریباً از کاسه دوبار بلندتر؛ درفش به طول ۵_۶، به عرض ۳/۵_۴ میلیمتر، با پیشانی بوضوح چالدار؛ بالها از ناو

فقط کمی بلندتر؛ ناو به طول حدود ۴ میلیمتر. نیام به طول ۳ـ۵ میلیمتر، کروی ـ تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، مشبک ـ چروکیده، در حالت رسیده کم و بیش قهوه‌ای تیره. دانه به طول ۳ـ۳/۵، به عرض ۲ـ ۲/۵ میلیمتر، زرد شونده تا قهوه‌ای کم‌رنگ، صاف.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، افغانستان، سیبری، مغولستان، هندوستان، سنیا، کره، در بسیاری از نقاط زمین معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در باغها، اراضی آیش و دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، خراسان و تهران (دامنه‌های البرز و سمنان) می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه نیز از نظر دارویی شباهت زیادی به *Melilotus officinalis* (L.) Pall. دارد. اگرچه بعلت سمی بودن یونجه زرد نیز در طب سنتی ایران جایگاه ویژه‌ای ندارد (مؤلف).

Melilotus albus **Medicus**

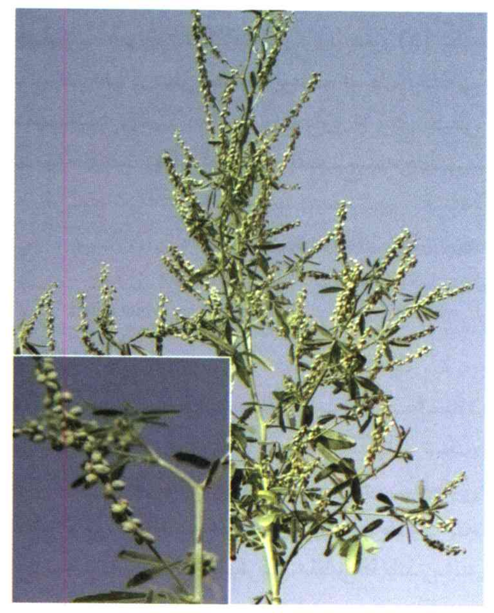
Melilotus indicus **(L.) All.**

Syn.: *Trifolium indicum* L., *Melilotus parviflorus* Desf.

E. small melilot

یونجه زردهندی، یونجه زرد یکساله

گیاه یکساله، ایستاده، منشعب، بندرت ساده، به ارتفاع (ـ۱۰)۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، بی‌کرک در بالا کرکدار؛ ساقه‌ها و شاخه‌ها نازک، قابل ارتجاع. گوشواره‌ها به طول ۴ـ۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ درفشی تا تار موی ریشی، کامل یا در پایین دندانک‌دار؛ برگچه‌های برگهای پایینی به کوتاهی گوه‌ای ـ واژ تخم‌مرغی، بالایی‌ها بلندتر، به طول ۸ـ۲۰، به عرض ۲ـ۹ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا مستطیلی، در پایین گوه‌ای، کامل، اغلب دندانک‌دار، در سطح تحتانی به تنکی کرکدار. خوشه‌ها به طول ۱ـ۳ سانتیمتر، پرگل، انبوه، به عرض حدود ۵ میلیمتر؛ دمگل‌آذین به طول ۵ـ۸

Melilotus indicus **(L.) All.**

میلیمتر، دمگلها به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱(ـ۱/۵) میلیمتر، دندانه‌ها سه گوشه ـ سرنیزه‌ای، حدوداً مساوی لوله. جام گل زرد، کوچک، از کاسه حدوداً دو بار بلندتر؛ درفش به طول حدود ۲/۵، به عرض ۱/۲۵ میلیمتر، در بالا چالدار؛ بالها با ناو تقریباً مساوی؛ ناو به طول ۲ میلیمتر. نیام به طول ۲ـ۳ میلیمتر، کروی ـ تخم‌مرغی، بوضوح رگه‌دار ـ مشبک، سبز زیتونی. دانه‌ها به‌قطر ۱/۷۵ـ۲/۲۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، زردشونده، زگیل‌دار، منفرد یا بندرت ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: ماکرونزی، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، قبرس، سوریه، لبنان، اسرائیل، عراق، تالش، ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و دانه‌ها بکار می‌رود؛ ترکیبات یونجه زرد هندی مانند ترکیبات شنبلیله است، گیاه به‌عنوان discutient و نرم‌کننده بکار می‌رود، در مصرف خارجی بصورت کمپرس گرم، خمیر یا روکش برای تورم‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن برای مداوای دردهای شکم مفید است و بصورت سوپ برای مداوای اسهال کودکان بکار می‌رود (6).

ـ گیاه نرم‌کننده است، دم‌کرده برگ آن بصورت کمپرس گرم روی تورم‌ها بکار می‌رود. در هندوستان در موارد دردهای شکم و روده و اسهال در شیرخواران مصرف می‌شود، ضدانعقاد شیر است. گیاه سبب دل‌آشوبه، استفراغ و افسردگی قلبی می‌شود (5).

ـ گیاه نرم‌کننده است و در استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان تورم‌ها و کمپرس گرم یا شستشوی گرم بکار می‌رود. دانه‌های آن برای اسهال در کودکان و دردهای روده توصیه می‌شود (1).

Melilotus officinalis (L.) Pall.

***Melilotus officinalis* (L.) Pall.**

Syn.: *Trifolium officinalis* L., *Melilotus pallidus* Besser ex Ser., *Melilotus Bungeanus* Boiss.

E. yellow sweet clover, common melilot, melilot

یونجه زرد، اکلیل‌الملک

گیاه اغلب دو ساله، به ارتفاع ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، بی‌کرک، یا در بالا با کرک‌های تنک. گوشواره‌ها به طول ۳ـ۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ درفشی، کامل. برگچه‌های برگهای پایینی واژ تخم‌مرغی ـ گوه‌ای کوتاه، نوک‌کند، بالایی‌ها به طول ۸ـ۲۵، به عرض ۵ـ۱۵ میلیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، با رأس سربریده، در دو طرف با ۱۰ـ۱۵ دندانک نامنظم، به‌طرف قاعده کامل، در سطح تحتانی کرکدار. خوشه به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، در حالت میوه‌دار طویل شده، نازک، پرگل، با گلهای ۳۰ـ۷۰ تایی، دمگل به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، کاسه گل به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، با دندانه‌های سه گوشه ـ سرنیزه‌ای، تقریباً مساوی،

Melilotus officinalis (L.) Pall.

حدوداً مساوی لوله کاسه. گلهای زنده (تازه) زرد طلایی، در حالت خشک رنگ باختنی (کم رنگ شونده)، حدوداً دو برابر اندازه کاسه گل، درفش حدوداً به طول ۵ـ۷، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، مستطیلی ـ واژ تخم‌مرغی پهن، با پیشانی (جلوی) فرورفته ـ چالدار، بال‌ها تقریباً هم اندازه درفش، ناو از بال‌ها کمی کوتاهتر، نیام به طول ۳ـ۵، به عرض ۲ میلیمتر، در جهت عرضی شیاردار ـ رگه‌دار، در حالت رسیده قهوه‌ای. دانه‌ها به طول ۱/۷۵ـ۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، هندوستان، تبت، سینا، در بسیاری از نقاط کره زمین معرفی شده.

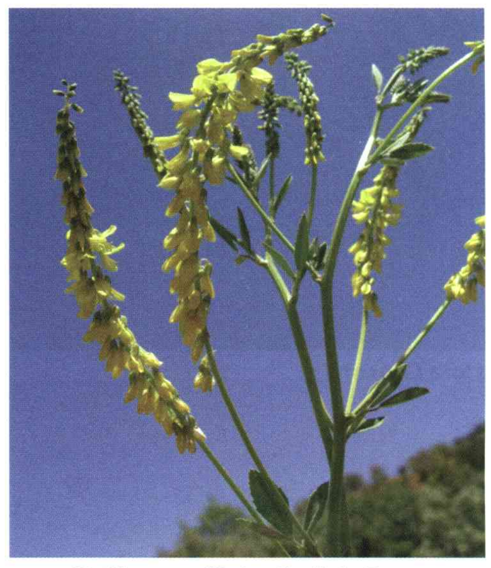
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بحالت علف هرز در اراضی زراعی، باغها، کناره‌های جاده در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال و بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار آن مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: ضد اسپاسم، آرام‌کننده اعصاب سمپاتیک، خواب‌آور، گندزدای مجاری ادراری، مدر و ضدانعقاد دارد و برای مداوای بی‌خوابی اطفال، سالخوردگان و افراد در حال گذران دوران نقاهت، حالتهای عصبی، مالیخولیا،

سرفه‌های اسپاسمی، بیماریهای مجاری ادراری، التهاب روده، اسهال خونی، اختلالات ناشی از یائسگی، پرخونی و بالا بودن فشار شریانی بکار می‌رود. در استعمال خارجی ضدبیماریهای چشم، نرم‌کننده، و محلل است در درمان بیماریهای چشمی، التهاب ملتحمه، التهاب پلک چشم، زخمها، دردهای عصبی، ناراحتیهای روماتیسمی و بادسرخ مصرف می‌شود (۱۰).

ـ گیاه معطر است و برای اصلاح عطر داروها بکار می‌رود. گیاه نرم‌کننده، بادشکن، مدر، ضد اسپاسم، مسکن، داروی قابض بندآورنده خون، قابض، ضدانعقاد شیر و ضدعفونی‌کننده دستگاه ادراری است. آن را در مصرف داخلی برای تسکین نفخ و در موارد بی‌خوابی در کودکان بکار می‌برند. بصورت سیگار گیاهی برای معالجه آسم بکار می‌رود. دارای اثرات ضددیابتی است. در استعمال خارج بصورت کمپرس گرم یا ضماد برای رفع دردها بکار می‌برند. دانه‌های آن فعالیت آنتی‌بیوتیکی دارند. گیاه برای حیوانات سمی است و سبب خونریزی داخلی و مرگ می‌شود (5).

ـ همانند **شاه‌بلوط هندی** / *Aesculus hippocastanum* **یونجه زرد** نیز زمان طولانی است که مصرف می‌شود. در استعمال خارج و داخل می‌تواند به درمان واریس و بواسیر کمک کند. یونجه زرد می‌تواند به کاهش خطر ابتلا به التهاب سیاهرگ و تشکیل لخته خون در عروق یا قلب کمک کند. گیاه مسکن ملایم و ضد اسپاسم است و برای کم‌خوابی (بخصوص در کودکان) و اضطراب و دلشوره تجویز می‌شود. برای درمان نفخ، سوء هاضمه، برونشیت، دشواریهای مربوط به یائسگی و دردهای روماتیسمی بکار می‌رود (4).

Melilotus officinalis **(L.); Desr.**

Onobrychis altissima **Grossh.**

Syn.: *Onobrychis sativa* L. var. *subinermis; Onobrychis viciaefolia* Scop. var. *persica* Sirj.

E. common sainfoin, sainfoin, saintfoin

اسپرس، اسپرس علوفه‌ای

گیاه چندساله، پرساقه، علفی، سبز، تقریباً بی‌کرک، قوی و ضخیم. ساقه‌ها متعدد، محکم، مرتفع، به ارتفاع ۶۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، برگ‌دار، منشعب. گوشواره‌ها تقریباً جدا، سه گوشه‌ای پهن، باریک شده ـ نوک‌دار، به تنکی مژه‌دار. برگها تقریباً بی‌کرک، پایینی‌ها با دمبرگ بلند؛ برگچه‌ها ۶ـ۸ جفتی، مستطیلی ـ تخم‌مرغی یا مستطیلی ـ بیضوی، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، به کوتاهی نوک‌دار، به طول ۱۲ـ۳۰، به عرض ۵ـ۷ میلیمتر؛ ساقه‌ای‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار، مشابه، به طول ۱۲ـ۲۰، به عرض ۳ـ۶ میلیمتر. دمگل‌آذینها از برگ زیر آن ۲ تا ۳ بار بلندتر. خوشه‌ها اصولاً انبوه، بحالت میوه‌دار طویل شده. برگه‌ها به طول ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ درفشی. کاسه گل به طول ۵ـ۶ میلیمتر؛ دندانه‌ها خطی ـ درفشی، از لوله ۲ـ۲/۵ بار بلندتر. جام گل قرمز گلسرخی، با رگه‌های

Onobrychis altissima Grossh.

پررنگ؛ درفش کم و بیش مساوی ناو. نیام به طول ۵ـ۷ میلیمتر، نیمه کروی، به کوتاهی کرک مویی زبردار؛ شانه‌ها به طول ۱ـ۲ میلیمتر، بدون خار یا تقریباً بدون خار، بندرت با یک دندانه متناوب کم و بیش باقی‌مانده (ابتدایی).

پراکندگی جهانی: آناتولی، تالش، ماورای قفقاز و ایران (بنظر می‌رسد که از گذشته دور در ایران کاشته می‌شده است).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و بعضاً خودروی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، زنجان، کردستان، کرمانشاه، اصفهان، همدان، کرمان، خراسان و تهران (سراسر دامنه‌های البرز) دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گلهای آن دارای شهد فراوان و مناسب برای تولید عسل می‌باشد. دانه آن در بعضی از نقاط به‌عنوان معرق مصرف می‌شود (۱۱).

Onobrychis altissima Grossh.

***Ononis spinosa* L. subsp. *leiosperma* (Boiss.) Sirj.**

E. spiny rest harrow, thorny ononis, thorny rest harrow

خارخر

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰_۶۰ سانتیمتر، با قاعده کم و بیش ضخیم شده؛ ساقه با شاخه‌های سخت شکننده، سبز کم‌رنگ؛ شاخه‌ها گسترده تا واگرا؛ شاخه‌چه‌ها ممتد به خارهای سخت شکننده درنده به طول ۲۰_۴۰ میلیمتر. سراسر گیاه پوشیده با کرکهای غده‌دار کوتاه تنک تا نسبتاً انبوه؛ کرکها بلند ساده گاهی اصولاً روی ساقه مخلوط، گوشواره‌ها به طول ۳_۵، به عرض ۲ میلیمتر، مستطیلی، نوک‌دار، تقریباً کامل یا به کوتاهی دندانه‌دار. دمبرگ‌ها مساوی گوشواره‌ها؛ برگها ۳ برگچه‌ای؛ برگچه انتهایی از بقیه اغلب بزرگتر، به طول ۹_۲۰، به عرض ۴_۶ (_۱۰) میلیمتر، برگچه‌های شاخه‌چه‌ها کوچکتر؛ برگچه‌ها همگی مستطیلی پهن یا باریک، در بخش بالایی دندانه اره‌ای

***Ononis spinosa* L.**

***Ononis spinosa* L.**

تیـز، گلهـا اغلـب منفـرد محـوری و در امتـداد شاخه‌چـه‌هـای خـاردار بـه کوتـاهی خوشـه‌ای، بـا برگچه‌های در قاعده قرار گرفته کم و بیش کوچک‌تـر شده. کاسه گل به طول ۵ـ۶(ـ۷) میلیمتر؛ دندانه‌هـا از لوله ۳ـ۴ بار بلندتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیـز، ۳ رگبرگـی. جام گـل کـاملاً قرمـز گلسـرخی یـا درفـش قرمـز گلسرخی، بال‌ها و ناو سفید، از کاسـه ۲ بـار بلنـدتر؛ درفش به طـول کـم و بـیش ۹ـ۱۲ میلیمتـر، تقریبـاً دایره‌ای یا تخم‌مرغی، کم و بیش نوک‌دار، از ناو کمـی بلنـدتر؛ بـال‌هـا از نـاو کوتـاهتر، واژ تخـم‌مرغـی ـ مستطیلی، دندانه‌ها بهم آمده، کوتاه، همگی مسـتطیلی، نوک‌تیز مورب سیخک‌دار. نیام بـه طـول ۶(ـ۸)، بـه عرض ۴(ـ۵) میلیمتر، پوشیده از کرکهـای غـده‌دار و ساده. دانه‌ها به‌قطر حدود ۲ میلیمتر، کروی، شاه‌بلوطی یا ارغوانی شونده ـ قهوه‌ای و صاف.

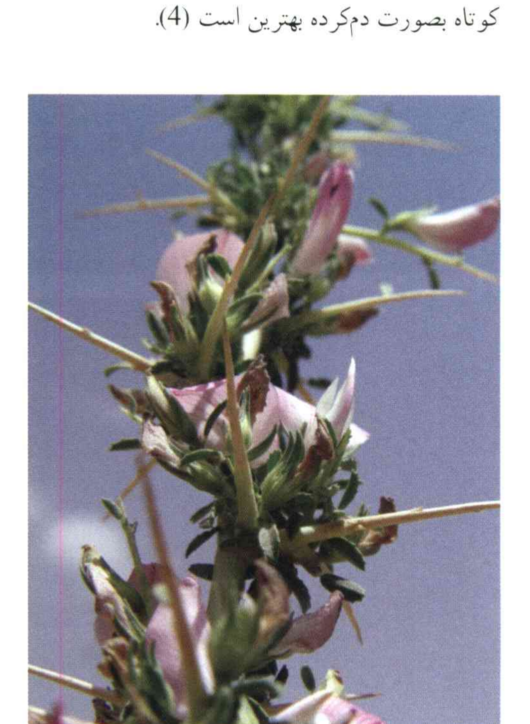
پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان و جنوب غـرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در چمن‌زارها و دامنه‌های کوهستانی استانهای آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، کردستان، همـدان، کرمانشـاه، ایلام، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمـد، خوزسـتان، فـارس، کرمـان و تهـران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها و گلهای آن مصرف می‌شود، گلها و برگهـای آن خـواص درمـانی مـدر، مسکن مجاری ادرار، معرق و قابض؛ ریشه آن: مـدر، صفراآور و تصـفیه‌کننـده خـون دارد. برگهـا، گلهـا و ریشه‌های آن برای درمان سنگ کلیه و کیسـه صـفرا، التهاب مثانه، روماتیسـم، گلـودرد و ریشـه آن بـرای درمان احتقان کبد و یرقان بکار می‌رود (۱۰).

ـ گیاه برای درمان تورم دستگاه ادراری و سنگ کلیه بکار می‌رود (5).

ـ ریشه آن مدر است و از تشکیل سنگ کلیه و مثانـه جلوگیری می‌کنـد. بـرای درمـان مـوارد بسـیاری از بیماریهای سیستم ادراری ازجمله سنگ‌هـا، نقـرس و التهاب مثانه ارزش قابل توجهی دارد. بـرای احتبـاس مایع در بدن خارخر بـه‌عنـوان درمـان در یـک دوره کوتاه بصورت دم‌کرده بهترین است (4).

***Ononis spinosa* L.**

***Phaseolus vulgaris* L.**

E. kidney bean, common bean, haricot bean, French bean

لوبیا

گیاه یکساله، با ساقه‌های پیچان بالارونده، به ارتفاع ۱ـ ۳ متر (در **var. *communis* Asch.**) یـا پرشـاخه و غیـر پیچان، به ارتفـاع ۰/۵ـ۱ متـر (در **var. *nanus* Asch.**). ساقه‌ها و دمبرگ‌ها کم و بیش پوشیده با کـرک‌هـای پراکنده. گوشواره‌ها کوچک، تخـم‌مرغـی. برگچـه‌هـا

Phaseolus vulgaris L.

تخم‌مرغی، با قاعده‌ای گرد، با رأس نوک‌دار، به طول ۸ـ۱۵ سانتیمتر، با کرک‌های کوتاه. دمگل‌آذین راست، کوتاهتر از دمبرگ، با ۲ـ۶ جفت گل در محور برگه‌های تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای. دمگل بلند؛ گلها به طول ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، با دو برگک در قاعده کاسه گل؛ کاسه گل استکانی، با دندانه‌های پایینی بلندتر از بالایی‌ها امّا از لوله کاسه کوتاهتر. جام گل سفید مایل به زرد تا بنفش، با درفش بیضوی پهن، با ناخنک کوتاه، قویاً برگشته، به دشواری بلندتر از ناو و بال‌ها؛ خامه در بالا کرکی. نیام‌ها آویزان، به طول ۵ـ۲۰ سانتیمتر و عرض ۱ـ۲/۵ سانتیمتر، راست یا کمی خمیده، ابتدا با کرک‌های کوتاه، سرانجام بدون کرک، زرد کم‌رنگ یا سبز یا بنفش تیره. دانه‌ها ۲ـ۸ عدد، از نظر رنگ متنوع، بیضوی، به طول ۵ـ۱۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: با منشأ نواحی گرم و مرطوب امریکا و احتمالاً مکزیک، معرفی شده به اروپا، مصر و هندوستان و نقاط گرم و مرطوب دنیای قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌صورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: لوبیا و نیام‌های خشک شده آن مصرف می‌شود. تنتور نیام‌های سبز آن برای درمان روماتیسم، سیاتیک و عفونتهای مقعدی بکار می‌رود. خوردن لوبیای خشک خام (بدون پختن) سبب استفراغ، اسهال و خونریزی داخلی می‌شود. نیام‌های خشک شده بدون لوبیا مدر هستند و برای درمان دیابت بکار می‌روند (5).

ـ نیام‌های لوبیا و دانه آن مصرف می‌شود. علاوه بر جنبه غذایی مهم آن در اغلب نقاط جهان، لوبیا دو خاصیت دارویی مهم دارد. نیام‌های آن مدر متوسط ـ قوی، محرک جریان ادرار و اخراج سموم از بدن

است. پودرشده یا دم‌کرده (جوشانده) آن کم‌کننده قند خون، کم‌کننده میزان گلوکز (قند) خون برای درمان دیابت می‌باشد، پودر لوبیا را می‌توان روی اگزما پاشید تا مانع خارش آن شود (4).

ـ اثرات دارویی لوبیا عبارت است از: رقیق‌کننده خون، ضدباکتری، ضدسرطان، پایین آورنده قند خون، ضدافسردگی، ضدتورم پروستات، ضدتب، ضدویروس، محافظ قلب، معرق، مسهل، ادرارآور، قاعده‌آور، محافظ کبد، قارچ‌کش، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده فشار خون و کاهش‌دهنده چربی خون (۱۲).

***Phaseolus vulgaris* L.**

*** *Pisum sativum* L.**

Syn.: *Pisum elatius* M.B., *Pisum humile* Boiss. & Noe

E. garden pea, common pea, pea, field pea

نخودفرنگی، نخودسبز

گیاه یکساله، بی‌کرک، به‌رنگ سبز کلمی شونده. ساقه به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، منشعب، زیکزاکی، کم و بیش بالارونده، در پایین اغلب مولد تعدادی شاخه‌چه‌های عقیم برگ کوچک. برگها و گوشواره‌ها اغلب از قاعده ساقه بطرف رأس بزرگ شونده. گوشواره‌ها بزرگ، در قاعده قلبی ـ ساقه‌آغوش

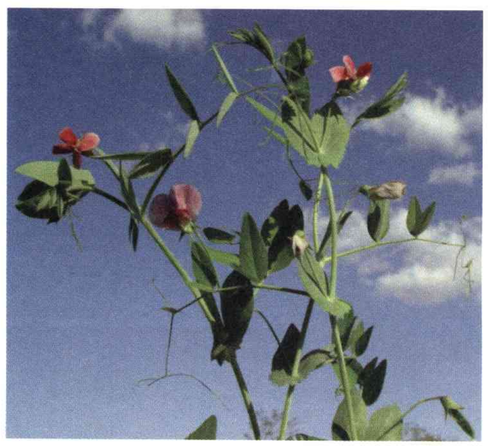
***Pisum sativum* L.**

تخم‌مرغی یا مستطیلی، کامل یا گاهی با دندانه‌های پهن. برگچه‌ها ۱ـ۴ جفتی، به‌شکلها و بزرگی بسیار متنوع؛ محور برگ منتهی (ممتد به) به پیچک منشعب. دمگل‌آذین به طول بسیار متنوع، از گوشواره حائل کوتاهتر یا تا ۴ بار بلندتر، ۱ـ۳ گلی. کاسه گل به طول ۸ـ۲۰ میلیمتر؛ دندانه‌ها علفی، از لوله بلندتر، با طولی با یکدیگر تقریباً مساوی. جام گل سفید یا قرمز و ارغوانی (بنظر متنوع)؛ درفش به طول ۱۵ـ۳۰ میلیمتر؛ پهنک تقریباً دایره‌ای یا با عرضی بیشتر از طول، به کوتاهی به یکباره ناخنک‌دار، با رأس چالدار و نوک‌دار؛ بالها از درفش کمی کوتاهتر، واژ تخم‌مرغی مورب، به کوتاهی گوشک‌دار، از ناخنک‌ها بلندتر؛ ناو از بالها خیلی کوتاهتر، به کوتاهی ناخنک‌دار، با رأس تقریباً نوک‌تیز. نیام به طول ۳۰ـ۵۰، به عرض ۷ـ۱۵ میلیمتر، مستطیلی – خطی، با دو انتهای باریک شده، ۳ـ۱۰ دانه‌ای. دانه‌ها حداقل به‌قطر ۵ میلیمتر، به‌شکلها، بزرگی و رنگ سطح دانه‌ها کاملاً متنوع.

پراکندگی جهانی: بنظر بومی جنوب شرق اروپا و جنوب غرب آسیا، و در سایر نقاط بنظر کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع با دو زیرگونه subsp. *sativum*-- و subsp. *elatius*-- در ایران که اغلب بصورت کاشته شده در نقاط مختلف دیده می‌شود و بحالت خودروی نیز در استانهای گرگان، گیلان، آذربایجان، لرستان و سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: لوبیای آن مصرف می‌شود. اثرات پایین آورنده قند خون دارد. در داروهای سنتی تنتور دانه‌های سبز آن برای درمان منتژیت بکار می‌رود. سمیت آن شبیه به سمیت خلر گرفتگی است و از حضور ترکیبات امینونیتریل (aminonitrile) ناشی می‌شود. و بصورت دردسرها و مشکلات سیستم عصبی، گرفتگی عضلانی، رعشه و فلج و مشکلات راه رفتن ظاهر می‌گردد، ساده‌ترین حالت آن بصورت اسهال ظاهر می‌شود (5).

***Pisum sativum* L.**

***Psoralea drupacea* Bunge**

***Psoralea drupacea* Bunge**

گندلوبیا، گندلوبیای خراسانی

گیاه چندساله، ایستاده، در قاعده کمی ضخیم شده، سراسر گیاه پوشیده با کرکهای غده‌ای بدون پایک قهوه‌ای شونده. ساقه به ارتفاع ۴۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، قوی، کرکی بلند و جدا، منشعب. گوشواره‌ها جانبی، به طول ۵ـ۱۵ میلیمتر. برگها یک برگچه‌ای یا بندرت در بخشی سه برگچه‌ای؛ دمبرگ به طول ۵ـ۲۷ میلیمتر؛ پهنک به طول ۳ـ۵، به عرض ۴ـ۶ سانتیمتر،

تقریباً دایره‌ای، با عرضی بیشتر از طول، با قاعده سربریده، با لبه بسیار پهن به کوتاهی دندانه‌دار، نیش‌دار (نوک‌دار)، با رگبرگ‌های در سطح تحتانی به ظرافت چشمگیر. گل‌آذین خوشه‌ای – پانیکولی، کرکی بلند و جدا؛ دمگل‌آذینها کوتاهتر از برگهای حائل. برگه‌ها به طول ۲/۵_۳ میلیمتر. گلها با دمگل حائل به طول ۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳/۵ میلیمتر، لوله‌ای – استکانی؛ ۴ دندانه فوقانی بهم پیوسته، سرنیزه‌ای به طول حدود ۱ میلمتر، تحتانی‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر. جام گل کم و بیش بنفش کم‌رنگ؛ درفش به طول ۵_۷ میلیمتر، به کوتاهی تخم‌مرغی؛ بالها و ناوها کمی کوتاهتر. نیام به طول ۴_۵، به عرض ۳_۴ میلیمتر، تقریباً کروی، با کرکهای بلند و جدای سفید.

پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی، جنوب شرق ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و اغلب روی خاکهای واریزه‌ای در کنار جاده‌ها و احیاناً کناره‌های باغها در استان خراسان (در مسیر مشهد به کلات، کلات به دره گز، ارتفاعات سنگان در جنوب خراسان) می‌روید.

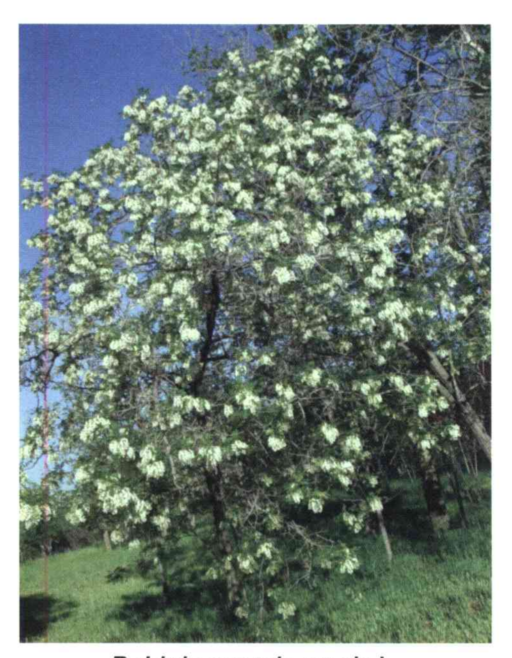
مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف گیاه قابلیت ضدمیکروب و ضدباکتری دارد (internet).

***_Robinia pseudoacacia_ L.**

E. black locust, false acacia, locust tree

اقاقیا

درختی تقریباً بدون کرک با تنه‌ای با پوست قهوه‌ای تیره عمیقاً شیاردار و شاخه‌های خاردار، به ارتفاع تا ۵_۱۰ متر، خزان کننده، اغلب مولد ریشه‌جوش؛ شاخه‌ها بدون جوانه انتهایی. برگها متناوب، شانه‌ای زوج، با گوشواره‌های اغلب خاردار کوچک؛ برگچه‌ها ۷_۱۹ تایی، به طول ۲/۵_۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی، دایره‌ای یا سربریده، با رأس نوک‌دار، دمبرگچه‌دار، کامل، گوشواره‌دار. گلها پروانه‌آسا، سفید، بسیار معطر، به طول حدود تا ۱۵_۲۰ میلیمتر. گل‌آذین خوشه‌ای، آویزان، کرکدار، به طول ۱۰_۲۰ سانتیمتر، در اواخر بهار یا اوایل تابستان گل می‌دهد. کاسه گل استکانی، ۵ دندانه‌ای، کمی دو لبه؛ گلبرگها با ناخنک کوتاه، درفش بزرگ، دایره‌ای، کمی بلندتر از بالها و ناو. پرچمها دو دسته‌ای ۹ تایی و یکی (۱+۹). نیام مستطیلی تا خطی، تخت، پردانه، شکوفا، قهوای ـ مایل به قرمز، به طول ۷/۵_۱۰ سانتیمتر، صاف، در طول زمستان روی شاخه باقی می‌ماند.

Robinia pseudoacacia L.

پراکندگی جهانی: این گونه در شمال امریکا و اروپا بومی شده و در بیشتر نقاط و اغلب بمنظور استفاده زینتی و بدلیل گلهای معطر آن کاشته می‌شود و فرمهای باغی بسیاری از آن بمنظور استفاده زینتی

معرفی شده است. اگرچه در بسیاری از موارد به‌عنوان بادشکن و جنگل‌کاری در مناطق خشک و خاکهای شنی خشک نیز کاربرد دارد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در جنگل‌کاریهای مناطق خشک از آن استفاده می‌شود. و در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد (تهران، کرج، دماوند)، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: گلهای آن به‌عنوان ضد اسپاسم مصرف می‌شود. خاصیت میتوزی (نوعی تقسیم سلولی) دارد، برگها، ریشه‌ها و پوست آن سمی می‌باشد و آن نیز به‌علت داشتن پروتئین حلال در آب روبین (robin) می‌باشد (5).

Robinia pseudoacacia **L.**

Sesbania bispinosa (Jacq.) W.F. Wight

Syn.: *Sesbania aculeata* (Willd.) Poir

E. danchi plant, dhunchi plant, prickly sesban

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده، به ارتفاع ۱ـ۳ متر؛ ساقه بی‌کرک یا بحالت جوان به تنکی کرکدار، با خارهای پراکنده. برگها شانه‌ای زوج؛ محور برگ به طول ۲۰ـ۳۵ میلیمتر، خارک‌دار. برگچه‌ها ۵۰ـ۱۱۰ تایی، مستطیلی، نوک‌کند، منقارک‌دار، به طول ۱۰ـ۲۰، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، با لبه‌ها و سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی به پراکندگی کرکدار. گوشواره‌ها به طول ۶ـ۱۰ میلیمتر. گل‌آذینها خوشه‌ای ۳ـ۱۲ گلی، به طول تا ۱۳ سانتیمتر. دمگل به طول ۶ـ۱۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۴ میلیمتر؛ دندانه‌ها به طول ۱ میلیمتر، با لبه کرکدار. جام گل زرد کم‌رنگ، بنفش

Sesbania bispinosa **(Jacq.) W.F. Wight**

ـ خالدار؛ درفش با پهنکی به طول ۹ـ۱۰ میلیمتر؛ ناخنک به طول ۳ میلیمتر. نیام به طول ۱۵ـ۲۵ سانتیمتر، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، بی‌کرک، ۳۵ـ۴۰ دانه‌ای.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان،

هندوستان، سینا، جنوب شرق آسیا، جنوب و نواحی گرم و مرطوب آسیا.

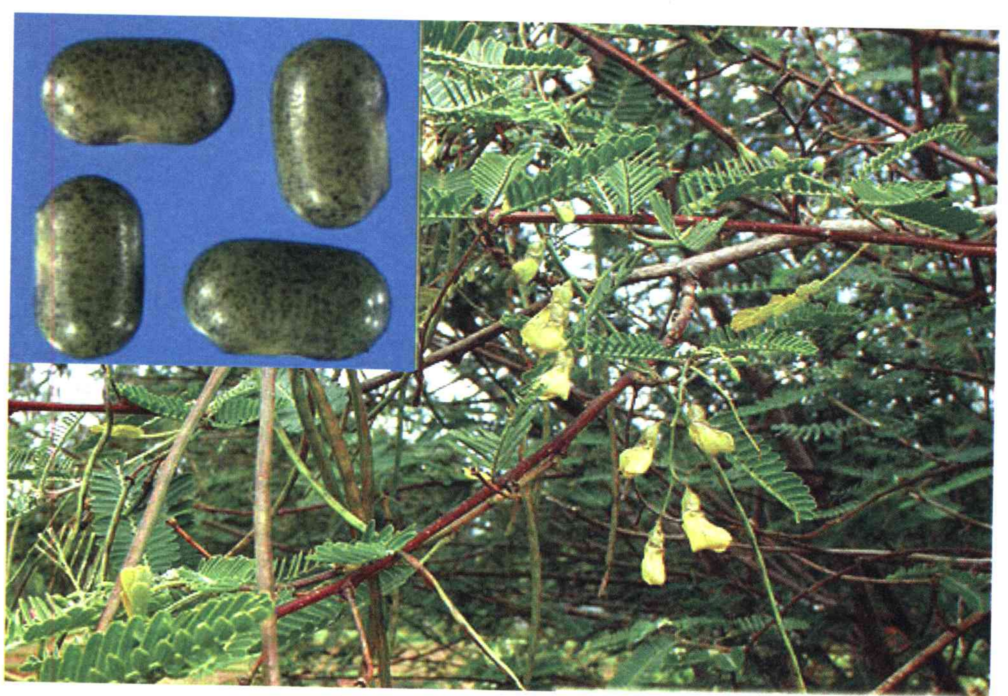
پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: بندرعباس: اطراف میناب؛ خون سرخ و گچین.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه‌ها، پوست، برگها، گلها و دانه‌ها. ریشه گیاه گرم، تلخ، محلل، ضدکرم، بادشکن، ضدبیماریهای کبدی، تورم (التهاب)، پایین آورنده تب، مداواکننده زخمها، دیابت، لک و پیس، غدد آبله‌ای و مسکن دردهای گلو می‌باشد. دانه‌های آن قاعده‌آور، محرک، قابض، شفادهنده زخمهای مزمن و برطرف کننده پیدایش لکه‌های آبله هستند. برای درمان امراض طحال، اسهال و زیادی جریان خون قاعدگی مفید هستند. برگهای گیاه ملین، ضدکرم، رساننده دمل و آرام‌بخش هستند و برای درمان آماس بیضه‌ها مفیدند. گیاه را برای درمان زخم توصیه می‌کنند. دانه‌های آن همراه با آرد برای درمان کچلی و امراض پوستی بکار می‌رود (6).

* ***Sesbania sesban*** **(L.) Merrill**

لوبیای درختی، سسبان

درختی با چوب نرم، عمر کوتاه، به ارتفاع تا ۷ متر. ساقه‌های جوان کرکدار، برگها شانه‌ای زوج؛ محور برگها به طول ۳ـ۱۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۱۸ـ۵۰ تایی، به طول حدود ۷ـ۲۵، به عرض حدود ۳ـ۵ میلیمتر، خطی – مستطیلی، نوک کند، نوک‌دار، بی‌کرک. گوشواره‌ها به طول حدود ۵ـ۷ میلیمتر. گل‌آذین خوشه محوری، با ۳ـ۲۰ گل، به طول تا ۱۵ سانتیمتر. برگه و برگک‌ها به طول تا ۳ میلیمتر،

Sesbania sesban (L.) Merrill

Sesbania sesban (L.) Merrill

ریزان. دمگل به طول تا ۱۲ میلیمتر. کاسه گل بی‌کرک، با لبه کرکدار، به طول حدود ۵ میلیمتر؛ دندانه‌های کاسه گل به طول حدود ۱ میلیمتر یا کمتر، سه گوشه پهن. جام گل زرد با رنگ‌دویدگی یا نقاط ارغوانی؛ درفش به طول ۱۳ـ۱۴ میلیمتر. میوه نیام به طول ۱۵ـ۳۰ سانتیمتر، به عرض تا ۵ میلیمتر، با ۲۰ـ۴۰ دانه.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اغلب نقاط گرم و مرطوب جهان، ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در استانهای سیستان و بلوچستان، هرمزگان، جنوب فارس و بوشهر (جزیره خارک) دیده م‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ آن به‌عنوان شیرآور و ضدکرم بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای درمان ورم‌های روماتیسمی، تاول‌های چرکی و آبسه‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان محرک و قاعده‌آور و برای درمان بزرگی طحال و اسهال بکار می‌رود. خمیر دانه آن برای درمان خارش و دانه‌های سرخ‌رنگ پوستی بکار می‌رود. شیره پوست آن برای معالجه عفونتهای پوستی استفاده می‌شود (9).

ـ دانه، پوست و شیره برگ آن مصرف می‌شود. شیره برگ آن ضدکرم است. پوست آن قابض است. دانه‌ها قاعده‌آور، قابض و محرک است، برای درمان اسهال، ناراحتیهای قاعدگی و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود و در طب سنتی محلی برای درمان امراض پوستی کاربرد دارد (1).

***Spartium junceum** L.

E. Spanish broom, weaver's_broom

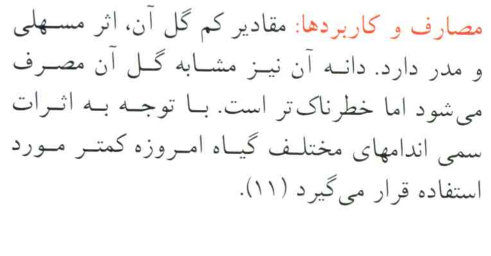
طاووسی

درختچه‌ای ایستاده، با شاخه‌های فراوان ترکه‌ای، استوانه‌ای، شیاردار، کم‌برگ، به ارتفاع ۱ـ۳ متر. برگها کم، یک برگچه‌ای، به طول ۱۵ـ۲۵ میلیمتر، بیضوی باریک، ریزان. گل‌آذین خوشه‌ای انتهایی، تنک، ۵ـ۲۵ گلی. کاسه گل به طول حدود ۷/۵ میلیمتر، با دندانه‌های کوتاه. جام گل به طول ۲۰ـ ۳۰ میلیمتر، زرد طلایی، ناو نوک‌دار، نوک به طول حدود ۲ میلیمتر. نیام به طول ۶۵ـ۹۰، به عرض ۶ـ ۷ میلیمتر، به پهلو فشرده مستطیلی، بدون کرک، ۱۰ـ۲۰ دانه‌ای.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای و جزایر قناری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد (تهران، کرج، دماوند و ...) دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: مقادیر کم گل آن، اثر مسهلی و مدر دارد. دانه آن نیز مشابه گل آن مصرف می‌شود اما خطرناک‌تر است. با توجه به اثرات سمی اندامهای مختلف گیاه امروزه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۱).

Spartium junceum L.

Spartium junceum L.

ـ اصولاً جنبه‌های زینتی طاووسی به‌مراتب بیشتر از ارزش‌های دارویی آن است، بخصوص که این گونه بصورت طبیعی در ایران نمی‌روید و در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد کاشته می‌شود (مؤلف).

***Tephrosia purpurea* (L.) Pers.**

Syn.: *Galega purpurea* L.

E. purple tephrosia, wild indigo, bastard indigo

نیلکی ارغوانی

گیاه یکساله یا چندساله، با قاعده کمی سخت شده، ایستاده، به ارتفاع ۳۰ـ۵۰(ـ۱۰۰) سانتیمتر. شاخه‌ها بدون کرک یا کم و بیش با کرکهای کوتاه فشرده تنک. برگها به طول ۵ـ۱۰ سانتیمتر؛ دمبرگ به طول (ـ۳)۵ـ۸ سانتیمتر؛ برگچه‌ها اغلب ۹ـ۲۱ تایی، به طول ۱۸ـ۲۸، به عرض ۶ـ۱۰ میلیمتر، بیضوی ـ مستطیلی یا مستطیلی ـ گوه‌ای، با قاعده کم و بیش باریک شده کوتاه، با رأس نوک کند یا سربریده و نوک کوتاه‌دار، روی سطح فوقانی بدون کرک یا کم و بیش بدون کرک شونده، در سطح تحتانی با کرکهای تار ابریشمی فشرده. گوشواره‌ها سه گوشه‌ای باریک. گل‌آذین خوشه، متقابل با برگها، تنک، با گلهای تنک، تعدادی از گلها در محور برگهای فوقانی. برگه‌ها به طول ۳ـ۴ میلیمتر. دمگلها به طول ۴ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳/۵ـ۴/۵ میلیمتر، دندانه‌های کاسه به طول ۲ـ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، جام گل قرمز ـ ارغوانی

Tephrosia purpurea (L.) Pers.

یا قرمز گلسرخی کم‌رنگ؛ درفش به طول ۶ـ۹ میلیمتر، در سطح پشتی کرکدار. تخمدان کرکدار؛ خامه تخت شده، بدون کرک شونده؛ کلاله فرچه‌ای یا تقریباً بدون کرک. نیام به طول ۴۰ـ۶۰، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، با کرکهای فشرده، با دانه‌های ۶ـ۹ تایی.

پراکندگی جهانی: جنوب آسیا، استرالیا، افریقای گرم و مرطوب و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: در کناره‌های ساحلی نزدیک زیراب بین میناب و سیریک.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده گیاه؛ گیاه بطور کامل (ریشه‌ها، برگها و دانه‌ها) گیاه برای درمان تورم و التهاب و بزرگ شدن طحال و کبد مفید است. گیاه تلخ، قابض، تند، مدر، ملین، مدر و برطرف‌کننده انسداد است و برای درمان برونشیت و یرقان، تاول‌ها، جوش‌ها و بواسیر خون‌دار بکار می‌رود. برای معالجه سرفه و اختلالات کلیوی مفید است. عصاره گیاه برای درمان نارسایی‌های کبدی و تقویت کار آن بکار می‌رود. جوشانده گیاه هنگامی که برای رفع التهاب مزمن کلیه و تجمع مایع در بدن داده می‌شود اثرات مدر ملایم دارد. گیاه به‌عنوان ضدکرم برای کودکان بکار می‌رود، ریشه آن تلخ است و برای درمان التهاب گوش میانی، سوء هاضمه، اسهال مزمن و قولنج‌های صعب‌العلاج استفاده می‌شود. برای درمان آماس بیضه‌ها بسیار مفید و مؤثر است. مطالعات کلینیکی نشان داده که ریشه گیاه دارویی مؤثر بر علیه التهابات لوزه و آدنیت است. برگهای آن برای درمان یرقان مفید است. شیره برگها برای درمان تجمع مایع در بدن و دیابت مفید است. دانه‌های آن به‌عنوان ضدکرم برای کودکان بکار می‌رود (6).

ـ گیاه کامل به‌عنوان ملین، مدر و ضدکرم بکار می‌رود و برای درمان برونشیت، تجمع مایع در بدن و ناراحتیهای کلیوی استفاده می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان دانه‌های پوستی، تاول‌ها، بواسیر و یرقان بکار می‌رود. جوشانده ریشه گیاه بلافاصله بعد از زایمان برای تخلیه نفاس و تمیز کردن زهدان به زنان داده می‌شود. جوشانده ریشه برای درمان سوءهاضمه، اسهال، روماتیسم، آسم، ناراحتیهای ادراری و تومورهای شکم (معدی) بکار می‌رود. خمیر ریشه آن برای درمان جذام و خوره و دانه‌های پوستی، ناراحتیهای کبدی، اسهال و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود. پودر ریشه آن دود می‌شود (کشیده می‌شود) تا به درمان سرفه و آسم کمک کند (9).

***Tephrosia purpurea* (L.) Pers.**

***Trifolium pratense* L.**

Syn.: *Trifolium pratense* L. var. *anatolicum* Freyn, *Trifolium borystenicum* Gruner, *Trifolium fontanum* Bobrov, *Trifolium expansum* Waldst & Kit., *Trifolium pratense* L. var. *majus* Boiss.

E. red clover, meadow clover

شبدر چمن‌زاری، شبدر قرمز

گیاه چندساله با ریشه دوکی شکل و بیخ ساقه کوتاه، با کرکهای گسترده یا فشرده کوتاه یا بی‌کرک شونده، به ارتفاع ۲۰ـ۱۰۰ سانتیمتر (در ایران اغلب کوتاه). ساقه‌ها از قاعده منشعب، ایستاده یا بالارونده یا خیزان. برگهای قاعده با دمبرگ بلند، میانی و بالایی‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار، فوقانی‌ترها تقریباً بدون دمبرگ؛

گوشواره‌ها تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، با بخش جدای (آزاد) به یکباره منقارک‌دار یا نیش‌دار؛ برگچه‌ها به طول ۱۵ـ۵۰، به عرض ۷ـ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی – مستطیلی یا بیضوی پهن، بندرت در برگهای فوقانی مستطیلی– سرنیزه‌ای، نوک کند یا نسبتاً نوک تیز یا نوک چالدار. گل‌آذین به عرض ۷ـ ۲۲ میلیمتر، کروی یا تخم‌مرغی، بدون دمگل‌آذین یا بندرت دمگل‌آذین‌دار، اغلب با گوشواره‌های فوقانی گریبانی شده. لوله کاسه گل لوله‌ای– استکانی، ۱۰ رگه‌ای، با کرکهای مویی گسترده یا فشرده، بندرت بی‌کرک؛ دندانه‌ها نامساوی، راست، درفشی، نوک کند، اغلب مژه‌دار یا کرکی مویی گسترده؛ دندانه پایینی از لوله و از بقیه دندانه‌ها بلندتر؛ با دهانه باز، با حلقه کمی ضخیم شده کرکدار. جام گل به طول ۱۵ـ۱۸ میلیمتر، قرمز – ارغوانی یا قرمز گلسرخی، بندرت سفید مایل به زرد یا سفید؛ درفش نوک چالدار. نیام تخم‌مرغی، یک دانه‌ای. دانه مستطیلی – تخم‌مرغی، زگیل‌دار (آبله روی)، زرد تا قهوه‌ای شونده یا بنفش.

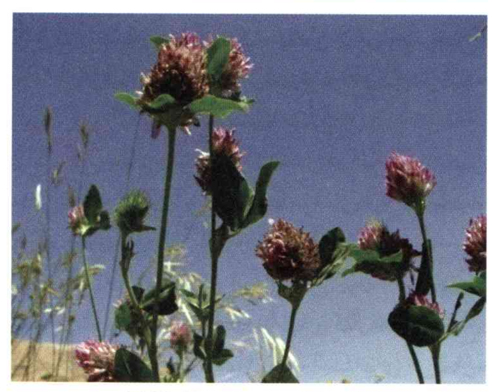
پراکندگی جهانی: بسیار پراکنده در سراسر اروپا بجز بخش اعظم شمال آن، ناحیه مدیترانه‌ای، غرب آسیا، در نیمکره شمالی بصورت پراکنده کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب کوهستانها، در باغها و کناره‌های مزارع، در چمن‌زارهای کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گلهای خشک شده آن مصرف می‌شود. خلط‌آور، مدر، ضد اسپاسم و آرام‌بخش و مسکن در موارد سیاه‌سرفه و برونشیت می‌باشد. در

Trifolium pratense L.

***Trifolium pratense* L.**

استعمال خارج بصورت پماد و مرهم برای درمان زخمها، سوختگی‌ها و بصورت قطره چشمی در صورت پیدایش لکه‌های سیاه در چشم مصرف می‌شود. بعلت ایجاد حساسیت به نور سبب التهاب پوستی شبدری (ناشی از ارتباط با شبدر) می‌شود (5).

ـ گلهای گیاه مصرف می‌شود. گلهای این گیاه به‌عنوان ضد اسپاسم، خلط‌آور، مسکن و التیام‌بخش کاربرد دارد. در فهرست گیاهان دارویی امریکا گیاه بصورت سیگار برای درمان آسم بکار می‌رود. در اروپا برای تنظیم عمل هضم، اصلاح اشتها و مداوای بیماریهای کبد بکار می‌رود (7).

ـ شبدر قرمز برای درمان بیماریهای پوستی بکار می‌رود، بطور معمول به همراه با سایر گیاهان تصفیه یا پاک‌کننده مانند **باباآدم** / *Arctium lappa* L. و **ترشک مواج** / *Rumex crispus* L. استفاده می‌شود. گیاه خلط‌آور است و می‌توان آن را برای درمان سرفه‌های اسپاسمی بکار برد. شبدر قرمز اثرات استروژنیک (زیادکننده هورمون زنانه) دارد و به درمان دردهای یائسگی کمک می‌کند (4).

جنس شبدر / *Trifolium* L. در ایران قریب به ۵۰ گونه گیاه یکساله و چندساله دارد که در سراسر ایران از حوزه گرمسیری جنوب تا ارتفاعات کوهستانی البرز و سایر قلل موجود در ایران پراکنده‌اند، تنها بدلیل رطوبت‌پسند بودن در حوزه مرکزی ایران و نواحی خشک و بیابانی دیده نمی‌شوند که آنهم بعضاً توسط کشاورزان در اراضی کشاورزی روستایی به‌عنوان علوفه کاشته می‌شوند. اگرچه اطلاعات کمی در ارتباط با مصارف دارویی آنها در دست می‌باشد، اما اغلب آنها دارای گلهای معطر حاوی شهد می‌باشند که می‌تواند برای پرورش زنبور عسل مورد استفاده قرار گیرد و شاید بتوان روی جنبه‌های دارویی آنها نیز اطلاعاتی بدست آورد. بنابراین در اینجا فهرستی از گونه‌های جنس *Trifolium* ارائه می‌شود و یادآور می‌شویم که آنها را می‌توان در ردیف گیاهان معطر محسوب نمود.

شبدر برسیم — *Trifolium alexandrinum* L.
شبدر کوهسری — *Trifolium alpestre* L.
شبدر مشکوک — *Trifolium ambiguum* M.B.
شبدر برگ باریک — *Trifolium angustifolium* L.
Trifolium arvense L. — شبدر خودروی، شبدر پاخرگوشی
شبدر نارنجی — *Trifolium aureum* Pollich
شبدر شاه‌بلوطی — *Trifolium badium* Schreb.
Trifolium bullatum Boiss. & Hausskn. — شبدر چروکیده
Trifolium campestre Schreb. — شبدر مزرعه‌روی، شبدر زرد
شبدر خاکستری — *Trifolium canescens* Willd.
شبدر قفقازی — *Trifolium caucasicum* Tausch
شبدر لرستانی — *Trifolium Cherleri* L.
Trifolium Clusii Godron & Gren. var. *kahiricum* Zohary — شبدر مصری
شبدر طناز — *Trifolium dasyurum* C. Presl
شبدر خاردار — *Trifolium echinatum* M.B.
شبدر توت‌فرنگی — *Trifolium fragiferum* L.

شبدر خوشه‌ای *Trifolium glomeratum* L.

شبدر تماشایی *Trifolium grandiflorum* Schreb.

شبدر مودار *Trifolium hirtum* All.

شبدر دورگ *Trifolium hybridum* L.

شبدر باباآدمی *Trifolium lappaceum* L.

شبدر سفید پرچم *Trifolium leucanthum* M.B.

Trifolium mazanderanicum Rech. f.
شبدر مازندرانی

شبدر مادی، شبدر گاوی *Trifolium medium* L.

شبدر گل‌ریز *Trifolium micranthum* L.

شبدر کوهی *Trifolium montanum* L.

Trifolium nigrescens Viv. subsp. *Petrisavii* (Clem.) Holmboe
شبدر سیاه‌شونده، شبدر رطوبت‌پسند

Trifolium ochroleucum Hudson
شبدر اخرایی، شبدر گوگردی

Trifolium phleoides Pour. ex Willd.
شبدر دم‌گربه‌ای

شبدر متورم *Trifolium physodes* Stev. ex M.B.

شبدر توپی، شبدر غده‌ای *Trifolium pilulare* Boiss.

شبدر چمن‌زاری، شبدر قرمز *Trifolium pratense* L.

Trifolium purpureum Loisel. var. purpureum
شبدر ارغوانی

Trifolium radicosum Boiss. & Hohen.
شبدر پرریشه، شبدر کوهستانی

شبدر سفید، شبدر خزنده *Trifolium repens* L.

شبدر، شبدر ایرانی *Trifolium resupinatum* L.

شبدر زبر *Trifolium scabrum* L.

شبدر ایتالیایی *Trifolium Sebastianii* Savi

شبدر خرمایی *Trifolium spadiceum* L.

Trifolium spumosum L.
شبدر اسفنجی، شبدر بادکنکی

شبدر ساحلی *Trifolium squamosum* L.

شبدر ستاره‌ای *Trifolium stellatum* L.

شبدر رگه‌دار، شبدر مفصل‌دار *Trifolium striatum* L.

شبدر زیرزمینی *Trifolium subterraneum* L.

شبدر رازکی، شبدر شنی *Trifolium suffocatum* L.

شبدر نمدی *Trifolium tomentosum* L.

شبدر بادکرده *Trifolium tumens* stev. ex M.B.

شبدر فلسطینی *Trifolium Vavilovii* Eig

یادآور می‌شود که فهرست مذکور فقط یادآور گیاهانی است که گلهای معطر دارند اما در طب سنتی جایگاهی برای آنها تعریف نشده است و به امید اینکه ارزش‌های دارویی آنها نیز در آینده مشخص گردد (مؤلف).

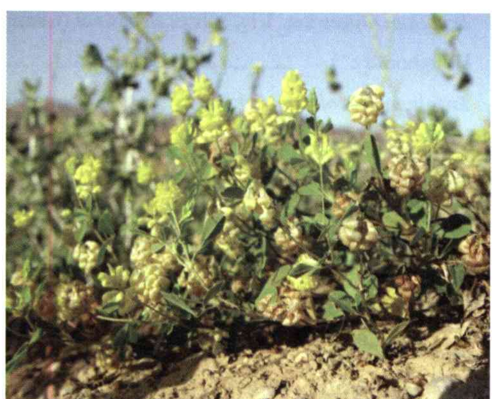

***Trifolium alexandrinum* L.**

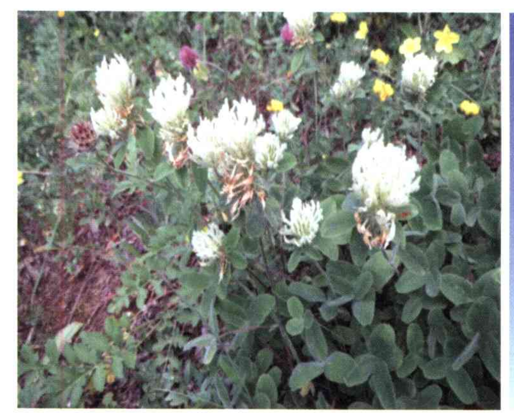
Trifolium ambiguum M.B.

Trifolium campestre Schreb.

Trifolium canescens Willd.

Trifolium caucasicum Tausch

Trifolium hybridum L.

Trifolium hybridum L.

Trifolium radicosum Boiss. & Hohen.

Trifolium repens L.

Trifolium tomentosum L.

Trifolium resupinatum L.

* ***Trigonella Foenum*-graecum L.**

E. fenugreek trigonella, fenugreek, common fenugreek

شنبلیله

گیاه یکساله، ضخیم، کم و بیش ایستاده، تقریباً ساده یا کم‌شاخه، با کرکهای تنک یا بی‌کرک؛ ساقه‌ها لوله‌ای (توخالی)، به ارتفاع ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر. گوشواره‌ها سه گوشه – سرنیزه‌ای، نوک‌دار، کامل. برگچه‌ها به طول ۱۰ـ۳۰، به عرض ۵ـ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا واژ

Trigonella Foenum-graecum L.

سـرنیزه‌ای، بـه کوتـاهی گـاهی بطـور غیرچشـمگیر دندانه‌دار. دمگل‌آذین وجود ندارد. گلهـا ۱ـ۲ تـایی، محوری. کاسه گل بـه طـول ۷ـ۸ میلیمتـر، لولـه‌ای؛ دندانه‌ها خطی — سرنیزه‌ای، مساوی با لوله. جام گـل به طول ۱۲ـ۱۸ میلیمتر، زرد کم‌رنگ، گاهی با رنـگ دویدگی بنفش. نیـام اسـتوانه‌ای یـا تقریبـاً فشـرده، خطی، کم و بـیش راسـت یـا کمـی خمیـده، اغلـب بی‌کرک، بطریق طولی رگه‌دار، با فضای حفره‌ای قویاً طویل شده، بتدریج بطرف نوکی راست به طـول ۱۰ـ ۴۰ میلیمتر باریک شده، با بخش دانه‌دار به طـول ۵ـ ۱۱، به عرض ۳ـ۵ میلیمتر. دانه‌ها ۱۰ـ۲۰ تـایی، بـه طول ۳ـ۴، بـه عـرض ۲ـ۳ میلیمتـر، مسـتطیلی، بـا آبله‌های کوچک.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، بیابانهـای سوریه، عراق، تالش، ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز، عربستان و اتیوپی؛ محل خاستگاه نامشـخص، اغلـب کاشته شده و معرفی شده می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشـته شـده به‌عنوان سبزی خورشتی در اسـتانهای بـا کشـاورزی پربار و زمینهای حاصلخیز بصورت فصـلی اغلـب در بسـیاری از منـاطق از جملـه در اسـتانهای تهـران، آذربایجان، کردستان، خوزسـتان، هرمزگـان، کرمـان، اصفهان و خراسان می‌کارند.

مصارف و کاربردها: گیاه بطور کامل به‌عنوان سـبزی مصرف می‌شود. دانه‌های آن به‌عنـوان ادویـه مصـرف مـی‌گـردد. گیـاه حـاوی الکالوییـد تریگلـونلین (Trigonelline) و روغن فراری است کـه بـه‌عنـوان دورکننده حشرات بکار می‌رود.

ـ از شنبلیله بطور موضعی به شکل خمیـر و پمـاد جهت درمان جوش‌ها، سوختگی، التهـاب و اگزمـا استفاده می‌شود، در طب عـوام پـودر آن بصـورت خوراکی به‌عنوان منبع موسیلاژ در نزله‌هـای ششـی مصرف می‌شود، از اثرات مهم دیگر آن کاهش قنـد خون، ضدالتهاب، مقوی قلب، خواص ضدمیکروبی، کـاهش کلسـترول خـون، ادرارآور و کـاهش ورم می‌باشد. بطور کلی اثرات درمانی شنبلیله بشرح زیر است: ضددرد، ضدالتهاب، ضدعفونی‌کننده، ضدنفخ، ضد اسپاسم، ضدسرطان، پایین‌آورنـده قنـد خـون، افزایش‌دهنده میل جنسی، قابض، مقوی، صـفراآور، ملین، خلط‌آور، کاهش‌دهنده کلسـترول، کـم‌کننـده چربی خون، کم‌کننده پرفشاری خون، کاهش‌دهنـده تری‌گلیسیرید خون، شیرافزا، مسهل، مقوی رحـم و ضدکرم (۱۲).

ـ گیاه و دانه‌های شـنبلیله رفـع‌کننـده فسـاد، مسـهل ضعیف، مدر، قاعده‌آور و محرک قوای جنسی هستند، مفید برای درمان تجمع مایع در بدن، سرفه‌های مزمن، بزرگ شدن طحال و کبد می‌باشد. برای درمـان سـوء هاضمه به همراه از دست دادن اشـتها، اسـهال بعـد از زایمان در زنان و رماتیسم توصیه می‌شود. برگهای آن در مصـرف خـارجی و داخلـی بـرای ترکیبـات خنک‌کننده آن بکار می‌رود. دانـه‌هـای آن بادشـکن، مقوی، ضدتب، ضدکرم، قابض، اشـتهاآور، مداواکننـده جذام، استفراغ، برونشیت و بواسیر می‌باشد. دم‌کرده آن به‌عنوان نوشابه‌ای خنک‌کننده به بیماران مبتلا به آبلـه داده می‌شود. بوداده و دم‌کرده آن برای درمـان اسـهال خونی مفید است (6).

ـ برگهای آن به‌عنوان سبزی خوردن برای کم‌کردن دردهای بدن و تب مصرف می‌شود. پودر دانه‌هـای آن به همراه عسل برای درمان اسهال و سرفه بکـار می‌رود. دم‌کرده دانه‌های آن برای درمان ترشـحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان توصیه می‌شود. خمیر دانه‌ها برای درمان سـوختگی‌هـا، تـاول‌هـا، آبسه‌ها و زخمها بکار می‌رود. دانه‌های خیس کرده آن در آب به‌عنوان ملین بـرای درمـان تـورم‌هـای جهاز روده‌ای بکار می‌رود. جوشانده دانـه‌هـای آن به‌عنوان شیرآور و بـوداده آن بـرای کنتـرل دیابـت

مصرف می‌شود (9).
- مقوی، نرم‌کننده، شیرآور، مغذی، مقوی معده، چاشنی، محرک قوای جنسی و دورکننده حشرات است. دی‌اوسوجنین (Diosogenin) به‌عنوان زمینه‌ساز برای تهیه کرتی‌زون (Cortisone) و هورمون‌های جنسی بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن گاهی به‌عنوان چاشنی و ادویه مصرف می‌شود (5).
- شنبلیه در طب گیاهی شمال افریقا، خاورمیانه و هندوستان بسیار بکار می‌رود، و بنظر می‌رسد برای درمان بیماریهای گوناگونی بکار می‌رود. دانه‌های مغذی آن در طول دوره نقاهت برای تحریک افزایش وزن، به‌ویژه در بی‌اشتهایی داده می‌شود. آنها برای کم کردن تب بکار می‌روند، با توانایی قابل مقایسه با گنه‌گنه. اثر آرام‌بخشی دانه‌های آن آن را دارویی مؤثر و با ارزش برای درمان ورم معده و زخم معده می‌سازد. آن را برای آسان‌کردن زایمان و افزایش تولید شیر در پستان بکار می‌برند. شنبلیله همچنین ضددیابت و کاهش‌دهنده سطح کلسترول خون محسوب می‌شود. در استعمال خارجی بصورت خمیر برای معالجه آبسه‌ها، کورک‌ها و تاول‌ها، زخمها و سوختگی‌ها یا بصورت دوش و شستشو برای تخلیه بیش از حد مجرای تناسلی زنان بکار می‌رود. دانه‌های آن نفس را خوشبو و به بازسازی و ذخیره کردن حس کسل‌کننده مزه‌ها کمک می‌کند. در چین شنبلیله بصورت شیاف برای درمان سرطان گردن رحم بکار می‌رود (4).

جنس شنبلیله / *Trigonella* L. در ایران ۳۲ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در اغلب نقاط ایران از حوزه گرمسیری جنوب تا دامنه‌های کوهستانی البرز و آذربایجان پراکنده‌اند و در حوزه مرکزی و بیابانی کمتر مشاهده می‌شوند، همه گونه‌های آن همانند **شنبلیله** / *Trigonella Foenum- graecum* L. دارای عطر و بوی خاص ناشی از له کردن برگها و یا گلها هستند. اگرچه در طب سنتی ایران و سایر کشورها نیز از ترکیبات دارویی آنها اطلاعات دقیقی در دست نیست، اما شاید بتوان با توجه به پراکندگی قابل توجه گونه‌های این جنس در ایران و عطر و بوی خاص گلهای آنها در مورد ترکیبات و کاربردهای دارویی آنها نیز تحقیق کرد. در اینجا جهت اطلاع فهرست گونه‌های این جنس آورده می‌شود (مؤلف).

شنبلیله ماری *Trigonella anguina* Delile

Trigonella aphanoneura Rech. f.

شنبلیله بروجنی، شنبلیله رگه‌شفاف

شنبلیله کمانی *Trigonella arcuata* C.A. Mey.

Trigonella astroites Fisch. & C.A. Mey.

شنبلیله سینوسی، شنبلیله قره‌باغی

شنبلیله نارنجی *Trigonella aurantiaca* Boiss.

شنبلیله شاخ‌زیبا *Trigonella clliceras* Fisch.

شنبلیله سرسان *Trigonella capitata* Boiss.

Trigonella coerulescens (M.B.) Halacsy

شنبلیله خوشه‌ای، شنبلیله آبی‌رنگ

شنبلیله ساقه ضخیم *Trigonella crassipes* Boiss.

Trigonella disperma Bornm. ex Vassilcz.

شنبلیله دودانه‌ای

Trigonella elliptica Boiss.

شنبلیله بیضوی، شنبلیله شیرازی

شنبلیله مویین *Trigonella filipes* Boiss.

شنبلیله گرجستانی *Trigonella Fischeriana* Ser.

Trigonella latialata (Bornm.) Vassilcz.

شنبلیله بال پهن، شنبلیله لاله‌زاری

Trigonella macroglochin Durieu

شنبلیله فرانسوی

Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *geminiflora* (Bge.) Rech. f.

شنبلیله تک‌گل دوقلو

Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *incisa*

شنبلیله تک‌گل لوبدار (Benth.) Ali

Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *monantha* شنبلیله تک‌گل

Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *Noeana* (Boiss.) Huber_ Morath شنبلیله تک‌گل بابلی

Trigonella monspeliaca L. شنبلیله مونپلیه‌ای

Trigonella orthoceras Kar. & Kir. شنبلیله شاخدار

Trigonella persica Boiss. شنبلیله ایرانی

Trigonella spicata Sibth. & Sm. شنبلیله سنبله‌ای

Trigonella Spruneriana Boiss. شنبلیله ترکیه‌ای

Trigonella stellata Forssk. شنبلیله ستاره‌ای

Trigonella stenocarpa Rech. f. شنبلیله تفتانی

Trigonella stragulata Boiss. شنبلیله دانه تسبیحی

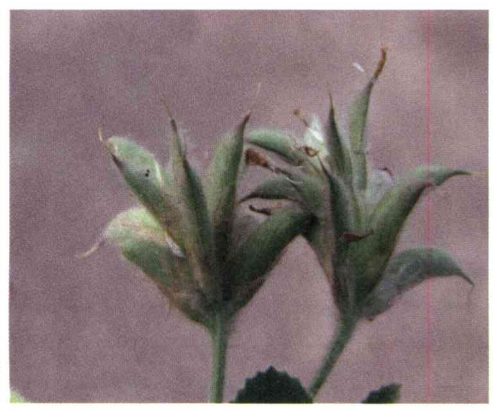
Trigonella subenervis Rech. f. شنبلیله سبزواری

Trigonella tehranica Bornm. شنبلیله تهرانی

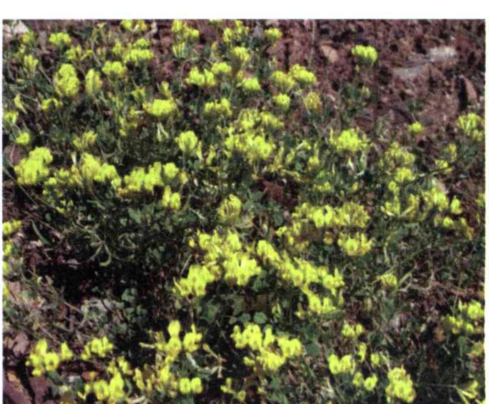
Trigonella turkmena M. Popov. شنبلیله ترکمنی، شنبلیله کاشمری

Trigonella uncata Boiss. & Noe شنبلیله قلاب‌دار

Trigonella uncinata Banks & Soland. شنبلیله سرعصایی

Trigonella coerulescens **(M.B.) Halacsy**

Trigonella aurantiaca **Boiss.**

Trigonella stellata **Forssk.**

Trigonella Spruneriana **Boiss.**

Trigonella elliptica Boiss.

Vicia sativa L.

Syn.: Vicia sativa L. subsp. sativa

E. common vetch, tare, vetch, cultivated vetch

ماشک، گاودانه، کرسنه (Karsane)

گیاه تقریباً بدون کرک تا کرکدار؛ ساقه ضخیم تا نازک، ایستاده تا بالارونده، بدون کرک تا تقریباً بدون کرک. گوشواره‌ها به طول ۵ـ۸ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا نیمه پیکانی، دندانه‌دار، بدون کرک تا تقریباً بدون کرک. کرک غده‌ای‌دار. محور برگها منتهی به پیچک منشعب؛ برگچه‌ها (ـ۳) ۵ـ۸ جفتی، به طول (ـ۵)۱۰ـ۲۸ میلیمتر، به عرض ۳ـ۱۲ میلیمتر، با شکل و بزرگی بسیار متنوع، با کرکهای فشرده سفید یا کرک مویی قهوه‌ای شونده یا تقریباً بدون کرک تا بدون کرک، با رگبرگهای ثانویه ۱۰ـ۱۵ جفتی. دمگل آذین بسیار کوتاه، به طول ۱ـ۲ میلیمتر، کرک مویی‌دار تا تقریباً بدون کرک. گل آذین ۱ـ۲ گلی. گلها به طول (ـ۱۵)۱۸ـ۲۵ میلیمتر، بنفش. کاسه گل به طول ۱۰ـ ۱۳ میلیمتر، لوله‌ای، بدون کرک تا تقریباً بدون کرک؛ دندانه‌ها تقریباً مساوی، کم و بیش مساوی لوله، سه گوشه‌ای باریک. جام گل بی‌کرک؛ درفش از بالها بلندتر، پهنک با ناخنک کم و بیش مساوی؛ ناو کوتاهتر. نیام به طول ۲۵ـ۷۰ میلیمتر، به عرض ۵ـ۱۰ میلیمتر، خطی تا مستطیلی، بدون پایک زیرتخمدانی، مایل به زرد ـ قهوه‌ای یا کم‌رنگ شونده ـ قهوه‌ای تا قهوه‌ای شونده ـ خاکستری، بدون کرک یا تقریباً بدون کرک تا به تنکی کرک مویی‌دار سفید. دانه‌ها ۵ـ۱۲ تایی، به‌قطر ۳ـ۵ میلیمتر، کروی کوچک یا کروی یا مستطیلی تا عدسی شکل، کدر، زردشونده ـ قهوه‌ای تا قهوه‌ای تا زیتونی ـ سبز، یک‌رنگ یا با خالهای تیره؛ ناف خطی.

Vicia sativa L.

Vicia sativa* L. var. *sativa

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، آسیا، کاشته شده در استرالیا، افریقای گرم و مرطوب و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، زنجان، کرمانشاه، همدان، اصفهان، لرستان، خوزستان، فارس، بوشهر، کرمان، بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه گیاه در موارد تب‌های دانه‌ای مانند آبله و سرخک بکار می‌رود و در استعمال خارج آرد آن برای رفع التهاب‌های سطحی بدن مصرف می‌شود (۱۱).

ـ شاید در گذشته دور *Vicia sativa* در بعضی از نقاط مملکت ما کاشته می‌شده است. اما امروزه کاشت آن بطور کلی منسوخ شده و دانه‌های گیاه خودروی آن نیز در طب سنتی ایرانی جایگاهی ندارد (مؤلف).

*** *Vigna radiata (L.)* Wilczek**

Syn.: *Phaseolus radiatus* L., *Phaseolus aureus* Roxb., *Phaseolus mungo* (L.) Mant., *Vinga mungo* (L.) Hepper

E. green gram, mung bean

ماش

گیاه بالارونده یا ایستاده؛ ساقه پوشیده با کرکهای مویی سخت شکننده گسترده قهوه‌ای. برگها سه برگچه‌ای، با دمبرگی به طول ۵ـ۲۱ سانتیمتر؛ برگچه‌ها به طول ۵ـ۱۶، به عرض ۳ـ۱۲ سانتیمتر،

Vigna radiata (L.) Wilczek

بیضوی یا لوزوی یا تخم‌مرغی، با پهلوهای تقریباً مورب، کامل یا ۲ـ۳ لوبه، نوک‌دار، با دو سطح بی‌کرک یا کرکی موی ریش مانند، با دمبرگچه به طول ۳ـ۶ میلیمتر. گوشواره‌ها به طول ۱۰ـ۱۸ میلیمتر، سپری. گل‌آذین محوری، پرگل؛ دمگل‌آذین به طول ۲۵ـ۹۵ میلیمتر. برگه‌ها به طول ۴ـ۵ میلیمتر، برگک‌ها به طول ۴ـ۷ میلیمتر. دمگل به طول ۲ـ۳ میلیمتر. لوله کاسه گل به طول ۳ـ۴ میلیمتر، بی‌کرک؛ دندانه‌ها به طول ۱/۵ـ۴ میلیمتر، مژه‌دار؛ جفت فوقانی تقریباً کاملاً پیوسته. جام گل زرد — سبز شونده؛ درفش به طول ۱۲ میلیمتر. نیام به طول ۴۰ـ۹۰، به عرض ۵ـ۶ میلیمتر، در بین دانه‌ها کمی بهم آمده، کرکی گسترده، قهوه‌ای تیره. با دانه‌های ۸ـ۱۴ تایی، سبز تیره.

پراکندگی جهانی: آسیا و آفریقای گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در ایران بحالت کاشته شده بصورت بسیار پراکنده در بعضی نقاط کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: ماش گرم و مقوی است. ریشه آن مخدر و برای درمان استخوان‌درد بکار می‌رود. دانه‌های آن شیرین، روغنی، مقوی، ملین، محرک قوای جنسی، اشتهاآور، مدر و شیرافزا هستند، برای درمان بواسیر و آسم بکار می‌روند و برای قلب و رفع خستگی مفرط مفیدند. دانه‌های آن هم در مصرف داخلی و هم مصرف خارجی استفاده می‌شود. در مصرف داخلی جوشانده آن برای درمان سوءهاضمه،

نزله‌های معده، اسهال خونی، اسهال، سرفه، التهاب مثانه، بواسیر، فلج و رعشه، روماتیسم، عفونتهای کبدی، سیستم عصبی و تب بکار می‌رود (6).

*** *Vigna unguiculata* (L.) Walp**

Syn.: *Dolichos ungiculatus* L., *Dolichos Catjang* Burm. f., *Dolichos sinensis* L., *Phaseolus cylindricus* L., *Vigna cylindrica* (L.) Skeels, *Vigna Catjang* (Burm. f.) Walp.

E. catjung, catjung cowpea, black_eye pea

لوبیای چشم بلبلی

گیاه بالارونده. برگها سه برگچه‌ی؛ دمبرگ به طول ۱/۵ــ۱۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها به طول ۵ــ۱۶، به عرض ۱ــ۱۲/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای؛ برگچه‌های جانبی مورب، نوک‌دار یا نوک کند، منقارک‌دار، با دو سطح بی‌کرک یا کرکی پراکنده؛ دمبرگچه به طول ۲/۵ میلیمتر. گوشواره‌ها تقریباً میان چسب، به طول ۸ــ۲۵ میلیمتر. گل‌آذین محوری، ۲ــ۱۲ گلی؛ دمگل‌آذین به طول ۲ــ۳۶ سانتیمتر. برگه‌ها به طول ۳ــ۵ میلیمتر، برگک‌ها به طول ۳ــ۵ میلیمتر. دمگلها به طول ۱ــ۴ میلیمتر. کاسه گل بی‌کرک؛ لوله به طول ۳ــ۵/۵ میلیمتر؛ دندانه‌ها به طول ۲/۵ــ۱۴ میلیمتر. جام گل سفید یا سبز شونده یا ارغوانی؛ درفش به طول ۱۲ــ۳۳ میلیمتر. نیام به طول ۷۵ــ۱۳۰، به عرض بیشتر از ۵ میلیمتر، در حالت رسیده بی‌کرک،

ـ دانه‌های آن به‌عنوان قابض، مقوی و خنک‌کننده مصرف می‌شود. جوشانده دانه‌های آن به‌عنوان مدر کاربرد دارد (9).

Vigna unguiculata (L.) Walp

کم‌رنگ. دانه به طول ۵_۶ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: ناحیه گرمسیری دنیای قدیم، در سایر نقاط گرم و مرطوب نیز کاشته شده است.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در ایران بحالت خودروی وجود ندارد و بحالت کاشته شده در بعضی نقاط همانند لوبیا کاشته می‌شود.
مصارف و کاربردها: این گونه نیز مانند سایر حبوبات (نخود، عدس، ماش، باقلا، لوبیا) به مصرف تغذیه می‌رسد و جنبه‌های دارویی آن تحت سیطره مصرف خوراکی آن قرار دارد (مؤلف).

یادداشت

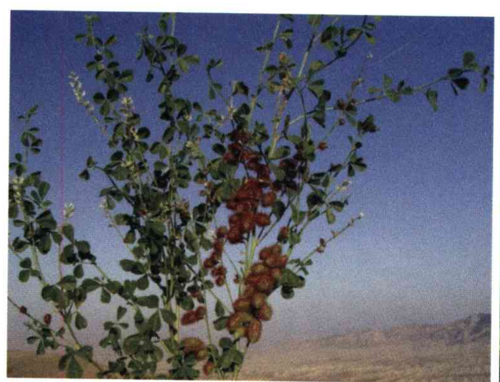
تیره **پروانه‌آسایان** / *Papilionaceae* یکی از تیره‌های بزرگ گیاهیست که تقریباً در اغلب نقاط می‌توان آنها را دید، بخصوص جنس **گون** / *Astragalus* L. با قریب به ۸۰۰ گونه در سراسر ایران پراکنده می‌باشد و بسیاری از آنها نیز معطرند و تعدادی از آنها نیز مولد کتیرا می‌باشند.
جنس **شبدر تشی یا لوبیای خاردار** / *Meristotropis* Fisch. & Mey. در ایران یک گونه بنام *Meristotropis xanthioides* Nassilez. دارد که برگهای آن معطر می‌باشد.
جنس **ساتوری** / *Securigera* DC. با یک گونه گیاه علفی یکساله بنام **ساتوری** / *Securigera securidaca* (L.) Degen & Dorfl. در سالهای اخیر به‌عنوان یکی از ارقام دارویی بنامهای **عدس‌الملک** (**عدس مر**: فلور عراق جلد ۳) معرفی شده است؛ براساس نوشته فلور عراق جلد ۳ از این گونه برای درمان فشار خون بالا استفاده می‌شود (25).
جنس **تلخ‌بیان** / *Sophora* L. در ایران سه گونه گیاه علفی و بوته‌ای دارد که عبارتند از

تلخ بیان	*Sophora alopecuroides* L.
تلخ بیان بیابانی	*Sophora pachycarpa* CA. Mey.
تلخ بیان درختچه ای	*Sophora mollis* (Royle) Baker

_ جنس **گلیسین** / *Wisteria* Nutt. در ایران یک گونه گیاه کاشته شده پیچان با گلهای پیش‌رس بهاره و معطر بنام *Wisteria sinensis* (Sims.) Sweet دارد که در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شود اما جنبه‌های دارویی آن مشخص نیست.

Securigera securidaca **(L.) Degen & Dorfl.**

Meristotropis xanthioides **Nassilez**

Securigera securidaca **(L.) Degen & Dorfl.**

Sophora alopecuroides **L.**

Sophora pachycarpa **C. A. Mey.**

Sophora mollis **(Royle) Backer**

تیره آلاله سفید/*Parnassiaceae*

***Parnassia palustris* L.**

E. wide world parnassia, grass of parnassus

آلاله سفید

گیاه چندساله، بدون کرک، با برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای. ساقه‌های گلدار سرسان (با ساقه عریان) محکم (قوی)، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، اغلب با یک برگ و همیشه حاوی یک گل. پهنک برگها به طول تا ۵ سانتیمتر و عرض کمی باریکتر یا مساوی طول، با قاعده قلبی، رأس نوک کند یا نوک‌تیز. دمبرگ از پهنک بلندتر. برگ ساقه‌ای در بخش پایینی ساقه قرار گرفته، بدون دمبرگ. گلها نرماده؛ کاسه گل لوله‌ای کوتاه، با کاسبرگهایی (بریدگیهایی) به طول ۳_۶، به عرض ۱_۳ میلیمتر، تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای. گلبرگها ۵ تایی، سفید، به طول ۶_۱۰، به عرض ۴_۷ میلیمتر، سرنیزه‌ای پهن تا تخم‌مرغی پهن، با ناخنک بسیار کوتاه، با رأس اغلب چالدار، چندین رگه‌ای. پرچمهای عقیم پایک‌دار، با ریشک‌هایی (زایده موی ریش مانند) به تعداد ۵_۲۱، با رأس کرک غده‌ای‌دار. کپسول تخم‌مرغی یا تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: اروپا (از بریتانیا تا نواحی شمالی و مرکزی و ارتفاعات مدیترانه‌ای)، شمال افریقا، قفقاز،

Parnasia palustris L.

سیبری، آسیای مرکزی، مغولستان، ژاپن و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (مرند، یام کوه میشوداغ).

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه اثر مقوی و قابض دارد. برای درمان حالت‌های اسهالی و خونروی در فواصل قاعدگی بکار می‌رود و بعلت مدر بودن در بیماریهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۱).

_ با توجه به پراکندگی بسیار محدود این گونه در ایران در طب سنتی ایران جایگاه خاصی برای آن عنوان نشده و برای پی بردن به اهمیت دارویی آن نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری می‌باشد (مؤلف).

تیره گل ساعتی/*Passifloraceae*

****Passiflora caerulea* L.**

E. blue_crown passion flower, blue passion flower

گل ساعتی

گیاه بی کرک، گاهی سبز کلمی رنگ، پیچان با ساقه‌های استوانه‌ای یا کمی زاویه‌دار. برگها عمیقاً بریده با ۵ لوب سرنیزه‌ای کامل با نوک‌تیز، دو لوب پایینی گاهی مجدداً لوب‌دار؛ دمبرگ با ۲_۴ غده. گوشواره‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱۲_۱۸ میلیمتر. گلها به عرض ۷۵_۱۰۰ میلیمتر، کمی معطر؛ کاسبرگها سفید با سطح داخلی صورتی کم رنگ، در سطح پشتی و نزدیک نوک با شاخکی کوتاه. گلبرگها صورتی کم رنگ. تاج سفید، با قاعده و رأس صورتی، بوضوح کوتاهتر از گلبرگها. میوه تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، زرد، به طول حدود ۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: برزیل

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی ایران و نقاط با آب و

هوای معتدل.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای ان مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسکن (بدون ایجاد افسردگی) و ضد اسپاسم دارد و برای درمان بی‌خوابی، حالت‌های عصبی (اضطراب، هیستری، تپش قلب)، ضعف اعصاب، تحریکات مغزی، صرع و مشکلات ناشی از یائسگی مصرف می‌شود (۱۰).

- اثرات درمانی **گل ساعتی گوشتی‌رنگ** / ***Passiflora incarnata*** L. خواص ضددرد، ضدباکتری، ضدورم، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، مقوی قلب، هضم‌کننده، قارچ‌کش، خواب‌آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مخدر، محرک تنفسی، آرام‌بخش و مقوی رحم دارد و شباهت آن با *Passiflora caerulea* باید بررسی شود (۱۲).

- در سالهای اخیر گونه دیگری از این جنس به نام علمی ***Passiflora edulis*** **Sims** و نام انگلیسی passion fruit بمنظور استفاده‌های دارویی به ایران وارد و در شمال ایران کاشته شده است. در طب سنتی ایران جایگاه دارویی هیچ یک از گونه های گل ساعتی به خوبی مشخص نیست (مؤلف).

passiflora caerulea **L.**

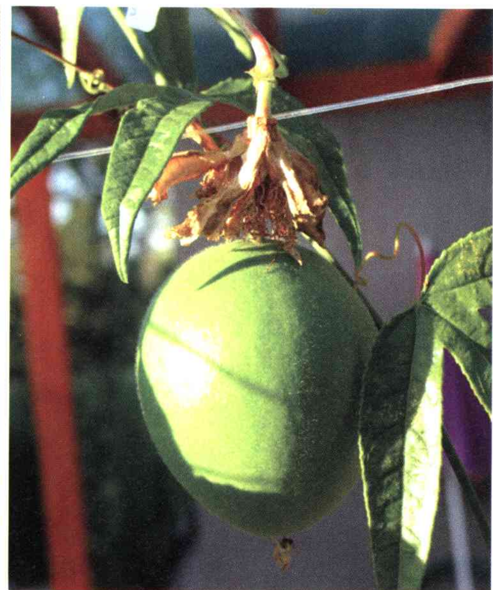
Passiflora edulis **Sims**

passiflora caerulea **L.**

Passiflora edulis **Sims**

Passiflora incarnata **L.**

Passiflora incarnata **L.**

تیره کنجد/*Pedaliaceae*

***Sesamum indicum* L.**

Syn.: *Sesamum orientale* L.

E. oriental sesamum, benne oil plant, gingelly, teel oil plant, sesame

کنجد

گیاه یکساله، ایستاده، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر. برگها به طول ۳ـ۱۸ سانتیمتر، به عرض ۰/۵ـ۴ سانتیمتر، شکل و بزرگی آن در یک گیاه بسیار متنوع، کامل یا لوبدار، در سطح بالایی بی‌کرک، در سطح پایینی کرکدار، دمبرگ‌دار، پایینی‌ها متقابل، بالایی‌ها متناوب. گلها سفید، قرمز یا ارغوانی، برگه‌دار. دمگل به طول تا ۵ میلیمتر، در قاعده و در دو طرف دارای غده‌های دوتایی چشمگیر. کاسه گل به طول ۲ـ۶ میلیمتر، با قطعات باریک، کرکدار، دائمی. جام گل به طول ۲۰ـ۳۰ میلیمتر، با لوبهای کند، کرکدار. پرچمها به طول ۱۰ میلیمتر. تخمدان به طول ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، کرکدار، مستطیلی. میوه کپسول مستطیلی، شیاری شکوفا، نوک‌دار، به طول ۱۵ـ۲۵ میلیمتر، به عرض ۵ـ۷ میلیمتر، کرکی زبر. دانه‌ها به طول ۲ـ۳ میلیمتر، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر، تقریباً صاف، سیاه یا قهوه‌ای سفید.

پراکندگی جهانی: با خاستگاه ناشناخته؛ آسیا یا افریقای گرم و مرطوب، در سرزمین‌های با هوای خنک اغلب کاشته می‌شود و گاهی تقریباً بحالت خودروی دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در استانهای مازندران، کرمانشاه، خوزستان، بوشهر، فارس، کرمان و خراسان مشاهده می‌شود.

مصارف و کاربردها: بمنظور استفاده از دانه‌های روغنی آن کاشته می‌شود. روغن آن در قنادی (شیرینی‌پزی) مصرف دارد. در صنعت برای صابون‌پزی و روغن مو بکار می‌رود. برگها، دانه‌ها و روغن آن از نظر دارویی اهمیت دارد (22).

ـ اندامهای مورد استفاده: دانه‌ها، برگها، ریشه‌ها و

***Sesamum indicum* L.**

روغن کنجد؛ دانه‌های کنجد ملین، نرم‌کننده، مقوی، مدر و شیرآور هستند، مفید برای درمان بواسیر، و به‌عنوان غذای مقوی و عامل معطر کردن و چاشنی بکار می‌روند. خمیر دانه‌ها مخلوط با کره در استعمال خارجی برای درمان بواسیر خونی کاربرد دارد، دانه‌ها بحالت جوشانده به‌عنوان قاعده‌آور و بحالت ضماد برای درمان زخمها کاربرد دارد، دانه‌ها و روغن آن به‌عنوان آرام‌بخش در اسهال خونی و دردهای ادراری با دیگر داروها بکار می‌رود. برگها بحالت جوشانده برای بیمارانی بکار می‌رود که نیاز به آرام‌بخش دارند. دم‌کرده برگهای تازه در آب سرد در شمال امریکا به‌عنوان نوشابه‌ای آرام‌بخش در بیماری وبا و دیگر اختلالات شکم در بچه‌ها بکار می‌رود. همچنین در رفع بیماری نزله و دیگر بیماریهای اندامهای ادراری بکار می‌رود (6).

ـ دانه‌های آن به‌عنوان شیرآور، قاعده‌آور، ملین و مدر مصرف می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای افزایش میل جنسی و درمان فقدان عادت ماهیانه داده می‌شود. خمیر دانه‌های آن برای درمان زخمها و سوختگی‌ها بکار می‌رود. روغن بدست آمده از دانه‌های آن و کاربرد آن روی سر هفته‌ای یکبار قبل از حمام کردن برای درمان درد زایمان و قرمز شدن چشم کاربرد دارد. سرخ شده گلهای آن در خامه و قرار دادن آن روی چشم بسته در طول شب سبب افزایش دید می‌شود. برگهای گرم شده آن و پوشانیدن آن با خامه و قرار دادن آن روی تاول‌ها سبب رسیدن آنها و کاهش تورم‌ها می‌شود. خمیر برگ تازه آن برای درمان اختلالات کلیه بکار می‌رود (9).

ـ کنجد اصولاً به‌عنوان غذا و عامل معطرکننده (چاشنی یا اسانس) در چین مصرف می‌شود. اما آن را همچنین برای رفع حالت‌های کمبود (نارسایی مواد غذایی) به‌ویژه آنهایی که کبد و کلیه را تحت تأثیر قرار می‌دهند بکار می‌برند. دانه‌های آن برای بیماریهایی مانند سرگیجه، پیچیدن صدا در گوش و محو دیدن (ناشی از کم‌خونی) تجویز می‌شود. بدلیل اثرات لیز کردن (نرم کردن) درون جهاز هاضمه دارویی مؤثر برای درمان یبوست محسوب می‌شود. دانه‌های آن قدرت و توانایی قابل توجهی در تحریک تولید شیر در پستان دارد. روغن دانه کنجد مفید برای پوست است و به‌عنوان حامل یا مبنای مواد آرایشی بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های آن در روش‌ها و سنت‌های گوناگون طب سنتی برای درمان سرفه و آسم کاربرد دارد (4).

Sesamum indicum **L.**

تیره سرخاب کولی/*Phytolaccaceae*

Phytolacca americana **L.**

Phytolacca americana **L.**

Syn.: *Phytolacca decandra* L.

E. common pokeberry, virginian poke, poke root, pokeweed

سرخاب کولی

گیاه چندساله؛ ریشه ضخیم، دوکی شکل؛ ساقه ایستاده، به ارتفاع ۱ـ۳ متر، بی‌کرک، سبز یا گاهی مایل به قرمز (اغلب در فصل پاییز قرمز)؛ شاخه‌ها تا انتها بحالت دوشاخه‌ای منقسم؛ برگها متناوب، بالایی‌ها اغلب نزدیک بهم، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای. به طول ۱۰ـ۴۰، به عرض ۲ـ۱۰ سانتیمتر، بالایی‌ها کوچکتر از پایینی‌ها، با رگبرگ میانی

Phytolacca americana L.

چشمگیر، سبز، سرانجام اغلب قرمز شونده؛ دمبرگ زاویه‌دار، بی‌کرک، به طول ۱ـ۳ سانتیمتر؛ گل‌آذینها طویل شده، خوشه‌ای، متقابل و بلندتر از برگها، به طول ۱۰ـ۱۵، به عرض حدود ۲ سانتیمتر، دمگل‌آذین‌دار؛ دمگل‌آذین راست یا تا حدودی خمیده، به طول ۱ـ۳ سانتیمتر؛ دمگلها دائمی، به طول ۴ـ۱۰ میلیمتر، ۳ برگکی، برگک قاعده‌ای سرنیزه‌ای، به طول ۳ـ۱۶، به عرض ۰/۵ـ۱ میلیمتر، دوتای بالایی به طول ۱ـ۳ میلیمتر؛ گلها کوچک، به‌قطر حدود ۰/۵ میلیمتر؛ لوبهای گلپوش دایره‌ای — تخم‌مرغی، نوک کند، در بالا توگود، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، به عرض حدود ۲ میلیمتر، ابتدا مایل به سفید، سرانجام قرمز شونده. پرچمها ۱۰ تایی، به اندازه نصف طول لوبهای گلپوش؛ برچه‌ها ۱۰ـ۱۲ تایی؛ میوه بهنگام خامی ۱۰ـ۱۲ رگه‌ای، با خامه‌های پایدار (دائمی) روی آنها، به‌قطر حدود ۷ـ۸ میلیمتر، کروی و بهنگام رسیدن بدون رگه؛ دانه‌ها کلیوی شکل عدسی، به طول حدود ۳ میلیمتر، فشرده، سیاه، درخشان.

پراکندگی جهانی: از شمال امریکا، و تقریباً در بیشتر نقاط مرطوب معرفی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نقاط مختلف جنگلی و کناره‌های جاده‌ها در استانهای مازندران، گرگان و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه آن در پاییز و میوه‌های سته رسیده آن مصرف می‌شود. سرشاخه‌های جوان آن در صورتی‌که بدرستی تهیه شوند در بهار خوردنی هستند. مصرف آن بهنگام رسیدن خطرناک و سمی

است. از نظر دارویی قی‌آور ضعیف و مسهل با بعضی از ترکیبات مخدر است. ریشه خشک آن برای درمان بواسیر شهرت دارد. میوه خشک آن بصورت ضماد برای درمان زخمهای روباز بکار می‌رود (7).
ـ سرخاب کولی در مصرف داخلی به‌عنوان تنتور به مقدار کم برای درمان روماتیسم و درد مفاصل بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان بیماریهای دستگاه تنفس مانند زخمهای گلو، لوزه‌ها، غدد متورم و عفونتهای مزمن بکار می‌رود. گیاه گاهی برای درمان درد و عفونت تخمدان‌ها یا بیضه‌ها و به‌عنوان محرک لنفاوی (داروی رفع احتقان) برای تصفیه مواد زاید بدن بکار می‌رود. بصورت پماد یا مرهم برای درمان زخم و عفونت نوک پستان (آسیب دیده) و پستان‌ها، جوش غرور جوانی، التهاب فولیکول‌ها، عفونتهای قارچی و جرب بکار می‌رود. مصرف گیاه به مقدار زیاد کاملاً سمی است (4).
ـ شاخه‌های آن بعد از جوشانیدن برای مدتی طولانی خورده می‌شود، ریشه‌های ضدتورمی آن برای درمان تورم غدد گلو داده می‌شود، خاصیت ملین و مخدر دارد. باعث کاهش خلط سینه می‌شود و درد مفاصل را آرام می‌کند و اسپرم را می‌کشد و با برگهای آن عفونتهای قارچی را مداوا می‌کنند (2).

تیره کاج/*Pinaceae*

*** *Cedrus Deodara* (Roxb. ex Lamb.) G. Don**
Syn.: Cedrus Libani var. *Deodara Hook*. f., *Pinus Deodara* Roxb.
E. deodar cedar

سدر مقدس

درختی به ارتفاع تا ۵۰ متر. برگها سبز مایل به آبی تیره، به طول ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، به ضخامت پهنا (ضخامت آن با پهنای آن مساوی). مخروط‌ها به طول ۷ـ۱۰، به عرض ۵ـ ۶ سانتیمتر، قهوه‌ای مایل به قرمز. فلسها به عرض۵ـ ۶ سانتیمتر، کمی کرک نمدی.
ـ درختی زیبا با نمای عمومی هرمی.
پراکندگی جهانی: هیمالیا، لبنان و جنوب غرب ترکیه.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج و نواحی شمالی ایران دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: مطالب زیر در مورد گونه‌های مختلف *Cedrus* بخصوص **سدر لبنانی** / *Cedrus Libani* و **سدر مقدس** / *Cedrus Deodora* با نام انگلیسی cedar صادق است. برگها، چوب و روغن فرار آن مصرف می‌شود. روغن فرار چوب سدر عموماً از تقطیر **سدر اطلس** / *Cedrus atlantica* بومی مراکش یا **ارس ویرجینایی** / *Juniperus virginiana* بدست

Cedrus Deodora (Roxb. ex Lamb.) G. Don

می‌آید. این روغن ضدعفونی‌کننده قوی، قابض، مدر، خلط‌آور و مسکن است، بصورت رقیق شده و ماساژ دادن روی پوست سبب درمان نزله، عفونتهای سینه و

التهاب مثانه می‌شود، آن را برای درمان زخمهای پوستی و زخمهای روباز استفاده می‌کنند. در طب هندی این روغن فرار برای درمان سیفلیس و جذام تجویز می‌شود (4).

- از تمام اندامهای گیاه جهت درمان سوء هضم، بی‌خوابی، سکسکه و عدم دفع ادرار استفاده می‌شود.

برگهای آن التهاب را درمان و چوب آن مدر و بادشکن است و در دفع سنگ کلیه از آن استفاده می‌کنند. اسانس حاصل از آن اثر تسکین دهنده دارد و در رفع ناراحتیهای پوستی مؤثر است، تربانتین تهیه شده از چوب آن با رعایت احتیاط جهت مداوای زخمها و جوش و دانه‌های جلدی بکار می‌رود (۱۱).

Cedrus Deodora **(Roxb. ex Lamb.) G. Don.**

Picea Abies **(L.) Karst.**

******Picea Abies*** **(L.) Karst.**

Syn.: *Picea excelsa* Link, *Picea rubra* A. Dietr., *Pinus Abies* L., *Pinus Picea* Duroi

E. Norway spruce, christmas tree, European spruce, white fir, white pine

نوئل

درختی به ارتفاع تا ۵۰ متر، با شاخه‌های گسترده، معمولاً با شاخه‌چه‌های واژگون، با پوست قهوه‌ای مایل به قرمز. جوانه‌ها مایل به قرمز یا قهوه‌ای روشن، بدون رزین، با فلسهای اغلب با نوک گسترده؛ جوانه انتهایی با تعداد کمی فلسهای قاعده‌ای کرکدار ناودار منقاردار. شاخه‌چه‌ها معمولاً قهوه‌ای، بی‌کرک یا با کرکهای کوتاه. برگها به طول ۱-۲ بندرت تا ۲/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز، سبز تیره، معمولاً درخشان. مخروطها واژگون، استوانه‌ای، به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، قهوه‌ای روشن، ارغوانی یا قبل از رسیدن سبز، با فلسهای نازک، لوزوی - تخم‌مرغی، با رأس

Picea Abies (L.) Karst.

سربریده، دندانک‌دار - چریده تا چالدار.

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز اروپا، گاهی در شرق و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران بصورت کاشته شده در تهران، کرج و در نواحی شمالی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ، پوست، جوانه و اولئورزینی که از این درخت بدست می‌آید می‌تواند مشابه خواص درمانی **کاج‌ها/** *Pinus* spp. مصرف شود (۱۱).

- با توجه به وجود نه چندان فراوان این گیاه در ایران و آنهم بصورت کاشته شده، بنظر می‌رسد استخراج مواد رزینی از آن در ایران مقرون به صرفه نمی‌باشد و بعلاوه اینکه این گیاه در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد (مؤلف).

*** *Pinus pinea* L.**

Syn.: *Pinus sativa* Lamarck, *Pinus domestica* Matthews, *Pinus arctica* Hort, *Pinus aracanensis* Knight

E. Italian stone pine, stone pine, stone pine tree

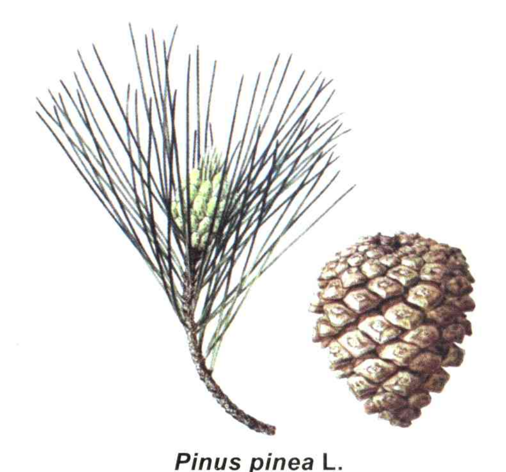
کاج بادامی، کاج چتری، کاج سنگی

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر، با تاج سرتخت چترمانند نامتقارن. پوست خاکستری - مایل به قرمز، با شیارهای (ترکهای) عمیق. شاخه‌چه‌ها قهوه‌ای کم رنگ، بدون کرک. جوانه‌های زمستانه با فلسهای برگشته. برگها در دسته‌های ۲تایی، نسبتاً خشن و نوک‌تیز، به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، دندانه اره‌ای ریز، سبز روشن، با غلافهای دائمی به طول حدود ۸ میلیمتر. مخروط‌ها تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، قهوه‌ای - شاه‌بلوطی، درخشان، در سال سوم می‌رسند، پایدار (دائمی)، با پایک کوتاه، فلسها با کوهان پشتی تخت نوک‌کند. دانه‌ها قهوه‌ای، به طول ۱۲-۱۸ میلیمتر با بالی ریزان و طولی کمتر از ۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: تربانتین (turpentine) استخراج شده از رزین کلیه کاج‌ها ضدعفونی‌کننده، مدر، قرمزکننده پوست و ضدکرم است. دارویی مؤثر در مصرف داخلی برای مداوای دردهای کلیه و کیسه مثانه می‌باشد و همچنین هم در استعمال داخلی و هم در استعمال خارجی بصورت مالیدن و حمام بخار در مداوای بیماریهای روماتیسمی بکار می‌رود؛ همچنین مفید برای سیستم و دستگاه تنفسی و مفید برای درمان بیماریهای لایه مخاطی و بیماریهای تنفسی مانند سرفه‌ها، سرماخوردگی، آنفلوانزا و در استعمال خارج مفید برای درمان انواع بیماریهای پوستی مانند زخمها، زخمهای چرکی، سوختگی‌ها و تاول‌ها و بصورت مشمع، ضماد، حمام بخار گیاهی و استنشاق نیز مصرف می‌شود (internet).

***Pinus pinea* L.**

*** *Pinus sylvestris* L.**

Syn.: *Pinus altissima* Ledeb., *Pinus armena* Koch, *Pinus borealis* Salisb., *Pinus caucasica* Fisch., *Pinus genevensis* Hort.

E. scots pine, scotch pine, highland pine, common pine, Schotch fir northern Pine, Wild pine, red wood, Norway fir

کاج جنگلی

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر یا گاهی تا ۴۰ متر، با شاخه‌های گسترده، بهنگام جوانی با تاج هرمی، بهنگام پیری با تاج کروی و نامنظم. پوست قرمز یا قهوه‌ای ـ قرمز، در بخش فوقانی تنه نسبتاً نازک و صاف، در بخش پایینی ترک‌دار و تیره‌تر؛ شاخه‌چه‌ها زرد مایل به خاکستری کدر. جوانه‌ها تخم‌مرغی ـ مستطیلی، قهوه‌ای، رزین‌دار. برگها دوتایی، سخت شکننده، معمولاً پیچیده، به طول ۳ـ۷ سانتیمتر، سبز مایل به آبی. مخروطهای یکساله برگشته، مخروطی ـ مستطیلی، متقارن یا گاهی مورب، به طول ۳ـ۶ سانتیمتر، زرد ـ زرد مایل به قهوه‌ای مات. آپوفیز

***Pinus sylvestris* L.**

(بخش در معرض فلسهای مخروط) تخت، گاهی هرمی، کوهان کوچک، با تیغی کوچک.
پراکندگی جهانی: اروپا تا سیبری.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی در استانهای مازندران و گیلان.
مصارف و کاربردها: در استعمال داخلی خواص درمانی: گندزدای قوی و مؤثر برای مجاری تنفسی، ضدالتهاب، ضد اسپاسم مجاری ادراری و کبدی، محرک: تحریک‌کننده بخش قشری غده فوق کلیه می‌باشد و برای درمان ناراحتیهای مجاری تنفسی (سرماخوردگی، برونشیت، التهابات شش و نای، ذات‌الریه، آسم و سل)؛ التهاب کیسه صفرا، عفونتها، سنگهای صفراوی، ناتوانی جنسی، راشیتیسم، دردهای معده و روده بکار می‌رود (۱۰).
- روغن ترپانتین (Turpentine oil) در استعمال خارج به‌عنوان محرک موضعی (مولد حساسیت موضعی) ضد حساسیت و تحریک و ضدعفونی‌کننده ملایم بکار می‌رود. برای درمان روماتیسم و سیاتیک استفاده می‌شود. غنچه‌های آن مدر و مرهم هستند و برای درمان عفونتهای جهاز تنفسی بکار می‌روند (5).
- برگها، شاخه‌ها، ساقه‌ها، دانه‌ها و روغن فرار گیاه مصرف می‌شود، برگهای کاج جنگلی در استعمال داخلی اثرات ملایم گندزدا و ضدعفونی‌کننده روی سینه دارد و ممکن است برای درمان بیماریهای التهاب مفاصل و روماتیسم بکار رود. روغن فرار استخراج شده از برگهای آن را می‌توان برای درمان آسم، برونشیت و دیگر عفونتهای تنفسی و اختلالات هضم غذا مانند باد شکم مصرف کرد. شاخه‌ها و ساقه‌های کاج جنگلی رزین غلیظی تولید می‌کند که اثرات ضدعفونی‌کننده روی سیستم تنفسی دارد. روغن فرار دانه‌های آن خاصیت مدر و محرک دستگاه تنفسی دارد. دانه‌های آن برای درمان برونشیت، سل و عفونتهای مثانه بکار می‌رود. جوشانده دانه‌های آن را می‌توان برای کمک به بندآوردن تخلیه بیش از حد دستگاه تناسلی زنان بکار برد (4).

***Pinus sylvestris* L.**

تیره فلفل سیاه/*Piperaceae*

* ***Piper Cubeba* L.f.**

Syn.: *Cubeba officinalis* Raf.

E. cubeba, cubeb pepper, cubebs, tailed pepper

کبابه چینی، کبابه

گیاهانی گروهی چندساله، چوبی یا پیچان بالارونده، با ساقه و شاخه‌های بندبند زیگزاگی بدون کرک خاکستری، از محل گره‌ها مولد ریشه. برگها ساده، متناوب، کامل، دمبرگ‌دار، بدون کرک، تخم‌مرغی، مستطیلی، با قاعده قلبی یا گرد، نوک‌دار، چرمی، با رگبرگهای مشخص. گلها دوپایه، در گل‌آذین سنبله‌ای. میوه تقریباً کروی، شفت، به‌قطر ۶ـ۸ میلیمتر، نوک‌دار، به‌طور مشخص دم میوه‌دار، سبز – سیاه‌شونده، بهنگام خشک شدن چروکیده.
پراکندگی جهانی: بومی اندونزی (جاوه)، سوماترا،

Pepper Cubeba L.f.

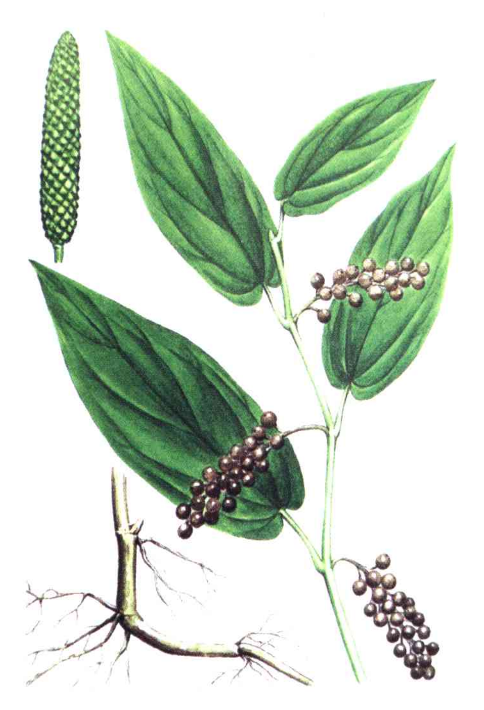
برونئی و مالزی، کاشته شده در هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، آن را به‌عنوان گیاه دارویی به ایران وارد می‌کنند.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: میوه و روغن آن می‌باشد. کبابه چینی، ملین، بادشکن، تحریک‌کننده موضعی، مدر و خلط‌آور است. آسم را معالجه می‌کند. میوه نارس آن معطر، مدر و خلط‌آور است. میوه آن خوراکی، معطر و بادشکن است و برای درمان سرگیجه، سردرد، هیستری، فلج و رعشه و از دست دادن حافظه بکار می‌رود. داروی با ارزش برای درمان التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه، التهاب (ورم) روده و نزله است و برای درمان سرفه، برونشیت و اختلالات عمومی شش‌ها استفاده می‌شود. روغن آن برای درمان امراض تناسلی ـ ادراری مانند التهاب مثانه، سوزاک و التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه بکار می رود (6).

ـ مانند دیگر گیاهان تیره **فلفل سیاه**، **کبابه چینی** اثر قابل توجه ضدنفخ و ضدعفونی‌کننده دارد. میوه آن از نظر دارویی بمنظور ضدعفونی دستگاه ادراری مصرف می‌شود و در گذشته برای درمان سوزاک بکار برده می‌شده. بعلاوه میوه آن به تسکین مشکلات (بیماریهای) هضم مانند نفخ و باد شکم کمک می‌کند.

کبابه چینی گاهی به‌عنوان خلط‌آور برای درمان برونشیت مزمن بکار می‌رود. احتیاط این است کبابه توسط کسانی که از بیماریهای تورم جهاز هاضمه رنج می‌برند مصرف نشود (4).

Piper Cubeba L.f.

***Piper nigrum L.**

E. black pepper, pepper

فلفل سیاه

درختچه چندساله بالارونده، از محل گره‌ها مولد ریشه و چسبنده به تنه درختان. برگها ساده، متناوب، ضخیم، چرمی، بدون کرک، تخم‌مرغی پهن با رأس نوک‌دار، سبز درخشان، به طول ۱۲ـ۱۵، به عرض ۸ـ۱۲ سانتیمتر. گلها در سنبله‌هایی به طول ۱۰ـ۲۰ سانتیمتر، مایل به سبز. میوه تخم‌مرغی تا کروی، بهنگام جوانه سبز درخشان، بهنگام رسیدن قرمز روشن.

Piper nigrum L.

مصارف و کاربردها: میوه فلفل سیاه تند، تلخ، گرم، سبک و محلل است و به‌عنوان عطر، ملین و بادشکن بکار می‌رود و دارویی با ارزش به‌عنوان ملین معدی ـ روده‌ای و خدمتکاری بزرگ برای معده در سوء هاضمه و تورم معده است. به‌عنوان محرک اثرات چشمگیری روی لایه مخاطی راست روده و اندامهای ادراری دارد. برای وبا، ضعف بعد از تب، سرگیجه، اغماء و به‌عنوان ضدمالاریا در تب‌های مالاریایی؛ مانند یک محلل در فلج پایین تنه و بیماریهای آرتریتی مفید است، در استعمال خارجی قرمزکننده پوست است و در کاربرد موضعی برای آرام کردن زخمهای دهان، بواسیر و امراض پوستی بکار می‌رود. درمان‌کننده‌ای مفید در اختلالات همراه با خونریزی و آرام‌بخش راست‌روده در پایین افتادگی قسمتی از احشاء است (6).

ـ دانه‌های آن برای درمان سوء هاضمه، نفخ و تب

مالاریا مصرف می‌شود. جوشانده بدست آمده از دانه‌های پودر شده آن برای درمان سردرد، اختلالات تنفسی، سرفه و سرماخوردگی بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای درمان مشکلات گاستریتی و هضم بکار می‌رود (9).

– میوه و روغن فرار آن مصرف می‌شود. مزه تند شناخته شده فلفل بخاطر آورنده (بازتاب‌دهنده) اثر محرک و ضدعفونی‌کننده آن روی جهاز هاضمه و سیستم گردش خون است. فلفل معمولاً به تنهایی یا با دیگر گیاهان و ادویه‌جات بمنظور گرم کردن بدن یا بهبود بخشیدن کار و عمل هضم در صورت دل‌آشوبه و دل‌بهم‌خوردگی، درد معده (شکم درد)، نفخ، باد شکم، یبوست یا فقدان اشتها بکار می‌رود. روغن فرار آن سبب تسکین درد روماتیسمی و دندان‌درد می‌شود. فلفل سیاه گندزدا و ضدباکتری است و تب را پایین می‌آورد (4).

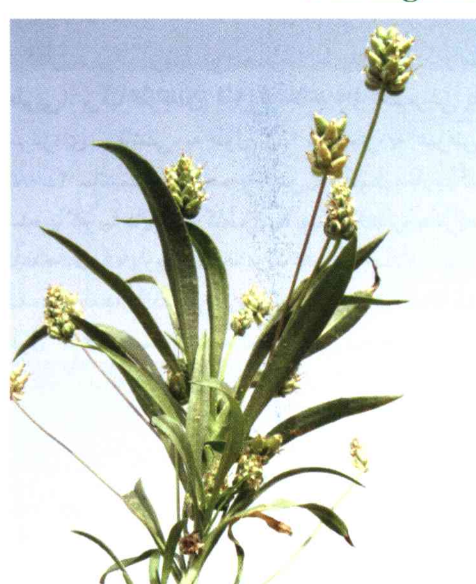
– فلفل سیاه، سبز و سفید از میوه آن تهیه می‌شود و بستگی به مراحل مختلف رسیدن و طرز عمل‌آوری آن دارد که امروزه در سراسر جهان مصرف می‌شود. ارزش زیاد فلفل سیاه به‌عنوان عامل محرک برای مسافران تجاری و تجار در گذشته شناخته شده بوده است. الکالوئید پیپرین (Piperine) فلفل سیاه عامل محرک ترشح بزاق و شیره معده است و به هضم غذا و دفع باکتریها کمک می‌کند. میوه مدر آن نفخ، قولنج، روماتیسم، سردرد و اسهال را درمان کند (2).

تیره بارهنگ/*Plantaginaceae*

Plantago amplexicaulis **Cav.**

بارهنگ ساقه آغوش

گیاه یکساله، قدکوتاه یا با قامتی متوسط، به ارتفاع تا ۱۵(–۳۰) سانتیمتر، کم و بیش کرکدار یا بی‌کرک شونده، بحالت خشک سیاه شونده. ساقه کوتاه، بدون انشعاب یا از قاعده منشعب. برگها بصورت مارپیچی قرار گرفته، کم و بیش نزدیک بهم یا با فاصله از یکدیگر، نازک، بحالت خشک شکننده، سرنیزه‌ای، به طول ۴–۱۵، به عرض ۰/۳–۱(–۱/۵) سانتیمتر، نوک‌دار بلند، با رأس نسبتاً نوک کند، بطرف قاعده و به دمبرگی بلند باریک شده، ساقه‌آغوش، با رگبرگهای ۳–۵ تایی؛ غلاف به طول ۴–۵ میلیمتر. دمگل آذین سنبله‌ها ایستاده یا کمی خمیده، به طول ۱۰–۲۰(–۲۵) سانتیمتر. سنبله بیضوی، به طول ۱/۵–۲(–۳) سانتیمتر، با گلهای انبوه. برگه با کاسه مساوی، کاملاً پهن دایره‌ای، به طول ۵(–۶) میلیمتر، بی‌کرک، ناودار. کاسبرگها تخم‌مرغی پهن، به طول ۳/۵ میلیمتر، ناودار. لوبهای جام گل تخم‌مرغی، به طول ۳/۲۵–۳/۷۵

Plantago amplexicaulis **Cav.**

میلیمتر. کپسول به طول حدود ۶ میلیمتر، بنفش یا رنگارنگ، بیضوی؛ تخمکها ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: الجزایر، تونس، مصر و عربستان تا جنوب ایران، پاکستان و افغانستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در حوزه گرمسیری جنوب ایران و در نواحی بیابانی جلگه‌ای و دامنه‌ای کوهستانی در استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، جنوب فارس و جنوب کرمان می‌روید.
مصارف و کاربردها: دانه‌های گیاه مصرف می‌شود، گیاه قابض است و برای درمان تب نوبه و عفونتهای ریوی بکار می‌رود. برای رفع التهابات چشمی نیز از آن استفاده می‌کنند (1).

***Plantago amplexicaulis* Cav.**

Plantago ciliata Desf.

بارهنگ مژه‌دار

گیاه یکساله یا چندساله، بدون ساقه یا ساقه‌دار بسیار کوتاه، قدکوتاه، به ارتفاع تا ۱۰ سانتیمتر، کم و بیش کرکدار ـ کرک ابریشمی فشرده یا پشمالو (کرک هلویی). برگها طوقه‌ای، قابل ارتجاع، واژ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای ـ قاشقی، به طول ۳ـ۴ سانتیمتر، به عرض ۰/۵ـ۲ سانتیمتر، با قاعده و رأس به یکباره باریک شده یا تقریباً دایره‌ای، کامل یا دندانک‌دار، بطرف قاعده دمبرگ باریک شده، در قاعده به غلاف پهن شده. سنبله‌ها با دمگل آذین خمیده ـ برخاسته، به طول ۱ـ۷ سانتیمتر. سنبله تخم‌مرغی به طول ۱ـ۲ سانتیمتر. برگه تخم‌مرغی، نسبتاً نوک کند، به طول ۳/۵ میلیمتر، با لبه مژه‌دار، ناودار. کاسبرگها واژ تخم‌مرغی، به طول ۳ میلیمتر، ناودار. لوبهای جام گل گسترده، تخم‌مرغی باریک، نوک‌تیز، به طول ۱/۵ میلیمتر. کپسول‌ها نیمه کروی. تخمک‌ها ۲ تایی.
پراکندگی جهانی: عربستان، جنوب ایران تا افغانستان و پاکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه علفی یکساله و اغلب کوتوله در حوزه گرمسیری جنوب ایران در نقاط مختلف استانهای هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید.
مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه برای درمان یبوست مزمن و اختلالات اسهال خونی بکار می‌رود. موسیلاژ آن بصورت پوشش زخم دوازده (اثنی عشر) را می‌پوشاند و سبب تسریع التیام آن می‌شود، همچنین سبب جذب سموم از روده می‌شود (5).
ـ دانه‌های آن برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود (1).

***Plantago ciliata* Desf.**

Plantago Coronopus **L.**

E. crowfoot plantain, crowfoot, buck horn plantain, star of the earth

بارهنگ شاخ‌گوزنی، بارهنگ پاکلاغی

گیاه علفی یکساله یا چندساله، بدون ساقه، کوتاه، به ارتفاع ۱۵(ـ۲۰) سانتیمتر، کم و بیش پوشیده از کرکهای فشرده، با برگهای مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، شانه‌ای ـ دندانه‌ای یا شانه‌ای بریده، با بریدگیهای خطی نوک‌تیز یا سرنیزه‌ای. سنبله‌ها دمگل‌آذین‌دار؛ دمگل آذین به بلندی ۵ـ۸ سانتیمتر، بلندتر از برگها یا کمی کوتاهتر، بالارونده یا ایستاده؛ سنبله استوانه‌ای ـ باریک. برگه در قاعده تخم‌مرغی نوک‌تیز یا نوک‌دار، با لبه باریک، با کرکهای مویی کوتاه فشرده. کاسبرگ جلویی بیضوی، با لبه‌ای مژه‌دار، ناودار؛ کاسبرگهای پشتی تخم‌مرغی، کمی پهن‌تر، به طول تا ۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا از جنوب اسکاندیناوی بطرف جنوب بریتانیا، ناحیه مدیترانه‌ای، غرب آسیا، بعلاوه بحالت معرفی شده در شمال امریکا، استرالیا و نیوزیلند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی گرمسیری کشور در استانهای گرگان (ناحیه دشتی پست ساحل خزر)، بخش گرمسیری استانهای کرمانشاه، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان و جنوب فارس، کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ و ریشه آن اثر درمانی شبیه به دیگر بارهنگ‌ها دارد (11).

Plantago Coronopus **L.**

Plantago indica **L.**

Syn.: *Plantago ramosa* (Gilib.) Ascherson

E. whorled plantain

بارهنگ هندی، بارهنگ چرخه‌ای

گیاه یکساله، ساقه‌دار، کوتاه تا متوسط. ساقه به ارتفاع تا ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر، کرکی مویی و کرکی غده‌دار. برگها متقابل، خطی ـ سرنیزه‌ای، کرکدار. سنبله‌ها با دمگل‌آذینی به طول ۵ـ۶ سانتیمتر، راست ـ گسترده. سنبله انبوه، پرگل، تخم‌مرغی ـ بیضوی. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، ناودار، کرکدار. کاسبرگها تخم‌مرغی، نوک کند، ناودار. لوبهای جام گل تخم‌مرغی باریک، نسبتاً نوک‌تیز، به طول ۲ میلیمتر. کپسول بیضوی پهن، با رأس گرد. دانه‌ها دوتایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا و غرب آسیا بطرف شرق تا ایران و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: کاربردها و مصارف آن همانند *Plantago Psyllium* L. می‌باشد (4).

Plantago indica **L.**

Plantago indica L.

***Plantago lanceolata* L.**
Syn.: *Plantago lanceolata* Stapf
E. buckhorn plantain, lamb's _ tongue, narrow_leaved plantain, ribwort

کاردی، بارهنگ سرنیزه‌ای

گیاه علفی چند ساله، بدون ساقه، کوتاه یا بلند، به ارتفاع ۳۰ (_۶۰) سانتیمتر. برگها کم و بیش سرنیزه‌ای باریک یا بیضوی باریک، به طول ۱۵_۲۵ (_۴۰) سانتیمتر، با دو انتهای باریک شده، نوکی تیز، رگه‌های ۵تایی مشخص، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های پراکنده. دمگل‌آذین ایستاده، به ارتفاع ۱۵_۳۰ (_۶۰) سانتیمتر با کرک‌های تنک زبر، سفید، سنبله متراکم، استوانه‌ای - مخروطی کوتاه یا تقریباً کروی. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، ناودار. کاسبرگ‌ها به طول ۳_۳/۵ میلیمتر، بدون کرک، با لبه‌های پوشیده از کرک‌های تار ابریشمی، ناودار.

Plantago lanceolata L.

پراکندگی جهانی: اروپا و شمال افریقا و غرب آسیا بطرف شرق تا کوههای تیان شان و آلای و هیمالیا. در بسیاری از نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست که به صورت علف هرز اغلب در باغها، نقاط مرطوب و دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، سیستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مسهل و بندآورنده خون است. برگهای آن برای معالجه زخمها بکار می‌رود (22).

- برگها، ریشه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. مدر، قابض، خلط‌آور و جلوگیری‌کننده از انعقاد خون است. برای درمان آسم، سیاه‌سرفه، دندان‌درد و گوش‌درد، بیماری سل و تحریکات و التهابات کیسه مثانه بکار می‌رود. برگهای آن بصورت پماد و مرهم برای التیام زخمهای تازه و بصورت قطره چشمی در ورم ملتحمه و تورم پلک چشم بکار می‌رود. دانه‌های آن مخلوط با شکر به‌عنوان ملین و مسهل و بندآورنده خون کاربرد دارد (5).

***Plantago major* L.**

E. nipple_seed plantain, great plantain, waybread, nipple grass

بارهنگ

گیاه چندساله، بدون ساقه، کوتاه یا با قد متوسط، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر. برگها دمبرگ‌دار، با پهنک بیضوی ـ تخم‌مرغی تا دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، به طول ۵ـ۱۵، به عرض ۴ـ۸ سانتیمتر، تقریباً کامل یا سینوسی ـ دندانه‌ای نامحسوس، با رگبرگهای تا لبه ممتد ۳ـ۷ تایی، بی‌کرک تا کرکی تنک. سنبله‌ها دمگل‌آذین‌دار بالارونده یا ایستاده، کم و بیش مساوی با برگها ، اغلب بلندتر. سنبله‌ها خطی ـ استوانه‌ای باریک، به طول تا ۵۰ـ۶۰ سانتیمتر. برگه‌ها تقریباً مساوی کاسه گل، تخم‌مرغی، ناودار. جام گل با لوبهایی به طول حدود ۱ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک کند. کپسول تخم‌مرغی، به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر؛ دانه‌ها ۶ـ۳۰ تایی، گوشه‌دار.

پراکندگی جهانی: بجز آسیا و اروپا تقریباً در تمام نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در کنار جویبارها، در باغها و کناره‌های مزارع و بندرت

***Plantago major* L.**

در دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، همدان، اراک، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، کرمان،

خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن خنک و ادرارآور است (22).

ـ دانه بارهنگ در درمان یبوست و به‌عنوان داروی ضدالتهاب دستگاه گوارش مصرف می‌شود (۱۲).

ـ گیاه بصورت تنقیه برای تمیز کردن روده‌های اطفال تازه متولد شده، درمان‌کننده مالاریا، گوش‌درد، اسهال خونی و سرفه بکار می‌رود. در استعمال خارجی به‌عنوان قابض، ضماد برای گزیدگی حشرات و ماساژ قاعده ستون فقرات در زنان سردمزاج بکار می‌رود. دانه‌های آن مسهل، ضدکرم و بندآورنده ادرار هستند. دم‌کرده برگ تازه آن بصورت مایع چشمی بکار می‌رود. از رشته‌های فیبری دمبرگ آن برای مداوای دندان‌های پوسیده و گوش‌درد استفاده می‌شود (5).

ـ برگهای گیاه مصرف می‌شود. بارهنگ بسرعت جریان خونریزی را متوقف و بازسازی بافت‌های آسیب‌دیده را تحریک می‌کند. آن را می‌توان بجای هماور / *Symphytum officinalis* برای درمان سوختگی‌ها و شکستگی استخوان‌ها بکار برد. پماد یا مایع آن را می‌توان برای درمان بواسیر، فیستول (دالان‌های غیرمعمول در پوست) و زخمهای روباز مصرف کرد. در استعمال داخلی بارهنگ مدر، خلط‌آور و ضدنزله است. آن را بطور معمول برای درمان ورم معده، زخمهای دستگاه گوارش، اسهال، اسهال خونی، علائم و نشانه‌های تحریک‌پذیری روده، نزله‌های ششی، از دست دادن صدا و خونریزی جهاز ادراری بکار می‌برند (4).

***Plantago major* L.**

Plantago ovata **Forssk.**

Syn.: *Plantago trichophylla* Nab.

E. spogel seed plantain, flea seed

بارهنگ تخم‌مرغی، اسفرزه (نام نادرست)

گیاه علفی چندساله، در سال اول گل‌دهنده، کوتاه یا متوسط، به ارتفاع تا ۵(-۱۰) سانتیمتر. برگها طوقه‌ای، خطی باریک، به طول ۲-۷(-۱۰) سانتیمتر، به عرض ۱-۱/۵(-۲/۵) سانتیمتر، نوک‌کند، دندانه‌ای ریز، در قاعده کمی پهن‌شده، با کرکهای متراکم کم و بیش فشردهٔ پشمالوی جداجدا. سنبله‌ها با دمگل آذینی بالارونده یا ایستاده، به طول ۱-۹ سانتیمتر، در بخش فوقانی کرک‌دار، سنبله‌ها کپه‌ای‌شکل یا بطور نامحسوسی استوانه‌ای، به طول ۰/۵-۲ سانتیمتر، ضخیم، پرگل. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، به طول ۳ میلیمتر، با لبهٔ در بخش بالایی مژه‌دار، ناودار. کاسبرگها واژ تخم‌مرغی - بیضوی، به طول ۲/۵-۲/۷۵ میلیمتر. ناودار. جام گل با لوبهای تخم‌مرغی یا دایره‌ای - قلبی پهن. تخمک‌ها دوتایی.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، پاکستان، افغانستان، ناحیه مدیترانه‌ای تا بیابانهای آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست بسیار ظریف که اغلب در نقاط بکر و غیرزراعی در استانهای گیلان (حاشیه سفیدرود)، همدان، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و جنوب خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثر اسفرزه رفع یبوست است و اثرات درمانی دیگر آن عبارتند از: ضدباکتری، ضدسرطان، ضدتب، آلرژی‌زا، ملین، هضم‌کننده، ادرارآور، نفخ‌زا، محافظ کبد، افزایش‌دهنده فشار خون، پایین آورنده کلسترول خون، پایین آورنده قند خون، قابض، کاهش‌دهنده اسیداوریک و مسهل (۱۲).

یادداشت: همانطورکه ملاحظه می‌کنید مطالب

Plantago ovata **Forssk.**

نوشته شده در منبع مذکور مربوط به اسفرزه است که به نظر اینجانب بیشتر مربوط به *Plantago Psyllium* و بعلاوه تصویر نشان داده شده در کتاب نیز عکس *Plantago Psyllium* است.

اندامهای مورد استفاده: دانه‌ها؛ دانه‌های بارهنگ **تخم‌مرغی** آرام‌بخش، خنک‌کننده، مدر و ملین است، در موقعیت و شرایط تورم لایه مخاطی معدی - روده‌ای و دستگاه تناسلی - ادراری، در اسهال خونی مزمن، اسهال و یبوست بکار می‌رود. دم‌کرده یا جوشانده دانه‌ها برای کنترل یبوست مزمن بکار می‌رود. علاوه بر خواص دارویی به‌عنوان تثبیت‌کننده در بستنی و ترکیبات شکلات و دیگر مواد غذایی بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان آهار پارچه و مواد آرایشی پوستی بکار می‌رود (6).

- خاصیت دارویی مهم آن شبیه *Plantago Psyllium* L. می‌باشد (4).

- دارویی است که به‌عنوان خنک‌کننده، آرام‌بخش، نرم‌کننده، ملین بخصوص در یبوستهای مزمن، و مدر بکار می‌رود. ضماد ساخته شده از دانه‌های آن برای معالجه روماتیسم‌های متورم بکار می‌رود. جوشانده آن برای درمان سرفه و سرماخوردگی توصیه می‌شود. موسیلاژ آن مانع رشد باکتری‌ها می‌شود و سموم روده را جذب می‌نماید. دانه‌های آن غیرقابل هضم هستند، آنها را باید چندساعت قبل از بلع در آب خیس کرد، آنها را نباید آرد کرد یا جوید (5).

- دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های آن خنک‌کننده، مدر و آرام‌بخش است و برای درمان حالت‌های تورم پرده مخاطی، اسهال خونی مزمن، اسهال و یبوست بکار می‌رود (1).

Plantago Psyllium L.

***Plantago Psyllium* L.**

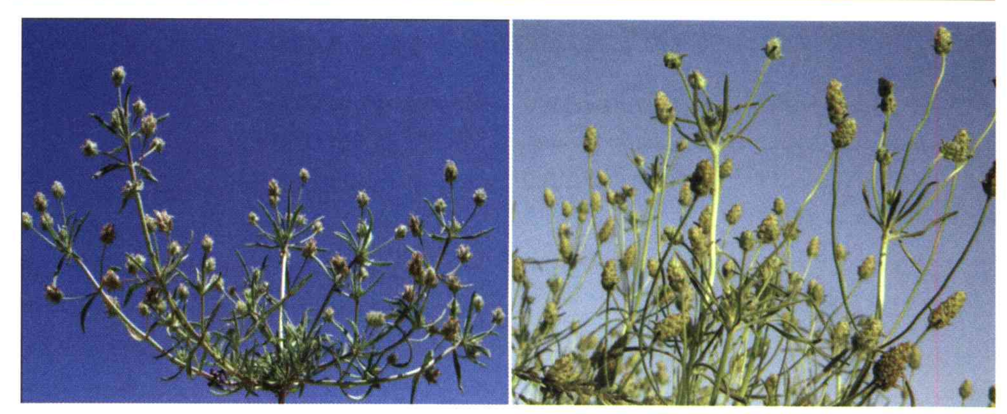
E. flaxseed plantain, psyllium seed fleawort, clammy plantain, fleaseed

اسفرزه، بارهنگ کتانی

گیاه یکسالهٔ علفی، با ساقه‌ای کوتاه یا نسبتاً بلند (متوسط)؛ ساقه کوتاه به ارتفاع ۳۰(۴۰) سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، اصولاً در بخش فوقانی پوشیده از کرکهای شکننده یا کرکهای غده‌دار. میان گره‌ها به طول ۱-۵ سانتیمتر. برگها متقابل، غشایی یا کاغذی، سرنیزه‌ای - خطی، نوک‌کند، کامل یا با دندانه‌های کم. دمگل‌آذین به طول ۲-۵ سانتیمتر، راست - گسترده. سنبله‌ها متراکم، پرگل، استوانه‌ای - تخم‌مرغی کوتاه. برگه تخم‌مرغی، نوک‌دار، ناودار، کرکی. کاسبرگها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، ناودار. لوبهای جام گل نسبتاً نوک‌تیز. میوه کپسول تخم‌مرغی - بیضوی پهن. تخمک‌ها ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و نواحی مدیترانه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نواحی پست ساحلی و

Plantago Psyllium **L.**

گرمسیری ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، لرستان، کردستان، اصفهان، خوزستان، فارس، بوشهر، جنوب کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ملین مکانیکی و آرام‌بخش موضعی دارد و برای درمان یبوست بخصوص از نوع اسپاسمی مصرف می‌شود و در استعمال خارجی برای درمان سوختگی‌ها و اولسرهای پا مصرف می‌شود (۱۰).

ـ مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: آرام‌بخش و مرهم بودن آن، ملین حجیم شونده، ضداسهال، شکم‌روش. تحقیقات نشان داده که اسفرزه هم خاصیت ملین و هم ضداسهال دارد مانند بسیاری از گیاهان به ذخیره کردن و بهبود بخشیدن کار عادی اندامهای بدن کمک می‌کند. اسفرزه ملین قوی است و برای رفع یبوست به‌ویژه بهنگام آنکه شرایط از تنش زیاد و یا آرامش زیاد روده ناشی شده باشد بکار می‌رود. هم پوست و هم دانه اسفرزه بهنگام خیس کردن در آب در حد بالایی ژلاتینی می‌شوند و با جذب آب بالا درون روده بزرگ حجم مدفوع را زیاد و سبب تسهیل باز شدن مجرای آن می‌شوند. به‌رغم انتظار اسفرزه دارویی مفید برای اسهال است، و معالج مؤثری برای بسیاری از مشکلات روده مثل سندروم‌های دردناک روده، قولنج‌های مزمن و درد قولون می‌باشد و در هندوستان بطور معمول برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. اسفرزه برای دفع بواسیر بسیار مفید است و به نرم شدن مدفوع و کاهش تحریک‌پذیری رگهای متورم کمک می‌کند. ژله یا موسیلاژ ناشی از خیس کردن دانه‌های اسفرزه توانایی جذب سم‌ها را درون روده بزرگ دارد. اسفرزه معمولاً مصرف می‌شود تا خاصیت خودسمیت را کاهش دهد. اسفرزه برای زخمهای معده و اثنی‌عشر و برای سوء هضم اسیدی مصرف می‌شود. عمل آرام‌بخشی اسفرزه تا دستگاه ادراری ادامه می‌یابد. دم‌کرده دانه‌های آن برای معالجه عفونت یا التهاب میزراه مصرف می‌شود. پوست دانه اسفرزه را خیس و با دم‌کرده همیشه بهار بصورت ضماد در مصرف خارجی بکار می‌رود و سبب اخراج عفونت از جوش‌ها، آبسه‌ها و عقربک (تورم چرکی نوک انگشتان) می‌شود (4).

ـ ملین مکانیکی می‌باشد و آن را معمولاً با سایر ملین‌ها مانند سنا بکار می‌برند. برای دفع یبوستهای مزمن بسیار مفید است. موسیلاژ آن لایه (پرده) مخاطی روده را محافظت می‌کند. به‌عنوان ضدتورم در موارد التهاب قولون و اسهال خونی بکار می‌رود (5).

تیره چنار/*Platanaceae*

Platanus orientalis **L.**

E. oriental plane tree, plane tree

چنار

درختی خزان کننده، به ارتفاع تا ۵۰ متر، با تنه‌ای به قطر تا ۳ متر، گاهی بیشتر، با پوست ریزان. برگها پنجه‌ای، به قطر تا ۲۵ سانتیمتر، تا نیمه تحتانی بریده، ۵ـ۷ پاره، متناوب، گوشواره‌دار. گلها یک پایه، به صورت سرسان و کروی، معمولاً آویزان. گلهای نر با کاسبرگها و گلبرگهای ۴ـ۶ تایی؛ گلبرگها گوه‌ای، از کاسبرگها بلندتر، دو تای آنها کوتاهتر یا وجود ندارند. گلهای ماده با کاسبرگها و گلبرگهای ۴ تایی؛ گلهای نر با ۳ـ۸ پرچم، با میله‌های کوتاه، رابطی سپری شکل در بالا. گلهای ماده با ۳ـ۸ برچه با خامه‌های طویل؛ تخمدان با ۱(۲ـ) تخمک کناری. میوه فندقه واژ مخروطی گوشه‌دار که در قاعده با کرکهای بلند پوشیده شده. گوی میوه‌ها (۱ـ) ۲ـ۶ تایی، در زمستان باقی مانده.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا و آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: درختی بسیار رایج در ایران بجز مناطق گرم و مرطوب کشور (استانهای جنوبی)، در سایر نقاط در کنار رودخانه‌ها، جویبارها و چشمه‌های کوهستانی می‌روید و در حاشیه خیابانها و معابر عمومی شهرها نیز کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: پوست آن خاصیت دارویی دارد (22).

ـ پوست و برگهای آن مصرف می‌شود. برگهای تازه له شده آن در التهاب شدید چشم بکار می‌رود. پوست جوشانده آن در سرکه برای معالجه اسهال و اسهال خونی، فتق و دندان‌درد مصرف می‌شود (5).

ـ پوست درخت در رفع لکه‌های پوستی مؤثر است. میوه و برگ آن ناراحتیهای حلق و گرفتگی صدا را درمان می‌کند. جوشانده پوست درخت در سرکه برای درمان اسهال‌های ساده و اسهال خونی مؤثر است و از ریشه آن در بعضی نقاط برای درمان مارگزیدگی استفاده می‌کنند (۱۱).

Platanus orientalis **L.**

تیره کلاه میرحسن/*Plumbaginaceae*

Plumbago europaea **L.**

Syn.: *Plumbago lapathifolia* Willd.

E. toothwort, European leadwort

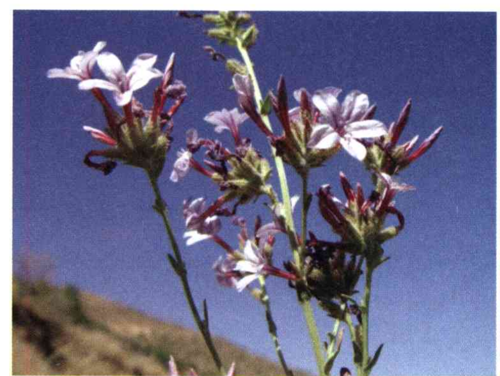
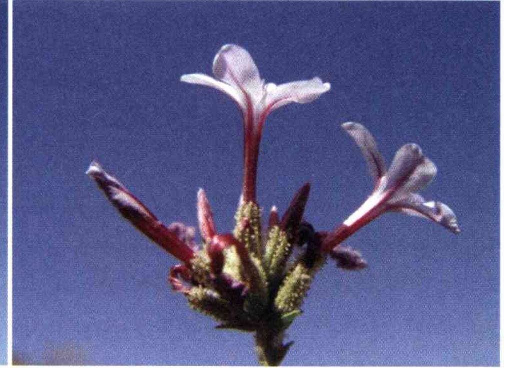
علف سربی، علف دندان

گیاه چندساله یا خشبی بالارونده. ساقه به ارتفاع ۶۰_۱۲۰ سانتیمتر، ایستاده، گسترده _ ایستاده منشعب، شیاردار، بی‌کرک، برگ‌دار؛ شاخه‌ها طویل، با برگهای ممتد، در بالا تقریباً عریان، در بالا گل‌دار. برگهای پایینی دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی یا مستطیلی؛ برگهای میانی ساقه با قاعده باریک شده، گوشک‌دار _ ساقه آغوش، بالایی‌ها سرنیزه‌ای باریک یا خطی، گوشک‌دار نسبتاً نوک‌تیز کوچک، همگی با لبه دندانک‌دار سس_ غده‌دار تنک. برگه‌ها مستطیلی، نوک‌تیز، بی‌کرک یا کرک غده‌ای‌دار، از نصف طول کاسه کوتاهتر، پایینی‌ها از بقیه تقریباً بلندتر. گلها در بیشتر شاخه‌ها تقریباًسرسان _ سنبله‌ای. کاسه گل به طول ۶_۷ میلیمتر، لوله‌ای، به کوتاهی ۵ دندانه‌ای راست، روی رگه‌ها اغلب پوشیده با دو ردیف از کرکهای غده‌دار پایک‌دار. جام گل بنفش یا قرمز، از کاسه حدوداً دو بار بلندتر، کمی نامنظم، با لوله نازک، با خطوط پررنگ، پهنک‌ها با لوبهای واژ تخم‌مرغی و نوک کند.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، عراق، ایران، ترکمنستان و قفقاز.

Plumbago europaea L.

Plumbago europaea L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و گاهی ارتفاعات میانی روی شیبها و گاهی صخره‌ها در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، خراسان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و برای رفع پوسیدگی دندان بکار می‌رود (۱۰).
- ریشه و گاهی اندامهای دیگر گیاه مصرف می‌شود. ریشه آن اثر تحریک‌کننده، سوزآور، مسهلی - قی‌آور و زیادکننده آب دهان دارد. با قرار دادن ریشه له شده آن روی پوست تاول ایجاد می‌شود. مصرف آن سبب ایجاد تهوع، استفراغ، دل‌پیچه‌های شدید و حالت اسهالی می‌شود، بنابراین مصرف داخلی آن بطور کلی متروک شده است. در استعمال خارج از ریشه و دیگر اندامهای گیاه جهت درمان زخمها و تومورهای سرطانی استفاده می‌شود. ضماد ریشه آن روی عضو سبب تسکین دردهای روماتیسمی، سردردهای یکطرفه، سردردهای مقاوم، دردهای عصبی و سیاتیک می‌شود، در ضمن برای درمان کچلی و جرب از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

تیره چشم شیر، تیره ترب شیر/ *Podophyllaceae*

Leontice Leontopetalum L.

Leontice Leontopetalum L.

E. lion's leaf, lion's turnip

ترب‌شیر، چشم شیر

گیاه چندساله، بی‌کرک، با ساقه زیرزمینی غده‌ای ریشه‌دار عمیق. غده به‌قطر ۵-۱۵ سانتیمتر، گره‌گره‌ای. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای و ساقه‌ای متناوب، بی‌کرک، گوشتی، اغلب سبز کلمی، با قطعات متعدد و به شکلهای گوناگون لوبدار، غلاف‌دار پهن و بلند؛ برگهای قاعده‌ای ۱-۲ تایی، با دمبرگ به طول تا ۱۸ سانتیمتر، تا ۲/۳ طول

در خاک غرق شده؛ برگهای ساقه‌ای ۲ـ۵ تایی، ۲ تای پایینی با دمبرگی به طول تا ۱۰ سانتیمتر، ۱ـ۳ برگ زیر گل‌آذین بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ. گل‌آذین انتهایی، با شاخه‌های پرگل، بی‌کرک، در بخش پایینی با شاخه‌های ۱ـ۵ تایی یا چندتایی چشمگیر. برگه‌ها ساقه‌آغوش، چشمگیر، تخم‌مرغی یا بیضوی، از دمگلها ۲ـ۳ بار کوتاهتر، پایینی‌ها اغلب مرکب و لوبدار. گلها به‌قطر ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، زرد، ابتدا تنگ هم، سرانجام تنک و با فاصله از یکدیگر. دمگلها ضخیم، ۴ـ۶ گوشه، در زمان گلدهی به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، در زمان میوه‌دهی به طول تا ۱۰ سانتیمتر. کاسبرگها به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا بیضوی. گلبرگها غدد شهدی مانند، به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر، با رأس سربریده. کپسول متورم، به طول ۱۵ـ۴۰ میلیمتر، دایره‌ای یا هرمی شکل، مشبک رگه‌دار، بعد از تشکیل میوه با رأس چریده. دانه‌ها به‌قطر تا ۶ میلیمتر، قرمزشونده ـ قهوه‌ای، دایره‌ای، لایه مومی‌دار.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، جنوب غرب شبه جزیره بالکان، قبرس، آناتولی، سوریه، لبنان، اردن، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و آسیای میانه (تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی چندساله اغلب بصورت علف هرز در اراضی زراعی با خاک عمیق در نقاط مختلف استانهای کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، خوزستان، فارس، جنوب فارس، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف آن ریشه‌ها و برگها هستند. ریشه‌های آن (غده‌های آن) بحالت کوبیده شده هنگامی که سینه ورم می‌کند و شیر به نوک پستان نمی‌رسد روی آن مالیده می‌شود. برای درمان صرع از آن استفاده می‌کنند. جوشانده برگهای آن مقوی است. خاکستر گلهای آن برای درمان سوختگی‌ها و مخلوط با خامه در استعمال خارج برای رفع امراض خارش پوست کاربرد دارد. شیره ریشه آن سمی است (5).

***Leontice Leontopetalum* L.**

تیره علف هفت‌بند/*Polygonaceae*

***Atraphaxis spinosa* L.**

Syn.: *Atraphaxis replicata* Lam., *Atraphaxis candida* Boiss. & Hausskn., *Atraphaxis afghanica* Meisner

کاروان‌کش

درختچه‌ای با شاخه‌های خشن اغلب خاردار شونده، کم و بیش با شاخه‌چه‌های تنک تقریباً دوردیفی؛ شاخه‌چه‌ها گسترده، کم و بیش منشعب هم‌اندازه یا نامنظم، اغلب بسیار کوتاه؛ طول میان‌گره‌ها بسیار متنوع، با پوست قهوه‌ای مایل به سیاه یا خاکستری یا سفید خالص، کم و بیش ترک‌دار. گوشواره‌های غلافی بسیار کوتاه؛ شکل و اندازه برگها بسیار متنوع، به طول ۲ـ۱۱(ـ۱۴) به عرض ۷(ـ۱۱) میلیمتر، بیضوی،

Atraphaxis spinosa **L.**

Atraphaxis spinosa **L.**

سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی نوک‌تیز، یا تقریباً دایره‌ای، گاهی با نوک چالدار، تقریباً بدون دمبرگ یا با دمبرگی بسیار کوتاه، تخت یا با لبه کمی برگشته، اغلب با رگبرگهای نامحسوس (نامشخص و محو). دمگل در نیمه تحتانی بنددار. لوبهای درونی گلپوش در زمان میوه‌دهی تخم‌مرغی- دایره‌ای، اغلب با عرضی بیشتر از طول، به طول (۴-)۵ (۸-)، به عرض (۴-)۶-۷(-۱۱) میلیمتر. فندقه به طول ۳-۴، به عرض ۴-۵ میلیمتر، کم و بیش سه گوشه - قلبی، قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: ایران، شبه جزیره بالکان، آناتولی، کردستان، ترکیه، افغانستان و جنوب روسیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: مازندران، گیلان، گرگان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اصفهان، یزد، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، تهران، خراسان و سمنان.

مصارف و کاربردها: در منابع فارسی اغلب نام

فارسی این گیاه را شیرخشت یا گزانگبین نامیده‌اند و بهمین دلیل برای آن ارزش دارویی قائلند، درحالی‌که این درختچه خاردار فاقد هرگونه شیرابه است و مصرف دارویی نیز ندارد، زیرا طی سالها آشنایی با گیاهان ایران در هیچ‌یک از عطاری‌ها ندیده‌ام که اندامی از این گیاه را مصرف نمایند. بنابراین برای آشنایی با مصارف و کاربردهای این گیاه بحق نیاز به تحقیق دقیق و علمی است تا بتوان جایگاه آن را در مصارف دارویی مشخص نمود. لازم است یادآوری شود که این جنس در ایران ۶ گونه گیاه درختچه‌ای دارد و گونه مذکور بیشترین پراکندگی جغرافیایی را علاوه بر ایران در کشورهای مجاور مثل ترکمنستان، افغانستان و پاکستان، عراق و ارمنستان دارد. نامهای گونه‌های این جنس عبارتند از:

Atraphaxis Aucheri Jaub. & Spach

کاروان‌کش رودباری

Atraphaxis intricata Mozaff.

کاروان‌کش خراسانی

Atraphaxis seravschanica Pavlov

کاروان‌کش زرافشانی

Atraphaxis suaedifolia Jaub. & Spach

کاروان‌کش تبریزی، کاروان‌کش ارسبارانی

Atraphaxis Tournefortii Jaub. & Spach

کاروان‌کش ارمنستانی

همانطورکه ملاحظه می‌کنید اغلب گونه‌های آن بجز *Atraphaxis spinosa* L. پراکندگی جغرافیایی محدود و اغلب انحصاری دارند و احتمال استفاده از آنها در طب سنتی فقط می‌تواند جنبه محلی داشته باشد (مؤلف).

Atraphaxis suaedifolia **Jaub. & Spach**

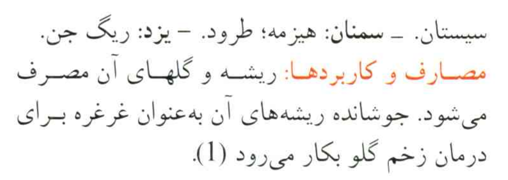
Calligonum polygonoides L.

اسکنبیل هفت بندی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر. شاخه‌ها مایل به سفید، محکم؛ شاخه‌چه‌ها نازک. برگها به طول ۷ـ۱۵ میلیمتر، درفشی، سریعاً ریزان. میوه‌ها به طول ۱۲ـ۱۷، به عرض ۱۰ـ۱۴ میلیمتر، فندقه به طول کم و بیش ۱۵، به عرض ۵ میلیمتر، مستطیلی، کم و بیش به یکسان پیچیده؛ ریشک‌ها به طول ۳ـ۶ میلیمتر، منشعب، کم و بیش سخت و شکننده، در قاعده پهن شده، با بالهای چهار تایی آشکارا کم و بیش پهن و بهم آمده.

پراکندگی جهانی: ایران، آناتولی، کردستان، ترکیه، ترکمنستان، عراق و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **آذربایجان:** خوی: سیدحاج‌الدین؛ بین حبشی و تسوج؛ ماکو: قشلاق گریک. ـ **بلوچستان:** میرجاوه؛ چاه کوتاه: ایرانشهر؛

سیستان. ـ **سمنان:** هیزمه؛ طرود. ـ **یزد:** ریگ جن.

مصارف و کاربردها: ریشه و گلهای آن مصرف می‌شود. جوشانده ریشه‌های آن به‌عنوان غرغره برای درمان زخم گلو بکار می‌رود (1).

Calligonum polygonoides L.

Calligonum polygonoides L.

*** *Fagopyrum esculentum* Moench**

Syn.: *Fagopyrum vulgare* T. Nees, *Fagopyrum sagittatum* Gilib., *Polygonum Fagopyrum* L.

E. buckwheat

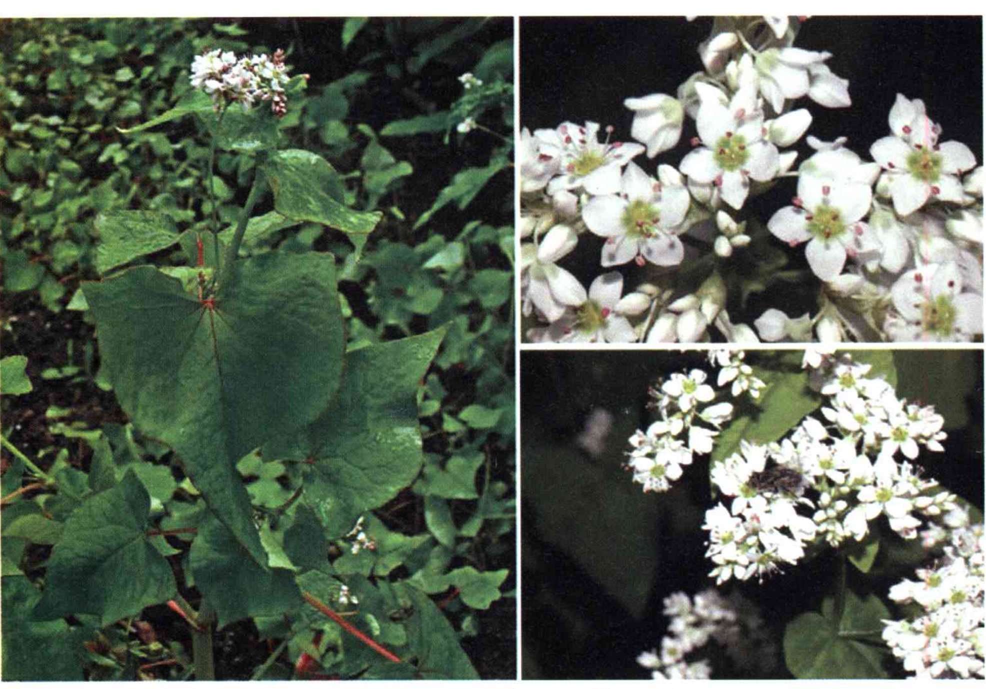
گندم سیاه

گیاه یکساله، ایستاده، با ساقه‌های توخالی، به ارتفاع تا ۱۵ـ۶۰ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار، در حالت رسیده بارنگ‌دویدگی قرمز. برگها سه گوشه ـ پیکانی، قلبی، به طول تا ۷، به عرض ۶ سانتیمتر، با عرضی کمی بیشتر از طول، کامل یا سینوسی، سبز تیره، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمبرگ. گوشواره‌های غلافی کوتاه، سربریده، کامل. گلها ناجور خامه‌ای، نر ـ یک پایه در گل‌آذین پانیکول باریک انتهایی و محوری خوشه‌ای، با دمگل‌آذین بلند. دمگلها هم‌اندازه گلپوش، در نیمه فوقانی بنددار. گلپوش استکانی، با قطعات ۵ تایی، به طول ۳ـ۴ میلیمتر، سفید مایل به سبز، با رأس قرمز. فندقه‌ها به طول ۵ـ۶ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، در حالت رسیده کدر، با سطح صاف، با زاویه نوک‌تیز (حاده) کامل.

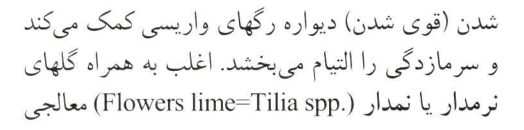
پراکندگی جهانی: شرق و مرکز آسیا، در اغلب نقاط جهان کاشته شده و نیمه خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بحالت خودروی در ایران وجود ندارد و کمتر نیز بحالت کاشته شده دیده‌می‌شود. بدلیل دارویی بودن آن معرفی شده است.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای آن مصرف می‌شود. گیاه برای مشکلات عدیده گردش خون بکار می‌رود، گندم سیاه بصورت چای یا قرص به همراه با ویتامین C یا آب **لیموسنگی** / *Citrus limon* به جذب غذا کمک می‌کند. گندم سیاه به‌ویژه برای درمان شکنندگی مویرگها بکار می‌رود و همچنین به سخت

***Fagopyrum esculentum* Moench**

شدن (قوی شدن) دیواره رگهای واریسی کمک می‌کند و سرمازدگی را التیام می‌بخشد. اغلب به همراه گلهای **نرمدار** یا **نمدار** (Flowers lime=Tilia spp.) معالجی ویژه برای درمان خونریزی شبکیه است. گندم سیاه معمولاً به همراه دیگر گیاهان دارویی برای درمان فشار خون بالا مصرف می‌شود (4).

Polygonum amphibium **L.**

Syn.: *Polygonum amphibium* var. *aquaticum* et. var. *terrestre* Leyss., *Polygonum amphibium* var. *decumbens* Klett & Pichter, *Persicaria amphibia*(L.) Delarbre

E. water lady's _ thumb, heartsease

هفت بند دوزیست

گیاه چندساله، به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، کم و بیش منشعب، دوزیست، قویاً متنوع. در حالت شناور: ساقه شناور، در پایین ریشه دهنده. برگها به طول ۳۰ـ۱۸۰، به عرض ۱۰ـ۴۰ میلیمتر، شناور، بی‌کرک. تخم‌مرغی بلند، نوک‌تیز، با قاعده سربریده یا گاهی قلبی، با دمبرگ بلند؛ دمبرگ به طول تا ۶۰ میلیمتر. گوشواره‌های غلافی بی‌کرک. در حالت خاک‌زی: ساقه کم و بیش راست ایستاده، فقط در قاعده ریشه دهنده. برگها به طول ۵۰ـ۱۵۰، به عرض ۵ـ۲۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای‌بلند، نوک‌تیز، در قاعده باریک شده بدون دمبرگ یا به کوتاهی دمبرگ‌دار، زبر. گوشواره‌های غلافی کم و بیش کرکی‌مویی. گل‌آذین سنبله‌ای شکل، انتهایی، اغلب منفرد، به طول ۲۰ـ۵۰، به عرض ۷ـ۱۱ میلیمتر. گلها دمگل‌دار، اغلب ۵ اندامی، اغلب تک‌جنسی یا چندجنسی. گلپوش به طول کم و بیش ۴ میلیمتر، قرمز. برگه‌ها تخم‌مرغی، نوک‌تیز، هم‌اندازه‌دمگل، گاهی با کرکهای تنک، مژه‌دار. فندقه فشرده، با دو سطح محدب، تقریباً کروی. خامه ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال امریکا و مناطق معتدله امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی باتلاقی و در دریاچه‌های کم‌عمق در استانهای آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، اراک، لرستان، اصفهان، فارس و خوزستان می‌روید.

Polygonum amphibium **L.**

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه اثر تصفیه‌کننده خون، معرق، قابض و التیام‌دهنده زخم دارد. کلیه اندامهای گیاه اثر مدر دارد و برای درمان سنگ کلیه مفید است (۱۱).

Polygonum aviculare **L.**

Syn.: *Polygonum heterophyllum* Lindm.

E. prostrate knotweed, knotgrass, wireweed

علف هفت بند

گیاه یکساله، بی‌کرک. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، کم و بیش ایستاده یا بالارونده، کم و بیش سخت شکننده، منشعب، شاخه‌ها اغلب تقریباً ایستاده یا گاهی گسترده روی زمین، اغلب چند بار منشعب، با میان‌گره‌هایی به طول ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر، میان‌گره‌های شاخه‌چه‌ها خیلی کوتاهتر، به طول ۳ـ ۱۰ میلیمتر یا خیلی کوتاهتر. برگهای ساقه‌ای به طول ۱۰ـ۴۰، به عرض ۵ـ۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای پهن، گاهی باریکتر؛ برگهای شاخه‌ها به اندازه نصف کوتاهتر، همگی نوک‌تیز، با دمبرگ کوتاه، اغلب در سطح تحتانی بوضوح رگبرگ‌دار. گوشواره‌های غلافی دو قسمتی، با لبه اغلب کم و بیش عمیقاً پاره پاره، ساقه‌ای‌ها تقریباً همیشه بوضوح رگه‌دار. گلها اغلب منفرد یا گاهی در دسته‌های تا ۳ تایی، دمگل‌دار. گلپوش به طول کم و بیش ۲ میلیمتر. فندقه‌ها از گلپوش کمی بلندتر، سه وجهی، تقریباً همیشه کم و بیش چروکیده قهوه‌ای یا تقریباً سیاه. خامه ۳ تایی.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان بجز نواحی قطبی شمال و قطب جنوب می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در باغها، مزارع، جایگاههای اسکان دام در مناطق کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، اصفهان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

Polygonum aviculare **L.**

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی قابض، بندآورنده خون، کم‌کننده ترشحات روده‌ای، ضددیابت، تصفیه‌کننده خون و مدر دارد و برای درمان: اسهال، ورم روده، اسهال خونی، ترشحات سفید زنانه، بواسیر، خونریزی اندامهای مختلف (شش‌ها، لوله گوارش، رحم)، سل ریوی و کلیوی، دیابت، آلبومینوری، سنگ‌های صفراوی و ادراری، نقرس، روماتیسم و کمی ادرار مصرف می‌شود.

– برگهای آن قابض هستند و برای درمان اسهال و در استعمال خارج برای زخمها و زخمهای روباز بکار می‌روند. ریشه‌های آن بندآورنده خون، قابض و تسریع‌کننده التیام زخمها هستند. گیاه قی‌آور، خلط‌آور، مدر، ضدخونریزی و کاهش‌دهنده چسبندگی خون است. گیاه سبب پیدایش دانه‌های پوستی، اگزما، کهیر و حساسیت و آسیب‌دیدگی پوست می‌شود (5).

***Polygonum Bistorta* L.**

Syn.: *Bistorta major S.F. Gray*

E. European bistort, bistort, bistort snakeweed, dragonwort

هفت بند اروپایی، انجبار

گیاه چندساله، ساقه زیرزمینی ضخیم. ساقه به ارتفاع تا ۳۰ـ۵۰ سانتیمتر، ساده. گوشواره‌های غلافی به طول تا ۳۰ میلیمتر، سربریده مورب، غیرشرابه‌ای. برگهای پایینی نزدیک بهم، به طول ۴۰ـ۸۰، به عرض ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای‌بلند، در قاعده باریک شده دمبرگ‌دار؛ فوقانی‌ها تنک، کوتاه و باریکتر، بدون دمبرگ؛ همگی با لبه مواج برگشته، بی‌کرک یا گاهی در سطح تحتانی کرکدار. گل‌آذین به طول ۱۵ـ۲۰، به عرض ۱۰ میلیمتر، انتهایی، سنبله‌ای شکل کوتاه، انبوه. گلها دمگل‌دار. گلپوش اغلب ۵ قسمتی، به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، قرمز. برگه‌ها نوک کند یا نوک‌تیز، فوقانی‌ها به‌یکباره نوک‌دار بلند. فندقه سه وجهی، قهوه‌ای، درخشان. خامه ۳ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا و نواحی معتدله آسیا و نواحی تقریباً قطبی شمال، در نواحی جنوبی کوهستانی؛ و آلاسکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً درنواحی کوهستانی و در کنار جویبارها، چمن‌زارهای کوهستانی در استانهای **آذربایجان:** کوه سهند. – **همدان:** کوه الوند. – **زنجان:** تخت سلیمان. – **لرستان:** اشترانکوه می‌روید.

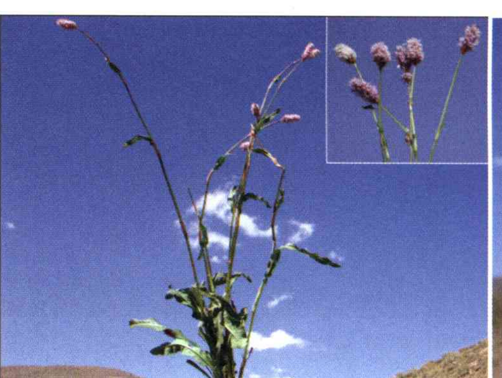
***Polygonum Bistorta* L.**

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض (روده و مجار تنفسی)، متعادل‌کننده مخاط، مقوی و التیام‌بخش دارد و برای درمان: اسهال، اسهال خونی، خونریزی رحم، ترشحات سفید زنانه، التهاب مجاری ادرار، بواسیر، آفت، سل و تب‌های نوبه بکار می‌رود و در استعمال خارجی می‌توان از آن برای درمان: زخمها، التهاب دهان، التهاب مجاری ادرار، بواسیر و اسهال استفاده کرد (۱۰).

– برگها و ساقه‌های زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود. یکی از قویترین گیاهان دارویی قابض، انجبار برای انقباض بافت‌ها و متوقف کردن جریان خونریزی بکار

می‌رود. از آن دهان‌شویه‌ای با ارزش تهیه می‌کنند و بصورت غرغره برای درمان لثه‌های اسفنجی، زخمهای دهان و گلو بکار می‌برند و همچنین شستشودهنده‌ای مفید برای سوختگی‌های کوچک، زخمها و دوش یا حمام برای تخلیه بیش از حد دستگاه تناسلی زنان، و پمادی برای بواسیر و ترکهای مقعد از آن تهیه می‌شود. در استعمال داخلی انجبار را می‌توان برای درمان زخمهای دستگاه گوارش، قولنج‌های زخم‌دار و بیماریهایی مانند اسهال خونی و علائم و نشانه‌های حساسیت‌زای روده که سبب ایجاد اسهال می‌شود بکار برد. **انجبار** گاهی در بیماریهایی مانند مشکلات ادراری همچون التهاب مثانه و نزله دستگاه تنفسی فوقانی نیز بکار می‌رود. کرگزنه یا **علف هفت‌بند گزنه آبی** / *Polygonum hydropiper* را نیز می‌توان برای تسکین خونریزی زیاد قاعدگی بکار برد (4).

ـ کلیه اندامهای گیاه بخصوص ریشه آن اثر قابض قوی، مقوی و التیام‌دهنده دارد. مصرف آن جهت درمان اسهال، اسهال خونی، دفع ترشحات مخاطی، ترشحات زنانگی، ورم مجرای ادراری، خونروی‌های ساده داخلی و خارجی، نزله‌های مزمن، بی‌اختیاری دفع ادرار، انزال منی، تب نوبه و جلوگیری از سقط جنین توصیه می‌شود. برای آن تأثیر در درمان سل قائل هستند. در استعمال خارج جوشانده ساقه‌های زیرزمینی آن بصورت غرغره در رفع زخم مخاط دهان و لثه‌ها، رفع درد گلو، آنژین، ورم لوزتین، دفع ترشحات زنانگی و ورم مجاری ادرار مؤثر است. از جوشانده انجبار جهت رفع اسهال، بواسیر، درمان خراشهای ناحیه مقعد، زخمها و زخمهای چرکی استفاده می‌کنند. از برگ انجبار شربت‌های مفرح و مدر و مقوی تهیه می‌گردد که در بیماریهای التهابی همراه با تب اثر مفید دارد. له شده برگ آن روی آبسه‌ها و تومورهای خنازیری اثر مفید دارد (۱۱).

Polygonum Bistorta L.

Polygonum dumetorum **L.**

Syn.: *Fagopyrum membranaceum* Moench, *Fagopyrum dumetorum* (L.) Schreb.

E. climbing buckwheat, copse knotweed

هفت بند بیشه‌زاری، هفت بند جنگلی

گیاه یکساله؛ ساقه به طول ۰/۵ـ۳ متر، رونده، صاف، گوشه‌دار، منشعب؛ برگها قلبی، نوک‌تیز، بی‌کرک، با لوبهای قاعده‌ای گرد یا دلتایی، دمبرگ به طول ۰/۵ـ۳ سانتیمتر، پهنک به طول ۲ـ۱۰، به عرض ۱ـ۷ سانتیمتر. گلها در گل‌آذین خوشه انتهایی تنک و دسته‌های ۲ـ۵ تایی محوری؛ دمگلها به طول ۲ـ۴

میلیمتر، هم‌اندازه گلپوش، گاهی در نیمه‌تحتانی بنددار؛ گلپوش میوه‌دار به طول تا ۷ـ۸ میلیمتر، قطعات خارجی بزرگ شونده به بالهای چرمی در امتداد رگبرگ‌میانی و در قاعده گرد. میوه با قطعه فوقانی دمگل افتان (ریزان)؛ فندقه به طول تا ۳ میلیمتر، سیاه، درخشان، با چهره توگود، با رگه‌های گرد.

پراکندگی جهانی: اروپا و نواحی معتدله آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی، کناره‌های رودخانه‌ها، گاهی در اراضی زراعی بهاره در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.
مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه بخصوص برگ آن اثر مسهلی دارد (۱۱).

Polygonum dumetorum **L.**

Polygonum glabrum **Willd.**
Syn.: *Persicaria glabra* (Willd.) M. Gomez

هفت‌بند بی‌کرک

گیاه یکساله. ساقه‌ها ایستاده یا گسترده روی زمین، کم و بیش منشعب و اغلب ضخیم و قوی. ساقه به ارتفاع تا ۱۳۰ سانتیمتر، در قاعده به ضخامت کم و بیش ۱۵ میلیمتر، کم‌شاخه، بی‌کرک، گاهی پوشیده از کرکهای سخت شکننده تنک، با گره‌های کم و بیش ضخیم شده. گوشواره‌های غلافی لوله‌ای، سرانجام کم و بیش شکافته، کمی گسترده، بدون مژه. برگها به طول ۴۰ـ۱۵۰(ـ۲۰۰)، به عرض ۱۰ـ۲۵(ـ۴۵) میلیمتر، طویل شده ـ سرنیزه‌ای، نوک‌دار، در قاعده به دمبرگ باریک شده، بی‌کرک یا روی رگبرگها و لبه‌ها با کرکهای سخت شکننده کوتاه مژه‌دار.

سنبله‌های کاذب استوانه‌ای باریک، در رأس ساقه نزدیک بهم. برگه‌ها کم و بیش قیفی شکل، با لبه عریان یا مژه‌دار بسیار کوتاه. گلپوش حداکثر به طول ۲/۵ میلیمتر. فندقه به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، فشرده، عدسی شکل (با دو سطح برجسته)، درخشان. خامه ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: ایران، ارمنستان، افریقا، جنوب آسیا و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب رطوبت‌پسند در اراضی مرطوب استان گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگ آن به‌عنوان تب‌بر بکار می‌رود و برای درمان سینه‌پهلو (ذات‌الریه) از آن استفاده می‌کنند. خمیر ریشه آن برای درمان بواسیر، یرقان، ضعف و ناتوانی و برای تسریع عمل هضم بکار می‌رود (9).

- گیاه تب‌بر است. دم‌کرده برگهای آن برای رفع قولنج و تب بکار می‌رود (1).

Polygonum glabrum **Willd.**

Polygonum glabrum **Willd.**

Polygonum hydropiper **L.**

Syn.: *Polygonum flaccidum* Roxb., *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbre

E. marsh_pepper smart weed, water_pepper smartweed, water pepper

علف هفت‌بند گزنهٔ آبی، کرگزنه

گیاه علفی یکساله. ساقه‌ها ایستاده یا بالارونده، نازک، افتان، (قدرت سر پا ایستادن ندارد)، به ارتفاع تا ۳۰_۶۰ سانتیمتر، در قاعده گاهی مولد ریشه، کمی منشعب. گوشواره‌های غلافی استوانه‌ای طویل، در پشت شاخه‌های جانبی شکوفا (ترک بر می‌دارد). مژه‌دار. برگها به طول ۲۰_۶۰(_۸۰) به عرض ۵_۱۰ (_۱۵) میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌کند، در قاعده به طرف دمبرگ ممتد، اغلب بدون کرک یا در لبه‌ها مژه‌دار. گل‌آذین تنک، کم و بیش نخی‌شکل، در قاعده جداجدا (فاصله‌دار). برگه‌ها قیفی‌شکل، بالایی‌ها اغلب بدون‌مژه. گلپوش به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، همیشه تقریباً با کرکهای غده‌ای ـ منقوط متراکم، سبزرنگ. فندقه به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، سه گوشه یا فشرده، دانه‌دانه، شیاری. خامه اغلب سه‌تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال و نواحی معتدله امریکا، شمال افریقا و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی و مرطوب شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و در آذربایجان و خوزستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی، قابض، منقبض‌کننده عروق،

Polygonum Hydropiper **L.**

بندآورنده خون، تصفیه‌کننده خون، مدر و مسکن دارد و برای درمان انواع خونریزیهای (رحمی، معدی، روده‌ای، ریوی)، بواسیر، واریس، واریگوسل (واریس وریدهای بیضه) و سنگهای مجاری ادراری مصرف می‌شود (۱۰).

ـ گیاه مدر است و برای اختلالات رحمی استفاده می‌شود. در اروپا به‌عنوان داروی بندآورنده خون برای کنترل خونریزی روده‌ای و خونریزیهای بواسیری بکار می‌رود (7).

***Polygonum lapathifolium* L.**

Syn.: *Persicaria lapathifolia* (L.) Delarbre

E. curltrop lady's _ thumb, black heart, pale flowered persicaria, willow_weed

هفت‌بند برگ‌بیدی، هفت‌بند برگ ترشکی

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌های ایستاده یا گسترده روی زمین، کم و بیش منشعب. گوشواره‌های غلافی اغلب تقریباً گسترده، با مژه‌های کوتاه، بندرت بدون کرک. برگها به طول (۱۵ـ)۲۵ـ۱۵۰، به عرض ۸ ـ ۴۰ میلیمتر، خطی ـ سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای یا بیضوی کوتاه، نوک‌تیز یا کم و بیش نوک‌کند، کمی ممتد روی دمبرگ، بدون کرک یا با کرکهای تنک، یا در سطح تحتانی با کرکهای نمدی متراکم. گل‌آذین استوانه‌ای باریک یا پهن. برگه‌ها نوک‌کند یا نوک‌تیز، بی یا با مژه‌های کوتاه. گلپوش کم و بیش به طول ۳ میلیمتر، سفید یا قرمز. میوه فندقه به طول ۲ـ۳ میلیمتر، فشرده، با دوطرف محدب. خامه ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و نواحی معتدله امریکا.

***Polygonum lapathifolium* L.**

Polygonum lapathifolium **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در کانالهای آب، کناره‌های جاده، مراتع مرطوب، گاهی نواحی جنگلی، کناره‌های دریاچه‌های کم‌عمق، باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، اراک، لرستان، خوزستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: مصارفی شبیه به *Polygonum amphibium* L. دارد (۱۱).

Polygonum mite **Schrenk**

Syn.: *Persicaria mitus* (Schrenk) Assenov

هفت‌بند نرم

گیاه یکساله، از نظر فرم رویشی شبیه *Polygonum Hydropiper*. ساقه ایستاده یا از قاعده خیزان، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، تقریباً ساده یا منشعب تنک، اغلب بدون کرک. گوشواره‌های غلافی لوله‌ای، مژه‌دار بلند، کم و بیش کرکی فشرده. برگها سرنیزه‌ای، نوک‌دار یا نوک کند، بطرف دمبرگ کوتاه باریک شده، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ اصلی و لبه‌ها با کرکهای مویی زبر فشرده. گل‌آذینهای سنبله‌ای کاذب روی ساقه و انتهای شاخه‌های نازک، با گلهای تنک، در قاعده با فاصله از یکدیگر. برگه‌ها قیفی شکل، مژه‌دار، بی‌کرک. گلپوش به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، بدون کرک غده‌ای، سفید یا قرمز. فندقه کم و بیش متقارن یا نامتقارن فشرده یا گاهی سه وجهی، صاف، منقوط غیرمشخص، قهوه‌ای تیره یا سیاه.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا و غرب آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران و تهران.
مصارف و کاربردها: به‌عنوان التیام‌دهنده زخمها از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

Polygonum mite **Schrank**

Polygonum Persicaria L.

Polygonum persicaria L.
Syn.: *Persicaria maculata* (Rafin) Gray
E. persicaria, heart_spot knotweed, peachwort, virgin Mary's pinch

هفت بند هلویی

گیاه یکساله. ساقه در پایین بالارونده و در بالا ایستاده یا از قاعده ایستاده، ساده یا منشعب، به طول ۲۰ـ۸۰ سانتیمتر. برگها سرنیزه‌ای یا خطی - سرنیزه‌ای، نوک‌دار بلند، تقریباً بدون دمبرگ، در قاعده گوه‌ای، پایینی‌ها با دمبرگهای بیشتر رشد کرده، صاف یا کرکی پراکنده، با لکه قهوه‌ای در بالا، یا بدون لکه، به طول ۳ـ۱۰ سانتیمتر، به عرض ۰/۵ـ۲ سانتیمتر؛ گوشواره‌های غلافی تنگ دربرگیرنده ساقه و نسبتاً ضخیم، به عرض ۵ـ۸ میلیمتر، به طول ۲ـ۳ سانتیمتر؛ گلپوش گلسرخی یا سفید، مانند دمگل کرک غده‌ای‌دار، به طول ۲/۵ـ۳/۵ میلیمتر. پرچم ۶ تایی؛ مادگی با ۲ یا خیلی بندرت ۳ خامه‌ای؛

Polygonum Persicaria L.

فندقه‌ها تخم‌مرغی پهن، با دو طرف تخت، بندرت سه وجهی، سیاه و درخشان.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، نواحی معتدله آسیا، ایران، افغانستان و چیترال.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب کنار رودخانه‌ها، کانالهای آبرسانی، مزارع برنج وباغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گلهای آن اثر قابض، التیام‌دهنده و مقوی دارد، مصرف آن برای درمان خونرویها، اخلاط خونی، خونروی در فواصل قاعدگی، رفع ترشحات زنانگی، وجود خون در ادرار، نقرس و رماتیسم توصیه شده. شیره یا جوشانده آن اثر قطعی در رفع زخمهای غانقریائی دارد (۱۱).

Rheum Ribes **L.**

E. currant_fruited rhubarb, warted_leaves rhubarb

ریواس

گیاه چندساله. ساقه حداکثر به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده کم و بیش زیکزاکی، بدون برگ، با زگیل‌های انبوه یا پرزهای تنک، در بالا و در بخش گل‌آذین مولد شاخه‌های کم و بیش تنک واگرا؛ شاخه‌های پایینی اغلب دسته‌ای. برگهابه کوتاهی دمبرگ‌دار؛ دمبرگ‌ها همیشه از طول پهنک خیلی کوتاهتر؛ پهنک اغلب به طول ۳۰_۵۰، به عرض ۲۵_۴۰ سانتیمتر، تقریباً دایره‌ای، همیشه با طولی بیشتر از عرض، با لبه کم و بیش مواج، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا با زگیل‌های پراکنده، در سطح تحتانی کم و بیش زگیل‌دار، با رگبرگهای اصلی سه تایی چشمگیر، روی رگبرگ با زگیل‌های نوک‌تیز کم و بیش انبوه. قطعات گلپوش (برگه‌های گلپوش) به طول ۳ میلیمتر. دمگلها حداکثر به طول ۱۰ میلیمتر، در زیر میانه بنددار. میوه قلبی ـ تخم‌مرغی، به طول ۱۳_۱۷، به عرض ۱۰_۱۴ میلیمتر؛ بالها حداکثر با عرضی مساوی دانه‌ها، با رگه‌های در لبه‌ها کم و بیش نامحسوس، در لبه کمی تنک.

پراکندگی جهانی: نخجوان، شرق ترکیه، ایران، افغانستان و پاکستان.

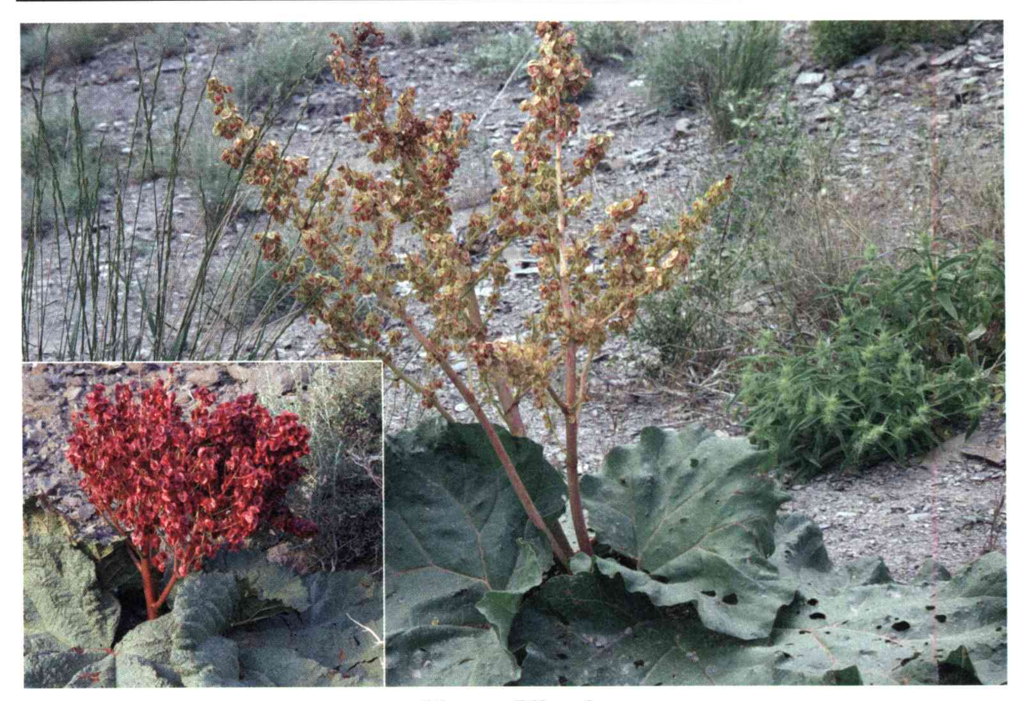
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی مرتفع یا دشتهای مرتفع در استانهای گیلان، آذربایجان غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، کهکیلویه و بویراحمد، سیستان و بلوچستان (ارتفاعات تفتان)، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اگرچه نام ریواس برای مردم ایران نام کاملاً آشناست و هرساله در اوایل بهار سرشاخه‌های جوان آن بصورت تفننی و بمنظور استفاده از مزه ترش آن به مصرف می‌رسد و در شهری مانند نیشابور **شربت ریواس** یکی از ارقام سوغاتی آن محسوب می‌شود و در آنجا نیز بیشتر آن را به‌عنوان خنک‌کننده و شادی‌آفرین مصرف می‌کنند، اما تحقیقات دقیق و منسجم علمی در مورد آن

Rheum Ribes **L.**

Rheum Ribes L.

صورت نگرفته و مصارف و جنبه‌های دارویی آن بخوبی شناخته نشده است. برای دستیابی به اطلاعات دقیق دارویی و کاربردی نیاز به تحقیق منسجم و گسترده است.
-احتمالا شهرت ریواس به عنوان گیاه دارویی به مصرف و واردات گیاه *Rheum palmatum* یا *Chinese rhubarb* برمی‌گردد که گاهی نیز با نام فارسی ریوند و ریوند چینی شناخته می‌شود و از گذشته دور در طب سنتی کشورهای خاورمیانه و ایران مصرف می‌شده است.
لازم است یادآوری شود که جنس *Rheum* L. در ایران سه گونه بنامهای زیر دارد:

ریواس دنایی *Rheum persicum* Los
ریواس ترکستانی *Rheum turkestanicum* Janisch
ریواس *Rheum Ribes* L.

که هر سه گونه در ارتفاعات کوهستانی و بعضاً در مناطق دشتی مرتفع می‌رویند و در صنایع محلی بیشتر بمنظور رنگرزی و مصارف جزئی استفاده می‌شوند. در ضمن نوع پرورش یافته آن که دارای ساقه‌های زیرزمینی بلند و فاقد رنگیزه می‌باشد به‌عنوان سبزی خورشتی مصرف می‌شود که آن نیز نیازمند تحقیق است (مؤلف).

Rumex Acetosa L.
Syn.: *Acetosa pratensis* Mill.
E. garden sorrel, common sorrel, meadow sorrel, sorrel

ترشک باغی

گیاه چندساله. ریشه‌ها بدون رشته‌های ریشه‌ای ضخیم. ساقه علفی کم و بیش راست ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر. برگها قاعده‌ای به طول ۵-۶، به

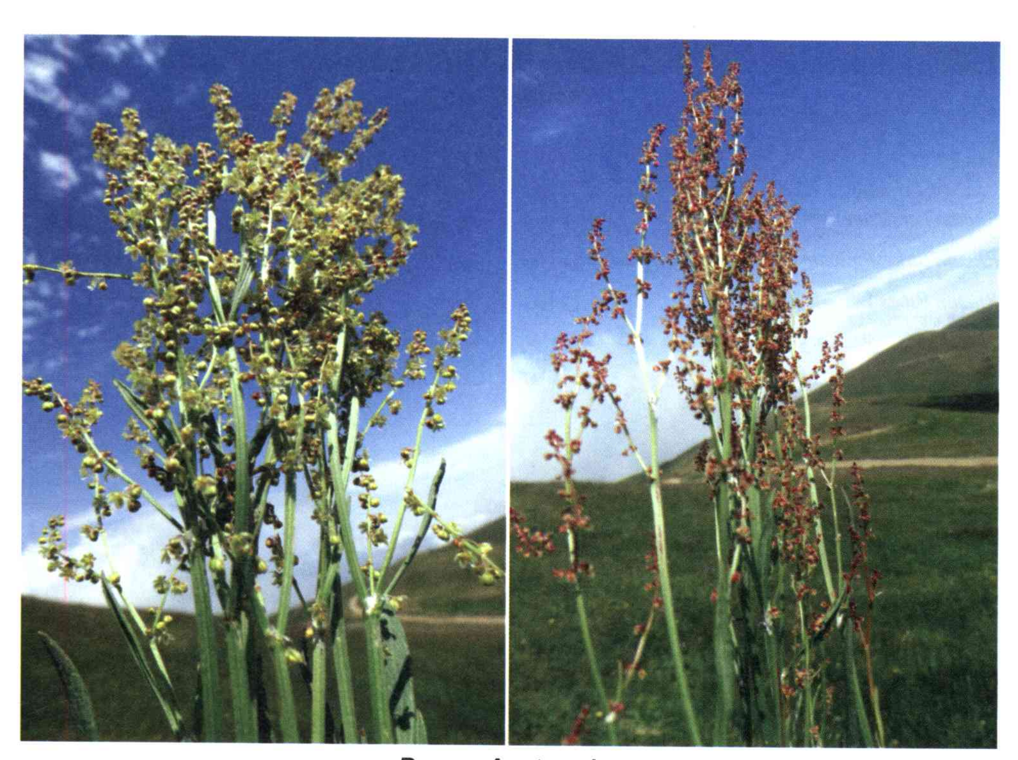
عرض ۲ـ۳ سانتیمتر، با طولی ۲ـ۶ بار بلندتر از عرض، با لوبهای قاعده‌ای نوک‌تیز مستقیم رو به پایین. گوشواره‌های غلافی بریده بریده. گل‌آذین باریک کم و بیش بلند اغلب نسبتاً تنک، با شاخه‌های اغلب ساده. کفه‌های میوه‌دار به‌قطر ۳ـ۳/۵ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای، غشایی مشبک ـ رگه‌دار. فندقه به طول ۱/۸ـ۲/۲ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان.

پراکندگی جهانی: آسیا، نواحی تقریباً قطبی و معتدله، در نواحی جنوبی روی ارتفاعات کوهستانی، اروپا بجز نواحی‌شمالی و مرکزی، و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب چمن‌زاری، جنگلهای تنک و در ارتفاعات کوهستانی می‌روید. تابحال در ایران فقط در استان گیلان شناخته شده است.

مصارف و کاربردها: برگهای تازه، ساقه‌های زیرزمینی و ساقه‌های آن مصرف می‌شود. مدر و ملین است. تنتور برگهای آن برای درمان آبسه‌ها و زخمهای روباز بکار می‌رود. مالیدن آن روی پوست سبب تسکین درد و خارش می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی و دانه‌های آن قابض و مقوی هستند، جوشانده غلیظ آن سقط‌آور است و برای تهیه تانن استفاده می‌شود. بدلیل داشتن اسیداکسالیک (Oxalic acid) مصرف زیادی آن سمی است و در موارد مشکلات کلیوی نباید مصرف شود (5).

ـ برگهای غنی از ویتامین آن در بهار خوش‌طعم می‌شود، اما بدلیل اینکه مزه نیروبخش آن افزایش می‌یابد به‌عنوان مزه در سالادها، سوپ‌ها، سس‌ها، املت‌ها، گوشت، ماهی و مرغ‌ها بکار می‌رود. آن را می‌توان مانند اسفناج پخت و با یکبار عوض کردن

Rumex Acetosa **L.**

آب آن آن را مصرف نمود. برگهای آن تشنگی را برطرف می‌کند، تب را کاهش می‌دهد و مانند چای مدر برای بعضی از مشکلات کلیوی و کبدی می‌باشد. ضماد برگ آن برای درمان جوش غرور جوانی، زخمهای دهان، تاول‌ها و زخمهای عفونی شده بکار می‌رود و ریشه آن ملین ملایم است. شیره برگ آن زنگ، کپک و لکه‌های مرکب را از روی پارچه و نقره سفید می‌کند (2).

ـ جوشانده برگ گیاه می‌تواند در نارسایی عمل دستگاه دفع ادرار مؤثر باشد و در بیماریهای التهابی یا ناشی از اسکوربوت و امتلاء معده، کمی اشتها، بواسیر، ورم لثه دندان و بیماریهای پوستی مفید باشد. از آن برای درمان یبوست مزمن، زردی و عوارض گواتر استفاده می‌کنند. در استعمال خارج ضماد مخلوط برگ پخته گیاه با آرد دانه کتان و پیه خوک برای درمان دانه‌ها و جوش صورت، سودا و بیماریهای پوستی مؤثر است. ریشه و دانه گیاه اثر قابض، مقوی، رفع قولنج، اسهال، اسکوربوت و درد دارد. مصرف آن برای مبتلایان به درد مفاصل، نقرس، سنگهای صفراوی، وجود اکسالات در ادرار، مسلولین و مبتلایان به سوء هاضمه مفید نیست و خطراتی را دربر دارد (۱۱).

***Rumex Acetosa* L.**

Rumex Acetosella L.

Syn.: *Rumex acetoselloides* Bal.

E. sheep sorrel, horse sorrel, wood sorrel

ترشک میشی، میش ترشک

گیاه چندساله. ساقه‌ها اغلب چندتایی به ارتفاع ۱۰ـ۴۰ سانتیمتر، نازک، ایستاده، برگ‌دار، از میانه منشعب؛ گل‌آذین پانیکولی تنک، بدون برگ. برگها به طول ۱۰ـ۶۰، به عرض ۱ـ۵ میلیمتر، خطی ـ پیکانی یا سرنیزه‌ای ـ پیکانی، به‌شکلهای متنوع؛ لوب میانی سرنیزه‌ای، از دو طرف (دو انتها) باریک شده؛ لوبهای قاعده‌ای سه گوشه، گسترده یا به بالا خمیده، کم و بیش نوک‌تیز، گاهی شکاف‌دار، بندرت وجود ندارد؛ دمبرگ برگهای قاعده‌ای کم و بیش مساوی پهنک، بالایی‌ها بتدریج کوتاهتر. دمگلها کم و بیش هم‌اندازه گلها. گلها یک‌جنسی، بندرت چندجنسی. کفه‌ها از

***Rumex Acetosella* L.**

Rumex Acetosella L.

فندقه نه یا به دشواری بزرگتر، بدون پینه، کامل، گاهی بطور غیرواضح رگه‌دار. فندقه به طول ۱/۳ــ۱/۵ میلیمتر، با عرضی بیشتر از طول، با کفه‌های جدا.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آسیا و نواحی معتدله آسیا، و در سایر نقاط معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی کوهستانی آذربایجان شرقی (کوه سهند از شیب جنوبی و شمالی) و کوه میشوداغ می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. ترشک میشی گیاهی ضدسم است، آب تازه آن اثر مدر قطعی و مسلم دارد، مانند دیگر گیاهان تیره علف هفت‌بند این گیاه نیز ملین ملایم است و در ردیف گیاهانی است که مدت مدیدی برای درمان امراض مزمن به‌ویژه جهاز هاضمه (دستگاه معدی – روده‌ای) بکار می‌رود (4).

ـ خواص درمانی آن شبیه به *Rumex Acetosa* L. است (۱۱).

Rumex Acetosella L.

***Rumex crispus* L.**

E. curly dock, curled duck, curled sorrel

ترشک موّاج

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌ای ایستاده، به ارتفاع تا (۳۰)۶۰ــ ۱۰۰(ــ۱۵۰) سانتیمتر، قهوه‌ای‌شونده. گیاه با فرم رویشی متنوع. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۳۰(ــ ۳۵)، به عرض ۶ــ ۸ سانتیمتر، کم و بیش سرنیزه‌ای باریک، با قاعده‌ای گوه‌ای، با لبه کم و بیش موّاج‌ـ فردار؛ دمبرگ از پهنک معمولاً خیلی کوتاهتر؛ در سطح فوقانی کم و بیش ناودار باریک. دمگلها در

***Rumex crispus* L.**

حالت میوه‌دار با طولهای متنوع (متغیر)، از گلپوش (۱/۵–) ۲–۲/۵ بار بلندتر. کفه‌های میوه‌دار به طول ۳/۴–۵ (۶/۵–) میلیمتر، تقریباً با پهنای یکسان، اندازهٔ آن از نظر بزرگی و شکل محیطی متنوع، کفه‌های جلویی تا حدودی یا همگی پینه‌دار، اغلب دایره‌ای – قلبی یا مستطیلی- قلبی، با لبه کامل (بدون دندانه). فندقه‌ها به طول ۲–۳ (۳/۵–) میلیمتر، در نیمهٔ تحتانی پهن‌تر، به‌رنگ قهوه‌ای شاه‌بلوطی.

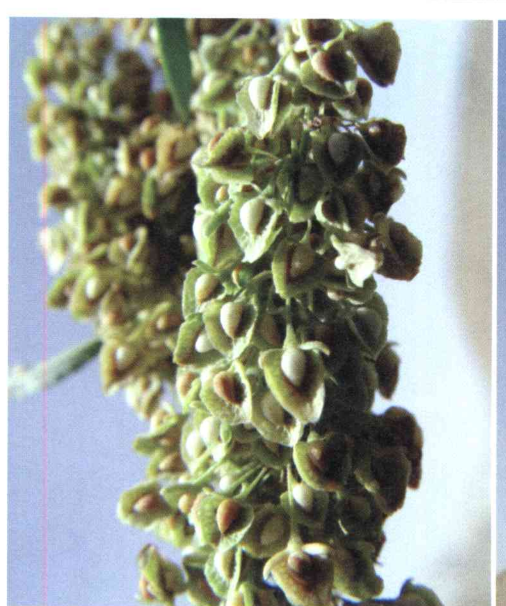
پراکندگی جهانی: در حال حاضر در سراسر نقاط زمین معرفی شده، در اروپا و آسیای معتدله مطمئناً خودروی می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع، در ایران دو واریته از آن بنامهای **var. *unicallosus*** **Peterm.** و **var. *strictissimus*** **Rech.** در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، همدان، اراک، لرستان، کرمان، خراسان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی، ضدکم‌خونی، تصفیه‌کننده خون دارد و در استعمال داخلی برای درمان کم‌خونی، سل، دیابت، بیماریهای کبدی، انواع التهابات پوستی، اگزما و کچلی، روماتیسم مزمن و در استعمال خارجی برای درمان: انواع زخمهای دیرجوش، زخمهای پا، ترشحات سفید زنانه مصرف می‌شود (۱۰).

– ریشه ترشک مواج بطور ملایم ملین و قابض است. سبب تحریک پوست و لایه مخاطی و همچنین سیستم گوارشی می‌شود (6).

– اثرات درمانی مهم آن عبارت است از: ملین ملایم، محرک صفرا، پاک‌کننده و ضدعفونی‌کننده و سم‌زدا، گیاه خاصیت ملین ملایم دارد و آن را در ردیف داروهای مؤثر در یبوستهای خفیف قرار می‌دهد.

Rumex crispus L.

ترشک مواج جریان صفرا را اصلاح می‌کند. ترشک مواج برای درمان دامنه وسیعی از بیماریها می‌باشد که ناشی از جمع شدن سموم در بدن است و اینها شامل امراض پوستی مانند جوش غرور جوانی، تاول‌ها، اگزما و داءالصدف می‌باشد و درعین حال سبب تنبلی هضم و یبوست می‌شود (4).

ـ گیاه مقوی، قابض و ملین (به‌عنوان ملین سمی شناخته می‌شود) است. جوشانده آن مخلوط با **مریم نخودی** / *Teucrium polium* برای درمان سیاه‌زخم، اگزما، کچلی و جذام مصرف می‌شود. گیاه منبع تجارتی تانن است. پودر آن به‌عنوان دهان‌شویه یا خمیردندان بکار می‌رود. رومیسین (Rumicin) قرمزکننده پوست و نابودکننده انگلهای پوستی است و در بیماریهای پوستی بکار می‌رود (5).

Rumex obtusifolius **L.**

Syn.: Lapathum obtusifolium Moench

E. bitter dock, broad_leaves dock

ترشک برگ کند

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۶۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، از میانه خمیده (کمانی) منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۲۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، در قاعده قلبی، مستطیلی ـ تخم‌مرغی پهن با طولی حداکثر دو برابر عرض، تخت؛ دمبرگ اغلب از پهنک بلندتر؛ برگهای ساقه‌ای با دمبرگ کوتاه، بندرت نوک‌تیز، پایینی‌ها با قاعده قلبی، بالایی‌ها گرد. گلهای توده‌ای (توده گلها) فراوان تنک، فقط پایینی‌ها با برگ حائل. دمگلهای میوه‌دار از گلپوش تا ۲/۵ بار بلندتر. کفه‌های میوه‌دار به شکلهای بزرگ و قویاً متنوع.

ـ از این گونه تنها یک زیرگونه بنام

--subsp. *subalpinus* (Schur) Celak

در ایران می‌روید.

پراکندگی جهانی: اروپا، بجز نواحی شمالی و

مدیترانه‌ای و غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در نواحی کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران (ارتفاعات البرز اعم از شیب شمالی و جنوبی) و تهران (دامنه‌های البرز و کوههایی مانند توچال و اطراف دره لار) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه آن اشتهاآور، تصفیه‌کننده خون، مدر و کمی قابض است (۱۱).

***Rumex obtusifolius* L.**

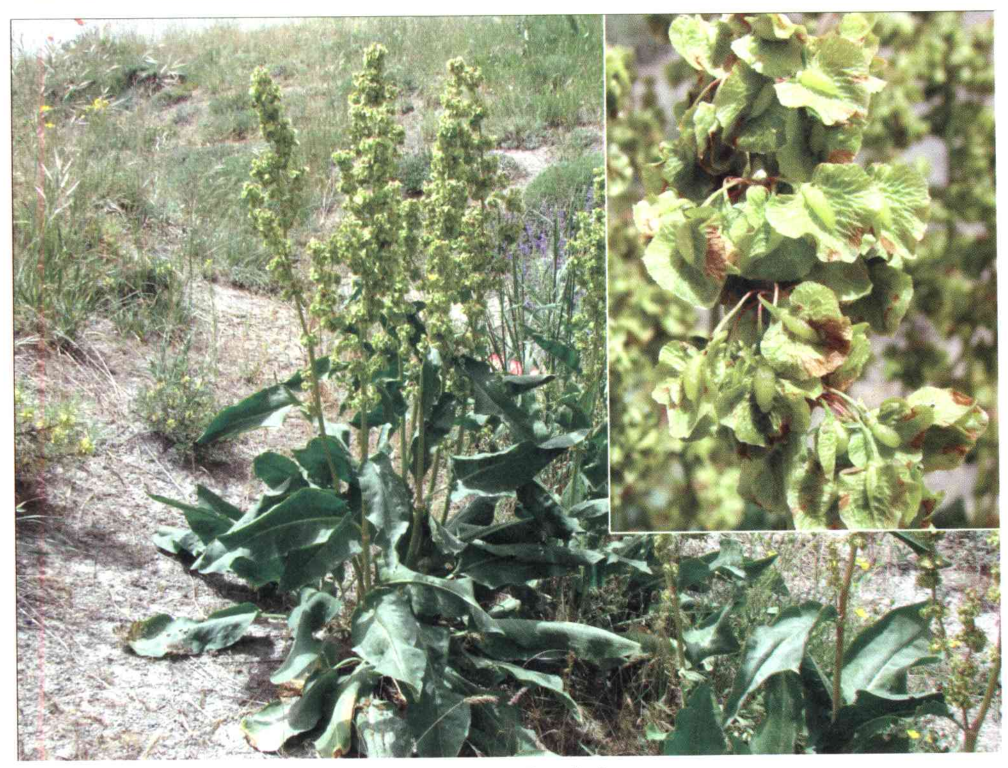
***Rumex obtusifolius* L.**

***Rumex patientia* L.**

E. patience, garden dock, patience dock

ترشک شفادهنده، ترشک بیمارخیز

گیاه چندساله. سبز روشن. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۲ متر. گل‌آذین انبوه، با شاخه‌های پایینی دسته‌ای. برگهای قاعده‌ای به طول ۱۵ـ۴۰، به عرض ۴ـ۱۲ سانتیمتر، با قاعده سربریده یا گوه‌ای بندرت تقریباً قلبی، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز؛ دمبرگ از پهنک ۳ بار کوتاهتر، در سطح فوقانی تخت شده؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج کوچک شونده، با دمبرگ کوتاهتر. دمگلهای میوه‌دار بنازکی و نخی شکل، از گلپوش حدوداً دو بار بلندتر. کفه‌ها به طول ۴ـ۸، به عرض ۴ـ۱۰ میلیمتر، در زیر گونه‌های مختلف به‌شکلهای و بزرگی متنوع، یک کفه یا همگی با پینه تقریباً کروی یا تخم‌مرغی. فندقه‌ها به

***Rumex patientia* L.**

طول ۳ـ۴ میلیمتر، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب اروپا، نواحی معتدله آسیا و در نقاط معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: از این گونه دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *pamiriacus* (Rech. f.) Rech. f.

--subsp. *tibeticus* (Rech. f.) Rech. f.

در ارتفاعات کوهستانی البرز؛ کوه دماوند (آبگرم) و رشته کوههای البرز (گردنه کندوان، دره لار، کوههای شمال تهران) و کوه شاهوار (شاهرود) می‌روید. و علاوه بر ارتفاعات البرز در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان و سمنان نیز گسترش دارد.

مصارف و کاربردها: برگ گیاه خوراکی است (مانند اسفناج یا خام در سالاد)، اثر ملین ملایم دارد و اگر جویده شود لثه را محکم می‌کند و ریشه‌اش اثر مقوی و ملین دارد. در گذشته از جوشانده آن برای درمان بیماریهای پوستی استفاده می‌شد و در بیماری ضعف دستگاه هضم، عدم ترشح کافی صفرا، روماتیسم مزمن، آب آوردن انساج و ورم احشاء ناشی از ابتلاء به مالاریا از آن استفاده می‌کردند. از ریشه آن برای درمان اسهال‌ها و خونروی‌ها به‌ویژه خونروی رحمی، اخلاط خونی، بواسیر، ترشحات زنانگی و سرعت انزال استفاده می‌کنند. در استعمال خارج ریشه تازه و له شده آن روی آبسه‌ها، زخمهای چرکی، اگزما، سوداء و بادسرخ اثر دارد (۱۱).

Rumex pulcher L.

E. fiddle_leaved dock, fiddle dock, wild patience

ترشک زیبا

گیاه چندساله. به‌شکلهای رویشی متنوع. ساقه به ارتفاع ۲۰_۶۰ سانتیمتر، اغلب از نیمه تحتانی منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۱۰، به عرض ۳/۵ سانتیمتر، با قاعده قلبی، تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نسبتاً ضخیم؛ دمبرگ کوتاهتر از پهنک یا هم‌اندازه آن. برگهای پایینی ساقه با قاعده قلبی، بالایی‌ها گرد ـ باریک شده، با دمبرگ کوتاهتر، نوک‌تیز، به برگهای‌حائل کنار گلهای گروهی (توده‌ای) تغییر یافته. گلهای توده‌ای (توده گلها) همگی تنک، همگی با برگهای حائل. دمگلهای میوه‌دار ضخیم، از گلپوش اغلب کوتاهتر، بندرت کم و بیش هم‌اندازه. کفه‌های میوه به طول ۴/۵_۶، به عرض ۲/۵_۴/۵میلیمتر، به‌شکلها و بزرگی متنوع، تقریباً کامل یا به‌شکلهای گوناگون دندانه‌دار، اغلب همگی کم و بیش با پینه‌های نامساوی. فندقه به طول ۳_۴ میلیمتر، در نیمه پایینی پهن‌تر.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، غرب اروپا و جنوب غربی آسیا.

Rumex pulcher **L.**

Rumex pulcher **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران سه زیرگونه بنامهای

--subsp. ***pulcher***

--subsp. ***divaricatus*** (L.) Murb.

--subsp. ***anodontus*** (Hausskn.) Rech. f.

دارد که در نقاط دشتی و دامنه‌های استانهای گرگان، مازندران، گیلان، لرستان (اطراف رودخانه دز)، فارس و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه اثر اشتهاآور، مدر و کمی قابض دارد (۱۱).

Rumex scutatus L.

E. French sorrel, French garden sorrel, Buckler_leaf sorrel

ترشک واریزه‌ای، ترشک فرانسوی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی چوبی شونده، مولد شاخه‌های زیرزمینی. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰ـ۴۰ سانتیمتر، اغلب از قاعده منشعب. دمبرگها اغلب از پهنک خیلی بلندتر. برگها از نظر بزرگی و شکل متنوع، به‌رنگ سبز کلمی یا سبز، پیکانی، بالای لوبهای قاعده‌ای بهم آمده، لوب میانی اغلب پهن، لوبهای جانبی (قاعده‌ای) کم و بیش باریک، نوک تیز. گل‌آذین بسیار تنک به دشواری پانیکول؛ شاخه‌ها کم ایستاده – گسترده، گلدار تنک. گلها نرماده یا چندجنسی. دمگلها نخی شکل، اغلب از کفه‌های میوه کوتاهتر، در زیر میانه بنددار. برگهای بیرونی گلپوش به دشواری به طول ۲ میلیمتر، بیضوی تقریباً قایقی شکل، جدا. کفه‌های میوه‌دار به

Rumex scutatus L.

Rumex scutatus L.

طول ۴/۵ـ۶، به عرض ۵ میلیمتر، بیضوی پهن، کم‌رنگ شونده، تقریباً چروکیده (پژمرده). مشبک بسیار نازک. فندقه به طول ۳ـ۳/۵ میلیمتر، خاکستری – زردشونده.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، آسیای جنوب غربی تا شمال و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، کردستان، اصفهان، تهران و سمنان.

مصارف و کاربردها: ترشک واریزه‌ای سبزی عمومی برای مصرف در سالادهاست که بدلیل طعم ترش برگهای آن و زیبایی و شکل برگهای آن مصرف می‌شود، آن را مانند **ترشک باغی** / *Rumex Acetosa* و برای معطر کردن سوپ ترشک، ساندویچ‌ها و مخلوط با دوغ استفاده می‌کنند (2).

Rumex scutatus L.

Rumex vesicarius **L.**

E. sorrel, bladder dock

ترشک بادکنکی، ترشک متورم

گیاه علفی یکساله، اغلب از قاعده منشعب، شکننده، به ارتفاع ۵ـ۴۰ سانتیمتر، به‌رنگ سبز روشن. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی پهن، با

Rumex vesicarius L.

Rumex vesicarius L.

قاعده‌ای سربریده یا تقریباً قلبی، انتهایی نوک کند یا نسبتاً کند؛ برگهای فوقانی تخم‌مرغی – مستطیلی یا تقریباً دلتایی با قاعده‌ای گرد – گوه‌ای، نوک کم و بیش تیز. دمگل در هر گوشواره غلافی محوری همیشه منفرد، بنددار. گلها بر روی دمگلها همیشه دوتایی، بندرت سه تایی. کفه‌های میوه گلهای اولیه ۱۲ـ۱۸(ـ۲۳) میلیمتر، تقریباً دایره‌ای، بدون رگه لبه‌ای، لوبهای قاعده‌ای موازی، کاملاً بطرف بیرون به صورت طولی رویهم خوابیده، گلهای ثانویه به طول ۲ـ۸ میلیمتر و خاکستری مایل به قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، یونان، عربستان، عراق، جنوب ایران، بلوچستان، افغانستان و پنجاب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب استان ایلام، خوزستان، جنوب فارس (بین شیراز و بوشهر، کازرون، فیروزآباد، جهرم، لار)، جنوب کرمان (سیرجان، جیرفت، کهنوج، هامون جازموریان)، هرمزگان (تقریباً در سراسر نواحی دامنه‌ای و کوهستانی استان) و سیستان و بلوچستان (در سراسر بخشهای جنوبی).

مصارف و کاربردها: ترشک متورم قابض و مسکن است و برای رفع اختلالات لنفاوی و سیستم غدد داده می‌شود. مفید برای کمبود ویتامین C و پیدایش دانه‌های پوستی مزمن است. گیاه بسیار ترش، ملین و مقوی معده است و مفید برای آسم، برونشیت، سکسکه، درد بواسیر، نفخ، سوء هاضمه، استفراغ، یبوست، الکلیسم، غدد سرطانی، بیماری طحال و ناراحتی‌های قلبی است. آب گیاه تازه خنک‌کننده، معرق، مدر و ضداسکوربوت است. برگهای آن اشتهاآور، مدر و برای درمان گزیدگی مار بکار می‌رود. آب برگ برطرف‌کننده درد دندان است. دانه‌های سرخ شده آن مفید برای اسهال خونی و عقرب‌گزیدگی است (6).

ـ ریشه‌ها، برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه مقوی، قابض، مسکن و ضداسکوربوت است (5).

ـ برگهای آن ضدعفونی‌کننده، خنک‌کننده، مدر، قابض و اشتهاآور است. دانه‌های آن برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. شیره آن برای درمان دندان‌درد، دل‌آشوبه و گرمای معده بکار می‌رود. (1).

Portulacaceae/تیره خرفه

***Portulaca oleracea* L.**

E. purslane, common purslane

خرفه

گیاهانی یکساله یا چندساله. با ساقه‌های گسترده روی زمین یا ایستاده، و برگهای گوشتی؛ ساقه به طول ۷_۳۰ سانتیمتر، بی‌کرک، گوشتی، اغلب کاملاً پهن شده روی زمین یا با شاخه‌های بالارونده؛ برگها متناوب یا تقریباً متقابل، بدون دمبرگ، قاشقی یا واژ تخم‌مرغی – مستطیلی تا خطی – مستطیلی، نوک کند یا سربریده، بطرف قاعده بحالت گوه‌ای باریک‌شده، گوشتی؛ گوشواره‌ها اغلب وجود ندارند، بندرت نیش‌مانند کوچک. گلها منفرد یا دسته‌ای ۲_۳ تایی، گرزنی – گروهی، در محور برگها، با گریبان چهاربرگی؛ کاسبرگها علفی، با ناو کند، ۲ تایی، متصل به قاعده‌تخمدان، ریزان؛ گلبرگها واژ تخم‌مرغی، زرد، ۵_ (۴_۶) تایی، جدا یا در قاعده پیوسته، با کاسه گل یکی شده؛ پرچمها ۵_۱۵ تایی، جدا یا در قاعده به گلبرگها چسبیده؛ خامه ۳_۶ پاره؛ کلاله‌ها خطی؛ تخمدان نیمه تحتانی، پرتخمک. میوه کپسول، یک حجره‌ای، پردانه، شکوفای مجری، تخم‌مرغی یا کروی، به طول ۵_۸ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، بالکان، آسیای صغیر، ایران، آسیای مرکزی، چین و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اراضی زراعی، باغچه‌های پرورش گلهای زینتی، مزارع سبزیجات و در استانهای مختلف ایران ازجمله گرگان، مازندران، گیلان،

Portulaca oleracea L.

Portulaca oleracea L.

آذربایجان، کردستان، ایلام، لرستان، اصفهان، خوزستان، هرمزگان و تهران باشد می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: نرم‌کننده، دافع کرم، تصفیه‌کننده خون، مدر، خواب‌آور ضعیف، طراوت‌بخش، افزایش‌دهنده انعقاد خون دارد و برای درمان: التهابهای دستگاه گوارشی، تنفسی و مجاری ادرار (التهاب مثانه)، انگلهای روده، سنگ‌های مجاری ادرار، کم‌ادراری و بعضی از انواع خونریزیها مصرف می‌شود (۱۰).

- به‌عنوان التیام‌بخش، ضداسکوربوت، خنک‌کننده و مدر ملایم شهرت دارد و گفته می‌شود که در بیماریهای نزله‌ای دستگاه جنسی – ادراری مفید است. برای کاهش دادن گرمای کبد، خون، رگها (شریانها)، شکم و تب نوبه خوب است. گیاه به‌عنوان ملین، متوقف‌کننده قاعدگی و سوزاک و خنک‌کننده مصرف می‌شود (3).

- پودر گیاه در حالت شکم خالی برای درمان زردی (یرقان) داده می‌شود. خمیر گیاه برای درمان امراض کبدی، طحال، کلیه و کیسه مثانه داده می‌شود و برای معالجه سوزاک، اسهال خونی، زخم پستان و زخمهای دهان بکار می‌رود. شیره گیاه به‌عنوان خنک‌کننده، اشتهاآور و مدر مصرف می‌شود. شیره برگهای آن برای درمان گوش درد و دندان‌درد بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای معالجه سوختگی، تاول‌ها و تورم‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن کرم‌کش است (9).

- گیاه خنک‌کننده، محلل، مدر، ضد اسپاسم، ماده اصلی غذایی برای اسکوربوت و امراض کبدی است. برای درمان زخم نوک پستان و زخمهای دهان بکار می‌رود. دانه‌های آن کرم‌کش است. شیره ساقه آن برای درمان عرق‌سوز و دست و پا در موارد احساس سوختگی بکار می‌رود (5).

- گیاه مقوی و خنک‌کننده است. به‌عنوان سبزی برای درمان امراض کبدی، کلیوی و ریوی مصرف می‌شود. خمیر برگهای آن در استعمال خارجی برای درمان سوختگی‌ها، تاول و دیگر بیماریهای پوستی بکار می‌رود. دانه‌های آن آرام‌بخش، قابض، مدر و ضدکرم هستند. آب (شیره) ساقه آن برای درمان عرق‌سوز شدن بدن مصرف می‌شود (1).

- خرفه از گذشته‌های دور به‌عنوان گیاه دارویی معالجی با ارزش برای بیماریهای دستگاه هضم غذا و ادرار بکار می‌رفته است، اثر مدر شیره آن آن را مفید برای تسکین بیماریهای کیسه مثانه برای مثال مشکلات تخلیه ادرار می‌سازد. ترکیبات موسیلاژی گیاه آن را دارویی آرام‌کننده برای مشکلات معدی – روده‌ای مثل اسهال خونی و اسهال می‌سازد. در طب دارویی چینی خرفه را برای درمان مشکلات مثانه بعلاوه آپاندیس بکار می‌برند. چینی‌ها همچنین از گیاه به‌عنوان پادزهر نیش زنبور و مارگزیدگی استفاده می کنند. به‌عنوان شستشودهنده در استعمال خارج، شیره (آب) یا جوشانده آن بیماریهای پوستی مانند تاول‌ها و کفگیرک را تسکین می‌دهد و به کاهش تب کمک می‌کند (4).

- امروزه خرفه در بعضی از نقاط ایران (خوزستان) به عنوان سبزی خوردن کاشته می‌شود و به نام **پرپین**/ parpine به فروش می‌رسد.

تیره پامچال/*Primulaceae*

Anagallis arvensis **L.**

E. scarlet pimpernel, pimpernel, poor man's weather glass, male pimpernel, poison chickweed, red chickweed

آناغالیس

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۲/۵ـ۷۰(ـ۹۰) سانتیمتر، اغلب پرشاخه، بالارونده تا ایستاده یا خیزان (در ایران عموماً گسترده روی زمین) با شاخه‌هائی به طول تا ۳۰ سانتیمتر. برگها متقابل یا بندرت فراهم، با پهنکی به طول ۴ـ۱۹ (ـ۲۰)، به عرض ۲/۵ـ۱۱(ـ۱۴) میلیمتر، تخم‌مرغی تا مستطیلی ـ تخم‌مرغی. گلها چرخه‌ای ۲ـ۴ تایی؛ برگه وجود ندارد؛ دمگل به طول ۶ـ۳۰ (ـ۳۵) میلیمتر، تقریباً مساوی یا بلندتر از برگ‌های کنار (پای) آن. لوبهای کاسهٔ گل به طول ۲/۵ ـ ۵/۵(ـ۶) میلیمتر، تقریباً مساوی، بلندتر یا کوتاهتر از جام گل. جام گل به قطر ۱/۷ـ۵/۵ میلیمتر، آبی‌رنگ یا قرمز، با لبه لوبهای جام گل کنگره‌ای ـ دندانه‌اره‌ای. میوه‌کپسول درپوشی، شکوفای پردانه، به قطر ۴ـ۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: احتمالاً فقط در اروپا و ناحیه مدیترانه‌ای بحالت خودروی و در سراسر جهان بجز نقاط و نواحی سردسیر معرفی شده می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در استانهای گرمسیری شمال: گرگان، مازندران و گیلان و جنوب: در بخشهایی از جنوب غرب ایران مانند نواحی گرمسیری استان کرمانشاه، ایلام، جنوب لرستان، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان می‌رویند.

مصارف و کاربردها: گیاه گلدار مورد مصرف قرار

Anagalis arvensis L.

مـی‌گیـرد و در اسـتعمال داخلـی خـواص درمـانی خلط‌آور، آرام‌بخش و تسکین‌دهنده دردهای عصـبی، تصفیه‌کننده (مدر و معرق) و محرک دارد و در مـوارد احتباس مایعات در بـرونش‌هـا، ناراحتیهـای کبـدی، یرقان، بواسیر، التهاب کلیـه، سـنگ مجـاری ادراری، صرع، اختلالات ذهنی، مالیخولیا، زکام توأم با اسپاسم و تب یونجه مورد استفاده قرار می‌گیرد و در استعمال خارجی نیز برای معالجه زخمهای توأم بـا عفونتهـای قارچی، زخمهای ناشـی از تحـرک انـدک، اولسـرها، التهاب پوست و خارش نیز بکار می‌رود (۱۰).

ـ آناغالیس در اروپا به‌عنوان مدر، معـرق، خلـط‌آور، در تجمع مایع در بدن، روماتیسم و در دردهای کبد و کلیه بکار می‌رود، درحالی‌که در هندوستان در نقرس، بیماریهای مغزی دماغی، هاری و تجمع مایع در بـدن بکار می‌رود. قدرت نرم کردن گوشت و نـابود کـردن زگیل‌ها را دارد. برطرف‌کننده خارش بحالت خشک و سبوس گرفته بخصوص برای دست‌ها و پنجه‌ها و کف دست مبتلا می‌باشد (6).

ـ گیاه مدر، معرق و خلـط‌آور اسـت و بـرای درمـان صرع، التهاب‌های روماتیسمی، جگر (کبـد) و دردهـای کلیوی و غرغره مصرف می‌شود و برای درمـان نقـرس نیز از آن استفاده مـی‌کننـد. در اسـتعمال خـارج بـرای درمان زخمها و زخمهای چرکی و مارگزیدگی مصـرف می‌شود. فراری دهنده حشرات و حشره‌کش است (5).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه برای درمان جـذام، تجمع مایع در بـدن، صـرع، هـاری، مـاهی سـمی و گزیدگی مار بکار می‌رود (1).

ـ اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. امـروزه کمتـر به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود. آناغالیس مـدر، کاهش‌دهنده عرق و خلط‌آور است. به‌عنوان خلط‌آور جهت تحریک کردن پایـان‌بخشـی سـرفه مخـاطی و کمک به بهبود یافتن از سرفه و آنفلوانزا بکار مـی‌رود. برای درمان صرع و مشکلات دماغی (مغـزی) بکـار می‌رود اما شواهد کمی مبنی بـر تـأثیرات بسـزای آن وجود دارد (4).

***Anagalis arvensis* L.**

***Lysimachia vulgaris* L.**

E. golden loosestrife, common willow herb, yellow loosestrife

علف بیدی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۶۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، کرکدار یا کرک غده‌ای‌دار. برگها به طـول تـا ۱۴، بـه عـرض ۵ سانتیمتر، ۳ تایی تا ۴ تایی بحالت چرخه‌ای یا متقابل، بـه کوتـاهی دمبـرگ‌دار. گلهـا در خوشـه‌هـای دمگل‌آذین‌دار بلنـد در محـور برگهـای فوقـانی و در پانیکول انتهایی قرار گرفته. کاسه گـل بـه طـول ۳ـ۵ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغـی باریـک، نـوک‌تیـز، بـا لبه‌های قهوه‌ای. جام گل به طول ۱۰ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی، نوک کند، بی‌کـرک، زرد طلایـی. پرچمهـا مساوی $\frac{۲}{۳}$ طول جام گل. کپسول بـه عـرض کـم و بیش ۴ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا (عراق و ایران).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند در نقاط مختلف استان آذربایجان غربی در اطراف

Lysimachia vulgaris L.

ارومیه و نقاط مرطوب اطراف آن می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. گیاه قابض، اصولاً برای درمان بیماریهای معدی - روده‌ای همچون اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود، خونریزی داخلی و خارجی را متوقف می‌کند و زخمها را ضدعفونی می‌نماید. دهان را برعلیه زخمهای لثه و زخمهای دهان شستشو داده و می‌توان آنرا برای توقف خونریزی از بینی بکار برد. علف بیدی را به‌عنوان خلط‌آور نیز مصرف می‌کنند (4).

- در زمان گذشته از جوشانده برگ یا گل آن جهت رفع اسکوربوت، اسهال‌های ساده، خونروی‌ها و رفع تب استفاده شده است. در استعمال خارج اعضای گیاه برای درمان زخمهای چرکی و شستشوی زخمها بکار رفته است (۱۱).

یادداشت: تیره پامچال در ایران دربرگیرنده جنس بزرگی مانند **عروس‌سنگ** / *Dionysia* Fenzl است که قریب به ۳۵ گونه صخره‌روی و با گلهای زیبا دارد. گونه‌ای از آن بنام **اسفند مریم** یا **عروس سنگ طلایی** / *Dionysia revoluta* Boiss. در بخشهای جنوبی به‌عنوان بخور بکار می‌رود.

Dionysia revoluta Boiss.

تیره انار/*Punicaceae*

Punica Granatum **L.**

E. pomegranate

انار

درختچه‌ای خاردار یا درختی کوتاه و بدون خار در نمونه‌های کاشته و اصلاح شده var. *sativa* --. برگها به طول ۳ـ۶، به عرض ۱ـ۳ سانتیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی، بدون کرک، کامل. گلها به قطر ۳ـ۴ سانتیمتر، لوله کاسه گل چرمی قرمز. دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای، نوک تیز. گلبرگها به طول ۲ـ۳ به عرض ۱ـ۲سانتیمتر، قرمز، بندرت سفید. گاهی در انواع اصلاح شده زینتی پرپر یا با گلبرگهای دوردیفی. میوه به قطر ۵ـ۸ سانتیمتر (در انواع اصلاح شده و زراعی تا ۲۰ سانتیمتر)، قرمز شونده ـ قهوه‌ای، با بخش گوشتی ارغوانی، زرد یا سفید، ترش یا در انواع کاشته شده **var. *sativa*** -- شیرین.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، اروپا، افریقا، آسیا، ترکیه، ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در بخشهایی از شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان؛ بحالت کاشته شده در استانهای تهران، اراک، اصفهان، یزد، کرمان، هرمزگان، سمنان، جنوب خراسان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست ریشه و شاخه‌های جوان و گلهای آن مصرف می‌شود. پوست آن خواص درمانی: دافع کرم کدو و قابض و گلهای آن قابض است و پوست آن برای درمان کرم کدو، کرم آسکاریس و کرم شلاقی، اسهال خونی، اسهال معمولی و گلهای آن برای درمان ترشحات سفید زنانه و خونریزی رحم مصرف می‌شود (۱۰).

ـ گلها، میوه‌ها، پوست میوه خشک شده، برگها و پوست ریشه مصرف می‌شود؛ ریشه و پوست ساقه انار قابض و ضدکرم (به‌ویژه کرم کدو) می‌باشد. دانه‌های

Punica Granatum **L.**

انار و الکالوئیدهای آن قابض، ضدکرم و ضد کرم تنیا هستند. گلها و پوست درخت و پوست میوه قابض و مقوی معده هستند. آب تازه میوه آن خنک‌کننده است. پوست میوه به همراه مواد معطر مانند شبدرها و ... برای رفع اسهال و اسهال خونی مفید است. دانه‌های آن مقوی هستند. گوشت میوه مقوی قلب و مقوی معده است (6).

ـ جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی، التهاب قولون و اسهال بکار می‌رود و کرم‌کش نیز می‌باشد. ریشه‌های آن در موارد گرفتگی و انسداد مجاری ادراری و ضدبارداری مصرف می‌شود. پوست ریشه آن قابض مقوی، کشنده تنیا و قاعده‌آور است. منبع خوبی از تانن است. دانه‌های آن مغذی و ضداسکوربوت هستند (5).

ـ پوست میوه، پوست و گوشت میوه مصرف می‌شود. هم پوست میوه و هم پوست انار بنظر

Punica Granatum L.

می‌رسد دارویی ویژه برای هجوم کرم روده باشند. الکالوئیدهای موجود در پوست میوه و پوست گیاه سبب می‌شود تا کرم دیواره روده را رها کند. اگر جوشانده پوست انار یا پوست درخت بلافاصله با مصرف ملین قوی یا مسهل ادامه یابد کرم تخلیه خواهد شد. پوست میوه و گیاه همچنین قابض قوی هستند و گاهی برای درمان اسهال بکار می‌روند. در اسپانیا آب انار برای راحت کردن دل بهم‌خوردگی و داروی تسکین باد مصرف می‌شود (4).

- در طب سنتی ایرانی از گلهای نوع پُر پَر انار بنام گلنار / ***Punica Granatum* L. var. *pleniflora* Nyane** بعنوان دارو استفاده می‌شده است.

Punica Granatum* L. var. *pleniflora

Punica Granatum* L. var. *pleniflora

Ranunculaceae/تیره آلاله

****Aconitum napellus* L.**

E. aconite, monkshood

اقونیطون

گیاه چندساله. برگها تقسیم شده تا قاعده، قطعات برگها تقسیم شده تا بیشتر از نیمه تا رگبرگ میانی، با لوبهای خطی. گل‌آذین اغلب پرشاخه و معمولاً بسیارپرگل. گلها بنفش یا آبی. کلاه‌خود به طول ۷ـ۱۴، به عرض ۱۱ـ۱۸ میلیمتر، نیمه کروی. مهمیز شهدی خمیده غیرحلقوی. برگه‌ها معمولاً ۳ تایی. دانه‌ها در محل زاویه‌ها (گوشه‌ها) بالدار اما با پهلوی صاف یا چروکیده کوچک.

پراکنده جهانی: غرب و مرکز اروپا تا شرق اتریش.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان گیاه زینتی در بعضی نقاط کاشته می‌شود.

Aconitum napellus L.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف، برگهای سبز و ریشه گیاه؛ اقونیطیون در مقدار زیاد بسیار سمی است، به مقدار کم، مقوی، درمان کننده تب، سستی اعصاب، روماتیسم و امراض قلبی است. مسکن، ضددرد و ضدتب است. تنتور اقونیطون در دردهای عصبی و روماتیسم بکار می‌رود. مصرف داخلی آن در میزان (حد) بسیار کم حرارت بدن را در تب پایین می‌آورد؛ درد را تسکین، محرک سرفه و مفید برای التهاب مثانه و اسهال است. مفید برای تمام انواع تب و شرایط تورمی مانند نزله‌های حاد، التهاب لوزه و خروسک، مخملک، گاستریت و دردهای عصبی سطحی است؛ در تپش قلب با موفقیت بکار می‌رود، آلکالوئید آن محرک قلبی است (6).

ـ اقونیطون سمی است و در مقدار بسیار کم در مصرف داخلی توصیه می‌شود. برای تسکین دردهای ناشی از سوختگی و دردهای عصبی بکار می‌رود. برای درمان دردهای عصبی، آسم و ضعف قلب توصیه می‌شود. اقونیطون در خود درمانی به‌عنوان داروی ضد درد، مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود (4).

ـ کاهش‌دهنده میل جنسی، محرک عصب پاراسمپاتیک (vagus nerves)، آرام‌بخش، ضداحتقان، تنگ‌کننده عروق، افزایش‌دهنده ترشح بزاق است؛ برگها و ریشه این گیاه را می‌توان در موارد درد اعصاب صورت، دردها و التهاب‌های ناشی از سرما، سیاتیک، نقرس، روماتیسم، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه)، آسم گوارشی مجاری کبدی، صفراوی، لارنژیت، آنژین، زکام و التهاب‌های احتقانی حاد مصرف کرد (۱۰).

ـ فراورده‌های اقونیطون آرام‌کننده دردهای عصبی هستند و اثر ضداحتقان و معرق دارند و برای درمان احتقان‌های ریوی همراه با سرفه، گریپ، ذات‌الریه، لارنژیت حاد و برونشیت حاد بکار می‌روند و در نقرس‌های حاد و روماتیسم حاد مفصلی نیز توصیه می‌شوند (۱۱).

Adonis aestivalis **L.**

E. summer adonis, tall adonis

چشم خروس تابستانه، گل خروسک

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۲۰ـ۸۵ سانتیمتر، در بالا منشعب، در پایین کرکدار. برگها به طول تا ۹۰ میلیمتر، از میان‌گره‌ها کوتاهتر. گلها اغلب به‌قطر ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، بندرت بزرگتر. قرمز شنگرفی یا لیمویی (نارنجی). کاسبرگها بی‌کرک، در حدود $\frac{2}{3}$ طول گلبرگها. گلبرگها با طولی ۳ـ۴ برابر عرض، مستطیلی ـ قاشقی. سنبله میوه‌دار استوانه‌ای، کم و بیش نسبتاً تنک، به طول ۱۰ـ۳۵، به عرض ۶ـ۱۲ میلیمتر، از دمگل‌آذین میوه‌دار بلندتر. فندقه‌های رسیده به‌قطر ۴/۵ـ۶ میلیمتر، تخت شده، تنگ هم، چروکیده ــ مشبک، ناو پشتی زایده پهن سه گوشه تقریباً نوک تیز (گاهی به ضعیفی رشد کرده)؛ با فاصله‌ای حدود $\frac{1}{3}$ طول فندقه از رأس بطرف قاعده؛ زایده تاج خروسی عرضی اغلب واضح و دندانه‌دار؛ نوک با محور فندقه در یک خط، یا بالارونده، کم و بیش کوتاه، سبز یا مایل به آبی.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، مرکز و جنوب اروپا، غرب و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی زراعی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان،

Adonis aestivalis **L.**

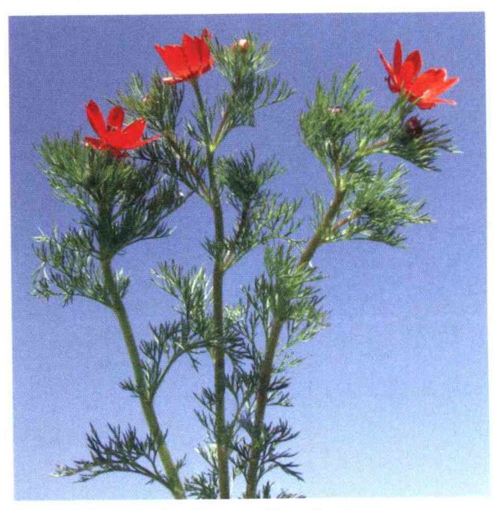

Adonis aestivalis L.

کرمانشـاه، همـدان، اصـفهان، چهارمحـال بختیـاری، لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، کرمان، سیستان و بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل به‌عنوان مقوی قلبی و مدر بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنـوان ملـین، مـدر و سنگ‌شکن مورد توجه است (3).

ـ گیاه به‌عنوان محرک قلبـی و مـدر بکـار مـی‌رود. گلهای آن ملین است و اثر آن روی ماهیچه‌های قلب ملایم‌تر از گل انگشتانه اسـت و سـبب گشـاد شـدن رگهای کرونر می‌شود. گیاه بـرای اسـب و حیوانـات اهلی سمی است. سبب ورم روده و معده بحالت شدید می‌شود، بنابراین کاربرد آن در طب سنتی بدلیل سمی بودن بسیار محدود است (5).

Adonis aestivalis L.

Adonis flammea Jacq. subsp. flammea

E. flame Adonis

چشم خروس آتشین

ساقه به ارتفاع (ـ۱۰)۲۵ـ۴۰(ـ۷۰) سـانتیمتر، اغلـب کم شاخه، در پایین کرکدار، در بالا کم و بیش بی‌کرک شونده. برگها از میان‌گره‌ها کوتاهتر، پـایینی‌هـا کـم و بیش کرکی مویی. گلها به‌قطر ۱۰ـ۲۵ میلیمتـر، قرمـز شنگرفی بندرت زرد. کاسبرگها در قاعـده کرکـدار، از نصف گلبرگها کمی کوتاهتر، همیشه ایستاده. گلبرگها با طولی ۴ـ۵ برابر عرض، مستطیلی ـ واژ تخـم‌مرغـی، گاهی فقط ۲ـ۳ گلبرگ وجود دارد، قرمز آتشـین یـا قرمز خونی. سنبله میوه‌دار به طول ۱۵ـ۴۰، به عـرض ۵ـ۷ میلیمتر، استوانه‌ای، تنک. فنـدقـه‌هـــای رسـیده به قطر ۲/۵ـ۴ میلیمتر؛ نـوک کوتاه، برجستگی‌های

***Adonis flammea* Jacq.**

کناری فشرده، با رأس تیره؛ برجستگی کناری گرد شده، گاهی به تاجی کاملاً بلند امتداد یافته.
پراکندگی جهانی: میانه و جنوب اروپا، شمال افریقا، آناتولی و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان: شرق سنندج بطرف همدان. ـ **لرستان:** درود.
مصارف و کاربردها: این گونه کاربردها و مصارفی مشابه *Adonis aestivalis* L. دارد (۱۱).

***Adonis microcarpa* DC.**

Syn.: *Adonis dentata Delile* subsp. *microcarpa* (DC.) H. Riedl

چشم خروس دانه‌ریز

ساقه به ارتفاع (ـ۵)۱۰ـ۱۵ سانتیمتر، نازک یا ضخیم (کلفت)، در نمونه‌های ساقه‌دار از قاعده به تکرار منشعب. گیاه کم و بیش بی‌کرک. گلها به‌قطر ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، با گلبرگهایی بحالت خشک چرک، در حالت زنده اغلب قرمز خونی. کاسبرگها از نصف طول گلبرگها اغلب بلندتر، بی‌کرک. سنبله میوه‌دار استوانه‌ای، به طول ۱۵ـ۲۰(ـ۲۵)، به عرض کم و بیش ۵ میلیمتر، انبوه، از دمگل آذین میوه‌دار کمی بلندتر. فندقه‌های رسیده به‌قطر کم و بیش ۳ میلیمتر، چروکیده ضخیم؛ سیخک (نوک) به طول حدود ۱ میلیمتر، تقریباً ایستاده ـ گسترده، با تاج خروسی در جهت عرضی بسیار باریک، گاهی جدا و از هم فاصله‌دار یا کم و بیش تقلیل یافته؛ برجستگی کناری به سیخک نزدیک، گاهی نامشخص.
پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در مزارع استانهای گرگان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس (جنوب فارس)، بوشهر، خوزستان و تهران (پای کوه دماوند) می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه کاربردها و مصارفی مشابه *Adonis aestivalis* L. دارد (۱۱).

***Adonis microcarpa* DC.**

Aquilegia vulgaris L.

E. columbine, common columbine

تاج‌الملوک

گیاه چند ساله با ساقه‌هایی معمولاً به ارتفاع ۳۰_۶۰ (_۹۰) سانتیمتر، تقریباً بی‌کرک تا کرکدار، بدون‌کرک‌های غده‌دار. برگهای قاعده‌ای دو بار سه‌تایی؛ برگچه‌ها ۲ تا ۳ پاره، در سطح فوقانی بی‌کرک، سطح تحتانی کرکدار. گلها واژگون، معمولاً بنفش، گاهی قرمز یا سفید؛ قطعات گلپوش به طول ۱۸_۲۵، به عرض ۱۰_۱۲ میلیمتر؛ پهنک گلبرگ شهددار به طول ۱۰_۱۳، به عرض ۹_۱۲ میلیمتر؛ مهمیز به طول ۱۵_۲۲، به عرض ۷_۹ میلیمتر، قویاً قلاب مانند. پرچمها گاهی تا حدودی از گلبرگ بیرون زده، پرچمهای عقیم نوک کند.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و جنوب اروپا، در سایر نقاط کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و به‌عنوان گیاه زینتی در مناطق مختلف معتدله و معتدله سرد (آذربایجان، تهران، اصفهان، یزد) و ... دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در اروپا به گیاه و دانه‌های آن به‌عنوان مسهل ضعیف، محلل، مدر و حاوی ترکیبات معرق استناد می‌شود. برگهای آن عموماً بصورت محلول با درجه‌ای از نسبت بالا برای زخم دهان و گلو بکار می‌رود. تنتور آن برای قدرت بخشیدن به چسب‌ها بکار می‌رود (3).

Aquilegia vulgaris L.

Clematis L.

E. clematis

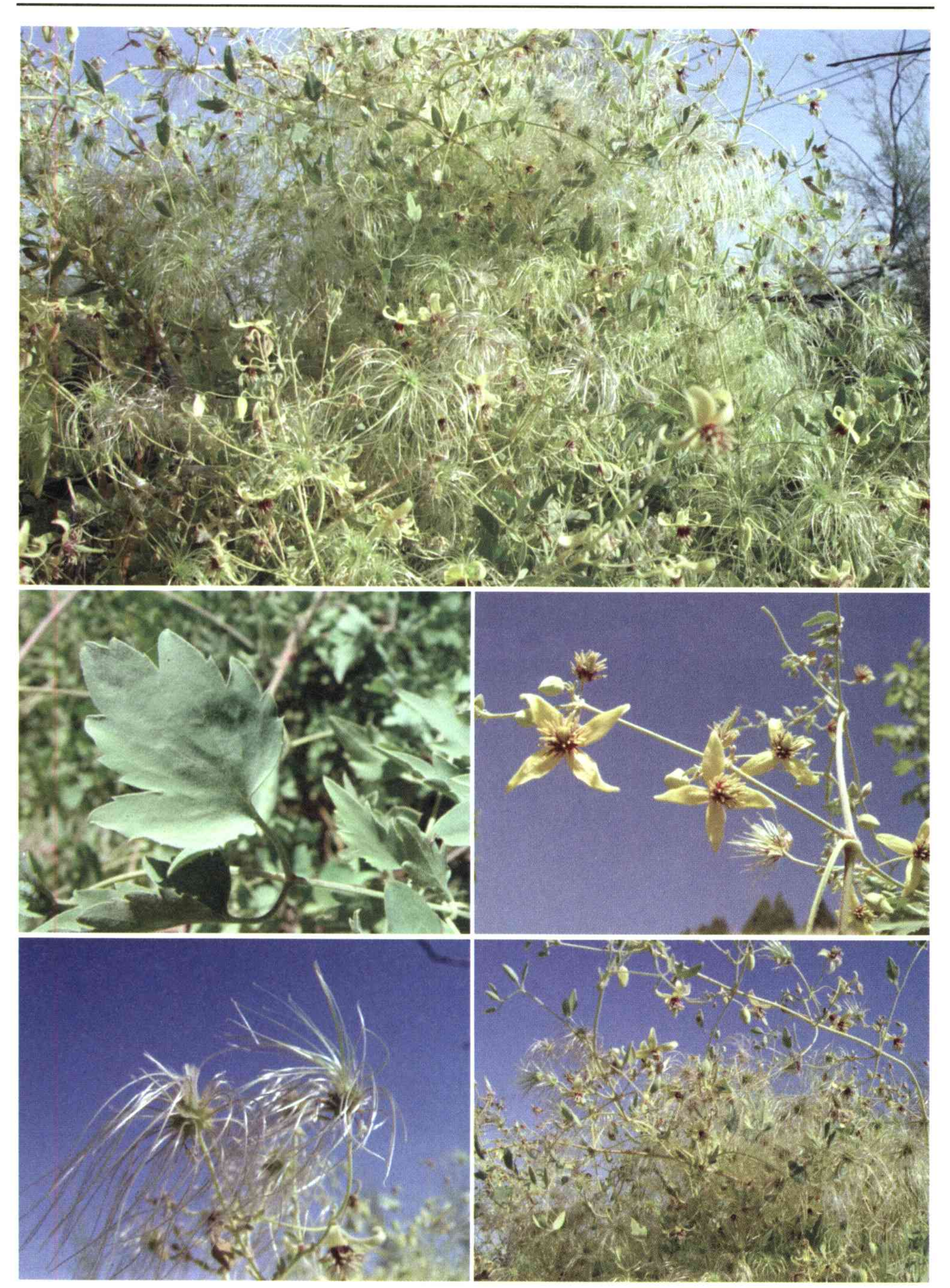
کلماتیس

گیاهانی چندساله (اغلب با سرشاخه‌های چوبی) بالارونده یا ایستاده. برگها متقابل یا فراهم، سه‌تایی بریده یا شانه‌ای بریده، با دمبرگ اغلب پیچان. گلها منفرد یا دسته‌ای یا پانیکولی، منظم؛ گلپوش یک ردیفی؛ قطعات گلپوش (Tepala) ۴ تایی، گلبرگ‌نما، با درون غنچه‌آذین با لبه‌های لای درونی‌دار. پرچمها و برچه‌ها متعدد. فندقه‌ها با خامه دائمی اغلب پرمرغی.

_ این جنس در ایران ۶ گونه گیاه چوبی و اغلب بالارونده دارد که در نقاط مختلف و بیشتر در بستر رودخانه‌ها و مناطق کم و بیش مرطوب و دامنه‌های کوهستانی می‌رویند. از رایج‌ترین آنها می‌توان به *Clematis ispahanica* Boiss. و *Clematis orientalis* L. اشاره کرد.

جایگاه دارویی گونه های مختلف کلماتیس در ایران به خوبی شناخته شده نیست.

Clematis ispahanica Boiss.

Clematis orientalis L.

***Clematis vitalba* L.**

E. traveller's Joy

کلماتیس سفید

گیاه چندساله قوی بالارونده به طول تا ۳۰ متر. برگها مرکب سرنیزه‌ای، گلها کوچک سفید معطر با کپه‌های بذردار کرکدار.

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، ترکیه، لبنان، قفقاز، ایران و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال ایران (وجود این گونه در ایران مشکوک به نظر می‌رسد).

مصارف و کاربردها: برگ کلماتیس سفید پوست را تحریک می‌کند و سبب قرمز شدن و تاول زدن آن می‌شود، اما بشدت ضددرد است. برای درمان التهاب مفاصل بکار می‌رود. سبب تسکین درد می‌شود و مواد زاید بدن را دفع می‌کند. گیاه مدر است و در گذشته در استعمال داخلی با مشکلات ادراری مبارزه می‌کرد. به‌هرحال گیاه بالغ امروزه به‌عنوان گیاه سمی شناخته می‌شود و نباید آن را خورد. شیره آن برای تسکین سردرد و در صورت استنشاق برای تسکین میگرن مناسب است، اما در این صورت سبب نابودی مخاط آستر بینی می‌شود و بطور قطع توصیه نمی‌شود. کلماتیس سفید داروی اختلالات عاطفی است و به درمان فقدان هوش و حافظه کمک می‌کند. آن را در استعمال داخلی بکار می‌برند (4).

***Clematis vitalba* L.**

***Delphinium semibarbatum* Bienert ex Boiss.**

Syn.: *Delphinium hybridum* Steph. ex Willd. var. *sulphureum* Regel, *Delphinium zalil* Aitch. & Hemsl., *Delphinium biternatum* Huth var. *leiocarpum* Freyn & Sint. ex Freyn

زبان پس قفای زرد، ذلیل

گیاه چندساله. ریشه غده‌ای شکل. ساقه راست به ارتفاع ۲۰ـ۸۰ سانتیمتر، تقریباً بی‌کرک یا با کرکهای مویی کوتاه روبه‌بالا، ساده یا کم‌شاخه. دمبرگ برگهای پایینی به طول تا ۱۰ سانتیمتر یا بلندتر، در قاعده به

***Delphinium semibarbatum* Bienert ex Boiss.**

Delphinium semibarbatum Bienert ex Boiss.

دشواری پهن شده؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج با دمبرگ کوتاهتر؛ پهنک سه قسمتی، با قطعات سه بخشی؛ لوبهای انتهایی خطی، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر؛ پهنک به قطر ۲ـ۱۰ سانتیمتر، تقریباً بی‌کرک یا تقریباً کرکی مویی کوتاه زبر. گل‌آذین به طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، خوشه‌ای. برگه‌ها به طول ۳ـ۸ میلیمتر، سرنیزه‌ای ـ درفشی. دمگلها به طول ۲ـ۱۰ میلیمتر، کلفت، کرک غده‌ای‌دار. برگک‌ها سرنیزه‌ای ـ درفشی. گلها زرد. کاسبرگها بی‌کرک، به طول ۹ـ۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، نوک‌کند؛ مهمیز به طول ۷ـ۱۰ میلیمتر. تقریباً استوانه‌ای، زرد. گلبرگهای فوقانی به طول ۱۸ میلیمتر، با پهنک به طول ۱۰، به عرض ۳ میلیمتر؛ مهمیز کم و بیش به طول ۸ میلیمتر. گلبرگهای پایینی به طول ۱۱ میلیمتر؛ پهنک دوپاره، زرد ریش‌دار، به طول ۵/۵ میلیمتر؛ ناخنک به طول ۵/۵ میلیمتر، تقریباً دندانه اره‌ای. پرچمها زرد، به طول ۴ـ۶ میلیمتر، بی‌کرک؛ بساک‌ها به طول ۱ میلیمتر. میوه برگه به طول ۱۰، به عرض ۳/۵ میلیمتر، سه‌تایی، تقریباً راست، مشبک تنک. دانه‌ها مستطیلی، تقریباً چهارگوشه، در جهت عرضی به ظرافت شرابه‌ای ـ تیغه‌ای.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، ترکمنستان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال خراسان: گردنه اله اکبر؛ پارک تندوره؛ لطف‌آباد؛ کوههای هزار مسجد؛ مشهد بطرف سرخس؛ گردنه مزدوران؛ غرب سرخس و کلات نادری.

مصارف و کاربردها: این گونه حاوی الکالوییدهای سمی است و بمنظور استفاده‌های دارویی کمتر از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

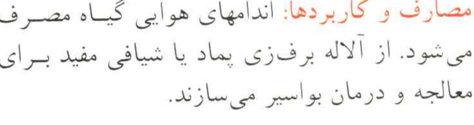
Ficaria Kochii **(Ledeb.) Iranshahr & Rech. f.**
Syn.: *Ranunculus* Kochii Ledeb., *Ranunculus fascicularis* C. Koch., *Ranunculus edulis* Boiss. & Hohen.
E. pilewort, lesser celandine

آلاله برف‌زی

گیاه چندساله؛ ریشه با غدد کوچک، با رشته‌هایی در بخشی به ضخامت تا ۴ میلیمتر، در بخشی نخی شکل. ساقه به ارتفاع ۵ـ۱۵ سانتیمتر، در زمان گلدهی از برگهای طوقه‌ای کوتاهتر. برگها ضخیم، در حالت زنده گوشتی، قاعده‌ای‌ها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ از پهنک ۲ـ۴ بار بلندتر، نسبتاً ضخیم؛ پهنک به طول ۲۰ـ۴۰، به عرض ۱۵ ـ ۳۰ میلیمتر، به کوتاهی بیضوی یا تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده سربریده یا تقریباً قلبی، با لبه کامل یا تقریباً کنگره‌ای؛ برگهای ساقه‌ای در قاعده دمگلها تقریباً فراهم یا تقریباً قاعده‌ای، با قاعده‌ای‌ها مشابه، کوچکتر، با دمبرگ کوتاهتر. گلها منفرد یا دوتایی، با دمگل کم و بیش کوتاه ضخیم. کاسبرگها سه‌تایی، به طول ۶ـ۱۰، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، تخم‌مرغی، غشایی. گلبرگها ۹ـ۱۱ تایی، زرد، خطی، به طول ۳، به عرض ۱۰ـ۲۰ میلیمتر. فندقه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً مخروطی شکل، بی‌کرک، چروکیده، بطرف پایین باریک شده، با پیشانی تقریباً سربریده؛ کلاله بدون پایک.

پراکندگی جهانی: آناتولی، عراق، تالش، ایران و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در اوایل بهار با برخاستن برف از زمین در کنار برفها در نقاط مختلف کوهستانی تا جنگلی بلوط در استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. از آلاله برف‌زی پماد یا شیافی مفید برای معالجه و درمان بواسیر می‌سازند.

Ficaria Kochii (Ledeb.) Iranshahr & Rech. f.

Nigella arvensis **L.**

E. field fennel_flower

سیاه دانهٔ هرز

گیاه علفی یکساله، ایستاده، بالارونده یا خیزان، اغلب به‌رنگ سبز کلمی، به ارتفاع ۱۵-۵۵ سانتیمتر، ساده یا با شاخه‌های طویل بالارونده از قاعده به طرف رأس ساقه؛ ساقه و شاخه‌ها شیاردار، با لبه‌های گاهی زبر؛ لبهٔ برگها یا رگبرگ میانی زبر یا نرم. فرم برگهای قاعده‌ای بسیار متنوع، از خطی تا کامل با ۵- ۸ رگهٔ طولی تا تخم‌مرغی- مستطیلی، دوبار شانه‌ای بخش، با قطعات انتهایی خطی نوک‌تیز، با دمبرگ کوتاه؛ برگهای بالایی‌مشابه اما اغلب با قطعات یا پهنک باریکتر، با دمبرگهای بسیار کوتاه، سرانجام تقریباً بدون دمبرگ.

گلها منفرد، روی ساقه یا شاخه‌ها، توسط برگهای بالایی (انتهایی) ساقهٔ برگ‌دار یا بدون برگه (برگهای بالایی ساقه به برگه تبدیل شده). کاسبرگها معمولاً ۵تایی، آبی کم‌رنگ تا خاکستری یا سفید چرک، کم و بیش با رگه‌های سفید برجسته در سطح پشتی، رگه‌های حاشیه‌ای و پشتی معمولاً زبر، به طول ۶- ۱۵، به عرض ۳-۱۰ میلیمتر، با پهنک تخم‌مرغی پهن، نوک‌دار، در قاعده سربریده تا تقریباً قلبی با ناخنکی به طول نصف پهنک. گلبرگها ۵- ۸ تایی، زرد مایل به سبز تا ارغوانی تیره، دولبه، در سطح پشتی و پایین قوزدار، لب خارجی به طول ۲/۵-۵ میلیمتر، عمیقاً دوبخشی، لب داخلی تخم‌مرغی، منتهی به نوکی بلند؛ پرچمها هم‌تعداد با برچه‌ها؛ کیسه‌های بساک مستطیلی،

Nigella arvensis L.

ارغوانی تیره‌رنگ تا زرد مایل به سبز. برچه‌ها (۲ـ)۳ـ۵(۷ـ) صاف، زبر تا غده‌دار با دیوارهٔ میانی شکمی چروکیده یا صاف. برگه‌ها (فولیکول) تا نیمه یا بیشتر بهم‌پیوسته، به طول ۱۳ـ۳۰، به عرض ۱/۵ـ۳/۵ میلیمتر. دانه‌ها قهوه‌ای یا سیاه.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، غرب آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه با تنوع شکلی دارای واریته‌های مختلفی است که در نقاط مختلف ایران و در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، لرستان، خوزستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های سیاه دانه هرز طعم سوزاننده دارد و گرد آن مانند فلفل سیاه عطسه‌آور است.

خواص درمانی آن مشابه *Nigella sativa* L. می‌باشد (۱۱).

*** *Nigella sativa* L.**

Syn.: *Nigella cretica* Mill., *Nigella glandulifera* Freyn & Sint.

E. garden fennel_flower, black cumin, nutmeg flower, Roman coriander

سیاهدانه، شونیز

گیاه یکساله نازک یا ضخیم، به ارتفاع ۱۵ـ۵۰ سانتیمتر، کم و بیش کرکی تنک، کرکها گاهی غده‌دار. ساقه راست، ساده یا منشعب، با شیارهای کم عمق. بریدگیهای برگها به عرض ۰/۸ـ۲ میلیمتر، نوک تیز. گلها به دشواری گریبان‌دار. کاسبرگ‌ها سفید، تخم‌مرغی، نسبتاً نوک کند، با ناخنک کوتاه اما چشمگیر، کرکدار. گلبرگها با ناخنک کوتاه، لب پایینی دوپاره با لوبهای تخم‌مرغی، با زایده کوتاه، ضخیم، با کپه – درفشی، مژه‌دار. میوه برگه قویاً متورم، به طول ۱۲ـ۱۵ میلیمتر، تا رأس پیوسته، خامه‌ها تقریباً هم‌اندازه، غده‌دار. دانه‌ها سه وجهی و چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و گاهی بحالت کاشته شده و تقریباً خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بمنظور استفاده از دانه‌های آن بصورت کاشته شده در نقاط مختلف ایران ازجمله در اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، فارس، همدان، خوزستان، خراسان، بلوچستان و تهران کاشته می‌شود.

Nigella sativa L.

مصارف و کاربردها: دانه سیاهدانه اثر قاعده‌آور، ضدکرم، مسهل و زیادکننده شیر دارد، برای دفع گازهای معده و بیماریهای نزله‌ای دستگاه تنفس نیز می‌توان از آن استفاده کرد (۱۱).

ـ اثرات درمانی سیاهدانه: سقط‌کننده، آمیب‌کش، ضددرد، ضدمیکروب، ضدسرطان، ضدحساسیت، ضداکسیدان، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)،

ضدویروس، بازکننده برونش‌ها، ضدقارچ، ضدنفخ، ضدحاملگی، هضم‌کننده، معرق، ادرارآور، شیرافزا، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده اوره خون، محافظ کبد، محرک سیستم ایمنی بدن، حشره‌کش، کرم‌کش، مسهل، محرک تنفسی و تقویت‌کننده معده (۱۲).

ـ دانه‌های له شده آن عطری قوی دارد و در اروپا به‌عنوان قاعده‌آور، مدر و شیرآور بکار می‌رود. خاصیت بادشکن دارند و بصورت شربت به‌عنوان معرق عالی بکار می‌رود. خوراندن دانه‌های آن به زنهای شیرده سبب تسریع در ترشح شیر می‌شود. دانه‌های آن محرک بوده و برای معالجه روماتیسم و سرفه تجویز می‌شود. پودر دانه‌های آن به همراه روغن کنجد در مصرف خارجی برای معالجه ترکیدگی پوست توصیه می‌شود. دانه‌های آن برای درمان مارگزیدگی و عقرب‌گزیدگی تجویز می‌شود (3).

ـ دانه‌های آن به‌عنوان بادشکن، محرک، مدر، قاعده‌آور و شیرآور بکار می‌رود. جوشانده دانه آن برای معالجه تب مصرف می‌شود و خمیر دانه آن برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود (9)

ـ بادشکن و مدر است. نیجلون (Nigellone) ضد اسپاسم است و برای درمان برونشیت، آسم و سیاه‌سرفه بکار می‌رود. دانه‌های آن به غذا و نان افزوده می‌شود تا به آن طعم و مزه بهتری بدهد (5).

ـ مانند بسیاری از گیاهان مربوط به پخت و پز، سیاهدانه مفید برای هضم غذا و سیستم گوارشی است. درد معده و اسپاسم را تسکین می‌دهد، سبب سهولت خروج باد از شکم و قولنج می‌شود. دانه‌های آن ضدعفونی‌کننده هستند و برای درمان کرمهای روده به‌ویژه در بچه‌ها (کودکان) مفید است. سیاهدانه در هندوستان برای افزایش تولید شیر در پستان بکار می‌رود (4).

Ranunculus repens **L.**

E. creeping double_flowered crowfoot, goldballs, creeping crow foot

آلاله رونده، آلاله خزنده

گیاه چندساله؛ بیخ ساقه کوتاه شده، با رشته‌های دسته‌ای، با ساقه‌های رونده طویل شده روی سطح زمین و از محل گره‌ها مولد ریشه. گیاه کم و بیش بی‌کرک یا کرکی تنک. ساقه گلدار برگ‌دار، منشعب، به ارتفاع ۱۵ـ۴۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه‌ای با دمبرگی بلند به طول

Ranunculus repens **L.**

۳ـ۱۵ سانتیمتر؛ پهنک به طول ۳ـ۷، به عرض ۴ـ۱۱ سانتیمتر، سه بخشی، با قطعات ۲ـ۳ لوبی یا تقسیم شده، قطعه میانی دمبرگچه‌دار بلند. دمگل آذینها شیاردار. کاسبرگها گسترده، به طول ۴ـ۶ میلیمتر، بی‌کرک، درخشان، گلبرگها زرد، به طول ۷ـ۱۴ میلیمتر، از کاسبرگ ۲ بار بلندتر. نهنج کرکدار. کپه میوه‌دار کروی. فندقه‌ها به‌قطر کم و بیش ۳ میلیمتر، نیمه دایره‌ای، قویاً فشرده، ناودار، منقوط؛ نوک به طول ۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای، سرعصایی، تقریباً کاهش یافته.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا و رشدکننده در نقاط مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان غربی، کردستان، همدان و تهران و از ارتفاعات پایین (حدود ۲۰۰ متر) تا بالاتر از ۲۰۰۰ متر از سطح دریا می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه تازه مصرف می‌شود. شیرابه آن خاصیت تاول‌زایی دارد. گیاه تازه در استعمال خارج برای درمان اگزما، بادسرخ، خارش، روماتیسم، سیاتیک، التهاب مفاصل و التهاب مخاط بینی بکار می‌رود. گیاه سمی است (5).

Ranunculus sceleratus **L.**

E. blister buttercup, marsh crowfoot

آلاله تاول‌دار، آلاله آبله روی

گیاه یکساله، کاملاً بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۰ـ۴۰ سانتیمتر، ایستاده، توخالی، منشعب، در سراسر طول برگ‌دار. برگهای پایینی و میانی دمبرگ‌دار، در حالت زنده تقریباً گوشتی، پنجه‌ای لوبدار، با قطعات نوک کند بریده ـ لوبدار یا کنگره‌ای؛ برگهای فوقانی مشابه، سه قسمتی، با قطعات خطی ـ مستطیلی یا بدون بریدگی. دمگلها ایستاده، شیاردار، با کرکهای فشرده تنک. کاسبرگهای برگشته، از گسترده‌ها کوتاهتر. گلها کوچک، به‌قطر ۷ـ۱۰ میلیتر؛ گلبرگهای ۵ـ۶ تایی، به طول ۲ـ۴ میلیمتر، زرد. کپه میوه‌دار به طول ۴ـ۸، به عرض ۲/۵ـ۵ میلیمتر، کروی یا تخم‌مرغی، پربرچه‌ای. فندقه‌ها به طول ۱ـ۱/۳ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای، فشرده، در جهت عرضی چروکیده؛ نوک بسیار کوتاه و نوک‌تیز

پراکندگی جهانی: اروپا، تقریباً سراسر آسیا بجز نواحی قطبی و گرم و مرطوب، با رویشگاه نقاط مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان (دشت مغان، اطراف ارس، میانه، دریاچه

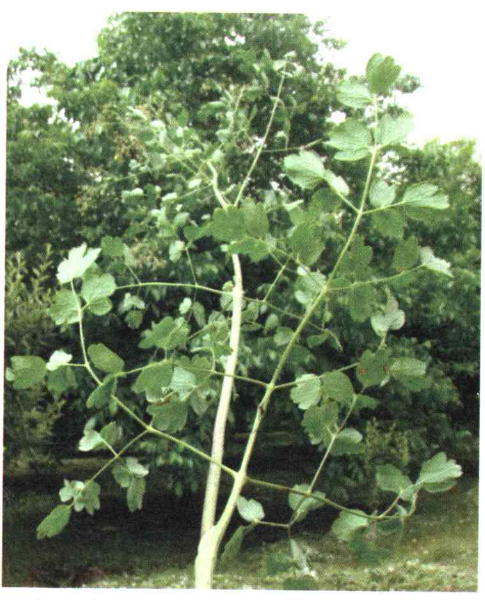
Ranunculus sceleratus **L.**

شبلی) و فارس (دشت ارژن) می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه قاعده‌آور و شیرافزاست و برای معالجه امراض پوستی بکار می‌رود. گیاه تازه سمی است و بمقدار زیاد اگر مصرف شود اثرات شدیدی دارد. برگهای له شده آن سبب ایجاد تاول می‌شود و ممکن است سبب باز شدن زخمهای ناشی از تاول یا سایر عوامل شود. برگهای آن حتی امروزه در اروپا به‌عنوان تاول‌زا بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان داروی اشتهاآور و مقوی معده داده می‌شود تا سبب نابودی نفس بدبوی شود و آبسه‌ها و تاول‌ها را کاهش می‌دهد و داروی امراض کلیوی است. گیاه حاوی روغن فرار تلخ است و ترکیبات مخدری دارد که انمونین (Anemonin) نامیده می‌شود (3).
- گیاه بطور مهلکی سمی، قاعده‌آور و شیرافزاست. برگهای آن تاول‌زاست و کاربرد آن روی پوست سبب تولید تاول می‌شود (1).
گونه‌های مشابه آن: انواع دیگر گونه‌های آلاله/ *Ranunculus* نیز در طب گیاهی مصرف می‌شوند، اگرچه همه آنها سمی و حساسیت‌زا به میزان کم یا زیاد هستند، اما در شمال امریکا مردم گلها و کلاله بعضی از گونه‌های آن را بصورت کشیدن در بینی برای سرعت بخشیدن و بهبود عطسه کردن و مخلوط با سایر گیاهان برای درمان بیماریهای ریوی مانند نزله و احتقان بینی بکار می‌برند (4).

***Thalictrum minus* L.**
E. low meadow rue

برگ سدابی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر، بی‌کرک، بندرت کرک غده‌ای‌دار، از میانه یا بالا منشعب، مخطط یا شیاردار. برگها دمبرگ‌دار یا تقریباً بدون دمبرگ، با محیط تخم‌مرغی - سه گوشه؛ پهنک ۳-۴ بار سه‌تایی یا شانه‌ای؛ برگچه‌ها به طول ۱۰-۳۵،

***Thalictrum minus* L.**

به عرض ۵ـ ۳۰ میلیمتر، دمبرگچه‌دار یا تقریباً بدون دمبرگچه، تخم‌مرغی پهن یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده تقریباً قلبی تا گرد یا سربریده، در نیمه فوقانی لوبدار، با لوبهای گاهی کنگره‌ای یا تقریباً دندانه‌ای، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، تقریباً بی‌کرک. گل‌آذین پانیکولی، انبوه یا تنک، در بخشی برگ‌دار، با شاخه بلند. برگه‌ها سه‌تایی، با برگچه‌های تخم‌مرغی یا کامل خطی، دمگل از نظر طول بسیار متنوع، اغلب به طول ۱۰ـ ۳۰ میلیمتر. گلها سبز یا زرد شونده، واژگون، سرانجام راست. کاسبرگها ۴ تایی، بسیار کوچک، بیضوی. میله‌های پرچمها از کیسه‌های بساک بلندتر، سفید؛ کیسه‌های بساک زرد، به‌طور مشخص منقاردار، با رأس راست یا برگشته. فندقه‌ها ۳ـ ۱۵ تایی، در حالت رسیده راست، بدون پایک، گاهی کمی فشرده، تخم‌مرغی پهن یا باریک، با رگه به دشواری آشکار. خامه از میوه بوضوح کوتاهتر.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا بجز نواحی قطبی و گرمسیری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در باغها، کنار جویبارها، چمن‌زارها و نقاط مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگها و یا جوشانده ریشه آن برای معالجه تب بکار می‌رود (3).

تیره ورث/*Resedaceae*

Reseda luteola **L.**

E. weld mignonette, dyer's rocket, dyer's weld, dyer's weed, weld

ورث زردنما، ورث زرد چهره

گیاه دوساله، قوی، بی‌کرک، سبز. ساقه به ارتفاع ۳۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های فراوان ایستاده، برگ‌دار. برگها به طول ۵ـ۱۵، به عرض ۰/۵ـ۱/۵ سانتیمتر، روی ساقه ممتد، خطی یا سرنیزه‌ای یا قاشقی ـ خطی باریک، بی‌کرک، با لبه‌کامل، تخت یا کم و بیش مواج؛ برگهای فوقانی کوچک شونده؛ نزدیک قاعده برگها اغلب در دو طرف ۲ـ۳ غده‌مخروطی قهوه‌ای شونده وجود دارد. خوشه به طول ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، راست، نسبتاً انبوه. برگه‌ها دائمی، در بالای خوشه پوشیده از برگهای زیاد، در حالت گلدار به طول ۳/۵ـ۴/۵، به عرض ۰/۷۵ میلیمتر، در حالت میوه‌دار تا ۴ـ۵ میلیمتر افزایش یابنده، با لبه‌های کم‌رنگ. دمگلهای گلدار به طول ۱/۵ـ۳ میلیمتر، نسبتاً ضخیم، در حالت

Reseda luteola L.

میوه‌دار به‌دشواری طویل شونده. کاسبرگها ۴ تایی، دائمی، در قاعده پیوسته، به طول ۲ـ۲/۵، به عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر. گلبرگها زرد کم‌رنگ گاهی سبز شونده، از کاسبرگها بلندتر؛ پهنک گلبرگهای فوقانی واژ تخم‌مرغی، بطور نامنظم ۳ـ۱۰ قسمتی، از زایده ۱/۵ـ۴ بار بلندتر؛ گلبرگهای جانبی کوچکتر، با لوبهای به تعداد کمتر با گلبرگ جلویی (پایینی) کامل، خطی، بندرت با لوبهای جانبی کم و بیش کوچک شده چشمگیر. طبق به ارتفاع ۰/۷۵ میلیمتر، به‌قطر ۱/۷۵ میلیمتر، با لبه برگشته، کنگره‌ای. پرچمها ۱۸ـ۴۰ تایی، کم و بیش به پایین خمیده. کپسول به طول ۳/۵ـ۵، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، ایستاده، به کوتاهی پایک‌دار، واژ تخم‌مرغی یا کم و بیش واژ استکانی، بی‌کرک، عمیقاً در جهت طولی ۶ شیاری، چروکیده، با دهانه بزرگ. دانه‌ها به طول ۱ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان، کروی ـ تخم‌مرغی.

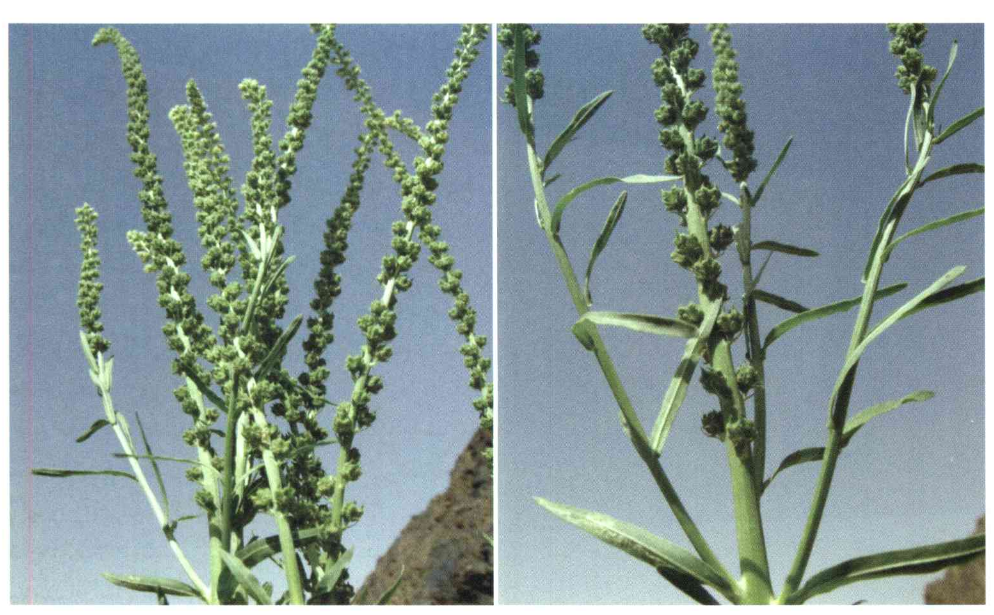
پراکندگی جغرافیایی: اروپا، شمال افریقا و جنوب غرب آسیا (عراق، ایران، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در اراضی بکر دامنه‌ای کوهستانی و بندرت در ارتفاعات میان‌بند در استانهای آذربایجان، اصفهان، لرستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه ترکیبات و فراورده‌های معرق، مدر و ضدکرم دارد. گیاه در طب مصرف نمی‌شود، گاهی به‌عنوان منبعی برای تهیه رنگ زرد بمنظور استفاده در پارچه‌بافی و رنگ کردن پارچه بکار می‌رود (5).

ـ ریشه گیاه اشتهاآور است و سرشاخه‌های گلدار آن برای دفع کرمهای روده‌ای مصرف می‌شده است. دم‌کرده ریشه آن به‌عنوان مدر مصرف می‌شود و در طب عوام از آن به‌عنوان مقوی معده استفاده می‌کنند (۱۱).

ـ از ترکیبات رنگی موجود در جنس ورث/ *Reseda* spp. در گذشته با نام فارسی **اسپرک، افسانی** استفاده می‌شده است.

Reseda luteola **L.**

تیره کنار، تیره عناب/*Rhamnaceae*

Frangula Alnus **Miller**

Syn.: *Rhamnus Frangula* L.

E. alder buckthorn, black alder, glossy buckthorn

سیاه توسه

درختچه یا درختی کوچک به ارتفاع تا ۵_۷ متر. پوست صاف، تقریباً سیاه. جوانه‌ها و بخشهای جوان شاخه‌ها قهوه‌ای شونده، با کرکهای نمدی کوتاه. شاخه‌ها نازک، با عدسک‌های سفید متعدد. برگها به طول (_۲)۳_۸(۱۲_)، به عرض ۱/۵_۴/۵ (_۶) سانتیمتر، خزان کننده، بیضوی، تخم‌مرغی پهن، با رأس نیش‌دار یا گرد، با قاعده گوه‌ای یا گرد، کامل، بی‌کرک یا در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها با کرکهای قرمز شونده تنک، دمبرگ‌دار، رگبرگهای فرعی (جانبی) (_۵)۷_۹(_۱۰) جفتی. گلها دسته‌ای ۲_۷ تایی، گاهی منفرد، به طول تا ۳/۵ میلیمتر، استکانی باریک. گلبرگها از کاسه گل (کاسبرگ‌ها) کمی کوتاهتر. میوه به‌قطر ۶_۸(_۱۰) میلیمتر، تقریباً کروی، ابتدا سبز، سرانجام قرمز، در حالت رسیده سیاه _ بنفش.

پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، شمال سوریه، شمال ایران. قفقاز، غرب سیبری، قزاقستان و شمال غرب افریقا (الجزیره، تونس، مراکش).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: مازندران، گیلان و کردستان.

مصارف و کاربردها: پوست گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ملین، محرک، صفراآور، دافع کرم و

Frangula Alnus Miller

التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای درمان یبوست توأم با اسپاسم، نارسایی صفراوی و یبوستهای پی‌درپی، بواسیر، چاقی، اختلالات گردش خون، انگلهای روده و در استعمال خارج برای ترمیم زخمهای دیرجوش، جرب و کچلی می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی سیاه‌توسه خواص مسهلی آن است و علاوه بر آن حساسیت‌زا، ضدسرطان، مسهل، استفراغ‌آور، صفراآور، قارچ‌کش، کرم‌کش، ضدویروس تب‌خال، ضدویروس، شیرافزا و محرک روده‌ها نیز می‌باشد (۱۲).

– پوست گیاه مصرف می‌شود. سیاه‌توسه ملین و مسهل است و معمولاً برای معالجه یبوستهای مزمن بکار می‌رود. همچنین خشک شده و انبار شده آن بطور قابل توجهی ملایم‌تر از **سنا**/ *Cassia senna* و **اشنگور** یا **سیاه‌تنگرس طبی**/ *Rhamnus catharticus* است و می‌توان با خاطر آسوده برای مدت طولانی برای درمان یبوست و برگشت حرکت منظم روده آن را بکار برد. سیاه‌توسه به‌ویژه دارویی مفید برای ماهیچه‌های روده بزرگ (ضعیف هستند) و جریان ضعیف صفرا است. گیاه را نباید برای درمان یبوست ناشی از تنش زیاد دیواره روده بزرگ بکار برد (4).

Paliurus Spina_Christi **Miller**

Syn.: *Rhamnus Paliurus* L., *Paliurus australis* Gaertn., *Paliurus aculeatus* Lam.

E. Christ's_thorn, Christ's_thorn paliurus

سیاه تلو

درختچه‌ای ایستاده، با شاخه‌های فراوان، به ارتفاع ۲–۳(–۴) متر. شاخه‌ها واگرا، اغلب کمانی – خمیده، خاکستری یا قرمز شونده، در حالت جوان با کرکهای قهوه‌ای شونده. خارهای گوشواره‌ای به طول تا ۱۸ میلیمتر، بلندترها راست، کوتاهترها سرعصایی، بندرت وجود ندارند. برگها به طول ۲–۴، به عرض تا ۳ سانتیمتر، تخم‌مرغی مورب، با رأس نوک کند یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی، کنگره‌ای – دندانه اره‌ای، تا تقریباً کامل، روی سطح فوقانی سبز تیره، بدون کرک، درخشان، در سطح تحتانی کم رنگ‌تر و در امتداد رگبرگها اغلب کرکی. دمبرگ به طول تا ۱ سانتیمتر. گلها به قطر ۳–۴ میلیمتر، سبز شونده – زرد. کاسبرگها به طول حدود ۲ میلیمتر. گلبرگها از کاسبرگها تا دو بار بلندتر، تخم‌مرغی. گرزنها تنک، با دمگل‌آذین‌کوتاه، از برگها کوتاهتر.

Paliurus Spina - Chriti **Miller**

***Paliurus Spina - Chriti* Miller**

میوه با بال به قطر ۱۵ـ۳۰ میلیمتر، طبقی شکل، زرد کم رنگ تا قهوای ـ قرمز شونده، با بال مواج.
۱ـ درختچه‌ای با خارهای گوشواره‌ای نوک‌تیز(گزنده)
--var. *Spina – Christi*

۱ـ درختچه‌ای بدون خار

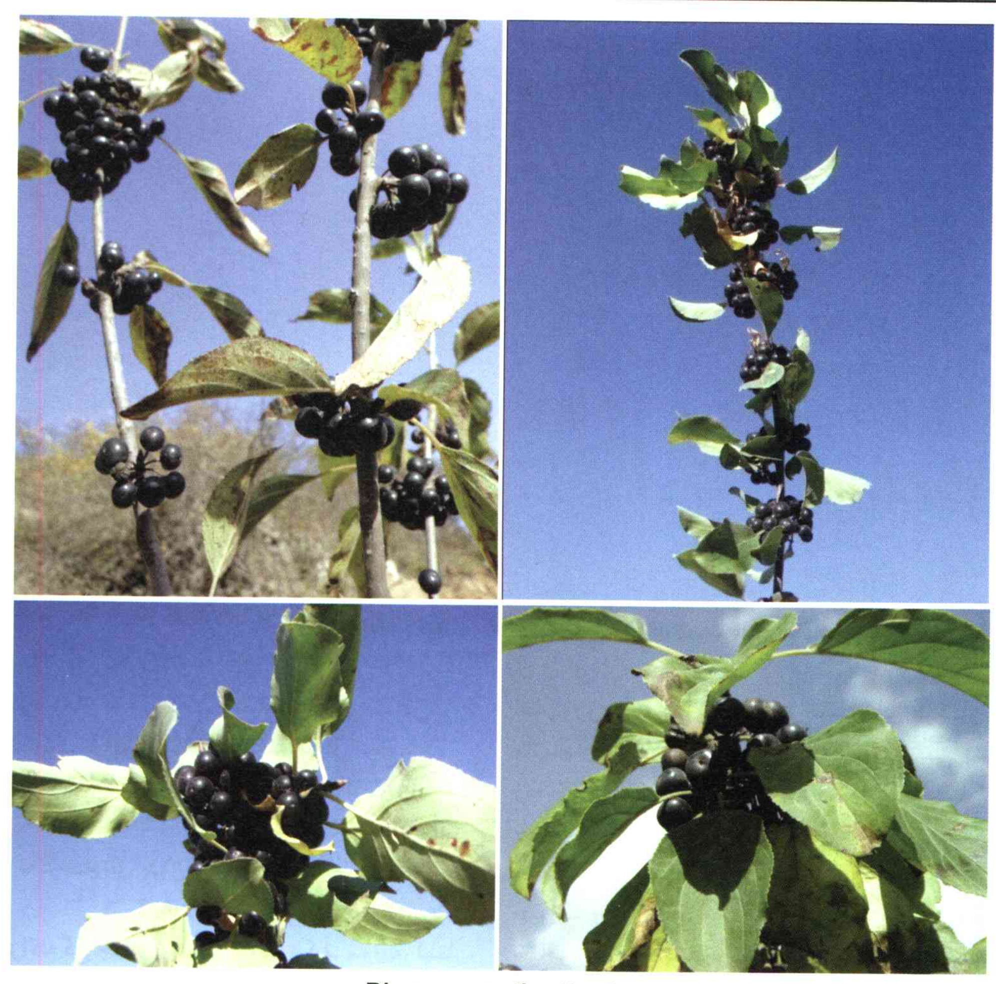
--var. *inermis* (Hausskn.) Bornm

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ترکیه، سوریه، لبنان، فلسطین، شمال عراق، قفقاز، ایران، شمال غرب افغانستان و تاجیکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در نواحی آفتابی و جنگلی تخریب‌یافته و اغلب روی خاکهای فقیر در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، اراک، لرستان، جنوب فارس بطرف بوشهر، شمال شرق خراسان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: میوه گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی: مدر، دافع اوره و اسید اوریک، ضدکلسترول و پایین آورنده فشار خون دارد و برای درمان بالا بودن اوره، اسیداوریک و کلسترول خون، سنگهای مجاری ادرار و فشار خون بالا مصرف می‌شود (۱۰).

***Rhamnus cathartica* L.**
Syn.: *Rhamnus elbursensis* Gauba & Rech. f.
E. common buckthorn, buckthorn, purging buckthorn

سیاه تنگرس طبی، اشنگور

درختچه یا درختی کوتاه، خاردار شونده، به ارتفاع تا ۶ متر، بندرت بلندتر. شاخه‌ها متقابل یا متناوب، در حالت مسن‌تر سیاهرنگ یا سیاه ـ خاکستری شونده. برگها به طول ۲/۵ـ۸(ـ۱۰)، به عرض ۱/۵ـ۴(ـ۶) سانتیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی پهن یا مستطیلی ـ بیضوی، با رأس نوک کند یا نوک‌تیز یا نوک‌دار، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد یا گاهی تقریباً قلبی، در قاعده

Rhamnus cathartica L.

تقریباً با کنگره‌های کوچک، با رگبرگهای جانبی خمیده، ۲ـ۴(۵ـ) جفتی. دمبرگ به طول ۵ـ۱۵(۲۰ـ) میلیمتر. دمگلها به طول ۶ـ۱۰ میلیمتر، بدون کرک. میوه به قطر ۶ـ۸ میلیمتر، تقریباً کروی، سیاه، آبدار.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال ترکیه، شمال ایران، آسیای میانه، قفقاز، جنوب سیبری و شمال غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه جنگلی اصولاً در ارتفاعات فوقانی جنگلی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان شرقی (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه سته آن خواص درمانی: مسهل قوی، مدر و دافع کرم دارد و برای درمان بالا بودن فشار خون، احتقان مغزی و فلج مصرف می‌شود (۱۰).

ـ ملین و مدر است. میوه آن برای کودکان خطرناک است (5).

***Ziziphus Jujuba* Miller**
Syn.: *Rhamnus Ziziphus* L., *Ziziphus sativa* Gaertn., *Ziziphus vulgaris* Law.
E. common jujube tree, jujube

عناب

درختچه‌ای ایستاده، با شاخه‌های گسترده یا درختی کوتاه، به ارتفاع ۶-۱۰ (-۱۵) متر، با تاج نسبتاً تنک یا باز. پوست تنه‌های مسن قهوه‌ای - قرمز شونده، عمیقاً شیاردار. شاخه‌ها زاویه‌دار - پیچیده، در محل زاویه ضخیم (کلفت شده) و خارهای گوشواره‌ای دوتایی. خارها محکم، به طول تا ۳ سانتیمتر، در گیاهان کاشته شده بدون خار var. *inermis* (Bunge) Rehder، شاخه‌چه‌های جوان بدون کرک، سبزرنگ، اغلب دسته‌ای، ۲-۸ تایی، با برگهای مشابه برگ شانه‌ای، در قاعده شاخه‌چه‌ها با خارهای دوتایی

***Ziziphus Jujuba* Miller**

گوشواره‌ای، یکی راست و یکی خمیده. برگها به طول ۲-۶ سانتیمتر، متناوب، مستطیلی - تخم‌مرغی، با رأس نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با دندانک‌های کرک

***Ziziphus Jujuba* Miller**

Ziziphus Jujuba **Miller**

غده‌دار، محکم، بدون کرک، درخشان. دمبرگ به طول ۱-۵ میلیمتر. گلها به‌قطر ۳-۴ میلیمتر، ۲-۵ تایی، در گرزن‌های محوری، با دمگل‌آذین کوتاه. میوه به طول ۱/۵-۲/۲، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، بیضوی یا تقریباً کروی، در گیاهان کاشته شده به‌قطر تا ۳ سانتیمتر یا بزرگتر، قرمز شونده یا قهوه‌ای تیره، درخشان، گوشت میوه سفید یا تقریباً سبز شونده، شیرین یا شیرین - ترش، خوراکی.

پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی و آسیای غربی، قفقاز، کره، سینا، هندوستان و در نواحی متعددی که به نظر کاشته شده می‌رسد، در نواحی مدیترانه‌ای، شمال افریقا و معرفی شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، گیلان، اصفهان، لرستان، فارس، بوشهر، کرمان، سیستان، خراسان، تهران و یزد.

مصارف و کاربردها: عناب هم میوه‌ای لذیذ و هم گیاه دارویی مؤثر و مفید است. به افزودن وزن، اصلاح و بهبود قدرت ماهیچه‌ای و افزایش قدرت و بنیه بدن کمک می‌کند. در طب سنتی چینی عناب به‌عنوان مقوی و قدرت‌بخش و تقویت‌کننده کار کبد تجویز می‌شود. بدلیل آرام‌بخش ملایم و ضدآلرژی بودن آن را برای کم کردن حساسیت و تحریک‌پذیری و ناآرامی و ناشکیبایی می‌دهند. عناب همچنین برای بهبود و اصلاح مزه نسخه‌ها و دستور کتبی تهیه و مصرف داروهای غیرقابل هضم بکار می‌رود (4).

- مهمترین اثرات درمانی عناب عبارت است از: ضددرد، رقیق‌کننده خون، ضدحساسیت، ضدضربان نامنظم قلب، ضدمیکروب، ضدتشنج، ضدخیز و آب آوردن بدن، ضدالتهاب، ضدتب، ضد اسپاسم، ضدتومور، ضدسرفه، قابض، خلط‌آور، قاعده‌آور، محافظ کبد، خواب‌آور، پایین‌آورنده قند خون، کاهش‌دهنده فشارخون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسکن، آرام‌بخش، مقوی رحم و محافظ عضله قلب (۱۲).

* ***Ziziphus mauritiana*** **Lam.**

Syn.: *Ziziphus Jujuba* Lam., *Rhamnus Jujuba* L.

E. Jujube, Indian cherry plum, Indian jujube

کنار هندی

درختی به ارتفاع تا ۹-۱۵ متر، با تنه کوتاه، با شاخه‌های متعدد گسترده و آویزان (واژگون)، با تاج کروی. شاخه‌چه‌های جوان با کرکهای پتویی - خاکستری - قهوه‌ای شونده. خارهای گوشواره‌ای کوتاه، به طول حدود ۵ میلیمتر، یکی راست، یکی خمیده یا خارهای همگی هم‌اندازه یا یکی وجود

ندارد یا گیاه کاملاً بدون خار. برگها به طول (ـ۵۰)۶۰ـ۹۰ میلیمتر و به عرض ۳۰ـ۵۵ میلیمتر، مستطیلی یا تخم‌مرغی، با رأس نوک کند یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گوه‌ای مورب، با لبه اغلب دندانه اره‌ای ریز و با رأس آشکارا دندانه‌دار، روی سطح فوقانی بدون کرک، سبز تیره، درخشان، در سطح تحتانی با کرکهای کوتاه پتویی ـ خاکستری ـ قهوه‌ای شونده. دمبرگ به طول تا ۱۵(ـ۲۰) میلیمتر، مانند شاخه‌چه‌ها کرک پتویی. گل‌آذینها گرزن انبوه، کرک پتویی. میوه به طول ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، کروی یا بیضوی، قهوه‌ای یا نارنجی قرمز. هسته شیاردار، اغلب دوحجره‌ای. پوست هسته سخت، ضخیم و استخوانی.

پراکندگی جهانی: در هندوستان بنظر بومی اما در سایر نقاط کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب ایران (بوشهر، میناب، راسک نزدیک سرباز).

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف، میوه‌ها و برگها؛ ریشه کنار هندی تلخ و خنک‌کننده است، بیماریهای کبدی و سردرد را درمان می‌کند. جوشانده ریشه آن در تب‌ها و پودر آن برای درمان زخمهای کهنه و زخمهای جراحاتی بکار می‌رود. پوست آن درمان‌کننده اسهال است و معالج دمل‌ها. برگهای آن تلخ و خنک‌کننده هستند، درمان‌کننده بیماریهای کبدی، اسهال و ضدتب هستند و کم‌کننده چاقی، بصورت مشمع در بیماری ادرار کردن دردناک مصرف می‌شود. میوه آن موسیلاژدار، خلط‌آور و داروی قابض است و برای تصفیه خون و کمک به هضم غذا بکار می‌رود، خنک‌کننده، محرک قوای جنسی، ضددرد، مقوی، ملین و نشاط‌آور هستند. هسته کنار هندی مسکن است و به‌عنوان خواب‌آور توصیه می‌شود، برای درمان دل‌آشوبه، تهوع و استفراغ و تسکین دردهای شکمی در حاملگی تجویز می‌شود (6).

***Ziziphus mauritiana* Lam.**

***Ziziphus mauritiana* Lam.**

Ziziphus nummularia **(Burm. f.) Wt. & Arn.**
Syn.: *Ziziphus rotundifolia* Lam., *Rhamnus nummularia* Burm. f.
E. camel thorn

رملیک

درختچه‌ای بسیار پرخار و پرشاخه به ارتفاع تا ۱ـ۲ متر، بندرت بلندتر. شاخه‌ها واگرای زیکزاکی؛ شاخه‌چه‌های یکساله با کرکهای نمدی مایل به سفید یا قهوه‌ای شونده، با کرکهای گاهی تا سال دوم دائمی؛ شاخه‌های یکساله و مسن‌تر خاکستری ـ تیره یا قهوه‌ای شونده. خارهای گوشواره‌ای به طول تا ۱(ـ۱/۵) سانتیمتر، خارکی شکل، نازک، اغلب یکی کوتاهتر، خمیده، یکی بلندتر، راست، در شاخه‌چه‌های جوان با کرکهای نمدی ـ سفید، سرانجام در سطح پشتی بدون کرک شونده، بندرت فاقد خار. برگها به طول ۵ـ۱۵(ـ۲۵)، به عرض ۵ـ۲۰ میلیمتر، اغلب دایره‌ای یا تخم‌مرغی ـ دایره‌ای، گاهی تخم‌مرغی ـ بضیوی یا تقریباً بیضوی، با رأس نوک کند یا نوک‌دار یا نوک کوتاه‌دار، گاهی چالدار، با قاعده‌ای گرد یا تقریباً قلبی، با لبه کامل یا کم و بیش کنگره‌ای ـ دندانه‌ای، با هر دو سطح کرکی پتویی ـ خاکستری، در سطح تحتانی انبوه‌تر، رگبرگهای جانبی سطح تحتانی مشخص، قهوه‌ای شونده، دمبرگ‌ها به طول ۲ـ۴ میلیمتر، کرک پتویی؛ دمگلها به طول ۲ـ۳ میلیمتر. گلها به‌قطر ۳ـ۴ میلیمتر. کاسه گل در سطح بیرونی با کرکهای پتویی سفید. میوه به قطر ۵ـ۸ میلیمتر، تقریباً کروی، قرمز.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، فلسطین، افغانستان، پاکستان و هندوستان.

Ziziphus nummularia **(Burm. f.) Wight & Arn.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در ناحیه گرمسیری جنوب ایران و در مناطق دشتی و تپه‌ماهوری استانهای ایلام، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، جنوب فارس و کرمان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه گیاه مصرف می‌شود. میوه آن خنک‌کننده و قابض است. برای درمان عفونتهای یرقانی و صفراوی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان جرب و تاول‌ها و کورک‌ها بکار می‌رود (1).

***Ziziphus nummularia* (Burm. f.) Wight & Arn.**

***Ziziphus Spina_Christi* (L.) Willd.**

Syn.: *Rhamnus Spina-Christi* L., *Ziziphus Aucheri* Boiss.

E. christ's thorn, nubk tree

کنار، سدر

درختی به ارتفاع تا ۵_۱۲ متر، همیشه سبز، با تاجی تقریباً کروی یا تخم‌مرغی، به‌قطر گاهی تا ۱۵ متر، گاهی درختچه‌ای و کوچک. شاخه‌ها بلند، تقریباً واگرا، خاکستری شونده ـ سفید، در حالت جوان بی‌کرک یا کرکدار. گوشواره‌های خاری قوی، یکی راست، به طول تا ۲۰_۲۵ میلیمتر، یکی

***Ziziphus Spina-Christi* (L.) Willd.**

Ziziphus Spina-Christi **(L.) Willd.**

کوتاهتر، خمیده، گاهی خارها وجود ندارند (var. *inermis* **Boiss.**). برگها به طول ۲۰ـ۶۰، به عرض ۱۰ـ۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی ـ بیضوی، گاهی تقریباً دایره‌ای، با نوک کند یا به کوتاهی نوک‌دار، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی، با لبه بطور نامحسوس یا غیرچشمگیر کنگره‌ای، با دوسطح بی‌کرک یا در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگها کرکی. دمبرگها به طول تا ۱۲ میلیمتر، بی‌کرک یا کم و بیش کرکدار. گل‌آذین کرکدار. گلها به‌قطر ۴ـ۶ میلیمتر. کاسه گل در سطح خارجی پشمالو. دمگلهای گلدار به طول ۳ـ۵ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طول ۵ـ۸ میلیمتر. میوه‌ها به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، کروی یا تقریباً کروی، زرد شونده.

پراکندگی جهانی: شمال و شرق افریقا، عربستان، فلسطین، سوریه، لبنان، عراق، جنوب ایران، شرق افغانستان و پاکستان (فقط در بعضی نقاط بحالت کاشته شده).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت همیشه سبز و زیبا در ایران اصولاً در نواحی گرمسیری و فاقد یخبندان جنوب در استانهای ایلام، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی برگ کنار (سدر) عبارت است از: ضددرد، ضدتب، ضدسرطان، قابض، ملین، مسهل، مقوی معده و ضدسرفه. شستشوی موی سر با سدر باعث تمیزی و تقویت رشد مو شده و امروزه برای تهیه شامپو از آن استفاده می کنند (۱۲).

Rhizophoraceae/تیره چندل

Rhizophora mucronata Poir.

Syn.: *Rhizophora macrorrhiza* Griff.

E. black mangrove, kunro bark tree

چندل

درختچه‌ای پرشاخه، به ارتفاع تا ۱۰ متر، با پوست قهوه‌ای ـ قرمز. برگها با دمبرگی به طول ۱ـ۳ سانتیمتر، محکم، با پهنک بیضوی پهن تا تخم‌مرغی، به طول (ـ۶) ۸ـ۱۵ (ـ۲۰)، به عرض (ـ۳/۵) ۴ـ۸ (ـ۱۰) سانتیمتر، با قاعده گوه‌ای، کامل، نوک منقاری به طول ۵ـ۹ میلیمتر، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی با نقاط سیاه شونده ـ قهوه‌ای، بی‌کرک. گوشواره‌ها به طول ۴ـ۸ سانتیمتر، مستطیلی، سرنیزه‌ای، با چروکهای کوچک، نوک‌تیز. دمگل‌آذین ۴ گلی تا پرگل، از دمبرگ اغلب بلندتر، در محور برگهای در سال جاری، به طول ۴ـ۶ سانتیمتر، در گل‌آذین گرزن ۲ـ۳ گلی. دمگل به طول ۴ـ۸ میلیمتر، چروکیده، در بالا ضخیم شده. برگک‌ها به طول ۱/۵ـ۲/۵ میلیمتر، دایره‌ای، با رأس سربریده. لوله کاسه گل به طول ۲ـ۳ میلیمتر؛ دندانه‌های کاسه به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک یا سرنیزه‌ای، زرد کم رنگ. گلبرگها سفید ـ مایل به زردشونده، مستطیلی، تقریباً هم‌اندازه لوبهای (دندانه‌های) کاسه گل یا کمی کوتاهتر، با لبه‌های کرکی بلند و جدای

***Rhizophora mucronata* Poir.**

***Rhizophora mucronata* Poir.**

انبوه، در سطح درونی و بیرونی با کرکهای تنک. پرچمها تقریباً بدون میله؛ کیسه‌های بساک به طول ۶ـ ۸ میلیمتر، نیش‌دار. تخمدان تخم‌مرغی؛ خامه‌ها نامشخص؛ کلاله دولوبه. میوه تخم‌مرغی، به طول ۴ـ ۵، به عرض ۲ـ۳/۵ سانتیمتر؛ سبز ـ قهوه‌ای چرک.
پراکندگی جهانی: سواحل خلیج فارس، اقیانوس هند تا ژاپن و استرالیا تا شرق افریقا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان (بندر سیریک، بندر کرکان).
مصارف و کاربردها: پوست گیاه مصرف می‌شود. پوست آن قابض است و برای معالجه دیابت بکار می‌رود (1).

تیره گل سرخ/*Rosaceae*

***Agrimonia Eupatoria* L.**

***Agrimonia Eupatoria* L.**

E. common agrimony, cockle bur, agrimony, beggar's ticks, church_steeple, white tansy,wild tansy, stickle_wort

غافث

گیاه چندساله، به ارتفاع ۱۰ـ۱۴۰ سانتیمتر، با ساقه‌های در سراسر طول پوشیده با کرکهای بلند گسترده و کرکهای‌خمیده نازک کوتاه تا کرکهای فشرده و کرکهای غده‌دار کم و بیش تنک؛ برگها به طول تا ۳۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، پایینی‌ها گاهی طوقه‌ای انبوه، بالایی‌ها کم و بیش تنک؛ برگچه‌های بزرگتر ۵ـ ۱۳ تایی، به طول ۲ـ۸، به عرض ۰/۷ـ۴ سانتیمتر، برگچه بزرگتر تخم‌مرغی، سرنیزه‌ای، واژ تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، در دو طرف کم و بیش در قاعده با ۵ـ ۱۰ دندانه درشت، کاملاً بی دمبرگچه یا برگچه انتهایی، بندرت جانبی‌ها نیز دمبرگچه‌دار، روی سطح فوقانی کرکی فشرده، سبز تیره، در سطح‌تحتانی کم و بیش کرک غده‌ای‌دار، خاکستری کرک نمدی یا کرک نمدی سفید یا کرکی تنک و سبز ـ خاکستری. گوشواره‌ها نسبتاً بزرگ، کم و بیش نیمه قلبی، عمیقاً بریده ـ دندانه‌دار. گل‌آذین تنک، کم و بیش مخروطی، ساده یا در قاعده منشعب. برگه‌ها تقریباً هم‌اندازه گلها یا کوتاهتر، سه پاره، با لوب میانی خطی، با قاعده پهن شده؛ دمگلها به طول ۱ـ۴ میلیمتر، در میانه یا بالاتر برگک‌دار. لوله کاسه گل مخروطی تا استکانی، تا $\frac{۲}{۳}$

طول یا تا قاعده شیاردار، روی شیار اغلب کرکی بلند و جدای انبوه؛ بریدگیها به طول ۲ـ۳، به عرض ۱ـ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، سرنیزه‌ای ـ سه گوشه‌ای یا مستطیلی ـ تخم‌مرغی، نوک‌تیز تا نوک‌دار، بالای لبه و لبه کم و بیش پشمالو، در سطح تحتانی در سراسر چهره یا فقط در قاعده کرکدار. گلبرگها به طول ۳ـ۶، به عرض ۲ـ۴ میلیمتر، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی، زرد، زرد شونده تا سفید. کاسه میوه‌دار با خارها به‌قطر ۷ـ۹ میلیمتر، با خارهای داخلی و میانی راست، پایینی‌ها کمی گسترده یا میانی و پایینی‌ها گسترده یاپایینی‌ها برگشته.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا (بجز نواحی شمالی و قطبی)، جزایر قناری، مدرس، شمال افریقا، ترکیه، قفقاز، کردستان، ارمنستان، ایران (بجز نواحی مرکزی)، غرب سیبری، آلتای، ترکمنستان و آسیای مرکزی تا افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران اغلب بصورت علف هرز در باغها، جنگلهای مخروبه، حاشیه مزارع و بندرت دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، کرمان، خراسان و تهران می‌روید. این گونه زیرگونه‌های چندی بنامهای:

--subsp. *Eupatoria*

--subsp. *grandis*

--subsp. *asiatica*

دارد و سی‌نونیم‌های این زیرگونه‌ها و گونه مذکور عبارتند از:

Agrimonia sororia Fisch. & C. A. Mey. ex C. A. Mey., *Agrimonia grandis* Andrz. ex C. A.Mey., *Agrimonia asiatica* Juz.

***Agrimonia Eupatoria* L.**

مصارف و کاربردها: برای معالجه اسهال، اسهال خونی، قولنج کلیه، سنگ کلیه، آلبومینوری (پیدا شدن آلبومین در ادرار)، ترشحات سفید، دیابت، بیماریهای کبدی، چاقی و آسم می‌توان از آن استفاده کرد. اصولاً برگ و گل این گیاه مورد مصرف قرار می‌گیرد. این گیاه را می‌توان در استعمال خارجی به‌عنوان منقبض‌کننده مخاط دهان و گلو و التیام‌دهنده، در استعمال داخلی به‌عنوان قابض، مدر، تعدیل کننده فرایندهای التهابی، ضددیابت و التیام‌بخش مصرف نمود (۱۰).

ـ بخشهای (اندامهای) هوایی آن مصرف می‌شود. غافت از گذشته دور توسط داروسازان و عطاران برای زخمها بکار می‌رفته، زیرا سبب بندآوردن خونریزی و تشکیل لخته می‌شود. قابض و تلخ ملایم است و به رفع اسهال کمک می‌کند و مقوی ملایم برای عمل هضم است. همراه با دیگر گیاهان دارویی ازجمله ذرت (کاکل ذرت) دارویی با ارزش برای درمان التهاب مثانه و بی‌اختیاری ادرار و بعلاوه برای درمان سنگ‌های کلیه، زخم گلو، گرفتگی صدا، روماتیسم و التهاب مفاصل می‌باشد (4).

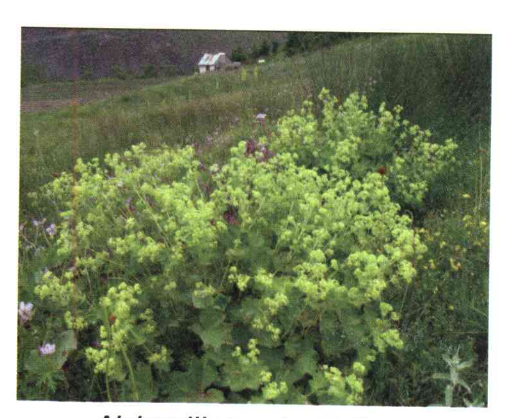
ـ قابض، قاعده‌آور ملایم، مدر، ضدکرم و التیام‌دهنده است. مصرف آن به منظور درمان بیماریهای کبدی توصیه می‌شود. این گیاه علاوه بر قابض بودن در رفع خونرویها، اخلاط خونی، وجود خون در ادرار و بی‌اختیاری دفع ادرار در اطفال مصرف می‌شود. این گیاه برای رفع ترشحات زنانگی، شکم‌روش، ضعف اعمال معده و نفخ نیز مؤثر است و در درمان رماتیسم، التهاب پوستی و سنگ کلیه نیز کاربرد دارد. در استعمال خارج جوشانده آن بصورت غرغره در رفع آنژین، ورم لوزه‌ها، ورم مخاط دهان، معالجه گرفتگی صدا، درد گلو و مایع آن به صورت شستشو در بهبود زخمهای چرکی و جراحات بکار می‌رود (۱۱).

Alchemilla persica **Rothm.**

Syn.: *Alchemilla vulgaris* L. var. *major* Boiss. & Buhse.

پای شیر ایرانی

گیاه بزرگ، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، قوی اگرچه نه خیلی ضخیم، سبز مایل به زرد یا سبز کم‌رنگ تا سبز تیره. پهنک‌برگهای میانی قاعده‌ای به عرض ۵ـ۱۵ سانتیمتر، تقریباً تخت اما تا شده (چین‌دار)، کلیوی شکل یا با سینوس همیشه باز تقریباً دایره‌ای تا $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{5}$ شعاعی بریده. لوبها ۹ـ۱۱ تایی پهن، نیمه دایره‌ای یا شلجمی، هیچگاه تقریباً سربریده نیست، با بریدگیهای کامل بسیار کوچک جدا؛ دندانه‌های لوبها ۱۵ـ۲۵ تایی، بجز پایینی‌های بسیار کوچک و بسیار نوک‌تیز میانی‌ها تقریباً دایره‌ای پهن تا سه گوشه اما اغلب بدرون خمیده و کمی همگرا، نوک‌تیز یا نوک کند؛ از دندانه انتهایی نزدیک خودش کوتاهتر و باریکتر؛ پهنک‌ها روی سطح فوقانی تقریباً بی‌کرک تا

Alchemilla persica **Rothm.**

تقریباً انبوه کرکدار، در سطح تحتانی خیلی کرکی انبوه. دمگلها همگی تا حدودی بحالت افقی کرکی انبوه تا کرکی کمی ایستاده ـ گسترده، بجز قاعده قهوه‌ای تیره کم‌رنگ، از قطر برگها به دشواری یا خیلی بلندتر. گوشواره‌ها با گوشک‌های قاعده‌ای پیوسته درحالت

خشک با رأس تیز یا کند کامل یا به کوچکی دندانه‌دار. ساقه‌ها به اندازه کافی متعدد، اغلب ایستاده، قوی، سرپا، ازبرگها خیلی بالازده تا گل‌آذین اغلب تا زیر گل‌آذین با کرکهای گسترده افقی تنک یا انبوه، روی گره‌ها اغلب با کرکهای به‌پایین برگشته، با کرکهایی به طول ۱–۱/۵ میلیمتر. برگهای ساقه‌ای متوسط یا بزرگ، با قاعده قلبی یا سربریده، لوبدار و دندانه‌دار مانند برگهای قاعده‌ای، اغلب حتی کمی کم کرک‌تر. گوشواره‌های ساقه‌ای با دندانه‌ای متعدد نوک‌تیز بدرون‌برگشته. گل‌آذین پرگل، پهن اما تا حدی انبوه؛ گویچه‌ها (گلهای گروهی) تنک. برگه‌ها گاهی وجود دارند. دمگلها از گلها اغلب بلندتر، بی‌کرک، نازک. گلها زرد – سبز یا زرد، به طول ۲–۳ میلیمتر، به عرض ۳–۵ میلیمتر. گل بنه واژ مخروطی، از کاسبرگها خیلی کوتاهتر، بی‌کرک تا در قاعده کرکدار. کاسبرگها با طولی دو برابر عرض، تخم‌مرغی – سه گوشه، نوک‌تیز. کاسبرگهای فرعی از کاسبرگها تقریباً $\frac{1}{2}$ بار یا کمی بلندتر، گاهی باریکتر، بطرف قاعده پهن‌تر، رگه‌دار، اغلب دندانک‌دار. کاسبرگها همگی بی‌کرک، بعد از گلدهی بشدت واگرا.

پراکندگی جهانی: ارمنستان، شمال عراق، ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و کنار جویبارها در استانهای مازندران، آذربایجان، همدان، اراک و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت رویشگاهی و فرم رویشی، این گونه ممکن است شباهت دارویی با *Alchemilla vulgaris* L. داشته باشد که در ایران نمی‌روید. بنابراین با توجه به شباهت‌های احتمالی این گونه ممکن است خواص درمانی بشرح زیر داشته باشد: کلیه قسمت‌های گیاه بخصوص ریشه آن با داشتن تانن قابض است و بعلاوه اثر مقوی، مقوی معده، مدر و بندآورنده خون دارد. این گیاه خاصیت تصفیه‌کننده خون و دفع ترشحات زنانگی دارد و می‌توان از آن برای درمان آب آوردن انساج، مرض قند و چاقی مفرط استفاده کرد. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده زخمها و رفع التهابهای سطحی دارد و مایع آن برای رفع خارش اندام تناسلی زنان بکار می‌رود (۱۱).

– خواص دارویی ذکر شده در بالا در ارتباط با *Alchemilla vulgaris* L. از رفرانس (۱۱) اقتباس شده است و نظرات مؤلف فقط عنوان شده که نیاز به تحقیق و تفحص منسجم دارد تا خواص دارویی ذکر شده اثبات شود (مؤلف).

Alchemilla persica **Rothm.**

***Amygdalus communis L.**
Syn.: *Prunus Amygdalus* Batsch, *Amygdalus Stocksiana* Boiss., *Prunus communis* Arcangel.
E. almond, bitter almond, sweet almond

بادام تلخ، بادام شیرین

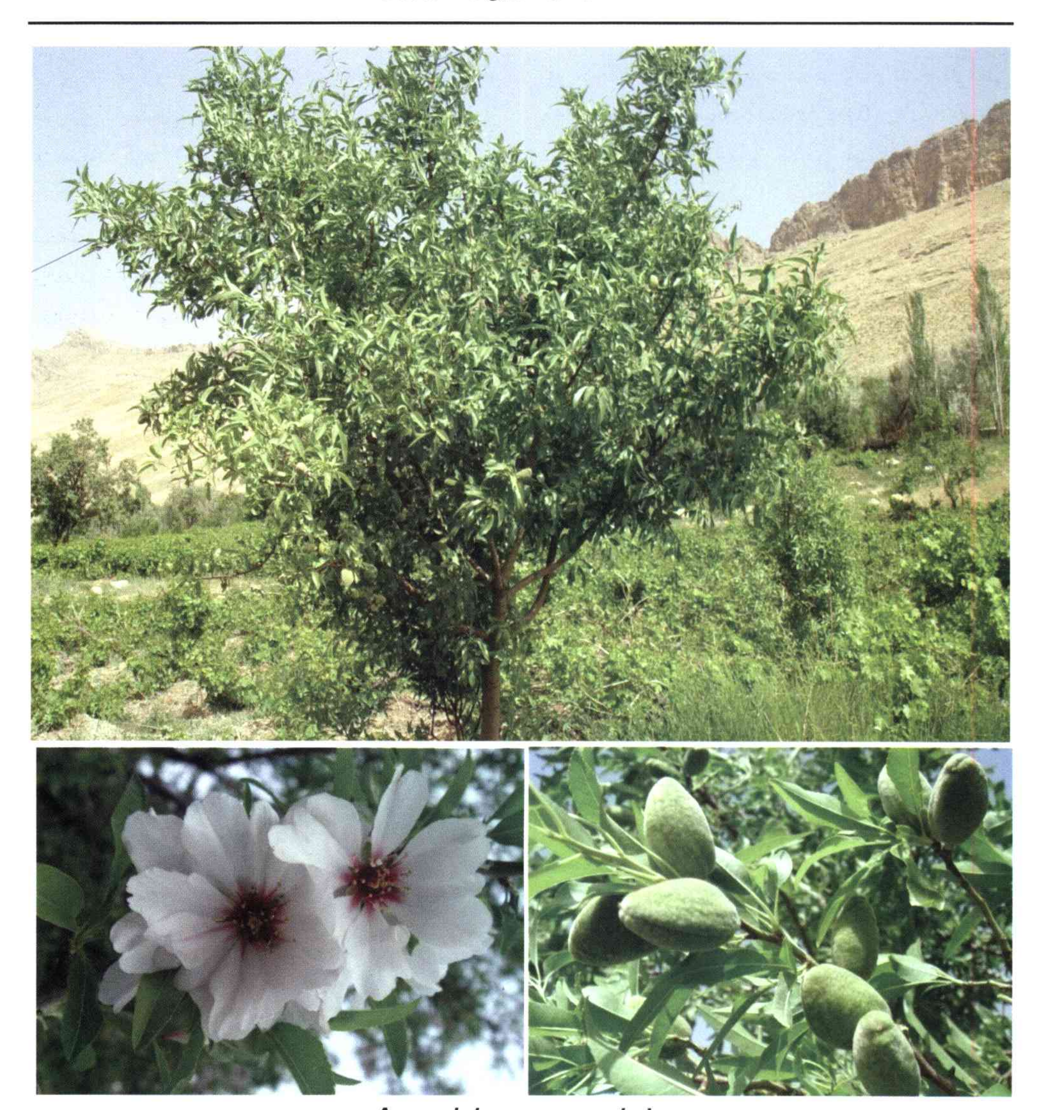
درختی به ارتفاع تا ۸ متر، بدون خار، با شاخه‌های کوتاه متعدد. شاخه‌چه‌ها بدون کرک، ابتدا سبزرنگ، سرانجام قرمزشونده ـ قهوه‌ای، با زاویه تند یا تقریباً راست گسترده. شاخه‌ها خاکستری. برگها تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای یا بیضوی، به طول تا ۹ (ـ۱۲)، به عرض ۳ سانتیمتر، با رأس نوک‌دار یا بندرت نوک کند، با قاعده کم و بیش گوه‌ای، گاهی تقریباً گرد، تقریباً چرمی، با دو سطح بدون کرک یا سطح تحتانی برگهای جوان کرکدار، با لبه دندانه‌دار ـ دندانه اره‌ای و کرک غده‌ای‌دار. دمبرگ‌ها به طول تا ۲(۳ـ) سانتیمتر، با غده‌های ۲ـ۴ تایی. گلهای درشت به‌قطر تا ۴ سانتیمتر. دمگلها به طول تا ۵ میلیمتر؛ گلبرگها سفید یا قرمز. میوه شفت‌بیضوی مورب یا بیضوی ـ کشیده، به طول تا ۵، به عرض ۳ سانتیمتر، فشرده، کمی نوک‌تیز، مخملی؛ دانه(هسته) شان زنبوری یا شیاردار ـ شان زنبوری، ناودار، گاهی با شیارهای طویل و نامشخص در امتداد ناو.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، شبه جزیره بالکان و آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی با ارزش در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد و در استانهای آذربایجان، کرمانشاه، اراک، لرستان،

Amygdalus communis L.

Amygdalus communis L.

اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خراسان و تهران به حالت کاشته شده دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ، گل و پوست این درخت مصرف می‌گردد و خواص درمانی نرم‌کننده، مسکن، مدر، تب‌بر، مسهل و کرم‌کش دارد (۱۰).

ـ روغن بادام شیرین مصرف خوراکی دارد و اثر ملین دارد و باعث رفع التهاب روده بزرگ می‌شود، در استفاده‌های موضعی اثر التیام‌دهنده التهاب‌ها و سوختگی دارد و در کودکان سبب رفع خارش ناشی از سرخک و مخملک می‌شود و مالیدن آن روی پوست سبب التیام اگزمای خشک می‌شود، برای تهیه داروهای پوستی مصرف می‌شود. روغن بادام تلخ نیز

اثراتی مشابه روغن بادام شیرین دارد اما مصرف خوراکی آن سمی است و باید در استعمال خارج از آن استفاده کرد (۱۲).

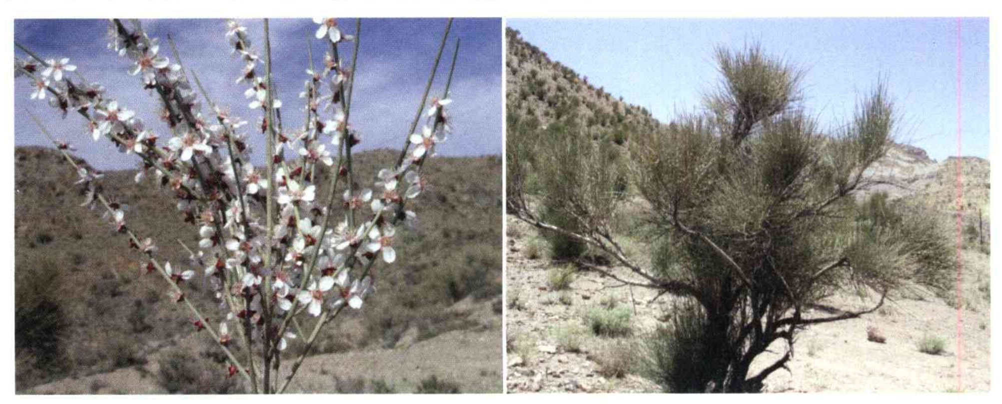
ـ بادام تلخ و بادام شیرین نرم‌کننده و مغذی هستند، کاربرد اصلی بادام شیرین برای ساختن ترکیبات آرام‌بخش و نرم‌کننده برای بیماریهای ششی است. روغن بادام بصورت موضعی نرم‌کننده و مصرف آن بمیزان کم مغذی و بمیزان (حد) بالا ملین است. دانه‌های آن بمیزان بالا مغذی، آرام‌بخش، محرک و مقوی اعصاب هستند، سنگ‌شکن و مدر و ضماد آن مفید برای زخمهای ملتهب و بروز دانه‌های پوستی می‌باشد. دانه‌های آن در رژیم غذایی برای زخم دستگاه گوارش مفید است. میوه نارس آن به‌عنوان قابض برای تقویت لثه و دهان کاربرد دارد. بادام تلخ اثراتی همانند هیدروسیانیک اسید دارد (6).

ـ بادام شیرین ماده غذایی مناسبی است. بادام تلخ سمی است، ۵۰ـ۷۰ دانه آن در بزرگسالان کشنده و ۳ عدد از آن مسمومیت شدید ایجاد می‌کند (5).

ـ جنس **بادام** / *Amygdalus* L. در ایران قریب به ۲۰ گونه درختچه‌ای دارد که عموماً محصول بادام را تولید می‌کنند که بدون استثناء تلخ بوده و قابل مصرف نمی‌باشند و اغلب نیز سمی هستند، اما مردم مناطق مختلف ایران دانه‌های **بادام کوهی** / *Amygdalus scoparia* Spach را پس از جمع‌آوری و شستن به تکرار شیرین کرده و آن را به‌عنوان آجیل مصرف می‌کنند. دیگر گونه‌های آن کاربرد خاصی ندارد (مؤلف).

Amygdalus scoparia **Spach**

***Amygdalus scoparia* Spach**

***Aphanes arvensis* L.**

Syn.: *Alchemilla arvensis* (L.) Scop., *Alchemilla delicatula* Sen.

E. parsley piert

پاشیرک

گیاهانی یکساله، با ساقه‌های بلند و به انبوهی برگ‌دار منشعب گسترده روی زمین یا ایستاده. برگها تقریباً بدون دمبرگ، عمیقاً بریده بریده، با لوبها و دندانه‌های بلند و باریک، دوپاره یا چهارپاره، تقریباً تخت، سه پاره، با قاعده گوه‌ای. گلها در محور برگها و گوشواره‌ها تقریباً پوشیده شده و گروهی، کوچک، فاقد گلبرگ، به طول ۱/۵-۲ میلیمتر. کاسبرگها به $\frac{1}{3}$ تا $\frac{1}{4}$ طول گلها می‌رسد، ایستاده، کرکدار مویی، ۴ تایی؛ کاسبرگهای فرعی ۴ تایی، متفاوت با کاسبرگها. کاسبرگهای فرعی به طول $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{5}$ کاسبرگها می‌رسد، پوشیده از کرکهای مویی منفرد. پرچمها منفرد، متقابل با کاسبرگ، در سطح داخلی در لبه طبق قرار گرفته. کیسه‌های بساک بدرون شکوفا. برچه ۱ عدد، خامه یک عدد، کلاله ۱ عدد، کپه تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، ایران و ارمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت بسیار پراکنده در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

***Aphanes arvensis* L.**

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. قابض، مدر و آرام‌بخش است و بمنظور درمان مشکلات کلیه و مثانه که سبب آزردگی و حبس جریان ادرار می‌شود بکار می‌رود. دم‌کرده آن دارویی مناسب برای رفع التهاب مثانه و سنگ مثانه و عفونتهای ادراری است. مخلوط با ختمی (*Althaea officinalis*) در مواردی که نیاز به آرام‌بخش است مصرف می‌شود (4).

Armeniaca vulgaris **Lam.**

Syn.: *Prunus Armeniaca* L.

E. common apricot, apricot, apricot tree

زردآلو، قیسی

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، با تاج کروی، با پوست خاکستری ـ قهوه‌ای شیاردار. شاخه‌های یکساله بدون کرک درخشان، قهوه‌ای تیره ـ قهوه‌ای یا قهوه‌ای شونده ـ سبز زیتونی. برگها خزان کننده، به طول تا ۱۰ـ۱۲، به عرض ۵ـ۱۰ سانتیمتر، دایره‌ای ـ تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، با انتهای به یکباره نوک‌دار، با قاعده گرد تقریباً قلبی یا گوه‌ای کوتاه، دندانه اره‌ای نوک کند انبوه، بدون کرک یا در سطح تحتانی با تاولهای (زگیل‌های) محوری کرکدار، بندرت در حالت جوان کرکدار، کمی واژگون (سربزیر). دمبرگ‌ها به طول ۲ـ۴ سانتیمتر، کانال‌دار، با غده‌های ۱ـ۶ تایی. گلها سفید یا قرمز، پیش‌رس (قبل از برگها ظاهر می‌شوند)، منفرد، به‌قطر ۲ـ۳ سانتیمتر، بدون دمگل یا با دمگلی کرکدار. پرچمها به تعداد تا ۴۵ تا. گل بنه استوانه‌ای کوتاه. میوه شفت تقریباً کروی، به‌قطر ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، اغلب سفید،

Armeniaca vulgaris Lam.

Armeniaca vulgaris Lam.

Armeniaca vulgaris Lam.

زرد یا زرد آجری، اغلب در یک طرف با رگه‌های قرمز، با کرکهای کوتاه یا گاهی تقریباً بدون کرک. دانه فشرده (هسته فشرده)، کروی تا سرنیزه‌ای، با لبه ضخیم شده، شیاردار، به فرابر چسبیده تا جدای از آن.

پراکندگی جهانی: کوههای تیان‌شان، شمال سینا، افغانستان و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در اغلب نقاط ایران به صورت کاشته شده وجود دارد و بدلیل استفاده از میوه لذیذ آن باغهای وسیعی از آن ایجاد شده است.

مصارف و کاربردها: میوه زردآلو بصورت تازه، خشک، مربا و ژله مصرف می‌شود و مهمترین اثرات درمانی آن: ضدسم، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدتومور (غده)، ضدسرفه، ضدتیروئید، ضدکرم و مقوی، افزایش‌دهنده میل جنسی، ملین، نرم‌کننده، خلط‌آور و مسکن می‌باشد (۱۲).

- میوه زردآلو شیرین، ضداسهال، ضدتب و قی‌آور است؛ تشنگی را برطرف می‌کند اما برای افراد مسن خوب نیست. میوه خشک شده آن مغذی است و به‌عنوان ملین و خنک‌کننده در تب‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن مغذی، مقوی و ضدکرم هستند و برای درمان امراض کبدی، بواسیر، گوش‌درد و کری بکار می‌روند (6).

- میوه زردآلو مغذی، سم‌زدا و ملین ملایم است. جوشانده پوست آن به‌عنوان قابض بیماریهای پوستی ملتهب شده و متورم شده را تسکین می‌دهد. اگرچه دانه‌های آن حاوی اسیدپروسیک سمی است (Prussic acid) اما آنها به مقدار کم در رسوم چینی برای درمان سرفه‌ها، آسم و خس‌خس کردن و تولید مخاط زیاد و یبوست تجویز می‌شوند. عصاره استخراج شده از دانه‌های آن در طب غربی با بحث و جدل زیاد (بطور ضد و نقیض) برای درمان سرطان بکار می‌رود. دانه‌های آن روغن ثابتی شبیه به روغن **بادام/** *Amygdalus communis* دارد که اغلب در ترکیبات آرایشی بکار می‌رود (4).

Cerasus avium **(L.) Moench**
Syn.: *Prunus avium* L.
E. sweet cherry, mazzard cherry, gean

گیلاس، آلوکک

درختی به ارتفاع تا ۲۵-۳۵ متر، با پوست در تنه‌های مسن تقریباً سیاه. شاخه‌های جوان بدون کرک سبز رنگ، در حالت مسن‌تر قهوه‌ای - قرمز شونده، درخشان. برگها به طول تا ۱۶، به عرض ۸ سانتیمتر، مستطیلی - تخم‌مرغی، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، با رأس نوک‌دار، با قاعده گوه‌ای یا گرد، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف یا ساده نامنظم، در حالت جوان در سطح تحتانی کم و بیش با کرکهای قهوه‌ای شونده، سرانجام سبزرنگ، بدون کرک یا فقط در امتداد رگبرگها کرکدار و کرکهای دسته‌ای محوری (مشخصاً کرک دیده می‌شود). دمبرگ‌ها به طول تا ۵ سانتیمتر، در بخش بالایی با ۱-۲ غده قرمز رنگ چشمگیر. گلها سفید، چتری، ۲-۵تایی، به‌قطر ۲/۵-۳ سانتیمتر. دمگل به طول ۳-۶ سانتیمتر، بدون کرک. گریبان متشکل از فلسهای بزرگ، برگشته. میوه شفت تقریباً کروی، در گیاهان کاشته شده به قطر حدود ۱-۱/۵ سانتیمتر، قرمز، زرد یا تقریباًسیاه، درخشان، گوشت میوه آبدار تلخ (ترش) یا شیرین. هسته تخم‌مرغی یا کروی، صاف.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب شرق اروپا، آناتولی، قفقاز و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران به صورت خودروی در جنگلهای مازندران، گیلان، آذربایجان و به صورت کاشته شده امروزه در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ساقه و میوه گیاه مصرف

Cerasus avium **(L.) Moench**

می‌شود. در طب گیاهی اروپایی دم‌های گیلاس برای مدت طولانی بدلیل ترکیبات مدر و قابض آن مصرف می‌شده است. آن را برای درمان التهاب مثانه، التهاب کلیه، احتباس ادرار و برای مشکلات التهاب مفاصل، به‌ویژه نقرس تجویز می‌کردند. گیلاس می‌تواند بخش مؤثری از یک رژیم جامع غذایی برای درمان مشکلات التهاب مفاصل باشد. میزان شکر بالای آن آن را ملینی ملایم می‌سازد (بدلیل داشتن شکر زیاد می‌تواند به‌عنوان ملین ملایم عمل نماید) (4).

Cerasus avium **(L.) Moench**

Cerasus Mahaleb **(L.) Miller**

Syn.: *Prunus Mahaleb* L.

E. mahaleb cherry, St. lucy cherry, perfumed cherry

محلب

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۱۰–۱۵ متر، با تاج بزرگ، گاهی با شاخه‌های واژگون، با پوست در تنه‌های مسن تقریباً سیاه، شاخه‌های جوان نازک، سبز، بدون کرک یا با کرک‌های کوتاه، در حالت مسن‌تر قهوه‌ای شونده. برگها دایره‌ای یا دایره‌ای – تخم‌مرغی، با رأس نوک کند یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گرد یا

Cerasus Mahaleb **(L.) Miller**

تقریباً قلبی، کنگره‌ای - کرک غده‌ای‌دار؛ دمبرگها به طول تا ۳ سانتیمتر، با ۱-۲ غده یا بدون غده. گلها سفید، معطر، خوشه‌ای تنک. میوه شفت تخم‌مرغی، ابتدا زرد به تدریج قرمز شونده، سرانجام سیاه.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، ترکمنستان، پاکستان، جنوب اروپا، قفقاز، غرب و مرکز آسیا، کپت‌داغ، پامیر و آلای و غرب تیان‌شان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: آذربایجان، کردستان، ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری و یزد.

مصارف و کاربردها: چوب آن به‌عنوان معرق استفاده می‌شده است. از له شده مغز دانه آن بصورت ضماد در رفع درد ناحیه کلیه و کمر استفاده می‌کرده‌اند. از مخلوط آن در عسل جهت رفع قولنج‌های کبدی و کلیوی استفاده می‌شده است. به علت داشتن گلوکزید مولد اسیدسیانیدریک باید به مقدار کم و در کمال احتیاط مصرف شود (۱۱).

- اگرچه محلب در افواه و دهان به دهان در ریف گیاهان دارویی است و اغلب میوه‌های آن نیز به خارج صادر می‌شود اما در طب سنتی ایران جایگاه ویژه‌ای ندارد و از نهال‌های جوان آن بیشتر برای تهیه پایه پیوند و تبدیل آن به **گیلاس** / *Cerasus avium* (L.) Moench استفاده می‌کنند. بنابراین برای دستیابی به ارزش‌های دارویی آن نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری داریم (مؤلف).

* ***Cerasus vulgaris*** **Miller**

Syn.: *Prunus Cerasus* L.

E. cherry, red cherry, sour cherry

آلبالو

درختچه یا درختی کوتاه به ارتفاع تا ۱۰ متر، گاهی پاجوش دهنده، با تاج بزرگ واگرا و بعضی مواقع واژگون. شاخه‌های جوان بدون کرک سبزرنگ، سرانجام قهوه‌ای - قرمز شونده. برگها به طول ۶-۸(-۱۲)، به عرض ۳-۵(۶-) سانتیمتر، بیضوی پهن یا واژ تخم‌مرغی - بیضوی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گوه‌ای، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف یا ساده کوچک، اغلب کاملاً بدون کرک یا گاهی در حالت جوان کرکدار، نزدیک قاعده با ۱-۴ غده چشمگیر. دمبرگ‌ها به طول ۱-۴ سانتیمتر، اغلب بدون غده. گلها چتری ۲-۴ تایی، با برگهای حائل کم و کوچک و فلسهای گریبانی. دمگلها به طول ۲/۵-۵ سانتیمتر، بدون کرک. گلها سفید، همزمان با برگها، به‌قطر حدود ۲-۲/۵ سانتیمتر. میوه شفت کروی، با رأس اغلب توسری خورده، قرمز کم رنگ، به‌قطر حدود ۱۵ میلیمتر، با

Cerasus vulgaris **Miller**

***Cerasus vulgaris* Miller**

گوشت آبدار قرمز یا سیاه ترش یا کمی شیرین. هسته کروی، صاف، به درون برچسبیده.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گاهی به صورت خودروی اما اغلب به صورت کاشته در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود، گاهی به منظور استفاده از میوه آن باغهای وسیعی از آن ایجاد می‌گردد و عموماً در حاشیه باغها بصورت پرچین آن را می‌کارند.

مصارف و کاربردها: از شیره میوه ترش آن شربت آلبالو تهیه می‌شود که به بیماران تب‌دار، مبتلایان به ناراحتیهای کبدی و ورم مزمن دستگاه هضم (معده و روده)، التهاب و ورم کلیه داده می‌شود. دمگل آن مانند دم گیلاس اثر مدر دارد و در بیماریهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۱).

ـ اصولاً میوه‌هایی مانند **آلبالو** و **گیلاس** در ایران مصرف قابل توجهی دارند و عموماً در نواحی معتدله و معتدله سرد برای تولید میوه کاشته می‌شوند. بنابراین بدون توجه به ارزش‌های دارویی آنها، بصورت میوه تازه، مربا و کمپوت در رژیم غذایی مردم قرار می‌گیرند (مؤلف).

***Cotoneaster* Medicus**

E. cotoneaster, quince_leaved medlar

شیرخشت

درختچه یا درختانی کوتاه، با شاخه‌های بدون خار، با برگهای کامل، خزان‌کننده، با گوشواره‌های اغلب درفشی. گل‌آذین چتری – منشعب (چتری – خوشه‌ای)، اغلب چندتایی، نزدیک بهم، با گلهای ۱ـ۲۰ تایی. کاسبرگها کوچک بصورت تاجی روی

گل‌بنه، سه گوشه‌ای، دائمی. گلبرگها تقریباً دایره‌ای، تقریباً ایستاده یا تخت شده، سفید یا قرمز. میوه سیبی قرمز یا سیاه، با دانه‌های ۱ـ۳ تایی، در گل‌بنه‌ای سرانجام قرمز یا سیاه شونده.

ـ این جنس در ایران ۱۶ گونه درختچه‌ای دارد. بعضی از آنها مولد مانی بنام شیرخشت می‌باشند که جنبه‌های دارویی دارد و بنظر می‌رسد که فقط در ایران شناخته شده است و در سایر نقاط جهان یا این مان تولید نمی‌شود و یا در طب سنتی آنها جایگاهی ندارد. ظاهراً گونه‌هایی از آن که در نواحی مختلف البرز، آذربایجان و خراسان می‌رویند دارای چنین مانی

Cotoneaster nummularioides Pojark.

Syn.: _Cotoneaster racemiflora_ (Desf.) C. Koch var. _nummularioides_ (Pojark.) Kitamura

شیرخشت سکه‌ای

درختچه‌ای ایستاده، به ارتفاع ۱/۵ـ۳ متر. شاخه‌های جوان کرک نمدی، سرانجام بی‌کرک، ارغوانی تیره. برگها به طول ۵ـ۲۰، به عرض ۴ـ۸ میلیمتر، دایره‌ای یا دایره‌ای ـ واژ تخم‌مرغی یا دایره‌ای ـ بیضوی، با رأس گرد پهن یا کم و بیش باریک شده، نوک‌دار، گاهی نوک چالدار، روی سطح فوقانی کدر (مات)، کرکی فشرده، سرانجام اغلب تقریباً بی‌کرک، در سطح تحتانی کرک نمدی خاکستری یا زرد به نسبت تنک. گل‌آذین ایستاده، ۲ـ۴ گلی، کرک نمدی. جام گل کاملاً تخت، به‌قطر ۶ـ۹ میلیمتر. پرچمها به تعداد تا ۲۰ تا. خامه دوتایی. میوه واژ تخم‌مرغی ـ کروی، به طول ۵ـ۷/۵ میلیمتر، ابتدا ارغوانی تیره، سپس سیاه لایه مومی‌دار. هسته ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: ایران، شرق ماورای قفقاز، تالش، شرق آذربایجان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در نواحی بیشه‌زاری در استانهای گرگان، گیلان، آذربایجان شرقی و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

هستند که در بازار دارویی ایران با نام شیرخشت مصرف می‌شود و به‌عنوان اشتهاآور، خلط‌آور و مقوی معده مورد استفاده قرار می‌گیرد. در سالهای اخیر علاوه بر تعداد ۱۶ گونه بومی و خودروی در ایران گونه‌های دیگری نیز به‌عنوان درختچه‌های زینتی وارد شده و در باغهای گیاه‌شناسی و پارکها کاشته می‌شود که آنها نیز فاقد این مان هستند، بنابراین بنظر می‌رسد جنبه‌های تحقیقاتی بسیار دقیق و قابل کنترل لازم است تا بتوان به روش جمع‌آوری و تولید این مان پی برد و بعد ارزش‌های دارویی آن را بطور دقیق بررسی نمود (مؤلف).

Cotoneaster nummularioides Pojark.

مصارف و کاربردها: براساس کاربردهای طب سنتی شیرخشت در موارد زیر مصرف می‌شود: ملین، مسهل صفرا، خلط‌آور، مقوی کبد و معده، کاهش‌دهنده حرارت بدن، برطرف‌کننده سرفه و ناراحتیهای سینه و حلق و تب‌بر.

در مصرف دارویی طب سنتی ایران شیرخشت را به‌عنوان ملین و برطرف‌کننده زردی در کودکان تازه متولد شده مصرف می‌کنند (۱۲).

Crataegus microphylla C. Koch

سرخه ولیک، زالزالک برگ ریز

درختچه. شاخه‌های جوان بی‌کرک، سبز - قهوه‌ای شونده، بسیار نازک، در حالت مسن خاکستری، شاخه‌های کوتاه گاهی کدر (مات) تر. خارها متعدد برگ‌دار یا بدون برگ، به طول ۵-۱۲ میلیمتر. برگها کوچک، به طول ۱-۳، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، با محیط تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، تا $\frac{۳}{۴}$ - $\frac{۲}{۳}$ بریده، با لوبهای ۳-۷ تایی، گرد یا به نسبت نوک‌تیز، بندرت نوک‌تیز و باریک، روی سطح فوقانی و تحتانی بی‌کرک یا در امتداد رگبرگها کرکی تنک، گاهی با لبه مژه‌دار، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر. گل‌آذینها یا انتهایی در شاخه‌های بلندتر یا در شاخه‌های بسیار کوتاهتر و بحالت جانبی قرار گرفته بطوریکه ۴-۱۰ گلی به نظر می‌رسد، بی‌کرک یا به صورت بسیار پراکنده کرکدار. دمگلها اغلب خیلی طویل شده، به طول تا ۲ سانتیمتر یا بیشتر. کاسبرگها مستطیلی - سرنیزه‌ای - سه گوشه یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، ابتدا گسترده، سرانجام ایستاده. گلبرگها تقریباً دایره‌ای، به طول و عرض ۵-۶ میلیمتر. خامه ۱. میوه به طول ۹-۱۲ میلیمتر یا بیضوی یا کم و بیش کدو قلیانی شکل، زیر کاسه گل قویاً بهم آمده، یا در حالت جوان اغلب کرکدار. هسته در سطح پشتی محدب و کمی ناودار.

پراکندگی جهانی: ایران، قفقاز، ترکیه و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً در نواحی جنگلی ایران بصورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در ارتباط با خواص دارویی *Crataegus Oxyacantha* L. که در ایران نمی‌روید اطلاعاتی آورده شد و بهتر است بگوییم که در ارتباط با گونه‌های گیاهی *Crataegus* در ایران که بالغ بر ۲۰ گونه می‌شود و با نامهای فارسی و محلی **زالزالک**، **ولیک**، **سیاه‌ولیک**، **سرخه‌ولیک**، **سیسته**، **گویج** و ... در ایران شناخته می‌شوند بجز یک گونه از آن بنام *Crataegus Azarolus* L. که میوه‌هایی درشت و

Crataegus microphylla C.Koch

زردرنگ دارد و گاهی در فصل پاییز بصورت تفننی در کنار دیگر میوه‌ها فروخته می‌شود سایر گونه‌های آن یا مصرف نمی‌شود و یا مصرف آنها کاملاً محلی و محدود و آنهم توسط اهالی و کودکان همان محله‌ها می‌باشد و ارزش دارویی آنها برکسی روشن نشده و در طب سنتی ایران نیز جایگاه ویژه‌ای ندارند. بنابراین با توجه به کاربردهای نسبتاً وسیع *Crataegus Oxyacantha* L. جا دارد که در ارتباط با گونه‌های مختلف *Crataegus* در ایران نیز تحقیق و تفحص صورت بگیرد (مؤلف).

Crataegus microphylla **C.Koch**

*** *Crataegus Oxyacantha* L.**

E. hawthorn, white thorn, European hawthorn, English hawthorn

زالزالک خارتیز

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۵ متر، با شاخه‌های گسترده، با خارهای محکم، به طول تا ۲/۵ سانتیمتر. برگها تخم‌مرغی پهن یا واژ تخم‌مرغی، گوه‌ای، به طول ۱/۵ـ۵ سانتیمتر، با ۳ـ۵ لوب دندانه اره‌ای ریز نوک کند یا نسبتاً نوک تیز، بدون کرک؛ دمبرگ‌ها به طول ۶ـ۱۵ میلیمتر. گل آذین بی‌کرک، ۵ـ۱۲ گلی؛ گلها به عرض ۱/۵ سانتیمتر. پرچمها ۲۰ تایی؛ کیسه‌های بساک قرمز. خامه‌ها ۲ـ۳ تایی. میوه کروی یا بیضوی پهن، به طول ۸ـ۱۵ میلیمتر، خونی، با ۲ فندقه‌چه (دانه).

پراکندگی جهانی: اروپا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران بصورت کاشته شده دیده می‌شود (تهران، باغ گیاه‌شناسی ملی ایران).

مصارف و کاربردها: گلها و میوه‌های این درخت مصرف می‌شود، گلهای آن خواص درمانی: تقویت‌کننده قلب، پایین‌آورنده فشار خون (از طریق اتساع عروق)، ضد اسپاسم (داروی مسکن قلب)، خواب‌آور ضعیف و تب‌بر دارد. میوه آن قابض (اسهال) و حل‌کننده سنگهای ادراری می‌باشد و در

Crataegus Oxyacantha **L. var. *rosea***

Crataegus Oxyacantha L. var. *rosea*

موارد تپش قلب، ناراحتیهای قلبی، آنژین صدری، اسپاسم‌های عروقی، بالا رفتن ضربان قلب، بی‌نظمی ضربان قلب، برافروختگی‌های ناشی از احتقان، بی‌قراری و بی‌خوابی‌های ناشی از یائسگی، تصلب شرایین، فشار خون بالا، اختلالات ناشی از ضعف دستگاه عصبی (دلهره، سرگیجه و صدای وزوز در گوش)، سوء هاضمه، بی‌خوابی، اسهال، اسهال خونی، سنگ مجاری ادرار و صفراوی مصرف می‌شود (۱۰).

– برای کاهش فشار خون، ضدحمله‌های قلبی، کاهش کلسترول سرم و قوت حرکات قلب بسیار مؤثر بوده و بطور وسیع در اروپا به‌عنوان کاهش فشار خون و مقوی قلب مصرف می‌شود (۱۲).

– مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: مقوی قلب، گشادکننده سرخرگها، آرام‌بخش و شل‌کننده، آنتی‌اکسیدان؛ تحقیقات نشان می‌دهد که زالزالک اثرات قابل توجهی در درمان و توسعه و ازدیاد ضربان قلب و پایین آوردن فشار خون دارد، بصورت سنتی در اروپا برای درمان سنگ کلیه و مثانه استفاده می‌شود و مدر می‌باشد. دارویی عمومی برای گردش خون و مشکلات قلبی است و امروزه برای درمان آنژین و بیماری سرخرگهای کرونر و نامنظمی ضربان قلب بکار می‌رود؛ زالزالک نه تنها دارویی برای فشار خون بالاست، بلکه فشار خون پایین را نیز اصلاح می‌کند و فشار خون را در حد نرمال اصلاح می‌کند. به همراه ژینکو برای اصلاح کمی حافظه بکار می‌رود و سبب تسریع گردش خون در مغز می‌شود و سبب رسیدن اکسیژن کافی به مغز می‌شود. این خاصیت در *Crataegus monogyna* نیز دیده می‌شود (4).

– مدر، منعقدکننده خون، ضد اسپاسم، مسکن و پایین آورنده فشار خون ملایم است. از آن برای امراض قلبی و تقویت قلب بدون اثرات جانبی استفاده می‌کنند. به افزایش ضربان قلب، درمان بی‌خوابی با

منشأ عصبی کمک می‌کند (5).

جنس زالزالک / .Crataegus L در ایران ۱۷ گونه درختی یا درختچه‌ای دارد که در سراسر نواحی معتدله و معتدله سرد ایران پراکنده‌اند و نامهای محلی مانند گوبج (*Gavij*)، سیسته (*Ciste*)، ولیک (*Velik*) دارند و مردم نقاط مختلف از میوه آنها بندرت استفاده می‌کنند، در سالهای اخیر میوه *Crataegus Azarulus* و *Crataegus ponticus* که بسیار بهم شبیه می‌باشند در بازار به‌عنوان تنقلات فروخته می‌شود؛ بنابراین تحقیق در مورد آنها از ضروریات بررسی خواص کاربردی آنها بخصوص از دیدگاه دارویی است (مؤلف).

Cydonia oblonga Miller

Syn.: *Pyrus Cydonia* L., *Cydonia maliformis* Miller, *Cydonia vulgaris* Pers.

E. quince, apple quince

به، شال به، به جنگلی

درختی به ارتفاع تا ۸ متر، بندرت درختچه‌ای، با شاخه‌های جوان با کرکهای پتویی متراکم، در حالت مسن‌تر بدون کرک شونده. برگها به طول ۶-۱۰ (-۱۲)، به عرض ۷/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا تقریباً دایره‌ای یا کم و بیش بیضوی، نوک‌تیز تا نوک‌دار یا نوک کند، با قاعده‌ای گرد تا کمی قلبی، در حالت جوان با دو سطح پشمالو - کرک پتویی، روی سطح فوقانی سریعاً بدون کرک شونده. دمبرگ‌ها با کرکهای پتویی. گوشواره‌ها تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای - مستطیلی، در سطح تحتانی کم و بیش پشمالو، با لبه کرک غده‌ای. لوله کاسه گل تخم‌مرغی کرک‌پتویی، با لوبهایی به طول ۶-۱۰(-۱۲)، به عرض ۲-۶ میلیمتر، مستطیلی تا تخم‌مرغی، مساوی لوله کاسه گل یا کمی کوتاهتر، روی سطح فوقانی با کرکهای پتویی، در سطح پایینی کرک غده‌ای، با لبه دندانه‌دار - کرک غده‌ای‌دار. گلبرگها به طول ۲-۲/۵، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی، با نوک گاهی چالدار، روی سطح فوقانی در قاعده کرک پشمالو، سفید یا قرمز. پرچمها از گلبرگها حدود $\frac{1}{3}$ کوتاهتر. خامه‌ها در قاعده کرک‌پتویی. میوه کروی یا گلابی شکل، کم و بیش کرک پتویی.

Cydonia oblonga Mill.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش، ترکمنستان، قفقاز و کردستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت خودروی در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه و لرستان می‌روید و در اغلب مناطق کشور نیز در باغها کاشته می‌شود و میوه آن مصرف خوراکی دارد.

مصارف و کاربردها: میوه به برای دفع اسهال بکار می‌رود و تقویت‌کننده معده و التیام‌دهنده ورم روده است. دانه به خاصیت دفع التهابات مخاط‌ها، دفع سرفه و رفع گرفتگی صدا دارد، بطور عمومی به اثرات درمانی: قابض، مقوی قلب، ضدنفخ، نرم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، بندآورنده خونریزی، مؤثر در درمان بیماریهای سینه‌ای و مقوی عمومی بدن دارد (۱۲).

Cydonia oblonga Mill.

- میوه‌ها، دانه‌ها و موسیلاژ آن مصرف می‌شود؛ برگها، جوانه‌ها و پوست به قابض می‌باشد. میوه آن تقریباً ترش یا با مزه ترش هستند؛ قابض، خلط آور و مقوی قلب می‌باشند. دانه‌های به موسیلاژدار و آرام‌بخش هستند و برعلیه تب، در اسهال خونی، اسهال و زخم گلو بکار می‌روند، در استعمال خارجی در بیماریهای چشمی، بعنوان محلول آرام‌بخش و در تورم پوستی بعنوان آرام‌بخش عمل می‌کند و محافظ مفید برای

زخمهای پرده‌های لنفاوی است (6).
- موسیلاژ آن نرم‌کننده، خلط‌آور و آرام‌بخش (مرهم‌آسا) است و برای تهیه مواد تثبیت‌کننده حالت مو بکار می‌رود. شربت آن برای درمان ورم و التهاب گلو بکار می‌رود. قابض و ضداسهال است. جوشانده برگهای آن برای دفع سنگ‌ریزه‌های کلیه بکار می‌رود. میوه‌های آن خوراکی است و بصورت ژله و مربا مصرف می‌شود. دانه‌های آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و تب بکار می‌رود (5).
- قابلیت قابض بودن زیاد میوه نارس آن آن را دارویی مفید برای درمان اسهال بخصوص در بچه‌ها می‌نماید. میوه و آب آن (شیره) را می‌توان به‌عنوان دهان‌شویه یا غرغره برای درمان زخمهای دهان، مشکلات لثه‌ها و زخمهای گلو مصرف کرد، وقتی‌که پخته می‌شود بیشتر خاصیت قابض بودن آن از بین می‌رود. شربت آن به‌عنوان شادی‌آفرین، قابض ملایم و نوشابه هاضم توصیه می‌شود. دانه‌های آن مقدار قابل توجهی موسیلاژ دارد و به‌عنوان کمک مؤثری در درمان برونشیت و به‌عنوان مسکن مصرف می‌شود (4).

******Eriobotrya japonica*** **(Thunb.) Lindl.**

Syn.: *Mespilus japonica* Thunb.

E. loquat, Japanese melder, Chinese loquat, loquat tree, Japan plum, Japanese loquat

ازگیل ژاپنی

درختی کوچک یا درختچه‌ای همیشه سبز، با تاجی کروی به ارتفاع تا ۶ متر یا بیشتر؛ شاخه‌های جوان با کرکهای پتویی زنگی رنگ. برگها بزرگ، متناوب، با دمبرگ کوتاه یا تقریباً بدون دمبرگ، ساده، چرمی، واژ تخم‌مرغی تا بیضوی - مستطیلی، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک‌دار، با رگبرگهای منتهی به دندانه‌های تیز لبه برگ، لبه برگ دندانه‌ای تنک، روی سطح فوقانی درخشان، در سطح تحتانی کرک پتویی- به‌رنگ زنگ. گلها سفید یا مایل به سفید، در گل‌آذین پانیکول انتهایی، تقریباً به‌قطر حدود ۱۲-۱۵ میلیمتر. کاسه گل ۵ لوبی، دائمی، باقی مانده روی رأس میوه. گلبرگها ۵ تایی، پهن، ناخنک‌دار. پرچمها حدود ۲۰ تایی. تخمدان منفرد، تحتانی، ۲-۵ حجره‌ای، مساوی تعداد خامه‌ها، تخمک در هر حجره دو تایی، گل‌آذین در این درخت در فصل پاییز ظاهر می‌گردد و میوه آن در بهار بعد می‌رسد. میوه سیبی.

پراکندگی جهانی: مرکز چین، کاشته شده در شرق و جنوب اروپا.

Eriobotrya japonica **(Thunb.) Lindl.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه همیشه سبز به منظور استفاده زینتی از برگها و گاهی میوه آن در مناطق معتدله و معتدله سرد (تهران، مازندران، گیلان و گرگان) کاشته می‌شود. این گونه در شهرهای مرکزی (اصفهان، شیراز و یزد) نیز به‌عنوان گیاه مناسب

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl.

ایجاد فضای سبز کاشته‌شده است.

مصارف و کاربردها: جوشانده برگهای آن دارویی مؤثر برعلیه سنگهای ادراری است و از آن برای درمان دیابت، روماتیسم و سرفه استفاده می‌کنند. میوه آن خوراکی است و تصور می‌شود مسکن و برطرف‌کننده استفراغ، تهوع و دل‌آشوبه و تشنگی باشد. گلهای آن خلط‌آور است (5).

ـ میوه آن اثر مسکن و کاهش‌دهنده گرمای بدن در

موارد تب دارد. به همین علت از آن جهت احساس سوزش در مری و معده و رفع استفراغ استفاده می‌شود. دم‌کرده برگهای آن اثر مفید در درمان اسهالهای ساده دارد و از تنطور برگ گیاه جهت رفع سوء هضم و امتلاء معده استفاده می‌شود. برگهای آن اثر قابض دارد و برای رفع اسهال‌های ساده بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنوان خلط‌آور و یا درمان سرفه، آسم و در سکته‌های مغزی و سل استفاده می‌شود (۱۱).

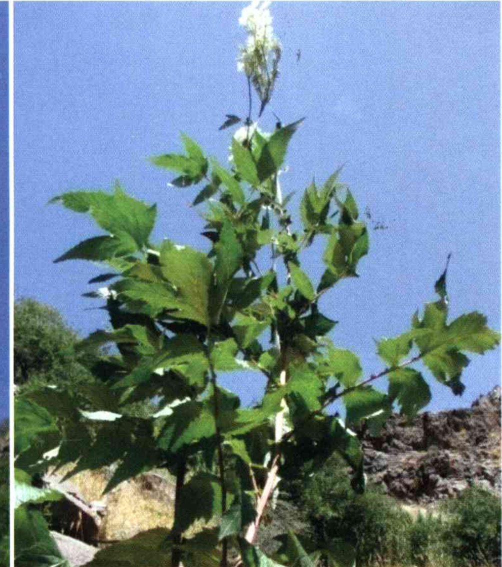
***Filipendula Ulmaria* (L.) Maxim.**

Syn.: *Spiraea Ulmaria* L.

E. European meadow sweet, meadow sweet

عروس چمن‌زار اروپایی

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۲ متر، با ساقه ساده یا در بالا منشعب، با برگهای تنک، در بخش قاعده‌ای بی‌کرک، در بالا اغلب کرکدار. برگهای پایینی با دمبرگ بلند، بالایی‌ها تقریباً بدون دمبرگ، همگی در سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی نقره‌ای ـ نمدی یا سفید برفی ـ نمدی، یا فقط روی رگبرگها کرکدار؛ برگچه‌های جانبی ۲ـ۱۰ تایی، بزرگ، به طول ۳ـ۱۰، به عرض ۱ـ۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، با قاعده گرد یا به کوتاهی گوه‌ای، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف، دندانه‌دار یا به کوتاهی تقریباً لوبدار، کوچک به طول ۳ـ۴ میلیمتر، دندانه‌دار، بندرت وجود ندارد؛ برگچه انتهایی ۳ـ۵ لوبه، با قاعده گرد، سربریده یا قلبی، با لوبهای مشابه برگچه‌های جانبی. گل‌آذین پانیکولی ـ دیهیمی، با شاخه‌های کرکدار. کاسبرگها ۵ـ۶ تایی، به طول حدود ۱ میلیمتر، سه گوشه ـ تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌تیز، سرانجام برگشته. گلبرگها ۵ـ۶ تایی، به طول ۲ـ۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، کم و بیش به یکباره ناخنک‌دار، زرد مایل به سفید، پرچمها از کاسبرگها تقریباً دو بار بلندتر. برچه‌ها ۵ـ۱۲ تایی، به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، کم و بیش بی‌کرک.

Filipendula Ulmaria (L.) Maxim.

Filipendula Ulmaria (L.) Maxim.

پراکندگی جهانی: مرکز و شمال اروپا تا ایسلند، شمال آسیا تا شرق مغولستان، آناتولی، ارمنستان، قفقاز، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و کنار جویبارها در استانهای مازندران (کلاردشت و رودبارک)، آذربایجان غربی و کردستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین ترکیبات دارویی و خواص گیاه عبارت است از: ضدتورم و التهاب، ضدروماتیسم، قابض، مدر، تسهیل کننده درد معده، سالیسیلات ترکیباتی مانند آسپرین است که به کاهش تورم و التهاب کمک می‌کند و درد را آرام می‌نماید، برخلاف آسپرین که به مقدار بالا سبب زخم معده می‌شود، ترکیبات موجود در گیاه **عروس چمن‌زار** لایه داخلی معده را محافظت می‌نماید و تولید اثرات ضدتورمی می‌نماید. گیاه باعث کاهش اسیدیته معده می‌شود و باعث کاهش اسیدیته سراسر بدن می‌گردد. عروس چمن‌زار دارویی مناسب برای اسهال حتی در کودکان می‌باشد و همراه با دیگر گیاهان برای سندروم دردناک ادراری بکار می‌رود (4).

- سرشاخه‌های گلدار آن اثر مدر، معرق، قابض ملایم، آرام‌کننده و التیام‌دهنده زخم، مقوی قلب و خواب‌آور دارد. دم‌کرده ریشه و سرشاخه‌های گلدار آن به‌عنوان مدر در استسقاء و خیز اعضای بدن بکار می‌رود و برای درمان روماتیسم مفصلی حاد، سنگ کلیه و مجاری ادرار و دردهای عصبی و بیماریهای قلبی مصرف می‌شود. دم‌کرده گلهای آن بحالت گرم برای درمان سرخک و آبله تجویز می‌شود و برای رفع استفراغ‌های شدید، اسهال‌های وبایی و بیماریهای ناشی از التهاب معده بکار می‌رود. در استعمال خارج جوشانده غلیظ ریشه آن بصورت محلول یا کمپرس آب گرم برای بهبود زخمها و زخمهای روباز مصرف می‌شود. از جوشانده داغ اندامهای مختلف گیاه برای رفع دردهای ماهیچه‌ای و روماتیسمی استفاده می‌شود (۱۱).

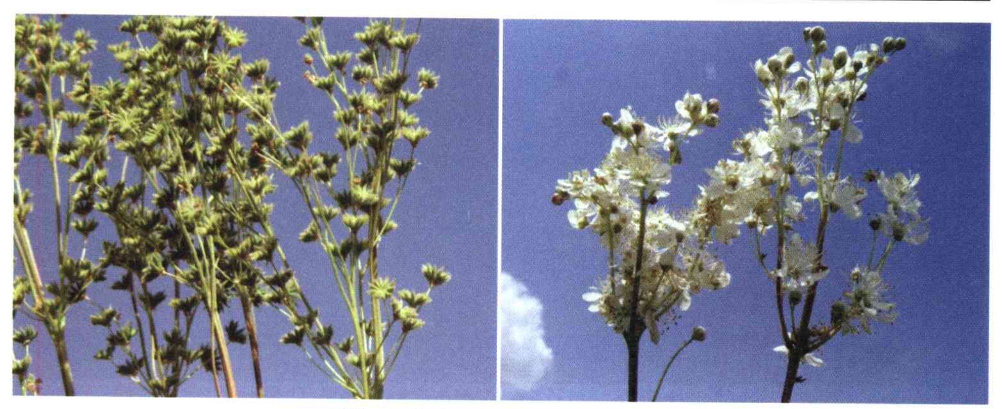
Filipendula vulgaris **Moench**

Syn.: *Spiraea Filipendula* L., *Filipendula hexapetala* Gilib.

E. dropwort, queen of the meadow

عروس چمن‌زار

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر، با ساقه ایستاده، ساده یا در بالا منشعب، با برگهای در قاعده طوقه‌ای، بطرف بالا با برگهای تنک. برگها با دمبرگ نامحسوس تا بدون دمبرگ با برگچه‌های متعدد، بزرگ، به طول

Filipendula vulgaris Moench

۱۰–۲۵، به عرض ۴–۸ میلیمتر، با لبه دندانه‌دار و شانه‌ای – لوبدار، پنجه‌ای ۳–۵ پاره کوچک، با لوب انتهایی عمیقاً سه لوبه، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی روی رگبرگها با کرکهای کوتاه کم و بیش تنک. گلها اغلب ۶ اندامی، سفید، در گل‌آذین دیهیمی انبوه. کاسبرگها به دشواری به طول ۱ میلیمتر، دایره‌ای – تخم‌مرغی، نوک‌کند، برگشته. گلبرگها به طول ۵–۹ میلیمتر، مستطیلی – واژ تخم‌مرغی، با قاعده بتدریج باریک شده. پرچمها از گلبرگها کمی بلندتر یا هم‌اندازه آنها. برچه‌ها ۶–۱۲ تایی، به طول حدود ۲ میلیمتر، نیمه قلبی، در همه جهات به کوتاهی مودار.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، آناتولی، قفقاز، تالش، غرب ایران، سیبری تا آن گارام و ساجان، معرفی شده در شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در چمن‌زارهای مرطوب استانهای آذربایجان شرقی، غربی و کردستان.

مصارف و کاربردها: مدر، قابض و بطور ملایم اثر آرام‌کننده دارد. از این رو در رفع آب آوردن انساج، اسهالهای ساده و نزله‌های ششی مصرف می‌شود. گلهای آن اثر مدر و مسهلی دارد (۱۱).

– با توجه به پراکندگی محدود و اغلب کنار جویباری

Filipendula vulgaris Moench

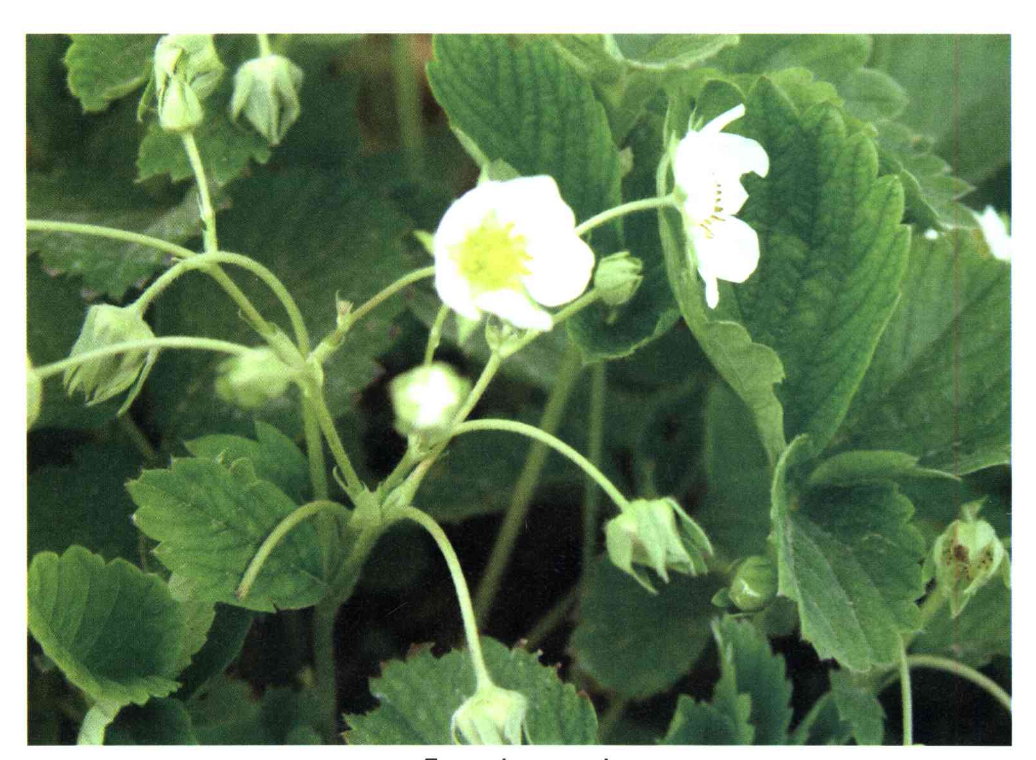
و چمن‌زاری گونه‌های جنس *Filipendula* Adans. در ایران هر دو گونه آن جایگاه مهم در طب سنتی ایرانی ندارند و استفاده و کاربرد و توصیه آنها به‌عنوان گیاه دارویی نیازمند تحقیق و دقت بیشتر و انجام کارهای بالینی است (مؤلف).

***Fragaria vesca* L.**

E. European strawberry, wild strawberry, strawberry

توت فرنگی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۵ـ۳۰ سانتیمتر یا بیشتر، با ساقه‌های رونده، از محل گره‌ها ریشه‌دهنده. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ بلند پوشیده با کرکهای گسترده افقی، اغلب سه برگچه‌ای، بندرت شانه‌ای؛ برگچه انتهایی تخم‌مرغی تا لوزوی، با دمبرگچه بسیار کوتاه؛ برگچه‌های جانبی کم و بیش تخم‌مرغی ـ راست گوشه‌ای، بدون دمبرگچه یا با دمبرگچه‌هایی بسیار کوتاه، همگی با رأس کند تا سربریده اما هیچگاه چالدار نیست، با لبه بجز در بخش قاعده‌ای با ۶ـ۱۳ دندانه درشت، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، در هر دو سطح و در سطح تحتانی روی رگبرگها با کرکهای ابریشمی فشرده انبوه. گوشواره‌ها مستطیلی ـ سه گوشه یا سرنیزه‌ای، نوک‌دار بلند، کامل، به‌رنگ زنگ آهن، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی به‌ویژه روی رگبرگها با کرکهای بلند فشرده. برگهای ساقه‌ای تا قاعده گل‌آذین دیده می‌شود، کامل، تخم‌مرغی تا مستطیلی ـ گوه‌ای، بندرت سه‌تایی، دندانه‌ای درشت یا سرنیزه‌ای و کامل، با گوشواره‌های سرنیزه‌ای ـ نوک‌دار، روی سطح فوقانی بی‌کرک در سطح تحتانی کرکدار. ساقه گلدار از برگهای قاعده‌ای کمی بالا زده (بلندتر)، در بخش قاعده‌ای، گاهی تا شاخه‌آذین (بخش شاخه‌دار) با کرکهای گسترده، اغلب در بخش فوقانی پوشیده از کرکهای ایستاده ـ گسترده فشرده. گل‌آذین ۱ـ۷ گلی. دمگلها با کرکهای فشرده بندرت ایستاده ـ گسترده،

Fragaria vesca L.

گلها کم و بیش نرماده به‌قطر ۱۰_۱۵ میلیمتر. گل بنه تقریباً تخت، با کرکهای فشرده. لوبهای کاسبرگ فرعی به طول ۳_۵، به عرض حدود ۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای، با رأس گاهی بریده، روی سطح فوقانی با کرکهای تنک در سطح تحتانی انبوه فشرده. لوبهای کاسه گل به طول ۴_۶، به عرض حدود ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌دار، روی سطح فوقانی در بخش جلویی‌کرکدار، در سطح تحتانی کرکی ابریشمی فشرده. گلبرگها به طول ۴_۶، به عرض حدود ۴ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی _ گوه‌ای یا واژ تخم‌مرغی _ مستطیلی. نهنج بی‌کرک یا کم و بیش کرکدار. میوه مخروطی با هسته‌های کمی غرق شده (فرورفته) تخم‌مرغی، زرد _ قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز ناحیه ولگا، سراسر سیبری، سونگاری، آلتایی، تیان‌شان، قفقاز، شمال ارمنستان، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، شمال سمنان و آذربایجان (ارسباران) بحالت خودروی دیده می‌شود. بحالت کاشته شده امروزه علاوه بر رواج آن در کردستان، همدان و تهران گاهی در گلخانه‌ها نیز بمنظور تولید میوه کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: یکی از کاربردهای مهم توت‌فرنگی کاربری آرایشی – بهداشتی بخصوص برای پوست صورت است که اثرات تسکین‌دهنده آفتاب‌سوختگی دارد، دانه‌های توت‌فرنگی مقوی کلیه است، میوه آن خاصیت ضدمیکروب دارد، برگ توت‌فرنگی قابض است و برای رفع اسهال و مشکلات هضم استفاده می‌شود و برای درمان نقرس، روماتیسم و آرتریت (التهاب مفاصل) و یرقان مصرف می‌شود و اشتهاآور نیز می‌باشد (۱۲).

برگ و ریشه این گیاه دارای خواص درمانی: مقوی قابض، ضداسهال، منعقدکننده خون، مدر، تنظیم‌کننده کار کبد و اشتهاآور می‌باشد و در استعمال داخلی بمنظور معالجه اسهال، التهاب معده و روده، خونریزی روده‌ای و رحمی، ترشحات سفید زنانه، دردهای مجاری ادراری، قولنج کلیه، روماتیسم، نقرس، ناراحتیهای کبدی و آسم بکار می‌رود (۱۰).

- برگها و ساقه‌های زیرزمینی آن قابض، مدر و ضداسهال هستند. بصورت محلول یا غرغره برای محکم کردن دندانهای شل (لق) کاربرد دارد. در بعضی از نقاط برگهای آن بجای چای سیاه نوشیده می‌شود. میوه‌های آن به‌عنوان غذایی لذیذ بصورت تازه یا مربا یا ژله خورده می‌شود (5).

- برگ توت‌فرنگی قابض ملایم و مدر است. گیاه امروزه کمتر به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود اما از آن برای درمان اسهال و اسهال خونی می‌توان استفاده کرد. برگهای آن بصورت غرغره برای درمان زخمهای گلو و بصورت مایع برای رفع سوختگی‌های کوچک و خراشیدگی‌ها بکار می‌رود. میوه آن مدر و خنک‌کننده است و به‌عنوان بخشی از رژیم غذایی در بیماریهای سل، نقرس، درد مفاصل و روماتیسم تجویز می‌گردد (4).

- برگ و ساقه زیرزمینی توت‌فرنگی اثر قابض و مدر دارد. جوشانده برگهای آن اثرات درمانی تصفیه‌کننده خون و آرام‌بخش دارد و از آن برای درمان اسهال‌های ساده، اسهال خونی، خونروی‌های عادی، وجود خون در ادرار که براثر تحریکات و ناراحتیهای مجاری ادرار پیش آمده باشد و رفع عرق شبانه استفاده می‌کنند. همچنین می‌توان از جوشانده برگ توت‌فرنگی برای درمان بیماریهایی مانند سنگ کلیه و مجاری ادرار، بواسیر، ضعف اعمال معده، تنگی نفس، ضعف اعصاب، نقرس، روماتیسم، آب آوردن انساج و بروز دانه‌های جلدی استفاده کرد. در استعمال خارج جوشانده برگ و ساقه زیرزمینی توت‌فرنگی برای دفع آنژین و مواد آرایشی و برای مداوای سرمازدگی اعضای بدن استفاده می‌شود (۱۱).

Geum rivale **L.**

E. creeping avens, drooping avens

علف مبارک رونده

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۵ـ۷۵ سانتیمتر، با ساقه‌های ۱ـ۳ تایی کرکدار مویی و کم و بیش کرک غده‌ای‌دار، با رأس به‌دشواری منشعب. برگها در هر دو سطح، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها با کرکهای مویی فشرده انبوه؛ برگهای‌قاعده‌ای به طول تا حدود ۲۵ سانتیمتر، با دمبرگ بلند، با دمبرگ کم و بیش کرکدار مویی، ربابی ـ شانه‌ای، با برگچه‌های جانبی ۴ـ۶ تایی واژ تخم‌مرغی، دندانه‌ای مضاعف، با برگچه انتهایی بسیار بزرگ دایره‌ای ـ تخم‌مرغی با قاعده‌گوه‌ای یا کلیوی شکل، به کوتاهی لوبدار. برگهای ساقه‌ای به کوتاهی دمبرگ‌دار، سه قسمتی، حائل با گوشواره‌های سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی عمیقاً بریده. گلها ۲ـ۴(ـ۵) تایی، واژگون؛ میوه‌ها ایستاده. کاسه گل با کرکهای ارغوانی تیره و کرکهای غده‌ای با لوله نعلبکی شکل، با بریدگیهای ایستاده به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر از گلبرگها بالا زده (بلندتر)، سه گوشه ـ سرنیزه‌ای. لوبهای کاسبرگ فرعی مساوی با $\frac{۱}{۳}$ بخش تا نصف طول کاسه گل، خطی، گلبرگها به طول ۸ـ۱۲، به عرض ۷ـ۸ میلیمتر، با پهنک واژ کلیوی شکل، کم و بیش به یکباره باریک شده به ناخنکی بلند، زرد ـ سفید، اغلب کرکدار، با رگه‌های قرمز تیره. پایک زیر تخمدانی به طول ۳ـ۲۳ میلیمتر، کرکی بلند و جدا. فندقه‌ها متعدد، یکی با بخش تحتانی‌سیخک قویاً کرکدار. سیخک اغلب تا میانه کرک غده‌ای‌دار. بخش کلاله‌دار از سیخک کمی کوتاهتر، تا $\frac{۳}{٤}$ طول کرک‌مویی‌دار.

Geum rivale **L.**

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا از ناحیه قطبی تا جنوب شرق اسپانیا، آناتولی، قفقاز، آذربایجان، شمال ایران، غرب‌معتدله سیبری، آسیای مرکزی، ناحیه مرکزی و شرقی امریکای شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارتفاعات فوقانی جنگلهای خزری در استانهای مازندران، گیلان و ارتفاعات سبلان.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی آن خواصی مشابه *Geum urbanum* L. دارد (۱۱).

ـ با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ارتفاعات کوهستانی و در دسترس نبودن آن کمتر مورد توجه دارویی قرار دارد؛ بطور کلی جنس *Geum* در ایران ۵ گونه دارد که تنها *Geum urbanum* L. پراکندگی نسبتاً وسیعی دارد و گونه‌هایی مانند *Geum rivale* L. و *Geum kokanicum* Regel & Schmalh. بیشتر در ارتفاعات کوهستانی می‌رویند. بنابراین جا دارد تحقیق منسجم و مفصل روی گونه‌های این جنس صورت گیرد (مؤلف).

***Geum urbanum* L.**

Syn.: *Geum hyrcanum* C. A. Mey. ex Fisch. & C. A. Mey.

E. common avens, herb Bennet, avens

علف مبارک

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۱۳۰ سانتیمتر، با ساقه‌های به‌ویژه در بالا کم و بیش به کوتاهی کرکدار انبوه و کرکهای بلند تنک در بالا (رأس) منشعب. برگها در هر دو سطح با کرکهای فشرده، قاعده‌ای‌ها به طول ۱۰ـ ۳۰ سانتیمتر، با دمبرگ کم و بیش بلند کرکدار، ربابی ـ شانه‌ای، با شانک‌های جانبی ۲ـ۶ تایی واژ تخم‌مرغی نوک‌تیز تا نسبتاً نوک کند، با دندانه‌های درشت اغلب مضاعف، با لوب انتهایی از بقیه لوبهای نزدیک به آن خیلی بزرگتر. شانک انتهایی لوزوی ـ تخم‌مرغی، کم و بیش ۳ـ۵ لوبه، با قاعده کم و بیش

Geum urbanum L.

گوه‌ای. برگهای ساقه‌ای به کوتاهی دمبرگ‌دار، پایینی‌ها سه‌قسمتی، بالایی‌ها کم و بیش ۳ پاره، با قطعات لوزوی ـ بیضوی. گوشواره‌ها دایره‌ای ـ کلیوی شکل یا دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، بریده ـ دندانه‌دار. گلها ایستاده، به‌قطر ۸ـ۱۵ میلیمتر، با دمگلهای بلند نازک، به کوتاهی کرکدار مویی انبوه‌مخلوط با کرکهای مویی بلندتر تنک. کاسه گل کرکی مویی، در حالت میوه برگشته، با گل‌بنه تقریباً تخت، با بریدگیهایی به طول ۳ـ۸ میلیمتر، سه گوشه ـ نوک‌دار، از لوبهای خطی ـ سرنیزه‌ای کاسبرگ فرعی ۲ تا ۳ بار بلندتر. گلبرگها به طول ۳ـ۷، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، تقریباً مساوی کاسه گل، واژ تخم‌مرغی یا دایره‌ای ـ واژ تخم‌مرغی، زرد. پایک زیرتخمدانی وجود ندارد. فندقه‌چه‌ها کم و بیش کرکی فشرده با نوک بی‌کرک، در حالت رسیده گسترده تا گسترده ـ برگشته. بخش کلاله‌دار از نوک تا ۴ بار کوتاهتر، از قاعده یا تا میانه کرکدار.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا (بجز ناحیه قطبی)، شمال افریقا، آناتولی، ارمنستان، قفقاز، تالش، شمال ایران، غرب سیبری، ترکمنستان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در نواحی جنگلی و نقاط مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان (ارسباران)، لرستان (اطراف رودخانه دز؛ بخشهای جنگلی شمال سمنان و دره‌های مرطوب و استان تهران (البرز) می روید.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه خواص درمانی: مقوی و قابض، معرق، تب‌بر و التیام‌بخش دارد و برای معالجه ضعف عمومی، ورم مزمن روده، اسهال، اسهال خونی، سوء هاضمه، سل، تب‌های پی‌درپی، التهابات چشمی، درد اعصاب مربوط به دندان و سردرد بکار می‌رود (۱۰).

ـ علف مبارک گیاهی قابض است و اصولاً برای بیماریهای مبتلاکننده دهان، گلو و دستگاه معدی ـ روده‌ای بکار می‌رود. لثه‌ها را محکم می‌کند، زخمهای دهآن را التیام می‌بخشد. غرغره‌ای مفید برای عفونتهای حلق و حنجره است و سوزش معده و روده را کاهش می‌دهد. ممکن است برای درمان زخمهای دستگاه گوارش و سندروم سوزش‌دار روده، اسهال و اسهال خونی مصرف شود. علف مبارک بصورت مایع یا کرم و پماد به‌عنوان دارویی آرام‌بخش برای بواسیر بکار می‌رود. گیاه ممکن است بصورت دوش (حمام) برای درمان تخلیه زیاد رحمی (دستگاه تناسلی زنان) بکار رود. علف مبارک شهرت ویژه‌ای به‌عنون پایین‌آورنده ملایم تب دارد (4).

***Geum urbanum* L.**

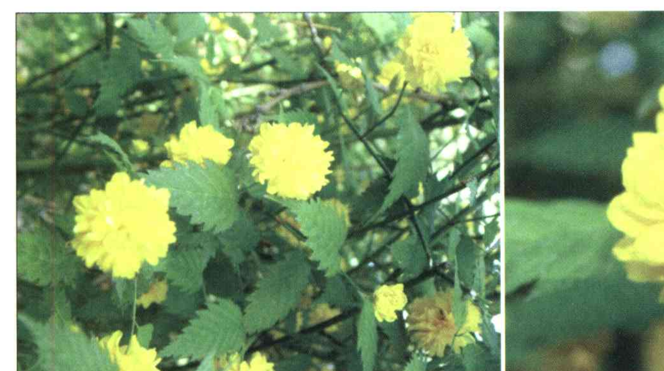
***Kerria japonica* (L.) DC.**

Syn.: *Rubus japonicus* L.

E. Japanese kerria, Guinea flower, summer rose, yellow rose

کریا

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱/۵ ـ ۲ متر. شاخه‌چه‌ها سبز رنگ، عریان، بی‌کرک. برگها تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نوک دار، به طول ۲ـ۵ سانتیمتر، دندانه اره‌ای مضاعف، با سطح فوقانی بی‌کرک، سبز

Keria japonica (L.) DC.

روشن، سطح تحتانی کم‌رنگتر، کمی کرکدار. دمبرگها به طول ۵–۱۵ میلیمتر. گلها در انتهای شاخه‌چه‌های جانبی، به عرض ۳–۴/۵ سانتیمتر. گلبرگها تخم‌مرغی، پرچمها به اندازه نصف طول گلبرگها. خامه‌ها حدوداً هم اندازه طول پرچمها. فندقه‌ها سیاه مایل به قهوه‌ای.

– درختچه‌ای است که بدلیل برگهای سبز روشن و گلهای زیبای زرد آن در بهار کاشته می‌شود و در فصل زمستان نیز شاخه‌های آن سبز و زیباست.

پراکندگی جهانی: چین (مرکز و غرب چین)، کاشته شده در ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد (تهران، کرج، شمال ایران).

مصارف و کاربردها: دم‌کرده سرشاخه‌های گلدار گیاه برای درمان سرفه‌ها و ناراحتیهای زنانه بکار می‌رود (internet).

Keria japonica (L.) DC.

Laurocerasus officinalis **Roemer**

Syn.: *Prunus Laurocerasus* L., *Padus Laurocerasus* Miller, *Cerasus Laurocerasus* Lois., *Laurocerasus vulgaris* Garriere

E. common laurel cherry

جل، غار گیلاسی

درختچه یا درختی کوتاه به ارتفاع تا ۶ متر. شاخه‌چه‌های یکساله بی‌کرک سبز. برگها همیشه سبز، به طول تا ۲۰، به عرض تا ۸ سانتیمتر، مستطیلی – بیضوی یا مستطیلی – تخم‌مرغی، با رأس اغلب به کوتاهی نوک‌دار، با قاعده گرد یا گوه‌ای با لبه‌های به

Laurocerasus officinalis Roemer

Laurocerasus officinalis Roemer

تنکی دندانه‌دار یا کامل، روی سطح فوقانی سبز تیره درخشان، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، با رگه میانی قویاً چشمگیر، بی‌کرک، چرمی. غده‌های قاعده‌ای ۲ـ۴ تایی یا وجود ندارد. دمبرگ‌ها کانال‌دار، به طول تا ۱/۵ سانتیمتر. خوشه‌ها بی‌کرک، متراکم، از برگها اغلب کوتاهتر، به طول تا ۱۶ سانتیمتر، فقط با برگه‌های حائل. گلها سفید، به‌قطر حدود ۸ میلیمتر. دمگلها به طول تا ۸ میلیمتر، بی‌کرک. پرچمها ۱۵ـ۲۵ تایی، شفت واژ تخم‌مرغی، به‌قطر حدود ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، با رأس نوک‌تیز، ارغوانی تیره یا سیاه. هسته صاف، ناودار.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، ترکیه، قفقاز، شمال و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **مازندران:** دره تالار نزدیک شیرگاه؛ بین عباس‌آباد و قائم‌شهر؛ اطراف آمل و نور. **گیلان:** تالش؛ بصورت کاشته شده در تهران؛ کرج و ...

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضد اسپاسم، و مسکن دستگاه عصبی دارد و برای درمان اسپاسم‌ها و دردها، اسپاسم‌های مجاری گوارشی و برونش‌ها، آسم، سرفه‌های عصبی، تپش قلب، بی‌خوابی، تهوع‌های ناشی از بارداری، التهاب پوستی و تحریکات پوستی بکار می‌رود (۱۰).

- آب مقطر جل خاصیت ضدتشنج و تسکین‌دهنده سرفه دارد و در موارد تنگی نفس، سیاه سرفه، اسپاسم‌های دردناک معده و روده، استفراغ و بی‌خوابی مصرف می‌شود. در استعمال خارج تسکین‌دهنده خارش است. در استعمال داخل بدلیل سمی بودن برگهای گیاه با احتیاط کامل باید مصرف شود (۱۱).

Malus domestica **Borkh.**

Syn.: *Malus pumila* var. *domestica* C. K. Schneid., *Malus dasyphylla* var. *domestica* Koidz., *Pyrus Malus* L., *Pyrus pumila* 'Domestica' Aschers. & Graebn.

E. apple, cultivated apple

سیب

درختی کوچک یا نسبتاً بزرگ با تاج گسترده، با شاخه‌های واگرا و شاخه‌های یکساله (جوان) محکم (ضخیم). برگها اغلب بزرگ، به‌شکلهای متنوع، اغلب تخم‌مرغی با قاعده گرد، کنگره‌ای - دندانه اره‌ای، در هر دو سطح برگ با کرکهای دائمی (روی سطح فوقانی کمتر)، دمبرگ‌ها کوتاه. گلها بزرگ، سفید یا صورتی، معمولاً در سطح بیرونی تیره‌تر، با دمگلهای نسبتاً کوتاه یا کوتاه، کرک نمدی سفید. گل‌بنه و کاسه گل با کرکهای نمدی انبوه.

Malus domestica Borkh.

Malus domestica **Borkh.**

میوه معمولاً بزرگ (درشت)، به‌قطر بیشتر از ۳ سانتیمتر، با دم میوه کوتاه.

ـ واریته‌های متعددی از آن امروزه در باغها کاشته می‌شود. تعداد زیادی فرم‌های کاشته شده از گونه‌های وحشی سیب مشتق و وارد کشاورزی شده که همگی با نام *Malus domestica* نامیده می‌شوند، بنابراین از نظر شناسایی مشکلات زیادی در این راه وجود دارد. بهتر است این مجموعه پیچیده را تحت عنوان گروه *Malus domestica* با منشأهای مختلف بنامیم. به‌عنوان مثال واریته‌ها یا گروه‌های واریته‌ای که امروزه در منابع و رفرانسها بنام سیب شناخته می‌شوند عبارتند از:

Malus pumila Mill.

Malus conocarpa Hort.

Malus frutescens Medik

Malus striata Hort.

Malus astracanica Dum.

Malus strepens Hort.

Malus costata Hort.

Malus prasomila Hort.

Malus megamila Hort.

پراکندگی جهانی: اغلب نقاط جهان

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران دیده می شود.

Malus domestica **Borkh.**

ـ لازم است یادآوری گردد که در ایران کاشتن و ایجاد باغهای سیب سابقه‌ای بسیار طولانی دارد، وجود داشتندکولیتوارها و نژادهایی که بدلیل اقتصادی نبودن و مرغوب نبودن میوه آنها منسوخ شده‌اند و امروزه جای خودرا به انواع اصلاح شده‌ای مثل سیب

لبنانی زرد و قرمز، سیب شمیرانی و کندری داده‌اند. به‌عنوان مثال می‌توان به انواع **سیب مشگی**، **سیب علامتی**، **سیب سنگک**، **سیب ترشک**، **سیب آردک**، **سیب گلاب** و ... اشاره داشت که امروزه کمتر در باغها دیده می‌شوند.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی مهم سیب عبارت است از: کنترل اسهال و رفع یبوست، ضدمیکروب وبا، ضدسرطان، ضددیابت، ضدتب، کمک به مشکلات قلبی، برطرف کردن واریس، رفع کمبود ویتامین C، کاهش اسید اوریک، رفع گرفتگی صدا و سرماخوردگی، رفع سرفه و بیماریهای سینه، رفع نزله‌های برونش‌ها، کاهش کلسترول خون، ضدعفونی‌کننده، جلوگیری از تصلب شرایین؛ همچنین سیب کاربری آرایشی نیز دارد (۱۲).

– میوه آن برای رفع اسهال بخصوص در کودکان بسیار مفید است؛ غذایی مناسب است، و بصورت پودر شده در موارد ورم معده و روده به کودکان داده می‌شود. روایتی وجود دارد که خوردن روزی یک سیب پزشک را از مصرف‌کننده آن دور می‌دارد. ریشه آن کرم‌کش و تب‌بر است (5).

Mespilus germanica **L.**

Syn.: *Pyrus germanica* Hook. f.

E. medlar

ازگیل

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۶ متر، با شاخه‌های خاردار، در حالت جوان کرکدار. برگها به طول تا ۱۰(–۱۳)، به عرض ۳/۵ (–۵) سانتیمتر، سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای – مستطیلی، یا واژ سرنیزه‌ای نوک‌دار تا نوک کند، با قاعده‌ای منتهی به دمبرگی به طول تا ۴ میلیمتر، با کرکهای بلند و جدا، گوه‌ای یا گرد، کامل یا دندانه‌ای، با کرکهای غده‌ای، گاهی اصولاً در شاخه‌های عقیم با لوبک دندانه‌دار نامنظم، روی سطح فوقانی سبز تیره، با کرکهای پراکنده، در امتداد رگبرگ‌ها انبوه‌تر تا کاملاً بدون کرک، در سطح تحتانی سبز مایل به خاکستری، اصولاً روی رگبرگها با کرکهای بلند و جدای انبوه. گوشواره‌ها کم و بیش تخم‌مرغی، دمبرگ‌دار، با لبه کرک غده‌ای و کم و بیش پشمالو، سریعاً ریزان. گلها تقریباً بدون دمگل، در قاعده با برگه‌ای منفرد نخی شکل تا خطی. لوله کاسه‌گل فرفره‌ای، با کرکهای بلند و جدا و کرکهای پتویی؛ دندانه‌های کاسه گل به طول حدود ۱۵ میلیمتر، درفشی، از گلبرگها کمی کوتاهتر، در سطح تحتانی با کرکهای پتویی – بلند و جدا، روی سطح فوقانی کم و بیش با کرکهای فشرده انبوه. گلبرگها به طول تا ۱۵، به عرض ۱۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی پهن، اغلب واژ قلبی، بطرف‌قاعده لوبک‌دار، با لبه اغلب مژک‌دار، سفید. میوه‌ها به‌قطر ۱–۲/۵ سانتیمتر، گلابی شکل یا در انواع کاشته‌شده سیبی شکل، قهوه‌ای. با کرکهای بلند و جدا – پتویی.

Mespilus germanica L.

Mespilus germanica **L.**

پراکندگی جهانی: ایران، جنوب و جنوب شرق اروپا، آناتولی، قفقاز، تالش و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: زیارت؛ بندرگز؛ نواحی جنگلی استان. ـ **مازندران:** کجور؛ دره تالار بین شاهی و پل سفید؛ بین کدوک و عباس‌آباد؛ دره چالوس؛ نوشهر. ـ **گیلان:** میان پشته انزلی؛ آستارا؛ لاهیجان؛ رشت. ـ **آذربایجان:** قره داغ؛ گردنه حاجی امیر شمال شرق اردبیل؛ آسبین. ـ **تهران:** کوه توچال؛ کوه دماوند؛ نزدیک رینه؛ قزوین؛ کرج.

مصارف و کاربردها: ازگیل روی روده اثر مقوی و قابض دارد و باعث بالا رفتن فشار اسمزی خون می‌شود. در رفع اسهال‌های ساده اثر قاطع دارد. میوه نارس آن قابض‌تر از نوع رسیده آن است و در رفع خونریها بکار می‌رود. برگ ازگیل قابض است و از جوشانده آن بصورت غرغره در رفع افت و ورم مخاط گلو استفاده می‌کنند (۱۱).

Photinia serrulata **Lindl.**

Syn.: *Photinia glabra* Dence. var. *chinensis* Maxim

E. Chinese hawthorn, Chinese photinia

سه رنگ

درختچه یا درختی همیشه سبز، به ارتفاع تا ۱۲ متر، کاملاً بی‌کرک. جوانه‌ها تخم‌مرغی، به ضخامت ۴ میلیمتر. برگها مستطیلی، نوک‌دار، معمولاً با قاعده گرد، به طول ۱۰ـ۱۸ سانتیمتر، دندانه اره‌ای ریز، با سطح فوقانی سبز تیره و درخشان، سطح تحتانی سبز مایل به‌زرد، بهنگام جوانی مایل به قرمز، دمبرگها به طول ۲ـ۳ سانتیمتر، کرکدار. گلها سفید، به عرض ۶ـ۸ میلیمتر، در گل‌آذین پانیکول پهن، به عرض ۱۰ـ۱۶ سانتیمتر، با شاخه‌چه‌های کمی

Photinia serrulata **Lindl.**

گوشه‌دار ضخیم. گلبرگها بی‌کرک. میوه کروی، به عرض ۵ـ۶ میلیمتر، قرمز.
ـ درختچه‌ای است با برگهای درشت درخشان، گلهای سفید جذاب و زیبا و میوه‌های قرمز زیبا در فصل پاییز

پراکندگی جهانی: چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، باغ دانشکده کشاورزی کرج، گاهی پارکها و حیات منازل در تهران، اصفهان و یزد.

مصارف و کاربردها: کرم‌کش است و برای درمان اسهال‌های صعب‌العلاج، بواسیر و یرقان بکار می‌رود (internet).

Photinia serrulata **Lindl.**

Potentilla anserina **L.**

Syn.: *Potentilla anserina* L. var. *vulgaris* et. var. *sericea* Hayne

E. silver_weed, wild tansy, silvery cinquefoil

پنجه برگ چمن‌زاری

گیاه چندساله، با بیخ ساقه، ضخیم مولد ساقه‌های متعدد. ساقه‌های گلدار به طول ۵ـ۸۰ سانتیمتر، نازک و نخی شکل، ساده، اغلب طویل‌شده، خزنده (رونده)، روی گره‌ها ریشه دهنده، با گلهای همیشه تقریباً منفرد و جانبی. ساقه‌ها و دمگلها بی‌کرک شونده یا کم و بیش کرکدار. برگهای قاعده‌ای ۵ تا چندین جفت برگچه‌ای، با محیط مستطیلی ـ خطی، به کوتاهی دمبرگ‌دار؛ ساقه‌ای‌ها کوچکتر یا به گوشواره‌ها تغییر یافته (تبدیل شده). گوشواره‌های برگی پایینی (قاعده‌ای) بزرگ به قاعده دمبرگ به طول زیاد

چسبیده، با گوشک‌های تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌دار، کامل؛ گوشواره‌های ساقه‌ای با قاعده کم و بیش غلافدار، با گوشک‌های با لبه اغلب چندین پاره‌ای؛ برگچه‌ها از نظر بزرگی به شدت متنوع، بدون دمبرگچه، گاهی بطور بسیارکوتاهی دمبرگچه‌دار، متقابل یا متناوب، با محیط اغلب واژ تخم‌مرغی یا خطی ـ مستطیلی، چندین بار دندانه اره‌ای نوک‌تیز یا عمیق، پایینی‌ها خیلی کوچک شده، همگی در سطح فوقانی بی‌کرک یا کرکی تنک، در سطح تحتانی نقره‌ای ـ کرک ابریشمی یا کم و بیش نمدی، بندرت با دو سطح بی‌کرک سبز. گلها با دمگلهای بلند، به‌قطر ۱۰ـ۲۰ میلیمتر. کاسبرگها کم و بیش هم‌اندازه، خارجیها ۲ تا چند قسمتی، بندرت کامل، داخلیها تخم‌مرغی پهن نوک‌تیز، تقریباً همیشه کامل. گلبرگها واژ تخم‌مرغی، بدون چال انتهایی، از کاسه اغلب تا ۲ بار بلندتر. خامه جانبی، از برچه رسیده کوتاهتر. کلاله به دشواری پهن شده. میوه‌ها فندقه.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، امریکا، تاسمانی، نیوزیلند، تالش، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در چمن‌زارهای مرطوب در شمال ایران، ارتفاعات اطراف چلگرد در استان چهارمحال بختیاری و دشت ارژن فارس می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض، مقوی، ضد اسپاسم، محرک معده، نوعی داروی زنانه (محرک و ضد اسپاسم رحم) دارد و برای درمان: اسهال، اسهال خونی، ترشحات سفید زنانه، قاعدگی‌های دردناک، گرفتگی‌های دردناک معده، آنژین صدری، تشنج و بی‌اختیاری ادرار مصرف می‌شود (۱۰).

Potentilla anserina L.

Potentilla anserina L.

- دست اندرکاران معاصر گیاهان دارویی معتقدند ارزش دارویی اصلی این گیاه به خاصیت قابض بودن آن منحصر می‌شود. **پنجه برگ چمن‌زاری** غرغره‌ای مؤثر برای زخمهای گلو می‌باشد و دارویی کمک‌کننده به رفع اسهال است. اثرات قابض کمتری از دیگر گیاهان نزدیک به خود یعنی *Potentilla erecta* (این گیاه در ایران نمی‌روید) دارد. اما این اثر ملایم‌تری روی جهاز معدی - روده‌ای دارد. در استعمال خارج بصورت پماد یا مایع برای جلوگیری از خونریزی بواسیر مفید است (4).

- بن ساقه گیاه توسط سلت‌ها و بومیان امریکا پخته می‌شود و مانند سبزی مصرف می‌شود. گل آذین آن ضدعفونی‌کننده و قابض است، سبب کاهش خونریزی و تورم می‌شود و بصورت چای برای درمان ورم معده، اخلاط سینه، اسهال و غرغره زخم گلو بکار می‌رود، شستشو با آن سبب کاهش قرمزی پوست، کک مک و آفتاب‌سوختگی می‌شود (2).

Potentilla reptans **L.**

E. creeping cinquefoil, cinquefoil

پنجه برگ، پنجه برگ رونده

گیاه چندساله، با بیخ ساقه مولد ساقه‌های متعدد. ساقه‌های گلدار گسترده روی زمین، به طول ۱۰-۲۰ گاهی تا ۱۰۰ سانتیمتر، ساده، مولد گیاهچه‌های نابجا، بی‌کرک یا کرکی کوتاه. برگهای قاعده‌ای ۳-۷ تایی، با دمبرگ بلند؛ دمبرگ به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ ساقه‌ای‌ها منفرد، با دمبرگ کوتاه، اغلب ۳-۴ تایی. گوشواره‌های برگهای پایینی در طول زیاد به ساقه چسبیده، با گوشک‌های سرنیزه‌ای کامل؛ گوشواره‌های ساقه‌ای کم و بیش تخم‌مرغی، نوک‌تیز، کامل یا بندرت بریده بریده؛ برگچه‌های پایینی به طول ۲۰-۴۰ میلیمتر، بالایی‌ها خیلی کوچکتر، بدون دمبرگ، واژ تخم‌مرغی، بریده - دندانه‌دار یا کنگره‌ای - دندانه‌دار، کرکی تنک یا تقریباً بی‌کرک، گاهی کرک ابریشمی. گلها به‌قطر ۱۵-۲۰ میلیمتر، منفرد، با دمگل بلند، با دمگلها به طول ۵۰-۱۰۰ میلیمتر. کاسبرگها متنوع، اغلب داخلیها نوک‌تیز و از خارجیهای کم و بیش نوک‌کند آشکارا بلندتر. گلبرگها واژ قلبی پهن، از کاسه گل کم و بیش بلندتر. خامه تقریباً انتهایی، از برچه رسیده تقریباً کوتاهتر یا هم‌اندازه آن. کلاله کمی پهن شده.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، ترکیه، قفقاز،

***Potentilla reptans* L.**

ایران، افغانستان، کشمیر، پاکستان و ترکمنستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نواحی روشن جنگلی، باغها و گاهی اراضی‌مرطوب و چمن‌زاری در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، فارس، جنوب ایران، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض، تب‌بر و التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای درمان اسهال، بیماریهای توأم با تب و در استعمال خارجی برای معالجه گلودرد، آفت و زخمهای دهان مصرف می‌شود (۱۰).
ـ قابض خوبی است و از آن برای تقویت عمل دستگاه هضم استفاده می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی، برگ و حتی کلیه اندامهای گیاه در طب عوام به‌عنوان تصفیه‌کننده خون، رفع اسهال و درد گلو مصرف می‌شود (۱۱).

** Prunus×domestica* L.

E. damson_tree, ass_plum, garden plum, horse_gogs, plum, common plum,European plum

آلوزرد، آلوچه، گوجه

درختی خزان کننده کوتاه، به ارتفاع تا ۱۲ متر، اغلب بدون خار یا با خارهای تنک. شاخه‌ها بدون کرک یا ابتدا در حالت جوان کم و بیش کرکدار. برگها به طول تا ۱۰، به عرض ۶ سانتیمتر، بیضوی یا مستطیلی، نوک‌تیز یا نوک‌کند، با لبه کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای، در حالت جوان با دو سطح کم و بیش کرکدار، سرانجام با سطح فوقانی بدون کرک و سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگه میانی و رگبرگها کرکی. دمبرگ به طول تا ۲۰ میلیمتر. گلها با برگها هم‌زمان، اغلب دوتایی، گاهی در دسته‌های ۲ـ۴ تایی، به قطر ۱۵ـ۲۵ میلیمتر. دمگل به طول تا ۲۰ میلیمتر، بدون کرک یا کرکدار. میوه شفت تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، با اندازه و رنگ متنوع، به طول تا ۸ سانتیمتر، سبز شونده، زرد، قرمز تا بنفش و آبی آسمانی تیره، گوشت سبز شونده یا زرد شونده، شیرین. دانه(هسته) تخم‌مرغی باریک یا بیضوی، بفرابر چسبیده یا جدای از آن، فشرده، گره‌دار یا تقریباً شان زنبوری.
پراکندگی جهانی: کاشته شده در اروپا، آسیا، افریقا و

Prunus×domestica L.

امریکا، گاهی به حالت خودروی در غرب آسیا دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در اغلب نقاط ایران بصورت کاشته شده دیده می‌شود، به‌عنوان مثال **گیلان:** ایسپیلی.ـ **کرمانشاه:** نجوبران.ـ **فارس:** جهرم، شیراز.ـ **خراسان:** تربت حیدریه؛ کدکن؛ بزق؛ روستاهای اطراف کوههای هزارمسجد.ـ **تهران:** کرج؛ دماوند.

***Prunus*×*domestica* L.**

مصارف و کاربردها: خواص ضدپیری، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضدویروس، ملین، مسهل، قابض، هضم‌کننده غذا، صفراآور و خاصیت استروژنی دارد (۱۲).

ـ آلوچه تازه در رژیم غذایی فاقد مواد ازته ولی انرژی‌دهنده مصرف می‌شود و در رژیم غذایی مبتلایان به رماتیسم، نقرس و تصلب شرایین نیز مصرف می‌شود. آلوچه خشک در رفع یبوست نیز بکار می‌رود (۱۱).

***Prunus*×*domestica* L.**

***Prunus*×*domestica* L.**

***Prunus Persica (L.) Batsch**

Syn.: *Amygdalus Persica* L., *Persica vulgaris Miller*

E. peach, peach tree, plum, Nectarine

هلو، شفتالو

درختچه یا درختی کوتاه به ارتفاع تا ۸ متر، با تاج افشان، با پوست خاکستری - قهوه‌ای، شیاردار. شاخه‌های یکساله نازک، بدون کرک، درخشان، سبز رنگ، سرانجام قرمز شونده یا قهوه‌ای تیره شونده، با عدسک‌های متعدد، جوانه‌ها کرکدار. برگها به طول تا ۱۶، به عرض ۳/۵ سانتیمتر، بیضوی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، با رأس نوک بلنددار، با قاعده‌ای گوه‌ای پهن، دندانه اره‌ای یا دندانه اره‌ای ریز، غده‌دار یا فاقد غده، سبز تیره، روی سطح فوقانی بدون کرک و صاف، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، بدون کرک یا در امتداد رگبرگ میانی کرکدار، گاهی در برگهای جوان تا حدودی با کرکهای تنک. دمبرگ به طول تا ۲ سانتیمتر، بدون کرک غده‌دار یا کم کرک غده‌ای. گلها پیش‌رس، منفرد، نسبتاً بزرگ (درشت)، به‌قطر ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر، بدون دمگل یا با دمگلهای بسیار کوتاه. گلبرگها قرمز تا قرمز گلسرخی، گاهی سفید. گل بنه پیاله‌ای. کاسبرگها در سطح خارجی کرکدار بندرت تقریباً بدون کرک فقط با لبه کرکدار. پرچمها ۲۰-۳۰ تایی. شفت از نظر شکل و بزرگی قویاً متنوع، اغلب تقریباکروی، به‌قطر ۵-۷ سانتیمتر، سبز کم‌رنگ تا زرد آجری، در یک طرف با رگه‌های قرمز، کرک پتویی، گاهی بدون‌کرک، گوشتی. هسته بسیار سخت، بیضوی یا تقریباً کروی، کمی فشرده، عمیقاً با شیارهای نامنظم، رگه‌دار یا شان زنبوری، به فرابر چسبیده یا جدای از آن.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان و چین.

Prunus Persica (L.) Batsch

Prunus Persica var. compressa (Loud.) Bean

***Prunus Persica* (L.) Batsch**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز. ـ **یزد**: ابرقو. ـ **بوشهر**: دامنهٔ کوه خورموج. ـ **فارس**: شیراز، جهرم. ـ **کرمان**: دارزین.

ـ انواع هلوی پرپر و زینتی در سالهای اخیر در تهران، اصفهان (پارکها، باغهای گیاه‌شناسی) و انواع میوه‌ای آن در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گلها، میوه‌ها، برگها و پوست گیاه مصرف می‌شود. هلو مسکن، مدر و خلط‌آور است. بسیار مفید برای تحریک و انباشته شدن (احتقان) سطحی معدی است. همچنین برای درمان سرفه و برونشیت مزمن بکار می‌رود. میوه آن مقوی معده، آرام‌کننده و ضداسکوربوت است و مفید برای کشتن کرم آسکاریس می‌باشد (6).

گلها و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی ملین ضعیف، ضد اسپاسم، کرم‌کش و مدر دارد و بمنظور معالجه یبوست، سیاه‌سرفه، التهاب مفاصل، نقرس، سنگ مجاری ادرار، انگلهای روده، سوختگی‌ها و انواع ضرب‌دیدگی‌ها بکار می‌رود (۱۰).

ـ برگ هلو قابض، ملین، ادرارآور، خلط‌آور، کرم‌کش، مسهل، مسکن و درمان‌کننده گاستریت، سیاه‌سرفه، سرفه، برونشیت و استفراغ است. گلهای هلو ادرارآور، ضدکرم و مسکن است. دانه‌های آن خاصیت ضدآسم، ضدسرفه، ملین، مسهل و مسکن دارد و برای رفع یبوست، ضدسرفه، تسکین آسم و مشکلات قاعدگی بکار می‌رود. پوست ساقه درخت هلو ملین، ادرارآور، مسکن، برطرف‌کننده سیاه‌سرفه، سرفه و برونشیت می‌باشد (۱۲).

***Prunus Persica* var. *nucipersica* Schneid.**

Syn.: *Amygdalus Nectarina* Aiton, *Prunus Persica* var. *Nectarina* (Ait.) Maxim., *Persica nucipersica* Borkh.

E. nectarine, smooth peach

شلیل

درختی به ارتفاع تا ۵ متر. شاخه‌چه‌ها بی‌کرک. جوانه‌ها کرک‌دار. برگها بیضوی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، پهن‌ترین قسمت حدود میانه یا کمی بالاتر از میانه، نوک‌دار بلند، دندانه اره‌ای انبوه یا نزدیک بهم، دمبرگ‌دار. گلها منفرد، صورتی یا سفید، با دمگل کوتاه. میوه استوانه‌ای - کروی، بدون کرک، با گوشت زرد مایل به قرمز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در واقع کولتیوارهای متعددی از نژاد **هلو** / *Prunus Persica* (L.) Batsch در ایران کاشته می‌شوند که میوه آنها شهرت قابل توجهی دارند و با نامهایی مانند

***Prunus Persica* f. *scleropersica* (Reichb.) Voss**

E. clingstone peach

هلوی هسته ناجدا

***Prunus Persica* f. *aganopersica* (Reichb.) Voss**

E. freestone peach

هلوی هسته جدا

***Prunus Persica* var. *nucipersica* Schneid.**

Syn.: *Persica nucipersica* Borkh. *Persica Persica* var. *laevis* Gray., Prunus Persica *var.* Nectarina *(Ait.) Maxim.*

E. nectarine, smooth peach

شلیل

***Prunus Persica* var. *compressa* (Loud.) Bean**

Syn.: *Persica vulgaris* var. *compressa* Loud., *Persica Persica* var. *platycarpa* Bailey

E. flat peach

هلوی بشقابی

شناخته می‌شوند. شهرت آنها بیشتر بدلیل میوه‌های لذیذ و با ارزش تغذیه‌ای بالا می‌باشد و کمتر کسی امروزه به‌عنوان دارو به آنها نگاه می‌کند و شاید بیشترین خواص دارویی شناخته شده آنها مسهل بودن میوه‌های آنهاست. و آنچه در مورد خواص برگ، گل و ... عنوان گردیده نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری دارد؛ بنابراین این گیاه بیشتر در ردیف میوه‌ها جای دارد تا داروهای گیاهی (مؤلف).

Prunus Persica var. *nucipersica* Schneid.

Prunus spinosa L.

E. sloe, blackthorn

آلوچه، هلاله، گوجه وحشی

درختچه‌ای، بندرت درختی کوتاه، با خارهای فراوان، مولد پاجوش. شاخه‌های جوان اغلب کم و بیش کرکدار، سرانجام اغلب بدون کرک شونده. برگها به طول تا ۵، به عرض ۲/۵ سانتیمتر، اغلب کوچکتر، بیضوی، واژ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی ـ مستطیلی، با رأس نوک‌تیز یا نوک کند، با قاعده گوه‌ای، کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای، در حالت جوان با دو سطح کرکی کوتاه، سرانجام بدون کرک شونده یا در سطح تحتانی بدون کرک یا کم و بیش کرکدار؛ دمبرگ به طول تا ۱ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار. گلها سفید، پیش‌رس (قبل از پیدایش برگها ظاهر می‌شود)، منفرد یا بسیار بندرت دوتایی، به‌قطر حدود ۱۵ میلیمتر. کاسبرگها مژه‌دار. دمگل به طول تا ۱ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار. میوه شفت کروی، به‌قطر ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، آبی آسمانی تیره یا تقریباً سیاه، با لایه‌ای مومی، گوشت سبزرنگ، ترش مزه؛ هسته تخم‌مرغی یا بیضوی، صاف یا تقریباً زبر، به فرابر چسبیده.

پراکندگی جهانی: ایران، آناتولی و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای مازندران، گیلان و آذربایجان.

مصارف و کاربردها: میوه، گلها، پوست و برگهای گیاه مصرف می‌شود. میوه آن خواص درمانی ضداسهال، مقوی عمومی و گلهای آن ملین، مدر، تصفیه‌کننده خون و پوست و برگ آن ضددیابت و ضدآسم دارد و برای درمان خستگی عمومی افراد در حال رشد، دمل و جوش غرور جوانی استفاده می‌شود (۱۰).

ـ پوست درختچه مذکور، گل و میوه آن قابض است. پوست شاخه‌ها و پوست ریشه آن اثر تب‌بر ملایم دارد. گلهای آن مدر و تصفیه‌کننده خون است. گل و میوه این درختچه بیشتر به مصرف دارویی می‌رسد. جوشانده گلهای آن در گرفتگی غیرارادی، ماهیچه‌های معده، شکم‌روش، سرفه، آب آوردن انساج، سنگ کلیه، قولنج‌های کبدی، ترشحات زنانگی، پیدایش دانه در پوست بدن اطفال توصیه می‌شود (۱۱).

***Prunus spinosa* L.**

ـ جنس *Prunus* L. در ایران ۵-۷ گونه درختی خودروی و کاشته شده دارد که امروزه همگی آنها با نام **گوجه درختی** و هلو در بازار میوه مصرف می‌شوند و جنبه‌های مصرفی آنها به‌عنوان میوه بیشتر از ارزش‌های آنها به‌عنوان دارو می‌باشد. نامهای فارسی این ارقام عبارتند از: **گوجه برغانی، گوجه قطره طلا، آلوچه، آلو، آلوزرد، آلوسیاه (حلی، حلیکک)، هلو، شلیل، شبرنگ، هلو بشقابی**

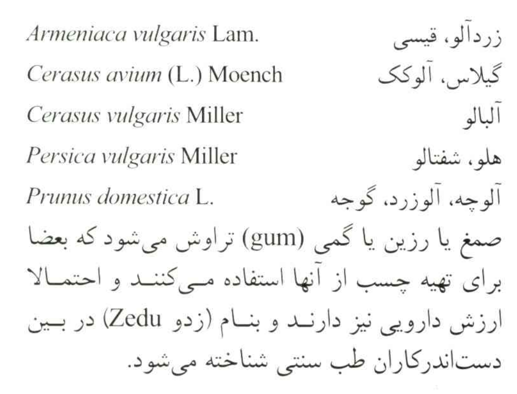
یادآور می شود هلو در فلورا ایرانیکا با نام *Persica vulgaris* Miller معرفی شده است.

ـ از درختان

بادام شیرین، بادام تلخ *Amygdalus communis* L.

Prunus spinosa L.

زردآلو، قیسی	*Armeniaca vulgaris* Lam.
گیلاس، آلوکک	*Cerasus avium* (L.) Moench
آلبالو	*Cerasus vulgaris* Miller
هلو، شفتالو	*Persica vulgaris* Miller
آلوچه، آلوزرد، گوجه	*Prunus domestica* L.

صمغ یا رزین یا گمی (gum) تراوش می‌شود که بعضا برای تهیه چسب از آنها استفاده می‌کنند و احتمالا ارزش دارویی نیز دارند و بنام (زدو Zedu) در بین دست‌اندرکاران طب سنتی شناخته می‌شود.

Pyrus communis L.

* ***Pyrus communis*** **L.**

E. common pear, pear tree

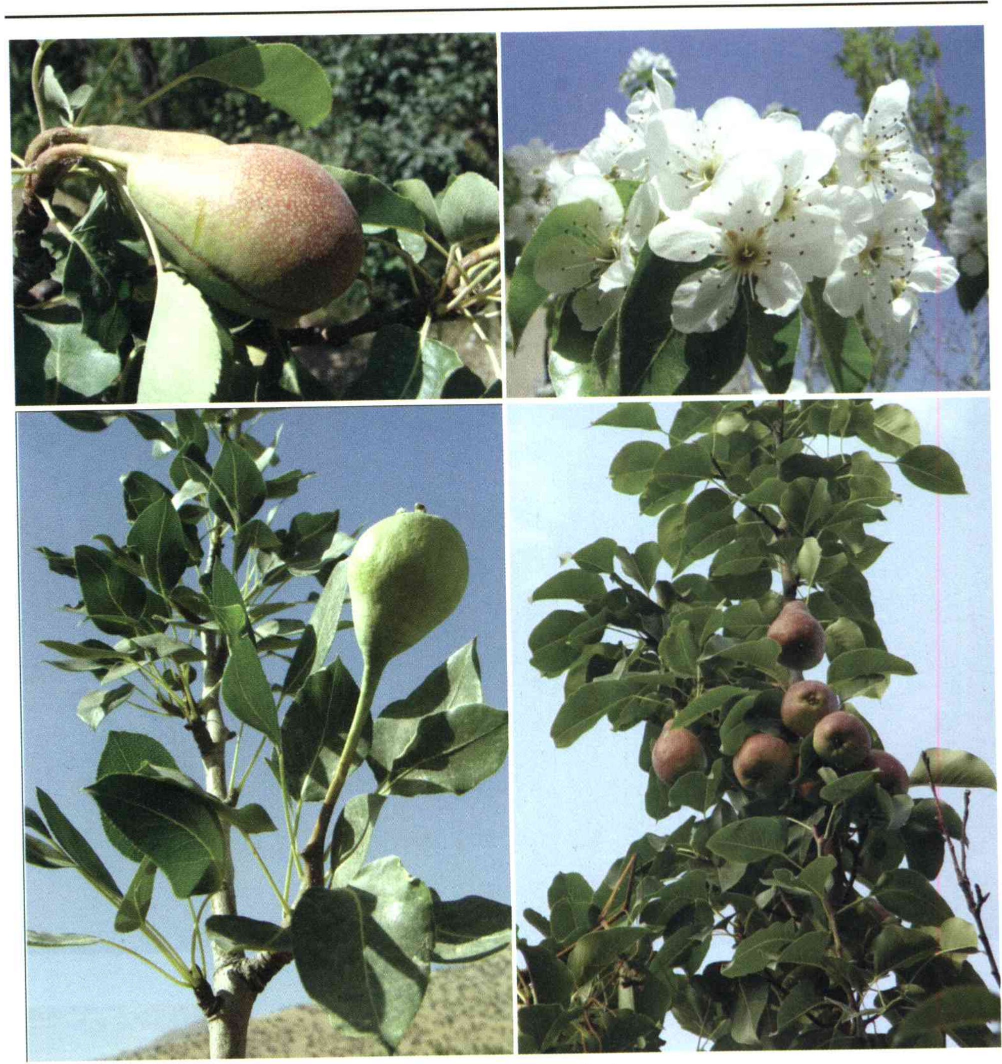
گلابی

درختی هرمی پهن، به ارتفاع تا ۱۵ بندرت ۲۰ متر، گاهی خاردار. شاخه‌چه‌های جوان بی‌کرک یا کمی کرکدار. برگها دایره‌ای ـ تخم‌مرغی تا بیضوی، نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، تقریباً قلبی تا گوه‌ای پهن، به طول ۲ـ۸ سانتیمتر، کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای، بهنگام جوانی بی‌کرک یا با کرکهای بلند و جدا؛ دمبرگها نازک، به طول ۱/۵ـ۵ سانتیمتر. گل‌آذین با کرکهای بلند و جدا یا تقریباً بی‌کرک؛ دمگلها به طول ۱/۵ـ۳ سانتیمتر. گلها سفید، به عرض حدود ۳ سانتیمتر. میوه فرفره‌ای یا تقریباً کروی تا گلابی شکل، با دم میوه‌ای نازک به طول تا ۵ سانتیمتر.

ـ این گونه طی سالهای متمادی کاشته می‌شود و گاهی نیز بحالت فرار کرده و خودروی دیده می‌شود. فرم‌های رویشی، واریته‌ها و کولیتوارهای زیادی از آن می‌توان دید.

ـگلابی در ایران کولتیوارهای متعددی دارد که بنامهای دم‌کج (dumkaj)؛ شاه‌میوه (shahmive)، گلابی نطنزی (golabinatanzi)، زیجه (zije) گلابی قرمز (golabighermez)، لپوک (lapuk) شناخته می‌شوند.

پراکندگی جهانی: اروپا و غرب آسیا.

Pyrus communis L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه این گیاه خواص درمانی: مدر و کاهنده اسیداوریک، ضدعفونت و مسکن مجاری ادراری دارد و برای مداوای روماتیسم، نقرس، کمی ادرار، عفونتهای مجاری ادراری و سنگهای مجاری ادراری مصرف می‌شود (۱۰).

- جوشانده برگ آن سبب شل کردن گرفتگی عضلانی می‌شود. میوه آن خوراکی و پایین‌آورنده فشار خون است. غذایی مناسب است و به کودکان در موارد کم‌خونی و اسهال داده می‌شود (5).

- انواع گلابی خودروی در ایران گاهی به مصرف

غذایی و دارویی می‌رسند که در اینجا بنامهـای انـواع خودروی و کاشته شده آن در ایران اشاره می‌کنیم

گلابی گرگانی، تلکا *Pyrus Boissieriana* Buhse

گلابی،امرود، خج ***Pyrus communis* L.

گلابی سنجدی *Pyrus elaeagnifolia* Pall.

گلابی شیرازی *Pyrus farsistanica* Browicz

گلابی بی‌کرک، آنچوچک **Pyrus glabra* Boiss.

گلابی خزری *Pyrus hyrcana* Fedor

گلابی کندوانی **Pyrus kandevanica* Ghahreman, Khatamsaz & Mozaffarian

گلابی مازندرانی **Pyrus mazanderanica* Schoenbeck_Tem.

Pyrus oxyprion Woron.

گلابی برگ بیدی، داغ‌آرموت *Pyrus salicifolia* Pall.

گلابی سوری، امرود *Pyrus syriaca* Boiss.

گلابی ترکمنی *Pyrus turcomanica* Maleev

گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران و گونه‌ای که با دو ستاره مشخص شده بطور معمـول در نقـاط معتدلـه و معتدله سرد ایران کاشته می‌شود.

***Pyrus farsistanica* Browicz**

***Pyrus glabra* Boiss.**

Pyrus hyrcana Fedor

Pyrus syriaca Boiss.

Pyrus syriaca Boiss.

Rosa canina L.

Rosa canina **L.**

Syn.: *Rosa corymbifera* Borkh, *Rosa canina* L. var. *keredjensis* Klast, *Rosa dumetorum* Thuill., *Rosa tomentella* Lehm.

E. dog rose, hip_rose, briar rose, common briar

نسترن وحشی، گل سگ

درختچه‌ای ایستاده یا افشان و بندرت پیچان بالارونده، به ارتفاع تا ۱ـ۴ متر، خاردار. خارها خمیده یا سرعصائی، اغلب هم شکل، روی تنه به صورت نامساوی (بی‌نظم) پراکنده (قرار گرفته). شاخه‌چه‌های گلدار گاهی بدون خار. برگچه‌ها ۵ـ۷ تایی، به طول ۳۰ـ۴۰(ـ۴۵) میلیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی، بندرت واژ تخم‌مرغی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد، بدون کرک یا در سطح تحتانی در واقع کرکدار، با دو سطح یا فقط در

Rosa canina L.

سطح تحتانی صاف یا بندرت با کرکهای غده‌دار. گوشواره‌ها نسبتاً باریک. گلها قرمز یا سفید، به‌قطر (۳۵ - ۴۵) میلیمتر، منفرد یا دسته‌ای دیهیمی. دمگلها اغلب مساوی گل بنه یا بلندتر از آن، صاف یا با کرکهای‌غده‌دار پایک‌دار، گاهی حتی کرکدار. کاسبرگها شانه‌ای بریده، بعد از گلدهی برگشته، اغلب بعد از رسیدن میوه ریزان. خامه‌ها بدون کرک یا با کرکهای تنک، گاهی با کرکهای بلند و جدا. منفذ (دهانه) باریک. میوه کروی یا بیضوی، صاف یا با کرکهای غده‌ای پایک‌دار، در حالت رسیده قرمز.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، عراق، ترکمنستان، شمال افریقا و آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای اغلب در نقاط مختلف اعم از جنگلی، مرتعی، بیشه‌زاری و گاهی کناره‌های باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، کرمانشاه، اصفهان، لرستان، چهارمحال بختیاری، ایلام، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، کرمان، خراسان و تهران می‌روید. اغلب به‌عنوان پایه برای پیوند رزهای زینتی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

مصارف و کاربردها: گلها و برگهای آن مصرف می‌شود. برگها خواص درمانی: مقوی، التیام‌بخش؛ گلها: ملین و مقوی دارد و برای درمان ضعف، سنگ مجاری ادرار، زخمها، زخمهای دیرجوش و سوختگیها مصرف می‌شود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی نسترن وحشی: ضددرد،

Rosa canina L.

ضداسهال، آنتی‌اکسیدان، ملین، ادرارآور، کاهش‌دهنده قند خون، مسهل، مقوی اعصاب و ضدکرم می‌باشد (۱۲).

- میوه‌های گیاه مصرف می‌شود. میوه‌های گل سگ حاوی میزان بالایی از ویتامین‌هاست، هنگامی که بصورت تازه مصرف گردد، آنها ویتامین و دیگر مواد غذایی تولید می‌کنند که بسرعت توسط بدن جذب می‌شود. به‌این دلیل شربت تهیه شده از میوه رز نوشابه‌ای مغذی برای کودکان است. تانن موجود در میوه گل سگ دارویی ملایم برای درمان اسهال است. میوه گل سگ مدر ملایم است، بعلاوه میوه گل سگ تشنگی را کاهش می‌دهد و تورم معده را تسکین می‌دهد (4).

جنس رز / *Rosa* L. در ایران ۱۶ گونه درختچه‌ای خودروی دارد که گلهای اغلب آنها معطرند و علاوه بر عطر گلها گونه‌ای مثل *Rosa foetida* Herrm. برگهای معطر نیز دارد. جهت اطلاع از انواع رزهای خودروی در اینجا فهرست آنها ارائه می‌گردد.

رز بویراحمدی — *Rosa asperima* Godet

رز سفید — *Rosa beggeriana* Schrenk

رز سهندی — *Rosa Boissieri* Crepin

نسترن وحشی، گل سگ — *Rosa canina* L.

رز گرگانی، رز زیارتی — *Rosa caryophyllacea* Besser

نسترن کوهی، رز ایلامی — *Rosa elymaitica* Boiss. & Hausskn.

نسترن زرد، رز معطر — *Rosa foetida* Herrm.

رز زرد — *Rosa hemisphaerica* J. Herrmann

نسترن شیرازی، رز عنبر — *Rosa moschata* J. Herrmann

رز شرقی، رز پاکوتاه — *Rosa orientalis* Dupont ex Ser.

رز ایرانی، ورک — *Rosa persica* Michx. ex Juss.

مشکجه، رز روباهی، رز خارآلود — *Rosa pimpinellifolia* L.

رز گردآلود — *Rosa pulverulenta* M.B.

رز کرک‌آلود — *Rosa villosa* L.

رز خراسانی — *Rosa Webbiana* Wall. ex Royle

البته رزهای بسیاری وجود دارند که بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شوند و جنبه‌های زینتی آنها بیشتر از کاربری دارویی آنها اهمیت دارد (مؤلف).

Rosa elymaitica Boiss. & Hausskn.

Rosa foetida Herrm.

Rosa orientalis Dupont ex Ser.

Rosa persica Michx. ex Juss.

***Rosa damascena Mill.**

E. Damask rose, Persian rose

گل محمدی، گل گلاب

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۲ متر، با ساقه‌های معمولاً با خارهای قلاب مانند (سرعصائی) محکم و متعدد، گاهی مخلوط با کرکهای موی ریش مانند غده‌دار. برگچه‌ها معمولاً ۵ تایی، گاهی ۷ تایی، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی ـ مستطیلی، به طول ۲ـ۶ سانتیمتر، دندانه اره‌ای ساده، با سطح فوقانی بدون کرک، سطح تحتانی کم و بیش کرکدار؛ دمبرگ خاردار. گوشواره‌ها گاهی شانه‌ای. گلها سرخ تا قرمز دوردیفی، در گل‌آذین دیهیمی، با دمگل کرک مویی ـ کرک غده‌دار یا خاردار. کاسبرگها در طول گلدهی برگشته، ریزان، در سطح پشتی با کرکهای مویی ـ کرک غده‌دار؛ گل بنه با کرکهای مویی ـ کرک غده‌دار. میوه‌ها واژ تخم‌مرغی، به طول ۲/۵ سانتیمتر، ریش‌دار، قرمز.

پراکندگی جهانی: با مبدأ آسیای صغیر، و کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: یکی از گیاهان با ارزشی است که به منظور تهیه گلاب در اغلب نقاط ایران دیده می‌شود، اما در وسعت زیاد باغهای وسیعی از آن در کاشان، کرمان، تبریز و میمند فارس ایجاد شده است و در نواحی دیگر معتدله و معتدله سرد ایران و در استانهای تهران، آذربایجان، یزد و اصفهان نیز کاشته شده است.

Rosa damascena Mill.

مصارف و کاربردها: گلبرگهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: ملین ضعیف دارد و برای درمان یبوست بکار می‌رود. گلاب تهیه شده از گلهای آن در بهداشت پوست و ضدعفونی کردن محیط و معطر نمودن فضا کاربرد دارد (۱۰).

- گلبرگها و گلاب تهیه شده از **گل‌محمدی** اثرات درمانی بشرح زیر دارد: ضداسهال، ضدالتهاب، افزایش‌دهنده میل جنسی، ضدکرم آسکاریس، قابض، ضدنفخ، مقوی قلب، خلط‌آور، ملین، مسهل، مقوی معده، مقوی اعصاب، ضدکرم، ضدزخم و اشتهاآور می‌باشد (۱۲).

- گلبرگهای گل‌محمدی در استعمال خارجی به‌عنوان قابض مصرف می‌شود، کنسرو ساخته شده از آن با مقدار مساوی شکر به‌عنوان مقوی و چاق‌کننده شناخته می‌شود. جوانه (غنچه) گلها قابض هستند،

Rosa damascena Mill.

Rosa damascena **Mill.**

به‌عنوان اشتهاآور، مقوی قلب، مقوی اندامهای وابسته به سر، روان‌کننده صفرا و هورمون سرماخوردگی مورد توجه قرار می‌گیرند (6).

ـ قابض ملایم، بادشکن، بالا برنده فشارخون و مقوی قلبی است. گلاب به‌عنوان معطر در ترکیبات دارویی و گیاهان دارویی (داروهای جالینوسی) استفاده می‌شود. روغن گل‌سرخ در صنایع عطرسازی و آرایشی مصرف می‌شود (5).

Rosa damascena Mill.

Rubus anatolicus **(Focke) Focke ex Hausskn.**

Syn.: *Rubus sanctus* Schreber., *Rubus amoenus* Portenschl., *Rubus ulmifolius* Schott. subsp. *anatolicus* Focke

E. elm_leaved blackberry

تمشک درختی، تمشک برگ نارونی

شاخه‌های برخاسته از زیرزمین ضخیم، راست گوشه‌ای، شیاردار، در بالا با کرکهای ستارکی تار ابریشمی ـ میکایی شونده، پوشیده با خارک‌های محکم. برگها سه‌تایی یا ۵ تایی. چرمی، روی سطح فوقانی با کرکهای ستارکی خاکستری ـ نمدی (اصولاً در برگهای فوقانی)، اغلب اصولاً کرکی مویی، در سطح تحتانی سفید ـ نمدی؛ برگچه انتهایی تقریباً دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی پهن، نوک کند و اغلب منقاردار. کاسبرگها سفید ـ نمدی، بعد از گلدهی برگشته. گلبرگها در سطح خارجی کرکی کوتاه، ارغوانی یا قرمز تیره.

پراکندگی جهانی: شمال غرب کوههای هیمالیا (کشمیر)، چیترال، غرب پاکستان، افغانستان، ترکمنستان (کپت‌داغ)، ایران، قفقاز، کریمه، غرب آسیا و شبه جزیره بالکان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، خوزستان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: جنس **تمشک** / .*Rubus* L در ایران ۹ گونه دارد که بجز گونه *Rubus anatolicus*

Rubus anatolicus (Focke) Focke ex Hausskn.

که حالت درختچه‌ای و همه‌جاروی دارد اغلب آنها در نواحی جنگلی شمال ایران و دامنه‌های البرز و آذربایجان می‌رویند و بدلیل داشتن میوه لذیذ شناخته می‌شوند و ارزش دارویی آنها کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین برای اثبات ارزش‌های دارویی آنها باید تحقیقات جامعی روی آنها صورت بگیرد و در اینجا به فهرست گونه‌های آن در ایران اشاره می‌شود.

Rubus anatolicus (Focke) Focke ex Hausskn. تمشک درختی، تمشک برگ نارونی

Rubus caesius L. تمشک کبود

Rubus dolichocarpus Juz تمشک میوه چلیکی

Rubus hyrcanus Juz. تمشک خزری، ولوش

Rubus lanuginosus Stev. ex Ser. تمشک جنگلی، تمشک کرک‌آلود

Rubus ochthodes Juz. تمشک قفقازی

Rubus persicus Boiss. تمشک ایرانی

Rubus Raddeanus Focke تمشک تالشی، هندل

Rubus saxatilis L. تمشک سنگی

به امید اینکه روزی خواص و کاربردهای هریک از گونه‌ها و یا احیاناً شباهت همگی آنها بهم در تحقیقات آینده اثبات شود (مؤلف).

***Rubus caesius* L.**

E. European dewberry, dewberry

تمشک کبود

شاخه‌های با منشأ زیرزمینی (جوانه‌های زمستانه) گرد، لایه مومی‌دار ـ کبود، با خارک‌های ضعیف کوچک، اغلب در تمام جهات با کرکهای غده‌دار پایک‌دار. برگها سه‌تایی (بسیار بندرت ۴ تایی)؛ گوشواره‌ها سرنیزه‌ای؛ برگچه‌ها در هر دو سطح با کرکهای تنک، برگچه انتهایی تخم‌مرغی ـ لوزوی یا با قاعده تقریباً قلبی ـ تخم‌مرغی. دمگل آذینها کرکدار

شونده، به تنکی یا انبوهی با خارهای سوزنی و کرک غده‌ای. کاسه گل سبز، کرکدار، کاسبرگها چسبیده به میوه؛ گلبرگها بیضوی پهن، سفید؛ برچه‌ها بی‌کرک.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و جوانه‌های گیاه مصرف می‌شود و در استعمال خارجی خواص درمانی: قابض، بندآورنده خون، ضدعفونی‌کننده، ضددیابت، مدر و التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای درمان: وجود خون در ادرار، بواسیر، اسهال، اسهال خونی، ترشحات سفید زنانه، خونریزی رحم، گلودرد و مالاریا، دیابت، سوء هاضمه، روماتیسم نقرسی، کم‌خونی، کمی ادرار و سنگ‌های مجاری ادراری بکار می‌رود و در استعمال خارجی برای درمان: گلودرد، ورم لثه، التهاب زبان، دردهای عصبی دندان، ترشحات سفید زنانه و زخمهای دیرجوش مصرف می‌شود (۱۰).

***Rubus caesius* L.**

***Sanguisorba minor* Scop.**

Syn.: *Poterium Sanguisorba* L.

E. small burnet, salad burnet, burnet

توت روباهی

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌های متعدد، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر یا گاهی بیشتر. برگهای قاعده‌ای شانه‌ای۵–۱۰ جفتی، برگچه‌ها کم و بیش دندانه‌ای عمیق، با دندانه‌های انتهایی (بالایی) کوتاه. گلها بدون گلبرگ در گل‌آذین کپه‌ای یا سنبله‌ای کوتاه، گلهای بالایی ماده، میانی و پایینی‌ها نرماده؛ پرچمها دوتایی یا چندتایی، تعداد پرچمها به طرف پایین افزایش می‌یابد. برچه‌ها ۲ تایی؛ کلاله فرچه‌ای، سفید، سرخ یا قرمز. نهنج کم و بیش ۴ گوشه‌ای، سنگ‌پایی و چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی)، شمال افریقا، جنوب غرب و مرکز آسیا؛ و معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی علوفه‌ای با ارزش در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد، اصفهان، یزد، فارس، چهارمحال بختیاری، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

– با توجه به تنوع شکلی دو زیرگونه آن بنامهای زیر

--subsp. *lasiocarpa* (Boiss. & Hausskn.) Nordborg

-- subsp. *muricata* (Spach) Briq.

در ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض، مدر، بندآورنده خون، ضدنفخ، ضدترشح شیر و التیام‌بخش دارد و برای معالجه ورم روده، اسهال کودکان، اسهال خونی، تجمع خون در سینه، خونریزی رحم و تخمیر روده‌ها بکار می‌رود (۱۰).

ـ اشتهاآور، مدر و بطور خفیف اثر قابض و ضدنزله دارد، از آن برای درمان سنگ کلیه، اسهال خونی و ضعف عمل دستگاه هضم استفاده می‌کنند. برگ آن اختصاصاً مقوی معده است. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده دارد و بصورت مایع برای شستشو و پانسمان زخمها بکار می‌رود (۱۱).

ـ با توجه به ارزش علوفه‌ای بالای این گیاه و پراکندگی قابل توجه آن در نقاط معتدله و معتدله سرد ایران جایگاه ویژه‌ای در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Sanguisorba minor Scop.

Sorbus aucuparia **L.**

Syn.: *Sorbus Boissieri* C. K. Schneider, *Sorbus domestica* L. var. *Boissieri* (C. K. Schneider) Diapulis

E. service tree, service_tree mountain ash, flower's service_tree, mountain ash

تیس، بارانک برگ شانه‌ای

درخت یا درختچه‌ای مرتفع، با شاخه‌های جوان بی‌کرک یا کرکی کوتاه، کم و بیش به‌رنگ زنگ، در حالت مسن بی‌کرک، خاکستری. جوانه‌ها به طول تا ۱۳ میلیمتر، دوکی شکل یا مخروطی، تقریباً بی‌کرک. برگها به طول تا ۲۰ـ۳۰ سانتیمتر، شانه‌ای، با برگچه‌های ۶ـ۷ جفتی، به طول تا ۸/۵، به عرض ۱ـ۲/۸ سانتیمتر، کم و بیش بیضوی ـ سرنیزه‌ای پهن،

Sorbus aucuparia L.

با قاعده نامساوی پهلو، با رأس نوک‌تیز، با لبه‌های از میانه به بالا یا فقط در $\frac{1}{3}$ بخش فوقانی یا تقریباً از قاعده دندانه‌دار ـ دندانه اره‌ای، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، در تمام سطح یا فقط در امتداد رگبرگ اصلی کرکدار. محور برگ روی سطح فوقانی چشمگیر یا بطور نامحسوسی کانال‌دار، تقریباً بی‌کرک تا کرکدار، قاعده برگچه‌ها پوشیده از کرکهای بلند سفید و کرک غده‌ای. گل‌آذین به‌قطر ۷ـ ۱۵ سانتیمتر، با شاخه‌های کرک هلویی تا بی‌کرک. گلها به‌قطر ۱۰ـ۱۲ میلیمتر. گل‌بنه بی‌کرک یا کرک هلویی ـ نمدی. بریدگیهای کاسه گل به طول حدود ۱، به عرض ۱ میلیمتر، سه گوشه‌ای پهن بی‌کرک یا تقریباً پشمالو. گلبرگها به طول حدود ۳، به عرض ۴ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، به کوتاهی ناخنک‌دار، روی سطح فوقانی گاهی پشمالوی تنک. پرچمها هم‌اندازه گلبرگها یا کمی بلندتر. خامه ۴ـ۵ تایی، از قاعده یا از میانه کرک پشمالو. میوه به‌قطر ۸ـ۱۱ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ کروی، زرد ـ قرمز.

پراکندگی جهانی: قفقاز، ارمنستان، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در ارتفاعات جنگلی شمالی ایران در دامنه‌های شمال البرز مرکزی و در استان مازندران (کندوان، کجور، بلده) می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه آن مصرف می‌شود. گیاه قابض اغلب بصورت مربا یا دم‌کرده برای درمان اسهال و بواسیر مصرف می‌شود. بعلاوه دم‌کرده آن را می‌توان بصورت غرغره برای زخم گلو (گلودرد) و بصورت شستشو برای معالجه بواسیر و تخلیه زیاد مجرای تناسلی زنان بکار برد (4).

ـ دم‌کرده برگ آن اثر مسهلی ملایم و رفع‌کننده ناراحتیهای دستگاه تنفسی مانند سرفه و برونشیت دارد. میوه تازه آن مدر، قاعده‌آور، ضداسکوربوت و بطور

ملایم قابض است. از میوه آن مخلوط با قند نوعی مربا تهیه می‌شود که در موارد کمی دفع ادرار، دفع سنگ کلیه و اسهال خونی و قولنج‌های کلیوی استفاده می‌شود. شیره تازه یا پخته میوه آن برای رفع سرفه، گرفتگی صدا، اسهال، اسهال خونی، رماتیسم، حالت نزله‌ای مختلف و بیماریهای سینه بکار می‌رود (۱۱).

Sorbus torminalis **(L.) Crantz**

Syn.: *Crataegus torminalis* L.

E. checker_tree mountain ash, cheeker tree, wild service tree

بارانک

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر یا درختچه‌ای، با شاخه‌های یکساله بنفش تیره یا زنگی رنگ، در حالت مسن خاکستری. جوانه‌ها به طول ۲/۵_۷ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک کند یا نیمه کروی، بی‌کرک، درخشان، فقط با لبه کم و بیش مژک‌دار _ پشمالو. برگها به طول ۵_۱۸، به عرض ۴_۱۴ سانتیمتر، با محیط تخم‌مرغی پهن، تخم‌مرغی _ سرنیزه‌ای، لوزوی، دلتایی، یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده قلبی تا گوه‌ای پهن، با رأس نوک‌دار، شانه‌ای _ لوبدار، بطرف قاعده گاهی تقریباً تا رگبرگ اصلی شکافته، با لوبهای در دو طرف ۳_۵ تایی، سه گوشه _ تخم‌مرغی تا مستطیلی _ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، بندرت به نسبت نوک کند، در سراسر لبه دندانه اره‌ای ریز ناهمسان، با رگبرگهای در هر دو سطح ۳_۷ تایی، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، در حالت جوان کرک هلویی، سرانجام (در نهایت) عریان شده یا با کرکهای نمدی پایا. دمبرگ به طول ۲_۵ سانتیمتر، بی‌کرک یا کرکی تنک تا کرک هلویی _ نمدی. گل‌آذین به‌قطر تا ۱۲ سانتیمتر، با شاخه‌ها، دمگلها و گل‌بنه کرکی بلند و جدا_ کرک نمدی. بریدگیهای کاسه گل به طول ۱/۵_۳ میلیمتر، سه گوشه، بندرت سه گوشه _ مستطیلی، بی‌کرک یا با گل‌بنه کرک نمدی تنک. گلبرگها به طول ۵_۷، به عرض ۴_۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده پهن بدون پایک یا به کوتاهی ناخنک‌دار. خامه ۲ تایی، در قاعده یا تا $\frac{2}{3}$ طول پیوسته، در

Sorbus torminalis **(L.) Crantz**

قاعده کرک‌دار. میوه به طول ۸_۲۰، به عرض ۷_۱۴ میلیمتر، تقریباً کروی، گلابی شکل یا مخروطی _ استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: شرق، غرب و مرکز اروپا، مجارستان، غرب و جنوب روسیه، قفقاز، ترکیه، ارمنستان، کردستان، شمال غرب ایران و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارتفاعات جنگلهای شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان (ارسباران).

مصارف و کاربردها: در گذشته به‌عنوان قابض در بیماریهای مختلف بکار می‌رفته و از میوه‌های آن برای رفع اسهال‌های ساده و اسهال خونی استفاده می‌کرده‌اند (۱۱).

_ بطور کلی جنس بارانک / Sorbus در ایران ۶ گونه درختی یا درختچه‌ای بلند دارد، علاوه بر جنگلهای شمال ایران و آذربایجان در بخشهایی از

زاگرس مرکزی نیز پراکنده‌اند و اطلاعات دارویی قابل توجهی در مورد آنها وجود ندارد و اطلاعات آورده شده بیشتر در مورد گونه‌هایی است که به نحوی پراکندگی مشترکی با گونه‌های این جنس در اروپا دارد. بنابراین لازمه استفاده‌های منطقی دارویی از آنها انجام تحقیقات منسجم و دقیق روی آنهاست. در اینجا برای کسب اطلاعات بیشتر به نامهای علمی و فارسی گونه‌های مختلف آنها اشاره می‌شود.

Sorbus aucuparia L. تیس، بارانک برگ شانه‌ای

Sorbus graeca (Spach) Loddiges ex Schauer

دیو آلبالو، بارانک خاکستری

Sorbus luristanica (Bornm.) Schoenbeck_ Temesy

بارانک لرستانی

Sorbus orientalis Schoenbeck _ Temesy

بارانک شرقی، الندری

Sorbus persica Hedl.

بارانک ایرانی

Sorbus torminalis (L.) Crantz بارانک

با توجه به شباهت میوه‌های این گونه به یکدیگر، به نظر می‌رسد که خواص دارویی مشابهی نیز داشته باشند که این خود نیازمند تحقیق بیشتر در ارتباط با کاربردهای آنها می‌باشد (مؤلف).

تیره روناس/*Rubiaceae*

*** *Cinchona officinalis* L.**

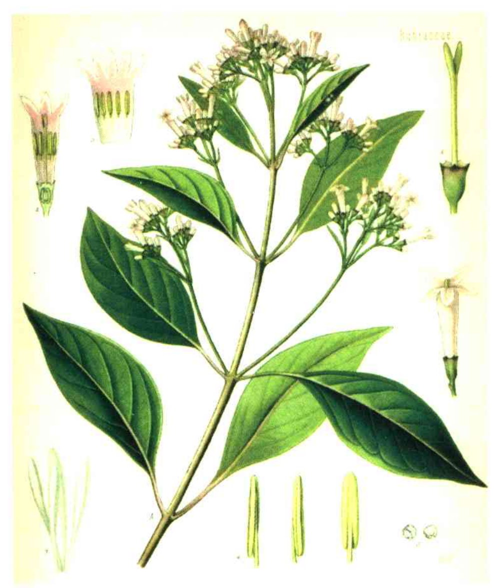
E. cinchona tree, Peruvian bark tree

گنه گنه

درختچه یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۱۶ متر، با برگهای بزرگ سبز درخشان، به طول ۷_۲۸، به عرض ۲/۵_۱۳ سانتیمتر، بدون کرک. گل‌آذین گرزن، با گلهایی به طول ۸_۱۷ میلیمتر، با کاسبرگهای بدون کرک، با گلبرگهای زرد، سبز یا قرمز. میوه به طول تا ۲۵ میلیمتر، صاف و با کرکهای تنک.

پراکندگی جهانی: بومی نواحی گرمسیر و کوهستانی جنوب امریکا به‌ویژه پرو است. کاشته شده در هندوستان، جاوه و بخشهایی از افریقا. گیاه با قلمه در بهار دیر تکثیر می‌شود. ترکیبات این گیاه با عنوان گنه‌گنه به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست تنه، شاخه‌ها و ریشه گیاه آلکالوئید خاصی بنام گنه گنه (quinine) می‌باشد که در طب بکار می‌رود. خواص درمانی عمده آن عبارت است از: ضدمالاریا، مقوی، تحریک کننده اشتها (اشتهاآور)، ضد اسپاسم، قابض و ضد باکتری. گنه‌گنه خاصیت ضدمالاریایی و

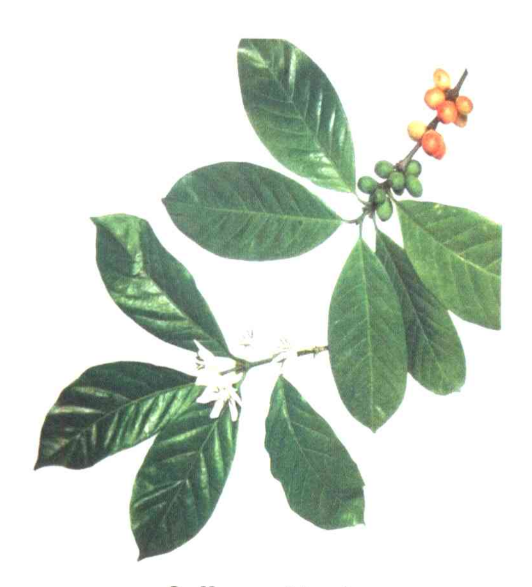

Cinchona officinalis L.

میکروب‌کشی دارد و ضد اسپاسم نیز می‌باشد؛ آسان‌کننده هضم غذا و افزایش‌دهنده ترشحات معده است، کندکننده ضربان قلب و تنظیم‌کننده ضربان قلب نیز می‌باشد (4).

Cinchona officinalis L.

Coffea arabica L.

***Coffea arabica L.**

E. Arabian coffee (tree), coffee, coffee bush, coffee plant, coffee shrub

قهوه

درختچه یا درختی کوچک، همیشه سبز، بدون کرک، به ارتفاع تا ۵ متر بندرت تا ۱۵ متر. برگها متقابل، سبز تیره، معطر، درخشان، بیضوی، نوک‌دار، با دمبرگ کوتاه، به طول ۵ـ۲۰، به عرض ۱/۵ـ۷/۵ سانتیمتر، معمولاً به طول ۱۰ـ۱۵، به عرض ۶ سانتیمتر. گلها سفید، معطر، در گل‌آذین خوشه‌ای. جام گل لوله‌ای، به طول ۱ سانتیمتر، ۵ لوبه؛ کاسه گل کوچک، فنجانی شکل. میوه شفت، به طول ۱/۵ سانتیمتر، بیضوی - تخم‌مرغی، بحالت نارس سبز، بهنگام رسیدن زرد و بعد قرمز، پس از خشک شدن سیاهرنگ. دانه‌ها معمولاً ۲ تایی، بیضوی، به طول ۸/۵ـ۱۲/۵ میلیمتر، در سطح داخلی قویاً شیاردار، جنین کوچک.

پراکندگی جهانی: اتیوپی، کاشته شده در جاوه اندونزی انتقال داده شده به سورینام، مارتینیک و جامائیکا، گسترش یافته و بصورت کاشته شده در امریکای

Coffea arabica L.

مرکزی و جنوب امریکا، هندوستان و سریلانکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود. محصول تولید شده آن بنام قهوه به ایران وارد و مصرف می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی قهوه: ضددرد، ضدسم، مقوی قلب، ادرارآور، شیرافزا، مقوی اعصاب، محرک جنسی و سیستم اعصاب مرکزی می‌باشد (۱۲).

– مغز میوه قهوه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: محرک اعصاب و روان، بهبود عملکردهای ذهنی، مقوی قلب، تنگ‌کننده عروق خونی محیطی (عروق ریوی، کرونر، کلیوی و مغزی)، ضد اسپاسم نایژه‌ها، بهبوددهنده هضم، محرک ترشحات معده و افزایش‌دهنده ترشحات گوارشی، مدر و مقوی با (تقویت‌کننده نیروی جنسی) دارد و در موارد ضعف جسمی و فکری، دوران نقاهت، میگرن، آسم، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه)، کندی هضم و یبوست مصرف می‌شود و در مواردی که شخص مبتلا به روان‌پریشی و التهاب ماهیچه قلب می‌باشد باید از مصرف آن خودداری نماید (۱۰).

– اگرچه به‌عنوان گیاه دارویی شناخته نمی‌شود اما به‌عنوان محرک عمومی اثرات فوق‌العاده‌ای دارد، اثر محرک روی سیستم اعصاب مرکزی، اصلاح‌کننده موقتی درک و احساس و اجرای فیزیکی دارد. بازده قلبی را افزایش می‌دهد، ترشح شیره معده را تحریک می‌کند و مدر قوی است. به درمان سردرد و میگرن کمک می‌کند، ترکیبات فعال قهوه یا کافئین بصورت مرسوم آرام‌بخش و داروی ضدسردرد است. میوه نارس آن برای سردرد و میوه رسیده بوداده آن برای درمان اسهال بکار می‌رود. قهوه ضدعفونی‌کننده روده بزرگ است (4).

Cruciata laevipes **Opiz**

Syn.: *Valantia Cruciata* L., *Galium Cruciata* (L.) Scop., *Cruciata ciliata* (Opiz) Opiz

صلیبی

گیاه چندساله، علفی، پشته‌ای تنک، با قاعده نازک متشکل از ساقه‌های زیرزمینی رونده مولد ریشه. ساقه‌های گلدار به ارتفاع ۵ـ۶۰ سانتیمتر، نازک، بالارونده، ساده یا از پایین کمی منشعب، چهارگوشه، اغلب کرکدار، کرکهای مویی به طول ۱ـ۲ میلیمتر، گسترده، بندرت کم و بیش به پایین برگشته زبر یا بدون کرک. برگها نازک، به طول ۱۰ـ۲۵، به عرض ۳ـ۱۱ میلیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی، نوک کند یا به نسبت نوک کند، ۳ رگبرگی، کرک مویی‌دار یا فقط با رگبرگ و لبه‌های مژه‌دار زبر به پایین برگشته، در شاخه‌های عقیم جوان (رویشی) مشابه؛ برگهای درون گل‌آذین سبز ـ زردشونده، در میوه پهن نشده، برگشته و سبزشونده. گرزن‌ها ۳ـ۱۱ گلی، با برگه‌های بیضوی کرک مویی‌دار یا با مژه‌های کمی پهن شده، در میوه به طول ۵ـ۸، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر. دمگل‌آذین و دمگلها اغلب کرکی مویی بندرت بی‌کرک شونده، سرانجام خمیده. جام گل زرد، به‌قطر ۲ـ۳ میلیمتر، با لوبهای نوک‌تیز یا تقریباً نوک‌دار. مریکارپ ۲ـ۱ تایی، کروی یا تخم‌مرغی، به‌قطر حدود ۲ـ۳/۵ میلیمتر، بی‌کرک.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی، در نواحی جنوبی فقط در کوهستانها)، شمال ترکیه، قفقاز، شمال ایران و غرب هیمالیا.

***Cruciata laevipes* Opiz**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در ارتفاعات کوهستانی و گاهی در نواحی جنگلی تنک در نواحی شمالی ایران و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان شرقی می‌روید.

مصارف و کاربردها: خواص دارویی این گونه مشابه *Galium verum* L. می‌باشد و به‌عنوان قابض و التیام‌دهنده زخمها از آن استفاده می‌شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود این گیاه در ارتفاعات و عدم شباهت ظاهری آن با *Galium* spp. آشنایی با خواص دارویی آن نیازمند تحقیق بیشتر می‌باشد و بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Galium aparine L.

Syn.: *Galium pauciflorum* Bunge

E. catchweed, catchweed bedstraw, cleavers

بی‌تی‌راخ

گیاه یکساله، ساقه اغلب بلند، به طول ۳ـ۱۰۰(ـ۱۸۰) سانتیمتر، افتان، گاهی نسبتاً محکم، چهار گوشه، با کرک‌های خارکی به‌پایین برگشته، در محل گره‌ها کرکدار. برگها فراهم (ـ۴)۶ـ۸(ـ۱۰) تایی، اغلب واژ تخم‌مرغی باریک، نوک‌کنددار، به طول ۶۰ـ۸۰، به عرض ۱/۵ـ۵ میلیمتر، کم و بیش در سطح فوقانی زبر، گاهی با لبه‌های برگشته با رگبرگ میانی با کرک‌های خارکی به‌پایین برگشته. گل‌آذین گرزن، گرزنها تخم‌مرغی‌باریک تا استوانه‌ای، گرزن محوری ۱ـ۵(ـ۷) گلی، به اندازه برگها می‌رسند، با دمگل‌آذین و دمگلهای واگرا، راست یا خمیده. جام گل به قطر ۱/۵ـ۲ میلیمتر، همیشه سفید. مریکارپ‌ها به طول ۳ـ۵ میلیمتر، با کرک‌های موی ریش‌مانند قلاب‌دار برخاسته از قاعده‌ای پهن شده غده‌مانند انبوه.

Galium aparine L.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال، غرب و مرکز آسیا و شمال امریکا؛ گونه‌ای هرز و جهان‌گستر یا جهان وطنی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی، کشت گندم و حبوبات، در اراضی کشاورزی رها شده در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، فارس، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. مدری با ارزش، بی‌تی‌راخ اغلب برای درمان بیماریهای پوستی مانند افزایش فعالیت غدد چربی در پوست (چربی پوست)، اگزما و داءالصدف؛ برای غدد لنفاوی ورم کرده، و به‌عنوان ضدعفونی‌کننده عمومی در بیماریهای شدیدی چون سرطان بکار می‌رود. گیاه معمولاً بصورت جوشانده بکار می‌رود. اما برای مواردی مانند سرطان بهتر است که شیره (آب) آن مصرف شود که بشدت مدر است. شیره و جوشانده آن همچنین برای دفع سنگ کلیه و مشکلات ادراری کاربرد دارد، براساس تحقیقات انجام شده در فرانسه عصاره گیاه برای پایین آوردن فشار خون مفید است (4).
ـ اندامهای مختلف این گیاه دارای خواص درمانی: مدر، معرق، اشتهاآور و ضدسرطان می‌باشند و برای معالجه اختلالات گردش خون، یرقان، سینه‌پهلو، بیماریهای پروستات و دردهای مربوط به آن، لنفاتیسم و انواع سرطان‌ها بکار می‌رود (۱۰).
ـ پایین آورنده فشار خون، ضدروماتیسم، ضد اسپاسم، قابض، تب‌بر و مدر است. برای ترمیم زخمهای روباز و دیگر زخمها بکار می‌رود (9).
ـ گیاه گلدار مصرف می‌شود. در فهرست گیاهان دارویی امریکا به‌عنوان ضداسکوربوت شناخته می‌شود. گیاه مدر، مقوی، قابض و ضد اسپاسم است و برای درمان تورم کلیه‌ها و مثانه بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان قهوه کاذب مصرف می‌شوند و از گیاه خشک شده در بعضی از کشورها به‌عنوان چای استفاده می‌کنند (7).

Galium odoratum **(L.) Scop.**

Syn.: *Asperula odorata* L.

E. sweet woodruff, woodroof, woodrofe, woodruff

زبرینه راشستانی، زبرینه معطر

ساقه‌های زیرزمینی خزنده نازک، منشعب. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵ـ۳۵ سانتیمتر، ایستاده تا بالارونده، اغلب ساده، بی‌کرک، فقط روی گره‌ها با حلقه‌ای از کرکهای به پایین برگشته. برگها چرخه‌ای (فراهم) ۶ـ۱۰ تایی، به طول ۲۰ـ۴۲، به عرض ۳ـ۱۰ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای تا واژ سرنیزه‌ای ـ مستطیلی، کم و بیش باریک شده، با رأس نیش‌دار، کم و بیش‌سبز، در قاعده با دمبرگی به طول ۲ـ۴ میلیمتر، اصولاً در امتداد لبه‌های کم و بیش تخت و رگبرگها در هر دو سطح به‌دشواری با کرکهای زبر رو به بالا برگشته. گل‌آذین دیهیمی شکل، متشکل از گرزنهای دم عقربی سه‌تایی، اغلب انتهایی؛ دمگلها در زمان گلدهی به طول ۱ـ۶ میلیمتر، سرانجام به طول تا ۱۰ میلیمتر واگرا. برگه‌های انتهایی تقلیل یافته. جام‌گل سفید، قیفی شکل به طول ۴ـ۶ میلیمتر، به‌قطر ۵ـ۸ میلیمتر، با لوله‌ای به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، با لوبهای مستطیلی تقریباً نوک‌تیز. مریکارپ اغلب منفرد، تقریباً کروی، بدون کرکهای مویی به‌قطر ۲ـ۳ میلیمتر؛ پوشیده با کرکهای موی ریش‌مانند سرعصایی به طول ۱ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی قطبی تا اورال، در نواحی جنوبی فقط در ارتفاعات کوهستانی)، شمال‌غرب افریقا، ترکیه، قفقاز، شمال ایران، آلتایی، شرق آسیا و ژاپن.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در

Galium odoratum (L.) Scop.

نواحی جنگلی پهن‌برگ خزان‌کننده راش در استانهای گرگان، مازندران و گیلان و در استان آذربایجان در جنگلهای ارسباران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار و گیاه کامل مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی مسکن دستگاه عصبی، ضد اسپاسم، خواب‌آور، مدر، آسان‌کننده هضم و محرک کبد دارد و در موارد بی‌خوابی کودکان، و افراد مسن که دوره نقاهت را می‌گذرانند تجویز می‌شود و در درمان ضعف اعصاب، مالیخولیا، هیستری، کم شدن ادرار، عدم هضم، سنگ کلیه، ناراحتیهای کبدی و تب‌های ناشی از مخملک و سرخک مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

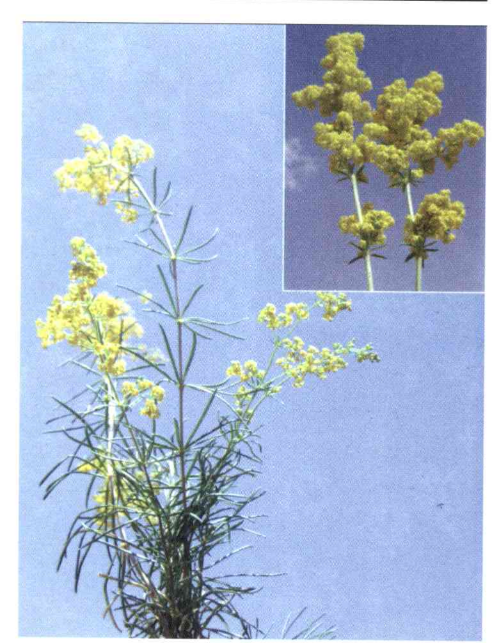
ـ اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. گیاه مقوی و با اثرات عالی مدر و ضدالتهاب است. برای درمان واریس و التهاب سیاهرگ مفید است. به‌عنوان ضد اسپاسم مصرف می‌شود و به کودکان و بزرگسالان برای رفع بی‌خوابی داده می‌شود (4).

Galium verum **L.**

E. yellow bedstraw, cheese rennet, lady's bedstrau

شیر پنیر

گیاه چندساله پشته‌ای تنک، با ساقه زیرزمینی چوبی منشعب و ساقه‌های رونده. ساقه‌ها کم و بیش چندتایی. به ارتفاع ۲۰ـ۱۲۰ سانتیمتر (اغلب به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر)، بالارونده یا تقریباً ایستاده، ساده یا با شاخه‌های تنک، تقریباً استوانه‌ای، با ۴ خط چشمگیر، کم و بیش کرکی انبوه با کرکهای بلند و جدا، یا بی‌کرک شونده. برگها در چرخه‌های ۶ـ۱۲ تایی، به

Galium verum L.

طول ۱۰ـ۵۰، به عرض ۱ـ۲/۵ میلیمتر، خطی یا تقریباً نخی شکل، بندرت واژ سرنیزه‌ای ـ خطی، به‌کوتاهی نوک‌دار، با رأس به کوتاهی شفاف، روی سطح فوقانی اصولاً در امتداد لبه‌های بخوبی برگشته با کرکهای زبر رو به بالا، گاهی کرک موییدار، در سطح تحتانی به کوتاهی کرکدار انبوه تا بی‌کرک شونده. گل‌آذین خوشه ـ گرزنی پرگل و انبوه، برگ‌دار، با محیط تقریباً استوانه‌ای تا تخم‌مرغی، با شاخه‌های طویل و اغلب کوتاه، تقریباً گسترده، کرکی انبوه تا بی‌کرک. دمگلها به طول ۱ـ۳ میلیمتر، بعد از گلدهی واگرا. برگه‌ها به طول ۱ـ۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای. جام گل زرد طلایی، معطر، چرخی شکل، به‌قطر ۲ـ۴ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا به کوتاهی نوک‌دار. مریکارپ به طول ۱/۵ـ۲ میلیمتر، دان دان ریز، بی‌کرک یا کم و بیش کرکی انبوه.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، ترکیه، غرب سوریه، شمال عراق، ایران، قفقاز، سیبری، مرکز و شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و ارتفاعات مناطق معتدله در کنار باغها، مزارع و گاهی اراضی کشاورزی ارتفاعات کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، همدان، اراک، لرستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف بخصوص سرشاخه‌های گلدار این گیاه خواص درمانی:

Galium verum L.

تصفیه‌کننده کلیه و کبد، ضد اسپاسم و شیرافزا دارند و بمنظور کمی میزان ترشح ادرار، هیستری و کمی شیر بکار می‌روند (۱۰).

- دارویی با مزه کمی تلخ، اصولاً به‌عنوان مدر و بیماریهای پوستی بکار می‌رود. مانند بی‌تی‌راخ (*Galium aparine*) گیاه برای دفع سنگ کلیه، سنگ مثانه و دیگر بیماریهای ادراری، شامل التهاب مثانه تجویز می‌شود. گاهی به‌عنوان دارو برای تسکین بیماریهای پوستی مزمن همچون داءالصدف بکار می‌رود، اما بطور عمومی شیرپنیر دارویی ترجیحی برای درمان داءالصدف است. شیرپنیر سابقه‌ای طولانی به‌ویژه در فرانسه به‌عنوان داروی معالج صرع دارد اگرچه امروزه کمتر بدین منظور از آن استفاده می‌شود (4).

* ***Gardenia jasminoides*** **Ellis**

Syn.: *Gardenia florida* L., *Gardenia radicans* Thunb., *Gardenia augusta* Merr., *Varneria augusta* L.

E. Gardenia, Cape jasmine, everblooming gardenia

گاردنیا

درختچه‌ای همیشه سبز متنوع، به ارتفاع ۰/۵-۳ متر، با ساقه‌های گاهی ریشه دهنده. برگها سرنیزه‌ای تا واژ تخم‌مرغی، به طول تا ۱۰ سانتیمتر، نوک‌دار کوتاه، ضخیم، گاهی رنگارنگ. گلها به عرض تا ۷/۵ سانتیمتر، اغلب دوردیفی (پُرپر)، مومی، شبیه گل چای، معطر؛ کاسه گل رگه‌دار، با ۵ دندانه بلند، لوله جام‌گل استوانه‌ای، به طول ۲/۵-۴ سانتیمتر. میوه گوشتی، نارنجی، رگه‌دار، به طول تا ۳/۵ سانتیمتر.

Gardenia jasminoides Ellis

پراکندگی جهانی: چین.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی ایران: استانهای گیلان و مازندران.
مصارف و کاربردها: در طب سنتی چین گاردنیا تلخ و سرد است. گیاه اغلب برای درمان علائم بیماریهای همراه با تب و گرما شامل: تب، حساسیت‌ها (آزردگی‌ها) و ناآرامی، بی‌خوابی، ادرار کردن دردناک و یرقان بکار می‌رود. گیاه همچنین التهاب مثانه، سردرد و دشواریهای تنفسی را درمان می‌کند. خونریزی را بند می‌آورد و برای جلوگیری از خونریزی از بینی (خون‌دماغ) و وجود خون در ادرار و خونریزی از مقعد بکار می‌رود. گاردنیا با سفیده تخم‌مرغ مخلوط و بصورت پودر برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (4).

Gardenia jasminoides **Ellis**

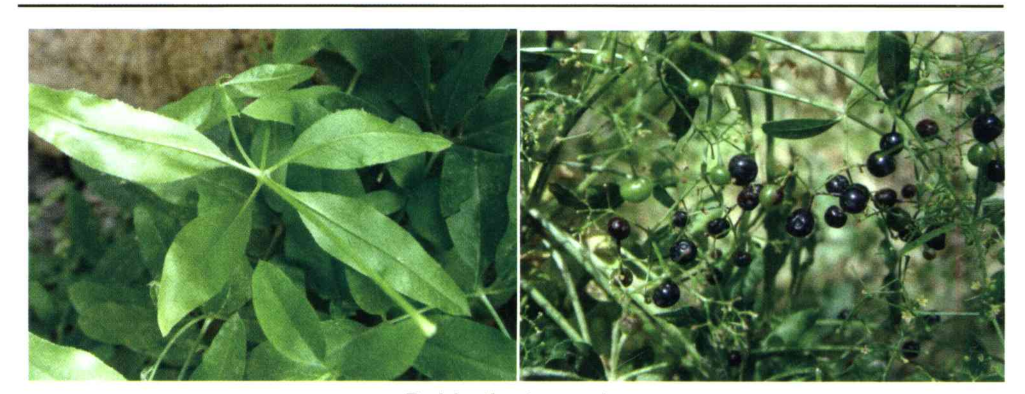

Rubia tinctorum **L.**

Rubia tinctorum **L.**
Syn.: *Rubia tinctorum* var. *iberica* Fisch. ex DC., *Rubia iberica* (Fisch. ex DC.) C. Koch
E. madder, common madder

روناس

گیاه چند ساله، رونده، به طول تا ۱ـ۲(ـ۵) متر، با ساقه‌های زیرزمینی قرمز، منشعب. ساقه‌ها علفی، چهارگوشه تا تقریباً بالدار، کم و بیش با کرک‌های زبر تنک رو به‌پایین در روی گوشه‌ها تا تقریباً صاف، بدون کرک یاگاهی در محل گره‌ها کرکدار. برگها تقریباً چرمی، در چرخه‌های فراهم ۴ـ۶ تایی. به طول حدود ۳۰ـ۱۱۵، به عرض ۸ـ۲۵(ـ۳۰) میلیمتر، سرنیزه‌ای تا مستطیلی ـ بیضوی تا تخم‌مرغی پهن، نیش‌دار یا نوک‌دار کوتاه، معمولاً با دمبرگ مشخص، با دمبرگی به طول ۱۵(ـ۲۰) میلیمتر، رگبرگ میانی و

Rubia tinctorum L.

لبه‌های برگ با خارک‌های روبه‌پایین، لبه‌های برگ اغلب با کرک‌های خارکی شکل رو به بالا، رگبرگ‌های جانبی در سطح تحتانی کاملاً مشخص. گل‌آذین تنک، پرشاخه، پرگل، هرمی تا هرمی پهن، گل‌آذینهای فرعی (جانبی) انتهایی و جانبی، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، پای آن با برگه‌های تخم‌مرغی پهن یا بیضوی. دمگل به طول (۰/۷۵ـ)۲ـ۸ میلیمتر. جام‌گل زرد مایل به سبز کم رنگ، قیفی شکل، به قطر حدود ۳/۵ـ۵(ـ۶) میلیمتر، لوبها سه گوشه- سرنیزه‌ای، تدریجاً یا نسبتاً به یکباره سیخک‌دار؛ سیخک به طول حدود ۰/۷ میلیمتر؛ کیسه‌های بساک مستطیلی. مریکارپ به قطر حدود ۴ـ۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب و مرکز آسیا تا کوههای هیمالیا، معرفی شده در غرب، جنوب و جنوب شرق اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و گاهی کاشته شده در نقاط مختلف استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، کرمان، خراسان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: تحریک ترشح صفرا، ملین، مدر و ضدسنگهای مجاری ادرار دارد و برای درمان: نارسایی صفراوی، یبوست، کمی ادرار، افزایش اوره، سنگهای مجاری ادرار، التهاب مفاصل، آلبومینوری و راشیتیسم مصرف می‌شود (۱۰).

- روناس در قرن نوزدهم به مفهوم وسیع از میان گیاهان دارویی خارج شد و امروزه فقط خیلی بندرت برای درمان سنگ‌های کلیه و مثانه بکار می‌رود (4).

- مهمترین اثرات گیاه عبارت است از: قابض، هضم‌کننده، سرطان‌زا، ادرارآور و قاعده‌آور (۱۲).

- ریشه‌های دوساله آن رنگ تولید می‌کند و برای رنگ کردن لباس، موی و چرم مصرف می‌شود. در استعمال داخلی سبب رنگ کردن استخوان‌های جوان می‌شود و بمنظور تحقیقات روی اختلالات استخوانی بکار می‌رود. ریشه آن به شکستن سنگ کلیه و جلوگیری از تشکیل آن کمک می‌کند و ساقه‌های برگی آن سبب تسکین یبوست می‌شود (2).

یادداشتی در ارتباط با گیاهان تیره روناس **Rubiaceae**

تیره روناس یکی از تیره‌های بزرگ جهان است که دربرگیرنده قریب به ۵۶۰ جنس و ۱۰۹۰۰ گونه می‌باشد که اغلب در نواحی گرم و مرطوب جهان می‌رویند و تعدادی از آنها نیز جهان‌وطنی هستند و

به‌شکلهای رویشی درخت، درختچه، پیچ بالارونده و علفی دیده می‌شوند. در ایران این تیره دربرگیرنده ۱۶ جنس و قریب به ۱۰۵ گونه است که در سراسر ایران پراکنده‌اند. علاوه بر گیاهان دارویی شرح داده شده که بعضی از آنها نیز بصورت کاشته شده و یا وارداتی هستند در میان اعضای این تیره وجود دارند؛ گیاهانی که دارای گلهای معطر و خوشبوی هستند، ازجمله می‌توان به گونه‌های مختلف جنس زبرینه/ *Asperula* L. با تعدادی از گیاهان معطر اشاره کرد. *Gaillonia* A. Rich. حدود ۶ گونه با گلهای کم و بیش معطر *Jaubertia* Lincz. با یک گونه درختچه‌ای بنام کارتوس/ *Jaubertia Aucheri* (Jaub. & Spach) Lincz با گلهای نسبتاً بدبوی اشاره داشت که تحقیق در ارتباط با کاربردها و مصارف آنها می‌تواند انجام بگیرد.

تیره مرکبات، تیره سداب/*Rutaceae*

Citrus aurantifolia (Christm.) Swingle

Syn.: *Limonia aurantifolia* Christm., *Citrus medica* var. *acida* Brondis., *Cirtrus* × *acida* Pers.

E. lime, Mexican lime

لیموترش، لیموعمانی، لیمو مکزیکی

درختی کوچک، بدون کرک، با خارهای تیز محکم، همیشه سبز. برگها بیضوی ـ مستطیلی، به طول ۵ـ ۷/۵ سانتیمتر، نوک‌کند یا گاهی با رأس گرد؛ دمبرگ کوتاه، بوضوح بالدار اما باریک، با بند مشخص. گلها کم، خوشه‌ای محوری یا منفرد، اغلب به عرض ۱۲ میلیمتر نمی‌رسد، کاملاً سفید. پرچمها ۲۰ـ۲۵ تایی. تخمدان با رأس (انتهای) سربریده. میوه تخم‌مرغی ـ کروی تا بیضوی، کوچک، به‌قطر ۳/۵ـ۶/۵ سانتیمتر. گاهی در رأس با زایده نوک پستانی کوچک، با قطعات ۱۰ تایی، با پوست کمی ناهموار، بسیارترش، گوشت میوه سبز رنگ.

پراکندگی جهانی: آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی جنوبی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: آب لیموترش سبب از بین رفتن تحریک و سوزش و تورم گزیدگی حشرات می‌شود. در مالایا آب آن را به‌عنوان مقوی و تسکین‌دهنده درد معده استفاده می‌کنند، مخلوط با روغن از آن به‌عنوان کرم‌کش استفاده می‌کنند. میوه پوست کنده با سایر

Citrus aurantifolia (Christm.) Swingle

ترکیبات بصورت ضماد روی سر برای کم‌کردن دردهای عصبی مصرف می‌شود. در هندوستان میوه ترشی (شور) گذاشته آن برای تسکین سوء هاضمه خورده می‌شود. آب لیموعمانی به‌عنوان ضدعفونی کننده، مقوی، ضداسکوربوت، قابض، مدر در دردهای کبدی، محرک هضم غذا و درمانی برای خونریزیهای داخلی، بواسیر، تپش قلب، سردرد، سرفه‌های تشنجی، روماتیسم، التهاب مفاصل، ریزش مو، نفس بدبوی؛ و بصورت ضماد به‌عنوان ضدعفونی‌کننده برای انواع زخمهای چرکی بکار می‌رود. برگهای آن روی پوست مریض ضماد می‌شود و روی شکم و زیر شکم مادر پس از تولد فرزند بصورت ضماد برای تسکین درد بکار می‌رود.

Citrus aurantifolia **(Christm.) Swingle**

برگها یا دم‌کرده له شده برگها را برای تسکین سردرد بکار می‌برند. جوشانده برگ بصورت قطره چشمی بکار می‌رود و در حمام بیمار تب‌دار مورد استفاده قرار می‌گیرد و همچنین بصورت دهان‌شویه در حالت‌های زخم گلو و برفک یا آلودگی قارچی کاربرد دارد. پوست ریشه آن به‌عنوان تب‌بر مصرف می‌شود و این کار توسط کوبیده مغز دانه مخلوط با آب‌لیمو صورت می‌گیرد. بعلاوه اینکه کاربردهای متعدد خرافی در ارتباط با این گیاه در مالایا وجود دارد (internet).

لازم به ذکر است که در کتابهای مربوط به طب سنتی ایران در ارتباط با این گونه اطلاعات کمی وجود دارد و هرچه مطلب در مورد لیموترش یافت می‌شود مربوط به *Citrus limon* یا **لیمو سنگی یا لیموترش** است که به اشتباه به این گیاه یا *Citrus aurantifolia* نسبت داده می‌شود که در ایران بیشتر شناخته شده است و به محض گفتن کلمه لیموترش این گونه برای مردم تداعی می‌شود و بطور رایج بصورت آبلیمو و لیموترش خشک شده به‌عنوان چاشنی در اغذیه استفاده می‌شود (مؤلف).

***Citrus Aurantium* L.**

Syn.: *Citrus×amara* Link, *Citrus×Bigaradia* Loisel., *Citrus×vulgaris* Risso, *Citrus Aurantium* subsp. *amara* (Link) Engl.

E. sour or seville orange, bitter orange, sour seville orange

نارنج

درختی همیشه سبز، بی‌کرک، به ارتفاع متوسط ۶_۹ متر، با خاری بلند، اما نه خیلی تیز. برگها به اندازه متوسط، تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۷_۱۰ سانتیمتر، نوک‌دار کند یا کوتاه، سینوسی یا کنگره‌ای؛ دمبرگ با بال پهن. گلها به اندازه متوسط، منفرد یا

Citrus Aurantium L.

چندتایی محوری، سفید، بسیار معطر. پرچمها ۲۰ تایی یا بیشتر. تخمدان کروی. میوه کروی، با دو انتهای کمی تخت شده، به‌قطر حدود ۸ سانتیمتر، با سطح ناهموار، با گوشت ترش و پوست تلخ، مغز میوه بهنگام رسیدن توخالی می‌شود، قطعات داخلی میوه ۱۰-۱۲ تایی.

پراکندگی جهانی: آسیا، معرفی شده در جنوب اروپا و آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط استانهای گرگان، گیلان، مازندران، فارس، کرمان و خوزستان.

مصارف و کاربردها: این گونه بدلیل استفاده از گل آن برای تهیه مربای بهار نارنج و آب میوه آن به‌عنوان چاشنی و استفاده از پایه آن برای پیوند پرتقال کاشته می‌شود (مؤلف).

برگها، گلها و پوست میوه به مصرف دارویی می‌رسد و خواص درمانی: مسکن، ضد اسپاسم، خواب‌آور ضعیف، مقوی معده، دافع کرم، تب‌بر و کاهش‌دهنده دامنه انقباضات قلبی دارد و در موارد اختلالات عصبی، تپش قلب، بلع هوا، بیماریهای عصبی، بی‌خوابی، هیجانات توأم با بی‌خوابی، صرع، میگرن و سرفه‌های عصبی استفاده می‌شود (۱۰).

- جهت رفع مشکلات عصبی و به‌عنوان مسکن و رفع بدخوابی مصرف می‌شود، بطور کلی آب نارنج ضدسرطان، ضدحساسیت، ضدالتهاب، ضداکسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدنفخ، ضدسرفه، ضدویروس، ضدزخمهای داخلی، محافظ قلب، معرق، هضم‌کننده، محرک معده، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول و قند خون، پایین‌آورنده چربی خون، کاهش‌دهنده اسیداوریک، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل، مقوی معده و آرام‌بخش؛ پوست نارنج ضدگاستریت، ضدحساسیت، ضد اسپاسم، هضم‌کننده، محرک معده و اشتهاآور می‌باشد (۱۲).

- میوه آن معرق، برگهای آن هضم‌کننده، آرام‌بخش و ضد اسپاسم هستند و به‌عنوان دهان‌شویه و غرغره بکار می‌روند. میوه آن مانند مربا (مارمالاد) خورده می‌شود و ملین است. پوست آن معطر، مقوی، قابض، ضداسکوربوت و مقوی معده است. آب آن با داشتن ویتامین C بهترین جلوگیری‌کننده از آنفلوانزا است. جوشانده ریشه آن برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود (5).

Citrus Aurantium L.

- میوه بشدت ترش نارنج سبب تحریک هضم و تسکین نفخ می‌شود. دم‌کرده میوه آن سردرد را آرام،

Citrus Aurantium L.

تپش قلب و دلهره را آرام و تب را کاهش می‌دهد. شیره (آب) آن به دفع مواد زاید بدن کمک می‌کند و بدلیل وجود ویتامین C فراوان در آن به سیستم ایمنی بدن کمک می‌کند. مصرف آن بمقدار زیاد می‌تواند التهاب مفاصل را تشدید کند. در طب سنتی چینی نارنج به تسکین نفخ و باد شکم کمک می‌کند و روده را باز می‌کند. روغن‌های فرار نارنج مسکن هستند، در داروهای غرب روغن نارنج بمنظور کاهش ضربان قلب و تپش قلب و دلهره مصرف می‌شود و سبب تشویق و تحریک خواب و آرامش دستگاه هضم می‌شود. روغن نارنج به‌عنوان روغن ماساژ آرام‌کننده بکار می‌رود. عرق گل نارنج ضد اسپاسم و آرام‌بخش است (4).

*** *Citrus grandis* (L.) Osbeck**

Syn.: *Citrus decumana* L., *Citrus maxima* (Burm.) Merr., *Citrus Aurantium* L. var. *grandis* L., *Citrus Aurantium* L. var. *decumana* L., *Citrus pomplemos* Risso

E. shaddock, pummel, pumpelmous, Adam's apple, pumelotree, pumelo

دارابی، پوملو (pumelo)

درختی کوچک، به ارتفاع تا ۴/۵ـ۹ متر، همیشه سبز، با شاخه‌های زاویه‌دار کرکدار، با خارهای نازک نه چندان تیز یا بدون خار. برگها بزرگ، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، گرد یا در انتها چالدار، در شاخه‌های جوان با نوک باریک تا کند، کم و بیش سینوسی ـ کنگره‌ای؛ دمبرگ با بال پهن و تقریباً قلبی، در سطح تحتانی حداقل روی رگبرگها با کرکهای تنک. گلها منفرد یا دسته‌ای محوری، سفید؛ پرچمها ۲۰ـ۲۵ تایی. میوه گلابی شکل یا کروی با دو انتهای تخت شده، به‌قطر تا ۱۰ـ۱۵ سانتیمتر، با پوست اغلب صاف و به‌رنگ زرد روشن، با گوشت ترش سفید یا صورتی.
پراکندگی جهانی: آسیا (فلسطین، عربستان).

***Citrus grandis* (L.) Osbec**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی و جنوبی.

مصارف و کاربردها: آب میوه شیرین یا شیرین - ترش است. پوست میوه تند و عطر شیرین - تلخ دارد. طبیعت آن گرم است، برای از بین بردن خلط سینه، توقف سرفه، منظم کردن جریان انرژی حیاتی و آرام کردن درد بکار می‌رود. دانه‌های میوه طعم تلخ و طبیعت گرم دارد و برای آرام کردن درد فتق مصرف

می‌شود. از گیاه و میوه آن برای درمان سرفه همراه با اخلاط فراوان، سوء هاضمه، آروغ زدن، حس بی‌مزگی دهان، آب رفتن از دهان، خماری صبحگاهی، بوی بد دهان بعد از نوشیدن، ماشین گرفتگی، دریازدگی، سرماخوردگی معمولی که سبب دل بهم‌خوردگی و استفراغ شود، دل درد در نوزادان، سوء هاضمه مسبب اسهال، دردهای روماتیسمی مفاصل، تورم‌های ناشی از زمین خوردن، خشکی پوست، تیرگی پوست همراه با دانه‌های جلدی، حساسیت پوستی، دانه‌های جلدی و خارش‌های با علت نامشخص استفاده می‌کنند (internet).

Citrus grandis (L.) Osbec

* ***Citrus limetta*** **Risso**

Syn.: *Citrus medica* var. *Limon, Citrus limonum* Risso var. *dulcis* Moris, *Citrus medica* var. *Limetta* (Risso) Hook, *Citrus limonum* Risso var. *limetta* (Risso) Aschers. et Graebn.

E. Sweet lime, lime, French lime, sweet lemon

لیموشیرین

درختی کوچک، به ارتفاع تا ۴ متر. برگها با دمبرگ بدون بال یا کمی بالدار، به طول ۸ـ۲۹ میلیمتر؛ واژ تخم‌مرغی، به طول ۵/۵ـ۱۷، به عرض ۲/۸ـ۸ سانتیمتر، نوک‌دار، با قاعده گرد. گلها سفید، کوچک، بدون کرک، زودافت. میوه تخم‌مرغی پهن یا کروی، با زایده نوک پستانی پهن، زرد، با گوشت میوه شیرین، پوست میوه با رسیدن زردکم‌رنگ.

پراکندگی جهانی: ایران و هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی جنوبی: استان فارس، کرمان، هرمزگان و شمال ایران: گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: لیموشیرین خون را تصفیه، تشنگی را برطرف، نزله را درمان و اشتها را زیاد می‌کند. آب میوه مفید برای بیماری صفراوی و اسهالی ـ صفراوی

Citrus limetta Risso

Citrus limetta Risso

است. پوست میوه بادشکن و مقوی است. مالیدن پوست تازه روی صورت سبب درمان جوش غرور جوانی می‌شود.

* ***Citrus limon*** **(L.) Burm. f.**

Syn.: *Citrus lemon* (L.) Burm. f., *Citrus limonum* Risso, *Citrus Medica* var. *Limon* L., *Citrus Medica* var. *Limonum* (Risso) Hook. f.

E. lemon

لیموترش، لیمو سنگی

درختی کوچک، بی‌کرک، به ارتفاع ۳-۶ متر، با خارهای محکم و خشن. برگها سبز روشن، مستطیلی تا بیضوی- تخم‌مرغی، به طول ۶-۱۰ سانتیمتر، با نوک کوتاه یا نوک کند، کنگره‌ای؛ دمبرگ کوتاه اغلب با لبه باریک، با بندبین دمبرگ و پهنک کاملاً مشخص. گلها منفرد یا دسته‌ای محوری، به طول ۸-۱۶ میلیمتر، در سطح بیرونی مایل به صورتی اما در سطح درونی سفید. پرچمها ۲۰ تایی یا بیشتر. تخمدان در انتها باریک شده. میوه مستطیلی تا تخم‌مرغی، با انتهای نوک پستانی، به طول ۷-۱۴ سانتیمتر، زرد روشن، با سطح ناهموار کم عمق؛ قطعات داخلی میوه ۸-۱۰ تایی، با گوشت بسیار ترش.

پراکندگی جهانی: آسیا.

پراکندگی جغرافیائی در ایران: کاشته شده در مناطق جنوبی ایران و گاهی در شمال.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: باکتری‌کش، گندزدا، فعال‌کننده گلبولهای سفید و افزایش‌دهنده قدرت دفاعی آنها، طراوت‌بخش، تب‌بر، مقوی دستگاه عصبی و اعصاب سمپاتیک، مقوی قلب، قلیایی‌کننده، مدر، ضد روماتیسم، ضدنقرس، ضدورم مفاصل، آرام‌بخش، ضداسید معده، ضدتصلب شرایین، ضداسکوربوت، منقبض‌کننده

- در ایران از آن برای درمان آنفلوانزا و سرماخوردگی استفاده می‌کنند. میوه آن حاوی مقدار زیادی ویتامین C است (internet).

Citrus limon (L.) Burm.f.

Citrus limon **(L.) Burm.f.**

سیاهرگها، رقیق‌کننده خون، کاهش‌دهنده فشار خون، تصفیه‌کننده خون، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، بهبوددهنده ترشحات گوارشی، منعقدکننده خون، دافع گازهای روده، دافع کرم، ضد مسمومیت و ضدعفونت دارد و در موارد بیماریهای ریوی و روده‌ای، بیماریهای عفونی، مالاریا، بیماریهای تب‌دار، پیش‌گیری کننده از بیماریهای مری، ضعف و بی‌اشتهایی، روماتیسم، التهاب مفاصل، نقرس، سنگ مجاری ادراری و صفراوی، بالا بودن اسیدمعده و زخم معده، سوءهاضمه، بلع هوا، اسکوربوت، تصلب شرایین، واریس، شکنندگی مویرگها، افزایش گلبولها، غلظت بیش از حد خون، چاقی، فشار خون بالا، سل ریوی و استخوانی، یرقان، تهوع، نارسایی کبد و لوزالمعده، احتقان کبدی، هموفیلی، تیفوئید، انگلهای روده و در درمان آسم، برونشیت، گریپ، سوزاک و سیفلیس مصرف می‌شود و در استعمال خارجی برای معالجه سردردهای ناشی از سرماخوردگی، سینوزیت، گلودرد، التهاب گوش میانی، خونریزیهای مربوط به بینی، التهابات دهان، التهاب زبان، آفت، ضایعات پوستی مربوط به سیفلیس در پوست دهان، تورم پلک چشم، دمل، التهابات پوستی، میگرن، زگیل، تب‌خال، سرمازدگی، زخم‌های عفونی، عفونت، گزیدگی حشرات، جرب، حفظ پوست و زیبایی آن، ترشحات غیرطبیعی چربی صورت، کک‌و مک، پیشگیری کننده از ایجاد چروک، مراقبت‌های پوستی، شکنندگی ناخن، حساسیت پاها، دورکننده بید و مورچه بکار می‌رود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی آن بشرح زیر است: پوست لیمو مقوی معده، معطرکننده، دارای خاصیت جلوگیری از شکنندگی عروق و آب لیمو نیز خاصیت ضدشکنندگی عروق مویرگی، ضدسم تریاک، ضدسم بعضی سموم، ضدورم، ضدتب، ضدکمبود ویتامین C و ادرارآور دارد (۱۲).

ـ پوست میوه رسیده مقوی معده و بادشکن است. آب آن ضداسکوربوت و خنک‌کننده در بیماری اسکوربوت است. در موارد سرفه، سرماخوردگی، اسهال خونی، اسهال، امراض تب‌دار و رماتیسم بکار می‌رود. برگها و ساقه‌های آن ضدباکتری هستند (6).

ـ مهمترین اثرات درمانی آن عبارتند از: ضد اسپاسم، ضدروماتیسم، ضدباکتری، آنتی‌اکسیدان، پایین‌آورنده تب، لیموسنگی یکی از داروهای فراگیر (همه جانبه) خانگی بوده که حاوی ویتامین C زیاد می‌باشد و مقاومت را در برابر عفونتها زیاد می‌کند و داروی مؤثری برای درمان سرماخوردگی و آنفلوانزا و به‌عنوان جلوگیری کننده از بیماریها بخصوص در عفونتهای دستگاه گوارش و دستگاه گردش خون و بخصوص تصلب شرایین (ضخیم شدن دیواره سرخرگ‌ها) بکار می‌رود. آب‌لیمو دارویی مناسب برای سرماخوردگی، آنفلوانزا و عفونتهای سینه است؛ همچنین دارویی مقوی برای کبد و لوزالمعده است و اشتها را زیاد می‌کند و سبب سهولت اسیدیته معده، و درمان زخمها، تصلب شرایین، نقرس و روماتیسم می‌شود و مفید برای درمان گلودرد و زخمهای دهان می‌باشد (4).

*** *Citrus Medica* L.**

Syn.: *Citrus tuberosa* Mill., *Citrus Medica* L. subsp. *genuina* Engl. var. *turung* Bonavia ex Engl.

E. citron, citron tree, Persian apple, citron melon

بالنگ، ترنج، بادرنگ

درختی کوچک یا درختچه‌ای بزرگ با خارهای کوتاه تیز. برگها بزرگ، به طول ۱۰ـ۱۸ سانتیمتر، مستطیلی، نوک کند یا با نوک کوتاه کند، دندانه اره‌ای، با دمبرگ بدون بال، بین دمبرگ و پهنک بدون بند. گلها پانیکولی یا دسته‌ای محوری، به عرض ۲/۵ سانتیمتر یا بیشتر؛ گلبرگها نوک‌کند، در سطح درونی سفید و سطح بیرونی مایل به ارغوانی. پرچمها ۳۰ تایی یا بیشتر. تخمدان بطرف بالا باریک شونده. میوه بیضوی یا مستطیلی، به طول ۱۵ـ۲۵ سانتیمتر، بهنگام رسیدن زرد لیمویی، ناهموار با پوست کلفت بسیار معطر، گوشت کمی ترش.

پراکندگی جهانی: آسیا، در بیشتر نواحی مدیترانه‌ای و گاهی امریکا بدلیل پوست آن که در تهیه کنسرو بکار می‌رود کاشته می‌شود.

***Citrus Medica* L.**

***Citrus Medica* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی شمالی
مصارف و کاربردها: مهمترین بخش این میوه پوست آن است که در تجارت جهانی مصرف می‌شود. از گذشته دور و در قرون وسطی از آن برای درمان دریاگرفتگی، بیماریهای تنفسی و ریوی، دردهای روده‌ای و معده‌ای و دیگر ناراحتیهای مربوط به امحاء داخلی از آن استفاده می‌کردند. در هندوستان پوست آن برای درمان اسهال بکار می‌رود، آب تقطیر شده آن به‌عنوان مسکن مصرف می‌شود. پوست آن در چین به‌عنوان محرک، خلط‌آور و مقوی فروخته می‌شود. در غرب افریقای گرم و مرطوب بالنگ فقط به‌عنوان دارو برعلیه روماتیسم بکار می‌رود؛ در پاناما کوبیده بالنگ همراه با دیگر ترکیبات به‌عنوان ضدزهر مصرف می‌شود. روغن فرار پوست آن به‌عنوان آنتی‌بیوتیک کاربرد دارد (internet).

*** *Citrus nobilis* var. *deliciosa* (Ten.) Swingle**

Syn.: *Citrus deliciosa* Ten., *Citrus reticulata* Blanco, *Citrus Aurantium* L. var. *deliciosa Ten.*

E. mandarin, tangerine, Satsuma orange, mandarin orange, noble orange, tangerine orange

نارنگی

درختی کوچک یا درختچه‌ای بزرگ، با شاخه‌های نازک خاردار. برگها سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، کامل یا کنگره‌ای – دندانه اره‌ای ریز، با دمبرگ نازک کوتاه، به دشواری لبه‌دار. میوه کروی با دو انتهای تخت شده، با پوست صاف و درخشان.
پراکندگی جهانی: جنوب و شرق آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، فارس، کرمان، خوزستان و هرمزگان.

Citrus nobilis

Citrus nobilis

Citrus nobilis

مصارف و کاربردها: پوست، گلها و روغن فرار گیاه مصرف می‌شود؛ گیاه نارنگی برعلیه بزرگ شدن طحال، دل درد و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. برگ آن بصورت چای برای سردرد و دل‌درد مصرف می‌شود. میوه آن تلخ، مقوی، بادشکن، ملین و مقوی معده است.

ـ گونه‌های مرکبات حاوی ترکیبات مفید فراوانی هستند و تحقیقات در ارتباط با یافتن و آشنایی با آنها ادامه دارد. غنی از ویتامین C، فلاونوئیدها، اسیدها و روغن‌های فرار هستند. همچنین آنها حاوی کومارین (Coumarin) مثل برگابتن (Bergapten) هستند که سبب حساسیت پوست به آفتاب می‌شوند. برگابتن (Bergapten) گاهی به ترکیبات تان‌دار اضافه می‌شود تا سبب تسریع پیدایش دانه‌های رنگی پوست شود، اگرچه ممکن است سبب پیدایش التهاب پوستی یا آلرژی در بعضی از افراد شود. اما بعضی از این گیاهان در کاربردهای اخیر به‌عنوان منبع آنتی‌اکسیدان و ترکیبات شیمیایی کمک‌کننده به لایه‌برداری سطحی (پوسته‌اندازی) پوست در ترکیبات آرایشی بکار می‌روند. میوه آن (نارنگی) ضداستفراغ، معرق، قابض، ملین و مقوی است. گلهای آن محرک است. لایه خارجی پوست گیاه داروی ضددرد (مسکن)، ضدآسم، ضدکلسترول، ضدآماس و تورم، ضد

Citrus nobilis

اسکوربوت، گندزدا و ضدعفونی‌کننده، ضدسرفه، بادشکن، خلط‌آور و مقوی معده است.
از آن برای درمان سوء هاضمه، تورم معدی - روده‌ای، سرفه همراه با خلط سینه، سکسکه و استفراغ استفاده می‌کنند. درون‌بر میوه بادشکن و خلط‌آور است، از آن برای درمان سوء هاضمه، تورم معدی - روده‌ای، سرفه‌ها و شدت اخلاط سینه استفاده می‌کنند. بیرون‌بر نارس و سبز میوه بادشکن و مقوی معده است و از آن برای درمان درد سینه، تورم معدی - روده‌ای، تورم کبد، **طحال** و التهاب بینابینی بافت‌های کبد استفاده می‌کنند. دانه‌های آن داروی ضددرد و بادشکن است. از آن برای درمان فتق، کمردرد، التهاب پستان و درد یا تورم‌های بیضه‌ها استفاه می‌کنند (internet).

*** *Citrus paradisi* Macfardane**

Syn.: *Citrus decumana* (L.) L. var. *paradisi* (Macfad.) Nichols.

E. grapefruit, pomelo

گریپ فروت

تفاوت آن با دارابی یا توسرخ بشرح زیر است: درختی بزرگتر و مقاومتر، شاخه‌ها و برگها بی‌کرک. میوه‌ها بحالت دسته‌ای و با گوشتی دانه‌دار.
پراکندگی جهانی: اصل و منشأ آن ناشناخته است. بفراوانی در امریکا کاشته می‌شود.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی

Citrus paradisi Macfardane

جنوبی ایران (دزفول، جیرفت، میناب).

مصارف و کاربردها: خواص درمانی گریپ‌فروت عبارت است از: آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان، ضدمیکروب، مقوی قلب، ضدسم، کاهش‌دهنده کلسترول، آرام‌بخش، تقویت‌کننده معده، ضدسرطان و ملین (۱۲).

ـ میوه گریپ‌فروت مغذی، مقوی قلب و خنک‌کننده است. برگهای آن برای صرع، داءالرقص (بیماری عصبی با حرکات غیرعادی و نامنظم) و سرفه تشنجی مفید است؛ برای معالجه بیماریهای خونریزی بکار می‌رود، برونشیت، سرفه، سکسکه و سرگیجه را شفا می‌دهد (6).

ـ میوه‌های آن سبب ناپدید شدن سریع قند از ادرار در افراد دیابتی می‌شود. همچنین برای روماتیسم مفید است. آب آن برای مقاوم‌سازی در برابر عفونتهای سرماخوردگی مناسب است. از پوست آن برای تولید پکتین (Pectin) که در داروسازی و صنایع غذایی مصرف می‌شود استفاده می‌کنند (5).

Citrus paradisi **Macfardane**

Citrus sinensis **(L.) Osbeck**

Syn. :*Citrus Aurantium* L. var. *sinensis* L., *Citrus Aurantium* var. *dulce* Hayne, *Citrus Aurantium* subsp. *sinensis* (L.) Engl.

E. sweet orange, China orange, common orange tree, portugal, orange

پرتقال

درختی متوسط، به ارتفاع تا ۵ـ۷ متر. برگها بیضوی یا بیضوی مستطیلی؛ دمبرگ با بال باریک یا فقط لبه‌دار. میوه‌ها اغلب کوچک با گوشت شیرین و پوست نه چندان تلخ و مغز بهنگام رسیدن توپر.

پراکندگی جهانی: احتمالاً با منشأ چین، معرفی شده در اغلب نقاط جهان.

Citrus sinensis **(L.) Osbeck**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب

Citrus sinensis (L.) Osbeck

نواحی مازندران، گیلان، خوزستان، جنوب فارس، هرمزگان، کرمان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: امروزه انواع اصلاح شده پرتقال با تنوع شکل و اندازه‌های بزرگ تا کوچک در نقاط مختلف جهان کاشته‌می‌شود و نامهای متعددی براساس نژاد و منشأ آنها شناخته شده است؛ پرتقال بفراوانی کاشته می‌شود اما به‌مقاومت نارنج نیست، با نداشتن خار یا خارهای

بسیارکم مشخص می‌شود (مؤلف).

- آب پرتقال اثر ضداسکوربوت دارد. اسانس پرتقال اثر ضدعفونی‌کننده دارد و برای تهیه انواع مواد آرایشی از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

- امروزه در ارتباط با خواص دارویی پرتقال مطالب زیادی نوشته می‌شود اما بطور رایج مردم به آن بصورت میوه نگاه کرده، اغلب جنبه‌های دارویی آن تحت تأثیر لذت ناشی از خوردن میوه قرار می‌گیرد (مؤلف).

***Dictamnus albus* L.**

Syn.: *Dictamnus caucasicus* Fisch. & Grossh.

E. gas_plant dittany, burning bush fraxinelle, white dittany, burning bush, dittany

ونک، گل آهو، علف آهو

گیاه چندساله، بسیار منشعب، با برگهای انبوه، به ارتفاع تا ۴۰ـ۸۰ سانتیمتر، با ساقه‌ها و شاخه‌های در پایین کرکدار. برگها متناوب، شانه‌ای فرد، با برگچه‌های ۳ـ۶ تایی؛ برگچه‌ها سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی. گلها درشت، زیبا، در گل‌آذین خوشه‌ای انتهایی؛ گلبرگها سفید یا قرمز گل سرخی یا آبی آسمانی شونده، با رگه‌ها یا نقاط ارغوانی. میوه کپسول درشت، به‌قطر ۲/۵ـ۳/۵ سانتیمتر، چهارلوبی عمیق.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و مرکز اروپا تا اسپانیا، فرانسه و ایتالیا، و نواحی معتدله آسیا تا ترکیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (ارسباران).

مصارف و کاربردها: برگها و پوست این گیاه مصرف می‌شود. برگها خواص درمانی محرک معده و کرم‌کش و پوست آن مقوی و ضدکم‌خونی است. برگهای آن در موارد سوء هاضمه، انگلهای روده و پوست آن نیز در موارد ضعف و کم‌خونی مصرف می‌شود (۱۰).

Dictamnus albus L.

***Dictamnus albus* L.**

- امروزه خیلی کم توسط دست‌اندرکاران گیاهان دارویی مصرف می‌شود، **گل آهو** عملی مشابه **سداب /** *Ruta graveolens* L. دارد و قویاً سبب فعالیت ماهیچه‌های رحم، قاعده‌آوری و گاهی سبب سقط جنین می‌شود. اثرات ضد اسپاسمی روی دستگاه معدی - روده‌ای دارد. گیاه اثرات آرام‌بخشی روی روده دارد و به‌عنوان مقوی ملایم معده عمل می‌کند. گیاه همچنین برای درمان بیماریهای عصبی بکار می‌رود. گیاه سمی است و باید فقط زیر نظر پزشک و دست‌اندرکاران حرفه‌ای گیاهان دارویی مصرف شود و آن را در طول دوران حاملگی نباید مصرف کرد (4).

- ریشه گیاه اثر مقوی معده، نیرودهنده، معرق، ضدتشنج و قاعده‌آور است. در طب عوام جوشانده ریشه و دانه آن جهت رفع اسپاسم‌های معده، سنگ کلیه، ضعف عمومی، کم‌خونی دختران جوان، قطع حالت قاعدگی، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، هیستری، تب نوبه، خنازیر و ضعف مفرط حاصل از ابتلاء به بیماری مالاریا بکار می‌رود (۱۱).

- بعلت پراکندگی جغرافیایی بسیار محدود آن در ایران و کاشته نشدن در جایی، می‌توان گفت در طب سنتی ایران جایگاهی برای این گونه تعریف نشده است (مؤلف).

* ***Fortunella japonica*** **(Thunb.) Swingle**

Syn.: *Citrus japonica* Thunb., *Citrus Aurantium* var. *japonica* Hook

E. kumquat, round kumquat

کوام‌کوآت

درختچه‌ای بزرگ خاردار یا درختی کوچک، با شاخه‌های جوان سبز، بی‌کرک، سخت شده - سه گوشه. برگها همیشه سبز، یک برگچه‌ای، چرمی، مستطیلی - سرنیزه‌ای، باریک شونده، نوک کند، با

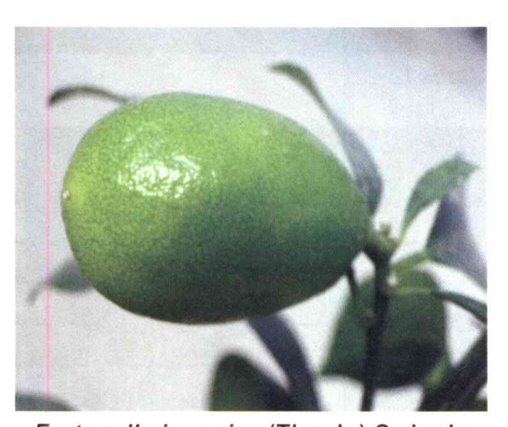

Fortunella japonica (Thunb.) Swingle

قاعده‌ای گوه‌ای، کمی کنگره‌ای، با دمبرگی به باریکی بالدار. گلها ۱ـ۳ تایی محوری، دوجنسی؛ کاسه گل بی‌کرک، ۵ دندانه‌ای؛ گلبرگها سفید، مستطیلی (ـ۴)۵(ـ۶) تایی؛ پرچمها ۱۸ـ۲۰ تایی، در دسته‌های پیوسته نامنظم. میوه پرتقالی، کروی، ۵ـ۶ حجره‌ای، به عرض ۲/۵ـ۳ سانتیمتر، با قطعات گوشتی و بدون کرک.

پراکندگی جهانی: ژاپن، کاشته شده در بسیاری از نقاط جهان بمنظور استفاده زینتی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی ایران.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه قابلیت ضدالتهاب، ضدسرفه، ضدویروس، بادشکن، ضدبو، خلط‌آور و محرک دارد، میوه تازه آن قابلیت ضدسرفه و خلط‌آور دارد. در ویتنام آن را با شکر نیشکر جوشانده برای درمان زخم گلو استفاده می‌کنند (internet).

Fortunella japonica (Thunb.) Swingle

***Haplophyllum* Juss.**

سدابی

گیاهانی معطر، گاهی از قاعده خشبی (بوته‌ای)، با برگهای ساده یا سه بخشی یا بندرت ۵ بخشی، با کرکهای غده‌دار منقوط یا زگیل‌دار. گل‌آذین دیهیمی ـ گرزنی، تنک یا انبوه، برگه‌دار. کاسه و جام گل ۵ تایی؛ جام گل زرد، گاهی قرمز یا زرد گوگردی؛ گلبرگها کامل. پرچمها ۱۰ تایی، با میله‌های جدا یا یک دسته‌ای، در پایین کم و بیش پهن شده و اغلب در سطح درونی کرکدار. تخمدان ۳ـ۵ حجره‌ای، هر حجره ۱ـ۸ تخمکی. میوه کپسول شکوفا یا بندرت ناشکوفا.

ـ این جنس در ایران حدود ۱۸ گونه دارد که ۸ گونه آن انحصاری ایران هستند (فلورا ایرانیکا)، همگی آنها معطر بوده و احتمالاً ارزش دارویی قابل توجهی دارند اما تا امروز در طب سنتی کاربرد خاصی نداشته‌اند.

پراکندگی جهانی: این جنس در جهان نزدیک به ۶۵ گونه

دارد که از اسپانیا تا مغولستان و سومالی گسترش دارند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نواحی بیابانی مرکزی، جنوبی و جنگلهای زاگرس یا غرب ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برای **سدابی جنوبی، سدابی زگیل‌دار** / *Haplophyllum tuberculatum* (Forssk.) Juss. بشرح زیر است.

به‌عنوان محرک قوای جنسی و بادشکن مصرف می‌شود. گیاه کامل و روغن آن مصرف می‌شود. گیاه قاعده‌آور، محرک و حساسیت‌زا، محرک، گندزدا و سقط‌آور است. برگهای آن برای محدود کردن هیستری، فقدان عادت ماهانه و دردهای روماتیسمی مصرف می‌شود (1).

– جنس **سدابی** / *Haplophyllum* L. در ایران ۳۰ گونه (فلور ایران به زبان فارسی) گیاه علفی چندساله دارد که در سراسر ایران پراکنده‌اند و همگی معطر بوده، اما در ارتباط با مصارف و کاربردهای دارویی آنها اطلاعات کمی در دست است. در اینجا فهرستی از نامهای آنها آورده می‌شود.

Haplophyllum affine (Aitch. & Hemsl.) Korov.
سدابی بلوچستانی

**Haplophyllum bakhteganicum* Soltani & Khosravi
سدابی بختگانی

**Haplophyllum Buhsei* Boiss. سدابی تبریزی

Haplophyllum Bungei Trautv. سدابی شاهرودی

Haplophyllum Buxbaumii (Poir.) G. Don subsp. *mesopotamicum* (Boiss.) C.C. Townsend
سدابی بین‌النهرینی

**Haplophyllum canaliculatum* Boiss. سدابی جنوبی

Haplophyllum crenulatum Boiss. سدابی کنگره‌ای

**Haplophyllum dasygynum* C.C. Townsend
سدابی آق‌بلاغی

Haplophyllum erythraeum Boiss. سدابی تربتی

**Haplophyllum furfuraceum* Bge. ex Boiss.
سدابی خراسانی

**Haplophyllum glaberrimum* Bge. ex Boiss.
سدابی اصفهانی، سدابی بی‌کرک

Haplophyllum Kowalenskyi Schtschegl.
سدابی مرندی، سدابی قفقازی

**Haplophyllum laeviusculum* C.C. Townsend
سدابی میانه‌ای

**Haplophyllum laristanicum* C.C. Townsend
سدابی لاری

Haplophyllum lissonotum C.C. Townsend
سدابی نامعین

Haplophyllum obtusifolium (Ledeb.) Ledeb.
سدابی ترکمنستانی

Haplophyllum pedicellatum Bge. ex Boiss.
سدابی سبزواری

Haplophyllum perforatum (M.B.) Kar. & Kir.
سدابی، مورد کاذب

Haplophyllum ptilostylum spach سدابی خویی

**Haplophyllum Rechingeri* C.C. Townsend
سدابی بروجنی

Haplophyllum robustum Bge. سدابی بیابانی

**Haplophyllum rubro_ tinctum* C.C. Townsend
سدابی تهرانی

**Haplophyllum Stapfianum* Hand. Mzt.
سدابی شیرازی

Haplophyllum tenue Boiss. سدابی ارمنستانی

Haplophyllum tuberculatum (Forssk.) Juss.
سدابی جنوبی، سدابی زگیل‌دار

Haplophyllum vesicolor Fisch. & C. A. Mey.
سدابی رنگارنگ

Haplophyllum villosum (M.B.) G. Don.
سدابی آذربایجانی

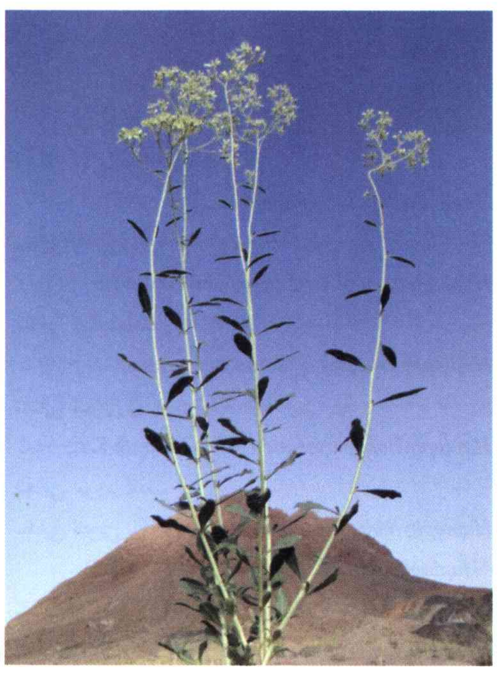
سدابی ترکه‌ای *Haplophyllum virgatum* spach

**Haplophyllum viridulum* Sojak

سدابی میان‌جنگلی

سدابی ترکیه‌ای *Haplophyllum wanense* Freyn

ملاحظه می‌کنید که از میان ۳۰ گونه جنس سدابی حدود ۱۳ گونه آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره نشان داده شده‌اند و با توجه به اینکه همگی آنها معطرند جا دارد که تحقیقات گسترده‌ای در ارتباط با مسائل دارویی آنها صورت بگیرد و ارزش‌های آنها شناخته شود (مؤلف).

***Haplophyllum glaberrimum* Bunge ex Boiss.**

***Haplophyllum tuberculatum* (Forssk.) Juss.**

Hapliphyllum Buxbaumii **(Poir.) G. Don**

Haplophyllum canaliculatum **Boiss.**

Haplophyllum canaliculatum **Boiss.**

Haplophyllum furfuraceum **Bunge ex Boiss.**

Haplophyllum furfuraceum **Bunge ex Boiss.**

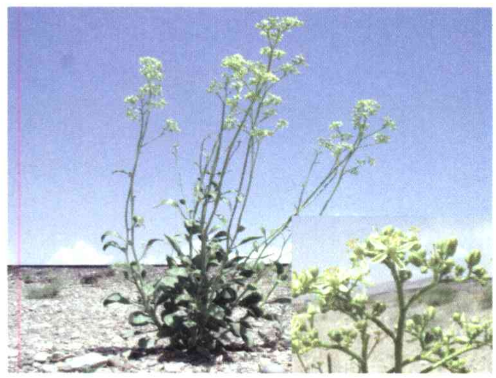
Haplophyllum glaberrimum **Bunge ex Boiss.**

Haplophyllum lissonutum C.C. Townsend.

Haplophyllum perforatum (M.B.) Kar. & Kir.

Haplophyllum robustum Bunge

Haplophyllum versicolor

Haplophyllum robustum Bunge

Haplophyllum villosum (M. B.) G. Don

Haplophyllum virgatum **Spach**

****Poncirus trifoliata* (L.) Raff.**

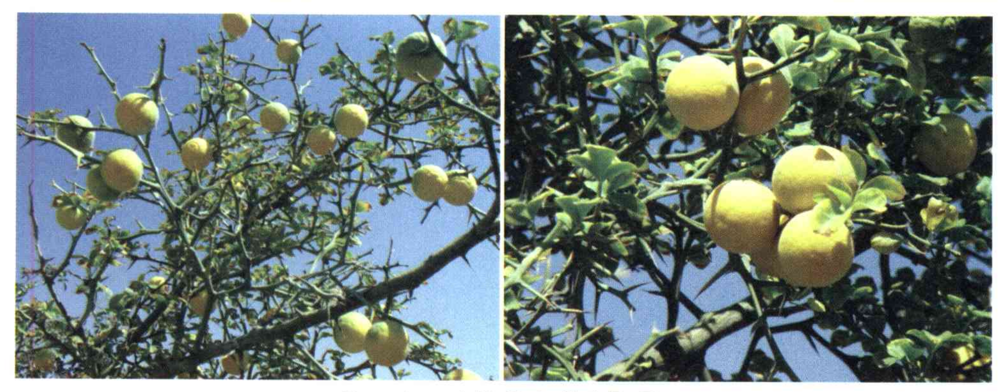
Syn.: *Citrus trifoliata* L.

E. trifoliate orange, hardy orange

پرتقال سه برگی، پونسیروس

درختچه‌ای بزرگ یا درختی کوچک، خاردار، به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌چه‌های خشن، زاویه‌دار (گوشه‌دار)، کم و بیش تخت شده، با خارهای متناوب نوک‌تیز پهن شده محکم. برگها سه برگچه‌ای،

Poncirus trifoliata **(L.) Raff.**

***Poncirus trifoliata* (L.) Raff.**

خزان‌کننده، اغلب روی شاخه‌های مسن بوجود می‌آید، برگچه‌ها بیضوی تا واژ تخم‌مرغی، به طول ۲۰_۳۵ میلیمتر، نوک کند، گاهی نوک چالدار، اما گاهی نوک‌تیز، کنگره‌ای کوچک؛ دمبرگ با بال باریک. گلها ۱ یا ۲ تایی، معمولاً در محور خارهای برگهای خوب رشد یافته، سفید، به پهنای ۲/۵_۵ سانتیمتر. میوه پرتقالی اما کوچک؛ به‌قطر ۳_۵ سانتیمتر، به‌رنگ لیمویی، خیلی معطر با گوشت کم.

پراکندگی جهانی: چین

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در شمال ایران، باغ گیاهشناسی ملی ایران و باغ گیاهشناسی دانشکده کشاورزی کرج.

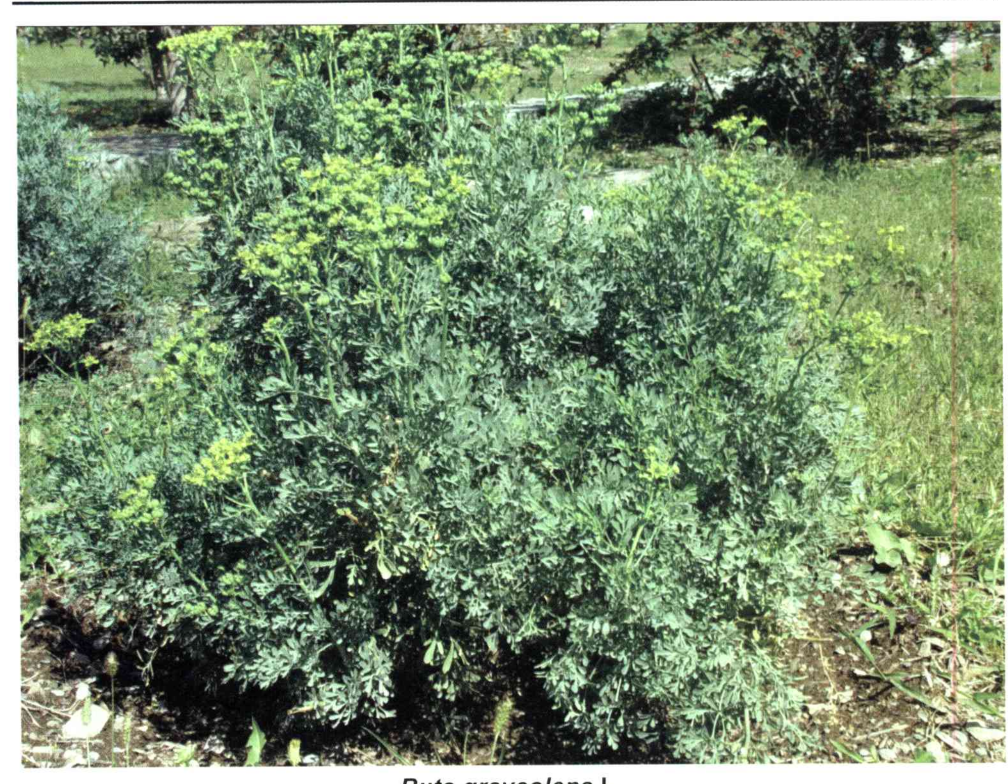
مصارف و کاربردها: میوه پخته شده طعم تلخ و تند دارد، اما می‌توان از آن مربا درست کرد. میوه آن برای تهیه نوشابه نشاط‌آور بکار می‌رود. آب میوه آن غنی از ویتامین C است. پوست میوه را می‌توان به‌عنوان چاشنی استفاده کرد. بطور کلی میوه گیاه خاصیت ضدقی‌آوری، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، بادشکن، برطرف‌کننده انسداد، هضم‌کننده، مدر، خلط‌آور، ملین، ضددندان درد، محرک و مقوی معده و تنگ‌کننده عروق دارد. پوست ساقه گیاه برای درمان سرماخوردگی بکار می‌رود. میوه بدون پوست و بدون دانه بادشکن، برطرف‌کننده انسداد و خلط‌آور است، برای درمان سوء هاضمه، برطرف کردن انسداد و ورم شکم، احساس گرفتگی سینه، پایین افتادگی رحم، قولون و معده (شکم) بکار می‌رود. میوه رسیده اثرات ملایم‌تری نسبت به میوه نارس دارد و بهتر است برای رفع گرفتگی غذا و انرژی حیاتی در طحال و معده بکار رود. میوه نارس آن ضداسهال، ضدقی‌آوری، ضدگرفتگی اسپاسم، برطرف‌کننده انسداد، هضم‌کننده، مدر، ملین و محرک می‌باشد و برای درمان سوء هاضمه، گرفتگی و انسداد شکمی، یبوست، احساس گرفتگی سینه، پایین افتادگی رحم، قولون و شکم بکار می‌رود (internet).

***Ruta graveolens L.**

E. common rue, herb of grace, rue, rue plant, garden rue, country man's treacle

سداب

گیاه علفی چندساله با بخش قاعده‌ای کم و بیش چوبی، سراسر گیاه بدون کرک؛ ساقه به ارتفاع ۱۴_۴۵ سانتیمتر (اغلب بیشتر). برگهای پایینی کم و بیش دمبرگ‌دار بلند، برگهای بالایی تقریباً بدون دمبرگ؛ قطعات انتهایی به عرض ۲_۹ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا مستطیلی باریک یا واژ تخم‌مرغی. گل‌آذین نسبتاً

***Ruta graveolens* L.**

تنک؛ دمگلها هم‌اندازه یا بلندتر از کپسول؛ برگه‌ها سرنیزه‌ای، برگ مانند. کاسبرگها سرنیزه‌ای، نوک‌تیز. گلبرگها مستطیلی ـ تخم‌مرغی، دندانک‌دار، مواج. کپسول بی‌کرک، با قطعات تا حدودی در بالا باریک شده به رأس نوک کند.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان و کریمه، شاید در نواحی مدیترانه‌ای، بطور وسیع طبیعی شده در نقاط مختلف اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در شمال و بعضاً مرکز ایران، اغلب در باغهای گیاهان دارویی و گاهی به‌عنوان گیاه زینتی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: قاعده‌آور، معرق، ضد اسپاسم و دافع کرم دارد و در استعمال خارجی: ضدانگل و ملین است و در استعمال داخلی برای درمان: نارسایی قاعدگی، هیستری، تشنج، مالیخولیا، آسکاریس و در استعمال خارجی برای درمان زخمهای لثه، آلودگی به شپش، دور کردن انگلهای جلدی، مارها و حیوانات گزنده بکار می‌رود (۱۰).

ـ گیاه کامل و برگها مصرف می‌شود؛ سداب محلل، مدر، قاعده‌آور، ضد اسپاسم، محرک، سوزاننده و خواب‌آور، سمی، محرک (خارش‌آور) و سقط‌آور است. مفید برای هیستری و فقدان عادت ماهیانه است. آب گیاه گوش درد و دندان‌درد را تسکین می‌دهد. برگهای آن برای درمان دردهای روماتیسمی، معالجه هیستری، کرمها، قولنج و فقدان

Ruta graveolens L.

عادت ماهیانه نامنظم و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. گیاه و روغن آن به‌عنوان محرک عمل می‌کند و اثرات آن مستقیماً روی سیستم‌های رحمی و عصبی است. ضدکرم است و کاربرد آن در حد بالا سوزاننده و خواب‌آور است. روغن آن در استعمال خارجی قرمزکننده پوست است (6).

- برگهای آن مصرف می‌شود. برگهای آن برای تسهیل زایمان بکار می‌رود. جوشانده گرم برگ آن تسریع‌کننده قاعدگی و بمقدار زیاد سبب سقط جنین می‌شود، بنابراین گیاه قاعده‌آور و سقط‌آور یا تسریع‌کننده زایمان است. سبب حساسیت و تحریک موضعی در دهان و شش‌ها می‌شود. برای درمان تشنج، یرقان، تیفوئید و مخملک دارویی شناخته شده است. کوبیده و له شده برگهای آن تسکین‌دهنده درد دندان و گوش است. روغن آن برای درمان صرع بکار می‌رود، گیاه فراری‌دهنده عقرب است (5).

- سداب اصولاً برای تحریک و تشویق آغاز و پیدایش قاعدگی بکار می‌رود. آن محرک ماهیچه‌های رحم است و جریان خون قاعدگی را بهبود می‌بخشد. در طب دارویی اروپایی سداب برای درمان بیماریهای گوناگونی مثل هیستری، صرع، سرگیجه، قولنج، کرمهای روده، مسمومیت و مشکلات بینایی مصرف می‌شود. اخیر دریافته‌اند که بصورت دم‌کرده بصورت چشم‌شویه بسرعت باعث تسکین خستگی چشم می‌شود و بطور قابل توجهی دید چشم را بهبود می‌بخشد. سداب برای درمان بسیاری از بیماریهای دیگر ازجمله تصلب چندجانبه و فلج مصرف می‌شود (4).

Ruta graveolens L.

- سداب اثرات ضدکرم، ضد اسپاسم، ضدنفخ، قی‌آور، قاعده‌آور، آرام‌بخش، ضدالتهاب، محرک، ضدمیکروب، کاهش فشارخون، جلوگیری کننده از

باروری، سقط‌کننده، آلرژی‌زا، آنتی‌اکسیدان، ضدسرفه، افزایش‌دهنده حافظه، حشره‌کش، مقوی معده، بندآورنده خونریزی و شل‌کننده عضلات دارد (۱۲).
جنس **سداب** / *Ruta* L. در ایران ۲ گونه دارد، **سداب** / *Ruta graveolens* بصورت کاشته شده در شمال ایران و بندرت در سایر نقاط بمنظور استفاده زینتی و دارویی دیده می‌شود و گونه **سداب سوری، سداب بوشهری** / *Ruta chalepensis* L. بحالت خودروی در استان بوشهر می‌روید که گیاهی چندساله و بسیار معطر است و در ارتباط با خواص و کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

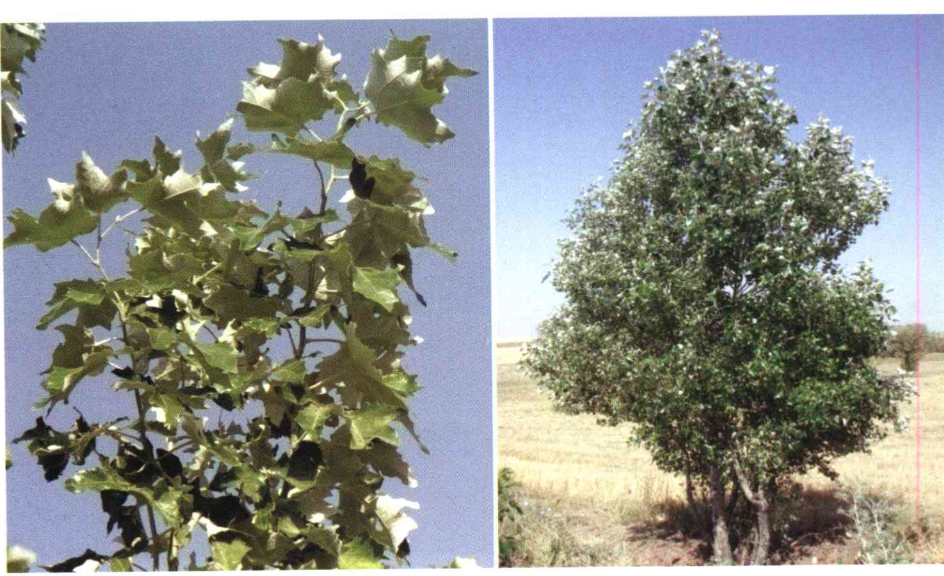
تیره بید/*Salicaceae*

Populus alba **L.**

E. white poplar, abele tree

سپیدار، سفیدار، کبوده، ارشنه

درختی متوسط القامه تا مرتفع، با تاج بزرگ، در نمونه‌های کاشته شده هرمی. ریشه‌ها گاهی پاجوش‌آور (مولدپاجوش). پوست ساقه برای مدت طولانی صاف خاکستری کم رنگ و سرانجام سیاه و ضخیم شونده. برگهای شاخه‌چه‌های یکساله (امساله) بزرگ و به صورت همسان (یکنواخت) با کرکهای نمدی و در مقایسه با گونه (*Populus caspica*)، به صورت یکنواخت خاکستری با دمبرگی به طول کم و بیش ۱۰ سانتیمتر، در درختان مسن اغلب در مقایسه با گونه (*Populus caspica*) کوچکتر، با دمبرگ بلندتر، با قاعده‌ای گوه‌ای پهن تا سربریده - تخم‌مرغی، نسبتاً نوک کند، کم و بیش با دندانه‌های سینوسی - دندانه‌ای نامشخص، در سطح تحتانی ابتدا با کرکهای نمدی - سفید متراکم، سرانجام هیچگاه به‌طور کامل بدون کرک نمی‌شود، اما با بقایای

Populus alba L.

کرکهای نمدی فشرده به‌رنگ درخشان متالیک باقی می‌ماند؛ برگهای بالایی شاخه‌ها بزرگ با دمبرگ‌کوتاه، کم و بیش ۳ـ۵ لوبی عمیق. گل‌آذین دم‌گربه‌ای میوه‌دار در مقایسه با گونه (*Populus caspica*) کوتاهتر، به طول ۱۰ـ۱۵ سانتیمتر؛ محور گل‌آذین و دمگلها با کرکهای کوتاه. برگه‌ها تخم‌مرغی، به دشواری دندانه‌دار، قهوه‌ای، با مژه‌های بلند. میوه کپسول تخم‌مرغی ـ گوه‌ای، دو کفه‌ای، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، آناتولی و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس (سبزپوشان) و در اغلب نقاط به صورت کاشته شده.

مصارف و کاربردها: برگ و به‌ویژه پوست این درخت به علت داشتن سالیسین و پوپولین اثر تب‌بر دارد. پوست تازه شاخه‌های آن را برای رفع ناراحتیهای سیاتیک در محل دردناک قرار می‌دهند (۱۱).

***Populus alba* L.**

Populus nigra* L. var. *pyramidalis

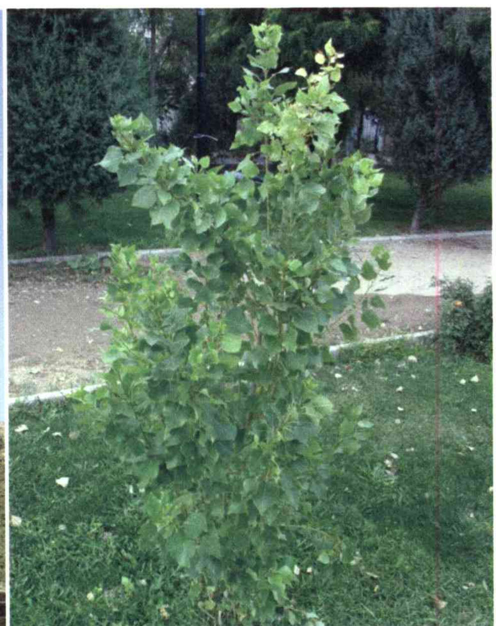
Syn.: *Populus nigra* L. var. *italica* Muench.

E. Lombardy poplar, black poplar

شالک، تبریزی

درختی متوسط القامه تا مرتفع، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با تاج افشان، با شاخه‌های ایستاده و محکم، در نمونه‌های کاشته شده با تاج ستونی یا تقریباً ستونی (هرمی شکل). ریشه اغلب فاقد ریشه جوش. پوست تنه ابتدا خاکستری - سبز رنگ، سرانجام سیاهرنگ و ضخیم شونده. شاخه‌های یکساله (امساله) قهوه‌ای کم رنگ، با افزایش سن خاکستری کم رنگ. برگهای شاخه نورسته با قاعده‌ای طویل یا واژ تخم‌مرغی گوشه‌دار تا لوزوی نوک‌دار، به یکباره نوک‌دار؛ برگهای اولیه درختان مسن‌تر در سالهای بعد (آینده) با قاعده‌ای کمی گوشه‌دار یا سینوسی کم عمق سرنیزه‌ای پهن یا لوزوی به تدریج منتهی به نوک دراز؛ برگهای فوقانی شاخه‌های بزرگتر در قاعده با سینوسی کم عمق تا تخم‌مرغی - دلتایی سربریده، در مقایسه با پایینی‌ها کوتاهتر و با نوک به یکباره نوک‌دار، همگی با لبه‌های کنگره‌ای - دندانه اره‌ای نازک، با دو سطح سبز درخشان. گل‌آذین دم‌گربه‌ای کمی زودرس، پرگل؛ گلها به تعداد حدود ۳۰-۵۰ تا، گلها و میوه کپسول با دمگل آشکار، کپسول دو حجره‌ای (دو کفه‌ای).

Populus nigra* L. var. *pyramidalis

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مختلف ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: جوانه‌ها و چوب (بصورت زغال) مصرف می‌شود؛ جوانه‌های آن خواص درمانی: مدر و پایین‌آورنده اسیداوریک، ضددردهای

روماتیسمی، ضدعفونت مجاری ادرار، ضدعفونی‌کننده و روان‌کننده ترشحات برونشی، معرق، مقوی و التیام‌بخش دارد و برای درمان: روماتیسم، نقرس، دردهای عصبی، دردهای مفاصل، بیماریهای مجاری ادرار، برونشیت‌های مزمن، سل، اختلالات پوستی و زخمها مصرف می‌شود (۱۰).

- به‌عنوان مسکن و داروی ضددرد، ضدعفونی‌کننده روده، ضدروماتیسم، تب‌بر، مقوی، مدر، معرق و خلط‌آور بکار می‌رود. در موارد عفونتهای دستگاه ادراری، برونشیت، درد مفاصل و روماتیسم مصرف می‌شود. نوشابه پوست آن تصفیه‌کننده خون است. در استعمال خارج برای درمان بواسیر و زخمها بکار می‌رود. آن را در لوازم آرایشی و ساختن خلال دندان بکار می‌برند (5).

Salix aegyptiaca **L.**

Syn.: *Salix cinerea* L. var. *Medemii* Boiss.

E. Egyptian willow

بیدمشک

درختچه‌ای بزرگ یا درختی به ارتفاع تا ۸-۱۰ متر، با شاخه‌چه‌های یکساله نازک. جوانه‌های گلدار تخم‌مرغی یا بیضوی، نوک‌دار بسیار کوتاه یا نوک گرد. برگها نسبتاً بزرگ، به طول ۵۰-۱۲۰، به عرض ۲۵-۵۵ میلیمتر، در مرکز سطح تحتانی با کرکهای گسترده کم و بیش خمیده، در لبه‌ها با کرکهای نسبتاً نادر کم و بیش فشرده، در حالت رسیده روی رگه‌های مشبک سطح تحتانی کاملاً مشخص. گل‌آذین

Salix aegyptiaca L.

دم‌گربه‌ای زودرس، ضخیم، با کرکهای بلند و جدای انبوه. برگه‌ها به طول ۲_۳/۵ میلیمتر، کرکهای انتهای برگه‌ها به بلندی ۱/۵_۳ میلیمتر. میوه کپسول.

پراکندگی جهانی: ایران، جنوب شرق ترکیه، جنوب شرق ماورای قفقاز، عراق، تالش، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، اصفهان، فارس، کرمان، یزد و تهران.

مصارف و کاربردها: اسانس گلهای بیدمشک خاصیت ضدمیکروب، ضدنفخ، ضدتورم، ضدسرفه، ضدآسم و مقوی قلب دارد. عرق بیدمشک به‌عنوان تقویت‌کننده، آرام‌بخش، ضدرطوبت و ضدگرمازدگی بکار می‌رود (۱۲).

– مشهورترین ترکیبات *Salix* spp. اسیدسالیسیلیک است که از ترکیبات مهم دارویی است، مردم محلی و دست‌اندرکاران طب سنتی به فراخور حال و با توجه به پراکندگی گونه‌های قابل دسترس از آنها استفاده می‌کنند. و شاید یکی از مشهورترین ترکیبات ملموس و قابل دسترس آنها **بیدخشت** است که توسط نیش حشرات روی گونه‌های مختلف بید ظاهر می‌شود. بطور کلی می‌تواند پروژه تحقیقاتی شناخت ترکیبات بیدها یکی از برنامه‌های پژوهشی موفق باشد تا بتوان خواص و ترکیبات بید را بخوبی شناسایی کرد. بنابراین برای کسب اطلاع از تنوع گونه‌های بید در ایران در اینجا فهرستی از نامهای علمی آن‌ها را ارائه می‌دهیم.

زردبید	*Salix acmophylla* Boiss.
بیدمشک	*Salix aegyptiaca* L.
فک، بیدسفید	*Salix alba* L.
بید آذربایجانی	*Salix atrocinerea* Brotero
بیدمجنون	*Salix babylonica* L.
بید نوری، بید بلده‌ای	*Salix baladehensis* Maassoumi, Moeeni & Rhaimi-nejad
بید بیدمشکی	*Salix caprea* L.
بید مرجانی، بیدمرجان	*Salix caramanica* Bornm. ex Gorz
بید خزری	*Salix caspica* Pall
بید قفقازی	*Salix caucasica* Anders.
بید خاکستری	*Salix cinerea* L.
بید شیرازی	*Salix Daviesii* Boiss.
بید سمنانی	*Salix denticulata* Anderson
بید سنجدی	*Salix elaeagnos* Scop
سرخ‌بید، بیدقرمز	*Salix elbursensis* Boiss.
فوکا، بید مرتفع، سیاه‌بید	*Salix excelsa* S.G. Gmelin
بید یزدی	*Salix issatisensis* Maassoumi, Moeeni & Rhai-minejad
بید پامیری	*Salix Fedtschenkoi* Gorz
بید فیروزکوهی	*Salix firouzkuhensis* Maassoumi
فوکائی	*Salix fragilis* L.
بید تاری	*Salix lacus _ tari* Maassoumi & Kazempour
بید کردستانی	*Salix pedicellata* Desf.
بید اردبیلی	*Salix pentandra* L.
بید روسی	*Salix pseudomedemii* E. Wolf
بید ایرانی	*Salix pycnostachya* N.J. Anderson
بید خراسانی	*Salix songarica* N. J. Anderson
بید بلوچستانی	*Salix tetrasperma* Roxb.
بید بادامی، بید سه پرچمی، بید فرانسوی	*Salix triandra* L. subsp. *Triandra*
بید سبز	*Salix viridiformis* Maassoumi
جربید، بید ترخونی	*Salix Wilhelmsiana* M.B.
جودانک، بید شمیرانی	*Salix zygostemon* Boiss.

همانطورکه ملاحظه می‌کنید تعداد گونه‌های بید در ایران نزدیک به ۳۱ گونه است که در نقاط مختلف ایران و اغلب در کنار جویبارهای کوهستانی و رودخانه‌ها پراکنده‌اند و تحقیق پیرامون کاربردهای آنها به غیر از مصارف صنعتی و ساختمانی می‌تواند بسیار با ارزش باشد (مؤلف).

Salix alba **L.**

E. white willow, golden osier, yellow willow, water willow, Huntingdon willow

بیدسفید، فک

درختی به ارتفاع ۲۵-۳۰ متر، با شاخه‌های از گونه *Salix excelsa* نازکتر، گاهی تقریباً واژگون، اغلب قهوه‌ای مایل به قرمز؛ شاخه‌چه‌های جوان کم و بیش با کرکهای فشرده. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای باریک یا درفشی، سریعاً (به‌زودی) ریزان. دمبرگ روی سطح فوقانی شیاردار، در قاعده پهنک‌های برگهای فوقانی شاخه‌ها با غده‌های کم و بیش چشمگیر و مشخص. برگها در دو سطح با استوماتهای (روزنه‌های) متراکم. گل‌آذین با دمگل‌آذین برگچه‌دار؛ برگچه‌ها معمولاً کامل (بدون دندانه)، واژ تخم‌مرغی یا واژ سرنیزه‌ای نوک‌دار. پرچمها با زاویه تند روی محور گل‌آذین و به حالت واگرا، با کیسه‌های بساک تخم‌مرغی در حالت زنده زرد، در حالت خشک گاهی مایل به قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، اروپا، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، قفقاز، تالش و سیبری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای کردستان، ایلام، همدان، کرمانشاه، لرستان و تهران.

مصارف و کاربردها: پوست بید خواص درمانی بشرح زیر دارد: ضددرد، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضد ورم، ضدتب، ضدروماتیسم، قابض، ضدمیکروب، مسکن و افزایش‌دهنده اثر ضدبارداری (۱۲).

- مهمترین خواص و کاربردهای آن عبارت است از: ضدالتهاب، ضددرد و مسکن، تب‌بر، ضدروماتیسم و قابض. بید سفید قابض است و در گذشته برای جلوگیری از خونریزیهای داخلی بکار می‌رفته، خاکستر پوست بید سفید مخلوط با سرکه برای برطرف کردن زگیل‌ها، میخچه‌ها و گوشت‌های اضافی

Salix alba **L.**

مفید است. دارویی مؤثر برای التهاب مفاصل و دردهای روماتیسمی است که پشت و مفاصلی چون زانوها و کفل یا لمبر را متأثر می‌کند. مصرف آن با سایر گیاهان در رژیم غذایی سبب تسکین التهاب‌ها، تورم‌ها و اصلاح و بهبود حرکت مفاصل دردناک می‌شود. سبب کاهش تب می‌شود و برای معالجه سردرد استفاده می‌شود. با کاهش عرق به جریان گرما و عرق شبانه کمک می‌کند (4).

– به‌عنوان ضدکرم، مسکن درد، مقوی، ضد اسپاسم و مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود (5).

– پوست آن در دوره گلدهی و جوانه‌های آن در بهار مصرف می‌شود. پوست آن به‌عنوان خلط‌آور، بندآورنده خون، قابض و مقوی شهرت دارد. برگها و پوست گونه‌های مختلف بید در چای برای کاهش تب مصرف می‌شود (7).

Salix alba **L.**

Salix excelsa **S. G. Gmelin**

Syn.: *Salix australior* N. J. *Anderson, Salix variifolia* Freyn & Sint.

سیاه بید، فوکا، بید مرتفع، بیدخشت

درختی به ارتفاع تا ۲۵–۳۰ متر. شاخه‌ها در مقایسه با *Salix alba* کلفت‌تر، در تاج درختان مسن از قاعده نسبتاً شکننده. جوانه‌ها تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای با پشت محدب. برگها در دو سطح با استومات‌های فراوان. گل‌آذینها، برگه‌ها، کیسه‌های بساک، کپسولها، خامه‌ها و کلاله‌ها در مقایسه با گونه *Salix alba* بزرگتر.

واریته‌ای از این گونه به نام

Salix excelsa **S. G. Gmelin var.** ***Rodinii*** **A. Skvortsov**

Syn.: *Salix variifolia* Freyn & Sint.

که در استانهای یزد و کهکیلویه و بویراحمد می‌روید برگهای گوناگون و بسیار بزرگ دارد که احتمالاً به‌عنوان گونه‌ای متفاوت از S. excelsa می‌توان آن را عنوان کرد.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان، سوریه، لبنان، شرق آناتولی، آسیای میانه و کشمیر.

Salix excelsa **S.G. Gmelin**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران پراکندگی قابل توجهی دارد و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، کرمانشاه لرستان، اراک، فارس، کرمان، خراسان، تهران، سمنان و یزد می‌روید.

مصارف و کاربردها: یکی از بیدهای فراوان و با پراکندگی قابل توجه است که در بعضی نقاط و در اواخر تابستان روی برگهای آن لایه‌ای قندی بنام **بیدخشت** تشکیل می‌شود که در اثر نیش حشره خاصی ایجاد می‌شود. این لایه قندی در گذشته دور که قند و شکر به فراوانی امروزه نبوده است توسط مردم روستایی برای تهیه آب‌نبات استفاده می‌شد. البته خواص دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست و در این ارتباط نیاز به تحقیق دارد.

Salix excelsa **S.G. Gmelin**

تیره درخت مسواک، تیره جوج/*Salvadoraceae*

Salvadora oleoides **Decne.**

Syn.: *Salvadora Stocksii* Wight

پیر، توج

درختچه یا درختی کوتاه، با شاخه‌هایی در جهات گوناگون؛ شاخه‌ها سخت شکننده واگرا سفیدرنگ. برگها به طول ۳ـ۸، به عرض ۰/۸ـ۱/۵ سانتیمتر، سبز مایل به سفید، تقریباً گوشتی چرمی، خطی ـ سرنیزه‌ای یا بیضوی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا تقریباً نوک کند اغلب نوک‌دار، بدون کرک؛ رگبرگها نامشخص؛ دمبرگ به طول ۵ـ۸ میلیمتر. گلها در

Salvadora oleoides Decne.

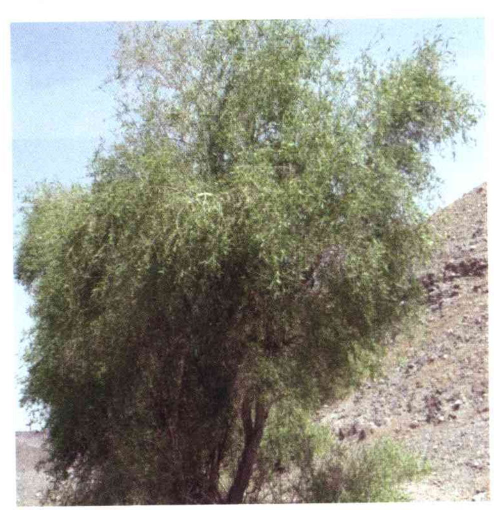
گل‌آذین پانیکول محوری راست، اغلب به هم آمده. میوه شفت در حالت رسیده زردرنگ.

پراکندگی جهانی: هندوستان، پاکستان، بخش گرم و مرطوب عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: بندرعباس. - **بلوچستان:** بین نیک‌شهر و چابهار، نگور، بین نیک‌شهر و قصر قند، ایرانشهر، ایرانشهر: کوه بم پشت.

مصارف و کاربردها: میوه‌های شیرین آن خورده می‌شود و دانه‌های آن روغن سبز می‌دهد که خاصیت دارویی دارد (۲۲).

- دانه‌ها، روغن دانه، پوست و ریشه آن مصرف می‌شود. خواص دارویی مشابه *Salvadora persica* دارد (1).

Salvadora oleoides Decne.

Salvadora persica **L.**

E. kikuel oil plant, mustard_seed, mustard_seed of scripture, tooth brush tree

درخت مسواک، چوج

درختچه یا درختی کوتاه، با شاخه‌های واژگون، بدون کرک، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۴ متر. برگها تقریباً گوشتی، بیضوی ـ سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی، نوک کند یا اغلب نوک‌دار، با دمبرگ کوتاه. گلها در گل‌آذین پانیکولی؛ پانیکول‌ها محوری و انتهایی، تنک. میوه شفت، در حالت رسیده قرمزرنگ.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، هندوستان و مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای هرمزگان و بلوچستان.

Salvadora persica **L.**

Salvadora persica **L.**

مصارف و کاربردها: شاخه‌های آن معمولاً به‌عنوان مسواک کاربرد دارد. شاخه‌های جوان و برگهای آن علوفه‌ای مناسب برای شترهاست. میوه رسیده آن خورده می‌شود و به‌عنوان دارو مصرف می‌شود (22).

ـ چوب مسواک دارای اثرات ضدمیکروب، ضدزخم، پاک‌کنندگی و ضدجرم دندان و اثر ضدپوسیدگی دندان دارد (۱۲).

ـ پوست آن تلخ و تند است و برای مداوای کرمهای قلابدار (انکیلوستومیاز ancylostomiasis) و ضدآسکاریس مصرف می‌شود. پودر ریشه آن هم چون

خمیر مانند خردل مصرف می‌شود، جوشانده آن نیز برای درمان سوزاک بکار می‌رود. برگهای آن مدر است. ساقه آن به‌عنوان مسواک و رزین آن در صنایع روغن جلاسازی مصرف می‌شود (5).

– برگها، پوست، میوه و روغن دانه آن مصرف می‌شود. برگهای آن دفع‌کننده انسداد، بادشکن، مدر و ضدکرم است. جوشانده آن برای درمان آسم و سرفه بکار می‌رود. جوشانده ساقه و ریشه آن مقوی و محرک در حالت تب و قاعده‌آور است. میوه آن بادشکن، مدر، هضم‌کننده غذا و رفع کننده انسداد است و برای درمان روماتیسم، بزرگ شدگی طحال، تومورها و سنگ‌سازی ادراری تجویز می‌شود (1).

تیره صندل/*Santalaceae*

Santalum album **L.**

E. white sandal wood, sandal wood

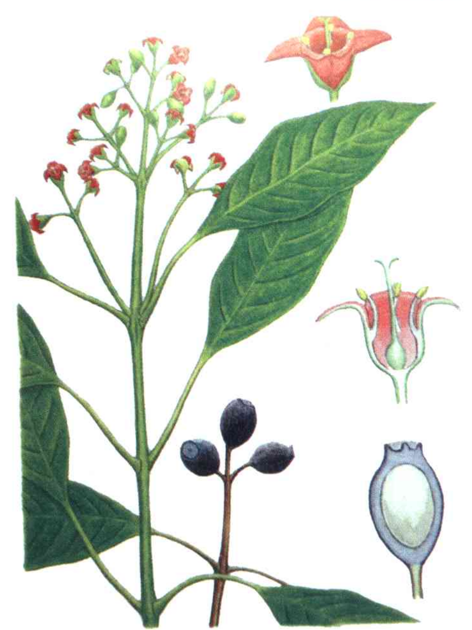
صندل، صندل سفید

درختی همیشه سبز کوتاه بدون کرک. قلب چوب با عطر شیرین (خوش). برگها ساده، متقابل، بیضوی تا سرنیزه‌ای، بدون کرک. گلها ارغوانی مایل به قهوه‌ای، چندجنسی، قهوه‌ای، در گل‌آذین پانیکول محوری یا انتهایی. کاسه و جام گل معمولاً ۴ تایی. میوه شفت، کروی، سخت، با درون‌بر رگه‌دار، بهنگام جوانی سبز و با رسیدن آبی تیره. دانه‌ها تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و بصورت کاشته شده نیز در جایی مشاهده نشده است اما بدلیل قدمت کاربردهای این چوب در ایران در اینجا آورده شده است.

مصارف و کاربردها: چوب و روغن آن مصرف می‌شود؛ صندل و روغن آن خنک‌کننده، معرق، مدر و خلط‌آور هستند. چوب صندل اصولاً برای معالجه بیماریهای مخاطی مزمن مانند تورم کیسه مثانه و دیگر بیماریها بکار می‌رود. پودر شده آن با آب بحالت خمیر روی پیشانی برای سردرد، در طول تب مانند معرق و برای سوختگی و تورم موضعی بکار می‌رود. برای بیماریهای پوستی بمنظور برطرف کردن گرما و خارش بکار می‌رود. جوشانده چوب آن مخلوط با زنجبیل در خونریزیها مؤثر است. روغن

Santalum album L.

چوب صندل به‌عنوان درمان‌کننده در سوزاک توصیه می‌شود (6).

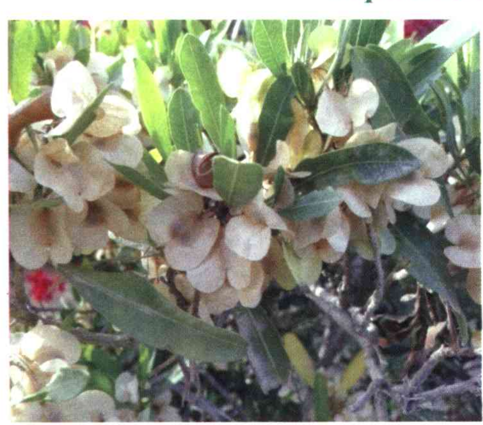
– از چوب آن خمیر تهیه کرده و با قرار دادن آن روی پیشانی برای درمان سردرد مناسب است. خمیر چوب آن مخلوط با نمک معمولی برای درمان زخمها بکار می‌رود. پودر چوب آن بصورت جوشانده برای درمان مشکلات ادراری و ادرار کردن دردناک، بواسیر و تب بکار می‌رود. خمیر پوست آن با آب‌لیمو برای درمان

عفونتهای کچلی، ترشحات سفید و چرکی مجاری تناسلی زنان و عرق‌جوش مصرف می‌شود. خمیرچوب آن روی بدن مانند خنک‌کننده عمل می‌کند و عرق کردن فراوان را کنترل می‌کند. روغن آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود (9).

- چوب صندل تلخ، خنک‌کننده، خشک، ضدتب، محرک قوای جنسی، مفید برای امراض قلبی، احساس سوزش، سرماخوردگی، برونشیت، عدم تخلیه رحم و آبله، مقوی قلب و مغز است، خمیر آن مفید برای تسکین ورم‌ها و سردرد می‌باشد. حاوی ترکیبات ضدعفونی‌کننده است و برای درمان پوست استفاده می‌شود. مردم محلی چوب آسیا شده را به همراه آب بصورت خمیر برای درمان تورم‌های موضعی و روی پیشانی در حالت تب و امراض پوستی و برطرف کردن گرما مصرف می‌نمایند. در ماداگاسکار چوب صندل مخلوط با نمک برای درمان زخمها استفاده می‌شود. مغز چوب و ریشه آن حاوی روغن معطر صندل است که ارزش فوق‌العاده دارویی و آرایشی دارد و در صنعت عطرسازی بکار می‌رود. روغن صندل در داروسازی به‌عنوان ضدعفونی‌کننده و ضدتب بکار می‌رود. چوب صندل برای درمان تب، سوء هاضمه و تپش قلب و دلهره استفاده می‌شود. خمیر مغز چوب صندل در درمان تورم‌ها و التهابات، و امراض پوستی مصرف می‌شود و مغز چوب آن خنک‌کننده است و خاصیت تلخ، مدر، ضدعفونی‌کننده، گندزدا، مقوی قلب، مسکن و مقوی دارد. دارویی شفابخش برای برونشیت، صفرا (یرقان)، تب، تشنگی، التهاب مثانه، اسهال خونی، سوزاک، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، زخمها و مشکلات دستگاه تناسلی - ادراری است. خمیر مغز چوب صندل دارویی برای درمان مشکلات پوستی است (5).

- صندل و روغن فرار آن بدلیل ترکیبات ضدعفونی‌کننده آن برای درمان بیماریهای تناسلی - ادراری مانند التهاب مثانه و سوزاک بکار می‌رود. در طب سنتی هندی خمیر چوب آن برای آرام کردن دانه‌های پوستی و خارش پوست بکار می‌رود. در چین صندل در ردیف داروهای مفید برای درمان درد سینه و شکم محسوب می‌شود (4).

تیره ناترک/*Sapindaceae*

Dodonea viscosa **(L.) Jacq.**

Dodonaea viscosa **(L.) Jacq.**

Syn.: Ptelea viscosa L.

E. clammy hop seed bush, switch sorrel, victorian lignum vitae, sand olive, purple hop bush

ناترک

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱-۲ متر یا درختی کوتاه، چسبناک. با شاخه‌های راست اغلب زاویه‌دار. برگها به طول ۳-۱۰، به عرض ۰/۶-۳ سانتیمتر، کامل، واژ سرنیزه‌ای، با عرضی بسیار متنوع، تقریباً نوک‌تیز یا نوک کوتاه‌دار، به طرف قاعده باریک شده، بدون‌کرک، تقریباً درخشان، چسبناک. گلها چندجنسی - یک جنسی، کوچک، سبز مایل به زرد، در گل‌آذین

Dodonea viscosa (L.) Jacq.

گرزنکم گل محوری. کاسبرگها مستطیلی، ۴-۵ تایی، ریزان، هم‌اندازه پرچمها. گلبرگ وجود ندارد. پرچمها ۸ تایی، با میله‌های بسیار کوتاه تقریباً مساوی. کیسه‌های بساک بزرگ، مستطیلی - خطی. تخمدان بدون پایک، ۳-۴ حجره‌ای؛ حجره‌ها دو تخمکی. خامه‌ها ۳-۶ پاره. میوه کپسول غشایی، به طول ۱۰-۱۸، به عرض ۱۲-۲۲ میلیمتر، فشرده، ۳-۴ دریچه‌ای؛ دریچه‌ها در پشت بالدار. دانه‌ها سیاهرنگ.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب سراسر مناطق جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بسیار زیبا و

درختچه‌ای اصولاً در نواحی گرمسیری جنوب در استانهای بوشهر و هرمزگان می‌روید. بصورت کاشته شده در بخشهای جنوبی استان ایلام و در سطح استان خوزستان بفراوانی کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: برگهای کوبیده آن بصورت بسته شده (بانداژ شده) برای درمان رگ به‌رگ شدن و پیچیدگی‌ها، شکستگی استخوان و کوفتگی‌ها بکار می‌رود. خمیر برگ آن در استعمال خارجی برای درمان زخم، سوختگی و روماتیسم‌های متورم بکار می‌رود. شیره برگ آن به‌عنوان کرم‌کش کاربرد دارد و برای درمان نقرس استفاده می‌شود (9).

- برگهای آن معرق، قابض، داروی بی‌هوشی ملایم و پایین آورنده حرارت بدن است و برای درمان نقرس و روماتیسم بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان زخمها، تورم‌ها، سوختگی‌ها و بعضی از اختلالات پوستی مصرف می‌شوند. پوست آن قابض است و بصورت حمام و کمپرس گرم استفاده می‌شود. برگهای آن به‌عنوان محرک جویده می‌شود. سرخ‌شده (بوداده) بریده شاخه‌های آن به‌عنوان مسواک مصرف می‌شود (5).

تیره چیکو/*Sapotaceae*

*** *Manilkara Zapota* (L.) p. van Royen**

Syn.: *Achras Sapota* L., *Achras zapotilla* (Jacq.) Coville, *Manilkara zapotilla* (Jacq.) Gilly, *Sapota Achras* Mill.

E. chicle tree, sapodilla plum

چیکو

درختی کوچک یا بزرگ. برگها در انتهای شاخه‌ها بصورت گروهی، تخم‌مرغی- بیضوی تا بیضوی - سرنیزه‌ای، به طول ۷-۱۲، به عرض ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر، تقریباً چرمی، بی‌کرک، با رگبرگ میانی مشخص. گلها سفید، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، با دمگل بلند.

Manilkara Zapota **(L.) P. van Royen**

Manilkara Zapota **(L.) P. van Royen**

کاسبرگها نامساوی، ۳ تا بلندتر از دیگران. گلبرگها ۶ تایی. پرچمها ۶ تایی، مقابل گلبرگی، پرچمهای عقیم مساوی تعداد گلبرگها، گلبرگ‌نما. میوه معمولاً سته گوشتی‌کروی، به‌قطر ۵ـ۱۰ سانتیمتر. با برون‌بر نازک، زبر، قهوه‌ای زنگی رنگ. دانه‌ها ۵ـ۱۲ تایی، سیاه درخشان، واژ تخم‌مرغی، به طول حدود ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **هرمزگان:** کاشته شده در میناب. — **بلوچستان:** چاه‌بهار؛ سربار؛ پیشین.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه عبارت است از: میوه، پوست، دانه‌ها و شیرابه ساقه. پوست آن مقوی است و برای کاهش تب بکار می‌رود. دانه‌های آن مدر و شیرابه خشک شده آن که از ایجاد بریدگی و شکاف در ساقه بدست می‌آید به‌عنوان مواد زمینه برای ساخت آدامس مورد استفاده قرار می‌گیرد (5).

تیره گل میمونی/*Scrophulariaceae*

Bacopa Monnieri **(L.) Pennell**

Syn.: *Herpestis monnieri* (L.) Rothmaler, *Lysimachia monnieri* L., *Gratiola monnieri* L.

E. water hyssop

ناز باتلاقی

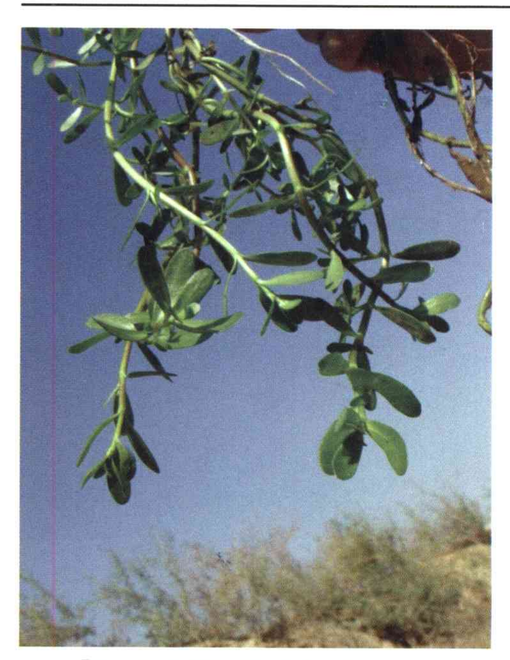
گیاه علفی چندساله، پایابی، بدون کرک، گوشتی، به‌رنگ سبز کلمی، با ساقه‌های اغلب گسترده روی زمین، به طول تا ۶۰ سانتیمتر، در محل گره‌ها ایجاد ریشهٔ نابجا می‌نماید. برگها گوشتی، به طول ۷ـ۲۰

میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا واژقلبی ـ گوه‌ای، بدون دمبرگ، کامل یا بطور نامشخصی مواّج، نوک‌کند. دمگل به طول تا ۱۵ میلیمتر، با دو برگه، به طول حدود ۴ میلیمتر، خطی ـ سرنیزه‌ای که در پایین گل قابل رؤیت می‌باشد. کاسهٔ گل به طول ۵ـ۶ میلیمتر، با قطعات پشتی تخم‌مرغی، بقیهٔ قطعات باریکتر. جام گل به طول ۸ـ۱۰ میلیمتر، به‌رنگ سفید مایل به بنفش. میوه کپسول، به طول ۵ـ۸ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب هر دو نیمکره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نقاط مرطوب و کناره‌های رودخانه‌ها و چشمه‌ها در استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، کرمان و هرمزگان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه و برگهای گیاه مصرف می‌شود؛ ناز باتلاقی قابض، تلخ، خنک‌کننده، تند، گرمازا، قی‌آور، ملین و بهبوددهنده قوه ادراک است. مفید برای زخمهای بستر، غدد سرطانی، آب آوردن شکم و بزرگ شدن طحال می‌باشد؛ مقوی اعصاب، مقوی قلب و مدر است و بسیار مؤثر در حالت تشویش و نگرانی‌های عصبی است. عامل ضدتشویش و نگرانی است و اثرات سازش‌پذیری دارد. محرک قوای جنسی و ملین است؛ برای درمان آسم، گرفتگی صدا، جنون و دیوانگی و صرع بکار می‌رود، اثرات ضداختلالات پوستی، کم‌خونی، دیابت، سرفه، تجمع مایع در بدن، تب، آرتریت، بی‌اشتهایی، سوءهاضمه و لاغری مفرط دارد. ساقه و برگهای گیاه مقوی مغز با اثرات تشدید نیروی حافظه هستند، برای درمان دردهای نزله‌ای و مارگزیدگی بکار می‌روند و همچنین به‌عنوان مقوی قلب، برگهای آن به‌عنوان مدر و ملین بکار می‌رود. آب برگ آن برای تسکین برونشیت و اسهال به کودکان داده می‌شود. خمیر برگهای آن برای درمان روماتیسم و جوشانده آن برای درمان سرفه بکار می‌رود. همچنین قدرت دادن نیروی جوانی و

Baccopa Monnieri **(L.) Pennell**

عمر دراز را دارد (6).

ـ پودر گیاه برای رفع افسردگی، هیستری، صرع، جنون و دیوانگی بکار می‌رود. شیره گیاه مخلوط با شیر برای درمان صرع و هیستری داده می‌شود. شیره گیاه به‌عنوان مدر و ملین مصرف می‌شود و مخلوط با سرشیر یا کره برای تقویت حافظه کودکان به آنها داده می‌شود. شیره گیاه مخلوط با روغن نارگیل در استعمال خارجی برای تسکین درد روماتیسمی مفید است و برای درمان عفونتهای گلو کاربرد دارد. برگهای گرم شده آن با پوششی از روغن کرچک برای رسانیدن (پختن) تاول‌ها و کاهش تورم‌ها بکار می‌رود (9).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه به‌عنوان مقوی قلبی و عصبی بکار می‌رود. مفید برای درمان جنون و دیوانگی و صرع، آسم و گرفتگی صدا می‌باشد. برگها و ساقه آن مدر و مسهل ضعیف است (1).

- گیاه اصولاً برای اختلالات عصبی مثل درد عصب، صرع و بیماریهای روانی بکار می‌رود، همچنین برای سلسله (حوزه) وسیعی از دیگر اختلالات شامل سوء هاضمه، زخمهای روباز، باد و یبوست، آسم، برونشیت و ناباروری بکار می‌رود. در چین آن را برای ناتوانی و انزال پیش‌رس، ناباروری و حالات روماتیسمی استفاده می‌کنند. در کوبا گیاه به‌عنوان مسهل و جوشانده گیاه کامل به‌عنوان مدر و مسهل (ملین) بکار می‌رود. عصاره (شیره) آن مخلوط با روغن بصورت مالیدنی برای دردهای التهاب مفاصل مصرف می‌شود (4).

Baccopa Monnieri **(L.) Pennell**

Digitalis nervosa **Steud & Hochst. ex Benth.**

گل انگشتانه

گیاه چندساله، بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۳۰_۸۰ سانتیمتر، به یکسان برگ‌دار، مولد شاخه‌های نسبتاً انبوه ایستاده، برگها ساده، متناوب، به طول ۱۰_۲۰ (_۳۰) سانتیمتر، به عرض ۲/۵_۷ سانتیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، کامل، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، فوقانی بدون دمبرگ، فوقانی‌ترها قویاً کوتاه شده. برگه‌ها سرنیزه‌ای، برگشته، از کاسه گل کوتاهتر. بریدگیهای کاسه گل مستطیلی، کم و بیش نوک تیز یا نوک‌دار، با لبه به دشواری غشایی. جام گل به طول ۱۵_۲۰ میلیمتر، زرد شونده، کرکدار؛ با لوله‌ای کوتاه، به یکباره بزرگ شده، با لوبهای فوقانی و میانی کوتاه شده، پایینی راست تخم‌مرغی، با لوله کوتاهتر، در سطح درونی ریش‌دار.

پراکندگی جهانی: تالش، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی فوقانی جنگلی و در نقاط کم و بیش روشن در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، **آذربایجان:** ارسباران. — **سمنان:** بخشهای شمالی مشرف به استان گرگان و مازندران می‌روید.

Digitalis nervosa **Steud. & Hochst. ex Benth.**

مصارف و کاربردها: اغلب اثرات درمانی بیان شده در مورد گل انگشتانه به گونه *Digitalis purpurea* L. اشاره دارد که در ایران نمی‌روید اما در ایران گیاه

Digitalis nervosa **Steud. & Hochst. ex Benth.**

Digitalis purpurea **L.**

Digitalis nervosa در اغلب نواحی جنگلی استانهای گیلان، مازندران و گرگان می‌روید که احتمالاً خواصی مشابه .*Digitalis purpurea* L دارد. بنابراین در اینجا به خواص *Digitalis purpurea* اشاره می‌کنیم و علاقمندان را به تحقیق در مورد *Digitalis nervosa* و مقایسه آن دعوت می‌کنیم. بنابراین خواص درمانی ارائه شده برای *Digitalis purpurea* عبارت است از:

سمی، ضدتومور، تقویت‌کننده قلب، ادرارآور، مسکن و گشادکننده عروق (۱۲).

ـ گل انگشتانه مسکن کار قلب و مدر است، برگهای آن برای دردهای قلبی ناشی از نارسایی امراض کلیوی، تجمع مایع در بدن و حبس ادرار بکار می‌رود، مصرف آن در حد زیاد سوزاننده و خواب‌آور است. درمان‌کننده‌ای با ارزش برای تجمع مایع در بدن است،

بخصوص هنگامی که به بیماریهای قلبی ربط داشته باشد. محصولات گل انگشتانه مقوی قلب، افزایش‌دهنده قدرت انقباض قلب و بهبوددهنده نظم کاری ماهیچه‌های قلب است (6).

Digitalis purpurea L.

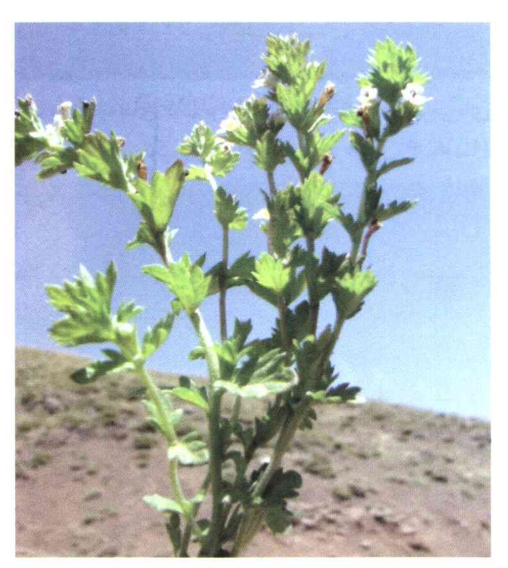
Euphrasia pectinata **Ten.**

Syn.: *Euphrasia glandulosodentata* Riedl, *Euphrasia tatarica* Fisch. ex spreng., *Euphrasia Townsendiana* Freyn ex Wettst.

E. eyebright

چشمک

ساقه ایستاده، پوشیده از کرکهای ساده به پایین برگشته، به ارتفاع تا ۲۵(ـ۴۰) سانتیمتر، ساده یا حاوی شاخه‌های طویل راست (ایستاده) ۱ـ۲(ـ۳) جفتی؛ شاخه‌ها گاهی به تکرار منشعب. میان‌گره‌های ساقه‌ای ۱/۵ـ۳/۵ بار، میان‌گره‌های گلهای پایینی از برگهای حائل (کنار و زیر آنها) ۱ـ۲ بار بلندتر، میان‌گره‌های گلها بطرف رأس بتدریج کوتاه‌شونده. گیاه با برگهای (ـ۳)۴ـ۶(ـ۷) جفتی، جفت اول گلدار. برگها سبز با کرکهای تار موی ریشی تنک یا به کوتاهی کرک غده‌ای پایک‌دار؛ پایک از قطر کپه کرک تا ۶ بار بلندتر. برگهای ساقه‌ای به طول (ـ۲)۴ـ۱۳ (ـ۲۰) میلیمتر، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی، با قاعده دمبرگچه‌دار ـ باریک شده یا گوه‌ای یا دایره‌ای، با رأس نوک کند، با لبه دندانه اره‌ای، با دندانه‌های

Euphrasia pectinata Ten.

نوک‌تیز یا تقریباً نوک‌تیز در بیشتر بخشها روبه‌بالا در دو طرف ۱ـ۶ تایی و لوب انتهایی نوک کند. برگهای کناری گلهای پایینی به طول (ـ۴)ـ۶ـ۱۲(ـ۱۸) میلیمتر، اغلب متناوب، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن یا

Euphrasia pectinata Ten.

لوزوی نامتقارن، با قاعده دایره‌ای یا گوه‌ای، به دشواری دمبرگ‌دار، با دندانه‌های نوک‌تیز یا نوک‌دار بندرت سیخک‌دار در دو طرف ۳ـ۵ تایی، قاعده‌ای‌ها گسترده یا روبه‌بالا و با لوب انتهایی نوک‌کند یا نوک‌تیز؛ دندانه با طول مساوی عرض یا بلندتر. کاسه گل با دندانه‌های تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای کم و بیش سیخک‌دار. جام گل به طول ۶ـ۸(ـ۹) میلیمتر، سفید یا بنفش پررنگ. کپسول به طول (ـ۴/۵)۵/۵ـ۵/۵ـ۷/۵ میلیمتر، از کاسه کوتاهتر یا بندرت هم‌اندازه، با طولی ۲/۵ـ۴(ـ۵) برابر عرض، مستطیلی یا بیضوی ـ مستطیلی، با رأس سربریده یا چالدار.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، آسیای مرکزی، کشمیر و غرب سنیا.

پراکندگی جغرافیای در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب و چمن‌زاری کوهستانی در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. گونه‌های مختلف **چشمک** سبب استحکام پرده مخاطی چشم می‌شود و به تسکین تورم و التهاب ورم ملتحمه و التهاب پلک چشم کمک می‌کند، قدرت مقابله آن با نزله بدین معنی است که اغلب برعلیه عفونتها و بیماریهای آلرژیک چشمی، گوش میانی، سینوس‌ها و مجاری بینی بکار می‌رود. گیاه برعلیه مایع مخاطی عمل می‌کند، اما باید آنها را بتدریج بر علیه احتقان خشک و انباشته بکار برد زیرا احتمال دارد که با قابلیت منقبض کنندگی گیاه رو به وخامت بگذارد (4).

Gratiola officinalis **L.**

E. hedge hyssop, poor man's herb, water hyssop

زیباساز، زوفای آبی

گیاه آبزی، با ساقه‌های زیرزمینی بالارونده بند بند دائمی، ساقه ایستاده یا بالارونده، به ارتفاع ۱۵ـ۴۰ سانتیمتر، در بخش پایینی غوطه‌ور، بدون کرک، لوله‌ای (توخالی)، ساده یا منشعب، در بالا چهاروجهی. برگها متقابل، بی‌کرک، بدون دمبرگ، با قاعده تقریباً ساقه‌آغوش، سرنیزه‌ای، نوک تیز، با لبه دندانه اره‌ای باریک، بی‌کرک، با دو سطح کرک غده‌ای‌دار ـ منقوط پراکنده، سه رگبرگی. دمگلها بدون کرک، از برگ حائل کوتاهتر، در بالا دوبرگکی. دندانه‌های کاسه گل کرک غده‌ای‌دار ـ منقوط، باریک شده بلند. جام گل به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، سفید، با دهانه در سطح

Gratiola officinalis L.

داخلی کرکدار؛ لوله جام کمی خمیده، مایل به زرد؛ پهنک قرمز. کپسول تخم‌مرغی، نوک تیز، از کاسه تقریباً کوتاهتر یا تقریباً مساوی آن.

پراکندگی جهانی: مرکز، شرق و جنوب اروپا، سیبری؛ مرکز، شمال و غرب آسیا؛ شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: محل پراکندگی آن در ایران به درستی روشن نیست ولیکن اصولاً باید در نواحی مرطوب و کنار استخرها، برکه‌ها، چمن‌زارهای مرطوب و شنهای ساحلی و بعلاوه بحالت علف هرز در مزارع برنج آن را دید.

مصارف و کاربردها: برگها، سرشاخه‌های گلدار و ریشه این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسهل قوی، ادرارآور، دافع کرم و قی‌آور دارد و برای درمان یبوست مقاوم، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو، ادمها و آسیت قلبی - کلیوی، اختلالات پوستی، انگلهای روده‌ای، نقرس و تب‌های طولانی‌مدت بکار می‌رود (۱۰).

Gratiola officinalis L.

Linaria vulgaris Miller

Linaria vulgaris **Miller**

E. butter and eggs, toadflax, common toadflax

کتانی تماشایی، کتانی رایج

گیاه چندساله. ساقه‌ها ایستاده. به ارتفاع ۵۰-۷۰ سانتیمتر، حداقل در بالا کرک غده‌ای‌دار، ساده یا منشعب تنک، ساقه‌ها برخاسته از ریشه‌های افقی خزنده (رونده). برگها انبوه، خطی - مستطیلی تا خطی، به طول ۳۰-۵۰، به عرض ۲/۵-۷ میلیمتر، ۱-۳ رگه‌ای، سبز. خوشه طویل، انبوه. برگه‌ها سرنیزه‌ای، اغلب برگشته و هم‌اندازه طول دمگل. دمگلها به طول ۲-۸ میلیمتر، کرک غده‌ای‌دار. لوبهای کاسه گل تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۲-۳ میلیمتر، تقریباً نوک تیز، کم و بیش مخروطی، راست. کپسول کروی - مستطیلی، به طول ۶-۸ میلیمتر. دانه‌ها بالدار. به طول ۲-۲/۵ میلیمتر؛ طبق زگیل‌دار.

Linaria vulgaris Miller

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز منتهی‌الیه جنوب آن، سیبری، آلتای و ترکیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکندگی این گونه در ایران بحالت خودروی تقریباً دیده نشده بلکه بصورت کاشته شده به‌عنوان گیاه دارویی در سالهای اخیر به ایران آورده شده است.

مصارف و کاربردها: میوه‌ها و گیاه کامل مصرف می‌شود و در درمان بواسیر بکار می‌رود و قابلیت تصفیه‌کننده خون دارد و برای معالجه بواسیر، اختلالات پوستی، التهابات پوستی و یرقان می‌توان از

آن استفاده کرد (۱۰).

ـ امروزه بندرت مصرف می‌شود. گیاه اصولاً برای کبد و هضم غذا مناسب است. برای درمان یرقان، یبوست مزمن و امراض پوستی مفید است. ممکن است در استعمال خارج برای تسکین زخمها، زخمهای روباز پوستی و بوایسر مصرف شود. گیاه می‌تواند سبب تسکین تورم چشم شود (4).

ـ قدما برای آن اثر ملین، مسهل، نرم‌کننده، معرق و کمی مخدر قائل بوده‌اند، دم کرده آن را مخلوط با **گل ماهور اروپایی** / *Verbascum Thapsus* L. برای درمان بیماریهای پوستی مزمن بکار می‌برده‌اند. در استعمال خارج خاصیت رفع تحریکات موضعی دارد و در رفع التهاب و ناراحتی‌های بواسیر اثر مفید دارد (۱۱).

******Paulownia tomentosa*** **(Thunb.) Steud.**

Syn.: *Paulownia imperialis* Sieb. & Zucc.

E. royal paulownia, paulownia, princess_tree, empress tree, foxglove tree

گل انگشتانه درختی، درخت شاهزاده

درختی با تاج کروی، به ارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه‌های گسترده ضخیم. شاخه‌چه‌ها بهنگام جوانی با کرکهای نرم‌انبوه، بدون کرک شونده. برگها تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی، به طول ۱۲ـ۲۵ سانتیمتر، یا در شاخه‌های قوی به طول تا ۵۰ سانتیمتر، نوک‌دار، قلبی، کامل یا سه لوبه کم عمق، با سطح فوقانی کرکدار، سطح تحتانی کرک‌نمدی یا

Paulownia tomentosa Steud.

کرکدار انبوه. دمبرگ به طول ۸ـ۲۰ سانتیمتر. پانیکول هرمی، به طول ۲۰ـ۳۰ سانتیمتر. کاسه گل استکانی پهن، با ۵ لوب تخم‌مرغی نوک‌کند، مانند دمگلها با کرکهای نمدی زنگی رنگ. جام گل قیفی شکل ـ استکانی، به طول ۵ـ۶ سانتیمتر، بنفش کم رنگ، در سطح درونی با رگه‌های زرد و نقاط تیره‌تر، در سطح بیرونی کرکدار ـ غده‌دار. کپسول‌ها تخم‌مرغی، نوک‌دار، به طول ۳ـ۴ سانتیمتر، چوبی.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران (باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، باغ دانشکده کشاورزی کرج).

مصارف و کاربردها: گیاه حاوی ترکیبات بالقوه سمی است. دم‌کرده برگهای آن برای شستشوی زخمهای بدبو بکار می‌رود و گفته می‌شود که سرعت رشد مو را زیاد کرده و از خاکستری شدن آن جلوگیری می‌کند. برگ آن را بصورت ضماد برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌برند. شیره برگ آن برای درمان زگیل‌ها بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان پوستی بکار می‌رود. تنتور تهیه شده از پوست درونی گیاه برای درمان تب‌ها و هذیان‌گویی مصرف می‌شود و قابلیت قابض و کرم‌کش نیز دارد (internet).

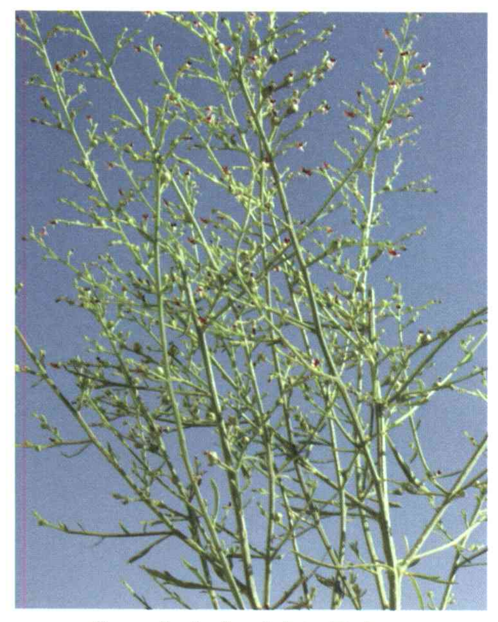
Paulownia tomentosa Steud.

Scrophularia striata **Boiss.**

Syn.: *Scrophularia Juncea* C. Richter ex Stapf., *Scrophularia persica* Benth

گل میمونی سازوئی، گل میمونی شیاردار، تشنه‌داری (ایلام)

گیاه چند ساله، خشبی، به ارتفاع ۳۰ـ۹۰ سانتیمتر، پرساقه، بجز دمگل در سایر نقاط (اندامها) بدون کرک. ساقه‌ها نازک، کم‌برگ، استوانه‌ای، رگه‌دار. برگها متناوب، قاعده‌ای‌ها سرنیزه‌ای، با دمبرگ نامشخص، دندانه‌های سینوسی ـ دندانه‌ای درشت، به طول ۷/۵ به عرض ۲ سانتیمتر، اغلب وجود ندارد؛ برگهای بالایی شانه‌ای منقسم عمیق نامنظم، به طول ۴ به عرض ۱ سانتیمتر، بریدگیها سرنیزه‌ای یا خطی. گل‌آذین برگه‌دار، گرزن متراکم پرگل؛ گرزن‌ها متناوب، نازک، (۳ـ) ۷ (ـ۱۷) گلی، دو شاخه واگرا، دمگل‌آذینهای پایینی به طول تا ۱۰ میلیمتر، بالایی‌ها

Scrophularia striata Boiss.

Scrophularia striata Boiss.

Scrophularia striata Boiss.

تا ۵ میلیمتر، با کرک‌های غده‌ای کوچک. برگه‌های پای گرزن‌ها به طول ۳ـ۱۷ میلیمتر، خطی، در کنار گلها به طول ۳ میلیمتر یا کوچکتر، خطی، بخش مرکزی سرنیزه‌ای، ضخیم، زرد مایل به سبز. جام گل به طول ۴ـ۵ میلیمتر، باریک، با لوبهای فوقانی ارغوانی شونده تیره، کوچک، به طول ۱/۵ میلیمتر، به عرض ۱/۵ میلیمتر. پرچمهای عقیم از لوله گل بیرون می‌زند، دایره‌ای، کنگره‌ای، زرد، با رگه‌های قرمز، هم‌اندازه لب فوقانی. پرچمها بیرون زده، به طول تا ۳/۵ میلیمتر؛ میله‌های پرچم با کرک‌های غده‌ای؛ کیسه های بساک بنفش رنگ. میوه کپسول سخت، بدون کرک، کروی یا تقریباً تخم‌مرغی، به طول ۴ به عرض۳/۵ میلیمتر، با نوک نامشخص، به‌رنگ زرد کاهی. خامه‌ها به طول تا ۳/۵ میلیمتر. دانه‌ها کلیوی شکل، با حفره‌های درشت.

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، شمال عراق، ایران، افغانستان، غرب پاکستان و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی دارای پراکندگی جغرافیایی قابل توجه بوده و اغلب در دامنه‌های کوهستانی و مناطق دشتی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می روید.

مصارف و کاربردها: تحقیقات اخیر نشان داده که عصاره گیاه قابلیت ضدسرطانی دارد (internet).

– گیاه مذکور با نام محلی **تشنه‌داری** در ایلام برای درمان زخمها بکار می‌رود و مردم جنوب خراسان به آن **مخلصه** می گویند، درحالی‌که **مخلصه** در استان چهارمحال بختیاری به *Tanacetum persicum* گفته می‌شود. تحقیق پیرامون داروی قدیمی و سنتی ایرانی یعنی **مخلصه** و اینکه واقعاً کدام یک از گیاهان مذکور قابلیت درمانی مخلصه را دارد می‌تواند یکی از پروژه‌های تحقیقاتی کاربردی باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود که این موضوع بصورت یکی از پایان‌نامه‌های دانشجویان داروسازی مورد تحقیق قرار گیرد (مؤلف).

Scrophularia umbrosa **Dumort.**

Syn.: *Scrophularia aquatica* L., *Scrophularia robusta* Pennel, *Scrophularia* alata Gilib.

E. water_betony, water figwort, brook_betony

گل میمونی سایه پسند، گل میمونی جویباری

گیاه چندساله، علفی، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، تقریباً بدون کرک، متشکل از ساقه‌های زیرزمینی گوشتی مولد ساقه‌های کم تا زیاد. ساقه‌ها ایستاده، ضخیم، سبز، به‌طور مشخص چهارگوشه و بالدار، منشعب. برگها متقابل، بزرگ؛ پهنک به طول تا ۱۸، به به عرض ۱۰ سانتیمتر، باریک شده به دمبرگی به طول تا ۱۰ سانتیمتر، تخم‌مرغی، نوک تیز، دندانه اره‌ای، با رگبرگهای در سطح تحتانی آشکار. گل‌آذین برگه‌دار یا گاهی در قاعده بطور غیرچشمگیری برگ‌دار، به شکل گرزن پرگل. گرزنها متقابل یا فوقانی متناوب، قاعده‌ای‌ها تا ۳۱ گلی، فوقانی‌ها کم‌گل‌تر، گسترده مورب. دمگل‌آذین به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، دمگلها به طول ۰/۵ سانتیمتر، کرک غده‌ای‌دار تنک. برگه‌ها سرنیزه‌ای، به طول تا ۱ سانتیمتر، به عرض ۰/۲ سانتیمتر، با گلهای کوچک، خطی. کاسه گل با دندانه‌های بیضوی، به طول تا ۴ میلیمتر، به عرض ۲/۵ میلیمتر، با لبه غشایی تا ۰/۵ میلیمتری، سبز، با

Scrophularia umbrosa **Dumort.**

رگه‌های ناآشکار، بی‌کرک. جام گل به طول تا ۷ میلیمتر، استوانه‌ای، سبز – قهوه‌ای شونده، با لوبهای فوقانی راست به طول تا ۲ میلیمتر، به عرض تا ۱/۵ میلیمتر. پرچمهای عقیم نیمه دایره‌ای یا کلیوی شکل،

گاهی نوک چالدار، به طول تا ۱، به عرض ۲ میلیمتر، با لوبهای جانبی هم‌طول، قهوه‌ای شونده. پرچمها بطور ناآشکار بیرون زده، به طول تا ۵/۵ میلیمتر؛ میله‌ها کرک غده‌ای‌دار تنک؛ کیسه‌های بساک کم‌رنگ. خامه بطور ناآشکار بیرون زده و کپسول تخم‌مرغی، به طول تا ۵، به عرض تا ۴ میلیمتر، بی‌کرک، زرد — قهوه‌ای شونده یا سبز ـ قهوه‌ای شونده. دانه‌ها قهوه‌ای شونده، به طول تا ۰/۸، به عرض تا ۳ میلیمتر، رگه‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا و جنوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نقاط مرطوب و جویباری کم و بیش سایه در استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اراک، لرستان، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه دارای اثر رفع خنازیر است (۱۱).

ـ برگهای گیاه پاک‌کننده و التیام‌بخش است. آنها را هنگام گل دادن گیاه چیده و بصورت تازه یا خشک شده مصرف می‌کنند. گیاه شهرت خوبی در درمان زخمها دارد، حتی در استعمال خارج بصورت ضماد یا جوشانده مصرف می‌شود (internet).

Scrophularia umbrosa **Dumort.**

Verbascum Thapsus **L.**

Syn.: *Verbascum Schraderi* G.F. W. Meyer

E. mullein, flannel mullein, great mullein, Aaron's_rod, high taper, shepherd's club

گل ماهور اروپایی

گیاه دوساله، به ارتفاع ۳۰ـ۲۰۰ سانتیمتر، سراسر گیاه پوشیده از کرکهای نمدی دائمی خاکستری یا سفید ـ خاکستری یا زردشونده، بدون کرک‌های غده‌ای. ساقه ضخیم، ایستاده، اغلب ساده، بطور متوسط تا به انبوهی

برگ‌دار، در سراسر طول یا فقط در بالا به باریکی بالدار. برگهای قاعده‌ای یا بدون دمبرگ یا بتدریج باریک شده به دمبرگی به طول تا ۵ سانتیمتر، با پهنک واژ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای، نوک کند یا به کوتاهی نوک‌دار، کنگره‌ای یا تقریباً کامل، به طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۳ـ۱۰ سانتیمتر؛ برگهای پایینی ساقه با قاعده‌ای‌ها هم‌شکل و تقریباً بدون دمبرگ، با قاعده امتداد یافته به بال‌های باریک بلند یا دمبرگ‌دار، بدون امتداد یافتگی یا به دشواری امتداد یافته روی ساقه، بالایی‌ها واژ سرنیزه‌ای ـ مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نسبتاً نوک کند یا نوک‌تیز یا به کوتاهی نیش‌دار ـ نوک‌دار، با قاعده‌ای امتداد یافته به بالهای گوه‌ای‌شکل. گل‌آذین به انبوهی استوانه‌ای، به ضخامت ۱/۵ـ۳/۵ سانتیمتر، ساده یا بندرت در بالا به کوتاهی کم‌شاخه، به طول ۱۰ـ۳۰ سانتیمتر، کرک نمدی. گویچه‌های (گلهای مجتمع) پایینی اغلب ۴ـ۷ گلی، بالایی‌ها ۱ـ۴ گلی. برگه‌ها تخم‌مرغی ـ نوک‌دار یا سرنیزه‌ای ـ نوک‌دار، پایینی‌ها کم و بیش ممتد. دمگل گلهای اولیه فقط با رأس جدا، بقیه به محور گل‌آذین چسبیده، بقیه دمگلها کمی پیوسته. کاسه گل به طول ۷ـ۱۲ میلیمتر، تقریباً تا قاعده به بریدگیهای سرنیزه‌ای نوک‌تیز یا نوک‌دار تقسیم شده. جام گل زرد، به‌قطر ۱۲ـ۲۲ میلیمتر، کم و بیش با نقاط روشن، در سطح خارجی به انبوهی کرک نمدی، در سطح داخلی اغلب در قاعده لوبهای فوقانی مژه‌دار. پرچمها ۵ تایی. میله‌های پرچمهای جلویی در حال حاضر (فعلا) عریان یا مژه‌دار، در حال حاضر (فعلا) با کرکهای پرزدار به اندازه کافی با کرکهای بلند و جدای ـ موی ریش‌دار فراوان، پشتی‌ها به‌همان ترتیب با کرکهای پرزدار بلند و جدا ـ موی ریشی. کیسه‌های بساک پشتی کلیوی شکل، میان‌چسب. کپسول بیضوی ـ تخم‌مرغی پهن یا تقریباً مخروطی ـ تخم‌مرغی، به طول ۷ـ۱۰ میلیمتر، به عرض ۴ـ۶ میلیمتر، به انبوهی

***Verbascum Thapsus* L.**

کرک ستاره‌ای ـ کرک نمدی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال ترکیه، شمال ایران، افغانستان، پاکستان، ماورای قفقاز، هیمالیا، آسیای مرکزی و سنیا.

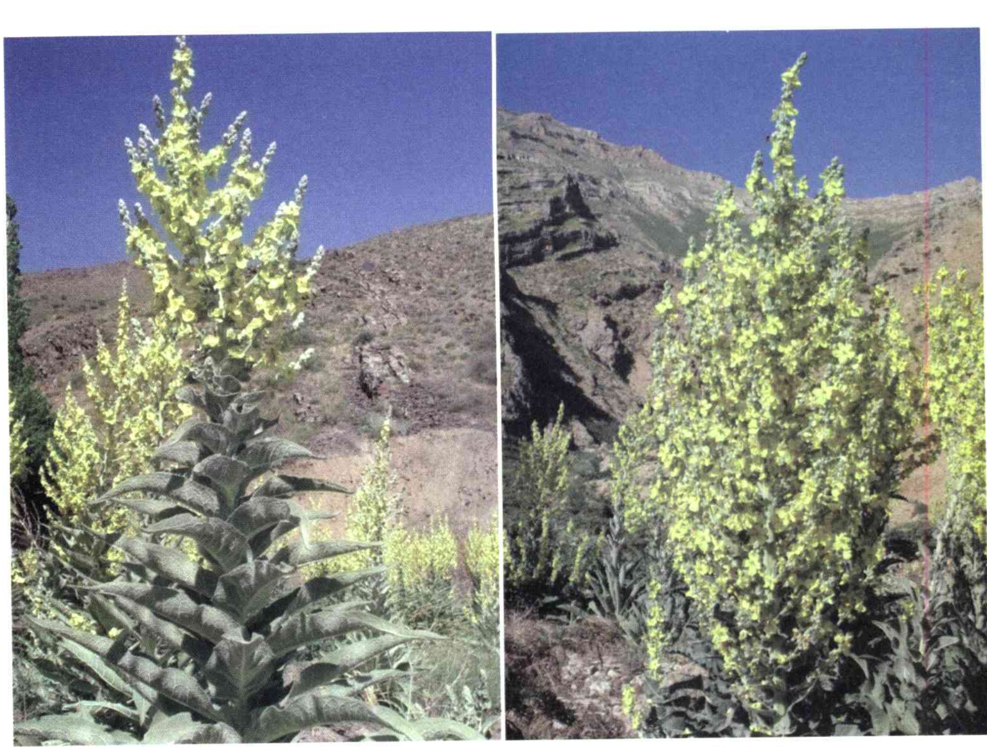
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی شمال ایران و نقاط متأثر از اثرات بارندگی شمال ایران بیشتر در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گلها بدون کاسه گل و برگها مصرف می‌شود. نرم‌کننده، خلط‌آور و معرق است. گلهای آن تشکیل‌دهنده بسیاری از شربت‌های خلط‌آور و ترکیبات دارویی امراض تنفسی است. به‌عنوان غرغره برای درمان آسم بکار می‌رود. گرم‌شده و مخلوط با روغن در استعمال خارجی برای درمان اندامهای متورم شده بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان محرک قوای جنسی و مخدر کاربرد دارد (5).

- برگها و گلهای کاملاً باز شده مصرف می‌شود. برگها و گلهای آن به‌عنوان قابض، ضدسرفه، مسکن تنفسی، ضدقارچ و ضددرد بکار می‌رود. چای تهیه شده از برگهای آن برای درمان سرماخوردگی بکار می‌رود. در یونان و روم ساقه خشک شده آن را به موم آغشته و به‌عنوان شمع از آن استفاده می‌کردند، در جنوب امریکا بصورت سیگار از برگهای آن برای درمان آسم استفاده می‌شود (7).

- **گل ماهور اروپایی** گیاهی با ارزش برای سرفه، نزله و دارویی ویژه برای ورم نای و برونشیت است. برگها و گلهای آن بصورت دم‌کرده برای کاهش تشکیل مخاط و تحریک تخلیه کردن خلط سینه بکار می‌رود. **گل ماهور اروپایی** همراه با دیگر گیاهان خلط‌آور همچون **پای خر** / *Tussilago Farfara* L. و **آویشن اروپایی** / *Thymus vulgaris* L. بکار می‌رود. در استعمال خارج گل ماهور اروپایی نرم‌کننده است و التیام‌بخش زخم مناسبی است. در آلمان گلهای آن را در روغن زیتون خیسانده و روغن ثابتی بوجود می‌آید که برای درمان عفونتهای گوش و بواسیر بکار می‌برند (4).

-جنس گل ماهور در ایران قریب به ۴۱ گونه دارد که بعضی از آنها از جمله *Verbascum songaricum* Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey. توسط مردم خراسان برای جلوگیری از خونریزیهای پس از زایمان به کار می‌رود، ولیکن هر نوع کاربرد دارویی آن نیازمند تحقیقات بیشتر است. گونه‌های دیگر این جنس تقریبا در سراسر ایران از پراکندگی قابل توجهی برخوردار هستند.

Verbascum songaricum **Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey.**

Verbascum songaricum **Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey.**

Veronica Anagalis-aquatica **L.**

Veronica Anagallis_aquatica **L.**

E. water speedwell

سیزاب آبی

گیاه چند ساله، به ارتفاع ۱۰_۶۰ سانتیمتر، بی‌کرک یا با کرک‌های غده‌دار پراکنده در بالا. ساقه‌ها لوله‌ای، در حد کوتاهی خزنده و در قاعده مولد ریشه، ساده، بالارونده، از قاعده منشعب. برگها بی‌دمبرگ، نیمه ساقه آغوش، تخم‌مرغی- سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، به طول (۳_)۴_۶، به عرض ۱_۳ سانتیمتر، نوک‌تیز، با دندانه‌های اره‌ای ریز تنک. برگه‌ها خطی، نوک‌تیز، کوتاهتر یا هم‌اندازه دمگل. کاسه گل به طول ۳_۴ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی- سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، به طول ۳_۴ میلیمتر. جام گل آبی کم‌رنگ، به عرض ۵_۶ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی، به طول ۴_۵

میلیمتـر. کپســول روی دم میـوه‌ای بـه طـول ۶ـ۸ میلیمتر، دایره‌ای، به طول ۳ـ۴ میلیمتر، کمی بلنـدتر از پهنا، نوک‌چالدار.

پراکندگی جهانی: ترکیـه، سـوریه، لبنـان، فلسـطین، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، ماورای قفقاز، آسیای میانه و غرب هیمالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی آبزی اصـولاً در سراسـر ایـران بجـز نـواحی جنـوبی در آبراهه‌ها، جویبارها، کانالهای آبرسانی، قنات‌ها و نقاط مرطوب می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گیـاه اثـر درمـانی قـابض، نیرودهنده و مدر دارد (۱۱).

Veronica Anagalis-aquatica L.

- ریشه و برگهای آن مقوی و محلل، اشتهاآور و مدر هستند، برگهای آن برای درمان اسکوربوت و ناخالصی و آلودگی خون بکار می‌رود. گیاه له شده در استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان سوختگی‌ها، زخمهای چرکی و عقربک مصرف می‌شود (internet).

***Veronica Beccabunga* L.**

E. beccabunga speedwell, brook_lime

سیزاب جویباری

گیاه چندساله با ساقه زیرزمینی رونده، بهنگام خشک شدن سیاه شونده، ساقه‌ها همیشه کاملاً بی‌کرک، خیزان، تا کم و بیش بالارونده، به طول ۵ـ ۳۰ سانتیمتر، در قاعده خزنده، معمولاً کمی منشعب، ضخیم، توپر، اغلب قرمز، لایه مومی‌دار. همگی برگها به کوتاهی اما بوضوح دمبرگ‌دار، گوشتی، سبز تیره، درخشان، کاملاً بی‌کرک؛ دمبرگ به طول ۲ـ۸ میلیمتر؛ پهنک مستطیلی پهن، تخم‌مرغی یا تقریباً بیضوی، به طول ۱۰ـ۵۰، به عرض ۶ـ۲۶ میلیمتر، با قاعده گرد – سربریده، با رأس نوک کند گرد، گرد یا تقریباً سربریده، با لبه‌های دندانک‌دار، تقریباً دندانه اره‌ای ریز یا تقریباً کامل. خوشه‌ها ۲ـ ۱۲ تایی، ۵ـ۲۲ گلی، همیشه کاملاً بی‌کرک. دمگلهای میوه‌دار به طول ۲/۵ـ۱۰ میلیمتر، ۰/۸ـ۲ برابر برگه‌ها، تقریباً گسترده، خمیده – راست یا

Veronica Beccabunga L.

تقریباً راست. کاسه گلدار به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر. جام گل آبی تیره یا روشن با مرکز سفید، به‌قطر ۵ـ۶ میلیمتر. خامه به طول ۱/۳ـ۳/۵ میلیمتر. کپسول کمی در جهت عرضی بیضوی یا دایره‌ای پهن، بندرت بیضوی پهن، متورم، به طول ۲/۵ـ۵/۵، به عرض ۳ـ۴/۵ میلیمتر، هم‌اندازه کاسه گل، با رأس نه یا کمی چالدار؛ دانه‌ها بیضوی پهن، تخت ـ محدب.

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق ترکیه، لبنان، عراق، تالش، شمال و غرب ایران و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جویبارهای با آب جاری، نهرها و کانالهای آبرسانی در نقاط مختلف استانهای آذربایجان، تهران و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه طعم تلخ، کمی تند و محرک دارد و دارای اثر ضداسکوربوت و مدر می‌باشد. مخلوط شیره تازه آن با گیاهان دیگر اثر محرک و مقوی دارد و برخی عوارض جلدی و حالات اگزمایی را برطرف می‌کند. بنظر می‌رسد دارای اثر رفع‌کننده اسهال داشته باشد (۱۱).

ـ گیاه کامل محلل و مقوی، ضداسکوربوت، مدر ملایم، قاعده‌آور و تب‌بر است. از آن کمتر به‌عنوان گیاه دارویی استفاده می‌شود اما اثرات ملین مؤثری دارد اگر به رژیم غذایی اضافه شود. برگهای آن در موارد اسکوربوت و ناخالصی خون مصرف می‌شود. گیاه له شده در استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان سوختگی‌ها، زخمهای چرکی و عقربک بکار می‌رود (internet).

***Veronica officinalis* L.**

E. drug speedwell, speedwell

سیزاب دارویی

گیاه خزنده (رونده)، به ارتفاع ۴ـ۱۰ سانتیمتر. ساقه‌ها به طول ۱۰ـ۵۰ سانتیمتر، منشعب، با کرکهای قوی (ضخیم) به طول ۰/۸ـ۱/۲ میلیمتری انبوه. دمبرگها به طول ۲ـ۴ میلیمتر؛ پهنک مستطیلی تا بیضوی پهن، به طول ۱۲ـ۴۵، به عرض ۸ـ۲۵ میلیمتر، با دندانه‌های کوتاه در دو طرف ۱۰ـ۲۵ تایی، دندانه اره‌ای ریز یا کنگره‌ای کوچک – دندانه اره‌ای ریز، با کرکهایی به طول ۰/۵ـ۰/۸ میلیمتر، کم و بیش کرک مویی‌دار، کرک غده‌ای. خوشه‌ها ۱ـ۴ تایی، ایستاده، سنبله‌ای شکل، انبوه، ۱۰ـ۳۵ گلی، با کرکهایی به طول ۰/۱ـ ۰/۵ میلیمتر، با کرکهای غده‌دار انبوه یا بدون غده. دمگل‌آذین به طول ۲۰ـ۳۵ میلیمتر. دمگلها به طول ۰/۵ـ۲ میلیمتر، به اندازه $\frac{1}{4}$ تا نصف طول برگه‌ها می‌رسد. کاسه میوه‌دار به طول ۲/۵ـ۳/۵ میلیمتر، با لوبهای ۴ تایی خطی – مستطیلی، به عرض ۰/۷ـ۱/۲ میلیمتر. جام گل به‌قطر ۶ـ۸ میلیمتر، قرمز – بنفش کم‌رنگ تا بنفش – آبی آسمانی. کپسول به طول ۳ـ۵، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، سه گوشه – واژ قلبی، به اندازه طول کاسه گل، کرک غده‌ای‌دار، با راس سربریده، نوک چالدار صاف یا با زاویه نوک کند، با قاعده‌ای گوه‌ای کم و بیش دایره‌ای. خامه به طول ۲/۵ـ۴ میلیمتر. دانه‌ها در هر کپسول ۱۰ـ۲۰ تایی، به طول ۰/۸ـ۱/۲ میلیمتر، به عرض ۰/۷ـ۰/۹ میلیمتر، تخت، صاف، قهوه‌ای اخرایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایسلند، جزایر آزورس، ترکیه، قفقاز، تالش، شمال غرب ایران و شمال شرق امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب جنگلی در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. **سیزاب دارویی** امروزه به‌عنوان گیاه دارویی با اثرات درمانی بسیار ضعیف تصور می‌شود و امروزه

Veronica officinalis Miller

بسیار کم مصرف می‌شود (4).
- برگها و ریشه گیاه محلل و مقوی، قابض و بطور ملایم مدر، خلط‌آور ملایم و مقوی معده و مقوی است. از آن برای درمان بیماریهای ریوی و کلیوی، خونریزی داخلی، امراض پوستی و معالجه زخمها استفاده می‌کنند، اگرچه که امروزه این گیاه در طب سنتی جایگاهی ندارد. اما برگهای آن در تابستان چیده می‌شود و پس از خشک کردن مصرف می‌شود (internet).

Simaroubaceae

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle

**Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle

Syn.: *Ailanthus altissima* (Miller) Swingle, *Toxicodendron altissima* Miller, *Ailanthus cacodendron* Schinz & Thel., *Ailanthus japonica* Hort., *Ailanthus glandulosa Desf.*

E. tree of heaven, ailanthus, chinese ash, tree of the gods, Japan varnish tree, false varnish tree

درخت عرعر

درختی به ارتفاع تا ۲۰ متر، با پوست صاف و برهنه، اغلب بحالت جوان با جازخمهای افتادن برگها. برگها شانه‌ای، با ۲۵ برگچه تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، اغلب در قاعده با دندانه‌های درشت. گلها یک جنسی، در

پانیکول انبوه؛ گلبرگها سبز مایل به زرد، در سطح درونی کرکدار، به طول ۳ـ۴ میلیمتر. کاسبرگها ۵ـ۶ تایی، در قاعده پیوسته. پرچمها ۱۰ تایی، در گلهای نر روی طبق قرار گرفته. میوه مجموعه‌ای از ۲ـ۵ فندقه بالدار، هرکدام بیضوی باریک تا واژ تخم‌مرغی باریک، مایل به ارغوانی یا مایل به زرد. دانه در بالای نیمه میوه به حالت متورم.

پراکندگی جهانی: با منشأ چین.

Ailanthus altissima **(Mill.) Swingle**

Ailanthus altissima **(Mill.) Swingle**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر به ایران وارد و تقریباً بحالت طبیعی شده در اغلب نقاط مرطوب و گاهی خشک کوهستانی در استانهای مازندران، گیلان و تهران دیده می‌شود و بصورت کاشته شده نیز بمنظور جنگل‌کاری و ایجاد فضای سبز در بسیاری از مناطق از آن استفاده شده است.

مصارف و کاربردها: پوست گیاه ضدکرم است و در درمان اسهال و به‌عنوان ضدانگل بکار می‌رود. گیاه سبب حساسیت و التهاب مخاط بینی و آسم می‌شود (5).

- پوست و پوست ریشه گیاه مصرف می‌شود. در چین درخت عرعر برای درمان اسهال و اسهال خونی به‌ویژه هنگامی که خون در مدفوع وجود داشته باشد بکار می‌رود. پوست درخت در آسیا و استرالیا به‌عنوان داروی ضدکرم، تخلیه مفرط رحم، سوزاک و مالاریا و همچنین برای معالجه آسم بکار می‌رود. این درخت خاصیت ضد اسپاسم قابل توجهی دارد و به‌عنوان کندکننده ضربان قلب عمل می‌کند (4).

- پوست درخت عرعر اثر ضدکرم و ضداسهال دارد. خیسانده پوست تازه آن برای رفع اسهال مصرف می‌شود (۱۱).

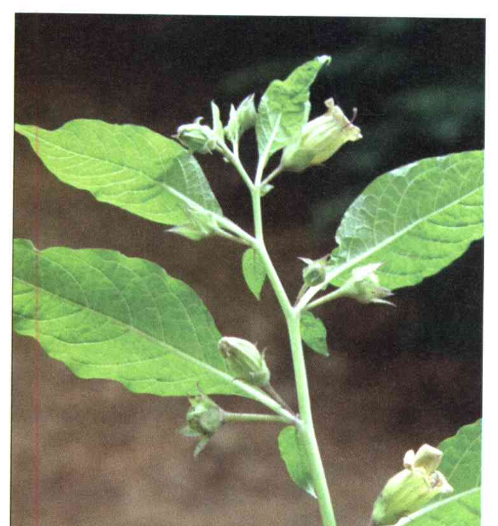
تیره سیب زمینی / *Solanaceae*

Atropa Belladonna **L.**

E. belladonna, deadly nightshade, daft_berries, deadly dwale, deanth's herb, great morel, black cherry

شابیزک، بلادون

گیاه به ارتفاع ۱ـ۳ متر، با غده منشعب دائمی. ساقه‌ها با زاویه کند، اصولاً بطرف بالا کم و بیش منشعب واگرا (بهمین‌علت گیاه به شکل درخت به نظر می‌رسد)، در بخش فوقانی پوشیده با کرکهای بند بند در بخشی غده‌دار و گاهی کرکهای غده‌ای انبوه تا تنک کوتاهتر. برگهای پایینی متناوب، بالایی‌ها تقریباً متقابل، از نظر اندازه نامساوی؛ برگهای بزرگتر به طول ۱۵ـ۲۲، به عرض ۸ـ۱۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی، تخم‌مرغی پهن، تخم‌مرغی ـ مستطیلی یا سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی، با رأس به کوتاهی تا بلندی نوک‌دار یا نوک‌تیز، با قاعده اغلب بتدریج باریک شده اما گوه‌ای پهن تا کمی قلبی ـ گوه‌ای، در امتداد رگبرگها به دشواری کرکدار انبوه؛ برگهای کوچکتر به اندازه ثلث تا نصف برگهای بزرگتر، اغلب تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای پهن تا سربریده. دمبرگها مساوی $\frac{۱}{۶}$ تا $\frac{۱}{۴}$ اندازه پهنک، کرکدار. دمگلها به طول ۱ـ۶ سانتیمتر، شبه محوری، گسترده تا برگشته، کم و بیش کرکی غده‌دار ـ کرک بلند و جدا. کاسه در زمان گلدهی به طول ۱۳ـ۱۸ میلیمتر، به اندازه $\frac{۱}{۳}$ ـ $\frac{۱}{۲}$ جام گل، با بریدگیهایی به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر، تخم‌مرغی یا سه گوشه ـ تخم‌مرغی، اغلب نوک‌دار،

Atropa Belladonna L.

Atropa Belladonna **L.**

در بخش پایینی چین طولی‌دار، اصولاً در سطح داخلی کرک غده‌ای‌دار انبوه، ایستاده ـ گسترده تا گسترده، در حالت میوه‌دار نوک‌تیز، به طول تا بیشتر از ۲ سانتیمتر، اغلب تخم‌مرغی ـ نوک‌دار پهن، بحالت ستاره‌ای گسترده یا کم و بیش برگشته. جام گل به طول ۲ـ۳/۵ سانتیمتر، استکانی ـ استوانه‌ای، استکانی یا کوزه‌ای ـ استکانی، با قاعده باریک شده، در سطح خارجی کرک غده‌ای‌دار کوتاه انبوه، با پهنک به‌قطر ۱۲ـ۲۰ میلیمتر، ۵ قسمتی، با لوبهایی به طول ۴ـ۵، به عرض ۶ـ۸ میلیمتر، سه گوشه ـ تخم‌مرغی، اغلب نوک کند، در سطح خارجی بنفش ـ قهوه‌ای چرک، در سطح داخلی زرد چرک، با رگه‌های ارغوانی شونده، بندرت کاملاً زرد. میله‌های پرچمها با قاعده پشمالو، با خامه تقریباً مساوی جام گل یا کمی کوتاهتر. سته به طول ۱۳ـ۱۸، به عرض ۱۱ـ۱۸ میلیمتر، کروی توسری خورده، در بالا تخت شده یا کمی کوهان‌دار، سیاه، با شیرابه بنفش، بندرت زرد. دانه‌ها به طول ۱/۵ـ۲، به عرض حدود ۱/۵ میلیمتر، کلیوی ـ تخم‌مرغی، مشبک ـ حفره‌دار، با بخشهای مشبک کمی مواج.

پراکندگی جهانی: مرکز اروپا، اطراف دریای آتلانتیک و مدیترانه، ترکیه و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً جنگل‌زی در نواحی باز و روشن جنگلهای شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی بشرح زیر دارد: بدلیل ایجاد فلج دستگاه عصبی سمپاتیک دارای ویژگی‌هایی از قبیل اثر ضد اسپاسم تارهای عضلانی صاف برونشی و دستگاه گوارشی، اثر

ضدتعریق و تعدیل ترشحات طبیعی (بزاق، صفرا، عرق و ترشحات لوزالمعدی) می‌باشد و مسکن قوی در درمان دردهای عصبی و احشایی است و به‌عنوان معالج اسپاسم‌های عضلانی (عضلات گوارشی، مقعد، کلیوی، مهبل و گردن رحم)، اسپاسم مجاری تنفسی (سیاه‌سرفه، آسم عصبی، اسپاسم‌های مربوط به حنجره)، نعوظ دائمی دردناک، پیدایش اسپرم در ادرار، زیاد شدن بزاق، ترشح زیاد شیر، تعریق ناشی از سل، یبوست ناشی از اسپاسم دستگاه گوارشی، دردهای عصبی، میگرن، دریازدگی و داءالرقص مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

- اثرات درمانی شابیزک بشرح زیر است: ضد آسم، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ادرارآور، ضدکرم، گشادکننده مردمک چشم، اعتیادآور، مقوی اعصاب، مسکن، بی‌حس کننده، ضدسم، ضدتب، ضدترشح بزاق، مقوی قلب، روان‌گردان، افزایش‌دهنده فشارخون، مسهل و شل‌کننده عضلات (۱۲).

- شابیزک به‌عنوان دردزدا در سرفه‌ها، سیاه‌سرفه، عرق شبانه و خروج غیرارادی منی بکار می‌رود. خواص ضد اسپاسم، ضدترشح بزاق و آرام‌بخش مغز دماغی است. ترکیبات مختلف شابیزک اصولاً در ساخت داروها بکار می‌روند. میوه سته آن بشدت سمی است؛ ریشه و برگ آن مخدر، مدر، مسکن و بازکننده مردمک چشم می‌باشد. در امراض تنفسی مانند آسم برای کنترل ترشح غدد و اسپاسم لوله‌های برونشی بکار می‌رود و همچنین بمنظور درمان اختلالات روده‌ای، زخم دستگاه گوارش، درد قولنج، درد کیسه مثانه و سنگ کلیه بکار می‌رود. شابیزک بمنظور درمان حالت‌های صرع، بیماری پارکینسون، عرق شبانه و کاهش سرعت ضربان قلب بکار می‌رود. در حد مناسب به‌عنوان مسکن و بصورت مشمع و پماد یا مرهم به‌عنوان عامل ضدآماس و تورم بکار می‌رود. شابیزک اغلب به‌عنوان تریاق (ضدسم) برای سم‌های مواد مخدری کاربرد دارد. در استعمال خارج برای درمان نقرس و تورم‌های روماتیسمی مصرف می‌شود (6).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: شل‌کننده گرفتگی ماهیچه‌ای، مخدر، کاهش‌دهنده میزان عرق و آرام‌بخش (4).

جنس **شابیزک، بلادون**/ *Atropa* L. در ایران ۴ گونه گیاه علفی دائمی جنگل‌روی دارد که احتمالاً همگی آنها مانند *Atropa Belladona* L. اثرات درمانی مشابه دارند که این نیازمند انجام تحقیق است. در اینجا فهرست گونه‌های این جنس در ایران آورده می‌شود (مؤلف).

Atropa acuminata Royle ex Miers

شابیزک گلستانی، شابیزک نوک دراز

Atropa Komarovii Blin. & Schal.

شابیزک ترکمنی، شابیزک کپت‌داغی

Atropa pallidiflora Schoenbeck_ Temesy

شابیزک نوشهری، شابیزک کم‌رنگ

* ***Capsicum annuum* L.**

Syn.: *Capsicum frutescens* L.

E. bush red pepper, Spanish pepper, Guinea pepper, red pepper, cayenne pepper

فلفل سبز، فلفل قرمز، فلفل فرنگی، فلفل دلمه‌ای

گیاه علفی یکساله یا دوساله، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر. برگها تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، کامل، بی‌کرک؛ دمبرگ به طول ۴–۱۶ سانتیمتر. گلها منفرد، بندرت دوتایی. کاسه گل استکانی. جام گل سفید، بندرت صورتی، با لکه‌های مایل به سفید، سبز یا بنفش. کیسه‌های بساک تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای. سته به طول ۵–۲۵ سانتیمتر، از نظر شکل بسیار متنوع،

معمولاً قرمز، اغلب نارنجی، زرد، سبز یا صورتی - قهوه‌ای یا سیاه

پراکندگی جهانی: مرکز امریکا، در اغلب نقاط کاشته شده (بومی مکزیک).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط ایران بمنظور استفاده به‌عنوان چاشنی دیده می‌شود؛ دو نوع کاشته شده آن در ایران به نامهای **فلفل سبز** / *Capsicum annuum* L. var. *longum* L. و **فلفل دلمه‌ای** / *Capsicum annuum* L.var. *grossum* L. رایج می‌باشد.

- انواع کاشته شده زیادی از این گونه در حد ۵۰ نژاد وجود دارد که همگی از یک گونه‌اند.

Capsicum annuum L.

مصارف و کاربردها: میوه این گیاه که ممکن است قرمز، مایل به زرد، بنفش، سبز بصورت گرد یا کشیده و دراز باشد مصرف می‌شود و خواص درمانی محرک معده، تحریک کننده و مدر دارد و در موارد سوء هاضمه ناشی از ضعف دستگاه گوارش، تخمیر روده، اسهال و اسهال خونی، حالات تهوع غیر قابل کنترل، خونریزی رحمی، روماتیسم، نقرس، احتباس آب، لارنژیت، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه) و برخی فلج‌ها بکار می‌رود و در استعمال خارج از آن می‌توان برای معالجه دردهای عصبی روماتیسمی و نقرسی و کمردرد استفاده کرد (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی فلفل سبز عبارت است از: ضددرد، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدمیکروب، ضدسرطان، ضدسم، ضداکسیدان، ضدنفخ، ضدداءالصدف (نوعی بیماری پوستی)، ضدورم، ضدتب، ضداحتقان، قابض، بازکننده برونش‌ها، مولد

کندی ضربان قلب، ضدکلسیم، محرک گردش خون، ادرارآور، هضم‌کننده، معرق، کم‌کننده چربی خون، حل‌کننده فیبرین، حشره‌کش، ملتهب‌کننده، مقوی معده، گرمازا و نگهداری‌کننده آب در بدن (۱۲).

فلفل قرمز بادشکن، محرک اعصاب و افزایش‌دهنده مویرگهای خونی است. میوه آن مزه تند تلخ، مسکن، ضددرد، خلط‌آور، مقوی معده، مقوی، بادشکن، محرک موضعی قوی، محرک عمومی و قلبی است. در موارد سوء هاضمه نامنظم بکار می‌رود. خون را قوی و تورم و درد را می‌کاهد، منبع ویتامین C است، به‌عنوان اسید محرک و در استعمال خارج به‌عنوان قرمزکننده پوست بکار می‌رود (6).

ـ خمیر میوه نارس آن برای درمان سرطان و اختلالات روماتیسمی داده می‌شود. پودر میوه آن به همراه عسل به‌عنوان بادشکن برای درمان سوء هاضمه کاربرد دارد. میوه آن بمقدار کم به‌عنوان محرک و بادشکن استفاده می‌شود، و سبب افزایش ترشح بزاق و شیره معده می‌شود (9).

ـ به مقدار کم فلفل سبز یا قرمز مقوی معده، بادشکن و محرک قوای جنسی است، به مقدار بسیار کم برای درمان واریس، بی‌اشتهایی، انسداد کبد و بواسیر مفید است. در استعمال خارج قرمزکننده پوست است و به‌عنوان ضماد (روغن مالیدنی) برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. به مقدار زیاد محرک و حساسیت‌زاست و سبب زخم و ضایعه دائمی در معده و کلیه می‌شود (5).

***Capsicum annuum* L.**

***Datura innoxia* Miller**

***Datura innoxia* Miller**

Syn.: *Datura Metel* L.

E. hindu datura, hairy thorn_apple

داتوره تماشائی، داتوره گل‌درشت

گیاه یکساله، به ارتفاع (ـ۳۰)۶۰ـ۲۰۰ سانتیمتر. ساقه‌ها کاملاً منشعب، کرکدار. برگها به طول ۶ـ۲۴، به عرض ۴ـ۱۸ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن یا تخم‌مرغی، با قاعده‌ای اغلب نامساوی، با راس کمی نوک‌دار، لبه‌های مواج تا سینوسی ـ دندانه‌ای کم عمق، با سطح تحتانی خیلی پرکرک‌تر. دمبرگ به اندازه $\frac{1}{4}$ ـ $\frac{1}{2}$ اندازه پهنک. دمگل به طول حدود ۱ـ۲ سانتیمتر، راست، کرک نمدی. کاسه گل به طول ۹ـ۱۱ سانتیمتر، از نصف جام‌گل بلندتر، در بخش پایینی اغلب متورم، صاف، با رأس ۵ دندانه‌ای؛ دندانه‌ها به طول ۲۰، به عرض ۷ میلیمتر، سه گوشه باریک ـ نوک‌دار، در بخش پایینی کرک مخملی ـ خاکستری یا کرک پتویی ـ کرک‌های بلند و جدا، در

بالا با کرک‌های تنک. جام‌گل سفید، به طول ۱۵ـ۱۸ (ـ۲۰) سانتیمتر؛ پهنک به قطر ۶ـ۸/۵ (۱۲ـ) سانتیمتر، ۱۰ـ۱۲ دندانه‌ای؛ دندانه‌های پهنک در جهت عرضی سه گوشه‌ای باریک، با رأس نوک‌تیز یا منتهی به نوک‌بلند ۲ـ۷ میلیمتری با زایده نخی شکل پیچیده. بساک‌ها به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر، سفید. میوه کپسول کروی واژگون، پوشیده از خارک‌های متراکم کم و بیش سوزنی شکل، به طول ۸ـ۱۱ میلیمتر، به قطر ۴ـ۶ (ـ۶/۵) سانتیمتر در قاعده به روی کاسه گل دائمی برگشته. دانه‌ها به طول حدود ۵، به عرض ۴ میلیمتر، کلیوی شکل، در سطح پشتی با کرک‌های غده‌دار پهن، خاکستری ـ اخرایی.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب امریکا، نواحی مدیترانه‌ای، افغانستان، پاکستان و غرب کوههای هیمالیا، در شمال امریکا و سراسر نواحی گرم و مرطوب زمین بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، ایلام، یزد، اصفهان، بلوچستان، خراسان و تهران در کنار جاده‌ها و اراضی تخریب یافته می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی آن عبارت است از: ضددرد، بی‌حس‌کننده، خلط‌آور، خواب‌آور، مسکن و ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی) و در طب عوام به‌عنوان ضدآسم، ضدسرفه و برونشیت، ضدشوره سر، مسکن دردهای چشم و تسکین‌دهنده پارکینسون بکار می‌رود (۱۲).

ـ داتوره تماشایی تلخ، تند، قابض، ضدعفونی‌کننده،

Datura innoxia **Miller**

ضددرد، گندزدا، ضدالتهاب، مخدر و مسکن است؛ رنگ رو و چهره‌ای زیبا می‌دهد، و گوارش را بهبود می‌بخشد، امراض پوستی مثل خارش، جرب، زخمها و جذام، شوره سر، تب، ادرار کردن دردناک، بواسیر،

کم‌خونی و آماس و تورم را درمان می‌کند. همچنین برای درمان بیماریهای تنفسی، روماتیسم، جذام، جنون و دیوانگی، گوش‌درد و امراض چشمی بکار می‌رود. دانه‌ها، برگها و ریشه آن بنظر مفید برای درمان جنون و دیوانگی، تب همراه با اسهال و گرفتاریهای مغزی، اسهال، امراض پوستی، شپش و غیره می‌باشد. ریشه جوشانده در شیر و بکار بردن با کره خالص شده تریاق جنون و دیوانگی است. در طب سنتی دارویی مشهور برای درمان گازگرفتگی سگ هار و نیش حشرات سمی است. برگهای خشک شده و گلهای رأسی آن برای خواص مخدر و ترکیبات ضد اسپاسمی آن شناخته شده است (6).

- شیره برگ آن روی مو مانع ریزش آن و کاربرد آن در محل‌های بدون مو سبب تحریک رشد مو می‌شود. برگهای خشک شده و دانه‌های آن مانند سیگار دود می‌شود تا آسم را درمان کند. برگهای گرم شده آن پوشیده با روغن کرچک روی تاول‌ها سبب خارج شدن چرک آن (رسیدن آنها) و کاهش تورم‌ها می‌شود. عصاره برگ آن با روغن نارگیل جوشانده می‌شود و پس از سرد شدن برای درمان زخمها بکار می‌رود. خمیر برگ آن با آرد برنج روی تورم‌های روماتیسمی و تاول‌ها کاربرد دارد. خمیر برگ آن برای درمان هاری داده می‌شود. شیره گیاه مخلوط با شیر گاو برای درمان سوزاک بکار می‌رود. پودر ریشه آن مخلوط با عسل برای درمان آسم و اختلالات تنفسی بکار می‌رود (9).

- جوشانده برگهای آن در روغن برای مداوای بواسیر و عصاره آبی آن در امراض چشمی بکار می‌رود. برگهای آن ضد اسپاسم مناسبی هستند (5).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. دانه، برگها و ریشه آن برای درمان جنون، تب همراه با نزله، اسهال و امراض پوستی به‌عنوان ضدعفونی‌کننده مصرف می‌شود.

Datura innoxia **Miller**

برگهای خشک شده برای درمان جوش‌ها، زخمهای روباز، روماتیسم، کمردرد، سیاتیک و تومورهای دردناک بکار می‌رود. شیره برگ آن در التهاب‌های چشمی، گوش‌درد، دندان درد و تسکین دردهای نقرس بکار می‌رود. شیره آن در مصرف داخلی برای درمان سوزاک تجویز می‌شود (1).

Datura stramonium **L.**

Syn.: *Datura Tatula* L.

E. jimpson_weed datura, thorn_apple, devil's apple

تاتوره، داتوره

گیاه یکساله به ارتفاع ۱۰_۱۲۰ (_۱۵۰) سانتیمتر، با ساقه ساده یا اغلب در بخش فوقانی منشعب، بدون‌کرک، در قسمتهای جوان تا حدودی با کرک‌های پراکنده. برگها به طول ۱۴_۱۷ (_۲۰)، به عرض ۲/۵_۱۱/۵(_۲۰) سانتیمتر، سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای ـ تخم‌مرغی، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، اغلب لوزوی ـ تخم‌مرغی، با لوبهای سینوسی نامنظم؛ با لوبهای نوک‌تیز یا نوک‌دار، به‌ندرت کامل، با قاعده گوه‌ای، رأس نوک‌دار، در حالت جوان با کرک‌های انبوه، در حالت مسن کرکی تنک تا تقریباً بدون کرک، در امتداد رگبرگ‌ها کرک‌دار. دمبرگ به اندازه $\frac{۱}{۳}$ ـ $\frac{۲}{۳}$ پهنک، در حالت جوان کرکدار. دمگل به طول ۵_۱۲ میلیمتر، ایستاده، کرکدار. کاسه گل به طول ۳_۶ سانتیمتر، از نیمه جام‌گل کمی بلندتر، سبز کم‌رنگ، ۵ رگه‌ای، با دندانه‌های درفشی ـسه‌گوشه. جام‌گل به طول ۶_۱۰ (_۱۲) سانتیمتر؛ پهنک به قطر ۳_۶ سانتیمتر، ۵ لوبه؛ با لوبهای باریک درجهت عرضی سه‌گوشه، سفید یا آبی لاجوردی. کیسه‌های بساک به طول ۴/۵ میلیمتر، سفید یا ارغوانی. کپسول در قاعده با کاسه‌گل دائمی، با خارک‌های برگشته دربرگرفته شده، به طول ۳_۳/۵، به عرض ۲/۵_۳ سانتیمتر، تخم‌مرغی، خارک‌دار، خارک‌های قاعده‌ای به طول حدود ۳/۵ میلیمتر در بالایی‌ها (به طول تا ۱۰ میلیمتر). دانه کلیوی شکل، به طول ۳_۳/۵ میلیمتر، مشبک ـ شان‌زنبوری، سیاهرنگ.

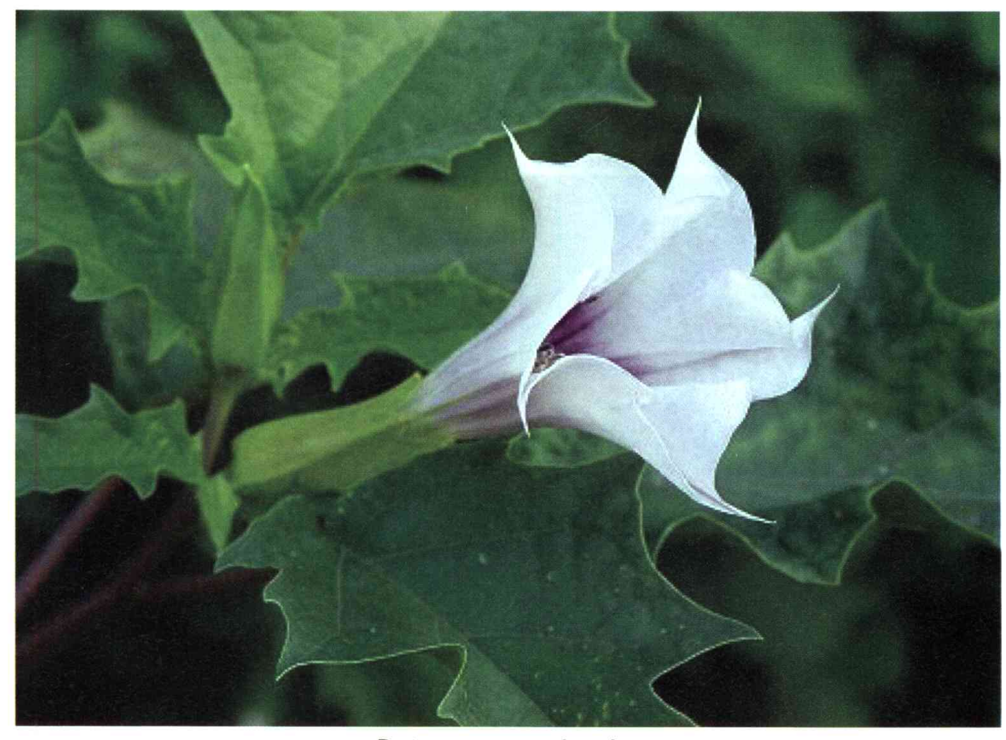

Datura stramonium **L.**

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد جهان می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی، باغها و کناره‌های جاده‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، ایلام، اراک، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

Datura stramonium L.

مصارف و کاربردها: برگها و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود، گیاه کاملاً سمی است و خواص درمانی: مسکن دستگاه عصبی و ضد اسپاسم دارد و در درمان پارکینسون، دردهای اعصاب (عصب صورت و دیگر قسمت‌ها)، آسم (بخصوص عصبی)، تعرق و اضطراب مصرف می‌شود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی تاتوره: ضددرد، بی‌حس‌کننده، ضدآسم، ضدالتهاب، ضدپارکینسون، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، افزایش‌دهنده قوای جنسی، ضدترشح بزاق، بازکننده برونش‌ها، روانگردان، سمی، آرام‌بخش، خواب‌آور، مخدر و گشادکننده مردمک چشم می‌باشد (۱۲).

داتوره سمی، مخدر و محرک قوای جنسی است؛ بصورت اصولی برای درمان درد غدد سرطانی و بواسیر بکار می‌رود. مخدر، ضددرد و ضد اسپاسم است و عمدتاً برای تسکین اسپاسم برونشیتی در آسم بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان پارکینسون، پماد آن برای درمان بواسیر بکار می‌رود. برگهای آن بعد از سرخ کردن بصورت موضعی برای درمان درد چشم بکار می‌رود؛ برای درمان تاول، زخمها و آب گلهای آن برای درمان گوش درد بکار می‌رود. کاربرد آب میوه‌های آن روی پوست سر سبب درمان شوره سر و ریزش مو می‌شود (6).

- آتروپین گشادکننده مردم چشم، ضد اسپاسم و متوقف کننده موج تحریکات اعصاب از اعصاب پاراسمپاتیک است. برگهای آن مانند سیگار کشیده می‌شود تا سبب تسکین آسم گردد. مقدار کم مسکن و خواب‌آور است. دانه‌های پودر شده یا آردشده آن در

نوشابه‌های تخمیر شده توهم‌زاست. شیره میوه روی پوست سر باعث جلوگیری از شوره سر و ریزش مو می‌شود. گیاه سمی است و در تجارت برای تهیه الکالوئید آتروپین بکار می‌رود (5).

- در میزان کم داتوره دارویی برای درمان آسم، سیاه سرفه، اسپاسم ماهیچه‌ای و نشانه‌ها و علائم پارکینسون است. ماهیچه‌های معدی - روده‌ای، دستگاههای تنفسی و ادراری را تسکین می‌دهد و ترشح شیره هضم‌کننده غذا و مایع مخاطی را کاهش می‌دهد. داتوره در استعمال خارجی برای تسکین دردهای روماتیسمی و عصبی بکار می‌رود (4).

داتوره / *Datura stramonium* و **داتوره تماشایی** / *Datura innoxia* اسپاسم‌های آسمی (تنگی نفس) و زیادی ترشح بزاق را تسکین می‌دهد. گلهای آن داروی بی‌حسی برای پوسیدگی دندان و اعمال جراحی کوچک است. هر دو گیاه به ناراحتیهای عصبی و بی‌حسی کمک می‌کند و ریشه و گلهای آنها در استعمال خارج برای تسکین روماتیسم مصرف می‌شوند. داتوره حاوی الکالوئید هیوسین (Hyoscine) است و به‌عنوان سرم واقعی و جلوگیری کننده از بیماری مسافرت (ناراحتیهای ناشی از مسافرت) مصرف می‌گردد (2).

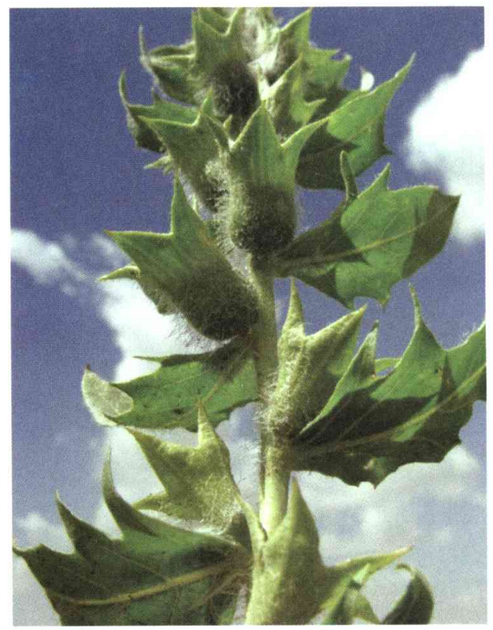
***Hyoscyamus niger* L.**

Syn.: *Hyoscyamus persicus* Boiss. & Buhse

E. black hinbane, sticking Roger, henbane

بذرالبنج، بنگ‌دانه

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع تا ۱/۵ متر، با ریشه‌های شلغمی شکل عمودی به طول تا ۲۰ سانتیمتر، ضخیم، گاهی منشعب. ساقه ضخیم، در قاعده به‌قطر ۱-۲ سانتیمتر، با یقه پوشیده از بقایای مرده دمبرگهای سفید طوقه‌ای سالهای قبل، در بخش فوقانی، بندرت از میانه یا پایین‌تر منشعب، با شاخه‌های کم و بیش راست - گسترده یا ساده، با کرکهای بندبند، پوشیده با کرکهای غده‌دار کوچک نامساوی کم و بیش انبوه، در بخش پایینی کم و بیش کچل شونده. برگهای پایینی دمبرگ‌دار، با دمبرگهایی به اندازه $\frac{1}{3}$ پهنک تا تقریباً مساوی پهنک، بالدار، اصولاً با لبه پوشیده با کرک بندبند؛ پهنک سرنیزه‌ای یا مستطیلی - تخم‌مرغی، تقریباً کامل تا سینوسی - شانه‌ای لوبدار؛ بقیه برگها نیمه ساقه‌آغوش، کم و بیش گوشک‌دار، گاهی ممتد، در اینجا به طول تا ۱۵، به عرض ۹ سانتیمتر، با محیط مستطیلی - بیضوی یا مستطیلی - تخم‌مرغی، سینوسی - لوبدار تا شانه‌ای

***Hyoscyamus niger* L.**

بریده، با لوبهای نامساوی در دو طرف ۲-۶ تایی، کم و بیش سه گوشه نوک‌کند تا نوک‌تیز، گاهی فقط دندانه‌دار، روی سطح فوقانی سبز، به کوتاهی در امتداد رگبرگها و لبه با کرکهای غده‌دار تا پرزدار، در سطح

تحتانی با کرک‌پوش انبوه کم و بیش خاکستری شونده، گاهی بجز لبه‌ها و رگبرگها بی‌کرک شونده. گل‌آذین سرانجام طویل شده، با برگه‌های برگی، با قاعده برگهای پایینی اغلب گوشک کوچک‌دار، سربریده، گرد تا گوه‌ای. کاسه گل در حال گلدهی به طول حدود ۱۵ میلیمتر، اصولاً در بخش پایینی با کرکهای بلند و جدای بلند، قیفی ـ استکانی، با دهانه قویاً پهن شده، ۵ دندانه‌ای، با دندانه‌های اغلب سه گوشه توسری خورده، نیش‌دار، با لبه کرک‌غده‌ای‌دار، پس از گلدهی به طول تا ۲ـ۳ سانتیمتر، در نیمه تحتانی ورم کرده، در میانه یا کمی بالا یا پایین کم و بیش بهم‌آمده، ترجیحاً به ظرافت رگه‌دار با دندانه‌هایی به طول ۳ـ۷ میلیمتر، مساوی $\frac{۱}{۴}$ - $\frac{۱}{۶}$ طول کاسه گل، راست ـ گسترده، نیش‌دار یا منقاردار. جام گل به طول ۲/۵ـ ۳/۵ سانتیمتر، قیفی پهن، با پهنک به‌قطر ۲ـ۳/۲ سانتیمتر، ۵ لوبه، با لوبهای نامساوی به اندازه $\frac{۱}{۴}$ - $\frac{۱}{۶}$ جام گل، گرد یا تقریباً سربریده، با دهانه با رگه‌های مشبک ارغوانی تیره، در سطح بیرونی با کرکهای غده‌دار کوچک انبوه. پرچمها به بخش پایینی جام گل چسبیده، نامساوی، سه تای بلندتر کمی بیرون زده، با میله‌های در بخش پایینی کرکدار. خامه از پرچمها کمی بلندتر. کپسول حدود $\frac{۲}{۳}$ طول کاسه، به طول تا ۲۰ میلیمتر، به‌تنگی در میان کاسه قرار گرفته، با درپوش تقریباً مساوی $\frac{۱}{۴}$ کپسول. دانه‌ها به طول حدود $\frac{۱}{۶}$ - $\frac{۱}{۲}$ میلیمتر. عدسی ـ کلیوی شکل، غده‌دار ـ حفره‌دار، با دیواره نازک، مواج ـ دندانه‌دار، سیاه شونده ـ قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، قفقاز، سیبری، سینا، ژاپن، شمال افریقا و شمال امریکا.

Hyoscyamus niger **L.**

Hyoscyamus niger **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نواحی مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، اردبیل، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و دانه‌های این گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی تسکین‌دهنده و خواب‌آور، ضد اسپاسم، مسکن سیستم عصبی، خواب‌آور و ضددردهای عصبی دارد و در موارد بی‌حسی و ضد اسپاسم هم‌زمان بکار می‌رود و در استعمال داخلی در بیماریهای لرزش ناشی از پارکینسون و بیماری داءالرقص، تیرگی شعور ناشی از مصرف الکل، اسپاسم‌های معده، مری و روده، اضطرابهای مالیخولیایی، هیجانات ناشی از بیماریهای روانی و در استعمال خارجی برای معالجه نقرس، روماتیسم، کوفتگی، پیچ‌خوردگیهای دردناک پا، دندان دردهای عصبی، التهاب گوشها و التهاب پستان بکار می‌رود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی بذرالبنج: سمی، ضددرد، بی‌حس‌کننده، ضدسم سرب، ضدترشح بزاق، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، ضدنفخ، تشنج‌آور، خواب‌آور، مسهل، گشادکننده مردمک چشم، شل‌کننده عضلات، اعتیادآور و مسکن می‌باشد (۱۲).

- گیاه بذرالبنج در طب بومی به همراه دیگر ترکیبات برای درمان دیابت بکار می‌رود. در حد محدود تنتور یا عصاره آن برای دردهایی بکار می‌رود که از شابیزک استفاده می‌شود. اصولاً در

درمان امراض تنفسی و جهازرودهای، دردهای کیسه مثانه و کنترل اسپاسم و ترشحات آن بکار می‌رود. برگهای آن خواص ضددرد، مخدر، ضد اسپاسم، ضدترشح بزاق، مسکن مغزی و ترکیبات گشادکننده مردمک چشم دارد. مفید برای آسم، بیماریهای عصبی و سیاه‌سرفه است. عصاره یا تنتور آن به‌ویژه برای تشنج، و سکسکه تجویز می‌شود. دانه‌های آن مزه تند و تیز، خوشمزه، گرمازا، مقوی معده، قابض و سمی دارد. از آنها بخصوص به‌عنوان مسکن در بیماریهای عصبی، حالت تحریک‌پذیری مانند آسم و سیاه سرفه استفاده می‌شود، برای مبارزه کردن با اعمال دل پیچ دادن مسهل‌ها و تسکین دهنده اسپاسم در بیماریهای ادراری بکار می‌رود. مشمع، ضماد و روغن دارویی تهیه شده از برگها و دانه‌های آن در استعمال خارج برای مبارزه با تورم‌های التهابی بکار می‌رود (۶).

- برگها و گل‌آذین گیاه مصرف می‌شود: بذرالبنج در وسعت زیاد (بمقدار زیاد) در طب گیاهی به‌عنوان مسکن و ضددرد بکار می‌رود. بطور اخص برای دردهای متأثرکننده دستگاه ادراری به‌ویژه دردهای ناشی از سنگ کلیه بکار می‌رود و برای رفع گرفتگی عضلانی شکمی نیز توصیه می‌شود. اثرات مسکن و ضد اسپاسمی آن آن را دارویی مؤثر برای درمان علائم و نشانه‌های پارکینسون، تسکین‌دهنده رعشه و لرزه و سختی و محکمی در طول مراحل اولیه بیماریها می‌سازد. بذرالبنج همچنین برای درمان آسم و برونشیت بشکل سیگار و پودرهای سوزنده بکار می‌رود. در استعمال خارجی بصورت روغن برای تسکین بیماریهای دردناک مانند دردهای عصبی، سیاتیک و روماتیسم مصرف می‌شود. بذرالبنج ترشح مخاط، بزاق و دیگر مایعات هضم‌کننده را کاهش می‌هد. مردمک چشم را گشاد می‌کند، یکی از ترکیبات بذرالبنج بنام هیوسین (hyoscine) گاهی بجای تریاک بکار می‌رود، هیوسین معمولاً به‌عنوان پیش‌عمل کننده بیهوشی و در ترکیبات دارویی مسافرت زدگی (ماشین گرفتگی) بکار می‌رود (4).

جنس **بذرالبنج، بنگ‌دانه، بذرالبنگ**/*Hyoscyamus*

در ایران ۱۸ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که تعدادی از آنها صخره‌روی بوده در نواحی معتدله و معتدله گرم و تعدادی نیز در ارتفاعات و دامنه‌های کوهستانی مناطق سردسیر می‌رویند، عموماً باید همگی آنها سمی باشند و احیاناً خواصی شبیه *Hyoscyamus niger* L. داشته باشند که این نیازمند تحقیق و پژوهش دقیق و بررسی خواص دارویی آنها می‌باشد. یادآور می‌شود که در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً خوبی نسبت به ترکیبات شیمیایی موجود در گونه‌های مختلف این جنس بدست آمده است، اما بررسی اثرات درمانی آنها کاری بس بزرگ است که نیازمند بررسی دقیق می‌باشد. در اینجا برای اطلاع از تنوع گونه‌ای این جنس در ایران فهرستی از آنها ارائه می‌شود.

Hyoscyamus arachnoideus Pojark.

بذرالبنج تارعنکبوتی

Hyoscyamus insanus Stocks

بذرالبنج مضر، بذرالبنج جنون‌آور

**Hyoscyamus Kotschyanus* Pojark.

بذرالبنج بویراحمدی

Hyoscyamus kurdicus Bornm. بذرالبنج کردی

**Hyoscyamus leptocalyx* Stapf

بذرالبنج کرمانشاهی

Hyoscyamus leucanthera Bornm. & Gauba

بذرالبنج سفیدپرچم، بذرالبنج برغانی

**Hyoscyamus Malekianus* Parsa

بذرالبنج تفتانی، کوه بنگ

Hyoscyamus niger L. بذرالبنج

Hyoscyamus nutans Schoenbeck_ Temesy

بذرالبنج واژگون، بذرالبنج زاهدانی

**Hyoscyamus orthocarpus* Schoenbeck _ Temesy

بذرالبنج راست میوه، بذرالبنج خوزستانی

Hyoscyamus Pojarkovae Schoenbeck_ Temesy

بذرالبنج زاگرسی

Hyoscyamus pusillus L.

بذرالبنج کوتوله، بذرالبنج یکساله

Hyoscyamus reticulates L.

بذرالبنج مشبک

Hyoscyamus rosularis Schoenbeck_ Temesy

بذرالبنج یزدی، بذرالبنج برگ طوقه‌ای

Hyoscyamus Senecionis Willd.

بذرالبنج پیرگیاهی، بذرالبنج خوابیده

Hyoscyamus squarrosus Griff.

بذرالبنج خشن، بذرالبنج پاکستانی

Hyoscyamus tenuicaulis Schoenbeck- Temesy

بذرالبنج ساقه نازک، بذرالبنج شیرازی

Hyoscyamus turcomanicus Pojark.

بذرالبنج ترکمنی

همانطورکه از نامهای گیاهان برمی‌آید ۵ گونه از آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره مشخص شده‌اند و بقیه از پراکندگی جغرافیایی نسبتاً وسیعی از جنوب تا شمال و غرب ایران برخوردارند. بنابراین جا دارد که تحقیقات گسترده‌ای از نظر کاربری دارویی روی آنها صورت بگیرد (مؤلف).

Hyoscyamus reticulatus **L.**

Hyoscyamus Senecionis Willd.

Hyoscyamus tenuicaulis Schoenbeck-Temesy

Lycium depressum **Stocks subsp.** ***angustifolium*** **Schoenbeck-Temesy**
Syn.: *Lycium barbatum* Dun.

دیوخار

درختچه‌ای به ارتفاع (۱-)۱/۵-۲/۵(-۳) متر، اغلب با شاخه‌های تودرتو - با زاویه باز، با شاخه‌های جوان سفید یا زردکاهی، تقریباً صاف تا با خطوط ممتد کم و بیش گوشه‌دار، اغلب زیگزاکی، مسن‌ها خاکستری، خاکستری مایل به سفید، خاکستری مایل به سفید - قهوه‌ای تیره یا قهوه‌ای تیره شونده، بطریق طولی شیارک‌دار، گره‌دار. شاخه‌های اصلی فقط با خارهای محکم و متشکل از شاخه‌های کوتاه برگ‌دار. شاخه‌های مسن (ثانویه) اغلب متشکل از شاخه‌های کوتاه، واگرا، با خارهای نازک (ظریف) به طول ۰/۳-۱ سانتیمتر و با خارهای بلندتر که در ابتدا (جوانی) در تمام طول از برگ پوشیده شده‌اند. برگها با دمبرگ به طول ۰/۷-۶ به عرض ۰/۲-۱/۷ سانتیمتر، در شاخه‌های جوان و قاعده‌ای متناوب، در بقیه شاخه‌های کوتاه دسته‌ای بسیار کوتاه، مستطیلی، واژسرنیزه‌ای - بیضوی یا خطی - مستطیلی، قاشقی، خطی - قاشقی، واژ تخم‌مرغی باریک یا واژ سرنیزه‌ای باریک، منتهی به دمبرگی به طول ۳-۶ بار کوتاهتر از پهنک با کرکهای کوتاه غده‌دار. گلها در شاخه‌های بسیارکوتاه در امتداد شاخه‌ها و به تعداد ۱-۵(-۷) تا، با دمگلهایی به طول ۴-۲۰ میلیمتر، به طرف گل کمی ضخیم شده، در حالت جوان با کرکهای غده‌دار تنک، سرانجام بدون کرک. کاسه گل به طول ۲-۳، به عرض ۲-۴ میلیمتر، استکانی پهن، کم و بیش با دندانه‌های نامنظم (۴-)۵(-۶) تایی؛ دندانه‌ها نوک‌تیز، با لبه مژه‌دار تنک، با رأس اغلب کرک پتویی، در حالت میوه‌دار اغلب تقریباً دو لبه.

Lycium depressum **Stocks**

جام گل ارغوانی، قرمز، بنفش کم رنگ، به طول ۸-۱۲ میلیمتر، قیفی شکل؛ پهنک ۱/۵-۳ بار از لوله کوتاهتر، (-۴)۵(-۶) قسمتی، با بریدگیهای مستطیلی - تخم‌مرغی،گسترده تا برگشته، با لبه مژه‌دار کوتاه تا تقریباً بدون کرک. پرچمها بیرون زده، کمی‌نامساوی، در بالا یا کمی زیر نیمه لوله جام گل قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها بدون کرک. میوه سته کروی یا واژ تخم‌مرغی، قرمز مایل به زرد. دانه‌ها تقریباً کلیوی شکل، مشبک حفره‌ای کوچک، تیره رنگ.

پراکندگی جهانی: ترکیه، سوریه، فلسطین، عراق، جنوب ارمنستان، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، جنوب غرب ازبکستان، تاجیکستان و مرکز عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی بیابانی و نسبتاً خشک در استانهای گیلان، آذربایجان شرقی تا زنجان، فارس، خراسان، یزد و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی: متعادل‌کننده دستگاه عصبی پاراسمپاتیک و ضد اسپاسم دارد و برای معالجه سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه)، تحریکات حلق در سخنرانان، انقباضات شدید معده، تعرق ناشی از سل، قاعدگی دردناک و ناراحتیهای پروستات استفاده می‌شود (۱۰).

- جنس **دیوخار یا گرگ تیغ** / *Lycium* L. در ایران ۶ گونه درختچه‌ای دارد که در نقاط مختلف ایران پراکنده‌اند. میوه آنها اغلب حاوی ویتامین‌های A، C، E و فلاونوئیدها و دیگر ترکیبات حیاتی هستند و منبع مناسبی از اسیدهای چرب می‌باشند. در تحقیقات اخیر نشان داده‌اند که میوه آنها می‌تواند در رژیم غذایی وارد شده و از بروز سرطان جلوگیری نماید و باعث توقف رشد سرطان شود. اگرچه در طب سنتی ایران جایگاهی برای این گروه از گیاهان تعریف نشده، در عین حال فهرستی از دیگر گونه‌های آنها در ایران ارائه می‌گردد تا در تحقیقات دقیق کاربردهای احتمالی دارویی آنها مشخص گردد (مؤلف)

Lycium Edgeworthii Dun

دیوخار بلوچستانی

Lycium kopetdaghi Pojark.

دیوخار کپت‌داغی، دیوخار خراسانی

Lycium makranicum Schoenbeck_ Temesy

دیوخار مکرانی

Lycium ruthenicum Murr.

دیوخار مجاری، گرگ تیغ

Lycium Schawii Roemer & Schult.

دیوخار گرمسیری، دهیر، زیروک، سریم

***Lycium Shawii* Roemer & Schult**

Lycium ruthenicum Murr.

Lycopersiclum esculentum **Miller**

E. common tomato, love apple, tomato

گوجه فرنگی

گیاه علفی یکساله، با کرک‌های غده‌ای، با ساقه‌ای راست و در بالا منشعب، به ارتفاع ۴۰ـ۱۵۰ سانتیمتر. برگها مرکب، شانه‌ای فرد، به طول ۲۰ـ۴۰ سانتیمتر، با برگچه‌های تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، دندانه‌دار، با برگچه‌های کوچکتر در بین آنها. کاسه‌گل ۵ (۸ـ) لوبه، تا قاعده شکافته، بر روی میوه برگشته. جام‌گل چرخی ۵ (۸ـ) لوبه، زرد رنگ. میوه سته، کروی، کروی ـ فشرده، تخم‌مرغی یا گلابی شکل به‌رنگ زرد، ارغوانی یا قرمز و به قطر تا ۱۰ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: بومی مرکز و جنوب امریکا.

Lycopersicum esculentum Mill.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بمنظور استفاده خوراکی به‌عنوان چاشنی در سراسر نقاط

مملکت ایران از جنوب تا شمال و از شرق تا غرب کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه‌های آن مصرف می‌شود؛ گوجه‌فرنگی از تمام غذاها از نظر ویتامین غنی‌تر است. اثرات کاملاً مؤثر در پاک‌کنندگی خون دارد. از تمام سبزیجات از نظر اسیدهای طبیعی سالم غنی‌تر می‌باشد و معده و روده را بحالت طبیعی نگه می‌دارد، میوه‌های آن اثرات فوق‌العاده‌ای روی کار کلیه‌ها دارند، محرک ملایم و طبیعی هستند و به شستن سموم که سبب بیماری و آلوده به مواد رادیواکتیو شدن سیستم بدن می‌شود کمک می‌کند. گوشت گوجه فرنگی و آب آن آشامیدنی اشتهاآور و مغذی است، اشتهاآوری ملایم، تصفیه‌کننده خون، صفراآور و هضم‌کننده غذا می‌باشد. میوه‌های آن ترشح معده را تسریع و کبد تنبل را تقویت می‌کند. برای آسم، برونشیت و سوء هاضمه نامنظم بسیار مفید می‌باشد (6).

- گوجه‌فرنگی منبع خوبی از ویتامین C است. بعضی از مردم بدلیل وجود ترکیباتی مانند ساپونین، سولانین و هیستامین حساسیت معدی حادی در اثر خوردن گوجه‌فرنگی پیدا می‌کنند. گوجه‌فرنگی در طب سنتی مصرف نمی‌شود، اما تنتور ساخته شده از گیاه سبز آن برای درمان سردرد و روماتیسم بکار می‌رود (5).

- مهمترین اثرات گوجه‌فرنگی عبارتند از: حساسیت‌زا، ضددرد، ضدتصلب شرایین، ضدباکتری، ضدسرطان، آنتی‌اکسیدان، ضدتورم پروستات، ضدعفونی‌کننده، هضم‌کننده غذا، مسهل، ادرارآور، ضدقارچ، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، لاروکش، ضدسرفه، ضدکرم و کاهش عوارض شیمی‌درمانی (۱۲).

***Lycopersicum esculentum* Mill.**

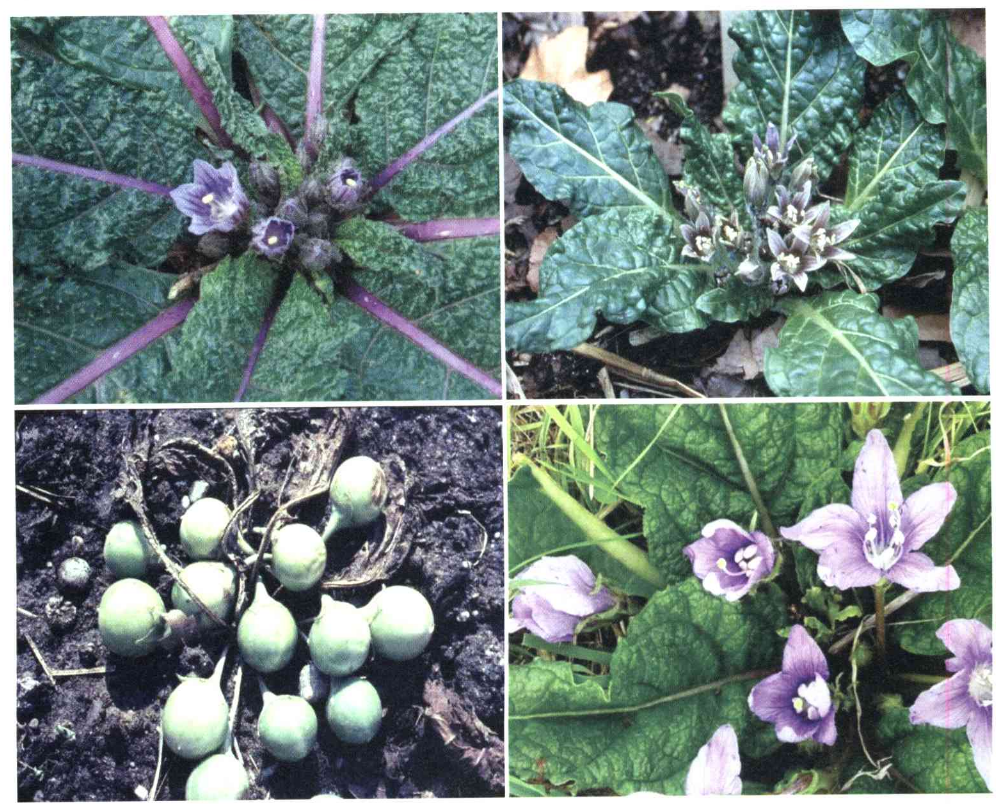
***Mandragora officinarum* L.**

Syn.: *Mandragora acaulis* Gaertner, *Mandragora vernalis* Bertol.

E. Mandrake

مهرگیاه، مردم گیاه

گیاه علفی چندساله با ریشه اصلی ضخیم، راست، اغلب دوپاره، گاهی آدم‌وار گوشتی. برگها دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، کامل، مواج، حداقل بهنگام جوانی روی رگبرگها به تنکی کرکی بلند و جدا. دمگلها معمولاً کوتاهتر از برگها. کاسه گل اندکی رشدکننده، خیلی کوچکتر از سته. جام گل نه به بزرگی بیشتر از ۲/۵ سانتیمتر، سفید - مایل به سبز، با لوبهای سه گوشه‌ای باریک. میوه سته کروی، زرد.

Mandragora officinarum **L.**

پراکندگی جهانی: شمال ایتالیا و غرب یوگسلاوی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکندگی آن در ایران بخوبی مشخص نیست، اما در میان مردم ایران این نام (**مهرگیاه**) بخوبی شناخته شده است و بهمین دلیل در اینجا معرفی شده است، در سالهای اخیر بنظر می‌رسد از شمال خراسان جمع‌آوری و شناسایی شده است.

مصارف و کاربردها: **مهرگیاه** امروزه خارج از مصرف دارویی قرار گرفته. گیاه گاهی بصورت ضماد یا خمیر برای درمان روماتیسم و درد مفاصل (دردهای التهاب مفاصل) و یا بصورت جوشانده برای زخمها و اختلالات مشابه پوستی بکار می‌رود (4).

- ریشه مهرگیاه مسکن افسردگی، دلشوره و اضطراب، بی‌خوابی می‌باشد و اخیراً به‌عنوان داروی بی‌هوشی در جراحی‌ها بکار می‌رود، به همراه برگها در استعمال خارج برای تسکین درد مصرف می‌شود. چای ریشه و برگ مهرگیاه سبب هیجان بنیادی و سپس بی‌حسی می‌شود و به گیاه ارزش شهرت و افزایش‌دهنده میل جنسی و نقش باروری می‌دهد (2).
- اندام مورد استفاده این گیاه بعلت دارا بودن هیوسیامین و هیوسین اثر بازکننده مردمک چشم دارد. در گذشته از آن به‌عنوان نیرودهنده قوای جنسی استفاده می‌شده است و آن را به‌عنوان مخدر بکار می‌برده‌اند (۱۱).

***Nicotiana rustica L.**

E. common tobacco, real tobacco, east Indian tobacco, Syrian tobacco, Aztec tobacco, Turkey tobacco

توتون

گیاه یکساله؛ ساقه به ارتفاع ۰/۵–۱/۵ متر، کرکدار – چسبناک. برگها به طول ۱۰–۱۵(–۵۰) سانتیمتر، تخم‌مرغی تا بیضوی یا بندرت تقریباً دایره‌ای، نوک‌تیز، کرکدار؛ دمبرگ بدون بال. گلها متعدد در گل‌آذین پانیکول تنک تا انبوه (متراکم). کاسه گل به طول ۸–۱۵ میلیمتر، لوله‌ای تا پیاله‌ای شکل؛ دندانه‌ها سه گوشه، نوک‌تیز، نامساوی. جام گل به طول ۱۲–۱۷ میلیمتر، لوله‌ای – قیفی شکل، زرد مایل به سبز؛ پهنک به طول ۳–۶ میلیمتر با لوبهای کوتاه نوک کند، رأس‌دار (نوک‌دار). پرچمها نامساوی، قرار گرفته در $\frac{1}{4}$ قاعده لوله جام گل. کپسول به طول ۷–۱۶ میلیمتر، بیضوی – تخم‌مرغی تا تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: شمال امریکا، امروزه و در گذشته بصورت کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در کردستان، خراسان و ... دیده می‌شود

مصارف و کاربردها: اثرات دارویی و کاربردی آن شبیه *Nicotina tabacum* L. می‌باشد و از آن برای تهیه سیگار یا توتون پیپ و تهیه مایعات حشره‌کش استفاده می‌کنند (۱۱).

– تمام اندامهای گیاه حاوی نیکوتین است که ماده مخدری قوی است. برگهای آن ضد اسپاسم، مسهل، قی‌آور، مخدر و مسکن هستند. در استعمال خارج بصورت ضماد و شستشو برای درمان تورم‌های روماتیسمی، امراض پوستی و گزیدگی عقرب بکار می‌رود (internet).

***Nicotina rustica* L.**

Nicotina Tabacum L.

E. common tobacoo, tobacco, American tobacco

تنباکو

گیاه یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، با کرک‌های چسبناک. برگها به‌طرف قاعده باریک شونده، منتهی به دمبرگی بالدار؛ پهنک به طول تا ۳۲، به عرض ۱۸ سانتیمتر، تخم‌مرغی - بیضوی. کاسه‌گل لوله‌ای - استکانی، به طول ۱۲ـ۲۲ میلیمتر، با دندانه‌های سه‌گوشه‌ای - نوک‌دار. جام‌گل ارغوانی مایل به قرمز، لوله‌ای - قیفی، به طول ۳۰ـ۵۵ میلیمتر؛ پهنک به قطر ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، با لوبهای خیلی کوتاه، نوک‌دار. کپسول تخم‌مرغی، به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر.

در ضمن توتون با اسم علمی *Nicotina rustica* L نیز تفاوت قابل توجهی از نظر شکل ظاهری با تنباکو ندارد و فقط گل در توتون زرد مایل به سبز و طول جام کوتاهتر از تنباکو و در حدود ۱۲ـ۱۷ میلیمتر می‌باشد.

پراکندگی جهانی: بومی مکزیک تا شمال امریکای جنوبی، و در اغلب نقاط کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کردستان، کرمانشاه، بوشهر، فارس، کرمان و خراسان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود؛ برگهای تنباکو ملین، مقوی، قی‌آور، مخدر، بادشکن، ضدکرم، گندزدا، ضد اسپاسم و مسکن هستند. مزه تلخ تند دارند و برای معالجه برونشیت، آسم، کشیدن دندان و امراض پوستی مفیدند، آنها سبب بدی دیدچشم می‌شوند، جوشانده برگها در مصارف محلی برای نرم کردن ماهیچه‌ها در جابجایی‌ها، ادرار کردن با درد و التهاب بیضه‌ها بکار می‌رود؛ سبب تسکین درد و حساسیت‌های ورم روماتیسمی می‌شود، برای درمان امراض پوستی و سیفلیس مفید است. پماد ساخته شده از برگهای در حال جوشیدن به همراه پیه خوراکی

***Nicotina Tabacum* L.**

برای درمان زخمها و غدد سرطانی دردناک بکار می‌رود. روغن آن برای درد مفاصل، نقرس، کمردرد و روماتیسم مفید است. به‌عنوان دارو ارزش خودش را در ترکیبات الکالوئیدی نیکوتین دارد که از سم‌های انرژی‌زا، مسکن قوی و ضد اسپاسم می‌باشد (6).

- برگهای آن سمی است، خمیر تهیه شده از برگهای آن برای درمان جرب، دردهای روماتیسمی، دندان‌درد و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. کاربرد آن روی سر برای کشتن شپش مفید است. پودر برگهای آن بصورت استنشاق بکار می‌رود. برگهای آن به‌عنوان مسکن، ضد اسپاسم، کرم‌کش و درمان اختلالات گاستریتی روده‌ای بکار می‌رود (۹).

- تنباکو در گذشته بدلیل مخدر بودن، مسکن اعصاب، معرق و دارای ترکیبات قی‌آور بودن به‌عنوان دارو مصرف می‌شد. اما امروزه فقط برای سیگار و تهیه آن کاشته می‌شود. سولفات نیکوتین (Nicotine sulphate) به‌عنوان

حشره‌کش و درمان بعضی امراض پوستی بکار می‌رود، مصرف ۴۰_۶۰ میلی‌گرم نیکوتین کشنده است (5).

- تنباکو مدت درازی نیست که به‌عنوان دارو مصرف می‌شود. از برگهای خشک شده آن حشره‌کش مناسبی ساخته می‌شود، اما از کاربرد خارجی آن باید پرهیز کرد، زیرا نیکوتین بسرعت توسط پوست جذب می‌شود (4).

- برگهای خشک شده تنباکو به‌عنوان مخدر دود می‌شود (کشیده می‌شود)، اما نیکوتین سمی آن سبب ایجاد بیماریهای قلبی و ریوی و سرطان می‌شود، قبایل شمال و جنوب امریکا برگهای آن را در جشن‌ها دود می‌کنند و از آن ضمادی تهیه می‌کنند که برای درمان پیچ‌خوردگی‌ها، بریدگیهای عفونی شده و گزیدگی حشرات و مشکلات پوستی بکار می‌رود. شیره آن در استعمال خارج برای تسکین دردهای عصبی سطحی بکار می‌رود و برگهای تازه آن برای درمان سریع بواسیر پیشنهاد می‌شود. تحقیقات نشان داده است که ترکیبات شیمیایی موجود در برگ آن برای جلوگیری از پیشرفت تومورها مفید است (2).

Nicotina Tabacum L.

Physalis Alkekengi L.

Physalis Alkekengi **L.**

E. strawberry ground cherry, chinese lantern plant, alkenkengi, winter cherry, cape gooseberry

عروسک پشت پرده

گیاه چندساله به ارتفاع ۳۰_۶۰ سانتیمتر، با ساقه‌های زیرزمینی رونده، منشعب. ساقه ایستاده اغلب ساده، در بخش‌پایینی استوانه‌ای (گرد)، بی‌کرک، در بخش فوقانی گوشه‌دار و پوشیده با کرکهای گسترده به دشواری انبوه. برگها به طول ۵_۱۲، به عرض ۴_۹ سانتیمتر، تخم‌مرغی، تخم‌مرغی پهن یا تخم‌مرغی ـ لوزوی، با قاعده پهن تا سربریده

ـ گوه‌ای، اغلب نامساوی پهلو، با رأس نوک کند تا نوک‌تیز، با لبه مواج تا سینوسی ـ لوبدار نامنظم، اصولاً در امتداد رگبرگها و لبه‌ها کرکدار. دمبرگ به طول ۱/۵ـ۶ سانتیمتر، با کرکهای تنک. دمگلهای گلدار ایستاده به طول ۱۰ـ۲۵ میلیمتر، کرکی پراکنده، در حالت میوه‌دار به طول ۲۰ـ۳۰ میلیمتر، برگشته. کاسه گل به طول ۴ـ۷ میلیمتر، حدوداً تا میانه تقسیم شده، با لوبهای سه گوشه ـ نخی شکل، با کرکهای بندبند فشرده و گسترده کم و بیش انبوه. جام گل به طول ۱۰ـ۱۵، به عرض ۱۵ـ۲۵ میلیمتر، با لوبهای سه گوشه ـ نوک‌دار پهن، در سطح خارجی به کوتاهی کرکدار، با لبه‌های مژه‌دار، سفید چرک یا سفید مایل به سبز. کیسه‌های بساک به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، زرد. کاسه میوه‌دار به طول ۳ـ۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی ـ کروی، به کوتاهی کرکدار گسترده، نارنجی ـ قرمز. میوه سته به‌قطر ۱۳ میلیمتر، نارنجی ـ قرمز، درخشان. دانه‌ها به طول حدود ۱/۵ـ۲/۵ میلیمتر، تقریباً کلیوی شکل، مشبک، زرد ـ قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: مرکز، جنوب و شرق اروپا، ترکیه، شمال و شمال غرب ایران، آسیای مرکزی، بومی شده در شمال امریکا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً در نواحی جنگلی روشن در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، و در باغهای کرمانشاه، اصفهان، لرستان، کرمان و تهران دیده می‌شود؛ در سالهای اخیر گاهی به‌عنوان گیاه دارویی و گاهی به‌عنوان زینتی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه (سته)، برگها و ساقه‌های آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، دافع اسیداوریک و تب‌بر دارد و برای درمان: روماتیسم‌های نقرسی، وجود سنگ‌های با منشأ اوره و اگزالات در مجاری ادراری، کمی ادرار، یرقان و بیماریهای کبدی مصرف می‌شود (۱۰).

ـ اگرچه معمولاً به‌عنوان میوه خورده می‌شود، اما عروسک پشت پرده مدری مفید است. میوه آن بطور مرسوم و سنتی در میان گیاهان دارویی طب سنتی اروپایی به‌عنوان دارو برای درمان سنگ کلیه و مثانه، احتباس مایع در بدن و نقرس بکار می‌رود. آن را برای کاهش تب نیز بکار می‌برند (4).

ـ میوه گیاه اثر مدر و ملین دارد. برگها، ساقه و کاسه گل در ردیف داروهای مقوی تلخ و تصفیه‌کننده خون جای دارد. در طب سنتی جدید مصرف آن را برای رفع خیز عمومی بدن ناشی از آلبومینوری، بیماریهای کلیه و مثانه، سنگ کلیه، استسقاء، نقرس و یرقان توصیه می‌کنند. برگ آن در استعمال خارج بصورت ضماد نرم‌کننده پوست است (۱۱).

***Physalis Alkekengi* L.**

***Solanum Dulcamara* L.**

Syn.: *Solanum persicum* Willd. ex Roemer & Schultes

E. bitter nightshade, bittersweet, dulcamara myrtle vine, woody night shade, European bittersweet

تاج‌ریزی ایرانی، تاج‌ریزی پیچ

درختچه‌ای بالارونده بسیار پرشاخه، با شاخه‌های به طول تا ۲ متر، کم و بیش رگه‌دار، در حالت جوان پوشیده از کرکهای فردار پراکنده تا نمدی، گاهی بدون کرک، در حالت مسن پوشیده با پوست اخرایی ـ قرمز شونده. برگها سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای ـ بیضوی، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، کامل، بطرف رأس بتدریج، بندرت به یکباره نوک‌دار، با قاعده اغلب مساوی، گوشک‌دار ـ قلبی، قلبی، قلبی ـ سربریده یا سربریده.

دمبرگ به طول حدود ۱ـ۴ سانتیمتر، از پهنک ۲/۵ـ۳/۵ بار کوتاهتر. گلها در گل‌آذین گرزن دم‌عقربی، ۱۲ـ۶۰ گلی. تخت ـ دیهیمی شکل انبوه. دمگل‌آذینها به طول ۲/۵ـ۹ سانتیمتر. دمگلها به طول ۵ـ۱۴ میلیمتر، کاسه گل به طول ۲ـ۲/۵ میلیمتر، با لوبهای سه گوشه پهن یا تقریباً کروی. جام گل به طول ۷ـ۱۵ میلیمتر، تا بیشتر از نیمه با بریدگیهای کم و بیش سرنیزه‌ای ـ نوک‌دار، بنفش تیره. میوه سته کروی، قرمز، واژگون.

Solanum Dulcamara L.

ـ این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *persicum*

--subsp. *pseudopersicum* (Pojark.) Schonbeck- Temesy

دارد.

پراکندگی جهانی: ترکیه، قفقاز، ترکمنستان، جنوب روسیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، اصفهان و تهران

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی: ضددرد، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضدسم، ضدالتهاب، مسهل، معرق، ضدویروس، ضدعفونی‌کننده، قابض، ادرارآور، قی‌آور، خلط‌آور، محرک ایمنی بدن، خواب‌آور، مخدر، سمی، مسکن، ضدسرطان و محرک (۱۲).

ـ میوه‌های تاج‌ریزی پیچ محلل، مدر و معرق هستند؛ مفید در امراض پوستی، داءالصدف (نوعی بیماری پوستی)، جذام و بیماریهای سیفلیسی، روماتیسم مزمن، بزرگ شدن جگر (کبد) و مسهل مدر می‌باشد. سرشاخه‌های آن مدر، محلل و مخدر هستند، کلیه ترشحات را تسریع و برای درمان روماتیسم، پیدایش

دانه‌های پوستی صعب‌العلاج و خنازیر بکار می‌رونـد. ساقه‌ها ضدروماتیسم هستند و بصورت جوشانده برای درمان کفگیرک و تاول‌ها بکار می‌روند ریشه آن برای درمان امراض پوستی خوب است (6).

- سرشاخه‌های جوان آن مصرف می‌شود، شاخه‌ها مدر، خلط‌آور و تصفیه‌کننده خون هستند، جوشانده آن برای درمان اگزما، برونشیت مزمن و آسم مصرف می‌شود. در طب سنتی عصاره شاخه‌های جوان آن برای درمان حالات و موارد پوستی مزمن و روماتیسم تجویز می‌شود.

- سرشاخه‌ها و پوست ریشه آن مصرف می‌شود. تاجریزی پیچ خاصیت محرک، خلط‌آور، مدر، سم‌زدایی و ضدروماتیسمی دارد. بنظر می‌رسد در استعمال داخلی برای درمان بیماریهای پوستی مانند اگزما، خارش، داءالصدف و تاول‌ها بسیار مؤثرباشد. جوشانده شاخه‌های آن بصورت شستشو می‌تواند به کاهش شدت این بیماری کمک کند. تاج‌ریزی پیچ را همچنین می‌توان برای تسکین آسم، برونشیت مزمن، بیماریهای روماتیسمی و نقرس بکار برد (4).

جنس سگ‌انگور، تاج ریزی، بادنجان و سیب‌زمینی / *Solanum* L. در ایران نزدیک به ۱۵ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد و بعضی از گونه‌های آن نیز در ردیف مواد غذایی شناخته شده مثل بادنجان و سیب‌زمینی در وسعت زیاد در جهان کاشته می‌شوند. بعضی از گونه‌های خودروی آن نیز ارزش دارویی شناخته‌شده‌ای دارند و بعضی نیز به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شوند که در فهرست با ستاره مشخص شده‌اند. در اینجا فهرستی از گونه‌های آن آورده می‌شود تا شاید در تحقیقات آینده خواص دارویی آنها که کم و بیش شبیه به هم می‌باشد شناخته شود (مؤلف).

Solanum alatum Moench
تاج‌ریزی بالدار، تاج‌ریزی قرمز

Solanum Asiae-mediae Pojark.
تاج‌ریزی خراسانی

Solanum caramanicum Schoenbeck_ Temesy
تاج‌ریزی کرمانی، تاج‌ریزی نخلستانی

Solanum elaeagnifolium Cav. تاج‌ریزی سنجدی

Solanum incanum L.
تاج‌ریزی جنوبی، تاج‌ریزی خاکستری

Solanum Kieseritzkii C. A. Mey.
تاج‌ریزی جنگلی، تاج‌ریزی لنکرانی

Solanum luteum Miller تاج‌ریزی زرد

Solanum Olgae Pojark. تاج‌ریزی طناز

**Solanum pseudo_ capsicum* L.
فلفلک، گیلاس مجلسی

Solanum sisymbrifolium Lam.
تاج‌ریزی برگ خاکشیری

Solanum transcaucasicum Pojark.
تاج‌ریزی قفقازی

***Solanum Melongena* L.**

E. aubergine, garden eggplant, egg plant, jew's apple, brinjal, purple egg plant

بادنجان، بادمجان

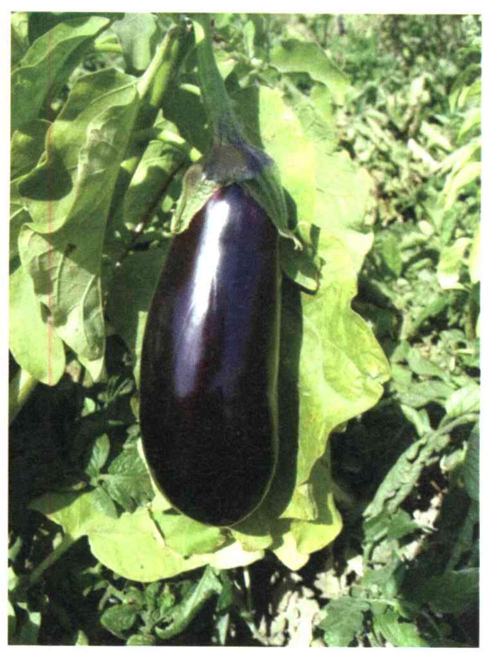
گیاه علفی یکساله یا تقریباً در مناطق گرمسیری بوته‌ای با ساقه‌ای منشعب و پرشاخه، ایستاده یا افشان، به‌ارتفاع ۳۰-۱۵۰ (-۱۸۰) سانتیمتر، با شاخه‌های ایستاده یا خمیده، گرد (استوانه‌ای)، سبز یا سبز مایل به بنفش، در حالت جوانی پوشیده از کرک‌های متراکم ستاره‌ای یا کرک‌های ستاره‌ای یا کرک‌های پتویی، بدون خار یا گاهی‌خاردار. برگها به طول ۷-۲۵، به عرض ۴-۲۰ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا دایره‌ای یا لوزوی - تخم‌مرغی، با لبه‌های کامل یا سینوسی - لوب‌دار، لوبها در دو طرف به تعداد ۲-۴،

با قاعده‌ای مورب، تقریباً قلبی، سربریده یا گوه‌ای، با انتهایی نوک‌تیز یا نوک کند، اغلب در حالت جوانی با دو سطح پوشیده از کرک‌های پتویی ـ خاکستری، گاهی خاردار؛ دمبرگ به طول (ـ۱) ۳ـ۵ (ـ۱۳) سانتیمتر، کرک پتویی، بدون خار یا خارک‌دار. گلها منفرد، با دمگلی کوتاه تا بلند، به طول ۲ـ۶ سانتیمتر، اغلب فقط گلهای پایینی بارور. کاسه‌گل استکانی یا تقریباً کوزه‌ای، به طول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، با لوبهای سرنیزه‌ای ـ درفشی، کرک پتویی، در حالت میوه‌دار بزرگ شونده، به طول تا ۷ سانتیمتر، بدون خار یا خاردار. جام‌گل به قطر (ـ۱/۲) ۳ـ۴ (۶) سانتیمتر، استکانی ـ چرخه‌ای، بدون بریدگی یا تا نیمه لُوب‌دار؛ لوبها سه‌گوشه ـ تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نوک کند، در سطح خارجی با کرک‌های ستاره‌ای ـ پتویی، آبی آسمانی مایل به بنفش یا بنفش مایل به قرمز، به‌ندرت سفید. میوه سته به طول ۱۰ـ۴۵ سانتیمتر، بیضوی یا استوانه‌ای به‌رنگ بنفش مایل به سیاه.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان، شرح داده شده از افریقا و امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان گیاه زراعی در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود، بخصوص در استانهای جنوبی مانند خوزستان، بوشهر، هرمزگان و در شمال ایران در گیلان، مازندران و گرگان.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها، میوه و دانه‌های آن مصرف می‌شود؛ ریشه بادمجان ضد اسپاسم و محرک است، بصورت ساییده شده برای درمان زخمهای بینی بکار می‌رود. آب ریشه در التهاب گوش بکار می‌رود. برگهای آن مخدر و بزاق‌آور و مفید برای درمان آسم، برونشیت و ادرار کردن دردناک هستند. میوه آن خواب‌آور، قابض و محرک باد است. میوه‌های طویل آن خلط‌آور و مولد خواب بدن، سرفه و زایل کننده اشتها هستند. میوه‌های ظریف آن ضدبلغم (خلط) هستند، آرام‌کننده باد و رسیده آن صفراآور است. میوه نارس آن تلخ، تند، گرمازا، مایل به شیرین، مایل به شور و خوشمزه است؛ اشتها را بهبود می‌دهد، محرک میل جنسی است و تقویت‌کننده و غنی‌کننده خون است. دانه‌های آن محرک و قابض هستند و سبب سوء هاضمه می‌شوند (6).

***Solanum Melongena* L.**

ـ میوه بادمجان سطح کلسترول خون را پایین می‌آورد و به‌عنوان بخشی از رژیم غذایی برای کمک به تنظیم فشارخون بالا مناسب است. میوه آن را بصورت تازه می‌توان بصورت ضماد برای درمان بواسیر بکار برد اما بیشتر اوقات بصورت روغن یا پماد بکار می‌رود. میوه و آب آن مدر مؤثری است، از برگهای بادنجان می‌توان ضمادی آرام‌بخش و نرم‌کننده برای درمان سوختگی‌ها، آبسه‌ها، زخمهای سرد و بیماریهای مشابه تهیه کرد (4).

***Solanum Melongena* L**

***Solanum nigrum* L.**

Syn.: *Solanum nigrum* L. var. *induratum* Boiss.

E. black nightshade, common nightshade, nightshade

تاج‌ریزی، سگ انگور

گیاه علفی یکساله یا در مناطق خشک با ساقه‌ای نسبتاً ضخیم و گاهی چوبی، به ارتفاع ۱۵ـ۵۰ (ـ۹۰) سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، به‌ندرت گسترده، اغلب از قاعده منشعب؛ با شاخه‌های اغلب ایستاده ـ گسترده یا برگشته، با قاعده‌ای گرد و انتهایی با بال‌های باریک و گوشه‌دار، گاهی بال‌ها دندانه‌دار، در حالت جوانی با کرک‌های متراکم، سرانجام اغلب با کرک‌های فشرده تنک تا کاملاً بدون کرک. پهنک برگها تخم‌مرغی، تخم‌مرغی ـ بیضوی یا سه‌گوشه ـ تخم‌مرغی، تقریباً کامل (بدون دندانه) یا با دندانه‌های درشت و نامنظم یا سینوسی‌دندانه‌ای، گاهی در بخشی کامل و در بخشی دندانه‌دار، با انتهایی اغلب نوک‌دار تا نوک کند، با قاعده‌ای گرد ـ گوه‌ای، گوه‌ای یا تقریباً سربریده، ممتد به‌طرف دمبرگ، در حالت جوانی با دو سطح کرکی و سرانجام فقط در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ‌ها و لبه‌ها کرکی؛ دمبرگ به طول تا $\frac{1}{3}$ تا بیشتر از $\frac{1}{2}$ اندازه پهنک، با کرک‌های تنک. دمگل‌آذین به طول (ـ۸) ۱۵ـ۳۰ (ـ۳۵) سانتیمتر، اغلب از دمگل بلندتر. گل‌آذین با ۵ـ۱۱ گل، دیهیمی یا خوشه‌ای‌شکل، با کرک‌های تقریباً فشرده تنک. دمگل به طول ۸ـ۱۳ میلیمتر، در حالت میوه ضخیم‌تر از حالت گلدار. کاسه‌گل به طول حدود ۲ـ۲/۵ میلیمتر، با دندانه‌های سه‌گوشه ـ تخم‌مرغی، سه گوشه یا مستطیلی. جام گل به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر، تا $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{3}$ طول با لوبهای سه‌گوشه یا سه‌گوشه ـ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای با سطح خارجی کرکی. میوه سته (توتی) به قطر ۸ـ۹ (ـ۱۰) میلیمتر، کروی، سیاهرنگ، سبز یا به‌رنگ زرد مومی تا نارنجی.

پراکندگی جهانی: در سراسر کره خاکی بجز نواحی قطبی، قطب جنوب و نواحی گرم و مرطوب می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی و باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، یزد، اصفهان، فارس، خراسان، تهران و سیستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی: ضددرد، ضدتب، بی‌حس‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدزخم، افزایش‌دهنده قوای جنسی، معرق، ادرارآور، تهوع‌آور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مسهل، ملین، سمی، مسکن، آرام‌بخش و مخدر دارد (۱۲).

ـ گیاه کامل، پوست ریشه، برگها، گلها و میوه آن مصرف می‌شود. گیاه تاج‌ریزی نرم‌کننده، مدر، مسهل،

Solanum nigrum **L.**

محلل، مسکن، معرق، پیشاب‌آور و خلط‌آور است. بصورت موضعی دردزدا و جوشانده آن ضد اسپاسم و مخدر است. گیاه خواص ضد اسپاسم و ضداسهال خونی دارد و در مصرف داخلی برای درمان پیچش شکم بکار می‌رود. جوشانده (دم‌کرده) گیاه بصورت تنقیه برای کودکانی بکار می‌رود که دچار دل‌بهم‌خوردگی هستند، یکی از داروهای خانگی برای درمان سیاه‌زخم و تاول‌هاست و بصورت موضعی مصرف می‌شود. پوست ریشه ملین است و مفید برای درمان امراض گوش‌ها، چشم‌ها و بینی و مناسب برای زخمهای گردن، سوزش گلو، تورم کبد و تب مزمن می‌باشد. برگها بصورت ضماد روی مفاصل روماتیسمی و نقرس بکار می‌روند و همینطور به‌عنوان دارویی برای امراض پوستی. آب تازه آن سبب اتساع حدقه‌ها می‌شود. برگ گرم آن به‌عنوان درمانی مفید برای دردها و ورم بیضه‌ها بکار می‌رود. گلهای آن برای سرفه و سرماخوردگی تجویز می‌شود. میوه آن تلخ، مقوی، مدر، مسهل، محلل و محرک قوای جنسی است و اشتها را زیاد و مزه را بهبود می‌بخشد، مفید برای خارش، اسهال، سکسکه، استفراغ، آسم، برونشیت، امراض تب‌دار قلب و چشم، بواسیرها، آماس و تورم، لک و پیس و تخلیه ادراری می‌باشد (۱۰).

ـ خمیر گیاه کامل به‌عنوان ملین، مدر و نرم‌کننده بکار می‌رود، دم‌کرده آن برای درمان مشکلات معده بکار می‌رود. جوشانده برگها و ریشه‌های آن برای درمان تب و اختلالات ادراری مصرف می‌شود. جوشانده برگهای آن برای درمان دیابت، جرب، خارش، زخمهای چرکی، یبوست و ناراحتیهای قلبی بکار می‌رود. پودر برگهای آن برای درمان یرقان و جویدن برگهای آن برای درمان زخمها و ترک‌های دهان (شقاق دهان) بکار می‌رود. پودر ریشه آن مخلوط با عسل برای درمان سکسکه مصرف می‌شود. میوه‌های نارس آن بصورت خمیر برای درمان لک و پیس بکار می‌رود. جوشانده میوه آن برای معالجه هاری استفاده می‌شود (9).

ـ میوه‌ها و برگهای رشد کرده آن مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر، معرق، ضد اسپاسم، نرم‌کننده و قی‌آور هستند و برای درمان اسهال، تب و امراض چشمی استفاده می‌شوند. دم‌کرده برگ آن مسکن و آرام‌بخش، صفراآور، مسکن درد و کمی مخدر است و در موارد بی‌خوابی، تشنج، اسهال، به‌عنوان تنقیه در شیرخواران در دل‌بهم‌خوردگی‌ها و در استعمال خارج برای زخمهای روباز، زخمها و خارش‌ها بکار می‌رود. مالیدن پودر ریشه سوخته آن به پشت برای کمردرد مناسب است. خمیر میوه‌های نارس آن کچلی را

برطرف می‌کند (5).
ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مسکن، معرق، مدر، محلل و مقوی، خلط‌آور و پیشاب‌آور است. برگها بصورت ضماد برای درمان روماتیسم و نقرس مفاصلی و امراض پوستی بکار می‌رود. میوه سته آن برای درمان تجمع مایع در بدن، امراض قلبی، بواسیر، سوزاک، بزرگ شدگی طحال و کبد بکار می‌رود (1).

Solanum surattense **Burm. f.**

Syn.: *Solanum xanthocarpum* Schrader & Wendl., *Solanum armatum* Forssk., *Solanum virginianum* Jacq., *Solanum arabicum* Dun., *Solanum diffusum* Roxb.

تاج‌ریزی بلوچی، تاج‌ریزی خارآلود

گیاه یکساله، چوبی شونده، بسیار پرشاخه، افشان، به‌قطر ۳۰ـ۱۲۰ سانتیمتر. شاخه‌ها گسترده روی زمین تا تقریباً ایستاده، در بخش پایینی کم و بیش گرد، در بالا با خطوط برجسته، گوشه‌دار، کم و بیش کرک مویی ـ کرک ستاره‌ای تنک و به همراه دمبرگ، رگبرگهای برگها، دمگل‌آذینها، دمگلها و کاسه گل پوشیده از خارهایی (تیغ‌هایی) به طول ۵ـ۲۰ میلیمتر، کم و بیش درفشی، راست، مایل به زرد، درخشان، فاقد کرکهای ستاره‌ای. برگها به طول ۳ـ۱۲، به عرض ۱/۵ـ۷/۷ سانتیمتر، مستطیلی، تخم‌مرغی ـ مستطیلی تا راست گوشه‌ای ـ تخم‌مرغی پهن، سینوسی ـ شانه‌ای بریده، با لوبهای در دو طرف ۳ـ۵ تایی تقریباً کامل یا مجددا سینوسی ـ لوبدار، اغلب نوک کند، اما نوک تیز، با قاعده قویاً مورب کم و بیش قلبی یا سربریده، در حالت جوان کرک مویی ـ ستاره‌ای تنک، بسرعت بی‌کرک شونده. دمبرگ‌ها به طول ۱/۵ـ۵ سانتیمتر، پهنک اغلب به انبوهی کرک مویی ـ ستاره‌ای. گل‌آذین ۱ـ۸ گلی، کرک مویی ـ ستاره‌ای تنک، بی‌کرک شونده. دمگل‌آذین با محور خمیده به طول تا ۸ سانتیمتر. دمگلها به طول ۷ـ۸ میلیمتر، بحالت میوه‌دار ضخیم شده، سربزیر، به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳ـ۵ میلیمتر، با لوبهای مستطیلی ـ نوک‌دار، منقاردار، کم و بیش به بلندی غشایی بسرعت خشک شده پیوسته تقسیم شده، در حالت میوه‌دار بزرگ شده، با لوبهایی به طول ۶ـ۸، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، سه گوشه‌ای ـ تخم‌مرغی، با کرکهای مویی ـ ستاره‌ای تنک. جام گل به‌قطر حدود ۲۵ـ۴۰ میلیمتر، تقریباً تا میانه به لوبهای پهن سه گوشه‌ای ـ زبانه‌ای شکل تقسیم شده (بریده)، اصولاً در سطح خارجی با خطوط کرکدار مویی ـ ستاره‌ای، پوشیده از کرکهای مویی ساده، آبی آسمانی تیره ـ بنفش. بساک‌ها به طول ۶ـ۸ میلیمتر، زرد، از میله‌های پرچمها کوتاهتر. خامه بی‌کرک، از پرچمها خیلی بلندتر. میوه سته به‌قطر ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، زرد، درخشان. دانه‌ها به طول حدود ۲/۲، به عرض ۱/۵ میلیمتر کلیوی، تقریباً درخشان (صاف)، زرد ـ قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان، مصر، اتیوپی و عربستان.

Solanum surratense **Burm.f**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان، سرباز.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل برای درمان مشکلات گاستریتی، ادراری و حرکت دادن سنگهای کلیه و مثانه بکار می‌رود. پودر میوه آن با عسل برای درمان آسم، اختلالات تنفسی و تب داده می‌شود. خمیر ریشه آن با عسل برای درمان سرفه، آسم و کنترل استفراغ بکار می‌رود. خمیر ریشه آن مخلوط با پودر زردچوبه برای درمان جرب و دیگر بیماریهای پوستی مصرف می‌شود (9).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه تلخ، هضم‌کننده غذا، محلل، قابض، خلط‌آور، مسهل ضعیف، مدر و ضدکرم است و برای درمان دندان درد، سرفه، روماتیسم و سوزاک بکار می‌رود.

ـ ریشه گیاه اشتهاآور، ملین، مقوی معده و ضدکرم است. میوه‌اش برای رفع خارش مفیداست و اثر تقویت‌کننده قوای جنسی دارد. میوه گیاه اثر رفع التهاب دارد و در آسم، برونشیت‌های مزمن، دفع سنگ کلیه، عدم دفع ادرار و نازایی توصیه می‌شود. از ریشه گیاه به‌عنوان خلط‌آور و در بیماریهای سینه، سرفه و آسم استفاده می‌شود. از گیاه به‌عنوان مدر در موارد آب آوردن بدن و خیز عمومی استفاده می‌شود و در بلوچستان برای آن اثر تب‌بر قائل هستند.

ـ با توجه به پراکندگی بسیار محدود این گیاه (تا بحال فقط در اطراف سرباز) بنظر می‌رسد هرگونه کاربرد آن در طب سنتی ایران جای سؤال دارد و برای اطمینان از کاربردهای آن باید تحقیقات گسترده‌ای صورت گیرد تا آگاهی کامل نسبت به خواص آن بدست آید (مؤلف).

Solanum surratense Burm.f.

***Solanum tuberosum* L.**

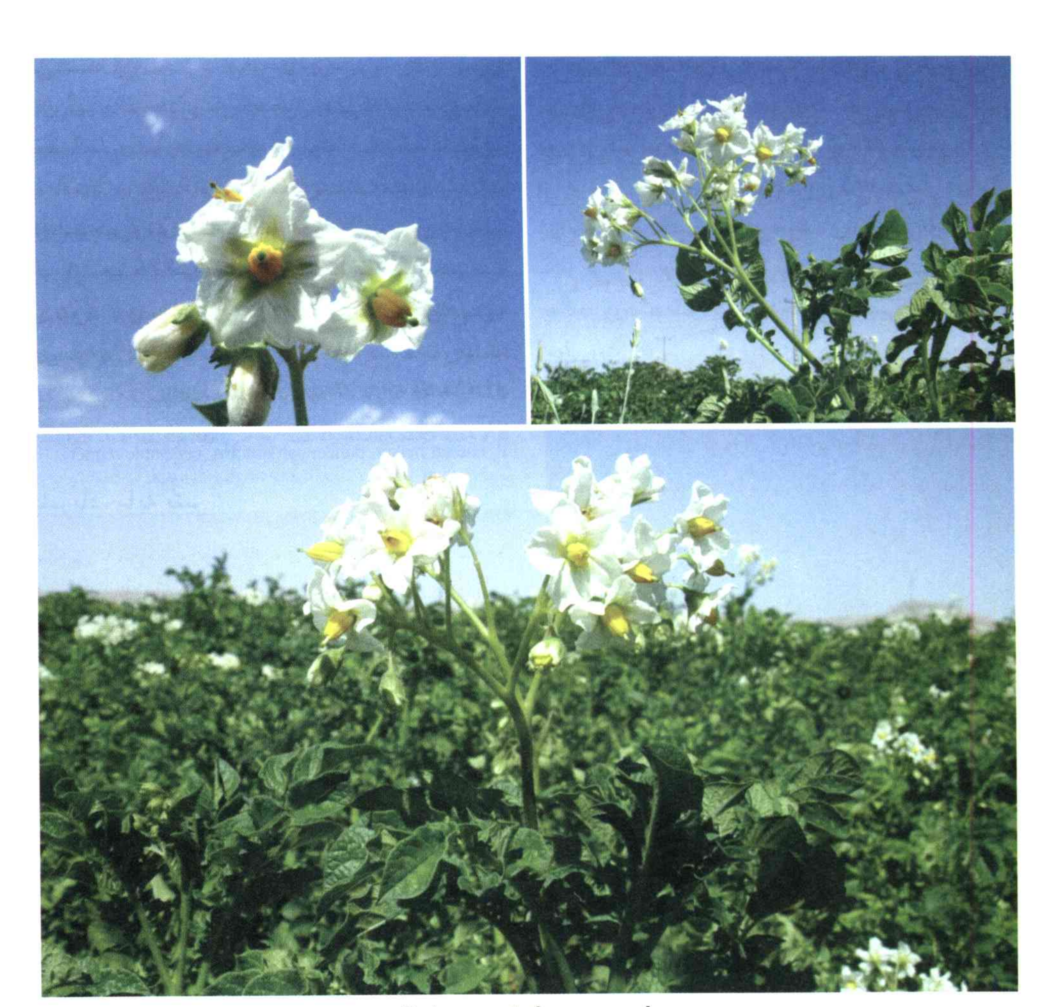
E. potato, common potato

سیب‌زمینی

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی حاوی غدد انتهایی (سیب‌زمینی). ساقه منشعب، ایستاده یا گسترده، به‌ارتفاع تا ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر. برگها شانه‌ای فرد، با ۳ـ۴ جفت برگچه کامل (بدون دندانه)، تخم‌مرغی، در میان‌آنها برگچه‌های کوچکتر تخم‌مرغی

***Solanum tuberosum* L.**

یا تقریباً دایره‌ای قرار گرفته. گلها در گل‌آذین گرزن انتهایی، با دمگل بنددار (مفصل‌دار). کاسه‌گل با دندانه‌های سرنیزه‌ای، نوک‌دار. جام گل سفید تا ارغوانی، به قطر ۲۵ـ۳۵ میلیمتر.

Solanum tuberosum L.

پراکندگی جهانی: بومی جنوب امریکا، کاشته شده در سراسر اروپا، ترکیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان گیاه زراعی با ارزش در اغلب نقاط ایران در استانهای مختلف گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان و هرمزگان کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص درمانی سیب‌زمینی: ضددرد، ضدباکتری، ضد اسپاسم

(گرفتگی عضلانی)، تقویت‌کننده قلب، ادرارآور، تهوع‌آور، قارچ‌کش، پایین آورنده فشار خون، شیرافزا، خواب‌آور، خلط‌آور، تقویت‌کننده عضلات و اشتهاآور می‌باشد (۱۲).

- برگها و غده‌های آن مصرف می‌شود. برگهای سیب‌زمینی بصورت عصاره به‌عنوان ضد اسپاسم در سرفه‌های مزمن بکار گرفته می‌شود. غده‌های آن ضداسکوربوت هستند، به‌عنوان اشتهاآور، مدر، شیرافزا، مسکن اعصاب و محرک در نقرس مصرف می‌شوند. تفاله آن در خمیر بصورت مشمع برای مداوای سوختگی ناشی از آتش استفاده می‌شود (6).

- شیره غده آن برطرف‌کننده اسپاسم و اسید معده است. غده‌های آن خوراکی است (5).

- مصرف میانه و در حد اعتدال آب سیب‌زمینی می‌تواند به معالجه زخم معده کمک کند و درد و ترشی معده را تسکین دهد. آب گوشت له شده (کوبیده) آن را در استعمال خارج برای آرام کردن درد مفاصل (مفاصل دردناک)، سردرد، کمردرد، دانه‌های پوستی و بواسیر بکار می‌برند. پوست سیب‌زمینی در هندوستان برای معالجه ورم لثه‌ها و التیام سوختگی‌ها مصرف می‌شود.

Withania coagulans **(Stocks) Dun.**

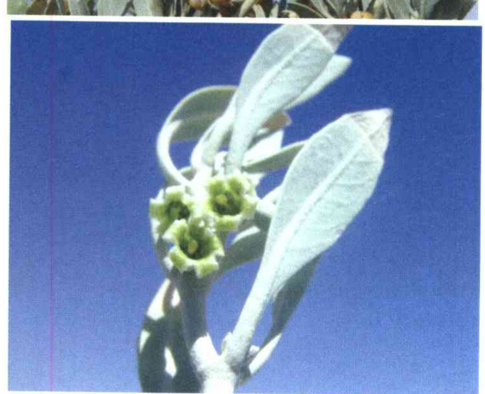
Syn.: *Puneeria coagulans* Stocks

E. cheese_maker, puneer cardamoms, vegetable rennet

پنیرباد، مایه پنیر

بوته‌ای یا تقریباً درختچه‌ای، به ارتفاع تا ۳۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، با کرکهای شوره‌سری ـ خاکستری، با شاخه‌های ایستاده، گاهی‌خمیده ـ زیکزاکی، استوانه‌ای و اصولاً در بالا کم و بیش رگه‌دار و در جهت طولی چروکیده. برگها به طول ۳ـ۷، به عرض ۱ـ۲/۵ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای پهن، سرنیزه‌ای ـ بیضوی تا سرنیزه‌ای ـ لوزوی، با رأس نوک کند تا نسبتاً نوک‌تیز، در قاعده اغلب به دمبرگی نامحسوس و به طول حدود ۱ سانتیمتر باریک شده، اما تقریباً سربریده، کمی گوشتی. گل‌آذین ۱ـ۴ گلی، با دمگلهایی به طول ۲ـ۵ میلیمتر، سربزیر. کاسه گل در حالت گلدار به طول ۴ـ۶ میلیمتر، استکانی پهن، با لوبهایی به طول ۱/۵ـ۲/۵ میلیمتر، سه گوشه، نسبتاً نوک‌کند. جام گل به طول ۸ـ۱۲ میلیمتر، استکانی ـ استوانه‌ای، با لوبهایی به طول ۲/۵ـ۳ میلیمتر، سه گوشه ـ تخم‌مرغی یا مستطیلی، برگشته، زرد ـ سبز شونده. گلهای ماده با پرچمهای رشد نیافته. میوه سته به قطر تا ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، زرد شونده یا سیاه شونده، با کاسه بزرگ شده، در بالا با دهان تنگ به هم آمده.

Withania coagulans **(Stocks) Dun.**

دانه‌ها به طول حدود ۲/۵، به عرض ۱/۵ میلیمتر، تقریباً کلیوی شکل، صاف، قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: افغانستان، پاکستان و هندوستان

(پنجاب و سند).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: (کوه کاروان‌در: بین خاش و ایرانشهر؛ گردنه کاروان‌در؛ دامین؛ سراوان: کوه بم پشت؛ بین ایرانشهر و اسپکه؛ اسپکه؛ تنگ سرحه؛ سراوان؛ سوران؛ زابلی؛ بین زابلی و ایرانشهر؛ سرباز؛ بین سرباز و راسک؛ نیک‌شهر؛ بین نیک‌شهر و قصرقند).

- این گونه اصولاً در نواحی جنوبی بلوچستان در مکران پراکندگی قابل توجهی دارد.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، برگها، میوه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شوند. گیاه مایه پنیر مسکن، مقوی، محرک و محرک قوای جنسی است و به تنظیم کار رحم در زنان کمک می‌کند. در مصرف داخلی برای جبران ضعف روزافزون به کودکان داده می‌شود، در استعمال خارج برای معالجه حالت‌های تورمی، زخمها و جرب بکار می‌رود. ریشه آن سازگار کننده، محلل، محرک قوای جنسی، برطرف‌کننده انسداد، مدر و مقوی است، برای سرفه، تجمع مایع در بدن، سکسکه، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و ناراحتیهای قاعدگی مفید است؛ سبب بازگشت حافظه از دست رفته می‌شود و برای درمان سوختگی‌های عصبی، خروج غیرارادی منی و سستی پیری بکار می‌رود. پودر ریشه مخلوط با مقدار مساوی کره آب کرده و عسل مفید برای ناتوانی یا ضعف تولید منی است. جوشانده جوشیده آن با شیر و کره آب کرده تغذیه را تسریع می‌کند. ریشه و برگها

Withania coagulans **(Stocks) Dun.**

برای متسع کردن رگها در تنگی نفس بکار می‌رود. کوبیده برگها و ریشه آن بصورت محلی برای درمان کفگیرک، جرب، تورم‌های دردناک و زخمها بکار می‌رود. میوه آن شیرین است، برای درمان زخمها بکار می‌رود و مفید برای آسم، بیماریهای کبدی و ادرار کردن دردناک می‌باشد. میوه‌های آن ضددرد یا مسکن هستند. پوست میوه کپسول آن بحالت تازه به‌عنوان قی‌آور و بهنگام خشکی به‌عنوان مقوی معده بکار می‌رود. به مقدار (حد) کم داروی سوء هاضمه و قولنج نفخ‌دار است و سبب انعقاد شیر می‌شود. دانه‌های آن قاعده‌آور، مدر، مفید در کمردرد و التهاب پلک چشم هستند. آنها سبب کم شدن تورم در بواسیر می‌شوند (6).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. میوه خشک شده آن مسکن، محلل، قی‌آور، مدر، مقوی معده، مفید برای قولنج و سوء هاضمه و دیگر عفونتهای روده‌ای می‌باشد. میوه و برگهای آن خاصیت انعقاد شیر دارد (1).

- دانه‌اش قاعده‌آور و مدر است. برگهای آن اثر مدر دارد. میوه و برگ آن سبب انعقاد شیر می‌شود (۱۱).

Withania somnifera **(L.) Dun.**

Syn.: *Physalis somnifera* L., *Physalis flexuosa* L.

E. clustered winter cherry, winter_cherry

کاکنج، گیلاس زمستانی، پنیرباد خواب‌آور

خشبی یا تقریباً درختچه‌ای، به ارتفاع ۳۰_۱۵۰(۲۰۰_) سانتیمتر. با شاخه‌های ایستاده تا خمیده، اغلب زیکزاکی، استوانه‌ای، پوشیده از کرکهای منشعب کم و بیش نمدی - پشمالو. برگها به طول ۲/۵_۱۶، به عرض ۱/۵_۸/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای پهن، بندرت دایره‌ای - تخم‌مرغی، با

Withania somnifera **(L.) Dun.**

رأس نوک‌تیز تا تقریباً دایره‌ای، با قاعده نامساوی، سربریده، کمی قلبی یا گوه‌ای تا گوه‌ای ـ باریک شده، به تدریج یا به یکباره باریک شده بطرف دمبرگ، با دمبرگی به طول تا ۰/۵ـ۳ سانتیمتر. با دو سطح پوشیده از کرکهای ستاره‌ای انبوه، در امتداد رگبرگها کم و بیش کرک نمدی. گل‌آذین ۱ـ۷ گلی، با دمگلهایی به طول ۲ـ۵ میلیمتر، پشمالو. کاسه گل گلدار به طول ۳ـ۵ میلیمتر، با کرکهای پشمالوی سفید، با لوبهایی به طول ۱ـ۲ میلیمتر، سه گوشه تا سه گوشه ـ درفشی، در حالت میوه‌دار به طول تا ۲۲ میلیمتر بزرگ‌شونده، کروی ـ مخروطی یا تخم‌مرغی ـ مخروطی، کم و بیش ۵ رگه‌ای، پوشیده از کرکهای منشعب به دشواری‌انبوه. جام گل به طول ۵ـ۸ میلیمتر، با پهنک به قطر حدود ۷ میلیمتر، با لوبهایی به طول تا ۲ـ۲/۵ میلیمتر، سه‌گوشه، در سطح بیرونی با کرکهای بلند و جداـ نمدی. میوه سته به‌قطر ۶ـ۷ میلیمتر، درون کاسه گل متورم واژگون بسته و قرمز قرار گرفته. دانه‌ها به طول حدود ۲، به عرض ۱/۵ میلیمتر، عدسی ـ کلیوی شکل، مشبک ـ چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپای مدیترانه‌ای، جزایر قناری، افریقا، جزیره موریتانی، سینا، سوریه، عراق، فلسطین، عربستان، آناتولی، جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، هند و سیلان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **فارس**: ۲۲ کیلومتری شمال غرب کازرون؛ جهرم. ـ **بوشهر**: دالکی؛ نزدیک بوشهر؛ جزیره خارک؛ باغ مانی نزدیک بوشهر؛ تنگ ریز نزدیک کنار تخته. ـ **کرمان**: بم؛ هامون جازموریان. ـ **هرمزگان**: میناب؛ حاجی‌آباد؛ بوخون. ـ **بلوچستان**: ایرانشهر؛ نیک‌شهر؛ چهارفرسخ سیستان.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی: سقط‌کننده، آمیب‌کش، ضددرد، ضدباکتری، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدپیری، ضدکم‌خونی، ضدالتهاب مفاصل، ضدباروری، ضدویروس تب‌خال، ضدتومور، ضدالتهاب، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضداسترس، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، التیام‌بخش زخم معده، ضدویروس، مقوی قوای جنسی، کاهش‌دهنده ضربان قلب، ادرارآور، قارچ‌کش، شیرافزا، خواب‌آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک ایمنی بدن، حشره‌کش، تقویت‌کننده حافظه، مسکن، محرک تنفسی، کرم‌کش و شپش‌کش (۱۲).

ـ پودر ریشه بصورت جوشانده با شیر به‌عنوان شیرآور داده می‌شود، آن را به زنان در طول دوره حاملگی و بعد از زایمان برای قوی کردن بدن می‌دهند. جوشانده ریشه آن در شیر برای افزایش رشد و وزن کودکان داده می‌شود. پودر ریشه آن مخلوط با عسل برای درمان سرگیجه، لرز و افزایش‌دهنده میل جنسی مصرف می‌شود. پودر ریشه آن برای درمان زخمها و تورم‌ها بکار می‌رود. ریشه آن به طول ۳ سانتیمتر بریده می‌شود و برای وادار کردن به سقط جنین تا سه ماهگی بعد از حاملگی بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن همراه با فلفل سیاه برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجرای تناسلی زنان مصرف می‌شود. آب (شیره) برگ آن برای درمان تب و تورم‌های دردناک، سیفلیس و زخمهای چشمی مصرف می‌شود. خمیر دانه‌های آن برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجرای تناسلی زنان و جوشانده آن به‌عنوان مدر بکار می‌رود. خمیر میوه آن برای درمان جرب، کچلی و امراض پوستی بکار می‌رود (9).

ـ مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: قابلیت سازگاری، مقوی و آرام‌بخش؛ کاکنج در هندوستان جین‌سینگ هندی نامیده می‌شود. زیرا نیرو و انرژی را بهبود داده و به بهبود بعد از بیماریهای مزمن کمک می‌کند. در زبان هندی معنی بوی (قدرت) اسب

***Withania somnifera* (L.) Dun.**

می‌دهد و این نشان از قدرت مقوی بودن و نیروبخشی و ازدیاد میل جنسی آن دارد. در طب سنتی کاکنج به‌عنوان مقوی و دارای خاصیت نیروبخشی شناخته می‌شود و به‌ویژه برای قدرت بازگردانی نیرو و انرژی در کسانی که از کار زیاد و خستگی عصبی رنج می‌برند تجویز می‌گردد، بدلیل داشتن آهن دارویی مفید برای درمان کم‌خونی است (4).

ـ گیاه مقوی، محرک قوای جنسی، مسکن عصبی، تب‌بر و مدر است، ویتافرین (Withaferin) کاربرد وسیعی برعلیه باکتری و ویروس دارد. ریشه‌های آن محرک جنسی هستند، سقط‌آورند و به مقدار کم سبب تقویت رحم در زنانی می‌شود که عموما سقط‌کننده جنین هستند. دم‌کرده پوست آن برای درمان آسم توصیه می‌شود. شیره برگ آن در موارد ورم ملتحمه، دل‌آشوبه و دل‌بهم خوردگی و روماتیسم بکار می‌رود و در استعمال خارج برای درمان زخمهای روباز و تورم‌ها مصرف می‌شود. سومنی فرین (Somniferine) تب‌بر است. گیاه ترکیبات منعقدکننده شیر دارد (5).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. برگهای آن در مصرف محلی برای درمان تومورها و غدد سلی بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان روماتیسم، سوء هاضمه، دردهای کمر و تولید و ایجاد سقط جنین بکار می‌رود. ریشه‌های آسیا شده، برگهای کوبیده و له شده آن برای درمان کفگیرک، زخمهای روباز و تورم‌های دردناک مصرف می‌شود. غده آن در موارد تورم، داءالصدف، برونشیت، زخمها و جرب بکار می‌رود. دانه‌های آن مدر و خواب‌آور است و برای انعقاد شیر مصرف می‌شود (1).

تیره کاکائو، تیره سیدالاشجار / *Sterculiaceae*

Helicteres Isora L.

* ***Helicteres Isora*** L.

E. east indian screw tree

بهمن پیچ

درختچه یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۲ـ۸ متر. با پوست شیاردار یا چروکیده ظریف، عدسک‌دار و کم‌رنگ. تمام بخشهای جوان گیاه پوشیده از کرکهای ستاره‌ای مایل به زرد بلند. برگها ساده، متقابل. گوشواره‌ها باریک، به طول ۳ـ۱۰ میلیمتر، ریزان؛ دمبرگ به طول تا ۴ سانتیمتر؛ پهنک دایره‌ای تا واژ تخم‌مرغی، به طول ۵ـ۲۱، به عرض ۳ـ۱۸ سانتیمتر، با قاعده گرد و شبه قلبی، گاهی مورب، با لبه دندانه اره‌ای نامنظم، با نوک گرد یا نوک‌دار، ۳ـ۵ رگه‌ای پنجه‌ای و گاهی به ظرافت در نزدیکی رأس لوب‌دار. پوشیده از کرکهای متنوع ساده یا ستاره‌ای، در سطح تحتانی انبوه‌تر. گل‌آذین گرزن دسته‌ای محوری ۲(ـ۵) گلی، کوچک، تقریباً بدون دمگل آذین و در قاعده کرک غده‌ای‌دار. دمگل آذین به‌طول ۲ـ۵ میلیمتر، با برگه‌های خطی به طول ۳ـ ۵ میلیمتر. گلها نرماده، نامنظم، به‌قطر ۲/۵ سانتیمتر، معطر. دمگل به طول ۱ سانتیمتر. برگک‌ها خطی. کاسبرگها به طول ۱ـ۲ سانتیمتر، لوله‌ای، زرد و با ۵ لوب سه گوشه نامساوی، با ۲ لوب پایینی تقریباً تا انتها بهم پیوسته و ۳ لوب بالایی جدا از یکدیگر. گلبرگها ۵ تایی، نامساوی، ناخنک‌دار، به طول ۳ـ۴ سانتیمتر، بهنگام شکوفایی مایل به آبی، بعدا قرمز روشن. ۲ گلبرگ پایینی پهن‌تر به طول حدود ۳، به عرض ۱/۵ سانتیمتر، با ناخنک کوتاه بالدار یا در رأس پهن شده، ۳ گلبرگ بالایی باریکتر، به طول ۱، به عرض ۰/۵ سانتیمتر، با ناخنکی به طول تا ۲/۵ سانتیمتر با رأس گوشک‌دار. پایک حامل اندامهای زایا به طول ۳ـ۶ سانتیمتر، با غده‌های رأسی قرمز. لوله متشکل از بهم پیوستن پرچمها به طول ۲/۵ میلیمتر، با پایک حامل اندامهای زایا زاویه ۹۰ درجه می‌سازند، منتهی به ۱۰ پرچم (با

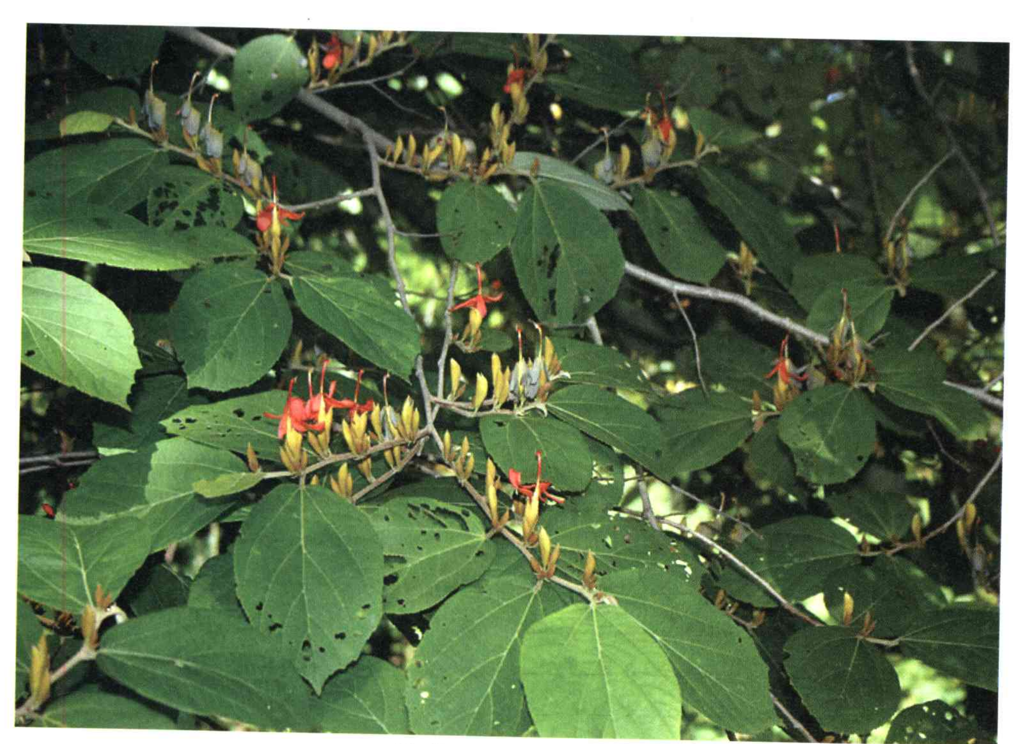
میله‌های تا $\frac{۲}{۳}$ طول بهم پیوسته) و پرچمها بیشتر در درون قرار گرفته و اغلب پوشیده شده توسط پرچمها. حاوی ۵ پرچم عقیم. میله‌ها کوتاه و کیسه‌های بساک ۲ حجره‌ای با یکدیگر موازی. مادگی با ۵ حجره تخمدان کرک غده‌ای‌دار و ۵ خامه کوتاه تقریباً پیوسته. میوه به طول ۴ـ۸ سانتیمتر، حاوی ۵ برگه (فولیکول) پیچیده. هر فولیکول (برگه) حاوی ۲۰ـ۲۵ دانه. دانه‌ها تقریباً لوزوی گوشه‌دار، به ابعاد حدود ۲/۵×۱/۵×۲/۷ میلیمتر، به ظرافت زگیل‌دار، صاف و قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: هندوستان، پاکستان، نپال، سریلانکا تا برمه، تایلند، هندوچین، مالزی و اندونزی تا جنوب چین و شمال استرالیا؛ گاهی کاشته شده در جاوه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اما بدلیل دارویی بودن به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه، پوست، میوه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. ریشه و پوست‌های ساقه بهمن‌پیچ مسکن، خلط‌آور، قابض و ضدتولید شیر هستند. آب ریشه مفید برای چرک ذات‌الجنب و بیماریهای معده است و برای درمان دیابت بکار می‌رود. پوست آن در اسهال، اسهال خونی و بیماریهای کبدی بکار می‌رود. میوه خشک شده آن برای دردهای روده‌ای بکار می‌رود و برای درمان قولنج، نفخ و اسهال تجویز می‌شود (6).

ـ ریشه، پوست و میوه آن دارای ترکیبات آرام‌بخش، خلط‌آور، قابض روده می‌باشد و برای درمان جرب بکار می‌رود (3).

***Helicteres Isora* L.**

***Theobroma Cacao* L.**
E. Cocao, chocolate (nut) tree, cocoa tree, common cocoa tree

کاکائو

درختی متوسط به ارتفاع ۶ـ۹ متر. با شاخه‌های فراهم ۳ـ۵ تایی. برگها ساده، متناوب، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی – مستطیلی، به طول ۱۰ـ۲۰ سانتیمتر. سبز روشن تا تیره، بدون کرک و قابل ارتجاع، شاخه‌های جدید (تازه رسته) قرمز روشن یا صورتی. گلها کوچک مایل به سفید روی شاخه‌ها یا تنه، بصورت منفرد یا گروهی ۳ـ۵ تایی ظاهر می‌شوند. میوه ناشکوفا، کروی تا استوانه‌ای، به طول ۱۳ـ۲۶ سانتیمتر، قطر ۵ـ۷/۶ سانتیمتر، با پوسته سخت، صاف یا رگه‌دار، طویل شده یا گرد، قرمز، زرد یا نارنجی، حاوی ۲۰ـ۵۰ دانه، محصور شده در گوشت معطر، شیرین – ترش و به‌رنگ کرم.

پراکندگی جهانی: این گیاه در نواحی گرم و مرطوب امریکای جنوبی می‌روید و در بعضی نقاط گرم و مرطوب جهان نیز کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اما کاکائو برای تهیه شکلات به فراوانی به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی کاکائو: حساسیت‌زا، ضدباکتری، ضدتومور، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، کاهش‌دهنده ترشحات برونش‌ها، تقویت‌کننده قلب، محرک سیستم عصبی مرکزی، ادرارآور، هضم‌کننده غذا، نرم‌کننده، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده ترشحات مخاطی، کاهش‌دهنده چربی خون، مقوی و گشادکننده عروق می‌باشد (۱۲).

ـ اگرچه کاکائو اغلب به‌عنوان غذا مصرف می‌شود، همچنین ارزش درمانی به‌عنوان محرک سیستم عصبی دارد. اما در امریکای مرکزی و کارائیب دانه‌های آن به‌عنوان مقوی کلیه و قلب بکار می‌رود. گیاه ممکن

***Theobroma Cacao* L.**

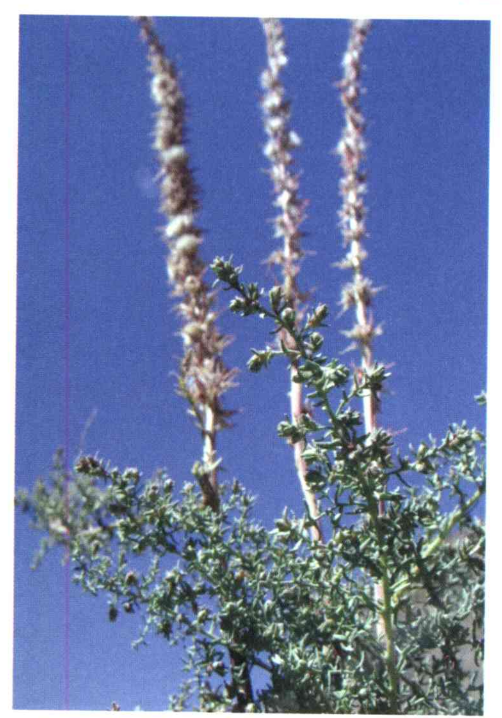
است برای درمان آنژین و به‌عنوان مـدر نیـز مصـرف شود. از کره کاکائو (روغن ثابت آن) ضماد لب مناسبی درست می‌کنند و اغلب به‌عنوان زمینه بـرای شـیاف و رحم‌بند (شیاف مهبل) بکار می‌رود (4).

Theobroma Cacao L.

Tamaricaceae / تیره گز

Myricaria germanica (L.) Desv.

***Myricaria germanica* (L.) Desv.**

Syn.: *Tamarix germanica* L., *Tamarix herbacea* Willd.

E. German false tamarisk

شیشعان، شبه‌گز

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۲/۵ متر، با پوست قهوه‌ای مایل به قرمز، با شـاخه‌هـای پربـرگ متعـدد. برگهـا خطـی یا خطی ـ مستطیلی، بـه طـول ۲ـ۴ (ـ۹) بـه عـرض ۰/۵ـ۱/۵ میلیمتر، تقریباً نوک‌تیز. با رأس کمی به داخل خمیده. خوشه‌ها انتهایی، انبوه، به طول ۴ـ۱۰، به عرض ۰/۸ـ۱/۲ سانتیمتر. دمگلها هم اندازه یا کوتاهتر از کاسه گل. برگه‌ها سـرنیزه‌ای ـ تخـم‌مرغـی، بـه طـول ۵ـ۷ میلیمتر، نوک‌تیز، با لبه غشایی پهن، هم اندازه یا به کاسه گل می‌رسد. کاسه گل به طول ۴ میلیمتر، کمی کوتـاهتر از گلبرگها، کاسبرگها مسـتطیلی ـ تخـم‌مرغـی، نسـبتاً نوک‌تیز، با لبه‌های غشایی باریک. گلبرگها صـورتی، سفید یا بنفش ـ قرمز، مستطیلی ـ بیضوی، به طول ۵، به عرض ۲/۵ میلیمتر، نوک کنـد، ریـزان. میلـه‌هـای پرچمها تا $\frac{۲}{۳}$ طول پیوسته، با بخش آزاد (جدا) در

Myricaria germanica **(L.) Desv.**

قاعده پهن‌شده. کیسه‌های بساک نـوک کنـد. تخمـدان هرمی، به طول ۳ـ۴ میلیمتر، با کلالـه سرسـان. میـوه کپسول، هرمی ـ طویل شده، به طول ۸، به عـرض ۳ میلیمتر، دوبرابر اندازه کاسه گل، صاف. دانه‌ها به طول ۱ میلیمتر، مستطیلی، نوک کند، با نوک از میانه کرکدار.
پراکنـدگی جهـانی: ایـران، افغانسـتان، پاکسـتان (اسکاندیناوی و کوههـای پیرنـه بطـرف شـرق تـا کوههای هیمالیا).
پراکندگی جغرافیایی در ایران: **مازندران**: نور، اطراف رودخانه هراز. ـ **آذربایجـان**: مشـک عنبـر نزدیـک تبریز؛ میشـوداغ؛ شـهرچای ارومیـه. ــ **کرمـان**: بـین شهداد و کرمان. ـ **سمنان**: افتر بـه امـامزاده عبدالـه و ایج. ـ **تهران**: دماوند، کوه دماوند و اطراف پلـور؛ دره رودخانـه کـرج؛ رودخانـه دلیچـائی: بـین دماونـد و فیروزکـوه؛ دره لار؛ دره شهرسـتانک کـرج؛ دره لار نزدیک میدان.
مصارف و کاربردها: جوشـانده پوسـت آن بـه‌عنـوان مسهل ضعیف و در معالجه یرقان بکار برده می‌شود (3).

Tamarix aphylla **(L.) Karsten**
Syn.: *Tamarix articulata* Vahl, *Tamarix orientalis* Forsk., *Thuja aphylla* L.
E. athel tamarisk, desert athel

گز شاهی، کورگز، شورگز، باهوگز

درخت یا درختچه‌ای بلند با پوست قهوه‌ای مایـل بـه قرمز تا خاکستری، با بخشهای جوان کاملاً بـی‌کـرک. برگها غلافدار، به یکبـاره نـوک کوتـاه دار، بـه طـول حـدود ۲ میلیمتـر. گـل‌آذیـن حـاوی گلهـای بهـاره

خوشه‌ای ساده، تابستانه‌ای‌ها مرکب و رایج‌تر. خوشه‌ها به طول ۳ـ۶ سانتیمتر، به عرض ۴ـ۵ میلیمتر، با گلهای تقریباً بدون‌پایک. برگه سه گوشه تا سه گوشه‌ای پهن، نوک‌دار، تا حدودی ساقه‌آغوش، بلندتر از دمگلها. کاسه گل ۵ تایی، نوک کند، دوتای خارجی کمی کوچکتر، تخم‌مرغی پهن تا بیضوی پهن، با ناو ضعیف، داخلیها کمی بزرگتر، بیضوی پهن تا تقریباً دایره‌ای. جام گل ۵ اندامی، تقریباً دائمی (پایدار) تا ریزان. گلبرگها به طول ۲ـ۲/۲۵ میلیمتر، بیضوی ـ مستطیلی تا تخم‌مرغی ـ بیضوی. پرچمها یک ردیفی، ۵ تایی، مقابل کاسبرگی، دور طبقی، متصل به میان‌لوبهای طبق.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، هند، عراق، اردن، فلسطین، شبه جزیره عربستان، شمال و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: یزد: جنوب دهشیر، کاشته شده بین یزد و اردکان، عقدا. ـ **بوشهر:** دالکی. ـ **هرمزگان:** میناب به بندرعباس، جاسک به میناب، میناب به سندرک؛ جاسک به گابریک؛ شرق بندرپل؛ جزیره‌تنب بزرگ؛ جزیره ابوموسی. ـ **کرمان:** جیرفت به کرمان؛ بم؛ شرق بم. ـ **بلوچستان:** هامون جازموریان: زه‌کلوت؛ میرجاوه بطرف خاش؛ چاه‌بهار بطرف کنارک؛ کاروان‌در؛ زاهدان بطرف زابل: قریه هرمک.

Tamarix aphylla (L.) Karsten

مصارف و کاربردها: گال (مازوی) آن به‌عنوان قابض بکار می‌رود. پوست آن تلخ و قابض است، پودر شده آن به همراه روغن به‌عنوان محرک جنسی استفاده می‌شود، همچنین از آن برای معالجه

Tamarix aphylla (L.) Karsten

اگزما استفاده می‌کنند.

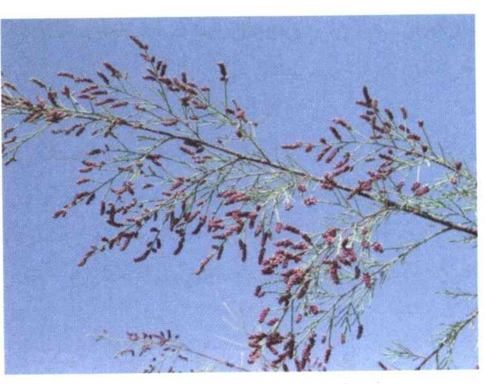
- گال آن قابض است، پوست آن تلخ، قابض، مقوی و محرک قوای جنسی است. پوست آن برای درمان اگزما و بعضی از امراض پوستی بکار می‌رود (1).
- گال (مازوی) آن و پوست آن برای تهیه تانن و رنگ مصرف می‌شود. چوب آن برای درمان سیفلیس و پوسته پوسته شدن پوست بکار می‌رود (5).

گونه‌های گز نیز بعضاً مورد استفاده دارویی دارند ازجمله

Tamarix dioica Roth.

شنگر، گزدوپایه

- شاخه‌ها و مازوی (galls) آن به‌عنوان دارویی قابض مصرف می‌شود. شاخه‌ها و گال‌های آن قابض هستند. پوست و گال آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و سرماخوردگی تجویز می‌شود. در استعمال خارج بصورت پماد برای درمان زخمهای روباز و بواسیر مصرف می‌شود (1).

Tamarix dioica Roth.

Tamarix dioica Roth.

تیره سرخدار / *Taxaceae*

Taxus baccata L.

Taxus baccata **L.**
E. English yew, western yew, Pasific yew

سرخدار

درخت، بندرت درختچه‌ای، به ارتفاع تا ۲۰ متر، با تنه‌ای در برش عرضی قویاً لوبدار (ساقه اغلب دایره‌ای مطلق نیست). دو پایه. برگها دوردیفی، تخت، روی سطح فوقانی سبز کدر، با رگبرگ میانی قویاً مشخص، سیخک‌دار. برگه‌های جوانه‌ها (فلسهای جوانه) با طولی ۱/۵ برابر عرض. کیسه‌های بساک ۶_۱۴ تایی، میله‌های پرچمها گوه‌ای پهن شده در گلهای نری که در محور برگهای منفرد قرار گرفته. دانه گوشت‌دار، در میان پوسته اولیه مانند

گوشتی قرمز رنگ قرار گرفته.

- درخت یا درختچه‌ای همیشه سبز به‌عنوان گیاه زینتی کاملاً شناخته شده و با فرم‌های باغبانی متعدد، به شکلها و رنگهای مختلف.

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز اروپا، سراسر ناحیه مدیترانه‌ای و غرب آسیا تا ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی کمیاب اصولاً در نواحی جنگلی در استانهای گرگان، مازندران و آذربایجان شرقی (ارسباران) بصورت پراکنده دیده می‌شود. و اخیرا به‌عنوان گیاه زینتی و بمنظور ایجاد فضای سبز در نواحی معتدله و معتدله سرد کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی مهم سرخدار عبارت است از: سقط‌کننده، ضدسرطان، ضدملانوما (تومور بدخیم با رنگدانه‌های سیاه)، تقویت‌کننده قلب، مولد بی‌نظمی ضربان قلب، معرق، مسهل، شیرافزا، تندکننده حرکات قلب، سمی و دارای سمیت قلبی (۱۲).

- پوست، برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه فشارخون را بالا می‌برد و زنده‌مانی بعد از مسمومیت رایج نیست. تاکسین (Taxine) عملی مشابه دیژیتالین (Digitalin) دارد. برگهای آن را می‌توان به‌عنوان ضدرماتیسم، سقط‌آور، قاعده‌آور و در موارد عفونتهای ادراری و صرع استفاده کرد، اما بعلت سمیت شدید از آن استفاده نمی‌کنند. البته برگ آن سمی‌تر از میوه و درخت نر از درخت ماده سمی‌تر است.

- اگرچه سرخدار به میزان بسیار کم برای درمان بیماریهای روماتیسمی و ادراری مصرف می‌شود، اما سمیت زیاد آن آن را دارویی خطرناک و غیرقابل اعتماد کرده است (4).

Taxus baccata L.

تیره چای / *Theaceae*

Camellia japonica L.
Syn.: *Thea japonica* Nois.
E. common camellia

کاملیا، چای زینتی

درختچه یا گاهی درختی، بدون کرک، به ارتفاع تا ۱۲ متر. برگها همیشه سبز، تخم‌مرغی یا بیضوی، به طول ۵ـ۱۰ سانتیمتر، نوک‌دار، روی سطح فوقانی به‌رنگ سبز تیره درخشان. گلها قرمز، به عرض ۷/۵ـ۱۲/۵ سانتیمتر، گلبرگها ۵ـ۷ تایی، دایره‌ای. تخمدان بدون کرک، دانه‌ها تقریباً کروی، به عرض حدود ۲۰ میلیمتر.
ـ انواع پرورش یافته آن با گلهای پر پر و قرمز بسیار زیبا به منظور استفاده زینتی کاشته می‌شود.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بندرت در حیاط منازل و گلخانه‌ها در گیلان و مازندران.

مصارف و کاربردها: گلهای گیاه قابض، ضد خونریزی، بندآورنده خون، مرهم و مقوی هستند. هنگامیکه با روغن کنجد مخلوط می‌شود برای درمان سوختگی‌ها و تاول‌ها بکار می‌رود. گیاه اثرات ضدسرطانی از خود نشان داده است (internet).

Camellia japonica L.

Camellia japonica L.

***Thea sinensis* L.**

Syn.: *Camellia Thea* Link, *Camellia sinensis* (L.) Kuntze

E. common tea, Chinese tea, tea, green tea, black tea

چای

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۹ متر، بدون کرک (فقط سطح تحتانی برگهای جوان کرکدار)، همیشه سبز. برگها متناوب، با دمبرگ کوتاه بیضوی - سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، به طول ۵-۱۲/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک کند، با دندانه‌های اره‌ای کوتاه. کاسبرگها دائمی؛ گلها دمگل‌دار، واژگون، با گلبرگهای سفید، معطر، به عرض ۲/۵-۳/۷ سانتیمتر. تخمدان کرکدار. میوه کپسول به عرض ۱۲-۲۰ میلیمتر، چوبی، شکوفای شیاری با محور دائمی.

- چای واریته‌های بسیاری دارد که به منظور استفاده از برگ آن در نقاط مختلف جهان کاشته می‌شود.

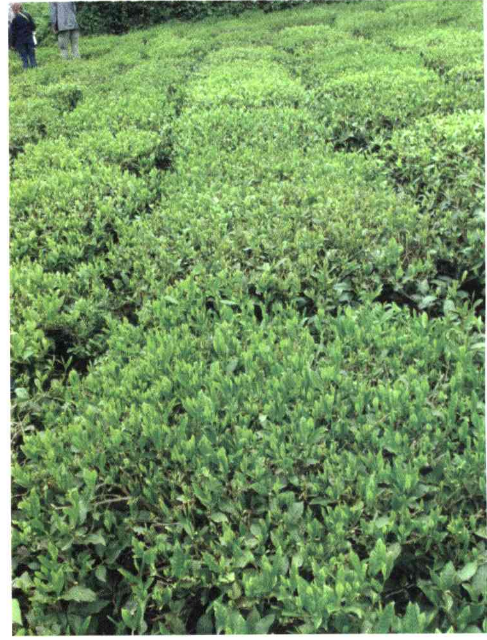
پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص چای مربوط به اثرات محرک، ضداسهال و ادرارآور بودن آن است. بطور عمومی چای خواص درمانی: ضدآمیب، ضددرد، ضدآلزایمر، ضدباکتری، ضدالتهاب مفاصل، ضدسرطان، ضدافسردگی، ضدقند، ضدتورم، ضداکسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدویروس، ضداحتقان، ضدسم، قابض، مقوی قلب، محرک ادرارآور، محافظ کبد، پایین آورنده فشار خون، کاهش‌دهنده قند خون، محرک ایمنی بدن، کم‌کننده چربی خون، کم‌کننده تری‌گلیسیریدها، محرک تنفس، محافظ از اشعه و مقوی اعصاب دارد (۱۲).

- چای قابض و بطور ملایم مهیج و نشاط‌آور است و اثرات قطعی روی سیستم عصبی می‌گذارد (3).

***Thea sinensis* L.**

- برگها و جوانه‌های آن مصرف می‌شود؛ چای دارویی مؤثر برای رفع عفونتهای دستگاه گوارش است. چای قابض، معرق هضم‌کننده و مقوی عصبی است و در بیماریهای چشمی، بواسیر، تب و خستگی‌ها مصرف می‌شود. برگ چای در استعمال خارج برای آرام کردن درد نیش حشرات، تورم و آفتاب‌سوختگی مفید است (4).

تیره برگ بویی، تیره مازریون / *Thymelaeaceae*

Daphne Mezereum **L.**

E. february daphne, mezereon, dwarf laurel

مازریون، هفت برگ

درختچه‌ای ایستاده، به ارتفاع ۰/۵–۱/۵ متر، با پوست خاکستری ـ قرمز تیره. شاخه‌ها بدون کرک، در حالت جوان با کرکهای فشرده، در بالا برگ‌دار. برگها قبل از پیدایش گلها (پیش‌رس)، اغلب در رأس شاخه‌ها بصورت انبوه (گروهی)، متناوب، علفی، به طول ۳۰–۷۵، به عرض ۶–۲۰ میلیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک کند یا نوک‌دار، ابتدا مژه‌دار، سرانجام بدون کرک، ممتد بطرف دمبرگی کوتاه (بطرف دمبرگی کوتاه باریک شده). گلها بنفش ـ قرمز کم رنگ یا بنفش ـ قرمز، در دسته‌های ۲–۴ تایی در محور برگهای امساله قرار گرفته. گلپوش‌لوله‌ای، اصولاً بطرف قاعده کم و بیش کرکی، به طول ۵–۸ (–۱۰) میلیمتر (بدون لوبها)؛ لوبها تخم‌مرغی، نوک‌کند. بیرونی‌ها به طول ۴–۶ میلیمتر، در قاعده کم و بیش کرکدار. میوه سته تقریباً کروی، قرمز رنگ.

پراکندگی جهانی: شمال ایران، اروپا، قفقاز و سیبری.

Daphne Mezerum **L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران (دره چالوس بطرف ویسر، جنوب شرق زیراب).

مصارف و کاربردها: پوست، ریشه و پوست ساقه گیاه مصرف می‌شود. به‌عنوان دارویی داخلی مازریون محرک، محلل، معرق و مدر است، برای درمان سیفلیس، خنازیر، بیماریهای پوستی و در روماتیسم مزمن بکار می‌رود. در استعمال خارج بصورت محلول برای سطوح تاول‌زده و زخمهای سست بکار می‌رود.

ـ امروزه آن را گیاهی سمی می‌دانند. در مصرف خارجی گاهی برعلیه حساسیت‌ها و تحریک‌ها و مؤثر در درمان روماتیسم مفصلی، افزایش‌دهنده جریان خون به نقطه عفونی شده (آسیب‌دیده) بکار می‌برند، سبب تورم و تاول زدن موضعی می‌شود (4).

ـ مصرف آن بیشتر به‌عنوان مدر، مسهل، معرق و التیام‌دهنده زخمها بوده است، در استعمال خارج منحصرا پوست آن به‌عنوان قرمزکننده و تاول‌زا مصرف می‌شود (۱۱).

تیره زیرفون، تیره نرمدار / *Tiliaceae*

Corchorus depressus **(L.) Stocks**

Syn.: *Antichorus depressus* L., *Corchorus Antichorus* Raeusch, *Corchorus prostratus* Royle

چتایی خوابیده، کتان هندی خوابیده

گیاه چندساله پرشاخه چوبی شونده گسترده روی زمین، با ریشه‌های عمیق. شاخه‌های جوان کرکدار سرانجام بی‌کرک، در هم پیچیده، به طول تا ۴۰ سانتیمتر. برگها به طول ۴_۱۸، به عرض ۳_۹ میلیمتر، بیضوی یا بیضوی - مستطیلی، با رگبرگ آذین چین‌دار طولی، دندانه اره‌ای -کنگره‌ای درشت، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. دمبرگ مساوی پهنک یا از آن بلندتر، نازک، کرکدار مویی. گل‌آذین گرزن اغلب ۲ گلی، با دمگل‌آذین کوتاه، متقابل با برگها. گلها به‌قطر حدود ۵ میلیمتر، تقریباً بدون دمگل، کاسبرگها سبز - زردشونده، خطی - مستطیلی، نوک تیز. گلبرگها واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، با کاسبرگها مساوی یا بلندتر از آنها، پرچمها ۸_۱۰ تایی. کپسول استوانه‌ای، به طول تا ۱۵ میلیمتر، اغلب خمیده، به کوتاهی نوک‌دار، ۴ حجره‌ای، در بین دانه‌ها نه یا به دشواری دیواره‌دار، تقریباً بی‌کرک. دانه‌ها کوچک، سه وجهی، خاکستری - سیاه شونده.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا و افریقای گرم و مرطوب، عربستان، جنوب ایران، شرق افغانستان، پاکستان، شمال و مرکز هندوستان.

Corchorus depressus **(L.) stocks**

Corchorus depressus (L.) stocks

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **بوشهر:** بندر طاهری بطرف گاوبندی؛ جزیره خارک. - **بلوچستان:** بین باهوکلات و هودر؛ اطراف چاه‌بهار.

مصارف و کاربردها: گیاه خاصیت مقوی دارد. به‌عنوان خنک‌کننده در موارد تب استفاده می‌شود. موسیلاژ آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. برگهای آن ملین هستند، از آن نوشابه‌ای خنک‌کننده تهیه می‌شود و برای درمان زخمها بکار می‌رود و جوشانده آن دارویی مؤثر در موارد پیدایش دانه های پوستی است. جوشانده دانه های آن با شیر و شکر به‌عنوان مقوی بکار می‌رود (3).

- برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. برگهای آن نرم‌کننده، خنک‌کننده و مقوی است. جوشانده دانه‌های آن به‌عنوان مقوی مصرف می‌شود و موسیلاژ آن برای درمان سوزاک تجویز می‌شود (1).

Corchorus olitorius **L.**

Syn.: *Corchorus quinquelocularis* Moench, *Corchorus decemangularis* Roxb., *Corchorus catharticus* Blanco

E. pot herb jute, jew's – mallow pot herb, malta jute

کتان هندی، چتایی

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده، به ارتفاع تا ۲ متر، بحالت کاشته شده تا ۳ متر. ساقه قویاً رشته‌رشته‌ای، منشعب، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. برگها به طول تا ۹-۱۵، به عرض ۴-۷ سانتیمتر، سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی - مستطیلی، با رأس نوک تیز یا نوک‌دار، با زایده نخی شکل قاعده‌ای دوتایی یا بدون زایده، دندانه اره‌ای، بی‌کرک. دمبرگ به طول ۱-۳ سانتیمتر. گرزن‌ها ۱-۳ گلی. دمگل‌آذینها از دمبرگها کوتاهتر. گلها به‌قطر حدود ۱۵ میلیمتر، تقریباً بدون دمگل. کاسبرگها به طول ۵-۷ میلیمتر، خطی - مستطیلی،

Corchorus olitorius L.

منقاردار. گلبرگها از کاسبرگها کمی بلندتر، واژ سرنیزه‌ای، نوک کند، با قاعده کرکدار. پرچمها متعدد. کپسول به طول تا ۱۰۰ میلیمتر، به عرض ۵ میلیمتر، با نوکی به طول ۴ـ۵ میلیمتر، مخروطی کامل، ۱۰ گوشه، بی‌کرک، ۵ حجره‌ای؛ حجره‌ها در جهت عرضی دیواره‌دار. دانه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، سه گوشه‌ای، سیاه‌شونده.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان و پاکستان، بومی شده یا طبیعی شده در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب آسیا، افریقا، استرالیا و آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: علف هرز مزارع برنج و دیگر مزارع خوزستان، جنوب فارس.

مصارف و کاربردها: گیاه خشک، بوداده و پودر شده آن در رفع انسداد احشاء و امعاء بکار می‌رود و خاصیت مسکن دارد. برگهای آن مسکن و آرام‌بخش، مقوی و مدر هستند؛ مفید برای درمان التهاب مثانه، سوزاک و ادرار کردن دردناک است. دم‌کرده برگها و شاخه‌های جوان آن تب‌بر است. دم‌کرده سرد برگهای خشک شده آن مقوی تلخ است و فاقد خواص محرک است و می‌توان آن را به بیماران در دوره نقاهت اسهال خونی مزمن، بازیابی اشتها و تقویت انرژی و بازیابی آن خوراند. دانه‌های آن ملین است (3).

ـ برگهای آن آرام‌بخش، مقوی، مدر و شیرآور هستند. برای نرم و شل کردن و کشیدن سینه و دردهای شکمی بصورت سبزی خوردن مصرف می‌شود. دانه‌های آن معرق هستند (5).

ـ برگها، ریشه و میوه‌های کپسول آن مصرف می‌شود. برگهای آن آرام‌بخش، مقوی معده، ملین، بادشکن، گندزدا و ضدعفونی‌کننده، ضدتب مالاریا، کرم‌کش و قابض است. برای درمان التهاب مثانه، سوزاک و ادرار کردن دردناک مصرف می‌شود. جوشانده ریشه و کپسول‌های نارس آن برای درمان اسهال توصیه می‌شود. رشته‌های آن (تارهای فیبری) در صنعت جراحی و پانسمان زخمهای عفونی بکار می‌رود و جاذب بسیار عالی است. دانه‌های آن ملین و مسهل است (1).

Corchorus olitorius L.

***Corchorus trilocularis* L.**

Syn.: *Corchorus serraefolius* DC., *Corchorus triflorus* Boj., *Corchorus asplenifolius* E. Mey. ex Harv. & Sond.

چتایی سه‌حجره‌ای، کتان هندی سه‌حجره‌ای

گیاه علفی یکساله، بندرت خشبی و چندساله، به ارتفاع ۳۰ـ۸۰(ـ۱۵۰) سانتیمتر، با ساقه‌ای ایستاده یا بالارونده تا خوابیده و گسترده، از قاعده منشعب، کرکدار. برگها به طول ۱۲، به عرض ۳/۵ سانتیمتر،

Corchorus trilocularis L.

مستطیلی ـ سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی ـ مستطیلی تا بیضوی، با نوکی کند تا تیز، کنگره‌ای ـ دندانه‌اره‌ای، دندانه‌های اره‌ای قاعده‌ای با یا بدون زواید نخی‌شکل، بدون کرک‌شونده یا در امتداد رگبرگها با کرکهای پراکنده؛ دمبرگ به طول تا ۲ سانتیمتر، کرکدار. گل‌آذین گرزن منفرد، ۱ـ۳ گلی. دمگل‌آذین از دمبرگ کوتاه‌تر. دمگل به طول ۱ـ۲/۵ میلیمتر. کاسبرگها به طول حدود ۵ میلیمتر، مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌تیز. گلبرگها تا حدودی ویولونی شکل، نوک‌کند. پرچمها ۱۵ـ۲۰ تایی. میوه کپسول به طول ۲۰ـ۷۰، به عرض ۲ـ۳ میلیمتر، راست، سه‌وجهی، در جوانی کرکدار، راست یا کمی خمیده، با نوکی کند و غیرمنقسم، سه‌حجره‌ای، در حالت رسیده با کرکهای غده‌دار زبر، بطریق عرضی دیواره‌دار. دانه‌ها سه‌گوشه، سیاهرنگ.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا و نواحی گرم و مرطوب

Corchorus trilocularis L.

افریقا، نواحی گرم و مرطوب آسیا و استرالیا و آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی گرم و مرطوب و گاهی خشک جنوب ایران در استانهای خوزستان، جنوب فارس و هرمزگان می‌روید.

مصارف و کاربردها: موسیلاژ بدست آمده از گیاه

با خیساندن گیاه در آب به‌عنوان آرام‌بخش بکار می‌رود. دانه‌های تلخ آن در موارد تب و قبض (بند آمدن و گرفتگی) شکم بکار می‌رود.

- گیاه خیس شده برای چند ساعت در آب موسیلاژی می‌دهد که به‌عنوان آرام‌بخش مصرف می‌شود. دانه‌های آن تلخ است و در موارد تب و انسداد امعاء و احشاء شکمی تجویز می‌شود (3).

- دانه‌های آن برای درمان تب و گرفتگی امعاء شکمی مصرف می‌شود. موسیلاژ آن آرام‌بخش است (1).

Corchorus trilocularis L.

***Grewia asiatica* L.**

Syn.: *Grewia subinaequalis* DC., *Grewia Hainesiana* Hole

E. phalsa

پوترو آسیایی

درختچه‌ای قد بلند یا متوسط، پیچیده نامنظم، به ارتفاع تا ۸ متر، با پوست سفید - خاکستری شونده تا خاکستری - قهوه‌ای. شاخه‌های جوان با کرکهای مویی - ستاره‌ای، مایل به زرد. برگها به طول ۵-۱۵(-۲۰) سانتیمتر، تقریباً با عرضی مساوی طول، به شکلهای متنوع: تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، با قاعده تقریباً قلبی مورب، با رأس نوک‌تیز کوتاه تا نوک کند، ۵(-۶)رگه‌ای، روی سطح فوقانی کم و بیش زبر، سطح تحتانی کرک نمدی - خاکستری، کم و بیش دندانه اره‌ای نوک کند عمیق منظم. دمبرگ کلفت، به طول ۱۵ میلیمتر، با کرکهای ستاره‌ای. گل‌آذین گرزن، اغلب ۳ گلی، محوری ۲-۸ تایی به صورت دسته‌ای، با کرکهای انبوه، به طول ۲-۴ سانتیمتر. گلها به قطر حدود ۲۰ میلیمتر، زرد - نارنجی. دمگل به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر. کاسبرگها به طول ۱۲ میلیمتر، مستطیلی، در سطح بیرونی کرکی. گلبرگها مستطیلی، از کاسبرگها تا ۲ بار کوتاهتر. با رأس لوبدار نامنظم. میوه شفت، به قطر ۵-۱۲ میلیمتر، ارغوانی تیره، کم و

Grewia asiatica L.

Grewia asiatica **L.**

بیش کروی، با ۲ لوب نامشخص، گوشتی، کرکدار؛ گوشت میوه شیرین و ترش.

پراکندگی جهانی: خودروی در جنوب هندوستان، در سایر نقاط کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان (نزدیک کنارک، قصرقند).

مصارف و کاربردها: به میوه آن خاصیت قابض، خنک‌کننده و مؤثر برای درمان ناراحتیهای گوارشی نسبت داده می‌شود. دم‌کرده پوست آن به‌عنوان مسکن و پوست ریشه آن برای معالجه روماتیسم مصرف می‌شود. برگ آن برای درمان کورک و دمل بکار می‌رود (3).

– میوه رسیده آن اثر مقوی دارد و جهت درمان التهاب، تب و رفع گلودرد استفاده می‌شود. پوست شاخه‌های آن نارسایی اعمال هضم را برطرف می‌کند و احساس سوزش دستگاه تناسلی زنان با مصرف آن درمان می‌شود. ریشه گیاه اثر مدر دارد و در موارد کمی ادرار مصرف می‌شود. دم‌کرده پوست گیاه اثر نرم‌کننده دارد و قراردادن پوست تازه گیاه جهت معالجه کورک و دانه‌های جلدی مؤثر است (۱۱).

Grewia tenax **(Forssk.) Fiori**

Syn.: *Grewia populifolia* Vahl.

پوترو

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌های تودرتو، با پوست خاکستری. شاخه‌چه‌های جوان کم و بیش کرکی ستاره‌ای. برگها به طول تا ۴، به عرض ۳(–۴) سانتیمتر، به شکلهای نامنظم؛ تقریباً دایره‌ای یا تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی، با قاعده دایره‌ای (گرد) یا کم و بیش گوه‌ای، با رأس تقریباً نوک‌تیز تا نوک کند، دندانه اره‌ای درشت، ۳(–۵) رگه‌ای، با دو سطح به انبوهی کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. دمبرگ به طول ۱–۱۴ میلیمتر، کرک‌دار – کرک ستاره‌ای. گلها به‌قطر ۲۰–۲۵ میلیمتر، سفید تا زرد شونده، اغلب منفرد، محوری، با دمگلهایی به طول ۱–۸ میلیمتر. دمگل‌آذین بی‌برگ، با دمگل مساوی یا از آن بلندتر، کرک نمدی – کرک ستاره‌ای. کاسبرگها به طول تا ۱۵، به عرض ۳ میلیمتر، خطی – مستطیلی، در سطح خارجی کرک ستاره‌ای. گلبرگها از کاسبرگها ۲–۳ میلیمتر کوتاهتر، خطی، با رأس کامل یا بریده بریده. تخمدان بی‌کرک یا بندرت کرکدار. خامه از پرچمها کمی بلندتر یا تقریباً هم‌اندازه آن. شفت ۲–۴ لوبه، درخشان، قرمز – مایل به نارنجی؛ لوبکها به‌قطر ۵–۷ میلیمتر، بی‌کرک یا اصولاً نزدیک قاعده و رأس گاهی ستاره‌ای – کرکدار.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، افریقای گرم و مرطوب، عربستان، جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان و سیلان.

Grewia tenax (Forssk.) Fiori subsp. *tenax*

پراکندگی جغرافیایی در ایـران: این گونـه در ایـران دو زیرگونه بنامهای subsp. *tenax* و subsp. *makranica* دارد که در اسـتانهای بوشـهر، هرمزگـان و بلوچسـتان می‌رویند.

مصارف و کاربردها: در بلوچستان دارویی بـا ارزش است و برای درمان کلیه دردها از آن استفاده می‌کنند. دم‌کرده چوب آن برای درمان سرفه و دردهای جانبی آن بکار می‌رود (3).

***Grewia villosa* Willd.**

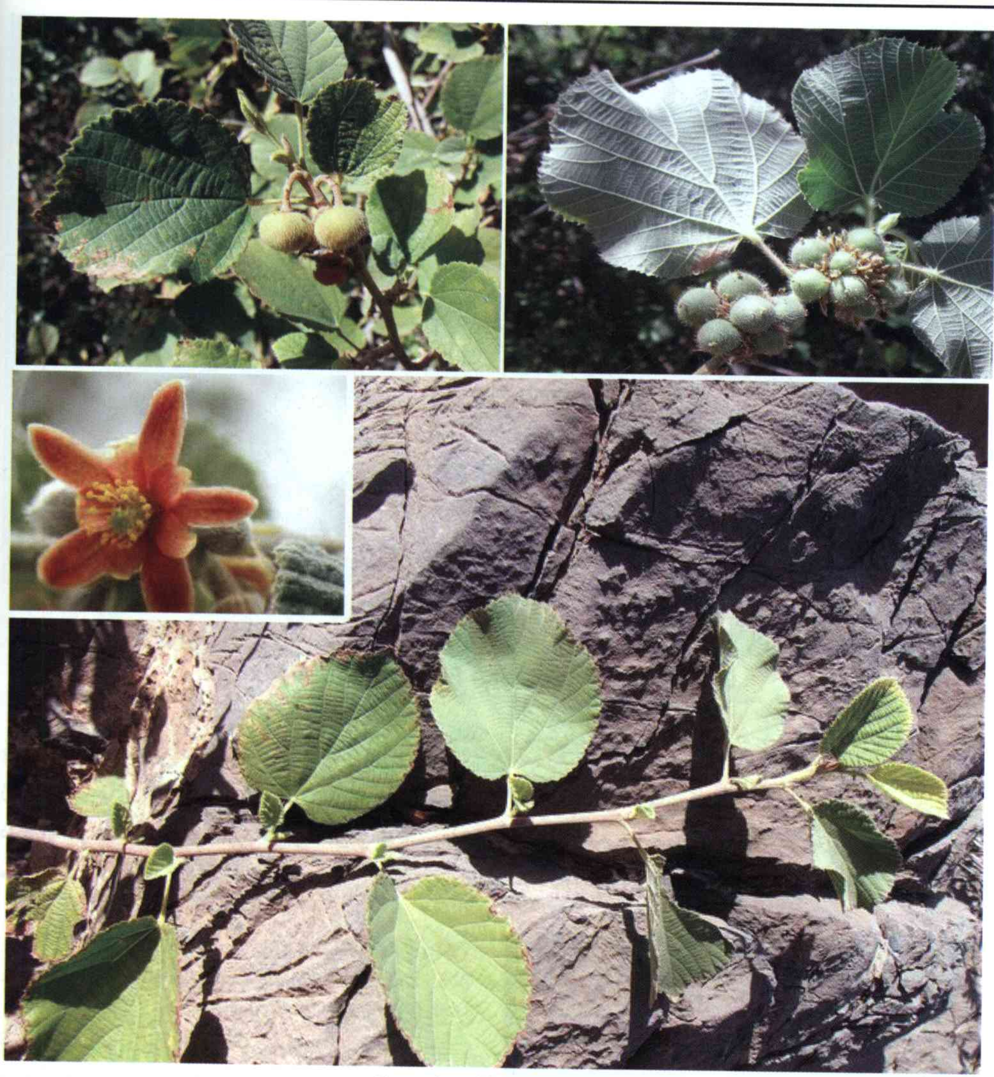
Syn.: *Grewia echinulata* Delile, *Grewia orbiculata* G. Don, *Grewia corylifolia* A. Rich.

پوترو فندقی، پوتروگواتری

درختچه‌ای یا درختی کوتاه، بـه ارتفـاع ۱/۵ـ۳ متـر. شاخه‌های جوان با کرک‌پوش متراکم قهوه‌ای شـونده. برگها تقریباً دایره‌ای، گاهی با طولی بیشتر از عرض، با قاعده‌ای تقریباً قلبی یا قلبی، گاهی مـورب، بـا رأس نوک گرد یا نوک تیز پهن، با لبه‌های کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای، دندانه‌های اره‌ای با دسته‌های کرکهای منگوله‌ای بلند؛ رگبرگهـای سـطح تحتـانی مشـخص، کرکـدار؛ دمبـرگ کـوتاه، کـرکدار. گرزنها انبوه. ۴ـ۶ گلـی،

***Grewia villosa* Willd.**

Grewia villosa Willd.

محوری، گاهی متقابل با برگها، کرکدار. گلها بدون دمگل، سفید مایل به زرد. کاسبرگها مستطیلی – سرنیزه‌ای، نوک تیز، کرکدار. گلبرگها از کاسبرگها تا ۲ بار کوتاهتر. پرچمها ۲۵–۳۰ تایی. تخمدان کروی، با کرکهای مویی انبوه. میوه شفت، زرد ـ نارنجی تا مسین، با کرکهای بلند و جدای انبوه.

پراکندگی جهانی: فلسطین، جنوب شرقی ایران، پاکستان، هندوستان، مناطق گرم و مرطوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: **بلوچستان:** چاه‌بهار؛ بین پسابندر و گواتر.

مصارف و کاربردها: شیره پوست آن با شکر و آب برای درمان سوزاک و دردهای ادراری همراه با

التهاب کیسه مثانه بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان اسهال مصرف می‌شود و دارای ترکیباتی است که برای درمان سیفلیس و آبله توصیه می‌شود. خیسانده ریشه آن برای دل‌درد کودکان مصرف می‌شود و بزرگسالان نیز آن را بصورت ضماد روی شکم می‌مالند (3).

- ریشه و شیره پوست آن مصرف می‌شود. ریشه آن برای درمان اسهال تجویز می‌شود. شیره پوست آن برای درمان ناراحتیهای ادراری، تحریکات کیسه مثانه و سوزاک بکار می‌رود (1).

- از ریشه آن برای معالجه اسهال استفاده می‌کنند. شیره پوست آن در ناراحتیهای ادراری، التهاب کیسه مثانه و سوزاک بکار می‌رود. میوه آن در پنجاب و سند خورده می‌شود (22).

Tilia begoniifolia **Stev.**

Syn.: *Tilia caucasica* Rupr., *Tilia multiflora* Ledeb., *Tilia platyphyllos* Scop. subsp. *caucasica* (Rupr.) Loria, *Tilia Ruprechtii* Borb., *Tilia Ledebouri* Borb., *Tilia rubra* DC. subsp. *caucasica* (Rupr.) V. Engl., *Tilia rubra* DC. var. *begonifolia* (Stev.) C. K. Schneider

E. big_leaf linden, broad_leaved lime tree, teile, teyl tree

نرمدار، نمدار، زیزفون، ریزفون

درختی به ارتفاع تا ۳۵ (-۴۰) متر، با پوست خاکستری تیره شکافدار. شاخه‌های جوان کرکدار یا بدون کرک. برگها به طول ۵-۱۰(-۱۲) سانتیمتر و تقریباً هم عرض با طول، تخم‌مرغی پهن، با رأس نوک‌دار، با قاعده قلبی یا مورب قلبی تا مورب سربریده، دندانه اره‌ای مشخص منظم؛ در شاخه‌های بارور با دو سطح بدون کرک، در سطح تحتانی با دسته‌های کرکهای قهوه‌ای شونده محوری چشمگیر، بطرف قاعده بدون کرک، اغلب با قاعده نامتقارن، قلبی مورب یا سربریده — مورب، با دندانه‌های اره‌ای سیخک‌دار. دمبرگ به طول ۳-۵ سانتیمتر، بدون کرک. گرزن ۳-۸ گلی، گلها گاهی به تعداد تا ۲۰ عدد؛ برگه به طول ۵-۹، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، تسمه‌ای شکل (زبانه‌ای)، بدون کرک، سبز- زرد شونده. کاسبرگها به طول ۵(-۶) میلیمتر، سرنیزه‌ای، در سطح بیرونی بدون کرک، سطح‌درونی نزدیک قاعده و نزدیک رأس (نوک) کرکدار. گلبرگها واژ تخم‌مرغی، از کاسبرگها بلندتر. پرچمها ۳۰-۴۰ تایی، از گلبرگها بلندتر. تخمدان کرکدار، خامه بدون کرک یا کرکدار؛

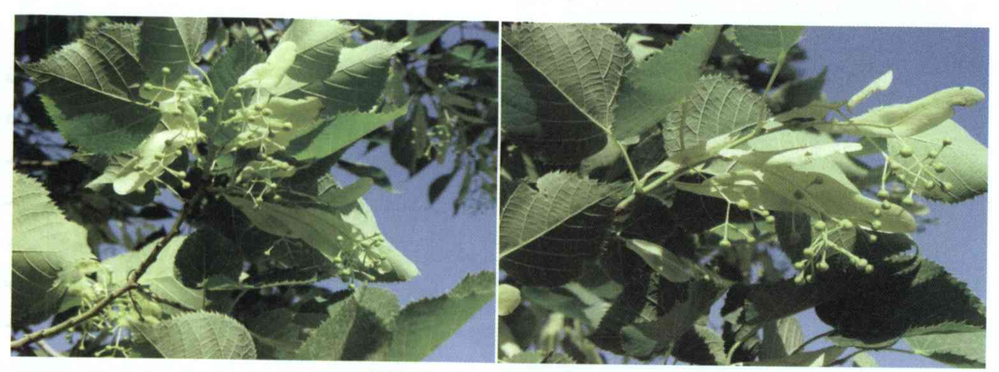
Tilia begonifolia **Stev.**

میوه به طول ۸-۱۰(۱۲-) میلیمتر، تقریباً کروی تا گلابی شکل، سخت شده، کم و بیش رگه‌دار، بوضوح کرک مخملی تا کرک پتویی.

پراکندگی جهانی: شمال ترکیه، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی جنگلی اصولاً در نواحی کم‌ارتفاع تا میان‌بند جنگلهای شمال در استانهای گرگان، مازندران و

گیلان می‌روید. در سالهای اخیر در بعضی نقاط مانند تهران و کرج نیز کاشته شده است.
مصارف و کاربردها: گل‌آذین با برگه‌ها و پوست آن مصرف می‌شود. گل‌آذین آن معرق، خلط‌آور، نرم‌کننده و ضد اسپاسم است. شبیه به چای نوشیده می‌شود و برای سیستم تنفسی مفید است. پوست و چوب بیرونی آن بصورت جوشانده ضدروماتیسم است (5).
- نمدار دارویی ضد اسپاسم، کم‌کننده عرق و مسکن است. تسکین‌دهنده سردردهای سینوسی و تنش است. فکر را آرام و خواب را تسهیل می‌نماید. نمدار دارویی عالی برای زدودن استرس و هراس بی‌جهت و ناگهانی است و بصورت ویژه برای درمان اضطراب و دلهره عصبی بکار می‌رود. گلهای آن تسکین‌دهنده سرماخوردگی و آنفلوانزا با کاهش دادن نزله بینی و آرام‌کننده تب است. گلهای آن معمولاً برای کم کردن فشار خون به‌ویژه هنگامی‌که عوامل احساسی و عاطفی در میان باشد بکار می‌رود. گلهای آن مدت طولانی است که برای درمان فشار خون بالای انقباضی همراه با تصلب شرایین بکار می‌رود. بدلیل کیفیت نرم‌کنندگی گلهای نمدار در فرانسه از آن مایعی برای رفع خارش پوست تهیه می‌کنند (4).

Tilia begonifolia **Stev.**

تیره ستاره مردابی، تیره سه کوله‌خیز / *Trapaceae*

Trapa natans **L.**

Trapa natans **L.**
Syn.: *Trapa quadrispinosa* Roxb.
E. water chestnut, Jesuit's nut, floating water caltrops

سه کنجه‌خیز، سه کوله‌خیز، ستاره مرداب

گیاه یکساله، آبزی. برگهای شناور متناوب، طوقه‌ای، گوشواره‌دار ریزان. برگهای شناور به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۱۵-۴۰ میلیمتر، با پیشانی دندانه‌دار تیز، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم و بیش با کرکهای بلند و جدا؛ دمبرگ به طول تا ۱۰ سانتیمتر، در بخش فوقانی کمی متورم - دوکی

Trapa natans L.

شکل، کرک بلند و جدادار. کاسبرگها به طول ۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، کرکی بلند و جدا. گلبرگها به طول ۸ میلیمتر، سفید. میوه بدون خار به طول تا ۱۳ میلیمتر، به عرض ۱۷ میلیمتر؛ خارها چهارتایی، دوتای آنها کوتاهتر، به طول ۱۰–۱۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی مردابی با آب کم عمق تا نسبتاً عمیق بحالت شناور روی آب در استانهای گیلان و مازندران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه‌های گیاه بصورت خام، پخته یا خشک شده بصورت آرد شده مصرف می‌شود، دارای طعم و مزه دلپذیر است و شبیه به **شاه‌بلوط /** *Castanea sativa* می‌باشد. دانه‌های آن حاوی ترکیبات نشاسته‌ای و پروتئین می‌باشد. گفته می‌شود که دانه‌های خام گیاه حاوی مواد سمی است که با پخته شدن از بین می‌رود. از خواص دارویی این گونه اطلاعات دقیقی در دست نیست (internet).

Tropaeolaceae / تیره لادن

Tropaeolum majus L.

***Tropaeolum majus* L.**

E. common nasturtium, Indian cress, garden nasturtium, nasturtium

لادن

گیاه یکساله یا چندساله بدون کرک، با ساقه منشعب اغلب رونده یا کم و بیش بالارونده. برگها سپری، دایره‌ای، تقریباًکامل تا حدودی گوشه‌دار یا سینوسی، به عرض ۴–۱۵ سانتیمتر. گلها منفرد، محوری، نامنظم، نرماده، به‌قطر ۳–۶ سانتیمتر، نارنجی یا قرمز تا زرد یا در بخشی رنگی. کاسبرگها ۵ تایی، کاسبرگ پشتی

مولد مهمیز (به مهمیز تغییر یافته)؛ گلبرگها ۵تایی، ناخنک‌دار. پرچمها ۸ تایی، جدا، نامساوی. تخمدان سه حجره‌ای، هر حجره حاوی یک تخمک آویزان. متشکل از برچه‌های ۳ تایی ناشکوفای یک دانه‌ای که بهنگام رسیدن از محور اصلی (مرکزی) جدا می‌شود.

پراکندگی جهانی: با منشأ پرو و کلمبیا، بحالت کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و به‌عنوان گیاه زینتی در نواحی شمالی و مرکزی ایران، بندرت در استانهای جنوبی.

مصارف و کاربردها: گلها، برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. تمام اندامهای لادن بنظر می‌رسد که آنتی‌بیوتیک باشند، اما ترکیبات مسئول (مؤثر) آن هنوز شناخته نشده‌اند. دم‌کرده برگهای آن را ممکن است برای افزایش مقاومت در برابر عفونتهای باکتریایی و تمیز کردن نزله ششی و بینی و از قرار معلوم هم برای کاهش تشکیل نزله و تحریک تمیز کردن و بیرون راندن خلط سینه بکار می‌برند. بعلاوه اینکه از لادن مایع شستشودهنده و گندزدای مؤثر و مفید برای مصارف و استعمال خارجی می‌سازند. شیره (آب) گیاه در استعمال (مصرف) داخلی برای درمان خنازیر (عفونت سلی غدد لنفاوی) بکار می‌رود. مزه تند و اشتهاآور برگها و گلهای (و شیرابه) لادن حاوی مقدار زیادی ویتامین ث است و سبزی سالادی بسیار خوبی است، در حالی‌که دانه‌های آسیا شده آن خاصیت مسهل و ملین دارد (4).

ـ گیاه کامل از نظر افزایش نیروی جوانی و قدرت جنسی شهرت دارد و برای تقویت مو و پوست سر مصرف می‌شود. دانه‌های آن حاوی آنتی‌بیوتیک می‌باشد و به همراه برگها و گلهای آن برعلیه باکتریهای تنفسی بدون نابود کردن زواید و لایه درونی معده مصرف می‌شود. دم‌کرده آن سرفه‌ها، سرماخوردگی و عفونتهای دستگاه تناسلی را درمان می‌کند (2).

Tropaeolum majus L.

تیره لویی، تیره گرز / *Typhaceae*

Typha domingensis **Pers.**

Syn.: *Typha australis* Schum. & Thonn., Ty*pha angustata* Bory et Chaub, *Typha Grossheimii* Pobed.

E. cumbungi, bulrush, cat's tail, reed_mace

لوئی، گرز، لوئی جنوبی، توتک

ساقه زیرزمینی نسبتاً ضخیم، به عرض ۷ـ۱۰ میلیمتر، تودرتو. ساقه گلدار به ارتفاع ۱ـ۳ متر (در نواحی گرمسیری بیشتر) و در قاعده به عرض تا ۱/۵ سانتیمتر. برگها هم‌پوش ساقه با غلاف قاعده‌ای پهن به عرض حدود ۱۸ـ۲۵ میلیمتر و طول تا ۳۰ سانتیمتر یا بیشتر، نسبتاً بسرعت (به یکباره) بطرف پهنک باریک شونده، به عرض ۴ـ۱۲ میلیمتر. گل‌آذین نر و ماده با فاصله‌ای در حدود ۱ـ۳ سانتیمتر از هم جدا شده، گاهی با فاصله‌ای تا ۶ سانتیمتر. سنبله نر به طول ۱۷ـ۴۰ سانتیمتر، به عرض ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، بدون برگه؛ گلهای نر با کیسه‌های بساک ۲ـ۳/۵ میلیمتری، با رابط سیاه، روی میله‌های سفید ۱/۵ـ۳ میلیمتری؛ برگک‌ها چشمگیر و متعدد، تقریباً هم‌اندازه پرچمها، تخت شده، نخی شکل تا دو شاخه یا بریده‌بریده، معمولاً با نقاط ارغوانی. سنبله ماده به طول ۷/۵ـ۳۰، به عرض ۰/۸ـ۲ سانتیمتر؛ بخش گلدار حائل با کرکهای متعدد، به طول ۷ـ۱۰ میلیمتر، پوشیده با

Typha domingensis **Pers.**

کرکهای ساده ظریف نازک و گسترده، تقریباً مساوی یا به برگک‌های به یکباره قاشقی با رأس شفاف یا کمی قهوه‌ای می‌رسد. میوه به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک، با خطوط ارغوانی در زیر خامه با نوک مشخص، دیواره‌های تخمدان شکوفا گسترده و توگود، روی پایک تخمدان مویی به طول ۵ـ۸ میلیمتر، خامه به طول ۱/۵ـ۳ میلیمتر. گلهای عقیم پراکنده، متعدد، با برچه نارس (رشد نیافته) به یکباره گرزی، سربریده یا گرد، اغلب متورم با لکه ارغوانی، منتهی به خامه ناقص رأسی. دانه‌ها به طول ۱/۲۵ میلیمتر، زرد، خطی ـ استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، کرت، قبرس، سوریه، لبنان، فلسطین، اردن، مصر، عربستان، ترکیه، ایران، پاکستان، افغانستان، شمال هندوستان تا چین، افریقا و اغلب در نقاط گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه پایابی اصولاً در نقاط مرطوب و آبدار در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، خوزستان، سیستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: خمیر برگ آن برای درمان تجمع مایع در بدن داده می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی آن به‌عنوان قابض و مدر بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از ساقه‌های زیرزمینی آن برای درمان دانه‌های پوستی، سوختگی‌ها و زخمها مصرف می‌شود. خمیر ساقه‌های زیرزمینی آن برای درمان کرمهای روده‌ای، اسهال و امراض مقاربتی داده می‌شود. جوشانده ساقه زیرزمینی آن را روی گوش قرار می‌دهند تا سبب درمان عفونتهای گوش شود (9).

***Typha latifolia* L.**

E. common cat_tail, cat_tail grass

گرز، لوئی

گیاه ضخیم، به ارتفاع ۱/۵ـ۲/۵ متر، با برگهای ساقه‌ای تقریباً هم‌طول، به عرض ۱۰ـ۲۰ میلیمتر. سنبله‌های نر و ماده بهم آمده و لب‌سای. گلهای نر با پرچمهای ۱ـ۵ تایی، اغلب ۳ تایی، با کیسه‌های بساک به طول کم و بیش ۲/۵ میلیمتر. سنبله ماده ابتدا رنگ پریده، سرانجام قهوه‌ای تیره، با گلهایی به طول ۱۰ـ۱۲ میلیمتر. پایک زیرتخمدانی به طول ۵ـ۶ میلیمتر، با کرکهایی که از طول کلاله بلندتر نیستند، (از کلاله بالا نمی‌زنند). گلهای عقیم گلابی شکل مخلوط با گلهای بارور.

پراکندگی جهانی: سراسر کره زمین، بجز در جنوب و میانه افریقا، جنوب آسیا، استرالیا و پلی‌نزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، آذربایجان و لرستان.

مصارف و کاربردها: کرکهای دانه آن بهترین دارو برای تسکین سوختگی‌های تاول‌دار و بخشهای ساییده شده بدن می‌باشد. گفته می‌شود گلهای آن تسکین‌دهنده درد شکم، محرک قاعدگی، تسکین‌دهنده درد قاعدگی، عدم قاعدگی و خونریزی رحمی، عفونتهای مثانه، وجود خون در ادرار و عفونتهای رحمی است. دانه‌های گرده آن قابض یا مسکن است و جریان ادرار را زیاد، تب را کاهش، خونریزی را متوقف و زخمها را ترمیم می‌کند. خمیر ریشه‌های آن مخلوط با روغن حیوانی برای درمان سوختگی‌های تاول‌دار و بخشهای ساییده بدن بکار می‌رود. بیخ ریشه یا ساقه آن سبب افزایش جریان ادرار، تحریک جریان شیر، تسکین ترک سینه، کاهش تب و تسکین اسهال می‌شود. لایه‌های ساقه‌های آن در استعمال خارج برای درمان زخمها، سوختگی‌ها و زخمهای چرکی بکار می‌رود، در مصرف داخلی برای درمان اسهال، کشتن کرم‌ها، و مداوای سوزاک بکار می‌رود (internet).

Typha latifolia L.

Ulmaceae / تیره نارون

Celtis australis **L.**

E. European hackberry, European nettle tree, southern nettle tree

داغداغان

درختی به ارتفاع تا ۲۰(۲۵ـ) متر. شاخه‌های جوان با کرکهای مخملی. برگها به طول ۶ـ۱۲، به عرض تا ۴(۵ـ) سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی باریک، اغلب نوک‌دار بلند، با قاعده مورب، گوه‌ای ضعیف (نامحسوس) یا تقریباً دایره‌ای، در سطح تحتانی مخملی، در حالت خشک به‌هرحال سبز قهوه‌ای شونده یا سبز خاکستری‌شونده، دندانه اره‌ای تیز. دمگلها به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، از میان‌گره فوقانی (بعدی) بلندتر. میوه‌ها به قطر حدود ۱۲ میلیمتر، قهوه‌ای تیره یا مایل به سیاه. هسته مشبک ـ چروکیده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، آناتولی، قفقاز، تالش، شمال ایران، غرب افغانستان، اغلب کاشته شده و تقریباً معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: رامیان؛ بندرگز؛ علی‌آباد؛ جنگلهای نزدیک گرگان؛ نزدیک لوه؛ مینودشت؛ پارک گلستان: بین تنگ راه و تنگ گل. ـ **مازندران:** دره هراز نزدیک عمارت؛ ۱۸ کیلومتری جنوب‌چالوس.ـ **گیلان:** بندرانزلی؛ لاهیجان؛ آستارا.

مصارف و کاربردها: میوه‌ها و دانه‌های آن مصرف

Celtis australis L.

می‌شود. میوه‌های آن در موارد فقدان عادت ماهیانه و قولنج بکار می‌رود (5).

- برگها و میوه آن مصرف می‌شود. بدلیل ترکیبات قابض آنها هم برگ و هم میوه داغداغان به‌عنوان دارو مصرف می‌شوند. باشد میوه آن مؤثرتر است، به‌ویژه اگر قبل از رسیدن مصرف شود. جوشانده برگها و میوه آن خونریزی سنگین قاعدگی را تقلیل می‌دهد و از خونریزی رحمی در دوران قاعدگی جلوگیری می‌کند. میوه و برگهای آن را به‌عنوان قابض پرده مخاطی در زخمهای دستگاه گوارش، اسهال و اسهال خونی استفاده می‌کنند (4).

- برگ و جوانه‌های درخت اثر قابض دارد و در طب عوام برای درمان اسهال و اسهال خونی و ترشحات غیرطبیعی مخاط‌ها استفاده می‌شود. از ریشه آن در برخی نواحی اروپا برای درمان صرع استفاده می‌کنند (۱۱).

Celtis australis L.

***Ulmus campestris* L.**

Syn.: *Ulmus minor* Miller, *Ulmus carpinifolia* G. Suckow, Ulmus foliacea Gilib., *Ulmus suberosa* Moench

E. smooth_leaved_elm, field elm, English elm, elm tree, common elm

اوجا

درخت کوچک یا متوسط، گاهی به ارتفاع تا ۳۰ متر، با ساقه‌های رونده. شاخه‌ها بدون کرک یا کم و بیش کرکدار، گاهی چوب‌پنبه‌ای. جوانه‌ها بدون کرک یا کرکدار. برگهای شاخه‌های کوتاه مسن از نظر بزرگی بسیار متنوع، بیضوی تا واژ تخم‌مرغی، نوک تیز تا بتدریج نوک‌دار، با قاعده مورب، گوه‌ای یا گرد یا سینوسی، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف یا دندانه اره‌ای ساده؛ دندانه‌ها با دندانک‌های ثانویه. برگهای جوان اغلب بزرگتر. گلها دسته‌ای. فندقه بالدار واژ تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی پهن. دانه در نیمه بالایی فندقه بالدار.

***Ulmus campestris* L.**

پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، عراق، ایران، ترکمنستان؛ کپت‌داغ، شمال افریقا، در بسیاری از نقاط جهان کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی. کاشته شده در استانهای اراک، چهارمحال بختیاری، یزد، تهران، خراسان و اصفهان.

مصارف و کاربردها: پوست و شاخه‌های جوان آن مصرف می‌شود. قابض است و برای رفع اسهال بکار می‌رود و در استعمال خارج برای مداوای زخمها و زخمهای روباز استفاده می‌شود (5).

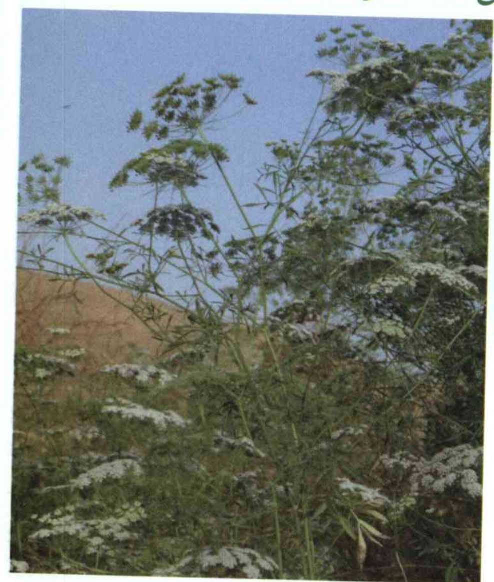
– پوست گیاه اثر مقوی، معرق، مدر، التیام‌دهنده، نرم‌کننده و قابض دارد، جوشانده آن برای درمان

اسهالهای ساده، عوارض نقرس و روماتیسم، بیماریهای ناشی از کمی ادرار، سودا، بروز دانه‌ها و زخمهای ناشی از بیماریهای نقرسی و خنازیر بکار می‌رود. پوست درخت علاوه بر موارد ذکر شده برای درمان ضعف عمل هضم، نزله مخاط‌های بدن و خونروی مصرف می‌شود. در استعمال خارج پنبه آغشته به جوشانده پوست و برگ درخت روی زخم و جراحات اثرات التیام‌دهنده دارد و از ضماد برگ له شده آن نیز می‌توان استفاده کرد (۱۱).

Ulmus campestris L.

تیره چتریان، تیره جعفری / *Umbelliferae*

Ammi majus L.

Ammi majus L.

Syn.: *Apium majus* Crantz, *Apium petraeum* Crantz, *Apium Ammi* (L.) Crantz., *Ammi elatum* Salisb., *Aethusa Ammi* Spreng; Ammi acutifolium Willd. ex Roemer & Schultes., *Ammi broussunetii* DC., *Ammi intermedium* DC., *Ammi pauciradiatum* Hochst. ex A. Richard., *Daucus glaber* Parsa

E. greater ammi, bishop's weed, bishop_weed, wood_nep, amee, ameos

علف اسقفی، آمی

گیاه یکساله، بدون کرک. ریشه سفید، دوکی شکل. ساقه راست، منفرد، با شیارهای ظریف، به ارتفاع ۳۰ تا ۱۰۰ سانتیمتر، در بالا منشعب و پرشاخه، با شاخه‌های طویل گاهی شاخه‌دار. برگهای قاعده‌ای سبز تا سبز کلمی با محیطی مستطیلی، شانه‌ای یا دو بار شانه‌ای بخش، با قطعات مستطیلی یا گوه‌ای- سرنیزه‌ای، با لبه غضروفی- دندانه اره‌ای؛ برگهای میانی و فوقانی ساقه با دمبرگ کوتاه، دو بار شانه‌ای،

***Ammi majus* L.**

با قطعات سرنیزه‌ای یا خطی، بریده بریده. چترها با دمگل آذین بلند، به‌قطر حدود ۱۰ سانتیمتر. برگه‌ها متعدد، برگه سه بخشی باریک یا شانه‌ای منقسم، کم برگچه، خیلی بندرت‌کامل. شعاع‌های چترها تا ۵۰ تایی، با پهلوی داخلی زبر، به طول ۵ تا ۸ سانتیمتر، تقریباً نامساوی، حتی بعد از گلدهی‌نازک. برگک‌ها متعدد با لبه سفید بسیار باریک. چترک‌ها پر گل. میوه‌ها به طول ۲ تا ۲/۵ میلیمتر، بیضوی باریک. مریکارپ‌های رسیده داسی شکل، در برش عرضی گرد- پنج وجهی؛ پره‌های اولیه مشخص، نخی شکل. کم و بیش نوک‌تیز؛ کانال هدایت شیرابه در کانال‌های بین پره‌ای منفرد، در سطح شکمی مریکارپ دو تایی. دانه در برش عرضی پنج‌وجهی- تقریباً کروی، در سطح شکمی کمی توگود. خامه‌ها برگشته و از پایک خامه بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، پاکستان، عراق، سوریه و افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی مزرعه‌روی اغلب بحالت علف هرز در اراضی زراعی نواحی گرمسیری و در استانهای گرگان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، جنوب فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دارویی بسیار مفید برای لک و پیس و آلرژی است. ترکیب فعال آن آموییدین (ammoidin) یا کزانتوتوکسین (xanthotoxin) است که سبب کوری در اسب‌ها و تورم و التهاب پوستی تابشی در مردان می‌شود (5).

- دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های آن بسیار معطر است، به‌عنوان دم‌کرده یا تنتور سیستم گوارش را تسکین می‌دهد، آنها همچنین مدر هستند و برای درمان آسم و آنژین بکار می‌روند. این گیاه به درمان لکه‌های رنگ‌دانه‌ای پوست در لک و پیس کمک می‌کند و همچنین برای درمان داءالصدف بکار می‌رود (4).

***Ammi Visnaga* (L.) Lam.**

Syn.: *Daucus Visnaga* L., *Apium Visnaga* (L.) Crantz., *Visnaga daucoides* Gaertn. *Sium Visnaga* Stockes., *Ammi dilatatum* St. Lager., *Selinum Visnaga* E. H. L. Krause
E. toothpick ammi, toothpicker carrot, Spanish pick_tooth, Spanish carrot

خلال‌دندان

گیاه یکساله یا دوساله، بدون کرک. ساقه راست، شیاردار، در بالا منشعب. برگهای پایینی و بالایی شانه‌ای بخش، با قطعات انتهایی معمولاً خطی یا خطی- نخی شکل، کامل، واگرا، نوک‌تیز، به طول ۲ تا ۳ سانتیمتر، به عرض ۰/۵ تا ۱ میلیمتر. چترها

بزرگ با دمگل‌آذین بلند، به‌قطر حدود ۶ سانتیمتر. برگه‌ها ۱ تا ۲ بار شانه‌ای بخش. شعاعهای چترها متعدد حدوداً تا ۱۰۰ تایی، نامساوی، ضخیم، به طول ۴ تا ۵ سانتیمتر، در زمان گلدهی واگرای گسترده، بعد از گلدهی بهم‌آمده، ضخیم شونده، شکننده، در قاعده با نهنجی طبقی شکل. برگگ‌ها متعدد، درفشی- تار مویی. چترک‌ها پرگل؛ دمگلها نامساوی، از گلها و میوه‌ها بلندتر، بعد از گلدهی بهم آمده، کمی ضخیم شده. میوه‌ها تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی- مستطیلی، به طول ۲ تا ۲/۵ میلیمتر، با مریکارپ‌های رسیده داسی شکل، در برش عرضی پنج‌وجهی تقریباًدایره‌ای، ۵ پره‌ای؛ پره‌های اولیه پهن، نوک کند؛ کانال هدایت شیرابه در کانال‌های بین پره‌ای منفرد، در بین پره‌ها بزرگ، منفرد، در سطح داخلی مریکارپ دوتایی؛ دانه در برش عرضی پنج وجهی- تقریباً کروی، در سطح داخلی تخت؛ خامه‌ها برگشته از پایک خامه بلندتر.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی مدیترانه‌ای، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه، فلسطین و شمال آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی، اراضی رها شده و خاکهای دست دوم در نقاط مختلف استانهای گیلان، آذربایجان شرقی (دشت مغان) و خوزستان (تقریباً در بخش اعظم شمال خوزستان) می‌روید.

یادداشت: در کارهای تازه Pimenov (1993) این گونه بصورت مستقل و با نام *Visnaga daucoides* معرفی شده است.

مصارف و کاربردها: اندام مورد مصرف این گیاه

***Ammi Visnaga* (L.) Lam.**

دانه‌های آن است و خـواص درمـانی ضـد اسپاسـم ماهیچه‌های صاف (رگهای کرونر، میزنای، نـایژه‌هـا)، گشادکننده رگهای کرونر و تعدیل‌کننده دستگاه عصبی مرکزی دارد و در موارد قولنج‌های کلیوی، سنگ‌های دستگاه ادراری، آسم، سیاه‌سرفه و انفـارکتوس قلبـی می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

- مهمترین کاربردهـای آن عبـارت اسـت از: ضـد اسپاسم یا تشنج، ضد آسـم، لینـت‌بخـش، و بـرای درمان اثـرات ضدتشـنجی ماهیچـه‌هـای کوچـک برونش‌ها، سرخرگهای کرونری و تهیه کننـده خـون قلب، آسم، سنگ کلیه و حرکـت دهنـده آن بطـرف کیسـه مثانـه، درمـان‌کننـده دسـتگاه تـنفس و برطـرف‌کننـده برونشـیت، اتسـاع مجـاری ریـه و سیاه‌سرفه از آن استفاده می‌کنند (4).

Anethum graveolens **L.**

Syn.: *Peucedanum graveolens* (L.) Benth. & Hook. f.

E. common dill, dill, anet, dill_seed

شوید، شبت

گیاه یکساله. ریشه نازک، دوکـی شـکل. سـاقه بـه ارتفاع ۴۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، لوله‌ای، مخطط، منشـعب. برگهای قاعده‌ای سه گوشـه، بـه طـول تـا ۱۵، بـه عرض تا ۸ سانتیمتر؛ قطعات انتهایی به طول ۱۲، به عرض ۰/۵ میلیمتر؛ برگهای سـاقه‌ای کـوچکتر، بـا قطعات انتهـایی بلنـدتر؛ غـلاف بـه طـول ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، با لبه غشایی. چتر به‌قطر ۵ـ۱۵ سـانتیمتر، شعاع چترها ۱۵ـ۵۰ تایی، تقریباً هم‌اندازه، به طول ۲۰ـ۴۰ میلیمتر. چترک‌ها ۱۵ـ۳۰ شعاعی؛ دمگلهـا به طول ۲ـ۱۰ میلیمتر. میوه قهوه‌ای‌تیره با لبـه‌های

Anethum graveolens **L.**

***Anethum graveolens* L.**

جانبی بالدار باریک. خامه برگشته.

پراکندگی جهانی: با منشأ و خاستگاه ناشناخته، تقریباً در اغلب نقاط کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان یکی از سبزیجات شناخته شده در اغلب نقاط ایران آن را می‌کارند.

مصارف و کاربردها: دانه این گیاه مقوی معده، ضد اسپاسم، افزایش‌دهنده قاعدگی و شیرافزا می‌باشد و در موارد سوء هضم، سکسکه، عادت به بلع هوا و حالت تهوع مصرف می‌شود (۱۰).

ـ گیاه به‌عنوان بادشکن، مقوی معده، مدر و ادویه یا چاشنی بکار می‌رود، همچنین سبب تسکین دردهای قاعدگی می‌شود (5).

ـ شوید همیشه دارویی برای معده، تسکین‌دهنده باد و آرام‌بخش هضم تصور می‌شود. روغن فرار شوید اسپاسم روده، دل‌پیچه و قولنج را تسکین می‌دهد. بنابراین به‌عنوان دارویی برای رفع دل‌پیچه و ناراحتیهای معده بکار می‌رود. جویدن دانه‌های آن نفس را خوشبو و آن را بهبود می‌بخشد. شوید برای درمان سرفه، سرما خوردگی و آنفلوانزا بکار می‌رود و مدر ملایم است. مشابه **زیره سیاه اروپایی**/ *Carum Carvi* آن را می‌توان با گیاه ضد اسپاسمی مانند **بداغ**/ *Viburnum Opolus* برای کاهش درد قاعدگی مصرف کرد. شوید ترشح شیر را زیاد می‌کند و هنگامیکه بطور منظم توسط مادر شیرده مصرف شود از قولنج بچه شیرخوار جلوگیری می‌کند (4).

***Anthriscus Cerefolium* (L.) Hoffm.**

Syn.: *Scandix cerefolium* L., *Anthriscus trichospermus* (Schultes) Spreng., *Anthriscus longirostris* Bertol.

E. salad chervil, chervil, garden chervil, garden cicely

جعفری وحشی یکساله

گیاه یکساله، اصولاً در محل گره‌ها کرکدار. ساقه به ارتفاع ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر. برگها بدون دمبرگ به طول ۲ ـ۱۵، به عرض ۱/۵ تا ۱۵ سانتیمتر، کم و بیش سه گوشه، ۲ـ۳ بار شانه‌ای، با قطعات کم و بیش تخم‌مرغی، با لوبهای کم عمق یا عمیق؛ قطعات انتهایی به طول ۴ـ۱۷ و یا به ندرت تا ۲۰، به عرض ۲ ـ۹ و یا به ندرت تا ۱۴ میلیمتر؛ محور برگ و دمبرگ نازک؛

برگهای پایینی با دمبرگ بلند. چترها جانبی. دمگل‌آذین به طول ۰ ـ۱۵ سانتیمتر. برگه‌ها ۰ـ۱ تایی. شعاعهای چتر ۲ـ۵ تایی، به طول ۱ـ۴ سانتیمتر، هم اندازه، خیلی گسترده و باز. برگکها ۱ـ۳ تایی، از دمگلها کوتاهتر. دمگلها به تعداد ۲ـ۱۰ تایی، از میوه‌ها اغلب کوتاهتر، یا کم و بیش مساوی، در حالت میوه ضخیم شده، بدون‌حلقه کرکی. میوه‌ها به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، باریک تا مستطیلی ـ خطی؛ مریکارپ با نوکی آشکار، در حالت‌رسیده سیاهرنگ، بدون کرک یا با کرکهای مویی زبر، سریعاً ریزان.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، عراق و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست ظریف و نازک اغلب در نقاط دامنه‌ای کوهستانی و کم و بیش مرطوب در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان.

مصارف و کاربردها: مدر ملایم، محرک، عامل عطر و بوی است. مانند جعفری در غذاهای فصلی بکار می‌رود و از آن برای معالجه بیماریهای چشمی خاص استفاده می‌کنند (5).

ـ گیاه دارویی مناسب برای تنظیم عمل هضم است و از آن برای تصفیه خون و کمک به پایین آوردن فشار خون و مدر استفاده می‌شود. آب (شیره) گیاه تازه برای درمان بیماریهای پوستی ازجمله زخمها، اگزما و آبسه‌ها استفاده می‌شود (4).

***Anthriscus Cerefolium* (L.) Hoffm.**

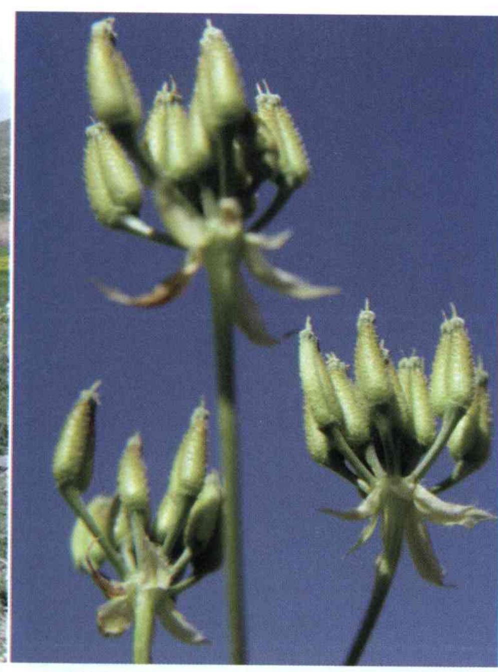
***Anthriscus nemorosus* (M. B.) Spreng.**

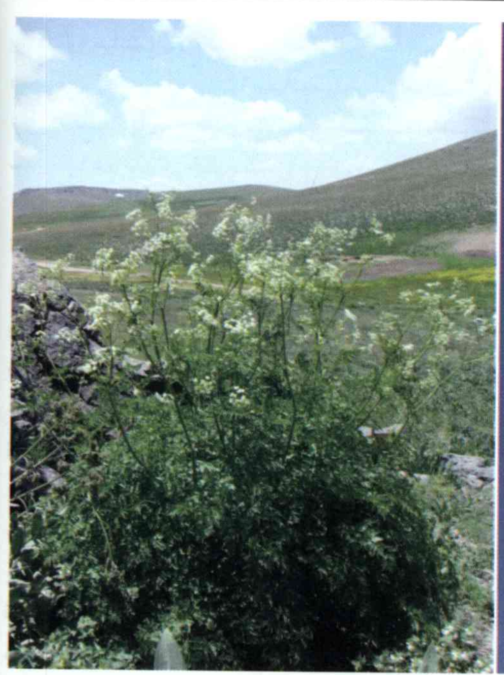
Syn.: *Chaerophyllum nemorosum* M. B.

E. woodland beaked chervil, cow parsely, cow weed, cow weed chervil, hedge parsely, wild chervil

جعفری وحشی

گیاه چند ساله، با ریشه ضخیم، با ساقه‌ای توخالی، به ارتفاع ۳۸ـ۱۵۰ سانتمیتر، کم و بیش بدون کرک، یا با کرکهای زبر یا مویی زبر. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ به طول ۱۵ـ۵۶، به عرض ۵ـ۳۰ سانتیمتر، ۲ـ۴ بار شانه‌ای، با قطعات کم و بیش تخم‌مرغی، گاهی دندانه‌ای ـ کنگره‌ای عمیق؛ قطعات انتهایی به طول ۱۰ـ۵۰، به عرض ۴ ـ۳۰ میلیمتر؛ دمبرگ از محور برگ کمی کوتاهتر یا بلندتر؛ برگهای ساقه‌ای زیاد.

***Anthriscus nemorosa* (M.B.) Spreng.**

***Anthriscus nemorosa* (M.B.) Spreng.**

چترها جانبی؛ گل‌آذین اغلب بسیار منشعب. برگه وجود ندارد. شعاعهای چترها ۱۴ـ۱۶ تایی، به طول ۱/۵ـ۳/۵ سانتیمتر، هم اندازه یا نامساوی. برگ‌گ‌ها حدود ۵تایی، از دمگلها کوتاهتر یا کم و بیش هم اندازه آنها، تخم‌مرغی، غشایی، اغلب برگشته. دمگلها ۵ ـ۱۱ تایی، تقریباًنامساوی، از میوه کوتاهتر، در بالا با حلقه‌های کرکی. میوه‌ها به طول ۵ـ۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک تا تخم‌مرغی، کم‌و بیش درخشان، با کرکهای مویی زبر غده‌دار رو به بالا، مریکارپ‌ها سریعاً ریزان.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان، عراق، سوریه و لبنان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب رطوبت‌پسند در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: بنظر می‌رسد خواص دارویی آن شباهت زیادی به *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. دارد. اما این نیازمند تحقیق و تفحص بیشتر است. خواص دارویی ذکر شده برای *Anthriscus sylvestris* عبارت است از: دم‌کرده آن در گذشته

برای رفع اگزما، خنازیر و سل بکار می‌رفته است. شیره گیاه اگر مخلوط با شیره گل قاصد و بومادران مصرف شود اثر مدر ظاهر می‌نماید و از این جهت در بیماریهای پوستی و رفع آب آوردن انساج مورد استفاده قرار می‌گیرد. در استعمال خارج له شده گیاه تازه روی زخمهای چرکی روباز جهت بهبود بکار می‌رود (11).

برای اثبات این خواص در گیاه *Anthriscus nemorosus* (M.B.) Spreng همانگونه که عنوان شد نیازمند به تحقیق و بررسی دقیق هستیم (مؤلف).

Apium graveolens **L.**

E. wild celery, celery, small parsely, water parsley, celeriac, black cumin

کرفس وحشی

گیاه دوساله، با ریشه دوکی شکل، منشعب. ساقه به ارتفاع ۳۰ ـ ۱۰۰ سانتیمتر، گوشه‌دار، عمیقاً شیاردار، اغلب توخالی و لوله‌ای، با شاخه‌های کوتاه. برگها با دمبرگ بلند، ۳ ـ ۷ برگچه‌ای؛ برگچه‌ها به طول ۱۰ ـ ۳۰، به عرض ۷ ـ ۳۵ میلیمتر، دمبرگچه‌دار، لوزوی ـ دلتایی، گاهی گوه‌ای؛ برگهای بالای ساقه گاهی متقابل، تقریباً بدون پایک، با غلافی کوتاه و لبه‌ای غشایی. چترها متعدد، کوچک، غالباً متقابل با برگها، با دمگل آذین کوتاه یا تقریباً بدون دمگل آذین. برگه‌ها و برگگ‌ها وجود ندارند. چترک‌ها با تا ۲۰ گل. گلبرگها به طول حدود ۰/۵ میلیمتر. مریکارپ‌ها به طول ۱/۵ ـ ۲، به عرض ۱ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: تقریباً جهان وطنی، به‌عنوان سبزی و گیاه دارویی در اغلب نقاط کاشته می‌شود، گاهی نیز بصورت‌خودروی دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب در استانهای مازندران، گیلان، هرمزگان، خراسان و سمنان می‌روید و بصورت کاشته شده نیز به‌عنوان سبزی خورشتی در نقاط مختلف ایران کاشته می‌شود.

نوع اصلاح شده و کاشته شده آن که به‌عنوان سبزی خورشتی در بازار به فروش می‌رسد، **کرفس زراعی** / ***Apium graveolens*** **L. var. *dulce*** نام دارد.

Apium graveolens **L. var. *dulce***

مصارف و کاربردها: برگ، ریشه و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود؛ برگها و ریشه آن مدر، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، صفراآور، مقوی، ضد اسپاسم؛ دانه‌های آن بهبوددهنده هضم، ضدنفخ؛ ریشه آن مدر و خلط آور است و برای معالجه برونشیت مزمن، آسم، بی‌اشتهایی، سنگ کلیه، آلبومینوری و کاهش مقدار ادرار می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

ـ کرفس زراعی و خواص درمانی آن: اشتهاآور، محرک معده، مقوی اعصاب و مقوی عمومی، محرک غدد فوق کلیوی، نشاط آور، ضداسکوربوت،

تصفیه‌کننده خون، احیاءکننده خون، ضدمالاریا، مدر، ضددردهای رماتیسمی، پاک‌کننده ریه و مفید برای کبد، گندزدا و لاغر کننده است. در موارد بی‌اشتهایی، کندی هضم، کم‌کاری غدد فوق کلیوی، دردهای عصبی، خنازیر، تب‌های طولانی، رماتیسم، نقرس، سنگ مجاری ادرار، قولنج‌های کلیوی، دردهای ریوی، بیماریهای کبدی، یرقان، چاقی می‌توان از آن استفاده کرد و در استعمال خارجی نیز برای معالجه زخم، اولسر، برخی انواع سرطان، گلودردهای چرکی و سرمازدگی مصرف می‌شود (۱۰).

ـ خواص درمانی کرفس، سقط‌کننده جنین، ضددرد، ضدکرم، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضدباکتری، ضدسرطان، ضد تشنج، ضد افسردگی، ضد قند، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد اکسیدان، ضد روماتیسم، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد تومور (غده)، ضد نفخ، ضد قارچ، قابض، افزایش‌دهنده قوای جنسی، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، کم‌کننده چربی خون، مسکن، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک، مقوی معده، ضدعفونی‌کننده مجاری ادرار، آرام‌بخش و مقوی رحم می‌باشد (۱۲).

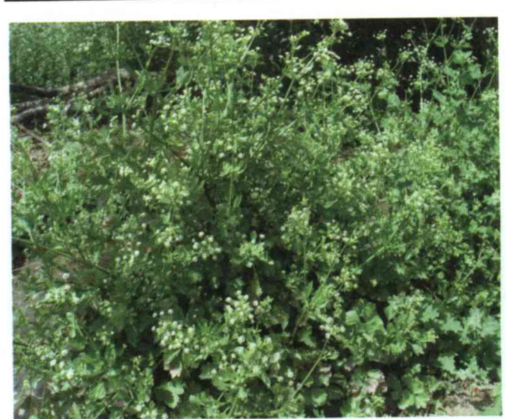

Apium graveolens **L.**

ـ کرفس آنتی‌اکسیدان است و داروی شناخته شده برای جلوگیری از روماتیسم و نقرس است. به‌عنوان مقوی، بادشکن. مدر و قاعده‌آور بکار می‌رود. ریشه‌های آن فراورده‌های ضدباکتری دارد و به‌عنوان محلل و مدر بکار می‌رود. دانه‌های آن محرک، مقوی قلب، محرک قوای جنسی، بادشکن، مدر و قاعده‌آور است. دانه‌های آن برای معطر کردن غذاها و به‌عنوان ضدتشنج در برونشیت‌ها و آسم و در بعضی موارد

برای معالجه دردهای کبد و طحال بکار می‌رود. جوشانده دانه آن در مصارف خانگی برای معالجه روماتیسم بکار می‌رود. روغن فرار دانه‌های کرفس آرام‌بخش بوده و به‌عنوان داروی ضدتشنج مصرف می‌شود. خاصیت رفع انسداد و محلل دارد و در مصرف داخلی به‌عنوان برطرف‌کننده امراض ریوی، مقوی، بادشکن و همچنین مدر، قاعده‌آور و سنگ‌شکن بکار می‌رود (6).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضدروماتیسم، بادشکن، ضد اسپاسم، مدر، پایین‌آورنده فشار خون و ضدعفونی‌کننده دستگاه ادراری (4).

***Apium graveolens* L.**

Bifora testiculata (L.) Spreng.

Syn.: *Coriandrum testiculatum* L., *Bifora dicocca* Hoffm.,

E. small coriander

گشنیزک

گیاه یکساله، نازک، بدون کرک، با ساقه‌ای به ارتفاع ۱۰_۴۰ سانتیمتر، تقریباً ساده یا کم و بیش منشعب. برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه دمبرگ‌دار، غلافدار، با محیطی تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی- مستطیلی، به طول ۳_۴، به عرض ۱/۵_۲ سانتیمتر، دو بار شانه‌ای بخش؛ قطعات انتهایی خطی، به طول ۵_۱۵، به عرض ۰/۱۵_۰/۲۵ میلیمتر، نوک‌دار؛ برگهای فوقانی کم و بیش بدون دمبرگ، با قطعات نخی شکل، به طول تا ۲۰ میلیمتر. چترها جانبی، با ۱_۳ شعاع کم و بیش‌مساوی، به طول ۱۵_۲۵ میلیمتر. برگه‌ها ۰_۱ تایی، خطی، موی ریش مانند. برگک‌ها ۰_۲ تایی، کوچک. چترک‌ها ۲_۳ شعاعی، با شعاعهای ۵_۷ میلیمتری. گلبرگها سفید، به طول ۰/۷۵_۱ میلیمتر. میوه‌ها دوقلو، با قاعده‌ای قلبی؛ پایک خامه مخروطی، به طول ۲_۳، به عرض ۴_۷ میلیمتر، خامه‌ها بسیار کوتاه.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، عراق و سوریه.

Bifora testiculata (L.) *Spreng.*

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان، آذربایجان، ایلام، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری.

مصارف و کاربردها: میوه‌اش شبیه به میوه گشنیز است و احتمالاً کاربری مشابهی دارد و به‌عنوان مقوی معده و بعضاً به‌عنوان چاشنی در اغذیه مصرف می‌شود (۱۱).

- با توجه به کم‌زی بودن این گونه و بعلاوه تولید میوه‌های معدود و نداشتن رشد گروهی امکان جمع‌آوری میوه‌ها و اندامهای آن برای مصارف دارویی بسیار کم است و در طب سنتی ایران نیز جایگاه روشنی برای آن تعریف نشده است. این جنس در

ایران دو گونه به نامهای
گشنیزک *Bifora testiculata* (L.) Spreng
گشنیزک شعاعی *Bifora radians* M.B.
دارد که گونه دوم نیز خود بسیار کمیاب است. بنابراین برای پی بردن به ارزش‌های دارویی آنهـا نیازمنـد بـه تحقیق هستیم (مؤلف).

***Bifora testiculata* (L.) Spreng.**

***Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch.**
Syn.: *Carum persicum* Boiss., *Carum Bulbocastanum* L. var. *heterophyllum* O.Kuntze, *Carum heterophyllum* Regel & Schmalh.

زیره ایرانی، زیره کرمانی

غده کروی نامنظم. ساقه به ارتفـاع ۴۰ـ۶۰ سـانتیمتر، راست، شیاردار، از میانه با شاخه‌های دیهیمی. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ بلند، با محیطی سه گوشه‌ای پهـن، سه‌تایی؛ قطعات اولیه با دمبرگچه بلند؛ قطعات انتهایی سرنیزه‌ای، منقارک‌دار، گـوه‌ای؛ برگهـای سـاقه‌ای بـا غلافی کوتاه، دو بار شانه‌ای بخـش؛ قطعـات انتهـایی راست، نخی شکل، به طول تـا ۲۰ میلیمتـر؛ برگهـای فوقانی به قطعات کم و نخی شکل تقلیل یافته. چترها بزرگ، به‌قطر تـا ۱۰ـ۱۵ سـانتیمتر؛ شـعاعها نـازک، ۱۰ـ۲۰ تایی، اغلب گسترده، در حالت گلدار به طول ۱۰ـ۳۰ میلیمتر، در حالت میـوه‌دار بـه طـول ۲۵ـ۵۰ میلیمتر. برگه وجود ندارد یا ۱ـ۲ تایی، کوتاه، خطـی. چترک‌ها با ۲۰ـ۳۰ گل، دمگلها نازک، نامسـاوی، در حالت گلدار بـه طـول ۲ـ۳ میلمتـر، میـوه‌دار ۵ـ۱۲ میلیمتر. گلهـا همگـی بـارور. برگکهـا ۱۰ـ۶ تـایی، سرنیزه‌ای ـ گوه‌ای، نوک دراز. دندانه‌های کاسـه گـل وجود ندارد. گلبرگها به طول حدود ۱ میلیمتر، خطی، از دم میوه نازک اغلب خیلی کوتاهتر؛ مریکارپ‌هـای رسیده از هم و از پایک خامـه جداشـونده، در بـرش عـرضی پنج گوشه؛ پره‌های نخی شکل چشمـگیر؛

***Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch.**

کانال‌های هدایت شیرابه بین کانال‌های پره‌ای منفرد؛ دانه‌ها در قسمت شکمی کمی توگود؛ پایک خامه تخت ـ پشته‌ای؛ خامه‌ها نازک، خمیده، هم‌عرض پایک خامه.

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در ارتفاعات استانهای فارس، کرمان، یزد، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه آن معطر و بادشکن است و برای معطر کردن غذاها از آن استفاده می‌شود (۱۱).

زیره ایرانی یا زیره سیاه/ *Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch. گیاهی کاملاً متفاوت با **زیره سیاه اروپایی** (*Carum Carvi* L.) است که در اغلب منابع فارسی آن را زیره سیاه ترجمه کرده‌اند. این دو گونه کاملاً از هم متمایز بوده و از نظر رویشگاهی هیچ گونه قرابتی با هم ندارند و بعلاوه کاربردهای آنها نیز کاملاً متفاوت است، بطوریکه در طب سنتی ایران: **زیره سیاه اروپایی** گیاهی که بیشتر در نقاط مرطوب و چمن‌زاری البرز مرکزی، آذربایجان و شمال خراسان می‌روید جایگاه ویژه‌ای ندارد و بعکس **زیره سیاه ایرانی یا زیره کرمانی** یکی از ارقام پرمصرف ادویه‌ای ایران و در ردیف گیاهان دارویی و صادراتی مهم ایران می‌باشد. بهرحال شباهت اسمی باعث شده تا تحقیقات جامع و مفصل روی گیاه *Bunium persicum* انجام نشود و یا اگر انجام شده است بطور روشن در اختیار مردم قرار نگرفته و اطلاع‌رسانی کافی بعمل نیامده است. بنابراین لازم است طی یک برنامه تحقیقاتی حدود کاربردها و یا احیانا شباهت‌ها و دوری‌های این دو گیاه بوضوح توضیح داده شود تا اشتباهات گذشته صورت نگرفته و ارزش‌های دارویی

Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.

Bunium persicum نیز تعیین گردد. لازم است یادآوری گردد که جنس *Bunium* L. با نام زیره، زیره کرمانی در ایران ۱۴ گونه دارد که با داشتن غده اغلب کروی از *Carum* L. با داشتن ریشه‌های دوکی شکل بخوبی قابل تشخیص می‌باشد. بعلاوه چنانکه عنوان شد هیچ‌یک از گونه‌های جنس *Bunium* L. در اراضی مرطوب و چمن‌زاری نمی‌رویند.

در اینجا برای اطلاعات بیشتر فهرست نامهای گونه‌های مختلف مربوط به *Bunium* L. آورده می‌شود یادآور می‌شود که بیشترین عطر و بو در این گروه مربوط به *Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch. است، دیگر گونه‌ها اگرچه معطرند، اما عطر دل‌انگیز زیره سیاه کرمانی را ندارند.

Bunium afghaicum Beauv. زیره افغانی

Bunium Badghyzi (Kovo.) Korov. زیره بادغیسی

Bunium caroides (Boiss.) Hausskn. زیره الوندی

Bunium chaerophylloides (Regel & Schmalh.) Drude
زیره کلاتی

Bunium cornigerum (Boiss. & Hausskn.) Drude
زیره شاخ‌دار

Bunium cylindricum (Boiss. & Hausskn.) Drude
زیره استوانه‌ای، روغنک

Bunium elegans (Fenzl) Freyn زیره زیبا

Bunium intermedium Korov.
زیره ترکمنستانی، زیره دره‌گزی

Bunium kuhitangi Neveski زیره گلستانی

Bunium Lindbergii Rech. f. & H. Riedl
زیره بدخشانی

Bunium luristanicum Rech. f. زیره لرستانی

Bunium microcarpum (Boiss.) Freyn
زیره دانه ریز

Bunium paucifolium Dc. زیره هرز زراعی

Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.

زیره ایرانی، زیره سیاه کرمانی

Bunium rectangulum Boiss. & Hausskn.

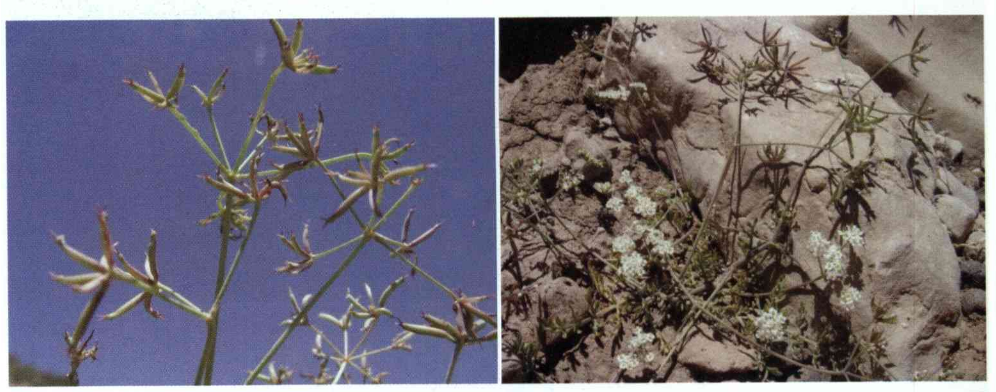
زیره کازرونی

Bunium verruculosum C.C. Towsend

زیره زگیلی، زیره بلوطستانی

زیره کرجی *Bunium Wolfii* kljuykov

همانطورکه از نام علمی آنها بر می‌آید اگرچـه اغلـب آنها از سرزمین خراسان و آسیای مرکزی هستند، امـا به تناوب در سراسر ایران پراکنده‌اند و جهت آشـنایی با مصارف و کاربردها و احیاناً جنبه‌های دارویی نیـاز به انجام کار دقیق و منسجم می‌باشد (مؤلف).

Bunium caroides **(Boiss.) Hausskn.**

Bunium cylindricum **(Boiss. & Hausskn.) Drude**

Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.

Bunium paucifolium DC.

***Bupleurum exaltatum* M.B.**
Syn.: *Bupleurum falcatum* L. subsp. *exaltatum*, *Bupleurum Kotschyanum* Boiss., *Bupleurum linearifolium* DC.

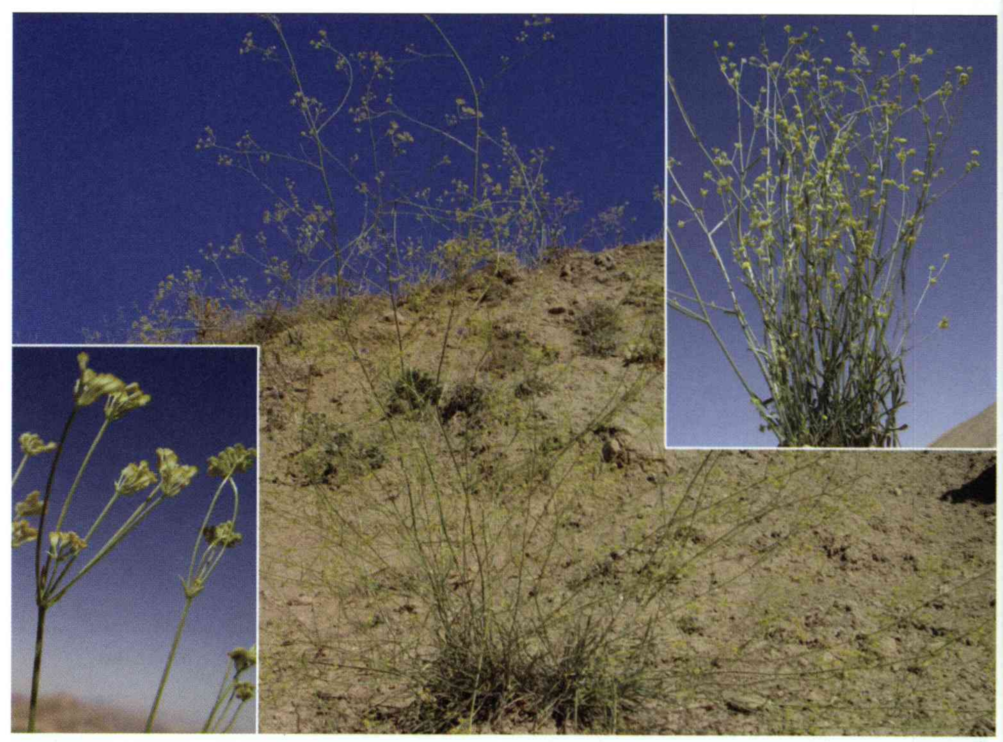
چترگندمی رفیع

گیاه چندساله خشبی، پرساقه. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، نازک، شکننده، راست یا تقریباً برگشته، اغلب از قاعده منشعب، اغلب کم‌برگ. برگها همگی خطی باریک، بندرت خطی - سرنیزه‌ای، ۳-۵ رگبرگی؛ برگهای پایینی دمبرگ‌دار، بطرف قاعده باریک شده، به طول ۵۰-۱۰۰، به عرض ۲-۵ میلیمتر، بطرف بالا قویاً تقلیل یافته. چترها اغلب متعدد، شمای کلی گل‌آذین پانیکول تنک؛ شعاعهای چترها ۳-۷ تایی، بندرت بیشتر، نامساوی، به طول ۵-۳۰ میلیمتر، نازک. برگه‌ها ۱-۳ تایی، کوچک سرنیزه‌ای. چترک‌ها ۵-۱۰ گلی؛ دمگلها به طول کم و بیش یک میلیمتر. برگکها ۵ تایی، بیضوی یا سرنیزه‌ای، ۱-۳ رگبرگی، از چترک‌ها خیلی کوتاهتر. گلبرگها زرد کم‌رنگ. میوه‌ها به طول ۳-۵ میلیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی - بیضوی؛ پره‌ها نخی شکل، گاهی تقریباً بالدار با کانالهای بین پره‌ای با ۳ کانال هدایت شیرابه؛ پایک خامه زرد مایل به قرمز.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان و عراق. نمونه تیپ از قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در ارتفاعات کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، کردستان، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران (به فراوانی در ارتفاعات البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ و دانه گیاه، فاقد بو و دارای طعم گس است. مصرف آنها به‌عنوان قابض و التیام‌دهنده زخم و جراحات توصیه می‌شود. پس از پختن اندامهای گیاه در سرکه آن را روی محل دردناک مفاصل یا روی غده‌ها و فتق و غیره اثر می‌دهند. برای

Bupleurum exaltatum M.B.

اعضای گیاه اثر تب‌بر قائل هستند (۱۱).

ـ جنس .Bupleurum L در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی چندساله و یکساله با برگهای ساده و گل‌آذین چتر و عموما عطر و بوی بسیار ضعیف دارد و تا به امروز نیز در طب سنتی ایران جایگاهی برای آنها تعریف نشده است. بنابراین برای آشنایی با خواص و کاربردهای دارویی آنها نیازمند به تحقیق و تفحص کافی می‌باشیم. در اینجا برای آشنایی با گونه‌های مختلف آن فهرست نام گونه‌های آن ارائه می‌گردد.

چترگندمی حلبی *Bupleurum aleppicum* Boiss.

چترگندمی زرد *Bupleurum croceum* Fenzl.

چترگندمی رفیع *Bupleurum exaltatum* M.B.

چترگندمی داسی *Bupleurum falcatum* L.

چترگندمی دشتی *Bupleurum Gerardii* All.

Bupleurum flexile Bornm. & Gauba

چترگندمی تسمه‌ای

چترگندمی کوهسری *Bupleurum Ghahremanii* Mozaff.

چترگندمی کوهستانی *Bupleurum Haussknechtii* Boiss.

چترگندمی کردستانی *Bupleurum kurdicum* Boiss.

Bupleurum lancifolium Horneum.

چترگندمی سرنیزه‌ای

Bupleurum Marschallianum C.A. Mey.

چترگندمی خزری

چترگندمی برگ گرد *Bupleurum rotundifolium* L.

Bupleurum semicompositum Hojer

چترگندمی کلمی رنگ

Bupleurum Wolffianum Bornm.

چترگندمی ارسبارانی

Bupleurum Gerardii All.

Bupleurum kurdicum Boiss.

Bupleurum croceum Fenzl

Bupleurum lancifolium **Hornem.**

Syn.: *Bupleurum heterophyllum* Link., *Bupleurum subovatum* Link ex Spreng. var. *heterophyllum* (Link) Wolff

چتر گندمی سرنیزه‌ای

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۳ ـ۳۵ سانتیمتر، از قاعده منشعب، با شاخه‌های ایستاده ـ گسترده یا ایستاده یا در نمونه‌های بزرگ بندرت ایستاده. برگهای ساقه‌ای از تخم‌مرغی باریک ساقه آغوش تا تخم‌مرغی ساقه محصور تغییر می‌کند، اغلب کامل، نوک‌دار، به طول ۳۰ـ۱۰۰، به عرض ۷ـ۲۲

Bupleurum lancifolium **Hornem.**

میلیمتر، با لبه غشایی؛ برگهای فوقانی تخم‌مرغی، ساقه‌محصور، سبز رنگ، با رگبرگهای موازی تا موازی واگرا و رگبرگ میانی ضخیم‌تر. برگه اغلب وجود ندارد، بندرت ۱–۲ تایی، به طول ۲–۱۰، به عرض ۵–۸ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، اگر دو تایی باشند قویاً نامساوی، سریعاً ریزان. شعاعهای چترها ۲–۴، تقریباً نامساوی، به طول ۲–۱۵ میلیمتر، با اندازه $\frac{۱}{۴}$ – $\frac{۲}{۳}$ اندازه دمگل‌آذین. چترک‌ها همگی مشابه. برگگ‌ها عموماً ۵ تایی، بندرت ۶–۹ تایی، سه تا از بقیه بزرگتر، بیضوی یا تخم‌مرغی. چترک‌ها ۸–۱۶ گلی، در حالت میوه‌دار نیمه کروی- گلوله‌ای؛ دمگلها تقریباً مساوی. گلبرگها زرد رنگ. پایک خامه به عرض ۰/۸–۱/۱ میلیمتر؛ خامه‌ها به طول ۰/۲–۰/۳ میلیمتر. مریکارپ رسیده به طول ۲/۳–۳، به عرض ۱/۵–۱/۷ میلیمتر، از دمگل بلندتر، در برش‌عرضی پنج‌وجهی، پره‌ها به عرض ۰/۱ میلیمتر، زگیل‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه و فلسطین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی آیش، کشاورزی رها شده، گاهی مزارع گندم در نقاط مختلف استانهای گرگان، کهکیلویه و بویراحمد، خوزستان و بوشهر می‌روید.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت زیاد این گونه به *Bupleurum rotundifolium* L. بنظر می‌رسد خواص دارویی مشابه آن را نیز داشته باشد و این نیاز به تحقیق کافی دارد (مؤلف).

Bupleurum rotundifolium L.

***Bupleurum rotundifolium* L.**

E. round_leaved thorough_wax, round_leaved hare's ear, thorow _wax

چتر گندمی برگ آلود، گوش خرگوش گرد

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۲۵ ـ۸۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب در بالا منشعب. برگهای ساقه‌ای واژ تخم‌مرغی ـ ساقه‌آغوش، اغلب بیضوی شکل، ساقه آغوش، به طول ۲۰ ـ۸۰، به عرض ۱۰ـ۴۰ میلیمتر، کامل یا با دندانه‌های اره‌ای بسیار ریز، نوک کند، منقارک‌دار، با لبه غشایی، به عرض تا ۰/۱۵ میلیمتر؛ برگهای فوقانی تخم‌مرغی تا تقریباً دایره‌ای، ساقه

Bupleurum rotundifolium L.

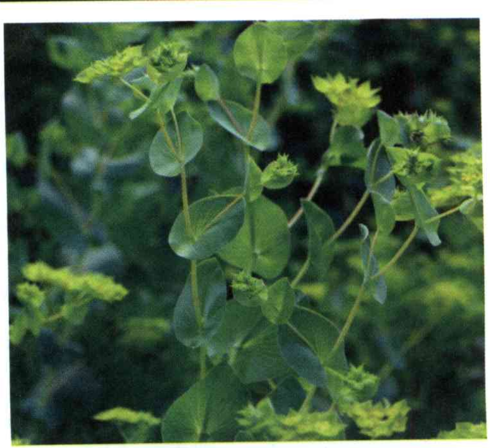
محصور؛ رگبرگهای برگها موازی یا در فوقانی‌ها با رگبرگهای شعاعی؛ رگه‌های لبه‌ای وجود دارد اما بسیارنازک. برگه‌ها وجود ندارند یا به تعداد ۱ و به شکلهای کاملاً متنوع. شعاعهای چترها ۴ ـ۸ تایی، نامساوی، به طول ۳ـ ۱۰ میلیمتر. برگ‌گ‌ها ۴ـ۵ تایی، تقریباً نامساوی؛ برگکهای بزرگ خارجی به طول ۶ـ۱۵، به عرض ۲/۵ـ۹ میلیمتر؛ برگکهای کوچک داخلی به طول ۵ ـ۸، به عرض ۱/۵ـ۳ میلیمتر؛ همگی بیضوی تا واژ تخم‌مرغی ـ بیضوی، نوک‌دار، ۳ـ۷ رگه‌ای. چترک‌ها با ۸ـ۱۲ گل؛ دمگلها نامساوی، به طول ۰/۵ـ۲/۵ میلیمتر. گلبرگها ابتدا سبز شونده، سرانجام زرد کم‌رنگ، با پهنک با عرض بیشتر از طول، به طول حدود ۰/۵، به عرض ۰/۵ ـ۰/۷ میلیمتر. پایک خامه سبز، بندرت ارغوانی‌شونده. خامه‌ها به طول ۰/۲ ـ۰/۳ میلیمتر؛ پایک خامه از خامه خیلی کوتاهتر. مریکارپهای رسیده به طول ۲/۸ ـ۳/۷، به عرض ۱/۲ ـ۱/۵ میلیمتر، از دمگل بلندتر، در برش عرضی پنج وجهی، با سطح کاملاً صاف و کم و بیش به‌رنگ سبزکلمی. پره‌ها نخی شکل یا با بالهایی به عرض تا ۰/۱ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، پاکستان، آسیای

مرکزی و امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، جنوب خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ و میوه گیاه اثر قابض و دافع جراحات دارد. دم‌کرده برگ و شاخه‌های آن به‌عنوان تب‌بر توصیه می‌شود. ضماد حاصل از پختن گیاه در سرکه در گذشته برای رفع درد مفاصل و فتق بکار می‌رفته و ضماد آن بحالت گرم روی محل دردناک قرار داده می‌شود (۱۱).

***Bupleurum rotundifolium* L.**

***Carum Carvi* L.**

Syn.: *Apium Carvi* (L.) Crantz, *Seseli Carum* Scop., *Seseli Carvi* (L.) Lam., *Sium Carum* Weber in Wigg., *Ligusticum Carvi* (L.) Roth, *Carum aromaticum* Salisb., *Aegopodium Carum* Wibel, *Sium Carvi* (L.) Bernh., *Bunium Carvi* (L.) M. B., *Carum officinale* S. F. Gray, *Foeniculum Carvi* (L.) Link, *Falcaria carvifolia* C. A. Mey., *Pimpinella Carvi* (L.) Jessen, *Selinum Carvi* (L.) E. H. L., *Ligusticum alatum* (M.B.) Spreng. var. *pauciradiutum* Parsa.

E. caraway

زیره سیاه اروپایی

گیاه با ریشه دوکی شکل. ساقه منفرد یا چندتایی، ایستاده، به ارتفاع ۳۰ تا ۱۰۰ سانتیمتر، با شیارهای گوشه‌دار، اغلب از قاعده منشعب. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، با دمبرگ غلاف پهن‌دار، با محیطی مستطیلی، ۶ ـ ۱۰ جفت‌برگچه‌ای، ۲ ـ ۳ بار شانه‌ای بخش، با قطعات اولیه روی محور اصلی برگ بصورت متقابل ـ متلاقی، با بریدگیهای نهایی معمولاً خطی، نوک‌تیز، به طول ۱ سانتیمتر؛ فوقانی‌ها با غلاف پهن، با لبه‌های غشایی پهن، با بریدگیهای طویل بسیار باریک نخی شکل؛ غلاف‌ها در قاعده در دو طرف با قطعات گوشواره‌ای شکل بریده بریده نوک‌تیز. گریبان و گریبانک وجود ندارد یا بندرت با ۱ ـ ۳ برگه علفی، ریزان. چترها با ۳ ـ ۱۶ شعاع؛ شعاعها قویاً نامساوی، به طول تا ۵/۵ سانتیمتر، راست، انتهایی‌ها از جانبی‌ها بلندتر.

***Carum Carvi* L.**

چترک‌ها با حدود ۱۵ گل؛ گلها چند جنسی یا نرماده. میوه‌ها خاکستری ـ قهوه‌ای، به طول ۳ـ۶ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، قفقاز، سیبری، افغانستان، پاکستان، عراق و شمال غرب افریقا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در چمن‌زارهای کم و بیش مرطوب در نقاط مختلف استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، همدان، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: دانه یا میوه این گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی محرک، مقوی معده، اشتهاآور، ضد اسپاسم، ضدنفخ، مدر، دافع کرم، آسان‌کننده قاعدگی و شیرافزا دارد و در موارد بی‌اشتهایی، دشواری هضم، سوء هاضمه‌های عصبی، اسپاسم‌های معده، سرگیجه، بلع هوا، نفخ روده، تحریک‌پذیری دستگاه قلب و عروق، انگلهای روده و قاعدگی‌های سخت و کمبود ترشح شیر مصرف می‌شود (۱۰).
ـ زیره سیاه اروپایی بادشکن، محرک، اشتهاآور، شیرآور و ضد اسپاسم است، برای معالجه بیماریهای کودکان، نفخ و آشفتگی‌های معدی بکار می‌رود. حمام زیره سیاه اروپایی برای معالجه ورم‌های دردناک شکم توصیه می‌شود و ضماد آن برای درمان بواسیر دردناک کاربرد دارد. بخشهای مختلف گیاه برای درمان زخمهای مقاربتی، سیفلیس، یبوست، وبا، پایین افتادگی مقعد و فیستول مقعده بکار می‌رود. روغن فرار دانه‌های آن ضدباکتری بوده و در معالجه بواسیر مؤثر است (6).
ـ میوه و روغن آن بادشکن، ضد اسپاسم، مقوی معده و شیرآور هستند. به‌عنوان ادویه و چاشنی در خمیردندان و نوشابه غیرالکلی و برعلیه تهوع و دل‌آشوبه و استفراغ بکار می‌رود و برای تهیه نوشابه الکلی نیز از آن استفاده می‌شود (5).
ـ دانه‌ها و روغن فرار آن مصرف می‌شود. زیره سیاه اروپایی خواصی شبیه به **انیسون**/ *Pimpinella Anisum* و **رازیانه**/ *Foeniculum vulgare* به‌عنوان ضد اسپاسم دارد. دانه‌های آن دستگاه هضم را تسکین می‌دهد و بطور مستقیم روی عضلات روده‌ای اثر گذاشته و باعث تسکین قولنج و دل‌پیچه و نفخ می‌شود؛ نفس را خوشبو و اشتها را بهبود با بی‌نظمی ضربان قلب ایجاد شده توسط زیادی باد دستگاه هضم مبارزه و سبب تسکین درد دوره‌ای گرفتگی عضلانی می‌شود. بعلاوه دانه‌های آن مدر، خلط‌آور و مقوی هستند و به تکرار برای درمان برونشیت و سرفه بخصوص در کودکان بکار می‌رود. **زیره سیاه اروپایی** شهرت بسزایی در افزودن تولید شیر در پستان دارد. روغن فرار رقیق شده آن دارویی مفید برای درمان جرب می‌باشد (4).
ـ یادآور می‌شویم که این نام یعنی **زیره سیاه اروپایی** را نباید با نام فارسی **زیره سیاه ایرانی**، **زیره سیاه کرمانی**، **زیره کرمانی** اشتباه کرد که اغلب در منابع دارویی به غلط یکی پنداشته شده‌اند (رجوع کنید به *Bunium persicum*) این جنس یعنی *Carum* L. در ایران دو گونه دارد که عبارتند از:

زیره سیاه اروپایی *Carum Carvi* L.
زیره سیاه قفقازی *Carum caucasicum* (M.B.) Boiss.

یادآور می‌شویم که در گذشته تعدادی از گونه‌های جنس *Bunium* هم‌نام گونه‌های جنس *Carum* بوده‌اند (مؤلف).

Centella asiatica (L.) Urban
Syn.: *Hydrocotyle asiatica* L.
E. Indian pennywort, Asiatic pennywort, Indian hydrocotyle

آب بشقابی

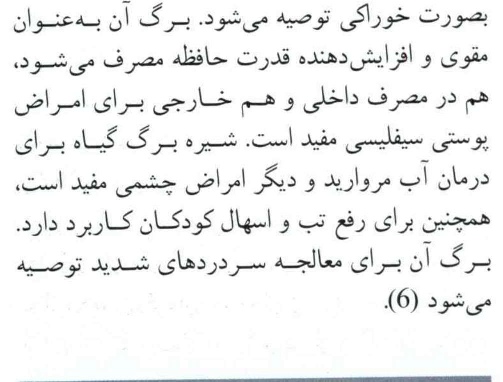
گیاه چندساله. با ساقه‌ها خزنده، در محل گره‌ها مولد ریشه، کرکدار، منشعب. برگها گروهی (دسته‌ای)، به‌قطر ۱ـ۵ سانتیمتر، دایره‌ای ـ کلیوی شکل، ۷ـ۹ رگبرگی، به‌طور منظم کنگره‌ای، سینوس قاعده‌ای عمیق و کم و

بیش با دهانه باز؛ دمبرگ‌ها ۲ـ۱۰ بار بلندتر از پهنک، اصولاً در سطح فوقانی کرکدار. دمگل‌آذینها ۲ـ۴ تایی در میان برگهای گروهی؛ گلهای هر کپه ۲ـ۴ تایی؛ گلها تقریباً بدون دمگل، قرمز رنگ؛ گلبرگها به طول ۱/۵ میلیمتر. پرچمها به اندازه نصف اندازه گلبرگها. میوه‌ها قهوه‌ای، به طول ۳ میلیمتر، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، ضخامت ۱ میلیمتر، پره‌دار، با پره‌های جانبی مشبک.

پراکندگی جهانی: ایران، قفقاز، پاکستان، هند، آسیای جنوب غربی، اندونزی، چین، ژاپن، اقیانوسیه، امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: مرداب انزلی؛ اطراف لاهیجان؛ اطراف رشت و فومن.

مصارف و کاربردها: باعث حفظ نیروی جوانی و قدرت می‌شود، سبب پذیرش و قدرت نگهداری حافظه می‌شود. تقویت‌کننده اعصاب و قلب، قابض و مدر است. برای درمان اختلال‌های پوستی، کم‌خونی، دیابت، سرفه، تنگی نفس، لاغری مفرط و جنون مفید است. گیاه به‌عنوان محلل و مقوی و در بیماریهای پوستی، جذام، سیستم عصبی و خون کاربرد دارد. قرص ساخته شده از گیاه برای تقویت فکری کودکان

بصورت خوراکی توصیه می‌شود. برگ آن به‌عنوان مقوی و افزایش‌دهنده قدرت حافظه مصرف می‌شود، هم در مصرف داخلی و هم خارجی برای امراض پوستی سیفلیسی مفید است. شیره برگ گیاه برای درمان آب مروارید و دیگر امراض چشمی مفید است، همچنین برای رفع تب و اسهال کودکان کاربرد دارد. برگ آن برای معالجه سردردهای شدید توصیه می‌شود (6).

Centella asiatica **(L.) Urban**

Centella asiatica **(L.) Urban**

ـ مصارف و کاربردهای مهم آن عبارت است از: مقوی، ضدروماتیسم، مدر و ملایم، مسکن و آرام‌بخش و گشادکننده رگهای سطحی؛ این گیاه به‌عنوان معالجه‌کننده زخمهای پوستی، جذام و خوره و دیگر امراض پوستی، جوان‌کننده و دارای خاصیت باروری و زیادکننده میل جنسی، مقوی

برای دستگاه گوارش و درمان‌کننده روماتیسم، معالجه کننده اسهال خونی در کودکان، آسم، برونشیت، تسریع‌کننده رشد مو، مقوی قلب و دارای اثر ضدتورمی می‌باشد (4).

– پودر گیاه برای تقویت مغز بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای درمان زیادی فشار خون، تب، عفونتهای دستگاه ادراری، سنگ کلیه، برونشیت، آسم، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، تجمع مایع در بدن، مشکلات گاستریتی، زخم گلو و جذام بکار می‌رود. شیره برگ آن برای درمان زخمها و آسیب‌دیدگی‌ها بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای درمان ناراحتیهای عصبی داده می‌شود و خمیر برگ آن برای درمان روماتیسم، جذام، آماس بیضه‌ها، اگزما، سوزاک، کورک‌ها و تومورها بکار می‌رود (9).

Conium maculatum **L.**

Syn.: *Conium leiocarpum* (Boiss.) Stapf & Wettst.

E. poison hemlock, hemlock

شوکران، شوکران کبیر

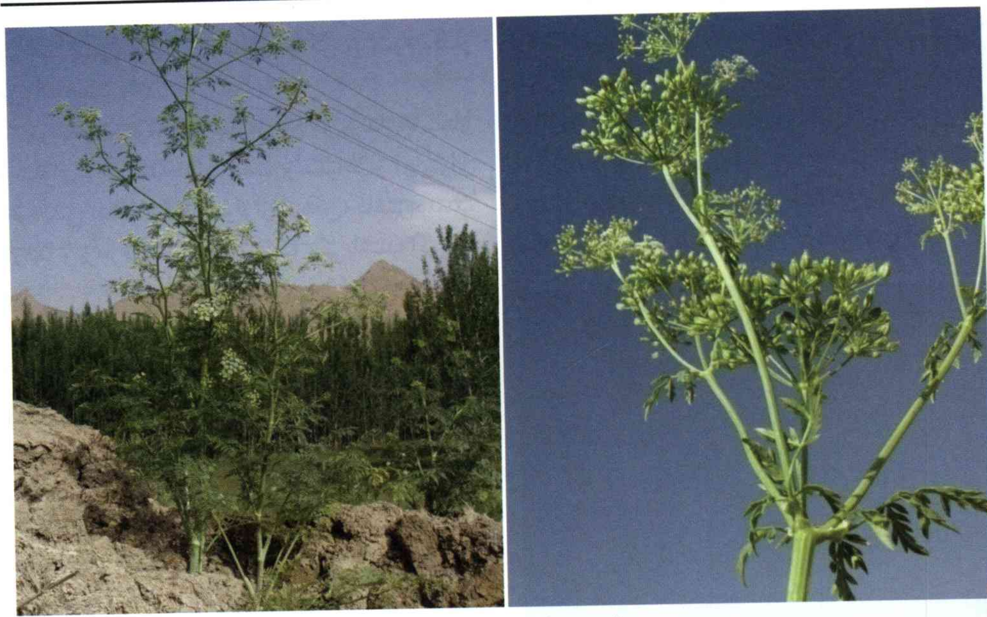
ریشه سفید، دوکی شکل. یقه ساقه فاقد تارهای ناشی از بقایای برگهای سالهای قبل. ساقه منفرد، ایستاده، به ارتفاع ۰/۳–۳ متر، استوانه‌ای، با شیارهای کم عمق، بدون کرک، اغلب تا قسمتهای فوقانی لوله‌ای، سبز کلمی شونده، در بخش پایینی اغلب با نقاط صورتی تیره، در بالا منشعب یا بسیار پرشاخه؛ شاخه‌ها متناوب و گاهی فراهم. برگها نرم و تنک، بدون کرک، با محیطی سه گوشه– تخم‌مرغی، ۲–۴ بار شانه‌ای بخش؛ پایینی‌ها بزرگتر، به طول تا ۵۰، به عرض ۴۰ سانتیمتر، با دمبرگی استوانه‌ای– لوله‌ای؛ بالایی‌ها کوچکتر، شانه‌ای بخش کوچک با غلافی باریک، با لبه سفید؛ قطعات انتهایی معمولاً تخم‌مرغی– مستطیلی، شانه‌ای بریده، با بریدگیهای پایینی، بریده– دندانه اره‌ای، فوقانی‌ها تقلیل یافته، فوقانی‌ترها کامل، بریدگیها یا دندانه‌های انتهایی معمولاً تخم‌مرغی– مستطیلی، نوک کند یا نوک‌تیز، نوک‌دار سفید. چترها بزرگ، جانبی‌ها (کناری‌ها) از مرکزی (انتهایی) بلندتر، ۷–۲۰ شعاعی؛ شعاعهای چتر و چترک‌ها در سمت داخلی اغلب زبر. برگه‌ها متعدد، سه گوشه– سرنیزه‌ای، نوک‌دار، با لبه‌ای غشایی– سفید، برگشته. برگگ‌ها ۳–۶ تایی، تخم‌مرغی– سرنیزه‌ای، در قاعده پهن شده، اغلب بهم آمده، با لبه‌ای سفید– غشایی، برگشته. گیاهی بسیار سمی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان و عراق.

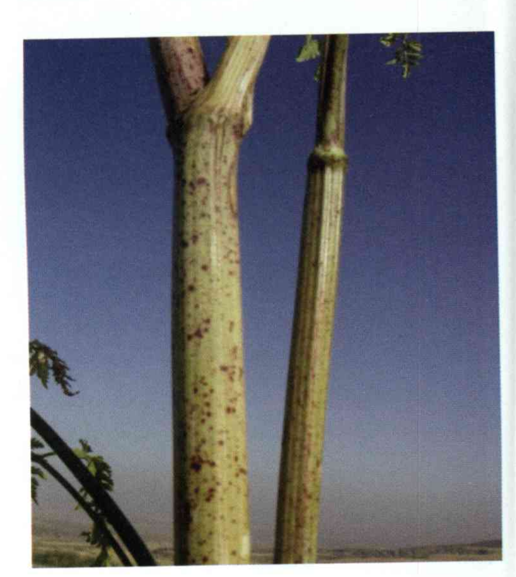
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب خاکروبه روی در کنار روستاها، جاده‌ها و اراضی تخریب تخریب یافته و بندرت در کنار جویبارها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال و بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گیاه کاملاً سمی است؛ میوه و برگهای آن مصرف دارویی دارد و خواص درمانی: مسکن درد، ضد اسپاسم، ضعیف‌کننده نیروی جنسی و ضد سرطان دارد و در موارد سختی ماهیچه‌ای (ناشی از پارکینسون)، اسپاسم‌های ریه، روده و رحم و سرفه؛ اسپاسم (سیاه سرفه و آسم)، تنگی نفس ناشی از آمفیزم، نعوظ‌های دردناک و سوزش ادرار مصرف می‌شود (۱۰).

– گیاه برای گوسفند سمی است. الکالوئید موجود در آن سمی است و سبب فلج عصبی و افسردگی سیستم عصبی مرکزی می‌شود، سبب تهوع و دل بهم‌خوردگی می‌شود. به‌عنوان مسکن و ضددرد مصرف می‌شود.

Conium maculatum L.

Conium maculatum L.

معالج اسپاسم، بیماریهایی مانند داءالرقص، صرع، جنون حاد و سیاه سرفه است. عصاره استخراج شده از گیاه ترکیبی دارویی است که برای انسداد سیستم لنفاوی بکار می‌رود. تنتور آماده شده از گیاه برای جلوگیری از آب مروارید نارس مفید است (6).

- گیاه بسیار سمی است، بدلیل سمی بودن بندرت به‌عنوان دارو مصرف می‌شود، برای درمان سرطان، تصلب شرایین، و تورم پروستات بکار می‌رفته است. گیاه هنگامی که به‌اشتباه بجای جعفری مصرف شود بسیار سمی است و مولد استفراغ، اسهال، سرگیجه، کوفتگی، رعشه و لغوه می‌باشد و ممکن است سبب مرگ شود. آلکالوئیدهای آن با خشک کردن از بین می‌رود، بنابراین گیاه خشک شده آن برای دام کم‌خطرتر از نوع تازه آن است (5).

- **شوکران** در یونان باستان سمی مهلک در تنبیهات دولتی بوده است. سقراط فیلسوف یونانی با نوشیدن شیره (آب) شوکران مرد. کوبیده گیاه یا شیره آن را برای درمان تومورها، تورم‌ها و زخمها تجویز می‌کنند و سبب درمان نعوظ دردناک می‌باشد و بطور عمومی

در طب سنتی قرن ۱۹ به‌عنوان مسکن مرسوم بکار می‌رفته است (4).
- جوشانده میوه‌های نارس آن در یونان باستان وسیله‌ای برای اعدام بوده است. و سقراط از آن برای خودکشی استفاده کرد، شوکران مسکن، کاهش‌دهنده دردها و برطرف‌کننده اسپاسم‌ها می‌باشد، اگرچه قابلیت سمی و کشندگی دارد. اما ترکیبات سمی شوکران با ایجاد اختلال تنفسی سبب مرگ می‌شود. در قرون وسطی بدلیل خواص تسکین‌دهندگی آن در موارد بیماریهای عصبی مانند صرع مصرف می‌شده است و امروزه به‌عنوان داروی خانگی برای درمان گرفتگی شریان‌ها و پروستات بکار می‌رود (2).

Coriandrum sativum L.

***Coriandrum sativum* L.**

Syn.: *Coriandrum majus* Gouan, *Coriandrum diversifolium* Gilib., *Coriandrum globosum* Salisb., *Coriandrum melphitense* Ten. & Guss., *Selinum Coriandrum* E. H. L.

E. coriander, cellender

گشنیز

گیاه کاملاً بدون کرک، با ریشه دوکی شکل. ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع ۲۰ _۷۰ سانتیمتر، استوانه‌ای، با شیارهای کم‌عمق، منشعب. برگهای قاعده‌ای سریعاً ریزان، با دمبرگ بلند، به طول تا ۷ سانتیمتر، کامل یا سه لوبه یا سه بخشی یا شانه‌ای بخش ساده، با بریدگیهای گرد گوه‌ای، بریده _ کنگره‌ای؛ برگهای پایین ساقه با دمبرگ کوتاه، ۱ _۲ بار شانه‌ای‌بخش، با قطعات اولیه کم، تخم‌مرغی پهن، با قاعده‌ای گوه‌ای، شانه‌ای بریده، با قطعات انتهایی بریده_ کنگره‌ای پهن، با دندانه‌های نوک کند، نوک‌دار؛ میانی و بالایی‌ها با غلافی مستطیلی، با لبه‌ای غشایی_ سفید، ۲ _۳ بار شانه‌ای بخش، بابریدگیهای خطی یا نخی شکل، تنک، کامل. چتر مرکزی از جانبی‌ها بالاتر، ۳ _۵ شعاعی، با شعاعهای نامساوی، به طول۱ _۲ سانتیمتر. برگه‌ها وجود ندارند یا منفرد. برگک‌ها اغلب سه تایی، بسیار باریک، نخی شکل_ درفشی، نیش‌دار. گلهای بیرونی چترک‌های خارجی ناجور شکل (نامتقارن). گلبرگها شدیداً نامساوی؛ خارجیها شعاعی؛ میانی‌ها فقط با یک لوب شعاعی؛ درونی‌ها کوچکتر با نوک برگشته. دندانه‌های کاسه گلهای کناری از میانی و درونی‌ها خیلی بلندتر. میوه‌ها به‌قطر ۱/۵ _۵ میلیمتر، زرد کاهی_ قهوه‌ای شونده، بسیار معطر. خامه‌ها از پایک خامه ۲ _۳ بار بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، قفقاز، افغانستان و پاکستان، در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی با ارزش به‌عنوان سبزی خورشتی و به‌عنوان گیاه زراعی در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه و روغن حاصل از تقطیر آن مصرف می‌شود و خواص درمانی ضدنفخ، بهبوددهنده هضم، مسکن، شیرافزا، بهبوددهندگی

قاعدگی، مدر و کرم‌کش دارد و در استعمال داخلی به‌عنوان ضدنفخ، محرک معده و محرک (حافظه و قوای جنسی) مصرف می‌شود و در استعمال خارجی ضددردهای موضعی است (10).

- گشنیز خواص درمانی: مقوی معده، ضد اسپاسم، ضدنفخ، ضدمیکرب و ضدقارچ دارد و جهت درمان گاستریت (ورم معده)، رفع اسهال و برطرف کردن ترش کردن معده بکار می‌رود و در طب عوام به‌عنوان ضدکرم، کاهش درد مفاصل و روماتیسم مصرف می‌شود (۱۲).

- گشنیز معطر، محرک، مقوی، بادشکن، اشتهاآور، صفرابر، خنک‌کننده، مدر و محرک قوای جنسی است. برگهای آن بادشکن و صفرابر است. جوشانده آن برای درمان زخمهای گلو و نزله و شستشودهنده چشم در ورم ملتحمه بکار می‌رود. میوه‌های آن جلوگیری‌کننده از گریپ است. عصاره دانه آن به‌عنوان ضدباکتری و مسکن در موارد آرایشی و شامپو بکار می‌رود. به همراه روغن کرچک برای درمان روماتیسم مفید است. دانه‌های سرخ شده آن برای درمان سوء هاضمه مفید است. ضماد آن برای درمان زخمهای مزمن و کفگیرک توصیه می‌شود. بخشها و اندامهای مختلف گیاه مفید برای درمان دردهای طحال، زخمها، زخمهای مقاربتی و سیفلیس است (6).

- به‌عنوان بادشکن، مقوی معده، ضد اسپاسم و محرک قوای جنسی بکار می‌رود. دود میوه آن مثل سیگار کشیدن برای درمان و تسکین سردرد بکار می‌رود. خاصیت کاهش قند خون دارد. از میوه‌های آن گاهی برای معطر کردن سیگار استفاده می‌شود. روغن آن در استعمال خارج برای درمان روماتیسم و دردهای مفصلی بکار می‌رود. میوه‌های آن به‌عنوان چاشنی

Coriandrum sativum **L.**

مصرف می‌شود (5).

ـ گشنیز بیشتر از دو هزار سال در سراسر آسیا، شمال افریقا و اروپا بکار می‌رفته است، در نوشته‌های عبری و مصر باستان اطلاعاتی در مورد آن وجود دارد. گشنیز بیشتر به‌عنوان ادویه بکار می‌رود تا گیاه دارویی. با وجود این دم‌کرده گیاه، دارویی ملایم برای درمان نفخ، جمع شدن باد در شکم و دل‌پیچه می‌باشد. اسپاسم روده را فرو می‌نشاند و اثرات ضدتنش عصبی دارد. گشنیز برای خوشبو کردن دهان جویده می‌شود بخصوص بعد از خوردن سیر. بصورت مایع در استعمال خارج برای درمان روماتیسم بکار می‌رود، در اروپا بصورت سنتی بدلیل وجود ترکیبات محرک قوای جنسی آن مصرف می‌شود (4).

Cuminum Cyminum **L.**

Syn.: *Cuminum officinale* Garsault, *Cuminum odorum* Salisb.

E. cumin, cummin

زیره سبز

گیاه یکساله ظریف، به ارتفاع ۱۵ـ۳۰ سانتیمتر. برگها با قطعات نخی شکل و بریدگیهای زیاد. برگه‌ها ۵ـ۶ تایی، نخی شکل، بدون بریدگی یا با قطعات ۳ تایی نخی شکل. شعاعهای چترها ۳ـ۶ تایی، به طول ۵ـ ۱۰ میلیمتر. برگکها خطی ـ طویل، با لبه‌های سفید. گلبرگها قرمز، نامساوی. میوه‌ها به طول ۵ـ۶ میلیمتر، مستطیلی، با خارهای موی ریش مانند. دندانه‌های کاسه گل درفشی، تاجک‌مانند؛ پره‌های اولیه نخیشکل؛ کانال هدایت شیرابه در بخش پایین کانال بین پره‌ای منفرد، بطرف سطح داخلی مریکارپ دوتایی. خامه‌ها کوتاهتر، سرانجام خمیده.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود. تیپ از مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مرکز، اصفهان، یزدآباد (کاشته شده)، یزد، عقدا، تهران، گرمسار، بین تهران و سمنان؛ گیاه کاشته شده در خراسان (سبزوار).

مصارف و کاربردها: میوه‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضدنفخ، بهبوددهنده هضم، مسکن، شیرافزا، بهبوددهنده قاعدگی، مدر و کرم‌کش دارد و در موارد نفخ، سوء هاضمه‌های عصبی، بلع هوا، تحریکات قلبی ـ عروقی، نارسایی قاعدگی، دوران شیردهی، انگلهای روده و در استعمال خارجی برای معالجه دلمه شدن شیر در پستان و کاهش قدرت شنوایی مصرف می‌شود (۱۰).

Cuminum Cyminum **L.**

ـ اثرات درمانی زیره سبز: سقط‌کننده، ضددرد، بی‌حس‌کننده، ضدکرم، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدباکتری، ضدسم، ضدصفرا، ضدباروری، ضدالتهاب، ضداکسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدتومور، تقویت‌کننده قوای جنسی، قابض، ضدنفخ، ضداحتقان، معرق، هضم‌کننده غذا، ادرارآور، شیرافزا، قارچ‌کش، لاروکش، محرک، تقویت‌کننده معده، تقویت‌کننده رحم و التیام‌دهنده زخم می‌باشد (۱۲).

میوه زیره سبز بادشکن، معطر، اشتهاآور، مدر، محرک، شیرآور و قابض، خنک‌کننده، مفید برای گرفتگی صدا، سوء هاضمه، اسهال مزمن و تب‌های مزمن است. افزایش‌دهنده اشتها و نیرو است، برای معالجه نفخ، دل بهم‌خوردگی و استفراغ، اسهال، سوء هاضمه و بیماریهای پوستی بکار می‌رود. خمیر آن برای کاهش دادن خارش و درد بکار می‌رود و برای درمان عقرب‌گزیدگی مفید است. عصاره اتری آن ضد اسپاسم و کم‌کننده فشار خون است (6).

ـ اگرچه میوه‌های آن بمقدار زیاد به‌عنوان ادویه و چاشنی در غذاهای فصلی مصرف می‌شود، اما از نظر دارویی ارزش زیادی ندارد. آنها بادشکن، ضد اسپاسم، معطر و مقوی معده هستند، زیره سبز معمولاً در داروهای دامپزشکی مصرف می‌شود (5).

ـ ادویه‌ای عمومی و گیاه دارویی در مصر باستان، زیره سبز برای بیماری سیستم هضم غذا، بیماریهای سینه و سرفه‌ها به‌عنوان ضد درد و درمان پوسیدگی دندان بکار می‌رود. زیره سبز مشابه دیگر خویشاوندانش مثل **زیره سیاه اروپایی** / *Carum Carvi* و **انیسون** / *Pimpinella Anisum* نفخ و باد شکم را تسکین می‌دهد و مراحل کامل هضم غذا را بهبود می‌بخشد. گاز شکم را کم و روده را شل و آرام می‌کند. در طب سنتی هندوستان زیره سبز برای رفع بی‌خوابی، سرماخوردگی و تب و مخلوط در خمیر و آب پیاز برای درمان عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. دانه‌های آن تولید شیر پستان را بهبود می‌بخشد، نقشی که با **رازیانه** / *Foneaiculum vulgare* مشترک است (4).

***Daucus Carota* L.**

E. garden carrot

هویج خودروی

گیاه یکساله یا دو ساله، اغلب ضخیم، کرکدار. ساقه به ارتفاع ۴۰ ـ ۱۵۰ سانتیمتر یا بلندتر، منشعب. برگها ۲ ـ ۳ بارشانه‌ای، بدون کرک یا کرکی زبر، با قطعات گوناگون، خطی یا سرنیزه‌ای. چترها توگود یا تخت؛ شعاعها متعدد، راست، بهم آمده. برگه‌ها مساوی اندازه چترها یا کمی کوتاهتر، ۱ ـ ۲ بار شانه‌ای بخش. برگگ‌های چترک‌های خارجی سه‌بخشی، داخلیها ساده. گلبرگها اغلب سفید، بندرت ارغوانی شونده؛ گلهای مرکزی اغلب ارغوانی تیره. میوه‌ها به طول ۲ ـ ۴ میلیمتر؛ پره‌ها خاردار؛ خارها از قطر میوه بلندتر نیستند. گیاه از نظر اندازه متوسط. چترهای انتهایی به‌قطر

***Daucus Carota* L.**

--subsp. *Carota*

۵ ـ ۱۰ سانتیمتر. پره‌های ثانویه با خارهای ساده، بندرت دوپاره.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، آذربایجان، اصفهان، فارس، خراسان و تهران.
انواع زراعی آن با نام *Daucus Carota* var. *sativus* در سراسر ایران کاشته می‌شود و به مصرف غذایی می‌رسد.
مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده این گیاه گوشت ریشه، شیره (آب) هویج، برگهای خشک و میوه (دانه) می‌باشد و خواص درمانی: مقوی، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، افزایش‌دهنده گلبولهای قرمز و هموگلوبین، افزایش‌دهنده ایمنی بدن، منظم‌کننده کار روده (ضداسهال و ملین)، ضدعفونت و التیام‌بخش معده و روده‌ها، تصفیه‌کننده خون، روان‌کننده صفرا، مفید در درمان بیماریهای سینه، مدر، شیرافزا، دافع کرم، طراوت‌بخش پوست و التیام‌بخش زخمها دارد و در استعمال داخلی جهت درمان ضعف، اختلالات کمبود مواد معدنی، راشیتیسم و پوسیدگی‌های دندان، کم‌خونی، برخی انواع ضعف دید، التهاب قولون، دردهای روده‌ای، اسهال کودکان و بزرگسالان، عفونتهای ناشی از کولی باسیل، زخمهای گوارشی، خونریزیهای گوارشی، یبوست، بیماریهای ریوی (سل، برونشیت‌های مزمن، آسم)، خنازیر، روماتیسم، نقرس، سنگ کلیه، تصلب شرایین، نارسایی‌های کبدی ـ صفراوی، یرقان، کمبود ترشح شیر در مادران شیرده، اختلال‌های پوستی، انگلهای روده (تنیا)، پیشگیری‌کننده از بیماریهای عفونی و تحلیل برنده، پیشگیری کننده از پیری و چروک پوست بکار می‌رود و در استعمال خارج جهت مداوای زخمها، سوختگی‌ها، دمل‌ها، انواع اختلال پوستی (ناشی از اگزما، التهابات پوستی)، سرمازدگی، ترک‌های جلدی، آبسه‌ها و سرطان‌های

***Daucus Carota* L.**

پستان مصرف می‌شود (۱۰).

ـ مهمترین اثرات درمانی هویج: ضدکرم، ضدباکتری، ضدباروری، ضدترشح شیر، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، مقوی قلب، ادرارآور، محافظ قلب، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کم‌کننده اسیداوریک خون، گشادکننده عروق، محرک و شل‌کننده عضلات می‌باشد (۱۲).

ـ دانه‌های آن بادشکن، مقوی معده، محرک قوای جنسی و مقوی اعصاب است. روغن برگ آن سبب انقباض رحم می‌شود. میوه‌های آن مدر، بادشکن، قاعده‌آور، کرم‌کش و ضدسیفلیس هستند. گیاه خاصیت کاهش قند خون دارد. میوه‌های آن غذایی مناسب برای کودکان هستند و دارای ترکیبات تشکیل‌دهنده پوست هستند و در موارد اسهال در کودکان شیرخوار مصرف می‌شوند (5).

ـ این سبزی رایج بطور عجیبی سم‌زداست. کبد را تقویت، جریان ادرار را تحریک و مواد زاید بدن را از کلیه‌ها دفع می‌کند. آب هویج کاشته شده نوشابه‌ای لذیذ و مسمومیت‌زدایی با ارزش است. کاروتن موجود در آن به ویتامین A تبدیل می‌شود. این گیاه مغذی سبب بهبود شب‌کوری و دید عمومی می‌شود. ریشه خام هویج رنده شده یا خمیر شده دارویی مفید برای دفع کرمک به‌ویژه در کودکان است. برگهای هویج خودروی مدر است. آن را برعلیه التهاب مثانه و تشکیل سنگ کلیه، کوچک کردن سنگ‌های تشکیل شده بکار می‌برند. محرک قاعدگی است و در طب عوام برای درمان خماری صبحگاهی مصرف می‌شود. هم برگها و هم دانه‌های آن نفخ را تسکین و هضم را منظم می‌کند (4).

جنس هویج/ .Daucus L در ایران ۶ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله معطر دارد. نژادی اصلاح شده از *Daucus Carota* بصورت زراعی کاشته می‌شود و ریشه آن مصرف خوراکی شناخته شده‌ای دارد، در اینجا فهرستی از گونه‌های مختلف این جنس ارائه می‌شود.

هویج یکساله *Daucus Broteri* Ten.

هویج منقوط، هویج ریش‌دار *Daucus guttatus* Smith.

Daucus littoralis Smith subsp. *hyrcanicus* Rech. f.

هویج ساحلی خزری

Daucus microscias Bornm. & Gauba

هویج کوتاه چتر

هویج قبرسی، هویج گنویی *Daucus subsessilis* Boiss.

با توجه به اینکه از نظر دارویی و مصارف آن بیشتر کاربردهای **هویج فرنگی**/ *Daucus Carota* var. *sativus* شناخته شده می‌باشد. بنابراین با توجه به معطر بودن سایر گونه‌های این جنس توصیه می‌شود در ارتباط با کاربردهای این گونه‌ها نیز تحقیقات کاربردی صورت بگیرد (مؤلف).

Daucus Carota L. var. _sativus_ DC.
Syn.: *Daucus sativus* (Hoffm.) Roehl.
E. garden carrot

هویج فرنگی

گیاه یکساله یا دوساله، اغلب ضخیم، کرکدار. ساقه به ارتفاع ۴۰ـ۱۵۰ سانتیمتر یا بلندتر، منشعب. برگها ۲ـ۳ بار شانه‌ای، بدون کرک یا کرکی زبر، با قطعات گوناگون، خطی یا سرنیزه‌ای. چترها توگود یا تخت؛ شعاعها متعدد، راست، بهم آمده. برگه‌ها مساوی اندازه چترها یا کمی کوتاهتر، ۱ـ۲ بار شانه‌ای بخش. برگکهای چترک‌های خارجی سه بخشی، داخلیها ساده. گلبرگها اغلب سفید، بندرت ارغوانی شونده؛ گلهای مرکزی اغلب ارغوانی تیره. میوه‌ها به طول ۲ـ۴ میلیمتر؛ پره‌ها خاردار؛ خارها از قطر میوه بلندتر نیستند.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاه گیاه ریشه و دانه‌های آن است. هویج فرنگی مدر،

برطرف‌کننده انسداد و محرک است. اثر مفید روی کلیه‌ها، جلوگیری‌کننده از تجمع مایع و جلوگیری کننده از رسوبات گرد آجری ادرار دارد. اثر فعال و با ارزشی در درمان تجمع مایع، دردهای ادراری، سنگ مثانه و عفونت‌های کیسه مثانه دارد. برای درمان جذام، بواسیر و غدد بدخیم بکار می‌رود. به‌عنوان تصفیه‌کننده خون و گندزدا بکار می‌رود. تصفیه‌کننده خون است و برای درمان اسهال مزمن بکار می‌رود. جوشانده هویج مفید برای درمان زردی و صفرا است. پماد و ضماد آن به همراه روغن خوک برای درمان سوختگی مفید است، به همراه برگها به‌عنوان ضماد برای درمان زخمهای ترشح‌دار و زخمها بکار می‌رود. دانه‌های آن بادشکن، معطر، محرک و برای افزایش میل جنسی (قوه باء) و مقوی سیستم عصبی بکار می‌رود و برای درمان دردهای رحمی و سقط‌آور استفاده می‌شود. برای درمان بیماریهای کلیوی و تجمع مایع در بدن استفاده می‌شود (6).

***Daucus Carota* var. *sativus* L.**

***Dorema ammoniacum* D. Don**

E. Bombay sumbul, ammoniac plant, gum ammoniacum plant

وشق، کما کندل، وشا

بیخ ساقه ضخیم؛ یقه پوشیده از رشته‌های ناشی از بقایای دمبرگهای برگهای سالهای قبل. ساقه به ارتفاع تا ۱۸۰ ـ ۲۵۰ سانتیمتر، به‌قطر ۳ ـ ۶ سانتیمتر، در بالا با شاخه‌های متناوب پانیکولی، در ابتدا زرد گاهی ـ سبز رنگ، سرانجام قهوه‌ای شونده، با گره غیر ضخیم. برگها همگی قاعده‌ای، سه بخشی؛ قطعات اولیه شانه‌ای، بندرت دو بار شانه‌ای؛ قطعات انتهایی بزرگ، همگی به محور پهن چسبیده، با قاعده‌ای ممتد و پهن، کم و بیش بهم پیوسته؛ پایینی‌ها گاهی دوپاره نامساوی، به طول ۴ ـ ۱۰، به عرض ۱/۵ ـ ۴/۵ سانتیمتر، کم و بیش نوک‌تیز؛ دمبرگ و محور برگ ضخیم (پهن)، در حالت خشک با شیارهای کم عمق؛ برگهای فوقانی اغلب به غلافی ساقه آغوش و بزرگ با نوک دراز تقلیل یافته. چترها با دمگل‌آذین کوتاه و ضخیم یا تقریباً بدون دمگل‌آذین، با کرکهای هلویی ـ پشمالوی سفید، سرانجام کم و بیش بدون کرک‌شونده، کروی. تخمدان کرک مخملی. میوه‌ها به طول ۸، به عرض ۵ ـ ۶ میلیمتر، بیضوی پهن، قهوه‌ای ـ مایل به بنفش، ابتدا با کرکهای هلویی ـ پشمالوی سفید، سرانجام بدون کرک شونده؛ پره‌ها نخی شکل، آشکار؛ کانالهای بین پره‌ای آشکارا با یک کانال هدایت شیرابه؛ در سطح داخلی مریکارپ ۲ ـ ۴ کانالی.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نواحی بیابانی و با خاکهای گچی ـ آهکی در نقاط

***Dorema ammoniacum* D. Don**

مختلف استانهای اصفهان، یزد، بلوچستان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: شیرابه رزینی روغنی آن مصرف می‌شود. در طب سنتی هندی و غربی مصرف می‌شود، امروزه در کتاب دستور داروسازی انگلستان به‌عنوان ضد اسپاسم و خلط‌آور مصرف می‌شود. دارویی ویژه برای درمان برونشیت‌های مزمن، آسم و سرفه‌های دائمی می‌باشد. وشا گاهی برای افزایش عرق و قاعدگی (به‌عنوان عرق‌آور و قاعده‌آور) بکار می‌رود (4).

گم آمونیاک در گذشته مصرف زیاد در درمان بیماریها داشته، بطوریکه از آن به‌عنوان مقوی، نیرودهنده، قاعده‌آور و خلط‌آور استفاده می‌شده است. **گم آمونیاک** در برونشیت‌های مزمن و تنگی نفس بکار می‌رود (۱۱).

جنس *Dorema* D. Don. در ایران ۷ گونه گیاه چندساله و شیرابه‌دار دارد که با نامهای فارسی کندل، کماکندل، وشا و وشق در بین مردم شناخته می‌شوند، در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌شود تا اطلاعات جامع‌تری نسبت به آنها ارائه گردد.

Dorema Aitchisonii Korov. ex M. Pimen.

کندل افغانی، کندل خراسانی

Dorema ammoniacum D. Don وشق، وشا، کماکندل

Dorema Aucheri Boiss. کندل کوهی، بیلهر

Dorema aureum Stocks کندل زرد

Dorema glabrum Fisch. & C. A. Mey.

کندل آذربایجانی

Dorema gummiferum (Jaub. & Spach) K. Korol

کندل صمغی، کندل صمغ‌دار

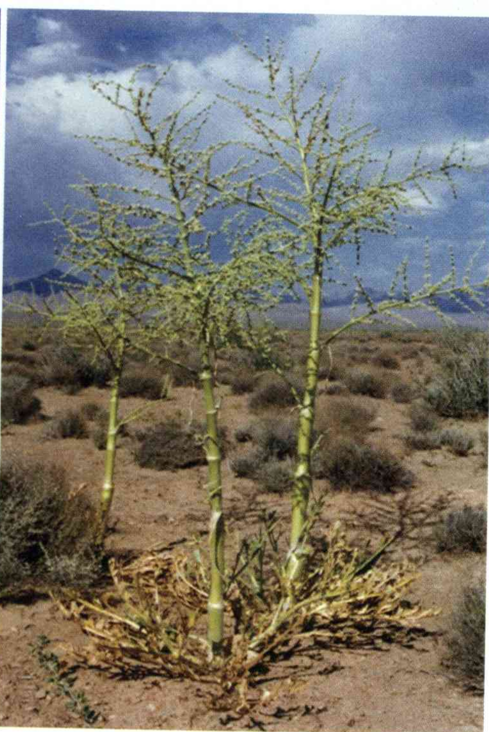
Dorema hyrcanum Kos.- pol. کندل خزری

گونه بیلهر / *Dorema Aucheri* Boiss. در مناطقی از کرمانشاه با نام محلی زو (Zu) در اوایل بهار به

مصرف تغذیه می‌رسد و بجز کندل آذربایجانی، کنـدل خزری و کندل کوهی (بیلهر) همگی دارای شـیرابه‌ای هستند که توسط مردم محلی استخراج می‌شـوند و بـا نام عمومی وشا یا کندل بفروش می‌رسند. جا دارد که برای تعیین میزان ارزش دارویی آنهـا طـی برنامـه‌ای منسجم تحقیقات سنجیده‌ای صورت گیرد (مؤلف).

Dorema glabrum Fisch. & C.A. Mey.

Dorema ammoniacum D. Don

Dorema Aucheri Boiss.

***Dorema glabrum* Fisch. & C.A. Mey.**

***Eryngium caeruleum* M. B.**

Syn.: *Eryngium caucasicum* Trautv., *Eryngium Bieberesteinianum* Nevski, *Eryngium Pskemense* Pavlov.

چوچاخ، چوچاق، اناریجه

گیاهانی چند ساله یا دو ساله، اغلب به‌رنگ آبی آسمانی. ساقه‌ها منفرد، استوانه‌ای، شیاردار، با گل‌آذین به ارتفاع ۳۰ تا ۵۰ به‌ندرت تا ۱۰۰ سانتیمتر، در بخش فوقانی با شاخه‌های دو شاخه‌ای واگرا، با شاخه‌های فرعی متعدد، افقی برگشته، مولد گل‌آذین دیهیمی متراکم. برگهای قاعده‌ای علفی، سریعاً ریزان، با دمبرگ بلند؛ پهنک برگ با محیطی تخم‌مرغی،کامل یا سه‌بخشی، با قاعده‌ای قلبی، با لوبهای مستطیلی، با لبه کنگره‌ای درشت یا دندانه‌ای خاردار؛ برگهای حائل گل‌آذین بدون دمبرگ، سخت شکننده، پنجه‌ای منقسم، با لوبهای ۳ ـ۵ تایی، سرنیزه‌ای، به طول تا ۴ سانتیمتر، برگشته، خاردار. کپه نیمه کروی، کوچک، به‌قطر حدود ۱۰ میلیمتر. برگه‌های گریبانی ۴ ـ۶ تایی، خطی ـ سرنیزه‌ای، درفشی، واگرا، با لبه خارک‌دار تنک، به طول ۲ ـ۴ سانتیمتر، به عرض ۱ ـ ۴ میلیمتر، ۳ برابر اندازه کپه. برگک‌ها کامل، درفشی، بیرونی‌ها کم و بیش به‌طور مشخص سه دندانه‌ای، از گلها بلندتر. دندانه‌های کاسه مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌دار، با لبه بدون‌کرک. میوه‌ها واژ تخم‌مرغی، سه گوشه، با مریکارپ‌های به پشت نافشرده، با فلسهای سرنیزه‌ای باریک، نوک‌تیز، بدون‌کرک، با سطحی (چهره‌ای) پرزدار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی کم و بیش رطوبت‌پسند در نقاط جلگه‌ای و دامنه‌ای کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، خوزستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه در وسعت محدود توسط مردم گیلان و غرب مازندران به‌عنوان سبزی معطر و با نامهای محلی مذکور (چوچاخ، چوچاق، زلنگ) بکار می‌رود و ارزش‌های دارویی آن بخوبی شناخته نشده است (مؤلف).

لازم است یادآوری گردد که جنس *Eryngium* L. با نام فارسی زول در ایران ۱۰ گونه دارد که همگی آنها کم و بیش معطر بوده و هریک دارای عطر قوی تا ضعیف می‌باشند و بعلت خاردار بودن در طب سنتی کمتر مصرف می‌شوند. جا دارد با توجه به کاربریهای محدود و مصارف محلی کم آنها طی برنامه‌ای منسجم به تحقیق پیرامون کاربردها و احیاناً مصارف دارویی آنها بپردازیم. در اینجا به نامهای علمی گونه‌های مختلف آن اشاره می‌کنیم.

Eryngium caeruleum M.B.

***Eryngium caeruleum* M. B.**

زول *Eryngium Billardieri* F. Delaroche

زول آبی، زول برگ پهن *Eryngium Bornumlleri* Nab.

زول خراسانی *Eryngium Bungei* Boiss.

زلنگ، چوچاخ، چوچاق *Eryngium caeruleum* M.B.

زول گرمسیری، زول کرتی *Eryngium creticum* Lam.

Eryngium glomeratum Lam.

زول خارآلود، زول پرساقه

زول بیابانی *Eryngium Noeanum* Boiss.

Eryngium pyramidale Boiss. & Hausskn.

زول مخروطی

زول گرزنی *Eryngium thyrsoideum* Boiss.

زول برگ گندمی *Eryngium Wanaturi* Woron.

لازمه آشنایی با آنها و کاربردهای دارویی، صنعتی و ... نیازمند انجام تحقیقات منسجم دارویی است (مؤلف).

Eryngium Billardieri F. Delaroche

Eryngium thyrsoideum Boiss.

Eryngium creticum Lam.

Eryngium thyrsoideum **Boiss.**

Eryngium Bungei **Boiss.**

Eryngium caucasicum **Trautv.**

Eryngium Noeanum **Boiss.**

***Falcaria vulgaris* Bernh.**

Syn.: *Sium Falcaria* L., *Drepanophyllum sioides* Wibel., *Falcaria Rivinii* Host, *Falcaria sioides* (Wibel) Ascherson, *Falcaria persica* Stapf & Wettst., *Falcaria vulgaris* Bernh. var. *persica* (Stapf & Wettst.) Bornm.

E. common falcaria, field falcaria

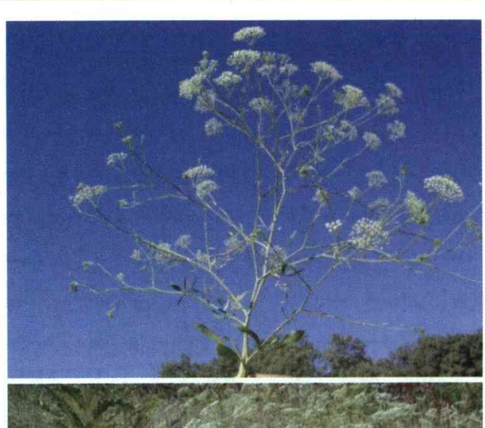
قازیاغی

ریشه دوکی شکل. ساقه به ارتفاع ۳۰ ــ ۷۰ سانتیمتر، با شاخه‌های منقسم متعدد، استوانه‌ای، بدون کرک یا در بخش پایینی کرکی. برگها تقریباً چرمی؛ برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه ۱ ــ ۲ بار سه‌تایی یا شانه‌ای بخش، اغلب بدون کرک، دمبرگ‌دار، با قطعاتی به طول ۵ ــ ۱۰ سانتیمتر، به عرض ۳ ــ ۸ میلیمتر، خطی یا سرنیزه‌ای، بندرت واژ سرنیزه‌ای، کم و بیش داسی شکل، دندانه اره‌ای ـ غضروفی؛ برگهای بالای ساقه اغلب سه قسمتی، با دمبرگ غلافدار. چترها با دمگل‌آذین بلند، با شعاعهای تقریباً مساوی ۷ ــ ۱۵ تایی؛ شعاعها به طول ۱ ــ ۳ سانتیمتر. برگه‌ها و برگگ‌ها درفشی، به طول تا ۸ میلیمتر، نامساوی، خطی ـ درفشی. مریکارپ‌ها به طول ۴ ــ ۵، به عرض ۰/۵ ــ ۰/۸ میلیمتر، مستطیلی ـ خطی، استوانه‌ای؛ پره‌ها کمی خمیده، جانبی‌ها لبه‌دار؛ کانال‌های هدایت شیرابه در کانال‌های بین پره‌ای و نیمه سطح داخلی مریکارپ منفرد.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی و افریقای شمال‌غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، آذربایجان، کردستان، لرستان، بختیاری، سمنان، تهران، یکی از علفهای هرز رایج در باغها، مزارع و اراضی رها شده، کنار جاده‌ها و دامنه‌های کوهستانی می‌باشد.

مصارف و کاربردها: نام فارسی **قازیاغی** برای اغلب خوانندگان این کتاب نامی آشناست، زیرا در بیشتر نقاط ایران بجز نواحی گرمسیری جنوب این گیاه بصورت علف هرز در کنار مزارع، باغها و بعضاً دامنه‌های کوهستانی و اراضی تخریب یافته می‌روید و

***Falcaria vulgaris* Bernh.**

به‌عنوان سبزی صحرایی در اوایل بهار برگهای جوان آن که معطر نیز هست مصرف می‌شود، اما ارزش دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست و در بازار گیاهان دارویی ایران جایگاه خاصی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

***Ferula alliacea* Boiss.**

گیاه چندساله. کرکدار. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰-۱۲۰ سانتیمتر، در قاعده به ضخامت تا ۳ سانتیمتر، شیاردار، مایل به قرمز. برگهای قاعده‌ای ۲ تا ۳ بار شانه‌ای بخش، به طول تا ۴۵، به عرض ۳۰ سانتیمتر، با لوبهای مستطیلی - تخم‌مرغی یا خطی - گوه‌ای، بدون تقسیم یا ۲-۳ لوبکی، با طول ۸-۱۰، به عرض ۲-۳ سانتیمتر، با دو سطح کرکی، تقریباً بدون غلاف مشخص، با دمبرگ مشخص؛ برگهای فوقانی ساقه با لوبهای کوچکتر، در قاعده غلافدار؛ برگهای زیر گل‌آذین با غلافهای کاملاً پهن کرکی، غشایی؛ پهنک برگها کم و بیش تحلیل یافته یا با لوبهای کوچک. گل‌آذین پانیکول کم و بیش کروی، با چترهای متعدد. دمگل‌آذینهای میوه‌دار معمولاً ضخیم، چوب پنبه‌ای. چترهای میوه‌دار با شعاعهای ۲۰-۳۵ تایی، در کنار دمگل‌آذینهای منتهی به چترهای عقیم؛ شعاعها به طول ۲-۶ سانتیمتر. بدون کرک. چترک‌ها با ۱۶-۲۰ گل. دمگلها بسیار نازک، کم و بیش هم‌اندازه مریکارپ‌ها. مریکارپ‌ها تخم‌مرغ - مستطیلی، به طول ۱۲-۱۶، به عرض ۶-۱۱ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران، نمونه تیپ از نیشابور و مشهد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خراسان: اطراف نیشابور و کاشمر؛ ارتفاعات بزق؛ بین بزق و نیشابور.

مصارف و کاربردها: صمغ و رزین آن برای درمان گزیدگی نیش عقرب و گندزدای روده‌ای و بادشکن بکار می‌رود. مفید برای درمان هیستری و صرع است. شیرابه استخراج شده از آن اشتهاآور، مفید برای هضم، محرک معده و روده، ضدنفخ، بادشکن، مقوی سیستم عصبی، محرک رحم، ضد اسپاسم و مفید برای درمان تب‌های تیفوئیدی و برطرف‌کننده سرفه و نفس بدبوی است. مفید برای عفونت سینه، آسم، سیاه‌سرفه و سرفه خشک است. در درمان هیستری، صرع و گزیدگی

***Ferula alliacea* Boiss.**

نیش عقرب بکار می‌رود و گندزدای روده‌ای و بادشکن نیز می‌باشد (6).

- جنس **کما**/ *Ferula* L. در ایران نزدیک به ۳۳ گونه دارد که همگی با داشتن برگهای مرکب با بریدگیهای زیاد و قطعات بزرگ یا بسیار کوچک به شکلهای گوناگون، مستطیلی، خطی، خطی - سرنیزه‌ای و غلاف مشخص دمبرگی و گل‌آذین با گلهای بارور و عقیم به‌رنگ زرد تا سفید و بوی عطر اغلب دلنشین تا بدبوی شناخته می‌شوند. همگی آنها کم و بیش شیرابه دارند، اما تعدادی از آنها شیرابه‌ای بارزتر و بیشتر دارند که در مناطق مختلف مربوط به رویشگاه آنها توسط مردم محلی برداشت می‌شوند و با نامهای **باریجه**، **آنقوزه**، **قاسنی**، **سکبینج**، **آنقوزه تلخ** و **آنقوزه شیرین** شناخته می‌شوند. تحقیقات نشان داده است که بیشتر این شیرابه‌ها به مصرف صادرات می‌رسند و ترکیبات تبدیل شده قابل

مصرف آنها مجدداً به ایران برمی‌گردد و به‌عنوان دارو، مواد حجم‌دهنده لوازم آرایشی، دارویی و ... به مصرف می‌رسند. در ضمن بمقدار بسیار کم و ناچیز نیز در طب سنتی ایران از آنها به‌عنوان کرم‌کش و تقویت‌کننده دستگاه گوارش استفاده می‌کنند. در بسیاری از موارد نیز مردم براساس حس چشم و هم‌چشمی و بدون دلیل جوانه‌های تازه روئیده آنها را مصرف می‌کنند که این امر سبب ریشه‌کن شدن و نابودی آنها می‌شود، بطوریکه امروزه میزان برداشت این شیرابه‌ها با توجه به مسائل اقتصادی و اجتماعی و افزایش جمعیت مصرف‌کننده رو به کاهش گذاشته است. در ضمن در طی سالهای اخیر با گسترش دانش شیمی گیاهی اغلب ترکیبات شیمیایی گونه‌های فراوان و مشهور و محلی آنها شناخته شده‌اند. بدون اینکه به ارزش واقعی دارویی، صنعتی، آرایشی و ... آنها پی برده شود. بنابراین جا دارد طی مراحل تحقیقاتی منسجم و با شناخت دقیق این گونه‌ها و برنامه‌ریزی صحیح در جهت برداشت و شناخت ترکیبات و مواد مؤثره با تبدیل مواد به ترکیبات با ارزش دارویی، صنعتی و ... با تغییر مواد خام به مواد قابل مصرف به ارزش افزوده آنها که حداقل آن حفظ آب و خاک می‌باشد دست یافت و از نابودی و رو به انقراض گذاشتن آنها جلوگیری کرد. در اینجا برای آگاهی بیشتر نامهای علمی گونه‌های مختلف *Ferula* L. ارائه می‌شود.

Ferula alliacea Boiss.

**Ferula Assa-foetida* L. آنقوزه

Ferula Badrakema Kos. - Pol.

کمای ترکمنستانی، بدره کما

Ferula Badghysi Korov.

کمای لاله‌زاری، کمای بادغیسی

این گونه در طی تحقیقات جدید با نام جدید *Ferula hezar-lalesarensis* از ایران معرفی شده که نیازمند تحقیق منسجم‌تر و دیدن نمونه‌های تیپ مربوط به *Ferula Badghysi* می‌باشد.

**Ferula Behboudiana* (Rech. f. & Esfand.) Chamberlain کمای ایلامی

**Ferula diversivittata* Regel & Schmalh.

کمای معطر

**Ferula flabelliloba* Rech. f. & Aell.

کمای بینالودی، کمای بادبزنی

Ferula foetida (Bunge) Regel

گندکما (بغلط آنقوزه)

**Ferula Gabrielli* Rech. f.

کمای جندقی (آنقوزه تلخ یا شیرین در بین مردم)

Ferula gumosa Boiss. قاسنی، باریجه

Ferula Haussknechtii Wolff ex Rech. f.

کمای ساورزی، انگیون

Ferula hirtella Boiss. کمای بیابانی

Ferula karakalensis Korov. کمای کپت‌داغی

**Ferula kashanica* Rech. f. کمای کاشانی

Ferula latisecta Rech. f. Aell.

کمای هزارمسجدی، کمای صخره‌روی

**Ferula lutensis* Rech. f. کمای لوتی

**Ferula macrocolea* (Boiss.) Boiss. کمای ظریف

**Ferula microcolea* (Boiss.) Boiss. کمای گچ‌دوست

Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss.

کمای غلاف‌دار

Ferula orientalis L. کمای شرقی

Ferula ovina (Boiss.) Boiss. کما

**Ferula persica* Wild. کمای ایرانی

**Ferula pseudoalliacea* Rech. f. کمای کوه پاریز

Ferula rigidula DC. کمای خوئی، کمای شکننده

Ferula Schtschurowskiana Regel & Schmalh.

کمای ترکستانی

*Ferula serpentinica Rech. f.

کمای شهواری یا شاهواری

*Ferula Sharifii Rech. f. & Esfand.

کمای سرحه‌ای

Ferula sphenobasis C.C. Towsend

کمای خوزستانی، کمای چرخه‌ای

*Ferula stenocarpa Boiss. & Hausskn.

کمای سازویی

کمای سیدحاج‌الدینی Ferula Szowitsiana DC.

کمای طبسی Ferula tabasensis Rech. f.

کمای رباط سفیدی Ferula xylorhachis Rech. f.

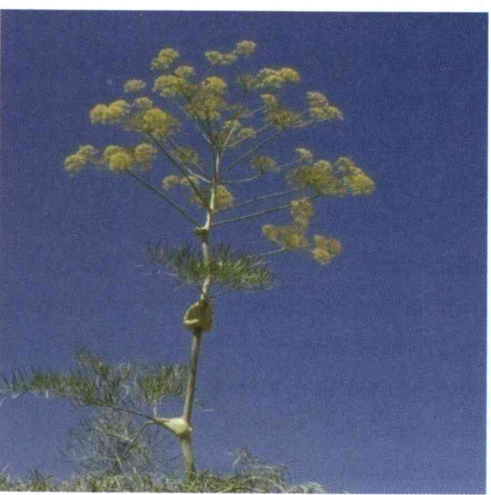
همانطورکه ملاحظه می‌کنید نزدیک به ۱۵ گونه آنها انحصاری ایرانند که با ستاره مشخص شده‌اند، جا دارد که با تأمل بیشتر به این ثروت ملی نگاه شود و در استخراج مواد و صادرات و یا مصارف بی‌رویه خوراکی سرشاخه‌های جوان آنها تأمل بیشتری صورت گیرد و از طرف ارگانهای مسئول کنترل بیشتری بعمل آید تا این گیاهان با ارزش بتوانند در مدت زمان طولانی‌تر به تولید بذر پرداخته و به حفظ و بقای نسل خود کمک کنند (مؤلف).

Ferula Behboudiana

***Ferula Haussknrchtii* Wolff ex Rech. f.**

***Ferula oopoda* (Boiss. & Buhse) Boiss.**

Ferula hezar-lalesarensis

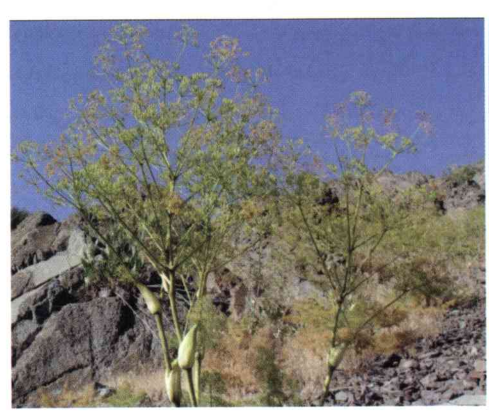
Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss.

Ferula hirtella Boiss.

Ferula latisecta Rech. f. & Aell.

Ferula orientalis L.

Ferula ovina (Boiss.) Boiss.

Ferula pseudoalliacea Rech. f.

Ferula Szowitsiana DC.

Ferula Assa_foetida L.
Syn.: *Narthex Polakii* Stapf
E. asafetida giant fennel, assafoetida

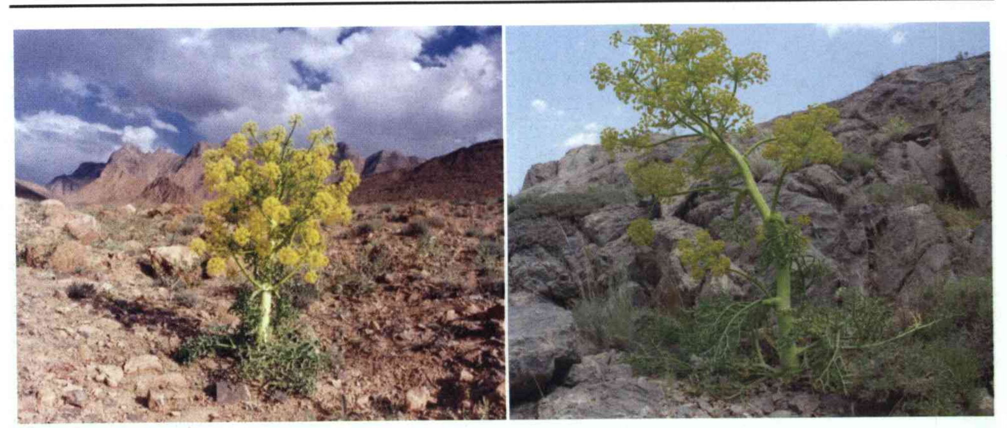
آنقوزه

گیاه چند ساله. ساقه به ارتفاع ۱۰۰ ـ ۱۵۰ سانتیمتر، در قاعده به‌قطر حدود ۳۰ ـ ۵۰ میلیمتر، زرد شونده، شیاردار، بدون کرک. برگهای قاعده‌ای تقریباً ۲ بار سه‌تایی ـ شانه‌ای بخش، به طول ۳۰ ـ۳۵، به عرض ۱۵ ـ۲۵ سانتیمتر، با لوبهائی به طول ۴۰ تا ۱۰۰، به عرض ۵ تا ۱۰ میلیمتر، کامل (بدون دندانه) یا لوبک‌دار؛ برگهای پایین ساقه ۳ ـ۴ بار سه‌تایی ـ شانه‌ای، کرک آلود، به طول ۳۰، به عرض ۲۰ سانتیمتر؛ غلاف فوقانی به طول حدود ۹، به عرض ۴ سانتیمتر، تقریباًغشایی، باکرکهای پراکنده. پانیکول کم و بیش انبوه؛ بخشهایی از گل‌آذین و چتر مرکزی میوه‌دار با دمگل‌آذین کوتاه و با ۴ چتر نر دمگل‌آذین‌دار بلند؛ چترهای میوه‌دار با ۲۰ ـ۵۰ شعاع، حدوداً تا ۵ سانتیمتری، بدون کرک. چترک‌ها با حدود ۱۷ ـ۲۰ گل. برگک‌ها کوچک، زبانکی یا وجود ندارد. گلبرگها زرد، به طول ۱ ـ۱/۵ میلیمتر، بدون کرک. تخمدان بدون‌کرک. مریکارپ‌ها بیضوی، به طول ۱۲، به عرض ۷ میلیمتر، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب کوهستانی در دامنه‌های ارتفاعات اغلب صخره‌ای در نقاط مختلف استانهای اصفهان، یزد، هرمزگان و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی آنغوزه: حساسیت‌زا، ضددرد، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضدتومور، تقویت‌کننده قوای جنسی، ضدنفخ، هضم‌کننده، ادرارآور، شیرافزا، خلط‌آور، قارچ‌کش،

***Ferula Assa-foetida* Boiss.**

کاهش‌دهنده فشار خون، مسهل، محرک تنفسی، مسکن، تقویت‌کننده معده، محرک و تقویت‌کننده رحم و کرم‌کش می‌باشد (۱۲).

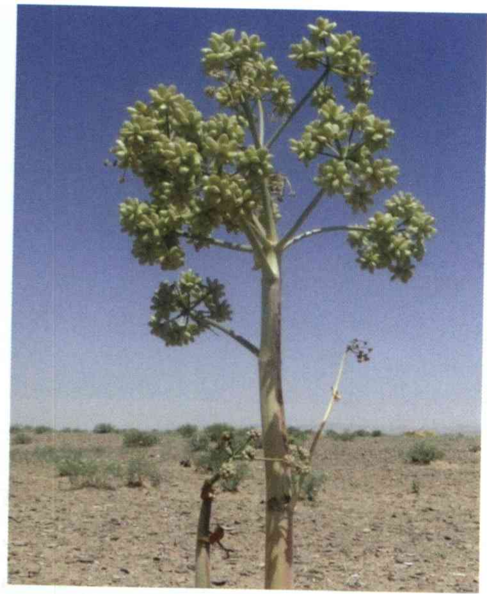
- برگهای آن ضدکرم، بادشکن و معرق است. ساقه آن مقوی مغز و کبد است. ریشه آن تب‌بر است. صمغ رزینی آن محرک، ضد اسپاسم و خلط‌آور است. مفید در دفع نقاهت کودکان، خروسک، نفخ قولنجی، آسم، سیاه‌سرفه، برونشیت‌های مزمن، هیستری، صرع و وبا می‌باشد. به‌عنوان تنقیه محرک روده، اثرات تنفسی و سیستم عصبی است، رقیق شده آن با سرکه به‌عنوان سقط‌کننده عمل می‌کند. در درمان طحال، جنون، درد، فلج نیمی از بدن، صرع، تشنج، گرفتگی عضلانی، قولنج و طاعون گاوی بکار می‌رود.

- در طب سنتی خاورمیانه و هندوستان آنقوزه برای مشکلات هضم ساده مثل باد، نفخ، سوء هاضمه و یبوست استفاده می‌شود؛ روغن فرار آنقوزه شبیه به سیر / *Allium sativa* L. ترکیباتی دارد که بدن را از راه سیستم تنفسی تقویت می‌کند و به بالا آوردن (استفراغ) احتقان مایع مخاطی کمک می‌کند. آنقوزه برای برونشیت، آسم برونشیتی (نایژه‌ها)، سیاه سرفه و دیگر بیماریهای سینه بکار می‌رود. آنقوزه فشار خون را پایین می‌آورد و خون را رقیق می‌کند. گیاه از نظر کمک به حالت‌های عصبی شهرت دارد، بهبودی ممکن است جنبه‌های روان‌تنی داشته باشد، زیرا که بوی بد گیاه توانایی زیادی می‌دهد (4).

***Ferula foetida* (Bunge) Regel**

گند کما

گیاه چندساله، با کرکهای نرم، بودار. ساقه با شیارهای باریک، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، در قاعده به ضخامت ۱/۵–۸ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای ۲ بار شانه‌ای، در سطح تحتانی با کرکهای نرم، به طول حدود ۴۰، به عرض ۳۵ سانتیمتر، با لوبهای مستطیلی - سرنیزه‌ای، به طول ۵۰–۱۳۰، به عرض ۱۵–۳۵ میلیمتر، با لبه غضروفی، کامل؛ غلافهای فوقانی به طول ۵–۱۲، به عرض ۵/۵–۷ سانتیمتر، تقریباً چرمی، کرکدار. گل‌آذین خوشه‌ای تنک؛ چترهای میوه‌دار با شعاعهای ۱۴–۳۵ تایی؛ شعاعها به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ چترک‌ها ۱۴–۱۶ گلی. گلبرگها سفید تا کرم، به طول ۲/۵–۳/۵ میلیمتر، بی‌کرک، روی میوه باقی مانده. مریکارپ به طول ۱۲–۱۵، به عرض ۱۰–۱۲ میلیمتر، کرکدار؛ بالها به عرض حدود ۴ میلیمتر؛ کانالهای

Ferula foetida (Bunge) Regel

هدایت شیرابه پشتی در کانال‌های بین پره‌ای ۶ـ۸ تایی، در سطح داخلی مریکارپ حدود ۲۰ تایی.
پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان و پاکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: بین زاهدان و ایرانشهر. ـ **خراسان:** نیشابور به کاشمر؛ تایباد به دوقارون؛ بیرجند، اسدیه. - **سمنان:** اطراف میامی به بیارجمند؛ بیارجمند به احمدآباد و زمان‌آباد.
مصارف و کاربردها: شیرابه مترشحه از بریدن سطح ریشه آن برای درمان ناراحتیهای تنفسی، آسم، برونشیت، هیستری، صرع، یبوست، نفخ، سرفه، سوء هاضمه و ناراحتیهای عصبی بکار می‌رود. از آن به‌عنوان ضدکرم، مدر، ملین، مقوی اعصاب، زیادکننده میل جنسی، هضم‌کننده غذا، مسکن و قاعده‌آور استفاده می‌کنند (9).

Ferula foetida (Bunge) Regel

Ferula gumosa **Boiss.**

Syn.: *Ferula Badrakema* Kos. -Pol. *Ferula afghanistanica* Hiroe, *Ferula glabaniflua* Boiss. & Buhse
E. galbanum plant

باریجه، قاسنی

گیاه چند ساله، یک بار مثمر، خاکستری رنگ، با یقه‌ای پوشیده از تارهای رشته‌ای. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ضخیم، کم رنگ، لوله‌ای، با قاعده‌ای به ضخامت ۱۳ ـ۱۷ میلیمتر؛ شاخه‌های فوقانی متقابل یا تقریباً فراهم، شیاردار. برگهای قاعده‌ای به طول ۱۵ ـ ۳۰، به عرض ۵ـ۸ سانتیمتر، ۴ بار شانه‌ای، کرک آلود؛ با لوبهائی به طول ۰/۵ ـ۱، به عرض ۰/۲ میلیمتر؛ غلافهای فوقانی به طول ۴ـ۵، به عرض ۳/۵ سانتیمتر،

***Ferula gumosa* Boiss.**

غشایی، کم و بیش کرک هلوئی، تقریباً ساقه آغوش، متورم. خوشه متراکم. چترهای میوه‌دار با ۱۰ــ۲۰ شعاع؛ شعاعها به طول ۴ــ۵ سانتیمتر. چترک‌ها با ۱۰ــ۲۵ گل. گلبرگها به طول حدود ۲ میلیمتر، کرک‌آلود. مریکارپ‌ها به طول ۱۵ــ۲۲، به عرض ۸ــ۹ میلیمتر، بالها به عرض حدود ۱میلیمتر. کانالهای هدایت شیرابه پشتی در کانالهای بین پره‌ای منفرد یا دو تایی، در سطح داخلی مریکارپ ۶ تایی.

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی با ارزش علوفه‌ای و صنعتی در نقاط کوهستانی و مرتفع استانهای مازندران، زنجان، خراسان، تهران و اراک می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدعفونی‌کننده، شیرافزا، ملین، خلط‌آور، محرک، تقویت‌کننده معده، تقویت‌کننده رحم و بهبود دهنده زخم (۱۲).

ـ باریجه هضم‌کننده، محرک و ضد اسپاسم، کاهش‌دهنده نفخ، دردهای شکم مثل دل‌پیچه و قولنج است. خلط‌آور است و بصورت ضماد یا مرهم بکار می‌رود و رزین آن به التیام زخمها کمک می‌کند (4).

ـ باریجه اثر نیرودهنده، ضدنزله و ضدتشنج دارد، اما امروزه کمتر در طب سنتی مصرف می‌شود. در گذشته به‌عنوان قاعده‌آور و رفع بیماریهای رحمی مصرف داشته و از آن برای رفع درد معده استفاده می‌کنند (۱۱).

سکبینج، کمای ایرانی

***Ferula persica* Willd.**

Syn.: *Peucedanum persicum* (Willd.) Baill.

E. Persian asafoetida

گیاه چند ساله، کرک آلود. ساقه به ارتفاع ۱۰۰ ــ۱۵۰ سانتیمتر، ضخیم، شیاردار. برگهای قاعده‌ای ۳ ــ۴ بار شانه‌ای، به طول ۳۰ ــ۳۵، به عرض ۲۵ سانتیمتر، در سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی با کرکهای

تنک یا متراکم،خارک‌دار ـ کرک‌آلود، با لوبهائی به طول ۴ـ۲۰، به عرض ۳ ـ ۱۰ میلیمتر، با لبه کامل و دندانه‌های درشت؛ غلافهای‌فوقانی به طول حدود ۸، به عرض ۲ سانتیمتر، علفی، کرک آلود، غیر متورم. پانیکول تنک. چترک‌های میوه‌دار با شعاعهای۱۷ ـ۲۵ تایی؛ شعاعها به طول ۴ سانتیمتر. مریکارپ‌ها به طول ۹ـ۱۱، به عرض ۵ـ۶ میلیمتر؛ بالها به عرض حدود ۰/۵ میلیمتر. کانال‌های هدایت شیرابه پشتی در هر کانال بین پره‌ای ۵ ـ۷ تایی، در سطح شکمی مریکارپ ۱۶ ـ۱۸ تایی.

۱ـ لوبهای برگها عمیقاً لوبک‌دار. لوبکها به عرض حدود ۳ میلیمتر **--var. persica**

ـ لوبهای برگها دندانه‌دار تا لوبک‌دار. لوبکها به عرض ۶ ـ ۱۰ میلیمتر **--var. latisecta**

--var. persica

Syn.: *Ferula puberula* Boiss. & Buhse, *Ferula Szowitziana* DC. var. *kandavanensis* Bornm. & Gauba

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و تهران. این گیاه در دامنه‌های البرز به فراوانی رویش می‌یابد.

--var. latisecta Chamberlain

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و تهران. این گیاه در دامنه‌های البرز به فراوانی رویش می‌یابد.

مصارف و کاربردها: سکبینج در گذشته در سوء هضم‌های همراه با نفخ و یبوستها مصرف می‌شده است ولی امروزه مصرف نمی‌شود. برای آن اثر ضد هیستری و رفع بیماریهای با منشأ عصبی قائل هستند (۱۱).

***Ferula persica* Willd.**

Ferula persica **Willd.**

Foeniculum vulgare **Miller**
Syn.: *Foeniculum officinale* All., *Anethum Foeniculum* L.
E. common fennel, fennel

رازیانه

گیاه چندساله، ایستاده، بی‌کرک، به‌رنگ سبز کلمی. ریشه دوکی شکل. گیاه معطر، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱ متر یا بیشتر، منشعب، به ظرافت شیاردار، کم و بیش توپر. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۳۰، به عرض تا ۱۵ سانتیمتر، سه گوشه ـ تخم‌مرغی، ۳ـ۴ بار شانه‌ای، با قطعات انتهایی به طول تا ۴۰، به عرض حدود ۰/۵ میلیمتر. دمگلها غلافدار. برگهای ساقه‌ای کم، مشابه قاعده‌ای‌ها اما کوچکتر. شعاع چترها ۸ـ۱۵ تایی، نامساوی، به طول ۱۰ـ۴۰ میلیمتر. دمگلها به طول ۱ـ۷ میلیمتر. چترک‌ها با گلهای ۱۸ـ۲۵ تایی. گلبرگها واژ تخم‌مرغی، به طول حدود ۱ میلیمتر، پهنک تخم‌مرغی، نوک‌چالدار پهن. میوه به طول ۴ـ۴/۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، با بالهای مشخص.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شمال افریقا و جنوب غرب آسیا، در بسیاری از نقاط جهان معرفی و بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بعلت دارویی بودن در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود و بحالت خودروی نیز در استان مازندران دیده می‌شود.

Foeniculum vulgare **Miller**

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده ریشه، دانه، برگ و اسانس حاصل از تقطیر دانه‌های خرد شده توسط بخار آب می‌باشد؛ خواص درمانی ریشه

***Foeniculum vulgare* Miller**

آن عبارت است از: مدر، دافع کلر و اوره، مفید در درمان دفع ادرار به صورت قطره قطره، اشتهاآور، ضدنفخ و قاعده‌آور؛ دانه و اسانس آن: اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، مدر دافع کلر و اوره، مقوی عمومی، قاعده‌آور، ضد اسپاسم، ملین، شیرافزا و دافع کرم می‌باشد و برای معالجه کمی ادرار، سنگهای مجاری ادراری، التهابات مجاری ادراری و نقرس بکار می‌رود (۱۵).

– رازیانه خواص درمانی: ضدنفخ، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، گندزدا و ضدعفونی‌کننده، خلط‌آور، زیادکننده شیر دارد، عموماً به‌عنوان ضددرد، ضدباکتری، ضدورم، ضدسم، ضدنفخ، ضداسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدویروس، ضدسرفه، افزایش‌دهنده میل جنسی، مقوی قلب، هضم‌کننده، معرق، ادرارآور، خلط‌آور، قارچ‌کش، محرک معده، افزایش‌دهنده شیر، مسهل، مقوی، کرم‌کش و مخدر مصرف می‌شود (۱۲).

– برگهای رازیانه مدر و تقویت‌کننده دید چشم است. برگهای آن به همراه گوجه فرنگی جوشانیده و برای درمان سوزاک مصرف می‌شود. دانه‌های رازیانه محرک، معطر، اشتهاآور، مدر، قاعده‌آور، بادشکن، ضد اسپاسم، شیرآور و مقوی معده است. چای تهیه شده از دانه‌های بوداده آن به سم‌زدایی بدن کمک می‌کند. به‌عنوان مواد آرایشی گاهی در درمان چشم ورم کرده بکار می‌رود. میوه خشک شده آن برای درمان سینه، طحال و بیماریهای کلیوی مفید است. جوشانده گرم آن باعث افزایش شیر و تحریک عرق کردن می‌شود. روغن دانه آن کرم‌کش و ضدباکتری است (6).

- روغن فرار آن به‌عنوان خوشبوکننده و اسانس، بادشکن، ضد اسپاسم، مقوی معده، مدر، خلط‌آور، معطرکننده و شیرآور بکار می‌رود. ریشه‌های آن در بیماریهای قلبی و امراض کلیوی مصرف می‌شود. میوه‌های آن به‌عنوان چاشنی، در ترشی‌جات، شیرینی‌جات، در نوشابه‌ها و نوشیدنی‌های الکلی کاربرد دارد، از آنها برای درمان یرقان و مشکلات قاعدگی استفاده می‌کنند. تفاله باقی مانده پس از روغن‌گیری غذای مناسبی برای دام می‌باشد (5).

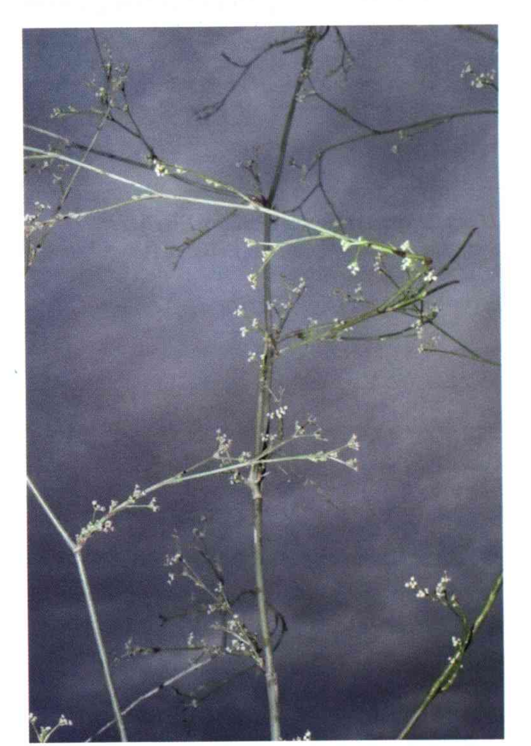
- اصلی‌ترین مصرف رازیانه تسکین نفخ است، اما از آنها برای فرونشاندن درد معده، تحریک اشتها، زیاد شدن ادرار و ضدالتهاب نیز استفاده می‌کنند. بذرهای رازیانه شبیه **انیسون** / *Pimpinella Anisum* و **زیره سیاه اروپایی** / *Carum Carvi* دم‌کرده‌ای عالی برای از بین بردن سوء هاضمه و تقلیل اتساع (ورم) شکم است. دانه‌های آن برای دفع سنگ‌های کلیه و همراه با ضدعفونی‌کننده‌های ادراری برای درمان التهاب مثانه بکار می‌رود. دم‌کرده دانه‌های آن به‌عنوان غرغره برای زخم گلو و خلط‌آور ملایم مصرف می‌شود. رازیانه بدون ضرر برای کودکان است و بصورت دم‌کرده یا شربت برای درمان قولنج و درد دندان در کودکان بکار می‌رود. رازیانه تولید شیر را زیاد و به‌عنوان چشم‌شویه برای زخمهای چشم و ورم ملتحمه مصرف می‌شود. دانه‌های آن برای کم کردن وزن و طول عمر توصیه می‌شود. روغن فرار واریته‌های شیرین آن برای فراورده‌های هضم‌کننده غذا و آرام‌بخش مصرف می‌شود (4).

Froriepia subpinnata **(Ledeb.) Baill.**

Syn.: Bupleurum subpinnatum Ledeb., Froriepia nuda C. Koch, Petroselinum segetum Ledeb.

زلنگ

گیاه دوساله، بی‌کرک. ساقه به ارتفاع تا ۱۸۰ سانتیمتر، گرد، در قاعده به ضخامت ۲/۵ـ۳/۵ میلیمتر، در بخش پایینی قهوه‌ای ـ اخرایی، در بالا سبز کلمی ـ سبز، شیاردار، از قاعده منشعب، با شاخه‌های طویل، منشعب. برگهای قاعده‌ای خطی، شانه‌ای بخش، با قطعات بدون پایک، تخم‌مرغی، بریده ـ دندانه اره‌ای، اغلب با بریدگیهای عمیق یا لوبدار، به طول و عرض حدود ۵ میلیمتر؛ برگهای پایینی و میانی ساقه به پهنک کوچک با بریدگیهای کم تقلیل یافته، با دمبرگی به طول ۲ـ۳ میلیمتر، فوقانی‌ها به غلاف تقلیل یافته. برگه‌ها ۴ـ۵ تایی، خطی ـ سرنیزه‌ای، بسیار نوک‌تیز، به طول ۲ـ۳ میلیمتر، در قاعده با لبه سفید. شعاعهای چترها ۳ـ۴ تایی، نامساوی، بعضی تقلیل یافته و بعضی به طول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر. برگک‌ها ۴ـ۵ تایی، مشابه

Froriepia subpinnata **(Ledeb.) Baill.**

برگه‌ها اما کوچکتر. چترک‌ها کوچک، کم‌گل، میوه به طول حدود ۲، و به عرض ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: قفقاز، ماورای قفقاز، ارمنستان، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در حاشیه جاده‌ها و دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و اردبیل می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه به‌عنوان سبزی معطر و با نام محلی **زلنگ** برای مردم استانهای شمالی ایران نامی آشناست و از آن برای تهیه نمک سبز (درآر: نام محلی ادویه یا چاشنی گیلانی است که از ترکیبات سبزیجات معطری چون **زلنگ** و **چوچاق** و نمک تهیه می‌شود) استفاده می‌کنند. برگهای جوان آن بسیار معطر و خوشبوست، اما در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد و برای مردم دیگر نقاط جهان نیز ناشناخته است، بنابراین باید طی یک برنامه تحقیقاتی منسجم خواص و کاربریهای آن مورد تحقیق قرار بگیرد (مؤلف).

***Froriepia subpinnata* (Ledeb.) Baill.**

***Heracleum persicum* Desf. ex Fischer**

Syn.: *Heracleum glabrescens* Boiss. & Hohen., *Heracleum pubescens* Rech. f.

E. persian cow_parsnip

گلپر

گیاه چندساله. ساقه قوی، به ارتفاع تا ۱/۵ متر، در قاعده به‌قطر باشد ۱۵ـ۲۰ میلیمتر، عمیقاً شیاردار، با کرکهای کاهکی انبوه، اصولاً روی زاویه‌ها (گوشه‌ها) کرکی مویی. برگها سبز تیره، روی سطح فوقانی بی‌کرک، گاهی در امتداد رگبرگها باکرکهای پرزدار پراکنده، در سطح تحتانی با کرکهای ایستاده کوچک، گاهی تقریباً بی‌کرک؛ برگهای قاعده‌ای بزرگ، با دمبرگ بلند، شانه‌ای بخش، اغلب ۲ـ۴ جفتی، جفت پایینی دمبرگچه‌دار، بقیه بی‌دمبرگچه، با قطعات جانبی تخم‌مرغی مورب یا تخم‌مرغی پهن، با لوبهای

***Heracleum persicum* Desf. ex Fischer**

تخم‌مرغی ـ مستطیلی، نوک‌دار، شانه‌ای منقسم؛ قطعه انتهایی تقریباً گرد تقریباً پنجه‌ای یا سه لوبه؛ با لبه برگ بطور نامساوی چالدار ـ دندانه‌دار درشت؛

Heracleum persicum **Desf. ex Fischer**

برگهای ساقه‌ای بتدریج کوچک‌شده، به کوتاهی دمبرگ‌دار یا بدون دمبرگ؛ غلاف قویاً پهن شده، کرکی انبوه؛ برگهای فوقانی گاهی فقط به غلاف تبدیل‌شده. چترها بزرگ ۳۰-۵۰ شعاعی؛ شعاع‌ها نامساوی کمی کرکی یا تقریباً بی‌کرک. برگه‌ها نه چندان زیاد، اغلب ریزان. برگک‌ها متعدد، سرنیزه‌ای باریک، نوک‌دار. گلبرگها سفید در سطح پشتی پوشیده از کرکهای نخی شکل تنک؛ کناری‌ها شعاعی، به طول تا ۱۵ میلیمتر، عمیقاً دولوبه. مریکارپ واژ تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای، با رأس چالدار، پوشیده با کرکهای خارکی کوتاه یا گاهی در سطح پشتی با کرکهای نخی شکل کاهکی، با لبه خارکی.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ترکیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب کنار جویبارها و باغها و رودخانه‌ها در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، کردستان، چهارمحال بختیاری، لرستان، کهکیلویه و بویراحمد، یزد، اصفهان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: پودر میوه آن بمنظور معطر کردن بعضی از انواع غذاها (باقلای پخته) بکار می‌رود و بعلت اسانسی که دارد جهت رفع نفخ و ناراحتیهای سوء هاضمه مصرف می‌شود. مردم محلی از جوانه‌های تازه روییده آن ترشی تهیه می‌کنند (مؤلف).

جنس گلپر / *Heracleum* L. در ایران ۱۰ گونه دارد که اغلب معطرند و در مناطق کوهستانی مرطوب و کنار جویبارها می‌رویند و سه گونه از آنها نیز انحصاری ایران هستند. بجز گونه مشهور

گلپر / *Heracleum persicum* Desf. ex Fischer

که مصرف محدودی دارد دیگر گونه‌های آن برای مردم ایران ناشناخته‌اند و هیچگونه کاربری خاصی برای آنها تعریف نشده است بنظر می‌رسد بررسی‌های شیمیایی کافی روی آنها صورت گرفته و اطلاعات علمی خوبی در مورد آنها فراهم شده است؛ از این رو کافی است که طی برنامه تحقیقاتی منسجم کاربردهای دارویی آنها بررسی و اینکه اصولاً ارزش دارویی دارند یا نه مشخص گردد. در اینجا به نامهای علمی گونه‌های مختلف گلپر در ایران اشاره می‌کنیم.

Heracleum anisactis Boiss. & Hohen.

گلپر آب اسکی، گلپر دماوندی

Heracleum antasiaticum Manden

گلپر تفلیسی، گلپر تهرانی

Heracleum gorganicum Rech. f. گلپر گرگانی

Heracleum lasiopetalum Boiss.

گلپر برفی، گلپر کوهستانی، کرسوم

Heracleum persicum Desf. ex Fischer

این گونه اخیر به جنس *Tetrataenium* منتقل شده و اسم درست آن *Tetrataenium lasiopetalum* (Boiss.) Manden است.

Heracleum nephrophyllum Leute

این گونه نیز به جنس *Tetrataenium* منتقل شده و نام درست آن *Tetrataenium nephrophyllum* (Leute) Manden می‌باشد.

Heracleum pastinacifolium C. Koch

گلپر برگ شقاقلی

Heracleum persicum Desf. ex Fischer گلپر

Heracleum Rawianum DC. گلپر اربیلی، گلپر سبلانی

Heracleum Rechingeri Manden

گلپر جنگلی، گلپر اسالمی

Heracleum transcaucasicum Manden

گلپر ارسبارانی، گلپر گرجستانی

(مؤلف)

Heracleum pastinacifolium C. Koch

Heracleum Rechingeri **Manden**

Heracleum lasiopetalum **Boiss.**

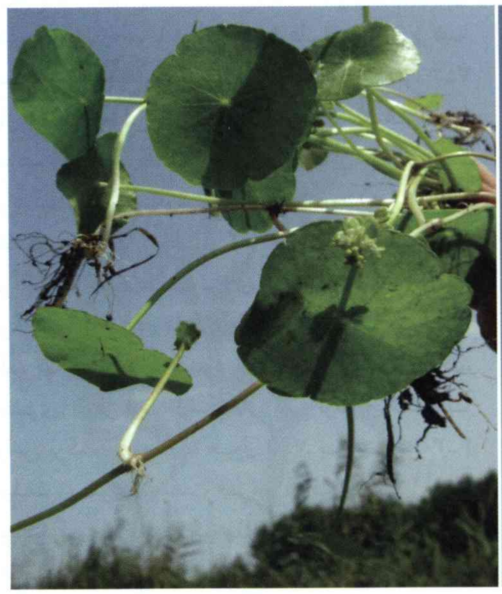
Hydrocotyle vulgaris **L.**

E. common pennywort, sheep's bane, common hydrocotyle

آب بشقاب معمولی

گیاه چند ساله یا دو ساله، با ساقه‌هایی به طول ۱۰ـ۶۰ سانتیمتر، خزنده، مولد ریشه، بدون کرک، با گره‌های برگ‌دار و دمگل‌دار. گوشواره‌ها دایره‌ای کوچک. برگها به‌قطر ۱۵ ـ۴۰ میلیمتر، دایره‌ای، با سطح فوقانی بدون کرک، سطح تحتانی گاهی کرکدار، تخت، کنگره‌ای یا دو بار کنگره‌ای یا تقریباً لوبدار، سپری. گل‌آذین منفرد یا ۲ ـ۳ تایی، با دمگل‌آذین نازک و در نهایت به نصف یا کمی بیشتر از نصف طول دمبرگ‌های کناری می‌رسد. گلها تقریباً بدون

Hydrocotyle vulgaris L.

دمگل، کم و نزدیک هم. برگه‌ها تخم‌مرغی، چرمی. گلبرگها به طول تا ۰/۷۵ میلیمتر، سفید، از پرچم بلندتر. میوه‌ها بیضوی، تخت شده، به طول حدود ۲ میلیمتر، با عرض بیشتر از طول، با زگیل‌های قرمز نامحسوس؛ خامه‌ها براحتی ریزان، سرانجام خمیده، از پایک خامه بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب در استانهای مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: در طب عوام به‌عنوان تصفیه‌کننده خون، مدر، مسهل و در استعمال خارج به‌عنوان التیام‌دهنده مصرف می‌شود (۱۱).

با توجه به پراکندگی محدود این گونه بیشتر در استان گیلان و نقاط مرطوب، بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران جایگاه خاصی ندارد و برای آشنایی با کاربردهای آن نیازمند تحقیق و تفحص کافی هستیم.

لازم است یادآوری گردد که گونه دیگری از این جنس بنام آب بشقاب، **قدح مریم** / *Hydrocotyle ranunculoides* L.f. نیز در میان آب‌های راکد در مرداب‌ها در استان گیلان می‌روید که احتمالاً می‌تواند خواص مشابه گیاه مذکور داشته باشد (مؤلف).

***Levisticum officinale* W. D. Koch**

Syn.: *Ligusticum Levisticum* L., *Levisticum persicum* Freyn & Bornm.

E. garden lovage, lovage, common lovage

انجدان

گیاه چندساله با ساقه‌های زیرزمینی ضخیم. ساقه به ارتفاع تا ۲ متر، در قاعده به ضخامت ۲_۴ میلیمتر، منشعب، شیاردار، با شاخه‌های فوقانی متقابل. برگها سبز تیره، درخشان، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، ۲_۳ بار شانه‌ای بخش،پایینی‌ها به طول ۷۰، به عرض ۶ سانتیمتر، با دمبرگ بلند؛ برگهای ساقه‌ای کوچکتر، با بریدگیهای کمتر، فوقانی‌ها کامل. چترها ۱۲_۲۰ شعاعی؛ شعاعها به طول ۴_۶ سانتیمتر. برگه‌ها و برگک‌ها متعدد، سرنیزه‌ای، علفی، با لبه سفید؛ برگک‌ها گاهی در قاعده بهم آمده. گلها کوچک؛ گلبرگها به طول حدود ۱ میلیمتر، زرد کم‌رنگ، بیضوی، به کوتاهی ناخنک‌دار، کمی نوک چالدار، با رأس برگشته. میوه به طول ۵_۷، به عرض ۳_۴ میلیمتر، بیضوی به پشت فشرده، صاف.

پراکندگی جهانی: در کوههای جنوب شرق ایران و افغانستان، در اروپا و شمال امریکا کاشته شده و تقریباً بومی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه تابحال فقط از ارتفاعات کوه هزار در استان کرمان شناخته شده است.

مصارف و کاربردها: دانه‌ها، ریشه و بعضاً برگهای این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک عضلات روده (ضدنفخ)، محرک عملکرد کلیه‌ها، مدر، منظم‌کننده عادت ماهیانه، مقوی معده، اشتهاآور، ضد اسپاسم، بهبوددهنده کیفیت خاک و زمین دارد و برای معالجه نقرس، روماتیسم، بیماریهای کلیه: احتباس ادرار، ورم مثانه، ورم کلیه، آلبومینوری و بی‌کفایتی کلیوی؛ خونریزی از ریه همراه خلط خونی، ادمهای قوزک پا، بی‌کفایتی کبدی، بی‌کفایتی قاعدگی، اختلالات مربوط به هضم، نفخ، بیماریهای قلبی، اختلال پوستی و میگرن‌ها مصرف می‌شود (۱۰).

_ ریشه، دانه‌ها و برگهای گیاه مصرف می‌شود. انجدان گیاه گرم‌کننده و مقوی برای سیستم هضم غذا و تنفس است. سوء هاضمه، کمی اشتها، باد و قولنج و برونشیت را درمان می‌کند. انجدان بطور چشمگیری مدر و ضدمیکروب است و معمولاً برای دردهای دستگاه ادراری مصرف می‌شود. قاعدگی را تحریک و درد قاعدگی را تسکین می‌دهد. طبیعت گرم‌کننده آن

***Levisticum officinale* Koch**

***Levisticum officinale* Koch**

فقر گردش خون را بهبود می‌بخشد (4).

- از برگ آن برای تهیه و معطر کردن سوپ‌ها و خورش‌ها استفاده می‌کنند. ریشه گیاه بصورت خام و رنده شده در سالادها و ترشیجات مصرف می‌شود و یا بصورت پودر به‌عنوان چاشنی مصرف می‌شود. دانه‌های معطر آن روی نان و برنج پاشیده می‌شود. جوشانده دانه‌ها، برگها یا ریشه‌های آن سبب کاهش حبس آب در بدن می‌شود و بدفع سموم کمک می‌کند، ریشه خلط‌آور آن برای درمان زخم دهان، التهاب لوزه‌ها، برونشیت، التهاب مثانه و دردهای قاعدگی بکار می‌رود (2).

- ریشه گیاه اثر قاعده‌آور، هضم‌کننده غذا، مقوی معده، بادشکن و تصفیه‌کننده خون دارد و مدر است، مصرف آن در موارد کمی ادرار، زردی، قولنج‌های

کبدی و کلیوی، بیماریهای پوست، نقرس، روماتیسم، آب آوردن انساج، کم خونی دختران جوان و ضعف عمومی توصیه می‌شود (۱۱).

ـ با توجه به پراکندگی محدود این گونه (فقط در کوه هزار کرمان) و عدم آشنایی اطباء طب سنتی با آن و مصرف محدود آن توسط مردم محلی و آنهم با تمهیداتی مانند شیرین کردن آن از ارزش‌های دارویی آن می‌کاهد. بعلاوه اینکه افزایش جمعیت و کاربرد غلط و برداشت غلط دارویی از آن سبب می‌شود تا به زودی این گونه ریشه‌کن شده و رو به نابودی گذارد. بنابراین بنظر می‌رسد برای انسجام بخشیدن به مصرف آن و کاربردهای علمی این گونه نیازمند برنامه‌ریزی دقیق در جهت استفاده بهینه (ارزش‌های دارویی، مرتعی، حفظ آب و خاک) از آن باشیم (مؤلف).

Oenanthe aquatica **(L.) Poir.**

Oenanthe aquatica **(L.) Poir.**

Syn.: *Phellandrium aquaticum* L., *Oenanthe Phellandrium* Lam.

E. fine_leaved water dropwort, water hemlock, water dropwort

آب چکان

گیاه با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، منشعب، شیاردار، لوله‌ای. ریشه‌ها افشان. برگها به طول ۲۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، سه گوشه، سه بار شانه‌ای؛ قطعات انتهایی به طول تا ۹، به عرض ۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، عمیقاً لوبدار؛ دمبرگ از پهنک کوتاهتر. چترها انتهایی، متقابل با برگها؛ شعاعها ۹ ـ ۱۱ تایی، کم و بیش هم‌اندازه، در حالت میوه‌دار ضخیم‌نشده، به طول ۱۰ـ۲۰ میلیمتر. برگه‌ها ۰ـ۱ تایی؛ برگک‌ها ۸ ـ۹ تایی، به طول تا ۴، به عرض ۰/۵ میلیمتر. چترک‌ها با ۱۰ ـ۲۰ گل، نرماده. دمگلها به طول ۱/۵ ـ۵ میلیمتر. گلبرگها سفید، خارجیها به سختی شعاعی. میوه‌ها به طول ۴، به عرض ۱/۵ میلیمتر، مستطیلی؛ پایک خامه مخروطی؛ خامه‌ها به طول تا یک میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی و سوریه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی آبدوست اغلب در نقاط مختلف مرطوب در آبراهه‌ها، کنار برکه‌ها و نقاط مردابی استان گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه آن اثر مدر، معرق، آرام‌کننده، خلط‌آور و کم و بیش تب‌بر دارد و برای درمان برونشیت‌های حاد و مزمن و سیاه‌سرفه بکار می‌رود (۱۱).

ـ با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران جایگاه ویژه‌ای در طب سنتی ندارد و برای دسترسی به اطلاعات دارویی آن نیازمند به تحقیق و تفحص

کافی است. از این جنس دو گونه دیگر بنامهای
آب‌چکان لوله‌ای *Oenanthe fistulosa* L.
آب‌چکان کریمه‌ای *Oenanthe silaifolia* M.B.
با پراکندگی محدود در ایران می‌رویند.

Oenanthe aquatica **(L.) Poir.**

Petroselinum **crispum (Miller) A. W. Hill**

Syn.: *Apium crispum* Miller, *Apium Petroselinum* L., *Petroselinum hortense* Hoffm., *Petroselinum sativum* Hoffm., *Petroselinum anatolicum* Freyn.

E. common garden parsley, parsley

جعفری

گیاه دوساله، بدون کرک، با ریشه ضخیم. ساقه به ارتفاع ۴۰_۸۰ سانتیمتر، ایستاده، گرد (استوانه‌ای)، شیاردار، از میانه منشعب. برگها به طول ۳_۱۰، به عرض ۲_۷ سانتیمتر، تخم‌مرغی ـ سه گوشه، با قطعات گوه‌ای ـ واژ تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای ـ خطی، اغلب عمیقاً لوبدار، با لوبهای کنگره‌ای نامنظم. شمای عمومی گل‌آذین پانیکولی ـ دیهیم. چترها دمگل‌آذین‌دار بلند، با شعاعهای ۸_۲۰ تایی، تقریباً مساوی، به طول ۱۵_۴۰ میلیمتر. برگه‌ها ۱_۳ تایی،

درفشی، به طول ۳ـ۷ میلیمتر، کامل یا سه پاره. برگک‌ها ۵ـ۸ تایی، درفشی، کوچک. مریکارپ رسیده کمی خمیده.

پراکندگی جهانی: با منشأ و خاستگاه نامشخص، در سراسر جهان کاشته شده و اغلب بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان یکی از سبزیجات رایج و شناخته شده در اغلب نقاط کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل، دانه و ریشه آن مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: محرک عمومی و عصبی، ضدکم‌خونی، ضدراشیتیسم، ضداسکوربوت، ضدخشکی قرنیه، اشتهاآور، محرک معده، ضدمسمومیت، تصفیه‌کننده خون (ضدعفونی کننده خون، دستگاههای گوارشی و ادراری)، مدر، منظم‌کننده قاعدگی، بازکننده عروق، بازسازی کننده مویرگها، محرک رشته‌های عضلانی صاف (روده، مجاری ادرار، صفرا و رحم)، دافع کرم و ضدسرطان دارد و در استعمال خارجی نیز برای رفع انسداد مجاری شیر و تجمع آن در پستان و محلل کاربرد دارد. در موارد کم‌خونی، اختلالات رشد، اختلالات ناشی از تغذیه، ضعف، بی‌اشتهایی، سوء هاضمه، نفخ، عفونت روده، مشکلات خونی، غلیظ بودن خون، تب‌های نوبه، انواع عفونتها، روماتیسم، نقرس، قاعدگی‌های دردناک، ناراحتیهای کبد، ناراحتیهای عصبی، ضعف کیسه صفرا و انگلهای روده‌ای مصرف می‌گردد (۱۰).

ـ برگ و دانه جعفری اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدالتهاب، ضدترشح شیر، ضداکسیدان، ضدتب، ضدقارچ، ضدروماتیسم، ضدنفخ، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، سقط‌کننده، آلرژی‌زا، تقویت‌کننده قوای جنسی، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، روان‌گردان، مقوی کبد، کم‌کننده اسید اوریک، شیرافزا، مسهل، آرام‌بخش و مقوی رحم دارد (۱۲).

***Petroselinum crispum* (Miller) A. W. Hill**

ـ میوه‌های آن به‌عنوان قاعده‌آور، مدر، چاشنی، بادشکن و مقوی معده بکار می‌رود. بدلیل داشتن آپیول (apiole) برای درمان فقدان قاعدگی و اختلالات رحمی بکار می‌رود، همچنین محرک قوای جنسی است. در استعمال خارج له شده برگ آن به‌عنوان کرم صورت برای اصلاح ظاهر پوست مصرف می‌شود (5).

ـ برگهای تازه جعفری بسیار مغذی و مکمل خوبی از ویتامین‌ها و املاح معدنی در رژیم غذایی محسوب می‌شود. دانه‌های آن مدر قویتر از برگهاست و می‌تواند جایگزین مناسبی برای دانه‌های **کرفس** / *Apium graveolens* در درمان نقرس، روماتیسم و التهاب مفاصل باشد. هر دو گیاه (**جعفری**

و کرفس) به خارج شدن مواد زاید از مفاصل متورم و مواد زاید دفع‌شده از طریق کلیه کمک می‌کنند. ریشه جعفری بیشتر از برگها و دانه‌های آن در طب سنتی تجویز می‌شود. آن را برای درمان نفخ، التهاب مثانه، بیماریهای روماتیسمی بکار می‌برند. جعفری تقویت‌کننده قاعدگی است، برای تقویت و تحریک تأخیر قاعدگی و تسکین دردهای ناشی از قاعدگی بکار می رود (4).

Petroselinum crispum **(Miller) A. W. Hill**

Pimpinella Anisum **L.**

Syn.: *Anisum vulgare* Gaertn., *Anisum officinarum* Moench, *Apium Anisum* Crantz, *Sison Anisum* Spreng., *Tragium Anisum* Link, *Tragium aromaticum* Spreng., *Carum Anisum* Baill, *Selenium Anisum* E. H. L. Krause

E. anise, anise seed

انیسون، بادیان رومی

گیاه یکساله، معطر. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، کرکدار. برگهای قاعده‌ای ساده، به طول ۲ ـ۵ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، کلیوی شکل یا تخم‌مرغی ـ دندانه‌دار؛ برگهای بالای ساقه ۲ ـ۳ بار شانه‌ای، با لوبهای خطی ـ سرنیزه‌ای، با دمبرگهای غلافدار. چترها ۷ـ۱۵ شعاعی. برگه‌ها وجود ندارند یا فقط ۱ تایی. برگگ‌ها وجود ندارند یا کم، بسیار باریک. گلها سفید، در هر چترک تا ۱۰ تایی. میوه به طول ۳ ـ۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، با کرکهای فشرده کوتاه؛ پایک

Pimpinella Anisum **L.**

خامه مخروطی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سوریه و مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای آذربایجان، اصفهان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه‌ها و اسانس آن مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: ضد اسپاسم، محرک معده، ضدنفخ، محرک عمومی (قلبی، تنفسی، گوارشی) و نیز مسکن اندامهای مزبور، شیرافزا، مقوی جنسی و مدر دارد و در درمان سوء هاضمه‌های با منشأ عصبی، بیماریهای رحم، بلع هوا، تهوع با منشأ عصبی، میگرن‌های ناشی از ناراحتیهای گوارشی، قاعدگیهای دردناک، قولنج اطفال، تحریکات قلبی – ریوی (آنژین صدری، تپش قلب)، آسم، اسپاسم‌های برونشی، سرفه، کم بودن میزان ترشح شیر، ناتوانی جنسی، سردمزاجی و کمی ادرار بکار می‌رود (۱۰).

– مهمترین اثرات انیسون ضدنفخ، ضد اسپاسم، خلط‌آور و ضدمیکروب است. اثرات دیگر آن عبارتند از: ضددرد، ضدباکتری، ضد اسپاسم، ضدویروس، افزایش‌دهنده میل جنسی، ضدنفخ، معرق، هضم‌کننده، قاعده‌آور، خلط‌آور، مقوی کبد، قارچ‌کش، حشره‌کش، شیرافزا، مسهل، آرام‌بخش، سقط‌کننده، آلرژی‌زا، محرک و مقوی معده (۱۲).

– میوه‌های آن به‌عنوان مدر، معرق، بادشکن، محرک، مقوی دستگاه هضم، خلط‌آور و قاعده‌آور مصرف می‌شود. میوه‌های آن برای درمان نفخ، قولنج و آسم بکار می‌رود. روغن استخراج شده از دانه‌های آن برای درمان نفخ و وبا بکار می‌رود و به‌عنوان گندزدا نیز کاربرد دارد (9).

– میوه یا روغن آن به‌عنوان معطر، بادشکن، مدر، مقوی معده، خلط‌آور، عامل خوشبوکننده در خمیردندان‌ها و دهان‌شویه‌ها بکار می‌رود. میوه آن به‌عنوان چاشنی مصرف می‌شود. آنتول (Anethole) اغلب غدد بدن را تحریک می‌کند. میوه آن بدلیل داشتن ترکیبات استروژن شیرآور است. از آن در صنایع نوشابه‌سازی و معالجه آسم استفاده می‌کنند (5).

– محرک هضم غذاست؛ انیسون برای تسکین نفخ و سوء هاضمه مصرف می‌شود. می‌تواند برای درمان اسهال نیز بکار رود، انیسون اغلب با گیاهانی که اثرات مقوی و ملین دارند مصرف می‌شود. گیاه اعمالی شبیه به گیاه **میخک هندی** / *Eugenia caryophyllata* دارد. هر دو گیاه محرک، تنظیم‌کننده هضم غذا و ضد اسپاسم هستند، روغن فرار انیسون نیز تنظیم‌کننده هضم غذا می‌باشد (4).

جنس **جعفری کوهی** / *Pimpinella* L. در ایران ۲۱ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله اغلب معطر دارد که اطلاعات دارویی و کاربردی کمی در ارتباط با آنها در دست می‌باشد و تنها یک گونه از این جنس بنام بادیان رومی یا **انیسون** / *Pimpinella Anisum* L. به‌عنوان گیاه دارویی کاشته می‌شود، اگرچه در سالهای اخیر تحقیقات نسبتاً دقیقی روی ترکیبات شیمیایی موجود در این گروه از گیاهان انجام شده، اما ارزش‌های دارویی آنها کاملاً ناشناخته است. بنابراین توصیه می‌شود این ترکیبات از نظر کاربردی دارویی نیز مورد آزمایش قرار گیرد. در اینجا فهرستی از گونه‌های این جنس در ایران برای آشنایی آورده می‌شود.

Pimpinella affinis Ledeb.

جعفری کوهی انبوه، ترتیزک باغی

**Pimpinella anisactis* Rech. f.

جعفری کوهی اله اکبری

Pimpinella anthriscoides Boiss.

جعفری کوهی جویباری

Pimpinella aurea DC. جعفری کوهی زرد

Pimpinella barbata (DC.) Boiss.

جعفری کوهی ریش‌دار، جعفری کوهی ساقه موبین

**Pimpinella deverroides* (Boiss.) Boiss.

جعفری کوهی صفه‌ای، جعفری کوهی اصفهانی

Pimpinella eriocarpa Banks & Soland.

جعفری کوهی میوه کرکی، جعفری کوهی حلبی

Pimpinella gedrosiaca Bornm.

جعفری کوهی تفتانی

**Pimpinella Khayammii* Mozaff.

جعفری کوهی نیشابوری

**Pimpinella khorassanica* Engstrand

جعفری کوهی خراسانی

Pimpinella Kotschyana Boiss.

جعفری کوهی کردستانی

Pimpinella Olivieri Boiss. جعفری کوهی مهرانی

Pimpinella Olivierioides Boiss. & Hausskn.

جعفری کوهی اشکری

**Pimpinella pastinacifolia* (Boiss.) Wolff

جعفری کوهی شقاقلی

Pimpinella puberula (DC.) Boiss. جعفری کوهی کرکی

Pimpinella rhodantha Boiss. جعفری کوهی گل قرمز

**Pimpinella tragioides* (Boiss.) Benth.

جعفری کوهی الموتی

Pimpinella Tragium Vill. جعفری کوهی

همانطورکه ملاحظه می‌کنید تعدادی از آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره مشخص شده‌اند و در ارتباط با مصارف دارویی آنها نیز اطلاع دقیقی در دست نیست (مؤلف).

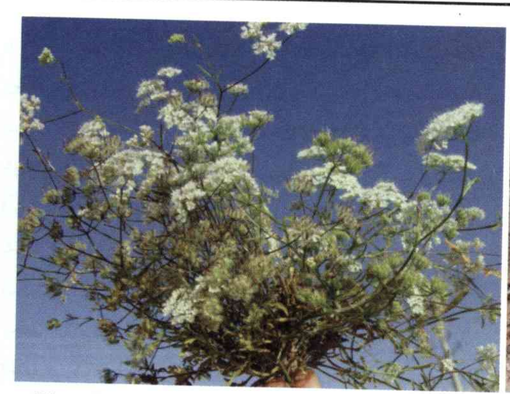
***Pimpinella aurea* DC.**

***Pimpinella barbata* (DC.) Boiss.**

***Pimpinella deverroides* (Boiss.) Boiss.**

Pimpinella eriocarpa **Banks & Soland.**

Pimpinella Kotschyana **Boiss.**

Pimpinella puberula **(DC.) Boiss.**

Pimpinella tragioides **(Boiss.) Benth. & Hook. f. ex Drude**

Pimpinella tragioides **(Boiss.) Benth. & Hook. f. ex Drude**

Pimpinella tragioides **(Boiss.) Benth. & Hook. f. ex Drude**

***Pimpinella Saxifraga* L.**

Syn.: *Pimpinella rotundifolia* Scop., *Pimpinella Calverti* Boiss.; *Pimpinella Saxifraga* L. var. *dissectifolia* Boiss., *Pimpinella Saxifraga* L. subsp. *eusaxifraga* Thellung

E. saxifrage pimpinell, common burnet saxifrage

جعفری کوهی صخره‌دری

گیاه چند ساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، کرک‌آلود یا بندرت تقریباً بدون کرک، منشعب؛ شاخه‌ها کم و بیش راست. یقه ساقه پوشیده از بقایای دمبرگهای سالهای قبل. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، مستطیلی ـ تخم‌مرغی، به طول ۵ـ۲۰ سانتیمتر، یک بار شانه‌ای، با قطعات تخم‌مرغی، به طول ۱۰ ـ۳۰ میلیمتر، دندانه اره‌ای تیز یا دندانه‌اره‌ای ـ بریده؛ برگهای ساقه‌ای کم و بیش تقلیل یافته؛ فوقانی‌ها تقسیم نشده، خطی یا به غلاف تبدیل شده. شعاعهای چترها ۵ـ۱۸ تایی، به طول ۸ـ۴۰ میلیمتر. دمگلها ۱۰ـ۲۵ تایی. برگه‌ها و برگک‌ها وجود ندارند یا بندرت ۵ تایی، درفشی. گلبرگها سفید، واژ قلبی، با انتهای برگشته، به طول حدود ۱ میلیمتر، بدون کرک. پایک خامه پستانکی ـ تو سری‌خورده؛ خامه‌ها نخی شکل، به طول ۰/۸ ـ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی مرتعی و مرتع روی اغلب در نقاط کوهستانی استان آذربایجان شرقی (ارسباران) و غربی می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه گیاه اثر آرام‌کننده و ضدتشنج ضعیف دارد. ریشه آن اشتهاآور، مقوی معده، مقوی، معرق، التیام‌دهنده، و قاعده‌آور است. دم‌کرده یا جوشانده ریشه گیاه برای رفع سرفه، گرفتگی صدا و نزله حاد و مزمن برونش‌ها بکار می‌رود و چون اثر مدر دارد از آن در رفع سنگ کلیه، روماتیسم، نقرس و آب آوردن انساج استفاده می‌شود، این گیاه همچنین دارای اثر محرک ترشح صفرا و رفع تپش قلب ناشی از تحریکات عصبی است. در استعمال خارج جوشانده‌های آن بصورت غرغره در رفع درد گلو، آنژین و حمام دهان بصورت محلول و شستشوی چشم بکار می‌رود (۱۱).

برخلاف سایر گونه‌های دارویی جنس *Pimpinella* در ایران این گونه پراکندگی جغرافیایی قابل توجهی ندارد و در طب سنتی ایران شناخته شده نیست. بنابراین برای پی بردن به خواص دارویی آن نیازمند تحقیق بیشتر و در صورت اثبات نیازمند کشت و کار آن هستیم، زیرا بصورت طبیعی و خودروی در ایران کمتر دیده شده است (مؤلف).

***Sanicula europaea* L.**

***Sanicula europaea* L.**

E. sanicle, European sanicle, wood sanicle

مرهمی، شفابخش، چوبلمه

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۴۰ ـ۸۰ سانتیمتر، ایستاده. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای، با دمبرگ بلند، دایره‌ای ـ قلبی، به طول ۴ ـ۶، به عرض ۴ ـ۱۰ سانتیمتر، ۳ ـ۵ قسمتی، با لوب میانی بزرگتر، تقریباً تا قاعده جدا، جانبی‌ها تا $\frac{1}{3}$ طول بهم پیوسته، واژ تخم‌مرغی ـ گوه‌ای پهن؛ لوبها نوک دراز، سه قسمتی، دندانه‌ای ـ کنگره‌ای، با زایده انتهایی موی ریش مانند؛

Sanicula europaea L.

برگهای ساقه‌ای کم، با دمبرگ کوتاه، با بریدگیهای کم عمق. گل‌آذین انتهایی، ۳ ـ۴ شاخه‌ای. برگه‌ها ۴ ـ۶ تایی، خطی، از چترها کوتاهتر. دندانه‌های کاسه گل درفشی، جدا. گلبرگها تخم‌مرغی، با لوب تقریباً سه‌گوشه، دندانه‌دار، خمیده، به طول ۱ ـ۱/۵ میلیمتر؛ گلهای ماده، منفرد یا کم؛ خامه‌ها پیچیده، از دندانه‌های کاسه گل بلندتر. میوه به طول ۲ ـ۵ میلیمتر، تخم‌مرغی ـ کروی، با خارهای در قاعده پهن شده، در انتها قلاب مانند؛ مریکارپ‌ها با سطح شکمی تخت، سطح پشتی محدب، کانالهای هدایت شیرابه متعدد، باریک.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، سیبری، هند و افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. با شهرت بسیار قدیمی (دیرین) برای التیام زخمها و درمان خونریزی داخلی، مرهمی بالقوه گیاهی با ارزش است، اما در طب گیاهی معاصر کمتر بکار می‌رود. مرهمی ممکن است برای درمان خونریزی داخلی معده و روده‌ها و پایان دادن به بالا آوردن خون و خون دماغ بکار رود. گیاه را می‌توان همچنین بمنظور درمان اسهال، اسهال خونی، بیماریهای ریوی (برونشی) و نزله و زخم گلو مصرف کرد. این گیاه بطور سنتی سم‌زدا محسوب می‌شود و در مصرف داخلی برای درمان بیماریهای پوستی بکار می‌رود. در استعمال خارجی مرهمی بصورت ضماد یا پماد برای درمان زخمها، سوختگی‌ها، سرمازدگی، بواسیر و تورم پوستی مصرف می‌شود (4).

ـ دم‌کرده برگها، ساقه‌ها و ریشه‌های آن برای درمان اسهال بکار می‌رود، بدلیل قابلیت تصفیه‌کنندگی خون سبب بهبود و اصلاح پوست می‌شود و می‌تواند برای درمان سرفه‌ها و نارسایی‌های کبدی و ادراری، خونریزیهای داخلی و ورم معده و روده بکار رود. آن را برای درمان زخمهای گلو غرغره می‌کنند، به‌عنوان کمپرس برای درمان کوفتگی و خون‌مردگی بکار می‌رود و با افزودن به آب حمام برای ضدعفونی پوست استفاده می‌شود (2).

ـ کلیه اندامهای گیاه مخصوصاً برگ و گل آن اثر قابض ملایم، مقوی معده، التیام‌دهنده زخمها و کاهش التهاب و ورم‌های سطحی بدن دارد، در بیماریهای مختلف مانند اسهال خونی، وجود خون در ادرار، خونرویهای ساده، اخلاط خونی و دردهای رحمی مصرف می‌شود. جوشانده آن بصورت غرغره و حمام دهان در رفع درد گلو، ورم لثه‌ها و مخاط سقف دهان اثر مفید دارد. حمام موضعی آن در رفع ضرب‌خوردگی اعضاء، کوبیدگی

و زخمهای حاصل از آن، خون‌مردگی، خونرویها مفید است. جوشانده آن روی زخمها سبب التیام سریع آنها می‌شود (۱۱).

- با توجه به رویشگاه این گیاه در مناطق جنگلی شمال ایران و ناشناخته بودن آن در طب سنتی ایران جهت آشنایی با کاربردهای آن باید تحقیق جامع و دقیقی روی آن صورت بگیرد تا بتوان آن را در ردیف گیاهان دارویی سنتی ایران قلمداد کرد و در صورت اثبات نیاز به کشت و کار و گسترش آن وجود دارد (مؤلف).

Sanicula europaea **L.**

Trachyspermum copticum (L.) Link

Syn.: *Ammi copticum* L., *Sison Ammi* L., *Bunium aromaticum* L., *Ptychotis coptica* DC., *Carum copticum* (L.) C. B. Clarke, *Trachyspermum Ammi* (L.) Sprague

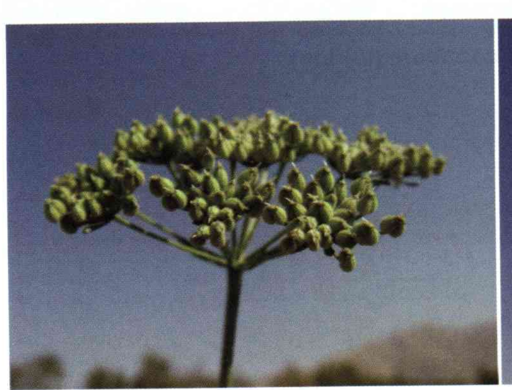
E. bishop's weed, ajowan caraway, bullwort, omum plant

زنیان، نانخواه

گیاه معطر، بدون کرک. ساقه به ارتفاع ۲۰ـ۵۰ سانتیمتر، ایستاده، منشعب. برگها ۲ـ۳ بار شانه‌ای بخش؛ قطعات انتهایی‌خطی ـ نخی شکل، منقاردار، به طول ۲ـ۷، به عرض ۰/۲ـ۰/۳ میلیمتر؛ برگهای ساقه‌ای بطرف بالا کوچک شده، ساده‌تر. چترها کم و بیش با دمگل‌آذین بلند؛ شعاعها اغلب ۶ـ۸ تایی. برگه‌ها و برگک‌ها اغلب ۳ـ۵ تایی، خطی باریک، نوک‌تیز، با لبه غشایی، گاهی تقسیم شده. دندانه‌های کاسه گل چشمگیر، تخم‌مرغی، نوک کند. گلبرگها سفید، در سطح پشتی در امتداد خط میانی کرکدار، عمیقاً نوک چالدار، با رأس به داخل خمیده. میوه به طول ۲ میلیمتر، زگیل‌دار ـ پرزدار کوتاه و کوچک.

پراکندگی جهانی: اتیوپی، مصر، هندوستان، کاشته شده در ایران، افغانستان و پاکستان و اغلب تقریباً بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای آذربایجان، اصفهان، خوزستان، فارس،

Trachyspermum copticum **(L.) Link**

کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ضداکسیدان، ضدتب، ضدمیکروب، ضد اسپاسم، افزایش‌دهنده قوای جنسی، ضدنفخ، ضدآسم، ادرارآور، معرق، خلط‌آور، قاعده‌آور، ضدقارچ، محرک معده، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مسهل، شیرافزا، مقوی معده و کرم‌کش می‌باشد (۱۲).

- میوه این گیاه اثر بادشکن و ضدتهوع دارد، برای آن اثر مقوی باء، ضدکرم و مدر نیز قائل هستند (۱۱).

Trachyspermum copticum **(L.) Link**

مسائلی پیرامون گیاهان تیره چتریان به‌عنوان یکی از تیره‌های بزرگ گیاهی دربرگیرنده گیاهان معطر

تیره چتریان یا جعفری در ایران دربرگیرنده نزدیک به ۱۲۲ جنس است که تعدادی از آنها یک گونه‌ای بوده و در ردیف گیاهان دارویی شناخته شده می‌باشند، (در مبحث گیاهان دارویی تیره چتریان به آنها اشاره شده)، تعدادی از آنها دربرگیرنده گونه‌های متعددی هستند که تعدادی از آنها در ردیف گیاهان دارویی هستند و یا به‌عنوان چاشنی، ادویه، سبزی‌های خوراکی و ... به مصرف می‌رسند که به آنها اشاره شده است. اما وجود دارند جنس‌ها و گونه‌هایی که اگرچه معطرند و بعضاً نیز در مصارف محلی و در مقیاس کم مورد استفاده قرار می‌گیرند، اما در ارتباط با خواص دارویی آنها اطلاع کمی در دست است و یا اصولاً در طب سنتی

نیز به مصرف نمی‌رسند که در اینجا برای اطلاع در ارتباط با آنها مطالبی آورده می‌شود امید که تحقیقات آینده جایگاه آنها را از نظر مصارف دارویی، صنعتی، غذایی و ... مشخص نماید.

ـ جنس زولک، شبه زول / *Actinolema* Fenzl در ایران دو گونه گیاه یکساله معطر بنامهای

زولک *Actinolema eryngioides* Fenzl

زولک برگه‌دار *Actinolema macrolema* Boiss.

دارد.

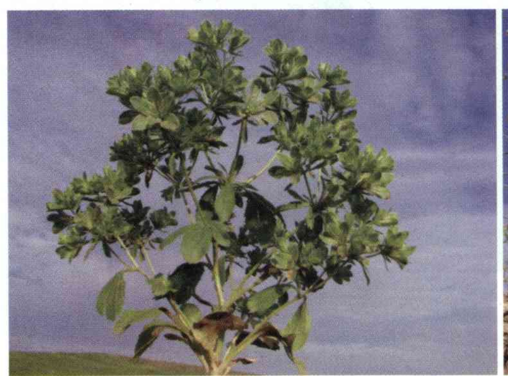
ـ جنس *Albovia* Schischk. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر دارد که گاهی نیز با جنس *Pimpinella* بصورت هم‌نام قرار گرفته است.

Albovia tripartita (Kaleniczenko) Schischk.

ـ جنس **جاشیر آسا** / *Alococarpum* H. Riedl & Kuber در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام جاشیرآسا / *Alococarpum erianthum* (DC.) H. Riedl & Kuber دارد که در دامنه‌های جنوبی البرز و آذربایجان می‌روید.

***Alococarpum erianthum* (DC.) H. Riedl & Kuber**

***Actinolema macrolema* Boiss.**

ـ جنس **ناجورچترک** / *Anisosciadium* DC. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر بنام *Anisosciadium orientale* DC. دارد که در حوزه گرمسیری جنوب ایران می‌روید.

ـ جنس *Aphanopleura* Boiss. در ایران ۳ گونه گیاه یکساله کم و بیش معطر بنامهای

Aphanopleura breviseta (Boiss.) Heywood & Jury

Aphanopleura leptoclada (Aitch. & Hemsl.) Lipsky

Aphanopleura trachysperma Boiss.

دارد که در نواحی مرکزی و بعضاً بیابانی ایران می‌رویند.

ـ جنس *Artedia* L. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر بنام *Artedia squamata* L. دارد که در جنوب غرب ایران و در استانهای کرمانشاه و ایلام می‌روید.

ـ جنس **ستاره‌گون یا شبه ستاره‌ای** / *Astrantia* L. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر جنگل‌روی بنام ستاره‌گون *Astrantia maxima* Pall. دارد که در جنگل حوزه خزری و ارسباران می‌روید.

ـ جنس **هویج کوهی** / *Astrodaucus* Drude در ایران دو گونه گیاه کم و بیش معطر چندساله بنامهای

هویج کوهی *Astrodaucus orientalis* (L.) Drude

هویج کوهی ایرانی *Astrodaucus persicus* (Boiss.) Drude

Anisosciadium orientale DC.

Aphanopleura trahysperma Boiss.

Artedia squamata L.

Artedia squamata L.

Aphanopleura trahysperma Boiss.

دارد که اغلب در نواحی کوهستانی البرز، آذربایجان و زاگرس پراکنده‌اند.

ـ جنس آزیل / *Azilia* Hedge & Lamond در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله بسیار معطر بنام آزیل *Azilia eryngioides* (Pau) Hedge & Lamond دارد که در ارتفاعات زاگرس میانی و در استانهای لرستان، چهارمحال بختیاری و اصفهان می‌روید.

ـ جنس شقاقل آبی / *Berula* Besser ex W.C. Koch در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله کم و بیش معطر و آبدوست بنام

Berula angustifolia (L.) Mertens & W.C. Koch
شقاقل آبی
دارد که عموماً در جویبارهای مناطق معتدله و معتدلـه سرد ایران می‌روید.
جنس **شبه جاشیر** / *Calyptrosciadium* Rech. f. & Kuber گیاه علفی چندساله بنام شبه جاشیر
Calyptrosciadium polycladum Rech. f. & Kuber subsp. polycladum
دارد که در ارتفاعـات بینـالود در اسـتان خراسـان می‌روید.

Astrodaucus orientalis **(L.) Drude**

Azilia eryngioides (Pau) Hedge & Lamond

ـ جنس **ساقه‌خز یا بقدونس** / *Caucalis* L. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله با میـوه‌هـای خـاردار و اغلب معطر بنام *Caucalis platycarpos* L. دارد کـه بصورت علف هرز در اراضی زراعی می‌روید.

ـ جنس **جعفری فرنگی** / *Chaerophyllum* L. در ایران ۸ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله معطـر دارد کـه در ارتفاعـات کوهسـتانی البـرز، خراسـان و زاگـرس و آذربایجان می‌رویند و نامهای علمی آنها بشرح زیر است.

جعفری فرنگی خالدار *Chaerophyllum aureum* L.

جعفری فرنگی غده‌دار *Chaerophyllum bulbosum* L.

Chaerophyllum crinitum Boiss.

جعفری فرنگی کرک‌آلود

Chaerophyllum khorassanicum Czern. ex Schischk.

جعفری فرنگی خراسانی

Chaerophyllum macropodum Boiss.

جعفری فرنگی کوهستانی

Chaerophyllum macrospermum (Spreng) Fisch. & C. A. Mey. جعفری فرنگی معطر

Chaerophyllum Meyeri Boiss. & Buhse

جعفری فرنگی قزوینی

Chaerophyllum nivale Hedge & Lamond.

جعفری فرنگی زاگرسی، جعفری فرنگی برفی

اگرچه همگی این گونه‌ها کم و بیش معطر هستند و در سالهای اخیر در ارتباط با ترکیبات شیمیایی موجود در اسانس آنها اطلاعاتی در دست می‌باشد، اما ارزش‌های دارویی آنها ناشناخته است.

- جنس شویدک / *Cymbocarpum* DC. در ایران دو گونه گیاه علفی یکساله معطر بنامهای

شویدک Cymbocarpum anethoides DC.

Cymbocarpum erythraeum (DC.) Boiss.

شویدک قرمز

دارد که در ارتفاعات کوهستانی آذربایجان می‌رویند.

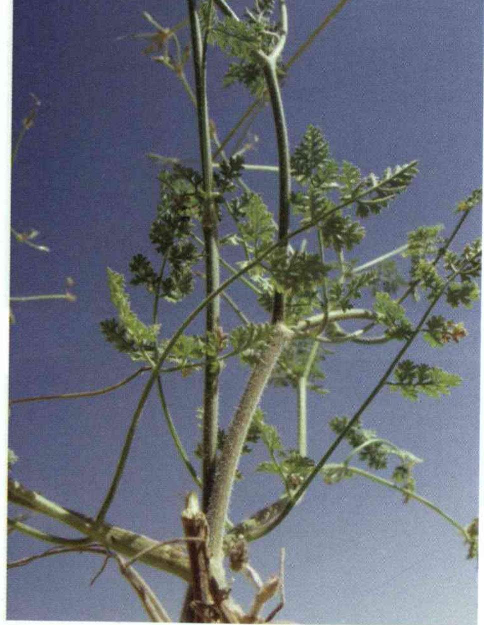
- جنس *Demavendia* Pimen. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنام

Demavendia pastinacifolia (Boiss. & Hausskn.) Pimen.

دارد که در ارتفاعات البرز و زاگرس میانی می‌رویند.

- جنس چتر گرزی / *Dicyclophora* Boiss. یک گونه گیاه علفی یکساله انحصاری بنام چتر گرزی *Dicyclophora persica* Boiss. دارد که در جنوب ایران می‌روید.

Chaerophyllum Khorassanicum Czern. ex Schischk.

- جنس کزل / *Diplotaenia* Boiss. در ایران دو گونه گیاه علفی چندساله معطر بنامهای

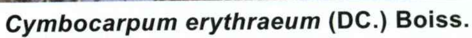
کزل جاشیری *Diplotaenia cachrydifolia* Boiss.

کزل *Diplotaenia damavandica* Mozaffarian, Hedge & Lamond

دارد که در ارتفاعات البرز می‌رویند.

Chaerophyllum macrospermum (Spreng.) Fisch. & C. A. Mey.

Cymbocarpum erythraeum (DC.) Boiss.

Demavendia pastinacifolia (Boiss, & Hausskn.) M. Pimen.

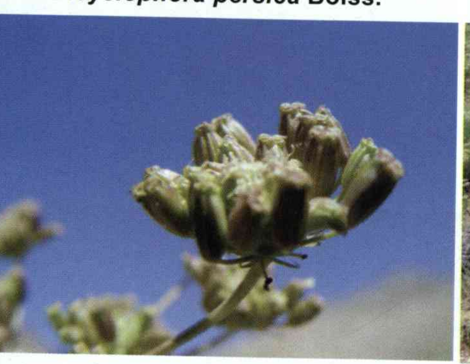

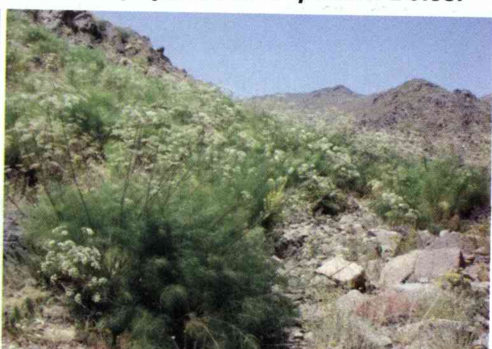
Diplotaenia damavandica Mozaff. Hedge & Lamond

Dicyclophora persica Boiss.

Chaerophyllum macropodum Boiss.

Diplotaenia cachrydifolia Boiss.

ـ جنس مشگک/ *Ducrosia* Boiss. در ایران سه گونه گیاه علفی چندساله بسیار معطر بنامهای

مشگک	*Ducrosia anethifolia* (DC.) Boiss.
مشگک بکرایی	*Ducrosia Assadii* Alava
مشگک بادبزنی	*Ducrosia flabellifolia* Boiss.

دارد. *Ducrosia anethifolia* پراکندگی به وسعت ایران و *Ducrosia Assadii* انحصاری ایران است و فقط در ارتفاعات جبال بارز می‌روید.

ـ جنس خوشاریزه/ *Echinophora* L. در ایران چهار گونه گیاه علفی بسیار معطر دارد که در ارتفاعات کوهستانی زاگرس، آذربایجان و البرز می‌رویند، گونه *Echinophora platyloba* بنام خوشاریزه به‌عنوان گیاه معطر در میان مردم ایران کاملاً شناخته شده است و از آن برای معطر کردن دوغ و ماست استفاده می‌کنند. نامهای علمی گونه‌های این جنس عبارتند از

***Ducrosia anethifolia* (DC.) Boiss.**

Echinophora cinerea (Boiss.) Hedge & Lamond

خوشاریزه علوفه‌ای، خوشاریزه کوهستانی، فداله (Fedale)

این گونه انحصارا در ارتفاعات زاگرس میانی و در استانهای لرستان و چهارمحال بختیاری می‌روید.

Echinophora orientalis Hedge & Lamond

خوشاریزه برگ باریک، خوشاریزه شرقی

خوشاریزه *Echinophora platyloba* DC.

خوشاریزه معطر *Echinophora Sibthorpiana* Guss.

ـ جنس **دانه جدا** / *Eleutherospermum* C. Koch در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً کمیاب دارد که در ارتفاعات مرزی جنگلهای خزر و آذربایجان می‌روید نام علمی این گونه بشرح زیر است:

Eleutherospermum cicutarium (M.B.) Boiss.

دانه جدا

ـ جنس **هویج بیابانی** / *Eremodaucus* Bunge در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله نسبتاً معطر بنام هویج بیابانی *Eremodaucus Lehmannii* Bunge دارد که در استانهای گرگان و خراسان می‌روید.

ـ جنس *Ergocarpon* C.C. Townsend در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله گرمادوست بنام *Ergocarpon cryptanthum* (Rech. f.) C. C. Townsend دارد که در استانهای ایلام، خوزستان و بوشهر می‌روید.

***Echinophora platyloba* DC.**

***Echinophora cinerea* (Boiss.) Hedge & Lamond**

Echinophora Sibthorpiana **Guss.**

ـ جنس *Eriocycla* Lindl. در ایـران ۲ گونـه گیـاه چندساله بسیار معطر صخره‌روی بنامهای

Eriocycla Olivieri (Boiss.) Wollf.

Eriocycla Ghafooriana Akhani

دارد که در مناطق صخره‌ای البرز، مازندران و گرگـان می‌رویند.

ـ جنس **چویل**/ *Ferulago* Koch در ایران ۷ گونـه گیاه علفی چندساله معطر مرتعی و کوهستانی دارد که بعضی از آنها توسط مردم محلی بـرای معطر کـردن دوغ، ماست و کره استفاده مـی‌شـود. نامهـای علمـی گونه‌های آن عبارت است از:

Ferulago angulata (Schlescht.) Boiss. subsp. *angulata* چویل سه پاره، چویل گوشه‌دار

Ferulago Bernardi Tomk. & M. Pimen.

چویل آذربایجانی، چویل آناتولی

Ferulago carduchorum Boiss. & Hausskn.

چویل کردستانی

Ferulago contracta Boiss. Hausskn.

چویل ستونی، چویل خوشه‌ای

Ferulago macrocarpa (Fenzl) Boiss.

چویل روشن‌بال، چویل دانه درشت

Ferulago phialocarpa Rech. f. & H. Riedl

چویل سقزی

Ergocarpon crypthanthum **(Rech. f.) C.C. Townsend**

چویل شویدی، چویل ستاره‌ای *Ferulago stellata* Boiss.
Ferulago subvelutina Rech. f.
چویل خراسانی، چویل ترکمنی
چویل الموتی *Ferulago trifida* Boiss.

– جنس مویین گشنیز / *Fuernrohria* C. Koch در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام مویین گشنیز *Fuernrohria setifolia* C. Koch دارد که در ارتفاعات مرزی آذربایجان غربی و ترکیه می‌روید.

***Eriocycla Olivieri* H. Wolff**

***Ferulago angulata* (Schlecht.) Boiss.**

***Ferulago stellata* Boiss.**

ـ جنس شوید کوهی / .*Grammosciadium* DC در ایران سه گونه گیاه علفی معطر بنام

Grammosciadium platycarpum Boiss. & Hausskn.

شوید کوهی

Grammosciadium pterocarpum Boiss.

شوید کوهی میوه بالدار

Grammosciadium scabridum Boiss. شوید کوهی زبر

دارد که اغلب در ارتفاعات کوهستانی البرز، آذربایجان و زاگرس می‌رویند.

***Grammosciadium scabridum* Boiss.**

ـ جنس کرفس سفید، **جهور** / *Hausskneсhtia* .Boiss در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر صخره‌روی و جنگلی دارد که در ارتفاعات زاگرس میانی و جنوبی می‌روید و نام علمی آن کرفس سفید جهور / .*Haussknechtia elymaitica* Boiss می‌باشد.

ـ جنس .*Heptaptera* Margot & Reut در ایران ۲ گونه گیاه کم و بیش معطر چندساله بنامهای

Heptaptera anatolica (Boiss.) Tutin

Heptaptera anisoptera (DC.) Tutin

دارد که اغلب در ارتفاعات آذربایجان، زاگرس و البرز می‌رویند.

ـ جنس رازیانه اسبی، **شوید اسبی** / *Hippomarathrum* .Hoffm. et Link در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله دارد که در ارتفاعات البرز، زاگرس و آذربایجان می‌روید. نام علمی گونه آن

Hippomarathrum microcarpum (M.B.) B. Fedtsch.

رازیانه اسبی، شوید اسبی

می‌باشد که هم‌نام *Bilacunaria microcarpa* (M.B.) Pimenov. & V. N. Tikhom می‌باشد.

ـ جنس .*Hohenackeria* Fisch. & C. A. Mey در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله کم و بیش معطر بنام *Hohenackeria exscapa* (Stev.) Kos. –Pol. دارد که در دشت ارژن فارس می‌روید.

ـ جنس *Hyalolaena* Bunge در ایران یک گونه گیاه چندساله غده‌دار بنام

Hyalolaena Lipskyi (Korov.) M. Pimen. & Kjuykov

دارد که هم‌نام *Scaligeria Lipskyi* Korov بوده و در خراسان ایران می‌روید.

ـ جنس .*Johremia* DC در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله معطر دارد که عبارتند از:

Johrenia aromatica Rech. f.

Johrenia golestanica Rech. f.

Johrenia paucijuga (DC.) Bornm.

Johrenia platycarpa Boiss.

**Johrenia ramosissima* Mozaff.

که اغلب در نواحی کوهستانی و جنگلی می‌رویند و گونه ستاره‌دار انحصاری ایران است.

ـ جنس *Johreniopsis* M. Pimen در ایران ۴ گونه گیاه علفی چندساله معطر بنامهای زیر دارد.

**Johreniopsis oligactis* (Rech. f. & H. Riedl.) M. Pimen.

**Johreniopsis scoparia* (Boiss.) M. Pimen.

Johreniopsis seseloides (C.A. Mey.) M. Pimen.

**Johreniopsis stricticaulis* (Rech. f.) M. Pimen.

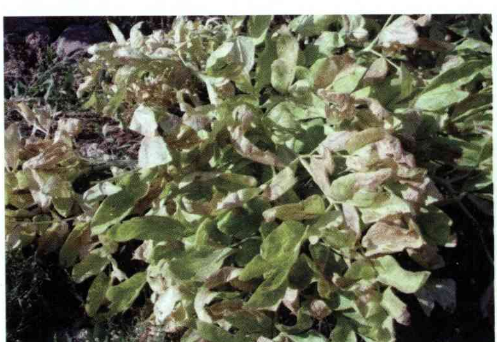
گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند و در ارتفاعات زاگرس و خراسان می‌رویند و گونه بدون ستاره علاوه بر ایران در قفقاز نیز می‌روید.

ـ جنس کلاکی / *Kalakia* Alava در ایران یک گونه یکساله معطر بنام *Kalakia marginata* (Boiss.) Alava دارد که انحصاری ارتفاعات کلاک در شمال شرق کرج می‌باشد.

ـ جنس کلوس / .*Kelussia* Mozaff در ایران یک گونه گیاه چندساله کوهستان روی بسیار معطر بنام کلوس / .*Kelussia odoratissima* Mozaff دارد که در ارتفاعات استانهای چهارمحال بختیاری، پشت کوه بختیاری (اصفهان) و لرستان (پشت‌کوه بختیاری) می‌روید، در سالهای اخیر اطلاعات وسیعی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی آن بدست آمده ولیکن اثرات دارویی آن اثبات نشده است و مردم محلی منطقه از آن برای معطر کردن دوغ و ماست استفاده می‌کنند و توسط مردم دروغگو و کاسب مسلک به غلط بنام کرفس کوهی فروخته می‌شود که نام درستی نیست.

Johrenia platycarpa Boiss

Kelussia odoratissima Mozaff.

Kelussia odoratissima Mozaff.

- جنس کمای مویین / *Korovinia* Nevski & Vved. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنام کمای مویین / *Korovinia tenuisecta* (Regel & Schmalh.) Nevski & Vved. دارد که امروزه بنام علمی جدید *Galagania platypoda* (Aitch. & Hemsl.) M. Vassilcz. & M. pimen. شناخته می‌شود، پراکندگی این گیاه در ایران شمال خراسان است.

- جنس توپی زیره یا زیره وحشی / *Lagoecia* L. در ایران یک گونه گیاه معطر یکساله علفی بنام توپی زیره یا زیره وحشی / *Lagoecia cuminoides* L. دارد که در جنوب غرب و جنوب ایران می‌روید.

- جنس کمای جنگلی / *Laser* Borkh. ex Gaertn. در ایران ۲ گونه گیاه جنگل‌روی چندساله کم و بیش معطر بنامهای

کمای جنگلی گلستانی	**Laser Rechingeri* Akhani
کمای جنگلی	*Laser trilobum* (L.) Borkh.

دارد که در نواحی جنگلی استانهای مازندران و گرگان می‌رویند و گونه ستاره‌دار انحصاری ایران است.

- جنس کرفس جنگلی / *Lecockia* DC. در ایران یک گونه گیاه چندساله کم و بیش معطر بنام **کرفس جنگلی** / *Lecockia cretica* (Lam.) DC. دارد که در استانهای مازندران و گرگان می‌روید.

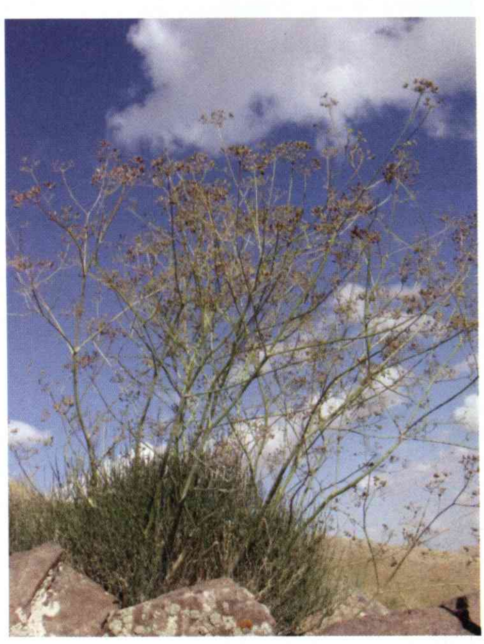
Lagoecia cuminoides L.

- جنس *Leuta* M. Pimen. در ایران ۹ گونه گیاه معطر بنامهای

Leutea Avicenniae Mozaff.
Leutea cupularis (Boiss.) M. Pimen.
Leutea elbursensis Mozaff.
Leutea gracillima M. Pimen.
Leutea kurdistanica Mozaff.
Leutea nematoloba (Rech. f.) M. Pimen.
Leutea petiolaris (DC.) M. Pimen.
Leutea polycias (Boiss.) M. Pimen.
Leutea turcomanica (Schischk.) Mozaff.

دارد که در ارتفاعات کوهستانی خراسان، البرز، آذربایجان و زاگرس پراکنده‌اند در تحقیقات اخیر اعتقاد بر این است که مشخصات جنس مذکور

می‌تواند با مشخصات جنس کما / .*Ferula* L یکی باشد و ترکیب‌های جدیدی با نامهای مذکورو جنس کما / .*Ferula* L معرفی شده است.

Leutea petiolaris

- جنس .*Libanotis* J. Hill در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام

Libanotis transcaucasica Schischk.

دارد که در ارتفاعات خراسان، آذربایجان، البرز و مازندران می‌روید.

- جنس .*Ligusticum* L در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام

Ligusticum alatum (M.B.) Spreng.

دارد که امروزه با نام علمی

Macrosciadium alatum (M.B.) N.V. Tikhom. et Lavora

شناخته می‌شود، این گیاه در استان آذربایجان غربی می‌روید.

- جنس گیس چسبکی / .*Lisaea* Boiss در ایران دو گونه گیاه علفی یکساله مزرعه‌روی معطر بنامهای

Lisaea heterocarpa (DC.) Boiss. گیس چسبکی

Lisaea strigosa (Banks & Soland.) Eig

گیس چسبکی حلبی

دارد.

- جنس پاپهن / *Lomatopodium* Fisch. & C. A. Mey. در ایران یک گونه گیاه چندساله گچ‌دوست بنام

Lomatopodium staurophyllum (Rech. f.) Rech. f.

پاپهن

دارد که در ارتفاعات شمال سمنان و دامنه‌های جنوبی بینالود می‌روید.

- جنس شقاقل صحرایی / .*Malabaila* Hoffm در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنامهای

Malabaila dasyantha (C.Koch) Grossh.

شقاقل صحرایی گل‌کرکی، شقاقل صحرایی آذری

**Malabaila isfahanica* Alava

شقاقل صحرایی اصفهانی

**Malabaila Kotschyi* Boiss.

شقاقل صحرایی شیرازی

**Malabaila porphyrodiscus* Stapf & Wettst.

شقاقل صحرایی جنگلی

***Malabaila porphyrodiscus* Stapf & Wettst.**

Malabaila porphyrodiscus Stapf & Wettst.

Malabaila Secacul (Miller) Boiss. & subsp. Secacul

شقاقل صحرایی

دارد. گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

ـ جنس *Mozaffariania* Pimen. & Maassoumi در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله گچ‌دوست بنام *Mozaffariania insignis* Pimen. & Maassoumi دارد که در استانهای ایلام و خوزستان می‌روید.

ـ جنس *Muretia* Boiss. با نام محلی برزا (Baraza) در ایلام و کرمانشاه گیاهی بسیار معطر و صخره‌دوست بنام *Muretia amplifolia* Boiss. & Hausskn. دارد که در ارتفاعات صخره‌ای استانهای کرمانشاه، ایلام و شمال خوزستان می‌روید.

ـ جنس **لعل کوهستان**/ *Olivieria* Vent. در ایران یک گونه گیاه علفی بسیار معطر بنام لعل کوهستان *Oliveria decumbens* Vent. دارد که در بخشهای گرمسیری جنوب غرب ایران می‌روید.

ـ جنس *Opopanax* C. Koch در ایران دو گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنامهای

Opopanax hispidus (Friv) Griseb.

Opopanax persicus Boiss.

دارد که از پراکندگی جغرافیایی نسبتاً خوبی در ایران برخوردارند.

ـ جنس **چتر پاییزی**/ *Opsicarpium* Mozaff. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنام **چتر پاییزی**/ *Opsicarpium insignis* Mozaff. دارد که در ارتفاعات زاگرس (استانهای کردستان و لرستان) می‌روید.

ـ جنس *Orlaya* Hoffm. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله مزرعه‌روی بنام *Orlaya daucoides* (L.) Greuter دارد که در دامنه‌های کوهستانی مازندران، گیلان و آذربایجان (حوزه خزری) می‌روید.

ـ جنس *Ormosciadium* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر شن‌دوست دارد که عموما روی خاکهای شیلی (Sheili) و در استانهای کردستان و لرستان می‌روید نام علمی آن *Ormosciadium Aucheri* Boiss. می‌باشد.

ـ جنس *Petroedmondia* Tamamsch. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر و کمیاب بنام

Petroedmondia syriaca (Boiss.) Tamamsch.

دارد که تابحال فقط از ارتفاعات لرستان شناخته شده است.

ـ جنس **رازیانه کوهی**/ *Peucedanum* L. در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله اغلب معطر بنامهای

Peucedanum chenur Mozaff. چونور

Peucedanum glaucopruinosum Rech. f.

رازیانه کوهی رودبارکی

Peucedanum longifolium Waldst. & Kit.

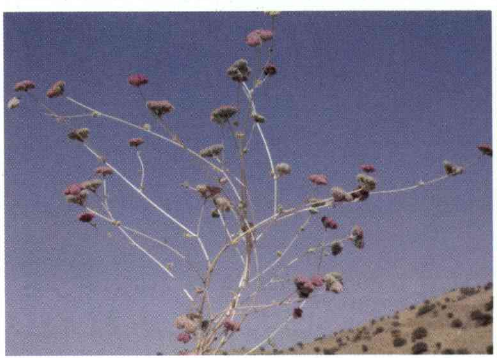
رازیانه کوهی برگ بلند

Mozaffariania insignis **Pimen. & Maassoumi**

Muretia amplifolia **Boiss. & Hausskn.**

Olivieria decumbens **Vent.**

Peucedanum longifolium **Waldst. & Kit.**

Peucedanum longifolium **Waldst. & Kit.**

*Peucedanum Pimenovii Mozaff.

رازیانه کوهی گرگانی

Peucedanum ruthenicum M.B.

رازیانه کوهی راسوندی

دارد که اغلب در ارتفاعات کوهستانی و بعضا جنگلی می‌رویند. گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

- جنس **ساق گره‌ای** / *Physocaulis* (DC.) Tausch در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله جنگل‌روی نسبتاً معطر بنام ساقه گره‌ای *Physocaulis nodosus* (L.) W. D. Koch دارد که در ارتفاعات جنگلی استانهای گرگان و مازندران می‌رویند.

- جنس **شوکران جنگلی** / *Physospermum* Cusson در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله جنگل‌روی نسبتاً معطر بنام شوکران جنگلی / *Physospermum cornubiense* (L.) DC. دارد که تابحال از جنگلهای ارسباران در ایران شناخته شده است.

- جنس **جاشیرنما** / *Polylophium* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله بنام *Polylophium involucratum* (Pall.) Boiss. یا جاشیرنما دارد که در ارتفاعات شمالی البرز (استانهای گیلان و مازندران) می‌روید.

- جنس **جاشیر** / *Prangos* Lindl. در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی چندساله معطر و علوفه‌ای دارد که عبارتند از:

جاشیر کوتوله *Prangos acualis* (DC.) Bornm.

جاشیر رباط سفیدی *Prangos Bungei* Boiss.

جاشیر اسکنبیلی *Prangos calligonoides* Rech. f.

جاشیر آذربایجانی *Prangos cheilanthifolia* Boiss.

Prangos corymbosa Boiss.

جاشیر دیهیمی، جاشیر کروی

Prangos crossoptera Hernstadt & Heyn

جاشیر زاگرسی

جاشیر *Prangos ferulacea* (L.) Lindl.

Prangos Gaubae (Bornm.) Hernstadt & Heyn

جاشیر کرجی

Prangos Haussknecthii Boiss.

جاشیر ساورزی، جاشیر کوه ساورز

جاشیر گچ‌دوست *Prangos latiloba* Korov.

Prangos longistylis (Boiss.) Pimenov & Kljuykov

جاشیر ارمنستانی

جاشیر علوفه‌ای *Prangos lophoptera* Boiss.

Prangos tuberculata Boiss. & Hausskn.

جاشیر کرک غده‌ای

Prangos uloptera DC.

جاشیر صخره‌روی، وایه، خرکول

تعدادی از گونه‌های این جنس در سالهای اخیر مورد تجزیه شیمیایی قرار گرفته و ترکیبات آنها کم و بیش شناخته شده اما اثرات دارویی آنها مشخص نیست، اگرچه در بعضی از نقاط (استان کهکیلویه و بویراحمد) مردم ساقه‌های جوان گونه *Prangos ferulacea* را بنام جاشیر شیرین مصرف می‌کنند.

- جنس **شن‌جار** / *Psammogeton* Edgew. در ایران سه گونه گیاه علفی یکساله بیابان‌روی و معطر بنامهای

شن‌جار *Psammogeton canescens* (DC.) Vatke

Psammogeton ranunculifolius (Boiss.) Engstrand

شن‌جار بلوچستانی

Psammogeton Stocksii (Boiss.) E. Nasir

شن‌جار پاکستانی

دارد که اغلب در نواحی بیابانی جنوبی ایران می‌رویند.

- جنس **سگ‌دندان** / *Pycnocycla* Lindl. در ایران ۸ گونه گیاه علفی چندساله و معطر خاردار دارد که اغلب در نواحی جنوبی و بیابانی مرکزی ایران پراکنده‌اند و نامهای علمی آنها بشرح زیر است.

Pycnocycla acanthorhipsos Rech. f., Aell. & Esfand.

سگ‌دندان کاروانی

سگ‌دندان *Pycnocycla Aucherana* Decne. ex Boiss.

Prangos ferulacea (L.) Lindl.

Prangos uloptera DC.

Pycnocycla Aucherana **Decne. ex Boiss.**

**Pycnocycla bashagardiana* Mozaff.

سگ‌دندان بشاگردی

Pycnocycla caespitosa Boiss. & Hausskn.

سگ‌دندان پشته‌ای

Pycnocycla flabellifolia (Boiss.) Boiss.

سگ‌دندان بادبزنی

**Pycnocycla musiformis* Hedge & Lamond

سگ‌دندان موزی

Pycnocycla nodiflora Decne. ex Boiss.

سگ‌دندان گل‌گره‌ای، سگ‌دندان بوته‌ای

**Pycnocycla spinosa* Decne. ex Boiss.

سگ‌دندان خاردار

البته بدلیل معطر بودن در سالهای اخیر ترکیبات شیمیایی اسانس این گونه‌ها کم و بیش شناخته شده است اما اثرات درمانی آنها کاملاً شناخته شده نیست، درحالی‌که مردم حوزه جنوبی ایران برای بخور دادن از بعضی از گونه‌های آنها استفاده می‌کنند.

جنس **شولیل** (نام محلی لری)/ *Rhabdosciadium* Boiss. در ایران سه گونه گیاه علفی دائمی کاملاً معطر بنامهای

Rhabdosciadium Aucheri Boiss. شولیل

Rhabdosciadium petiolare Boiss. & Hausskn. ex Boiss. شولیل دمبرگ‌دار

Rhabdosciadium Straussii Huausskn. ex Bornm.

شولیل اراکی

دارد که در ارتفاعات زاگرس پراکنده‌اند و هر سه گونه انحصاری ایران هستند.

ـ جنس زیره‌وش / *Scaligeria* DC. در ایران ۴ گونه گیاه چندساله معطر با ریشه‌های غده‌ای دارد که عبارتند از:

Scaligeria allioides (Regel & Schmalh.) Boiss.

زیره‌وش خراسانی، زیره‌وش آسیای مرکزی

Pycnocycla flabellifolia **(Boiss.) Boiss.**

Pycnocycla musiformis **Hedge & Lamond**

Pycnocycla spinosa **Decne. ex Boiss.**

Rhabdosciadium Aucheri **Boiss.**

Scaligeria nodosa **(Boiss.) Boiss.**

Scaligeria glaucescens (DC.) Boiss.

زیره‌وش آذری، زیره‌وش خویی

Scaligeria meifolia (Fenzl) Boiss.

زیره‌وش هزاربرگ، زیره‌وش دجله‌ای

Scaligeria nodosa (Boiss.) Boiss.

زیره‌وش گره‌دار

در ضمن گونه‌هایی از این جنس به جنس *Elaeosticta* Fenzl منتقل شده و گونه‌هایی نیز با ترکیب این جنس ساخته شده است. به‌هرحال این گونه‌ها معطر بوده و در ارتباط با آنها اطلاعات کمی در دست می‌باشد.

***Scaligeria nodosa* (Boiss.) Boiss.**

ـ جنس شانه‌ونوس / .*Scandix* L در ایـران ۴ گونـه گیاه علفی یکساله بنامهای

Scandix Aucheri Boiss. شانه‌ونوس اصفهانی

Scandix iberica M.B. شانه‌ونوس قفقازی

Scandix Pectin _ Veneris L. شانه ونوس

Scandix stellata Banks & Soland.

شانه‌ونوس ستاره‌ای

دارد که عموماً معطر بـوده و در اراضـی زراعـی و دامنه‌های کوهستانی می‌رویند.

ـ جـنس کمـای بیابـانی / .*Schumannia* O Kuntze در ایران یک گونه گیاه کم و بیش معطر بیابـانزی بنـام کمـای بیابـانی *Schumannia Karelinii* (Bunge) Korov. دارد که در نـواحی بیابانی مرکزی ایران و اغلب روی خاکهـای شـنی می‌روید.

ـ جنس *Semenovia* Regel & Herder در ایـران ۵ گونه گیاه بسیار معطر ارتفاع‌پسند دارد کـه عمومـاً در قلل کوههای مرتفع می‌روینـد و نامهـای علمـی آنهـا عبارت است از:

Semenovia dichotoma (Boiss.) Manden

Semenovia frigida (Boiss. & Hausskn.) Manden

Semenovia subscaposa (Rech. f.) Alava

Semenovia suffruticosa (Freyn & Bornm.) Manden

Semenovia tragioides (Boiss.) Manden

ـ جـنس .*Seseli* L در ایـران دو گونـه گیـاه علفـی چندساله بنامهای

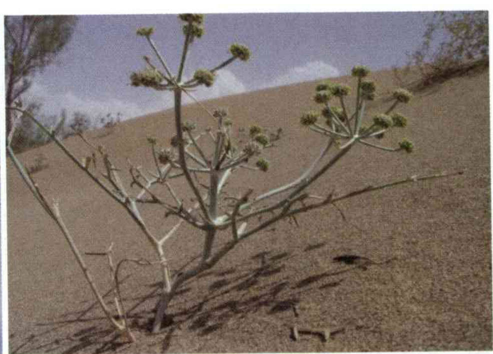
Seseli tortuosum L. subsp. *Kiabii* Akhani

Seseli peucedanoides (M.B.) Kos._ Pol.

دارد که گونه دوم هم‌نام جنس جدید شـده و بـا نـام علمی زیر

Gasparrinia peucedanoides (M.B.) Thell.

شناخته می‌شود.

Schumannia Karilinii (Bunge) Korov.

Scandix pecten-veneris L.

Semenovia frigida (Boiss. & Hausskn.) Manden

Schumannia Karilinii (Bunge) Korov.

ـ جنس **شقاقل جویباری** / .*Sium* L در ایران یک گونه گیاه آبدوست بنام

Sium sisaroideum DC.

دارد که اغلب در مناطق کوهستانی و نقاط مرطوب جویباری می‌روید.

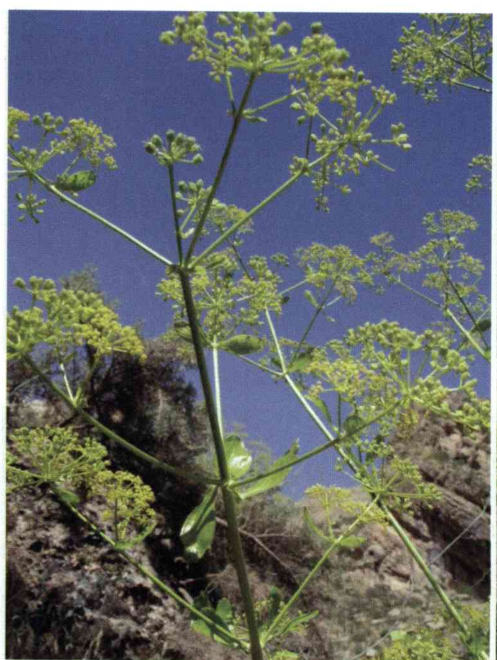
ـ جنس **پیکل** (Peakel: نام محلی لری)/ .*Smyrniopsis* Boiss در ایران یک گونه گیاه چندساله علفی کوهستان‌روی بنام *Smyrniopsis Aucheri* Boiss. دارد که در ارتفاعات البرز و زاگرس می‌روید.

ـ جنس **آوندول** / .*Smyrnium* L در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله کم و بیش معطر بنام **آوندول** / *Smyrnium cordifolium* Boiss. دارد که در ارتفاعات بالای کوهستانی البرز و زاگرس می‌روید و عموماً مردم مناطق مختلف (ایلام و لرستان) ساقه‌های جوان آن را در اوایل فصل رویش می‌خورند. مردم کرمانشاه و ایلام به آن (**ونگی** Vanagi) و مردم خرم‌آباد به آن **پی‌نومه** (Paynumeh) می‌گویند.

ـ جنس .*Stenotaenia* Boiss در ایران ۴ گونه گیاه علفی چندساله دارد که یک گونه آن بنام *Stenotaenia nundicaulis* Boiss. به‌خوبی شناخته شده و در ارتفاعات آذربایجان شرقی می‌روید.

ـ جنس .*Szovitsia* Fisch. & C. A. Mey در ایران یک گونه گیاه علفی کم و بیش معطر بنام *Szovitsia callicarpa* Fisch. & C. A. Mey. دارد که در شمال غرب ایران و قفقاز می‌روید.

Smyrnium cordifolium Boiss.

Smyrniopsis Aucheri Boiss.

ـ جنس **گلپرسا**/ *Tetrataenium* (DC.) Manden در ایران ۲ گونه گیاه معطر ارتفاع‌پسند دارد که در ارتفاعات زاگرس و در استانهای زنجان، چهارمحال بختیاری، لرستان و کهکیلویه و بویراحمد می‌رویند و نامهای علمی آنها بشرح زیر است.

Tetrataenium lasiopetalum (Boiss.) Manden

گلپرسا، کرسون (نام محلی بختیاری)

Tetrataenium nephrophyllum (Leute) Manden

گلپرسای برگ کلیوی

ـ جنس **دانه قفسی**/ *Thecocarpus* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام **دانه قفسی**/ *Thecocarpus meifolius* Boiss. دارد که انحصاری زاگرس ایران است.

جنس *Tordylium* L. در ایران ۲ گونه گیاه کم و بیش معطر یکساله بنامهای

Tordylium maximum L.

Tordylium persicum Boiss. & Hausskn.

دارد در مناطق شمالی و شمال غرب تا جنوب غرب ایران (در استانهای گرگان، آذربایجان و خوزستان) پراکندگی دارد.

ـ جنس **ماستونک، هویج تیغی**/ *Torilis* Adans. در ایران ۹ گونه گیاه علفی یکساله و عموماً هرز و معطر دارد که عبارتند از:

ماستونک	*Torilis arvensis* (Huds.) Link
ماستونک زرد	*Torilis chrysocarpa* Boiss. & Bal.
ماستونک ناجوربرگ	*Torilis heterophylla* Guss.
ماستونک ژاپنی	*Torilis japonica* (Houtt.) DC.
ماستونک نازک‌برگ	*Torilis leptophylla* (L.) Reichenb.
ماستونک گل گره‌ای	*Torilis nodosa* (L.) Gaertn.
ماستونک شاهی	*Torilis radiata* Moench
ماستونک بلوچی	*Torilis Stoksiana* (Boiss.) Drude

Torilis leptophylla (L.) Reichenb.

Torilis arvensis (Huds.) Link

Torilis tenella (Delile) Reichenb.

ماستونک ظریف

- جنس **زگیلی** / *Trachydium* Lindl. در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله عموما ارتفاع‌پسند و کوهستان‌روی دارد که عبارتند از

Trachydium depressum (Boiss.) Boiss. subsp. depressum زگیلی الموتی

**Trachydium eriocarpum* Bornm. & Gauba

زگیلی کندوانی

**Trachydium Kotschyi* (Boiss.) Boiss. زگیلی دنایی

Trachydium pauciradiatum (Boiss. & Hohen.) Rech. f. زگیلی البرزی

**Trachydium vesiculosa* ـ alatum Rech. f. زگیلی

گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایرانند.لازم است یادآوری گردد که کلیه گونه‌های این جنس به جنس جدیدی بنام *Pseudotrachydium* (Kljuykov pimen. & Tikholm) منتقل شده‌اند.

- جنس **گلپرک** / *Trigonosciadium* سه گونه گیاه غده‌دار دارد که میوه‌ای شبیه به **گلپر** / *Heracleum* L. دارند و کم و بیش معطرند و عبارتند از

**Trigonosciadium brachytaenium* (Boiss.) Alava

گلپرک

Trigonosciadium tuberosum Boiss. گلپرک غده‌دار

Trigonosciadium viscidulum Boiss. & Hausskn.

گلپرگ چسبانک، گلپرک عراقی

گونه ستاره‌دار انحصاری ایران است.

- جنس *Trinia* Hoffm در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله یکپایه نه چندان معطر بنام *Trinia leiogona* (C.A. Mey.) B. Fedtsch. دارد که درارتفاعات البرز و آذربایجان می‌روید.

- جنس **گیس چسبک، گیس میماسی** / *Turgenia* Hoffm. در ایران دو گونه گیاه علفی کم و بیش معطر

هرز دارد کـه عمومـا در اراضـی زراعـی رهـا شـده می‌روید و نام علمی آنها بشرح زیر می باشد.

گیس چسبک *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm.

Turgenia lisaeoides C.C. Townsend

گیس چسبک شعاعی

ـ جنس *Turgeniopsis* Boiss. در ایران یـک گونـه گیاه علفی یکساله کم و بیش معطر بنام

Turgeniopsis foeniculacea (Fenzl) Boiss.

دارد که در سالهای اخیر به جـنس *Glochidotheca* Fenzl منتقل شده و نام علمی آن

Glochidotheca foeniculacea (Fenzl) Fenzl

می‌باشد.

ـ جـنس شـیرزرد/ *Xanthogalum* Ave_ Lall در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله با شیرابه زرد بنام شیرزرد/ *Xanthogalum purpurascens* Ave_ Lall دارد که در ارتفاعات البرز مرکـزی چهـل چشـمه در کردستان و بزقوش در آذربایجان می‌روید.

جنس زرافشانی/ *Zeravschania* Korov. در ایـران سه گونه گیاه علفـی معطـر چندسـاله کوهسـتان‌روی بنامهای

Zeravschania Aucheri (Boiss.) M. Pimen.

Zeravschania membranacea (Boiss.) M. Pimen.

Zeravschania pauciradiatum (Tamamsch.) M. Pimen.

دارد که عموما بدلیل تفـاوت شـدید زمـانی بـرگ و گلدهی نمونه‌های هرباریومی آنها فاقد برگ یـا میـوه رسیده می‌باشد.

ـ جنس *Zosimia* Hoffm. در ایـران ۲ گونـه گیـاه علفی چندساله کم و بیش معطر بنامهای

Zosimia absinthifolia (Vent.) Link

**Zosimia radians* Boiss. & Hohen.

دارد. گونه ستاره‌دار انحصاری البـرز مرکـزی و گونـه دیگر کم و بیش در سراسر ایران بجز ناحیه گرمسیری جنوب می‌روید.

***Trigonosciadium brachytaenium* (Boiss.) Alava**

***Trigonosciadium brachytaenium* (Boiss.) Alava**

Turgenia latifolia (L.) Hoffm.

Xanthogalum purpurascens Ave-Lall

Zosimia absinthifolia (Vent.) Link.

تیره گزنه / *Urticaceae*

Parietaria officinalis **L.**

Syn.; *Parietaria erecta* Mert. & Koch, *Parietaria officinalis* L. var. *erecta* (Mert. & Koch) Wedd., *Parietaria officinalis* L. subsp. *erecta* (Mert. & Koch.) Beguinot

E. wall pellitory, pellitory of the wall, parietory

ساس واش، گوش موش طبی، اذن الفار

گیاه چندساله، پرساقه، پشته‌ای. ساقه زیرزمینی چوبی شونده منشعب گره‌دار. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، ایستاده، بندرت بالارونده، از قاعده اغلب چوبی شونده، ساده یا اصولاً از بخش پایینی منشعب، کرکی تنک تا انبوه، در پایین اغلب تقریباً بی‌کرک. برگها به طول ۳-۱۶، به عرض ۲-۵ سانتیمتر، بیضوی، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، با قاعده باریک شده یا ممتد، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، پهنک برگها سبز تا سبز تیره، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک یا کرکی پراکنده، در سطح تحتانی کرکی پراکنده یا اصولاً در امتداد رگبرگها کرکی نسبتاً انبوه، با لبه به کوتاهی مژه‌دار. دمبرگها به طول ۱/۵-۵ سانتیمتر، به کوتاهی کرکی فشرده. گل‌آذین توده‌ای نسبتاً تنک، کم تا پرگل؛ برگه‌ها تخم‌مرغی یا مستطیلی، کرکدار، با لبه مژه‌دار، بعد از گلدهی اندکی رشد کننده. گلهای ماده در زاویه دوشاخه‌ها بدون پایک، یک برگه‌ای؛ گلهای نرماده در رأس شاخه‌ها بحالت گرزن بدون پایک، سه برگه‌ای. گلپوش گلهای نر ماده به طول تا ۳ میلیمتر، کم و بیش استکانی، بعد از گلدهی کمی طویل شده، کم‌رنگ تا قهوه‌ای - قرمز شونده؛ گلپوش گلهای ماده تخم‌مرغی، بعد از گلدهی کم و بیش سخت شده. فندقه‌ها به طول ۱/۱-۱/۷ میلیمتر، تخم‌مرغی، قهوه‌ای تیره، درخشان.

***Parietaria officinalis* L.**

Parietaria officinalis L.

پراکندگی جهانی: جنوب، غرب و مرکز اروپا، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی روشن جنگلی شمال در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید و در سالهای اخیر در بعضی نقاط ازجمله در تهران کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و تازه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، تصفیه‌کننده خون، نرم‌کننده و محلل دارد و برای درمان بیماریهای مجاری ادراری (سنگهای ادراری، کمی ادرار، ورم کلیه، ورم مثانه، قولنج‌های کلیه)، سنگ‌های صفراوی و روماتیسم بکار می‌رود و در استعمال خارجی نیز برای درمان بواسیر و کوفتگی‌ها مصرف می‌شود (۱۰).

– گیاه مدر و نرم‌کننده است. برای درمان عفونتهای ادراری، آب آوردن شکم و برونشیت بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان زخمها، ترک‌های مقعد، دمل‌ها و مخلوط با روغن زیتون در حساسیت‌ها و آزردگی‌های پوستی بکار می‌رود (5).

– گوش‌موش طبی اصولاً به‌عنوان مدر، مسکن و آرام‌بخش و جلوگیری کننده از تشکیل سنگ بکار می‌رود. در طب سنتی اروپایی بدلیل داشتن فعالیت نیروبخشی روی کلیه‌ها و تقویت فعالیت آنها آن را برای درمان بیماریهایی مانند التهاب کلیه، تورم کلیه‌ها، سنگ کلیه، قولنج، دردهای ناشی از سنگ‌های کلیه، التهاب مثانه و خیز (احتباس مایع در بدن) تجویز می‌شود. گاهی آن را به‌عنوان ملین نیز بکار می‌برند (4).

– مدر و نرم‌کننده است و از دم‌کرده خشک گیاه استفاده می‌شود. این دم‌کرده جهت درمان بیماریهای مجاری ادرار در حالات التهابی و ازدیاد حجم ادرار بکار می‌رود و از آن جهت درمان ورم کلیه، کمی دفع ادرار، ورم مثانه، آب آوردن انساج و استسقاء استفاده می‌کنند، در استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان بواسیر و تسکین آن بکار می‌رود (۱۱).

Urtica dioica L.

E. big_sting nettle, stinging nettle, nettle, tall wild nettle

گزنه دوپایه، گزنه

گیاهانی چندساله، دوپایه، بندرت یک‌پایه، سبز کلمی شونده، با ساقه‌های زیرزمینی افقی. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰ـ۱۵۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، ضخیم، ساده، اغلب منشعب، چهارگوشه، کرکدار و با کرکهای گزنده انبوه یا تنک، بندرت تقریباً بی‌کرک شونده. برگها به طول تا ۱۵، به عرض ۱۲ سانتیمتر، سرنیزه‌ای باریک، سرنیزه‌ای، تخم‌مرغی، تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، با رأس نوک‌تیز یا نوک دار، با قاعده تقریباً قلبی، قلبی، باریک شده یا گوه‌ای؛ پهنک برگها خاکستری ـ سبز، به‌رنگ سبز کلمی، سبز، سبز ـ زرد تا سبز زیتونی ـ سبز، با دو سطح کرکدار یا کرکی پراکنده، بندرت بی‌کرک شونده یا بی‌کرک، اغلب مسلح به کرکهای گزنده؛ دندانه‌ها به طول ۳ـ۱۰، به عرض ۲ـ۸ میلیمتر، اغلب داسی شکل. دمبرگها به طول ۲ـ۷ میلیمتر از پهنک برگها کوتاهتر. گوشواره‌ها به طول تا ۱۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای، جدا، علفی یا تقریباً غشایی، اغلب مژه‌دار. گلها اغلب در گویچه‌های انبوه کوچک. گل‌آذینها بلند، خوشه‌ای شکل یا سنبله‌ای شکل، اغلب کرکی انبوه یا کرکی، نرها به طول تا ۱۰ سانتیمتر، ماده‌ها به طول تا ۹ سانتیمتر، اغلب انبوه، گسترده، بعد از گلدهی آویزان. قطعه گلپوش گلهای ماده کرکدار و مژه‌دار. فندقه به طول ۱ـ۱/۵، به عرض ۰/۵ـ۰/۸ میلیمتر، تخم‌مرغی تا بیضوی، سبززیتونی تا سبز زیتونی ـ قهوه‌ای یا تیره، درخشان یا بطور نامحسوسی منقوط.

Urtica dioica L.

Urtica dioica **L.**

Urtica dioica **L.**

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال و مرکز آسیا، شمال افریقا، شمال و جنوب امریکا، پلی‌نزی و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع با دو زیرگونه subsp. *dioica*-- و subsp. *kurdistanica*-- و تقریباً در سراسر ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، همدان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ گزنه خاصیت ادرارآوری دارد و برای کاهش فشار خون مفید است، در طب عوام به‌عنوان ادرارآور، تسکین درد آرتروز، روماتیسم مفاصل و ماهیچه‌ها مصرف می‌شود، در مصرف خارجی به‌عنوان ضدشوره سر و موهای چرب مصرف می‌شود؛ ریشه گزنه ضددرد، ضدآدرنالین، ضدالتهاب مفاصل، ضدآسم، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدتشنج، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدهیستامین،

ضدویروس ایدز، ضدالتهاب، ضدتورم پروستات، ضد تب، ضدروماتیسم، ضدکرم، ضدقارچ، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدتومور، ضدویروس، تقویت‌کننده قوای جنسی، قابض، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده پرفشاری خون و تقویت‌کننده رحم می‌باشد (۱۲).

- خواص مهم دارویی آن عبارت است از: مدر، مقوی، قابض، جلوگیری‌کننده از خونریزی، ضدآلرژی، افزایش‌دهنده شیر (شیرافزا) و کوچک‌کننده بزرگ شدگی پروستات.

ریشه گزنه دارویی با ارزش برای جلوگیری از بزرگ شدن غده پروستات است. گزنه پاک‌کننده (ضدعفونی کننده) و ضد سم است، خاصیت مدر دارد، به مداوای حالت‌های مختلف پوستی برای مثال اگزما در کودکان و مشکلات درد مفاصل به‌ویژه هنگامی که کم‌کاری کلیه و حبس مایع در میان باشد کمک می‌کند. گزنه سبب کند شدن یا توقف خونریزی از زخمها و خون‌دماغ می‌شود و برای درمان خونریزی شدید قاعدگی مفید است. گزنه ضدآلرژی است و تب یونجه، آسم، حالت‌های مختلف خارش پوست و گزیدگی حشرات را مداوا می‌کند. شیره آن برای درمان گزیدگی مناسب است. برگهای گزنه به کم‌خونی کمک می‌کند و سبب اصلاح و افزایش تولید شیر در زنان می‌شود. ریشه آن امروزه برای درمان پروستات بکار می‌رود (4).

Urtica pilulifera **L.**

E. Roman nettle, burning nettle

گزنه توپی، گزنه رومی

گیاهانی یکساله یا دوساله، یکپایه. ساقه‌ها ایستاده یا سرپا و بالارونده، ساده یا منشعب، به ارتفاع ۲۰-۱۵۰ سانتیمتر، چهارگوشه، پوشیده از کرکهای گزنده، اغلب در بخش قاعده‌ای بدون کرک یا بدون کرک شونده. برگها تخم‌مرغی، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا قلبی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، با قاعده سربریده، تقریباً قلبی یا قلبی، کم و بیش سبز، با لبه دندانه اره‌ای، با دندانه‌هایی به طول ۲-۱۰ میلیمتر، با کرکهای گزنده پراکنده. دمبرگها به طول ۱/۵-۵ سانتیمتر، از پهنک کوتاهتر. گل‌آذینهای نرماده در یک محور یا پایینی‌ها اغلب نر. گل‌آذینهای نر به طول ۳-۴ سانتیمتر، هم‌اندازه دمبرگ برگهای حائل یا کمی بلندتر، کم‌گل. گل‌آذینهای ماده به طول تا ۵ سانتیمتر، از دمبرگ برگهای حائل کوتاهتر تا بلندتر. گلهای ماده در گروه‌های انبوه اغلب منفرد یا دوتایی؛ گروه‌ها یا گل‌آذین گوی مانند با دمگل‌آذین بلند، بعد از گلدهی به طول تا ۱۳ میلیمتر؛ قطعه گلپوش به طول کم و

Urtica pilulifera **L.**

بیش ۳ میلیمتر، در گلهای ماده کرکی بلند انبوه، سبز تیره تا سفیدشونده، بعد از گلدهی طویل و متورم. فندقه‌ها تخم‌مرغی پهن، قهوه‌ای تیره، درخشان.

پراکندگی جهانی: غرب و جنوب اروپا، جنوب غرب آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، کرمانشاه، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر و جنوب فارس.

مصارف و کاربردها: دانه آن حاوی مواد روغنی و موسیلاژ است و خواص درمانی شبیه *Urtica dioica* L. دارد (۱۱).

***Urtica pilulifera* L.**

***Urtica urens* L.**

E. dog nettle, dwarf stinger

گزنه، گزنه سگ

گیاهانی یکساله یا دوساله، یکپایه. ساقه‌ها راست یا ایستاده، ساده، بندرت منشعب، به ارتفاع ۱۵-۹۰ سانتیمتر، چهارگوشه، اصولاً در بخش فوقانی با کرکهای گزنده. برگها تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی کشیده، با رأس نسبتاً نوک کند یا نوک‌دار، با قاعده باریک شده تا تقریباً قلبی، کم و بیش سبز تیره، اغلب روی سطح فوقانی با کرکهای گزنده، در سطح تحتانی اغلب بی‌کرک شونده، اغلب دندانه اره‌ای مضاعف. دمبرگها به طول ۱-۷ سانتیمتر، از پهنک کوتاهتر. گل‌آذینهای حاوی گلهای نر و ماده به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر، با دمگل‌آذین کوتاه،

***Urtica urens* L.**

***Urtica urens* L.**

سنبله‌ای یا خوشه‌ای شکل، کم و بیش انبوه، هم‌اندازه دمبرگها، با گلهای ماده متعدد، با گلهای نر کمتر، بعد از گلدهی گسترده یا تقریباً راست. قطعه گلپوش گلهای نر و ماده با کرکهای پراکنده، با لبه مژه‌دار. فندقه تخم‌مرغی، قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره، درخشان.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال و شمال شرق افریقا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، مازندران، آذربایجان، لرستان، ایلام، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس.

مصارف و کاربردها: بندآورنده خون، ضدکم‌خونی، ضددیابت، مدر و شیرآور است. دم‌کرده یا جوشانده برگهای آن در استعمال خارج برای درمان اگزما، زخمهای روباز و روماتیسم مصرف می شود. رشد مورا تسریع می‌کند. پودر آن استنشاق می‌شود تا سبب توقف خونریزی از بینی شود. گیاه بندرت مورد استفاده قرار می‌گیرد زیرا بسیار مضر است و سبب آماس و التهاب پوستی می‌شود (5).

ـ اعضای مختلف گیاه اثر درمانی مشابه *Urtica dioica* L. دارد، ریشه آن اثر قابض و مدر دارد (۱۱).

تیره سنبل‌الطیب، تیره علف گربه / *Valerianaceae*

والرین

***Valeriana officinalis* L.**

E. common valerian, valerian

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی ساده، کوتاه، نه خیلی ضخیم، گاهی ساقه رونده‌دار. ساقه به ارتفاع (ـ۱۵) ۳۰ـ۱۵۰ (ـ۲۴۰) سانتیمتر، معمولاً منفرد،

ضخیم، شیاردار، کرکدار یا بدون کرک. تمامی برگ معمولاً شانه‌ای یا شانه‌ای بخش با ۳–۲۵ برگچه؛ برگچه‌ها خطی، سرنیزه‌ای یا بیضوی، کامل یا دندانه‌دار. گل‌آذین مرکب، گل‌آذینهای جانبی انبوه. گلها نرماده، صورتی یا سفید؛ لوله جام گل به طول ۲/۵–۵ میلیمتر. برگکها حدوداً هم‌اندازه میوه. میوه به طول ۲–۵ میلیمتر، کرکدار یا بدون کرک.

پراکندگی جغرافیای: اغلب نقاط اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مراکز تحقیقات گیاهان دارویی و بحالت خودروی.
با تردید: آذربایجان، مرند، کوه میشوداغ دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین موارد کاربردی آن عبارت است از: مسکن، آرام‌بخش، رفع گرفتگی‌های ماهیچه‌ای، تسکین عصبانیت، کم‌کننده فشارخون، تحقیقات بسیار در آلمان و سوئیس تأکید می‌کند که والرین خواب‌آور است و باعث اصلاح کیفیت خواب و پایین آمدن فشار خون می‌شود. والرین مسکن و رفع‌کننده افسردگی و زیادکننده خواب است و باعث کم شدن فعالیت‌های عصبی می‌شود. در گذشته به آن داروی تمام دردها گفته می‌شد و برای آن محسنات زیادی قائل بوده‌اند، بخصوص در درمان صرع، والرین سبب کاهش فعالیت‌های عصبی و تحریکات آن می‌شود و برای درمان بسیاری از حالات استرس مناسب است و بطور عمومی آرام‌بخش است و روی مغز اثر می‌گذارد. بسیاری از حالات عصبی ازجمله رعشه و لرزه، هراس بی‌جهت و ناگهانی، تپش قلب و اضطراب و عرق کردن را می‌توان با والرین تسکین داد و دارویی مؤثر برای درمان بی‌خوابی است که از عصبانیت و هیجان زیاد ناشی می‌شود. والرین باعث آرامش و رهایی ماهیچه‌های گرفته شده می‌شود و دارویی برای درمان تنش‌های شانه، گردن، آسم، قولنج، سندروم

***Valerina officinalis* L.**

دردناک روده، دردهای دوران قاعدگی و گرفتگی‌های ماهیچه‌ای می‌شود. والرین به همراه دیگر گیاهان برای درمان فشارخون بالاست که از استرس و عصبانیت ناشی می‌شود بکار می‌رود (4).

جنس **علف گربه، والرین** / *Valeriana* L. در ایران ۶ گونه گیاه علفی چندساله دارد که عموماً در نواحی کوهستانی و گاهی مرطوب می‌رویند، با توجه به

شباهت‌های گونه‌ها به نظر می‌رسد خواصی مشابه *Valeriana officinalis* L. داشته باشند که این خود نیازمند انجام پژوهش و تحقیقات دقیق می‌باشد. اگرچه در سالهای اخیر اطلاعاتی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی بعضی از گونه‌های آن بدست آمده، اما در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها اطلاعاتی در دست نیست. در عین حال در اینجا فهرستی از گونه‌های آن آورده می‌شود.

Valeriana alliarifolia Adams
والرین علف سیری، والرین جنگلی

والرین زیبا	*Valeriana Clarkei* Briq.
والرین برگ انجیری	*Valeriana ficariifolia* Boiss.
والرین سفید	*Valeriana leucophaea* DC.
والرین کوهستانی	*Valeriana sisymbrifolia* Vahl

***Valeriana Jatamansii Johns**

Syn.: *Nardostachys Jatamansii* DC., *Nardotachys grandiflora* DC., *Valeriana Wallichii* DC.
E. spikenard, Indian valerian

سنبل‌الطیب، والرین هندی

ساقه‌های زیرزمینی نسبتاً ضخیم کم و بیش افقی، مولد ریشه‌های رشته‌ای نازک، با یقه به دشواری تاجدار (کاکل‌دار)، سراسر گیاه کرکدار. ساقه به ارتفاع (–۱۵)۲۵–۳۵(–۴۵) سانتیمتر، نازک، ایستاده یا بالارونده، به تنکی برگ‌دار. برگهای قاعده‌ای به طول ۴–۸، به عرض ۳–۸ سانتیمتر، بدون بریدگی، قلبی – سه گوشه، با سینوس قاعده‌ای باریک عمیق، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، با لبه به تنکی گاهی بطور نامشخص سینوسی – دندانه‌ای، با بافت بحالت خشک نازکتر، غشایی، با رگبرگ‌آذین نازک اما مشخص؛ برگهای پایین ساقه مستطیلی یا سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، با قطعات قاعده‌ای یا بریدگیهای ۱–۲ تایی باریک نوک‌تیز بزرگ شونده، بالایی‌ها قویاً کوچک شده سرنیزه‌ای باریک یا خطی، در قاعده با بریدگیهای بزرگ شده یا کم و بیش کامل. گل‌آذین بی‌کرک شونده، به تکرار و به نازکی پانیکولی – منشعب. گلها سفید؛ کاسه‌ها سبز گاهی با رنگ‌دویدگی ارغوانی. کیسه‌های بساک بیرون زده هم‌رنگ. میوه‌ها به طول ۲/۵، به عرض ۱ میلیمتر، بحالت ردیفی کرکدار.

پراکندگی جهانی: افغانستان، پاکستان و کشمیر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید اما بمنظور استفاده‌های دارویی ریشه آن بمقدار زیاد به ایران وارد می‌شود.

Valeriana *Jatamansii* Johns

مصارف و کاربردها: مقوی معده، ضداسهال، مدر، ضدتشنج و اختصاصاتی شبیه *Valeriana officinalis* L. با اثر ضعیف‌تر دارد و به‌عنوان آرام‌کننده، رفع هیستری، درمان صرع و رفع تپش قلب استفاده می‌شود (۱۱).

تیره شاه‌پسند / *Verbenaceae*

Clerodendron inerme **(L.) Gaertn.**

E. Indian privet

معین‌التجاری، مورد آبادانی

درختچه‌ای پیچان یا بوته‌ای به ارتفاع تا ۳/۵ متر، با شاخه‌های استوانه‌ای، کمی کرکی. برگها متقابل، سرنیزه‌ای - بیضوی تا بیضوی پهن، کامل، چرمی، در سطح تحتانی با نقاط سیاه کوچک، در هر دو سطح بدون کرک یا با رأس نوک کند و کرکهای پراکنده، در پایین گوه‌ای و منتهی به دمبرگ کوتاه به طول تا ۱ سانتیمتر، با لبه‌های حداقل در پایین برگشته. گل‌آذین گرزن ۳ گلی محوری؛ دمگل‌آذین به طول ۲/۵-۳ سانتیمتر، بی‌کرک یا با کرکهای فشرده؛ دمگلها به طول ۴-۱۰ میلیمتر، در میوه ضخیم شونده. کاسه گل استکانی، سربریده، با دندانه‌های کوچک متشکل از امتداد رگه‌ها، با کرکهای کوتاه فشرده، در حالت گل به طول ۴-۵ میلیمتر، در حالت میوه رشدکننده و پهن شونده. جام گل سفید، با لوله باریک به طول حدود ۴ سانتیمتر، در سطح داخلی کرکدار، با قطعات تخم‌مرغی - بیضوی، به طول حدود ۷-۸ میلیمتر. میله پرچمها ارغوانی، در حدود ۲/۵ سانتیمتر از جام بیرون زده، در پایین کرکدار. خامه باریک و طویل، ارغوانی، کمی کوتاهتر از پرچمها. میوه شفت تقریباً کروی تا واژ تخم‌مرغی پهن، توسط کاسه رشدکننده دربرگرفته شده.

Clerodendron inerme **(L.) Gaertn.**

پراکندگی جهانی: بومی نواحی گرم و مرطوب آسیا از هندوستان و برمه تا مالزی و چین، پلی‌نزی و استرالیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در حوزه گرمسیری جنوب ایران، استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان و بلوچستان.
مصارف و کاربردها: گیاه کامل برای درمان تب‌های نوبه‌ای بکار می‌رود. برگهای آن با روغن کنجد گرم شده و خمیر تهیه شده از آن با فلفل و سیر برای درمان جذام بکار می‌رود. خمیر برگ و ریشه آن برای درمان تورم‌های غده‌ای، جرب، سوزاک و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. جوشانده برگ و ریشه آن برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجاری تناسلی زنان، دردهای روماتیسمی و پادزهر علیه مارگزیدگی بکار می‌رود (9).
- برگها، شیره برگ، ریشه و شیره ریشه آن مصرف می‌شود. برگهای آن بصورت ضماد روی تورم‌های غدد لنفاوی بکار می‌رود. شیره برگها تب‌بر و محلل است. شیره ریشه آن محلل است و برای معالجه دردهای روماتیسمی بکار می‌رود (1).
جنس معین‌التجاری / *Clerodendron* L. در ایران ۲ گونه درختچه‌ای کاشته شده دارد گونه دوم آن یا *Clerodendron Bungei* Steud. درختچه‌ای است که در نواحی شمالی ایران بصورت علف هرز می‌روید و گلهای بسیار بدبوی دارد و در ارتباط با کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نیست.

Clerodendron inerme (L.) Gaertn.

Duranta repens **L.**

Syn.: *Duranta Plumieri* Jacq.

E. pigeon berry, creeping sky_flower, golden dew drop

دارایی

درخت یا درختچه‌ای کوچک به ارتفاع حدود ۳-۵ متر، با شاخه‌های سبز تا قهوه‌ای کم‌رنگ، گوشه‌دار، با لبه‌های برجسته، با کرکهای فشرده انبوه، با خارهای محوری یا بدون خار. برگها متقابل یا چرخه‌های ۴ تایی، تخم‌مرغی پهن تا بیضوی، به طول ۱۵-۵۵، به عرض ۱۰-۲۵ میلیمتر، در بخش فوقانی با دندانه‌های اره‌ای درشت یا گاهی کامل، در قاعده گوه‌ای تا با دمبرگی کوتاه، با کرکهای فشرده تنک و بسیار کوتاه. گلها متعدد، در گل‌آذین پانیکولی انتهایی به شکل خوشه‌ای کوتاه محوری و بلند انتهایی. برگه‌ها خطی،

Duranta repens L.

Duranta repens L.

به طول ۲ـ۳ میلیمتر، تقریباً مساوی دمگلها. دمگلها با کرکهای فشرده. کاسه گل به طول ۳ـ۵ میلیمتر، لوله‌ای، ۵ دندانه‌ای با رگه‌های متعدد، کرکی فشرده. جام گل بنفش، گاهی آبی سفید؛ پهنک جام به‌قطر حدود ۱۰ میلیمتر؛ لوله جام در بالا خمیده، به اندازه نصف طول کاسه؛ قطعات پهنک گوه‌ای ـ دایره‌ای، کامل، جام در سطح داخلی با کرکهای بلند و انبوه، در سطح خارجی با کرکهای کوتاه و انبوه؛ پرچمها درون جام گلی، در بالای میانه لوله جام قرار گرفته، ۲ تا بلند و ۲ تا کوتاه؛ میله‌ها با کرکهای بلند. خامه به طول ۳ میلیمتر؛ کلاله سرسان، با لوبهای کوتاه. میوه شفت کروی، زرد مایل به قرمز با خامه دائمی، توسط کاسه گل کوزه‌ای رشدکننده دربرگرفته شده.

پراکندگی جهانی: بومی امریکا، معرفی شده در اروپا و کشورهایی مانند سوریه، لبنان، فلسطین، مصر، ایران،

پاکستان، هندوستان، چین، مالزی، پلی‌نزی، استرالیا، نیوزیلند، افریقا و ماکرونزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در حوزه گرمسیری جنوب ایران در استانهای خوزستان، بوشهر و ...
مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگهای آن مدر است. میوه آن تب‌بر و گلهای آن محرک است. میوه خیس کرده آن شیره‌ای می‌دهد که حتی به نسبت ۱ به ۱۰۰ قسمت در آب برای لارو پشه کشنده است، شیره آن را می‌توان برای کشتن لاروها در استخرها و برکه‌ها و مرداب‌ها استفاده کرد. گیاه سمی است و سبب گشاد شدن مردمک چشم، تورم لب‌ها و پلک‌ها، خواب، تب، ضربان و تپش سریع و ناگهانی و تشنج می‌شود (5).

***Duranta repens* L.**

***Lantana Camara* L.**
E. Jamaica mountain sage, sage

شاه‌پسند درختچه‌ای

درختچه‌ای کرکدار، به ارتفاع تا ۲ متر یا بیشتر، بدون خار یا با خارهای ظریف. برگها تخم‌مرغی یا مستطیلی ـ تخم‌مرغی، به طول ۲/۵ـ۱۲/۵ سانتیمتر، اغلب با نوک کوتاه، کنگره‌ای ـ دندانه‌ای، با دمبرگ کوتاه، نسبتاً ضخیم، چروکیده، روی سطح فوقانی زبر، در سطح تحتانی کرکدار. کپه‌ها متراکم، به عرض ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، با انتهای تخت (دیهیم مانند)، با دمگل‌آذینهای ضخیم محوری اغلب بلندتر از برگها. برگه‌ها باریک، به اندازه‌نصف طول جام گل. گلها به طول ۶ـ۱۲ میلیمتر، به‌رنگهای متنوع، معمولاً به هنگام باز شدن زرد یا نارنجی به‌رنگ قرمز یا قرمز کم‌رنگ، یا سفید، در گل‌آذین دیهیمی انبوه، با دمگل‌آذین ضخیم محوری بلندتر از برگها.

***Lantana Camara* L.**

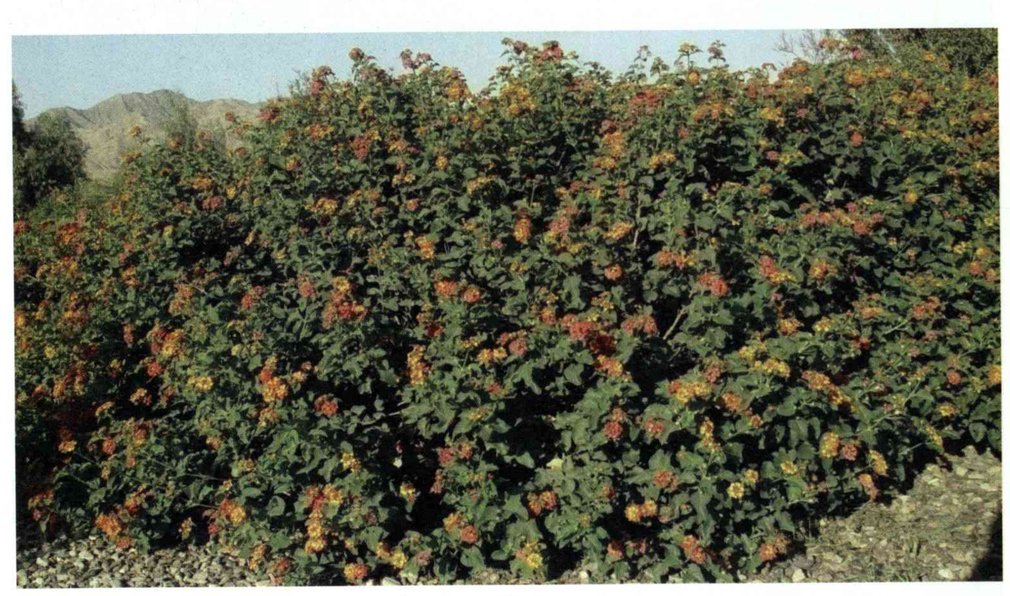
پراکندگی جهانی: امریکای گرم و مرطوب تا تکزاس.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته در نواحی گرمسیری در فضای باز و در مناطق سردسیر در گلخانه‌ها.

Lantana Camara L.

مصارف و کاربردها: جوشانده آن را برای معالجه کزاز، روماتیسم و مالاریا بکار می‌برند. روغن فرار موجود در آن حاوی Camerene، isocamerene و Micranene می‌باشد (22).

ـ گیاه خلط‌آور و معطر است. روغن آن در استعمال خارج برای درمان خارش پوست بکار می‌رود. برگهای آن محرک و سمی است. گیاه برای دام سمی است و سبب حساسیت به نور در حیوانات می‌شود. میوه‌های آن سمی است و علائم مسمومیتی مشابه آتروپین دارد (5).

Lantana Camara L.

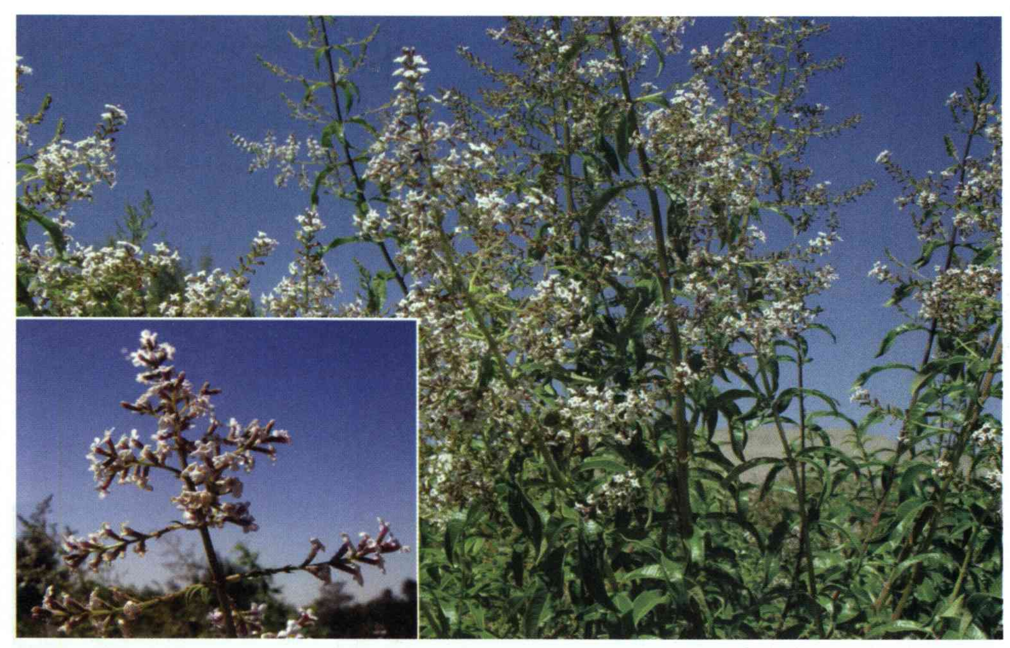
Lippia citriodora **H. B. & K.**

Syn.: *Aloysia citriodora* Ort. et Palav; *Verbena citriodora* Cav., *Aloysia triphylla* Britt., *Verbena triphylla* L'Her

E. lemon_scented verbena, lippie, citron_scented lippie, lemon plant, lemon_scented verbena, Lemon verbena

به‌لیمو

درختچه‌ای کوچک به ارتفاع تا ۹۰ـ۱۰۰ سانتیمتر، با شاخه‌های شیاردار و کم و بیش زبر. برگها در چرخه‌های ۳ یا ۴ تایی، سرنیزه‌ای، به طول ۵ـ۷/۵ سانتیمتر، با دمبرگ کوتاه، کامل یا در میانه دندانه‌دار، بدون کرک، در سطح تحتانی به انبوهی پوشیده از کرکهای غده‌دار (منقوط)، با بوی لیمو. سنبله‌ها چرخه‌ای و محوری یا مجتمع شده در

Lippia citriodora H. B. et K.

پانیکول‌های انتهایی اغلب ۳ تایی. گلها سفید، به طول ۴/۵ـ۵ میلیمتر، شکوفا و گل‌دهنده در تابستان و پاییز. کاسه گل به انبوهی کرکدار. لوله جام گل بلندتر از کاسه.

پراکندگی جهانی: آرژانتین و شیلی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در مزارع تولید گیاهان دارویی (شمال ایران، تهران، کاشان و ...).

مصارف و کاربردها: برگها و ساقه‌های این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: محرک معده، بهبوددهنده گوارش و ضد اسپاسم دارد (۱۰).

ـ گیاه به‌عنوان مقوی معده و هضم‌کننده غذا مصرف می‌شود. در تجارت گیاه برای تولید روغن فرار تولید می‌شود (5).

ـ برگهای گیاه مصرف می‌شود. گیاه دارویی کم‌ارزش، به‌لیمو کیفیتی مشابه **فرنجمشک** / *Melissa officinalis* دارد، هر دو گیاه بوی قوی لیمو ناشی از روغن فرار دارند که فراورده‌هایی آرام‌بخش و هضم‌کننده غذا هستند. به‌لیمو خاصیت مسکن ملایم و شهرتی برای آرام کردن ناراحتیهای شکمی دارد. اثر مقوی آن روی سیستم عصبی با قطعیتی کمتر از فرنجمشک است؛ با وجود این به شادابی کمک می‌کند و برعلیه افسردگی مؤثر است (4).

Phyla nodiflora **(L.) Greene**

Syn.: *Lippia nodiflora* (L.) Rich., *Verbena nodiflora* L., *Verbena repens* Bertol

E. fog_fruit, carpet_weed, lippia, wild sage

توت پایابی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۱۰ـ۲۰ سانتیمتر، کرکدار فشرده، سبز یا خاکستری. ساقه‌ها گسترده روی زمین. از محل گره‌ها ریشه‌دهنده. برگها گوه‌ای ـ قاشقی، به طول ۵ـ۲۰ (ـ۲۵) میلیمتر، به عرض ۵ـ۶(ـ۱۰)

میلیمتر، در بالا دندانه اره‌ای تیز، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با دمبرگ کوتاه. دمگل‌آذینها محوری منفرد، از برگها ۲ـ۴ بار بلندتر، به طول ۳ـ۵ سانتیمتر. برگه‌ها هم‌پوش، منقاردار یا نوک‌کند. کاسه گل دو قسمتی، به کم عمقی دو کانالی، در محل کانال کرکدار. جام گل قرمز گلسرخی (اغلب سفید). کپسول تخم‌مرغی، تقریباً فشرده، در جهت عرضی کمی پهن‌تر، صاف.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، شمال افریقا، جنوب آسیا، جنوب افریقا، شمال و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند عموماً در نقاط مرطوب استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و برگهای آن مصرف می‌شود. توت پایابی ترکیبات خنک‌کننده، مدر و ضدتب دارد و برای جلوگیری از درد روده و مفاصل زانو بکار می‌رود. تقویت‌کننده معده، گندزدا، ضد اسپاسم، بادشکن، معرق، محرک قوای جنسی، قابض، التیام‌بخش و ضدکرم است، مفید برای امراض قلبی، چشم و بواسیر می‌باشد، درمان زخمهای چرکی را تسریع و مناسب زخمها، احساس سوختگی، آسم و برونشیت است. خمیر یا ضماد گیاه تازه به‌عنوان دفع‌کننده فساد تاول‌ها و غدد متورم گردن رحم (زهدان)، بادسرخ، فیستول و زخمهای مزمن بدون درد بکار می‌رود. جوشانده آن ملین است و مفید برای مالاریا و روماتیسم می‌باشد، دم‌کرده برگها و ساقه‌های

Phyla nodiflora (L.) Greene

نازک آن برای سوء هاضمه کودکان مفید است. در ترکیب به همراه زیره سبز برای درمان سوزاک مفید است و عصاره برگهای آن ضدباکتری است (6).

ـ جوشانده گیاه به‌عنوان مدر و ضدتب بکار می‌رود. شیره برگ آن مخلوط با شیر بز برای درمان پیدایش خون در ادرار و حل سنگ‌های کلیه و مثانه مصرف می‌شود. شیره برگ آن مخلوط با روغن زنجبیل و قرار دادن آن در آفتاب برای سه هفته برای از دست دادن آب آن و صاف کردن آن و قرار دادن آن روی مو سبب کنترل شوره سر می‌شود. برگ آن بصورت خمیر و کاربرد آن روی تاول‌ها سبب رسیدن آنها و کاهش تورم‌ها می‌شود و آن را برای معالجه زخمها و عفونتهای پوستی بکار می‌برند. خمیر تهیه شده از برگ آن و کاربرد آن با زیره سبز و کره (خامه) برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجاری تناسلی زنان توصیه می‌شود. جوشانده ریشه آن به‌عنوان افزایش‌دهنده میل جنسی کاربرد دارد (9).

ـ گیاه به‌عنوان خنک‌کننده، آرام‌بخش، مدر، ضدتب و قابض مصرف می‌شود. درد زانو (مفاصل زانو) را متوقف می‌کند، همچنین بصورت ضماد برای درمان جوش‌ها و زخمهای روباز استفاده می‌شود. دود دادن توسط فشردن گیاه در میان دو لایه آجر داغ سبب تسکین تورم و التهاب و خونریزی بواسیر می‌شود (5).

ـ گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر و تب‌بر است، جوشانده برگهای آن برای رفع سوء هاضمه به کودکان و به زنان بعد از زایمان داده می‌شود. ضماد گیاه برای درمان تاول‌ها بکار می‌رود (1).

ـ قابض، مقوی معده و التیام‌دهنده زخم و جراحات است. برای آن اثر محرک قوای جنسی، مدر و ضدکرم قائل هستند. برگ و ساقه‌های جوان آن بصورت دم‌کرده بمنظور رفع سوء هضم به کودکان و زنان پس از وضع حمل داده می‌شود. در هندوستان از آن برای درمان التهاب استفاده می‌کنند (۱۱).

Verbena officinalis **L.**
Syn.: *Verbena tenuispicata* Stapf
E. European verbena, vervain

شاه‌پسند

گیاه چندساله، به ارتفاع ۶۰ـ۸۰ سانتیمتر. ساقه ایستاده، قد بلند، نازک، در بالا پانیکولی، بی‌کرک، در محل گره‌ها و زاویه‌ها زبر. برگها مستطیلی یا مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، به طول ۵ـ۸ سانتیمتر، به عرض ۳ـ۴ سانتیمتر، دندانه‌ای درشت یا بریده بریده یا ربابی ـ شانه‌ای بریده، با قاعده‌ای گوه‌ای، باریک شده بطرف دمبرگی کوتاه و پهن. گل‌آذین سنبله‌ای به طول ۱۰ـ۱۵ سانتیمتر، تنک، نخی شکل. گلها کوچک، تقریباً بدون دمگل. برگه‌ها مستطیلی، نوک‌دار، از کاسه کوتاهتر. کاسه لوله‌ای، کرکی‌مویی زبر پراکنده، با دندانه‌های کوتاه نوک‌تیز. جام گل بنفش، با لوله بتدریج بزرگ شده. بیرون زده، میوه درون کاسه گل

Verbena officinalis L.

خشک بصورت هسته‌های ۴ تایی قرار گرفته.
پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، شمال افریقا، غرب و مرکز آسیا تا کوههای پامیر و آلای و تیان شان و غرب هیمالیا، در شمال امریکا و جنوب افریقا و سایر نواحی معرفی شده.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت علف هرز در چمن‌زارها و نواحی کم و بیش مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: برگهای آن به‌عنوان تب‌بر و مقوی و ریشه‌های آن برای معالجه یا التیام ناشی از گزیدن مار و عقرب بکار می‌رود (22).
ـ خواص مهم شاه‌پسند عبارت است از: مسکن اعصاب، مقوی، آرام‌بخش ملایم، محرک ترشح صفرا، تلخ ملایم. اگرچه تحقیقات کمی صورت گرفته اما بعضی از خاصیت‌های شاه‌پسند بخوبی شناخته شده است. روی سیستم عصبی پاراسمپاتیک اثر می‌گذارد و سبب تحریک فعالیت رحم می‌شود، شاه‌پسند تلخ است و عمل هضم را تحریک می‌کند و به مقدار زیاد سبب استفراغ و قابلیت ملین ملایم دارد. مقوی هضم غذاست و به جذب غذا کمک می‌کند. اثر آرام‌بخشی روی تنش‌های عصبی دارد و به‌عنوان ضدافسردگی شناخته می‌شود، به‌ویژه برای درمان عصبانیت و خستگی عصبی می‌توان از آن استفاده کرد. با کمک به هضم غذا و تقویت سیستم عصبی، شاه‌پسند مقوی قوی برای کسانی است که دوره نقاهت بعد از بیماری مزمن را می‌گذرانند. این گیاه سبب تسکین سردرد می‌شود و برای درمان میگرن‌های وابسته به دوران قاعدگی بکار می‌رود. شاه‌پسند خواص دارویی دیگری نیز دارد ازجمله آن را برای درمان یرقان، سنگ صفرا، آسم، بی‌خوابی، تنش‌های قبل از دوران قاعدگی و تب بکار می‌برند و باعث افزایش تولید شیر در زنان می‌شود (4).
ـ گیاه کامل گلدار مصرف می‌شود. گیاه مدر، شیرآور، قاعده‌آور، معرق، ضداسهال، ضدتب، محرک قوای جنسی، ضددردهای عصبی و ضدروماتیسم است. در موارد تب، کم‌خونی، تجمع مایع در بدن، اگزمای مزمن و زخمها بکار می‌رود (5).

***Vitex Pseudo_Negundo* (Hausskn.) Hand. -Mzt.**

Syn.: *Vitex Angus-Castus* L. var. *Pseudo-Negundo* Hausskn.

E. chaste tree, Abraham's balm, chaste lamb, tree of chastity

بنگرو، بنگله، درخت پاکدامنی

درختچه‌ای به ارتفاع ۱ـ۲ متر، خاکستری رنگ، در بالا منشعب، با شاخه‌های چهار گوشه کند، با گل‌آذین پانیکول بزرگ انتهایی. برگها با دمبرگ بلند، پنجه‌ای، ۵ یا بندرت ۷ برگچه‌ای؛ برگچه‌ها سرنیزه‌ای، به طول ۶ـ۹(ـ۱۲) سانتیمتر، به عرض ۱ـ۲(ـ۲/۵) سانتیمتر، باریک شده طویل (سرنیزه‌ای)، نوک‌تیز، تقریباً کامل (بدون دندانه)، روی سطح فوقانی سبز شونده، سطح تحتانی خاکستری ـ نمدی، دمبرگچه‌دار. گلها بنفش، در گل‌آذین گرزن تنک، کوتاه، در چرخه‌های بسیار تنک و سنبله‌ای طویل قرار گرفته. کاسه گل به طول ۲ میلیمتر، با دندانه‌های سه گوشه پهن، نوک کند، از طول لوله سه بار کوتاهتر. جام گل به طول ۶ـ۹ میلیمتر، بنفش، ۳ برابر اندازه کاسه گل، با لوله‌ای به طول ۴ میلیمتر، با دهانه بسته؛ لب پایینی با کرکهای ریش مانند متراکم و سفید. میوه شفت کروی، به‌قطر حدود ۲ میلیمتر، از کاسه گل کمی بلندتر.
پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا، ترکیه و سوریه، شرق کردستان به طرف شرق تا افغانستان و پاکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای

Vitex Pseudo- Negundo **(Haussk.) Hand. -Mzt.**

نسبتاً رطوبت‌پسند اغلب در کناره‌های رودخانه‌ها و بندرت در نواحی دشتی در استانهای کرمانشاه، ایلام، همدان، خوزستان، چهارمحال بختیاری، فارس، بلوچستان، خراسان و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: جوشانده برگ آن برای درمان اعصاب اسکلتی و اختلالات ماهیچه‌ای بکار می‌رود. جوشانده برگ آن در آب و حمام کردن با آن بمنظور تسکین درد بدن بعد از زایمان بکار می‌رود و استنشاق کردن بخار آن برای درمان اختلالات ریوی (برونش‌ها) مفید است. پودر برگ آن دود می‌شود (کشیده می‌شود) تا آسم را درمان کند. خمیر برگ آن به همراه زنجبیل و قرار دادن آن روی پیشانی سبب تسکین سردرد می‌شود. جوشانده ساقه آن به همراه فلفل برای درمان سیاه‌سرفه در کودکان مفید است. روغن بدست آمده از برگهای آن و قرار دادن آن روی پیشانی برای تسکین سردردهای مزمن همراه با سینوزیت مفید است. پودر ریشه آن به‌عنوان تب‌بر، خلط‌آور، کرم‌کش و مدر بکار می‌رود و همچنین برای معالجه بواسیر و اسهال خونی مفید است. خمیر ریشه آن برای درمان تاول‌ها و تورم‌های روماتیسمی کاربرد دارد. شیره گلهای آن برای مداوای تب، اسهال و اختلالات کبدی بکار می‌رود (9).

– خواص دارویی مهم آن عبارت است از تنظیم هورمون‌ها، تقویت‌کننده هورمون‌های زنانه، افزایش‌دهنده شیر در زنان (4).

– گل‌آذین، میوه‌ها، دانه‌ها و برگهای آن مصرف می‌شود؛ مسکن، ضد اسپاسم و هضم‌کننده غذاست؛ در امراض چشمی و درد معده بکار می‌رود. گلهای آن در صنعت عطرسازی مصرف می‌شود (5).

– جنس **پنج‌انگشت** / *Vitex* L. در ایران ۳ گونه درختچه‌ای دارد که عموما دارای گلهای معطر و میوه‌ای هستند که بصورت کاذب بجای فلفل سیاه

Vitex Pseudo- Negundo **(Haussk.)**

مصرف می‌شود، در ارتباط با دو گونه آنها اطلاعات دارویی آورده شده و نام علمی گونه سوم نیز **پنج‌انگشت** / *Vitex Negundo* L. می‌باشد.
این گونه از نظر گیاه‌شناسی شباهت زیادی به *Vitex Pseudo-Negundo* دارد.
مصارف و کاربردها: برگها، دانه‌ها و پوست ریشه گیاه مصرف می‌شود. اندامهای مختلف گیاه تلخ، تند، گرمازا، قابض، مقوی معده، مقوی دماغی و نیروی فکری، ضدکرم می‌باشد و برای درمان لک و پیس، یبوست، تورم‌ها، بیماریهای چشمی، بزرگ شدن طحال، برونشیت، آسم، بیماریهای کبدی و ترشح زیاد صفرا، دندان درد در بچه‌ها بکار می‌رود. گیاه قابلیت درمانی به‌عنوان ضدتورم، ضدباکتری، ضدقارچ و مسکن، محلل، تصفیه‌کننده خون، نیروبخش، مقوی معده دارد و برای درمان بیماریهای سطحی بدن، عفونتهای پوستی و دفع حشرات بکار می‌رود (internet).

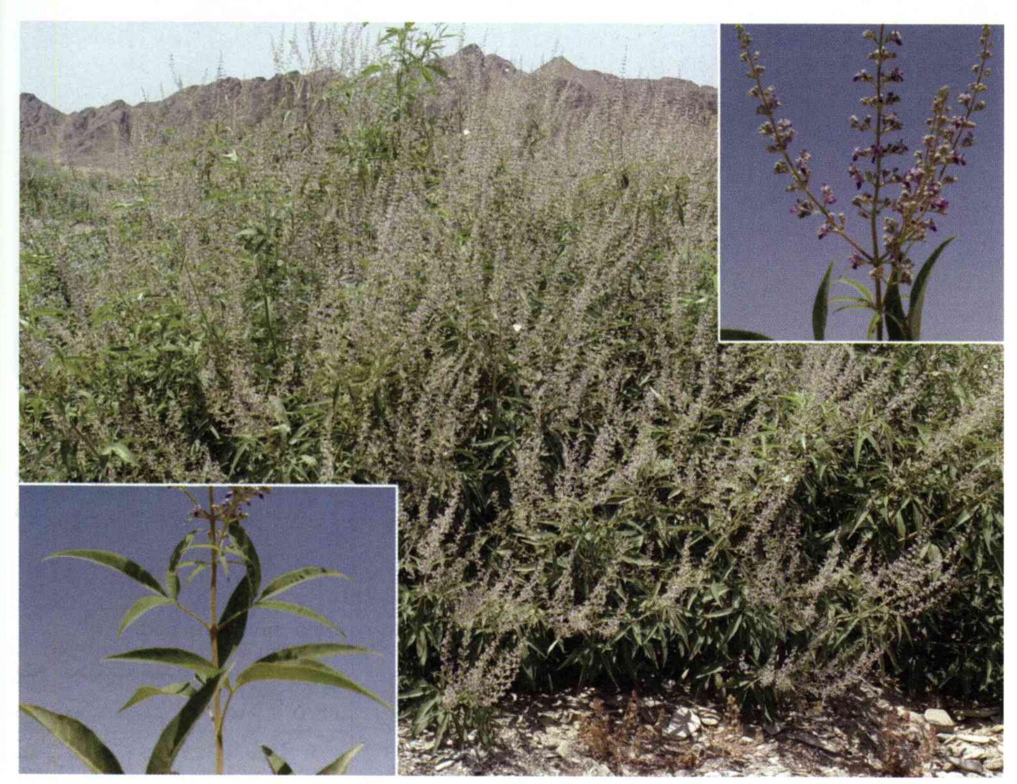
Vitex trifolia **L.**

E. hand of Mary, Indian privet, wild pepper

پنج انگشت هندی، دست مریم

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۶/۵ متر. برگها اغلب سه برگچه‌ای؛ دمبرگ به طول ۰/۶_۳/۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها هم‌اندازه یا کناری‌ها کوچکتر، میانی اغلب دمبرگچه‌دار، به طول ۲/۵_۷، به عرض ۱_۴ سانتیمتر، نوک‌تیز، کناری‌ها بدون دمبرگچه یا تقریباً بدون دمبرگچه یا نوک‌دار کوتاه، کامل، با رگبرگهای جانبی ۷_۱۲ تایی. گل آذین انتهایی یا در محور برگهای فوقانی محوری، به طول تا ۲۳، به عرض ۲_۴ سانتیمتر، گرزن‌ها پایک‌دار، اغلب با شاخه‌های مجدد. دمگلها نازک، به طول تا ۱ میلیمتر. کاسه گل فنجانی شکل، به طول ۴_۵ میلیمتر، با دندانه‌های کوتاه. جام گل به طول ۱۰_۱۳ میلیمتر؛ لب تحتانی با زبانکی کرکی، به طول تا ۶ میلیمتر امتداد یافته، لوبهای دیگر کوتاهتر. میوه تقریباً کروی یا تخم‌مرغی، به‌قطر حدود ۵ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب و افغانستان تا سینام، ژاپن، جزایر فیلیپین، اندونزی، گینه جدید، هاوائی، استرالیا، افریقا، موریتانی، ماداگاسکار و ناتال.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای تا بحال فقط از استان سیستان و بلوچستان (اطراف سراوان) شناخته شده است.
مصارف و کاربردها: خمیر برگهای آن برای درمان دردهای روماتیسمی، تاول‌ها و رگ‌به رگ‌شدن بکار می‌رود. دم‌کرده برگهای آن برای درمان تب و جوشانده برگهای آن برای درمان اختلالات معده

تجویز می‌شود. شیره برگ آن برای درمان اختلالات تنفسی (برونش‌ها) تجویز می‌گردد و جوشانده ریشه آن برای درمان تب کاربرد دارد (9).
- برگهای گیاه طعم تند و اثر ضدکرم دارد. رشد موی سر و حافظه را تقویت می‌کند، در رفع بوی بد دهان و تسکین التهاب مؤثر است. میوه‌اش قاعده‌آور، ریشه‌اش مقوی، خلط‌آور و تب‌بر است. برگهای خشک شده آن در رفع تب نوبه و گلهای آن مخلوط با عسل در معالجه تب‌هایی که با استفراغ و تشنگی زیاد همراه باشد بکار می‌رود (۱۱).

Vitex trifolia L.

Violaceae / تیره بنفشه

Viola odorata L.
E. sweet violet, violet

بنفشه معطر

گیاه بدون ساقه. ساقه زیرزمینی کوتاه، به ضخامت تا ۳ میلیمتر. ساقه‌های رونده به طول تا ۲۰-۲۵ سانتیمتر، نازک، روی زمینی، با رأس ریشه‌دهنده. برگها قرار گرفته روی دمبرگی به طول ۳-۱۱(-۱۶) سانتیمتر به نرمی کرکدار، دایره‌ای - کلیوی شکل تا تخم‌مرغی پهن، به طول ۲/۵-۸، به عرض ۲-۶ سانتیمتر، با قاعده عمیقا قلبی، با رأس دایره‌ای تا

Viola odorata **L.**

تقریباً نوک‌دار، به انبوهی کنگره‌ای ـ دندانه اره‌ای، در بالای نیمه پهن‌تر، بطرف بالا توگود ـ باریک شده، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگ‌ها کرک‌دار، سرانجام کم و بیش بی‌کرک شونده. گوشواره‌ها تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی ـ سرنیزه‌ای، نوک‌دار، خارجی‌ترین آنها غشایی، به طول ۲ـ۴(ـ۸)، به عرض ۰/۸ـ۱/۷ میلیمتر، با شرابه‌هایی به طول ۰/۵ـ۱ میلیمتری کرک غده‌ای‌دار. دمگل به طول تا بیشتر از ۱۰ سانتیمتر، برگه‌ها نزدیک میانه دمگل قرار گرفته، به طول حدود ۲ میلیمتر، قطعات کاسه گل به طول ۵ـ۷، به عرض ۲ـ۴ میلیمتر، اغلب بی‌کرک. جام گل به‌قطر حدود ۲۰ میلیمتر، بنفش بندرت سفید، معطر؛ گلبرگهای فوقانی به طول حدود ۱۵، به عرض ۴ میلیمتر؛ گلبرگ پایینی به عرض تا ۸ میلیمتر. مهمیز به طول ۴ـ۵ میلیمتر، بنفش تیره، راست یا تقریباً خمیده، ضخیم، از زایده کاسه گل آشکار بلندتر. خامه به طول تا ۲ میلیمتر، با رأس خمیده ـ سیخک‌دار. کپسول به طول ۶ـ۷ میلیمتر، تقریباً کروی، تقریباً سه وجهی، کرکی مویی کوتاه انبوه، در امتداد خاک قرار گرفته، اغلب حاوی گلهای درون غنچه لقاح. دانه‌ها به طول ۲/۵ـ۳، به عرض ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، سفید یا قهوه‌ای کم‌رنگ، آریل بزرگ.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا تا اسکاندیناوی، جنوب غرب آسیا، ترکیه، سوریه، عراق، ایران، قفقاز، شمال افریقا، ماکرونزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نقاط مختلف استانهای مازندران، گیلان، لرستان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: گلها و برگهای بنفشه معطر خلط‌آور ملایم و آرام‌بخش هستند و معرق ملایم نیز می‌باشند. آنها اغلب بصورت دم‌کرده یا شربت برای

درمان سرفه‌ها، سرماخوردگی سینه و نزله بکار می‌روند. در طب گیاهی انگلیسی برای درمان سرطان سینه (پستان) و معده بکار می‌روند. ریشه آن خلط‌آوری قوی است و در مقدار زیاد قی‌آور می‌باشد (4).

- تمام گیاه و گلها مصرف می‌شود. بنفشه به‌عنوان خلط‌آور، مدر، معرق و ضدتب دارویی با ارزش است و به‌عنوان مسهل در بیماریهای کبدی بکار می‌رود. به تنهایی یا مخلوط با دیگر گیاهان برای درمان نزله و دردسرهای تنفسی و بیماریهای سنگ‌دار بکار می‌رود. گیاه از گذشته‌های دور بدلیل خواص دارویی‌اش شناخته شده و برای درمان بیماریهای زیادی بکار می‌رود. ریشه و دانه‌های بنفشه قی‌آور و مسهل هستند. گلهای آن کمی ملین، نرم‌کننده و آرام‌بخش هستند و برای تهیه شربتی بکار می‌رود که برای درمان سرفه، زخم گلو، گرفتگی صد و بیماری کودکان بکار می‌رود. بخشهای علفی بنفشه معطر و بنفشه سه رنگ بدلیل داشتن ترکیبات موسیلاژدار، آرام‌بخش و خلط‌آور است (6).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. برگهای آن قی‌آور، ملین، خلط‌آور، نرم‌کننده، معرق هستند و بصورت روکش برای سوختگی‌ها بکار می‌رود. در جنوب افریقا گیاه را با جویدن برگهای آن به‌عنوان ضدسرطان استفاده می‌کنند. ریشه‌های آن به‌عنوان خلط‌آور مصرف می‌شود. گیاه برای درمان سنگ‌های ادراری مصرف می‌شود. گلهای آن در عطرسازی مصرف می‌شود. ادوراتین (Odoratin) فشار خون را پایین می‌آورد (5).

***Viola sylvestris* Lam.**

Syn.: *Viola Reichenbachiana* Jord. ex Bor

بنفشه جنگلی

این دو گونه *Viola odorata*، *Viola sylvestris* علاوه بر اینکه از نظر مشخصات گیاه‌شناسی بسیار بهم نزدیک هستند، به گونه *Viola Sieheana* W. Becker نیز شباهت بسیاری دارند و رویشگاه هر سه گونه در ایران اراضی جنگلی شمال ایران است بنابراین احتمال اینکه شباهت‌های زیاد دارویی نیز داشته باشند وجود دارد. بنابراین شرح گیاه‌شناسی نوشته شده مربوط به

***Viola Sieheana* W. Becker**

Syn.: *Viola neglecta* M.B., *Viola caspica* Freyn

می‌باشد. گیاه چندساله، ساقه‌دار، ساقه گلدار، به ارتفاع تا ۱۵ سانتیمتر، میوه‌دار به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. ساقه‌های زیرزمینی ضخیم، به ضخامت تا ۳ میلیمتر، در بخش فوقانی اغلب منشعب. ساقه‌ها متعدد، ایستاده یا بالارونده، در بخش فوقانی اغلب منشعب؛ ساقه‌های جانبی گاهی گسترده روی زمین. برگهای قاعده با دمبرگ به طول تا ۱۰ سانتیمتر. در حالت گلدار به طول تا ۳۰، به عرض ۲۲ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طول تا ۵۵، به عرض ۳۰–۴۵ میلیمتر، کلیوی یا قلبی – کلیوی، با قاعده کمی قلبی، نوک‌کند یا نسبتاً نوک‌تیز؛ برگهای ساقه‌ای با دمبرگ کوتاهتر، با دمبرگ به طول تا ۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، با قاعده بوضوح قلبی، نسبتاً نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با لبه‌های کاملاً راست یا کمی محدب، کنگره‌ای، با سطح فوقانی بدون کرک یا کرکدار کوتاه، در سطح تحتانی گاهی با رگبرگهای بنفش. گوشواره‌های پایینی به طول ۶–۱۳ میلیمتر، قهوه‌ای شونده، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، نوک‌دار، بدون کرک، شرابه‌ای انبوه، با شرابه‌هایی به طول ۲–۳ میلیمتر، با عرضی از گوشواره‌ها بوضوح بلندتر؛ گوشواره‌های فوقانی بتدریج بزرگتر، به طول تا ۳۰، به عرض ۳–۵ میلیمتر، برگی، شرابه‌ای – دندانه‌دار یا تقریباً کامل. برگه‌ها به طول ۵–۷ میلیمتر، خطی – سرنیزه‌ای، در نیمه فوقانی دمگل قرار گرفته، در محور برگهای فوقانی محوری، با دمگلهایی به طول ۲–۱۰ سانتیمتر. کاسبرگها

بدون کرک، به طول ۶ـ۱۰، به عرض ۲ـ۲/۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای پهن، نوک‌تیز؛ زایده‌ها سربریده، به طول ۰/۵ـ ۱/۵ میلیمتر. گلها در بخش فوقانی ساقه محوری؛ جام گل به طول ۱۵ـ۲۲ میلیمتر، سفید یا بنفش ـ آبی آسمانی کم‌رنگ؛ گلبرگ پایینی اغلب نوک چالدار، گلبرگهای جانبی ریش‌دار، اغلب با رگه‌های بنفش؛ گلبرگها از کاسه ۲ بار بلندتر، واژ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی ـ مستطیلی (طویل شده)، به طول ۸ـ۲۰، به عرض ۴ـ۱۲ میلیمتر، با رأس گرد شده؛ مهمیز به طول ۳ـ۵، به عرض ۲ـ۲/۵ میلیمتر، استوانه‌ای، در بالا کمی خمیده یا راست، از زایده‌ها تقریباً ۲ بار بلندتر. تخمدان یا کپسول بدون کرک؛ خامه با رأس نوک مستقیم بجلوی چشمگیر؛ کلاله به کوتاهی کرکی ـ تاجدار.

کپسول به طول ۸ـ۱۲ میلیمتر، دانه‌ها تخم‌مرغی، قهوه‌ای کم‌رنگ.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، آناتولی، قبرس، بخش اروپایی روسیه، ایران

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای **گرگان، مازندران و گیلان**: اغلب در نقاط جنگلی و جنگلهای راش از ارتفاع ۱۰۰ تا ۲۵۰ متر. ـ **آذربایجان**: ارسباران. ـ **خراسان**: دامنه‌های جنوبی بینالود در شمال نیشابور. ـ **فارس**: شیراز.

مصارف و کاربردها: گیاه در ناراحتیهای سینه به‌عنوان ضدسرفه و خلط‌آور بکار می‌رود. ساقه‌ها، برگها و گلهای آن بصورت کوبیده برای درمان زخمها و زخمهای بدبو بکار می‌رود (3).

Viola tricolor **L.**

E. wild pansy, heartsease, pansy

بنفشهٔ سه‌رنگ

گیاه علفی یکساله، دوساله یا چندساله، بدون کرک یا با کرکهای کوتاه. فاقد ساقهٔ زیرزمینی یا با ساقهٔزیرزمینی کوتاه. ساقه‌ها بالارونده یا راست، معمولاً منشعب. برگهای قاعده‌ای یا پایین ساقه‌قلبی یا تخم‌مرغی، نوک‌کند، کنگره‌دار؛ گوشواره شانه‌ای لوبدار عمیق، با قطعهٔ انتهایی بزرگتر، معمولاً سرنیزه‌ای کامل یا کنگره‌ای، معمولاً برگ‌مانند. گلها ۱ـ۲/۵(ـ۳/۵) سانتیمتر، بنفش، زرد یا به‌رنگ‌های متنوع. جام گل به‌طور مشخص از کاسهٔ گل بلندتر؛

Viola tricolor L.

Viola tricolor **L.**

مهمیز به طول ۳ـ۶/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، ترکیه، قفقاز و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: انواع اصلاح‌شدة این گیاه در ایران به صورت رایج به‌عنوان زینتی کاشته می‌شود و با رنگهای متنوع خود بخصوص در اوایل بهار زیبایی خاصی دارد. عموماً در اوایل بهار و اواخر زمستان آن را در باغچة منازل، پارکها و کنار خیابانها می‌توان دید.

مصارف و کاربردها: گیاه تازه نرم‌کننده است، ملین ضعیف، قی‌آور و خلط‌آور می‌باشد، با موفقیت برای درمان التهاب کلیه‌ها و امراض پوستی بکار می‌رود. در اسپانیا گیاه به‌عنوان محرک مورد توجه می‌باشد و برای درمان روماتیسم و امراض پوستی بکار می‌رود. دم‌کرده آن دارویی مؤثر برای رفع اسهال خونی در کودکان جوان است (3).

ـ گیاه گلدار مصرف می‌شود. گیاه قی‌آور، مدر، معرق، نرم‌کننده، خلط‌آور و شل‌کننده (آرام‌بخش) ملایم است. برای درمان بیماریهای قلبی و مشکلات ادراری به‌عنوان افزایش‌دهنده ترشح کلرید (Chlorides) بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان بیماریهای پوستی معینی بکار می‌رود (5).

ـ در طب سنتی غربی بنفش سه رنگ به‌عنوان گیاهی تصفیه‌کننده و سم‌زدا بکار می‌رود. برای درمان بیماریهای پوستی مانند اگزما مصرف می‌شود. دم‌کرده آن داروی شستشودهنده مناسب برای رفع خارش است. بدلیل خلط‌آور بودن بنفشه سه رنگ برای درمان برونشیت و سیاه‌سرفه بکار می‌رود. عامل مدر بودن آن آن را دارویی مفید برای معالجه روماتیسم، التهاب مثانه و مشکلات تخلیه ادرار می‌نماید (4).

جنس بنفشه/ *Viola* L. در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله صخره‌دوست و اغلب جنگل‌روی یا بعضاً علف هرز باغها دارد که گلهای آنها اغلب معطرند و بعضاً توسط مردم محلی جمع‌آوری و مصرف می‌شوند اما ارزش‌های دارویی آنها شناخته شده نمی‌باشد و نیازمند تحقیق می‌باشد (مؤلف).

تیره انگور / *Vitaceae*

Vitis vinifera L.

Syn. :*Vitis vinifera* L. subsp. *sativa* (DC.) Hegi, *Vitis vinifera* 'Spontanea' M. Pop.

E. European grape, vine grapegrape vine

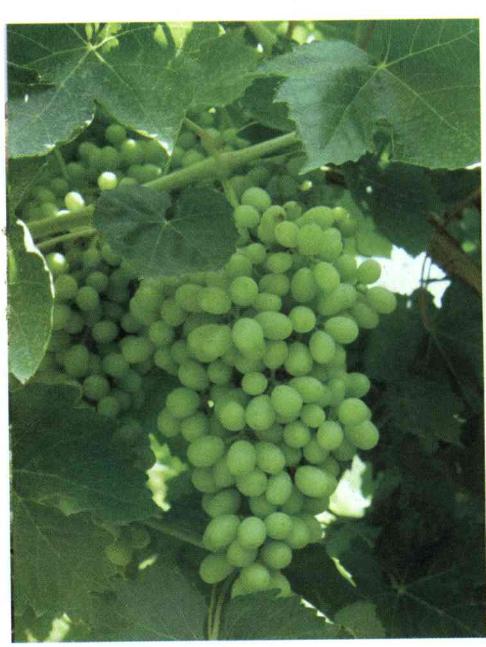
انگور

درختی پیچنده ضخیم (کلفت)، به ارتفاع متوسط تا بلند، اما اغلب به صورت تنه‌ای ضخیم و کوتاه پرورش داده می‌شود. شاخه‌های جوان بدون کرک یا تا حدودی با کرکهای هلویی، با پیچک‌های (یا خوشه‌ها) متناوب. برگها نسبتاً نازک، با محیطی دایره‌ای یا دایره‌ای ـ تخم‌مرغی، به پهنای ۱۰ـ۲۲ سانتیمتر، با لبه دندانه‌ای کم و بیش نوک‌تیز یا چریده شده، سینوس قاعده‌ای عمیق و لوبهای اغلب هم‌پوش، در شاخه‌های جوان کم و بیش لوبدار، بدون کرک یا در حالت رسیده در سطح تحتانی تا حدودی کرک نمدی. خوشه‌ها بزرگ و بلند. سته‌ها اغلب تخم‌مرغی یا مستطیلی، پوست تقریباً آشکارا از گوشت جدا نمی‌شود.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط ایران.

مصارف و کاربردها: یکی از خواص مهم انگور اثر مسهلی آن است و خاصیت محافظ کلیه و دستگاه روده‌ای معده‌ای دارد. مهمترین اثرات درمانی آب انگور عبارت است از: ضددرد، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدآلرژی، ضدآلزایمر، ضدالتهاب مفاصل، ضدآسم، ضدتصلب شرایین، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدحساسیت، ضدایدز، ضدالتهاب، ضداکسیدان، ضدقارچ، ضدعفونی کننده، ضدپروستات، ضدتورم و غده (تومور)، ضد زخمهای داخلی، ضدویروس، افزایش‌دهنده قوای جنسی، ملین، مقوی قلب، ادرارآور، خلط‌آور، محافظ قلب، پایین‌آورنده کلسترول خون، محرک ایمنی بدن، مسهل، پایین‌آورنده چربی خون و مقوی معده، مهمترین اثرات عصاره و روغن انگور عبارت است از: ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدآلرژی، ضدآلزایمر، ضدآسم، ضد شوک حساسیت فوری (آنافیلاکسی)، ضدالتهاب مفاصل، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدایدز، ضدهیستامین، ضدشکنندگی مویرگها، ضداکسیدان، ضدپروستات، ضدالتهاب، ضدزخم، ضدویروس، قارچ‌کش، محافظ کبد، پایین‌آورنده کلسترول و محرک ایمنی بدن (۱۲).

Vitis vinifera L.

ـ میوه‌ها، برگها و شاخه‌های جوان آن مصرف می‌شود. انگور تازه خنک‌کننده، آرام‌بخش، مدر ملین، خنک‌کننده، مقوی معده و مقوی است. در برونشیت مزمن، سوء هاضمه، ادرار کردن همراه با سوزش، خونریزی، امراض قلبی و سوزش ادرار بکار می‌رود. آب انگور در حد بالایی مؤثر در سرماخوردگی

Vitis vinifera L.

شدید، تب و یرقان است. مفید برای تشنگی و یبوست در طول دندان درآوردن کودکان می‌باشد. آب انگور نارس قابض است و مفید برای بیماریهای گلو. کشمش خنک‌کننده، ملین، آرام‌بخش، مقوی معده و خلط‌آور است، از آنها برای درمان نزله، سرفه، هضم غذا، تشنگی، گرفتگی صدا، یرقان، بزرگ شدگی کبد و طحال استفاده می‌شود. به‌عنوان لاغرکننده، چرک‌آور و دفع کننده فساد، مغذی و تصفیه‌کننده خون مورد توجه هستند. برگهای انگور ضداسهال و سوزش ادرار است. عصاره شاخه‌های جوان انگور برای درمان امراض پوستی مفید است (6).

- میوه‌های آن مصرف می‌شود. میوه‌های آن آرام‌بخش، مدر و مقوی هستند. برگهای آن قابض هستند. میوه‌های آن در موارد عفونتهای قلبی - کلیوی و بهنگام کاهش چاقی یا فربهی تجویز می‌شوند. آب میوه نارس آن (آب غوره) قابض است و برای درمان تورم گلو بکار می‌رود. شیره شاخه‌های جوان برای مداوای امراض پوستی بکار می‌رود (5).

- برگها، میوه و شیره گیاهی آن مصرف می‌شود. برگهای انگور به‌ویژه برگهای قرمز آن قابض و ضدالتهاب هستند. بصورت دم‌کرده برای درمان اسهال، خونریزی شدید قاعدگی و خونریزی رحمی و به‌عنوان شستشودهنده برای زخمهای دهان و بصورت دوش (حمام) برای تخلیه دستگاه تناسلی زنان بکار می‌روند. برگهای قرمز و انگور برای درمان واریس، بواسیر و شکنندگی مویرگی مؤثرند، شیره گیاهی استخراج شده از شاخه‌های آن برای شستشوی چشم مفید است. انگورها مغذی و ملین ملایم هستند و از بدن در برابر بیماریها بخصوص بیماریهای دستگاه معدی - روده‌ای و کبد حمایت می‌کنند. بجهت اینکه ترکیبات انگورها

نزدیک به پلاسمای خون است روزه انگور برای ضدعفونی‌کردن و مسمومیت‌زدایی توصیه می‌شود. میوه خشک شده آن (کشمش) خلط‌آور ملایم و نرم‌کننده با اثر ملایم در تسهیل سرفه است (4).

تیره زنجبیل / *Zingiberaceae*

Alpinia officinarum **Hance**

Alpinia officinarum **Hance**

E. galangal, lesser galangal

خولنجان

گیاه علفی چندساله، به ارتفاع تا ۳ متر، (اغلب بین ۱۰۰–۱۵۰ سانتیمتر)، با ساقه‌های زیرزمینی ضخیم. برگها سرنیزه‌ای (بلند و نازک). گلها سفید با رنگ‌دویدگی قرمز در گل‌آذین سنبله‌ای انتهایی.

پراکندگی جهانی: خاستگاه آن چین است و در جنوب شرق آسیا کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، ولیکن بدلایل مصارف دارویی در ایران شناخته شده است و ساقه‌های زیرزمینی آن به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی خولنجان در دوران باستان و قرون وسطی در اروپا به فراوانی مصرف می‌شده و بدلیل بوی آن که مشابه عطر رز بوده و به‌عنوان چاشنی مصرف می‌شده و امروزه

Alpinia officinarum **Hance**

مصرف آن رو به کاهش گذاشته است و امروزه بیشتر در شرق اروپا و روسیه مصرف می‌شود.
ساقه‌های زیرزمینی آن در آسیا پس از آسیاب کردن برای تهیه (Curries)، نوشابه‌ها و ژله‌ها استفاده می‌شود و در هندوستان به‌عنوان اسانس و عطر مصرف می‌شود و خواص دارویی جلوگیری‌کننده از سرطان سینه، محرک و هضم‌کننده دارد.
- هضم‌کننده، بادشکن، تسکین‌دهنده دل‌آشوبه و دل‌بهم خوردگی، محرک گردش خون، ضدتورم و ضد اسپاسم (ضدویروس و ضدسرطان) است و برای درمان نارسایی هضم غذا، برای سرماخوردگی، آنفلوانزا و عفونتهای ویروسی بکار می‌رود (internet).

***Curuma longa* L.**

Syn.: *Curcuma domestica* Val.

E. curcuma, turmeric

زردچوبه

گیاه به ارتفاع تا ۱/۵ متر، با ساقه‌های زیرزمینی انبوه گوشتی، منشعب، اغلب مولد ریشه‌های غده‌دار. برگها دمبرگ‌دار، با پهنکی به طول تا ۵۰ سانتیمتر، سرنیزه‌ای. گل‌آذین انتهایی روی شاخه‌های برگ‌دار، معمولاً از مرکز برگهای توده‌ای ظاهر می‌شود. برگه‌ها پیوسته به یکدیگر تا نصف طول، هریک در کنار گل‌آذین گرزن مارپیچی حاوی تا چندین گل، بالایی‌ترین آنها عقیم و اغلب به‌رنگ متفاوت، در این گونه تمام برگه‌ها سفید مایل به سبز، گاهی با رنگ‌دویدگی صورتی. گلها زرد - سفید. کاسه گل لوله‌ای، بصورت یکطرفه شکافته، معمولاً ۳ لوبه. جام گل لوله‌ای قیفی شکل، با پهنک ۳ لوبه نامساوی. پرچمهای عقیم جانبی گلبرگ‌نما، تاشده زیر گلبرگ پشتی. کیسه‌های بساک لرزان پشت‌چسب، در قاعده مهمیزدار.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر نواحی گرم و مرطوب جهان. بومی هندوستان و جنوب آسیا و در جنوب و شرق آسیا کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه بصورت ادویه به ایران وارد می‌شود و در ایران نه کاشته می‌شود و نه می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین خاصیت زردچوبه

***Curcuma longa* L.**

خاصیت صفراآوری آن است، دیگر خواص آن اثرات ضدالتهاب، ضدسموم بعضی مارها، ضدورم، ضدسموم کبدی، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدنفخ و

مقوی معده هستند. دیگر خواص درمانی زردچوبه بشرح زیر است: ضدآمیب، ضددرد، ضداسید معده، ضدالتهاب مفاصل، ضد باکتری، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدحساسیت، ضدسرطان، ضدویروس ایدز، ضداکسیدان، ضد داءالصدف (نوعی بیماری پوستی) ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدتومور (غده)، ضدزخم معده، ضدنفخ، قابض، ادرارآور، خلط‌آور، محافظ معده، بندآورنده خون، محافظ کبد، کاهش‌دهنده چربی خون، مقوی معده، مقوی رحم، قارچ‌کش،

Curcuma longa L.

کرم‌کش، محرک سیستم ایمنی و محرک ترشح مخاط (۱۲).

- با توجه به خواص ضدعفونی‌کننده بودن قوی، زردچوبه برای تمام انواع مسمومیت‌ها، زخمها و زخمهای چرکی مفید است. با از بین بردن ارگان‌های بیماری‌زا خون را تصفیه می‌کند. برای سرماخوردگی، سرفه، برونشیت، ورم ملتحمه و بیماریهای کبدی مفید است. ریشه زردچوبه به نحو مؤثری در تب‌های نوبه‌ای مصرف می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی آن معطر، تند، تلخ، ملین، ضدکرم، محرک، مقوی، نرم‌کننده، رساننده دمل، مدر و بادشکن است. کاربرد دارویی ساقه‌های زیرزمینی پودر شده زردچوبه به حالت‌های آسم و سرفه تسکین‌دهنده است. در مصرف داخلی آب آن ضدکرم است. آب تازه ساقه زیرزمینی زردچوبه برای درمان زخمهای تازه و خون‌مردگی و کوفتگی کاربرد دارد (6).

Curcuma longa L.

ـ بخشهای مورد مصرف آن ساقه‌های زیرزمینی خشک شده آن است و دارای خواص دارویی بشرح زیر است: تحریک‌کننده ترشح صفرا، ضدتورم، تسهیل‌کننده درد شکم، آنتی‌اکسیدان، آنتی‌باکتریال. زردچوبه خاصیت ضدتورمی و التهابی دارد، کاربرد زردچوبه روی پوست و در معرض آفتاب قرار دادن آن خاصیت ضدباکتریایی دارد و همچنین خاصیت آنتی‌اکسیدانی قویتر از ویتامین E دارد. سطح کلسترول خون را پایین می‌آورد و دارویی مفید برای جلوگیری از سرطان است. خاصیت ضدچسبندگی خون دارد و خون را رقیق نگه می‌دارد. سبب افزایش ترشح صفرا و جریان آن می‌شود و خاصیت محافظت از معده و کبد دارد (4).

Curcuma Zedoaria **(Christm.) Rosc.**
Syn.: *Amomum Zudoaria* Christm., *Curcuma Zurumbet* Roxb.
E. zedoary

زدو

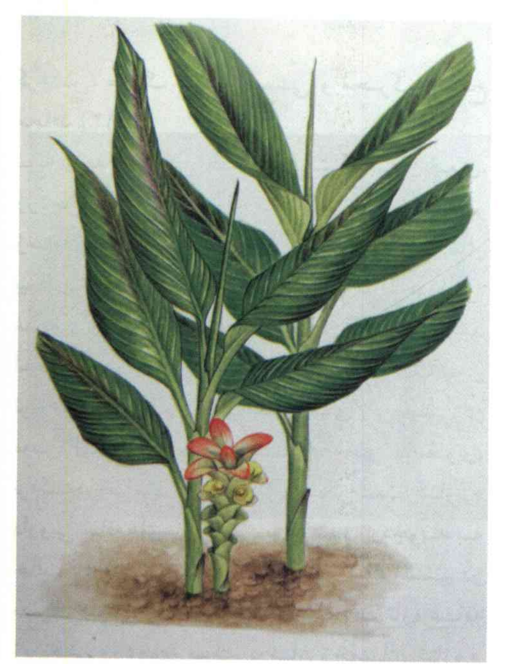
گیاه یکساله علفی مرتفع غده‌دار. بیخ ساقه بزرگ، تخم‌مرغی، با غده‌های متعدد، پنجه‌ای لوبدار، بدون پایک، زرد کم‌رنگ. برگها بزرگ، مستطیلی، بدون کرک، به طول ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، نوک‌دار. گلها زرد کم‌رنگ، در گل‌آذین سنبله، دربرگرفته شده با برگه‌های قرمز بلندتر از سنبله. میوه کپسول، تخم‌مرغی، سه وجهی. دانه‌ها زایده نافی (آریل)دار.

پراکندگی جهانی: هندوستان و شرق آسیا، بصورت کاشته شده در هندوستان، بنگلادش، اندونزی، چین و ماداگاسکار.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: محصول و ترکیبات دارویی آن بنام زدو به ایران وارد و مصرف می‌شود. این گیاه در ایران یافت نمی‌شود.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی خشک شده آن برای درمان درد معده، بواسیر، اختلالات شکمی، تب، روماتیسم، یرقان، زخمهای چرکی، اختلالات تنفسی و فقدان قاعدگی بکار می‌رود. جوشانده ساقه‌های زیرزمینی تازه آن برای تصفیه خون بکار می‌رود (9).

ـ معطر، محرک هضم تلخ، زدو بیشتر دارای خواصی شبیه به **زنجبیل** / *Zingiber officinale* است، سوءهاضمه، دل‌آشوبه و تهوع، نفخ و باد شکم را تسکین می‌دهد و عموماً سبب بهبود هضم غذا می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی آن در چین بمنظور درمان نوعی معین از تومورها بکار می‌رود (4).

Curcuma Zedoaria **(Christm.) Rosc.**

***Elettaria cardamomum* (L.) Marton**

Syn.: *Amomum cardamomum* L., *Alpinia cardamomum* (L.) Roxb.

E. lesser cardamom, bastard cardamom, cardamon

هل

گیاه علفی چندساله مرتفع با ساقه‌های زیرزمینی، با تعدادی شاخه‌های ایستاده برگ‌دار برخاسته از آن، به ارتفاع ۳ـ۵ متر. برگها ساده، متناوب، بیضوی یا سرنیزه‌ای، در قاعده غلافدار، به طول تا ۳ متر. گلها سفید تا سبز کم‌رنگ در گل‌آذین پانیکول برگک‌دار، به طول ۳۰ـ۹۰ سانتیمتر، برخاسته از ساقه‌های زیرزمینی. میوه کپسول، معطر، سه حجره‌ای، دوکی شکل تا تخم‌مرغی، سبز کم‌رنگ تا زرد. دانه‌ها متعدد، سخت، سیاه مایل به قهوه‌ای، گوشه‌دار، بسیار معطر.

پراکندگی جهانی: بومی جنوب هندوستان و سریلانکاست، همچنین در هندوستان و جنوب آسیا، اندونزی و گواتمالا به فراوانی کاشته می‌شود. هل با کاشت دانه و تقسیم ریشه در بهار و تابستان و در محیط سایه و مرطوب و خاک زهکشی شده (سبک) تکثیر می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: میوه این گیاه به‌عنوان ادویه و چاشنی وارد ایران می‌شود. گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نشده است.

***Elettaria Cardamomum* Marton**

مصارف و کاربردها: مصارف مهم درمانی هل: ضدباکتری، ضدسرطان، ضدعفونی‌کننده، ضدویروس، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، افزایش‌دهنده قوای جنسی، ضدنفخ، مقوی قلب، صفراآور، محرک سلسله اعصاب مرکزی، هضم‌کننده، ضداحتقان، ادرارآور، قاعده‌آور، ضدقارچ، مسهل، کاهش‌دهنده بزاق، مقوی

معده، محرک، مقوی و سقط‌کننده می‌باشد (۱۳).
- هل خواص بادشکن و محرک دارد، اما بندرت به تنهایی مصرف می‌شود، اما معمولاً به‌عنوان داروی کمکی و اصلاح کننده امراض قلبی، مقوی و مسهل کاربرد دارد و به‌عنوان ادویه، بزاق‌آور بکار می‌رود. اثرات هل بدلیل عطر دل‌انگیز آن می‌باشد (6).
- مهمترین مصارف آن عبارت است از: تسهیل‌کننده درد معده، بادشکن، معطر، تحریک‌کننده هضم و گرم‌کننده، ضد اسپاسم، روغن فرار موجود در آن خاصیت ضد اسپاسمی قوی دارد و اثرات مهم گیاه برای تسکین باد و درمان قولنج مفید است و دل‌پیچه را آشکار می‌نماید. از گذشته دور هل برای از بین بردن مشکلات دستگاه گوارش بخصوص سوء هاضمه، باد و پیچش شکم (دل‌پیچه) بکار می‌رود. از هل در هندوستان برای درمان بیماریهایی مانند آسم، برونشیت، سنگ کلیه، بی‌اشتهایی و ضعف استفاده می‌کنند، مصرف آن به همراه سیر / *Allium sativum* L. از بوی بد سیر بهنگام تنفس جلوگیری می‌کند و خاصیت محرک قوه جنسی دارد (4).
- دانه‌های خشک شده آن را پودر کرده و برای درمان برونشیت، نفخ، بواسیر، استفراغ، دل‌بهم خوردگی و تهوع، درد معده، سوء هاضمه، مشکلات هضم غذا و حساسیت‌های دوران حاملگی بکار می‌برند. خمیر دانه‌های آن را برای درمان خارش و دیگر دانه‌های پوستی مصرف می‌نمایند. دانه‌های آن به‌عنوان افزایش‌دهنده میل جنسی و مدر تجویز می‌شود (9).
- هل به‌عنوان مقوی معده، نیرودهنده و بادشکن مصرف می‌شود (۱۱).

Zingiber officinale **Rosc.**

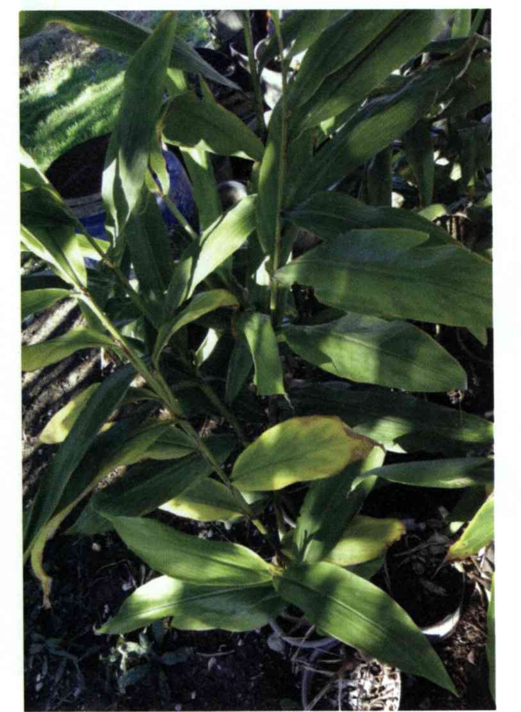
E. ginger, canton ginger, officinal ginger

زنجبیل

گیاه علفی چندساله غده‌دار با ساقه‌های زیرزمینی معطر و بندهای (میان‌گره‌ها) افقی. ساقه ایستاده. برگها ساده، متناوب، باریک، دوردیفی، تقریباً بدون دمبرگ، به طول ۱۲ـ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۱/۸ـ۲/۵ سانتیمتر، خطی تا سرنیزه‌ای، بدون کرک. با رگبرگ میانی مشخص، با رأس نوک‌دار، گلها سبز مایل به زرد، بحالت منفرد در گل‌آذین سنبله‌ای استوانه‌ای مستطیلی، جانبی. میوه کپسول، مستطیلی. دانه‌ها کروی.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان، کاشته شده در جنوب و جنوب شرق آسیا، آفریقای گرم و مرطوب (به‌ویژه سیرالئون و نیجریه) امریکای لاتین و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اندامهای زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود و به‌عنوان دارویی شناخته شده

***Zingiber officinale* Rosc.**

به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات زنجبیل بقرار زیر است: ضدتهوع، مقوی قلب، ضدلخته شدن خون، ضدباکتری، ضداکسیدان، ضدسرفه، ضدسموم کبدی، ضدالتهاب، محرک، معرق، مدر، کاهش اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، محرک سیستم ایمنی بدن، ضدنفخ، شیرافزا، افزایش ترشحات روده‌ای ـ معده‌ای، پایین آورنده کلسترول خون، بالابرنده گلوکز خون و محرک خون مغزی، تقویت و محرک عمل هضم، کاهش چسبندگی پلاکت، صفراآور، محرک روده و معده، محافظ کبد و ضدزخم معده (۱۲).

ـ غده‌های زنجبیل در مصارف داخلی دارای ترکیبات و خواص محرک، معطر و بادشکن است و زمانی که جویده می‌شود به‌عنوان بزاق‌آور عمل می‌کند. در کاربری‌های خارجی قرمزکننده پوست است. برای سوء هاضمه‌های نامنظم بسیار مفید است، بخصوص اگر با مواد نفاخ همراه شود و همراه با داروهای مسهل پیچش شکم (دل پیچه) را درمان می‌کند؛ وقتی جویده می‌شود مؤثر برای آرام کردن زبان کوچک و لوزه‌ها است. به‌عنوان قرمزکننده پوست، و سردرد را تسکین می‌دهد (6).

شیره استخراج شده از ساقه‌های زیرزمینی آن را مخلوط با شکر بعد از زایمان بمنظور تقویت ماهیچه‌های شکم و افزایش اشتها مصرف می‌نمایند. خمیر ساقه‌های زیرزمینی آن را مخلوط با شکر بمنظور کنترل اسهال ناشی از سوءهاضمه بکار می‌برند. قطعه‌ای کوچک از ساقه زیرزمینی آن را قبل از غذا برای درمان سوء هاضمه و بی‌مزگی غذا می‌خورند. جوشانده شیره ساقه زیرزمینی برای درمان تب، درد معده، اسهال، اختلالات گاستریتی روده‌ای و استفراغ بکار می‌برند (9).

ـ خواص دارویی آن بشرح زیر است: ضداستفراغ، بادشکن، محرک گردش خون، ضدسرفه، ضدتورم و

***Zingiber officinale* (L.) Rosc**

التهاب و ضدعفونی‌کننده و گندزدا. زنجبیل در حد بالایی مؤثر بر علیه استفراغ مسافرتی (ماشین گرفتگی) است، تحقیقات نشان می‌دهد مصرف زنجبیل بسیار مؤثرتر از داروهای رایجی است که برای دل‌آشوبه و دل بهم خوردگی مصرف می‌شود. در چین تحقیق شده که مصرف زنجبیل در بیماران مبتلا به اسهال خونی تأثیر بسزایی در بهبود آنها دارد. زنجبیل دارویی مؤثر برای بسیاری از مشکلات هضم غذا و ازجمله سوء هاضمه، دل‌آشوبه و دل‌بهم خوردگی، نفخ و قولنج است. بیماری مسافرت و بیماریها صبحگاهی را تسکین می‌دهد، با داشتن خاصیت ضدعفونی کنندگی در عفونتهای معدی ـ روده‌ای مؤثر است. زنجبیل گردش خون را تحریک و به جریان خون در سطح بدن کمک می‌کند و دارویی مؤثر برای درمان سرمازدگی و نارسایی خون به دست‌ها و پاهاست، با اصلاح گردش خون

زنجبیل به فشار خون بالا کمک می‌کند. عرق را زیاد می‌کند و سبب کاهش حرارت بدن در تب می‌شود. زنجبیل گرم‌کننده و آرام‌بخش برای سرفه، سرماخوردگی، آنفلوانزا و دیگر مسائل و مشکلات تنفسی است. بین زنجبیل خشک و تازه در چین تفاوت وجود دارد، زنجبیل تازه برای سرمازدگی، تب، سردرد و دردهای ماهیچه‌ای و زنجبیل خشک برای سرماخوردگی‌های داخلی با علائمی مانند سردی دستها، ضربان ضعیف قلب و رنگ‌پریدگی مصرف می‌شود (4).

Zingiber officinale **(L.) Rosc.**

تیره قیچ، تیره اسفند / *Zygophyllaceae*

Fagonia Bruguieri **DC.**

E. fagonia

اسفند رومی بنفش

گیاه دوساله یا چندساله، ضخیم شده، کرکدار یا بدون کرک. شاخه‌ها گسترده روی زمین، با میان‌گره‌های چهارگوشه، به طول ۱۰ـ۴۰ میلیمتر. برگهای پایینی اغلب سه برگچه‌ای، بالایی‌ها یک برگچه‌ای، بندرت همگی یک برگچه‌ای، تقریباً بدون دمبرگ یا با دمبرگ

Fagonia Bruguieri **DC.**

بسیار کوتاه. خارها اغلب کمی خمیده، هم‌اندازه برگها یا از آنها بلندتر. گلها کوچک؛ کاسبرگها به طول ۲/۵، به عرض ۱ میلیمتر. تخم‌مرغی، دائمی، کرکدار؛ گلبرگها به طول ۳/۵، به عرض ۱ میلیمتر، قرمز گلسرخی کم‌رنگ. کپسول به طول ۴، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر، با خامه دائمی، به طول ۳ میلیمتر. دمگل آذین هم‌اندازه کپسول، برگشته.

پراکندگی جهانی: لبنان، سوریه، اردن، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، مصر، عربستان و سومالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران سه واریته بنامهای

--var. *Rechingeri*

--var. *haplotricha*

--var. *Bruguieri*

دارد که در نقاط مختلف ایران در استانهای اصفهان، یزد، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و تهران پراکنده‌اند، اما عموماً این گونه در استانهای جنوبی و خشک و گرم و خشک پراکندگی جغرافیایی بیشتری دارد.

مصارف و کاربردها: بسیار شیرین (معطر)، به‌عنوان مقوی، مدر، قابض، ضد اسپاسم و به‌عنوان پیشگیری کننده برعلیه آبله بکار می‌رود (5).

***Fagonia indica* Burm. f.**

اسفند رومی گل ریز

یکساله، دوساله یا چندساله، ضخیم شده، لایه مومی ـ کرک غده‌ای‌دار یا بدون کرک. شاخه‌ها ایستاده، بالارونده یا گسترده روی زمین، گرد، شیاردار (مخطط)؛ میان گره‌ها به طول ۲۵ـ۵۰ میلیمتر. برگهای پایینی سه برگچه‌ای؛ خارها به طول ۱۰ـ۲۰ میلیمتر، خارکی شکل، گسترده، بندرت کوتاه شده و وجود ندارد. کاسه گل دائمی. کپسول به طول ۳ـ۴، به عرض ۳ـ۴ میلیمتر. دمگل هم‌اندازه کپسول یا از آن تا ۲ بار بلندتر، برگشته، بالایی‌ها یک برگچه‌ای.

Fagonia indica Burm. f. var. *Schweinfurthii* Hadidi

ـ احتمالاً این واریته هم‌نام *Fagonia arabica* L. می‌باشد یا به آن بسیار شبیه است.

پراکندگی جهانی: عراق، جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان، لیبی، مصر، سودان، اتیوپی، سومالی و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: چابهار.

مصارف و کاربردها: برگها، سرشاخه و آب آن مصرف می‌شود. اسفند رومی بنفش تلخ، قابض، خنک‌کننده،

***Fagonia indica* Burm.f**

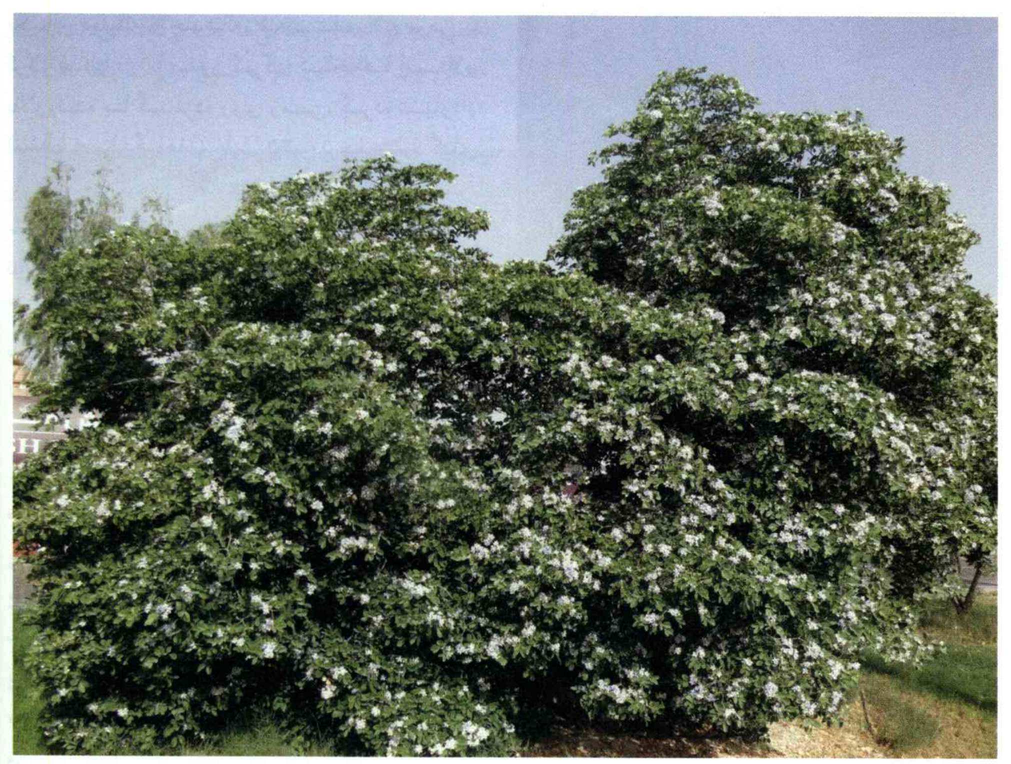
مقوی و ضدتب است. تشنگی و تب را برطرف می‌کند، تیفوئید، آسم، غدد سرطانی و هذیان‌گویی را برطرف می‌کند. گیاه خواص گندزدا دارد، هم بصورت خمیر و هم ضماد برای درمان غدد سرطانی و آبسه‌ها و دمل‌ها، زخمهای چرکی و غدد خنازیری کاربرد دارد؛ همچنین به‌عنوان پیشگیری کننده برعلیه آبله بکار می‌رود؛ برای تهیه داروهایی بکار می‌رود که برای خواص محرک، ملین و محلل بودنشان شناخته می‌شوند. شاخه‌های آن به‌عنوان مسواک و پوست آن برای جرب و گال بکار می‌رود (6).

***Guaicum officinale* L.**

E. guaiacum tree, lignum vitae tree, officinal guajacum

درختی کوچک، به ارتفاع ۶ـ۱۰ متر. شاخه‌ها در محل بندها گره‌دار، شاخه‌های مسن چروکیده با پوست عمیقاً شیاردار، شاخه‌های جوان با کرکهای کوتاه. برگها شانه‌ای زوج، با ۲ـ۳ جفت برگچه بدون پایک، بیضوی ـ دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵ـ۴/۵، به عرض ۱ـ۲/۵ سانتیمتر، جفت انتهایی با برگچه‌های بزرگتر، برگچه‌های جفت پایینی (اولی) نامساوی. گلها زیبا، به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، ارغوانی، مایل به‌آبی، با رنگ‌پریدگی به سفید تبدیل می‌شود. دمگل به طول ۱/۵ـ۲ سانتیمتر، طبق دایره‌ای، گوشتی، با غده‌های شهددار. کاسبرگها ۵ تایی، ۲ تای بیرونی (خارجی) تخم‌مرغی خیلی پهن، ۳ تای داخلی (درونی) مستطیلی پهن، کرکدار، سبز ـ مایل به ارغوانی. گلبرگها ۵ تایی، با ناخنک کوتاه، به طول ۱۲ـ۱۳، به عرض ۶ـ۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، منقاردار، کرکی، ارغوانی، مایل به آبی. پرچمها ۱۰ تایی، جدا، هم‌اندازه؛ میله‌هابه طول ۶ـ۷ میلیمتر، ارغوانی مایل به آبی. تخمدان دوبرچه‌ای، بهم پیوسته، پایک‌دار، ۲ حجره‌ای، به پهلوفشرده، گرزی، با ۲ پره جانبی و ۲ شیار مرکزی. خامه پیچیده. کپسول فشرده، بالدار، زرد ـ نارنجی، گاهی با انتهای چالدار، منقاردار، بر اثر نقص رویشی (نقصان) یک دانه‌ای. دانه‌ها آویزان، فرابر قرمز، پوسته سیاه.

پراکندگی جهانی: بومی جنوب امریکا و غرب

***Guaicum officinale* L.**

***Guaicum officinale* L.**

هندوستان، کاشته شده در پاکستان و سایر کشورها، اخیراً در ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در چابهار.

مصارف و کاربردها: از رزین قهوه‌ای مایل به سبز آن دارویی بهمین نام (Guaicum) ساخته می‌شود (22).

– این گیاه سبب افزایش اشتها می‌شود. وقتی برای دوره‌ای طولانی مصرف می‌شود سبب بهبود فعالیت‌های متابولیکی و فعالیت‌های کلیوی و پوست می‌شود، برای افراد مسن مناسب‌تر است. رزین آن مسهل ملایم، معرق و محلل است. دارویی مؤثر در نقرس و روماتیسم مزمن است. بشکل قرص برای درمان التهاب لوزه و فارنژیت همراه با روماتیسم بکار می‌رود.

– چوب و رزین گیاه مصرف می‌شود. در اروپا و به‌ویژه انگلستان به‌عنوان داروی معالج بیماریهای التهاب مفاصل و روماتیسم بکار می‌رود. گیاه فراورده‌های ضدتورمی و التهابی دارد که به کاهش درد مفاصل و تورم‌ها کمک می‌کند. گیاه مدر، ملین، معرق و دفع‌کننده سموم است که آن را دارویی با ارزش برای درمان نقرس می‌کند. تنتور گیاه بصورت مالش و ماساژ در محیط روماتیسمی بکار می‌رود. پنبه مرطوب شده با رزین گیاه برای دندان درد بکار می‌رود. جوشانده خرده چوب‌های آن سبب بی‌حسی موضعی می‌شود و برای درمان روماتیسم مفاصل و تاول‌های تب‌خال بکار می‌رود (4).

***Peganum Harmala* L.**

E. harmel peganum, African rue, Syrian rue, harmel

اسفند

گیاه علفی چند ساله، بدون کرک، از قاعده منشعب و چند شاخه، به ارتفاع ۳۵–۱۰۰ سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، با میان گره‌هائی به طول ۳–۵ سانتیمتر. برگها متناوب، با بریدگیهای نامنظم، با قطعات کم تا متعدد، خطی، سرنیزه‌ای، یا بیضوی باریک، به عرض ۱–۶ میلیمتر. گلها منفرد، معمولاً متقابل با برگها. کاسبرگ‌ها به عرض ۱–۲ میلیمتر با زواید جانبی (کاسبرگ‌ها فرعی) ۲–۶ تایی، کاسه گل دائمی. گلبرگها بیضوی، به طول ۱–۲ سانتیمتر، سفید رنگ. پرچمها ۱۲–۱۵ تایی. میوه کپسول به قطر ۱۰–۲۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی‌پهن یا کروی، شیاری شکوفا.

پراکندگی جهانی: یونان، ترکیه، فلسطین، ماورای اردن، سوریه، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، جنوب شرق روسیه، قفقاز، ترکستان، عربستان، سینا، مغولستان، شمال افریقا (مراکش، موریتانی، الجزیره، تونس، لیبی، مصر و سینا)، در شمال امریکا و استرالیا معرفی شده.

***Peganum Harmala* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: با تنوع شکل و جنبه تهاجمی که دارد در اغلب نقاط ایران بجز نواحی گرمسیری جنوب در سایر نقاط کشور اعم از دشتی، دامنه‌ای و گاهی کوهستانی بخصوص در نقاط تخریب‌یافته مرتعی و محل اسکان دامها می‌روید. این گونه سه واریته بنامهای زیر دارد.

-- var. *Harmala*

-- var. *stenophyllum* Boiss.

-- var. *grandiflorum* Hadidi

مصارف و کاربردها: پودر دانه‌های آن در آسم، قولنج، یرقان و به‌عنوان ضدکرم علیه کرم کدو و برای پایین آوردن تب در مالاریای مزمن بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان آرام‌بخش، ضدالتهاب و تشنج، ضدقاعدگی یا جلوگیری‌کننده از قاعدگی (antiperiodic)، قی‌آور، مقوی و شیرآور بکار می‌رود. جوشانده دانه‌های آن برای معالجه لارنژیت بکار می‌رود. جریان شیر را زیاد می‌کند و تحریک کننده و سقط‌آور یا سقط‌کننده است. دود آن ضدعفونی‌کننده است و زخمها با سوزاندن برگها و دانه‌های آن ضدعفونی می‌شوند. دانه‌ها و ریشه آن دارای چهار الکالوئید هارمالین (Harmaline)، هارمین (Harmine)، پگانین (Peganine) و هارمالول (Harmalol) می‌باشد (22).

ـ اثرات درمانی اسفند: آمیب‌کش، ضددرد، ضدباکتری، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، سقط‌کننده جنین، افزایش‌دهنده میل جنسی، ادرارآور، معرق، قاعده‌آور، قی‌آور، قارچ‌کش، روان‌گردان، شیرافزا، مخدر، فلج‌کننده، مسکن، کرم‌کش و افزایش‌دهنده بزاق می‌باشد (۱۲).

ـ گیاه اسفند محرک جنسی، محلل، ضدمالاریا،

محرک، قاعده‌آور، شیرآور و سقط‌کننده است. ریشه آن برای کشتن شپش بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن برای درمان روماتیسم داده می‌شود. دانه‌های آن مخدر هستند و برای معالجه تب و قولنج داده می‌شوند و برای درمان کرم کدو مصرف می‌شود (6).

– گیاه ضدکرم است و برای دفع کرم کدو (تنیا)، مخدر، ضدباکتری و ضدپروتوزوئید مصرف می‌شود. مصرف مقدار هارمالین (harmaline) شادی‌آفرین و مقدار زیاد آن توهم‌زاست. برگها و ساقه‌های آن رحم را قوی، زایمان را آسان و انرژی و نیروی جنسی را ذخیره می‌کند. از دانه‌های آن در هندوستان برای معالجه مالاریای مزمن استفاده می‌کنند. ریشه‌های آن برای کشتن شپش بکار می‌رود. مسمومیت آن با ظاهر شدن تشنج، رعشه و لرزه، افسردگی و کندی سیستم اعصاب مرکزی، ضعف قلب و فشار خون پایین آشکار می‌شود. هارمالول (harmalol) سبب رعشه و فلج ناگهانی می‌شود (5).

– دانه‌ها، برگها و ریشه آن مصرف می‌شود. دانه‌های آن ضد اسپاسم، خواب‌آور، ضد تب نوبه (مالاریا)، قی‌آور، مقوی، محرک قوای جنسی، افزایش‌دهنده شیر و ضدکرم هستند و برای درمان سرفه، هیستری، روماتیسم، کمردرد، یرقان و دردهای عصبی تجویز می‌شوند. پودر دانه آن به‌عنوان ضدکرم (بخصوص برعلیه کرم کدو) تجویز می‌شود و جوشانده دانه آن برای درمان لارنژیت مصرف می‌شود. برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (1).

– به‌رغم تاریخ طولانی مصرف به‌عنوان شادی‌آفرین و گفته معروف ظاهرا محرک قوای جنسی، بدلیل سمی بودن آن در طب سنتی معاصر غربی بسیار کم مصرف دارد. دانه‌های آن برای درمان اختلالات چشمی و افزایش تولید شیر در پستان بکار می‌رود. در آسیای مرکزی ریشه آن دارویی عمومی برای درمان روماتیسم و بیماریهای عصبی است (4).

Tribulus terrestris **L.**

E. puncture vine, turkey_blossum, land caltrops

خارخسک

گیاه علفی یکساله، پرشاخه، گسترده روی زمین، به طول تا ۵۰ سانتیمتر، به‌رنگ سبز یا خاکستری، کرکدار. برگها به طول ۳_۷ سانتیمتر. گلها به عرض ۱۰_۱۵ میلیمتر، با گلبرگهای زردرنگ یا سفید، با پرچمهای ۵_۱۰ تایی. میوه‌ها طبق‌مانند با مریکارپهایی به ارتفاع ۳_۷ میلیمتر، کمی یا شدیداً کرکدار، با خارهای اغلب چهارتایی و دوردیفی، بندرت فقط دوتایی یا بدون خار. این گونه در ایران چهار واریته بنامهای زیر دارد.

_var. *orientalis* (Kerner) G. Beck

_var. *robustus* (Boiss. & Noe) Boiss.

_var. *bicornutus* (Fisch. & C. A. Mey.) Hadidi

_var. *inermis* Boiss.

***Tribulus terrestris* L.**

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، قبرس، جزایر دریای اژه، ترکیه، سوریه، افغانستان، ترکمنستان، غرب مغولستان، هندوستان، سینا، ژاپن، افریقا، عربستان، قفقاز، مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی هرز اغلب در اراضی زراعی رها شده، باغچه‌های منازل، کناره‌های جاده‌ها در نقاط مختلف استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، لرستان، خوزستان، ایلام، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان ادرارآور، آرام‌بخش و مسکن، مقوی، محرک قوه باء و ملین بکار می‌رود. میوه آن برای معالجه تکرار ادرار دردناک، امراض

Tribulus terrestris **L.**

ادراری، ناتوانی جنسی، سرفه و امراض قلبی بکار می‌رود (22).

Tribulus longipetalus subsp. *longipetalus* نیز در معالجه ناراحتیهای ادراری، ناتوانی جنسی، سرفه و تکرار ادرار دردناک بکار می‌رود (22).

- خمیر گیاه کامل برای شکستن سنگ‌های مثانه داده می‌شود. شیره گیاه تازه به زنان برای اطمینان و قطعی کردن حاملگی داده می‌شود. شیره گیاه تازه برای درمان ناتوانی جنسی و دم‌کرده ساقه آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. شاخه‌های نازک آن برای درمان سیاه‌سرفه و درد سینه داده می‌شود. جوشانده گیاه و خمیر برگ آن برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان داده می‌شود. جوشانده برگ آن بصورت غرغره و دهان‌شویه برای درمان خونریزی از

لثه و تورم بکار می‌رود. میوه‌های آن بصورت جوشانده در آب برای درمان عفونتهای ادراری، حبس‌البول و کمی ادرار در طول دوره حاملگی مصرف می‌شود. میوه‌های جوشانده آن در شیر، و خشک‌کرده در سایه، بصورت پودر شده و یک قاشق چای‌خوری آن در صبح و شب سبب افزایش میل جنسی می‌شود. خمیر آن برای درمان عفونتهای پوستی بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از ریشه‌های آن برای درمان نارسایی‌های کلیوی استفاده می‌شود (9).

– میوه‌ها و ریشه‌های آن مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر، مقوی، محرک قوای جنسی و قابض هستند، در اختلالات ادراری، امراض قلبی، التهاب مفاصل و برعلیه حبس‌البول استفاده می‌شود. گیاه سمی است و سبب تورم سر و گوش می‌شود (5).

– گیاه خنک‌کننده، مدر، آرام‌بخش، مقوی، مقوی قوای جنسی و مسهل ضعیف است. میوه آن برای درمان ادرار کردن دردناک، ناراحتیهای ادراری، ناتوانی جنسی، سرفه و امراض قلبی بکار می‌رود. دانه‌های آن برای درمان خونریزی و امراض کیسه مثانه تجویز می‌شود (1).

Zygophyllum Fabago **L.**
E. bean caper, Syrian bean caper

قیچ لوبیایی

گیاه علفی چند ساله، به ارتفاع ۲۵–۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های ایستاده یا بالارونده، به‌ندرت گسترده. برگها مرکب، با برگچه‌های دوتایی، تخت، کم و بیش واژ تخم‌مرغی – مستطیلی تا دایره‌ای. گیاه از قاعده تا رأس گلدار، گلبرگها به طول ۶–۱۲ میلیمتر، قرمز. میوه کپسول به طول ۱۰–۴۰، به عرض ۴–۶ میلیمتر، مستطیلی – استوانه‌ای تا تخم‌مرغی.

این گونه در ایران چهار زیرگونه بشرح زیر دارد:

--subsp. *Fabago*

--subsp. *orientale* Boriss. ex Hadidi

--subsp. *brachypterum* (Kar. & Kir.) M. Pop.

--subsp. *dolichocarpum* M.Pop. ex Hadidi

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، جنوب شرق روسیه، قفقاز، آرال و کاسپین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی عموماً خرابه‌روی در محل‌های تخریب‌یافته و با خاکهای دست دوم و گاهی در دامنه‌های کوهستانی در کنار باغها و اراضی کشاورزی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد،

Zygophyllum Fabago **L.**

خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌رویند.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگها و دانه‌های ***Zygophyllum simplex*** **L.** در امراض چشمی، التهاب شدید چشمی و آب مروارید (Leucoma) کاربرد دارد. دانه‌های آن ضدکرم می‌باشد (22).

– دانه‌های آن ضدکرم است. برگها و دانه‌های آن برای معالجه امراض چشمی مانند التهاب شدید چشمی و آب مروارید بکار می‌رود (1).

گیاهان بی گل / Non flowering plants

تیره پرسیاوشان/*Adianthaceae*

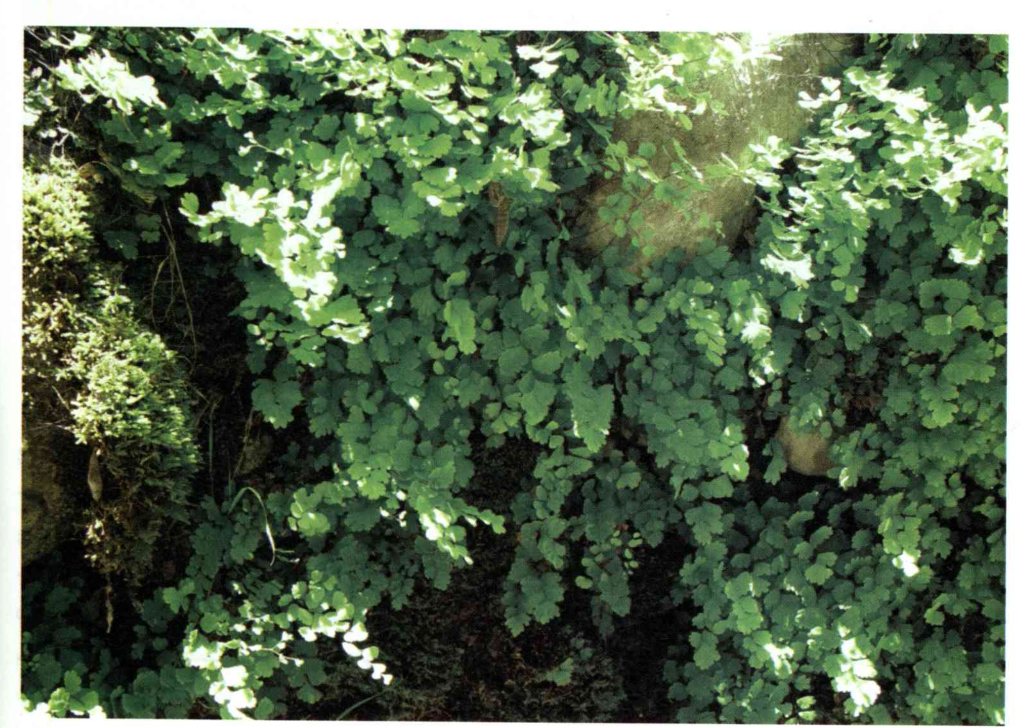
Adianthum capillus-veneris **L.**
E. southern maiden hair, venus's-hair, lady's hair, maiden-hair, black maiden hair

پرسیاوش، پرسیاوشان

سرخسی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی خزنده (رونده)، با فلسهای متراکم. برگها به طول ۵_۳۰ سانتیمتر، دائمی، ۲_۳ بار شانه‌ای بخش، بدون کرک، با پهنک تخم‌مرغی تا مستطیلی، با محور سیاه‌رنگ و نازک، با قطعات انتهایی متناوب، دمبرگ‌دار، گوه‌ای_واژ تخم‌مرغی مورب، با لوبهای نامنظم یا بریده بریده، اغلب با انتهایی دندانه‌ای؛ رگبرگ‌ها نازک، دوشاخه، جدا؛ دمبرگ بلند، کرکی، قهوه‌ای تا سیاه. سورها در هر قطعه ۲_۱۰ تایی، پوشیده با لوبهای برگشته راست گوشه یا کلیوی شکل.

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله و شبه گرم و مرطوب سراسر جهان، بجز جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نقاط مرطوب کنار جویبارها و چشمه‌های صخره‌ای، در استانهای مازندران، لرستان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، سمنان و تهران.

Adianthum capillus-veneris **L.**

مصارف و کاربردها: کلیه بخشهای این گیاه دارای خاصیت ضدسرفه و خلط‌آور نرم‌کننده، قابض و مدر ضعیف دارد و برای معالجه برونشیت، التهاب نای، التهاب‌های مجاری ادراری می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– برگهای آن با فلفل به‌عنوان تب‌بر مصرف می‌شود و دارویی عمومی برای درمان سرماخوردگی است، برای تسریع قاعدگی بکار می‌رود و بصورت دم‌کرده شیرین شده با شکر یا عسل مصرف می‌شود (3).

– بصورت دم‌کرده به‌عنوان خلط‌آور و برای معالجه آسم و عفونتهای تنفسی بکار می‌رود، معرق و قاعده‌آور است و برای معالجه عفونتهای روده‌ای مصرف می‌شود. عصاره ریشه آن برای درمان تخلیه مهبل بکار می‌رود و برگهای آن بصورت شربت برای درمان سرفه‌های مزمن استفاده می‌شود. در استعمال خارجی عصاره گیاه برای تقویت مو و در زمانهای گذشته برای تقویت پوست سر بکار می‌رفته است. سقراط آن را برای درمان آسم استفاده می‌کرده است (5).

– گیاه به‌عنوان خلط‌آور، مقوی و قابض مصرف می‌شود. چای تهیه شده از آن برای درمان سرفه‌ها، نزله و عفونتهای دستگاه تنفسی و مشکلات قاعدگی کاربرد دارد (7).

– پرسیاوشان برای درمان سرفه‌ها، برونشیت، نزله، زخم گلو و نزله مزمن بینی بکار می‌رود. گیاه شهرتی طولانی برای درمان مشکلات مو و پوست سر دارد، بطور عمومی به درمان آسم، سرفه، تنگی نفس، یرقان، اسهال، و هاری کمک می‌کند، سبب تحریک ادرار کردن و قاعدگی و شکستن سنگ مثانه، طحال و کلیه‌ها می‌شود (4).

***Adianthum capillus-veneris* L.**

تیره سرخس نر/*Aspidiaceae*

***Dryopteris filix-mas* (L.) Schott**

Syn.: *Polypodium filix-mas* L., *Nephrodium filix-mas* (L.) Rich., *Aspidium filix-mas* (L.) Rich.

E. male fern, basket fern

سرخس نر

گیاه به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر. برگها در فصل زمستان می‌میرند؛ دمبرگ به طول تا $\frac{1}{۲}$ طول پهنک، قهوه‌ای کم‌رنگ یا زرد کاهی، با فلسهای قهوه‌ای کم‌رنگ پراکنده؛ پهنک تخم‌مرغی – نوک‌دار، ۲ بار شانه‌ای؛ محور برگ به تنکی پوشیده از فلسها یا عریان، در محل اتصال با محور اصلی سیاه نیست. شانکها

مستطیلی، با رأس گرد شده، به ظرافت (ریزی)، دندانه‌دار تا شانه‌ای بریده، با تا ۷ جفت سور (Sore)، اندوزی کلیوی شکل، بی‌کرک، اسپورانژ را نمی‌پوشاند (13).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، نیمکره شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: نوشهر؛ رینه.

ـ گیلان: اسالم به خلخال؛ لوشان، داماش.

مصارف و کاربردها: در مصارف محلی برای معالجه اگزما و جوش ناشی از غرور جوانی بکار می‌رود، خواص ضد کرم و ضد انگلهای داخلی دارد (۳).

ـ ساقه‌های زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود. یکی از مؤثرترین گیاهان ضدکرم (ضدانگل) ریشه سرخس نر یا رزین روغنی بدست آمده از آن است که داروی ویژه دفع کرم کدو است. گیاه سبب فلج ماهیچه‌های کرم می‌شود و آن مجبور به شل کردن تکیه‌گاه روی دیواره روده می‌شود. ترکیبات بدست آمده از ریشه گیاه با مسهل‌های غیر روغنی مصرف می‌شود (4).

***Dryopteris filix-mas* (L.) Schott**

تیره سپرزدارو/*Aspleniaceae*

***Asplenium Adiantum-nigrum* L.**

سپرزدارو

برگها (فروند) به طول ۱۰ـ۲۵ سانتیمتر، توده‌ای، زمستان‌گذران، سه گوشه‌ای ـ سرنیزه‌ای، معمولاً ۲ بار شانه‌ای. دمبرگ معمولاً از پهنک کوتاهتر، با سطح فوقانی سبز، در نیمه تحتانی سیاه، در قاعده متورم. پهنک سبز تیره، درخشان، نسبتاً گوشتی، با قطعات انتهایی تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای با دندانه‌های نوک‌تیز. سورها به طول ۲ـ۴ میلیمتر، به رگبرگ میانی نزدیکتر از لبه‌ها، اندوزی طویل شده، غشایی، مایل به سفید، کامل.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا تا هیمالیا، شمال افریقا، پراکنده در جنوب افریقا.

***Asplenium Adiantum-nigrum* L.**

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک جهان‌نما، حدود ۲ کیلومتری روستای زیارت؛ پارک

ملی گلستان، ۶ کیلومتری شرق تنگه راه؛ جنوب کردکوی، جنگلهای بین کردکوی و رادکان ـ مازندران: عباس‌آباد به کلاردشت؛ کجور، بین کدیر و کلیک؛ نوشهر، شهر پشت؛ رامسر، چلندر، جواهرده؛ تنکابن، جاده دوهزار؛ اوریم به تارد؛ چلندر، گرسنگ، جنگلهای چرته. ـ گیلان: آستارا، لوندویل؛ هشتپر، جنگلهای شفارود؛ هشتپر به اسالم، لیسار؛ رودسر، گردنه حیران.

مصارف و کاربردها: گیاه تلخ، مدر، ملین، کاهش‌دهنده تورم و متوقف‌کننده سکسکه، مولد نازایی در زنان، می‌باشد. برای درمان ورم چشم و بیماریهای طحال مفید است. جوشانده یا شربت تهیه شده از برگهای آن به‌عنوان خلط‌آور، معالج بیماریهای ریوی و قاعده‌آور بکار می‌رود. ساقه‌های زیرزمینی آن به‌عنوان ضدکرم مصرف می‌شود (3).

***Asplenium Adiantum-nigrum* L.**

***Asplenium Ruta-muraria* L.**

E. wall rue

سپرزداروی سدابی

گیاه توده‌ای، به ارتفاع ۳ـ۱۲ سانتیمتر. برگها (فروند) سه گوشه ـ تخم‌مرغی یا سه گوشه ـ سرنیزه‌ای، ۱ـ۲ بار شانه‌ای. دمبرگ ۱ـ۲ برابر پهنک، در قاعده سبز. پهنک سبز کدر (مات)، چرمی، با قطعات انتهایی تخم‌مرغی ـ گوه‌ای شکل تا سرنیزه‌ای پهن، با لبه کامل یا دندانه‌دار، با رگبرگهای دوشاخه‌ای. سورها در امتداد رگبرگها قرار گرفته، به طول ۳ـ۶ میلیمتر، اندوزی مایل به سفید با لبه شرابه‌ای. اسپرها آرایش یافته با لبه‌ها (پشته‌های) مشخص و چشمگیر.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله نیمکره شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان

(در نقاط مختلف) ـ مازندران: جنگلهای سنگده؛ نوشهر؛ اوریم؛ گردنه کندوان، سیاه بیشه. ـ آذربایجان: کلیبر، وایقان.

مصارف و کاربردها: این گیاه به‌عنوان برطرف‌کننده انسداد و خلط‌آور مصرف می‌شود، برای درمان سرفه و تنگی نفس و سینه پهلو (دردهای پهلو) بکار می‌رود، سبب توقف ریزش مو و باعث پرپشت شدن و رنگی شدن آن می‌شود و به معالجه فتق در بچه‌ها کمک می‌کند. یکی از داروهای با ارزش برای معالجه ناراحتیهای ریوی است (3).

Asplenium Ruta-muraria L.

***Asplenium trichomanes* L.**

سپرزداروی پرسیاوشی

گیاه توده‌ای، به ارتفاع ۵ـ۲۵ سانتیمتر. برگها (فروند) ۱ بار شانه‌ای، با دمبرگی به طول ۳ـ۸ سانتیمتر. دمبرگ و محور برگ به باریکی بال‌دار، قهوه‌ای مایل به ارغوانی، درخشان؛ پهنک خطی، سبز تیره؛ شانکها تخم‌مرغی یا مستطیلی، با قاعده سربریده، لبه در بالا کنگره‌ای، گاهی خیلی عمیق بریده؛ شانکها به کوتاهی پایک‌دار، ریزان. سورها به طول ۱ـ۱/۵ میلیمتر در

Asplenium trichomanes L.

***Asplenium trichomanes* L.**

یک ردیف مورب در هریک از جوانب رگبرگ اصلی شانک، اندوزی طویل شده، سبز کم‌رنگ.
پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در نواحی صخره‌ای جنگلهای ارسباران، گیلان، مازندران و گرگان، بندرت در نواحی متصل به جنگلهای خزری.

مصارف و کاربردها: برگهای آن شیرین، موسیلاژدار و خلط‌آور است، بنابراین به مقدار زیاد برای درمان ناراحتیهای ریوی استفاده می‌شود. چای تهیه شده از آن یکی از داروهای معمولی معالج سرماخوردگی و سرفه‌های مداوم است (3).

***Ceterach officinarum* DC.**
Syn.: *Asplenium Ceterach* L.
E. miltwaste, Ceterach, finger fern, spleenwort

سرخس پنجه‌ای، سپرزداروی پنجه‌ای

ساقه زیرزمینی کوتاه، ایستاده (راست). فروندها دسته‌ای (طره‌ای)، دائمی، به طول ۸ـ۲۰ سانتیمتر، شانه‌ای بریده؛ دمبرگ کوتاهتر از $\frac{۱}{۴}$ طول پهنک‌ها؛ شانه‌ها مستطیلی، در قاعده پهن‌تر، با رأس گرد شده، کامل یا کنگره‌ای. سورها خطی، اندوزی وجود ندارد.
پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای و آتلانتیک اروپا، کریمه، قفقاز و هیمالیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: آزادشهر، رامیان؛ پارک گلستان، تنگ گل، دره آبشار ـ مازندران: جاده چالوس، بعد از تونل کندوان؛ گیلان: تالش، لیسار؛ شاه شهیدان، سیاه دشتبان، درفک ـ آذربایجان: کلیبر، وایقان ـ کردستان: کامیاران، پالنگان؛ مریوان، اورامان تخت ـ کرمانشاه؛ گیلان غرب ـ لرستان: خرم‌آباد؛ الشتر؛ دورود به اندیمشک، تله زنگ، آبشار شوین؛ آبشار نوژیان ـ کهکیلویه و بویراحمد: باشت ـ فارس: تنگ بوالحیات، نزدیک دشت ارژن؛ کتل دختر به کتل پیرزن ـ هرمزگان: بشاگرد، سندرک ـ خراسان: جنوب بجنورد؛ درکش به نرگس‌لی؛ غرب بجنورد،

***Ceterach officinarum* DC.**

بین درکش و هاور؛ بین قوری میدان و دشتک؛ پارک تندوره، چهل میر - تهران: نیاوران، دره شاه‌آباد؛ کرج.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان مسکن، خلط‌آور، قابض و معرق بکار می‌رود، شربت آن برای درمان عفونتهای ششی مصرف می‌شود (5).

Ceterach officinarum **DC.**

Phyllitis Scolopendrium **(L.) Newm.**
Syn.: *Scolopendrium officinale* (L.) Lam. & DC.; *Asplenium Scolopendrium* L.
E. hart's-tongue

زنگی دارو، زبان آهو

گیاه به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر. ساقه زیرزمینی راست. فروندها دسته‌ای (طره‌ای). دمبرگ کوتاهتر از $\frac{۱}{۲}$ طول پهنک، در سطح فوقانی کانال‌دار، با فلسهای غشایی، سرنیزه‌ای باریک؛ پهنک ساده (کامل)، تسمه‌ای شکل، با قاعده قلبی. سورها دوتایی در کنار دمبرگهای نزدیک بهم قرار گرفته‌اند، مورب به طول ۱-۲ سانتیمتر، اندوزی غشایی، در امتداد سمت خارجی جفت‌های اندوزی امتداد یافته (13).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ناحیه معتدله شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نهارخوران؛ شموشک؛ زیارت؛ زیارت به نهارخوران؛ علی‌آباد، کبودبال؛ منطقه حفاظت شده جهان‌نما؛ پارک گلستان؛ جنوب مراوه‌تپه - مازندران: رامسر به جواهرده؛ تنکابن؛ چالوس به شهسوار، عباس‌آباد؛ متل قو؛ تنکابن به جنت رودبار؛ لاجیم؛ نوشهر، شهرپشت؛ جنگل سیسنگان؛ چلندر؛ آقا مشهد، لاجیم؛ آمل؛ بهشهر - گیلان: گردنه حیران؛ اسالم؛ آستارا، لوندویل؛ رضوانشهر، پره‌سر؛ سیاهکل به دیلمان؛ رودبار به رشت.

مصارف و کاربردها: برگهای (فروند) گیاه مصرف می‌شود. زنگی دارو در گذشته بدلیل داشتن قدرت التیام زخمها با ارزش محسوب می‌شده است، اما امروزه اصولاً به‌عنوان قابض ملایم بکار می‌رود. گاهی آن را برای درمان اسهال و مخاط (ماده لزج)

قولون مصرف می‌کنند و ممکن است برای درمان ناراحتیهای کبد و طحال نیز مفید باشد. زنگی دارو بنظر می‌رسد ترکیبات خلط‌آور داشته باشد و مدر ملایم است (4).

- در گذشته در طب عوام از این گیاه برای درمان بیماریهای کبدی و مثانه، اسهال، سرفه، اخلاط خونی و نزله ششی استفاده می‌شد، اثر قابض و مدر دارد و مصرف آن در سرماخوردگی و خونریزیها توصیه می‌شود. این گیاه اثر نرم‌کننده، مدر و بطور ملایم قابض دارد (۱۱).

Phyllitis Scolopendrium **(L.) Newm.**

تیره سرخس ماده/*Athyriaceae*

Athyrium filix-foemina **(L.) Roth**

Syn.: *Polypodium filix-foemina* L.

E. lady fern, female fern

سرخس ماده

گیاه به ارتفاع ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر. بیخ ساقه راست (ایستاده)، به ارتفاع تا ۱۵ سانتیمتر، در قاعده پوشیده با قاعده برگهای مسن و در بالا با فلسهای سرنیزه‌ای مایل به سیاه. فروندها ایستاده یا ایستاده- گسترده؛ محور برگ با فلسهای پولکی فاصله‌دار، زرد کاهی یا قرمز - شرابی؛ پهنک ۲-۳ بار شانه‌ای؛ شانکها

مستطیلی، بدون پایک، با رأس نوک‌تیز، با لبه عمیقاً لوبدار، لوبها در رأس با دندانه‌های ظریف. سورها یک ردیفی در هر طرف رگبرگ میانی، معمولاً ۲ بار بلندتر از عرض اما بطرف قاعده شانکها کوتاهتر و کلیوی شکل، اندوزی از نظر شکل مشابه سورها، قهوه‌ای، کاغذی، در سمت خارجی (لبه بیرونی) دندانه‌دار، کاملاً چسبیده در امتداد یک لبه، دائمی. اسپرها به ظرافت پرزدار (زگیل‌دار) (13).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: لوه؛ پارک گلستان. ـ مازندران: رامسر، جواهرده؛ جنگلهای کم‌ارتفاع نزدیک نور؛ کلاردشت، مازوچال؛ کیاسر؛ آمل؛ جنوب شهسوار، جنگلهای لیره‌سار؛ عباس‌آباد به کلاردشت؛ لاجیم ـ گیلان: گردنه حیران؛ ۳۰ کیلومتری اسالم به خلخال؛ ۲۰ کیلومتری شمال غرب رضوانشهر بطرف آستارا، جنگلهای پارک گیسوم؛ رضوانشهر، پره‌سر؛ اسالم؛ ۶ کیلومتری سیاهکل بطرف دیلمان.

مصارف و کاربردها: ساقه زیرزمینی آن خاصیت ضدکرم دارد (3).

ـ خاصیت ضد کرم با اثر خفیف دارد (۱۱).

Athyrium filix-foemina **(L.) Roth**

Athyrium filix-foemina **(L.) Roth**

تیره کرف، تیره سرخس عقابی/*Hypolepidaceae*

Pteridium aquilinum **(L.) Kuhn**

Syn.: *Pteris aquilina* L.

E. adder-spit, brake fern, bracken

کرف، سرخس عقابی

گیاه به ارتفاع ۴۰ـ۲۰۰ سانتیمتر، با ساقه‌های زیرزمینی ضخیم، کرکدار. برگها منفرد، ۳ بار شانه‌ای، با دمبرگ خشن، ایستاده، صاف، هم‌طول پهنک دلتایی شکل؛ محور پهنک تقریباً نسبت به دمبرگ با زاویه

راست خمیده، شانه‌ها ۱۰ـ۲۰ جفتی، شانکها مستطیلی، شانه‌ای، نسبتاً نوک‌تیز، در سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم و بیش پشمالو. سورها در امتداد لبه قطعات امتداد یافته. اندوزی غشایی، با لبه مژه‌دار، چسبیده به لبه خمیده قطعه (13).

پراکندگی جهانی: پراکنده در سراسر جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان؛ ۸ کیلومتری شرق تنگه راه؛ ۳ کیلومتری شمال شرق تنگه راه؛ مینودشت؛ جنگلهای نهارخوران؛ شموشک ـ مازندران: رامسر، جواهرده؛ رامسر، سادات محله؛ جنگلهای چالوس؛ کلارآباد؛ تنکابن؛ منطقه حفاظت شده میانکاله؛ نوشهر، گلندرود؛ نوشهر، شهر پشت؛ نشتارود، بندبن؛ گیلان: اردبیل به آستارا ـ آذربایجان: کلیبر، وایقان؛ کرمانشاه: اسلام‌آباد، دالاهو؛ تهران: نزدیک تهران.

مصارف و کاربردها: ریزوم (ساقه‌های زیرزمینی) گیاه قابض و ضد کرم است. جوشانده ساقه‌های زیرزمینی آن برای رفع اختلالهای ناشی از انسداد احشاء و طحال استفاده می‌شود. از ریشه‌های له شده و جوشانده آن در آب شیرین شده با عسل برای کشتن کرمهای داخلی استفاده می‌شود و سبب رفع تورم و سختی طحال می‌شود. ریشه‌های له شده و جوشانده آن در روغن یا چربی خوک ضماد و مرهم خوبی برای درمان زخمها می‌باشد (3).

ـ یادداشت: یکی از رایج‌ترین سرخسهای ایران است که در سراسر حوزه خزری ایران بصورت مهاجم در مناطق روشن و قطع یکسره شده جنگل بسرعت پدیدار می‌گردد.

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn

تیره مارزبان/*Opohioglossaceae*

Ophioglossum vulgatum **L.**

Ophioglossum vulgatum L.
E. common adder's-tongue, common adder's-tongue fern, adder's tongue

مارزبان

گیاه به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، با ساقه زیرزمینی راست کوتاه، ریشه‌ها مولد گیاهانی تازه (جدید) از جوانه‌ها. برگها ۱–۳ تایی، پهنک عقیم تخم‌مرغی پهن، به طول تا ۱۰، عرض ۵ سانتیمتر، پهنک بارور معمولاً بحالت رسیده، معمولاً ۲ برابر اندازه (طول) پهنک عقیم. اسپرانژها تا ۴۰ جفت، سنبله بارور به طول تا ۵ سانتیمتر (13).

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: رامسر، جنوب هتل رامسر؛ تنکابن، گرماببیشه؛ نوشهر؛ آقامشهد؛ ۳۰ کیلومتری جنوب شرق پل سفید، سنگده؛ خشکه‌داران، جنگلهای سی‌بن – گیلان: جاده بندر انزلی بطرف اسالم؛ تالش، اسالم.

مصارف و کاربردها: ترکیبات بدست آمده از این گیاه بنام (green oil of charity) به‌عنوان مرهم و ترمیم‌کننده زخمها بکار می‌رود. گیاه حاوی ترکیبات موسیلاژی و قابض است که علیه آنژین بکار می‌رود. از برگهای آن به‌عنوان مقوی و قابض برای درمان کوفتگی، زخمها و خونریزیها استفاده می‌شود (3).

– کلیه اندامهای گیاه اثر التیام‌دهنده دارد. جوشانده آن اثر قابض دارد و در بعضی نواحی برای رفع آنژین استفاده می‌شود. برگهای آن اثر مقوی و بندآورنده خون دارد و له شده آن روی زخمها و جراحات اثر درمانی مفید دارد. جوشانده ساقه زیرزمینی آن در بعضی نواحی بصورت مایع برای درمان جوش و دانه‌های جلدی در استعمالهای خارج بکار می‌رود (۱۱).

یکی از گونه های نسبتا کمیابی است که در سراسر نواحی جنگلی شمال ایران تا ارتفاعات بالای کوهستانی دیده می شوند.

Botrychium lunaria **(L.) SW.**

Syn.: *Osmunda lunaria* L.

E. lunaire, moonwort, small moonwort, unshoe the horse

سرخس انگوری

گیاه به ارتفاع ۶ـ۲۰ سانتیمتر، با ساقه زیرزمینی کوتاه راست، قاعده دمبرگ غلافدار شده با قاعده‌های برگهای مسن؛ دمبرگ به اندازه نصف طول فروند؛ پهنک عقیم با ۴ـ۶ شانه کنگره‌ای یا کامل هلالی کوچک یا دلتایی بدون رگبرگ میانی؛ پهنک بارور کمی بلندتر از پهنک عقیم، ۱ـ۲ بار شانه‌ای، هر شانه حامل تا ۲۰ اسپرانژ تقریباً بدون پایک (13).

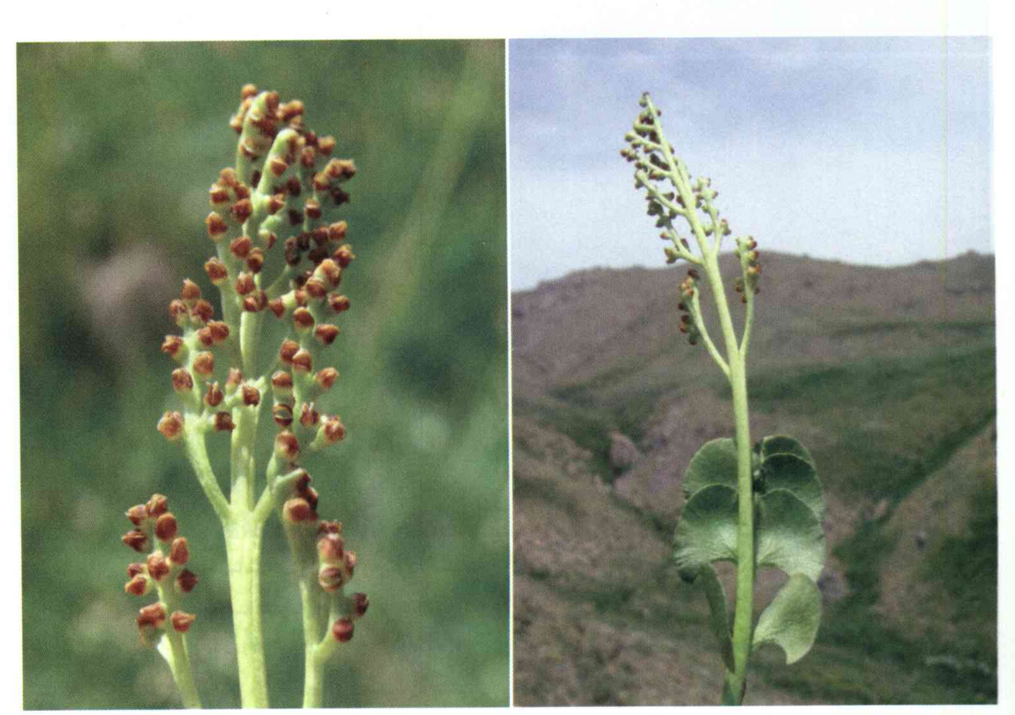
پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، استرالیا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان.

ـ **مازندران:** اوریم.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان التیام‌بخش و مرهم مورد توجه است و در موارد بسیاری برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. گیاه سرد و خشک است و قابل استفاده برای درمان زخمها. جوشانده برگهای آن سبب توقف خونریزی و استفراغ می‌شود. به معالجه انواع سوختگی و کوفتگی کمک می‌کند و سبب بهم پیوستن (جوش خوردن) شکستگی‌ها و دررفتگی‌ها می‌شود. برای معالجه فتق مفید است و به همراه روغن و مرهم برای معالجه زخمهای تازه ایجاد شده بکار می‌رود (3).

ـ کلیه اندامهای گیاه اثر التیام‌دهنده دارد و از آن برای درمان اسهال خونی استفاده می‌شود (۱۱).

Botrychium lunaria **(L.) SW.**

تیره بسفایج/*Polypodiaceae*

Polypodium vulgare L.

E. common polypody, wall fern, liverwort, wood fern

بسفایج، بسپایک

گیاه دارزی یا صخره‌زی با ساقه زیرزمینی رونده پوشیده با فلسهای پولکی قهوه‌ای. فروند خطی - سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، شانه‌ای بریده عمیق، با ۵-۲۵ لوب برگی در هر طرف، دمبرگ کوتاهتر از پهنک، صاف. سورها عریان، دایره‌ای یا تخم‌مرغی در یک ردیف در هر طرف رگبرگ میانی شانه (13).

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی معتدله اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی جنگلی شمال ایران، گرگان: نهارخوران؛ زیارت؛ منطقه حفاظت شده جهان‌نما؛ پارک گلستان، صخره‌های قورقون. - مازندران: رامسر، جواهرده؛ تنکابن، جنگلهای دوهزار؛ بین تنکابن و چرته، جنگلهای هریس؛ عباس‌آباد به کلاردشت؛ سنگده، ۳۰ کیلومتری شرق پل سفید. - گیلان: گردنه حیران - آذربایجان: کلیبر، وایقان، جنگلهای اینالو؛ وایقان، کوه کالان.

مصارف و کاربردها: ساقه زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود. محرک ترشح صفرا و ملین ملایم است. بصورت سنتی در طب گیاهی اروپایی برای درمان هپاتیت و یرقان و دارویی برای سوء هاضمه و فقدان اشتها بکار می‌رود. بسفایج معالجی ایمن برای یبوست در کودکان است. ساقه زیرزمینی آن خلط‌آور است. اثر پشتیبان و محرک ملایم روی سیستم تنفسی دارد. آن را می‌توان برای تسکین نزله، برونشیت، ذات‌الجنب و سرفه‌های خشک حساسیت‌زا بکار برد. ساقه زیرزمینی آن عموماً مخلوط با **ختمی** (*Althaea officinalis*) بکار می‌رود (4).

- ساقه زیرزمینی بسفایج اثر خلط‌آور، ملین، مسهل ملایم و صفرابر دارد. ساقه‌های زیرزمینی خشک

Polypodium vulgare L.

شده آن مؤثرتر از نوع تازه آن است. در طب عوام از آن جهت مداوای سرفه‌های مزمن، گریپ‌های کهنه، برونشیت، زردی، اختلالات مزمن کبدی و طحال و همچنین برای دفع کرمهای روده استفاده می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی گیاه صفرابر است و ترشحات صفرا را زیاد می‌کند و از این نظر مصرف

آن جهت دفع زردی، یبوستهای مزمن و نارسایی اعمال کبد توصیه می‌شود. در ضمن به علت اثرات خلط‌آوری در رفع نزله اشخاص مسن نیز مؤثر است (۱۱).

تیره دم اسبیان/*Equisetaceae*

Equisetum arvense **L.**

E. field horsetail, horse-tail

دم‌اسب صحرایی

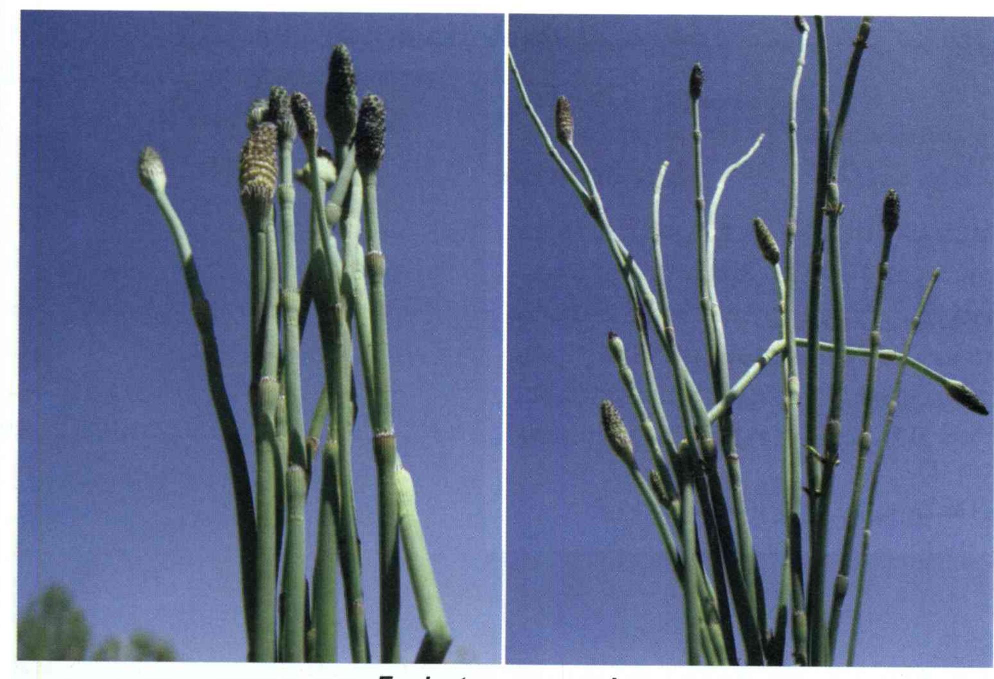
ساقه‌ها دو نوع: بارورها با ساقه‌های غیرسبز قبل از ساقه‌های عقیم سبز بوجود می‌آید. ساقه‌های عقیم به ارتفاع ۲۰ـ۸۰ سانتیمتر، سبز، منشعب، کمی زبر، با ۶ـ۱۹ شیار عمیق. غلافها سبز، با دندانه‌های هم‌شمار با شیارها، یک رگه‌ای، نوک‌تیز، با رأس مایل به سیاه. حفره مرکزی تا حدودی کمتر از $\frac{۱}{۲}$ قطر ساقه. شاخه‌ها گسترده، ۳ـ۴ شیاری، پایین‌ترین میان‌گره بلندتر از غلاف ساقه. ساقه بارور به ارتفاع تا ۲۵ سانتیمتر، ساده، مایل به قهوه‌ای، با ۴ـ۶ غلاف برگی فاصله‌دار. مخروط به طول ۱ـ۴ سانتیمتر (13).

Equisetum arvense **L.**

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی معتدله شمال آسیا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: منطقه حفاظت شده جهان‌نما، قبل از میل رادکان؛ جنوب پارک گلستان، بیدک؛ تنگه راه؛ لوه ـ مازندران: رامسر، جواهرده، صیقل محله؛ جاده هراز، پلور؛ کجور؛

Equisetum arvense **L.**

هزارجریب؛ بهشهر، جنگلهای مهدی رجه. ـ گیلان: اسالم، دیلمان، لاروخانی به لونک؛ بندر انزلی؛ سیاهکل به دیلمان. ـ آذربایجان: مراغه، کارده ده؛ سلطانیه بطرف قیدار. ـ خراسان: مشهد، گلمکان؛ مشهد به چناران، جاده فریزی، آبشار؛ جنوب غرب بجنورد. ـ سمنان: شاهرود، چهل دختر، تنگ اولنگ. ـ تهران: کرج، دوآب بطرف شمشک؛ شمال شرق قزوین، روستای ورتووان؛ طالقان.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده ساقه یا گیاه کامل است. دارای خواص درمانی مدر، جلوگیری کننده از خونریزی، قابض، تأمین‌کننده مواد معدنی مورد نیاز، خون‌ساز، بهبوددهنده قاعدگی، ضدفرسودگی بافتها، التیام‌بخش می‌باشد و در درمان کمی ادرار، احتباس آب در بدن، ورم مثانه، برخی عفونتهای کلیه، آلبومینوری، خونریزی (استفراغ خون، خونریزی بینی، وجود خون در ادرار و خونریزی مربوط به عادت ماهیانه)، نقرس، برخی اسهالها، کم شدن مواد معدنی (سل، راشیتیسم، ضعف عصبی، ضعف عمومی، شکستگیها، آسیبهای استخوانی گوناگون)، نارسایی عادت ماهیانه، تصلب شرایین، فشار خون بالا، آرتروز، دیابت، اختلالات عصبی و حالتهای سرطانی کاربرد دارد (۱۰).

ـ مصارف سنتی آن نشان می‌دهد که دم اسب صحرایی عامل لخته کننده عالی است. بندآورنده خون زخمها، متوقف‌کننده خونریزی بینی، کم‌کننده بالا آوردن خون می‌باشد. دم اسب صحرایی اثر قابض روی سیستم تناسلی ـ ادراری دارد، بخصوص هنگامی که خونریزی درون سیستم ادراری است و در صورت وجود التهاب مثانه، عفونت میزراه و بیماری پروستات بکار می‌رود. دم‌اسب به تسریع التیام صدمات بافت ارتباطی (رابط) کمک می‌کند، قدرت و قابلیت ارتجاع آن را زیاد می‌کند. گیاه برای درمان روماتیسم و مشکلات التهاب

مفاصل، برای بیماری سینه همچون اتساع مجاری ریه، برای تورمهای مزمن پاها و دیگر انواع بیماریها تجویز می‌شود. افزودن جوشانده گیاه به آب حمام (شستشوی بدن) برای تسریع در بهبود رگ به رگ شدن و شکستگی و بیماریهای حساسیت‌زای پوست همچون اگزما مؤثر است (4).

Equisetum telmateia **Ehrh.**
Syn.: *Equisetum maximum* Lam.
E. great horse tail

دم‌اسب کبیر، دم‌اسب ترکمنی

ساقه‌ها دو نوع؛ ساقه‌های بارور غیرسبز، قبل از ساقه‌های عقیم مایل به سبز بوجود می‌آیند. ساقه‌های عقیم به ارتفاع تا ۲۰۰ سانتیمتر، ایستاده، سبز مایل به سفید، صاف، با ۲۰ـ۴۰ شیار، منشعب. غلافها فشرده، کم‌رنگ، در بالا میان، با دندانه‌های درفشی، ۲ رگه‌ای، به تعداد شیارها. حفره مرکزی ساقه در حدود $\frac{۲}{۳}$ قطر ساقه. شاخه‌ها متعدد، گسترده، ۴ شیاری، با پایینی‌ترین سیاه گره کوتاهتر از غلاف ساقه. ساقه‌های بارور به ارتفاع ۴۰ سانتیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، با غلافهای تنک متعدد که نزدیک به یکدیگر هستند. مخروط به طول ۴ـ۸ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، شمال غرب افریقا، شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: معمولاً در کنار نهرها و بستر رودخانه‌های مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی، کردستان، همدان، کرمان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه سمی بوده و ارزش دارویی ندارد (5).

Equisetum telmateia **Ehrh.**

تیره سیکاس/*Cycadaceae*

Cycas revoluta **Thunb.**
E. sago cycas, Japan fern palm, rolled-back-leaved cycas

سیکاس

ساقه ایستاده، ضخیم، به ارتفاع ۱ـ۳ متر، پوشیده از فلسهای چوبی (باقی مانده از برگهای افتاده)؛ برگها همگی انتهایی، سبز تیره، سخت شکننده، شانه‌ای، به طول ۶۰ـ۲۰۰ سانتیمتر؛ قطعات برگ کامل، خطی، نوک‌تیز؛ مخروط‌های نر ایستاده؛ پرچمها با کیسه‌های

گرده متعدد در سطح زیرین؛ برگهای برچه‌دار منفرد، در محورهای برگهای برگی بالایی، بطور نامحسوسی شانه‌ای بخش، به انبوهی پوشیده از کرکهای قهوه‌ای، حاوی ۲ـ۸ تخمک قرمز رنگ روی لبه‌ها (15).

پراکندگی جهانی: با خاستگاه جنوب ژاپن، معرفی شده در اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در شمال ایران در فضای باز و در سایر نقاط در گلخانه‌ها.

مصارف و کاربردها: از مغز ساقه گیاه نشاسته‌ای بدست می‌آید که در جزایر ملوک، مالزی و انگلستان به مصرف تغذیه می‌رسد (۱۱).

گیاه خلط‌آور است اما بدلیل سمی بودن مصرف نمی‌شود. دانه‌های گوشتی آن بسیار سمی است (5).

ـ با توجه به زینتی بودن این گیاه و حالت کمیاب آن در ایران که فقط بصورت گلدانی و گلخانه‌ای در شمال ایران کاشته و نگهداری می‌شود، در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Cycas revoluta Thunb.

تکمله اول

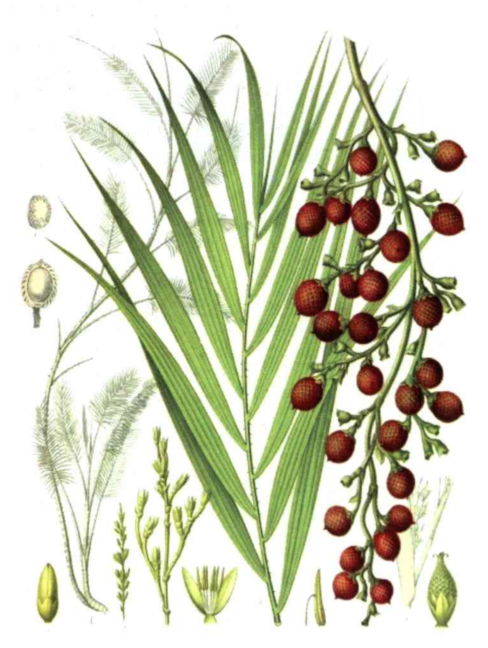
گیاهان دارویی وارد شده به طب سنتی قدیم ایران که امروزه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند

Arecaceae

Daemonorops Draco **(Willd.) Blume**
Syn.: *Calamus Draco* Willd., *Daemonorops propinqua* Becc., *Palmijuncus Draco* (Willd.) Kuntze
E. Dragon's blood palm, Dragon blood tree

خون سیاوشان

گیاهان این جنس بیشتر در نواحی گرم و مرطـوب و شبه گرم و مرطوب جنوب شرق آسیا یافت می‌شوند. ساقه آنها برای مغز ساقه آنها برداشت می‌شود که برای تهیه حصیر و لوازم منزل از آن استفاده می‌کنند.
میوه D. draco رزینی بنام (Dragon's blood) تولیـد می‌کند.
Dragon's blood رزیـن قرمـز شـفافی اسـت کـه از گونه‌های مختلفی از جنس‌های گوناگون گیـاهی مانند Croton، Dracaena، Daemonorops، Calamus rotang و Pterocarpus بدست می‌آید و از گذشته دور بعنوان روغن جلا، دارو، عود، کنـدر و بخـور و رنـگ مصرف می‌شده است. بعنوان دارو برای درمـان امـراض تنفسی، ورم اندامهای گوارشی از آن بهره می‌گرفته‌اند.

Daemonorops draco (Willd.) Blume

Serenoa repens **(W. Bartram) Small**
Syn.: *Serenoa repens f. glauca* Moldenke
E. saw palmetto

نخل دندانه اره‌ای

نخلی بادبزنی است با برگهایی با دمبرگ عریان منتهی بـه ۲۰ برگچـه کـه بصـورت بـادبزنی روی آن قـرار می‌گیرند. دمبرگ دارای دندانه‌هـای تیـز و خارهـایی است که سبب شده تا نام محلی آن به آن اشاره داشته باشد. برگها به‌طول ۱ـ۲ متر می‌رسند، برگچه‌ها به‌طول ۵۰ـ۱۰۰ سانتیمتر. گلها سفید مایل به زرد، به‌عرض ۵ میلیمتر. گل‌آذیـن پـانیکول متـراکم بـه‌طـول تـا ۶۰ سانتیمتر. میوه شفت درشت سیاه مایل به قرمز است و منبع غذایی برای حیات وحش و انسان است.
پراکندگی جغرافیایی: بومی جنوب شرق ایالت متحـده است و در کنار و سواحل اقیانوس اطلس و دشت‌های ساحی خلیج می‌روید.
مصارف و کاربردها: عصـاره میـوه آن بـرای درمـان پروسـتات بکـار مـی‌رود. ایـن عصـاره در ترکیبـات دارویی برای درمان کچلی، علائم کیست تخمدان بکار می‌رود.

Serenoa repens **(W. Bartram) Small**

Burseraceae

Boswellia sacra **Flueck.**

Syn.: *Boswellia carteri* Birdw

E. frankincense

کندر

درختی کوتاه خزان‌کننده به‌ارتفاع ۲ تا ۸ متر، با ۱ تا چندین تنه (ساقه). پوست با بافت کاغذی و به راحتی جداشونده. برگها مرکب شانه‌ای فرد، متقابل. گلها کوچک، سفید مایل به زرد، بحالت خوشه‌ای محوری، با گلبرگهای ۵ تایی، پرچم‌ها ۱۰ تایی، کاسه گل استکانی ۵ دندانه‌ای. میوه کپسو به‌طول ۱ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: عمان و یمن، جنوب شبه جزیره عربستان، با رویشگاه صخره‌ای و اغلب با خاکهای آهکی.

مصارف سنتی کندر بسیار متنوع است، از بیماریهای دندان تا بیماریهای پوستی، مشکلات تنفسی و ناراحتی‌های گوارشی کاربرد دارد.

در سراسر جهان باستان از مصر تا چین و از هندوستان تا رم، ولیکن از رویشگاه واقعی آن در کشورهای عربی کسی صحبتی نکرده. جاییکه روغن رزینی آن بعلاوه سایر اندامهای درخت مانند ریشه، پوست، جوانه، گل و

Boswellia sacra **Flueck.**

میوه آن مانند رزین و روغن فرار آن استفاده می‌شود و مصارف گوناگونی دارد.
از پودر پوست آن بعنوان قابض و بعنوان روغن آرام‌بخش برای درمان تورم (خیز) بهره می‌گیرند و برای درمان ورم پستان انگم (گم gum) خشک شده یا تازه آنرا در شیر بیمار جوشانده تا خمیر ضخیمی از آن تهیه کنند و روی بخش مبتلا قرار دهند.

***Commiphora africana* (A. Rich.) Engl.**

Syn.: *Commiphora calcicola* Engl., *Commiphora pilosa* Engl., *Heudelotia Africana* A. Rich.

E. African myrrh, poison-grub commiphora

درختی کوتاه، گاهی به‌ارتفاع تا ۱۰ متر، معمولا تا ۵ متر، با تنه کوتاه و تاج کروی، با شاخه‌های بالارونده و در نهایت به پایین خمیده، بسیاری از شاخه‌های آن منتهی به خار می‌شود. پوست خاکستری مایل به سبز، گاهی درخشان، بصورت ورقه‌ای جداشونده، با بوی خوش که رزین روشن تراوش می‌کند. برگها سه برگچه‌ای. برگچه‌ها در قاعده گوه‌ای، با لبه‌های دندانه‌دار کند نامنظم، در سطح فوقانی سبز مایل به خاکستری مومی با کرکهای پراکنده، در سطح تحتانی کم‌رنگتر و با کرکهای متراکم‌تر. گلها خوشه محوری، ۴ تا ۱۰ گلی؛ گلبرگها ۴ تایی، قرمز، جدا، با لوله‌ای کوتاه بطول تا ۶ میلیمتر. میوه مایل به قرمز، به‌عرض ۶ـ۸ میلیمتر، گاهی بزرگتر، تقریبا بدون دم میوه، با پوسته‌ای سخت، که هنگام شکوفایی دانه‌ای سخت را که در گوشت رزینی قرمز نهفته آشکار می‌کند.

پراکندگی جغرافیایی: نواحی خشک سراسر افریقا، در تانزانیا در ساوان‌های باز و با گیاهان پراکنده در مناطق صخره‌ای با باران کم.

مصارف و کاربردها: میوه آن برای درمان تب تیفوئید و معالجه و درمان مشکلات و بیماریهای شکم (معده) بکار می‌رود. پودر پوست آن مخلوط با آب خنک برای درمان مالاریا استفاده می‌شود. رزین آن بعنوان دارو برای معالجه و ضدعفونی زخمها مصرف می‌شود، بصورت مشمع برای معالجه گرفتگی عضلانی بکار می‌رود. دود ناشی از سوزانیدن رزین آن بعنوان حشره‌کش مصرف می‌شود و محرک قوای جنسی است.

***Commiphora africana* (A. Rich.) Engl.**

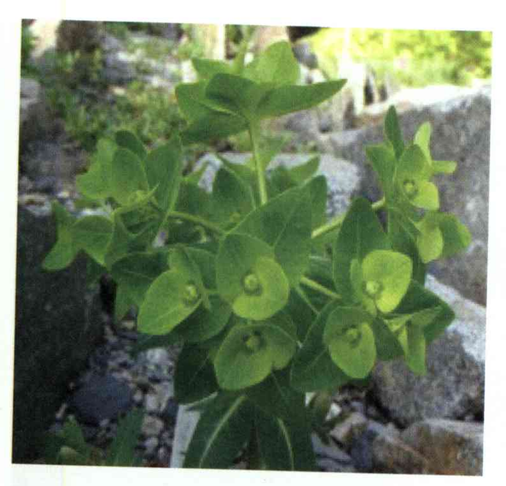
***Commiphora Myrrha* (Nees) Engl.**
Syn.: *Commiphora Myrrha* var. *molmol* Engl., *Commiphora molmol Engl.*
E. myrrh, myrrh tree

پراکندگی جغرافیایی: بومی شمال شرق افریقا بویژه سومالی است امروزه در اتیوپی، عربستان سعودی، هندوستان و تایلند کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: ضدمیکروب، گندزدا، بادشکن، ضدعفونی‌کننده، قاعده‌آور، خلط‌آور، ضداسپاسم، قابض، محرک، مقوی معده، هضم‌کننده غذا و مقوی، افزایش‌دهنده گلبول‌های سفید.
- دارویی بی‌نظیر برای درمان مشکلات دهان و گلوست و برای مشکلات پوستی نیز بکار می‌رود.

***Commiphora Myrrha* (Nees) Engl**

***Commiphora Mukul* Engl.**

***Commiphora Mukul* Engl.**
Syn.: *Commiphora Wightii*
E. Indian bedellium, Guggul Gum

مقل، گوگولا

مصارف و کاربردها: گیاه بدلیل عمل پایین آوردن کلسترول خون شناخته شده است. در طب سنتی هندی اصولا از آن بمنظور خارج کردن ماده سمی از بدن که سبب آرتریت می‌شود استفاده می‌کنند و بمنظور درمان چاقی از آن بهره می‌گیرند، در طب سنتی بهمراه دیگر گیاهان برای درمان آرتریت، امراض پوستی، درد سیستم عصبی، چاقی، مسائل و مشکلات هضم، عفونت در دهان، بیماریهای مربوط به عادت ماهیانه و قاعدگی بکار می‌رود.

Combretaceae

***Terminalia Chebula* Retz.**

Syn.: *Terminalia reticulata*

E. Haritaki

هلیله

درخت متوسط همیشه سبز، بارتفاع تا ۲۰، با شاخه‌ها فراوان. برگها بیضوی – واژ تخم‌مرغی، در سطح تحتانی کرکی پشمالو و با دو غده. گلها سفید مایل به زرد، در گل‌آذین سنبله‌ای محوری. میوه شفت واژ تخم‌مرغی، ۵ رگه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی: شمال هندوستان، بطرف جنوب تا شبه جزیره دکن.

مصارف و کاربردها: میوه آن مصرف می‌شود. داروی ایده‌آل برای درمان نارسایی‌های هضم غذا است. دارای قابلیت ضدباکتریایی و ضدقارچی است. برای معالجه عفونت بکار می‌رود. برای درمان زخم‌های دهان، عفونت معدی، ورم معده، هپاتیت و بیمارهای پوستی بکار می‌رود. برای مردمانی که از نارسایی کبد، نداشتن اشتها، یبوست مزمن و اسهال رنج می‌برند مفید است. قابلیت لینت‌بخشی دارد و برای پاک کردن دستگاه گوارش بکار می‌رود.

میوه خشک آن در استعمال خارج برای درمان زخم‌های مزمن، زخمها، سوختگی‌ها و بصورت غرغره برای درمان تورم غشا لنفاوی دهان بکار می‌رود.

Terminalia Chebula Retz.

Compositae

***Anacyclus Pyrethrum* DC.**

E. pellitory

عاقرقرحا

گیاه علفی چندساله، بارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. برگها متنوع بدون کرک. گلها درشت سفید با گلهای مرکزی زرد.

پراکندگی جغرافیایی: بومی ناحیه مدیترانه‌ای تا شرق دور و خاورمیانه است. در الجزیره کاشته می‌شود و ریشه آن در پائییز از خاک بیرون آورده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه و روغن فرار آن مصرف می‌شود. ریشه عاقرقرحا بصورت جوشانده یا بحالت جویدن برای تسکین دندان درد و افزایش ترشح بزاق

بکار می‌رود. جوشانده آن همچنین بصورت غرغره برای تسکین درد گلو مصرف می‌شود. در طب سنتی هندوستان ریشه عاقرقرها مقوی است و بمنظور درمان فلج حسی (رعشه) و صرع کاربرد دارد. از روغن فرار رقیق شده آن بعنوان دهان‌شویه و درمان دندان‌درد استفاده می‌شود.

Anacyclus Pyrethrum DC.

Costaceae

Costus albus **A. Chev. ex Koechlin**

Syn.: *Costus dubius* (Afzel.) K. Schum.

E. spiral flag

گیاهان جنس Costus علفی چندساله از نواحی گرم و مرطوب جهان هستند و از تیره Costaceae که بسیار نزدیک به زنجبیل (Zingiber) می‌باشند و با داشتن ساقه پیچان از آنها جدا می‌شوند. بیشتر از ۹۰ گونه در این جنس وجود دارد که در نواحی گرم مرطوب افریقا و امریکا می‌رویند، این گونه Costus albus بومی کامرون و تانزانیا می‌باشد.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی Costus speciosa که بومی جنوب شرق آسیاست در طب سنتی هندی (Ayurvedic) برای درمان تب، دانه‌های جلدی، آسم، برونشیت، و دفع کرمهای معدی و روده‌ای استفاده می‌کنند.

Cucurbitaceae

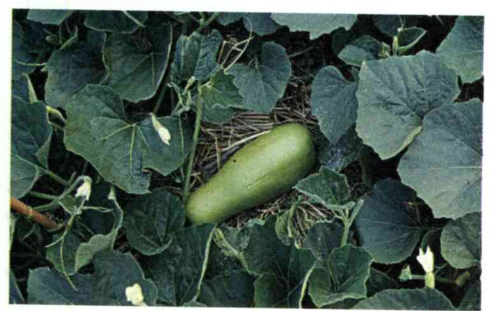
Benincasa hispida **(Thunb. ex Murray) Cogn.**

Syn.: Benincasa cerifa Savi, Cucurbita hispida Thunb.

E. Wax Gourd, winter melon, Ash gourd

کدوی مومی

گیاه یکساله، بالارونده، به‌طول تا ۶ متر، با برگهای ۳ لوبه، پیچک‌دار، با گلهای زرد درشت. میوه کروی – بیضوی، با طولی بیشتر از ۴۰ سانتیمتر. برگها با دمبرگ بلند کرکدار، دایره‌ای یا کلیوی شکل، با قاعده

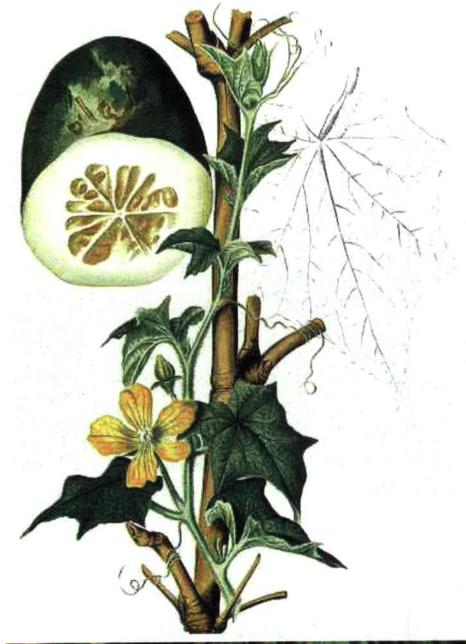
Benincasa hispida (Thunb. ex Murray) Cogn.

قلبی درشت، در سطح زیرین زبر، کرکی موی ریشی کوتاه؛ پهنک به‌طول ۱۰ـ۲۵ سانتیمتر، ۵ـ۷ لوبه؛ لوبها تخم‌مرغی – سه گوشه، با لبه سینوسی یا دندانه‌دار. پیچک‌ها باریک، بندرت ساده. گلهای نر به‌طول ۵ـ۱۵ سانتیمتر؛ گلهای ماده بطول ۲ـ۴ سانتیمتر؛ لوله کاسه گل بطول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، کرکدار، با دندانه‌های سرنیزه‌ای، نوک تیز، بطول ۶ـ۱۲ سانتیمتر؛ گلها زرد؛ گلبرگها گسترده، نوک کند، منتهی به نوک کوتاه، بطول ۳ـ۵، عرض ۲ـ۴ سانتیمتر. میوه بیضوی یا تخم‌مرغی، بطول ۲۵ـ۴۰ سانتیمتر، سبز، دانه‌ها متعدد، مستطیلی، فشرده.

پراکندگی جهانی: بومی آسیا و افریقای گرم و مرطوب است، در هندوستان و چین مانند سبزیجات کاشته می‌شود. میوه آن در اواخر تابستان برداشت می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست میوه، میوه و دانه‌های آن مصرف می‌شود، مانند سبزیجات خورده می‌شود، دانه آن برای درمان وقوع دانه‌های پوستی و بعنوان کرم‌کش بکار می‌رود. پوست میوه آن مدر است و خاکستر آن برای معالجه زخم‌های دردناک بکار می‌رود. جوشانده دانه‌ها برای تخلیه مهبل و سرفه‌ها بکار می‌رود. در چین از آن برای آرامش و معالجه امراض پوستی استفاده می‌کنند و در ضمن بعنوان ضدچروک و برای شادابی پوست و جلوگیری از آفتاب‌سوختگی از آن بهره می‌گیرند.

میوه آن بهنگام جوانی کرکدار است و با رسیدن کرکها را از دست داده و لایه مومی پیدا می‌کند.

Benincasa hispida **(Thunb. ex Murray) Cogn.**

Cupressaceae

Tetraclinis articulata **(Vahl) Mast.**

Syn.: *Callitris quadarivalvis Rich. & A. Rich., Thuja articulata*

E. araar or sictus tree (Arabic name), sandarac, sandarac tree

سندروس

درختی همیشه سبز، کوچک، کندرشد، بارتفاع ۶ـ۱۵ متر، با تنه‌ای بضخامت تا ۰/۵ـ۱ متر، اغلب از قاعده با دو ساقه یا بیشتر. برگهای فلسی، بطول ۱ـ۸ میلیمتر، عرض ۱ـ۱/۵ میلیمتر؛ دو بدو متقابل و متقابل متلاقی. مخروطها بطول ۱۰ـ۱۵ میلیمتر، سبز

با رسیدن قهوه‌ای با ۴ فلس ضخیم دوبدو متقابل. دانه‌ها بطول ۵-۷، عرض ۲ میلیمتر با بالی بعرض ۳-۴ میلیمتر.
پراکندگی جغرافیایی: انحصاری غرب ناحیه مدیترانه است. بومی شمال غرب افریقا و کوههای اطلس مراکش، الجزیره و تونس می‌باشد و دو توده کوچک از آن در مالت و کارتاژ در جنوب شرق اسپانیا دارد. این درخت، درخت ملی مالت است و برای جنگلکاری از آن بهره می‌گیرند.
مصارف و کاربردها: رزین آن که سندروس نامیده می‌شود بعنوان روغن جلا و لاک الکل بویژه برای نقاشی بکار می‌رود. چوب آن برای ساخت دکور از چوب بخصوص از چوب بخش قاعده‌ای تنه آن استفاده می‌شود. بعنوان دارویی برای تسهیل در عمل زایمان، کاهش گرفتگی عضلانی، شکم‌درد، سرماخوردگی و نزله مصرف می‌شود، همچنین برای دفع کرم‌های حلقوی و کرم کدو بکار می‌رود.

***Tetraclinis articulata* (Vahl) Mast.**

Ebenaceae

***Diospyrus Ebenum* Koen.**

E. ebony, ebony tree

آبنوس

درخت یا درختچه‌ای خزان کننده یا همیشه سبز، فاقد جوانه‌های انتهایی، با شاخه‌چه‌های گاهی در انتها خاردار برگها متناوب، برگها متناوب بیضوی یا مستطیلی با رأس نوک‌دار. یا نوک کند، با قاعده نوک تیز یا دایره‌ای، با لبه کامل، رگبرگ میانی تخت و رگبرگهای فرعی ۵-۸ جفتی. گاهی با غدد شفاف و حفره‌های غده‌مانند. گلها یک جنسی یا چندجنسی. گلها در گرزنهای محوری، معمولا در بخش قاعده‌ای شاخه‌های رشد سال جاری، بسرعت بعد از گلدهی ریزان. پرچم‌ها ۴ تایی یا متعدد، اغلب جفتی و در دو حلقه، با مادگی رشد نیافته، ناقص. گلهای ماده معمولا محوری و منفرد، با پرچم‌های عقیم ۱-۱۶ تایی یا فاقد پرچم؛ کلاله اغلب دوپاره. کاسه گل ۳-۵(-۷) لوبه، گاهی سربریده. جام گل کوزه‌ای شکل، استکانی یا لوله‌ای ۳-۵(-۷) لوبه، ریزان. سته‌ها کروی یا تقریبا کروی، بقطر تا ۲ سانتیمتر، نوک‌دار گوشتی یا گاهی چرمی، معمولا با کاسه گل رشد کرده و باقی‌ماندنی. دانه‌ها ۴ تایی یا بندرت ۲-۸ تایی، اغلب به پهلو فشرده.
پراکندگی جهانی: جنوب هندوستان و سریلانکا، درختی گرمسیری با رویشگاه جنوب آسیا.
مصارف و کاربردها: میوه آن ارزش دارویی دارد بعنوان لاغرکننده و محلل سنگ مثانه استفاده می‌شود میوه آن بعنوان سم ماهی کاربرد دارد و فقط در مواقع قحطی آنرا بمصرف تغذیه می‌رسانند. این ادرخت بیشتر بدلیل داشتن چوب رنگی و بادوام برای ساختن وسایل منزل (مبلمان و کابینت) و ابزارآلات موسیقی (پیانو) شهرت بسزایی دارد.
یادداشت: در فرهنگ باستانی ایران چوب آبنوس به خاطر استحکام و دوام آن شهرت ویژه‌ای داشته است.

Diospyrus Ebenum Koen.

Euphorbiaceae

Phyllanthus Emblica L.

***Phyllanthus Emblica* L.**

Syn.: *Emblica officinalis* Gaertn.

E. amla, Indian gooseberry

امله

درختی بارتفاع تا ۱۸ متر بندرت تا ۳۰ متر، با پوست صاف و قهوه‌ای مایل به خاکستری کم‌رنگ که بصورت ورقه‌های نازک جدا می‌شود. بهنگام خزان شاخه‌های آن نیز مانند برگها خزان می‌کنند و گاهی کاملا عریان است و در ردیف درختان همیشه سبز محسوب می‌شود. برگها مستطیلی مینیاتوری بطول ۱/۲۵–۲، به‌عرض ۲ میلیمتر، چهره‌ای شبیه به برگهای شانه‌ای ایجاد می‌کنند. گلها زرد مایل به سبز کوچک (غیرچشمگیر) در گل‌آذین دسته‌ای (خوشه‌ای) محوری؛ گلهای نر در قاعده شاخه‌چه‌ها و گلهای ماده بالای آنها. گاهی درختی دوپایه. میوه‌ها بدون دم میوه، کروی یا تخت شده، از قاعده بطرف رأس دندانه‌دار، صاف با ۶–۸ خط کم‌رنگ که رگه بنظر می‌رسند. ابتدا سبز روشن و بهنگام رسیدن سفید، زرد مایل به سبز

***Phyllanthus Emblica* L.**

تیره (کدر) یا بندرت آجری رنگ.

مصارف و کاربردها: گیاه بعنوان مقوی و بازسازی کننده نیروی جوانی و شادابی مصرف می‌شود کاملا مقوی است و در رژیم غذایی بعنوان منبعی از ویتامین C ، اسید آمینه و مواد معدنی مصرف می‌شود. تمام بخش‌های (اندامهای) گیاه بخصوص میوه آن بمنظور استفاده‌های دارویی و برای درمان اسهال، یرقان و تورم‌ها بکار می‌رود، اندامهای مختلف گیاه اثرات ضددیابتی، پایین‌آورنده چربی خون، ضدباکتری، آنتی‌اکسیدان، antiulcerogenic، محافظت‌کننده کبد (hepatoprotective Gastroprotective) و chemoprotective دارند.

Loganiaceae

***Strychnos nux-vomica* L.**

***Strychnos Nux-vomica* L.**

E. nux vomica, strychnine tree

درخت استریکنین، آزاراقی

درختی همیشه سبز، باندازه متوسط، با تنه‌ای کوتاه، ضخیم و شیاردار، بارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه‌های نامنظم، با پوست صاف خاکستری؛ شاخه‌های جوان سبز درخشان. برگها متقابل، با دمبرگ کوتاه، تخم‌مرغی، درخشان و با هر دو سطح بدون کرک، بطول تا ۱۰، عرض ۷/۵ سانتیمتر. گلها کوچک، سفید مایل به سبز، قیفی شکل، در گل‌آذین گرزن انتهایی. گلها در فصل سرد شکوفا می‌شوند و بوی نامطبوعی دارند. میوه آن باندازه یک سیب درشت با پوست ضخیم و صاف که بهنگام رسیدن به رنگ پرتقالی می‌شود. دربرگیرنده گوشت ژله مانند، با ۵ دانه طبقی شکل می‌باشد. دانه‌های آن پس از رسیدن میوه استخراج شده پس از خشک و تمیز کردن صادر می‌شود. این دانه‌ها دارای ترکیبات: استریکنین حاوی آلکالوئید استرکنین و بروسین (Brucine) می‌باشد.

پراکندگی جهانی: بومی جنوب شرق آسیا می‌باشد

بصورت خودروی و کاشته شده دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: ترکیبات استرکنین آن بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای معالجه فقدان نیروی هضم غذا بکار می‌رود. محرک اعمال تورم اعضای داخلی گوارشی است. اشکها را زیاد می‌کند، حرکات دودی اندامهای گوارشی را تحریک می‌کند، برای درمان یبوستهای مزمن بکار می‌رود. بسیاری از مردم اعتقاد دارند که nux_vomica به معنی بدون دل‌بهم‌خوردگی و توقف استفراغ است، استرکنین سمی کشنده است و سبب گرفتگی شدید عضلانی می‌شود.

Strychnos nux-vomica **L.**

Magnoliaceae

Illician verum Hook. f.

E. star anise, star aniseed, Chinese star anise

بادیان خطایی

درختی همیشه سبز بارتفاع تا ۵ متر.
پراکندگی جهانی: شمال شرق ویتنام و جنوب غرب چین.
مصارف و کاربردها: بادیان خطایی برای درمان روماتیسم مانند چای مصرف می‌شود، گاهی دانه‌های آن بعد از غذا برای کمک به هضم غذا جویده می‌شود.

در تحقیقات جدید نشان داده شده که ترکیبات استخراج شده از آن قابلیت دارویی قابل توجهی دارد و بعنوان میکروب‌کش، ضدباکتری، آنتی‌اکسیدان، حشره‌کش، مسکن، آرام‌بخش و ضدتشنج مورد استفاده قرار می‌گیرد. منبع غنی از شی‌کیمیک اسید (Shikimic acid) است که در داروهای ضدآنفلوانزا مصرف می‌شود. گیاه بعنوان بادشکن، خلط‌آور، بمنظور خوددرمانی قابل مصرف در طب سنتی و بعنوان محرک نیز بکار می‌رود.

Illician verum **Hook. f.**

Mimosaceae

Acacia Catechu Willd.

***Acacia Catechu* Willd.**

E. black catechu, cutch

درختی بارتفاع تا ۱۲ متر، با شاخه‌های خاردار و برگهای ۲ بار شانه‌ای.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان، میانمار (برمه) سریلانکا و شرق افریقاست. درخت بمنظور تهیه الوار کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست، چوب درون (مغز ساقه)، برگها و شاخه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه قابض قوی و عامل لخته شدن خون است. بکاهش مخاط بینی کمک می‌کند. برای معالجه اگزما، خونریزی، اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. آنرا می‌توان بصورت دم‌کرده، تنتور، پودر یا پماد مصرف کرد. حل قطعه کوچکی از گیاه در دهان داروی عالی برای جلوگیری از خونریزی لثه و زخم‌های دهان می‌باشد. پودر و تنتور آن برای ترمیم لثه مجروح و آسیب دیده و تمیز کردن دندانها بکار می‌رود. در طب سنتی هندوستان (Ayurvedic) جوشانده پوست و مغز چوب گیاه برای درمان زخم گلو بکار می‌رود.

***Entada phaseoloides* (L.) Merr.**

Syn.: *Entada scandens* (L.) Benth., *Lens phaseolides* L.

E. matchbox bean, Elvaclimber, go-go vine

قرص کمر

ساقه پیچان بقطر تا ۱۸ سانتیمتر. به پهلو فشرده یا تخت شده یا همچون چوب پنبه بازکن پیچیده. برگها دوبار شانه‌ای، با ۸_۱۶ برگچه؛ محور برگ منتهی به پیچک‌های منشعب؛ پهنک برگچه‌ها به‌طول ۴_۱۱، به‌عرض ۲/۵_۵/۵ سانتیمتر؛ دمبرگچه‌ها بطول حدود ۰/۱_۰/۷ سانتیمتر، در جهت عرضی چروکیده. گوشواره‌ها خطی، داسی، به طول حدود ۲_۴، به‌عرض ۲ میلیمتر؛ پهنک برگها با کرکهای غده‌دار مشخص قابل رویت و کرکهای غده‌دار کوتاه قابل رویت با میکروسکوپ (لنز). گلها کم و بیش استکانی، بقطر حدود ۱/۵ میلیمتر؛ جام گل در سطح خارجی صورتی تا قرمز، در سطح داخلی کرم یا بیرنگ (شفاف). گلبرگها به طول حدود ۳، به عرض ۱_۱/۵ میلیمتر؛ میله پرچم‌ها درون غنچه (جوانه) چروکیده، با میله‌های در زمان گلدهی به طول ۶_۷ میلیمتر. خامه در جوانه چروکیده. تخمک‌ها حدودا ۱۲ تایی. میوه تخت شده، به طول ۸۸_۱۰۰، به عرض ۹_۱۲ سانتیمتر، در بین دانه‌ها بهم آمده و حدودا به ۱۲ قسمت تقسیم شده، هر قسمت به طول ۷، به عرض ۹_۱۰ سانتیمتر، محصور شده درون درون‌بر، بهنگام

افتادن دانه فقط دیواره میانی نیام باقی می‌ماند. دانه‌ها به پهلو فشرده، بقطر ۵ـ۶ سانتیمتر، و ضخامت ۱ـ۱/۵ سانتیمتر، با پوسته سخت، ریشه‌چه به‌طول ۴ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: گینه جدید، مالزی، آسیا و جزایر پاسیفیک.
مصارف و کاربردها: کاربرد دارویی دارد و بعنوان سم ماهی نیز مصرف می‌شود. اندکی مزه تلخ ـ ترش دارد، طبیعت آن اندکی سرد است. بعنوان ضد روماتیسم، تسکین‌دهنده ناراحتی‌های معدی، تسریع‌کننده گردش خون استفاده می‌شود. شیرابه پوست آن سبب تحریک چشم شده باعث ورم ملتحمه می‌شود. دم‌کرده پوست گیاه در آب ساپونین‌دار که بعنوان قی‌آور و محرک مصرف می‌شود، تماس اتفاقی آن با چشم سبب ورم ملتحمه می‌گردد.

***Entada phaseoloides* (L.) Merr.**

Palmaceae

***Areca Catechu* L.**
E. betel nut, betel nut palm

فوفل

نخلی زیبا بارتفاع تا ۱۰ متر با برگهای سبز تیره و تنه‌ای با حلقه‌های سبز تیره و جذاب. با گلهای معطر و اسانس‌دار و سفید که به میوه‌های نارنجی ـ قرمز بطول تا ۵۰ میلیمتر تبدیل می‌شود.
پراکندگی جهانی: در طی قرون کاشته شده و خاستگاه آن مشخص نیست، احتمالا جنگلهای پرباران مالزی.

مصارف و کاربردها: این نخل اساس یکی از صنایع بزرگ و جنوب شرق آسیاست جایی که دانه‌های بدلیل داشتن ماده ضدسم جویده می‌شود. بعلاوه اثرات کمک به سهولت هضم غذا و کنترل انگل‌های داخلی و اسهال را نیز دارد. دانه آن معطر و قابض است و می‌گویند مصرف آن برای اولین بار سکرآور است.
catechu مصرف شدنی در انگلستان از درخت Acacia Catechu گرفته می‌شود که گلهای معطر و خوشبو دارد و در برونوئی (Borneo) بعنوان دارو مصرف می‌شود.

Areca Catechu **L.**

Papilionaceae

Abrus precatorius **L.**

E. jequinty, Crab's Eye, Rosary pea, John crow Bead, Indian licorice, precatory bean, Indian licorice, Giddee Giddee

چشم‌خروس، شیرین‌بیان هندی

پیچ ظریف چندساله‌ای که به درختان، درختچه‌ها و پرچین‌ها می‌پیچد. برگها شانه‌ای زوج گوشواره‌دار و بصورت متناوب روی گیاه قرار می‌گیرد. هر برگ بطول ۵۰-۱۰۰ میلیمتر می‌رسد و دارای ۲۰-۲۴ برگچه می‌باشد که بطول ۱۲-۱۸ میلیمتر می‌رسد. گلها کوچک، بنفش کم‌رنگ، با دمگل کوتاه بصورت خوشه‌ای. میوه نیام، تخت، مستطیلی، بطول ۳۰-۴۰، بعرض ۱۲ میلیمتر، هر نیام دربرگیرنده ۳-۵ دانه تخم‌مرغی شکل است.

مصارف و کاربردها: از نوع سفید آن روغنی بدست می‌آید که محرک قوای جنسی است. چای تهیه شده از برگهای آن برای درمان تب، سرفه و سرماخوردگی بکار می‌رود. دانه‌های آن سمی است و بعنوان مسکن و تخفیف دهنه قوای جنسی بکار می‌رود.

گیاه بدلیل داشتن دانه‌های آن شناخته شده است که برای تهیه تسبیح (مروارید بدل) و آلات ضربی بکار می‌رود و بخاطر داشتن آبرین (abrin) سمی است.
گیاه در اندونزی می‌روید و در دیگر نقاط گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان کاشته شده است و قدرت و قابلیت تبدیل شدن به گیاه مهاجم را دارد.

بیشترین مصرف دانه‌های آن برای ساختن اشیاء زینتی بدلی مانند سینه‌ریز و دستبند است.

Abrus precatorius L.

Lupinus albus subsp. albus L.

Lupinus albus **subsp.** ***albus*** **L.**

Syn.: *Lupinus termis* Forssk.

E. white lupin

باقلای مصری، ترمس

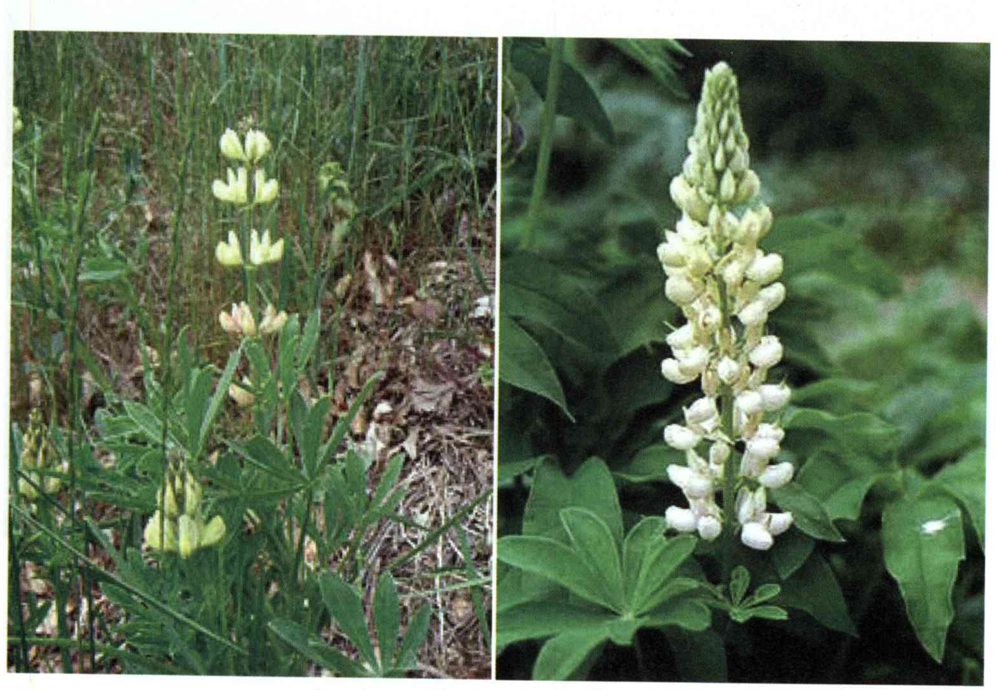
گیاه یکساله، کم و بیش کرکدار، بارتفاع ۳۰ـ۱۲۰ سانتیمتر، برگها پنجه‌ای با ۵ـ۷ بخش (قسمت)، به‌طول ۲/۵ـ۵ سانتیمتر، با سطح فوقانی بی‌کرک، سطح تحتانی کرکدار. گلها خوشه‌ای انتهایی، با دمگلهای کوتاه، سفید و نسبتا درشت. نیام بطول ۷/۵ـ۱۰ سانتیمتر، دربرگیرنده ۳ـ۶ دانه سفید، کروی، تخت

شده که مزه‌ای تلخ دارد.

پراکندگی جهانی: دارای گسترش و پراکندگی وسیعی در ناحیه مدیترانه است، در سراسر بالکان، سیسیل، کرکس، ساردینا، دریای اژه، فلسطین، ترکیه بحالت خودروی می‌روید.

مصارف و کاربردها: یکی از بنشن‌های سنتی کاشته شده در ناحیه مدیترانه‌ای است. گیاه بیشتر جنبه علوفه‌ای دارد و کاربردهای مصرف انسانی آن کمتر مورد توجه است. گفته می‌شود که زنان از آرد دانه‌های این گیاه بهمراه شیر بز و آب لیمو ترکیبی تهیه می‌کنند که بصورت پماد نرم مصرف می‌شود.

چنانکه از از نوشته‌های بالا برمی‌آید این گیاه قابلیت دارویی قابل توجهی ندارد و اینکه چگونه در کتابهای طب سنتی ایران (مخزن‌الادویه) از آن نام برده‌اند جای سؤال دارد.

Lupinus albus **subsp.** ***albus*** **L.**

Pterocarpus santalinus **L.f.**

Syn.: *Pterocarpus santalinus* Blanco

E. sandalwood, Red sandalwood

صندل قرمز

مصارف و کاربردها: قابض و خنک‌کننده است و برای تهیه داروهای متعددی که برای محافظت از پوست بکار می‌رود مصرف می‌شود. برای مداوای جوش و کورک‌ها و جوش‌های ناشی از غرور جوانی و چروک پوست مصرف می‌شود. در استعمال داخل برای درمان برونشیت‌های مزمن، سوزاک و التهاب مزمن پیشابراه، التهاب مزمن مثانه مصرف می‌شود. در موارد زیادی بعنوان عطر و بمنظورهای متفاوت بکار می‌رود. چوب

آن برای ساختن لوازم ظریف بکار می‌رود و قابلیت خراطی بسیار دارد. در طب سنتی هندی (Ayurvedic) بعنوان گندزدا، ترمیم‌کننده زخم و ضدجوش بکار می‌رود. خمیر چوب آن در استعمال خارج بعنوان خنک‌کننده و ضدتورم و سردرد بکار می‌رود.

***Pterocarpus santalinus* L.f.**

Rubiaceae

***Uncaria tomentosa* (Willd. ex Schult.) DC.**

Syn.: *Uncaria tomentosa* var. *dioica Bremek*

E. cat's claw

گیاه پیچان بارتفاع تا ۳۰ متر. برگهای بیضوی با لبه کامل، متقابل

پراکندگی جهانی: گیاه بومی جنگلهای بارانی آمازون است.

مصارف و کاربردها: پوست داخلی (بخش داخلی پوست) و ریشه گیاه مصرف می‌شود که بصورت کپسول، چای و عصاره بکار می‌رود. برای درمان بیماری عفونی HIV از آن بهره می‌گیرند. از آن برای

***Uncaria tomentosa* (Willd. ex Schult.) DC.**

درمان بیماریهای همراه با اختلال سیستم ایمنی بدن شامل بیماریهای روماتیسمی، عفونت‌های باکتریایی و ویروسی و بیماریهای وابسته به تومورها و ناراحتی‌های حساسیتی استفاده می‌کنند.

Rutaceae

Aegle marmelos **(L.) Correa**

Syn.: *Aegle marmelos* var. *mahurensis Zate*

E. Bael, Benzal Quince

بل، بیل، بائیل

درختی باندازه متوسط، باریک، خاردار، گم‌دار که بارتفاع تا ۱۸ متر می‌رسد. میوه آن پوستی صاف، چوبی، سبز، خاکستری یا زرد دارد و حدود ۱۱ ماه طول می‌کشد تا برسد، میوه آن باندازه یک گریپ‌فروت درشت است و حتی گاهی بزرگتر. پوست آن بقدری سخت است که باید آنرا با چکش شکست. گوشت رشته رشته‌ای زرد آن بسیار معطر است و برای خوشمزه کردن مارمالاد بکار می‌رود.

پراکندگی جهانی: جنگلهای خشک، تپه‌ها، دشت‌های شمال، مرکز و جنوب هندوستان، جنوب نپال، سریلانکا، میانمار، پاکستان، بنگلادش، ویتنام، لائوس، کامبوج و تایلند می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه آن بصورت تازه یا خشک مصرف می‌شود. آب میوه آن پس از شیرین کردن شبیه به لیموناد مصرف می‌شود. برگها و شاخه‌های کوچک آن بصورت سالاد سبز مصرف می‌شود. برگهای معطر آن بمنظور استفاده‌های دارویی مصرف می‌شود، برای درمان سوء هاضمه، سینوزیت، بکار می‌رود، در طب سنتی هندی برای درمان یبوست‌های مزمن بکار می‌رود. میوه آن قابض است و برای درمان اسهال خونی و اسهال بکار می‌رود.

Aegle marmelos **(L.) Correa**

Todalia asiatica **(L.) Lam.**

E. orange climber

دهن‌بسته، دهن‌باز

گیاه چوبی بالارونده بارتفاع تا ۱۰ متر، در جنگل‌ها از دیگر درختان بعنوان قیم استفاده می‌کنند. ساقه‌های چوب پنبه‌ای آن پوشیده از خارهای گره‌گره‌ای است و بهنگام بریدن زردرنگ است. برگها سه برگچه‌ای سبز روشن تا سبز تیره بسیار معطر آن بهنگام له کردن بوی لیمو (Lemon) می‌دهد گلهای زرد مایل به سبز کوچک آن در اوایل بهار ظاهر شده و درخت تا آغاز فصل پاییز گل می‌دهد. میوه سته مانند آن در تابستان ظاهر شده، بقطر ۵ـ۷ میلیمتر و بهنگام رسیدن برنگ پرتقالی است.

مصارف و کاربردها: میوه آن برای مداوای سرفه و ریشه آن برای درمان عدم هضم غذا و آنفلوانزا بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان بیماریهای ششی و روماتیسم مصرف می‌شود. در ماداگاسکار ریشه و پوست آن برای مداوای تب، مالاریا، وبا، اسهال و روماتیسم بکار می‌رود. در هندوستان از آن رنگ زرد استخراج کرده و پوست ریشه آن بعنوان داروی مقوی و معالج بیماریهای معدی مصرف می‌شود.

Todalia asiatica (L.) Lam.

Sterculiaceae

Cola acuminata **(P. Beauv.) Schott & Endl.**

E. kola nut, cola nut

کولا

درختی همیشه سبز، بارتفاع تا ۲۰ متر، با برگهای سبز تیره. گلها سفید مایل به زرد، میوه کپسول چوبی بزرگ دربرگیرنده ۵ـ۱۰ دانه سفید یا قرمز.

پراکندگی جهانی: بومی غرب افریقاست. در وسعت زیاد در نواحی گرم و مرطوب جهان بخصوص برزیل و نیجریه کاشته می‌شود.

Cola acuminata (P. Beauv.) Schott & Endl.

مصارف و کاربردها: اندام مورد مصرف آن دانه‌های آن است. بخاطر ترکیبات هضم‌کننده غذا، مقوی و محرک قوای جنسی جویده می‌شود. کاکائو سیستم اعصاب مرکزی را تحریک می‌کند. سبب افزایش هوشیاری شده و نیروی ماهیچه‌ای را زیاد می‌کند. در طب امروزی افریقا و کشورهای انگلیسی‌زبان بعنوان نشاط‌آور بخصوص پس از دوره نقاهت مصرف می‌شود. برای درمان سردرد و میگرن کاربرد دارد و برای معالجه اسهال و اسهال خونی نیز مصرف می‌شود.

Cola acuminata (P. Beauv.) Schott & Endl.

Glossostemon Bruguieri Desf.

E. moghat

مقات

درختچه‌ای با ریشه‌های سیاهرنگ ضخیم و بلند، بطول ۷۰–۱۰۰ و ضخامت ۵–۸ سانتیمتر.

مصارف و کاربردها: پودر ریشه‌های مقات بصورت سنتی در کشورهای شرقی برای ارزش‌های غذایی و درمانی آن مصرف می‌شده است. مقات در طب سنتی کشورهای عربی بعنوان درمان‌کننده نقرس و اسپاسم‌ها (گرفتگی عضلانی) و مقوی و مغذی بکار می‌رود. بعد از تولد کودک (زایمان) زنان نوشابه‌ای گرم از پودر مقات را بعنوان مقوی عمومی و شیرآور مصرف می‌کنند. بخاطر داشتن موسیلاژ زیاد از مقات بعنوان مرهم و آرام‌بخش نیز بهره می‌گیرند.

Glossostemon Bruguieri Desf.

Verbenaceae/Labiatae

Tectona grandis L.f.

E. Teak Tekla

درخت تک

درختی بارتفاع تا ۴۰ متر، خزان‌کننده، با پوست فلسی و برگهای متقابل. برگها بطول ۶–۷۵ سانتیمتر، بعرض ۸–۴۵ سانتیمتر، بهنگام رسیدن، با سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی با کرکهای فراوان ستاره‌ای. کاسه گل شبیه به بالون میوه را دربر می‌گیرد. جام گل منظم، سفید تا کرم‌رنگ. میوه برنگ زرد روشن، بقطر ۱/۲–۲ سانتیمتر، با کرکهای ستاره‌ای شکل.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در هندوستان، جاده.

مصارف و کاربردها: برگها، پوست، میوه و ریشه‌ها مصرف می‌شود. چوب آن تلخ، خنک‌کننده، ملین، مسکن است و برای درمان بواسیر، لک و پیس، و اسهال خونی مفید است. گلهای آن تلخ، ترش و خشک است و برای درمان برونشیت، یرقان، عدم تخلیه ادرار مفید است. ریشه‌های آن برای معالجه دستگاه ادراری و بیماریهای وابسته به آن مفید است.روغن استخراج شده از گلهای آن محرک رشد موی است و برای درمان جرب مفید است. چوب آن برای درمان سردرد، یرقان، سوزش، درد کبد و بیماریهای وابسته به آن مفید است. تشنگی را برطرف می‌کند و حاوی ترکیبات ضدکرم و خلط‌آور می‌باشد.

Tectona grandis L.f.

Tectona grandis L.f.

***Tectona grandis* L.f.**

Zingiberaceae

***Amomum subulatum* Roxb.**

E. black cardamom, larger or greater cardamom, Nepal cardamom

هل سیاه

گیاه علفی چندساله مرتفع با ساقه‌های برگدار. ساقه‌های زیرزمینی رونده و منشعب با چندین شاخه برگدار ایستاده و پانیکولی. برگها مستطیلی ـ سرنیزه‌ای، بطول ۳۰ـ۶۰ سانتیمتر، بی‌کرک و نوک‌دار. سنبله‌ها کروی، بسیار انبوه، با دمگل‌آذین کوتاه. قطعات کاسه و جام گل تقریبا نوک کند، کوتاهتر از لوله جام و با قطعه بالایی نیش‌دار.

***Amomum subulatum* Roxb.**

لب واژ تخم‌مرغی ـ گوه‌ای، چالدار، سفید مایل به زرد و نسبتا بلندتر از قطعات جام گل. کپسول بطول ۲/۵ سانتیمتر، بطور نامنظم واژ قلبی، خارک‌دار، سه حجره‌ای، قهوه‌ای ـ قرمز تیره، حاوی چندین دانه معطر در هر حجره و توسط گوشتی شیرین در کنار یکدیگر نگهداری شده. میوه در جهت پشتی ـ شکمی تخت شده با ۱۵ـ۲۰ بال دندانه‌دار ـ مواج نامنظم که از رأس تا $\frac{۲}{۳}$ طول بطرف پایین امتداد یافته.

پراکندگی جغرافیایی: جنوب شرق آسیا، هیمالیا

مصارف و کاربردها: بعنوان بادشکن، نیرودهنده و مقوی معده مصرف می‌شود.

Zingiber Zerumbet **(L.) Smith**

E. pinecone ginger, shampoo ginger

زرنباد

گیاه بارتفاع تا ۲۱۰ سانتیمتر، با برگهای باریک بلند متقابل، در اواسط تا اواخر پاییز ساقه‌های آنرا که از زمین خارج شده و حاوی برگه‌هایی بشکل مخروطی شبیه به میوه کاج است جدا می‌کنند. این مخروط پس از دو هفته قرمز می‌شود و گلهای زرد کرمی در انتهای آن ظاهر می‌شوند.

پراکندگی جهانی: بومی جنوب شرق آسیا است اما در وسعت زیاد در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان کاشته شده و در بعضی نقاط بومی شده است.

مصارف و کاربردها: این گیاه در جهان بنام زنجبیل شامپو مشهور است و بخاطر شیرابه‌ای است که در مخروط آن وجود دارد و درواقع بعنوان شامپو در آسیا و هاوایی و بعنوان ترکیبی برای ساخت شامپو بکار می‌رود.

Zingiber zerumbet **(L.) Smith**

Zingiber zerumbet **(L.) Smith**

Cultivated or indigenus medicinal plants which are nor introduced in the book

گیاهان کاشته شده و خودروی دارویی که در میان گیاهان دارویی کتاب دیده نشده‌اند

Amaranthaceae
Alternanthera sessilis (L.) Br.
Amaranthus lividus L. = *Amaranthus Blitum L.*
Amaranthus tricolor L.
Celosia argentea
Araceae
Arum maculatum L.
Asclepiadaceae
Asclepias curassavica Griesb.
Caralluma edulis (Edgew.) Benth.
Berbridaceae
Mahonia Aquifolium (Pursh) Nutt. = *Berberis Aquifolium* Pursh
Capparidacae
Maerua arenaria (DC.) Hook.f. & Thoms.
Caprifoliaceae
Sambucus racemosa L.
Caryophyllaceae
Lychnis Coronaria (L.) Desr. = Silene coronaria (L.) Clairv.
Chenopodiceae
Kochia scoparia (L.) Schrad. جاروی قزوینی
Compositae
Stevia rebaudiana (Bertoni) Bertoni
Cucurbitaceae
Corallocarpus Schimperi (Naudi) Hook. f = corallocarpus epigaeus (Rottl.) C. B. Clark
Cupressaceae
Thuja occidentalis L.
Euphorbiaceae
Jatropha curcas
Manihot esculenta Crantz
Fagaceae
Quercus petraea L. ex Ehrh.
Gramineae
Chloris virgata Swartz
Eleasine indica (L.) Guertn. چمن خرچنگی هرز، چمن غاز
Panicum antidotale Retz.
Juglandaceae
Juglans nigra L.
Labiatae
Perilla frutecens (L.) Britt.
Mimosaceae
Leucaena leucocephala (Lam.) De wit سوبابل
Moraceae
Ficus pumila L. انجیر رونده، انجیر چسب
Papilionaceae
Laburnum anagyroides Medic.
Sophora japonica L. تلخ‌بیان ژاپنی
Trifolium repens L.
Ranunculaceae
Actea spicata L.
Caltha palustris L.
Resedaceae
Ochradenus baccatus Delile
Rhamnaceae
Hovienia dulcis Thumb. کشمش چینی، کشمش ژاپنی
Rhamnus Alaternus L.
Rosaceae
Prunus Padus L.
Salicaceae
Popolus tremula L
Salix caprea L.
Umbellifereae
Prangos pabularia Lindl.

References منابع گیاهان دارویی

1. Baquar, S. R. and Tasnif, M.: Medicinal plants of Southern west Pakistan-Periodical Expert Book Agensy
2. Bremness, L. 1994: Herbs-Dorling Kindersley
3. Caius, J. F. 1998: The Medicinal and Poisonous Plants of India- Scientific publisher (India), Jodhpur-34 2001 (India)
4. Chevalier Mnimh, Andrew. 1996: The Encyclopedia of Medicinal plants-Dorling Kindersley
5. Fawzy Taha Kotb Hussein, 1985: Medicinal plants in Libya - Copyright Arab Encyclopedia House
6. Joshi, S. G. 2003: Medicinal plants - Oxford & IBH publishing Co. Put. Ltd. Neu Delhi
7. Krochmal, A. Walters R. S. and Doughty M. R. 1969: A guide to Medicinal Plants of Appalachia-U.S.D.A. Forest service Research paper NE-138
8. Prasad, G. and Reshmi, M. V. 2003: A. Manual of Medicinal Trees Agrobios (India)
9. Raveendra Relnam, K., Martin P. 2006: Ethnomedicinal Plants-Agrobios (India)

۱۰- امامی احمد، محمدرضا شمس اردکانی ونسیم نکوئی نایینی ۱۳۸۳: گیاه درمانی (درمان بیماریها توسط گیاهان)-انتشارات راه کمال، تهران- دوره سه جلدی

۱۱- زرگری علی، گیاهان دارویی جلد ۱-۳، انتشارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی

۱۲- صالحی سورسقی، محمد حسین: ۱۳۸۷-۱۳۸۹: گیاهان دارویی و گیاه درمانی-انتشارات دنیای تغذیه (دوره سه جلدی) تهران

Flor's منابع فلورستیکی (فلورها)

13. Davis P. H., 1965: Flora of Turkey vol. 1
14. Hook, (1979): Flora of India vol. 2
15. Komarov, Flora USSR vol. 1, 7, 19, 23, 25, 29
16. Mozaffarian V., 1385: A Dictionary of Iranian plants Name, Farhang Moaser
17. Mozaffarian V., 1385: Trees and shrubs of Iran, Farhang Moaser
18. Mozaffarian V., 1999: Flora of Khuzestan
19. Mozaffarian V., 2000: Flora of Yazd
20. Mozaffarian V., 2008: Flora of Ilam
21. Mozaffarian V., 2008: Flora of Iran, Anthemideae
22. Nasir, E. & Ali, S: Flora of West Pakistan vol. 68, 149, 54, 75, 29, 23, 44, 207, 126, 37, 21, 64, 130, 17, 74, 41, 40, 22, 4, 100, 23, 62, 76, 78, 77
23. Rechinger, K. H. 1963-2007: Flora Iranica, No 1-176

24. Syringe M. Patrick, 1956: Dictionary of Gardening vol. 2, vol. 3
25. Townsend C. C., 1974-1985: Flora of Iraq vol. 8, 4, 3
26. Tutin, T. G & al, 1964-1980: Flora Europaea vol. 5, 3, 4, 1
27. Zohary, M., 1966-1986: Flora palaestina, vol. 1-4

منابع استفاده شده از تصاویر آنها

۱- مظفریان، عکس‌های گرفته شده توسط ایشان (قریب ۹۵ درصد از عکسها)
۲- فلور سوئیس و بلژیک، عکس‌های اقتباس شده از نقاشی‌های آن
۳- کتاب گیاهان دارویی ژاپن، عکس‌های اقتباس شده از آن
۴- منابع اینترنتی، اقتباس تعداد معدودی عکس از اینترنت

کتابها و مقالاتی که صرفا از نامهای علمی ارائه شده در آنها برای تکمیل اطلاعات گیاهان دارویی، مورد استفاده قرار گرفته است

Dictionary of Medicinal plants A.V.SS. Sammbamurty (2006) CBS. Publishers & Distributer New Delhi, Banglore

Medicinal plants in the Republic of Korea Natural products Research Institute Seoul National University World Health Organization 1998

Medicinal plants in the Viet Nam Institute of Materia Medica Hanoi World Health Organization 1990

۱- اکبرزاده عباس و دیگران، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان گیلان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۶ شماره ۳ پاییز ۱۳۸۹

۲- اکبری نیا احمد، باباخانلو پرویز، نام های علمی معرفی شده در مقاله جمع آوری و شناسایی گیاهان دارویی استان قزوین، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۱۶ سال ۱۳۸۱

۳- اهوازی مریم، مظفریان ولی اله و دیگران، تحقیقی پیرامون خواص و کاربرد دارویی تعدادی از گونه های دو تیره Labiatae و Rosaceae در تعدادی از روستاهای بخش الموت قزوین

۴- خضری سید شهاب، نام های علمی معرفی شده در فرهنگ گیاهان دارویی (خواص میوه ها، گیاهان و سبزیجات)، چاپ رستم خانی ۱۳۸۲

۵- دینی محمد، نامهای علمی گیاهان دارویی مورد مصرف در طب سنتی، موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع ۱۳۸۴

۶- رودی بستان، مظفریان ولی اله و دیگران. فهرست گیاهان دارویی استان سمنان

۷- رحیمی روجا، شمس اردکانی محمدرضا، فرجادمند فاطمه، نام های علمی و معادل امروزی مفردات دارویی در کتاب تحفه المومنین، تهران: موسسه نشر شهر، مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۱۳۸۶

۸- سلطانی ابواقاسم، نام های علمی معرفی شده در دایره المعارف طب سنتی (واژه نامه گیاهی) جلد ۱و ۲، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل ۱۳۸۳
۹- سلطانی پور محمد امین، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان هرمزگان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران شماره ۸ سال ۱۳۸۰
۱۰- شمس اردکانی محمدرضا، رحیمی روجا، فرجادوند فاطمه، نام های علمی و معادل امروزی مفردات دارویی در کتاب مخزن ادویه، تصحیح، تحقیق و ویرایش، انتشارات سبز آرنگ با همکاری دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۳۸۷
۱۱- عسگری حسن، فهرست گیاهان دارویی استان خراسان
۱۲- کلوندی رمضان و دیگران، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان همدان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۳ شماره ۳ پاییز ۱۳۸۶
۱۳- کهزادی سرطاوی و فاطمه غلامیان؛ نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان بوشهر، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۰ شماره ۲ سال ۱۳۸۳
۱۴- مظفریان ولی اله، پیری عبدالسلام، فهرست گیاهان دارویی ایلام
۱۵- موسوی احمد، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان زنجان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۰ شماره ۳ سال ۱۳۸۳
۱۶- میرحیدر حسین، نام های علمی به کار برده شده در معارف گیاهی جلد ۱-۷، دفتر نشر فرهنگ اسلامی ۱۳۷۳
۱۷- میرداودی حمیدرضا، باباخانلو پرویز، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان مرکزی، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۳ شماره ۴۴ زمستان ۱۳۸۶، ۵۵۸-۵۴۴
۱۸- ناظم اسماعیل، تصحیح، تحقیق و ویرایش، نامهای علمی مفردات برگرفته از کتاب خلاصه الحکمه، نوشته محمد حسین عقیفی خراسانی شیرازی به سفارش موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، اسماعیلیان، قم ۱۳۸۵
۱۹- نجفی شبانکاره کیان، نام های علمی معرفی شده در گیاهان دارویی منطقه حفاظت شده گنو
۲۰- هوشیدری فرحناز، نام های علمی معرفی شده درمقاله گیاهان دارویی استان کردستان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۵ شماره ۱، ۹۲-۱۰۳
۲۱- هویزه حمید و دیگران، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی خوزستان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران شماره ۱۴ سال ۱۳۸۱

نمایه نامهای فارسی

scabridum Boiss.	
Haussknechtia elymaitica Boiss.	کرفس سفید، جهور
Malabaila porphyrodiscus Stapf. & Wettst.	شقاقل صحرایی جنگلی
Malabaila Secacul (Miller) Boiss.	شقاقل صحرایی
Oliveria decumbens Vent.	لعل کوهستان
Pimpinella affinis Ledeb.	ترتیزک باغی، جعفری کوهی، پرشعاع
Pimpinella deverroides (Boiss.) Boiss.	جعفری کوهی صفه ای، جعفری کوهی اصفهانی
Prangos ferulacea (L.) Lindl.	جاشیر
Prangos pabularia Lindl.	جاشیر علوفه ای
Prangos uloptera DC.	جاشیر صخره روی، وایه، خرکول
Pycnocycla Aucherana Decne. ex Boiss.	سگ دندان
Pycnocycla flabellifolia (Boiss.) Boiss.	سگ دندان برگ بادبزنی
Sium sisaroideum DC.	شقاقل جویباری
Smyrnium cordifolium Boiss.	آوندول، ونگی
Torilis arvensis *(Huds.) Link*	ماستونک
Turgenia latifolia (L.) Hoffm.	گیس چسبک
Zeravschania Aucheri (Boiss.) M. Pimen.	
Urticaceae	**تیره گزنه**
Parietaria judaica L.	گوش موش افشان
Valerianaceae	**تیره سنبل الطیب**
Valeriana sisymbrifolia Vahl	والریان کوهستانی
Valerianella discoidea (L.) Loisel	شیرینک طبقی
Verbenaceae	**تیره شاه پسند**
Vitex angus – castus L.	درخت پاکدامنی، پنج انگشت
Zygophyllaceae	**تیره قیچ، تیره اسفند**
Fagonia Bruguieri DC.	اسفند رومی بنفش
Nitraria Schoberi L.	قره داغ

Non flowering plants

Athyriaceae	**تیره سرخس ماده**
Matteucia struthiopteris (L.) Tod.	**سرخس شترمرغی، لانه پرنده**
Pteridaceae	**تیره سرخس دوپایه**
Cheilanthes fragrans (L. f.) Swartz	
Pteris cretica L.	**سرخس دوپایه**
Equisetaceae	**تیره دم اسب**
Equisetum ramosissimum Desf.	دم اسب، بندواش

Scientific name	نام فارسی
Asperula glomerata (M.B.) Grieb.	زبرینه کوهستانی
Cruciata taurica (Pall. ex Willd.) Ehrend.	صلیبی کوهستانی
Galium aparine L.	بی تراخ
Galium mite Boiss. & Hohen.	نوعی شیرپنیر
Jaubertia Aucheri Guill. = *Gaillonia Aucheri* (Guill.) Jaub. & Spach	کارتوس
Rutaceae	**تیره مرکبات**
Haplophyllum canaliculatum Boiss.	سدابی ترکه ای
Haplophyllum glaberrimum Bunge ex Boiss.	سدابی اصفهانی، سدابی بی کرک
Haplophyllum perforatum (M.B.) Kar. & Kir.	سدابی، مورد کاذب
Ruta chalepensis L.	سداب سوری، سداب بوشهری
Salicaceae	**تیره بید**
Populus euphratica Olivier	پده
Salix acmophylla Boiss.	زرد بید
Salix babylonica L.	بید مجنون
Scrophulariaceae	**تیره گل میمونی**
Antirrhinum majus L.	گل میمونی
Linaria fastigiata Chav.	کتانی منشعب
Schweinfurtia papilionacea Burm.	ناز پروانه
Scrophularia umbrosa Dumort.	گل میمونی جویباری، گل میمونی سایه پسند
Verbascum sinuatum L.	گل ماهور مدیترانه ای، گل ماهور مواج
Verbascum speciosum Schrad.	گل ماهور تماشایی
Verbascum stachydiforme Boiss. & Buhse	گل ماهور سنبله ای
Veronica hederifolia L.	سیزاب
Solanaceae	**تیره سیب زمینی**
Hyoscyamus Kotschyanus Pojark.	بذرالبنج بویراحمدی
Hyoscyamus Orthocarpus Schoenbeck – Temesy	بذرالبنج راست میوه، بذرالبنج خوزستانی
Hyoscyamus reticulates L.	بذرالبنج مشبک
Hyoscyamus rosularis Schoenb.- Temesy	بذرالبنج برگ طوقه ای
Hyoscyamus tenuicaulis Schoenb.- Temesy	بذرالبنج شیرازی، بذر البنج ساقه نازک
Lycium ruthenicum Murr.	دیوخار مجاری، گرگ تیغ
Solanum incanum L.	تاج ریزی جنوبی
Tamaricaceae	**تیره گز**
Reaumuria alternifolia (Labil.) Britt.	گل گزی خزری
Tamarix gallica L.	گز فرانسوی
Tamarix Kotschyi Bunge	گز بوشهری
Tamarix ramosissima Ledeb.	گز پرشاخه
Thymelaceae	**تیره دافنه، تیره مازوریون**
Daphne mucronata Royle	خوشک
Daphne oleoides Schreb.	توربید، الف، برگ بویی،
Dendrostellera Lessertii (Winkstr.) Van Tiegh	سیاه گینه
Typhaceae	**تیره لویی**
Typha minima Funck.	لویی کوچک
Ulmaceae	**تیره نارون**
Celtis caucasica Willd.	داغداغان، درخت تا
Ulmus glabra Hudson.	ملج
Zelkova carpinifolia (Pall.) Dipp.	آزاد
Umbelliferae	**تیره چتریان**
Anthriscus sylvestris (L.) Hoffm.	جعفری وحشی جنگلی
Berula angustifolia (L.) Mertens & W. C. Koch	شقاقل آبی
Bifora testiculata (L.) Spreng.	گشنیزک
Bunium luristanicum Rech. f.	زیره لرستانی
Bupleurum falcatum L.	چتر گندمی داسی،
Chaerophyllum crinitum Boiss.	جعفری فرنگی کرک آلود
Chaerophyllum macropodum Boiss.	جعفری فرنگی کوهستانی
Dorema Aucheri Boiss.	کندل کوهی، بیلهر
Ducrosia anethifolia (DC.)Boiss.	مشککک
Echinophora platyloba DC.	خوشاریزه
Eryngium Billardieri F. Delaroche	زول
Ferula diversivittata Regel	کمای معطر
Ferula Haussknechtii Wolff ex Rech.f.	کمای ساورزی، انگیون
Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss.	کمای غلاف دار
Ferula orientalis L.	کمای شرقی،
Ferulago angulata (Schlescht.) Boiss.	چویل
Grammosciadium platycarpum Boiss. & Hausskn.	شوید کوهی
Grammosciadium	شوید کوهی زبر

(L.) Spach	
Polygonaceae	**تیره علف هفت‌بند**
Atraphaxis spinosa L.	کاروان‌کش
Calligonum persicum (Boiss. & Buhse) Boiss.	اسکنبیل رودباری، اسکنبیل ایرانی
Polygonum alpestre C. A. Mey.	هفت بندکوهستانی
Polygonum argyrocoleon Steud. ex Kuntze	هفت بند نقره‌ای
Polygonum arenastrum Boreau	هفت‌بند شنی
Polygonum Convolvulus L.	هفت بند پیچکی
Pteropyrum aucheri Jaub. & Spach	پرند
Rumex conglomeratus Murr.	ترشک خوشه ای
Rumex dentatus L.	ترشک دندانه دار
Rumex ephedroides Bornm.	ترشک ارمکی
Rumex scutatus L.	ترشک واریزه ای
Rumex tuberosus L.	ترشک غده دار
Primulaceae	**تیره پامچال**
Cyclamen persicum Miller	سیکلامن
Dionysia revoluta Boiss.	عروس سنگ طلایی، اسفند مریم
Glaux maritima L.	شبدر شور
Primula auriculata Lam.	پامچال جویباری، پامچال طناز
Primula macrocalyx Bunge	پامچال زرد، پامچال کوهستانی
Samolus Valerandii L.	علف جویباری
Ranunculaceae	**تیره آلاله**
Clematis orientalis L.	کلماتیس شرقی، کلک
Consolida ambiguum (L.) Bal & Heywood = *Delphinium ajacis* auct. non L.	زبان در قفای مشکوک
Consolida persica (Boiss.) Schrod. = *Delphinium persicum* Boiss.	زبان در قفای ایرانی
Delphinium Speciosum M.B.	زبان پس قفای زیبا
Delphinium uncinatum Hook.f. ex Thoms = *Delphinium vestitum* Boiss.	زبان پس قفای سرعصایی
Nigella arvensis L.	سیاه دانه هرز
Nigella oxypetala Boiss.	سیاه دانه ایرانی
Ranunculus arvensis L.	آلاله
Ranunculus asiaticus L.	آلاله قرمز، آلاله ایرانی
Ranunculus muricatus L.	آلاله سنگ پایی
Ranunculus sericeus Banks & Soland.	آلاله کرک آلود
Resedaceae	**تیره ورث**
Ochradenus Aucheri Boiss.	شمح بوته ای
Ochradenus baccatus Delile	شمح
Reseda alba L.	ورث سفید
Rhamnaceae	**تیره عناب، تیره کنار**
Rhamnus alaternus L.	
Rhamnus Pallassii Fisc. & Mey.	سیاه تنگرس
Rosaceae	**تیره گل سرخ**
Amygdalus cardochorum Bornm.	بادام رواندوزی، چغالک
Amygdalus Haussknechtii (C. K. Schneider)Bornm.	ارجنک، بادام زاگرسی
Amygdalus lycioides Spach	بادام خارآلود، تنگرس
Cerasus incana (Pall.) Spach	آلبالوی کوهی، مرمره
Cerasus microcarpa (C, A. Mey.) Boiss.	آلبالوی دانه ریز، راناس
Cerasus pseudoprostrata Pojark.	آلبالوی پاکوتاه
Cotoneaster Kotschyi Klotz	شیرخشت کرمانی
Cotoneaster luristanica Klotz	شیرخشت لرستانی
Cotoneaster turcomanica Pojark.	شیرخشت ترکمنی
Crataegus atrosanguinea A. pojark.	زالزالک خونین، زالزالک قرمز تیره
Crataegus Azarolus L.	زالزالک زرد، کیالک
Crataegus Meyeri A. Pojark.	زالزالک ارمنستانی
Crataegus Pseudoheterophylla A. Pojark.	زالزالک ایروانی
Crataegus pontica C. Koch	زالزالک گرجی
Geum kokanicum Regel & Schmslh. ex Regel	علف مبارک کوهستانی
Malus orientalis Ugl. = *Pyrus Malus* L.	سیب، سیب جنگلی
Neurada procumbes L.	تکمه شن
Pyrus glabra Boiss.	گلابی بی کرک، آنچوچک
Pyrus syriaca Boiss.	گلابی سوری، همرود
Rosa beggeriana Schrenk	رز سفید
Rosa foetida Hernm.	نسترن زرد، رز معطر
Rosa persica Michx. ex Juss.	رز ایرانی، ورک
Rubus hyrcanus Juz	تمشک خزری، ولوش
Sorbus persica Hedl.	بارانک ایرانی
Spiraea crenata L.	اسپیره
Rubiaceae	**تیره روناس**

Linum bienne Miller	کتان رنگ پریده، کتان برگ باریک
Linum mucronatum Bertol.	کتان زرد
Linum strictum L.	کتان گرمسیری
Malvaceae	**تیره پنیرک**
Abutilon fruticosum Guill. & Per.	برگ نمدی درختچه‌ای، گنده کنف
Abutilon hirtum (Lam.) Aweet	برگ نمدی
Abutilon muticum (Delile ex DC.) Sweet	برگ نمدی مصری، توتر
Mimosaceae	**تیره کهور**
Acacia dealbata Link	آکاسیا نقره ای
Acacia Ehrenbergiana Hayne	چگرد
Leucaenia leucocephala Lam.	سوبابل
Pithecollobium dulce Benth.	چنال
Prosopis farcta (Banks & Soland.) Macbr	جغجغک
Prosopis juliflora (Swartz) DC.	سمر، کهور پاکستانی
Oleaceae	**تیره زیتون**
Fraxinus rotundifolia Miller	زبان گنجشک
Jasminum fruticans L.	یاسمن زرد
Olea ferruginea Royle	زیتون زنگی، زیتون برگ نیشی
Onagaceae	**تیره گل مغربی**
Epilobium hirsutum L.	بیدعلفی کرکی
Epilobium parviflorum (Schreb.) Dc.	بید علفی پونه ای، علف خر یونه ای
Orchidaceae	**تیره ثعلب**
Dactlorrhiza lancibracteata (C. Koch) Renz = *Orchis maculata* L.	غده انگشتی بیشه‌زار
Epipactis palustris (L.) Crantz	خربقی باتلاقی
Orchis palustris Jacq.	ثعلب باتلاقی
Orobanchaceae	**تیره گل جالیز**
Anoplon coccineum (M. B.) H. Riedl & Schiman-Czeika= *Phelypaea coccinea* (M. B.) Por	خون سیاوش
Orobanche aegyptiaca Pers.	گل جالیز مصری
Orobanche ramosa L.	گل جالیز منشعب
Papaveraceae	**تیره خشخاش**
Glaucium grandiflorum Boiss. & Huet.	شقایق گل‌درشت
Papaver argemone L.	خشخاش کمرنگ، خشخاش بیابانی
Papaver dubium L.	خشخاش هرز
Papaver fugax Poir	خشخاش فرار، خشخاش ریزان
Paeoniaceae	**تیره گل صدتومانی**
Paeonia Wittmanniana Hartw.	گل صدتومانی
Palmaceae	**تیره نخل، تیره خرما**
Nannorthops Ritchieana H. Wendl.	داز، نخل ایرانی
Papilionaceae	**تیره پروانه‌آسا**
Cicer oxyodon Boiss. & Hohen.	نخود تیز دندان
Cicer spiroceras Jaub. & Spach	نخود کوهی، نخود پیچکی
Coronilla scorpioides (L.) W. D. J. Koch	یونجه باغی عقربی
Dorycnium intermedium Ledeb.	شبدر زهری
Hippocrepis unisiliquosa L.	نعلب اسبی یک نیامی
Lathyrus hirsutus L.	خلر کرکی
Medicago Lupulina L.	یونجه رازکی
Medicago rigidula (L.) All.	یونجه سخت
Onobrychis cornuta (L.) Desv.	اسپرس کوهی
Onobrychis crista – galli (L.) Lam.	اسپرس تاج خروسی
Scorpiurus muricatus L.	دم عقربی
Smyrnovia turkestana Bunge	دم گاوی
Sophora alopecuroides L.	تلخ بیان
Sophora mollis (Royle) Baker	تلخ بیان باغی
Taverniera nummularia DC.	اسپرس درختی سکه ای
Taverniera spartea (burm. f.) DC.	اسپرس درختی نقره‌ای
Tephrosia persica Boiss.	نیلکی ارغوانی
Trifolium arvense L.	شبدر خودروی، شبدر یاخرگوشی
Trifolium purpureum Loisel.	شبدر ارغوانی
Trifolium repens L.	شبدر سفید، شبدر رونده
Trifolium resupinatum L.	شبدر ایرانی، شبدر
Trigonella coerulescens (M.B.) Halacsy	شنبلیله آبی
Vicia Ervilia (L.) Willd.	گاو دانه
Vicia iranica Boiss.	ماشک ایرانی
Podophyllaceae	**تیره چشم شیر**
Bongardia chrysogonum	سینه کبکی

Scientific name	Persian name
Buhse	
Nepeta persica Boiss.	پونه‌سای ایرانی
Nepeta pogonosperma Jamzad & Assadi	پونه سای الموتی
Otostegia Aucheri Boiss.	کاسه گل سفید
Phlomis Olivieri Benth.	گوش بره، چالمه
Salvia bracteata Banks & Soland.	مریم گلی برگه‌دار
Salvia glutinosa L.	مریم گلی چسبناک، مریم گلی جنگلی
Salvia hydrangea DC.	مریم گلی تماشایی، عقربان
Salvia hypoleuca Benth.	مریم گلی مرتفع، مریم گلی گل بلند
Salvia lanigera Poir	مریم گلی ایلامی، مریم گلی کرک‌دار
Salvia leriifolia Benth.	مریم گلی مشهدی، نوروزک
Salvia Mirzayanii Rech. f. & Esfand.	مریم کاروان‌دری، موریژو
Salvia multicaulis Vahl	مریم گلی ارغوانی، مریم گلی پرساقه
Salvia nemorosa L.	مریم گلی مزرعه روی
Salvia Reuterana Boiss.	مریم گلی اصفهانی
Salvia Sharifii Rech. f. & Esfand.	مریم گلی جنوبی
Salvia syriaca L.	مریم گلی سوری
Salvia verticillata L.	مریم گلی بنفش
Salvia virgata Jacq.	مریم گلی هرز، مریم گلی ترکه ای
Salvia viridis L. = *Salvia Horminum* L.	مریم گل سبز
Satureja bachtiarica Bunge	مرزه بختیاری
Scutellaria pinnatifida A. Hamilt.	بشقابی شانه‌ای
Scutellaria Tournefortii Benth.	بشقابی جنگلی
Stachys cretica L. subsp. *garana* (Boiss.) Rech. f.= *Stachys germanica* L. subsp. *Italica*	سنبله‌ای کرتی، سنبله‌ای بلوطستانی
Stachys inflata Benth.	سنبله‌ای متورم، اولیله
Stachys Schtschegleevi Sosn.	سنبله ای ارسبارانی، پولک، پولچ
Teucrium hyrcanicum L.	مریم نخودی خزری
Teucrium orientale L.	مریم نخودی شرقی
Teucrium Stocksianum Boiss.	مریم نخودی تفتانی
Thymbra spicata L.	زوفایی، ازبونه
Thymus daenensis Celak	آویشن دنایی
Thymus eriocalyx (Ronniger) Jalas	آویشن کرک‌آلود
Thymus fallax Fisch. & C. A. Mey.	آویشن آناتولی
Thymus persicus (Ronniger ex Rech.f.) Jalas	آویشن ایرانی
Thymus pubescens Boiss. & Kotschy ex Celak	آویشن کرک‌آلود
Ziziphora capitata L.	کاکوتی سرسان
Lemnaceae	**تیره عدسک آبی**
Lemn minor L.	عدسک آبی
Liliaceae	**تیره لاله**
Allium giganteum Regel	پیاز غول‌آسا، پیاز غول
Allium jesdianum Boiss. & Buhse	پیاز یزدی، بنسرخ
Allium kharputense Freyn & Sint.	پیاز ترکیه ای، پیاز زاگرسی
Allium paradoxum (M.B.) G. Don	پیاز زنگوله ای
Allium rotundum L.	پیاز سرگرد
Allium scabriscapum Boiss. & Ky.	پیاز گل زرد
Bellevalia glauca (Lindl.) Kunth.	تمشکین برگ آبی
Bellevalia sarmatica (Pall. & Georgi) Woron.	تمشکین تماشایی
Colchicum Kotschyi Boiss.	گل حسرت سفید، گل حضرتی
Colchicum kurdicum (bornm.) Stefanov	گل حسرت کردی
Colchicum persicum Baker	گل حسرت ایرانی
Danae racemosa (L.) Moench	همیشک
Dipcadi unicolor (Stochs) Baker	
Eremurus Olgae Regel	سریش طناز
Eremurus persicus (Jaub. & Spach) Boiss.	سریش ایرانی
Eremurus spectabilis M.B.	سریش تماشایی
Fritillaria persica L.	لاله سرنگون ایرانی
Lilium Ledebouri *(Baker) Boiss.*	سوسن چلچراغ
Muscari neglectum Guss. = *Muscari racemosum* L.	کلاغک، سرمه کلاغ
Nectaroscodum tripedale (Trautv.) Grossh.	پیاز تابستانه
Ornithogalum sp.	شیرمرغ
Ornithogalum umbellatum L.	شیرمرغ چتری
Linaceae	**تیره کتان**
Linum album Ky. ex Boiss.	کتان سفید، کتان هرز

Scientific name	Persian name
Ephedra pachyclada Boiss.	هوم، هما
Ephedra procera Fisch. & Mey.	ریش بز، ارمک
Euphorbiaceae	**تیره فرفیون**
Andrachne aspera Spreng.	ناز بیابانی زبر
Andrachne colchica Fisch. & Mey.	ناز بیابانی جنگلی
Andrachne telephioides L.	ناز بیابانی
Chrozophora hierosolymitana Spreng.	ازرق اورشلیمی، رنگینک اورشلیمی
Chrozophora tinctoria (L.) Juss.	ازرق، رنگینک
Euphorbia aleppica L.	فرفیون حلبی، فرفیون سوری
Euphorbia amygdaloides L.	فرفیون جنگلی
Euphorbia granulata Forssk.	فرفیون سفره مورچه‌ای
Euphorbia larica Boiss.	یرخ، فرفیون درختچه‌ای
Euphorbia macroclada Boiss.	فرفیون شاخه ضخیم
Euphorbia osyridea Boiss.	فرفیون ترکه‌ای
Euphorbia peplus L.	فرفیون زگیل دار
Euphorbia petiolata Banks & Soland.	فرفیون پشمالو
Euphorbia squamosa Willd.	فرفیون سنگ پایی
Fagaceae	**تیره بلوط، تیره راش**
Quercus Brantii subsp. *Persica*	بلوط ایرانی، برودار
Quercus castaneifolia C. A. Mey.	بلند مازو
Quercus Ilex L.	بلوط همیشه سبز
Quercus longipes Steven	بلوط دم دار، بلوط پایک دار
Quercus macranthera Fisch. & C.A. Mey.	سیاه مازو، اوری
Quercus petraea L.	سفید مازو
Fumariaceae	**تیره شاه تره**
Fumaria asepala Boiss.	شاه تره بی کاسبرگ
Geraniaceae	**تیره شمعدانی**
Biebersteinia multifida DC.	آدمک
Geranium dissectum L.	سوزن چوپان پاره پاره
Geranium lucidum L.	سوزن چوپان شفاف
Geranium rotundifolium L.	سوزن چوپان برگ دایره ای
Pelargonium querceterum Agnew	شمعدانی بلوطی، شمعدانی ارغوانی
Graminaceae	**تیره گندمیان**
Bothrichloa ischaemum (L.) Keng	جاروی آبی
Bromus tectorum L.	علف یشمکی، بامی، علف بام
Chloris virgata Swartz	چمن مقدس، علف پنجه سر
Desmostachya bipinnata (L.) Stapf	کرته، کرتکی
Echinochloa Crus – gali (L.) P. Beauv.	سوروف
Hordeum bulbosum L.	جو پیازدار
Lolium perenne L.	چچم چندساله
Phleum pratense L.	دم گربه ای چمنزاری
Grossulariaceae	**تیره انگور فرنگی، تیره گالش انگور**
Ribes orientalis L.	گالش انگور شرقی (به اشتباه قره قات)
Ribes Uva-crispa L.	گالش انگور
Hypericaceae	**تیره گل راعی**
Hypericum scabrum L.	گل راعی دیهمی
Iridaceae	**تیره زنبق**
Crocus cancellatus *Herb.*	زعفران زاگرسی
Crocus Haussknechtii Boiss.	زعفران جوقاسم، جوقاسم
Gladiolus atroviolaceus Boiss.	گلایل سیاه، گلایل اصفهانی
Iris hymenospatha Mathew & Wendelbo	زنبق سیمین رگه
Juglandaceae	**تیره گردو**
Pterocarya fraxinifolia (Poir) Spach	لرگ
Juncaceae	**تیره سازو**
Juncus acutus L.	سازوی نوک تیز
Juncus bufonius L.	سازوی وزغی
Juncus inflexus L.	سازوی شلاقی
Labiatea	**تیره نعنا**
Acinus graveolens (M.B.) Link	آویشنک
Ajuga austro – iranica Rech. f.	لبدیسی جنوبی
Ajuga chamaecitis Ging	لبدیسی بوته‌ای
Hymenocrater elegans Bunge	گل اروانه زیبا
Lavandula stricta Rech.f.	اسطوخودوس راست، اسطوخودوس لارستانی
Marrubium anisodon C. Koch	فراسیون ناجور دندان
Marrubium astracanicum Jacq.	فراسیون کوهستانی، فراسیون بنفش
Micromeria persica Boiss.	گلک ایرانی
Nepeta binaludensis Jamzad	یونه‌سای بینالودی
Nepeta crispa Willd.	یونه سای مواج، مفرح
Nepeta menthoides Boiss. &	یونه سای سبلانی، یونه سا

Helichrysum armenium DC.	گل بی‌مرگ ارمنستانی
Helichrysum oligocephalum DC.	گل بی‌مرگ کم کپه
Helichrysum rubricundum (C.Koch)Bornm.	گل بی مرگ قرمز
Heteropappus altaicus (Willd.) Novopokr = *Aster altaicus* Willd.	ستاره‌ای وش
Inula britanica L.	مصفای بریتانیایی
Inula grantioides Boiss.	مصفای بیابانی
Launaea nudicaulis (L.) Hook.f.	کاهو سای عریان
Launaea procumbens (Roxb.) Ramayya & Rajagopol	کاهو سای خوابیده
Onopordon carduchrum Bornm. & Beauv.	خارپنبهٔ شاهویی
Onopordon leptoleois DC.	خارپنبه برگ‌نازک
Picnomon acarna (L.) Cass.	خار زردک
Platychaete glaucescens (Boiss.) Boiss.	ریش پهن، منگرید
Psychrogeton Aucheri (Dc.) Grierson = *Erigeron khorassanicus* Boiss.	سرمایی الوندی
Pulicaria arabica (L.) Cass.	کک‌کش، گرمسیری
Scorzonera laciniata L.	شنگ اسبی پاره پاره، شنگ اسبی مدیترانه ای
Scorzonera paradoxa Fisch. & C. A. Mey.	شنگ اسبی استثنایی
Scorzonera phaeopappa (Boiss.) Boiss.	شنگ اسبی کاکل قهوه ای
Senecio Othonnae M.B.	پیر گیاه جنگلی
Senecio vernalis Waldst. & Kit.	پیر گیاه بهاره، قاصد بهار
Serratula latifolia Boiss.	گل گندمی
Tanacetum fruticulosum Ledeb.	مینای دیر رس، مینای بوته ای
Tanacetum polycephalum Schultz.-Bip.	مینای پرکپه
Taraxacum montanum (C. A. Mey.) DC.	گل قاصد کوهستانی
Tragopogon longirostris Bisch.	شنگ نوک دراز، شنگ حلبی
Tragopogon reticulatus Boiss. & Huet	شنگ مشبک
Convolvulaceae	**تیره پیچک صحرایی**
Convolvulus glomeratus Choisy	پیچک بالا رونده، پیچک انبوه
Convolvulus leptocladus Boiss.	پیچک جنوبی
Convolvulus spinosus Burm.	پیچک خاردار
Cornaceae	**تیره ذغال اخته**
Cornus australis C. A. Mey.	سیاه ال
Crassulaceae	**تیره ناز**
Sedum spurium M.B.	ناز دروغی
Cruciferae	**تیره شب‌بو**
Aethionema grandiflora Boiss. & Hohen.	آتشین
Alyssum bracteatum Boiss & Buhse	قدومه برگه دار
Alyssum dasycarpum Steph. ex Willd.	قدومه میوه کرکی
Alyssum desertorum Stapf	قدومه بیابانی
Alyssum iranicum Hausskn. Ex Baumg.	قدومه ایرانی
Alyssum minus (L.) Rothm.	قدومه
Alyssum persicum Boiss..	قدومه اصفهانی
Anastatica hierochuntica L.	چنگ مریم
Barbarea plantaginea DC.	ترتیزک جویباری
Cakile maritime Scop	کاکله، کاکله دریایی
Cardamine impatiens L.	ترتیزک باتلاقی، شانه ای
Cardamine uliginosa M.B.	ترتیزک باتلاقی
Coronopus squamatus (Forssk.) Aschers.	ترتیزک خوک، پاتاج
Erysimum repandum L.	خاکشیر تلخ مواج
Fortuynia Bungei Boiss.	شب بوی بیابانی، کلمک
Isatis Kotschyana Boiss. & Hohen.	وسمه دماوندی
Lepidium campestre (L.) R. Br.	ترتیزک مزرعه رو
Matthiola longipetala (Vent.) DC.	چلیپا، چلیپایی
Thlaspi perfoliatum L.	کیسه چوپان ساقه محصور
Cupressaceae	**تیره سرو**
Juniperus Oxycedrus L.	ارس
Cynomoriaceae	**تیره خونین گرز**
Cynomorium songaricum Rupr. = *Cynomorium coccineum* L.	خونین گرز، گل قاضی
Dipsacaceae	**تیره خواجه نشین**
Cephalaria syriaca (L.) Schrad.	سرشکافته، سردار سرشکافته
Scabiosa columbarica L.	طوسک کفتری
Scabiosa flavida Boiss. & Hausskn.	طوسک بهبهانی
Ephedraceae	**تیره ارمک**
Ephedra foliata Boiss. & Kotschy	ارمک رونده

	تورگی،
Caprifoliaceae	**تیره پیچ امین‌الدوله**
Abelia chinensis	
Lonicera caucasica Pall.	پلاخور قفقازی، پلاخور سیاه دانه
Lonicera iberica M. B.	پلاخور گرجستانی، پلاخور بوته ای
Lonicera nummularifolia Jaub. & Spach	شن
Caryophyllaceae	**تیره میخک**
Acanthophyllum bracteatum Boiss.	چوبک تماشایی
Acanthophyllum microcephalum Boiss.	چوبک ایرانی، چوبک بوته ای
Acanthophyllum squarrosum Boiss.	چوبک زبر
Dianthus hyrcanicus Rech.f.	میخک ماسوله ای، میخک خزری
Dianthus orientalis Adams.	میخک شرقی
Gypsophila bicolor (Freyn & Sint.) Grossh.	گچ دوست دورنگ، گچ دوست مزرعه رو
Gypsophila caricifolia Boiss.	گچ دوست طوقه‌ای، گچ‌دوست برگ جگنی
Gypsophila perfoliata L.	گچ دوست ساقه محصور
Holosteum umbellatum L.	
Paronychia kurdica Boiss.	عقربک
Sagina saginoides (L.) H. Karst.	صدفی سا
Silene chlorifolia Sm.	سیلن سبزینه ای
Silene conoidea L.	سیلن هرز، سیلن مزرعه رو
Silene coronaria (L.) Clairv.	سیلن آتشین
Telephium imperati L.	ناز مادی
Chenopodiaceae	**تیره چغندر**
Anabasis aphylla L.	آسمانی بی برگ، الدوروک
Anabasis setifera Moq.	آسمانی
Atriplex Halimus L.	سلمکی بوته‌ای
Bienertia cycloptera Bunge	تکمه شور
Cornulaca monacantha Delile	طارون، چیپ‌چاپ چندساله
Hammada salicornica (Moq.) Iljin	ترات
Noaea mucronata (Forssk.) Aschers. et Schweif.	خارکو، شوخ
Salsola arbuscula Pall.	شور درختچه‌ای، شور درختی
Salsola imbricata Forssk. = *Salsola baryosma* Schult. = *Salsola foetida* Del. Ex Moq.	شور جنوبی
Salsola Richteri (Moq.) Karel. ex Litw.	شور درختی ترکمنی
Salsola vermiculata L.	شور کرمی
Seidlitzia rosmarinus (Ehrh.) Bunge	اشنان
Compsitae	**تیره آفتاب گردان، تیره کاسنی**
Achillea Aucheri Boiss.	بومادران دماوندی
Achillea tenuifolia Lam.	بومادران بیابانی
Arctium minus (Hill) Bernh	بابا آدم صغیر
Acroptilon repens (L.) DC.	تلخه گیجه
Anthemis Haussknechti Boiss. &Reut.	بابونه زاگرسی، بابونه سوری
Anthemis Wiedemanniana Fisch. & C. A. Mey.	بابونه آناتولی
Artemisia biennis Willd.	درمنه مرتفع، درمنه دو ساله
Artemisia Haussknechtii Boiss.	درمنه زاگرسی
Carduus pycnocephalus L.	تارتاری انبوه
Centaurea aggregate Fisch. & C.A. Mey.	گل گندم انبوه
Centaurea Bruguierana (DC.) Hand.- Maz.	گل گندم مهاجر
Centaurea gilanica Bornm.	گل گندم گیلانی
Centaurea hyrcanica Bornm.	گل گندم خزری
Centaurea iberica Trev. ex Spreng	گل گندم چمن زاری
Centaurea imperialis Hausskn. & Bornm.	گل گندم اشرافی
Centaurea intertexta Boiss.	گل گندم گچ دوست
Centaurea leuzeoides (Jaub. & Spach) Walp.	گل گندم ارغوانی
Centaurea pulchella Ledeb.	گل گندم زیبا
Chamaegeron keredjensis (Bornm. & Gauba) Grierson = *Erigeron keredjensis* Bornm. & Gauba	پیرکوله کرجی
Chardinia orientalis	جقه برگی
Chondrilla juncea L.	قندرون
Conyza canadensis (L.) Cronq. = *Erigeron canadensis* L.	پیربهارک کانادایی، پیربهارک باغ
Dittrichia graveolens (L.) Greuter	عطرپاییزی، پیر پاییزی
Erigeron Acer L.	پیر بهار تلخ
Erigeron hyrcanicum Bornm. & Vierh.	پیر بهار خزری
Grantia Aucheri (Boiss.) Boiss.	کلمیر

Ethnobotanical List
تکمله دوم
گیاهان دارویی کاربردی توسط مردم بومی که در منابع معتبر فاقد اطلاعات علمی است
Flowering plants

Scientific name	نام فارسی
Aceraceae	**تیره افرا**
Acer monspessulanum L.	کیکم
Aizooaceae	**تیره علف فرش**
Mesembryanthemum nodiflorum L.	گل نیمروز
Amaranthaceae	**تیره تاج خروس**
Amaranthus cruentus L. Syn.; *Amaranthus paniculatus* L	تاج خروس خون فام
Amaranthus retroflexus L.	تاج خروس، زلف عروس
Apocynaceae	**تیره خرزهره**
Trachomitum venetum (L.) Woods	قیطانی
Vinca herbacea Waldst. & Kit.	پیچ تلگرافی ایرانی
Araceae	**تیره گل شیپوری**
Arum giganteun A. Ghahreman	شیپوری غول آسا
Biarum Strausii Engl.	کارده لرستانی
Eminium Lehmanii (Bunge) O. Klotz.	بهار آمد سمنانی
Araliaceae	**تیره عشقه، تیره داردوست**
Hedera Pastuchovii Woron.	داردوست
Asclepiadaceae	**تیره استبرق**
Caralluma tuberculata N. E. Brown	شاخ گوزنی زگیل دار
Glossonema varians	زبان نما
Leptadenia pyrotechnica (Forssk.) Decne	شُهر
Marsedenia erecta (L.) R. Br. & DC.	زردکیش
Pentatropis spiralis (Forssk,) Decne.	پیچ شمعی
Periploca aphylla Decne.	گیشدر، گیشتر
Vincetoxicum funebre Boiss. & Ky.	گل قبرآرا
Vincetoxicum glaucum (Wall. In Wight) Rech.f.	تریاقی خراسانی
Berberidaceae	**تیره زرشک**
Berberis crataegina DC.	زرشک زالزالکی
Berberis integerrima Bunge	زرشک زرافشانی
Bignoniaceae	**تیره انار شیطان**
Campsis grandiflora (Thunb.) Loisel. = *Tecoma grandiflora* Loisel.	پیچ اناری
Boraginaceae	**تیره گل گاوزبان**
Alkanna bracteosa Boiss.	شنگار برگه دار
Alkanna orientalis (L.) Boiss.	شنگار شرقی، شنگار زرد
Anchusa strigosa Labill.	گاو زبان خارک دار
Caccinia macranthera (banks & Soland.) Brand	گاوزبان آسا
Cordia crenata Delile	لیم، چسب
Echium italicum L.	گاو زبان ایتالیایی
Heliotropium bacciferum Forssk.	آفتاب پرست توتی
Heliotropium denticulatum Boiss. & Hausskn.	آفتاب پرست دندانه‌دار
Heliotropium ellipticum Ledeb. Syn.; *Heliotropium Eichwaldii* Stev.	آفتاب پرست ترکمنستانی
Nonnea persica Boiss.	چشم گربه ای ایرانی
Onosma armenum DC.	زنگوله‌ای ارمنستانی
Trichodesma africanum (L.) R. Br.	فانوس آبی آفریقایی
Trichodesma incanum (Bunge) A. DC.	فانوس آبی
Caesalpiniaceae	**تیره ارغوان**
Cercis Griffithii Boiss.	ارغوان افغانی
Gleditschia caspica Desf.	لیلکی
Campanulaceae	**تیره گل استکانی**
Campanula involucrata Auch. Ex DC.	گل استکانی برگه دار
Campanula perpusilla DC.	گل استکانی طاق بستانی، گل استکانی کوتاه
Campanula phyctidocalyx Boiss. & Noae	گل استکانی آبله دار، گل استکانی کردستانی
Capparidaceae	**تیره کور**
Capparis cartilaginea Decne.	کور آویز، کور گوشتی
Capparis decidua (Forssk.) Edgew. = *Capparis aphylla* Roth.	کلیر
Capparis mucronata Boiss.	کور درختچه‌ای، لیمو

Tetanus کزاز
Therapeutics علم درمان شناسی
Therapeutic درمانی،شفابخشی
Therapy درمان
Theriac تریاق، پادزهر
Thermogenic گرمازا
Thigh ران
Thigh-bone استخوان ران
Threadworm کرمک
Thrombosis تشکیل لخته خون در عروق یا قلب
Thrush برفک یا آلودگی قارچی
Tincture تنتور
Tingling سوزش، جزجز
Tinnitus پیچیدن صدا در گوش، زنگ‌زدن در گوش
Titanism غول‌آسایی
Toner کرم تقویت کننده پوست
Tonic مقوی
Tonic نیروبخش، داروی تقویتی
Tonsil لوزه
Tonsillitis التهاب لوزه
Topic داروی موضعی
Topical treatments معالجات جلدی
Topical موضعی، جلدی
Torpid سست، خواب‌آلود، بی‌حس
Torpidity=Torpor سستی، بی‌حسی
Trace element عنصر کمینه
Tracheitis ورم نای
Tract دستگاه، جهاز (کالبد شناسی)
Tradition سنت، عرف
Tranquilzer آرام بخش
Transmission انتقال، پخش
Trap گیرانداختن، جمع کردن
Trauma صدمه، آسیب، ضایعه، ضرب
Travail درد زایمان
Treacle تریاق
Treatment معالجه، درمان، نحوه برخورد
Treat معالجه کردن، درمان کردن
Trembling لرزه، لرزان، لرز
Tremor رعشه، لرزه
Trigger برانگیزاننده، آغازگر، موجب شدن، باعث شدن
Tryptophan or L tryptophan تریپتوفان‌ها
Tuberculosis بیماری سل
Tumor, Tumour برآمدگی، ورم، غده
Tymponitis التهاب گوش میانی
Ulcerative زخمی شونده، زخمی، موجب تولید زخم
Ulcer زخم روباز
Upset دل بهم‌خوردگی
Urethra پیشابراه، میزراه
Urethritis ورم مجرای پیشاب
Urethritis التهاب یا عفونت میزراه
Urgent فوری و اضطراری
Urinary discharge ترشح از مجرای ادرار، تخلیه ادرار
Urinary incontinence بی‌اختیاری ادرار
Urorrhea دفع بی‌اختیار ادرار، پیشاب ریزش
Urticaria کهیر
Uterin sedative مسکن رحم
Uterus رحم، زهدان
Uvula زبان کوچک
Vaporizer اسپری (افشانه)، دستگاه بخور
Vapour خود بیمار انگاری
Varicocele انبساط سیاهرگهای طناب بیضه ها واریکوسل
Varicose veins واریس
Vasoconstrictor تنگ کننده عروق
Vasodilatator گشاد کننده عروق
Vasopressor عامل انقباض دیواره سرخرگها و مویرگها
Vehicle حامل (مولد زمینه دارو سازی)
Venereal مقاربتی، آمیزشی
Venom زهر
Vermifuge ضد کرم
Vertigo سرگیجه
Vesicant or vesicatory تاول زننده، مشمّع، تاول زا
Veterinary دامپزشکی، دامپزشک
Vinaigrette سس سالاد، سس سرکه
Virility قوه مردی، رجولیت
Viscera احشاء و امعاء
Vitality نیرو، انرژی، نیروی زندگی، شور و نشاط، امید بزندگی
Vital حیاتی، ضروری، بسیار مهم
Vitiligo لک و پیس
Void خالی کردن، تخلیه کردن (معده و روده)
Volatile فرار، بی‌ثبات
Vomiting استفراغ
Vomitive قی آور
Vulnerary التیام بخش، مرهم
Wart زگیل
Wasp زنبور
Weight gain وزن‌گیری، افزایش وزن
Wen غده، دمل
Wheeze خس‌خس کردن سینه
Whitlow عقربک
Wholesome گوارا، سالم، مایه تندرستی
Whooping cough سیاه‌سرفه
Womb رحم
Zest مزه، طعم

Scar جوشگاه، نشان زخم، داغ زخم
Scarlatina مخملک
Scarlet fever مخملک
Sciatica سیاتیک
Sclerosis تصلب
Scrofula خنازیر
Scurvy اسکوربوت، بیماری کمبود ویتامین ث
Season چاشنی زدن، ادویه زدن
Sebaceous سباسه، چربی دار
Seborrhea افزایش فعالیت غدد چربی در پوست
Seborrhoeic دارای ترشح زیاد غدد چربی در پوست
Sebum چربی، چرب، ماده چربی مترشحه از پوست
Sedative مسکن، آرام‌بخش
Semen منی
Senescence پیری، پیرشدگی
Senil پیری، پیرانه
Sensation احساس، شور و هیجان، رویداد مهیج
Seroserous مربوط به دو سطح غشاء سروزی
Serous سرم
Serviceable مفید، سودمند
Shivering لرز
Shortwinded تنگی نفس
Sialogogue بزاق‌آور
Sialorrhea زیاد شدن بزاق
Sickening تهوع‌آور، نا خوشایند، نامطبوع
Sicken دچار تهوع شدن، دل‌آشوبه گرفتن
Sickness بیماری، ناخوشی
Simmering در آستانه غلیان، آغاز جوشیدن
Sinew رباط، زرد پی
Sinewy عضله‌دار، پر عضله
Skimmed milk شیر بدون چربی
Slimming لاغر کننده
Slobber آب از دهان چکیده، آب رفتن از دهان
Sluggish تنبل، کم‌کار، کم‌تحرک
Smallpox آبله
Snack میان‌وعده، غذاهای سبک، تنقلات، غذاهای سرپایی
Snuff استنشاق
Sole کف پا
Soothe تسکین دادن، آرام کردن
Soothing آرام‌بخش
Soporific خواب‌آور
Sore زخم
Sparkling جوشان، گازدار
Spasmodic ناشی از انقباض عضلانی
Spasmolytic ضد اسپاسم
Spasm انقباض ناگهانی، انقباض عضلانی، گرفتگی عضلانی
Spermatorrhea خروج غیرارادی منی
Spice ادویه
Spine ستون مهره‌ها، ستون فقرات
Spirit مشروب الکلی قوی، الکل

Spleen طحال، سودا، ترشرویی
Splenopathy بیماری طحال
Spondylitis التهاب مهره‌ها
Sprain رگ‌به رگ کردن، پیچ‌خوردگی
Sprout جوانه سبز شده
Spue بالا آوردن، استفراغ کردن
Sputum خلط
Stale بی‌مزه، تازگی خود را از دست دادن
Stamina بنیه، نیروی زیست، طاقت
Staunch بند آوردن خون
Steep خیساندن
Sternutatory عطسه آور
Stimulant ماده محرک، محرک
Stimulate تحریک کردن، به فعالیت واداشتن
Stitch درد ناگهانی، سینه پهلو
Stomachic مقوی معده، اشتها آور، محرک معده
Stomatitis التهاب مخاط دهان
Strangury سوزش ادرار، ادرار کردن دردناک و کند
Stroke سکته
Strumous خنازیری
Stuffed پرشده، سیر، شکم پر بودن
Styptic داروی قابض، بندآورنده خون
Sudorific معرق
Suicide خودکشی
Suppository شیاف
Suppress سرکوب کردن، بندآوردن، جلوگیری کردن از
Suppression سرکوب، حبس، قطع
Suppurative چرک‌آور، دفع کننده فساد
Sweat عرق کردن، عرق ریزان
Swelling آماس، باد، ورم، باد کننده
Sympathicolytic = Sympatholiytic فلج کننده سمپاتیک
Symphysis مفصلی، پیوستگی، اتصال
Symptom نشانه، علامت
Syndrome نشانگان،سندروم
Syphilis کوفت، سیفلیس
Systaltic انقباضی و انبساطی
Systolic انقباضی، مربوط به سیستول (یکی از مراحل تلمبه‌زدن قلب
Tachycardia افزایش ضربان قلب
Taeniafuge کشنده تنیا
Tapeworm کرم کدو
Tar قیر، قطران
Tastelessness بی‌مزگی
Tempetation وسوسه‌انگیزی، اغواگری
Temple شقیقه
Tenesmus زور پیچ، دل پیچه
Tenosynovitis التهاب و ورم نسج سفید لیفی متصل کننده عضله باستخوان (التهاب غشاء وتری)
Tension تنش
Terpenes ترپن‌ها
Testis بیضه

Plethora پرخونی، تورم رگی
Pleurisy ذات‌الجنب
Pneumonia سینه پهلو، ذات‌الریه
Poach آب‌پز کردن
Polenta حریره جو و شاه‌بلوط
Polymyalgia درد چندین عضله
Polyunsaturated fats چربیهای اشباع نشده
Porridge شوربا، حریره، حلیم
Poultice مرهم، ضماد
Potent قوی، مقتدر، بسیار مؤثر
Pound کوبیدن، سائیدن
Prached بوداره
Practitioner درمانگر، پزشک دست‌اندرکار
Premenstrual syndrome تنش پیش از قاعدگی، نشانگان پیش از قاعدگی
Prescribe توصیه کردن، تجویز کردن
Prescription نسخه، دستور کتبی تهیه و مصرف دارو
Prickly heat عرق سوز
Procure پیدا کردن، بدست‌آوردن، تهیه کردن
Profuse مفرط، شدید، فراوان
Prolapsus پرولاپس، پائین افتادگی قسمتی از احشاء، بیرون‌زدگی
Promoting تسریع کردن، جلو انداختن
Prone مستعد، آماده
Property خاصیت
Prophylactic پیشگیری کننده، دافع
Prostration از حال رفتگی، از پا افتادگی، خستگی، ضعف
Pruritic خارش‌دار
Pruritus خارش
Psoriasis داءالصدف (نوعی بیماری پوستی)
Psychasthenia خستگی روانی
Psychosis روان‌پریشی
Psychosomatic روان تنی
Puerperal نفاس، زایمانی، بعد از زایمان
Pulmonary ریوی، ششی
Pulse نبض، ضربان، طپش
Pungent گزنده، تند، سوزان
Pupil مردمک، حدقه
Purgation تصفیه، تطهیر، تنقیه
Purgative ملین، مسهل
Purge کارکن، مسهل، پاکسازی
Pus چرک
Puslule دمل، کورک
Putrefy گندیدن، فاسد شدن
Pyelonephristis التهاب کلیه و لگنچه، عفونت کلیه
Pylorus باب‌المعده
Pyorrhoea پیوره
Pyrexia تب، افزایش دمای بدن
Pyrosis تخمه، احساس سوزش در مری و معده همراه با ترش کردن
Quench فرونشاندن، خاموش کردن، جلوگیری کرده از
Quercetin کوئرسیتن
Quinine گنه گنه

Rabies هاری، گزیدگی، سگ هار
Raphanol رافانول
Rash بثورات جلدی، دانه‌های پوستی
Readily به راحتی، به آسانی، بسادگی
Recipe دستورالعمل، طرز تهیه
Recovering بهبود یافتن، رهایی یافتن
Rectal راست روده‌ای
Rectus راست‌روده
Refreshing نشاط‌آور
Refrigerant خنک کننده
Regurgitation برگرداندن غذا از معده به دهان
Rejuvenator نشاط‌آور، احیاء کننده
Relaxant آرمیده کننده، لذت بخش
Relief تسکین، رهایی
Relieve تسکین دادن، آرام کردن
Remedy دارو، دوا، درمان
Remedy درمان کردن، معالجه کردن، ترمیم کردن
Renal calculi سنگهای کلیوی
Renal کلیوی
Renowned مشهور، معروف، پرآوازه
Repel دفع کردن، از خود راندن
Resilient بهبودپذیر، ترمیم‌پذیر
Resolutive محلل
Resolvent محلل
Respiratory تنفسی
Restlessness بی‌قراری، بی‌تابی
Restorative مقوی، نیرو بخش
Retention حبس، نگهداری
Retina شبکیه
Revulsive پس زننده خون از ناحیه به ناحیه دیگر
Reyuvenator نشاط‌آور، احیاء کننده
Rheum آب‌ریزش از بینی، چشم و دهان، روماتیسم
Rheumatism روماتیسم
rhinitis التهاب مخاط بینی
Rinderpest طاعون گاوی
Ringworm کچلی
Rubella سرخجه
Rubefacient قرمز کننده پوست
Runny noses آب‌ریزش بینی
Rupture پارگی
Sachet کیسه معطر
Sages اطباء حکما
Saliva بزاق، آب دهان
Salpingitis التهاب لوله رحمی
Salve مرهم، ضماد
Sap شیره گیاهی
Saturated fat چربی اشباع شده
Scabies جرب، گال
Scald سوختگی، تاول
Scalp پوست سر

Nasal congestion احتقاق بینی، گرفتگی بینی
Nauseant, Nauseous تهوع‌آور
Nausea تهوع، دل‌آشوبه، دل بهم‌خوردگی
Navel ناف
Necrosis بافت مرده، نکروز
Nephritis التهاب کلیه
Nervine مسکن اعصاب، داروی مسکن اعصاب
Nervous system moderator متعادل کننده فعالیت سیستم (دستگاه) عصبی
Nervousness عصبانیت، حالت عصبانی
Neuralgia نورالژی، پی‌درد، درد عصب
Neuralgic, Neurasthenic دچار درد اعصاب
Neurasthenia ضعف اعصاب، خستگی شدید اعصاب
Neurological عصب‌شناختی
Neurology عصب‌شناسی
Neuritis التهاب عصب
Neurosis روان‌نژندی، پریشان عصبی
Noodle رشته فرنگی
Nosebleed خون دماغ
Notoriously چشمگیر، بسیار
Nourishing مغذی
Nourological عصب شناختی
Neurology عصب‌شناسی
Novel جدید، نوظهور
Numb کرخ، بی‌حس
Nutrient مقوی،مغذی
Nymphomania میل جنسی مفرط در زن
Obesity فربهی، چاقی
Obstinate صعب‌العلاج
Obstruction قبض، بند، انسداد
Odontalgia دندان درد
Oedema خیز، ادم، باد، ورم
Oesophagus مری
Oestrogen=Estrogene استروژن، نوعی هورمون جنسی زنانه
Oestrus دیوانگی آنی
Ointment پماد، مرهم
Oleic acid اسید اولئیک
Oligomenorrhea خونریزی کم قاعدگی، قاعدگی ناقص
Oliguria کم ادراری
Oozing ترشح‌دار، تراوش دار
Ophtalmic چشمی، داروی چشمی
Ophthalmia التهاب شدید چشم
Optional انتخابی، اختیاری
Oral, Orally دهانی، (دارو) خوراکی
Orchitis التهاب بیضه
Osteoarthritis آرتروز، التهاب استخوان و مفاصل
Osteopathy بیماری استخوانی، اختلال استخوانی
Osteoprosis پوکی استخوان
Otalgia, Otalgic گوش درد
Otitis التهاب گوش
Oxalate اگزالات، اکسالات
Oxytocic تسریع کننده زایمان
Ozena ترشح بدبوی بینی، زخم بدبوی بینی
Palpitations تپش قلب، اضطراب و دلهره
Palsy فلج (اعصاب مغزی) فلج
Panacea نوش‌دارو، داروی همه دردها
Pancreas لوزالمعده
Panic هراس، وحشت، هراس بی‌جهت و ناگهانی
Papain پاپائین
Paralysis فلج (حسی)، فلج، رعشه، لغوه
Paraplegia فلج یک طرفه، فلج پائین تنه
Parasiticide ضد انگل
Parched بوداده
Paroxymal حمله‌ای
Parturient مربوط به زایمان
Paste خمیر
Pathogenic بیماری‌زا
Pectin پکتین
Pectoral سینه‌ای، موثر در بیماریهای ریوی
Pelvis لگن خاصره
Peptic ulcers زخم گوارشی، زخم دستگاه گوارش
Peptic گوارشی، داروی گوارشی، دستگاه گوارش
Periodic fevers تب‌های دوره‌ای
Peristalsis حرکات دودی لوله گوارش
Pernicious خطرناک، وخیم، مهلک
Perspiration عرق‌ریزی، تعریق،تعرق، عرق کردن
Pertussis سیاه سرفه
Pessary رحم‌بند، شیاف مهبل
Phanton خیالی، موقتی
Pharmaceutical دارو سازی، دارویی
Pharmacology داروشناسی
Pharmacopoeia کتاب دستور دارو سازی، راهنمای دارویی کشور
Pharyngitis التهاب گلو، گلودرد
Pharynx گلوگاه، حلق، حلقوم
Phlebitis التهاب سیاهرگ
Phlegmatic خلط‌آور، بلغمی، بلغمی مزاج
Phlegm بلغم، خلط سینه
Phthiriasis آلودگی با شپشک
Phthisis سل، خرابی بدن
Physalin فی‌سالین
Phytochemical شیمی گیاهی
Pickled ترشی، شور
Pile بواسیر
Pimple جوش، کورک، عرق جوش
Pin keye ورم ملتحمه
Piquant تند، اشتهاآور
Pitueta ماده مخاطی چسبنده
Pituitary gland غده هیپوفیز
Placenta جفت، جفت جنین
Plague طاعون
Platlet پلاکت

Inspissate غلیظ شدن، غلیظ کردن، قوام آوردن
Intake برداشتن، جذب کردن، بدست آوردن
Intellect هوش، فهم، قوه ادارک
Interaction تعامل، تأثیر متقابل، کنش متقابل
Intermittent fever تب نوبه
Intermittent متناوب، ادواری
Intestinal رودهای
Intestine روده
Intolerance عدم تحمل، نابردباری، ناشکیبایی
Intoxicant مستی‌آور، مسکر
Inulin اینولین
Invigorating نیروبخش
Irritability سوزش‌آور، تحریک‌پذیری، زودرنجی، تندخویی
Irritant سوزش‌آور، تحریک کننده، التهاب‌آور، ماده محرک
Irritation تحریک، سوزش
Itchy خارش‌آور، خارش‌دار
Jaundice یرقان، زردی
Junk food هله‌هوله، خرت و پرت، آشغال
Keratitis التهاب قرنیه
labour زایمان
Lactagogue = galactagogue شیرآور
lactation ترشح شیر، شیردهی
Lactobacilli لاکتوباسیل
Lard چربی خوک، پیه خوک
Laryngitis التهاب حنجره، لارنژیت
Larynx حنجره، حلقوم، خرخره
Lathyrism بیماری ناشی از خوردن نخود و سنگنک
Laxative ملین
Lecithins لسیتین‌ها
Leech زالو
Lenitive آرام کننده درد
Leprosy جذام، خوره
Lesion ضایعه، زخم، تباهی
Leucoderma لک و پیس
Leucoma=Leukoma آب مروارید
Leucorrhoea ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان
Leukemia لوسمی، سرطان خون
Leukoderma لک و پیس
Leukoma=leucoma آب مروارید
Levulose قند میوه، فروکتوز، لولوز
Ligament رباط
Liniment محلول روغنی مالیدن
Lining آستر
Lipopexia تجمع چربی در بافت‌ها
Lipsalve چرب لب، ضماد لب
Lithiasis سنگ سازی
Lithotripic سنگ شکن
Lochia نفاس، ترشح بعد از زایمان
Loin کمر، صلب
Lotion محلول،
Louce=pl. lice شپش
Lozenge قرص
Lues سیفلیس
Lumbago کمر درد
Lung شش، ریه
Macerating خیساندن، خیس کردن
Macrobiotic سلامت‌بخش، زندگی‌بخش، سالم
Maggot لار و نرم تن حشره
Malaise ناخوشی، ناراحتی، بی‌قراری
Malfunction درست کار نکردن، بد کار کردن
Malic acid اسید مالیک
Malignant بدخیم، خبیث، شرور
Malnutrition سوء تغذیه
Mania جنون، شیدایی
Manipulation دستکاری
Marasmus ضعف روز افزون، ماراسموس
Marinade در آب نمک و سرکه و ادویه خوابانیدن
Mash خیسانده، خمیر کردن
Masticatory جویدنی، داروی مدر بزاق
Mastitis التهاب پستان
Maturative رساننده دمل
Measles سرخک
Melanocholia مالیخولیا، سودا، افسردگی
Menopausal ماهانه آسا، یائسه
Menopause یائسگی، ماهانه آسایی
Menorrhagia ازدیاد خون قاعدگی
Menses خون قاعدگی
Menstruation قاعدگی، عادت ماهانه، حیض
Mental روحی، دماغی، ذهنی، عقلانی
Mesntrual قاعدگی، قاعده شدن
Meteorism وجود گاز در شکم یا روده
Metritis التهاب رحم
Metrorrhagia خون ریزی رحمی
Micturition = urination تکرّر ادرار، ادرار کردن
Migraine میگرن، صداع
Mind ذهن، هوش و هواس
Miscarriage سقط جنین، جنین افکنی
Mitolic میتوزی، رشتمانی، مربوط به میتوز
Moderation معتدله، میانه، اعتدال
Modification تغییر، اصلاح
Monitoring کنترل کردن، مراقبت کردن، پایش
Monounsaturated fat چربی اشباع نشده
Morbid ناخوش، فاسد
Mucilaginous ترکیبات لعاب‌دار
Mucus بلغم، مخاط، ماده لزج
Multiple sclerosis اسکروز چند جانبه (اماس)
Mumps اوریون، گوشک
Mydriatic باز کننده مردمک چشم، گشاد کننده مردمک‌چشم
Myocarditis التهاب عضله قلب
Narcotic مخدر، تخدیر کننده، خواب‌آور

Gripe شکم را پیچ دادن
Grippe گریپ، آنفلوانزا
Groin کشاله ران
Gruel سوپ جو، جوشیر
Gum صمغ
Gumboil پیله دندان
Gum لثه دندان
Gut روده
Haematic خونی، خون دار
Haematuria ادرار خونی
Haemolytic تحلیل برنده گلبول قرمز
Haemoptysis خونریزی دستگاه تنفس
Haemorrhage خونریزی
Haemorrhoids = Hemorrhoid بواسیر
Haemostatic خون بند، بندآورنده خون، داروی خون بند
Halitosis بوی بد دهان
Hallucinations توهم، خیال، وهم
Hallucinogen داروی توهم زا
Hangover خماری صبحگاهی
Hasten سرعت بخشیدن، تسریع کردن
Heal شفا دادن، التیام دادن، بهبود دادن
Heartburn ترش کردکی، سوزش سردل
Hematemesis استفراغ خونی
Hematoma خون مردگی
Hematopoiesis خونسازی
Hematuria وجود خون در ادرار
Hemicrania درد نیمه سر
Hemiplegia فلج نیمی از بدن
Hemophilia هموفیلی
Hemoptysis خونریزی دستگاه تنفس، کف خونی، تف خونی، خروج خون با خلط خونی از ریه
Hemostaric منعقد کننده خون، بندآورنده خون
Hemostatic عامل جلوگیری از خونریزی، مربوط به خون بندی، منعقد کننده خون
Hemothorax تجمع خون در سینه
Hepatitis هپاتیت، التهاب کبد
Hermetically بدون هوا
Hernia فتق، باد فتق
Herpes zoster زونا (بیماری پوستی)
Herpes تب خال
Hiccough, hiccup سکسکه
Hippocras نوشیدنی های محرک
Hip مفصل ران
Hoarseness گرفتگی صدا
Holistic کل نگر، کل نگرانه
Homoeopathy همسان‌درمانی، معالجه به مثل، خود درمانی
Homoepath همسان‌درمان، پزشکان سنتی
Humour خلط، مزاج
Hydragogue پیشاب‌آور، مدر
Hydrarthrosis تجمع مایع در مفاصل
Hydrocele آماس بیضه‌ها
Hydropexis تثبیت یا نگهداری آب
Hydrophobia = rabies هاری
Hydrotherapy آب درمانی
Hydrothorax آب سینه، وجود مایع سروزی در حفره سینه
Hyperactivity بیش‌فعالی، ناآرامی، بی‌قراری
Hyperaemia=Hyperemia پرخونی
Hyperlipidaemia چربی خون
Hypertension پرفشاری خون، زیادی فشار خون
Hypertensor افزاینده فشار خون
Hypnotic خواب‌آور، هیپنوتیسم
Hypoglycaemia کمی قند خون
Hypoglycemic کاهنده قند خون
Hypomenorrhea کاهش خون قاعدگی
Hypotension کم‌فشاری خون، فشار خون پایین
Hypotensive با فشار خون پائین
Hypotensor کاهنده (کم کننده) فشار خون
Hypothermic مربوط به کم بودن حرارت بدن
Hyptonic هیپوتونیک
Hysteria هیستری، نوعی حالت روانی – عصبی
Icter یرقان
Icterus یرقانی، زردی
Ileitis التهاب روده باریک
impaired آسیب دیده، تضعیف شده
impede جلوگیری کردن، مانع شدن، سد راه شدن
Impetigo زرد زخم
Impotence ناتوانی جنسی
Incense بخور
incidence بروز
Incipient آغاز، ابتدا
incision برش، شکاف
Indication موارد استعمال، موارد تجویز
Indigestion بدهضمی، سوءهاضمه
Indolent سست، تنبل، کاهل، بی درد
Inebriation مستی، مست سازی
Inestion بلع
Infant کودک نوزاد
Infarctus انفارکتوس
Infection عفونت، بیماری عفونی
Inflamed برافروخته، ملتهب، برآشفته
Inflammation التهاب
Infusion خیسانده، جوشانده، دمکرده
Infusion تزریق کردن، انفوزیون
Ingestion بلع
Inhalation استنشاق، تنفس
Injurious مضر، زیان‌آور
Insanity جنون، دیوانگی
Insecticide حشره کش
Insomnia بی‌خوابی
Inspiration دم

Endometrium لایهٔ درونی رحم
Enema تنقیه، اماله
Enfeebled ضعف، ناتوانی
Engorgment تراکم خون
Enhance افزایش دادن، بهبود بخشیدن، تقویت کردن
Enteralgia درد روده، قولنج
Enteric روده‌ای، امعائی، حصبه
Enteritis آماس روده، التهاب امعاء
Enterocele فتق روده
Enuresis شب ادراری
Ephelis خال
Epigastrium ناحیه فوقانی شکم
Epilepsy صرع
Epitaxis خون دماغ
Erotogenic محرک جنسی
Errhine عطسه‌آور
Eruption پیدایش، وقوع دانه‌های پوستی
Erysipelas باد سرخ
Erythema سرخی پوست، احتقاق پوست
Eschar جوشگاه، جای زخم
Essential oils روغن‌های فرار، روغن‌های معطر
Estrogene استروژن، نوعی هورمون زنانه
Eupeptic مقوی گوارش
Euphoria سرخوشی، شادمانی
Exacerbate وخیم‌تر کردن، بدتر کردن
Exanthema جوش، بثورات
Excitana برانگیزنده، محرک
Excretory دفع کننده، ترشحی
Exfoliation لایه برداری از پوست، پوست اندازی
Exhilarata نشاط‌آور، فرح بخش
Exitant محرک، مهیج، برانگیزنده
Expectorant شربت سینه، داروی خلط‌آور
Expel دفع، اخراج کردن
Expulsion دفع، تخلیه
Exudation تراوش، ترشح
Eyelid پلک چشم
Eye strain خستگی چشم
Eyewash چشم شویه
Faeces متلاشی شدن، تکه تکه شدن
Fainting ضعف کردن، غش
Fatal مهلک، کشنده، خطرناک
Fatigue خستگی، خستگی مفرط
Febrifuge تب بر
Febrile تب، مربوط به تب
Feces مدفوع
Fibrositis التهاب بافت لیفی
Fidget آدم بی‌قرار،آدم ناآرام
Flare-up شعله‌ور شدن، عود، طغیان
Flatulence نفخ
Flatulent نفخ‌آور، نفاخ
Flavouring چاشنی، اسانس
Flu آنفلوانزا
Fluctuations نوسان، تغییر
Fluffy پف کرده
Fluid مایع، بی‌ثبات، سیال، روان، قابل تغییر
Flush out دفع کردن بیرون راندن
Flush گرگرفتگی، برافروختگی
Flu آنفلوانزا
Foetal جنینی، مربوط به جنین
Foeticide اسقاط جنین
Foetus جنین
Fomentation کمرس گرم، شستشو گرم
Fortifying تقویت کننده
Foul کثیف، چرکی
Freckle کک مک
Free Radicals بنیان‌های آزاد
Friction مالش، اصطکاک، سایش
Frostbite سرما زدگی
Fume بخور، دود
Fumigate ضدعفونی کردن، بخور دادن
Furuncle دُمل
Galactogoge شیرافزا
Galenical داروهای جالینوسی، داروی گیاهی
Gall bladder کیسهٔ صفرا
Gallstones سنگهای صفراوی
Gangrene قانقاریا، سیاه مردگی
Gargle غرغره کردن، دهان شوی
Gastralgia درد معده، شکم درد
Gastric معده‌ای، معدی
Gastritis ورم معده، التهاب معده
Gastro-enteritis ورم معده و روده
Genital sedative مسکن جنسی
Geriatric طب سالمندان، درمان سالخوردگی
Germicidal Germicid میکرب کش، ضد عفونی کننده
Ghost روح، روان، خیال، جان
Giddiness گیجی، سر گیجه، دوران
Gingivitis التهاب لثه، ورم لثه
Glaucoma آب سیاه
Glaucomatous مبتلا به آب سیاه
Gleet التهاب مزمن و سوزاکس پیشابراه
Glossitis التهاب زبان
Gluten گلوتن
Gnawing عذاب‌آور، جانکاه، آزارنده
Gonorrhoea سوزاک
Gout نقرس
Granulation گوشت نو آوردن
Grated رنده شده
Gravel ادرار کردن با زحمت، سنگ ریزه، شن
Gravid آبستن، سنگین
Graze خراشیدگی

Cure شفا، دوا، دارو، درمان
Cut down کاستن، تقلیل دادن
Cutaneous پوستی
Cystalgia درد ناحیه مثانه
Cystitis التهاب مثانه
Dandruff شوره سر
Deadly کشنده، مهلک، سمی
Debility ناتوانی، ضعف، سستی
Decoction جوشانده
Decongestant داروی رفع احتقان
Defensive حالت دفاعی، وضعیت دفاعی
Degenerative حادتر شونده، وخیم تر شونده
Dehydration از دست رفتن آب بدن، آب زدایی
Deispensatory درمانگاه، فهرست دارویی
Delirium هذیان گویی، دیوانگی
Delivery وضع حمل، زایمان
Dementia زوال عقل، دیوانگی، جنون
Demulcent مرهم آسا، آرام بخش، مرهم
Dentifrice دهان شویه، خمیردندان
Deobstruent بر طرف کردن انسداد
Deodorant بوبر، ضد بو، خنثی کننده بو
Depressant کند کننده، داروی کند کننده
Depression افسردگی
Depurative صاف کننده، تصفیه کننده خون
Deranged آشفته، پریشان، دیوانه‌وار
Derangement اختلال، آشفتگی، پریشانی، دیوانگی
Dermatitis التهاب پوستی، آماس پوست
Dermatosis اختلال پوستی
Desensitize غیرحساس کردن
Detensive حالت دفعی، دفاعی، وضعیت دفاعی
Detergent شوینده، پاک کننده
Deterioration وخامت، تیرگی
Detoxification مسمویت‌زدایی، زهرزدایی، سم‌زدایی
Detrimental زیان بخش
Diabetes Mellitus مرض قند، دیابت شیرین
Diaphoretic معرق، عرق‌آور
Diarrhoea اسهال، شکم روش
Diathesis آمادگی ذاتی برای ابتلاء به بیماری
Dietician متخصص تغذیه
Diet برنامه غذایی، رژیم غذایی، ترتیب غذا
Digestive گوارشی، گوارنده
Digust دل بهم خوردگی، حالت تهوع، چندش
Dilatation اتساع
Diphtheria دیفتری
Discharge تخلیه
Descutient متفرق، پراکنده، ماده‌ای که سبب پراکندگی مواد می‌شود
Disinfectant ضدعفونی کننده، ماده ضدعفونی
Disorder اختلال
Dispensatory درمانگاه، فهرست دارویی
Dissolve حل کردن، حل شدن، زایل شدن
Distension ورم، باد کردگی، اتساع
Distillation تقطیر، عرق، عصاره، شیره، مشروب سازی
Disturbances اختلال، آشفتگی، اغتشاش
Diuretic مدر (ادرارآور)
Diverticulitis آماس و تورم کیسه‌های فرعی روده، التهاب دیورتیکول
Dizziness منگی، سرگیجه
Douche دوش، شستشو
Drastic کارکن، مسهل
Draught شربت
Dropsical آب آورده، استسقایی
Dropsy تجمع مایع
Drowsiness خواب آلودگی، کسالت
Drug دارو، دوا
Duodenal اثنی عشر،ودازده
Dwterioration وخامت، تیرگی
Dysentery التهاب روده بزرگ همراه با دفع مدفوع آبکی همراه با خون (اسهال خونی)
Dysmenorrhoea قاعدگی دردناک
Dyspepsia سوء هاضمه، بدگواری
Dysphagia اختلال بلع
Dyspnoea تنگی نفس
Dysuria ادرار کردن دردناک
Ease تسکین، آرامش، تسکین دادن، آرام کردن
Ecbolic سقط‌آور، تسریع کننده زایمان
Ecchymosis کبودی، خون مردگی
Eczema اگزما
Edema خیز، ورم، آب‌آوردگی
Efficacious مؤثر، نافع، کارگر
Elaterium داروی مسهل
Elderly مسن، سالخورده
Electuary معجون
Elephantiasis نوعی بیماری انگلی، پیامک، جذام
Elimination دفع، ریشه‌کنی
Ellagic acid اسید الاژیک
Emaciation لاغری مفرط
Embrocation روغن مالی، شستشو
Emerge بیرون آمدن، ظاهر شدن، شکل گرفتن
Emesis قی، استفراغ
Emetic قی‌آور
Emmenagogue قاعده‌آور
Emollient نرم کننده
Emotion عاطفه، احساس،احساسات
Emphysema اتساع مجاری ریه، آمفیزم
Emphysematous متسع کننده مجاری ریه
Empirical تجربی
Empyema چرک ذات‌الجنب
Empyreuma بوی سوخته
Emulsification تغییر شکل مواد چربی
Encephalitis آماس مخ، ورم مغز
Endocrine غدد داخلی، غدد درون ریز

نوعی دستور غذا که درون ظروف پیرکس و با فر تهیه می‌شود مانند لازانیا
Cataplasm مرهم، ضماد
Cataract آب مروارید
Catarrhal نزله‌ای
Catarrh نزله (التهاب ترشح‌دار غشاهای مخاطی)
Cathartic مسهل
Catheterize سوند گذاشتن، وارد کردن سوند بداخل مجاری
Caustic سوزش آور، محرق
Celiac
(سلیاک) یک نوع بیماری که در آن بیمار قادر به مصرف کردن نان نمی‌باشد
Cellulitis
سلولیت، نوعی التهاب ورم دار (خیزدار) و گاهی چرک دار بافت های سفت
Cephalic مقوی دماغی، وابسته به سر، سری
Cerebral مخی، مغزی، دماغی
Cervical cancer سرطان گردن رحم
Cervical گردنی، گردن رحم (زهدان)
Cessation توقف، قطع، وقفه
Chafe زخم شدن، سائیدن، سائیدگی، رفتگی پوست
Chancre شانکر، ضایعه اولیه سیفلیس
Chard لخته، لخته شدن
Charm افسون، طلسم، فریبندگی
Charred نیم سوخته، زغال شده
Cheek لمبر، لپ، گونه
Chillblain سرمازدگی، صدمه بر اثر سرما
Chill سردکردن، سرد شدن، سرما، لرز
Chiropratic دست ورزی
Chive پیازچه
Chlorophyll کلروفیل
Cholagogue صفراآور
Cholecystitis آماس کیسه صفرا، التهاب کیسه صفرا
Cholera وبا
Choleretic صفراآور
Chorea داءالرقص (بیماری عصبی که با حرکات غیرعادی، نامنظم مشخص می شود) لغوه
Chronic مزمن، سابقه‌دار، کهنه، وخیم، حاد
Cicatricic التیام بخش
Cider سرکه سیب
Cirrhosis التهاب بینابینی بافت های یک عضو، سیروز
Citric acid اسید سیتریک
Claudication لنگ بودن، لنگی
Clemser ماده پاک‌کننده، شیر پاک‌کن
Cleansing پاک‌کننده، سم زدا
Clog مسدود کردن، گرفتن، گیر کردن، بندآمدن
Clot لخته لخته شدن
Clump توده شدن انباشته شدن
Cocktail پیش غذا، اشتها آور، کوکتل
Colic قولنج
Colitis التهاب روده بزرگ، التهاب قولون
Collagen کلاژن
ماده نیمه مایعی شبیه به ژلاتین که در بافتهای همبندی حیوانات مهره‌دار یافت
می‌شود و ماده عمده متشکله استخوانهاست
Colon روده بزرگ
Colotis التهاب روده بزرگ
Coma اغماء، بی هوشی
Commencement آغاز، شروع
Complaint درد، بیماری، مرض، شکایت
Complementaty جایگزین، مکمل، متمم
Complexion رنگ رو، سیما
Conception بارداری، حاملگی، آبستنی
Concoction جوشانده، پخته، ترکیب
Concussion ضربه مغزی
Condiment ادویه، چاشنی
Confinement زایمان
Congenital مادرزادی، مادرزاد
Congestion پرخونی، احتقان
Conjunctivitis ورم ملتحمه
Consciousness هوشیاری، شعور
Constipating یبوست آور، قابض
Constipation یبوست
Consumption سل ریوی، هضم غذا، مصرف
Contagious واگیردار، مسری، عفونی، چرکی
Contaminated آلوده، آلوده به مواد رادیو اکتیو
Contraceptive ضد حاملگی، ضد بارداری
Contraction انقباض
Contusion کوفتگی
Convalescent دوره نقاهت
Conventional رایج، مرسوم، متداول، سنتی، قدیمی
Convulsion تشنج
Cordial مقوی قلب
Core هسته، مغز، مرکز، قسمت اصلی
Corn میخچه
Cornea قرنیه
Cornicid ضد میخچه
Corrosive مخرب، خورنده
Coryza سرماخوردگی، زکام
Cosmetic آرایش پوستی
Costive قابض، یبوست دار
Cough سرفه، سینه درد، بالا آوردن
Cough up بالا آوردن (خون، خلط)
Counteract خنثی کردن،مبارزه کردن
Counter-irritant محرک ضد تحریک
Cramp گرفتگی عضلانی
Craving اشتیاق، عطش، میل
Croup خروسک
Crucial حساس،حیاتی، بسیار مهم
Cruciferus vegetables سبزیجات متعلق به تیره شب‌بو
Crude خام، نارس
Culinary مربوط به پخت و پز، آشپزی
Curative درمان کننده، شفابخش
Curd شیر دلمه، شیر بسته

Anus مقعد
Anxiety اضطراب،دلشوره، تشویق
Aperient = Laxative=mild purgative مسهل ضعیف، ملین
Apertif اشتهاآور
Aphasia ناگویائی
Aphonia بی صدایی
Aphrodisiac محرک جنسی، محرک قوه باه
Aphthous آفت
Apoplexy سکته مغزی، سکته
Appendicitis آپاندیسیت، آپاندیس
Application استعمال، کاربرد
Appropriate مناسب، متناسب، درخور
Aromatherapy روغن درمانی
Arrest ایست، توقف ناگهانی
Arrhythmia بی نظمی ضربان قلب
Arteriosclerosis تصلب شراین
Arteritis التهاب سرخرگ
Artery سرخرگ، شریان
Arthralgia درد مفصل
Arthritis التهاب مفاصل
Ascaricide ضد آسکاریس
Ascites آسیت، آب آوردن شکم
Assimilate همگون شدن، جذب شدن
Asthenia ضعف عمومی
Asthma آسم
Astringent-tonic مقوی، قابض
astringent قابض، منقبض کننده
Ataxia ناهماهنگی و بی نظمی در حرکت عضلات
Atheroma آتروم، رسوب چربی در جدار داخلی شریان
Atherosclerosis تصلب شرایین
Athlete's foot عفونت قارچی انگشتان پا
Atony فقدان نیروی طبیعی، لختی
Atrophy کوچک شدن، ناپروری
Attenuant لاغر کننده
Aura پیش درآمد
Bactericidal باکتری‌کش
Bacteriostatic جلوگیری کننده از رشد باکتری
Balm مرهم، مایه تسلی،آرامش، بلسان
Balneotherapy حمام درمانی
Balsamic ضدالتهاب
Bechic ضدسرفه
Belching آروغ زدن، به بیرون پرتاب کردن
Betaine hydrochloride بتائین هیدروکلوراید
Beverage آشامیدنی، نوشیدنی
Biflavonoids بی‌فلاونوئید
Bile زرداب، صفرا
Biliary صفراوی، زردابی
Biliousness ترشح زیاد صفرا، بیمارهای کبدی
Bitter principle مواد تلخ
Bittertonic مقوی تلخ
Blackbile سودا
Bladder مثانه، آبدان
Blanch پوست کندن، سفید شدن
Bleeding خونریزی
Blemish لکه، عیب
Blennorrhagia, Blennorhaea سوزاک
Blepharitis التهاب پلک چشم
Blister تاول، آبله
Bloatedness بادکردگی، تورم،پف کردگی، نفخ
Blockage انسداد، گیرافتادگی
Blood fluidifiant روان کننده خون
Blood staunch بند آوردن خون
Boils تاول
Booster تقویت کننده
Boost تقویت کردن، افزایش دادن
Borborygmus قارقور شکم
Bout دوره،دوره حاد، حمله
Bovine گاوی
Bowel اندرون، شکم، روده
Brachycardy=Bradycardy کاهش سرعت ضربان قلب، ضربان قلب پایین
Bran سبوس
Brands مارک (تجارتی)، مارک زدن، برچسب زدن
Break down بهم ریختگی، انحلال، نابودی
Bright's disease التهاب مزمن کلیه
Brine آب نمک، آب دریا، آب شور
Brisk تند، فرز، چالاک
Bromelain بروملین
Bronchiectasis اتساع مزمن نایژه‌ها، برونشکتازی
Bruised کوفته، له شده
Bruise کبودی، خون مردگی، کبود شدن
Buccal دهانی، گونه‌ای
Bulimia جوع، پرخوری
Bursitis التهاب کیسه‌های مفصلی
Cachexy لاغری، نزاری
Cathexy انرژی روانی
Calculus سنگریزه
Callus پینه
Calmative آرام بخش
Cephalalgia سر درد
Capsaicin کاپسائی‌سین
Carbuncles کفگیرک
Carcinogen سرطان زا
Cardiopathy بیماری قلب، عارضه قلبی
Cardiorenal قلبی، کلیوی
Cardiotonic مقوی قلبی – عروقی
Cardiovascular قلبی – عروقی
Carious پوسیده، کرم خورده
Carminative بادشکن
Carotenes کاروتن‌ها
Casseroles کسرول، ظرف پیرکس، قابلمه لعابی

واژه‌نامهٔ اصطلاحات طبی و دارویی

Aasmus آسم
Abdomen شکم
Abdominal شکمی
Aborticide سقط آور، عامل سقط
Abortifacient عامل سقط، سقط آور
Abrasion خراش، سایدگی
Abscess آبسه، دمل
Absorbent جاذب
Abstruction قبض، بند، انسداد
Accelerate تسریع کردن، تندتر شدن، شدت یافتن، بالا رفتن
Acne جوش، آکنه، جوش غرور جوانی
Acrid گس، تلخ، تند (از نظر مزه)
Acronarcotic سوزاننده و خواب‌آور
Addiction اعتیاد، میل وافر
Adenitis التهاب غده، آدینت
Adipogenous مولد چربی، چربی‌زا
Adjuvant داروی کمکی
Adrenal فوق کلیوی، غده فوق کلیوی
Adultrate تقلبی، قلابی
Affected مبتلا، آسیب دیده، بیمار
Affection بیماری، ابتلا
Afflicted مبتلا، دچار
Aggravate بدتر کردن، وخیم تر کردن، حادتر کردن
Agreable مطبوع
Ague مالاریا، تب نوبه
Ailment بیماری، ناخوشی، درد، مرض
Alertness هوشیاری
Alexipharmic تریاق، زهرکش
Alimentary canal دستگاه گوارش، جهاز هاضمه
Allay برطرف کردن، کاهش دادن
Alleviate تسکین دادن، آرام کردن
Alopecia ریزش مو، طاسی
Alterative مقوی، محلّل
Amenorrhoea فقدان قاعدگی، فقدان عادت ماهیانه
Anaemia کم خونی
Anaesthetic داروی بی هوشی، داروی بی حسی
Anaesthetist متخصص بی هوشی
Anal مقعدی، مربوط به مقعد
Analeptic نیروبخش، مقوی
Analgesic داروی ضد درد، مسکن
Anaphrodisiac کاهنده شهوت جنسی
Anaphylaxis آنافیلاکسی (شوک حساسیتی فوری)
Anasarc خیز عمومی خیز، بادکردکی زیرپوستی ناشی از جمع شدن مایع
Androgen آندروژن، هورمون جنسی مردانه، محرک جنسی (در مرد)
Andropause یائسگی در مردان
Aneurysm آنوریسم، اتساع رگ
Anginapectoris آنژین صدری
Angiocholitis التهاب مجرای صفراوی
Angiography آنژیوگرافی، رگ نگاری
Angioma تومور عروقی، تومور رگ
Ankylosis جمود مفصل
Anodyne ضد درد، درد زدا
Anointing روغن مالیدن، چرب کردن، پماد مالیدن
Anorexia بی اشتهایی
Anoxia فقدان یا کم بود اکسیژن
Antacid ضد اسیدیته
Antagonist متضاد، مخالف
Anthelminitic ضد کرم
Anthrax سیاه زخم
Antiabortive ضدسقط
Antianemic ضد کم خونی
Antibilious صفرا بر
Antibody پادتن، آنتی بادی، آنتی کور
Anticancer ضد سرطان
Anticatarrh ضد نزله
Anticholinesterase ضد کولین استراز
Anticonvulsant, Anticonvulsive ضد تشنج
Anticystalgic ضد درد شانه
Antidiabetic ضد دیابت
Antidiarrhea ضد اسهال
Antidote پادزهر، تریاق
Antiemetic ضد استفراغ،ضد قی آوری
Antifebrile ضد تب، تب بر
Antifertility ضدباروری
Antigalactic کاهش دهنده ترشح شیر
Antigen آنتی‌ژن، پادتن
Antigoutal ضد نقرس
Antihaemoragic ضد خونریزی
Antiherpetic ضد تب خال
Antihypertensive کاهنده فشار خون، ضد فشار خون
Antilithic ضد تشکیل سنگ
Antineuralgic ضد دردهای عصبی
Antioxidant آنتی‌اکسیدان
Antiperiodic ضدمالاریا
Antiphlogistic ضدالتهاب
Antipruritic ضد خارش
Antipyretic ضد تب، تب بر
Antirheumatism ضدروماتیسم
Antiscorbutic ضداسکوربوت
Antiseptic ضدعفونی کننده، گندزا
Antisertic گندزدا، ضدعفونی کننده
Antisialagogue کاهنده بزاق، ضد ترشح بزاق
Antispasmodic شل‌کننده، داروی ضد تشنج
Antispasmodis داروی ضد تشنج
Antisudoral ضد تعریق
Antitussive ضد سرفه
Antiviral ضد ویروس
Anuria کاهش ترشح ادرار، بی ادراری

نمایهٔ نام‌های انگلیسی

Index English names

نمایهٔ نام‌های علمی گیاهان

Index Scientific name

aromatic having fragrances and smells, 110 genus are classified as native trees and shrubs, 45 genus are categorized as non-native trees and shrubs and are cultivated. In these families, nearly 2250 species are included which approximately 875 species of them are identified as well known pharmaceutical plants which are introduced in this book. There are nearly 1200 aromatic plant species which are written beside Introduced pharmaceutical plants, and no explanation is provided about their pharmaceutical properties. Among common pharmaceutical plants in Iran, 13 species are classified as seasonings and totally, 20 species of pharmaceutical plants are imported. In addition, some the plants which are estimated about 500 species are used by native people in various regions which are stated in the second appendix of this book.

I unlimitedly thank mighty God who granted the power of writing and spiritual health so I can accomplish part of my obligations and dedicate it to respectable people of Iran. I would like to express my gratitude and appreciation to all those who encouraged me and supported me to compile this book especially: colleagues at National research and technology network of medicinal plants, National council for science & Technology development of herbal & traditional medicine, vice presidency for science and technology, Mr. Davood Mosaee, the director of contemporary dictionary publications, for their valuable advises to present this book in one volume, Mrs. Fatemeh Abbaspor for typing and formatting the pages of this book. Moreover, I gratefully thank all colleagues working in Research Institute of Forests and Rangelands and botanical division that I am indebted all my data and knowledge to this research complex.

Finally, I wholeheartedly thank my wife and children who patiently accompanied with me to write this book during eight years period.

Valiollah Mozafarian
Summer of 2012

books, one can realize that the same old achievements are repeated without any confirm validity. Hence, I remind you again that with respect to the richness of plant species in Iran, scientific progresses accomplished, laboratory facilities provided, it is essential to carry out organized research based on a precise written plan in order to assist us to release the chaotic status of pharmaceutical plants. Therefore, based on this obligation and with respect to my familiarity and knowledge of Iranian plants and its resources and my capability to describe plants in a unified language, I decided to write the present book to express the reality of pharmaceutical plants. I hope to be able to express my opinion regarding the scientific names of pharmaceutical plants adapted from valid resources and to explain the correctness of Persian names of plants as much as possible. Moreover, I plan to point out pseudo-medicinal plants in a separate list which are introduced by some the colleagues without considering their accurate applicable properties. These plants somewhat are capable of being as pharmaceutical plants but without having a scientific reputation, such lists will complicate the present problem. In fact, one of the most significant goals of writing this book is to publish accurate data regarding scientific and Persian names and to describe precise botanical description by considering the geographical distribution in Iran and the world. In addition, I intend to present the colorful pictures of real pharmaceutical plants and separate them from those which are used by native citizens without proving their scientific pharmaceutical values. Basically, the aforementioned plants are consumed merely based on their flavor or smell or based on what people have heard from general public.This issue has been considered for some plant species in the text of the book. In this book, it is attempted to refer to valid pharmaceutical plants resources and present a comprehensive and precise data regarding the properties and applications of plants. Perhaps, one can find plants among the pages of this book which never be imagined having pharmaceutical properties; however, scientific resources contradict them.

In this book, I expressed and collected only the figures and statistics which are documented in pharmaceutical plants resources and 'Floras about Iran' in order to clarify the depth and vastness of the project. Based on precise investigation of 'Flora Iranica' and plant families which is cultivated and grown in Iran, and their names are collected in the 'Dictionary of Iranian plant names'. 130 plant families which grows in Iran are included pharmaceutical and aromatic plants , which 19 of them are cultivated in Iran and are wildly present without any representative. For instance, one can point out the family of Cannaceae and Simaroubaceae which each consists of one Species and have pharmaceutical aspects as well. These 130 families include 700 genus which some species of them are proved to have pharmaceutical aspects and fragrances. From the aforementioned genus, 147 genus are imported and cultivated, 162 genus are

tive decision process utilizing patience and precision required for this scientific task in order to identify pharmaceutical plants and effective substances. Therefore by carrying out clinical experiments and activities, a great task of identification and introducing pharmaceutical plants is accomplished; moreover, the present chaos and unscientific behaviors are avoided.

By examining the recent history of pharmaceutical plants in Iran, one can conclude that the major part of the traditional medicine knowledge along with the new processing is adapted from the knowledge of European people and other nations. They frequently have researched on their own countries' plants and have strong and certain reasons for using those plants. Whereas their books are translated into Farsi in Iran without considering the possibility of presence and cultivation of those plants introduced in those resources. By referring to these resources, one can realize that due to the lack of sufficient attention to plants growth issue in Iran and comparing the cultivation conditions, only a few names are added to the list of pharmaceutical plants in Iran. While Iranian people and culture are unfamiliar with them and they have lost what they used to have which is the 'trust and belief in traditional medicine'. Therefore, in order to build trust and utilizing their own native knowledge, organized researches are required and disorganization should be prevented. Another significant difficulty is to translate old pharmaceutical texts and update some the names which such movement requires precise identification of plant, comparing its stated pharmaceutical properties, examining its application and their locations in other countries. Since rewriting pharmaceutical texts in Iran is carried out based on Greek and Arabic pharmaceutical culture, numerous inaccurate and fake names have been entered into Iran's pharmaceutical culture. Hence, Translators and writers should be advised to avoid such invalid projects. Currently, one of the present problems is the translation of numerous books by adapting others' resources without having the capability of analyzing their contexts which causes inaccurate data to be entered into today's pharmaceutical plants culture. Furthermore, this information has been entered into current medicinal cultures and scientific community by inexperienced individuals who lack sufficient knowledge.

As a botanist, with respect to the knowledge of plants in Iran, participating in numerous pharmaceutical plants seminars, being familiar with researchers in this field, I am certain that most of the contexts are manipulated and repetitious. As a result, the obtained results are not worth examining despite considerable costs spent. Although research centers and pharmaceutical and chemistry departments have accomplished a great task of researching chemical analyses and formulating the present substances in plants and have published numerous articles regarding the extracts and chemical synthesis of plants in Iran, but the obtained results of these researches are not used at a trustable level in none of the hospitals or laboratories. Unfortunately, by referring to each of these written

By establishing 'Falahat higher education school' (Department of Agriculture), European educated individuals came to teach in Iran; moreover, outstanding botanists were invited to come to Iran. Besides numerous remarkable achievements such as Flora Orientalis (E. Boissier 1867-1888) and Flora-de›l Iran (A. Parsa 1942-1960), they collected and introduced Iranian plants as a great heritage to global botany. K. H. Rechinger was invited by Ervin Gauba and Esfandiari, botanists' scholars in Karaj agricultural department, to come to Iran. He and his colleagues made numerous excursions to various regions in Iran and took the first stepping stone to found and write 'Flora Iranica'. He began publishing the first volume of 'Flora Iranica' by introducing plants family of Araceae in Iran and 179 volumes of this collection have been published in Latin language up to the present time (2012). In fact, this collection is considered as the most valid resources accessible to all interested researchers and those engaged in botany and pharmacology. In this collection, nearly 8000 species of Iran's spontaneous plants are introduced; further it is noteworthy that it is relatively pointless to carry out any kind of research study without using this great scientific resource in order to introduce pharmaceutical plants with respect to scattered geographical areas and their presence or absence of plants in Iran.
It is noteworthy that after establishing University of Tehran, accessing to European people's knowledge, writing 'Flora Iranica', identifying plants by Iranians and proliferation of botanic knowledge, a new window was opened to individuals interested in pharmaceutical plants. Now, we examine the present status of pharmaceutical plants and compare it with the past. By writing new floras and by the progress of modern science of botany, the number of identified plants includes 8000 species in Iran. In fact, many of them are categorized in pharmaceutical plants. By a comprehensive look at pharmaceutical plants and traditional medicine in Iran, one can realize that with respect to lack of media and a common scientific language, most pharmaceutical plants used are originated from a specific region that the traditional physician used to live there. Therefore, some of the plants grown in a particular geographical territory were used there as well and were not identified in other regions. Although it is difficult to estimate the number of plants species used in traditional medicine, but with a little tolerance, one can claim that their maximum number did not reach 400 species. While some of them are classified as fruits, seasonings and some are of imported medicines.
Nowadays, with asking from traditional medicine centers have been convinced that most plants used are common and abundant and widespread and identified ones and their species do not exceed more the aforementioned number.
At the present, by the progress of science; establishing: research centers, pharmacology departments, numerous botanical centers and accessing to 8000 species of plants, it is possible to create an important research center with a collec-

whose books highly influenced the traditional medicine practiced by the people of Europe and Iran. He lived in the second half of sixth century (lunar calendar) and collected and adapted his own data from Dioscorides's book and other scientists prior to his life and has added several topics to them. Furthermore, another Islamic scientist called: Ali ebne Hossein Ansari (known as Haj Attar 729-806 lunar calendar) can be mentioned who wrote a book called: 'Ekhtiarat Badiei' related to pharmaceutical plants. As a matter of fact, Mohammad Momen Tonkaboni (1077-1105 lunar calendar / 1677) should be mentioned, who was one the physician during 'Safavieh Dynasty'; moreover, 'Tohfatol Momenin' or 'Tohfe Hakim Momen' is among his published works. Mohammad Hossein Aghili Khorasani (1183 lunar calendar / 1769) holds a brilliant status in Iranian traditional medicine.

He intended to analyze and collect the data prior to his era by publishing and collecting a book called: 'Makhzan ol Advieh'. One of the features in his book is Latin names used (European languages) and Arabic terminology. Nowadays, 'Tohfe Hakim Momen' and 'Makhzan ol Advieh' are translated into Persian language. Perhaps, the major complexity of these two books and books prior to them is the lack of common scientific language and their writers' interpretations; thus their understanding and comprehension cannot be updated today. On the other hand, the introduced plants have various origins with a wide geographical distribution and often out of Iran.

After this era and by beginning of renaissance and progress of science in Europe, the scientific language of botany was unified and obtained an identical methodology. Also in Iran, more interactions began with European scientific communities. Shlimmer, King Naser edin's physician and scholar in 'Natural Science' field at 'Darol Fonon' school, published a book and somewhat introduced some of the Iranian pharmaceutical plants. By establishing University of Tehran, a new and remarkable breakthrough occurred in the field of pharmaceutical plants knowledge. The status of individuals, who researched in the pharmaceutical and Science Department of University of Tehran, is clearly evident and each one has contributed to proliferation of pharmaceutical plants data. In fact, one should remember Mr. Ahmad Parsa as a botanist who translated, refined and added to 'Flora Orientalis' and added to this book; moreover, he traveled extensively in Iran to participate in scientific communities and attempted to collect and introduce pharmaceutical and non-pharmaceutical names of plants in Iran. After establishing the University, individuals who were engaged in teaching and research made considerable contribution to introduce pharmaceutical plants in Iran. Besides these researchers, Dr. Ali Zargari deserves to be admired; since he has published, compared and contrast valid European resources with his own knowledge regarding pharmaceutical plants in Iran. His books are the role models and evidence for those interested in pharmaceutical plants in Iran.

In the name of God who granted pens to writers

Author's preface:

Iran is considered as one of the pioneers of humans' civilization with a brilliant historical reputation and vast area, which with respect to its diversity of languages, variety of tribes, and various geographical and regional conditions, have used plants based on their necessities. Unfortunately, there is no comprehensive and precise data prior to emergence of Islam. In another part of the world, the Roman and ancient Greek governments have left books and written materials which were published by Dioscorides and Galen in the first and second decades of B.C.; moreover, most of the information regarding pharmaceutical plants were exchanged based on their knowledge until the renaissance era in Europe. The emergence of Islam and its expansion in Iran, parts of Africa and Europe, establishing legislatorial court by 'Mamon' and 'Motevakel Abbasi' during the lunar years period of 232 to 247, and the necessity of accessing the pharmaceutical plants data enforced the Greek and Arab's scientists to write, translate and adapt the existing knowledge related to pharmaceutical plants in Arabic language.They translated the only accessible source: 'Simple Medicinal Substances' by Dioscorides which was a difficult task since most of the plants stated in that book were not found in Arabic countries' region. Thus the mentioned plants names were unfamiliar and not translatable. Therefore, individuals namely Stephan Benbesil and Haninebne Eshagh (194-260 lunar Calendar) Arabicized extended words and occasionally rewrote the aforementioned names written in 'Simple Medicinal Substances' by Dioscorides in Arabic calligraphy which caused a great confusion and disarray regarding pharmaceutical plants and their synonymous names. During that era, within the period of 250 to 313 (lunar calendar) (864-925), Mohammadebne Zakaria Razi, one the Iranian scientists, made an effort to write and collect data related to pharmaceutical plants and his book: 'Alhavi fi Teb' and his other books are the evidence for this issue. Subsequently, 'Abureyhan Beironi (362-440 lunar calendar / 937-1048), living in the same era as 'Abu Ali Sina', wrote the book called: 'Siedne Fi Teb' who collected the past data up to his period; moreover, its translation is presently accessible.

In the field of pharmaceutical plants knowledge, Ziaedin Abu Mohammad ebne Bitarolmaleghi known as Ebne Bitar can be mentioned among Islamic scientists

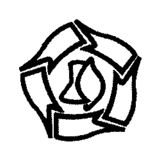
INDENTIFICATION OF MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS OF IRAN

Compiled by

Dr. V. Mozaffarian

A Member of Scientific board of Research Institute of Forests and Rangelands

Tehran 2013

شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان
دارویی و طب ایرانی